BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Andlern, Franz Friedrich von, 1617-1703

Corpus constitutionum imperialium das ist: aller des Heil. Röm. Reichs auffgerichteter Reichs- und Deputations-Abschieden zusamt der Güldenen Bull, Concordatis Germaniae, Reichs- Hoff- Raths- und Cammer-Gerichts auch Käyser Caroli V. peinlichen Hals-Gerichts-Ordnung ...
Bd.: 2,[1]

Franckfurt am Mayn 1704

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- 2 S 11 -2
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11201665-7
VD18 80203620-001

2° S
11
Bd. 2. 1.

CORPORIS CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM

TOMUS SECUNDUS BIPERTITUS;

AUCTORE

FRANCISCO FRIDERICO,

S. R. Imperii Lib. Bar. ab ANDLERN, &c.

CORPORIS CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM

TOMUS SECUNDUS BIPERTITUS.

SIVE

NOTÆ THEOLOGICÆ, CANONICÆ, POLITICÆ, HISTORICÆ, ET JURIDICÆ,

IN TOMUM PRIMUM,

Juxta hujusce Ordinem Alphabeticum,

DE

SUMMO PONTIFICE, STATU ITIDEM Ecclesiastico & Religione, Majestatis Imperialis Suprema Autoritate, Præeminentia, Regalibus, & Reservatis;

Nec non

S.R.I. ELECTORUM, ARCHI-ET DUCUM, Principum, reliquorumque Imperii Ordinum, Statuum ac Vasallorum Prærogativis, Jurisdictione, & Juribus in genere & specie, ad utilitatem & jucundam commoditatem;

CUM ADJUNCTIS UBIQUE PACIFICATIONIBUS publicis; Descriptionibus Imperatorum, Regum, Principum, Regnorum, Provinciarum, Civitatum & Locorum; Conjuncturis modernis & Rebus judicatis famosioribus digestæ:

ADJECTO AD CALCEM INDICE RERUM AC VERBORUM LOCUPLETISSIMO;

AUCTORE

FRANCISCO FRIDERICO, S. R. Imperii Libero Barone ab ANDLERN, Sac. Cæsar. Majestat. Consiliario Imperiali Aulico Actuali, &c.

CUM PRIVILEGIO SPECIALI CÆSAREO.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
Apud JOANNEM PHILIPPUM ANDREÆ, Bibliopolam.

Anno MDCCIV.

CÆSARI,
REGI
ROMANORUM,
S. R. I.
ELECTORIBUS,
PRINCIPIBUS,
STATIBUS
ET
CIVITATIBUS IMPERIALIBUS.
O. D. C.

PRIVILEGIUM CÆSAREUM.

LEOPOLDUS Divinâ favente Clementia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ &c. Rex, Archi-Dux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Würtembergæ, Comes Habspurgi & Tyrolis &c. &c. Agnoscimus & notum facimus tenore præsentium Universis, quod cum Generosi quondam, Devoti Nobis Dilecti Consiliarii Nostri Imperialis Aulici, *Francisci Friderici Liberi Baronis ab Andlern* relicta Vidua *Maria Philippina Ernestina, è Familiâ Liberorum Baronum de Reuschenberg* prognata, demissè Nobis exposuerit, statuisse se, quem dictus ipsius Conjux, præter editum *anno* 1675. & divenditis primis ejusdem Exemplaribus *anno* 1700. denuò typis descriptum Corpus Constitutionum Imperialium, magno labore, & studio composuit, elaboravit, & in ordinem redegit, Tomum Alterum sive *Notas Theologicas, Canonicas, Politicas, Historicas, & Juridicas,* cui titulus est Corporis Constitutionum Imperalium Tomus secundus in Tomum primum, juxtà hujusce ordinem Alphabeticum &c. eundemque ante obitum suis sumptibus Francofurti ad Mœnum Joanni Philippo Andreæ, Bibliopolæ formis excudendum tradidit, binorum pupillorum suorum utpote defuncti Authoris hæredum nomine in folio emittere, vereri autem, ne alii lucro inhiantes tum dictorum pupillorum tum ipsiusmet Bibliopolæ gravi Dispendio opus istud imitentur, atque pariter prælo typico exprimant; ac propterea humillimè supplicaverit, quatenus Cæsareâ Nostrâ Authoritate dictos Pupillos adversus ejusmodi fraudes Nostro privilegio Cæsareo præmunire clementer dignaremur. Nos attento tam laudabili in publicæ rei commodum studio æquis illius precibus benignè annuerimus, ac proindè omnibus & singulis Typographis, Impressoribus, Bibliopolis, Institoribus, ac quibusvis tandem negotiatoribus librariis, tam per Sacri Romani Imperii, quàm Regnorum, Provinciarumque Nostrarum hæreditariarum fines atque Districtus existentibus & versantibus hisce firmiter & seriò inhibemus, ac interdicimus, ne quis eorum prætacti Corporis Constitutionum Imperialium Tomum secundum qualicunque in formâ recudere, imprimere, sive alibi impressum apportare, vendere, distrahere, publicè vel occultè aut alio quovis quæsito colore audeat seu præsumat, vel dictum Bibliopolam qualitercunque impediat.

Si quis autem secus faciendo interdictum hoc Nostrum neglexerit, aut violaverit, eum non solum hujusmodi libris perperam quippe recusis atque importatis (quos quidem prædicti impetrantes eorundemve hæredes ubicunque deprehensos sive propriâ Authoritate, sive Magistratûs loci illius auxilio apprehendere, & sibi vendicare poterunt) de facto privandum, sed & pœnâ insuper quinquaginta Marcarum auri puri ex semisse ærario seu Fisco Nostro Imperiali, ex altero verò semisse præmemoratis supplicantibus ipsorumvè hæredibus omni spe veniæ præcisâ decernimus mulctandum: Dummodo tamen supradictum opus hujus privilegii Nostri Cæsarei tenorem, vel ejus extractum ad publicam omnium Notitiam in fronte impressum exhibeat, & ejusdem quaterna Exemplaria Cancellariæ Nostræ Imperiali Aulicæ tradantur.

Quapropter mandamus omnibus & singulis Nostris ac dicti Imperii Regnorumque ac Provinciarum Nostrarum hæreditariarum subditis atque fidelibus dilectis, cujuscunque statûs, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis vel præeminentiæ extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti sunt, & vel superiorum suorum vel suo nomine ac loco juris & justitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc privilegium & interdictum Nostrum impunè transgredi aut violare patiantur; sed si quos contumaces comperierint præscriptâ pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis coerceri curent, quatenus & ipsi eandem mulctam evitare voluerint. Harum Testimonio literarum manu Nostrâ subscriptarum, & Sigilli Nostri appressione munitarum. Quæ dabantur in civitate Nostra Vienna quartâ mensis Martii Anno Millesimo Septingentesimo Quarto, Regnorum Nostrorum &c.

LEOPOLDUS.

Vt D. A. C. à Caunitz.

Ad Mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium

Lutzo Dolberg. mpp.

PRÆFATIO BREVIS AD LECTOREM.

EN! Amice Lector, Notas ad Constitutiones Imperiales currente & quasi volante calamo inter ardua negotia, quæ quotidie fatigabant Autorem, ex variis Scriptis, diebus potissimum Dominicis, Festivis, & Feriatis magno Studio ab eodem collectas, elaboratas, & in ordinem redactas. Poterunt nihilominus forte aliqua ex Recessibus Imperii nosse desiderantis sublevare laborem. Paucissima notare voluit compilator, sed occasione materiarum sœpius plura congessit. Interdum præpeditus aliis, vel scribendi tædio filum abrupit, præsertim cum Typographus singulis Cursoribus manuscriptum desideraret. Si quid ergo incongruum & male ordinatum reperias, præcipitantiæ & aliis occupationibus adscribe, non immemor illius Solonis: *Cunctis complacuisse grave est*. Et quod Ecclesiastes ait: *Omnes labores hominum & industrias patere invidiæ proximi. C. 4. v. 4.* Si verò quædam tibi in iis placent, benevolentiæ tuæ affectu Scribentem prosequere, & Errata, quæ tum Scribentis acceleratione tum Typographi incuria hinc inde irrepserunt, & quæ mens rebus intenta in relegendo vel corrigendo non observavit, pro Candore & prudenti tuo Judicio corrigere non graveris, Vale.

SYLLA-

SYLLABUS TITULORUM GENERALIUM
TOMI SECUNDI.

Sub quibus cognatæ Materiæ Juris reliquæ tractantur, & in Indice rerum sub Calcem libri plenius expositæ reperientur.

A.

ABC. sive Alphabetum. pag. 1
Abdanckung / und Abführung der Völcker 4
Abgehende / und außgezogene Stände 4
Abbas, Abtissin. 117
Abdicatio Imperiorum, Regnorum, & Magistratuum. 129
Abgeschlagen / wie gebeten. 135
Abgeschworen Gut. 136
Abigeatus, 136
Abjagen. 138
Ablehnung des Verdachts. 138
Abriß. 138
Absag / Diffidatio, vid. verb. austretten. 139
Abschrifft. 159
Absolutio ab instantia, & ad effectum agendi. 159
Absterben. 160
Abtrag. 160
Abwechslung der Plätzen. 160
Abusus, non usus juris quæsiti. 160
Abwesenheit. 171
Academia. 174
Accisa. 178
Acht / Bannum. 186
Adamus. 192
Adel. 198
Adeler. 241
Advocatia. 245
Advocatus. 247
Adulterium. Vide Verb. Ehebruch. 677
Æmulatio. 251
Æqualitas inter Status. 253
Æquitas. 253
Affectus. 254
Agent. 254
Agnati. 254
Alapa. 254
Alba. 254
Albinagii jus. 254
Alimenta. 255
Allegata juris. 256
Almosen. 257
Alsatia. 257
Altare. 257
Alt. 257
Alte Zinß. 257
Amazones, Heroinæ. 258
Amnistia. 260
Anabaptista vid. verb. Wiedertäuffer. 1793
Andlaviensis Abbatissa 262
Anhalt. 262
Anlag / Anschlag / Collecten / Steur 262
Annatæ. 272
Ansprüchig Haab und Gut. 273
Anstands-Brieff. 274
Anzeig / Indicia. 274
Anzeiger. 282
Anzug. 282
Apertura, Oeffnung. 282
Apothecker. 284
Appellatio. 285
Arbitrium, Compromissum. 290
Arbitrium juris. 298
Archivum. 299
Arctiores 299
Argentina. 301
Argwohn. 302
Argwöhnische Instrumenta. 303
Arma, Armada, Armandia. 303
Arme. 307
Armistitium. 309
Arrestum. 310
Articul. 312
Artzeney. 312
Assecuratio. 312
Attentata. 312
Attestationes. 313
Audientz. 313
Auffruhr. 314
Augspurgische Confession. 319
Ausländische Kläger. 319
Ausschreibende Fürsten. 319
Aussteur der armen Jungfrauen. 319
Außführung der Unschuld. 334

** Außtret-

Austretten. 236
Austregæ. 336
Austria. 340

B.

Babotsch. 347
Baden 347
Baldachinum. 349
Baliviæ. 349
Bamberg. 351
Bann. 352
Barbier. 352
Baro. 353
Basel. 355
Bauren-Krieg. 355
Bayern. 357
Befehden. 360
Befreyung. 360
Befürderung der Procefs. 360
Begräbniß. 360
Beichten / Beicht-Vatter. 360
Bekantnuß der Beklagten. 361
Beklagter. 367
Belgium, Vid. Hollandia. 935
Beleutung des endlichen Gerichts. 368
Belohnung. 368
Belohnte Zeugen. 368
Berg-Straß. 368
Bergwerck. 368
Bericht-Schreiben. 368
Beschädigter 369
Beschluß / beschliessen. 369
Beschwehrung der Teutschen Nation gegen den Päbstlichen Stuhl. 369
Besichtigung. 369
Bettler. 370
Beweiß. 371
Bibrach. 371
Bilder / Bildnuß 371
Bischoff 371
Böheimb / Bohemia. 374
Bott / Cammer-Gerichts-Botten 380
Brabantische Bull 383
Brand / Brandschätzen 384
Brandeburg 386
Braunschweig 395
Bremen / Ducatus & Civitas Imp. 402
Brieff / falsche Brieff. 411
Brieg 411
Brixen 411
Brod 411
Brömser 412
Buchhändler / vid. Trucker. 1757
Büchsen 412
Bündnuß 412
Bürg 423
Bürger 425
Burgund 429

C.

Calendarium 431
Camera Imperialis 432
Canonicus, Canonicatus 447
Capitulares 451
Capitulatio 453
Capitulum 457
Captivi, vide Gefängnuß 783
Cardinalis 458
Carinthia. vid. Kärndten 1065
Churfürst 463
Circulus Imperii 477
Civitas 487
Closter / Claustrum 505
Cœlum 512
Cöllen / Ertz-Stifft und Stadt 518
Comes 526
Comitia 532
Commenda 547
Colloquium 547
Colmar 547
Commendant. 547
Commercia 547
Commissio, Commissarius 552
Concilium 561
Concordata Nationis Germanicæ 603
Concurrentia Jurisdictionis 607
Confiscatio 607
Consensus 608
Consilia, Consiliarius 608
Consistorium 616
Consuetudo 617
Contract, Credit-Wesen 623
Contumacia 629
Crimen læsæ Majestatis 629
Criminal-Fall 636
Cron 636

D.

Decimæ, 637
Declaratio pœnæ 639
Dennemarck 639
Depositum 643
Deputation 645
Dieb / Diebstahl 647
Dienst / Dienstbotten 656
Diffamatio 657
Dilatio 657
Doctor 660
Documenta, Originalia 667
Dolus 668
Donauwerth 668
Dorff 670

Dubia 670
Dünckelspüla 671
Durchzug / Werbung 671

E.

ECclesiastica jurisdictio 675
Eggenberg 676
Ehebruch 677
Einquartierung 681
Electio fori 684
Embden 685
Emigratio. Abzug-Geld / Nachsteur 687
Empörung 688
Engelland 688
Ensißheim 697
Entführung 697
Episcopus electus vel postulatus 697
Erbschafft 698
Ehren-Breitstein / Hammerstein 698
Ertz-Hertzog 698
Evacuation 700
Evocation 700
Exceptio 700
Execution: Friedens Haupt-Recess 700
Exemptio 700
Expensæ 700
Eyd 700
Eydgenossen 703

F.

FAhnen 707
Falsum 712
Feind / Feinds-Dienste 714
Feldbau 720
Feldgeschütz 720
Feldobersten 720
Feldzug 720
Feldprediger 720
Feldordnung 720
Feldscheerer 720
Feldschlacht 720
Feld- und Muster Commissarius, v. Krieg. 1146
Fideicommiss v. Primogenitura 1632
Fidejussor 723
Firmung und Oehlung 723
Fiscalis 724
Fischerey 729
Fluchen 732
Flucht 732
Fœdera 732
Fortification 732
Fouragiren 737
Franckfurt 737
Franconia, Würtzburg 743
Franckreich 745
Freund 759
Freyburg 759
Freyheit / Immunitas 759
Freyreuter 760
Fried 760
Fronleichnam 762
Frucht 762
Fuhr- und Schiffleute 762
Fürsten / Reichsfürsten / Reichsstände 763
Fürsprecher 780

G.

GAnErben 781
Galgen 783
Gebet 783
Gefangener / Gefängnuß 783
Gehorsam 784
Geistliche Acht 784
Geistliche Jurisdiction 784
Geldern 784
Geld / Geldbuß / Geldhülff 784
Geleit 785
Gelübd 785
Gemähl / Bilder 786
Gengenbach 787
Geraubt Gut 787
Gerichts-Schreiber / Gerichts-Diener 787
Gesandte / Abgesandte 790
Geschütz / Wehr und Waffen 797
Gesetz / 801
Gewalt 811
Gewicht / Maas / Ehlen 811
Gewohnheit 812
Gewürtz 814
Gifft 814
Gold / Goldgülden / Goldschmied 816
Gotha 823
Gott 824
Gotteslästerung 827
Guarantia 827
Gülich 829
Güldt / Annuus reditus 834
Güte / Transactio 838

H.

HAgenau 865
Hailbron 866
Häin- oder Hansee Städte 867
Halberstatt 867
Halßeisen 868
Hamburg 869
Hammerstein / sive Ehrenbreitstein 873
Hanau 873

Handwerck 875
Hassia 881
Hetruria seu Florentia 887
Heurath 894
Hispania 902
Historia *935
Hochmeister / Teutschmeister *938
Hochzeit *938
Hoffgericht *938
Hohen-Gerolseck *938
Hohenlohe *938
Hohenstein *938
Hohen-Solms *938
Hohe Schulen *938
Hollandia 935
Holsatia 946
Homo 951
Hospital 968
Hungarn 969
Hungers-Noth 969
Hurerey 969
Hyldesheim 972

I.

Impossibilitas 1009
Inhibitio 1009
Injuria 1009
Insiegel 1015
Instanz 1019
Johanniter 1019
Isenburg 1020
Italien 1020
Jud. Judæus 1031
Judex 1040
Judicium; Jurisdictio 1051
Jungfrau 1062
Juramentum 1062
Jurisdictio 1064
Justitia 1064
Justitia denegata vel protracta 1064

K.

Kaerndten 1065
Käyser 1068
Kayserin 1128
Kayserl. Kleinodien 1133
Keven-Hüller 1139
Kindbetterin 1139
Kinder-Mord 1139
Kirch / Kirchen-Güter 1139
Kitzingen 1140
Kläger 1140
Kleider-Ordnung 1140
König / Römischer König 1141
Kreiß 1146
Krieg 1146
Kupler / Unterhändler 1163

L.

Landau 1164
Landfahrer 1167
Land-Fried 1167
Lautern 1202
Leder 1202
Legation 1202
Lehen 1202
Leiningen 1283
Leistung 1283
Letzter Satz 1284
Libellus, Libellus famosus 1284
Liefland 1286
Lipp 1288
Lobkowitz 1289
Lottringen 1290
Lübeck 1297

M.

Magazin 1307
Magdeburg 1307
Majora 1314
Mandata S. & cum C. 1316
Mantua 1318
Matricula 1323
Maynitz 1329
Mecklenburg 1344
Medicus 1359
Meiland 1364
Mirandula 1372
Modena 1373
Monopolia 1384
Montferrat 1377
Moratoria, Quinquenel 1389
Mord 1389
Moscau 1398
Mulier 1406
Münster 1409
Müntz 1414

N.

Nach-Eil 1429
Nachrichter 1429
Nachsteur 1432
Narrata 1432
Nassau 1432
Neapel 1439
Neutralität 1444
Neurung / Novatio 1444
Niederland 1444
Notarien 1452

Nothzucht

Nothzucht 1455
Nullitas 1455
Nürnberg 1457

O.

OBerehenheim 1465
Obereinnehmer 1465
Ober-Kirch 1465
Oberstein 1465
Obrist / Obrist-Hauptmann 1465
Obligation 1465
Obrigkeit 1467
Oesterreich 1467
Oettingen 1489
Oppignoratio, oppignorationes Imperiales. 1491
Oßnabrück 1495

P.

PAbst 1498
Pacificatio, Pax, Fried 1534
Pactum 1534
Paderborn 1539
Paradisus 1550
Parata Executio 1555
Passau 1555
Paßquill / verb. libellus famosus 1284
Patronatus jus 1558
Peregrinatio 1561
Pfalburger 1566
Pfaltz / Domus Palatina 1569
Pfändung 1586
Pfarherr 1586
Pfenning / Pfenningmeister 1587
Philippsburg 1588
Phönix 1590
Pohlen 1590
Portugal 1594
Possession 1597
Post 1607
Præjudicia 1617
Præscriptio 1618
Præsumptio 1620
Prag / Prager Friedens-Schluß 1621
Primogenitura 1623
Privilegia 1658
Process 1662
Procurator 1665
Protection 1666
Proviant 1668
Purgation 1668
Pygmæi 1668

Q.

QUedlinburg 1668

R.

RAab 1669
Re- und Correferent, Relation, verb. Doctor 1669
Reditus annuus. verb. Güldt 834
Reformatio, Reformati 1669
Regenspurg 1670
Regiment / Reichs-Regiment 1672
Reichs-Defension, Conservation 1673
Reichs-Hoff-Rath 1673
Reichs-Stände / Status Imperii 1683
Reichs-Tag / Comitia 1683
Religion 1683
Revision 1694
Rhein-Grafen 1700
Rheinstein 1701
Richter / Judex 1040
Ritter 1701
Rothweil 1704

S.

SAbaudia 1704
Sachsen 1707
Salm 1718
Sayn 1718
Salvaguardia 1719
Sceptrum 1719
Schweden 1719
Scriptura S. 1722
Secretarius 1724
Sententia 1724
Session 1726
Sicherheit der Strassen / verb. Landfried 1167
Sicilien 1730
Silber 1733
Silesia, Silesii Principes 1733
Solms 1734
Speyer 1734
Spielen / Spiel-Leut 1736
Spolium 1736
Sportuln 1736
Stammhauß 1737
Steuer 1737
Straff 1737
Stralsund 1737
Strassenrauberey 1737
Succession der Dichter und Enenklen 1737
Summa appellabilis 1737

T.

TArtaria 1737
Tattenbach 1738
Tax, Taxator 1738
Templarii 1739

* * *

Termin

Termin 1739
Testament 1739
Testes, vid. Zeugen 1812
Teutsch/Teutsch-Orden 1744
Theurung 1749
Tod/Todtfall 1750
Tradition 1751
Trier 1751
Trient 1756
Trompeter 1756
Truck/Truckerey 1757
Trunckenheit 1757
Tuch 1757
Tull/Metz/ Verdun 1757
Türck/Türckey 1757
Turnicer 1761

V.

VAsallus 1762
Venedig 1762
Verdacht 1766
Vergleich. Transactio 1766
Vicariatus Imperii 1766
Vidua 1766
Vindicta privata 1767
Visitation, Visitator 1767
Ungeld 1769
Universität 1769
Unkosten 1769
Unterthan 1770
Vormund 1779
Vota, Votiren 1789
Urtheil 1789
Utilitas publica 1789

W.

WAhl 1789
Waldeck 1790
Warburg/ vid. Verb. Paderborn 1539
Wechsel 1790
Weib. Mulier 1792
Wein 1792
Werben/ Werbung/ vid. verb. Durchzug 671
Werthheim 1793
Westphälisch Gericht 1793
Wiedertäuffer/Anabaptistæ 1793
Wien 1794
Wirth 1800
Wißmar 1800
Worms 1800
Wucher/wucherliche Contracten 1802
Würtenberg 1804
Würtzburg 1806

Z.

ZAuberey 1809
Zeit. Annus 1810
Zeugen. Testes 1812
Ziegeuner 1816
Zoll/Zollfreyheit 1817
Zutrincken 1820
Zunfft/Handwerck 1822

TOMUS SECUNDUS
CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM,

SIVE

Notæ Politicæ, Historicæ & Iuridicæ, secundum Ordinem Alphabeticum Tomi Primi digestæ:

cum

Adjunctis ubique Pacificationibus, Westphalica, Monasteriensi, Risvvicensi, Armistitio Ratisbonensi.

A. B. C.

SUMMARIA.

1. *Laus & encomion Alphabeti.*
2. *De origine characterum sive Alphabeti, an ab Adamo, an verò ejus posteris.*
3. *Referuntur diversæ sententiæ.*
4. *Omnes gentes usas esse characteribus.*
5. *De linguis Matricibus.*
6. *Quid hæ literæ* A. B. C. *in Ord. crim. Caroli V. denotent.*
7. *Non omnes qui per Alphabetum loquuntur propterea peritos esse.*
8. *Quid de Cœcis statuendum, & de mirabilibus, quæ in Cœcis contigerunt.*
9. *De illis qui scripserunt, attamen manibus carebant.*
10. *Mirabilia de oculis & visu.*
11. *Quatenus Imperitos ignorantia juris excuset.*
12. *An Imperitus possit esse judex in causis Civilibus & Criminalibus.*

1 A. B. C. communiter significat Alphabetum, comprehendens quinque vocales & 19. consonantes, prodeuntes ex ore Divino, qui laudes DEI, in Angelicis Spiritibus, Sanctis omnibus & Creaturis universis perfectissimè complent, omnes scientias continent, indigitant, & nominant, res creatas omnes, cunctas perficiunt linguas, omnes Mortalium conversationes conciliant, omnes Bibliothecas replent, omnia Tribunalia & Cancellarias dirigunt, docent, hortantur, approbant, exprobrant, malum â bono discernunt, opera DEI universa complectuntur, stupendo Divinæ Sapientiæ Mysterio, tam pauculis literis id omne includentis, quicquid in Cœlo & terra latissimè patet, quicquid in omni Scientia docetur, quicquid in tempore & æternitate laudatur & prædicatur. Et utinam Impii tanto DEI beneficio in blasphemiis, injuriis, contumeliis, scriptis obscenis, Venereis, infamibus & aliis sceleribus non abuterentur.

De Alphabeto sequentia traduntur in Dictionario *Ludov. Moreri*, prout sequitur: A premiere Lettre de l'Alphabet des Hebreux, des Chaldeens, des Samaritains, des Arabes, des Pheniciens, des Grecs, des Latins, & generalement de tous les peuples de la terre, comme S. Isidore l'a remarque il faut pour tant avouër que la prononciation n'en est pas si simple chez les Orientaux que parmi nous l'*Alpha* de Grecs signifie le commencement, dans le sons mystique, comme l'*Omega* marque la fin Tertullien dit que le Sauveur du monde se compare â ces deux lettres, pour nous faire voir, que Dieu ayant tout reüni en luy, comme dans la chef il finiroit tout par luy. Sant Epiphane explique par ces deux lettres les deux natures qui sont en JESUS

CHRIST, ce qu'Origene á remarqué de meme. Et Pierius en donne d'autres belles Explications dans ses Hieroglyphiques les grammairiens ont remarque que la lettre A. est la plus ouverte de toutes, comme la plus simple, & la plus facile á prononcer. Aussi c' est par elle que les enfans commencent á former des sons, & si l'on considere bien l'ordre naturel des voyelles, on trouvera que l'A, qui est la premiere, est la plus ouverte: & qu'elles vont toujours en diminuant jusques á l'U, qui est la plus fermée.

2 Si originem Literarum & Sapientiæ indagare volumus, illa utique Adamo omnis Civilis, Ecclesiasticæ & literariæ Societatis Principi adscribenda est, cum etiam Adameæ Sapientiæ clara, documenta Sacra primi Orbis historia nobis exhibeat: Qui rebus omnibus nomina scite imposuit, ut Plato dixerit, magni ingenii præsidio opus fuisse verba inventuro, quibus loqui & scribere debebant posteri, resque omnes nunquam auditas vel visas convenienter appellare: Adamum itaque rexisse & docuisse ex se genitos credibile plane est, utpote qui primus DEI Conditoris magisterio omnem humanæ Sapientiæ ambitum erat emensus. Explosis Præadamitarum architecti fabulis; Licet autem verosimile omnino sit, primævos Sapientes scripturis vacasse, tamen quando & quomodo & â quo primum id factum sit, ignoramus. Probabile tamen est Adamum necessariarum artium protoplastum extitisse. Quot enim familiam pignoribus, tot Rempublicam Civibus, tot scholam discipulis auxit, Præceptor procul dubio ipse, Rector & Pater. Nisi consideremus, fortassis in illius temporis simplicitate, longiorem vitæ usum in conservanda memoria scriptionis defectum supplevisse.
3 Memorantur Literarum Sethi ex columna Vaticanæ Bibliothecæ descripti characteres; vid. *R.P. Athan. Kirch. in Oedipo Ægypt. class. 7. pag.* 142. ubi porro ait ex Cassiano introducente Abbatem Serenum, impium Chamum res piè traditas in usum profanum convertisse & cum libros in Arcam non posset inferre, scelestas artes & profana commenta metallorum laminibus & durissimis lapidibus insculpsisse & sic ad posteros transmisisse. His congruere, quæ S. Augustin. lib. 18 de Civit. DEI, & Petrus Comestor recitat, de quatuordecim columnis, septem æreis & septem lateritiis, artium scientiarumque Canonibus insignitis â Chamo Noë filio erectis.

Porro tradit *Thomam Torquemate* meminisse, S. Thomam Aquinatem mentionem facere de Codice ab ipso Abele composito, scriptoque Lingua Hebraica de omnibus & singulis Mundanarum rerum Virtutibus, siquidem Protoplastum præsagum Mundi per diluvium perituri, ne artes & scientiæ unà cum humano genere perirent, Laminis saxeis incisas Cistæ latericiæ inclusisse, ut ea inventa apertaque filii posteri haberent, quo imbuerentur. Quibus tamen omnibus fidem denegat *Athanas Kircher. d. l.* cum constet S. Thomam vix alterius Linguæ, quam Latinæ notitiam habuisse, nec usquam appareat, quâ Linguâ, aut quo charactere libri illi scripti fuerint. Illud verum est, quod nulla gens adeo barbara unquam fuerit, quæ non suis Characteribus usa sit, ad conceptus sibi invicem manifestandos. 4
Et Sinenses primam literarum inventionem ponunt 300. ferè annis post diluvium, quarum primus Institutor & Rex fuit nomine Jobi. Dictus R. P. Athanas. Kircher. in Oedip. tom. 3. cap. 2. Sed Plin. lib. 12. tradit Gentem Phœnicum in gloria magna esse literarum inventionis. Unde *Lucanus* ait:

Phœnices primi (famæ si credimus) ausi
Musarum rudibus vocem signare figuris.

probabilissimum tamen omnibus est, literarum & scribendi artem ab humani generis Protoparente Adamo derivari, & inventiones rerum homini insitas esse, nec libris solum disci, sed & intellectu necessitate cogente vel casu aut experientia, vel ingenii suggestione erui. *Kircher. in Oedip. tom. 2. part. 3. class. 7. sect 3. cap. 1.* quem citat *Joan. Zahn in Histor. Physico-mathemat. cap. 12. n. 1.* ubi etiam n 3. tradit, Linguas Matrices esse [1.] Hebraicam, 5
quæ genuerit Syriacam & Arabicam. [2] Latinam, ex qua formata Italica, Gallica, Hispanica & Wallachica. [3.] Græcam, ex qua orta Dorica, Jonica, Æolica, Attica, Sclavonica, Polonica, Bohemica, Moscowitica. [4.] Germanicam peperisse Helveticam, Anglicam, Flandricam: Tartaricæ velut filias subortas esse Turcicam, Sarmacanicam, Æthiopicam, Sabeam.

Happel. in relat. Curios. n. 24. de scripturis veterum tradit, memoriam esse Matrem Musarum, Thesaurariam, Scientiarum, medium prudentiæ, sine qua perpetuo versaremur in infantia & ignorantia, fundamentum experientiæ & protectricem intellectus. Ne autem mors omnia ista destruat, DEum hominibus largitum esse Scripturæ donum, cujus beneficio omnia possint conservari. Veteres scripsisse in Lapidibus, in rupibus, in cera. Wann sie einander zuschreiben wollen / so haben sie einen Stab von einer Buchen mit Linien bezeichnet / dahero das Wort Buchstab annoch heutiges Tages herkomme. *Happel. d. l.* ubi etiam meminit de variis pennarum scriptoriarum speciebus. Quicquid sit de origine characterum seu Alphabeti, cujus indubitatam Originem & primam inventionem, nec non continuationem, ex antiquitate certò eruere non possumus; sufficit nobis Divina Gratia, quæ sive per Adamum & ejus posteros ante diluvium, sive per Noachum & ejus progeniem post diluvium, singulare hoc beneficium largita est, quod hodie ad tantam perfectionem & pulchritudinem in omnibus Linguis pervenit, in quibus characteres ad stuporem usque bellissimè pinguntur & exprimuntur.

Nobis in hoc Recessuum Imperialium opere tres initiales Alphabeti literæ A. B. C. 6
nihil aliud denotant, quam quod hæ literæ in *Ord Crim. Imp. Caroli V. art. 88. & 191.* præscribunt nimirum Lit. A. nomen Accusatoris, Lit. B. nomen Accusati. Lit. C. delictum sive

sive crimen commissum, prout textus in Tom. I. Const. Imperial. id clare determinat.

7 Sed non omnes, qui per literas Alphabeti loquuntur, & animi sui sensa exprimunt, propterea docti sunt, vel legere aut scribere possunt; sunt enim plurimi Analphabeti, qui literis mandata legere vel scribere & literas pingere nequeunt, idiotæ, in quibus non natura, sed cura defuit, vel infortunio vel negligentia Parentum, quibus Imperat. in. *L.* 31. *de testam. & Novel.* 73. *C.* 9. prospicit. Sic Cœcus tamen potest condere testamentum nuncupativum *L.* 8. *C. qui testam. facere possunt. & Camerarius in horis succeßivis cent. I. cap.* 37. *mentionem facit de Nicasio de Werda, qui licet ab anno tertio ætatis suæ oculis captus, & ob id etiam elementorum literarum*
8 *penitus ignarus fuerit, non modo Evangelium penitus docuisse, sed & honoribus Doctoralibus utriusque juris in Academia Coloniensi acceptis, ibidem in Gymnasio publice jura cum omnium stupore docuisse, libros utriusque juris, quos nunquam viderat aut legerat, memoriter recitasse.* Sic legimus quoque Cœcos quosdam scripturam optimè didicisse. Tabulam ex lapide Porphyrite, auro aliove metallo confici sibi curarunt, cui insculptæ erant omnes literæ ad scripturam necessariæ, de A. B. C. ad usque Z. Postea sumpto stylo ferreo acuto, ad id affabre facto, ut libere duci ac trahi posset, per omnes illas literarum Sculpturas: Cœci illi toties manum suam per literas istas exercebant, donec usu & ductu tabulæ literarum formam de prima ad ultimam satis apprehendissent, attenteque memoriæ consecrassent, ita ut etiam in alia re, quam in tabula literas pingere possent. Quo facto post diuturnam exercitationem etiam conjungere & connectere literas, syllabasque exprimere, vocabula scribere, usque dum denique omnia sui animi proposita, non minus ac si visu præditi essent, per scripturam prodere possent. *Besold. in thes. pract. verbo* Schreiber. Ma-
9 nibus carens scribere non potest, nisi natura aliunde defectum suppleat, sicut exemplum in *Thoma Sueickero* docet, ipsum sine brachiis natum, pedum tamen subsidio manuum munia expeditè exequi potuisse, & de similibus videri potest *Scac. de sent. & re jud. C. I. Glos.* 3. *q.* 2. *R. P. Schott. in Physica curiosa Lib.* 3. *cap.* 33. ubi mirabilia de oculis & visu nec non §. 2. de Cœcis refert, quod Diodorus Stoicus Cœcus non modo Philosophiam ac Musicam, sed & Geometriam quoque didicerit, & hanc ultimam [quod incredibile videri queat] etiam docuerit, præcipiens discipulis, ubi & unde & quò linea quælibet esset ducenda.

10 Mirabilius aliquid de Cœco narrat *Anton. Panorm. de Rebus Alphonsi Regis lib.* 3. dicens: *Audivimus à Rege Alphonso, Cœcũ naturâ Agrigenti adhuc vivere, quem sæpènumero ducem Venationis habuisset, monstrantem his ipsis, qui oculis cernerent, ferarum saltus & latebras, sed & de hujus industria mirum accidisse. Nempe habuisse hunc aureos ferme* 500. *deque his valde sollicitum, statuisse in agro defodere, defodientem à vicino ejus compatre conspectum, eoque abeunte pecuniam ablatam: cum vero paucis diebus thesaurum reviseret, neque invenisset, animo angi, discruciari, exedi, neque alium conjectare, nisi vicinum Compatrem surripere potuisse, accessisseque ad illum, atque dixisse, esse quod consulere eum oporteat: tenere se aureos* 1000. *quorum partem dimidiam abstrusisset jam in tuto loco, de reliqua autem dimidia anxium esse, utpote cœcum & rerum perquam incommodum custodem: propterea, si ei quoque visum fuerit, hoc reliquum in eodem loco illo tutò quidem trudi & abscondi posse: Compatrem approbasse consilium, & properè præcurrisse & 500. aureos, unde nuper effoderat, recondisse, ratum totos* 1000. *sibi nequaquam defuturos. Posthac Cœcum in agrum recurrisse, repertaque pecuniâ compatrem appellando exclamasse, Cœcum oculato melius vidisse, lætumque rediisse.*

Insuper testatur *Henric. Smetius lib.* 5. *miscell. med. Epist.* 13. Vidisse se Cœcum quendam, naso pro oculis utentem, ejusque beneficio omnia discernentem. De Comite Mansfeldio scribit *Keckermannus*, visu destitutum, solo contactu album à nigro discernere potuisse, de quibus & aliis pluribus videri potest R. P. Schott. in Phys. curios. d. l. sed revertamur ad materiam imperitorum.

Imperitos literarum ignorantia juris excusat in solennibus juris, si peritiores consule- 11
re nequeunt. Non tamen à tutela, quia nihilominus rem familiarem & œconomiam administrare possunt, atque in Contractibus Notarii vel alterius Personæ subscriptione se adjuvare; In quibus tamen omnibus æquitati, circumstantiis & Judicis arbitrio multum tribuitur.

Judex esse non potest Analphabetus, cum 12
hic aliter judicare non possit, quàm legibus scriptis & moribus constitutum est. §. I. *Inst. de offic. Jud. Auth. jubemus C. de jud.* nisi provincialis vel statutarii juris sit peritus, cum tamen rerum scientissimi homines sæpius reperiantur. *Scaccia de sent. & re jud. C.* 1. *gloss.* 3. *q.* 2. *n.* 23. *Brunnem. ad L.* 17. *C. de jud. L. expertes literarum. C. de Decurionib. Klok. cons.* 101. *vol.* 3. *n.* 256. Præsertim cum in levibus causis judex sine scriptis judicare possit. *Auth. nisi breves C. de sent. ex peric. recitand.* aut sententia per alium legi, sicut hodie per Actuarios & Secretarios moris est, qui etiam sententias concipiunt, & scribunt, non verò ipse judex, quia scriptura nil facit ad justitiæ administrationem, imo per consvetudinem omitti potest; Tutius tamen est, ut ad futuram rei memoriam, pro heredibus & posteris omnia in scriptis fiant. Atque in omnibus locis ex usu moderno huic rei est prospectum, & imperitia Judicis suppletur per doctos Assessores, præsertim si talis consvetudo sit recepta, vel res ita comparata sit, ut ejus experientiam & cognitionem illiteratus etiam habeat. *L. Certi juris. C. de jud.* Id quod etiam in Commissariis, atque etiam in causis criminalibus ita procedit, quia docti Assessores illiteratorum defectum supplent.

Abdanck- und Abführung der Völcker.

SUMMARIA.

1. *Ut Exauctoratio & dimissio militum fiat sine damno & præjudicio vicinorum, per quorum ditiones transeunt.*
2. *De Excessu & lascivia militum, & proinde advertentia per Duces Circulorum.*

1 Vid. den Haupt-Receß Friedens-Execution §. 42. ubi solum notandum de dimissione, exauctoratione, & transitu militum, ut ea inculpate, sine præjudicio & damno Vicinorum fiat & aliorum, qua de re plura videri possunt sub verbo. Durchzug/ Werbung. Hinc in recessu Imperii 1569. §. 20. Rex Galliæ requisitus est; Da etwan hernach das jetzige in Franckreich unruhige Wesen sich stillen/ und dann das Teutsche von Ihr. Königl. Würden geworbene Kriegs-Volck abgedancket werden soll/ diese Vorsehung thun wolten/ daß solch Abdancken/ Abziehen und Trennung ihrer Kriegs-Leuth/ nicht auff des Heiligen Reichs Boden/ sondern ehe und zuvor sie dessen Gräntzen erreichen/ beschehe/ darzu ihren abziehenden Obristen/ Leutenant/ Rittmeistern/ Haupt- und Befelchs-Leuthen/ auch sonsten allen und jeden Kriegs-Leuthen mit Ernst zu befehlen/ in ihrem Ab- und Anheim ziehen/ keinen Stand noch Unterthanen des Reichs einiges wegs zubeschweren noch zubeleidigen. Nota enim satis est militum, præsertim exauctoratorum Lascivia & Excessus, aliaque familiaria militibus vitia, propter quæ in transitu idoneis obsidibus vel fidejussoribus caveri debet. *R. I. de Anno* 1570. §. 8. cum nimirum proclivis ad excessum sit miles, & nisi disciplinam horreat, omnia piceis suffuretur digitis, vel thrasonica extorqueat arrogantia, quasi omne arbitrium in mucrone gereret. Quæ omnia in conscriptione militum per Duces Circulorum & Status Imperii avertenda. R. A. *anno* 1564. §. 5. & *seqq.* anno 1569. §. 7. & seqq. præsertim der Vergadderung Krieges-Volcks für sich und ohne Erlaubnus der Obrigkeit/ die umlauffende und gardende Knecht/ die Müßiggänger/ außgetrettene Unterthanen/ Landzwinger/ R. A. *anno* 1555. §. 34. 35. 38. 39. 45. 46. ut omnes pro meritis plectantur pœnis. Vid. in meo Corpore R. I. verbo Landfried. 2

Abgehende und Außgezogene Stände.

SUMMARIA.

1. *Duplex est Exemptio, vel totalis à finibus Imperii, vel saltem intra Imperium.*
2. *Agitur primo de Exemptione totali & de amplitudine Imperii sub Trajano.*
3. *De Africa & ejus dominio.*
4. *De Asia & Palæstina.*
5. *De Græcia & Ægypto, Persia, Arabia &c.*
6. *De Italia & Pontificum in ea juribus.*
7. *De Donatione Constantiniana & ejus controversia.*
8. *Per Violentiam erepta, non vero Ecclesiæ bona debere recuperari.*
9. *Nomen & jura Imperatoris Romani in Italia.*
10. *Enarrantur Provinciæ & loca Pontifici Romano subjecta; nec non opes, fructus & genius Italiæ.*
11. *De Hispania, an olim fuerit Imperio subjecta, ubi distinguitur inter Vetus Romanum amplissimum & Romano-Germanicum Imperium.*
12. *De præcedentia Regis Hispaniarum ante Regem Galliæ.*
13. *Regis Hispaniarum potentia.*
14. *De Vesperis Siculis.*
15. *Durare adhuc controversiam præcedentiæ inter Hispanum & Gallum, sed in Instrumentis Pacificationum primò fit semper mentio Regis Catholici, velut etiam in ultima Risvvicensi.*
16. *De inquisitione Hispanica, & America à Columbo detecta.*
17. *Referuntur variæ pacificationes.*
18. *Libertas Hollandis acquisita.*
19. *De Ducatu Burgundiæ.*
20. *De Provinciis fœderatis.*
21. *Duplex Belgium, Hispanicum, & Confœderatum, ubi recensentur Provinciæ & loca Belgii Hispanici, Gallici, & Confœderati.*
22. *Belgium Hispanicum adhuc est membrum Imperii.*
23. *Confœderatorum prætensiones in quædam loca.*
24. *Quænam loca per Pacem Risvvicensem Hispanis restituta.*
25. *Unde Regi Hispaniarum tribuatur titulus Rex Catholicus.*
26. *Successio Regum Catholicorum, à primo usque ad hodie regnantem, cum notabilibus quorundam Regum in marginalibus.*
27. *Mores & ingenium Hispanorum.*
28. *De Portugalliæ sive Lusitaniæ Regno.*
29. *De ejus Separatione à Regno Hispaniæ.*
30. *De Joanne IV. Bregantiæ Duce in Regno Lusitaniæ, & ejus filio Alphonso.*
31. *De Rege Petro Alphonsi fratre, quatenus ad Coronam pervenerit.*
32. *De Bello & Pace inter Regem Portugalliæ & fœderatos Belgas.*
33. *De Portugalliæ divitiis & defectibus.*
34. *De præcedentia & titulo Regis Portugalliæ.*
35. *De prætensionibus variis in Regnum Portugalliæ, & ejus regimine sub Margaritha di Savoja.*
36. *Regis Joannis IV. de Breganza ad Regnum exaltatio, & persecutio Adversariorum.*
37. *Regis Alphonsi per fratrem Petrum facta depositio & matrimonium cum ejus conjuge contractum.*

38. *Literæ Alphonsi ad regem Petrum ejus fratrem, & abductio Alphonsi in Insulam Terceram.*
39. *Continuatur historia de fratribus Alphonso & Petro regibus.*
40. *Secundum regis Petri matrimonium cum Electorali Principissa Palatina Maria Sophia.*
41. *Referuntur ceremoniæ desponsationis & iter in Portugalliam.*
42. *Divisio Portugalliæ in 5. Provincias.*

EXemptio nihil aliud est, quam Vindica-
tio ab immediata Imperii subjectione.
1 Duplex autem est exemptio, altera â finibus
Imperii, altera intra Imperium ab immedie-
tate. Exemptio prior consideratur â tempo-
ribus, quando Imperium Romanum valde
2 fuit Augustum & amplissimum, usque ad *Tra-
janum*, sed postea decrescens, sub Imp. Justi-
niano iterum quidem lacertos movit, tan-
dem mutilatum tamen est, ut paucis reliquis
superstitibus in Carolo Magno ad Francos
post in Ottone M. ad Germanos pervenerit.
Trajanus sub Imperio tenuit, in *Asia* Colchi-
dem, Tiberiam, Albaniam, Pontum, Bos-
phorum, Cappadociam, Galatiam, Bithy-
niam, Armeniam, Syriam, Arabiam, Palæ-
stinam, Ciliciam, Pamphiliam, Lydiam, &
Asiam totam minorem. In *Africa*, Ægyptum,
Cyrenaicam, Marmaricam, Getuliam, Afri-
cam propriam, Numidiam, Mauritaniam,
aliasq; minores provincias: In *Europa* Italiam,
Hispanias, Gallias, Alpes, Rhœtiam, Nori-
cum, Illyricum, Macedoniam, Epirum, Græ-
ciam, Thraciam, Mœsiam, Daciam, Panno-
niam &c. *Lips. de Magnit. Roman. L. I. c.* 3.
3 *Africa* olim fuit sub Imperio, nunc ejus par-
tem Turca, partem Rex Hispaniæ tenet, qui
loca quædam in ora maritima possidet: ma-
xima verò ex parte Abyssinorum Regi &
Presbytero Joanni subest, qui ex Salomone &
Reginæ Candacis prosapia ortum se esse ja-
4 ctitat. *Asiam* Attalus Rex hereditariam fe-
cit populo Rom. Nunc â Turcis, Persis,
Moschis, Tartaris, & aliis detinetur, quamvis
nec totam Asiam & Africam Romanis sub-
jectam fuisse tradat *D. Conring. tr. de finib. Imp.
L. I. c.* 2. Palæstinam ut & Judæam Cn. Pompe-
jus Romanis subjecit, nunc â Turcis tenetur.
Hæc *terra sancta* adhuc temporibus Constan-
tini M. â Christianis possessa; sed anno 609. â
Cosroë Rege Persarum graviter afflicta usq;
ad tempora Henrici IV. sub quo Christiani
eam sub Gothofredo Lotharingiæ Duce recu-
perarunt, qui Rex ibidem factus, coronam
auream eo loco gestare recusavit, ubi Filius
Dei spineam portavit. Hanc Regionem anno
1187. Sarraceni rursum devastarunt, quæ an-
no 1290. Christianis omnibus ejectis in pote-
statem Turcarum venit, qui eam etiam nunc
possident. *Græcia & Ægyptus* olim etiam sub
5 Imperii sceptro fuit, sed has ditiones Sarace-
ni primum, & post illos Turcæ occuparunt:
Similiter Persia, Arabia, Chaldæa manserunt
in fide Romani Imperii, usque ad tyranni-
cum Heraclii Imperium, cujus crudelitate ir-
ritati rebellarunt.
6 Italia in divisione Nepotum Caroli M. Lu-
dovici, & Caroli obtigit *Lothario* cum ipsa
Urbe Roma, nec non & Provincia & media
parte Franciæ inter Schaldin & Rhenum, quæ
mutato nomine ab eo dicitur *Lotharingia*; Ur-
bem tamen Romam & alias Italiæ Regiones
jam ex donatione Pipini & Caroli M. ad Ro- 7
manos Pontifices pervenisse, summum verò
Principatum sive vim regendi cum Cæsa-
reo nomine ad Francorum Regem delatum,
constat. *Oldenburg in addit. ad Lymn. enucl. ad-
dit.* 23. *C.* 1. *& seqq. potissimum* 10. Sequenti-
bus tamen temporibus per varios casus mu-
tata omnia, & Pontifices omne regimen ob-
tinuerunt, & provocant Pontifices non so-
lum ad donationem Constantinianam, sed
Pipini, Caroli M. & Ludovici pii, Ottonis
M. & tandem Rudolphi, quamvis omnia hæc
gesta esse possint salvo jure & potestate Cæsa-
ris, ut Status Romanus neque donatione, ne-
que præscriptione Imperio exciderit, utili
saltem dominio Pontificibus concesso. *Bur-
gold. in colleg. jur. publ. p.* 3. *pag.* 30. Pontifici
verò assistit præscriptio, nongentorum & am-
plius annorum, consensu populi Romani &
omnium Provinciarum, ex quo Romam &
reliquam Italiæ partem sine vi, sine armis,
gubernatione Regia obtinuit. Nimirum
juxta Prophetiam *Esaiæ C.* 49. *erunt Re-
ges Nutritii tui, & vultu in terram demisso
adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lin-
gent.* Sicque ex Providentia Divina per Mu-
nificentiam & Liberalitatem Impp. & Re-
gum, pro justa contra Adversarios defensio-
ne, splendorem & potestatem acquisivit.
Pulchre discurrit *R. P. Layman ad jus Canon.
lib.* 1. *tit.* 6. *c.* 17. *n.* 1. Quod Leo III. Pon-
tifex divina providentia factum esse dicat,
ut Constantinus Imp. post CHristi fidem ac
Baptisma susceptum Lateranense suum Pala-
tium, ipsamque Urbem Romanam Sylvestro
I. Urbis Romæ Episcopo, & Successoribus
ejus donarit, ipse in Orientem discedens, Bi-
zantii (quæ postea Constantinopolis, & nova
Roma dicta est) sedem Imperialem con-
struens. Porrò de hac donatione Pontifici ab
Imperatore facta dubitari non debet, cum
constet, longe ante tempora Caroli Magni
dominia Urbis Romanæ ad Pontificem per-
tinuisse, quandoquidem Franci Reges,
imprimis Carolus Magnus, ea â Longo-
bardis Invasoribus erepta, Romanæ Ecclesiæ
se restituere, publicis diplomatibus professi
sunt: Neque ullum in antiquitate vestigium
apparet, quod ea terra alio modo ad Ponti-
ficem Romanum, nisi ex Constantini libera-
litate, provenerit. Cæterum Edictum, quod
tom. I. Conciliorum insertum est de dona-
tione Constantini, cujus etiam in hac Nicolai
Constitutione mentio fieri videtur, â Græcis
falsatoribus profectum, fidem non meretur:
cum plura in ea contineantur, quæ apertæ fal-
sitatis convinci possunt, uti bene ostendit
*Severinus Binius tom. I. Concil. ubi de donat.
Constant. fol.* 250. *&* 254.

Notæ sunt oppositiones, quas contra dona-
tio-

tionem Constantinianam formant Acatholici, & quæ referuntur à *Franc. Iren. in Colleg. jur. publ. ad Burgold. discurs.* 8. *pag.* 80 ubi inter aniles fabulas refert donationẽ Constantinianam, eò quod *C. Constantin.* multa falsa & absurda contineat, & tabulæ Imperatorum mutilatæ, & sinè ullo originali venditentur, non ostendatur, an præter utile dominium aliquid ulterius sit concessum, an Impp. soli hoc facere potuerint, an nulla clausula salutaris, de juribus Imperii reservatis, in Instrumento donationis contineatur: Quorum similia ex professo deducit *Henr. Altus in Disp. de Donat. Constantin. per tot.* ubi exhibet aliquam donationis copiam, contenta ejus proscindit, & dicit, nec historicos ejus temporis, nec Sanctos Patres primitivæ Ecclesiæ hujus donationis facere mentionem: Quæ tamen omnia pugnant cum observantiâ seculorum, consensuque Imperatorum & Imperii Romani, cum in Capitulationibus Cæsareis Imperatores ad defensionem Catholicæ Ecclesiæ & recuperationem feudorum in Italiâ, nequàquam verò ad auferenda Ecclesiæ dedicata bona obligentur, prout sufficientissimè constat.

Nullam quidem vult agnoscere præscriptionem Pontificis *Burgoldens. d. l.* quasi actus in initio invalidus conglomeratione annorum convalescere nunquam possit. Attamen *Oldenb. in addit. ad Lymn. enucleat. addit.* 23. *c.* 1. tradit Imp. Romanum in occupatis â mille annis, unà cum possessione, etiam jus recuperandi amisisse. Quod si in aliis Regnis ab Imperio exemtis obtinet, cur soli Pontifici negetur.

Quamvis alias omnia jura clament, jus vindicandi provincias in omne ævum durare, ita ut licet Gothi, Hunni & Vandali Romam longissimè tenuissent, tamen â Justiniano Imperatore iterum exacti sint. *l.* 1. *C. de offic. Prætor. Novel.* 8. *cap.* 10. Quapropter idem Imperator *in Novel.* 30. *cap.* 12. dixit: Bonam spem habemus, quod DEus nobis annuat, ut & coeteras gentes, quas socordia sua Romani amiserunt, iterum ditioni nostræ adjungamus, sed Imperator Carolus V. cum ad recipiendam Romam instigaretur, respondit se Religione deterreri; itaque jura & constitutiones, quæ adferuntur ex Comitiis *anno* 1521. §. Und als wir. ubi consultum, wie dem Reich zu Ehren die Crone zu hohlen/ und das jenige/ so dem Reich entzogen/ und lange Zeit in fremden Händen gewesen/ wiederum zu erobern und zum Reich zu bringen; quod ipsum etiam deliberavit Maximilianus II. im R. A. *anno* 1566. Durch was fügliche Mittel ansehentliche Ständ/ Land und Leuth/ von fremden Potentaten entzogen und entfremdet/ wieder herzugebracht/ und weiterm Anschlag und practiquen begegnet werden möge. In quem sensum etiam loquitur *R. I. anno* 76. §. **Wir haben auch ferners** *& R. I. anno* 82. §. **Wann nun neben.** *& Capitulationes Cæsareæ* intelligendæ sunt de iis, quæ per injustam armorum violentiam, vel alio illegitimo modo sine titulo Imperio sunt erepta.

Sed pro Pontificibus pugnat, quod reddendum sit DEO, quod est DEI, quod Imperator sit Advocatus Ecclesiæ, & quod Pontifex res temporales non ut Papa, sed ut Princeps temporalis sibi vindicet, cui nimirum DEus pro bono Catholicæ Ecclesiæ temporalem potestatem concessit, modo illa non nimis late extendatur; illud enim perpetuo verum est, quod nomen Imperatoris Romani 9 in Italia huc usque semper viguerit, quod imaginarium non est, sed sinè dubio potestatem importat, quod ipsi Pontifices agnoscunt, dum tam insignem augustumque titulum iis tribuunt, eosque *Romanos Imperatores* appellant. Atque *Archi-Cancellariatus* per Italiam utique Italiæ dominium designat, atque Cæsarum jura conservat.

Quod jus Coronationis Romanæ signum sit Majestatis in illas Provincias, quod Pontifices donationum sibi factarum confirmationem à subsecutis Imperatoribus desiderarint, quod Imperatores Romæ Coronati Equites & Comites Palatii Lateranensis crearint, quod Imperatores privilegia terris Papalibus indulserint, quod Præfectus Urbis Romæ Cæsari Coronato semper ensem prætulerit, quod Romani Cives Friderico I. Imperatori juramentum præstiterint sequentis tenoris: *Juraverunt præsentes, & jurabunt futuri Senatores, & totus Populus Romanus, Domino Friderico Imperatori fidelitatem, & quod jurabunt eum Coronam Imperii Romani retinere, & quod nunquam erunt, tam in consilio, quam in facto, ubi Dominus Imperator mala captione capiatur, vel membrum perdat, vel aliquod detrimentum in persona patiatur, & quod Senatum non nisi per eum & nuntium ordinabunt, sine fraude & malo ingenio. Goldast. Tom. I. Const. Imp. pag.* 283. Prout omnia ista refert *Francisc. Irenicus in Colleg. ad Burgoldens. p.* 3. *pag.* 92. atque in propatulo est, quod Imperator multa feuda & vasallos habeat in Statu Romano, quorum quidam debitum clientelare à multis annis neglectum anno præterito Imperatori præstiterunt, & magna adhuc pars à Pontifice sine fundamento ab istiusmodi obligatione prohibetur. Vid. *Jurisprud. meam Lib. I. Tit. V. parte VIII. Fol.* 246.

Provinciæ Pontifici Romano subditæ sunt: 10

Ducatus Ferrariensis.

Ducatus Ferrariensis, qui jam olim Principibus *Arestinis* ab Ecclesia Romana feudi titulo concessus fuerat; Hinc mortuo *Alphonso II.* sine prole mascula *Clemens VIII.* eundem Ecclesiæ Romanæ vindicare cœpit. Supererat equidem *Cæsar* Atestinus *Alphonsi II.* Patruelis, qui Ferrariam petebat. Sed quia thoro illegitimo ex *Laura*, formosissima femina, natus fuerat, Pontifex adversus Cæsarem prævaluit; cui tamen Mutinam, cæterosque principatus Imperator Romanus confirmavit: Quos illius posteri, in hodiernum usque diem possident. *Joh. Lohmeyer* in dem *Europeischen* Stammtaflen/ *Tab.* 104. *Lud. Moreri in Dictionar. Histor. Lit. F. verb Ferrare.* Ornaverant Palatiis ædificiisque Urbem Ferrariensem Duces, ità ut inter elegantiores referri posset. Si tamen *Burneto* credimus, Urbs hodie propè desolata ja-

ta jacet. Ferrariam sequuntur Comaclum, *Comachio*, unde *valli di Comachio*, nomen habent. Francolinum, *Francolino*.

Territorium Bononiense.

Territorium Bononiense, il Bolognese, cujus caput Bononia, *Bologna*, ob terræ bonitatem *la grassa* appellari solet. *Lud. Morer. in Dict. Hist. verbo Boulogne.* Cives, quia sibi libertatis certa servarunt capita, longè meliori utuntur vitæ conditione, quam aliis in Urbibus Pontificiis solet fieri. Academiam habet antiquissimam, quæ *Mater studiorum* appellari meretur. Porticibus ædes Civitatis sic instructæ sunt, ut sub illis contra pluviam cives tuti sint. *Carolus V.* ultimus fuit ex Imperatoribus Romanis, qui Bononiæ à *Clemente VII.* inauguratus est. Circuitus Urbis septē milliaria Italica complecti dicitur.

Romandiola.

Romandiola, olim *Flaminia*, Italis *Romagna*, est illa provincia, quam olim *Exarchi* Græcorum tenebant, & contra Longobardos aliquamdiu defendebant. Postea *Pipinus* & *Carolus M.* Francorum Reges hanc terram Pontificibus Romanis seu donarunt, seu confirmarunt.

Ravenna.

Et *Ravenna*, quæ caput hujus Provinciæ semper fuit, quasi altera Roma habebatur; *Morer. in Dictionar. verb. Ravenna.* Hinc factum, ut ipsa terra *Romandiola* diceretur. Est cæteroquin *Ravenna* Urbium Italicarum antiquissima, & portu commodissimo instructa; Sed qui paulatim limo atque arena obstruitur. Post Ravennam celebrantur Forum Cornelii, *Imola*, Faventia, *Faenza*: Forum Livii, *Forli*: Britinorium, Bertinoro: *Cesena*: & ad mare, Cervia, itemque Ariminum, *Rimini*, quod clarum reddidit Concilium Ariminense, seculo IV. hic habitum.

Ducatus Urbinas.

Ducatus Urbinas, Ducato di Urbino, qui hoc nomen accepit à capite Provinciæ, quod est Urbinum, *Urbino*, Urbs lautissima: *Joh. Lohmeyer* in seinen Stammtaffeln *Tab. III.* Urbes ejus *Littorales* sunt: Pisaurum, *Pesaro*, emporium celebre & perelegans: Fanum fortunæ, *Fano*, fortunam adhuc faventem habet: Senogallia, *Sinigaglia*, benè munita: *Mediterraneæ* vero: Forum Sempronii, Possombrone, oppidum Episcopale, antiquitatibus refertum: Eugubium, *Eugubio*, itidem Episcopalis; ad Pontificem pervenit hic Italiæ tractus a. 1631. post obitum Ducis ultimi, qui Ecclesiam Romanam hæredem terrarum suarum instituit.

Marchia Anconitana.

Marchia Anconitana, olim *Picenum*, nunc *la Marca de Ancona*, quæ hoc nomine gaudet propter Anconam, Urbem littoralem, & propter commercia, quæ ob portus opportunitatem hic exercentur, satis celebrem. *Morer. in Dictionar. verbo Ancone. Boussingault. Theatr. du Monde Tom. I. Fol.* 132. Sed Cives tamen propter morum rusticitatem malè audiunt, & ab ipsismet Italis *Asini Anconitani* vocantur.

Loreto.

In eodem littore occurrunt S. Maria Lauretana, vulgò *Loreto*, ubi est ædicula è vulgari lapide structa, in qua Angelus Gabriel Mariæ annuntiavit, quod mater DEI futura esset. Hanc domunculam ajunt a. 1291. cum Palæstinam Turcæ occupassent, Angelorum ministerio translatam esse primum in Dalmatiam, post tres annos novemque menses in *Picenum* delatam, ibique *Recanati* per menses octo hæsisse, postea que in monte, tandemque anno 1295. stetisse in agro viduæ Lauretanæ, ubi in hunc diem summæ omnibus est venerationi; *R. P. Boussingault. Tom. I. Theatre du Monde Fol.* 133. Immensus ibi servatur thesaurus, ad quem *Christina*, Sueciæ Regina, Coronam quoque suam adjecit, & B. Virgini sacravit. Firmum, *Firmo*, Urbs est Archiepiscopalis. Intus sunt: Asium: Jesi: Auximum, *Osimo*: *Macerata*, sedes Legati Pontificii: Recinetum, *Recanati*: Tolentinum, *Tolentino*: Mons Altus, *Montalto*. Asculum, *Ascoli*: Camerinum, *Camerino*: septempeda, S. Severino.

Ducatus Spoletanus.

Ducatus Spoletanus, *Boussingault. Tom. I. Theatr. du Mond. Fol.* 128. antiquo vocabulo *Umbria Cisapennina* nominatur. Caput Ducatus est Spoletum, *Spoleto*, Urbs magnifica, quæ non est inferior Perusia, *Perugia*, ubi & Academia & Episcopatus est:

Assisium.

Assisium, *Assissio*, locus natalis est S. Francisci, qui Christi Stigmata accepit. *Boussingault. d. l. Fol.* 130. Nursia, *Nocera*: Fulginium, Fuligno: Reate, *Rieti*: Interamnia, *Terni*, Narnia, *Narni*, Oppida sunt mediocria, & pleraque tamen Episcopalia.

Provincia Sabina.

Provincia Sabina à veteribus accolis Sabinis nomen sumens, præter Manlianam Urbem, *Magliano*, nihil visu dignum habet.

Patrimonium S. Petri.

Patrimonium S. Petri, Patrimonio di S. Petro, quod olim illustris femina *Mathildis* Pontifici donavit. Præcipuæ ejus Urbes sunt: Urbs vetus, *Orvietum* rupi impositum, cujus tractus *Orvietano* appellatur. Viterbium, *Viterbo*, Urbs ampla, & satis pulchra, unde *Annius Viterbiensis* ille veterum fabularum confictor, in lucem prodiit: *Aqua pendente* Aqua pendens: Mons Fiasconis, *Monte Fiascone*, cujus nomen *est est*, multis palmam facit dubiam: Civitas Castellana, *Citta Castella*: Volsinium, Bolsina: Nepet, *Nept*: Sutrium, *Sutri*: Portus Romanus, Porto, qui licet in ruinis ferè jacet, Episcopum tamen habet, qui semper Cardinalis senior est: Centumcella, *Civita-Vecchia*, ubi Portus est, & navale Pontificis. Adhæret Patrimonio Petri Ducatus *Castrensis* & tractus *Roncilionensis*, *Ronciglione*, quos Ducibus Parmensibus ademptos Pontifices Cameræ suæ adscripserunt, invito licet & pro Parmensibus pugnante Rege Galliarum, & Castrum quidem Urbem, *Castro*, funditus everterunt Pontifices.

Ducatus Ursinus.

Situs quoque est in Patrimonio Petri Ducatus *Ursinorum*, cujus caput est Arsenum, quod nunc *Bracciano* appellatur.

Ager Romanus.

Ager Romanus sive, *Campagna di Roma*, inter Tiberim & Campaniam positus, Urbem habet *Romam*, quam merito suo *Urbem Urbium & Compendium universi orbis* appellare possumus.

Urbs Roma Vetus.

Boussingault. Tom. I. Theat. du Mond. Fol. 71. ait, *Rome est la Dame de la terre, la Reyne des Villes l'oeil de l'Italie, en un mot, la fontaine des sciences, du Sacerdoce, & de la Justice, le Chef, & la Gloire de la Religion.* *Vetus* illa à *Romulo* condita initio quadrata erat, & angusto spatio conclusa, quæ paulatim ta-

tim ta-

tim tamen ità crevit, ut VII. montes, unde & *Septicollis* dicta, ambitu suo complecteretur: Cum in summo flore Urbs esset, quam ex lateritia *Augustus* marmoream fecerat, 42. milliaria Italica in circuitu habebat. *Aurelianus* verò postea muros Urbis sic ampliavit, ut 50. propè ejus ambitus teneret. Præterea suburbia habebat vetus illa Roma, Urbes æquantia; Quæ *Tibur*, *Ocriculum*, *Ariciam*, *Ostiam* & *Mare* versus excurrebant, aliqua ad 15. milliaria. Habebat tunc *Roma* montes VII. Regiones XIV. Compita CCLXV. Insulas, id est, domos separatas, & quæ circumiri poterant XLVI. MDC. & II. Domos grandiores, & quæ laxitatem Urbium habebant MDCCXXC. Templa CDXXIV. Fora XVII. Videndus *Just. Lipsius* in *admirandis toto Libro III.* At *Nova Roma* quantum à veteri distat? Nam & plerique montes deserti hodie jacent, & Urbs propè alio in loco sita est. Cum enim olim inter Tiberim Urbemque *Campus Martius* interjaceret, nunc melior urbis pars conspicitur, ubi quondam erat campus Martius. Accessit præterea cis Tiberim, ubi Pontifex hodie sedem habet, nova quædam Urbs, quam propter irruptiones Saracenorum anno 848. *Leo IV.* Pontifex condidit, & de suo nomine *Leoninam* appellavit. Ita *Basilica S. Petri.* Hodie *il Vaticano*, quæ extra Urbem erat, intra Urbem esse cæpit, ut in *Chronologia* sua scripsit *Bellarminus.* A duobus inde seculis Pontifices quidam de exornanda instaurandaque Urbe quasi certatim fuerunt soliciti, eamque ex confusa ordinatam, ex lapidea marmoream facere laborant. Alexander VI. Præterea *Molem Adriani* reparavit, & in Castellum, quod *S. Angeli* vocant, formavit, ut haberent Pontifices & frenum, quo cives coërcerent, & refugium, si ab hostibus urgerentur. Secessus Pontificum est in *Castello S. Gandolphi.* Veterem, novamque Romam non ineleganter Poëta aliquis ita inter se comparavit. *Qui miseranda videt veteris vestigia Romæ, Ille potest merito dicere Roma fuit. At qui celsa novæ spectat Palatia Romæ, Hic merito poterit dicere, Roma viget.* Cætera per Latium oppida, tametsi hodie sint exigua, sic ut, *Fournierio* teste, à *Tiberi* usque ad *Lirim vix* octo incolarum millia numerari possint, non omitti tamen, vel propter antiquitatis gloriam, debent. Sunt igitur: Tibur, *Tivoli*, Præneste, Palæstrina: Tusculum, Frescati: Velitræ: Velletri: Segnia, *Segni:* Setia, *Sezzi:* Terracina, *Terracine:* Verulæ, *Veroli:* Antium, cujus navale *Nettuno* hodie vocatur.

Nova Roma.

Basilica S. Petri.

Castellum S. Angeli.

Habent præterea Pontifices in Gallia *Avenionem*, & in Regno *Neapolitano*, quod ipsum est feudum Romani Pontificis, *Ducatum Beneventanum*, gravi terræ motu nuper concussum. Vide *Boussingault. Theatr. du Mond. Tom.* I. *Fol.* 34. De les Antiquitez de Rome, do la magnificque Pyramide en la place Navone, de S. reliques, du Palais Farnese, Vatican, de Rome Souterraine, Tivoli, Frescati, Bagnaia. *Manesson. Mallet.* in der Beschreibung des Welt-Krayß/ *Fol.* 147. & *seqq.* Brevius omnia hæc narrantur à *Morer. in Diction. Historico verbo Pape. verbis sequentibus:* Le Domaine du Pape s'etend dans toutes les Provinces, qu'on appelle l Etat Ecclesiastique, qui renferme la Campagne de Rome, le Patrimonie de Saint Pierre, la terre Sabine, l' Ombrie ou Duchè de Spolete, la Marche d' Ancone, le Duchè d' Urbin, la Romagne, le Bolonnois, le Duchè de Ferrare, le Territoire d' Orviete, le Territoire de Perouse, le *Contado de Citta Castello.* Dans le Patrimoine de S. Pierre sont enclavès le Duchè de Castro, les villes de Caprarola, Ronciglione &c. Qui sont au *Duc de Parme*, & le Duchè de Bracciano, qui à son Duc particulier. Entre la Romagne & le Duchè d' Urbin, est la petite Republique de S. Marin. Pour revenir aux Etats du Pape, la Campagne de Rome à pour principales Villes, Rome, Ostie, Palestrine, Frescati, Albano, Tivoli, Terracine &c. le Patrimoine de S. Pierre comprend les Villes de Porto, Civita-Vecchia, Viterbe, &c. la Terre Sabine à pour Villes considerables, Magliano, Vescovio &c. L' Ombrie ou Duchè de Spolete, à Spolete, Assise, Todi &c. la Marche d' Ancone contient les Villes d' Ancone, de Fermo, de Nôtre Dame de Lorette, d' Ascoli, de Jesi &c. le Duchè d' Urbin à pour principales Villes, Urbin, Senigaglia, S. Leo &c. la Romagne à Ravenne, Cervia, Faenza &c. le Bolonnois à pour ville principale Bologne la Grasse. Le Duchè de Ferrare à Ferrare, Comachio &c. le Territoire d' Orviete à les Villes d' Orviete, d' Aqua pendente &c. celuy de Perouse à Perouse, *Citta di Pieve* &c. le *Contado à Citta de Castello.*

Avenion. Regnum Neapolitanum. Ducatus Beneventanus.

Italiam alpium claustra definiunt. Olim Græcorum ingeniis ad orientem celebrata, magnitudine Imperii, quo illustrius nulla gens, nulla ætas aspexit, & suorum ingeniis culta; nunc post excisos Romanæ magnitudinis nervos, adhuc tamen multis gentibus manet omnis vitæ & institutionis exemplum, ubi lævigantur ingenia, & humanitas velut ludum aperit. Nec dubium est, quin aliquot locis amœna sit suprà cæterarum regionum felicitatem, irriguis aquis suam habens pulpulchritudinem. Tellus alias frequentiâ montium aspera, aut nimio, & maximè sterili æstu torrens, ex quo segetes patiuntur, nec pascuorum magna vis, improbo vellere ciboque pejori. Et vix unquam ubertas Italiæ suis alumnis per triennii continuam felicitatem satisfecit; multò minus suffectura, nisi frugalitas cœlique conditio multum cibum aspernantis, parca & sobria convivia temperaret. Variorum generum arbores, quæ sub nostrorum syderum mansuetudine largo proventu se onerant, illic nimio æstu consumptæ, invalidos & vix utiles fructus eunt. Malis autem aureis, Punicisque, præfervida regio abundat. Olivas æstimant. Carnes, si paucissimas excipias animalium sub sole pervicacius durantium, à nostrarum mensarum deliciis penè in alios sapores degenerant.

Opes & mores Italiæ.

Fructus.

Urbes

Urbes & ædificia. Urbes eximiæ, amœnis ut plurimum locis conditæ. Domus non è fragili materia, hæ prætertim, quas palatia appellant, plus interdum suâ mole spectabiles, quam ad habitantium usum aptatæ. Vario marmore, ac interdum auro nitent; Fastigia ingenti opere in altum producuntur. Excesæ statuæ pretiosis locantur Umbonibus, haud rarò solo vendentium mendacio debentes, quod tam ambitiosè eminent. Quà verò parietes laxantur in fenestras, non par reliquo artificio ædibus decor est. Nam plerumque aut carbasi vile textum, aut inunctæ oleo chartæ, id spatium amplectuntur, quod recipiendo lumini destinant; quæ nec in publicum decent, & eorum oculos, qui sunt in ædibus, intra triclinii aut porticus fores, tanquam in custodia coërcent. Longè à Britanniæ, aut Galliæ cultu, quo muri in fenestras aperti vitro junguntur, libero ad exteriora conspectu lætaque trepidantis, ut solet, splendoris imagine. Templa, Imagines. *Templa* autem (nam in tantæ famæ parte sunt) nec totam advenarum expectationem implebunt. In *imaginibus*, lignisque summus decor. Nihil *aris* formosius. Purpuram, sericumque inter gemmas & Metalla, pro vilioribus ornamentis numerant. Solum omnis artificii pavimentis effulgens diverso marmore miscetur, quod per idoneos colores vel imaginem florum reddit, vel in volucrum pecudumque speciem conjungitur; Columnæ etiam ex marmore ingentes, & pene ad illius lapidis vilitatem: sed tam opulenta pulchritudo non ad ultimum venustatis pervenit, fastigiis scilicet plerumque non editis, & nunquam libero sole in obscuras sedes admisso. Fenestræ multo ferro, & ipsa picturarum densitate inumbrantur; Si quam ædem vel fores opportunæ, vel viciniæ libertas illustrat, etiam appositis velis, pariete interjecto, tanti syderis munus repudiant. Adeo Religionis sensum putant tristitia noctis elatum, & per lucis jucunditatem expirare. Ædes privatæ. Quicquid vero peregrini de publicis illis operibus credant: certè privatas hospitiorum sordes, & plurimam egestatem non sine tristi sensu & mirantur, & oderunt. Quippè in diversoria delatos jejunæ, squalentesque epulæ inter aviditatem & fastidium dividunt; tum tricliniorum situs; tum culicum, cimicumque omni genere infesta cubilia. Acer inde diversitor, & inclementis hospitii gravis merces.

Alia verò blandimenta Italiæ fortuna invenit, quibus adventantium studia caperentur. Nam aut publicus error, aut propitium Italiæ fatum omnem juventutem eò propellit, ut ibidem omnium gentium homines inveniantur, qui ex omnibus provinciis in unum corpus transeuntes, ibi communem quasi & extemporaneam patriam videntur constituisse. Accedunt illic oblectamenta juventutis, exercitia juventutis. *ars equestris, cithara, spectacula, artifices ad comœdiam nati.* Animos habent omnium rerum capaces. Eruditè & cum artificio virtutes aut vitia sequuntur. Humanitatis effusa promissio ab iis omni corporis gestu sancitur, verba exactæ Urbanitatis, &, cum volunt, ad persuadendum aptissima: Etiam prolixè benevolentiæ indulgent, & ubi verè amant, omnia discrimina habent infra tam humani fœderis sanctitatem. Humanitas Italorum. Si quos autem oderunt (sive sponte aversi, sive se lacessitos existiment) ideò periculi plenior res est, quia hanc animi ægritudinem plerunque tegentes, alte interim æmulationis aut offensæ memoriam recondunt. Eorum odium implacabile. Læsi interdum ad obsequium descendunt, ut inter amicitiæ jura tutiori fraude grassentur. Etiam ætatem hæc odia ferunt; Ac, quod noxiosissimum putes, nonnunquam animus tam facilis est ad vulnus, quam pertinax ad cicatricem. Mentes intra tristiorem prudentiam castigatæ vix sustinent jocos, nec quid temerè, & absque consilio, vel dicere assueti vel facere, ex suo quoque more alios æstimant, nutus omnium, oculos, verba, in argumenta animi superflua subtilitate ducentes. Ita perpetuis suspicionibus atque curis sui astus pœnas luunt. Sed & ipsa nimiæ calliditatis opinio est ingrata, cum vix in simplicem nec suspectam familiaritatem descendentes, semper stare in speculâ credantur, quid coeteri agant arbitraturi. Libido. *Venena, damnatamq; libidinem* ideò omiserim, quod non Italiæ propria vitia, sed in totum Orientem criminatio ad Meridiem quoque deflectens, uni genti præcipue imputari jure non possit, maxime cum hæc scelera tenebris fraudique mandata, & negari facilius à consciis possint, & ab æmulis fingi. Ingens autem & publica crudelitatis opinio est, qua illic feruntur odia inter se inimici exercere, Crudelitas. prædonesque grassari. Ita affectus dispensante natura, ut in quibus regionibus major passim humanitatis species cernitur, ibi prædonibus sit trucior animus, inimicitiarum quoque & ultionis ingenium magis in barbaros ritus degeneret. Nam Italia ultrò prodigens obsequii cultusque promissu, quod est ad odiorum immanitatem aut Latronum in extremum sævitiæ abiit. *Galli* non pari humilitate verborum gestuumque amicitiam colentes, multum quoque de crudelitate remiserunt. Neque enim tam facile adducuntur, ut impiis cædibus naturæ jus violent; saltemque mortem suppliciorum maximum putant, non pœnarum optabilem metam, & ad quam debeant inimicis per tormenta gradus esse. Demum *Anglia* à Gallicæ humanitatis pompa recedens etiam multo magis ab illa crudelitatis barbarie divertit, nam & prædones spoliis contenti sunt, & omnino insolens facinus adimere vitam, oblongas perticas, ferroque præfixas cervibus euntium illidunt, ut animo per subitum & brevem liquente torporem, nec illi suas res defendere possint, nec ipsi ad cædis nefas adigi, qua mutuæ rixæ frequenter funestæ sunt.

Roma. *Roma* nunc sub Pontificum jure, cum non modica Latii Umbriæq; regione, Vicinisque aliquot populis, aptos quoque tali imperio animos induit, scriptis quippe, terroreque, & veneratione cœlestium rerum, toto Orbe sui Principis Majestatem, plus quam armis & majorum fortitudine asserens. Sub Regibus

bus autem illud omne concessit, quod à Piceno sinuque Formiano, Adriaticæ & Tyrrhenæ Undæ cingunt, in ingens Ionii Maris latus extrema cornua Italiæ effundentes; Sedem nomenque imperio *Neapolis* dedit. Non alibi in Italiæ finibus majoribus animis nobilium virorum impetus, ac propemodum fastus, attollitur: Equorum, armorumque studiosi sunt, faciles ad stimulos gloriæ & in omnis magnificentiæ cultus intenti.

Neapolis.

In alia Italiæ ora, qua influenti Adriatico primæ terræ intercedunt, Urbem *Veneti* condidere, cum oppidis exuti in illa vastitate, quam *Attilla* Italiæ fecit, suis se paludibus tegerent. In ea civitate quanquam toti Nobilitati gerendæ Reipublicæ jus est, tamen summum imperium penes paucos ex Senioribus manet, severum quidem illud atque sollicitum, ut necesse est, in tanta Vicinorum potentia, civiumque deinde opibus, nisi cohibeantur, ad ambitum vitio divitiarum spectaturis. Sic illa disciplina domitos animos per aulicorum studiorum venustatem non deducit, ac ne quidem illis voluptatibus decorique assuefacit, qui Patricias stirpes alibi tenet; Ut est rei Equestris, armorumque disciplina, aptæ quoque elegantiæ, & urbanitatis, pro seculi more, peritia. Plus denique publicè sapere, quam privatim, edocentur; Nisi quod in procurando patrimonio eximiam sedulitatem habent. Aliæ præterea Urbes olim se composuerant per varia Italiæ littora, in Reipublicæ auspicium, quas fortunæ vis erepta claritate Imperii, quod per externa Maria quæsierant, in Regum Principumque clientelam coëgit. Jam in iis mixti animi, semperque gentes sunt, inter gloriosæ libertatis cupiditatem, cujus adhuc imaginem vident, & Principum, ad quorum patrocinium confugêre, necessariam simul gravemque potentiam.

Venetiæ.

Insubres autem, corporibus animisque speciem ac genium Galliæ Italiæque miscuerunt, vultu membrisque penè compositis ad Gallorum venustatem, quam deinde Italicis dotibus implent. Sed & utrinque, ut virtutes, ita vitia exceperunt. Cæteræ in Italia regiones Principes suos habent, modicis plerumque imperiis, ideoque majori calliditate, ut sunt in ingenti pelago Scaphæ, ad gubernandis; cumque in angustis Provinciis, nisi per immensa vectigalia, sufficere opes non possint Majestati dominantis, salubri consuetudine illæ gentes assuescunt, & opes invenire, & pro imperio reposcentibus non negare.

Insubres.

Nihil autem est tam arduum Sedulitati humanæ, ad quod Italici acuminis præstantia non tollatur. Ab ultima etiam sorte vulgi non paucos quotidie in nomen atque opes felix industria producit. Nullum curarum genus, quod divitias promittat, aut, si opus est, humilitatis specimen aspernantur: Longi quoque laboris spei que patientes. Quorum alterum fastus Hispaniæ, alterum subita atque præceps vis Gallorum non tolleret. Altæ & ad Rerumpublicarum gubernationem validæ mentes, ad omnem fortunam idoneæ, frugi homines, intentique ad futura.

Industria Italorum

Latinè scribere inter illos haud pauci, non utique loqui norunt. Linguam quoque, quâ vulgò utuntur, quanquam nihil aliud est, quam cum corrupta Latinitate barbarorum mixtura verborum, quantum possunt, ab originis suæ Vestigiis loquendo scribendoque avertunt; Adeo ut in fauces revocent verba, quo asperitas soni vocumque contractio (quæ vix totæ ad aures perveniunt) nihil Latinæ cognationis videatur habere. Quo more *Hispania* jam & ipsam suam linguam infecit, ita demergens simplicitatem vocum, ut confusa & à summo pectore coacta asperitas, deleat multarum literarum suavitatem.

Rara scientia linguæ Latinæ.

Tamen *amœnitas studiorum* in Italia non exigua, & maxime eæ partes, ad quas vivax Naturæ lepiditas invitat. Testis gentilitii carminis pulchra & ad vicinorum invidiam gravis ubertas, quæ nomina Poëtarum, tot amorum ignibus, ad supplicii celebritatem fictis, ardentia sacravit. Nec enim interest sua, an antiquorum lingua locuti sint, cum sit ejusdem virtutis impetus, qui tenerum & opulentum ingenium in popularem, quique in veterem facundiam laxat. Nam & Græci, quæ intelligeret populus scribebant, & Romani Græcos mimos, & Atticæ eloquentiæ efficax robur, ad sui Vulgi aures accommodaverunt. Jam quid de *Italicis historiæ scriptoribus* dicam? Istis quidem sincera prudentia victuris, illis autem tantum nimia eloquentia, & partium favore peccantibus? Sed & *sapientiæ cœlestis*, & humanæ prudentiæ disciplina, cæteraque omnia, quæ in Musarum tutela sunt, nunquam parum illius populi ingeniis debuerunt. Ad extremum non alibi sanctiorum Virtutum exempla, pejorumque facinorum, quam in Italicis animis cernas; Et quod quidam de Attica dicebat, nullibi vel atrocior cicuta est, vel suavius Apes exuctis digestisque floribus cellas implent. Ita discurrit *Euphormio Satyricus in Icone animor. c. 6.*

Studia literarum.

Historiæ.

HISPANIA.

11 Hispania olim in plures Respublicas divisa erat. Carthaginenses à Primo bello Punico ingentem Hispaniæ partem subegerunt. Inde Romani suos quoque exercitus eo deduxerunt, & reliquas Hispaniæ partes occuparunt, & Augustus universam Hispaniam in suam ditionem redegit, quæ diu sub Romanorum fuit Imperio. *Puffendorff. in Introduct. ad Hist. c. 2.* Itaque Hispania olim quidem florentis Romani, ad Honorii Imperatoris usque tempora *Cluv. Geograph. Lib. 1. Cap. 5. n. 6.* Romano-Germanici autem Imperii jurisdictionem nunquam agnovit, ut sic minus rectè inter Provincias ab Imperio nostro avulsas referri videatur, nisi inter antiquum latissimè patens Imperium, & Romano-Germanicum fiat distinctio: Prout etiam Hispaniæ à Romano-Germanico Imperio nulla ferè unquam controversia mota fuit. Respectu vero *Burgundiæ & Ducatus Medi-*

Mediolanensis non ut Rex, sed ut Dux Burgundiæ & Ducatus Mediolanensis Imperium veneratur. *Sueder. in Jus publ. cap. 4. n. 25.* Gothi scilicet Italiâ pulsi Hispaniam occuparunt, & per Reges tenuerunt usque ad Rodericum XV. Regem, in quo familia Regia defecit; Saraceni vero eam postea ingressi totam occuparunt, donec Ferdinandus Castiliæ Rex a. 1454. Saracenos propriis viribus expulit, ex quo factum putat *Franciscus Irenicus in Colleg. Jur. publ. ad Burgoldens. discurs. 8. pag. 68.* quòd hodierni Hispani Imperium amplius non agnoscant, & Portugallia quoque, occasione Hispaniæ, ab Imperio exempta sit.

12 De præcedentia Regis Hispaniæ præ omnibus aliis Monarchis tractat *Vasquius lib. 1. in Præfat.* Sed pro Rege Galliæ scribunt *Lans. in oratione pro Gall. Bodin. Lib. 1. de Republ. cap. 9. Becker juris publ. Lib. 4. cap. 2. n. 8. Wurmser Exercitat. juris publ. 3. quæst. 24. Thuan. Lib. 50. Histor.* quia Rex Galliæ antiquis temporibus in Conciliis & Synodis semper Regi Hispaniæ prælatus legitur, ut in Concilio Constantiensi, Basiliensi, Lateranensi, & Tridentino. Quod in Polonia Gallus præponitur, & quod Senatus Venetus Præcedentiam Gallo concedit. Contra hanc possessionem demum 1588. Hispanum controversiam movisse, ex eo, quod Regno ampliori dominaretur, prout Hispaniæ potentiæ amplitudinem describit *Lucas de*
13 *Linda descript. orbis pag. 314.* Quæ licet bellicis temporibus hinc & illinc afflicta sit, tamen maxima adhuc possidet territoria in Africa & America, velut *Regnum Mexicanum, Perusianum, Castiliam auream, Insulasque Cubam & Hispaniolam.* In Hispania præcipua sunt duo Regna, Castilia & Aragonia, & ad Castiliam referuntur Legio, Asturia, Gallicia, Esdremadura, Andalusia, Granata, Murtia, Biscaja; Navarræ Pars Mediolanum, Belgium, pro parte Burgundiæ Comitatus, Insulæ Canariæ, America, Insulæ Philippinæ. Ad Aragoniam referuntur ipsa Aragonia, per Matrimonium Regno Castellæ juncta, Catalonia, Valentia, Insulæ Baleares. Quid Regi Hispaniæ cessum sit Anno 1659. per Instrum. Pacis videri potest ibidem *art. 46. 47. 48.* Regnum Siciliæ, & Neapolis, quæ à Pontifice in feudum recognoscit, unde decantantur *Vesperæ Siculæ*, quando trucidatis in Sicilia Gallis hoc regnum ad Castiliæ Reges est devolutum.

14 *De Vesperis Siculis* res ita se habet. Johannis à Prochyta, Salerno oriundi, uxorem Franci per vim constupraverant. Itaque Maritus vindictæ cupiditate flagrans Petri Aragoniæ Regis opem ac fidem implorat, ut una cum eo Carolum expellat è Sicilia. Nec ab ea re reliquorum Siculorum voluntas abhorrebat, in quos Franci nullum crudelitatis aut vexationis genus prætermiserant. Adjuvabant quoque consilium istud *Nicolaus Pontifex*, metu opum Caroli conterritus; & Michaël Palæologus, Imperator Constantinopolitanus, quod ejus quoque Imperium Carolus ad se trahebat. Johannes Monachi habitu tectus, alio atque alio se contulit, auxilii petendi causâ; Nec nisi re perfectâ, conquievit. Prodigii simile fuit, rem, toto triennio tam diversis in locis agitatam, haud emanasse. Anno demum MCCLXXXII. consilii perficiendi ea inita ratio est. Secunda Paschatis feria convenit inter conjuratos, ut dato officii vespertini signo, omnes simul coorti, genus omne Francorum contrucidarent. Cædes horrenda duarum horarum spatio patrata, nulla vel sexus vel ætatis ratione habita: Ibi tum Siciliæ Regnum Petrus Aragoniæ Rex occupat. Regnum Neapolitanum Alphonsus Aragonius ex hereditate Joannæ II. acquisivit. De prætensione Regis Hispaniæ in Ducatum Britanniæ & de supradictis omnibus, vide *Gastel. de Stat. Publ. Europæ cap. 6. n. 52. & seqq.*

Vesperæ Siculæ.

Durat adhuc controversia præcedentiæ 15
inter Reges Hispaniæ & Galliæ, prout patet ex *Theatr. Europæo de anno 1661. pag. 414. & Diar. Europ. part. 7. pag. 483.* Wie die Königl. Spanische und Frantzösische Gesandte zu Londen an einander kommen / jene den Frantzösischen die Stricke abgeschnitten / und 3. Pferde erstochen / die Frantzösische aber solches den Spanischen nicht thun können / weilen sie an statt der Strick eisserne ketten mit Leder überzogen geführet / dabey etliche Frantzosen / ein Spanier und ein Engelländer todt geblieben. Ordinem & successionem Regum Hispaniæ à primo usque ad hodie regnantem exhibet *R. P. Bussiers in Floscul. Hist. in fin. tit. de Hisp. Regibus. Pussendorf. in Introd. ad Histor. c. 2.* ubi tradit, sub Rege Ferdinando Catholico atque Isabella anno 1478. tribunalia sacrarum quæstionum, quæ vulgo *Inquisitio Hispanica* dicuntur, esse introducta. *Americam* detexit Christophorus Columbus, patria Genuensis anno 1594. cui post longas septennii deliberationes, XVII. Ducatorum millia ad tres naves instruendas datæ, quæ exigua pecunia infinitas Provincias opesque Hispanis fœneravit. Sub idem tempus cœpit *origo belli inter Gallos Hispanosque.* Subsecuta est pax Cameracensis, posteà Crespiacensis; orti tumultus Belgici, facta pax Vernicensis, Lusitania ab Hispanis occupata. Induciæ cum *Hollandis*, & postea pax cum iisdem facta sub Rege Philippo IV. Monasterii, quâ Hollandos gentem Liberam, & in quam nihil amplius sibi juris esse pronuntiarunt, omnibus locis, quæ bello ceperant, illis relictis. Sancita posteà Pax in Montibus Pyrenæis cum Gallo, & tum cum Lusitanis, demum Aquisgrani denuò cum Gallis.

16 Inquisitio Hispanica. Columbus.

17

18 Libertas Hollandorum.

Burgundiæ vero *Ducatus* ad Regnum Arelatense pertinuit, & adhuc hodie ad Imperium pertinet. In nupero bello Gallo-Hispanico anno 1668. universus ille Comitatus in potestatem Regis Galliæ venit, postea tamen eodem anno, pace stabilita, Hispano rursum restitutus, quamvis de certis Civitatibus ad eum pertinentibus adhuc inter Gallum & Hispanum disceptetur. Burgundiæ tamen & Belgicæ Provinciæ libertatem ab

19 Burgundia.

 Impe-

Imperii oneribus prætendunt, quæ causa esse videtur, quod aliquando indefensæ relinquantur, cum æqvum non videatur, ut propter eos, qui commodis Imperii quidem fruuntur, onera tamen eidem annexa ferre recusant, Imperium belli pericula subeat. Cui accedit privilegium, quo Ducatus Burgundiæ eximitur à Jurisdictione Cameræ Imperialis, vigore transactionis factæ Norinbergæ anno 1542. *Mynsing. 5. Observ. 58. n. 1.* & Augustæ anno 1548. *Wehner. in verbo Burgund.* Et quamvis hic Ducatus non eximatur à Jurisdictione Imperii; quia diversa sunt, forum sortiri, & subditum esse. *Gail. de pignorat. observ. 15. n. 3.* tamen jurisdictio Imperii meritò ad omnes Status æqualiter extendere se deberet. Principatum Burgundiæ hodiè de facto possidet Rex Galliæ. Fi-
20 nito bello Hispano-Belgico septem Provinciæ fœderatæ, *Geldria* (excepta Tetrarchia Ruremundensi) *Hollandia, Zelandia, Ultrajectum, Frisia, Transissulania, & Groninga* cum *Drentia*, quæ etiam automia gaudet, nec tamen est in fœdere Batavico, Mastrich / Herzogenbusch / *Breda, Berga ad Somam, Slusa*, & aliis Brabantiæ ac Flandriæ locis, summa & tantum non ex Lege libertate gaudent, & ab Imperio hæ septem Provinciæ exemptæ sunt, separatasque Respublicas ab Imperio hæ Provinciæ constituunt. *Lingæ* quoque dominium, ut & *Comitatus Meursii* ad Nassovios Principes hodie pertinent, quibus sine dubio etiam parent *Nienaræ & Alpæ* Comitatus. *Ultrajectum* etiam ad Rhenum in Circulo Burgundico situm, una cum Civitatibus *Swoll, Campen, Deventer & Amerfurth*, per fœderatos Belgas ab Imperio abstractum, & tanquam Dominium peculiare fœderi eorum innexum.

Belgium.

21 Duplex itaque est Belgium, Confœderatum & Hispanicum: ad Confœderatum pertinent Geldria, Hollandia, Zelandia, Ultrajectum, Frisia, Transissulania, Gröninga, & Umlandia, vid. *Carpz. de Leg. Reg. Germanorum c. 5. sect. 5. n. 3. & seqq.* item, *c. 6. sect. 9. n. 6. Metteran. in Histor. Belg. hinc inde. Klock. de ærar. lib. 1. c. 14. Conring. de fin. Imp. c. 28.* Hispanicum continet *Brabantiam, Luxemburgum, partem Geldriæ, Artesiam, Flandriam, Hannoniam, Namurcum, Marchionatum Imperii, Antwerpiam, Mechliniam* (ubi summum judicium) & *Provinciam Cambrensem*. Quæ autem loca Regi Galliæ pareant, vide *Pacificationem Pyrenæicam de anno* 1659. item, *Pacificationem Aquisgranensem* 1668. & quod
22 Belgium Hispanicum adhuc membrum sit Imperii, ipse fatetur Rex Hispaniæ, uti traditur in *Diar. Europ. contin. XV. in append. pag. 108. Oldenburg. in Lymnæo Enucleat. lib. 3. c. 2. n. 23. Conring. de finib. Imperii c. 28.* Rationes, quibus demonstratur membra & Status Imperii teneri succurrere Belgicis Provinciis, quando bello impetuntur à Rege Galliæ, vide *dict. Diar. Europ. pag. 19. & seqq. & pag. 33. 41. & seqq.* ubi etiam refutatio contradictionis Gallorum exhibetur, de anno 1667. & plura de jure Reginæ Franciæ in terras Brabantiæ & Flandriæ deducuntur in *append. Diar. Europ. fol. 333.* & in *Continuatione 16. Diarii, usq; dum anno 1668.* per Pacem Aquisgranensem controversia sopita est, *Diar. Europ. continuat. 18. fol. 318.*

Belgæ tamen fœderati non solum Provincias supradictas, sed partem quoque Brabantiæ, Flandriæ, itemque ditionem *Borcolo*, in quam prætendit Monasteriensis, nec non Civitatem *Embdam*, contra Imperium & Principem Frisiæ Orientalis, Propugnaculum Lerort & Till prætendunt, quæ tamen prætensio funesta ipsis fuit anno 1672. à Gallorum armis. 23

In *Pace ultima Riswicensi* anno 1697. restituta sunt Regi Catholico à Rege Galliæ Loca, *Gironna, Roses & Belwar*, & omnia loca occupata post Tractatum Neomagensem, in Principatu Catalonico, & alibi in Hispania, cum omnibus pertinentiis, unà cum Civitate *Barcellona*, cum Fortalitio *Lutzenburgensi*, nec non Provincia & Ducatu ibidem, cum Comitatu Chinensi, Fortalitio *Charleroy*, Civitate Montensi in Hannonia, Civitate Curtraiensi, & omnibus locis occupatis durante Tractatu Pacis. Simul etiam restituta sunt alia omnia reunita post Pacem Neomagensem in Provincia Lutzenburgensi, *Namur, Brabantia, Flandria, Hannonia*, & aliis Belgii Provinciis, secundum productam à Rege Hispaniæ in Tractat. Pacis Listam, exceptis solum illis, quas Rex Galliæ sibi reservavit in specificatione sua, prout ista omnia specificè traduntur, in *Pace Riswicensi art. 4. & seqq.* 24

Hispaniæ Regibus per Excellentiam quandam præ aliis Regibus tribuitur Titulus *Catholici*, tanquam character & nota, Coronæ Regnoque innexa, & consequenter propria hæreditariaque Regibus Hispaniæ facta: *Sacra Catholica Regia Majestas*, die Catholische Majestät; item, der Catholische König. Sic cum Imperator Carolus V. Hispaniæ imperaret, vocatus est *Sacra Cæsarea Catholica Majestas*, sine ullo dubio, quia puram sinceramque Religionem Catholicam profitentur, eamque propugnant & propagant, ut tradit *Laurent. Beyerling. in Theatr. Vit. Human. Tom. 5. lib. 12.* CATHOLICI verò agnomen primum Recaredo Hispaniæ Regi attributum esse creditur, cum universam Gothorum gentem, repudiatis Arii erroribus, in Catholicæ Ecclesiæ Castra revocasset; tunc enim in Concilio Toletano III. anno circiter 590. ipsi acclamatum: *Cui à DEO æternum meritum, nisi verè Catholico Recaredo Regi?* Alii tradunt Alphonsum I. Catholici nomine primò fuisse insignitum, *Toletan. de reb. Hisp. lib. 4. c. 5.* quia iterum pullulantem Arianismum in Hispania eradicaverit, & verus fuerit fidei Zelator. *Et Lind. in descript. Orb. fol. 355.* dicit, quod nomen Catholici, diu neglectum, iterùm per Papam Alexandrum VI. Regi Ferdinando V. fuerit constitutum, ut hoc nomine omnes Hispaniæ Reges imposterùm gauderent. Idem confirmat *Lud. Morer. in Dictionar. Histor. Verbo Catholique. Mariana de Reb. Hisp. lib. 7. c. 4. & lib.* 25

Origo tituli Catholici Regum Hispaniæ.

& lib. 26. c. 12. Repetiit agnomen Catholici Ferdinandus Arragoniæ Rex anno 1492. effecitque Regibus subsequentibus proprium & hæreditarium, *Hofm. in Diction. verb. Catholicus:* tanquam meritissimum cultæ semper & propugnatæ Religionis Catholicæ Encomium. Commonstrat hoc quotidiana experientia, quod eximium *Catholici* prædicatum Regibus Hispaniæ in omnibus instrumentis & Pacificationibus, velut adhuc novissimè in tractatu Pacis Riswicensis, anno 1697. perpetuò, Regi verò Galliæ titulus *Christianissimi* tribuatur, de quo plura mox infra.

26 Ordo & successio Regum Hispan. Adjiciamus his omnibus successionem Regum Hispaniæ, inter quos *Luc. de Linda in descript. Orbis*, primum fuisse narrat *Athanaricum* anno 383. cujus tamen Imperium unus annus terminavit, & post ejus obitum Westergothi 14. annis sine Rege fuerunt subjecti Romanis, usque dum elegerint *Alaricum*, qui magnam partem Hispaniæ tenuit. Ejus successor fuit *Athaulphus*, quem secutus est *Sigericus*, post *Wallia*, *anno* 4 8. qui Hispaniam potentem fecit, sed successor *Theodoricus* ejus filius, propter crudelitatem & superbiam ex insidiis periit, *anno* 454. *Theodoricus II.* fuisset optimus Princeps, nisi famam virtutis Arrianæ religionis labe maculasset, & se fœdasset fraterno sanguine, occisus posteà per conspirationem fratris Erici, anno 467. Successit *Henricus*, cujus tempore Hispania erat divisa. Gallicia, & pars Lusitaniæ obtemperabant Suevis, Boëtica & Catalonia Gothis. Romani Regnum tenebant Toletanum, sed *Henricus* omnes Romanos ejecit, Gothosque totius Hispaniæ fecit Dominos, excepta Gallicia. Alaricus, Henrici filius, Rex factus interiit in conflictu contra Clodoveum Regem Franciæ. *Gensalaricus* citò ex morbo obiit. *Amalaricus* quinto post imperium anno improlis decessit. *Theudeus* regnavit 17. annis, 5. mensibus, posteà occisus anno 584 *Theudelus* in Italia occisus est à suis, cum cænaret, propter Scortationes, anno Regni sui primo. *Agila* regnavit 5. annos, 3. menses, continuò infelix, & tandem à contraria sibi factione interemptus, anno 554. *Athanagilius* per totam vitam suam operam dedit, ut Romanos Hispania eliminaret, qui Domini multorum facti erant locorum, sed morbus illi mortem peperit, anno 568. *Livva*, Rex Gothorum ad Hispaniæ regnum electus Fratrem Lewigildum Regni consortem assumpsit, qui multas Provincias Romanis extorsit, finivit vitam anno 572. *Levvigildus* post obitum fratris Romanos ex omni Boetica ejecit, Imperiumque suum firmum reddidit. *Livva* ejus filius, propter proditionem *Witterici*, post annum 12. Regni mortuus est. *Wittericus* regnavit sex annis. posteà populus in Cubiculum ejus irruit, securique cibum capientem obtruncavit anno 610. *Gundemarus* post unum regiminis sui annum ex morbo interiit. *Gibebuthus* multas Urbes Romanis eripuit, Judæos Regno ejecit. *Recaredus II.* illius filius, in tenera ætate, solum tribus mensibus regnavit. *Sunthila* Romanos omnes Hispaniâ ejecit, sed cum filium suum adhuc infantem successorem regni constituisset, Gothi eum regno exuerunt, & in illius locum successit *Sikmandus*, qui brevi tempore trium annorum obiit; post hunc duos tantum annos regnavit *Tulga*. *Ferro* post eum Regnum occupavit. *Flavius Chinsaduintus* illud justitia conservavit, mortuus *anno* 672. *Wamba* coactus Imperium suscepit, vivere desiit anno 680. *Flavius Ervvigius* vitam finivit anno regiminis 7. *Egiga* decennio regnavit. *Witiza* crudeliter imperio præfuit, Judæos in Hispaniam recepit, obiit anno 711. *Rodericus* in fuga occisus creditur. *Pelajus* à Christianis contra Mauros vocatus egregiè illis succurrit, anno 736. vitâ excessit. *Favila* ejus filius duobus tantum annis regnavit.

Inter tot Reges, brevi admodum tempore, feliciter & infeliciter regnantes, incidit mihi *Dissertatio Historica Guil. Moller. de fatalibus personarum nominibus*, ubi §. 3. per Alphabetum nomina fatalia felicia vel infelicia recenset, & primò *Actæonum* meminit, quorum quinque enumerat infelici exitu conspicuos. Primus laceratus est à suis canibus, duo Apri occursu perempti, tertius in Bœotia à canibus discerptus, amatorius furor ultimum laniavit. Ex Æacidarum gente & nomine omnes, divinitus oblata nece, occubuerunt. Agrippinæ pessimorum filiorum Matres, altera Caligulam, nequitiæ ac libidinis Monstrum, altera Neronem Tyrannum genuit, & utraque vitam miserè clausit, *Bajazetem I.* Tamerlanes profligavit, captumque & vinculis aureis gravem in ferrea cavea inclusit. *Bajazetem II.* filius Selymus per Medicum veneno sustulit; *Richardorum & Jacoborum* nomen Anglis semper fatale fuisse, dum omnes ferè Reges hujus nominis violenta morte occubuerunt. *Scipionum* nomina apud Romanos semper inauspicatissima fuisse, ut de illis scripserit *Bornmeisterus*, **in dem neueröffneten Schauplatz der Käyser** / *p.* 1026. daß von denen Scipionibus fast keiner gewesen / den nicht das Unglück zum Fall gebracht; Econtra *Ferdinandorum* nomen semper fuisse auspicatissimum, prout etiam nomen *Ludovicorum*. Sed si causas inquirere vellemus, propter quas hæc vel illa nomina aliquibus fuissent vel fausta, vel infelicia, in Democriti puteo illas absconditas fuisse confiteri oportet, quamvis apud varias gentes magna superstitio ex impositis nominibus irrepserit. An dentur fatalia personarum nomina?

Itaque transmissis his pergamus in successione Regum, inter quos post Favilam occurrit *Alphonsus*, Rex constantis animi, & religioni valdè addictus, & idcircò nomen *Catholici* promeritus, ut supra dictum *n.* 25. mirabiliter in toto suo regimine felix. Ejus filius *Froila* Mauros cum cæde 54. millium superavit, interemptus tandem anno 768. Successit *Aurelius* frater, nullo facto laudabili insignis, uti etiam *Silo & Alphonsus, Mauregatus, Varemundus*. *Alphonsus* dictus Castus, quod per totam vitam ab uxore Berta absti- Alphonsus Catholicus.

abstinuisset. Hujus tempore dicitur esse inventum corpus S. Jacobi ad Compostellam. *Ramirus* S. Jacobo devotus; *Ordonus* justitiæ patronus. *Alphonsus III.* felix, fratres luminibus privavit propter conjurationem in se. Filius *Garsia*, imperavit solùm tribus annis. *Ordonus II.* periit ex morbo anno 923. *Froiola II.* rebellionem expertus est, *Alphonsus IV.* factus est Monachus. *Ramirus II.* obiit anno 950. *Ordognus*, anno 955. *Sanctius*, anno 956. *Ordonius IV. Ramirus, Veremundus, Alphonsus V. Veremundus III.* ejus filius in regno successit, & quoniam improlis erat, delata est post obitum ejus successio ad *Sanctiam* ejus sororem, Navarræ Regis filio nuptam, unde illi jus in Castiliæ Regnum competebat; post decessum parentum. Successit *Ferdinandus*, Rex Castiliæ & Legionis, qui nomen Magni promeruit, propter egregia facta, & in Portugallia multas urbes Mauris ademit. Testamento suo inter tres filios statum suum divisit. *Sanctius* natu maximus Castiliam accepit. Alphonso obvenit regnum Legionis, pars Asturiæ, & nonnullæ urbes Galliciæ. Garsiæ, natu minimo, residuum Galliciæ sors dedit, cum parte Portugalliæ, quam Christiani possidebant. Obiit Ferdinandus anno 1065. cui successit *Sanctius*, Rex Castiliæ, qui arma movit contra Regem Navarræ, & *Alphonsum fratrem* crine tonsum in Monasterium detrusit, occupato illius Regno, captus etiam est ab ipso frater Garsias, quem captivum usque ad mortem detinuit, sicque omnium Regnorum paternorum solus factus est Dominus. Cùm verò etiam sorores suas vellet exuere ditionibus, à patre ipsis in testamento datis, factorum pœnas dedit, & occisus est ad Zamoram anno 1075. Cum primùm nuntium de morte fratris accepisset *Alphonsus VI.* Toleto profectus receptus est pro Rege Castiliæ & Legionis, multásque occupavit ditiones, se ipsum vocans Hispaniæ terrorem, finivit vitam anno 1109. Ejus filius *Alphonsus VII.* adhuc in cunis sceptro dignus habitus & Rex Castiliæ puer proclamatus est. Adultior factus intravit Arragoniam & Legionem, atque Rex Navarræ, Arragoniæ, Cataloniæ proclamatus, dictusque à suis Imperator, excessit è vivis anno 1157. relinquens filium *Sanctium III.* qui uno tantùm anno regnavit, & reliquit filium *Alphonsum IV.* annorum, cui Avunculus omnia ferè loca occupavit. Sed postquam ad annum 12. pervenisset, invitatus est à Regni Proceribus, ut suas visitaret ditiones, & tunc omnes Civitates illi suas aperuerunt portas, auxiliumque nummorum hospiti tulerunt, qui omnia suæ potentiæ subjecit, relinquens ex Eleonora, filia Henrici X. Angliæ Regis, *Henricum*, qui post ejus mortem anno 1214. Patri in Regno successit, sed in juventute sua occubuit; Successit illi *Ferdinandus II.* filius Alphonsi, qui ex Beatrice, filia Philippi Imperatoris, multos suscepit filios, & anno 1252. ex morbo interiit. Ejus filius, *Alphonsus IX.* Sapientis nomen & laudem obtinuit, peritissimus in Historia, Astrologia, & Philosophia.

Inventio S. Jacobi.

Sanctii rigidum regimen, & interitus.

Alphonsus VII.

In Germania à quibusdam Electoribus Imperator est electus, sed quia longo itinere distabat, amicos pariter & Imperium perdidit. Successit *Sanctius* cognomento *fortis*, non obstante contraria Patris dispositione, qui Alphonsum & Ferdinandum teneræ adhuc ætatis filios successores designaverat, ejus filius *Ferdinandus III.* Regnum multis turbis involvit. *Alphonsus X.* mortuus anno 1350. reliquit *Petrum* successorem, filium suum, cognomento *Crudelem*, qui matrem suam Mariam trucidari curavit, & fratres suos, aliosque præcipuos in regnis viros sustulit; uxorem ductam tertiâ die repudiavit, & aliam, vivente prima, matrimonio sibi junxit; Post hæc scelera venit *Henricus* ejus frater, & Rex Castiliæ & Legionis coronatus est, ita ut Petrus fuga sibi consulere debuerit. Sed postea Status in Burgos convenerunt & *Joanni, Henrici* filio, jurejurando se obstrinxerunt, qui Petrum Regem cum exercitu Gallico profligavit, & captum anno 1369. occidit. Sic igitur Henricus ex hac victoria Rex Castiliæ & Legionis factus est, & terrori vicinis omnibus, posteà veneno interemptus creditur. Successit ei filius *Joannes I.* qui duxit uxorem Regis Ferdinandi Portugalliæ filiam, cum hac conditione, ut proles ex hoc conjugio susceptæ essent Reges Portugalliæ. Vivere desiit anno 139[illegible]. Successit ejus filius, *Henricus III.* magnus justitiæ Patronus, sed cum per totam ferme vitam morbis conflictaretur, anno 1407. exspiravit; Post quem ejus filius *Joannes II.* Rex agnitus est, qui in secundo matrimonio sibi junxit *Isabellam*, filiam Infantis Joannis Portugalliæ. Sed *Henricus IV.* ejus filius, cum naturali impotentia nullos haberet hæredes, ideo Statuum consensu *Isabella*, ejus soror Regnorum heres est facta; Postea, *Ferdinandus V.* cognomento dictus *Catholicus*, & *Isabella*, conjuges statim pro Rege & Regina Castiliæ agniti sunt, sibique assumpserunt titulos, *Rex & Regina Castiliæ, Legionis, & Arragoniæ, Siciliæ, Toleti, Valentiæ, Galliciæ, &c.* Suscepit Ferdinandus ex Isabella filiam Johannem, & alios liberos, tenueruntq; Hispaniæ sceptrum cum ingenti gloria. Hoc laudabili facto hæc Regio insigniter crevit, quod Judæi Hispaniæ Regnis omnibus publico edicto ejecti sint, & simul Mauri, quorum migraverunt in alias terras familiarum centum viginti quatuor millia, ingenti Hispaniæ vel damno, vel fructu; sub hoc Rege Ferdinando anno 1492. *Christophorus Columbus*, audaci & felici navigatione novas terras Europæ aperuit, ut supra dictum, & Cuba, Florida, Hispaniola, aliæque terræ & insulæ, Ferdinando adscriptæ, cujus auspiciis Columbus solverat. Quinto post anno in iisdem Partibus *America ab Americo Vespurio* inventa, & dicta, eidem Regi Ferdinando adnata est, ea tamen sorte, ut cui regna nascebantur, non nasceretur qui ea regeret, essetque heres ab aliena gente accersendus. *R. P. Bussiers in Flosc. Histor. pag.* 267. *vid. tract.* vom Leben und Thaten der See-Helden *pag.* 1. *& seq. R. P. Briel in ann. mundi, anno Christi* 1492. *fol.* 787.

Petrus, crudelis.

Isabella.

Ferdinandus V.

Judæorum ex Hispania ejectio.

Christophorus Columbus.

Americus Vespucius.

Nec

Nec à Lusitanis in hac re cessatum est, qui cum varia Regna in Occidentali Æthiopiæ ora detexissent, tandem sub Emanuele, Ductore *Vasquesio Gama*, anno 1497. primi omnium ausi caput illud horrendum non tam *bonæ*, quam insanæ *spei* circumflectere, & ingentes opes in Lusitaniam referre.

Caput bonæ spei.

Et fortuna consilium juvit, dum anno 1500. Alpharus Capralis in Orientem destinatus inopinatò in *Brasiliam* appulit, futuram appendicem Lusitaniæ, & Europæ limites prorogavit, fideique lucem miseris gentibus intulit, vicissim verò irritamenta gulæ & luxus, atque aurum, vitiorum omnium fomitem, importavit.

Brasilia.

Ad res tantas contra Mauros & Judæos instrumentum maximum fuit Ferdinando Regi *Ximenes*, qui ex Franciscano inope locupletissimus Cardinalis, & ad Regni clavum admissus, opes, corpus, mentem, ad DEI causam & Regni gloriam impendens, in cinerea veste, quam nunquam posuit, animo forti, prudentique consilio, ea gessit, ut *Gonsalvo*, cujus virtute *Regnum Neapolitanum* Hispaniæ accessit, par fuerit, eo miraculo, ut nec Monacho Aulicus, nec Aulico Monachus in hac munerum pugna obfuerit. *R. P. Bussier in Flosc. Histor. anno* 1492. *pag.* 262. *& seq.*

Ximenes. Gonsalvus.

Philippus I.

Philippus I. filius Maximiliani Imperatoris, qui Rex fuit Castiliæ, cùm in Hispaniam, cum uxore Joanna, filiâ Ferdinandi & Isabellæ, herede Castiliæ & Arragoniæ, appulisset, occupavit Regnorum possessiones, sed paulò post vita decessit, relinquens *Carolum Austriæ* suum successorem, & *Ferdinandum*, qui postea factus est Imperator, primus ejus nominis, & 4. filias, quarum prima *Eleonora*, habuit Emanuelem Regem Portugalliæ, altera *Christiernum* Daniæ Regem, tertia Hungariæ, *ultima* Joannem III. Regem Portugalliæ, *Morer. in Dictionar. Histor. verb. Philipp. I.* quæ marito orba vocavit *Ferdinandum*, qui tam diu Imperiis præesset, usque dùm Carolus ejus filius in Germania inferiori ad ætatem adultiorem perveniret, qui tamen brevi tempore vitam cum regimine deposuit, & postea *Carolus*, ipsa adhuc viva, præter Hispaniæ consultum morem, titulum Regis assumpsit, & etiam Germaniæ Imperator est designatus; Cumque deinde in Hispaniam venisset, anno 1517. Rex Castiliæ, Toleti, Granatæ, Arragoniæ, Navarræ, Neapolis, & Siciliæ salutatus est; Imperator electus Francofurti *anno* 1519. coronatus Aquisgrani *anno* 1520. & postea à Pontifice Bononiæ *anno* 1530. Expeditiones illius illustres *in omni* historia sunt notæ; Ex *Isabella* filia Regis Portugalliæ uxore sua suscepit Ferdinandum, qui juvenis fatis concessit: & Philippum II. Atque ex nobili quoque & incognita virgine *Joannem de Austria.* Fuit nempe Carolus V. Maximiliani ex Philippo nepos, per Avi Materni obitum Hispaniæ, Neapolis, & Siciliæ Rex, hæreditate paterna Belgii Dominus, & ab Avo Paterno Imperator, qui in florentissima ætate ad tot evectus imperia, fortunæ suæ non defuit. Per Europam omnem bellum gessit, & triumphum egit. Hispaniam suam tumultuantem compescuit; Belgas rebellantes in ordinem coëgit, in Italia Mediolanensem Ducatum, primò fœderatis, post sibi asseruit, Pontificem, Florentinos, Senenses, Genuenses, vel erexit socios, vel hostes afflixit; In Germania Solimannum Vienna depulit. Protestantes acie victos sub jugum misit, & quasi Europa tot victoriis angustior foret, transmissus in Africam, barbaris gentibus Regem dedit, arcemque posuit, ubi nec licebat stare.

Philippi I. filii, Carolus & Ferdinandus. Carolus V. victoriosissimus. Johannes de Austriâ.

Sed quid hæc bella ad Gallicum? Nam Carolus nihil omisit, quoad Galliam interjungentem ditiones suas, vel *Franciscum* rivalem gloriæ, tot triumphis adjungeret. Quamvis Carolo nævi quidam ex eo aspergantur, quod Turcis & Hereticis aliquamdiu pepercerit, & Ticiensi victoria abusus Romam concesserit diripiendam, *Clementem Pontificem* concluserit, & suo *Interim Lutheri hæresin* aluerit. Sed quis mortalium sine labe? & quid hæc levia, ad res tantas, quibus coronam se dignam imposuit, cum anno Christi 1555. imperii 36. vivus & vegetus se heredibus tradidit, donumque concessit ab omni memoria locupletissimum. *Ferdinando* fratri Imperium, ac Regna cætera *Philippo* filio; sibi ex tanta potentia unum equuleum, in quo ambularet, reliquum faciens, quo facinore inclamat posteris ad ultimum ævum: *discite mortales, quanti sit mundus.* In Hispano secessu duobus annis sibi superfuit, imò sibi vixit, si vita mortis commentatio est.

Imp. Caroli bella cum Rege Galliæ. Interim. Abdicatio Caroli V.

Scilicet Imperator Carolus V. cum Gallis perpetuò contendit, & symbolum, quod sibi asciverat, *plus ultra*, semper ob oculos habuit. Itaque bellum exortum est inter Carolum Imperatorem & Franciscum, qui cùm Papiam obsideret, prælio commisso victus, & captivus in Hispaniam abductus est, ubi propter duras redimendæ captivitatis conditiones, præ mœrore animi in morbum incidit, ita ut Carolus ipse eum visitans consolaretur, & cùm Franciscum posteà dimitteret, hoc pretium pro libertate pactus est: *Burgundiæ Ducatu decederet, Imperio Flandriæ & Artesiæ, omniq; Juri, quod in Mediolanum & Neapolim haberet, renunciaret, Imperatoris sororem in matrimonium duceret, & filios suos obsides relinqueret:* quas conditiones acceptavit; sed in Regnum suum reversus, ad eas, tanquam per vim extortas, se non teneri, denuntiavit. Cùm intereà, Pontifice Clemente VII. instigante, tres exercitus coiissent, libertatem Italiæ ab Imperatore præpotente defensuri, quo fine *Pontifex cum Francisco Rege Galliæ* contra Carolum Imper. fœdus iniit; Cæsareani Duces, ut tales conatus & auxilia reprimerent, Romam exercitu admoto vi cepere, urbe direpta, & Pontifice in Castello S. Angeli obsesso, donec fœderibus renuntiaret, imposita insuper solutione 350. millium Ducatorum, quibus conquirendis dicitur venalem pileorum exhibuisse honorem. *Franc. Carrirre in Chronolog. Pontif. fol.* 362. post iterum societas contracta est cum Pontifice, Anglis, Venetis, Helvetis, ac Florentinis, sed inter Carolum & Franciscum ad Duelli provocationem res perdu-

Franciscus Rex captivus. Conditiones ejus libertatis. Pontifex Clemens VII. obsessus.

Pax Cameracensis.

perducta est, ad extremum *pax* sancita *Cameraci* anno 1529. in eas conditiones, ut *pro filiis redimendis Franciscus vicies quinquies centena & quinquaginta millia Imperialium exsolveret, Juri, quod in Flandriam, Atrebatum, Mediolanum & Neapolim haberet, renunciaret, Eleonoram Imperatoris sororem connubio sibi jungeret, ex eo matrimonio si filius nasceretur, is Burgundiæ Ducatum obtineret.* Anno 1530. Carolus insignia Imperatoria à Pontifice recepit Bononiæ, ubi tum stipulatus est, ut Florentia, Respublica libera, in formam Principatus redigeretur, ad quam mutationē Civitas subeundam vi coacta est, primusque ei Dux *Alexander de Medices* impositus. Anno 1544. *Pacem Crespiacensem* cum Francisco fecit, ac tandem *pacem Passaviensem* cum Protestantibus iniit, postquam labore & valetudine debilitatus Imperium abdicavit, & in Ferdinandum fratrem transtulit. Philippo filio Regna cuncta præter Germaniam detulit. Atque tandem obiit in *Monasterio S. Justi Ord. S. Hieronymi.* Uxorem primam duxit *Mariam* Regis Portugalliæ Joannis Tertii filiam. Ex qua habuit Principem Carolum, quem Pater neci demiserat, anno 1568. ex crimine affectati Regni ipsi imposito: In cujus rei fidem, ab ingeniosæ oblectationis Magistris Versus Ovidii adductus est, illum exprimens annum, quo obiit Carolus:

Primus Dux Florentiæ. Pax Crespiacensis, & Passaviensis.

FILIVs ante DIeM patrIos InqVIrIt In annos.

Obiit anno ætatis 22. Ubi Maria vitam clausisset, Rex novam sibi elegit conjugem *Mariam Reginam Angliæ,* quæ tamen improlis decessit. Tertia ejus uxor fuit *Elisabetha filia Henrici II. Galliæ Regis,* ex qua genuit Infantem *Isabellam Claram Eugeniam* Principem Belgii, & Uxorem Archiducis Austriæ Alberti, & *Catharinam* Uxorem Caroli Emanuelis Ducis Sabaudiæ. Quarta ejus Uxor fuit, *Anna Austriaca,* filia Maximiliani II. Mater Philippi III. illius in Hispania Successoris, & Ferdinandi. Quanta hic Rex in Belgio gesserit, cum quanto humani sanguinis profluvio, satis nota Historia Belgica docet. Tandem miserabili enectus morbo obiit, 72. annorum, dierum satur.

Philippus II. ejus conjuges & proles.

Isabella Clara.

Cum Imperatoria dignitas Hispanis esset erepta, præ aliis etiam Hispanorum opes conculcavit *rebellio Belgarum,* præsertim cùm Philippus Ducem *Albanum* eò mitteret, qui miseros ad desperationem adegit. Belgæ verò libertatem suam mordicus defenderunt, & per occasionem tumultuum Belgicorum bellum inter Philippum & Elisabetham Reginam Angliæ conflatum est, in quo Philippus classem ex navibus centum quinquaginta instruxit, quæ tamen partim à Britannis & Batavis, partim Procellis, & tempestatibus, magnam partem deleta est, ut perpaucæ naves in Hispaniam redirent & ingentes sumptus frustrà perirent. Tandem pax inter Hispanos & Gallos *Vervini* est inita. *Philippus III.* duxit uxorem Margaretham Austriæ, filiam Archiducis Caroli, quæ in Octobri decessit 1611. ex qua multos liberos suscepit. Hic Princeps omnes Mauros Hispania exturbavit; Sed bellum Belgicum gravius ipsi incubuit, idcirco pacem cum iis, quomodocunque facere statuit; Præsertim cum Hollandi aditu ad Indiam Orientalem patefacto, magnos ibi progressus facerent, itaque *induciæ cum Hollandis* factæ sunt ad duodecennium, & postea, sub initium Belli Germanici, *Ambrosius Spinola* missus est in Palatinatum; Obiit Madriti 1621. Regni 23. vitæ 43.

Belgium.

Pax Vervinensis. Philippus III.

Induciæ cum Hollandis.

Philippus IV. patri suo successit, multos veterum ministrorum exauctoravit, novósque illis subrogavit. Duxit in Uxorem anno 1621. *Isabellam Regis Franciæ Henrici IV. filiam,* ex qua nata est *Maria Teresia,* anno 1638. nupta Regi Ludovico XIV. in Francia, anno 1660. vivere desiit anno 1683. Ex secunda Conjuge *Maria Anna* filia Ferdinandi III. Imperatoris nata est *Magaretha Teresia* 12. Julii 1651. nupta *Imperatori Leopoldo anno 1666. denata* 1673. *Hispani* pacem cum *Hollandis* fecerunt Monasterii 1648. Quâ factâ Hollandos gentem liberam, & in quam nihil juris sibi esset, renuntiarunt, prout patet ex *illius* Pacis tractatibus, qui continentur in *Theatro pacis parte* 1.

Philippus IV.

Maria Teresa, Conjux Ludovici XIV. Regis Franciæ.

Margaretha Teresa Conjux Aug. Imperatoris Leopoldi.

Pax Hispanorum cum Hollandis.

Excepit morientem Philippum IV. anno 1665. *Carolus II.* ejus filius, quatuor annorum puer, qui in tutela Matris erat, *pacem* fecit cum *Lusitanis,* Regnumque illud penitus renunciavit, *anno* 1668. Quo etiam tempore pacem cum *Gallis, Aquisgrani* stabilivit. Sed bellum brevi recruduit, cum Galli contra Hollandos arma moverent, & ab horum partibus Carolus II. staret, ne devictis Hollandis, Provinciis Hispano-Belgicis ruina inferretur. Ideo bellum denuo exarsit, donec per *pacem Neomagensem anno* 1679. Galli, Burgundiæ Comitatu variisque Urbibus retentis, Limburgum, Gandavum, Cortracum, Oudenardam, Aethiam, & Carolo-Regiam reddiderunt Hispanis; Anno 1689. novum inter utrumque Regem Bellum exarsit, quod Rex Franciæ denuntiavit Hispano, & vicissim Rex Catholicus Regi Galliæ, *vid. Theatr. Europ. Tom. XIII. Fol.* 761. *& seq. Mercur. Historique, Janvier* 1689. *pag.* 89. *& in mensibus seqq.* præcipuè etiam propter restitutionem Regis Angliæ, Jacobi II. ex Regno in Galliam profugi, & Cardinalis Furstenbergii ab Electoratu Coloniensi exclusi: Quod bellum duravit usque ad pacem *Risvvicensem* anno 1697. qua mediante quid Regi Catholico restitutum sit, aliquid notatum suprà *n.* 24. atque videri potest in *Instrumento pacis Risvvicens.* §. 10. *& seqq.* Conjugem primam habuit Carolus II. *Mariam Ludovicam Philippi Ducis d' Orleans filiam,* quæ fatis concessit 1689. Secunda adhuc vivens est *Maria Anna Electoris Palatini Philippi Wilhelmi filia* nupta anno 1690. ab utraque improlis.

Carolus II. Pax cum Lusitanis & Gallis.

Pax Neomagensis.

Pax Risvvicensis.

Hispanorum genium & mores describit 27
Euphormio Satyricus in Icone animorum cap. 7. quod sit ubertas eximia in Hispania, & quæ reliquæ plagæ, egentis aquæ & propterea incultæ, sterilitatem compenset; Monstrum esse,

Hispanorum genius & mores.

esse, quod alicubi arva auctum centies semen agricolis restituunt; Robustum esse hominum genus, laborisque patiens, non solum quod arva coli solent, aut artificia procurari, sed maximè ad bella idoneum, ad pervigilium scilicet, inediam, sitim, & obsequium ad omnem disciplinam militarem. Nam in suscepta spe pertinax animus, præcipuam virtutis partem credit, malis & periculis non lassari. Hinc ad Romanas olim partes obstinata Saguntus, excidio suo & mutuæ cædis fortitudine clara. Graves enim animi & cum pondere elati, non subito impetu effunduntur in diversa, nec vincere magis sciunt, quam victoria uti. Servatas parsimoniâ opes, & ad temperantiam institutis corporibus sæpe negatas, in vestitu consumere amant. Modicus Panis, nec pretiosa herbarum condimenta, assuetis tam rigidæ virtuti plerumque sufficiunt. In alieno autem sumptu haud facilè alii ad mensarum hilaritatem meliores. Nulla tunc series opulenti Convivii, quam non totam oculis manuque percenseant. In ultima paupertate supercilium non omittunt. Sutori egeno, cum jam fata instarent, aderat filius, in paternam sortem natus, is cum rogasset, ecquid sibi decessurus præceptorum relinqueret, jam defectâ voce pater, ut, inquit, memineris in Majestatem assurgere Familia tua dignam. Miraculo nobis fuit ex Hispania mulier, vix centonibus satis tecta, tribusque qui comitabantur liberis, precarium spiritum tristi mendicitate producens. Ea forte in Gallorum cœtum inciderat, & ex his statim unus spectaculô motus, ego, inquit, ô mulier, hoc te onere ex parte levabo, majorem ex tuis liberis (& is fortè ad decennium pervenerat) mihi trade, hunc levib⁹ suæq; ætati paribus ad serviendum officiis assuefaciam, ubi adoleverit, meo sumptu curaque hoc artificii genere, quod maximè probaverit, imbuetur. Ad hæc mulier, nec DEus siverit, inquit, ô mi homo, quanquam pauperem me vides, ut in tantam humilitatem filium damnem, quin aut tu, aut ego, sciamus, in quæ fata sit genitus? aut quam claris virtutibus, subsidium patriæ paraturus? Satius illi, si ita fata tulerint, inedia extingui, quam ad servitutem (sub externo præcipuè domino) egregiis hominibus indignam accedere.

In Hispania studia literarum non eo cultu nitent, quem hæc ætas Musis reposuit. Philosophiæ tamen incumbunt, Theologiam amant, nec spernunt Legum & Canonum peritiam; prolixis voluminibus pauca complectuntur: reconditæ illis mentes, & ad lenta consilia idoneæ, arma & pacem ex suis temporibus sapientissimè æstimant. Opibus animos subigunt, & hac invicta arte de devotissimis gentibus triumphant. Cum externarum gentium Principibus acturi, non ex Optimatibus semper *Oratorem* legunt, sed ab alicujus *Monasterii* solitudine extractum, ut ita præter rescissos legationis sumptus, fidem quoque ejusmodi feciales & reverentiam negotio faciant. Ærarii tamen sui famam opulentiæ Indicæ nomine, & ingentibus præterea verbis, cauta & industria eloquentia sustentant. In Hispanica enim gente pompa verborum gestuumque ideo minus ingrata est, quod non ascititia aut extorta, sed veluti ex naturæ præcepto intumescit, & in cothurnos assurgit, sordes palam odêre, cultumque corporis amant, munditiæ & patrii ritus vestibus indulgent, arma etiam deficiente penu, tanquam præcipuum in Viro ornamentum, & gestant, & servant. Nihil in illis ineptum in Colloquiis, cæteroque visu & usu, callidis aptisque ad omnia ingeniis. Sermonum & amicitiarum exordia per speciem mitissimæ humanitatis adornant. Tota Hispania Romano-Catholicam Religionem amplectitur, & ab illa dissidentes non solum pati nequit, verum etiam per acerrimas inquisitiones gravissimis in illos desævit pœnis, quas tum incolæ Hispaniæ regnorum, tum verò superiori seculo Belgæ experti sunt. Quapropter Reges Hispaniæ Reges Catholici, & velut Ecclesiæ Romanæ dextra vocantur.

PORTUGALLIA.

Fatales esse multi tradunt Rerumpublicarum periodos, & certum annorum numerum, quem aliquando centum & viginti, aliquando ducentorum & quinquaginta, aliquando quingentorum & amplius annorum tempore absolvi existimant, suamque sententiam variis Rerumpublicarum exemplis confirmant. Sed *S. Augustin. lib. 5. de Civit. DEi cap. 1. 8. & 9. & in tract. 37. in Joannem* dicit: *ô si cor tuum non esset fatuum, non crederes fatum*; Nam id homines inquit, quando audiunt, non intelligunt, nisi vim positionis siderum, cum tamen astra inclinent quidem, sed non necessitent. Ideò *Augustin. d. l. de Civit. DEI* ait; *Qui omnium connexionem seriemque causarum, qua fit omne, quod fit, Fati nomine vocant, non multum cum eis de verbi controversia certandum, atque laborandum est, quando quidem ipsum necessarium Ordinem & quandam connexionem summi DEI tribuunt voluntati.* Cum enim Deus providentiâ suâ gubernet omnia, quis negare ausit, eundem Regna & Respublicas maximè sibi commendatas habere, cum apud *Samuelem lib. 1. c. 15.* de Saulo legatur: *Deus Regnum tuum tibi ademit, & in proximum tuum contulit, qui te longè melior est.* Et Salomoni dicitur *l. 1. Regum c. 11. Quia non servasti pactum meum, scindam Regnum tuum, & servo tuo dabo.* Christus ad Pilatum dixit, *non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset desuper à patre meo.* Et *S. Paulus* docet, *omnis potestas est à DEO.* Rerumpublicarum mutationes & earum causæ, sæpius sunt hominum vitia & impietas, idcirco Deus in scriptura sacra interitum rebuspublicis ob crimina minitatus est. Itaque frustra laborant, qui fato cuidam mutationes Imperiorum ascribunt, cum potius dedeceat nos tam grande profundum explorare, & ad ignorantiam silentiique necessitatem, quam ad explicandi subtilitatem pervenire: Quippe mutatio non annis, sed ipsa mutatione debet metiri, neque annorum spatiis extendi, sed mu-

28. An dentur fatales Regnorum & Rerumpublicarum periodi?

mutationis circulo involvi, cujus & ipsa mutatio per omnia mutabilis observantes fallit, numerantes confundit, & indagantes eludit. Certe Assyriorum Regnum à Nino usq; ad Sardanapalum 1000. annos, & quod excurrit amplius; Ægyptiorum, priusquam Provincia factum est, 2000. annos; Spartanorum 950. annos; Gothorum 1300. annos stetit, ex quibus concidunt Fatalistarum commenta.

29 Itaque pergimus ad Regnum Portugalliæ sive Lusitaniæ, quod olim habuit proprios Reges, sed anteriori seculo Philippus II. Hispaniarum Rex hoc Regnum prætenso jure materno expugnavit, non obstante, quod Henricus Cardinalis & Ducissa Bregantina aliique reclamarent, de qua controversia videri potest *Christoph. Besold. consult. tom. 1. Peregrin. vol. 1. resp. 1. Alexander Raudens. vol. 1. resp. 1. Joan. del Castillo lib. 3. controvers. 19. n. 150.* & de conjunctione Regnorum Castiliæ & Lusitaniæ *Hieron. Connestag.* permansitque hæc unio Regnorum usque ad annum 1640. quo Portugalli *Joannem Breganzæ Ducem* Regem sibi præposuerunt, & Hispanos omnes è Lusitania ejecerunt, occasione belli, quod tunc Hispanus cum Rege Galliæ gerebat gravissimi. Manifestum Regis Portugalliæ, qua ratione ipsi corona cum universali applausu & consensu trium Statuum, Nobilium, Ecclesiasticorum & Populi sit restituta, exhibet *Gastel. de stat. publ. Europ. cap. 16. n. 166.* ubi etiam adducit literas dehortatorias Hispaniarum Regis, & responsorias Regis Portugalliæ, &c. quæ continentur in *Diario Europæo, contin. 1. pag. 109.*

Mutatio in Regno Lusitaniæ.

30 Et quamvis olim *Philippus* II. Rex Hispaniæ Lusitaniam armis ac celeritate obtinuerit, tamen postea *Joannes* IV. nomine ac re populo Lusitaniæ gratissimus, id sibi rursus vindicavit; Cui successit *Alphonsus* filius primogenitus, postea à Fratre Petro Regno simul & thoro dejectus, & in insulas Canarias relegatus. Actum quidem acriter de debellanda Portugallia, sed irrito successu; nam Alphonsus Hispanorum ad Evoram & alibi victor extitit, ita ut postea Hispani mitiori via processerint, sed frustraneo conatu, donec 1668. pace facta Hispani jure suo decesserunt. Postea in Portugallia, rejecto, ut supra dictum, Alphonso, clavum tenuit Petrus Alphonsi frater; de cujus actione ratione Matrimonii cum Conjuge Fratris videri potest *Diar. Europ. contin. 18. pag. 1. & 2. Item pag. 60. & 292.* ubi pro ipso allegatur textus *Deuteron. cap. 25. vers. 5. Matth. 22. v. 24.*

Pax Hispanorum cum Portugallis.

31 Literas Regis Portugalliæ Joannis pro illius fratre Don Eduardo captivo liberando ad Sacri Romani Imperii Status exhibet *Londorpius Contin. V. Tom. 5. lib. 2. pag. 747.* Portugalliæ Reges omnia fere per Pro-Reges & Vice-Dominos dirigunt, quorum potestas ultra triennium non durat. Postquam Hispanicam potentiam metuere desierunt, Batavis, quæ sub Hispano perdiderant, rursus eripere studuerunt, cujus Belli ediderunt causas anno 1658. quæ referuntur in *Diar. Europ. cont. 6. in append. Fol. 54. & seqq.* Sed anno 1661. Pax inter Regem Portugalliæ & fœderatos Belgas est stabilita. Anno 1667. fœdus inter Regem Galliæ & Lusitaniæ est erectum. Portugallia abundat vino, serico probatissimo, sale, armentis, piscibus, arboribus, & maxime Mercatura. De quibus videri potest *Osforius Viperanus, Resenius, Delaeth, Samuel Puffendorff in Introd. ad Histor. cap. 3. n. 9.* 32

Pax Portugall. cum Belgio fœderato.

33 Patitur valde Regnum Lusitaniæ propter longinquas Navigationes, Coloniarum in Africam, Indiam orientalem & Americam eductiones, inquisitionem Hispanicam, perpetua cum Barbaris bella, libertatem libidinis, nec non multitudinem Clericorum; Sola enim Lysabona ultra 4000. Monachos & Moniales alit, sunt in ea 120. Monasteria, & nusquam plura quam illic Jesuitarum collegia.

Multitudo Clericorum in Portugallia.

34 Portugallo præcedentiæ quæstionem movet Rex Poloniæ, *Crus. de præcedent. Lib. 3. cap. 7. n. 6.* Portugalliæ Regis titulus est talis: *Rex Portugalliæ & Algarbiæ* (namque & Algarbia olim erat peculiare Regnum) *cis- & trans mare, & in Africa, Dominus Guineæ, & acquisitæ Negotiationis & Commerciorum Æthiopiæ, Arabiæ, Persiæ & Indiarum Dominus.*

His omnibus placet apponere curiosam ex *Theatro Europæo* circa Regnum Portugalliæ Historiam: Anno 1641. gabe es unterschiedliche Prætendenten zur Cron in Portugall / und ware König Philippus II. von Castilien der erste / welcher vorgab / daß deßwegen ihme und seinem Sohn die Cron gebührte / weilen seine Frau Mutter die erstgeborne Tochter aus des Königs Emanuelis Genealogia wäre. *Tom. IV. fol. 455.* Philibertus Emanuel Hertzog von Savoyen / dessen Frau Mutter secundo-genita Emanuelis war / prætendirte auch diese Cron. *fol. 456.* Raynutius Pharnesius von Parma prætendirte desgleichen diese Cron. *Tom. IV. fol. 456.*

Antonius von Portugall / Prior d' Ocrato, des Ludovici von Portugall und Prioris d' Ocrato unehlicher Sohn / suchte diese Cron mit Waffen / liesse sich zu Lissabon öffentlich für einen König ausruffen / und crönen; Der König Philipp von Castilien aber gienge Antonio mit einer starcken Armada entgegen / machte ihn flüchtig nach Franckreich / daß also Antonius in gröster Eil in einem Schiff kaum nach Calais eingebracht worden; Er endete auch / nach viel ausgestandener Kümmerniß / den 26. Augusti sein Leben / daß also Philippo dermalen das Königreich überlassen wurde. *ibid. fol. 456.* Weilen aber bey Regierung des Königs Philippi sich alle beschwert über die überflüssige Kriege / so geführt worden; item, über die allzugrosse und vielfältige Extraordinari-Schatzung / ist das Volck von dem König abgefallen / *fol. 459.*

Demnach regierte die Madonna Margarita de Savoya das Königreich Portugall / deren ein Castilianer / *Michael Vasconcellus*, zum Secretario zugegeben / und zu einem Superintendenten des Königreichs erhebt worde; wegen der allzugrossen Excessen aber ist die gouvernirende Princeßin Margarita von Savoyen

voyen samt ihrer gantzen Hoffstadt in Verwahr genommen worden. *Tom.* 4. *fol.* 460.

Johannes IV. Dux Breganzæ, Rex Portugalliæ. Der Hertzog Joannes von Breganza der IV. dieses Namens/ wurde nachmals für einen König in Portugall ausgeruffen. *ibid.* Der Marchese di Fereira brachte die Post solcher Königl. Wahl dem Hertzog nacher Eborra, allwo er residirte / und forderte gedachter Marquis das Königl. Juramentum, welches Joannes der Hertzog den 3. Decemb. allda geleistet/ darauff er den 6. ejusdem zu Lissabona/ mit grosser Frolockung des Volcks / unversehens per posta ankommen. *ibid. fol.* 461.

Es wolten sich bey solcher conjunctur viele Oerter noch nicht zur devotion des neuerwehlten Königs ergeben / wie sich dann die beyde Thürn / di S. Jean, und Cascais widersetzten / aber da sie den Ernst sahen / ergaben sie sich den 12. Decemb. anno 1641. darauff ergaben sich auch die übrige Vestungen / als Algarbe, Sentubas, Port à Port, Viona und andere Oerter. *ibid.*

Anno 1641. den 15. Decemb. geschahe die Crönung; Es wurde diesem Hertzog Joanni dem IV. die Cron vom Bischoff zu Lissabon auffgesetzet / ein gantz güldener Scepter præsentirt/ und der eid geschworen/ nach welchen Ceremonien sich seine Königl. Majestät auff ein prächtig geziertes Pferd setzten / und / in Begleitung alles Adels/ nach dem Domstifft zur Andacht ritten.

Der Vasconcellus, als voriger Regent in Portugall / ist mit Stecken und eisernen Wurffkugeln zu todt geschlagen/ zum Fenster hinaus geworffen; er wurde von dem Volck gantz nackend ausgezogen / mit dem todten Cörper schändlich umgangen / welcher biß Sontags um 10. Uhr also allda liegen blieben / von dannen er von denen de Misericordia gantz nackend hinweg getragen worden / seine Wohnung wurde auch völlig ausgeplündert / ingleichen seines Bruders Hauß / welcher in Weibs-Kleidern entwischet / er wolte auch in keinem Closter angenommen werden/ kleidete sich deswegen geistlich/ er wurde endlich von des Bischofen von Cerida Bruder angenommen / von dannen er sich nach Castilien begeben.

Der König hat die gegen ihn auffgestandene corrumpirte Rebellen bestraffet / *Tom. IV. fol.* 467. & 470. hernach das Castell von Tercera erobert / in Gallicien grossen Schaden gethan/ die vornehme Stadt Rodrigo bekommen/ und Spanien in kurtzer Zeit 3. Frontier-Städte in Castilien verlohren. *fol.* 691. & 692.

37 *Petrus Dux Breganzæ, Rex Portugalliæ.* Anno 1667. im November ereignete sich abermal in Portugall eine unvermuthete Veränderung/ und zwar in der Residentz-Stadt Lissabon/ zumalen der Infant von Portugall Don Piedro, als des regierenden Königs Bruder / die Regierung selbst anzutreten sich angemasset / da er / mit Abschaffung etlicher dem König sehr werth- und angenehmster Diener / den Anfang gemacht / so aus dem folgenden Bericht-Schreiben eines vornehmen/ zu Lissabon bey dem Königl. Hoff residirenden Ministri, ausführlich zu vernehmen. *Diar. Europ. p.* 18. *fol.* 675. & *seqq.*

Eodem anno & mense ist der König in Portugall Don Alphonso, seines Reichs entsetzet worden; Er verblieb in seinem Zimmer im Pallast genau verwahret / und die Königin hielte sich in dem Frauen-Closter Esperance auff; aber die Liebe und correspondentz / so zwischen derselben und dem Herrn Infanten Don Piedro, des abgetriebenen Königs Alphonsi Herrn Bruder / angefangen / und zu dieser grossen Veränderung Ursach gegeben hat / gienge noch immer fort / und ware dem Bischoff von Jorg / dem von Elwas / und dem General-Vicario, als Commissarien auffgetragen / sie solten überlegen / ob die zwischen dem Alphonso und der Königin getroffene Heyrath könte gültig seyn oder nicht? Mitlerweil nahme der neue Regent Don Piedro sich der Königl. Herrschafft würcklich an/ und verrichtete unter dem titul Infans & Regens Portugalliæ, oder Gubernator, alles / was sonst vorhin dem König zugestanden; Er ließ auch den Grafen von Castel Melhor, samt seinem Bruder / und des Königs Favoriten / dem Marggrafen di Miranda zu Panabel / ohngefehr 6. Meilen von Lissabon / gar streng verhafften / dann sie solten / bey nechst künfftiger Reichs-Versammlung / von ihrer 5. biß 6. jährigen Haushaltung Rechnung thun. *Diar. Europ. p.* 19. *fol.* 12.

In Portugall thäte man Anno 1667. den 14. Martii, bey Regierung des vorigen Königs / alle auffgebrachte Schatzungen und Aufflagen abnehmen / daß / wo einer vorhin von 100. 10. und einen halben geben müssen/ jetzt nichts mehr reichen dorffte / welches bey der Gemeine in Lissabon grosse Freud und Vergnügung veranlassete. *Matrimonium Regis Petri.* Es ware auch von der Geistlichkeit nunmehro die Heyrath der Hertzogin von Aumale, als gewesener Königin/ für richtig/ und der vorige König/ Don Alphonso, für untüchtig hierzu erkant. So bald nun der Secretarius Verius, so deshalben an Franckreich verschicket worden/ zurück kommen / gieng die Vermählung zwischen dem Don Piedro und erstgedachter Königin/ in ihrem Kloster / den 18. Martii 1667. offentlich vor sich / und zwar auff dispensation und Erlaubniß des Cardinals Hertzogs von Vendosene, worauff sich beyde Vermählte am 22 Martii, in Begleitung des vornehmsten Adels / nach Alcandra begeben. Der König Alphonsus ab r bliebe noch immerdar eingesperret / und zwar noch enger als zuvor / weilen er einsmals getrachtet aus einem Fenster zu entkommen / desgleichen war auch der Graff von Miranda nach dem Castell in Lissabon gebracht. *Diar. Europ. p.* 19. *fol.* 292.

Don Piedro wurde von den Portugesischen Ständen zum Reichs-Regenten erkläret / welches am 17. Januarii 1668. in dem Königl. Pallast zu Lissabon geschahe. *Diar. Europ. p.* 19. *fol.* 148. Er schwur denen Ständen *fol.* 450. und die Stände hingegen ihm. *fol.* 451. Des gewesenen Königs Alphonsi in Portugall Namen wurde gantz

abgeschaffet/ und dem jetzigen König Don Piedro ein neuer titul gegeben. *fol.* 451. & 452.

Des eingesperrten Königs in Portugall lahme Glieder wurden Anno 1669. im Februario etwas besser/und liesse er/ gegen Eingang des Monats Aprilis Anno 1669. dem Königlichen neuen Regenten ein Schreiben hinterbringen/worüber sich der Hoff alterirt/ man hat aber biß dato nicht erfahren/ was es in sich begriffen / ist auch nicht schrifftlich /
38 sondern nur mündlich durch den Beichtvatter beantwortet worden. *ibid. fol.* 348. Hernach hat er ferner an den König Don Piedro, seinen Hn. Bruder / geschrieben / darin er den Unterhalt/ wie auch den titul von Bregantz verlanget/ wolle sich alsdann nach Italien begeben/ und das Reich Portugall seinem Bruder überlassen; Er hat aber nichts ausgerichtet/ sondern ist den 13. Maji 1669. zu Abends / aus seiner Gefängniß geholet/ und auff ein Portugesisches Schiff nach der Insul Tercera, 200. Meil von Lissabon / in eine ewige Gefängniß geführet worden. *Diar. Europ. p.* 20. *fol.* 489.

Hæc ita referuntur in Diario & Theatro Europæo dictis locis.

39 *Samuel Puffendorff. in Introd. ad Histor. C.* 3. *de Portugallia*, sequentia tradit: Joannes IV. decessit anno 1656. regno filio adhuc impuberi, cui Alphonsus nomen, relicto. Quod interea dum filius adolesceret, à Matre benè administratum est, quæ Hispanos fortiter & vehementer afflixit, donec Hispani Gallorum armis in Belgio impetiti Pacem à Lusitanis expeterent: Qua Pacificatione jus suum in Portugalliam abdicarunt Hispani. *Vide Pacificationem Hispano-Portugallicam anno* 1668. & *suprà n.* 26. Interea adolevit Alphonsus, homo ferus & in tenera ætate, animi corporisque viribus morbo vehementer afflictis, ad regnum juxta ac conjugium ineptus est redditus. Regnum tamen Matri ereptum occupavit anno 1666. & paulo post mortua est Mater. Ipse Principem Nemivicensem, è familia Sabaudica matrimonio sibi junxit. Ea, cum 16. omninò menses cum eo fuisset, in Cœnobium se recepit. & ut Matrimonium dissolveretur, postulavit anno 1667. non impotentiam solum Alphonsi causata, sed & quod se ex Amicis cuidam prostituere in animo habuerit, ut herede suscepto Regnum sibi in perpetuum stabiliret; Tum vero simultas Regem inter & Petrum fratrem pridem enata, atque adeò inflammata fuit, ut hic, nisi fratri ejusque familiaribus occursum foret, salvum se esse haud posse existimaret. Itaque Primoribus sibi ac plebe conciliatis, fratrem ad Regnum in se transferendum adigit; Alphonsus contra bis centena & septuaginta librarum millia pro reditibus annuis sibi reservavit: Domum item Bragantinam cum omnibus, quæ ad eam pertinent, fructibus. Petrus autem repudiato Regio nomine, Principem Portugalliæ, & Alphonsi fratris, tanquam ad Regnum minus idonei, Vicarium se appellari præcepit. Fratris quoque Conjugem, rogatu Populi, & Pontificis concessione duxit. Alphonsus, ne quid rerum novarum moliretur, arctissima stipatus custodia, in Terceram Insulam missus est. Regnum verò Petrus quietum admodum & Populo applaudente gessit.

Defuncta Conjuge *Regis Joannis*, Maria Isabella, Caroli Amadei de Sabaudia, Ducis de Nemours & Aumale filia, anno 1684. 40
tractatum est anno 168 . Matrimonium Regis cum Electorali *Principissa Palatina Maria Sophia*, quo fine Rex Heidelbergam misit *Comitem de Villa Major*, cum Comitatu plusquam 40. Personarum, qui concluso tunc Matrimonio, anno 1687 rediit, ad deducendam in Regnum Portugalliæ sponsam, & splendidissimo Comitatu Heidelbergam ingressus est, qui describitur in *Theatro Europæo part.* 13. *fol.* 84. nec non Ceremoniæ 41
desponsationis, qua ratione post datum à Principissa consensum, Legatus Portugallicus *Emanuel Tellesius Sylvius Comes de Villa Major*, statim genu flexus sponsæ manus fuit deosculatus, & Serenissimus Elector, cum tota domo, ipsi congratulatus, statimque Titulus Majestatis ipsi attributus est, omnibus ex Lusitania præsentibus Nobilibus ipsi manus genu flexi deosculantibus. Posterâ die Conjugale Sacrum ritè peractum, Comesque venerationem inter & Majestatem, debitum Lusitaniæ pignus, Regiam nimirum sponsam, quam multis pretiosissimis Adamantibus gemmisque ornatam Serenissimus Parens ad limen usque sacelli deduxerat, dextram dextræ applicando suo Regi vindicavit. Subsecutæ postea sunt Epulæ, in quibus oculos spectantium Regiæ Sponsæ potissimum & Legati splendor perstringebat, quippe cujus familia omni Regiæ Munificentiæ apparatu conspicua, adeò, ut vel circumpedes Essedariique holoserico viridi vestiti, quod auro argentoq; textili passim distinguebatur, plurimos in admirationem raperent. 4. Julii Regius Proxeneta Manheimium rediit, quem Regina, unà cum Septemviro ejusque Conjuge, splendido Apparatu est secuta, donec paucis post diebus ultimum vale, non sine lacrymis utrimque effusis, Regina navem conscendit, quam digredientem parentes mœsto vultu, atque voce, faustisque omnibus sunt prosecuti, donec oculis navigia sunt subducta.

Alterum Regis Petri matrimonium.

Particularia plura legi possunt in *Theat. Europ. supra citat. loc.* Etiam hæc Regina anno 1699. splendoribus & vanitatibus hujus mundi valedixit.

Dividitur Portugallia in quinque Provincias, quarum 42

1. Interamnis vocatur, quia jacet inter Minium & Durium fluv. vulgò *Entreminho è Douro.* Urbs præcipua est Bracata, Braga, sive Bragues, Archi-Episcopatu illustris, qui olim de primatu certabat cum Sede Toletana; Etiam Regum Suecorum aliquamdiu sedes ibi fuit. Deinde est *Viana* ad ostium fluvii Lima, itemque Villa Regia, *Villa Real.*

2. *Transmontana, tra los montes.* Urbes ibi sunt *Brigantia, Braganca*, Sedes Ducum, è qui-

quibus Reges ex familia Bragantina, qui ab anno 1640. rerum potiuntur, descendunt: Miranda ad fluv. Durium, Urbs Episcopalis satisque munita.

3. *Beira* inter Durium & Mundam fluv. cujus Urbes sunt: Conimbrica, Coimbra, Episcopatu & Academia clara, cujus Doctores in libros Aristotelis haud inerudite commentati sunt, qui proinde Conimbricenses vocantur. Lamega & Guarda Urbes sunt Episcopales: *Vascum, Visco.*

4. Estramadura inter Mundam & Tagum; ubi sunt: Leira Urbs Episcopalis, Scalibis, *Santarein*, ad Tagum fluv. quæ novum nomen accepitâ S. Irene, cujus corpus hic sepultum creditur: Olyssipona, *Lysbona* sive *Lisboa*, Regum hodie Sedes, Urbs illustris, septem montibus superstructa quæque XXXIV. portis intratur: defendit Urbem Castellum S. Joannis, itemque Belem Vicus munitus, cujus beneficio naves adventantes admittuntur, hostiles verò classes prohibentur.

5. *Transtagana, hodie Alentejo* intra Tagum fluvium, Metropolis est Ebora, *Evora*, dicta olim Liberalitas Julia. Cetobriga hodie *Setubal*, porta celebris, Ages Vicinus est tritici & Vini feracissimus, & si *Fourniero* credimus, ex ejus sale Rex Portugalliæ plura colligit vectigalia, quàm Rex Hispaniæ ex toto Regno Arragoniæ. Helvæ, *Elvas*, munimentum ad Tagum: Estremotium *Estremos*, oppidum firmum: Pax Julia, *Beia*.

Algarbiam, Algarve, quæ Regio titulo superbit. Urbes insigniores sunt Lacobriga, Lagos, Urbs antiqua, Ossonoba sive Sylvæ, *Sylvis*, Pharum, *Taros*, Pharo nomen habens: Tavila, *Tavira*, Metropolis hujus Regni, portu atque arce munita. *Vid Manesson Mallet* Beschreibung des Weltkrayß *fol.* 194. *& seqq.*

GALLIA.

CONTINVATIO SVMMARIORVM.

43. *Priscus Galliæ Status & incrementa, nec non titulus Christianissimi.*
44. *Francorum nomen & origo linguæ Gallicæ.*
45. *De primo Rege Francorum, sive Gallorum, & ejus successoribus.*
46. *Pipinus à Roma oppugnanda dissuasus à Pontifice, & ejus in Pontificem liberalitas.*
47. *Carolus Magnus, postea Imperator.*
48. *Ejus filius Rex Ludovicus.*
49. *Divisio Regni inter filios Ludovici.*
50. *Expeditiones in terram sanctam.*
51. *Prætensio Regum Galliæ in Regnum Neapolitanum & Siciliæ.*
52. *Templariorum origo & interitus.*
53. *Contentio de successione Regni.*
54. *Prætensio in Ducatum Mediolanensem.*
55. *Conjunctio regnorum Franciæ & Angliæ, quæ tamen non duravit.*
56. *Bellum contra Hugonottas. Nuptiæ Parisienses.*
57. *Bella Hugonottarum & subsecuta pax.*
58. *Henricus IV. nefariè occisus.*
59. *Cardinalis Richelius apud Regem Ludovicum XIII.*
60. *Cardinalis Mazarinus apud Ludovicum XIV.*
61. *Pax Monasteriensis & Pyrenæa.*
62. *Foucquettus.*
63. *Dux Crecquius.*
64. *Infestatio Belgii propter jus devolutionis.*
65. *Pax Aquisgranensis, Neomagensis.*
66. *Armistitium Ratisbonense, atq; eo rupto subsecutum bellum & crudeles ruinæ.*
67. *Pax Risvvicensis.*
68. *Conjugia Regum Ludovici XIII. & XIV. nec non proles & Concubinæ.*
69. *Mores, opes, vires Gallorum.*
70. *De Britannia.*
71. *Subfuit olim Imperio Romano.*
72. *De successione Regum.*
73. *Curatio Morbi Regibus Angliæ cœlitus data.*
74. *Parlamenti origo.*
75. *Hibernia Angliæ adjecta sub Henrico.*
76. *Sequitur Historia de Rege Eduardo II. & ejus crudeli interfectione.*
77. *Eduardi III. prætensio in Regnum Galliæ, & captivatio Regis Galliæ usq; ad secutam pacem.*
78. *Origo ordinis Equestris Periscelidis Ceruleæ in Anglia, ejusq; habitus & instituta.*
79. *Trucidatio Regis Richardi, & occisio Henrici VI. nec non Eduardi IV.*
80. *De Rege Henrico IIX. ejus matrimoniis, repudiatione religionis Catholicæ & morte.*
81. *De Maria Scotiæ Regina Catholica, & Elisabetha ejus sorore, quæ Mariam carnificis securi crudeliter subjecit propter Religionem Catholicam.*
82. *Successit Mariæ filius Jacobus, & tum Carolus I. qui anno 1649. condemnatus & securi percussus est, huic Carolus II. anno 1661. iterum successit.*
83. *Quem secutus est Jacobus II. cui propter Religionem Catholicam surrogatus est anno 1689. ejus gener Princeps Wilhelmus Henricus Arausiacensis, profugo in Galliam ejus socero Jacobo II.*

43 Gallia Incolis & Opibus florentissima priscis temporibus magnam Italiæ partem occupavit, postremo Græciam pervagata, in ea Asiæ parte consedit, quæ ipsius nomine Gallia seu Gallo-Græcia deinceps appellata fuit. Sed quia tunc temporis sub unius Imperio non fuit, sed in plures, easque parvas Respublicas divisa, facilè fuit Romanis, eos sub suam ditionem redigere, qua in re *Julii Cæsaris* Virtus potissimùm enituit, qui tamen non nisi decimo demùm anno illos perdomare potuit. Romani itaque terram nobilissimam penitùs in suam potestatem redegerunt, sed quingentesimo circiter anno, postquam Gallia subacta à Romanis fuerat, sub *Henrico Imperatore* in Barbarorum potestatem venit, quum Gothi Italia pervagata in Gallia Narbonensi consedissent, & Burgundiones haud exiguam Galliæ partem suæ ditionis fecissent. *Franci* imprimis, irruptione facta, cum ad extremum universam Galliam Imperio suo subjecissent, suum ei no-

men imposuerunt, *Franciamque* appellarunt.

De Titulo Christianissimi. Regibus Galliæ tribuitur titulus *Christianissimi*, prout quotidiana praxis, & experientia in omnibus, etiam novissimis tractatibus pacis, evidenter demonstrat, in quibus passim appellatur *Tres Chrétien, Christianissimus*, der Allerchristlichste/ & in Instrumento Pacis Cæsareo-Gallico anno 1648. *Sacra Christianissima Majestas*. Atque hic titulus adhæret illi jam ab aliquot seculis, eique propterea relinquitur, tanquam distinctivus ab aliis Regibus, sine contradictione. Origo tituli ex variis fontibus desumitur. Quidam enim ajunt, eum usque à sacro oleo, ad Baptismum Clodovei sive Ludovici I. cælitùs misso, penes Reges Galliæ fuisse: Alii inquiunt, eum à Pio II. Pontifice Ludovico XI. primò fuisse datum: Alii dicunt, eum Carolo Martello à Gregorio III. Pontifice Romano fuisse collatum; Alii Pipino, alii Carolo Magno, alii Carolo secundo Calvo, alii Carolo septimo eundem adjudicant.

Probabilis est sententia prima, quæ asserit, Regem Clodoveum in prælio contra Alemannos periclitatum, memoremque assiduarum precum & monitorum Regiæ Conjugis *Clotildis* Christianæ, votum CHristo nuncupasse, se, victoria de Alemannis reportata, sacrum Baptisma suscepturum, quâ feliciter obtentâ, idem pluribus miraculis intercedentibus, præsertim oleo cælitus misso, suscepisse, adeoque primum in occidentali orbe, ex omnibus, qui tum imperârunt Regibus, ad fidem Christianam conversum, *primogenitum Ecclesiæ & Christianissimum* appellatum fuisse. Quam etiam ob causam *Barth. Chassanæus in Catalogo Gloriæ mundi, Consid.* 31. in verba erupit sequentia: *Rex Franciæ, cum sit oleo sacro divinitùs emisso unctus, & sacratus, omnibus celsior est, atq; major, ex quo vocatur Christianissimus.* Quod ipsum assensu suô comprobavit *Guilielm. Marlottus in histor. Rhemens. l.* 4. *c.* 19. inquiens; *Franciæ Reges eâ soli felicitate fruuntur, ut ungantur digniori liquore, qui unquam è Cœlo in terram defluxerit, ob quem dicti sunt Protectores fidei, hæreticorum hostes, Primogeniti Ecclesiæ, & Christianissimi.* Quidquid sit de diversis opinionibus; Regibus Galliarum hunc titulum in publicis tractatibus ubivis tribui supra dictum est, & pacificationum publicarum instrumenta demonstrant. Quamvis, juxtà hæc omnia, negari non possit, Imperatoribus Romanis titulum quoque Christianissimi competere, atque olim tributum esse, prout patet ex *dissert. Apologetic. Henrici Bebelii*, quod Imperator Romanus Jure sit dicendus Christianissimus, atque *Simon Schard. tom.* I. *Rer. Germ. de Anno* 1574. *pag.* 254. sequentia tradit: *quod ego in scriptis meis Regem nostrum Maximilianum appellito Christianissimum, exemplo fit Div. Ambrosii & aliorum, qui Imperatores Christianissimos scribunt; Exemplo Romanæ Ecclesiæ, quæ in die Parasceves pro Cæsare orans*, dixit: *pro Christianissimo Romanorum Imperatore*; Ita enim habent libri sacri tàm recentes, quam vetusti.

Sunt, qui minùs rectè factum existiment; quod is titulus jure quodam hæreditario peculiariter Regibus Francorum tribuatur, quasi citra eorum injuriam nemo alius Rex eum sibi vindicare posset. Quorum sententiæ neque refragabor, neque accedo; quinimò Imperatori Romano jure meritissimo tribuendum contendo. Sive enim dignitatem, sive merita consideraverimus, Germanos Imperatores Christianissimos vocabimus. Insuper *Goldastus Polit. Imperial. part.* 2. *n.* 2. tradit: *Imperatorem Fridericum esse Christianissimum, & invictissimum Romanorum Imperatorem*, atque *Carolum Magnum* ob insignem pietatis Religionisque zelum elogium *Christianissimi Piissimiq;* variis in Diplomatibus accepisse, atque ejus monumento inscripta sunt hæc verba: *Caroli Magni Christianissimi & Orthodoxi Romanorum Imperatoris.* Nec non *Marianus* in actis *Concilii Chalcedonensis tom.* 9. vocatus est *Piissimus & Christianissimus Rex.* Et Bonifacius Pontifex ad Honorium scripsit: *Princeps Christianissime; in C. Ecclesiæ meæ. Dist.* 97. *& in L. inter claras. C. de SS. Trinit.* Joannes Episcopus *Justinianum Imperatorem* affatus est verbis sequentibus: *inter claras sapientiæ & mansuetudinis vestræ laudes, Christianissime Principum, puriore luce tanquam sidus aliquod irradiat.* Insuper ex historiis patet, aliis quoque Regibus titulum Christianissimi sæpius tributum esse, atque alias etiam personas eodem elogio fuisse insignitas; Quod etiam Luthero A. C. addicti attribuere non erubescunt, Vid. *Guil. Moller. in Disp. de tit. Christianissimi.* Quasi vitia virtutum titulis possent vestiri, & solius veræ Ecclesiæ Catholicæ indigna atque vana oppugnatio sub ficto Christianissimæ Religionis velo latere queat. Profectò *Excellentissima Nobilitas est, esse Christianu*, & ut Germani loquuntur: Der höchste Adel in der Welt ist ein Christ zu seyn: Interim hoc Reges Galliæ acquisiverunt, ut soli in tractatibus Pacis Christianissimi titulo insigniantur: Qui tamen titulus non solum externum verbi splendorem, sed pietatem, virtutes & opera, titulo tam excellenti correspondentia, requirit, & fœdera cum infidelibus, incendia, ruinas, devastationes Civitatum, Ecclesiarum, Monasteriorum abominatur, quæ Encomium Christianissimi affligunt gravissimè.

Francorum (quæ vox *homines liberos* significat) nomen in Romanorum contemptum asciverunt, & quia Franci haud dubiè Germani fuere, Linguam Germanicam in Galliam transtulere, quæ diu post inter Primores ejus Gentis usitata fuit, donec Latinæ Linguæ, à Romanis olim introductæ, paulatim assuefacti, ad extremum, Latino idiomate contagione Germanici sermonis corrupto, novam, atque adeò hodiernam Gallorum linguam, pepererunt. 44 Origo linguæ Gallicæ.

Nec enim illud in dubium vocari potest, veterum Gallorum nomen haud penitùs fuisse deletum, sed tractu temporis in unam cum Francis Gentem coaluisse, ita tamen, ut qui origine Franci essent, tanquam Victores,

ctores, potissimam Gentis Partem constituerent.

45 Illud constat inter scriptores, Anno Christi circiter 424. Pharamundum è Francorum Gente Regem creatum fuisse, quanquam ejus filius Clodoveus, cognomento Longicomus, primum in Galliam irruperit, & Artesiam, Cameracum, Tornacum suæ ditionis fecerit; Successor ejus Merovæus, cum *Attilam Hunnorum* Regem è Gallia expulisset, ab una parte Moguntiam usque Imperii fines propagavit: ab altera Picardiam, Normandiam, & Parisios, penè omnes in suam ditionem redegit: Ab hoc Merovæo prima Regum Francicorum stirps originem ducit, & inde Merovingica appellatur; Merovæum secutus est *Childericus*, & postea *Clodovæus*, quo mortuo, res Francica in ejus quatuor relictos filios divisa, vehementer afflicta est, usque dum in *Childerico III.* Merovingica stirps excidit, &

46 *Pipinus Junior* conciliatis sibi Primoribus, Rex salutatus est, qui multas res præclare gessit, ut etiam urbem Romam oppugnare vellet, à qua tamen intentione *Stephanus III. Pontifex* eum divertit, atque id obtinuit, ut Pipinus, quicquid antea terrarum Græcis Imperatoribus eripuerat in Italia, eorum usum-fructum Romano Pontifici donaret. Dominio supremo sibi, uti verosimile est, reservato.

Pipinus & ejus donatio.

Duos reliquit filios, *Carolum, & Carolomannum*, sed Carolomanno paulò post vita functo, integrum Regnum *Carolus* solus obtinuit, qui cognomento *Magnus* dictus est meritò, ut qui Imperium Francicum ad fastigium perduxerit, quod assequi nemo successorum potuit, quamvis essent inter eos, qui manibus eò pedibusq; contenderent. Germaniam universam subegit, Episcopatus in ea & Monasteria permulta constituit, ut efferatos populi mores lenissima sacerdotum disciplina mitigaret. Cum Romæ esset, consentiente Pontifice, *Romanorum Imperator à Populo salutatus est*, summum hoc titulo Imperium, & tutelam Ecclesiæ Romanæ consecutus. Ejus filius *Ludovicus* à prolibus propriis in vincula conjectus est, & condemna-

Carolus Magnus.

Ludovicus.

47 tus Regnum ejuravit, in quod tamen posteà, cum primores facti pœnitentia subiisset, restitutus est; Filiis delicti gratiam clementissimè fecit, & Regno inter eos diviso vita ex-

48 cessit. *Lothario* fratrum maximo Italia, Gallia Narbonensis, & quicquid Scaldi, Mosa, Rheno, & Arara continetur, cessit. *Ludovico secundo* Germania obtigit, quæ à Franciæ Regno avulsa perpetuò separata mansit, nec ullius, nisi Germanorum potestati subjecta fuit. *Carolo Calvo* fratrum natu minimo sorte obtigit, quicquid inter mare occidentale & Mosam positum est, quo spatio *maxima Franciæ* pars continetur; Filiis Lotharii sinè prole defunctis, Carolus & Ludovicus ejus portionem inter se partiti sunt. Carolo successit *Ludovicus Balbus, & posteà* ejus Patruus *Ludovici Transmarini* filius, qui captus in carcere mortuus est, & cum eo *stirps Carolingica* extincta. Postea *Hugo Capetus*

Divisio Regni inter fratres.

Regnum adeptus est, à quo hodierni Reges initium capiunt; Hinc subsecutus est *Rupertus*, tum *Henricus & Philippus*, sub quo Expeditiones in *terram sanctam* cœptæ sunt, quem secuti sunt *Ludovicus Crassus, Ludovicus Septimus, Philippus Augustus, Ludovicus Octavus, Ludovicus Nonus* cognomento sanctus, cujus tempore Pontifex *Regnum Neapolis & Siciliæ* Comiti Andegavensi Ludovici IV. Regis fratri detulit, unde Reges Galliæ jus illud prætendunt. Successit Ludovico filius *Philippus Audax*, sub quo *Vesperæ Siculæ* evenerunt, & in iis ad unum omnes Franci ex Sicilia ejecti & profligati, *de quibus vesperis supra dictum, n. 15. Philippo Audaci* successit filius *Philippus Pulcher*, qui *Templariorum* ordinem Equestrem, opibus florentissimum, consentiente Pontifice delevit, in Concilio Viennensi, Anno 1311. cui Pontifex ipse præsedit, atque suppressus extinctusque est ille ordo, ob hæresin, apostasiam, aliaque atrocissima flagitia ab ipsis perpetrata. Simul impiæ Belguartorum, & Bequinarum sectæ, nec non Fraticellorum, seu Dulcinistarum (sic dictorum à Dulcino quodam Novariensi, quem sex millia hominum secuta sunt) damnatæ fuerunt. *R. P. Plettenberg. in Introduct. ad Jus Canon. fol.* 217.

49 *Expeditiones in terram sanctam.*

50 *Prætensio Galliæ in Regnum Neapolitanum & Siciliæ.*

Vesperæ Siculæ.

Templarii.

51

Ut autem sciatur, quinam fuerint templarii, & unde originem sumpserint; advertendum est, ab initio novem eorum fuisse viros pios, & nobilissimos, qui consilium cœperunt, id strenuè agendi, ut vias atque itinera, in gratiam peregrinantium, tuta pro viribus redderent, atque inter eos referunt præcipuos instituti Autores, duos Nobiles Gallos, Hugonem de Paganis & Gaufredum de S. Audemaro. *Joh. de Bussiers in Histor. Francica lib. 9. pag.* 228. Vixerunt primò in magnâ paupertate, sine Ecclesiâ certâ, sine domo propriâ, sine mediis ad vitam sustentandam necessariis, donec ipsis aliquatenus est prospectum, & in porticu templi habitaculum concessum; ex quâ prima Porticus inhabitatione nomen ipsis impositum est, ut *Templarii* sive *Fratres Militiæ templi*, Germanicè Tempel-Herren/ dicerentur, atque cum tempore quamplurima templa acquisiverunt; Habitus ipsorum primò fuit Secularis, postea verò Papa Honorius II. præcepit, ut, relicto habitu Seculari, omnes in *Mantellis albis*, in Innocentiæ signum, induerentur, quibus Mantellis Pontifex *Eugenius III.* crucem de *Panno rubro* addidit, quâ admonerentur, proprium sanguinem pro Christi gloriâ effundere, atque inimicis crucis Christi fortiter se opponere; Post confirmationem ordinis diu tantâ morum probitate, tantoque pietatis fervore excelluerunt, ut non tantum amorem omnium in se converterent, sed Magnates etiam, Principes atque Duces, eò adduxerint, ut relictis omnibus, quas fortuna satis splendidas ipsis concesserat, divitiis atque honoribus, his viris devotis sese adjunxerint. Crescente sic indies fama Templariorum, crescere etiam cœperunt eorum opes atque divitiæ, ut nulla in orbe Christiano ferè inveniri potuerit Provincia, quæ non por-

Templariorum origo & interitus.

Initium Nominis.

Habitus.

Primæva pietas & virtus.

portionem suam huic ordini contulisset.
Hinc fixas, exoptatissimasque sedes ubique
locorum invenerunt, in Angliâ, & Galliâ, &
Germania, sicut rudera possessionum pas-
sim extantia satis confirmant. Verum sicut
hunc ordinem primò virtutes extulerunt, ita
posteà ignavia, atque superbia propter opes
undique affluentes, & indè proveniens libi-
Subsecuta scelera & Impietas. do atque deliciæ, eundem depresserunt, at-
que extirpârunt. Horrenda dictu sunt sce-
lera, quæ ipsos suscepisse historiæ narrant;
Morem ipsis fuisse scribunt nonnulli, ut
Candidatus Ordinis, priusquam in eundem
recipiebatur, non tantum Christum abnega-
re, & super crucem ostensam in vituperium
Crucifixi exspuere, sed & Recipientis
partes posteriores osculari debuerit. Si-
mulacrum miro artificio conflatum, cui
hominis cutem superinduxerant, collatis in
fronte binis carbunculis, oculorum vice pro-
micantibus, loco Numinis eos coluisse. So-
domiæ vitium apud illos fuisse commune.
Mortuo quodã Templario, ejusdem cineres
collegisse, & aquâ permixtos fratribus super-
stitibus in potum dedisse, ut in impietatis
cursu eò magis confirmarentur. Duos ex
ipsis vitam ipsorum detestandam *Philippo
Pulchro* Galliarum Regi primum publicasse,
ut veniam & libertatem ipsi consequi possent.
Templariorum Extirpatio. Itaque Pontifex, informatione plenariâ de
omnibus sumptâ, tandem ad extirpationem
illorum processit, & in Gallia omnes extincti
sunt, in aliis verò locis liberati, vel perpetuæ
pœnitentiæ causa in Monasteria detrusi.
Bona Templariorum Hospitulariis, sive Rho-
diis Equitibus sunt adjudicata, vel alibi ad
fiscum tracta, ut jam nulla Templariorum
ampliùs extet memoria. Quæ omnia vide-
ri possunt in *Disput. Joann. Christoph.* Wich-
manshausen / *de extinct. ord. Templar.*

Revertendum jam est ad Reges, *Philippi
Pulchri* successores, qui tres filios reliquit,
*Philippum X. Philippum Longum, & Caro-
lum IV.* qui, fratribus præmortuis in Regno
52 successit; Sed eò fatis functo *Philippus Vale-*
Contentio de successione Regni. *sius*, Philippi Pulchri ex fratre Nepos, & *Edu-
ardus III.* Rex Angliæ, Philippi Pulchri iti-
dem ex filia Nepos, de Regno contende-
runt; Sed Franciæ Proceres pro Philippo
pronunciârunt. Philippo successit *Joannes*,
posteà Joannis filius *Carolus V.* cognomento
Sapiens, quem secutus est *Carolus VI.* & post-
eà *Ludovicus Caroli frater*, idemque Dux Au-
relianensis, qui *Valentinam*, Joannis Gallea-
53 cii Vice-Comitis *Mediolanensis* filiam in ma-
Prætensio Gallica in Ducatum Mediolanensem. trimonium duxit; Hinc origo prætensionis
Galliæ in Ducatum Mediolanensem initium
sumpsit. Cum posteà *Henricus V.* Angliæ
Rex Catharinam *Caroli VI.* filiam in matri-
54 monium duceret, *Franciæ atq; Angliæ* Regna
Conjunctio Regnorum Franciæ & Angliæ, sed brevis. sub unius Imperio conjuncta sunt. Henri-
cus tamen in ætatis flore decessit, & paulò
post etiam Carolus obiit, cui successit *Caro-
lus VII.* sub quo Angli è Francia pulsi sunt.
Ludovicus XI. ejus filius Regnum posteà sus-
Franciscus I. captivus. cepit, & post eum Carolus IIX. post quem
Rex salutatus est *Ludovicus XII.* Dux Au-
relianensis, & post illum *Franciscus I.* qui
captivus à Carolo V. Imperatore in Hispa-
niam abductus est, & tum *Pax Cameracensis*
facta: in ejus locum suffectus *Henricus II.*
ejus filius, cui *Franciscus* in Regno successit,
& post eum *Carolus IX.* ejus frater, qui bella
ferrea contra *Hugonottas* suscepit; Qui post-
eà ad Conjugium Henrici Navarrei, Nuptiæ Parisienses.
& Margarethæ sororis Regiæ, Parisios
evocati, simul & semel omnes jugulari debe-
bant, dato signo officii matutini, & in eos à
furibunda plebe per 7. dies incredibili imma-
nitate sævitum, quod etiam factum est in re-
liquis Franciæ Civitatibus, ut per eos dies ad
30000. hominum cæsa sint; atque hæ sunt de-
cantatæ illæ ab Historicis *Nuptiæ Parisienses.*
Sed arma brevi resumpserunt Hugonottæ, & 57
bellum quartum, quintum, sextum, septi-
mum continuatum est. Post obitum Caro-
li IX. *Henricus III.* qui eo tempore Rex Po-
loniæ creatus aberat, ad Regnum pervenit,
& ex Polonia profugus in Franciam conten-
dit, qui pacem cum Hugonottis fecit, & *Li-* Liga sancta.
ga sancta est erecta, postquam sextum bellum
Hugonottis illatum est; Regnum posteà ob-
tinuit *Henricus IV.* qui Hugonottarum Re-
ligionem profitebatur, sed posteà Catholi-
cam amplexus est, meritò dictus magnus, &
deliciæ Franciæ, dum rebus amplissimis ge-
stis, se ad magna accingeret, in urbe Regia
inter Aulicorum carissimos, post tanta bel- 58
lorum discrimina superatâ, luce palàm, flo- Henrici IV. mors.
rentissimâ pace, à satellite orci perimitur, &
momento extinctus, spes Gallicas ad sum-
mum provectas ruinæ objecit. *Bussiers in
floscul. Histor. fol. 289.* Interfectorem hunc fu-
isse nominatum *Franciscum Ravaillacum Incu-
limismensem dicit Linda in descript. Orbis pag.*
448. Reliquit Rex ex Conjuge Maria Medi-
cea *Ludovicum XIII.* Ejus successorem, *Nico-
laum* mortuum in infantia, qui nomen *Du-
cis Aurelianensis* gessit, & *Gastam Joh. Bapti-
stam, Ducem Andegavensem*, & posteà *Aure-
lianensem*; Ipsa verò Coloniæ in Exilio mor-
tua est, Anno 1642. Horrent adhuc pavent-
que successores ad memoriam atrocissimi fa-
cinoris. Successit in Regno Henrico Regi
filius, *Ludovicus XIII.* puer annos novem na- Ludovicus XIII.
tus, cujus tutelam suscepit Mater *Maria Me-
dicea*, apud quam *Richelius Cardinalis* sum- Cardinalis Richelius.
mis adhiberi negotiis cæpit, atque posteà
summa Rei Francicæ administrandæ ipsi 59
commissa est; Qui itaque ad clavum admo-
tus, auspicatus est regimen, quo Francia ad
cumulum gloriæ est provecta. Rupellam ex-
pugnavit, *Pacem Chieracensem fecit*, firmata
Nivernio Mantuæ & Montis ferrati posses-
sione. Pignarolum à Sabaudo emit, Rhe-
tis auxilio subvenit, ne in Hispanorum po- Ludovicus XIV. natus Anno 1639.
testatem terra veniret; Ducem Aurealen-
sem capitis condemnavit, Bellum contra Au-
striacos movit. Post *Ludovicum XIII.* Rex
hujus nominis *XIV.* Regnum adiit, quo tem- 60
pore Regentis quidem Matris nomen, pote- Cardinalis Mazarinus.
stas autem rerum gerendarum penes *Julium
Mazarinum Cardinalem* fuit. Theonis vil-
la capta, Gravelinga, Philippiburgum, Pax Monasteriensis.
Dunkercka expugnata. Anno 1648. sub-
secuta est *Pax Monasteriensis*, inter Imperato- 61
rem

rem & Galliæ Regem, cui in ea relictum Bri-
sacum, Philippiburgum, cum Suntgovia, &
suprema Alsatiæ præfectura. Tum surrexe-
runt intestini motus in Francia, propter *Ma-
zarinum*, quem tanquam Dominum pere-
grinum, omnimodò amovere audebant,
adversantibus illi præcipuè Condæo, Senatu
Parisiensi, & funditoribus, quibus etiam tan-
dem cedere coactus est, sed brevi à Regina
revocatus, summam rerum quietè obtinuit
usque ad vitæ excessum. Bellum postea con-
tra Hispanos motum, quod anno 1659. Pa-
Pax Pyrenæa & ejus conditiones.
ce ad montes *Pyrenæos* facta, interpretibus
utriusque gentis Ministris, Ludovico Maro-
jo & Mazarino, sopitum est, hac lege, ut
penes Francum Russino, & alia loca in Bel-
gio occupata remanerent: Regi *filia Philippi
IV. Maria Theresia* nuberet, Condæus expia-
retur; Quo quidem omnis rerum moles diu
Mazarini mors.
nitebatur. Anno insequente Mazarinus di-
em supremum obiit; Dicitur inter alia hoc
Regi monitum moribundus reliquisse, *ut Re-
gni munia ipse obiret, nec quenquam rerum
summæ præficeret, aut se ei crederet.* Itaque
Rex primo loco ærarium reditusque ordina-
62 vit, & initium fecit *à Foucquetto*, à quo in
Foucquetus inquisitus,
Carcerem deducto, atque aliis, ceu fungis
aqua turgidis, ingentes in fiscum opes expres-
sit, anno 1661.

De *Præcedentiâ* Hispanorum, & Franco-
rum dictum est aliquid supra *n.* 15. & conti-
git in publico Oratoris Suecici ingressu *Lon-
dini* anno 1661. inter Legatos contentio de
Contentio præcedentiæ inter Legatos Hispan. & Gall.
servando ordine in Rhedarum processu.
Francisci Rheda vi repressa & loco cedere co-
acta est; Ex quâ scintilla ingens belli incen-
dium exardescere potuisset, nisi res tali modo
esset composita, ut ubicunque Gallici Legati
essent, Hispani se domi continerent, ex quâ
declaratione Galli inferre voluerunt, quasi
Hispani semper & ubicunque ipsis cedere de-
63. berent. Anno 1662. Legatus Gallicus Dux
Dux Crecquius.
Crecquius Romæ contumelia affectus Regem
eò commovit, ut Avenionem Pontifici adi-
meret, quæ tamen controversia Pisæ posteà
est composita. Anno 1664. Imperatori Rex
Rex mittit auxilium contra Turcam.
militem auxilio adversus Turcam misit, qui
in prælio, ad fanum S. Gothardi commisso,
strenuam operam navavit. Anno 1667. Rex
64 Flandriam infesto exercitu est ingressus, ob-
Investatio Belgii propter jus devolutionis.
tentu *Juris devolutionis*, ex quo suæ uxori Bel-
gicas Provincias deberi affirmabat.

Subsecuta est *Pax Aquisgranensis* anno
1668. haud multò post tamen Francus unà
Pax Aquisgranensis.
cum Anglo Belgium fœderatum iterum ad-
ortus est, ex quo variæ calamitates hincinde
65 sunt exortæ, præsertim per Tourennium in
Neomagiensis.
Germaniam missum, donec *Pax Neomagensis*
66 anno 1679. est subsecuta. Armistitium post-
Armistitium Ratisbonense.
eà vicennale fecit Anno 1684. Sed eo rupto
irruit in Palatinatum, occupat Philippibur-
gum, Heidelbergam, Manheimium, Fran-
ckenthalium, Moguntiam, Wormatiam,
67 Spiram, ubi omnia incendiis, rapinis crude-
liter destruit, vastat, perdit; denuntiat Hi-
spaniæ bellum & pro hoste Imperii declara-
Pax Risvvicensis.
tur. Indè nova belli exsurgit flamma, usque
ad *Pacem Risvvicensem* anno 1697. cujus In-
strumentum peracta in illis tractatibus osten-
dit. Ex mutationibus his omnibus Gallica
fides & inconstantia, vindicta, & acquirendi
insatiabilis fames ostenditur.

Juvat hîc meminisse, quibus in conjugiis
vixerint ambo Reges, *Ludovicus XIII.* &
XIV. Ille itaque habuit conjugem *Annam
Mauritiam*, Philippi III. Regis Hisp. fili- 68
am, quæ decessit anno 1666. Ex quâ nati Lu-
dovicus, & Philippus, *Dux de Orleans*, qui
post mortem primæ conjugis duxit *Charlot-
tam Elisabetham Electoris Palatini Caroli Lu-
dovici* filiam anno 1671. de cujus dote hodie-
dùm durant lites. *Ludovicus XIV.* habuit
conjugem *Mariam Theresiam*, Philippi IV.
Regis Hisp. filiam, nuptam anno 1660. dena-
tam anno 1683. concubinas verò Franciscam
de la *Valliere*, quæ modo est Religiosa Car-
melitana, sub nomine *Aloysia de misericordiâ*,
Franciscam Aloysiam de Rochechovart,
uxorem Marchionis de *Montespan*. Mari-
am Angelicam, Ducissam de *Fontange*. Ex
primo matrimonio genuit Ludovicum Dau-
phinum Franciæ anno 1661. qui conjugem
sibi adjunxit *Mariam Annam Christinam*
Electoris Bavariæ Ferdinandi Mariæ filiam,
mortuam anno 1690. Undè nati Ludovicus
Dux Burgundiæ, Philippus Dux de Anjou,
Carolus Dux de Berry. Ex primo quoque
matrimonio nata est Regi *Maria Louysa* anno
1662. conjux Hisp. Regis Caroli II. anno
1679. mortua anno 1689. Tùm verò *Anna
Maria* conjux Victoris Amadei III. Ducis
Sabaudiæ. Ex concubinis quoque proles
supersunt.

Mores, ingenia, & vires Gallorum describit 69
Euphorm. Satyric. in Icone animor. c. 3. Galli-
am esse amplissimam, gentem fortissimam,
Romanis sæpius gravem, sed vicissim ab iis
domitam. Agros habet vini & frumenti
feraces, omnis generis opibus est clara, ut
exterorum Mercatorum commercia penè ad
solam voluptatem exceperit. Nulla ferè so-
li gleba inculta. Pertingit ad utrumque
mare, commodo per omnia situ. Toti po-
pulo ingens amor & patientia dominantis.
Apud illos verè regnatur, nefasque, quantum
Regi liceat, dubitare; Gens armis strenua,
sed equestri certamine melior. Nullius
mortalium indoles ad speciem virilis elegan-
tiæ magis facta; Oris intrepidi habitûs mo-
tusque, qui totum corpus decent. Sic venu-
stè compositi, qualemcunque vestitum de
suæ mutationis infinitâ serie, tanquam de in-
exhaustâ penu depromserint, quocunque
salutationis artificio corpus inflectant, putes
nihil magis illâ institutione convenire. Vi-
cinæ autem gentes ridiculo errore deceptæ,
ad illorum quoque mores per earundem ve-
stium ac motuum variam imitationem pu-
tant accedere, ignaræ leporis & gratiæ vir-
tute in nonnullis hominibus uno genio cun-
cta placere; in aliis autem, in quibus natura
ad hos mutabiles habitus propitia non est,
ejusdem venustatis imitationem & curam in-
gratam ac ludicram esse. Quamvis enim
vitia & virtutes possint à nobis operosâ simu-
latione effingi, tamen ea quæ non magis ab

Imperio animi, quam usu & exercitio corporis perficiuntur, eorum imaginem in te transferre, reluctante natura, non poteris, ut est aptitudo corporis prompto habilique decore idonea. Mercatura apud Gallos vilior, nec in tanto pretio, sicut in Italia & Britannia, ubi in Illustribus familiis per eam opes congeruntur. Sed Galli aspernantur hanc utilitatis rationem, & quasi Mercatores sui puderet, ubi illis largiùs fortuna indulsit, statim in aliam disciplinam filios suos agunt, jubentque majorem paterno vestigio scenam spectare. Ambiunt Magistratus, à quibus pervicax licitatio jamdiu egentium virtutes exclusit; Exhaurire familias, rem fidemque consumere decorum, dum inter æquales emineas, vel sterili dignitate, vel pretio furtivorum munerum patrimonii ruinam reparantes. Sordidissimis artibus multi compendiosiùs ad divitias properant, quam antiqua nobilitate spectabiles, paternisque opibus utentes ex majorum dignitate. Hoc modo, dum ad emendorum officiorum ambitum nummorum pugna initur, sæpissimè illi vincunt, qui ut sanguine, ita & ingenio cedunt, quamvis satius videatur professo pretio dignitates à Principe, molem publicam subeunte, proponi, quam avaris purpuratorum suffragiis in prædam concedere. Qui, ubi hæc publica licitatio non est, obtrudunt Regibus candidatos, quos sibi munera charissimos fecerint, & quod à Domino impetrant, deinde clientibus vendunt. In eo maximè peccant Galli, quod subitis odiis armisque privatis ad ultima discrimina committuntur, ut sæpius innocens jocus, & turbulenti Ingenii præcipitatio, ad tristissimas cædes & familiarum orbitatem lymphatam Juventutem propellat. Licet hodie sub gravissima suspendii pœna duella sint prohibita. Hæc breviter ex *Euphormione* decerpta.

Licitatio Magistratuum & officiorum.

Placet adjungere, quæ *Samuel Puffendorff. in Introduct. ad Histor. cap.* 5. de Gallorum Indole notat, ubi ait: Tota Francia hominibus adeò redundat, ut multitudine laboret sua, urbibus etiam, oppidis & vicis quasi obsita. Ac temporibus quidem Caroli IX. amplius *vicies millena hominum millia*, seu ut vulgò vocant, milliones viginti, tributum in singula Capita dependisse memorantur. Nec desunt, qui dicant rationem à Richelio initam propositamque, qua Francia ex Domestico milite, siquidem omnes, quotquot arma ferre possent, conscriberentur, *peditum sexies centena, Equitum centum & quinquaginta millia* conficere possit. Bellandi quoque avida gens omni memoria fuit; Priscis autem temporibus Galli primo ferè impetu feroces, primaque eorum prælia plusquam virorum, longiore certamine, ubi sensim resedissent animi, postrema plusquam fœminarum fuisse, notabantur. Itaque acquirere Provincias quam tueri facilius ipsis fuit: Præsertim cum rebus secundis obcæcati negligentiæ se traderent, victisque contemptim habitis, grave Imperium & intolerabile redderent. Cæterum postremis bellis dubium reliquerunt, plusne in sustinendo hostium impetu, victoriasque persequendo constantiæ, an in ciendo prælio ardoris ipsis inesset. *Nobilium ingens* multitudo existit in Francia, qui rei militari operam dantes, vitam ambitioni donare, & gloriæ consequendæ causa sanguinem profundere, pensi nihil habent. Superioribus temporibus pedestri militia parum valebat Francia. Itaque Scotorum Helvetiorumque opera plerumque utebatur. Nunc verò præstantissimum quoque peditatum habet, & in præsentia Franci scientiâ imprimis & dexteritate oppugnandi loca munita reliquas nationes omnes antecedunt. Regem hæc natio amore & observantia incredibili prosequitur, vitam opesque, dum suam ipse dignitatem tueri valeat, libentissime pro eo profusura. Præterea alacri sunt ingenio & hilari Galli, ad omnia momenta eventuum prompti, parati, versatiles, maximè iis in rebus, quæ ad exteriorem cultum pertinent, ita, ut & in vestitu, & gestibus, & actionibus omnibus singularis & nativus decor appareat. Quæ dum aliæ nationes, ad gravitatem naturâ proclives, imitantur, turpiter sese dare, ac ferè ludibrium aliis & fastidium præbere consueverunt. Magni quippe refert, sitne, quod agas, nativum an adscititium. Ad omnes res artesque iidem aptissimi juxta & impigri sunt, sive literas, sive mercaturam, sive opificia, subtilitatesque mechanicas spectes, eas præsertim, quas non tam operosa, quam ingeniosa manus, naturæque celeritas, commendat. Cæterum vitio Genti vertitur levitas, quæ se in Juventute maximè, hominibusque imperitis, non sine maxima aliorum Nationum molestia, exerit. Tum, quod ex iis multi libidinem sibi quasi gloriæ ducunt, formosarumque amplexus, etiam innoxii, vana ostentatione jactant; Denique quod specie libertatis licentia & ingens morum solutissimorum colluvies imprudentibus obrepit.

Tributum 20. Millionum.

Numerosa Militia.

Multitudo Nobilium.

Amor Gallorum erga Regem.

Levitas & Vitia.

Dicitur Gallia sita in Meditullio Europæi Orbis, ut amicitiâ rerumq; omnium Comercia colere possit cum omnibus, & præcavere, nequis unus totam Europã subigat; Ubi laudatus Puffend. multa adhuc de situ & proventu, de forma Regiminis, de viribus Galliæ, in Relatione ad Angliam, Hispaniam, Italiam, Hollandiam, Helvetiam, Germaniam & ad alias complures tradit. *Insuper Lucas de Linda in Descript. orbis* enarrat mores veterum Gallorum, & Gallorum nostri temporis, Parisiensium & aliarum provinciarum, in specie earum fœminas, ornatum corporis, habitationem, vitia animi, connubia, statum corporis, ejus exercitia & linguam, citans multos alios, ista speciatim omnia describentes. Statum Religionis, Regimen politicum, officia militaria & togata, Principes Galliæ, Parlamenta, Pares Curiæ, Feuda, Cives, Nobiles, Mercatores, opifices, Ordinem sacrum & beneficia, Hugonottas, potentiam & reditus, illustres Familias, Duces & Pares, Mareschallos Franciæ, Marchiones & Comites.

An-

ANGLIA.

70 Erat olim Britannia inter Principes seu Regulos varios distributa, quorum multitudo & intestinis tumultibus causam præbuit, & ad vim externam infirmos eos reddidit; *Julius Cæsar* primam Expeditionem in eos suscepit, sed recessit, Claudius Imperator nullo ferè negotio partem Insulæ occupavit, per Incolarum discordiam, atque aliam post aliam deinceps civitatem perdomuit. Sub *Domitiano Imperatore* Julius Agricola Scotos subegit. Sed ad ultimum Britanniam Romani, cum per 400. circiter Annos obti-
71 nuissent, ultrò deseruere. Sic Britannia olim Imperio Romano paruit; *l. 2. §. 4. ff. de vulgar. & pupill. substit. l. 1. C. de R. V.* licet hodie nullum superiorem recognoscat, *Diar. Europ. contin. 19. appendic. P. 1. & seqq. Londorp. tom. 3. lib. 4. c. 8. Klock. de cerar. C. de Rege Angliæ.* Nimirum bellis & fœderibus mutati cum Regibus Gentium fines: donec tribus Dominis fortuna toti⁹ Insulæ cederet, Anglis, Britannis, Scotis, & tandem sub uno Rege in unum Imperium coaluit, ut infrà videbitur. Non inhærebo Regum & Regnorum variis mutationibus, de quibus an-
72 te Egbertum confusa satis est Historia. *Egbertus* Saxonum occidentalium Rex, primus salutatus est Angliæ & Britanniæ Rex, cum posteris, Regno Scotiæ adhuc proprios Reges obtinente; Bellum tamen habuit cum Danis, qui in Angliam irruerunt. Successere illi *Ethelredus*, & post ejus filius *Edmundus*. Tum *Canutus*, cujus filius *Haraldus Emmam Novercam*, unà cum filiis, ex Normannia in Angliam evocatis, miserandum in modum obtruncavit. Post Primores Regni evocarunt ex Dania *Hardicknutum*, qui nono mense, postquam regnare cœperat, à Guilielmo Normanniæ Duce prælio victus occisus est. Post *Eduardus* cognomento Confessor ornatus est regiis insignibus, cui dicitur Divinitus concessa fuisse facultas, qua etiamnum
73 Reges Anglorum gloriantur, morbi, quem malum Regium vocant, contactu suo persanandi.

Curatio Morbi Regii.

Successit illi Guilielmus Conquestor Normanniæ Ducis filius, adversus quem filius ejus Robertus insurrexit, Paci Normanniam adimere cupiens; sed contra eum Pater Guilielmus magna manu è Britannia profectus, cum inter præliandum ipsum cum filio manus conserere contigisset, ab eo ex equo dejectus vocis indicio agnoscitur. *Ibi tum filius ex equo desiliens Patrem complexus, veniam orat, quam Pater haud difficulter concessit,* uti erat sua sponte ad injurias condonandas propensus.

Guilielmus conquestor & ejus pugna cum filio.

Gallis insignes clades perpetuo intulit, sed cum Rothomagi morbo correptus laboraret, & à Gallorum Rege per ludibrium interrogaretur, quam diu in puerperio cubaturus esset, respondit: *Sese, ut primum à puerperio assurrexisset, & Voti persolvendi causa sacra obiisset, mille in Galliâ faces sacrificaturum esse.* Prout postea fecit, & impetu dato in Gallorum fines, incendiis agros & oppida longe lateque vastavit.

Lepidum responsum Regi Galliæ datum.

Successit illi filius Guilielmus cognomento Ruffus, qui Scotos magna clade afflixit, eorumque Regem Malcolmum cum filio Eduardo occidit, Archi-Episcopum Anselmum Cantelbergensem in exilium misit, Rebelles ad obedientiam coëgit, tandem verò in Venatione à servo ex improviso telo interfectus est, anno 1100. Successit ei Henricus frater, qui Anselmum ab exilio revocavit in Angliam, vicit Ludovicum Crassum Regem Galliæ, primus ad Comitia Regni Cives convocavit, cum ante id tempus non nisi Nobiles & Episcopi ad ea adhiberentur. Unde provenit 74
Origo divisionis Parlamenti in Superius & Inferius.

Parlamenti Origo.

Eo mortuo successit illi *Stephanus*, Sororis ejus filius, qui fregit juramenti fidem, Mechtildi datam, & in prælio ab illo captus tamen felici fuga evasit. Obtinuit Regnum & adoptavit Henricum Mechtildis filium, qui ipsum in Regni possessione excepit; Castella Stephani concessu exstructa ab Episcopis & Nobilibus dirui jussit, Gallos & Scotos variis cladibus afflixit, Archi-Episcopum Cantelbergensem Thomam in exilium misit, quem tamen ex Mandato Pontificis revocavit: Hiberniam subactam Angliæ Re- 75
gno adjecit.

Hibernia Regno Angliæ adjecta.

Richardus I. illi successit, qui expeditionem in terram sanctam suscepit, cum quinque & triginta militum millibus, Comite Gallorum Rege. Eo mortuo ejus frater *Joannes* Regnum occupavit, qui propudiosam pacem cum Rege Galliæ iniit, à Pontifice excommunicatur, cui postea Regnum subjecit, sed Regnicolæ Ludovicum Gallorum Regis filium in auxilium vocarunt. Henricus III. verò ejus filius, Gallos una cum Rege Ludovico VIII. ex Anglia ejecit & coronam obtinuit, relinquens nihilominus Regi Normandiam, Poitou & Anjou.

Normannia, Poitou, Anjou, Gallis relicta.

Filius ejus Ednardus redux è Terra sancta coronatur anno 1273. vincit *Principem de Wallis*, eamque provinciam Regno incorporat, & filio suo natu maximo titulum ejus tribuit. Maxima cum Scotis bella gessit, & eos ad juramentum fidelitatis adegit; Pacem fecit cum Philippo Pulchro Rege Galliæ, Mediante matrimonio filii cum Regis filia Isabella; Judæos ex Anglia ejecit, bonaque eorum proscripsit, relicta tantum cuique tali portione, quantum humeris suis exportare potuisset.

Judæi ex Anglia ejecti.

Post eum gubernacula Regni suscepit *Edvardus II.* qui nuptias cum desponsata sibi in vita patris *Isabella Philippi Pulchri* filia celebravit.

Eduardus II.

Aquitaniam & Pontivensem Comitatum titulo dotis recepit, parenti olim suo à Gallis maximam partem erepta. Cum Scotis infelicissimè pugnavit, à quibus nu- 76
mero triginta millibus Anglorum centum millia victa fugataque sunt, tantusque terror fugientibus est injectus, ut adversus ternos Scotos vix centeni Angli consistere eorumque impetum excipere auderent. Itaque inducias facere cum Scotis necesse habuit, Angli quoque ipsi, & inter eos Primores Regni, Gavestonem, hominem intimæ apud Regem admissionis, eique imprimis charum, è medio sublatum cupiebant, sed tandem Capitis pœnas dedêre, & *Regina in Galliam* profugit, sed cum Exercitu rediens, dato in custodi-

stodiam Rege, Ejus Amicos Spensios, qui animum Regis ab illa alienarânt, interfici jussit, Regemque magni Consilii decreto coëgit, ut Regno se abdicaret, illudque Eduardo filio deferret, donec postremò miserandum in modum necatus est, postquam anteà detonsus, & deformatus, hùc & illùc fuisset circumductus, ut nemo scire posset, quo loco esset, à custodibus, transmisso in ejus anum per fistulam ferro candenti, & adustis intestinis, magnos inter cruciatus, est interfectus, quod atrox facinus tamen impunè non tulerunt. *Wilhelm. Imhoff. in Histor. Geneal. Magnæ Britanniæ C. 4. fol. 17. Lohmeyer* in den *Europ.* Stammtafflen *Tabell.* 34.

Crudelis ejus interfectio.

Eduardus III.

Successit ei filius Eduardus Tertius adhuc in tenera ætate, Matre Regnum malè administrante, cum Rogerio Mortimerio; Qua de causa Regina, interjectis paucis annis, in æternum reclusa est carcerem, Mortimerius patibulo est suspensus. Extincta illa tempestate Regiæ Gallorum stirpis linea recta, cum ad Collateralem Regnum transiisset, &

77 *Philippus Valesius* eo potiretur, Eduardus jus, quod sibi, è postremorum Galliæ Regum sorore nato, in Regnum illud competere, arbitrabatur, armis vindicare statuit, & *titulum insigniaque Regis Franciæ* cum avitis conjunxit, atque feliciter bellum contra *Philippum Valesium*, ejusque successorem *Joannem* gessit, quem, immani strage affectum, captumque in prælio, in Angliam deduci jussit. Humaniter ibi & splendidè excepto habitoque durum ab initio statuit Lytrum, præter magnam Argenti vim postulans, ut Homagium sibi præstaret, & Regnum Galliæ Coronæ Anglicæ clientelare agnosceret. Quam Conditionem cum Rex *Joannes* ejusque Filius *Carolus Delphinus* aspernarentur; Rex Eduardus novam in Galliam expeditionem ingenti classe & exercitu suscepit, & Lutetiam usque perrupit; Sed Delphino se intra mœnia continente, retrò in Carnutes movit, quo in itinere, gravissimâ tempestate perculsus, votum fecit, pacem cum Gallis æquis conditionibus ineundi, quod etiam exsolvit 15. *Maji anno* 1360. quo pax Carnuti sancita est, unde videri potest *prætensio Anglorum in Galliæ Regnum.* Inter has victori-

Ejus prætensio in Regnum Galliæ.

Ejus fortuna, & captivatio Regis Galliæ, ac secuta pax.

78 as Regis Eduardi, ortum cœpit illustris *Equitum aureæ periscelidis Ordo*; de origine autem illius diversæ sunt scribentium sententiæ. Dicitur hic ordo Equitum S. Georgii, & *Periscelidis cæruleæ, Garteriique*, Anglicè, *order of the Garder*, Gallicè, *l'ordre du bleu Jarretiere*, Germanicè, der Garder-Orden / der Orden S. Georgens / und des blauen Hosenbands / nomine mutuato à cærulei coloris fibulata fascia, gemmis auroque distincta, quâ illius Ordinis Equites crus sinistrum substringunt, cum sequenti Gallica inscriptione; *Honi soit qui mal y pense.* Quia Clinodii loco gerunt *Iconem S. Georgii* isti Equites, quem etiam pro Patrono venerantur, ejusque honori templum in arce Winstoriensi Eduardus III. consecravit, in quo creari solent Equites, Diemque S. Georgii illos quot

Origo ordinis Equestris Periscelidis in Anglia.

Patronus eorum S. Georgius.

annis sacrum habere jussit. Quidam putant, Eduardum III. in honorem S. Georgii Martyris Draconem conficientis hunc Ordinem instituisse. Alii ad Richardum I. hujus Ordinis institutionem referunt, cum contra Turcas & Agarenos Cyprum & Anconam moveret, obsidioque longè protraheretur, ipsi venisse in mentem, ut quorundam electorum militum cruribus coriaceum subfibulum, quale ad manus tunc solùm habebat, induceret, quò futuræ gloriæ memores ad rem fortiter gerendam expergefierent. Sed tutissima est opinio eorum, qui Regem *Eduardum III.* hujus ordinis Auctorê deprædicant. Excussa narratione, quæ petitur à Periscelide cærulea, quam Comitissæ *Salisburiensi*, ob pulchritudinem à Rege Eduardo III. valdè amatæ, inter saltandum decidisse ajunt, Regem autem propriis manibus sustulisse, ridentique Aulicorum adstantium coronæ alta voce dixisse: *Honi soit qui mal y pense:* id est, *sine honore sit, qui malè cogitat*, simulque adjecisse, futurum ut brevi hanc fasciam, quam nunc cachinnis prosequerentur, summa veneratione suscipiant, quod posteà hoc Ordine instituto factum fuerit. *Limn. lib. 6. Jur. publ. Cap. 2. n. 26. Besold. dissert. de fœder. cap. 5. n. 4. Nolden. de statu Nobil. cap. 6. n. 50.* & istam Comitissam Salisburiensem tanta fuisse pulchritudine, scribit *Girardus, lib. 6. de Hist. Franc.* ut Joannes quoque Galliæ Rex, in Anglia captivus, eam perditè deperire cœperit, & in ejus gratiam post liberatus, & in Galliam profectus, iterum in Angliam redierit, ibique fatis cesserit. Sed hanc rationem alii fabulosam esse tradunt, & inventam pro Ordinis istius dedecore, quamvis non desint, dicentes, ipsius Eduardi III. Regis uxori, in conclave suum eunti, Periscelidem cæruleam decidisse, quam Rex tolli jusserit, additis verbis: Hanc tu quidem vilipendis, sed propediem veniet tempus, quo in magno erit apud quosvis honore.

Verum nobilior hujus Ordinis est origo: Quod Eduardus III. cum animum induceret, armis Jus sibi in Regnum Galliæ competens vindicare, Windsoriæ hoc institutum erexerit; ingrediensque anno 1346. 23. Aprilis, qui S. Georgio est sacer, in Galliam, & aciem cum Gallis apud Creciacum decernens cuivis militum suorum injunxerit, ut tibiam sinistram ligaculo substringeret; Quod cum factum esset, victoriaque à partibus Anglorum stetisset, Eduardus Rex, ut militarem virtutem, fortitudinemque incomparabilem honoribus, præmiis ac splendore decoraret, Anno 1350. magnis solennitatibus, in arce Windsoriensi, nobilissimam Equitum conscripsit societatem, quos, *ob Periscelidem in prælii tesseram datam,* posteà Equites Periscelidis nominavit. *Camden. in descript. Britann. pag. 212. Besold. Disp. de præm. n. 64. Beckm. dissert. 16. n. 4. Wilhelm Imhoff in Histor. Britann. part. 1. cap. 4.* neque verò verba: *Honi soit qui mal y pense*, confortant sententiam supra de fascia Comitissæ Salisburiensis relatam, quia addita sunt illa eo fine, ut sinistras opiniones aliorum Rex repri-

Vera origo periscelidis cæruleæ.

primeret, ac unusquisque admoneretur, ut certò exspectaret ab Equitibus suis opprobrium, si sequius judicaret de se jus suum armis tuente, id est, in ipsius dedecus ac opprobrium eum lacessiturum esse Regem, quisquis Expeditionem ejus in Galliam sequius interpretari ausus fuerit, tantumque ei fiduciæ, & præsidii esse in illis, quos Ordinis hujus insignibus dignaturus sit, ut malevolos omnes eorum ope confundere sustineat; Atque in hunc Ordinem multi magni nominis postea sunt suscepti. *Habitus & ornamenta Equitum sunt*; 1. Ut in sinistro crure habeant Periscelidem cæruleam, cui dicta sæpiùs verba, *Honi soit qui mal y pense*, Phrygio opere, literis majusculis sint inserta; 2. Amicti sint pallio cæruleo ad talos demisso, cujus sinistræ humeri parti crux rubra, in clypeo albo, cum iisdem literis, sit affixa. 3. Pallium versus collum gerant constrictum, longa serica & cærulea ligula, ex qua duo serici nodi pendeat. 4. Sub pallio isto conspicua sit longiuscula toga, 5. In medio togæ cingulum habeant, cui innexum lorum, quod cum annexa pera, super humerum dextrum & pallium dependeat, 6. Torquem aureum 30. unciarum in collo gestent, cum 21. duplicatis rosis albi & rubri coloris, alterna serie positis, ex quo suspensa sit imago S. Georgii, Draconem transfigentis. 7. Incedant pileo plumis albis in altum erectis insigni. 8. In latere sinistro gladium gestent. 9. Habeant quoque parvam S. Georgii iconem, quam extra festivitates in militia, morbis & itineribus portent. Quò majori eques coruscat dignitate, eò pretiosiorem accipit Periscelidem, gemmis fulgentem. *Wilhelm. Imhoff. in histor. Britann. d. supra loc.* Statuta Ordinis exhibet *Megiser. in tract.* vom dreyfachen Ritterstand / *part.* 1. *Cap.* 6. *Limn. lib.* 6. *Cap.* 2. *n.* 29. & ex illis *Günther. Thulemar. de Ordine Equitum S. Georgii & Periscelidis cæruleæ in Anglia.* Illud dolendum, quòd Ceremoniæ Catholicæ, quotannis Windsoriæ ab Equitibus celebratæ, post Calvini dogmata in Angliam introducta, & verâ Catholicæ Religionis luce extinctâ, non amplius celebrentur. Nihilominus adhuc à Regibus Angliæ Clinodia supra scripta exteris pro ingenti honore conferri solent; *Frider. Berger. de pact. gentil. famil. Illust. Thes.* 1.

Habitus & ornamenta Equitum.

Tandem Eduardus III. pacem fecit cum Gallis Anno 1363. in conditiones favorabiles, & ut Eduardo aureorum milliones tres Joannes Rex Galliæ ad redimendam libertatem numeret. De ea pecunia filiis tribus natu minoribus, fratre, aliisque Primoribus Regni, numero triginta, obsidibus satis caveat. Ita Rex Angliæ, reliqua, quæ ceperat, oppida restituit, & *suo in Galliam jure cessit*; Postea Carolus V. Galliarum Rex Anglis bellum indixit, inter cujus apparatum Eduardus, & cum eo Anglorum felicitas extincta; consumpto Rege ex ægritudine, quam è præmatura filii sui, natu maximi, morte contraxit, & spoliatus ac desertus à domesticis omnibus.

Pax Regis Eduardi III. cum Gallis & ejus conditiones.

Successit ei *Richardus* annorum 11. puer, cui Galli & Scoti moverunt bella, nec non domi seditionem plebs fecit, propter vectigal impositum in singula capita, quam tamen Rex authoritate suâ ad quietem reduxit, nisi quod in administrando Regno ad nutum & voluntatem Magnatum, se accommodare fuit coactus; à quibus tandem in custodiam datus, & Regno indignus pronunciatus, in carcere miserandum in modum trucidatus est. Post eum Henricus IV. hoc pacto ad regium fastigium ascendit, dum ab Ordinibus Angliæ Rex salutatus est, & brevi vitam finiit, relinquens successorem *Henricum V.* suum filium, qui inter præstantissimos fortissimosque Angliæ Reges numeratur: Missis ad Carolum VI. Galliæ Regem Legatis, postulavit, ut regno abiret, qui vetus in Regnum Gallicanum jus armis sibi persequendum esse existimavit. Itaque cum exercitu in Galliam ingrediens, insignem de Gallis victoriam reportavit, ad Azincurthum Picardiæ oppidum; Postea morbo correptus in ætatis & fortunæ flore est mortuus. Eum excepit *Henricus VI.* Infans, modo menses 8. natus, & tamen mortuo Carolo IV. Rex Galliæ Lutetiæ Parisiorum renunciatus, & 10. ætatis suæ anno ibidem coronatus, civitatem postea & regnum amisit, captus à Richardo Duce Jorcensi, quod etiam secundâ vice ipsi accidit, liberatus postea à suâ conjuge, sed coactus cedere Regnum Eduardo Jorcensi; & quamvis illud iterùm recuperaverit, tamen de novo ab Eduardo illo privatus, in carcerem detrusus, & tandem à Richardo Duce Glocestriæ occisus est. *Eduardus IV.* regnum magno labore partum, majore conservavit; sed postremò, cùm novũ adversus Galliam bellum pararet, morbo correptus obiit. *Eduardus V.* Ejus filius, puer undecim annos natus, Rex quidem salutatus, sed nominis inanis usura vix per undecim hebdomadas gavisus est, qui cum fratre, à Richardo Glocestriæ Duce, miserandum in modum interfectus est. *Richardus* postea pravis artibus Regni potitus, Regem se proclamari, & inaugurari fecit, atque in prælio occisus *Henrico VII.* diadema reliquit, qui in ipso pugnæ loco magno omnium applausu Rex & proclamatus, & inter prudentissimos sui temporis Principes numeratus. *Henricus VIII.* nuptias cum superstite fratris vidua fecit, cum quâ xx. annis concorditer vixit, postea verò dubitatio eum exagitare cœpit, an jure ac legitimè *fratris viduam* in matrimonio haberet nec ne? Itaque Divortii indulgentiam à Papâ Clemente VII. petiit, quam cum nullo obsequio, aut ære obtinere posset, cum Regina Catharina Ferdinandi Hispaniarum Regis filia, & Imperatoris Caroli V. esset Matertera; tandem, authoritate suâ propriâ divortium instituendum ratus, abrogata Pontifici Romano omni in Regnum Angliæ ejusque Clerum potestate, semetipsum esse supremum caput Ecclesiæ in Angliâ non minus, quam Politiæ edixit, atque in hunc titulum & obsequium, in sacris pariter ac profanis subditos suos Sacramento adegit; Postea repu-

Richardus miserè trucidatus. 79

Henricus IV. & V.

Continuatæ prætensiones in Galliam.

Henricus VI.

Eduardus IV.

Richardus.

Henricus VIII. 80

Se declarat pro supremo Ecclesiæ capite in Angliâ.

Varia illius matrimonia.

repudiata Catharina *Annam Bolenam*, quam deperibat, clàm sibi copulavit, ex quâ *Elisabetham filiam*, quæ Regno deinceps potita est, suscepit; sed eandem, tertio vix anno exacto, adulterii & incestus insimulatam, una cū fratre ejus Barone Rochforti, capite plexit, ducta postridiè in matrimonium *Joanna Seimora*, quæ postquam *Eduardum VI.* enixa, mox fato functa est. Post illam *Annam Clivensem*, cum Protestantium in Germaniâ amicitiæ se applicaret, in uxorem obtinuit, sed illam brevi tempore, tanquam forma Principe indigna præditam, aversatus repudiavit, superinducta *Catharina Hovvarda*, quæ tamen anno vertente, pudicitiæ & antè & post conjugium in propatulo habitæ rea, obtruncata fuit. Denique *Catharinam Parram* in thorum adscivit, quæ Religionis ergò in mortis discrimen adducta, prudentia & humilitate suâ evasit, illique superstes mansit. Abhorruit alias Rex à *Lutheri* & *Zvvinglii* doctrina, Catholicæ Religionis tenax, & Luthero infensus, adversus quem librum, in gratiam Pontificis, ediderat, ob id à Pontifice & amplissimo Cardinalium Senatu, *Elogio defensoris fidei* cohonestatus. Sed brevi omnia rejecit, & Religionis Catholicæ Sacra deseruit, & trajecturus in Galliam Regni Ordinibus proposuit, ut si Eduardus filius sine sobole diem obiret, primum *Maria*, & deindè *Elisabetha* in Regnum succederet. Spiritum supremum, pinguedine diffluens, ex virulenti Hepatis in crure inflammatione exhalavit, & Windsoriæ sepultus est. Habuit aliàs Rex Henricus VIII. Catharinam annos plusquam 20. in matrimonio, conjugem præstanti pudicitia & singulari humanitate, modestiaque præditam. Hinc ferunt, quendam eximium Angliæ Procerem, Gallicis captum muneribus & auro, persuasisse Henrico Regi, Jure ac meritò ipsum repudiare posse, imò & debere Catharinam, ut ea injuria Carolo Cæsari irrogata ab ejus amicitia Angliæ Rex prorsus abalienatus, cum Francisco Gallorum Rege arctissimo fœdere copularetur; Aliquamdiu causâ divortii Romæ ventilata, eò tandem adduxit Clementem Pontificem, ut contra Regem ferret sententiam, minareturque ei excommunicationis fulmen, nisi intra certum tempus, rejecta Anna Bolena, Catharinam reciperet. Verùm Henricus à suo proposito nulla se passus est ratione deduci; quæ res tandem Angliæ regnum florentissimum in multas conjecit calamitates & clades; ita ut in præsens tempus ejus Regni Status sit admodum infaustus & turbulentus. Rex enim gravissimè ferens anno 1534. à Pontifice contra se latam sententiam, totum se ab Autoritate & obedientia Romanæ sedis subduxit, atque in conventu Parlamenti Westmonasterii se *supremum Ecclesiæ Britannicæ caput* vocavit, quo facto, laudem, quam superioribus annis pro Catholicâ Religione tuenda adversus Lutherum sibi comparaverat, prorsus obliteravit; Sunt qui scribunt, illum cujusdam magni viri adulationibus depravatum à virtute & Religione deflexisse, quod crudeliter experti sunt

Scriptum contra Lutherum.

Ejus mors.

Excommunicatio Regis Henrici VIII.

Desertio Religionis Catholicæ.

Joannes Fischerus, Episcopus Rochestriæ & *Thomas Morus* nobilissimus ille Regni Cancellarius, qui, cum iniquis Regis decretis, tam in causa divortii, quàm Religionis subscribere recusarent, ambo Capitis supplicio affecti sunt, ut de Moro cecinerit Poëta:

Episcopus Fischerus & Thomas Morus.

Hic ille Morus, quo melius nihil
Titan Britanno vidit ab æthere.

Ex Catharina susceperat Rex filiam unicam *Mariam*, quæ licet compulsa fuerit renuntiare regni titulo, postquam Bolena aliam Regi filiam peperit nomine *Elisabetham*, postea tamen, mira Dei providentia, *Maria in Reginam* Procerum studio electa, religionem Catholicam, jam propemodum extinctam, restituit, & animo plusquam virili multa egregia in Regno facinora designavit. *Surius in Comment. rer. in orb. gestar. anno* 1553. *pag.* 228.

Maria Regina restaurat religionem Catholicam.

Eduardus VI. à Joanna Seimora natus, Patri Henrico VIII. in Regno decennis successit, sed supremum diem anno ætatis XVI. clausit.

Eduardus VI.

Post ejus mortem Soror ejus *Maria* Londinum ingressa Sororem *Elisabetham* cum mille Equitibus obviam habuit, & rescissis actis contra matrimonium Henrici & Catharinæ, rem Ecclesiasticam ad veterem reduxit formam, Pontificiam potestatem restauravit, & regnum cum Ecclesiâ Romanâ reunivit; uti modo suprà dictum; Licet enim Eduardus Rex, ejus frater, sibi substituerit in Regno Joannam Suffolciam, Henrici Regis Proneptem ex sorore; Maria pariter & Elisabetha sororibus suis exheredatis, tamen *Maria legitima Henrici VIII. filia*, & quam ille moriens Eduardo filio succedere voluit, Regni sceptrum obtinuit, non obstantibus impedimentis *Northumbrii Ducis*, qui posteà captus, & capite plexus, ante mortem, cum supplicio afficiendus esset, palàm confessus est, se Eduardo Regi suasisse mutationem religionis Catholicæ, totam populi frequentiam adhortatus, ad Romanæ Ecclesiæ amplectenda dogmata, commemorans simul turbas & tumultum, qui ex sectis nasci soleant, quales etiam Anglia jam vidisset, intestinis exagitata dissidiis, & Germania fœdissimè confusa. Ad extremùm dixit: *se velle mori catholicè*, atque etiam ita cæsus est. *Surius in Comment. rer. in orb. gestar. anno* 1553. *pag.* 474. Nupsit postea Maria Philippo, Hispaniarum Principi, postea Regi, atque eo tempore Religionem Catholicam in Anglia prorsus restituit, multis alienam profitentibus exinde fugitivis, & sedes suas apud Germanos, diversis in locis, captantibus. Elisabetha quoque Reginæ soror, quod conscia putaretur seditionis, adversus Mariam primò excitatam, in custodiam data est, sed extremæ calamitati Regis Philippi, & aliquo erga ipsam affectu erepta. *Maria* Thomam Staffortum, novas turbas instinctu Regis Galliæ excitantem, oppressum captumque, securi una cum complicibus percuti jussit, postea Gallis bellum indixit, & primò in memorabili prælio magnam reportavit gloriam, nisi Galli Duce Guisio Caletum & alia Castella

81 Mariæ Reginæ ingressus Londini.

Castella Anglica intercepissent, ex quo Maria in ægritudine animi, & viri in Belgio occupati desiderio, accedente aqua intercude, è quo initio, cum tumentem alvum gestaret, prægnantem se esse existimabat, eaque propter nulla remedia adhibens in febriculam incidit, qua sensim crescente absumpta, West-Monasterii juxta exuvias Avi Henrici VII. humata est. Fuit animo magno & generoso, pietati & devotioni maximoperè dedita, & omnibus encomiis digna.

Elisabetha Regina.

Anno 1559. in demortuæ Reginæ Mariæ locum Angli substituerunt *Elisabetham*, quam Henricus VIII. ex Bolenia susceperat. Extollunt illam magnis laudibus multi, provocantes ad *Histor. Thuani, Buchanani, & aliorum*, quasi odio religionis multa in ipsam jactarentur; cum tamen prudentiâ supra ætatem fuerit prædita, ita ut, ex quo Regnum auspicata est, suo semper ingenio, nec alieno usu sit, & miro quodam moderationis & gravitatis temperamento, in animis omnium metum & reverentiam, nec non amorem ab initio impresserit, ut nunquam alteram populus Principem, proniore & constantiore observantia & amore, nec non repetitis votis & applausu, quoties in publicum prodiret, toto vitæ decursu fuerit prosecutus; Sed has ipsi laudes attribuunt illi, qui propter religionem reformatam in Regnum introductam, illam extollunt. Illa enim est, quæ Catholicâ Religione ex toto Regno exulare jussa, Zvvinglianismum & Calvinismum stabilivit; Proptereà eodem tempore, dum Anglia Religionem mutavit, Deus opt. max. inter potentissimos planeque Catholicos Reges *Philippum Hispaniæ & Henricum Galliæ* pacem largitus est; Atque illud hîc observandum, quod mense Martio Anno 1559. prodigiosum accidit in eâ Regione Angliæ, quam Veteres Cambriam, hodiè Walliam vocant; Annosa quædam fraxinus vi tempestatis dejicitur, trunco ad septem pedes è terrâ extante. Is verò, cum media sui parte eo ventorum turbine disjectus esset, in ejus interiori parte, Crucis admiranda effigies conspicitur, humano pede longior, colore nucis avellanæ. Nec ager, in quo ea arbor fracta est, hominis fuit vulgaris, sed torquati Equitis: & quod majori quoque admiratione dignum est, ea arboris pars, quam ventorum impetus à trunco avulsam humi straverat, eandem omninò crucis figuram referebat. Et ut ad plurimorum notitiam rei stupendæ miraculum perferretur, aliquot annis in arboris trunco crux illa perduravit, non sine stupore eam adspectantibus hominibus, qui frequentes eò confluebant, rei novitate permoti. Porrò qui eò accedere commodè nequibant, precibus ab aliis contenderunt, ut Crucis effigies ad vivum pictoris manu & arte expressa, ipsis visenda deferretur: quod etiam factum est, idque adeò, ut in exteras quoque regiones multa ejus exempla pervenerint. Et fertur, quod ipsa Regina Elisabetha, licet molestè id ferentibus novi Evangelii in Angliâ Buccinatoribus, in Basilica Aulæ suæ Crucem Christi erectam retinuerit, licet acriter Angli sævirent in omnes statuas, & imagines, non parcentes quoque imagini Christi in cruce pendentis, sed eam impetentes sagittis, ut non sine singulari mysterio sanguis è latere profluxerit. *Surius in Comment. rer. in orb. gestar. Anno* 1559. *fol.* 536.

Prodigium in Anglia per S. Crucis imaginem.

Interim Elisabetha bellum maritimum cum Rege Hispaniæ Philippo II. feliciter confecit, navigationes in Indias haud improsperè suscepit. Inter res ex voto fluentes dicitur tamen non caruisse molestia, ac solicitudine à proximâ consanguineâ *Maria Stuarta Scotiæ Regina* sibi nata, quæ Francisco Delphino, mox Regi Galliæ, tunc nupta, jus in Angliæ Regnum sibi arrogare voluerit, titulumque & insignia Scotiæ, Angliæ & Hyberniæ sumpserit, contra Tractatus Edenburgicos. Unde irritata Elisabetha Mariæ, post Mariti fata in Scotiam redire cogitanti, transitum denegaverit, quò tamen, idoneam tempestatem nacta, & cœlo caliginoso naves Anglicas prætervecta, trajecerit, misso postea ad Elisabetham Lidingtonio, cum propositione, certissimam inter ipsas pacis ineundæ & servandæ rationem fore, si illa, dummodò improlis futura esset, se hæredem, in Regno Anglicano proximè successuram, Parlamenti Authoritate declararet. Aversis auribus id accepisse Anglam, benè tamen eam sperare jussisse, si Roberto Dudlæo, Leucestriæ Comiti, nuberet; Sed Mariam *Henrici Stuarti Darlæi* amore captam illum sibi connubio junxisse, non ita multò post fastiditum, & è vivis sublatum. Inde postea nupsisse *Bothvvelio*, sed à subditis custodiæ mandatam, & undecimo mense ex ea clapsam in Angliâ quæsivisse refugium. Anxiam fuisse pro tempore Elisabetham, tactamq; commiseratione cognatæ, quæ à Proceribus Scotiæ parricidii accusata esset. Ab illo tempore, cum alia & alia machinatio ad Mariam liberandam, & denique atrox conjuratio ad Elisabetham è medio tollendam, Regnum in alium transferendum, & Romanam Religionem restituendam, inita & detecta fuerit, Mariâ Scota facti non ignarâ, causa in Comitiis Regni agitata, *Mariam* perduellionis ream, & morte dignam pronunciatam fuisse, adjecta ab Ordinibus ad Reginam supplicatione, ut confirmationem, promulgationem & executionem sententiæ fieri juberet, seque ac Patriam servaret. Hæsitasse anxiam Elisabetham, sed iteratis Ordinum precibus rogatam, confirmasse tandem feralem sententiam, & suorum expostulationibus victam, publicationis atque executionis actis subscripsisse, nullo tamen tempore ad eam perficiendam adjecto. Tamen mox omnia, supremi sigilli authoritate firmata, ad Senatum perlata esse, in quâ à Mariâ offensi, rem non amplius cum Regina communicandam rati, ad Salopiæ & Cantii Comites, arci, in qua captiva detinebatur, vicinos transmisisse, cum jussu, ut sententiam exequerentur; Id quod ab illis sine cunctatione die 12. Martii Anno 1587. peractum, conquerente post nuntium, de supplicio Londinum perlatum, Elisabetha,

Accusatio Reginæ Mariæ Stuartæ.

Condemnatio.

Executio.

sabetha, quod præcipitata se inscia fuisset executio sententiæ, quam non alio fine, quam ad deterrendos conjuratos, ferri ac promulgari passa sit. Hinc sumpsisse statim lugubria, & defunctæ magnificas exequias centum millium florenorum paravisse, missis deinde ad Jacobum Regem Scotiæ, Mariæ gnatum, literis purgatoriis, Consiliarios graviter reprehendisse, & à conspectu submotos subjecisse examini.

Exequiæ.

Verùm longè aliter alii sentiunt, & imprimis *R. P. Joannes Bissellius in Septennio secundo Medullæ Historicæ.* Ubi refert *Mariæ Stuartæ* viventis & morientis acta, nec non Jacobi I. Angliæ Regis in Matrem Stuartam pietatem; quod post annorum plusquam 19. iniquam captivitatem, sub fictis criminibus, reipsâ verò, quod religioni majorum suorum constanter immaneret, sublata, Anno 1587. à crudeli Elisabetha, Rectrice Angliæ, filia Boleniæ, carnificis iniquissimæ securi fuerit data, & obtruncata in arce *Fodringamiana, Britanniæ regali macello.* Rex Jacobus matri sequens Epitaphium posuit in metrum redactum:

Relationes Catholicorum de Maria Stuarta.

Scota Boleniados jugulata Stuarta bipenni,
Infensâ tumuli marmor in urbe capit.
Nati grata manus, doctus stylus, aurea penna,
Conscia mens, animus regius, ira memor,
Hunc tituli cippum seris licet, attamen amplis,
Sic meritæ Matri suscitat exequiis.
Quis vetat, è multis vel pauca hæc subdere palmis:
Scotorum è prima clara Stuarta domo,
Tot proavûm Regina, genus regum; *arboris heres*
Usq; à Fergusidis sceptra trahentis avis:
Anglorum solium, Trinobantaq; Coronæ,
Et rubram & niveam nata tenere rosam:
Exquisitum animi, speciosum corporis, ingens
Ingenii Exemplar; *nobilitatis apex:*
Strenua, sed frustra: fortis, sed viribus impar
Invidiæ, ac sævis exagitata dolis:
Contemptrix mundi, victrix necis, & lassatrix
Carnificum, ac magno victima fida DEO:
Regia subjiciens sceleratæ colla securi,
Æthereа immeritæ præmia cædis habet.
Perpetua hæc brevis urna spei est; *præconia nati*
Maxima: nec fallunt de Genitrice fidem.
Macte operis calamiq; tui, facunde Monarcha,
Tam tenerè in Matris fuse trophæa tuæ.
Sed tu (pace tua) qui scis Monimenta *parentū*
Optima non tumulum, sed sobolem esse bonam;
Quam benè finisses hæc vocibus omnia quinis?
Hæres Virtutum, Filius, *hoc posuit.*

Cœterùm nullam fuisse aliam condemnationis causam, quàm quod cum Catholicis sentiret, & avitæ Religionis, Romanæque Cathedræ studium ardens reverensque semper haberet obsequium, puniendo apostatas, ejiciendoque illos è regno, & inter illos quoque *Georgium Buchananum*, virulentum Historiæ Scoticæ conditorem. *R. P. Bisselius* quoque *dict. loc.* omnia Reginæ Mariæ falsò imputata accuratè diluit, & *Jacobi Stuarti*, vulgò *Nothi*, malitiosas in Mariam machinationes recenset, atque innocentiam virtutesque verè regias defendit, addens Buchananum ipsum, postremis vitæ mensibus, omnia revocasse, quod contra jus, fas ac verum Scotiæ Reginam gravissimè infamaverit.

Sed Elisabetha, quicquid apud *Mariam* tot annis inclusam adhuc auri, argenti, facti vel puri, nummorum, supellectilis ac cimeliorum erat, id asportari curavit, & fictilibus ei ministrari, vivereque cum vulgo coëgit; Judices 34. vel, ut alii ajunt, 40. misit, qui simul Epistolam afferebant, in qua supplicium Stuartæ supremamque necessitatem ei indixit Elisabetha, die, quem esset præscriptura, subeundam; Inscripserat exteriori literarum fronti, nulla tituli civilitate, vel pristinæ fortunæ memoria, solùm; *Mariæ Stuartæ*: procul *Reginæ*, procul *Sororis* & *Consanguinitatis* vocabula, tanquam *Mariæ Scoto-Lotharingæ* puderet *Anglam Elisabetham Bolenæ filiam.* Porrò edicto publico, Regio annulo subsignato, capitis supplicium in Mariæ Stuartæ cervicem promulgavit, & ex Arce *Richmundiana* reliquam in Britanniam circumferendum misit; Interim Maria, mori certa, tempus universum omni genere studiorum pietatis exegit, & supplicium indicentibus placidè respondit: *uti jubetis, ita fiat.* Denegata porrò ipsi confessione & Viatico, cum blasphemis ludibriis, *confessionem superstitionem anxiam, Eucharistiæ* verò *perceptionem*, uti nudi panis fragmentum, ita *divinitatis inutile figmentum esse.* Ipsa tamen Regina Maria pyxidem de collo pendulam resolvit, & ex ea *Corpus Christi Domini* deprompsit *Eucharisticum*, quod in ultimæ necessitatis usum, Pontificis Pii V. concessu, dudum circumtulerat secum, & quia è Mystæ manu nequibat, è suamet quàm reverendissimè sumpsit. Tum adveniente hora ad exequendam sententiam, descendit, voluitque, ut filio suo *Jacobo* diceretur; *se mori fidelem Scotam, fidelem Francam, fidelemq; Catholicam, uti semper sit professa*; rogans ut suus sibi sacerdos ad extrema vitæ permittatur in publico. Hoc cum ipsi beneficium negaretur, postulavit saltem, ut adesse novissimis suis familiæ saltem suæ liceat, & hoc universæ; cui tandem famulos quinque puellasque duas concesserunt; Venit itaque ad theatrum ferale, panni nigri tegumentis coopertum, manu altera Servatoris in cruce suffixi imaginem, altera precum libellum sustinens, pendente è cingulo serto granorum precatoriorum *salutationum Angelicarum*, sequente Reginam carnifice. Quo loco ubi constitit, ad cœtum oratione conversa rogavit: *si qui forte Catholici illic adstarent, ut suis precibus sociatis, in illa postrema lucta, se juvarent.* Inter hæc in genua se submisit, ardentissimas inter preces, & inclinato constanter corpore, colloque lacteo, quod circumquaque à pedissequis nudatum jam erat, appositè super truncum in ictum exporrecto, voce magna clamans, *in manus tuas Domine commendo spiritum meum*, percussionem excepit, cum Carnifex manu utraque feriens, semiplaga duntaxat cervicem incidit, quasi reverentia & horrore quodam *victimæ tam excelsæ* perterrefactus; Repetens autem illicò

Pietas Mariæ Reginæ & sancta præparatio ad mortem.

Indignum & crudele Mariæ Reginæ supplicium.

plagam

plagam inchoatam, ne tunc quidem collum percidit, frementibus, quotquot spectabant; & aspectum avertentibus ab atrocitate facti. Itaque postremò, quam ictu non potuit, laceratione Lanius hic Reginam confecit; cui tamen imputari nihil potuit, quam quod *egregiè constanterq; perseveraverit Catholica.* Hæc omnia breviter extracta ex *R. P. Bissellii Septennio 2. fusius omnia enarrantis.* Et videri potest *Floremund. Raimund. in tr. de ortu & progress. heres. lib. 6. c. 16.* De Maria Regina *R. P. Bussiers in flosc. Histor.* sequentia tradit: Anno Christi 1587. *Maria Scotiæ Regina,* imò & Angliæ, si jus spectes, ab Elisabetha cognata, post 20. prope annorum carcerem, capite plexa est, crimen, quod de libertate Orthodoxa mulier cogitasset. Quam tandem morte adepta est, perpetua calamitatum serie vitam texens: adeò & in Thronos adrepunt miseriæ. Sed calamitosior Elisabetha, quæ Diadema intingens purissimo sanguine, tanto infelicior quo in speciem felicior, divinam ultionem mora exaggerat. De Elisabethæ verò morte sequentem in modum discurrit: *Elisabetha* in Anglia, anno post septuagesimum primo vitam finit: Mulier sceptro nata, si pietate temperasset imperium, par tam bello ferendo quam paci: fortunæ gratiam studio & solicitudine merita: Hispano tam infensa, quam noxia, sævitiæ in regendo propensior; ut fœminarum est, deflectente in crudelitatem mollitudine sexus. Ea veram Religionem prostravit, nec pepercit ferro in Catholicos, dans Martyres Cœlo.

Mors Elisabethæ.

82 Successit *Jacobus* Scotiæ Rex, Mariæ filius, qui ictu cum Elisabetha fœdere arctioris amicitiæ, spe successionis in illud regnum indignum Matris suæ supplicium dissimulavit, doloremque ejus, admissa Elisabethæ excusatione, intra pectus compressit. Et ecce Elisabethæ consilio Annam Regis Daniæ Friderici II. filiam in uxorem duxit, & tandem ad adeundam ejus successionem vocatus est; in itinere terrestri in Daniam à Joanne & Alexandro Ruthvenis fratribus propemodum sceleratissimè occisus fuisset, nisi Deus Regis ipsius colluctantis fortitudine, & aliorum tempestivè subvenientium opera nefarium consilium in Autorum vertisset capita. Illi enim inter scelus patrandum trucidati sunt, & complices eorum capite luerunt. Rex Jacobus itaque *Elisabethæ Successor* coronatus est anno 1603. & faustis omnium acclamationibus, sub nomine magnæ *Britanniæ*, Angliæ & Scotiæ Rex pronuntiatus est, & unctus in capite, fronte, pectore, intra humeros, in brachiis, manibus & pedibus: Regina verò tantum in capite & cervice; detexit postea conspirationem eorum, qui Regem cum prole sua & universum Parlamentum uno ictu fulmineo è medio tollere volebant, subjecta ingenti pulveris nitrati vi, in domo West-Monasteriensi, quâ omnes ruinæ involvere secum constituerant; Sed res patefacta est per unum eorum amicum, quem monuerunt, ne eâ die Comitiis interesset. Itaque repertis in crypta subterranea horrendis diri sceleris instrumentis, auctores fugam capientes, partim inter pugnandum occisi, partim comprehensi, atque condigno supplicio affecti sunt. Captus inter cœteros *Henricus Garnetus è Societate JESU Sacerdos* septuagenarius proditorum supplicio sublatus est, & fassus, se hanc conjurationem in Sacramento pœnitentiæ novisse, sed dissuasisse. Ejus sanguinis gutta in spicam tritici decidens, ejus veram effigiem cum corona & cruce depinxit; quare à plerisque cultus pro Martyre, quem tanto miraculo Deus ipse depinxisset. *R. P. Briet. in Annalib. mundi.* Extrema cura Regis fuit, ut Filio & Regnorum Heredi uxorem se dignam conciliaret, quo fine de Maria Philippi IV. Hispaniarum Regis Sorore cogitavit, filiumque in Hispaniam misit, ubi magnificè est exceptus & habitus, sed orto inter utriusque Ministros dissidio, moræ impatiens, re infecta discessit, & cum postea Hispani, acceptâ à Pontifice Urbano VIII. Bullâ dispensatoriâ, nuptias perfici desiderarent, tamen eas prosequi noluit, nisi *Gener ipsius Elector Palatinus* ditionibus suis exutus, in integrum restitueretur, qua conditione denegata, Generi defensionem armis suscipere secum constituit, sed in hac sollicitudine constitutum, & pacis amore Bellique metu distractum, languor invasit, qui cum in febrim degenerasset, vi morbi oppressus, sexagenarius decessit.

Jacobus VI.

Elisabethæ successor coronatus An. 1603. & unctus.

Carolus I. ejus Filius *Henricam Regis Ludovici XIII. Sororem* in uxorem petiit, & obtinuit, atque in Angliam transvectam Doveriæ magna excepit pompa, & Cantuariam deduxit, ubi nuptias magnificentissimè celebravit, coronatus & inunctus à Cantuariensis Ecclesiæ Præside, intra quartum Imperii annum. Parlamentum ter convocavit, totiesque properè illud solvit; Id quod Ordines ægrè tulerunt, toties convenisse, & nulla re salutari peractâ, iterum discedere coactos fuisse, unde ansam arripuerunt, deferendi Regem apud plebem, quasi *Bouckingamii*, qui Regis gratia florebat, majorem quam publici rationem haberet; neque circa Religionem sibi constaret, Episcopalibus faveret, qui religioni Romanæ haud obscuris indiciis addicti essent; Unde progressu temporis omnes Pontificios esse oporteret. Et in his eò facilius reperiebant fidem, quò liberius & licentius Catholicis Reginæ Ministris, quos illa è Gallia secum deduxerat, in Anglia agere permittebatur.

Carolus I.

Caroli Regis persecutio ob fidem Cathol.

Itaque Rex, demulcendis animis factiosis, Reginæ Ministros ad suos redire lares jussit, non cessantibus tamen publicis contra Regem querimoniis, quæ tandem in magnum incendium erupere. Rex enim cum à Scotis coronatus, & posteà Londinum reversus, librum *Liturgiarum*, sive *communium precum & officiorum*, in Anglia receptum, Scotis obtulisset, illi non tantum detrectarunt, sed & damnarunt librum, tanquam Missali Romano affinem. Itaque, inito fœdere pro Religione & libertate, electo in Ducem *Alexandro Lesseo*, arma arripuerunt; Re-

gemque, adversus ipsos cum suis copiis profectum, ad pacem qualemcunque adegerunt. Renovatis postea turbis exercitum Regium fuderunt & fugarunt; quo audito Rex Parlamentum postulavit, in quo autoritas Regia nimium quantum jam debilitata, prorsus enervata est, lata primò lege de Parlamento tertio quovis anno convocando, & non amplius dissolvendo sine utriusque domus consensu. Exinde Parlamentum, revocatis Presbyterianis à Rege exilio mulctatis, caros Regi Episcopum Cantuariensem & Staffordiæ Comitem perduellionis accusavit, & supplicio capitali affecit, coacto prius Rege, ut ferali sententiæ subscriberet. Tum demum Carolus Rex Angliæ sensit, se lenius cum suis Scotis egisse, in quos dum bellum paravit, agnovit Puritanos potentiores in Anglia ab illorum partibus stare, qui Scotis rebellibus favebant. Instituta etiam est *quæstio de Regina*, quæ consultura vitæ suæ, secessit, quasi deductura filiam suam *Wilhelmo Arausicano* desponsatam; At Rex in tutiora refugit loca, non jam Rex, sed Regis larva, cujus authoritate ad omne nefas Heretici rebelles abutebantur. Itaque in Anglia pauci tantum Catholici favebant Regi, cœteri omnes Parlamento, quod ad se traxit statim omnia vectigalia. Rex ergo Londinum reliquit, sed ut eò rediret, precibus armatis est invitatus. Cumque tum temporis filiam suam Arausicano Principi dedisset uxorem, veriti Rebelles auxilia Batavica, in Scoticum fœdus jurarunt, & arma expediverunt, in speciem, ne opprimerentur, revera autem, ut Regem suum Regno vitaque spoliarent. Proinde Eboracum obsidetur à Scotis & Parlamentariis. Huic urbi ut Rex ferret auxilium, *Rupertum Principem Palatinum* cum triginta millibus armatorum misit, cui rebelles occurrerunt, & victis Regiis, bellica tormenta & impedimenta ipsis eripuerunt omnia. Peditatus omnis concisus aut captus, & magna pars equitatus cum Rege aufugit Oxonium. *Archi-Episcopus Cantuariensis*, quod videretur in Ecclesiam Romanam propensior, & addictior Carolo, atque Parlamenti consilia parum probaret, publice in Londinensi foro *perdidit caput*, supplicio, quod atrocioris & funestioris præludium fuit. Reginæ navem, qua vehebatur filia, conjux, & Mater Regum, tormentis bellicis impediverunt. Timendum hominum genus, qui neque Deum, neque Dei vivas imagines, nec inanimes venerantur.

Parlamenti autoritas.

Regina fugit.

Supplicium Archiepisc. Cantuariensis.

Interea Farfaxius obsedit Oxonium; quare Rex, mutata veste, fugit in Castra Scotorum, à quibus pecuniâ venditur Anglis rebellibus, ut exemplo Judæ majoris criminis essent rei. Addidere tamen conditiones aliquas, videlicet ut Angli Regi suo primo quoque tempore dignitatem restituerent, nec ipsi regnum adimerent, sed ad libitum & contra patrias leges imperandi facultatem. Et verò exceptus est à summo Rebellium Duce *Thoma Farfaxio* perhonorificè, indeque translatus in Insulam Vectim, arcemque Caresbrogam, nihil præter libertatem poterat desiderare. Interim agebatur cum eo de conditionibus pacis, cumque nihil propius esset, quam ut dimitteretur, militiæ Principes, atque inter eos duo Angliæ funera *Farfaxius* & *Cromvvellus* libellum supplicem Parlamento obtulerunt, quo de multis criminibus Rex accusabatur. Summa eorum erat: accendisse bellum civile, Parlamentum opprimere voluisse, externa quæsivisse auxilia, Germanos equites, pedites Hybernos conscripsisse, ceremonias Papisticis similes induxisse, imperasse gravissima portoria, & vectigalia. Cum huic libello non responderetur, *Farfaxius* & *Cromvvellius* cum exercitu Londinum advolarunt, & urbe excepti, ejectis ex Parlamento suspectis fautoribus Regis, eundem ad judicium adducendum curarunt. Quid plura? fertur in eum capitis sententia, eique triduum, ut se ad mortem paret, conceditur: Hoc evoluto tempore, constituitur Theatrum, & in eo Regi per duos tortores personatos securi caput abscinditur. *R. P. Brietius in Annalibus mundi ad annum* 1649. Fertur tamen, cum Rex ad accusationes respondere jussus esset, interrogasse illos, *quâ autoritate se Regem ipsorum, & Principem legitimum, in jus vocassent*, prætereaque improbitatem eorum cœpisse coarguere. Sed interpellatum fuisse à Præside *Joanne Brautshau* obstrepente superba voce: *ut dictionem causæ potius meminerit; Curia enim de autoritate sua abundè constare, & usque adeò, ut rationem ullam de potestate ejus detrahentem nec auribus quidem admittat*; Regem verò regessisse: *Ecquod judicium in universo terrarum orbe reperiatur, in quo rationi locus non sit relictus? omnino*, respondisse Præsidem, *hoc ipsum judicium hujus esse farinæ deprehendes*. Instituisse Regem & flagitasse, *ut facultas sibi daretur, rationes suas scripto exhibendi*, non denegasse id tantum Præsidem, sed exarsisse iracundiâ captivumque jussisse amoveri, ad quæ Rex hæc solummodo verba regesserit: *Mementote Regem vestrum esse, à quo aures avertitis, frustra profectò subditi mei à vobis justitiam expectabunt, quorum aures ne quidem Regi vestro, causam suam orare parato, patent.* Advenit tandem nefandæ rei & nullius exempli dies, 27. *Januarii* 1649. qua trium Regnorum Rex, à subditis suis ad mortem condemnatus fuit, quam ille post ultimum vale Henrico & Elisabethæ liberis suis, qui in Anglia remanserant, dictum, & orationem memorabilem ad populum è ferali pegmate habitam, forti & infracto animo subiit. Totus processus informis & crudelis accuratè narratur in *Diar. Europ. part. IV. anno* 1660. *mense Majo.* Corpus ejus in plumbeo loculo positum, Windsoriam devectum, ibidemque in æde S. Georgii terræ mandatum fuit, affixa capulo lamina, cum inscriptione: *King Charles* 1649. Celebratur ab Anglis memoria diei illius annuo jejunio, cum titulo *Martyris Regis Caroli*, quod etiam imagine ejus in Tumbâ Regia imposita expresserunt his verbis: *Carolus primus, Monarcharum Magnæ Britan-*

Farfaxius.

Accusatio Regis.

Indignum & crudele Regis Caroli supplicium.

Britanniæ secundus, Franciæ & Hiberniæ Rex, Martyr ad cœlum missus, penultimo Januarii 1649. Deprædicatur à naturæ pariter atque animi dotibus, decenti corporis habitu, temperantia & continentia mira, comitate ac mansuetudine singulari, bonitate propemodùm excellente, ingenio felici, judicio solido, facundia nobili. *Im Hof in Genealog. M. Britan. fol.* 57. Post mortem Regis mutatus est Angliæ Status, sublata penitus Parlamenti pars melior & prima, dicta *Superior domus*, retenta tantum altera *inferiori*, quæ Legatos populorum & urbium continet; ex quibus delecti 40. viri constituendæ Reipublicæ gratia, qui consilium Status appellatur, eiq; præfectus *Oliverius Cromvvellus* (quem Angliæ Tiberium appellat *script. cui tit. Cromvvellus cum Tiberio comparatus*,) vir magni ingenii & nequitiæ, qui tum sui criminis pretium, si non nomine, saltem retulit Diadema. Tunc Londini dejectæ Regis Caroli & Jacobi statuæ, ut Regiæ Tyrannidis monimenta, & affecti supplicio, aut acti in exilium, qui Regiæ autoritati favere videbantur.

Mutatio Status in Angliâ.

Oliverius Cromvvellus.

Oliverius Cromvvellus cum 20000. armatorum movit contra Scotos, hostes denuntiatos Anglicæ Reipubl. eosque vicit. Scoti ergò jam proditionis Regiæ pœnitentes Regem acclamarunt Walliæ Principem, qui cum fratre Duce Eboracensi versabatur in Hollandia, cumque missa Legatione ad Regnum simul & magnum discrimen accersivérunt; Itaque *coronatus* est *Rex Carolus* Schonæ, ubi Reges Scotorum inaugurari solent. Confecto exercitu numeroso conatus est, amissum à parente suo cum vita regnum recuperare, & dejicere Cromwellum, sed infelici exitu, quia Cromwellus, alacriter commisso prælio, Scotos profligavit, & in certamine cæsa est magna pars Nobilitatis Scoticæ, multi etiam capti, inter quos generosissimè dimicans *Hamiltonius*, graviter vulneratus, morte sua securim Anglicanam, ac turpe supplicium effugit. Rex in Galliam in veste plebeia erupit, & aliquantulum temporis Boscobellæ in Salopia, apud Penderellos fratres se continens, delituit, integrum aliquando diem in frondoso arboris cacumine consumens. Neque ipsi longum in Gallia commorandi spatium concessum est, quia *Mazarinus* Cromwellum Protectorem amicum habere cupiens, abitionem illi indixit.

Carolus II. Rex Scotiæ.

Cromvvellus interea pace ubique per Britannicas insulas composita, Angliæ, Scotiæ & Hyberniæ *Regnorum Protector* pronuntiatus est, nomine minus ambitioso, sed quo Regia potestas callidius occultabatur, omnium ferè Europæ Principum Legationibus est cohonestatus, qui inter se discordes in tantum dedecus convenire potuerunt, cum jam nihil ipsi deesset, præter Regis nomen; 300. satellites, sclopis armatos, sibi corporis custodes adhibuit: rejecta *Majestatis* appellatione *Celsitudinis* assumpsit, ex odio adversus Reges; quorum ad excidium se vocatum putabat à Deo; In eum multæ sunt exortæ conjurationes, sed inanes: quid enim aliud in nova Reipublicæ forma, & maxime inter Anglos exspectaretur? Itaque plurimi, qui contra ipsum conjurarunt, ex vanis suis & atrocibus consiliis nihil præter pœnam retulére; tàm contra arma & scripta semper prævaluit, ut exteri fœdus & amicitiam ejus ambitiosè prensârint, subditi verò illi se submiserint, eum quasi legitimum Dominum agnoscentes.

Cromvvellus Protector declaratus.

Hoc tempore exorta est Trementium secta, quos Angli voce patria *Quacrios*, *des Quaquers*, vocant; quod inter orandum toto corpore contremiscant; Eorum parens & auctor Jacobus Naylos, insidens equo, in urbibus ac pagis, instar Prophetæ, recipiebatur, populis huic effusis obviam religiosè, & pueris Osanna accinentibus. Verùm tandem jussu Cromwelli captus, exceptus est verberibus per compita, cessantibus tantùm tortoribus, vel ex commiseratione vel defatigatione.

Trementes seu Quacrii.

Oliverius Cromvvellus 3. Septembris 1658. rebus humanis exemptus est, sicque quem homines tollere nequaquam poterant, Deus exterminavit; relicto filio Richardo, dignitatis suæ, non ingenii & industriæ successore, & Henrico Hyberniæ Præfecto. Sepultus est Regia pompa, docens Tyrannos atque sceleratos saltem ad obitum usque in hac vita esse fortunatos. Itaque filiis ejus exauctoratis, convocatum est Parlamentum, & in eo consilium de revocando ad regna avita *Carolo* captum. Hinc Epigraphe Regi cæso inhonora sublata est; honorifica restituta, bonis omnibus huic operi applaudentibus. Mense Junio Rex acclamatus *Carolus II.*, repositæ patris ejus imagines, & avi, per Cromwellium ignominiosè sublatæ, jussu duplicis Cameræ ipse perhonorificâ legatione revocatus in Angliam, & paratis posteà ad ingressum Londini omnibus, cum singulari omnium voluptate exceptus, mense Majo *Westmonasterii* coronatus, indeque Londinum ingressus est, urbem quatuor arcubus triumphalibus exornatam: Anglicana Nobilitas, totaque Regia domus, in equis pretiosè stratis apparuit, vestita magnificè, nihil omissum, ut ingressui Franci Regis Lutetiam æquaretur, quem tamen hic, ut tempore, sic splendore & apparatu, longo intervallo secutus est.

Mors Cromvvelli.

Revocatio ad regnum Caroli II.

Et coronatio.

Tum in Anglia actum est de redditibus Regis, fiscoque conficiendo, more solito per utramque Cameram Superiorem & Inferiorem Parlamenti. Damnati tum quoque ab hoc tres judices qui sententiam in Regem cæsum pronunciarant. Restituti quoque Scotiæ *Archi-Episcopi & Episcopi*, iisque administratio Ecclesiarum, atque Religionis, ut olim, commissa; Ministris ejectis qui pertinacius obsistebant. Damnati *Quaquerii* seu *Trementes*, primùm pecuniariâ mulctâ, deinde exiliô, ac cœtus obire prohibiti; Deniq; sic ordinata utriusque Britanniæ Regna, ut in iis regnasse civile bellũ omnes inficiarentur.

Restitutio Episcoporum & Ecclesiarum.

Damnati Quaquerii.

Ineunte Decembri statutum, ut *Cadavera Oliverii Cromvvelli, Iretoni, Pridii & Braeshavii* refoderentur, imponerentur crati, & Tyburnum usque ignominiosè raptarentur, ut

Refossio cadaverũ Cromvvelli & aliorũ, & sepultura sub patibulo.

ut hic sub Furcis publicis cum eorum pheretris infoderentur. Paulo post tamen in Regem & Mukium detecta conspiratio atrox, & infanda, die Natalis Domini eruptura, per sex millia conjuratorum, quorum præcipui dati sunt in vincula; verum & inter eos aliqui innocentes, & qui accurrerant, audito periculo, allaturi Regi auxilium. Quare sapienter imperatum militibus omnibus, Sacramento solutis, ut Londino statim abscederent ad 20. lapidem, mulctandi graviter & rebellium pœna, si propius accessissent. Quo Decreto, non tantum conjuratio, sed & conjurationis sementis extincta est.

Mors Viduæ Regis Caroli I. Vitâ tandem decessit *Henrica Maria* Borbonia Caroli I. Britanniæ Regis vidua, Mariti infelici sorte adeò & tot annis jactata, ut proprio filio ad thronum revocato consors restitutæ felicitatis esse neglexerit. Jure quidem: Quibus enim oculis eos intueretur Anglos, qui Marito probrosam necem intulissent, totique familiæ suæ excidium, viribus omnibus essent aliquando moliti?

Jacobus Regis frater. *Jacobus* Dux Eboracensis *Caroli Britannorum Regis frater*, non incertâ, etsi non publicâ, Religione Catholicus, *Mariam Eleonoram Alphonsi IV. Mutinæ Ducis filiam* in uxorem recipit; res tamen irarum plena Regni Ordines in Parlamento, ut vocant, congregatos adduxit, ut importunis officiis Regem adigerent ad revocandam eam, quæ Catholicis concessa pridem fuerat libertas, fidem suam profitendi, imo exilio, & officiorum jactura mulctandi eos, qui alienam ab Anglicâ religionem sectarentur; Quo factum, ut multi, præcipuæ etiam Nobilitatis viri, ex Anglia discesserint. Conspirationes interim variæ contra Regem Carolum detectæ & dissipatæ.

Postea belli, quod in Belgio gerebatur, prætextu, Rex Angliæ Carolus, delectu habito, & vocatis ad signa copiis, utque tumultuantes secretis murmurationibus eos compesceret, qui Montmuthium Ducem, ortus etsi non legitimi, privilegio Regni, Successorem cupiebant, primum Edimburgi in Scotia, inde etiam Londini, in publicis Comitiis

82 Renunciatur Regis successor. *Jacobum fratrem* Eboracensium Ducem unicum sibi successorem renunciari curavit, restitutis eidem dignitatibus, & officiis omnibus, quæ tantæ hereditatis spe fulgentem decebant, addito ei *Scotiæ Pro-regis titulo*, & Vicariæ auctoritatis procuratione per omnes terra marique ditiones, quæ Anglico sceptro parebant.

Mors Regis Caroli Catholici. *XIV. Kal. Martii* fatis Londini concessit *Carolus* Angliæ Rex, in extremis vitæ asserta Religione *Catholicus*, quam ab annis bene multis secretò jam coluisse creditus est; imo hanc publicè professurus, si diutius vixisset; eò enim res suas adduxerat, ut imminentes ob id metus, vi & auctoritate reprimere potuisset. Vixit à patris nece regno per decennium exul, sed solio restitutus ita præteritorum oblivisci visus est, ut neglectis curis quibuslibet, soli otio, & voluptati se deditum ostenderet, ultimis præsertim annis, quibus Europa ejus viribus & officiis tantopere eguit.

Eodem fraterni obitus die, ab universis regni Proceribus salutatus est Regiæ dignitatis successor *Jacobus Eboracensium Dux*, cui dein omnes Regni Ordines se solito obedientiæ juramento obstrinxere, quamvis se *Catholicum*, & sacris Romanis addictum, palàm profiteretur. Quin imò in Oxfordiensi Academia Regni primaria, VI. Kal. Augusti Doctorum omnium calculis edita sententia est, neminem cujuscunque religionis, qui ortus debito Sceptris Anglicis pareret, obedientiam ei detrectare posse, nisi se infami perduellionis crimine notatum vellet. 83 Jacobus Rex Catholicus.

Interea quæ publicæ tranquillitati opportuna statuere *Jacobo Regi* visum est, illud inprimis fuit, ut Jacobus Dux Montmuthius, extincti Caroli filius nothus, ab ingressu Regni abstineret. Is nihilò tamen secius, comparatis sibi sociis, Argilio Comite & Nobili Grajo, rebellionem meditatus, eos in Scotiam cum armis & copiis aliquot præmittit, brevi secuturus, dum ipsi prima moliminis fundamenta jecissent. Postulavit insuper *Rex Jacobus*, ut Regni Comitia de seditiosis & quieti publicæ noxiis hominibus decernerent, exoravitque, ut Majestatis rei, ideoque capitali supplicio mulctandi renuntiarentur, quod brevi etiam effectum est. Argilius enim Comes in Scotia à Regiis insectatus, dissipatisque suis, interceptus Edimburgi capite luit. Montmuthiusque pari sorte, prælio ad Bridvaderum in Anglia victus, captusque Londini Regis titulum (cujus personam inter suos asseclas aliquamdiu egit) cum capitali supplicio commutavit.

Anno 1687. IV. Idus Januarii solemni pompa Romam ingressus est *Castelmenius Comes*, Jacobi Anglorum Regis nomine Oratorem, ejus & Catholicorum, qui in eodem regno versantur, *Innocentio* Romano Pontifici obedientiam & obsequia protestaturus. Jam pridè Londini itidem Legati munus pro Pontifice & Sede Apostolica obierat, in aulaque eo titulo versabatur, *Ferdinandus Dada Archi-Episcopus Amasiensis*, publica religione ibi fidem suam profitentibus & sacris suis operantibus Catholicis; unde spes erat pacatis animis propediem inter Romanam Ecclesiam & Regnum Anglicanum ea fœdera instauratum iri, quæ tanta utriusque gloria quondam viguerant. Mittit Oratorem ad Pontificem.

13. *Kal. Jul.* 1688. nascitur *Jacobo Angliæ Regi* ex uxore *Maria Eleonora Estensi* (quam annis tredecim sterilem habuerat) filius primogenitus, quem *Caroli* nomine, & *Walliæ Principis* titulo insignitum voluit. Res summa Catholicorum omnium gratulatione excepta, quod cum Rex Sacris Romanis addictus viveret, succedente ei filio Catholico, religionem in Anglia paulatim restitutum iri sperarent. Nascitur Jacobo filius Carolus Walliæ Princeps

Sed eodem anno IV. Novemb. retrusus jam semel ad littora Maris tempestate, quæ aliquot etiam naves misere fœdavit, iterum classem subit *Guilielmus Auriacus Princeps* Angliam versus, in quam se velificare cum exercitu asserebat, tutandæ Religionis & Libertatis Anglicanæ gratia, quas à *Jacobo* Velificat Princeps Auriacus in Angliã contra Regem

Re-

Jacobum & Catholicos. *Rege* opprimi querebatur. Ut eum Regno imminentem & reprimeret se tutaretur Rex, quà promissis quà minis omnia tentarat, paratis sibi terrestri & navali exercitibus: resque faustis auspiciis proficere videbatur, spondentibus, sed Punica fide, Anglis invictam in Auriacum Principem Regis sui defensionem; sed primo à classe destitutus, inde etiam à terrestribus copiis, quæ ferè omnes non vetita exscensione Exoniam delati, in Principis castra defecerunt, sese subducere coactus est, præmissa in Galliam uxore. Conjuge suâ secundâ *Maria Eleonora Francisci Ducis Mutinensis* filiâ, cum filio *Principe de Wallis*, quò per maxima terra marique pericula 12. *Kalend. Januarii* tandem appulsa est, ubi adhuc moratur.

Rex Jacobus deseritur contrà datam fidem.

Anno 1689. *XVI. Kalend.* April. Rex Angliæ *Jacobus*, audito, quod in Scotia (quamvis communi populorum conjuratione ad Guilielmum Auriacum defecissent, eiq; summam rerum & regni coronam detulissent) tamen *Arx Edimburgi*, isque copiarum numerus, qui justum exercitum conficere, sub Comite Dondeo, totumque penè Hyberniæ Regnum, sibi hactenus faverent, præmissis circularibus Epistolis, quibus rebelles ad fidem revocabat, fidosque hortabatur ad rem fortiter gerendam, portu Brivatensi in Armorica, cum classe sibi à *Rege Ludovico* parata solvit, felicique itinere Kinsalum in Hybernia appulsus, indè Dublini læto Catholicorum plausu excipitur. Ibi armis Heterodoxorum plebi detractis (quod Londini erga Catholicos Auriacus præstiterat) sub signis reperit exercitum, cum quo, Boreales versus Insulæ partes progressus, Londonderium urbem, quæ Heterodoxorum præsidio tenebatur, obsedit. Post hæc XII. Kalend. ejusdem *Wilhelmus Auriacus* & *Maria Conjux*, Regis Jacobi & primæ ejus Conjugis Annæ Hide filia, Londini inaugurantur, & Arcem Edimburgi in Scotia, longa obsidione fatigatam, & vicini auxilii spe destitutam, quam hactenus Regis Jacobi nomine tenuerat, dedere coactus est Gordonius Marchio, redactis inter montium Borealium munimenta, qui ejusdem Regis partibus favebant, & sese contra imminentes Auriaci copias tutabantur. Inter hos tamen fortunæ blandientis favores pupugisse Auriacum cœpit acer periclitantis vitæ metus, cui insidias parari sensit à multiplici conjuratorum turma, quæ ceu legitimi Principis desiderio, ceu æstro desultoriæ in nova semper consilia Gentis, nunc primùm se occultis machinationibus intentam prodidit.

Excipitur cum applausu in Hibernia.

Princeps Wilhelmus Auriacus Londini inauguratur.

Rebus sic stantibus, *XVI. Kalend. April.* Brivatensi portu solvit Classis Gallica, *Jacobo* Angliæ Regi suppetias in Hyberniam latura, quò etiam feliciter appulit; His copiarum & munitionum auxiliis auctus Jacobus Rex, aliquot sed levioris momenti oppida recepit, fregitque aliquibus in locis rebelles: sed ephimera felicitate ei sors blandiebatur, dum concepta profectuum majorum spes, unâ (quæ brevi postea commissa est) pugnâ evanuit. Hinc Auriacus bellum in Regem Jacobum tractaturus, qui propterea suas copias in unum exercitum colligere compulsus est, disjectis Hybernis, ad pugnam conserendam; progressus, à principio tanto impetu in primos Ordines invectus est, ut suorum precibus se periculo subducere Rex Jacobus compulsus sit, quô malè suis cedente, tandem victoria integra Anglis concessit, qui castris & omnibus impedimentis potiti, *Dublinum* Hyberniæ Metropolim recepere, Regno postea adhuc quasi integro subacto, dum Rex Jacobus in Galliam sese denuò recipere coactus est, ubi hodiè dum commoratur.

Classis Gallica pro Rege Jacobo.

Sed pugna infelix.

Recentissimum miraculosæ vocationis ad Regias habenas exemplum esse ait *Gobelius de Regib. c.* 1. *n.* 7. restitutionem *Caroli Stuarti II.* Magnæ Britanniæ Regis in avitum hæreditariumque Regnum, qui infelicissimè armis succubuit, ad focum serviit, peregrinas terras exul oberravit, à consanguineis desertus fuit, à Parlamento, subditis, militibus sæpius abjuratus, tandem, Deo mirabiliter adjuvante, suum regnum plausibiliter intravit.

Miraculosa ad regnum vocatio Regis Caroli II. & Jacobi.

Sed majus miraculum est, quod *Rex Jacobus, tanquam Catholicus*, à Corona excludi non potuit, concurrentibus potius omnibus, qui non reperiebant alium imperio digniorem; Distribuit officia, dejecit è muneribus suis, quicunque ipsi videbantur indigni. Comitem Petriburgensem, mandatis non obtemperantem, Aula abscedere jussit. Rochertæ Comitem, Regni Thesaurarium, loco movit. Eandem fortunam mox subiere Comitis frater, Comes de Clarenton, Hyberniæ Prorex hactenus, & Carolus Botterus Regni Cancellarius. Postea quoque, cum Orator Pontificius solenni Pompa Vindesorium veniret, huicque ingressui Dux Somersetiæ interesse, Nunciumque Apostolicum ad colloquium Regium deducere recusaret, omnibus dignitatibus atque muneribus privatus est. Zelosus pro Religione Catholica Princeps! Londinensem Episcopum, quod Pastorem ibidem, vehementius in Catholicos invectum, exauctorare recusaret, per sententiam munere suo abstinere jussit, donec aliud Regi videretur. In sacris Commissarios constituit, qui vitam moresque Ecclesiasticorum passim inspicerent, corrigerentque, & pro re nata muneribus suis nonnullos privarent. In omnibus Ecclesiis vetitum prohibitumque est, ne *Ministri & Pastores uxores posthac* ducere sustineant, nisi prius id faciendi potestas speciatim iis esset data. *Patres Societatis JESU*, permissu Regio, ludum literarium in usum juventutis aperturi, affixo programmate publicè id significarunt, gratuitam operam omnibus cujuscunque Religionis polliciti. Rex festivitates pro die natalitio Reginæ Elisabethæ usitatas penitus abrogavit: Econtrà, cum annua memoria *S. Josephi, Visitationis B.V. Mariæ* & *Corporis Christi* in fastis recurrit, festos semper posthac dies habendos esse decrevit. Quicquid contra Catholicam Religionem in Senatu Ordinum, quem Parlamentum vocant, statutum

tutum subinde decretumque fuit, penitus abrogavit, & sustulit, libero sacrorum usu Catholicis indulto. *Vid. Histor. Autum. Francofurt. de anno* 1687. *fol.* 130. & *Mercur. Historicque & Polit. eod. anno.* Sicque omnia ex voto Regis Jacobi fluebant. Qui tamen ardens Religionis Catholicæ Zelus adversarios ad extremitates commovit, ut filia Patri, Gener Socero Coronam Regiam præriperet, pro quâ recuperandâ hic laborat.

Movebantur ab initio multæ considerationes, an in præjudicium Regis Jacobi pro legitimo Rege agnosci & tractari deberet Rex Wilhelmus, cui se Rex Franciæ fortiter opponebat; Sed postquam Parlamentum causas electi Regis Wilhelmi publicavit, quæ exhibentur in *Theatr. Europ. Tom. XIII. fol.* 881. atque postea Rex ipse suam electionem Augustissimo Imperatori *Leopoldo*, aliisque notificavit, à sua Cæsarea Majestate responsorias mense Junio 1689. recepit, cum petitione sequenti: Daß Ew. Durchl. gegen unsere Glaubensgenossen / wann sie still / friedlich und gehorsam seyn / so bescheidentlich und gütig verfahren werde / als sie sich vor diesem jederzeit beydes in denen vereinigten Niederländischen Provincien / als auch vor dero Abreyse nach Engeland gegen uns erkläret / und wir sie angelegentlichst darumb ersuchet haben; *Theatr. Europ. d. loc.* nec non *in Instrumento Pacis Risvvicensis art.* 4. Rex Franciæ, à suis oppositionibus recessit, sopita sunt hæc omnia: & Rex Wilhelmus ab omnibus Europæ Principibus eorum Legationibus est honoratus. De *origine & successione* Principum Arausionensium usque ad Wilhelmum III. magnæ Britanniæ Regem, videri potest *Caspar. Sagittar. Histor. Professf. Ant. Wilhelm. Schovvart. in obs. Hist. Genealog. c.* 16. Principes *Arausionenses* nomen habent ab antiquissimâ civitate *Arausione* in Galliâ Narbonensi, quæ fuit olim civitas Episcopalis, in quâ floruerunt Episcopi, Constantinus, Eutropius, Florentius, atque diversa ibidem habita sunt Concilia. Familiæ Principum Arausionensium numerantur quatuor I. Cornetana, II. Bauscia, III. Cabilonica, IV. Nassovica. Tertia Cabilonicorum linea extincta Principatus ad *Wilhelmum I. Nassovicum*, ope Caroli V. Imperatoris pervenit. Hoc Wilhelmo, anno 1584. nefaria Sicarii manu extincto, filius ejus Mauritius, pro majori fratre Philippo Wilhelmo in Hispania capto, Arausionensem Principatum administravit. Huic *Philippo Wilhelmo* anno 1595. captivitate Hispanica soluto, Arausionenses homagium dixere; cumque anno 1606. Eleonoram Borboniam duxisset, luculentam dotem, ac ab Henrico IV. Galliæ Rege amplissimam confirmationem jurium Principatus Arausionensis accepit. Huic successit *Mauritius*, eidemque anno 1625. vita functo *Henricus Fridericus*, qui Fœderatorum Belgarum fortunam gloriosis victoriis auxit, & Arausionensem Principatum ad superstitem unicum filium *Wilhelmum II.* Caroli I. Magnæ Britanniæ generum transmisit. Hic Wilhelmus II. fatis concedens conjugem prægnantem reliquit, quæ brevi post posthumum enixa *Wilhelmum Henricum* modernum Principem Arausionensem, cui anno 1672. à fœderatis Belgis suprema armorum præfectura, unanimi omnium consensu, defertur, & à Geldria, & aliquot fœderatorum Statuum Provinciis, pro absoluto Principe acceptatur, qui præter multa alia præclara & egregia facinora, stante sua Præfectura Graviensem Civitatem, in qua urbium fere omnium, quæ Galli Batavis restituere coacti, spolia asservabantur, post 3. mensium obsidionem fortiter expugnavit, & ex post facto famosum illum *Ducem Luxemburgium*, Montium in Belgio latæ obsidioni incumbentem, cum fœderato exercitu aggressus, fudit, eumque majori clade affecisset, nisi conclusæ Pacis nuncio remoratus, arma deponere coactus fuisset. Qui, uti supra jam dictum est, anno 1689. tandem ad sceptrum & Coronam Angliæ elevatus, feliciter hactenus ibidem regit & gubernat.

Nomen & origo Principum Arausionensium, von Oranien.

Eorum successio.

Angliæ Regnum ad Imperium Romanum quandoque pertinuisse constat. Ac *Severus Imperator* in Anglia suum Palatium habuit cum Antonio Augusto, ibique animam in hæc verba exhalavit: *Turbatam Rempubl. ubique accepi, pacatam etiam Britannis relinquo. Lans. in orat. pro Britan.* Et Britanniam *à Claudio* primum Imperio junctam, testatur *Suetonius*, semperque Imperatorem feudatarium salutasse. *Cujac. tit. 2. lib. 1. de feud.* Hinc *Eduardus III.* Anglorum Rex à Ludovico Bavaro *Imperii Vicarius* constitutus, quod ipsum subjectionem evincit.

Angliæ Regnum olim Imperio Romano subjectum.

Postea autem Reges Anglici ab Imperio, expresso privilegio, exemtos se dixerunt, ac præter Deum neminem agnoscere superiorem, peregrinam jurisdictionem venerari nullam, nec subditos habere, qui peregrino Imperio sunt devincti, *dicit Lans. d. loc.* Unde cum *Sigismundus Imperator* ad littora Angliæ appelleret, pacem facturus inter Henricum V. & Galliarum Regem non prius admissus fuit, quam profiteretur, nihil se contra superioritatem Regis prætexere, sed adesse amicum ejus, & si vellet, inter duos Vicinos Reges Mediatorem. *Arnisæus de jure Majest. cap.* 2.

Hocque ipsum non parùm confirmat, quod *Carolus V. Imp.* ab Anglo *Eques* creatus, quo Superioritatem Regis manifestè approbavit: cum potestas Ordinis instituendi spectet ad jura Majestatis. *Carpzov. de Capit. Cæsar. cap. 7. n. 28. ad fin.* Anglicanum insuper Regnum hereditarium esse, tradit *Besold. de success. & elect. Reg. lib. 1. dissert. 1. n.* 14.

Francisc. Irenicus in Burgold. part. 3. pag. 69. tradit sequentia: Britannia olim fuit sub Imperio Romano, unde *Tacitus* maximam Imperii Provinciam illam appellat. Cœterum & illam Anglo-Saxones, Germaniæ populus, Aquilæ Imperiali subtraxerunt. Posteà Pontifici Romano anno 740. facta est tributaria, sed hodiè tam Ecclesiæ Romanæ, quam Imperii jugum excussit.

Angliæ autem Reges cur Galliæ titulum usurpent, vid. *Besold. in discurs. de*

de Success. & Elect. Reg. lib. 1. dissert. 11. num. 9.

Von Macht/ Reichthumb/ Gewalt und Einkommen deß Königreichs Engeland / *vid. acta publica Londorp. tom. 2. cap. 7. tract. 11. fol. 1240. & seq.* add. omnino *Caspar Klock. in tr. de ærario lib. 1. cap. 8.* ubi de Regis Angliæ sive Magnæ Britanniæ ærario, Reditibus & Vectigalibus latè agit; de Anglia & Scotia multa notatu digna habet *Lindenspür. de Imp. origin. & mutat. fol. 64. & seqq. multis.*

Prærogativa Regis Angliæ. *Nicol. Bellus tom. 1. discurs. 12. pag. 172.* tradit, *Regem Hispaniarum* ob jus prærogativæ instituisse controversiam cum Rege Angliæ, allegans, etsi cum olim Hispania suis partibus disjuncta esset, primus locus post Regem Galliæ Anglo Regi debebatur, nihilominus post tot ditionum annexionem sibi deberi: At Julius II. *uti scribit Volaterranus*, cum utriusque Oratores ad præstandam obedientiam convenissent, *prærogativam suam Anglo* reservavit.

84 Constitutio Regni, & mores Anglorum. Britannia illustrior in toto terrarum ambitu insula, ut si Sicilia, Crete, Cyprus, in unum corpus transirent, vix uni Britanniæ spatiis & opibus essent pares. Olim quidem in novem Principes distributa, donec tribus cederet, & posteà sub unius regimine uniretur, quos hodiè Anglos vocamus. Britannia unde sic dicta. *Britanniæ* verò nomen provenit à Bruto: dicitur enim, quod *Brutus*, unus de filiis naturalibus Regis Priami, cum multitudine Trojanorum diutius per mare navigando, tandem venit ad insulam quandam Oceani, quam Gigantes quidam incolebant, eisque superatis insulam ipsam obtinuerit, quæ à nomine suo deinde *Brutannia*, & postea, mutata litera *u*, *Britannia* dicta sit, & demùm Anglia nominata est. *Cobelin. Person. in Cosmodr. pag. 56.* Insula Britannia comprehendit in se Regna Scotiæ & Angliæ, nec non Hyberniæ. In Scotia Civitas Principalis est Edinburgum. *Edinburgum, Manesson Mallet.* in seiner Beschreibung deß Welt-Kreiß/ *part. 4. cap. 13.* Londinum. In Anglia præcipua Civitas est *Londinum*, antiquior Roma 356. annis, & quæ anno 1666. per incendium passa est ruinam 15. millium domorum, quæ tamen non constituunt quintam Civitatis partem, & jam omnes æquali altitudine & magnitudine sunt reparatæ.

Anno 596. *Augustinus Romanus* cum *Mellito & Joanne*, aliisque doctis Monachis, à S. Gregorio Magno in Angliam ad prædicandum *Evangelium* missus est, qui Augustinus anno 608. abiit in cœlum. Hinc usque ad abdicatam Catholicam religionem sub Henrico VIII. sunt anni 925. *Caferr. in flor. Histor. fol. 148.* Regnum Angliæ vectigale Pontifici. Anno 734. Regnum Angliæ Romano Pontifici Gregorio II. vectigale factum fuit, ita ut ex singulis domibus quotannis singuli denarii penderentur, denarium S. Petri appellatum, usque ad Henricum VIII. anno 847. *idem fol. 99.* quæ summa ad diem festum Apostolorum Petri & Pauli, vel ad summum ad Vincula Petri, in nummis argenteis, per plures annos, exigente quæstore Pontificio, exsolvebatur. Usque ad annum 1533. *Baron. ad annum Christi 740.* Rex Eduardus Sanctus, de quo suprà *n. 73.* castitate & miraculis fuit clarus, qui divinitùs solo tactu strumosos curare solebat; cœlesteque hoc munus jure quasi hereditario ad posteros Reges manasse dicit *Caferr. fol. 4.* Hunc Eduardum Alexander III. Sanctorum adscripsit Catalogo, & inter beatos Confessores numerari præcepit.

Infelicia fata Regum Angliæ & Scotiæ fuere. Infelicia Regum fata in Angliâ & Scotiâ. In Britannicis Insulis memorantur Scoti ex Regum suorum albo quinquaginta aut expulisse, aut incarcerasse, aut necasse. In Anglia à Guilielmi Conquestoris temporibus, ab anno 1100. tres in carcere occisi, Eduardus II. anno 1327. Richardus II. anno 1399. & Henricus VI. anno 1471. & demum Carolus I. Stuartus subditorum sententia truncatus est capite.

Cœterùm Anglia felicibus pascuis, & ad multas variasque arbores commoda humo, Angliæ fertilitas. commeantium oculos pulcherrima viriditate mulcet, gratuitis etiam bonis plebis animos in segnitiem exsolvens. Pabulum, illic passim pinguibus campis, abundat, boum equorumque armenta ad perpetuam ejusmodi animalium aviditatem explens: alibi autem siccioribus arvis, & humili gramine inducentibus terram, super fidem multos greges educat, excusatque utilissimam & ad ovilia factam sterilitatem; Nec hyemis quidem rigor assueto libero aëri pecora (nisi forte supra morem inhorruerit) in stabula aut ovilia deducit. Iis sufficere solent nuda sub dio cubilia, herbæque, quas hybernus tepor alit. Aëris temperies. Quippe hyemes non illic pro plaga, & septentrionis vicinia asperæ, cum vehementer Gallicam oram quatiant, quà Britanniæ adversa est, multoque rigidius Batavorum cœlo incubant. In tanta aëris indulgentia Britannicus ager omnis generis semina facile concipit, atque servat. Proceras habet *lauros*; *Rorismarini* planta apud multas gentes ipsâ curâ, quâ educatur, pretiosa, Laurus, Rosmarinum, Vites. hic vulgaris, & nonnunquam in sepes, velut ad hortorum custodiam, stipata. *Vitem* alere potest, uvasque ad maturitatem perducere. Nam & Cantii amœnitas, crebro collium dorso suspensa, & Wintoniensis regio, cum cæteris ad meridiem ortumque spectantibus, olim vineta habuere, quæ deinde pascuorum utilitas, viliusque redemptum ex Aquitania vinum, exemit. *Lupi* quoque, ea Insulæ parte exacti, nudos greges, & vix alicui Molosso creditos, non infestant.

Nam diligentia antiquorum, cum grassaretur luporum rabies, Lupi nulli. curamque pastorum aut fatigaret, aut falleret, totum in iis sedibus tam pervicacis feræ genus extinxit. Ita fortuna per patientiam pecorum sub dio durantium, & mirabile luporum exitium, profusas nec æstimatas opes videtur indulsisse. Ubertas terræ. *Cibo, corio, vellere*, velut exundantis terræ muneribus, populus in ocio, & plerumque oblivione laboris ditescit. Ne quidem in colendo *croco* labor, quem optimum habent, facili herba oblatas in floribus opes, non in ullius curæ aut industriæ præmium, apperiente.

Et

Et ne quid tam propenso fato desit, transmarinum militem ante aliquot ætates non viderunt. Domestici autem motus hoc seculo rari: neque in Angliâ, ut alibi terrarum, solent bella consenescere. Sæpe octiduum ingentes simul turbas quàm parit tam absolvit, in homines sæviunt, non in opes & tecta; Et subitæ acies adhuc crudas surgentesque lites dirimunt.

Vulgus opulentum.

Tam spontanea felicitas securum & opulentum vulgus non modico tumore sustollit; Ut neque pro consuetudine cæterarum regionum timida humanitas, & patriciorum dignitatem reverita, mitiget mores plebis, & plerumque rudiora artificia tot divitiarum, tantique otii crimen fiant. Nam artem aliquam professuri, septem annis, ut plurimum, tyrocinia deponunt: Ubi verò perfectis rudimentis in Collegium artificum adoptantur, quasi laboribus exempti, sub se alios tyrones asciscunt; Edoctosque breviter in officinis prostituunt: Tunc ipsi non solemnes modo dies, sed & fastos (quis credat?) si sudum est, vario ludo in proximis campis exercent: nubilos in diversoriis oblectant: prorsus ut artificia impolitius habeant, quippe discipulorum peritiæ credita, & eorum redemptores contumacius urgeantur ad pretium, quo & tyronum labor, & desidia Magistri ali possit. Diligens tamen nonnullarum operarum industria, exactis artificiis eminens, preciumque per orbem merentibus, satis prodit, in eâ regione ejusmodi studia non stipatis cœli vitio animis, sed nimiâ felicitate laborare. Ut enim ad extimulanda ingenia, artesque fovendas, nimis cruda aut avara imperia nihil juvant, depressis populi mentibus, & desperatione solutis; Ita fortuna lasciviens, laborique haud aliter quam per ludum intenta, plebis solertiam non attollit ad exactam artium curam.

Opifices.

Nullibi in tam ingenti Regno vectigal: non in urbibus, pontiumve discriminibus publicanorum stationes: præterquam iis locis, unde naves in exteras plagas solvunt (Nam importatas merces, aut quæ inde exportantur, profiteri apud eos necesse est qui à Rege portorium conduxerunt.)

Vectigalia nulla in Angliâ.

Sed nec plebis superbia acerbior peregrinis quam in patricios suæ gentis exserta est, qui opulentiam suæ patriæ luunt, rusticorum fastidio seipsos penè primis Ordinibus Stirpibusque æquantium, & indignationis suæ tam preciosam causam odisse interdum non verentur.

Superbia plebis.

Summa tamen apud omnes nobilitatis reverentia: quam intra brevem eorum numerum æstimant, quos Dominos vocant. Hi sunt *Duces, Marchiones, Comites, & Barones*: Ducum & Marchionum omnes liberi, ex Comitum filiis major natu. Illis quoque *Episcopos* Majorum pietas adjunxit. Apud hos Proceres ad omnia obsequia descendere non indignum, & ipsi velut in terram positos contemplantes suum fastigium non ignorant. Nec illæ dignitates emptionis commercio producuntur in vulgus, nummorumque fortunam: sed successionis serie transeunt in heredem, vel beneficio Regis novi quoque Optimates in hos gradus optantur. Et ne hoc inane existimes decus, multa publicè constituta tam ambitioso nomini reverentiam, cultumque conciliant. Si contigerit æri alieno impares esse, urgentibus creditoribus in eorum corpora nullum jus esse potest; Quamquam in Angliâ debitores etiam in Judicium non vocatos sæpe carcer accipiat. Sed hoc illustrius, quod maximorum criminum accusati, scilicet in ipsam Rempublicam inisse consilia, de equuleo securi sunt. Veritatem ab iis per tormenta posse exprimi noluêre, qui leges condiderunt.

Reverentia nobilitatis superioris. Episcoporum. Privilegia Nobiliū.

Anglis utplurimùm gravis animus, & in se velut ad consilium seductus: seipsos & suæ gentis mores, ingenia, animos, eximiè mirantur: dùm salutant, aut scribunt, descendere ad verba imaginariæ servitutis, quæ istorum seculorum blandities invenit, nisi fortè externis moribus imbuti, non sustinent. Populus rei maritimæ studiosus, neque aliud tantæ Insulæ validius munimentum, quam tot nautarum sedulitas. Nec in castris quam navibus pejor miles, præsertim si externo aëri assuevit, cibisque, quos inexpertos avidius Angli gustant. Nam hæc gulæ incommoda à Britanniâ delatas Legiones non semel absumpserunt, & classem Elisabethæ Reginæ auspiciis Lusitaniæ littoribus applicatam, cum Angli stragem hostium & vastitatem fecissent, nimius æstus, & suavitas pomorum, ac baccarum, quas illa plaga habet, penè totam debellavit. Discrimina omnia, & adeò mortem, impetu plusquam judicio spernunt: Et hinc utilissimos militum dixeris, ubi Ducum suorum consilio reguntur: sua autem spontè ruentes, & illa audaciæ caligine pleni, de se sæpius post funestos exitus queri, quam de fortuna debuerunt. In Belgio cum studia partium nuper & arma sævirent, milites Hispaniarum partium aliquot à Batavis capti erant, & suspendio conficiendi (ita visum referre vicem hosti, qui captivos eodem lethi genere perdiderat,) sed in omnes sævire non placuit. Ex quatuor & viginti (tot enim capti erant,) octo ad laqueum destinantur, cæteris incolumitas promissa est. Demissæ igitur in cassidem sortes, jussique singuli suum fatum extrahere, qui tesseram sustulisset nulla nota insignem, periculum effugeret, qui ferali imagine impressam, statim ab infelici arbore penderet. Omnium mentibus ingens periculi imago inerrabat: quidam præcipue Hispanus votis lacrymisque misericordiam plurimorum, etiam aliquorum risum elicuit. Erat in illâ sorte ac periculo Anglus, è militum vulgo, qui ingenti vitæ neglectu accessit ad cassidem, & tesseram nil cunctatus adduxit, favit sors; erat illa salutaris.

Anglorum animus & ingenium. Disciplina militaris.

Exemptus periculo accedit ad Hispanum, adhuc fatali cassidi manum credere dubitantem: decemque aureis pactus Judices rogat, ut Hispano extra

aleam

alcam misso sibi iterum liceat fortunam experiri; furioso, vitamque tantulis nummis æstimanti Judices annuerunt: & is rursus felici tessera evasit: non hac gemina modò, sed & simplici salute indignus, quam adeò vilem habuerat.

Leges Angliæ. Leges, quibus utuntur Angli, Gallica lingua, sed veteri, & ab hoc seculo abhorrente, ii tradiderunt, quos Normannia ad eorum sceptrum transmisit. Paucæ illæ etiam, & plerumque ambiguæ. De cætero consuetudo, & consulta Sapientum sufficiunt, magno aditu ad lites, & infinitam Judicum potestatem, & arcanum populi ingenium, tanquam Neustricæ originis & habitus retinens, ad subtilitates apertum est, qui litibus forum implent. Et indè vulgatam fabulam crediderim, inesse Anglis caudas.

Consuetudines. Consuetudinum autem ac legum, quæcunque à Majoribus inoleverunt, adeò patientes sunt, ut jam olim sancitas, rudi adhuc tam peccantium vitio, quam legum sanctitate, etiamnum mutare aut delere, religio illis sit. Unde enim, nisi ab hac majorum incautâ bonitate lex viget, ut Maritus jubeatur prolem agnoscere, heredemque habere, anno post aut amplius natam, quam ipse ultimo ab uxore discesserit; modo constet interim à Britannicis littoribus in exteras regiones non evectum?

Studia literarum. In Philosophiâ autem ac Mathesi, terrarumque & Astrorum scientiis, nulla est tam prodigiosa sententia, quæ non ex hac regione authores invenerit, vel turbam amatorum, vividam quidem, sed modum curiosæ subtilitati, & per innumeras Disputationes effusæ, non invenientem. Terram circumagi, non cœlum; Solem cum syderum lata serie non inhærere cœlestibus globis; sed & globos ejusmodi nusquam esse, & quicquid Philosophi deliraverunt, multi ex his opinantur, aut credere simulant; tanquam altius supraque vulgi ingenium spiraturi, si videantur communem sapientiam, ut prophanam vilemque, negligere; altius in arcana naturæ, quæ pauci deprehenderunt, intuentes.

Religio. Sed ut nihil animos magis agit, quam Religionis sensus; ita multò acrius ejusmodi Disputationibus incumbunt.

Nec quicquam in numinis cultu modicum possunt, qualemcunque sibi speciem pietatis persuaserint. Prioribus seculis aucti opibus homines in solitudinem & eremum jurantes, adeo ut opima pars Regni, fundorumque huic pietati concesserit; nimis timido & periculoso voto, tam illorum qui dabant, quam eorum quibus hæc ipsa concedebantur; cum illi penè rempublicam exhaurirent, isti autem in luxum se agi tantæ fortunæ vitio sinerent, mox in invidiam secum quoque sacra tracturi: Et hanc quidem colendi numinis rationem jam Anglia publicè ejuravit, multi autem sic in contrarium divertêre, ut quo longius à vestigiis patrum absunt, eò se propiores cœlo credant. Nec id tamen publico consilio, aut si deprehendi contigerit, palam inulto, sed clusis per privatas superstitiones animis, novamque ac propriam, & per hoc sibi gratiorem pietatem fingentibus. Itaque quos hæc cœpit superba suavitas, præter cæteros sapiendi, in varia nomina abierunt, legesque diversas non ipsa hominum authoritate, aut numero, sed pertinacia sancitas, & quod miserabili risu dignissimum putes, crudelibus edictis illæ sectæ invicem sæviunt: Unos se cœlestium rerum participes, exsortes cæteros omnes esse. Fortè in unam superstitionem consenserat cum duobus liberis pater, è plebe vir, sive vulgus intra opum, aut ingeniorum humilitatem æstimes. Illi tres unam Rempublicam sectamque faciebant, & sæpè non pluribus hæ religiones constant. Tandem pervicacius inter se de divinâ re agentibus, decessit primùm à filiis pater, non quod meliora sentiret, sed diversa: & ab illis de communione Sanctorum (nam sic nugatores dicebant) ejectus est. Porrò Sancti non his alii præter seipsos erant. Mox autem & discissis mentibus alter frater alterum à cœlesti consortio exclusit. Sic de angusta Ecclesia, & trium hominum numero definita, tres quoque Ecclesiæ natæ sunt; Prodigioso scelere, & in amentiam prono. Nec perfunctoriè vesani pro somniis suis pugnant. Novæ indies sectæ rapiuntur ad tribunal, in quibus nihil simile præter unam contumaciam Judices vident. Fœda, indigna hominibus sentiunt. Non ullius præeunte vestigio errantes; sibi, quid credant, authores sunt: non tormenta perhorrescunt, non salubribus consiliis, aut prudentiæ acquiescentes, igne quoque consumpti, seipsos furori suo litant. Et in erroribus pertinax contumacia.

Quid peregrinis in Angliâ observandum. Jam verò peregrinis cum hoc populo agentibus ingens cautio esse debet, ne ex paucis, ac fortasse plebejis, totam gentem æstiment: Sed neque instituenda est ratio, qua mores tam diversos excipiant. Ferox vulgus ubi vino aut irâ incaluit, nonnunquam superbiam tumoremque in hospitum injuriam vertit: In tanto turbine animorum eos per æmulæ superbiæ contumaciam lacessere velle, paulò aliquid supra dementiæ malum esset. Nec tunc quidem tempestivum est tuam causam fidentius orare, in sævo ægroque tumultu; multò minus magnitudinem animi ostentare defensionem meditantis. Leni & placido questû melius exarmaveris irruentes: ignobiles preces erunt, quibus primum æstum mitigabis in furorem euntium.

Nam hic torrens, si nullo obice irritetur, momento languebit. Et hæc quidem timidæ prudentiæ cautio adhibenda, ubi in oppidis agrisvè multitudo in advocationem eorum, qui in te primi desæviunt, aut concurrit aut timeri certè potest. In solitudine autem, & ubicunque non impari certamine potes ingruentes refutare, tunc exercenda est, saltem ad speciem, vis animi contumelias non ferentis, quâ terrebis non verâ virtute insultantes, & injuriam pati tam idoneos quam inferre. Magistratus, porrò ac Judices, peregrinorum questibus faciles, haud

inultam

inultā popularium in illos injuriam abire sinent: si modò non peccaverit multitudo, quàm accusari pronum, plecti autem ubique difficile, &, ut plurimum, nefas. Et adeò hospitalia tribunalia in eâ gente erecta sunt, ut sive externus actor sit, faventes Judices habeat, sive uno crimine cum indigena reus, sive ad virgas furcamve destinato, ipse interdum nihil acerbius jubeatur, quam è Britanniâ excedere. Patriciis quoque animus ad excipiendos peregrinos spontè factus; & famam illius comitatis cum honesto ambitu quærunt; Ut neminem possit peregrinationis Britannicæ pœnitere, nisi aversis incultisque moribus in barbariem natum, aut indignum, qui optimatum consortio misceatur. Cum his tamen, qui sui fastigii gravem cultum ipso gestu atque verbis magnificè adornant, ex adverso componendus est gradus ad certamen Majestatis, ne te fortè aut ex tuâ gravitate, aut ex tuâ oratione æstiment; quæ non Italicæ, Gallicæve humilitatis more, demittenda est. Evilesces alioquin apud homines non assuetos huic generi humanitatis per alternas blanditias mentientis.

Scotiæ regnum. Britannia in septentrionem excurrente, Angliam Scotia excipit, inclyto Sceptro supra fidem & ætatem Regnorum cæterorum: quippe viginti jam seculis sui Imperii fortunam in unius familiæ hæreditatem servavit. Centum & octo Reges à primo Fergusio in Jacobum Britannicum numerantur; qui tot Regibus Anglicam nobilitatem addens, nunc primùm uno Imperio omnes Insulæ partes junxit.

Scotorum animus & regni conditio. Scotis animus ad humanæ consuetudinis culturam facilis, corporis habitus supra multas Gentes, cæteraque cum Gallis communia, præter soli ubertatem. Nam regio ad septentrionem porrecta, nec frumento ubique idonea, multis locis steriles montes habet, neque illos saltem nemoribus inductos, præterquam ea plaga, quæ horridius in cœlum exurgens, sylvestre & barbarum cognomen Incolis suis fecit. Fortissimæ tamen genti multum cibum de avium, ferarumque, armentorum etiam, & gregum frequentia natura paravit. *Trecentorum cervorum*, aut amplius, agmen videre non insuetum. Multò plures incolarum industria cogit ad venantium Procerum voluptatem. Neque ex patriis bonis desunt, quæ advectis exterarum gentium mercibus ad necessarios usus permutent. Sed *inopiam æris* nullo artificio emoliuntur. Sic in patriâ facilimè degentes, etiam numerosis clientibus graves, non in exteris locis simili cultu, & fortunæ suæ pari, vivere possunt. Nulli tamen magis memores suæ stirpis: adeò ut familiæ decus malint interdum suâ paupertate fœdare, quam supprimere intempestivos titulos, & suæ cognationis parumper oblivisci. Nam in Regione virorum fœcundiore quam frugum, necesse est clarissimi sanguinis multos in egestatem nasci; quibus per diversa terrarum quærentibus opes (nec alii fide, aut industriâ, præcellunt) & ad præconia suæ nobilitatis obstinatis sæpius audientium risus, quam lacrymæ & fides, accessit.

Ipsam autem regionem, in se quoque animosam passim inimicitiæ exercent, supra fas humanitatis, aut odii etiam sevæ. Quippè per familias aut cognomina discreti suarum gentium Principes habent illos, qui in antiquissimam familiæ hæreditatem successerunt, eos ita observant, ut vix patriæ charitas major sit, & ad ipsos læsi confugiunt, patrocinio viribusque suæ familiæ usuri. Ita sæpè modica jurgia, & inter obscuros, magnis & indignis motibus suffecerunt; Dum utrimque jurgantes apud illos suæ gentis principes dequesti, privatas contumelias in ipsarum familiarum injuriam vertunt. Neque rem modico sanguine peragunt; Interdum in agmen, & veluti aciem coacti desæviunt, & insita inimicitiarum vis in heredes quoque abit. Cædem cæde repensare, decorum; Incendia alterius ignibus vindicant: nec aperto tantùm marte, insidiis, fraudibus, agunt. Nihil turpe, aut ignobile satianti oculos inimicorum malis. Et hæc pestis sæpè Optimates evertit; sive inter ejusmodi arma extinctos, sive frequentiam stipatorum (nam suspectam vim inimicorum ita submovere necesse est) fera inopia, distractisque fundis luentes: Etiam quod ut plurimum regio arboribus caret, quidam putant illorum odiorum facinus esse; dum adversis facibus inimicorum sylvas cremant, & privatis injuriis vastitatem patriæ faciunt. Sed hæc olim deflenda dolentius, cum indies ista arma sævirent. Nunc placidis rebus, quam sentire meliora, tam licet augurari; Quanquam enim tantum nefas submovere non fuit in veterum Regum manu, Proceribus fide clientum, numeroque ferocibus, tamen patriæ suæ hoc demùm Jacobus Britannicus beneficium dedit. Is cùm adhuc uni Scotiæ imperaret, hanc publici mali causam habuit in præcipuis regni curis. Sed pigebat illi pesti per partes, & plerumque inutili solicitudine occurrere; nec enim poterat ullis jurgiis vera pax statui, nisi simul omnia componerentur; cum exempla ejusmodi criminum, illisque venia, necessitate temporum frequens omnes sollicitarent ad parem audaciam; saltem ne timidas, aut degeneres iras gessisse viderentur. Semel itaque & in perpetuum placuit, hæc odia aboleri.

Ipse Rex eorum rationem inivit, quorum familiæ & rixæ eminebant; precibus & authoritate fractos, partim per se, partim per senatus sui delectos, ita reconciliavit, ut vix amplius in tota Regione tam assueti facinoris acerbitas nominaretur; Ingens opus, nec à sapientissimo & diligentissimo Rege, nisi multo tempore, & mirâ felicitate absolutum. Jam biennium erat, ex quo pacaverat Scotiam, cum ad Angliæ successorem vocatus est; Ingenti auspicio ad hanc novam Scotorum sanitatem; quippe tot viribus auctum Regem, nunc verò & salubri metu colentium.

Scotis præceps ad omnia animus, quæ spes semel persuasit, cui maximè credunt; Iracundia

dia

dia in promptu, sed quam facilè post primos impetus mitigant. Quærere opes, quam servare meliores; sive quod indoles fortuna sua major inconsultæ liberalitatis impetu laborat, amatque opulentiæ famam: sive patriæ more decepti, ubi ad nummos pervenerint, qui in Scotiâ felicitati sufficerent, jam de inopiâ sunt securi, nesciuntque in unaquâque Regione, cum auri argentique frequentiâ, sumptus quoque & rerum precia convenire; ut nec facilè ingens pecunia quæri possit, nisi ubi effusissimè solet expendi. Animi illis in quæcunque studia inclinant, mirifico successu inclyti, ut nullis major patientia castrorum, vel audacia pugnæ; Et Musæ nunquam delicatius habeant, quam cum inciderunt in Scotos. Etiam urbanis negotiis pares, ad omnis fortunæ, vitæque genera, suam industriam aptavere. Vagis porrò, nec ex dignitate peregrinantibus, adeoque non alia nitentibus ope, quam ut suæ gentis hominum, qui in externis Regionibus sibi divitias peperere, ineant domos, exigantque velut patriæ vectigal, nihil est superbâ mendicitate deterius. *Insula* Britannicæ plagæ vicina, sub eodem imperio, *Jerna* antiquis,

Hibernia. mox *Hybernia* appellata; Spatiis ingentibus diffunditur, navibus commoditate portuum facilis, neque ex quorundam incolarum illuvie æstimanda. Quippe multâ felicitate colonos ex Angliâ Scotiaque invitat; humenti quidem cœlo, sed salubri, & quod animalia veneno infesta impune non hauriunt. *Lacerti bufonesq;* ibi delati non vivunt. Exportatæ arbores nullo situ concipiunt vermes, aut incuria araneas admittunt, quanquam & suas Hiberni araneas, sed illas innoxias, habent.

Westmonasterium. *Westmonasterii* ampla sedes, ubi Jus litigantibus dicitur, ex illis sylvis trabes accepit, & effícta multa arte tabulata. Mirum dictu; araneis circum parietes pendentibus, vix ligno tam sordidæ texturæ filamenta adhærescunt. Hybernis, qui ab oppidis cultuque recesserunt, mira cujusvis aëris, cibique patientia, paupertatis longo usu. Victu parabili, semicruda fera, vel bove, satiant famem, cibum temperant lacte, fragiles domos ad altitudinem hominis excitant, sibi pecorique communes. Et hoc in illâ gente mirum, Amor desidiæ reliquas gentes emolliit; Hybernos duravit ad bella. Quippe per ignaviam fertiles campos illis colere ac serere, penè ignotum. Pabulo, & telluris genio ad armentorum alimenta contenti sunt. Artificia quoque non exercent, tanquam macula tura nobilitatem, quam tantoperè jactant. Ita turpi otio exigunt vitam, & incommoda ex eâ barbarie frequentia, patientia quam laboribus malunt refellere; Tantaque est ignoratio deliciarum, ut nec sentiant mala. Simplici veste imbrem & frigora tolerant, venatibus ad celeritatem perveniunt, feris parem; fessis vel nocte deprehensis humus sufficit, contectosque nivibus vel imbre diffluentes, prius saties quietis, quam cœli injuriæ excitant; pulchra fortitudinis, bellique rudimenta, si non ex tam fœdâ segnitie. Et has sordes ne in pace quidem excutiunt, communione Anglorum, vel æmulatione Hispanici moris; vitamque tot malis horrentem, veluti curis vacantem, diligunt, improba libertatis specie capti, quæ per diversas fraudes variis gentibus illusit. Illis animus ad sua vitia obstinatus, labori aversus, & per hoc omni frugi; acer ad furtum & prædam, omnemque laborem qui venationem imitatur. Et hæc quidem ignavæ plebis mala. *Optimates* sincerâ fide multi, eximios animos dignis suo Ordine virtutibus excolunt. Etiam qui in urbibus degunt, aut amœnioribus plagis non mediocri humanitate adornantur. Ita probant feram illam populi partem, suâ sponte barbaram, non Insulæ fato in illa vitia factam esse.

(Margin: Hibernorum mores & victus.)

DANIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

85. *Dania antiquissimum Europæ Regnum.*
86. *Imperio Romano olim subjectum.*
87. *De præcedentia Regum Daniæ.*
88. *De initio regni Danici.*
89. *Series Regum, cum eorum regimine & gestis.*
90. *Daniæ nomen à primo Rege Dan vocato.*
91. *Sub Rege Frothone natus est Salvator Mundi.*
92. *Bellicosæ Virgines.*
93. *Gladius & dens Starchateri.*
94. *Regnerus Rex primus baptizatus.*
95. *Ericus Rex Christianus.*
96. *Magna fames in Dania.*
97. *Christianus I. Rex Comes Oldenburgicus.*
98. *Christianus II. Lutheranam Religionem in Daniam introduxit.*
99. *Sub Rege Friderico III. Regnum factum est hereditarium.*
100. *Ducis Gottorpiensis fatalitas Rensburgi.*
101. *Novus Ordo Equestris in Dania.*
102. *Controversiæ cum Duce Gottorpiensi.*
103. *De Ducatu Slesvicensi.*
104. *Ultima transactio Regis modo regnantis 18. Aug. 1700.*
105. *Aliæ prætensiones in Civitatem Hamburgensem & alibi.*
106. *Genius & natura Danorum & Regni.*

85 Dania antiquissimum regnum. DAniæ Regnum numeratur inter antiquissima totius Europæ Regna, cujus initium longe ante natum Christum reperitur. Hinc *Andr. Crusius in tract. de præeminent. sess. & praeced. cap. 7. n. 7.* tradit: si antiquitatem & res bello præclarè gestas consideremus, constat antè Secula Danorum Victorias de gentibus à se debellatis fuisse celeberrimas. *Crantz. in Dan. per tot. idem in Norvveg. lib. 1. cap. 28. Meurs. Histor. Dan lib. 2. & 3.* utpotè quorum Reges Angliam, Hyberniam, Scotiam, Saxoniam, Sclavoniam, Livoniam, Curlandiam, Poloniam, Prussiam, Sveciam, Norwegiam Islandiam sæpe

devicerunt, testibus *Crantz. in Dan. lib.* 1. *cap.* 2. *& Pontan. lib.* 1. *rer. Danic.* & Duces suos per annos mille 40. antè Christum natum continuo habuerunt, qui eos à Dominio populi Romani semper liberos conservarunt,
86 usque ad tempora *Imperatoris Henrici I. Aucupis*, qui Danicis incursionibus & rapinis irritatus, ultrà Eudoram, veterem Saxoniæ limitem, vim Imperii protulit, teste *Adamo Bremens. cap.* 40. sicque Rex Daniæ *Worm* se Henrico subjecit. *Conring. lib.* 1. *de finib. Imperii cap.* 14. *pag.* 194. licet alii Regem illum non *Worm* sed *Crutonem*, alii *Nubam* appellent, quem Henricus vicit, & tributarium faciens, ad Baptismi sacrum fontem accipiendum perduxit. Henrico mortuo, cum Dani Legatos *Imperatoris Ottonis*, & Marchionem contra jus gentium trucidassent, Imperator Otto, instructo exercitu, Daniam ingressus, cuncta vastavit, & Regem *Heraldum* adegit, ut Christianam Religionem admitteret, & regnum in feudum reciperet. *Adam. Brem. cap.* 50. *Otto* filium Regis à sacro fonte susceptum *Sven Otto* vocavit. Petrus Danorum Rex de manu Friderici I. Imperatoris coronam accepit, ac eidem fidelitatem juravit. *Otto Frising. lib.* 2. *de reb. gest. Frider. I. lib.* 2. Certe Daniam sub Ottone Imperat. Imperio fuisse subjectam, autor est *Adam. Brem. lib.* 1. *cap.* 2. & deinde à Friderico I. iterum sub Imperium redactam. *Otto Frising. d. l. cap.* 21. *& Crantz. lib.* 6. *Dan. cap.* 17. juramentum Regis refert in sequentia verba: *Rex Danorum Magnus se in potestatem Imper. tradidit, obsides dedit, juramentum fecit, se successoresq; suos non nisi Imp. & Successorum ejus permissu regnum accepturos. Trithem. C.* 17. Reperire quoque licet, Regem Daniæ *Waldemarum* unà cum Absolone Archi-Episcopo von Roschild/ad Comitia Byzantium anno 1162. vocatum comparuisse, licet maximè horum successores in hac fide non diu permanserint. *Vid. Helmold. lib.* 1. *Histor. Sclav. cap.* 91. *Bodin. lib.* 1. *de Republ. c.* 3. *& 9. & Choppin. lib.* 3. *de doman. Franc. tit.* 26. *n.* 5. ubi Reges Principes feudatarios Imperii appellant. Servantur in Ecclesia Bremensi Præcepta Regis, quæ signant, Imperatorem Ottonem in sua ditione regnum Danicum tenuisse; Cum itaque regnum Daniæ sit antiquissimum, ideo ratione sessionis, quæstionem cum Hispanis habuisse, testatur *Alphons. de Carthag. Episc.*
87 *Burgens. in Reg. Hispan. Anacephaleosi cap.* 7. Quod verò præcedentiam cum Galliæ Regibus attinet, licet hi omni tempore in sessione Danorum Regibus prælati fuerint, nec inter eos de sessione lis esset, noluerunt tamen Danici Legati Subdelegatis Regis Galliæ præcedentiam concedere, cujus rei illustre exemplum contigit Holmiæ; cum enim apud Christinam, tum temporis Reginam Sveciæ, Legatus Regis Galliæ, & Daniæ Regis Legatus simul adessent, contigit, ut Legatus Gallicus in Galliam evocaretur, is subdelegaverat alii vices suas, huic Subdelegato Galliæ Legato præcedentiam ac honoratiorem locum Danicus concedere noluit, qui cum de hisce ceremoniis inter se convenire non possent, Gallus Dano colaphum dedit, à quo vicissim pugnis exceptus fuit. Gottlieb von Hagen *in Comitiolog.*

Imperio Romano olim subjectum.

Præcedentia Regum Daniæ.

De præcedentia Regis Sueciæ & Daniæ, uter alteri præferendus, tractat *Nolden in tract. Synopt. de nobilit. cap.* 9. *n.* 107. *& Crus. dict. suprà loc.* sed ambo decisionem in medio relinquunt, ex Consilio *Senecæ Epist.* 66. ubi ait: *aut fer sententiam, aut, quod facilius est in rebus arduis, nega tibi liquere.* Illud certissimum est, quod etiam hodiè Rex Daniæ, ratione Principatus Holsatiæ membrum sit Imperii, prout patet ex *R. J. anno* 1541. §. Dieweil aber 125. in verbis: insonders aber Dennemarck/ als zum Theil auch des Reichs verwandt Mitglied/ durch den Churfürsten zu Sachsen/ und Landgrafen von Hessen möchten verglichen werden; prout liquet ex quotidiana Imperii praxi & exercitio Jurisdictionis Imperialis in Daniæ Regem tanquam Holsatiæ Ducem. Quo 88
tamen tempore conditum sit Regnum Daniæ, & quamdiu unusquisque ex priscis Regibus imperaverit, in tanta temporum obscuritate haud satis constat. Plerumque traditur, quod primus Rex Danorum fuerit *Dan*, filius *Humble*, à quo Dani & Dania 89
nomen habent, veluti traditur ex *Erici Daniæ Regis historicâ narratione de orig. gent. Danor. ex codice ejus manu descripto, qui habetur in tract. de Regn. Dan. & Norvveg. impressa Lugduni Batavorum, & in Histor. Danica Joannis Meursii*, ubi *lib.* 1. tradit; *Danum* primum Regem fuisse *Humbli* filium, Humblum verò eminuisse autoritate & potentia, ex prosapia Gigantea. Ædes illi fuisse permagnificas, quorum hodie vestigia extant, juxta Sylvam, quæ nunc quoque, velut tantæ monumentum antiquitatis, *Humbli* dicitur, inter Roschildiam & Ringstadium. Danus igitur cum Cimbri ejus opem contra Saxones implorarent, & Provinciæ Principatum, si Victoriam contra hostes obtinerent, pollicerentur, ipse Saxonibus cæsis, Cimbriaque, ut promissum, in potestatem suam redactâ, Rex creatus est, omnesque à Patre acceptas, & alias à se possessas ditiones, usque ad fines Gothiæ Svecicæ, à suo nomine *Daniam* dici voluisse, existimatur: 90
ut Vicinorum animos sibi conciliaret, & regnum stabiliret, uxorem sibi ex Saxonia *Gritham* elegit, ex qua duos suscepit filios, Humblum & Lotherum, quorum natu major *Humblus* ipsi in regno successit, quem verò frater Lotherus armis impetiit, acieque superatum regno exuit, & tandem quoque vita privavit, qui tamen etiam, ut Tyrannis fieri solet, à quibusdam conjuratis pariter interfectus est. Successit ei filius *Scioldus*, puer quidem, sed in primâ ætate virtutes suas ostendit, quindecennis in venatu obvium ingentem ursum solus, cingulo injecto ligavit, tenuitque donec Ministri accurrentes eum neci darent; Quo specimine fortitudinis, populo jam ante gratus, magnum sibi honorem peperit. Ex Avilda filium suscepit *Grammum*. In subjectos admodum mitis, servitute

De initio regni Danici.

Series Regum, cum eorum regimine & gestis.

Danus I. Daniæ Rex, unde provenit nomen regni.

Humblus.

Scioldus.

tute pressos publicâ lege manumisit, ære alieno obrutos liberavit, afflictorum & pupillorum rationem habuit, victor hostium prædam militibus distribuit, atque his virtutibus regnum, Patris Tyrannide graviter attritum, restauravit. Annis gravis, ac paulatim regno impar, filium Gramum in consortium suscepit, tandemque eum solio imposuit, & cum suorum luctu est extinctus.

Gramus. Successor ejus *Gramus*, Regem egit bello & pace optimum. Cum Gigante in Sueciâ pugnans, solus occidit eum. Regem etiam Sueciæ interfecit, & sedecim fratres ejus; *Sueciam tributariam Daniæ* fecit, tandem Gramus à Suiddagero est cæsus, Princeps alias magnus, & in quo nihil reprehendi poterat, *quam amoris conjugalis inconstantia* & repudia, etiam regibus indecora & illicita, neque à Deo impunita. Filios reliquit duos, *Guthormum ex Groa, Hadingum ex Signe.*

Suiddagerus. *Suiddagerus* cæso Gramo trium Borealium Regnorum potens, cum Guthormo Grami filio majori Daniam mox tributariam, Sueciamque Asmundo suo concessisset, ac Norwegiam, unde proprium Patrem expulerat, sibi solam retineret, ab Hadingo filiorum Grami altero, Patris cædem vindicare cupiente, ad Gothlandiam prælio navali victus, interficitur: ac parata scelere regna, cum non diu tenuisset, maxima cum ignominia, uti ferè fieri solet, rursum amittit.

Guthormus. *Guthormus* Regnum turpiter perditum non diu tenuit, ideoque illo, imò etiam vita indignus, utrumque inglorio fine terminavit;

Hadingus. *Hadingus* in præmium virtutis sceptrum obtinuit, & Borealium regnorum Monarchiam recuperavit, sed tandem intellecta Regis amici morte, vitam sibi laqueo finiit, atque ita, Rex fortissimus, cum opprobrio summo, vitam cum morte, neque viro, nedum Rege dignâ commutavit; liberos relinquens Frothonem successorem, & filias.

Frotho. *Frotho*, postquam se ipsum & totum Regnum depauperaverat, audito quod in Wendelsysel *draco quidam super Thesauros jaceret*, draconem solus adiit, & superatum occidit, acceptisque thesauris *Britanniam*, quæ nunc dicitur *Anglia*, Scotiam, Teutoniam, Slaviam, Rusciam & plurimas alias terras subjugavit. Postmodum in Scania pugnans, non manibus inimicorum, sed æstu, & pondere armorum suffocatus interiit.

Haldanus. Huic successit *Haldanus*, filius ejus, qui cupiditate regnandi omnes fratres interfecit.

Roe. Hinc successit *Roe* filius ejus, qui transtulit civitatem, quæ prius dicebatur *Hage Kiopinus* de loco, qui dicitur Hagebierus, & ædificans eam in portu Ysefeord, vocavit *Roeskilde*, sermone composito ex nomine suo & ex fonte, juxta quam sita est.

Haldan, Helgi. Hinc filii ejus duo successerunt, *Haldan & Helgi*, qui diviserunt inter se regnum, ita ut Haldan regnaret in terrâ, & Helgi in mari. Haldan verò pauca notabilia fecit, quem in regimine secutus est frater suus *Helgi* Rex maximus. Strenuus iste bellator, qui Hothbrodum Regem Sueciæ occidit. Teutonicos tertium subjugavit, & marinis discursibus multa ardua perpetravit; Hic ad portum quendam Lalandiæ veniens, filiam cujusdam rustici nomine *Rolffkare* sibi adduci fecit, de quâ filiam genuit nomine *Thora*, ex quâ dicta est Thororum Insula, quia ibi sepulta est. Iterumque post 15. annos illuc veniens, prædictam filiam adduci fecit, nesciens, quod filia sua esset, ex quâ genuit filium nomine *Rolvo*, seu ut alii Rolffkrake, cumque hoc posteà cognovisset, præ nimiâ verecundiâ seipsum suspendit.

Rolvo. *Rolvo* jam dictus successit Patri, Princeps laudatissimus, occisus est in mediâ nuptiarum festivitate, translatumque est *Regnum Daniæ* in *Suecos* tempore Attili.

Hotherus. Interfecto Rolvone regnum Daniæ traditur *Hothero*. Hic invenit in quodam nemore gladium, qui *minimus* dictus est, quo cum Balderum occidit, sed ad villam Hotherstef à se conditam fugiens, à Boo Rege Sueciæ occisus est.

Roricus. Hinc successit *Roricus*, sub quo Sueciæ Regnum defecit;

Horvendillus. Successorem hic habuit *Horvendillum*, virum valdè victoriosum, & multa præclara gerentem, quem occidit frater suus *Fengi* &

Fengi. regnavit. Hic *Fengi*, vel ut alii *Feggo*, copulavit sibi uxorem fratris occisi. Hunc occidit Amlethus filius supradicti Horvendilli in ultionem patris, & cum eo omnes meliores regni cum tota curia regali combussit, ita ut unus superstes non fuerit. Huic successit Amlethus vir astutissimus, Regem Angliæ bello occidit, & Daniam, Angliam, & Sveciam in sua ditione tenuit. Hunc Vichletus Rex Norwegiæ Vitricus ejus in prælio occidit. Qui in Regno successit, & uxorem Amlethi, propriâ repudiatâ, accepit, post hunc regnum tenuit ejus filius.

Vermundus. *Vermundus* vir primò Pacis studiosissimus, posteà verò bellicosissimus; hujus tempore *Keto & Wiggo* filii Frovini præfecti Slesvicensis occiderunt *Attillum* Regem Sueciæ in ultionem patris sui.

Uffo. Huic successit *Uffo* ejus filius, qui à septimo ætatis anno usque ad trigesimum noluit loqui, is Saxonibus in ordinem redactis, Teutoniam Danis jam quarto tributariam fecit; ita placidè hic Princeps regnavit, ut mutato nomine *Olaus* ac *Mansuetus* cognomento diceretur.

Danus II. Successorem habuit filium, *Danum II.* Patri admodum dissimilem, qui in vitia prolapsus fastu gloriam, luxu regni opes perdidit. Ei substitutus,

Hugletus. *Hugletus* qui Homothum & Hogrinum, regni Sueciæ Primates & Tyrannos, & piraticam exercentes, prælio navali fudit & è medio sustulit.

Frotho II. Successit ei *Frotho II.* qui Frogerum Regem Norwegiæ, & ejus decem Duces, qui à Dania defecerant, obtruncavit. Successorem habuit filium

Danus III. *Danum III.* qui admodum puer, nempè septimo ætatis suæ anno, Saxones, teneram hanc ætatem ejus despicientes, jam quintò Danis tributarios fecit, quo facto Rex egregius in ipso ætatis flore morte immatura eripitur; Ejus locum accepit

Fridlevus. *Fridlevus*, qui Huirvillum Hollandiæ Principem, cum quinque præstantissimis Ducibus vicit & delevit, mox arma in *Hiberniam*, ac *Dufflinum* Metropolim hujus Provinciæ,

vinciæ, per hirundines, cum apertâ vi non posset, astu cœpit, inde Insulam universam redegit in potestatem, quod idem *Britanniæ*, quæ jam itidem defecerat, fecit; Successit ei filius

91 Frotho III. sub quo natus JESUS Christus, Salvator mundi. *Frotho* III. inter priscos Reges longe potentissimus, cujus tempore *JESUS Christus* natus est, subjugavit hic *Sveciam*, *Britanniam, Hyberniam, Scotiam, Norvvegiam, Saxoniam, Frisiam, Hungariam*, & omnia usque ad *Græciam*, quorum Reges & incolæ omnes servierunt ei. Vandalis (quorum sedes nunc Pomerani & Mecklenburgenses incolunt) perdomitis, primus *Regis Vandalorum* nomen adscivisse perhibetur. Contra hunc Frothonem venit Rex Hunnorum cum aliis 69. Regibus, qui ex se 6. Reges fecerant Duces belli, quorum quilibet habuit sub se 5000. navium, & quælibet navis habebat 300. armatos. Ingentes victoriæ. Summa navium 30000. summa virorum *novies mille millia* hominum, hos omnes delevit Frotho, pugnans cum eis in mari juxta *Bleking*. Hic tantam pacem in regno suo fecit, quod unam armillam auream in via communi tribus diversis locis suspenderit, nec erat qui eam nocte vel die auderet tollere. Morte obiit, tanto Principe certè indigna, à Venefica vetula interfectus. Successorem habuit

Hiarnus. *Hiarnum*, qui modico tempore regnavit; occisus enim à Fridlevo filio Frothonis III. legitur, qui etiam ei in regno successit.

Fridlevus II. *Fridlevus II.* filius Frothonis III. *Amundum* Regem Norwegiæ, eò quod suam filiam Frogertham ipsi in matrimonium dare recusaret, suosque Legatos desuper ad se missos primò contumeliosè habitos, ac postea contra jus gentium trucidatos, in prælio vicit & interfecit. Legitur quoque, unum Draconem quondam interfecisse. Successit illi Filius

Frotho IV. *Frotho IV.* qui anno ætatis duodecimo solium ascendit, & quamvis puer, tamen Saxones Regis hujus pueritiam despicantes ac tributum denegantes, jam sexto subjugavit, ac multa alia præclara fecit, occisus à Svertingo, in convivio, ad quod Regem antè invitaverat. Inter plures filios quos reliquerat Rex, regnum post parentem accepit.

Ingellus. *Ingellus*, qui in ultionem Patris sui, imitante *Stercathero*, septem filios Suertingi interfecit, & Arganturum, contra se machinantem, cum 7. fratribus delevit. Filium ex Sorore reliquit, qui regnum à Senatu obtinuit, nomine

Olaus II. *Olaum II.* qui uti turpiter progenitus, ita turpiter regnum administravit. Successit ei

Haraldus. *Haraldus*, qui autem à fratre Frothone statim occisus, successorem habuit fratrem interfectorem,

Frotho V. *Frothonem V.* qui in ultionem Patris sui, ab Haldano, filio fratris sui Haraldi, reciprocè interfectus est. Secutus est eum in regno

Haldanus II pugil. *Haldanus II.* Strenuus hic pugil fuit, undè provocatus à Siwaldo pugile Sveciæ, ut contra eum & septem filios ejus dimicaret, acceptavit, & omnes pariter occidit, abjecto enim gladio quercum radicitus avulsit, & cum ea omnes conquassavit. Alia quoque vice cum quodam *Gigante* ex Suecia, *qui habebat undecim cubitos* altitudinis, nomine *Harthbeen*, dimicans, occidit eum, & cum eo 12. contubernales ejus, multaque alia præclare fecit; Post Haldani mortem regnum accepit

Unguinus, Rex Gothorum, sed diu regnum non tenuit. Unguinus. A Regnaldo enim Succiæ Rege gravi bello impetitus & occisus, filium successorem sibi habuit

Sivaldum. Is sub initio regni, Patris sui Sivaldus. necem vindicaturus, bellum admodum acre contra Regnaldum Succiæ Regem, patris sui interfectorem, movet, & post triduanum prælium, per Otharum, virum militiæ eximium, eum vincit & mox obtruncat, quo occiso, consternati Succi, & in illis eorum Dux Stercatherus cum delectis 60. quem ad illud usque tempus nemo fugientem viderat, fugam capiunt. Successit ei

Sigarus, hic constituit bellum contra Ha- Sigarus. konem, patris sui interfectorem, in quo tamen ipse & Hako pariter corruit. Successit ei filius ejus

Sivvaldus II. post cujus mortem *regnum* Sivvaldus II. *Danorum in quinque Regna divisum*, inter quos Hundenger in Selandia regnavit, iste semper impediendo alios perdidit, & defendendo se vicit: unde ex eo tractum est proverbium illud *Hunder hiemme rigest.* Post hunc regnum nactus

Haldanus III. Vir valde Strenuus in ar- Haldanus III. mis, Princeps corpore animoque pariter magnus, & ab utriusque robore *Fortis cognomento* dictus. Hic prælio contrà Wesetum in Selandia infeliciter victus cadit, filium superstitem & successorem habuit

Haraldum III. qui quinque istos Reges Haraldus III. super ista quinque regna occidit, & ita potens fuit factus, ut omnes Reges contra Mediterraneum mare ferrent ipsi tributum, cui cum *Ringer*, nepos ipsius, Rex Succiæ, tributum negaret, Succiam intravit, ibique in bello corruit, & cum eo corruerunt Ubbo Rex Frisonum, & alii plures Reges, & 30. nobilium de exercitu, ibi cum Haraldo pugnaverunt 92 300. *Virgines*, quarum vexillum portavit *Hether*, quæ postea civitatem ædificans *Hæterbi* Bellicosæ Virgines. appellavit. Huic Haraldo post quam 50. annis regnaverat, successit

Olo. Hic adeo agilis fuit, ut Scansorium Olo. ad sellam habere noluerit, adeo etiam efferus, ut *Starchaterum* solo visu super genua prostraverit; Hic etiam Succiam intravit, & provocatus ad singulare certamen, primo die contra unum pugnavit, 2. die contra duos, 3. contra tres. 4. contra quatuor, & sic usque ad 11. & omnes superatos occidit. Qui dum in Lætra Curia Sialandiæ sederet in balneo, venit *Starchaterus*, centum viginti quinque libris auri puri corruptus à Rege Succiæ, & petita licentia loquendi aliquid secretè Regem accessit, eumq; nihil mali suspicantem, gladio transfodit, unde præ nimiâ verecundiâ, post tam vilem tanti viri occisionem, se à lacrymis nunquam potuit continere, donec idem pondus auri, quod

quod acceperat, occisori suo, ut eum occideret, impendisset. Oloni successit filius ejus

Omundus. *Omundus*, hujus tempore *Starchaterus* senio confectus, indignum reputans, more aliorum hominum in lecto mori, sine gladio, & præcipuè propter occisionem *Olonis* Regis, multis precibus persuasit cuidam Hother; cujus patrem ipse occiderat, ut eum occideret, objiciens ei, quod ille patris necem vindicare teneretur, obtulitque insuper memoratum auri pondus, pro mercede, & sic Hother victus spe mercedis, & zelo vindicandi patrem, Starcatherum, gladio proprio, apud pontem Scaniæ, occidit, accinctusque gladio pontem transiens, *gladius de*
93 Vagina in *aquam cecidit*, nec inde levari potuit, *usque in præsens*, *tamen aliquando videtur ibi* in deflexu aquæ. Græci imaginem hujus Starchateri æream in Italiam miserunt, dicentes eos non posse ei resistere, nisi haberent unum qui posset pugnare cum tali pugile. Hujus *dens* de Dania in Teutoniam portatus est pro miraculo, habens 6. pollices in magnitudine. Successit ei filius

Gladius & dens Starchateri.

Sivardus I. *Sivardus I.* Princeps certè bonus, sed infelix. Huic se opposuit Simon Præfectus Scaniæ, & in pugnâ, dum utrimque quam acerrime dimicatur, cæso Simone, & ipse cadit, qui cum regni maximam partem amisisset, etiam in servitutem liberos adduci vidit; suo docens exemplo, *non eodem semper loco virtutem & fortunam esse*. Successit ei frater

Buthlus. *Buthlus*. Sub hoc & fratre ejus Sivardo misera erat Daniæ facies, nam avulsâ Scaniâ Cimbriâque, nihil illis reliquum erat, præter Sialandiam, Fioniamque, ac Vicinas quasdam insulas, quæ Sialandiæ appellabantur. Regnum tandem Jarmerico ex fratre suo Sivardo Nepoti, quem huc usque Sclavorum Rex Ismarus captivum detinuerat, tradidit.

Jarmericus. *Jarmericus*, vel ut alii Jarmarus, filius Sivardi, vir bellicosissimus, nihil sibi prius habuit, quam recuperare partes, quas à Dania Sueci primò, inde Sclavi avulsissent, intravit propterea cum exercitu Sclaviam, & Ismarum Regem Sclavorum, qui ipsum antè hac captivum habebat, in prælio vicit & interfecit, totam penè Sclaviam devastando. Postea Hellespontici Daniam cum exercitu intraverunt, quibus Rex occurrere non audens, munivit montem maritimum Scaniæ, ibique cum melioribus regni se inclusit, tandem cum regnum vastassent, exivit ad eos, & negotium fortunæ committens, iniit cum eis prælium, in eoque corruit. Successorem reliquit filium, vel ut alii, fratrem

Broderus. *Broderum*, quem Jarmericus ante suspendio damnaverat. Hic ignavo otio vitam transigens, nihil prædicandum posteris de se reliquit; Hujus ignaviâ armati Succi Scaniam denuo receperunt. Successit ei

Swaldus III. *Svvaldus III.* nominis obscuritate par Brodero, hinc jam provecta ætate

Snio. Fames in Daniâ. *Snio* filius in Societatem regni est adjunctus; Hujus tempore tanta erat fames in Dania, ut ex edicto Regis omnes senes & juvenes, non apti ad portandum arma in bellis, occiderentur. Tandem ex consilio cujusdam mulieris, nomine *Magga*, quilibet nonus homo exivit de regno, & omnes terras obtinuerunt usque Romam. Isti propter longas barbas *Longobardi* dicti sunt, qui tandem terram, quæ nunc *Longobardia* dicitur, intraverunt, ibique remanserunt. Postea, tempore Caroli Magni, Apuliam obtinuerunt, ibique usque hodie manent. *Anno Domini* 637. exierunt Dani de Dania, qui modo dicuntur Longobardi. Cœterum Snio Princeps fuit laudatissimus, nisi raptu, quem mox Deus bello & fame castigavit, gloriam nominis obfuscasset. Hinc filius ejus

Longobardi, unde dicti.

Biorno. *Biorno* regnum tenuit, sed obscurus, neque ulla rerum præclararum famâ clarus; Secutus est

Haraldus IV. *Haraldus IV.* ejus filius, qui non recte ab Anonymo filius Biornonis dicitur.

Gormo. *Gormo* magna claritate claruit, sed diversa ratione, quam majores, illam petiit; Iste enim erat mirabilis investigator novarum rerum; unde & assumptis 400. probissimis satellitibus, navigavit versus Aquilonem, ubi vidit stupenda mirabilia, & multa pericula passus est, tandem consumptis omnibus sociis usque ad 30 per diversa monstra vix cum vitâ in Daniam rediit. Successit ei filius

Gotricus. *Gotricus*, qui & Gotfrid dictus, cognomento liberalis; Hic bellicosissimus erat, & totam Teutoniam jam septimò tributariam fecit; Subjugavit penè Succiam & Frisiam. *Anno Christi* 776. venit Carolus Imperator cum toto Imperio contra hunc Regem, cui hic ultra Albim occurrens, fugavit Carolum de Saxoniâ, & eam totam vastavit, quod eodem anno Saxonia conversa ad Christi fidem per Carolum Imperatorem, postquam contra Francos 36. annis continuis pugnaverat. Postea idem Godefrid, fugato Imperatore è Saxonia vastata, ibidem à proprio milite cultro transfixus est. Post ipsum regnavit filius ejus

Saxonia Christiana.

Olaus III. *Olaus III.* Hic, dum piè patris cædem ulcisci cupit, gravi bello intestino imprudenter se involvit, moritur, relinquens filium unicum regni successorem

Hemmingus. *Hemmingum*, qui regnavit 28. annis, & cum Imperatore pacem faciens, Eydoram terminum regni sui accepit; Huic successerunt duo Reges

Sivardus & Ringo duo simul Reges. *Sivardus & Ringo* Consobrini. Sivardus regnavit in Insulis; Isti duo Reges inter se diu pugnarunt, & tandem in bello mutuo ambo corruerunt. Hic amborum Regum exitus, ut infortunatus ipsis, ita Daniæ luctuosus. Sed Sivardus meliore fanto excessit, cum filium sibi in regno successorem habuit

Regnerus, felix pater novem filiorum Regum. *Regnerum*, quem alii Reginfridum nominant. Hic subjugavit *Angliam, Scotiam, Hyberniam, Norvvegiam, Sueciam, Teutoniam, Slaviam, Rusciam* & omnia Regna occidentis; itaque 9. filios suos singulos in singulis terris Reges fecit, & ipse de uno regno in aliud inter eos pertransivit. Tandem in Hybernia occisus est, & filii ejus ferè omnes, in diversis locis, sunt occisi. Per 10. annos urbes Franciæ vastavit, & Parisios veniens, in Eccle-

lia

sia S. Germani, & Aquisgrani in Palatio Imperatoris stabulum equorum fecit, & multa mala Ecclesiæ intulit, non obstante, quod
94 anno 826. Baptismum cum uxore sua, aliisque Danis susceperit, ultimùm in Irlandia captus, ut Idololatra, obiit. Successit huic filius ejus

Baptismum suscipit.

Ivarus. *Ivarus* omnium fratrum suorum crudelissimus fuit. Cui substitutus filius

Sivardus III. *Sivardus III.* cognomento *Anguioculus* in juventute acer, & bellandi admodùm amans, cum autem ad regnum pervenisset, animum ad pacem vertit, & tranquillam ætatem egit. Decedens filium reliquit Ericum adhuc puerum, postea successorem; interea ut adolesceret Ericus, regnavit

Haraldus. *Haraldus*, qui postea à filiis regno exutus confugit ad Imperatorem Ludovicum, apud quem *anno* 826. propè Moguntiam, cum uxore & fratre Erico *baptizatus*, & per auxilium Imperatoris in regnum restitutus est, moxque Christianitatem reliquit; Tandem solium conscendit

95 Ericus I. primus in Daniâ Rex Christianus. *Ericus I.* quem primũ è Regibus Danorum ad Christi ovile adjunctum fuisse aliqui credunt, quanquam alii Haraldum, qui ante ipsum imperavit, *primum Regem Christianum*, extitisse autores sint. Erico Imperante, *Angarius Episcopus Bremensis*, primus Christianæ Religionis mysteria propagavit in Dania. Tandem inter Ericum & filium fratris sui Guthormum, Regem Norvvegiæ, bellum exortum est cruentissimum, in quo tanta cœde mactati sunt utrique, ut vulgus omne caderet: sed & Reges ambo corruerunt, nec aliquis de stirpe Regia remansit, nisi unicus puer Sivardi

Ericus II. *Ericus II.* cognomento Barno, filius Sivardi reliquus, ex illa regia stirpe Rex creatus. In principio fidei Christianæ adversus, graviter addictos illi infestabat, sed mox sanæ mentis factus, adnitente Ansgario, ipse quoque *fidem Christianam* amplectitur, & edicto subditos ad idem quoque faciendum adhortatur, frangendo idola, ac delubra passim evertendo. Tandem moritur unicum relinquens filium, & hunc parvulum, Canutum.

Olaus IV. *Olaus IV.* interea, cum Canutus per ætatem necdum par regendo esset, regnum armis occupavit, quod annis 5. tenuit, quo extincto

Sivardus IV. *Sivardus IV.* ejus Nepos regnum invasit, qui tandem à Danis post decennium interfectus; Inter hæc cum jam

Canutus. *Canutus* pubertatem attigisset, regnum Proceres illi tradidere, qui sibi Borussiam Semigalliam & Careliam, aliasque Regiones subjugavit. Moritur anno Regni II. cum laude regnum tenuit. Successit ei filius

Frotho VI. *Frotho VI.* Victor *Angliæ*, iste 20. annis hæc duo regna tenuit, & fecit se baptizari; Successorem reliquit filium

Gormo II. *Gormonem II.* cognomento Anglicum, eò quod in Anglia natus esset. Amisso Regno Angliæ Danicum per 4. tantum annos tenuit. Successit ei filius

Haraldus V. *Haraldus V.* qui ut operâ ignavus, ita neque famâ clarus diem obiit, succedente filio

Gormone III. qui Christianis inimicus, eos graviter persequitur, incensis Ecclesiis sacerdotes ante altaria trucidari & Clerum vulgo mixtum aut occidi aut in captivitatem duci mandavit. Cruces etiam truncatæ ludibrio sunt habitæ à Danis. Mortuo patri successit filius Gormo III.

Haraldus VI. qui magna & cruenta bella cum *Imperatore Ottone magno* gessit. Hunc Haraldum filius ejus Sveno de regno expulit, quod ad prædicationem Popponis Capellani Domini Papæ baptizatus fuerat, cum quo pater ter conflictum habuit, sed semper infelix, tandem miles filii Patrem in Scania interfecit. Occiso sic parente pervenit ad regnum filius Haraldus VI.

Sveno I. iste propter scelera sua à Slavis ter captus, & redemptus, semel tanto auri pondere, quantum in armis ponderabat, novissimè de regno expulsus, apud Regem Succiæ 14. annis exulavit. Tandem *ad Christi fidem conversus* baptizatus est, tumque *Adhelradus Episcopus Hamburgensis* nonnullos in Dania Episcopos ordinavit, moxque, Deo favente, regnum suum recepit, occiso rege Norvvegiæ, qui regnum tenuerat, & ita Sveno duo regna Daniæ & Norvvegiæ invasit. Demùm moritur & successit ei filius Sveno I.

Haraldus VII. hic à principio adeò effœminatus fuit & effusus in libidinem, ut invisus inde cunctis, regno mox depelleretur, ac Canutus ejus frater solio imponeretur, sed tædio affecti super eo, quod raro in regno esset, & continuè extra regnum in bellis, quod tamen pro gloria regni libenter tolerare debuissent, Canutum deposuerunt, & Haraldum effœminatum, & nihil valentem, regno præfecerunt; Solium tamen haud diu tenuit, moriensque iterum Canuto cessit. Haraldus VII.

Canutus II. Angliam subjugavit, Estonicam etiam gentem subdidit. Hujus tempore anno Dom. 1028. *S. Olaus Rex Norvvegiæ* martyrisatus est, cujus regnum obtinuit Canutus. Fuit omnium pulcherrimus, strenuissimus & largissimus. Hic primus *Religiosos in Daniam* induxit, multosque Episcopos ex Anglia in Daniam vocavit; moriens reliquit 3. filios, inter quos Canutus II. Religiosos in Daniam introduxit.

Canuto III. summa rerum obtigit, qui subditis suis quasi religiosis leges & statuta præscribebat honestatis, unde suo tempore super omnes reges mundi terribilis & laudabilis extitit, pactum fecit cum *Magno Rege Norvvegiæ*, quod qui diutius viveret superstes, regnum defuncti acciperet, transivit cum Imperatore in Italiam ad domandum nationes exteras. Illo mortuo regnum invasit Canutus III.

Magnus, non immemor pacti, quod fecerat cum Canuto, sed contra hunc insurrexit Sueno, quem tamen vicit, & sibi subjugavit. Ad hunc Suenonem debellandum venit cum exercitu innumerabili, quasi arena Maris, sed cum incautè de navi in navem transiret, cecidit in mare & submersus est, alii dicunt, quod perturbato leporis occursu equo, sessorem in acutos trunci fortè adjacentis stipites ejiciente, miserè confixus perierit. Quo audito regnum ejus obtinuit Magnus.

Sueno II.

Sueno II. qui dum in Norvvegia moram faceret, Slavi universam vastarunt Jutiam, unde casu rediens de Norvvegia hostibus cum præda exituris occurrit, prostravitque ex iis 6000. hominum, cœteris fugientibus. Successorem sibi reliquit filium

Haraldus VIII.

Haraldum VIII. cujus tempore recessit Anglia à dominio Danorum, postquam 120. annis continuis subdita fuerat Danis. Post hunc regnavit frater ejus

Canutus IV. Sanctus.

Canutus IV. cognomento *Sanctus*, qui vir bonus erat, & multas Ecclesias in regno construxit, hominesque ad cultum Dei pro viribus induxit. Cum autem expeditionem in Angliam ad eam recuperandam moveret, per proditionem fratris sui Olai, Ducis Jutiæ, in Ecclesia S. Albani Martyris in Othensee, Martyrii palmam obtinuit, & frater ejus Benedictus cum eo. Successorem habuit fratricidam eundem

96

Olaus V. Sub eo fames in Daniâ.

Olaum, dictum famelicum, quia ejus tempore facta est tanta fames in Dania, ut homines pro herbis agrestibus litigarent: Nam segetes VII. annis regni ejus per aëris intemperiem perierunt. Anno regni sui septimo subitanea morte præventus periit. Successit ei frater

Ericus III. magnus & fortis.

Ericus III. cognomento *bonus*; tanta sub hoc Principe fuit terræ fertilitas in Dania, quanta caritas sub Olao fratre. Tantæ hic *Princeps fuit magnitudinis*, ut super omnem populum, ab humero & sursum videri potuerit, habens in se fortitudinem, quantam quatuor fortiores Regni. Cum ad terram sanctam proficisci pararet, Dani tertiam partem omnium bonorum voluerunt dare terræ sanctæ pro redemptione crucis, ad hoc, ut ipse in regno maneret, sed noluit; Iter illicò aggrediens in Insula Cypri moritur cum uxore sua, ubi & miraculis coruscant. Mortuo igitur Erico successit

Nicolaus.

Nicolaus, qui in principio maximâ cum laude regnavit, sed virtutis parum constans, cum in vitia declinaret, se regnumque plurimis involvit malis. Vivente adhuc dicto Nicolao filius ejus magnus factus est Rex Danorum. Scanienses verò elegerunt *Ericum filium Erici boni* in Regem: contra quem venerunt Nicolaus & Magnus filius ejus, & bello inito mox corruit Magnus cum 6. Episcopis. Nicolaus verò fugiens venit Slesvicum, ibique à sutoribus occisus, cui successit dictus

Ericus IV.

Ericus cognomento Edmundus, qui causa regnandi occidit Haraldum & liberos ejus, & cum in nobiles pariter ac ignobiles, nullo generis respectu, severissimè animadverteret, Nobilitatem offendit, ita ut à quodam Ploco, à Nobilitate subornato, lanceâ transfixus sit. Sub hoc Rege *primus Danorum Archi-Episcopus* obiit, nomine Ascerus. Successit huic Regi

Ericus V.

Ericus cognomento *Agnus*, qui post multa bella, cum instare mortem sibi intelligeret, plus in monasterio esse sanctitatis, quam palatio arbitratus, vestem induit monasticam, Proceribus, paulò ante convocatis, sceptrum tradit; vitam aliquamdiu ingloriam, pia morte finiturus. Illo mortuo, tres Reges invicem contenderunt de Regno, videlicet

Sueno III. Canutus V. & Waldemarus I. Inter eos ad ultimum ita convenit, ut Regnum in tres partes divideretur, sed paulo post Canuto per insidias interemto à Suenono, Suenone item à Valdemaro in acie victo cæsoque, regnum Valdemarus solus obtinuit.

Daniæ tres Reges simul.

Valdemarus I.

Valdemarus I. cognomento *Magnus*, is ubi Rugios & Vandalos, qui ad hoc usque tempus incursionibus Daniam infestarant, magnisque cladibus affecerant perdomuit, Julinumque urbem evertit, Gedani urbis quoque fundamenta jecit. Eo regnante *Absalon* quoque *Episcopus Roskildensis* Hafniæ condendæ initium fecit. Mortuum Valdemarum excepit filius

Canutus VI.

Canutus VI. Is multa cum Vandalis bella gessit, & tandem eos cladibus fractos in ordinem coegit, ut eorum Principes sese Beneficiarios seu Vasallos Regis profiterentur. *Adolpho Comiti Holsatiæ* inter alia loca *Hamburgum ademit*, verum ea Civitas annis 27. post jugum Danorum excussit. Esthonia quoque & Livonia subactis, primus ibi *Christianæ Religionis* fundamenta posuit. Successorem habuit fratrem

Valdemarus II.

Valdemarum II. qui congregato exercitu permaximo, cum mille quingentis longis navibus Esthoniam intravit, & post multa bella totam terram illam *ad Christi fidem* convertit, & Danis subdidit usque in præsens. Ei successit in Regno filius

Ericus VI.

Ericus VI. quanquam reliquis etiam filiis aliquas provincias attribuit parens. *Abelo Slesvicum, Christophoro Lalandiã & Falstriam*; In iis regionibus cum summo imperio dominari filii niterentur, Ericus, ut Clientum fiduciariorum obsequia præstarent, postulavit. Ea re ingentes turbæ extiterunt in Regno, quæ tandem eo evaserunt, ut Ericus ab Abele miserè trucidaretur; quo trucidato successit

Abel.

Abel, is necdum secundo Regni anno circumacto occiditur à Frisiis & Ditmarsis, & in ejus locum successit

Christophorus I.

Christophorus I. frater, ei cum multum negotii facesseret Archi-Episcopus Lundinensis, ad comprimendam hominum audaciam eum Rex in carcerem conjecit, quo facto Regem Regnumque reliqui Episcopi proscripserunt, ad ultimum Rex veneno extinguitur. Post ejus mortem filius ejus

Ericus VII.

Ericus VII. Regnum adeptus variis turbis exercitatus ab Episcopis, Suecis & Norvvegis, tandem ab *Erico Holsatiæ Duce* acie victus capitur. Ad ultimum à quibusdam Regni Proceribus nefario scelere occiditur, succedente illi filio

Ericus VIII.

Erico VIII. cui multùm certaminis fuit cum Rege Norvvegiæ, quod Patris illius interfectores tutandos susceperat, cum reliquis quoque vicinis leviores nonnullæ contentiones ei fuerunt; Successorem habuit fratrem

Christophorus II.

Christophorum II. qui Rugiam Imperio acquisivit, Rostochiumque feudi titulo Ducibus Mecklenburgicis dedit; dejectus

Regno per Comitem Holsatiæ, postea restitus obiit. Patri successit filius

Valdemarus III. *Valdemarus* III. qui sub parente collapsam rem Danicam restituit. Holsatis paulatim aut vi ejectis, aut pecunia delinitis. Esthoniam & Revaliam Equitibus Teutonicis vendidit 18. millibus marcarum argenti puri; Eam pecuniam maxima ex parte in itinere, quod in Palæstinam fecit, absumpsit. Infelix demum fuit in bello contra urbes Vandalicas, perdidit insulam Schonlandiam & Hafniam, ipsis per 16. annos caruit. Eum in regno secutus est

Olaus VI. *Olaus VI.* ejus ex Margaritha filia Nepos, cum autem nondum matura Regno ætate esset, ejus mater tutelam Regni habuit; Filio autem in juvenili ætate extincto, Regina Daniæ, Sueciæ & Norvvegiæ fuit, quæ *Ericum Ducem Pomeraniæ* successorem elegit.

Ericus IX. *Ericus IX.* Comiti Holsatiæ Jutlandiam ademit; sed dum Bogislaum Pomeraniæ Ducem adhuc vivus ad Regnum evehere conabatur, potestatem suffragii ineundi, & Regis libere eligendi violari vehementer querebantur Dani; Itaque Regno ad

Christophorus III. *Christophorum* hujus nominis *III.* Bavariæ Ducem, Erici sororis filium, delato, Ericus omnibus exutus Regnis, in Pomeraniam sese contulit: ibi, quod reliquum erat vitæ, in obscuro & privatus exegit; Regnavit ita, ut populus imperium ejus admodum approbaret, post ejus obitum Dani

97 Christianus I. Comes Oldenburgensis. *Christiano I.* regnum tradiderunt, qui fuit *Comes Oldenburgicus* & Delmenhorsti, per hunc utrumque regnum ad *Oldenburgicam familiam* transiit, & penes eam ad hunc usque diem permansit; *Ducatum Slesvicensem* Regno Daniæ iterum conjunxit, diuturna cum Suecis gessit bella, postea fratrem suspectum habens, ipsum Ducatu Slesvicensi exuit, filium suum

Joannes I. *Joannem* Regno destinatum coronari fecit, hic fratri suo Friderico Norvvegiam regendam reliquit, Succos bello adortus, sed infelici successu, paulò post decessit, ei successit filius

Christianus II. *Christianus II.* qui sibi sororem Caroli V. Imperatoris Elisabetham matrimonio junxit; postea Regno exutus propter tyrannidem, illudque recuperare cupiens à Danis est captus, & in carcere vitam terminavit.

Fridericus I. qui deserta Catholica Religione Lutheranam amplexus est. *Fridericus* I. Dux Holsatiæ Christiani II. patruelis, in ejus locum electus est Rex. Hic *Lutheri religionem est amplexus.* Nobilitatem Danicam insignibus immunitatibus ac commodis donavit, & demum vitâ decessit. Eum secutus est filius

98 Christianus III. qui Lutheri religionem in Daniam Norvvegiamque introduxit. *Christianus* III. sub hoc Principe Lutherana Religio in Daniam Norwegiamque publica autoritate introducitur, tranquillum gessit imperium, fatis concessit, & reliquit successorem filium

Fridericus II. *Fridericum* II. qui primus rebelles Ditmarsos subegit, postea bellum Erico Regi Sueciæ terra marique intulit, ipsum anno 1565. devicit; Exin pacatum habuit regnum. Moritur, & eadem tranquillitate acquiescebat res Danica sub ejus filio sibi successore

Christianus IV. *Christiano IV.* Hic Turbis Germanicis cum sese immisceret, & caput unitorum Statuum esse vellet contra Imperatorem & Regem Hispaniæ, ingenti ad Lutream clade accepta, non solum è Germania excedere coactus est, sed Holsatiam & Jutiam Cæsareani infesto cum exercitu ingressi sunt. Ultimum è contra prælium navale præsens cum Suecis fortiter gessit. Paulo post vitâ cum Imperio functus. Et in Regno successit filius

99 Fridericus III. sub quo regnum hereditarium factum est. *Fridericus* III. qui multa eaque magna cum *Carolo Gustapho Rege Suecorum* gessit bella, & bello demum finito in Comitiis *jus hereditarium*, & infinita omnibusque numeris absoluta potestas Regi defertur ab Ordinibus. Quo facto & immensa Nobilitatis commoda ac privilegia, quibus adhuc fruebatur, perierunt, & nova Reip. forma introducta est, ut ab unius Regis nutu & arbitrio omnia penderent. Successit ei filius

Christianus V. *Christianus V.* qui fœdere cum Imperatore & Batavis inito multa & varia cum Carolo Rege Sueciæ bella gessit, & quidem semper felici successu, usque ad annum 1676. ubi Rex Suecorum ex improviso universum Danorum exercitum cruento prælio vicit, fugavit, castrisque omnibus exuit, cœterùm eo bello mari superior fuit Danus, ut tutior esset domi Rex, primum omnium Holsatiæ Ducem, *Christianum Albertum* Affinem suum 100
1675. pessumdedit, qui nihil mali suspicans, cum *Rensburgum* ad Regem venisset, suo jure, quod pace Roschildensi obtinuerat, cedere & *Tonningam*, oppidum munitissimum, Regi tradere coactus est; Tonningæ opera & munitiones postmodum Rex demolitus est, ac expeditione suscepta, ad *Damgartum* Succos ad receptum coëgit, & Wismariam in suam redegit potestatem, quam tamen pace facta restituit, *anno* 1671. (Fatalitas Ducis Gottorpiensis Rensburgi.)
& novum Ordinem erexit, vel potius, veterem restauravit Danobrogicum scilicet, cujus primus fundator *Woldemarus II. Victoriosus* Rex Daniæ perhibetur: conjunxit eum cum Ordine Elephantiaco, ita tamen, ut suis quisque notis discerneretur, non cruce tantum & Elephante, sed aliis præterea signis, nimirum *fascia Cærulea*, more antiquiore ab humero sinistro ad dextrum pectoris latus demissa *Elephantum* suspendens: Crux vero Danebrogæ insigne, ex Encausto albo, cujus extremas oras rubeus firmat limbus, tota adamantibus obsita à dextro humero ad sinistrum pectus protensæ fasciæ candidæ, rubentibus oris, appenditur. *Elephas* solis Augustis & purpura Regali splendentibus Principibus viris, & Regi favore singulari charis conceditur, cui jungitur Stella argentea octangula, cujus medium spatium antehac duæ Coronæ implebant, nunc Crux occupat sinistro paludamenti lateri affixa. At *Crux Danebrogica* aliis etiam viris sapientia & rerum usu spectatis, & quorum perspecta est in Regem fides, conferri solet. Clausit vitam & Imperium anno 1699. post cujus fata thronum regalem conscendit ejus filius 101 (Novus Equitum Ordo in Daniâ.)

Fridericus IV. hodie feliciter regnans. Cœterum Fridericus IV.

terum nota sunt bella, quæ Reges Daniæ cum Regibus Angliæ & Sueciæ semper ferè gesserunt, de quibus multa ex superioribus Regum Danicorum gestis abunde patent, & indicant diversæ pacificationes, veluti cum Rege Britanniæ anno 1654. & anno 1667. cum Rege Sueciæ anno 1645. Stetini, & anno 1658. Roschildiæ, nec non 1660. Hafniæ, quas omnes exhibet *Gastellius de Stat. publ. Europ. cap.* 6. Semper quoque surrexerunt lites inter *Regem Daniæ* & *Ducem Holsatiæ*. Nimirum Daniæ Rex electus ab *Imperatore Friderico III. Holsatiam*, *Wagriam* atque *Stormariam*, nomine Ducatus in feudum accepit, & in *Dithmarsiam* merum jus obtinuit. *Christiani filius senior Fridericus II. Daniæ* Rex erat, à quo Reges Daniæ descendunt; *Junior* verò *Joannes Dux Holsatô-Sonderburgicus*, cujus quatuor sunt propagines seu lineæ: *Sonderburgica*, *Nordburgica*,
102 *Glückburgica*, & *Arensbeckiana seu Plönensis*,
Dux Gottorpiensis. quæ stirpes veniunt communi nomine lineæ Regiæ; Quibus contra distincta est *linea Gottorpica*, cujus *Autor est Adolphus frater Christiani III.* Daniæ Regis, & titulus tribuitur Duci Holsatiæ Gottorpiensi sequenti modo: *Hæredi Norvvegiæ, Duci Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ, & Dithmarsiæ, Comiti Oldenburgi & Delmenhorstii, &c.* Dux Fridericus Holsato-Gottorpicus anno 1659. fato functus per splendidissimam ac planè Regiam *Legationem* in *Moscoviam* atque *Persiam*, anno 1633. & 1636. immortalem sibi apud posteros famam conciliavit, atque per eam Germanorum Principum gloriam apud exteros firmavit. Dimidia illi pars Holsatiæ, Stormariæ atque Dithmarsiæ obvenit; altera penes familiam Regiam permanente dimidia: Utraque linea simplici gaudet suffragio Imperiali. Regia ratione *Glücksburg*, quod Daniæ Regi competit exclusis illius lineæ reliquis Ducibus, & dicitur *Holstein* Glückstatt. Gottorpino verò lineæ ratione Gottorpii votum tenet, & vocatur Hollstein Gottorff. Quantum ad Ordinem sessionis & suffragii pertinet, cum Domo Brunsvicensi id alternatim exercet, ex decreto *Imp. Ferdinandi III. anno* 1641. & promulgatione in Comitiis *anno* 1653. Regimen Holsatiæ per vices mutatur, Gluckstadii & Gottorpii, quantum attinet ad ea, quibus nexu feudali Domus Holsatica Imperio obligata est, atque inferioris Saxoniæ Circulo adjacet. Porrò collectæ & onera Regi Daniæ, & Duci Holsatiæ, & Duci Gottorpiensi, reliquis exclusis præstantur & exsol-
103 vuntur. *Ducatus Slevicensis*, qui aliàs nomine
Ducatus Slesvicensis. Holsatiæ inferioris venit, & pars Jutiæ est, jure & titulo supremi Ducis, ad Ducem Gottorpiensem pertinet, cujus sedes & Aula est Gottorpiæ, quæ arx validè & magnificè exstructa est, eique adjacet urbs *Slesvicum*. Ducatus Slesvici continet Insulam Fimbriam, Femern/ & *Alsenam*, ubi est oppidum Sonderburg/ Schwartzen; Angliam, Eidoræ tractum, seu *Eiderstadium*, ubi *Tonninga* propugnaculum anteà firmissimum, *Braunsbüttel* & *Elmenhorst*; Slesvicum cum Gottorpiâ spectat ad districtum *Nortstrandiæ*, ubi situm *Flensburgum*, quod Regi Daniæ paret, *Haderslebia*, *Nieköpen*, *Tondera*, *Husum*, *Aretstat*, *Kilonium*, ubi est Academia, commerciis & portu claret, & ad Holsatiam feudalem pertinet. Quæ hactenus à Rege Daniæ defuncto & modò regnante in Ducem Gottorpiensem ejusque ditiones facta sint, satis exindè liquet, quod diu Hamburgi alibique exul vivere coactus fuerit, donec per pacta Altenaviæ anno 1689. fuit restitutus. Considerandum in his omnibus, quod Holsati à
Friderico III. Imperatore anno 1447. ob singularia merita è Comitibus Holsatiæ Duces facti sint, totaque hæc Domus à *Comitibus Oldenburgensibus* descendat, ex quibus Origo Ducum Holsatiæ.
Christianus I. Rex Daniæ, simulque Holsatiæ, Stormariæ & Wagriæ, abolito Comitatus titulo, Dux factus, à *Friderico III.* quoque Dithmarsorum imperio sit donatus, quos demum Fridericus II. Rex Daniæ in Ordinem redegit. Prætenderunt Comites Schaumburgici Ducatum Slesvicensem, quæ prætensio inter Christianum I. Regem Daniæ, & Octonem Comitem Schaumburgicum amicabili transactione est sopita anno 1460. quam exhibet *Gastel. de Stat. publ. Europ. cap.* 19. *n.* 111. & videri potest *Diar. Europ. contin.* 21. *pag.* 66. *in appendice*, nec non de controversia Slesvicensi inter Regem & Ducem Gottorpiensem, *Lymn. de jur. publ. lib.* 5. *cap.* 9. *n.* 2. *Oldenburg. in Lymn. enucl. lib.* 2. *cap.* 18. & *lib.* 3. *cap.* 12. *n.* 2. Slesvicum verò hodie non subest Imperio Romano, *Pacif. à Lapid. ad Monzamb. cap.* 2. §. 8. *Franc. Iren. ad Burgold. part.* 3. *pag.* 87. neque est feudum Danicum, sed Dux Gottorpiæ Ducatum illum independenter tenet, *Franc. Iren. ad Burgold. part.* 1. *pag.* 210. & *part.* 3. *pag.* 87. ubi allegat verba transactionis Roschildicæ.
Quoad prætensiones in *Comitatus Oldenburgensem & Delmenhorstanum*, nota est sententia Senatus Imperialis Aulici, de dato 20. *Julii* 1673. cujus verba ita se habent: In der zwischen des Hertzogs von Plön/ Joachim Ernst/ Herren Söhnen/ und Hertzog zu Gottorff/ die Lehensfolge in beeden Herrschafften Oldenburg und Delmenhorst betreffenden Sachen/ ist also zu Recht erkant/ daß des gedachten Klägers Söhnen und Erben die Lehensfolge in gedachten Grafschafften gebühre/ wie sie dann denselben hiemit adjudicirt/ Beklagter hingegen seinen daran inhabenden Theil/ una cum fructibus perceptis & percipiendis nec non ex pactis nach Richterlicher Ermässigung sub trno. 2. M. & pœnâ decem marcarum auri puri abzutretten und zu restituiren condemnirt/ auch die anno 1649. den 6. April auffgerichtete Pacta, so viel die Lehen betrifft/ sampt der hierüber per sub- & obreptionem außgewürckter Confirmation, cassirt und auffgehoben; Sed tandem Dux Plönensis Comitatus illos anno 1676. Regi reliquit, cui in compensationem *Segeberg*, Norburg/ *aliaq; loca* vicina. Fratri Augusto Friderico constitutum est Apennagum 20000. millium Joachimicorum, qui hodie est Episcopus Lubecensis;

Comitatus Oldenburgicus.

sis, quem illi frater Regis, & Antecessor Anno 1666. cessit, Coadjutoris locum tunc sibi reservans.

Nunquam cessaverunt controversiæ inter Regem Daniæ & Ducem Gottorpiensem, qui cum pro defensione sua, duo munimenta excitare vellet, & jam vere perfecisset, ortum est bellum, expedita arma, munimenta destructa, gravissima damna Duci illata, quæsita ab utraque parte fœdera & auxilia, Dehortatoria ab Imperatore decreta, & ab aliis Potentiis interpositiones factæ, donec tandem 18. *Augusti* 1700. res iterum amicabili transactione est sopita, confirmatis omnibus pactis unionum ab anno 1533. 1613. 1635. & reliquis annis subsecutis, & ut utraque pars æquali jure in Principatibus gaudere debeat, cum exsolutione 260000. Imperialium pro satisfactione Ducis, & quæ alia porrò specialia dicta transactio jam publici juris facta, in se continet, prout speciatim sequitur:

104 Transactio inter Regem Daniæ, & Ducem Holsatiæ.

Articulus I.

Soll alles das jenige / was bey diesen Irrungen und Kriege von einem Theil gegen den andern und dessen angehörige zu Wasser und Land widriges geschehen / durch diese Amnestie völlig auffgehoben / und abgethan seyn / und nimmer weiter gedacht / viel weniger gegen jemand deßwegen weiter einige Ansprach oder Prætension gemacht werden. In specie sollen auch dieser Amnestie mit geniessen die Städte Lübeck und Hamburg / und alle deren Einwohnere und Angehörige / und selbigen wegen alles dessen / so bey und occasione dieser Troublen passiret seyn könte / nimmer einig Leyd zugefüget / noch jemanden deßwegen die geringste quæstion movirt werden.

Articulus II.

Werden die Uniones anno 1533. und 1623. (ausserhalb was wegen Auffhebung der Souverainität in den Nordischen Friedensschlüssen de anno 1658. und 1660. annullirt /) auch alle biß ad annum 1635. errichtete Pacta und Verträge / die Westphälische / Nordische / Fontaineblauische / Altonaische Friedens- auch Glückstättische Recesse hiermit nochmahlen bestättiget / jedoch / daß besagte Uniones als fœdera perpetua nicht weiter / als nach ihrem wortlichen Inhalt zu expliciren / und sollen die künfftige Irrungen per amicabilem compositionem, unter sich aber durch vermittelung darzu erwehlender Puissances abgethan werden.

Articulus III.

Die Communion wird continuirt / jedoch ohne præjuditz der in dem Nordischen Frieden annullirten / und nachgehends in dem Glückstättischen Recess bestättigten Disposition, wegen Theilung der Prælaten / Ritterschafft und Städte / wie auch mit dem expressen Beding / dz / was hierunter nit mit gesamter Hand geschicht / vor ungültig gehalten seyn soll; hingegē hat ein jeder Theil in dē schon getheilten Ländern / Aemptern und Städten die Souverainität gantz allein / und privativè ohne einige Hinderung / unter Prætext einiger Communion zu exerciren.

Articulus IV.

Daß beyde Theile in den beyden Fürstenthümern in völliger Egalität stehen / und paria Jura geniessen sollen.

Articulus V.

Soll die Landes-Defension comuni consilio durch die darzu erforderte Mittel auff gemeinen Land-Tagen bestritten werden: was aber einen jeden Theil betrifft / soll Sr. Durchl. verbleiben das plenum & liberum jus armorum, armandi, fœderum & fortalitiorum, und dessen freyes Exercitium, doch daß ja kein Theil Vestung erbauen soll / näher als 2. Meil Wegs an denen ein und den anderen Theil besitzenden Vestungen / (2.) auch überall näher nicht / dann auff eine Meil von des andern Territorio, (3.) auch nicht näher als auff eine Meil Wegs an denen ordinairen Strassen von Flensburg nach Rendsburg / und von dar nach Itzehoe / Glückstatt und Hamburg. (4.) Ist verglichen / daß kein Theil mehr als 6000. Mann zu Pferd und Fuß in beyde Fürstenthümer bringen soll / und bleibet dem Hertzog frey / 3000. Mann von den Reichs-Ständen / oder auch gar biß 6000. Mann von frembden Potentaten / jedoch daß diese letztere ihrer vorigen Pflicht erlassen werden / auffzunehmen.

Articulus VI.

Der Altonaische Vergleich soll à dato ratificationis innerhalb 6. Wochen ad literam, und mit restitution des Guts Gottes-Gabe exequiret werden.

Articulus VII.

Auß der Vestung Christianpreiß sollen die Gottorffische Angehörige / und besonders die Statt Kiehl nicht graviret werden; widrigen / und auff Ansuchen innerhalb 6. Wochen nicht reparirenden Falls / dem Herrn Hertzogen seine jura salva & integra reservirt bleiben.

Articulus VIII.

Wegen des Lübeckischen Capituls-Pacti an Seiten Hollstein-Gottorff / wegen der Bischoffs-Wahl auff 6. Generationen, welchen Ihr. Kön. Majestät weder directè noch indirectè entgegen handlen lassen wollen.

Articulus IX.

Bewilliget der König / dem Herrn Hertzog 260000. Reichsth. zwischen hier und trium Regum anno 1701. ohnfehlbar zahlen zu lassen; dahingegen der Hertzog / und vicissim der König / allen wegen Schadloßhaltung auß diesem Krieg und sonst movirt und movirenden Prætensionen renunciiren. Was an Domain-Gefällen / und beyde Theile über den 14. dieses erhoben / soll bonâ fide restituirt werden / wie auch / was an Contribution in des andern Landen / Aemptern und Städtē biß gemeldten 14. dieses nicht würcklich gezahlet / cessiren: die bey Ritterschafft und Prælaten außgeschriebene Contributiones aber bißzu Ende dieses Monats gezahlet und exequiret werden.

Articulus X.

Die bey Schleßwig belegene 2. Königl. Vogteyen Breckel und Ulseins / und dann

das

das Dorff Feddering in Norder-Ditmarschen gelegen / sollen gegen ein æquivalent auß den Schleßwigischen Capital-Gütern permutirt werden / und offeriren auch ihre Herren vicissim zu dergleichen permutiren.

Articulus XI.

Der zu List im Ampt Tundern Königl. Seiten auffgerichtete Zoll / soll von denen Gottorffischen Unterthanen/auch von denen Kauffmannschafften / die directè auß zur See/ und von Tundern gehen / nicht gehoben werdē/alle übrige Gravamina sollen auch von beyderseits Räthen in Hamburg innerhalb 6. Wochen à die ratificationis abgethan werden.

Articulus XII.

Als bey diesen Troublen von Ih. Durchl. zu Braunschweig-Lüneburg-Zelle eine Schantze auff die vor dem Hamburgischen Hafen in der Elbe gelegenen Insel / der Greven-Hof genannt / gelegt worden: So ist von derselben / daß solche Schantze so fort nach der ratification dieses Tractats evacuirt / und rasiret werden soll: hingegen aber auch an Seiten Ihro Königl. Majestät zu Dennemarck Norwegen/rc. hiemit versprochen worden / daß die Erbauung obgedachter Schantz nimmer zu jemands Præjuditz allegiret / noch von der Insul des Greven-Hofs / und was allda noch ferner sich ansetzen möchte / der Schifffahrt einige Hemmung noch Hindernuß geschehen soll.

Articulus XIII.

In diesen Frieden und Amnestie werden mit eingeschlossen die hohe Guarants des Altonaischen Vergleichs / und dero Successores; und versprechen Ih. Königl. Majestät zu Dennemarck gegen Ih. Königl. Majestät zu Schweden / wie auch das Durchl. Hauß Braunschweig-Lüneburg an ihrer Seits an guter Freundschafft nichts ermanglē zu lassē.

Articulus XIV.

Die Röm. Kayserl. Majestät / und übrige hohe Puissancen / wie auch die / so bißhero die Guarantie der Altonaischen Tractaten angenommen / nicht weniger auch Ih. Königl. Majestät in Franckreich / und die Chur- und Fürsten des Reichs / zu welchen ein und ander Theil ein Vertrauen haben möchte / welche dann innerhalb zwey Monat zu benennen / sollen invitiret werden / beyden Theilen die Guarantie dieses Tractats / und der dabey errichteten Neben-Articulen zu leisten.

Articulus XV.

Die ratificationes über diesen Tractat sollen in 7. Tagen à dato, und eher / da möglich / in Segeberg außgewechselt werden. Hæc sunt acta novissima, quæ his diebus in lucem prodierunt, reliqua tempus aperiet.

105 Civitas Hamburgensis. Controversia quoque nota est inter Duces Holsatiæ & Civitatem *Hamburgensem*, quæ in Comitiis Spirensibus anno 1570. libertatem suam defendit, & adhuc pro Statu Imperii habetur, *Gilman. tom.* 1. *Symphor. part.* 1. *tit.* 3. *vot.* 3. *pag.* 220. *num.* 1. *Reinking. de regim. sec. lib.* 1. *cl.* 5. *cap.* 3. *num.* 35. & ab ejus decretis immediatè ad Imperatorem appellatur. Imò anno 1618. lis inter Holsatiæ Duces & Civitatem decisa legitur per sententiam sequentem:

In Sachen des Kayserl. Fiscalis Ampts halber Klägern contra Holstein, pro interesse, und Hamburg / ist die Sache vor beschlossen hiemit angenommen / darauff und allem Fürbringen nach zu Recht erkant daß gedachten Hertzogen vorgewendtes interesse angeregter exemption halber ungeachtet / Burgermeister und Rath der Röm. Kayserl. Majestät / und des Reichs hohen Obrigkeit / und ohnmittelbahren Subjection sich beklagter massen eigenes Gewalts zu erbrechen / und frey zu machen / nicht geziemet / noch gebühret / sondern daran zu viel und unrecht gethan / sich dessen hinfüro gäntzlich zu enthalten / und daß besagte Stadt Ih. Kayserl. Majestät und dem H. Reich ohne Mittel zuständig / unterworffen und verwandt / auch von männiglich darfür zu erkennen / und deswegen sie Burgermeister und Rath des Reichs Anlagen / Steuer und Bürden zu leisten / auch derselben Außstand zu bezahlen schuldig / und zu solchem allem zu condemniren / und zu verdammen seye: jedoch mehr-erwehnten Hertzogen ihre Sprüch und Forderungen / so sie sonsten gegen gedachte Stadt zu haben vermeynen / ordentlicher Weise Rechtens / ob sie wollen / außzuführen / hiemit unbenommen / sondern vorbehalten / rc.

Dicitur quidem ab hac sententiâ peti tam esse revisionem anno 1619. *Londorp. act. publ. tom.* 2. *lib.* 8. *tract.* 2. *n.* 1268. Civitas tamen anno 1545. & 1551. moderationem obtinuit collectæ Imperialis, umb 10. zu Fuß / gibt solchem nach Monatlich zu Roß 20. zu Fuß 120. thut an Geld 720. fl. Zu Unterhaltung deß Kayserlichen Cammergerichts gibt sie Jährlich $162\frac{1}{2}$. fl.

Vocata est ad Comitia Imperii ab Imp. Friderico III. anno 1473. anno 1479. anno 1484. 1488. 1497. 1501. 1504. 1508. 1509. 1510. 1511. & sequentibus annis, ad quas Citationes Hamburgenses in Comitiis comparuerunt. In Comitiis Imperii anno 1510. Civitas Hamburgensis pro Civitate Imperii immediata publico Imperii Decreto declarata est, in verbis: Daß Ih. Kayserl. Majestät / auch die Churfürsten / Fürsten und Stände des Reichs / auß viel glaubwürdigen Urkunden / auch sonderlich auß allen Reichs-Anschlägen / von langen Jahren hero eygentlich berichtet seyen / daß die Stadt Hamburg jederzeit / für und als eine Stadt des Heil. Reichs angeschlagen und gehalten / auch zu dem Reich gehörig / und wie andere Städte des Reichs / von Röm. Kaysern und Königen mit sondern Gnaden und Privilegien begabet und versehen / und niemahls von dem Reichs-Anschlag außgelassen oder abgesondert worden. Und deswegen nicht anderst dann für eine Reichsstadt zu halten; So seye sie auch dabey zu erhalten / und wofern der König in Dennemarck / oder Hertzog zu Hollstein sich beschwärt zu seyn erachten / möchten sie ihre Sprüch an dem Kayserl. Cammergericht suchen und rechtfertigen. Hoc factum est ab ipsis, sed supra relata sententia

tentia 6. *Julii* 1618. contra ipsos publicata; atque insuper 30. *Junii* 1620. Mandatum cassatorium & inhibitorium decretum est, ut Civitas Hamburgensis in comparitione ad Conventus Circulares, nec non possessione sessionis & voti, nullatenus impediatur, & omnia in contrarium acta cassentur & aboleantur. Posthæc 20. *Maii* 1630. demandatum Cameræ Imperiali, ut, revisione non attenta, in executione sententiæ latæ procedat, atque 26. *Aprilis* 1641. Deputatis Hamburgensibus Ratisbonnæ in Comitiis præsentibus injunctum est, ut Legitimationes suas producant, & in deliberationibus Imperii compareant; Contrà quod decretum cum Regii & Holsatici Legati conquererentur, illudque revocari & cassari supplicarent ipsis per conclusum indicatum est; Es bleibe dieses Einwendens ohngeachtet/ bey Ih. Kayserl. Majestät ergangenem Kayserl. Decreto; Atque insuper titulus: **Ih. Kays. Majestät/ und des H. Röm. Reichs Stand** confirmatus est, nec non iteratò in Comitiis Imperialibus *anno* 1654. Deputatis Hamburgensibus Legitimatio & comparitio in Senatu Civitatum Imperialium injuncta, & Quarterium, cum affixione Tabulæ assignatum est; Porrò hæc omnia confirmata per decretum *de* 18. *Aprilis* 1664. nec 24. *Novembris eodem*. Atque Civitas collectam Imperialem eodem anno exsolvit, quæ omnia deducit *Oldenburg. in Lymn. enucleat. l.4.c.25.fol.86. & in addit. ibid. f.225. & seqq.*

106 Situs, genius, & natura Danorum & Regni.

Germania, qua Baltico alluitur mari, Cimbricæ Chersoneso confinis est, parvoque maris discrimine cæteras Insulas videt, quæ idem Cimbrorum Regnum faciunt: hodie *Daniam* appellamus; Inde brevis in *Suediam* trajectus est, cui ad Boream *Norvegia* adjacet. Et hæ quidem Regiones sunt, ex quibus tantæ gentes, numero suo, victoriisque celebratæ, quodam turbinis æstu toti olim Europæ infusæ sunt. Indè Cimbri, Teutonesque, indè Gothi, Vandalique prorupere, per quos Italia, Lybia, Hispania, cum Galliæ parte afflicta est. Recentioribus seculis, quæ indè Coloniæ emigrabant, *Northmanni* dicebantur, id est, homines à septentrione venientes; Per hos diu occupata Britannia; in Galliis plurima ferro igneque corrupta sunt, sed illic post varia discrimina pax placuit, & concedentibus Gallis Neustriam insederunt, quam exindè vocavêre Normanniam. Adeò nihil in Europâ intactum illis fuit; & omnibus formidabiles, etiam vulgò indomiti censebantur. Undè tanta hodiè multitudo, & velut fons gentium aruerit, incertum est. Certè jam minus crebra in illis regionibus oppida, tantumque à mittendis coloniis absunt, ut cum bella ingruerint, externo milite uti consuescant. Crediderim barbaras Gentes, cum frugales ibi olim in inculto solo essent, ignaræque vitiorum, multa sobole increvisse. Et quoniam infelicitas terræ numeroso populo alimenta negabat, sæpè dimisisse juventutem novas sedes quæsituram; cui se spontè omnis ætatis homines applicabant; Nunc autem insano commessandi bibendique vitio obruisse genitalem vim, nec habitatores nisi suis regionibus sufficere posse. Illic Germania perpotandi studio superatur. Manè primùm excitati, Stomachum levant ingesto calidissimo potu, quem ab ipso vino igne exprimunt. Sic refectis, missa ad caput æstuantis potionis caligo somni cupiditatem facit: brevis quies est, rursusque secedunt ad potum. Vinum tunc bibunt, aut si quibus, ut vocant, cerevisia placet; Quod indè spatii ad medium diem est, negociis datur. Tandem ad prandium conveniunt, quod utique sæpè non dubitant continuatis Sermonibus in cænæ tempus extrahere; hinc ut plurimum in thalamos deferuntur, contumelias nec facere prompti, nec pati; datæ dexteræ fidem non violant, multa Germanicæ in his linguæ sunt, sed in moribus plura vestigia.

Norvegiam rari Incolæ tenent, ut plurimum venatione vitam tolerant: nullibi commodiores malis, aut navium tabulatis arbores crescunt. Gens est rudis, & apud multos veneficiis infamis. Ajunt *venalem* apud illos *ventum* esse, quem indè navigaturi emant; Ulyssis Æolique fabulam vero æquante prodigio. Diræ apud illos *hyemes*; & plerumque incautis infestæ. Torpens aër remisso, ac penè nullo sensu, occupat corpus: ne antequam perieris, intelligas te perire. Memorabili exemplo huic pesti is ereptus est, quem Numen ad Regnum Britanniarum destinaverat, tunc unius Scotiæ Rex Jacobus. Filiam Annam illi desponderat *Fridericus II.* Cimbricæ Chersonesi Rex: Sed cum illa in Scotiam veheretur, non semel in Norvegiam ejecta est, vi fortium, malisque geniis ad Veneficæ imperium ventos cientibus, quæ aliquando post facinoris pœnas luit. Sed Rex interim amore & juventæ impatiens, ad conjugem deferri constituit; provectâque jam hyeme, illud mare, glacie infame, ingressus est. Cœlo & tempestatibus luctatum Norvegia excepit, nec multò post, quæ eum vexerat navis, velut in aridam delata, ita circumstanti glacie immobilis hæsit. Res ad Jacobum delata est; Statimque libuit hoc insolenti spectaculo frui: quippe nulla suæ Britanniæ littora concretas undas tenent. Sudum erat, neque portus ab hospitio Regis procul; processit igitur, nec spirantibus ventis, nec acriter, ut videbatur inhorrescente aëre, contemplatusque paulisper glacie stratum mare in thalamum rediit, necdum aliquid de pernicie hyemis suspicatus; Sed dum foco se admovet, ex circumstantibus unus, in dexteram Regis manum, ut fortè fit, intuens, advertit vicinum pollici digitum cæruleo & exangui livore rubentem; peritusque cœli illius, ne tu, inquit, Rex, ad ignem accesseris, nocuit tibi aër, & digitum exanimavit. Sic jam affectum, pejus ignis intempestivo calore perdiderit, frigoris lues alio frigore pellenda est. Admiratus Rex primùm se læsum negat, quippe nullo doloris sensu tentatus. Sed non diu dubitavit, quin rectè moneretur. Nam stupebat rigens digitus, sensumque cum sanguinis calore amise-

amiserat. De remedio quærenti, referunt certam esse, & in promptu medicinam, cujus se salubritas, brevi quidem, sed acerrimo dolore insinuet. Id pati oportere, nisi malit intercidere digitum tam noxiâ hyeme contactum: Allatumque est, vas subito, plenum nive, non quidem ad ignem domita, sed per ipsum triclinii teporem jam sensim diffluente. Illo Rex digitum inserere ex præcepto incolarum monetur: subitoque ingens dolor per torpentes paulò antè articulos penè illius patientiam excussit. Remeantis in digitum sensus documentum primum fuit, quod doleret. Eo modo Rex incolumis evasit. Admonitoque tam improvisi mali facilior postea cautio fuit, vel certè medicina; quippe & paulò post aurem dexteram equitantis eadem pestis adussit.

SUECIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

107. *Bella inter Reges Sueciæ & Daniæ ab omni ferè tempore.*
108. *Conjunctio & separatio horum Regnorum.*
109. *Antiquitas Regni Sueciæ.*
110. *Suecorum origo.*
111. *An Sueci Imperio Rom. subditi aliquando fuerint?*
112. *Tria Regna, Suecia, Norvvegia, Gothia; Norvvegia vero Danis paret.*
113. *Vastitas & magnitudo Regni, Laplandia, Finlandia.*
114. *Res militaris.*
115. *Proventus Regis.*
116. *Elocatio filiæ Regiæ.*
117. *Præcedentia Regum Sueciæ, & quid observatum in Instr. Pacificationum.*
118. *Regnum Sueciæ crevisse sub felicitate armorum Regis Gustavi Adolphi & seqq.*
119. *Series Regum.*
120. *Biorno primus Rex Christianus.*
121. *Ericus III. Acad. Upsaliensis conditor.*
122. *Gustavus introductor relig. Luther. in Sueciam, & Regnum hereditarium.*
123. *Sueciæ Regnum absolutum & souveranum.*

107 EX modo antecedente Daniæ Regum Historiâ, satis patent bella, inter illos & Sueciæ Reges, omnibus ferè temporibus continuata; Cædes ipsorum utrinque Regum, uniones Regnorum, eorum vicissim separationes, ruinæ Provinciarum, variique casus & eventus. Regnum quippe Daniæ sæpius fuit cum Regno Sueciæ conjunctum, sæpius etiam separatum, sibi consulens, & ha-
108 bens Regem suæ gentis; *Boxhorn. in histor. univers. pag.* 1056. Operæ itaque pretium est, Regni quoque Suedici & Regum historiam considerare. *In historia Suecica ex officinâ Elzeveriana. pag.* 2. narratur; Sueciæ Regnum
109 reliquis antiquius esse, à cujus Regibus tum Danorum tum Norwegianorum veteres descenderint Regum familiæ, & quod *Dan* primus Danorum Rex filius fuerit *Humeli* Suecorum Regis undecimi; Post quem variæ mutationes contigerunt, & idcircò in dicta historiâ Elzeverianâ agitur de ingenio, moribus, & consuetudinibus Suecorum, de regimine politico & civili, de Jure Suecorum Gothorumque regali, unico Rege, & unicâ Regali coronâ, de Regis electione, non successione, de Regis juramento, de juramento Legiferi, & aliorum, de Regis novi assecuratione & deductione, de Coronatione & benedictione Upsaliæ, de electione Consiliariorum & juramento, de Matrimonio Regis, de servitiis Nobilium, & aliis multis.

110 Suecorum origo. Suecorum Danorumque populos & Reges jam olim Germanis accensuit, & retulit eos intra Suevos *Tacitus de morib. Germ. c.* 44. dum dixit: *trans Lygios, Gothones regnantur paulò jam addictius quàm ceteræ Germanorum Gentes; nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemovii.* Omnium *harum gentium insigne, rotunda scuta, breves Gladii, & ergà Reges obsequium. Suionum hinc civitates, ipso in Oceano: præter viros, armaq; classibus valent. Est apud illos & opibus honos; eoq; unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi. Trans Suionas aliud mare, pigrum ac propè immotum, quo cingi claudiq; terrarum orbem hinc fides, quod cadentis jam solis fulgor in ortus edurati, adeò clarus, ut sidera hebetet,* & quæ præterea apud illum leguntur. Sed & lingua ipsos arguit Germanos, antiqua, & nullis exterarum Gentium invasionibus victoriisque vitiata. Ac si de origine certandum sit, videri possunt ab his potius Germani, quam ipsi dicti à Germanis: Primi enim Cimbri, Teutonique ex Daniâ & vicinis locis in Italiam profecti, quum se fratres vernaculè vocarent, à Romanis Germani (quo nomine fraternitas significatur) appellati sunt. Nunquam in has terras Græci, *nun-* 111
quam Romani suis armis penetrarunt, quo fit, ut adhuc omnia apud ipsos integra atque incorrupta sint. Ipsi potius suis olim relictis sedibus, Germaniam, Galliam, Hispaniam, Italiam, Hungariam, Bohemiam, Africamque perruperunt, suique apud illas gentes sermonis & victoriarum vestigia reliquerunt. Ab his enim profecti sunt Gothi, Ostro-Gothi, Westro-Gothi, qui primum Tauricam Chersonesum, inde vicina Thraciæ ad Istrum loca, ad extremum Italiam, Hispaniamque occuparunt. Et distinguuntur hodiè similiter his locis Gothi in Orientales & Occidentales. Hinc Reges se scribunt Sueciæ ac præterea Gothorum ac Vandalorum Reges. Qui barbaros hos vocant, magis id faciunt imperitia Gentis, & aliorum exemplo, quàm certo judicio. Sic Græci quondam Romanos, Romani Græcos per convicium vocavère: Neque aliter Germanos, Seneca, Plinius, Tacitus, appellant. Nulla verò hodie est inter Christianos Gens, quæ certiora habeat altioraque suæ antiquitatis documenta. *Scandiam & Scandinaviam, & Balthiam, & Basiliam* veteres vocaverunt, quicquid terra-

terrarum sinu Balthico & Oceano clauditur, adhæretque Orientem versus Russiæ. Sunt
112 autem in eâ Regna tria, *Norvvegia, Suecia* & *Gothia*: Sed in his eminet Suecia, quæ etiam diu cæteris imperavit, licet nunc *Danis* pareat *Norvvegia*; Atque hæc causa est, cur Sueciæ Reges *tres* in suis insignibus gerunt *coronas*: quod quidem non aliter quoque fit à Daniæ Regibus, quam quod ipsorum quidam Sueciam aliquando rexerunt; Suecorum verò Regni vastitas vel ex eo potest in-

Tria regna, Norvvegia, Suecia, Gothia, & inde tres coronæ.

113 telligi, quod à *Stockholmia* urbe Regiâ usque ad fines *Lapponum* septentrionem versus mille numerentur milliaria Italica, & à limite extremo Daniæ Orientem versus usque ad Stockholmiam, quæ in medio Regni situ posita est, iter sit expedito equiti quindecim aut viginti dierum, atque ut hæc una simul Italiam, Galliamque credatur magnitudine excedere, non accensitis adhuc *Lapponibus* & *Finlandis*; quorum accessione multo etiam esset major, quum Lapponum sedes ipsi Sueciæ magnitudine ferè par sit. Planities in Suecia ingentes sunt, montes crebri, plerique sylvis obsiti, pinus, abietes, quercus ferunt: in quibus tamen sparsim excisis arboribus habitatur. Lacus ingentes & piscosi: amnes multi, sed ob arborum truncos, & natantes glaciei crustas parum navigabiles. Ager omnium Aquilonarium fertilissimus. Ducatus in eâ sunt undecim, Oplandiæ, Gothiæ Orientalis, Gothiæ Occidentalis, Dalakarliæ, Finlandiæ, Smalandiæ, Vestmaniæ, Abæ, Satagundæ, Careliæ, & Tavastiæ. Comitatus duodecim Helsingæ, Angermaniæ, Gestricæ, Medelpadiæ, Boddiæ Orientalis, Boddiæ Occidentalis, Olandæ, Vermlandæ, Nericæ, Daliæ, & Olandiæ Insularis. *Ostrogothiæ* metropolis est *Lincopia*; Westro-Gothiæ *Scara*, sedes Episcopalis Oplandiæ, *Upsalia*, Archi-Episcopatu & Schola publica, ac præterea antiquis Regum sepulturis celebris. *Stockholmia* urbs totius Regni præcipua est. *Gripholmia* mercatorum exterorum frequentia nobilitata. Ad oppidum Strengis imminens lacui conspiciuntur Saxa insculpta vetustis Epitaphiis, qualia etiam ad Scara permulta sunt, mirum sanè huic genti *rupes pro libris, Saxa pro Bibliothecis* fuisse. In *Sudermannia* oppida sunt Felge & Strengenes, cum Arce Griphisholmia. In Oelandia Arx est Borgholm munitissima. In Nericia Orebro, ad Melerum lacum, ubi Ericus Rex captivus detentus est. In *Finlandia* urbs Episcopalis est Viburgum, munimentum adversus Russos, oppidum Abo, & supra illud Elsingosos. Est, & Revalia in Livoniâ Jures Suecici. In Upsaliensi diœcesi parœciæ numerantur 171. In Lincopiensi 226. in Vexensi 210. in Scarensi 200. atque amplius, in Stregniensi centum. Episcopatus Abiensis in Finlandiâ Ecclesias parœciales habet quingentas: atque ex his conjectura fieri potest amplitudinis & potentiæ illius Regni. Sermo Incolis ut plurimum triplex, Suecicus, Saxonicus, Finnicus; quorum illi à Germanico non distant nisi dialecto. *Aër* ferè ubique tersus, temperies tolerabilis, etiam hybernis mensibus, itaque caldaria in morum reliquorum Germanorum non habent; Sed & ipsi *incolæ frigoris* sunt *patientissimi*, adeò ut in obsidionibus constet, milites in excubiis horas perpetuas octodecim perdurasse brumæ tempore. Natio omnis sagax, industria, artium discendarum avida, exercendarum gnara, sobria etiam & attenta: quò fit ut ad *centesimum trigesimum* aut *quadragesimum annum* quidam vitam prorogent. Reges non successione mera, neque vera sorte capiuntur: sed si in genere Regis proximus virtutes habeat imperio dignas, eligitur, præficiturque imperio. *Consiliarii* ipsi sunt duodecim, selecti ex omni Regno ob eminentem prudentiam; Provinciæ cuique præfectus est Consul unus, quem ipsi vocant Lenesmannum, huic subsunt vicarii vel locumtenenentes. Utrisque præest legifer, veluti supremus Judex, daturque provocatio à vicariis ad Legiferos, qui ipsis dicuntur Lagemens, inde ad consilium Regium, ac tandem ad ipsum Regem. Sola *Smalandia*, quæ confinis est Daniæ, habet 52. istiusmodi vicarios.

Vastitas seu magnitudo regni.

Laplandia.

Parœciæ.

Incolarum natura.

Res militaris etiam exactè ordinata est; In 114
singulis quippe provinciis certus est equitum & peditum numerus. In Suecia, Gothiaque numerantur vexilla sive cohortes duæ & triginta; singulæ quingentorum, interdum etiam sexcentorum aut septingentorum capitum. Milites plerique Sclopeto armati sunt; nam lancearum ob sylvas nullus est usus. Magna genti patientia in adversis, & cum desidiæ odio singulare laboris studium, itaque milites non per ignaviam tempus transmittunt, sed præter officia militaria, & parendi obsequium, norunt ipsi calceum suere, vestem conficere, ex junco stoream texere, venari, & nunc avibus, nunc piscibus insidias struere. Eadem *rusticorum* per universam Sueciam ratio est, opificia enim extra majores urbes non exercentur. Cuique vexillo præsunt Capitaneus & suffectus unus, sive Vicarius. Stipendium Capitaneo est vestis annua à Rege, cum 40. taleris, & immunitate vectigalium; Militi menstruum est talerus unus, præter diurna cibaria, quæ vel à civibus, vel, si castra fixa sint, à Rege subministrantur. Is ab hoste captus redimitur à Rege: equus si bello cadat, compensatur. Equiti annuum stipendium non est nisi talerorum 20. præter vestem & immunitates. Undecim sunt vexilla equitum ordinaria in Suecia & Gothia: duo in Finlandia adversus Russos. Militem nauticum dant Finni, Angermanni, Dalecarli. Habet enim Rex ordinariè naves bellicas 50. quibus præest maris Præfectus, earumque pro necessitate augetur numerus; quum neque materies navibus exstruendis deesse possit, ob sylvas, neque tormenta, ob ingentem metalli copiam, quam fodinæ suppeditant, neque socii navales, ob portuum & Insularum multitudinem: Et sunt pleræque in illis locis *pugnæ navales*; hyeme verò committuntur etiam *acies in glacie*. Aliter autem exercitus à Rege, distributis per capita viritim carnibus, lardo, butyro, caseo, hordeo, pane, cæteris-

Res militaris.

risque ad vitam necessariis. *Tormentorum aheneorum*, ad globos pulvere nitrato propellendos magna per Sueciam vis, ob copiam metalli, quod insigni proventu fodinæ suppeditant. Creduntur amplius in Regno esse quam *octo millia ingentium tormentorum*: Stockholmensis sane arx quadraginta habet eximia: quod si artificum copia materiæ ubertati responderet, sufficeret solum hoc Regnum ad tormenta reliquis regnis Europæ subministranda. *Proventus Regii petuntur* ex fodinis, vectigalibus, decimis & bonis Ecclesiasticis. In Westmannia urbs est Arosia, ad quam argenti metalla sunt præstantissima, adeo pura, ut artifices ex quindecim argenti libris unam auri dicantur extrahere. Montes quoque, qui Succiam à Norwegia disterminant, complures habent argenti, æris, plumbi, ferri, chalybis, sulphuris, fodinas; cuduntur ex argento taleri Suecici, Germanicis optimis nequaquam bonitate inferiores. Cedunt autem ex mineris Regi decimæ. Nisi ubi ipse Rex suis impendiis fossores alit. Ac ni agricolæ periculo agrorum suorum dispendiorumque deterriti, vererentur, ne si latentes venas proderent, cogerentur ipsi & ligna fossoribus, & victum suppeditare, multò adhuc plures innotescerent fodinæ, cum egregia proventuum regiorum accessione, potestque vel ex eo fodinarum istarum omnium fructus æstimari, quod ex duabus tantum aut tribus decimæ æris excedant quotannis summam triginta millium talerorum. Penduntur præterea *Regi vectigalia*, & *decimæ frumenti, hordei, avenæ, butyri, piscium, boum, pellium*, aliarumque rerum istiusmodi, quarum rationes in Archivis Regiis exactè haberi solent. Ac si suscepto bello exercitus alendus sit, significatur protinus provinciis, quarum singulas copiam annonæ, rerumque ad bellum necessariarum, in castra mittere oportet.

Tormenta. | 115 Proventus Regis. | Argenti fodinæ.

116 *Si Regis filia* elocanda sit, significatur similiter, ut pro rata singulæ conferant ad constituendam summam *centum millium talerorum*, qui dotis loco dari solent, præter vasa argentea, & supellectilem domesticam: quibus Rex ipse etiam de suo addit, quantum libet. Proventus qui è pellibus petitur, non est semper uniusmodi: Major enim exigitur pellium copia, quum nivibus omnia tecta sunt; ac quo hæ densiores fuerint, eò est uberior animalium in Lapponiâ captura. Sunt autem *pelles* pleræque nobilium ferarum, atque imprimis *Sabellarum*, quibus in reliquo orbe immane est pretium, ac penè auro & gemmis par. Neque aliud pendunt Regi Lappones quàm istiusmodi pelles, ut qui artium omnium ignari soli venationi vacent. Atque hæc quidem Lappones Regi subditi: Sylvestres enim qui *Wiltlapmanni* dicuntur, Regem & Dominum non agnoscunt. Sunt in hoc tractu *Caroli*, quæ vox viros significat; Unde & frequens in Suecia Carolorum nomen. Sic *Dalecarli*, viri qui vallem incolunt, *Bergcarli*, qui montes. Sueciam, Regnum Europæ, denominatum putant à Sueonibus, qui Suevorum gentes fuerunt, in Germanico Oceano sitæ, & quas nostra ætas *Suedos*, sive Suecos vocat.

Elocatio filiæ Regiæ. | Wiltlapmanni.

117 De præcedentiâ Regum Sueciæ fusè tractat *Andreas Crusius in tractat. de præeminent. sess. & praeced. cap. 6.* ubi dignitatem Suecorum ex assertione *Nicolai Ragualdi, sive Ravalli Gothi Vectionensis & Archi-Episcopi Upsaliensis* defendit, quod primus inter omnes Principes Christianos locus debeatur Suecis, cum dictus Ravallus esset Orator Regis Suecorum Erici in Concilio Basiliensi, cujus totam orationem & protestationem refert *Nicol. Crus. d. l.* Quamvis enim non desint, qui fabulosam existimant Regum Suecorum seriem, quæ à *Magogo* Noachi ex Japhete filio deducitur, eò quod in tantâ temporum obscuritate de veritate rei haud constet, & inania tantum recenseantur nomina: Tamen alii Suecorum præcedentiam & honoratiorem in sessione locum à vetustate potissimum & antiquitate gentis deducunt, eò quod jam diu ante Caroli Magni Imperatoris tempora Suecia suos habuerit Reges nulli subjectos, *Bert. in German.* qui cum aliis putat, *Magog* Nepotem Noachi, primum cum familia suâ Sueciamque Gothiamque occupasse, anno mundi 1745. 88. post diluvium. *Joannes Magnus Gothus ex Regia familia oriundus Archi-Episcopus Upsaliensis lib. 1. Gothor. Suecorumq; histor. cap. 5.* ubi ait: *fuerunt Magogo 5. filii, quorum primus Suenno, Sueonicæ gentis propagator, & Rector*, secundus Getha, reliqui prompto obsequio fraternum illorum imperium coluerunt. Quicquid sit, obscurum haud est, antiquissimam esse Gothorum gentem, & non alibi fixam habuisse sedem, quam in Suecia, asserente *Anthur. Duc. de usu & author jur. lib. 2. cap. 14.* Suecos ante natum Christum sæpius terrori fuisse Romanis, & præ reliquis litterarum scientiarumque cultores extitisse, & *S. Anscharium* primum fuisse Gothorum Suecorumque Pontificem. Reliqui tres filii Magogi vocabantur Thor, Gasman, & Ubbo; Itaque asserunt Regibus Sueciæ præcedentiam, propter numerum trophæorum, gloriam debellatarum gentium, antiquitatem sceptri & fascium, atque potentiam tam vasti Imperii. Interim tamen in *Instrumento Pacis Polono-Suec. anno 1660. d. 3. Maij.* Polonus præponitur Sueco, sed in Latino textu Suecus præponitur Polono. Item in *Instrum. Fœderis Sueco-Gallici de anno 1661. 12. Septembr.* ad Fontem bellæ aquæ, sive Fontainebleau, conclusi, & Holmiæ ratihabiti, Suecus præponitur Gallo, vid *Diar. Europ. contin. 5. in append.* it. in alio fœdere *de anno 1661.* idem disponitur. *vid. Theat. Europ. p. 2. pag. 324.* Sed in Instrum. Dano-Suecico de anno 1660. Danus præponitur Sueco, etiam im Stettinischen Vertrag de anno 1570. In Pacificatione verò Rothschildica de anno 1658. Suecus præponitur Dano; Alternativam harum duarum Coronarum vid. *apud Horn. O. P. p. 1. pag. 95.* Variantes *vid. apud Nolden de Stat. Nobil. c. 9. n. 107. & seqq. Crus. de praeced. l. 3. c. 7. n. 9. 10. & 11.*

Præcedentia Regum Sueciæ. | Magog. | Suenno.

Olim quidem Sueciæ Regnum non erat 118

adeò

adeò magnum, sed felicitate armorum *Gustavi Adolphi, Christinæ* & *Caroli Gustavi* Regum, septentrionalis Leo mugitu suo terrorem injecit. Comprehendit autem hodiè Sueco-Gothici Imperii potentia præter Regnum Gotho-Suecicum *Finlandiæ magnum Principatum* (qui magnus Principatus Testamento Gustavi I. tributus fuit Johanni filio, fratri Erici Regis Sueciæ, quâ ratione etiam hodiè Suecis paret) *Laplandiam* (Lappi autem in duo genera distincti, *Occidentales* Regi Sueciæ parent; Orientales, Dicklopi dicti, *Moscovitici* sunt juris, de controversia gliscente, vid. Rechts-Ansprüche hoher Potentaten/*rc*. *p. m.* 257. *Livoniam Occidentalem*) vid. pacificationem Olivensem; An autem de Jure ad Imperium Romano-Germanicum pertineat, vid. *Oldenb. in Limn. Enucl. lib.* 1. *c.* 7. *n.* 19. *Conring. de finibus Imperii. c.* 29.) partem *Novogradiensis terræ*, cum *Ivanogrod*, *Jama*, *Caporio*, & *Notoburgo* &c. confirmata traditione Kexholmii, quod in solutionem erogatorum belli sumptuum Sueciæ Regi resignaverat *Basilius Ivanovviz*, Moscorum magnus Dux. Videatur der Außzug eines Friedensschlusses de anno 1661. zwischen Schweden und Moscau. Nec minus in Daniam nunc extensa sunt Pomœria Suecica, ex quâ traxerunt Scandiam, Hallandiam, Bleckingam, &c. *per pacificationem de anno* 1658. *art.* 5. *it. pacif. do anno* 1660. *art.* 4. Der K. Majestät und Cron Dennemarck Cession-Brieff an den König und Cron Schweden über das Land Schonen refert *Theatr. Europ. part.* 8. *pag.* 752. *it. Londorp. Cont. tom.* 8. *c.* 157. Antiquas prætensiones exhibet *Pastorius in flor. Europ. Contin.* 4. *p.* 2. *pag.* 135. *& seqq.* & in specie von der Insel Huen. Sed Bornholmium Danis restitutum est vigore *Instr. Pac. de anno* 1660. *art.* 15. & Sueciæ Rex ejusque subditi fuerunt exempti à vectigalibus in Oresundo & freto Balthico *art.* 4. *Instrum. Pac. de anno* 1658. acquisiverunt etiam omnia jura in Insula Rügen, quæ antea Danis competebant. *art.* 7. *dict. Pacif. Rotschildicæ*. Etiam Suecica arma in Germaniam progressa, acquisiverunt Ducatus *Bremensem*, *Verdensem*. (cum præfectura *Wilshusen*,) *Pomeraniam citeriorem*, & in ulteriori Pomeriana varia loca cum *Principatu Rugiæ*, per *Instr. Osnabrugens. art.* 10. dominium *Wismariense*, fortalitium *Walfisch*, cum præfecturis *Poel & Neuen-Kloster*. Et parum abfuit, quin Curlandia, Samogitia, & Borussia Carolo Gustavo cessa fuissent, si militem in Poloniam effusum in his terris continuisset, estque adeò ipsorum potentia satis magna, ut nullum ferè magis timeant, præter Moscoviæ magnum Ducem. In actionibus Sueci non apparent leves, non fastuosi, non crudeles, ut Moschi; non elati animi, sed candidi, ut Germani; paucis sunt contenti, fortes ad sua tuenda, & ubi occasio datur, ad aliena occupanda; Notabile est hoc, quod in Suecia etiam *Rustici jus Comitiorum habeant*, etiam hodiè rustici Scanienses cum aliis. Discordiæ cum Danis ortæ sunt ex dissoluta Regnorum unione. De controversiâ cum *Civitate Bremensi* videri potest infrà verbo Bremen. Uti & de expectantiis Regi Sueciæ concessis, verbo Schweden; *& Gastel. de Statu publ. Europ. c.* 6. *n.* 108. *& seqq.*

Redeamus ad seriem Regum, & filios Ma- 119
gogi, inter quos ultimus

Ubbo in Suecos imperium exercuit, mortuo fratre suo Suenone, anno 246. circiter post diluvium. Hic Upsaliam exstruxit, & illi, qui sequuntur, post hunc regnasse dicuntur, — Ubbo.

Siggo Suecis nempè cum Imperio præfuit annis 65. post hunc — Siggo.

Berico Rex Sueonum & Gothorum fuit. Huic successit — Betico.

Humulphus ejus filius natu maximus. Hunc excepit *Humel* filius ejus primogenitus, quo tempore Dani, ipsi subjecti rebellarunt; postea à Saxonibus vexati, coacti sunt duos illius petere filios, Dan & Angul, pro defensione sui & Imperii administratione, devictis ergo Saxonibus, *Humel* Gothis, Suecis, aliisque imperavit. — Humulphus. Humel.

Gothilas ejus filius ipsi successit, quem successione excepit. — Gothilas.

Sigthung pater pulchræ *Gra*, de qua adhuc cantiones incolis restant. Post hunc — Sigthung.

Scarin Rex Gothorum factus, sed à Gram brevi post in pugna occisus est. Contra quem interfectorem — Scarin.

Suibdager Rex Norwegiæ, Gothorum & Suecorum Rex electus est, qui Regem Gram Danorum superavit, ipsumpue vita exuit, in quo prælio Asmundus filius Suibdageri, illiusque successor obierunt. Successit demùm — Suibdager.

Uffo filius dicti Asmundi, qui ejecit *Hadingum* regione. — Uffo.

Hunding frater Uffonis, pacem cum Hadingo fecit, postea falsò informatus, quod Hadingus per Guthormum suum generum occidisset, ut monstraret, quod in hoc facto esset innocens, mortem sibi in vase pleno mellis elegit. Posthunc regno potitus est — Hunding.

Regnerus, postquam *Thorildis* materterræ suæ insidias evasisset, cui iterum successit — Regnerus.

Hothebrot ejus filius, qui Regem Daniæ superavit, ipsumque vita privavit; occubuit demum cum exercitu in mari, & reliquit successorem filium suum — Hothebrot.

Attilam I. quem excepit frater ejus — Attila I.

Hotherus qui in prælio contra Danos occubuit, succedente illi filio — Hotherus.

Roderico, cognomento *Slingenband*, cui successit — Rodericus.

Attila II, filius Roderici, qui posteà à Danis occisus est, post hunc regno potitus est — Attila II.

Botuildus Attilæ filius, succedente hinc — Botuildus.

Carolo Borvildi filio minore, hinc successit. — Carolus.

Grimmerus, qui magnus fuit Tyrannus, & templorum expilator, per inimicos suos ferrea catena est interemptus. — Grimmerus.

Tordo ejus filius ipsi successit, qui Saxones superavit. Post hunc adhuc fuerunt Reges, scilicet Gotharus, Adolphus, Algothus, Ericus, Lindormus & Alaricus, qui autem nihil memorabile egerunt.

Gestillus, senex, Rex Gothorum & Suecorum — Gestillus.

rum demum creatus, Successorem sibi designavit *Ericum III.* cognomento Disertum, istud fastigium per merita adeptum, cujus gravia in Frothonem Danum, & una cum illo ad saniorem mentem & arctiorem amicitiam reverso, in Slavos & Hunnos memorantur bella; Sub hoc Principe natus *Salvator mundi*.

Ericus III.

Gotricus. *Gotricus*, filius Erici primogenitus, Rex Gothorum, & frater ejus Haldanus, Succorum creatus est.

Sivardus. *Sivardus I.* post mortem patris Haldani, occisi à Regni Magnatibus, cum magno labore Rex Sueciæ electus est. Successit huic

Carolus II. *Carolus II.* Nordiani minor filius, qui à Rege Daniæ Olao occisus, habuit uxorem Wildam filiam Regis Sivardi. Post hunc 40. Reges fuerunt, sed de nullo quidquam memorabile narratur, inter quos

Gostagus. *Gostagus*, crudelis valdè Tyrannus, qui circa tempora Mahometis vixit, captusque est per validum Arthum, qui ipsum laqueo jussit perire.

120 Biorno, Primus in Succiâ RexChristianus. *Biorno* tandem Regum domesticorum centesimus, Rex Gothorum & Succorum creatus, anno Christi 800. cum *Carolo Magno* Imperatore fœdus fecit, & laborante *S. Ansgario*, Monacho Corbeiensi, *Christo* primùm nomen dedit, & à Carolo Doctores rogavit, qui subditos suos in fide Christiana informarent; Post hunc denuo 23. Reges, sed sine singulari virtutum specimine regnarunt, inter quos tamen

Olaus. *Olaus* cognomento *Schatkonning*, qui Religionem Christianam per totum regnum suum imperavit. Rex non solum Gothiæ & Sueciæ, sed etiam Norvvegiæ fuit. Obiit demum circiter annum 1018. Post quem

S. Ericus S. *Ericus* cognomento *Sanctus*, Regis Ingonis gener, post Suercherum Succorum Gothorumque Regem, à proprio servo, cum ad missam iret, occisum, virtute regnum adeptus, nec sanctitate vitæ & imperii, nec legum, quas suis tulit, æquitate, nec expeditione convertendis ad Christum Finlandis feliciter confecta, obtinuit, quo minus scelere quorundam ex Nobilitate, ex Henrici Dani, Magnique hujus filii, qui præcipuè facinoris faces extiterant, occideretur, anno 1160. Postea

Carolus III. *Carolus III. Suercheri filius*, cum biennium jam, Erico regnante, Ostrogothis, qui à *Suecis* in eligendo Rege Erico dissenserant, imperasset, octo deinde annos utrique regno *religiosè* præfuisset, odio propter amicitiam *Danicam flagrans*, à Canuto Erici S. filio, persuaso Carolum cum Danis cædem paternam fuisse machinatum, in insula *Visings* occiditur, anno 1168.

Canutus. *Canutus* Erici S. filius, pœnitentia ob cædem Caroli acta, & ab impugnatione Danorum, prudentia Londensis Archi-Episcopi aversus, moritur anno 1192. Cui successit

Suercherus. *Suercherus*, Caroli filius, vir militaris, prudens ac facundus, vindicandi in Canuti posteritatem pruritu à se ipso mutatus, auxiliis suis, quos contra Regnum ex Dania excivcrat, exterminio ad Lenam Westrogothorum devictis, cruento altero bello à suis occiditur, occubuit anno 1210. post quem

Ericus, Canuti filius, Suercheri manibus elapsus, felicissimè annis 7. quos ut annos abundantiæ & fertilitatis humanæ summæ annales notant, regnavit; Sed hanc felicitatem Sueciæ ostensam fata octavo regni anno ultra esse non sinunt, extinguuntque una cum fertilitate, anno 1216. cui successit Ericus.

Joannes, juvenis pius, Suercheri filius, spe de se maxima concitata, anno regni tertio præmaturo fato rapitur, anno 1222. eoque effecit, ne, cum sine liberis obiisset, Suercheri atque Erici posteritas inde alternis regerent vicibus. Qui proximas ergò Regni tenuit habenas, fuit Joannes I.

Ericus, cognomento *Balbus*. S. Erici Pronepos, *Collegii Upsaliensis* conditor, sub 4. primùm Professoribus, anno 1235. quod Sixtus IV. postea Academicis privilegiis, ad formam Bononiensis in Italia Academiæ donavit. Regnum variis dissidiorum fluctibus agitatum, singulari tum sapientia tum æquitate rexit. Canutum sororium (à quo impeti se, grandi prælio devinci, solioque deturbari doluerat,) reparatis paulò post viribus, & commissâ denuo pugnâ, superavit, cœpit & securi percussit. *Tanestiæ*, vel ut alii, *Tavestiæ Provinciæ* populos, adhuc Ethnicos, & Suecis oppidò infestos domuit, subdiditque tam sibi quàm Christo. Obiit 1250. regni 28. Successit ei Sororii sui Canuti Ducis Brigeri filius 121 Ericus III. Academia Upsaliensis.

Waldemarus, qui opera militis strenui Ivani Blaa, absente Patre, Rex eligitur. Hinc Pater à Tanestiis cum triumpho reversus, tutor ipsius factus, sua potius quam filii autoritate regnum administravit. Patre autem defuncto, & *Waldemarus* sibi relictus valdè *amarus* factus, & instinctu Danicæ uxoris, fratres suos indigne tractavit, donec à *Magno* captus Regni dignitate exutus est, concessa ipsi Gothiæ tantum administratione, quâ tamen & ipsa demum, cum Danorum opera continuò rem facessere non cessaret, privatus. Obiit anno 1292. conditor *Stockholmiæ* dictus. Waldemarus. Stockholm.

Magnus, cognomento *Ladulas*, fratri suo Waldemaro anno 1272. substitutus; Hinc ipsi cum fratre, postea Danorum auxiliis suffulto, acre odium, bellumque, usque dum Waldemari captivitate lis sopita fuerit, intercessit. Proceribus nonnullis & imprimis Fulchungorum familiæ valdè fuit infensus, ita ut hanc sub specie simulatæ amicitiæ, dum ad convivium invitasset, ferè totam deleverit, præcipuis ejus miserè trucidatis. Sed crudelitatem tandem depositam mutavit in sanctitatem, propensio affectu in divini cultus exornationem. Excessit è vita anno 1290. Magnus.

Brigerus, Magni filius, anno 1282. dehonestamentum sui & Suecici nominis, author fraternæ, quâ nihil scelestius annales habent, tragœdiæ; Remoto quippe Furgillo, postquam felicia Regni primordia sævior Principis natura inclinasset, fratres proditionis insimulavit, & in aperta cum iis bella descendit, Brigerus.

dit, à quibus primum captus, mox variâ compositionis reconciliationisque simulatione delusos fratres, tandem ad convivium allectos capit, & in carcerem detrusos, squalori & fami exanimandos relinquit, abjectâ, ne ulla ratio subveniendi miseris superesset, in profundum præterfluentis fluminis clave; Quam crudelitatem pertæsi Sueci Gothique, arreptis armis Regem regno ejiciunt, qui miserè in Dania una cum uxore moritur. Successit

Magnus. *Magnus* cognomento *Schmeck*, filius Erici à Brigero fratre occisi anno 1319. Nequicquam Patrui vestigiis territus, contemptu sacrorum, portento libidinum, & efferata crudelitate publici prædonis meruit elogium. Hinc publicè exauctoratus, & præterito ejus filio Haquino, Rege Norvvegiæ, ad Sororis Euphemiæ filium Albertum, Ducem Megapolitanum, Regnum Sueciæ Anno 1363. delatum est, qui Avunculum in 7. annorum custodiam Holmiæ compegit, inde tandem à filio Haquino liberatus, cum eo in Norvvegiam concessit, ubi fretum cymba transmittens anno 1371. submersus periit. Successit uti jam dictum

Albertus Megapolitanus. *Albertus Dux Megapolitanus*, Magni ex Sorore nepos, qui in Regno ita constitutus concordiam Magno, tum temporis adhuc viventi, offert; sed is ad belli pejora versus, capitur, ac septennio integro detinetur. Albertus verò cum à Comitiis Wismariensibus redux Suecos contemptim haberet, ipse contemptim & intolerabilis habitus, bello cum Margaritha, ad cujus ambitus nonnulli inclinabant, implicatur, capitur, totoque & ipse septennio detentus, fide tandem Suecos absolvere cogitur anno 1394. Detento ita in Carcere Alberto, cum filio Erico,

Margaretha. *Margaretha*, Regina Norvvegiæ & Daniæ, tandem Regina Gothiæ & Sueciæ electa est, anno 1395. ea conditione, ne regimen ad peregrinum transferret, nec præter consensum Statuum quicquam Regno imponeret; Sed promissis non stetit, officia in Anglos & Danos contulit; Ortis ergo querelis autor fuit Statibus, ut eligeretur Rex,

Ericus, Dux Pomeraniæ. *Ericus*, Dux Pomeraniæ, anno 1396. qui Amitinæ perfidiæ lacte imbibito extitit violator pactorum Nobilitatis, per bella externa, & navigationibus per sævas tempestates mandatis, extirpator, domi spoliator. Mox Engilbertus, Nobilis Dalecarlus, producto in castra 100000. exercitu, Princeps & Gubernator regni electus, intra tres menses regna à tyrannide Erici liberavit, mox proditione interfectus est. Verum tandem à Carolo Canuto obsessus Ericus, & à Danis sibi metuens in ditionem avitam & ævum concessit, cum à coronatione regnasset annos 14. anno 1437. Successit huic

Christophorus Palatinus. *Christophorus Palatinus* Dux Bavariæ, in cujus electionem tandem, post longam dubitationem, & ad plurimam Danorum commendationem, anno 1442. consensum est. Ejus præclara initia, dissensione & mutuis Suecorum supplantationibus mutata in pejus. Gessit cum Anglo bellum, quo victor *Lubecam* adoriri, sed frustra, parat; ad Sueciæ littus passus naufragium, animum occupandi Vandalicas civitates despondet. Libidinem ejus fame ac peste regni Deus vindicat: ipse amissis in mari, quos ex Suecia exportabat, thesauris, in Dania moritur improlis, anno 1448.

Carolus Canuti. *Carolus Canuti*, ex familia veterum Gothiæ Regum, Suecorum & Gothorum Rex illico electus fuit; Ericum in Insula Gotlandiæ obsedit, qui tamen in Pomeraniam evasit; Carolus pauci temporis spatio Norvvegiam occupavit, Danos in Mari superans mox propter tyrannidem populo exosus, Holmiæque obsessus, Gedanum aufugit, ubi à Rege Poloniæ omni humanitate exceptus est. Interim

Christianus I. Comes Oldenburg. *Christianus I.* vel ut alii *Christiernus*, qui extincta veterum Daniæ Regum stirpe, ex *Comite Oldenburgico* ad Regium Daniæ fastigium Senatorum regni suffragiis est evectus, commendatione præcipue Adolphi Holsati Avunculi, Seditione in regno Sueciæ suborta, & Carolo Canuto Rege ejecto, *Joannis Benedicti Archi-Episcopi Upsalensis* factione evocatus, Rex Sueciæ constituitur. *Inde Daniæ jus in Sueciæ regnum.* Regnum hic bene administrare cœpit, sed in progressu inclinavit, ac cum contra juratam Regni legem opes publicas extra Regnum abstulisset, & cœterorum promissorum fidem non servasset, ac præfecti, ut vellent, non ut deberent, cum subditis agerent, & pro lubitu dominarentur, & exclusis indigenis, Danos & alios exteros officiis præfecisset, Sueci irritati de abdicando Christiano, & revocando Carolo consilium ineunt, revocatus ita Carolus, post varia bella & perpetuos motus, ad senium vergens, & per tot ancipites casus regnandi satur, obiit anno 1470. recommendato prius suo ex Brigitta sorore nepote pro successore,

Steno Stur. I. *Stenone Stur.* Hic itaque recommendatus, consentientibus plerorumque Procerum populique animis Regno præfectus, ut Administrator; Sed statim sub ejus initia *Christianus* cum 10. millium exercitu ad vindicandum sibi Sueciæ regnum ad mœnia Holmiæ adfuit, irrito tamen atque infelici conatu; Ipse enim, instar gregarii militis, strenuè pugnans, in adversum os sagitta petitus, & anterioribus aliquot dentibus excussis, sagitta in faucibus tam pressè hæsit, ut ægrè, nec sine vitæ ferme periculo evelli potuerit; in Daniam ergo reversus, à Suecia repetenda reliquo vitæ tempore abstinuit. *Steno* interea eâ humanitate & justitia regnum administravit, ut populus diu Regem haud desideraret; sibi enim potius vitam, quam Colono unam ovem contra fas auferri permisit. Christiano itaque anno 1482. defuncto,

Suanto. *Suanto*, Princeps Ostrogothorum, & Regni Consiliarius pro Regni Gubernatore surrogatus est, qui octo annos regnum administravit, non solum bellica laude, sed & aliis animi bonis, Principe dignis clarus, ubi autem anno 1512. obiit, graves Procerum dispu-

disputationes habitæ sunt de novo Gubernatore, sed major pars Senatus pro *Stenone Sture* filio juniore Suantonis stetit, ob merita Patris & proprias virtutes.

Steno Stur. II.

Steno Stur itaque Regni administrator constitutus est, quæ res postea intestinum spectabat bellum, inter hunc & competitoris *Erici Trollii* filium *Gustavum*, Regni Primatem, qui exinde clandestina cum *Christiano* consilia de tradendo illi regno agitabat, cui, cum se strenuè opponeret Steno, inter fortissime dimicandum ictu bombardæ occiditur. Quo sublato & Suecis dissipatis,

Christianus II.

Christianus II. à Danicæ factionis Proceribus vocatus, Rex coronatur, Procerum præcipuis ad 94. inter quos *Steno Stur*, quos sibi contrarios credebat, ipso Coronationis die in convivio trucidatis; relictis ante prætorium per triduum ad horrorem cadaveribus. Cœterum ob efferam immanitatem eodem quo venerat mense, à regno exclusus, & in Seelandiam redire coactus, Anno 1520. Interea post abominandum Christiani factum

122 Gustavus, introduxit in Regnum Sueciæ Relig. Luth.

Gustavus, Gener Stenonis Sture, Regnum Sueciæ & Gothiæ nactus est Procerum favore ac Lubecensium imprimis opibus. Is postea religionem majorum dereliquit, & cum doctrinæ Lutheri esset addictissimus, eandem quoque in regnum primus introduxit, in coronationem sui ante noluit consentire, quam Episcopi amoverentur, ipsorumque reditus cum oppidis & arcibus Regno ac Secularibus applicarentur; itaque tredecim millia prædiorum quæ Episcopi & Ecclesiastici possederant, ad Coronam & Ordinem Equestrem redierunt. De cœtero autem Carolus erat Princeps prudentissimus ac fortissimus, qui prima Suecicæ potentiæ fundamenta jecit, & cum videret, illam creandi Reges libertatem Paci publicæ valde noxiam esse, ab Ordinibus Anno 1544. impetravit, ut *regnum* illud suæ familiæ, quantum ad lineam masculinam, *hereditarium* & successivum esset. Quod privilegium postea sub ejus nepote *Gustavo Adolpho*, prole masculina carente, etiam ad fœminas, quemadmodum ipsi filia *Christina* successit, fuit extensum. Obiit demum 1560. primus igitur hereditario jure successit illi filius primogenitus

Regnum Sueciæ hereditarium.

Ericus VI.

Ericus VI. Princeps ingenii corporisque dotibus laudatissimus, maxime eruditione linguarum, itidemque Astronomiæ peritissimus. Hic grave *bellum* cum *Danis* & *Lubecensibus* aliquamdiu gessit, & vicinorum omnium odia in se concitavit, & quasi id parum esset, etiam suorum animos in se irritavit. Cum ergo crudeliter quoque sæviret in Regni Proceres, quorum 60. interfici jussit, à se animos Suecorum abalienavit, qui *Joannem* fratrem ejus, Finlandiæ Ducem, cum conjuge & filio è carcere eductum, in quo à Fratre Erico per quadriennium duriter detenti fuerant, ad sceptrum promoverunt, & hic, par pari referens, fratrem Ericum in eundem carcerem detrusit, in quo anno 1578. obiit.

Joannes II.

Joannes itaque, Erico fratre exauctorato, Rex Sueciæ, magno Procerum & omnium Ordinum consensu & applausu declaratus est. Huic quoque *bellum* cum *Dano* fuit, atque Mosco, & quidem cum hoc valde grave & diuturnum; Is eandem, quam Gustavus Parens religionis doctrinam Confessioni nimirum Augustanæ congruentem, secutus, licet filium Sigismundum, à Catharina Matre instructum, Romanam religionem in arcano amplecti passus fuerit, tamen in recepta per totum Regnum à parente suo religione nihil immutari voluit. Concessit fatis anno 1592. postquam regni fines ad 40. fermè milliaria dilatasset; Successit illi supra dictus filius

Sigismundus.

Sigismundus, *Rex Poloniæ*, cui certis quibusdam legibus Sueciæ quoque regnum delatum, adversus quas cum Proceres eum postea peccasse judicarent, negarentque licere sibi jura transmarina ex Polonia petere, *Carolum* patruum ejus constituerunt regni, ipso absente, administratorem, Anno autem 1598. Sigismundus ex Polonia in Sueciam profectus, cum ingenti militum copia, quum armis vellet & terrore pacta rescindere, & innovare quædam pro arbitrio, introductis etiam Jesuitis, eò redactus est, ut coactus sit Sueciam deserere, atque ita anno 1599. in Comitiis Holmensibus Status eum regno abdicarunt. Inde *Regum Poloniæ in regnum Sueciæ nata prætensio*, & bella subsecuta gravissima.

Carolus.

Carolus, *Dux* Sudermanniæ Sigismundi Patruus, Rege Sigismundo ab Ordinibus Sueciæ eo modo abdicato, regni gubernacula, sine regio titulo, suscepit; Hic postea omnibus modis artibusque contendit, ut Regem à vi & armis ad pacem, & datam initio Proceribus regni fidem, revocaret; sed cum omnia frustra tentata à se videret, seque insuper in discrimina patriæ causa conjectum, ægrè tandem passus est regium sibi titulum à Proceribus regni deferri. Coronatus est igitur anno 1608. obiit demum anno 1611. relicto filio *Gustavo Adolpho* ex Christina, filia Adolphi Ducis Holsatiæ, qui quoque ei successit.

Gustavus Adolphus.

Gustavus Adolphus, natus anno 1594. Princeps magni animi, quem *Ambrosius Spinola* post Victoriam Pragensem 1620. solum inter Protestantes residuum esse judicavit, qui non irritari deberet. Erat grandiori Corporis statura, proportionata membrorum compagine, robustissimo corpore, candidaque facie, cum grandi aquilino naso ac subrufa cæsarie & barba; In armis quasi natus, & jam puer in bello, quod Pater cum Polono & Dano gessit, paternis auspiciis militavit, ac mira fortitudine signa dedit. Cum Dano tandem pacem fecit; Diu post cum Moscis bellavit, sicut & cum Polonis, donec demùm anno 1629. induciæ 6. annorum pactæ sunt. Hinc, ut *Ferdinandum II. Imp.* Italiæ incubantem, distraheret, tumultibus Germaniæ sese lubens immiscuit, & expeditionem suscepit toti Germaniæ luctuosam, prætextu asserendæ Protestantibus libertatis. Igitur occu-

occupatâ Insulâ Rugiâ, Germaniam primùm cum parvo exercitu ingressus, qui autem tractu temporis ita excrevit, ut omnia armorum suorum terrore impleverit. Initâ postmodum cum Electore Saxoniæ Societate, Cæsarianos ad Lipsiam fugavit, donec tandem in *pugna Luzensi* contra *Ducem Fridlandiæ, Albertum Waldsteinium* anno 1632. 6. Novembris gregarii militis partes agens, occubuit, incertum à quo, & ita vulneribus deformatus, ut agnosci vix posset. Fuit cœterùm Princeps magnanimus, liberalis, affabilis, justus quoque ac pius, si Catholicæ religionis persecutionem demseris, regnandique libidinem condonaveris, ita, ut multi existiment, quod si Rex hic pro vera fide pugnasset, vivus dignus fuisset, qui canonizaretur. Cum ergo sine prole mascula occubuerit

Christina. *Christina*, ex Maria Eleonora, Joannis Sigismundi Electoris Brandenburg. filia, pace in Germania stabilitâ, solenni ritu in patrium auctum regnum successit. Princeps literarum gloria & literatorum amore clarissima, ac in medio armorum strepitu Musis amica, quæ cum aliquot annos Imperio præfuisset, *Carolum Gustavum*, Comitem Palatinum Rheni, Patris ex sorore nepotem, *hereditarium Sueciæ Principem* & successorem declaravit, & paulò post 16. *Junii* 1654. Regno se abdicavit, & ita cedere Regno maluit, quam vel nubere, vel Patriâ in hæresi remanere. Hinc ad exteros peregrinationem suscipiens, Catholicam Religionē Oeniponti publicè suscepit, assumpto ab *Alexandro VIII.* Pontifice, *Christinæ Alexandræ* nomine, non quidem sine indignatione Ordinum Sueciæ, at è contrario Catholicorum summo cum applausu. Res sane mira, ultrò fœminam, aut cœlibatus amore, aut religionis studio, aut secessus desiderio, renunciasse diademati, & quidem fœminam ætate florentem, scientia excultam, rebus ad nutum fluentibus & suorum benevolentia securam. Obiit demum Romæ, Anno 1689. 19. April.

Carolus Gustavus. *Carolus Gustavus* itaque, à Regina Christina declaratus hereditarius Sueciæ Princeps, regnandi onus Upsaliæ, solennibus adhibitis, publicè humeris suis imponi curavit, apud quam coronationem, nummorum tum notata inscriptio: *à Deo & Christina:* summopere autem offensus fuit in ea inauguratione, ob factam à Polonico Legato contra eam protestationem: sequenti propterea anno *Wittenbergium* cum exercitu in Poloniam majorem misit, qui primo ferè ingressu plures Palatinatus audientes habuit; Secutus eum Rex, præter alia *Cracoviam* quoque cepit, per quod per totam ferè Poloniam universalis rebellio orta, donec tandem Cracovia Cæsareis, Polonis in subsidium venientibus, deditur, nec *Ragozius* in auxilium Suecorum vocatus, res collapsas restituere valebat, & quoque Brandeburgicus ad amicitiam Polonorum redibat. Cum Danis quoque magna & ardua gessit bella, Hafniam obsedit, & acris mense Februario anno 1659. oppugnatio facta: sed Anglorum classis milla auxilio, nihil tentare valebat adversus Hollandos. Cæsarei intereà, cum capto Dammo, Stetinum frustrà obsedissent, tandem cum Batavis exscensione in Fioniam facta, florem Equitatus Suecici delebant. Anno denique seqq. Rex è Norwegia paulò ante rediens, Gottenburgi, quò ad Comitia evocaverat Ordines, morbo exstinctus est, spoliis gravis, & bellicis cumulatus trophæis. Hoc unum doluisse perhibetur, quòd morbo occumberet, non ferro, uti decebat, tam Martiæ indolis virum, tum ex *Vespaniani* Cæsaris dicto, *Imperatorem verum*.

Carolus XI. ex *Hedvvige Elevnora*, Holsata, anno 1655. 24. Novembris, Parenti mortuo successit, sub Matris & Senatus tutelâ, ac postquam inter Gymnasmata togata ac militaria, vero Rege digna, adolevit, atque ad justam ætatem pervenit, Regimen ipse suscepit, cujus quidem duro admodum initio usus est; Quippe cum bello, quod Galli Germanis superioribus annis intulerunt, sese involvi passus esset, & partium Gallicarum adjutor fuisset, omnes ferè ditiones in Germania, per Pacificationem Osnabrug. Regno Sueciæ concessas amisit: quas Rex Daniæ, Elector Brandenburgicus, nec non Duces Brunsvicens. & Luneburg. Societate armorum initâ, occupaverunt; recuperavit tamen omnia paucissimis exceptis per Pacem Neomagensem. In Comitiis denique 123
Regni, anno 1680. Holmiæ habitis, Suprematu, auspiciis Nobilitatis, auctus est, Senatorum verò Regni autoritas certis limitibus ac cancellis circumscripta, sancitumque, ut imposterum *Rex libera infinitaq; potestate polleat:* præterea, si contingeret, eum improlem in lethalem incidere morbum, facultatem habeat, designandi sibi successorem, quemcunque velit, nec amplius teneatur Senatum, aut quinque supremos Regni Ministros, in consilium vocare, aut eorum assensum requirere. Uxorem sibi junxit filiam Friderici III. Daniæ Regis, Eleonoram, quæ à Joanne Barone Guldensternio Legato suo in Sueciam splendidissimo apparatu deducta est anno 1680. 16. Maii decessit anno 1697. relicto filio

Carolus XI.

Regis Suecicæ absolutum, sivè Souveranum, ut vocant, regimen.

Carolo XII. nato 24. Junii anno 1682. cui defunctus in regimine regni Aviam cum quinque Regni Senatoribus, nimirum Comite Ochsenstern, Guldenstern, Guldenstolp, Wilde & Walderstet adjunxit & per ejus mediationē pax Riswicensis conclusa est, atque ipse 14. Decembris anno 1697. coronatus. Egregia animi Regii & virtutis specimina statim demonstravit, in sustinendis Regni Suecici juribus, atque in auxiliis Duci Holsato-Gottorpiensi contrà Regem Daniæ latis, ut tandem transactio, de quâ suprà *num.* 104. dictum, 18. Augusti 1700. sit subsecuta, cùm differentiæ illæ, post longos tractatus, tandem armis propugnarentur, in quorum animosâ & prudentissimâ tractatione in propriâ personâ regias à majoribus in se derivatas virtutes ostendit.

Carolus XII.

HUNGA-

HUNGARIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

124. *De origine Hungarorum.*
125. *Vita, habitus, habitatio antiqua.*
126. *Exercitia militaria.*
127. *Hunnorum occasio veniendi in Pannoniam.*
128. *Attila primus Hunnorum Rex post amissos Duces.*
129. *Ejus gesta & vita.*
130. *Venetiarum origo.*
131. *Quare Attila Romæ pepercerit.*
132. *Eventus cum Episcopo Lupo.*
133. *Attilæ statura, gladius, titulus.*
134. *Filii Attilæ, & alii posteri.*
135. *Secunda effusio Hunnorum in Pannoniam.*
136. *Imp. Carolus M. occupat Pannoniam superiorem, & religionem Christianam propagat.*
137. *Post mortem Caroli M. quid tentaverint Hungari.*
138. *Imp. Ottonis victoria contra Hunnos in campis Vindelicis.*
139. *Geisa primus Rex Christianæ fidei in Hungaria.*
140. *Sequitur series Regum Hungaricorum.*
141. *Unio Regni Hungariæ & Bohemiæ in Alberto Imperatore per matrimonium Elisabethæ.*
142. *Pactum Uladislai cum Maximiliano Imp. ratione successionis in Regno Ungariæ.*
143. *Obsidio Viennæ anno 1529.*
144. *Obsidio Viennæ anno 1683.*
145. *Transactio ultima cum Turca anno 1699.*
146. *Hungaria sub Imperio fuit.*
147. *Quando & quomodo ad Domum Austriacam delata, & vid. n. 141. & 142.*
148. *Unde devastatio Regni Hungariæ provenerit, & qualis hodie ejusdem status.*
149. *Præcedentia Regum Hungariæ.*
150. *Situs Hungariæ, fertilitas, Indoles gentis, equi, arma.*

124 Origo Hungarorum. IN descriptione Regni Hungariæ, & præsertim de origine Hungarorum mira narrantur, unde primùm progressi, quos Duces habuerint, quasque res in Europâ gesserint. *In descript. Reipubl. & Stat. Regni Hungariæ ex officina Elzevirian. cap. 3.* sequentia leguntur, *pag. 96.* Tantam fuisse Hungarorum immanitatem, ut veteres quidam scriptores, nisi eorum originem ad ipsos cacodæmones referrent, fidem scriptis suis inventuri sibi non viderentur: *Jornandes* Gothicarum rerum Scriptor, *Alirumnam* nescio quam, è Scytharum gente, supra modum humanum vasta corporis mole mulierem, à Filmero Gothorum Rege in exercitu repertam, quod parum secunda esset pudicitiæ fama, in exilium scribit ejectam: quæ cum ultra Mœotidem paludem in sylvis ac solitudine misera erraret, dæmonum compressu gravida, multos monstrosos partus ediderit, è quibus deinde Hunnorum genus sit propagatum. Alii Satyros & Faunos, quidam Magogum (quem impudenti mendacio faciunt Japeti filium,) generis produnt conditores. Sed commenta hæc fabularum amatoribus relinquamus: *Johan. Sambucus in Histor. Pannon. sive Hungar. pag. mihi 630.* tamen tradit sequentia: scribunt plerique *Filmirum* Gothorum Regem; sed rerum antiquarum peritiores memoriæ proditum reliquere, *Idantirsum*, exercitu lustrato, nonnullas fœminas, Alirumnas Scythæ vocant, ultrà communem aliarum speciem, corpore atque indole augustas, Scytharum castris exclusisse, easque subinde in solitudine, trans Mœotidem in Asia agitantes, à Faunis & Satyris compressas *Hunnos* genuisse: quorum mox soboles tanta fœcunditate propagata, ut credi par foret, Deorum quoque cujuspiam ad id operam accessisse. Sic geniti, sic propagati, nullius usquam divinæ aut humanæ rei commercio cum alio quopiam genere hominum, victu, habitu, moribus discrepantes terras incoluere, sine ullis ædificiis, sub dio passim, & tantùm ferarũ pellibus, adversus cœli terræque rigorem & tempestates circumtecti magis, quam amicti, sine ullâ inter se cultus jactatione. Capitum tegumenta, Galericuli incurvi, informesque: ac multò informiores ex libro calcei, sub hœdinis pellibus crurum involucrum. Sed nec ullo colendi agri, ferendarumque frugum usu cognito, venatum, palustrium arundinum radices (quas Regio prædulces fert) pro cibo habuere; & eum quidem neque coctum, neque saporibus incitamentisve gulæ adulteratum, sed aut in sole, aut sub alis calefactum. Non *Religio* apud eos, numinisve ullius vel metus vel reverentia; Corpora hirsuta, facies terribilis ac minax, desævientibus in filios parentibus in ipso natali die, marium scilicet omnium genas candenti ferro insecando, & ante primam alimoniam vulnerum patientiam incutiendo; ex quo sine formæ venustate ferè imberbes, semper cicatricosa, & fulcata cute, tempestivam pilorum gratiam non admittente. Cæterùm ad robur, valetudinemque cum agilitate admiranda, tanta sitis, inediæ, frigoris, cæterarumque humanarum necessitatum tolerantia, ut vel exindè divini in eis seminis origo argueretur: Argenti aut auri nec usus, nec possessio: vilium ac promiscuorum commercia permutatione exercentibus, divitiæ solæ & gratiæ in armentis, maximè equorum, quibus insidere jam tum à pueritiâ honestâ meditatione assuescentes, facilè postea nationes cæteras, obeundis Equestri disciplina præliis, superarunt. Iracundum, sed per se deserens, novarum rerum studiosum, ac prædæ immodicæ cupidum, paulatim deindè aut domi excogitata, aut peregrè accepta lanificii ratione, paulò humaniori habitu sese excoluere. Religio quoq; incessit animos, susceptâ Jovis, Veneris, Mercurii, sed inprimis Martis veneratione: quorum Deorum à Scythis mysteria

125 Vestitus & habitatio, vita.

mysteria cum accepissent, etiam Scythicis nominibus appellabant. Sed & prædæ studio, grassantes in gentes alias, ut quæque proximior erat, & minus valida, à saxis, fustibusque, vel duratis igne, vel cornibus exasperatis, quæ tela à principio illis fuere, ad notitiam prius armorum, deindè etiam ad usum pervenere, arcuumque inprimis: in

126 Exercitia militaria.

quibus tantum studium in exercenda Juventute impendère, ut eos quoque ipsos, à quibus sagittandi peritiam accepissent, brevi antecellerent. Jam tamen frequentibus incursionibus rapinisque, Gladiorum etiam ac loricarum ingentem numerum adepti, juventutis suæ majorem partem propè justis armis ad Scytharum speciem armaverunt. Illud certum est, ab extremis frigidissimisque septentrionum oris eos prodiisse, Testatur hoc *Hieronymus Stridonius* in Dalmatia Hungariæ vicinâ natus; *Ab ultima,* inquit, *ad oceanum Mæotide, inter glacialem Tanaim & Massagetarum immanes populos, ubi caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt Hunnorum examina, quæ pernicibus equis huc illuc volitantia, cædibus pariter ac terroribus cuncta compleverant.* Addunt alii, occasionem,

127 Hunnorum occasio veniendi in Pannoniam.

fabulæ itidem quam historiæ propiorem: Venatores quosdam superatâ Mæotide palude, per quam fera fugiens transitum antè ipsis monstraverat, in Europam penetrasse, ac cœli temperiem terræque fœcunditatem, multum ab illâ Scythici cœli inclementia diversam, vehementer admiratos: eorum prædicatione infinitam hominum multitudinem excitatam, sterili desertâ regione in Pannonias & vicina loca commigrasse. Inter dissidia Gothorum postea cum Romanis Hunni suos fines longè lateque à Taurica Chersoneso ad Tanaim usque ac Danubium, ipsamque Germaniam protulerunt. Tum *Kevâ Duce* Istrum transjecerunt, & cum multis hominum millibus vicina pervagati tandem cum *Marino & Theodorico Veronensi*, qui Germaniam tunc regebat, prælium tam crudele commiserunt, ut uno die supra *centum viginti quinque hominum millia* desiderata sint, inter quos etiam *Keva* Hunnorum Dux, & postea quoque in aliis asperrimis pugnis duo *Duces Bela & Caniza* perierunt. Itaque Hunni in locum amissorum Ducum communibus suffragiis Regem sibi elegerunt *Attilam*, qui gentem antè

128 Attila primus Hunnorum Rex post amissos Duces.

inquietam ad arma commovit, & in Germaniâ Galliâque omnia cædibus & incendiis miscens, tantum sui terrorem excitavit, ut vel ad nomen ejus, non aliter quam furiæ cujusdam ex orco progressæ, omnes nationes contremiscerent. Post varia faustè infausteque gesta *Budam* se recepit, atque in omni voluptatum genere se volutavit. Nec tamen vastus ejus animus quiescere poterat, sed in eam cogitationem totus incumbebat, quomodo totius orbis imperium ad se rapere

129 Ejus gesta & vita. Aquileja eversa.

posset. Id verò facilè videbatur, si Italiam sibi subjugasset. Per Styriam igitur & Dalmatiam profectus, *Aquilejam* per triennium obsessam, & à civibus constantissimè defensam expugnavit, & sine ullo sexûs aut ætatis discrimine, interfectis omnibus, solo æquavit. Hac crudelitate multi in Italia territi, ad vicinas maris Adriatici Insulas confugerunt, & cum aliquamdiu apud piscatores latuissent, perspectâ loci opportunitate, multis quotidiè affluentibus, urbem quasi in medio mari condere cœperunt, quæ paulatim ad eam perducta est magnitudinem, ut totius Italiæ dignitatem jam facilè sustineat, ac Regina Maris dici mereatur. Ita Aquilejæ interitus *Venetiarum origo fuit*;

130 Venetiarum origo.

Deindè Attila Paduam, Vincentiam, Veronam, Mantuam, Cremonam, Ferraram, Ravennam, Mediolanum, partim deditione, partim vi cœpit. Nec *Romæ* pepercisset, nisi ab ejus oppugnatione civium preces, & *Leonis Pontificis*, qui obviam eis processerat, eum revocassent. Feruntenim Attilam, dimisso à se Leone, cum interrogaretur à suis, cur hosti se tam facilem præbuisset, asseverasse, visum à se juxta illum,

131 Quare Romæ pepercerit.

cum pacem peteret, humanâ specie augustiorem juvenem, mortem sibi minantem, si paci adversaretur: Quamvis alii, miraculum excludentes, putent, Attilam tractabili mitique naturâ sua in supplices id præstitisse, aut ingenio Leonis doctrinâque fuisse victum. Quemadmodum etiam, cum profectus ex Tungris Trecas veniret, & *Episcopus Lupus*, Sacerdotibus omnibus comitantibus,

132 Episcopus Lupus.

cum sacris & solenniori ceremoniâ, ad mille passus illi obviam progrederetur, & venerabundè per frenum equi arreptum, suis ad vim armatis, instructisque eum subsequentibus, in Civitatem perduxerit & per portam alteram eduxerit, ut tenuerit fama, captis tantisper luminibus, dum præterirent, non urbem, non circumfusum ad spectandum populum advertentes, se per vastam solitudinem traduci existimasse. Hinc inter milites postea joculariter jactatum, *Attilam haud immeritò in Italiâ cessisse Leoni, qui lupum in Galliâ formidasset*, plusque cohibendo Attilæ posse ferarum nomina, quàm hostium armatas acies. Inde reversus in *Pannoniam* ita vixit, ut nullum scelus in eo incredibile videretur; Tandem in nuptiis, quas cum Bactrianorũ Regis filia sumptuosissimas apparaverat, avidius se vino ingurgitans,

Attilæ mors.

dormiens apoplexiâ correptus, & repentinâ sanguinis eruptione suffocatus, ad generum Cereris descendit. Placet adjungere, quæ de Attila scribit *Theod. Lincker. in Theatr. Histor.* Hunni, seu Ungri, *Cheme Chadichia & Bela* Ducibus, ad decies centum

Alia narratio de Hungaris.

& octoginta millia armatorum ex Scythiâ Anno Christi CCCLXXIII. cum liberis & uxoribus, jumentis & supellectile egressi, variis gentibus & terris subjugatis, juxta Pannoniam, denique ad ripas Tibii amnis castra posuerunt. Pannoniam illo tempore *Valens Imperator* per præfectos

Valens Imperator rexit Hungariam.

regebat, qui collectis hinc inde legionibus junctis sibi Germanorum auxiliis sese opposuerunt, cumque jam Danubium trajecissent Hunni, tantâ affecti fuerunt clade, ut uno ex Ducibus, *Cheme* scilicet, amisso, *centum*

viginti

viginti quinque millia in acie desiderata fuerint; Restaurato tamen prælio victoriâ potiti, Romana præsidia undiquaque ejecerunt, Anno salutis CCCCI. Post eorum in Pannoniam adventum anno octavo & vigesimo,
133 communi omnium consensu *Rex* creatus
Attilæ statura.
fuit *Attila*. Vir utiâ Jornande describitur, formâ brevis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, barbâ rarus, canis aspersus, simo naso, teter colore; *Bonfinius* addit in incessu superbum, circumtulisse oculos huc & illuc, ingenium velox & præsentaneum, memoriam constantem ac magnam habuisse; *Gladio* fuit usus, ut ipse putabat, divinitus sibi misso. Cum enim quadam nocte per quietem vidisset, se à Marte amari, postero die quidam è gregariis militibus detulit ad eum ensem in campo patenti, dum vestigium cujusdam vitulæ sauciatæ insequeretur, fortè fortunâ repertum, quæ res fidem præcedentis somnii confirmavit. *vid. Collimach. in Attila.* Diplomatibus se ita inscripsit.
Titulus Attilæ.
ATTILA Filius Benderrach, Nepos magni Nembroth, nutritus in Engaddi: Dei Gratia Rex Hunnorum, Medorum, Gothorum, Dachorum, metus orbis, & flagellum Dei: Quicquid à Titio amne ad Tanaim usque interjacet, Mœsiam, Achajam, Macedoniam, ac utramque Thraciam in suam redegit potestatem, & se sponte insuper ei subdiderunt, Gepidæ, Marcomanni, Suevi, Heruli, Thuringi; Hac occasione Germaniam ingressus resistentes
Straßburg.
omnes fugavit. *Argentinam* solo æquavit, unde **Straßburg** appellata fuit, plurimæque aliæ civitates funditus deletæ. Italia, Gallia, atque Hispania ingenti ex consternatione trementibus: Auxerat tumultum ficta de Hunnis fama, quod humano sanguine ferino more vescerentur; quod hostium capita ad Equorum pectora suspenderent, eorum calvariis pro gemmatis poculis uterentur, qui Marti Herculique patri mactarent hospites, qui patres senes interficerent, interfectosque avidissimè ac solenniter devorarent. *vid. Bonfin. rerum Ungar. dec.* 1. *l.* 3. Aëtius igitur Romanorum exercituum Dux juncto sibi *Theodorico* Gothorum Rege *Attilam* antequam se illi posset jungere exercitui, quem in Beticam præmiserat, in Catalunicis campis aggreditur & vincit. Ita Gallia, Lotharingia, longè lateque vastata in Pannoniam rediit, fratrem *Budam* propriâ manu jugulans, seu quod in absentem res novas molitus esset, seu quod mitioris ingenii formidolosas furibundi actiones cohiberet, seu ut solus regnaret, quiennio post per Styriam, Dalmatiam populabundus ivit, plurimis Adriatici Maris urbibus vastatis, *Aquilejâ* excisa, Pitacio, Veronâ, Vincentiâ, Prixiâ, Cremonâ, Bergomo, Mantuâ, Ferraria, &c. ad imperata præstanda subactis, qui se *flagellum Dei* & terrorem hominum appellabat; Et ad id in mundum à Deo missum, ut tanquam justæ illius vindex iræ, omni malorum genere terras permisceret, & crudelitatem ac libidinem suam non nisi sanguine ac incendio terminaret. *Car. Sigon. de occid. Imp. l.* 13. Inde gloriæ nullum existimans antiquius quam ruinæ ac incendii monumenta. *Bonfin. rerum Ungar. dec.* 1. *l.* 4. denique *Joannis* Pontificis precibus persuasus, omni ferociâ depositâ, opimis Italiæ spoliis onustus, in Pannoniam rediit, cumque Regis Bactrianorum filiam *Milzolth* superinduceret conjugem, inter nuptiales epulas liberius solito crapulatus, sanguinis vomitu anno Regiminis XLIV. extinctus fuit. Denique de Attilâ videri potest *Rudolph. Roth.* in integrâ de illo *dissertatione*.

Inter filios de successione præ aliis alter- 134
cati fuerunt, *Chaba & Aladarius*; Ille ex Chaba, filius Attilæ & alii posteri.
Imperatoris Honorii filiâ natus ab Hunnis Rex salutatus fuit: Hic Saxoniæ Ducis filiam matrem, & hinc Dietericum Veronensem, primarium Attilæ Præfectum, pluresque alios Germaniæ Principes suarum partium habuit; Atrox hi fratres inter se committunt prælium, in quo *Aladarius* cadit, victoriam tamen superstite suo Germanorum exercitu obtinente; Chaba cum sexaginta fratribus & Hunnis nonnisi viginti quinque ad Honorium fugit, tredecim annis apud eum moratus. Denique in Scythiam abiens Avi paterni *Bendetruch* consilio, ex Corosmovorum familiâ conjugem duxit, ex quâ duos suscepit filios *Edemen & Ed.* Pannonia interea proprium non habuit
Regem, donec Anno salutis DCCXLIV. 135
Altera Hunnorum effusio in Pannoniam.
Hunni sedibus suis iterum effusi, cum liberis, uxoribus, & omni supellectile septifariam divisi, sub totidem Ducibus Pannoniam repeterent, in quâ benignè recepti, nihil hostile moliti fuerunt, sed suam quisque partem sorte accepit. Ex VII. hisce Ducibus *Scyta* Hunnos ad Christianam fidem traducere conatus fuit. Cœteri in Germaniâ, Galliâ, Italiâ, multa tentaverunt, sed nil nisi prædas egerunt. *vid. Ritius de Reg. Hung. lib.* 1. Ab ipsius morte graves concussiones ubique surrexerunt. E Scythia inferiore infinita hominum utriusque sexus & ætatis multitudo erupit, novas quærens sedes, & partim in Dacia consederunt, quibus *Almus* è posteris Attilæ imperabat, quem *Arpadius* secutus est, qui de fertilitate Pannoniæ edoctus, per legationem rogavit, ut aliqua incultorum agrorum pars suorum habitationi assignaretur, quorum cum ingens multitudo adventaret, brevi Regionem omnem suæ potestatis fecerunt, & inter Duces diviserunt. Arma tamen non posuerunt citius, quam excusso Scythico jugo, gens universa *Hungari* appellati. Inde in finitimos populos ferro & igni grassati, Polonos, Bohemos, Moravos lacessiverunt, do-
nec Imper. *Carolus Magnus* omnem Supe- 136
Imp. Car. Magnus superiorem Pannoniam Hungaris ademit.
riorem Pannoniam Hungaris ademit, *Gabâ* Hungarorum Rege luxui & voluptatibus Budæ indulgente, ubi oppressus & in vincula conjectus, sibi ipsi manus intulit, & serò nimis didicit, *inter arma hostilia non esse dormiendum.* Carolus nihil pulchrius sibi aut præclarius existimans, quam una cum
Propagat Relig. Christianam.
Imperio *Christianam* propagare *religionem*:

nihil prius habuit, quam ut ab idololatria abductos, vera religione imbueret: Quare Herculis & Martis Idola destrui jussit, & templa ædificari, in quibus salutaris verbi divini fieret sementis. Contumacibus arma abstulit; diruitque oppidorum muros, gravi singulis imposito tributo. *Lindentus* quidam, homo potens & factiosus, sed Carolo
137 vivo nihil movere ausus, quam primum de morte ejus nuntium accepit, rerũ novarum studium præ se ferre cœpit, & rationem inire Hungarici Regni in integrum restituendi, & ab exterorum servitute vindicandi.

Quare *Ludovicus Pius*, cui Hungaria & regiones propinquæ patris testamento obtigerant, periculum hoc minimè negligendum ratus, confestim exercitum coëgit, ut in ipso ortu tumultum compesceret. Nec verò *Lindentus* segniter rem agebat; Sed Carinthiam, Dalmatiam & Bavariam populatus, majori cum virtute, quam successu venienti *Ludovico* exercitum oppoſuit. Armis inferior, ad montes, quibus Pannonia & Mysia diffiniuntur, confugit, quumque in Cæsaris potestate se futurum promisisset, in gratiam est receptus. Sic iterum domitis spes una in Cæsaris morte supererat: cui cum tres essent filii, facilè providebant, Germaniam brevi intestino bello distractum iri. Quæ spes cum eos fefellisset, aliquamdiu quieverunt, sed in omnem rerum turbandarum occasionem intenti, & magnam irarum molem animo volventes: quam haud multò post, non in Germaniam tantùm, sed in Galliam quoque & Italiam effuderunt. Exprimi satis non possunt inaudita crudelitatis & libidinis exempla ab iis passim patrata, quæ Italia, Bavaria, Franconia, Thuringia sensit. Non veriti ab *Imper. Henrico Aucupe* tributum efflagitare, illoque recusante ingenti Scytharum, Sarmatarum, Illyricorum multitudine irruere, ut Germania suorum civium sanguine penè nataret, & hæc sævitia in diversis provinciis exerceretur.
138 Donec tandem *Imper. Otto in campis Vindelicis ad Lechum* flumen, post acrem conflictum, ipsos vicit, & præcipites in fugam conjecit, ubi pars magna vorticibus aquarum hausta, reliqui trucidati, vel ab insequente hoste tectis incensis vivi combusti sunt. Hic exitus fuit exercitus, ut sibi videbatur invincibilis. Nimirum *odit superbos, scelerisq; ultor est Deus*! sequitur lætior facies, Hungaris ad Christianam fidem conversis.

Victoria Imp. Ottonis.

139 Postquam igitur Pannoniæ Regnum Christianam Religionem amplexum est, (*Nic. Isthvanffius in Histor. Hung. lib.* 1. *pag.* 1.) semper nobilissimum atque florentissimum fuit, diuque Christianam Rempublicam adversus barbarorum incursiones armis defendit, donec luxuriæ & libidini frena laxavit.
140 Videamus itaque Regum Christianorum gesta. Mortuo scil. anno Christi -- Toxio ex Attilæ posteris, *Geysa* ejus filius, cum conjuge, & totâ familiâ, multisque familiaribus à Piligrino, Laureacensium Antistite, velut alii, ab Episcopo Pragensi Adalberto, baptizatus, obiit demùm Anno Christi 997. succedente illi filio *S. Stephano*.

Geysa primus Christianæ fidei Rex in Hungaria.

Stephanus cognomento *Sanctus*, qui S. Henrici Imperatoris Sororem Giselam in matrimonium accepit, sub quo universa Ungaria ad Christum conversa est. Rex ipse sanctè vivebat, Strigoniensem Ecclesiam Metropolitanam & Cholocensem Basilicam fundavit, & thesauris dotavit, compluresque alias fundationes plane regia munificentia fieri curavit. Moritur tandem post varia, justissimè contra Bulgaros & Slavos susceptа bella anno 1037. relinquens filium Emericum; Successorem verò — S. Stephanus.

Petrum ex Sorore Nepotem, qui, cum superbe, crudeliter, & avarè dominaretur, è Regno fuit expulsus: cui successit — Petrus.

Aba, S. Stephani Sororius; cum autem hic majorem, quam antecessor tyrannidem exerceret, Petrus, Aba expulso, restituitur, viribus Henrici Imperatoris; Illo rerum potiente, Hungaria paulatim à fide Christiana deficiebat, & anno 1047. mortuo successit — Aba.

Andreas I. Regi Stephano junctus sanguine, qui Christianismum in Hungaria restituit; duos genuit filios, Salomonem & David; Salomonem adhuc quinquennem in Regem coronari fecit, tandem eo cum Bela fratre de Regno dimicante occiditur anno 1062. & successit ei supradictus frater — Andreas I.

Bela I. Ægre hic tulit Salomonem ex fratre Andrea Nepotem in Regem electum fuisse. Hic Rex monetam argenteam primo cudi fecit, mensuras & pondera constituit, pretia rerum venalium stabilivit. Hungaros ad idola colenda regressos ad unum interfici jussit, obiit anno 1065. tres relinquens filios Geizam, Ladislaum & Lampertum: Successorem vero — Bela I.

Salomonem, ex fratre Andrea Rege Nepotem. Hic ope Henrici Imperatoris (cujus filiam in uxorem sibi destinatam habebat) Hungarorumque suffragio in Regem coronatus est; Verum à patruelibus suis Geiza & Ladislao adhuc Ducibus, cum quibus acerrima bella gessit, regno est exutus anno 1077. factus demum *Eremita*, & Polæ in Istria obiit, ibique humatus est. — Salomon.

Geiza, Regis Belæ I. primogenitus fugato Salomone Regiam dignitatem adeptus, hujus tempore validissima fames Hungariam afflixit; vita functus anno 1088. reliquit duos filios Colomannum & Almum. Successorem verò fratrem — Geiza I.

Ladislaum, quem Hungari propter vitæ sanctitatem & innocentiam *Sanctum* nominabant. Hic Dalmatiæ & Croatiæ Regna Hungarorum Regum junxit imperio, crebra cum Scythis & Tartaris, & aliis Regni æmulis gessit bella, decessit demum anno 1095. sine liberis, & honorificentissimè in Ecclesia Varadinensi sepultus. Successit ei fratris sui Geizæ filius primogenitus, — S. Ladislaus.

Colomannus; is, secundum quorundam opinionem, antea Episcopus Warasdinus fuit, deinde per dispensationem successit S. Regi Ladislao. Sub eo Hungari multa gravia, Deoque & mortalibus quam molestissima perpessi sunt; multorum enim malorum & magnæ tyrannidis autor fuit. Fratrem suum — Colomannus.

suum Ducem Almum & filium ejus Belam oculis privavit, tandem & ipsum Almum in Ecclesia Damasiensi interimi fecit. Duas habuit filios, Ladislaum, & Stephanum, postea Regem factum. Obiit diem impiè ut vixerat, anno 1114. Successit ei filius

Stephanus II. *Stephanus II.* adhuc adolescentulus, subditi eum cognomento *Radium* seu *fulgurationem* dixerunt, propterea quod non consilio, sed subito animi furore cuncta faciebat. Cumque ex uxore nullos suscepisset filios, nec vitæ suæ terminum longius abesse præsentiret, Regno se abdicavit, accepto Monachorum habitu decessit, anno 1631. successorem relinquens

Bela II. *Belam II.* Cœcum dictum, filium Almi Ducis, cui oculos Colomannus eruerat, prudentissimè & sanctissimè Regni administrationem obivit; genuit filios quatuor Geizam, Ladislaum, Stephanum & Almum. Borichum Regis Colomanni spurium Regnum sibi vindicare contendentem in fugam vertit, suumque numerosissimum exercitum profligavit. Decessit piè anno 1141.

Geiza II. *Geiza II.* filius Belæ II. natu maximus, adolescentulus Christiana pietate insignis, ad Regni fastigium effertur. Saxones, Austriacos & Bavaros Posonium tum occupantes, Ungariamque depopulantes feliciter repressit, horumque exuviis complurima templa tam de novo ædificavit tum ditavit. Quatuor genuit filios Stephanum, Belam, Arpad & Geizam. Migravit è vita, mira cum religione, anno 1161. & Albæ regali sepultus. Post hunc declaratur Rex

Stephanus III. *Stephanus III.* filius præfati Regis Geizæ. Multa contra Venetos in Dalmatia, ac contra Emanuelem Imperatorem Græcorum gessit, multa quoque à Ladislao & Stephano Ducibus patruis suis, filiis videlicet Belæ Cœci perpessus, quibus tandem exterminatis, decessit è vivis, absque liberis, anno 1172. & in Ecclesia Strigoniensi sepultus fuit

Ladislaus II. *Ladislaus II.* Belæ Cœci secundo-genitus, vivente adhuc Stephano III. usurpata sibi Regni potestate, sex tantum mensibus imperavit, mortuus anno 1172. & Albæ regali sepultus

Stephanus IV. *Stephanus IV.* Ladislai II. frater, & Belæ itidem Cœci filius, menses quinque regnavit, victus autem à Stephano III. ambo eodem anno simul vita excesserunt, & in Alba Regali sepulti. Anno 1173. successit

Bela III. *Bela III.* Stephani III. frater, Regis Geizæ II. filius. Is Hungariam à latrociniis & furibus incentissima cura purgavit. Superstitibus filiis duobus Emerico & Andrea diem obiit & Albæ Regali sepultus, anno 1196. Successit illi filius primogenitus

Emericus. *Emericus*, qui relicto filio unico Ladislao mortuus & Agriæ sepultus, anno 1204.

Ladislaus III. *Ladislaus III.* filius Emerici, regnavit post patris obitum sex tantum mensibus, nam immaturo fato surreptus est, & Albæ regali sepultus. Post hos

Andreas II. *Andreas II.* Regis Belæ III. filius, omnium suffragiis Rex optatus. Hic in *terram sanctam* expeditionem suscepit & feliciter cum Sultano Babylonensi manus conseruit, ob quod factum *Hierosolymitani* cognomen reportavit. Uxorem primam duxit Gertrudem nobili Germanorum genere natam, ex qua suscepit Liberos Belam, Colomannum, Andream, & filiam S. Elisabetham. Antequam autem expeditionem in terram sanctam adornaret. *Gertrudis* Regina à Banchiano Palatino Hungariæ lethaliter vulnerata fuit, quod conjugem Palatini fratri suo, qui ex Germania tum advenerat, Regina ipsa ad libidinem ejus nefariè explendam adduxerat. Rex in reditu suo filiam Palatini Estensis secundo sibi matrimonio jungit, ex qua suscepit *Stephanum*, Patrem Andreæ Veneti, qui postea in Regnum suffectus est; Nobilitatem Hungariæ multis privilegiis & immunitatibus decoravit, fruique iisdem fecit. Obiit anno 1235. & in Cœnobio, quod Egres appellant, conditus. Post hunc

Bela IV. Andreæ II. primogenitus, ab Hungaris omnibus Rex salutatur. Hoc regnante quinquies centena millia *Scytharum* Hungariam & adjacentes Provincias crudeliter incendiis ferroque devastarunt, per quos etiam Rex ipse expulsus fuit ad Insulas Maris Adriatici. Unde post *Tartarorum* in Hungaria triennium consumentium abitum, auxilio Rhodianorum Crucigerorum & Frangepanum Comitum, fuit in Hungariam restitutus. Obiit anno 1275. & Strigonii apud Franciscanos sepultus. Post hunc hereditario jure Pannoniæ Regnum accepit. Bela IV.

Stephanus V. Belæ IV. filius. Hic secundo marte bella gessit, Bohemos superato Rege Ottocaro domuit, Bulgarorum Regem cum universa Mysia Stipendiarium sibi fecit. Liberos reliquit Ladislaum & Mariam, quæ Siciliæ Regi Carolo nupta, & Carolum Martellum ex eo suscepit, qui filium Carolum quoque nomine genuit: excessit humanis anno 1278. & sepultus in Insula Budensi, Relinquens successorem filium Stephanus V.

Ladislaum IV. Hujus tempore anno 1285. *Tartari* infestis armis denuò Hungariam invaserunt, ferro & igne omnia Pestham usque miserè devastantes. Biennio tandem elapso, cum ingenti præda, ad fines suos reversi sunt. Hic Rex à Cumanis morte truculenta interemptus periit anno 1291. Huic successit Ladislaus IV.

Andreas III. filius Stephani, qui ex filio nepos erat Regis Andreæ II. cognomento Venetus. Hic Austriam sibi subjugavit. Obiit Budæ & ibi sepultus 1301. illo mortuo Pontifex Caroli Martelli filium recommendavit in Regem Hungariæ; post hunc summam rerum obtinuit Andreas III.

Wenceslaus, ab Hungaris Ladislaus dictus Regis Bohemiæ filius. Hic contra Carolum, Martelli filium, eligebatur, sed à Patre suo tandem in Bohemiam revocatus fuit. Hungari enim discordes partim hunc ipsum, partim Carolum, partim etiam tertium quendam Regem Ottonem Bavariæ Ducem sequebantur; Regno præfuit circiter annos 6. Successit illi præfatus Wenceslaus.

Otto. *Otto*, Dux Bavariæ, similiter per factiones quorundam Hungarorum inductus fuit, Albæque coronatus, regnavit annis circiter tribus. Hunc *Ladislaus Wayvoda Transylvaniæ* captivum duxit, spoliavit, & Regno ejecit. Successit demum

Carolus I. *Carolus I.* Caroli Martelli filius. Is vicit prælio Matthæum, Comitem à Tinschen, armis opibusque potentem prope Cassoviam, latè Hungariæ fines protulit: Dalmatiam enim, Croatiam, Serviam, Lodomeriam, Russiam, Comamam, Bulgariam & Bosniam possedit. *Felicianus* quidam Aulicorum in die Paschæ Regem Carolum & Reginam cum eorum liberis mensæ assidentes in arce Vicegrad ense interimere conatur, pro quo scelere debitas luit pœnas. Hujus quoque

Locustæ. tempore *Locustarum pestis* Hungariam incessit. *Casimirus* Rex Poloniæ Affinem suum Regem Carolum Vicegradi invisit, & Regnum Poloniæ Ludovico Regis Caroli ex sorore ipsius filio, quod ipse sine prole esset, ultrò detulit. Obiit demùm anno 1342. & Albæ regali humatus est. Succedens ipsi

Ludovicus I. *Ludovicus I.* Regis Caroli præfati filius; multa hic feliciter bella gessit, multaque Regno suo recuperavit. Ex Hungaria omnes Judæos ejecit. Heredes masculos non habuit, sed filias genuit, *Mariam*, quæ tandem Hungariæ, & *Hedvvigam* quæ Poloniæ sortita est Regnum. Obiit anno 1382. & Albæ Regali in sacello, quod vivus sibi fieri curaverat, sepultus jacet. Successit porrò uti supra dictum filia

Maria. *Maria*, quæ Sigismundo Regi Bohemiæ postea quoque Imperatori nupsit, verum cum Sigismundus admodum adhuc adolescens esset, ipsa Regina, cum Matre Elisabetha, Regni administrationem interea obibat, & per annos quatuor regnavit; Contra hanc adhuc sine Marito, admodum juvene, regnantem occisâ Elisabethâ, & carceri demandatâ Mariâ, à Proceribus Hungariæ introductus & coronatus est

Carolus II. *Carolus II.* cognomento Junior, Rex Neapolitanus, Ludovici I. ex fratre Andræa Nepos, sed instinctu Elisabethæ Reginæ, procurante Nicolao de Gara Regni Palatino, sub specie colloquii cum mulieribus istis, Reginis Elisabetha & Maria, instituti, per Blasium Forgatch occiditur, anno 1385. *Maria* post hæc adhuc vivens, jus suum Regium *Sigismundo* Marito sponte cessit, ac mortua est anno 1392. vi cujus cessionis successit

Sigismundus. *Sigismundus*, & Regni corona donatus, ingenti cum exercitu Hungariam ingressus Cædem Elisabethæ, Matris Mariæ, ab Hornatio *Banno Croatiæ* aquis submersæ, ultus est, Banno forcipibus candentibus discerpto. Junxit sibi, post defunctam sponsam Mariam, matrimonio Comitissam Ciliæ, ex qua unicam suscepit filiam Elisabetham. Hic Rex gloriosus viriliter, licet infeliciter, cum *Bajazete Turcarum Imperatore*, apud Nicopolim conflixit, ceciderunt enim in hoc prælio ad 20000. Christianorum, Turcarum autem ad 60000. victis tamen Christianis; Post quam cladem Proceres Hungariæ eum carceri demandarunt, qui liberatus postea prudenter & fortiter regnavit, ac in factiosos graviter animadvertit. Duas seditiones Rusticanas diversis temporibus per Hungariam sopivit. Obiit demum anno 1437. cum vixisset annos 71. & regnasset cum conjuge annos 51. Successit demùm

Albertus Imperator & Archidux Austriæ. *Albertus*, Romanorum Imperator & Archi-Dux Austriæ, ducens in uxorem filiam Sigismundi unicam *Elisabetham*, ex quo matrimonio Regnum simul Bohemiæ & Hungariæ obtinuit, manente electione penes Romanorum Imperatore; duas sibi filias progenuit, *Elisabetham*, quæ Casimiro Regi Poloniæ, & Annam quæ Wilhelmo Duci Saxoniæ cessit. Duos in Regno annos claudere vix potuit, si quidem rebus excessit humanis 1439. 141 Unio Regni Hungariæ & Bohemiæ.

Elisabetha. *Elisabetha*, Regina, mortuo Alberto Rege remansit gravida, & dum nesciretur, an filium vel filiam esset paritura, Proceres Regni miserunt suos Oratores pro Uladislao Duce Lituaniæ, Regisque Poloniæ fratre, qui antequam induceretur, Regina peperit filium *Ladislaum*, & contradixit Electioni de Polono factæ, fecitque mox infantem cum bona parte Dominorum regnicolarum Hungarorum coronari, & coronam Regni secum in Austriam ad Infantis Patruum *Fridericum Imperatorem* & Archiducem Austriæ asportavit; Interea dum hoc fit

Uladislaus I. *Uladislaus I.* Polonus introductus, u m corona Regni non haberetur, diademate quodam reliquiarum de capite S. Stephani desumpto, coronatus est. Hisce dissidiis gliscentibus, Turca ansam Regnum invadendi arripuit, siquidem Amurathes utramque Mysiam & Rasciam interea occupat. Quadriennio post Uladislaus Rex plane adverso Marte ingens prælium prope Varnam cum Amurathe commisit, ubi cœsis Principibus & Prælatis quamplurimis, Rex ipse cum Cardinale & 30000. Christianis periit Anno 1444. succedit demùm

Ladislaus V. *Ladislaus V.* filius Alberti Regis supradicti, cum attigisset annum ætatis 12. Joannem *Corvinum* ob fidelem administrationem & egregia contra Turcas præstita officia Comitem Bistriæ constituit. *Urbs Constantinopolitana* à Mahumete II. sub hoc Principe anno 1453. capitur, Joannes *Corvinus* una cum *S. Joanne Capistrano* Franciscano Monacho, qui suis Cruciferis signum Crucis præferebat, Mahumetem hunc, capta jam Constantinopoli, Albam Juliam cum exercitu quadringentorum millium, hominum lectissimorum, propria in persona obsidentem, parva manu fudit & fugavit, ereptis & ademptis illi æneis tormentis plus quam centum, raræ magnitudinis machinis & instrumentis bellicis maximi valoris; Decessit demum anno 1458. obtruncato prius Budæ Ladislao Comite, & relicto sub firma custodia Mathia, fratribus & filiis Joannis Corvini, non sine veneni administrati suspicione, Pragæ in ipsis nuptiarum Constantinopolis.

rum

rum solennitatibus, quas sibi cum Magdalena, Caroli Regis Gallorum filia, fieri curaverat. Mortuo sic Ladislao

Mathias Corvinus.

Mathias Corvinus, filius Joannis Hunniadis Pragæ carceri inclusus, Rex eligitur. Sed à Georgio Podebrad Rege Bohemiæ non prius dimissus, quam Catharinam ejus filiam uxorem duceret, & coronam à Domo Austriaca sexaginta millibus scutatorum redimeret; Cum Austriacis magna & ardua gessit bella, in deditionem suam penè totam inferiorem Austriam cum ipsa Vienna redegit, contra Bohemos non semel feliciter pugnavit, devastando pene totam Moraviam & Silesiam. Mahometem Turcarum Imperatorem non semel, audito solum rumore adventus sui, fugavit, sed & sæpius feliciter cum eo manus conseruit. Tandem Princeps verè Victoriosus, ætatis anno 47. non sinè maximo Hungarorum luctu moritur 1490. & Albæ Regiæ magnificè sepelitur.

Uladislaus II.

Uladislaus II. Rex Bohemorum, filius Casimiri Regis Poloniæ, viduam defuncti Mathiæ, matrimonio sibi jungit, & ita Rex Hungariæ salutatur. Circa hæc tempora Maximilianus I. Imp. sub Mathia amissam Viennam, cum tota ferè Austria inferiore recuperat. Horrendum illud *rusticanum* & servile adversus Nobilitatem *bellum* in Hungaria, sub hoc Principe, anno 1514. oritur, quod & præ cœteris *Joannes Waivvoda* Transylvaniæ, Præfectis ejus seditionis captis, maximaque parte rusticorum cæsâ, sedavit. Mortua priore conjuge ducebat filiam Comitis ex Gallia, ex qua Ludovicum & Annam suscepit. Præterea cum

142 Pactum cum Maximiliano Imp. ratione successionis Regni Hungariæ.

Maximiliano Imper. ita conventum est, ut si Rex sinè liberis decederet, Maximilianus omnesque posteri ejus in Regnis Hungariæ & Bohemiæ succederent. Moritur demum Rex Budæ anno 1516. & in Alba Regali sepultus. Cui successit filius in ipsis adhuc cunis

Ludovicus II.

Ludovicus II. Rex quoque Bohemiæ; regnavit hic ad instar Patris sui in otio, usque ad expeditionem *Mohazensem. Mariam* Imper. Maximiliani neptem in uxorem accipit; contra Soror Ludovici *Anna* Cæsaris Nepoti Ferdinando desponsatur. Sub hoc Principe Solymannus Turcarum Imperator *Belgradum*, maximum Regni Hungariæ propugnaculum, cum tota Hungaria, in suam potestatem redegit; Omnia inibi susque deque rabiosè devastando. Periit demum optimus Princeps in famoso isto prælio contrà Solymannum propè Mohatz, in *festo Decollationis S. Joannis Baptistæ*, 1526. Cadaver post duos menses in rivulo inventum, & in Alba Regali honorificè, summa cum luctus omnium contestatione, fuit sepultum. Post Regis hujus funestum occasum à nonnullis factiosis Proceribus

Solimannus Belgradum occupat.

Joannes Transylvanus.

Joannes de Zapolia, Waivoda Transylvaniæ Rex salutatur. Palatino Regni Stephano Bathori, atque saniori Dominorum Prælatorum, Baronum & Nobilium Regni parte, non consentiente, qui *Ferdinandum*, Caroli V. Imper. fratrem ad capessendum Regnum jam ante vocaverant; Hinc Waiwoda vim Ferdinandi Regis metuens, in tutelam Solymanni Turcarum Imp. confugit. Vocatus itaque

Ferdinandus Archidux Austriæ.

Ferdinandus, infans Hispaniarum, & Archidux Austriæ, fœdere connubiali Majorumque suorum pactis & conventionibus, jure optimo Regni gubernacula suscepit; & Sacro Diademate Albæ coronatus *anno* 1527. Turcarum Imperator *Solymannus* à Joanne sollicitatus, cum numerosissimo exercitu, universam prius Hungariam misere devastando, *Viennam* Austriæ obsidet 143

Solimannus obsidet Viennam anno 1529.

anno 1529. Sed cum nihil proficeret, tandem solvit obsidionem, & fuga sibi consulere cogitur, multisque Turcarum millibus in reditu desideratis, Budam rectâ rediit, ibique Joannem Regem constituit, & confirmavit, quam urbem Waywoda etiam ad mortem usque possedit, quæ evenit 1540. relicto infante filio Joanne ex Isabella Sigismundi Regis Poloniæ filia progenito, quem tutores ipsius Patrocinio Solymanni commendarunt, qui postea Ferdinandi Regis copias diversis vicibus fugavit, donec anno 1556. Ferdinandus filius Ferdinandi Regis, validissimis copiis pro tempore contractis, in Hungariam descendit, hostem aggreditur, & cum immortali præclaræ victoriæ monumento reprimit. Tandem Ferdinandus Rex Viennæ fatis concedens Pragæ sepeliebatur, Anno 1564. filium & successorem relinquens

Maximilianus.

Maximilianum, Romanorum, Bohemiæque Regem, qui vivo adhuc Patre suo Ferdinando, una cum conjuge sua *Maria* anno 1563. Posonii in Hungaria in Regem coronatur. Multa hic Princeps loca amplissima & arces in Hungaria per *Lazarum à Svvendi*, virum inclytum, rursum expugnavit; Sub hoc tempore anno 1566. *Solymannus* ad Hungariam vastandam, suoque Imperio subjugandam, in Regnum propria in persona venit, arcemque *Zygeth* arctissima obsidione cingit, ubi fortiter cum bona Hungaricæ Nobilitatis parte occubuit heros perpetua memoria celebrandus, *Comes Nicolaus à Serinio*, genere, opibus, dignitate, animique fortitudine & constantia illustris, Solymannus quoque, 4. diebus ante expugnationem hujus fortissimi loci, ipse in expeditione hac moritur, succedente illi in Imperio Turcico *Selimo*, de domo Ottomannica: *Tartari*, adjuncto Turcorum validissimo munitissimoque equitatu, & innumera *Janizarorum* multitudine, superioris Hungariæ partes ultra & citra Tibiscum, latè discurrunt, prædas abigunt, omnia flumina vastant, omnisque ætatis & sexus homines partim cædunt, partim in servitutem perpetuam abducunt, arcem *Tockay* obstinatissimis armis quoque obsidendo, quos tamen *Jacobus Raminger*, fide & militari disciplina conspicuus vir, arcis Capitaneus dignissimus, invicta animi fortitudine inclinavit, consternatosque animis palantes fugavit.

Tockay.

gavit: Cæsariani ex post *Monhaz* & *Zatmar*, arces munitissimas, & alia insignia loca, ductore *Schwendio* recuperant. Moritur tandem *Maximilianus* in Comitiis Ratisbonensibus anno 1576. Succedente illi Filio

Rudolphus. *Rudolpho*, Romanorum & Bohemiæ quoque Rege, coronato in Regem Hungariæ anno 1572. Hic, post multas Turcarum & Tartarorum exitiosas incursiones in superiorem Pannoniam, quas tamen semper, recuperatis captivis, & omni præda feliciter repressit, tandem cum *Amurathe III.* Turcarum Imp. pacem ad octennium integrum constituit. Intra quod tempus, cum tamen Turcæ ab incursionibus nunquam cessarent, donec sensibili clade sunt affecti, post eam anno 1584. iterum pax ad aliud octennium est prorogata, sed non se continentibus Turcis ab assuetis rapinis anno 1587. & 1588. cum maxima suorum internecione cæsi victique sunt. Et post exercitam in Croatia immensam barbariem anno 1593. in prælio ad Siseckam 20000 eorum ceciderunt. Nec non in subsecuto alio conflictu Imperator Rudolphus eos denuò fudit & vicit, ut ex 25000. Turcarum vix 4000. vivi evaserint, acquisitis insuper variis locis, nempe *Sabatga*, *Filecko*, *Novigrado*, *Bresenza*, *Segesto*, *Setzino*, *Babotza*, *Jasperino*, *Zabolone*, & *Weiza*; Postquam porro *Mahometus* in Sultanum electus est, Princeps Transylvaniæ cum Imperatore Rudolpho fœdus iniit, cujus odio Mahometus numerosum in Transylvaniam misit exercitum, eo fine, ut omnia destrueret, & ultimæ subjiceret ruinæ: qui tamen exercitus non sine sensibili clade repressus est. Porrò apud *Strigonium* repetita acie & conflictu gravissimam Turcæ passi sunt jacturam, ipsumque illud fortalitium, una cum *Petrina*, *Schambocha*, *Berecka*, & *Erdehaga* amiserunt. Anno 1596. denuo apud Petrinam cæsi sunt, atque anno 1598. *Adolphus Comes de Schwartzenberg*, per Stratagema Jaurinum Cæsari vindicavit, atque 1599. denuò Turcæ varia loca amiserunt; Anno 1600. *Canischa* per infidelitatem Commendantis *Paradeiseri* in Turcarum manus pervenit, atque varii utrinque eventus se ostenderunt, donec pace facta *Transylvania* in protectionem Domus Austriacæ rediit, ac demum Imperator Rudolphus post gloriosum regimen 36. annorum anno 1612. ætatis 59. mundo valedixit.

Matthias. *Mathias Imperator*, defuncti Cæsaris Rudolphi frater, ei in regimine successit, qui adhuc vivente fratre, tanquam Campi Mareschallus, Turcis terrorem injecerat, qui propterea armistitium 20. annorum cum illo libenter pacti sunt. Sed quia Imperator tardius matrimonium iniit, ut spes prolis jam deficeret, idcirco Agnato suo Archiduci Austriæ *Ferdinando* Coronam Hungaricam & Bohemicam resignavit, atque anno 1619. Viennæ, 62. annorum ætatis suæ è vivis discessit.

Ferdinandus II. *Ferdinandus II.* Archiducis Austriæ Caroli filius, & Imperatoris Ferdinandi I. nepos, coronatus est in Hungariæ Regem anno 1618. quem coronationis actum describit *Conrad. Balthasar Han* in seiner Beschreibung des alt- und neuen *Pannoniæ p.* 315. In Romanum Regem & Imperatorem Francofurti *anno* 1619. eo tempore, cum tota fere Germania flammis bellicis conflagraret, atque Status Bohemici electionem impedire conarentur; Sed cum apud Collegium Electorale paterentur repulsam, tamen Ferdinandum pro Rege suo agnoscere recusantes, *Fridericum Palatinum* elegerunt & coronarunt, cum quo Princeps Transylvaniæ Fridericus Palatinus. *Bethlem Gabor* arcto se fœdere junxit, & ab Hungaris 1620. Coronam Hungaricam accepit, donec Palatinus in albo monte, propè Pragam victus, profligatusque, in *Bannum Imperii* declaratus & 27. Proceres Bohemiæ capite plexi sunt. Cum Principe Transylvaniæ autem Imperator Ferdinandus ea conditione pacem fecit, cujus articulos exhibet citatus *Han. pag.* 330. ut relicto Regis titulo solùm titulo Principis Imperii contentus esset, qui tamen in Hungaria, Moravia, & Austria flammis rapinisque usque ad mortem suam grassatus est. Cum verò Christianus Dux Brunsvicensis, & Christianus IV. Rex Daniæ, Palatini partes assumerent, nec non Rex Sueciæ *Gustavus Adolphus*, & Elector Saxoniæ his se turbis immiscerent, tota ferè Germania miserandum in modum exagitata est; Imperator Ferdinandus, postquam filium suum ad Coronam Imperii Romani promovisset, anno 1637. 50. ætatis suæ anno, Viennæ vitam piissimè traductam finiit. Conjugem habuit (1.) *Mariam Annam*, Ducis Wilhelmi Bavarici filiam, (2.) Eleonoram filiam Vincentii Ducis Mantuæ. Successit ei

Ferdinandus III. Imperator, qui jam anno 1631. tanquam Rex Hungariæ, anno Ferdinandus III. 1625. coronatus, cum *Maria Hispaniæ Infante*, Philippi III. Hispaniæ Regis filia, Viennæ matrimonium consummavit; Pacem cum *Sultano Ibrahim* anno 1642. renovavit, atque etiam cum Ragozio pepigit, quam exhibet supra *citat. Han. fol.* 360. insuper filium *Ferdinandum IV.* anno 1646. in Regem Hungariæ coronari fecit Strigonii; quò Corona Hungarica in Comitatu 46. Rhedarum Jaurino in arcem perlata est; Ferdinando autem IV. defuncto anno 1655.

Leopoldus, Invictissimus hodiè regnans Imperator, tunc Archidux Austriæ, in Regem Hungarorum electus est, atque postea anno 1657. *Ferdinandus III.* Viennæ devotissimam & piè præparatam animam Creatori Deo reddidit, postquam anno 1648. per tractatus *Monasterienses & Osnabrugenses* pacem in Germania restituisset. Conjugem habuit, uti supra dictum, *Mariam* Regis Hispaniæ filiam, quæ ipsi proles dedit, *Ferdinandum IV. Mariam Annam*, postea Philippo IV. Regi Hispaniarum desponsatam, *Philippum Augustinum*, *Maximilianum*, *Thomam*, quos

quos omnes præmatura mors surripuit; & modò feliciſſimè regnantem *Imperatorem Leopoldum*; Ex ſecunda conjuge *Maria*, Archiducis Leopoldi Oenipontani filia, ſuſcepit *Carolum Joſephum*, itidem defunctum, ex tertia conjuge *Eleonora*, filia Ducis Mantuæ Caroli, *Eleonoram*, poſtea Reginam Poloniæ, atque rege defuncto Ducissam Lotharingiæ, & *Mariam Annam* Philippi Wilhelmi Electoris Palatini conjugem, modò quoque jam defunctam.

Ferdinandus IV. *Ferdinandus IV.* glorioſiſſimæ memoriæ, in Regno Hungariæ non ſucceſſit, quamvis Rex Hungariæ coronatus fuerit, nec non Rex Romanorum anno 1653. quia ſtatim anno 1654. ætatis ſuæ anno 21. cum communi omnium luctu ac dolore vitam cum morte commutavit, pulcherrimus, & omnibus animi corporisque Regiis dotibus exornatus Princeps, in cujus morte ipſa videbantur elementa contriſtari, dùm triduo ante Civitatem Viennenſem fortis terræ motus concuſſit, & ipſum ſolis lumen, diebus non paucis, ſe quaſi abſcondit, & nubilo aëre triſtitiam ſuam indicavit.

Leopoldus I. *Leopoldus I.* glorioſiſſimè hodiè regnans Imperator, natus 1640. coronatus anno 1654. Hungariæ, anno 1656. Bohemiæ, anno 1658. Romanorum Rex, ſtatim à Turcis bello impetitus eſt, & initia parùm felicia diverſis poſtea glorioſiſſimis victoriis reſtituit, quæ Sultanum commoverunt, ut ipſemet anno 1665. pacem peteret, cum quo anno 1664. 8. Septembris armiſtitium viginti annorum concluſit. Poſtquam paulò ante apud S. Gothardum ingenti clade Turcæ affecti eſſent, cæſis eorum penè decem millibus, & reliquis fugatis. Quo facto Imperator in viciniâ Neovarini novum exſtruxit fortalitium *Leopoldſtatt* à ſuo nomine nuncupatum. Armiſtitii articulos exhibet ſupra citat. *Han pag.* 650. Haudquaquam aberraverim à vero, ſi dixero *Auguſtiſſimum Imperatorem Leopoldum* omnes ſuos glorioſiſſimos Anteceſſores, armorum felicitate & famoſiſſimis contra Turcam victoriis immenſum ſuperaſſe; Confirmat hoc Turcarum infelix tentamen, cum anno 1683. fracta infideliter pace, & devaſtatis Provinciis, arcibus &
144 oppidis, *Viennam Auſtriæ*, numeroſiſſimo ad 200000. exercitu adducto, obſidione graviſſima preſſerint; tandem tamen cæſis 30000. & in fugam conjectis reliquis omnibus, 12. *Septembris* obſidionem ſolvere, & Kara Muſtapha, magnus Vezirius, turpi fugâ ſibi conſulere coactus fuit. Auget gloriam Imperatoris, quod *eodem anno* 20. *Octobris*, prope *Barcanum*, in prælio 7000. egregiè cæſis, inſuper Strigonium expugnatum eſt; Quod *anno* 1684. 9. *Julii* apud *Waizam* denuò maxima clade affecti ſunt, interemptis eorum multis millibus. Quod *anno* 1685. Neovarinum armata manu expugnatum recuperatumque eſt, nec non *anno* 1686. 23. *Septembris*, Buda Hungariæ Metropolis, Segedinum, & Quinque-Eccleſiæ pari modo & Heroica virtute in Imperatoris poteſtatem, Ducibus *Electore Maximiliano Emanuele Duce Bavariæ*, & *Carolo Lotharingiæ Duce*, redactæ ſunt. Quod *anno* 1687. 12. *Auguſti* prope *Mohaz* memorabilem Cæſar victoriam contra Turcas obtinuit, cæſis eorum 5000. captisque omnibus tormentis & rebus ad bellum neceſſariis, nec non expugnato inſuper *Eſſecko*, *Boſſega*, *Sclavoniæ Metropoli*, *Erla*, aliisq; præcipuis locis. Quod *anno* 1688. expugnata *Alba Julia*, *Lippa*, *Illock* & *Petrovardinum*, & 28. *Auguſti Belgradum* armata manu receptum: Quod *anno* 1689. conſiderabile illud fortalitium *Sigeth*, ad cujus mœnia olim Solimannus occubuit, recuperatum, & 24. *Septembris* ſub *Ludovico Wilhelmo, Marchione Badenſi*, parva Chriſtianorum manu ad 16000., quinquaginta millia Turcarum ingenti clade prope Niſſam proſtrati, eorumque ad 10000. internecione deleti, ac inſuper Niſſa ipſa & Scopia Cæſari vindicata, in quibus locis ſpatio 100. & plurium annorum exercitus Chriſtianus non eſt viſus. Quod *anno* 1690. 16. *Martii* expugnata *Caniſcha*; Quod *anno* 1691. 19. *Auguſti*, ſub Principe *Ludovico Wilhelmo Badenſi* famoſa illa ad *Salankemen* victoria à Turcis reportata, in quo ſanguinolento prælio Turcæ omnia Tormenta bellica cum toto hoſtico amiſerunt, & 24000. periere. Quod *anno* 1692. 26. *Maii* Varadinum, & *anno* 1693. Jeno, nec non *anno* 1694. Guyla feliciter recuperata. Complet has omnes victorias Inſtrumentum Pacis Cæſareo-Ottomannicum 26. *Januarii anno* 145
1699. Carlowici in Sirmio celebratum, vi cujus *Regio Tranſylvaniæ*, quemadmodum de præſenti eſt in poſſeſſione & poteſtate Sac. Cæſ. Majeſt. ita manet in ejusdem dominio, à Podoliæ confinio uſque ad extremum Walachiæ; Fluviorum uſus *Maruſii* ac *Tibiſci* inter Provinciam Temeswarienſem, & Provincias Cæſareæ poteſtati & poſſeſſioni ſubjectas communis, manentibus inſulis in prædictis fluviis, ſicut ſunt, in poteſtate Cæſareâ; ſicut etiam Regio inter fluvios Tibiſcum & Danubium, vulgò dicta *Batska*, & Regio extra lineam verſus Belgradum, nec non Savi altera pars, manentibus tamen inſulis in communi tractu, ab oſtio amnis Boſcut in Savum effluentis, & illic elabentis Unnæ fluvii communibus; Sed *Caſtanovitz*, & Inſulæ infra terram *Novi* verſus Savum, cum ulterioribus ripis Unnæ manent in poteſtate Imperatoris; Inſuper licet & liberum eſt, pro confiniorum ſecuritate arces & munimenta reparare, munire, & fortificare. Incurſiones & occupationes hoſtiles, omnesque inſultus clàm & improviſo facti, devaſtationes & depopulationes ſeveriſſimis Mandatis prohibentur, & transgreſſores deprehenſi per jurisdictionem loci, ubi capti fuerint, pro merito puniuntur. Rebellibus ſubditis nullum datur receptaculum vel fomentum, ſub graviſſimis pœnis. Ad tollendas confiniorum controverſias Commiſſarii eliguntur, duella prohibentur, captivi liberantur, capitulationes & mandata pro *exercitio Religionis Catholicæ* in Regnis Ottomannicis confirmantur, commerciorum libertas ſtabilitur,

Obſidio Viennæ, & ejus glorioſa ſolutio.

litur, & in hunc finem *Legati* utrinque mittuntur, ex æquo usitatis ceremonialibus, ab introitu, in confinia usque ad reditum in locum permutationis, excipiendi, honorandi, & tractandi, qui etiam in signum amicitiæ *spontaneum munus*, conveniens tamen, & utriusque Imperatoris dignitati consentaneum, offerunt. *Legatis Cæsareis & Residentibus* & quibuscunque eorum hominibus pro arbitrio suo licet vestibus uti, quibuscunque placuerit, & gaudent immunitatibus & privilegiis, quibus reliquorum Principum Legati & Agentes perfruuntur, & insuper ad distinguendá *Cæsareæ dignitatis prærogativam*, melioribus modis tractantur, habentq; liberam potestatem conducendi interpretes. Ista omnia post definitos limites sancte debent observari, etiam à *Criminensi Chano* & Tartarorum Gentibus, & durat hoc armistitium ad tempus 25. annorum, à die subscriptionis, eoque lapso liberum est, utrique partium, si ita placuerit, ad plures annos prorogare.

Josephus I. *Josephus I.* Hungariæ Rex Hereditarius natus anno 1676. 26. Julii. Postea anno 1687. ab Imperatore in Hungariam deductus, atque ibidem maxima cum pompa & ceremoniis receptus, & 9. Decembris Posonii ab Archi-Episcopo Strigoniensi benedictus, unctus, habitu S. Stephani indutus, ejus gladio cinctus, coronatus est, Sceptro illi in dexteram, & Pomo Imperiali in sinistram manum dato; Posteaque Archi-Episcopus ornatissimam Latinam orationem habuit, postquam *Te Deum laudamus* cantatum, tormenta omnia explosa, & à populo universo acclamatum est: *Vivat Rex Josephus.* Quam gratulationem & nos Serenissimo Regi millies reiteramus, tranquillum & felicissimum semper Regimen apprecantes. Totū coronationis actum fuse describit *Feigius in sua Historia Hungarica*, quam appellat Adlersschwung.

Regis Stephani pietas. Hungarorum Reges Idola coluerunt, usque ad Stephanum, qui circa *annum Christi millesimum*, ducta *Gyela*, Imperatoris Henrici II. Sorore, sacris Christianis initiatus est, *Bonfin. lib. 10. decad. 1.* & à Cæsare Rex nuncupatus, *teste Aventino lib. 5.* ubi tradit, Stephanum suos à pietate Christiana abhorrentes, in obsequio religionis vi continuisse; Et licet posteà *Conradus Cæsar* bellum Hungaris intulerit, tamen Hungariæ sua libertas salva permansit, donec *Henricus III. Cæsar*, majore vi, per aliquot annos repetitis bellis, Hungariæ Regnum in Provinciam redegit, & *teste Wittbone* in vita Conradi Salici, & *Sigeberto Gemblacensi*, Hungariam sibi tributariam fecit. Hungariæ enim Episcopi atque Pro-

146 Hungaria sub Imperio fuit, sed in libertate se asseruit. ceres inter Status Imperii Germanici computantur, & in Senatu Imperiali Vota & sessiones habuerunt, in Sigismundi Imperatoris laudo *anno* 1417. in causa vertente inter Archi-Episcopum Civitatemque Coloniensem, & Ducem Montensem, apud *Goldastum tom. unico Constit. Imperial. pag.* 394. Hodie verò Hungaria Romano Imperio non est conjuncta, *R. I.* Augustæ Vindelicorum *Anno* 1566. §. über voriges haben. *Conring. de finib. Imp. cap. 17. pag. 270.* ubi docet, Hungariæ Regnum in obsequio Imperii fuisse, sed multò post se asseruisse in libertatem. *Gastell. de Stat. publ. Europ. cap. 6. n. 795. Oldenburg. in Limn. enucleat. lib. 3. cap. 2. num. 9.* Sane enim Hungaria Reges suos continuâ serie succedentes habuit, usque ad Ludovicum Regem, 147

ex cujus filiæ Mariæ nuptiis cum *Sigismundo* Rege nata est *Elisabetha*, quæ deinceps nupta *Alberto Austriaco* Imperatori, Coronam Hungaricam deduxit in familiam Austriacam. Principesque Austriaci ex eo tempore Regnum Hungariæ cum Imperio Germanico tenuerunt. *Bonfin. lib. 1. Decad. 2. Mich. Rit. de Regib. Hungar. lib. 1. & 2. Borel. de Cath. Reg. præst. cap. 46. Crus. de praemin. sess. & praeced. fol. 498. Oldenburg. in Limn. lib. 3. c. 2. n. 9.* — Quando & quomodo Corona Hungarica ad Aug. Domum Austriacam delata.

De hac oblatione Regnorum Hungariæ & Bohemiæ Domui Austriacæ facta, ita discurrit *Zuer. Boxhorn. in Hist. Univers. pag.* 1124. Ludovico, Hungariæ & Bohemiæ Rege mortuo, Rex utriusque factus est Ferdinandus, Caroli V. frater. Ita duo amplissima hæc Regna in Austriacorum quasi manum transiere. Contra eum tamen à quibusdam Proceribus eligitur Joannes de Zapolia, Transylvaniæ Waywoda. Is se & Principatum clientelari nomine subjicit Turcarum Imperatori. Hæc origo est Transylvaniæ Turcis factæ tributariæ, sed & sic viæ Turcis deinceps factæ in Austriam & Germaniam. Nam & Vienna haud multò post ab iis obsessa, cujus obsidionis Historiam accuratè descripsit *Leonclavius in pandect. rer. Turcicar.*

Quoad præcedentiam Hungariæ Regnum Bohemiæ præfertur; nam in inscriptionibus & titulis Cæsarum Hungariæ Regnum Bohemiæ præponitur; Wir von Gottes Gnaden/ erwehlter Römischer Kayser/ zu allen Zeiten Mehrer des Reichs/ zu Hungarn und Böheim König/ ꝛc. Hungari enim ab Attilæ temporibus suos habuerint Reges, dum Bohemia prius Ducibus pareret. *Crus. d. loc. pag.* 489. & 490. Certè cum anno Christi 1000. Stephanus Pannoniæ Dux Legatos ad Sylvestrum II. Pontificem misisset petitum, ut Ducem Regio diademate cohonestaret, qui eo fultus honore, quæ Divinæ gratiæ beneficio cepisset, ea magis magisque promovere, & stabilire posset, Pontifex à DEO admonitus, eam, quam Polonorum Duci egregio opere factam coronam destinaverat, Legatis Hungaris tradidit, insuperque concessit, ut crux ante Regem, ceu Apostolatus insigne deferretur, quod ejus opera multi infideles populi ad Christum conversi essent. *Henr. Spondan. in Epit. Annal. Cæs. Baronii in Anno Christi 100. n. 2. confer. Aventin. lib. 5. Annal. Bojar. p. 204. in fin.* 148 — Præcedentia Regum Hungariæ.

Ex supra recensitis repetitis Turcarum incursibus & devastationibus Regnum Hungariæ priorem venustatem statumque felicem amisit. Nequaquam verò, uti Historicus Polonus *Paulus Piasecius* inique scribit, ex conventione Regis Uladislai cum Imp. Maximiliano. Verum quidem est quod sub Carolo Roberto Hungaria Dalmatiam, Croatiam, Serviam, Bulgariam, Bosniam, & in universum 13. Regna complectebatur; sed hodie 149

Regnum

Regnum Hungariæ magna ex parte sub Turca gemit, ex cujus manibus tot Victoriæ Imperatorum eam plenè eripere non potuerunt; Unde evenit, quod per Turcarum immanes ruinas & strages, Regnum Hungariæ, in consideratione antiqui splendoris, cadaver esse videatur, licet, ut loquitur *Speidelius* in verbo Hungaria. non contemnendis adhuc viribus polleat, & Comitatus in Hungaria vocantur die Gespanschafften / quorum Catalogum exhibet *Diarium Europæum continuatione 9. pag.* 282. Anno 1682. comparuerunt Ordines sequentes, Prælati, Magnates, Personales, Ablegati Capitulorum, Ablegati Comitum, Ablegati Civitatum, &c.

150 Situs Hungariæ. Pannoniam, jam nutantibus Romani Imperii rebus, Longobardi insidere Hunnique, qui transfuso in Provinciam nomine *Hungariam* appellarunt. Hinc pro diversis regnantium viribus, sæpe mutata limitum sedes est, nunc illos in viciniam proferente, nunc in arctius cogente fortuna, *Savo, Tibiscoq;* fluminibus rigatur. Ister jam plurimis fontibus auctus interfluit, capacique apud Taurinum alveo excipit Savum. Regio à Polonia atque Germania ad Daces & Mœsiam excurrit, qua Illyricum & Dalmatiam spectat, Alpium molibus tecta est. Omni proventu felix solum. Fertilitas. Uberrimas alit segetes; pascuorum ingentium fidem exteris gentibus facit venalibus per orbem armentis. Multitudo boum. Paulo minus *centum millibus boum* in singulos annos Germaniæ transmittit, illincque in Vicinas Germaniæ terras. Partem quoque Italiæ iisdem cibis alit. Vinum bonum. *Vinum generosissimum* est; nec multum illi dispar, quod in Hispania gignitur. Cœlum quoque ad valetudinem commodum; nisi quod sub Autumno intemperies mutantis in horas aëris morbos creat, maxime hospitibus sævos. Noctes scilicet multò frigore horrent, ingens æstus succedit, media luce campos corporaque adurens. Aër. Sub vesperam gelidus aër iterum incautos astringit. Metalla. Varii generis pretiique metalla in visceribus tellus habet; aurumque interdum cum arena fluvii volvunt, feracissimi Pisces. piscium, quos ibi nimia copia viles facit.

Indoles gentis hodierna. Indolem gentis ideo magis arduum scire, quod hoc seculo horribili clade perculsa est, suisque moribus vix relicta, hinc urgentibus barbaris, potitisque magna parte provinciæ; hinc milite ex omnibus Europæ populis ad auxilium lecto, moraque & multitudine aliquid suorum morum sensim in illam regionem transfundente. Dixerim, bello & assiduis malis factum, ut vulgus, quod in agris habitat, excussâ rusticitatis simplicitate, in sævitiam plerumque abierit. Nullo discrimine in suos atque hostis milites insidias struunt. Si quibus sub noctem aberrare contigerit, adsunt statim ad prædam, & ingratissimo scelere suos milites, sibi opem per omnia discrimina ferentes, non aliter à se quam nudos, & in ultimæ mendicitatis imaginem amittunt.

Nobilitas, & vestitus. *Nobilibus*, ut par est, mens erectior, meliorque frons, & animus ad magnificentiam factus, membra incessusque compositi ad venustam majestatem, Togis & tunicis utuntur, ad morem Orientis, purpureis maxime, aut quæ cæruleum colorem acceperunt. Et hic vestitus egregiè viros decet, brevi ut plurimum acinace ad togatum latus appenso. Callidis & ingentibus consiliis valent, parique audacia, præsertim si brevi duntaxat & furtivo impetu opus. Ingentes Proceribus opes sunt; magna quoque, licet in Regno, libertatis vestigia. Divitiæ. Unicuique pro opibus multitudo clientium. Et illis in patronos ingens fides. Non alia intentior nobilibus cura, quam ne quid de iis prærogativis decedat, quas jam à multis ætatibus intemeratas habent. Et ideo major armorum pertinacia contra Turcas, qui in unam servitutem omnis claritudinis sanguinisque familias premit. Absque hoc, inclinatio animorum in illis timeretur, aliundè potius Reges quam ex Germaniâ petituris. Quippe Hungaros Germanosque vulgare viciniæ malum, superba æmulatio inter se committit. Probra utrimque in domesticis colloquiis sæva, alternatimque vitia curiosè aut explorant, aut fingunt.

Hungari *equorum* studiosi, quos optimos habent; Equi, arma. vestes quoque & arma, ad delicias pompamque exigunt; equis malunt quam pedibus prælium inire; avidissimi honorum; timerique cum ambitu quærunt. Italica ingenia artesque sequuti, ne quidem ab eorum vitiis creduntur abhorrere; & vindictæ facinora peragere dicuntur iisdem artibus, parique livore. Ad amicitiam facillimos putes: sed hæc verane sit aut tuta, nulli melius æstimabunt, quam ii ipsi, qui illam inibunt, seriò reputantes, num amari meruerint; an verò illa gens utilitatem captura, simulatione benevolentiæ fraudem paret. Insignis est apud illos Magistratus, quem *Palatinum* dicunt: Is nihil ex se decernere, sed obstare Regi potest quicquam publicè m sancienti, cui, postquam suo suffragio intercessit, infirmum est quod deinde statuitur. Et hunc plurimi colunt, tanquam vindicem libertatis, oppositumque Regibus, ut olim Tribunatus Romanis Consulibus potestatis modum fecit. Hinc patet, magnos gentis animos nimiumque tumentes, dura aut soluta Imperia pati non posse: nisi (quod in Provinciis illic cernas, quas Turcæ invasere) ad reverentiam dominorum acri metu cogantur, & premente spem omnem libertatis.

Illyrici, Dalmatæq;, quos Istros, Slavosque appellamus, Hadriatici maris littora incolunt; illinc, qua introrsus terram spectant, in Pannoniæ fines perveniunt. Immanium montium dorso ea Regio horret, perpetuâ hyeme in cacuminibus rigente; quæ in valles demittuntur mitiora sunt, vicisque & arcibus frequentia. Gens alieni juris est, diversisque dominis jamdiu assueta, in eorum plurimum mores, ac veluti indolem abit. Pars Principibus Austriæ subest; Veneti non pauca ad mare obtinent: reliqua Turcarum Imperio accessere. Hinc Germanici habitus atque mores, Italici etiam, ac denique barbari, pro dominorum genio dispen-

ſpenſati. Penè invia Regio eſt, niſi quod in portibus naves interdum excipit, quæ à Venetis in Orientem ſolvunt, aut illinc in Adriaticum remeantes: cætera peregrinos non invitant. Indè lectis militibus fortitudinis & audaciæ fama eſt, in Turcarum præcipuè caſtris. Paucique præter illos Conſtantinopoli in prætorianas cohortes leguntur. Hungariæ à Septentrione Polonia eſt, indè ad Oceanum procedens. Ita deſcribit Hungariam *Euphormio Luſininus in Icon. animorum c.8.* Sed immutata multa, præſertim quoad Palatinum.

BOHEMIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

151. *De Bohemiæ ſitu, ſylva Hircina, aëre, montibus Gigantum.*
152. *De ſpectro* Ribenſal.
153. *De gemmis & herbis montium.*
154. Ribenſal *unde & quale ſit ſpectrum.*
155. *Imperatoris Rudolphi divitiæ, menſa gemmea, Corona Imperatoria, torques, rubinus, annulus.*
156. *Series Ducum & Regum Bohemiæ.*
157. *Primislaus & Lybuſſa.*
158. *Primus Bohemiæ Princeps Chriſtianus.*
159. *Primus Rex Bohemiæ.*
160. *Boleslaus Dapifer Imperii.*
161. *Boleslaus fundator Epiſcopatus Pragenſis.*
162. *Diſſipatio peſtis per incendium ſylvæ.*
163. *Primus Rex Bohemiæ coronatus.*
164. *Wladislaus II. primus coronatus pro ſe & ſucceſſoribus.*
165. *Primislaus coronatus Moguntiæ ab Imperatore Philippo.*
166. *Wenceslaus IV. factus Elector & Archipincerna Imperii.*
167. *Carolus Imp. & Rex Bohemiæ.*
168. *Fundatio Univerſitatis Pragenſis, & Eccleſiæ in Metropolitanam erectio.*
169. *Privilegium* über die Böhmiſche Kolatſchen.
170. *Albertus Imp. & Rex Bohemiæ Auſtriacus, & vid. ſupra n.* 141.
171. *Viſio cœleſtis Regi Uladislao facta.*
172. *Lutheri ſcriptum ad Bohemos, & vocatio Patrum S. J.*
173. *Bohemia non eſt ſubjecta oneribus & Circulis Imperii.*
174. *Tumultus contra religionem Catholicam in Bohemia ſub Imp. & Rege Bohemiæ.*
175. *Quare Bohemi rejecto Rege Ferdinando II. coronam Friderico V. Electori Palatino detulerint.*
176. *Quos & quantos habuerit hoſtes Ferdinandus II.*
177. *De præcedentia Regis Bohemiæ.*
178. *Bohemia pertinet ad Germaniam.*
179. *De inveſtitura & juramento fidelitatis.*
180. *Eſſe tamen exemptum ab oneribus Imperii præſertim Ordinariis.*
181. *Anno* 1387. *Bohemiam inter Circulos Imperii fuiſſe numeratam, ſed poſtea omiſſam.*
182. *Ad Comitia Imperii non vocari.*
183. *An ſit Status vel membrum aut Provincia Imperii.*
184. *Rex Bohemiæ habet ſeſſionem & votum in Conventu Electionis Imperialis.*
185. *Ipſius præcedentia, & quod poſſit ſe ipſum eligere.*
186. *Creviſſe ſemper jura & prærogativas Regum Bohemiæ.*
187. *Repetita brevis enarratio Succeſſionis Regum.*
188. *Regnum Bohemiæ eſſe hereditarium.*
189. *Bohemiæ Status & Vaſalli, nec non Reges ex variis Familiis.*

151 De Bohemiæ ſitu, ſylvâ Hercyniâ, aëre, montibus Gigantum.

DE Regni Bohemiæ ſitu, longitudine & latitudine, de ſylva *Hercynia* ſive Bohemicâ, quæ aliquoties æſtatis ſiccitate accenſa legitur, præcipuè anno 1473. de ſalubritate aëris & dulcedine aquarum, de montibus Gigantum, quos Germani Rieſengebürg vocant, multa tractat R.P. *Bohusl. Balbin. in miſcellan. Hiſtor. Regni Bohem. c.* 1. *& ſeqq.* & præcipuè *c.* 6. §. 1. tradit, præcipuè tribus rebus montes Cerconoſſios ſive Giganteos celebrari: ſignificatione & *prognoſticis omnium tempeſtatum, raritate herbarum, Lapidum & gemmarum,* denique ſpectro mirabili, quod

152 Spectrum Ribenzal

incolæ *Ribenzal* appellant. Quantumcunque formoſiſſima & illimis dies rutilet, ſol formoſiſſimus, cœlum innube, ſi Cerconoſſii fument, non ſic abituram illam diem, quin ſtatim pluviæ aliæque cœli injuriæ conſequantur, notorium eſt; ideò ex fumi & exhalationum triſti colore, & multitudine imminentium aut naſcentium nubium, promiſſimum eſt conjicere, quid regiones ſubjectæ aut ſperare aut timere debeant; ſic ut ruſtici ætatis maximæ, ſola illorum montium veſpertina aut matutina obſervatione omnem œconomiam & labores ruſticos auſpicentur, aut proſequantur, aut abrumpant. Propter gemmas & herbas ab Italia uſque viri & mulieres cumulatim illuc properant, quia *Topaſii, Amethyſti, Cryſtalli, Jaſpides, Carneoli, Saphiri, Turcoſæ,* aliaque gemmarum genera in his montibus copioſè proveniunt. 153 Gemmæ & herbæ montium.
Hinc narratur de quodam *Veneto*, quod is anno 1456. duobus paris animi & audaciæ Comitibus ſtipatus, comparatâ in octiduum annonâ, ſociisque, omni telorum genere inſtructis montes illos & valles permeare conſtituerit, & ſudo, ſereniſſimoque Cœlo Vallem Rieſengrund dictam intraverit, & in ea invenerit pratum, virore lætiſſimum, in cujus umbilico grande Saxum biceps ſurgebat, cujus cavum modicè tentata foſſionibus tellure ſubiens, puriſſima auri grana quamplurima, piſis majora, quædam etiam nucis juglandis magnitudinem ſuperantia, effoderit, & cum nihil amplius appareret, in alteram Vallem Aupengrund dictam, conatu difficili, alterum altero juvante, cum ſo-

ciis

ciis se dimiserit, ubi hominum fame consumptorum flaccidas & vetustate nimiâ corruptas vestes excusserit, & non paucas mirè venustatis & pretii lapillos collegerit. Itum deinde ad *Zacheni* pratum, ubi sub petris altissimis ingentes effosæ divitiæ, auri purissimi & defœcatissimi grana multa, justi ponderis, & propius ad Zachenum *Amethysti*, *Topasii, Smaragdi, Chalcedonii*, aliæque gemmæ non vulgares collectæ, & quidem Dæmonem simulacris variis assumptis, laborem fossionis impedire voluisse, ast ipsos insuper habuisse omnia, & quasi nihil viderent, laborem perpetuasse. Ita, multis onustos & oneratos copiis, domum in Italiam rediisse, ostendentes suos thesauros incolis, qui tamen tantum animi non habuerint, ut sequerentur, cum spectrum illud, ut ipsi falsò credebant, plurimis collum obtorserit. Celebrantur autem variæ valles, discretis nominibus; Riesengrund/ Aupengrund / Teuffelsgrund / Goldgrund / Mittagsgrub/ & Mummelgrund / quæ postrema est feracissima metallorum, & notior cœteris, quia in aditu montium prima se offert, tum est *Isaræ* pratum, *Zachenæ* pratum, & aliæ profundissimæ valles, & nivosi montes, numero tres, Schneeberg in quibus rarò, nisi maxima siccitate, nives liquescunt. Nivosus mons abruptissimus, procul in præceps patet, in ejus cacumine sæpe humana specie spectrum illud sedere, & pedibus super præcipitium montis positis plaudere & micare, & quasi argutari pedibus, tum clamores terrificos edere, nullo tamen vocis flexu, sed uno tantum tenore vociferari, illudque sedile sibi ab incolis digitis ostensum esse ait *P. Balbinus d. l.*

Variæ valles & eorum nomina.

Spectrum Ribenzal in nivoso monte.

Quid verò illud spectri sit, & unde nomen Ribenzal petitum, inter autores non convenit: Quidam asserunt, Dæmonem, qui corpus humanum occuparat, Sacris Ecclesiæ ceremoniis pulsum, in hos montes à Sacerdote Religioso relegatum, quod crederet eos à nemine inhabitari; *Montanus Chymicus* tradit, quendam ex illustri apud Gallos familia, cui Ronseval nomen fuerit, hominé profunda avaritia, & opum sitientissimum, Deo pœnas sumente in hos montes abiisse, ut thesauros servaret, quæ sententia *P. Stridonio* non improbabilis sit, qui dicere solebat, *non aliquem malum Dæmonem, sed animam potius humanam à corpore separatam montes illos incolere*, quia nihil unquam injuriæ obviis inferret, neque aliquid, ex quo Divinum Numen possit offendi, moliretur, aut procuraret, cum *Dæmonibus calamitates populorum convivia sint.* Exemplo esse desertas arces, domos, sylvas, nemora, in quibus non tantum Dæmones, sed sæpius manes & defunctorum animas hospitari plurimis documentis sit cognitum, ut de *Alba Domina*, quam vocant, novæ Domi & Crumlovii, tum in arce Bernstein *formosa Virgine*, aliisq; ejusmodi animarum spectris commemorant. Porro spectrum illud in omnes se vertit formas, & modo Monachi cucullū induit, modo fossorum habitu apparet, modò Venatorem repræsentat, modò decrepitum, & vix cubitalem senem, barba humum verrente, modò etiam equi indomiti, modò bufonis maximi, & fœdissimi, modò Galli gallinacei, modò corvi insidiantis specie Viatoribus offertur: Idque tum maxime facere traditur, cum læsus, vel risu contemptus indignatur, alioquin humana se offert imagine, colloquiis humanis oblectatur, comitet monstrat viam, multa etiam arcana naturæ, quæ in montibus illis reperiri fatetur, docet, sæpè etiam radices & munera hujusmodi offert, nec sese, nisi verbo vel injuria provocatus, ulciscitur; Riebenzal verò nomen sibi imponi ferre non potest, sed Custos Thesaurorum gaudet appellari, & *Gazophylacis* nomine se jactat & gloriatur. At offensus, & cachinno aut maledicto provocatus, statim monstrosa imagine assumpta, conterret, & cœlum confundit: emicant continuò fulgetra & fulmina, pluviæ, intolerabile frigus, & vel media æstate hyems sævit, quibus exemplis plena est omnis vicinia; Nemo autem dicere potest, hominem vulneratum, minus interemptum, ultionem intra terrorem solum & ludibria continens, natura benignus, aut altiori potestate impeditus, ut furere & rabire non possit.

154 *Ribenzal unde, & quale sit spectrum?*

Variæ spectri formæ.

De *Herbis & Stirpibus*, de *itinerariis* Giganteorum montium, eorumque locorum admirabilibus ex *auro*, & *gemmarum* copia, divitiis, de itinerario Joannis Mayer Augustani, de Statu montium sub Imperatore *Rudolpho II.* de aliis celebrioribus *Bohemiæ montibus, Petrino, Albo, Millessovv, Bilinensi, Blanick*, nec non antris & cavernis memorabilibus, de omnibus *auriferis, fodinis* metallorum, de *montanis Dæmonibus*, de *argento vivo*, & *Mercurii copia*, de *Thermis Teplicensibus* & *Carolinis*, tractat latissimè *P. Balbin. in Miscellan. Histor. Bohem. & cap. 35.* narrat de *Rudolphi II.* divitiis, & quod in artifices, musicos, Chymicos, Historicos, aliosque viros doctos, centena & centena aureorum millia, quot annis effuderit, *mensamque gemmeam* exstruxerit, quasi octavum mundi miraculum, in qua fabricanda multis annis desudatum, quæque tanto artificio elaborata erat, ut gemmæ sibi invicem commissuris, quæ conspectum fugiunt, unitæ, sylvas, arbores, flumina, flores, nubes, animalia, variasque rerum pulcherrimarum formas, ita referrent, ut depictæ ad vivum viderentur, ac simile opus in toto terrarum orbe reperiri non posset. Jussisse insuper *Coronam Imperatoriam* fieri ex adamantibus, unionibus, rubinis, auroque puro, aliquot centenis aureorum millibus constantem, & præterea *torquem* ex præcipuis gemmis concinnatam, valore ac pretio Coronam superantem, quæ corona hodieque in Gazophylacio Imperiali, una cum pomo & sceptro spectetur, *Corona domestica* appellata. Narrat insuper de *rubino Cæsaris*, qui parvum ovum gallinaceum æquaret, nec non *annulo aureo*, cui adamantem & Amethystum tanta arte incluserat artifex, ut non duæ, sed unica gemma viderentur, nec perspicacissimâ oculorum acie divisi

155 *Imp. Rudolphi divitiæ, mensa gemmea, Corona Imperatoria, torques, rubinus, annulus.*

visio notari posset; Plurimaque alia de opibus & fertilitate Regni Bohemiæ refert *P. Balbinus d. l.* Sed nos pro instituti ratione pergamus ad gentem & Reges Bohemiæ.

156 Series Ducum. Czechus I. Dux Bohemiæ. — Primus *Czech* in Bohemiam ascendit, cum Comitibus fratribus natu minoribus, *Lecho*, qui Poloniam, *Russo*, qui Russiam fundavit, & qui maximam Slavicæ nobilitatis partem secum traxerunt. Cum itaque *Czecho* ab antiquis & novis utilis Bohemiæ delatum esset Imperium, illos inprimis agriculturæ laboribus, ædificationibus Villarum & arcium, fossionibus metallorum, præsertim auri, argenti & gemmarum, cœpit illigare, atque aliquam Reipublicæ formam inducere. Itaque Villam *Klenecz* pro filio *Clen*, & pro se Castrum *Pzari* construxit, postea *Wisschrad* appellatum, & 27. annos regnavit, tanta autoritate, clementia, prudentia, & subditorum amore, ut Patrem se habere universi crederent, sepultus tandem in *Ctinoves*, quasi dicas honoris villa, veris subditorum lachrymis tumulum irrigantibus, cui *arcum triumphalem* saxeum, rarum in illa rusticitate honoris genus, posuerunt. Cum filius ipsius Clen, ob debilitatem, personam Ducis sustinere non posset, electus est

Crocus I. Dux. — *Crocus I.* Bohemiæ Dux II. quem Czechi frater Lechus, cui imperium oblatum erat, Legatis ad se missis commendavit, & qui ab universo populo Princeps adoratus est, sed postea vocatus in Poloniam, filium suum

Crocus II. Dux. — *Crocum II.* Proceribus Bohemiæ recommendavit, qui vivo patre in Polonia imperante, Bohemiæ *Dux III.* creatus est, & suis auspiciis Bohemiam rexit, maluitque virtutes patrias in seipso exprimere, quam monita absentis audire. Rempublicam Bohemorum summa cum laude & gloria administravit, pagisque illam, Arcibusque, & aliis novis ædificiis amplificavit, ut non solum domi apud suos, sed foris etiam apud exteros gratiosus fuerit. Obiit Anno Christi 709 cum regnasset 39. & vixisset 86. annos. Successit ei *filia* natu minor

Lybussa, Ducissa. — *Lybussa*, quæ Sororibus aliis ingenio, prudentia, & eloquentiæ commendatione, accedente formæ gratia & morum suavitate, præibat. Hinc post obitum Patris, favente populo 13. annis solam Provinciam gubernavit, & *Pragam condidit*, (Pragam condidit.) sed cum subditi, & præsertim Proceres, quorum aliqui occultissima conspiratione eam sibi conjugem, & cum conjugio imperium destinarant, obedire fœminæ amplius nollent, elegit illa, præteritis illis Proceribus, maritum.

157 Primislaus & Lybussa. — *Primislaum*, vel ut alii Przemyslum, agricolam quidem, sed opulentum & Nobilem ex familia Scyphorum, quem jussu Lybussæ subditi offenderunt in agro suo, *prandium* (panem & caseum) *in mensa ferrea* i.e. aratro inverso sumentem, ipsumque Principem salutarunt. Hic cum Romanis bellum gessit, & Dabrahoram seu Hallas in Saxonia occupavit; Obiit anno Christi 745. cum Lybussa jam anno 735. defuncta fuisset. Post Lybussæ obitum *Vlasca*, puella ingentis Spiritus & Amazonicæ Gentis, cum cœteris suis Virginibus, arte sua magica, multas Primislao creavit molestias, donec tandem prælio victa periit. Successorem Primislaus filium primogenitum reliquit

Nimislaus. — *Nimislaum*, vel ut alii, Nezamyslum, quasi diceres: *nihil novi excogitantem*, ne quid scilicet constituto jam, & bonis legibus vallato Imperio, aut excogitaret novi aut quæreret. Ergo ille congruenter nomini suo, quæ Pater statuerat, aut legibus sanxerat, defendere, & in usum ac mores populi inducere contentus, placidè, ideoque & feliciter administravit Rempublicam, annos 49. & obiit Anno ætatis 74. mortuo sic Patre, filius

Mnata. — *Mnata*, 24. ætatis anno Solium Ducis ascendit, hic tanto venandi studio tenebatur, ut triennio continuo, post adeptum Principatum, in secessu arcis, largam ferarum venationem suppeditantis, permanserit, cura interim Regni uni Wrslowecensium (quæ familia eo tempore excellere incipiebat) commissa, sed paulò minus evenit, ut ovem Lupo commisisse videretur, *Wrssowecensis* enim ipse affectavit Principatum, ac proditione comperta, suo proprio se jugulavit gladio. Mnata autem anno 804. peste obiit. Post hunc

Vogenus. — *Vogenus*, Mnatæ filius imperare cœpit, qui autem quamprimum sibi Adversarium & Ducatus Competitorem habuit *Rohovicium Wrssowecensem*, qui multa & varia contra ipsum machinabatur; Ast Wogenus dissimulato illius temerario ausu, oportuna quadam vice *Rohovicium* timendum sanè & multa ausurum cepit, & incautum brevi sententia egit in furcam. Post hæc bellum gessit cum Romanis ad Danubium, & Saxones & Misnios ad Albim fugavit, *veterem* quoque *Civitatem Pragensem* fundavit. Obiit anno 831. succedente illi filio natu majore

Wnyslaus. — *Wnyslao*, seu ut alii Uneslao. Hic fraternam cum *Uratislao* coluit benevolentiam, mutuaque sibi invicem auxilia præstabant, adversus *Carolum M.* Saxones tum ac Vandalos, ipsosque præterea Bohemos oppugnantem. Quo anno obierit, Scriptores non conveniunt, 22 annos traditur eum regnasse. Post hunc in Principatu successit ejus filius

Crevomislius. — *Crzezomysl.* vel *Crevomislius*, Princeps sagax ingenio, atque insuper bellicosus & felix consiliis & armis. Cum Uratislao patruo suo, Lucensi Principe, sociatus, *Carolum M.* cœtera invictum Imperatorem, Bohemiæ ingressu arcuit. Cœterùm fuit Princeps mitissimus, in Cives admodum beneficus, cinctam mœnibus *majorem urbem Pragensem*, prærogativis plurimis exornavit, & Civium in Principem amore, vallis & muris omnibus valentiore, permunivit; quo anno obierit non constat. Reliquit successorem filium duodecennem

Neklan. — *Neklan*, hic in tutela fuit Wratislai patrui sui, qui cum hunc suum Patruelem ingenio animoque degenerem esse videret, bello terrendum, Principatumque illi armis extorquendum putavit; sed victus in acie, confossus periit, bellum postea Neklan gessit cum Carolo M. & obiit Anno 873.

Hosti-

Hostivitius. *Hostivitius* porrò, filius natu minor, in locum Patris ab Ordinibus suffectus, sed statim Adversarium habuit fratrem *Mystibogium*, quod hic nihil ex hereditate lucratus esset, sed res demum ita composita, ut ad Hostivitium, ut fratrem Seniorem, successio spectaret, assignatis Mystibogio bonis ad Gurimensem Regionem spectantibus; habuit conjugem Miloslavam de Dworce Hraboslai filiam, ex qua ipsi natus successor

158 Borzivoius primus Bohemiæ Princeps Christianus. *Borzivoius*, vel ut alii, *Borivorius*, qui primus *fidem Christianam* suscepit, quod hoc modo evenit: Diverterat ad Regem Moraviæ *Swatoplicium*, venitque eo forte die ac tempore ad Regem salutandum, quo ille à Sacrosancto Dominicæ Cœnæ convivio in Aulam reversus, mensæ accumbere suæ parabat: Reddita igitur salute Rex: *Ignoscas*, inquit, *Boheme Hospes, quod ad prandium hoc nostrum in præsentiarum te invitare non possum. Nec enim fas est, nec jura Christiana sinunt, revertenti à mensa vivi Dei, cum convivam habere, qui mensæ Deorum mortuorum accumbere, deq; illorum sacrificiis participare soleat. Proinde si tibi nostra convivia arrident, fac ut simul tibi nostra etiam arrideat religio, ac tum demum noster eris & valde gratus conviva.* Pupugerunt ista animum Borivorii, ita, ut ibidem statim cum multis suis Proceribus & Clientibus aqua salutari à S. Methodio, Divi Cyrilli collega, tingeretur; Uxor quoque ejus, Ludmilla in Bohemia postea ab eodem baptizata fit. Interim Borivorius per aliquod tempus exul Regno, tamen brevi revocatus, non Reipublicæ præfuit, sed ipse se sponte principatu abdicavit, & sanctæ solitudinis amore captus, quietem circumspiciens, in locum *Tetinum* cum conjuge Ludmilla secessit, commendato prius Proceribus & populo filiorum natu maximo

Spitignæus. *Spitignæo*, qui circa annum Christi 904. imperare Bohemiæ cœpit, at cum, ex malorum politicorum legibus, idololatris subditis nimirum mollem se ac facilem ubique præberet, & modicam Christianæ Religionis proferendæ, contra monita Patris & Matris, curam susciperet, vix expleto Principatus biennio, nulla re memorabili gesta, divinitus, ut creditur, sublatus è vita, in Teinensi B. V. Basilica Anno 906. tumulatus. Principatum relinquens fratri

Uratislaus. *Uratislao*, filio Borivorii secundo-genito, qui in propaganda Religione Christiana assiduus fuit, at uxor *Drahomira*, etsi nubens ei promiserat, à Catechismo baptismum suscepturam, Christianos tamen vehementer est persecuta, & post Mariti obitum, filiis adhuc impuberibus, Regimen adepta, Ecclesias eorum diripuit, atque succendit, socrumque Ludmillam, sicariis immissis, è medio sustulit, quæ exinde miraculis claruit, & Sanctorū numero adscripta est. Drahomira. *Drahomira* verò, fatis suis trahentibus, ultionemque parricidii exigentibus, in *Hradschin* non procul à Monasterio PP. Capucinorum, cum circiter sacerdotem, S. Eucharistiam ad ægrotum deportantem sibi in curru obvium haberet, Deo Eucharistico ullam reverentiam exhibere recusans, hiatu terræ viva, cum curru, absorpta est. Obiit autem Uratislaus anno 916. & apud S. Georgium in arce Pragensi sepultum videmus, & legimus, cum titulo Beati; ei successit filius natu major

Wenceslaus, *Sanctus* dictus, ob vitæ innocentiam, sanctitatem, virginitatem, cœterasque virtutes, quas præ se ferebat, qui Anno 921. solio paterno impositus, & cum postea Henricus Auceps Imperator in Bohemiam cum exercitu ascendit, suppetias rei Christianæ laturus apud Bohemos, instigante perversa Matre Drahomira, & fratre Boleslao, tum laboranti, & confirmato in Principatu Wenceslao, rem quoque Catholicam confirmavit, mox *Henricus* Wenceslaum ad Conventum Imperii Principum *Erfurtum* Anno 935. invitatum Regem salutavit, postea *Merspurgum* secum deduxit & *S. Viti* Brachium ei donavit, cujus honori *Wenceslaus* magnificum in arce Pragensi *S. Viti templum* exstruere cœpit. Tandem Drahomira instigante, à fratre *Boleslao*, qui ipsum per speciem convivii Boleslaviam extraxerat, dum media nocte, pro more Deum precaturus, ad Ecclesiam se conferret in ipso aditu templi, Princeps Innocentissimus è medio sublatus est, Anno Domini 938. ætatis 30. Boleslaviæ primùm tumulatus, postea Pragam ad Ecclesiam S. Viti devectus, innumeris utrobique claruit miraculis. Reliquit successorem interfectorem Fratrem S. Wenceslaus. 159 Primus Rex Bohemiæ, ab Imp. Henrico Aucupe appellatur. Martyrisatus. Claruit miraculis.

Boleslaum, quem & mala & bona nobilitarunt; Inter mala primum obtinet locum fratris cædes, Christianorum oppressio tentata. Bona: pœnitentia Ratisbonæ peracta, Matris abjectio, Religionis Christianæ propagatio, denique mors felix: media inter hæc fuerunt 12. annorum bellum cum Ottone M. gestum, & non sine gloria Boleslai finitum; Tum in Hunnos gesta prælia, quibus eos ex Bohemia inhonorè & ignominiosè expulit, cum jam sibi urbes in ea condidissent. Ob has militares virtutes, & animum Principe Maximo dignum, *Otto Imperator* secum Ratisbonam eum duxit, & post peractam fratricidii absolutionem, publicè pœnitentiam agentem, *Dapiferi Imperialis dignitate* exornavit. Obiit demum anno 967. cum vixisset annos 58. & regnasset 37. Boleslaus. 160 Fit Dapifer Imperii.

Boleslaus II. cognomento *pius*. Patruo enim quam Patri similior, viginti Parœcias in Bohemia instituit; Sororem habuit Miladam Monasterii S. Georgii in arce Pragensi fundatricem. *Ædem S. Viti à S. Wenceslao fundatam in Pontificalem elevavit*, ubi Ditmarus, natione Saxo, vir insignis sanctitatis, primus Episcopus fuit, cui postea S. Adalbertus successit, nobili genere apud Bohemos natus. Cœterùm *Boleslaum* bellò injusto impetiit Boleslaus I. Rex Poloniæ: Propterea ille, conscriptis militibus, dum Rex Poloniæ contra Russos pugnaret, Cracoviam occupavit, & ad mortem usque retinuit. Obiit demum Anno 999. Huic successit ejus nominis filius, Boleslaus II. 161 Episcopatum Pragensem fundat.

Boleslaus III. hic quæ in Misnia Poloniaque occupaverat Pater, ignaviâ suâ amisit. Boleslaus III.

Eum *Boleslaus* Polonus, per speciem amicitiæ, Cracoviam ad se invitatum excæcavit, fraude in Principibus Viris execrabili, qui ideo ad regendos Bohemos non amplius idoneus videbatur. Hinc in ejus locum Bohemi filium ejus natu majorem

Jaromirus. *Jaromirum*, hominem pium & simplicem surrogabant; Fuit hic venationibus valdè deditus, in quibus, dolis Cochani Versovicensis Consiliarii, qui Dominatum affectabat, mortis periculum incurrit, sed miraculosè, S. Joannis Baptistæ patrocinio & veste etiam tectus, à Venatore primario, quem propterea nobilitavit, & opibus auxit, liberatus est. Unde orti sunt in Bohemia *Nobiles de Quercu*. Obiit anno 1038. privatus prius à fratre Udalrico Principatu & oculis. Ei successit frater

Udalricus. *Udalricus*, cui vix ullum aut paucos pares Bohemia genuit; hic Thuringos, Misnios, & cœteros ad Oceanum Marchiones Stipendiarios habuit, Geronem Lusatiæ Marchionem in prælio occidit. Mesiconem Poloniæ Ducis filium in prælio cepit, Saxones ingenti clade affecit, primus ipse in acie milites ducens; Sed militares hasce virtutes pene vitia majora obruerunt, fratrem excæcavit, solio deturbavit, & in Arcis Lissæ custodiam intrusit. Multa paucis dixi, successere virtutes iterum Principe dignæ. Pestilentia An. 1016. ita Europam afflixit, ut vix decima pars hominum remanserit, quæ miro artificio dissipata est ab Udalrico, cum observato

161 Dissipatio pestis. vento, omnes sylvas Bohemiæ accendit, aeremque purgavit, ut pestis cessaverit. Princeps seu bello seu pace clarissimus, satur Victoriarum. *Uxorem* duxit cujusdam *Rustici* filiam honestissimam, pulcherrimam, ac virtuosam ex qua suscepit successorem filium

Brzetislaus. *Brzetislaum*, qui post magnas & memorabiles ab Hostibus suis reportatas Victorias, Anno 1038. in Poloniam quoque instructissimo exercitu irruit, & incredibili celeritate & felicitate, unâ eademque æstate, quatuor urbes maximas, *Wratislaviam*, *Cracoviam*, *Gnesam* & *Posnaniam* occupavit, & præter alias divites prædas, multorum Martyrum, præprimis S. Adalberti reliquias, quas Boleslaus Rex Poloniæ, æquali pondere à Prussis redemerat, exinde in Bohemiam asportavit, inter quæ omnia etiam *Crucifixi Domini aurea tabula* fuit, 300. *auri librarum*. Gratissimus Princeps in præliorum locis, & post singulas victorias statuit aliquod pietatis suæ trophæum & monimentum, instituendo diversis in locis munificentissimas fundationes. Obiit militaris, & quod caput est, virtutibus divinis & humanis spectatissimus Princeps, Anno 1055. verè Achilles Bohemiæ, ut eum vocat Pius II. Pontifex Romanus, filium Primogenitum designavit successorem

Spitigneus. *Spitigneum*. Hic ab initio ferinis prorsus ac barbaris moribus regnare cœpit, omnes enim sine delectu *Germanos* exesse Bohemia jussit, nec propriam Matrem Juditam, nec Antistitam S. Georgii exceptas esse voluit; Fratres suos, quibus Pater legitimam hereditatis portionem dederat (Wratislao Olomucensem, Conrado Brunensem, Ottoni Znoymensem) suis Patrimonialibus spoliavit, uxorem fratris Wratislai Arabonam in vinculis detinuit, & multa indigna memoratu perpatravit. At ubi *S. Vitus Martyr* in somniis, ipsum severe increpitum, ut Fratribus & populo mitiorem se præberet, admonuit, novum sibi ingenium induit, raro apud Principes exemplo, quos non emendant, sed corrumpunt imperia. Deinceps ergò laudatissimus Princeps, *justus cognominatus*, aggressus est Basilicam Pragensem opere magnifico restaurare, eaq; de causa sacram Ædem *S. Viti*, à *S. Wenceslao* fundatam (in qua *S. Wenceslai* corpus jacebat) tum alteram *S. Adalberto* sacram dejecit, ut tria hæc Divorum *Viti*, *Wenceslai*, & *Adalberti* corpora unius templi fornice clauderentur, jamque muri, uti hodie dum videre licet, alte stabant, mors autem quæ Anno 1061. ætatis 31. evenit, opus abrupit; Successit ei frater

Wratislaus Olomucensis Princeps; armis fratris *Spitignei* oppugnatus in Hungariam fugit, ad *Andream* Regem, qui eum in Generum sibi elegit, & fratri conciliavit. Extincto ergo fratre, revocatus in Bohemiam, cum Henricum IV. Imp. bellicis obsequiis totum sibi divinxisset, post annos 15. A. C. 1086. ab eodem *titulum & Coronam Regiam* accepit, *primusque Rex Bohemiæ* salutatus est, coronante Jaromiro fratre Episcopo Pragensi, Trevirensi Archi-Præsule, & Bennone Episcopo Misnensi adstantibus, primusque etiam ab Imperatore sedendi locus assignatus est. Silesiam postea (quæ tum Poloniæ nomine censebatur) novo Regi adjecta. Lusatiam ab Imperatore Henrico IV. Anno 1086. accepit, & sic Bohemia his provinciis aucta, sat ampla pro Regno. Cœterum ad hæc tempora referri solet *Wratislaviæ*, celeberrimæ in Silesia urbis, à Rege hoc Bohemiæ instauratio & denominatio, ob quam causam in Wratislai Regis honorem, literam W. hodieque urbs illa gestat in Clypeo. Obiit demum Wratislaus Anno 1093. successit illi, filio Pretislao ob turbulentum animum excluso, frater

Wratislaus II. 163 Primus Bohemiæ Rex coronatus. Silesiam & Lusatiam Regno Bohemiæ adjecit.

Conradus I. sed hic honor Conrado in titulum sepulchri tantum concessus videtur, cum non nisi 7. menses & 17. dies, nulla re memorabili ob brevitatem Principatus gesta, decesserit, duobus filiis Leopoldo & Ulrico relictis, priori Znoymensem, alteri Brunensem Principatum attribuens, defunctus, Anno 1094. Conradus I.

Brzetislaus II. exul sub Patre in Pannonia apud Regem *Ladislaum*, ejus ope Paternum Principatum, mortuo Conrado, adeptus est, ejusque filios persecutus, è Moravia expulit, Borivorio fratre eis substituto. Cœterùm Avo & Patri similis, Imperium à bello in Polonos, de quibus frequentes reportavit victorias, auspicatus est; At repræsentato biennali tributo conquievit. Anno 1100. à venatione rediens in pago *Stebna à lorreko Wrssovecio* ex insidiis occisus est. Brzetislaus II.

Borivorius, vel Borzivoius frater itidem II. successit, & Germanorum auxilio subnixus, Borzivoius II.

Ordi-

Ordinibus Bohemiæ inconsultis, Ducis honorem & titulum assumpsit; At statim alii Principes Regii sanguinis, per favorem Optimatum & populi Borzivoium excutere, & de solio deturbare ausi sunt; Hinc cum per biennium rexerat, in exilium abiit ad Stephanum Regem Hungariæ, ubi anno 1124. decessit.

Suatoplucus. *Suatoplucus*, vivente adhuc Borzivoio, corruptis ejusdem Proceribus, Principatum assequitur; Sed Borivorius recurrit ad *Henricum Imp.* qui Suatoplucum in custodiam dedit. At hic, decies mille marcis argenti Cæsari promissis, restitutus quidem est, interim verò paulò post fraude Wrssovicensium, quorum stirpem universam exstinguere summa ope conabatur, Anno 1109. in castris Henrici Imp. tum Poloniam invadentis, occisus est. Demùm

Wladislaus I. *Wladislaus I. non desiderando Regnum, Regnum meruit* & obtinuit, sed non sine multo sanguine, inter tot competitores; Nam eo tempore 20. facilè Principes Bohemiæ ex Primislai sanguine vixerunt, quibus ad occupandum Bohemiæ Regnum neque spes neque cupiditas deerat. Hos Competitores *Henricus V. Imp.* cum exercitu in Bohemiam veniens, ægrè composuit. Obiit tandem, postquam prius, proprio filio præterito, Sobieslaum, Patruelem suum Proceribus commendarat, Anno 1125.

Sobieslaus I. *Sobieslaus I.* itaque, ut dixi à *Wladislao* Proceribus recommendatus, solium Principale conscendit. Princeps non pietate minus quam armis, nec his magis quam justitia, magnificentia, cœterisque Regiis virtutibus clarissimus; Indutam prius Purpuram mitramque abjecit, ac loricam galeamque rapuit. Ubi autem Anno 1126. *Otto II.* Marchio Moraviæ, Patruelis, ipsum exuere Imperio cogitaret, & magnificis promissis Cæsarem *Lotharium* ad belli societatem pellexisset, prælio ad Clumeccium commisso, Cæsar *Lotharius* à Sobieslao victus, in pace tamen dimissus est; *S. Wenceslai* ope, qui in candidissimo equo, Bohemorum aciem, aspectabilis præcessit, & S. Adalberti vexillum, in *quo Rosa* spectabatur, prætulit, victoria tum parta est. Ob quam causam *Sobislaus coronam auream S. Wenceslai capiti* post victoriam *in tumulo imposuit.* Sed anno sequenti *Lotharium* inter & *Sobieslaum* firmissa pax coaluit, Bohemorumque postea opera in bellis adversus æmulum *Conradum Lotharius* egregiè usus est. Obiit demum Anno 1140. Deo, Cæsari, & vicinis Principibus inclytus Princeps, maximè *S. Leopoldo Marchioni Austriæ*, qui *Wladislao* Juveni filiam suam *Gertrudem* despondit, cum vicissim filiam suam *Mariam Leopoldo V. S. Leopoldi* filio, *Sobieslaus* despondisset. Successit ei filius

Wladislaus II. *Wladislaus II.* qui à *Friderico Barbarossa* ob navatam operam in bello Mediolanensi (ubi ingentia Wladislaus cum suis edidit facinora) iterum Regiam dignitatem obtinuit. Etsi enim ante annos 72 *Wratislaus* hujus *Wladislai* avus ab *Henrico IV.* Imp. coronam Regiam quoque ac titulum reportarit, id tamen personæ potius quam Regno collatum videri poterat, maximè quod Bohemiæ Principes post *Wratislaum*, atque etiam post hunc *Wladislaum* regnantes, *Conradus* ac cœteri, nollent tam oneroso beneficio uti, quo *Germaniæ* obnoxii fieri & subjici videbantur. Quàm verò se strenuos, quamque bellicosos ad Mediolanum Anno 1159. Bohemi præstiterint, Vexillum Leonis candidi coronati, bicaudatique, in sanguineo campo stantis, Regno Bohemiæ à *Friderico Cæsare* datum; *Candelabrum* quoque *Salomonis* ex Mediolano secum asportavit, quod etiamnum hodie in Basilica S. Viti Pragæ super D. *Joannis Nepomuceni* tumulum stare & lucere videmus. Confecto Mediolanensi bello, suppetias quoque tulit *Ladislao* Regi Hungariæ, contra *Emanuelem* Orientis Imp. quod bellum tamen suo adventu feliciter composuit. Cœterùm hic *Wladislaus pontem super Moldavam*, quo vetus minori Pragæ jungitur, magni operis ædificavit, quem Ratisbonensi præferunt, in 24 arcus protensum. Obiit tandem Anno 1159.

164 Hic primus coronam Regiam ac titulum pro se & successoribus obtinuit.

Udalricus II. *Udalricus II.* secundo-genitus *Sobieslai I.* toto decennio, quo frater carcerem trivit, castra *Friderici I.* Imp. secutus est: quem exinde ita sibi conciliavit, ut diceret sua sponte Cæsar: *se omnia ejus causa velle, peteret modo, si quid concupisceret; in præsens*, inquit, *hoc cupio, ut solutum vinculis fratrem videam.* Quod non solum ad jussum Cæsaris factum, sed & *Udalricus Regnum sibi à Cæsare* delatum, celeriter ad Sobieslaum, seu fratrem ætate priorem, transtulit, ipse autem privatus vixit, ac Cæsari in expeditione Italicâ auxilia, quamvis parum proficua, adducere perrexit.

Sobieslaus II. *Sobieslaus II.* ita ad jussum Cæsaris libertati restitutus, solium quidem conscendit, sed ubi ille Anno 1177. *Emericum* de Regno Hungariæ cum fratre Andrea contendentem, & ad opem à Cæsare petendam, properantem, ex itinere retractum & captum fratri *Andreæ* donasset, Fridericus *Uladislai II.* filius, favore exinde Cæsaris *Friderici* usus, Regno restitutus, ipsum iterum dejecit. Hinc in desperationem rerum suarum adductus, extorris & exul usque ad mortem erravit. Itaque

Fridericus. *Fridericus*, filiorum Wladislai II. primo-genitus, ope Friderici I. Imp. cui contra Mediolanenses rebelles auxilio fuerat, Regnum recepit, Sobieslao II. fratruele, ut dictum, expulso, cum quo aliquoties manus conseruit, Conradum Znoimæ Principem, qui tamen ipsi postea successit, victum fugavit, & Primislaum fratrem Olomutio donavit. Obiit Anno 1190. post hunc

Conradus II. *Conradus II.* Dux Bohemiæ factus; Hic Anno 1191. Henrico VI. Imp. quando Romæ à Cœlestino III. Papa coronaretur, Comes ejus itineris fuit: Sed cum Imperator adversus *Tancredum* bellum in Campania gereret, ibi *Conradum* insignia bello facinora edentem, pestis cum plurimis aliis Bohemorum Proceribus Anno 1192. absumpsit. Post hujus obitum

Wences-

Wenceslaus II.

Wenceslaus II. cum *Primislao* de Principali loco summis viribus contendebat; utrique sua factio præsto fuit. *Wenceslaus* tamen à Pragensibus intra mœnia receptus est, Princepsque salutatus: Sed eo segniùs rem suam agente supervenit *Primislaus*, ipsumque ad pugnam elicit; At Wenceslaus rebus suis diffidens, Bambergam ad Henricum Imp., cùm 3. mensibus tantum summæ rerum præfuisset, occultè fugit, Pragenses sic destituti Principe, nolentes volentes Primislaum substituunt, sed vix thronum conscenderat, cum Legati ab *Henrico VI. Cæsare* missi ipsum iterum deturbarunt. Attamen alio postea tempore iterum ad regimen pervenit. Interea

Henricus.

Episcopus Pragensis fit Rex Bohemiæ.

Henricus Episcopus Pragensis, & Princeps Bohemiæ, dejecto ita Wenceslao, velut primas Regni, Proceribus comitia indixit, atque in diserta oratione Spitihnæum Wenceslai captivi filium Ordinibus commendavit, sed ipse se Authorem commendabilem omnibus reddidit, ut unâ omnium voce Bohemiæ Dux salutaretur; Optime hic Rempublicam administravit, sed tertio Principatus anno non expleto (vel, ut alii quinto gubernationis mense, laudatissimus hic Antistes & Princeps) qui Bohemiam armis sæpe ab hostibus defendit, Moraviam cum exercitu ingressus, castris hostilibus vi aut deditione expugnatis, Bohemiæ adjunxit, famem Bohemiam gravissime prementem, singulari prudentia & liberalitate depulit. Anno 1196. obiit Egræ, & Doxanam devectus, penes Matrem Agnetem tumulatus est.

Wladislaus III.

Wladislaus III. post Henricum Episcopum regnavit, qui Bohemiam Primislao fratri minori sponte cessit, sibi solâ retentâ Moraviâ.

165 Przemyslaus II. coronatus Moguntiæ.

Primislaus, vel Przemyslaus II. itaque post multas cum *Wenceslao* de Principatu habitas controversias ad regimen denique pervenit; Hic primum *Philippo Imp.* (à quo in Conventu *Moguntiæ* habito, propria manu coronatus, & *tertius Rex Bohemiæ* declaratus est, à quo in Successores ea continuata dignitas) deinde *Ottoni* Brunsvicensi, ejus in Imperio æmulo, ita adhæsit, ut cognomen sibi posterisque suis *Ottogarorum* pepererit, Germanicè; Gar Ottisch h. e. Ottoni totus deditus, unde non rectè scribunt aliqui *Ottocarus*, sed *Ottogarus*. Hic sine rivali & Adversario quietè satis regnasset, nisi timida ambitione omnes Regii sanguinis Principes ultro oppugnandos, & ex Bohemia exterminandos, suæ securitatis gratia suscepisset; primus omnium *Spitihneus* Wenceslai filius, quem Henricus Episcopus Przemyslao inquieto semper infestus imponere Bohemiæ tentaverat, injuriam sensit, oculisque privatus est, cæteri maturè subduxerunt se, & mortem, & quod morte fortassè crudelius, cœcitatem evaserunt. *Czerninios* omnes è Bohemia expulit, denique ea gessit, quæ ii solent, qui ex humili vita Imperium adipiscuntur. Obiit tandem Anno 1230. postquam in vitæ fine se valde correxerat, & Pragæ duo Monasteria S. Jacobi & S. Clementis, hoc pro Prædicatoribus, illud pro Minoribus magnificè construxerat, & filio absolvenda reliquerat. Successit ei filius

Wenceslaus III.

Wenceslaus III. Ottogarus quoque, sed Monoculus cognomento, quia in venatione ramo arboris impingens, alterum amisit oculum. Contra Austriacos Moraviam infestantes, aliquoties exercitum duxit, & vicem iis reddidit, occupando in hoc bello Viennam Austriæ, obiit demum post magnam hinc inde ostensam liberalitatem, propter quam etiam grave æs alienum contraxisse dicitur, Anno 1254. & in æde S. Francisci, à se exstructa, humatus. Successit

Przemyslaus III. Ottogarus.

Przemyslaus III. Ottogarus, sancita cum Bela Rege Hungariæ pace, in Prussiam cruce signatus expeditionem fecit, & magnam terræ istius partem cultui subdidit Christiano, & Prussorum Apostoli nomen per hoc obtinuisset, si armis & Victoriis Apostolatus obtineretur. Inde, comprimendorum Pruthenorum causa, urbem illam clarissimam, Königsberg dictam, in Oceani littore construxit. Post obitum deinde Friderici Ducis Austriæ, sorore ejus Margarethâ ductâ, Austriam, ab *Ulrico*, ultimo Duce Carinthiorum, titulo emptionis, Carinthiam, Carniolam, Marchiam Winidorum, Sclavoniam & Portum Naonis consecutus est. Hungaris Styriam ademit, & Regnum Bohemiæ ad summam amplitudinem deduxit, illudque à Mari Balthico usque ad Adriaticum propagavit. Tot intumescens successibus, & impar tantæ felicitati, delatam ultrò Augustalem coronam despexit, & electo postea Imp. *Rudolpho* Habspurgico, sacramentum præstare, ditionesque Imperii, Interregno durante, violenter usurpatas, restituere recusavit. Cujus tum arrogantiæ tum injustitiæ pœnas luit, dum profligari se turpiter sensit, ac tandem occidi in prælio altero contra memoratum Imperatorem, jura Imperii strenuè armis prosequentem. Anno 1278. 26. Aug. Successit ei filius

Königsberg.

Wenceslaus IV.

Wenceslaus IV. cognomento Senior. Octennis patrem amisit, tutor ejus fuit *Otto*, Marchio Brandenburgicus, à quo anno ætatis suæ 12. restitutus est, ac regnare cœpit. *Juditha Rudolphi Imp.* filia in matrimonium assumpta, non modo conciliavit Soceri gratiam, verum etiam adeptus est *Electoris prærogativam*, creatus *Imperii pocillator* aut *Pincerna*, Poloniæ ac Hungariæ factus est dominus, ac in *Polonia* Anno 1300. solenniter à Petro Archi-Episcopo Gnesnensi *Rex coronatus* est, atque ut firmius Regno jungeretur, post *Juditham* defunctam, *Rischam* unicam Regni Poloniæ hæredem, duxit in uxorem cujus jure ad Reges Bohemos maxima Poloniæ pars pertinuit, idque jus postea pro *Silesia* dimissum est; Obiit demum lenta tabe 1304.

166 Fit Elector & Archi-Pincerna Imperii.

Polonia pro Silesia dimissa.

Wenceslaus V.

Wenceslaus V. Junior cognomento, successit quidem, sed non diu regnavit, Ebrietati enim & luxuriæ deditus, celerem Numinis Vindictam in se concitavit, post annum à morte Patris Olomuci, dum in Poloniam ad capessendum Regnum armata manu tendebat,

bat, à Sicario quodam in Cubili trucidatus est, Anno 1305. & ita in hoc Principe gloriosa Przemysli stirps, quæ non interrupta serie ab Anno Christi 400. usque ad Annum 1306. in 38. Ducibus & 7. Regibus gloriose Bohemiam rexerat, virtutibus Regiis & gloria, ad invidiam omnium Europæ Regnorum, floruerat, caduco ad extremum flore, exaruit.

Henricus. *Henricus Dux Carinthiæ*, Comes Tyrolis, exinde Affini *Wenceslao* successit, sed à *Rudolpho* Austriaco *Alberti I.* Imperatoris filio, expulsus, post ejus obitum denuò Regnum recuperavit, ac per biennium tenuit. Postea pluribus Regni Proceribus, propter ejus inconditos mores, ab eo deficientibus, à Joanne Lucemburgico armis oppressus, denuo Regno cedere coactus est

Joannes Lucelburgicus. *Joannes Imp. Henrici VII.* filius Patris opibus adjutus ex jure uxoris ad Regnum Bohemiæ pervenit. Poloniam hostilibus armis diu infestavit. *Ludovici IV.* hortatu in Italiam exercitum movit, plerasque Longobardiæ Civitates ad officium ibi reduxit, quas tamen diu in fide retinere non valuit. Neque victoriis tantum, sed etiam finibus & terris Regni sui gloriam Joannes reddidit ampliorem. Sub hoc Principe omnes pene Silesiæ Duces Regni Bohemiæ feudatarii facti sunt. Cœterum *Joannes* Francis impense favit, dando filiam suam

Silesiæ Duces Regi Bohemiæ feudatarii.

Bonam Franciæ Delphino *Joanni* in uxorem, ac licet oculis captus, suppetias Gallis adversus Anglos ferre non destitit, quo tamen in prælio ad Cressiacum gesto, occubuit. Anno 1346. 26. Aug. Successit

167 Carolus IV. Imperator & Rex Bohem. *Carolus*, cui nomen in baptismo *Wenceslao* fuit, quod in confirmatione à Carolo Francorum Rege mutatum, apud quem pueritiæ fundamenta peregit. Hujus Regis in Bohemiam tanta sunt merita, ut *Patriæ Pater*, vel ut alii, Patriæ Mater debeat appellari, dono quodam Divinæ providentiæ Bohemis genitus, qui Bohemiam paulò ante cæde *Ottogari* prostratam & veteribus incolis pulsis, ab exteris hominibus occupatam, primus in pristinum Statum non restituit modo, sed novis gloriæ præsidiis munivit & sepsit, tum religionis quoque cultum, legum ac bonorum morum disciplina illustravit. Nam

168 Universitas Pragensis fundata. Celeberrima *Universitas Pragensis* ab eo erecta est; nova Civitas mœnibus aucta, *Palatium Regium* magnificentissime exædificatum, permultas instituit fundationes, & monasteria quamplurima fundavit, arces construxit admirabiles. Uno verbo, Pax & felicitas toti Regno data. Adeptus Imperium, *Romæ* magnifico apparatu *coronatus* est. *Ecclesiam* Pragensem ad *Metropolitanum* decus erexit, cum antea Moguntino Archi-Episcopo subjecta esset. Clarus profecto Imperator & propter *Auream Bullam*, quam pro salute Imperii Rom. Germanici confecit, maxime illustris, magnam tamen Bohemici Regni rationem habuit. Obiit demum gloriosissimus Princeps Anno 1378. Successit ei filius

Ecclesia Pragensis fit Metropolitana.

Wenceslaus VI. *Wenceslaus* cognomento piger, qui licet paternum decus acceperit, longe tamen à paternis degeneravit virtutibus: deformis corpore, animoque iners, temulentus, lascivus & crudelis. Natus est Norimbergæ An. 1361. 17. Martii. Narrant optimi Scriptores, quod, dum ibidem in Parochia S. Sebaldi de sacro fonte levatus, aquam sacram luto infecerit, & paulo ante, dum aqua pro Baptismo calefieret, Parœciæ culinâ igne correptâ, vix domum ipsam ab incendio defendi potuisse. Nondum biennis Rex Bohemiæ, renitente Ernesto Archi-Episcopo Pragense viro sancto, & rerum futurarum significationes capiente, in altari S. Mauritii, in Ecclesia Pragensi coronatus est: quod in Baptismo Norimbergæ, hoc præstitit in altari Pragæ, præterea flendi & singultiendi nullum faciebat finem, & in ipso honore tristes & sonoræ lachrymæ Infantis sisti non poterant, donec quidam Pistor, placentâ in os injectâ, lachrymantem componeret, cui ob eam rem, dum viveret, uni ejusmodi placentas Pragæ pinsendi privilegium dedit *Carolus*. Adolescens factus *Wenceslaus*, magnas de se spes concitabat, artes liberaliter percepit, feliciter omnes eum Europæ linguas calluisse testatur *M. Emundus*, qui ipsum familiariter noverat; At cum Ludiones, Præstigiatores, helluones, &c. ad se admittere cœpisset, totus à se ipso mutatus, & curis Regnorum sepositis, nil nisi lætum audire, otiari, hellnari, & in vino insomnes noctes ducere cœpit, quæ, cum conjux *Johanna* Matrona Sanctissima minime probare posset, indignatus ille, in crudelitatem & lanienas hominum innocentium delapsus est. Hæc causa mortem attulit *B. Joanni Nepomuceno* Canonico Pragensi, Confessario prædictæ Reginæ, ex quo, an Regina præter se alium amaret, elicere precibus, promissis, tormentis tentarat, cumque non proficeret, in profluentem *Moldavæ* abjecit, *Joannem* suffraganeum Archi-Episcopalem, eodem genere mortis damnavit, idem comminatus Canonicis, Proceribus, Primoribusque Civium Pragensium. Carnificem ad latus habebat semper, & *Compatrem* suum per delicias appellabat; Demum his aliisque multis de causis odium Principum in se concitavit, ut eorum suffragiis An. 1400. denuò exauthoratus sit; cum Bohemia longe prius illum deseruerit, *Joannes Ziska*, Cocles appellatus, sub hoc principe rebellionem illam famosam excitare, & totam Bohemiam miserandum in modum igne & ferro devastare cœpit. Obiit demum *Wenceslaus*, apoplexiâ tactus, maximo rugitu in morte edito. Anno 1419. 16. Aug.

Mala omina de hoc Rege.

169 Privilegium für die Böhmische Kolatschen.

B. Joannes Nepomucenus in flumen Moldavam præcipitatur.

Carnifex Wenceslai compater.

Ziska incendium Bohemiæ.

Sigismundus. *Sigismundus* ex ultima *Caroli IV.* conjuge *Elisabetha* filius, fratri *Wenceslao* successit in Regno, & ex eo, quod articulis ei à Bohemis propositis subscribere nollet, bellum inter ipsum & Bohemos exortum est, quo nihil atrocius unquam Bohemia vidit ac sensit, quod *Zisca* paulo ante obitum *Wenceslai* Regis excitavit. Illis enim non integris sex annis tantum in Bohemia fusum est Catholici sanguinis, quantum fortasse imbrium pluit de Cœlo, ac si numerus ineatur omnium, qui in acie atque extra illam, pugnantes

 & non

& non pugnantes, in Bohemia potissimum & adjacentibus Provinciis, ab hæreticis hoc sexcenio perempti sunt, arbitratur *Balbin. Epit. rer. Boh. lib.4. cap. 9. in not. ad cap. 10.* longe plus sexcentis millibus numerari posse. Defuncto demum *Zisca* (qui ægrotans interrogatus, quonam loco mortuus sepeliri vellet, jussit cadaveri suo pellem adimi, carnes volucribus ac feris objectari, ex pelle tympanum fieri, eoque duce bella geri: arrepturos fugam hostes, quamprimum ejus sonitum audierint) inter *Sigismundum* & Bohemos transactum est, simulque data Bohemis *compactata* à Concilio Basiliensi, ac facultas sub utraque S. Eucharistiam sumendi. Mortalitatem tandem explevit optimus & literatorum imprimis amantissimus, Sigismundus Znoimæ Moraviæ Anno 1437. jam septuagenarius. Succeßit

170 Albertus Imper. & Rex Bohemiæ, Austriacus. Albertus Archidux Austriæ *Rudolphi I. Imp.* atnepos, ductâ in uxorem filia *Sigismundi* unicâ *Elisabethâ*. Hic Anno 1438. Hungariæ quoque Rex proclamatus, paulo post à Septemviris Electoribus Cæsaris dignitatem & insignia Aquisgrani accepit, istoque ipso anno *Bohemiæ* insuper *Regni diadema*, quanquam non sine armis obtinuit. Wratislaviam ingressus, cum Statum Reipubl. correxisset, non ita multo post, è gradu forte prolapsus, crus fregit, quod tum nonnulli futuræ ruinæ præsagium & omen interpretati. Inde ad *bellum Turcicum* digressus, revertensque ex Hungaria, dum ferventis Augusti calorem peponibus sedare elaborat, in dysenteriam incidit, & inde haud procul Posonio, in Insula Schüt, in pago quodam ignobili, moritur, 27. Octobr. 1439. *Elisabethâ* conjuge gravidâ relictâ.

Ladislaus. *Ladislaus*, Posthumus *Alberti* filius, tanquam legitimus hæres Patri succeßit, cum adhuc per ætatem rebus gerendis minime idoneus esset. Interea, dum adolesceret, Gubernatores constituti. Sed his ab Hussitis oppositus *Georgius Baro à Cunstad & Podibrad*, Hussitarum fautor & patronus, rei militaris peritia, rebusque strenue gestis insignis. Interim *Ladislaum Fridericus IV. Imp.* Agnatus educavit, atque eum prius, urgentibus licet Hungaris ac Bohemis, dimittere noluit, donec ætas Regno capessendo esset idonea. Regni ergò curam cum suscepisset, Magdalenam, Regis Franciæ *Caroli VII.* filiam, sibi copulare voluit, jamque omnia ad nuptiarum solennitatem paraverat, sed cum sponsam operitur, 23. Novemb. 1458. repentino fato apud Pragam, non sine maximo subditorum mœrore planctuque, pro thalamo tumulum accepit. Post Ladislai excessum Bohemi, è sua nobilitate compluribus Principibus competitoribus posthabitis,

Georgius Podiebradius. *Georgium Podiebradium*, Baronem de Constad, magnæ autoritatis virum ad sceptri sublimitatem evehunt, verum Silesia hanc Georgii electionem ægerrimè tulit, obque id fœdus contra ipsum Lignitii factum, Wratislaviæ postea renovatum, frustra *Georgii* Legatis, ut in ejus verba jurarent, postulantibus. Demum, cum Moravia & Silesia tota, cum universa prope religionis nobilitate, ei tum renunciassent, tum denegassent: Paulus II. Pontifex ei Regium honorem & dignitatem, ob religionem & alias causas abrogavit, subditos sacramento solvit, & ad Matthiam Hungariæ Regem, cui filiam suam ad certissimum amicitiæ pignus *Georgius* desponderat uxorem, titulum Regis Bohemiæ transtulit. *Georgius* demum hydrope confectus obiit 1471.

Uladislaus, Casimiri Regis Poloniæ filius, ex jure materno, quod ex *Elisabetha Alberti II.* Rom. Imp. filia genitus esset, ac mediante eadem à *Carolo IV.* descenderet, Rex Bohemiæ electus est, coronatusque ab Episcopis Polonis, quibus postea Pontifex anathema dixit; *Matthiam* enim Regem esse volebat, qui quidem adversus *Uladislaum* in Bohemiam cum exercitu parabat irrumpere, sed satis illi sua Hungaria facessivit negotii. Tandem res Anno 1474. ad Wratislaviam in apertum erupit bellum, ubi diu pro & contrà pugnatum est, donec demum An. 1479. in eas leges Pax inter Reges, agente *Joanne Brandenburgico*, conscripta, ut uterque Rex titulo Bohemiæ Regibus usitato integre gaudeant ac utantur, atque inter se Bohemiæ Reges appellent. *Uladislaus* Bohemiam, & jus eligendi Cæsaris sive dignitatem septemviralem: *Matthias* verò Moraviam, Silesiam & Lusatiam obtineat: si tamen has Uladislaus Bohemiæ Regno rursus adjungere velit, 40000. florenorum numeret. Cœterum urbem *Cuttnensem* ob monetam frequentissime adibat *Uladislaus*, & fallebat temp9, gaudens Regia sua manu monetam excudere, quam probissimam proscripta deteriore (quæ rursus paulatim ex vicinis Provinciis illata invaluerat) restitu it, fuitque hoc populo gratiosum & Regi gloriosum, quod ii grossi vel nummi, quos Rex manu sua excuderat, separarentur, & pro aliis populo mutarentur, cum pro se quisque monetam gloriaretur Regia manu factam domi habere. De pietate Regis multa forent commemoranda, in Ecclesia *S. Viti*, quam frequenter orationis causa diu noctuque adire solebat, gratissimum Regi spectaculum, nocte ante diem 4. Martii (qui est dies Translationi S. Wenceslai sacer) Anno 1497. oblatum est: vidit Sanctos Regni Patronos & Indigetes, ex suis tumulis cœlesti luce circumfusos, ascendere, nominatim *S. Vitum Martyrem*, *S. Sigismundum Regem*, *S. Præsulem Adalbertum*, cum ingenti cœlestium comitatu, pulchro Ordine & singulari Majestate conspicuos, ad S. Wenceslai tumulum (cantantes: *Isti sunt sancti*, quæ est de Martyribus Antiphona) procedere, eisque obviam cum maximâ honoris significatione prodeuntem *S. Ducem & Martyrem Wenceslaum*: eo viso, Uladislaus motus, An. 1494. fundavit in Metropolitana Pragensi 15. Ministros Choralos, qui die ac nocte Deo laudes dicerent. Demum post multas fundationes à se institutas, cum in Hungariam iter suscepisset, Anno 1516. 13. Martii fatis concessit, ætatis 61. reliquens

Uladislaus.

Rex cudit propriâ manu monetam.

171 Visio Cœlestis Regi Uladislao facta.

duas

duas proles, *Ludovicum & Annam.*

Ludovicus.

Ludovicus, decem annorum Patri in utroque Regno *Bohemiæ & Hungariæ* successit, quibus vivente adhuc Patre erat destinatus. Inde Comitia Anno 1517. Pragam indixit, ut discordantes inter se Ordines, aliaque Regni negotia componeret; Verum in iis comitiis, animis Ordinum irritatis, nihil effici potuit. Hinc alia Comitia indicta, quibus felicissimè denique inter Nobilitatem & Civitates concordia constituta est; Et hæc est illa celebris conventio, quam *S. Wenceslai* hodie appellant. Denique omnia hujus Principis, singulari planè exemplo, intempestiva atque immatura fuerunt: ante legitimum tempus enim natus, & sine pelle, *Hungariæ & Bohemiæ* Rex infans electus & coronatus est, idque cum ominoso fletu; ante tempus loqui cœpit; Sapiens supra ætatem puer, ante decennium Rempublicam tractare aggressus est, ante legitimum tempus conjugem sibi despondit, 15. ætatis anno eandem sibi duxit, ante tempus mentum barba vestitum ostendit; ante annum ætatis 20. canuit, ante tempus cum Turca conflixit, ante tempus periit, nempe ætatis vigesimo completo, à Turcis ad *Mohazum* victus ac fugatus in muscoso flumine, equo collapso, die 29. Augusti Anno 1526. extinctus est, nulla relicta prole.

Transactio S. Wenceslai dicta.

Hujus Regis singularia.

Omnia in hoc Rege immatura.

Ferdinandus I. fundator Austriaci juris in Bohemiâ.

Ferdinandus I. Maximiliani I. Cæsaris nepos, *Caroli V. Imp.* frater, felici auspicio per conjugium Annæ *Ludovici* Regis Sororis, *Bohemiæ & Hungariæ* Regna accepit. Hic primus *Austriacæ Domus* jus in Bohemia fundavit, & tam stabili dominatione permunivit, ut ab eo tempore neminem alium pro legitimo Rege, quam ex Austriaca Domo agnoverit. Circa hoc tempus Pragenses tumultus, & intestinæ civium discordiæ magna sumebant incrementa, dum *Lutheri* Spiritus
172 in Bohemiam se insinuabat; Is enim ad Ordines, & ipsa Regni Comitia scribere ausus, laudataque astutè Bohemorum in Religione constantia, suum erga Bohemos contestatur affectum, suamque vicissim in Religionis negotio operam promittit, qua de causa multæ exortæ discordiæ, & demum cruenta prælia, nam cæsis ad Elsniciam hostibus, Rex *Ferdinandus* de Rebellionis & delicti complicibus condignas sumpsit pœnas. Erat enim *Ferdinandus* Religionis proferendæ studiosissimus Princeps, qui semper agitabat animo, qua ratione jacentem in Bohemia Religionem erigere posset, in eum finem Societatem *Jesu* advocavit, & *Pragense Collegium* cum Universitate fundavit. Cœterum Ferdinandi in Regnum Bohemiæ merita nulla oblivione obliterari possunt: primus ille,
173 dum *Regnum Bohemiæ ad Imperii Circulos* attraheretur, & Principes Imperii potentissimè cum *Carolo Cæsare* tentarent, in societatem tributorum cum Imperio Bohemiam illigare, restitit, & luculenta oratione, quæ in Imperii Constitutionibus habetur, probavit, Bohemiam ab Imperii Oneribus immunem semper fuisse, nihil proinde ei imponi se passurum. *Archi-Episcopatum Pragensem*, qui 131. annis vacaverat, Bohemiæ quoque restituit, eumque de suis propriis proventibus alendum suscepit. Demum post plurima Bohemis præstita Regia beneficia, Viennæ Austriæ Anno 1564. 25. Julii fatis concessit, & Pragam ad Regum sepulchro devectus, 20. Aug. summo honore tumulatus est.

Lutherus scribit Bohemis ratione Religionis.

PP. S. J. in Bohemiam vocati, & fundatum Collegium.

Ferdinandi I. in Bohemiam merita, & exemptio ab oneribus & Circulis Imperii.

Maximilianus.

Maximilianus, Ferdinandi I filius, absens, Bohemiæ Rex electus & Anno 1562. Pragæ coronatus est; Ad id unum indè adjecit animum, ut quam fieri posset pacatissimè regnaret, in quo studio eò usque processit, ut quibusdam nimius videretur. Certe ob religionem nulli unquam negotium facessivisse narratur. Eo connivente, *compactata* (quibus hactenus utrimque religio in Bohemia steterat) abrogata: quo ex decreto grave vulnus accepit religio, & aditus Piccardiis, aliisque sectis factus, & omni licentiæ Sectariorum fenestra patuit; Nam ante nulla nisi Catholica, & quæ in *Compactatis* præscriptos articulos servaret, Religio in Bohemia tolerari poterat, hic vero semina jacta sunt ejus, quæ postea sub Ferdinando II. Regnum evertit, præposteræ libertatis. Anno 1571. extrema fames Bohemiam afflixit, novo exemplo omnes coquendæ cerevisiæ officinæ clausæ sunt, vetitumque eam sub pœnis gravissimis coquere, ne populo panis deesset, qua ratione servatus est populus in vita. Anno sequenti *Maximilianus*, quod olim Pater à *Pio IV.* impetravit, per *Antonium Archi-Episcopum* publicari fecit, ut liceret in omnibus Austriacorum Provinciis *Eucharistiam sub utraque* sumere, quo facto omnes sibi demeruit, & Rudolpho filio ad omnes Coronas facilem stravit viam. Demum Princeps Subditorum amantissimus, *Anno* 1576. 12. *Octobris* multis morbis exercitus, in Comitiis Ratisbonensibus, cum annos 49. menses duos, dies II. & horas 3. vixisset, è vita excessit.

Compactata.

Cerevisiæ coctio in tota Bohemia prohibita.

Permissa Communio sub utraque.

Rudolphus.

Rudolphus, Romanorum quoque & Hungariæ Rex, à Bohemiæ Ordinibus An. 1575. Rex designatus & 22. Septembr. coronatus est. Ejus tempora gemmea (ita enim ob divitias, gloriam, atque ipsas gemmas, quarum copiam ultra omnes forsitan Europæ Reges ille habebat,) hac felicitate commendari præ cœteris merentur, quod sub eo Religio Catholica cœperit respirare, quæ prima ejus cura fuit, cujus amorem & defensionem in Catholico Regno propè cum lacte imbiberat. Hujus rei illustre specimen dedit *Viennæ*, cum Pater eum ad Concionem Lutheranam secum adduxisset, & Præco ille Evangelicus, omisso Evangelii argumento, multis & injuriosis verbis, in Pontificem & Ecclesiæ Catholicæ primos & sacros Ordines debacchatus fuisset, *Rudolphus* ægre concionis fine expectato, surrexit, & grandem (ita referente *R. P. Balbino in Histor. Bohem.*) Prædicanti colaphum publicè impegit, increpitusque à Patre, factum magno animo defendit. Scientias & artes ita amavit, ut nemo Regum magis: doctos & literatos viros ex omnibus Europæ Regionibus maximis præmiis invitatos ad se Pragam attraxit, & copiosè & lautè habuit; advocavit etiam artifices, & qui in gemmis, auro, aliisque metallis laborarent peri-

Principum Europæ ditissimus.

peritissimos, Chimicorum, quibus Imperator ipse plerumque collaborabat, non oblitus. Hoc quoque opus *Rudolphum* maxime commendavit, quod corpora Regum minus honorificè in Ecclesia *S. Viti* jacentia, diligenter collegerit, & loculis Lapideis ad gratiam & splendorem inclusa, excitato ex alabastrite boni artificis manu Cenotaphio, contexerit, quod opus omnes qui ista intelligunt, & eruditos habent oculos, mirantur & laudant. Majestatis literas, vulgò Majestät-Brieff/ quibus hæreses in Bohemia, adjunctisque Provinciis, & earum liberum exercitium confirmabatur, non subscripsisset *Rudolphus*, nisi sibi & Catholicis omnibus certissimum exitium paratum vidisset. Nam *Matthias* Archi-Dux Austriæ Anno 1608. cum exercitu Bohemiam ingressus, eo denique fratrem *Rudolphum* ab omnibus desertum, qui ante omni bonorum genere circumfluebat, adduxit, quod hæreticos Bohemos audire nollet, ut Regno Hungariæ, Austriâ & Moraviâ cedere cogeretur. Denique Anno 1610. Pragæ Conventus Imperii Principum habitus, & in eo ratio quædam concordiæ inter fratres *Rudolphum & Matthiam* inita est, ac de sententia Principum statutum, ut *Matthias* per Legatum, flexis genibus, coram *Rudolpho* veniam gestorum precaretur, & jam in eo res erat, ut per Legatum *Comitem Visconti* actus ille celebraretur: Sed *Rudolphus* ex generosâ clementia ipse sua manu *Matthiæ* literas deprecatorias laceravit, dicens: *Nolle se, ut extet exemplum, ac narretur, quenquam de Domo Austriaca eò devenisse, ut Cæsarem flexis genibus coactus sit deprecari.* Verùm hæc concordia fratrum postea evanuit, tumultu Passaviensi Anno 1611. exorto: cujus occasione *Matthias* iterum Bohemiam cum exercitu ingressus, *Rudolphum* coëgit, ut is Comitia indiceret, & se Ordinibus commendaret; nam aliud facere non poterat, & necessitati armatæ par non erat, ut Bohemiæ Rex *Matthias* appellatus ac coronatus, *Rudolphus* verò Anno 1612. 14. Jan. mœrore & curis confectus exstinctus sit. *P. Balbin.*

Majestät-Brieff. — Bellum Passaviense.

174 Matthias *Matthias, Maximiliani II.* Imp. filius, ex resignatione *Rudolpho* fratri Anno 1611. successit, & 23. Maii coronatus est, cum confirmasset Bohemis, Silesiis ac Moravis sua Privilegia. Ingravescente demum ætate, cum consensu Statuum, Successorem instituit ex Patruo *Carolo* Archiduce, fratruelem suum *Ferdinandum II.* Cum autem Anno 1618. hæretici (id est Lutherani, Hussitæ, Piccardi, Calviniani, qui ut inter se coalescerent, magno artificio *Wenceslaus Baro de Budovva* perfecerat,) à quibusdam Catholicis religionem suam ac literas Majestatis, quas Rudolphus dedisset negligi quererentur, initâ anno 1618. conjuratione ingenti, cum tumultu arcem Pragensem occuparunt, ac, eductis prius è Senaculo Catholicis duobus, *Addamo de Sternberg*, Regni Burggravio, & *Matthæo Diepoldo de Lobkovvitz*, Grandi Priore Equitum Melitensium, Cancellariam Regiam, sine honore loci, ingressi, post acerbissimas contentiones verborum, & exprobratam Religionis Evangelicæ insectationem, duos ex Regiis locumtenentibus, *Wilhelmum Slavatam*, *Jaroslaum de Martinitz*, & actuarium *Joannem Fabricium*, è Senaculi fenestris ad 27. ulnas altis præcipites dejiciunt, qui tamen, singulari prorsus miraculo in vita à Deo servati sunt. Hoc fuit Rebellionis fœdissimæ principium; Inde natum bellum est gravissimum, Bohemiæ ac toti Germaniæ fere exitiale. *Defenestrationis* autem memoriam, erectis 2. pyramidibus, servari placuit, elegantia non exigua conspicuis. Cæsar interea, ubi rem accepit pluribus literis, tumultuantes componere tentavit, sed frustra fuere omnia, quare coactus est arma respicere, quæ cum vario Marte gererentur, in medio bellicorum consiliorum apparatu *Viennæ* extinctus est, *Anno* 1619. 20. *Martii.* Princeps Magnanimus, sed in quo mobilitas animi deprehenderetur, in fratrem non satis pius, fortunam toto vitæ tempore sibi similem, id est variam & mutabilem expertus.

Defenestratio 2. locumtenentium.

Ferdinandus II. Imperator optimus, omnes in se Christiani Principis virtutes expressit, natus Anno 1578. 9. Julii ex *Carolo II. Ferdinandi I.* filio, & *Maria*, *Alberti V. Ducis Bavariæ* filia, à piis Parentibus in timore Domini educatus; Perveniens ad legitimam ætatem, *Mariam Annam* primam conjugem, Wilhelmi Ducis Bavariæ filiam anno 1600. sibi conjugio junxit, & mortuo Matthia, qui illum in filium ante adoptarat, in Bohemia anno 1617. in Hungaria 1618. in Imperio 1619. coronari ab Electoribus meruit. 175 Sed cum Magistratus in Bohemia à *Matthia* constitutos, at à Proceribus abdicatos, restituisset, id secius interpretati Bohemi, illi fidere noluerunt, atque hinc postridie, cum Francofurti esset *Cæsar* creatus, ipsi Regnum abrogarunt, ac Domum Austriacam in perpetuum ab eo excluserunt, & *Friderico V.* Electori Palatino, nam Saxo aliique oblatam Coronam magno animo recusarunt, obtulerunt, qui etiam Pragæ 4. *Novembr.* 1619. solenniter coronatus est, non obstante, quod Elector Saxoniæ, Dux Bavariæ, aliique Friderico suaserint, ut propositum mutet, sed frustra omnia. Hinc ad publicam ruptionem & cruentum bellum perventum, & habuit *Ferdinandus* tot tantosque hostes, quales Regum fere nullus unquam habuit, & tamen feliciter eos semper profligavit, qui si omnes se conjunxissent, Domum Austriacam forte funditus evertissent; Sed per intervalla, & non simul omnes proruerunt ad bellum. Hostes habuit *Regem Galliæ, Turcam* 176 *Reges Sueciæ & Daniæ, Electores, Trevirensem, Palatinum, Brandenburgicum, Protestantes omnes, omnes Civitates Imperii Acatholicas, Transylvanum, Hungariæ & Bohemiæ Ordines, Silesios, Moravos, Lusatos, Austriæ Superioris Ordines, rusticos in Austria, Ordines item Acatholicos in inferiori Austria, in Italia Venetos, Sabaudum, Mantuanum Ducem, ut taceam innumeros alios.* Omnibus his superiorem Ferdinandum fecit Deus, & cœlesti auxilio

Ferdinandus II. — Bohemi quare cum recusarint, delatâ coronâ Frederico Palatino. — Hostes Ferdinandi.

Fride-

Fridericus Palatinus victus.

Fridericus Palatinus, Solstitialis ille Rex, ad Pragam in albo monte die 6. *Novembr. Anno* 1620. ipsa Dominica, cum è sacris rostris explicaretur Evangelium: *Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris*, magno prælio victus est, quo uno se totius belli fortuna circumegit, ac pro *Ferdinando*, in recuperando Bohemiæ Regno sententiam dixit. Cum *Gabriele Bethlemo* Transylvaniæ Principe ab Anno 1620. usque ad 1629. pro Hungaria bellum gessit, fortunato exitu. Annus 1622. *Ferdinando* fuit felix 27. Aprilis in victoriâ adversus *Marchionem Badensem-Durlacensem* ad Wimpfenam. *Mansfeldium* ter vicit, semel ad Floreacum, 19. Augusti 1622. iterum 6. Decembr. ad Frisoltum, ac demum 15. Aprilis 1625. ad Dessaviam. Ad Höchstam, 2. Julii, & iterum anno 1623. 6. Aug. Ducem *Christianum Brunsvicensem* in *Westphalia* vicit, qui machinæ muralis ictu, brachio amisso ex vulnere obiit. Regem Daniæ Anno 1626. ingenti prælio fudit. Denique aliqua infelicia adversus Gustaphum Adolphum Regem Sueciæ secuta prælia, ad *Lipsiam* Anno 1631. 7. Septembr. ad *Lützen* 6. Novembr. 1632. in quo prælio Rex cecidit; Sed *Nordlingana* Victoria omnia restituit, parta de Suecis, eorumque sociis, Anno 1634. 6. Septemb. His Victoriis clarus inclytus Princeps *Imp. Ferdinandus* An. 1637. 15. Febr. excessit è vita. Merita hujus piissimi Regis excedunt omnium scriptorum diligentiam & facultatem, præcipue Religionem Catholicam, Ecclesiasticos & Religiosos fovebat.

Prælia Ferdinandi.

Ferdinandus III.

Ferdinandus III. non Patriarũ modò ditionum, sed virtutũ quoq; ac gloriæ hæres, pietate & re militari insignis An. 1627. in Regni Bohemici successionem inauguratus est, cum nemo jam quæreret: *Sanguini id juris deberetur, an electioni?* Hodie enim *Bohemiam* esse *hereditariam*, apparet ex *Instr. Pac. art. 4. vers. de cætero in Bohemia, &c.* Et hic tandè Bohemiæ (in quâ nulla fere urbs, Pagus nullus, oppidulum nullum, quod bello Suecico vicennali, aut incensum non fuerit, aut incendium ab hostibus pecunia non redemerit, adeò ut unus Sueciæ militiæ Tribunus, *Pful* nomine, jactare & gloriari solitus fuerit: *se unum* 800. *pagos in Bohemia incinerasse, ne vestigio relicto*) diu desideratam Pacem Monasterii & Osnabrugis Westphalorum *Anno* 1648. 24. Octobris feliciter conclusam indulsit. Et quidem eadem Praga, veluti primos, ita ultimos quoque motus belli Bohemo-Germanici sustinuit, occupata à *Königsmarkio* Parte minori, veterique urbe ex ea multoties, licet frustra, petita, cum medio tempore Pax conclusa ulterius perrecturum sisteret. Cæsar, facta Pace, ut Provincias ab hostibus nuper vastatas recrearet, multa solatiorum genera invenire conatus est; Hinc filium suum Primogenitum

Bohemia hereditaria.

Pax Westphalica.

Ferdinandus IV.

Ferdinandum IV. Bohemiæ successorem designavit, & 1646. coronari fecit, sed eheu! spes hominum incertas, quæ in vitæ incertitudine, velut in lubrico & maligno solo, fundantur; quarto decimo mense post Coronationem ejus Ratisbonæ in Regem Romanorum, 9. *Julii Anno* 1654. nondum vicesimo primo anno expleto, & vivente adhuc Patre tollitur è vita, cui tantummodò in titulum sepulchri tot coronæ & honores donati videntur. Imp. Ferdinandus itaque ad alia consilia suscipienda conversus est, atque ante omnia filium alterum Serenissimum Archiducem *Leopoldum Ignatium* Posonii 27. Junii 1655. in Hungariæ, & 14. Septembr. 1656. Pragæ in Bohemia Regem coronari fecit, & licet curis Paternis (quæ maximæ & præcipuæ sunt de coronatione filiorum & securitate Provinciarum,) levatus, tamen morbis excruciatus, jam ante se prodentibus, nunc vero invalescentibus, audito SS. Missæ sacrificio, ritè expiatus & cœlesti viatico refectus, vita excessit, ætatis 49. Princeps magni consilii, fortitudinis, & Patientiæ, in tot adversis admirabilis.

Mors Ferdinandi III.

Leopoldus itaque, mortuo Patre, in Regno successit. Cujus tantus virtutis gloriæque splendor, ut felicioris quoque ingenii aciem hebetet, calamumque rebus ejus describendis imparem excutiat. Famæ potius Provincia hæc commendanda, quæ summas ipsius laudes per universum terrarum orbem dudum circumtulit; satis amplum volumen *rerum suarum* est Europa, cui tam altè sunt impressæ, ut nulla temporum injuria earum memoriam sit deletura: imprimis autem mitissimus hic Princeps, quem nobis diutissimè servet Deus, gravia illa Bohemiæ inflicta vulnera, *Clementiâ Austriacâ* persanata, *consilio & industriâ*, cicatrice obductâ, prorsus curavit, ut hodie (sunt verba *Annæi Flori*) Bohemia *movere lacertos, & præter spem omnium senectus Regni, quasi reddita juventute, revirescere incipiat.*

Leopoldus.

Præferunt quidam Regem Bohemiæ omnibus aliis Regibus, quod indubitatum est, in actibus Imperii publicis, ubi Rex Bohemiæ reliquis extraneis Regibus præfertur, *Aureæ Bullæ tit. 6. & 22. Speidel. verbo præcedentz.* etiam Imperatrici *A. B. tit. 26. §. final. Limn. ad Capitul. Ferdinandi III. art. 4. n. 11.* Quæ præcedentia vocatur localis, quoad actus Imperialem curiam concernentes, secundum verba prædictæ *A. B. cap. 6.* quæ sequuntur: *Eo signanter expresso, quod nominatim Rex Bohemiæ in celebratione curiarum hujusmodi, in omnibus & singulis actibus ante dictis, quemcunq; Regem alium, quacunq; etiam singularis dignitatis prærogativa fulgentem, quem quovis casu venire vel adesse forte contigerit, immutabiliter antecedat.* Et de præcedentia ante Imperatricem sequentia habentur in *A. B. cap. 24. in fine*, ibi: *Imperatrix quoque vel Regina Romanor. suis Augustalibus amicta insignis: post Imperatorem vel Regem Romanorum, & etiam post Regem Bohemiæ, qui Imperatorem immediatè subsequitur, competentis spatii intervallo suis associata Proceribus, suisq; comitata Virginibus, ad locum Sessionis procedat.* 177

De præcedentiâ Regis Bohemiæ.

Cæterum Bohemia est Provincia Germaniæ, & jam antiquitus ad eam pertinuit, teste *Ptolomæo, Julio Cæsare, Tito Livio, Velleio Paterculo*, 178

Bohemia pertinet ad Germaniam.

terculo, Plinio, Mela, Justino, Ariano, *aliisq; Historicis & Geographicis. Speidel. verb.* Böheim. *Limn. J.P. lib.3. cap.59.* Quamvis enim Incolæ Bohemiæ Slavorum lingua gaudeant, quod à Duce *Czecho*, qui Bohemiam occupavit, adhuc habent, tamen hodie Teutonum generosa lingua plerisque familiaris est. Non enim omnes Boji excesserunt ex illis locis, pulsi à Slavis, sed in unam societatem coaluerunt, & multæ Germaniæ familiæ sese in Bohemiam receperunt. Unde Bohemia Germanis olim paruit, & legibus S. Imperii fuit obnoxia. Imò Regnum Bohemiæ æque ut reliqui Electoratus Imperii fuit feudum, Regesque Bohemiæ Imperatorum Vasalli & Pares Curiæ Imperialis juramento fidelitatis & Homagii obstricti. Id quod de electione Regis Bohemiæ ex Constit. Imperat. *Caroli IV.* patet, quæ apud Goldast. *tom. 1. Constitut. Imperial. Anno* 1348. *fol.* 347. invenitur. Et loquitur Imp. Fridericus III. *anno* 1471. *in Rec. Imp.* §. 57. & Maximilianus I. sub rubr. wie man mit Königen. Omissis antiquis huc facientibus testimoniis, convincit vasallagium, quod Matthias Hungariæ & Bohemiæ Rex in requisitione investituræ Regni Bohemiæ Imperatori Rudolpho II. An.
179 1611. obtulit, quod *Carpzov. ad L. Reg. German. c.5. sect.2. n.16.* allegat: Dagegen bin ich erbietig/ gewöhnliche Gelübd und Eyd zu præstiren/ Ew. Kayserl. Majestät und dem Röm. Reich umb solche Verleyhung getreu/ gehorsam/ und gewärtig zu seyn/ Ew. Kayserl. Majestät für meinen rechten Lehen-Herrn zu halten/ und alles zu thun/ was einem Ertzschencken des Heil. Reichs zu thun/ von Rechts und alter Gewohnheit wegen gebühret. De Friderico III. Imp. investiente & confirmante Georgium electum Bohemiæ Regem, sic commentatur *Abrahamus Hoxmannus Lusatus Historiogr. Cæs. in Commentar. de elect. & coronat. Cæsarian. in Friderico III. fol.* 317. Darauff er vom Kayser Brieff und Siegel erlanget/ in welchem der Kayser bekandt/ daß Er König Georgen das Königreich Böheim auß Kayserl. Macht verliehen/ und darauff den Unterthanen verschaffet/ daß sie ihn vor ihren König und Herrn solten erkennen und halten. Huc pertinet investitura Uladislai Regis Bohemiæ; ubi exprimuntur omnia regalia & omnes regiones suæ ditionis; mit sampt seinen Marggrafschafften/ und allen Fürstenthümern/ Landen/ Mannschafften/ Herrschafften/ Lehenschafften/ Geistlichen und Weltlichen/ Ertzen/ Bergwerckern/ Geleiten/ Wildbahnen/ Weidmanen/ Zollen/ Ehren/ Rechten/ Würden/ Zierden/ Hohen- und Nieder-Gerichten/ Gerichts-Zwängen/ und allen andern Herrlichkeiten/ Rechten und Gerechtigkeiten/ die zu der Cron Böheim gehören/ zu Lehen zu verleyhen/ gnädiglich geruhen. *Gabriel. Sueder. de J.P. c.4. num.29. Gastel. de Statu publ. Europ. p.1. c.6. Londorp. act. publ. Tom. I.* ubi exhibet fundamenta Imp. Ferdin. II. quibus sibi jus legitimæ successionis in hoc Regno asseruit. Non obstante, quod hoc Regnum modò sit hereditarium, & ita appelletur in dem Prager Friedenschluß/ §. was der Röm. Kayserl. Majestät/ ꝛc. *ac in Instr. Pac. Osnabrug. art.4. §. de cætero.* Bohemia cum aliis provinciis hereditariis Imperatoris conjungatur, quia exindè jus Imperii non sit extinctum. *Limn. ad A.B. c.7. §. 3. obs.14.* Etsi fortassis illa infeudatio, ut vocant, cujus meminerunt citata Diplomata, subjectionem non satis validam demonstrent: provocant Autores non solum ad Caroli M. ejusque successorum, Henrici Aucupis, & Ottonis Magni tempora, ubi devicti Bohemi, & ad tributum solvendum coacti: Imò Pretislaus Anno 1042. cum Consiliariis & Primatibus Bohemicis, provinciam illam fiscum Imperatoris esse confessus; verum etiam quod ad Cæsarum jussa Reges Bohemiæ, ut cæteri Principes Imperii, arma expediisse, commeatuque juvisse exercitus imperii legantur. Unde primi Duces Bohemorum Cæsares German. Dominorum titulo honorarunt, causam in Curia Cæsaris dixerunt citati, Accepere Bohemi inviti etiam à Germanis Cæsaribus Reges & Duces, (ut ex serie Regum supra enarrata apparet,) atque Regium nomen solo Impp. Germanicorum beneficio illis obtigit. *Sueder. supra d. loc.* Nonne necessum fuit restituta ipsis à Philippo eligendi facultate confirmationem exorare à Cæsaribus electo Regi: quæ omnia latius deducit. *Conring. de finib. Imper. Germ. c.29.* Qui delectatur uberiori evolutione circa hanc materiam, adeat *Petr. Heigium. P.1. quæst.3. num.45. Besold. de Stat. Reipubl. subalt. c.7. n.10. Lehmann. Chron. Spirens. L.5. cap.74. fol.575. Schütz. in Colleg. J.P. disput.7. thes.22. lit. E. Reinking. lib. 1. class.4. cap.3. n.21. Limn. J.P. lib.3. cap.8. n.22. Rumelin. in dissert. ad A.B. p.2. dissert.2. thes.4.*

Licet autem asseratur, Regem Bohemiæ subjectum esse Imperio, suumque Regnum ab Imperio tanquam feudum recognoscere, & in Camera Imperiali, & coram Imperatore conveniri posse, ab oneribus tamen Imperii eum exemptum esse, omnes fatentur, ex intercessione Ferdinandi I. cujus hæc formula exhibetur: Ob nun gleichwol die Kö- 180
nigl. Majestät/ als ein König zu Böheim/ etliche Land und Herrschafften/ der Teutschen Sprach und Zungen vom H. Reich zu Lehen erkennen: So haben dieselbe Land und Herrschafften vom Römischen Reich weder Schutz noch Schirm/ Fried noch Recht/ sondern seynd von dem Reich Teutscher Nation in ein sonderes Reich von Altersher abgesondert/ und demselben nicht incorporirt/ und also des Reichs Teutscher Nation Bürden/ Anschlägen und Contributionibus nicht unterworffen/ quam intercessionem *Ferdinandus I.* Rex Bohemiæ in Comitiis August. Anno 1548. Fratri *Carolo V.* Imp. exhibuit. Distinguendum tamen esse arbitrantur inter onera & munera *Ordinaria & extraordinaria*, quia ad hæc posteriora Rex Bohemiæ obligatur, *R. J. de Anno* 1500. ubi à *Maximiliano I.* dicitur, wie und welcher Maß dem Türckischen Vornehmen Wiederstand beschehen/ auch was Beystandes sie

hinfüro

hinfüro dem H. Reich/ besonders der König von Böheim/ als ein Churfürst desselbigen/ wider des Reichs Anfechter thun wollen/ damit dem Türcken zu ewiger Zeit desto tapfferer Widerstand gethan werden möge. Cum enim Anno 1387. in Comitiis Mergentheimii in Franconia celebratis Imperium Romano-Germanicum in 4. Circulos dispartitum esset, *Wenceslaus* ibidem interfuit, & non modò ut Rex Bohemiæ & Elector Imperii, perditionem illam promovit, verum etiam ut electus Roman. Imperator publico Edicto stabilivit: *Rumelin. ad A.B. dissert.* 3. *pag.* 422. & *Conringius de finib. Imp. cap.* 29. Originalia distributionis verba refert, quæ ita se habent: So seynd das die Theil und Ordnung der Fürsten und Herren Parthey/ als sie sich in vier Partheyen getheilet haben. Das erste Theil das Königreich Böheim/ mit allen Fürsten/ Grafen/ Herren/ Land und Leuten/ zur Cron gehörig: Die Marckt Brandenburg/ die Hertzogen zu Sachsen/ item die andere Parthey/ der Ertz-Bischoff von Mayntz und Cölln/ Hertzog Ruprecht der älter/ Hertzog Ruprecht der jünger/ der Landgraf zu Hessen/ Marggraf Rudolph von Baaden: Die dritte Parthey Hertzog Albrecht von Oesterreich/ Hertzog Stephan/ Hertzog Friederich und Johannes Gebrüdere/ Hertzogen zu Bayern/ der Ertz-Bischoff von Saltzburg/ der Bischoff von Straßburg und Augspurg/ Ludwig und Friederich/ Grafen zu Oettingen. Die vierdte Parthey/ der Bischoff von Bamberg und von Würtzburg/ Waldhausen/ Wilhelm ihr Vetter/ Marggrafen zu Meissen/ Landgrafen zu Thüringen/ Hertzog Ruprecht der jüngste/ und Friederich Burggraf zu Nürnberg/ &c. videatur *Lehmann. Chron. Spirens. lib* 7. *c.* 68. Posteà tamen Anno 1500. in Comitiis Augustanis ubi sex Circuli constituti, & Comitiis Trevirensibus Anno 1521. quatuor adjuncti, nulla amplius facta est Bohemiæ mentio. Unde *Goldast. de Regno Bohem. lib.* 4. *c.* 8. §. 4. censet, Bohemiam proprium & undecimum Circulum constituere, quod tamen decem Circulis Imperii non congruit, & *Besold. in discurs. Polit.* 4. *de Stat. Reip. subalt. cap.* 7. dicit: Bohemiæ Regnum in Circulis Imperii non comprehendi, *Romani* tamen *Imperii esse Provinciam*, quia adeò Imperio annexa sit, ut etiam Comitia ibidem celebrari possint, *Carpzov. ad Leg. Reg. Rom. cap.* 1. *sect.* 5. *per tot. Knichen. de Saxon. non provoc. privileg. verb. Electorum cap.* 1. *n.* 219. *Limn. J.P. lib.* 3. *cap.* 18. *num.* 57. Ad Comitia verò Imperii universalia Rex Bohemiæ, quamvis Elector & Princeps Imperii, non vocatur, nec eis unquam interfuisse commemoratur. Nullibi quoque in Recessibus Imperii Regis Bohemiæ subscriptio deprehenditur, ideoque *Ferdinandus I.* Rex Bohemiæ *Carolo V.* Imp. in Comitiis August. Anno 1548. pro libertate Regni Bohemiæ opposuit: Daß ein König in Böheim zu einigem Reichstage nicht verschrieben würde/ auch weder Stand noch Stimm im Reichs-Rath hätte/ quod scriptum *Arum. de Comit. cap.* 4. *n.* 58. & 59. refert, cujus causam quidam assignant hanc esse, quod non sit Imperii Status, *Carpzov. d. l. cap.* 5. *sect.* 9. *n.* 5. *Rumelin part.* 2. *dissert.* 3. *ad A.B.* Membrum enim *Imperii* latius patet, quam Status, quia non omne membrum Imperii est Status, sed è contra omnis Status est membrum Imperii, *R. J. anno* 1576. *Gail.* 1. *obs.* 21. *n.* 2. Imò quod Rex Bohemiæ sit Status Imperii, volunt evincere ex replica à Coëlectoribus in Conventu *Anno* 1610. Pragæ habito, Matthiæ die 28. *Junii* exhibita, in verbis: Es müssen aber Chur- und Fürsten dieses wolm ynenclich dabey erinnern/ daß in solchen wichtigen Sachen/ so respective das Heil. Reich/ ratione des Königreichs Böheim/ weil der König von Böheim ein Stand des Reichs/ der sieben Churfürsten einer/ und des Römischen Kaysers Erbschencke ist/ concerniren thut/ man ohne zuthun Chur- und Fürsten/ weil man die nächst-gesessene leichtlich darzu erfordern können/ da es sich doch zimlich verweilet gehabt/ billich nichts vornehmen/ oder schliessen sollen.

181

182

183

Sed supervacanea hodie videtur tota ista disputatio. Postquam Bohemiæ Regem repræsentat Augustissima Domus Austriaca. Rex Bohemiæ quidem sessionem & votum in Comitiis non habet, benè tamen in Conventu electionis Imperialis, non solùm in casu variantium suffragiorum pro pondere decidendi, sed statim & semper, dùm tertium ei competit suffragium in Ordine Electorum, *A.B. tit.* 4 & quidem adeò, ut primariam inter Laicos vocem habere dicatur, vocatur *Sacri Romani Imperii Archipincerna*, & in processione statim Imperatorem sequitur. 184
Nec quicquam Regi Bohemiæ præjudicat, quod in actibus officii sit ultimus, siquidem intelligendum id est, salvo jure competentis aliàs Ordinis & prærogativæ, ut observavit *Goldastus.* Sic Rex Bohemiæ, salvo jure Status Electoralis Imperii, non habet jus præsentandi Assessoris in Camerâ, & non constituit Circulum, sed tantùm Imperii Romani provinciam, quod à Circulo multùm differt, sicut *Prussia* provincia Imperii, nunquam tamen in Circulum redacta. Non comparet in Comitiis universalibus, haud ex defectu juris Imperialis, sed potius ex capite privilegii. Nam alias Archipincernatus officium in Comitiis Electoralibus describitur in *A.B. tit.* 25. & Vicarius ipsius est *Dynasta Limburgi.* Imò Rex Bohemiæ, sicut alii, potest seipsum in Imperatorem eligere, *A.B. tit.* 2. §. *ult.* Nec desunt exempla seipsos eligentium. *Arum. ad A.B. disc.* 2. *conclus.* 24. *Reinking. de regim. sec. & Eccles. lib.* 1. *class.* 3. *num.* 25. *Dan. Otto J.P. c.* 10. *pag.* 258. *Goldast. de Regn. Bohem. lib.* 3. *c.* 4. *n.* 7. *Bernegger. Observ. Histor. Polit.* 4. ubi tradit mox sequentia: *Wilhelm. Lyser. in Disput. de Electorat. Bohem. n.* 3. 185

Rupertus Comes Palatinus Rheni (Heidelbergæ sepultus ad S. Spiritum) Elector, cum anno 1400. post dejectum Imperatoriâ Majestate Wenceslaum, Moguntinensis, Trevirensis, & Coloniensis suffragiis Cæsar designa-

designatus esset, eorum quoque sententias suâ voce comprobavit, & auxit, eaque ratione Cæsar factus est, teste præter alios *Marco Frehero in notis ad Petr. de Andlo. lib. 2. cap. 2.*

Decennio post, *Sigismundus* suo quoque suffragio factus est Imperator, de quo libet ipsa verba *Dubravii* adscribere, *ex lib. 23. hist. Bohem. sub fin.* post Ruperti mortem Moguntinus Comitia Electoribus indixit, ad quæ cum Sigismundus, Rex Hungariæ, tanquam Marchio Brandenburgicus, qui unus Electorum haberetur, venisset, dignitatisque Regiæ gratia primus sententiam esset rogatus, de Cæsare nominando, seipsum nominavit; Me, inquiens, ego novi, alios non itidem, an æquè mecum Imperio orbis digni sint? præsertim in tanto rerum motu, quo Italia quoque, schismate ibi durante, plurimum laborat. Mirati hanc tam liberam & apertam Sigismundi vocem cæteri Electores, communique assensu illam approbantes, ipsum Sigismundum Cæsarem consalutant. *Hæc Dubravius.*

Joachimum quoque I. Marchionem Brandenburgicum, in Comitiis Imperatoriis An. 1519. habitis, quibus Carolus V. ad Imper. Romano-Germanicum evectus est, secundum seipsum suffragium tulisse, autor est *Fr. Guicciard. lib.* 13. historicus alioquin prudens & verax: sed quem tamen hic dubium non temerè quis existimet; tum quod apud historicos alios, & Imperii recessus, nulla ejus rei extet mentio, sed potius consentientibus omnium suffragiis, postquam scil. Fridericus Saxoniæ Elector oblatum Imperium recusavit, electus Carolus esse dicatur; tum etiam quod non sit verisimile, ut quis suo se suffragio ornet, cum id jam frustra fore deprehendit: quod in Brandenburgico, sententiam ultimo, aut certè penultimo loco dicente, nec nisi Trevirensis Electoris suffragio (ut ibi Guicciardinus) nominato eveniebat.

Talia exempla habuimus etiam superiori seculo in Maximiliano II. & Rudolpho II. ut etiam in Imperatore (Matthia) qui, quatenus Bohemiæ Reges, de Imperio secundum seipsos suffragia dixerunt.

186 Non imminuta, sed justis semper titulis aucta sunt jura Regum Bohemiæ, eousque ut figuram ferè Regis extranei repræsentent, *Limn. ad Capit. Ferdin. III. in prolegom. sect. 4. num. 3.* Ratio successionis brevis in hoc Regno se habet, ut sequitur:

187 1. Wenceslaus junior, septimus, ultimus ex posteritate masculina Primislai I. duas habuit sorores, Annam & Elisabetham. Annam duxit

2. Henricus, cui deturbato

3. Joannes, Henrici filius, successit, cui Elisabetha altera Soror nupsit

4. Joannes habuit filium Carolum IV. cujus filius fuit

5. Wenceslaus, cui successit ejus frater uterinus

6. Sigismundus, cujus gener fuit

7. Albertus II. Archidux Austriæ, qui pater erat

8. Ladislai, post cujus mortalem discessum Regnum interruptum fuit per quendam extraneum, nomine Bodiebradum IX. Regem, quo defuncto summa Imperii rediit

9. Ad Uladislaum, Casimiri ex Elisabetha, Ladislai Sorore, filium, cui successit

10. Anna, pro legitima herede à Ladislao instituta, quam duxit Ferdinandus I. cujus filius fuit

11. Maximilianus II. cujus filius erat

12. Rudolphus II. cui successit frater

13. Matthias, & sic ad Ferdinandum II. & III. ejusque filium Ferdinandum IV. gloriosissimæ memoriæ, & modernum Invictissimum Leopoldum Imperatorem pervenit;

Hinc electioni solum est locus in casu deficientis legitimi heredis, quod Imp. Ferdinandus II. contra Fridericum Palatinum & Status Bohemicos armis asseruit. Rationes autem Imperatoris & prætensiones Statuum illius temporis fusè exhibet *Gastel. de Stat. publ. Europ. c. 6. n. 207. Londorp. act. publ. tom. 1. lib. 2. c. 22. 23. 24. & seqq. & lib. 4. cap. 163. lib. 5. c. 250. Mutius Chron. Germ. 1. c. 27. Goldast. act. publ. p. 2. pag. 99.* Victoria divinitus data controversiam decidit pro Ferdinando, qui post debellatum Fridericum Palatinum Bohemiam in hereditariæ provinciæ formam redegit, *Horn. O. P. p. 2. pag. 26. Burgoldens. p. 1. disc. 12. n. 14. Iren. ad eundem pag. 28.* Licet enim pro parte Friderici starent plerique A. C. status: Ferdinandus tamen ope Hispanorum, Saxonum, Bavarorum, Coronam defendit & obtinuit: & non obstante quod Saxo propter Edictum de restituendis bonis Ecclesiasticis anno 1629. promulgatum Cæsaris partes dereliquerit, & accesserit ad Regem Sueciæ Gustavum, illique junctus bino cum Cæsareis anno 1630. & 31. non procul Lipsiâ prælio congressus fuerit, tamen Rege in ultimo ad Lützam occumbente, Cæsarem rursus per tractatus pacis Pirnæ inchoatos, & Pragæ perfectos placavit, attestantibus id pacis articulis de 30. *Maii* 1635. qui in Rec. Imperii continentur. Post hanc tamen transactionem bellum nihilominus acrius cum Suecis eorumque confœderatis, Galliæ imprimis Rege & Landgravio Hassiæ incruduit, & Germaniam per multos annos miserè devastavit, usque dum per Divinam gratiam anno 1648. in Westphaliâ aliæ pacis conditiones initæ sunt.

188 Regnum Bohemiæ hereditarium.

Edictum de restituendis bonis Ecclesiasticis.

Sed cum Ordines Bohemiæ præcipuum causæ suæ fundamentum in *literis Majestatis*, ut vocant, seu privilegiis sibi à Rege, ratione Religionis liberè exercendæ 20. Aug. anno 1609. concessis, collocent, illarum tenorem exhibet *Gastel. d. supra loc. n. 213.* & fundamenta Imp. Ferdinandi II. *n. 207.*

Literæ Majestatis.

Bohemiæ Status sunt Barones, Nobiles, & Civitates, *vid. Strub.* In der Lands-Ordnung des Königreichs Böheim. Rex Bohemiæ egregios habet vasallos, Moguntinum, Saxonem, Bavarum, Brandenburgicos Marchiones, Civitatem Norinbergensem, propter quædam oppida, & multos alios; Singulariter olim in id incumbente Carolo IV. Imperatore, Bohemiæque Rege, ut in quamplurimis Germaniæ locis dominii directi 189

jus

jus Regno Bohemiæ adquireret. Unde ferunt, cum Pragâ Francofurtum ad Mœnum iter facientem, singulis diebus sub vesperam, ad locum, in quo saltem Dominii directi jus sibi esset, appellere, ibidemque pernoctare potuisse, idque sibi gloriæ duxisse. Ex variis familiis Bohemia Reges accepit, nam extincta familia Zechi in Wenceslao III. qui Olmuzi in Moravia à Sicario cæsus est, Anno 1307. acceperunt (1.) ex domo Lüzelburgica Johannem, Carolum IV. Wenceslaum & Sigismundum (2.) ex domo Austriaca Albertum II. & Ladislaum, (3.) ex Indigenis Georgium Podiebracium, (4.) ex Polonis Uladislaum & Ludovicum, (5.) ex Austriacis Ferdinandum I. Rudolphum II. Matthiam, Ferdinandum II. (6.) ex domo Palatinâ, Fridericum V. Electorem Palatinum, quo tamen paulo post profligato, ejectoque, rediit Regnum iterum, (7.) ad Serenissimam Archiducalem domum Austriacam, dictumque Ferdinandum II. cui successit filius Ferdinandus III. & post hunc nepos Leopoldus, hodiernus simul Augustissimus Imperator, quem Deus optimus maximus quamdiutissimè communi Germaniæ nostræ saluti atque bono incolumem, victoriosumque esse jubeat. Regno Bohemiæ subjiciuntur *Silesia, Moravia & Lusatia*, Moravia ad Bohemos pervenit Anno 1048. sub Duce Bretislao. Silesia anno 1312. sub Joanne Lüzelburgico; Lusatiâ translata ad Domum Brandeburgicam, inde reversa ad Bohemiam, postea ad Domum Saxonicam perpetuò rediit.

POLONIA.

CONTINVATIO SVMMARIORVM.

190. *Regni Polon. divisio.*
191. *Vastitas & potentia.*
192. *Polonorum nomen unde descendat.*
193. *Insigne Aquilæ candidæ Polonici stemmatis.*
194. *Series Regum.*
195. *Propagatio nominis Piasti.*
196. *Miecislaus, primus Poloniæ Princeps Christianus.*
197. *Primus Rex Poloniæ creatus ab Imp. Ottone III.*
198. *Prussia Ducalis.*
199. *Rex Poloniæ Henricus Andegavensis præfert Polonicæ coronam Franciæ, illaq; relicta in Galliam redit.*
200. *Rex Casimirus Corona & Sceptro valedicit, conferens se in Galliam.*
201. *Wojevvodarum origo.*
202. *Regis potestas.*
203. *Regiones Poloniæ & Civitates.*
204. *Militia & bella.*
205. *Damna à Suecis perpessa.*
206. *Poloni fuerunt sub Imperio Romano.*
207. *Amicitia Imperatoris cum Rege Poloniæ & mutua auxilia.*
208. *Conditio, situs, fertilitas, Genius Poloniæ.*

VAriæ descriptiones Regni Poloniæ numerantur in libello, qui vocatur *Respublica sive Status Regni Poloniæ, Lituaniæ, &c. impresso Lugduni Batav. ex officina Elzeviriana* 1642. ex variis Autoribus, *Stanislao Krzistanovvic Juris Consulto, Martino Cromero, Thuano, Michalone Lituano, Alexandro Guagnino*, & aliis. Totum Regnum dividitur in Diœceses & Palatinatus. Hi in Castellanatus sive Districtus, qui subdividuntur in Capitaneatus sive Præfecturas. Officiales Regni sunt. Marschallus Regni supremus, Marschallus supremus M. Ducatus Lituaniæ; Cancellarius Regni, Cancellarius M. D. Lituaniæ; Vice-Cancellarius Regni, Vice-Cancellarius M. D. Lit. Thesaurarius Regni, Thesaurarius M. D. Lit., Mareschallus Curiæ Regni, Mareschallus Curiæ M. D. Lit.

190 Regni Pol. divisio.

191 Vastitas & potentia.

Polonia Regnum inter Europea nulli vastitate & potentia cedit, qua Regiones suas in Boream explicat, ubique Balthici Maris fluctibus tunditur: in occasum vergens Pomeraniæ, Marchionatui Brandenburgensi, Silesiæ & Moraviæ, Germanicis Regionibus contigua est. Meridionalibus extremitatibus Pontum Euxinum, Walachiam, Moldaviam, Transylvaniam, & Hungariam attingit; Orientales margines Tartariæ & Moscoviæ finibus claudit; Unde magnitudo ejus patet, quod à Sarmaticis montibus, & Transylvania, usque ad Ducatum Teschensem in Silesia, ac Balthicum mare excurrens, extremitates suas per Podoliam, Moldaviam, & Wallachiam usque in Transylvaniam & Hungariæ Comitatum Zipsensem deducit; In longitudine 240. milliaria Germanica, in latitudine 200. ferè comprehendens. Priscis temporibus Gens Polonica Sarmatorum nomine continebatur, qui & Slavi deinceps dicti sunt. Nomen genti impositum est à terra, quam armis occupatam incolit, in planitiem porrecta, natura & facie. *Pole* namque apud Polonos planitiem significat. Alii vocabulo Polaki Posteros Lechi denotari putant, à Duce Lecho sive Lacho, Polacos dictos. Alii Polonos & Bohemos tempore Hunnorum Regis Attilæ circa Annum Christi 430. ex *Russia & Sarmatia* in has Regiones concessisse arbitrantur. Alii ajunt, quod dissidia ægre ferentes Czechus & *Lechus* de novis sibi sedibus prospexerunt: magna Germaniæ parte occupata ille in *Bohemia* consedit: Hic promotis in septentrionem copiis suis, & cæso Germaniæ quodam Regulo, dum idoneum sibi ad habitationem locum investigat in *Aquilarum* nidum incidit, urbemque ex Augurum consilio condit, appellatam à nido Cinesnam, vel ut alii Gnesnam, ubi Imperii sedem fixit. Hinc *aquila candida* Polonici stemmatis insigne. De antiquis harum in hoc Regno regionum gubernatoribus & Rectoribus nihil certi habemus, primus, de quo constat,

192 Polonorum nomen unde descendat.

193 Insigne Aquilæ candidæ Poloniæ.

Lechus fuit, à quo Regni hujus gubernationem Lechus I.

194 **Series Regum.** tionem historici ordiuntur, eamque referunt ad Annum à nato Servatore nostro 550. Eo regnavit tempore, quo eunte in præceps Roma, Vandali Galliam, Hispaniam, & Africam, Gothi Italiam inundaverunt; Quamdiu gubernarit, quibusque liberis spem succedendi reliquerit, ex defectu Historiæ certi quidquam haberi nequit.

XII. Woivvodæ. Mortuo Lecho summa rerum penes Palatinos XII. (Polonis *Woivvodæ* dicuntur) fuit. Ii initio quidem rudem & efferatum populum, legibus ac præclaris institutis mansuefecerunt: cœterum per intestinam deinde discordiam ex æmulatione summa Imperii ad

Cracus. *Cracum* defertur, circa Annum Christi 700. Is collapsam Rempublicam restituit, & **Cracovia.** urbe (quam à suo nomine *Cracoviam* appellavit) condita, sedem ipsi Imperii collocavit, relictâ Gnesnâ. Duos reliquerat filios, quorum minor

Lechus II. *Lechus II.* Imperium vi rapuit, fratremque *Cracum*, in sylvas venandi causa ductum, obtruncavit. Hunc quasi fato mortuum acerbè luxit, magnificoque extulit funere, sed innotuit scelus, missusque in exilium est fratricida. Ei successit soror sua

Venda virgo. *Venda*, virgo quæ de stirpe Craci sola superarat. Princeps potius, quam Principis uxor esse maluit; Ea, cum Rutigerium Principem Germanum, qui ipsius nuptias ambiebat, certamine superasset, triumphum de armis & amore agens, Cracoviam ingreditur, seque, vana & cœca superstitione impulsam, in Vistulâ amnem præcipitem dedit, & diis manibus devovit. Post ejus interitum denuò Waiwodæ XII. aliquamdiu rerum potiti sunt; donec

Lescus I. *Premislaus*, aurifaber (is quoque *Lescus I.* nominatur) Dux Poloniæ coronatus est, propterea, quod Pannonios & Moravos in Poloniam irrumpentes per insidias & strategemata vicerit, & fugaverit. Tranquille cœteroquin imperavit, sed nullos post se reliquit liberos.

Lescus II. Hinc illo mortuo certari de Principatu cursu equorum placuit. Ex iis, qui ei certamini interfuerunt, unus murices ferreos passim disperserat, ut ubi in eos reliqui se equi induissent, claudicarent. Hoc pacto primus quidem metam cursu attigit, cœterùm fraude postmodum detecta, confestim obtruncatur. Intereà, infimæ sortis homo, pedes stadium decurrit, & secundus ab impostore citò ad metam pervenit. Itaque Poloni ad eum detulerunt Principatum, Anno 804. nomen ei inditum *Lesci II.* Eum postea in bello, quod cum *Carolo Magno* gessit, cecidisse, multi autores sunt. Successit ei filius

Lescus III. *Lescus III.* Is *Carolum M.* donis coluit, & pacem cum eo fecit, ea, ut apparet, lege; ut iniquo fœdere socius esset, & Majestatem *Caroli* perpetuò se comiter culturum sponderet. Filios nothos suscepit 21. præter

Popielus I. *Popielum*, justis nuptiis genitum, cui Principatum per manus tradidit, reliquis filiis nothis finitimas Provincias, Pomeraniam, Marchiam, Cassubiam, aliaque loca attribuit. Fertur in familiari sermone se suosque murium depastioni devovisse. Hunc in successione excepit filius

Popielus II. homo improbus. Is uxoris instinctu patruos nefario scelere occidit: ex eorum projectis cadaveribus mures enati, *Popielum* una cum uxore & liberis anno 823. frustra turribus, aquis, satellitibusque munitum, cœlesti Numine dignas parricidio pœnas expetente, devorarunt. Misere sic interemto Popielo, **Popielus II.** **Mures.**

Piastus, Rusticus Crusvicensis, non sine magnis dissidiis Principatum obtinuit, Anno 861. De ejus nomine Reges indigenas *Piastos* appellare Poloni consueverunt. Ejus Posteri diu regimen Poloniæ obtinuerunt: ab eo *Duces Lignicenses & Brigenses* (quorum stirps ante viginti & aliquot annos extincta est,) originem traxerunt. Superavit *Piastus* rarissimum mortalitatis annum vigesimum supra centesimum, abstinens gulæ & libidinum, quæ multis exitio fuere. Obiit Anno 861. Regnum ejus fuit tranquillum, & popularibus adeò acceptum, ut nomen etiam nunc in veneratione sit, atque in Comitiis, qui ex popularibus Regem volunt, *Piastum* velle dicuntur. Successit ei filius 195 **Piastus, & propagatio hujus nominis.** **Origo Ducum Lignicensium & Brigensium.**

Ziemovitius I. vir erectæ indolis, malorum patientissimus, munificus in largiendo, mitior in pœnis quam severior, rei militaris gnarus, & ideo militaris disciplinæ institutor, & victoriis adversus Bohemos, Cassubios ac Pomeranos felix. Amissas Popielii ignavia Provincias recuperavit. Obiit Anno 892. relicto filio unico adhuc impubere successore **Ziemovitius I.**

Lesco IV. placidissimi ingenii Princeps. Hic parta tueri maluit, quam novis acquirendis fatigari. Pacis artibus inclaruit, annos 21. Principatui præfuit, ac Anno 913. morte abreptus est. Relinquens filium successorem **Lescus IV.**

Ziemomislum, qui quietem coluit, nec ulli intulisse bellum legitur; Is filium habebat unicum, luminibus captum: Hic, cum pro more ejus gentis 7. ætatis anno tonderetur, jamque nomen imponi oporteret, discussa repente cœcitate, oculorum usum recepit, quæ res in omen versa, fore scilicet, ut Princeps superstitione cœcatus, Christianæ fidei lumine illustraretur. Quod & factum; ipse enim Anno 962. in Regno succedens dictus **Ziemomislus.**

Miecislaus I. ductâ in uxorem *Boleslai* Bohemiæ Ducis filiâ *Dambrovvka*, Christiani nominis protelandi studiosissima, primus ex sua gente baptismatis fonte *Christo* renatus, inanium Deorum simulacra, ac vanos adeo priscæ superstitionis ritus & ceremonias aboleri curavit. Tanta Religionis Catholicæ propagandæ cupiditate flagravit, ut novem statim diversis in locis Basilicas, supellectile pretiosa ornatas, & censibus ac possessionibus locupletatas, ædificaverit. Obiit demum An. 999. Eum excepit filius **Miecislaus I.** 196 **Primus Poloniæ Princeps Christianus.**

Boleslaus I. cognomento *Chrobius*, id est *acris*, propter heroicam virtutem, quam in diversis bellis satis exhibuit. Eum primum *Otto III. Imperator Regio condecoravit* titulo, omni etiam, quod in Poloniam Imperatores habe- **Boleslaus I.** 197 **Primus Rex Poloniæ.**

habebant jure remisso, ut hoc pacto aliquam grati animi significationem daret, & hospitalitatem remuneraretur, quâ Imperatorem, itinere religionis ergò ad sepulchrum *S. Adalberti*, miraculis ea tempestate clari, ad vota per morbum nuncupata exsolvenda, susceptо, exceperat *Boleslaus*, unde Poloniam tunc temporis Imperio Germanico tributariam fuisse colligitur. Primus ut Polonorum Rex præclare administravit Regnum, bellaque adversus Russos Rubros, Bohemos, Saxones, & Borussos prosperè gessit; Senatores constituit, quibus in Regno administrando adjutoribus uteretur. Obiit demum Anno 1025. succedente illi filio

Polonia Imp. Rom. Germanico tributaria.

Miecislao II. qui longe à paternis abfuit virtutibus, ignavus, mollis, uxorius, & infelix, adeo, ut Provincias paterna virtute partas, maxima ex parte amiserit. Obiit An. 1034. filium relinquens successorem

Miecislaus II.

Casimirum I. qui postea cum Matre Rixa à Polonis expulsus, mundanarum rerum instabilitatem agnoscens, nuntium eis sapienter remisit, & *Benedictorum* Monachorum institutum arripuit, Cluniaci in Gallia. Sed *Poloni* postea toto sexennio multis involuti turbis, eum revocarunt, & cum sine consensu Pontificis M. id fieri non posset, *Benedictus IX. tunc Pontifex* annuit, his tamen pœnitentiæ signis impositis: (1.) Ut de singulis Capitibus, excepta Nobilitate & Ordine Ecclesiastico, quotannis obulus in lucernam perpetuo in æde *D. Petri* Romæ arsuram, penderetur. (2.) Ut omnes Poloni rotundâ in morem Monachorum tonsurâ capillorum uterentur, nec ultra auriculas quisquam omnino comam promitteret: tum (3.) festis solennibus, dum sacra peraguntur, ut singuli Equites fasciam linteam candidam, in modum Stolæ, qua in sacris utuntur Sacerdotes atque Diaconi, è collo suspensam ferrent. Inito Regno cœpit illicò Rempubl. labefactatam erigere, discerptam redintegrare, ab internoque hoste penitus oppressam asserere in libertatem. Pristinæ quoque professionis haud immemor, accersitis è *Gallia Cluniacensibus* Monachis, Monasteria multa in Polonia & Silesia Cisterciensibus construxit. Excessit demùm è vita Anno 1058. ex omnibus Casimiri filiis summa rerum obtigit natu majori

Casimirus I.

Fit Monachus. Revocatur à Polonis.

Sed sub conditione reversus.

Boleslao II. cognomento *Audaci*. Hic, initio quidem feliciter bella gessit, adversus finitimos Bohemos, Borussos & Russos. Cœterùm in luxuriam postea ac libidinem prolapsus, cum à *Stanislao* Episcopo Cracoviensi, ut resipisceret, admoneretur, & ad extremum, ubi monitis nihil loci relictum erat, sacris interdiceretur; Episcopum acinace concidit ad aram. Itaque anathemate Pontificis ictus, cum se omnibus hominibus invisum esse intellexisset, è Regno profugit: & violentas sibi manus intulisse perhibetur. Successit illi *Casimiri I.* alter filius

Boleslaus II.

Uladislaus I. solo *Ducis* nomine contentus, *Regio titulo* abstinuit. Cœterùm fuit Princeps prudentia & humanitate conspicuus, otii tamen longe amantior quam belli: pacavit patriam non nihil commotam, & purgavit eam à latrociniis. Amissam Provincialium defectione Russiam licet revendicare neglexerit, haud tamen sustinuit inultam manere Prussorum & Pomeranorum rebellionem. *Spitigneo* filio notho, perduellionis & affectatæ tyrannidis pœnam deprecanti, facile ignovit. Obiit Anno 1102. Sufficitur ei

Uladislaus I.

Boleslaus III. filius impiger, & militiæ imprimis peritus. Is, ut reliqua omittam gesta, *Henricum V.* Imp. magno prælio vicit, fuditque ad Wratislaviam in Campo Hundsfeld. Nec alius Polonorum Princeps plura gessit bella: quadragies septies justo prælio conflixisse memoratur: nisi quod novissimo prælio, quod cum nigris Russis commiserat, propter Palatini Cracoviensis desidiam victus est. Ei cum Rex inde, ignaviæ exprobrandæ causa, pellem leporinam, columque & fusum misisset: eâ contumeliâ Palatinus adeo perculsus est, ut confestim laqueo sibi gulam frangeret. Rex quoque mœrore ob tantam cladem confectus, moritur. Anno 1139. relictis 4. filiis; inter quos filius primogenitus

Boleslaus III.

Uladislaus II. Patri successit, Princeps magni & mansueti animi. Sed cum uxoris *Christinæ* Germanæ instinctu à Patre concessas fratribus ditiones eripere vellet, à fratribus, quos Posonii obsidebat, erumpentibus, profligatus, & in Germaniam cum uxore & liberis fugere coactus est. Obiit ibidem Anno 1159. post eum

Uladislaus II.

Boleslaus IV. cognomento Crispus, Principatum iniit. Hic cum *Conrado III. & Friderico I. Impp.* quod *Uladislaum* in pristinum statum restituere conabatur, bella gerere necesse habuit. Ad ultimum Pax coiit in has leges, ut Poloniam Boleslaus teneret, Silesia verò *Uladislao* concederetur. Cœterùm ingentem calamitatem à Borussis accepit, exercitu ejus in paludem impeditam proditoris fraude deducto. Successorem habuit

Boleslaus IV.

Miecislaum III. Uladislai II. & Boleslai IV. fratrem seniorem. Principem optimi animi, sed ipso Principatu corruptum, avarè & crudeliter imperantem. Honorum nundinator, & Nobilitati gravis, nec admonitionibus *Gedeonis* Episcopi Cracoviensis, corrigi sustinuit. Unde Principatu Anno 1177. dejectus, fratrem successorem habuit

Miecislaus III.

Casimirum II. cujus operum bellicorum maximum fuit, quod Borussos perdomuit & in ordinem redegit. Princeps, nisi quod mulierosior, cœtera optimus, & animi moderatissimi, quod documento fuit alapa à *Joanne Conario* Aulico in ludo impune afflicta. Rempublicam optimè instruxit legibus, ac Nobilium & Prædatorum licentiam refrenavit. Demum non sine veneni suspicione Anno 1194. obiit. Relicto filio natu majore successore,

Casimirus II.

Aulicus dat Regi colaphum.

Lesco V. qui à Capillorum colore *albus* cognominatus, cum *Miecislao* Patruo, exule de Regno, incredibili fortunæ varietate contendit, donec finem controversiæ fecit Miecislai obitus. Sedatam jam controversiam,

Lescus V.

 cum

cum denuo nequicquam movisset, & ea re aliquamdiu sollicitum habuisset *Lescum*, *Uladislaus Miecislai* filius, Regnum tandem Lescus quietum & tranquillum obtinuit; Demum anno 1227. à Suantopulio, Duce Pomeraniæ, in balneo occiditur. Hunc excepit filius

Boleslaus V.

Boleslaus V. cognomento *Pudicus*, ob servatam cum conjuge *Cunigunda* Hungarica *Belæ* Regis filia Virginitatem. Eo regnante Tartari Poloniam immani populatione fœdarunt, unde conversis in Silesiam armis, prælio ad Lignicium tantam ediderunt stragem, ut *desectis cæsorum auribus*, novem ingentis magnitudinis saccos replerent. Regnum præterea omni fere vita turbulentum habuit. Mortuus Anno 1279. successit ei

Lescus VI.

Lescus VI. Niger dictus, qui *Boleslaum V.* cognatione attingebat. Is Lithuanos compescuit: *Henrico Probo*, Duci Wratislaviensi bellum intulit, ac *Conradum* Massoviæ Ducem, consanguineum nova molientem, repressit: intestinis tamen turbis, & Tartarorum incursionibus vehementer exercebatur. Obiit sine liberis, Anno 1289. post hujus obitum, diuturnum de Regno Poloniæ certamen fuit, donec

Primislaus.

Primislaus, Poloniæ majoris Princeps, illud demum in se transtulit, Anno 1295. Hic primus fuit, qui *Regium iterum* titulum, per 200. annos intermissum, à Principibus Poloniæ, reassumpsit: nullius nisi sua authoritate Regni nomen in Poloniam reduxisse *Cromerus lib.* 11. ait; Alii à Papa dignitatem Regiam recepisse dicunt. Septimo Regni sui mense vita orbatus, & quidem, ut nonnulli tradunt, in Bacchanalibus ab emissariis Brandenburgicis trucidatus est. Surrogatus ei

Uladislaus III.

Uladislaus III. à Statura Locticus, qui se hæredem modo Poloniæ, non Regem nuncupari voluit. At Regno male à se gesto privatur ab Ordinibus, anno 1300. suffecto in ejus locum *Wenceslao* Bohemiæ Rege, qui Regis *Primislai* filiam *Elisabetham*, seu, ut quidam *Rixam* nomine, uxorem duxerat. Eo mortuo anno 1319. *Locticus*, cum Regnum recepisset, gravissimo bello urgetur ab Equitibus cruciferis, quos tamen ad extremum magno prælio devicit.

Silesiæ Principes Coronæ Bohemiæ incorporati.

Eo Rege, Principes Silesiæ, qui se ad eum diem Beneficiarios Poloniæ profitebantur, in Bohemicam ditionem pervenerunt. Decessit anno 1333. Regnum inde defertur ad ejus filium

Casimirus III.

Casimirum III. Magnum seu Optimum cognomento, si incontinentiam & libidinem excipias. In Regnum multos allexit Germanos: unde non parum hoc excultum, oppidis & arcibus plurimis ab ipsis exstructis.

Fundavit Academiam Cracoviensem. Jus Provinciale Cracoviæ instituit. Judæorũ in Polonia magna privilegia.

Anno 1334. fundavit *Academiam Cracoviensem*, ac cum antea Magdeburgum appellaretur, inhibuit omnes illas appellationes, locando jus provinciale in Castro Cracoviensi, ut illuc omnes recursum haberent. Judæis verò, intuitu pellicis Estheræ, multa contulit privilegia, quibus adhuc hodie gaudent, adeò, ut nomen *Esther* quasi fatale & favorabile videatur Judæis. Russiam penitus perdomuit, ac cum Poloniæ Regno tam arctè constrinxit, ut pari jure frueretur. Bellum à Parente cum Cruciferis inchoatum continuavit, donec summus Pontifex sua mediatione id composuit.

Silesiæ Regi Bohemiæ cessa.

Cum *Joanne* Rege Bohemiæ anno 1335. transegit, ut ipse in Silesiam, ille in Poloniam prætensiones omitteret. Obiit in venatione cervi equo lapsus, absque prole mascula, anno 1335. & sic Regia *Piasti* stirps cum ipso exstincta est. Illo sic extincto Regnum ad

Ludovicus.

Ludovicum, Hungariæ Regem, transfertur. Is dum Hungaros suos nimis extollit in Polonia, Polonorum animos à se alienavit. Lithuanorum nihilominus hostiles incursiones coërcuit, & Russos rebelles pervicit. Extinguitur demum Tirnaviæ in Hungaria, anno 1382. ætatis 56. Supplicibus fuit clemens, in doctos propensus, majorem curam plebis, quam Nobilitatis, gessit; mutato sæpe habitu in publicum processit, exploraturus, quid de ipso sentiret vulgus. Male audita de se emendavit, moresq; correxit. Duas reliquit filias, quarum altera

Hedvvigis.

Hedvvigis, hæres Regni Poloniæ, à Patre Duci Austriæ, *Wilhelmo Ambitioso*, ante nubiles jam annos, Regio more in thalamum data: sed dein Procerum voluntate, ob rationes Reipublicæ *Jagelloni* Lithuano, qui *Uladislai* nomen in baptismo sumpsit, in matrimonium data, Massoviæ Ducem *Ziemovitum* Regno inhiantem, continuit in officio.

Polonia & Lithuania per nuptias conjunguntur.

Quibus nuptiis Polonia & Lithuania in unum corpus coaluerunt.

Uladislaus IV.

Uladislaus IV. dictus prius *Jagello* M. Dux Lithuaniæ, per præfatam Hedwigam, filiam Ludovici Regis Hungariæ, & electam Poloniæ Reginam, anno 1386. Rex creatus est. Equites Cruciferos magno prælio devicit, multasque ipsis urbes in Borussia ademit: ii tamen postmodum respirarunt nonnihil, viresque receperunt. Cum *Sigismundo* Imp. fœdus pepigit, Budamque ad eum profectus, Polonici Regni insignia, quæ fuerant olim in Hungariam asportata, coronam scil. sceptrum, ac pomum aureum, Boleslai I. quoque gladium, accepit pro munere. Obiit denique totus decrepitus, anno 1434. Successit ei filius

Uladislaus V.

Uladislaus V. Is Hungariæ Rex postmodum factus, bello cum Turcis implicatur. Eo bello Turcas *Joannes Huniades* primò, ad Moravam amnem, deinde *Uladislaus* ipse in finibus Macedoniæ acie vicit, fuditque; Inducias itaque Turcæ in 10. annos facere coacti sunt. Verum instinctu Pontificis, qui *Julianum* Cardinalem ad Regem juris jurandi Religione solvendum miserat, induciarum fides frangitur. Inde signis collatis famosissimum illud ad Varnam prælium commissum est, quo prælio Rex ipse cecidit anno 1444. Ea clades ingens Christianis dedecus & detrimentum attulit. Anno 1445. in ejus locum sufficitur

Casimirus IV.

Casimirus IV. Is magnam Borussiæ partem, Cruciferorum dominationis pertæsam, in fidem accepit; Qua de re atrox inter Cruciferos Polonosque bellum exortum est, cumque diu ancipite Marte pugnatum esset, pacem tandem Pontifex Romanus conciliavit,

Cruciferi.

vit, his conditionibus ut *Pomerelliam, Culmam, Mariaburgum, Stumam*, & *Elbingam* Poloni, reliqua loca Cruciferi tenerent: Ipse Ordinis Magister beneficiarius Regni Poloniæ, & Princeps ejusdem ac Senator esset. In conciliando sibi Regno Bohemiæ multum laborabat Casimirus, sed Matthias Rex Hungariæ ipsi prælatus. Interim tamen, quòd haberet *Elisabetham, Alberti* Imp. filiam in uxorem, ex ea suscepto filio *Uladislao*, jus in Regnum Bohemiæ acquisivit. Cœterùm Moldaviæ Despota, *Stephano* in fidem accepto, ac pactis cum Mosco hoste induciis, obiit in Lithuania anno 1492. Vir admodum sobrius vini, sed nimium amans venationis & otii, relictis quinque filiis, quorum quatuor priores Reges. Successit ei filius

Joannes Albertus.

Joannes Albertus, qui in Wallachia, à perfidis ejus terræ incolis & Turcis, ingentem calamitatem accepit. Turcæ quoque infesto cum exercitu Poloniam ingressi sunt: cœterùm dirissimum ex improviso frigus aliquot eorum millia absumpsit. Eo regnante *Plaskovia*, Masoviæ Principatus, in Polonorum potestatem venit. Correptus apoplexiâ obiit anno 1501. non susceptis liberis. Successit ei frater

Alexander.

Alexander, qui nec Avitam ditionem tueri ab hostili *Tartarorum* incursione, nec imperii fines propagare, valuit; propterea rebus gerendis parum idoneus, audiit cæsam per suum Legatum, *Michaelem Glinskium*, manum prædonum Tartarorum non modicam. Quo nuntio exhilaratus, gratanter fine proleobiit, anno 1506. Successore relicto fratre

Sigismundus I.

Sigismundo I. qui inter potentissimos ejus temporis Principes connumeratur. Is tria cum *Moscovitis* bella gessit: in quibus quidem superior fuit; *Smolensko* tamen, quam per proditionem cœperant, ab iis recuperare non valuit. Bello cum Cruciferis in Borussia perpetrato, pax convenit hac lege, ut eam Borussiæ partem, quæ ad orientem spectat, *tanquam Dux fiduciaria possessione* obtineret:

198 Prussiæ Ducalis.

atque adeo Regni Poloniæ in perpetuum beneficiarius esset *Albertus* Marchio Brandeburgicus, idemque tum temporis *Ordinis Teutonici Magister*. Omnis Prussia fuit olim

Ordo Teutonicus in Prussiâ.

Equitum Teutonicorum, qui ibi habebant Magistrum specialem. Qui cum viribus Polonorum resistere non posset, submisit se tanquam *feudatarius*, Regi Casimiro. Cum deinde magnus Magister *Albertus Brandenburgicus* Lutheranismum amplexus esset, factus est ex Magno Magistro *Dux Prussiæ*, quæ tunc in duas partes fuit divisa: in Regiam nempe, quæ immediate sub corona permansit, & Ducalem, quæ tanquam feudum Alberto & ejus Successoribus relicta est. In *Regia* parte sunt Mariæburgum, Tornovia, Culma, Varmia, Gedanum: Ducalis partis (quæ reddit CXX. aureorum millia annui reditus) caput est Regius mons civitas, quam Germani **Königsberg** appellant. Ubi Dux Aulam habet. Eo quoque Rege Massovia recepta est, & cum Poloniæ Regno conjuncta. Adversus Wallachos bene & feliciter pugnatum est.

Illius fortitudo.

Cœterùm adeo robustus fuisse traditur, ut soleas equorum ferreas confringere, funes cannabinos crassos dilacerare, fasciculos chartarum lusoriarum discerpere, & Scorpionem ferreum manu tondere potuerit. Rebus humanis eximitur demum anno 1548. cum annos 81. vixisset. Mater ipsius *Elisabetha*, Cæsaris filia & Neptis, Regis soror, & uxor, quatuor Regum Mater, & duorum Regum avia fuit, quod memorabile & notatu dignum. Successit ei filius

Magnæ & memorabilis dignitatis fœmina.

Sigismundus II.

Sigismundus II. dictus Augustus, sub hoc Rege Livonia, cum Moscovitarum, qui jam Dorptium, Felinum, aliaque loca in potestatem redegerant, impetum sustinere, aut repellere per se non posset, in ditionem Polonorum venit. Et quanquam *Esthia* & *Revalia* eo terrore compulsæ sese in potestatem *Erici Suecorum* Regis dediderunt, Archi-Episcopus tamen Rigensis & Ordinis Teutonici Magister se in fidem & clientelam Regis Polonorum contulerunt. Cracoviæ Studiosi gravissimas hoc tempore moverunt turbas, postquam sibi justitiam non rectè administrari questi essent, relicturosque Academiam minarentur; quod dum iusque deque haberetur, fecere quod dixerant, agmineque egressi, se ire in mundum universum jactabant: dilapsi dein quilibet in patriam suam, Lutheranam doctrinam per totam sparserunt Poloniam. Uxores duxerat *Elisabetham* Cæsaris *Ferdinandi I.* filiam, deinde *Barbaram Radziviliam* ex Lithuania, ac tantem *Catharinam* ejusdem Cæsaris filiam, & primæ suæ uxoris germanam sororem, quæ postrema, ob vulgo ignotas causas, Imperatori *Maximiliano II.* fratri remissa. Obiit demum 1572. nulla ex tribus his uxoribus suscepta prole, atque sic virilis *Jagellonicorum* stirps extincta, postquam 200. ferè annos in Polonia regnasset. Poloni, sic defuncto sine liberis Rege, libentius extraneum quam Civem Regem ferentes, elegerunt sibi Regem

Motus Studiosorum Cracoviensium.

Dux Germanæ sorores uni viro nubunt.

Stirps Jagellonica extinguitur.

Henricus Andegav.

Henricum Andegaviensem, *Henrici II.* Galliæ Regis filium, qui Cracoviæ 18. Febr. 1574. coronatus est. At non diu postea, fratris Caroli IX. morte percepta, cum sciret Regnum Franciæ jure successionis ad eum spectare, intempesta nocte, qua Convivium Senatoribus Polonicis præbuerat, clam elapsus, duobus domesticis Gallis comitatus, equis citatissimis, Viennam, quanto potuit veloci cursu, contendit, indeque Venetias, & in Galliam reversus, Regnum Franciæ Fratris successor, accepit: à Polonis autem, cum reverti nollet, publico decreto abdicatus est, & illi novum creare Regem instituunt. In Maximilianum Austriacum etsi multorum animi inclinabant, majoris tamen vicit sententia, existimantis

199 Redit in Franciam, præferens Poloniæ Coronam Gallicam.

Stephanus Bathori.

Stephano Bathori, Principi Transylvaniæ Regnum deferendum esse. Is ut omni spe Regni Maximilianum excluderet, confestim in Poloniam se contulit; Annamque, Sigismundi Augusti Sororem, matrimonio sibi junxit. Bello exin Moscis illato, Pleskoviam & Regiones circum jacentes, aliaque loca suæ ditionis fecerunt Poloni. Ad ulti-

mum pax convenit in eas conditiones, ut *Livonia* Moscus decederet, Polonus verò, quicquid locorum subegisset in Moscovia, ei restitueret. De cœtero ad jura legesque constituendas, ac militiam Equestrem ordinandam Rex imprimis curam intendit. *Cosacci*, postquam à *Stephano* Rege disciplinam militarem edocti, & in justi exercitus formam redacti sunt, utilem ac fidelem Poloniæ operam diu navarunt; Non enim solum Turcarum incursiones prohibuerunt, verum etiam ultrò ex Borysthene fluvio, in Pontum Euxinum invecti, procursando in terram populandoque, magnas Turcis clades intulerunt: quippe qui Trapezuntem & Sinopen urbes, quin ipsa etiam Constantinopolis Suburbia diripere sunt conati. Obiit demum anno 1586. rerum gestarum magnitudine ac virtute bellica inclytus, sine prole. Ei

Cosacci boni milites.

Sigismundus III. Joannis Suecorum Regis filius sublectus est. Ei enim magnam apud populum gratiam maternum genus, quod ex Jagellonibus oriundus, conciliaverat: quanquam alii, minor tamen suffragatorum numerus, *Maximiliano* Austriaco, Cæsaris *Rudolphi II.* fratri Germano favebant; quem suum competitorem autem per Joannem Zamoscium Regni Cancellarium, non modo à Cracoviæ mœnibus repulit, sed & ad Biciniam acie fusum cepit, nec nisi jure suo remisso, dimisit. Postea Joanne Succiæ Rege Parente suo anno 1592. mortuo, profectus in Sueciam Regia suscipit insignia. Verùm cum partem Livoniæ à Patrio Regno ad Polonos transferre, Religionemque Catholicam in Sueciam reducere conaretur, conquesti Ordines Sueciæ violata ab illo juramenta & pacta, ac cum indies novis injuriis exacerbarentur animi, tandem *Sigismundo* Regnum publicè abrogatum, illudque in *Carolum Sudermanniæ Ducem*, illius Patruum anno 1599 translatum. Qua occasione diuturna illa inter Polonos ac Suecos exorta fuerunt bella, quæ induciis quidem ad tempus composita sunt, sed translato hinc in *Livoniam* bello, urbes plures, ipsam quoque Rigam dicto *Carolo* violenter abstulit. Inde vindicavit Moldaviam, profligato ac pulso *Michaele Despota Wallachiæ*, Moscorum quoque transfugarum operâ Novogardiam obtinuit, ac *Moscovam* urbem metropolim cremavit, potuissetque *Uladislaum* filium Russico præponere Imperio, si voluisset maturare, nec Smolensci obsidionem ursisset pertinacius. Gigantæos *Osmanni Turcæ* conatus parva militum manu 1621. repressit, ita ut mirum, 60. hominum millia, restitisse quadringentis, ac pacem honestissimam impetrasse. Paulo autem post per *Gustavum Adolphum* Succorum Regem plurimis Livoniæ Prussiæque oppidis exutus est. Tandem Princeps magnanimus obiit anno 1632. ætatis 66. Regni 45. succedente illi filio primogenito

Sigismundus III.

Capit suum Regni competitorem.

Causa belli inter Polonos & Suecos, ex abrogatione Sigismundi.

Uladislao IV. qui uxores habuit *Cæciliam Renatam Ferdin. II.* Imp. filiam, ac postea *Aloysiam Mariam* Caroli Gonzagæ, Mantuani Ducis filiam, quæ postea fratri successorique ejus, ex indultu Romani Pontificis *Innocentii X.* Joanni Casimiro nupsit, una fœmina duobus fratribus, quemadmodum antea duæ Sorores, uni viro Regio ipsorum parenti. Uladislaus altero Regni anno insignem de Russis, Smolensko urbem circumsedentibus, victoriam retulit: *Turcæ* quoque Polonum avertere ab hostibus conantes fortiter repulsi sunt, ad ultimum pacem cum Russis fecit, cum magna Poloniæ utilitate, anno 1634. Jure quippe suo, quod in Czernichoviam & Smolensko, ingentes ambos Ducatus habebant Russi, cesserunt. Ea res tantam Polono auctoritatem comparavit, ut ei de novissima incursione Turcæ satisfacerent, Bassa, qui eas copias duxerat, strangulato. Inducias quoque anno 1635. cum Suecis fecit, & anno 1637. belli cum *Cosaccis* jacta sunt semina, quod bellum, incredibile dictu est, quanta Poloniæ mala pepererit; Nam cum Poloni *Cosaccos* nimis acerbe, claudendo nempe eorum templa Græca, prohibendo illis coctionem cerevisiæ, & spiritus vini, &c. tractarent, res in perniciosissimum bellum tandem erupit, in quo aliquoties Cosacci cæsi: Hinc hi desperatione moti, Duce *Zmilinski*, Secretario, rebellionem excitarunt, & Reipublicæ Polonicæ valedixerunt, & plurimi in M. Ducis Moscoviæ verba jurarunt, alii ad Turcam sese aggregarunt, & bellum Turcicum contra Polonos concitarunt. Obiit demum Uladislaus anno 1648. successit ei frater natu minor,

Uladislaus IV.

Una fœmina duobus fratribus nubit.

Joannes Casimirus. Hic cum ante susceptum Regnum, peregrinationis causâ, Genuâ in Hispaniam tenderet, & juxta Marsiliam in littus Gallicum exscendisset, à Præfecto Arcis maritimæ detentus, ac in custodiam datus fuit, totumque prope biennium in ea consumpsit. Anno 1643. Societati Jesu, Rege fratre inconsulto, se addixit, sed biennio probationis, more illius Religionis, finito, cum perseverantiam in illo Statu profiteri vellet, *Innocentius X.* Pontifex non permisit, utque speciosiori titulo propositum illud commutaretur, eum anno 1646. Cardinalem Ecclesiæ Romanæ creavit, cui dignitati tamen pileo Papæ remisso, renunciavit. Rex deinde factus, adversus rebelles *Cosaccos, Tartaris* junctos, quorum Exercitus ad 300. armatorum millia facilè ascendisse dicitur, quantumvis impari manu, cinctus, ita pugnavit, semel iterumque, ut ingenti suorum strage perculsi barbari, deseruerint infaustam aggressionem. Sed paulò post non tam superatus à denuo rebellantibus, & se Mosco dedentibus Cosaccis, qui prædas agendo, cædendo, agros exurendo, conjuges liberosque violando, ingentes Poloniæ clades intulerunt, sed & in ultimum prope exitium præcipitatus; Rebus sic pessum euntibus anno 1655. nova in Poloniam tempestas incubuit, *Carolus* quippe *Gustavus* Rex Sueciæ eam ingressus, & Poloniam utramque, omnem fermè Prussiam & Masuriam, cum Regni sede Cracovia, suæ fecit ditionis, à quo atroci prælio victus, & Augustiss. Imp. *Leopoldi* opem implorare coactus est. Quâ accepta resumpsit mox

Joannes Casimirus.

Fit Jesuita.

Creatur Cardinalis.

Renunciat huic dignitati & Rex constituitur.

Imp. Leopoldus agonizanti Poloniæ succurrit.

mox animum,& Succum hostem insolentius se gerentē cæcidit, & amissas ditiones revindicavit: Inde propriis nixus viribus signa
200 cum Moscis & Cosaccis contulit & amissas ditiones recuperavit. Pertæsus demum tot curarum, orbusque tam liberis quam dilecta conjuge, sceptrum 5. *Septemb. Anno* 1668. deposuit, & in Galliam se conferens, in *Abbatia* S. Germani, ætatem exegit, & ibi 1672. vitam cum morte commutavit, corpusque in Poloniam perductum, & anno 1676. sepultum fuit. Cum jam nemo ex Regia Poloniæ stirpe superstes esset, complures extranei Regnum prensare instituerunt: post varias contentiones tandem *Piastus* quidam nomine

Joannes Casimirus abdicat se Regno, & in Gallia vitam monasticam agens.

Michael Wiesnovezius, Rex appellatus, suffragiis potissimum nobilitatis minorum gentium electus, qui autem præter alia pro se & successoribus de non abdicando Regno in sua Capitulatione cavere debuit, sicque spes *Neoburgici, Lotharingi, Condæi & Mosci* irritæ sunt redditæ, & ipse in festo S. Michaelis An. 1670. coronatus, *Eleonoram Imp. Leopoldi I.* sororem consanguineam matrimonio sibi junxit. Familiam duxit à Corybuto Jagellonis fratre, qui in baptismo nomen Demetrii assumpsit. Breve hic Rex, sed intestinis turbis perpetuo exercitatum Regnum gessit, nec interim Turcæ magnas Poloniæ clades inferre destiterunt. Is *Caminiecâ* Podoliæ, quæ inexpugnabilis antea habebatur, anno 1672. expugnatâ, expeditam sibi in Poloniam viam muniverunt. Pax inde composita est, hac lege, ut Poloni Podoliam totam Imperatori Turcico traderent, Cosaccos sui juris esse permitterent, & quot annis 22000. ducatorum Portæ solverent. Diem denique supremum obiit Rex Michael 1673. 31. Octobris, sanguinis profluvio extinctus, ex ore & per secessum manante, cujus causam in adamantino pulvere ab inimica manu ipsi præbita recubuisse nonnulli suspicati sunt. In ejus locum suffectus est

Michael Wiesnovezius.

Cavet de non abdicando Regno.

Caminieca à Turcis expugnatur.

Joannes III. è Sobieskorum familia exercitus Polonici Imperator. Is superiori, antequam Regnum inierat, anno, Turcarum Castra ad Chocimum posita adortus, tantam edidit stragem, ut ex duobus & triginta hominum millibus vix mille & quingenti cædem effugerent. Bellum inde adversus *Turcas* denuò movet, usque ad annum 1676. quo 13. Aprilis Pax de novo inita, conditionibus tamen paulo mitioribus, tributumque remissum, & *Paulocia & Bialocierkia* Polonis in Podolia relictæ fuerunt, Turcis *Camnieca*; Ad Cosaccorum benevolentiam recuperandam, ad quam captivandam Apostolicus Nuntius magnam pecuniarum summam contulit, indefesse laboravit. Egregia Regis hujus virtus pari cum prudentia conjuncta, enituit in liberatione *Viennæ Austriæ*, quam anno 1683. à Turcis cum exercitu 200. mille militum obsessam, à barbarica tyrannide, cum Augustissimi Imperatoris nostri, totiusque Imperii copiis, defendere, hostemque fugare juvit. Quam ob rem à fœdere cum Rom. Imperatore & Republ. Veneta inito, licet ipsi Turca restitutionem non contemnendorum locorum obtulerit, non solum non discedere voluit, sed & anno 1685. cum exercitu fortalitium Caminiec arctissimè cinxit, illudque ex improviso recepisset, si totus collectus fuisset exercitus. Ex conjuge *Maria Casimira*, Marchionissa *de la Grange*, natione Gallica, prolem utriusque sexus satis numerosam suscepit, cujus Primogenitus, Princeps *Jacobus*, *Hedvvigem Elisab. Amaliam* è Domo Palatino-Neoburgica, August. Imperatricis Eleonoræ germanam Sororem, matrimonio sibi junxit. Humanis demùm exuitur Rex fortissimus $\frac{7}{17}$. Junii anno 1696. Post hujus mortem complures extranei Regnum prensare instituerunt, inter quos Princeps Conty Galliarum Regis *Ludovici XIV.* suffultus mediis non parvam de consequendo Regno sibi spem faciebat, nihilominus tamen Elector Saxoniæ

Joannes III.

Fridericus Augustus, prævaluit, & præviâ legitimâ electione, à Vice-Primate Episcopo Cuiavienli 15. Septemb. Anno 1697. coronatus est. Qui bellum in Livonia, obsidendo Rigam Regionis Metropolim, de facto cum Rege Sueciæ gerit. De Polonorum nomine & Origine dictum est supra, quos Ducibus primum paruisse constat, quorum primus Reipublicæ Polonicæ Princeps & Conditor fuit, Lechus, qui oppida in Polonia, quæ reperit, munivit, & ad nova construenda animum adjecit; Prima operum ejus fuit *Gnesna* Regia quondam Principis, nunc primi Antistitis Sedes. Post *Lechum* Aristocratia instituta fuit; Decemviris Romanis non absimilis, cum enim *Lechus* nullam sobolem, aut non capacem sceptri relinqueret, 12. Palatini, qui Vernaculo sermone *Woievvoda*, id est Belli Duces electi sunt,
sed cum hi discordes esse inciperent, Imperium iterum ad unum est delatum, ad quod munus aptissimus visus est *Cracus*, qui urbem de suo nomine *Cracoviam* excitavit, & relictâ Gnesnâ eam Regni caput & Residentiam instituit. Et verò contenta fuit Polonia Principis sive Ducis nomine, donec Imp. *Otto III. Boleslaum* post susceptam religionem Christianam anno 1001. Regio diademate & honore dignatus est. Nec tamen ultra quartum Regem is honos mansit apud gentem, nam post alterum *Boleslaum*, prioris pronepotem, 200. amplius annis, Principes Polonorum Regio nomine abstinuerunt. Deinde verò anno Christi 1295. revocatum & renovatum in *Premislao*, & mansit in hodiernum diem, neque Reges ex alia Familia per quadringentos annos electi, quam ex ea, quæ à *Piasto* duxit originem; *Linea Jagellonica* 200. fere annis perpetua successione regnavit, non tamen hereditario sed electionis jure. Rex ab initio nullis fere legibus constringebatur, sed hodie ejus potestas circumscripta est, & jam à tempore susceptæ Religionis Christianæ Rex nihil juris in Sacerdotes habet. De Equitis capite & fama non nisi in Comitiis cum Senatu judicat, certis aliquibus causis exceptis. Senatu autem inconsulto neque bellum indicere, nec fœdus publicè pangere, nec tributa, vectigalia & te-

Fridericus Augustus.

Gnesna.

201 Woievvodarum origo.

Cracovia.

Regius titulus.

202 Regis potestas.

& telonia nova instituere, neque alienare quicquam de bonis Regni, neque rem ullam majorem ad Rempublicam pertinentem statuere potest. Porro leges novas condere, pecuniam extra Ordinem publice imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum Senatu quidem potest, absque consensu reliquæ Nobilitatis, sive Equestris & Militaris Ordinis, penes quos propemodum summa est Reipublicæ. *Cromerus in description. Poloniæ.* Jus creandi Regis penes Senatum est; cujus judicium tum demum ratum est, si assentiatur reliqua nobilitas. Non tamen temere disceditur à stirpe Regia mascula, si quæ extat. Rex stipatur semper magno comitatu, quem incedentem in publico Aulici antecedunt, stipatores prælongis securibus more peditum Germanorum armati, latera ejus cingunt, subsequentibus aliis Proceribus, Senatoribus & Cubiculariis. *Reginam* quoque longus ordo comitatur, & Magister Curiæ, qui omnibus præest, Reginam prodeuntem cum sceptro antecedit; Quod si *Regina Regi superstes* sit, vidua de suo, ac de fructibus & reditibus eorum bonorum, quæ Rex ipsi dotis aut donationis propter nuptias nomine, de Senatus amplissimi sententia attribuit, sese cum universo comitatu suo sustentat.

Regina Poloniæ, & ejus Viduæ provisio.

203 *Regiones Poloniæ & Civitates.*

Regiones in Regno sunt *Polonia* major & minor, *Prussia, Massovia, Samogitia, Livonia, Lithuania, Volhinia, Podolia*, quæ omnes in unum fortissimum Regni corpus coaluerunt. Civitates & oppida Poloniæ multa sunt, inter quæ Princeps est *Cracovia* in minore Polonia, Regum & Regni domicilium; Quæ cum ædificiorum privatorum juxta ac publicorum splendore atque munitione, tum rerum omnium ad victum cultumque corporis pertinentium, & mercium exoticarum copia, emporio, magnis ad vitam degendam commoditatibus, hominumque frequentia, Civilitate & elegantiâ, facile primum locum obtinet, & cum claris Germaniæ Italiæque urbibus certat, Germanis Mercatoribus abundat, neque Italis caret. Habet opportunitatem *Vistulæ* fluvii, quo pisces, ligna, & omnis ædificiorum materia, aliaque à Vicina Silesia importantur. Habet Suburbana ampla cum hortis atque pomariis delicatis, ac temperie cœli amœna, habet duo oppida, *Casimiriam* & *Siradomiam*. Academiam omnium disciplinarum studiis ac professione florentem. Amplius in minori Polonia reperitur, *Lublinum, Sendomiria*. In majore *Posnania* æmula *Cracoviæ, Calissia, Gnesne, Freistadia, Lovicium, &c.* In Lithuania, *Vilna, Grodna, &c.* In Russia *Leopolis, Premislia, Samoscium, Crosno, Smolenscum.* In Podolia *Camenecia.* In Massovia videtur *Warsavia, & Ploscum.* In Cuiavia *Breste, & Vladislavia.* In Prussia *Gedanum* sive *Dantiscum, Elbinga, Köningsberga, Mariæburgum, Thorunium, &c.*

Cracoviæ descriptio.

Balnea

Balnearum item excalefactarum frequens est Polonis usus, æstate juxta & hieme, ad abluenda & levanda sudore corpora, in quibus mares seorsim lavant à fœminis. *Virgines* non ante nubunt, quam 30. annos, aut minimum 24. expleverint, & ipsæ manibus suis aliquot corbes vestium, omnibus cum sponso venientibus dispertiendarum, paraverint. Tum enim dant singulis vel indusium, vel mappam, vel mantile, vel texta è lino tibialia, vel chirothecas. Hæc in agrum non prodit, ni prius parentibus inserviat, & in omnibus morem gerat. Idem facit filius, ac præmissi, qui eam in matrimonium petant, primum omnium, num progenitoribus sit morigera, reique familiaris studiosa, considerant. Et viri & fœminæ sunt amantissimi, honesti. Rarissima apud eos homicidia, furta, stupra, incestus. Puella stricto persequitur cultro se ad impudicitiam solicitantem, quæ duobus ante & retrò pendentibus de zona tintinnabulis, nocte autem semper cum face incedit. Quibus rebus monentur parentes, ubi sit, quidve agat filia. Pater filio uxorem quærens, nec formam nec dotem spectat, satis esse ducens dotatam, si sit morata. Quæ succi plena atque adulta, magna cum lætitia in domum soceri inducitur, quæ omnia fuse tradit *Cromer. suprà d. loc.*

Virgines.

Quod ad rem militarem & bellum attinet, Poloni bella semper gesserunt cum Suecis, Moscovitis, Turcis, Tartaris, id quod pacificatio cum Rege Sueciæ anno 1660. cum Czaro Moscovitico anno 1634. 1667. 1672. demonstrat. Polonia verò intra annos non admodum multos plus perdidit, quam aliquot seculis acquisivit, *Gastel. de Stat. publ. Europ. c. 6. n.* 188. præsertim autem declinat (1.) propter amissam *Moldaviam, Wallachiam, Ukrainam, Livoniam occidentalem* (*Churlandia*, licet sit feudum Poloniæ, cum Polonicis tamê reliquis provinciis non confundenda est, sed Livoniæ pars est orientalis, unde & rarò Duces ad Comitia vocantur. Vid. *Peller. ad Klock. de ærar. lib.* 1. *c.* 11. *n.* 25. *vers. alter ex Illustri Ketlerorum familia, &c.*) *Prussiam Ducalem*, magnam Lithuaniæ partem, item propter defectionem Cosaccorum &c. (2.) propter bellum civile inter nobilitatem & Regem; Sueci autem cum Polonis duabus de causis hostilitatem exercuerunt (1.) propter Livoniam occupatam, quæ tamen controversia transactione composita est, vide den Olivischen Friedensschluß anno 1660. (2.) propter prætensionem Lineæ Sigismundinæ. Sed & hæc prætensio cum Joanne Casimiro, qui in Monasterium abiit Gallicum depositâ coronâ (Die Rede des Königes in Pohln bey Hinlegung der Cron/ *Vide in Diar. Europ. contin.* 17. *in append. poster. p.* 109.) conquievit, eidemque Rex Casimirus in dicto Instrumento Pacis Olivensis de *anno* 1660. *art.* 3. renunciavit, ita ut tantum ad dies vitæ titulo Regis Sueciæ uteretur. Mortuus verò est sub finem anni Christi 1672. Moschus autem affectat Regnum Poloniæ ob originem & viciniam, Tartarus Precopiensis ob potentiam & viciniam. Potestas Regis Poloniæ ut suprà dictum, per leges Regni fundamentales valdè est restricta, cum nec bellum indicere, nec fœdus inire, nec tributa vel vectigalia imponere, nec augere,

204 *Militia & bella.*

Die Rede des abdicirenden Königs Casimiri in Pohlen.

gere, nec leges condere possit, nisi cum consilio Procerum, Senatus, & Nunciorum terrestrium, (Land-Botten) nam quia omnes nobiles nequeunt convenire in Comitiis. Ideoque ex singulis Satrapiis certi deputantur Nuncii, quorum autoritas prævalet Senatoribus; Tria enim Collegia Poloniam regunt, Rex, Senatus, & Nobilitas, igitur Respublica est mixta, eademque non nisi electitia. Sub familia Piasti quidem omnia jura Regni erant hæreditaria & Monarchica. Sub Jagellonica verò crevit Nobilium authoritas, & potentia, simulque electio introducta fuit. Extinctâ hâc familiâ pervenit Corona ad Stephanum Transylvaniæ Ducem, Turcarum terrorem, Henricum Valesium, postea Galliæ Regem, & Sigismundum Regem Sueciæ; post cujus mortem electi sunt Ladislaus, & hoc quoque defuncto, Johannes Casimirus filii; quorum postremo Regnum abdicante præter omnium expectationem electus est Michaël Dux à Wiesniewick, ex antiquâ Jagellonum stirpe per Koributum originem ducens. Officiales Regni sunt decem: (1.) Mareschallus Regni supremus. (2.) Mareschallus Curiæ Regni Poloniæ. (3.) Mareschallus Lithuaniæ. (4.) Mareschallus Curiæ Lithuaniæ. (5.) Cancellarius Regni Poloniæ. (6.) Vice-Cancellarius Regni Poloniæ. (7.) Cancellarius Lithuaniæ. (8.) Vice-Cancellarius Lithuaniæ. (9.) Thesaurarius Poloniæ. (10.) Thesaurarius Lithuaniæ. Quos constituit Rex, etiam solus Rex administrat reditus Regni, Comitia indicit, Magistratus, item Duces Militiæ constituit, & creat, dignitates distribuit; Quia autem Rex & Senatores in variis concurrunt, igitur Respublica est mixta, non Aristocratica pura, uti quidam volunt.

205 Damna à Suecis perpessa.

Quæ damna Poloni à Suecis perpessi, quam fortiter Sigismundus Poloniæ Rex, cum infestis armis, adjutus validâ Polonorum manu patrium Sueciæ Regnum anno 1598. adortus esset, repulsus fuerit, quid *Carolus Rex Sueciæ*, & *Gustavus Adolphus*, postquam gubernaculo Regni admoti sunt, præstiterint, vel unicus testari poterit Paulus Piasecius, gente Nobilis Polonus, dignitate primùm Abbas Claræ tumbæ, inde Episcopus initio Camenecensis, mox Premisliensis, Regni Polonici Senator *in Chronicis gestorum in Europâ singularium* passim, scilicet, ut Piasecius tradit, *Gustavus Adolphus* Rex Sueciæ Anno 621. in Livonia Rigam occupavit, Anno verò 625. omnem Livoniam, excepto uno Dunæmundo, sequenti magnam Prussiæ partem felicibus Suecorum armis subjugavit, ut adeò omnia infeliciter Polonis, Suecis verò ut plurimum ex voto quasi cesserint, quamvis Succi ad accipiendas æquas pacis conditiones semper prompti fuerint, etiamsi victores exstiterint, testantibus eodem *Piasecio*, & *Stanislao à Kobyerzycko Kobierzcki* Castellano Gedanense, florentissimo historiæ Uladislai Principis scriptore *lib.* II. argumento sunt anno 635. pactæ Stumdorfianæ induciæ in annos sex & viginti, ubi Suecci Polonis reddiderunt Elbingam, Mariæburgum, Dirsaviam, Brunsbergam, Bilaviam, & in universum omne, quicquid Prussiæ occupaverant, solâ Livoniâ sibi retentâ. Porrò, quæ res à Suecis gestæ in diuturno Germaniæ bello, nemini non constat, & ne longius progrediamur, quid nuperrimo bello Suecico-Polonico Succi egerint, in vulgus notum est, ubi Borussiam inundaverunt, Livoniam sibi vindicarunt, & majorem Poloniæ partem occupaverunt, ipsaque Cracovia, Regni caput & sedes Regia (quod nulli hactenus Sueciæ Regum licuit) inclito Carolo Gustavo felicis recordationis cessit. Non diffidendum, Polonos etiam armis valere, sed ipsis cum barbaris semper gentibus, *Russis, Tartaris, Walachis*, & *Turcis* negotium fuit, quales vincere facilius, quam bellicosam Germanorum gentem, nec veteribus ignotum fuit: unde toties de iis victoriam Poloni reportarunt, quomodo memorat Simon *Staravolscius in Polonia sua*, quod sub Sigismundo I. Lesnios vicies mille quingentis hastatis, quadraginta millia Moschorum aggressus, in fugam omnes verterit, & novem circiter millia ex illis occiderit. Ita *Baratinius*, ut idem scribit similiter duobus millibus equitum tredecim millia Moschorum adortus, miraculosam ex iis victoriam reportavit, septem millia occidit, & tormenta bellica omnia ademit, gemina tradit *Staravolscius d. l.*

Polonorum felicitas contra Moscovitas, Russos, Turcas, Tartaros, Wallachos.

206 Poloni fuerunt sub Imperio Romano.

Poloni diu Germaniæ Imperatorum tributarii fuerant, pendentes iisdem 500. marcas annuas, testante *Gunthero lib.6.* cum jure belli devicti essent; Sed postea, remisso tributo, in conditionem Status Imperii liberi evecti, demùm planè sese exemerunt. *vid. Fr. Iren. ad Burgold p.3. pag.69.* ubi ait; Poloniam tributariam permansisse, usque ad intestinum Henrici & Saxonum bellum. *Crusius de præeminent. session. & præceden. c.6. n.28. Conring. de finibus Imperii c.* 18. & Borussia sine dubio adhuc pertinet ad Imperium Romanum. *Fr. Iren. d. loc.*

207 Amicitia Imperatoris cum Rege Poloniæ, & mutua auxilia.

Post Hispanum, *Poloniæ Regem* Imperator maximè respicit & fovet, nec sine causâ, quæ à vicinitate & pacto unionis perpetuo à multis inde seculis repetenda: testantur Historiæ, Poloniæ Reges cum Austriacis sensisse semper, usque ad *Uladislaum IV.* Poloniæ Regem, & successorem fratrem ejus Johannem Casimirum, qui Aloysiâ Gallicâ ductâ, amicitiæ mutationem aliquatenus induxisse, visi sunt, magno suo Regnique damno: factio namque *Lubomirskiana* ab Aloysiâ contra *Joh. Casimirum*, cujus pertæsa erat, nota est, quo ipso Regno se abdicavit, Regina de successore Gallicæ factionis in locum mariti sufficiendo occupatâ: spes tamen illa decollavit electo *Viesnievizio, anno* 1669. affine Serenifs. Imp. Leopold. cui successit Rex *Johannes III. Sobieskius*, qui in partes Gallicas, instinctu Reginæ, diu propendit, non sine offensionis notâ Austriæ, Suecorum, & Electoris Brandenburgici; Postea verò machinationibus & insidiis Gallorum detectis, ad partes Cæsaris accessit, & memor præstitorum à Domo Austriaca auxiliorum, maxime

xime *Anno* 1629. *Sigismundo* Regi, & *anno* 1657. sub *Generali Souchio*, auxilio missarum 16000. copiarum, quæ agonizantem *Joannem Casimirum* in Regnum restituerunt; justo cum exercitu ad liberationem Viennæ ipse *Anno* 1683. plurimum contulit. Minus hâc de re jam dubium est, ob initum *fœdus triplex*, quod à parte Regis Polonorum *Cardinalis Bonvisius* subscripsit, cui accedit, quod *Jacobus* (Cron-Printz) sibi associavit conjugem *Seren. Hedvvig. Elisabeth. Amaliam* Palatinam, Augustæ Sororem, item, quod *Serenisf. Elector Bavariæ* invicem sibi conjugem destinavit primogenitam Regis Poloniæ. Interim Gallus per Reginam & Asseclas, quæcunque potest, in contrarium machinari satagit: & constat certè ex eo tempore, quo *Princeps Wilopolsky* (Cancellarius & Affinis Reginæ) Legatus in Galliam missus est, virtutem & gloriam Polonorum ad Viennam aliaque loca Hungariæ superioris partam, defecisse, ita, ut Regis gloria hactenus ferè in fumum abierit.

208 Conditio, situs, fertilitas, genius Poloniæ. Hungariæ à septentrione Polonia est, inde ad Oceanum procedens, Russiæque contermina. Tot spaciis diffusa Regio penè nullibi in montes assurgit; & à planitie factum nomen, quam Scythico verbo *pole* appellant. Campi in immensum patent, quos nix altissimâ hyeme obruit; hac discussa segetes crescunt, non in Indigenarum tantum usus, sed & mari delatæ, per multa Baltici littoris spacia, sterilibus fundis annisve opem ferunt. Rigida hyems. Sævæ hyemes terram fluminaque advinciunt; quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercussa, liberum ut in pelago cœlum rapit. Accedit septentrionis vicinia, & ibi emoriens solis vis, præsertim cum recessit ad brumam. Natura subsidium admovit, profundissimas sylvas, quæ & in ignem datæ frigus expellant, & in suis præterea umbris animalia alant, quorum pelles fulciendis vestibus preciosissimæ habentur. Pelles animalium. Hac duplici ope utuntur in hyemem; Alio quoque commodo suis sylvis obnoxii. Quippe alicubi immensa examina apum fervent. Agrestia illa sunt, nec cujusquam cura aut pastum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis, aut truncis inhærent, ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem proventus. Ceram mercatores devehunt. Cera. Ipsi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent. Flumina, paludesque plus justo quasdam provincias obruunt, adeo ut æstate vix possint adiri, concretis per hyemem undis curricula habent, quæ lubrica glacies facile evolvit, ita per regionem feruntur, & hoc est Commercii tempus, quo externi ad eos commeent, ceramque & pelles mercentur, ac si quid præterea sub tam rigido cœlo in precium nascitur. Plerumque lapides exstruendis domibus desunt. Lignis ad parietes utuntur, stramentoque operiunt; præterquam in celebribus oppidis, arcibusque Optimatum, quantum illa Regio ferre potest, excultis.

Polonis ut plurimum dura vita, cœlo asperο, nec populi moribus factis ad nostri seculi venustatem, & hinc aliquando sæviora ingenia. Mores Polonorum. Diversoria peregrinos excipiunt, longè à nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis, & plerumque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet, nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas mensa, longo ac multiplici clavo paries fixus est. Illic hospites sarcinas, quas habent, in ordinem appendunt. Hospitia. Multo deinde stramento sternitur solum: & hoc in illis diversoriis pro thoro est. Itaque per illam regionem processuri, ad iter ita se comparant, quasi domum circumducant, cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in Rhedis collocant, ut nudis illis tectis excepti suâ supellectile & famem & frigora arceant; Gens est ad ferociam & licentiam nata, quam vocant libertatem, adeo ut infandæ barbariei legem multis seculis ibi solemnem, vix nunc demùm omiserint, ea scilicet caverant, ut qui hominem peremisset, solveretur metu judiciorum, si in jacentis cadaver projecisset *pauculos nummos*, quorum numerus eadem lege destinabatur. Pœna homicidii. Nec tam vile fecissent vitæ humanæ precium, nisi sui genii impetu pro levi facinore haberent humanum cruorem prodigere. Ipsum nomen non tantum servitutis, sed & justi ac legitimi Regni oderunt. *Rex* ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas tristibus prærogativis se ipsa donavit, quibus possit sibi invicem & impunè nocere. Quippe Principi non satis juris est, ut, quod peccaverint, ipse vindicet. Maximè sibi credunt; nec major libido est libertatis in moribus, vitaque civili, quam *in religionum & cœlestium rerum sensu*; de quibus ut placet, sine metu, & sentire volunt & loqui, scilicet immani fiducia sui, quibus sapere alieno ductu pudet. Religionis abusus. Hinc in diversa hodiè scissæ mentes, errorumque omnium lues, quicunque antiqua secula polluerunt. Quisque in suæ familiæ laudem intentus est; præsertim si in exteros incidit, & expertes suarum fortunarum. Sævire quam decipere promptiores; & ipsi magis fraudibus quam vi patent.

Ultra Poloniam *Russia* jacet, quam obtinet Moscovitarum Princeps. Russia. Nomen Imperio ab urbe Mosco est; quam illius Russiæ caput multitudo incolarum, & habitatio Regum fecit. Ab Oceano ad Caspium mare immenso tractu patet, diversis lateribus Polonis Suedisque confinis est. In aliis ejus limitibus *Tartari* hærent. Longo frigori, & penetrabili damnata est. Vix provecto jam vere redditur terra, quam nives oppresserant. Inde æstas gravissimè incumbit, & quasi redimeret moras, quas longa hyems fecit, subito æstu percoquit fructus, non tamen ad nostrarum arborum felicitatem; pene suprà fidem est ibi quoque pepones maturescere, quibus apud nos non flagrantes modo soles quæruntur, sed & sæpè repetiti. Crebræ sylvæ campos attollunt: In iis *preciosæ pellibus feræ*; *Ceræ* etiam copia, atque mellis. Et hinc præcipuum in illis Regionibus mercaturæ commercium.

mercium. Multi Incolæ sunt, neque tamen pro terrarum amplitudine, quas possident; Servituti gens nata, ad omne libertatis vestigium ferox est; placida sit premàtur, neque abnuunt jugem; Ultrò fatentur Principi se servire; Illi in suas opes, in corpora, vitamque jus esse. Sordidioris reverentiæ humilitas Turcis non est in suorum Ottomannorum sceptrum. Cæteras quoque gentes ex suo genio æstimant. *Hospites*, sive forte, sive consilio in Moscoviam advectos, in idem jugum damnant, & servire suo Principi volunt: si quos furtim abeuntes retraxerunt, ut fugitivos plectunt; Magnatibus, licet ipsi serviunt, in minores suus fastus est: & vulgus horum maximè supercilium timet.

Fertur populus adeo literarum rudis esse, ut pauci inter illos vulgatissimas preces memoria teneant, quibus Numen propitiamus. Bello quam ocio aptiores: & plerumque in armis sunt: sive quo *Tartarorum* impetum frangant, sive alio limite Polonos lacessant, aut repellantur: Istâ quoque ætate civilibus odiis inter se certaverunt. Acies illis ex equitibus tota, pedite ideo vix utuntur, quod omnium bellorum momenta in celeritate constituunt: magno impetu vel impressionem adorti vel fugam. Sed ubi pavere inceperunt, ad desperationem quoque vertuntur. Adeò ut ex prælio fugientes, si assequitur hostis, nihil ausi repugnare, ita se victoribus dedant, ut nec mortem deprecentur. Castigandis furtis remissi sunt: tamen prædones ultimo supplicio ulciscuntur. Gens est cauta, nectendisque fraudibus apta; Neque ignorant ideò Mercatoribus se suspectos; quos ut placabiliores habeant, interdum in mutuis Commerciis aliam patriam sibi fingunt. Perpotandi studium acre est, & præter patrios potus ne quidē advecta vina desunt.

Uxoribus longa captivitas, quas domi seriò continent, dignas quoque majoribus malis; adeo servilibus suprà fidem ingeniis demissas esse ajunt. *Virorum in se benevolentiam ex verberum numero æstimant*; nunquam melius suo judicio habitæ, quam cum in sæva ingenia inciderunt. Quidam è Germaniâ in Moscoviam migraverat, vir è plebe, & si nomen in tantillâ re placet, Jordanes dicebatur. Hæsit ergo in illâ regione; & cum sibi eæ sedes placerent, inde etiam duxit uxorem. Hanc cum charam haberet, omnibusque officiis mutuam gratiam affectaret, illa dejectis luminibus mœsta, crebro in singultibus, & cæteris mœrentis animi indiciis erat. Viro denique sciscitanti mæstitiæ causam; se enim nullis, quod sciret, amicitiæ muneribus defuisse. Quid tu, inquit mulier, tam egregiè fingis amorem? Num putas latere me, quam tibi vilis sim? simulque largos gemitus cœpit effundere; Ille attonitus, in amplexus mœrentem recepit, rogare perseverans, nunquid eam offendisset; peccavisse se forsitan, sed culpam emendatione deleturum. Ad hæc illa, ubi autem sunt verbera, inquit, quibus te amare docuisti? hoc certè potissimum pacto maritorum in uxores apud nos benevolentia & cura sancitur. Hoc à Jordano audito, primùm stupor continuit risum; mox utroque vanescente, è re suâ esse putavit, ut uxorem eo modo haberet, quem ipsa præscripserat: nec multò post arripuit cædendæ mulieris causam, & illa fustibus mitigata tum primum bonâ fide amare & colere virum cœpit. Nec tenuit ille modum; sed jam ferior, quam misera conjux optasset, ad extremum grandi ictu dicitur hujus etiam crura, & cervicem afflixisse. Mulieres Moscoviticæ.

MOSCOVIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

209. *Moscovia & Magni Ducis præsentia in Imperio & Austria.*
210. *Audientia & colloquium cum Imperatore.*
211. *Moscoviæ sive Russiæ amplitudo & potentia.*
212. *Mores & Regimen Moscoviticum, & vid. supra verbo Russia.*
213. *Moscovitæ unde dicantur Russi.*
214. *Fertilitas & commercia.*

209 HActenus de Regnis & Regibus, olim ad Imperium Romanum pertinentibus, & adhuc ex parte eidem conjunctis & subjectis. De quibusdam aliis nihil adhuc est dictum; superest enim *Moscovia*, quæ & *Russia Alba* vel *Major*, sive *Roxolania* dicitur, gaudetque magni Ducis titulo; ipsi vero magno Duci *Czaar*, hoc est Imperatoris nomen tribuitur. Moscovitæ Legationem miserunt An. 1589. in Comitiis Francofurtensibus, Imperatorique *Maximiliano I.* miserunt munera. Sed Anno 1697. ipse magnus Dux modernus *Czar Petrus Alexeovviz*, in persona rarissimo exemplo in Imperium Rom. Germanicum se contulit, & tribus fere septimanis Mariæburgi, apud Serenissimum Electorem Brandeburgicum *Fridericum III.* commoratus est. Exinde in Hollandiam iter suum prosecutus, & ad ipsam Aulam Imperialem & Residentiam Viennensem perveniens, Augustissimo Imperatori suam benevolentiam & amicitiam obtulit. Sine ullis solennitatibus aut ceremoniis, solum tribus Ministris comitatus, ad Sacram Cæsaream Majestatem admitti desideravit, rogans ut eadem quoque non plures secum habere vellet. Itaque venit ad Palatium Imperiale, *Favorita* nuncupatum, extra urbem Viennensem, quo in loco cum gradus ascenderet, & in Conclave seu Salam introduceretur, atque S.C.M. ex altera parte ingredientem videret, ambo in medium conclave congredientes se invicem salutarunt, & stantes per interpretem aliquamdiu collocuti sunt, post quod M. Czar reverendissime discessit, quem sua Majestas ad gradus usque comitata est. Dum vero ille in assignata sibi domo magnificè tractatus, omnis generis musicalibus Symphoniis, Co- 210

Moscovia.

Magnus Dux Moscov. anno 1697. in personâ visitat Imperatorem.

mœdiis, Ignibus festivis, Choreis, Conversationibus, Ludis & Venationibus recreatus est, nec non aliquando S. Sacrificio Missæ devotè & flexis genibus interfuit, usque dum post hæc omnia amico & contentissimo animo discessit, quasi exutâ omni Moscoviæ barbarie humanitatem induisset, natura nihilominus non expulsa. Illum tamen saltem Moscoviæ & Russiæ Imperatorem, non verò *Cæsarem* dici posse, prout etiam Turcæ hoc prædicatum non competere, probat *Feldman. de tit. honor. lib. 1. cap. 29.* eò quod non sint successores Julii Cæsaris, & consequenter etiam Cæsares dici non possint: prout etiam in novissimo *Pacis Instrumento anno* 1699. ipsi solum titulus Imperatoris, & Imperialis Ottomannicæ Majestatis, Imperatori vero *Sacræ Cæsareæ Majestatis* tributur. Moscus verò ab Anno 1500. ita se appellavit, ne inferior Imperatore Romano, aut ullo alio videretur, *Diar. Europ. Cont. 9. p. 228. & 229.*

211 Amplitudo & potentia Russiæ sive Moscoviæ.

In tantam enim potentiam & amplitudinem excrevit Imperium Russicum, ut à finibus Lithuaniæ usque ad Oceanum glacialem, & terminos Imperii Tartarici se extendat; Anno 989. Russi Christiana susceperunt sacra, cum Annam *Basilii Porphyrogeniti* Imperatoris Græcorum Sororem *Volodomirus* Princeps matrimonio sibi junxisset.

Tartari.

Sed postea *Battus*, *Tartarorum* Rex, Russiam in suam potestatem redegit, unde Principes Russici à Tartarorum nutu dependerunt, nec nisi ingenti temporis spatio eorum jugum potuerunt excutere, quod demum factum est sub Duce Joanne, sub quo postea magnis auctibus res Russica crevit. Nihilominus Successor ejus *Basilius*, magnam à Tartaris cladem accepit, quæ postea reparata est à *Joanne Basilide*, qui Casanum & Astracanum, Regna Tartaricæ Ditionis subegit, & Imperio Russiæ conjunxit, in Livonos barbarè sæviit, ut Revalia & Esthia Succo, reliquæ partes Livoniæ Polono se dediderint. Nolo esse longior in recensendis Successoribus usque ad hodiernum M. Ducem, de quo supra.

212 Mores & regimen Moscovitarum, & vid. supra n. 208.

Quoad mores Mosci sunt homines sævissimi, eorum Respublica est mere Monarchica, si non Tyrannica, uti novissimæ à M. Duce in Moscoviam redeunte cædes & executiones barbaræ demonstrant. Græca Sacra colunt: Patriarcham olim accipiebant à Constantinopolitano Patriarcha, sed hodiè Czar ipsum constituit & pro lubitu deponit. Provinciæ reguntur per *Knesios* seu *Woievvodas*, metuit Tartaros, Polonos, & Succos, dùm potentia ob amissam Livoniam, Ingriam & alia quædam loca declinat, undè Sueci & Poloni, titulum *Ducis Russiæ* ipsi invident; Sed *Ducatum Severiensem*, & magnam Civitatem *Smolensko* Polonis rursum extraxit, & si Rex Uladislaus, qui olim fuit creatus M. D. Moscoviæ, hoc imperium obtinuisset, cum Poloniâ periculum haud leve incurrissent vicina Regna. Pacem fecit cum *Tartaro Precopensi* An. 1670. Certe hodie M. Dux Moscoviæ absolutus est Dominus, & tanta ejus autoritas, ut parem in toto terrarum orbe vix habere se putat, unde credunt Russi illum fore quintum Monarcham & Christum visibilem in terra; *Gastel. de Stat. publ. Europ. cap. 5. n. 34. & 35.*

213 Unde Russi dicantur Moscovitæ.

Russi dicuntur *Moscovitæ*, quia inter tres fratres *Czech, Lech, & Rufs*, Czechus Bohemiam, Lechus Poloniam occupavit & Rufs circa Moscoviam consedit, unde Bohemiæ incolæ Czechi, Poloni Lechi, Moscovitæ Russi appellantur. Cœterum Russi non sunt exculti, nec politi, sicuti reliquæ nationes, & literarum adeò rudes, ut in efformandis & legendis elementis studiorum summam reponant. Sacerdotes vix unum alterumve Sacrarum literarum caput aut Evangelium legere sciunt. Suspicaces & diffidentes, crudeles & sanguinis sitientissimi. Rebus secundis insolenter se efferunt, intolerabili vastu, adversis abjecto sunt animo & fracto. Magnificè tamen de se ipsis sentiunt, nec ullo satis magno cultu expleri insana ambitio potest; Ad quæstum ac fœnus callidè faciendum non alia gens magis idonea; serviliter tamen tractari, & Imperii severitate contineri in officio gaudens; Ad manus conserendas, aut urbes obsidendas parùm sunt habiles milites, sed in præsidio locorum acriter se defendunt; laborum patientissimi, & certi, quod si deditionem fecerint, ultimum supplicium laquei à M. Duce effugere non possint.

214 Fertilitas & commercia.

Terra Moscoviæ longe lateque patet, & quanquam magna pars sylvis densissimis, locisque incultis ac desertis horret, incolæ tamen propter agri bonitatem, frumento, pecude, farina, piscibus, sale ac pellibus abundant, & *pelles Zebelinas* pretiosissimas exteris suppeditant, aliasque multas merces. M. Dux despoticum exercet Imperium, & pro arbitratu suo omnia agere potest, cui populus sine more & modo paret, ut non Civium, sed mancipiorum in numero haberi videantur. Propter copiarum multitudinem, potest exercitum ad 100. millium millia conficere, propter immensos, quos percipit, quotannis reditus. Vicinos habet *Persas* in finibus Russiæ, qui tamen magnas clades inferre non possunt propter intermedium Mare Caspium, & vastas solitudines, per quas difficilis utrinque est aditus. *Tartarorum* vicinitas illi incommodior est, propter perfidiam illius gentis in furta & latrocinia unicè intentæ, instabilemque illius sedem, & fugæ velocitatem. *Tartari* præsertim *Crimenses* plurimas Russis calamitates inferunt, ad quos compescendos validus semper equitatus necessarius est: *Tartari* enim illi *Crimenses* Turcarum beneficiarii sunt, ex quasi canes venatici. *Polonicæ gentis* imprimis rationem habere oportet Moscos, quæ propter opportunitatem situs gravissima incommoda afferre potest, nisi Smolensko, Severia, & Kiovia subacta obstarent. A *Sueco* haud magnum impendet periculum, propter longinquitatem locorum, propter quam Sueciæ Reges à bello Russis inferendo abhorruerunt semper; Sed Suecus & Polonus junctus facessere negotium Mosco possunt, sicutè

Vicini.

con-

contrario etiam Moscus si cum hoste junctis viribus impetum faciat. Ita discurrit *Sam. Puffendorf. in introduct. ad Histor.* Hodie Moscum Polono contra Suecum in Livonia assistere fama est.

PERSIA.

CONTINVATIO SVMMARIORVM.

215. *De Persarum Regno & moribus.*
216. *Consilia concludunt vesperi.*
217. *Mulieres Persarum venustæ.*

215 PLacet aliquid adjungere de Persarum Regibus, quorum series enumeratur à *Luca de Linda in descriptione Orbis pag.* 1336. & inter eos primus *Kajumarras*, cujus pedes subditi in signum subjectionis osculo exceperunt, & dicitur fuisse filius Aram, filii Semi, filii Noe, quem Persæ vocant secundum Adamum. Palatia sua Reges Persarum in altis montibus ædificarunt, in quibus thesauros & pecuniam ex tributo subditorum perceptam servabant. Cuilibet plures uxores ducere permissum erat, & præterea concubinas habere magno numero. Insuper dabantur præmia viris, qui plurimos uno anno generassent liberos. Juventus Persarum à quinto ætatis anno ad 24. usque equitare, & arcum tendere discebat, sub Rectoribus sapientissimis, & pedestre iter aliquot stadiorum, per nives, arenas, & rivos conficere, continuisque laboribus fatigari tenebatur.

216 Consiliorum conclusio vespertina. De mane consilia inire, de illis verò non nisi bene perpoti concludere solebant, existimantes, melius ex calido cerebro stomachoque, quam jejunio languente, destinationes rerum profluere. Hodie mansuetiores sunt Persæ, & præ aliis gentibus gratiosi ac liberales, & multa præditi affabilitate. In arte Medica & Astrologia ut & Poësi valdè excellunt, & in mercatura exercenda sunt seduli, nobilitatique magnus apud illos habetur honor. Humanitate insigni peregrinos prosequuntur, quibus omnem benevolentiam & humanitatis studia exhibent. Sed

217 Mulieres Pers. mulieres illorum se peregrinis non monstrant, propter Zelotypiam, quas eximia formæ venustas commendat, cui elegans accedit ornatus, ut amabiliores alibi vix reperiantur. Hinc Persæ affectibus suis nimium indulgent, & vacant omnis generis voluptatibus, oblectamenta amoris inter præcipua habentes. Vestitus magnificus est, & gratis perfusus odoribus, gemmis quoque ornatus, pro religione sequuntur *Aly* sectam. Unum tantum credunt Deum, qui cœlum & terram creavit, & Salvatorem nostrum magnum Prophetam esse fatentur, sed verum Deum esse negant. Putant *Angelos & Diabolos corpora habere*, quia *Aly*, qui Persis sanctissimus habetur, Diabolum aliquando occiderit. Reges Persarum humaniter *fratres* suos tractant, nobilitatem magni faciunt, & subditos cum clementia regunt, qui tamen magnis muneribus Regem illiusque Ministros semper placare tenentur, si quos negotiorum suorum successus consequi velint. Divitias consequuntur ex *panno serico*, *unionibus* & *gemmis, Smaragdis, Chrysolithis, Hyacinthis*, atque *Turcoibus*. Commercia. Vires Persarum in equitatu numeroso consistunt. Plura de Persis videri possunt *in 2. parte* der Durchleuchtigen Welt/ & in Adami Olearii Moscowit. und Persianischer Reiß-Beschreibung.

Multa hic possent addi de *Marocco*, de Rege *Abissiniæ*, de *Magno Mogolo* Indiæ, de Imperatore *Chinæ, Japoniæ, Sinæ, Pramidarum, Monomotapæ, Narsingæ, Calecuti* (qui Rex sibi virginem matrimonio jungens, non prius cum illa in thorum conscendit, quam cum præcipuo Regionis sacerdote concubuerit, cui pro hoc officii genere 500. coronatos donat,) & aliis, quorum tamen, quia in Recessibus Imperii nulla fit mentio, & ab his notis super Constitutionibus Imperii aliena res est, ideoque iis immorari non lubet.

TURCIA.

CONTINVATIO SVMMARIORVM.

218. *Turcarum feritas & cœca obedientia.*
219. *Illorum occupationes in bello.*
220. *Eorum origo & Imperatorum coronatio.*
221. *Modus admittendi Legatos ad audientiam.*
222. *Molestè ferunt nomen Turcæ.*
223. *Dogmata Muhammetis.*

DE Turcis verò & eorum sociis Tartaris passim in Constitutionibus Imp. fit mentio, cum deplorandis eorum devastationibus in Hungaria, Austria & aliis vicinis

218 Turcarum feritas, & cœca obedientia. Provinciis. Turcarum enim ferum genus est, ad urbium, artificiorum, scientiæ excidium natum, nostris tamen vitiis, quam sua virtute felicius. Hæc publica orbis lues barbaro impetu, tum multitudine hominum, & austera parendi disciplina invaluit. Primum illis à Scythia, quam Tartariam appellamus, exordium. Hinc sive Stipendiarii diffidentibus Persis ad auxilium accersiti sunt, sive ultrò inopes Patriæ campos reliquerunt, invitati felicitate viciniæ, Ducis, quem sibi constituerunt, auspicium mira religione secuti sunt; Huic se suaque addixerunt, sive libertatem nunquam viderant, sive ultro projecerunt. Nec in aliis gentibus constantior in modestos & legitimos Principes fides, quam illis in atrocem, cui se damnaverunt, Tyrannidem: Nisi quod tantæ reverentiæ impetus sensim creditur jam torpere, sub Principibus illo obsequio minus dignis, nimiis quoque in populo animorum affectibus nunquam diu constantibus.

219 Illorum bella & occupationes.

Per hos primum correpta *pars Asiæ*, quæ olim fluere deliciis dicebatur, post sub Amurathe domicilium Musarum *Græcia* ipsis concessit in prædam, & pudendo nobis bello Mohumetes *Constantinopolim* in præcipuum Regni caput constituit. Tum Solymannus *Pannoniam* invasit, & rapta Buda, quæ Hungariæ caput est, ausus quoque Viennam Austriæ obsidione tentare, atque sensim res eo deducta est, ut Legati velut belli redemptores & deprecatores fœderum ad hos Tyrannos, nullo colloquio ac vix conspectu dignos, ad mutuæ amicitiæ commercium destinari debeant.

220 Eorum origo, & Imperatorum Coronatio.

Repetunt originem suam à *Magogo* Japheti filio, à quo Magogo Scythæ sunt prognati, & ab his ortos esse Turcas Græci prodiderunt. Quod *insignia* Turcarum attinet, constat *Quinduplicem Coronam* quam sæpe gestant Imperatores Ottomannici, haud rarò insignium Turcicorum nomine venire, *Christoph. Beckman. dissert.* 3. *cap.* 3. §. 2. *de dignitatibus illustribus.* Quanquam *Leunclav.* refert, Sultanos *Tulibanto viridi* colore, Mahometis familiæ unice proprio, caput duntaxat involvere, & cistis, Imperii Thesauros continentibus, traditis, gladioque cinctos in solium collocari: Quemadmodum nec *Sultanæ* calyptra coronave, Regibus nostris usitata, sed fascia aut diademate variis & exquisiti pretii gemmis distincto, quod ad sinciput colligatur, caput exornant. Eodem etiam habitu induitur Imperator Ottomannicus, quando Regum, Principum, aut Rerumpublicarum Legatos in conspectum suum prodire patitur. Sedens in solio humili, Lectum

221 Quomodo Legatos ad audientiam admittat.

rectius dixeris, instratum pretiosâ stragulâ, pulvinis exquisito opere elaboratis, & instar dimidiatæ acuminatum lunæ. Legato, cui post introitum, exhibitâ reverentiâ, Sultani ad thalos demissam tunicam osculari conceditur, illicò adjunguntur comites duo *Bassæ*, qui utrumque ipsi latus claudunt, injectis manibus, ne commovere sese, aut brachiis liberè uti valeat. Ita sanè Turcarum fert consuetudo, ab illo tempore, quo Croata quidam in vindictam Heri sui interfecti Marci scilicet, Serviæ Domini, exardescens, petito colloquio, Amurathem interfecit, *P. Taffern. histor. Legat. Turc. jussu Leopoldi Imp. suscept. anno* 1672.

Osmanni verò milites & Aulici molestum admodum ferunt, si quis eas *Turcas*, cujus Etymon prædonem, exulem, aut Ruricolam ipsis significat, appellet, quia se ipsos potius *Islemos*, id est, unanimes nominant: Unde precari Deum non cessant, ut inter se perpetuò discordes esse velit *Gauros*, id est Christianos, quos Gentiles & Paganos vocant; Pro summo Propheta *Mahometem* agnoscunt, quem & ejus Alcoranum maxima colunt veneratione. Qui Pseudo-Propheta talia ipsis imposuit dogmata; quod in Principio Creationis Deus 4. res propria manu fecerit, *primò pennâ*, qua omnes res factas notaverit, quæ usque in finem mundi sunt duraturæ; postea hominem *Adamum*, ex varii coloris pulvere, unde profluxerit varia inter homines morum diversitas, & corporis constitutio; Tum Thronum, sedem suæ Majestatis, & ultimum paradisum, denique tabulam, in qua res in mundo duraturas consignaverit. Cœlum duas habere portas, & duas claves, utramque auream, & quod unum Cœlum factum sit ex aqua viridi, alterum ex aqua clara, reliqua ex Smaragdo, auro puro, hyacintho, nube plena luminis, flamma & igne. Angelos portare montem *Caff* super quem sedes sit Dei. Hos Angelos tam magna habere capita, ut si avis mille continuos volet annos, difficile tamen ab una aure ad alteram pervenire posset. Incolas Paradisi variis coloribus, excepto nigro, esse ornatos. Cœterùm Turcicum Regnum, impatiens consortis, Imperatoribus fraternas cædes suadet, ideo semper aliquot alunt, quorum opera in cædendis fratribus vel agnatis uti solent. Sed quia in his Constitutionibus sub lit. T. occurrit nomen *Turca*, ideoque in illo loco plura de illorum Imperio, moribus, religione, regimine, militia & successione Imperatorum Turcicorum dicentur.

222 Turcæ molestè ferunt nomen Turca.

223 Dogmata Mahumetis ridicula.

TARTARIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

224. *Tartarorum infelix nomen & immanes strages.*
225. *Tartarorum distinctio, & de iis Ordinatio in ultima Pacificatione Turcica* 1699.
226. *Mores & vivendi modus.*
227. *Eorum Religio.*
228. *Exemptio secunda.*
229. *Multa esse membra, quæ tamen in Circulis Imperii non comprehenduntur.*

224 Tartarorum infelix nomen & immunes strages.

OMnes hodie dicti *Tartari*, olim nomine Scytharum continebantur, & cum primùm hoc nomen innotuit, semper terribile extitit, atque infaustum, magnamque Orbe Christiano calamitatem attulit, præsertim quando in Poloniam, Silesiamque primam fecerunt invasionem, moxque Ligniciam usque castra moverunt, & latè circumtulerunt terrorem, stragemque tam horrendam ediderunt, ut aures, quæ ab interfectorum capitibus recisæ erant, aliquot capaces saccos implevisse prohibeantur; Et nisi tunc Ottogarus Bohemiæ Rex, & Fridericus Austriæ Dux, restitissent Tartaris, in mediam prope Germaniam penetrassent. *Polonia* Tartarorum incursibus maxime fuit obnoxia, dum sub Lescho Nigro magno subitoque impetu eam invaserunt, ut inter captos plusquam viginti millia virginum innuptarum reperta fuerint; nudatis nempè tunc Poloniæ finibus, qui amissâ *Walachia*, & *Moldavia*, ereptaque Podoliæ urbe *Camenecia*, vago ferocique hosti liberius patebant, qui rapinis assuetus, ferarum instar, Regiones incur-

incursat, vicinosque obruit, & ubi resistentes & expeditos videt, veloci equitatu ac levi armatura se proripit ac fugit. Senex quidam Scytharum, prudentia egregius, de tribu *Tarda Scytharum* oriundus, sociis se primum Ducem præbuisse traditur, cum quo felici successu, primum in *Asia*, deinde in Europa Imperium condiderunt, lateque propagarunt, speciatim in Thaurica Chersoneso,

225 Moldavia, Walachia, & Russia. Exinde *Tartari* alii sunt *Europæi*, alii *Asiatici*, inter priores primum locum sibi vindicant *Tartari Precopenses*, qui ob ferociam & potentiam suam Polonis atque Moscis præter cœteros noti sunt, atque metuendi, ita appellati à receptaculo suo munitissimo, quod Precop insignitur, & alio etiam nomine *Crimenses* dicuntur, ab urbe Crim. Tartari *Lipkovienses*, Polonis subjecti sunt in Lituania, quos sequuntur *Tartari* incolentes *Russiam Rubram* sed Tartari *Oczacovienses*, itemque Dobrucienses Turcarum Imperio sunt obnoxii. Id quod etiam patet ex novissima *pacificatione* cum Turca *Anno* 1699. in qua *art.* 20. dispositum est, *quod ipse quoque Crimensis Chamus, & omnes Tartarorum gentes, quovis nomine vocitatæ, ad pacis hujus & bonæ vicinitatis & reconciliationis jura ritè observanda sint astricti, nec illis liceat ullas hostilitates exercere sub rigorosissimis pœnis.* Unde omnium Tartarorum à Turcis dependentia videtur colligi. Aliàs Tartarorum Parens celebratur Japhetus, ex quo per *Magogum* prognati sunt Scythæ, à quibus Tartari descendunt, inter reliquos Japheti posteros asperi & maxime inculti. Mores eorum ab humanitate alieni,

Tartarorum distinctio; & præceptū de iis in pace anno 1699.

rudes & feri, temperantiæ tamen & frugalitati student, cum labore & motu valetudinem firmant, ac fortitudinem magis excitant: Molle delicatumque vitæ genus ignorant, à luxu & ebrietate adeò abhorrentes, ut hæc pro gravi crimine inter eos habeatur. Illudunt comessationibus vicinarum gentium, idcircò eas somno oppressas, & nihil timentes, quando deprehendunt, vinciunt atque abducunt. Adulteria aversantur & egentes sublevant, sicque in talibus natione magis, quam ratione barbaros se ostendunt. Sed postea foris omnem laudem crudelitate corrumpunt, malarum artium ac veneficii non sunt rudes, ideo ad Lignitiam in prælio, non fortitudine, sed præstigiis prævaluerunt, objectaque nebula prospectum pugnantibus Silesiis ademerunt. Ob sævitiam infames & invisi, præsertim erga captivos, quos plerumque inclementer tractant. Hanc rabiem expertus est *Bajezetes*, scabelli loco à Tamerlano habitus. Idem expertus est *Dux Moscorum*, & alii, qui unicuique Tartarorum Legato equo insidenti, habenas tenere, pedesque in arcem deducere, & flexis genibus Legationem audire cogebatur. Religionem 227 cum Turcis communem habent. Sacerdotes horum à voluptatibus prorsus alieni, à rebus seculi penitus abstinent, ut muneri suo sacrisque rebus magis intenti esse queant. Preces fundunt serió ac devote, genibus flexis, corporibusque prostratis & in faciem pronis, precationi etiam certis temporibus adjungunt jejunium. De Tartarorum Chano seu Chamo, ejus successione, reditibus, militia, &c. plura infra sub verbo Tartaria.

226 Mores, & vivendi modus.

227 Religio.

EXEMPTIO SECUNDA.

Dictum est supra hoc titulo, von den abgehend- und außgezogenen Ständen /

228 *num.* 1. quod duplex sit Exemptio, vel totalis à finibus Imperii, vel saltem intra Imperium. De majoribus exemtis Regnis & Regibus jam satis actum; Itaque nunc videndum de Statibus, qui olim in *decem Circulis Imperii* comprehensi sunt, vel saltem ut immediata Imperii membra ad illud pertinent, & pertinuerunt. Decem igitur Circuli totam comprehendunt Imperii machinam, non tamen in totum, sed in tantum: Multa

229 enim sunt membra Imperii, quæ sub his Circulis non sunt. Testantur hoc *feuda Italiæ, Mediolanensis Ducatus, Marchionatus Finalis*, in cujus superioritatem prætendit Genua: Agnoscit & Imperium *Siena* Civitas, quam sub Feudi Imperialis nomine Dux Florentinus à Rege Hispaniæ recognoscit, item *Plumbinum, Orbitellum*, & *Comachium* ad Mare Adriaticum, & quæ sunt plura alia feuda in Italia, & in ipso Statu Romano sita, quæ ab Imperio adhuc feudi titulo dependent, velut novissime Princeps Savelli petiit renovationem investituræ super Civitate Albani, & denominando quoque Aritiam, Arignano, Pontiano & Flaciano, producendo antiquas Imperialium Investiturarum literas. Item designata sunt pro feudis Imperialibus, Baronia di Colaldo, de qua extant literæ investituræ, Farnesa, Rucia, Malatesta, Monaldeschi, Carpina in Romania, Rigatti, Anguillara, Lamendana in agro Romano, Viano, Castelnovo, Civitella, Liprignano, Vaccareccia, Longhezza, Artea, S. Polo, S. Victorino, Norlino, Farmelo, Ascoli in Marca Pontificia: pro quibus recuperandis, juxta capitulationem Cæsaream, nihil intermittitur.

Multa esse membra, quæ tamen sub Circulis Imperii non comprehenduntur. Feuda Italica Imperialia,

In Germania nostra est & *Regnum Bohemiæ* cum suis incorporatis Provinciis, quod in Circulo nullo est. *Mompelgard* licet votum & sessionem in Comitiis habeat, tamen sub nullo circulo continetur. *Circulus Burgundicus*, est Circulus, membra tamen ejus non sunt sub jurisdictione, sed tantum protectione Imperii. Nonnulla hujus vel alterius Circuli membra penitus avulsa sunt, vel saltem ab immediato ejus obsequio. Velut à Circulo Rhenano superiore *Metis, Tullum, Verodunum*, quos Episcopatus superiore seculo Gallus occupavit, & per *Instrum. Cæsar. Gall.* una cum Alsatia & Brisaco titulo Imperialis cessionis tenet. *Instrum. P. Cæs. Gall.* §. 70. & 73. Quorum verba sunt sequentia §. 70. *Quod supremum Dominium, jura Superioritatis, aliaq; omnia in Episcopatibus Metensem, Thulensem & Verodunensem, urbesq; cognomines, eorumq; Episcopatuum districtus, & nominatim Mogenvicum, eo modo, quo hactenus ad Romanum spectabat*

Bohemiæ Regnum, de quo supra n. 173. & seqq.

Metis, Tullum, Verodunum.

ctabat Imperium, imposterum ad Coronam Galliæ spectare, eiq; incorporari debeant in perpetuum, & irrevocabiliter, reservato tamen jure Metropolitano ad Archi-Episcopum Trevirensem spectante: & §. 73. sequentia habentur: *Imperator pro se totaq; Serenissima Domo Austriaca, itemque Imperium cedunt omnibus juribus, Dominiis, ac jurisdictionibus, quæ hactenus sibi, Imperio & Familiæ Austriacæ competebant, in Oppidum Brisacum, Landgraviatum superioris & inferioris Alsatiæ, Suntgoviam Præfecturamq; Provincialem* 10. *Civitatum in Alsatia sitarum, scilicet* Hagenau/ Collmar/Schlettstadt/Weissenburg/ Landau/Obernheim/Roßheim/Münster *in valle S. Georgii* Kaysersberg/ Turingberg/ *omnesq; Pagos, & alia quæcunq; jura, quæ à dicta præfectura dependent, eaq; omnia & singula in Regem Christianissimum, Regnumq; Galliarum transferunt, ita ut dictum oppidum Brisacum,* Hochstatt/ Niderimsing/Harten & Acharren *ad communitatem Civitatis Brisacensis pertinentibus,* cumque omni territorio & Banno, quatenus se ab antiquo extendit, salvis tamen ejusdem Civitatis privilegiis & immunitatibus ante hac à Domo Austriaca obtentis. Sed in Pace Riswicensi Anno 1697. §. 18. *& seqq.* restitutum Imperatori & Imperio fortalitium Kehl, Rheni liber usus & commercium, Friburgum Civitas & fortalitium cum aliis, Brisacum totum, Philippiburgum, prout id clara dispositio Tabularum Pacis ostendit.

Ad Circulum Saxonicum superiorem olim spectabant immediate *Dantiscum & Elbinga. Goldast.* in Reichs-Händeln/ *fol.* 181. quæ hodie à Polono possidentur. Episcopatus Ultrajectinus ad Westphalicum Circulum pertinuit, à Belgis autem fœderatis avulsus est.

BELGIUM FOEDERATUM.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

230. *Belgium fuisse sub Romano Imperio.*
231. *Ejus divisio & Status.*
232. *Quomodo ad Domũ Austriacã pervenerit.*
233. *Unde provenerint primi motus in Belgio.*

230 Belgium sub Rom. Imp. OPeræ pretium est de Provinciis insignibus Germaniæ Inferioris hic pauca examinare, quas Julius Cæsar sub Imperium populi Romani redegit, & inde Batavia, Insulæque Zelandiæ se quoque in deditionem Romanorum receperunt. Quinto Seculo à Christo nato, cum novum in Gallia Regnum Franci conderent, hæ quoque Regiones ad Imperium Francicum sunt adjectæ, sed cum illud à Germania secessionem faceret, pleræque in Germaniæ fide ac ditione manserunt; Illæ postea sub præsidibus, Ducum sibi Comitumque titulis ascitis, lenitate potius quam severitate sunt gubernatæ, mul-

231 Ejus Status & divisio. tis eas ornantes commodis, quorum tum populus erat studiosissimus, ut ab iis vel latum unguem discedere adduci nunquam potuerint. Ordinum quoque, qui ex Clero, Nobilitate & Civitatibus constabat, magna semper fuit autoritas, ut nullum sibi invitis onus insolitum imponi facile paterentur. Provinciæ ejusmodi numerantur vulgò XVII. *Ducatus* quatuor, Brabantia, Limburgum, Luxemburgum & Geldria. *Comitatus* septem, Flandria, Artesia, Hannonia, Hollandia, Zeelandia, Namurcum & Zutphania. *Dominia* quinque Frisia, Mechlidia, Ultrajectum, Transysulania & Groninga. *Antverpia* titulo Marchionatus S. Romani Imperii erat insignis. Suum singulæ provinciæ ac peculiare Regulum habebant. Postea verò complures earum seu hæreditatibus seu connubiis, sive denique pactis, sub unius imperium coaluerunt: donec ad extremum maxima earum pars sub ditionem

232 Delatio ad Domum Austriacam. *Familiæ Burgundicæ* cecidit: Ab eâ deinceps, Maximiliani I. cum Mariâ Caroli Audacis, filia unica, conjugio ad domum Austriacam translata est. Omnes tandem Carolus V. ejus nepos, & conjunxit invicem, & Imperio summa rerum omnium prosperitate florentissimo rexit. Sunt, qui ei in animo fuisse dicant, Provincias in unum collectas corpus in Regni formam redigere: Sed, quo minus institutum exequeretur, obstitisse & legum privilegiorumque diversitatem, & intestinam provinciarum, quæ vel hilum cedere altera alteri, vel mutuâ voluntatis conspiratione coalescere invicem, obstinatè recusabant, æmulationem. Veruntamen edicto publico, ne ista provinciarum compages unquam dissolveretur, cavit. Cæterum Imperium Carolus in Belgas tam feliciter gessit ideo, quod is populum ingenti, & eum populus mutua parique charitate prosequebatur. Carolus enim Gandavi natus, & in Belgio à Belgis educatus, magnam inter eos vitæ suæ partem transegerat. Præterea ad genium gentis mirificè sese accommodabat, benignè eam tractabat, nullam fastus imperiosi vel suspicionem, nedum documentum præbens: complures quoque Belgarum ad negotia publica adhibuit: planè ut in ipsius aula ea natio in magno semper honore habita fuerit. Cæterum Philippo II. Ejus filio regnante, horrendis motuum intestinorum bellorumque diuturnorum procellis jactata est miserrima gens: eæ novæ deinceps & præpotentis in Europâ Reip. auspicia fuere. 233 Unde primi motus in Belgio provenerint. Ea Respubl. quum magnam rerum conversionem fecerit, operæ pretium est, ut & turbarum istarum semina, & novæ Reip. primordia paulò altius repetamus.

Ac primum quidem omnium constat, tumultuum istorum causam magnâ ex parte fuisse ipsum Philippum II. ut qui natus educatusque in Hispaniâ, Hispanicam gentem unicè diligeret, & moribus suis totaque vitæ ratione superciliosam Hispani Indolem ad amussim exprimeret. Eo factum, ut Belgarum

rum in eum studium vehementer languesceret; maximè, quum postmodum in Hispania Imperii sui sedem in perpetuum collocasset, Belgas quasi ex intervallo ne intervisere quidem dignatus; Scilicet, quod in tanta Regnorum, quæ tenebat, amplitudine, & rerum, quas animo agitabat, sublimitate, indignum suâ Majestate ratus est, ut Belgarum gentis exiguæ quiritationibus magnoperè moveretur; Sed fugit eum ratio: populum enim tumultuantem in officio continere præsentiâ suâ haud difficulter potuisse videbatur: quum pater ejus, ut motus unius urbis Gandavi eò citius sedaret, per Francisci, inimici recens reconciliati, fines iter facere, & summo se periculo exponere non dubitavit. Secundum eum haud postremæ partes fuerunt, in turbis istis excitandis, Guilielmi, *Principis Auriaci*, erat is versuti & exercitati ingenii, & incredibilis ambitionis homo. Is, quum Philippus in Hispaniam cogitaret, jamque cui provinciam demandaret, circumspiceret, omni ope nitebatur, ut Christinæ Lotharingiæ Duci administratio Belgii committeretur, in spem erectus, fore, ut ejus filia in Matrimonium ducta, Imperii summam in se derivaret: Verum quum neutrum ex animi sententia procederet, Margarita Parmensi, Caroli V. notha, ut Belgio cum Imperio præesset, designata, & Philippo in Matrimonium illud consentire abnuente, Auriacus indignatione exstimulatus, in omnes evomendæ in Regem iræ & nocendi occasiones intentus, comprobare reipsâ studebat, quantas lacessitus ad ulciscendum vires haberet. Vehementer quoque fremebant *Egmontanus, & Hornanus*, Comites, aliique, qui quum apud multitudinem multùm possent, incredibili Hispanorum odio flagrabant. Magna item Nobilitatis pars cupida rerum novarum erat, sive odio gentis Hispanicæ, sive, quod ingenio erant turbulento, sive egestate & ære alieno compulsi, quod ex Aulicis multi, dum quasi inito certamine cum Hispanis pompa, & omni luxus apparatu contenderent, majoresque quam pro reditibus impensas facerent, contraxerunt. Nec satis æquus Philippo Ordo Ecclesiasticus fuerat; quod, quum novâ accessione Episcoporum numerum auxisset, ad eos sustentandos reditibus Abbatiarum, ut vocant, uti instituisset: ea re vehementer offendebantur illi, quibus istorum sacri Ordinis emolumentorum aut jam concessa usura, aut ostentata spes erat. *Antistites* enim seu Abbates singuli cujusque Cœnobii Monachi suffragiis eligebant: Episcopos pro libitu suo Rex designabat. Sed ex scintillæ tam horrendum excitare incendium haudquaquam potuissent, ni religionis causa accessisset; Res ad imperitam multitudinem concitandam, & speciosum rerum novarum cupidis obtentum suppeditandum efficacissima. Eorum enim, qui secessionem ab Ecclesiâ Romanâ fecerant, in immensum numerus creverat, quorum pars Augustanæ, pars Hugenoticæ doctrinæ studium, pars denique Anabaptistarum furorem præ se ferebant. Ad eos comprimendos quum Carolus V. gravissima promulgasset edicta, in quosdam etiam severissimæ animadversionis exempla edidisset; magis etiam mentes ante exulceratas exacerbavit, majoremque novis sectis crescendi locum dedit. Quo quidem tempore Maria, Hungarica Caroli V. soror, eademque Belgii Gubernatrix, benignius, mitiusque istos homines tractandos esse, nequicquam censebat; Philippo autem omninò decretum erat, stabatque sententia, istam hæresin vi armisque funditus exstirpare, sive Religionis Romanæ studio, sive quod eo pacto Pontificem, cujus favore ac benevolentia ei ad institutum exequendum opus erat, devincire sibi volebat. Igitur non solum paterna renovavit edicta, gravioribusque in delinquentes comminationibus intendit, verùm etiam, quod in reos ex eorum præscripto animadverteret, Consilium sacrum constituere conabatur *Inquisitionis Hispanicæ* exemplo ad imitandum proposito: cujus vel solum nomen ingentem plerisque omnibus terrorem incutiebat. Enim verò res est crudelitatis plenissima, *Inquisitio*, paucorum libidini omnium vitam, fortunas & existimationem exponere: Ubi vel ob leves suspiciones, vel falsâ crimina derepente comprehensus, haud rarò pœnas, etiamsi innocentia in aperto sit, crimine, quod intentatur, & accusatore, qui indicium fecit, juxta ignotis, luas. Ac Belgæ quidem illud eò magis perhorrebant, quod non solùm adversus ejus diritatem nec in privilegio ullo, nec in gratia Regia, nec in cujusquam deprecatione satis firmum præsidium erat; Verum etiam quod ipsorum ingenium in immodicam linguæ libertatem solutum erat, & animum, quod dicitur, in fronte promptum gerebant. Adde quod propter mercaturam multum eis commercii cum peregrinis, qui pro suo quisque ingenio diversas sequebantur sectas, intercedebat. Hispanis autem & Italis, ad dissimulationem suâ sponte pronis, animi sensa occultare haud est difficile. Sunt, qui Hispanis haud invitis factum esse existiment, ut aliquid à Belgis moveretur: quippe qui per eam occasionem fore sperarent, ut gentem rebellem armis domarent, privilegiisque & immunitatibus abolitis, ad nutum suum circumagerent: postremò, condito ibi quasi horreo quodam & armamentario, omnis rei bellicæ apparatu instructissimo, facultatem haberent belli inde in Galliam, Angliam, Germaniam, regnaque Arctoa transferendi. Illud utique constat, Principes exteros magnum ad alendas gliscentes incendii istius scintillas, inflammandasque momentum attulisse: maxime, *Elisabetham Anglam*, quæ Hispano, cujus tum immensa & toti jam Europæ formidabilis potentia erat, tantum domi negotii facessere studebat, ut foris alios lacessere aut armis opprimere haud temere aggrederetur.

Inquisitio Hispanica.

Ex parva scintilla magnum ortum est incendium, præsertim cum Philippus II. in Hispaniam discederet, relinquens totius Regi-

minis rationem penes Gubernatricem & consilium Status: cui præter Auriacum Principem & Comitem Egmontanum aliosque præerat *Granuellus Cardinalis*, ex cujus arbitrio omnia dependebant, ringentibus reliquis, præsertim in constituendis Episcopis, novisque sectis abolendis, quas reliqui Proceres tolerandas, non extirpandas censuerunt, ideoque Regem persuaserunt, ut Cardinalis removeretur, & Comes Egmontanus Regem in Hispania ad mitiora disponeret. Sed cum Rex eò adduci non posset, sed potius *Concilii Tridentini* decreta in Belgium introduci juberet, Regiæ voluntati plerique omnes cœperunt resistere. Primo omnium Nobilitas conspiravit ad inquisitionem Hispanicam cohibendam, & compromissum circiter quadringenti subscripserunt, quos *Geusios* Comes Parlemontius, qui Gubernatrici adstabat, appellavit, unde nomen *Geusiorum*, id est, mendicorum, uti ajebant, initium sumpsit. Cumque petitionibus illorum locus datus non esset, res in apertam seditionem erupit, tunc templa diripi, imagines & simulacra comminui, à multitudine audacter cœperunt. Tumultum primo Gubernatrix iterum pacavit, sed cum exercitum ex Hispania adventare rumor esset, opifices multi ad finitimas regiones migraverunt, & ipse Auriacus in Germaniam se recepit. Tum *Dux Albanus* adveniens valido cum exercitu, statim initio sui adventus *Egmontanum & Hornanum* Comites custodiæ tradidit, tanquam Majestatis Divinæ Humanæque læsæ reos, à consilio, uti vocant, sanguinario, securi percussit. Sed *Auriacus* ingentem militum manum collegit in Germania, & valido exercitu Brabantiam ingressus, sed copiis dissipatis profligatus est ab Albano, qui postea illustrem Statuam prosperi eventus poni jussit Antverpiæ. Sed illud Belgarum animos graviter exacerbavit, ut Auriacum, Ducem & Gubernatorem sibi adsciscerent, ex quo factum est, ut Albanus domum revocaretur, surrogato ei *Ludovico Requesensio*, qui tandem in obsidione Ziriczea mortuus est.

Multæ successerunt utrimque clades, & invidiosæ fuerunt Auriaci opes, *Matthias* quoque *Archi-Dux Austriæ* in Belgium vocatus ab ipsa Auriaci factione Dux est adscitus, hac tamen conditione, ut ejus Legatus Auriacus foret, nec ipsi, sine Ordinum autoritate de Reipublicæ summa decernere fas esset; Dux etiam Parmensis profligavit Ordinum exercitum, ut Henrici III. Gallorum Regis clientelam implorarent, quo recusante scissi sunt in partes, & aliqui *male contentorum* titulo insigniti, atque administratio *Alexandro Parmensi* à Rege est delata. Exinde secuta est operâ Auriaci *confœderatio Ultrajectensis*, & Auriacus Ordines Belgii eo perpulit, ut obsequium Regi Philippo renuntiarent, qui tamen à Balthasare Gerhardo, natione Burgundo, glande plumbea transverberatus, Delfis exanimatus est in cubiculo, & sic Belgium fœderatum suo orbatum est capite. Inde Ordines Guilielmi Auriaci filio Præfecturam Hollandiæ detulerunt; & postea *fœdus Anglicanum* cum Regina Elisabetha percussum est. Postea *Albertus Archi-Dux Austriæ* Belgii Prorex est designatus, & Societas Indiæ Orientalis erecta, atque *Alberto Isabella Clara* filia Regis Philippi in matrimonium data, cum dote *Burgundiæ & Belgii*, ea lege, ut si nulla ex eo conjugio proles suscepta foret, utraque Regio ad Hispanum rediret. *Mauritius* tamen Neoportum oppugnavit, & prælio cum Alberto commisso Victoriam reportavit. Post Albertus *Ostendam* aggressus est, & per *Ambrosium Spinolam* ad deditionem coegit, ubi defensorum septuaginta millia, Hispanorum in oppugnatione multo major numerus cecidisse memoratur, & post varia bella *induciæ Belgicæ* pactæ sunt. Sequentes autem contentiones *Juliacenses* iterum Hollandiam novis turbis implicuerunt, & exeuntibus induciis, *Spinola Juliacum* cœpit, & Mauritio Auriaco frater Fridericus Henricus successit, eidemque Wilhelmus II. suffectus est, donec *pace* inter Hispanum Belgasque fœderatos *Monasterii* composita *Anno* 1648. Hollandi gens libera, & in quam Hispano nihil juris esset, pronuntiata est. Tum vero Hollandi bello Portugallensi & Anglicano nec non Gallico infestati sunt, post quæ omnia, quid in Pacificationibus sequentibus statutum sit, *Instrumenta Pacis Neomagense* & *Risvvicense demonstrant*, de quibus pauca dicta sunt supra *num.* 17. 18. *& seqq.*

Itaque ex his omnibus patet, quod Circulus Burgundicus complectens 17. Provincias cum Burgundiæ Principatu & Comitatu, olim fuerit potentissimus: Hodie verò septem Provincias cum Drencia ab eo avulsas, nimirum Tetrarchiam Brabantiæ, Trajectensem ad Mosam, Buscoducum, Bredam, Bergam ad Somam, Slusam & alia egregia Flandriæ & Brabantiæ loca *Status Fœderati* teneant, & nunc separatam à Germania Rempublicam instituant, nimium quantum mutato earundem pristino Statu, utpote qui antea tanquam Hispani subditi in Aulis aliorum Regum & Principum vix admissi, nunc pari cum aliis autoritate & consideratione Legatos suos mittant, & Pacis bellique summam cum aliis tractent, mira humanarum actionum metamorphosi; Præterea Rex Galliæ non tantum Principatum Burgundiæ, sed etiam alia plurima loca in Flandria, Artesia, & Luxemburgo, Burgundico Circulo armis Victricibus subtraxit, ut ex Instrumentis Pacis inter Coronas Hispaniæ & Galliæ patet. *Donavverda* porrò immediatè Imperio subjecta fuit, quæ nunc est Civitas Provincialis Bavariæ Ducis, Constantia quoque Imperii Status fuit, quæ superiori Seculo Archi-Ducibus Austriæ cessit. *Irenicus in Colleg. jur. publ. ad Burgoldens. discurs. 6. pag. mihi* 50. *Frisch. in Manual. jur. publ. tit. de Notabil. damnis circa Statum Imperii.*

PRUSSIA.

PRUSSIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

235. *Prussia superior & inferior, Regia & Ducalis. vid. supra n.* 198.
236. *Ordo Teutonicus, & mutatio in Prussia.*
237. *Narratio rei gestæ in Prussia.*
238. *Ordi Teutonici Origo & Progressus.*
239. *Acquisitio Prussiæ & aliarum Provinciarum.*
240. *Electio Marchionis Alberti Brandenburgici, & ejus defectio à Religione Catholica & Ord. Teuton.*
241. *Statuta Recessuum Imp. de Prussia.*
242. *Manutentio Ord. Teutonici.*
243. *Investitura ejus Imperialis in hodiernum diem.*

PRussia sive Borussia à Teutonico Ordine à Saracenis acquisita, seu variis bellis agitata, denique in duas partes divisa est, *Superiorem* & *Inferiorem*, quarum illa *Regis* Poloniæ, hæc *Ordinis Teutonici* fuit, donec Albertus Marchio Brandenburgicus Magister Ordinis Teutonici, deposito Crucigeri habitu, mutataque religione Catholicâ, anno 1525. à *Sigismundo* Poloniæ Rege, Dux Borussiæ creatus, & Ducatum illum, tanquam feudum Polonicum, cum Successoribus obtinuit. *Caspar* Schütz *in Hist. Pruss.* Friedenreichs Pohlnische / Böhmische und Preussische Chronick. *Manifest* der Marggrafen Christian und Albrechten zu Brandenburg wegen der Preussischen Lehen-Sach / *apud Londorp.* Postquam mutationem Ordinis Magister, qui antea Mariæburgi in Borussia residebat, Mergenthemium suam transtulit residendentiam. *Adam Pisezki de Statu seculari C.*16. sed anno 1657. Rex & Respublica Poloniæ Electorem Brandenburgicum, ab omni feudo liberarunt. *Londorp. contin. tom.* 7. *lib.* 7. *C.* 217. *Diar. Europ. contin.* 8. *pag.* 26. & 27. *Burgold. p.* 1. *discurs.* 10. *n. ult.* Pacem Polono-Brandenburgicam refert. *Gastel. de Stat. publ. Europ. cap.* 19. *num.* 153. *verb. Prussia*, & videatur *Ludovicus Morerus in Dictionar. grand. verb. Prusse*, ubi totam rei seriem & pristinos Borussorum mores exhibet, cujus verba hic apponuntur: Teutons: nom des Chevalliers de l Ordre Teutonique, appellè anciennement l ordre de nostre Dame du Mont de Sion; Il fut institue l'an 1191. en faveur de la Nation Allemande, par Henry Roy de Jerusalem, le Patriarche & les autres Princes Chretiens. Voicy quel en fut le sujet. Lorsque l'Empereur Frideric se croisa avec plusieurs Grands Princes, pour rentrer dans la possession de la Terre sainte, dont Salatin Sultan d'Egypte s'Etoit rendu Maitre, an 1187. Un grand nombre de Seigneurs & de Gentils hommes Alemands le suivirent, en qualité de Volontaires, les uns par un sentiment de pieté, les autres par un desir de glorie. Les Alemands se signalerent dans les Grands exploits que fit l Empereur Frederic an. 1189. Apres sa mort, se voyans sans chef, devant Acre, que les Chrestiens assieggoient, ils elurent, Frederic Duc de Soüabe, second fils du defunt Empereur & Henry Duc de Brabant pour Capitaines Generaux de leur Nations; Sous ces chefs ils se distinguerent par de si beaux faits d'armes à la prise d'Acre, & des autres Villes & Places de la compagne, que Henry Roy de Jerusalem proposa de faire en leur faveur un *Ordre de Chevalliers* sous le nom de Saints Georges, parce que tous ces Braves servoient à Cheval. Mais on trouva plus à propos de les mettre sous la protection de la Vierge & de luy donner pour principal lieu, *l Hospice establi* à Jerusalem sur le Mont de Sion, pour les Pelerins, & les pauvres de cette Nation, & dedié à notre Dame. Le Roy, le Patriarche & les autres Princes en dresserent les statuts, sur ceux de l ordre de S. Joan de Jerusalem, & de l'ordre des Templiers, dont ils tirerent ce qu'ils crurent convenir le mieux pour un ordre, qu'ils vouloient aussi rendre Militaire, & Hospitalier tout ensamble. Ces statuts entr'autres articles, portoient, que les Chevaliers, qui seroient recus dans cette Religion Militaire seroient de Race Noble, qu'ils feroient vœu de defendre l'Eglise Chretienne, & la Terre sainte, qu'ils exerceoient l hospitalité envers les Pelerins de leur Nation, & qu'ils se nommeroient Chevalliers de notre Dame du Mont de Sion. Cette Institution fut agrée par l'Empereur Henry VI. & approuvé par le Pape Cœlestin III. qui ordonna, que ces Chevaliers servient vestus d'un habit blanc, sur lequel feroit consué une croix noire de la figure de Celle de l'ordre de S. Joan de Jerusalem: qu'ils porteroient une semblable Croix dans leurs Armoiries, & qu'ils vivroient selon la Regle de S. Augustin. Il leur confirma aussi le don de l'Hospice Allemand du Mont de Sion; pour Titre & lieu principal de leur fondation, & leur accorda les mémes Privileges dont jouissoient les Chevaliers de S. Jean de Jerusalem, par sa Bulle du 22. fevrier 1191. Ce fut en consequence de cette Bulle que le Roy de Jerusalem, avec le Duc de Frederic de Soüabe, en vertu du pouvoir de l'Empereur, fit la creation des premiers Chevaliers de cet ordre, dont le nombre ne fut alors que de guarante; Et en méme temps *Henry de Walpot* Gentil-homme immediat de l'Empire, fut choysi etre *Grand Maitre* de l'ordre. Tous les Princes Chretiens temoignerent beaucoup d'affection à cette Religion militante. L'Empereur luy donna le droit de posseder à perpetuite toutes les terres & les Provinces que les Chevaliers purroient conquerir sur les Infideles: Et Philippe Auguste Roy de France luy fit de grands biens, accordant aussi au Grand Maitre l'hon-

Margin notes: 235 Prussia superior & inferior; & vid. suprà n. 198. — 236 Ordo Teutonicus, & mutatio Prussiâ. — 237 Narratio rei gestæ & Diction. Moreri. — 238 Origo Ordinis Teutonici.

l'honneur, de porter des fleurs de Lys aux quatre extremités de sa Croix. Cet ordre recut son accroissement sous les Grands Maitres *Otton de Kerpen* & Herman Barth, qui succederent l'un apres le autre au Grand Maitre Henry de Walpot: Mais il commenca particulierement à se rendre considerable sous le quatrieme Grand Maitre *Herman de Salza* élu an. 1210. Ce fut luy qui avec ces Chevaliers, sauva des mains des infideles, Jean fils de Henry Roy de Jerusalem, dans une Bataille, que les Chretiens perdirent, contre Conradin Roy de Syrie, en reconnoissance de quoy Jean ajouta à la Croix noire, que le Pape Celestin avoit Ordonné aux Chevaliers de porter sur leur habit blanc, une *Croix potencée d'or*, qui etoit les propres armes du Royaume de Jerusalem. Le Duc *de Moscovie* dans la Pologne fit don à l'ordre Teutonique de toutes les Terres, que les Chevaliers pourroient conquerir dans la Prusse sur les payens, pour les posseder, avec droit de Souveraineté. Ce que le Pape & l'Empereur conformerent. Les Teutons ayant emporté une entiere victoire, chasserent tous les *payens de la Prusse*, & se rendirent

239 Acquisitio Prussiae & aliarum Provinciarum.

peu à peu maitres de la *Livonie*, & de la *Curlande*. Le Grand Maitre, fonda ensuite quatre Evechés dans la Prusse, & cinq en Livonie & en Curlande, faisant battir des villes & des chateaux dans tout ce païs de conquete, lesquels il remplit de Colonies Allemandes. Les Chevaliers Teutons penetrerent apres jusqu'en *Russie*, ou ils établirent de même la Religion Chretienne. L'an. 1255. ils s'emparerent de la *Samogitie*, faisant main basse sous tous ceux qui ne se vouloient pas faire baptiser. Le grand Maitre fit battir en la même armée, dans la Prusse, une grande Ville, qu'il fit nommer à l'honneur du Roy de France, *Königsberg*, c'est à dire Montagne du Roy. Son Successeur fit aussi construire la Ville de *Montreal*. Pendant que l'ordre Teutonique faisoit des progrés considerables vers la Mer Baltique, la Ville d'*Acre* fut prise par le Soudan de Egypte l'an 1291. & les Chevaliers Teutons, qui etoient dans la Syrie, furent obligés de revenir en Allemagne. La Principale maison de l'ordre fut établié à *Marpurg*, Ville de la Hesse, dans le Cercle du Haut Rhin: pais transferée à *Marienbourg* dans la Prusse. L'an 1510. les

240 Electio Magni Magistri Marchionis Alberti Brandeburgici. Ejus defectio à Religione Catholicâ & ab Ordine.

Chevaliers Teutons eluerent pour Grand Maitre, *Albert Marquis de Brandebourg*, fils, de la Soeur de Sigismond Roy de Pologne: Mais le Prince embrassa *l'Heresie de Luther*, & traitta avec le Roy de Pologne, pour se rendre Maitre absolu de la Prusse, à la charge de la tenir relevante de la Couronne de Pologne: Apres cet engagement le Duc se demit du Titre de Grand Maitre, & chassa de la Prusse tous les Chevaliers Teutons. Depuis ce temps la on à appellé ce pais la *Prusse Ducale*. Les Teutons se retirent à *Mergentheim*, autrement *Mariendal* en Franconie, & eluerent Administrateur de la Grande Maitresse de Prusse *Walther de Cronberg*, alors Grand Maitre du même ordre en Allemagne & en Italie. L'an 1679. le Chapitre General de l'ordre tenu à Mariendal, recut Chevalier le *Duc Louis Antoine* de Neubourg, troisieme fils du Duc Philippe Guillaume de Neubourg & le nomma Coadjuteur du Grand Maitre, nommé *Jean Caspar d'Ambringens*

L'ordre Teutonique consiste à present en douze Provinces, sçavoir celle *d'Alsace* & de *Bourgogne*, celle *d'Austriche*, celle de *Coblens*, & celle de *Etsch*; que l'on nomme encore Provinces de la jurisdiction de Prusse: les Provinces de Franconie, de Hesse, de Biessen, de Westphalie, de Lorraine, de Thuringe, de Saxe, & d'Utrecht, qui sont de la Jurisdiction d'Allemagne. Mais les Hollandois sont maitres de tout ce que l'ordre possedoit, dans la Province de Utrecht. Chaque Province à ses Commanderies particulieres, & le plus ancien des Commandeurs y est appellé Commandeur Provinciale. Tous ces Commandeurs sont soumis au Grand Maitre d'Allemagne, comme à leur chef. Les douze Commandeurs Provinciaux estant assemblés, ont Droit d'elire un Grand Maitre à ou un Coadjuteur le Grand Maitre, à sa residence ordinaire à Mariendal en Franconie; Depuis que l'ordre à été chassé de la Prusse, & jouil d'environ vingt mille écus de revenu, la plupart des Commanderies sont possedées par les puines des Princeps & de Grands Seigneurs Allemands sous le nom de Chevaliers Teutoniques. Cet ordre porte d'argent à une croix parée de sable, chargée d'une croix potencée d'or.

In Recessu Imperii *de Anno* 1500. *tit.* 40. 241 Quid in Rec. Imp. de Prussiâ statutum.
& 41. de Prussia habentur sequentia: Von wegen des Hochmeisters auß Preussen ist beschlossen/ ihm eine Schrifft von wegen unser und der Ständ des Reichs an den König in Pohlen zu geben/ der Meinung/ wie Wir und die Stände des Reichs verstanden haben/ daß der König im Fürnehmen seyn soll/ den Hochmeister zu beschwerlichen Eiden und andern/ zu Abbruch dem Heil. Reich zu dringen. So aber der Orden allein auff Teutsche Nation gestifft/ auch niemand anderst/ dann dem Heil. Reich zugehörig/ so seye die Bitt/ solch Fürnehmen abzustellen/ und den Hochmeister bey dem Heil. Reich unbeträngt bleiben zu lassen: Wo aber der **König** seines Fürnehmens nicht abstehen/ und des Fug zu haben vermeint/ daß er dann auff N. Tag/ der ihm benennet werden soll/ **vor Uns und des Heil. Reichs Regiment**/ durch sein vollmächtigten Rath und Bottschafft erscheine/ so wollen Wir und die Ständ des Reichs den Sachen und Partheyen zu gut einen Tag fürnehmen/ die Sache verhören/ und versuchen/ sie gütlich zu vergleichen.

Weiter ist beschlossen/ dieweilen de r Teutsche Orden allein von und auff die Teutschen gestifftet/ und dem Röm. Reich zugehörig seye/ ihn zu handhaben/ auch wiederumb zimlich und gleich/ daß der **Hochmeister in Liffland** mit dem/ das der Orden in **Preussen** und **Liffland** habe/ Uns und das Heil. Reich/ inmassen andere Fürsten des

des Reichs thun / erkennen / und ihre Regalien **empfangen**: Darumb sollen sie ihre treffentliche Bottschafft mit vollmächtigem Gewalt zu dem verordneten Reichs-Regiment gegen Nürnberg schicken / ihre Beschwerung und Sachen fürtragen / auch Uns und das Reich mit Empfahung ihrer Regalien erkennen / und alsdann mit dem verordneten Regiment / Maaß und Form einer Hülff / so ihnen das Reich / wo sie von dem König in Pohln / oder anderen wider Recht benöthiget würden / thun solle / auch daß sie wiederumb dem Reich / wo es angefochten würde / zu Hülff schicken solten / damit jeder Theil wisse / wessen er sich zum andern Trost und Hülff versehen solte. Doch soll das verordnete Reichs-Regiment / so und wann sie den Beschluß dieser Sachen thun wollen / die Churfürsten / auch andere Geistlich- und Weltliche Fürsten des verordneten Regiments zu ihnen erfordern und beschreiben / und die Sache mit ihrem Rath handeln / beschliessen und vollenden.

Et in *Recessu Imperii de anno* 1512. §. 26. disponuntur sequentia: Den **Hochmeister auß Preussen** belangend / ist betracht / nach dem der Handel begehrter Hülff an Uns / und die Stând mercklich groß ist / auch noch nicht wissend / ob der Hochmeister sich als ein Glied zum Reich thun wolle oder nicht / und auch zu dieser Zeit nicht außfündig mag seyn / wie hoch uñ was der Anschlag-Pfenning ertragen mag / daß der und anderer Ursachen halber / diese Sach biß auff nächst-künfftigen Reichstag soll geschoben werden.

242 Nunquam tamen cessavit Ordo Teutonicus omnes curas & labores pro recuperatione Ducatus Prussiæ impendere, uti apparet ex *Investituris* super Ducatu Prussiæ obtentis, ex *titulo* & *insigniis*, ex *voto* & *Sessione in Imperialibus Diætis*, ex Mandatis, Processibus, & declarationibus jam ab Imp. Carolo V. gloriosissimæ Memoriæ decretis, quæ omnia exhibuit Ordo Teutonicus *in tractatu Nominato* Erneuerter Bericht vom Preussischen Abfall / *impresso Moguntiæ anno* 1627. Prout etiam passim in Recessibus Imperii Magistro Ordinis Teutonici titulus attribuitur, *Administrator* **des Hochmeisterthumbs in Preussen.** Atque sessionem & votum immediate post Archi-Episcopos in tali qualitate obtinet. Et literæ Investituræ in hodiernum usque diem declarant, Albertum *Marchionem* Brandenburgicum ab Imperatore Carolo V. & post illius secessum à religione & Ordine, Waltherum de Cronberg, tum Wolffgangum, post ab Imperatore Ferdinando I. & ab Imp. Maximiliano, Georgium in Comitiis Augustanis, publice sub dio, tum Henricũ ab Imp. Rudolpho, tum successivè Joannem Eustachium, Joannem Casparum, Archi-Ducem Leopoldum Wilhelmum, & postea Carolum Josephum, tum Palatinum Ludovicum Antonium, atque modernum Administratorem Palatinum, Frantz Ludwig / de Ducatu Prussiæ investitos esse, & quidem sub tali tenore & forma:

Manutentio Ord. Teutonici.

243 Und haben Wir darumb mit wohlbedachtem Muth / gutem Rath und rechtem Wissen mehrgedachten Teutschmeisters Frantz Ludwigs Lbd. alle und jegliche berührtes Ritter-Ordens Regalien und Lehen in Teutschen und Welschen Landen / und **Preussen** / mit allen und jeglichen Städten / Schlössern / Märcken / Dörffern und Gütern / Mannschafften / Herrschafften / Lehenschafften / Geistlichen und Weltlichen / Bergwercken / Ertzten / Fischereyen / Wasserflüssen / Schifflånden / Bürsten / Wildbahn / Weyden / Zöllen / Wasser-Zöllen / Weg-Geldern / Ungeldern / Straffgeldern / Müntzen / wie vorstehet / Saltzpfannen / hohen und nidern Gerichten / Gerichts-Zwängen / mit allen ihren Rechten / Ehren / Würden und Gerechtigkeiten darzu gehörig / und gemeldter seiner Lbd. Vorfahren Hoch- und Teutschmeister / und der Teutsche Orden die von Alters ingehabt und besessen / nichts außgenommen / die Wir Sr. Lbd. als Römischer Kayser zu verleyhen haben / und mögen / zu Lehen gnädiglich gereichet und verliehen / reichen und verleyhen Sr. Lbd. die auch also von Röm. Kayserl. Majestät Macht und Vollkommenheit / wissentlich / in Krafft dieses Brieffs / was Wir Sr. Lbd. daran von Recht / Billigkeit und Gnad wegen zu verleyhen haben / sollen und mögen / also daß Sr. Lbd. nun für das die von Uns und dem Heil. Reich Lehenweiß inhaben / halten / besitzen / nutzen / niessen und gebrauchen / solle und möge / inmassen wie Sr. Lbd. Vorfahren die Hochmeister in Teutsch- und Welschen Landen das bißhero innen gehabt / gehalten und genossen / und besessen haben / ungefährlich / von allermänniglich unverhindert; Der vorgenannt Unser lieber Vetter und Fürst Frantz Ludwig / Administrator des Hoch- und Teutschmeisterthumbs hat Uns von Sr. Lbd. Gewalthabern und Gesandten gewöhnlich Gelübd und Eyd gethan / Uns als Röm. Kayser von solcher Regalien Weltlichkeit wegen / getreu / gehorsam / und gewärtig zu seyn / vor Sr. Lbd. rechten natürlichen Herrn zu halten / zu dienen / und zu thun / als das ein Hochmeister in Preussen / und Meister in Teutsch- und Welschen Landen / und Unser und des Reichs Fürst einem Römischen Kayser schuldig und pflichtig ist.

Tenor literarum Investituræ.

Und gebieten darauff allen den jenigen / so nach gedachten weyland **Albrechten** / **Marggrafen zu Brandenburg** / etwan Hochmeister des Teutschen Ordens / nachgelassenem Sohn Albrecht Friederich / Marggrafen zu Brandenburg / und an seiner statt **des Landes zu Preussen sich anmassen / daß sie sich gedachten Lands Preussen / und als vorgerührt / unverzüglich entschlagen** / und das vorermeldtem Unserm lieben Vettern und Fürsten / als Administratorn vielbemeldten Ordens **abtretten** / und sonst allen und jeglichen der Landen Preussen Prælaten und Groß-Commenthuren / Marschallen / Land-Commenthuren / Commenthuren und andern Personen solches Ordens / wo die seynd / so allbereit den

gedachten Orden de facto weiß/ so viel an ihnen hingelegt/ und denjenigen / so denselben Orden noch profitiren und darinn verharren/ auch derselben Land Preussen/ Grafen/ Freyherren/ Rittern/ Knechten/ Mannen/ Vogten/ Amptleuten/ Burgermeister/ Rathen / Burgern/ Pflegern/ Gemeinden/ Hindersassen und Unterthanen/ in was Würden / Stand oder Wesen die seynd/ ernstlich und festiglich mit diesem Brieff/ daß sie den vorgenannten Unsern lieben Vettern und Fürsten als Administratorn des Hochmeisterthumbs auff und annehmen / halten/ und Sr. Lbd. in all und jeglicher ihr und ihres Ordens und Land Preussen mit ihren zugehörten Geschäfften und Sachen/ Sr. Lbd. und ihres Ordens Regalien, Lehen-Gericht und Herrlichkeiten berührend/ und in allen andern vorberührten/ als ihren rechten Herrn/ ohne alle Irrung und Widerred unterthänig/ gehorsam/ und gewärtig seyn / und sich darvon/ es seye Huldigung/ Gelübd/ Pflicht/ Eyd/ oder sonst anders/ wie das Namen hat/ nichts verhindern noch irren lassen / dann Wir solches alles und jedes mit wolbedachtem Muth/ rechtem Wissen/ und von Unserer Kayserl. Macht Vollkommenheit / als freventlich/ unbündig und untüchtig/ auffgehebt/ vernichtet/ und sie davon absolvirt haben/ wie Wir dann solches alles/ mit und in Krafft dieses Brieffs auffheben/ vernichten/ und sie davon absolviren/ als lieb ihnen allen und ihrer jedem besonder seye Unser und des Reichs Acht und Ober-Acht zu vermeiden. Contradixit tamen judicatis Rex Poloniæ; & Elector Brandeburgicus cum suis Antecessoribus, jam à 170. annis est in possessione, & regimine.

LOTHARINGIA.

CONTINUATIO SUMMARIORUM.

244. *Membrum Imperii Rom. modò fere liberum.*
245. *Dux Lotharingiæ modernus.*
246. *Ejus feuda Imperialia.*

244 Lotharingia, quomodo nunc membrum Imp. LOtharingia à Lothario Imp. Ludovici Pii filio sic dicta, & antea *Regnum Austrasiæ* quod erat vastissimum, appellata, *Iren. ad Burgold. in discurs. 6. de Regn. Gall.* §. 3. Sed post sub Lothario in Burgundiam & Regnum Arelatense divisa: diu fuit membrum Imperii, *Paurmeister de jurisdict. lib. 1. c. 8. n. 2. Gastelius de jur. publ. c. 19. n. 39.* ubi quamplurimos citat *Londorp. act. publ. continuat. tom. 5. lib. 1. p. 121.* ubi ait: Das Lothringische petitum wird dißfalls für billig erachtet / aber dabey erinnert / daß gleichwol conventio Statuum Imperii (quam Diar. Europ. in append. ferè in fine refert, & *Limn. jur. publ. tom. 5. fol. 413.* & ibidem *Oldenburg. lib. 3. c. 15. n. 2.*) de anno 1542. zu sehen/ nicht vorkommen; Es scheine aber auß dem Lothringischen Schreiben so viel/ daß bey selbigem Hertzogthumb plena & absoluta libertas astruiret werden wolle/ in verbis: Dieweilen nun diß Hauß Lothringen / durch den Anno 1542. den 26. Augusti zu Nürnberg gehaltenen Tag/ das Hertzogthumb Lothringen für Souverain und frey declarirt/ ꝛc. Alii tamen *pro membro Imperii* graviter concludunt, inter quos videri potest *Speidel. in spec. observ. verbo* Lothringen: Et varia videri possunt apud supra *citat. Gastel. dict. loco.* Hodiernus Lotharingiæ Dux est *Leopoldus Josephus*, ex Patre Carolo Leopoldo, Sacræ Cæsareæ Majestatis summo Belli Duce & Eleonora Mariâ Ferdinandi III. Imperatoris filiâ nunc vidua Michaelis Poloniæ Regis. Princeps maximæ exspectationis, ex Parentibus maximis, cum fortes creentur fortibus & bonis, nec imbellem progenerent Aquilæ columbam. Sedes Ducum Lotharingiæ est *Nanceium* ampla & munitissima urbs, caput totius Lotharingiæ, quæ tamen à Rege Galliæ cum reliquis Ditionibus, Urbibus, Arcibus & Pagis Lotharingicis, occupata est, sub variis prætextibus à Gallo quæsitis, quos refert & diluit novissimè *Mercurius German. fol. mihi 814. & Gastel. d. loc.* Certe Dux Lotharingiæ Vasallus est Imperii, ratione Marchionatus *Nomeni*, ratione *Comitatus & Castri Falckenstein*, *Comitatus Planckenberg*, *Pontis-Montis*, *Chari-Montis*, *Castri Hattonis & Advocatiarum Tolleiæ & Rummelsberg*, quæ hodieque ad Imperium spectant, ut ea de facto occupaverit Gallus, sicut & Ducatum Barrensem. Dux Lotharingiæ adhuc hodie ab Imperatore petit investituram de Marchionatu Pontis Montis & de Comitatu Blanckenberg seu Albi montis, Bellisthum & Clari Montis, item de Marchionatu Hattonis Castri, cum omnibus & singulis eorum honoribus, homagiis, gratiis, juribus, libertatibus ac pertinentiis universis, item de Advocatia Civitatis in Tholeia, ac etiam Advocatia Monasterii in Rumelsberg Diœcesis Tholensis, & aliis certis juribus, in dicto Monasterio ei competentibus, item de conductu in terris & in aquis partium suarum ac Villa Yne, cum moneta, quam in jam dicta Villa potest cudi facere, una cum jure, quod ipse Dux prætendit antiquitus ad se spectare, & ad Prædecessores suos spectasse, nempe quod quicunque in terra, inter Rhenum & Mosam duellare voluerit, quod hujusmodi duella coram eo fieri debeant, & non alibi consummari, & quod filii Clericorum, qui in terris suis nascuntur, ad ipsum debeant pertinere. In aliis diversis investituræ literis requirit dominium & arcem Falckenstein prope Donnersberg sitam unà cum jurisdictione, pagis, oppidis, aliisque pertinentiis. Reliquæ Ditiones seculo superiori, Jurisdictioni Imperii exemptæ sunt. Per transactionem Norimbergæ inter Ferdinandum I. Regem Romanorum & Ducem Antonium initam, per quam ratione earundem à processibus & judiciis

245 Dux Lotharingiæ modernus. [margin note beside "Hodiernus Lotharingiæ Dux"]

246 Unde Imperii Vasallus. [margin note beside "chionatus Nomeni"]

judiciis S.R. Imperii libera declarata est Lotharingia, atque Ducatus pro tali habitus, qui ad Corpus Imperii, ut reliqua feuda Regularia, non referatur, sed ad heredes sine reassumptione perpetuò transeat, ita tamen, ut ad solutionem *Collectarum Imperialium* nihilominus teneatur Dux, inita proportione duarum tertiarum ad ratam partem unius Electoris, ut ratione hujus contributionis, nec non pro conservatione Pacis Publicæ in Imperio, item pro salvo conductu, & securitate Jurisdictioni Cæsareæ Majestatis & Imperii omnino subsit Lotharingus. Vid. *Christer. comment. Lothar. c.* 10. *Conring. de fin. Imp. c.* 27.

Defuncto itaque Duce Carolo supremo Belli Duce atque Gubernatore & Capitaneo Archi-Ducatus Oenipontani, quem præmatura morte anno 1690. abreptum Germania usque dolet, Vidua ejus cum Principibus filiis maximam partem Oeniponti, & aliquando in Aula Imperatoria degit, ubi filius ejus natu maximus consortio Serenissimi & Potentissimi Regis Romanorum Josephi dignus habitus est, & natu tertium Episcopum Osnabrugensem & Olomucensem videmus. In *Instrum. Pacis Cæsareo-Gallico* §. 71. de Lotharingia traduntur sequentia: *Restituatur in possessionem Episcopatus Verodunensis Dominus Franciscus Lotharingiæ Dux, tanquam legitimus Episcopus, & eum Episcopatum pacifice administrare, ejusque sicuti & suarum Abbatiarum (salvo Regis & cujuscunq; privati jure) nec non bonorum suorum patrimonialium ubicunq; sitorum juribus, quatenus prædictæ cessioni non repugnant, privilegiis, reditibus & fructibus uti frui permittatur, dummodo prius præstiterit Regi Juramentum fidelitatis, nihilq; moliatur adversus Suæ Majestatis Regniq; commoda*; & §. 106. ubi dicitur: *quod Nominatio Ducis Lotharingiæ Instrumento Pacis Cæsareo-Suecico facta Christianissimo Regi nullum præjudicium debeat afferre.* Sed in tabulis *Pacis Risvvicensis* sequentem in modum est dispositum anno 1697.

Artic. XXVIII.

Cum Dominus Dux Lotharingiæ hoc in bello cum Sacrâ Cæsareâ Majestate conjunctus sit, & præsenti tractatu comprehendi voluerit, restituetur pro se, hæredibus & Successoribus suis in liberam & plenariam possessionem eorum Statuum, locorum & bonorum, quæ patruus ejus Dux Carolus anno 1670. (cum à Christianissimi Regis armis occupata fuerunt) possidebat, exceptis tamen mutationibus, articulis sequentibus explanandis.

Artic. XXIX.

Restituet imprimis Sacra Regia Majestas Christianissima Domino Duci Urbem veterem & novam, Nancei, cum omnibus appertinentiis, cumque tormentis bellicis, quæ in urbe veteri tempore occupationis reperta fuerunt, eâ tamen conditione, ut integris relictis omnibus vallis & propugnaculis urbis veteris, uti & portis urbis novæ, hujus valla & propugnacula, non minus ac omnia utriusque munimenta exteriora, impensis Sacræ Regiæ Majestatis solo plano æquentur, nullo deinceps tempore reparanda, nisi quod Dominus Dux ejusve successores urbem novam simplici & æquali muro absque angulis claudere possint, quandocunque libuerit.

Artic. XXX.

Evacuabit quoque S.R.Maj. Christianissima Castrum Bitsch, cum omnibus appertinentiis, uti & Castrum Humburg, destructis prius munimentis amplius non reparandis, ita tamen, ut ipsis Castris, & quæ illis juncta sunt, oppidis nullum damnum inferatur, sed ea omninò illæsa conserventur.

Artic. XXXI.

Suffragabuntur porrò Domino Duci omnia de unionibus seu reunionibus articulo quarto statuta, ac si hic verbotenus repetita essent, ubicunque factæ seu decretæ fuerint.

Artic. XXXII.

Reservat sibi verò S.R.Maj. Christianissima fortalitium Saarlovis cum dimidia leuca in circuitu, à Commissariis Regiis & Lotharingicis designanda, cumque omni superioritatis & supremi Dominii jure perpetuò possidendum.

Artic. XXXIII.

Urbs quoque & præfectura Longwicensis unà cum suis pertinentiis & dependentiis cum omni superioritate, supremo Dominio & proprietate maneat in perpetuum penes Dominum Regem Christianissimum ejusque heredes & successores, nihilque juris imposterum in iis prætendere possit Dominus Dux ejusque hæredes & successores: sed & in prædictæ urbis & præfecturæ permutationem S.R.M. Christianissima, aliam Domino Duci cedet in uno ex tribus Episcopatibus, ejusdem amplitudinis & valoris præfecturam, de qua bonâ fide inter eosdem Commissarios conveniet; eaque sic cessâ, & in Dominum Ducem à Rege Christianissimo translata, tamen ipse Dux, quam ipsius hæredes, & successores fruentur in perpetuum cum omnimodis superioritatis, supremi Dominii & proprietatis juribus.

Artic. XXXIV.

Pateat semper Regio militi ad loca limitanea pergenti aut inde redeunti, sine obstaculo aut impedimento, transitus innoxius per ditionem Domini Ducis, prævia tamen semper notificatione tempestivâ, & ut transiens miles non evagetur, nec diverticula quærat, sed viâ ordinariâ, & brevissimâ utatur, & iter absque mora debitè acceleret; nullam vim nullumque damnum locis vel subditis Ducis inferat, annonamque ac alia necessaria à Commissariis Lotharingicis subministranda paratâ pecuniâ solvat; abolitis vicissim & in potestatem Domini Ducis sine exceptione plenè redeuntibus viis & locis, quæ S.R.M. Christianissimæ per pacem Neomagensem reservata fuerunt.

Artic. XXXV.

Beneficia Ecclesiastica usque ad diem præsentis Tractatus à Rege Christianissimo collata penes modernos possessores, qui ea à S. R. Maj. consecuti sunt, quieta relinquantur.

Artic.

Artic. XXXVI.

Sancitum præterea fuit, ut omnes processus, sententiæ atque Decreta lata per consilium, judices aut alios Regiæ Majestatis Christianissimæ officiales in controversiis & actionibus ad finem perductis, tam inter subditos Ducatûs Lotharingiæ & Barri, quam alios, tempore, quo Rex Christianissimus hosce status possedit, locum habeant, atque plenum integrumque suum sortiantur effectum, non secus ac si S. R. Maj. eorum possessor mansisset, neque dictas sententias & decreta in dubium vocare, annullare, aut executionem illorum retardare aut impedire integrum erit. Partibus quidem licitum erit juxta Ordinem & Dispositionem legum atque constitutionum confugere ad revisionem actorum, interim tamen sententiæ suo in robore & vigore maneant.

Artic. XXXVII.

Restituentur mox à ratihabita Pace Domino Duci Archiva, & documenta literaria, quæ in Gazophylacio Nanceano & Barrensi, atque in utraque Camera computorum sive alibi locorum habeantur & ablata fuerunt.

Artic. XXXVIII.

Poterit statim à ratihabita pace Dominus Dux in Ducatus Lotharingiæ & Barri Commissarios mittere, qui, rebus illius attentant, justitiam administrent, Teloniorum, Salinarum, aliorumque jurium curam gerant, cæteraque agant, quæ ad Regimen à Domino Duce eodem tempore plenè suscipiendum pertinere queant.

Artic. XXXIX.

Ratione vectigalium seu teloniorum, eorumve immunitatis in vectura salis & lignorum sive terrâ sive per flumina, servetur status seu consuetudo anni 1670. nullâ innovatione permissâ.

Artic. XL.

Maneat antiquus usus & libertas Commerciorum inter Lotharingiam & Ditionem Metensem, Tullensem, & Verodunensem, mutuoque utriusque partis beneficio imposterum exactè servetur.

Artic. XLI.

Serventur similiter in pristino suo vigore & robore concordata illæsa inter Christianissimos Reges & Duces Lotharingiæ inita.

Artic. XLII.

Domino Duci, ejusque fratribus post restitutionem integrum erit, jus, quod sibi in diversis causis competere asserunt, viâ ordinariâ prosequi, non obstantibus sententiis, quæ ipsis absentibus & non auditis, latæ dici possunt.

Artic. XLIII.

In iis, quæ hic aliter expresse conventa non sunt, observentur quoque ratione Domini Ducis ejusque ditionum & subditorum ea, quæ hoc tractatu, maximè, §. *restituentur utriusq; partis Vasallis &c.* §. *simul atque Instrumentum Pacis, &c.* & §. *Et ut ad subditos, &c.* cauta sunt, ac si hic speciatim enuntiata essent.

Genealogiam Ducum Lotharingiæ exhibet novissimè *Wilhelm Schovvart* ubi §. 4. ait, de Duce *Carolo Leopoldo*, quod vixerit in deliciis Imperatoris, & Generalissimus Cæsarei exercitus audierit. Princeps inter Heroes nostri Seculi præ cæteris numerandus, qui tam in Bello Turcico quam Gallico, novis quotidie factis, qualia vix ulla ætas vidit, nunquam intermorituram gloriam sibi paravit. Et licet magna spe duceretur recuperandi aliquando avitas Provincias, improviso tamen obiit Optimus Princeps. 18. April. 1690. **Georg** Lohmeier **in seiner Stamm-Tafel der Europæischen Reiche und Fürstenthumb**/ *tab.* 91. refert sequentia: Carolus Leopoldus/ Hertzog zu Lothringen widerspricht dem von seinem Vettern Carolo gethanen Verkauff des Hertzogthumbs / und verwirfft alle Frantzösische Offerten/ als die Verheyrathung mit der Princessin von Nemours, die Einraumung des Hertzogthumbs Barry / und Auffnehmung in die Zahl der Printzen vom Geblüt. Kommt in Vorschlag zur Pohlnischen Cron Anno 1669. Erweiset seine Tapfferkeit am Rhein Anno 1673. 1674. Verwirfft den ihm nachtheiligen Frieden zu Nimwegen Anno 1679. commandirt die Kayserl. Armee beym Entsatz der Stadt Wien/ Anno 1683. Jagt die Türcken von Gran/ Anno 1685. Hilfft zur Eroberung Ofen/ An. 1686. Belgrad/ 1688. Ziehet Anno 1689. wider das friedbrüchische Franckreich zu Feld / erobert Mayntz wiederumb/ und Bonn/ stirbt aber nicht lang hernach sehr unzeitlich / den 18. April / Anno 1690. Encomium Ducis Caroli Leopoldi.

De Circulo Burgundico facta est supra mentio. Iste comprehendit Ducatum & territoria Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgi, Luzelburgi, Geldriæ, Flandriæ, Artesiæ, Hannoviæ, Zelandiæ, Namurci, Zutphaniæ, Hollandiæ, Frisiæ, Ultrajecti, Transysulaniæ, Gröningæ, Fascomontis, Daelhemii, Salinarum, Mechliniæ, &c. Hodie tamen Circulus iste à Gallis & Batavis est attenuatus. *Conring. de fin. Imp. cap.* 12. & 13. Quomodo Burgundia pervenerit ad Hispanos, postea cum Regno Arelatensi ad Germanos, vid. *Gastel. cum alleg. cap.* 19. *num.* 31. Burgundia verò, licet feudum Imperii, in plerisque tamen exempta judicatur. *Munster. lib.* 5. *tit.* 58. *n.* 2. imò præter securitatem publicam & contributionem Imperio non addicta *Blum. proc. Cam. noviss. lib.* 47. *tab.* 3. *pag.* 353. *Gail. de PP. lib.* 1. *c.* 11. *n.* 6. Si verò *contribuere* nolit, vel delinquat, & *frangat pacem*, in Camera Imperiali proceditur per Fiscalem. Imo contradictam fuisse Burgundiæ libertatem à Statibus Imperii, refert *Speidel. verb.* Burgund/ & vid. plura apud *Gastel. verb. Burgundia & verb. Brabantia.*

HELVE-

HELVETIA.

CONTINVATIO SVMMARIORVM.

247. *Origo Helvetorum sive Suicerorum unde ita appellati, & quare liberi?*
248. *Helvetorum libertas ex Instrumento Pacis.*
249. *Helvetorum parva initia semper augmentata.*
250. *Rarum libertatis initium.*
251. 13. *Helvetorum Pagi seu Cantones.*
252. *Quinam ex his Catholici, quinam Reformati.*
253. *Helvetorum Regimen.*
254. *Proventus Helvetorum.*
255. *Helvetorum politica.*
256. *Terræ natura.*
257. *Nationis ingenium.*
258. *Repetitus discursus de exemptionis materia.*
259. *Quid proprie sit exemptio.*
260. *Exemptionis incommoda.*
261. *Media illa avertendi & corrigendi.*
262. *Votum Autoris.*

247 Origo Helvetorum sive Suitiorum. HElvetia & Helveti, vulgò Schweitz und Schweitzer / à *Vitis*, Saxoniæ populis, quos perduellionis reos Carolus M. in Alpes trajecit, ita referente *Joach. Vagetio fol.* 154. originem ducunt, vel à *Suecis*, qui Sigiberti Regis tempore eò migrarant, sive aquarum eluvio, sive augescente incolarum numero expulsi, aut à *Suitio* pago denominationem acceperunt, atque post coitionem suam, exterminata nobilitate, se suaque in libertatem vindicarunt facto auspicio ab arce *Sarna*, quam memorabili stratagemate occuparant. Unde etiam olim Helveti liberi, die freye Schweitzer / dicti fuerunt, à Judicio Aulico, Camerali & Rotwilensi exempti, nec non ab omnibus realibus Imperii oneribus immunes. Proinde cum aliquando crebrioribus mandatis ad Cameræ Judicium vocarentur, miserunt Legatos Spiram, qui admissi in publicum Senatorum consessum, Rusticis & planè contumeliosis verbis Camerales allocuti sunt: *Domini Confœderati Helvetii vos vicinos suos salvere jubent, mirantur verò quod tam crebris citationibus vestris placuerit vobis, diu eos vexavisse: orant & hortantur, ne amplius eos exagitetis,* (geheyen.) Et quamvis *Limn. de jur. publ. lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 53. existimet, quod Helveti adhuc constitutione fractæ pacis publicæ contineantur, pacemque Imperii publicè violantes, in Camera accusari possint, quodque contra omnes Imperii hostes exteros suppetias ferre obstricti sint, Imperatoremque ut Superiorem agnoscant, sicut propriam. Helvetiorum confessionem adducit *Goldast.* in Reichs-Handlungen/ *pag.* 101. in Epistola quadam ad Electorem Moguntinum anno 1519. missa; Tamen hodiè se exemptos asserunt, & novissimè libertatis suæ fundamentum habent in *Instrum. Cæsar Gallico* §. 61. ubi

248 Helvetiorum libertas ex Instrum. Pacis An. 1648. sequentia disponuntur: *Cum item Cæsar. Majest. ad querelas nomine Civitatis Basileensis, & universæ Helvetiæ coram ipsius Plenipotentiariis ad præsentes congressus deputatis propositas, super nonnullis processibus & mandatis executivis à Camera Imp. contra dictam Civitatem aliosq; Helvetiorum unitos Cantones, eorumq; Cives & subditos emanatis, requisita Ordinum Imperii sententia & consilio, singulari decreto die 14. mensis Maij Anno proximè præterito declaraverit, prædictam Civitatem Basileam, cæterosq; Helvetiorum Cantones in possessione vel quasi plena libertatis & exemptionis ab Imperio esse, ac nullatenus ejusdem Imperii Dicasteriis & Judiciis subjectos: placuit hoc idem publicæ huic Pacificationis conventioni inserere, ratumq; & firmum manere, atque idcirco ejusmodi processus, una cum arrestis eorum occasione quandocunq; decretis prorsus cassos & irritos esse debere:* ut jam de libertate eorum nullum amplius sit dubium, nec etiam lateat, quod antehac Germanorum Imperio fuerint subjecti.

Parva primò fuerunt initia, cum *Urii* nimirum, *Suitii*, & *Undervvaldii*, exiguæ sane Civitates die drey Waldstädte / antiqua libertate & immunitatibus ipsis à *Ludovico Pio Imp.* concessis, gauderent, sic tamen ut præfectus (ein Reichs-Vogt) ab Imperatore datus, judicio rerum capitalium præesset; Cum verò Præfecti & Nobilitas insolenter se efferrent, & populum injuriis & vexationibus exercere inciperent, res ad arma deducta, & Nobilitas è finibus ejecta est; unde Helvetios in humanis & atrocibus mediis multa acquisivisse, scribit *Felix Fabr. in Histor. Sueviæ lib.* 1. *cap.* 13. in fine, ubi eos flagellum Principum & Nobilium vocat, addens: *Suizeros ipsos mirari de suo profectu & fortuna, quod Legati Regum & diversorum Principum eorum confœderati fieri desiderarent, & quærerent auxilia rusticellorum ignobilium, rudium & indoctorum;* Qui tamen ab aliis populis ac Principibus in sociorum numerum sunt recepti, prout latè demonstrat *Jos. Simler. in tract. singular. de Rep. Helveta lib.* 1. *per tot.* & res ab Helvetiis pro libertate sua in bellis cum Domo Austriacâ, Gallis, & aliis gestis recenset *Zuer. Boxhorn. in histor. universal. fol.* 810. Itaque Helvetii paulatim in libertatem, qua nunc fruuntur, se asseruerunt. Id autem accidit hoc pacto: Erat apud *Suitios* & *Urios* judex quidam in oppido Altorff (quia Imperatores per judices, Landvögt / has regiones regebant,) qui ex mera superbia & petulantia, in loco publico, prælongæ perticæ pileum suum juxta viam imposuit, præcipiens, ut ipsi à quolibet prætereunte honor exhibeatur: huic superbo ausui cum se *Wilhelmus Tellius*, Helvetiorum Brutus, opponeret, vileque obsequium recusaret, dicendo: Es wäre unbillich / daß der Mensch / eine vernünfftige / und nach Gottes Ebenbild erschaffene Creatur / einen unvernünfftigen Filtzhut verehren solte: judex illum accersens, cum eo propterea expostulavit,

249 Helvetiorum parva initia semper augmentata.

250 Rarum libertatis initium recensetur, & historia decantata.

P

stulavit, & excandescens illi hanc pœnam imposuit, ut capiti filii pomum impositum sagitta peteret. Pater itaque, affectum paternum premens, sumptis duabus sagittis, altera, illæso puero, pomum feriit, & hoc feliciter peracto, quæsitus à Judice, quid altera sagitta fuisset facturus? Ego, respondit, si forte filium trajecissem, alterâ hac pectus tuum transverberare voluissem. His auditis præfectus irâ fremens, illum navigio imponi jussit, gravius supplicium de eo sumpturus: sed *Wilhelmus*, viarum peritus, evasit è custodiâ, ad popularesque perveniens, libertatis desiderio ita eorum animos accendit, ut *Urii*, *Suitii*, & *Undervvaldii* suorum judicum sevum excuterent jugum, fœdusque, quod hodiedum ab illis servatur, sancirent; unde Rhytmi in Bernensi armamentario inscripti leguntur:

Da Demut weynt/und Hochmut lacht/
Da war der Schweitzer Bund gemacht.

Irenic. in Burgold. p. 2. fol. 236. Zuer. Boxhorn. in Hist. universal. f. 810. seqq. & f. 1067. & seqq. Itaque conventâ die Præfecti omnes expulsi sunt, & pagi in societatem coierunt, quos hodiè *Cantones* vocant; Ut primùm *Suitii*, *Urii*, *Undervvaldii* hujus Reipublicæ fundamenta jecerunt, qui se ex post Suitios; seu Eydgenossene/ appellarunt. Hisce tribus pagis etiam anno 1332. *Lucerna*, anno 1351. *Tiguris*, libera Imperii Germanici Civitas, ita *Berna* & *Tugium* anno 1351. sese adjunxerunt. *Helveti* indè multis bellis impliciti. *Ludovicum XI.* Galliarum Regem anno 1444. ingenti clade affecerunt. *Carolum* Burgundiæ Ducem, primum ad *Gransonium*, deinde ad *Moretum*, ubi Burgundorum ad 100. millia numerabantur. Postremum ad *Nanceium* Lotharingiæ, magna hostium ubique strage edita, vicerunt, & profligarunt. Tot tantæque victoriæ insignem Helvetis gloriam peperere. Anno 1481. *Friburgum* & *Solodurnum*, anno 1501. *Basilea* & *Schaffhusa*, ac postremò *Abbatiscella*, cum reliquis fœderatorum pagis, coaluerunt.

251 Tredecim Helvetiorum pagi seu Cantones conjuncti.

Itaque ex rebus publicis omninò tredecim universum Helvetiorum systema, seu societas conflata est, eas ipsi pagos (vulgò Oerter) Itali & Galli *Cantones* appellant. Sunt & alii cum Helvetis fœdere juncti, *Abbas* scilicet *S. Galli*, cum ipsâ Civitate ejusdem Nominis, *Rhæti*, *Vallenses*, item *Rotvila*, *Mülhusinm*, *Bienna*, *Geneva*, & *Neocomum* ad lacum positum;

Auctâ sic quotidie Helvetorum potentiâ, tamen non sine omni periculo fuerunt; Nam *Maximilianus I.* Imperator, fœderatos Sueviæ ad bellum illis inferendum incitavit, anno 1499. spe fretus fore, ut eos hac ratione in ordinem redigerent; verum cum Helvetis in omnibus ferè præliis secunda esset fortuna, ad ultimum ab armis utrimque discessum est. Cum Gallis non semel, magna & horrenda utrimque cæde facta, pugnatum est, ita ut Galli eorum amicitiam ingenti pecuniæ summâ redemerint.

Cum itaque indies eorum augeretur societas, & fortuna secunda plerumque eis faveret, paulatim à cæteris seorsim consilia capi cœperunt, cessaruntque *Comitia Germaniæ obire*. Itaque Pacificatione Monasteriensi *Anno* 1648. ut suprà dictum, constitutum est, ut Helvetorum gens libera posthac & à Germanorum Imperio in perpetuum exempta censeretur.

252 Quinam ex illis Catholici, qui Reformati.

Inter Helvetiæ Pagos sive Cantones *Lucern*, *Friburg*, *Solothurn*, *Zug*, *Ury*, *Undervvalden*, *Suitz*, *Glaris*, & *Appenzell* Catholicam religionem profitentur; reliqui Reformatæ religioni addicti sunt, velut Zürich/ Bern/ Basel & Schafhausen/ inter quos Pagus Bernensis dicitur esse potentissimus, qui ingruente vi externa, accenso in proximo ad Bernam monte, igne, intra spatium 24. horarum 40000. hominum colligere potest; unde apud Bernenses proverbio circumfertur; *Berna & Bernenses tantum possunt quantum Mediolanum & Mediolanenses.*

Bernensium potentia.

253 Helvetiorum Regimen.

Quod Helvetiorum regimen politicum attinet, sciendum est, singulos Pagos singulas constituere Respublicas: De qua re ita *Jos. Simler. lib. 2. de Repub. Helvet.* ait: *ut olim Romanorum & Carthaginensium amplissimæ Respublicæ, & nostra ætate Veneta, mixtæ nominari possunt, quod aliqua sui parte Regiam potestatem, alia optimatum imperium exprimerent, & populum quoque non prorsus à gubernaculis removerent; sic Helvetiorum Respublica ex Optimatum & populi Imperio mixta est. Etenim ex his populis, quibus tota Civitas* (rectius Societas) *constat, quidam mere Democratico imperio utuntur, ubi totius plebis consilio fere omnia aguntur, veluti in his pagis, qui nullâ habent oppida: ut sunt Urii, Suitii, Undervvaldii, Glaronenses & Abbatiscellani; & par ratio est Tugianorum, quamvis hi oppidum habeant: Alii ab Optimatibus reguntur, ut omnes Urbes Helvetiæ, Tigurum, Berna, Lucerna, Basilea, Friburgum, Solodurum, Schaphusum: Sed cum potestas summa penes populum sit, à quo Magistratus eliguntur, mixtæ sunt Respublicæ, & aliæ magis Aristocraticæ, aliæ plus populares existunt.* Quando de bono publico communis fœderis consultatio instituenda, Consilium Generale (Landtag) *Badenæ* instituitur. Jus convocandi tale Concilium, proponendi & dirigendi possident Domini de Zurich. Singulis annis, plerumque mense Junio, talia Comitia instituuntur, in quibus de magni momenti negotiis belli ac pacis agitur, ibique Prætores rationem administrationis Concilio reddunt, Decreta insuper communia conduntur ac publicantur, eòque extremæ provocationes diriguntur. *Legati* verò, qui in publicis conventibus in commune Reip. Helveticæ consulunt, in causis majoris momenti, non habent liberam decernendi potestatem, sed omnia ex mandato populi agunt, & ad eum de singulis referre coguntur.

254 Proventus Helvetorum.

De *proventibus* Helvetorum eorumque cum Gallis, ac aliis Principibus fœderibus, singulariter agit *Caspar. Klock. in tract. de ærar. lib. 1. cap. 15.* ubi *n. 7.* ait: Serum, caseus, butyrum, aliaque lactaria tanta fiunt copia, ut non tantum Helvetia iis rebus expleatur, sed finitimæ

finitimæ quoque nationes: Transvehuntur nempe in Sueviam ultra *Juram Montem*, in Italiam, multaque alia loca, atque tam ingens inde redit pecunia, ut vix credi possit. Ex viginti vaccis fructus est annuus 100. Coronatorum, præter omnem sumptum, quem in familiam, famulos, famulasque distribuunt. Hinc est, quod tantus populus in tam angusto Circulo enutritur, & pauci mendicant; Non adsunt illis lautitiæ Italorum & Gallorum, quamvis & hæc quibusdam in locis non desint: *Speidel. in Speculo observ. Jurisd. Histor. verbo* Schweitzer. At illa Patriæ terræ munera, Lac, Butyrum, & mel liberaliter largiuntur. De cætero observant monitum Nicolai vom Stein: Sie solten den Zaun nicht zu weit machen/ damit sie desto näher und enger vereiniget beysammen/ und in Fried und Ruhe bey ihrer sauer erworbenen Freyheit bleiben mögen. Adeo tutissima sunt, quæ mediocria; Et quando tuendorum quam promovendorum finium sunt cupidi, non tam suis montibus, quam votorum modo, circumscripti; Colentes præterea cum vicinis amicitiam; Maximè videntur stetisse Helveti in his bellis à Gallorum partibus, quibus tamen periculosi vicini potentia debebat esse suspecta, præsertim postquam munimenta *Castri Huningiaci* (Hünningen) nimium protendere Galli, & socia Civitas *Argentina* occupata est, cum Vicino Ducatu Mompelgardico, & Comitatu Burgundiæ, oppressoque Ducatu Sabaudiæ, cum Vicina parte Pedemontii, ex quo ipsis annona intercludi potuisset, ipsi tamen auxiliaribus Copiis transitum in Pedemontium ægre concesserint. Sed ratione Hünningen prospectum in *Pace Risvvicensi* §. 23.

255 Helvetorum Politica.

256 Terræ natura. Terræ in Helvetia non eadem ubique facies ac natura est. Nam in iis Regionibus, quæ montibus attolluntur, præter pascuos agros, parum aut nihil ad vitæ usum reperias. In convallibus autem, & locis in planitiem porrectis, satis magnus vini & fructuum proventus est. Cœterùm Helveti altissimis & præruptis montibus, tanquam claustris quibusdam circumsepti, hostem aut suis finibus arcere penitùs, aut submovere subeuntem facile possunt.

257 Nationis ingenium. Helveti antiqua fide & virtute viri sunt, in promissis servandis religiosissimi; Ingenio verò plerumque sunt simplici & aperto, coque calliditatis ac fraudis omnis experte. Acer ac præsens animus, ut est impatiens injuriæ, ita ad pugnam ac vindictam promptus. Fides animique magnitudo, ac corporis proceritas juxta ac robur, gentem usque adeò nobilitarunt, ut non alios seu in satellitium, seu in cohortem prætoriam, Reges aut Principes adsciscere malint. Vires Reip. & robur ingenti virorum fortissimorum multitudine nituntur. Bernates, quorum latissimè patet imperium, intra triduum 300. millia conscribi à se, & in aciem educi posse gloriantur; Equidem nisi tum, cum maxima bellica laude florerent. Nihilominus hujus Reipublicæ forma ad res magnas

In quo emineat & in quo itidem deficiat.

moliendas haudquaquam idonea; singuli quippe pagi populari potissimû imperio reguntur, & penes Tribunos summa Reip. potestas est: ibi ut quisque est stultissimus, ita suam sententiam pertinacissimè tuetur, & aliorum consilia maximè suspecta habet. Ab Helvetis, modo non ultrò lacessas, non solum nihil cuiquam metuendum est, verum etiam auxiliorum eorum promptitudo, si opus est, redimi pecuniâ potest.

His omnibus de exemptionis materiâ adjungo Cæsaris Justiniani Constitutionem in *lib. 1. in princip. C. de Just. Cod. confirm.* cujus hæc verba: *Summa Reipublicæ tuitio, stirpe duarum rerum, armorum & lege veniens vimq; suam exinde muniens felix Romanorum genus omnibus anteponi Nationibus, omnibusq; gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet.* Quiescere enim citius Victrix Aquila non potuit, quin armis aut armorum terrore percelleret, quantum ad Orientem est, & quantum Occidens respicit, & quantum ex utrisque lateribus est, *Novell. 9. in præfat. Novell. 26. cap. 2.* ut hinc Imperator totius Orbis Dominus & Arbiter diceretur, *L. deprecatio ff. ad Leg. Rhod. L. 4. Cod. de quadrien. præscript.* Fatiscere tamen cœpit Majestas, cum ab Aquilâ divisâ nobilia sæpe membra avulsa sunt, & Sedes Imperatoria Byzantium translata est, quo tempore *Aquila Biceps* facta perhibetur, cum Constantinus Magnus Imperium inter filios dispertiretur, & disparatis Provinciis vires dispersæ sunt, faciliorque ruinæ via præstructa. Italiam Romanus Pontifex sibi vindicavit, donationis prætextu, *Cap. Constantinus dist. 96. Martha de jurisd. part. 1. cap. 30. & 31.* Hispaniam invaserunt Gothi contra Romanos. Galliam Caroli Nepotes retinuere. Britannia à Claudio primum Imperio juncta, tandem Gallorum Regis metu Innocentio III. tributaria facta. Dania, Norwegia, Reliquaque Septentrionis Regna progressu temporis ab Imperio diverterunt. Polonia tacite Imperio repudium misit. Neapolis & Sicilia similiter Imperio adempta, cum ultimus Suevorum Conradinus innoxiam cervicem infando scelere Carnifici porrigeret. Quæ & alia ex Historicis recenset *Zacharias Vieto de caus. Exempt. Imperii.* Sed subsecutis temporibus alii quoque status sunt exempti.

258 Repetitur discursus de exemptionis materiâ.

Atque exemptio nihil aliud est, quam Vindicatio Status ab immediata Imperii subjectione, veluti si Princeps Imperii, Dux, vel Marchio Comitem, Baronem, Abbatem, Civitatem Imperialem suum Landsassium, suamque Civitatem Provincialem esse asserit, eamque sibi subjicit, wann ein Stand des Reichs den andern auß des Reichs Anlagen und Matricul außziehet / und ihn auff den Reichstägen vertritt / *R. J. de anno* 1541. §. doch sollen die. *R. J. de anno* 1548. §. als auch durch *& seqq.* deplorat id Imperator in *R. J. anno* 1570. §. als wir deme weiters / in verbis: Die Exemptiones werden gar zu gemein / damit dem Heil. Reich an seinen Gliedern / Session, Stimm / Vermögen

259 Quid sit exemptio.

und

und Hülff grosse Zerrüttung und Abgang
260 Exemptionis incommoda. erfolgen thue/ quia per Exemptiones Imperium discerpitur, magno suffragiorum & subsidiorum, virorum & virium damno ac peste, quia impossibile est, ut sacris Tributis, velut nervis non illatis, Respublica conservetur. Hinc *Justinianus in præfat. Novell.* 43. lædi ait Rempublicam Exemptionum multitudine, ut paucissimi existant, qui publica munia sustineant & agnoscant. Hanc paucitatem Cæsarea propositio *Anno* 1613. 13. *Augusti* §. zum vierdten / declaravit, daß *Anno* 1521. in Wormbs/ zu dem Römerzug angeschlagenen 4000. zu Roß / und 20000. zu Fuß nicht der halbe Theil der Zeit von den Ständen des Reichs richtig vertretten worden. Hinc in Comitiis semper tractatur de Restauratione Matriculæ, wie die Reichs-Matricul wiederumb an seinen entzogenen Gliedern/ Land und Leut ergäntzet/ und also die gemeine obligende Bürden desto mehr erleichtert werden möchten/ R.A. *anno* 1541. §. und wiewol ihr. D. A. *anno* 71. §. und wiewol. R.A. *anno* 70. §. als wir dann R.A. *anno* 71. §. weiters. *anno* 76. §. solchem nach. *anno* 82. §. 3. 51. 52. 56. *anno*
261 Media corrigendi. 94. §. demnach wir auch. Rationem Justinianus adfert in *præfat. Nov.* 38. *l.* 1. *C. de immun. nem. concedend.* quod in multitudinem dividitur onus insensibile propemodum facit, iis qui sustinent: quando autem per partes quidem se ceperunt albo eximere, & occasiones quærere, quomodo liberi efficerentur, hinc privata aucta, publica imminuta, resque denique plena defectibus, plena injustitia effecta est. Media Provincias Exemptas recuperandi proposita sunt in *Recessu Imperii anno* 1641. §. damit nun diesen. *anno* 1648. §. als auch durch/ *anno* 1676. §. darumb setzen/ *anno* 1682. §. 53. & 54. ut nimirum quidam quæsitores, sacramento soluti, in Conventibus Provincialibus sedulò discutiant, quænam sint istæ seculorum nube obliteratæ Provinciæ, ubi sitæ, & in cujus potestatem relapsæ. Tum porrò ut repertæ aut vindicentur, & secundum veteris census fidem in sua jura retrahantur juxta textum aureum in *L. final. Cod. ne rer. Domin.* aut cum onere eximenti adjudicentur, R. A. *anno* 1666. §. wir setzen/ ordnen und wollen/ *anno* 1648. §. und als durch. *anno* 1667. §. es sollen auch. *anno* 1670. §. auff daß auch. *anno* 1676. §. wann auch in dieser. Et merito, si enim exempti censum minui vellent, eximentes augeri nollent, quo res reditura esset, ubi certum Imperii detrimentum, incrementum aliunde nullum speraretur? R.A. *anno* 1670. §. als wir dann / & nervosè hoc pertractat *Joan. Papon. lib.* 5. *arrest. tit.* 11. *arrest.* 10. hoc vero peracto moderatio ex æquo & bono, juxta arbitrium boni viri permissa & promissa est, R. A. *anno* 1524. §. item wiewohl. *Anno* 1541. §. nachdem wir auff dem/ *anno* 44. §. aber den Ständen *anno* 48. §. dieweil aber / & §. wann dann die *anno* 70. §. als wir dann/ *anno* 76. §. zum dritten & *seqq.* æquitas nimirum jubet, ut diminuto territorio diminuantur exactiones, & contra, R.A. *anno* 41. wiewol ihr Bitt/ *Mynsing.* 3. *observ.* 34. *Gail.* 1. *observ.* 21. *n.* 14. & 18. Quemadmodum enim in provinciali Collectatione omnia disponuntur pro modo facultatum, ad æs & libram; ita quoque in publicis Contributionibus proportione Geometrica nihil justius esse potest. Idcirco hanc ob causam sollicitè Cæsar vetuit, ne quis ultra fas publicis tabulis census gravetur, R.A. *anno* 48. §. dieweil aber/ neve ejusdem rei causa bis concutiatur, R.A. *anno* 48. §. wann auch ein / & *anno* 41. §. und nachdem etliche/ ut autem gangræna Exemptionis non latius serperet, præscriptum est, ut contra eum qui se eximere vult, in *Camera Mandato S C.* de non submittendo extraneo territorio ac persistendo in obedientia Imperii decernantur. R.A. *anno* 1512. §. nemlich welcher Stand. *Gilman. tom.* 3. *fol.* 200. §. 6. & 7. *Scipio lib.* 3. *decis. Rot. Spir.* 33. & *decis.* 139. *Tilman. de Benignis Pentecost.* 2. *observ.* 27. Denique Imperator jam *in R. J. anno* 1570. §. als wir dann weiters / & *anno* 1548. §. dieweil auch etliche/ conquestus est, daß das Heil. Reich an seinen Gliedern nicht allein von frembden Potentaten mercklich geschwächet/ sondern daß sich auch etliche selbst davon absondern/ viel Prælaturen/ Graf- und Herrschafften/ auch Fürstenthumben/ durch allerley Mittel davon entwendet/ zertheilet/ und dermassen zertrennet/ daß man ihrer Anschläg nicht habig seyn kan / ja auch gantz auß der Matricul verlohren werden. R. A. *anno* 1570. §. als wir dann weiters & *anno* 1548. §. dieweil auch etliche. Cum plerumque Status potentiores reliquos deglutire studeant, exemplo Philippi Macedonis, qui veluti specula omnium libertati insidians, Civitatum contentiones alendo, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoresque Regiam subire servitutem coëgit *Justin. lib.* 1. *Histor. in Princip.* Proinde in *L. illicitas* §. 2. §. *de offic. præsidis l.* 9. §. 5. *ff. de offic. Proconsulis,* prudenter constitutum, ne potentiores reliquos injuria afficiant aut opprimant, & Imperator summis dicasteriis mandavit, ut Status inferiores in possessione libertatis descendant, & spreta subjectionis exceptione, pro libertate audacter pronuntient, *Gilman. tom.* 3. *verb. Nobil.* §. der Fränckischen.

Causæ Exemptionis præcipue possunt reduci ad Principum mortalitatem, merita publica, & præscriptionis vetustatem, quæsitis inde coloribus.

Ut Imperator noster Augustissimus Leo- 262 Votum Autoris.
poldus verè sit Augustus, & veteris Imperii magnitudinem congreget, qualis sub Trajano, Diocletiano, Constantino, aliisq; Imperatoribus fuisse perhibetur: exoptamus, ut sit amplificator Imperii, accessione populorum ad populos, provinciarum ad provincias, urbium ad urbes, regionum ad regiones. Pareat illi *Africa*, Romano quondam Imperio subjecta, quam Cicero *in orat. pro Ligario* Imperii arcem appellat, quam Scipio ditioni Romanæ adjecit olim, & inde Africani nomen

men obtinuit, atque videri ulterius potest *l.2.§.post hoc quoq́; ff. de O.I.L.1.C.de offic.præt. Afric.*

Redeat ad Imperium *Asia*, quam Attalus Rex hæreditariam fecit populo Romano, & quæ Tiberio præstitit obedientiam, teste Tacito *lib.4.annal.* Pareat Græcia & Judæa; quas omnes Regiones partim Turcæ, Persæ, Mosci, Tartari, aliique possident.

Redeat *Gallia*, à Cæsare olim domita, uti patet ex *L.5.C.de Jurisd.L.2.§.1.C.de off. præf. præt.* Besold. *in Thes. verbo* Franckreich. In quâ Sigismundus Imperator anno 1411. autoritate Imperiali usus in Civitate Lugdunensi Comitem creavit, & in Parlamento sententiam dixit referente Bodino.

Redeat *Britannia*, quam maximam Imperii provinciam vocat Tacitus *in vitâ Jul. Agricol. Dania*, quæ ab Ottone Imperio subacta fuit, & de manu Friderici Imp. coronam accepit. *Cujac. de feud. lib. 1. Wehn. verbo.* Dennemarck.

Redeat *Polonia*, quam sub Imperio Romano fuisse colligitur, ex *nov.50.* & Boleslaus ab Ottone M. primus Rex creatus est.

Redeat *Florentia, Livonia, Transylvania, Meta, Tulla, Verodunum*, aliæque ab Imperio dismembratæ Provinciæ, Civitates & Regiones, & sub Gloriosissimo Augustissimi Imperatoris Leopoldi, & Augustissimi Regis Romanorum Josephi, felicissimoq́; regimine uniantur.

ABBAS. Abbt/Abbtissin.

SUMMARIA.

1. *Verbum Abbas quid significet, & quotuplices sint Abbates.*
2. *Hic tractari de Abbatibus Principalibus, qui votum & successionem in Imperio habent, qui etiam recensentur.*
3. *Inter Abbates Principes est Abbas Fuldensis, cujus prærogativa & officium in Coronatione Imperatricis.*
4. *Principis Abbatis Campidonensis titulus Archi-Mareschalli Imperatricis, & ejus officium in Coronatione.*
5. *Quando & quomodo Abbates inter Principes relati & scripti.*
6. *Prælati Imperii immediati.*
7. *Abbatissæ.*
8. *Prælati & Abbatissæ habent tantum unum votum Curiatum cum Comitibus, sed hodie in diversis scamnis.*
9. *Prælati scamni Suevici & Rhenani.*
10. *Commendatores Balliviarum.*
11. *Abbatum consideratio & prærogativa.*
12. *Abbas Kaysersheimensis.*
13. *Ad quos pertineat electio Abbatum, & quomodo fiat.*
14. *Electio potest restringi, ut fiat ex certo genere personarum, vel certa familia.*
15. *A.C. addicti in electionibus observant jus Canonicum.*
16. *Ecclesiastica Jurisdictio quatenus sit suspensa.*
17. *Violentia est prohibita sub pœna fractæ Pacis.*
18. *Imperatoris Jurisdictio in causis Ecclesiasticis nunquam excluditur.*
19. *Electionis Episcoporum & Abbatum modus antiquus & modernus.*
20. *Postulatio quando habeat locum.*
21. *In quibus differat ab electione.*
22. *Quæ sit electio Canonica.*
23. *In Germania quomodo fiant electiones & confirmentur.*
24. *Forma electionis per scrutinium.*
25. *Electio per compromissum.*
26. *Per inspirationem.*
27. *Tempus electionis trimestre.*
28. *Electio Coadjutoris.*
29. *Coadjutor cum futura successione.*
30. *Abbatissarum officium & electio.*
31. *Abbatissæ potestas in Canonissas sive moniales.*
32. *Censuræ Ecclesiasticæ quando habeant locum.*
33. *An possit appellare à censura Ecclesiastica?*
34. *Suspensio temporalis vel perpetua.*
35. *Modus electionis in claustris.*
36. *Inauguratio Abbatissæ.*

1 Abbates & Abbatissæ in Imperio Romano-Germanico varii reperiuntur. Nobis potissimùm hic sermo de illis, qui inter Ordines Imperii locum tuentur, & in publicis Comitiis jus suffragii exercent. Aliàs *Abbas* Syra vox est, quia Patrem significat, qui Monachis & Cœnobiis præest, unde & Cœnobiarcha dicitur, quasi in Monachorum sodalitate & Cœnobio Principatum tenens, Monachorumque Pater existens, *Archimandrita* dicitur, *Fritsch. in manual.* Abbates autem alii sunt *Seculares*, qui Ecclesiis Canonicorum secularium præsunt, alii *Regulares*, qui Monachorum conventibus sunt præfecti, & ideo professi ejusdem Ordinis esse debent. Dignitas eorum in Ecclesia magna est, quia proximum ab Episcopis locum tenent in Conciliis & Processionibus. Inter Regulares alii sunt *Infulati* ex privilegio, qui insignibus

Distinctio Abbatum.

Pontificalibus utuntur, alii *non infulati*, qui solum pastorale pedum gerunt. Alii *exempti* à Jurisdictione Episcopi, alii *non exempti*. *Speidel. in specul. verb.* Abbt. Itaque inter Abbates hic primò considerandi & distinguendi sunt illi, qui ut Principales sessionem in Co- 2
mitiis habent in scamno Episcoporum, & singuli singula habent vota, quia sunt Ordini Principum adscripti, dicuntur Gefürstete Aebbt/ propterea quod jura Principum & regalia habent, omnesque actus jurisdictioni territoriali competentes exercere possunt, & in Ord. Cam. comprehenduntur sub verb. Fürstenmässige/ ac utuntur titulo von Gottes Gnaden.

Reliqui Prælatorum Ordini accensentur. *In Recessibus Imperii, & præsertim ultimo de Anno 1654.* in fine subscripti reperiuntur sequenti Ordine: Abbt zu Fulda / der Röm.

Kayserin Ertz-Cantzler / Abbt zu Kempten / der Röm. Kayserin Ertz-Marschall / Probst zu Elwangen / Administrator der Fürstl. Stiffter Murbach und Luders / Johanniter Meister / Probst zu Bergtesgaden / Probst zu Weissenburg und Odenheim / Abbt zu Prim / Abbt zu Stablo / Abbt zu Corvey / Gotteshauß Reichenau/ꝛc.

3 *Abbas Fuldensis.* Inter hos omnes Abbates & Prælati Principes sunt, *Abbas Fuldensis* Augustæ Cancellarius, cujus munus est, ut quoties Imperatricem, sive Reginam Romanorum coronari, aut in veste Imperiali sive Regia sedere contigerit, ipse Coronam Imperialem Noriberga allatam in conclave Imperiale deferat, ac inaugurationis actu eandem una cum consecratore & reliquis assistentibus ei imponat ac demat, sicut id in Coronatione Augustissimæ Imperatricis Eleonoræ an. 1690. tali modo observatum; Daß die Reichs-Cron von dem Herrn Directore Ceremoniarum dem Herrn Abbten zu Fulda gereichet / und von diesem dem Herrn Consecratori, welcher selbige Ih. Majestät der Kayserin solennissime auffgesetzet / in währendem Auffsetzen berührten auch die Cron die zwey Herren Assistenten / (welche damahls waren Chur-Trier und Chur-Cölln /) und der Herr Abbt von Fulda / mit dieser Anred: *Accipe Coronam Gloriæ, ut scias esse consortem Regni.* Privilegium autem Abbati Fuldensi ab Imperatore Carolo IV. annô M CCC LIV. tributum legitur sequentibus verbis: *Quod tu & omnes tui Successores Abbates Fuldenses, dum & quotiens Imperatricem sive Reginam Romanam coronari, aut in veste Imperiali seu Regia sedere vel stare contigerit, Tu & dicti successoris tui coronam suam, quotiens more vel ordine pascente, à capite ipsius deponi debuerit, & deponendi eandem ac tenendi, & etiam reponendi, quotiens necesse fuerit, fungi debeatis officio. Goldast. T. I. Const. Imp. f.* 344. Unde cum in inauguratione Mariæ Hispanæ anno M DC XXXVI. Abbas Murbacensis hoc officio fungeretur, singulariter cautum fuit, ne ulli id imposterum præjudicio Abbati Fuldensi esset: An statt des Herrn Abbten zu Fulda / als der Röm. Königin Cantzlern / hat hinter Chur-Cölln der Königin zur lincken Hand stehend / in seinem Geistlichen Habit infulirt / der Abbt von Murbach auffgewartet / welcher / so offt von Chur-Cölln der Königin die Cron abgehoben worden / selbige auff ein in Händen gehabtes Küssen empfangen / und also an seinem Ort damit stehend verblieben / und ist außtrücklich bedinget worden / daß dieses des Abbts Bedienung dem Stifft Fulda / an seinen dißfalls habenden Rechten keines Wegs præjudiciren soll. *Carpzov. ad L. R. C.* 11. *sect.* 11. *Beckm. in syntagm. dignit. dissert.* 4. *c.* 1. *n.* 6.

4 *Abbas Campidonensis.* *Abbas Campidonensis* est *Archi-Mareschallus Augustæ*, in qua dignitate ab Imperatore Leopoldo non tantum confirmatus, sed &, quia membrum Circuli Svevici est, singularibus literis id Ordinibus Circuli ab eodem indicatum fuit: Haben ermeldter seiner Andacht / und dero Successoren am Stifft vorgedachten Titul und Prærogativ deß Ertz-Marschalls einer jedesmahls regierenden Kayserl. Gemahlin / auch unsertwegen concedirt und bestättiget / auch solchen also zu geben allen und jeden Unsern Cantzleyen anbefehlen lassen: Massen Wir es dann auch Ew. Andacht und Lbd. zu dem Ende gnädigst hiemit notificiren / damit sie gleichfalls bey dero untergebenen Cantzleyen die Verordnung thun wollen / damit solches ad notam genommen / und mehrgedachtem Abbten zu Kempten Andachten / und allen dero Nachkommen am Fürstl. Stifft vorermeldter Titul neben andern gebührend möge gegeben werden. Datum Lintz die 18. Octobr. Anno M DC LXXXIII. De sceptro in actibus inauguralibus præferendo, tradit *Thucel. de coronat. Aug. Eleonoræ & Regis Josephi, fol.* 8. & 9. hanc prærogativam Abbates Campidonenses sibi ex antiquo asserere, licet necdum exercere licuerit. In dicta tamen Coronatione Imperatricis Eleonoræ & Romanorum Regis *Josephi* 1690. hæc leguntur: Indessen reichte der Director Ceremoniarum denen beeden Geistlichen Fürsten / Herrn Bischoffen zu Brixen / und Herrn Abbten zu Kempten den Reichs-Apffel und Scepter / und diese folgends dem Herrn Consecratori, welcher beedes Ihr. Majestät der Kayserin / in die rechte Hand das Scepter / und in die lincke den Reichs-Apffel reichete / mit diesen Worten: *Accipe virgam virtutis & veritatis.*

Tob. Paurmeist. de jurisd. Lib. 2. *c.* 10. *num.* 9. 5
sequentia de Abbatibus scribit: De Abbatibus Fuldensibus, Hirsfeldensibus, Campidonensibus, Murbacensibus, Prumensibus, Corbeiensibus, Stabulensibus, Præpositis Elbangensibus & Berchtelsgadensibus variant Decretorum subscriptiones; Fuldensis enim anno 1421. inter Principes refertur, & in distributione 10. regionum sive Circulorum Imperii anno 1522. Episcopis adjunctus, à Prælatis secernitur. Decreto autem Comitiorum Nurnbergensium anno 24. Prælatis annumeratur, ab anno tamen 1527. semper Principibus adscriptus reperitur. Hirsfeldensis etsi anno 1530. in Principum Ordine referatur: anno tamen 1533. inter Prælatos ponitur. Ab anno autem 1544. perpetuo Principibus accensetur. Campidonensis anno 1507. 1512. 1521. item anno 1526. 1527. 1529. 1533. anno 1541. 1542. 1545. inter Prælatos: Ab anno 1548. semper inter Principes ponitur. Murbacensis an. 1521. 1529. 1541. Prælatis: Ab anno verò 1548. Principibus associatur. Elbangensis quoque anno 1521. Prælatis; Ab an. 1555. semper Principibus adscribitur. Berchtelsgadensis anno 1526. 1541. 1542. 1544. 1548. 1555. inter Prælatos: ab anno 1559. semper inter Principes est relatus. Prumensis & Stabulensis anno 1533. 1542. 1555. 1559. 1566. inter Abbates, ab anno 1570. semper inter Principes referuntur. Corbeiensis ab an. 82. Principum ordini adscriptus. Hi omnes à Prælatorum propriè sic dictorum Ordine sejuncti, parem reliquis Principibus tam Ecclesiasticis quam poli-

politicis in Subselliis Ecclesiasticis; vulgò der Geistlichen Banck/ dicendæ sententiæ in solidum potestatem obtinent.

6 Post Principes Abbates subscribunt Principes Seculares in dicto recessu Imperii ex Ordine denominati. Hos postea subsequuntur *Prælati* Scamni Svevici & Rhenani, veluti der Prælat von Salmansweil/ Ochsenhausen/ Elchingen/ Yrßne/ Uhrsperg / Roggenburg/ Roth/ Weissenau/ Schussenritt/ Marthal/ St. Georg zu Stein am Rhein/ Wettenhausen/ Zwifalten/ Gengenbach / als Abbten und Probsten der berührten Gottes-häuser/ Abbt zu Weingarten / zu Kayserßheim/ Commendateur zu Coblentz / Commendateur zu Alschhausen/ Probst zu Odenheim / Abbt zu Werden und Helmstadt / Abbt zu St. Ulrich und St. Afrâ in Augspurg/ Abbt zu Münster in St. Gregorienthal und bey St. Georg zu Ysni / Abbt zu St. Corneli-Münster/ Ritter Stifft zu Bruchsal am Pruhrhein.

Prælati Imperii.

7 Istos Abbates & Prælatos sequuntur Abbatissæ. inter quas primum locum obtinet, die Aebbtissin zu Essen/ zu Buchau am Federsee/ zu Quedlenburg/ zu Andlau / zu Lindau/ zu Hervord/ zu Gerenrohda / Niedermünster zu Regenspurg / Obermünster zu Regenspurg/ Aebbtissin des freyen Stiffts zu Burscheid / Gandersheim zu Rottenmünster/ (vid. Londorp. anno 1651. fol. 554.) zu Guttenzell/ zu Band/ etc.

Abbatissæ.

8 Quæ omnes non singula, sed *curiata* in scamno Svevico vel Rhenano habent vota, comprehensa sub scamno Prælatorum, ut in votando unius solum Principis vices sustineant. *Paurmeist. de jurisd. lib. 2. cap. 2. num. 25. Besold. in thesaur. pract. verb. Prælat. Speidel. eod. verb. Burgold. p. 1. discurs. 2. n. 2.*

Prælati & Abbatissæ omnes simul habent tantum Votum Curiatum, sed hodie in diversis scamnis.

Scilicet Abbatissæ quoque Prælatorum significatione continentur. Et licenim in plerisque Decretorum Imperialium subscriptionibus Abbatissæ à Prælatis distingui videntur, dum præmittitur Prælaten persönlich/ Prælaten Bottschafften / cui disertè subjicitur, Abbatissen Bottschafften/ tamen præterquam, quod id non est perpetuum, sed in subscriptione Decreti Spirensis, anno 1526. & 1527. sub tit. Prælatorum Abbatissæ quoque simpliciter ponuntur, non tam Abbatissas à genere Prælatorum eximendi, quam eas ab Abbatibus solummodo distinguendi causa fieri, ex clausula perpetua subscriptione Decretorum præmissa. Und seyn diß die hernach beschrieben: Wir der Chur-fürsten/ Fürsten/ Prælaten/ Grafen/ Herren/ und des Heil. Reichs Städte/ Bottschafften/ Gewalthaber und Gesandten / apertè colligitur, quæ sub uno nomine Prælatorum utrosque comprehendit; ut alias regulariter in quacunque dispositione fœmininum sub Masculino continetur. *L. si quis id quod de jurisd. omn. jud. L. mancipia C. de serv. fugit. L. qui duos milites de leg. 3. Dyn. in l. 1. de V. S. Socin. reg. 312. Tiraq. in Tr. de utroque retractu §. 1. gl. 9. n. 200. cum seq. Dec. in L. fœminæ de R. J. Cacheran. cons. 20. n. 8. Fulv. Pacian. cons. 17. n. 4.* Tametsi alicubi sexum distinctum reperias in Decreto *Comitior. Spirens. an.* 1542. §. mit den Prælaten/ Prælatin, *& an.* 1544. §. aber ein jeder Prælat, Prælatin, *& vers.* nehmlich ein Prælat und Prælatin, &c. Prælatorum etiam angustiori hoc acceptu quidam Principum titulo ac honore vel expresso privilegio vel præscriptione insigniti sunt. In primis verò Abbatissa Quedlinburgensis, Gerenrodensis, Buchoviensis, Andlaviensis, & aliæ; Quoad jus verò dicendæ sententiæ in Senatu Imperii, plus cæteris nihil possunt.

Optimè de Votis Curiatis novissimè discurrit, **Eitel Friederich von Heiden/ in der Grundfest des H. Röm. Reichs** *p. 2. c. 2. pag. 102.* sequentibus verbis: Die Prælaten/ wie auch Grafen und Herren belangende/ so werden so wol jene / als diese schon vor Alters in zwey unterschiedliche Bäncke oder Stimmen abgetheilet befunden / als nehmlich jene in die Rheinische und Schwäbische / diese in die Wetterauische und Schwäbische: und wiewol in langer Zeit nicht mehr dann ein Prælatisch Votum, und zwar im Namen der Schwäbischen Banck im Fürsten-Rath geführt worden/ nachdem aber von denen Grafen Anno 1641. bey damahligem Reichstag zu Regenspurg die dritte Session und Stimme / namentlich die Fränckische Banck/ die sie zwar auch hiebevor gehabt haben wollen/ erhalten / als hat man von Seiten der Rheinischen Prælaten Anlaß genommen / umb Wiedereinraumung ihres vor diesem exercirten absonderlichen Voti, gleichfalls anzusuchen/ welches sie auch endlich bey jüngstem Reichstage/ da unter denen Grafen die Westphälische und Nieder-Sächsische nicht weniger zu einem eygenen / und also zu dem vierten Gräflichen Voto Curiato kommen / auffs neue erlangt. *Londorp. an. 1641. fol. 555.*

Ex dictis apparet *Prælatos in specie* sic dictos sive die mindere Prælaten/ ad distinctionem der Gefürsteten Prælaten/ habere duplex Votum in Comitiis respectu Scamni Svevici & Rhenani, imo ratione Wetteraviæ & Franconiæ adaucta esse illorum jura. Porrò in *Directorio Prælatorum Svevico* reperiuntur *Salmanvveilensis, Ochsenhusanus, Elchingensis, Yrseensis, Rochenburgensis, Munchenrodensis, Weissenaviensis, Schussenrietensis, Peterhusanus, Wettenhusanus, Zvvifaltinus, Gengenbacensis, Weingartensis, Ottenburensis S. Georgii apud Ysni. In Rhenano* sunt sequentes: *Kayserheimensis, Udenheimensis, Verdensis, Helmstadiensis, Abbas S. Ulrici & Afræ Augustæ Vindelicorum, Abbas Monasterii S. Vallis Gregorianæ, Abbas S. Cornelii* apud Aquisgranum, *Abbas S. Emerani* Ratisbonæ; *Brucsalensis* ad Bruhrhein/ in territorio Spirensi; *Walckenriedensis*, extractus à Ducibus Brunsvicensibus per Instr. Pac. concurrit tamen in voto cum Prælatis; *Salfeldanus*, extractus à Duce Saxoniæ Altenburgensi, concurrit tamen itidem in voto cum Prælatis. Zum Stein *ad Rhenum, Sigbergensis*, dividuntur, & duo tantum vota in Comitiis Imperialibus habent Curiata, in quibus cum illis communicant *Commendatores* militiæ

9 Prælati Svevici, Rhenani.

sacræ

10 Commendatores Balliviarum. Abbatissæ Principes.

sacræ Provinciales sive Balliviales, ut vocant, bini, alter *Ballivia Confluentina*, alter *Ballivia Alsatiæ* & Burgundiæ, & *Abbatissæ*, etiamsi sint Principum ornatæ titulo, scil. Essensis, Buchaviensis am Federsee/Quedlenburgensis, Andlaviensis, Lindaviensis, Hervordiensis, Gernrodensis extracta à Principibus Anhaltinis. Monasterii inferioris Ratisbon. Monasterii Superioris Ratisb. Burgscheidensis, Gandersheimensis, extracta à Ducibus Brunsvicensibus, Rotenmonasteriensis, Scholastica in Heybach/Scholastica in Bainde. Plura de his *vid. apud Casp. Brusch. Sueder. de J.P. sect. 2. cap. 6. num.* 10.

Cœterum Abbatissæ sunt Canonissarum vel Monialium Antistites, & in administratione Abbatibus æquiparantur, & quædam Principali dignitate sunt condecoratæ, quoad locum verò & voti seriem in Comitiis universalibus Prælatorum Ordini sunt adscriptæ, quamvis nonnulli plus ipsis tribuant. Vid. *Fritsch. in Manual. verb. Abbates Abbatissæ. Paurmeist. de jurisd. lib. 2. cap.* 10. *Reincking. lib.* 1. *class.* 4. *c.* 21. *Besold. & Speidel. verb. Abbatissa.* Novissimè *Vitriar. in Instit. jur. publ. lib.* 4. *tit.* 1. §. 61. tradit sequentia: Principes Ecclesiastici omnes, etiam Magister Teutonici Ordinis, Abbates & Abbatissæ, viritim sententias dicunt; Prælati autem omnes, duo tantum vota habent, unum Suevici & Rhenani. Principes Seculares itidem viritim sua vota dicunt; Comites vero & Barones olim duo tantum vota habuerunt, nimirum Suevici & Wetteravici, in Comitiis de anno 1640. & 41. Franconici iterum jus suum recuperaverunt, quibus omnibus tandem 1653. in Comitiis, Comites Westphaliæ & Inferioris Saxoniæ accesserunt, quales sunt: Nassau-Dillenburg, Schaumburg, Oldenburg, Delmenhorst, Sage, Lippe, Bentheim, Steinfurt, Tecklenburg, Hoye, Diphold, Blanckenberg, Riedberg, Ostfriesland, Barby, Gronsfeld, Reckum, Manderscheid, Blanckenheim, Reifferscheid, Anhold/Wiedt/Schwartzburg/Marck/Ranzau/Virnenburg, Beilstein, Pirmont. Ut itaque hodie quatuor Comitum scamna & vota numerentur.

Insuper Abbas *Bergtergadensis*, *Weissenburgensis*, extrahitur seu administratur ab Episcopo Spirensi, *Prumiensis* ab Electore Trevirensi, *Corbeiensis* ab Episcopo Monasteriensi, *Reichenavensis* ab Episcopo Constantiensi. *Abbatia S. Galli* Helvetis magna ex parte adhæret, idcircò citatur quidem ad Comitia Imperii ratione des Fürstl. Klosters zu St. Gallen/ & ratione Comitatus Toggenburg/ sed non comparet, verum receptæ citationis testimonium nuntio solum tradit. Habuit tamen graves lites anno 1629. & 30. cum Civitate Zürich/ ratione Consistorii, quæ ferè in apertum bellum erupissent. *Theat. Europ. tom.* 2. *pag.* 680. Atque ipsimet Prælati, aliqui inter se de præcedentia competunt. *Gastell. de jur. publ. cap.* 27. *Crus. de præcedent. lib.* 2. *cap.* 18.

11 Abbatum consideratio & prærogativæ.

Abbates in singulari sunt consideratione, quia Abbas regulariter major est Prælato, & præcedit Capitula Ecclesiarum Cathedralium. *Cap. fin. de major. & obed.* Ita quoque, ut licet sponte deposuerit dignitatem, tamen nihilominus in memoriam pristini Status primum locum in Choro & Conventu retineat. *Felin. in cap. quæ Eccles. vers. fallit* 5. *de Constitut.*

12 Abbas Kaysersheimensis.

De *Abbate Kaysersheimensi* passim prædicatur, quod Prælatura adeò dives sit, ut Abbas ejus loci, si Romam iter suscipiat, singulis noctibus in sibi subjectis locis divertere possit. *Crus. lib.* 3. *annal. Suevic. part.* 3. *cap.* 7. Ipsius immedietas Imperialis graviter impugnata est, sed tamen eam obtinuit, & in signum victoriæ Aquilam Imperii supra portam Monasterii erexit.

13 Electio Abbatum jure communi & ordinario pertinet ad Canonicos seculares in Capitulis; & in Regularibus ad Conventum seu Collegium Religiosorum, *P. Piring. lib.* 1. *c.* 6. *n.* 353. Quamvis in quibusdam locis Prælati in Capitulis generalibus & Provincialibus eligantur, *d. loc.* ubi omnia explicat, de iis, quibus competit jus eligendi, qui eligi possunt, de electione extra monasterium vel Ordinem, cum aliis variis quæstionibus, quæ non sunt hujus loci. Electiones autem fiunt, vel per scrutinium, vel per compromissum. Electiones Prælatorum debent liberè fieri, independenter à voluntate alicujus tertii, sive ille sit Ecclesiasticus, sive Laicus, *c. cum terra.* 14. *de elect. & Elect. potest. P. fol.* 250. potest tamen per consuetudinem bona fide præscriptam jus eligendi alicui Collegio seu Conventui competens, penitus ab eo auferri, & ad aliud Collegium Ecclesiasticum vel personam Ecclesiasticam, v.g. Episcopum transferri.

14 Electio restricta.

Imo potest per consuetudinem jus eligendi limitari & restringi, ita ut ex alterius Ecclesiæ gremio seu corpore Prælatus eligi debeat, ut constat ex *Capit. cum dilectus* 8. *de consuetud. & Cap. Abbate* 25. *de V.S.* & ut capitulum ex certo genere personarum, vel certâ familiâ unam personam eligere debeat, & si tantùm duæ sunt, dummodo idonea ex iis reperiatur, quia substantia Electionis adhuc consistit, cum ex duobus unus liberè eligi potest, *Covarruv. in* 4. *Decret. p.* 2. *cap.* 3. §. 5. *n.* 9. *Passerin. de Elect. Can. cap.* 2. *n.* 7. ubi tradit electionem coarctatam ad duos vel tres non esse contra Canones, imo manere electionem, si unus solus præponatur, quia Electores tamen manent liberi, ut eligant vel non eligant, cum ad libertatem electionis sufficiat libertas exercitii. Præsertim verò si coarctatio fiat consensu & voluntate Electorum, illa utique valida est, nec videtur coarctata, quia restrictio provenit ex libera Electorum voluntate. Si enim etiam ex accidenti contingat, non dari nisi duos idoneos, tunc Electio potest coarctari ad illos duos. Ut cum Electio ex lege vel consuetudine debet fieri ex certo genere personarum, tunc si intra illud genus non sint nisi duo idonei, potest Electio ad illos coarctari *C. cum dilectus de consuetud.* & ratio est, quia indignum eligere est lege divina prohibitum, itaque ex duobus

duobus idoneis alter est eligendus. Et superior, ad quem ex officio pertinet dirigere electiones, coarctando electionem ad illos duos, non est ille qui ligat, sed declarat tunc legem divinam obligare, cum præter duos alii non sint idonei. Et ad superiorem pertinet directio electionum, ut meliores eligantur, etiam cum restrictione libertatis. Idem tradit *R.P. Layman. ad lib. 1. Decretal. t.6.c.14.* Et hæc jura observata sunt in gravi causâ apud Consilium Imperiale Aulicum.

Pactum electionis Lubecensis.

Similem ferè casum circa pactum electionis ad certas personas narrat Jac. Wilh. *Im Hof innotit. Procer. S.R.I.* de pacto Capituli Lubecensis cum Domo Holsaticâ, & nominatim Duce Johanne anno 1647. ubi ait: *post regentem hunc Episcopum Joannem & postulatum Coadjutorem Ducis Friderici filium, sex adhuc Principes ex domo Holsato Gottorpiensi oriundi per liberam electionem in Episcopos vel Coadjutores Lubecenses successivè eligerentur aut postularentur. Atque vigore hujus pacti, Joanne vitæ munere perfuncto, filius Friderici Ducis natu major, Christianus Albertus, & post hujus abdicationem, ejus frater Augustus Fridericus in Episcopos Lubecenses, solemni ritu electi fuere, puerq; iterum in Coadjutorem postulatus est. Operam equidem dedit Rex Daniæ Anno 1676. & vel minis vel promissis perficere tentavit, ut Capitulum ejus filium secundo-genitum Christianum Coadjutorem eligeret, sed negotium successu caruit, materiam tamen scriptis amœbeis præbuit, quæ anno 1685. in lucem publicam prodierunt, eò Lectorem plura de hac re cognoscendi avidum remittimus.* De pacto etiam Lubecensi ultima pacificatio inter Daniæ & Sueciæ Reges, Ducemque Holsato-Gottorpiensem, 18. Aug. anno 1700. de qua supra *n.* 104. disponit.

15 A.C. addicti in electionibus observant jus Canonicum.

Augustanæ Confessioni quidem addictus est Episcopatus Lubecensis, paucis adhuc Canonicis Catholicis exceptis, sed non solum in illo, verum etiam S.R.Imp. Abbatiis circa electiones jus Canonicum observatur, *Joan. Frid. Rhetius Electoris Brandeburgici Consiliarius in dissert. de Autor. Jur. Canonici inter A.C. Consortes Sect. 2. n.* 68. ubi ait: in causis Ecclesiasticis, quantum scilicet ad jura eligendi & postulandi, Patronatus & Episcopalia attinet, observant jus Canonicum, licet Annatas, jura Pallii, Confirmationes, Mensesque Papales non observent, *per art.* 5. *§. si quid Annatarum* 19. *Instrum. Pac. Osnabrug.* in verbis: *id validitate & executione à brachio seculari impetranda careat.* Ex quibus verbis apparet, Jura Canonica non penitus cessare, sed tantum executione carere debere. Sicuti enim *in art.* 7 *pacific. Osnabrug.* per modum tolerantiæ certæ in Imperio Romano-Germanico religiones dicuntur receptæ, ita nulla earum pars alterius asserta cassare, aut jura penitus abrogare potest, & ideo in *artic.* 5. *§.* 47 *Instrum. Pacis*, dicitur Jurisdictio Ecclesiastica in terris Statuum Augustanæ Confessionis tantum suspensa, non verò penitus abrogata. Sic etiam jus Canonicum inter Protestantes obtinet in Matrimonialibus, in computatione graduum, in materia Juramentorum, in juribus sepulturarum, in Eleemosynis, in causis piis & Legatis ad causas pias, uti omnia fusius deducit *cit. Rhetius. d. n. & seqq.*

16 Ecclesiastica Jurisdictio quatenus sit suspensa, & in quantum?

Exinde factum est, ut cum in Camera Imperiali causa quædam tractaretur, in qua Elector S.R.I. ideo protestationem interposuit, quia res illa causam & bona Ecclesiastica concerneret, in qua Jurisdictio Ecclesiastica sit suspensa, implorans Imperatorem, ut is Cameræ ulteriorem processum inhiberet: Imperator petito condescendere noluit, eo quod Ecclesiastica jurisdictio tantum sit suspensa quoad Pontificem, non verò, quoad Imperatorem, qui est supremus executor pacis, præsertim quando causa in possessorio tractatur, quia aliàs Augustanæ Confessioni addicti & reformati, in talibus causis liberi starent, sine omni Judice & judicio, & Catholicos pro voluptate sua in causis Ecclesiasticis competentibus ipsis juribus possent privare, quod salva justitia tolerari non potest, nec admitti, ut Imperator jure supremæ Executionis in talibus causis destituatur, prout 10. *Septembr. anno* 1688. & 9. *Septembr.* 1692. ita est observatum. Quæ omnia confirmantur in Pace Religiosa *anno* 1552. inita, & *anno* 1555. *in Comitiis Augustanis* confirmata. Si enim unus Status alterum propter religionem, aut Magistratus subditos violenter invadat, aut turbet; Prospectum huic rei est *in Comit. Spirens. anno* 1529. §. 10. ubi contra cujusque violentiam & offensionem sequentia statuuntur: Daß keiner vom Geist- 17

Violentia omnis prohibita, sub pœna fractæ pacis.

lich- oder Weltlichen Stand den andern Glaubens halben vergewaltigen / dringen oder überziehen/noch auch seiner Rent/Zinß/Zehend und Güter entwehren / auch keiner des andern Unterthanen und Verwandten des Glaubens und anderer Ursach halben/in Schuz und Schirm wider ihre Obrigkeit nehmen sollen noch wollen/ sub pœna des Landfriedens zu Wormbs/ welcher alles seines Inhalts gehalten und vollzogen werden solle/ und dafern wider alles obgemeldte ein Stand den andern mit Heerskrafft / oder sonst gewaltiglich überziehen wolte / disponirt §. 11. alsdann das Kayserl. Cammergericht auff Ansuchung der oder deren / so sich Uberzugs besorgen/und sich gebührlich Rechtens erbotten / völligen Befelch / Gewalt und Macht haben/ denen / so in Gewerben und Rüstung stünden / bey der Pœn und Straff der Acht von solchem seinem gewaltigen thätlichen Fürnehmen und Uberzug abzustehen/ und sich gebührlichen Rechtens begnügen zu lassen/zu gebieten. §. 12. ordinatur, quomodo Fiscalis Cæsareus contra contumacem & inobedientem ad declarationem pœnæ mandato insertæ procedere, & ipsa demum declaratio fieri debeat. Quodque nihilominus contra omnes auxiliatores armatos mandata dehortatoria sub pœna banni publicari debeant: Desgleichen die andere anstossende gelegene Reichs-Ständ / auch alsbald bey berührter Pœn der Acht/ zu Handhabung alles/ wie ob stehet/ erfordern und ermahnen/den Vergewaltigten mit statt-

licher Hülff zuzuziehen / und Rettung zu thun.

Und solle ex præscripto §. 13. der Vergewaltiger ihren auffgewandten Kriegskosten abzutragen und zu erstatten schuldig seyn / und in der Helffer Willen stehen / den Vergewaltiger alsbald mit der That zu Ablegung des Kostens zu vermögen / oder auff Mässigung des Cammergerichts also fürderlich und ungeweigert verholffen seyn soll.

Idem repetitur *in Comit. August. an.* 1530. *à §.66.usque* 69.& confirmatur *in Instr. Pacis Cæsar.Suec.art.* 17.§.*Qui verò huic Transactioni vel paci publicæ, consilio & ope contravenerit, vel executioni vel restitutioni repugnaverit, vel etiam legitimo modo supra convento, & sine excessu facta restitutione, sine legitima causæ cognitione, & ordinaria juris executione, restitutum de novo gravare tentaverit, sive Clericus sive Laicus fuerit, pœnam fractæ pacis ipso jure & facto incurrat, contraq; eum, juxta Constitutiones Imperii, restitutio & præstatio, cum pleno effectu, decernatur & demandetur. Item in* §. *veruntamen.vers.& nulli omninò Statuum Imperii liceat jus suum armis prosequi, sed si quid controversiæ, sive jam exortum sit, sive posthac inciderit, unusquisq; jure experiatur, secus faciens reus sit fractæ pacis.*

Atque cum *in Comitiis Ratisbonens. de an.* 1654.§. den zweyten *Punct.* 191. Casus restituendorum ex Capite Amnestiæ & gravaminum ad ordinariam Deputationem Francofurtensem remitteretur: Tamen §. *sequenti* 193. si attentata interim fiant, vel aliquis in possessione sua turbetur, sancitum, Wir setzen und ordnen auch / daß kein Stand gegen den andern / oder dessen Land und Leute / oder auch gegen seine eygene Unterthanen und Bürger / in Religions-Sachen wider den Friedenschluß / mit Gewalt und eygenmächtiger Beginnung / das geringste nicht attentiren oder vornehmen / sondern ein jeder das jenige / was er vermeynt / das ihme gebühre / mit behörigen Wegen Rechtens suchen / und denen / so dawider beschweret würden / auff Begehren Mandata inhibitoria gehöriger Orten ertheilet und vollzogen werden sollen. Quâ Constitutione novissimâ meritò violentiam passis succurritur: Quia enim Deputatio Francofurtensis evanuit, aut contra omnia jura oppressionem patienter ferre deberet ab altero iniquè læsus, & possessione sua destitutus, donec aut alia Deputatio vel Comitia Imperii convocarentur: vel prospiciendum ipsi fuit de judicio & Judice, qui ipsum remedio quodam provisionali contra vim & injuriam tueretur.

Augustanæ Confessioni addicti Jurisdictionem Ecclesiasticam in territoriis suis juri territoriali adscribunt, tanquam effectum juris territorialis, ex quo provisiones in beneficiis Ecclesiasticis ad Principes vi juris territorialis pertineant, atque omnis dispositio de Capitulis & eorum juribus, nisi lege publica vel pactis juri superioritatis derogatum esse Capitula probare possint. Nec vero sacrorum jura demum post pacem Monasteriensem ipsis esse attributa, sed tantum quæ ipsis jure territoriali semper competebant, per Instrumentum Pacis postliminio esse restituta. Hinc Papalem sibi superioritatem arrogant, & novissimè quidam scripserunt, quasi in talibus causis nulla ad Imperatorem appellatio locum haberet, prout hoc anno tale responsum à tribus Collegiis juridicis in lucem prodiit, in quo potissimum allegatur *Instrum.Pacis artic.*5. *quantum deinde* 30. in verbis: *cum jure territorii & superioritatis, ex communi per totum Imperium hactenus usitata praxi, jus reformandi Statibus A.C. competat, &* §.1.*art.*8. *de Instrum.Pac.* ibi: *libero juris territorialis tam in Ecclesiasticis quam politicis exercitio add.*§. *territorii jure* 43.*dict. art.*5. Quibus locis porrò adjungunt *art.*5.§. *utriusq; Religionis* 50.*Instrum.Pac.* ibi: *sed si dubii quid ex causis Pacem religiosam, aut hanc transactionem tangentibus resultet, de eo in Comitiis, vel aliis Imperii Conventibus inter utriusq; religionis Proceres non nisi amicabili ratione transigatur.*

Hinc inferunt, quod Statibus Imperii, quibus competit territorialis jurisdictio, (quam jus revera Majestaticum esse post Lampadium, Rhetium & alios DD. scribit *Christ. Thomasius in not. ad Mozamb.c.*5.§.28. *lit.e.*) competat etiam suprema circa sacra potestas, & Papali jure gaudeant. *d.*§.48.*art.* 5.*Instrum. Pac. Myler. de princip. & Stat. Imp. C.*86.*&* 88. *Eric.Maurit. de secularisat. bon. Eccles.cap.*5.*n.*6. *Strick. ad Brunnem. Inst. Eccles. lib.*2.*c.*8.§.1. *verb. aliud Regium. Nicol. resolut.*2.*n.*84. *Textor.p.*2. *prax. judic. cap.* 5. *n.*161. *Wincer. Prof. Cathol. in Acad. Erfurt. Disp. de Jure Patron. anno* 1694.*habita. Coccei. jur. publ. c.*22.*n.*15. Propterea etiam Pontifices seu Papæ in suis territoriis appellentur, vid. *Rhet. dissert. de secularis.c.*4. *n.* 58. *& de jur. Stat. circa sacra.c.*5.*n.*18. *Burgold. ad Instrum.Pac.p.*2.*d.*17. *Zech. in Europ. herold. p.* 524. *Feltman.lib.*2.*de titul. honor. c.*29.*n.* 14. & proinde circa res Ecclesiasticas neminem superiorem in mundo recognoscant, sondern in dergleichen Geistlichen Sachen gantz souverain seyn / *Brunnem.lib.*1.*Jur.Eccles.cap.*2. *n.*9.*Reincking.lib.*3.*de Reb. secul. & Ecclesiast. d.l.c.*10. *Strick. diss. de Jure Papali Princip. Evang. Burgold. notit. Imp. p.*2. *disc.* 20.*n.*13. *Linck. diss. de foro Protest. immed. in caus. matrim. sect.*1.*n.*4.*& seqq.*

18 Imperatoris Jurisdictionem in causis Ecclesiasticis nunquam excludi.

Veruntamen in omnibus his stabili carent fundamento, & verba specialia religionis articulos concernentia, vel exercitium jurisdictionis Ecclesiasticæ ipsis concessum in generalitatem infinitam, & privationem Imperialis superioritatis extendunt. Ipsismet enim notum est, quod omnia, quæ jure territoriali possident & exercent, ab Imperatore proveniant, qui proinde, si lites oriantur, & ab ipsis provocetur, Imperator à suprema Jurisdictione in appellationibus & provocationibus excludi nullatenus potest, neque ullus textus *ex Instrum.Pac.* citatus vel unico verbo id asserit. Hinc potius ipsimet A.C. addicti & inter eos *Henr. Linck. in dissert. de immed.Imp.Protest.foro in causis Matrimonialibus sect.*2.§.27.*&* 28. fatetur, quod Status

A.C.

A.C. in casu talium Controversiarum superiore opus habeant, qui Controversias finaliter decidat, ut proinde necessitas suadere videatur, ut deficiente Comitiali decisione vigore jurium Episcopalium, quæ exercent, ad cognitionem ac dijudicationem causarum matrimonialium aliarumq; Ecclesiasticarum ipsos immediatos concernentium, unanimi consensu supremum aliquod Consistorium constituant: & quod in Ecclesiasticis *A.C.* Imperator sit supremus Judex, quare deciditur, in *R.J. de anno* 1654. §. 124. in verbis: Wie dann auch in den künfftigen Revisionibus, welche in Geistlichen oder Religions-Sachen gemacht werden möchten/ der effectus suspensurus noch so lang zu lassen / biß auff bevorstehenden prorogirten Reichstag/ oder andern Reichs Convent, man sich hierüber ebenmässig eines andern vergleichen wird/ doch sollen unterdessen dergleichen Religions-Sachen zu entscheiden befürdert werden. Quæ Constitutio Imperialis in Clarissimis verbis demonstrat, A.C. Statibus nullum tale jus, nec ex superioritate territoriali, nec ex Instrumento Pacis Westphalicæ, nec ex investituris Cæsareis, unde tamen omnis Jurisdictio territorialis, tanquam ex primo fonte promanat, competiisse unquam, aut competere posse, quod supremam Cæsareæ Majestatis cognitionem excludat. Licet enim suspensa sit per Instrumentum Pacis Westphalicæ Jurisdictio Pontificis, *art. V.* §. 16. quoad *Religionem & fidem*, in cæteris tamen controversiis Ecclesiasticis Imperator est ipsorum Papa & Judex supremus, ut frustra aquam ex arido pumice, etiamsi totas impendant vires, ratiocinationibus suis exprimere possint. Insuper Consilium Imperiale Aulicum, & Camera Cæsarea, in notoria & quotidiana sunt possessione. Novissimè in causa *Herfordensi*, in causâ *Coadjutoriæ Episcopatus Lubecensis*, in causa appellationis *Præpositurae ibidem*, in puncto minus ritè peractæ electionis, quam appellationem ipse Rex Sueciæ suis commendatitiis est prosecutus.

Et hoc ipsum clarissimis verbis innuit, citatus ex *Instrum. Pac. art. V. §. jus Diœces.* 16. in verbis: *in casibus qui Augustanam confessionem nullatenus concernunt, & occasione processus nihil injungitur Aug. Confessioni vel conscientiæ repugnans.* Ex quibus evidenter apparet, quatenus & in quantum Jurisdictio Ecclesiastica sit suspensa ex parte Pontificis, nequaquam verò ex parte Imperatoriæ Majestatis, in causis Ecclesiasticis, religionem & conscientiam non tangentibus, ne supremo Judice, ad quem recurrere possint, partes gravatæ destituantur.

19 Electionis Episc. & Abbatum modus antiquus & modernus.

Redeamus ad Episcoporum & Abbatum Electionem, in qua ab ineunte Ecclesia hoc observatum est, ut quilibet Clerus cum populo deligerent sibi Episcopum *C. plebs C. literas C. Metropolitano cum 2. seqq. & C. sacrum* 63. *dist.* Postmodum cœpit fieri Electio per clerum cum consensu populi *C. nulla cum C. sequenti, & C. nullus dist.* 62. *& Cap. nosce dist.* 63. Postea soli Canonici hoc munus sibi arrogarunt seclusis omnibus aliis de Clero, quod licet videatur improbatum in *Cap. obeuntibus dist.* 63. ubi statuitur, *Electionem de Religiosorum virorum consilio fieri debere*, obtinuit tamen Electio Canonicorum in *C.* 1. *de Electione.* Et ita semper deinceps est practicatum. Electionis verò essentiale est, ut in personam, quæ non est de gremio illius Ecclesiæ, ad quam fieri contingit electio, cadere non possit *C. Episcopus cum C. seq. dist.* 62. Item neque in personam, quæ non est in sacris Ordinibus constituta *Cap. nullus dist.* 60. *& C. Ossius dist.* 61. vel in personam adstrictam alterius Ecclesiæ vinculo, vel non natam de legitimo matrimonio, aut infra ætatem 30. annorum *C. ultimo de postulando. C. cum in cunctis. & C. innotuit de electione.*

Cum autem in *Episcopis* requirantur *virtutes*, quæ non in omnibus personis reperiuntur, & quæ tanto muneri aliquando æquales non sunt, tunc extra gremium Ecclesiæ certa persona postulatur *C. etsi de postulando C. innotuit de electione & C. cupientes eod. tit. in* 6. quod etiam in Monasteriis observatur, ita tamen ut taliter postulatus teneatur intra 6. menses religionem illam solenniter profiteri, ex dispositione *Concilii Trid. sess.* 25. *de Regul. cap.* 21. differt autem postulatio ab electione, quod qui eligunt, consentiunt in electum, tanquam in sponsum, & ideo per electionem initiatur vinculum spiritualis matrimonii. *C. cum inter Canonicos de electione, & cap. final. de translat. Prælat.* Qui autem postulant, non consentiunt in postulatum ut in sponsum, sed postulantes vota in superiorem dirigunt, ut ille de gratia postulationem admittere debeat. Hinc completa electione Canonicè celebrata, eligentes non possunt ab ea recedere, *C. in causis C. quia propter, & C. publicato, de elect.* & electo, nisi Canonicum obstet impedimentum, debetur confirmatio, *C.* 3. *& C. illa quotidiana de elect.* Quod secus accidit in postulatione, à quâ etiam legitimè celebrata, antequam præsentetur S. Sedi Apostolicæ, postulantes possunt recedere, *Cap. bonæ memoriæ, de elect.* Sed à postulatione, antequam Romano Pontifici præsentetur, postulantes recedere non prohibentur, cum ex eâ nullum jus acquiratur postulato *C. postulationem de postulat.* cum in postulatione insit tacita conditio, quatenus per Papam admittatur, & de natura conditionis sit, ut nihil ponat in esse.

20 Postulatio quando habeat locum.

21 In quibus differat ab electione.

Canonica electio illa dicitur, quæ à Canonicis Capitulariter congregatis, omnium votis, vel majoris partis, vel ab uno totius nomine Capituli celebratur, absque alia solennitate, *Cap. cum terra, & C. auditis, de electione.* Sed hodie strictius illa dicitur electio Canonica, quæ fit secundum dispositionem Concilii relati in *Cap. quia propter. de elect.* in qua ultra alias in jure statuta, additum fuit pro forma, ut in Capitulo, legitimè congregato, eligantur tres *Scrutatores* de gremio, ejusdem Capituli, qui vota singulorum secretò exquirant, & in scriptis redigant, illumque statim publicent electum, in quo major, & sanior pars Capituli consenserit,

22 Quæ sit electio Canonica.

altero ipsorum Scrutatorum nomine totius Capituli eligente, quæ quidem electio universalis, seu communis, facta per unum totius Capituli nomine, præcipitur etiam *in Capit. Cumana, & Cap. in genesi eod. tit.*

In Germania quomodo fiant electiones, & confirmentur.

23 In Germania itaque fiunt electiones à Capitulis, vi Concordatorum, & Papa non providet, vacantibus Ecclesiis & Monasteriis virorum exemptis, & Sedi Apostolicæ immediate subjectis, sed electiones à Capitulis tam Secularibus quam Regularibus factæ, transmittuntur ad Sanctam Sedem pro confirmatione, quæ, prævia discussione in sacra Congregatione rerum Consistorialium, vel confirmantur, vel cassantur, prout de illarum validitate constat, quia sublata est reservatio Apostolica, & omnia ad antiquam juris dispositionem sunt redacta, juxta *Capit. de elect.*

Forma electionis per scrutinium.

24 Pro forma electionis requiritur, ut secuta vacatione Ecclesiæ citentur omnes interesse habentes. *Capit. quod sicut Capit. bonæ memoriæ, & Capit. quia propter. de elect.* Qui omnes ingredi Capitulum, nec amplius egredi debent, alias exeuntes dicerentur renunciare electioni, quæ devolveretur ad alios in Capitulo permanentes, *Capit. cum nobis. eod. tit.* tum vero eliguntur tres *Scrutatores* de gremio Capituli, qui singulorum vota secretè exquirunt, & ea in scriptis redigunt, deinde publicant facta collatione numeri Votorum, & ille habetur pro Canonicè electo, in quem major & sanior pars Capituli consenserit, cujus electio celebranda est per unum ex Scrutatoribus sui & totius Capituli nomine, & deinde populo publicanda, quæ omnia late tradit *Carolus Felix de Matta, super §. 3. Concord. German. ubi n.* 60 exhibet Instrum. elect. per Scrutinium.

Electio per compromissum.

25 Si verò electio fiat per *viam Compromissi*, tunc datur libera potestas viris fidelissimis, ut unus vel plures, vice totius Capituli per electionem Canonicam concordem, Ecclesiæ vacanti, Deum, bonumque Statum Ecclesiæ præ oculis habentes, de persona idonea provideant, *Matta d. loc. n.* 61. Si demum

Per inspirationem.

26 electio fuerit facta per *inspirationem*, tunc emisso Sacramento de meliori & utiliori eligendo, omnes & singuli, quasi Spiritu S. ducti repente, nullo præcedente tractatu, una voce simul Episcopum eligunt.

Tempus electionis trimestre.

27 Electio debet fieri *intra trimestre*, à die vacationis Ecclesiæ, alias devolvitur ad Papam, *C. ne pro defectu de elect.* & electus à die notitiæ, quæ intra 8. dies ab Electoribus ipsi præsentanda est, tenetur *intra mensem petere confirmationem* à S. Sede Apostolica, *C. cupientes de elect. in* 6. electâ unâ viâ, vel electionis vel postulationis, non secuto effectu, possunt electores redire ad aliam, *C.* 1. *in fine & Cap.* 2. *de postul.* imo postulatio potest cum electione concurrere, *Capit. scriptum de elect.* quod currit etiam in eodem subjecto, qui si non fuerit legitimè electus, potest ex integro postulari, *Cap. notuit eod. tit.* Quod verò dictum est de electione, competente Capitulis Germaniæ, idem etiam procedit in postulatione; qui enim valent eligere, possunt

Confirmationis.

etiam postulare, & in postulatione per scrutinium vel compromissum omnia procedunt sicut in electione, *Matta d. l. n.* 76. solâ inspiratione excepta, utpote quæ non potest esse conditionata, nec pendere ab alterius arbitrio. Aliàs postulatio non debet necessariò fieri per scrutinium, sed sufficit ut Capitulariter celebretur, *Matta n.* 108. atque eligibilis postulari non potest, cum postulatio sit remedium subsidiarium, in defectum personarum habilium ad electionem.

Electio Coadjutoris.

Quod tandem ad electionem Coadjutorum attinet, observandum est, Coadjutores in duplici esse differentia, eorum scilicet, qui vocantur *temporales & suffraganei*, qui non instituuntur in Ecclesiis, in quibus exercent munus Coadjutorum, sed aliquo saltem titulo insigniuntur, eorumque officium & potestas exspirat per mortem Coadjuti, & hi sunt de jure permissi, *C. ex parte de Cler. ægrot. & C. unico eodem tit. in* 6. Alii verò sunt *Coadjutores cum futura successione*, qui sunt intitulati in Ecclesiis, in quibus sunt Coadjutores, & secuto obitu Coadjuti succedunt in iisdem Ecclesiis, absque nova provisione, suntque de jure antiquo prohibiti: Sed in *Concilio Trident. sess.* 25 *de reform. cap.* 7. relinquitur arbitrio summi Pontificis, attentâ necessitate vel utilitate Ecclesiæ, dare Coadjutores cum futura successione, in quibus tamen concurrere debent omnes qualitates in Episcopis & Prælatis requisitæ. Atque datur Coadjutor, si timeatur magnum aliquod scandalum sede vacante, quia periculis semper est obviandum, *Cap. si periculum de electione in* 6. Si Episcopus vel Abbas dilapidaret bona Ecclesiæ vel Monasterii. Si speratur conversio infidelium, quæ est vera utilitas Ecclesiæ. Si defensio & recuperatio bonorum temporalium, quæ dicuntur patrimonium Christi, id requirat; Atque hodie Capitula Germaniæ postulare posse Coadjutorem cum futura successione non est ambigendum *de C. unico de cler. in* 6. *Matta n.* 162. ubi etiam *n.* 164. exhibet instrumentum postulationis Coadjutoris, & summus Pontifex potest deputare Coadjutorem ex rationabili & legitima causa cum futura successione, non requisito consensu Capituli, quia ante concordata, & ante Regulas Cancellariæ, hoc jus spectabat ad Sedem Apostolicam tantum, *Cap. unico de cler. ægrot. in* 6. *Capit.* 2. *de præb. eod. tit.* Neque per talem deputationem Coadjutoris dici potest, quod Capitulum privaretur jure eligendi, adveniente obitu Coadjuti: Quia sede plena nullum competit jus eligendi Capitulo, quod proinde Papa etiam non tollit, sed tantum impedit, ne oriatur jus eligendi, quamvis rarus sit iste casus, & ad evitandas querelas facilius Pontifex requirat consensum Capituli, quod aliàs juribus suis derogari vix admitteret. Formam instrumenti electionis Coadjutoris cum futura successione exhibet *Matta num.* 190.

Coadjutor cum futurâ successione.

Si per cessionem vel renuntiationem contingat vacare Ecclesiam, Papam citra electionem vel consensum Capituli providere posse

poſſe tradit, *Matta n.* 196. Et ſi nova in Germania erigeretur Eccleſia, ad Pontificem ſpectat Epiſcopatus dividere, & novam Cathedralem erigere, *C. præcipimus* 15. *quæſt.* 1. Item Papa duas Eccleſias ſolus poteſt unire, *Cap. & temporis, cum Capit. ſeq.* 16. *quæſt.* 1. *Cap. ſicut unire. de exceſſ. Prælat.* quo caſu, ſi fiat unio cum ſuppreſſa Cathedralitate alterius Eccleſiæ, & extinctis juribus & privilegiis, electio pertinet ad Canonicos illius Eccleſiæ Cathedralis, cui ſuppreſſa fuit unita. Sed ſi utraque Eccleſia remaneret Cathedralis, utriusque Eccleſiæ Canonici poſſunt intereſſe electioni Epiſcopi, cum eligendus ſit communis utriusque Eccleſiæ Præſul, quod tamen hodie non obſervatur, ſed utrique Capitulo jura eligendi in ſalvo manent.

30 Proſequendus jam eſt diſcurſus de Abbatiſſis. Eſt autem Abbatiſſa fœmina Canonicè electa, ut Monaſterio vel Canoniſſis præſit, atque provideat, ne fundatio & jura aliquod detrimentum patiantur. Atque *Abbatiſſæ Regulares*, Monaſteriis Sanctimonialium præficiuntur, ut ſacratarum ibi Deo Virginum diligentem habeant curam, & provideant ut in lectione & in officio, & in Pſalmorum modulatione ſtrenuæ ſint, atque ut his in omnibus operibus bonum præbeat exemplum *electio Abbatiſſarum* pertinet ad Monaſterium, cui præfici illæ debent, habentque jus eligendi *Canoniſſæ* vel *Moniales* omnes, quæ de jure id facere non prohibentur, veluti minores 12. annis, excommunicatæ excommunicatione majori, ſuſpenſæ ab officio, interdictæ, quæ ſcienter indignam, aut per Laicalem abuſum elegerunt, quæ non elegerunt intra tempus præſcriptum, & quæ ſunt irregulares.

Abbatiſſarum officium & electio.

De perſona eligenda ſic diſponitur in Concilio Tridentino *ſeſſ.* 25. *cap.* 7. Abbatiſſa & Prioriſſa, & quocunque alio nomine præfecta vel præpoſita appelletur, eligatur non minor annis 40. & quæ octo annis poſt expreſſam profeſſionem laudabiliter vixerit. Quod ſi his qualitatibus non reperiatur in eodem Monaſterio, ex alio ejusdem Ordinis eligi poteſt. Si hoc etiam incommodum Superiori, qui electioni præeſt, videatur, ex his, quæ in eodem Monaſterio annum triceſimum exceſſerint, Epiſcopo vel alio ſuperiore conſentiente, eligatur.

Verùm prædictæ conditiones, nempe ætas 40. annorum, & profeſſio 8. annorum, non requiruntur à *Concilio* tanquam ſubſtantiales, ita ut electio ſine illis facta ſit ipſo jure nulla, ſed ſimpliciter prohibetur eligi alia, adeoque ad ſummum irritari poterit talis electio, neque etiam præſcribuntur illæ duæ conditiones, ut ſimpliciter neceſſariæ, ſed ſolùm ſi commodè ſervari poſſint, alioquin conceditur, ut ea, quæ exceſſit 30. annos, & ab annis 8. profeſſa eſt, eligi poſſit. *R. P. Layman. ad Decretal. lib.* 1. *tit.* 6. *c.* 43. *n.* 1. *& ſeqq. R. P. Pyrrin. ad jus Can. lib.* 1. *tit.* 6. *ſect.* 8. §. 7. *num.* 406.

Abbatiæ Regulares & *Seculares*, etiam *Auguſtanæ Confeſſioni* addictæ, obſervant tamen in electionibus jus Canonicum, prout ſupra deductum eſt. Quamvis in una vel altera Abbatiâ diverſæ prætendantur conſuetudines & obſervantiæ, adeò, ut in Abbatiâ Quedlinburgenſi Sereniſs. Elector. Saxoniæ ex pacto prætendat, Abbatiſſam ſine ipſius conſenſu nec eligi, nec antea confirmationem ab Imperatore petere vel obtinere poſſe. Sed hæc ſingularia ſunt, & extra juris Canonici diſpoſitionem.

Abbatiſſa ritè & canonicè electa, ſive Regularis ſit, ſive ſecularis, liberam habet rerum adminiſtrationem, & ex praxi conſtat, quod Canoniſſæ ſive Moniales votum obedientiæ præſtent, vel etiam jurent & reverſales edant, de demonſtranda Abbatiſſæ vel Prioriſſæ obedientiâ, reſpectu & honore, quæ proindè illis præcipere poteſt, quod juſtum & conforme eſt Statutis & regulæ, ut ex virtute voti & obligationis obedire teneantur, *R. P. Layman. ad Decretal. lib.* 1. *tit.* 3. *c.* 21. *n.* 4. *cum aliis ibid. cit.* ubi dicit, quod 31 in gravioribus ſoleat conquiri conſenſus Capituli ſeu Conventus, ſecundùm obſervantiam & conſuetudinem cujusque loci. Itaque Abbatiſſa Canoniſſam inobedientem ſuſpendere poteſt, præſertim quæ Epiſcopalem habet jurisdictionem, imò etiam deponere. Accedente tamen Capituli conſenſu, ſine quo Epiſcopus vel Prælatus perſonas Eccleſiaſticas deponere non poteſt, per textum in *c. novit. tit. his quæ fiunt à Prælat. ſine conſenſu capit. c.* 1. *& c. Epiſcopus* 7. 15. *q.* 7. aliàs depoſitio eſt ipſo jure nulla. *c. ſi quid.* 15. *q.* 7. *Zunger. de ſent. & re jud. c.* 3. *n.* 5. *& ſeqq. fol.* 50. tamen id limitatur, niſi conſuetudo legitimè præſcripta aliud permittat, aut agat de his poteſtate aut jure ad ſe devoluto propter negligentiam inferiorum, quo in caſu non tenetur petere Capituli ſui conſilium: neque etiam in caſibus, ubi conſilium ſui Capituli adhibere debet, tenetur illud ſequi, quia per ſolam Conſilii exquiſitionem, juri taliter præcipienti ſatisfit, & utilitas conſilii haberi poteſt, etiamſi Epiſcopus illud non ſequatur. Imo in *Cathedralibus Eccleſiis*, ſi compareant Canonici, debent quidem ad tractatus admitti, maximè in illis negotiis, quæ ad ipſa Capitula ſpectant, vocem tamen deciſivam non habent. *Cap. etiamſi membra* 10. *tit. de his, quæ fiunt à Prælatis ſine conſenſu Capituli*, cum ſolis Epiſcopis conveniat decidere, quæ in Capitulo ſtatuenda videbuntur, *P. Pyrrin. ad Jus Canonicum dict. tit.* §. 3.

Abbatiſſæ poteſtas in Canoniſſas ſive Muniales.

Itaque Decanus, Decaniſſa & omnes Capitulares tenentur obedire Epiſcopo, Abbati vel Abbatiſſæ, quia Abbatiſſæ in adminiſtratione rerum ſpiritualium & ſecularium Abbatibus parificantur, *Anton. diſp. feud.* 2. §. 3. *lit.* F. *Knipſchild. de fideicom. cap.* 8. *n.* 146. *in fin. Hermes in faſcic. jur. publ. cap.* 31. *num.* 3. & admittitur exceptio in caſu inobedientiæ ratione perſonarum, quæ omnes in licitis & honeſtis obedire, & parere tenentur, cum idem juris ſit in parte, quod in toto, & propter gradus prærogativam obedientia non ceſſet, per *c. dilecta* 12. *c. cum in Eccleſia.* 10. *extra de major. & obed.* Hinc non ſolùm

Decanus, vel Decanissa, quibus alias regulariter hoc tribuitur, sed etiam Episcopus, si aliquid Canonicis velit proponere, convocare potest Capitulum, vota exquirere,& juxta ea concludere, & qui ad illius Synodum venire contemnunt, per censuras Ecclesiasticas compellere, ut debitam obedientiam & reverentiam exhibeant, *c. quod super his. de major. & obed. Vallens. in paratit. ad Decretal. lib. 3. tit.* 10. *in fin.* ita ut nullius temporis præscriptio contra debitam superioribus obedientiam currat, *c. cum non liceat.* 12. *x. de præscr.* nullâ prærogativâ vel nobilitate familiæ, Canonico vel Canonissæ alias competente, hic obstante, cum idem homo diversis respectibus, diverso jure, & diversis qualitatibus censeri possit, per text. notabilem *in c. cum capella. de privileg. & c. ex literis de probat. Gail.* 1. *obs.* 30. *n.* 8.

32 Censuræ Ecclesiasticæ quando habeant locum.

Quod si ergò Canonicus vel Canonissa secularis, & multò magis regularis, obedientiæ & reverentiæ se subducat, si Ecclesiæ & domus suæ reparationem negligat, si residere in loco Ecclesiæ non velit, censuris Ecclesiasticis coërceri potest. Hinc ubi agitur de reparatione Ecclesiæ, valet sententia majoris partis capituli, *c.* 4. *x. quæ fiunt à major.* & habentes beneficium de Ecclesiâ ad ejus reparationem tenentur, *c.* 1. *&* 4. *x. de Ecclesi. ædificand. & reparand* præsertim si beneficiatus jam ex reditibus multum percepit, cum æquum sit, ut occasione & beneficio Ecclesiæ quæsita iterum ad eam redeant, *can. nulli. can. statutum.* 18. *q.* 2. *c.* 3. *de pecul. cleric.* insuper beneficiati, aut aliter præbendati ad residentiam in loco beneficii astringuntur, *c.* 3. *&* 4. *x. de Cler. non resid.* Principaliter Episcopi & Pastores, qui curam animarum habent de jure divino, reliqui de jure positivo, *Vallens. ad Decretal. lib.* 3. *tit.* 4. *& seqq. P. Pyrrin. eod. lib. & tit. sect.* 1. §. 2. Si enim propter stipendium aut officium merè temporale servitium in loco exigitur, cur hoc ipsum non asseratur pro beneficiis spiritualibus in cultum Dei institutis. *P. Pyrrin. d. l. sect.* 1. §. 1. *in fine.* Hinc & ipse Imperator Justinianus in *L. generaliter sancimus. Cod. de Episc. & Cler.* statuit, eos tantum Monachos gaudere immunitate, qui apud Sacrosanctas Ecclesias vel Monasteria sua permanent.

Obligatio Canonicorum & Canonissarum.

Et quamvis hodiernis moribus Canonici in Ecclesiis non semper resideant, sed certo tantum anni tempore, hæc tamen consuetudo concernit tantum beneficia simplicia, non verò duplicia, quæ scilicet curam animarum, dignitatem, aut officium annexum habent, quia talia adhuc hodiè, (maximè Decanalis dignitas, ad quam singulariter eligitur industria personæ) residentiam requirunt, prout docet viridis observantia & *glossa in Cap. conquerente x. de Cler. non resid.* Ita ut non sufficiat unum vel alterum exemplum, quod forte in contrarium allegari posset, quia non exemplis, sed legibus est judicandum, *L. nemo Cod. de sentent.* & potius fundatorum intentio & Cæsarum concessæ immunitates sunt observandæ, quas beneficiatis in tali loco concesserunt.

Si itaque Prælatus vel alia Ecclesiastica persona, ab Ecclesia sua, aut beneficio residentiam requirente, abfuerit, monendus est per Superiorem, ut ad Ecclesiam redeat, qui si intra tempus congruum venire contempserit, jure suo & beneficio aut officio privari, aliaque persona idonea ejus loco eligi possit. *d. C. conquerente* 6. *C. ex parte* 8. *C. qualiter* 9. *& C. ult. x. de cler. non resid. Innocent. & Panormitan. ad d. C. conquerente Suaretz. in tract. de oblig. resid. p.* 3. *c.* 2. *n.* 128. *& seqq.* & id quidem remota appellatione, *C. relatum* 4. *& d. C conquerente* 6. *de cler. non resid.* Id quod etiam extenditur ad Cardinales per *text. notabilem in Cap.* 2. *eod.* Atque est decisum in jure communi, quod inferiores, si superioribus suis fuerint inobedientes, aut contra fidem homagii præstitam ad debitam reverentiam Episcopum suum esse dominum vel verbis vel facto negaverint, aut conquesti sint, coram Judice seculari, possint ab officiis & beneficiis removeri. *C. si quis Sacerdotum XI. q.* 1. *C. gravem* 15. *x. de excess. Prælat. C. cum in Ecclesiis* 10. *x. de major. & obed. Lamber. c. de jur. patron. art.* 5. *q.* 5. *part.* 1. *lib.* 2. *n.* 8. *& passim DD.* In tribus enim consistit obedientia, in debita scilicet reverentia, in mandato à majori excipiendo, circa ea quæ ad cultum divinum aut commune bonum pertinet, & in submittendo se superioris Jurisdictioni, *P. Pyrrin. lib.* 1. *tit.* 33. *sect.* 1. §. 2. *Zach. ad Jus Can. eod. lib. & tit.* Neque obstat quod videatur Abbas vel Abbatissa in propria causa judicare, contra *L. unicam Cod. ne quis in causa sua,* quia jura Canonica eidem hanc potestatem attribuunt, ut possit inferiores corrigere, & inquisitiones instituere, *Cap.* 1. *& Cap. irrefragabilis. x. de offic. Ordinar. Cap. cum in Eccles. de major. & obed. Cap.* 7. *de offic. Ordinar. in* 6. *Clement. ut Clericos. x eod.* eosque punire *Cap. dilecta. de major. & obed.* & *d. Cap.* 1. *de offic. Ordin.* Cum etiam *Abbatissa,* præsertim si sit *Princeps Imperii,* ex hodierna Imperii observantia, in propria causa per se, vel suos Consiliarios possit judicare, per *Capit. Leopold. art.* 3. *&* 7. ihre subditos refractarios ohne Eintrag der Kayserl. Majestät/und des Reichs höchsten Gerichten zum Gehorsam bringen/ quia ita judicando non suum, sed publicum agit Magistratus officium, *Gail.* 1. *obs.* 39. *n.* 2. *& seqq. Mev. part.* 5. *decis.* 322. *num.* 12. *& decis.* 323. *num.* 6. *& seq.*

Ex quibus omnibus consequitur, quod à correctione seu censura Ecclesiastica nulla detur appellatio, *Cap. reprehensibilis* 26. *x. de appell. & Cap.* 22. *eod.* ubi notabilia verba sunt à sequentia: *eos appellatio non debet in sua iniquitate tueri, quo minus eorum excessus censurâ Canonicâ puniantur, & Cap. ad nostram* 3. in verbis: *remedium appellationis non ideò inventum, ut alicui à religionis & Ordinis observantia exorbitanti in sua nequitia patrocinium exhiberi debeat.* Et licet à sententia excommunicationis vel suspensionis appellari possit, illa tamen appellatio parit tantum effectum devolutivum, non vero suspensivum, quia censura secum trahit executionem 33

33 An possit appellari à censura Ecclesiastica.

nem

nem sententiæ, quo magis timentur, & ne per appellationes tales vilescat autoritas Ecclesiæ & censura contemnatur. *P. Pyrrin. ad lib. 2. jur. Can. tit. 28. sect. 6. §. 3.* Imo Canonicus vel Canonissa residere in Ecclesia recusans, non tantum à beneficio suspendi, sed etiam privari potest, per *cap. ex parte 8. de Cler. non resid.* cujus in fine hæc verba: *quod si vocatus venire noluerit, eligendi alium, qui praesse Ecclesiæ vestræ valeat, & prodesse, vobis concedimus liberam facultatem, & in Cap. qualiter 9. eod. tit. in fine: mandamus, quatenus, nisi forsan jam redierit, vos post mensem à receptione præsentium, personam vobis idoneam in Archi-Episcopum eligatis,* & *Cap. conquerente 6. cap. eod.* ubi quoque appellatio denegatur, prout etiam in *cap. 4.* ubi dicitur: *nec patrocinari debet eis appellationis diffugium, si contra hujusmodi intentionem decreti fuerit interjectum, & cap. 2. eod.* ubi Cardinalis depositus est, quod parœciam suam per annos quinque contra Canonum instituta deseruit, & in alienis commoratus est.

34 *Suspensio temporalis vel perpetua.* Notandum singulariter in his omnibus est, quod suspensio vel fiat *ad tempus*, vel *in perpetuum*, quæ non differt à depositione; Suspensio verò ad tempus facile potest corrigi, quando suspensus mutat suos mores, & ad obedientiam reverentiamque sui Superioris redit, tunc enim restituitur, & recuperat omnia jura & locum suum pristinum *P. Layman. ad Decret. lib. 1. tit. 9. cap. 4. num. 2.* & suspensi clerici adhuc sunt ab Ecclesia alendi, ne cum opprobrio cleri mendicare cogantur, præterquam si in crimine contumaciter perseverent, ut omnis subsidii denegationem ipsamque excommunicationem mereantur, *Layman. d. l. lib. 1. tit. 9. cap. 9. num. 1.* Alias verò suspensio ad tempus per se ipsam cessat, tempore elapso, nisi prius à superiore dispensatio vel relaxatio impetretur. *Depositus* autem amittit omne jus ad beneficium, & si restituatur, ultimum locum tenere debet, licet etiam talis depositus ab Ecclesia sit alendus, ex ratione suprà allata ex *Laym. d. loc.* Cœterùm si pœniteant suspensi, si errorem & delictum humili corde deprecentur, si respectum & obedientiam supplices promittant, firmiterque spondeant, semper veniæ potius quam rigori patere debet locus, ita ut superior etiam hortari & injungere possit relaxationem, prout memini, propter duritiem alicujus Abbatissæ A. C. Imperatorem preces pœnitentium exaudivisse, anno 1699.

Præest electioni *Ordinarius Episcopus*, si monasterium ipsi, aut Sedi Apostolicæ immediatè sit subjectum, *Prælatus* verò *regularis*, si monasterium fuerit exemptum. Atque, illi, sive Episcopo, sive Prælato, à monialibus significandum est tempus, si quæ instituenda est, electionis, ut illo ingruente, minimùm duobus testibus comitatus, ad monasterium se conferat.

Peragenda est electio regulariter, ex decreto laudati *Concilii Tridentini*, ejusmodi in loco, ne septa claustri ingredi cogatur is, qui illi præesse debet. At, si iste judicet, verisimiliter, non carituram turbis ac contentionibus electionem, satius fuerit, ut una cum testibus intra clausuram se recipiat, atque sic ibi constitutus, peraganda peragat. *R. P. Pyrrin. d. l. n. 409.*

Modum electionis ut exploratum habeamus, juvat ex iis, quæ à *Rainerio in rituali monasteriorum* uberius traduntur, aliqua excerpere, atque huc transscribere, quatenus ad propositum facient. 35 *Modus electionis in Claustris.* Opportuno tempore procedat Præsidens electioni Abbatissæ, saltem cum Notario vel Cancellario, ad fenestellam sanctissimæ communionis, ad quam ex parte interiori convocari faciat more solito, ad sonum campanulæ, moniales omnes, ipsasque sic congregatas alloquatur, & ad digniorem personam, quam in conscientia judicaverint, in Abbatissam eligendam, hortetur. Hoc facto, Cancellarius nomina omnium monialium ibi congregatarum accipiat. Illud, ut facilius præstare possit, chartæ folium, cum nominibus omnium monialium, sibi anteà procuret, quod manibus tenens, & juxta fenestellam se disponens, singulis monialibus ordinatim ad fenestellam, pro facienda Præsidenti reverentia, accedentibus, suumque nomen & cognomen profitentibus, ibi, ubi quodque nomen descriptum est, notam faciat. Omnibus notatis, procedatur ad electionem, ac monialibus interius suis locis, quam procul à fenestella fieri potest, sedentibus, Episcopus, manu tenens chartæ folium, in quo Cancellarius nomina & cognomina monialium notaverat, unam post aliam, à senioribus incipiendo, ad fenestellam Ordine evocet, singulasque accedentes interroget, quamnam monialem in Abbatissam eligant, ipsarum verò quælibet respondeat:

Eligo in Abbatissam hujus monasterii N. de talibus.

Hujusmodi tamen votum præstabit submissa voce, ita, ut à cæteris monialibus interius nequaquam, benè tamen à Præsidente & Cancellario exterius audiri possit, antea & postea Præsidenti exhibita reverentia. Pro istis votis recipiendis, Præsidens & Cancellarius quisque pro se in quadam pagina describat nomina & cognomina monialium, in Abbatissam successive petitarum, & ab uno quoque nomine usque ad paginæ extremitatem lineam rectam ducat, quam, tot vicibus parvis apiculis intersecabit, quot monialis illius nominis in Abbatissam nominata fuerit. Tandem, per omnes moniales præstito suffragio, suæ tam Episcopus, quam Cancellarius, paginæ, apiculos votorum quisque enumerabit, & si sibi invicem, & monialium congregatarum numero correspondere eos reperiat, electionem habebunt pro Canonica; secus autem judicabunt, si numerus votorum deficiat vel excedat, hoc enim casu repetenda esset electio. Postea observabunt vota, & quam ex monialibus plura ultrà medietatem, vel duas ex tribus partibus habuisse videbunt, illam Præsidens, ut legitimè & canonicè electam, Abbatissam pronuntiabit.

Quod

Quod si Moniales inter se dissentiant circa Abbatissæ electionem, non licet quidem Præsidenti suffragium ferre, statuit tamen monialibus tempus, intra quod à simultate cessare debent. Quo elapso, si needum convenirent, habet Præsidens jus designandi eam, quam maximè idoneam arbitratur.

Post electionem, si sic mos ferat, à superiore petenda est confirmatio, nec potest ante eam impetratam Abbatissa munere suo fungi. Unde irritum evadit, quod ante confirmationem ab ea peractum. Nam, ceu Canonistæ loquuntur, electio habitum tantum dat, sed confirmatio exercitium largitur. Vid. tamen *R.P.Pyrrin.d.l.n.*411.

36 Inauguratio Abbatissæ. Inauguratio Abbatissæ, *ceu legitur apud P. Menestrier, dans la pratique des armoiries pag.* 207. fit plane iisdem verbis, quibus Abbatum. Quippe, hac omnino formula Abbati pedum porrigitur, Abbatissa vero in sedem collocatur: *accipe plenariam & liberam potestatem, regendi hoc monasterium, & congregationem ejus, & omnia quæ ad illius regimen interius & exterius, spiritualiter & temporaliter, pertinere noscuntur.*

Abbatissæ potesta. Abbatissa in moniales exercet solam potestatem domesticam, qualem habet mater familias in liberos, & quæ, in hortatione ac correctione consistit. Unde si delictum aliquod graviorem pœnam postulet, ad Prælatum proprium recurrere debet. Pariter, nec exercet spiritualem jurisdictionem ordinariam. In spiritualibus. Proinde non potest imperare monialibus præceptum spirituale, nec obligare eas in virtute Spiritus S. aut in virtute sanctæ obedientiæ, (nisi ex commissione Prælati, & in iis, quæ regulæ sunt conformia, *P.Pyrrin.d.l.n.*412.) aut sub peccati mortalis reatu, itemque nec sub pœna excommunicationis, aut alterius censuræ. Ita, nec licet Abbatissæ cum monialibus suis dispensare circa jejunium præscriptum in regula, & circa esum carnium, & lacticiniorum sive ovorum, etsi novit, moniales sibi commissas, propter stomachi debilitatem, aut aliam legitimam causam, non posse commodè servare jejunia & abstinentias.

Nefas est Abbatissæ concionem habere è pulpito aut suggestu in Ecclesia; in Capitulo vero aut refectorio exhortationes ad virtutem facere, ei conceditur. Quin, nec benedicit propriè monialibus: benedictio enim vera provenit ex potestate clavium, cujus feminæ sunt exsortes. Non igitur alia benedictio illi relinquitur, quam qua matres, pio affectu, ex se natos prosequuntur.

In temporalibus. Circa *administrationem bonorum temporalium* sui Monasterii, liberam habet facultatem Abbatissa, nisi aliud consuetudine fuerit introductum. Itaque contractus facere, quin & certis casibus aliquid donare potest, dummodo donationes ad remunerandum fiant, nec excedant rationes redituum & eleemosynarum, quæ Monasterio solent obvenire.

Abbatissa, Monasterio egredi non debet, nisi aut incendium grave, aut metus hostium, aut summi Principis jussio, Episcopo consentiente, eam inde exire cogant. Hinc consequens est, quod Abbatissa una, pluribus Monasteriis præesse non possit, sed, cum plura nacta est, ex Decreto Concilii Tridentini, cogitur, uno excepto, reliqua intra sex menses resignare: id, nisi fecerit, omnia ipso jure vacabunt.

In *Italia* communiter receptum est, ut Abbatissa nonnisi *per triennium* Monasterio præesse queat, eo finito, tantundem temporis privata honore manere debet, priusquam ei rursus ad hunc pateat aditus. In Germania & Gallia, plerumque *ad vitæ dies*, præfectura Monasterii Abbatissæ committitur.

Religio clausuræ Monasterii nulla unquam ratione temeranda est: ac Monasteria monialium citra specialem licentiam ingredientes, sive viri, sive fœminæ fuerint, peccatum committunt. Ipse adeò electus Confessarius, (ut medicos, tonsores, & opifices taceamus,) non aliter jus ingrediendi clausuram habet, nisi præstito prius hoc aut simili juramento. *Ego N. sacerdos ætatis quadraginta annorum, confessarius electus & deputatus Monasterii N. polliceor, & juro, me eos tantum ob casus clausuram Monasterii ingressurum, quos urgens necessitas afferet,* hoc est, *ut infirmarum monialium confessiones audiam, iisdem oleum sanctum præbeam, earundemq; animas, ex ritu S. Ecclesiæ, commendem. Quibus casibus ita me habebo, ut non nisi claro die ingrediar, & ante solis occasum egrediar, & præter munus meum quod ritè administrare curabo, nihil aliud omnino in Monasterio agam, neque colloquiis ullis utar, sed egomet personaliter, stolà indutus, & superpelliceo, accedam, nec ullum meo loco mittam, nisi obtenta à superioribus licentia in scriptis. Ita me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia.* Verum hoc vix hodiè est in usu.

Non temere etiam in *Concilio Aquisgranensi II.c.*14. Abbatissis præcipitur, ut caveant, ne in ipsis Monasteriis multimodi sint anguli, vel talia loca, quæ sint tenebrosa, aut certè visui Prælatorum occulta, in quibus Deus pro sceleribus inibi commissis ad iracundiam provocetur.

Abbatissa, magnâ solicitudine custodire debet moniales suas, tanquam vasa sancta, ad ministerium Domini præparata, & sponsas Christi. Quamobrem opera sedulò danda, ne odiosæ sint moniales, ne loquaces; ut statis horis preces fundant, ut singulis mensibus, & in festivitatibus anni solemnioribus, confessionem peccatorum edant, ac sacramento Eucharistiæ, tanquam salutari Præsidio, se muniant ad omnes oppugnationes dæmonum fortiter superandas. Tum vero cavendum quoque, ne moniales in cultu & habitu corporis delinquant; ne scilicet velum aut peplum è serico habeant, aut in eo acus aureas vel argenteas deportent; ne panno utantur irregulari. Dehinc ut metiantur secundum dimensionem corporum vestes suas, ne mensuram eorundem excedant, sed pede decenter subducto eis sufficiant, ne uno plures annulos gestent; ne cum aliquo externo aliter quam per cancellos ferreos aut rotam, sive turnum, idque tribus aut duabus

sororibus

sororibus præsentibus loquantur; ne litteras alias præterquam ad Episcopum aut superiorem, ex causa necessaria, scribant, quas verò accipiunt, prius legendas offerant: &, quæ sunt alia instituta, quibus disciplina inter sanctas Virgines sarta & recta conservatur. Ubique pro Monasterii & loci consuetudine & observantiâ.

Utuntur Abbatissæ scuto, figura rhombi, cui insignia sua gentilitia, citra cassidem & ornamenta alia, appingunt, nisi quod scutum rosario circumdant, à tergo vero pedum addunt, more Abbatum, etsi pedum in inauguratione Abbatissis minimè tradatur, quod tamen Abbates accipiunt. In hoc vero pedum, quod Abbatum insignia exhibet, ab Abbatissarum pedo differt, quod hoc posterius nudum est, prius, plerumque sudariolum aut velum habet appensum. Non prætereundum, P. Franciscum *Menestrier in libello la pratique des armoiries p.* 200. velle, hanc consuetudinem pedo tæniam addendi, tantum à Germaniæ Abbatibus observari. Sed *Tamburinus tom.* 1. *disp.* 22. *q.* 2. de jure Abbatum generaliter loquitur: *baculus pastoralis, quem gestare debet Abbas, orario aut sudario ornetur, quia Abbatialis est, & per longitudinem rectam, cubitorum trium & unciarum duodecim protrahatur*, nempe, ceu non nemo scribit: *solebant Abbates olim, cum monasteriorum claustra admodum essent extensa, per sylvas & invia loca, summo labore ex loco uno ad alium se conferre, prædicandi verbi Dei gratia. Unde merito eisdem indultum, ut pastoralibus insignibus decorarentur, ac fortassis in symbolum illius, Pedo Abbatiali velum sive sudariolum appenditur, quo sudorem, itineris & concionum labore provocatum, detergebant. Nunc, cui usui serviat, non satis constat, nisi ut pristini officii moneantur.*

ABDICATIO.

SUMMARIA.

1. *Abdicare quid sit.*
2. *Duplex abdicatio, perpetua & temporanea.*
3. *Quis Magistratus sit melior, perpetuus vel temporalis?*
4. *Quid in Statu Monarchico?*
5. *Abdicatio temporalis Regis Assyriorum Nini in favorem Semiramidis.*
6. *Abdicatio perpetua Imp. Diocletiani.*
7. *Causæ abdicationis variant.*
8. *Abdicatio Regis Davidis.*
9. *Abdicatio Caroli V. Imp.*
10. *De causis abdicationis.*
11. *An & quomodo Imperator possit abdicare Imperium?*
12. *An & quid Pontifici in abdicatione competat?*
13. *Abdicatio Reginæ Sueciæ Christinæ.*
14. *Abdicatio Casimiri Regis Poloniæ.*

1 Abdicare quid sit? ABdicare nihil aliud verè est quàm renunciare, rejicere, contemnere. Hinc abdicatio imperii est actus solennis, quo imperans, à Republica, sive munere, cui præerat, sive sponte sive ingratiis recedit. Spontanea verò Imperiorum abdicatio à *R. P. Famiano Strada de B. Belgio Decad.* 1. *lib.* 1. dicitur, *ignotum Principum Aulæ prodigium, quod, cum possint imperare, desistant.* Et sanè mirari subit, eos, qui alias per ignem ferrumque splendidissima Regna petierant, imperia tandem fastidire, privatamque vitam eligere. Idcirco verissimè *Appianus* dixit, *lib.* 1. *de B. civ. pag.* 415. *certè ab omni ratione alienum est, dominationem tanto conatu, per tot pericula quæsitam, ubi adeptus sis, deponere.* Ubique tamen in Historiarum monumentis talia occurrunt exempla.

2 Duplex est abdicatio, perpetua vel temporaria. Est autem abdicatio vel *perpetua*, vel *ad tempus*. Hæc contingit præcipuè in statu Democratico, inter Magistratus ambulatorios, qui certo temporis spatio elapso ab officio, cui præerant, recedunt, illudque in alios transferunt. Quæ mutua gubernandi, ac vicissim obediendi ratio in Democratia ideo observari solet, ne diuturna imperandi consuetudo dominatum arripiendi civibus ambitiosis ansam præbeat. Hinc in Civitatibus tam Imperialibus quàm Municipalibus, Consulatus & reliqua ferè majora Officia ambulatoria sunt. Atque hoc etiam observatur inter *Religiosos*, quorum superiores, Provinciales, Priores, & alii, singulis triennis, & aliquando citius, mutantur. In *Aristocratia* mos iste etiam non negligitur, cujus rei exemplum habemus apud *Livium* in Republ. Romana: Quippe *Mamercus* Dictator, concione advocata, præter alia *maximam libertatis populi Romani custodiam esse* dixit, *si magna Imperia non essent diuturna*, idcircò ad convocatos hæc verba emisit: *ut sciatis, Quirites, quam mihi diuturna non placeant Imperia, Dictaturâ me abdico*; exinde postea factum est, ut singuli Dictatores semestri elapso, Imperio se abdicare juberentur; & ex Livio observavit *Alexander ab Alexandro*, neminem, ante *Sullam*, Dictaturæ munus ultra 6. menses exercuisse, præter Furium Camillum, cui exacto semestri, cum consternata Republica ancipiti laborarent metu, Senatus in annum Dictaturam prorogavit, reliqui omnes effluxo tempore Magistratu se abdicarunt.

Quæstio quidem movetur, *an præstet perpetuos esse Magistratus, vel diuturniores Semestribus:* Administrationem perpetuam consultiorem esse statuit *Kircherus*: econtra *Besoldus, Bodinus, Hanonius*, annuum Magistratum populari & Aristocratico Statui melius convenire opinantur. *Bernegger. & Clausenius* distingunt inter majores & minores Magistratus, illos vicissitudini longè aptiores, quam hos esse rati. Quæ distinctio iterum observari videtur inter *Religiosos*, quorum Provinciales & Priores quidem mutantur, *Generales* autem ad vitam suam gubernationem continuant. In omnibus his diligenter attendenda erit consuetudo in quavis 3 Quis Magistratus sit melior, perpetuus vel temporalis?

Republica, quæ negotia ſint expedienda, quæ perſonæ munus obeant, quid tempora ſuadeant, quid leges jubeant.

4 In *Statu Monarchico* diverſa eſt ratio, in qua cum unius ſit Imperii Majeſtas, non neceſſe eſt, ac ne utile quidem, Cives imperandi conſuetudine excitari, ſed potius obediendi neceſſitate coërceri. Nihilominus reperti fuere, qui vel perpetuò, vel ad tempus ſe imperio abdicaſſe leguntur; In horum numero eſt *Ninus* Aſſyriorum Rex, ad quem cum propter pulchritudinis famam vocata eſſet *Semiramis*, fœminarum ſpecioſiſſima, Rex illicò aſpectu ejus adeò cœpit amore flagrare, ut ipſam matrimonio ſecum jungere non dubitaverit. Semiramis, cum nihil ſe non poſſe apud Ninum intelligeret, ſolidum aliquod intimæ conjunctionis pignus ab eo

Quid in Statu Monarchico?

5 petiiſſe dicitur, ſtolam nimirum Regiam, Aſiæque imperium *ad quinque dies*, & eorum, quæ in hoc tempore gererentur, poteſtatem. Quo obtento magnificentiſſimum apparavit convivium, ad quod cum potentiſſimos quosque convocaſſet, & præmiis promiſſisque ſuarum feciſſet partium, narratur maritum nihil minus cogitantem primò in carcerem conjiciendum, poſtea è medio tollendum tradidiſſe: licet alii verius cenſeant, Ninum deceſſiſſe morte naturali, relicto filio impubere & uxore Semiramide, quæ poſtea præclaras res geſſit, tot opera molita eſt, tot gentes in poteſtatem ſuam redegit, tot urbes condidit, inter quas Muri Babylonici in tantum faſtigium elati, ut non potuerint aſcenſu ſuperari, inter ſeptem mundi miracula numerantur, ut ipſe totius ferme orbis domitor Alexander M. Semiramidem admiratus ſit, & dixerit, nondum ſe hanc fœminam gloria æquaſſe.

Abdicatio temporalis Regis Aſſyriorum Nini in favorem Semiramidis.

Sultanus Selim quoque, Indorum Rex Regnum ad tempus abdicavit, cum inter uxores unam impenſius diligeret, cui tunc temporis nulla vel formæ venuſtate vel ingenii ſolertia par erat, & cui duplex erat nomen, alterum *Nour Gehan Begum*, id eſt mundi lux, alterum *Nour Mahal*, id eſt Palatii ſol, quo nomine ab Aulicis appellari ſolebat. Hæc fœmina Regem ſuis blanditiis adeò faſcinavit, ut ſibi planè mancipatum reddiderit, nec Rex ſine ea vivere poſſet. Hinc ambitioſa mulier omnes curas eò convertit, ut immortale ſibi nomen acquireret, ideoque ſignum amoris infucati ſaltem ſpatio 24. horarum à Rege petiit, hoc ſcilicet, ut tantillo temporis ſpatio ſupremum omnium rerum arbitrium ſibi concederet. Etiamſi verò Rex, inſolenti petitione perculſus, parumper animi hæreret, amoris tamen vehementia victus, imperio tantiſper depoſito, in prædium quoddam ſuburbanum receſſit. Regina thronum adepta, illico per omnes Civitates nuntios miſit, qui edicerent, ut ex duabus auri argentique millionibus à Rege aſſervatis variæ monetæ cuderentur, & unicuique faciei earum duodecim ſigna Zodiaci contra leges Mahometanas, quæ omnia abominantur ſculptilia, adjecto Regis & ſuo nomine, imprimerentur, hoc modo famæ ſuæ immortalitatem conſecuturam ſe ſperans. Res feliciter ceſſit, & magna vis numiſmatum in plateas projecta à multitudine eſt excepta. Hæc mulieris calliditas adeò permovit Regem, ut poſtea Reginam in Regni ſocietatem adſciſceret, eidemque graviſſima negotia expedienda committeret, ita commemorante *Baptiſta Tavernier itinerarii lib. 3. pag.* 227. & plures adhuc reperiuntur, qui Principatu antehac avide expetito ſe abdicantes vitam privatam elegerunt.

Regis Indorum Sultani Selym.

Inter *Romanos Imperatores* occurrit *Diocletianus*, qui adhuc privatus dicere ſolebat: *nihil eſſe difficilius, quam bene regnare.* Iſte tamen Diocletianus, Chriſtianorum perſecutor acerrimus, una cum Herculeo Mediolani Imperiales faſces ſponte depoſuit, quamvis alii dicant, ambos Romæ templum Jovis ingreſſos, populis audientibus ſtupentibusque effatos eſſe, *recipe Jupiter Imperium, quod mihi commodaſti; quod ego ita depono, ut reſumpturum non eſſe, ſanctum tuum teſtatus Numen, adorem.* Poſtea Diocletianus in Villa reliquam vitam exegit. Multi exiſtimant, Diocletianum, cum Chriſtianos humanæ gloriæ & opulentiæ contemptu niti videret, hac abdicatione oſtendere voluiſſe, Paganos in hoc virtutis genere Chriſtianis nihil cedere. Alii putant Diocletianum ob mentis alienationem Imperium depoſuiſſe; Alii opinantur, multas concurriſſe cauſas, nimirum ne caderet Diocletianus, throno deſcendere voluiſſe, eamque amplecti vitæ felicitatem, quæ periculis careret. 6

Abdicatio perpetua Imp. Diocletiani.

Lotharius Imperator Regna filiis renuntiavit. *Brunnerus de Bojore, Bulgarorum Princeps*, purpuram cum Cilicio mutavit, Monaſterium ingreſſus. *Joannes Cantaguzenus, Imperator Græcus*, Monaſticæ vitæ amore allectus, in monte Atho Monaſterium ingreſſus eſt, ibique mutato nomine, Joaſaphi Chriſtoduli nomen aſſumpſit, & in otio iſto libros quatuor de rebus ſuis & Andronici Palæologi Imp. conſcripſit.

Lotharii Imp. & aliorum.

Cauſæ abdicationis variant. Etenim nonnullæ ſatis manifeſtæ quidem ſunt, plures verò adeo tectæ, occultæ & intricatæ, ut vix certi quiddam de iis pronuntiari poſſit. Quamvis enim plerumque in medium adferri ſoleat, *valetudinis imbecillitas, virium tenuitas, tædium rerum humanarum, divinarum & cœleſtium deſiderium*, genuinum tamen motivum ſæpius in abſcondito latet, iſtoque velo tegitur & obumbratur, adeoque Delio natatore opus eſſet, ſi quis myſterium illud eruere vellet. 7

Cauſæ abdicationis variant.

In Sacris legitur, quod *Rex David*, cum ætate gravis viribus deficeret, filium Salomonem ſe adhuc vivo Regem conſtituerit, atque ſic Imperium in filii manus conſignaverit. Inde olim filii Regum vocati fuerunt *Principes juventutis*, quibus ad futurum Imperium erat titulus & omen, hodie apud Nos Cron-Prinz/ Chur-Prinz/ ubi hereditaria eſt ſucceſſio. *Ptolomæus Rex Ægypti* Imperio ſe abdicavit, & illud filio natu minori tradidit. *Seleucus, Syriæ* Rex, erga filium Antiochum amore correptus, cum illum amore 8

Abdicatio Regis Davidis.

Ptolomei.

Seleuci.

Novercæ

Novercæ flagrare videret, ut moribundo similis jaceret in lecto, non solum filio uxorem suam connubio junxit, sed præterea omnium superiorum Regionum mediterranearum Regem constituit, eundemque pro se regnare jussit. Pari charitate *Cappadociæ*
Ariobarzanis. *Rex Ariobarzanes* filio Regnum cessit, & diadema in caput ejus transtulit, hortarique cœpit, ut eo transiret, unde ipse surrexerat. Exciderunt lachrymæ juveni, cohorruit corpus, diadema dilapsum est, nec quo jussus erat, progredi potuit: quodque pene fidem veritatis excedit, lætus erat, qui Regnum
Antigoni. deponebat, tristis, cui dabatur. *Antigonus Macedoniæ Rex*, Imperium deposuit, cum seditione minaci Macedonum in Regia clausus detineretur; tunc in publicum sine satellitibus processit, projectoque in vulgus diademate ac purpurâ, dare hæc eos alteri jussit, *qui aut imperare illis nesciat, aut cui parere ipsi sciant*. Cumque populus pudore motus, recipere eum Regnum moneret, tamdiu recusavit, donec seditionis autores supplicio traderentur. Sic Antigonus timeri meruit, quia non timuit.

9 Abdicatio Imp. Caroli V. Quid requirimus exempla antiqua? Sufficiat nobis abdicatio *Imperatoris Caroli V.* apud Bruxellas Imperio & Regno facta, illo in *Ferdinandum fratrem*, hoc in *Philippum filium* translato, quo facto in Hispaniam profectus, in Monasterio S. Justi, ubi biennium consumserat, vitam finiit. Quam ob causam Carolus Imperium deposuerit, multi disceptant.
10 De causis abdicationis. Multi scribunt, felicitate *Henrici II.* Galliarum Regis fuisse perterritum, & putasse fortunam Cæsaris, felicemque Imperatoris invicti genium in *Henricum* Galliæ Regem migrasse; Sunt, qui Cometæ metu anno 1556. per 12. dies continuos ardentis, hoc factum fuisse affirmant. Alii contendunt Imperatorem *Carolum V.* in bellis civilibus cum Protestantibus gestis, primum studia & benevolentiam tam Catholicorum, quàm Lutheranorum perdidisse, dum unum Principem captivum, quasi triumphans per Germaniam circumduceret, alterum in vinculis sub Hispanorum custodia detineret. Neque parum momenti ad abdicationem Imperii attulisse *librum Interimisticum*. Præterea tot inter labores & curas valetudinis suæ jacturam fecisse, maximamque vim pecuniarum in bellis effudisse. Præter valetudinem, continuis doloribus afflictam, renovatam in filio Philippo fortunam, oppositam esse.

Sed *R.P. Henricus Engelgraff* sequentem in modum de Caroli V. abdicatione discurrit: *Quid*, inquit, *existimatis, Carolum V. alterum illum Orbis Christiani Alexandrum impulisse, ut se ultrò in vivis Imperio abdicaret, & post tot triumphos orbi notissimos, soli Deo notus viveret, & mundo spreto secederet? nostis, ubi hæc omnia spernere didicerit? Hinc inter Regiam supellectilem suam ingentem cistam semper circumferri curabat, cujus ipse solus clavem gestabat, & sub vesperum, quacunque diverterat, semper ad cubile deferri volebat: dicens, rem sibi carissimam, & in usum maximè necessariam illic abditam latere; Sarcophagus enim inclusus erat, quem vesperi, dimissis aulicis, Carolus metiri solebat, num tantum Cæsarem caperet, atque hanc Scholam quinquennio sic frequentavit, ut tandem humiliter doctus evaserit, & stultitias mundi riserit, quoque tenacius hæc ratio inhæreret, in secessu Hieronymiano sibi exequias celebrari curavit, quibus vivus omninò lacrimis interfuit, & de stultitia mundi triumphavit.* Idem *ingentem*, inquit, *Deus prædam, potentissimum orbis Monarcham Carol. V. Imp. ex Regni strepitu, & bellorum tumultu, ad quieta religionis pascua, ex aula ad ovium suarum caulam, spreto Regno, inaudito hactenus exemplo, suaviter pertraxit; sed, amabo vos, quid caussæ fuisse existimatis tantæ vicissitudinis? tam raræ & stupendæ metamorphoseos? quid orbis Dominum, ac domitorem regno se ultrò abdicare, & in religiosum claustrum sese abdere coegit? quis hanc ei mentem injecit? Narrat Famianus Strada, à viro militari salubre illi telum infixum. Vitus quippe, equitum centurio, rebus humanis renunciaturus, cum missionem à Carolo Imp. peteret, ingenuè respondit: inter vitæ negotia & mortis diem oportere spatium intercedere. Quod scitum hominis dictum, tanquam immissus cœlo radius, ita Caroli animum illustravit, ut inanem mundi vanitatem, & honoris fumum, attentiori mentis oculo contemplatus, lucem sagittarum ejus secutus, inter vitæ negotia & mortis diem sibi aliquod spatium delegerit.*

Perhibetur tamen Imperatorem Carolum in sua abdicatione non parum *inconstantem* fuisse, & Imperium mox in *Philippum*, filium, mox in fratrem *Ferdinandum* transferre voluisse, sed *Ferdinandi* constantia, & Septemvirorum prudentia victum esse. Quin etiam pœnituisse *Carolum* susceptæ abdicationis: Nam cum *Cardinalis Granvellanus Philippo II.* in memoriam revocaverit anniversarium diem, quo Carolus Pater Imperio Regnisque cessisset, *Philippum* respondisse: *eundem diem anniversarium esse, quo illum cessionis pœnituerit. Tacitus* enim *Histor. 2. lib. 38. num. 2.* tradit, *veterem ac pridem mortalibus insitam esse potentiæ cupidinem*; ut etiam Selymus I. hujus nominis Turcarum Imperator dixerit, *nihil dulcius esse quam imperare*. Hinc *R. P. Strada in Histor. Belg.* censet Philippum II. ideo Granvellano hoc dedisse responsum, quia non putaret in Parente laudandum, quod imitandum sibi non statuisset. Neque in Commentariis de isto secessu ullum ejusmodi pœnitentiæ vestigium animadvertisse ait, nec decuisse vivam magnanimitatis imaginem posteris exponi pœnitentiæ pannò obvelatam. Morti enim vicinus sic ratiocinatus est, secundum *Thuan. lib. 22. Histor.* ad annum 1558. se quidem indignum esse qui propriis meritis Regnum cœlorum obtineret, sed Dominum Deum suum, qui illud duplici jure possideat, & Patris hæreditate & Passionis merito, altero contentum esse, alterum sibi donare, ex cujus dono illud sibi vindicet, hacque fiducia fretus, minimè confundatur. Tum sumpto Viatico, *in me mane* dixisse, *Dulcissime Salvator, ut ego in te maneam*, in quæ verba deficiens animam

 glorio-

gloriosissimâ vitâ defunctam Deo Creatori reddiderit.

11 An & quomodo Imp. possit abdicare Imperium?

Utrum Imperator abdicare se possit Imperio, rationes in utramque partem adfert *Ulric. Obrecht. in disput. de abdicat. Caroli V.* & tandem concludit, in hodierno Imperii Statu Imperatori non amplius liberum esse discessum ab Imperio, quia Electores Imperatorem non solùm Justitiæ administratorem, sed & Pacis publicæ Defensorem & Propugnatorem constituerint, qui proinde postea periculosis temporibus, vel ex pusillanimitate, vel desperatione virium, vel alia quavis causa, Imperium abdicare, & Statuum fortunas hostium injuriæ exponere non possit, cum præsertim stipulatio inter electum Imperatorem & Septem Viros Principes, nomine omnium Statuum, intercedat, & Capitulationis lege jurata, ad Imperii defensionem & Regimen Imperator obligetur. Quamvis *Sigismundus Seldus* in Consilio *Ferdinando I.* dato asserat, nunquam esse dubitatum de hujus quæstionis affirmativa, cum abdicatio nunquam fuerit prohibita, *Goldast. part. 5. pag.* 185. in den Politischen Reichs-Händeln/ sed *Obrecht. d. l.* dicit, non hic quæri, an ullo casu abdicatio concedi possit? sed an sit Imperatori libera, Electoribus & Statibus invitis vel inconsultis? Hos enim, pondere causarum permotos, consentire in abdicationem & posse & debere non esse dubium, quanquam *Limn.* edicat, etiam justissimis causis statim Electoribus in abdicationem consentiendi necessitatem non incumbere, in proœmio *ad Capitulat. Ferdinandi I. pag.* 354. *Fritsch cap. 2. de resignat. Imp. Rom. Germ.* Sic ipse *Carolus V.* cum Hispaniæ aliisque hereditariis Principatibus renuntiasset, quod contigisse narratur in singulis urbibus, quæ jus publici Consilii habent, per duos feciales gentilitiis Regni insignibus & vestibus indutos, in suggestu ad id paratos stantes, alterum dedisse, alterum accepisse sceptrum, ensem, & galeam, & priorem ita locutum fuisse: *Quod felix fortunatumq; sit universæ Hispaniæ, ac cœteris Provinciis, Carolus V. Imperator, Hispaniarum Rex, legitimo jure factus, sponte libentiq; animo se omni potestate abdicat, Regemq; esse jubet*, ac heredem suum instituit *Philippum filium, ita, ut in illum omnia jura regnandi, possidendi, atque in alios transferendi translata sint, ritu legeq; antiqua, & eo jure translata, ut quo jure optimo omnia privata & publica transferri solent.* Idem propemodum ritus observatus est Bruxellis, quando Senator Bruxellensis, in publicis Belgii Comitiis *Caroli* nomine, eo tamen præsente, recitavit Diploma, postquam Philippum Belgii Principem proclamasset, verbis sequentibus: *Ad hac volo, ut illi omnem honorem, reverentiam & obedientiam exhibeant, servitia præstent, eumque tali amore & studio prosequantur, quo bonos & fideles subditos ipsorum verum, supremum, & naturalem Dominum & Principem complecti decet, & prout nobismet ipsis hactenus fecerunt, supplentes omnes defectus & omissiones tam juris quam facti, quæ poterunt in hac cessione & translatione esse, & derogantes, ex plenaria & absoluta potestate, omnibus legibus & constitutionibus, quæ ei obstare poterunt, nam ita nobis placet.* Quibus postea *Carolus* ipse subjunxit: *cui ut morem geratis, fidem jure jurando detis, datam sanctè & piè præstetis, mandamus & præcipimus.*

In *Imperio* autem *Romano* & ejus renuntiatione, longe alia observata est ratio: Et mandata, quæ Legatis suis, Principi Wilhelmo Arausio, Seldio & Hallero, ad Ordines Imperii dedit, referente *Godelevao, apud Schard. tom. 2. pag.* 1908. & 1941. ita concepta: *Cum senectus jam appropinquet, molestissimis variis morbis vires attenuentur, &c. se fratri Ferdinando Imperium relinquere; Cum verò hoc negotium Electorum munus & dignitatem maximè concernat, se citra ipsorum consensum & approbationem nihil agere voluisse, vel propositum suæ voluntatis ac statutum animi in actum perducere prius, quam ipsi de hoc certiores redditi essent. Petere igitur clementer & amice, ut quod gravissimis de causis secum constituisset, ipsi firmum ratumq; haberent.* Quæ omnia confirmat *Zenocarus lib. 5. de Vita & gestis Caroli.* Imperium enim non est Principatus hereditarius, sed electivus, idcirco *Carolus V.* non ita libere egit in abdicando Romano Imperio, ut in abdicandis hereditariis Provinciis, ideò, narrante *R. P. Strada lib.* 1. morbum articularem, ægritudinem animi & alias causas allegavit, nec non motum Religionis & desiderium placandæ iræ Divinæ, propter fœdus cum Anglo, contra datam Pontifici fidem, percussum, *interimisticam* in Germania *religionem* permissam, Romam captam & captivitatem Pontificis, Vicarii Christi. Quapropter *R. P. Strada cit. loc.* scribit, eum 8. annis ante abdicationem in testamento Augustæ scripto mentionem futuræ abdicationis fecisse.

Quamvis etiam *Pontifex* post mortem Imp. Caroli resignationem irritam facere, & Electorum acta rescindere conatus sit, & *Ferdinandum* agnoscere Imperatorem noluerit. Verum pro Imperatore *Ferdinando* egregiè scripsit *Georgius Sigismundus Selden, Imperii Vice-Cancellarius, anno* 1559. cujus scriptum extat apud *Londorpium tom. 1. pag.* 26. & de Pontificis prætensionibus tractat etiam *Carpzov. ad L. R. cap.* 14. quod Pontificis potestas solùm ad Ecclesiastica pertineat, nisi per indirectum, pro Ecclesiæ profectibus, aliquid etiam circa temporalia statuat. Itaque Pontificem Romanum in abdicationis negotio facile à *Carolo V.* & *Ferdinando* negligi potuisse, cum id superioritatis jus in Politicis Imperii negotiis ipsius antecessores etiam non agnoverint, sed eidem sæpius aperte contradixerint, uti deducit *Selden. modo supra d. l.* & enarrat varia Pontificum dissidia cum Imperatoribus, eorumque causas, quando Pontifices opibus & potentia creverunt. Hinc ego in *Jurisprudentia mea lib. 1. tit. 5. part. 8. n. 5.* dixi, hanc rem ita tractandam esse, ut nec invida detractio Ecclesiasticam potestatem prorsus deprimat, & seculari subjiciat, nec adulatio extollat

12 An & quid Pontifici in abdicatione competat?

lat sine modo & mensura pene ad similitudinem altissimi. In his itaque extremitatibus mediam viam esse tenendam, quæ est moderata discretio, suum cuique tribuens, prout loquitur. *R.P. Gerson. de Eccles. Potest. consid.* 12. Neque deduci potest argumentum ex *Coronatione Imp.* Pontificum manu pridem facta; quia etiam Reges Galliæ ab Archi-Episcopo Remensi inunguntur, neque tamen Episcopus est Regis superior. Plures quoque Imperatores à Pontifice coronati non sunt, & tamen fuere legitimi; ut ipse scribit *Cardinalis Cusanus lib.3. Concord. Cathol. cap.* 4. quod unctio & coronatio non arguant in Papa superioritatem, sicut nec unctio Regis Franciæ Remis, aut coronatio ipsiusmet Imperatoris per Episcopum Coloniensem Aquisgrani. Memorabile est responsum Imp. *Rudolphi I.* quando dixit: *multos Allemannorum Reges Italia consumpsit, non ibo Romam. Rex sum, Imperator sum, nec minus pro utilitate Reipubl. me facturum confido, quam si Romæ fuissem coronatus. Goldast. in C. J. tom.* 1. *pag.* 311. Plura videri possunt apud *citat. Ulr. Obrecht de abdicat. Caroli V. cap.* 3. ubi refert Epistolam Hadriani IV. Pontificis ad Fridericum Ænobarbum, & decretum Ordinum Imperii publicatum Francofurti, quod citat *Layman. lib. 7. cap.* 17.

13 Abdicatio Reginæ Sueciæ Christinæ.

Pergendum ulterius ad *Christinam Suecorum Reginam*, quæ abhinc 46. annis Regno se abdicavit: cujus abdicationis exemplum, uti valde est memorabile, ita nemini non notum. Quippe anno illo, quo Pacem in Germania factam subscripsit Regina, Regni Ordines ab ea petierunt, ut cogitaret de nuptiis, quibus heredem Regno sibi successorem relinquere possit; sed ipsa aliam viam esse respondit, quæ Regno Principem, sibique successorem crearet; proinde *Carolum Gustavum*, Patruelem suum bellicis aliisque virtutibus clarissimum elegit, eumque Regni Suecici Principem hereditarium esse voluit. Propterea anno 1654. in Comitiis Upsaliæ habitis, consilium de abdicando Sueciæ Regno Senatui & Ordinibus aperuit, quietis studium & valetudinis suæ curam causata. Et addidit unicum adhuc remedium, mutationem aëris, iterque sibi ad exteros superare. Senatus Regni, & in eo præcipuè Drostetus ac Cancellarius, seriò graviterque Reginam ab hujusmodi consilio dehortati sunt, sed & Regni Ordines orare non destiterunt, ut porrò felicem Regni administrationem continuaret. Ad ultimum pertinaci Reginæ desiderio victi cesserunt. Illa Regio cultu, prælatis sibi Regni insignibus, Regiam Upsaliæ ingressa, Senatu & Ordinibus Regni quam humanissimè salutatis, luculentissimâ oratione eorum erga se fidem, industriam atque observantiam laudibus extollere, juxta & voluntatem suam de abdicando Imperio cordatè exponere cœpit; Tanti instituti causam pergrave Imperii onus, & præsertim feminæ viribus maximè impar, interponens. Contra hanc molem Principis cognati humeris, spem pariter nuptiarum ac prolis inde habituri, hæreditario juri ac successioni accommodatiorem fore. Cæterùm de patriæ amore ac dignitate, quamvis absentem, nihil se remissuram sanctè testata est. Et sic spontè Imperium, & ore & scripto instrumento cessionis, atque abdicationis Regni, in perpetuum deposuit ac renunciavit; Scheringius Rosenhanus, Regni Senator, quædam responsi loco nomine Senatus Regni, & Ordinum præfatus, dictum Instrumentum publicè prælegebat, & mox codicillum Regni Ordinum *de impensa & reditibus* ex variis locis ditioni Suedicæ subjectis percipiendis, quibus Regina aulam suam dignè usque ad finem vitæ tueretur. His ita prælectis, *Christina* d. VI. Junii se Regni Insignibus exuit, non sine stupore, vel lacrymis adstantium, eaque ex Proceribus Regni Satrapa accepit, gladium Lariffæus Claga, ensiferi partibus absentis functus; Archithalasso Oxenstirnio sceptrum, Hermanno Flemmingio Baroni, dum vicem ageret Thesauro Præfecti, auream clavem porrexit. Togam Regiam talarem abstulere duo Regii Cubicularii, accedente tandem Regni Cancellario, ut Orbem aureum cum cruce sumeret. Quibus peractis, Christina habitu virginis Principem Carolum Gustavum allocuta, in eum, ut dignum successorem, Regni insignia atque Imperium à se transferre, quod felix & faustum sit, indicabat. Posthæc, paucos intra Sueciam dies commorata, Hamburgum contendit, dein Antwerpiam. Hinc ubi Bruxellas venit, *ejurata religione patria*, Ecclesiæ Romanæ, consciis paucis, se mancipavit. Quam commutationem solemniter testatura Romam perrexit. In itinere *Mariæ Lauretanæ* imaginem auream, coronam, sceptrumque, & lapillos preciosos dicavit. Positis insuper veteri nomine, appellari voluit *Maria Alexandria*. Atque ita cum Regno, animo & nomine abjectis, Romam intravit, splendidè à Pontifice Alexandro VII. excepta, ubi vitam clausit.

Non desunt autem, qui, dum rem altius apud sese perpenderunt, aliam hujus abdicationis caussam esse suspicantur; Inter hos præcipuus est Politicus *Joh. Christoph. Forstnerus*, qui, conjecturando tantum, in suis Epistolis, has & quidem haud contemnendas adfert rationes: *transparent*, inquit, *profecto hujus rei per obscurum conjectura quadam. Aucta enim in immensum, & præter majorum morem, Aulæ magnificentia est, & qui eam instruunt sumptus. Impensæ Norimbergæ conviviorum apparatibus, & beneficiorum magnitudine tota Germania corrogatæ opes. Inauguratio Reginæ incredibili pecuniarum prodigentia peracta, tanquam tanti esset auspicari Regnum, quod mox ejuraret. Absumpta promiscuis largitionibus præcipua ditionum in Germania bello quæsitarum, & Livonia tributa, nihilq; postremo reliquum, quo Regia dignitas & belli pacisq; onera sustineri poterant. Pudebat Reginam, corrigere errorem, successore opus erat, qui tanquam caussa revocaret, quæ neq; dari, neq; accipi salvâ republicâ poterant.* Hæc Forstnerus; Nec ab eo dissentit quidam

dam Nobilis, gente Batavus, ait enim: Regni Proceres muliebre Imperium fastidire cœpisse, quod Regina majorem rei literariæ, & magnificentiæ, quam Reipublicæ & parsimoniæ curam gereret, quod æmulatione quadam correpta, Caroli Gustavi conjugium detrectaret, quod Regnum Suecicum ad paupertatem redigeretur, quod Gustavi Adolphi virtutes in Carolo Gustavo eminerent. His aliisque caussis perspectis, Reginam, Heroico quodam spiritu, Imperio cessisse, ne forte coacta id fecisse videretur. Hæc illi, de Reginâ anteà summis laudibus celebratâ, antequàm in sinum S. Ecclesiæ Catholicæ rediret: Sed Catholici aliter sentiunt, & abdicationem illam Regni & Religionis meritò laudant, tanquam vim de cœlo menti illapsam, id quod ostendit Distichon, quod coronæ Regiæ, quam illa una cum sceptris Divæ Mariæ Lauretanæ consecravit, Lucas Holstenius adposuit:

Hanc tibi diva dedit spretam Christina coronâ,
In cœlo tribuas ut meliore frui.

Quamvis feratur Regina, verbum *spretam* indignè tulisse; neque enim vel unquam se contemsisse coronam, vel S. Virgini rem à se spretam donaturam fuisse. Quemadmodum hæc refert Beckman ex Sigismundo de Bircken. Nec desunt, qui omnis ætatis ac memoriæ clarissimam Reginam, virtute Regibus maximis parem, artibus, primum Bourdelotii Galli; deinde Antonii Piementelli Hispani, quos amicorum intimos habuit, à cogitationibus melioribus, à Regno, à fide tandem majorum deductam esse. Volunt etiam pœnitentia Regni relicti, non ut patrimonium tantum curaret, in Sueciam, mortuo Carolo Gustavo Anno 1660. Roma per Germaniam & Daniam regressam. Sane si Successorem Caroli Gustavi filium immatura morte abripi contingeret, ad se, aut Regem Polonorum jure devolvi Sueciæ Imperium, tum temporis ad Senatum retulisse. Verum responsum esse à Proceribus, iniquè repeti, quod sponte in alios collatum est, neminem sibi jure in Sueciam notum, præter unicum Caroli Gustavi filium hæredem Regem suum, quo absque virili prole extincto, penes se arbitrium fore, quem Regem eligant. Neque alimenta, quæ promiserint Regno decedenti, eadem dare amplius obstrictos esse, quando religionem avitam Romano cultu mutaverit. Neque leges Reipubl. suæ, quas noverit, ferre ceremonias Catholicas; quibus in oculis hominum licentia ipsius Reginæ ludatur. Cum igitur Proceres huic sententiæ tenacissimè inhærerent, ad ultimum Regina omne in Regnum Suecorum jus ejuravit. Quantum ad alimenta, æqua placataq; discessit anno sequenti 1661. Hamburgum, & altero Romam rediit.

14 Restat novissimum, illustrissimum tamen & ad omnem posteritatem memorandum spontaneæ abdicationis exemplum Serenissimi Polonorum Regis *Joannis Casimiri.* Is enim anno 1668. die 12. Junii, inopinato prorsus incepto, Senatoribus Varsaviam convocatis, mentem suam de reddenda Republica exposuit. Illi magnitudine & novitate rei ac reverentia legum perterriti, obnixe rogarunt, ut sententiam suam mutaret. Rex æternitatis curam & fessæ valetudinis prætexens, nihil sibi persuaderi, nec ab instituto suo dimoveri se passus est, quapropter illi rem ad universam Rempublicam retulerunt. Quibus cognitis ad Comitia res pervenit, quæ Regi non resisti, sed accusari potius fata, non mutari posse professa sunt. Rege itaque ex Palatio suburbano frequenti Procerum comitatu ad atrium Senatorium deducto, Procancellarius jussu & nomine Regis nuntiabat advenisse jam horam, in qua publice & solemniter abdicatio perageretur, ejusdemque diploma prælegeretur. Perlecto itaque diplomate, & annuis reditibus Regi assignatis, Rex populo valedicturus, ita locutus est: *Tandem illuxit à Deo destinatus dies, quo amoris paterni debitum à ducentis octoginta annis huic inclytæ Reipublicæ pupillæ domus nostræ exsolvam. ætate gravis, vitæ satur, comitiis & castris defatigatus, innumeris malis ac calamitatibus per integros 20. annos agitatus, Rex & Pater, quod mortalibus pretiosissimum audit, auream Coronam, olim capiti meo impositam, deponam, eamque vobis, Proceres Regniq; Ordines Eminentissimi, tradam. Vice solii solum mihi privatum eligo, idemque erit stirpis meæ, qui & Spiritus finis; Pro Sceptro nonnisi exiguam terræ particulam in sinu carissimæ matris communis vestræ meæque patriæ, intra cineres majorum meorum, relinquo. Vos sicut primum me in castris, extremum à præliis vidistis, ita in annalibus primum, qui amore patriæ augendæq; ejusdem felicitatis Regnum posuerit, & Majestatem Regiam arbitrio vestro auspicioq; reddiderit, memineritis. Amor vester me ad thronum evexit. Amor meus erga vos me ultimum utriusq; lineæ heredem libere dimittit. Monarchæ cœteri in filios, fratres, aut arcta consanguinitate junctos coronam transferre solebant. Ego Patriæ charissimæ, cujus Pater sum & filius, cujus amore è Duce gregariu, ex imperante parens, ex Rege civis fio, lubens locum concedo, utque in novi Regis electione Deus vobis clementissime adspiret, in solitudine mea vacuus negotiorum, Majestatem ejus sanctam supplex venerabor. Ego & virtutem vestram & fidem abundè expertus, indeq; semper eo connisus sum, ut dignus talibus amicis essem. Fides vestra & constantia, ut Regem me fuisse crederem, fecit. Consiliis, impensis, & præsidiis me identidem juvistis, ac sæpius meam fortunam, quam victoris malvistis sequi, dignissimi, quibus si ego non possum, Deus pro me gratiam referat, & profecto referet. Nulla erit tam surda posteritas, nulla tam ingrata fama, quæ non in cœlum vos debitis laudibus ferat. Si cui Vestrûm forte ingratum quid molestumve sub Imperio meo acciderit, id fatis & temporum injuriæ, non mihi imputetur. Veniam peto, ipse vicissim do veniam. Ad ultimum valete omnes, & perpetua felicitate florete. Estote mei memores, ego vicissim beneficia vestra immortali memoria præcepta, retinebo. Quanquam à vobis corpore discedo, animo tamen à communi matre nunquam divellar.* Inde mutuis lachrymis

Abdicatio Regis Poloniæ Casimiri.

nis copiosissimè profusis, Casimirus non ita multo post Regni fines, ut antehac fasces, reliquit, ac in Galliam discessit, ubi intra quadriennium *Nivernia* 16. *Decemb.* 1672. vitâ defunctus est. *Theat. Europ. tom.* 10. *pag.* 819. *& seqq.*

Cum verò novitas in Republica rarò possit esse sine periculo, Ordines Regni Capitulationi Regis Michaelis articulum inseruerunt, in quo Rex pro se & successoribus suis cavet de non abdicando Regno, hocque pro perpetua lege statutum esse voluit. Sed cum postea Rex *Joannes III.* electus esset, rogavit Ordines, ut iste articulus omitteretur, quod etiam impetravit. *Christoph. Hartknoch. lib.* 2. *de Rep. Polon. cap.* 1. *pag.* 158. Multa alia abdicationis exempla refert *Theodor. Zvvinger. in Theat. vitæ hum. vol.* 27. *lib.* 3. *pag.* 4117. Quin & ipsos quosdam Pontifices Romanos dignitate Papali se abdicasse legimus, uti fecit *Cælestinus V.* qui cum antea esset Eremita, Pontificatu abdicato, iterum vitam privatam elegit. Multi etiam *Cardinales* se tali dignitate abdicarunt, veluti superiori seculo Henricus Emanuel Regis Portugalliæ filius, Cardinalatu deposito, Regnum acceptavit. Magnus Hetruriæ Dux, Ferdinandus, Anno 1588. Cardinalatum resignavit; Nostro Seculo *Mauritius* Sabaudus Princeps Oncgliæ, Cardinalatu abdicato, Fratris filiam sibi matrimonio junxit. Profectò tamen omnis abdicatio sic fieri debet, ut communi saluti nullum adferat præjudicium, nec solo quietis amore, dum ætas & vires adhuc sufficiunt, ad eam properetur, *Grot. de jur. Pacis & belli lib.* 2. *cap.* 7. *n.* 26. & *ibid. Boeckler.* Nec enim decet, abdicatione sua, se suamque Rempublicam in discrimen conjicere, aut ex tædio calamitatum & curarum, quæ Imperia comitari solent, Imperii fasces abjicere; Propterea enim à Deo ad tantum fastigium evecti sunt, ut civibus suis bene imperent, bonos defendant, malos puniant, Pauperes juvent. Ast, si temere Imperio se abdicant, nonne stationem à Deo sibi commissam deserunt, & inertem vitam eligunt? Multi quidem ignorant, quam grave sit Imperii nomen, unde Regna per fas nefasque petunt, posteaquam verò illa obtinent, tum demum experiuntur, quod infinitis premantur difficultatibus, & quod verè dixerit *Antigonus* aniculæ cuidam, felicitatem ipsius in cœlum extollenti: *mulier si scires, quantum malorum ferat hic panniculus* (*Diadema ostendens*) *ne humi quidem jacentem tolleres.* Itaque Christianos Imperatores meminisse decet, se ad has molestias sustinendas à Deo vocatos esse, & quod Adamo dictum erat, *in sudore vultus tui comedes panem tuum*, ad ipsos quoque spectare.

Abgeschlagen/wie gebetten.

Habent actiones Juris Civilis, & præsertim impetranda in supremis tribunalibus mandata & citationes in Jure & Constitutionibus Imperii certa requisita, quæ accuratè ad fundandam summorum tribunalium Jurisdictionem & actoris intentionem aptè proponendam observanda sunt. Alias decretum sequitur, abgeschlagen/wie gebetten/ ob defectum qualitatum requisitarum, ita tamen ut supplicans defectum qualitatis aliquo modo intelligere, & alio libello supplicatorio corrigere possit. Nam ubi ex narratis supplicationum id, quod actor intendit, non sequitur, vel non ita narratur & concluditur, ut de jure processus sequi possint, tunc fit decretum: auff vorgebrachte narrata abgeschlagen/ aut: wofern Supplicant das Fundament seiner Petition in specie exprimiren wird/ alsdann ergehet was Rechtens quibus verbis admonetur supplicans, quod alio modo, & cum expressione requisitorum *actionis* supplicare debeat.

Ita si qualitates & requisita Constitutionum non observentur, ut si super fracta pace supplicans non probet dolum; Wird das Begehren auff vorgebrachte narrata abgeschlagen: *Frider. de process. lib.* 1. *cap.* 6. *n.* 4. Noë Meurer in Process. Cam. part. 1. mihi fol. 4. Per Decretum wie gebetten/abgeschlagen: Indicatur petitionem seu conclusionem non esse formaliter institutam; At si hoc modo fiat decretum: Wofern der Supplicant eingezogener und förmlicher petiren wird/ soll darauff ergehen was recht ist: Indicatur, narrata libelli dilucida brevia & summaria esse debere: verborum enim prolixitas à jure respuitur. *l. ampliorum* 39. §. *in refutatoriis* 1. *C. de appell.* & cum primis orationis ambages in supplicationibus aures fastidiunt: modestia namque & humilitas, quæ supplicantes decet, nec loquax, nec verbosa est. Ita *Frid. d. cap.* 6. *n.* 5. ubi ait, aliquoties in Reverendissimo Cameræ Tribunali Illustrissimis etiam Principibus propter inconcinnam & inordinatam verbositatem Processus in Camera denegatos fuisse, cum ejusmodi decreto. Decretum autem tale: So Supplicant anzeigen wird/ was der Beklagte in specie für ein Recht gesuchet/ solle erfolgen was recht ist; requirit Supplicantem in pignoratione jus, quod adversarius quærit non in genere, sed in specie exprimere debere. *Frider. d. cap.* 6. *n.* 9. Decretum: ist abgeschlagen/ significat, nec petitionem rectè instructam, nec factum rectè narratum. Clausula ista auff fürgebracht instrumentum appellationis abgeschlagen decernitur, quando instrumentum appellationis cum supplicatione exhibetur, sed tenorem sententiæ insertum non habet *Frid. d. lib.* 1. *c.* 7. *num.* 7. Quando verò viva voce esset provocatum, & nullo instrumento adhibito in ipsa supplicatione sententia omissa, hoc modo fit decretum: Auff fürgebrachte narrata, oder wie fürgebracht/abgeschlagen/ ita *Frid. d. cap.* 7. *n.* 8. Denegatis autem Processibus petitis, si denuo pro iisdem supplicetur, prior supplicatio una cum denegato Decreto in eodem Senatu, quo ante exhibita fuit, sub pœna est exhibenda. *Ord. Crim. part.* 1. *tit.* 11.

tit. 11. §. Item so eine Parthey/ 2c. his verbis: Item so eine Parthey/ oder derselben Procurator, dem ein oder mehrmahls Process abgeschlagen/ wiederumb auß neuen Fürbringen und Ursachen/ oder auff andere Wege suppliciren will/ die sollen alsdann die vorige Supplicationes mit ihren auffgeschriebenen Decreten/ wo sie die bey Handen haben/ wo nicht/ derselben Copey mit und neben derselbigen letzten Supplication übergeben. *Item jud. & Assess. anno* 1557. §. 14. Die Advocaten/ 2c. *Schvvan. lib.* 1. *process. Camer. cap.* 1. *n.* 7. Notandum etiam hic est, quod verba & Decreta Cameræ cum affectu accipienda sint. *And. Gail. tractat. de Arrest. cap.* 4. *n.* 12. *fac. text. in L.* 1. §. 2. *ff. quod quisq; juris in alium statuit.*

Abgeschworen Gut.

Textus in *Ordinat. Caroli V.* determinat, qualiter puniri debeat, qui per commissum perjurium alterius bona sibi appropriare nititur. Est verò perjurium mendacium juramento firmatum *C. animadvertendum §. cum ergo* 22. *quæst.* 2. *cum C. seq. Clarus* §. *perjurium in principio.* Perjurus verò talis primo ad restitutionem rei vel pecuniæ, cujus possessionem perjurio interveniente adeptus est, si possideat, dolove malo possidere desierit, cum fructibus cogendus est. Quamvis repugnare videatur jus commune, nimirum *l. non erit* 5. §. *dato l. in duob. reis* §. *finali. l. cum qui* 30. *in princip. ff. de jurejurand. l. quod si* 21. cum *l. seq. ff. de dolo malo, l. adversus* 15. *ff. de except.* sed Constitutio Carolina perjurantem etiam infamia notat, & honoribus, dignitatibus, beneficiis & prærogativis omnibus privat, concordante *l. si quis major. Cod. de transact.* Infamia tamen tantum facti perjurum sequitur, non juris, ut pluribus explicat *Clarus* §. *perjurium. vers. sed quæro. Menoch. lib.* 2. *de arbit. jud. quæst. casu* 192. & præcipuè *casu* 319.

Quod si quis suo perjurio alium ad pœnam capitalem damnari fecerit, ipse eadem pœna, quam perjurio suo alteri intentavit, est puniendus, hoc *art.* 107. *vers.* wo aber einer. Quæ pœna etiam adversus eum competit, cujus dolo malo tale perjurium ab alio est commissum. *h. art.* 107. *vers. ult. Vigel. d. loc.* Sic etiam falsum testimonium punitur eadem pœna, qua is puniendus fuisset, contra quem testimonium falsum dictum est, si verè de crimine convictus fuisset *sup. art.* 68. quod late tractat *Vigel. c.* 10. *Reg.* 1. *cum seqq. except.* Denique quæ inveterata usuque comprobata toto Imperio consuetudo est, ut perjuris digiti, quibus erectis jus jurandum fuit præstitum, amputentur; quin vigorem obtineat suum, nihil vetat, neque immutavit Carolus V. hac sua constitutione *Vigel. Pingizzer. quæst. Saxon.* 47. *n.* 2. & 9. Sed quæritur hic: si perjurus alioquin amisisset digitos istos, cum quibus juravit, qua pœna affici debeat? Eo casu, si dextra careat, sinistram esse amputandam, scribit *Baldus in Auth. sed novo jure n.* 12. *C. de serv. fugit.* ubi tamen addit, hoc esse valde durum, cum per id homo omnino fiat inutilis, ideoque forsan in alio membro fiat executio. *Matth. Coler. decis.* 114. *n.* 10. scribit, Burggraviæ Misnensi in facti specie responsum esse, ubi perjura revertebatur ad ejus provinciam & reperiebatur carere uno digito in dextra manu cum qua juraret, quod proximi duo digiti ipsi truncarentur, Anno 1576. Si tamen tertia vice redierit relegatus & perjurus, proceditur adversus eum ad pœnam ultimi supplicii, *Moller. lib.* 2. *semest. cap.* 38. *per tot.* Jure communi civili quidem pœna perjurii est fustium castigatio. *l. si duo* 13. §. *fin. ff. de jur. jurando.* item temporale exilium *l. ult. ff. de crimine Stellionatus.* Item divina ultio *l.* 2. *C. de jur. jur. & l.* 2. *C. ad L. Jul. Maj. Schneidevvin. ad* §. *postulante num.* 117. *Inst. de action. Fichard. consil.* 148. *n.* 5. *vol.* 2. ubi tractat illam quæstionem: An perjurium seculari etiam pœna puniri possit? ubi concludit: receptiorem esse sententiam, Magistratum secularem quoque punire posse perjurium, sed pro arbitrio, & negotii, in quod incidit, qualitate, vel severius vel mitius, secundum diversos casus, quos longa distinctione enumerat *Salicetus in d. l.* 2.

Jure *Canonico*, perjurii pœna est excommunicatio, *C. ult.* 22. *q.* 1. *C. si quis convictus, in pr. C. parvuli v. c. & qui semel. item C si quis Laicus.* 22. *q.* 5. Clericus autem perjurium committens deponitur, *d. c. si quis Laicus. v. c. Episcopus Presbyter, item C. querelam.* 10. *& c. tria nos II. in fin. extr. de jurejur. Clar.* §. *fin. q.* 73. *V. item Clericus.* 6. *ibi, item Clericus.* Exceptiones de pœnis perjurii proponit, *Vigel. d. c.* 3. *except.* 1. *& seqq.* Quando etiam juramentum purgationis locum habeat, & reus ad illud admitti possit, traditur in *R. J. anno* 1512. *Tit.* 3. §. 6. & infrà sub tit. *Juramentum purgationis.* Et vid. verbo Anzeig & Argwohn.

Abigeatus.

Abigeatus majus est crimen quam furtum, & ideo ab aliis furtorum speciebus discernitur, & in specie denotat raptum vel abactionem animalium, & eorum deprædationem ex pascuis, stabulis, vel armentis aut gregibus, *l.* 1. §. 1. *ff. de abig.* unde *abigeatus* est crimen extraordinarium, quod dolo malo in pecoribus alienis abigendis committitur, & vel clam perpetratur, in quo cum furto convenit, vel per vim ablativam, per quam cum rapina convenit. Itaque abigeatus improbius est crimen quam furtum, quod plerumque etiam ferro abigei utantur, ut proinde latrocinium ab ipsis timendum sit, si quis forsan ipsorum delictum impedire vellet, quia ipsi resistentem occisuri censentur, P. H. O. *art.* 159. *Carpzov. quæst. Crim.* 79. *n.* 32. Idcirco abigei passim improbiores fures

Abigeatus improbius crimen quàm furtum.

fures esse dicuntur, & abigeatus deprædationis hostilis imaginem habere dicitur. Fures namque nostris ædibus excludere possumus. Pascua autem ampliora sunt, quam quæ muro cingi possunt, vel ut impediamus, quo minus pecora, in sylvestribus præsertim pascuis, per dumeta & vepreta nostros oculos effugiant. Qua etiam de causa, cum in pascuis furtim auferendorum pecorum occasio semper sit in promptu, lex quoque divina hoc delictum nocentius, graviorique pœna dignum habuit.

Reipubl. nocivum.

Imo etiam *Reipubl. utilitas* hanc peculiarem providentiam fecit, ne videlicet Agricolæ suis Bobus & Equis, haud rarò præcipuam hujusmodi patrimonii partem constituentibus, neglecta propterea agrorum cura, cum gravi jactura, & sæpe ruina familiarum, imò etiam cum damno Domini territorii, carere cogantur, qua de ultima causa *Abigeatus* furto longe nocentius crimen est, utpote quod annonæ caritatem inducit, quando agri inculti relinquuntur, & sine dubio pecus abactum à quolibet ejusdem possessore, sine ulla refusione unius obuli, vindicari potest, per *l.* 2. *C. de furtis* P.H.O. *art.* 207. & 280.

Pœna hujus criminis.

Pœna hujus Criminis, tanquam extraordinarii, ferè dependet ab arbitrio Judicis, pro Personarum, rerumque qualitate. Qui verò cum gladio seu adhibitis armis pecora abegerunt, objiciuntur bestiis, ab illis dilaniandi. *l.* 1. §. 3. *ff. h. t. Carpzov. quæst.* 128. *n.* 26. ut grassatorum instar puniantur, propter modum videlicet periculosum & exosum, quam tamen pœnam ad honestioris conditionis abigeos non putant pertinere. Aliquando damnantur ad gladium, aliquando ad opus publicum, aliquando moventur Ordine & relegantur, *l.* 1. §. 3. *ff. h. t.* ubi dicitur: *qui honestiori loco nati sunt, non debent ad hanc pœnam pertinere.* Aliquando suspendio seu laqueo coercentur, *Carpzov. quæst.* 86. *n.* 37. Atque frequentia Criminis aliquando duriorem pœnam imponit.

Qui hoc crimen non committant.

Hoc tamen in his omnibus observandum est, quod abigeatum non committat *Magistratus*, qui propter Collectas non solutas subditorum animalia ex pascuis vel stabulis abduci curavit, cum Reip. intersit, ut collectæ pro salute publica impositæ solvantur, & contra refractarios variis remediis procedatur, imprimis verò pignora tùm ex rebus animatis quam inanimatis capiantur & distrahantur, prout quotidiana docet experientia. Nisi *exactor* tributorum, sciens, me nihil tributorum nomine debere, sub hoc tamen prætextu, boves, oves vel equos meos mihi abduxerit, tunc quod etiam ipse præsentis maleficii reatum incurrat, dubitare nos non sinit luculentus satis textus *in l.* 8. & qui ad eandem commentatur *Brunnem. Cod. de furt.* Quo & facit doctrina Farinacii *Q. Crim.* 173. *n.* 64.

De eo verò, quod si Magistratus vel alius quicunque Minister publicus, animalia ex hac causa etiam licite abducta, ita habeat *inclusa*, ut non sinat ea pascere, vel aliter cibum aut potum sumere, illaque exinde detrimenti quid capiant, ipse ad damnum ita datum refundendum, ex *L. Aquilia* jure optimo maximo conveniatur, disertissimus itidem textus evincit, *in L.* 29. §. 7. *ad L. Aquil.* ubi denuo *Brunn. n.* 12. *Lud. Molina Disp.* 697. *n.* 19. *Milites* quoque, si in bello publico majora vel minora hostium animalia, ex stabulis, pascuis vel aliter abigant, ad Abigeatus censuram & notam non pertinent, cum ab hostibus capta capientium fiant, *Grot. de jur. Pacis & belli lib.* 3. *cap.* 6. §. 2. Non enim vis, non furtum, non rapina est, si res hostium occupentur, rapiantur, capiantur, auferantur; des H. R. Reuter-Bestall. *art.* 87. Fußknecht-Bestall. *art.* 64. in verbis: Item wo Vieh dem Feind abgenommen wird / nisi hoc specialiter esset prohibitum, sicut jus militare Succorum disponit, daß da einer in der Feinde Land / ausserhalb Erlaubnuß / Pferd / Vieh oder anders raubet und stielet / derselbe unnachlässig am Leben gestraffet werde.

Hujus Criminis reatum non incurrit, qui alicui *de pecoribus controversiam* movit, prætendendo ea sua esse, & dum putabat sibi integrum esse, rem suam abducere, illa abegit *L.* 1. *in fin. ff. h. t.* sicut nec is, qui *non dolo*, *sed per culpam* deliquit, criminaliter accusatur, sed civili tantum judicio pulsari potest; Item neque ille, qui *Equum vel bovem* alterius *aberrantem*, tametsi erroneâ, modo tamen probabili credulitate inductus, à suo domino pro derelicto habitum existimat, *arg. l.* 43. §. 6. ubi talis animalis nullum etiam furtum fieri enuntiat *Ulpian. ff. de furt.* Sicut nec is criminis hujus reatum incurrit, qui vel *propter ætatem*, vel alia de causa Doli non capax, *arg.* §. 18. *Inst. de O. ex delict. l.* 23. *ff. de furt.* aut Dominus quoque, *equum suum*, ab altero *bona fide possessum*, vel alteri *commodatum*, ex pascuis abducit; sicut nec ille qui cùm *se heredem* falsò existimaret, oves vel boves, ad illam hereditatem spectantes abduxit, *arg. l.* 83. *princ. ubi Glossa lit. a. ff. de furt. Creditor* etiam, vaccam sibi *oppignoratam* clam abducens, non incidit in hoc crimen, cum potius suo pignori videatur incumbere, *arg. l.* 55. *ff. de furt.* Sicut nec *Emptor*, qui Equitium vel equum sibi venditum, soluto à se pretio, venditori subtrahit. *arg. l.* 14. §. 1. *ff. de furt.* Neque hic etiam in hujus criminis reatum incidit, qui tempore annonæ caritatis, amici sui vaccam eo fine abducit, falsò sibi persuadens, illum suum amicum, desuper rogatum, non fuisse dissensurum, *arg. l.* 46. §. 7. *l.* 76. *ff. de furtis*; Et quæ his similia, delicti hujus pœnam non merentur.

Removentur etiam ab objecto hujus criminis *Anseres, Anates, Gallinæ, Pavones, Capones, cuniculi*, quia pecorum appellatione non comprehenduntur, & rectius tantum furtum in his punitur; Sicut etiam in *canibus* & *bestiis*, quia canes pecudum numero haud sunt, & *feræ seu bestiæ* in sua libertate naturali versantur, licet in sylvam abire & sua sponte redire sint assuefactæ; *Speidel. in spec. verbo* Pferd. Licet furtum etiam in his, non verò abigeatus committatur.

Abjagen.

QUod bona raptoribus, furibus, Pacifragis in persecutione erepta & recuperata veris eorum Dominis restitui debeant. Handhabung des Landfriedens zu Nürnberg Anno 1522. tit. 9. Constat, quod de jure communi Magistratus extra suam Provinciam & territorium regulariter pro privato habeatur, eique impune non pareatur. *L. fin. ff. de jurisd.* Unde nec citatio in alieno territorio fieri potest, teste quotidiana experientia: sed fit per literas subsidiarias & requisitoriales. Et inde injuriarum tenetur is, qui fugientem sequitur, & sine licentia Domini territorii illius capit: ita, ut statim ante omnia captus relaxari debeat. *L. fin. de off. præf. urb. l. 3. ff. de offic. Proconsf.* Non verò hoc idem dicendum, si committens crimen statim confugiat in alterius territorium, tunc enim ibi apprehendi & capi potest; Quia actus in uno territorio jam cœptus est, in alieno continuatur, idque si statim & in continenti fiat, actus continuus censetur, *Steinberg. tom. 5. disp. Basil. de territ. thes.* 8. *Besold. de territ. ol.* 272. melius tamen fit, si sistitur ei Magistratui, cujus territorium est. *Besold. in Thes. pr. verb.* Nacheyl.

Nam alias hostem & perturbatorem pacis publicæ etiam alieno territorio persequi licet, *Gail. 2. de p. p. c. 4. n. 36. Mynf. 2. obs.* 28. modò captivus ibi sistatur, *Gail. d. l. n.* 27. 30. 31. *R. J. anno* 1551. vom Landfrieden/ §. Die Pœn von Friedbrechern. *Wehner. in observ. verb.* Nacheyl. Ubi ait, Ordinem Equestrem hoc nec receptum, nec recipiendum esse velle, in gravaminibus ipsorum exhibitis in *R. J. Norimbergæ anno* 1513. & *R. J. anno* 1559. §. Und dieweil.

Ableinung des Verdachts.

TExtus traditur in Constitutionum mearum tomo I. hoc verbo abjagen/ si res aliqua in loco perpetrati criminis sit reperta, quæ demonstratur esse rei sive delati, accusati vel inquisiti indicium est ad torturam, ut in furto ostendit *Plancus de indic. n. penult. & ult. exempli gratia* baculus, annulus, & armilla Judæ, *Genes.* 38. *vers.* 18. & Empedoclis crepidæ in Æthna repertæ, *Diog. Laert. de vita Philosoph. lib.* 8. Ex inventione enim harum rerum præsumitur delictum, *Hypol. de Marsil. cons.* 8. *n.* 2. & 5. *Menoch. de Præsumpt. lib.* 5. *præsumpt.* 31. *n.* 13. *Mascard. de probat. conclus.* 830. idem est, si forma pedis, quæ invenitur in terra humida ejus loci, in quo maleficium commissum est, correspondeat formæ pedis accusati vel inquisiti *Menoch. dict. præsumpt.* 31. *n.* 12. *Zanger. de tortur. reor. cap.* 2. *n.* 13. Simile indicium est, quando ensis in loco delicti perpetrati aut propinquo invenitur sanguine madefactus, modo probetur ensem ad accusatum pertinere, quia ex inventione talium rerum præsumitur delictum esse commissum ab eo, cujus res sunt. *Zanger. d. loc.* Si tamen accusatus æque certis, aut etiam liquidioribus rerum argumentis, aut testimoniis contrarium docere possit, & fortiori præsumptione conjecturas elidere, veniam utique mereri debet, ex ipso textu *Ordinat. Criminal.* veluti si delatus probare possit, se paulo ante amissionem rem istam alii donasse, vendidisse, permutasse, aut possidere desiisse, vel si ostendatur, hunc hominem esse bonum & frugi, aut eo tempore, quo maleficium perpetratum esse dicitur in loco delicti non præsentem, sed potius alium ibidem fuisse, etiam per unicum testem, audiendus est, quia ad innocentiam probandam admittuntur testes etiam domestici, & innocentiæ multum defertur, etiam in delicto notorio ita ut etiam testes inhabiles ad probandam accusati defensionem admittantur. Reus enim torqueri non debet etiam extantibus & probatis indiciis, si illa possit aliis indiciis & conjecturis validioribus elidere, & illa conjectura est validior & potentior, quæ est magis specialis, quæque verisimilitudini magis convenit. *Manz. ad Ordinat. Criminal. art.* 29. *Matth. Stephani ad Constitut. Criminal. Caroli V. art. eod.*

Abriß.

SI lis circa confinia, jus compascui, venandi, &c. vertatur, atque oculari inspectione opus sit, ad meliorem Judicis informationem, utraque pars litigantium Ichnographiam, sive justam loci controversi delineationem, einen Abriß/ producere tenetur, sicuti cautum in *Rec. Imp anno* 1654. §. wann es umb. 51. quæ delineatio per pictorem speciali ad hoc juramento adstrictum depingi debet, cujus formula videri potest, in *Ordin. Cam. p. 1. tit.* 97. *Oetting. de jurib. & controvers. lim. l. 2. c.* 6.

Absag

Absag. DIFFIDATIO.

SUMMARIA.

1. *Diffidationes quatenus olim licitæ.*
2. *Quatenus paulatim abrogatæ.*
3. *Nihil magis Rempublicam turbare, quam crimen fractæ pacis.*
4. *Immediatè fundat Jurisdictionem Imperialem etiam adversus mediatos.*
5. *Pax publica alia religiosa, alia profana.*
6. *Pax prophana à quo Imp. constituta, confirmata & aucta.*
7. *Imperator ex officio processus super hac constitutione decernit.*
8. *Læsus per crimen fractæ pacis se ipsum defendere, & res ablatas armatâ manu recuperare potest.*
9. *Hæc constitutio firmatur ex constit. Imp. & authoritatibus.*
10. *Additus præjudicium.*
11. *Pacifragus pro arbitrio actoris conveniri potest, quod textibus probatur.*
12. *Causæ fractæ pacis celeriter expediendæ sunt.*
13. *Nulla exceptio fori declinatoria, nec privilegium hic opponi potest.*
14. *Quando in puncto mandati fertur sententia, causa principalis non remittitur ad ordinarium, sed ad Imp. determinatur.*
15. *Actor vel ad pœnam & damnum simul, vel ad restitutionem damni tantum agere potest.*
16. *Citatione pendente judicis officium pro ablatis imploratur, etiam post litem contestatam.*
17. *Lite criminali in Camerâ cœpta non posse ab eodem Actore ad ablata civiliter agere, coram ordinario.*
18. *Fisco apud ordinarium criminaliter agente, potest læsus ad restitutionem rerum coram Imp. Pacifragum civiliter convenire.*
19. *Pacifrago à citatione absoluto, nihilominus in puncto Mandati procedi potest, nec is remittitur ad ordinarium.*
20. *Magis firmatur, quod per Pacifragium læsus apud Imp. experiri possit, fisco alibi criminaliter agente.*
21. *Refertur præjudicium.*
22. *Persecutio publica nihil detrahit actioni privatæ, nec quoad causam, nec quoad judicium.*
23. *Causa mandati in crimine fractæ pacis causæ principali præjudicat.*
24. *An mandata cum vel sine clausula decernenda.*
25. *De vi publicâ & quomodo ea committatur.*
26. *Quænam sit ejus pœna.*
27. *Fractæ pacis requisita & ejus pœna.*
28. *Referuntur species violentæ possessionis.*
29. **Stadtbruch / und Haußfriedbruch** *& ejus pœna.*
30. *Violenta possessio non confirmatur.*
31. *Occupans rem sibi debitam propriâ autoritate eam amittit, licet sententiam vel rescriptum, pro eâ recipienda, habeat.*
32. *Petitorium debet terminari etiam à judice Possessorii & quare?*
33. *Causas petitorii & possessorii esse connexas.*
34. *Adduntur textus & authoritates.*
35. *Redditur ratio, quare supra allegata jura in præsenti casu non inveniant locum.*
36. *Examinantur rationes, quare vulgò utrumque judicium coram eodem judice debeat terminari.*
37. *Asseritur, illas in præsenti casu non habere locum.*
38. *Exceptionem connexitatis causæ ante litem contestatem debere proponi.*
39. *In voluntate partium esse, an petitorium coram eodem judice vel diverso velint prosequi.*
40. *Protestatione rei non attenta, lis pro contestata habetur, si tractet merita causæ.*
41. *Litem debere terminari, si dein justitia actoris constet, non attento eo, quod reus petit.*
42. *Conditionatam conclusionem in causa pro pura acceptari.*
43. *Petitorium semper coram alio judice terminari debere, quoties commodius id fieri potest.*
44. *Aperitur facti species.*
45. *Ex spolio apparere violentam dejectionem, & alterius possessionem.*
46. *Titulum vitiosum per subsecutam transactionem non mutari.*
47. *Spoliatum & non prius restitutum, non censetur sponte juri suo renuntiare.*
48. *Investituras esse optimas feudi probationes.*
49. *Antiqua præsumi vera & solennia, & in iis leviores admitti probationes.*
50. *Investituras novas præsumi similes esse prioribus, & omnium primæ.*
51. *Posteriores investituras probare, etiamsi prima non reperiatur.*
52. *Contra agnatos feudum non præscribi, si illud nondum sit ipsis acquisitum.*
53. *Non valenti agere non currit præscriptio, nec debet esse pœna, ubi non est negligentia.*
54. *Præsentiam agnatorum, qui præscriptionem impleri patiuntur, & contractui adsunt, ipsis non nocere.*
55. *Si non dolose tacuerunt, vel celebrarunt contractum consensum inferentem.*
56. *Votum primi acquirentis esse, ut feudum immortalitatis quadam imagine perpetuò in familia maneat.*
57. *Vasallos velut usufructuarios esse.*
58. *Non ultimo possessori, sed primo acquirenti in feudis succedit.*
59. *Obstare præscriptioni occupationem violentam.*
60. *Mille annorum præscriptionem cum mala fide non procedere.*
61. *Præscriptio bonæ fidei, quæ immemoriali tempore nascitur, contrariâ probatione eliditur.*
62. *Omnia requisita præscriptionis reis deficere.*
63. *Diffidationes jam olim antiquissimis temporibus fuisse prohibitas, quæ constitutiones referuntur.*

64. *Quæ species privatæ vindictæ jure civili sint permissæ.*
65. *Reos debere conscientias Majorum suorum liberare.*
66. *Præscriptio in jure feudali nullibi approbatur.*
67. *Vindicta privata nulli est permissa.*
68. *Historicis in rebus arduis, & in præjudicium tertii non creditur.*
69. *Spoliato nulla exceptio opponi potest, ante factam plenariè restitutionem.*
70. *Transactio non præbet novum titulum.*
71. *Nulla vasalli defuncti ordinatio valet in præjudicium agnatorum.*
72. *Transactionis requisita hic etiam desunt.*
73. *Super re prohibita, vel lite simulata & falsa, transactio non valet.*
74. *Nullus est omnis contractus vel transactio, lege contrahere prohibente.*
75. *Fratres transigentes non fuerunt apud transactionem præsentes.*
76. *Protestationibus conservari jura protestantis.*
77. *Protestationis insinuatio hic non requiritur.*
78. *Repetuntur summatim argumenta actoris.*
79. *An actio elisa?*
80. *Nulla actori competit actio, nec olim nec hodie.*
81. *Diffidationes, & arces prædatoriæ olim fuerunt frequentissimæ.*
82. *Eæ diu non potuerunt abrogari, sed tantum certis conditionibus constrictæ sunt.*
83. *Quid in Recess. anno 1495. statutum sit de diffidationibus ante Constitutionem Pacis publicæ perpetratis.*
84. *Ex hac constitutione nullam moveri amplius posse de diffidationibus præteritis controversiam.*
85. *Ex justa & permissa causa spoliato remedium Can. redinteg. non dari.*
86. *Dictam Constit. Imp. de anno 1495. etiam diffidationes præteritas alias illicitas boni publici causa approbare.*
87. *Arces prædatorias debuisse dissipari ex præcepto Imperii.*
88. *Principes teneri territorium suum purgare malis hominibus.*
89. *Historicos probare, iisque adhibendam esse fidem, præsertim in antiquo.*
90. *Per R.I. de anno 1495. omnem ex diffidationibus actionem in feudalibus & allodialibus sublatam esse & quare?*
91. *Bellum in præsenti utrinq; fuisse susceptum.*
92. *Dominos territorii teneri deprædatis ad resarciendum damnum.*
93. *Sola præscriptio immemorialis omnem eludit actionem.*
94. *Successores officiorum possunt præscribere, modò ipsi sint in bona fide.*
95. *Instrumentum antiquum non probat malam fidem, quia variæ circumstantiæ ultra centum vel 200. annos potuerunt intercedere.*
96. *Nisi probetur contra successores semper denuntiationes & interpellationes fuisse continuatas.*
97. *Concluditur ex argumentis suprapositis reos non fuisse in mala fide.*
98. *Negatur à reis qualitas feudalis bonorum controversorum.*
99. *Impugnatur investitura Imp. Sigismundi variis argumentis.*
100. *Bona semper præsumi libera & allodialia, nisi evidentissima proferantur feudalitatis documenta.*
101. *Investitura prima est norma Controversiarum.*
102. *Investituræ novæ tertio non præjudicant.*
103. *Præsumptionem, quod posterior investitura per omnia similis sit primæ, saltem inter Dominum & Vasallum procedere, non quoad tertium.*
104. *Referuntur aliquot argumenta contra productam actoris investituram.*
105. *Feuda avita validè alienari ex consensu omnium agnatorum.*
106. *Imo sufficere tantum consensum per longissima tempora iteratum.*
107. *Transigere Vasallo licet, etiam in præjudicium agnatorum.*
108. *Redditur ratio differentiæ inter alienationem & transactionem.*
109. *Quid in hac materia inter transactionem & sententiam intersit.*
110. *Juri revocandi, quod agnati habent, inter 30. annos præscribitur.*
111. *Bona feudalia possunt alienari ob necessitatem, bonum pacis, & alias graves causas.*
112. *Præscriptio immemorialis possessorem feudi antiqui defendit.*
113. *Successores feudi tenentur ex facto defuncti, si vel in minimo sint facti ejus heredes.*
114. *Hinc corruunt omnia actoris fundamenta.*
115. *Transactio tollit omnia, sicut res judicata, & est exceptio litis finitæ.*
116. *Examinantur clausulæ transactioni oppositæ.*
117. *Metus exceptionem per præsentiam Amicorum excludit.*
118. *Protestatio parti non insinuata non prodest.*
119. *Non ex omni metu datur restitutio.*
120. *In Principibus metus exceptionem non attendi facile.*
121. *Metus non contestationibus, sed atrocitate facti probatur.*
122. *Secreta protestatio nihil operatur.*
123. *Quid sit protestatio, an propter adversarii potentiam ei insinuari non possit?*
124. *Protestans & contrarium faciens à protestatione recedit.*
125. *Protestationem clancularium 200. annorum proferens, non est audiendus.*
126. *Adversus præscriptionem immemorialem non nisi perfectæ & plenæ probationes admittuntur.*
127. *Ex metu justè illato non datur restitutio.*
128. *Probè distinguendum esse inter publicam diffidationem & privatam rapinam ex Const. Imp.*
129. *Bello acquisita repeti non possunt.*
130. *Quid in hac causa pronuntiatum?*

1 Diffidationes quatenus olim licitæ

IPse textus *A.B.* Tomo *I. mearum Constitutionum* insertus, demonstrat, tunc temporis adhuc licitas fuisse diffidationes, si modò illæ per tres dies naturales, ipsi diffidando personaliter, vel in loco quo habitare consuevit, publicè fuerint intimatæ, possetque de intimatione

matione hujusmodi per testes idoneos fieri plena fides; Donec tandem, sequentibus annis, paulatim sunt abrogatæ. Constat enim de miseria & calamitate temporum Imperatoris *Friderici III. anno* 1441. quando armis magis assueta erat Germania quàm literis, & quisque validior imbecilliori injuriam inferebat, & jus sibi dicebat propria autoritate. Hanc barbariem cum tollere non posset Imperator, saltem certis limitibus coarctavit, ut in *mea Jurisprud. de diffidationibus lib. 2. tit. 36. & 37. dictum.* Imperator autem Maximilianus se convertit ad plenariam diffidationum abolitionem, atque eo fine *Cameram seu Justitiæ Tribunal* erexit, ut præclusis omnium querelis, per promptam Justitiæ administrationem, fœdissimæ deprædationes, invasiones, cædes & rapinæ præcaverentur; atque insuper Pacem Publicam *R.J. Anno* 1495. sancivit, qua prohibuit Principum inter se arma inimica, atque privatorum deprædationes & invasiones coërcuit: Daß niemand den andern befehden / bekriegen berauben / fahen / überziehen noch belägern solle: sondern wer etwas an dem andern zu suchen vermeynet / der solle es thun an denen Gerichten / wo die Sache hingehöret.

2 Quatenus paulatim abrogatæ.

3 Nihil magis Rempubl. turbare, quàm crimen fractæ pacis.

Nil magis turbat Reipub. tranquillitatem & Ordinem Judiciorum, quam violentiæ publicæ, seu fractæ pacis flagitium. Hinc pax publica rerum humanarum omnium exoptatissima, privilegiis ferè innumeris superbit, veteribus novisque sanctionibus severissimè firmata ac defensa. Itaque caussa fractæ pacis immediatè fundat jurisdictionem vel consilii Imp. Aulici vel Cameræ Spirensis, ita ut etiam subditi quorumcunque Principum ad hæc Tribunalia evocari immediatè possint nullo privilegio hic locum inveniente. Est autem pax publica vel religiosa, vel profana, aut religionis & Imperii, Religion- und Landfrieden / *R.J. Anno* 1555. §. setzen 14. Illa post varias inducias turbis tollendis non sufficientes, tandem *Anno* 1555. in Comitiis Augustanis: §. In solcher fürgezogener Berathschlagung des Friedens. 12. & §. und nachdem in Verleihung der Religion / *v.* 25. primùm inita, sequentibusque Comitiis, & Pacificatione Monasteriensi declarata est. Pacis prophanæ prima origo attribuitur Imp. Maximiliano, Landfried *anno* 1495. quam quoque cunctis seriò mandavit, omniaque bella, invasiones, spolia, diffidationes, antea certo modo in *A.B.I.* 17. *& reform. Imper.* Friderici III. permissas, sustulit, Landfried / *anno* 1495. *art.* 1. *&* 2. quam constitutionem postea sequentes Imp. nimirum Carolus V. *anno* 1521. *&* 22. nec non 1551. & Imp. Ferdinandus I. *anno* 1555. nec non *anno* 1557. *&* 59. atque Imp. Maximilianus II. *anno* 1566. nec non *anno* 1570. *&* 1576. & denique Rudolphus II. *anno* 1549. vel confirmârunt, vel auxerunt, & renovârunt. Quæ verò constitutionis ejus sint capita, seu articuli, ipse textus des Landfrieden / de *anno* 1548. satis demonstrat.

4 Immediatè fundat Jurisdictionem Imperialem, etiam adversus mediatos.

5 Pax publica alia religiosa, alia profana.

6 Pax profana à quo Imp. constituta, confirmata, aucta.

7 Imperatoria officio processus super hac constitutione decernit.

Ut ergo publica quies, & tranquillitas tanto melius in Imp. Rom. conservetur, non tantùm ad partis læsæ instantiam, sed etiam ex officio Cæsareo, Imperator mandata inhibitoria & avocatoria, nec non de restituendo, item auxiliatoria ad vicinos Status & Principes decernere potest, & debet. *Rec. deput. anno* 1564. §. Dieweil dann. 10. *ibi*: Uns aber / als dem Haupt / in alle Wege gebühren wolt / ob schon gar niemand bey Uns anhielte / dannoch in der Sachen keines Wegs zu feyren / sondern für Uns selbsten die Frommen zu schützen und zu schirmen: *&c. & O.C. part.* 2. *tit.* 9. §. 2. *ibi*: auff Ansuchen der beschädigten Parthey / des Kayserl. Fiscals / oder für sich selbst / von Ampts wegen / strenglich und unablässig procedirt: fürgenommen / und wie recht / gehandlet und vollfahren werden solle; Licet alias judex non procedat ex officio, sed ad partis instantiam, nec officium suum, nisi imploratus impertiatur. Nemini enim licet armatâ manu jus suum persequi contra alterum, sed jure experiri debet, sub pœnâ fractæ pacis. *Instrum. Pac. Art.* 17. *§. veruntamen* læso tamen se defendere, sibique ablata recuperare omninò est licitum.

8 Læsus per crimen fractæ Pacis se ipsum defendere, & res ablatas armata manu recuperare potest.

Nam quamvis alias, in jure constitutum sit, ut nemo in litibus propriâ authoritate ultionem sumat, cum Magistratûs officium sit, lites dirimere, & providere, ne partes ad arma veniant, sed suâ jurisdictione componantur. *l.* 21. *in fin. ff. de reb. cred. lib.* 13. §. 3. *ff. de usufr. L. non est singulis.* 176. *de Reg. jur. l.* 13. *ff. quod met. causs. latè Crespus de Valdaura obs.* 60. *q.* 2. *n.* 9. *& seqq.* nec enim vindictæ privatæ indulgendum, quando suppetit remedium juris. *Coler. de process. exec. p.* 1. *c.* 5. *num.* 32. nihilominùs crimen fractæ pacis pro tam odioso facinore semper est habitum, ut constitutiones Imperii læso seu violentiam passo, sive querelâ jam ad judicem delatâ, sive ante; adeoque sive in continenti læsus id faciat, sive post justum pro circumstantiis rerum personarumque temporis intervallum, semper defensionem, recuperationemque suarum rerum liberè permittant. In pace prophanâ *de anno* 1548. 1. 3. hæc disposita leguntur: Aber dem Beschädigten sampt seinen Verwandten und Helffern / soll in mittler Zeit / auch vor und ehe die Declaration erfolgt / gegen den Thäter und Friedbrechern / auch den Ihren / und deren Mithelffern und Enthaltern / seine Gegenwehr und Verfolgung zu thun / zu frischer That / oder wann er seine Freund und Helffer haben mag: solches auch allenthalben an Churfürsten / Fürsten und Stände / des Wissens zu haben / außzuschreiben / und zu verkünden / unbenommen / nicht verbotten / sondern gäntzlich vorbehalten seyn: quæ constitutio totidem verbis repetitur *in O.C. part.* 2. *t.* 9. §. 2 *in fin.* ut itaque parti læsæ inhiberi non debeat, si pro recuperandis ablatis amicorum sollicitat auxilia, & militem colligit: cum naturalis defensio istis legibus constringi non possit. Hinc *Gail. de P.P. lib.* 1. *c.* 16. *n.* 15. tradit; Constitutioni fractæ pacis consentaneum esse, quod recuperatio rei invasæ, etiam post intervallum temporis, fieri possit, idque arbitrio judicis, pro-

9 Hæc constitutio firmatur ex Const. Imp. & autoritatibus.

pro qualitate dejectionis, nec non personæ dejicientis,& rei invasæ relinquendum; quia si dominus ab alio injustè ditione & provinciâ suâ pellatur, etiam post decennium recuperare per occasionem legitimam potest. Et talis recuperatio non pro spolio, sed pro continuatione possessionis accipitur, nam qui continuat suam possessionem, spoliare non dicitur, & qui se præparat ad recuperandum, animo retinet possessionem, & tacitè contendit cum illo, qui rem violenter,& naturaliter tenet, sicque licet ex intervallo fiat recuperatio, tamen semper durare dicitur rixa, propter animum recuperandi, *Panorm. in c. significasti, de homicid. Dec. cap.* 460. *num.* 17. Quando enim Nobilis, Comes, Dux, vi armatâ iniquè occupat castrum alterius, spoliatus potest pro suâ commoditate illud quandocunque recuperare, quia ad recuperationem talis castri magnus apparatus requiritur, qui tractum temporis exigit, *Gail. d. loc. n.* 16. ut hinc probè observanda sint verba in suprà citatâ *pac. prophan. de anno* 1548. allata: seine Gegenwehr und Verfolgung zu thun/ zu frischer That / oder wann er seine Freund und Helffer haben mag. Nam ut in cæteris invasionibus & violentiis defensio armata ex intervallo non admittatur, *Brunnem. ad l.* 1. *C. unde vi*, ubi plures citat, nec culpâ careat, nisi in casu necessitatis, atque in subsidium, quandò quis mediante justitiâ & armis civilibus suum consequi non potest, *Dd. in L. ut vim. ff. de just. & jur.* tamen hic defensio cum armis bellicis conceditur ei, qui manet in possessione civili ita, ut naturalem possessionem sibi ablatam impunè & propria authoritate recuperare, & pro illius occupatione portas frangere, impedimenta tollere, & resistentes cum armis repellere possit, *Sigism Scacc. de jud. lib.* 2. *c.* 2. *n.* 181. *& seqq.* Injuriosum siquidem est, si quis injuriam, cum possit, non propulset, teste *Cic. lib.* 1. *off.* ubi dicit; duo esse genera injustitiæ, unum eorum, qui inferunt, alterum eorum, qui ab his, quibus infertur, si possint, non propulsent injuriam. Hinc cum in Westphalia Colo-

10 Additur præjudicium.

nellus N. arcem alterius violenter occupasset, spoliatus verò durante processu, eandem armatâ recuperasset manu, 8. *Novembr. anno* 1654. quis culpæ arguere potuit res suas recuperantem, imò non solum mandatum manutenentiæ tam strenuò violentiæ vindici, sed & insuper mandatum de non amplius turbando adversus spoliantem decretum est, *mense Januar. anno* 1656. quis enim sæpè longiores judiciorum moras, alteriusque iniquam rei suæ usurpationem æquis oculis aspiceret? quis expectaret, donec spoliator locum violenter occupatum, vallis, aggeribus, præsidio, instrumentisque bellicis muniat, donec ejus recuperatio, si non impossibilis saltem difficilior reddatur? Hic ergò Imperat. Majest. prospicere & vigiles oculos in salutem Reipubl. oppressique defensionè conjicere debet. Hic mandata inhibitoria S. C. adversus violentiam inferentes, auxiliatoria ad Status vicinos; pro defensione oppressi, decernenda, ut potentis veræque justitiæ fructum offensus realiter experiatur.

Porrò suprà dixi, reum fractæ pacis statim in Camerâ conveniri posse, sive immediatè sit ille, sive *mediatè* imperio subjectus; pro arbitrio enim actoris, vel coram suo ordinario; vel coram Imperatore conveniri potest. Landfried/ *de anno* 1548. *art.* 14. *in pr. ibi.* vor seinem ordentlichen Richter / oder aber für uns &c. *O. C. p.* 2. *t.* 10. *in pr.* & præsertim §. 8. *ibi.* Und soll auch einem jeden/ der den andern/ nicht allein daß er der That / oder Fürschubs/ wie obgemeldt/ verdächtig / sondern auch/ daß er desselben schuldig wäre/ beklagen/ und ihn deßwegen überweisen wolt / vorbehalten seyn / solches vor dem Kayserl. Cammer-Gericht / oder andern ordentlichen Gerichten/ dahin solche Sachen gehören/ zu thun/ fürzunehmen/ daselbst ihm auch fürderlich verholffen werden soll. Quid clarius dici potest? nec tamen aliquando sine contradictione mihi fuit hæc sententia, idque ita introductum pro pace & tranquillitate Imperii sanctius munienda, si statim coram Imperatore violatam illam accusare liceat. 11

11 Pacifragus pro arbitrio actoris conveniri potest, quod textibus probatur.

Causæ verò fractæ pacis celeriter expediri debent, ex rationibus modò suprà deductis, *O. C. de anno* 1500. 1. 200. in fin. In Sachen den Friedbruch betreffend/ soll der klagenden Parthey Anbringen jederzeit gehört / und ohne Verzug procedirt werden. Non enim pacifragus exceptiones fori declinatorias opponere potest, quia causæ fractæ pacis immediatè ad Imperatorem spectant, nullaque prærogativa dignitatis aut excellentiæ, nulla privilegia violatores pacis publicæ, ab immediatâ Imperatoris jurisdictione eximunt. *Gail.* 1. *de p. p. cap.* 11. *num.* 12. *& seqq.* Landfried/ *de anno* 1548. 1. 27. alle und jegliche Gnad/ Freyheit / Privilegien, so wider diesen Frieden seynd / als Röm. Kayserl. Macht und Vollkommenheit hindan setzen und wollen/ daß sich niemand damit schützen/ schirmen/ und verantworten soll oder möge/ in keinerley Weiß/ &c. & videri potest. *Roding. Process. Cam. p.* 1. 7. *n.* 4. *&* 44. ubi ait: Violatores pacis publicæ in Judicio Cameræ Imperialis conveniri possunt, licet ei immediatè non sint subjecti, *Mindan. de process. c.* 22. *n.* 10. *&* 13. ubi ait: hoc procedere, & pacifragum ad pœnam fractæ pacis luendam conveniri coram Imperatore posse, etiamsi cum parte læsâ transegerit. *Blum. in process. Camer.* 1. 29. §. 120. ubi ait: quod ad judicem attinet, in libero est arbitrio actoris, utrum pacifragum in Aulâ Cæsareâ vel Camerâ Imperiali, an denique coram illius ordinario judice convenire velit; Neque si pacifragus coram Cæsare conveniatur, exceptiones fori declinatorias habet, quia causæ fractæ pacis immediatè per viam simplicis querelæ ad Aulam Imp. vel Cameræ, spectat. *Mev. p.* 1. *dec.* 104. Hisque puto textibus & practicis autoritatibus nemo amplius contradicet.

12 Causæ fractæ Pacis celeriter expediendæ sunt.

13 Nulla exceptio fori declinatoria nec privilegium hic opponi potest.

Porrò & hoc in causis fractæ pacis observatur, ut, quando in puncto mandati fertur sententia *causa principalis* non remittatur ad judicem inferiorem, seu ordinarium, sed à Cæsare,

14 Quando in puncto mandati fertur sententia

causa principalis non remittitur ad ordinarium, sed ad Imp. determinatur.

Cæsare, vel à Camerâ determinetur. *Blum. d.loc.*§.201. nec non integrum est actori, vel ad pœnam, vel ad restitutionem damni tantum principaliter agere. Landfried *de anno* 1548.*t.*10.*ibi*: In des Beschädigten Willen und Wolgefallen stehen soll / den Landfriedbrecher auff die Pœn der Rechten / und Unsers Landfriedens / sämptlich oder deren

15 Actor vel ad pœnam & damnum simul, vel ad restitutionẽ damni tantum agere potest.

eins / insonderheit darzu umb die zugefügte Vergewaltigung / Beschädigung / oder Entsetzung mit und neben obgemeldten Pœnen / oder aber allein principaliter, und insonderheit bey Unserm Kayserl. Cammer-Gericht fürzunehmen / und zu beklagen / darauff ihme auch durch Unsern Cammer-Richter und Beysitzer fürderlichen Rechtens / wie sichs gebühret / verholffen und gestattet werden soll / doch in allweg Unserm Kayserl. Fisco

16 Citatione pendente judicis officium pro ablatis imploratur etiam post litem contestatam.

seiner Gerechtigkeit / der verwürckten Pœn halber / unvorgreifflich. *Gail. de P.P. l.*1. *c.* 6. *n.*6. imò institutâ actione super fractâ pace, judicis officium super restitutione ablatorum implorari potest, etiam post litem contestatam, *Schvvanm. obs.*38. si verò criminaliter lis est cœpta in Camerâ, non potest super spolio coram ordinario mediato civiliter agi. *Mynf.* 1. *obs.*97. *Gail.* 1. *obs.*32. *num.* 11. *Grev. in Gail. l.* 1. *conclus.*3. *consid.* 1. *num.* 5.

17 Lite criminali in Camera cœpta non posse ab eodem Actore ad ablata civiliter agi coram ordinario.

ubi tamen *n.*6. notabiliter id limitat, si ab eodem actore id fiat, qui scil causam coram uno judice criminaliter cœperit, & post coram alio civiliter actionem intentare velit. Quod si verò fiscus apud Ordinarium, & inferiorem pacifragi Judicem ad pœnam agat, id obesse læso non poterit, quin ipse ad restitutionem principaliter coram Imperatore pacifragum convenire possit, ne per factum tertii, & Imperatori, & Parti læsæ jurisdictio, Judiciique electio subtrahatur. Et hinc

18 Fisco apud ordinarium criminaliter agente potest læsus ad restitutionem rerũ coram Imp. Pacifragum civiliter convenire.

Blum. d. loc. n. 129. tradit Actore coram Ordinario judice agente, Fiscali Cæsareo, ad pœnam fractæ pacis, in Camerâ agere volenti continentiam causæ, & litis pendentiam opponi non posse, quia Fiscus publicum, actor interesse privatum persequitur.

Eâ quo & illud profluere videtur, quod *Schvvanm. obs.*34. annotavit, quod nimirum etiamsi reus in puncto citationis absolvatur, nihilominus in puncto mandati super restitutione procedi adhuc contra ipsum possit. Nam licet punctus mandati, non subsistente puncto citationis, amplius à Camerâ decidi non posse appareat, quia sublato Principali

19 Pacifrago à citatione absoluto, nihilominus in puncto mandati procedi potest, nec is remittitur ad Ordinarium.

concidat accessorium, nec postea parti beneficium primæ instantiæ, nec Ordinario Judicio debeat eripi: tamen *Schvvanm. d. loc.* contrarium per majora conclusum esse testatur, quia Judex unâ ex causâ prorogationem facere possit ad aliam, ob connexitatem, ita, ut quia semel cœpit cognoscere in causâ citationis, causa mandati non sit remittenda, sed judicium ubi cœptum, ibi etiam finiendum, *l. ubi cœptum. ff. de jud.* cum jurisdictio magis ex narratis citationis fundetur, quam ex veritate libelli. *l. cum quædam puella*, §. *fin. ubi gl. ff. de jurisdict. omn. jud.* & isti duo processus, citationis & mandati, separatim tractari possint, sampt und sonderlich / ut in utroque puncto duo exhibeantur libelli, duæque litis contestationes injungantur, ut in causa W. contra P. sicque punctus mandati per se & principaliter tractetur, in quo etiam haud rarò propter inopiam & defectum probationis, ratione ablatorum præstatur juramentum, cujus præstatio frustrà esset, si causa mandati remitti deberet, quibus utitur rationibus. *Schvvanm.* §. 1. *obs.* 34. & 39. allegans præjudicium in causa Oettingen contra Brandenburg / nec non *Gilhaus. in arb. jud. crim. c.* 2. *t.* 9. *de pac. publ. n.* 28. *Magenhorst. in O.C. p.* 2. *t.* 9. *ad* §. wo aber.

Ex quibus fundamentis sine dubio magis firmatur sententia nostra, quod actio Fiscalis ad vindictam publicam non præjudicet parti læsæ, quin actionem suam ad rei ablatæ restitutionem coram alio judice competenti proponere possit. Nec enim alteri per alterum iniqua conditio inferri, vel jus pro arbitrio suo apud competentem judicem prosequendi, potestas aufferri actori potest. Nihil certè videtur obstare, quam continentia causæ, & ne duobus in judiciis diversæ proferantur sententiæ: Verum jam suprà dictum est, continentiam inter punctum citationis & mandati nullam esse, verum ex narratis fundari jurisdictionem, & quæ causæ, vel probationes ad infligendam fractæ pacis pœnam non sufficiunt, sufficere nihilominus possunt, ad injungendam rerum restitutionem. Denique vel declinat forum reus, litis contestationem detrectat, exceptionesque fori declinatorias in continenti probat, & plana res est, ut causa remittatur; aut declinatoriam in continenti probare nequit, & tunc litis contestatio procedit rejectis exceptionibus, ut iterum argumentatur, *Schvvanm. d. loc. in fin.* sicque Fiscali punctum citationis seu vindictæ publicæ apud Judicem ordinarium urgente, parti læsæ nihilominus mandatum ad res restituendas, resarciendaque damna decretum est, Anno 1670.

20 Magis firmatur, quod per Pacifragium læsus apud Imp. experiri possit, fisco alibi criminaliter agente.

21 Refertur præjudicium.

Sicut enim ex quolibet delicto criminalis ad pœnam publicam, & civilis ad damni præstationem actio datur, *l.* 23. §. *si dolo* 9. *ff. ad L. Aquil. l.* 3. §. *si quis dolo. ff. d. tab. exhib. Carpzov. in pr. crim. p.* 1. *q.* 39. *n.* 41. & criminalis vel publica vel privata persecutio non tollit rei persecutoriam, pro rei restitutione & æstimatione, vel eo, quod interest intentatam; Ita, nec publicæ pœnæ persecutio, quam Fiscalis instituit, parti læsæ electionem fori intervertere potest, quin ipsi liberum maneat, vel apud ordinarium judicem, vel apud Imperatorem, res sibi per crimen fractæ pacis ablatas repetere. Uterque enim punctus & citationis & mandati provenit, ex crimine fractæ pacis, immediateque fundat jurisdictionem Imperatoris. Et hinc quoque profluit, ut causa mandati simul *causam principalem* per connexitatem ad se trahat, nec remittenda sit. Nam in causâ fractæ pacis mandatum præjudicat causæ principali, & si quis puncto mandati super fractâ pace disceptato, ratione causæ principalis coram inferiori judice agere intenderet, ei semper

22 Persecutio publica nihil detrahit actioni privatæ, nec quoad causam nec quoad judicium.

23 Causa mandati in crimine fractæ pacis causæ principali præjudicat.

per exceptio rei in Camerâ judicatæ opponi posset, *Blum. de process. Cam. tit.* 39. §. 201. *in fin.* Non est indulgendum scil. hoc beneficium pacifrago, sed in utroque puncto Mandati & causæ principalis coram eodem judice debet respondere, ut hâc ratione etiam crimen aliquatenus vindicetur.

24 Illud etiam hic addendum, an *cum vel sine clausula mandata super fractâ pace emanare possint & debeant?* quam in rem repeto distinctionem, an simul cum citatione super fractâ pace mandatum petatur accessoriè, an verò pro mandato primario & principaliter (ut fieri posse suprà n. 12. diximus,) supplicetur. Hoc enim casu eò minùs dubitandum est, quin mandatum de restituendo super fractâ pace sine clausulâ decerni possit, prout *autor præjudiciorum apud Gilm. Tom.* 3. *tit. mandat. sine clausul.* Causam fractæ pacis refert inter casus expressos, in quibus sine clausulâ mandari solet. *Et id. t. Mand. super. constit. fract. pac.* §. *in causis fractæ pacis.* Hæc habet verba: Si autem aliquid factum est expresse contra pacem publicam, id potest mandatum concedi, & quidem sine clausulâ, quia nulla excusant privilegia, vel exceptiones, *hactenus Gilm.* & quæ posset esse dubitandi ratio, cum facti atrocitas id videatur planè exigere, nec ulla lex vel constitutio judicem ad terminos solius mandati cum clausulâ restringat? Equidem non me latet, quæstionem hanc jam olim in Camerâ Imper. fuisse controversam, & crebrioribus obtinuisse calculis, regulariter sine clausula mandari non debere. *Gilm. tom. I. part.* 1. *t.* 1. *dub.* 4 quæ tamen ipsa decisio indicat, id aliquando pro personarum, factique qualitate & circumstantiis fieri aliter posse, adeoque in arbitrio, & discretione judicis esse, qui ponderare debeat, an factum mandato cum, an verò sine clausulâ sit coërcendum. Quin imò tota decidendi ratio apud *Gilm. d. loc.* in eo consistit, quod sit de stylo Camerali, ut mandata regulariter cum clausulâ decernantur, qui stylus studiosè & velut pro lege sit observandus. Ratio verò rationis subnectitur, quia facto nondum probato reus alias præproperè condemnaretur, si mandatum sine clausulâ contra ipsum emanaret. Tum verò statim additur exceptio, *nisi sint casus planè prohibiti, vel etiam captivos concernentes,* in quibus sine clausulâ mandari posse receptum est. Et quis hic non videt, totum hoc negotium ab arbitrio judicis dependere? præsertim si ponderentur rationes, quas *Gilm, d. loc. dub.* 4. pro affirmativâ adducit. *Primò* quod judex superior semper potest sine clausulâ mandare his, quæ ad manutenendam jurisdictionem vel Reipubl. pacem & utilitatem spectant, *arg. nec quicquam* §. *ubi decretum, ibiq. Bartolus & Dd. de off. proconf. Zas. in l. de pupill.* §. *meminisse.* 13. *ff. de novi oper. nunt.* 2. Ne partes ad arma veniant. 3. Ne melioris sit conditionis, qui aliquid aufert frangendo pacem publicam, quam qui privatim pignorat, quo in casu sine clausulâ mandatur, ut exinde à fortioribus terminis idem in crimine fractæ pacis statui possit, in quo nulla omninò excusatio vel privilegium admittitur. 4. Quia mandatum cum clausulâ in hac constitutione nullius esset effectus, und müste man mit gepfändten Händen/ in facto tam atroci litigiren; Cum tamen 5. non sit permissum, sub cujuscunque coloris prætextu pacem & tranquillitatem publicam violare, aut alteri suum per tale facinus auferre. Quæ rationes à *Gilm.* adductæ prioribus illis pro alterâ parte allatis longe videntur præponderare. Quod enim de stylo Camerali dictum est, id ipsemet auctor in casibus planè prohibitis & enormibus statim limitavit, modo supradicto. Tum verò stylo Camerali opponi potest observantia aliarum curiarum, quibus in crimine fractæ pacis sine clausula mandare, non novum, sed solenne & quotidianum est, prout exempla satis multa adducere haud difficile foret; Sicut & illa ratio, ne reus nondum convictus per mandatum sine clausula præposterè condemnetur, nimis generalis est, & quæ etiam in casu pignorationis obtendi posset, præsertim cum hodiè mandata sine clausula pristino ferè effectu carere soleant. Nec non illa etiam ratio, quam *Gail.* 1. *de P. P. c.* 5. *num.* 5. adfert, scil. ne mandatum accessorium, utpotè una cum citatione decernendum, potentius sit suo principali, manifestè non sufficit quando mandata principaliter, & separatim sine citatione petuntur. Cum itaque ratio adæquata, cur super constitutione fractæ pacis mandata sine clausula decerni non debeant, reddi nulla possit; meritò concluditur, arbitrio judicis relictum esse, ut pro facti circumstantiis æstimet, an mandatum cum vel sine clausula decerni debeat. Porrò non solum constitutiones Imperii, sed etiam jus civile violentias severè prohibet, prout videre licet ex *tt. ff. & Cod. ad L. Jul. de vi publ. & priv.* nam vis publica committitur armis 25
adhibitis, §. 8. *Inst. de publ. Jud. l.* 1. 3. 5 *ff. de vi publ.* vel alio atrociori modo. *l.* 5. 7. 8. *eod.* ut si quis dolo malo fecerit, quo minus judicia tutò exerceantur, *d. l.* 10. si quis congregatis hominibus armatis possessorem domo agrove suo vel navi dejecerit. *d. l.* 3. §. 6. *junct. l.* 5. *de vi priv.* si quis alienas ædes expugnaverit. *l.* 1. *de vi publ. in pr.* aut saltem oppugnaverit, licet non secuta effractione *d. l.* 1. *& seqq.* quò etiam refertur, si quis nova vectigalia exerceat. *l. ult. eod.* & si quis mulierem vi rapiat. *l.* 5. §. 2. *l. un. C. de rapt. Virg.* Pœna violentiæ publ. de jure civili est deportatio. §. 8. 26
Inst. de publ. Jud. Quibusdam tamen casibus ultimum supplicium. *l. penult. ult. l.* 6. *C eod.* Hodie pœnam arbitrariam esse tradit *Carpzov. in pr. Crim.* 1. *q.* 40. quæ tamen circumstantiis exigentibus ad mortem extendi possit. Atque sub vi publica comprehendi pacem publicam den Landfrieden / extra dubium est, cum omnis fractio Pacis vis sit publica, sed non contra, itaque probe invicem distinguenda. *Mev. p.* 1. *decis.* 105. Nam ad crimen fractæ pacis tria cumulativè requiruntur: 1. Vis publ. eaque major, quam 27
cui resisti possit. 2. Vis armata, hominibus scil. coactis & coadunatis. 3. Dolus malus, & desti-

An mandata cum vel sine clausula decernenda.

De vi publicâ, & quomodo ea committatur.

Quænam sit ejus pœna.

Fractæ pacis requisita & ejus pœna.

deſtinatum nocendi conſilium. *Carpzov. pr. crim.q.35.per tot.* quod ex circumſtantiis & evidentia facti colligitur.

28 Pœna fractæ Pacis eſt Bannum Imp. pœna 2000. Marc. aur. pur. pœna reformationis Regiæ & juris communis. *Blum.proceſſ.Cam. tit.29.§.77.* Ex noviſſimo jure Carolino ad vim publicam quoque pertinet 1. Vis, der Landzwinger und Außtretter / ſo da entweichen an andere Oerter/der Obrigkeit dräuen/ und etwan ihre Schuld erzwingen wollen / quorum pœna capitalis. P.H.O. art. 128. 2.Rapina art. 126.verſ. ein jeder Boßhafftiger. 3.Vis eorum, qui aliis bellum inferunt, quæ itidem ultimo punitur ſupplicio, art.129. 4.Fracta pax publ. der Land-Friedbruch. R. A. zu Wormbs *anno* 1521. *Vigel.ad Conſt.Carol.Crim.c.6.rubr.de vi publ. & priv. Zieriz. & Matth.Steph.ad d.art.*

Referuntur ſpecies violentæ poſſeſſionis.

29 Ex conſuetudine vel ſtatutis locorum huc etiam referri poſſunt, der Stadt-Friedbruch/ quando vulnerantur aut pulſantur Vigiles in excubiis ſtantes. Item der Hauß-Friedbruch/ cujus rei ſunt, qui in ædes irruunt, rapiendi & nocendi animo, aliosve, ut id faciant, excitant, vel etiam quærunt aliquem in domo, animo illum interficiendi. Addi poteſt der Burg-Friedbruch/ quando quis percutitur in caſtro, domo, aut palatio Principis, vel in Curia. *Beſold. in Theſ. pr. in verbo* Burgfried. *Hering. de jur. Burg.n.726.* In omnibus his ex ſtatutis locorum & Civitatum plerumque certa pœna eſſe ſolet. Et cum vis publica vel privata diſtinguatur, prout accedit uſus armorum vel non, ideoque pœna, derer ſo den Haußfried brechen/ eſt arbitraria, relegatio perpetua, incarceratio, multa, amputatio manus, prout aggravantes vel minuentes circumſtantiæ id ſuaſerint. *Coler.p.1.dec.155. n.23.& ſeqq.* Etenim non poſſe dictari in ſingulis caſibus commiſſæ violentiæ, unam eandemque pœnam, ipſa ratio docet, *Hahn. in parat. Weſenb.t. ad L. Jul. de vi publ.* Adde *Struv. in Syntagm. jur. eod.* Violatori des Landfrieden/ V.G. qui aliquem in Palatio Principis percutit aut vulnerat, manus amputatur, ut ex *reſp. Lipſ. menſ. Sept. anno* 1596. refert *Beckman. ad ff. 1. eod.* cui verò manus amputatur, ille etiam ſemper in perpetuum

Stadt- Burg- und Hauß- Friedbruch & ejus pœna.

30 relegatur, ſicut ille, qui fuſtigatur, vel perjurus, cui digiti abſcinduntur. Sic etiam conceſſio, quæ alicui poſſeſſionem violentam confirmat, nemini debet dari, talisque conceſſio & confirmatio poſſeſſionis injuſta vitium violentiæ non purgat. *l.3.C.unde vi,* & ibi *Brunnem.* per rationem *in l.3. C. de prec.*

Violenta poſſeſſio non confirmanda.

31 *Imp. off.* expreſſam. Et in tanto violentia eſt odio, ut qui rem ſibi debitam propria autoritate, licet ſine vi, occupat, jus crediti amittat, licet in ea cauſa Reſcripto Principis; quo forte continetur, rem illam illum recipere debere, aut alicujus judicis ſententia utatur, *L. meminerint 6. C. unde vi, & l.13.ff. quod met.cauſ.* quia non debet injuriarum occaſio inde naſci, unde jura naſcuntur, nec genus injuriæ ſibi ipſi in re ſua jus dicere, à Principe tanquam fonte juris proficiſci, hinc is, qui alterius prædium occupat, privatur

Occupans rem ſibi debitam propria autoritate eam amittit, licet ſententiam vel reſcriptum, pro ea recipienda, habeat.

dominio rei, *d.l.6. & l.ſi quis in tantam 7. C. unde vi.* in qua non tantum invaſor rem reſtituere cogitur, ſed & ſi Dominus fuit, dominium amittit, ſi non fuit, dominus æſtimationem invaſo præſtare tenetur; quamvis aliqui legem hanc abolitam eſſe tradant.

Placet adjungere præjudicium in hac diffidationis materiâ, in quo primum occurrit de jurisdictione dubium, quam rei ex eo capite impugnaverunt, quod quia in Camerâ Imperiali poſſeſſorium circa unam rei controverſæ partem ſit determinatum, ab eadem quoque petitorium in hâc præſenti quæſtione definiendum eſſe contendunt, ne continentia cauſæ dividatur. *l.1.ff.de quib. reb. ad eunt.eat.* quandoquidem Judex per tractatum poſſeſſorii cognitionem & informationem de toto capit negotio, finisque poſſeſſorii, principium eſt petitorii. 32

Petitoriũ debet terminari etiam à judice poſſeſſorii & quare?

Nec dubitare licet, connexas ſeu continentes cauſas eſſe, judicii poſſeſſorii & petitorii, ita ut harum cognitio dividi nequeat. 33 *Gail. 1.obſ.23.n.11. Mindan. de continent. cauſ.lib.3.c.5.n.38. Menoch. de arbitr. Jud.lib.2. cent.4.& ſeqq.* quò faciunt textus in jure clariſſimi, ut videre eſt in *l.nulli.C.de Judic.* ubi Imp. Conſtantin. ita reſcribit Severo Præfecto urbi: 34 *Nulli prorſus audientia præbeatur, qui cauſæ continentiam dividet, & ex beneficii prærogativâ id quod in uno eodemq́ judicio poterat terminari, apud diverſos judices voluerit ventilare; pœnâ ex officio Judicis imminente ei, qui contra hanc ſupplicaverit ſanctionem, atq́ alium ſuper poſſeſſione, alium ſuper principali quæſtione judicem poſtulaverit.* Nec non textus in *l.ordinarii 13.C.de rei vendicat.* Ubi ſic ajunt Impp. *Dioclet. & Maxim. Ordinarii juris eſt, ut Mancipiorum ortâ quæſtione, prius exhibitis mancipiis de poſſeſſione judicetur, ac tunc demum proprietatis cauſa ab eodem judice decidatur.* Quo reſponſo etiam DD. *in rubr. C.de edend. & rubr. extr. de jud.* utuntur ad eam aſtruendam opinionem, quod judex cauſæ præparatoriæ ſit & judex cauſæ præparatæ. *Jacob.Menoch. de arbitr. Judic. quæſt. dict. caſ. 371.n.7.* idemque aſſerit Pontifex verbis clariſſimis, in *capite 1. extr. de cauſ. poſſeſſ. & propr.* ibi: *Legali proviſione decretum eſt, tam momenti, quam proprietatis cauſam ſub uno eodemq́, Judice debere cognoſci,* &c. quos textus adducit, & pluribus confirmat rationibus. *Carpzov.lib.1.tit.8.Reſponſ.74. per tot.* & hinc. DD. formant hanc maximam: Quod judex præparatorii judicii ſit etiam judex præparati, & ita quidem, ut nec petitorii deciſionem declinare, nec Actor invito reo aliud forum eligere poſſit.

Cauſas petitorii & poſſeſſorii eſſe connexas.

Adducuntur textus & autoritates.

Quæ tamen jura huic noſtro caſui applicari non poſſe puto. 35 1. Quia non de omnibus his bonis, ſed tantum de tenui quâdam particulâ in Camerâ lis fuit & controverſia. 2. Quia non de facto diffidationis & belli à reis anno 1470. Actori illato, ſed de alio planè facto, diverſo tempore, & annis ferè centum poſt, non à reis, ſed ab actore perpetrato, in Camera lis mota fuit, petitumque, non ut rei reſtituerent actori bona, modò hic controverſa, ſed ut actor reis ad partem ali-

Redditur ratio quare ſupra allegata jura in præſenti caſu non inveniant locum.

quam bonorum controversorum rursus illis ereptam, una cum fructibus restituendam compelleretur; unde apparet. 3. Nullum neque petitorium, neque possessorium ratione facti de anno 1420. agitatum esse, sed incidenter tantum hujus quoque rei mentionem factam, ex quo tamen nulla causæ continentia inferri potest, cum ad eum effectum, non quæ incidenter, sed quæ principaliter in judicium deducuntur, attendi debeant. 4. Non est assignabilis ratio, quare petitorium & possessorium ab eodem judice sit terminandum, nisi ut parcatur sumptibus partium, minuantur lites, & contrariæ in diversis judiciis non oriantur sententiæ. *Brunnemann. ad l. nulli C. de judic. Mindan. de contin. c. 3.*

36 Examinantur rationes, quare vulgò utrumque judicium coram eodem judice debeat terminari.

Verum ut hæc locum inveniant in limine litis, in hoc præsenti casu considerandum est, quod jam petitorio plenè sit actum, & causa judici perfectè ex actis cognita; Multiplicarentur itaque lites & sumptus, si causa denuò in alio judicio tractanda, atque illic remittenda esset, & quæ in commodum introducta sunt, duriori interpretatione in detrimentum converterentur, quo ipso fieret aliquid juri planè contrarium, *l. 25. & 29. ff. de ll.* partes superfluis vexarentur sumptibus, contra *l. 1. §. 2. ff. de testib.* & sub auctoritate juris ipsis perniciosè nocerentur, adversus *l. 91. §. 3. de V. O.* quia igitur causam hanc, post oppositam à reis exceptionem declinatoriam, ad judicem possessorii non remisimus, sed in foro nostro retinuimus, quæ porrò à partibus per 40. annos plenè disputata est, post tot annorum sumptuumque dispendia, cum partes plenissimam nobis in voluminosis deductionibus causæ aperuerint informationem iniquum esset, eas demùm ad aliud judicium relegare. Cum jam cesset etiam hæc à Dd. alias assignata ratio, quasi probationes in uno loco commodius fieri possent, quam in diversis, & facilior sit petitorii cognitio apud judicem possessorii, *Carpzov. in process. t. 3. art. 5. n. 9.* quippe cum jam probationes omnes à partibus sufficienter allatæ, & desuper submissum sit. 5. Nec obstare potest illa ratio, ne contrariæ in diversis & duobus judiciis oriantur sententiæ; siquidem quotidiana praxis docet, quod alia pars in possessorio, altera in petitorio sententiam possit victoriosam reportare.

37 Asseritur, illas in præsenti casu non habere locum.

Et cum exceptio hæc declinatoria proponi debeat ante litem contestatam, ita ut si secus fiat, ea non obstante, processus coram alio judice valeat, *Gail. 2. 32. in fin.* hinc clarissimâ demonstratione consequitur, de necessitate juris præcisè non debere possessorium & petitorium coram eodem judice tractari, sed in partium id esse libera voluntate, apud quem judicem jura sua prosequi velint. Ideo *Cujac. lib. 2. obs. 35.* ait: Causam proprietatis & possessionis posse quidem commodè definiri ab uno Judice, sed id non esse necessitatis; quo attento non debuissent 6. Rei tam fusè tractare merita causæ, si præventionem Cameræ & exceptionem declinatoriam allegare cum effectu voluissent, quia protestatione, de lite non contestanda non attentâ, lis pro contestata habetur per responsionem adversarii, licet dicat se saltem in honorem judicii narrata sua adferre, nam advocatis ista formula protestandi est familiaris, in summis verò tribunalibus non attendenda, ubi magis rem, quam verba spectamus, & ubi litium compendiis, & abbreviationi studemus, *Mev. p. 2. d. 335. Mynf. 3. obs. 31. & 74. Gail. 1. obs. 73. num. 6.* graviter enim prospectum est in jure, ut si ex actis constet de non jure actoris, & de jure rei, non debeat inspici, quid reus petierit, sed quid in actis appareat verum & justum esse, & secundum illud lis terminari, *c. dilecti filii de Judic. Meichsner. tom. 3. decis. 13. n. 66.*

38 Exceptionem continentiæ causæ ante litem contestatam debere proponi.

39 In voluntate partium esse, an petitorium coram eodem judice vel diverso velint prosequi.

40 Protestatione rei non attenta, lis pro contestata habetur, si tractet merita causæ.

41 Lis debet terminari, si de injustitia constet actoris, non attento eo, quod reus petit.

Denique renuntiarunt rei exceptioni fori declinatoriæ, ut ex actis constat, & quamvis videantur id fecisse, in hunc solummodò eventum, si absolutoriam possent obtinere, acceptari tamen debet causa ex officio pro purè conclusâ, *Gail. 1. obs. 107. n. 1.* ubi ait, Judex eâ parte alterâ concludere nolente, Judex eâ invitâ ex officio causam pro conclusâ acceptare, & in principali pronuntiare potest. *Auth. Jubemus. C. de Jud. & n. 15.* dicit *idem Gail.* Conclusiones in Camerâ non admitti cum clausulis reservatoriis, sed pro puris haberi. 9. Tollit autem in præsenti casu omne dubium, quod rei etiam purè submiserunt in suis literis, in genere, umb ein erfreuliches Urtheil implorando, quo casu dubium nullum est, posse diversum judicem in causâ pronuntiare, secundum *Mindan. d. Contin. c. 3. Gail. 2. obs. 32.* cum allegata superius jura, quod nimirum possessorium & petitorium coram eodem debeant judice terminari, in favorem saltem partium sint introducta, ut reo invito petitorium coram alio judice tractari nequeat, quæ ratio utraque parte consentiente, in alium judicem penitus cessat.

42 Conditionata conclusio in causa pro pura acceptatur.

Denique 10. toties petitorium in alio diverso judicio terminandum est, quoties commodius id fieri potest. *Mindan. de contin. lib. 3. c. 5. n. 15. in fin.* Inficias autem ire nequit, commodius terminari posse in hoc judicio, in quo per 40. annos plenè super eo disputatum, & causa perfectè instructa est, quam si partes ad novum litigium, coram alio judice, cum majori temporis & sumptuum jactura remitterentur. Quibus omnibus consideratis, & quod ambæ partes in hoc tribunal purè consentiunt, operæ pretium vix est, plura de jurisdictionis fundamento facere verba, quam ego quidem ex indubitati juris ratione fundatissimam esse arbitror.

43 Petitorium semper coram alio judice terminatur, quoties commodius id fieri potest.

Quod causam ipsam concernit, actor anno 31. conquestus est, bona controversa à reis, prædecessoribus suis, anno 1420. armata manu, collecto milite, per spolium, legibus divinis humanisque prohibitum, esse erepta, & id quidem non attento eo, quod ad jus & justitiam coram Cæsare provocaverit, responsionesque suas ibidem obtulerit. Nec verò contentos fuisse hac illata violentia dictos reos, sed insuper Actoris antecessorem eodem metu & violentia coegisse ad subscribendas reversales, quas ipsi quidem rei, transa-

44 Aperitur facti species.

transactionis titulo, deprædicent, in quibus proprietas seu dominium bonorum, & pertinentiarum dictarum reis sit prætensè transcripta, & translata; Inde reos dicta bona in hunc usque diem in violentâ possessione detinere; cum verò ista omnia nullo jure approbari possint, nec rei, tam propter qualitatem bonorum, utpote quæ actor & ejus antecessores, ultra trecentos annos ab Imperio in feudum recognoscant, quam propter vitium violentiæ & scientiam rei alienæ, præscriptionis exceptione se tueri queat. Ideò Mand. S.C. de restituendo, cum fructibus perceptis, & percipiendis petiit, quod cum non decerneretur, & rei scire desiderarent, quo actionis genere Actor contendere vellet, remedium Canonis redintegrandæ, una cum rei vindicatione, vel actione feudi revocatoriâ elegit. De requisitis harum exceptionum non esse laborandum, patet ex ipsa transactione sub A. quod rei per publicam Diffidationem dicta bona occupaverint, cum possessio in antiquis etiam per Instrumenta

45 probetur. *Alban. Consf.* 64. *n.* 14. *Mascard. de probat. vol.* 3. *n.* 87. *n.* 30. Hinc violentam dejectionem, seu spolium reipsa eluere, cùm quemadmodum privatio habitum, sic dejectio possessionem præsupponat. *l.* 1. §. *dejicitur.* & §. *interdictum ff. de vi & vi arm. l.* 1. §. *sed si is ff. de acquir. poss.* Nec hoc violentiæ vitium reos per novum transactionis titulum posse mutare. *c.* 2. *de restit. spoliat.* cujus hæc

Ex spolio apparere violentam dejectionem, & alterius possessionem.

46 verba. *Sollicitè cures perquirere, quo tempore renuntiavit Ecclesiæ, & si tu, eum spoliatum, cum eidem Ecclesiæ renunciavit, contra eum testes alterius partis de juramento & renuntiatione sponte factâ, antequam restitutus fuerit, non admittas, quia non est verisimile, quod sponte juri suo renuntiaverit, qui renuntiavit spoliatus,* cui consonat, *c. fin. de ord. cognit. l.* 5. &

Titulus vitiosus per subsecutam transactionem non mutatur.

47 6. *C. de except. Can. redintegranda. caus.* 3. 9. 1. *l. non solum.* 33. §. *quod vulgo cum seqq. l. nunquam* 31. §. *si vi aut clam. ff. de usucap. l.* 5. 7. & 11. *D. de acq. poss.* ut ante factam restitutionem nulla reorum exceptio admitti possit.

Spoliatum & non prius restitutum non censeri sponte juri suo renuntiare.

Et primo quidem extra dubium esse, quod dicta bona cum pertinentiis feuda sint Imperii, ab actore & ejus Antecessoribus ultra trecentos annos in tali qualitate recognita & possessa, idque per investituras clare doceri, quæ sunt optimæ feudi & actuum, qui

48 de feudis exercentur, probationes, *C. un.* §. 1. *cum seqq. quid sit investit. C.* 1. *de not. feud.* Et omnes investituræ seu literæ Principis Sigillo consignatæ, publica sunt instrumenta, quæ publicam merentur fidem, ut Vasallus vincere litem debeat, qui pro se investituram habet. *Gilman. tom.* 1. *p.* 2. *tit.* 11. *n.* 46. ubi etiam investito rei vindicationem utilem competere tradit. Est enim investituræ probatio probata, maxime in negotio antiquo, *Goedd. vol.* 3. *consf.* 33. *Consf. Marpurg. n.* 40. & *consf.* 32. *n.* 202. *Tabor. in Axiom. Barbos. verbo investitura* §. 7. & 8. *Faber. in L. quoties C. de R. V.* ita ut Vasallus feudum vindicans nil aliud ostendere teneatur, quam rem sibi in feudum datam & traditam esse; præsertim

Investituras esse optimas feudi probationes.

in antiquis, in quibus dominium probatur 49 per libros, *C. cum causam de probat.* imò per nudam scripturam, *Gravett. de antiq. temp. p.* 1. *sect.* 2. *n.* 26. & per quælibet instrumenta. *l. instrumenta,* & *ibi Dd. C. de probat.* cum antiqua præsumantur vera & solennia, in iisque leviores probationes sufficiant. *Cothman. resp.* 56. *n.* 69. *usque* 85. *vol.* 2. quæ omnia eò magis obtinent, si scripturæ ex Archivo publico sint desumptæ, quia talis charta publicum habet testimonium. *Auth. hæc. C. de fide instr. Reinking. de Regim. sec.* & *Eccles. lib.* 1. *class.* 4. *pag.* 115. pleneque probat, & in negotio antiquo rem indubitatam facit. *Consil. Marpurg. vol.* 3. *consf.* 33. *n.* 40. Hinc investitura in lite feudali est anchora, ad quam maximè recurrendum, quia in controversiis feudalibus ejus tenor præscribit judicandi normam. *Thes. Basil. vol.* 2. *Disp.* 18.

Antiqua præsumi vera & solennia, & in iis leviores admitti probationes.

Nec obstare, quod antiquiores & primæ 50 investituræ produci non possunt, præter illam de *anno* 1414. cum renovatio investituræ in successores eodem jure censeatur facta, eisdemque conditionibus, quibus rem vel feuda hæc antecessores obtinuerunt, ut post alios à se relatos respondit, *Menoch. vol.* 1. *consf.* 1. *n.* 8. *Wesenbec. consf.* 21. *n.* 58. & *consf. Marpurg. vol.* 3. *consil.* 21. *n.* 206. cum renovatio fieri dicatur, quando actus, qui præcessit cum suis qualitatibus & secundum naturam suam, nihil addendo vel detrahendo, denuò fit. *Mogon. decis. flor.* 1. *n.* 18. 19. & *decis. Luc.* 48. *n.* 19. *Cephal. consf.* 307. *n.* 78. Investituræque sequentes semper intelliguntur secundum naturam & clausulas præcedentis anterioris fieri. *Curt. in tr. feud.* 2. *part.* 2. *partis pr. n.* 44. *Zas. in tr. feud.* 6. *part. n.* 23. *Wesenb. consf.* 41. *n.* 101. & 114. mutatio enim non præsumitur. *Schrader. de feud. p.* 5. *c.* 2. *n.* 44. *Mascard. de probat. vol. conclus.* 1082. *num.* 1. sed quemadmodum Princeps confessionem ab anterioribus factam, aut investituras an-

Investituræ novæ præsumuntur similes prioribus & omnium primæ.

tiquas immutare nequit, *Gail.* 2. *obs.* 49. *n.* 2. 3. 51 & *seqq.* ita neque in dubio id facere voluisse præsumendus est. Posteriores ergò investituræ probant, etiamsi investitura antiqua non reperiatur, *Wesenb. Consf.* 34. *n.* 43. sicut originalibus creditur. *Gail.* 2. *obs.* 1. *n.* 15. cum relatum sit in referente cum omnibus suis qualitatibus. *l. Theopompus. ff. de dote prælég. l. hæc scriptura. ff. de condit.* & *demonstr. Gilman. Symphor. tom.* 2. *p.* 1. *vol.* 5. *pag.* 71.

Posteriores investituræ probant, etiamsi prima non reperiatur.

Cum ergo feudalitas controversorum bo- 52 norum in aperto sit, exindè porrò inferunt actores, quod remotioribus agnatis, recuperare & vindicare feudum volentibus, præstitutum tempus non prius currat, nisi à die, quo ipsis locus succedendi aperitur. *Rosenth. de feud. c.* 10. *concl.* 49. *n.* 10. 11. & 12. *Schrader. p.* 8. *c.* 8. *n.* 45. & *seqq. Carpzov. jurisprud. p.* 2. *constitut.* 48. *def.* 3. & *const.* 50. *def.* 5. *idem resp. Elect. lib.* 6. *tit.* 10. *resp.* 156. *n.* 1. 4. 5. *per text. in lib.* 2. *feud. tit.* 40. §. *præterea, ibi. ullius temporis præscriptione non obstante.* Feuda enim ex pacto & providentiâ, in præjudicium descendentium, & agnatorum, nullo modo alterari, vel alienari, multò minus præscribi vel usucapi (quæ species alienationis est) possunt.

Contra agnatos feudum non præscribitur, si illud nondum sit ipsis acquisitum.

possunt. Sed permittitur agnatis talia feuda recuperandi & vindicandi quovis tempore potestas & facultas. *c.un.de alien feud. patern.& ibi interpr.communniter & in c.un.§.Titius.si defunct.controvers.fuer.*

53 *Non valenti agere non currit præscriptio, nec debet esse pœna, ubi non est negligentia.*

Agnatis tamen ait *Georg. Schulzen in Synops.feud.c.9.n.94.* secundum feudistas communiter, non ante incipit currere præscriptio, quàm ipsis jus acquisitum sit in feudo, mortuo scilicet Vasallo, agere enim non valenti præscriptio non currit. *l. super annal.* 1. §. *ne autem 3.C.de annal.except.l.quia tractatus.* 1. *ff. de diverſ.temp. præſcript.* quia ubi non est negligentia, quæ alicui imputari potest, ibi non debet esse pœna, *per text. in l. sancimus.C. de pœn.* & ita post alios tradunt *Rittershus.part.feud. lib.1.c.18.q.9.verſ. ſed hic illud memineris. Bocer. de præſcript. feud. c.2.n.64.& ſeqq.p.2.cl.5. Diſp.17.th.19. Joh. Zobel exercit. feud.5. th.6.tit.6. Sigismund.* Finckelthauß *in controverſ.feudal.illuſtr.Diſp. 8.th.9.* ubi ait: præscriptionem Agnatis non nocere, ex æquiori & receptiori opinione, quia Agnati mortuo demum vasallo, ex pacto & providentiâ primi acquirentis succedunt, plenumque jus acquirunt, præscriptionis vero tempora ex eo die sunt computanda, quo actiones principales competere cœperunt. *l.ſicut.3.verſ. quæ ergò anteà C.de præſcript.30.vel 40. annor.* ante conditionis verò eventum nihil valet præscriptio, *l.cum notiſſimi.7.§.illud autem 4.c.d.tit.2.* quia præscriptio est species alienationis, *l. alienationis 38. de V.S.* sed alienatio feudi paterni à Vasallo facta agnatis non præjudicat. *2.feud.26.§. Titius filios 2.f.39.3.* Quia est regula naturali æquitati consentanea, unicuiq; factum suum, non alteri nocere. *l.factum.155.de Reg.jur.l. non debet alteri.74. l.id quod noſtrum eſt. 11. eodem.* 4. Quia feudum ex delicto vasalli amissum & ad dominum reversum, mortuo vasallo revertitur ad agnatos. *2.feud.31.ibi: quandoque 2.feud.88.verſ. hoc autem ita, 2. feud.89.* quo in loco dubium non esse, ait Finckelthauß *d.loc.* quin negatio abundet, cum Vasallus feudum tantum quoad vitam usufructuariè possideat, ut jus præscriptione acquisitum potentius esse non possit, quàm ejus contra quem præscribitur, *Hartm.Piſtor. q.8.part.2.*

Hinc juri omninò contrariari assertionem reorum, quod feudum sine consensu agnatorum alienatum, in præsenti casu, 10. vel 30. annorum spatio præscribi possit. Neque præsentia agnatorum, qui præscriptionem sciunt, & impleri patiuntur, vel contractui adsunt, eorum consensum ponit. Quippè cum agnati rectè cogitent, jus suum sibi salvum esse, *arg.l.ſicut.§.non videtur. ff. quib. mod.pign.ſolv.* non obstante regulâ. *in c. qui tacet.de regulâ jur. in 6.* quia non procedit in casibus, in quibus quis actum contradicendo impedire nequit, *l.Cajus.ff.de ping. act.* nisi tamen dolosè tacuerint, in fraudem alterius, aut aliquid fecerint, quod consensum præ se fert. *Tiraq. de retractu.p.1.§.1.gloſs.9. n.156. Henr.Zaſ.in tract.de jur.feud.cap.14. n.9.*

54 *Præsentiâ agnatorum, qui præscriptionem impleri patiuntur, & contractui adsunt, ipsi non nocere.*

55 *Si non dolose tacuerunt,*

Congruunt hæc omnia menti & voto acquirentis, qui vult ut feudum ad successores in infinitum transferatur, & in familiâ suâ immortalitatis quodammodò referat imaginem. *arg. l.liberorum 220.in fin.ff. de V.S. l. 12. tabularum 14.c.de legit.hæred.l.pecuniam 79.ff. de ſolution.* Adeoque vasalli nihil aliud, quam usum fructum feudi habent eâ lege, ut feudum in successores transmittant. Qui tamen non ex personâ proximi decessoris, sed jure proprio, non universali, sed singulari, non jure hæreditario, sed lege investituræ. *c.1.per quos facit inveſtitura.* Non dono patris, sed munere generis, & ex Imperatorum beneficio succedunt, *c. un. circa fin. in quib. cauſ.feud. ammitt. Cothman. conſ.31.n.3. & ſeq.vol.3.Gail.2.149.& 145.n.4.* quod jus descendentium & agnatorum ita fixum est, ut extra casus jure feudali expressos, nec contractu Vasalli, nec delicto, imò ne quidem Principis potestate afferri possit. *l.2.c. de prec. Impr.off. Udalr. Zaſ.p.8. de ſucceſſ. feud. n.6. Cothman. reſp.67.num. 69.& ſeqq. vol. 2. & jurib.vulg.* & hinc patet, etiam feudalitatem rei occupatæ decantatæ reorum præscriptioni obstare.

vel celebrarunt contractu con-sensum inferente.

56 *Votû primi acquirentis est, ut feudum immortalitatis quadam imagine perpetuo in familia maneat.*

57 *Vasallos velut usufructuarios esse.*

58 *Non ultimo possessori, sed primo acquirenti in feudis succedit.*

Accedit alterum præscriptionis impedimentum occupatio nimirum violenta. Quis enim nescit hanc juris dispositionem, quod in rebus furtivis, violenter occupatis, restitutioni subjectis, & alienari prohibitis, nulla præscriptio procedat? *§.furtivæ res, & quæ vi poſſeſſæ, & §. noviſſimè inſt. de uſuc.l.non ſolum.33.in pr.eod. l. quod contra. ff. ad l. Jul. repetund. Zanger. de exc.c.8.n.15.& 18.c.Imperialem de prohibit.feud. alienat. per Fridericum.tit.55.&c. Imperialem eodem per Lotharium c.ſatis benè in fin. ibid. &c. alienatio. de alien.feud.patern. A.B.tit.24. §. ſi cæteri Principes.c.20.& 13.ibiq; Dd.Menoch.recup. remed.15.n.416.Cothman.reſp.60.num. 142. Gail.2. obſ.154.n.2.3.4.* fatentur enim rei, Daß sie die Güter dem N. seinen Brüdern und ihren Erben/ in offener Fehde abgewonnen und abgenommen/ unde mala fides consurgit (nec enim bonæ fidei possessor censeri potest, qui contra canonum authoritatem, & legum interdicta rem alienam detinet. *l.7.in fin.C.de Agric. & Cenſ. l.non poteſt, 160.de regn.jur.*) cum quâ nulla præscriptio, licet temporis immemorialis, vel mille annorum stabiliri potest. *c.vigilanti.5.&c.fin.de præſcript.c.poſſeſſor.de reg.jur.in 6.* ita ut hæc mala fides authoris etiam successoribus ratione noceat, ut nec præscriptionem ex propriâ personâ inchoare possit. Quam sententiam, quod mala fides, tam personalibus quam realibus actionibus in perpetuum obstet, tam juris Canonici, quam civilis interpretes tuentur, & in judicando observari debere monent, attestante *Cothman. conſ.63.n. 32.* & præjudicia Cameræ refert *Minſing. 4. obſ.6.* Et quamvis regerant rei, quod mala fides lapsu temporis immemorialis purgetur, ut posteà bona fides præsumatur. Hæc tamen præsumptio tanti roboris non est, ut contrariâ probatione non possit expugnari. Adeoque tantum de jure civili procedit, non

59 *Obstat præscriptioni occupatio violenta.*

60 *Mille annorum præscriptio cum mala fide non procedit.*

61 *Præscriptio bonæ fidei, quæ immemoriali tempore nascitur, contraria probatione eliditur.*

de jure

de jure Canonico, quod in materiâ præscriptionis sequimur, & ex quo mala fides post mille annos possessori potest objici. *Gail.2.obs.18.n.7. Rosenth. de feud. c.5. concl. 16.n.3.&c. concl.77.n.9. Minsing 4.obs.6.* Atque eò minus reis exceptionem præscriptionis prodesse posse, quia tunc temporis in bannum declarati, & nondum absoluti fuerint, ut beneficia juris ipsis competere nequeant. Hæcque omnia eò magis procedere, quia Actores civilem possessionem animo semper retinuerint, ex quo juris, quod donec quis animo civilem possessionem retinet, *l.4. c. de acquir. & retin. possess.* ipsa res, seu dominium, vel proprietas ejus, præscribi nequeat ab eo, qui etiam cum titulo & bonâ fide naturaliter possidet. Vi namque dejectus perindè haberi debet, ac si adhuc possideret, cum remediis possessoriis recuperandæ possessionis facultatem habeat. *l.17.pr.ff. de acquir. possess.* quid quod documenta sub F. & O. clarè ostendant, wie sich die Beklagte verpflichtet / und verschrieben / daß sie der Klag und Dero Nachkommen und Erben Bestes / aller Enden und Orten es ihnen vonnöthen / jedesmahls wissen / thun / und getreulich befürdern / auch Derselben Feind und Unfreunde / (da sie derselben zu Recht mächtig seyn könten /) in keine Weg werden wolten: quibus omnibus eò minus mox post aliquot annos debuissent contravenire, & per violentam occupationem Actoris bonis suis spoliare; Ut ex his omnibus inficiari nequeant rei, quod ipsis requisita præscriptionis, nimirum justus titulus, seu causa possidendi, bona fides, & quod res non sit vitiosa, penitus deficiant. Nec verò diffidatio titulum reis legitimum præbere potest ad præscribendum, quia præcipuum diffidationis licitæ requisitum, daß sie nehmlich den Kläger ordentlich zu Recht gefordert / und ihnen das Recht versagt worden / ipsis eodem modo deficit.

62 Omnia requisita præscriptionis reis deficere.

63 Adversantur reis antiquissimæ constitutiones, quibus omnes tales diffidationes & violentiæ, jam multò antè paratum hoc facinus severissimè fuerunt prohibitæ. Cui enim in jure & Historiis modicè versato ignotum est, Fridericum I. jam *anno* 1156. 2. *feud.* 27. violationem pacis publicæ in genere prohibuisse. In *placitis feud. lib.2. tit.*53. pœna certa violatoribus pacis publicæ statuitur, cum reparatione damni, & in Comitiis Norimbergensibus *anno* 1187. idem Imp. Fridericus I. sequentem publicavit sanctionem: und als man in der Versammlung war / vermeldete der Kayser / als ein Liebhaber des Friedens / seinen Willen und Meinung / ernstlich gebietende / daß sich forthin / von dieser Zeit an / keiner weder reich noch arm / in seinem gantzen Kayserthumb mit dem andern veruneinigen: einer den andern weder mit Feuer noch Schwerd beschädigen / noch einigerley Krieg wider den andern anfahen / sondern sich männiglich / bey Vermeidung der Kayserlichen Ungnad zu Fried und Ruhe geben solle. Imperat. Fridericus II. in *recess. Imp. Moguntiæ* publicato *anno* 1236. c.4. sequentia de hac re disposuit: Wer aber seine Klag vollenführet / als vorgeschrieben stehet / wird ihm nicht gerichtet / und muß er dardurch seinen Feinden wiedersagen / der soll es bey Tag thun. Unde apparet non nisi in casum denegatæ justitiæ bellum cæteris paribus fuisse licitum: *Goldast.* von Reichs-Händeln / *t.3. lib.1. fol.*85. paria statuit Albertus I. Imper. apud *Goldast. l.2.p.*24. & ferè iisdem verbis. § 1. Wer aber seine Klag verführet / als sie geschrieben ist / wird ihme darumb nicht gerichtet / also daß er durch Noth seinen Feinden absagen / und widerstehen muß / das soll er thun zuvor vier Tage / und soll ihm unterdessen keinẽ Schaden thun / weder an Leib / noch an Gut / und so hat er dann gantzer drey Tage Frieden. Item §. 2. der dem also abgesaget würde / soll auch niemand weder an Leib noch an Gut / biß an den vierten Tag keinen Schaden thun / an wem dieses aber gebrochen wird / der soll für seinen Richter kommen / und soll das klagen über seinen Wiedersacher / so soll ihm dann der Richter zur Hand fürbieten / mag sich dann dieser nicht entschuldigen / so soll er Ehr und Recht loß seyn ewiglich / also daß er nimmer zu seinem Rechten gelangen mag. His accedit A. B. *Caroli IV.* Imperatoris *ae anno* 1356. *tit.* 17. constitutio Friderici III. Imp. *de anno* 1442. *Wehner. obs. pr. verb.* befehden / nec enim cuiquam nisi ob defectum justitiæ licitum esse potest sibi jus dicere, ut exponunt *Rumelin. ad A.B.p.*619. *Bocer. de diffidation. cap.* 2 *num.*18.

Diffidationes jam olim antiquissimis temporibus fuisse prohibitas, quæ Constitutiones referuntur.

Quamvis enim vindictæ privatæ permissæ exempla videantur in jure quoque civili reperiri, ut *in l. ait prætor.* 10. §. 16. *ff. quæ in fraud. cred.* ubi creditor propriâ autoritate fugientem debitorem persequi, eum capere, & pecuniam secum ablatam auferre potest. *In l.4. ff. ad L. Aquil.* ubi si servum latronem insidiantem mihi interfecero, securus sum, ex ratione: quia adversus periculum naturalis ratio permittit defensionem. *In l.54. C. de Decurion.* ibi: *Si prædis copia desit, in eundem manus injectione concessa*; &c. ita, ut privata vindicta etiam pacto induci possit, *Matth. Coler. de process. execut. p.* 1. *c.*6. *n.* 68. *Mager. de Advoc. armat. c.9. n.*270. omnia tamen ista locum non alium habent, quam si vel moræ periculum, vel denegatio justitiæ, quendam talibus factis colorem obtendat. Non secus Friderici I. Imperatoris constitutionem hunc in modum refert *Abbas Urspergensis in Frider. I. anno* 1187. in verbis: *Statuimus etiam, & eodem edicto firmiter sancimus, ut quicunq; alii damnum facere, vel lædere ipsum intendat, tribus ad minus diebus per certum nuntium suum diffiduciet eum; Naucler. vol.2. gener.2. fol.*807. *Crus. Annal. Suevic. lib.1. p.2. c.*15.

64 Quæ species privatæ vindictæ jure civili sint permissæ.

Contra has Constitutiones reos suum spolium nullâ ratione posse defendere, porrò deducit actor. Es werde auch in dem Römischen Reich keine höchst-schädliche confusion (ut sunt verba reorum) noch ein gefährliches Feuer angezündet / si quis jus suum persequatur, & violenter sibi ablata ab injustis deten-

65 detentoribus, legitimis actionibus, repetat; Teneri potius reos majorum suorum conscientias per restitutionem injustè ablatorum liberare, quas nulla præscriptio vel possessio longæva à peccato possit absolvere; Præscriptionem esse contra immutabile jus divinum, quæ idcircò pro fundamento reorum allegari eò minus possit. Et quod Actores temporibus anteactis fuerint in locorum controversorum possessione, clarè satis ex confessione reorum, sub Lit. L. & F. liquere. Jura verò de præscriptionibus à reis adducta, tantum procedere in rebus propriis, & allodialibus, licitè alienatis, non in rebus restitutioni subjectis, & per spolium vitiosè acquisitis.

Reos debere conscientias majorum suorum liberare.

66 Allegatum à reis *tit. 9. ex jure feud. lib. 2. §. præscriptione*, nec non *tit. 26. §. si per triginta*, præsenti facto applicari non posse, eo quod historicam tantum contineat relationem, ex jure veteri, qualiter olim feudum potuerit alienari, sine ullâ Dispositione in futurum, id quod ipsa verborum conceptio, *amittebat*, *poterat, submovebatur*, abundè evincant, prout etiam §. *triginta.* saltem loquatur de eo casu, ubi inter Dominum feudi & agnatos Vasalli de feudo defuncti quæstio est, qui casus longè est à præsenti alienus.

Præscriptio in jure feudal. nullibi approbatur.

67 Negant porrò actores ex locis controversis rapinas unquam factas esse, & si quid tale demonstrari posset, patuisse reis viam juris; cum ante sententiam nemo sit possessione suâ privandus, eò quod perniciosum sit singulis concedere, quod publicè fieri expedit, cum judiciorum vigor, jurisque publici tutela propterea in medio constituta sit, ne quis sibi ipsi jus dicat; sed per Ordinarium Judicem suum repetat. *l. 176. de R. J. l. nullus. C. de Judæis l. ult. & pen. ff. de vi priv. l. 13. ff. quod met. caus. l. 6. & 7. C. unde vi. l. si quis in tantam & ibi Dd. c. eod.* Inter enumeratas à reis arces prædatorias bona controversa non contineri, nec historicis in rebus arduis, ubi de famâ & existimatione hominis agitur, in præjudicium & damnum tertii, fidem adhiberi posse, cum veritas rerum gestarum erroribus minimè possit vitari, *l. illicitas. 6. §. 1. ff. de off. præsid.* & per historicorum affirmare vel negare non immutetur, *l. cum falsa. C. de jur. & fact. ignor.* Ex supradictis itaque patere, etiam ante annum 1420. privata bella & diffidationes nunquam fuisse licitas, præsertim si altera pars ad juris disceptationem se obtulerit, *ex reformat. Imp. Frid. III. Francofurti anno* 1442. ibi: Daß niemand dem andern Schaden thun/ oder zufügen solle/ er hätte dann zuvor zu gleichen billichen Landläuffigen Rechten erfordert/ und ihm solch Recht vielleicht nicht so bald/ als er wolte/ und mit Recht begehrt/ gedeyen und widerfahren möchte. Hoc autem in casu nullam reos habuisse diffidationis causam, nullam belli fuisse denunciationem, quin imò è contrario, ex protestatione antecessoris Actorum sub B. & attestatione apparere, quod juri se obtulerint actores, quo tamen spreto, rei per diffidationem bello illicito ipsos sunt adorti, in quo solemnitates requisitas adhibitas esse, uti non probant rei, ita illæ pariter in facto illicito intervenisse, non præsumuntur, *per jura Vulg.*

Vindicta privata nulli permissa.

68

Historicis in rebus arduis, & in præjudicium tertii non creditur.

69 Nec violentiæ vitium rei purgare possunt per transactionem subsecutam, utpotè quam eadem vi, & metu extorserunt, sicut nec opponi hæc exceptio potest, ante restitutionem spolii integerrimè, & ad ultimum usque quadrantem facta, *c. reintegranda. caus. 3. q. 1. l. si quis ad se fundum c. ad L. Jul. de vi. publ. Gilm. Symphor. p. 1. tom. 2. vol. 15. n. 82. & 115. c. gravis de restit. spoliat. c. ejectis. 8. causa. 3. q. 2. c. si Episcopus. 8. q. 2.* etiam quoad expensas litis. *Rota decis. 15. de restit. spoliat. in novis.* ita ut si aliquid spoliato desit, nullatenus spolianti respondere teneatur, *Bald. in c. conquerente. 7. de restit. spoliat. Matth. de afflictis. decis. 19. n. 4.* neque spolians per exceptionem expositam, neque per con- & reconventionem super petitorio institutam se tueri, & restitutionem rei ablatæ impedire possit. *C. nullus. 3. caus. 3. q. 2. Schurff. cons. 88. num. 1. cent. 2. & cons. 73. n. 10. Menoch. remed. 1. recuperand. n. 21. Cothman. consf. 67. n. 3. usq. ad 11. vol. 2.* cum verosimile non sit, quod spontè renunciet juri suo, qui renunciat spoliatus, atque protestatio spoliati satis demonstrat, ipsum non spontè, sed coactè, patratum à reis spolium renuntiasse, vi metuque inductum, ne transactione non interveniente pluribus adhuc bonis ab adversariis exueretur.

Spoliato nulla exceptio opponi potest, ante factam plenarie restitutionem.

70 Et quid prodesse posset reis transactionis hujus titulus, utpote per quem possessionis violentæ causam sibi mutare non possunt, *l. 1. §. illud quoq. de acq. possess.* quia transactio non præbet novum titulum, sed veterem saltem continuat. *Gilman. Symphor. p. 2. tit. 6. supplic. Cameral. tom. 1. pag. 19. n. 14.* ut proinde necesse sit, transactionem tanquam accessorium sequi naturam sui principalis, atque sic spolio, alienationeque prohibitâ, ipsa quoque transactio prohibita censeatur. *l. non solum 4. C. de præd. & al. reb. min. non alienand. l. 1. C. si adversus transact.* cum alienationis verbo utique pignus & transactio comprehendatur.

Transactio non probat novum titulum.

71 Prout itaque supra deductum est, quod in feudo antiquo nulla defuncti ordinatio, vel factum valeat in præjudicium Agnatorum. *C. un. circa prin. de success. feud.* Ita ut neque testamentum facere, neque uni filiorum feudum prælegare, neque illud oppignorare, donare, vendere, vel in solutum donare, illi renuntiare, neque pro animâ ad piam causam concedere possit. *Cothman. resp. 21. n. 39. & jur. vulg* sed si quid tale factum sit, statim mortuo Vasallo, velut resoluto jure dantis, resolvatur etiam jus accipientis. *l. vectigalis. 31. ff. de pignor. c. 1. § si clientulus, de alien. feud. Gail. P. P. lib. 2. c. 14. n. 9. 10. & seqq.* & agnatis statim jus vindicandi competat, *Cothman. resp. 21. Schrader. de feud p. 8. c. 8. 9. 4.* neque ipsis sine proprio suo facto jus suum aufferri, nequidem per imperatoris rescriptum, possit. *l. 2. C. de precib. Imp. offer. l. iniquissimum. ff. de jur. & facti. ignor. l. id quod nostrum est. ff. de reg. jur. tot. tit. C. de reb. alien. non alienand.*

Nulla Vasalli defuncti ordinatio valet in præjudicium Agnatorum.

nand. Ita nec transactioni vires istas attribuendas esse.

72 *Transactionis requisita hic etiam desunt.* Accedit his omnibus porrò, quod etiam prætensa hæc transactio suis careat requisitis, quæ sunt, ut fiat bonâ fide, super re dubiâ, & lite incertâ, nec non dato aliquo reciprocè retento vel promisso, *l. 1. ff. l. 2.* & 38. *C. de transact.* Cum enim sit super re de jure prohibitâ, vel super lite ementitâ, simulatâ & falsâ, de quâ nulla probabilis esse potuit controversia, aut cum dolo, vi, & metu, nullius valoris est transactio. *Ernest. Cothman. consil. 50. n. 127. vol. 3. & 53. n. 132. vol. 2. Gail. 2. obs. 70. n. 12. Mascard. de probat. conclus. 439. num. 33.*

73 *Super re prohibita, vel lite simulata & falsa, transactio non valet.* Cum itaque hæc transactio super manifesto & aperto spolio, super injustissima invasione & violenta detentione rerum occupatarum, contra aperta jura, in præjudicium & detrimentum Reipub. & Romani Imperii per metum majoris mali, contra *C. 2. C. de transact. l. si unus* 28. §. *pacta, quæ turpem causam, cum seqq. ff. de pactis l. 5. & 6. de except.* sit extorta: Et quidem in præjudicium agnatorum & descendentium, in re prorsus alienari prohibita, contra expressas sacrarum legum constitutiones, quis dubitare potest eam invalidam esse & nullam? Cum

74 *Nullus est omnis contractus vel transactio, lege contrahere prohibente.* Imperatores nullum pactum, nullam transactionem inter eos videri velint subsecutam, qui contrahunt lege contrahere prohibente *L. Imperialem* 13. 15. & 16. cum ibi annotat. *Caus. 25. q. 2. L.* non dubium 5. *C. de LL.* Et omnia, quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed plane pro infectis habentur, *l. 5. & L. jubemus* 14. §. *sane, si hæc in fin. C. de SS. Eccles. l. pacta quæ contra leges C. de pact. & L. juris gent. §. prætor ait ff. eod.* Quoniam rerum earum, quas vel natura vel mores civitatis, jus gentium, vel mores hominum commercio nostro exemerint; nulla est exemptio vel transactio, *l. si in emption.* 34 *ff. de contrah. empt.*

Nullam vero litem fuisse in anno 1420. super bonis modo controversis, nihil reciprocè in transactione à reis datum vel promissum, sed enormissimam potius in ea contineri læsionem.

Et quamvis in loco tertio & tuto, nec non post spatium 6. septimanarum à die occupationis transactio sit inita, nihilominus extortam fuisse ab Actorum antecessore, ea de causa, ne majoribus & pluribus bonis spoliaretur, propter militum in controversis locis subsistentiam. Insuper fuisse reos eo tempore in bannum Imperii declaratos, posteaque ex mera majori contumacia & insolentia sæpe dicta bona occupasse. Nec verò Acto-

75 *Fratres transigentes non fuerunt apud transactionem præsentes.* rum antecessoris fratres transactioni præsentes fuisse: cum possit demonstrari per documentum sub lit. O. quod promittere debuerit, se alias literas, fratrum suorum sigillis & subscriptionib9 munitas, intra 4. septimanas Civitatibus extraditurum. Cum igitur fratres nec præsentes fuerint, nec quicquam controversiæ, reis cum ipsis intercesserit, nulla ratione transactio ipsis opponi aut nocere potest.

Transigentem porrò per protestationem non clandestinam & dolosam, sed omni jure licitam, jura sibi competentia reservasse, cum protestando jus nostrum conservemus, *per jur. vulg. & arg. L. Nesennius ff. de neg. gest. L. pro herede* §. 1. *ff. de acq. hered. L. pupillo.* §. *si quis ipsi Prætori. ff. de nov. oper. nunt. L. Labeo ait.* §. *fin. de supp. leg.* ac ejusmodi protestatio proficiat, aut de adversarii injustitia constet. *L. de pupillo & ibi interpretes ff. de nov. oper. nunt. Cothm. resp.* 37. *n.* 259. *vol.* 3. imo protestatio ob metum facta faciat, ut actus, qui sequitur, non valeat, sed ipso jure nullus sit, *Menoch. resp. Vinariens.* 3. *n.* 27. *pag.* 58. *& Dd. in L. non solum* §. *morte ff. de nov. oper. nuntiat.* 76 *Protestationibus conservari jura protestantis.*

Et quamvis præsumenda sit reis facta hujus protestationis insinuatio, eam tamen in præsenti casu, ubi de exonerando se ab obligatione, quæ debet oriri ex pacto non præambulo, sed secuto, agitur, non esse necessariam, sed protestationem absque ea consistere, per *Imol. in C. Cumanæ de elect. in antiq. Socin. regul.* 406. præsertim quando protestatio publicè in præsentia aliquot Principum, coram Notario simul & testibus est facta: Nam hujusmodi protestatio publicè fieri dicitur, & proinde insinuatione non eget, principaliter cum & ipsa transactio in præjudicium agnatorum esset nulla. Cum transactiones per vim extortæ nunquam valeant, *L. fin. & L. 2. 4. & 5. C. de his quæ met. caus. gesta sunt. L. 3.* §. 1. *ff. de vi & vi armat.* & is qui de facto per vim ab inferiore spoliatus & dejectus est, de facto per superiorem quoque ante omnia debeat restitui, ita ut neque exceptio expensarum in puncto petitæ restitutionis rei spoliatæ & vi possessæ ad impediendam restitutionem possit opponi, *Menoch. recup. possess. remed.* 15. *n.* 499. 77 *Protestationis insinuatio hic non requiritur.*

Et hæc sunt argumenta, quibus actores intentionem suam probare annituntur, quæ summatim huc redeunt: Quod bona controversa à reis per violentiam majorem & spolium inexcusabile occupata, ab Imperatore & Imperio tanquam feuda avita ex pacto & providentiâ dependentia, in præjudicium agnatorum longissimo & immemoriali quamvis tempore possessa, præscribi non potuerint, sed actori ex juris & justitiæ immutabili dictamine cum fructibus perceptis & percipiendis adjudicanda sint & plenariè restituenda. 78 *Repetuntur summatim argumenta actoris.*

Non denominaverat actor ab initio genus suæ actionis, arguens abunde illud ex conclusione libelli posse colligi. Verum, cum mirum in modum variasset, ut dubium cuivis videretur, an actionem feudi revocatoriam, an vero possessorium retinendæ vel recuperandæ instituere vellet, cum remedia dentur in jure diversissima. Tandem in Triplicis professus est, se revocatoriam feudi instituere, una cum remedio *Can. redintegrand.* ex Consilio *JCti in L. 24. ff. de R. V. & Justiniani Imp. in* §. *retinendæ vers. commodum autem possessionis in eo est. Inst. de Interd.* Cum dubium nullum sit, rei vindicationem cum possessorio recuperandæ annulari posse. Prout autem actor requisita harum actionum nemi- 79 *An actio elisa.*

pe

ne possessionem suam vel antecessorum suorum antiquiorem, nec non reorum per spolium acquisitam novam, ex ipsa rei evidentia, reorumque confessione patere existimat: Sic econtra rei hæc ipsius supposita penitus negant, objicientes exceptionem non competentis actionis & tali quidem effectu, quod
80 nec olim competierit, & multo minus hodie post ducentenariam præscriptionem competere possit, cum actor non possit dicere, se possessionem hactenus animo retinuisse, *per L.3.§.8.10.& seqq.ff.de acq.vel omitt.poss.l.15.17.& 25.cod.Mascard.de probat.conclus.*1193.*n.*84. ubi dicit, omnis possessionis speciem gratis jactari, si adversarius eam per decennium possederit.

Nulla actori competit actio, nec olim nec hodie.

Seponamus ergo tantisper exceptionem præscriptionis, & fingamus actiones intentatas in suo vigore, & intra fatalia à legum dictamine præscripta adhuc consistere; non tamen dantur illa remedia contra eum, qui justa ratione juris & moribus Seculi permittentibus rem aliquam occupavit; prout anno 1420. jure gentium & moribus illius seculi licitum fuit, justis defensionis armis
81 securitati publicæ cavere, cum illo tempore frequentissimæ fuerint arces prædatoriæ, quæ publico voto scituque destructæ sunt. *Besold. in thes.pract.* verbo Raubschlösser. Lindenspür *in commentar. ad ordinat. polit. Ducat. Würtenb. ad ordinat.fol.*104.*Speidel. in spec. observ.verb.eod.& verb.* Absags-Brieff / *nec non verb.* Faustrecht *& verb.* Fehd. Ubi ex *Crusio Lehemanno* & aliis Historicis rerum Germanicarum refert, nihil frequentius ante annos 200. & quod excurrit fuisse, dann daß die vom Adel/ auch grössere Herren/ wider die Städt/ und unter einander offene Fehde gehabt/ und einander überzogen. Potissimum vero in Saxonia invaluit istæ privatæ vindictæ modus, quod attestatur declaratio Principum Saxoniæ erga Imperatorem Henricum IV. ihre Unschuld offenbarlich darzuthun/ mit Recht und mit der Faust. Apud *Lehmann. lib.5.Chron. Spirens. c. 29. pag. m.* 473. *referente Ant. Günth. Frizio, Exerc.* 2. *ad recess.Imp.*§.3. Atrox enim ante duo secula hoc totam Germaniam invasit malum, ut potius stabulo latronum videretur similis, quam cultæ terræ.

Diffidationes & arces prædatoriæ olim fuerunt frequentissimæ.

Testatur *namq; Spangenbergius in Chron. Saxon.* quod viæ Regiæ per totam Thuringiam, propter diffidationes, & inde repullulantes invasiones, gramine adeò fuerint deformatæ, obtectæque, ut laboris fuerit,
82 eas redinvenire. Et hæc morum pravitas in totum abrogari diu non potuit, saltem id egerunt optimi Reges, & Imperatores, ut intra certos cancellos bella illa, & pravas vindictas coërcerent. Hinc Imp. Fridericus III. in reform. polit. Francofurt. Anno 1442. in pr. ait: Daß er zu Anbegin seines Regiments eygentlich und manchfaltig vernommen/ daß in dem Heil. Röm. Reich/ und sonderlich in Teutschen Landen/ viel Unraths/ Vergewaltigung/ auch anderer unziemlicher und unehrlicher Angriff und Beschädigung geschehen seynd/ und noch täglich beschehen/ mit Raub/ Mord und Brand/ davon das Heil. Reich/ dessen Wir ein Mehrer genannt seynd/ gar schädlich gemindert wird/ sed cum de remedio tractaretur, §.1. nil aliud statutum, als daß niemand dem andern Schaden thun oder zufügen soll/ er hab ihn dann zuvor zu gleichen/ billichen/ Landläuffigen Rechten erfordert/ und ihme solch Recht vielleicht nicht so bald/ als er wolte oder begehret/ gedeyen oder widerfahren möchte/ so soll er dannoch den nicht angreiffen/ oder beschädigen/ er habe dann vor alles das völlig und gantz gethan und vollbracht/ was Kaysers Caroli des IV. güldene Bull/ im Capitul vom Abborgen eygentlich einhält und außweiset.

Ex diu non potuerunt abrogari, sed cantũ certis conditionibus constrictæ sunt.

Cum verò posteà *anno* 1495. *in Comitiis Wormatiensibus, tit.* von Handhabung des Friedens/ Rechtens/ und der Ordnung zu Wormbs *anno* 1495. auffgericht. §. item, als auch Wir/ incideret quæstio; von Sachen/ so sich vor diesem Landfrieden begeben haben/ illum Maximilianus Rex Romanorum, cum Statibus Imperii sequentem in modum resolvit: Item als auch Wir vorgemeldter König Maximilian, wie ob stehet/ mit Rath Unser Churfürsten/ Fürsten und Ständ deß Heil. Reichs/ Gericht zu halten/ fürgenommen und geordnet/ haben Wir darauff damit in solchen desto mindere Irrung und Zerrüttung erwachsen/ nach derselben Unser und der Churfürsten/ Fürsten und Ständ Rath gesetzet und geordnet/ setzen und ordnen auch von Römischer Königl. Macht Vollkommenheit/ und rechten Wissen/ daß alle Händel/ so sich hievor in Fehden/ Kriegen oder Auffruhr begeben haben/ die rechtlich und gütlich hingelegt/ vertragen und vereiniget wären/ in diese Rechtfertigung nicht gezogen werden sollen; ex quâ constitutione tota præsens quæstio plenissimam videtur habere determinationem, cum & ista diffidatio ante constitutionem pacis publicæ contigerit, & desuper posteà sit transactum. 83

Quid in Recessu an. 1495. statutum sit de diffidationibus ante Constitution. Pacis publicæ perpetratis.

Quod si itaque hoc generaliter constitutum est, ut de omnibus diffidationibus præteritis nulla amplius moveri possit judicalis controversia, quid de iis dicemus, quas justa causa, præcedens belli denuntiatio, prædatio, & provocatio alterius partis excitavit? Nam justissimus acquirendi Dominii titulus est justum bellum, repetitio rerum civibus per vim ablatarum, reparatio inflicti damni, illatæque injuriæ, satisfactio sumptuum bellicorum, conservatioque securitatis publicæ, dissipatis prædonibus, & arcibus ejusmodi prædatoriis, ut planè spoliato, qui spoliatori justam causam spoliandi præstitit, vel ex facto suo, aliàve justâ causâ possessione cecidit, remedium Canonis redintegrandæ non concedatur; *Gilman.tom.4.p.1.n.*201. ut non deducam, quod necessariò dicta modò suprà Constitutio Imperii *de anno* 1494. accipi de diffidationibus illicitis debeat, & sine debitis A. B. requisitis perpetratis, quia reliquæ etiam sine amicabili, aut juridicâ compositione per se validæ, & ratæ erant.

84 Ex hac Constit. nulla amplius moveri potest de diffidationibus præteritis controversia.

85 Ex justa & permissa causa spoliato remed. Can. redintegr. non datur.

86 Dict. Constit. Imp. de anno 1495. etiã diffidationes præteritas

Quod si ergò rectè examinemus præsentis

facti

alias illicitas boni publici causa approbare.

facti circumstantias, arces prædatorias dissipavere rei, quarum dissipatio non solum licita, sed etiam ex constitutionibus Imperii præcepta erat, præsertim *R. J. anno* 1559. §. Nachdem aber hierinn. 28. daß solche Raub-Schlösser verbrennt / und sonst umbgerissen werden sollen; Neque verosimile est, aut actores istas arces approbasse, aut per prædones eas possedisse, cum malis ejusmodi hominibus provinciam & terras suas purgare ipso jure teneantur, non eos fovere, quod nec in Christianis heroibus præsumitur, cum Principes male agentibus terrori sint, non præsidio, ut ait *Ulpianus, in l. congruit* 13. *ff. de offic. præsid.* ibi: *congruit bono & gravi præsidi curare, ut pacata & quieta sit provincia, quam regit; quod non difficile obtinebit, si sollicitè agat, ut malis hominibus provincia careat, eosq; conquirat. Nam & Sacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere, receptoresq; eorum coercere debet, sine quibus latro diutius latere non potest.* Eodem modo Paulus in *l. Præses.* 3. *eod. tit. curet is*, inquit, *qui provinciæ præest, malis hominibus provinciam purgare.* Adde *Novell.* 128. *c. jubemus.* Alberic. *Gentil. de jur. pac. & belli. lib.* 3. *c.* 21. *pag.* 669. *l.* 1. *c. de his qui latron. occultav. l. Capitalium* 28. §. *grassatores* 10. *ff. de pœn.*

87 *Arces prædatorias debuisse dissipari ex præcepto Imperii.*

88 *Principes teneri territorium suum purgare malis hominibus.*

Et quamvis negetur ab Actore, istas arces prædatorias fuisse, quia tamen communis fama de illius sæculi moribus nota est, & *Cranzius* in specie de his arcibus attestatur; quod multa ex iis latrocinia, & excursiones per itinera publica factæ sint, & quis in factis antiquis historiis fidem denegabit? Scripturæ historiarum seu Chronicorum regulariter probant, tradente *Tusco conclus.* 139. *lit. F.* quia statur Chronicis antiquis communiter, dicit *colleg. Paduan. cons.* 2. *post consil. Zabar. n.* 53. *Mascard. de probat. concl.* 105. *n.* 9. ita ut Judex possit causam decernere, moverique ex libro illo historiarum ad credendum, *Bart. in l.* 1. *ff. si cert. pet.* unde infert Panormitanus, historiarum libris & Chronicis, quibus à majoribus semper fides adhibita fuit, credendum esse, *gloss. inter dilectos. de fide Instr. Gilman. Symphorem. tom.* 1. *p.* 2. *tit.* 8. *n.* 18. *Tilemann. de Benign.* 1. *Syntagm. Decad.* 2. *vol.* 1. §. 37. Cum JCti Historicis ferè tantum tribuant, quantum ipsis legibus, dum tradunt historias, & annales vim probandi habere, *Bald. in l.* 1. *ff. de off. qu. Mascard. de probat. conclus.* 287. *Menoch. cons.* 1. *n.* 272. *Natta cons.* 636. *num.* 91. *tom.* 3. quas scilicet notorium inducere testatur, *Mascard. d. loc. num.* 6. cum *historia*, secundum *Ciceron.* 2. *de oratore*, *sit testis temporum, lux veritatis, Memoria & Magistra vitæ, nuntia vetustatis.* Præsertim in antiquis, metam ducentorum, & amplius annorum superantibus, in quibus sufficit probatio per indicia, conjecturas, auditum & famam, *Gilman. tom.* 1. *p.* 2. *tit. n.* 115. *& seqq.* Idque tantò magis, si quieta ducentorum annorum possessio, notorii mores illius seculi, Constitutiones Imp. desuper latæ concurrant, & historicorum narrata validissimè confirment. Quin potius gravi se præsumptione onerat actor, imprimis Vasallus, qui per tanti temporis spatium silet, & postquam rei gestæ ratio in omnium memoria periit, actionem movere demùm vult, per tradita *Paris.* 4. *cons.* 53. *n.* 22. *& cons.* 137. *n.* 13. Et si etiam supponatur, sine legitimâ causâ (cum tamen delicta non præsumantur) reos loca controversa occupâsse, dubium tamen nemini esse potest, per supra citatum recessum Imperii, *de anno* 1495. in verbis: Alle Händel / so sich hievor in Fehden / Kriegen / oder Auffruhr begeben haben / omnem litigandi causam in rebus feudalibus, & allodialibus sublatam esse, idque propter utilitatem publicam, in verbis, damit in solchen desto minder Irrung und Zerrüttung erwachsen / ne Respublica, & novum tunc temporis erectum Tribunal Camerale, litium multitudine obrueretur, quapropter omnis super talibus factis actio per *d. Recess.* penitùs exclusa est. Quod si enim examen circumstantiarum, indagatio justæ injustæque causæ, discussio requisitorum reservata fuisset, quis non videt, quam immensa litium multitudo inde fuisset exoritura? Neque potest negari bellum utrinque susceptum tum per verba transactionis, in offenbahrer Fehde abgewonnen / in principio, tum per verba finalia; auch solle in dieser Verrichtung alle Fehd von Uns / und allen denen / die umb Unsert willen in die Fehd gekommen seynd / gäntzlich ab- und vernichtet seyn / ex quibus verbis apparet, nec suos actorum antecessori assistentes in illo bello defuisse.

89 *Historicos probare, iisque adhibendam esse fidem, præsertim in antiquis.*

Per Recess. Imp. de Anno 1495. omnem ex diffidationibus actionem in feudalibus & allodialibus sublatam esse & quare? 90

Bellum in præsenti casu utrinque fuisse susceptum. 91

Itaque, seposita etiam præscriptione, nulla actori contra diffidationem, & desuper secutam transactionem, *Recess. Imper. de anno* 1495. competit actio, quin potius laudabiliter fecerunt rei, arces prædatorias invadendo, casque sumptuum bellicorum nomine, retinendo, siquidem juris est tritissimi; Dominum territorii resarcire teneri damna peregrinantibus in suo territorio illata, *Gail.* 2. 64. *Myns.* 5. 70.

Dominos territorii teneri de prædatis ad resarciendum damnum. 92

Atque si dicta bona antea fuerunt reorum, illi meritò receperunt Dominium suum: si hostium, meritò illa publicarunt, *l. si captivus* 20. §. *verum est.* 1. *ff. d. captiv. & postlimin. revers.* ea enim, quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra fiunt, inquit *Cajus in l. naturalem.* 5. §. *ult. de acq. rer. dom. Alberic. Gentil. lib.* 1. *de jur. Pac. & belli c.* 6. inprimis §. 11. sicque non injustè actores possessione suâ, si quam unquam habuerunt, fuere dejecti, non impediente reos banno contumaciæ, quod actor verbis factoque remisit, ut ratio ejus nulla haberi possit.

Quod si jam ultra hæc omnia consideratur lapsus ducentorum, & amplius annorum, atque inde resultans, exceptio præscriptionis immemorialis, sufficere illa sola potest ad effectum impediendæ litis. *Gudelin. de jure noviss. lib.* 4. *c.* 8. cum præscriptio ejusmodi extraordinaria & hominum memoriam excedens, vim habeat privilegii, omnem defectum juris suppleat, & præsumptionem contineat, omnia de jure requisita extrinseca & intrinseca perfectè intervenisse, ut vitium amplius nullum opponi possit. *l. hoc jure*, 3. §.

Solam præscriptionem immemorialem omnem elidere actionem. 93

ductus aquæ 4. *ff. de aquâ quotid. & æstiv. l.* 4. *& ibidem. Dd. c. d. præscript.* nec contra eam locum habet allegatio malæ fidei, cum inducat præsumptionem juris & de jure, non recipiens probationem in contrarium. *Garsias. de expens. c.* 9. *n.* 21. *Heig.* 1. *q.* 15. *n.* 50. *Mynſ.* 1. *obſ.* 30. niſi ſolius malæ fidei, *Maſcard. concluſ.* 1213. *n.* 29. & id quidem in continenti, *Ruland. relat. ad proceſs. exec. Aſinii cl.* 8. *vol.* 1. *n.* 26. *Alciat. de præſ. c.* 2. *n.* 16. ut liquidò, luce clarius, & apertiſſimè de ea conſtet; Sic ut à tali poſſeſſore nec titulus, nec bonæ fidei probatio poſſit requiri, per tradita *Cravettæ de antiq. temp. p.* 4. *num.* 3. 4. *&* 90. *Menoch. de præſumpt. lib.* 3. *p.* 131. *n.* 38. *& ſeqq. Hartm. Piſtor. lib.* 2. *p.* 2. *q.* 46. *n.* 14. *& ſeqq. Maximè, n.* 22. *& ſeqq. Gail.* 2. *obſ.* 71. *n.* 9. *Mynſ.* 1. *obſ.* 20. quia poſſeſſor immemorialis optimum ac validiſſimum titulum de mundo, ſine ullâ probatione pro ſe allegare poteſt, *Sperell. deciſ.* 37. *n.* 13. *cum ibidem citat.* cum præſcriptio immemorialis poſſeſſorem tam diu tueatur, donec à petitore probetur, nullum alium titulum interveniſſe, aut intervenire potuiſſe, niſi vitioſum, nullâ probatione leviori, etiamſi factum antiquum ſit, admiſſa, *Cravett. de antiq. p.* 1. *Sect. viſo de famâ n.* 32. 33. 35. ne poſſeſſor immemorialis ad probationem impoſſibilem adigatur. Unde adverſus illum actor non auditur, niſi in continenti & apertiſſimis probationibus malam fidem demonſtret, *Menoch. loc. cit. n.* 69. *Cravett. de antiq. temp. p.* 1. *ſect. viſo de famâ num.* 32. *& ſeqq. Maſcard. de probat. concluſ.* 12. *&* 13. *n.* 29 eamque non tantùm in primo poſſeſſore, ſed continuatam per omnes ſucceſſores, ita ut nulli eorum per 30. annos in bonâ fide poſſederint, *Maſcard. loc. cit. & concl.* 12. 13. *Marpurg. conſ.* 21. *n.* 270. *&* 272. *vol.* 3.

94 Siquidem licet anteceſſores fuerint in malâ fide, ſi tamen ſucceſſores per 30. annos in bonâ fide exiſtant, ſpatio tanti temporis dominium irrevocabiliter acquirunt *Marpurg. loc. cit. Covarruv. in c. poſſeſſor. tom.* 1. *p.* 2. §. 8. *n.* 3. *&* 4. *de Reg. jur. in* 6. quod in ſucceſſoribus officiorum & Magiſtratuum extra controverſiam eſſe ait *Covarruv.* §. 9. *n.* 7. *v.* 7. actio enim ſemel extincta non amplius reviviſcit. Ex quibus ſequitur, quod non obſtet poſſeſſori, ſi adverſus eum producatur aliquod inſtrumentum 100. vel 200. annorum, ex quo appareat, rem ejusque poſſeſſionem tunc temporis ad alium pertinuiſſe, vel mala fide poſſeſſam eſſe, ſi in eadem ſe reus non fundet, *Faber in Cod. lib.* 7. *tit.* 13. *def.* 2. *n.* 4. cum tanto tempore facile intercedant, rerum, qualitatum, & cauſarum mutationes circa dominium & poſſeſſionem, *Zaſ.* 2. *conſ.* 16. *n.* 41. *Maſcard. concluſ.* 1083. *in fin. & concl.* 1195. *n.* 32. Unde poſt 30. annos ceſſat omnis de mala fide quæſtio. *Gail.* 2. *obſ.* 71. *n.* 9. poſt alios *Klock. de contribut. conſ.* 3. *q.* 3. *in refut. rat. dubitat.* niſi probetur, ſucceſſores ſingulis 30. annis per repetitiones denuntiationum, inveſtiturarum, interpellationum, requiſitionum, proteſtationum aliosque actus contradictorios in mala fide perſtitiſſe, *Mindan. de mandat. lib.* 2. *c.* 38. §. 5. *in fin.* de quibus omnibus in præſenti controverſia nihil apparet.

94 Succeſſores officiorum poſſunt præſcribere, modo ipſi non ſint in bona fide.

95 Inſtrumentum antiquum non probare malâ fidem, quia variæ circũſtantiæ intra 100. vel 200. annos potuerunt intercedere.

96 Niſi probetur, contra ſucceſſores ſem. per de- nuntiationes & interpellationes fuiſſe continuatas.

Si itaque modo ſupra tradita ſuo fundamento & veritate nituntur, quod ante 200. annos, ſecundum illius ſeculi genium, diffidationes, præſertim publicæ, die offene Fehden / pro re licita fuerint reputatæ, quod juſti belli habuerint effectum, ſi ita receptum tunc erat, ut magis armis, quam juris diſceptatione controverſiæ finirentur, ut refert *Gilm. tom.* 2. *p.* 1. *vol.* 15. *n.* 9. ut qui alterum pro quavis inimicitia privata taliter læderet, quaſi jure legitimo expertus videretur; ſi poſtea anno 1495. publico Imp. & Procerum Imperii decreto, transactiones ſuper his diffidationibus ſunt ſtabilitæ, omni actione perſecutioneque judiciaria excluſa, unde malam fidem reorum aſtruere actor poterit? concidunt potius omnia, quæcunque fundamento malæ fidei aut facti aut juris argumenta & allegationes ſuperſtruxit. Quis enim in mala fide conſtitutum eſſe illum dicet, cujus contractus publica Imperii conſtitutione approbatus eſt, ita ut amplius de ſuo jure dubitare non poſſit? Vanum quoque plane eſt, quod actor de continuata animo poſſeſſione à ſe & anteceſſoribus ſuis gloriatur, cum continuare animum poſſidendi vel poſſeſſionem civilem nequeat, qui ita poſſeſſione excluſus eſt, ut neceſſario ſpem, ſe naturalem poſſeſſionem ingredi & continuare poſſe, depoſuerit, vel deponere cogatur, ſive ſuo, ſive alieno facto, licet violento, poſſeſſionem amiſerit, per apertiſſimos textus *in l.* 3. §. 8. 9. 13. in verbis: *hactenus poſſideri, quatenus ſi velimus, naturalem poſſeſſionem nanciſci poſſimus. l.* 7. 15. *&* clarius *l.* 25. §. 2. *de acquir. poſſeſ.* & nemo cenſetur animo retinuiſſe poſſeſſionem, qui intra decennium eam non ingreſſus, vel ea uſus eſt alio utente. *l.* 3. §. 10. *de acquir. poſſeſ. Maſcard. de probat. concl.* 1193. *n.* 85. abſurdumque eſt, animum poſſidendi retineri à mortuo, vel in heredem, ſine nova rei apprehenſione tranſire, cum præciſe ſit facti, *l.* 23. *in pr. ff. de acquir. poſ. l.* 12. *ff. de captiv.*

97 Concluditur ex argumentis ſupra poſitis, reos non fuiſſe in mala fide.

Et quamvis porrò inſtet Actor de rebus feudalibus hanc eſſe controverſiam, & in ſpecie de feudo antiquo, ex pacto & providentia majorum, quæ qualitas operetur, ut ſciens rem eſſe feudalem non poſſit unquam præſcribere, *Tuſcus lit. P. concluſ.* 522. atque contra ſucceſſores feudales, qui non ab ultimo poſſeſſore, ſed à primo acquirente jus ſuum derivant, nulla unquam poſſit currere præſcriptio, ſecundum ſupra late deducta. Negant tamen rei deprædicatam ab actore feudalitatem. Nullam enim ille inveſtituram antiquiorem affert, quam eam de Anno 1414. ab *Imperatore Sigiſmundo,* quam tamen vel novam eſſe excipiunt rei, vel penitus ſub- & obreptitiam. Noviſſimi namque juris eſt, prædia in dubio ſemper præſumi libera, ut ad præſumptionem libertatis deſtruendam evidentiſſimæ requirantur feudalitatis documenta. *C.* 1. §. 1. *ſi de feud. def. contentioſi t.* 2. *feud.* 26. *Weſenbec. conſ.* 4. *n.* 1. *Gail.* 2. *obſ.* 69. *n.* 4. *Alciat.* 2. *præſ.* 3. Cum feudum

98 Negatur à reis qualitas feudalis bonorum controverſorum.

99 Impugnatur inveſtitura Imp. Sigiſmundi vatiis argumentis.

100 Bona ſemper præſumi libera & allodialia.

nisi evidentissima proferantur feudalitatis documenta. dum speciem servitutis contineat, & ideo semper pro libertate militet præsumptio, per tradita *Rosenth. de feud. c.7. concl. 7. n. 5.* eoque magis, si primam investituram Vasallus non proferat, *Menoch. de præs. lib. 3. præsumpt. 91. & seq. C. 92. n. 3.* ut præjudicare non

101 Investitura prima est norma controversiarũ. possit reis investitura de anno 1414. producta; cum *investitura antiqua unica sit norma controversiarum. Gilman.* non recentes & subinductæ, quippe quarum concessio semper subintellectam habet clausulam: *salvo jure*

102 Investituræ novæ tertio non præjudicant. *tertii*, nec præjudicant tertio, ad videndum eandem concedi super bonis ab eo possessis non citato, *Argentor. cons. 31. n. 71. vol. 1.* novissimè *Beckman. in practic. feud. lib. 2. Exercit. 8. n. 46.* ubi hanc sententiam, quod investitura contra tertium non probet, præjudicio confirmat *Schrador. p. 5. de feud. c. 2. n. 28. Obrecht. 2. de feud. 8. n. 110. & 118.* Eleganter *Charondas in Memorialibus. verb. fief. p. m. 224.* adeoque novæ istæ investituræ tertiis non præjudicant. *Alciat. præsumpt. 44.*

103 Præsumptio, quod posterior investitura per omnia similis sit primæ, saltem inter Dominum & Vasallum procedit, non quoad tertium. *reg. 3. n. 8. Gail. 2. obs. 48. n. 3.* & conjectura ab actore superius adducta, quod posterior investitura primæ per omnia similis esse præsumatur, saltem inter Dominum & Vasallum, non quoad tertium operatur, prout id deducit *Meisner. decis. Cameral. tom. 4. decis. 2. n. 24. & 30. & dec. 11. n. 3.* potius si prima investitura non adsit, censenda est suppressa & celata, *Menoch. 3. præs. 92. n. 3.* Principaliter quando tanti temporis lapsus pro possessore concurrit, qui omnem probationem in adversarium transfert. Et hinc investitura stricti juris esse dicitur, respectu tertii, cum tamen inter Dominum & Vasallum latius sit interpretanda. *Tabor. in axiom. Barbos. verb. investit. cum alleg. ibid. §. 2.*

104 Referuntur aliquot argumenta contra productã actoris investiturã. Accedit huic argumento, quod Spalatinus jam olim literas illas investituræ ab Imp. Sigismundo prætense obtentas impugnaverit, earum cassatorias & declaratorias investituræ Elect. N. Budæ Anno 1426. attribuendo, auditis super investitura testimoniis Cæsarei protonotarii Francisci Custodis, nec non Michaelis à Priest / & Joan. Fye / Registratoris. Quibus omnibus motus Imp. Sigismundus declaraverit literas illas clanculum & sine sua scientia datas esse, multasque continere provincias, bona dominia, quæ ad alios, non verò ad hunc spectent Vasallum, & quæ ipse nunquam possederit, nec modo possideat, prout hæc omnia refert & pertractat *Frider. Hortleder in suo tr.* von den Ursachen des Teutschen Kriegs. *c. 23. m. 1496.* nec non *Joan. Strauch. in controvers. illustr. diss. 11. §. 10.* ubi refert Edictum Imp. *Sigismundi* Ulmæ publicatum anno 1434. quod N. eo tempore hanc controversiam ad Concilium Basileense detulisset. Et videri insuper potest *Sprenger. in Jurisp. publ. fol. m. 260. Joan. Radler. in Lapide Lydio fol. 76.* Nec verò me latent ea, quæ *Albert. Crantz. in sua Saxon. lib. 8. c. 28. & lib. 9. c. 19. & lib. 10. c. 3.* dicit: verum cum anno 1667. talia quædam moverentur, non minus memor sum repræsentationis: Daß die Sach per sententiam Imperialem determinirt / dahero unleidentlich / daß diese von zwey biß in die dreyhundert Jahr bestättigte Urthel angefochten werde / angesehen wenig Stände und Personen bey dem ihrigen bleiben würden / wann solche alte Prætensiones zu resuscitiren zugelassen werden solte / deßwegen viel besser / die res judicatas & possessionem immemorialem in keinen Zweiffel zu ziehen.

Nec impugnavit hæc argumenta vel Actor vel ipsius antecessores, cum tamen publicis typis ubivis essent divulgata, ut vix admitti exceptio possit, quasi nullam hujus rei prius habuisset notitiam, cum tamen incredibilis sit ignorantia eorum, quæ nota sunt apud omnes, *Gail. 2. obs. 48. n. 16. & seqq. Tabor. in axiomat. Barbos. verb. ignorantia. n. 5. 9. & 12.* præsertim in facto alicujus proprio, & in publicis edictis, prout nec in his actis unum verbum ad omnia hæc argumenta actor reposuit.

Et cui non suspecta esset fides investituræ de anno 1414. productæ, cum evidentia facti demonstret, actores multas provincias & dominia in literis illis expressa in possessione nec habuisse, nec habere; quomodo igitur in solis controversis hoc documentum fidem mereri potest? cum sub- & obreptio vel falsitas utique ex fama publica, ex dictis testium, ex rei evidentia probetur, ut fuse deducit. *Alvarez Pegas resolut. c. 19. n. 100. & seqq.* & instrumentum falsum in uno, falsum quoque censendum sit in alio, ut nihil ex eo probari possit. *Mascard. de probat. concl. 742.* ita ut sola falsitatis suspicio fidem scripturæ & instrumenti impediat, *Beltramin. decis. Rot. Rom. 546.*

Hinc ista loca in sequentibus Investituris anno 1530. à *Carolo V.* anno 1621. à *Ferdinando II.* anno 1638. a *Ferdinando III.* & anno 1659. à moderno invictiss. Imperatore omissa sunt, &, quod notatu dignissimum est, à tempore *Caroli V.* addita clausula, wie die Namen haben mögen / und er jetzund der Zeit innen hat und besitzet / quæ clausula id post se ferre videtur, quod à temporibus *Caroli V.* Actores de locis controversis non sint amplius investiti, sicque ea non tanquam feudum, multo minus ut fœdum antiquum possint prætendere.

Denique si feudalia sunt bona ista, qua ratione Actores pignori dare illa anno 1370. reis, absque consensu Domini feudi potuerunt? Quod si vero allodialia fuerint bona, anno 1370. quomodo anno 1414. tanquam feuda avita inseri literis investituræ potuerunt? Et quod allodialia sint bona, patet insuper ex instrumento ab Actore in replicis sub lit. M. producto, quod anno 1322. N. ea cesserit, & cum aliis bonis permutarit, quod sane fieri non potuisset, si bona ista fuissent feudalia, cum & rerum permutatio in feudis sit prohibita, *c. un. de prohib. feud. alien.* Ex quibus ego quidem luce meridiana clarius patere existimo, bona controversa nec feuda esse, nedum feuda antiqua, sicque omnia simul corruere, quæ Actor huic argumento qualitatis feudalis ex plurimis allegationibus juris inædificavit.

Quod ſi enim ex literis inveſtituræ deſumere vellemus deciſionis normam, easque tanquam legitimas approbare, pariter Actori omnia in iis denominata dominia & provincias attribuere deberemus, quæ omnia æquali jure ex illis literis poſſet vindicare. Hujus autem rei abſurditatem nemo eſt qui non videat.

105 *Feuda avita validè alienari ex conſenſu omnium agnatorũ.*

Sed etſi largirentur actori rei, bona hæc controverſa eſſe feuda avita, clari nihilominus juris eſt, quod feuda etiam avita alienari validè ex conſenſu omnium agnatorum poſſint. *C. un. §. ſed etiam. L. per quos fiat inveſtit. 2. feud 3. Cam. §. contrario l. in fin. de inveſtit. de re alien. fact. 2. feud. 8. Georg. Schulz in jur. feud. c. 10. n. 78. c. 39. lib. 2.* ibique clarè *Gothofred. Merckelb. & Klock. tom. 2. conſ. 17. Mynſ. 4. obſ. 86. in fin. & 5. obſ. 55. num. 2.* ubi præjudicia Cameræ adducit. Qui hic intercurriſſe negari non poteſt, cum ipſemet actor tranſactionem in primo libello pro fundamento ſuo produxerit, producens autem inſtrumentum ipſum approbare præſumitur in omnibus etiam articulis, nec id poſtea revocare poteſt. *Maſcard. de probat. vol. 1. q. 6. n. 132.*

106 *Imo ſufficere tacitum conſenſum per longiſſima tempora iteratum.*

Etſi expreſſus omnium agnatorum conſenſus non adeſſet, ſufficeret tamen tacitus, per longiſſima temporum intervalla iteratus, *C. ad id. 21. de ſponſal.* ibi: *non admittenda eſt probatio, quod non conſenſerint: cum mora tanti temporis hujusmodi probationem excludat. C. cum virum. 12. x. de regular.* ratihabitione ſecuta, quod ante geſtum fuerat, roboratur.

107 *Tranſigere vaſallo licet, etiã in præjudicium agnatorũ.*

Et cum verſemur in terminis tranſactionis, dubium plane nullum eſt, ſed expreſſis textibus conſtitutum, *2. feud. 26. §. ſi Vaſallus verb. ignorante domino & 43. verb. ab eo ratum haberi.* Sunt enim quædam ſpeciem alienationis habentia, quæ tamen permiſſa ſunt Vaſallo, ait *Gudel. in Comment. de jur. feud. p. 4. c. 2. n. 11.* videlicet tranſactio & compromiſſum, cum & Vaſallus de feudo poſſit actionem movere, & ſuſtinere, & judicium firmum eſt, nocetque Domino & agnatis. *2. feud. tit. 36. §. ſi vaſallus & tit. 15. 34. & 46. Hanneton. tr. de feud. lib. 6. c. 6. Klock. de contrib c. 8. n. 82. 83.*

108 *Redditur ratio differentiæ inter alienationem & tranſactionem.*

magna enim in alienatione feudi, & in tranſactione feudi intercedit differentia, quia hac ex juſtâ ratione initâ feudum non tam alienatur, quam relinquitur ei, cui, ſi lis perageretur, ſententiâ judicis adjudicaretur; *Vinn. in tr. de tranſact. c. 3. n. ult. Jacobin. de S. Georg. c. feud. & cum pacto de non alienando. n. 7. Roſenth. c. 9. memb. 1. concl. 21. n. 3. t. 9.* atque licet tranſactio, quæ à vaſallo voluntariè initur, non noceat agnatis, *Roſenth. c. 9. concl. 27. n. 17.*

109 *Quid in hac materia inter tranſactionem à ſententiam interſit.*

ſicut ſententia, quæ profertur à Judice in invitum, ſi tamen tranſactio ex cauſis, agnatis quoque manifeſte obſtantibus, inita fuerit, non tam factum poſſeſſoris, quam jus adverſarii eos à feudo excludit, *Adam. Struv. in Syntagm. jur. feud. c. 12. n. 8.* Atque hæc tranſactio, non ex ſingulis juris communis, ſed potius tanquam pacificatio ex jure gentium æſtimanda videtur, *Gail. de pac. publ. c. fin. n. 25. Myler. Nomol. c. 8. n. 14.* ut tanquam pactum publicum ab omnibus Reipub. membris obſervetur, per *l. 5. §. 1. ff. de pact. Gudelin. de jur. pac. c. 12.*

110 *Juri revocandi, quod cognati habent 30. annis præſcribitur.*

Quinimò juri revocandi feudum, quod agnati habent, præſcribi poſſe 30. annis, extra dubium eſt, quod tempus incipit currere, non à die alienationis, ſed poſt mortem alienatoris, quando agnatis jus quæſitum eſt, *Zaſ. in tr. de jur. feud. c. 14. n. 14.*

111 *Bona feudalia poſſe alienari ob neceſſitatem, bonum pacis, & alias graves cauſas.*

amplius extra controverſiam eſt, ob bonum pacis ſubditos, & feuda alienare poſſe, *c. ecce, 4. cauſ. 23. q. 4. c. niſi. 2. extra. de præbend. l. un. in pr. c. de Caduc. tollend. Gabriel de jure quæſit. non tollend. concl. 8. n. 8. Gail. 2. 57. n. 1. Roſenthal. de feud. c. 9. concl. 62. Arumæ Diſput. feud. 3. th. 11.* & quidem in præjudicium agnatorum in causâ neceſſariâ, *Gilman. Symph. tom. 4. part. 1. vol. 3. n. 34. & 90. & tom. 5. relat. 13. num. 17. 18. 19. 20. 23. Klock. tom. 2. conſil. 17. num. 119. ibiq. Alex. & Anton. Faber. & tom. 3. conſ. 155. num. 110. 112. ibiq. citati.* Inprimis ob belli præſentiam, armorum fremitum, & ad pacis recuperationem. *Gilman. de dd. locis. Klock. tom. 2. conſ. 17. n. 119.* ob ſolvenda debita vaſalli, vel anteceſſoris in feudi utilitatem contracta, & præſtandum factum ad quod obligatus fuit anteceſſor, latiſſimè. *Klock. tom. 3. conſ. 155. inprimis n. 103. 105. & ſeq.* ubi plures citat, & præjudicia Cameralia, & Senatus Pedemontani allegat, apud Cacheran. Ad obſervandos & implendos contractus & obligationes, quibus feudum ab anteceſſore obnoxium factum eſt, *Klock. de Conſ. 155. n. 176. & ſeq. & tr. de contribut. c. 8. n. 77. & ſeqq.* ob tranſactionem implendam vel ratam habendam, *Gilman. tom. 1. part. 2. vot. 7. t. 8. n. 23. & 24.* Quin & ob alias graves cauſas alienatiões feudorum ex conſuetudine Germaniæ, citra ſpecialem Domini feudi conceſſionẽ procedere, neq; prohibitionem Friderici alienationem feudorum prohibentis ſtrictè obſervari teſtatur. *Zaſ. p. 9. de feud. c. 22. Gilman. tom. 1. pr. 2. vot. 7. & 8. p. tot. & tom. 4. p. 1. vot. 3. n. 90. Klock. vol. 1. conſ. 11. n. 146.* quam traditionem etiam in Camerâ Imperiali in conſiderationem veniſſe teſtatur *Merchelbach. 1. conſ. 11. n. 146.* & qui alias ſubſiſtere poſſet Inſtrumentum Pacis in Imperio Romano Germanico, ſi agnatis feudorum in illo ceſſorum revocatio concederetur; parique ratione conſtitutio de anno 1495. tranquillitatis publicæ & minuendarum litium causâ omnes & præteritis diffidationibus controverſias Judiciales ſive feudales, ſive civiles generaliter ſuſtulit.

112 *Præſcriptio immemorialis poſſeſſorem feudi antiqui defendit.*

Quæ omnia confirmantur ex eo, quod quamvis alias feudum antiquum ex pacto & providentiâ poſſit revocare agnatus, tuetur tamen poſſeſſorem, & obſtat petitori revocanti immemorialis poſſeſſionis præſcriptio. *Thom. Merckelbach. & Klock. tom. 2. conſ. 8. n. 18. 66. 67. 70. 137. 138. & conſil. 17. num. 55. 58. 59. 74. 75. 76. verſ.* Inſonderheit. *n. 84. 85. 86. 118. 119. per tot.* Ubi *Ant. Faber. Caſp. Anton. Teſſau. Port. & alii multi. vid. c. 1. de præſcript. in 6.*

113 *Succeſſores feudi teneri ex facto defuncti, ſi*

Quinimò alienationem feudi ratam habere tenetur ſucceſſor, qui vel in minimo factus eſt heres defuncti, *Klock. d. conſil. 155. n. 122.*

vel in minimo sint facti ejus heredes.

n.122.123.& tom.2.cons.17.num.86.§. Ebenmässig *Autor. præjud. apud Gilman.verb.feudum §.feudum ex pacto.* Filius verò & alii descendentes, licet non sint facti heredes, vel sint heredes cum inventario. *Hartm. Pistor. lib.2.p.1.q.1.n.76. Myns.3.obs.67.num.8. Myler.Nomol.c.14.n.5.& seq. Nig.Cyriac.controv.720.n.24.& seq.n.43.* ubi nullis argumentis id demonstrat. *Lotharii* namque & *Friderici* Imp. constitutiones de prohibita feudorum alienatione in Germania observantur in alienationibus etiam spontaneis terrarum & locorum feudalium, unde quoad alienationem feuda in Germania sunt in primæva sua natura, & primævo statu, ut possint alienari, usque ad medietatem, juxta *lib.2.feud.t.9.Gilm.symphor.tom.4.vot.3.num.96.* ubi relatione & præjudicio Camerali firmatur. *Klock.tom.1.cons.11.n.147.cum alleg. ibid.* bona ædificia, & omnes meliorationes feudorum alienari possunt semper & ubique, nisi probetur, quod à Domino in primum possessorem & acquisitorem feudi sint profecta & collata, & in Germania alienationes rerum feudalium particularium non attenduntur.

114 Hinc corruere omnia actoris fundamenta.

114 Nec verò necesse est reis, istis argumentis suas exceptiones stabilire, quæ ex superabundanti tantum adducuntur, quia supra modo demonstratum est, actorem nec qualitatem feudi, & multo minus qualitatem feudi antiqui ex pacto & providentia probasse, unde corruunt omnia juris allegata, quæ actor fusissime in hunc sensum adduxit, quasi agnatis in hoc feudo ex pacto & providentia, nec alio ullo modo potuerit præjudicari.

Quod si ergo versamur in terminis vel feudi novi, vel allodii, cui dubium esse potest, validissime porrò Actori exceptionem subsecutæ transactionis à reis opponi: Quod enim Actor super allodio vel feudo novo firmiter satis transigere potuerit, nemo inficias ire potest. Transactio autem inter privatos, nedum inter Principes & Status Imperii inita, omne jus transigentis non minus efficaciter tollit, quam juramentum aut res judicata. *C.sicut grave 1.de transact.post Abbatem, Innocentium, Hostiensem, & alios Aug. Barbosa,* ubi scribit: quando transactio fit in aliqua controversia, tum omnia scripta, privilegia & consuetudines, quæ in illa causa parti favere possunt, nullum amplius robur habent, sed olim ad transactionis verba respiciendum, illisque unicè standum est.

115 Transactionem tollere omnia, & esse exceptionē litis finitæ.

115 Hinc exceptio transactionis dicitur esse litis finitæ. *l.eleganter 23.§.si quis 3.de condict. indebit.c.1.ubi gloss.& Cæteri Canonistæ de lit. contest. Zanger. de except.p.3.c.18.n.3.* Sic ut nec per Imperiale rescriptum ejusmodi lis possit resuscitari. *L.causas 16.C.de transact.* quæ jura in præsenti casu tanto magis inveniunt locum, quia cessio bonorum controversorum

116 Examinantur clausulæ transactioni oppositæ.

116 *verbo & facto omni meliori modo* facta est, nec solum transigentes, sed omnes eorum successores, ad perpetuam transactionis firmitatem se obligaverunt, ut applicari commodè possit, quod *Tiber. Decian. 1.respons.25.n.68.* tradit de successoribus feudalibus: Hoc ipsis debere proprium esse, ut imitentur vestigia Prædecessorum, *Fusar. de substitut.q.343.* Et hinc inserta transactioni prægnantissima clausula, de nunquam contraveniendo, quæ particula vel sola omnem casum & omne tempus excludit, *L.1.in fin.de Senator. L.providendum 7.* ibi: *Sciat etiam nunquam sibi copiam ad agendum posse restitui C.de postuland. Besold.in thes. verb.* Nimmer. Item addendum est, *nec via juris, nec facti,* quæ clausulæ junctæ utique tanto magis omnem agendi modum & rationem excludunt, *arg. L.ult.C. de testam.milit. Menoch. cons.22.n.9.* idque *æternis temporibus,* quæ verba omne competiturum remedium in æternum repellunt. *Corkman.1.resp.18.n.127.* hæcque omnia, ohne Argelist und Gefehrde/ cujus clausulæ hæc vis est, ut non solum omnem machinationem dolosam removeat; sed & omnem actum, ex quo stipulanti periculum aut damnum posset conciliari, *Wehner. & Besold.verb.* Treulich/ *Carpzov.n.2.const.18. def.3.n.1.& 5. Oldrad.cons.243. Tusc.lit.C. concl.299.*

Quod si igitur privatos transactiones initæ irrevocabiliter obligant *per can. quod semel placuit 21. de reg jur.in 6.l.75.ff.eodem,* ita ut grave esse fidem fallere, & promissa non adimplere etiam gentiles censuerint. *l.1.in pact.l.1.de constit.pec.l.11.§.1. de action. empt.vend.* Quanto magis Principes id decet, ut pacta & transacta majorum non infringant. *C.cum quidam.ibi: quanto majori præeminent dignitate, de jurejur. L. Presbyteris 8. C.de Episc.& cler. videatur Lehman. in florib polit. verb.* Zusag.*n.67. Schrader. cons.9.& 10. Cacheran. decis.139.* Hinc nullus datur firmior acquirendi dominii titulus quam transactio. *l.5.§.1.ff.de pact.l.12.in fin.pr.ff.de capt.& postlim. revers.* cum per eam quis propria voluntate omne jus de se abdicet. Ideoque tunc temporis in regimine existens Actoris antecessor, moveri tamen nulla ratione potuit, ut actioni se immisceret, illud utique non omissurus, si institutum hoc ulla justa ratione niti deprehendisset.

Objicit quidem Actor huic transactioni 117
vitium metus, sed neque hoc constanter probat, cum ex actis appareat, transactionem in loco tertio & tuto, duobus ferè mensibus post bonorum occupationem, in præsentia Principum Imperii, aliarumque Personarum, esse erectam, quæ omnes circumstantiæ vim & metum excludunt. Locus enim tutus, nec non præsentia tot personarum & amicorum repellunt metus querelam, *Alciat.reg.1. præsumpt.21. l.35.C. de transact.* ubi dicunt Impp. Diocletianus & Maximianus: *transactionem, quæ amicis intervenientibus ostenditur processisse, metus velamento rescindi postulantis professio detegit improbitatem.* Etsi protestationem 118
contra transactionem prætense interpositam exaggeret actor, *textus clarus in L.22. C.de transact.ibiq. Gothofred.* ostendit, quod protestatio coram amicis, tempore transactionis vel paulo ante, aut paulo post eam facta, vel præsente adversa parte, nullius sit momenti, cum ea ratione quælibet transa-

117 Metus exceptionē per præsentiam amicorū excludi.

118 Protestationem parti non insinuatā non prodesse.

ctiones possent eludi. Quid non hic operabitur approbatio actoris, fratrum, sive ea expressa, sigillis corroborata,& reis in scriptis tradita, sive tacita, per 200. annorum silentium demonstrata consideretur,per quam omnis actio *quod met. caus.* dudum evanuit. *Alciat. præsumpt.* 13. *Reg.* 2. ubi docet; quod factum longi etiam temporis silentio emologetur & ratificetur: ut hic subsecutæ plurium Vasallorum agnitiones plane rejiciant omnem adversus hanc pacificationem

119 Non ex omni metu dari restitutionem.

querelam vel dubium. *Consf. Marpurg. vol.* 4. *consf.* 12. *n.* 14. 15. Imo verò non ex omni metu, sed ex eo saltem, qui injuste innocenti, & extra culpam patienti incutitur, restitutio in integrum, & reparatio conceditur, secundum expressam distinctionem *in l.* 3. §. 1. *l.* 12. §. 1. *quod met. caus. l.* 1. §. 27. *l.* 3. §. 9. *ff. de vi & vi arm. Myler. Nomol. Princ. c.* 8. *n.* 18.

Licet in ore privatorum tolerabilis aliquando sit querela de vi & metu, quæ aliquam protestationem ipsis extorserit, *arg l.* 2. *C. de his quæ vi met. caus. Gail.* 2. *obs.* 147. *n.*

120 In Principibus metus acceptionem non attendi facile.

18. *Joh. de Agasellis de protestation. pag.* 137. *n.* 10. Attamen ejusmodi prætextus male tribuitur Principibus, qui ægre fatebuntur, se ad ignominiosum ejusmodi metum adactos fuisse. Sic quidem ut Principibus inest insignis fortitudo, magnanimitas & constantia, ita ipsis metus talis imprudenter assignatur. *arg. L.* 5. & 6. *quod met. caus. l.* 13. *C. de*

121 Metum non contestationibus, sed atrocitate facti probari.

transact. neque metum jactationibus, aut contestationibus, sed atrocitate facti probare convenit, inquit Imp. in *l. metum* 9. *C. de his quæ vi met. caus. Mascard. de prob. concl.* 1056. *n.* 1. quia vani metus nec justa excusatio *l.* 184. *de reg. jur. nec actio aut æstimatio est. L.* 13. *ff. de re jud. l.* 7. *in pr. ff. quod met. caus.*

122 Secreta protestatio nihil operatur.

Eadem denique protestationis est ratio, ut scilicet, quia nec facta esse ostendi potest, plane nihil operetur. Atque etsi demonstrari posset, secreta tamen protestatio nullius est momenti, ut *dictum n.* 117. cum negotium gestum non ab unius pependerit voluntate, sed à conventione & contractu duarum partium, contra quem secreto protestari velle, esset nihil agere *Trentacinqu. Brunnem. ad l.* 9. *C. de his quæ vi met. caus.* tunc enim demùm protestatio pro tali habenda est, & salvum reddat jus protestantis, si coram parte adversa actu perficiatur, & interponatur. *l.* 14. §. 7. & 8. *ff. de religios. l.* 20. *ff. de acquir. hered. l.* 10. §. 3. *ff. quæ in fraud. cred. l. fin. C. de negot.*

123 Quid si protestatio propter adversarii potentiā, ei insinuari non possit?

gest. vel si propter vim & potentiam adversarii difficile videatur coram eo protestari, coram officio publico, cujus fides sit extra dubium, ut coram Judice, administratore Civitatis vel Provinciæ, vel coram Notario & testibus ea fiat, & postea parti manifestetur. *l.* 21. *in pr.* & §. 1. *C. de Episcop. aud. l.* 2. *C. de* 30. *annor. except.* quia propositum in mente retentum nihil operatur.

124 Protestans & contrariū faciens à protestatione recedit.

Et si quis ex intervallo, postquam protestatus est, contrarium faciat, præsumitur à protestatione recessisse, *Signorol. de Homod. consf.* 75. *n.* 21. & 22. *Cravett. consf.* 463. *n.* 18. ubi ait, palam esse, quod protestatis sit inutilis, cui factum adversatur, *l. cum in plures* 60. §. *locator. horrei.* 6. *ff. locati.* quidquid enim verbum cantet, factum verbo prævalet, *l. reprehendendo.* 5. *C. de instit. & substit. C. cum M. Ferrariensf.* 6. *de Constit. C. sollicitudinem* 54. *de appellat. Mantic. lib.* 16. *de tac. & ambig. convent. tit.* 3. *versf. sed considera.* Huic itaque protestationi lapsus tot annorum consensusque successorum protestantis obstaret, si quæ unquam fuisset interposita. Certe qui clancularia ante 200. annos conscripta protestatione hodie demum vult uti, vix audiendus erit, tanquam ex oblivione lucrum captans, quin potius diu tacens censendus est renuntiare, *Menoch.* 3. *præsumpt.* 135. *num.* 6. *cum ibid. allegat. text.*

125 Protestationem Clancularem 200. annorum proferens non est audiendus

Ideoque etiam in casu immemorialis possessionis, licet aliàs in antiquis leviores probationes admittantur, adversus eam tantum perfectæ, plenæ & indubitatæ probationes admittuntur. *Cravet. de antiq. temp. p.* 1. *sect.* 1. *n.* 1. 2. 5. 6. *sect. viso de faman.* 32. 33. *sect. vidimus p.* 4. *n.* 3. 7. 8. 9. Cum non tam facile convelli debeat, pacata tot annorum possessio *Wesenb. consf.* 2. *in fin. Cravet. d. sect. vidimus n.* 7. 8. Cum itaque vim & metum injustum sibi illatum esse nusquam probaverit actor, hinc ab eo capite ad restitutionem ablatorum aut transactionis rescissionem ipsum pervenire non posse, cuivis patere existimo.

126 Adversus præscriptionem immemorialem non nisi perfectæ & plenæ probationes admittuntur

127 Ex metu juste illato non datur restitutio.

Si enim Princeps, Comes, aut Civitas ait *Myler. in Nomolog. Princ. c.* 8. *n.* 16. & 17. alium armis vel aliis mediis offenderit, & alter per modum defensionis ab altero pactum aut transactionem, metu majoris mali obtinuerit, hoc casu gesta per eum qui passus est metū, sine aliquo remedio tenent, nec revocanda sunt, ex rationibus ab eodem adductis, & *n.* 18. *addit:* Quod si quis ex delicto suo, vel ex causa alia timeat juste aliquod damnum, si ex eo metu aliquid agat, donec aut promittat, contractumve ineat, ut eo metu liberetur, gesta valeat jure naturali & positivo, cum ipso suo sibi facto metu accersiverit, & non ab alio, sed à se ipso timeat, qui in eam se causam conjecit, ut ab alio juste meritoque sibi timendum sit; *hactenus Myler.* Ex quibus consequitur, quod qui ex intervallo sponte adimplevit contractum metu extortum, qui una cum successoribus 200. annis eidem acquievit, postea metus exceptionem opponere non possit; *l.* 2. 4. *C. de his quæ vi. aut met. caus.* quia ratum manet, quod ex intervallo præstatur. *dict. l.* 4.

128 Probè distinguendum inter publicam diffidationem & privatam rapinam ex Instit. Imp.

Deinde probè advertendum est, bona controversa esse actori ablata in offener Fehde/ quod genus belli eo tempore licitum erat, ut ex hoc titulo tunc temporis permisso vim injustam demonstrare actor non possit. Patet id clarè (juxta supra dicta) ex Reformat. *Friderici III. Imp. Francof. de anno* 1442. *tit.* Wer in offenen Fehden gefreyet seyn soll/ ibi: und soll auch niemand Bannen/Brennen/Brandschatzen/Feurschiessen/ oder einlegen/weder Tags noch Nachts/es seye dann in offener Fehde; quibus verbis diffidatio seu bellum publicum à privatis actibus & rapinis aperte distinguitur. Idemque fit *in constit. Imp. Frider. I. de pace tenenda de an.* 1187.

lib.

lib.5.feud.in pr. ubi dicit: quod si quis incendium commiserit, pro guerra privata, pro amico, pro parente, de sententia & judicio Imperiali præscriptioni subjectus statim habeatur: *sed addit*: hic excipiuntur, qui fortè manifestâ guerrâ castra apertè capiunt, consonat hic *A.B.Caroli V.Imp.de anno* 1356. *tit.*17.*&* 15. Ex quibus Constitutionibus
129 elucescit, ordinarium & licitum fuisse publicæ diffidationis titulum. Talis autem belli metus justus, & quod ita obtentum est, repeti non potest. *Grot. de jur. pac. & belli lib.* 2. *cap.*17.*num.*19. ita ut potius fere ex jure gentium decidenda sit præsens controversia. Neque hic laborandum de belli causa, & præcedenti ejus denuntiatione, aut quis alteri primus bellandi præbuerit ansam, supplet hæc omnia ipsum nomen offene Fehd/ quod requisita præsupponit, defendit reos immemorialis præscriptio, & totam difficultatem absorbet *Constitutio Maximiliani de Anno* 1495. *supra n.*52.citatâ, per quam omnis ex diffidationibus præteritis, & transactione aut sententiâ compositis, actio & persecutio tollitur. Itaque pro reis sententia absolutoria 130
lata est anno 1672. mense Januario, cui æquus Lector tanquam genuino Themidis pronunciato, facilem sine dubio accommodabit assensum.

Bello acquisita repeti non possunt.

Quid in hac causa pronunciatum.

Abschrifft.

IN citatâ sic *Ordin. Crimin. Caroli V.* disponitur *art.*47. quod accusatori petendi debeat concedi copia eorum, quæ reus confessus est in torturâ, quantum ad ipsum pertinet, idque neque studio neque dolosè celari, quia acta omnibus, quorum interest, sunt communicanda, *Wesenbec. n.*12.*ff. de edendo*, & notitia confessionis rei accusatori non parum est necessaria. *Novel.*9 §.*corroborantes in fin. l. custodias* 12.*in pr.ff.de publ.jud.* Non tamen id, quod in tortura confessus est reus, sed quod remissa tortura fatetur, à Notario scribendum, *art.*58. *O.C.in fin. Matth. Steph. hic ad art.*47. Quantum vero in aliis causis Civilibus probent Abschrifften / Copiæ, transumpta, sine originalibus, quando originalia debeant produci, aut propter pericula itinerum per Commissiones transsumi, vide infra verb. Copey & verbo *Originalia*.

Absolutio ab instantia, & Absolutio ad effectum agendi.

Absolutio ab instantia vel observatione judicii.

POtest aliquis absolvi ab observatione judicii, & rebus sic stantibus, quando ex actis non satis instrui potest judex, ut sic instantia finiatur per absolutionem ab *observatione judicii*: quæ eadem est cum absolutione *ab instantia*: in neutra tamen potest reservari facultas probandi melius, quia non potest probare saltem in illo judicio, sed nova instantia opus habet, *Scaccia de sent. & re jud.gloss.*15.*n.*103. Itaque absolutio ab instantia est quidem interlocutoria, *Gail.* 1. *obs.* 132.*n.*5.*Scacc. de judic.lib.*1.*c.*93.*n.*4. sed tamen in tantum vim habet definitivæ. Hinc dicitur ab instantia absolvi, tam qui necdum litem contestatus est, aut potius à citatione, quam qui ad actionem jam respondit. Itaque absolutio ab instantia non est sententia definitiva, quâ scilicet totâ lis principalis plenè determinatur, sed quoad hanc est tantum interlocutoria, & suo saltem sensu quoad instantiam definitiva, quia non perimit omnem actionem. Absolutio verò etiam à sola instantia non debet fieri, nisi gravi de causa, ne aut inscitia aut negligentia Judicis justè possit coargui. Nimirum admittitur, & actor in expensas condemnatur, si, ubi ad id tenetur, jurare nolit de calumnia, si libellus ineptus sit, & carens actione, si actor sit contumax. Et absolutio ab instantia vel observatione judicii parit in suis terminis exceptionem rei judicatæ, & absolutio in possessorio parit exceptionem in petitorio, si possessorium contineat causam dominii. Vid. *Frider. Rhet. disp. de absolut.c.*2.3. *Lyncker. dissert. de absol.* §.33.*& seqq.*

Absolutio ad effectum agendi.

In reformatione Spirensi *anno* 1531. §.24. statuitur, non debere Cameram concedere *absolutionem ad effectum agendi* nisi prius supplicantis Magistratui scribatur pro informatione, quodnam delictum fuerit commissum, & quod si repertum fuerit, quod urpheda justè fuerit exacta, absolutio ad effectum agendi concedi non debeat. Interdum decernitur citatio *ad videndum cessari Urphedam* extortam, interdum citatio ad videndum relaxari juramentum ad effectum agendi, & tandem, si justa causa appareat, pronuntiari solet; Daß der Kläger in fürbrachter Urphed angezogenen Eyds/ so viel ihm deswegen in Recht zu klagen/ dardurch benommen/ auffzuheben/ und zu relaxiren *Gilman.in præjud. Cameral. verb.* Urphed: juramentum enim non debet esse vinculum iniquitatis, & dantur multi casus, in quibus absolutione non est opus. *Gail.*2.*observ.*142.*per tot.* Alias jus absolvendi à juramento præstito, est, de regalibus majoribus, *Bocer. de regal.* C.2.*n.*135. & conceditur ad effectum agendi Magistratui politico, *Zanger.de except.part.* 2.*cap.*1.*n.*426. Itaque hæc potestas est penes Magistratum temporalem, & absolutio petenda est à supremis Imperii tribunalibus ad effectum agendi contra Statum Imperii, coram Ordinario, puta coram Austregis, aut in ipsa Camera, si causa immediate ad eam pertineat, *Ord. Cam.part.*2.*tit.*24. *Gail.* 1. *obs.* 1. *n.*23. & eandem potestatem habent etiam reliqui Status Imperii, aliique Magistratus, ut si quis à subdito adactus sit ad juramentum de non vindicando carcere in jure, adire debet Magistratum, cujus jurisdictioni alter subest.

Quoad *conscientiam* verò adeundus est Judex Ecclesiasticus: & in Curia Archi-Episcopali

scopali Neapolitana absolutio à juramento non conceditur, nisi solum ad finem agendi, & experiendi de juribus suis coram competente judice, non autem ad finem excipiendi, *Gallesf. de oblig. in form. Cam. part. 2. quæst. 2.* & conceditur sine partis citatione, etiamsi pars perjurium incurrerit, si modo in peccato non perseveret. Si enim quis vendidit propter metum, & juravit non contravenire, licet contraveniendo peccaverit, & inciderit in perjurium, poterit tamen petere absolutionem, ut liceat sibi venire contra venditionem, hoc enim casu cessat perseverantia in peccato, & imponi ei debet pœnitentia de perjurio, nisi quando id factum esset sine dolo, puta si debitor non solverit in termino, vel si ratione necessitatis vel difficultatis excusetur à perjurio: Quia pœna apposita perjurio non habet locum cessante dolo, neque si judex præcepisset juranti, ne solveret. *Besold. in thes. pract. verb. absolution* vom gethanen Eyd.

Ordinariè conceditur absolutio à juramento ab Episcopo jurantis, vel ejus, cui juramentum præstitum est, vel etiam à quovis Episcopo, coram quo conveniri potest jurans, pro observantia contractus.

Absterben.

PRo abbreviatione Processuum debent procuratoria exhiberi pro partibus *Principalibus, & eorum heredibus*, ne uno vel altero morte prærepto per citationes ad reassumendum processus prolongentur. In consilio Imperiali Aulico decreta & sententiæ non in personas Procuratorum, sicut in Camera, sed Principalium concipiuntur, & procuratoria exhiberi debent cum substitutione adhuc alterius Procuratoris, ut Principali Procuratore defuncto statim substitutus processum prosequi possit. Illud tamen dubium nuper occurrit, an processu penitus concluso & inrotulato, ut nihil in eo desiderari possit, si tam Principalis Procurator, quam etiam Substitutus ante sententiam sit mortuus, nihilominus sententia, sine alia legitimatione novi Procuratoris, ferri possit? & conclusum est pro affirmativa non solum, quia sententiæ in Jud. Imp. Aulico non concipiuntur in Personas Procuratorum, sed Principalium, sed etiam, quia in actis plene conclusis desiderari potest, nec justitia propter aliquam non necessariam formalitatem est protrahenda.

Abtrag.

IN textu *Ord. Criminal.* cujus verba exhibentur *tom. 1.* determinatur cautio Criminalis præstanda ab accusatore, ratione expensarum & injuriæ, si non obtinuerit. Quamprimum enim delatus in carcere erit, accusator vel ejus mandatarius, aut custodiæ dari, aut fidejussoribus prædiisve cavere debet de sumptibus, damnis, honore & fama accusati *l. sicuti 7. ff. de accus. l. qui crimen 5. C. qui accusare non poss.* Si accusator satisdare non possit, vel accusationem prosequi nolit, carceri mancipatur cum reo, *art. 14.* quod tamen ferè non amplius observatur, & proceditur hodie maxime per *viam inquisitionis*, quis enim aliàs accusator reperiretur, si hæc omnia, & pœna talionis adhuc haberent locum, & sic crimina manerent impunita, *Manz. ad O. Crim. art. 12. n. 5* Insuper crimen intra certum tempus debet probari, & appellatio in causis criminalibus est prohibita, *in R. J. anno 1530. §. item*, als jetzt etliche Zeit/ *Matth. Steph. ad Ord. Crim. art. 12.* Procurator in his causis admittitur, postquam hodiè pœna talionis & inscriptionis solennitas in desuetudinem abierunt, *d. art. 12. Gail. lib. 1. de PP. c. 10. n. 7.*

Vulneratus ab alio, si remaneat claudus vel alias defectuosus, ut opificio suo dare operam amplius non possit, ei damnum ab offensore refundendum est. Et si læsus statim è vita discedat, in æstimatione operarum observandus est textus singularis *in L. hereditatum 68. ff. ad L. Falcid.* Si verò maneat superstes certa ei summa annua per adversarium ad dies vitæ præstanda determinabitur. Cicatrix læsi vel deformitas non venit in considerationem, *L. fin. ff. qui effud. vel deject.* nisi in muliere non nupta, quæ postea difficilius, aut certe non nisi cum amplioris dotis assignatione maritum invenire potest, cui propterea pro æquitate succurrendum est.

Abwechselung der Plätze.

Hac de re nil monendum occurrit, sed videatur textus Executionis Pacis *Tom. I.*

Abusus, non usus juris quæsiti.

SUMMARIA.

1. *Abusus potestatis Maritalis.*
2. *Abusus mulieris imperiosæ.*
3. *Abusus Patriæ potestatis.*
4. *Abusus potestatis Dominicæ.*
5. *Abusus privilegiorum & beneficiorum juris.*
6. *Abusus Vasallorum in feudis.*
7. *Vasallus subditos & rem feudalem male tractans, feudum amittit.*
8. *Operæ à nonnullis pro fructu jurisdictionis habentur.*
9. *Sed melius ex conventione, præscriptione aut concessione deducuntur.*
10. *Hinc Dominus territorialis quoad operas nunquam habet fundatam jurisdictionem.*
11. *Quia exactionem operarum jura prohibent.*

12. Si

12. *Si subditi fateantur debitum operarum, illas nihilominus ad arbitrium boni viri reducendas esse.*
13. *Domini in impositione operarum non sunt judices.*
14. *Exactiones operarum licitas dicenti probationem tituli incumbere.*
15. *Requiritur ad præscriptionem operarum tempus immemoriale.*
16. *Refertur sævitia impetrati rei.*
17. *Dominus sæviens in servos, tenetur eos dimittere.*
18. *An Vasallus ante privationem prius admoneri debeat?*
19. *An aliquos subditos male tractans, omnibus privari debeat?*
20. *Quomodo Vasallus res feudales tractare debeat.*
21. *Enarrantur impetrati gesta circa eas.*
22. *Ob feudalium rerum deteriorationem Vasallus feudo privatur, qualis deterioratio esse debeat, aut hic fuerit.*
23. *An partem feudi deteriorans toto feudo privari debeat?*
24. *Gravis requiritur causa ad privationem, & an ea filios quoque delinquentis tangat?*
25. *Asseritur privationem hoc casu habere locum.*
26. *Quanta injuria & contumelia in Dominum sit, subditos feudales male tractare.*
27. *Vasallus taliter delinquens in curia Domini stare non potest.*
28. *Filii quoque privari possunt feudo hereditario.*
29. *An Agnatis devastationem Domino non denunciantibus possit etiam auferri feudum?*
30. *Statuitur, illos ad processum non citatos prius audiendos esse.*
31. *Abusus Vasallorum in jurisdictione.*
32. *In jure venationis.*
33. *In jure patronatus.*
34. *Abusus in usufructu & usu non obstante cautione.*
35. *Abusus in jure pascendi.*
36. *Dotalitii.*
37. *Abusus in mutuo, commodato, deposito, pignore, antichresi, locatione, emphyteusi.*
38. *Abusus in Ministerio Ecclesiastico.*
39. *Abusus Magistratus Civilis.*
40. *Judicis.*
41. *Abusus insignium.*
42. *Abusus in pondere & mensura.*
43. *Non usu amittitur jus quæsitum.*
44. *Privilegium.*
45. *An res meræ facultatis?*
46. *Leges non usu non amittunt vigorem.*
47. *Quomodo nobilitas non utendo non amittatur.*
48. *Jus patriæ potestatis.*
49. *Quando non usu jus amittatur.*
50. *Certum tempus non usus.*
51. *Jus braxandi.*
52. *Ministri Principis Procurator.*

REbus omnibus & juribus, quæ acquisivimus & possidemus in hoc mundo, vel utimur legitime in finem à Deo, vel à natura, vel jure gentium, Canonico vel Civili, aut aliis constitutionibus legibusque constitutum; Vel iis abutimur, aut etiam usum nobis competentem negligimus. Non hic intrabo in materiam spiritualem, in qua per peccata abutimur ratione, intellectu & facultatibus animarum nostrarum, sicut statim in principio mundi fecerunt Protoplasti nostri, Adamus & Eva, per inobedientiam & violationem præcepti Divini, & Cain abusus est viribus suis in homicidio fratris Abelis. Considerabo saltem potestatem Maritis in uxores suos, & Parentibus in proles concessam. Hæc enim potestas immediate provenit à Deo, dum post transgressionem præcepti Divini dixit Evæ: *eris in potestate viri, & ipse dominabitur tibi, & paries in dolore filios tuos.* Et hæc potestas Maritis quoque competit ex lege & Ordine naturæ, ob sexus masculini præstantiam, mulierisque imbecillitatem & infirmitatem, licet quoque subordinate mulier in re familiari possit coimperare, & à marito in communionem suffragii admitti, ut tamen mulier in rebus honestis Marito semper obtemperet, & sic res familiaris augeatur, conserveturque. Potestas tamen mariti in amore potius & mansuetudine consistere debet, non in sævitia aut verberibus, nisi gravem moderatæ castigationis causam præbeat, ut aliter cum ea vita transigi non possit; Ad rusticos enim, operarios & vilissimas personas pertinet indigna illa mulierum tractatio, & quotidiana jurgia, injuriæ & lites, quibus aliquando judices in Consistoriis & aliis tribunalibus fatigantur; nec enim omnes mulieres indolem habent *Russicam*, quæ virorum in se benevolentiam ex verberum numero æstimant, nunquam melius suo judicio habitæ, quam cum in sæva ingenia inciderunt. Nunquam vero maritus abuti debet castigatione modica sibi concessa, nec illam convertere in violentam & tyrannicam tractationem ne per excessum pœnam ipsemet mereatur, secundum *Carpzov. in praxi Crim. p. 1. quæst.* 12. *n.* 51. vel mulier divortium quoad mensam & thorum petere possit, & maritus nihilominus alimenta ipsi præbere debeat, si sine sua culpa ab ipso seorsim habitet; Econtra quoque mulier suo coimperio in re familiari abuti non debet. Nihil enim funestius excogitari potest imperiosa muliere, quæ si voti compos fiat, & clavum marito extorqueat, in indubitatam cum ponit infamiam: sin pari pervicacia obsistat maritus, & se virum præstet, perit pax domestica, & dum certatur de Imperio, *aut divisum Imperium cum Junone Jupiter habet*, salus familiæ negligitur, inimicitiæ incurabiles oriuntur, nec in publicum quicquam meditari aut operari potest, cui domi cum uxore de Principatu Imperii luctandum est, & quid superest otii, turbis domesticis insumendum. *Multos foris claros, ait Plin. in paneg. domestica destruxit infamia, & ne maximi cives haberentur, hoc effecit, quod mariti minores essent.* Nec eum enim liberum censet *Cicero*, cui mulier imperat, cui leges

1 Abusus potestatis maritalis.

2 Abusus mulieris imperiosæ.

præscribit, jubet, vetat, quod videtur, cui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet. Si poscit, dandum est: si vocat veniendum est; si ejicit, abeundum: si minatur, extimescendum, *vid. de his longe different. Arnisæ. in relat. pol. c.7. sect. 1. n. 16. & seqq.*

Hoc ne fiat, marito *Imperium uxorium* (quando scilicet ad nutum & arbitrium mulieris omnia facit) omnibus modis est detestandum, ac cane & angue pejus fugiendum; econtra verò maritale imperium, quod Dei jussu, naturæ sententia, hominumque consensu, ipsi adjudicatum est, pro aris & facis defendendum, in tantum, ut licet tempore sponsaliorum jurato sponsæ promiserit imperandi potestatem, non tamen maritus est obstrictus ad hanc promissionem adimplendam; cum nulla Juri Divino, Naturali & Gentium, saltem moratiorum, repugnans promissio sit obligatoria, etiamsi vel decies juramento sit vallata.

Nec hic enim attendenda perversa gentium quarundam consuetudo, quippe quæ uxori potestatem in maritum tribuit. *Nycii enim Sauromatæ, & teste Herodoto l.2. Ægyptii sæpissime uxoribus subjecti fuerunt. De populis Cariæ idem l.1. refert, quod mulieres eorum jurejurando sese obstrinxerint, ne post hac cum maritis cibum capere, aut eos propriis nominibus appellare vellent.* Apud *Seras populos Scythiæ Asiaticæ viri nominetenus fuerunt, muliebria enim munia tractarunt curando culinas, pensa trahendo, liberosq; educando: mulieres contrà virilibus occupatæ fuerunt officiis, referente Epiphanio l.3. hæres. c.6.* Scitè etiam *Cato de Romanis* sui temporis: *Nos omnibus,* inquit, *imperamus hominibus, nobis verò uxores.* Imò hodienum quoque inter nostrates reperiuntur *uxores* benè nummatæ, & majorum gentium filiæ, sibi imperium in maritos arrogantes.

Verum utut ejuscemodi populi tam uxorii fuerint, & muliebria imperia, vel ex perversa consuetudine gentis, uxoribus suis concesserint, vel ex insolentia uxores illa sibi attribuerint, hæc tamen jus maritale infringere planè nequeunt, cum non spectandum sit, quid factum, sed quid fieri debeat. *l. 12. ff. de offic. præsid.* & juxta *Herm. Conringii* sententiam *in disp. de jure §. 37. illud justum est, quod à viris prudentioribus potissimum approbatur, illud naturale, quod ubivis eodem modo sese habet &c. licet quædam Gentium minus moratarum constitutio ab iis recedat.* Unde, licet & nostra quoque ætate superbæ fœminæ, vel vi, vel clam, vel precariò sibi imperium sumant, illa tamen imperandi libido, non ex virtute, sed ex divitiis, & dominandi prurigine (quæ imprimis mulieres vexat) provenit, *docente Philosopho 8. Eth. c. 12.* ex eo fit, inquit idem, *in 3. polit.* ut etiam hodie maritis imperent, à quibus *blandissimæ Dominæ* appellantur. Sed sacer Codex imperium marito adscribit, ipsique potestatem & dominationem in mulierem tribuit, quia *vir est caput mulieris,* adeoque æqualitas honoris pugnam parit; Hinc apud Græcos mulieres in perpetua fuerunt tutela, & *Titus Livius lib. 34.* tradit, *majores nostros nullam, ne quidem privatam rem agere fœminas sine autoritate virorum voluisse,* prout etiam hodie mulieres adhuc in perpetua ferè videntur esse tutela, *nuptæ* quidem *maritorum*, qui vocantur Ehevogt/& Curatores conjugales, *virgines* verò vel *viduæ* propinquorum, vel à Magistratu datorum, qui vocantur Kriegsvogt. Et licet una vel altera fœmina supra sexum suum prudens, qualis perhibetur *Abigail Nabalis uxor,* quæ longe prudentior erat marito suo, 1. *Samuel* 25. & *Elisabetha Angliæ Regina,* Abigail. Elisabetha Christina.
quæ, ut de ea ex Historicis refert *Lansius in oratione pro Gallia pag.* 193. summa felicitate 44. annos regnavit, prudens supra sexum, tribus maximorum Regum Legatis, uni Latinè, alteri Gallicè, tertio Italicè respondit, Græcæ quoque & Hispanicæ Linguæ non omnino ignara; nec non *Christina Sueciæ Regina,* supremi Imperii capax fuit: Sunt tamen hæc exempla planè rara & singularia, vix aliis seculis audita, & spectandum non est, quid raro, sed quid communiter, & ut plurimum, fiat, *l. 3. & 4. ff. de ll.* Itaque uxor quæ sapit, viro suo inservit, quæ non sapit, eum spernit, quæ prudens est, imperium sibi non arrogat, sed ad maritum remittit, & opera suæ naturæ convenientia captat.

Ut ad abusum redeamus. Maritus non debet abuti dote mulieris, *l. un. §. 15. C. de rei uxor. act.* nec eam oppignorare, quod tamen moribus nostris variè temperatur, de quibus juribus maritorum in rebus & bonis uxorum tractat *Joh. Strauch. in dissert. de jur. marit. in uxor. & res uxorias per tot. Samuel Strick. de abus. juris quæs. c. 3.* ubi *n. 76.* tradit de abusu mariti per prostitutionem uxoris, de mala administratione bonorum uxoris, deterioratione & alienatione eorum, & quomodo marito alienanti adimatur administratio & doti curator detur.

Quod ad Patriam potestatem attinet, maxima quidem illa olim erat, quando apud Romanos jus vitæ & necis Parentibus in liberos competebat, de quo gloriatur Imperator *in §. Inst. de patr. potest.* quod nulli alii sint homines, qui talem in liberos potestatem habeant. Quod tamen jus, tanquam pugnans contra naturam & affectum paternum, quem nullus amor vincit, secundum *L. 8. §. 3. ff. quod met. caus. l. ult. in princ. C. de Curat. furios.* abrogatum est cum legibus Regiis post exactos Reges, & postea per rescripta Imperatorum, qui patriam potestatem non in atrocitate, sed pietate consistere debere censuerunt, atque moribus nostris è Republica Christiana universaliter sublatum est. Castigandi tamen facultas moderata Parentibus adhuc competit, quæ scilicet ad emendationem, non verò ad vindictam tendit, & abusum nullum continet. Castigatio verò talis est vel *verbalis* vel *realis.* Ob illam, licet ferventem, Pater nunquam abutitur jure suo, eo effectu, ut illo propterea possit privari. Et Pater ad emancipandum filium cogi, nec filio contra Patrem, etiam acerbissima verba evomentem, actio injuriarum datur, cum non convitiandi animo, sed tantum 3 Abusus patriæ potestatis.

corri-

corrigendi verba illa prolata esse censeantur, *L.un.C.de emend.propinq.L.5.§.3.ff. ad L. Aquil.Carpzov.lib.2.tit.5.resp.67.n.8.Gail.2.observ.106. n.6.* sed si in *reali* castigatione Pater nimium excedat, tunc demum abutitur jure suo, ut eo privari possit, *Philip. Paschal. de virib.Patr.Potest. part.3. cap.4.n.*10. per textum *in l.final.ff.si quis à parent. fuer. manumiss.* Siquidem potestas patria non Tyrannica, sed Regia & moderata esse debet, qualem esse Reipubl. expedit, *Enenckel. de privileg.Parent.& liber.privileg.*1.*cap.*1.*n.*5. *& seq.* Quod si autem filius majus delictum committat, quod graviorem castigationem exigit, exhiberi à Patre judici debet, qui tamen mitigando pœnam in illud delictum alias statutam, ne pater ad supplicium videatur obtulisse filium, patrem monebit, castigationem paternam severitatem, non atrocitatem post se trahere debere, *Menoch.de arbitr.jud.quæst.casu* 347. *R.P. Layman in Theolog.moral.lib.*5. *tract.*10. *part.*3. *cap.*2. *n.*6. Quanta sævitia talem abusum constituat, ut pater sua potestate privari possit, ob casuum varietatem relinquitur arbitrio judicis, *Menoch.d.loc.casu* 364.*n.*13.*& seq.*

Illud certum est patrem abuti sua potestate, si filiam prostituat, quam bonis potius moribus debebat imbuere, pudicitiamque & castitatem ejus conservare, & proinde non solum patria potestate, sed etiam usufructu, quem in bonis liberorum habet, justè privatur, per *L.*12.*C.de Episcop.aud. L.*6.*C. de spectac.* ut neque etiam in casu famis & extremæ necessitatis illud patri sit permissum, *Covarruv.ad c.peccatum.part.*2.§.1.*n.*5.*Gutticrez.de matrim.cap.*129.*n.*8. Quamvis *Paschal.de virib. patr.potest. part.*2.*cap.*10. *n.*6. & *Menoch. de arbitr.jud.Casu* 554.*n.*14. Patri in tali casu plus concedant. Abutitur pater potestate sua liberis alimenta denegando, ad quæ consequenda ipsis remedia conceduntur. Abutitur potestate sua, consensum suum ad legitimum matrimonium denegando, vel invitos ad matrimonium ingratum cogendo, vel matrimonium justum impediendo, quibus casibus nihilominus ad dotandum cogi, nec filium vel filiam exheredare propterea potest.

4 *Abusus potestatis Dominicæ.* Competit porrò *Dominis jus personale* in servos, jure gentium, ex bello & inde orta captivitate quæsitum, quod consistebat in jure vitæ & necis, atque acquirendi per servos, in quos tanquam in pecora poterant sævire: *Sed cum* Imperium Romanum magis magisque cresceret, & tandem ad Christianam Religionem se componeret, prohibitus est barbarus abusus & sævitia, sine causa legibus cognita, & ideo *D. Hadrianus* quandam matronam in quinquennium relegavit, quod ex causis levissimis ancillas atrocissimè tractasset, *L.*2.*ff. de his qui sunt sui vel. alien. juris.Constantinus* verò homicidii reum fecit dominum servum dolosè occidentem. Et perdit Dominus jus in servos, illos immisericorditer tractans, ægrotos domo ejiciens, Leno ancillas ad quæstum prostituens, *l.*2.*ff. qui sine manumiss. ad libertat. pervener. l.un.* §.3.*C.de Latin. libert. toll. l.*4.§.5.*C.de bon.libert.Novel.* 153. *C.*1. *L.si Lenones.* 12. *C.de Episc.aud.& L.Lenones* 6.*C.de spectac.*

Ex abusu tamen servitutis non est ipsa servitus planè sublata ex Republica Christiana, quia dantur adhuc homines proprii. *Husan. de homin. propriis c.*2.*n.*1. glebæ addicti & servitiis, ita ut à Domino possint vindicari. *Mev.p.*3.*dec.*8. quod tamen limitatur in iis, qui artibus liberalibus dant operam, atque in subditis, famulis & ancillis nostris cessat antiqua servitus; sed castigatio & exactio operarum nihilominus in subditos, in famulos jure dominii & contractus competit.

5 *Abusus privilegiorum & beneficiorum juris.* Ex abusu quoque privilegiorum pœna privationis incurritur, per text. *in l.*3.*&* 4. *C.de aquæ ductu L.Judæos C.de Judæis & Cœlicol. Cap.* 12.*x.de cens.C.*4.*C.*11.*C. ut privilegia* 24. *x.de privileg.& excess. privilegiat.* Indignos enim se reddunt privilegiis, qui illis in alterius damnum abutuntur. Sic *mulieri*, ob sexus imbecillitatem, competit *beneficium SC. Vellej.* sed si turpis lucri spe corrupta, accepto non modico pretio, se pro alio obligaverit, frustrà amplius legis beneficium implorat, quod nummario pretio æstimavit & vendidit, modo non dolosè ad accipiendam pecuniam fuerit inducta, *L.antiquæ.*23.*C.ad S C.Vellej.& Brunneman. ibid. nec non ad L.*16.*n.*2.*& seqq.ff.eod.* Similiter *minoribus* beneficium *restitutionis in integrum* indultum est, si modo eodem rectè utantur. Si autem minor, se majorem asseverando alterum deceperit, hoc beneficio se per abusum privavit, *l.*2.*&* 3. *C. si minor se major. dix.l.*5. *C.ad S.C.Vellej.* Vide tamen *Gail.* 2. *obs.*65. Abutuntur quoque privilegio sibi concesso, qui Reipublicæ causa absfuerunt, & quibus unius anni vacatio a muneribus, postquam reversi sunt, est concessa, si expeditis negotiis domum reverti differant, ut fortè imminentes tutelas subterfugiant, atque sic vacationis privilegium perdunt. Abutuntur privilegio, qui illud contra intentionem concedentis fraudulenter extendunt, vel *in præjudicium tertii, aut ipsius concedentis* usurpant, quia concedens non præsumitur voluisse tribuere beneficium in cujusquam injuriam, cum pugnet cum naturali æquitate, locupletari cum alterius damno, *l.*14.*ff.de condict.indeb.*& multo minus concedens præsumitur concessisse in damnum suum, cum nemo præsumatur contra propria commoda laborare. Abutuntur *privilegio exemptionis ab accisarum* onere, qui illud sibi ad eas tantum res, quas eorum propria exigit necessitas, concessum, latius extendunt ad illas quoque res, quibus commercia exercere, lucrumque sæpe, cum muneris dignitatisque suæ dispendio, quærere solent, quod contingit in plerisque regionibus, ubi Nobiles à vectigalium solutione sunt immunes, pro rebus in prædiis suis natis, & tamen rusticorum fructus clàm exportant, vel ipsi rustici fraudem illam adhibent, quo casu vel Nobiles simul cum rusticis, vel rustici soli merito puniuntur, & res cadunt in commissum. Aliud exemplum in Opificibus, quibus Col-

 legii

legii jus permissum, refert *Mev. part. 2. decis.* 157. Abusus imputatur ipsis *Statibus Imperii*, si exercitium regalium ultra territorium suum, in præjudicium vicinorum, extendant, & privationem incurrunt, *Conrad. ab Einsidel tract. de regal. cap. 4. n.* 132. *Carpzov. tract. de regal. cap. 5. Aphor. 9.* Abusus iste præsertim occurrit in *regali monetandi*, quod Status vel ex liberalitate & privilegio Imperatorum, vel ex præscriptione exercent, de quo plura dicentur infra *verbo* Müntz / & publicè patent edicta sub pœna privationis publicata contra eos qui hoc regali abutuntur.

6 Abusus Vasallorũ in feudis. Abutuntur etiam sæpe Vasalli *jure* sibi *in feudis* ex investitura quæsiti, quia Principes & alii feuda sub certis modis concedere solent, quorum abusus commodè sub verbo *deteriorationis* comprehendi potest, quæ tamen deterioratio enormis esse debet, si talem abusum, qui feudi amissionem post se trahat, inducere possit, quo fine annectere placet præjudicium prout sequitur:

7 Vasallus subditos & rem feudalem malè tractans, feudum amittit. Ad probandam ingratitudinem Vasalli adducitur 1. communis Feudistarum conclusio: Vasallum subditos feudales malè tractantem, & re feudali abutentem feudum amittere, *Schrad. de feud. p. 9. c. 3. n. 59. Rosenthal. c. 10. conclus. 33. n. 45. Gail. 1. obs. 17. n. 4. Myns. 5. obs. 8. Vult. 1. c. 11. n. 36. Bocer. de amiss. feud. ex culp. Vasall. in reb. Dom. commiss. n. 57.* ubi hanc communem receptamque, & juri consonam appellat sententiam. His suppositis Fiscus fundamentum suum collocat 1. in operarum excessu enormi, da die Unterthanen / deren etwa 60. in 2 Monaten 1666. Frohnen verrichten müssen / in earum assiduitate, diu noctuque, & in una septimana quinque vel sex diebus præstanda: non prætermissis quoque diebus pietati Catholicorum sacratis, & quidem cum denegatione panis, & interdum aquæ, ita, ut non solum aliqui inediâ in ipsis operis perierint, sed plurimi, per earum assiduitatem, pago expulsi, eâdemque ex causa exteri nulli domicilium ibidem quærere voluerint.

Quibus querelis respondit quidem reus, excipiendo 1. operas sibi indeterminatas deberi. 2. Ita esse ab antiquo præstitas, seye an diesen Orten von Alters herkommen / & sibi à Domino Feudi, ad quem etiam realiter redeant, concessas. 3. Ita subditos secum de illis præstandis convenisse; & operas inter se divisisse. 4. Impetrati frater affirmat, quod ab annis 60. à morte Mauritii N. operæ in his locis indeterminatæ esse cœperint, non solum intra, sed etiam extra districtum feudalem, *fol. protocolli* 48. *& seqq.*

Ex quibus exceptionibus perpendendum, quo jure impetratus nitatur. Mihi quidem nec jus, nec titulum ad exigendas operas indeterminatas habere videtur. Præscriptione enim se tueri nequit, cum 60. tantum annos, & quidem sine ulla probatione, alleget. Literis investituræ, vel conventioni cum subditis non potest inniti, cum in illis nec jota de operis reperiatur: hæc nec ullo tempore intervenisse ostendi possit. Itaque licet operæ à nonnullis pro fructu Jurisdictionis habeantur, *Vult. cons. Marpurg. 50. n. 208. vol. 2. Gail. 2. de arrest. c. 10. n. 2.* præsertim si rationefundorum, quos in vim beneficii à suis nobilibus recognoscunt subditi, eas præstare teneantur. *d. loc.* Iis tamen vix assentiendum, eò quod operæ potius, vel ex conventione, vel præscriptione *Thom. Maul. de homag. t. 4. n. 2. & seqq.* vel ex concessione Principis cum servitiis istis investientis, quam ex natura Jurisdictionis exoriantur, *Moller. lib. 2. semestr. c. 32. n. 1. Knichen. de pact. investitur. p. 2. c. 3. n. 30.* cum alias jurisdictio cum operis nihil habet commune, sive illa ex conventione, quando censitus, sive agricola accepto manso se obligavit ad hæc vel illa servitia, *Jacob. de S. Georg. rubr. de Rhod. & oper. n. 5. Coler. de process. execut. p. 1. c. 9. n. 66. Besold. in Thes. pract.* vel à libertis pro beneficio manumissionis debeantur, *Husan. tr. de hominib. propr. c. 6. n. 53.*

8 Operæ à nonnullis pro fructu jurisdictionis habentur.

9 Sed melius ex conventione, præscriptione, aut concessione deducuntur.

Ex quibus patet, quod Dominus territorii, quoad præstationem operarum nunquam habeat fundatam intentionem contra subditos, sed eas sibi deberi asserens, præcise probare teneatur, ut ex multis allegatis tradit *Klock. cons. 10. vol. 1. n. 738.* jus enim neminem ad servitia cogit, cum potius exactio operarum sit contra jus commune, ejusque prohibitionem, *l. un. C. ne operæ à collat. exig.* & *ibi Brunnem.* ait: Ex hoc textu Dd. communiter asserere 1. operas esse probandas, & 2. debitas etiam operas subditis non multiplicandas, sed iis succurrendum, qui à Dominis ad immoderatas compelluntur. *Carpzov. p. 1. resp. 53. Gail. 1. obs. 17. n. 3. & 2. obs. 61. n. 13.* Servitia enim rusticorum potius restringenda, quam extendenda, & ita exigenda sunt, ut rus colere & se alere possint. *L. 19. ff. de oper. libert. Gail. 2. obs. 62. in fin.* multo minus rustici ad servitia extra domum Nobilis adigendi, *Carpzov. lib. 1. resp. 57. Autor præjud. Cameral. verbo Roydæ l. 1. C. ne rust. ad ull. obseq. devoc. l. 2. ead.* ubi prohibentur officiales, rusticos vel eorum jumenta ad aliquod obsequium compellere, sub pœnâ publicationis bonorum & exilii perpetui. Causa severitatis est in favore publico, ne à culturâ agrorum subducantur. In tantum, ut Magistratus nequidem à volentibus subditis insolitas operas exigere, nec subditus, nisi cum protestatione exhibere debeat, ne in præjudicium posteritatis pedetentim vergat. *Brunneman. ad d. l. 2. C. ne Rust. ad ull.* Unde etiam olim Patrono operas à liberto vindicanti onus probandi, se eas in manumissione, vel expressâ stipulatione sibi reservâsse, incubuisse, probet. *l. 1. C. de oper. libert.*

10 Hinc Dominus territorialis, quoad operas nunquam habet fundatã jurisdictionem.

11 Quia exactio operarum juri contra prohibent.

Idcircò licet subditi fateantur, se quasdam operas debere, & Domino præstitisse tamen si indeterminatas ille petat, reducendæ semper sunt ad arbitrium boni viri, *Wehner. verb.* Diengeldt / absque probandæ libertatis injunctione, quia ex præsumptione contra dominum militante, absolvendi potiùs sunt, secundum præjudicium Camerale in causâ, Stephan Rueden contra Schultheiß und Gemeind zu Bödigheim / allegante. *Klock.*

12 Si subditi fateantur debitum operarũ, illas nihilominus ad arbitrium boni viri reducendas esse.

Klock. consil. 10. *vol.* 1. *num.* 742. ubi porrò *n.* 744. ex multis autoritatibus deducit, quod

13 Domini in imposi-tione ope-rarum non sint judices.

Domini locorum in impositione vel taxatione operarum non sint judices, ne possint sibi ipsis jus dicere, *Mynſ.* 5. *obſ.* 8. *n.* 12. & quod contrarium asserens *Gail. tr. de arreſt. c.* 10. *n.* 1. & 2. loquatur de eo possessore, qui titulum conventionis, præscriptionis, vel concessionis habet; siquidem aliàs in dubio operarum possessionem vitiosam, & servitia per Dominorum vim extorta esse creditur, ut ideo præscriptio non currat; *idem Klock. de loc. & in relat. Camer. Schrad. de feud. p.* 10. *ſect.* 5. *n.* 109. & 117. *Rosenthal. de feud. c.* 5. *concluſ.* 83. *n.* 7. *in lit. g.*

14 Exactiones operarum licitas dicenti probationem incumbere.

Ex quo fit, ut exactiones operarum licitas esse dicenti, probatio tituli, concessionis, privilegii, vel consuetudinis non violenta incumbat, etiam in possessorio recuperandæ; Ita ut ad præscriptionem operarum *tempus immemoriale* requiratur, quo demùm præsumptio metûs, & extorsionis tollitur, quia hic de maximo agitur præjudicio, diminutione videlicet libertatis, quæ aurea & inæstimabilis dicitur, maximè si de operis indefinitis, nullo nomine, modo, loco, aut tempore determinatis sit controversia, cum iis domini pellem subditorum excorient, & vix precarium relinquant spiritum, prout ex multis ad longum allegatis deducit *Klock. d. loc.*

15 Requiritur ad præscriptionem operarum tempus immemoriale.

16 Refertur sævitia impetrati rei.

Nullo igitur jure operas indeterminatas à subditis desiderat impetratus, & iis hactenus illos iniquissimè oppressit. Sævitia illius vel ex eo patet, quod subditos ad operas 5. vel 6. diebus in septimanâ, toto ferè anno, & præcipuis agriculturæ, messis, vindemiæque temporibus præstandas, nec non pupillos, viduas, mulieres prægnantes, puerperas, lactantes, senes decrepitos, sexagenarios & septuagenarios (qui tamen in jure à muneribus laborem corporis requirentibus excusati, *l. un. C. qui ætat. ſe excuſ.*) cum denegatione panis, & interdum aquæ, cum tamen ipse tertiam saltem pagi partem obtineat, crudeliter compulit, ut colendis propriis agris, quærendo victui, curandis liberis, nullum superfuerit temporis spatium, imò aliqui desuper, teste protocollo, miserrimè fame perierint, quid quod nec quieti noctis, vel diebus dominicis aut festis pepercit, horâ septimâ vespertinâ domum redeuntes, horâ noctis duodecimâ ad operas iterum evocavit. Remissionem earum rogantes graviter multavit, & 5. & 6. personas ex eâdem domo simul ad eas coëgerit.

17 Dominus sæviens in servos, tenetur eos dimittere.

Jure autem communi statutum est, quod si Domini sæviant in servos, teneantur eos dimittere ex dominio, *§. ult. inſtit. de his, qui ſui vel alien. jur. Mynſ.* 5. *obſ.* 8. *per tot.* cur non etiam Vasallus subditos feudales, quos more tyrannico miserè, crudeliterque tractat, cum plus juris habeat dominus in servos suos, quam Vasallus in subditos feudales, eò quod illi pleno jure spectent ad Dominum, rei verò feudalis proprietas non pertineat ad Vasallum. Quapropter si Vasallus in subditos sæviat infeudatos eosque malè tractet, hac de causâ privari feudo rectè potest, quia deterioratio feudi in personis gravior est læsio, quam si rebus esset illata, per *text. in t.* 52. & *t.* 55. *in pr. lib.* 2. *feud.* Atque ipse Dominus per injurias subditis illatas tangitur, *l.* 1. *§. aut ſemetipſum ff. de injur.* sicque dignus est Vasallus feudi amissione, dum vires subditorum imminuit, Dominique decus & utilitatem non parum attenuat. *t.* 6. & *t.* 7. *verſ. etſi aliquid. lib.* 2. *feud. Zaſ. de jure feud. c.* 16. *n.* 34. *Rosenthal. de feud. c.* 10. *concl.* 33. *num.* 45. ubi id deducit per infinitas authoritates, affirmans neminem reperiri directò contradicentem. *Schrad. de feud. p.* 9. *c.* 6. *n.* 61.

Indeque *in c. ad Apoſtolicæ. §. præter hæc junct. §. nos itaq; de ſentent. & re jud.* Papa Innocent. IV. attestatur, Regem Siciliæ, Sedis Apostolicæ Vasallum, quod feudales subditos illius Regni servili quâdam duritiâ, sævitiâque inhumanâ tractasset, in Consilio Lugdunensi planè exutum fuisse illo suo feudo, *Bocer. tr. de amiſſ. feud. ex culp. Vaſall. in reb. dom. commiſſ. n.* 25.

Illud saltem hic objicitur, quod ad pœnam privationis infligendam requiratur prius à Domino monitum esse, per *text. in §. quicunq; advocatiam. lib.* 2. *feud. tit.* 23. *de pace tenend.* quo plurimi apud *Rosenthal. d. ſupra loc.* citantur, ipse tamen *Rosenthal. ibidem n.* 59. nullâ omninò admonitione tali opus esse arbitratur, quia aliàs hoc absurdum sequeretur, quod sævitia in subditos commissa non esset culpa reiterata, & Vasallus non propter feloniam, sed post præceptum & admonitionem propter inobedientiam privaretur, idcircò *§. quicunq; advoc.* sic intelligendum esse, ut admonitio non sit necessitatis, sed cautelæ, eaque requiratur tantum, quando subditorum tractatio non est ita gravis, non verò quando notoriè constat, Vasallum sæpè sæpius malè tractasse, quo casu sine ullâ præviâ admonitione possit privari. *Menoch. vol.* 1. *conſ.* 2. *cauſ. fin. art.* 5. *n.* 12. & 3. *n.* 200. *Roland. conſ.* 40. *n.* 30. *vol.* 4. præsertim cum hic non in omissivis, sed commissivis versemur, & feudo jam notabiliter deteriorato admonitio sit superflua, *Menoch. remed. recup.* 10. *n.* 96. & *conſ.* 2. *ſuprà citato*, imò juramentum fidelitatis satis moneat vastatorem feudi, & pro homine interpellet. Ut taceam impetratum statim à Commiss. subdelegatis monitum in exordio commissionis, ut à devastatione abstineat, subditosque immoderatis operis non gravet, quo tamen non attento, er die Unterthanen gezwungen / daß sie noch täglich 6. Wägen mit Stein beyführen müssen / daß sie die Marcktäge nicht besuchen können: der Gemeind über 12. Wägen mit Steinen / welche sie für sich erkaufft und bezahlt / weggenommen / und zu seinem Schloß-Gebäud führen lassen / und das Dorff an vier Enden in Brand zu stecken gedrohet; & similia, quæ longum esset hic omnia enarrare; cum verò ista durante processu, & post admonitionem Cæsaream ab impetrato gesta sint, palam est, non nisi celeri remedio subditis posse consuli, nec esse admonendum, quem constat frustrà admoni-

18 An Vasallus ante privationem prius admoneri debeat?

tum iri. *Natt.conf.*174.*n.*12. & cum sævitia ista multis annis sit continuata, hoc casu nullâ admonitione opus esse apud omnes in confesso est, cum eo in facto, quod non ampliùs retractari potest, non sit necessaria. *l. aliquando. §. si sub ditione. ff. ad SC. Vell. Rosenthal c.*10.*conclus.*33.*n.*52. *Menoch. d. supr. loc. cons.*2.*vol.*1. *Roland.cons.*40.*n.*30.*vol.*4.

19 An aliquos subditos male tractans, omnibus privari debeat? Nec disputandum hic reor de quæstione: an aliquos malè tractans subditos, omnibus tamen privetur? quia omnes eâdem sævitiâ, & operarum insolentia oneravit. Quanto autem plures sævitiæ species concurrunt, tantò magis Vasallus privari potest & debet. *Rosenth.d.loc.n.*90. ideoque meritò avaritia Vasallorum, & subditos deglubendi, servitiis intolerabilibus onerandi, & pœnis multisque sub conquisitis artibus & coloribus vexandi detestanda libido, hac privationis pœna refrenatur, ut ibidem loquitur *Rosenth.* qua etiam impetratum ex supradictis plectendum esse nullus dubito, eoque magis, si rapinæ, injustitiæ, falsa, usuræ, carcerationes immeritæ, de qua delictorum lernâ latius infrà, juxta hanc operarum insolentiam considerentur.

20 Quomodo Vasallus res feudales tractare debeat. A personis interim accedo ad res feudales, circa quas utique sic Vasallus versari debet, ne iis abutatur. *Gudelin de jure feud. p.*4. *c.*5. *n.*2. cum dolo & crimine notabilis deterioratio non careat, eo quod non videatur fieri ad aliud, quam ad nocendum. *Zas. de jure feud. c.*16.*n.*34. atque Vasallum feudo privari, si eo malè utatur, idque per abusum reddat deterius, constans, & communis omnium feudistarum est sententia; de reo autem protocollum docet, daß er 40. meistentheils noch neue wohlgebaute Häuser in der Frohn niederreissen / 27. Brunnen schleiffen / weit über 1000. fruchtbare Bäum außhauen / die öde Plätz zu seinem Allodial-Schloß / Garten und Aeckern verwandlen lassen / also das Lehen in ipsa substantia & corpore geschwächet / daß nunmehr 20. Pflüg mitten in dem Dorff gehen. Die Gemein-Stuben / Stall und Hof ausser der Brücken / so noch seiner Güte halben 100. Jahr stehen können / abgebrochen / und zum Garten gemacht.

Excipit quidem adversus ista reus, 1. Quasdam domos se emisse. 2. Quasdam obtinuisse jure confiscationis. 3. Quasdam ante destructionem fuisse ruinosas, quas ad præcavenda damna necessum fuerit demoliri. 4. Quasdam periisse incendio. 5. Quibusdam pro subditorum salute & perfugio suam arcem & habitationem ampliasse, in qua ipsi sæpius & se & fortunas suas conservarint. 6. Fontes quosdam ideo cooperuisse, ne vel liberi, vel animalia in eos deciderent, cum & tales fuerint, qui levi labore & pretio possint reparari. 7. Es habe sich in dem vorgewesenen Krieg eine Kayserl. Parthey in denen vor oder ausserhalb des Hofs gestandenen Häusern verkrochen / so habe der Capitain N. darauff anbefohlen / die Häuser niederzureissen / oder gewärtig zu seyn / daß sie in Brand gestecket würden.

Sed quam ex vano hæc omnia petita sint, vel inde apparet, quod impetratus domos à subditis nullas emit, sed teste protocollo, per violentiam, sine ullo pretio, sibi appropriavit, ideoque & multas areas restituit. 2. Quod non tantum ruinosas ædes, sed maximam partem bonas & habitabiles, imo novas destruxit, quæ in actis omnes specificantur. 3. Ex quibus apparet nullam ferè domum propter ruinæ metum necessariò fuisse destruendam, quinimo assertas impetrati hypothecas & onera debitorum falsa omnia & ficta fuisse. 4. Ex 40. domibus, de quibus quæstio, incendio nullam esse consumptam, quæ enim taliter, & citra culpam impetrati periere, de iis nulla est controversia. 5. Se in arce impetrati perfugium & asylum habuisse subditi pernegant, haben vielmehr als der N. im Land / und der Ort zur Gegenwehr nicht bastand gewesen / ihr Vieh / Pferd / Mobilien, und allen Vorrath verlohren / und dadurch zu armen Tagen kommen. 6. Seye kein einig Stück Vieh oder Kind in Brunnen gefallen / sondern habe reus selbe nur zu dem End schleiffen lassen / daß er darauff zu Acker fahren möge / wie auff allen Orten / wo die 40. Häuser / Scheuren und Ställ gestanden / von ihm beschehe / und die Unterthanen in der Frohn bauen müssen / könne auch nicht so schlechter Dinge ein Brunnen gegraben werden / gehöre grosse Mühe und Arbeit darzu. 7. Quod jussu Capitanei incendia minantis ædes destruendæ fuerint, dictum quidem à reo, sed non doctum est. Quinimo ubi speciatim de quavis domo instituta inquisitio, impetratus nullam de Capitaneo faciens mentionem, destructionem titulo ruinæ, emptionis, hypothecæ, confiscationis, plerumque tamen falso & inani colorare & excusare conatur.

Ex quibus circumstantiis cum insignis & magna feudi deterioratio eluceat, Vasallus feudo privari potest. *Bocer. tr. de amiss. feud. ob culp. Vas. in reb. Dom. n.*20. & 37. *Rosenth. de feud. c.*10. *concl.*33. *n.*2. & *seqq.* ubi expressè ponit hanc speciem; si Vasallus arbores frugiferas incidat, propterea feudo privari posse, præsertim si vigentes & bonæ adhuc sint, atque etiamsi alias substituerit, cum illæ tardè crescant, & ad frugem similem serò ac raro perveniant: Requiritur tamen non arborum saltem paucarum, sed notabilis & insignis deterioratio, puta si sylva glandifera, vel hortus pyris, pomis, & olivis consitus esset, & Vasallus multas ex illis contra consuetudinem horti aut sylvæ illius extirparet; Hoc autem hic accidisse nemo negaverit, cum impetratus ultra mille arbores fructiferas & bonas extirpaverit. Quod si autem Vasallus arbores succidens feudo cadit, quid fiet, si subditorum domos, horrea, fundos, stabula, fontes diruat, & solo adæquet? *Rosenthal. d. loc. lit. A in gloss.* præsertim si perpendatur, quod fundos feudales, areasque destructarum ædium arci & habitationi suæ, tanquam bono allodiali adjunxerit, ex iis eam partem in hortos spatiosissimos convertendo. Qualis enim & quanta hæc est feudi Imperialis, ne dicam dolosa, transformatio? 21 Enarrantur impetrati gesta circa eas

Et

Et quid patrocinari poterit impetrato, si 40. domos dirutas, mille arbores eradicatas, 27. fontes, non tantum ad vitæ sustentationem, sed & restinguenda incendia, non sine sumptibus factos, destructos, & vastatos esse, quisquam consideraverit? Non enim tectis, non pane, non sale tam frequenter utimur, quam fontibus, in quo elemento aquæ puræ asservando omnes natura impellente debemus esse diligentissimi, *Knipschild. de jur. Imp. Civil. lib. 2. C. 26. n. 5.* Et Magistratus ad retinendos subditos vitandamque deformitatem, potius ædificiorum Dominis ex officio reparationem injungere debet, quam ipse sua sponte ædes diruere & vastare. *Besold. de increm. Imp. c. 2. n. 4.* Nec tamen contentus privatorum bonis impetratus, etiam bona & vias publicas communesque die Allmenden/ ad allodialem suam habitationem traxit. Ut taceam quod insuper subditos adegerit ad propriam ædium suarum destructionem, sicque in propria viscera, & quidem sub comminatione pœnæ, sævire compulerit. Insuper lapidibus, & lignis solutarum ædium, vel ad amplificationem suæ habitationis usus sit, vel subditos constrinxerit, ut ea N. usque aveherent, suoque nomine ibidem divenderent.

22 Ob feudalium rerum deteriorationem Vasallus feudo privatur.

Quibus omnibus ita in veritate facti constitutis ego necesse nihil duco, examinare illam quæstionem, utrum partem feudi deteriorans, toto nihilominus feudo, privari debeat, cum multæ hic deteriorationis species in omnibus fere feudi partibus concurrant, & ita quidem, ut unica hæc separatim considerata in totius tamen feudi grave damnum redundet, quo casu totius feudi privationem locum habere tradit *Rosenth. d. c. 10. conclus. 33. n. 7. & 33.* Fiunt enim ista omnia contra præstitum juramentum fidelitatis, quo casu Vasallum feudo privari posse textus est expressus *in tit. 21. de feud. sine culp. non amitt. lib. 1. feud. & lib. 2. t. 6. in fin.* & si Vasallus privari potest, si solum sciverit, quempiam grande damnum patrimonio Domini moliri, nec eum certioraverit. *tit. 24. quæ sit prim. caus. benef. amitt. §. præterea Vasallus lib. 2. feud.* multo magis exui debet, si ipsemet grandem jacturam rebus Domini inferat, *Bocer. d. sup. loc. n. 20. & seqq. Vult lib. 1. de feud. cap. 11. num. 39.*

Adversus ista quidem omnia regerit impetratus, ad pœnam gravissimam & odiosam privationis non facile accedendum esse, nisi gravi & magna ex causa. *Menoch. cons. 1. num. 397. & cons. 102. n. 7.* præsertim si feudum sit improprium, wie dieses Erb-Pfand und Burg-Lehen/ quo Vasallus privari non possit ex iisdem causis, ex quibus alii Vasalli feudo privantur *Crav. cons. 6. n. 109.* eò quod in pœnalibus à feudo proprio ad improprium non fiat extensio, & feudum pignoratitium empto non sit simile. *Vultej. de feud. lib. 1. c. 8. n. 46. Wesenbec. cons. 57. n. 8.* Tum verò dolum Vasalli in deterioratione probandum esse. Sed hic impetratum multa per turbas bellicas excusare posse, ut potiùs tantum, quam dolus appareat, à quo tamen, & gravi privatio-

23 An partè feudi deteriorans toto feudo privari debeat?

nis pœna quælibet etiam fatua & injusta causa excuset. Quinimo cum Vasallus jam septuagenarius sit, vicinusque morti, idcirco haud magnum sibi à privatione feudi præjudicium, nec fiscali lucrum accedere, cum post mortem suis filiis ex persona primi acquirentis feudi successio debeatur, quibus ex delicto Patris feudum nequeat auferri. Præteritis insuper belli temporibus subditorum vitam fortunasque sæpius conservasse, ita ut etiamsi aliquo altero casu feudum devastarit, tamen propter vicissitudinariam meliorationem eo privari nequeat. *Schrad. de feud. p. 9. C. n. 59.* eò minus, quia jam quam plurimis subditorum querelis reali solutione & rerum ablatarum restitutione satisfecerit, quo casu mitigari pœna aliàs commerita, possit & debeat.

Verùm enim verò licet gravis sit pœna privationis, illa tamen certis in casibus à jure feudali expresse statuta est; tum vero causa hæc ita comparata, quod propter hunc sævitiæ plenum in operis exigendis excessum, subditos ex feudo damnosissime ejecit, usuris mordacissimis & anatocismis vexavit, suos sibi debitores in libro domestico rationum falsò inscripsit, justitiam implorantibus denegavit, gratiam petentes gravius punivit, bonis, quæcunque sibi commoda & utilia visa sunt, publicis & privatis tyrannicè absque omni titulo & causa spoliavit, carcerationibus immeritis ac perduris excruciavit, viduas & pupillos oppressit, uti protocollum in omnibus paginis ostendit. Si autem Vasallus nimis crudelis sit in subditos, feudo privabitur, ait *Menoch. tr. de recup. poss. remed. 10. n. 86. & de arb. jud. quæst. lib. 1. cent. 1. cas. 78. n. 4.* Quod tum maximè verum, si Vasallus contra æquum & justum subditis vim inferat, justitiam deneget, imo prohibeat, ne aliis justitiam ex æquo administrent, *Schrad. p. 9. C. 6. n. 61. Roland. à Valle cons. 18. n. 29. vol. 3.* Cum maxima & capitalis sit injuria, miseris subditis, modicum illud, quod habent, eripere, eosque deglutire, *Roland. à Valle de loc. n. 23. & 28. Mynf. 5. obs. 8. n. 13.* hæcque mala subditorum tractatio, sævitia & injustitia etiam pertinet ad interitum feudi, contumeliam Domini, & est privatione feudi dignissima. *Alexand. in l. privatum §. si feudum n. 1. ff. sol. mat. Gram. decis. 104. n. 18. & 19. Hartm. in obs. tit. de feud. 54 obs. 36.*

24 Gravis requiritur causa ad privationem, & an ea filios quoque delinquentis tangat?

25 Asseritur privationem hoc casu habere locum.

Quod si jam porrò juxta rapinas & emunctiones subditorum considerentur sacrilegia, falsa formaliter perpetrata, finium & lapidum, der Marck- und Güter-Stein exterminatio, prava feudi transformatio, Convasallorum defraudatio, meritò quis dubitaverit, quomodo persona tot delictis commaculata stare in curia Domini possit? Insuper ingentes minas effudit contra Imperatorem, quibus non solum contra juramenti religionem peccavit, sed etiam personam Domini despectui habuit, exindeque privationem feudi meruit, *Rosenthal. c. 10. conclus. 35. num. 2.*

26 Quanta injuria & contumelia in Dominum sit, subditos feudales male tractare.

Cum igitur neminem inveniam dubitantem vel contradicentem, an tot delictis aggravatus

27 Vasallus taliter delinquens in Curia Domini stare non potest.

28 Filii quoque privari propterea possunt feudo hereditario.

gravatus feudo privari possit & debeat, idcirco plures in hunc finem textus & autoritates colligere supervacuum duxi; Justè siquidem faciunt Domini superiores, si contra sævitiam Nobilium miseris & oppressis succurrant, quia Imperatoris proprium est, è manu sævientium liberare oppressum, *Thom. Gram. decis.* 104. *n.* 8. Illud saltem perpendendum, quid de filiis privandis, quid de agnatis statuendum? ubi considerandum, agi quidem hoc loco, de feudo improprio, von einem Erb- und Pfand-Lehen/ so nicht auff die Söhne/ sondern auff des primi acquirentis Erben gerichtet/ quod tamen non minus quam proprium feudum, ob sævitiam & deteriorationem notabilem amittitur. *Schrad. de feud. p.* 9. *c.* 6. *n.* 74. *vers.* 114. *Rosenthal.* 10. *concl.* 33. *n.* 92. per textum expressum *in C. un. de feud. non hab. propr. nat. lib.* 2. *feud. tit.* 48. ubi dicitur, qualitercunque feudum datum fuerit, licet propriam feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censebitur, ut ex causis ipsum amittat, quibus & verum feudum. Et amplius *Rosenth. c.* 11. *concl.* 5. *n.* 2. ait: In feudo vero hereditario vulgatam jurisdictionem *ex tit.* 24. *lib.* 2. *feud.* 1. Denique adhibeo, quod nimirum si delictum commissum sit in personam Domini, exclusis filiis, agnatis & omnibus descendentibus delinquentis, Domino, ut injuriæ suæ vindictam & ultionem consequatur, applicetur, ubi infinitas autoritates allegat, asserens nullum esse, qui dissentiat. Domini autem statum esse connexum cum statu subditorum, ita ut mala eorum tractatio ad injuriam & contumeliam Domini pertineat, extra dubitationis aleam positum est. Honestas enim postulat, ut homines infeudati bene tractentur, quia subditi Vasalli sunt subditi superioris, ut Vasallus non tantum propterea abstinere debeat, ne Dominum in rebus feudalibus offendat, sed etiam ne eos lædat, quorum protectio & defensio ad superiorem pertinet, *Rosenth. d. l.* etenim ad nos quoque spectat injuria, quæ fit iis, qui potestati vel affectioni nostræ sunt subjecti, §. 2. *Inst. de injur. l.* 1. §. 3. *ff. eod. Christ. vol.* 6. *decis.* 78. *n.* 23. & indignum esse Vasallum feudo, qui personas affectioni vel potestati Domini subjectas injuria afficit, habetur *int.* 7. *de novit. form. fid.* quod eò magis hic locum sibi vindicare videtur, quia Vasallus post admonitiones Imperatorias non destitit, sed in apertum earum contemptum in devastatione feudi & subditorum oppressione præfracto animo perrexit, ut docet idem *Rosenth. c.* 10. *conclus.* 33. *n.* 56. *&* 57. imo etiamsi delictum in personam Domini non sit commissum, tamen feudum hereditarium filiis auferri posse, habet idem *Rosenth. d. c.* 11. *c.* 5. *num.* 6. citans *Bart. Alciat. Fichard. Socin. Jun. Minf. consf.* 44. *Gail.* 2. *de PP. c.* 13. *n.* 21. ubi de feudo ex pacto cum loquatur, & id filiis ex delicto Patris aufferri posse neget, contrarium in hereditario videatur statuere. Id quod etiam probatur per text. *in c.* 1. *tit. si Vasall. feud. priv.* ubi dicitur: *Vasalli delinquentis feudum, licet ad agnatos quandoq; pertineant, filius tamen ad id nullatenus aspirabit, nisi id iterum à Domino licite acquirat gratiam sibi faciente.* Ex quibus verbis apparet, nec defuncto delinquente eos aspirare ad feudum posse, quia alias necessum non esset, precibus hoc impetrare, *L. un. C. de thes. L. frustra C. de mil. vest.* Et in *C. si Vasallus culpam. tit. de feud. defunct. content. &c.* dicitur: *si Vasallus culpam committat, propter quam feudum amittere debeat, neque filius, neque descendentes ad id feudum revocabuntur.* Ex quibus Capitulis, & verborum generalibus satis patet, filios semper à feudo excludi, sive delictum in Dominum ipsum sive aliter commissum sit. Si enim in Dominum aliquid esset perpetratum, tum neque agnati admitterentur, ut apparet ex §. *fin. lib.* 2. *feud. t.* 24. *quæ fuer. prim. caus. benef. amitt.* uti cum omnium ferè feudistarum applausu plenissime deducit *Hart. Pistor. lib.* 2. *p.* 1. *q.* 16. *per tot.* Ex quibus fundamentis, propter supra recensita enormia delicta, etiam filios cum patre privandos esse concludo: præsertim cum bona, quæ patri aufferuntur, & quæ non amplius habet, ad filios transmitti non possunt, *Herm. Vult. de feud. lib.* 1. *c.* 11. *n.* 20. *Berlich. p.* 3. *conclus.* 37. *num.* 11. *&* 12.

De agnatis & illud quæri potest, quia proprias portiones in isto feudo actualiter possident, ob sie nicht auch deswegen zu straffen/ und ihrer eygenen an diesem Lehenbesitzenden Antheil zu priviren/ weilen sie der devotion etlich und zwantzig Jahr zugesehen/ und contra fidem juramenti dem Lehenherrn hunc notabilem fundi interitum verschwiegen/ und noch darzu des Vasalli felonias defendiren wollen/ quia damnosissimum hoc silentium grandem Domino directo adfert injuriam, atque in jure feudali expressum est, *tit.* 24. *quæ sit prim. caus. benef. amitt.* §. *præterea Vasall. lib.* 2. *feud.* quod Vasallus feudo suo privetur, si sciverit, quempiam grande damnum patrimonio sui Domini moliri, nec tamen de eo Dominum certioraverit, sive dolo, sive ex negligentia id facere omiserit. Tenetur enim sub pœna privationis tale damnum Domini avertere, si sit in ipsius viribus, & sine periculo salutis fieri queat, qua obstrictus est personam & bona Domini intacta servare, etiam cum prudentia sive providentia sua. Nec enim tantùm jurat nullum damnum Domino inferre, sed & alios pro viribus repellere, & quam cito poterit, Domino nunciare, si videlicet sciat, velle quem oppidum aut segetes incendere, vites & arbores incidere. *Rosenth. c.* 10. *concl.* 17. *n.* 40. *& seqq.* ubi text. & Author. plurimas allegat.

29 An Agnatis devastationem Domino non denunciantibus, possit etiam feudum aufferri.

Quapropter sicut impetratum & ejus filios, ex causis supra positis censeo condemnandos esse; Ita in eadem fere condemnatione sunt Agnati, qui cum in eodem feudo suas obtinent partes, ejus devastationem videre & notare evidenter potuerunt, ut adeo in notoriis possent etiam eâdem sententiâ condemnari, præsertim quia Impetrati felonias insuper defendere judicialiter conati sunt. Quia tamen ad hunc processum nunquam

30 Statuitur illos ad processum non citatos, prius audiendos esse. quam sunt citati nec auditi, & ideo eorum felonia in omittendo saltem consistit, consultius judicarem, si in sententia hoc adderetur? Und werden den Agnatis hiemit 2. Monath zu ihrer Verantwortung / warumb sie 10.20.30. und mehr Jahr der Lehens-Devastation, wider ihre Lehens-Pflicht zugesehen / angesetzet: & moneri potest Fiscalis ferner gegen sie zu verfahren.

31 Abusus Vasallorũ in jurisdictione. Abutuntur porrò *jurisdictione* sibi concessa, si subditis justitiam denegent, querelas eorum non admittant, vel iniquas ferant sententias, ut propterea jurisdictione privari possit, ex arbitrio prudentis judicis, & *Rosenthal. de feud. c.* 10. *concl.* 33. *n.* 70. quosdam casus determinat. In *mero imperio* fit abusus vel in modo supplicii, vel in supplicio ipso. De modo & processu tractat *Brunneman. in process. inquisit.* In ipso supplicio abusus committitur, si vel durior vel mitior pœna irrogetur, quam quæ legibus est præscripta, *L.* 8. *§. fin. C. ad L. Jul. de vi publ.* Abutuntur Vasalli

32 In jure venationis. jure *Venationis*, si remissius illud exercent, ut propterea ferarum numerus in tantum augeatur, aut enormis inde subditis & feudo contingat deterioratio; ut tamen Vasallus feudo privari possit, prævia monitio præcedere debet, præsertim si ultra fines feudi Vasallus vellet evagari, *Zoaneth. tract. de dupl. venat. n.* 73. *&* 74. Abutitur etiam Vasallus

33 In jure patronatus. *jure patronatus*, si intra tempus constitutum illud non exercuerit, *C. quoniam* 3. *& C. cum propter* 27. *x. de jure patronat.* vel si dignum quidem, sed indigne præsentet, *C. cum in cunctis* 7. *& C.* 25. *x. de elect. C.* 28. *x. de jure patronat.*

34 Abusus in usufructu & usu, non obstante cautione. Abusus etiam committitur in rebus tam in *testamento* quam *ex contractu* quæsitis; Sic usufructuarius & usuarius debent rebus uti salva earum substantia, & quemadmodum bonus pater familias in iis versari solet; sed si enormem deteriorationem committant, privantur jure suo, *L.* 27. *§.* 1. *ff. de usufr.* etiamsi cautionem præstiterint, quia per cautionem illam privato quidem consulitur, sed Reipubl. damnum per abusum illatum non reparatur, *Schrad. de feud. p.* 9. 2. *parte. princip. sect.* 10. *n.* 48. sicut pariter suspecti tutoris cautio non attenditur, quia propositum malevolum non mutat, sed diutius grassandi in re familiari facultatem præstat, *§. ult. Inst. de suspect. tutor.* Cautionem etiam istam testator prohibere non potest, quia non facere potest, quò minus leges in suo testamento habeant locum, *Castill de usufr. cap.* 19. *num.* 13. *Struv. exercit.* 12. *thes.* 70. sed si remissio fiat ab herede vel proprietario, illa valida est, quia quilibet favori pro se introducto potest renuntiare, *L. si quis* 29. *C. de pact. Gail.* 2. *observ.* 147. *n.* 10.

35 Abusus in jure pascendi. In *jure pascendi* committitur abusus, si alter pecora morbida pascere in fundo servienti velit, & quo cum justus oriatur contagionis metus, propter istum abusum expulsio fieri potest, *Capolla de servit. rust. præd. cap.* 9. *n.* 20. *&* 21. & similiter fit abusus, si quis plura pecora, quam ab initio servitutis habuit, pascere in agris velit; quando autem jus pascendi habens, numerum pecorum licitè augere possit, tradit *Mev. part.* 5. *decis.* 251. Pari ratione vidua *dotalitium* habens, 36 Dotalitii.
quod plerumque in feudo constituitur, eo abuti deteriorando non debet, multo minus alienando, *Henel. de jur. dotalit. c.* 10. *§.* 23.

Creditores contractu *mutui* abutuntur, si 37 Abusus in mutuo, commodato, deposito, pignore, antichresi, locatione, emphyteusi.
immodicas usuras petant, quibus privantur, & usuræ ad debitum legibusque permissum modum restringuntur, *Gail.* 2. *obs.* 5. *n.* 7. nec majores usuræ quam quincunces in Imperio permissæ in *R. J. anno* 1654. *Commodatarius* abusum committit, si re commodata, contra præscriptum modum abutatur, & furti reatum contrahit, per *L. sint certo* 5. *§.* 8. *ff. commodati L.* 16. *ff. de condict. furtiv. L.* 46. *§.* 7. *ff. de furt.* nisi familiaritas commodantis cum Commodatario, vel alia justa causa delictum removeat: Quod etiam contingit *in deposito*, cum rei depositæ usus etiam innoxius, tamen abusus sit, & furti reatum secum trahat, sicut in commodato. Creditor autem si *pignore* utatur, jure suo abutitur, atque hinc ad fructus perceptos & percipiendos obligatur, *L.* 3. *C. de pignor. act.* nisi specialiter usus pignoris ipsi concessus sit, qui contractus in specie dici solet *Antichresis*, *L. si is* 11. *§.* 1. *ff. de pign. & hypoth.* licet etiam talis creditor uti fructibus debeat, salva pignoris substantia, nisi æque ut usufructuarius fructuum commodo, imo & jure pignoris propter abusum privari velit, per *L. eleganter* 24. *§. ult. ff. de pign. act.* Abutitur etiam *conductor* & *emphyteuta* jure suo, per insignem deteriorationem, quia conductor omnia secundum leges conductionis facere debet, L. si merces 25. §. conductor ff. locati, Emphyteuta verò prædium meliorare non deteriorare tenetur *L. cum dubitabatur* 3. *C. de jur. Emphyteut.* relinquitur autem æstimatio deteriorationis arbitrio judicis, sed conductor propter abusum ædium etiam ante tempus conductionis expelli potest, *L. æde* 3. *C. locati si teneat porcos in solar.* si ludos vetitos exerceri sinat in domo conducta, si meretrices in ea conducat. *Menoch. de arbitr. jud. quæst. caus.* 78.

Abutuntur suo Ministerio *Concionatores*; 38 Abusus in Ministerio Ecclesiastico.
qui non divino zelo, sed pravis affectibus agitati, neglectisque admonitionum gradibus quempiam delinquentem verbis injuriosis è suggestu proscindunt; qui sub sigillo confessionis sibi concredita revelant, qui res sacras ad sortilegia adhibent, qui *Venationes* crebras non valetudinis, recreationis vel necessitatis causa, sed ex mera voluptate exercent, *Can.* 2. *distinct.* 34. *C.* 1. *x. de Cler. Venator.*

Abutitur *Magistratus Civilis* jure suo quoad actus jurisdictionis voluntariæ, quando 39 Abusus Magistratus civilis.
nimirum *Tutorem* vel *Curatorem* dat & ab eo, vel nullam vel non idoneam *cautionem* exigit, *§.* 2. *Inst. de satisd. Tutor.* qui abusus actione subsidiaria punitur. Abutitur etiam Judex sua potestate, si tempus vel circa *dilationes* nimis coarctaverit, quando causæ qualitas longius requirit, puta si testes ex longinquis locis accersendi, petenda testimonia, colligenda instrumenta: vel nimium etiam 40 Judicis.

 dilata-

dilataverit, cum brevitati litium studere officii sui potius fuerit, vel etiam eas multiplicaverit, cum ultra quartam, nonnisi cognitâ impedimenti allegati causâ, & præstito juramento malitiæ, leges Civiles non permittant, *Nov.90.c.4.Brunn.in process.Civ.c.6. n.2.& seqq.* Abusum quoque committit Judex, si sententiam non secundùm acta & probata, sed secundum privatam scientiam ferat, item si post latam sententiam, Ordinem ab Ulpiano, *in L.à Divo Pio 15.ff. de re jud.* præscriptum non observaverit, sed neglectis mobilibus statim in immobilia, aut immobilibus omissis in nomina executionem suscipiat.

41 Abusus insigniū. *Insignibus* etiam abutitur is, qui cum de fundo suo controversia ab alio movetur, titulum vel insignia alicujus potentioris, quem alter metuit, eidem falsò præfigit, vel qui ipsius Principis insignia ædibus suis affigit, fortè ut eo ipso immunitatem à Tributis sibi

42 Abusus in pondere & mensura. competere aliis persuadeat. Abusus quoque circa *pondera & mensuras* committitur, vel à Magistratu, quando ille sciens subditos falsis ponderibus & mensuris uti connivet, vel à subditis, qui pondera corrumpunt, addendo, ut lucrum in emendo, vel detrahendo, & in vendendo obtineant, & hic abusus *Dardanariatus* nomine venire assolet, *L. Annonam 6.§.1.& 2.ff.de extraord.Crim.L.in Dardanarios 37.ff.de poen.*

Satis hactenus de abusu. Sed cum licitè exercere possimus usum in juribus & rebus nobis quæsitis, si illum omittamus, quid nocebit? cum quilibet juri suo possit renuntiare vel expressè vel tacitè: tacitam renuntiationem non usus inducit. *C. cum olim 19. x.de censib.C.quod ad 15.x. de sentent. & re jud.* atque per factum juri quæsito contrarium inducitur. *C.gratum 20.x.de offic. & po-*

43 Non usu amittitur jus quæsitum. *test. Jud. deleg.* Sic si minor, cui mutuum creditum est, major factus promissas usuras solverit, tacite juri suo renuntiasse videtur, firmaque ex eo creditori acquiritur obligatio, *tot.tit.Cod.si major fact. rat. hab.* quam renuntiationem non usus inducit, prout

44 Privilegium. etiam in specie non *usum privilegii* ejus renuntiationem tacitam inducere asserunt, *Tib.Decian.vol.1.resp.104.n.12. Talner. de renunt.cap.3.n.28.* Non usu tamen non a-

45 An res meræ facultatis. mittuntur *res meræ facultatis*, sive actus illi, qui à mero alicujus arbitrio dependent, & ex libertate naturali, vel gentium vel universitatis jure communes sunt, quo pertinet *facultas eundi* per viam publicam, *L.2.ff. de via publ. negotiandi L.5.ff. de just.& jure. Piscandi* in flumine publico, *§.2. Inst. de rer. divis. L.1.ff.de acquir.rer.domin. ædificandi in suo*, quæ res omnes ad meram facultatem referri solent, & non amittuntur, nisi aliquod factum accesserit, quo libertas illa naturalis restringitur, quale est pactum vel transactio, statutum vel consuetudo, privilegium à Principe alteri concessum, vel si in usu talium rerum, ad prohibitionem factam, alter acquiescat, tempusque vel longum vel longissimum, prout in prohibente vel bona vel mala fides concurrit, accedat, ita ut exinde alteri quasi possessio juris illius acquiratur: hoc enim casu jus aliquod in rebus meræ facultatis præscribitur, & non utendo vel acquiescendo amittitur; Quod etiamsi videri posset, esse contra æquitatem naturalem, & res tales facilius ad pristinam libertatem reducantur, quia tamen Reipubl. interest, ut negligentia non maneat impunita, & dominia rerum non relinquantur in incerto, hinc arbitrium utendi vel non utendi huc restrictum est. Si verò vicinus meus *puteum* fecerit in sua domo vel fundo, cujus venæ per meum fundum transeunt, atque vicinus per 40.& amplius annos eo puteo cum magno suo commodo usus est, exinde tamen nullum jus acquisivit, quin & ego puteum in meo fundo facere, & venas præscindere possim, quia utor jure meo, & quod hactenus usus non fuerim, libertati meæ relictum erat, sicque patientia mea, sine prohibitione, & subsecuta acquiescentia mihi non nocet, *L.fluminum 24.§.final.ff. de damn. infect. L. Proculus 26.ff. eod.L.si in meo 21.ff.de aqu.& aqu. pluv. arcend.* nisi forte non pro mea utilitate, sed tantum vicino nocendi animo, puteum fodiam, *Menoch. de arb. jud. quæst.lib.2. casu 156.Carpzov.p.2.constit.41.defin.11.* Derivandam verò aquam ad vicinum pro mea utilitate detinere possum, ne ad puteum alterius deveniat, quia *in L.Proculus.26. ff. de damn.infect.* disponitur: *multum interesse, utrum damno quis faciat, an lucro, quod adhuc faciebat, uti prohibeatur*, & ibidem *Brunnem. Rauchbar.part.2.quæst.27.n.7.* Sic pariter, quando hospites multo tempore in ædibus meis non recepissem, exinde tamen mihi non præjudicavi, quo minus imposterum id faciam, quia libertas faciendi in meo mihi salva manet, sicut etiam *jus braxandi* in meis ædibus, non usu non amittitur.

Leges tamen non usu vim suam non amittunt, & hinc Imperator in *L. 6. C. de secund. nupt. & L.2. C.de sent. ex brevic. recitand.* ait: *se lege perpetuo valitura hoc dispossuisse*, & leges non ex non usu, sed ex voluntate Legislatoris dependent, qui eas non observantes punire potest, nisi contraria consuetudo inducatur: Et ea quæ ad jus rescribuntur, debent esse perpetua, *L.2. Cod.de Div.Rescript.* nisi contrarium rescriptum sequatur, *C.si autem x. de rescript.* ut non tam non usu, quam contrario rescripto vim suam amittat, sicut etiam legem posteriorem priori derogare notum est, nisi lex vel privilegium nunquàm ad observantiam fuerit perductum, quæ exceptio hodiè frequenter opponitur. 46 Leges non usu non amittunt vigorem.

Nobilitas amittitur non usu, si illa neglecta Nobilis mercaturam exerceat, *Dd. in L. milites 25. C. de re militar.* in qua tamen controversia præcipue attendenda est cujuslibet nationis consuetudo, communisque Patriæ cujusque reputatio, *Tiraquell. de nobil.cap. 10.& 34.* & attendendum, an vitam nobilitati convenientem planè deserat, & totus mercaturam profiteatur, *Freher.de existimat. cap.3.n.17.* vel etiam, an mercaturam per alium exerceat, cum ipse ita se revera vilioribus occupationibus non applicet, *Tiraquell. de nobil.* 47 Quomodo nobilitas non utendo amittatur.

de nobil.cap.27.n.7. Gutier.lib.2.pract. quæst. q.137.n.20. Insuper *solus non usus* nobilitatem non tollit, neque in nobilitate antiqua, neque noviter acquisita, quia non apparet ratio, cur non utendo nobilitati repudium misisse censeatur, cum potius Imperator liberæ ipsius voluntati reliquisse videatur, quando publicatam velit nobilitatem, modo non aliquid suscipiat, quod ad diminutionem nobilitatis tendat, vel nobilitas transeat in præjudicium aliorum, quo casu non utendo amitteretur. *Vidua Nobilis*, si ad secunda vota transiens nubat ignobili, nobilitatem perdit, quam à priori marito habuit, *L.fœminæ 8. ff. de senat.l.34.§.ult.ff.de R.J.l.1.C.de dignit.* hodie tamen Principissa nubens Comiti retinet dignitatem Principalem, ita ut ipsam domestici & reliqui omnes appellent, Ih. Fürstl. Gn. Maritam verò Comitis titulo honorent.

48 Jus patriæ potestatis. Jus *Patriæ Potestatis* amittitur non usu, *l. post mortem 25. in princip.ff. de adopt. l. 1. C. de patr. potest.* ubi filius postquam diu fuit in quasi possessione sui juris, & si nullum titulum emancipationis vel alterius modi possit ostendere, liberatus præsumitur patria potestate, ob tacitam juris paterni renunciationem *Menoch.lib.3. de præsumpt.131.n.33. & lib.6.præs.55.n.28.* Privilegia non usu amitti certum est, prout statuitur de privilegio nundinarum *l.1.ff. de nund.* si scilicet oblatam sibi occasionem privilegio utendi negligit, quia alias etiam 100. annorum non

49 Quando non usu jus amittatur. usu privilegium ipsi auferri non potest, sicut etiam illi, cui privilegium ad arbitrium utendi concessum est. Quin etiam Regalia non usu amittuntur, si occasio iis utendi se obtulerit, *Carpzov.tract. de regal.cap.5.aphoris.9. Pruckm. de regal.cap.6.n.31.* quod etiam de regali monetandi asserit, *Conrad. ab Einsidel de regal. cap.4.n.134.* præsertim si ob id commercia subditorum impediantur. *Merum Imperium* amittitur non usu, si delinquentium copia oblata fortè ob metam impensarum negligat territorium malis hominibus purgare, *l.congruit 13. in princip. ff. de offic.præsid. Servitutes* etiam non usu amittuntur. *l.20.& 25.ff.quemadm.servit.amitt.* si scilicet talis non usus appareat, ex quo tacita resultet renuntiatio. Et usumfructum amitti non usu in propatulo est, ita tamen, ut si quis parte ususfructus usus non fuerit, non illo toto, sed tantum parte privetur, *l.25.ff.quibus modis ususfruct.amittat.* Ad amissionem tamen horum jurium statutum est *certum tempus 10.annorum*, ut in *l.1.ff.de mund.* vel annale saltem spatium, ut si quis non utatur rescripto Principis *Cap.23. x. de rescript.* In persecutionibus actionum verò varia sunt præscripta tempora. Servitutes amittuntur non usu 10.annorum sicut etiam jus venandi à Principe alicui concessum. *Jus braxandi* seu coquendi cerevisiam, licet ante hac cuilibet competierit naturali libertate, moribus tamen nostris restrictum ad certas ædes, ita ut, si possessor ædium per 20. aut 30. annos jure braxandi in illis non fuerit usus, tamen propterea illud non amittat, cum exercitium illud in libera ejus voluntate constiterit, nisi altero prohibente illi acquieverit, vel si quis privilegium braxandi in præjudicium aliorum de novo acquisiverit, tunc enim non utendo per 10.annos illud amittit; quia verò nobilibus in Saxonia jus braxandi ademptum, & Solis Civitatibus concessum est, hinc licet Nobiles illud jus exerceant, & Civitates eo non utantur, tamen illud sibi acquirere, & præscribere, ob resistentiam juris provincialis, non possunt, nisi immemorialis præscriptio accedat. *Carpzov.lib.6.resp.37. n.13.& lib.1.resp.38.* ubi tamen notandum, an usus juris restrictus sit ad certa temporum intervalla E.G. ut alternis annis vel mensibus utatur, quo casu tempus non usus duplicandum est, sicut etiam casus impedimenti semper considerandus. Insuper *Procurator* non utendo Domino præjudicat, *l.procuratores ff. de tribut. act.l. apud Celsum 4.§.quæsitum 12. ff.de except.doli*, modo procurator plenum habuerit mandatum, quia aliàs illius culpa alteri innocenti præjudicare non debet, *l. eleganter 7.ff. de dol. mal.* & procurator tenetur Domino ad damna resarcienda. Sic similiter si *Ministri Principis* non utantur jure aliquo in fundo privati, ipse Princeps jus illud amittit, sic specialiter Ministris illis hoc committit, quia sibi imputare debet, quod tales Ministros elegerit, *Myler.in Hyparcholog.cap.10. §.27. Klock.vol.1.cons.29.* nisi per factum Ministrorum, grave Reipubl. inferatur damnũ, quo casu Principibus merito succurritur, sicut Dominus restituitur, si procurator non sit solvendo, *Gail.1.observ.45.* Per remedium enim restitutionis pœna non usus ex justis rationibus iterum tolli potest.

[Right margin notes: 50 Certum tempus non usus. — 51 Jus braxandi. — 52 Ministri Principis, Procurator.]

Abwesenheit. Absentia.

SUMMARIA.

1. *Absentes Electores quid ad actum electionis præstare debeant.*
2. *Præstanda statuum absentium in Comitiis.*
3. *Absentes obligantur conclusis præsentium.*
4. *Absentium excusatio.*
5. *Absentia quænam prosit, vel non.*
6. *De bonis absentis quid possit disponi.*
7. *De processu contra absentem propter delictum.*
8. *De favore absentium Reipublicæ causa.*

1 Absentes Electores quid ad actum electionis præstare debeant. Textus A.B. hic disponit, quod Princeps Elector ad electionem vocatus & requisitus, nec ad illam veniens, vel legales Nuntios, cum literis patentibus, suo sigillo majori munitis, plenamque ac liberam potestatem continentibus, mittens, si posteà ab electionis loco recederent, Rege Romanorum nondum electo, nec procuratore legitimo substituto relicto, electionis voce & jure eâ vice carere debeat; Neque licet Electori votum suum in scriptis transmittere, quia id tam à juris Canonici quàm A. B. constitutione est alienum, *A.B.Cap.4.§.& si omnes, & §. horum omnium vota*; nec non *Cap.1.§.& qui*

Elector. l. si quis justo 46. §. absens. de election. Buxtorff. ad A.B. thes. 48. Martin. Rumelin. ad A.B. cap. 4. §. 8. Volckm. Bechman. ad A.B. exercit. 2. tit. 1. §. 37. ubi causam assignat, quare Elector non possit votum suum per Nuntium mittere, quia Nuntius non posset tutò juramentum ante electionem præstare; & debet Nuntius mandatum habere sufficiens, non tamen restrictum ad certam personam, *A.B. tit. 1. §. 21.* ibi: *ad eligendum Romanorum Regem & tit. 19.* in verbis: *de Persona quacunq, habili & idonea*, nam alias non posset deliberare cum Collegio Electorali, si mandatum ipsius esset restrictum & coarctatum; licet enim Princeps Legato terminos præscribere possit, id tamen hoc loco potius in modo quam in persona fieri potest.

2 Præstanda Statuum absentium in Comitiis.

Principes, post insinuationem vocationis ad Comitia, emanentes & absentes, olim Cæsari pœnam absentiæ persolvere cogebantur: quod quidem posteris temporibus abusu recessit, receptumque fuit suo quemque damno emanere, quia statuum officium est, comparitione sua Cæsari obsequium, laboranti Patriæ auxilium, suppressis verò consilium exhibere, idque imitatione priscorum Ordinum, quos personaliter Comitia accessisse, & nunquam, nisi legitimo impedimento detentos, alios vice sua ablegasse constat, gravi in emanentes constituta mulcta, ut narrat *Cranz. in Saxon.* §. 1. sequentibus verbis: Des Kayserlichen und Königlichen Land- und Lehen-Rechts/ wer des Hofes nicht suchet/ der ist dem König eines Gewettes schuldig. Der Fürst wettet dem König 100. Pfund der Müntz/ die er von dem König zu Lehen hat/ und hätt er mehr Müntz/ dann er soll ihme die besten an der schwehresten geben/ die er von ihm zu Lehen hat; Ein Freyer Herr wettet dem König 50. Pfund / und hat er Müntz von dem König zu Lehen / die soll er ihm geben / in demselben Rechten als die Fürsten: und hat er nicht Müntz von dem Könige/ so gebe er des Bischoffs Müntz/ in des Bisthumbs er sitzet. Ein Mittel frey 20. Pfund seines Bischoffs Müntz / in dem Recht/ als hievor geschrieben ist; der Dienst-Mann 10. Pfund / und darnach allerhand Leut 10. Pfund. Diß ist also gesetzet; versäumet ein Mann den ersten Hof/ er gibt das Gewett/ versäumet er ihn zum andernmahl / er gibt es an der Stund / versäumet er den dritten Hof/ der König soll mit der Fürsten Urtheil den Fürsten zu Acht thun / die sollen zu dem mindesten sieben seyn. Und also soll man in dem Mann zu Acht thun mit seinen Genossen / umb die Schuld hat ein jeglich Mann das Recht/ als er sechs Wochen und ein Tag in der Acht ist / daß man ihn mit Recht in den Bann thut Das Recht hat der Bann hinwieder/ wie man über die Aechter/ und über die verbannten Leut richten soll / oder welch Recht sie habend / das ist hievor geschrieben.

3 Absentes obligantur conclusis præsentium.

In *Recessu Imperii Anno* 1512. §. **Es sollen auch die Churfürsten**/ iterum constitutum est, ut omnes ad vocationem vel personaliter vel per nuntios compareant, cum adjunctione: Ob aber einer oder mehr außbleiben/ und nicht erscheinen/ oder ihre Bottschafften nicht schicken würden/ so sollen die andere/ so erscheinen/ nichts desto minder in den Sachen / darumb sie erfordert seynd / vorgehen/ und was dieselbe/ oder der mehre Theil auß ihnen / berathschlagen und beschliessen werden / dem soll von allen Ständen gefolget / nachkommen/ und vollstrecket werden/ ohne alle Wiederred und Weigerung; hinc etiam in literis denunciatoriis clausula comminatoria inseri solet, quod sive compareat, sive non, nihilominus ad omnia, quæ ab Imperatore & Statibus præsentibus, vel eorum Legatis & Nuntiis conclusam erunt, obligati esse debeant simul cum reliquis absentibus. Quod etiam repetitum est in *R. J. anno* 1554. §. 67. Und was also beschlossen/ und durch Uns in das Röm. Reich publicirt und verkündiget wird/ das sollen die Abwesende gleichwol wie die andere zu halten und zu vollziehen pflichtig seyn/ in aller massen/ als wären sie gegenwärtig/ und bey solchem Rathschlag und Beschluß gewesen.

Absentiam quoque Status Principalis ejus nuntius in Comitiis apud *Imperatorem* excusare debet. Ad Imperatoris longam absentiam autem excusandam deputantur Commissarii, & si non Imperator ipse, sed Commissarius ejus nomine ad comitia venerit, tunc ut plurimum Electores & status suos quoque Legatos ad ea destinare solent, *Dominic. Arumn. de comitiis cap. 6. &* 7. 4 Absentiū excusatio.

De absentibus alias axioma est, *quod justa absentia nemini debeat esse damnosa*, & qui justam & probabilem absentiæ causam habet, in favorabilibus habeatur pro præsente; sicut qui in servitio Episcopi abest, hic enim nihilominus præbendas suas sicut præsens accipit, *Barbosa in jur. Canonico tom. 2. part. 33. colum. 1. n. 1.* exceptis distributionibus quotidianis, quia in illis non habetur pro præsente, *Cap. 32. x. de præbend.* aut si præsentia damnosa, absentia verò proficua est, ne quod in favorem absentium est inventum, in eorum odium detorqueatur, contra *l. 6. C. de ll.* In electione Prælati citandi sunt absentes Canonici & Clerici, *c. quia propter. de elect.* item in electione Canonicorum, *c. cum Ecclesia. de præbend. in* 6. in electionibus Imperatorum & Episcoporum, in omnibus actibus gravis præjudicii. Absens etiam legitimè impeditus interesse potest per procuratorem, qui sit de gremio capituli in negotio electionis, *d. c. quia propter. de elect. Joh. Cassabut. in Juris Canon. theor. & praxi lib. 2. c. 20. n. 2.* & absens localiter à censuris tamen potest absolvi, *idem lib. 5. c. 14. n. 7.* 5 Absentia quænam prosit, vel non.

Insuper alia absentia est *necessaria & probabilis*, alia *probabilis tantum*, aut tantum necessaria, alia *merè voluntaria*; quæ ultima absentiæ species neminem excusat, nisi quod in judicialibus, quando sine contumacia est, non nocet, veluti si mercator sui commodi causa abesset: citari enim absens debet, *l. 53. §. final. de re jud. Can.* 4. 5. 11. & beneficium restitutionis non datur illi absenti, qui procuratorem reliquit, qui agere, & cum quo agi potest.

potest. Et absens ordinario remedio mandati contra procuratorem negligentem satis tutus meritò ab extraordiniis & subsidiariis auxiliis arcetur, *l.16. ff. de minor.* adeoque etiam nocet absenti, si absentiam ipsius præcessit culpa, aut etiam si absentiam affectavit, licet alias res absentium defendi publice & privatim interfit. *l.33. §.2. de procurat. l.1. de negot. gest. Carpzov. prax. Criminal. lib.2. q. 66. n.27. & lib.3. quæst. 105. n.27.*

6 De bonis absentis quid possit disponi. Absentium bona, quando proximioribus traduntur, de iis restituendis idonee cavendum est, si scilicet ignoratur an absens vivat, an verò mortuus sit, *l.4. C. de postlimin. revers. l.19. ff. de acquir. vel amitt. hered. Groenevvegen de leg. abrog. lib.8. C. tit.51. latè Speidel. in spec. obs. verb.* Abwesenheit. *Faber in Cod. lib.3. tit.25. defin.5. Klock. de ærario lib.2. t.48. num. 17.* sed quando absentis bona proximis tradi debeant, in singulis ferè locis variant statuta, & alibi 12. alibi sedecim annorum absentia requiritur, id quod tamen prudentis judicis relinquitur arbitrio, pro personarum & circumstantiarum qualitate. Si in bello Turcico captivi, abducti sint mariti vel mulieres, ut multis annis de iis nihil inaudiatur, & altera pars ad aliud matrimonium properare velit, magnâ prudentiâ opus est in eo permittendo, quia recentia satis adsunt exempla, quod post 20. & amplius primi mariti redierint.

7 De processu contra absentem propter delictum. Occurrit hic quæstio, *an & quando judex contra absentem propter delictum, homicidii V.G. procedere possit & quomodo?* in qua resolvendâ observandum primò, quod licet in criminal. possit procedi contra absentem, tamen is de crimine, pro quo pœna capitis irrogatur, condemnari nequeat, per text. *in l. 1. C. de exhib. reis. l. absentem ff. de pœn. & l. 1. ff. de requir. reis.* Excipiuntur autem tres casus, in quibus etiam absentes condemnari posse jure dispositum est, *primus* est, de Nuncio, cujus etiam absentis pœnalis perfidia punitur, ne diutius impune in publica commoda desæviat, *l. ne diu C. de pœn.* Secundus, de reo Criminis læsæ Majestatis: nam & is etiam absens condemnari potest, juxta *l. quisquis C. ad L. Jul. Majest. Tertius* casus est, in faciente quem Spadonem, *l. Cornelia §. idem divus ff. ad l. Cornel. de Sicar.*

Secundò, quod reus absens, contra quem proceditur, legitime sit citandus, bonis interim ejus obsignatis, *Metzger. in tract. de captur. reor. conclus.72.* cum citatio judiciarii Ordinis sive processus principium sit atque fundamentum. Pro cujus conclusionis exactiori cognitione observandum est primò: quod quando constat, ubi reus absens est, & reperiri potest, debeat is personaliter, si commodè fieri potest, citari, quod si verò non possit reperiri, aut commode personaliter citari, tum citandus sit per publicum affixum proclama aut Edictum, durch ein offentliches Edict oder Ruff/ quod Edictum in locis publicis Ecclesiæ vel Curiæ, pro consuetudine cujuscunque loci, affigi solet. *Secundo* notandum est, quod hujusmodi citatio de jure communi sæpius, id est ter ad minimum, secundum judicis arbitrium, fieri debeat, *Metzger. d. loc. conclus.74.* & in hac Edictali citatione Reo absenti terminus peremptorius quatuor, sex aut plurium mensium, pro locorum distantia, & causarum qualitate dandus est, eique penes bonorum annotatio intimanda, *Wittum in cons. Crim.5. num.3. Metzger. concl.75.* Tertiò annotandum est, quod taliter citatus per annum expectandus sit, intra quem, si mortuus interea fuerit ad successores suos hujusmodi bona transmittuntur. *Wittum alleg. cons. ad fin.* ubi insequentia scribit ac concludit: Auff den Fall aber er nicht erscheinen/ sondern contumaciter sich absentiren und außbleiben solte/ so sind alsdann/ nach Außweisung Kayser Caroli V. P. H. O. art.206. wie auch nach Besag und Inhalt der gemeinen Kayserl. beschriebenen Rechten/ und derer erfahrenen Lehrer seye des außgetrettenen und contumaciter außbleibenden Maleficanten/ derselben Enden und Jurisdiction gelegene Haab und Güter zu inventiren/ und zu beschreiben/ und ein Jahr auffzuenthalten: da er aber unterdessen sich nicht einstellet/ noch zu gebührender Execution zu bringen/ so sind alsdann von solchen seinen annotirt/inventirt/ und verarrestirten ligend und fahrenden Haab und Gütern/ zuvorderst die/ mit dem Malefitz-Proceß auffgegangene Unkosten/ zusampt dem hohen Frevel abzurichten und einzuziehen/ das übrige seinen Weib/ Kindern oder Erben zu überlassen/ und damit auch der flüchtige Todtschläger wegen seiner contumaci und Ungehorsams/ so für sich selbsten ein hochsträfflich Laster ist/ wie auch des begangenen Todtschlags halben umb etwas abgestraffet werde; also kan und soll/ nach beständiger Meynung der Rechtsgelehrten/ der Malefitz-Richter/ den flüchtigen Todtschläger pro contumaci und für einen ungehorsamen Unterthan/ so sein Burgerrecht verwürckt/ und denselben (sintemahl es im Röm. Reich und Teutschland nicht/ wie in andern Nationen bräuchig/ daß die außgetrettene Maleficanten/ so eine Todtstraff verschuldet/ durch ein End-Urtheil zum Todt condemnirt werden/ prout tradit Jul. Clar. in §. fin. qu.44. n.2.) andern zu einem abscheulichen Exempel relegiren/ und des Landes verweisen: Nam secundum receptiorem Dd. sententiam, ubi pœna relegationis statuitur, eo casu utique absens contumax (cum pro confesso & convicto habeatur, & contumacia veluti judicis contemptum continens, per se grave sit delictum) potest condemnari, idque ea ratione, quod pœna relegationis etiam absenti possit infligi. Passim etiam historiæ & exempla demonstrant, in absentes per effigiem eorum supplicii executionem peractam esse. Et militum fugitivorum, & propter delicta absentium nomina patibulo solent affigi.

Inter omnes absentes maximè beneficiis absentium dignissimi sunt illi, qui Reipublicæ causâ absunt, quales sunt personæ potestate & autoritate publica, ad negotia alibi obeunda electi & missi. Tales, ut probant exempla 8 De favore absentium Reipubl. causâ.

empla veteris Historiæ & præcipue Romanæ, assumpti fuerunt, majores natu viri, Nobilissimi, & apti præ cœteris rei gerendæ, qui proinde etiam meritò gaudent absentiæ privilegiis, quippe qui non sponte aut libere, sed ad præceptum superioris, cui parendum est, negotiorum publicorum curam suscipiunt; quos etiam, neglectus rei domesticæ non excusat, quia publica utilitas privatæ præferenda est, & quidquid inde damni sentitur, hoc ex ærario publico resarciri potest, *Mev. ad jus Lubec. lib.* 1. *tit.* 1. *art.* 10. *n.* 11. finis enim principalis hujus absentiæ est salus, commodum, & utilitas Reipublicæ. Itaque his absentibus in rebus conservandis amittendisque sic provisum est, ut illis res atque jura sarta tecta serventur, & damnum passis restitutio detur, *l.* 1. *in princip. & tot. tit. ff. & C. ex quib. causs. major.* atque de his taliter absentibus latissimè tractat, *Joan. Andr. Fromman. in disp. inaugural. de his qui Reipubl. caus. abs.* & *Anton. Sabelli in summa divers. tractat. lit A.* §. *absentia. n.* 6. ubi etiam docet *n.* 7. absentem ex causa Principis vel Reipublicæ non teneri dimittere procuratorem, nisi in causis cœptis & non arduis, & quod si fuerit jam datus tutor & administrare cœperit, non teneatur pro non gestis, & alia multa à *citato Autore* traduntur,

Academia. Hohe Schul.

SUMMARIA.

1. *Academiarum erectio est de reservatis Imperatoris.*
2. *Competere etiam Pontifici Romano.*
3. *Quænam sint Academiarum jura.*
4. *Origo Academiarum.*
5. *Recensentur Academiæ in Germania, Italia, Gallia, Anglia, Hispania, &c.*
6. *Jus erigendi Academias ab Imp. nemini esse communicatum.*
7. *Quid Statibus Imperii in Academiis competat.*
8. *Consilia seu responsa Facultatum in Tribunalibus non attendi.*
9. *Origo Academiarum.*
10. *Refertur Diploma Universitatis Jenensis.*

1 Academiarum erectio est de reservatis Imperatoris.

ACademiarum erectionem à solo Cæsare dependere, & esse de ejus reservatis apud omnes in confesso est, *Sixtin. de regal. cap.* 2. *n.* 21. *Sonsbec. de feud. part.* 8. *n.* 4. *Zas. de feud. part.* 5. *n.* 4. *Lampad. de Republ. Rom. Germ. part.* 3. *cap.* 12. *n.* 5. atque id clarè ostendit *Instrum. Pacis Cæsareo-Suec. art.* 10. §. 13. ubi Cæsarea Majestas concedit Regi Succiæ jus erigendi Academiam vel Universitatem, ubi & quandocunque ei visum fuerit; & monstrat textus *in Ord. Cam. part.* 1. *tit.* 3. § Desgleichen sollen die Beysitzer. ibi: in Universitäten/ welche zum wenigsten von Unsern Vorfahren Römischen Kaysern und Königen/ jetziger Kayserl. Majestät/ oder Uns confirmirt/ etenim conjuncta est facultas summos in disciplinis honores tribuendi, & quidem etiam extraneis, qualem solum Imperator dare potest, *Henr. Cocceí. in Jurisprud. publ. cap.* 23. §. 6. Seckendorff im Fürstenstand/ *lib.* 2. *cap.* 14. *Sprenger. de jur. publ. lib.* 1. *cap.* 9. & *lib.* 2. *cap.* 17. *Gabriel. Sueder. in Introd. in jus publ. part. special. sect.* 1. *cap.* 6.

2 Competere etiã Pontifici Romano.

§. 4. Licet verò Augustanæ Confessionis Status autoritatem Pontificiam in erigendis Academiis non agnoscant, quin tamen Academiæ ab ipso S. Pontifice rectè & legitimè confirmantur & erigantur, nullum est dubium: prout in Germania nostra plerasque habemus, quæ duntaxat à Pontifice confirmatæ & privilegiis ornatæ sunt; & veræ sunt Universitates, suisque privilegiis utuntur. Sicut namque Ecclesiarum & Monasteriorum fundationes, erectiones, confirmationes, Pontifex jure suo habet, *C.* 1. & *seqq. q.* 1. *C.* 1. *cum seq.* 18. *q.* 2. *C. nos quidem in fin. x. de testib.* Sic quoque Scholarum cura & institutio ac administratio eidem denegari non potest, sicut etiam longa consuetudine receptum est, à Pontifice Academias erigi & confirmari, fatente *Matth. Steph.* (licet Catholicæ Religionis non fuerit) *discurs. acad.* 8. *n.* 8. & *seqq.* quippe quod Scholæ sint res Ecclesiastica & spiritualis, itemque Ecclesiæ & Scholæ connexa censeantur. Ideoque legitimas nominat etiam Academias in Germania autoritate Pontificis erectas, æquè ac si ab Imperatore erectæ fuissent, *Joach. Steph. lib.* 4. *de jurisd. Eccles. cap.* 12. *n.* 2. & *Cluten. in syllog. rer. quotid. thes.* 21. *lit. E. inter thes. Basil.* ubi etiam ait minime probandam eorum opinionem, qui pro Academiis non habendas eas autumant, quæ Pontificis confirmatione munitæ non sunt, quia magna florentissimis quibusdam Germaniæ Academiis injuria inferretur, præcipuè Academiæ Parisiensi Caroli M. autoritate erectæ & confirmatæ, nec non Bononiensi in Romanula Cispadana condita, 9. Maii Anno Christi 423. à Theodosio Imperatore. Imo *Bartholus & alii* docent, Imperatorem creare posse Doctorem etiam in jure Canonico, quamvis illius autoritas penes Pontifices resideat. Ac tralatitium insuper est, quod Dd. in Academiis ab Imperatore solum confirmatis promoti, tum in Camerali Imperiali, tum in aliis locis ad publica munera & honores admittuntur.

Academiis illis itaque competit jus insigniendi aliquem titulo Doctoris, Licentiati, Magistri, Baccalaurei, in singulis facultatibus, quod ab unius Cæsaris vel Pontificis autoritate dependet, *Sixtin. de regal. cap.* 2. *n.* 21. *lib.* 1. *Arnis. de jur. Majest. lib.* 2. *cap.* 6. *n.* 14. Hinc *Academia est ex singulari Majestatis Imperii indultu, docentium & discentium bono publico commodè instituta Societas, Jurisdictione, alisq; Privilegiis atq; potestate, Scholasticos honores bene meritis & dignis conferendi, decorata.* Si verò quæratur de origine Academiarum 3 Quænam sint Academiarum jura.

miarum, *Conring. in dissert. de antiq. academ.* illud tradit, quem citat *Gabriel Sueder. in Introd. Juris publ. part. special. sect.* 1. *cap.* 6. *n.* 2.
4 Sed *Joan. Hensler. in disput. de cura Magistrat. thes.* 44. sequentem in modum de origine discurrit: Quando & ubi certi illi gradus ordinesque promotionum introducti fuerint, non apud omnes convenit: plerique tamen putant, in jure Doctoratum esse, à Lothario per Irnerium Cancellarium, promovendi illius studii ante plane suppressi, ab eodem reparati, causa constitutum, & sub Clemente XV. in Concilio Viennensi anno 1311. approbatum. *Duar. lib.* 5. *de benef. Eccles. c.* 13. *n.* 2. *Mildendorp. de Acad. lib.* 1. *c.* 7. Postea idem privilegium promovendi ad Parisienses translatum, Pisisque eandem dignitatem Medicis concessam fuisse. vid. *Matth. Dres. millen.* 6. *p.* 208. *& seqq.*

Origo Academiarum.

Hodie autem omnes Academiæ eo jure privilegiari solent: quarum multæ florentissimæ non modo in Germania, sed & finitimis regionibus numerantur.

Recensentur Academiæ in Germania, Italia, Gallia, Anglia, &c.

5 In *Germania* 31. *Basiliensis* instituta ab eo Senatu Anno 1459. *Heidelbergensis* fundata à Ruperto Rufto, Electore Palatino, 1346. confirmata 1387. *Marpurgensis*, à Philippo Landgravio Hassiæ, 1526. *Jenensis* à Joanne Friderico I. Electore Saxoniæ, 1548. *Julia Helmstadiana* à Julio Duce Luneb. 1576. *Francofordiana* ad Oderam à Joachimo I. Electore Brandenb. 1506. *Wittenbergensis* à Friderico III. Electore Saxoniæ, 1503. *Tubingensis*, ab Eberhardo Wirtenbergico, 1477. *Argentinensis*, à Senatu Argentino 1567. *Viennensis* Austriæ, à Rudolpho & Alberto III. Austriæ Archiducibus, F.F. Germanis, 1361. *Pragensis* in Bohemia à Carolo IV. Imperat. & Rege Bohemiæ Anno 1360. *Coloniensis* ad Rhenum operâ Senatus 1388. *Erphordiana* à Dagoberto Francorum Rege olim condita, à Bonifacio IX. Pontif. privilegiis ornata, 1391. *Salisburgensis*, ab Episcopo Salisburg. 1620. *Herbipolensis*, à Joanne Episcopo, 1403. *Paderbornensis*, ab Episcopo Paderborn. Theodoro Fürstenbergico, Anno 1648. *Lipsiensis* à Friderico I. Elect. Sax. 1409. *Rostochiensis*, à Joanne & Alberto primis Ducibus Megapolitanis, & pariter à Senatu hujus Urbis, 1415. *Friburgensis* in Brisgoia ab Alberto IV. Archid. Austriæ, 1460. *Ingolstadiana*, à Ludovico & Georgio Patre & filio Ducib. Bavariæ, 1472. *Moguntina*, à Diethero Isenburgico Archi-Episc. Moguntino, 1482. *Regiomantana* Borussorum, ab Alberto I. Marchione Brandenburgico primo Borussiæ Duce, 1544. *Altorfiana* in Norico, à Senatu Reipubl. Norinberg. 1575. *Gryphiswaldiana* à Vratislao IX. Duce Pomeraniæ, 1456. *Giessena* à Ludovico Hassiæ Landgrav. 1607. *Rinteliana* ab Ernesto Comite Holsatiæ Schaumburgico, 1621. *Kilonensis*, à Duce Slesvici, Christiano Alberto, Anno 1666. *Bambergensis*, ab Episcopo Bamberg. Ottone Melchiore, 1649. *Leydana* Batavorum, 1575. *Dillingana* à Cardinali & Episcopo Augustano, Ottone Truchsesio Walpurgico, 1564. *Duisburgensis* in Clivia, à Friderico Wilhelmo, Electore Brandenburg. 1655. *Duacensis* in Belgio, à Philippo II. Rege Hispaniarum. *Ænipontana* ab Augustiss. Imperatore Leopoldo 1677. & splendidis privilegiis ornata.

Gallia 5. habet Academias *Parisiensem*, à Carolo M. Anno Christi 791. conditam, *Lugdunensem*, Anno 850. *Montispessulanam*, Anno 1196. *Aurelianensem*, à Philippo Rege Galliæ, 1312. *Andegaviensem*, à Ludovico I. Duce Andegaviæ Rege Siciliæ & Neapol.

Italiæ Academiæ sunt 6. *Bononiensis* à Theodosio II. Imperatore Anno 423. *Ticinensis Insubrium*, à Carolo M. Anno 791. à Carolo IV. Imp. Anno 1361. restaurata. *Patavina* à Friderico II. Imper. 1221. *Perusia* in Hetruria, 1290. *Pisana*, à Laurentio Medice Florentino Principe, 1339. *Senensis* à Pio II. Pontif. 1387. condita.

Angliæ Academiæ sunt 3. *Cantabrigiensis* à Sigisberto Anglorum Rege, Anno Christi 630. *Lindisfarnensis* ab Oswaldo Northumbrorum Rege, 640. *Oxoniensis* ab Alfrido Rege Angliæ fundata.

Hispaniæ sunt 5. *Conimbricensis* à Joanne II. Rege Portugalliæ. *Toletana* à Fr. Alvaro. *Hispalensis* à Roderico de S. Ælia. *Granatensis* à Ferdinando Talabricensi, *Complutensis* in Regno Castellæ, à Fr. Ximente Archi-Episcopo Toletano, 1517. erecta.

Dania habet *Hafniensem* à Christiano III. Daniæ Rege 1539. conditam. *Polonia Cracoviensem* à Casimiro II. Rege Poloniæ 1364. confirmatam, 1400. à Vladislao Jagellone. *Brabantia, Lovaniensem* à Joanne Brabantiæ Duce, 926. *Scotia Sanctandreanam*, 1411. *Burgundia Dolanam*, à Philippo Bono Duce Burgundiæ, 1426. Suecia *Upsaliensem* habet Academiam.

Jus dandi licentiam ædificandi & aperiendi Academiam in Imperio Romano soli Pontifici & Imperatori competit, ne à quibusvis Magistratibus Academiæ erigantur, sed ut hoc jus ad illos duntaxat pertineat, qui Regnum vel jus superioritatis post Imperatorem habent; Itaque Reges superiorem non recognoscentes idem jus exercent, habentque jus fundandæ Academiæ, nec non privilegiorum in ea dandorum, sicut constat Reges Angliæ, Galliæ, Daniæ, Poloniæ, Sueciæ fundasse Academias seu Universitates supra allegatas. Cœterùm cum Academia *Leydensis* ab Ordinibus Belgicis, invito summo Pontifice, & absque consensu Imperatoris, Anno 1575. fuerit erecta, sœpius dubitatum est, an qui ibi Doctores creantur, pro talibus haberi debeant ubique? in Gallia quidem & Anglia, cum Ordines Belgici Doctores ibidem creatos vicissim agnoscere recusarent, certa pactione fuit introductum, ut approbentur, prout narrat *Meteranus*. Quos quidem per jocum meritò *Leidenses Doctores* posse appellari dixit, weil sie sich viel leiden müssen / dum scilicet Status controversiæ ipsis movetur.

Illud semper firmum & inconcussum manet, quod potestas erigendi & confirmandi Academias inter summa reservata Cæsareæ Maje-

6 *Jus erigendi Academias ab Imp. nemini esse communicatum.* Majestatis referri possit, quod nulli inferiori ab Imperatoribus unquam communicatum esse legimus; & in quo maxime resplendet dignitas & potens eminentia Imperatoris, quod cum in aliorum Regalium exercitio Electorum consensum adhibere necesse habeat, veluti in Legum Generalium constitutione, vectigalium Impositione, & quibusdam aliis, tamen circa hoc Regale solus libere disponere possit, & quascunque Academias erigere, licet Pontifex sua quoque autoritate concurrere velit, & proinde disputatio inciderit, an Imperator in Academiis, sua sola autoritate institutis, potestatem Doctorum in facultate Theologica creandorum, sine consensu Pontificis tribuere possit? cum multis in talibus Academiis promotis controversia mota sit, quæ tamen controversia A.C. Doctoribus ratione juris Canonici æque moveri posset, eo quod ipsi utriusque juris Doctores creentur, & tamen jus Canonicum ex potissima ejus parte non agnoscant. Verum sicuti potestas publica conferendi gradus & honores Academicos dependet ab Imperatore, qui potestatem, omnes literarios honores, qualibet in facultate conferendi, tribuit: Ita vicissim Status

7 *Quid Statibus Imp. in Academiis competat?* Imperii constitutionem Professorum, redituum & bonorum assignationem, pro condignis Professoribus constituendis salariis, sibi attribuunt, & potestatem publice docendi concedunt, ut tamen & hic Imperatoris requiratur confirmatio, sine qua ab Ordinibus Imperii constituta corpora jus & mensuram nominis Academiæ implere nequeunt, *Boecler. notit. Imper. lib.* 23. *cap.* 1. Jura Academiarum in ipsis privilegiorum formulis & Diplomatibus Cæsareis exprimuntur, neque tamen habent *merum Imperium*, nisi id speciali & expresso privilegio ipsis concedatur.

Jus conferendi gradus Academicos communicat Imperator Collegiis Facultatum in Academiis, & illud plerumque exercet Cancellarius vel Procancellarius, vel Facul-

8 *Consilia seu responsa Facultatum in Tribunalibus non attendi.* tas seu Professores ex jure sibi concesso. Habent 4. facultates suos Decanos, qui reliquos suos Collegas convocant, & *Consilia Facultatis* sigillo muniunt, quæ tamen Consilia in Tribunalibus quidem possunt produci, sed tamen in referendo & votando non attenduntur secundum *R. J. de anno* 1554. §. 69. Caput Academiæ est Rector, qui eligitur à Professoribus ex ipsorum Ordine, vel Principum, Comitum, Baronum ve numero in Academia literis operam navantium, qui habet jus sceptri & peculiarem amictum, qui fere generaliter Epomis sive paludimenti genus ex panno serico est, purpurei coloris, pro cujusque Universitatis seu Academiæ observantia.

9 *Origo Academiarum.* Academiarum loco olim Monasteria fuisse, sunt qui tradunt. *vid. Besold. tr. de Majest. fol.* 136. Qua de re ita *R. P. Carolus Stengel. de Monast. in præfat. ad lect.* Adjunctæ olim, inquit, Monasteriis erant Scholæ, in quibus & tenerior ætas ad ætatulæ huic consentaneæ literas informabatur: & maturior ad maturiores ac severiores. Præerant Scholæ doctissimi quique & probatissimi Monachi, hoc tamen discrimine, saltem aliquibus locis, ut duplices essent Scholæ, aliæ internæ, Religiosis erudiendis dicatæ, aliæ externæ, in quibus seculares, Procerumque ac Nobilium liberi instituebantur. *vid. antiquit. Fuldens. fol.* 35. *&c.* De hoc eodem instituto præclare scripsit *Trithem. in Chron. Hirsaugiens.* & post multa hæc subjungit: magna in eis fervebat devotio: arsit in eorum mentibus regularis disciplinæ zelus commendandus, qui eos nunquam sinebat esse otiosos: salvo enim officio divino, cui omnes devote insistebant, de reliquo Monachi studio vacabant scripturarum, quibus non solum illuminabantur intellectu, sed etiam compungebantur affectu. Ita de Collegio Leodiensi præclare *Chronicon Belgicum* magnum in his verbis: fuerunt hoc tempore (anno 1131.) in Ecclesia Leodiensi Canonici residentiam facientes, filii Regum 21. Ducum quoque filii 14. Comitum vero 29. Militum & Baronum 7. inter quos etiam fuere plures diversarum gentium Doctores & Magistri solennes. Qua de re ita etiam scribit *Aub. Miræus in laudat. funeb. S. Thomæ*, quæ juncta est ejusdem Miræi originibus Monasticis, *fol.* 399. ubi inquit: celeberrimas olim scholas suis in Monasteriis Benedictinos habuisse: Enim vero majores nostri literas tradendi curam, jam inde à primis Ecclesiæ temporibus, Sacramento Ordini demandandam esse censuerunt, quod plurimum referre existimarent, si pueri pietatem cum literis sensim instillatam auribus, oculisque imbiberent, apud viros Ecclesiasticos assidue versantes. Primis itaque seculis *Benedictini* in Palæstra illa Scholastica, magno & suo & Reipublicæ commodo desudarunt: unde & nationum omnium favor & opes illis immensæ accesserunt; Idem postea studium atque operam erudiendæ juventuti *PP. Dominicani* impenderunt, ut Ferdinandus Castellus & alii rerum à Dominicanis gestarum scriptores. Petrus item Ribadeneira in vita B. Ignatii Loiolæ commemorant. Adjunxerunt se his magno numero PP. Societatis Jesu, qui in toto terrarum orbe Scholas aperuerunt; postea separatim constitutæ sunt Academiæ. Pro majore hujus discursus super Academias dilucidatione placuit apponere Diploma Cæsareum erectionis *Academiæ Jenensis* in Saxonia de anno 1557.

FERDINANDUS.

Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator, &c. &c. Notum facimus tenore præsentium universis, cum imprimis ad hanc Romani Imperii sublimitatem divino auspicio provecti, diligenter circumquaque prospicere debeamus, ut scientiæ & bonæ artes, ac studia liberalia, felicibus progressibus sumant augmentum, ex quibus Divinæ sapientiæ hausto fonte, subditi nostri, & ad regendam Rempublicam, & reliquis mortalium necessitatibus providendum, 10 *Refertur Diploma Universitatis Jenensis.*

dendum, reddantur aptiores, potissimum cum omnium scientiarum tutela & patrocinium penes Romani Imperii moderatores consistat; Qui etiam Professores ipsarum dignis præmiis & honoribus, atque privilegiis afficientes, Gymnasia undique in Sacro Romano Imperio instituerunt, & erexerunt; Nos itaque Prædecessorum nostrorum vestigia imitantes, exhibitâ nuper nobis petitione Illustrium Joannis Friderici Secundi, Joannis Wilhelmi & Joannis Friderici Tertii, fratrum & Ducum Saxoniæ, Landgraviorum Thuringiæ, & Marchionum Misniæ, Consanguineorum nostrorum charissimorum, ut ad præfatorum studiorum liberalium, & bonarum artium incrementum, studium generale, sive Universitatem, aut Gymnasium in Civitate Jhena, sub Dominio & jurisdictione suâ institueremus, & authoritate nostrâ Regiâ erigeremus, & confirmaremus, ipsorum precibus morem gerere cupientes, attentis innumeris meritis à præfatis Ducibus & Praecessoribus eorundem Nobis & Sacro Imperio exhibitis & præstitis, considerantes etiam, quod præfata Civitas, non modò ex loci opportunitate instituendo Gymnasio commoda, sed & Incolis & finitimis eorundem locorum universale studium ibidem necessarium sit, ut adolescentes ad studia & artes capessendas alacrius nactâ opportunitate vicini Gymnasii incitentur, & animentur, adhibito priùs sano Principum, Comitum, Baronum, Procerum, & Nobilium nostrorum consilio, animo deliberato, ex certâ scientiâ & motu proprio, tum Sac. Cæs. & Catholicæ Majestatis Fratris & Domini nostri charissimi loco ac nomine, tum nostrâ etiam authoritate, uti Rex Romanorum, Universitatem sive studium generale & Gymnasium, in præfatâ Civitate Jhenâ instituimus, ereximus, & tenore præsentium erigimus, & instituimus, volentes, & de memoratæ Cæsareæ & Regiæ nostræ potestatis plenitudine decernentes, quod *Doctores quarumcunq; Facultatum*, & personæ idoneæ ad id, per præfatos illustres Duces, aut successores eorundem, vel quibus id demandârint, deputandæ, possint & valeant in præfatâ Universitate in omnibus facultatibus altiorum scholarum, & quibuscunque laudabilibus scientiis legere, & lectiones, Disputationes & repetitiones publicas facere, conclusiones palàm sustinere, ac præfatas scientias docere, interpretari, glossare & dilucidare, omnesque actus scholasticos exercere, eo modo, ritu, & ordine, qui in cœteris Universitatibus & Gymnasiis publicis veteri Christiano more, & consuetudine observatur, semperque fuit observatus, & quoniam ipsa studia eo feliciori gradu sument augmentum, si ingeniis & Disciplinis ipsis suus honos, suus Dignitatis gradus statuatur, ut emeriti aliquando digna laborum suorum præmia reportent, statuimus, & ordinamus, ut per Collegia Doctorum à prænominatis Illustribus Ducibus in unaquaque facultate instituendâ, electis ad id Idoneis, & præ cæteris excellentioribus in ipsis facultatibus Doctoribus, hi qui ad sumendam palmam certaminis sui idonei judicati fuerint, adhibito per ipsos Doctores Collegii in unaquaque facultate prius pro more & consuetudine atque solennitatibus & ritu in cœteris Universitatibus observari solitis, rigoroso & diligenti examine, in quo conscientias ipsorum Doctorum cujuslibet Collegii onerari volumus, quos sub juramenti vinculo ad hoc adstringimus, in eâ facultate, quam edidicerint, & qui examini præfati se submiserint, & se pro more & juxtà statuta & ordinationes per præfatos Duces fendas, per aliquos dignos & honestos viros, de gremio ipsius Collegii præsentari fecerint, possint ad ipsum examen admitti, & invocatâ Spiritûs sancti gratiâ examinari, & si hoc modo habiles, idonei & sufficientes ad id reperti & judicati fuerint, Baccalaurei, Magistri, Licentiati, sive Doctores, pro uniuscujusque scientiâ & Doctrinâ, creari & hujuscemodi dignitatibus insigniri, nec non *per Bireti* impositionem, & *annuli aurei*, ac *osculi* traditionem, cœterisque consuetis solennitatibus investiri, & consueta ornamenta, atque insignia dignitatum prædictarum tradi, & conferri, quodque Doctores in eâdem Universitate promoti, & promovendi debeant, & possint in omnibus locis & terris Sacri Romani Imperii, & ubique terrarum liberè omnes actus Doctorum legendi, docendi, interpretandi & glossandi, facere & exercere, omnibusque & singulis gaudere & uti privilegiis, prærogativis, & exemptionibus, libertatibus, concessionibus, honoribus, præeminentiis & favoribus, ac indultis, quibus cæteri Doctores, in quacunque Universitate, Academiâ, & studiis privilegiatis promoti & insigniti gaudent, & utuntur, consuetudine, vel de jure, dummodo nihil scandalosum proximo, & bonis moribus contrarium, aut Sacri Romani Imperii Constitutionibus adversum, sive Professores, sive Studiosi ibidem doceant, vel scribant, aut doceri vel scribi in lectionibus aut Disputationibus publicis proponi, aut scripto vel libris, sive clàm sive palàm vulgari permittant. Cæterùm quo præfata Universitas sive Gymnasium, suis gubernatum Magistratibus, solidiori & firmiori sistat fundamento, damus & concedimus Doctoribus & Scholaribus in dictâ Universitate existentibus, & futuris, cum consensu præfatorum Ducum, aut successorum eorundem authoritatem & potestatem, condendi & faciendi statuta, & ordinationes juxta consuetudinem cæterarum Universitatum, nec non creandi, & eligendi Rectorem Scholarum ac Syndicos, sive alios quoscunque officiales Universitatis, prout ipsis visum fuerit, expedire & esse opportunum, dantes & concedentes authoritate nostrâ Regiâ Rectoribus sic per eos eligendis & creandis facultatem & jurisdictionem in scholasticos, nec non citandi, audiendi, judicandi, exequendi, puniendi, & omnes alios actus Judicis Ordinarii exercendi, & jus reddendi; Eximentes nihilominùs Doctores & Scholares Universitatis prænominatæ à jurisdi-

risdictione & superioritate cujuscunque potestatis aut Judicis Ordinarii sive cujuscunque alterius præterquam Nostræ & Præfatorum Ducum ac successorum eorundem. Præterea ut ipsa Universitas dignis fulcita prærogativis, nulli alteri, quantumvis vetustæ & celebratæ Universitati postponatur, volumus & decernimus per præsentes, quod prænominata Universitas, nec non Doctores & Scholastici, ac ibidem aliquam dignitatem seu gradum assumentes, gaudeant & potiantur, uti, frui, gaudere & potiri possint, & valeant omnibus & quibuscunque gratiis, honoribus, dignitatibus, præeminentiis, prærogativis, privilegiis, concessionibus, ac immunitatibus, favoribus & indultis, ac aliis quibuslibet, quibus Universitas *Bononiensis*, *Senensis*, *Patavina*, *Papiensis*, *Perusina*, *Pariensis*, & *Lipsiensis*, ac alia studia privilegiata, ac Doctores, & Scholastici sive promoti, aut aliquâ dignitate sive gradu insigniti gaudent ac potiuntur, quomodolibet consuetudine vel de jure: non obstantibus aliquibus privilegiis, indultis, prærogativis, gratiis, statutis, ordinationibus, legibus, constitutionibus, reformationibus, exemptionibus, aut aliis quibuscunque in contrarium facientibus, quibus omnibus & singulis ex certâ nostrâ scientiâ præfatâ, animo deliberato & motu proprio derogamus, & derogatum volumus per præsentes.

Nulli ergò omninò hominum liceat hanc nostræ creationis, Institutionis, fundationis, erectionis, indulti, gratiæ, derogationis, constitutionis, concessionis, & privilegii gratiam refringere, aut ei quovis ausu temerario contraire, sivè quomodolibet violare, & refringere; si quis autem hoc attentare præsumpserit, Nostri & Imperii sacri indignationem gravissimam & pœnam centum marcarum auri puri, toties, quoties contra factum fuerit, se noverit irremissibiliter incursurum, quarum medietatem Imperialis fisci nostri sive Ærarii, reliquam verò partem injuriam passorum usibus decernimus applicari. Harum testimonio litterarum manu nostrâ subscriptarum, & sigilli Nostri Regii appensione munitarum. Datum in Civitate nostrâ Viennæ die decimâ quintâ mensis Augusti, Anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimo septimo, Regnorum nostrorum Romani vigesimo septimo, aliorum verò tricesimo primo.

Ferdinandus.

J. Jonas. D. Vice-Cancellarius.

Ad mandatum Sac. Regiæ Majestatis proprium

M. Sinck Moser.

ACCISA.

SUMMARIA.

1. *Quid propriè sit accisa?*
2. *Utrum sit justa & licita?*
3. *An forenses eâ possint onerari?*
4. *An Imperator in eorum præjudicium possit concedere?*
5. *Quinam possint accisas à suis exigere? & quomodo.*
6. *Amplius defenditur accisa contra exteros.*
7. *An possit præscribi?*
8. *An augeri possit & à quo?*
9. *Qui ab accisis sint immunes.*
10. *Accisa quomodo acquiratur, & qui amplius sint immunes.*
11. *Origo accisæ.*
12. *Requisita & moderatio accisæ ex Christiano Teutophilo.*
13. *Salgamum sive Service quid sit & unde proveniat?*
14. *Quid jure Romano significet salgamum.*
15. *Definitio salgami.*
16. *Quid moribus salgami nomine veniat?*
17. *Num omnibus militibus indifferenter sit præstandum salgamum?*
18. *Num absentibus militibus?*
19. *Num infirmis?*
20. *Comparatio cum Advocatis.*
21. *Possessores ædium tenentur militibus ad salgamum.*
22. *Non verò inquilinus, aut agrorum vel vinearum possessores.*
23. *An nobiles salgamum præstare debeant?*
24. *Clerici ab his præstationibus sunt immunes.*
25. *Nisi habeant ædes privatas ac proprias.*
26. *Num Professores & Doctores in Academiis?*
27. *Consules & Senatores Civitatum sunt exempti.*
28. *Forenses, ædes possidentes tenentur.*
29. *Locator, ædes sub hasta emptas possidens, æque tenetur.*
30. *Quod & dicendum de usufructuario ædiũ.*
31. *De Conductore.*
32. *Et plures ædes possidente.*
33. *De immunitatem habente.*
34. *Hospes militi ultra salgamum aliquid præbens sibi præjudicat.*
35. *Hospiti præter salgamum aliquid danti, nulla contra Magistratum competit actio.*
36. *Miles plus exigens, quam sibi debetur, pœnâ afficiendus.*
37. *Præsertim offendens hospitis familiam.*

I Quid propriè sit accisa? — Accisa notum nimis nomen est, & multis prægrave. De nominis derivatione frustranea est indagatio dum effectus ejus viret & viget. Quod sit species vectigalis, nemo inficias ibit. Hinc describitur à quibusdam, quod *accisa sit vectigal ab eo cui facultas competit, rebus mobilibus, quibus possessores ad suum commodum, sivè consumendo, sivè aliâ ratione utuntur, nec non opificibus & mercenariis, sub certo nummo ad Reipubl. salutem impositum.* Ejus mentio fit in *Capitul. Leopold. art.* 22. in fin. Doch denen unmittelbahren Reichs-Städten/auff ihre angehörige Burgerschafft/ wegen der Consumptionen ichtwas/ohne Berührung/Schaden oder Nachtheil der Frembden zuschlagen/unbenommen.

Nulla

Nulla quidem fit hic mentio aliorum Statuum, sed solarum Civitatum Imperialium, interim tamen omnes Status hoc sibi jus vindicant, & tot sunt inventa nomina, von Tranck-Steuer / Accis-Steuer / Vieh-Steuer / Wein / Fleisch / Brod / Gewerb-Steuer / Umbgeld / ut alia vix excogitari possint, & quæ omnia avaritia & luxuria nostrorum temporum invenit, ut deducit *Speidel. in spec. verb. Accis*, ut de minutissimis, quas rustici in urbes deferunt, rebus, unus & alter exigatur nummulus, & exactores insuper deliciis suis in aviculis, caponibus, & omnis generis eduliis, quasi per raptum fruantur. Unde quidam *accisam* dicunt esse *decisam*, quasi ex singulis rebus aliquid decidatur. Provideat verò exactor, uti monet *Speidel. in speculo verb. Accis*, ne visitet Dominus super implentes domos Dominorum suorum rapinâ & dolo, *Sophon. 1. vers. 9.* atque insuper populi hirudo, lupus rapax, homicida pauperum & harpyia miserorum meritò indigitetur.

2 Utrum sit licita & justa? Hinc dubitant nonnulli, utrum extra casum necessitatis, sit justum ejusmodi tributum, quod imponitur solvendum ex rebus, quæ communiter ad usum vitæ humanæ emuntur, ut ex pane, vino, oleo, carnibus? Quidam enim tributa hæc injusta esse dicunt, quia in iis æquè, imò plus gravantur pauperiores, qui plures filios habent, ad quos alendos plura emunt. Adde divites ac Nobiles, plura habere ex suis possessionibus, absque eo quod emere cogantur, atque ideo nihil solvunt; Pauperes verò, qui debent pretio emere, portant totum pondus eorum tributorum, *Sanchez. lib. 2. cons. cap. 1. dubit. 44. & dub. 45. n. 4. Bonacina disp. 2. de contract. quæst. 9. punct. 1. num. 5. Diana Com. 1. part. 2. tract. 3. Miscell. resol. 28.* dicens id esse probabile.

Alii verò ejusmodi tributa ab injustitia excusant, Ludov. Molina *de justit. & jur. disp. 669. Suarez. l. 5. de legib. cap. 15. num. 3.* Leonhard Lessius *de justit. & jur. cap. 33. dubit. 7. n. 50. & 51.* probant aliqui, quia consuetudo potest abrogare prohibitionem talis tributi, ita Sanchez *d. dubit. 44. n. 6.* sed certè, si tributum sit injustum propter inæqualitatem, injustitia illa erit contra jus naturæ, atque ideò non poterit consuetudine contrariâ propugnari, sicut nec usura poterit consuetudine ulla licita reddi.

Melius alii probant, (1.) quia servatur æqualitas, quantum servari potest: licet enim pauperes cogantur emere, plura tamen emunt divites, & nobiles unâ die, propter majorem familiam, quam habent, & propter lautiorem victum, quo utuntur, quam pauperes emant uno mense, qui paucioribus contenti parcè vivunt. (2.) Quia si tributum imponendum esset, taxando cujusque vires & facultates, & à singulis exigendo, quod solvere possunt, difficilius id fieret, & magis gravarentur subditi propter dependentiam ab exactoribus & ministris, quorum judicio taxandæ essent facultates, & vires singulorum; quare libentius hoc alio modo pauperes etiam contribuunt, quam si illi alio modo contribuere deberent. (3.) Quia si tributa exigerentur solum à mercatoribus ex iis, quæ negotiationis causa afferunt vendenda, idem inconveniens reipsâ sequeretur, cum mercatores, solutâ Gabellâ, carius postea merces venderent, quæ ad Gabellam cariores ipsis existunt: quare jam pauperes ab illis ementes, sentirent idem onus, quod vitare intenditur. (4.) Quod aliqui pauperes plura emant, per accidens est: nam plures etiam divites multò plura emunt, cum pauperes agricolæ, ex suis fructibus plerumque ea necessaria habeant, divites verò econtrà, ut plurimum eas emere cogantur; pauci enim sunt divites, qui carnes, vinum, oleumque non emant, quæ plures pauperes vendunt potiùs, quam emant: & lex non debet attendere ad ea, quæ per accidens contingunt. (5.) Licet divites non solvant aliquando immediatè tributum in illis rebus; sentiunt tamen mediatè idem onus: quia cum artifices, operarii, & alii majori pretio comparent sibi victum propter tributa, quæ in illis rebus solvunt: carius suas operas divitibus locant, ut lucrum & victum solitum sibi comparent. Denique (6.) ratio à priori est, quia cum æqualitas illa Geometrica adeò difficile obtineri possit, nec consistat in indivisibili, illa via tenenda est, quæ pauciora & minora incommoda habet, licet aliqua habeat, cum omnia prorsus vitari non possint, & usus docuit, minus turbari populum, quando hæc tributa imponuntur, quam si à singulis pro mensura, & ratione propriæ facultatis exigerentur. *Klock. tract. de ærar. lib. 2. cap. 78. n. 19.* ubi *num. seqq.* addit, hanc sententiam veram esse, & meritò ita explicari, & limitari ab ejus Authoribus, ut fateantur, conandum imprimis esse, si fieri possit, ne tributa in iis rebus ad vitam necessariis, & communibus imponantur, &c.

Itaque licet habeant Status Imperii potestatem & jus imponendi subditis onera realia & personalia. *Speidel. verb.* Landsfürstl. Obrigkeit adeoque accisam injungendi, *Myler. ab* Ehrenbach *de Stat. Imper. part. 2. cap. 65. §. 1.* etiam irrequisito consensu Imperatoris & Electorum, *Instr. Pac. art. 8. § 4.* tamen solum homines suarum ditionum, non autem *forenses* onerare possunt, *Capitul. Leopold. art. 22. in fin.* nam si Forenses non eximantur, accisa ejusmodi planè prohibita est, *R. J. anno* 1576. §. weiter seynd 116. quia quando accisa vicinis Principibus est præjudicio, commerciisque detrimento, & novum vectigal in se continet, sine Imperatoris concessione & Electorum consensu institui vel augeri nequit, *citat. R. J. & Capitul. Leopold. art. 21. & seq.* Hinc negotiationes impeditæ tot publicas querelas contra Hollandorum gabellas olim excitaverunt, ut constat ex *R. J. de anno* 1594. §. 43. darauff / ibi: beschwerliche neuerliche Licenten / & *de anno* 1603. §. nichts desto weniger. 30. ibi: der unordentlichen / zu Verhinderung der Commercien auffgesetzten Licenten / Imposten / &c. 3 An forenses ea possint onerari?

4 An Imperator in eorum præjudicium possit concedere? Quamvis enim *Klock. in tract. de Contribut. cap.3.n.*123. arbitretur, Imperatorem facultatem Daciæ sive Accisas Vini, Cerevisiæ, Umbgeld/ levandi, absque Electorum consensu impertiri posse: tamen supra citati *R.J.* expresse videntur obstare, & in *R.J. anno* 1576. §.116. diserte improbatur, quod statuum nonnulli, omisso Electorali consensu, gabellas, ad peregrinorum & commerciorum præjudicium, instituerint, & ibidem neglectus concessionis Imperialis & Electoralis consensus, pro despectu Cæsaris & Electorum existimatur, §.117. *ibi*: Dann so wol zu Unserer Kayserl. als auch der Churfürsten reputation, Veracht- Schmälerung und Abbruch/ & *in Instr. Pac. art.*9.§.1. idem innuitur in verbis; *sine consensu Imperatoris, atque Electorum Imperii invecta vectigalia*, quod amplius confirmatur *in citat. Capitul. Leopold.* §.21.22.23. ubi Imperator promittit, nullas impositiones nec nova vectigalia, quocunque tegantur nomine, se permittere velle, es seyen dann die benachbarte und interessirte Stände / und dero erforderte / und in gebührende Consideration ziehendes Gutachten vorhero darüber vernommen/ und hernach aller und jeder 7. Churfürsten Wissen/ Willen/ Zulassen/ und Collegial-Rath mit einhelligem Schluß geschehen / und sonsten alles null und nichtig seyn solle.

5 Quinam possint accisas à suis exigere? & quomodò. Cæterum non solum Principes, sed & *Civitates* proprio jure accisam suis subditis imponere possunt, imo etiam *Comites, Barones*, & *Nobiles*, omnes tamen laudabiliter facient, si Ordines provinciales desuper audiant, præsertim si id observantia secum ferat, *Myler. d. cap.*65.§.5. *Heig. lib.*1. *quæst.*18.*n.*6. ubi dicit in Anglia, Gallia, Hispania, & Dania idem observari, *Episcopis* aliquando per Capitulationes solet præscribi consensus Capituli in causis tributorum, & accisæ, quod tamen Episcopi pro administrationis sibi competentis illicita diminutione allegant. De *Ordine* tamen *Equestri* tradit *Besold. in thes. pract. verbo* Umbgeld. Nobiles pro impetrando hoc regali ad Cæsaream Majestatem supplicasse, neque illud impetrasse, nisi edocto suorum subditorum consensu.

6 Amplius defenditur accisa contrà exteros. Non desunt, qui dubitant, an Accisæ, imposita propter utilitatem solius Civitatis, vel loci in quo imponitur, justè exigatur ab exteris illuc confluentibus? affirmant enim esse injustum *Sylvester Cajetanus. Medina & Angles apud Sanchez. de restit. cap.4. dubit.*45. *n.*6. quia cum causa tangat solos cives, non debent gravari qui exteri sunt. Alii tamen communiter, & verius dicunt, non esse damnandum usum illum exigendi ab exteris, ita *Sanchez. d. loc. n.*9. *Molina disp.*669. *num.*3. & *alii*, non principaliter, quod ex suprà deductis fieri non potest, sed per consequentiam. Probant *primò* quia si exteri non solverent, multi ex incolis, fingendo se exteros, vel per exteros emendo, non solverent. *Secundo* quia exteri etiam plerumque fruuntur bono illo communi fontis, pontis, viæ, &c. propter quod tributum illi loco imponitur. *Tertio* quia licet de jure gentium sit libera negotiandi facultas exteris, qui hostes non sunt, hæc tamen communi usu non videtur concessa, nisi cum onere subeundi gravamina, quæ ad necessitatem vel utilitatem loci illius communiter imposita sunt. *Quarto*, quia incolæ etiam hujus loci, quando ad alias Provincias & loca confluunt, solvunt tributa illorum locorum: quare non fit inæqualitas, si incolæ aliarum locorum cogantur, & ipsi solvere tributa hujus loci, ex pacto tacito inter homines diversorum locorum Jure Gentium inito. *Ultimo* hisce rationibus accedit praxis & observantia quotidiana, ita ut alias subjungere, superfluum esset, quod etiam vix & ne vix quidem ad multas confusiones & fraudes evitandas, aliter esse potest. Nam si exteri exciperentur, & ii immunes ab ejusmodi impositionibus essent, ii, qui Vinum, Cerevisiam, Panem, Carnes, & similia vendunt, multoties dicerent, hoc vel illud exteris venditum & datum fuisse, in eum finem, ut impositionem illam, das Umbgeld / Accis/ &c. welches schon auff dem Wein/ Bier / Fleisch/ &c. liget/ vitare, vel detractionem petere possent.

Præscriptio, quâ facultas accisæ obtinetur, requiritur talis, cujus origo memoriam excedit, *c.*26. §. *præterea. x. de V.S. Chopp. de Dom. Fran. l.*3. *t.*9. *n.*6. *Maul. de Hom. tit.* 10. *n.* 15. Tempus enim immemoriale Regalia majora minoraque afficit, *Sixtin. d. l.* 1. *c.* 5. *n.* 143. *Gebb. de usucap. c.* 5. *n.* 11. & 12. & de jure constituti loco habetur, *l.*3.§.4. *ff. de aqua quotid.* titulo seu consensu superioris, *C.* 1. *de præscript. in* 6. bonaque fide ex temporis cursu præsumenda, *Maul. d. n.* 15. *Sixtin. d. c. n.* 149. Sed si quis contra non superiorem Accisam præscribere velit, sufficit cum titulo longum spatium, *Inst. de Usucap. l.* 4. *C. de præscript. long. temp.* atque longissimum 30. annorum, si feudum sit, *2. feud.* 26. § *si quis per trig.* vel titulus deficiat, *l.*8. §.1. *C. de* 30. & 40. *annon præscript.* sive 40. annorum, si Civitati aut fisco competat, *l.*4. *C. d. t. Novell.* 111. *c.*1. *Novell.* 131. *c.*6. *Maul. d. n.* 15. *in fine.* Quæ tamen temporis præscriptio Principi jus illud ab eo, qui adversus alium acquisivit, revocaturo, nullum parit præjudicium. 7 An possit præscribi

Augere Accisam illius est, qui proprio jure regale hoc possidet, qui verò ex concessione vel præscriptione habent, non possunt ad lubitum impositionem augere, cumprimis, quibus certi limites positi, nisi & jus augendi singulari jure & præscriptione consecuti fuerint: privilegium enim & præscriptio, quæ privilegii vim habet, *Klock. de contrib. C. ult. n.* 232. *Sixtin. d. c.* 5. *n.* 138. strictæ interpretationis sunt, *c.*7. *de privileg. arg. l.* 99. *ff. de V.O.* præsertim si privilegium danti admodum grave, *Grot. de J.P. & B.* 3. 21. *n.* 14. Itaque qui inconsulto Principe vectigal aut accisam introducit, pœna legis Juliæ de ambitu, *l. un.* §.3. *ff. de L. Jul. Amb.* qui novum exigit, insolitum exercendo, vel solitum augendo, lege Julia de vi publica tenetur, *L. fin. ff. ad L. Jul. de vi publ.* 8 An augeri possit accisa, & à quo?

Immunes ab accisis sunt 1. *Forenses, arg. l.*4. *c. de in-*

9 Qui ab accisis sint immunes.

C. de incolis, ob defectum jurisdictionis & subjectionis, sive ipsi regionem solummodo transeant, sive ad tempus ibi commorari cogantur, ut qui pestis causa illic confugere, item *Studiosi auth. Habita. C. ne filius pro patre.* ibi: *veniant & securè habitent*, i.e. sint exempti à vectigalibus & aliis oneribus, & ista exemptio maximam partem in Imperio nostro locum habet, ne, si accisa peregrinos directò aggravet, ipsa novum in Imperio vectigal saperet; Si autem Forensis tam diu in alieno territorio degerit, ut domicilium ibi elegisse præsumatur, & negotiationem ibidem exercere incipiat, ad accisas & alia onera tenetur, cum naturæ consonum sit, illos non recusare onera, qui rerum commoda complectuntur, *l. 10. de R. J. C. 55. de R. J. in VI. Clem. I. de cens.* *Fiscus* quoque & curiæ immunes sunt, *l. 9. §. f. de publ. vect.* nisi prædia allibrata acquisiverint & possideant, aut alios fundos fiscales, jure perpetuæ coloniæ, habeant, qui isto immunitatis privilegio destituuntur.

Immunitate etiam gaudent *Ecclesiæ* atque alia pia loca, ut & *personæ Ecclesiasticæ*, ipsorumque bona, *l. 5. auth. Cassa. C. de SS. Eccles. auth. item nulla. l. 33. §. 7. C. de Episc. & Cler. c. 4. c. 7. de immun. Eccles. c. 1. eod. VI.* Nisi ex summa necessitate & utilitate, ad quam neque ordinarii reditus, neque laicorum facultates suppetunt extraordinaria in omnes Accisa instituenda, Ecclesiastici etiam ad illam tenentur, *arg. d. C. 4. & 7. de immunit. Eccles.* 2. *Si extraordinaria Accisa* ob causam, quæ ipsarum Ecclesiarum & Clericorum evidentem utilitatem concernit, imperatur, *l. 7. 11. C. de SS. Eccles. l. 2. 3. C. de quib. mun. l. præst. nem. x. l. 4. C. de priv. dom. Aug. x 1. l. 21. C. de curs. publ. aug. x 11.* & his duobus casibus, juxta Canones, laicis Clerici non nisi Pontifice consulto suppetias venire possunt, *dd. cap. de immunit. Eccles. c. 3. eod. in 6.* 3. Si statutum, quod loco tributi, Accisa ratione prædiorum e.g. agri, seminaria, vineæ, torcularia solvenda sit, non possunt Clerici, quin simul illud onus subeant, si fundi ascripti in æstimo ad ipsos devenerint. *l. ult. §. 24. ff. de mun. & bon. l. 10. 11. ff. de vac. & excus. l. 3. C. de Episc. & Cler. l. penult. C. de exact. trib. C. tributum 23. q. 8. Heig. 1. quæst. 17. n. 21.* Hinc fit, quod ob publicam utilitatem in nonnullis Rebuspubl. laici prædia sua in pia loca Clericosque alienare prohibeantur. Quale Statutum inter alia Erfordiæ viget, teste *Matthia JCto in Evolut. Statut. Erfurtens. Stat. IV.* in verbis: Damit zu thun und zu lassen/ was sein Wille ist/ ohne allein an Pfaffen/ Klöster oder Gotteshäuser zu vergeben/ oder zu verkauffen an die Oerter/ da der Stadt ihr Recht abgehet/ oder entzogen werden möchte. 4. Si Clerici in mercatura & civilibus negotiis vertantur, *C. 16. x. de vit. & hon. cler. Clem. I. eod. arg. c. 4. de cens. v 1. & Clem. ult. eod. verbo: quas non causa negotiandi deferunt*, aut si emptitiæ mensæ convictores alant.

Vasallos quoque sive ignobiles sive Nobiles, ob servitia feudalia gravibus sœpe expensis præstanda, accisis eximunt, ut ne duplici oneri contra quam justum est subjugentur, quod & ad prædiorum feudalium conductores spectat. *Pauperes* etiam ab accisa immunes sint, oportet, quod onera patrimonii ipsa non habendi necessitate sustinere nequeunt, *l. 4. §. 2. de mun. & bon.* nec humanum est, eum exactionibus vexare, quem ipsa rerum angustia vexat, *arg. l. 6. §. 5. de offic. Præsid.* & cui potius ex collectis misereri debemus, *C. 4. x. de cens.* *Valetudinarios*, & perpetuo morbo laborantes, non nisi qua pauperes, id est quatenus victum sibi acquirendi incapaces sunt, nec aliæ facultates ipsis ad necessaria suppetunt, immunitate dignos æstimamus; Idemque de Cœco, quem Canones eximunt, *C. 4. de Cens.* & de parente plurium liberorum statuendum, juxta *l. 11. ff. de vac. & exc. mun. l. 3. C. de mun. patr.* Non obstante, quod *l. 5. §. 2. de jur. imm.* ob numerum 16. liberorum, & *l. 24. C. de decur.* propter 12. liberos, immunitatem indulgent, quia illæ leges de personalibus muneribus solum intelligendæ, non de patrimonialibus, quippe quæ indistincta munerum appellatione non comprehenduntur, *l. 3. C. de mun. patr. P. Fr. Mind. de mand. l. 2. C. 45. n. 16.*

Accisæ immunitatem consequuntur non nulli præscriptione immemoriali *l. 4. l. 6. C. de præscript. 30. vel 40. ann. Struv. Exercit. L. 75.* plures beneficio Superioris, in quo omnis cardo immunitatis vertitur, *l. f. §. de mun. & bon. l. 11. ff. de vac. & exc. mun. l. un. C. de his qui à Princ. vac. acquir. l. 2. l. 11. l. f. C. de exc. mun. l. ult. C. de Prof. & med. arg. l. 21. de R. J.* 10 Accisa quomodo acquiratur, & qui amplius sint immunes.

E Republ. omnino est, cautius & difficilius Principem ad hocce privilegium progredi, nec nisi meritis, *l. 1. §. 2. ff. de const. Princip. l. 13. C. de exc. mun.* commiseratione, aliave justa causa commoveri, *l. un. C. de his qui à princ. vac.* ne onus, quo alii eximuntur, cœteris accrescat. Cumprimis Princeps *officiales* suos & *Consiliarios* ista immunitate donat, *l. 13. C. de exc. mun. t. t. C. de dignit. & innum. alii text.* quod ipsorum curâ operaque Reipubl. tranquillitas & communis salus perfulcitur. Sic à gabellis sive accisis immunes olim & hodie sunt omnes Regimenti sive *Consilii Imperialis Aulici Consiliarii*, scribæ, tabellarii & quicunque ad illud spectant, *R. J. anno 1500. §. item sollen. Ord. Regim. de anno 1521. §. item sollen 39.* Quicunque ad Cameram Imperialem pertinent, tam Adsessores, Advocati, Procuratores, Nuncii & similes, quam Doctores, Licentiati, aliique qui discendæ praxis ergo in Camera degunt, cum universa familia eximuntur, *Ord. Cam. p. 1. t. 49. §. 1. 2. R. J. de anno 1654. §.* hingegen aber 141. dummodo illi ipsi Camerales aliique Principum officiales à negotiatione & cauponaria abstineant, aliàs isto beneficio excidunt.

Si originem examinemus, Imperator solus collectas, vectigalia, adeoque Accisas imponebat, quæ nihil aliud sunt quam collectæ, *l. un. ibique Dd. Cod. de superint. l. 8. C. de excus. mun. l. 1. & 3. C. de vectig. nov. instit.* Sed cum hodie duplices sint collectæ, nimirum. Reichs-Steuer und Reichs-Anlag/ *Speidel. in spec.* 11 Origo accisæ.

in spec. verb. **Reichs-Anlag.** quæ extraordinarie, causa gravi impellente, Imperator cum consensu Statuum exigit, *Inst. Pacis art.* 8. §. 2. *Capitul. Ferdinandi III. art.* 17. quas collectas olim Imperator immediate per suos Deputatos in quovis Circulo exigebat, & tam à Statibus quàm à subditis recipiebat, *Recess. Imp. de anno* 1512. §. 13. *R. J. de anno* 1542. §. **und nachdem** 54. & in Recessu de eodem *anno* §. 26. *R. J. anno* 1544. §. **als aber** neque status portionem suam à subditis poterant repetere, sed de suis reditibus & domaniis expendere tenebantur, *R. J. Spiræ anno* 1542. §. 66. *& anno* 1544. §. 38. hodie tamen Statibus concessum illas à subditis & eorum facultatibus exigere, *R. J.* 1566. §. 41. ibi: So solle es einer jeden Obrigkeit frey stehen und zugelassen seyn/ ihre Unterthanen derenthalben mit Steuer zu belegen / *R. J. anno* 1583. §. **und nachdem.** *Meisner. lib.* 1. *decis.* 6. *tom.* 2. *n.* 64. & distinguuntur hæ collectæ à *collectis provincialibus*, Land-Steuer / quas Status suis subditis, jure superioritatis territorialis imponunt. Itaque Status Imperii in suis provinciis *accisam* indicere posse, experientia quotidiana docet, quæ ex jure territoriali Vino, Cerevisiæ, Carnibus & aliis rebus imponuntur. Prodiit liber, cujus autor se vocat Christianum Teutophilum, qui accisam dicit esse aurifodinam justam, utilem, & maxime necessariam, ubi *pag.* 14. requisita Accisiæ imponendæ sequentem in modum tradit:

12 Requisita & moderatio accisarum ex Christiano Teutophilo.

1. Die Accise muß alle Einwohner eines Landes / so nur das Leben haben / betreffen / damit hierdurch denen wenig begüterten / so sonst mit der Contribution allein beleget sind / die Last erleichtert / und also die Reichen nicht studiò arm gemacht werden. 2. Die Accise muß von keiner Sache erhoben werden / davon der Besitzer seine Nahrung / Nutzen und profit suchet / damit die Leute zu handeln und wandeln / und hierdurch was vor sich zu bringen / nicht abgeschreckt werden / sondern von lauter Dingen / da der Besitzer ohne dem Geld zu verthun Lust hat / damit er von der Verschwendung abgehalten werde. (3.) Die Accise muß nicht auff solche Dinge geleget werden / so in demselbigen Werth ohne dem theuer / und nicht zu entbehren sind / dahingegen kan sie / pro ratione status, auff solche Dinge geleget werden / so sonst gantz verächtlich / wolfeil / bloß zu dem Ende / damit dieselben zu einem rechten und Mittelpreiß durch die Accise gebracht werden / V. G. wann das Mehl gar zu schand-wolfeil / item wann das Holtz gar zu wolfeil in einem Land wäre. 4. Die Accise muß bey den Einwohnern eine durchgehende Sparsamkeit und Fleiß / als das rechte Fundament zum Reichthumb und Auffnehmen der Commercien verursachen / weilen die sparsamen sich ipso facto davon grösten Theils müssen befreyen können / und die verthunlichen sich selbst würcklich dadurch bestraffen. 5. Die Accise muß grosse Summen Geldes auffbringen / und doch die Unterthanen nicht enerviren / in dem sie das contingent bey lauter Pfenning und Groschen zusammen trägt. (6.) Die Accise muß ohne alle Execution und Zwang von denen Einwohnern gantz freywillig der Obrigkeit bezahlet werden. Præmissis his requisitis, definit tandem hoc modo Accisiam, *p.* 15.

Die Accise ist eine solche Collecte, da alle Einwohner eines Lands / so nur das Leben haben / nicht von ihren Gewinn und Erwerb / sondern von ihrer Consumption, das ist / solchen Mobilien, welche sie zu ihres Lebens und Leibes Nahrung und Nothdurfft / auch anderer Bequemlichkeit würcklich verbrauchen / meistentheils bey deren Einkauff den vierdten / fünfften oder sechsten Pfenning des Kauff-pretii, der Obrigkeit unwissend / und also gantz freywillig / und ohne alle Execution abstatten / dadurch ohne ruin- und enervirung der Unterthanen eine grosse Summa Gelds einzelen zusammen gebracht / die Leute zu einer durchgehenden Sparsamkeit und Fleiß getrieben / und hierdurch die Commercien befördert werden.

Totum ejus fundamentum nititur sumptibus ad necessariam tutelam provinciæ requisitis: undè concludit; atqui tutela illa omnes subditi & incolæ, qui sub domino quodam degunt, fruuntur, ergò & ab omnibus sumptus illi pro rata exigendi veniunt.

Hujus rei onus, quoniam subditos principaliter concernit, & *ad forenses tantum per consequentiam* pertinet, ideoque *absq; Imperatoris* consensu, exigi, imponi, vel augeri, ad similitudinem collectarum, potest, secus quàm vectigalia; quia hoc onus divites & pauperes æqualiter gravat, ideo quidam putant, non facilè introducendum esse, in bene constitutis Rebuspublicis, *Joan. Gutierez. de gabell. qu.* 3.

Contrarium statuit allegatus *Author* **der entdeckten Goldgrube in der** *Accise.* §. 24. *p.* 50. (1.) Weil die Reichen mehr consumirten als die Armen / & consequenter auch mehr Accise geben müsten. (2.) Weil die Accise die Armen nicht / quà tales, sondern als Menschen / die den Schutz geniessen / betreffe / und es also unbillich fallen würde / wann die Reichen mehr vor ihren Schutz / als die Armen geben solten. Videtur tamen semper aliquid duri in exactione accisiæ, deprehendi, licet modus collectandi pinguia habeat commoda, & utilitates; durum videtur (1.) pauperem nulla bona possidentem, & divitem thesauros cumulantem, pari censu onerari, cum ille saltem principis tutelâ, quoad vitam, hic, quoad vitam & bona fruatur; (2.) pauperes viduas, prægravi liberorum sarcina satis plerumque jam onustas, pro sustentanda vita, plus hac ratione ad publicos sumptus conferre cogi, quam divites, quæ sæpius unica ancilla & forsan corporis bonorumque curatore contentæ, omne tempus recondendis usuris impendunt. (3.) Quod annonæ caritas tacitè hoc modo introducatur. (4.) Quod liberæ alias personæ ab omni censu v. g. Ministri Divini Verbi, Ministri Principis &c. eidem tributo cum non liberis subjiciantur; (5.) Peregrinantibus difficiliora itinera reddantur; (6.) Misero militi præsi-

præsidiario, aut transeunti, omne ferè solatium recreandi animi adimatur, quippè qui rebus abundantibus ægrè vitam sustentare valet,&c. Sed vicissim commodis annumerandum est, (1.) quod Gulosi ab intemperantia, & otiosi à segnitie liberentur,(2.) opifices industrii, sedulam excolendæ indies artis operam navare teneantur, nisi deteriores aliis fieri ament, Dann in dem einer was gewinnen will / muß er nach proportion Leute haben/ die ihm zu seinem propos dienen; diese nun ohne seinen ruin zu unterhalten / muß er sich nothwendig/ so viel möglich/ die beste Arbeit zu machen/ befleissigen / umb viele Kunten und Kauffleute an sich zu behalten / und also durch die Menge seines Verlags / seinen profit zu erwerben/ &c. (3.) Fastus temperetur, ob tributum pannis pretiosis tacitè impositum; (4.) bona immobilia pinguia reddantur.

13 Salgamũ sive Servicee quid sit & unde proveniat.

Accisæ valdè vicina esse videtur materia de *salgamo*, ideo hic placuit pauca de ea attingere. Vocabulo salgami respondet gallica vox *service*, ut sit quasi inserviens victui militum. Germani postmodum vocem hanc in suam transtulerunt linguam, quippe apud quos notissima & frequens est appellatio des Servies/ quando id, quod Gallis *service* dicitur, exprimere volunt, jure Romano salgami appellatione veniunt ea, quæ ad condiendum victum valent, veluti oleum, sal, piper,& similia necessaria, *Gothofr. ad tit. C. de salgam. hospit. non præst.* & sic non ipsi cibi aut esculenta condita eodem denotantur, sed illud tantum, sine quo cibi parari nequeant,& definitur salgamum, quod sit *portio quædam rerum ad victum pertinentium militibus ab hospitibus suis singulis mensibus præstanda.*

14 Quid jure Romano significet salgamum.

15 Definitio salgami.

16 Quid moribus salgami nomine veniat?

Moribus hodiernis hospitibus illæ ipsæ species præstari rursus impositæ, quæ antiquis temporibus salgami nomine veniebant, ita ut sub eo, dem Soldaten Servies/ hodie dum comprehendatur, sal, lignum & oleum, nec non Culcitræ, Saltz/ Holtz/ Liecht und Bette oder Lagerstatt / quin & auctus fuit numerus specierum, additumque acetum & piper, Essig und Pfeffer / una cum habitatione, sive dem Obdache/ & militibus non permissum, ultra hæc in ord. milit. præscripta, aliquid ab hospitibus suis salgami nomine exigere.

17 Num omnibus militibus indifferenter sit præstandum salgamum?

Dixi in definitione quod *militibus* sit præstandum salgamum jam quæritur, num omnibus indifferenter? quod absolute affirmari posse non puto, sed maximam partem ex ordin. milit. cujuslibet loci est petendum. Et expresse in *Edict. milit. de dato 6. Octobr.* 1665. §. 2. constitutum, kein Officier bekompt jemahls service, *vid. Hoyer in not. ad jus milit. Brand. t.* 2. §. 53. Quæ distractio in Saxonia passim observatur, ut Officialibus majoribus, denen Ober-Officirern (in quorum numero sunt, der Capitain oder Hauptmann / Lieutenant/ Fähnorich) regulariter nullum detur salgamum, per verba *Ord. milit. de anno* 1692. §. 3. Sie bekommen kein servis, dann ihnen beschiehet nebst ihrer Gage, wegen ihrer Quartier anderweitige Satisfaction. Officialibus vero minoribus, denen Unter-Officierern / quò referuntur Sergeanten/ Corporal/ Gefreyte/ Fourier/ Musterschreiber/ Capitain d'armes, Feldscherer / Tambour, ac militibus gregariis, salgamum omninò debetur, prout *in Ord. milit.* §. 2. dispositum, die Unter-Officier sollen mit denen geordneten services sich befriedigen/ und was sie davon nicht in natura empfangen / ordinanzmässig und höher nicht bezahlt nehmen.

An autem absentibus militibus, sicut præsentibus, salgamum præstandum sit, quæri hic posset? distinctione rem puto esse expediendam; Vel enim milites absunt sine licentia, & hoc casu planè illis nihil debetur, vel verò cum Imperio Capitanei, vel de licentia Superioris, & tunc salgamum ipsis omnino præstandum, quia adesse videntur, non abesse, qui de licentia superioris absunt, ut inquit *Bald. in L. hac lege 14. C. de prox. sac. scrin. Petr. Surd. cons. 42. n. 2. & seq.* 18

18 Num absentibus militibus.

Quid vero de militibus infirmitate corporis laborantibus dicendum? Istis illud deberi, etiam durante infirmitate corporis, æquius videtur, ex eo, quod servire nihilominus dicantur isti, quos curamus ægros, ac qui servire cupientes propter adversam valetudinem impediuntur, *L. 4. §. 5. ff. de stat. liber. Bartol. in l. 19. §. 9 ff. locati. Abb. in C. 1. x. de Cler. ægrot.* Idque ad exemplum militum togatorum, in *l. 14. C. de advoc. divers. Jud.* qui licet casu quodam impediti non possint res clientis gerere, tamen ipsis debetur salarium, *arg. d. l. 4. §. 5. Speculat. tit. de salar.* §. 3. *n. 9.* imò salarium annuum in genere constitutum integrum Advocato est solvendum, etiamsi parum vel nihil operæ præstiterit clienti suo; modo non steterit per illum, quo minus causam gereret, juxta *l. 38. §. 1. ff. locat.* 19

19 Num infirmis?

20 Comparatio cum Advocatis.

Vidimus quibus, jam videndum à quibus salgamum præstandum sit. Salgamum ab omnibus iis, quibus necessitas incumbit militem in domum suam recipiendi, ac qui ædium sunt possessores, regulariter est exhibendum, cum, sicut metata & hospitationes, ita & salgami præstatio, tanquam onus iisdem annexum, rectius ad onera realia & patrimonialia referatur, *l. 3. §. 14. l. ult.* §. 29. 30. *ff. de mun. & hon. l. 11. ff. de vacat. & excus. muner. Mev. p. 3. D. 72. n. 2. & 8. D. 96. num. 9.* Hinc absque dubio ab ædium dominis est subeundum, *l. 2. 3. 5. 7. 10. C. de mun. patrim. l. x. Roland. à Vall. v. 1. cons. 66. n. 3. Struv. S. J C. exerc. l. th. 66. Klock. de contrib. c. 17 num. 206. & seqq. pluresq. alii DD.* Soli itaque ædium Domini ac incolæ verè tales hospitationem ac salgamum militibus præstare tenentur: Non vero ii qui hospitalitatem ipsi non exercent, puta inquilini, neque illi, qui ædes in civitate nullas possident, die kein Feuer oder Rauch halten/ neque ii, qui saltem aliquot agrorum fundos vel vineas possident, ad præstationem salgami sunt obstricti, sicut *Collegium J. CC. Jenense anno* 1637. in causa Kirckners contra Senatum Erfordiens. pronunciavit: Daß ihr zu Erstattung der Wachten/ wie auch Servis- und Tractament-

21 Possessores ædium tenentur militibus ad salgamum.

22 Non vero inquilini, aut agrorum vel vinearum possessores.

Gelder / so einig und allein auff die Wohnung der Häuser / mit nichten aber auff Aecker / Weinbergen und Buchhandel ihr Absehen haben / vom Rath allhier mit Fug und Bestand Rechtens nicht anzuhalten. Et hoc regulariter procedit, nisi specialiter alicubi contrarium sit dispositum vel introductum.

23 *An Nobiles salgamum præstare debeant.* De *Nobilibus*, in civitate ædes vel hereditatis vel emptionis aut alio quovis titulo comparatas possidentibus, quæritur, num hi præstationibus salgami, perinde ac hospitationibus militum possint onerari, 2. quod affirmandum utique censeo, cum onera, quæ possessionibus & patrimonio indicuntur, ab omnibus sint subeunda, per *l.* 11. *ff. de vac. & excus. mun. l. ult.* §. 24. *ff. de mun. & hon.* Extat præterea textus expressus in *Novel.* 15. *c.* 6. *in fin.* ubi dicitur: *Convenit unumquemq; Nobilium semper functionem agere civitatum, quas inhabitat, & hanc eis conferre habitationis repræsentationem.* Quod cum de oneribus personalibus pronunciet Justinianus, quæ longe graviora sunt, multo magis ad onera patrimonialia pertinebit, quia persona dignior cunctis rebus, *arg. l.* 21. *C. de SS. Eccles. Tiraquel. de Nobil. c.* 20. *n.* 165. *Mev.* 7. *D.* 70. *n.* 1. *& seqq.* Fallit tamen, si quis possideat *ædes liberas*, ac loca specialiter privilegiata (Freyhäuser) tunc enim non solum ab inhospitationibus inclitum, verum etiam ab exsolutione salgami est immunis.

24 *Clerici ab his præstationibus sunt immunes.* Cum *Clerici* & personæ Ecclesiasticæ ab hospitationibus militum immunes sunt *Inst. Pac. Osnabrug. art.* 7. negari haud potest, eos etiam à præstatione salgami esse liberos, cum, si ejusmodi oneribus graventur, non solum dignitas Sacerdotis exemta confunderetur, ut loquitur *Imp. in l.* 7. *C. de Episc. & Cler.* Verum etiam à militibus impediti, eorumque consortio gravati, facile à functionibus suis avocarentur, *l.* 1. & 2. *C. de Episc. & Cler.* ibique *Brunn. Carpzov. Consist. l.* 1. *t.* 7. *def.* 123.

25 *Nisi habeant ædes privatas ac proprias.* Nisi clerici ædes habeant privatas ac proprias, ut & istas quas separatim possident, harum enim respectu nihilominus tenentur ad ejusmodi onera, *per l.* 3. *C. de Episc. & Cler. Brunn. n.* 1. *cap.* 27. & 28. *C.* XI. *q.* 1. & *cap.* 22. *C.* XXII. *quæst.* 8. *& plures alii.* Si etiam maxima urgeat *necessitas*, ac laici supra modum onerentur, ut militibus recipiendis exsolvendoque salgamo fere sint impares, *C.* 4. & 7. *x. de immun. Eccles. Mev.* 7. *D.* 144. *num.* 3. *& seq.* Idem quoque de rebus ac ædibus ad Ecclesiam pertinentibus propter paritatem rationis dicendum erit.

26 *Num Professores & Doctores in Academiis?* An autem *Professores* in Academiis Doctores juris ac Medicinæ à præstationibus salgami aliisque oneribus, hospitationum causa impositis, perinde ac ab ipsis hospitationibus militum, sint immunes, non immerito quæritur? in jure Rom. *l.* 6. & 11. *C. de profess. & Med. l.* X. dispositum est, eos ultra hospitationes ab omnibus functionibus, omnibusque muneribus immunes esse debere, ita ut non solum eximantur ab hospitationibus, sed & ab omni alio munere, tam ordinario quam extraordinario; quod in Doctoribus legum expresse voluit, *Natta cons.* 1. *per tot.* & illos à subsidiis immunes esse, prout etiam quoad Medicos in Consilio Delphinatus decisum testatur. *Guid. Papa q.* 388. *& seq.* quam opinionem etiam tenuisse videtur *Glossa in d. l.* 6. cum illam ultimo loco refert. Idque fortassis ideo, ne Doctores isti in suis studiis turbentur, & quod onus hospitationis personalem quandam inferat vexationem, quæ recipientis verecundiam lædere videtur, juxta *l.* 8. *C. de met. & Epid. l.* XII. unde & *hospitalis*, seu ut alii legunt, *hospitalitatis* molestia appellatur. *Fab. C. l.* 9. *t.* 29. *def.* 26. *n.* 5. *per tot.* Existimamus tamen hoc in casu distinguendum atque perpendendum, utrum quæstio sit de hospitatione nuda, prout antiquitus militibus præstabatur, quæ nil nisi solam inhabitationem in domo tempore transitus ad expeditionem continebat, pro qua nihil exhibebatur, de qua dict. *l.* 6. & 11. *C. cum Klock. de contribut. c.* 17. *n.* 239. sunt intelligendæ: an verò quæstio sit de salgamo, prout hodie militibus præstatur: hoc enim casu dubitandum non est, eos etiam, non secus ac alios ædium possessores, ad id teneri, *Thesaur. l.* 1. *q.* 93. ubi *n.* 9. à Senatu Pedemontano ita judicatum esse refert, vid. *Reink. de R. S. & E. l.* 1. *Cl.* 5. *c.* 4. *n.* 181. *Mev.* 8. *D.* 96. *n.* 8. *Klock. d. tr. c.* 15. *n.* 101. *& seq.* Hæc omnia procedunt, nisi isti ex speciali quadam causa eximantur ab hoc onere, 2. nisi possideant ædes liberas, ac à Jurisdictione Magistratus exemtas, 3. isti, qui in ejusmodi loco privilegiato ædes exstruêre, ratione istarum salgamum militibus præstare non tenentur. Prout in multis Imperii Civitatibus passim observatur.

Quod autem *Consules*, *Senatores*, aliique Civitatum præfecti à susceptione militum æque, ac à præstatione salgami exemti sint, negari non potest, cum invalescentibus turbis militaribus, eorum curæ ac molestiæ augeantur, *per l.* 5. §. 3. *ff. de jur. immun. Rol. à Valle V.* I. *consil.* 66. *n.* 42. præsertim si consuetudo talis in aliquo loco vigeat, *l.* 5. §. 1. *ff. de jur. immun.* ibique *Gothofr. n.* 26. *l.* 11. *ff. de Decur. l. ult. C. quæ sit long. consuet.* vel etiam illi Rescripto superioris speciali immunitatem impetraverint, *l. un. C. de his qui à Princ. vac. accep.* Privilegium tamen hoc cessare videtur in casu extremæ necessitatis, *l. ult. C. de mun. patrim. l.* 2. *C. de indict. Cacheran. Dec.* 36. maxime si necessitas sit tanta, ut ab aliis sustineri non possit, nisi perveniat ad exemtos. *Natta cons.* 275. *n.* 4. *Marta de jurisd. P.* 4. *cent.* 1. *cas.* 9. *num.* 24. *Rol. à Valle V.* 3. *consil.* 80. *n.* 23. *Gail.* 2. *obs.* 52. *n.* 26. & 28. *Mynsi.* 4. *obs.* 70. *n.* 6. *Carpzov.* 4. *Resp.* 75. *n.* 15. *Klock. de contrib. c.* 14. *n.* 60. 27 *Consules & Senatores Civitatum sunt exemti.*

Forenses, qui alicubi saltem ædes possident, ad salgami præstationem æque, ac ad alia onera, quæ ratione bonorum in eodem territorio sitorum præstantur, tenentur, *arg. l.* 4. §. 2. *ff. de censib. l.* 6. §. 4. *ff. de mun. & hon. l.* 2. & 5. *C. de mun. patrim. l.* 3. *C. de natur. lib. Nov.* 89. *C.* 2. §. 3. Nec ullibi etiam constitutum, ut forenses ab oneribus patrimonialibus, & quæ possessoribus ædium imponuntur, immunes esse debeant, ideoque firma manebit regula, 28 *Forenses, ædes possidentes, tenentur.*

quod

quod omnis possessor ædium, quà talis, & sic etiam forensis, tam ad præstationem salgami, quam hospitiorum teneatur, *Fab.C.l.4.t. 42. def.6.n.3.* præsertim si in libro æstimi seu catastro Civitatis sint desciptæ, *Mev.8.D.96. n.1. Gail.2.obs.52.n.24. Mynsi.5.obs.22.* quia per catastrationem quasi contrahitur, & inducitur obligatio personalis & realis, *l.4.C. de agris & cens.* Qui igitur ædes nullas possidet, sine dubio ejusmodi oneribus gravandus non est, sicut Scabini Jenenses 1636. pronuntiarunt, & reum ad exsolutionem salgami non teneri judicarunt, licet agros aliquot sub jurisdictione Magistratus loci, non verò ædes possidebat. *Richt.Dec.70.n.49.*

29 Licitator ædes sub hasta emptas possidens, æque tenetur.

Nec licitator, ædes sub hasta emtas possidens, etiamsi absque omnibus oneribus (wie die Namen haben mögen) liberæ vendantur, à salgami præstatione se liberare potest, nam onera realia ipsi rei inhærent, *arg.l.7.ff. de publ. & vectig.* atque ad possessorem tam commoda quam incommoda & onera spectant, *l.13.ff.de impens. in rem dot. fact. l.13. C.de act. empt. & vend.* cum in potestate venditoris non sit, emtorem ab oneribus istis liberare, quæ ut plurimum pro necessitate publica imponuntur, *Bartol.in l.1. C. de mulier. in quo loc. mun. serv. Gail.2.obs.52.n.10.* adeo ut ne quidem emtor evictionis nomine contra venditorem habeat regressum; *Philip.ad Nov. Dec.El.Sax.obs.2.*

30 Quod & dicendũ de usufructuario.

Idem dicendum de ædium usufructuario, cui onus exsolvendi salgamum, non secus ac inhospitandi milites, incumbit, cum in usufructu simplici & hospitium & onera hospitio annexa sequantur usufructuarium, *Arg.l.13.ff.de impens. in rem dot. fact. l.28.ff. de usu & usufr. leg. ibique Gothofr. n.17.* quia in istum quoque tam commodum quam incommodum redundare debet. *l.9.pr.ff.de usufr. Hart. Pist. p.1.q.16.n.33.* & plures alii, non obstante, *l.32.inf. ff. de usu & usufr. leg.* nam loquitur ille textus de usufructu partis bonorum Legato, quo casu non tantum æs alienum; sed cuncta, quæ loco æris alieni sunt, ex bonis deducuntur, & ex residuo demum pars illa bonorum fruenda præstatur, *Fab. in rat. decid. ad l.27.§.3. ff. de usufr.*

31 De Conductore.

Conductor item ad ejusmodi sumptus regulariter tenetur, dummodo sint modici, *l. 15.§.2. ff. locati, ibique Brunn.n.21. l.25.§.6. ff.eod.* & ita à Scabinis Lipsiens. pronuntiatum tradit *Frisch.tr. de transi.milit c.12.inf.* Secus verò, si sint immoderati, tunc enim locator ad residuum istorum est obstrictus; nec non eo in casu, si ordinaria ratione sumptus hi distribuantur, quod fit, cum stativa tractum aliquem temporis habeant; tunc enim ipsum fundi ac ædium Dominum, tanquam onus reale & patrimoniale, quod eum sequitur, qui fructus suo jure percipit, reique mercedem accipit, onerant, & non conductorem, *l.3.§.14. l.f.§. penult. ff. de mun. & hon. l.3. C. de mun. Mev.2.D.90.n.6. Carpz. p.2.C.37. def.15.* idque præjudicio corroborat *Richt. D.70.n.34.*

32 Et plures ædes possidente.

Ex quibus omnibus apparet, quod etiam is, qui duas vel plures ædes in urbe possidet, ratione cujuslibet, tam ad inhospitationem militum, quam salgami præstationem teneatur, quia hac onus reale cuilibet fundo ac ædibus inhæret, juxta *Nov. 17.C.8. Bodin. de Rep. lib.6.c.2. Tholosan. de Rep.T.1.l.3.c.5.*

33 De immunitate habente.

Denique & is, qui immunitatem ab hospitationibus militaribus, & muneribus publicis generaliter impetravit, daß er von allen Einquartierungen / und Bürgerlichen Oneribus und Beschwärden frey seyn solte / ad salgami præstationem aliaque onera, quæ ratione ædium debentur, à Senatu Civico obstringi potest, quia concessio immunitatis non parum incommodi, tum Reipubl. tum Concivibus infert, ac propterea odiosa, nec facile præsumitur, sed potius ea interpretatio est capienda, quæ immunitatem ad personalia restringit, *l.f.§.24.ff. de mun. & hon. l.3. C.de mun. patrim. Cacheran. Dec.95.n.50.*

34 Hospes militi ultra salgamum aliquid præbens, sibi præjudicat.

Cæterùm si forte hospes, ut pace domestica & tranquillâ rerum suarum administratione frui possit, pactus fuerit cum milite, ipsique aliquid præbuerit, id ipsum, tanquam res inter alios gesta, præjudicare aliis ac nocere non debet, cum tertius ex hac conventione nihil commodi sentiat, nec propterea damnum ad ipsum spectet, *l.f.§.3.C.de furt. l.10.ff.de R.J.* Hinc si quis ratione salgami quid promisit, id solus etiam extra damnum tertii præstare tenetur. *l.12. C.de annon. & trib.* Sed, si præter salgama militibus debita, hospitati amplius quid exigant, & non refundant, an hospiti contra Civitatem ejusque Magistratum ob Officiales bellicos in diversorium ex jussu aut assignatione receptos, wann sie dieselbe in die blosse Herberg gewiesen / isto nomine competet actio? &

35 Hospiti præter salgamũ aliquid dante nulla contrà Magistr. competit actio.

respondetur quod non, quia ubi nullum est debitum, ibi nulla est actio, *l.5.C.de pact.* Nec ex hospitum injuria contra Civitatem datur actio, sed hospes sustinere cogitur istud damnum, tanquam casum fortuitum: neque etiam subest obligatio quædam, nisi initium habeat ex persona obligati, *l.11.ff. de O.& A.* Et hoc procedit, si à Magistratu nihil aliud assignetur, quam onus hospitandi, secus si ultra tendat intentio aut assignatio, *Mev.3. Dec.63.per tot.*

36 Miles plus exigens, quam isti debetur, pœnâ afficiendus.

Impunè tamen non ferent milites proterviam suam, si ultra id, quod ipsis debetur, ab hospitibus exegerint, sed pœnâ pro qualitate delicti sunt afficiendi; sic modernus Rex Galliæ *in Ord. milit. de dato 12. Nov.1665.§.20.* pœna capitali eos afficiendos esse, expressè mandat. Milites igitur salgamo non solum contenti, sed etiam in assignatis hospitiis comiter ac pacificè se gerere debent, juxta *Maximil.II.Ord. milit. art.52. Ferd.III. art. 58. Leopoldi Imp. nostri Gloriosissimi art.27.* ubi ita disponitur: Keiner soll bey Verlust seines Lebens seinem Wirth Gewalt zufügen.

37 Præsertim offendens hospitis familiam.

Cavendum itaque militibus, ne hospitem ejusque familiam ac famulos lædant, aut plagis, vel aliis injuriis afficiant, & si ab illis quædam perpetrentur delicta, pro qualitate eorundem ipsis pœna, in legibus militaribus definita, infligi solet.

)o(

Acht. Bannum.

SUMMARIA.

1. *Pœna banni inter omnes gravissima.*
2. *Hodiernus processus in pœna banni.*
3. *Banni origo.*
4. *Quis & quomodo possit pœnam banni infligere.*
5. *Verbum* Acht *quo sensu hic accipiatur, & quot sint banni species.*
6. *Distinctio banni superioris & inferioris.*
7. *Referuntur casus, ex quibus quis committendo in bannum incidit.*
8. *Qui contra pacem publicam omittendo peccant.*
9. *Qualis sit processus banni & sententia.*
10. *De banno Statuum Imperii.*
11. *A Solo Imperatore & Electoribus.*
12. *Quid Statibus Imperii adversus suos subditos in declaratione banni competat.*
13. *Solvitur cum distinctione.*
14. *Duplex est bannum delicti & contumaciæ.*
15. *Requisita actionis in delicto banni.*
16. Acht und Aberacht.
17. *Promulgatio banni.*
18. *Finis banni & effectus.*

1 Pœna banni inter omnes gravissima. GRavior infamiâ & banno non est pœna. Capitalis enim pœna perpetuum illum contemptum, extremam paupertatem, imprimis verò instantem omni momento vitæ adimendæ metum non exæquat. Quàm enim sunt tonantia hæc verba: Dieselbe sollen wider alle Ehr und Recht gethan haben; quæ omnes ab omni officio penitùs removent, vias ad honores capiendos amovent, ab omni civili & nobili conversatione, & exercitiis excludunt; Describitur bannum in *R. J. Wormatiensi Anno* 1495. *tit.* von Pœn der Friedbrecher; daß sie neben andern Pœnen/ und 2000. Marck reines Golds/ in Unser und des Reichs Acht gefallen und erkläret seyn; also daß ihr Leib und Gut männiglich erlaubt/ auch niemand daran freveln oder verhandeln soll oder mag/ auch ihre Zuspruch und Forderung ab- und todt/ auch die Lehen/ so lang der Friedbrecher lebt/ ihm oder andern Lehens-Erben zu verleyhen/ oder Abnutzung folgen zu lassen/ nicht schuldig seyn sollen. Porrò agitur de receptatoribus pacifragorum & bannitorum, de personis Ecclesiasticis, de persecutione pacifragorum.

In Ord. Cam. anno 1500. agitur de citatione pacifragorum; in *Ord. pacis publ. anno eod. tit.* 7. de executione contrà bona. In *R. J. de* 1500. *tit.* 17. de executione ibi nominatorū.

In *Ord. Camer. anno* 1521. *tit.* 28. de process. banni.

In pace publicâ, Ordnung des Landfriedens zu Wormbs/ *anno* 1521. *tit.* 2. von Pœn der Friedbrecher: item im Landfried/ *anno* 1548. *tit.* 3 §. 2. *tit.* 11. 13. 16. 17.

In declaratione P. P. Erklärung des Landfriedens/ *anno* 1522. *tit.* 13. de persecutione pacifragorum. *Usq. ad tit.* 26. *R. J. anno* 1532. §. 14. *R. J. anno* 1542. §. 102. *R. J. anno* 1543. §. 28. *R. J. anno* 1555. §. 71. *& Ord. Cam. eod. anno p.* 1. *tit.* 17. 18. *& part.* 3. *tit.* 48. de executione/ vel etiam absolutione bannitorum, nec non sumptibus, & expensis. *R. J.* 1559. §. 38. *R. J. anno* 1567. §. 38. *& seqq.* ubi specialiter agitur de fortalitiis Gotha & Grimmenstein, de eorum occupatione & captivitate Ducis Joannis Friderici, de bannito Mandeslo, de sumptibus & expensis restituendis. *R. J. anno* 1570. §. 14. continuatur hæc materia, *& in R. J. anno* 1576. §. 18. de pœnâ pecuniariâ, loco pœnæ banni, *sicut & in R. J. anno* 1582. §. 15. *& seqq.*

In Instrum. Pacis Cæsar. Suecico art. 8. §. *gaudeant*, remittitur deliberatio de modo & ordine in declarando uno vel altero Statu in bannum Imperii, præter eum, qui aliàs in Constitutionibus Imperii præscriptus, ad Comitia. *In art.* 13. *Instr. Pac.* qui jus suum vi vel armis persequitur reus est fractæ pacis. Idem statuitur in *Instr. Pac. Cæsar. Gall.* §. *qui verò R. J. anno* 1654. §. 15. disponitur de declaratione banni contrà se opponentes, executioni. §. 36. §. 161. 162. ubi iterum modus, & ordo ad alia Comitia vel conventus rejicitur. 2 Hodiernus processus in pœnâ banni.

In *Capit. Cæsar.* §. 28. continetur, ut nullus superioris aut inferioris conditionis, Elector, Princeps, Status, vel alius, absque sufficienti causâ inauditus, sine consilio & consensu electorum, non interessatorum, in bannum declaretur, sed procedatur secundùm constitutiones Imperii, nisi in crimine nimis notorio, & contumaci, quo tamen casu nihilominùs sine communicatione, consilio & consensu, Electorum declaratio banni haud facienda.

Banni Originem ab instituto Romanorum traxisse putat *Gail.* 2. *de pace publ. c.* 1. illi enim, cum carnificinam in malos homines & Reipublicæ pestes exercere abominarentur, Elementorum ad vitam maximè necessariorum usu illos privarunt, quod & hodie adhuc fit, ubi nempe in viribus prævalentes facinorosos, aut judiciorum contemptores aliter animadvertere non licet, usus probat. Primam autem banni sententiam promulgatam esse Francofurti ad Mœnum Anno 1406. existente Imperii Monarcha Maximiliano I. attestatur *ex Barth. & Seiler. Gail. d. c. sub fin. & c.* 6. exhibetur formula sententiæ damni. Bannum itaque est pœna Capitalis, qua damnato vita & bona omnium offensioni exponuntur, ita ut à nemine in clientelam fidem ve recipi possit, prout jam supra ex *R. J. Wormat. Anno* 1494. *tit.* von *Pœn* der Friedbrecher/ demonstratum. Estque vel *universale*, quod ab Imperatore, *Bald. in C. imperialem* §. *fin. n.* 24. *d. prohib. feud. alien.* vel eo absente à Rege Romanorum ut perpetuo Imperii Vicario, *Ord. Cam. p.* 1. *tit.* 1. §. Nemlich wollen R. A. *anno* 1555. §. und sollen in oberzehlet. Eorumve supremis Tribunalibus, judicio nimirum Imperiali Aulico vel in Camera indicitur, R. A. zu Erfurt 3 Banni Origo.

Erfurt Anno 1567.§. wir wollen / auch wie bann. Vel *particulare*, quod vel dictatur Rotwilæ, vel in occultis judiciis Westphalicis, vel à Vicariis Imperii tempore Vicariatus, *Specul. Suevic. lib. 2. c. 43.* vel ab inferioribus, ut sunt Principes, Comites, Barones, Civitates Imperiales, aliæque liberæ Resp. Hæc tamen banna, non proprie banna, sed proscriptiones, Deportationes, & Relegationes appellanda sunt, *arg. l. 7. d. interd. & releg.*

Quis & quomodo possit pœnam banni infligere?

4 Banni Imperialis pœnam infligere non potest ullus Status Imperii, quia id soli competit Imperatori, & quidem adversus Status Imperii secundum moderationem, ex *Capitul. Leopoldina art. 28.* supra allegatâ & *Capitul. Joseph. art. 27.* ubi non nisi cum Statuum Imperii consensu Imperator Banni Imperialis sententiam contra Status Imperii ferre potest: Neque noviter receptum, ut consensu Electorum fiat proscriptio, cum olim in Comitiis omnium Imperii Statuum, nedum Electorum voto & approbatione, Principes delinquentes fuerint proscripti. Ita enim *Arnulphus* Imp. Carolomanni filius Suatoplucum Moraviæ & Bohemiæ Regem, læsæ Majestatis reum, in publico Principum consilio, proscripsit, Regnoque privavit *anno* 892. *Fridericus* quoque I. Imp. Sobieslaum Bohemiæ Ducem, ob crimen proditionis & læsæ Majestatis, ad Consilium Principum vocavit, contumacem proscripsit, Ducatu privavit, eoque Fridericum Agnatum investivit, *anno* 1178. *Hagec. in Chron. Bohem. part. 1. anno* 1187. & Imp. *Henricus VII.* Carinthiæ Ducem Henricum contumacem, nec Cæsaris mandatis parentem, Ducatu Carinthiæ non aliter, quam de Principum Imperii sententia privatum, seu læsæ Majestatis reum pronuntiavit.

Similiter Henricus cognomento superbus, Dux Bavariæ, Saxoniæ, Hetruriæ &c. à *Conrado III.* Imperat. in Comitiis Wirciburgensibus & Goslariensibus Ducatibus suis privatus, edictoque proscriptus fuit; Et cum filius Henricus, cognomento Leo, Bavariæ & Saxoniæ Dux, Archi-Princeps Elector, *Friderico I.* Imp. rebellaverat, ad Comitia Principum fuit citatus, ad objecta crimina responsurus, & contumax proscriptus. De proscriptione quoque Ottonis Wittelsbachii Palatini, Comitis Bavariæ notissimum est, quod in Comitiis Francofordianis, consensu & approbatione Procerum Imperii, ob parricidium in Philippo Cæsare Domino suo patratum, ab *Ottone IV.* Imperat. fuerit damnatus, præmio in caput ejus constituto, Anno 1208. *Cruf. in annal. Suevic. part. 2. lib. 10.* Ab eodemque Imperatore Ottone IV. Henricus Marchio Histriæ, ex Comitibus Palatinis Bavariæ, reus parricidii, quod Philippus Cæsar ipsius consilio cæsus dicebatur, de sententia Procerum Imperii in exilium 20. annorum est detrusus. *Reusner. in Basilic. genealog. in stemmat. Reg. Franc. fol.* 199. Similiter Otto Comes Palatinus Rheni & Bavariæ Dux, Archi-Princeps Elector, à Friderico II. Imperatore, in conventu Egrano, perduellionis accusatus, omnium Procerum consensu fuit damnatus *Anno* 1330. *Aventin. in annal. Boior. lib. 7. fol.* 542. Cumque anno 1330. Joannes Rex Bohemiæ, hostibus Imperatoris Guelphis in Italia adhærere, & Provincias Regni Longobardici ab Imperatore alienare & intervertere diceretur, Imperator Ludovicus IV. cum in Comitiis Ordinum perduellionis & læsæ Majestatis reum peregit. Ex quibus exemplis colligunt, executionem banni etiam olim absque voto & approbatione Electorum haud factam fuisse, ac proinde Capitulationibus modernis hoc fuisse insertum, *Carpz. ad L. R. cap. 9. sect. 9. n. 10. & seq.* Quia bannum Imperiale est res maximi momenti, & digna accuratiore deliberatione & consilio, utpote quæ ad filios & nepotes extenditur, quamvis insontes atque innocentes, nec cum morte banniti simul emoritur, & hinc Maximilianus II. Imperator, exclusis Joannis Friderici banniti filiis, feudum fratri ejus Wilhelmo contulit, *R. J. Ratisbon. anno* 1576. §. 56. Quia hæc proscriptio etiam in filios transit, propter suspicionem paternæ malitiæ in eos propagatæ, *A. B. tit.* 24. in verbis: Seinen Söhnen aber wollen Wir auß Kayserl. Mildigkeit das Leben geschencket haben / dann sonsten sie mit der Vätterlichen Straff gestraffet werden solten / in deme man des Vätterlichen / das ist / des Lasters Exempel zu befahren. *Buxtorff. Arum. & Rumelin. ad d. text. A. B.*

In genere observandum, quod verbum Acht / aliquando in bono sensu accipiatur, ut quando dicimus, es seye einer in Acht zu Acht / nehmen / id est, quod sit observandus & honorandus: sed hoc loco Aechter / sumitur pro malæ notæ homine, & in tali sensu designatur homo, der alles verachtet / existimatione bona caret, & infamia notatus est. 5

Verbum quo sensu hic accipiatur, & quot sint banni species.

Ac notandum, daß die Acht zweyerley seye / Unteracht / und Oberacht. Dann wann einer von dem Richter / der unter dem Kayser und König gesessen / geächtiget würd / so ist er nicht weiter geächtiget / dann desselben Richter Gebiet gehet; hierumb so heist auch desselben Acht ein Unteracht. Wer aber von dem Kayser oder König geächtiget wird der ist an allen Orten des Reichs geächtiget / und mag als ein erklärter Missethäter weder gehauset noch geherberget werden / ita ex Land-Recht. *lib. 3. art. 24. Logus in compend. Jur. civil. lib. 2. tit. 8. vers.* es ist aber / & hoc sensu non solum Oberacht dici debet, in quam ab Imperatore ipso quis declaratur, sed etiam quæ ipsius nomine in Camerâ laxatur, quæ & ipsa dicitur, die Kayserliche und als des Reichs Acht. 6

Distinctio banni superioris & inferioris.

Est præterea etiam, *Bannum simplex* vel primum, vel reiteratum, Acht und Aberacht / cujus exemplum ponit die Rothweilische Hofgerichts-Ordnung. *p. 9. tit. 1. §. 2. & 8.* in eo, qui propter absentiam & non respondendo, incidit in Bannum contumaciæ, & postea à Judice auff Recht auß der Acht gelassen wird / tandem vero in Judicio succumbit, wann der / welcher auff Recht auß der

Acht kommen ist/ dem Kläger in dem Rechten fällig würde/ so richtet man den Kläger darumb zu ihm mit Aberacht/ und mit Anlaitin/ꝛc. sed & eo quoque sensu Aberacht dicitur, quo, qui propter delictum jam dum Banno percussus fuit, altera & reiteratâ sententiâ eodem denuò percutitur. Quod Alberto Marchioni Brandenburgensi tempore Caroli V. contigit, qui utrumque contemnens, joco aliquando dixisse fertur, acht und aberacht machen sechszehner. *Limn. ad Capit. Cæsar. Caroli V.* verbo Oberacht. *fol.* 251.

Delicta, ob quæ bannum decernitur, consistunt vel in committendo, vel in omittendo. Committendo peccat, qui aliquid agit, aut delinquit contra Constitutiones Imperii, *l.8.§.3. de liberat. Gothof. ad tit. de leg. Commiss. lit. e.*

7 Referuntur casus ex quibus quis committendo in bannū incidit.

Quod fit 1. si qui Statum Imperii Catholicum, vel A.C. propter eam ipsam religionem fidemve de facto & vi turbat, lædit, oppugnat, R.A. *Anno* 1555. §. und damit solchen Friede/ cum §. *seq.* R.A. *Anno* 1563. §. wir wollen. 2. Qui quacunqua de causa, vel sub quocunque prætextu, aliquem armis oppugnat, spoliat, obsidet, ex possessione rei suæ dejicit, Kayserl. Landfried *Anno* 1548. *pr. v.* erneueren/ auffrichten. R.A. *Anno* 1555. §. Setzen demnach. *Ord. Cam. p.2. tit.9.* §. So jemand. 3. Qui vel per se vel per alium expeditionem suscipit, militem conscribit, aut in alterius detrimentum fœdus init vel conspirat, R.A. *Anno* 1542. §. wiewol wir auch mit Rath. R.A. *Anno* 1555. §. wir setzen/ ordnen / R.A. *Anno* 1557. §. und dieweil uns auch gemeine Stände. *Deputations*-Tag zu Wormbs *Anno* 1564. §. nachdem ferner in *Executions*-Ordnung. *Ord. Cam. p.2. tit.* 15. 4. Qui incendiis grassantur, aliisve mediis malitiosè nocent, Königl. Landfried *Anno* 1495. §. Friedbott. Kayserl. Landfried 1521. §. *in fin. pr.* R.A. 1526. §. zum andern. R.A. 1541. §. und damit im Heil. Reich. Kayserl. Landfried 1548. *p.2.* §. es sollen auch. *Ord. Cam. p.2. tit.10. pr.* 5. Coheredes, qui castrum quoddam pro indiviso, jure Ganerbinatus possidentes, bannitos in communionem & jus castri recipiunt, Erkl. des Landfr. 1500. *tit.* wider der Ganerber Schloß. Kayserl. Landfr. *Anno* 1548. *eod. tit.* 6. Si subditi sine justa causa malitiose imperio Domini sese eximere, aut non secundum jurisdictionem actiones instituere velint, R.A. zu Trier und Cölln. 1512. §. und nachdem sich mannigfältig. Kayserl. Landfr. 1528. §. Friedbrecher. R.A. 1555. §. und alsdann. Ubi tamen *Fritsch. in exercitat.* 12. *de banno thes.* 4. *num.* 6. Casus quosdam excipit, inter quos est, si Dominus ipse sit bannitus, vel subditi à Domino non defendantur. 7. Qui alienant bona sua fraudulenter, ut majori cum fiducia impunitatis adversus pacem publicam committant, *Ord. Cam. p.2. tit.* 11. Erklär. des Landfr. *Anno* 1500. *tit.* vor den Aechtern/ die ihr Gut gefährlich/ꝛc. Kays. Landfr. *Anno* 1521. *eod. tit. A.B. Caroli V. tit.* 24. 8. Qui à tutoribus bona emunt, vel in clientelam & patrocinium recipiunt, *Ord. Cam. p.2. tit.* 11. Kayserl. Landfr. *Anno* 1521. *tit.* von den Aechtern. Kayserl. Landfr. *anno* 1548. *eod. tit.* R.A. 1555. §. es soll auch kein Stand. 9. Qui aliquem armata manu capiunt, carceri mancipant, & contra Imperii Ordinationem vinculis ante non liberant, quam juratò promiserit, se carcerem non vindicaturum, Königl. Landfr. *Anno* 1495. §. Friedbott Ord. des Landfr. *Anno* 1521. *pr. Ord. Cam. p.2. tit.24. in fin.* 10. Qui contra Constitutionem de pace publica aliquid tentant, minantur, conantur. Ord. des Landfrieds *anno* 1521. *tit.* die *Pœn* aller Friedbrecher. Kayserl. Landfr. *Anno* 1548. *eod. tit. Ord. Cam. p.2. tit.9.* §. So jemand. Ubi tamen requiritur, ut actus aliquis externus delicto proximus accedat, R.A. *Anno* 1594. §. Ebenermassen/ *&* §. demnach auch / vel sit persona talis, quæ minas exequi solet, *d. R.* §. wann sich auch in Pfandung / quo casu Imperator adversus minantem mandatum decernere potest de non offendendo. 11. *Diffidatores*, de quibus supra dictum est verbo Absag. 12. Judices occultorum Judiciorum in Westphalia, non observantes præscriptam formam, in *R. J. Anno* 1442. *tit.* von heimlichen Gerichten. 13. Qui aliquid moliuntur, quod ad arma & seditionem in Imperio spectat, Kayserl. Landfr. *Anno* 1548. *p.2. Gail. de pac. publ. lib.1. n.42. & lib.2. obs.69.* 14. Qui turbatoribus consiliis aut auxilio, opere, commeatu subveniunt, prout hæc omnia patent *ex R. J. citat.* in mearum Constitut. *Tomo* I. *verbo* Acht und Landfried/ ubi textus per omnes Recessus Imperii de hac materiâ ex ordine videri possunt. Prout etiã 15. quid ibidē de militibus palantibus, circumforaneis, & vagantibus ibidem Statutum, nec non 16. de Receptatoribus, Bannitorum eorumque pœnâ, à qua tamen excipiuntur ignorantes, conjuges, parentes & liberi, consanguinei, vi & metu coacti, hospites & caupones, speciali privilegio Imperiali hac in parte gaudentes, vel necessitate compulsi, de quibus omnibus agit *Fritsch. d. loc. n.* 16.

8 Qui contra pacem publicam omittendo peccant.

Peccant contra Pacem publicam omittendo, qui Constitutiones Imperii negligunt, aut moram faciunt, qui subditos suos, posthabito Mandato Imperiali, tyrannicè tractare non desinunt, qui milites monitu Ducis Circuli non dimittunt, qui collectas Imperio debitas exsolvere recusant, qui demandatam executionem facere obstinatu recusant, aut in mora sunt, *Ord. Cam. p.2. tit.48.* §. und so also. *Gail. 2. de Pac. publ. c.17. n.24.* & alias causas, quas persequitur *Fritsch. d. loc.* post *n.* 16.

Processus autem Cameræ Imperialis, ut ex *Meurero & Melandro ad part. 2. process. p.* 419. cognoscitur, einen in die Acht zu erklären / ist dieser: Erstlich so erzehlet der Protonotarius auß dem Urtheil-Buch alle des Aechters begangene Handlungen/ mit Vermelden/ dieweil dieselbe erweisen/ daß der Beklagte derentwegen/ Vermög der Ordnung/ in die Acht erkläret. Wann nun erstlich dieses Urtheil

9 Qualis sit processus banni & sententiæ

durch

durch den Protonotarium in offentlicher Audientz also verlesen / so stehet der Cammer-Richter sampt den Beysitzern von Stund an auff / (**der R. A. zu Regenspurg** *de anno* 1576. §. **damit dann** / will / daß in solchem Fall alle Præsidenten und Beysitzer im Gericht zugegen seyn / auch von dannen hinauß / an gewöhnlichem Ort unterm freyen Himmel / zu publicirung der Acht samptlich erscheinen sollen /) lieset unter dem freyen Himmel auff dem Marck zum andernmahl des Aechters begangene Handlung / erklärt ihn in die Acht / erlaubt sein Leib und Gut jedermänniglich frey ; So solches verrichtet / zerreist er den Zettel / wirfft den auff die Erden. Nach solchem allem werden die Acht-Brieff allenthalben angeschlagen. Hæ Cæremoniæ maximâ ex parte, terroris majoris causa adhibentur ; terribilior tamen præ cæteris fuit illa banni proclamatio, quæ olim usitata an dem Kampff-Gericht des Land-Gerichts zu Francken / uti ex ordinatione ejusdem Judicii §. 13. videre est, apud *Goldast. tom.* I. **der Reichssatzungen** *p.* 238. der Richter tritt von dem Stul / wendet sich gegen Orient , und spricht: N. als dich N. nach Kampff und Francken Recht geheischen und gefordert hat / und Wir dir darumb geschrieben / und Rechtstag gesetzet haben / als dann mit Urtheil ertheilt ward / daß du alles verschmähet hast / und auff solche Forderung aussen blieben / und unserm Gebott widersetzig und ungehorsam gewesen / und noch bist / das urtheilen wir / und achten dich / und nehmen dich von und auß allen Rechten / und setzen dich in alles Unrecht / und wir theilen deine Wirthin zu einer wissenhafften Wittwen / und deine Kinder zu ehehafftigen Waisen / deine Lehen dem Herrn / von dem sie zu Lehen rühren / dein Erb und Eygen deinen Kindern / deinen Leib und dein Fleisch den Thieren in den Wäldern / den Vögeln in den Lüfften / und den Fischen in den Wassern / wir erlauben dich auch männiglich auff allen Strassen / und wo ein jeglich Mann Fried und Gleid hat / da solt du keines haben / und wir weisen dich in die vier Strassen der Welt / in dem Namen des Teuffels / bey den Ayden in der Sach / ꝛc.

10 Notandum hic , quod præscriprio Statuum , vulgò , die Achts-Erklärung der Reichs-Stände / res magni momenti sit, in quo interesse non solùm Imperatoris, sed totius Imperii versatur ; Bellum etenim sapit, si executionem spectamus ; Sapit quoque imminutionem Imperii ; quia numerus Statuum minor fit, si ex illis unus vel alter, per proscriptionem à corpore evellitur : *vid. Limn. ad capitulat. Cæsar. Ferdin. III. f. m.* 720. *ad artic.* 30. ubi addit *num.* 13. Imperatores, propter receptum in Imperio morem, Status Imperii ad consultandum de proscriptione convocasse, atque eorum cum assensu statuisse , quod Imperio utile visum fuerit ; Unde etiam *in Capitulat. Ferdin. III.* Imperatoris *art.* 30. sequens Dispositio invenitur : Wir sollen und wollen auch fürkommen / und keines Wegs gestatten / daß auch hinfüro jemand / hohen oder nidern Stands / Churfürst / Fürst und anderer / ohne Ursach / auch ungehört / und ohne Vorwissen / Verwilligung und Rath des Heil. Reichs Churfürsten / welche sich des Wercks nicht theilhafftig gemacht / in die Acht und Oberacht gethan / bracht oder erkläret werde / sondern in solchem ordentlicher Process, und des Heil. Reichs vorauffgesetzte Satzungen / nach Außweisung des Heil. Reichs in dem 55. Jahr reformirte **Cammergerichts-Ordnung** / und darauff erfolgter Reichs-Abschied / in dem gehalten und vollzogen werde: doch dem Beschädigten seine Gegenwehr / Vermög des Landfriedens unabbrüchig. Wäre es aber Sach / daß die Sach an sich selbsten gantz notori und offenbahr / der Friedbrecher auch in seinem Verbrechen beharre / und thätlich fortführe / obwohlen es dann nicht eben einen sondern Process vonnöthen / so wollen Wir jedoch auch in diesem Fall / mit Zuziehung obgedachter des Heil. Reichs obgemeldter massen mitinteressirter Churfürsten / ehe und zuvor Wir zu der würcklichen Achts-Erklärung schreiten / communiciren und verfahren.

De Banno Statuũ Imp.

Quæ dispositio etiam in Capitulatione Rom. Regis *Ferdinandi IV.* nec non Augustissimi *Imper. Leopoldi art.* 28. & Regis Rom. *Joseph. art.* 27. repetitur. Ex quibus itaque patescit, quod licet quidam omnibus modis eo inclinent, & defendere velint , quod omnium Statuum consensus in proscriptione unius vel alterius, requiratur ; nihilominus tamen omninò , & utique Imperatoris, & Electorum non interessatorum scientia & assensus sufficiat ; id quod suis optimis fundamentis & rationibus non destituitur , nec consuetum esse videtur, ut omnium & singulorum Statuum votum ejusmodi in casibus requiratur, quia nunquam , aut ràrò , propter varios respectus , & multorum interesse, sententia proscriptionis danda, aut ad effectum deducenda esset. Nec quicquam movebit, si in contrarium vetera quædam exempla adferri vellent : quia distinguendo tempora & circumstantias, facilis erit responsio. 11

A solo Imperatore & Electoribus.

Itaque Principes & Status Imperii , si ipsimet criminis alicujus notabilis, puta læsæ Majestatis, vel rebellionis sese reos faciant, à solo Imperatore , consilio tamen & consensu Archi-Principum Electorum accedente, proscribuntur, *Carpzov. de Leg. Reg. Germ.* 1. *cap.* 9. *sect.* 9. Sed quid si subditi Statuum Imperii delinquant, ac ceu turbatores ac violatores pacis publicæ accusentur, quos ipso facto Bannum Imperii incidere, ac proinde unà cum vita omnia sua bona amittere, certissimum est, ex *Recess. Imp. Wormat. anno* 1521. *& August. anno* 1548. *Ordin. Cam. Imperial. part.* 2. *cap.* 9. *Gail. lib.* 2. *de pac. publ. cap.* 3. *Modest. Pistor. lib.* 1. *consil.* 34. *n.* 25. *& cons.* 39. *n.* 4. Annon saltem adversus hosce facultatem præscribendi, & in bannum declarandi, Statibus Imperii jure competat. Quod nonnulli ideo negandum putant, quod in omnibus ferè Recessibus Imperii, ubi de pœna 12

Quid Statibus Imp. adversus suos subditos in

 Banni-

declaratione banni competat? Bannitorum agitur, vel à Cæsarea Majestate vel Camera Imperiali sententia Banni declaratoria ferenda ac pronuntianda dicatur, nec Statuum Imperii ulla fiat mentio: *ut in Recess. Imp. Wormat. de anno* 1521. *sub tit.* Die Pœn aller Friedbrecher: *verb.* die sollen mit der That vor Recht / zusambt andern Pœnen in Unser und des Heil. Reichs Acht gefallen seyn / auch allermänniglichen / und einen jeden gegen denselben Thätern und Friedbrechern / so bald die an Unserm Kayserl. Cammergericht oder durch Unsern Stadthalter und Regiment mit fürgehender Citation oder Fürheischung also in gemeldte Acht gefallen zu seyn / declarirt und erklärt werden / *Recess. August. de anno* 1548. *tit.* Die Pœn der Friedbrecher: in verb. Auch allermänniglichen / und einem jeden gegen denselben Thätern und Friedbrechern / so bald die durch Uns / oder in Unserm Abwesen auß dem Heil. Reich durch Unsern freundlichen lieben Bruder / den Römischen König / oder an Unserm Kayserl. Cammergericht / mit vorgehender Citation oder Vorheischung also in die gemeldte Acht gefallen zu seyn declarirt und erkläret worden. *Et tit.* von Pœn der Uberfahrer dieser Ordnung. *verb.* und alsdann gegen solche mit Denunciation, Erklärung / Execution und Einbringung solcher Pœn und anderer Straff / durch Uns und Unsers Abwesens auß dem H. Reich Unsern freundlichen lieben Bruder den Römischen König / oder Unser Kayserl. Cammergericht strenglich und unabläßig procedirt / ꝛc. *Et tit.* von Gewalt des Cammergerichts / die Acht und Pœn derselben betreffend *in verb.* So wollen Wir Uns / oder in Unserm Abwesen auß dem H. Reich / Unserm freundlichen lieben Bruder dem Römischen König vorbehalten / auch Unserm Cammergericht heim gestellt und Gewalt gegeben haben / ex officio, oder auff Begehren der Partheyen / die bestimmte Pœn des Landfriedens in eine Geld-Pœn zu verändern / *Recess. August. de Anno* 1555. *Ordin. Camer. part.* 2. *tit.* 9. §. So jemands *in verb.* und das gegen dem oder denselben mit Denunciation, Erklärung solcher Execution und Einbringung solcher Pœn und anderer Straff / durch die Kayserl. Majestät / Uns als Römischen König / oder das Kayserl. Cammergericht / auff Ansuchen der beschädigten Partheyen / des Kayserl. Fiscals / oder für sich selbst von Ampts wegen strenglich und unabläßlich procedirt / ꝛc. ex quibus sat apparet, declarationem banni Imperialis Cæsaream Majestatem sibi ac judicio Cameræ reservasse, nec Statibus Imperii concedere voluisse, uti quoque sentiunt, *Gail. lib.* 1. *de pac. publ. cap.* 6. *n.* 8. & *seqq. cap.* 11. *n.* 3. & *seqq.* & *lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 27. *Matth. Coler. part.* 1. *decis.* 100. *n.* 55. *Paurmeister. de jurisd. Imp. Rom. lib.* 2. *cap.* 6. *n.* 228. *Modest. Pistor. part.* 1. *q.* 26.

Nihilominus Processum banni etiam in judiciis Statuum Imperii agitari, ab iisque delinquentes contra pacem publicam proscribi, docet praxis & consuetudo notoria, *fundata in art.* 71. & 38. *lib.* Landr. *art.* 24. & 82. ubi *Glos.* Lehenrecht *art.* 5. & 36. Weichbild. *Chil.* König von der Acht oder Verfestung. Hocque jus multa ante secula Genti Saxonicæ ab Impp. confirmatum, per Ordinationes Imperii abrogatum fuisse, tantum abest, ut potius ab Imperatore & Statibus in Recessibus Imperii disertè id approbari existiment, *Dan. Moller ad Constit. Elect.* 13 *n.* 14. *part.* 4. *Nicol. Reusner. lib.* 4. *decis.* 18. *n.* 6. & *Bernh. Græv. lib.* 1. *punct. conclus.* 3. *consid.* 1. dum scilicet à Majestate Cæsarea, Statibus Imperii & Ordinibus quibuscunque, pro jure & more cujusque Regionis, in violatores pacis publicæ animadvertere permissum, *in Recess. Imperii Wormat. de anno* 1521. §. Wir wollen aber / ibi: Wir wollen aber hiermit aller Obrigkeit unentzogen / so das Macht haben / wider die so in Malefitz-Händeln verdacht seyn / daß dieselbe Obrigkeiten mögen handeln / wie an jedem Ort herkommen und recht ist. *Et in Ord. Cam. part.* 2. *tit.* 10. §. und soll auch / ibi: und soll auch einem jeden / der den andern nicht allein / daß er der That oder Vorschub verdächtig / sondern auch daß er derselben schuldig wäre / beklagen / und ihme das erweisen wolte / vorbehalten seyn / solches vor dem Kayserl. Cammergericht / oder andern ordentlichen Gerichten / dahin solche Sachen gehören / zu thun und fürzunehmen / daselbst ihnen auch förderlich geholffen werden soll. Idemque disponitur *in visitatione Cameræ Imperialis anno* 1577. *hisce verbis:* Daß den Ständen und Obrigkeiten frey und unverhindert zugelassen / alle und jede begangene Ubelthaten / Vermög Kayserl. Rechten / und des H. Reichs Abschieden / Landfrieden / und andern Reichs-Constitutionen / zu straffen. Ex quibus manifestissimum redditur, liberum relinqui Statibus Imperii, & Magistratibus quibuscunque, in violatores pacis publicæ animadvertere. Quin & Constitutione Pacis publicæ tam Imperator Ordinibus quam Ordines Imperatori, data invicem fide sanctissimè promiserunt, se omnes & singulos operam daturos, ut prædictæ Constitutioni de pace publica ab omnibus & quibuscunq; Imperio subjectis sine controversia pareatur & contra facientes pœnis in Ordinatione comprehensis afficiantur *R. J. Wormat. de Anno* 1521. *August. de* 1548. & *de Anno* 1555. Si ergo Ordinibus Imperii executio Ordinationis contra eos mandata est, utique & de crimine fractæ pacis publicæ in Ordinum ditionibus commisso cognoscere, reisque pœnam in Ordinatione definitam, per sententiam infligere, & sic banno Imperiali eos subjicere poterunt, cum absque hoc pacem publicam nequeant tueri. Concesso siquidem consequenti, antecedens etiam, sine quo illud nequit expediri, necessariò concessum intelligitur. *Everh. in loc. à concess. conseq. ad concess. anteced. n.* 1. *Bartol. in l. à divo Pio* 5. *in pr. n.* 3. & *seqq. ff. de re jud. Menoch. lib.* 1. *de arb. jud. quæst. q.* 38.

13 Resolvitur cum distinctione.

In hac ambiguitate igitur cum *Carpzov. de Leg. Reg. Germ. cap.* 9. *sect.* 10 *n.* 21. distinguendum est, inter declarationem seu condemnationem

tionem in Bannum Imperiale, & declarationis executionem. Nimirum, Status Imperii sive Judices inferiores, reos Criminis fractæ pacis publicæ in pœnam Banni condemnant, sed Imperator sive Camera condemnationem & sententiam Statuum executioni jubet mandari per totum Imperium. Et sic supra citati *R. J.* qui dicunt solum Imperatorem aut Cameram Imperialem in bannum aliquem declarare, accipiendi sunt de declaratione cum effectu, id est de executione, ita, ut solus Imperator aut Camera Imperialis per totum Imperium sententiam ab inferiore Judice latam, in qua declaratio jam facta est, executioni mandare queat.

Ex quo sequitur, solum quidem Imperatorem aut Cameram Imperialem in bannum aliquem declarare, scilicet cum effectu & executione, ut sententia per totum Imperium observetur, quousque Statuum jurisdictio se non extendit; & quod vulgò dicitur, relegatum de aliquo loco in aliis relegatum non videri, id tantummodo locum habet in simplici relegatione non verò in publicis criminibus sicut est violatio Pacis publicæ, cujus delicti pœna est bannum Imperiale, in quam quis ipso facto incidit in toto Imperio, ut ubivis locorum quæri, & deprehensus castigari possit propter enormitatem criminis.

14 Duplex est bannū, delicti & contumaciæ. In his omnibus observandum est, bannum esse duplex, unum *delicti*, quod ob crimen fractæ pacis irrogatur: alterum *contumaciæ*, quod infligitur, si legitimè citatus non compareat, vel condemnatus judicatum non faciat, aut executorialibus mandatis non obtemperet; Et cum in Imperio duplici fruamur *pace, religiosa* nimirum & *profana*, alterutrius temeratores pœnam banni incurrunt; ut verò actio contra violatores pacis religiosæ in Camera locum habeat, requiritur, 1. Turbantem & turbatum Status Imperii vel saltem immediatè Imperio subjectos esse. 2. Turbationem religionis intuitu fuisse admissam; ad fundandam verò jurisdictionem in causa fractæ pacis profanæ, requiritur 1. ut vis fuerit publica & atrox, quæ repelli non potuit. (2.) ut armata manu, mit gewehrter Hand/hominibus congregatis, pax sit violata. (3.) vim illam publicam dolo malo, & ex consilio illatam esse, fürsetzlich/gefährlich/und freventlich/ quod tamen ex circumstantiis facile colligitur. Est quoque discrimen inter *bannum simplex*, & *repetitum*, Acht und Aberacht/vel ut quidam nominant, Oberacht. Bannum simplex appellant decretum Imperiale primum quo alicui injungitur sub pœna banni, ut mandato Imperiali pareat, aut nisi id fecerit, in bannum ex nunc, prout ex tunc incidisse declaratus esse debeat: *Bannum repetitum* est secundum decretum, quo contumax in antea expressam pœnam banni ipso jure & facto incidisse declaratur, & tunc, ut modo supra dictum, in corona judicis & Assessorum, atque magna hominum frequentia Protonotarius Judicii sub dio denunciationem banni recitat, mox schedulam denuntiationis dilacerat, ac in terram projicit. Dehinc Edicta Banni, in loco denunciationis, nec non domicilii, publice ad valvas Ecclesiarum vel Curiæ affiguntur, ut bannum in omnium notitiam perveniat, & palam constet, cum bannito conversationem fugiendam esse, illumque impunè à quovis offendi posse, sine dilatione quoque executionis. In *banno* autem *contumaciæ* actor immittitur in bona banniti, & in banno delicti executio demandatur his sub quorum jurisdictione banniti bona sita sunt, aut Directoribus Circulorum. Formulas sententiarum exhibet *Gail. de Pac. publ. & Christoph. Wagenseil in disput. de banno Imperial. thes.* 11. *& seqq.* *Finis* banni Imperialis est, ne Imperium detrimentum capiat, & pax publica conservetur, maleficia puniantur, & delinquentes debitæ subjiciantur pœnæ. *Effectus* in eo consistit, quod reus, cui bannum infligitur, in summum vitæ fortunarumque constituitur periculum, ita ut ab omnibus tam quoad corpus, quam in bonis & facultatibus impunè possit offendi, cui consequens est, ut *feuda amittat*, eaque ad Dominum Directum revertantur, sive nova sint, sive antiqua, liberisque existentibus non aliter obtingant, nisi patre bannito mortuo, cum offenso transegerint, *Fritsch. Exercit.* 12. *de banno thes.* 8. *lit. J.* Agnati verò post mortem vasalli banniti, feudum antiquum familiæ à Domino repetere, novamque investituram solicitare non prohibentur, quia Vasalli prioris scelus ipsis damno esse non debet, cum proprio & sanguinis jure, ex pacto & providentia primi acquirentis, & sic jure contractus succedant, in tantum ut hoc casu aliqua transactione cum offenso non sit opus. Insuper in *Capitul. Leopoldina* §. 27. provisum est, daß wann der Churfürsten und Stände des Reichs/ oder auch der gefreyeten Ritterschafft Vasallen und Unterthanen/ ex crimine læsæ Majestatis ihre Güter verwürcket hätten/ oder noch verwürcken möchten/ Ihr. Kayserl. Majestät dieselbe nach ihrem Willen schalten und walten lassen/ keines Wegs aber zum Kayserl. Fisco einziehen/ noch ihnen vorige oder andere Vasallen auffstringen/sondern die Lands-Obrigkeit/ oder Dominos territorii, mit deren confiscirung verfahren lassen wollen. *Affinis* banno Imperiali est Deportatio, Relegatio, Excommunicatio; *Contraria* verò absolutio, atque à sententia banni ob delictum, nemo citra indulgentiam Cæsaris absolvi potest, ad liberandum verò à Banno Contumaciæ Cameræ facultas sufficit. Tandem in causa banni petita revisione sententiæ bannitum offendi non posse, tradit *Becht. de secur. & salo conduct. thes.* 120. *& 121. Rumelin. ad A. B part. 2. cap. 4. thes.* 31.

Marginalia: 15 Requisita actionis in delicto banni. — 16 Acht und Aberacht. — 17 Promulgatio banni. — 18 Finis banni & effectus.

ADA-

ADAMUS.

SUMMARIA.

1. *Adam primus homo, & principium miseriarum.*
2. *Ejus nobilitas præ aliis creaturis.*
3. *Illius & Evæ transgressio divini præcepti, pœna & mors.*
4. *Cur homo sexto demum die, post alias creaturas, conditus?*
5. *Verbum Faciamus notat SS. Trinitatem.*
6. *Ætas Adami.*
7. *Unde hominis in hominem veniat dominium.*
8. *Adam creatus homo ex humo.*
9. *Quid denotet nomen Adami.*
10. *Quomodo creatus ad imaginem & similitudinem Dei.*
11. *Genus humanum etiam in statu innocentiæ fuisset propagatum.*
12. *Quid fecerit Adam videns se nudum.*
13. *Gravitas peccati Adami, & honesta cognitio viri & uxoris.*
14. *Quare Deus præceperit Adamo, quod certò sciebat eum esse violaturum?*
15. *Misericordia & bona post peccatum homini tributa.*
16. *Quomodo Deus permittat peccata?*
17. *Quanto tempore Adamus fuerit in Paradiso?*
18. *Quare non os & linguam, sed inferiores solum partes texerit Adamus & Eva?*
19. *Ubi adhuc frequentantur nuditatis Exempla?*
20. *Nuditatem instinctu naturæ probari.*
21. *De Adamianis.*
22. *De nudis statuis & picturis.*
23. *Figmenta Judæorum de nuditate Adami.*
24. *Amari fructus sive pœnæ peccati.*
25. *Quodnam peccatum fuerit gravius, Adami vel Evæ?*
26. *Pœnæ & castigatio Evæ.*

1 Adam primus homo, & principiũ miseriarum. ADamus Pater omnium Imperatorum, Regum, Principum, Ducum, Marchionum, Dignitatum, quotquot in Imperii Romano-Germanici Constitutionibus numerantur, & totius generis humani, omnes tamen per transgressionem Divinæ legis in miserias præcipitavit, R.A. *anno* 1548. §. 1. ubi traditur: Aber nachdeme unser erster Vatter wider Gottes Gebott gehandelt/ ist er in die Straff gefallen/ die ihme Gott getrohet/ und hat das allerhöchste Geschenck der erblichen Gerechtigkeit verlohren. Cum creasset sexta die Deus pecudes & carentes ratione animantes eadem die creavit hominem, sanctius & divinius animal, in quo non modo supremi Numinis, ut in bestiis, vestigia, sed ipsa imago distinctius eluceret, in 2 Ejus nobilitas præ aliis creaturis. cujus mente una tres facultates, intelligentia, voluntas, atque memoria, tres unius Dei hypostases exhiberent: Qui plus ratione sua, manuque posset quam omnia animalia viribus: qui inferiori sui parte conditionem pecudum attingeret, superiori beatis mentibus æquaretur. Is autem ex limo formatus, divinique Spiritus animatus aura, cum solus viveret, in placidum delapsus est somnum, ex quo mox excitatus vidit è costa sua, manu quoque divinâ efformatam conjugem suam, ut eam suavius, tanquam partem sui deamaret, *R.P. Briet. in annal. mund. c.* 1.

Effictus igitur divina manu primus hominum parens & caput Adamus, cum sibi compare & adjutrice *Eva*, in horto voluptatis positus est, ut beatam sibi posterisque vitam, facili in Deum obsequio, consequeretur. Abstinendum ei duntaxat fuit ab *esu fatalis pomi*, fecissetque, nisi pro conjuge, peccati causam miser accepisset. Hæc enim, suadente malo genio, ex serpente loquente, Dei jussa non violavit modo, sed & perfecit blanditiis suis, ut homo uxorius, plus displicere fœminæ sibi subditæ, quam conditori suo vereretur.

Culpam statim excipit pœna: præcipites ejiciuntur ex amœnissimis locis, in regionem spinis, urticisque distinctam, & quæ plerumque colenti maligne responderet. Cæterum nudi, egentes, cum pravis animi motibus, domesticis hostibus, mali ipsi & miseri, malorum & infortunatorum progenitores. *Briet. d. loc. Anno mundi* 930. Obiit Adamus, tum maxime expertus, quanti stetisset sibi, ac posteris, esus pomi fatalis. Hunc *damnatum* esse ac reprobum voluerunt Tatiani discipuli & Encratitæ; quos arguunt merito Sancti Patres, & ob id in crimen vocant. Audacius ergò, ne quid dicam gravius, asseruit Rupertus, *id à multis libere negari, à nullo satis firmiter defendi.* Qui enim jam id diceret, nimium temerarius esset: & verò huic labem temeritatis allinas sapienter, quem S. Irenæus blasphemum appellavit. Utrum autem Adamus sepultus sit in *monte Calvariæ*, adeò ut in ejus Cranium Christi patientis & morientis in cruce sanguis deciderit? non credo, (*ait Briet. d. loc.*) nec mecum crediderunt Patres emunctæ naris; & qui id scripsere, nomine Gigantis, Adamo cognominis, in fraudem inducti videntur esse: neque semper cum magnis viris falli lubet. 3 Illius & Evæ transgressio Divini præcepti, pœna & mors.

Anno mundi 940. & ita decem annis ab Adamo, tradunt Hebræi, *Evam* mortuam esse, viditque mariti mortem, ut ejus exemplo mori disceret; ab eo tantùm disjuncta supplicio, quantùm à viri sapientis crimine, mulier parum cauta, & à serpente seducta, distabat. *R.P. Prietius Annal. mund. lib.* 1. *c.* 1. & 2.

Cum *Angeli* ante omnem diem conditi sint, par erat, ut homo illis proximus, aut certè paulò minutus ab eis, teste Davide, crearetur. Cur ergò postremus omnium creaturarum sextâ die conditus est? respondemus bonas rationes non defuisse, ut sic fieret. Primò enim inter corporea ea condidit, quæ esse tantùm habent; Nobilius tamen & præstan- 4 Cur homo, sexto demum die, post alias creaturas, conditus?

tius,

tius, ut lucem, firmamentum, aquam, & terram; deinde quæ esse conjunctum cum vitâ habent: hinc plantæ, & terræ nascentia producta tertiâ die, proximè quæ vitam sensu præditam habent, ut aquatilia, volatilia, reptilia, jumenta: postremò hominem, qui vitam nobilissimam, ratione præditam accepit, & animam libero arbitrio, & immortalitate ornatam, utpotè de foris venientem consecutus est: quia ut dicitur, *inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem.* Deinde oportebat; ut tradit Philo in Cosmopœia, omnia præparari, antequam homo ipse veluti conviva ad convivium accerseretur, & ut Damascen. inquit: *Quia Deus ex visibili & invisibili creatura plasmaturus erat hominem, ad suam imaginem, & similitudinem, tanquam quendam Regem, & Principem universæ terræ, & eorum, quæ in eâ sunt, præstruxit ei quamdam veluti Regiam, in quâ diversans, beatam & omni ex parte felicem duceret vitam.* Et Niessenus *lib. de homine*: *Nondum magna hæc & pretiosa res homo, mundi Dominus aderat; nec enim decuerat prius existere principem, quam illa, quorum gereret principatum: sed ubi cuncta ei subjicienda parata sunt, jam consequens erat apparere rectorem.* Hæc illi patres. Adde, hoc à Deo factum, ut homo humiliaretur, & cum aliis creaturis, vel cum Angelis de antiquitate certare non posset, nedum cum æterno Deo, ac Domino suo.

5 Dixit autem Deus in creatione hominis: *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, ubi plurale, *faciamus* & singulare, *ad imaginem*, idem indicant. Nec audiendi Judæi, qui dicunt, Deum illis verbis allocutum Angelos, quoniam Angeli unam & candem cum Deo effigiem non habent, nec potestate creandi præditi sunt, nec nos illos tanquam Creatores sed ut conservos & amicos habemus. *R. P. Salmeron. in S. Script. Prolegom.* 10. *can.* 9. *pag.* 141.

Verbum faciamus notat Sanctiss. Trinitatem.

6 Quod ad ætatem Adami attinet, nemo est qui dicat Adamum creatum fuisse puerum seu infantem, quemadmodum nascuntur homines. Nam sicuti Deus plantas & animalia, non paulatim, ut fit naturaliter, sed illicò quæque in suo genere perfectissima creavit; Ita etiam hominem non in puerili aut infantili, sed in juvenili, aut virili ætate, eaque perfectissima creasse, procul dubio credendum est, scilicet adultum & ad generandum aptum, quia ipsi & Evæ dixit, *crescite & multiplicamini*, itaque quamvis ætatem Adami non planè exploratam habeamus, sunt tamen qui putant, ipsum tunc ostendisse ætatem circiter 34. annorum, quæ videtur esse perfectior hominis ætas, qualis fuit *secundi Adami JESU Christi*, Redemptoris nostri, quando hominem perditum sua morte ac resurrectione reparavit: qualis etiam futura creditur ætas justorum in postrema corporum resurrectione, ut nonnulli colligunt, ex illis Apostoli verbis ad *Ephes. cap.* 4. *vers.* 13. *donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.*

Ætas Adami.

Quoniam verò Dominus Deus dixit Evæ: *subjecta eris viro, & ipse dominabitur tibi*, exinde oritur quæstio, an etiam in alios homines homini concesserit dominium? ubi observandum est ex *Aristot.* 7. *polit. cap.* 14. duplex inter homines reperiri dominium: alterum, quod totum pertinet ad dominantis utilitatem, quod coactum, violentum, servile & Tyrannicum appellant, quia sibi subditos gravi servitute premit, & hoc non est à Deo datum homini in Statu innocentiæ existenti, sed postmodum divina permissione in pœnam peccati jure introductum fuit inter homines; Alterum est dominium voluntarium & liberum, seu in liberos, quod civile dicitur, & naturaliter in omni communitate ac multitudine videtur esse perquam necessarium, alioquin ubi non est debitus ordo superiorum & inferiorum, necesse est omnia confundi, & hoc dominium non solum à Deo datum est hominibus, sed etiam Angelis. Sunt enim inter ipsos alii aliis naturâ superiores. Veruntamen quia hujusmodi Dominium, quod principaliter respicit bonum subditorum, & totius communitatis, idcirco convenit quibusdam tantum potestate & prudentia præstantioribus. *Tornicll. in annal. sacros & profan. anno mundi I. p.* 53. 7

Unde hominis in hominem veniat dominium?

Quando itaque Deus creavit Adamum, dixit *faciamus hominem*, nimirum quia Adamus est ex humo fictus, ut semper memor esset suæ originis, ejusque humilitatis & vilitatis recordatione modestum & demissum animum, Deoque omninò subjectum perpetuò gereret: Atque etiam quod solus omnium animantium ad humanitatem colendam factus. *S. August. tr.* 9. *& in Evang. Joh.* tradit, nomen Adã, si græcè scribatur, quatuor constare literis, à quibus incipiunt quatuor dictiones, significantes quatuor mundi partes: quod Adami posteritas per quatuor mundi partes dispergenda esset, vel quod ea terra, ex quâ Adami corpus formatum, ex omnibus quatuor annuli partibus sumpta fuerit. *R. P. Pererius in Genes. lib.* 4. *c.* 1. Creatus est Adam *ad imaginem & similitudinem Dei*, in Statu innocentiæ, cum scientiâ rerum naturalium & supernaturalium, cum gratiâ, cum justitia & rectitudine naturali, R. A. *Anno* 1548. *tit.* 1. §. 1. Gott hat von Anfang den Menschen erschaffen zu seinem Ebenbild und Gleichnuß / und ihn mit Gnaden gezieret / auch durch die erbliche Gerechtigkeit dermassen zugerichtet / daß er in allen Kräfften des Leibs und der Seelen gantz recht wäre / und von keinen bösen und unordentlichen Bewegungen angefochten würde / sondern daß in ihm das Fleisch dem Geist / und die unterste Kräfften der Seelen / den obersten / (welche allein zu dem guten anweisen /) gehorsam wären. §. 2. Da nun des Menschen Gemüth dermassen wol zugerichtet war / hat ihn Gott gelassen in der Hand seines eygenen Raths / also weit / daß er nicht weniger Macht hat / zumahlen das gut als das böse. §. 3. Wo sich dann der Mensch dieser seiner Freyheit recht gebraucht / auch den Gebotten / die ihm Gott selbst gegeben / gehorsam gewesen wäre / so hätte er die Güter und Gerechtigkeit / die er empfangen / ihm selbst / und allen seinen Nachkommen erhalten / auch

8

Adam creatus homo ex humo.

9

Quid denotet nomen Adami.

10

Quomodo Adam creatus ad similitudinem & imaginem Dei.

ihm und ihnen nicht gemangelt / frömmlich und seliglich zu leben. Es hat ihn auch weder Hunger noch Durst / Hitz noch Kälte / Schmertzen noch Kranckheit/noch der Todt betrübt oder geängstiget / besonder hätte er alle seine Sünd und Gebrechen gemieden/ und von Straffen als Belohnung der Sünden / sich keinerley Gefahr weder für sich / noch seine Nachkommen besorgen dörffen.

11 Genus humanū etiam in Statu innocentiæ fuisset propagatum.

Creatus est Adam cum Imperio in animalia, cum corpore, dignitati & præstantiæ suæ apto atque convenienti, in perfecta ætate, eique Deus adjutorium Evam adjunxit, qui propagassent genus humanum per generationem carnalem, etiamsi Adam lapsus non esset. Narrat enim Moyses Deum ab initio, creando hominem, fecisse Marem & fœminam: Quorsum, nisi ad generandam prolem? hujus enim rei causa instituta est à Deo discretio sexus in Marem & fœminam. Addit præterea Moyses, Deum benedixisse illis: *crescite & multiplicamini*. Deinde Adam, conspecta Eva, divino afflatu dixit; *Hoc est os ex ossibus meis &c. Et erunt duo in carne una*, id autem fit per copulam carnalem, ut interpretatur *S. Paulus in Epistola* I. *ad Corinth. cap.*6. siquidem distinctio sexus, & conformatio membrorum, quæ natura generationi destinavit, naturaliter insunt homini, nec data sunt propter peccatum. Quemadmodum enim homo naturaliter & substantialiter est animal, ita est vivens: naturalissimum autem omnium viventium, *autore Aristot. lib.*2.*de anima*, est generare sibi simile. Quid plura? satis argumenti est, ad id probandum, necessariam rationem & causam creandi fœminam in Statu innocentiæ, non aliam fuisse, nisi ut esset viro adjutorium: Ad quid? non ad aliud sanè, quam ad generationem prolis, nam ad alia omnia, vel certè non minus bene, vir à viro juvari posset. Quod aliqui Doctores apprehendunt turpitudinem & immoderatam voluptatem, quam primi parentes post peccatum senserunt, ille ardor libidinis, deformans actum generationis, non fuisset in Statu innocentiæ. Siquidem in eo fuisset animus omnino subjectus Deo, & pars inferior hominis perfectè subdita fuisset, & obediens rationi, ita ut qua facilitate ac moderatione nunc movemus cætera membra corporis, eadem tunc facilitate in eo Statu, absque perturbatione rationis, sine ardore libidinis, & citra fœditatem movisset, & moderatus esset homo ea corporis membra, quæ ad generandum natura comparavit. *R. P. Perer. in Genes. d. loc. & seqq.*

12 Quid fecerit Adā videns se nudum?

Sed cum lapsus esset Adamus, & transgressus præceptum divinum, mox viderunt se esse nudos, & ex foliis ficus tegumentum sibi compararunt, fortè ob latitudinem illorum foliorum, vel quod illis conscientiâ patrati sceleris, & inusitato libidinis sensu, vehementer animo commotis & perturbatis, prior illa occurrebat arbor, magisque ad manus illis fuit. Itaque Adamus post admissum scelus operuit se, & tamen apertis etiam pudendis erubuit in conspectum Dei venire, tum quod reliquo corpore nudus erat, tum quod erubesceret apparere coram Deo nudus, sicut prius solebat ante peccatum commissum, itaque verecundabatur coràm Deo ob eam rem, propter quam sibi nuditatem corporis velandam judicaverat. Quod autem causam timoris sui non assignat Adamus peccato suo, sed nuditati corporis, satis indicavit, se nondùm flagitii sui gravitatem agnovisse: scilicet propter eam magis erubescere ac dolere, quam propter corporis nuditatem debebat. Sic nimirùm usu venit, ut homines de factis à se sceleribus angantur, non tam propter Dei offensam, aut cœlestium bonorum missionem, quàm propter incommoda & malafortunæ & corporis quæ illis ex peccato acciderunt, & quæ insuper detestabili excusatione diminuere student.

Eò gravius fuit peccatum Adami, quod is sapientiâ & gratiâ Dei excelleret, nullamque haberet ad malum proclivitatem, sed è contrà acerrimam ad bonum propensionem, ita ut summa facilitate quantamlibet tentationem propulsare, omneque peccatum vitare nullo labore potuisset: undè major ejus in peccando iniquitas, quantò major erat in eo non peccandi facilitas. *S. August. lib.*14.*de Civit. Dei c.*15. Post lapsum cognovit Adamus uxorem suam Evam, quam copulam carnalem Sacra scriptura honestè casteque significat, appellans eam, cognitionem fœminæ, quæ nec in paradiso fuisset negata, imò expressè concessa, per verba, *crescite & multiplicamini*, licet per ea virginitas & cœlibatus non sit prohibitus, nec Divinæ voluntati repugnet, præsertim inter homines, & omni tempore, post multiplicatum genus humanum, *R. P. Pererius in Genes. lib.*4.*c.*1.*vers.*28. *n.*238. Cognoscere fœminam, ait *R. P. Salmeron. in Sacr. Script. prolegom.* 15.*regul.*33. *pag.*298. est honesta locutio, congressum viri cum fœmina describens Ita dicitur: *Adam cognovit uxorem suam Evam*: Deipara verò contrario modo dixit, *quoniam virum non cognosco*. Dicitur etiam honestè *ingredi ad fœminam*, quod congressus intra domum, & in loco secreto fieri soleat.

13 Gravitas peccati Adami, & honesta cognitio viri & uxoris.

Curiosè multi indagant, cur Deus præceptum de non comedendo ex arbore vitæ injunxerit Adamo, cum certo sciret fore, ut ab ipso violaretur, ejusque præcepti violationem fore non tantum ipsi, sed etiam toti ejus posteritati calamitosam & perniciosam. Sed curiositati huic occurritur, si consideretur quod conveniens fuerit, ut Deus ageret cum homine non secundum futurum ejus Statum, neque secundum id quod ille postea facturus esset, sed secundum præsentem Statum, in quo eum creaverat: cui Statui maximè consentaneum erat, ut Adam indè ab exordio suæ creationis lege aliqua obligaretur, & astringeretur obsequio Dei. Nec verò quod eam legem violaturus esset Adam, propterea non fuit ea lex ferenda: Isto enim modo nulla lex hominibus ferenda esset, siquidem paucissimi sunt, qui leges custodiant, præsertim verò, cum Deus non eo consilio dederit legem, ut Adamus eam non custodiret,

14 Quare Deus præceperit Adamo, quod certò sciebat eum esse violaturum?

ret, nec talem fecerit eum, ut non potuerit eam legem servare, quia fecit eum liberi arbitrii, ad bonum malumque juxta flexibilis, & in cujus potestate esset legem servare vel non servare. Quin imo fecit eum rectum nullaque ad malum propensione, cumulavit eum præterea abundanti excellentique gratia, per quam facillimum ei jucundissimumque fuisset, quodcunque bonum agere aut malum evitare; & quamlibet legem custodire, præsertim illam, quam acceperat, levissimam nempe atque observatu facillimam.

Ad hæc, licet Deus præviderat peccatum Adæ, attamen simul etiam constituerat peccatum illud ad magnum & multiplex bo-
15 num convertere, ex eoque innumerabiles atque incomparabiles utilitates elicere. Nam, ut de aliis bonis taceam, illud quanti debet æstimari, voluisse Deum, ut ad peccatum Adami eluendum ac delendum filius suus humana indutus carne in terris videretur, & cum hominibus conversaretur, ac sui sanguinis & vitæ profusione omnia peccati Adæ damna cumulatissimè compensaret, ad majorem gratiam & felicitatem provehens hominem quam fuerat ea, cum qua creatus à Deo fuerat, & quam peccando perdiderat: Ut quodammodo dicere liceat peccatum Adæ magno nobis lucro fuisse, meritoque Gregorius exclamaverit. *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem.* Adjice, quod occasione peccati Adæ factum est, ut complures maximeque nobiles virtutes in hominibus excellerent, quæ in Statu innocentiæ non enituissent: veluti est fortitudo, patientia, amor erga inimicos, misericordia, abstinentia, virginitatis & martyrii palma: nec tam multiplex decor atque ornatus Ecclesiæ fuisset; nec fuissent Sacramenta, quæ nunc habemus, maximè vero divinissimum Eucharistiæ Sacramentum.

Misericordiæ & bona post peccatum homini tributa.

Alia scilicet est ratio Dei atque hominum, quia Deus est supra & extra omnem legem positus, & mala sinit Deus fieri, quæ si vellet ne fierent, facillimè posse impedire: Quemadmodum *lapsum Angelorum* impedire potuisset, si dedisset eis gratiam efficacem in
16 amore & obedientia Dei perseverandi. Creat Deus quotidie quam plurimas animas rationales, quas scit æternis suppliciis damnatum iri. Fecit miracula in Ægypto coram Pharaone & Ægyptiis, quibus illi vehementer in odio Hebræorum, & contumacia adversus Deum, obfirmati & obdurati sunt. Sed nimirum non convenit Deum prohibere & impedire, ne ullum malum fiat. Quinimo decet ordinatissimam ejus providentiam ut res, quas ipse condidit, convenienter naturis ipsarum, operari sinat, res nempe necessarias necessariò, contingentes contingenter, liberas liberè. Creavit Deus Angelos, gratas sibi mentes, ita tamen, ut in gratiâ liberè persisterent: quorum aliqui eam perdidere peccantes ex invidentiâ vel superbiâ, alii subditi Deo, & rebellibus sociis repugnantes, æternùm felices esse meruerunt. *R.P. Prietius in Annal. mund. c.* 1. Cum enim naturam rationalem fecerit præditam liberô arbitrio, quod ad malum bonumque juxta flexibile est, conveniens fuit, ut eam agere sineret prout ipsa vellet, adjuvando quidem eam ad bonum faciendum, non tamen ad malum impellendo. Si enim Deus nihil mali sineret fieri, ubi eluceret clementia ejus in condonandis peccatis? ubi misericordia in sublevandis malis? ubi justitia in sceleribus vindicandis? ubi tantus in hac rerum universitate, præsertim vero in rebus humanis decor & ornatus emineret? Ita discurrit *R. P. Perer. in Gen. lib. 4. q. 4.* Alia non minus curiosa est quæstio: *quanto tempore Adam fuerit in paradiso?* Quidam, & ferè vulgata opinione 17
tradunt, Adamum eodem die, quo creatus est, introductum esse in paradisum, inibi tentatum & lapsum, atque ex eo loco ejectum esse, nec mansisse in paradiso 12. horas, sed secundum quosdam saltem 6. aut 7. horis, vel ad summum 10. quia Moyses narrat, venisse Deum in paradisum post meridiem ad auram, quo tempore Adam jam peccaverat, & credibile est, longo tempore Adamum cum Eva non fuisse in paradiso, quia Dæmon, quem invidia humanæ felicitatis urebat, & cupiditas flagrantissima deturbandi hominem ex illo felici Statu, diu se tenere non potuit, quin cum dolo ac fraude circumveniret. Alii longius tempus assignat, quia sexto primum die creata sunt animalia, & post in paradisum ad Adamum introducta, quibus singulis nomina imposuit, & postea demùm ex Adami latere formata est Eva, quæ omnia longius tempus requirunt. Ad hæc nudi versabantur in paradiso ambo sine ullo aut nuditatis pudore, aut externi incommodi vel molestiæ perpessione. Post hæc secuta est sermocinatio inter serpentem & Evam, Eva decepta serpentis promissis ad arborem vetitam adivit, ejusque curiosè spectata & considerata pulchritudine, decerpsit fructum, comedit, porrexit ad virum, & suis blanditiis eum pellexit ad comedendum, quo facto, cum eos protinus puderet suæ nuditatis, ad eam tegendam facere sibi subligacula, auditaque Dei ad eos venientis voce, sese in medium paradisi locum, densissimis ob pacatum arboribus abdiderunt, & tandem è Paradiso ejecti sunt. Quando igitur tempore fuerint in Paradiso præcisè dici non potest. Quidam prodiderunt tot annos, quot Christus Dominus vitam in terris mortalem & ærumnosam egit. Alii determinant 40. dies, quia Christus tanto tempore in solitudine jejunii remedio intemperantiæ peccatum sanaverit. Sed *R.P. Pererius in Genes. lib. 6. c. 3.* opinatur, eos in Paradiso fuisse per 8. dies, & octavo die, qui fuit feria 6. Hebdomadæ ejectos fuisse Paradiso. Nam spatium 8. dierum sufficiens fuit experiendæ aliquantulum ejus Status felicitati, quod convenientiam habet cum eo, quod Christus Dominus feria VI. conceptus esse creditur in utero Bmæ Virginis, eademque die in cruce sit mortuus.

Quomodo Deus permittat peccata?

Quanto tempore Adamus fuerit in Paradiso?

Illud aliqui admirantur, quod cum Protoplastorum nostrorum os & lingua peccasset, haud quaquam tamen illis pudor, sed geni- 18

Quare non os & linguam,

sed inferiores solùm partes texerint Adamus & Eva?

nitalibus præsertim membris, totique insuper corpori, ore atque vultu exceptis, adeò sit suffusus, ut illis tantum condendis tanto conamine remedia quæsiverint, de aliis nihil prorsus solliciti, unde aliqui peccatum originis ipsum putant fuisse venereum appetitum. Verùm falsissima plane opinione, quia os quidem comederat, contriverantque dentes fructum vetitum, sed quia natura oris conditionem, totiusque vultus, pro necessariis ad vitam officiis deputavit, illa occultationem non admittunt; Secus autem se res habet cum partibus reliquis, quarum nuditas quia non æquè necessaria, illam operire protoplasti laborabant, ne ubivis contracta labes proderetur, quæ cum maximè, ac velut impetu facto, è genitalibus, stimulante pravâ cupidine, prorumpat, inibi quoque illam præcipuè obstruere nitebantur. Nimirum adverterunt, partes illas detrectare Imperium rationis, cui alias obsequiosissimè parebant.

Nuditatis tamen exemplum adhuc in America frequentatur, cujus incolæ nihil quicquam membrorum solent contegere. Sic

19 *Ubi adhuc frequenter tum nuditatis exempla?*

cum *Christophorus* Colonus, plerique *Columbum* appellant, à Rege Hispaniolæ in arcem Xaraguam deduceretur, ingens multitudo Virginum formosarum, sine ullo tegumento, more ibi solito incedentium, Regem comitabatur, triginta verò ipsius conjuges, palmæ ramos præferentes, exigua particula texturæ sericæ pudenda contexerant. Vid. *Dapperi Americam p.* 52. Zigvavi, ne quidem in prælium euntes, vestitum assumpserunt, sex enim millia eorum, picta tantum atris maculis, nuda cute, cum Coloni fratre congressi sunt, *Ibidem p.* 55. Brasiliani quoque virilia nuda habent, *p.* 648. De Pariis idem refert *Dapperus p.* 60. *& seqq.* quod apud eos uterque sexus nihil prorsus corporibus circumdet, quare venereis rebus maximo dediti sunt opere, pro lubitu uxores ducunt & repudiant, nullum in connubiis servant Ordinem, neminem maleficum puniunt, atque in omnibus Belluinam magis quam humanam proferunt naturam, cum tamen ipsa natura aliud ipsis inspiret, atque de aliis multis gentibus citatus *Dapperus* plurima narrat; Nec minus olim Germanos magna corporis parte nudos, aut saltem sagulo fuisse leves, frigori assuevisse, & tolerantissimas fuisse, locupletissimis constat testimoniis. Instinctu tamen naturæ universali nuditas improbatur, & hinc *Cicero lib.* 4. *Tuscul. qu.* ait, flagitii principium esse, nudare inter cives corpora. *Et lib.* 1. *offic.* testatur, *fol.* 305. Tantum fuisse apud Romanos pudoris studium & observantiam, ut ne scenici quidem in publicum sine subligaculis prodirent, *Scenicorum quidem*, inquit, *mos tantam habet à vetere disciplina verecundiam, ut in Scenam sine subligaculis prodeat nemo; Verentur enim, ne si quo casu evenerit, ut corporis partes quædam aperiantur, aspiciantur non decorè.* Neque barbarissimis etiam gentibus magna & religiosa velandi pudenda fuit cura. Nicolaus *Damascenus* apud Strabonem *lib.* 15. Antiochæ se affirmat vidisse Legatos Pori Indorum Regis potentissimi, ad Augustum missos cum literis & muneribus. In his erant octo servi toto corpore nudi, præter pudenda Subligaculis obtecta. *Diodorus Siculus lib.* 4. de Æthiopibus scribens, narrat, eos cœtero quidem corpore nudos ingredi, pudenda tamen vel caudis vulpinis, vel ex Capillis subligaculis contextis velare. Videtur igitur hæc tegendorum pudendorum cura, ex illo primorum parentum exemplo velut hereditaria quadam & naturali disciplina, ad omnes gentes permanasse. *Julius Pollux* tradit, tres olim fuisse hominis partes, quas pudendas & idcirco velandas censebant, & suum cuique earum fuisse proprium tegumentum: sed priora duo fuisse mulierum, tertium verò virorum æquè ac fœminarum, unum erat, mulierum, cingens mammas, appellatum fascia, alterum, ventrem tegens dictum περίζωμα, sive velamen: tertium quo pudenda velabantur. Ferunt nonnulli Perizomatum usum invaluisse apud Assyrios, exemplo Semiramidis Reginæ, quæ muliebrem pertæsa sexum, virilemque ut animum, sic habitum inducens, non modo tiara caput tegere, sed etiam cruribus velamenta circumdare cœpit, quod & suos facere jussit, ne quid ipsa novo habitu sola occultare videretur. Ut tradit *Justinus lib.* 1.

20 *Nuditatē instinctu naturæ improbari.*

Hinc obstupescendum est, quod narratur de Adamianis, qui ita ab Adamo dici volunt, 21

De Adamianis.

cujus nuditatem & vitæ genus & puritatem se imitari putant: nudi enim mares fœminæque conveniunt, nudi lectiones audiunt, nudi orant, nudi celebrant sacramenta, & exindè Paradisum suam arbitrantur esse Ecclesiam. *R.P. Prietius in Annal. Mund.* 42. *decad.* 2. *fol.* 395. ubi tradit: *Carpocras* denique impuritatis omnis sentina, ea dixit & facere sectatores docuit, quæ pudor commorari vetat; ab eo Carpocratiani recepere nomen, qui se *Gnosticos*, quasi *intelligentes* appellabant; quod tamen nomen sibi quoque arrogarunt Basilidiani. Hi porro omnes Gnostici, libidine promiscua, ac puerilium carnium usu infames, nomine Christiani, re Dæmonis turpissimi fautores, nostram apud Ethnicos traduxere fidem, & Principum in eam crudelitatem acuerunt. Carpocratis filius fuit Epiphanes, ut Deus à suis post obitum in Cephalenia patria sua cultus, quemadmodum ejus Pater secta Platonicus; ut Platonis Schola hæreseon plurimarum mater haberetur. Ex Carpocrate quoque venisse creditur Prodicus, autor Adamitarum, quorum Ecclesiæ, Lupanaria (Paradisos vocant ipsi) in quibus nudi viri ac fœminæ prostabant, ac primorum parentum primam in horto voluptatis conditionem repræsentabant. Quos tolerari in præsentia in quibusdam Rebuspublicis Christianis mirum est, quos nequaquam ferendos esse Gentiles ipsi putaverunt. Cum tamen Adamus & Eva, etiamsi conjuges essent, neminemque haberent consortem, abscondere tamen medium ventrem sollicitè sint annisi.

Satis est quod denudamur, quoties involvimur

vimur fasciis, quoties ferales vestes corporibus defunctorum superinducuntur, in qua nuditate nulla planè est labes, utpote quæ fit necessitate cogente; quamvis aliqui etiam tantæ fuerunt castitatis, ut sentientes adventum mortis, vestibus, in quibus sepeliri volebant, se ipsos induerint. Rarum *Zeilerus* refert exemplum, Liviam Imperatoris Augusti conjugem, cum ipsi nudi aliquot viri obviam facti fuissent, & ob id jussu Imperatoris è vestigio debuissent interimi, hac ratione ipsis vitam servasse, quod diceret, tales honestis ac pudicis fœminis nihil nisi Statuas videri.

22 De nudis statuis & picturis. Posset exin aliquis concludere Statuas picturasve nudas licitè à quibusvis hominibus oculis usurpari. Quàm bene autem, è dicendis constabit: *Apelles* decennio toto, ingenii sui vires in delineanda Venere intendens, eandem demum tam excellenti pulchritudine, lineis tam tenuibus efformavit, ut adolescentes, qui in eadem contemplanda animum occupare inceperunt, ejus amore non secus, atque vivæ Nimphæ capti sint, adeò, ut eandem Senatus-Consulto occulere jussus sit Apelles, ne forsan juventus corrumperetur. *Zeuxes* ex arte vineam tam scitè pinxit botris plenam, ut aves ex aëre devolarent, incidentesque eam pastum ex ea se capturas sperarent. Et quis non obstupescat ex eo, quod *Pausanias, Græcus Historicus* affert. In oppido *Heraclea*, Provinciæ Peloponesi, per quendam opificem factam esse equam ex auro ductili, habentem caudam prætruncatam & deformem, cœteris omnibus corporis partibus affabrè absolutam, quam nihilominus equi aliquot alii tanto ardore inituriebant maritare volentes, ut conscendendo atque descendendo ungulas pedum sibi detriverint, donec ex fabrica equæ aureæ deciderent: Et quantumlibet multis obtunderentur verberibus, abigi tamen non poterant, sed hinniebant non aliter, quam si jumentum catuliens reperissent. Si ergò sensus in brutis movet sculptura picturavè, quid non faciet promiscua nuditas in luctu & gaudio, in templo & foro? Spartanis virginibus aperta facie ut incederent, per leges licebat, donec nuberent, ut viros invenirent: postquam nupserant, caput ac faciem tegebant, ut quæ viros non quærerent, sed inventos tuerentur. Itaque omnibus modis præcavenda sunt irritamenta impudicitiæ, contra quæ ipse Deus legem vestiariam tulit, atque Adamum & Evam pelliceis tunicis vestivit & operuit.

23 Figmenta Judæorũ de nuditate Adami. Multa hactenus de nuditate Adami & Evæ dicta sunt, quam etiam Moyses expressis verbis asserit, *Judæi* tamen fabularum Architecti, si non vestem, saltem aliquid instar vestis primis hominibus affingunt. Sic ait *Elieser cap.* 14. vestem Adami fuisse pellem onychenam, vel ut alii interpretantur, unguis instar pellucidam, quam nubes gloriæ circumdabat. Cum verò comedisset de fructibus arboris vetitæ, exuebatur ei pellis illa, videbatque se esse nudum, recedebat insuper ab eo nubes gloriæ; atque inde est, quod adhuc ineunte Sabbatho, Judæi ungues ad candelam contemplari soleant, admurmurata precula, ad memoriam vestis, quæ Adamo instar unguis adhæserit. Alii contra asserunt, Protoplastos pilosos ab initio & hirsutos fuisse, qualis cutis Esavo contigerit, atque hac ratione, sicut animalia reliqua, vestitu non habuisse opus. Quales tamen nugas adduxisse, easdem etiam refutasse satis est, cum contrarium monumenta sacrarum literarum edoceant, & primi parentes nuditatem suam perizomatis ficulneis, & Deus ipse vestimentis è pellibus pudibundos contexerit.

Quinque igitur fuerunt amari fructus peccati, quorum primus est *apertio oculorum*, quia in peccato cœcus est homo, & quantum mali sit in peccato, nequaquam cognoscit: At continuò post peccatum aperiuntur ei oculi, & clarissime videt, pro exigua & brevi peccati voluptate maximum & sempiternum malum sibi comparatum. Alter fructus est *nuditas*, quia per peccatum spoliamur plurimis & maximis Dei ornamentis, & pretiosissimis virtutum cœlestium vestibus. Tertius fructus est *pudor & confusio animi*, & ad supprimendum dolorem ad inanes mundi consolationes perfugium. Quartus fructus est *Judicium ac testimonium conscientiæ*, vehementer hominem patrati sceleris accusantis & condemnantis. Quintus est *pavor & trepidatio*, divinique judicii & vindictæ metus. 24 Amari fructus sive pœnæ peccati.

An verò Adami vel Evæ peccatum fuerit gravius, putat *Cajetanus*, Evæ peccatum leve admodum fuisse, tum ex radice, hoc est affectu libertatis, tum ex ratione peccandi, appetitu videlicet similitudinis divinæ: tum ex re appetita, quæ fuit scientia boni & mali, tum ex specie actus exterioris, qui fuit comedere fructum pulchrum oculis & ad vescendum suavem: tum ex causa peccandi, nimirum seductione serpentis: tum denique ex conditione peccantis, quia mulier erat. Sed *R. P. Pererius in Genesin lib.* 6. *cap.* 3. *quæst.* 2. *n.* 109. existimat, peccatum Evæ tribus de causis gravius fuisse quam Adami; primo enim peccavit *infidelitate*, credens serpenti falsa & impia de Deo loquenti, quin etiam mendacii atque invidiæ Deum insimulanti. Peccavit item *ingenti stultitia* & vecordia, sperans se scientiam boni & mali, ac similitudinem per esum fructus corporalis posse consequi. Denique peccavit in *virum suum blandis* eum verbis, & importunis precibus ad comedendum fructum vetitum illiciens atque impellens. Itaque prima omnis peccati & mortis, quæ universum genus humanum pervasit occasio, ex Eva fuit. 25 Quodnã peccatum fuerit gravius, Adami vel Evæ?

Id quod colligitur ex triplici castigatione Evæ, dum Deus ipsam tripliciter punivit, inquiens: *multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos*, ecce prima pœna, *in dolore paries filios tuos*, en secunda, & *sub viri potestate eris & ipse dominabitur tibi*, ecce tertia: Nam mors fuit ei cum viro suo communis, sed reliqua tria mala Evæ delictis respondet: siquidem, quia ipsa virum ad peccandum seduxerat, jure condemnata est, ut deinceps subjecta sit viro. Deinde illa sensualis delectatio, cui 26 Pœna & castigatio Evæ.

nimium indulserat, cibum vetitum contemplando & degustando, gravissimis partus doloribus compensata est: Et demum quoniam serpenti crediderat dicenti: *eritis sicut Dii*, ut experimento cognosceret, quam longè ab Angelorum beatitudine corruisset, *Torniel. in annal. sac. & profan. mundi anno I. die 7. n. 12.*

Ex quibus omnibus apparet non longam fuisse hominis in Paradiso felicitatem; ipsi quippe Diabolus invidens, mulierem ad divini violationem præcepti per serpentem, quo velut organo usus est, solicitavit: Quam ob rem satanas in sacris literis *serpens antiquus* appellatur (*Apocal.* XII. & XX.) mulier per serpentem seducta, vir per mulierem illectus, affectu & complacentia maritali pronus fuit, ut crederet, *se venialiter transgressorem fore præcepti, si vitæ sociam non desereret in societate peccati, ut S. Augustinus* ait. Hinc *Apostolus* I. *ad Timoth.* 2. *Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricationem fuit.* Ad Dei tribunal vocatis & convictis, pœnæ impositæ: quas Deus misericors spirituali temperavit solatio, promissione scilicet seminis benedicti mulieri facta, quod serpentis caput contriturũ esset, id est, Christi, qui opera Diaboli esset dissoluturus, de quo *I. Joannis III. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera Diaboli.* Et ad *Romanos XV. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.* Primi parentes pelliceis vestibus à Deo amicti, Paradiso pulsi sunt, eodem, ut plerique conjiciunt eruditi, quo inducti fuerant die, aut certe post breve temporis intervallum. Cherubin cum flammeo gladio atque versatili à Deo positus est ad custodiam viæ, quæ ad lignum vitæ ducebat, hominesque ab ejus aditu arcendos. Cherubin autem nomine alii spectra, & terribiles animalium formas intelligunt, ut *Theodoretus* interrogatione *XL. in Genesin*; alii probabilius Angelos gladio versatili & flammeo armatos.

Adel.

SUMMARIA.

1. *Nobilitatis Origo.*
2. *Qui olim dicti fuerint nobiles.*
3. *Quid Curia Romana hic observet?*
4. *Differentia inter Catholicos & A.C. status in his titulis.*
5. *Quinam hodie appellentur nobiles.*
6. *Quinam conferant nobilitatem.*
7. *Imperator creat Reges, Electores, Archi-Duces, Duces, Comites, Barones, Nobiles.*
8. *Æquiparatio novorum nobilium cum aliis.*
9. *Nobiles in Imperio aliis præferuntur.*
10. *De Rege Romanorum.*
11. *De Electoribus & Vicariis Imp.*
12. *De Augustiss. Domo Austriaca.*
13. *Imperatorem privilegium nobilitandi aliis etiam communicasse.*
14. *Pontifex, Reges, & alii superiorem non recognoscentes nobilitare possunt.*
15. *Nobilis in uno Regno habetur etiam pro tali in altero.*
16. *De nobilibus Imperii immediatis.*
17. *Quibus argumentis immedietas nobilium soleat oppugnari ex territoriali superioritate.*
18. *Per quos actus subjectio nobilium probetur.*
19. *Quinam sint nobiles Landsassii.*
20. *Nobiles Imperii immediati in Suevia Franconia & apud Rhenum.*
21. *Manutenentia Imperialis pro immedietate & privilegiis Ord. Equestris.*
22. *Argumenta immedietatis Ord. Equestris.*
23. *Unum vel alterum Nobilem Corpori non posse præjudicare.*
24. *Actus violentos Nobilibus non nocere.*
25. *Ex citationibus vel præceptis superioritatem non inferri.*
26. *Neque præscriptionem, nisi centenariam locum habere.*
27. *Pro Nobilibus, Svevicis, Franconicis, Rhenensibus militat præscriptio immedietatis.*
28. *Non omnes, qui sunt in territorio, sunt de territorio.*
29. *Mandatum Imperatoris ad Cameram pro conservanda immedietate Nobilium.*
30. *Quid si Nobilibus exceptio subjectionis objiciatur.*
31. *Quomodo Ordo Equestris immedietatem acquisiverit.*
32. *Notæ & signa subjectionis.*
33. *Requiri tamen actus legitimos & justos.*
34. *Ex narratis & præsumptione pro immedietate decerni processus.*
35. *Nobiles mediati sunt Statuum Imperii subditi.*
36. *Gaudent tamen suis privilegiis.*
37. *Nobiles mediati sunt plerumq; Status Provinciæ, & eorum divisio.*
38. *Potest quis esse diverso respectu mediatus & immediatus.*
39. *De Ordinum provincialium deliberationibus, & majori, vel minori autoritate.*
40. *Quare Ordinum Provincialium consilia audienda?*
41. *Ordinum Provincialium privilegia conservanda.*
42. *Si ipsi inter se dissentiant, majora tamen vota in præjudicium reliquorum non prævalent, & quomodo id intelligendum?*
43. *Majora vota ubi, & in quibus casibus prævaleant?*
44. *Majora prævalent inter creditores in præjudicium partis minoris.*
45. *In Imperio Romano & publicis deliberationibus excepto puncto Religionis.*
46. *Difficultates circa vota saniora.*
47. *Differentiæ ratio in aliis, exemplo Vasallorum plurium consentientium in alienationem.*
48. *Quid de majori parte creditorum?*
49. *Recensentur alia juris loca in quibus majora prævalent.*
50. *Casus ubi majora non præferuntur.*
51. *Alia distributio Statuum Provincialium.*

52. No-

52. *Nobilium prærogativa præ civitatibus & subditis.*
53. *Redditur hujus prærogativæ ratio.*
54. *In casu necessitatis Nobiles tenentur concurrere.*
55. *Ita tamen; ut cum ipsis tractetur.*
56. *In materiâ collectarum præ omnibus habenda ratio consuetudinis & observantiæ.*
57. *Quæ sit collecta ordinaria, quæ extraordinaria?*
58. *Solutio collectarum semel facta non præjudicat.*
59. *Sed redactio in æstimum seu catastrum scienti & conscienti nocet.*
60. *Sententia lata ad consilium sapientum non transit in rem judicatam.*
61. *Quid alias pro effectu rei judicatæ requiratur?*
62. *Sententiâ sine certa quantitate est nulla.*
63. *Refertur dispositio pro immediato Ordine Equestri in Capitulatione Cæsareâ.*
64. *Aliæ quæstiones circa Ord. Equestrem obiter attinguntur.*
65. *De jure collectandi Ord. Equestri competente & ejus executione.*
66. *In qua turbari non debent.*
67. *Catastrum sive liber æstimi quomodo probet?*
68. *Non debet impediri Ordo Equest. etiam quoad subditos in alieno territorio commorantes.*
69. *Quid de bonis Equestribus acquisitis, à Statibus per contractus, vel si in feudum recognita morte Vasallorum Dominium utile cum directo consolidetur?*
70. **Ob und wie die Landsassen und Unterthanen / zu Besetz- und Erhaltung der Festungen und** *Guarnisonen* **beyzutragen schuldig?**
71. *De sumptibus ad fortalitia, & eorum præsidiis militaribus.*
72. *Referuntur formalia R. J. de anno 1654. & Capitulationis Cæsareæ.*
73. *Subcollectandi potestas Statibus in subditos competens.*
74. *Declaratio Cæsarea de anno 1670.*
75. *Quid exinde inferant Landsassii subditi, cives.*
76. *Exceptiones libertatis & præscriptionis.*
77. *Non teneri ad similes sumptus ex jure communi.*
78. *Fortalitium non esse necessarium.*
79. *Fundamenta Statuum Imperii.*
80. *Jus muniendi competit Statibus Imperii.*
81. *Adferuntur hujus rei rationes, leges, praxis Imperii.*
82. *Sumptus ad fortalitia, & eorum præsidia, subditos conferre teneri.*
83. *Cujus sit cognitio, an fortalitium sit necessarium, & utile, nec ne?*
84. *Præscriptionem, contra similes collectas ad publicam securitatem destinatas, non procedere.*
85. *Præsertim non præcedente contradictione & alterius patientia.*
86. *Distinctio inter præscriptionem & privilegium.*
87. *Ea quæ alienabilia non sunt, non sunt præscriptibilia.*
88. *Etiam in præscriptione immemoriali Jure Canonico, quod in hac materia sequimur, requiri bonam fidem.*
89. *In Regnis & Principatibus negligentiam antecessorum non nocere successoribus.*
90. *Bona domanialia non possunt alienari in præjudicium successorum.*
91. *Quænam sint talia bona?*
92. *Principem non esse verum bonorum domanialium Dominum.*
93. *Bona domanialia alienata posse & debere revocari.*
94. *Possessio juris collectandi per unicam collectæ solutionem probatur.*
95. *Refertur resolutio Cæsarea propter sumptus Legationum.*
96. *Condemnatio subditorum.*
97. *An nobiles sint Status Imperii, ad Comitia olim vocati, vel adhuc vocandi?*
98. *Quatenus Ordo Equestris possit dici Status Imperii.*
99. *Referuntur considerationes variæ Anno 1688. in hac materia propositæ.*
100. *Amplius discutitur præcedentia inter Ord. Imp. Equestrem & Civitates Imperii.*
101. *An nobiles immediati in ipsa dignitate nobilitatis præ mediatis habeant prærogativam.*
102. *De jure superioritatis territorialis & aliis remissivè.*
103. *Nobilitas confertur vel tacitè vel expressè.*
104. *Privilegia nobilium.*
105. *Quomodo destruatur vel amittatur nobilitas.*
106. *Refertur porrò nobilitatis Origo, ejusq; dignitas & incrementum.*

1 Nobilitatis Origo. NObilitas sinè dubio ex jure gentium magis, quam ex civili originem trahit, cum nulla tam barbara gens reperta fuerit, quæ non suas olim habuerit nobiles, *Bodin. de repub. lib. 3. cap. 8. n. 350.* Species tamen certæ, pro cujusque populi placito, postea constitutæ sunt, *Limn. lib. 6. jur. publ. cap. 1. num. 28. Stephan. de civil. nobil. cap. 3. num. 6.* & videtur *nobilis* dici, quasi *noscibilis*, seu notus & propter virtutem celebris & famosus. Florente 2 Qui olim dicti fuerint nobiles. Republica Romana, ille dictus est nobilis, cujus pater aut majores Magistratum gesserant curulem, *Bodin. lib. 3. de Republ. d. cap. 8. n. 351.* & hoc nomen initio commune fuit Patritiis & plebeis, postea tamen accidit, ut illi generis sui nomen retinerent, ac special & proprio nomine nobiles dicerentur, qui cum essent plebejæ gentis, majores tamen Magistratibus Curulibus honoratos habuerant. Deinceps Imperatores & Cæsares Nobilissimos & Nobiles dictos esse, patet ex *L. 3. ff. de natal. restit.* & probant hanc rem nummi veteres, qui hodieque supersunt non pauci, velut demonstrat æreum Constantini numisma, cum inscriptione: *Constantinus Nobilis Cæsar*, & antiquius Maximini Cæsaris, eodem modo inscriptum, & postea, inclinante Imperio Romano, Consules dicti sunt Nobilissimi, *L. 6. C. Theodos. ad S. C. Claud. L. 9. ibid. de divers. offic. & apparit. L. 8. de Med. & profess.*

Superiorum temporum scriptores, sub voce

voce Nobilium, Principes & Comites intellexerunt, *Freher. tom. 1. rer. Germ. in hist. Austral.* ubi *Rudolphus Rex* dicitur *Curiam celebrasse, ibiq; de consilio & voluntate Nobilium, qui aderant, Albertum filium suum Ducem Austriæ & Stiriæ constituisse.* Ubi nomine nobilium intelliguntur Principes & Comites tunc præsentes, *Layman. lib. 5. Chron. Spirens. cap. 105. pag. 625.* talem quoque titulum Nobilium Pontifices tribuerunt Electoribus & Ducibus, ut testatur *Capitul. Venerabilem. x. de elect. & elect. potest.* ubi Innocentius III. Marchionem Orientalem Nobilem virum vocat, & Clemens V. ad Ducem Rudolphum scripsit: *Dilecto filio, Nobili Viro Rudolpho Duci Bavariæ. Gevvold. de S. J. Septemviris cap. 6.* & Leo X. Pontifex scripsit, *Nobili viro, Comiti Palatino, S. R. J. Electori. Freher. in Epist. Respons. de elect. Rom. Imp. Comitiv. Palat. Regn. antiq. annex. Paulus V. Pontifex, in Epist. gratul. de Victor. Pragens. sub dato Romæ, 3. Decemb.* 1620. Bavariæ Ducem Maximilianum non alio compellavit titulo, quam, *Dilecto filio, Nobili Viro Maximiliano Duci Bavariæ, &c.* & in contextu literarum *Dilecte fili, Nobilis vir, Reinking. de secul. &*
3 *Eccles. regim. lib. 1. class. 5. cap. 11. n. 9.* Habet enim Curia Romana in titulorum distributione aliquid præcipui, & maxime ab aliis diversum: ita Pontifex *Reges Charissimos filios*, reliquos vero Principes *Dilectos filios* appellare solet *Lud. Rudolph. de Sublonet. tract. de Orig. dignitat. & potest. Duc. Ital. num. 37.* Cardinales verò ex Episcopos *fratrum* nomine salutat, & hunc stylum Curia Pontificis adhuc hodie in Inscriptionibus & titulis tum Ducum & aliorum Principum quidem retinet, *König in Theat. polit. part. 1. cap. 1. n. 226.* Sed anno 1561. cum conventus Principum Augustanæ Confessionis Neoburgi ad ripam Salæ celebraretur, & Pontificis Legati singulis Principibus exhiberent brevia seu literas Pontificis, cum hac inscriptione: *Dilecto Filio, Nobili Viro* eæ non fuerunt ab iis resignatæ, sed in hospitium Legatorum remissæ, teste *Chytræo in Saxon. lib. 2. fol. 525.* Idque exinde factum putant; ut enim in veteri Roman. Republ. quatuor fuere Ordines dignitatum. *Maximi*, ut Superillustres, *magni*, ut illustres, *medii*, ut spectabiles, *minimi* ut clarissimi: ita sublatis antiquitatum titulis & juribus illis, novisque Ordinibus institutis, qui vocantur Stände des Reichs/ hodie specialibus titulis & nominibus, Serenissimi, Il-
4 lustrissimi, Illustres, Generosi, à Nobilibus privatis discernuntur, uti scribit *König d. l. n. 227. & seq.* Veruntamen, licet A. C. addicti summum Pontificem non recognoscant, nec ei debitum honorem & respectum deferant; Catholici tamen Status, utcunque magnæ dignitatis sint, per hoc in contrarium non moventur, sed tam in dandis, quam recipiendis prædicatis seu titulis, ea quæ consueta sunt, observant. Quò loci addendum, titulum *Nobilis*, olim etiam à privatis, Comitibus tributum, imo proprium illorum scil. Comitum fuisse; *Besold. in docum. rediv. fol. 39.* Ac in specie, quod ante 1000. annos

Quid Curia Romana hic observet.

Differentia inter Catholicos & A. C. Status in his titulis.

Comites de Calve, Nobiles servi dicti fuerint, constat ex documento quodam, quod insertum est *prædict. Docum. rediviv. fol. 525.*

Hodiernis temporibus *Nobiles* plerisque 5
in locis appellantur Junckern/ quæ denominatio olim Ducibus, Principibus & Comitibus attributa fuit, ut apparet ex Diplomatibus Ducum Brunsvicensium, anno 1374. ubi ita legitur: Wir Junckhern Friederich/ Bernhard/ Henrich und Otto Brüder/ von der Gnad Gottes Herzogen zu Braunschweig und Lüneburg. Testatur quoque *Cyriac. Spangenberg. lib. 5.* der Hennebergischen Chronick *cap. 13. pag. 200.* se vidisse antiquum instrumentum, in quo Regis Daniæ filius subnotaverit, Junckher Otto von Dennemarck / ita quoque appellati fuerunt Comites von der Lippe. Postea id nomen Nobiles sibi attribuerunt, quod tamen jam multis ab annis cœperunt spernere, & patrio sermone voluerunt vocari Edelleuth / oder die Edelen / & comprehenduntur sub vocabulo der Ritterschafft / R. A. *anno* 1555. §. und in solchem Frieden. Imò jam spernuntur & remittuntur literæ, nisi prædicatum contineant, dem Frey-Reichs-Hoch-Edel: vel Wohl-Edelgebornen N. In specie verò *Eques* gradu Nobilem superat, Königl. Satzung zu Wormbs de anno 1495. tit. von Einnahm der Aufflag/ ibi: Herren/ Ritter/ Edelmann/ & describi potest Nobilitas, quod sit *dignitatis in Republica gradus eminentior, qua quis ab eo, vel illis, qui conferendi jus, vel per se, vel ex communicatione aliorum habent, plebeja conditione legitimè eximitur, & præclaris privilegiis ornatur.*

Quinam hodiè appellentur Nobiles.

Confert Nobilitatem in Imperio nostro 6
Imperator, cum ab eo, tanquam à fonte, omnes omnium dignitatum rivuli profluant, unde & ipse vocatur, ein Pflantzer und Handhaber des Adels / *Goldast.* in Reichs-Satzungen / *part. 1. pag. 284. n. 8.* de cujus Throni Cæsarei fulgore, velut ex sole radii, omnes dignitates prodeunt, ut Majestaticis verbis *Fridericus II.* in privilegio Duci Austriæ dato expressit: Est enim culmen nobilitatis, vastissimum dignitatum æquor, ex quo & in quod omnes dignitates fluunt, & qui ipso electionis tempore omnia Supremi Principis jura nanciscitur, atque cum juribus summam Majestatem, Ecclesiæque fidelitatem, non ut Vasallus, sed ut Advocatus, protectionem promittit, *R. J. anno* 1552. §. und nachdem wir. *Capitul. Leopold. & Josephin. art. 1.*

Quinam conferant nobilitatem.

Atque vigore Majestatis, ex qua illi Rega- 7
lia majora, & jura summi Imperii competunt, Reges, Archi-Duces, Duces, Comites, Barones & Nobiles creat; sic *Albertus I.* ab Imperatore Rudolpho I. Hauspurgicâ lineâ orto, & Austriacæ Autore, Patre suo, primus sub titulo *Archi-Ducatus Austriam* accepit, per quem tota Augustissima Familia propagata est, *Paurmeist. de jurisd. lib. 2. cap. 9. n. 3.* Ita tamen, ut noviter creato Principi, Comiti aut Baroni, invito Principum Collegio dare sessionem in Comitiis non possit, *Capitul. Leopold.*

Imperator creat Reges, Electores, Archi-Duces, Duces, Comites, Barones, Nobiles.

*pold.art.*44.*& Josephin.*43. Sed quoad Nobiles, qui ab Imperatore immediate, ob insignes virtutum demonstrationes & bene merita, ad nobilitatis dignitatem evehuntur, *Nobilibus genere æquiparantur*, cum utrique suam dignitatem ab Imperatoria Majestate collatam glorientur, ita ut novi isti homines ad Ludos Equestres, & Collegia Canonica admitti possint, cum honor sit, circa quem Imperator dispensare potest, præsertim si privilegio inserta sit clausula: Allermassen und Gestalt/ als ob sie von ihren 4. Ahnen Vatter und Mutter Geschlechten beederseits recht Edelgebohrne / Lehens-Tourniersgenossen und Rittermässige Leut geboren wären/ *Lindenspur de familiar. Orig. & mutat. cap.* 30. *n.* 19. nisi Collegia Cathedralium & aliarum Ecclesiarum antiquioribus & diversis gaudeant privilegiis. Sicut etiam nati Nobiles, si majorum virtuti suam propriam addant, atque armis vel literis claritatem augeant, meritò reliquis præferuntur: Hæc enim est gemina Nobilitas, & virtus in antiqua nobilitate sicut gemma in auro fulget, *Reinking. de Regim. secul. & Eccles. lib.* 1. *class.* 5. *cap.* 10. *n.* 19. Nobiles enim genere debent quoque Nobiles esse virtute, ut privilegio præ cœteris gaudeant, & virtutis decus cum hereditaria Nobilitate conjungant, quia secus inferioris conditionis homines ipsis meritò præferuntur, atque ad officia illustria & dignitates evehuntur, *Carpzov. ad L. R. cap.* 10. *sect.* 1. *n.* 17. *& seq.*

8 Æquiparatio novorum nobilium cum aliis.

Nobilitas autem concessa ex *persona concedentis Imperatoris* est omnium nobilissima, & præfertur omnibus aliis, quæ profluunt à Regibus, eò enim major habetur nobilitas, quo major est concedens, atque ideo Nobiles in Imperio præferuntur & præcedunt omnes Nobiles extra Imperium.

9 Nobiles in Imperio aliis præferuntur.

Rex Romanorum quoque jus nobilitandi habet ex *R. J. anno* 1548. §. Wiewol auch in der Regierungs-Handlung bedacht/ daß die Grafen und Herren/ so kürtzlich ihre Dignität erlangt/ solten in recognitionem præeminentiæ, so sie von Uns/ und Unserm freundlichen lieben Bruder dem Römischen König empfangen/ &c. ita quoque in Capitulatione *Ferdinandi III. artic.* 46. hæc leguntur: Wir sollen und wollen auch fleissige Obacht nehmen/ und verschaffen/ daß die jenige Expeditiones, so in Gnaden und andern Sachen/ insonderheit aber Diplomata über den Fürsten-Grafen und Herren-Stand / auch Nobilitationes, Palatinaten / sampt andern Privilegien und Freyheiten/ welche Wir als Römischer König/ und künfftiger Kayser ertheilen werden. *Capitul. Ferdinandi IV. art.* 44. *& Imperat. Leopoldi art. eod.*

10 De Rege Romanorum.

An Electoribus Imperii, præsertim sede vacante, & viduato Imperio hoc jus nobilitandi competat, negari haud potest, & testatur *Stambler. in tract. de reserv. Imperat.* §. *ult. n.* 3. Comitem Palatinum Rheni anno 1619. hoc jus nobilitandi ut Vicarium exercuisse. Verum an in suis Electoratibus hoc jus habeant apud multos altioris est indaginis. *Vultejus* 1. *Feud. c.* 8. *n.* 21. in affirmationem suam flectit sententiam, & omnibus Principibus in Imperio Romano potestatem nobilitandi tribuit. Huic suum calculum adjicit *Josias Nolden c.* 2. *n.* 8. quorum opinio tribus nititur fundamentis: 1. quia superioritatem sublimi & Regia Jurisdictionis lege, sub nomine der hohen Landsfürstl. Obrigkeit / ordinario & proprio marte habeant: tales æquiparantur Regibus, 2. quia tantum possint in suis territoriis, quantum potest Imperator in universo, vulgò ein jeder Fürst ist Kayser in seinem Land; 3. Argumentum ab absurdo vitando dicunt: Si Electores habent potestatem eligendi Imperatorem, qui per universum valeat, absurdum videretur non habere facultatem creandi Nobiles. *Carpzov.* è contra *ad L. Reg. c.* 3. *sect.* 13. *n.* 4. *Matth. Stephani in tract. de Nobil. c.* 5. *num.* 6. *& seq. & de jurisd. l.* 2. *p.* 1. *c.* 7. *m.* 2. *n.* 15. *Limneus lib.* 6. *c.* 1. *n.* 44. *Bodinus* 3. *de rep.* 8. Negativam tenent, fundantes se in Recessibus seu legibus Imperii: in quibus omnia Regalia & jura, quorum respectu Principes Imperii Imperatores in suo territorio appellantur, recensentur: utpote habent liberum exercitium Religionis in Imperio admissæ, *R. J. de anno* 1535. §. und damit solcher Friede, Jus famæ restituendæ *R. J. Spiræ de anno* 1526. §. und wiewol der gemeine Mann. Jus aggratiandi seu remittendi pœnas Capitales *R. J. de anno* 1526. §. und wiewol. Jus dandi literas quinquennales item jus fisci, jus Judæos recipiendi, jus cudendæ monetæ: In quibus tamen omnibus considerandum, quod generali concessione Feudi Ducatus, Marchionatus, &c. ipsa Regalia majora, quæ speciali indigent concessione, concessa non intelligantur, *C. quod translationem x. de officio delegat. C. in generali de R. J. in* 6. & non possunt Electores & Principes in suis territoriis ea facere, quæ sunt de reservatis Cæsareis, neque facile adferri poterit exemplum ejusmodi Nobilitatis.

11 De Electoribus & Vicariis Imp.

Quod attinet ad Augustiss. Domum Austriacam, quæ Majestatis fulgore & splendore dignitatis ab antiquitate ante 400. annos eminet, vel ipso teste, ex infensa Domus Austriacæ gente autore Gallo, ejus privilegiorum diffusus splendor elucet; sic enim *Silhon Ministre d'Estat livre* 3. *discour.* 4. *sur sa grandeur de la Maison d'Austriche* scribit: *Cette haute puissance & cette vaste domination, pour la quelle la ciel n'a point d'Horizon, ny la terre des limites.* Nullus enim in universa Christianitate Princeps tot tantisque gaudet immunitatibus, privilegiis & eminentiis, ab Imperatoribus & Regibus Romanis concessis, sicuti Domus Austriaca. Ex quibus inter alia *privilegium* quoque *nobilitandi* à Carolo V. concessum effulget, quod scilicet Archi-Duces Austriæ habeant potestatem, in suo Archi-Ducatu & incorporatis Provinciis, Nobilitandi non solum simplices Nobiles, sed & Comites & Barones, cujus verba sic se habent: Auch daß sie und ihre Erben in allen ihren Landen / Herrschafften und Gebieten/ als oben gemeldet ist/ Grafen / Freyherren/ Ritter/ Knecht auch gnugsame und ver-

12 De Augustiss. Domo Austriacâ.

diente Personen/ von neuem Edel machen/ denselben Wappen und Kleinod/ mit Schild und mit Helm / und mit allerley Zierheit / Farben und Plaßnierungen geben und verleihen/ ꝛc. vid. *Limn. lib.* 5. *J.P.C.* 2. *n.* 32. §. auch daß sie/ apud quem integrum extat privilegium, unde patet privilegium Austriacum non quidem in toto Imperio, ut opinatur *Otto in Dissertat. jurid. polit. de jur. publ. Imp. Rom. cap.* 11. sed in suo solum Archi-Ducatu habere, per verba privilegii Archi-Ducalis: Auch dieselben und ihre Erben und Nachkommen/ in allen ihren Landen/ Herrschafften und Gebieten / als oben gemeldet ist / Grafen/ Freyherren/ Ritter/ Knecht / auch taugsam und verdiente von neuem Edel machen / ut satis mirari non liceat, quosdam reperiri, qui contra genuinum privilegii sensum, Imperatoris reservatum in toto Imperio distrahere, & plusquam continet attribuere velint: in tantum, ut privilegiatis ab Imperatore difficultas moveatur à Cancellaria Austriaca privilegium Imperiale dignoscendi, nisi etiam ab ipsa similis expeditio obtineatur, & sic privilegiatus dupli ci taxæ onere gravetur.

13 Imperatorem privilegium nobilitandæ aliis etiam communicasse.

13 Privilegium nobilitandi communicavit etiam Imperator multis aliis. Nobilitare itaque potest *Rex Bohemiæ* in Bohemia & Provinciis eo spectantibus, quales sunt Moravia, Lusatia, Silesia, *Limn. de jure publ. lib.* 6. *cap.* 1. *n.* 32. *Comes Palatinus Rheni*, cujus eximiam facultatem non solum Nobiles, sed etiam Comites creandi, ab antiquo præscriptam, & diversis actibus comprobatam extra controversiam esse testatur Freherus in notis ad *Petrum de Andlo de Imp. Rom. Germ. cap.* 11. *pag.* 29. Insuper *Vultejus lib.* 1. *de feud. cap.* 8. *n.* 10. §. *ignobile. Nolden in tract. de nobilit. cap.* 2. §. 18. cuilibet *Principi Imperii* jus nobilitandi asserere conantur, ex Regula, quod in suis provinciis Principes Imperatorem repræsentent, & tantum in iis possint, quantum Imperator in Imperio, cum tamen illa regula non sit Catholica, sed saltem secundum quid accipiendo, nimirum non de juribus Majestaticis, vel reservatis Imperatoris, sed de juribus tantum territorialibus ipsis concessis, *Myler. de Princip. & Statib. Imp. cap.* 14. *n.* 10. *& seqq. Reinking. de regim. secul. & Eccles. lib.* 1. *class.* 5. *cap.* 5. *n.* 16. *Limn. de jur. publ. lib.* 4. *cap.* 8. *n.* 7. *& seq.* Aliàs enim nullum esset Archi-Ducum privilegium, si quilibet Princeps hoc jus nobilitandi exercere posset, *arg. L. unic. C. de thesaur.* Hinc *Limn. lib.* 6. *de jur. publ. cap.* 1. *n.* 46. distinguendum esse *inter honores & nobilitates.*

14 Pontifex, Reges, & alii Superiorem non recognoscentes nobilitare possunt.

14 De aliis extra Imperium nostrum, qui nullum agnoscunt superiorem, quod jus nobilitandi habeant extra controversiam est, ut ne quidem de *Pontifice* hac in parte dubitare liceat. Quamvis enim *Marquard. Freher. in Comment. de Otton. III.* Pontifici potestatem hanc detrahere conetur, cum aliquibus aliis, argumenta tamen illorum tanti ponderis non sunt, & jam satis refutata à *Carpzovio ad L. Reg. cap.* 13. *sect.* 4. *n.* 17. *& seqq. Ludvvel in Synops. Feudal. cap.* 13. *pag.* 325. *in fin. Barclaj. de potest. Papæ cap.* 1. *& seqq.*

De Regibus *Hispaniæ, Galliæ, Daniæ, Poloniæ*, ut & liberis Rebusp. nullum puto suboriri posse dubium, & qui id de singulis Europæ Regibus asserunt, collecti videri possunt apud *Nolden cap.* 2. §. 1. *n.* 16. Possunt autem ii, quos diximus, etiam quando extra territorium commorantur, Nobilitatem conferre subdito. Nobilitare enim est actus voluntarius: qui autem ita voluntarii sunt, ut contentiosis opponantur, ii etiam extra territorium exerceri possunt, *arg. l.* 2. *ff. de offic. Proconsf. Steph. de nobilit. Civil. cap.* 5. *n.* 39. *& Tiraquel. tom.* 1. *cap.* 6. *n.* 26. idque ideo fieri ajunt, quia hic actus fit voluntariæ jurisdictionis, quæ ratio non satis firmo talo nititur: neque enim jurisdictionis est nobilitare, sed ad Regalia pertinet, & quidem majora, *Sixtin. de regal. lib.* 1. *c.* 2. *n.* 36. *Vultej. de feud. lib.* 1. *C.* 5. *n.* 7. *Rosenth. tract. de feud. cap.* 5. *conclus.* 2. *n.* 4. *lit. L.* ubi plures adducit, *Bocer. de Regal. cap.* 2. *n.* 7. & agnoscit sui oblitus ipse *Stephan. dict. tract. & cap. n.* 7. ubi absque dubio ait: *jus nobilitandi vel nobilitatio est de majoribus regalibus & reservatis Imperatoris. Lauterbach. tract. de volunt. jurisd. thes.* 42. Hinc Nobilis in uno Regno etiam pro tali habetur in altero Regno, & hac receptum est ex mutuo populorum consensu, & quadam patientia propter communem necessitatem & utilitatem *Faber in Cod. lib.* 9. *tit.* 28. *cap.* 12. *n.* 6. Nam si Nobiles Germaniæ non essent Nobiles in Gallia vel Polonia, jure eveniret, ut Germani nec Gallos nec Polonos tales dici paterentur in Germania, cum novum non sit, ut quod quisque juris in alterum statuit, eodem & ipse utatur. Hoc autem non impedit, quo minus *de privilegiis*, quæ Nobili ratione ejus loci, in quo Nobilitatem est consecutus, competunt, aliud dicendum sit, teste quotidiana experientia. 15

15 Nobilis in uno Regno habetur etiam pro tali in altero.

Status Imperii sunt immediati, nec tamen omnes immediati sunt Status Imperii. Habitant nimirum quidam in territoriis aliorum Ducum & Principum, nec tamen eorum subditi sunt vel Landsassii, sed immediatè Imperio subjecti, *Dep.* R. *anno* 1564. §. und wollen Wir als Römischer Kayser gegen denen/ so nicht Stände des H. Reichs/ jedoch dem Heil. Reich *immediatè* unterworffen seynd/ 29. quo referri possunt Nobiles Imperii immediati, die freye unmittelbahre Ritterschafft. R. A. *de anno* 1542. Demnach haben Wir 85. Atque licet à nonnullis Statibus annumerentur, nec non olim jus Comitiorum habuerit; Hodie tamen nec conjunctim nec divisim ad Comitia vocantur, votoque & sessione carent, quod propriâ voluntate, in favorem eorum remissum videtur, ut à sumptibus etiam Comitiorum, quæ aliquando longo tempore durant, relevarentur, *Besold. de Ord. Equest. concl fin. & in Thes. pr. verb.* Ritterschafft; finitis tamen Comitiis pro charitativo cum ipsis agitur, R. A. *anno* 1500. *tit.* 46. Was man mit den Ritterschafften zu Schwaben/ Francken und Rheinlanden handlen solle: gaudentque beneficio Austregarum. *Ord. Cam.* 16

16 De Nobilibus Imperii immediatis.

Cam.p.2.t.3.4.5. At hunc Ordinem immediatorum, qui Status tamen non sunt, referri etiam potest, *Dux Mantuæ, Mediolani* & alii, qui feuda ab Imperio tenent. Eodemque spectant quædam Collegia Canonicorum & Canonissarum, quæ immediatè Cæsari parent, die freye Weltliche Stiffter/ *Gail.* 1. *obs.30.n.9.& in tract. de pignor. obs.7. num.6. Author.decis.Cam. verb. Nobilitas.* Membris Ordinis Equestris, præsertim illis, qui in Statuum Imperii territoriis bona sua possident, sæpius movetur *controversia immedietatis*, dùm pro Statuum Landsassiis haberi, & tractari volunt. Cæterum hæc contentio tangit Imperatoris & Imperii jura, quibus & jurisdictio & collectæ & aliæ protestationes aufferuntur. Proindè Imperatores multis sæpius mandatis, decretis & sententiis vindicarunt Ordinis Equestris privilegia. Argumenta contra Nobiles immediatos hæc potissimum allata fuisse memini:

17 Quibus argumentis immedietas nobilium soleat oppugnari ex territoriali superioritate.

Quod quicquid existit intra Principatum vel Comitatum Imperii, sive intra ejus fines & terminos, jure superioritatis eidem subjectum sit, *Besold.in Consil.238.n.1.* ubi multos textus, & autoritates adducit, & tradit, *Köpen.decis.48.Knichen.de jur. territor. cap.3. n.90.Coler.de process.exec.p.1.c.1. Paurmeister.de jurisd.c.8.n.8.& seqq.* Principis jurisdictionem generalem in suo territorio esse notoriam juris, & de jure, eamque sibi in universos & singulos vindicare, ita ut si quis exemptum se dicat, documentum vel privilegium exemptionis producere debeat. *c. cum personæ, de privil. in* 6. Et Dominus territorii non obstante exemptionis prætensione, jurisdictionem justè exerceat, donec exemptio legitimè deducatur, etsi alter in quasi possessione sit exemptionis. *Besold. d. loc.* Idem quoque deducit *Klock.tom.1. Consil.50.n.69. Gail.2.obs.62.n.9. & in tr. de pignorat. obs.8. n.7. Meisner.decis.Cameral.lib.1.tit.1. decis.7. n.80.& tom.4.decis.16.n.22.* Et in hâc ratione Domini temporales suam intentionem fundant, quoad jurisdictionem in personas & res in terminis sui territorii. Et quamvis aliqui DD. hanc præsumptionem territorialem soli Imperatori attribuant, prout facit *Gabriel.in Commun. concl. Cravetta, Vasquius,* & alii *citati à Klock.tom.1.n.74.* negari tamen non potest, etiam Statibus Imperii hanc præsumptionem jurisdictionis territorialis convenire, prout modò allegatus *Klock. d. loc.n.74.* multis autoritatibus confirmat, & quotidiana praxis testatur, ita ut etiam actus antiquiores contra Dominum territorii destituantur effectu, quia sine Camera & juris Adminiculo considerari nequeunt. *Klock. d. loc.n.83.* quamvis in juribus particularibus v.g. Zoll/Gelaid/Jagen-Gerechtigkeit/ actus antiquiores contra Dominum territorialem prævaleant. *Klock.n.89.* Extrà controversiam

18 Per quos actus subjectio Nobilium probetur.

autem positum esse, quod si Domini territoriales omnes actus jurisdictionis in Nobiles exercuerint, sicque fundatam contra ipsos habeant intentionem, actus enim tales esse symbola & argumenta supremi juris territorialis, latè probat *Knichen.de territor.jur.c.3. n.240. Gail.de arrest.c.7.n.10.11.& 14. Besold. Consil.238.n.20.* Comparuisse Nobiles in diætis provincialibus, solvisse collectas, agnovisse jurisdictionem Statuum, qui omnes sunt actus, superioritatem inferentes, *Knichen. de territor.c.3.n.200.* cum jurisdictio sit radix & fundamentum omnium onerum & collectarum, *Decian.Consil.41.n.14.* quia collectæ, quæ in Imperio successerunt, in locum extraordinariæ collationis ad Regalis nominis felicissimam expeditionem, ut loquitur *Gail.lib.2.obs.53.n.3.* hodiè regalium vigore imponuntur. *Gail.d.loc.& obs.53.num.22.* atque per ejusmodi actus supremam jurisdictionem speciali territorio inhærentem sufficienter probari, longo stylo edocet *Matthias Stephani de Jurisd.p.2.c.7.n.26. Besold. d.loc.n.24.* dubium enim nullum habet, quod collectæ jure Magistratûs indictæ, evidens nota & tessera sint Jurisdictionis territorialis. *L. nulli Cod. de Episc.& Cler. l.1.C. de super. indict. Klock.tom.1. d. Consil.38. n.109.* quod adeo verum esse, scribunt, ut locum habeat, etiamsi unica tantum vice collectæ impositæ sint. Quemadmodum è converso ex collectarum solutione subjectionem immediatè evinci tradit *Gail.1.obs.21.num.9. Mascard.Conclus.940.n.1.* & alii allegati à *Klock.d.loc.* Complures Superioritatis territorialis actus recenset *Speidel. in spec. verbo* Landsfürstliche Obrigkeit. Ubi das Exercitium Religionis, die Musterung/ die Folge im Krieg/ Bestung bauen/ die Erb- und Land-Huldigung/ Begnadigung der Maleficanten/ geleitliche Herrlichkeiten/ Jahr- und Wochen-Marckt Anstellung / Moratori- oder Anstands-Brieff Ertheilung/ Annehmung der Appellationen Hof- und Land-gerichts Auffrichtung / Anschlagung offentlicher Mandaten/ Landtagen Außschreibung/ Administration der Justitz/ da bey dem Landsfürsten alle Recht nehmen müssen/ Gericht und Aempter Besetzung/ Gewicht/ Eich- und Elengebung/ꝛc. ubi porro dicit, ex hisce & aliis actibus, contra subditos, qui forte se exemptos asserunt, jurisdictionem & superioritatem evinci, ex *Besold.p.5.cons.238.* Ita ut qui hujusmodi actus exercuit, intentionem 19

19 Quinam sint Nobiles Landsassii.

fundatam pro se habeat, proindeque onus probandi in eum, qui se exemptum dicit, transferat; Itaque tales Nobiles, contra quos supra designati actus sunt exerciti, sunt *Landsassii*, quales quidem Generis præfulgent Nobilitate, Principi tamen vel Statui alicui in Imperio sunt subditi, hominesque Jurisdictionales sunt, quibus in omnibus mandari & præcipi potest. *Gilm.p.1. Tom.1. fol.82.* Habita tamen ratione privilegiorum, quibus aliqui Landsassii gaudent, certas habent immunitates; quæ ipsis relinquendæ. *Gail.de arrest.cap.8.n.12.& C.10.* & hinc vocantur Schrifft- oder Cantzleysassen/ welche vor der Cantzley verklagt werden müssen/ und Amptsassen / welche den Fürstlichen Amptleuten untergeben. *Speidel.in spec.verb.* Landsaß. Atque constat ex jure feudali, Capitaneos, Valvasores, Valvasinos semper sibi invicem substitutos fuisse; & unum ab alio sub-

subalternatim dependisse, *lib.1.feud.tit.in princ.* Et nominatim *Comites* in Nobiles æque ac in plebeios Cæsaris jurisdictionem exercuisse, postea *Duces* in certum districtum, & ita quoque in Nobiles habuisse, quam licet antehac nomine Cæsarum revocabiliter obtinerent, successu tamen temporis hæreditario jure acquisiverunt. Unde consequitur, aut Nobiles hodie esse Principum subditos sive Landsassios, aut antiquos Duces & Comites Nobilibus ante hac jus dicere non potuisse, *Speidel.d.loc.* Hinc est, quod nisi *immedietatem* suam Nobiles aliunde astruere possint, veluti Constitutiones Imperiales eandem *Nobilitati Suevicæ, Franconiæ, & Rhenensi* attribuunt, subjectionis onus apud illos Principes, in quorum territoriis habitant, evitare non possint; Nobiles enim, qui exemptionem ex privilegiis aut Constitutionibus Imperialibus docere non possunt, habentur pro subditis & Landsassiis, quales in Saxonia, Westphalia, & alibi repe-riuntur.

Cœterùm tamen Nobilitas libera & exempta in Imperio non est nimium restringenda. Nam Ordo Equestris in Franconia divisus est, ut sex loca seu Cantones 1. Oden-wald. 2. Staigerwald. 3. Gebürg. 4. Altmühl. 5. Buchen. 6. Röhe und Werra. Welche Ort ihren Anfang haben zu Franckfurt am Mayn hinüber auff den Vogelsperg / nach dem Knoll zu dem Sullingswald an die Werra / dann dißseits solches Flusses an den Thüringer- und Böhmer-Wald herumb. Hinter der Nortgather biß an das Hertfeld / und herwarts des Kochers / die Jax hinab dem Necker zu / gegen Wimpffen / von dannen nach Aschaffenburg / und also den Mayn hinunter biß wieder nach Franckfurt / attestante *Limneo de jur. publ. lib.6. cap.3. num.47.* Ordo Equestris in Suevia divisus est in quinque quaterniones: nimirum primo Thonau / 2. Hegeu / Algeu / Bodensee / 3. Necker / Schwartzwald / Odenwald / 4. am Kocher / 5. im Kraichgau / attestante *Notel. conclus.47. de Stat. nobil.*

20 Nobiles Imperii immediati in Sueviâ, Franconia & apud Rhenum.

Sub Ordine *Equestri Rhenano* comprehenditur etiam Nobilitas *Wetteravica* cum suis locis appertinentibus, qui incipiunt am Hagenauer Forst / und auff selbige Seiten des Rheins gegen Mayntz über / da der Mayn in den Rhein fliesset / und daselbst den Mayn hinauff biß gegen Aschaffenburg / von dannen wiederumb von Gällenhausen hinüber auff den Lohnstrohm / und von jetzt-berührtem Lohnstrohm auff beeden Seiten den Wester-wald hinab biß in den Rhein / und allda den Rhein wieder hinauff / und hinab biß an das Land zu Bergen / *test. Sim. Günther. de privileg. Rhen. nobil. priv.4. n.1. Nolden conclus.157. Schutz. in colleg. Jur. publ. de Statu rei Rom. exercit.9. conclus.9.* Unde apparet alia adhuc esse loca ad Rhenanam & Wetteravicam Imperii nobilitatem pertinentia, quæ iisdem cum illa privilegiis & exemptionibus gaudent, quamvis in illo circulo non sint sita, id quod *Imperator Rudolphus* in privilegio *de anno* 1605. supra recensitis verbis expressit, atque in eodem Nobilitatis Equestris bona ab omni jurisdictione Statuum, in quorum territoriis reperiuntur, exemit: atque porrò Imperator *Ferdinandus III. anno* 1639. confirmavit, scilicet in consequentiam mandati, quod Imperator Rudolphus jam anno 1582. decrevit, inque eo restitutionem collectarum Nobilibus immediatis violenter extortarum severè & pœnaliter præcepit; Quemadmodum etiam Imperator *Ferdinandus III. anno* 1630. seriò injunxit, ne Ordo Equestris ullis contributionibus, aut collectis gravaretur, sed per violentiam ab ipsis extorta confestim restituerentur.

21 Manutenentia Imperialis pro immedietate & privilegiis Ord. Equestris.

Quid, quod cum super mandato Rudolphi II. anno 1593. exceptiones subjectionis opponerentur, in Camera Imperiali *anno* 1594. *&* 1595. sententiæ paritoriæ rejectis exceptionibus sunt decretæ, *Klock. relat. Cam.*

Clarum verò immedietatis & exemptionis signum est, si Nobilibus, post requisitionem, super *austregis processus* in Camera decernantur, si Nobiles *collectas suas in arcam equestrem* inferant & exsolvant, si in Diætis provincialibus Statuum non compareant, atque eorum Jurisdictionem non cognoscant, quia in illis locis, ubi viget die Landsasserey / Nobiles larem illic foventes, Principi juramentum subjectionis præstare tenentur. *Meisner. tom.2. decis.6. acta Bavarica contra Orttenburg. Knichen. de vestit. pact. p.2. cap.5. Besold. in thes. verb.* Landsaß. Atque etiamsi unus vel alter ex Nobilibus confiteretur, se Landsassium esse, id tamen reliquis non præjudicat. *per text. in l.1. ff. de alien. jud. mutand. causa. L.38. ff. de negot. gest. L.53. ff. de solut. Mynsing. cent.5. obs.34.* Quod enim in præjudicium Juris publici ejusque Status fit, Imperatorisque & Imperii interesse involvit, nonnisi solenni omnium consensu potest Statui. *Besold. in thes. pract. verbo* Ritterschafft. Ideo Imperator Rudolphus jam anno 1605. in suo mandato Imperiali ordinavit, daß die Ritterschafft oder deren Mitglieder an keines Chur- oder Fürsten Land- und Hofgericht vorgenommen oder gezogen werden sollen / und da jemand etwan ein ander Herbringen und Gewohnheit / oder auch einige Freyheit / Gerechtigkeit / Statut und Ordnung vorwenden / und sich damit zu behelffen vermeynen wolte / so solle doch solches alles / wie es Namen haben möchte / der Ritterschafftlichen Freyheit am wenigsten nicht derogiren oder benehmen / noch auch derselben Mitglieder / wie auch deroselben Erben und Nachkommen in keinerley Weg præjudicirlich seyn / bey Pœn 50. Marck löthigen Golds. Prout etiam Imperator Ferdinandus II. anno 1623. alles cassirt und abgethan / auch für krafftloß und nichtig erkennet / was gegen einen vom Adel damahls vorgenommen worden. Imperator etiam Ferdinandus III. anno 1652. Ordini immediato Equestri sub pœna 1000. Imperialium serio præcepit: Daß kein Mitglied von dem Ritter-Corpore sich absondern / und anderer Bottmässigkeit oder Jurisdiction sich untergeben / noch von den außgeschriebenen Ritter-Collectis

22 Argumenta immedietatis Ord. Equestris.

23 Unum vel alterum Nobilem Corpori non posse præjudicare.

Collectis sich separirt hätte/ nichts desto weniger seine Adeliche Ritter-Güter der Ritter-Cassa mit den Anlagen obligirt bleiben sollen. Certum autem & indubitatum est, actum factumve contra legis aut Principis præceptum & prohibitionem sine controversia esse nullum. *L. non dubium & ibi DD. C. de LL. L. 1. §. si quæsita ff. de verb. oblig.* Quamvis lex vel Princeps non procedat, alterius factum annullando, *Besold. supradict. loc. verbo* **Ritterschafft.**

24 [Actus violentos Nobilibus non nocere.] Solent interdum aliqui actus subjectionis extorqueri, ut inde Superioritas astruatur, qui tamen inutiles & propter prohibitionem Imperialem nulli sunt. *Klock. tom. 1. Cons. 50. n. 41.* Cum potentiores eorumque Officiati plerumque debiliorum quærant oppressionem, quod etiam innuit *Hostiens. in C. 1. de offic. orgin. in 6.* ubi dicit illum textum esse contra Principes & Provinciarum Præsides, qui licet in aliquibus locis sibi subjectis non habeant jurisdictionem nisi in certis casibus, tamen quoad illos constituunt tales officiales, qui quodammodo per alluvionem omnem ad se jurisdictionem trahunt, nam potentioribus pares esse non possumus. Cum tamen actus jurisdictionales expressi & legitimi requirantur, *Bald. in L. data. n. 28. C. qui accusare non poss. Gilm. tom. 1. p. 2. tit. 11. vot. 4. n. 51.* & non sufficiat unus vel alter actus comparitionis, sed plures requirantur. *Mascard. conclus. 79. n. 19. Meisner. in causa* **Hirnheim** *contra* **Pfaltz**/ *tom. 2. decis. 8. n. 29. & seq.* insuperque examinandum, an non comparitio non ex capite subjectionis, sed vel propter locum contractus vel propter rem ibi sitam, in actione reali evenerit: nam subjectionis qualitas non nisi ex legitimis, continuatis & sæpius repetitis actibus jurisdictionis demùm probatur. *Gail. de arrest. c. 7. n. 10. & 14.*

25 [Ex citationibus vel præceptis superioritatem non inferri.] non per citationem vel inhibitionem judicis, sed partis vocatæ spontaneam comparitionem, jurisdictio demonstratur, & illi demum sunt subditi, qui mandato alicujus pareant & faciunt ea, quæ subditi facere solent. *Gilman. Tom. 1. part. 2. tit. 6. n. 21. & vot. 29. n. 10.* Solum enim præceptum asserti domini non probat jurisdictionem nisi subsecuta obedientia, *Mascard. conclus. 947. n. 4. Afflict. decis. 65. n. 9.* Imperii sane Status & praxis facile subverti posset, si ex literis potentioris ad inferiorem scribentis superioritas inferri posset. Neque *præscriptio* in his casibus lo-

26 [Neque præscriptionem, nisi centenariam locum habere.] cum invenit, utpote quæ in causis fiscalibus & exemptionis ab Imperii jurisdictione & collectis non procedit, nisi hominum memoriam excedat. **R. A.** *anno* 1548. §. **wann auch ein außgezogener.** *Arnis. de jur. Majest. cap. 2. n. 6. Gail. de arrest. cap. 8. n. 24. Besold. in thes. pract. verbo* **Ritterschafft.** Imo si etiam aliquis Status possessionem quandam acquisivisset, tamen *præscriptis certis juribus*, superioritatem omnimodam non præscripsisset, sed tantum jus illud speciale, quia iniquissimum est, autore *Papiniano, in l. 20. ff. ex quib. caus. major.* auferre Domino quod usus ei non abstulit. *Klock. tom. 1. cons. 50. num. 65.* Præsertim si interea Nobiles citati sunt ad diætas equestres, illic comparuerunt, suas collectas in arcam equestrem intulerunt, & se pro membris immediatis Ordinis Equestris ubique gesserunt. Siquidem certum est, possessorem alicujus fundi se à jurisdictione Principis per præscriptionis beneficium in libertatem posse vindicare. *Meisner. tom. 2. lib. 1. decis. 8. n. 25. Bidenbach. quæst. nobil. 1. n. 14.* Atque hinc cadit argumentum deductum ex præsumptione, quod Dominus Territorii habeat fundatam jurisdictionem adversus omnes in territorio habitantes, eò quod pro Nobilibus Suevicis, Franconicis, 27 [Pro Nobilibus Suevicis, Franconicis, Rhenensibus, militat præsumptio immedietatis.] & Rhenanis contraria sit præsumptio, quod scilicet sint immediati quoad personas & bona. *Gilm. Symphorem. tom. 1. p. 1. t. 3. vot. 7. n. 4.* Ubi ex *R. J. de anno* 1500. *tit.* 46. & 1512. §. **Nachdem.** Concludit: Nobiles etiam ratione bonorum liberos & immediatos esse, & *tom. 1. p. 2. t. 6. n. 56. & 57.* Tradit, cum duplicis tantum conditionis sint homines Imperii, mediati & immediati; eo ipso probari aliquem immediatum, cum contrarium non attenditur, quales præsertim Nobiles Franconiæ, Sueviæ & Rheni censeantur, cum res facile redeat ad sui principium, & non necessario sequatur: sum in territorio, ergo sum sub jurisdictione Domini, potest enim locus in ipso territorio esse exemptus, & illa qualis præsumptio contraria præsumptione eliditur. *Klock. relat. Cameral. 73. n. 50.*

28 [Non omnes qui sunt in territorio, sunt de territorio.] Id quod de Magistro Ordinis Teutonici & Magistro Johannitarum cum suis Civitatibus, castris & pagis passim per Imperium sparsis & territoriis Principum inclusis exemplificat. *Meisner. tom. 2. lib. 1. decis. 6. & Dec. 8. n. 50. Paurmeister. de jurisdictione lib. 2. cap. 9. n. 79.* Unde *anno* 1592. *vicesima secunda Novembris.* Cum Nobilitas Franconica, Suevica, Rhenensis & Wetteravica conquereretur apud Imperatorem, **daß man sie unterm Schein der Landsfürstlichen Obrigkeit umb ihre Freyheit bringen wolte** / quod 29 [Mandatū Imperatoris ad Cameram pro conservanda immedietate Nobilium.] Imperatori ipsique Imperio valdè sit perniciosum, Imperator mandavit Cameræ, ut manuteneat Nobiles contra potentiores & exceptiones subjectionis non facilè admittat, nec sub prætextu **der hohen Obrigkeit** contra libertatem eorum pronunciet, *Author. præjud. Cam. apud Gilman. verb. Nobilitas.* Si Nobilis impetret mandatum super constitutione pignorationis, immedietas 30 [Quid si Nobilibus exceptio subjectionis objiciatur.] ipsius præsupponitur, quia illâ deficiente etiam jurisdictio Cameræ deficit; *Gail. de pignorat. obs. 14. n. 7. 8. Schvvanman. obs. 72.* si tamen à reo subjiciantur exceptiones subreptionis & obreptionis, non injungitur prius paritio, sed potius impetranti, ut ad exceptiones rei ratione negatæ immedietatis respondeat, uti factum in Camerâ in causâ P. contra S. 15. oct. 1583. Quamvis enim Nobiles olim Ducibus paruisse verisimile sit, quia quondam à Rege Duces, Marchiones, Comites, Capitanei, majoresque Valvasores, à Capitaneis 31 [Quomodo Ordo Equestris immedietatem acquisiverit?] verò similibusque Valvasores minores, & ab his minimi seu Valvasini investirentur, sicque unus alteri imperaverit, tamen postea Ordo Equestris libertatem immediatamque

Imperii subjectionem acquisivit, de cujus occasione tractat, *Besold.dissert.deOrd.Equest.* §.6.*& seqq.* Id quod passim ex recessibus Imperii clarius est, quam ut in controversiam deduci possit.

Nec verò Status Imperii de consequentiâ ipsis nimium præjudiciali conqueri possent, si nobilium immediatorum jura & exemptiones conserventur; quia non omnes in locis in privilegio Rudolphino expressis habitantes Nobiles sunt immediati, cum multi etiam ibidem reperiantur, qui Principibus, in quorum territoriis domicilium habent, homagium præstant, iisdemque subsunt &

32 parent. *Besold. de Ordin. Equest. Discurs.* 5. qui apprehensi & capti, multa iis indicta, & sententia condemnatoria lata est, *Klock. tom.* 1. *consil.*29.*n.*121.*&* 135. Ex quo tritum illud provenit, *qui te judicat, Dominus tuus est, Speidel. in spec. verb.* Landsassen/ die Landtägen besuchen/ bey dem Kinds tauffen/ Hochzeiten/ auff Gebott und Befelch gutwillig erscheinen/ die Proposition anhören/ die Gebühr verhandlen/ und sich in allem/ als Unterthanen erweisen/ zu Kriegs Diensten erscheinen/ und sich in Guarnison gebrauchen lassen; ihre Steuer an den Landsfürsten bezahlen/ sich zu Vormunderung verordnen lassen/ qui se getreue Principis nominant, & subscribunt, quia in controversiis subjectionum verbum illud magnum momentum habet, *Gail.de Arrest c.*7.*n.*13. Ex his enim & similibus actibus subjectio Landsassiatus probatur, *Gail.de arrest.c.*7.*n.*10.*&* 14.*Speidel.d. loc.verbo*: Lands- und Fürstliche Obrigkeit.

Notæ & signa subjectionis.

33 Quæ omnia tamen, secundum suprà dicta, cum grano salis, & citra vim & violentiam, sunt accipienda: qui cæterùm & ubi actus justi & legitimi subjectionis desunt; è contrario verò Exercitium & possessio immedietatis elucet, semper pro eâ judicandum. Ideoque ad obtinendos processus, si quis narret qualitatem immedietatis, licet illa ab adversario negatur, dummodò de eâ apertè non constet, id sufficit, atque ita judicatum in causâ senatus oppidi Bibracensis contra

Requiri tamen actus legitimos & justos.

34 Joh. Schad testatur. *Mynf. cent.*2.*obs.*9.*n.*8. semper enim pro libertate est præsumptio, quæ est res favorabilis, cui plus fovendum, quam pupillo, piæ causæ, aut Reipublicæ, ac proindè generaliter, quando inferior & imbecillior patitur aliquid in rem suam à superiore committi, id potius ex reverentiâ toleratum, aut certè magis per Superioris impressionem, quàm ex inferioris aut minus potentis spontaneo assensu factum perpessumque censetur, per tradita *Klock. de contribut. cap.*7. *n.*39.*&* 41. ita ut si aliquis Nobilis possideat mediata & immediata, tamen super constitutione pignorationis possit impetrare processus, etiam respectu bonorum mediatorum, prout factum in causâ Schwartzenberg contrà Sachsen/ ubi Sachsen objecit, Comitem de Schwartzenberg ratione rei controversæ, domicilii & homagii, non Imperio, sed sibi esse subjectum, tamen paritio injuncta est, teste *Authore præjud. Cameral. apud Gilman. verb. exceptio subjectionis ratione bonorum.* Ubi plura ejusmodi præjudicia adducuntur atque mandata S.C. decernuntur, & executioni mandantur, ita tamen, ut reo liberum sit, jus suum v.g. medietatem Nobilium impetrantium, ex post facto deducere, teste *Mynsing. cent.*2.*obs.*10. *num.* 10. plura de hac materiâ videri possunt apud *Caspar. Manz. in Bibliothec. aureâ resp.*6.*p.tot.* ex quibus fundamentis in causâ gravissimâ, pro immedietate Nobilium in Consilio Imperiali aulico est pronunciatum.

Ex narratis & præsumptione pro immedietate decerni processus.

Mediati Nobiles sunt Statuum Imperii Rom. subditi, quamvis quoad illustrem nobilitatis splendorem cæteris nihil cedant. Sunt autem mediatè Imperio subjecti, & in Provinciis Imperii, in quibus habitant, Principes & Dominos suos agnoscunt, erkennen die Reichs-Stände für ihre Landsfürsten/ Erb-Herren und Obrigkeit/ honorant & vocant illos Ihre gnädige Herren/ Principes verò & Status ipsis scribunt & appellant, Liebe Getreue/ sunt enim homines jurisdictionales, quibus in omnibus mandari & præcipi potest. *Gilman. part.*2.*tom.*1.*fol.*82. *Mager. de Advoc. arm. c.*6. *n.*678. sunt tamen variæ inter has differentiæ: Stadtsassen/ Patritii, Landsassen/ quod verbum derivatur, von Lands-Sitzen/ *Meichsner. tom.*2. *p.*2.*decis.*8.*n.*40.*&* 30. Non quod omnes qui residentin alicujus territorio, tales sint, sed illi tantùm, qui sunt de territorio, welche nicht allein in/ sondern auch unter eines Fürsten Land-Obrigkeit sitzen. Cæterum Nobiles quoque mediati nihilominus certis gaudent immunitatibus, wobey man sie lassen soll/ *Gail. de arrest. c.*8.*n.*12.*& c.*10.*n.*7. In Saxoniâ alii immediatè Principi subjiciuntur & vocantur Cantzley- oder Schrifftsassen; alii Amptsassen/ qui Toparchis seu quæstoribus subjiciuntur. Originaria hodiè Landsassiatus sedes est Saxonia, Hassia, Bavaria, Marchionatus Brandenburgicus, quibus in locis nullus, licet illustri Nobilitate præfulgeat, absque subjectionis onere habitare potest. *Speidel. in specul. verb.* Landsaß. Nobiles mediati plerumque sunt Status Provinciæ, Land-Stände/ qui personam legitimam sancti in conciliis sive dietis provincialibus habent, atque dividi solent, 1. in Prælatos, 2. Nobiles. 3. Civitates; qui tanquam Status in Comitiis Provincialibus comparere debent; Nec tamen repugnat, ut aliquis sit Status Imperii, & tamen simul ratione certorum bonorum, & domicilii alterius subditus, *Gail. de arrest. c.*6. *Wehner. obs. pr. verb.* ohne Mittel. Cum etiam exteri Reges sint, qui in Imperio certas ditiones possident, quarum nomine Status sunt Imperii, licet in Regnis suis superiorem agnoscant neminem. Vide plura apud *Burgoldens. ad Instrum. Pacis p.*1.*disp.*23. Deliberatur in conventibus Provincialibus de rebus ipsis commissis, secundum leges, vel pacta, vel consuetudinem introductam; Et alibi Ordines Provinciales majoris sunt authoritatis, alibi minoris. De quibus omnibus, nimirum de origine conventuum Provincialium, de causa eorum efficiente, seu personis de iis, qui ad eos vocantur,

35 *Nobiles mediati sunt Statuum Imp. subditi.*

36 *Gaudent tamē suis privilegiis.*

37 *Nobiles mediati sunt plerumque Status Provinciæ, & eorum divisio.*

38 *Potest quis esse diverso respectu mediatus & immediatus.*

39 *De Ordinum Provincialiũ deliberationibus & majore vel minore autoritate.*

cantur, de modo, tempore, & loco conventuum, de formâ & processu in iis, de eorum materiâ seu objecto, de Ordine votandi & effectu, vide *Ahasver. Fritsch. in tr. de convent. provinc. p. tot.*

40 Quare Ordinum provincialium consilia audienda.

Mos certè non novus sed antiquus est, ut principes de rebus salutem totius provinciæ concernentibus cum Ordinibus Provincialibus deliberent, *Fritsch. c. 2. n. 2.* atque eorum consilia rationesque audiant, nec non aliquam gubernandi partem iis committant. Cum æquum sit, ut subditorum consensu suscipiantur, quæ sine eorum corporali ministerio, pecuniarioque subsidio perfici non possunt. Ac felix Regnum est, ubi Princeps non dedignatur Ordinum seu Statuum sequi consilia. Latè *Speidel. in spec. verb.* Landrecht/Landschafft/Landstånd.

41 Ordinum provincialium privilegia conservanda.

Dixi quoque suprà relinquenda & conservanda esse Ordinibus seu Statibus provinciæ sua privilegia, consuetudines & observantias, quod in tantum verum est, ut etiamsi aliqui eorum, vel major pars ab iis recedere vellent, id cæteris non noceat.

42 Si ipsi inter se dissentiant, majora tamen vota in præjudicium reliquiorum non prævalent, & quomodo id intelligendum.

Nam ubi de tollendâ lege fundamentali, de auferendo jure quæsito, vel privilegio, aut de talibus causis agitur, quæ ad omnes & singulos pertinent, in iis majora non prævalent, per *text. in l. Sabinus 28. in pr. ff. commun. divid.* ubi Papinianus ait, *in re communi neminem Dominorum facere quicquam altero invito posse.* Jura enim communia in re communi prohibenti assistunt, & in re pari potiorem esse causam prohibentis constat. Hinc si quis absente socio, vel non consentiente ad ejus læsionem, aliquid fecit, tollere cogitur, *Rumelin. ab A. B. part. 2. diss. 3. concl. 20. Anton. Faber. in Cod. lib. 3. t. 26. Def. 5. Klock. tom. 1. consil. 35. n. 105.* atque hæc doctrina fundata est in juris regulâ, quâ traditur: *quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari, Tabor. in loc. commun. verb. approbatio. c. omnes. de R. J. in 6. l. 11. ff. de servit. rust. & ibidem Bruneman.* ita ut nec major pars minori præjudicet. *Tabor. dict. loc. verbo, major pars.* præsertim in quæstionibus collegialibus, ubi de infringendis libertatibus & privilegiis agitur. *Cardinal. Tuscus lit. N. verbo major pars.* Ut enim alias, quod fit à majori parte, ab omnibus factum intelligatur, aliud tamen est, si contra jus quæsitum minori parti, contra privilegium vel exemptionem quid statuatur, nam in his majora non prosunt, sed quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari, ut tradit *Crespus de Valdaura in observ. decisionib. illustr. obs. 112. n. 10. & seqq:* atque in terminis etiam tradit *Gilman. votor. Cameral. lib. 2. decis. 8. n. 18. & 19.* Ubi ait, quod actus factus à particularibus, non noceat aliis, multò minus Universitati, vel communitati, aliud enim est Universitas, & aliud singuli de Universitate. Idem in terminis docet *Innocentius in capit. accedentibus; de privilegiis*: quod non stetur majori etiam parti Universitatis, quando vult aliquid facere contra privilegium, & suas constitutiones consuetas, & quod unus solus possit contradicere. Hinc Nevizan in suo consilio quod est inter *consilia Bruni duodecimum*: ait: quod nova jura à subditis extorta per superiores, non solum præsumantur impressiva, sed quod juramentum etiam præstitum aliter, quam more solito non noceat posteris, imò etsi major pars consentiret spontè, sine metu, quia tamen faceret contra libertatem, non præjudicaret non consentientibus, & esset standum minori parti nolenti consentire, plura ad hoc allegans jura. *Doctores Marpurgenses in suis consiliis volum. 4. consil. 16. n. 420.* scribunt, quod jura non obtineant, si quid pluribus non tanquam universis, sed tanquam singulis concessum sit, quoniam major pars non potest disponere de rebus singulorum, sed obtinet regula contraria, quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari. Quod si ergò versamur in tali casu, ubi res universis ut singulis competit, nempe privilegiorum & immunitatis, hanc causam ad omnes ut singulos pertinere ex eo liquet, quia singulorum res, fortunas, atque immunitatem concernit, *Marpurg. d. loc. n. 422.* ubi id pluribus autoritatibus confirmant, præsertim in casu, ubi tractatur de revocatione libertatis in servitutem, ubi id specialiter receptum favore libertatis.

43 Majora vota ubi, & in quibus casibus prævaleant?

Quamvis enim majoritas votorum aliàs regulariter prævaleat, comprobante id non solum Imperii observantiâ, sed & gentium jure, quo semper major pars judicasse fertur, velut apud Romanos lege cautum fuit, ut quod major pars judicaverit, id jus ratumque esset; *Cic. lib. 8. Epist. ad familiar. 8. Carpzov. ad l. Reg. c. 10. sect. 7. num. 8.* ubi ait: istum morem apud Neapolitanos in Hispaniâ, & in Lusitaniâ observari, testibus. *Matth. de Afflict. Ant. Tessaur. & Gemmâ.* Et jus civile disponit, ut si, quid à pluribus decernendum fuerit, consensus majoris partis minori prævaleat. *L. Item si unus 17. §. 6. ff. de recept. arb. l. quod major pars 19. ff. ad municip. l. duo ex tribus. 39. ff. de re jud. l. 3. ff. de decr. ad ord. fac. Limn. lib. 9. c. 1. n. 178.* adeò ut major pars creditorum in præjudicium minoris possit debitori moratorium ad solvendum concedere. *L. Jurisgentium 7. §. hodie. L. & suum hæredem. ff. de pactis. Crespus obs. 112. n. 12.*

44 Majora prævalent inter creditores in præjudicium partis minoris.

si modò omnes creditores citati fuerint, & major pars non sumatur pro numero creditorum, sed pro modo & summâ debiti. *L. 8. cum seqq. ff. de pact. L. fin. C. qui bon. ced. poss. Besold. in Thes. verbo* meiste Stimmen. Ita ut Imperio Romano de hoc dubitare amplius non liceat, postquam ex majoribus seu pluralitate votorum de rebus dubiis concludere & judicare jubent constitutiones Imperii, *in recess. anno 1512. §.* Es sollen auch die Churfürsten und andere Ständ/ꝛc. ibi. Und was dieselbe so erschienen seynd / oder der mehrer Theil auß ihnen/ꝛc. *Recess. Imp. anno 1521. §.* würde sich auch begeben was mercklich-Zeugen; ibi. Und dem so durch den mehrern Theil beschlossen wird/Folg thun. *R. J. anno 1522. §.* welcher Gestalt/und wie sie alle/ oder der mehrer Theil unter sich beschlossen; *R. J. 1555. §.* und damit die Obristen und ihre. ibi: mehrerntheils beschlossen wird. *R. J. 1559. §.* diesen Beschwerden zu begegnen; ibi: durch den mehrern Theil der Stånd. Ut etiam

Impe-

Imperator per majorem partem Electorum, quo tamen nullum gravius in deliberationem deduci potest negotium, eligatur. *A.B. t.2.* ad universos enim refertur, quod publice fit per majorem partem, *l.160.§.refertur.ff.de R.J.L. nominationum.45.C.de decur.Rumelin. ad A.B.p.2.dissert.3.th.20.in addit.* Ubi multos citat. Hinc majora in omnibus supremis Curiis observantur; & Imp. Matth. in Comitiis anno 1613. Respondit: Es sollen durch particular-Sachen die gemeine Deliberationes billich nicht gehindert werden / in dem es erstlich der Natur. 2. Aller Völcker Rechten. 3. Der guldenen Bull. 4. Den Reichs-Constitutionen / und 5. dem richtigen Herkommen gemäß/an sich ziehen. *Arum. de Comit.c.8.n.82.Wilhelm.Beckers.in Synops. jur.publ.c.13.*

45 In Imp. Rom. & publicis delibera-tionibus excepto puncto religionis.

Itaque in hisce majora prævalent, & à Statibus A.C. frustrà impugnantur, velut olim factum, teste *Hortleder.1.fol.50.* & hæc lis renovata *anno 1613.Besold.de jurisd.q.15.* sed potius ex inveteratâ, & ferè apud omnes gentes receptâ dispositione *Instrumenti pacis. art.5.§.19.in puncto Religionis*, majora retinenda sunt; quis enim aliàs erit litium finis? cum tamen Romanum Imperium hucusque feliciter administratum fuerit in Statu, ubi majora vota in Comitiis, Regimine & Consiliis valuêre.

46 Difficultates circa vota saniora.

Quamvis enim non pauci Politici & JCti tradant, *saniora vota* esse admittenda nec illa numeranda, sed ponderanda esse, *Bertram de Comit. Th.37.* sed quis consilia ponderabit, nisi qui imperandi habet potestatem? nam reliqui omnes, qui in Senatibus suffragii jure gaudent, pari potestate pollere censentur, quo casu vota numerantur, ut in judiciis inter Senatores paris autoritatis necessariò observatur; *Thesaur. decis. 1.* quis enim aliàs saniorem votorum numerum sine exacerbatione animorum, nullo alteri cedere volente, inter contendentes de prudentiâ & ingenio, distinguet? præclare *Besoldus* scribit, perpetuum fore bellum civile; Ad quod evitandum consultius esse videtur, ut in Comitiis majora vota præcedant, non obstante, si aliqui dissentiant, idque quod pluribus placet, pro sententiâ communi reputetur, nam vota, ubi plures eâdem gaudent potestate, sunt numeranda. Licet aliàs hoc in Comitiis fieri non soleat, ubi Superior consultationes suorum Consiliariorum ponderare, & non ex numero dijudicare debet, adeò ut Princeps qui ex æquitate in negotiis præjudicii magni, Ordinum sui Regni consilium adhibere tenetur, non eorum consilium, vel majoris partis opinationem sequi cogatur. *Tholos.lib.24.de republ.c. ult.n.4.* Quamvis enim id, quod omnes tangit, ab omnibus debeat approbari. *L.fin. Cod. de autor. præst.* hoc tamen ita intelligendum his casibus, quod omnes debeant citari, non ut omnes debeant consentire, quod enim Universitatis parti placet majori, id ratum habere coguntur tam emanentes, quàm pauciores illi, qui adsunt, *L.3.ff. quod cujusq; univers. nom.* & ibi *Wesenbec.in parat.n.4.* atque de hâc materiâ videri etiam possunt, die zwey außführliche Rathschläge des Heil. Röm. Reichs Erbaren/Freyen-und Reichs-Städten Session, Stand und Stimm betreffend/ gedruckt zu Franckfurt in 4.

47 Differentiæ ratio in aliis, exemplo Vasallorũ plurium consentientium in alienatione.

Dispar tamen, quoad pluralitatem votorum, est ratio in aliis, in quibus aliud jure communi receptum & statutum est, quia quod de majoribus hactenus dictum, ad alios casus à lege extra hanc aleam positos, non est trahendum per *d. cap. quod omnes.& ibid.DD. de R.J.in 6.Marpurgens.d.supra loco.* Veluti si major pars Vasallorum consentiat alienationi, minori dissentienti non præjudicat. *Paschal. de virib.patr.potest. p.1.c.1.n.38.* quamvis enim *Berlich.decis.125.* tradat, quod minor pars consentire teneatur majori, etiam in rebus, in quibus minori parti jam aliquod jus acquisitum est, id tamen *n.4.* declarat, quod major pars minori in hoc solummodò præjudicare possit, quod ad eos tanquam ad universos, non jure suo, sed ut tutores, curatores, decuriones & similes spectat, secus si illud ad eos pertinet jure suo, ut singulos.

48 Quid de majori parte creditorum.

Et quod major pars creditorum possit præjudicare parti minori, contra regulam, quod res inter alios judicata & transacta, alteri neque prodesse, neque nocere possit, id specialem rationem habet in pacto remissorio, *L. 7. §. ult.L.8.L.9.L.10.ff.de pact.L.fin.Cod.qui bonis ced.poss.* quia quod major pars alicujus conventus effecit, pro eo habetur, ac si omnes egerint, *L.19.ff.ad municip.*

49 Recensentur alia juris loca in quibus majora prævalent.

Et multi alii in jure dantur casus, in quibus majoritas votorum prævalet, quorum Exempla videri possunt. *in §.sed etsi.1.inst.de satisd. tutor.vel curat.L.46.eod. de decur.cap.cum nobis 19.cap. Venerabilem.34.de elect.cap.1. de arbit. in 6. Cujac.lib.12.obs.16.Besold. in Thesaur. pract. verb.* meiste Stimmen. *Speidel.in spec. verbo eodem.*

50 Casus ubi majora non præferuntur.

De cætero autem licet *Bertram de Comitiis thes.37.* tredecim casus referat; inter eos præcipuus etiam hic est, quod in tollendâ lege fundamentali, aufferendo jure quæsito, vel privilegio, atque in causis, quæ ad omnes ut singulos pertinent, majora non prævaleant. *L. Sabinus 28. in pr. ff. de commun. divid.* Ubi Papinianus ait: *in re communi neminem Dominorum jure facere quicquam altero invito posse*, unde manifestum est, prohibendi jus esse, in re enim pari potiorem causam prohibentis esse constat, ita ut si quid absente socio, vel non consentiente alter ad læsionem alterius faciat, etiam tollere cogatur. *Besold. de jurisd. Imp. Rom. c.15. Limn. lib. 9. jur. publ. c. 1.n.178. Afflict. decis. 1. in pr. Surd. cons.65.n.21.lib.1. Mastrill.de Magist. lib.5.c. 15.n.21. Anton.Fab. in Cod.lib.3 t.26. def.5. n.7. Gratian. decis. tot. March. 185. in addit. n.3.& 4. Victor.de exempt.conclus.5. Reinking. de Regim. sec.& Eccles.class.5.cap.8. num.70. Goldast.de Regn. Bohem. lib. 2.c.16. num.2. Wurmser. in Exerc.jur.publ.c.7.q.7.* quos omnes citat *Rumelin.* suprà *d.loco.*

51 Alia distributio Statuum provincialium.

Eveniunt non rarò casus, ubi ipsi Provinciales inter se controversias fovent, præsertim in illis locis, ubi tres Status sequentis conditionis reperiuntur. 1. Nobiles. 2. Civitates. 3. Subditi. Die Ritterschafft/ Städt und

und Baurn-Stand / inter quos Nobiles

52 *Nobiliũ prærogativa præ Civitatibus & subditis.*

præ duobus reliquis majori gaudere solent libertate. Civium enim & subditorum bona, secundum descriptionem in catastris, in persolvendis collectis æstimantur, sed cum Nobilibus in dietis provincialibus tractatur. Mota tamen ab illis lis Nobilibus, quasi æquali planè modo cum illis concurrere deberent.

53 *Redditur hujus prærogativæ ratio.*

Sed Nobiles, & jura, & possessionem pro se allegârunt, cum Nobiles regulariter à collectis sint immunes, *Arumeus Tom.5. jur. publ. diss.7.c.2.n.22.* Nam majores nostri potentiam quandam bellicam pro fine habuisse videntur, ideoque ad Rempublicam ad militiam aptandam, & præcipuis honoribus virtutem militarem afficiendam, & ut perpetuo quasi milite præsidiario Imperium instructum esset, judicârunt iis, qui bellica virtute præstabant, certa bona solemni ceremoniâ assignanda esse, hac lege, ut ipsi eorumque posteri iis fruantur;

54 *In casu necessitatis Nobiles tenentur concurrere.*

sed vicissim ad militiam subeundam in casu necessitatis parati forent. Hinc adhuc hodie, si bellum ingruat, Nobiles plerumque cum equis adesse, vel equites vicarios armis Equisque instructos mittere tenentur. *Wehner. in obs. verbo* Ritter-Dienst. *Burgold. ad Instrum. Pacis. p.1. discur.23.§.3.* undè desumitur fundamentum, & Origo immunitatis Ordinis Equestris, prout latius deducit. *Hippolit. à Treisbach. in tr. de priv. Ord. Equest. cum Gregor. Tolos. in Syntagm. lib.3.c.5.15. Guidone Papa decis.169.184.& 387.* ex allegata ratione, quia cum olim belli onera Ordo Equestris solus portaverit, hinc immunitatem à tributis acquisivit, quia nemo nisi Nobilis militabat; Ex quo injustum est visum, ut illi quorum majores in Regno acquirendo Reges juvissent, censibus & tributis, quæ ad bellum conferuntur, obnoxii essent, id quod Sebastiano Regi Nobiles Lusitaniæ replicârunt. *Klock. de contrib. c.14. sect.1. num.49.* quia nemò duplici onere gravandus, sed potius, qui onera sentit, majora quoque commoda sentire debeat.

Et quamvis nonnulli autores inter *bona* Nobilium *feudalia, & allodialia* distinguant, putentque, quod quoad allodialia Nobiles cum plebis contributionibus sint obnoxii argumento *legis: & qui, Origine.3.§.1. L. rescrip.6.§. ult. ff. de muner. & honor. L. sunt munera. ff. d. vacat. & excus. munerum:* Hoc tamen apud omnes certum & indubitatum est, quod Nobiles de feudis, de quibus Domino servitium præstant, à collectis Ordinariis sint immunes, duplici onere gravandi. *Argumento Legis Titia 34. ff. de ligat.2. Christinæus de consuetud. feud. decis.16.n.5. nisi provinciarum consuetudo aliud jubeat. Carpzov. lib.4. tit.10. resp.70.n.21.*

In casu tamen inopinato, & summâ necessitate de feudalibus & allodialibus tenentur, quia periculum non magis ignobiles, quam Nobiles concernit, uti in recessu Imperii constitutum est, Reichs-Abschied. *anno* 1544.§. nehmlich sollen / ibi: Sie seyen Lehen oder eygen / & §. damit aber alles: ubi eadem verba reperiuntur. *Mynsing.4.obs.70.n.63.* recessus Imperii anno 1500. *de tributo contra Turcam, & alios publicos hostes conferendo ita disponit:* Auch sollen die Ritter und Knecht des Heil. Reichs zu diesem Christlichen Werck und Fürnehmen / als fromme Christenleut / auß Adelichen Gemüth / Behaltung und Rettung ihres Vatterlands / Ehr / Leib und Gutes / und Wiederstand den Unglaubigen / und andern Widerwärtigen des Reichs nach ihrem Vermögen auch etwas thun. *Georg. Hanau in tr. de Nobil. quæst.119.*

55 *Ita tamen ut cum ipsis tractetur.*

Contribuunt itaque Nobiles, sed extraordinariè, & postquam ipsis necessitas proposita & cum ipsis tractatum & conventum est, haud quaquàm verò secundum catastrum aut æstimum Nobilium bonorum ad exemplum immediati Ordinis Equestris in Imperio, qui nullibi in Matriculâ reperitur insertus, nec Suevicæ, Franconicæ, aut Rhenanæ Nobilitati certa pecuniæ summa in Imperio solvenda est præscripta, sondern wird mit ihnen auff ein gewisses Subsidium tractiret / R.A. *anno* 1512.§. Nachdem uns 27. *in verbis.* die Ritterschafft werde sich auch gutwillig erzeigen. R.A. *anno* 1542.§. demnach haben wir. 58. R.A. *anno* 1543.§. und dieweil nun. 28. R.A. *anno* 1544.§. demnach haben wir. 33. R.A. *anno* 1557.§. wir wollen auch. 53. R.A. *anno* 1566.§.49. R.A. *anno* 1570. §.23.

56 *In materia collectarũ præ omnibus habenda ratio consuetudinis & observantiæ.*

Insuper provocant Nobiles ad observantiam, & possessionem hucusque continuatam, cum triti juris sit, quod sicut in omnibus actionibus politicis, ita quoque in quæstionibus contributionum præ omnibus habenda sit ratio consuetudinis & observantiæ, nec unquam aliter collectas exigi posse, quam secundum modum exactionis de consuetudine receptum. *Klock. de contrib. c.1. n.214. & seqq. & tom.2. cons.85.n.35.* quia consuetudo in collectis omninò attendenda, *Knipschild. de priv. Nobil. lib.3 c.7. n.287.* & consuetudine locorum Nobiles à contributionibus exemptos esse & eximi posse, dubio caret; *Mev. p.3. dec.101.n.1.* Ergò manutenendi sunt Nobiles in continuatâ possessione, & observantiâ, neque exæquandi civibus & subditis, ne contra immemorialem possessionem graventur, eò quod nunquam hactenus in librum censualem, tanquam contributionibus obnoxii, fuerint redacti.

57 *Quæ sit collecta Ordinaria, quæ extraordinaria?*

Neque obest Nobilibus quod steuras Turcicas sæpius persolverint, cum collectæ ipsæ non ordinariæ, sed extraordinariæ sint, *Klock. vol.1. cons.28.n.36. & seqq. Mynsing. cent.5. obs.22.n.4. Grev. in Gail. lib.2. conclus.53. Rosenth. c.1. conc.73. in fin.* Siquidem collecta ordinaria est, quæ certam singulis annis præstationem habet, extraordinaria verò quæ ob repentinam calamitatem usque ad ipsius cessationem indicitur, *Speidel. in spec. verbo* Steuer.

58 *Solutio collectarũ semel facta non præjudicat.*

Neque præjudicat, si quis semel collectas solvit, ut imposterum quoque ad eas solvendas teneatur, nam deducente *Bidenbachio quæst. nob.13.* sequentem in modum ipse hanc quæstionem resolvit: Daß einer von Adel / wann er etwas an Steuren / ihme nicht anderst / als in der Außlag præ-

judicire / es wäre dann / daß er solches 30. Jahr nacheinander continuirt hätte. *Festus de æstimo. cap. fin. n.* 31. *& seqq. per totum.* Weilen in reiteralibus durch einen Actum ihme ins künfftig niemand præjudiciren thut. *Alex. consil.* 93. *vol.* 2. *& consil.* 33. *n.* 4. *vol.* 5. *Menoch. remed. ret. poss. c.* 5. *n.* 59. Ein anders aber wäre

59 Sed redactio in catastrum scienti & consentienti nocet.

es in denen Dingen / welche sich nicht widerhohlen oder widerruffen lassen / als wann einer gestattet hätte / daß seine Güter geschätzt / und in das Schatz-Register eingeschrieben würden / in welchem Fall er die Freyheit verlieren thäte. *Vasq. controv. illust. lib.* 2. *c.* 64. *n.* 5. *Pape decis.* 387. *n.* 1. *Maranta. de appell. part.* 9. *n.* 314. quos omnes citat *Bidenbach. supra dicto loco.* Quod autem bona Nobilium in catastrum vel æstimum nunquam relata sint, jam suprà dictum est.

Aliam verò ulteriùs Civitates & subditi moverunt Nobilibus objectionem: quod scilicet & jam multis abhinc annis à duabus facultatibus juridicis duo obtinuerint responsa; Daß die Ritterschafft zu den Kriegs-Steuren zu contribuiren schuldig / das Quantum aber bey des Landsherrn Determination bestehe / quæ responsa per modum sententiæ fuerint publicata, atque jam dudum transierint in rem judicatam: sed regesserunt Nobiles ex *Gailio* 2. *obs.* 111. *n.* 16. quod sententia lata secundum consilium sapientis nunquam transeat in rem judicatam, sed possit revocari ex consilio sapientioris, *Felin. in c. proposuisti, de probat. n.* 10. Idem habet

60 Sententia lata ad consilium sapientũ non transit in rem judicatã.

Mynss. cent. 6. *obs.* 35. *n.* 5. ubi ait: sententiam ex consilio sapientis latam nunquam sortiri vim judicati, sed semper retractari posse, cum cit. aliis. Et egregiè deducit *Ventura de Valentiis in Parthen. litigioso lib.* 1. *c.* 11. *n.* 19. *& seqq* ubi dicit: se mirari receptissimum in Germaniâ morem transmittendi acta ad Academias plerumque remotiores, ubi aut jura provincialia ignorant, aut stylum curiæ nesciunt, aut qualitates personarum & alias circumstantias parum ponderant, ita ut sæpiùs sententiæ litium ridiculæ, contrariæ, nullæ, & quoad executionem impossibiles reportentur. Interdum sententiæ publicantur, ad præscriptum peritorum, omisso judicis competentis nomine (wann man die Belehrung selbst an statt des Urtheils eröffnet /) quæ sententiæ nunquam transeunt in rem judicatam, sed ad consultationem peritorum retractari possunt; Et ita lites ex litibus generantur, cum ejusmodi informatores non habeant jurisdictionem. Et quamvis hunc autorem novissimè taxet *Heningius Renemanus in tract. de transmissione actorum.* Nihil tamen in contrarium attulit, quam quod transmissio actorum in Saxoniâ & plurimis aliis Imperii Provinciis sit usitata, ita ut responsa facultatum pro sententiis ibidem habeantur: in verbis; *ut hujusmodi per*

61 Quid alias pro effectu rei judicatæ requiratur?

actorum transmissionem ad Collegia jurisprudentum impetratæ decisiones, si sint à judice competente, suo nomine, & cum litigantium consensu, in vim sententiæ, in judicio publicatæ reverâ sint sententiæ, & maneant, si lapsu temporis rei judicatæ vim sint adeptæ; quæ sunt verba ipsius in appendice dicti tractatus, & in *capite undecimo* porrò hæc verba habet: si partes petant judicem, & in certum, quem consulant, consentiunt, tum judex sine ullo metu syndicatûs illorum responsum tuto sequitur, cum partibus volentibus non fiat injuria: Hic verò versamur in diverso planè casu, ubi transmissio actorum facta sine ambarum partium consensu, sine deductione meritorum causæ alterius partis, atque responsa eâdem die & horâ, sine ullo nomine judicis, inter se substantialiter diversa, publicata sunt, & quidem alterum eorum, cum adjunctâ clausulâ; *salvo meliùs sentientium judicio,* quæ clausulæ omnem effectum rei judicatæ istis responsis expressis verbis adimit, cum tales clausulas nullus judex suis sententiis adjicere possit, nisi partibus licentiam concedere velit, singulis diebus, ex ipsis verbis sententiæ, ad prudentiores provocandi, & effectum rei judicatæ suspendendi; Cum tamen ista responsa nullum etiam quantum determinent, atque in jure tralatitium, quòd sententiæ quæ sine certâ quantitate fertur, sit omninò nulla, *L.* 69. §. *pen. ff. de re jud.* ita ut nunquam vires rei judicatæ assumat, *L.* 2. *C. de pœn. Mev. p.* 1. *decis.* 99. *n.* 2. Itaque salva persistit Nobilium immunitas, & observantia, nullâ contrariâ possessione, vel argumento solito destructa. 62

62 Sententia sine certa quantitate est nulla.

Placet his omnibus, quæ hactenus de Nobilium privilegiis adducta sunt, adjungere, quæ in Capitulatione Cæsareâ Leopoldinâ continentur.

§. 3. Die Reichs-Ritterschafft bey ihren Geist- und Weltlichen Würden / Rechten / Gerechtigkeiten / Macht und Gewalt / auch sonsten Stand und Wesen verbleiben zu lassen: Ihre Regalia und Obrigkeiten / Freyheiten / Privilegien, Pfandschafften und Gerechtigkeiten / auch Gebrauch und gute Gewohnheiten / so sie bißhero gehabt haben / oder in Ubung gewesen / auff gebührendes Ansuchen ohne Weigerung und Auffenthalt in guter beständiger Form zu confirmiren und zu bestättigen / und darbey zu Handhaben. Der Ritterschafft Unterthanen und Zugehörige von ihrer Jurisdiction, Steuer / Zehenden nicht zu eximiren. 63

63 Refertur dispositio pro immediato Ordine Equestri in Capitul. Cæs.

§. 7. Empörung und Gewalt gegen die Ritterschafft auffzuheben und abzuschaffen.

§. 8. Dieselbe von Einquartierung außwärtiger Völcker / auch Evocation zu befreyen / und zu manuteniren.

§. 11. Zu des abgenommenen restitution verhelffen.

§. 18. Sie mit Rechtlich- oder gütlichen Tagleistungen / ausserhalb Teutscher Nation, und von ihren ordentlichen Richtern nicht dringen noch erfordern / sondern bey ihren Privilegiis lassen.

§. 21. Den alten Zoll-Privilegiis nichts abbrechen.

§. 22. Mit etlicher Städten neuerlichen Aufflagen nicht beschweren lassen.

§. 26. Die Process wegen ihrer Regalien und Privilegien am Kays. Cammergericht nicht hindern.

§. 39.

§.39. Die Lehen-Brieff und Confirmationes Privilegiorum in vorigen tenor ertheilen.

§.40. In dem Reichs-Hofs-Kriegs- und andern Räthen die Verfügung thun/ damit auff den Ritterbäncken / zwischen denen vom Ritterstand / welche zu Schild und Helm Ritter und Rittermässig gebohren / und denen Grafen und Herren / so in den Reichs-Collegiis keine Session und Stimm haben / oder von dergleichen Häuser entsprossen / in der Raths-Session kein Unterscheid gehalten werde.

64 *Aliæ quæstiones circa Ord. Equestr. obiter attinguntur.*

Variæ porrò moventur de Nobilibus immediatis quæstiones. An sint Status Imperii? quod sicut aliqui ex A.B. astruunt, eò quod ibidem cæteris Statibus connumerentur; negant tamen alii, quia nec sessionem, nec votum in Comitiis habent. *Burgoldens. ad Instr. P.p.*1. *disc.*22.§.4. ubi adducit votum & verba, *Speidel. in spec. verb.* freye Reichs-Ritterschafft. Nobiles gaudent regalibus, & jurisdictione Ecclesiastica. R.A. *anno* 1555.§. und in solchen Frieden. *Instrum. Pac. art.*5.§. 10. habent superioritatem territorialem, Austregarum jus, & collectandi, bannum ferinum, merum & mixtum Imperium, &c. *Burgoldens. d. loc. cum aliis allegatis.* Habent Senatum Equestrem, Directores, Hauptmann/ Außschuß und Ritter-Rath. *Wehner. in obs. verb.* Krayßtag. De præcedentia Nobilium ante Civitates Imperiales. *Burgold. d. loc. Vittor. Siri. tom.*5. *pag.*348. *Fritsch. in Elect. juris publ.*

65 *De jure collectandi Ord. Equestri competente & ejus Executione.*

Et quod modò dictum est de jure collectandi Ordini Equestri competente, id clarè ipsis conceditur, in mandato sive patentibus Imperialibus de annis 1552. in verbis: Gestalten dann zu desto fürdersamer Vollstreckung und Handhabung dieses Unsers Kayserl. Gebotts / Unser ferner gemessener Will und Meynung ist / daß alle und jede des Heil. Reichs Stände / auff Ersuchen gemeldter Directoren, Hauptleut und Außschuß / ihnen die würckliche Hülff gegen die saumselige / in Unserm Namen kräfftig bitten sollen / &c. quæ dispositio renovata est 1668.

66 *In qua turbari non debent.*

Et contra eandem Ordo Equestris turbari non debet, etiam in executione illorum subditorum, und auch einschichtigen Lehen / quæ in alio territorio reperiuntur, cum nihil frequentius sit, quam ut unus vel alter subditus in territorio alterius Status moretur, sine tamen præjudicio jurisdictionis, legitimo suo Domino super eum competentis. Præsertim si insuper accedat possessio exercitæ

67 *Catastrũ sive liber æstimi quomodo probet.*

jurisdictionis, principaliter in puncto collectarum, quia catastris, & æstimis, der Steuer-Bücher / creditur quoad probationem collectarum, respectu personarum in hujusmodi libris comprehensarum, *Mascard. conclus.* 274. & 664. *Klock. tom.*1. *consil.*10. *num.* 690. quamvis dicat *n.*723. hos libros solum præjudicare recognoscentibus, & consentientibus descriptioni. Liber certè æstimi confectus à publicis personis fidem facit, saltem quoad præsumptionem, quæ transfert onus probandi in contrarium, *Klock. de contrib. c.*20. *n.*384. 411. & 412. & quando una continet solutionem, plenè probat, *n.*391. ita ut contraria opinio solùm obtineat, quando principaliter de probatione Dominii vel territorii tractatur, *n.*463. multumque hoc casu attribuitur arbitrio judicis. *n.*501.

68 *Non debet impediri Ordo Eq. etiam quoad subditos in alieno territorio commorantes.*

Atque in bonis, in quibus Ordo Equestris jam diu in possessione collectandi fuit, antequàm aliorum Statuum subditis venderentur, vel concederentur in feudum; Non potest illi hoc jus aufferri, cùm res transeat cum suo onere, insuper etiam quædam bona, qualia vulgò vocant walzende oder theilbare Güter / secundùm *Wehner. in observan. verb.* walzende Güter / nil aliud sunt, quam prædia allodialia, quæ differunt à prædiis feudalibus, vel coloniariis, von Lehen-Gütern; Vocantur autem ideò walzend oder theilbar / quod pro libitu Domini vel possessoris dividi & alienari queant, secùs ac Lehen und Zinß-Güter / quæ sunt verba *Wehner. d. loc.* Manutenendi ergò sunt Nobiles in collectatione subditorum, etiam in alieno territorio sitorum, utpotè qui immediati & liberi sunt, quoad personas & bona, secundum suprà dicta. *Gilman. Symphor. tom.*1. *p.*1. *t.*3. *vot.*7. *n.*4. *& part.*2. *t.*6. *n.*56. *Meisner. tom.*2. *lib.*1. *decis.* 6. *& decis.*8. *n.*50. *Klock. relat. Cameral.*73. *n.*50. quia magna differentia & disparitas est, in eines Obrigkeit / und unter eines Fürsten oder Stands Obrigkeit sitzen / *Bidenbach. quæst. Nobil.*1. *n.*16. *Rudinger.*3. *obs.*10. R.A. *anno* 1500. §. der ander Krayß begreifft Fürsten / Grafen / Prælaten / Herren / Frey- und Reichs-Städt / unter und bey ihnen gelegen; Concedenda itaque & non turbanda est Ordini Equestri executio collectarum contrà commembra & subditos. Quomodo enim aliàs subsidia & Imperatori, & Imperio præstare, Statum suum in splendore conservare, quarteria, transitus militum, atque alia onera sufferre, privilegia sua tueri, dietas Equestres visitare, Consiliariis, Advocatis, Syndicis, aliisque officialibus Salaria præstare possent? cum tamen quotidiana doceat experientia, quanti Imperatoris Imperiique intersit, Ordinem immediatum Equestrem in suis privilegiis & prærogativis quàm minimum convellere, aut inquietare: Hinc etiam contra turbantes Mandata. S.C. & paritoriæ ipsis meritò decretæ, ut observatum 2. Aprilis 1685.

69 *Quid de bonis Equestribus acquisitis à Statibus per contractus?*

Porrò ob Adeliche oder der Ritterschafft incorporirt gewesene Güter / wann sie durch Kauff- oder sonsten von Fürsten und Ständen des Reichs acquirirt / oder als Lehen denenselben heimfallen / und die Lehen mit den Eygenthumben consolidirt werden / der Ritterschafft annoch die Contribution davon erstattet werden solle? resolvit *Bejold. in Thes.* pract. verb. Ritterschafft / ad quæstionem primam, in fine, sequentem in modum: Daher o der Kays. Majestät / auch freyer Reichs-Ritterschafft ledig nicht zuzumuthen / daß sie die uralten freye Adeliche Güter / so jederzeit mit der Ritterschafft gehebt und gelegt / auch ratione der freywilligen Hülff ejusvè juris insignis, ihnen ohne Entgelt / oder anderwertige recompens entziehen lassen / weil

dergestalt der Kayserl. Majestät die immediata subjectio, Krafft deren sie die freywillige Hülff und andere Dienst bey denen Adelichen Gütern suchen / geschmälert / auch der Ritterschafft ihr Corpus annullirt / und gantz schädlich zerstückt wird; hingegen dem Röm. Reich / wann die accessio solcher Adelichen Gütern ad aliud territorium kompt / die alte Anlag nicht vermehret / sondern ein mercklicher abgehet / ob schon solche Güter mediatè dem Reich / doch ohne sonderbaren Nutzen zugethan verbleiben.

Bey der andern Quæstion distinguirt *Besold.d.loco inter feuda data*, welche ein Fürst oder Stand einem von Adel zu Lehen leihet / und dannoch Landsfürst darüber bleibet / solche fallen dem Fürsten widerumb cum iisdem juribus anheim; & inter *feuda oblata*, welche originariè und jederzeit bey der Ritterschafft gewesen / und von dero eygenthumblichen Inhabern einem Stand zu Lehen auffgetragen worden / welche auff den Fall des Abgangs der Vasallen, in vorigen Stand und Ritterschafftlichen Collectation bleiben / weilen die Vasalli, so ihr Eygenthumb zu Lehen aufftragen / der Kayserl. Majestät und der Ritterschafft dardurch nicht præjudiciren können. *Sixtin. de regal.c.*4.§.67.68.

70 Tandem quoad *Nobiles Landsassios* & subditos advertendum est, illos illacrymari ex dispositione novissimi *Recess. Imp. de anno* 1654.§. **und gleich wie dieses** / 180. *in fine*: sonderlich aber sollen jedes Churfürsten und Standes Landsassen Unterthanen und Bürger / zu Besetz- und Erhaltung der ein oder andern Reichs-Stand zugehörigen Vestungen / Plätzen und Guarnisonen / ihren Landsfürsten / Herrschafften und Obern mit hülfflichem Beytrag gehorsamlich an Hand gehen.

Ob und wie die Landsassen und Unterthanen zu Besetz- und Erhaltung der Vestungen und Guarnisonen beyzutragen schuldig?

Idem disponitur *in Capitul. Cæsar. §.* 3. Wir wollen auch nicht gestatten / daß wider außtrückliche Verordnung des jüngsten Reichs-Abschieds / die Land-Stände sich des Beytrags / womit jedes Churfürsten / Fürsten und Stands-Landsassen und Unterthanen zu Besetz- und Erhaltung deren / einem oder andern Reichs-Stand zugehörigen nöthiger Vestungen / Plätzen und Guarnisonen / wie auch Unsers und des Heil. Reichs Cammer-Gerichts Unterhalt an Hand zu gehen schuldig seyn / zu Ungebühr entschlagen / sie dagegen leichtlich nicht hören / sondern à limine Judicii ab- und zur parition anweisen lassen.

Hinc prætensiones quorundam Statuum, hinc querelæ & lamentationes Landsassiorum & subditorum. Illi à sanctionem pragmaticam & rem decisam provocant: Hi exceptiones rei controversæ & litigiosæ, fortalitii minùs necessarii, immunitatis, libertatis, præscriptionis, reversalium, onerum horum per aversionem ingentibus pecuniarum summis redemptorum obmovent, allegantes insuper *Gail. de arrest. c.*10.*n.*6. ubi ait: ad custodiam castrorum subditi non tenentur, sed illa sumptibus Dominorum, pacis, & belli tempore, fieri debet. Et multos in hanc sententiam novissimè citat *Ahasver. Fritsch. in tr. de Excubiis.n.*3. ubi tradit, nullibi quicquam de hoc onere in jure esse constitutum, aut generali consuetudine introductum, allegans, *Sixtin. de regal. lib.*2.*c.*13.*n.*69. *Carpzov.p.*2.*const.*51.*def.*1.*n.*1. *Mev. ad jus Lubec. lib.*3.*t.*6.*art.*16.*n.*4. *Myler. de Statib. Imp. part.*2.*c.*78.§.4. *Amaya. ad l.un. C. ne rustic. ad obs. n.*17. ubi refert, legibus Hispaniæ Baronibus Regni id esse denegatum.

Limitat tamen hanc sententiam *Fritsch. d. loc. n.*5.*& seqq.* nisi aliud legitimâ & firmâ consuetudine sit introductum, vel nisi pactum inter Dominum & subditos, vel necessitas tempore belli, aut imminentis periculi adsit, per multos ibidem allegatos. *Gilman. tom.*3.*verb. subditi, & verb. Roydæ. Thes. Basil. vol.*6. *Disp. de operis rustic. th.*24.25. *Et in c.*4. *n.*42. asserit, id generaliter tenendum in hâc excubiarum materia, cumprimis statuta locorum, & consuetudines inspici debere. Statutum enim, velut Regina Civitatis, civibus facienda & non facienda præscribit, ac ordinat: onera civibus imponit, tollit, auget, minuit. *Ita Fritsch.* Adest autem hic non Statutum tantum, sed *sanctio pragmatica*, Decretum Comitiale, quod Statibus Imperii potestatem tribuit, & Landsassiis vel subditis obedientiam & obsequium injungit. Parendum ergò, vel demonstranda exceptio relevans, quæ ab hoc onere liberare possit. Equidem non extendenda nimis sunt subditorum gravamina, atque ideò Imperator ad Statuum Imperii petitionem, desiderantium constitutionis in §. **und gleich wie dieses** / &c. extensionem, daß solche ihren effect und Würckung haben solte / auch an denen Orten / woselbst ein anderes zwischen der Lands-Herrschafft und denen Land-Ständen paciscirt befunden würde; æquissimè declaravit, daß sie darein nicht willigen könten / sondern daß die Churfürsten und Stände / so ein mehrers / als in dem vorangezogenen §. **und gleich wie** / &c. begriffen / gegen ihre Unterthanen und Landsassen rechtmässig hergebracht / dabey gehandhabet; hingegen die mediat-Stände / Landsassen und Unterthanen bey deme / wessen sie berechtigt / und wie es biß dato observirt worden / in alle Weg verbleiben / und wann sie graviret / in summis Dicasteriis gehöret werden sollen. Sed usque dum causa discutiatur, & subditorum exceptiones libertatis, pactorum, reversalium, redemptionis, examinentur, dum Status Imperii fundatam in Comitiali decreto intentionem habent, Landsassiis & subditis injunctum, ut salvis juribus in possessorio, & petitorio, interim juxtà Recessum Imperii contribuant.

Dictum est de sumptibus, ad præsidium sustentationemque fortalitiorum, in Provinciis Statuum Imperii necessariis, & an 71
Landsassii subditique illos suppeditare teneantur? Materia à DD. variè agitata, & disputata, à plerisque tamen ante Sanctionem Recessus Imperii de *Anno* 1654. §. **und gleich wie** / &c. nec non *Capitulationis Cæsareæ Leopoldinæ*. §.3. Unde tamen, & ex Imperii

De sumptibus ad fortalitia, & eorum præsidiis militaribus.

rii

rii praxi, magis quàm ex jure communi, & variantibus, expreſſo juris textu, vel bona ratione deſtitutis traditis DD. deciſio quæſtionis haurienda. Ut ergò omnia uno quaſi intuitu conſpici poſſint, & argumenta pro & contra conſiderari, quò ex contrariis juxta ſe poſitis, veritas magis eluceſcat.

Subjiciamus oculis hac de materia diſponentem Receſſum Imperii de *Anno* 1654. §. ſubſecutam *Capitulationem* §. 3. *de Anno* 1658. *Declarationem Cæſaream* ſuper §. und gleich wie/ꝛc. de Anno 1670. En Textum & verba Receſſus, §. 180.

72 Referuntur formalia R. J. an. 1654. & Capitulat. Cæſareæ.

Und gleich wie dieſes hoch=angelegene Werck (der Kreiß=Verfaſſung und Executions=Ordnung) zu allgemeiner Wohlfahrt/ und des Heil. Reichs beſtändigen Ruheſtand zielet / wovon kein Churfürſt oder Stand / noch derſelben Unterthanen zu eximiren/ alſo ſoll/ auff den Fall ſich jemand obbeſagter Executions=Ordnung widerſetzen / und an Unſerm Kayſerl. Reichs=Hof=Rath/ oder Kayſerl. Cammergericht/ einigen bey Proceſs dargegen zu ſuchen ſich gelüſten laſſen würde / ein ſolcher keines Wegs angehört/ ſondern à limine Judicii ab=und zu ſchuldiger parition angewieſen; in deſſen Entſtehung aber/ nach laut der Executions=Ordnung / wider denſelben zu verfahren erlaubt und frey gelaſſen/ und hiervon einiger immediat- oder mediat-Stand/ Stadt/ Landſaß und Unterthan nicht außgenommen; Sonderlich aber ſollen jedes Churfürſten und Stand Landſaſſen/ Unterthanen und Burger / zu Beſitz und Erhaltung der einem oder anderm Reichs=Stand zugehörigen/ nöthigen Veſtungen / Plätzen und Guarniſonen/ ihren Landsfürſten/ Herrſchafften und Obern/ mit hülfflichem Beytrag gehorſamlich an Hand zu gehen/ ſchuldig ſeyn.

Kayſerl. Wahl=Capitulation.

§. 3. Wir wollen auch keinen Churfürſten und Stand/ die ohnmittelbahr Reichs=Ritterſchafft mit begriffen/ ſeine Landſaſſen/ Unterthanen/ und mit Landsfürſtlichen/ auch andern Pflichten zugethane/ Eingeſeſſene / und zum Land gehörige / von derer Bottmäſſigkeit und Jurisdiction, wie auch wegen Landsfürſtl. hoher Obrigkeit / und ſonſten rechtmäſſig hergebrachten reſpective Steuren/ Zehenden/ und andern gemeinen Bürden und Schuldigkeiten / weder unter dem prætext der Lehen=Herrſchafft / noch einigen andern Schein eximiren und befreyen / noch andere ſolches geſtatten/ auch nicht gut heiſſen/ noch zugeben / daß die Land=Stände die Diſpoſition über die Landſteuren / der Empfang / Außgab und Rechnungs-Receſſirung/ mit Außſchlieſſung des Landsherren / privative vor=und an ſich ziehen / oder in dergleichen/ oder andern Sachen / ohne der Landsfürſten Vorwiſſen und Bewilligung/ Conventen anſtellen und halten / oder wider des jüngſten Reichs=Abſchieds außtruckliche Verordnung/ ſich des Beytrags / wormit jedes Churfürſten/ Fürſten und Stands Landſaſſen und Unterthanen / zu Beſitz=und Erhaltung deren/ einem oder anderm Reichs=Stand zugehöriger/ nöthiger Veſtungen / Plätzen und Guarniſonen/ wie auch zu Unſers/ und des H. Reichs Cammer=Gerichts zu Speyer Unterhalt / an Hand zu gehen / ſchuldig ſeyn / zur Ungebühr entſchlagen; auff den Fall auch jemand von den Land=Ständen oder Unterthanen / wider dieſes oder andere obberührte Sachen / bey Uns oder Unſerm Reichs=Hof=Rath/ oder erſtbemeldten Cammer=Gericht etwas anzubringen oder zu ſuchen ſich gelüſten laſſen würde/ wöllen Wir daran ſeyn/ und darauff halten/ daß ein ſolcher nicht leichtlich gehöret/ ſondern à limine judicii ab=und zu ſchuldiger parition, an ſeinen Landsfürſten und Herrn gewieſen werden/ geſtalten Wir auch alle und jede dargegen/ und ſonſten contra jus Tertii, und ehe derſelbig darüber vernommen / hiebevor ſub- & obreptitiè erhaltene Privilegia und Exemptiones, ſampt allen derſelbigen Clauſulen/ Declarationen und Beſtättigungen/ wie auch alle darauff/ und den Reichs=Satzungen zu wider/ an Unſern Kayſerl. Reichs=Hof=Rath / oder Cammer=Gericht zu Speyer / wider die Landsfürſten und Obrigkeit/ ohne derſelben vorhero ſchrifftlich begehrten und vernommenen Bericht/ ertheilte Proceſſus, Mandata & Decreta, præviâ ſummariâ Cauſæ cognitione, vor null und nichtig erklären/ und dieſelbe caſſiren und auffheben ſollen und wollen.

73 Subcollectandi poteſtas Statibus in ſubditos competens.

Hæc fundamenta allegant *Ordines Imperii* pro collectandis, ad ſuſtentanda firmandaque fortalitia præſidio militari, Landſaſſiis & Subditis; Nimirùm *ſubcollectandi* poteſtas ſubditos ſuos jam pridem Statibus Imperii indulta. Etſi enim antiquitus, cùm collectatio per communem denarium, den gemeinen Pfenning/ fieret, per quem modum omnibus Romani Orbis hominibus immediatis & mediatis collecta eſt impoſita, *R. J. anno* 1495. 1500. 1512. 1518. 1542. *&* 1544. Qui modus collectandi viſus eſt æquiſſimus, & ſubditorum utilitati conveniens, R. A. *anno* 1542. §. Und wiewohl derohalben/ ibi: der füglichſt und billichſte Weg. Quem propterea Ordinibus Imperii Cæſar in Comitiis anno 1608. denuò commendavit. Tamen alius poſteà modus receptus eſt, quo non mediatis, ſed immediatis collecta principaliter imponitur, cum poteſtate ſubditos in ſubſidium collectandi, non tam virtute Regalium, quàm Imperatoris & Imperii ſpeciali autoritate; quia vi regalium Imperii ſtatus, pro neceſſitate occurrente, per ſe poteſtatem habent, ſubditos ſuos collectandi, exigẽdi Collectas provinciales, Landſteuer/ quæ in Receſſibus Imperii ipſis reſervata eſt, *R. J. anno* 1542. §. Es ſollen auch *in fine*, ibi: Doch ſoll hiemit gemeinen Ständen/ anderer Sachen und fürfallender Nothdurfft halber/ ſich mit ihren Unterthanen zu vergleichen und zu belegen unbenommen ſeyn. In collectis itaque Imperialibus ſubditi in ſubſidium collectantur, cum antea ex ſuis propriis reditibus Principes ſolutionem facerent, *anno* 1521. im Römerzug/ welcher *anno* 1524. 1526. *con-*

tra Turcam verwendet ; Item *anno* 1564. im Wartgelt. *anno* 1566. mit den 1200. Pferden *contra Turcam.* Sed postea Statibus concessum, ut subditos suos subcollectent. R. A. *anno* 1530. §. Und dieweil die vollende Hülff. *anno* 1548. §. wiewohl nun Churfürsten / *in fin.* & §. Damit aber gemeine Ständ. *anno* 1551. §. solche der Ständ. *Anno* 1557. §. welches Wir von gemeinen & *seq. Anno* 1566. §. weil nun diese bemeldte cujus, & superioris Rec. formalia : Dieweil nun diese bemeldte nothwendige Hülffen den bekümmerten Christlichen Landen / so in- und an der Gefährlichkeit gesessen / zu Trost / auch den Feind von der Teutschen Nation abzuhalten / männiglichen / hohen und nideren Stands Obrigkeiten und Unterthanen zu befriedigen / und bey ihren Landen und Leuthen / Haaben und Gütern / Weib und Kindern zu erhalten / gnädiglich gesucht und nothwendig bewilliget / und es doch den Churfürsten / Fürsten und Ständen / die hiebevor mercklich und kündlich beschwert / unerschwencklich diese Hülff auß ihren eygenen Cammer-Gütern und Gefällen darzustrecken : So soll es derowegen einer jeden Obrigkeit / wie rechtmässig Herkommen und Recht ist / frey stehen und zugelassen seyn / ihre Unterthanen Geistlich und Weltlich / sie seyen exempt, gefreyet / oder nicht gefreyet / niemand außgenommen / derhalben mit Steuer zu belegen / doch höher und weiter nicht / dann so fern sich einer jeden Obrigkeit gebührende Anlag erstrecken wird / und daß den Unterthanen zuvorderst eigentlich und außtrucklich diese Hülffe kundbar gemacht werde. *Anno* 1582. §. Und nachdem diese. *Anno* 1594. 1598. 1603. in subsidium , weilen den Herren auß ihren Cammer-Gütern solche Hülff zu leisten schwerlich und unerzwinglich / prout hoc expresse in dictis locis Recessuum continetur ; hac tamen additâ limitatione, ne plus à subditis extorqueatur, quàm esset singulorum Statuum rata & quota, *dictis.* §. §. *Klock. de contribut. c. 2. n.* 115. & *seqq.* Ast sequentibus annis liberior semper facta est subcollectandi facultas. Tandem per dictum suprà. *R. J. de Anno* 1654. & *Cæsaream Capitulationem* Statibus Provincialibus, & Subditis civibusque, specialiter in materia fortalitiorum injunctum est, daß sie zu Besitz- und Erhaltung / der einem oder andern Reichs-Stand zugehörigen / nöthigen Vestungen / Plätzen und Guarnisonen / ihren Landsfürsten / Herrschafften und Oberen / mit hülfflichem Beytrag gehorsamlich an Hand zu gehen schuldig / cùm res pacem publicam , & securitatem Circulorum Provinciarumque, & cujusque propriam salutem concernat.

Ægrè hanc Constitutionem ferunt Landsassii, Subditi, Cives, & exemptionem libertatemque ab eadem quærunt. Inter alia provocant ad Declarationem Imperatoriam de *An.* 1670. quæ sequentis est tenoris:

Kayserliche Resolution

Uber die verlangte Execution des §. und gleich wie / etc. vorigen Reichs-Abschiedes de Anno 1654. die Collectation der Unterthanen betreffend.

74 Declaratio Cæsarea de anno 1670.

Was die gesuchte Extension des im letztern Reichs-Abschied *de Anno* 1654. *sub n.* 180. einkommenen §. und gleich wie etc. betrifft / bedarff es circa formalia jetztgedachten §. keiner absonderlichen Außführung / sondern es ist so wol auß denen heylsamen Reichs-Satzungen / als der uhralten observantz gnugsam bekannt und erweißlich / wessen nicht allein Chur-Fürsten und Stände / wegen der Reichs-Anlagen / gegen ihren Unterthanen berechtiget / sondern auch / wie weit die mediat Land-Stände / Landsassen und Unterthanen / in Krafft desselben / schuldig und gehalten seyen / der Executions-Ordnung gebührende Folge zu leisten / und ihre Landsfürsten / Herrschafften und Obern / zu Besetz- und Erhaltung der ihnen zugehörigen / nöthigen Vestungen / Plätzen und Besatzungen / mit hülfflichen Beytrag gehorsamlich an die Hand zu gehen ; Ihro Kayserliche Majestät seynd auch Gnädigst geneigt und erbietig / einen jedwedern / bey hergebrachten Befugnuß kräfftig zu schützen und zu handhaben / und wäre Ihro dabey nichts liebers zuvernehmen gewesen / als daß diese Sach bey vorangeregten letztern Abschied gelassen / und mithin der punctus securitatis publ. ohne Erweckung neuen Disputats / zu gebührender Endschafft gebracht wäre worden. Nachdeme aber Ihro Kayserliche Majestät dabey wahrnehmen müssen / daß über jedes / so oberwehnter Executions-Ordnung / so wol als dem / in denen Reichs-Verfassungen und Anlagen gegründeten kundbaren Herkommen gemäß ist / eine gantz neue / weder in den vorigen Reichs-Abschieden / noch in dem Instrumento Pacis befindliche Reichs-Constitution , und darbey in specie dieses gesuchet werde / doch eines jeden Chur-Fürsten und Standes Land-Stände / Landsassen / Städte und Unterthanen / nicht allein zur Lands-Defensions-Verfassung / sondern auch zur Handhabe und Erfüllung / der gedachtem Instrum. Pacis nicht zu wider lauffenden Bündnussen / wie auch nicht nur zu Erhalt- und Ersetzung der nöthigen / sondern indefinitè , der Vestungen / Oerter und Plätze / auch zu Verpflegung der Völcker / und andern hierzu gehörigen Nothwendigkeiten / ihren Landsfürsten / Herrschafften und Obern / die jedesmahl erforderten Mittel / und folglich alles / was an sie / und so offt es begehrt wird / gehorsamlich und unweigerlich darzugeben / schuldig seyn / und daß einige Klage der Unterthanen / weder bey dem Kayserl. Reichs-Hofrath / noch Cammer-Gericht / hierwider nicht angenommen / und alle Processe und Mandata, so wol wegen der vorgegangenen / als gegenwärtigen und künfftigen Zeit abge-

than und auffgehoben seyn/auch denen Land-Ständen/ Landsassen und Unterthanen einige Privilegia und Exemptiones, wie sie auch Namen haben/ oder zu was Zeit selbige erlangt seyn möchten/nicht zu statten kommen sollen; Als können Ih. Kayserl. Majestät zwar gnädigst gerne geschehen lassen/ daß es nicht allein bey angedeuten §. Und gleich wie/ ꝛc. Und dem denen Chur-Fürsten und Ständen/gegen ihren Unterthanen/wegen der Reichs-und Kreiß-Verfassung/ wie auch des Reichs Anlagen/ gebührenden jure Collectandi verbleiben/ sondern auch wann Chur-Fürsten und Stände/ so ein mehrers als im vorangezogenen §. begriffen/gegen ihren Unterthanen und Landsassen rechtmässig hergebracht/ darbey geschirmet und gehandhabet/die Landsassen und Unterthanen aber/ zu allem deme zu contribuiren angewiesen werden/ was das Reich pro securitate publica verwilliget/ die Executions-Ordnung vermag/und die Landes-Defension, contra quemvis Aggressorem, dem Herkommen und erheischenden Nothdurfft erfordert. Daß aber Ihro Kayserl. Majestät in obangezogenen neuen Vorschlag/ und prætendirte Extension des §. und gleich wie/ ꝛc. ohne einigen Unterschied/ und zwar ihrer der Chur-Fürsten und Stände Mediat-Stände/Landsassen und Unterthanen habenden Behelffs gantz/ zumahlen ungehört und unvernommen/willigen/und so gar die Rechtshängige Proceß in dergleichen Materiis cassiren/und sonderlich denselben/ wann sie sich über die Billichkeit beschwert zu seyn/ erachten solten/ darzu können dieselbe in Erwegung der hierbey vorgefallenen hochwichtigen Bedencken/ einmahl nicht einheben/ sondern werden umb der dabey sich ereygneter Umbständen willen/ vielmehr gemüssiget/ einen jeden bey deme/ wessen er berichtiget/und wie es biß dato observirt worden/ in alle Weg verbleiben zu lassen/und gleich wie Ihro Majestät hierdurch eines jeden Chur-Fürsten und Standes habender/ und sonderlich in dem Instrumento Pacis bestättigter Befügnuß/ im geringsten zu nahe tretten/ oder etwas zuentziehen gemeinet/ sondern einem jeden Kreiß-Stand das jenige/ so er rechtmässig hergebracht/ gerne vergönnen/ auch dabey zu schützen und zu schirmen/ erbietig seyen. Also werden sonder Zweiffel Chur-Fürsten und Stände hinwiderumb sich Ih. Kayserl. Majestät in denen Reichs-Constitutionibus und dem Herkommen fundirter intention gern conformiren; Daferne aber die Landsassen und Unterthanen sich unterfangen würden/ wider gedachte ihro Landsfürsten/ Herrschafften und Obern/ denen sie auch in Landes-Defensionen/ wie gemeldet/ dem Herkommen nach behülfflich erscheinen sollen/ an andere Potentaten und Republiquen, vermittels gewisser Confœderationen/ Mediationen/ Guarantie oder in andere Weg sich zu hengen/ oder derselben Schutz zu begehren/anzunehmen und zu gebrauchen/ so sollen sie die Landsfürsten/ Herrschafften und Obern berechtiget seyn/sich selbst/ oder auff Bedürffen mit assistentz ihrer benachbarten Stände/ wider solche ihre ungehorsame und widersetzliche Unterthanen/ bey ihrer wissentlichen Befügnuß zu manuteniren. Gleich wie auch die hohe Reichs-Dicasteria in der Landsassen und Unterthanen/ wider ihre Landsfürsten einkommenden Klagen/behutsamlich handeln/ dieselbe in Sachen/ so in der Executions-Ordnung/ item obberührten §. und gleich wie/ ꝛc. und dem kundbahren Reichs-Herkommen/ gegründet/ à limine judicii abweisen/ auch in dubiis, die Mandata und Rescripta vorhero reifflich überlegen/ und ausser/ daß es die Notorietät/ der Sachen augenscheinliche Billigkeit erfordert/ nicht leicht à præcepto anfangen sollen; Wie nun allerhöchst-gedachte Ihro Kayserl. Majestät gnädigst ermessen/ daß Chur-Fürsten und Stände sich mit dieser ihrer wohlerwogenen resolution begnügen werden/ und niemand auß denenselben Anlaß haben könne/ sich von denen gemeinen Reichs-Consultationen/ und Außmachung der so weit-gebrachten Materien, sonderlich des puncti securitatis publ. zu entziehen: Also ermahnen sie dieselbe auch Vätter-und Gnädiglich/ ihres Orts mit daran zu seyn/ damit angeregte so wichtige Materien, daran dem gesampten Reich/ und jedem seine Sicherheit gelegen/ dermahleinst zu Endschafft gebracht werden mögen.

Ex hac declaratione inferunt Status Provinciales moderationem limitationemque Recessus Imperii. Nec enim consentiri voluisse Suam Cæsaream Majestatem, ut ultra Ordinem Executionis, ac in Constitutionibus Imperii Collectisque fundatam observantiam, nova penitus Constitutio, & in specie talis introducatur, ex quâ Ordinibus Imperii plena & absoluta competat libertas, subditos suos, pro beneplacito, omni tempore, non solùm ad sustentationem & præsidium *fortalitiorum necessariorum,* sed indefinitè, omnium locorum, quoties ipsis complacuerit, collectandi, & quidem non attentis ullis privilegiis aut exemptionibus, neque auditis ullis Subditorum querelis, cum cassatione aut denegatione omnium processuum tam præsentium quàm futurorum. Talem & tam immensam extensionem Suam Cæsaream Majestatem nunquam approbasse, sed potius voluisse, ut Instrumento Pacis & Ordini Executionis in omnibus inhæreatur, neque Landsassii & subditi tam gravibus & non necessariis sumptibus injustè exhauriantur. 75 Quid exinde inferant Landsassii subditi, Cives.

In facti contingentia plures Exceptiones adversus Principes, sumptus pro munimentis, eorumque præsidiis exigentes, opposuêre subditi, *Libertatem, Præscriptionemq;* sexaginta & amplius annorum allegantes. 1. Nunquam se anteactis temporibus tali onere fuisse gravatos, vel saltem sollicitatos. Atque 2. ejusmodi collectas, libertatemque ab illis solvendis præscripsisse, quam præscribi posse, non solùm jure communi, sed etiam Constitutionibus Imperii determinatum. *R. J. anno* 1548. §. aber die außgezogene. 62. & seq. 76 Exceptionis libertatis & præscriptionis.

in

in verbis: Würde sich aber / mittler Zeit Rechtlicher Erörterung obgemeldtes Punctens/ einige Hülff im Heil. Reich zutragen/ haben Wir Uns mit Chur-Fürsten und gemeinen Ständen / auch der abwesenden Räthen und Gesandten verglichen/ daß in diesem Fall die Anschläge durch die jenigen/ so bißhero in den Reichs-Anschlägen begriffen/welche auch dieselbige würcklich geleistet/ deren das Reich im inhaben und possess wäre/ selbst ungeweigert entrichtet/und geleistet werden sollen.

§.63. Aber die außgezogen / so hiebevor einige Anlag erlegt hätten/und also in possessione vel quasi libertatis wären / dieselbe sollen/ biß zu endlichen Außtrag der Sachen / darbey gelassen/ noch die Außziehenden zu einiger Bezahlung nicht angehalten noch gedrungen werden.

§.64. Woaber der außgezogene Stand/ innerhalb Menschen gedencken dem Reich einmahl/zwey oder mehr gesteuret hätte / so soll solcher Stand mittler Zeit/ Rechtlicher Erörterung der Sachen / der Steuer nicht befreyet/ sondern dieselbe zu reichen schuldig seyn.

Quia præscriptione immemoriali Jurisdictio, Regalia, & omnia præscribuntur *Thes. Basil. vol.* 1.*disp.*4.*Lit.U.*1. atque alias jure Civili spatio 40.vel 30.annorum elapso, omne jus,omnisque actio tollitur.*L.cum scimus C.de agric. & Censit. L. omnes. C. de præscript.* 30.*vel* 40.*annor. Thes. Basil. vol.* 6. *lit. Hhh.* 1. Atque 3. tantò fortiùs procedit, si Status Provinciales à Principe suo, cui pro debitis exsolvendis,aliquot 100.millia florenorum contribuerunt, Reversales obtinuerint,quod imposterum talia & similia onera suscipere ampliùs non debeant, sed suis antiquis privilegiis & libertate gaudere possint, nec ullo unquam tempore solutione debitorum Principis, aut etiam, propter appositum verbum *similia*,aliis oneribus,ampliùs sint gravandi. Quibus, tam prægnantibus verbis, ab omni collecta & præstatione sint liberi, easque per aversionem ingenti pecuniæ summa redemerint Ex quibus exceptionem præscriptionis & pacti Principibus opponunt.

77 Non teneri ad similes sumptus ex jure communi.

Ampliùs 4. etiam negant se ex jure communi ad subsidia pro fortalitiis & præsidiis militaribus tenere, per *l.suo victu.*18.in verbis *proprio sumptu C.de oper.publ.& arg.l. ult. C. de Statuis.* Quos textus citat *Myler.de Princip.& Stat. Imper.part.*2.*cap.*78.*n.*2.& allegatur *Baer.decis.*212.*n.*11. *Vasq.Illust. Controv. lib.*1 *cap.*6.*Pet. Anton.de Petra de potest. Princip.cap.*6.*n.*40. *Gail.de Arrest.cap.*10. *num.*6. *Meisner.tom.*4.*decis.*22.*n* 54. *Berlich.p.*2.*conclus.*64.*n.*24. Insuper 5.asseruerunt subditi,

78 Fortalitium non esse necessarium.

fortalitium non esse necessarium, pro pace publicâ,nec proficuum pro defensione Provinciæ, cum tamen Constitutio Imperialis de anno 1654.& Capitulatio Cæsarea de necessariis tantum munimentis disponat, consequenter quoque nullos ad sustentationem fortalitii non necessarii sumptus æquâ ratione peti vel exigi posse, cum sæpius dictæ Constitutiones hoc in casu applicari nequeant. 8. Diversis Imperialibus rescriptis, ad ipsorum productas querelas, inhibitam esse exactionem novarum impositionum, & quamvis contraria pro se obtinuerint Principes, illa tamen non absolutè,sed restrictivè sumptuum solutionem moderatam injunxisse,pro conditione & fato illius temporis, ad interim, & usque ad alterius causæ examen, atque determinationem.Unde nullum perpetuum jus Principes sibi arrogare vel attribuere possint. 9.Si quid ab illis quandoque exsolutum sit, id factum vel gratuitò,vel alio sub titulo, vel exactum vi & violentia majori, nunquam verò spontaneâ & liberâ voluntate. Hinc libertatem favorabilem, immunitatemque pretiosam ipsis meritò conservandam,in eaque manutenendos esse.

Verum enim verò ad ista argumenta reposuere Principes Constitutionem Comitialem de Anno 1654.cum Capitulatione Cæsarea suprà Verbotenus allegata, tanquàm indubitata & firmissima suæ intentionis fundamenta,& corroborationes jurium Statibus Imperii etiam ante hac convenientium & attributorum. Satis id inter alia testari *R.J. Anno* 1555. §. Nachdeme aber; daß die Reichs-Stände die Fürsehung thun sollen/ damit sie allemahl dergestalt in Verfassung stehen / damit sie sich unversehenen Uberfalls selbst entschützen mögen. Ad hunc finem conducunt clypei & arma pro singulis, munimenta & fortalitia pro universis. Statibus verò Imperii competere jus muniendi, præsidiaque fortalitiis imponendi, extra omne dubium, & notius est, quam ut ulla deductione indigeat. *Arnis. de jur. Majest.c.* 5.*n.*8.*Fritsch. de jur. fortalit.c.*4.*n.*1. *Burgold. de notit. Rom. Imper.part.*3.*disc.*2.*n.*6.*Killiger. de Ganerb. dis.*4.*n.*147. *Klock. de contrib.c.*9. *n.*23.*Cancer.var.resol. lib.*3.*c.*13.*n.*2. *Knipschild. de Civit. Imp. lib.*2.*c.*22.*Myler.de Princip. & Stat. Imp.p.*2.77.*n.*2. Textus in hanc rem sunt,*Lex per provincias* 10. *ibi, cunctis volentibus permittatur, C. de ædific. priv. C. piscamus.x. de restit.spoliat.*R.A. *anno* 1567. §. wiewohl wir nun. & hoc jus muniendi ex jure gentium procedit *Cornel.Nepos in Themistocl.c.*7.*n.*5.*Besold.de jur.belli c.*4.*n.*3.

79 Fundamenta Statuum Imperii.

80 Jus muniendi competit Statibus Imperii.

Approbat hæc omnia praxis totius Imperii.Cùm verò præcipua hic agitetur quæstio, cujus sumptibus extructio & conservatio fortalitiorum,præsidiique militaris sustentatio fieri debeat, Principisne an verò subditorum & Civium? Non desunt, qui onus hoc in Principem transferunt, suprà allegati Autores,sed quorum plerique aut ferè nihil hac de re habent, aut textu juris & solidâ ratione destituuntur. *Meisner loco supra citato* frustrà allegatur, *Gail.de arrest.c.*10.*num.*6. dicit, videndum esse, quid loci consuetudine observatum sit, & operas ita exigendas, ut subditis satis temporis ad alimenta quærenda relinquatur. *Vasquius* citato loco ait,subditos teneri, si Princeps sufficientes reditus non habent, tunc enim unusquisque ex Regnicolis symbolum dabit,juxta modum suarum facultatum,citans *Bald.in l.si in aliquam. ff.de*

81 Adferuntur hujus rei rationes, leges & praxis Imperii.

ff. de offic. Proconf. & Legat. Francis. Cremens. singul. 26. Si Princeps vel Rex. Bart. Veronens. in tit. de serv. arb. præd. C. 39. col. fin. Archiep. Tarraconen. post Nicol. Boerium in tract. de custod. clavium Civit. quem refert *ex Thom. Gram. conf. 13. in causa Miloniana col. penult. Joan. de Socara in consuet. Cataloniæ fol. 53.* Ratio est, quia, ut habet sententia nostra jam fusè probata, omnis principatus creatus fuit ad Civium utilitatem, hæcque munitio ad universorum utilitatem spectat, undè Universorum expensis ut fiat, par est; *Vasquius* itaque erroneè pro sententia contraria allegatur, atque Autores contrarium sustinentes, de fortalitiis privatis, & ad privatum ipsius principis usum destinatis, von Fürstlichen Schlössern und Hoffstätten loquuntur. *Boër. decis. 212. in Princip. Fritsch. de jur. præsid.*

Econtrà quod Subditi contribuere teneantur, asserunt *Bechtius differt de securit. cap. 3. conclus.* 50. ubi adducit *l. ad portus. 7. & l. omnes. 12. C. de oper. publ. Laudens. tr. de Castell. q. 8. Pacian. conf.* 101. *n.* 30. *Maximil. Faust. de ærario class. 3. consil. ord.* 125. quem refert

82 Sumptus fortalitia, & eorum præsidia, Subditos conferre teneri.

Balthasar. de subdit. c. 8. p. 144. Fritsch. de jur. præsid. c. 5. memb. 3. ubi ait: Sanè cum Castrorum custodia publicam totius Provinciæ ac Subditorum securitatem respicit, putamus sustentationis onus Subditis incumbere, & hanc sententiam notoria Germaniæ praxis tuetur, nam quotidiè in his locis Collectæ à Subditis exiguntur, zu Erhalt- und Verpflegung der Guarnisonen in denen Lands-Vestungen. *Samuel. Stryck. in differt. de Fortalit. c. 5.* tradit, Principem Subditis injungere, ut pro rata contribuant. Communem enim utilitatem & necessitatem respiciunt munitiones, dum æquè forensium ac subditorum, bona hostium direptionibus eximunt, quidni itaque communis utilitas communi sumptu, omniumque impensis conservetur; *Brunneman. ad l. fin. C. de immunit. nemin. conced.* Hinc nulla immunitas, *l. 12. C. de oper. publ.* nulla dignitas vel qualitas personæ liberat à præstatione horum sumptuum. *l. 10. C. de SS. Eccles. arg. l. 1. & 2. C. de nav. non excus.* quas leges licet de navibus loqui certum sit, non incommodè tamen ad alias res patrimonii subditorum trahi posse censet, *Brunneman. ad d. l. C. Klock. d. contrib. cap. 9. n. 63.* cum nulla privilegia vel dignitates necessitati publicæ obesse debeant. *l. 6. C. de Annonis & Tribut.* & ibi *Brunnem.* Consonum quippe est juri naturali, ut qui munitione ejusque commodo & pace fruitur, etiam de ejus onere participet, quia in fortalitio omnia securius conservantur, ut hinc nulla ratione ullus ab eo, quod in commune prodest, sejungere se possit. *Peretz. ad tit. de collect. fund. patrim. & Emphyt. num.* 1. Quæ omnia argumenta affert *Stryck. d. suprà l.* & confirmat *Frid. Rhet. in disp. de liter. informat. cap. 2. n. 16.*

Nec sine ratione aut textu loquuntur præfati Autores. Ratio jam supra assignata est, quod qui sentit commodum, sentiat & onus. Textus est in *l. ad portus. 7. C. de oper. publ.* cujus hæc verba: *Ad portus & aquæ ductus (& murorum) instaurationem, sive extructionem, omnes certatim factâ operum collatione instare debent, neque aliquis ab hujusmodi consortio dignitatis privilegiis excusari.* Sequitur *l. 10. eod.* in verbis: *Si qui Judices perfecto (publicis pecuniis) operi suum nomen sine nostri Nominis mentione inscripserint, Majestatis teneantur obnoxii.* Formalia *l. 12. eod.* sunt sequentia: *Omnes Provinciarum Rectores literis moneantur, ut sciant ordines, atque incolas urbium singularum muros, vel novos debere facere, vel veteres firmius renovare: scilicet hoc pacto impendiis ordinandis, ut adscriptio currat pro viribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione operis futuri territoria Civium, ne plus poscatur aliquid, quàm necessitas imperaverit, neve minus: ne instans impediatur effectus. Oportet namque per singula (non sterilia) juga certa quoque distribui, ut par cunctis præbendorum sumptuum necessitas imponatur (nemini excusatione vel alia præsumptione ab hujusmodi immunitate præbenda.)* Pugnant itaque & ratio naturalis & textus pro Principibus contra affectatam subditorum libertatem & Exemptionem, in causa communis utilitatis, neque sententiæ contrariæ factores ullum tam apertum textum, vel convincentem adferunt rationem, cum allegata ab ipsis *l. Turres. 18. C. de oper. publ.* de opere privato & ejus usu, *ad quorum jura terrulæ demigraverint*, loquatur, ut frustrà verba *proprio sumptu*, ex ea lege captentur. Denique omnia Dd. tradita & legum antiquarum præscripta, corrigit, abrogat, & elidit Autoritas Decreti Comitialis in R. I. de Anno 1654. tanquàm pragmatica sanctio, & *Capitulatio Cæsarea Leopoldina* §. 3. nec non *Josephina* §. 3. quibus Constitutionibus omnia reliqua cedere & palmam deferre debent.

Neque verò supra posita declaratio Cæsarea de Anno 1670. quæ à Landsassiis & subditis, civibusque allegatur, quicquam ex dictis Constitutionibus immutavit, aut immutare potuit, dum nota satis est Decretorum Comitialium vis & authoritas, quam Imperatorem nec velle minuere, aut labefactare credendum est; Itaque reliquit Sua Imperatoria Majestas totum §. Und gleich wie/ 2c. in sua omnimoda dispositione, daß die Landsassen/ Unterthanen und Burger/ zu Besetz- und Erhaltung der nöthigen Vestungen/ Plätzen/ Guarnisonen/ ihrem Landsfürsten/ Herrschafften und Obern mit hülfflichen Beytrag gehorsamlich an Hand zu gehen schuldig / & solum in illo suum denegavit Cæsareum Assensum, ut indefinitè ad omnia loca & fortalitia non necessaria, nec pro defensione pacis publicæ & provinciæ utilia, *dictus* §. in immensum extendatur, atque subditi, non attentis ullis privilegiis aut exemptionibus, collectas omnes, pro beneplacito collectantis, & quoties ipsis complacuerit, exsolvere teneantur: Qualis tamen prohibita extensio in præsenti casu non reperitur, nec ullum privilegium aut exemptio à subditis adferri & opponi potest. Hinc *Itterus de feud. Imper. cap. 21. n. 32.* tradit, Imperatorem solùm immensam, nullis limitibus circum-

circumscriptam, quam sibi nonnulli Ordines arrogare nitebantur, collectandi libertatem sua declaratione restrinxisse. *Diar. Europ. part.* 23. *pag.* 398. Ut nec quicquam Declaratio Cæsarea à Subditis pro obtinendâ libertate prosit, utpote quibus obstat ratio, quod cum fortalitia publici sint juris, & communem necessitatem, utilitatemque omnium Subditorum æqualiter respiciant, ac tempore belli securitatem illis, eorumque bonis præbeant, æquum omninò est, ut simul omnes communem usum & utilitatem communi sumptu & impensis tueantur, & conservent. Nam quod Principes Imperii, Jus præsidii habeant, & vi illius fortalitia & munimenta præsidiis militaribus providere possint, extra dubium est. *Tabor de Metat. cap.* 7. *n.* 10. *Fritsch. in tract. de jur. præsid. cap.* 2. *n.* 10. & vide *supra n.* 10.

83 Cujus sit cognitio, an fortalitium sit necessarium & utile, nec ne.

Porrò subditis non competit examen, an fortalitia sint necessaria, & paci publicæ provinciæque utilia, quia illa cognitio potius à Cæsareâ Majestate, judicio Directoris Circuli, & Domini territorialis dependet, qui jam à multis annis fortalitium pro necessario & utili declaraverunt, cum præcepto Imperiali, ut illud præsidio convenienti firmaretur, atque milites vel ipsius Principis, vel Directoris Circuli, nulli autem peregrini in illud reciperentur. *Samuel Puffendorff. in Histor. Sueciæ. lib.* 15. §. 24 narrat, quantum progressibus Suecicis illud munimentum obstiterit: ut de ejus necessitate & utilitate frustrà quæstio moveatur; Et *Knipschild. de jur. Civit. Imper. lib.* 2. *cap.* 22. *n.* 118. pulchrè utilitatem fortalitiorum deducit, inquiens: Urbes sine propugnaculis & munitionibus, omnium Latrociniis, Libertasque civium hostili libidini semper patuit, econtrà unum aliquod oppidum benè munitum, ac rebus omnibus necessariis instructum, ad tolerandam obsidionem, ad alendum militum præsidia, ad sustinendam vim hostilem, donec ei subveniatur, maximum sæpè momentum toti Regno ad salutem attulit, ingentes nonnunquam exercitus repulit, illosque ipsos quandoque obsidentes, fame, peste, frigore, morbis omnibus obsedit, teste experientia. Profectò dum hanc quæstionem tractat *Frid. Rhet. in disput. de Liter. inform. cap.* 2. *n.* 16. sequentem in modum de ea disserit. *Sed enim hic æstimatio est, quænam fortalitia sint necessaria?* Moraliter id necessarium & bonum publicò æstimatur, quod vir bonus tale æstimavit. Usu Germaniæ id territorium Domini determinare solent; & ubi subditi Statuum Provincialium jure utuntur, in conventibus eo nomine institutis, & in eum finem convocatis, rationes necessitatis ejus proponere solent, sic ex consilio Statuum Provincialium, quænam sint necessaria, statuatur, nisi necessitas moram non pateretur, tunc territorii Dominum, quænam necessaria sint, determinare & statuere quis negaret? Ubi quoque ulterius in §. *nec alterum*, Hülffslicher Beytrag/ꝛc. eò inclinat, quod subditi integras collectas solvere teneantur, ad exemplum sustentationis Cameræ Imperialis, quas integras subditi præstare tenentur. Licet enim antiquitus Status Imperii è Domaniis collectas contulerint, hodiè tamen longè alia Imperii Romano-Germanici facies est, & Principes subditis pro competenti matriculæ portione collectas imponunt. *Wolffg. Text. ad R. J.* 1654. *disp.* 10. *thes.* 56. ubi dicit, hanc rem videri consuetudine primum fuisse usurpatam, sed posteà ex *R. J. anno* 1557. §. welches wir/ꝛc. *R. J. de anno* 1566. § Dieweilen nun/ꝛc. publicam confirmationem accepisse: *vide supra n.* 3. In præsenti tamen non de extructione novi fortalitii, sed saltem conservatione & præsidio veteris agitur, cujus utilitas, necessitasque jam ab Imperatore, à Directore Circuli, à Principe Provinciæ, ab ipsa praxi & experientia est declarata, & in quo proinde Constitutio *R. J. de Anno* 1654. omninò prævalet.

Si ad *præscriptionis* exceptionem subditi recurrere velint, & ex ea libertatem suam tueri, obstat illis dispositio juris Civilis, quâ statutum est, quod prolixitas temporis haud unquam publico noceat. *Novel.* 30. *cap.* 7. *l.* 6. *C. de præscript.* 30. *vel.* 40. *annor. l.* 23. *C. de SS. Eccl.* quam legem de tributo agere etiam Autores contrariæ sententiæ fatentur, & idem in jure Canonico statuitur. *Cap.* 13. *quæst.* 4. & *cap. cum non liceat. X. de præscript.* Videlicet non debet præscriptio, velut repertum Juris Civilis, in detrimentum vergere commodorum Reipublicæ, penes illos, qui subjectionem suam profitentur: qui enim subditum se gerit, in eo quotidie subjectio constituitur: non aliter ac de habitatione dispositum est, eam non utendo non amitti, *l.* 10. *in princip. de usu & habitat.* eò quod hodie inhabitare queat, qui per 40. annos & ultra non inhabitavit. Eadem ratione Princeps homagium à subditis illis exigere potest, qui vel nunquam illud, cœteris licet præstantibus, præstitere, & pari ratione collectas ab illis exigere, qui antea in Catastra non relati, aut ad contributiones requisiti fuerunt. 84 Præscriptio contra similes ad publicam securitatem destinatas collectas non procedit.

Christoph. Lynker. de Catast. cap. 6. §. 3. Nam in his, quæ meræ sunt facultatis, & à sola facientis voluntate dependent, nulla procedit præscriptio, nisi quando illi, contra quos præscribitur, factæ contradictioni acquiescunt, quia tunc demum præsumitur patientia & tacita renunciatio. *Thes. Basil. vol.* 6. *L. HHH.* 1. *Salicet. & Angel. in l. competit. C. de præscript.* 30. *vel* 40. *annor. Klock. de contribut. c.* 16. *n.* 67. ubi infinitas Dd. autoritates allegat, & inter eos *Rosenth. de feud. c.* 5. *concl.* 84. ubi hanc sententiã veriorem esse asserit. Et si Domino non fuit oblata facultas utendi servitiis, tum libertas non præscribitur, quia quod necessitas non exigit, illud patientia non remittit *L. in filiis.* 35. *Cod. de decur. Boer. decis.* 132. *n.* 2. 85 Præsertim non procedente contradictione, & alterius patientia.

Distingui etiam in hac materia debet *præscriptio & privilegium*, quia privilegium voluntatis perpetuæ, & expressæ concessionis vim habet, quod in præscriptione, ex tacita Principis voluntate, habet locum; Nam privilegia adversus ipsas leges constituuntur, & ab ipso Principe proveniunt, sed in præscriptione 86 Distinctio inter præscriptionē & privilegium.

scriptione præscribens jus quoddam sibi ipsi inducit, ut hinc à privilegiis ad præscriptionem nulla detur consequentia. Hinc præscriptioni adversus publicas præstationes locus non est, & subditus, quà talis, non potest consistere in possessione libertatis ab oneribus publicis, quia in eum talis possessio non cadit, velut nec in Vasallum possessio Dominii directi, nec in Commodatarium possessio rei commodatæ; Ubi itaque nulla est possessio, ibi quoque nullam posse induci præscriptionem satis constat; Et licet videatur placuisse Imperatori & Statibus inducere tempora præscriptionum pro immunitate à Collectis Imperialibus, id tamen ad collectas subditorum in Statuum territoriis aptari non potest, quia constat totam rationem contributionum, quæ à Statibus penduntur, ob maximam eorum libertatem, tam in imponendo quàm exigendo, à Collectis subditorum mediatorum multis modis differre, sicut tradit, *Lyncker. in supra d. §. 3.*

87 Ea quæ alienabilia non sunt, non sunt præscriptibilia.

Denique quicquid dicatur, pro regula tenendum est, quod ea, quæ alienabilia non sunt, non sint præscriptibilia, *l. quod Principis ff. de aqua. pluv. arcend. l. 3. C. de nov. vectig. imponend.* Ut proinde solutio census, quæ penditur Imperatori & Statibus in signum superioritatis, præscribi non possit, ne præscribens fiat acephalus, sine Capite vel Domino, prout loquitur textus *in cap. non liceat. X. de præscript. Thes. Basil. vol. 7. disput. de Regal. thes. 4.* Ac præterea in præscriptione immemoriali, licet habere videatur vim Privilegii, bona tamen fides jure Canonico continuò & semper requiritur. *Cap. 3. 5. penult. &*

88 Etiam in præscriptione immemoriali jure Canonico, requiri bonam fidem.

ult. X. de præscript. & Jus Canonicum in materia præscriptionum moribus nostris esse receptum, atque etiam in Camera observari, tradit *Rittershus. de differ. jur. Can. & Civil. lib. 4. n. 13.* Insuper si subditi se fundant in tempore, & contentis reversalium, falsæ innituntur causæ, carentque bona fide, dum collectas publicas, cum privatis & provincialibus, de quibus solis reversales loquuntur, confundunt. Ut nil dicatur de læsione enormissima, cùm nulla sit proportio inter collectas quot annis ad dictos usus exsolvendas, & in secula se extendentes, ad summam in reversalibus contentam.

89 In Regnis & Principatibus negligentia antecessorum non nocet successoribus.

Imò Alberic. Gentil. lib. 1. de jur. belli & pacis cap. 22. negat successoribus negligentiam vel imprudentiam 100. vel 200. annorum Regnis & Principatibus obesse, eosque semper posse repetere ab Antecessoribus derelicta, *Reinhard. Vitriar. in jur. Civil. lib. 2. tit. 6. n. 35.* & novissimè *Cellar. de Princip. Domaniis* tradit *cap. 19. §. 13.* quod illa alienari in posterorum præjudicium nullo modo possint.

90 Bona domanialia non possunt alienari in præjudicium successorum.

Quam assertionem confirmat *Wolffg. Textor in disput. de bonis Coronæ*: ubi ait: Rex vel Princeps bona Imperii alienata ipse potest revocare, imò ad hoc tenetur ex officio, juxta *Cap. intellecto. X. de jurejur.* Consequenter non illi rectè objicietur exceptio rei venditæ; quod multo magis in successore Regni vel Principatus probandum est. *arg. C. innotuit. vers. quamvis. X. de Election.* Quia bona domanialia sunt Regiæ dignitati concessa & unita, *per l. 2. C. de petit. bonor. sublat. Choppin. de doman. lib. 1. tit. 2. n. 1.* sunt deputata ad

91 Quænam sint talia bona.

vivere Regum & Principum, ad sustinenda dignitatis onera, *Hugo Grot. lib. 2. de jur. P. & B. c. 6. n. 11.* sunt in patrimonio Imperii, Principatus aut Reipublicæ, quorum alienatio non est permissa, *Brunneman. consil. 1. n. 64. & seqq.* ubi infinitas autoritates allegat, & rationes adducit, quia nemo alienare potest cum effectu, nisi sit Dominus, *t. t. C. de reb. alienis non alienand.* Princeps autem in

92 Princeps non est verus bonorum domanialium Dominus.

re domaniali in rei veritate non est Dominus, sed quasi Dominus, imperio scilicet, non dominio, vel dominio Jurisdictionis & protectionis, sicut tutor rerum pupillarium, maritus dotis, *Knichen. de vestitur. pact. p. 3. c. 2. n. 82.* Si itaque patrimonium fisci seu domanium Reipublicæ dos verè dicitur, & ea quidem dos, cujus distractione Respublica ipsa, & Regnum & Rex ipse perit, quâ tandem lege dotem istam alienare licebit? inquit *Junius Brutus in tr. de vindiciis contrà tyrannos. q. 3. §. an verò patrimonii Regii.* Princeps enim est administrator & usufructuarius domanii, non dominus, cui administrandi potestas permissa est, non alienandi, *l. 28. §. 2. ff. de pact. l. 1. §. 1. ff. de off. procur. Cæs.*

Unde etiam agri Limitanei, à quocunque possideantur, cujuslibet spatii temporis præscriptione cessante, militibus, quibus antea assignati erant, restitui jubentur, *l. ult. C. de fund. Limitroph.* & illi agri, qui Divorum retrò Principum sanctionibus, Limiti deputati sunt, ad jus pristinum, sine ullo obstaculo.

93 Bona domanialia alienata posse & debere revocari.

l. omnes C. de fund. patrim. & Saltuens. Itaque ipse Princeps, aut successor ejus, potest & debet alienationem revocare, & multò magis successor alienantis, qui nihil contraxit; Nemo enim potest imponere legem successori dignitatis, quia par in parem non habet Imperium, prout ista omnia latius deducit citatus antè *Brunneman. cons. 1. per tot. Volck. Bechman. in disp. de Coronæ opibus. c. 5. & 6.* Atque si Princeps sit Vasallus, multò minus, nec Domino directo, nec Agnatis per alienationem vel negligentiam suam præjudicare potest.

Ex quibus omnibus concidit exceptio præscriptionis, utpotè quæ tot argumentis supra recensitis eliditur. Imprimis etiam si

94 Possessio juris collectandi per unicam collectæ solutionem probatur.

subditi vel semel sumptus ad præsidia persolverint, quia possessio juris collectandi per unicam collectæ solutionem probatur; *Thes. Basil. vol. 6. lit. Ddd. 2. Bald. consil. 251. col. 2. vers. non est dubium n. 1. vol. 5. Mascard. concl. 1180. in 12. vol. 3.* per textum *in l. 4. §. quod autem. 16. non quotidiè, sed hoc anno. vel uno die, vel una nocte, ff. de aq. quotid. & æstiv.* quod tandem attinet ad sumptus Legationum ad Comitiales & Circulares Conventus, ea res determinata est per resolutionem Cæsaream de 19. Junii 1670. sequentis tenoris.

Kayserliche Resolution der Legations-Kosten.

Des H. Römischen Reichs Churfürsten und Stände/ zu gegenwärtigem Reichstag gevoll-

95 Refertur resolutio Cæsarea propter sumptus Legationum.

gevollmächtigte Räthe / Bottschafften und Gesandten haben sich ohngezweiffelt guter massen zuerinnern / als dieselbe weyland des Herrn Cardinals und Ertz-Bischoffs zu Saltzburg Hochfürstl. Eminentz / occasione des deroselben sub dato den 26. Jan. 1667. in der Elsassische Sachen eingelieferten Reichs-Bedencken / per postscriptum anbracht / was massen man auff Erinnerung verschiedener Stände davor halten wollen / daß ein jeder Stand von seinen Unterthanen / zu Reichs-Deputations- und Kreyß-Conventen / die nöthige Legations-Kosten erhalten möge; daß man an Seiten der Röm. Kayserl. Majestät unsers allergnädigsten Herrn / ihnen darauff eine special-Antwort zuertheilen / dieser Ursachen halben für überflüssig gehalten / weilen ein jeder Churfürst und Stand sich auß denen Reichs-Satzungen / und dem uralten Reichs-Herkommen / von selbsten guter massen zu bescheiden weiß / wie weit er / in Krafft dißfalls habender Regalien / seine Unterthanen / in dergleichen Begebenheiten / zu belegen und zu collectiren habe / und dannenhero zu eines jeden Stands Belieben gestellet seyn lassen / ob- und wie weit er sich / seines dißfalls hergebrachten juris gebrauchen wolle oder nicht; seithero aber bey allerhöchstgedachter Ihro Kayserl. Majestät zu verschiedenen mahlen umb special-willfährige Resolution nachgefragt worden; Also erklären dieselbe / auff die bey dero Kayserl. Herrn Principal-Commissarii Hochfürstl. Gnaden / im Namen und von wegen Churfürsten und Stände beschehene Erinnerung / Allergnädigst dahin / daß ein jeder Churfürst und Stand des Reichs / nach Innhalt obangezogenen Reichs-Bedenckens oder postscripts **von seinen Unterthanen zu Reichs** Deputations- **und Kraiß**-Conventen / **die nöthige** Legations-**Kosten erheben** / und dem bevorstehenden Reichs-Abschied unsert-halben ein gewisser passus inserirt werden möge / welches hochgedachte Herren Kayserl. Principal-Commissarii Hochfürstl. Gnaden / den gevollmächtigten Räthen / Bottschafften und Gesandten / zu verlangter verläßlicher Resolution / auß allergnädigsten Kayserlichen Befelch also anzufügen nicht unterlassen wollen / und verbleiben dabenebenst denenselben mit geneigten / freundlichen und günstigen Willen zu allem Guten wol beygethan und gewogen. Signatum Regenspurg den 19. Junij Anno 1670.

De sustentatione Cameræ Imperialis, quod illos quoque sumptus subditi contribuere teneantur, patet ex suprà allegatâ Capitulatione Cæsareâ §. 3. Hinc non subsistentibus ullis subditorum exceptionibus, dum nec pacta & reversales, utpote de solutione tantùm Principis privatorum debitorum, non verò de publicis præstationibus disponentes, nec deprædicata libertas, nec præscriptio immunitatis, nec jura communia, nec declaratio Cæsarea ad R.I. de anno 1654. nec quædam ad prima narrata, antè examen causæ durante processu, obtenta rescripta & decreta, illos tueri possunt: Econtrà verò pro Principibus pugnet expressa Constitutio R.I. de anno 1654. cum Capitulatione Cæsareâ §. 3. quæ per declarationem Imp. Majestatis non mutata, sed potiùs confirmata, rationes & textus juris communis, resolutiones Cæsareæ, praxis Imperii, publica utilitas & necessitas, actus possessorii, exigente justitiâ, subditi ad conferendos sumptus pro fortalitiis & Legationibus, nec non sustentationis Cameræ Imperialis, juxtà determinationem Constitutionum Imp. & præsertim R.I. de anno 1654. sunt condemnati. 96 Condemnatio Subditorum.

Acriter inter multos disputatur, an *Nobiles immediati sint Status Imperii, & ad Comitia olim vocati fuerint, ibique votum habuerint & sessionem?* pro affirmativa multa adfert argumenta *Theod. Martini in dissert. de lib. Imp. Nobil.* & ibi principaliter tractata quæstione, *an Status Imperii dicenda sit?* ubi urget argumentum immedietatis, & quod vocetur libera Imperii Nobilitas, quod omnium Constitutionum Imperii sit particeps, Regalia teneat *Pruckman. de regal. cap. 4. n. 34.* quæ scilicet cuique vel specialiter concessa, vel præscriptione acquisita sunt. Imò, quod maximè probabile videtur, Nobiles olim fuisse Status, quia Civitates Imperii, quæ sunt inferioris Ordinis, tanquàm Status Imperii, ad Comitia fuerunt vocatæ; cur igitur non etiam Nobiles, qui sunt ex ordine superiore, *Conring. ad Lampad. part. 3. c. 3. §. 1.* quod Austregarum judicio gaudeat, quod quoties contributiones Imperii Imperatoriæ Majestati promissæ sunt, etiam libera Imperii Nobilitas contribuat, etiamsi in albo sive Matricula Imperii expressa non reperiatur, cum Imperio utilius esse judicatum fuerit, si Nobilitati, pro modo facultatum, contribuendi liberum relinqueretur arbitrium, cum quibus argumentis se conformat *Besoldus in suo discursu de Ordine Equestri in fine, Stephan. lib. 2. de jurisd. cap. 4. n. 37. & seqq.* & consentiunt *Buxtorff. ad A.B. concl. 5. Rumelin. ad A.B. p. 1. d. 1. n. 12. Hippolit. à Treisbach* (quem Obrechtus ad Monzamban. *exercit. 2. c. 2. §. 14. p. 49.* Philippum Knipschildum fuisse putat) **in seinem unvorgreifflichen Bedencken / über etliche Fragen der Freyen Reichs-Ritterschafft / &c. Stand und** *Session* **betreffend**; *Author discursus*, **daß des H. Reichs freyer unmittelbahrer Adel / ein Stand des H. Röm. Reichs seye** / *Reinking. de Regim. sec. & Eccles. lib. 1. class. 5. C. x. §. 8. p. m. 667.* & alii. Provocant quam maximè præter *procem. A.B. ad Rec. Deput. Wormat. de Anno 1564. §. 32.* ibi: Die Ganerben und andere von der Ritterschafft und dem Adel / welche unter dem Crayß und Reichs-Ständen mit begriffen seynd. Præclarè de immediatis Nobilibus, von der Freyen Reichs-Ritterschafft / scribit *Carpz. ad Leg. Reg. cap. 3. sect. 12.* quod Nobilium immediatorum privilegia etiam in Capitulationibus Cæsareis confirmentur, & quod olim Comitiis interfuerint, sessionemque & votum habuerint, apparere ex veteri stylo Cæsareo: mit gutem Rath / Unser und des H. Reichs Churfürsten / Fürsten / Grafen / Frey-

97 An Nobiles sint Status Imperii, ad Comitia olim vocati, vel adhuc vocandi?

Freyherren / Rittern / Knechten und Ständen / 2c. *A.B.Carol.IV. in pr. Reform.* **Kayser Friederichs des Dritten zu Franckfurt am Mayn**/*anno* 1542. auffgerichtet/*in pr.* ibi: **Freyen/Herren/Rittern/Knechte und Städte** / 2c. *Bulla Sigismundi* §. 2. *&* §. 4. apud *Goldast. tom.* I. *Constit. Imp. pag.* 143. *& seq.* ubi tamen Nobilium, non ut Status, sed ut Consiliariorum fieri mentionem, tradit quidam Autor, **der Donawerthischen Erinnerung**/*fol.* 161. cui consentit *Limn. de jur. publ. lib.* 6. *cap.* 3. *n.* 19. quod tamen improbat *Carpzov.* qui Nobiles cum Principibus & reliquis Statibus in supra citata A.B. conjunctos, adeoque & illos idem jus habuisse, ac inter Status fuisse connumeratos arbitratur, cum *Buxtorff. & Rumelin. supra d. l. Besold. Lib.* I. *Polit. cap.* 9. §. 4. *n.* 16. *& in discursu de Ordine Equestr. n.* 13. Quod verò hodie ad Comitia vocari desierunt, id in favorem eorum factum putant, ne scilicet onera Statuum subire cogantur, & iste favor seu privilegium non debet in ipsorum odium retorqueri, neque illi ab articulis Capitul. Cæsareæ excludi, *Wurmser. in fascic. jur. publ. exercit.* I. *q.* 17. Participant enim Nobiles adhuc hodie de juribus & privilegiis Statuum Imperii, & in castris pagisque suis gaudent jure Superioritatis & eminentiæ, quia immediate Imperio sunt subjecti, *R. J. anno* 1555. §. und in solchem Frieden. *Ord. Camer. p.* 2. *tit.* 5. ibi: Edelmann oder andern des Adels/ der oder die dem Reich ohne Mittel unterworffen / eoque nomine Imperatori soli parent, *Bidenbach. in Nobil. quæst. q.* I. *num.* 7. Constitutionibus Imperii de immediatis loquentibus comprehenduntur, privilegium Austregarum habent, *Ord. Camer. p.* 2. *tit.* 3. *&* 4. gaudent pace Religionis, *Recess. Imper. anno* 1555. §. und in solchem Frieden. *Gilman. Symphor. tom.* I. *part.* I. *tit.* 3. *Ruding. cent.* 4. *obs.* 37. & hæc omnia confirmantur, in der Ritterschafft in Schwaben / vom Kayser Ferdinando I. confirmirter Ordnung / und in der Fränckischen Ritterschafft-Ordnung von Rudolpho II. quia Nobiles nullum omnino Statum Imperii pro Domino recognoscunt, sed soli Imperatori immediatè parent. Ex omnibus tamen istis argumentis concludi non potest, quod sint *Status Imperii*, quod elucescit ex Responso Electorum & Statuum in pace Religionis Imperatori anno 1555. exhibito, ibi: Was aber die freyen vom Adel/ oder die Ritterschafft dem Reich ohne Mittel/ und sonst keinem höhern Stand unterworffen / die keine Stimm und Session im Reichs-Rath haben / auch in den Anschlägen nicht begriffen/ anbelanget/ 2c. quin & fatentur hoc ipsimet Nobiles Circuli Francici, *in literis Anno* 1619. 11. *Novembr. Norinbergæ Statibus correspondentibus exhibitis*, hisce ferè verbis, weil die Reichs-gefreyte Ritterschafft / als ein sonderbar / doch der Röm. Kayserl. Majestät und dem H. Reich / so wol als die Reichs-Städte ohne Mittel zugethane Corpus, in der Reichs und Krayß-Matricul, auch dero Anschläge nicht begriffen / und auff die Reichs-Deputation und Krayß-Convent nicht beschrieben zu werden pflegten. Inconveniens enim omnino videtur, aliquem Statum Imperii dici, & votum tamen ac sessionem in Comitiis certam non habere. Itaque qui Comitiorum non sunt participes, pro *Statibus Imperii* verè & propriè haberi non possunt, nisi in *lata vocabuli*

98 Quatenus Ordo Equestris possit dici Status Imperii.

status acceptione, qua omnes Principes, omniaque Imperii membra Status indigitari videmus, etiamsi jus sessionis & suffragii non habeant, in quorum numero sunt Princeps Transylvaniæ, Marchio Montisferati, Dux Mantuæ, Dux Mutinæ & Regii, Dux Mediolani, Dux Sabaudiæ & alii, hoc sensu Nobiles quoque Imperii Statuum titulo condecorari possunt, & sic omnis difficultas evitatur. *Carpzov. supra d. loc.* Negantium sententiam tenent *Rhet. Inst. jur. publ. lib.* I. *tit.* 19. §. 18. *Schütz. jur. publ. vol.* 2. *exercit.* 3. *thes.* 6. *lit. E. Limn. ad Capitul. Cæsar. pag.* 222. *Cocceius in Prud. Juris publ. cap.* 19. *n.* 14. ubi *n.* 3. etiam tradit, nec matriculam Imperii, nec contributionem onerum, nec jus primæ instantiæ, nec immediatam subjectionem, nec vocationem ad Comitia, sed solum jus Ordinarium Comitiorum, Stand und Stimm im Reich/ probare Statum Imperii, R. A. *anno* 1548. §. 56. *& cap.* 25. §. 4. & tradit idem Cocceius, quare *Nobiles in Westphalia* non sint immediati, sed Landsassii & mediati, quia scilicet illa pars Saxoniæ Origine sua primo mediata fuit, & postea sensim exempta, constitutis in ea Imperii judiciis, præsertim illo occulto, das heimliche Westphälische Gericht/ datisque ei loco libertatis popularis, Comitibus Regiis, quo facto, cum non appareat Ministeriales quoque exemptos esse, in priori Statu eos mansisse dicendum est. Noviter accessere Nobilibus immediatis Suevicis Franconicis & Rhenensibus, *Nobiles in inferiori Alsatia, anno* 1651. *Vid. Instr. Pac. Monast.* §. 70. *& seqq. Gabriel. Sueder. in introd. ad I.P. c.* 18. *sect.* 2. *n.* 3. Nec enim sequi Nobiles aliquando præsentes fuisse apud Recess. Imperii, ut inde inferri possit, eos esse Imperii Status, cum in A.B. inscriptione *tit.* 24. reperiatur, priora capita fuisse facta præsentibus etiam Delphino Galliæ & Episcopo Albanensi, cum tamen certum sit, eos non fuisse Imperii Status. Quin etiam in *supra cit. Replica* Ferdinandi I. in Comitiis Augustanis apud *Lehman. de pace Relig.* expresse dicitur, Nobiles non esse Status Imperii, & in declaratione Electorum & Statuum Catholicorum *Francofurti, anno* 1631. leguntur verba sequentia: Dieweil die Fränckische Ritterschafft weder ein Stand ist/ noch in völligen Reichs-Deputationen/ oder andern Conventibus Sessionem & votum hergebracht/ *Vitriar. Inst. jur. publ. lib.* 4. *tit.* 1. §. 31. *& seqq.* ubi etiam ad argumenta *Hippoliti à* **Creyßbach** respondet, & producit literas variorum Imperii Statuum, *de anno* 1686. und 1687. ratione Voti & Sessionis àb Ordine Equestri eodem tempore desideratæ, & imprimis etiam literas, quas Civitates Imperii destruendis Nobilium petitis ad Cæsarem dederunt, quas etiam refert *Fritsch. in*

*Electis juris publici cap.*13. Et videtur Nobilitas in Instrumento Pacis Monasteriensis *art.*5.§.2.expressè Statibus opponi in verbis: *Electorum, Principum, & Statuum utriusq; Religionis, comprehensa libera Imperii Nobilitate, ut & communitatibus & pagis immediatis.* Putat tamen *Conringius*, è re Imperii esse, ut iterum recipiantur, qui ad *Lampad.part.*3.*cap.*7. §.2. inter cœtera hæc verba habet: *Sub Regibus Germaniæ, ipsos Comitiis interfuisse vel ex sola A.B. constat, postea verò ad evitanda Imperii onera, videntur culpa sua hoc jus neglexisse, neque à tempore Friderici III. Imperatoris ad Comitia amplius vocati. Redeat tandem Germania in mores priscos, magna sane ratione Nobiles isti immediati rursus cooptari in numerum Statuum possunt, utpote, cum olim membra Comitiorum fuerint.* Ut pro majori elucidatione omnia argumenta pro & contra, unico quasi intuitu perspiciantur, placet hic apponere, quæ anno 1688. tam à parte Principum, quam Civitatum Imperii pluribus deducta sunt prout sequitur:

99 Referuntur considerationes variæ an. 1683. in hac materiâ propositæ.

Verschiedene Considerationes derentwegen / der löbl. freyen Reichs-Ritterschafft in Schwaben / Francken / und am Rheinstrohm Votum & Sessio auff Reichs- und Crayßtägen nicht zu verstatten.

Für das Erste ist auß denen in offentlichen Druck ligenden Reichs-Abschieden / und also ex toto corpore Constitutionum Imperii bekandt / daß die Löbl. freye Reichs-Ritterschafft in Francken / Schwaben und am Rheinstrohm / nummehr über die anderthalb hundert Jahr weder von der Kayserl. Majestät zu denen Reichstägen als Status Imperii, noch auch von denen Crayß-außschreibenden Herren Fürsten zu denen Crayß-Conventen / als Status Circulorum beruffen worden / und eben so wenig für selben dabey erschienen / oder auch dabey mit Fug und Recht erscheinen können: ist auch mehr dann bey 200. Jahren hero Herkommens / daß die singuli Status nicht per edictum aliquod generale, wie vor Friderici III. Imp. Zeiten / teste *Limnæo tom.*1.*addit.ad l.*9.*c.*1.*n.*23. geschehen / sondern nachdem dieselbe auff solche General-Edicta zu erscheinen unterliessen / und negligirten / per specialia darzu beruffen werden.

Vid. Betram. de Comitiis Imp. Rom. membr. 1.*thes.*20. *& Ahasv. Fritsch. in addit. ad Limn.l.*9.*de jur.publ.cap.*1.*n.*23. ubi dicit: quod olim Comitia solius Imperatoris arbitrio usque ad Imp. Maximiliani I. ævum, per edictum generale indicta sint.

Viel weniger aber für sich selber / und ohne solche special-Convocation dabey erscheinen können.

Für das Andere ligt öffentlich am Tage / daß sie die freye Reichs-Ritterschafft in der Reichs-Matricul von anno 1512. keines Wegs begriffen / und wie und was Gestalten sie sich hiebevor darinnen gefunden / ist zimlicher massen ungewiß. Dann ob gleich Herr **Zacharias Geizighoffler** in seinem Bedencken über die Reichs-Matricul, von anno 1521. unter andern herkommen sagt / daß die **Burg Friedberg** in denen Reichs-Matriculn mit 10. zu Roß / und 45. zu Fuß / und die **Burg Gelnhausen** mit 4. zu Roß / und 18. zu Fuß / wie nicht weniger die **Ritterschafft St. Georgen Gesellschafft an der Donau** / anno 1467. auff 10. zu Roß / und 20. zu Fuß / und zu **St. Georgen Schild im** *Hegau* zu Augspurg / anno 1510. auff 14. zu Fuß beleget gewesen / und so dann auch die Ritterschafft und Gesellschafft St. Georgen Schild im Hegau, in der Erklärung des **Landsfriedens zu Nürnberg** *de Anno* 1522. dem Schwäbischen Crayß einverleibt worden / so gibt doch *Hippol.* **von Treyßbach** in seinem Bedencken über etliche Fragen / der freyen Reichs-Ritterschafft Stand und Session betreffend / *quæst.*2.*n.*266. vor / daß die Gan-Erben / und Ritterliche Gesellschafften der Burg Friedberg / Gelnhausen / und St. Georgen Schild / auß lautern Irrthumb / und ohn ihr Wissen und Einwilligen / Anfangs der Reichs-Matricul inserirt worden / solchen Errorem auch so wol Imp. Maximilianus I. als Imp. Carolus V. agnoscirt habe; Allermassen dann auch *Limnæus de jure publico in addit. ad lib.*1.*cap.*3.*num.*32. *tom.*1.*addit.* solch attestatum und Erklärung neben der darauff gefolgten Confirmation *sub lit. E. & F. pag.*61. *&* 62. und auch hernach *pag.*64. wegen der Burg Friedberg einen Extract auß besagtem Geitzighofflerischen Bedencken producirt / in welchem neben andern enthalten / daß sie niemahl auff einem Reichstag als ein Stand des Reichs erschienen / und auch dem Reich obbesagten Anschlag niemahl gelieffert habe. Wie dann derselbē hernach in besagter *Matricul de anno* 1521. mit keinem Buchstaben gedacht / viel weniger aber die Ritterschafft zu St. Georgen Schild und im Hegau zu denen Schwäbischen Crayß-Conventen jemahlen beruffen worden / oder auch dabey erschienen / Gestalten ohne dem gar wol seyn kan / daß einer oder der ander von Adel / zwar in diesem oder jenem Crayß begütert und gesessen / welcher doch kein Crayß- oder Reichs-Stand ist / ob er gleich immediat-Güter hat und besitzt; könte auch wol gesagt werden / wann deme schon nicht also wäre / daß doch solches die übrige freye Reichs-Ritterschafft / so wol in Schwaben als Francken / und am Rheinstrohm keines Wegs angehe / sondern die im Hegau, und St. Georgen Schild einverleibte / einig und allein concernire.

Veluti etiam sentit *Limn. de jure publ. l.*6. *c.*3.*n.*32. aber auch *in addit.* daselbst *pag.* 65. emphaticè setzet / quod absurdum non sit credere, ut prædicti ex errore in matriculam relati, ita ex errore aliquando ad Comitia vocati sint.

Daß aber die Gesellschafft St. Georgen Schild etwan in die Reichs-Matricul gebracht worden / möge wol seyn / daß es der Ursachen halber geschehen / weil des Treißbachs *d. tr. quæst.*6.*n.*473. enthaltener eygener assertion nach / nicht allein Ritter und Knecht / sondern auch Prælaten / Grafen / Freyherren und Herren darunter begriffen gewesen /

sen/ welche sich nachfolgends aber wieder von solcher Gesellschafft und Bündnuß abgethan und abgesondert / allermassen solches Churfürsten und Stände auff dem *Anno* 1548. zu Augspurg gehaltenen Reichstag der Kayserl. Majestät/ wie beym *Limn. tit.* 1. *addit. ad lib.* 4. *c.* 7. 478. zu vernehmen gegeben/ und eben deswegen auch solche Gesellschafft wieder auß der Reichs-Matricul gelassen worden seyn wird; Indem die Ritter und Knecht vor sich allein / und ohne die Prælaten/ Grafen/ Freyherren und Herren / welche ausser allem Zweiffel à potiori rechte Reichs-Stände gewesen/ vorhero niemahlen darunter enthalten waren; und weil sie nun in der Reichs-Matricul nicht mit begriffen/ einfolglich auch keinen gewissen Reichs-Anschlag haben/ so kan man ihnen umb so viel destoweniger Votum & Sessionem in Comitiis, & conventibus Circularibus verstatten / in dem der Billichkeit und denen Rechten zu entgegen strebet/ daß einer in Materia Collectarum, andern zum Præjudiß oder Vortheil ein Votum zu führen Macht haben/ und doch selber nichts darzu contribuiren solle.

So trägt ja auch 3. die freye Reichs-Ritterschafft zu des Kayserl. Cammer-Gerichts zu Speyer Unterhaltung nicht den allergeringsten Heller bey; und ist ihnen dahero eben auch nicht zugelassen / gleich andern Ständen/ einen oder den andern Assessoren darzu zu præsentiren/ dahero dann / und als auff besagtem in anno 1548. zu Augspurg gehaltenem Reichstag/ der Kayserl. Majestät von Churfürsten und Ständen ein Bedencken wegen der Cammer-Gerichts-Ordnung übergeben/ und unter den Krayß / nehmlich den Schwäbischen obbesagte St. Georgen Gesellschafft im Bund/ und die Ritterschafft im Hegau gesetzt worden/ haben Ihro Kayserl. Majestät endlich darfür gehalten/ daß solche Gesellschafft eben darumb/ und dieweilen die Schwäbische Grafen und Herren sich wiederumb von derselben abgethan/ und die vom Adel mit der præsentation nichts zu schaffen/ in Benennung der Krayß gar wol umbgangen werden könne; allermassen sie dann auch in der Cammer-Gerichts-Ordnung von *anno* 1555. *part.* 1. *tit.* 2. §. der dritte Krayß 2c. würcklich umbgangen und außgelassen worden.

Vid. Limn. d. l. pag. 578.

Und dannenhero umb so weniger unter die Reichs-Städte/ welche Votum & Sessionem in Comitiis Imperii haben / gezehlt werden können.

Indeme aber auch zum Vierten/ bereits anno 1548. nach *Limnæi relation in addit.* an erst-besagten Ort *pag.* 577. in denen damahligen Reichs-Actis zu finden/ daß Chur-Fürsten und Stände schon selbiger Zeit dafür gehalten / es seyen die Reichs-Ritterschafft/ so Lehen vom Reich haben / frey von Adel/ und in keinem Reichs-Anschlag begriffen/ haben auch weder Stimm/ Stand noch Session im Reichs-Rath / so kan ja anjetzo / und zu gegenwärtiger Zeit / da sieder dem angeregten 1548sten Jahr ein hundert und acht und dreyssig Jahr verflossen / noch viel mehres gesagt/ und bejaet werden/ daß ihnen dergleichen in Comitiis & Conventibus Circularibus nimmer gebühre und zustehe / indeme sie auch / obgedachter massen/ solche langwürige Zeit über weder zu Reichs- noch Krayß-Conventen beruffen oder gezogen worden / vielweniger aber selber dabey erschienen / oder auch dergleichen bey solchen Conventen und Zusammenkunfften gesucht oder erhalten haben/ ja nicht einmahl von der Ritterschafft/ nach Erforderung der Rechten bescheint / und dargethan werden kan / daß sie vor Alters / und hiebevor sich bey denen Reichstägen entweder als ein absonderliches freyes Corpus , oder aber als singuli Status eingefunden / oder auch quartum Consilium & Collegium besagter Reichstägen constituirt oder gehabt haben / und denen Reichs-Städten vorgezogen worden seynd/ und warumb soll man ihnen

Fünfftens Votum & Sessionem bey berührten Conventen verstatten/ da doch ihr eygener Vorwort *Hippolitus* von Treyßbach in berührt seinem Bedencken/ *quæst.* 2. *n.* 225 gutwillig gestehet/ daß sie/ Ritterschafft/ bey denen Reichs-Versamblungen / denen sie beygewohnet/ so viel vermercket/ daß bey denselben meistentheils von des Reichs obligenden Beschwerden und Anlagen consultirt werde / sie aber sich darzu niemahlen verstehen wollen / sondern ihre hergebrachte Exemption und Befreyung allegirt/ und ihre Dienste dem Röm. Reich meistentheils mit Darsetzung Leibs und Bluts / und tapffern Ritterlichen Kriegs-Thaten erwiesen / und von Alters hergebracht / daß sie niemanden anders nicht / als umb gebührenden Sold gedienet / und sonsten vorhin zu keiner Reichs-Hülff an Volck oder Geld verbunden gewesen/ sie auch vermerckt/ und im Werck befunden / daß die Besuchung der Reichs-Versamblungen grosse Geldspesen und Kosten erfordere/ sie solchem nach / und zu Ersparung derselben/ und weilen ihnen an Besuchung des Reichstags nicht so hoch gelegen gewesen / sich von demselben auch nach und nach selber abgezogen/ weilen sie dadurch des Kayserl. und H. Reichs Cammer-Gerichts Unterhaltung / und anderer der übrigen Ständen des Reichs obligender Beschwerden befreyet verblieben; dann weilen sie keinem anderst nicht / als umb einen gewissen Sold dienen wollen / ihnen auch sonsten an Besuchung der Reichs-Conventen nicht viel gelegen; So wäre der Mühe wol nicht werth/ wann man ihnen Sessionem & Votum dabey zulassen wolte / indeme sie doch des Voti nur zu ihrem selbst eigenen Nutzen und Vortheil / hingegen aber zu der Stände Nachtheil und Schaden sich bedienen/ und dem Reich allen Falls / und wann es ihnen nicht eben oder gefällig wäre/ weder mit Volck noch Geld assistiren / und an die Hand gehen/ ja wol sich gar wider von Churfürsten und Ständen separiren / und von allen Reichs-Oneribus völlig liberiren würden.

Nächst deme aber/ und zum Sechsten/ allldieweilen sie die freye Reichs-Ritterschafft in 3. unterschiedliche Classes, nehmlich die Fränckische/ Schwäbisch- und Rheinische zertheilet und distribuirt/ auch eine Class weit stärcker als die andere ist/ so ist kein Zweiffel/ sie werden auch verschiedene Vota bey denen Comitiis haben und führen wollen; bey der Fränckischen Ritterschafft aber befinden sich 6. Ort/ nehmlich **Odenwald/ das Gebürg/ Röhn und Werra/ Steigerwald/ Altmühl und Baunach**: die Schwäbische hingegen hat das **Hegau/ Bodensee und Allgau/ die Donau/ den Kocher/ Necker/ und das Kraichgau** / und also 5. Ort oder Viertel; und dann wird die Rheinische in 3. Landschaffts-Ort/ nehmlich 1. **das Gau/ und Waßgau**/ 2. **die Wetterau/ Westerwald und Ringau** / und dann 3. in den **Nieder-Rheinstrohm / Hündsrück und Eberwald** abgetheilet/ veluti ap. *Bœcl. in notit. imp. lib.* 10. *cap.* 2. Johann Friederich à Lendersheim *in discurs. de jur. & privil. Nobil. liber. & immediat. Joh. Conr.* **Kreydemann** / *in tr.* **von der Teutschen Adels-Stand und Ehren**/ *quæst.* 10. *n.* 7. 8. & 9. & *Joh. Limn. in addit. ad jus publ. lib.* 6. *cap.* 3. *n.* 46. & 57. *tom.* 5. videre est.

Wie würden nun diese Vota außgetheilt werden müssen? und welcher Theil würde dem andern ratione Religionis weichen? indeme in allen dreyen Classibus sich **Catholische** und **Evangelische** befinden/ und schwerlich einem jeden Theil unterschiedliche Vota würden gestattet werden können. Solte aber ein jede Class so viel Vota prætendiren/ als sie Ort hat/ in dem in einem jeden sich ein Director oder Ritter-Hauptmann / Räth und Außschuß befinden; So würde man bey dem Fürstlichen Reichs-Collegio ohnfehlbare Ursach über Ursachen haben/ keines Wegs darein zu gehelen/ vorab / da dergleichen auch weder bey denen Prælaten / noch denen Herren Grafen sich befindet. Herr D. **Plaumer** allegirt zwar in seinem *Colloquio* **über etliche Reichstags-Puncten** *pag.* 74. einen Discours, in welchem enthalten seyn solle/ es stehe die Ritterschafft in den Gedancken/ bey der Kayserl. Majestät zu werben / daß man sie bey den Reichs-Conventen neben Grafen und Herren auff einer Banck setzen / und desselben Votum das ihrige seyn solle/ jedoch nicht anderst / sondern klar außgedinget / daß sie von allen Reichs- Krayß- und Cammer-Gerichtlichen Contributionen frey gelassen werden sollen. Gleich wie aber bey dieser Meynung vorbehaltene Condition, wann besagte intention ad effectum kommen solte/ contra tritissimam juris regulam, quod qui fert commodum, etiam ferre debeat incommodum, & quod is non sit ferendus, qui vult commodum, onus verò ferre recusat, vielleicht nicht zurück bleiben wird; also ist doch nicht zu glauben/ daß sich die Ritterschafft an der Grafen und Herren Vota, als welche manches mahl gantz different seyn können/ auch in andern causis & negotiis, welche weder Reichs- noch Krayß-Onera concerniren / binden lassen werden; weßwegen dann auch umb so viel desto weniger einzurathen / daß man sie ad Votum & Sessionem in Comitiis admittiren solle.

Bey Krayßtägen aber für das Siebende ihnen dergleichen auff ein oder andere Weiß zu concediren/ will eben so wenig thun- und practicirlich seyn / dann wolte man einem jeden Membro oder Ritterschafft ein Votum singulare verstatten / so würden sie / allem Vermuthen nach/ die majora gar leicht wider die Fürstl. und Gräfliche/ wo nicht gar wider die gesambte Krayß-Stände machen können/ vorab/ was den Hochlöbl. Fränckischen Krayß betrifft/ als in welchem von Geist- und Weltlichen Fürsten/ Grafen/ Herren und Städten sich nicht so viel Vota, als Membra bey der Fränck. Ritterschafft befinden.

Obwohlen aber bey dem Löbl. Schwäbischen Krayß sich mehrere / und zwar etliche und neuntzig Vota ereigen; so ist doch auch die in solchem Krayß befindliche Ritterschafft so starck/ daß sie vermuthlich eben so wol das mehrere gegen dieselbe behaupten könte. Einfolglich ihnen allerdings das Arbitrium dadurch über alle Deliberationes eingeraumet würde/ welches / daß es rathsam und zu concediren / allem Ansehen nach kein einiger Krayß-Stand darfür halten würde; Solte aber in einem Krayß bey desselben Conventen dem Ordini Equestri nur ein Votum curiatim eingeraumt werden/ so ist dergleichen bey keinem Krayß zu finden / und es also weder bey dem einen noch bey dem andern herkommens/ einfolglich auch sicherer/ dergleichen Neuerungen mit aller Macht und Kräfften zu verhüten / und denenselben auch den geringsten Platz nicht einzuraumen. Novationes enim plerumque discordias pariunt, ac odiosæ sunt, & nihil quicquam facilius efficiunt, quam odium & periculum non exiguum, *c. Consuetudines.* 9. *X. de consuetud.* ipse *Knipschild.* qui sub nomine à Treißbach latet, *de jur. & civil. Civit. Imp. lib.* 5. *cap.* 3. *n.* 54. & 59. Eine grössere Anzahl aber zu gestatten / würde denen alten Krayß-Ständen nicht wol zu obtrudiren seyn / und wann man es auch thun wolte/ so dörffte es alsdann bey denen engern Krayß-Conventen noch mehrere Difficultäten setzen/ indeme die Ritterschafft weit grössere Jura, als bey denen gantzen Krayß-Conventen dabey erhalten könte / anerwogen sie bey dem gantzen Krayß kaum ein oder zwey Vota, bey denen engern aber eben so viel/ als ein anderes gantzes Krayß-Collegium, als zum Exempel / das Prælatische oder Gräffliche/ indeme selbige so wol/ als die übrige Bäncke und Collegia nur 2. zu gaudiren haben/ und exerciren können. Weil aber auch dieses eine schädliche und ohngewöhnliche Neuerung wäre / so läst man selbige bey denen Hochlöbl. Krayssen viel nutzlicher gar unterwegen / und verbleibt hingegen ohne Ritterschafft bey denen hievorigen Krayß-Verordnungen.

Es untersthet sich zwar für das Achte die freye Reichs-Ritterschafft ein und andern Orts zu behaupten/ daß sie selber hiebevor bey

Reichstägen erschienen / wie dergleichen vermeinten Beweißthumb mehrberührter *Hippolitus d. tr. quæst.* 2. *n.* 106. *& seqq.* einen gantzen Hauffen anführet. Es ist aber derselbe durchgehends also bewand und beschaffen / daß nimmermehr darauß ein gewisses zu colligiren / ob? wie? und was Gestalten sie darzu beruffen werden? und ob ihrer viel oder wenig gewesen / und auff was Weiß oder Maaß sie auch darbey erschienen? auch ob und was Gestalten sie bey denen Reichs-Deliberationibus gewesen; allermassen dann auch ihr Haupt-Verfechter der Hippolitus von Treyßbach so wenig als alle andere / welche der Ritterschafft in diesem Stück favorisiren / nicht die allergeringste Nachricht davon produciren / und zum Vorschein bringen können. Von mehr dann anderthalb hundert Jahren her aber können sie / wie gleich bey der ersten Consideration angeführt worden / keinen einigen Actum darthun / daß sie zu Reichs- oder Krayß-Conventen wären beruffen / oder dabey ad Sessionem & Votum gelassen worden; und hält der obangezogene Herr von Lendersheim / *d. disc. thes.* 5. *lib.* 1. mit andern dafür / (wiewol *Limn. de jur. publ. lib.* 6. *cap.* 3. *n.* 22. *& seqq.* solche Meynung solidè refutirt /) solche Unterlassung seye damahlen geschehen / da die Fränckisch-Schwäbisch- und Rheinische Ritterschafft sich angefangen / von denen Oneribus & Collectis Imperii zu eximiren / welches dann nicht viel weniger / wo nicht länger / als vor 200 Jahren geschehen seyn müste / dann wann sie schon / wie öffters-berührter Hippolitus *d. tr. quæst.* 2. *n.* 275. selber gutwillig bekennet / neulicher Zeit bey Reichs- Krayß- und andern Zusammenkunfften sich angemeldet / oder darzu auß gewissen Ursachen erfordert worden; So hat man sie doch zu denen Consultationibus nicht gelassen / sondern abgewiesen / und wann es die Notdurfft erfordert / per Deputatos mit ihnen absonderlich tractirt / als wie dergleichen öffters bey denen Schwäbischen Krayß-Conventen auch geschehen. Besagter Hippolitus hält zwar *d. tr. quæst.* 3. *n.* 312. *& quæst.* 6. *n.* 552. dafür / es seye in derselben freyen Willkühr / und eigenen Willen und Gewalt gestanden / darbey zu erscheinen oder nicht / und könne dahero keine præscription wider sie darauß erzwungen werden / cum ea, quæ in libera alicujus voluntate, facultate, & potestate consistunt, si negligantur & omittantur, non noceant, nec jus competens lædant, & quæ sunt meræ facultatis præscriptionem non admittant; Aber in welchen Rechten oder Reichs-Constitutionibus ist enthalten / daß in eines Reichs-Stands Willkühr stehe / bey Reichs-Conventen und Krayßtagen / auff solche Weiß und Manier, wie der Hippolitus der Ritterschafft einbildet / zu erscheinen / oder davon zu bleiben? Das sagen jedoch die Jura, daß die von Hippolito angezogene Regula in denen Sachen allein procedire / quæ competunt ex merâ facultate, secùs verò in his, quæ simpliciter non sunt facultatis, nec collata in puram & liberam voluntatem. Weil aber bey Reichs- und Krayß-Conventen erscheinen nicht einem jeden / sondern nur den jenigen / welche darzu beruffen worden / und Votum & Sessionem bey denen legitimè erlangt / und hergebracht haben / gebühret und zustehet / und es also nicht res libera & meræ facultatis ist / die besagte regula auch ohne dem nur in præscriptionibus temporalibus, und nicht zugleich auch in immemorialibus, als unter welche die von der löbl. Ritterschafft allegirte zu rechnen wäre / Statt und Platz hat / *teste Schrad. vol.* 1. *cons.* 13. *n.* 74. *ex Balb. de præscript.* 4. *part.* 5. *princip. quæst.* 1. *n.* 2. So ist sie diß Orts gantz irrig / und vergeblich producirt worden. Es solle sich aber auch der Hippolitus erinnert haben / daß er nicht nur *in eodem tr. d. punct. n.* 197. sondern auch *in tractat. de jurib. & privil. Civit. Imp. lib.* 1. *cap.* 3. *n.* 93. auß dem *Goldasto de Regno Bohemiæ lib.* 2. *c.* 16. *n.* 4. *fol.* 240. und also unter der Larven / und ohne dieselbe gantz deutlich schreibet: Sunt hodiè complures Status in Imperio, qui ad Comitia non modò non vocantur, sed & ultrò comparentes à sessione & consultationibus excluduntur, & tamen Decretis Comitiorum non minus obligantur, quam ipsi vocati, & præsentes Ordines. Und nachdeme er einen gantzen Catalogum solcher Stände benahmet / so setzet er auch am Ende die Nobiles liberos in Imperio (wiewol selbige weder von der Kayserl. Majestät / noch Churfürsten / Fürsten und Ständen / wie gleich folget / niemahlen für Stände des Reichs erkennet und gehalten worden /) mit gantz klaren und außgetruckten Worten darzu. Was aber noch mehr ist / so ist bekand / als in anno 1555. und also bereits vor 131. Jahren in Comitiis Augustanis von dem Religions-Frieden gehandlet / und an die Kayserl. Majestät von denen der Augspurgischen Confession zugethanen Ständen verlanget worden / daß demselben auch die freye Reichs-Ritterschafft einverleibet werden möchte / daß Ihre Kayserl. Majestät in Ihrer den 30 Augusti selbigen Jahrs darauff ertheilten Replic geantwortet: Es seye nicht viel erhöret worden / daß anderer halben die (als wie nehmlichen die Ritterschafft) nicht beschrieben / auch nicht Reichs-Stände seynd / dergleichen Satzung oder Ordnung gemacht / oder von den Reichs-Ständen gesucht seye / und daß auch die freye Reichs-Ritterschafft in dem Reichs-Rath weder Session noch Stimm gehabt haben / bekennen so wol die Catholische als Evangelische Churfürsten und Stände in ihrer den 7. Septembr. darauff ertheilten Duplic selber außtrücklich / wie obiges bey dem *Lehemann. de pace Religion. lib.* 1. *cap.* 16. *pag.* 72. *in fin.* und dieses ibidem *cap.* 18. *pag.* 86. *&* 87. zu ersehen. Nicht weniger ist auch in declaratione Electorum & statuum Catholicorum facta in conventu compositionis Francofurti Anno 1631. instituto deutlich enthalten: Es seye die Fränckische Ritterschafft weder ein Stand des Reichs / und habe auch in einigen völligen Reichs-Deputations- oder andern Conventibus Sessionem

und Votum keines Wegs hergebracht/ welches dann auch die Evangelische Churfürsten und Stände nicht zu verneinen begehret / wie bey dem *Limn. in annot. ad capitulat. Caroli V. Imp. ad art.15. verb.* und den Adel *n.* 2. 3. & 4. zu sehen/ und welcher auch die Treißbachische argumenta *lib.6. de jur. publ. cap.3. n.18. & seqq. & in not. ibid. ad n.32.* tam addit. fundamentaliter diluirt und beantwortet/ und zu allem Uberfluß *d. cap.3. n.30.* so gar der Fränckischen Ritterschafft selbsteigene Confessionem producirt/ da sie in literis d. 11. Septembr. Anno 1619. Norimbergæ correspondentibus statibus exhibitis neben andern vorgebracht haben solten ; Es seye die Reichs-gefreyete Ritterschafft als ein sonderbahrer/ doch der Röm. Kayserl. Majestät und dem Heil. Reich so wol / als die Reichs-Städte ohne Mittel zugethanes Corpus , aber in der Reichs- und Krayß-Matricul, auch dero Anschlag nicht begriffen / und pflegten auff die Reichs-Deputation und Krayß-Convent nicht beschrieben zu werden / und dahero asserirt endlich Herr *Limnæus in dict. annotat. ad capit. Caroli V. Imper. n.5.* quod hæc testimonia ejus ponderis sint, ut Persona tum Hippolitum, nisi clientes suos magis, quam veritatem amare malit, ad mutandam sententiam omninò movere debeant.

Uber dieses aber so bekennet und gestehet der von Treißbach *d. tr. quæst.4. n.253.*

Für das Neunte selber/ daß wiewohlen die Hochlöbl. Stände des Schwäbischen Krayses hiebevor dahin vielfältig getrachtet/ wie sie Löbl. freye Reichs-Ritterschafft an sich ziehen / und in ihre Verein- und Verfassung/ so sie zu Handhabung und exemption des Religion- und Prophan-Friedens anno 1563. auffgerichtet/ bringen mögen/ so habe sie sich doch nicht darzu verstehen wollen/ sondern deswegen jederzeit bey Ihro Kayserl. Majestät sich bester massen entschuldiget / und ihre erhebliche Ursachen eingewendet / ja sie haben denen Krayß-Ständen niemahlen würcklich zuziehen und assistiren wollen / sey ihnen auch von der Kayserl. Majestät dergleichen niemahlen zugemuthet worden. Was hat man dann für Ursach / einem solchen Corpori, welches zu Handhabung und execution des Religion- und Prophan-Friedens/ und also zu beständiger Erhaltung des gantzen Röm. Reichs Sicherheit und Ruhestands mit und neben der Kayserl. Majestät/ wie auch der sämptlichen Churfürsten und Ständen nicht das geringste beygetragen/ noch sich mit denen Reichs- und Crayß-Ständen einlassen/ und deroselben obligenden Beschwerden dadurch theilhafftig machen/ oder denselben in zu tragenden gefährlichen Fällen assistiren und zuziehen wollen / jetzo da es ihrer Convenientz gemäß und vorträglich seyn will/ die Jura Status und Votum & Sessionem in loco Comitiis & Conventibus Circularibus zuzueignen / und andern Churfürsten/ Fürsten und Ständen dadurch mercklich zu præjudiciren / und allerhand semina discordiarum & gravaminum damit zu erwecken/ vorab/ da ohne dem deroselben/ zu gegenwärtiger höchst-gefährlicher Zeit weit mehrere vorhanden/ als man zurück und abtreiben könne.

Man weiß auch fürs Zehende von Seiten der sämptlichen Reichs-Stände nur gar zu wol/ daß der Friede und Ruhestand im Reich ohne starcke Geld-Subsidien nicht erhalten werden könne. Und dahero ist einem jeden Reichs-Stand/ keinen einigen davon außgenommen/ ein gewisser Reichs- und Matricular-Anschlag/ wie viel er in simplo, und für einen einfachen Römer-Monat an Geld oder Volck zu præstiren angesetzt und gemacht worden/ und nach diesem / wann er auch noch so beschwer- und ohnerträglich beschaffen wäre / hat mancher nun über die 150. gantzer Jahr/ er habe es auch hergenommen wo er immer wolle/ wider all sein Klagen und Beschwären bey Reichs- und Krayß-Anlagen contribuiren müssen. Die freye Reichs-Ritterschafft will hingegen von allen Reichs- und Krayß-Præstationibus befreyet/ und zu keinem gewissen Anschlag verbunden seyn / sondern daß sie etwan der Kayserl. Majestät/ und zwar auch nur/ wann es nur die Abwendung des Türckischen Kriegs betrifft/ geben/ das solte keine Schuldigkeit/ sondern anderster nicht/ als eine freye Bewilligung / und ihnen an ihrer Exemption habenden / und von Alters wol-hergebrachten Gebräuchen/ Freyheiten/ Rechten/ und löbl. Herkommen/ jetzo und hinfüro ohne allen Schaden und Nachtheil seyn / und zu keinem Eingang gereichen/ und deswegen von der Kayserl. Majestät ihnen sonderbare Revers und Schadloß-Brieff/ und Deroselben Kayserl. Hand und Insiegel ertheilt werden/ wie solches alles bey dem *Hippolito d. tr. quæst.2. n.153.* und bey *Joh. Conrad* **Kreidemann.** *d. tr. quæst.4. n.81. & 82.* umbständlich zu sehen. Und dahero setzet sie idem *Hippolitus quæst.2. n.215.* wiewol irrig unter die privilegirte Stände des Reichs/ welche nehmlich dem Heil. Röm. Reich immediatè unterworffen/ aller Reichs-Constitutionen/ Satzungen und Freyheiten fähig/ und derselben gleich wie andere Stände sich heylsamlich bedienen/ aber vor andern Ständen dergestalt privilegirt und befreyet/ daß sie in des Reichs-Anlagen und Matricul nicht begriffen / zu des Reichs Cammer-Gericht nichts contribuiren/ zu andern Reichs-Oneribus, und auff gemeinen Reichs-Versamblungen zu erscheinen nicht verbunden ; Wann nun die Ritterschafft bey solch ihrer angegebenen Befreyung und Exemption verharren / auch sich mit denen Reichs-Ständen zu gleicher Bürde und Hülffe bey sich zutragenden Fällen / nach dem Inhalt des zu Regenspurg anno 1557. auffgerichten Reichs-Recess. §. Wir wollen auch/ &c. 53. nicht verstehen/ und nichts destoweniger Votum & Sessionem bey Reichs- und Krayß-Conventen haben wolte/ so ist ja leicht zu erachten/ daß die Concordia Statuum, als welche ohne dem zu gegenwärtiger Zeit auff sehr schwachen Beinen einher gehet / noch weit mehrers ab- und keines Wegs zunehmen werde: cum in-

æqu-

æqualitas sit Discordiarum & bellorum mater, & nulla iniquitas major sit, quàm cum inter æquales servatur inæqualitas.

Veluti respondet *Fachin. lib.* 1. *Conf.* 38. *num.* 28.

Sonderlich wann sie sich in Anlagen und Contributions-Sachen erzeiget/ wie auß denen Authoribus, welche von solcher Materia geschrieben/ überflüssig bekand ist; wäre dahero auch/ und auff solchen Fall weder der Kayserl. Majestät/ noch Churfürsten und Ständen einzurathen/ daß sie einem solchen Corpori, der angeregten Ungleichheiten unerachtet/ der Stände Jura quoad Votum & Sessionem bey Reichs- und Krayß-Conventen verstatten und zueignen solten.

Gesetzt aber für das Eylffte/ es wolte sich die freye Reichs-Ritterschafft zu einem gewissen Matricular- und Reichs-Anschlag verstehen und bequemen/ so ist unschwär zu ermessen/ daß ein jedes Corpus, nehmlich das Fränckische so wol als das Schwäbische und Rheinländische sich nur zu einem absonderlichen General-Anschlag würde einlassen/ und keines Wegs gestatten wollen/ daß einem jeden Ritter-Glied ein absonderlicher Anschlag zugetheilt werde.

Gleich wie aber bißhero dergleichen keinem Reichs-Collegio, sonderheitlich aber auch weder dem Prælatischen noch Gräflichen Collegio zugelassen/ sondern einem jeden deroselben Membro keine special- sondern nur gewisse/ als 2. oder 3. Vota bey Reichs-Conventen abzulegen haben/ also will man auch nicht zweiffeln/ man werde hierinfalls an dem Kayserl. Hof in omnem eventum der freyen Reichs-Ritterschafft kein besonders machen/ sondern eben deswegen/ und dieweilen durch eine solche Neuerung bey denen dreyen Reichs-Collegiis sehr schwäre/ und so leicht nicht überwindliche Difficultäten/ nicht weniger als bey denen Krayß-Conventen sich ereygnen/ und dardurch der punctus securitatis publicæ, als woran dem gesampten Röm. Reich ein weit mehrers/ als an der Ritterschafft Voto und Session bey Reichs- und Krayß-Conventen gelegen/ es bey dem alten Herkommen bewenden/ und weil es hiebevor ihr Convenientz nicht gewesen/ sich mit denen Reichs-Ständen zu conjungiren/ ihnen anzeigen lassen/ daß es jetzo auch dero Gelegenheit nicht seye/ sie ad Votum & Sessionem bey Reichs- und Krayß-Conventen zu admittiren/ sondern gleich wie bey Auffrichtung des Lands- auch Religions- und prophan-Friedens sie sich von denen Chur-Fürsten und Ständen obangeführter massen separirt; also mögen sie auch jetzo/ bey denen jetzigen obschwebenden/ ob gleich höchst-gefährlichen Conjuncturen/ von denenselben separirt seyn und verbleiben. Die Noth aber wird sie nichts desto weniger zwingen/ sich mit andern Ständen zu conjungiren/ ob sie gleich weder Votum noch Sessionem in besagten Conventen haben/ weil sie nicht mächtig genug seynd/ sich mit ihren Kräfften allein zu conserviren/ und zu beschirmen.

Gesetzt aber für das Zwölffte/ sie wäre zu einem proponirten General-Anschlag für jeden Ritter-Krayß in Schwaben/ Francken und am Rhein absonderlich zu bringen/ wie sie dann unter sich selber dergleichen haben müssen/ und von ihnen solche Außtheilung ein Getter genennet/ auch bey dem Kraidemann *d. tr. quæst.* 4. *n.* 85. *& seqq.* ein Muster davon gezeigt/ und *n.* 89. *&* 90. dargethan wird/ daß bey der Schwäb. Ritterschafft von 1000. fl.

Dem Donauischen Viertel	385. fl.	40. kr.
Dem Hegau	147.	40.
Dem Necker	139.	20.
Dem Kocher	194.	
Und dem Kreichgau	133.	20.

zu liefern und zu præstiren gebühren/ in allen dreyen Kraysen aber/ worzu jedoch An. 1653. der Elsassische Bezirck für den vierten gerechnet wird/ von denen damahligen der Röm. Kayserl. Majestät zu einer freywilligen Ritter-Steuer bewilligter 50000. fl. durch den Schwäbischen 18000. fl. durch den Fränckischen 15000. fl. durch den Rhein. 12000. fl. und durch den Elsassischen 5000 fl. zu bezahlen übernommen worden seye. Worauß dann die von ihnen unter sich habende Proposition zimlicher massen abgenommen werden kan/ und kein Zweiffel ist/ sie werden auch die Geometricam bey der special-Außtheilung beobachtet haben/ allergestalt dergleichen auch von dem Kreidemann *d. n.* 85. bejahet wird. Limnæus aber sagt *in addit. ad jus publ. lib.* 6. *c.* 3. *n.* 57. *tom.* 4. *pag.* 70. daß *Zeil. continuat. itiner. German. c.* 3. *p.* 49. 13. wann die Ritterschafft am Necker und Schwartzwald vom Gulden 17. kr. 5. heller/ und von 100. fl. 39. fl. 5. kr. und 2. heller contribuire/ so gebe das Kocher viertel 25. kr. vom Gulden/ und von 100. fl. 41. fl. 34. kr. 2. heller. Jedoch ist darauß noch lange nicht abzusehen/ daß diese proportion Geometrica der jenigen conform und gleich seye/ welche bey der Reichs-Ständen Matricular-Anschlägen observirt wird/ oder doch wenigstens observirt worden seyn solte. Dann wann man des Hippoliti von Treißbach eigene Wort/ welche er in *d. tr. quæst.* 6. *n.* 483. hat/ und die freye Reichs-Ritterschafft in denen dreyen Kraysen habende Landschafften/ Burgmannschafften/ Herrschafften und Leute/ und was denenselbigen anhangen/ considerirt/ so solle sich befinden/ daß in Ansehung derselbigen sie nicht geringer zu achten/ als die ehrbare Frey- und Reichs-Stände/ sondern denenselben auch horum bonorum respectu vorzuziehen: allermassen unter der freyen Reichs-Ritterschafft sich nicht allein fürnehme Herren Stands-Personen befinden/ welche stattliche und ansehenliche Herrschafften besitzen/ sondern auch viel unterschiedliche von Adel unter denselben begriffen seyn sollen/ welche noch auff den heutigen Tag eigene Städte/ und solche Dorffschafften und Flecken besitzen/ welche mit Eintrag und Nutzbarkeit manchen Reichs-Städten überlegen seyn sollen. Nicht aber allegirt dieses der Treißbach allein/ sondern es stimmet auch mit demselben derjenige Bello-Politicus, wie ihn

ihn der Plaumer in obangeregt seinem Colloquio nennet / welcher einen Discurs über die Frage : Ob der Ritterliche Adel ein Stand des Reichs seye? geschrieben haben/ und zu Maynß Anno 1640. gedruckt worden seyn solle/allerdings überein / und führet zu solchem Ende bey nahe eben dergleichen Formalia, als wie die erst-angezogene seyn / massen selbige auch bey dem Plaumer pag. 78. zu ersehen/welcher dabey anführet/solches auch durch die zu Nürnberg im Junio 1650. gemacht und approbirte / und in *part.* 1. *theatr. pac.* befindliche repartition, wie *pag.* 348. zu sehen/umbständlich confirmirt wird/ daß das gantze corpus immediatæ Nobilitatis in Schwaben/ Francken und am Rheinstrohm / an der Schwedischen Satisfaction oder Außlösung der 5. Millionen Reichsth. mehrers nicht/als 30000. fl. beygetragen habe/und dahero beygefüget/solche des Hippoliti assertio sey profecto insolens dictum, & ob id magis invidiosum, daß in des Vatterlands höchster Noth / der so reiche und mächtige Ritterstand sich nicht höher angegriffen/ noch ein mehrers subsidio Imperii beygeschossen/ als nur einer von den mittelmässigen Ständen/ Gestalten dann auch auß denen Reichs-Städtischen Matricular-Anschlägen abzunehmen / weilen zu besagter Satisfaction jeder Stand 133⅓. Monat erlegen müssen / daß ein einiger vornehmer Stand nicht viel weniger als zwo Tonnen Golds/ etliche andere aber auff 120000. fl. und etliche mittelmässige einig und allein so viel/ und noch ein weit mehrers / als alle drey Ritter-Krayse / einfolglich die sämptliche Schwäbische Reichs-Ständ auff die 8. Tonnen Goldes/und also mehr als 26. mahl so viel / als die so vermöglich-völlige freye Reichs-Ritterschafft darzu zu præstiren und zu contribuiren gehabt. Und dieweilen dann hierauß zimlicher massen abzunehmen / daß die Ritterschafftliche Matricul gantz keine proportion und Gleichheit mit der Stände Reichs-Matricul habe/ und kein Zweiffel ist/ es werde die Ritterschafft constanter dabey bleiben/ und sich keines Wegs davon treiben/noch sich nach dem modo der Reichs-Matricul anlegen lassen wollen ; So will abermahl weder der Kayserl. Majestät/ noch Churfürsten und Ständen einzurathen seyn/ daß sie der Freyen Reichs-Ritterschafft in Conventibus Imperii & Circulorum das jus Sessionis & Voti einraumen. Anerwogen auß solcher starcken Anlags-Disparität nichts anders / als herentgegen starcke Gravamina, discordiæ & simultates entspringen würden/da man doch ohne dem derselben / vorab in materia matriculæ Imperii, bey allen Reichs-und Krayß-Anlagen/ und derselben repartitionibus vorhin einen grossen Uberfluß / und sonderlich bey denen Krayß-Conventen fort und fort Mühe und Arbeit genug hat / selbige nur ein wenig zu vermindern und beyzulegen / und eben deßwegen auch mit *Frideric. Christian. Bruggeman. in tr. de Stat. & scop. Reip. Germ. part.* 2. *sect.* 4. *pag. m. n.* 17. gar wol gesagt werden kan : Quod donec in Imperio alter de altero adhuc habet, quod queri possit, tantisper vel cogitare de intemerata animorum conjunctione vanitatem redoleat. Cum præcipuè ad amicitiam conciliandam, & concordiam in omni Societate sartam tectamque servandam peropus sit, suum cuique ut tribuatur. Welches ja nicht geschiehet/wann die Contributiones und Anlagen nicht nach der Stände Kräfften und Vermögen/ & secundum proportionem geometricam außgetheilet und angesetzet werden. Und was wäre auch dieses bey denen sich ergebenden Reichs-oder Krayß-Anlagen für eine proportion und Gleichheit/ wann Churfürsten und Stände simpliciter nach ihren Reichs-und Matricular-Anschlägen ihre portiones darzu erlegen/ der Freyen Reichs-Ritterschafft dargegen aber wegen ihres freywilligen / jedoch gantz disproportionirten Beyschuß/ wie eben bey obbesagter repartition der Schwedischen Satisfaction *d. part.* 1. *Theat. Pac. p.* 348. geschehen/verstattet werden müste / sich zu erklären/daß solche von ihr gewilligte sehr geringe Summ ihr an dero Freyheit / Exemption, Privilegiis und Herbringen allerdings unschädlich / und zu keinem præjudiß oder Eintrag in das künfftige angezogen werden könne noch solle ? Man pfleget in dem gemeinen Sprüchwort zu sagen / daß Gleichheit Fried und Einigkeit erhalte / und keinen Krieg mache; Weil die Ungleichheit aber das contrarium erwecket/ so ist es sicherer/sich deren zu entschlagen/ welche in keine Gleichheit tretten/ sondern ein besonders haben wollen.

Es ist zwar für das Dreyzehende öffters angezogener *Hippolit. q.* 3. *n.* 193. nicht unrecht daran / wann er mit andern / und sonderlich auch mit *Gail.* 1. *obs.* 21. *n.* 1. dafür hält/ quod intersit Cæsaris & Imperii Romani, Status ejusdem integre conservari, plura habere membra, pluresque Status & Consiliarios, Imperii matriculam & contributiones augeri potius, quam minui. Aber es ist dem Römischen Reich nicht genug/ daß selbiges viel Stände habe / sondern es gehöret auch darzu / daß ein jeder davon/ zu Ubertragung allerhand sich ereignenden Beschwerden / einen gewissen billichmässig- und proportionirten Anschlag über sich nehme/ damit einmahl/ wie der *Hippolitus d. loc. n.* 298. selber / neben andern vernünfftig anführet/ die von vielen Jahren her angezogene Beschwerden der Gebühr erlediget/ und unter allen Ständen in des Reichs Anlagen billiche Gleichheit gehalten werden möge. Wie aber diese Gleichheit bey obgedachter Sachen Beschaffenheit/ da die Ritterschafft mit denen Reichs-Ständen der Reichs-und Krayß-Anlagen / und anderer gemeinsamen Beschwerden halber / nicht in die geometrische proportion tretten wolte/ beobachtet werden könte/ das ist nicht wol abzusehen / und dahero auch für die Kayserl. Majestät / und das gesampte Reich sicherer und besser / man lasse die freye Reichs-Ritterschafft in statu quo verbleiben. In mehr und wohlbe-

dachter

dachter Erwegung/dieweil die Reichs-Executions-Ordnung/ bey denen sich zutragenden Fällen eine gleichförmige/ und nach der Geometrischen proportion, oder nach eines jeden Standes Kräfften und Vermögen eingerichtete Geld- oder Volck-Hülffe erfordert/ daß alsdann selbige zimlicher massen cessiren würde/ wann die freye Reichs-Ritterschafft allen Falls für sich selber die benöthigte Hülff/ nach der Ständen Matricular-Anschlägen suchen/ hingegen aber/ wann dieselbige ihre Hülff vonnöthen hätten / solche nur/ nach ihrer Convenientz und geringen Anschlag præstiren wolte. Dann daß diese Disparität und inæqualität ein gut Geblüt zwischen denen Ständen und der Ritterschafft/ als welche alle Onera miteinander gleich/ und nicht ungleich tragen/ und keiner damit vor dem andern gravirt werden solte / setzen und verursachen werde / ist nimmermehr zu glauben und zu hoffen. Allermassen man dann die fructus solcher Disparität in verschiedenen Reichs-Kraysen/ sonderheitlich aber dem Fränckischen und Schwäbischen nunmehro eine geraume Zeit hero leider ! mehr als dem Röm. Reich nutz und gut ist / spüret und empfindet/ und dannenhero umb so viel weniger Ursach hat/ selbige ohne Ursach zu vermehren.

So ist auch zu dem Vierzehenden keines Wegs ausser Acht zu lassen/ was der Treißbach *q.4.n.341.p.186.* besorget/ daß nehmlich der Ritterschafft/ wann sie ad Votum & Sessionem admittirt werden solte / solches deswegen zu grosser Beschwärde außlauffen dörffte/ weil sie besorglich mit ihrer Gegenwart und Stimmen in dem gemeinen Reichs-Rath wenig außrichten/ dahingegen aber von den andern Churfürsten und Ständen des Reichs also per majorem partem leichtlich überstimmet werden möchten / welchen majoribus votis sie dann auch zu pariren/ und sich ohne fernere ersprießliche Contradiction nolentes volentes zu accommodiren desto höher obligirt und verbunden wären. Worauß dann nicht unzeitig zu schliessen und abzunehmen / daß die Ritterschafft gantz keinen Magen habe / sich durch die majora der Churfürsten und Stände/ auch extra materiam collectarum adstringiren und binden zu lassen/ wiewol zu sattsamer Genüge bekand ist/ in was für Fällen die mehrere Stimmen ihren valor und effect behaupten können ; ist dannenhero abermahlen der Kayserl. Majestät/ und denen Churfürsten und Ständen viel vorträglicher/ die Ritterschafft weder bey Reichs- noch Krayßtägen ad Votum & Sessionem zu admittiren. Man wird nichts desto weniger aber / wann man ihrer vonnöthen/ absonderlich mit ihnen tractiren/ und einen gemeinsamen Schluß fassen können / allermassen solches hiebevor ohne dem bekandter massen vielfältig geschehen / und von dem *Hippolito q.5.n.385.* selber gestanden wird.

Zu dem Fünffzehenden aber ist Reichskündig / was die ehrbare Frey- und Reichs-Städte bereits von sehr vielen und langen Jahren her mit der freyen Reichs-Ritterschafft für eine *Præcedentz*-**Strittigkeit haben**/ welche sonderheitlich sich bey etlichen Confœderation-Union- und Bunds-Conventen / als zu Nürnberg anno 1659. zu Heylbronn anno 1633. und zu Franckfurt anno 1634. und dann auch vornehmlich zu Münster und Oßnabrück anno 1646. bey denen damahligen Friedens-Tractaten gar starck geruhret / jedoch seynd die Reichs-Städte bey der hergebrachten præferentz / ohngeachtet der Ritterschafft hefftigen opposition und renitentz gelassen worden/ und biß auff gegenwärtige Stund in verrucktem Stand also geblieben ; Dann obwohlen dieselbe auß verschiedenen Reichs-Abschieden Ordinem scripturæ, daß nehmlich sie denen Reichs-Städten vorgesetzt worden / für sich zu allegiren sich bemühet / so seynd doch eben so viel auch für die Reichsstädte obhanden / und erhellet zugleich darauß / daß auß dem in etlichen Reichs-Abschieden gebrauchten Ordine scripturæ so gar keine beständige und unbetriegliche Consequentz zu machen / daß / da man je selbigen pro authentico perpetuo & immutabili halten wolte / manchfaltige absurditäten und Confusiones darauß erfolgen würden. Allermassen dann er *Hippolitus q.6.n.498.* selber bekennet / quod ordo scripturæ non spectetur , sed potius ex jure sumatur id, quod agi videtur, juxta *Paul. J. Consultum in l.nec n.ordo.6.ff.de solut.* Præcedentz-Streit.

Et ordo scripturæ non impediat causam juris & voluntatis.

Secundum Papin. in *l.cum pater.77.§.fidei tuæ.12.ff. de legat.2.* & hinc ordine verborum non attento, talis ordo præsumitur qualis esse debet,

l. talem si.ff.de hæred. instit. Everhard. in topic.in loc. ab ord.n.3.

Et ordini litteræ non esse standum, *negat Gloss.in C.si quis ex Episcop.dist.79.*

Quia argumentum ab Ordine scripturæ est brocardium, super quo decisio non tutò fundatur.

Teste Jul. Pacian. de probat. lib.2.cap.25. n.76. cum seqq. & Author der Reichsvogtheil/ *Apologi,cap.12.p.m.395.* und eben deswegen sagt auch *Limn.tom.1. addit. ad lib.9. cap.1.n.210.* Ordini, in subscriptione præsertim antiquorum recessuum, non adeò inhærendum esse, postquam in illis variè erratum fuerit. Wie dann ebenmässig der Fürstl. Evangelische Gesandte in Comitiis Ratisbonensibus de anno 1641. *teste Limn.d.l.* außdrücklich herkommen lassen/ es seye kundbar/ daß in subscription , sonderlich der alten Reichs-Abschiede/ auch sonsten in mehr Wege verstossen. Et subscriptionem non suppeditare firmum argumentum ad probandam præcedentiam in nuperis Comitiis *de anno* 1654. Episcopum Eichstadiensem hisce verbis affirmâsse asserit, *Limn.tom.2.addit. d. lib. 9.cap.1.n.210.p.m.367.* Es seye nicht genug/ des Vorsitzens wegen sich auff die Subscription des Reichs-Abschieds zu beziehen / sondern es seye nach der Reichs-observantz vonnöthen / solche Subscriptiones , bevorab

selbige nicht von denen Ständen eigenhändig zu geschehen pflegen / mit denen Reichs-Protocollis zu justificiren. Wie dann auch dieser Meinung / quod nempè certum argumentum ad præcedentiæ jus ex subscriptione deduci non possit, *Dn. Eric. Maurit. in Dissert. de Recessibus Imp. thes.* 25. cum aliis beypflichtet. Und weilen nun bereits ob-dargethaner Massen / zur Zeit des auffgerichteten Religion-Friedens / die freye Reichs-Ritterschafft weder von der Kayserl. Majestät / noch auch denen Catholischen und A.C. Verwandten Churfürsten und Ständen für Stände des Reichs gehalten / sondern erst / auff der Evangelischen remonstriren und Anhalten / besagten Religions Frieden nach der Churfürsten und Stände Benahmung / beruckt worden / so hat dieselbe auch weder dazumahl / noch hernach / biß auff das Jahr 1619. einiger prærogativ- und præcedentz wider die ehrbare Frey- und Reichs-Städte sich mit angemasset / und ist zumahlen auff das jenige / so etwan hiebevor / circa Ordinem scripturæ, promiscuè & confusè vorgegangen / gar nicht / sondern einig und allein auff das / was von Rechts und Billichkeit wegen hätte geschehen und in Acht genommen werden sollen / zu reflectiren / und das Absehen mehr auff præsentem rerum faciem & statum hodierni temporis, als die præterita zu richten / da sich dann klar genug befinden wird / daß die Reichs-Städte bey weit mehr als anderthalb Sæculis her / zu defendirung des Röm. Reichs / und Abwendung aller derselben tam ab Oriente, quam Occidente zugewachsenen Kriegs-Gefahr jederzeit eine ansehentlich mehrere als die Ritterschafft præstiret und beygetragen / welche sich doch / obangeführter massen / rühmet / daß sie respectu ihrer in Besitz habenden Land-Burgmannschafft und Herrschafften / und was demselben anhängig / nicht geringer / als die ehrbare Frey- und Reichs-Städte zu achten / in denenselben auch respectu horum bonorum vorzuziehen / und dieweilen nun die Reichs-Städte notoriè, von gantz undencklichen Jahren her / in allen Reichs-Handlungen / ohne Unterschied / und unabgesondert / für Reichs-Stände geachtet und gehalten / auch von allen Röm. Kaysern und Königen als Reichs-Stände zu denen Reichstägen beschrieben / und neben andern Reichs-Ständen helffen zu handlen / zu rathschlagen / und zu schliessen / erfordert / wie nicht weniger mit Namen in die Abschiede gesetzet / und in die Außschüsse gezogen / und dann auch der Reichs-Matricul mit sehr starcken Anschlägen einverleibet worden / und also das dritte Collegium in dem Reichs Rath mit Stimm und Session fort und fort / biß auff gegenwärtige Stunde constituirt haben / die Ritterschafft aber innerhalb solcher Zeit in keinem derselben begriffen gewesen / sondern vielmehr selber bekand / daß sie sich von denen Reichs-Conventen / zu Entfliehung der dabey befundenen Beschwerden / nach und nach freywillig davon abgezogen habe / und doch nicht zeugen kan / wie und was Gestalten sie hiebevor darbey erschienen; Im übrigen aber bekand / und extra omnem controversiam ist / daß sie weder bey Reichs- noch Krayß-Conventen / ob sie sich gleich darumb beworben / ihrer eigenen ob-angeführten Bekänntnuß nach / dannoch zu denen gemeinsamen Deliberationibus nicht gelassen worden; So versiehet man sich Reichsstädtischē Theils nicht / daß bey sothaner der Sachen klarer / und unvermeynlicher Bewandnuß / denenselben zu grossen und sehr nachtheiligen præjuditz / an dem Kayserl. Hof / ihrer ungehört / der freyen Reichs-Ritterschafft etwas werde eingeraumet werden / und verharret auch bey solcher Meinung umb so viel desto mehrers / indem die ob-angeführte fundamental-rationes je nicht suadiren / daß deroselben Votum & Sessio bey Reichs- und Krayß-Conventen verstattet und zugelassen werden solle; Eine sehr unbillich- und hoch-beschwärliche Sache auch wäre / wann sie die Reichs-Ritterschafft / welche allschon von unerdencklichen Jahren von der Kayserl. Majestät selber so wol / als von denen sämptlichen Churfürsten / Fürsten und Ständen für keinen Reichs-Stand gehalten / und auch niemahlen darfür erkand worden / und ihrer eigenen assertion nach / bey allen dem Reich vorgefallenen hohen und gefährlichen Angelegenheiten mehrers nicht / als eine pur-lautere freywillige / und keines Wegs schuldige Steuer (derentwegen ihro noch darzu obbemeldter Massen unter der Kayserl. Majestät Hand und Insiegel sonderbahren revers- und Schadloß-Brieff ertheilt werden müssen / daß ihnen solches an ihren Freyheiten / alten Herkommen und Gebrauch künfftig in alle Wege unvorgreifflich und unnachtheilig seyn solle) præstiret und geliefert / es auch sonsten weder in der Reichs-Executions-Ordnung / noch in andern dergleichen Fällen und Sachen ihrer abermahligen / mit denen Churfürsten und Ständen halten / sondern jederzeit ein besonders haben wollen / jetzo erst dem Reichsstädischen Collegio, welches doch in dem Reichs-Rath berührter Massen von so undencklichen Jahren nicht nur das dritte Collegium constituirt / sondern auch wie solches auß denen Reichs- und Krayß- auch andern Actis Weltkündig / bey allen dem Reich zugefallenen Anstössen / sie seyen auch so groß und so gefährlich gewesen / als sie immer wollen / das ihrige / wie oben bey dem 12. Punct zimlicher Massen dargethan / befindet / jederzeit / und ununterbrochen / so wol an Geld als Volck zu Roß und Fuß / weit ansehenlicher und stärcker beygetragen / als ihre Kräfften und Vermögen ertragen können / und dahero wol einen andern und bessern Danck verdient hätten / solten præferirt und vorgezogen / einfolglich manche grosse und ansehenliche Stadt / welche schon etlich hundert Jahr unter denen Reichsstädten begriffen / und viel hundert- ja wol etlich 1000. ehrlicher und vornehmer Bürger / auch darunter nicht wenig uhralte Adeliche / zum Theil unter der freyen Ritterschafft selber annoch befindliche Geschlecht und Familien in sich begreifft / einem einigen kaum etwan ein

geringes

geringes Dörfflein/ und darinnen etliche wenige arme Bäuerlein im Vermögen haben/ den/ und dahero in dem Ritterschafftlichen Gatter oder Anschlag mit wenigen Gulden stehenden Edelmann außweichen und postponirt werden.

Es versirt aber auch / zu dem Sechszehenden und letzten/ Ihrer Kayserl. Majestät eigenes interesse hierbey zimlicher massen / indeme die bißherige sogenannte freywillige Ritter-Steuren den wenigsten Theil ad usus Imperii communes, sondern meistens zu Ihrer Kayserl. Majestät selbst-eigener freyer und ungebundener Disposition überlassen worden. Wann aber die Ritterschafft ad Sessionem & Votum in conventibus Circularibus so wol / als Comitialibus herkäme/ und deßwegen nicht nur zu dem Reich / sondern auch bey denen Krayssen bey allen sich zutragenden Fällen/ nach des Reichs Proportion contribuiren müste / so ist unschwer zu ermessen/ daß dieselbe sich zu so vielen Oneribus nimmermehr verstehen / sondern von denen freywilligen für Ih. Kayserl. Majestät allein gewidmeten gäntzlich abstrahiren/ und sich zu denselbigen nimmermehr verstehen würden/ indeme die Vernunfft und Natur selber gibt / daß niemand mit gedoppelter Beschwärde sich belegen zu lassen schuldig und gehalten seye / einfolglich dem Kayserl. Hof ein merckliches durch solche allergnädigste Verstattung entzogen würde. Wiewol nun weit mehrere Considerationes der freyen Reichs-Ritterschafft Beginnen und Vorhaben wegen deren admission ad Sessionem & Votum in Conventibus Imperii & Circulorum cum fundamento entgegen gesetzt werden könten/ so würde doch darfür gehalten/ daß dieses bey nahe die stärckst und vornehmste seye/ und durch deren umbständliche Vorstellung/ ohne sonderbahre Mühe und Arbeit solche Ritterschafftliche intention gehöriger höchst- und hoher Orten wol werde also beschrieben werden können/ daß sie daselbst keinen applausum erhalten / oder den etwan schon erschlichenen/ wieder völlig verlieren werde.

100 Ex superioribus narratis apparet controversia, quod Nobilium Ordo praecedentiam prae Civitatibus Imperii liberis praetendit, causamque ejus defendit late *Hippolitus à Treißbach scripti sui quaest.* 6. inquiens: Controversia primum orta est in conventu correspondentium Ordinum Norinbergensi anno 1619. in quo tamen Legati Civitatum praerogativam obtinuere, teste post *Crusium de praeced. lib.* 3. *c.* 28. *n.* 24. *Mylero de Stat. Imp. c.* 13. *n.* 5. ullo Nobilibus praejudicio, ob Memoriale *die* 11. *Novemb.* ejusdem anni ab ipsis exhibitum, addita solenni protestatione, quam, si Civitates non desisterent, Protocollo, actisque publicis inseri petierunt, vid. *Limn. l.* 6. *c.* 3. *n.* 35. Renovata & iterum agitata est illa in Conventu Francofurtensi *anno* 1631. *ac* 1633. *&* 1634. item Heilbronnensi anno 1633. ut patet ex his quae *Limn. t.* 2. *addit. ad d. l.* 6. *c.* 3. *n.* 35. exhibet. Acrius autem recruduit in tractatibus Pacis Westphalicae, Ablegato Nobilitatis Wolffgango à Gemmingen, in subscriptione Gravaminum A.C. post Legatos Civitatum nominari recusante, his, si secus fieret, secessionem minantibus, quam in rem varii tum compositi sunt libelli. Civitatenses enim apud Electores & Principes ideo conquesti, exhibito scripto: Bericht mit Bitt der Erb-Frey- und Reichs-Städt Abgesandten/ wegen der gefreyten Reichs-Ritterschafft angemasten Praecedentz. Legatus verò Nobilitatis variis memorialibus tam Statibus A. C. quam Suecis jus suum approbare conatus, petiit, ne in praejudicium suorum Principalium quicquam statueretur: ad quae Civitatum Legati responderunt alio scripto: Bericht und Antwort auff der gefreyten Reichs-Ritterschafft Memorialien, mit in eventum angehengter Protestation, Contradiction und Reservation. Ordines Evangelici separationem metuentes, ideoque de mediis componendi solliciti, hoc in vim temperamenti proposuerunt, ut, duobus confectis libelli exemplis, uno quidem Civitates, altero verò Nobiles priori ponerentur loco, eaque simul offerentur, addita in fine clausula, ne iste actus in praejudicium cujuscunque partis vergeret. Displicuit autem & id Civitatum Ablegatis, post longas tamen ventilationes, denique ita res composita, ut eodem, ac in Pace Religiosa modo, Electores, Principes ac Status absque interruptione, interque eos Civitates implicite ponerentur, mox Nobiles subjungerentur, cum suis gravaminibus, denique Civitatum expressa rursus, ea tamen conditione, mentio fieret, quod priori quidem loco sub vocabulo Status comprehensae, hic autem majoris evidentiae causa denuò nominatae sint, quemadmodum ista monumenta & compositionis media collegit *Londorp. Cont. p.* 6. *lib.* 3. *c.* 43. *& seqq. summatim verò exhibuit Author. Histor. Pac. Westph. lib.* 3. *n.* 97. Hanc quaestionem de praecedentia Nobilium prae Civitatibus immediatis etiam movet *Henr. Coccejus in Prudent. Jur. publ. cap.* 25. *n.* 14. ubi citat *Limn. cap.* 3. *n.* 34. cum rationibus utriusque partis, sed illas uterque sine determinatione in medio relinquit. Litem hanc nullibi adhuc definitam esse, vel exinde constat, quod, quando Commissiones Imperiales Ordini Equestri & alicui Civitati demandantur, atque Ordo Equestris in rescriptis Imperialibus Civitati anteponitur, Civitas Imperialis semper de praecedentia moverit difficultates, in tantum, ut pro justitia promovenda, omissa civitate, soli Ordini Equestri Commissionis prosecutio fuerit demandata, quod apertum signum est controversiae hujus, nunquam plenariè decisae.

Amplius discutitur praecedentia inter Ord. Imp. Equestrem & Civitates Imp.

An verò *Nobiles immediati*, quà tales, majoris dignitatis gradum constituant, quam *Landsassii* sive *mediati*, non minus in disceptationem adduci solet; Corpus enim Equestre immediatum, ob privilegia eximia ab Imperatoribus impetrata, praerogativam quandam prae reliquis videtur mereri, praesertim quando Universitatem à membris parti- 101

An Nobiles immediati in ipsa dignitate Nobilitatis prae mediatis habeant praerogativam.

particularibus separamus. Singuli verò Nobiles, immediate Cæsari subjecti, si cum Landsassiis atque mediatis conferantur, majorem dignitatem aut altiorem Nobilitatis gradum sibi vindicare minimè possunt, cum utrique in pari dignitatis gradu constituantur, nec novum faciant honorum Ordinem: utrique enim sunt Nobiles, & sui generis splendorem avitæ majorum virtuti, aut propriis meritis acceptum ferunt; Quod verò aliqui immediati facti, & privilegiis quibusdam aucti, reliqui verò sub Ducum & Principum potestate perduraverint, id fortunæ, & fatali temporum mutationi est attribuendum. Unde ad majus dignitatis culmen immediati haud videntur evecti, sed in eadem cum Landsassiis Nobilitatis classe permanent, quamvis mediati Statuum jurisdictionem venerentur, illi verò Imperatoris Majestatem immediatè adorent. Nam de cœtero suus Landsassiis est Nobilitatis honor, & Principes ipsi eos Privilegiis immunitatibusque, veluti antiquæ virtutis flosculos, exornatos volunt, ac certis notis characteribusque, ab inferioris sortis hominibus distingunt, quia subditorum gradus sunt, & Civile Principum Imperium in Clementia potius, quam severitate consistit, unde pinguiori præ cœteris fortuna gaudere solent.

102 De jure superioritatis territorialis & aliis, remissivè.

An superioritas territorialis Nobilibus Imperii immediatis competat, præsertim in prædiis immediatè à Cæsare dependentibus, & in prædiis in Statuum territoriis sitis, nec non feudalibus bonis, in & extra territoria Statuum locatis, latè tractat *Henr. Horn. in disp. an Nobiles gaudeant superiorit. territor.* & de privilegiis Nobilium multa deducit *Christian. Wideman. in discurs. jurid. Polit. de civil. Nobil. Stat. eorumque jur. & privileg.* ubi deducit, solam gratiam vel divitias non debere Principem movere ad conferendam Nobilitatem; Illam verò conferri vel *tacitè* vel *expressè*. Tacitè, si Princeps aliquem lateri suo adjungit, si in summa Imperii tribunalia tanquam Consiliarium assumat, si de feudo Nobili aliquem investiat. Inter tacitè Nobilitatos referri possunt Doctores, qui scilicet præviis examinibus & disputationibus publicis, pro cujusvis Universitatis Statutis, comprobati, Doctoralem Lauream acquisiverunt. Hi Doctores taliter promoti Nobiles sunt & vocantur, in *L. 2. §. fin. ff. de excus. tut.* Nobilissimi, in *L. diximus 4. §. 1. in fin. ff. eod. L. providendum 7. C. de postul.* Egregii & Illustres, *L. 2. § fin. ff. qui pet. tut. L. 2. § 9. C. de vet. jur. enucl. Tholos. lib. 18. de republ. cap. 4. n. 10.* Quia Doctoratus Nobilis & egregia est dignitas, *Tholos. d. l. n. 14. Guido Papæ decis. 88. n. 3.* & per consequens Doctor Nobilis & egregia persona, *Rol. Cavagnol. decis. 38. n. 16. Lib. 1. Menoch. de A. I. Q. Lib. 2. cent. 1. cas. 70. n. 9.* Quod si res ex effectu definienda est, iisdem Doctores cum Nobilibus gaudent privilegiis, & sine speciali Impp. permissu portant insignia Nobilium. Wappen mit offenem Helm / *Cassan. in catalog. glor. mund. p. 1. consid. 38. Comman. de jur. Majest. disp. 3. n. 64. Besold. in Thes. pr. verbo* Wappen. Vestes & catenas aureas gestant una cum Nobilibus in genere, *O. P. de anno 1557. tit. 11. & 12. & de anno 30. §.* und so einer / *Georg. Becht. de salv. conduct. class. 3. n. 226.* qua reperitur inter *Thes. Basil. vol. 2.* ubi ait: ita pro Doctoris cujusdam uxore, contra D. & S. Civitatis A. in Camera Imp. pronuntiatum esse, quia Statuta vestiaria Civitatis non derogent privilegiis in corpore Juris & *Constit. Imp. contentis, Coler. p. 2. c. 3. n. 171. & seq.* imo die vom Adel / so keine Ritter noch Doctores seynd / sollen kein Gold noch Perlein offentlich tragen / *R. J. anno 1500. tit.* von Uberflüssigkeit der Kleider.

103 Nobilitas confertur vel tacitè vel expressè.

Propter hanc Doctorum dignitatem & privilegia consequitur, ut injuria Doctori illata atrox dicatur. *Menoch. de arb. Jud. cas. 262. n. 17. & seq.* nec manus debeat in eos injici, *Matth. Coler. p. 205. n. 157.* quod quidam eò extendunt, ut ne quidem in causa criminali capi vel torqueri possint, *Coler. d. cap. 3. n. 173.* ubi tamen parùm in hoc fidendum esse monet. Nam sicut Doctores, Personæve illustres aliis præferri gaudent, ita majori studio à criminibus abstinere, bonamque fidem agnoscere tenentur, alias assertio multorum, quasi ob debita vel delicta carcerari non deberent, potius adulatio est, & iisdem cum aliis pœnis erunt subjiciendi, prout approbatum factum cujusdam Civitatis memini, in *C. 1. A. 15. Mart. anno 1668.* Alii addunt, quod à Militaribus personis provocando inquietari Doctores non debeant, nec provocati comparere teneantur: cum Armiger Doctorem ad duellum provocans æque sit absurdus, ac si hic illum ad disputationem provocaret. *Paris de Puteo de re milit. Lib. 9. q. 5. & seqq.* quam traditionem non traho ad illos qui æque ac milites in tractandis armis sunt exercitati.

Si officia consideramus, Doctores in judicio Imp. Aul. & Camera paribus cum Nobilibus fruuntur stipendiis, *Ord. Camer. p. 1. t. 43. R. J. de anno 70. §.* Demnach *R. J. de anno 1654. §.* Dieweil auch 11. Et acceptantur loco Nobilium, maxime si Nobiles non sunt idonei, *O. C. part. 1. t. 13. §. 2. in fin. R. J. de anno 57. §.* Weiter nachdem 18. *Denais. in jur. Cam. tit. 13. §. 3.* In Recessu Imperii Augustano de anno 1500. tit. Was den Reichs-Räthen zu Sold geben werden soll. constitutum est, ut Consiliarii Regimenti Imperialis, pro honore & autoritate Imperatoris & Imperii, ein Graf oder Herr 6. Pferd / ein Prælat, Edelmann / Doctor oder Licentiat 4. gerüster Pferd halten soll. Externum namque cultum & civilitatem negligere minime decet, quia sordes, si non tollunt, saltem diminuunt virum, hinc in *Ord. Cam. t. 8.* sancitum: mit zierlich- und ehrlicher Kleidung / auch sonsten in allem Wesen und Wandel vor andern stattlich / ehrbarlich und tapfferlich halten und erzeigen / damit der Kayserl. Majestät und Ständen des Reichs zu Ehren / gegen männiglich im äusserlichen Schein dafür angesehen / wie billich geachtet und gehalten werden / wie sich auch / ihrem Stand nach wol ziemet und gebühret. Unde in

in publicum progredientes, suos pedissequos habere debent, *Denais.lib.* 3 *tit.* 15. *Stypman.de Referendar.c.* 3.*n.* 50.*& seq.* Juris item Doctores cum Nobilibus in Capitulares Ecclesiarum Cathedralium eliguntur, & Coloniæ Agrippinæ octo Theologiæ vel juris Doctores recipiuntur.

Tacite nimirum ut modò supra dictum, quoque nobilitat Princeps, si quem lateri suo adhærere sinit, *l.ult.C.de excus.tut. Georg. de Cabed.pr.obs.pag.* 2. *decis.* 73.*n.* 4. *Menoch de A.I.Q.cas.* 68 *n.* 38. Si tanquam Cancellarium assumit sui palatii, *l.* 8.*ff. de Senat. l.omnium,in pr.C.de testam.l.* 2.*in pr.C.de LL.* Et tales esse qui præsunt Consilio Imp. Aulico, aut Cameræ, electos videlicet in locum antiquorum Patrum conscriptorum, tradit *Schneidvv.in § filiusf.n.* 2.*Inst. quibus mod. jus pat. potest.solv.* Sunt enim perpetui & togati Senatores, *Visit. Memorial. de anno* 70. §. Dann obwohl. Concept. der verneuerten Cammergerichts-Ord.*t.*9.*in pr.Roding.Pandect.Cam.lib.*4.*tit.*3.

Hinc patere, ait *Stypman.d.c.*3.*n.*17. quanto in honore Doctorum juris Status ab Impp. & omnibus Imperii Ordinibus fuerit habitus, ut mirari liceat, inveniri hodie homines, qui omnes ingenii vires intendunt, ut aliquid contemptim in hunc Ordinem dicere possint. Unde sequentem in modum in Doctorum contemptores invehitur *Francis. de Amaye in Cod.lib.* 10.*tit.* 53.*num.* 32. *Et cum hoc ita honorificum sit, ut nihil in Republica honorificentius excogitari possit, quis merito non succenseat, cum viderit omnes literarum gradus ita vilipendi, tanquam dedecore plenos, & cum iras concitant, si Professuros aut literatos vocamus Doctores aut Licentiatos, imo quod magis dolendum est, vel potius re'endum cum ignominiæ vel contemptus causa Licentiati dicuntur literati. O tempora, ô mores! ita solet temporibus, quæ vim habent maximam, evenire, ut honestas cum turpitudine certet, & dignitas cum vilitate, & honor, laus, fides, Justitia, omnisque virtus irrideantur, quæ omnes literis imbibuntur, sine quibus Respublicæ esse non possunt.*

Nec aliquid solidi inventum, quare Dd. sperni mereantur. Si enim superficiariæ doctrinæ Candidatis ista sæpius insignia conferuntur, si auri argentique corruptela indignorum & imperitorum capita his laureis coronat, si plures hodiè Doctores quam docti numerantur, si à quibusdam Justitia non promovetur, sed differtur & opprimitur, hæc vitia & abusus rem cœterùm præclaram & laudabilem in odium trahere non debent. Narrat *Stypman. sæp cit.c.*3.*num.*26. in Pomerania Nobiles, antequam ad munus Assessorum vel Referendariorum sublimarentur, in patria Academia per aliquot annos docere debuisse, ut ista ratione verum penetrarent legum sensum, & conferendo cum senioribus JCtis super actis, quæ ex variis locis sœpius ad Facultatis Collegium mittebantur, prima processus initia imbiberent, ne posteaignari rerum in Aula negotia præcipitarent. Historiæ nos docent, Principes, Comites, & Nobiles laudi & gloriæ sibi duxisse, si publicè laureis Doctoralibus coronarentur. Quamvis enim major dignitas attendenda, & ab ea denominanda sit persona, dignitas tamen dignitati juncta eam non abolet, sed auget & illustriorem efficit. Ita *Joannes* cognomento *Theologus, Venetorum & Mediolanensium Princeps*, non ob hoc Princeps esse desiit, quod in Parisiensi Academia literas & Theologiam didicit, gradumque Doctoris consecutus est. Nec *Hermannus Hassiæ Landgravius*, qui Magisterii insignibus est condecoratus.

Privilegia nimirum non competunt, nisi Doctoribus legitime examinatis, approbatis & promotis, qui non prensatione nec precibus, neque muneribus & largitione, sed propter præclaram utriusque juris scientiam Doctoralibus infulis sunt exornati. Quia enim privilegia hæc favore scientiæ & studiorum, unde in publicum utilitas emanat, conceduntur, merito iis gaudere non debent ignavi umbratilesque, quorum promiscuis promotionibus evilescit nobilis titulus Doctoris, & Respublica otiosis hominibus repletur, in quorum caput redundare debet, quicquid in doctos à male sanis evomitur convitiorum. Doctor siquidem indoctus, quem legum dolorem, silentiarium & secretarium appellat *Hippol.de Mars.tract.de bannit.verb.Commissario. n.*58. frui privilegiis Doctorum & Nobilium non debet, etiamsi in Academia promotus sit. *Tholos. de Republ.l.*18.*c.*9.*n.*9. sicut nec illi, qui metas suæ vocationis egrediuntur, & mercantias aut cambia exercent, *Coler.d.p.*203.*n.*165.

Solet etiam aliquando Imperator immediate Doctorem renuntiare, quia ipse est fons perennis omnium dignitatum, sicque *Rudolphus II.Imp.* Augustissimæ memoriæ, *D.Barthol.Bezium*, Oratorem primum & Legatum Cæsareum ad Portam Ottomannicam, post Consilii bellici in Aula Pragensi Supremum Præfectum, antequam operâ ejus tam illustri uteretur, majoris dignitatis & reputationis gratia, solenni Diplomate Doctorem juris renuntiavit. Eandem potestatem creandi Doctores, Licentiatos, Magistros, aliquando Imperator concedere solet Comitibus Palatinis, sed rarò & plerumque limitatè, cum conditione prævii examinis rigorosi, ad quod æquè ac in Academia Doctores aliquot eximii de professione creandi adhiberi solent, ut *legi* 7.*C.de Profess.& Med.* satisfiat. Ideo memini annis abhinc quibusdam cuidam Lauream Doctoralem in Medicina petenti, Imperatorem Diploma non concessisse, donec à peritis Medicinæ Doctoribus se examinatum approbatumque doceret.

Expressè confertur Nobilitas per Diploma Nobilitatis, & cooptationem in Ordinem Equestrem, cujus utriusque nobilitatis finis & effectus est, ut virtuti debitum constituatur præmium. Variis *Privilegiis* gaudent Nobiles, quia cœteris inferioris gradus ubivis præferuntur, eorum attestationibus magis creditur, quam plebejis, injuria ipsis 104 Privilegia Nobilium.

facta gravius punitur, major dos ipsis constituitur, in delictis mitius puniuntur, quando præsertim pœna est arbitraria, in Criminalibus per Procuratorem possunt comparere, torturis non subjiciuntur, ad triremes non facile damnantur, ratione bonorum feudalium ad collectas regulariter non tenentur, habent beneficium competentiæ, à Vectigalium præstatione sunt immunes, & iis æquiparantur etiam Patritii, vulgò Adeliche Geschlechter/ Stand-Junckern/ illi scilicet, quibus ab Imperatoribus Nobilitas est confirmata, etiamsi in Civitatibus habitent, qui nimirum dicuntur Patritii Nobiles, non verò illi Patritii, qui nobilitate in specie sic dicta non sunt ornati.

Porro ad privilegia Nobilium imediatorũ præcipuè pertinent privilegium retractus *anno* 1688. Ordini Equestri confirmatum, ut bona Equestria *intra triennium* retrahere possit, terminum illum à die denuntiationis Directorio factæ computando: simile privilegium etiam obtinuerunt eodem anno pro *immunitate à Vectigalibus*, wie auch wegen deß Zugs und Steuer-Rechten / und was davon dependirt/ daß alle in der Ritterschafft-Matricul von Alters herogekommene Güter ein Corpus constituiren/ und dem keines Wegs / unter was prætext es gesucht werden möchte/ entzogen und eximirt / sondern von denen Possessoribus mit der Steuer zur Ritterschafft vertretten werden sollen: also auch alle solche Privilegia und Concessiones utpote mere realia, tam in gratitudinem meritorum Castrensium collata, quam titulo oneroso per viam contractus, & in vim pacti perpetui acquisita, alles ihres Inhalts / und mit Einverleibung der Clausulæ derogatoriæ in priori forma auff ewig und unwiderrufflich subsistiren/ auch die Steuer und Reysbarkeit / (welche wie bey denen Ständen deß Reichs/ ex Imperatorio jure cesso, ein verum surrogatum des gemeinen Pfennings/ und ein onus reale perpetuum rei semel affectæ inhærens ist/ auch unendlich verbleibt/) sampt allen ihren Cohærentien auff deren so wol Uns und dem Heil. Reich/ auch Unserm Ertz-Hauß zu Oesterreich und andern Chur-Fürsten und Ständen zu Lehen rührenden/ (nach deren Ritter-Privilegien, und Unsers jüngern Decreti vom 20. Maji 1678. ertheilten Mandati S. C. welches Wir hiemit auß Kayserl. Macht / auch auff der Ritterschafft in Schwaben extendirt und prorogirt haben wollen/ deutlichen Begriff/) als eygenthümblichen Gütern / bey der Reichs-Ritterschafft unveränderlich bleiben/ mithin/ die Lehen fallen als apert anheim/ oder werden verwürckt/ oder aber durch Kauff/ Tausch/ oder in andere Weg das dominium utile cum directo consolidirt / doch das jus collectandi, auch die per majora in jedem Canton, oder auff ihrem gemeinsam fünff Ortstag geschlossenen Steuren / von ihren kundbarlich collectablen Unterthanen executivè einzutreiben / und was dabey beruhet/ bey der Ritterschafftlichen Contribution, auch Reyß und Folge beständig verharren solle/ 2c. Aliud insuper privilegium in puncto Tutelæ constituendæ per modum Commissionis Imperialis perpetuæ, & concurrentia cum Judicio Imperiali Aulico & Camera, ita tamen ut pupillis Catholicis, Catholici semper Tutores & Curatores ordinentur, pro ut integer tenor privilegiorum refertur in *Jurisprudentia mea lib. 1. tit. V. part. 9. fol.* 264. & tribuitur Ordini Equestri in Suevia ab Imperatore titulus: Denen Wolgebohrnen und Edlen/ Unsern und deß Heil. Röm. Reichs lieben getreuen/ gemeiner Ritterschafft und Adel im Land zu Schwaben/ 2c. Kayserl. Diploma Imp. Ferdinandi III. über deß Ritterlichen Prædicats Erhöhung/ zu Schwaben/ Francken und Rheinstrohm/ und deß Bezircks im untern Elsaß anno 1654. *Caspar à Lerch de Ord. Equest. 2. summ. 53. verb.* der Elsassische Adel. *Limn. l. 1. addit. ad lib. 6. c. 3. n.* 70. qui titulus tribuitur toti Corpori, vel etiam Cantoni, non verò cuivis particulari, nisi id per speciale Diploma ab Imperatore obtinuerit. Inter seipsos tamen, & ab aliis, Nobiles immediati, ad differentiam mediatorum, honorantur titulo: Frey-Reichs-Hoch: vel Wol-Edelgebohrne/ sunt enim liberi & immediati, Freye von Adel/ non quod ab omni planè jurisdictione sint liberi, sed quia soli Imperatori subjecti, undè ipsorum libertas æstimatur, licet enim feuda possideant, tamen propterea non illorum subditi, sed tantùm vasalli sunt, in quos nulla competit Jurisdictio, nisi quæ ad Curiam feudalem pertinet. In Bavaria, Saxonia, aliisque locis, ex familia priscis successores cum territorio districtuque ab Imperatoribus investiti fuerunt, nulla sibi in Nobiles reservata potestate, & hinc illi Nobiles Principibus immediatè, Imperio verò mediatè subjecti remanserunt. *Besold. de Ord. Equest. num.* 8. Ast cum in Suevia Ducum genus extingueretur, Ordo Equestris anno 1251. ad Imperium pervenit, & pari occasione post Franconiæ Ducum interitum nobilitas Franconica libertatem nacta est, & Imperio cessit, qua libertate adhuc fruitur. Habent etiam hæc corpora suos Senatus Equestres Ritter-Rath/ Concilia, Ritter-Täg. Directores und Hauptleut/ Statuta & consuetudines, de quibus videri potest *Wehner verb.* Crayß-Tag. *Kreideman. de Nobilit. Limn. lib. 6. cap.* 3. ibique in additionibus. Plura dicentur *sub verb.* Ritterschafft. Turnier.

Destruitur autem Nobilitas 1. per usum vilis artificii, *L. nequis 6. C. de dignit. Nov.* 90 *c.* 1. *Jos. Nold. c. 17. n. 162. Brautlach. lib. 4. c. 6. §.* 20. Nam contrariatur Nobilitati ob- 105
scuritas, ut servituti libertas, nec possunt simul concurrere, argumento contrariorum. 2. Per Mercimonium, secundum LL. Roman. *L. Nobiliores 3. C. de commerc. & Mercat. l. 6. ne quis. C. de dignit.* & quatenus monopolium alit, *L. 3 C. de Commerc. & mercat.* Mercatura enim alias, ut magno commodo patet, est de potentioribus Reipublicæ incrementis, nec ulla commodior ad vastam pecunia-

Quomodo destruatur vel amittatur nobilitas.

cuniarum molem in Rempublicam inferendam via, quam illa, quæ à Mercatoribus paratur. Cum igitur Commercium sit Vulgi subsidium, Nobilitatis sustentaculum, Principis fulcrum, & in propatulo sit, infimæ fœcis homines per mercaturam seu mercimonia ad altum dignitatis culmen assurrexisse, ideoque de Mercatura, quod deroget Nobilitati, statuendum secundum LL. Roman. & pro more cujusque populi, regionis vel provinciæ, *vid. supra tit.* **Abgehende außgezogene Stånd**/*fol.*25.*n.*69. 3. Derogatur Nobilitati per infamiam vitæque turpitudinem, *L. si qua C. de secund. Nupt. L.*1.*C. ubi senat. vel clariss. L. Senatoris filia ff. de R.N. l.*2. *l. Judices. L. quoties C. de dignit.* Infames igitur ex *L.* 1. *ff. de his qui not. infam.* ex crimine famoso, quod scil. infamiam importat, & quidem sententia Judicis accedente, amittunt omnia Nobilitatis privilegia, *L.*17. *l.*12. *C. de dignit. l.* 2. *eod.* illisque omnes honorum portæ clauduntur, *d.l.*2. *C. de dignit.* quia pro civiliter mortuis habentur, Civili morte tacti, atque omni hinc beneficio exuti; *L.*9. *ff. de manum. vind. l.*5. *ff. de var. extraord. cog.* In hoc tamen succurritur Nobilibus & Illustribus Personis, quod in actione injuriarum Civili & Criminali per Procuratorem agere possunt, ne facile infamia adspergantur. *L. ult. C. de injur. Wesenb. d.l. ad tit. de Procurat. n.* 5. *& ad tit. de injur. n.*16. 4. Derogatur denique Nobilitati per Matrimonium *mulieris Nobilis* cum Viro ignobili contractum, tunc enim mulier dignitatem hanc nobilem exuit, simulque omnia privilegia pristina perdit, cum hoc modo in aliam familiam transeat, *L.* 13. *C. de dignit.* Et Nobilitas semel perdita per mortem mariti non revivifcit, nisi à Principe iterum restituta fuerit, *arg. l.* 1. *C. de sent. pass.* vel nobili viro iterum nubat.

106 Refertur porrò nobilitatis origo, ejusque dignitas & incrementum.

Ac ut originem omnis Nobilitatis, tam summi, medii, quam infimi gradus sciamus, & quomodo ea successu temporis creverit, & modernos titulos, & dignitates acquisiverit, discursum illum singularem, quem *Johann. Stumpffius* **in seiner Schweitzer-Chronick**. *l.*4.*c.*30. *fol. m.*247. *& seqq.* congessit, de verbo ad verbum, cum multa, quæ ad antiquitatis notitiam spectant, lectuque non injucunda sunt, comprehendat, inserere, lectorique de uno vel altero in eo contentorum, liberrimum judicium meritò relinquere volui. Inscriptio autem capitis hæc est: **Von Würdigkeit deß Adels/ woher der entsprungen seye ins gemein?** auch etwas vom Ursprung deß alten Adels Helvetiæ. Bey den Zeiten der ersten Könige in Franckreich/ incipit Stumpffius: von dem Geschlecht Clodovæi findet man gar nichts von so viel und mancherley Adel/ als bey unsern Zeiten/ dann wiewol sich viel von Adel rühmen eines uhralten Herkommens/ etliche von den Trojanern/ etliche von den Römern/ will es sich doch nicht wol reimen/ besonder so allezeit Bücher/ Brieff und Instrument vor Caroli Magni Zeit auffgericht/ also wenig deß Adels gedencken/ daß sie auch den Hertzogen und Grafen wenig Tituls zumessen/ außgenommen so viel ihnen von Ampts-wegen gebühret; dann Hertzog/ Fürsten und Grafen Namen sind alle gewesen als ein Namen der Aempter/ und nicht angebohrne Titul deß Geschlechts/ oder Herkommens. Und damit wir solches desto klärlicher verstehen mögen/ will ich auffs kürtzste alle Grad und Stånd deß Adels durchlauffen/ so wirst du sehen/ woher es erwachsen ist/ und wie er zugenommen hat.

Vor Zeiten nicht so viel Adels.

Königs Ampt der höchste Adel.

Der alleroberste Grad deß Adels/ so von Anfang unter den Menschen entstanden/ ist Königlicher Gewalt/ Ampt und Würde. Diese wurden bey den Lateinern genennt Reges, das ist Regierer: bey den Teutschen aber König/ das ist nach dem Lateinischen Wörtlein zu rechnen/ der kündig oder wol könnig/ als der vor allen andern Menschen am weisesten/ und baß königster seyn soll; Gleich wie das Haupt am Leib alle Glieder regieret/ und das einig und obere Vernunfft-Hauß ist/ also solt auch der obrist Regierer deß Volcks seyn/ der könig/ wol berücht/ Regierer/ Führer und Anweiser der gantzen unterthänigen Gemein/ bey welchem/ als hinter einem Felsen der Gerechtigkeit/ alle Betrångten finden Schutz/ Trost/ Rath und Hülff/ wie die Glieder am Leib/ aller ihrer Würckung und Fürnehmens Rath/ Anschläg und Bericht auß dem Haupt/ darinn aller Rath/ Vernunfft und wolkönige Ruhe/ schöpffen/ rc. Solche Könige wurden vor Zeiten unter dem Volck erkohren/ nach den Tugenden/ nicht nach dem Geschlecht; deßhalben sie ihren Adel vom Ampt und Königlicher Würde/ und nicht vom Geblüt erlanget. Dann wiewohlen etliche Ohrenmelcker unserer Zeit/ dem Adel zu hofiren/ bemeldten Adel auß der Arch *Noæ* herführen/ ohn allen Grund/ so wird doch kein Adel auff Erden befunden/ der nicht anfänglich auß gemeinem Volck/ oder auch Bauers-Leuten seye entsprossen. Noa ein Vatter der Welt/ durch den Gott das Menschliche Geschlecht nach dem Sündfluß erhalten hat/ wird von etlichen ein König/ und Janus zugenennet/ wiewol ihm die H. Schrifft diesen Titel nicht anhencket; Ist nun der ein König gewesen/ und seynd aber seine Kinder mehrentheils Bauern/ so folgt/ daß Königliche Würde nicht mag ererbet werden/ sonsten müsten wir alle geborne Könige seyn. Ist aber Noa ein gemeiner Mann oder Bauer gewesen/ und sind doch auß ihm alle Könige der Erden gebohren/ so folget/ daß auch die Könige und Fürsten erstlich von gemeinen Leuten und Bauern sind ankommen/ und erst nachmahls die Königliche Würde und Adel auß ihren Aemptern erlangt/ und nicht auß dem Geblüt ererbt haben.

Noa oder Janus.

König kommen auch auß gemeinen Leuten.

Der das Thurnier-Buch gedicht/ hat sich nicht wenig übersehen/ in dem/ so er in der Vorrede meldet/ daß der Adel und die Tugend entsprungen seye auß den zweyen Söhnen Noæ Sem und Japhet/ die ihren entblösten Vatter mit Scham bedeckten/ *Genes.*9. und

und hingegen das unadentlich grob Bauers-Volck sey erwachsen auß dem unverschamten Cham / der seinen entblösten Vatter verspottet / und dardurch den Fluch erholet / und den Bäurischen Titul ererbt habe. *Hæc ille*. Das heist meisterlich gehofiret. Man solte aber mit den Exempeln der H. Schrifft nicht also schimpffen / welcher mit warhafftigem Grund den Adel von Noa herrechnen will / der wird das Widerspiel treffen und befinden *Gen.* 10. und bey *Josepho lib.* 1. *antiq. Jud. cap.* 8. und 9. daß Nimrod der Sohn Chuß deß Sohns Chams der erst ist gewesen auff Erden / der sich selbst für einen Beherrscher deß Volcks auffwarff / ward König zu Babel / als ein gewaltiger Jäger. Dieser hat erstlich die Menschen von aller Gottesforcht abgeführet auff Hochmuth und Verachtung Gottes / und auff Vertrauung in eigene und Menschliche Krafft. Er unterstund / durch Erbauung deß Thurns zu Babel / künfftiger Sündfluß und Straff Gottes zu entfliehen / von ihme seynd die ersten König auff Erden entsprungen / etc. Dieses habe ich zu einem Fürgang melden müssen / nicht daß ich hiemit den frommen und tugendreichen Adel eines Wegs wolle verkleinern / sondern allein deme zu begegnen / der sich H. Schrifft / dem Menschen zu hofiren / allein umb Ruhms willen also grob mißbraucht.

Nimrod der erste König und Herrscher.

König kommen etwan von schlechten Leuten.

Es sind anfänglichs gemeiniglich bey allen Völckern die König und Regierer auß dem gemeinen Volck erkohren / und haben alsdann ihren Adel und Würde von ihrem Ampt empfangen. Deß haben wir zum Exempel nicht allein die Babylonisch. Persisch. Syrisch. Egyptischen und andere / sondern auch die Judische König.

Saul.

Saul ward auß einem Roßhirten zu einem König gesalbet. 1. *Reg.* 9 und 10.

David.

Item David der Sohn Jesse deß edlen Bauern ward auß einem Schaaf-Hirten zum König außerkohren; und wiewol der Adel und Königliche Würde auff seine Nachkommen erblich folget / und daß die Schrifft und Ordnung Gottes erfüllet würde / bestund doch solcher Adel nicht länger / dann so lang sie das Königreich hatten. Als aber durch die Babylonische Gefängnuß dem Jüdischen Volck das Königreich benommen ward / ist der Königliche Titul und Adel bey ihnen auch verblichen / ob gleichwol das Geschlecht Davids nichts desto minder grünet / waren sie doch hinfüro nur Fürsten und Regierer / als Zorobabel / etc. auch ernidert sich der Stammen / daß sie zuletzt gemeine Leyen und Bauren wurden / gleich so wol als vor Davids Zeiten.

Hieroboam.

Hieroboam der erste König Israels war auß keinem Adel geboren / sondern vorhin ein Steinträger oder Pflaster-Knecht im Bau deß Tempels / und ward König / 2. *Reg.* 11.

Romulus und Remus.

Die ersten Römischen König Romulus und Remus waren Viehe-Hirten / darzu uneheliche Bastarden auß Rhea, der Heydnischen Nonnen erbohren / sie wurden aber geadelt durch ihren Stand / und Königliche Würde. Die alten Teutschen erwehlten ihre Könige nicht nach dem Geblüt / sondern auß dem Volck nach der Tugend / schreibt Cornelius Tacitus, darumb hatten sie ihren Adel nicht auß dem Geblüt / sondern von dem Ampt.

Es haben auch die Teutschen Francken / ehe sie in Galliam gezogen sind / ihre König selbst erkiest / als Pharamundum, etc. und wiewol das Reich auff seinen Sohn und Nachkommen fiel / hatten sie dannoch nicht Gewalt ihres Gefallens zu herrschen: dann als Hildericus, ein Sohn Merovei der IV. König nach Pharamondo, so Anfangs seiner Regierung übel Hauß hielt / und den Leuten wolte Weib und Kinder schwächen / und also allen Muthwillen üben / ward er entsetzet / und etwan manch Jahr deß Königreichs beraubt / biß er zuletzt die Untugend mit Tugenden verwechselt.

Als aber mit der Zeit die Könige gewaltig wurden / an Macht / Reichthumb und Herrlichkeit zunahmen / haben sie dann auch ihre Kinder und Agnaten, das ist / angeborne Bluts-Freunde zu Erben und nachfolgenden Regenten erwehlet / und gewaltiglich dabey handgehabt. Damit ist mit der Zeit auß einem gemeinen Ampt ein Eygenthumb gerathen / da ward dann ein Königlich Geschlecht darauß / und ein erblicher Adel: was hinfüro von ihnen geboren / ward Königlich / Fürstlich oder Edel genannt / und allweg darneben der ersten Wurtzel / darauß der Baum gewachsen / gäntzlich vergessen.

Königreich werden ein erblich Adel.

Die Kayserliche Würde hat sich erhebt bey Zeiten Julii Cæsaris. Dieser Julius hat sich selbst mit Gewalt / durch Anhang und Beystand seiner Parthey / und durch Verdruckung seiner Wiederpart erhöht / und ihm selbst den gemeinen Nutzen zugeeygnet / ist ein einiger Herr worden über das gantze Röm. Reich. Dieweil aber die Stadt Rom vor Zeiten auch Könige gehabt / die aber von den Römern vertrieben / und derohalben der Königliche Nam bey ihnen verhasset / da ward diesem neuen Monarchen und Herrn (der auch nicht mehr Dictator oder Burgermeister / nach Bürgerlichen Sitten der Stadt Rom wolte genennet werden /) ein neuer Titul und Nam geschöpffet / daß er solte heissen ein Imperator, das ist / ein Gebieter deß Römischen Volcks; Und solches ist noch auff diesen Tag der recht eigentliche Nam und Titul eines jeden Obristen deß Reichs / daß er genennet wird ein Gebieter der Römer. Dieweil aber Julius der erste Gebieter vom Geschlecht zugenennet ward Cæsar, wolten auch seine Nachkommende Römische Gebieter genennet werden Cæsares, Kayser / etc. und als nach Julio Octavianus der Römische Gebieter umb seiner grossen Thaten / und Mehrung deß Reichs willen von männiglich gegrüst / und genannt worden *Augustus*, das ist ein Mehrer deß Reichs / da wolten auch alle nachfolgende Kayser zugenennet werden Augusti, das ist / Mehrer / ob gleich etliche das Reich nicht viel gemehret haben.

Kayserliche Adel.

Imperator

Kayser.

Augustus.

Kayserliche Würde die höchste.

Wie nun das Röm. Reich alle andere Königreich mit Macht übertroffen / und mit

der

der Zeit mehrerntheils unterdruckt und zinsbar gemacht/ also hat der Kayserl. Nam / Titul und Adel alle andere Königl. Würde überwachsen/ dann er ist nicht allein ein Regierer der Landen/ sondern auch ein Gebieter über Könige / Fürsten und Herren/ ꝛc. und die Kayserl. Würde ware Anfangs nicht erblich/ auch auff kein Geschlecht verwidmet/ biß auff die Zeit Caroli Magni, ist das Kayserthumb an die Frantzosen kommen/ und in selbigem Geschlecht blieben / biß zu End des Lebens Arnolphi, Römischen Kaysers. Als aber hernach das Kayserthumb bey Zeiten Ottonis III. geboren von Sachsen/ gar an die Teutschen verwendet / ward verordnet / daß solches hinfüro nicht nach dem Geblüt/ sondern nach der Geschicklichkeit der Fürsten/ so darzu taugen/ und vermöglich wären/ solte versehen werden. Hiemit ist die Kayserliche Würde wiederumb zu einem Ampt/ und nicht zu einem erblichen Adel gerathen: Darumb sich niemand Kayserl. Adels oder Tituls von Geburt rühmen mag/ dann allein der/ so das Ampt und Kayserl. Kron trägt.

Fürsten. Fürsten / zu Latein Principes werden gemeiniglich genennet alle die / so dem gemeinen Volck fürgesetzet sind und vorstehen/ als Fürstehender. Und das ist ein gemeiner Nam / damit benennet werden Kayser/ Könige/ Hertzogen/ Grafen/ und auch Prælaten. Dann Principes sind die Fürgesetzte deß Volcks / so nach den Königen dem Volck fürstehen. Unter diesem Titul verstund man vor Zeiten auch die Könige und Obristen/ als da geschrieben stehet *Exod.* am 22. **Du solt dem Fürsten deines Volcks nicht übel reden**; das ist dem obristen fürgesetzten. Item / es heissen auch Fürsten die Regenten/ so unter dem König sind/ und neben ihm regieren; Also waren Absalon/ Joas / und andere Fürsten/ und darumb nicht die Obristen deß Volcks. Den Unterscheid findest du in dem Spruch *Ecclesiastis* 10. **Wehe dir O Königreich und Land / deß König ein Kind ist/ und deß Fürsten am Morgen frühe prassen.** Also werden auch Fürsten genennt ins gemein Kayser/ König / Churfürsten/ Hertzogen/ Landgrafen/ Marggrafen/ und auch Prælaten von ihres Ampts wegen/ ob sie gleich von keinem Adel erbohren sind / die werden geadelt durch das Ampt.

Churfürst. Churfürsten haben ein besondern Stand und Würde / und die Macht einen Röm. Kayser zu erkiesen / und umb solcher Erköhrung willen werden sie genannt Churfürsten/ als in deren Willkühr stehet / einen Kayser zu benahmen. Diese Würde ist durch Kayser Otten den III. eingesetzt/ und was die Churfürsten vor andern Fürsten höher geadelt sind / das haben sie von ihrem Ampt; deren sind sieben / vier Weltliche/ als der König zu Böheim/ Pfaltzgraf beym Rhein / Hertzog zu Sachsen/ und Marggraf zu Brandenburg. Diese werden durch das Ampt so viel geadelt / daß sie alle andere Fürsten deß Reichs übertreffen; Item / es seynd auch drey Geistliche Churfürsten / als Maynz / Cölln und Trier / welche allein durchs Ampt / und nicht durch den angebohrnen Adel in das Churfürstenthumb steigen. Als ein geborner Edelmann mag ein Thumbherr zu Maynz oder Trier werden/ ein Thumbherr mag Bischoff / und ein Bischoff Churfürst werden: alsdann adelt ihn das Ampt/ und nicht die Geburt.

Hertzogen. Hertzogen / zu Latein Duces, hatten bey den Alten ihren Namen und Titul von dem Ampt. Das waren Führer oder Hauptleut von denen Königen geordnet über das Volck. Item / die so über das Kriegs-Volck die Verwaltung und Obrigkeit hatten/ dahero sie wurden genennet Duces exercitus, das ist/ Heerführer/ item Duces Militum, das ist/ Führer oder Züchtiger der Ritterschafft/ oder deß Kriegs-Volcks/ den nannten die Alten einen Hertzog/ ist mit der Zeit durch Hinlässigkeit der Schreiber ein Hertzog darauß worden. Solchen Titul haben sie geführet/ wie deß noch etliche alte Instrumenten/ fürnehmlich deß Klosters Lucern Zeugnuß geben / also: Ego Wighardus, & Frater meus Rupertus, Dux Militum Regis Ludovici, qui nobis ex consanguinitate conjunctus est, das ist/ ich Wighardus, und mein Bruder Rupertus, ein Hertzog der Ritterschafft/ Königs Ludwigs/ der uns von Geblüt verwand ist/ ꝛc. Es wurden auch / als *Rhenanus lib.* 2. *rer. Germ.* schreibet / die Regierer der Landschafften genennt Duces. Die wurden bey den alten Fränckischen Königen erwehlt auß den herrlichsten Geschlechtern / auch etwan auß der Königen Befelch-wartern/ und hatten nicht so viel Gewalts / als bey unsern Tagen: Darumb stunden ihre Titul nicht auff Land/ sondern auffs Ampt/ Duces Exercitus, Duces Militum, Duces Provinciarum, das ist / Hauptleut oder Führer deß Kriegs-Volcks / der Ritterschafft oder der Landschafften erkoren / die wurden nicht nach dem Geschlecht erkoren / sondern nach den tauglichsten Personen/ nach deß Königs Gefallen. Die Beyerischen Fürsten und Hertzogen deß uhralten Geschlechts Agilolphi, (Darvon etliche die Guelphen achten entsprungen zu seyn/) haben vor allen zum ersten von den alten Königen von Franckreich die Freyheit empfangen/ daß sie in ihrem Geschlecht solten einen Hertzogen und Führer gebē dem Volck/ der zu regieren tüchtig wäre / und solte man keinen andern nehmen dann von ihnen. Wie nun einem Hertzogen gewöhnlich von den alten Kaysern oder Königen eine besondere Landschafft zu verwalten vertrauet ward / also haben sie dieselben mit der Zeit eines Theils zu eygen / oder doch zu erblichem Lehen empfangen.

Duces.

Hertzogen etwa von Königen erwehlet.

Freyheit der Fürsten von Bayern.

Grafen. Grafen/ zu Latein Comites, seynd gewesen Mitregierer der Königen und Fürsten / und ihre nachgesetzten Richter. Diese haben ihre Titul und Namen nicht gehabt von eygenen Landen oder Geschlechtern / als bey unsern Tagen/ sondern von dem Ampt. Darumb findet man bey den alten Instrumenten viel Namen der Grafen/ aber dabey keinen Titul/ weil nehmlich sie nicht Herren deß Eygen-

thumbs/ sondern nachgeordnete Richter waren/ die Kaysern/ Königen und Fürsten/ und wie ihre Aempter unterschieden / also wären ihre Titul mit Zunamen voneinander unterschieden: als Pfaltzgrafen/ das waren Richter des Königlichen Hofs oder Pallasts/ waren auch die Richter der bezwungenen Landen.

Pfaltzgrafen.

Item Marckgrafen / waren Marck-Richter/und als Vadianus in Melam schreibet/ die verordnete Verwalther der Gräntzen/und der Landen gegen den Anstössen.

Marggrafen.

Item/Landgrafen/Land-Richter/Burggrafen/ Burg-Richter oder Burg-Vögt. Solche Aempter wurden auch vor Zeiten versehen durch die/so nicht geboren von Grafen/ sondern allein Nobiles, das ist / Edle und Freyherren waren. Dann die Freyen und Buchegg waren Landgrafen in Burgunden: die setzten erstlich ihren Geburts-Namen vor/ und den Ampts-Namen hernach/also: P. Herr zu Buchegg/ Landgraf in Burgunden/rc. also auch mit denen von Froburg/ die waren erstlich nur Freyherren/ und doch dabey Landgrafen in Sißgow/wie wol sie auch mit der Zeit sind Grafen worden. Item Burggrafen sind gewesen Burg-Vogt/ die sind etwan nun auß dem untersten Grad des Adels genommen: als Ulrich von Liebenberg war des Heiligen Reichs Diener/ und dabey Burggraf zu Rheinfelden/ bezeugt ein Instrument zu Wettingen. Datum anno Domini 1243.

Landgrafen.

Burggrafen wie Edelknecht.

Item Centgrafen sind Land-Richter / oder die Obristen in einer Centen / welche Cent-Gericht noch in den Landen zu Francken/Ottenwald/und in der Pfaltz bräuchig sind. Diese Centgrafen werden genommen von den Leyen und Gebauers-Leuten / und tragen den Grafen-Namen von dem Ampt/ dem sie vorstehen/rc. Damit wir aber auff den Verstand des Namens Graf kommen/ so ist zu mercken/ daß vor Zeiten die Römer ihre Rathsherren Patres, Vätter oder Seniores und Senatores, das ist/ die Eltern genennet haben; nicht von wegen des Alters / oder daß sie grau wären / sondern von wegen/ daß sie Vorsteher der gantzen Gemein wären/ und darumb wurden sie von Ampts/ und nicht von Alters wegen die Alten und Vätter genennt / ob gleichwol die Räth nicht allein von alten grauen Häuptern/sondern auch mit jungen wolverständigen Männern besetzt/ die nichts destominder von ihres Ampts wegen die Alten und Vätter hiessen / die dem gemeinen Nutz vorstehen / rathen / und den beschirmen solten/rc. solcher Weiß haben auch nach den Römern die alten Fränckische und Teutsche König ihre vertraute Räth/ Richter / und obriste Regenten in ihrer Teutschen Sprach genennet die Grafen/ das ist/ die Alten / nicht darumb/ daß dieselbigen von Person alt oder grau wären/ oder seyn müsten / sondern von ihrer ansehnlichen Verwaltung und Ampts wegen; als aber vor Zeiten bey den Römern des Raths Gewalt mit dem freyen Stand der Stadt Rom abgieng / und die Kayser anfiengen zu regieren / ist der Nam Patrum und Senatorum erloschen/ und wurden fürter die Räth / so dem Kayser lieb / geheim und vertraut waren/ genannt Comites, das ist/ Mitgefährten oder Mitgesellen/ die doch eines niderern Stands sind dann der / des Mitgesellen sie waren: mit denselben dann der Kayser in Gespräch/ Handel und Wandel viel Geheimnuß hat. Darumb es ein groß Ansehen hat/welcher sich eine Comitem oder Mitgesellen des Kaysers oder Königs schreiben dörffte. Da haben dann die Kayser den Comitibus, ihren Miträthen und getreuen Liebharten / besondere Herrschafften und Länder zu besitzen eingeben: welche Landschafften dann Comitatus genennet wurden.

Centgrafen.

Centgrafen.

Von dem Namen der Grafen. Senatores

Die Grafen.

Comites.

Comitatus.

Wie nun bey den Römern die oberste Räth des Kaysers in ihrer Sprach Comites, das ist / heimliche und vertraute Mitgesellen genennt / also wurden hernach bey den alten Fränckischen und Teutschen Königen ihre obriste Räth und vertraute Regenten genennet in ihrer Teutschen Sprach die Grafen / und die Landschafften / so ihnen zu verwalten befohlen/Grafschafften: und haben also die Comites, und die Grafen/ mit der Zeit durch mancherley kriegischer Veränderung / und besonder nach Abgang der alten Caroler / Königen zu Franckreich und Germanien, solche Comitatus und Grafschafften in erbliche Besitzung erholet / und werden hernach auß Verbesserung der Sprach Grafen und Grafschafften genennet / darumb sind erstlich Hertzogen/Pfaltzgrafen / Marggrafen / Landgrafen / Burggrafen/rc. nur Namen der Aempter gewesen/ daran wurden erwehlet die / so sonst vom Geblüt nicht Grafen waren. Und so ein Hertzog oder Graf abgieng/ haben darumb seine Kinder das Ampt nicht geerbet/ sondern hat der Kayser oder König solche Würde anderwärts seines Gefallens verwendet. Und zur selbigen Zeit waren nur zween Stand und Grad bey dem Adel unter dem König/nehmlich die Hertzogen und Fürsten wurden genennt die **Edlen Hertzogen**/und die freyen Lands-Herren wurden einfältig genennt die Edlen Herren / darneben waren die Grafen allein Richter/rc. Als aber bey Kayser Ottens Zeiten das Röm. Kayserthumb endlich auff die Teutschen bestättiget ward/hat derselbige Kayser angefangen/ die Fürstenthumb erblich zu verleyhen; und damit er desto mehr Hülffs und Beystands hätte / auch die Pfaltzgrafen/Landgrafen/Grafen rc. erblich eingesetzt; da haben die Grafen ihren Stand und Titul zwischen denen Fürsten und Freyen empfangen / und so die Freyen ihren ersten und alten Titul Nobiles, die Edlen / behalten haben / alsbald die Grafen einen höhern Titul wollen haben/und genannt werden die **Wolgebornen**. Die Fürsten/ so im Stand über die Grafen waren / wolten auch einen höhern Titul haben/und genannt werden die **Hochgebornen**: bald haben sie auch angenommen den Titul **Durchleuchtig**. Allein die Freyen haben ihren alten Titul behalten / die **Edlen**: welchen Titul doch bey

Die Edle Hertzog/und die Edle Herren.

Die Stand des Adels werden erblich.

Freyen.

Grafen.

Fürsten.

bey unsern Tagen ein jeder Edelknecht haben will.

Juncker. Vor Zeiten nennet man eines Fürsten Sohn ein Junckern/ da sich aber die Stând erhôheten/ wurden der freyen Kinder Junckern genennet: jetzt will ein jeder Knecht beym Adel Juncker heissen.

Edelknecht. Die unter den Freyen waren/ nennt man Edelknecht/ ihr Titul war/ dem **Ehrbaren**/ jetzt nehmen sie den Freyen ihre Titul/ und wollen heissen die **Edlen/ Vesten**/ setzen den Adel an statt der **Ehrbarkeit**. Darneben greiffen jetzt Bauern und Burger nach der Junckerschafft/ und steigt jederman auff/ niemand trachtet den Adel auß Aemptern/ Tugenden und Frommkeit zu erlangen/ sondern jederman will den erben/ und so wir hinter sich sehen/ biß auff den Großvatter/ so finden wir den Stamen/ der war ein Bauer. (Jederman will Edel werden.)

Bey den alten Rômern wurden die alten vernünfftigen/ hocherfahrnen/ erkannten/ wolkônnenden/ manlichen/ und mit allerley Tugenden sonderlich begabte Personen genennet Nobiles, die Edlen/ dann die Eygenschafft des Namens Nobilis erzeigt einen/ der fürtrefflich/ berühmt/ und Welterkand ist/ mag deßhalben zu guten und bôsen gebraucht werden: dann Nobilis latro heist ein Weltverschreyter wissentlicher Môrder: also auch Nobile Scortum heist ein weiterkannte/ und bey mânniglichen verschreyte Hur/ ꝛc. dannoch wurd das Wôrtlein Nobilis vielmehr und lieber zu guten genommen und verstanden. Solche Nobiles und fürbindige Leut wurden von den Rômern in Râthen und Regimenten herfür gezogen und geliebt: und war darumb nicht brâuchig/ daß auch ihre Kinder und Nachkommen solten Nobiles genennet werden vom Stammen/ es wâre dann/ daß sie in Verstand/ Erfahrenheit und ruhmwürdigen Tugenden ihren Vâttern nachfolgten/ und erkand würden/ alsdann môchten sie solches Tituls geniessen: So bald aber die Kinder auß der Art schlugen/ und ihrer Vâtter Tugend nicht annahmen/ so war auch ihr Adel verblichen; dann so lang die obbemeldte Tugenden in einem Geschlecht grüneten/ so lang wâhret auch der Adel/ so der Baum der Tugenden verdorret/ war auch keine Frucht des Adels mehr da. (Nobiles, Edel ein Adjectivum.)

Bey den Francken und Teutschen wurden mit der Zeit die Nobiles genannt/ so man in gemeiner Sprach die Freyen nennet/ (jetzt mit Uberfluß Freyherren/) das waren die mit langen und ehrlichen Diensten die Güter/ so sie von denen Fürsten zu zeitlichen Lehen empfangen hatten/ umb ihrer Pflichten/ tâglichen Diensten und Reysen über andere Edle Dienstleut/ (die man allein **Edelknecht** nannte/) etwas entlassen und gefreyet waren. Dann bey Zeiten der alten Frânckisch- und Allemannischen Fürsten in Helvetischen Landen nicht der Brauch war/ als bey unsern Tagen/ daß sie in Kriegs-Nôthen mit allerley Leuten/ ja auch leibeygenen Leuten reysen/ sondern führt man die Krieg am allermeisten mit Hertzogen/ Grafen/ Freyen/ Edelknechten/ Bürgern und freyen Leuten/ die aller Eigenschafft entladen/ und doch allein den Fürsten Dienstpflichtig waren/ ꝛc. und heist man die gefreyten Edlen nicht **Freyherren**/ sondern allein die **Freyen**/ wie man sie noch in alten Brieffen und Instrumenten befindt/ also Hans von Bonstâtten frey/ Ulrich von Sax frey/ Walther von Enne frey/ Henrich von Hewen frey/ Walther von Bußnang frey/ Hanß von Tengen frey/ ꝛc. (Nobiles, freye/ Welche. / Edelknecht.)

Es ist aber mithin der Mißbrauch eingewachsen/ daß die Geschlecht verhofften den Adel erblich zu machen/ ob gleich etwan die Nachkommenden weder mit Tugend/ noch mit Ritterlichen Herren-Diensten den Eltern zustimmen; also daß man unter dem genannten Adel viel befindt/ die man unter denen Tyrannen/ ja unverstândigsten/ grôbsten und unvernünfftigsten wol verkauffte/ wollen doch Edel heissen. Dargegen findet man manchen getreuen/ erfahrnen/ wolkônnenden/ Tugendreichen und Ehrenvesten Burger- oder Bauersmann/ dem der Nam des Adels von Recht wol gebührte/ dem er doch nicht zugemessen wird. Und so man ein solchen Ehrenmann mit Adelichem Titul verehren wolte/ und sprechen/ das ist ein **Edler Burger**/ ein **Edler Bauer**/ würde es der erblich Adel nicht für gut halten/ ob gleich jener des Namens und Adels würdiger wâre dann sie: dann der Adel kompt nicht vom Stamen/ sondern von Vernunfft und Tugenden/ wie obgemeldt/ nach dem alten Adelichen Sprichwort: (Adel nicht erblich. / Edler Burger.)

Fromm/ weiß/ auch klug und mild/
Gehôrt in des Adels Schild. (Farb eines Adelichen Wappens.)

Auff eine Zeit hat einer einem Fürsten von Oesterreich verborgenlich einen Reimen fürgeschrieben/ also:

Da Adam rütt/ und Eva spann/
Wer war damahls der Edelmann.

Dem antwortet der Edelfürst durch Widerschrifft gar weißlich und Fürstlich also:

Ich bin ein Mann/ wie andre Mann/
Dann daß mir Gott die Ehre gan;

Bey unsern Zeiten hat man den Adel feyl an der Kayser Hôfe umb Geld/ und gibt Brieff und Siegel darüber/ Gott geb/ wie Edel die seynd/ denen sie werden. Von Herrn Albrechten von Bohnstâtten frey/ etwan ein Convent-Hn. zu Einsiedlen/ sagt man/ daß der habe bracht auff eine Zeit etlich hundert Brieff von Kayser Friederich des III. Hof zuwegen/ die waren in allweg geschrieben und zugericht/ biß allein an die Namen deren/ die Wappens- oder Adelsgenoß werden wolten/ die waren außgelassen/ und Platz darinn behalten/ daß man die noch kônte einschreiben: der verkaufft nun solche Brieff hin und wieder gar wolfeyl/ und machet viel verwehnter Edelleut/ ꝛc. Ich erkenne aber hiemit gar wol/ daß Kayser und Kônigen geziemt/ einem verstândigen und tugendreichen/ durch Briefliche Freyheit und Urkund seinen Adel/ den er erholet hat/ und er des wehrt ist/ anzumassen/ deß doch die (Den Adel kaufft man.)

Nach-

Nachkommenden darumb Mitgenoß sind/ sie behalten denselben Adel von Art/ꝛc.

Titul der alten Edlen.

Es wurden noch vor 300. Jahren verschienen/allein die Grafen und Freyen genannt die Edlen/ und die gemeinen Junckern/ (so jetzt Edel genannt wollen seyn/) hiessen nur Edelknecht: damahls schrieb man einem Richter nichts anders/ dann **dem Ehrbaren Richter.** Einem Edlen Knecht: **Dem Bescheidenen**/ *Discreto*.

Titul steigen täglich auff.

Also findet mans klärlich in Instrumenten. Jetzt ist ein solcher Titul einem Burger zu schlecht/darumb werden täglich die Titul bey dem Adel und Bürgern gesteigert/ auch bey den Kaysern und Königen ists dahin kommen/ daß des schmeichlerischen hofirens und titulirens bald nicht mehr erdacht werden mag. Allein die

Frantzosen Brauch.

Frantzosen halten noch die Maaß/ daß sie unnöthig achten/ ihrem König den Titul zu geben: **Dem Aller-Durchleuchtigsten/ Großmächtigsten/ Hochgebohrnesten**/ꝛc. darumb gebrauchen sich in Franckreich reich und arm gegen dem König ihren obristen Fürsten nicht mehr Tituls dann also: **An unsern Herrn den König**/ꝛc. meynend die andern Titul seyen unnöthig/ dann so er König seye/ so bringe dasselbige Wörtlein König selbst mit ihm die Eygenschafft/ und zu erkennen/ daß er so großmächtig und hochgebohren seye/ er wäre je sonst nicht ein König. Also schreiben sie auch andern ihren Fürsten und Granmeistern also: **Unserm Herrn dem Granmeistern**/ꝛc. also wäre es auch bey uns Teutschen Tituls genug also: **An unsern Herrn den Kayser**/ ꝛc. dann so er Kayser ist/ weiß männiglich gar wol/ daß er ein Obrister und Fürgesetzter des H. Reichs/ und deßhalb großmächtig/ auch nicht eines schlechten Herkommens/ sondern vonnöthen einer hoher Geburt ist/ꝛc. Was kan man ja ihm dann grössern Titul zumessen/ dann daß er Kayser/ das ist/ des gantzen Reichs Obrister seye? aber mit solcher Schmeichlerey und unnützen Tituln werden wir grobe Teutschen bey andern Nationen vielmehr verlacht und verspottet/ dann gelobet. So die Frantzosen von ihrem König reden/ sprechen sie/ **unser Herr König**/ oder **unser gnädiger Herr der König**/ lassen andern Uberfluß/ als Kön. Majestät/ Großmächtigkeit/ꝛc. fahren. Also sagt man/ daß an des löbl. Kaysers Caroli V. Hof der unnützen Tituln und Schmeichel-Worten wenig gebraucht worden/ dann so man vom Kayser redet/ spreche man gemeiniglich/ **der Kayser**/ oder **unser gnädiger Herr der Kayser**: dann als man sagt/ trägt der Edel und löbl. Fürst wenig Gefallens an solchen Ohrenmelckern und unnützen Schmeichlern. Bey welcher Tugend erst sein rechter Adel und Titul/ dessen er werth ist/ scheinbar wird.

Ritterlicher Adel.

Ritterschafft ist eine gemeine Würde/ die da folget auff fürbündige Mannheit/ oder Ritterliche Thaten: derohalben auch König/ Fürsten/ Grafen/ꝛc. dieser Würden sich anzunehmen nicht geschämet haben. Und dieweil Ritterschafft eine Bekrönung der Mannheit ist/ wird sie auch gar offt verliehen denen/ so nicht vom Adel geboren sind; also würde dann auch der Burger oder Bauer ein Ritter/ und derhalb durch die Tugend geadelt/ und nicht auß dem Geblüt. Hat der dann einen Sohn/ der will nicht mehr ein Bauer seyn/ nach dem Geblüt seines Vatters/ sondern vermeynt den Adel/ so sein Vatter mit Tugend erfochten hat/ im Geblüt zu ererben.

So nun der Adel oberzehlter Gestalt täglich entspringt/ wächst und zunimmt/ ist es eine grosse Thorheit/ sich also ob seiner Ankunfft zu verwundern.

Woher der Adel in Helvetia.

Viel ist disputirt von dem Adel in Helvetia, woher der seye entsprossen. Etliche haben ihn von den Römern hergezogen/ da zu besorgen ist/ daß gar wenig gemein Lands-Volcks in Helvetia in den fürgangenen Uberfällen der Allemannier/ Francken/ und anderer/ und in so grosser Zerrüttung der Landen seye überblieben/ ich geschweig Röm. Adels. Dieweil aber Helvetia auch nach Vertilgung der Römer/ die Burgundischen und Franckreichischen Könige zu Herren gehabt/ und dieselbige König bemeldte Landschafft mit Hertzogen/ das ist/ Hauptleuten und Regierern versehen/ und auch dann dieselbigen ihre Comites, das ist/ Grafen oder Land-Richter gehabt haben/ und solche Würdigkeiten mit der Zeit sind erblich worden; So hast du dich nicht mehr zu verwundern/ woher der Adel Helvetiæ seye erwachsen/ dann da haben erstlichen die Hertzogen von Schwaben/ nach Bestättigung ihres Fürstlichen Stands/ gehabt ihre Dienstleut und Amptleut/ die wolten alsdann von ihren Aemptern und Fürstlichen Diensten geadelt seyn.

Truckfessen.

Dann woher kommen die Truckfessen von Walpurg/ dann auß denen/ so vor Zeiten derselbigen Fürsten Truckfessen/ vom Ampt geadelt gewesen/ und darnach dasselbig erblich empfangen haben? Also sind entsprungen die Truckfessen von Diessenhofen/ die sind erstlich Truckfessen gewesen/ der Grafen von Kyburg/ und mit der Zeit das Ampt von ihnen erblich empfangen. Also auch die Truckfessen von Rapperschwyl von denselbigen Grafen. Daß aber solcher Adel erstlich von dem Dienst und Ampt entsprungen seye/ geben ihre erste Titel und Zunamen zu/ also: Erstlich ward der Adel am Hof eines Fürsten oder Landgrafen in gemein genennet Ministeriales, **Diener**/ oder **Dienst-Leut**/ insonderheit aber ein **Schenck**/ Pincerna oder Pocillator,

Ministrales/ Dienstleut/ Schencken.

vom einschencken: der ander **Truckfeß**/ das ist Fürträger/ Fürschneider oder Credentzer/ der gute Achtung hat/ daß kein Betrug in dem Essen beschehe/ oder geübt würde/ jeder nach seinem Ampt. Alldieweil nun ein Schenck oder Truckfeß sein Ampt nicht erblich empfangen hat/ ward er benennet nach seinem Herrn/ dem er im Ampt dienete. Also finde ich die Amptleut der Grafen von Habspurg in etlichen Instrumenten des Klosters Wettingen/ (deren datum stehet im Jahr Christi 1245.) Titeln von Habspurg Schenck/ Arnold Truckfeß von Habspurg/ꝛc.

beede

beede nach dem Dienst und dem Herrn. So aber dann solche Aempter erblich verliehen würden / alsdann baueten sie etwan in den Verlehnern Plätzen / bißweilen auch in ihren Allodiis, das ist / freyen / geschenckten / oder eygenen Gütern / eygene Häuser und Schlösser / und setzten dann den Titul darauff; also die Schencken von Schenckenberg haben einen erblichen Titul / und doch den nicht von ihnen selbst / sondern erstlich von dem Ampt / entweder der Grafen von Habspurg / oder Lentzburg geschöpffet. Also die Schencken von Kayserstul haben Ampt und Titul von ihrer Herrschafft. Die Truckfessen von Rapperschwyl haben Ampt und Namen von ihren Grafen daselbst. Die Truckfessen von Diessenhofen haben ihren Ampt und Adel von den Grafen von Kyburg / darnach Titul und Namen von Diessenhofen.

Villici, Meyer.

Solcher Gestalten haben auch die Villici, Meyer / ihren Adel von ihren Aemptern und Lehen empfangen; als die Meyer von Windegg / Meyer von Clariß / Meyer von Knonau / Meyer von Neuenburg / Meyer von Eppenburg / Meyer von Murr / rc. Summa der Adel Helvetiæ ist mehrentheils entsprungen auß Dienstbarkeit der Fürsten und Grafen / allein ein Abbt zu Sanct Gallen hat mehrentheils Edelleut in Zürchgow und Turgow belehnet / und vor Zeiten grossen Adel erhalten / und gepflantzet / dergleichen auch andere Prælaten und Grafen. Da war auß dem Bauren ein Bürger / der Bürger ward ein Amptmann: so bald er ein Lehen empfieng / schaffet er darauß einen erblichen Titul / und bauet ein Bürglein / wird genennet ein Edelknecht / umb daß er dem Adel dienet. Dieser Exempel findt man viel bey dem Kloster St. Gallen. Doch sind solche Edelleut erstlich nicht so prächtig und köstlich gewesen / als bey unsern Tagen / geben noch ihre alte Burgstall zu erkennen / welches gar schlechte Behausung gewesen / doch hat ein solcher Dienstmann gehabt ein Häußlein / ein Dienst-Geld vom Herrn / ein Roß am Baren auff den Herrn wartende / und haben sich auch darneben der Güter und Viehes ernehret. Dann solte der alte Helvetische Adel einen Pracht geführet haben / wie bey unsern Tagen / es hätte es der Helvetische Erdboden nicht mögen ertragen. Es ist auch der grosse Theil des alten Adels selbst abgangen / und ihre Häuser verfallen / zuvor und ehe sich in Helvetien je einige Eydgenossische Gebündnuß erhebt hat. Dann als sie anfiengen an Pracht / Gewalt und Köstlichkeit zuzunehmen / und ihrer zu viel waren / hat ein Geschlecht das andere vertrückt / gleich wie unter den Vögeln je der gewaltige den schwächern verzehret / rc.

Gemeiner Adel der Fürsten Diener. — Anfang des Adels. — Adel etwa nicht so köstlich. — Abgang des Helvetischen Adels.

Solches habe ich nach der Länge vom Ursprung des Adels hieher gesetzet / nicht daß ich einigen frommen und tugendreichen Adel hierdurch verkleinere / sondern allein bewähren wollen / daß mehrtheils Adels auß Aemptern und Würdigkeiten entstanden seye / wie noch heutiges Tags die Erfahrung vor Augen zu erkennen gibt / daß wir täglich sehen Bürger und Bauren durch Herrndienst / Lehen / Freyheit / Ehren-Aempter und Reichthumb Edel genannt zu werden.

Adler. Aquila.

SUMMARIA.

1. *Aquila insigne Romani Imperii.*
2. *Auspicia Aquilarum.*
3. *De Phœnice, ejus coloribus, & natura.*
4. *Aquila inter aves notas excellentissima, & in armis, insignibusque Imperatorum assumpta.*
5. *Quare S. Joannes comparetur Aquilæ.*
6. *Quare Aquila sit insigne Imperatoris.*
7. *Aquilarum dignitas apud Romanos etiam in vexillis.*
8. *Cur in insignibus Imperatoris sit Aquila biceps, Reg. Roman. unceps.*
9. *De Origine bicipitis Aquilæ.*

1 Aquila insigne Romani Imperii.

INsigne Imperii Romani est *Aquila*, quam sibi Imperatores propriam fecerunt, idcirco, quod avium Regina & Dominatrix habeatur, & magnarum rerum fecerit auspicia; Hinc Aquilæ in reliquas aves regnum dedit consensus Gentium, non quidem ob Corporis molem, sed ob volatus sublimitatem, celeritatem, ac durationem, nec non ob Corporis robur animique audaciam ac generositatem, ob visus acumen, aliasque dotes, quibus supra cæteras aves eminet, *P. Caspar Scottus in physica Curiosa lib. 9. Cap. 1. p. 1102.* inde vocatur *Jovis Aquila, Dux & Princeps Avium*; atque dicitur, tam Aquilas quam Leones cadavera non attingere, ut qui Reges sint: ille avium, hic ferarum. Aquilarum profectò usus in signis militaribus antiquissimus est, ut etiam in libro *Deuteronomii cap. 28. vers. 49.* sequentia verba reperiantur: Der HErr wird ein Volck von weitem über dich her führen / und von äussersten Enden der Erden / das mit Ungestümmigkeit kommen wird / wie ein fliegender Adler / dessen Sprach du nicht wirst verstehen können. *Limn. lib. 6. de jur. publ. cap. 6. n. 12.* in *Ezechiele* loquens Propheta de Nabuchodonosor; Orientis Monarcha; *Aquila*, inquit, *grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, venit ad Libanum, & tulit medullam cedri.* Ad difficiliora loca *Numeri cap. 4.* annotavit *Drusius*: in castris Israelitarum vexilla quatuor fuisse; nempe in vexillo Judæ Leonem, in vexillo Ruben, Hominem, in vexillo Ephraim, Bovem, *in vexillo Dan Aquilam*, ubi etiam addit: Juda castra habebat ad Orientem, & sibi adjunctas tribus Issachar & Zabulon, Ruben castra habebat ad meridiem, & sibi adjunctas tribum Simeon & tribum Gad. Ephraim erat in Occidente,

& cum eo Manasse & Benjamin. Dan in Aquilone & sibi adjunctas habebat tribus Aser & Naphthali. Hinc Persarum præcipuum signum Exercitus fuit Aquila aurea, pinnas extendens, longæ hastæ præfixa, & Græci habuerunt Aquilam pro signo militari. Regis Chinensis gubernatoribus in more positum erat, ut Aquilam gererent ante pectus, vel post humeros, mirâ ac egregiâ operâ contextam; Quod autem dictum est de auspiciis, quæ ab Aquilis petebantur, hæc erat ratio, si patulis & dextra parte evolarent alis porrectisque læta & magna portendere credita sunt, potissimum si alis striderent. *Theodor. Höpping. de jure Insign. cap.* 6. §. 2. *p.*251. Hinc Gentiles, si aquilas considentes vidissent, magnum omnino augurium esse autumabant, sed laboriosum in re peragenda, eo quod sedenti Aquilæ cœteræ aves molestæ gravesque sint, si cor victimæ ab Aquilis raptum fuisset, nimium propitios fore Deos ea res ostendebat. Rursum, si Aquilæ, Corvi, & Vultures in unum coiissent, cædem interpretabantur, si cujus ædibus insedisset aquila, aut si pileum in alicujus caput misisset, imperium portendebat. Ita hujuscemodi præstigiis vanas nimium & credulas Gentilium mentes irretire, atque cultum suum pertrahere studebat Cacodæmon vaferrimus, quæ & alia tradit *Eberh. Rudolph. Roth in Exercit. Histor. de Rom. Aquila.*

2 Auspicia Aquilarum.

3 De Phoenice, ejus coloribus & naturâ.

Et licet *Plinius lib.* 10. *Histor. Natur. cap.* 2. plurimum laudaverit *Phœnicem*, dicens eam nasci in Arabia, Aquilæ magnitudine, auri fulgore circa collum, cætera purpuream, cæruleam, roseis caudam pennis, distinguentibus cristis faciem caputque plumeo apice honestantem, qualem ferunt unicam esse in toto orbe, & rarò videri, vivere autem, secundum Ambrosium *in lib. Hexameron.*5. in locis Arabiæ: quæ Avis, cum finem vitæ suæ adesse perpenderit, thecam seu repositorium facere de thure & myrrha, & aliis Odoribus, in quod impleto vitæ tempore intret & moriatur: de cujus carnis humore vermis exsurgat, paulatimque adolescat, & processu Statuti temporis induat alas, atque in superioris avis speciem & formam reparetur; Ex qua narratione *Ambros. d. loc.* invehitur contrà non credentes resurrectionem. Idem fere narrat de Phœnice *Isidor. lib.* 12. *Etymolog.* quod sit avis Arabiæ, & dicatur Phœnix, quia Phœniceum habeat colorem, sive rubeum, vel quia toto orbe singularis & unica sit, quæ post vitam quingentorum annorum, appropinquante morte, collectis aromatum Virgulis, rogum sibi construat, & conversa ad solis radios alarum plausu, voluntarium sibi faciat incendium, sicque de cineribus suis iterum resurgat. Hinc *R.P. Salmeron. Tom.*3. *tract.* 33. *in S. Script. pag.* 284. *ait*, de Beatiss. Virgine: quid mirum si virgo conceperit, cum orientis avem, quam phœnicem vocant, in tantum sine conjuge nasci vel renasci constet, ut semper & una sit, & semper sibi ipsa nascendo vel renascendo succedat? Et legitur in Chronica Imperatorum *in* 2. *Colum.* quod sub Claudio, tempore S. Petri, apparuerit in Ægypto, & quod sit grandis ut Aquila, circà collum fulgore aureo, postera parte purpurea, præter caudam, cujus color rubricus, roseus, & cæruleus, & hanc esse mentem omnium autorum, tradit *Chassanæus in Catalog. gloriæ mundi. part.* 12. *consid.* 80. addens aliquos opinari fabulosum esse, quicquid de Phœnice dicitur, ex dictis *Plinii cap.* 2. *supra alleg. in fin.*

Quidquid autem sit de Phœnice, *Aquila* inter omnes aves notas excellentissima est, & sola fulmine non tangitur, atque ideo Jovi dicatur, atque etiam pro armis Julii Cæsaris (à quo tempore semper usi sunt Imperatores) assumpta, quia inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos cervos hinc atque illinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factum est: ab hoc ergo tempore Imperatores Romani in scutis seu insignibus suis, Aquila habente duo capita, in Campo aureo, sub *colore nigro* usi sunt: dignior enim est Aquila nigra quam alterius coloris, quia iste color nobilior, propter ejus potentiam & effectum, quia nigredo extinguit, supprimit & obfuscat omnes alios colores, cum tamen alii non possint ita delere & extinguere nigrum. *Carolus Magnus*, tanquam *Imperator & Rex Franciæ*, duobus armis simul junctis in uno scuto utebatur, sed Aquila à parte dextra, Lilia autem à parte sinistra designabantur. *Ægyptii* volentes significare Deum aut victoriam, Aquilam depingebant, eo quod sit avis fœcunda & longæva, cui præter cœterarum avium naturam, intentas acies, & firmos oculos tribuerit natura, ut eos tenere possit in radios solares. Unde & Medici in oculorum medelam, herba ab Aquila dicta utuntur, unde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est, & sola Aquila directò in altum fertur, cum reliquæ aves per obliquum ascendant. Aquila etiam, ut dicunt naturalistæ, non aquam, sed sanguinem bibit, & pullos suos lambere sanguinem docet, quia ex venatione & præda vivunt: apud Theologos Aquila designat terrenam potestatem, *Ezechiel.* 18. *Aquila grandis magnarum alarum*, id est Rex Babylonis, quia habuit Aquilam in vexillo suo, ex quo conjecturare licet, in Monarchia Assyriorum Aquilam pro insignibus habitam esse, & cum rediit Monarchia ad Julium Cæsarem, ipsum etiam Aquilam pro armis assumpsisse. Insuper Aquila significat subtilem Sanctorum intelligentiam, *Ezechiel.* 1. ubi Joannes Evangelista per Aquilam eminentem significatur, à similitudine volatus illius avis. Imò Christus ipse Salvator noster denotatur per Aquilam, propter Nobilitatis Regiæ dignitatem, quam aquila habet super omnes aves, unde *Proverbiorum* 3. dicitur, quod viam Aquilæ in Cœlo difficile sit scire, & ibi *Lyra & expositores* dicunt, quod hæc intelligantur de via, quam tenuit Christus in ascensione.

4 Aquila inter aves notas excellentissima, & in armis insignibusque Imperatorum assumpta.

Et

Et *Deuteron.* 32. dicitur de eo: *Sunt Aquila provocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portavit in humeris suis, Dominus solus Dux ejus fuit, & non erat cum eo Dux alienus. Chassan. d. supral. part.* 12. & *part.* 1. *consid.* 38. *concl.* 17.

De Prærogativa etiam aquilæ latè agit *Pier. Valer. in Hieroglyphicis lib.* 19. quod Jovi gestet tela, quod multis Imperium & Regnum præmonstraverit, quod sit volucrum Regina, quod ejus conspectus indicet felicitatem, quod aquilam sacrarint Persæ ante Romanos, *Besold. in Thesaur. verb.* Adler. Atque præeminentiam aquilarum hoc etiam clare demonstrat, quod secundùm Augustinum *in S. Joannem tract.* 36. *cap.* 8. *pag.* 97. in quatuor Evangeliis, Sanctus *Johannes Apostolus* non immeritò, secundum

5 Quare S. Johannes comparetur Aquilæ.

intelligentiam spiritualem, aquilæ comparatus, quia altius multoque sublimius aliis tribus erexit prædicationem suam, & in ejus erectione etiam corda nostra erigi voluit. Nam cæteri Evangelistæ, tanquam cum homine Domino, in terris ambulabant, de divinitate ejus pauca dixerunt: Istum autem quasi piguerit in terra ambulare, sicuti ipso exordio sui sermonis intonuit, erexit se, non solum super terram, & super omnem ambitum cœli, & super omnem exercitum Angelorum, omnemque Constitutionem visibilium, & pervenit ad eum, per quem facta sunt omnia: dicendo, *in principio erat verbum.*

6 Quare Aquila sit insigne Imperatoris.

Exindè in hodiernum diem aquila coronata Imperatorum armis tanquam insigne est consecrata, denotans præeminentiam, quam habet in mundo Cæsarea sublimitas; Et quidem *Aquila crucem gestans in pectore,* quæ Originem suam debet *Constantino Magno,* quippe cum bellum contra Maxentium moturus, divinum auxilium imploraret, & eodem tempore iter faciens cum exercitu in Cœlo videret signum crucis, cum inscriptione: *in hoc signo vinces*, tum Constantinus vexillum militare juxta imaginem visionis suæ fieri curavit, juxta *Eusebium* 1. *de vita Constantini cap.* 28. atque *Eutropius lib.* 1. rerum Romanarum in Constantino attestatur, Constantinum Aquilam cum signo Crucis formasse, ut frequenti ejus visione atque cura milites à priori gentilium more desuescerent solumque Deum, Ducem & auxiliatorem adversus hostes cum Imperatore colerent. *Limn. lib* 1. *Jur. publ. cap.* 14 *n.* 27. Imperatorem Sigismundum in reformatione sua *cap.* 26 apud *Goldast tom.* 2. der Reichs-Satzung *pag.* 140. ita scribentem inducit: Der Adler ist in einem güldenen Feld / bezeichnet GOtt den HErrn / dessen Sonne klar scheinet / und der macht Ruhe / von dem alle Frucht entspringet. Der Adler bezeichnet uns die hohe Adelschafft / die wir so gar vom Himmel darein bezeichnen / Verkündung auff dem Erdreich bey Nacht / als es schwartz ist / da uns Joannes der Evangelist so ehrlich des Adlers Weiß ermahnet / aber das Gold in dem Adler bedeutet uns die klare Göttliche Schöne und Kostbarkeit des scheinenden kostbaren Glantz / Klarheit / und aller kostbarlichen Lauterkeit. Hoc monendum est, priscos Romanos non solum aquilam, sed & complurima alia animalia pro signo militari habuisse. Nam interdum erat *Lupus*, atque hoc in honorem Lupæ, quæ Romulum & Remum Urbis Conditores aluisset. Interdum *Minotaurus*, quod, ut hic in Labyrintho latet, ita Ducum militarium consilia non omnibus patere debeant. Interdum *Equus*, ut per hujus animantis speciem Martis commoditas designetur. Interdum *Aper*, quoniam bella omnia gerantur propter pacem, cujus conditiones Apro vel Porcâ cæsâ iniri solent. Præcipuum tamen aquila semper fuit Romanis signum. Hinc *Tacitus lib.* 2. *annal.* exclamat: *Irent, sequerentur Romanas aves, propria Legionum Numina, quod octo Aquilas vidissent pugnaturi.* Primus autem fuit Consul Marius, qui rejectis aliorum signis, aquilam legionis dicavit, sive nova inventione, sive imitatione aliarum gentium, prout *Bœcler. in notit. S. R Imp. lib.* 4. Romanos à Persis Aquilarum usum sumpsisse tradit. Certè aquila toti apud Romanos agmini præfuit, quod universarum avium Regnum habeat, & sit validissima, itaque illam & Principatus insigne putaverunt, & omen victoriæ, quoscunque bello petiissent, *Josephus lib.* 3. *de bello Judaico cap.* 5. Et primæ Legionis signum erat una aquila, præter frondes omni alio ornamento nuda, secundæ signum erat, inter Lauream Coronam. Tertiæ Laurea Corona cum alio adhuc serto, sicque quot legiones, tot erant aquilæ. Tantæ autem dignitatis fuit hoc signum aquilæ, ut simul ac Aquilifer in hostes aquilam ferre cœpisset, militi ad strenuè pugnandum calcar, stimulusque adderetur, nec facile concederet, ut aquila in hostium manus deveniret. Summum enim dedecus erat Militibus, signa amittere aut deserere, ut ostendit *Ovid. lib.* 3. *Fastorum*:

7 Aquilarum dignitas apud Romanos, & sit etiam in vexillis.

Non illi Cœlo labentia signa tenebant,
Sed sua, quæ magnum perdere crimen erat.

Atque Aquilas Romani tam sanctè habuerunt, ut etiam confugientes ad eas inviolabiles putarent, erantque aquilæ miseris quasi quædam Asyla, ad quæ confugerent, ut immunitatem ac impunitatem consequerentur, si eas fuissent amplexi.

In eo est differentia notanda, quod Imperator *Bicipiti* utatur *Aquila*, Rex vero Romanorum unicipite tantùm, quod fortasse exinde ortum est, quod Imperator duplex Imperii caput repræsentet, scilicet Imperatoris & simul Regis Romanorum. Rex Romanorum unicum tantum, puta Regis. Et ut differentia constitueretur, inter insignia eorum, qui nomine, potestate, dignitate, curâque sunt dissimiles, faciliusque ex inspectione sigilli constaret, an Imperatoris, an verò Regis Romani sint literæ vel instrumenta. *Speidel. in spec. verb.* Adler. Quin

8 Cur in insignibus Imperatoris sit Aquila biceps, Reg. Rom. uniceps.

etiam olim Imperatores unicipite solum aquila sunt usi, & licet Comitibus Palatinis insignia concedendi facultas plerumque detur, id tamen cum hac fit limitatione, ne ulli integram aquilam, maximè Imperialem, concedant, *Limn. in jure publ. lib.6. cap. 6.n.30.* Quod ipsum sequentia verba confirmant: Doch sollen die von Baumsdorff/ Vatter und Sohn ihr fleissig Absehen haben/ daß sie Krafft dieser Unserer Kayserl. Freyheit/ Unsern Kayserl. und Königl. Adler/ auch anderer Fürsten/ Grafen und Freyherren alt/ erblich Wappen und Kleinod/ auch jemands wer der wär/ eine oder mehr Königl. Kron auff dem Stechhelm nicht verleyhen/ welches Wir Uns hiemit vorbehalten haben wollen. *Confirmatio privilegiorum cum collatione Comitivæ Palatinatus à Ferd. II. Baumiis concessa.* Multos tamen refert *Andreas Oldenburg in Limn. enucleatum lib 1.cap.12.n.4.* qui ex privilegio aquila Imperiali in suis insignibus utuntur.

De Origine *Bicipitis Aquilæ* tot fere sunt sententiæ, quot capita, atque insuper disputant, an aliqua fere biceps, an duæ sint aquilæ extensis se alis contegentes. Duas aquilas nigras concorporatas expensis ad invicem alis dorsa simul jungere illisque se invicem obtegere, nonnulli statuunt, inter quos *Lipsius in Analect. ad milit. Roman. pag.*
9 *278. Tuscus pract. conclus. sub lit. C. conclus.* 77. quos allegat *Georg. Imhoff de insul. & Lipsan. Imperii conclus.* 32. & rationem allegant, quod monstrosum assertum sit, unum corpus duobus esse affixum capitibus, imo naturam ipsam repugnare. Verùm quod unica sit Aquila Biceps & non duæ concorporatæ, unanimi Procerum consensu in *Recessu Imperii de anno* 1559. est approbatum, §. wie aber vorgestellte Sorten / ibi: Unser und des Reichs Kayserlicher Adler mit zween Köpffen. Neque hanc sententiam infringit dubitantium assertum, quasi monstrosum sit, uni corpori duo jungere capita. Etenim non tam corpus naturale hic spectandum, quam corpus Mysticum, in quo naturæ limites egredi non est nefas. Sic in Aristocratia plura unius corporis dantur capita, atque si Imperium respicias, ejus ut maxime Imperator sit caput. R. A. zu Augspurg anno 1530. §. Dergleichen wir. R. A. zu Augspurg 1566. §. Demnach im Jahr. Eodem in casu quo Rex Romanorum Imperatori adjungitur manifesto duo Imperii capita incedunt, R. A. *de anno* 1564. §. So unterstunden sich 5. in verbis: Den und Unsern freundlichen Lieben Sohn/ den Römischen König/ als die Häupter dardurch zu verhindern/ daß Wir und Se. Lbd. solche ungebührliche Werbung durch Mandata und in andere Weg desto weniger abstellen. Quid, quod non ignotum sit, Heroibus semper in deliciis fuisse, monstrosis animalium formis in insignibus uti, veluti Malec-Zalechi, qui Seculo XII. rerum potitus in Ægypto avem Bicipitem, Aquilæ Imperiali haud absimilem, subjecta Lunâ corniculante assumpsit. Et *Weile rii*

De Origine bicipitis aquilæ.

Nobiles Rhenani Ciconia bicipite insignia sua exornant, & nonnulli Equum aureum alatum in suis insignibus habent, quales tamen Equi in rerum natura non inveniuntur. Nam quod *Hoeping. de insign. cap.6. part.2.* ex eo duas aquilas vult adstruere, quod Fridericus Imperator apud *Petrum Justinianum lib.2. Histor.* male Victrices aquilas in plurali numero appellasset, si non duæ essent aquilæ, id facile eliditur ex eo, quod pluralem numerum sæpius pro singulari poni, plus quam notissimum sit. Denique quando & quare Biceps Aquila facta fuerit, pro ut supra dictum, adhuc sub Judice lis est. Existimant non nulli, cum Constantinus novam Romam condidisset, & divisum in Orientale & Occidentale reddidisset Imperium, inde Bicipitis Aquilæ insignia nata esse *Lips. ad milit. Roman. Gregor. Tholosan. de Republ. lib.6. cap.13. num.18.* Alii ex Variana clade insigne illud deducunt, quia Germani, devicto Varo Romanorum Duce, aquilas duas reportarint, alii ad Carolum Magnum, cum Nicephoro Græcorum Imperatori Orientis, Carolo autem Occidentis Imperium cederet. Alii ad Carolum V. Alii ad alium id referunt, *Josias Nolden de Stat. Nobil. cap.21. num.77. Limn. in addit. lib.6. cap. 6.n.28. Oldenburg. in Limn. lib.1. cap.12. n.3.* sequentia tradit: Ego existimo bicipitem aquilam non denotare Imperium; alterum in Urbem Romam, & Provincias Romæ subditas; alterum verò in ipsam Germaniam, quæ semper fuit divisa Respublica ab Imperio Romano. Primus Maximilianus I. Imp. bene distinguere novit inter Imperium Romanum & Regnum Germaniæ. Ut itaque indicaretur Romanum Imperium hodie Germanico Regno per æternum pactum inter Ottonem M. & Romanos Cives initum accessisse, & concorporatum quasi esse, hinc, inter insignia una aquila biceps recepta, alterum caput Romanum Imperium, alterum Germaniæ Regnum, quod virtute sua, Romani Imperii axioma sibi acquisivit, denotat, hinc etiamnum Rex Romanorum vivo Imperatore & Rege Germaniæ simplici & una aquila utitur, mortuo vero Cæsare & Rege Germ. bicipiti, *Besold. in Thes. pract. verbo* Adler. Es hat aber der Römische Adler zween Köpff/ da einer gegen Morgen/ der andere gegen Abend siehet; zu Erinnerung/ daß vor Zeiten das Römische Reich in zwey Theil getheilet worden ist/ nehmlich von den zween Mit-Kaysern/ die zugleich gewesen/ rc. wie nach Constantini M. Zeiten offters geschehen/ *vid. Besold tr. de Jurisd. quæst.4.* Constantinopolitani etiam Imperatores duplicem aquilam habuerunt: quasi ipsorum Imperium in Asiam & Europam porrigatur, sed & in antiquis Marmoribus Romanis duplex aquila reperitur; quæ dicitur denotare legionem gemellam. In Acerra Philologica *centur. 1. cap.51. fol. m.* 114. assignatur, quod olim ad Imperium Rom. etiam Græcia, quam nunc Turcarum Imp. detinet, pertinuerit: Darumb dann noch heutiges Tags der Röm. Kayser und die

die Teutsche Nation den Krieg wider den Türcken führet / wie dann auch das die Ursach ist / warumb das Röm. Wappen der Adler zwar einen Leib / aber einen zertheilet- und zwyfachen Kopff führet: dieweil 2. Häupter das Reich inhaben / der Röm. Kayser nehmlich / und der Türck. Alia adhuc Imperatorum & Regum insignia & infulæ sunt, veluti *Diadema, Purpura, Coccinei Calcei, fasces, sceptrum, globus*, seu *pomum aureum, gladius, Corona, Tunica alba, Cappa Coralis* sive *paludamentum Cæsareum*, de quibus omnibus videri potest *Georg. Imhoff. de Insul. & Lipsan. Imperii, Oldenburg. in Limn. lib.* 1. *c.* 12. *& dicentur plura infra suis locis.* verb. Kayserl. Reichs-Kleinodien.

Si quis insignia Imperii ausu temerario violare præsumpserit, crimen læsæ Majestatis subire dicitur, *Chassan. Catal. glor. mund. consid.* 38. *cap.* 18. Exteri ut maxime Crimini huic obnoxii non fiant, attamen sceleris condigna alia merentur præmia. Quæ & illis dictata velim, qui in Urbe Pera in maximam Imperii & Procerum contumeliam, aquilam deformarunt, eidemque injuriosos alios adjecerunt Comites, Satyrica Explicatione, quam ex *Heberero de servit. Ægypt. refert Oldenburg. in Limn. lib.* 1. *cap.* 12. *n.* 5. Poterant huc adduci multa de Aquilis in Vexillorum insignibus, & famosâ satis controversiâ, von dem Reichs-Panier inter Electorem Brunsvico-Hanoveranum & Ducem Würtenbergensem, investitum à seculis, mit dem Kayserl. und des Reichs Sturm-Fahnen / und einen Kayserl. Adler darinn / ejusque exercitio in variis occasionibus: quibus argumentis variæ sunt oppositæ rationes, de aquila bicipite, de vexillo Imperii quadrato, de differentia deß Renn- und Sturm-Fahnen / seu vexillo particulari, cum vexillo Imperii generali, dem General-Reichs-Panier-Ampt: sed hâc de re commodius plura dicentur verbo Fahnen aut vexillum, quò me remitto.

Advocatia.

SUMMARIA.

1. *Quid sit advocatia, seu protectio & advocati.*
2. *Imperator Supremus est Advocatus & Protector.*
3. *Quid sit salva Guardia & ejus modus.*
4. *Quotuplex sit advocatia.*
5. *Quomodo acquiratur Advocatia? & probetur?*
6. *Quibus competat activè & passivè.*
7. *Quid in Advocatiis suscipiendis præcavendum, & quomodo illa præstanda.*
8. *Protectori jurisdictio & Superioritas in clientes non competit.*
9. *An advocati pro subditis in judicio possint agere.*
10. *Obligatio vicissitudinaria Advocatorum & Clientum.*
11. *Quibus modis Advocatia finiatur.*

1 Quid sit advocatia seu protectio, & Advocati. ADvocatia seu Protectio, variis nominibus describitur, & Germanicè vocatur Schutz- und Schirm-Gerechtigkeit / & Clientes vocantur Schutz- und Schirms-Verwandte / oder Schirmsgenossen; Sunt enim Advocati defensores, atque sub voce, Römischer Vogt / intelligitur Imperator de jure Saxonico, Weichbild *art.* 8. Reichs-Vögt vocantur illi, per quos Imperatores in Civitatibus Imperialibus jurisdictionem exercere solebant, & varia ejusmodi nomina ubivis reperiuntur, velut Land-Vögt / Stadt-Vögt / Ober- und Unter-Vögt / Schirm- und Kasten-Vögt / atque in der Hofgerichts-Ordnung zu Rotweil *part.* 2. *tit.* 5. *& part.* 11. *tit.* 1. dicitur: Daß Frauen / Jungfrauen / Pfaffen / Münch und Nonnen einen Vogt zum Rechten haben sollen; Insuper & maritus nominatur Vogt / sive Uxoris suæ Curator. In seculaeribus *Imperator* est *omnium supremus Protector*, atque etiam in Ecclesiasticis in Capitulationibus, dicitur *Advocatus S. Sedis & Pontificiæ Sanctitatis*, nec non *Ecclesiæ Christianæ*, Advocatus, promittitque zur Zeit seines Ampts und Regierung / die Christenheit / und den Stul zu Rom / auch Päbstl. Heil. und Christliche Kirch / als derselben Advocat, in gutem treulichen Schutz und Schirm zu halten / *Capitul. Leopold. anno* 1658. *& Joseph. anno* 1690. §. 1. ad quam defensionem jure jurando obligatur.

2 Imperator Supremus est Advocatus & Protector.

Insuper Imperium universum ad Imperialem spectat tutelam, ac proinde personas ab aliis violentiam metuentes in specialem suscipit protectionem, illisque Diplomata protectoria, sub gravibus pœnis impertitur, de quibus agit *Rosler. in tr. de protector. Cæsar. per tot.* Post Imperatorem alii quoque Reges in Regnis suis, nec non Electores, Principes & Status Imperii competenti protectione subditos tuentur, scilicet ordinaria. Extraordinariam quoque protectionem universalem largitur Imperator & Principes particularem pro defensione personarum & rerum adversus injustas oppressiones, quæ vocatur *Salva guardia*. De universali & generali exemplum suppeditat *Frider. Hortled.* Reichs-Handel. *tom.* 1. *lib.* 5. *cap.* 10. ubi notat: Daß in sondere Spruch / Schutz und Schirm Kayserl. Majestät und des Reichs auffgenommen seye / der Meister Sanct Joannis Orden in Teutschen Landen / desselben Orden Commenthuren / Commenthureyen und Häuser / wie auß Kayser Caroli V. Schutz-Brieff Herrn Johann von Hattstein / Joanniter Meister / anno 1540. den 24. Maji zu Antorff gegeben / zu ersehen. Limitata & specialis Salva guardia datur etiam à Principibus, & fit utraque plerumque vel per signi appositionem, vel per Diplomata

3 Quid sit Salva guardia, & ejus modus.

plomata seu literas patentes, quas violans incidit in pœnas illis literis insertas.

Advocatia sæpius plus oneris, quàm emolumenti Protectori adferre solet, *Meisner.* 1.*decis.*1.*n.*595. & vel est *legalis*, descendens à lege vel Canone, sicuti Protectores ex legibus Romuli, moribus priscis & hodiernis ex magna parte approbatis, descendunt, atque Advocati seu Defensores Conciliorum Millevitani, & Carthaginensis, nec non aliis Ecclesiis & Monasteriis sunt decreti: vel *Conventionalis*, mutuo consensu constituta: vel *gratuitò* suscepta, vel *annuo interveniente* honorario constituta. Denique est vel *temporalis*, & revocabilis, vel *perpetua* & in heredes transitoria. Omnes illas necessitas invenit, ad oppressiones & violentias avertendas, quæ tamen sæpius ab ipsis Protectoribus in Clientes convertitur, qui contra Protectores mandata S.C. impetrare solent, & conqueruntur, quod ipsorum Protectores, Schutz-Herren / personam contrariam der Sturm-Herren induerint, quod naturæ advocatiæ seu Protectionis è diametro est contrarium.

4 Quotuplex sit Advocatia.

Acquiritur protectio seu advocatia justo titulo, ut modo supradictum, vel præscriptione aut successione & licet vendi haud possit, *C.Salvator* 1.*q.*3. *C.*23.*de jur. Patro.* transit tamen cum universitate vendita. Asserenti autem jus Protectionis sibi competere, incumbit probatio, quæ fieri potest literis antiquis & Clientelaribus tabulis, testibus, observantia, fama & insignibus.

5 Quomodo acquiratur Advocatia, & probetur.

Protectionis jus acquirere sibi possunt omnes, veluti Papa, Imperator, Principes & Ordines Imperii: Sed ab eo prohibentur Infideles, Judæi, Hæretici, Banniti & Inimici Domini Ordinarii. Ideo Vasallus cum domini sui inimicis amicitias copulare adeò prohibetur, ut contra faciens inimicus Domini factus esse censeatur, ac feudo privetur, *C un.*2.*feud.*57. Itaque Papa & Imperator Subadvocatos constituere possunt, Subditi verò Domino Ordinario invito alterius protectionem pacisci nequeunt, Kayserl. Landfried *anno* 1548. §.1. ibi: ohne gemeldter ihrer Obrigkeit Wissen und Willen/ sicut etiam ècontra Dominus illos invitos in alium transferre non potest, per *Cap. Unic.*§. 1. *in fine* 2.*feud.* 55. Nam breve Regnum Subditis non parcit, in tota gente Principis est gloria, Coler. in *C. ad audientiam,n.*13.*X. de præscript.& de Process.execut. part.*1.*Cap.*9.*n.*38.*& seq.Gail.de P.P.cap.*15. *n.*13. Insuper Domini interest locupletes habere subditos, ut eorum opes, qui cum ingenti sæpe mercede patrocinia Principum paciscuntur, non exhauriantur. Nisi gravissime Protectorem assumendi causæ adsint, cum scilicet à Domino Ordinario deseruntur, vel is ipsos defendere, vel nolit, vel non possit, aut illos inique gravet, nimiumque in illos sæviat. Prohibentur nihilominus alterius se protectioni se submittere, & in eam recipi Heretici, juste Banniti, excommunicati & similes.

6 Quibus competat activè & passivè.

Quia autem fœdus Clientelare est periculosum, ideirco maximè in eo præcavendum, ne sub patrocinii specie libertatem Clientes amittant, & hinc æquissimæ conditiones stipulandæ, quibus Protectori tenentur, ut scilicet breviori temporum intervallo Patrocinia terminentur, Patroni arces Oppida ve Clientum militari præsidio haud gravent, & Patrocinii tabulæ ita clarè concipiantur, ut citra æquivocationes, salva semper Clientum maneant jura, & illi in omnibus casibus ab Advocato protegantur, tam de jure quam de facto, adversus omnes iniquos oppressores, tam in ipso Domini & Clientum territorio, quam etiam extra illud; Et quidem quovis tempore, quoties necessitas postulat: Quæ defensio *sumptibus & impensis* Clientelaribus facienda est, nisi conventio vel loci consuetudo aliud suadeat. Abusus verò omnes, tam ex parte Advocati, quam Clientum avertendi sunt, & jurisdictioni Domini Ordinarii, quæ per advocatiam non tollitur, nec ab ea eximit, nunquam est præjudicandum. Sicuti etiam Protectio subjectionem Clientum non inducit, quia Protector solum jus defendendi, non autem Dominium vel superioritatem ullam in Clientes acquirit. Hinc neque mulctas & pœnas à Clientibus recipere, nec illos collectare potest, nisi ratione bonorum in suo territorio sitorum, cum Land-Steuer sit onus patrimoniale, ab Incolis & Forensibus præstandum. Modum verò circa religionem Clientibus præscribere, aut alios actus Superioritatis jurisdictionalesque regulariter exercere non potest. Quamvis enim advocatiæ jus non ad jurisdictionales tantum *Gail.*2. *obs.*54.*num.*6. sed etiam Superioritatis actus quandoque extendatur, *Knich. de Saxon.non provoc. jur.cap.*5.*n.*563. Protector tamen nullum horum jure usurpat. Hinc initio suscepti officii defensionis *jus Intradæ*, das Einreiten / in Clientelari non habet Civitate, quia hoc superioritatem probat, & clavium oblationem annexam habet, quæ in Superioritatis traduntur recognitionem. Ita pariter *aperturæ jus*, die öffnung in Castris & Civitatibus Clientum advocato rectè negatur, nisi ex speciali debeatur pacto. Nec enim jurisdictionem semper infert, sed ex confœderatione quandoque competit, quomodo Austriæ Archi-Duces in Tridentino aperturam habere Episcopatu refert *Cephal. consil.*628.*pr.* & alia ejus generis apud Historicos passim obvia sunt exempla. Insuper *Arces Clientum munire, & fortalitia* extruere, (cum superioritatis territorialis hi sint actus. *Knich. de jure territ.c.*3.*n.*238. *Sixtin. de Regal.lib.* 2.*c.*1. *num.*15.) Advocatus intermittet. Et hinc nec Ecclesiam incastellabit, maximè cum *in C.Sanctorum.*10.*q.*1. omnibus omnino hoc interdictum sit laicis, solo necessitatis excepto casu, *Abb.in c.*5.*n.*3. *de immunit. Eccles.Afflict.ad Constit.Regni lib.*3.*rubr.*29.*n.*4. *Tusch.pract.conclus.jur.tom.*2.*lit. D. conclus.* 136. quo in ipsa convenire Ecclesia, & ab hostibus se defendere licitum est, *Azor Inst. Moral.tom.*2.*lib.*9.*c.*9.*q.*6. Præterea jus etiam in

7 Quid in Advocatiis suscipiendis præcavendum, & quomodo illa præstanda.

8 Protectori jurisdictio & superioritas in Clientes nulla competit.

in Clientelarem *securè* aliquem *conducendi* Civitatem Defensori non tribuimus, per ea, quæ in terminis tradit *Georg Everh. conf.3. n.24.& seqq. vol.2.* Denique Patronum nec *delectum agere*, mustern / (cum superioritatis inde evincatur jus. *Knich.de Sax.non prov. jur.c.5.n 574.*) nec ad faciendum *militares monstras* (de quibus vide omnino Frece. *de feud.fol.119.n.33.*) Clientes cogere posse, (utpote quod Subditorum ratione tribuitur Dominis, *Guid. Pap. decis.631.n.6. Petr. de jur.quæs.per Princip.non toll.131.n.39.& Panciroll.cons.119.n.1.*) nec etiam *arma* indicare, ad ea convocare, auffmahnen / vel iis interdicere; neque silentium, keine Auffruhr anzufangen / imponere, aut si quæ modo dictis similia sunt alia, expediri possunt, cum omnia hæc territorii fiant jure, *Knich.d. c.5. num.575. & seq. & de territ. jur.c.5. n.239. & seqq.*

Licet verò Domini tantum pro subditis, non verò Protectores pro Clientibus *in Camera* supplicare, & speciatim pro relaxatione ex Constitutione pignorationis agere possint, *Ruland. de Commiss. part.4. lib.2. cap.3. num.13. Ordin.Cam.part.2.tit.22.* verbo Unterthanen / *Gail. de pignor. observ. 15.* Judæo tamen incarcerato, Statui, qui eundem receperat, super *Constit. pignor.* pro mandato S.C. supplicanti, adversus detinentem in Camera illud decretum esse, ex *Schvvanem.* refert *Wehner. pract. observ. voce* Schirms-Verwandten / atque hinc Judæos als Schirms-Verwandte / Subditorum nomine comprehendi in Camera conclusum fuisse, dicit *Rudinger 3.observ.13.n.1.* ad hoc referens *Mynf.5.observ.6.* Quos tamen non ut Schirms-Verwandte / sed ut Cives Romanos illic considerari putat *Sixtin.1.de regal. cap.5.n.24.*

9 An advocati pro subditis in Judicio possint agere?

Cæterum Clientes Advocatis seu Patronis suis ad observantiam, & annuum honorarium conventum, plerumque ex juramento obligantur. Nec denegantur tamen Clientibus adversus Patronos actiones, quales sunt negatoria, præjudicialis, condictio, præscriptis verbis, & ex stipulatu: Patronis verò adversus Clientes, actio confessoria, præscriptis verbis & similes; & variis interdictis est locus, pro emergentium casuum varietate, si de quasi possessione controvertatur. 10 Obligatio vicissitudinaria Advocatorum & Clientum.

Amittendi & finiendi juris Advocatiæ modi sunt, tempus & conditio, partium contrahentium pœnitentia, defendendi impotentia, non præstita defensio, advocatiæ non usus, sævitia, mors Patroni & Clientum naturalis, si Advocatia ad vitam tantum concessa sit, Bannum, & rei protegendæ interitus. Hæc sufficiant de hac materia Protectionis obiter notasse, ne notæ in immensum excrescant, plura videri possunt apud *Mager. in absolutiss. Tract. de Advocat. armat. David Höping. in dissert. histor. jurid. & protect. sive advocatia in & extra Imper. recepto jure, inter Thes. Basil.vol.6.Speidel.in specul.observ.verb.* Schutz- und Schirms-Gerechtigkeit / & *aliis.* 11 Quibus modis Advocatia finiatur.

Advocatus,

SUMMARIA.

1. *Advocatorum officium & honor.*
2. *Advocatorum honorarium.*
3. *Advocatorum encomium, exemplo etiam Christi Salvatoris.*
4. *Necessitas Advocatorum.*
5. *Advocationis officium.*
6. *De officio Advocatorum ex Constit. Imperii.*
7. *Advocatos esse tolerandos.*
8. *Differentia inter Advocatum & Procuratorem.*
9. *Privilegia Advocatorum.*
10. *Eorum salarium.*
11. *Alia illorum privilegia.*
12. *Advocatorum vitia & crimina, & amissio privilegiorum.*
13. *Requisita Advocatorum.*
14. *Quorundam malitia & pœna.*
15. *Quid conveniat Advocato probo?*
16. *Contra quos possint servire.*
17. *Quid Advocatis vitandum.*
18. *Exemplaris pœna.*
19. *De causa probabili.*
20. *Advocatus Fisci.*

1 Advocatorum officium & honor.

NOn hic amplius sermo est de Advocatis seu Protectoribus, de quibus modò supra actum: Sed de Advocatis Judiciorum, qui secundo in judiciis sedent loco, & quorum officium bene fideliterque, citra morem rabularum forensium præstitum, nobilitat hominem, ut est textus, & ibi *Alber. in l. laudabile C. de advocat. divers. judic.* & ibi: quod advocationis officium est honor, & laudabile, ut dicit *Jason. in rub.C.de procurat.* ubi ponit sex Differentias inter Advocatum & Procuratorem, septimam vide *in l. si procurator ad unam speciem. C. eodem de procurat.* Et dicit in dicta rubrica, quod ex quo officium advocati est honor, advocatus, non potest esse Procurator, nec exercere officium procuratoris propter utilitatem, secundum *Barth. in L. universis & in L. si quis procurationem. Cod. de decurionib. l.10. & in l.1.C. de primicer.* Imo advocati quandoque honorati dicuntur, text. in *l.1. & ibi gloss. 1. C. de offic. Civil. jud.* inde salarium eorum dicitur honorarium, quod à Clientibus recipiunt advocati, ut in *l. 1. in honorariis ff. de var. & extraord. cognit. l. si sub specie honorarii, C. de pact. & in d. leg. 1. §. est enim, in gl. honor.* ponitur, quare dicitur honorarium, & pro modo litis, facundia advocati, fori consuetudine & judicii, in quo aguntur causæ, debetur, ut dicit *text. in dict. §. honorariis.* Ita ut licitè pro singulis causis 100. aureos recipere possit, ut in *d.l. 1.§. si cui.* ibi: *licet autem quantitas.* Et dicuntur non minus militare, quam qui gladiis, clypeis & thoracibus mili- 2 Advocatorum honorarium.

militant. *l. advocati C.de advocat. diverſ. jud.* Imo etiam Sacerdotes dicuntur, text. *in l.* 1. §. *nam ut. ff. de juſt. & jur.* & togati, *d.l.laudabile, in fin. Cod. de advoc. diverſ. jud.* Et multis aliis modis nuncupantur, ſecundum Albericum *in l. quiſquis Colum.* 1. *C.de pact.* Ea enim officia honeſtiora apud omnes habita ſunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi ſuadendique artificio conſtant, ut ſunt officia advocatorum, qui non minus provident humano generi, quam ſi præliis atque vulneribus patriam parentesque ſalvarent. *d.l.advocati.*

3 Advocatorum encomium, exemplo etiam Chriſti Salvatoris.

Porro advocationis officium etiam laudandum eſt, cum non ſolum honeſtum, licitum, utile, imo etiam maximè neceſſarium & meritorium ſit. Quod licitum ſit, patet per exempla Chriſti, qui multoties officium advocationis exercuit in hoc mundo, & continuò exercet in Cœlo. Fuit enim Advocatus D. Mariæ Magdalenæ in tribus cauſis. *Primo* contra Martham Sororem ſuam, ut in Evangelio habetur *Lucæ* 10. *in fin.* dum pro ea excuſanda dicit, *Martha Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Ubi S. Auguſtinus dicit, Dominus pro Maria reſpondit Marthæ, & factus eſt ejus advocatus, qui judex fuerat interpellatus. *Secundo* fuit ejus advocatus contra diſcipulos ſuos, qui fremebant in eam, eò, quod unguento unxerat, caput ac pedes Chriſti, allegavit enim pro ea dicens: *Quid moleſti eſtis huic mulieri? bonum opus operata eſt in me: Nam pauperes ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſemper. Joan.* 12. *Matth.* 26. *& Marc.* 14. *Tertio* contra Simonem leproſum Phariſæum, qui ipſam deſpiciebat, tanquam indigna eſſet tangere Chriſtum; allegavit enim pro ipſa Dominus, dicens: *cui multum remittitur, multum diligit. Luc.* 7. Item Chriſtus fuit advocatus Mulieris deprehenſæ in adulterio, quam accuſabant Judæi. *Joan.c.*8. ubi Salvator, advocando pro ea, excepit contra accuſatores, quod non eſſent idonei, quia infames & peccatores, dicens *qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in eam injiciat lapidem.* Fuit quoque Chriſtus Advocatus diſcipulorum ſuorum multoties, ut patet *ex Matth.* 12. *in prin.* & aliis ſcripturæ locis. Fuerunt etiam plures Advocati ſancti, inter quos unus ex 4. Eccleſiæ Doctoribus. *S. Ambroſius*, qui per 12. annos Romæ in Palatio ſplendide peroravit, fuit & B. Germanus, S. Lipardus & B. Ivo, pluresque alii, quos longum eſſet enumerare, & plus laborioſum quam ſubtile, ex quibus apparet, quod advocationis officium ſit licitum. Quod etiam *utile* ſit, exinde patet, cum, ut dicit text. *in l. Advocati C.de advoc. diverſ. jud.* ambigua facta cauſarum dirimunt, atque defenſionis viribus, ſæpe publicis in rebus ac privatis, lapſa erigunt, fatigata reparant: non minus provident humano generi, quam ſi præliis ac vulneribus Patriam Parentesque ſalvarent, & qui laborantium ſpem, vitam & poſteros defendunt.

Neceſſarium quoque eſt, officium advocationis, quod concordat cum honeſto, ut dicit *Roder. in ſuo ſpec. humanæ Vitæ lib.*2. *cap.* 17. ubi dicit, quod, cum hominum mortalium deſiderium ad id potiſſimum tendat, ut veritatem agnoſcat, teſte Philoſopho, ex quo, ad ipſum in rebus agibilibus, avidius humana properat inquiſitio, præſertim cum ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quæ à juſto plerumque divertere cogunt, propter rerum humanarum varietates, difficile quidem veritas ipſa & juſtitia agnoſci poteſt: Hinc per *Eſaiam* Prophet. de juſtitia humana dicitur: *Tanquam pannus menſtruatæ univerſæ juſtitiæ,* ut humanam juſtitiam difficulter attingi & cognoſci poſſe liquidò demonſtraret. Avarius enim, quam juſtius homines lites & jurgia movent: quia inquit ſapiens: *Deus fecit hominem rectum, & ipſe immiſcuit ſe quæſtionibus.*

Fuit ergo neceſſe humano generi, Juriſperitos conſtituere, quorum induſtria & præclarâ juriſperitia, eas ſine bellorum fragoribus, quæſtiones deciderent, quas humana perverſaque avaritia attulit. Plurimum igitur laudantur, & merito diverſis honorum titulis illuſtrantur Juriſperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines, per ſuæ ſcientiæ conjecturas & regulas, quid verum, quid juſtum ſit, explicant, atque è tenebris ad lucem uſque deducunt, quorum tanta vis eſt, ut nonnunquam eas veritates, quas vel natura, vel induſtria, verius aſtutia humana, in damnum ſimul & pœnam peccati humani generis, occultas fecerit, ipſi juriſperiti, ſui ingenii ſubtilitate, ad Reipublicæ quietem atque noſtram commoditatem revelent. Maximoperè igitur Advocati ſunt commendandi, qui virtute ſcientiæ, certiſſimas vel propinquas, imo fortiſſimas perſuaſiones eliciunt, & illas judicibus ſuadent ad juvandam innocentiam, & reprimendas puniendasque violentias & injuſtitias. Et (ut paucis agamus) ſumma eſt excellentia hujus exercitii, quo ipſa univerſalia Statuta humana, quæ generalibus atque indeterminatis verbis ſtatuuntur, lucidius intelligantur. Nam per Juriſperitorum ſubtilem & ingenioſam applicationem dictarum legum ad cauſas particulares, mentem legum interpretantur: & tandem per hoc nobile advocationis officium inſontes defenduntur, oppreſſi relevantur, & ut paucis multa comprehendam, juſtitia periret, ſi deeſſet qui juſtitiam allegaret. Hactenus *Rodericus.* 4

4 Neceſſitas Advocatorum.

Quod Advocationis officium quoque meritorium ſit apud Deum, dicit Alberic. *in d. l.unic.* quæ incipit *ſi qui deſideria. C.de ſuffrag.* quod ſic probat præſupponendo, quod duo ſunt genera operum miſericordiæ ſeu eleemoſynæ: Quædam enim ſunt Corporalia, ut viſitare infirmos, potare ſitientes, paſcere eſurientes, redimere captivos, colligere hoſpites, veſtire nudos & ſepelire mortuos. Quædam etiam ſunt ſpiritualia, ut conſulere dubitantem, corrigere peccantem, conſolari triſtem, remittere offenſam, portare oneroſos & graves, & orare pro omnibus. Cum igitur 5

5 Advocationis officium eſſe meritorium apud Deum.

tur per dicta opera misericordiæ seu eleemosynæ multum mereamur, secundum *Matth.*25. sequitur, quod homo plus mereretur per eleemosynas spirituales, inter quas est impendere consilium dubitanti, & consolari & adjuvare tristes miserabiles personas, quæ adjutorio carent (cum desolatis & tristibus sit consulendum *l. unica in fin. C. de his qui ante apertas tabul. hæred.* & redimere & juvare captivos, qui contra justitiam detinentur, quod faciunt Advocati, justè & debitè suum exercentes officium: Ideo non parum apud Deum merentur, unde dicit *Hostiens. in Sum. sua Decret. colum.* 1. quod vita bonorum Advocatorum sit melior, quam fratrum Prædicatorum & aliorum Religiosorum.

6 De officio Advocatorum ex Constit. Imp. De Advocatis tractatur in *Reform. Polit. Augustæ anno* 1548. *tit.* 32. ut causas malitiosè non differant, & à Calumniis, injuriisque in productis suis abstineant sub pœna pecuniaria & aliis animadversionibus, pro qualitate causarum & personarum. Idem ferè disponitur in *Ord. Cam. anno* 1555. *part.* 1. *tit.* 23. *&* 24. ubi Advocatorum & Procuratorum officium accuratè describitur, & textus ipse videri potest in meo *Corp. Constitut. tom.* 1. *verbo* **Advocaten** *& verbo* **Procurator**. Et plura traduntur in *R. J. Ratisbon. anno* 1654. §. 98. *& seqq.* quæ omnia ad longum videri possunt in supra dict. *tom.* 1. *mei Corp. Const. verbo* **Advocaten** & **Procurator**. Itaque non est dubitandum Advo-

7 Advocatos esse tolerandos. catos in Republ. tolerandos esse, non obstante opinione hominum cœcutientium, qui non tantùm in Advocatorum prorumpunt vituperia, sed etiam illorum munus penitùs abolendum esse censent, ex ratione, quod lites protelare soleant, quos tamen Advocatorum Cavillatores taxat *Brunnem. in Processß. Civil. cap.* 1. *num.* 65. & supra satis de bonorum Advocatorum laudibus est dictum.

8 Differentia inter Advocatum & procuratorem. Differt autem Advocatus à Procuratore, quod Advocatus causam tantum in jure instruit, non gerit; sed Procurator alienam litem suscipit & administrat: Advocatus doctrina & ingenio pollere debet, ut causæ cum dignitate præesse possit: Procurator nullo ferè jure imbutus in scenam prodit, & pauci sæpè reperiuntur, qui Jurisprudentiæ operam dederunt; Advocatus per judicem compelli potest ad patrocinium suscipiendum: Procurator invitus servire non cogitur, *l. invitus C. de Procuratoribus.* Quia Procuratorum officium est vilissimum, *l. si quis C. de decurionibus*, ut etiam infames possint esse Procuratores de jure Civili, §. *fin. Instit. de except.* secus verò de jure Canonico, *C. Infames caus.* 3. *q.* 8. neque hodie in Jud. Cameræ, ubi honorabile est Procuratorum officium, *O. C. part.* 1. *tit.* 18. *Gail.* 1. *obs.* 43.

Proinde Advocati gaudent privilegiis militum; tormentis non subjiciendi sunt,

9 Privilegia Advocatorum. possunt uti vestitu splendidiori, non sunt afficiendi pœnâ carceris: Sed potius in crimine Capitali tribuendum ipsis hospitium manu militari custodiendum, neque suspendendi, sed potius gladio è medio tollendi sunt, quæ privilegia *personalia* ipsis attribuuntur. Quod ad *realia*, Salarium debetur Advocatis, etiamsi nihil fuerit conventum. Quamvis enim olim turpe fuerit habitum, patrocinium præstitum reddere venale, ex carmine Ovidii:

Turpe reos empta miseros defendere linguâ,
Quod faciat magnas turpe tribunal opes;

Tamen postea patronis à litigantibus salarium petere concessum est ab Imperatore Claudio, cujus voluntas legibus est approbata, *l.* 5. *C. de pactis. l.* 11. § *in honorariis ff. de extraord. cognit.* & advocatorum Salaria sunt quasi peculium Castrense, quo denegato, denegari potest patrocinium, atque ita privilegiatum est, ut etiam feudum pro eo obligetur, cum debitis requisitis, & præsertim fructus & comoditates feudi. Imo advocati Salarium reliquis Creditoribus est anteponendum, quia tantum bonis abesse videtur, quantum Advocato debetur pro patrocinio & labore, atque ideo Creditores sibi de bonis satisfieri volentes hoc onus subire debeant, quorum scilicet conditio melior est reddita, & calumniosis litigantium malitiis imposita est tranquillitas, *Gratian. discept. forens. cap.* 257, quod præsertim locum habet, si advocatus fuit curator bonorum, & ipsius opera substantia salva est conservata, *Carpzov. part.* 1. *Constit.* 208. *defin.* 36. non verò in omnibus aliis causis. Porrò Advocato integrum Salarium est persolvendum, si per eum non stat, quo minus operam suam clienti usque ad extremum præstare possit. *l. ult. C. de domest. & Protect.* sicque Salarium initio anni solutum, ob casum supervenientem, ab heredibus repeti non potest, *l.* 1. §. *Divus ff. de extraord. cognit. Gail.* 1. *obs.* 44. Atque debetur Salarium advocato necessariò absenti, quia absentia & infirmitas æquiparantur, neque illi negari potest, etiamsi in causa succubuerit, & victus recesserit, *l. sed an ultrò* 10. §. 1. *ff. de negot. gest.* 10 Eorum salarium.

Insuper Advocati sunt *immunes à collectis, à receptione militum* in suas domos, Germanicè **Einquartirung**/ab *excubiis* & aliis oneribus, non coguntur recipere hospites, filii ipsorum extraneis præferuntur, gaudent beneficio competentiæ, quæ tamen omnia privilegia hodie maxime coarctata & circumcisa esse conqueritur *Camil. Borel. in decis. tit.* 65. Et in his maxime animadvertendum est, quod Advocati per vitia sæpius propria privilegia sua deperdant, utpote per *prævaricationem*, per *pactum de quota litis*, si inserviat utrique parti, si malitiose protrahat litem, si munus advocati per subreptionem arripiat, si jussu judicis patrocinium præstare detrectet, si unus in alterum sit injuriosus seu verbis seu scriptis, si factus sit hæreticus, si causas negligenter tractet, si scienter patrocinetur causæ injustæ, quod fieri non potest sine mortali peccato, si dolo malo falsam legem vel Canonem alleget, de quibus omnibus latiùs videri potest *Reinhold.* 11 Alia illorum privilegia. 12 Advocatorum vitia & crimina, & amissio privilegiorum.

hold. Condit. in specul. fidei polit. c. 10. *R. P. Grobendonck. in spirit. polit. lib.* 10. 682. *& seqq. Samuel Strick. in disp. de privileg. advocat. per tot.*

Ex his omnibus patet, Advocatos esse
13 Requisita Advocatorum. debere conscientiosos, nihilque agere, quod fucatè vel falsè Deum vel proximum offendere possit, ut nequaquam incurrant in reprehensionem *Eberhardi à Weihe de vanit. glor. mund. pag* 36 ubi ait: *sicuti in comoediis larvæ, ita pro JCtis leguleji, pro militibus latrones, pro Politicis nebulones, pro Oratoribus Procuratores Rabulæ, pro Historicis pueri, pro Advocatis scribæ & opifices exhibentur.* Hinc enim postea venit maledicentia in Advocatos, qui illud profiteri cupiunt, quod nunquam didicerunt. Et hi sunt de Ordine *rabularum*, qui sine delectu Clientes suscipiunt, per fas & nefas illos defensuri. Hi
14 Quorundam malitia & poena. sunt, qui abutuntur salvifico Christi Salvatoris dicto, *Venite ad me omnes, qui laboratis*, id est, *malas causas habetis, & onerati*, id est *locupletes estis, & ego reficiam*, id est *decipiam vos, Berlich. part.* 1 *conclus.* 9. *num.* 62. Quales etiam acceptissimi sunt Clientibus, qui saepius de asini umbra rixantur, divitiis suis freti, ut tantum pauperibus negotium facessant. Itaque Advocatus conscientiæ suæ maxime consulit, si amico potius modo li-
15 Quid conveniat Advocato probo? tem componat, suadendo transactionem, si causa sit dubia, vel ostendendo Clienti maxima litis incommoda, quia raro Clienti indubitata victoria promitti potest. Potius verò de processu summarie expediendo cogitare, nec de quota litis, nec de pacto ad numerum foliorum, nec de palmario sollicitus esse debet, imo potius pauperibus gratis servire, præsertim si de paupertate jurent. Quamvis enim advocati minimè conscientiosi de pauperibus minimam suscipiant curam, & tanquam *rogati vultures* & *Harpyiæ* potius in utramque aurem dormiant, divites potissimum decipientes, quorum lites procrastinant, quia sciunt, suam operam ex mora & tempore æstimari, ut loquitur *Barclai. in argen. lib.* 3. & ideo literas oblitterant, sigilla sigillant, & nisi hoc liceret, so möchte der Teuffel ein Jurist seyn / ut inquit *autor discursus* vom *Justitien*werck / *pag* 94. tamen Advocati ad pauperis patrocinium ex conscientia tenentur, *O.C. part.* 1. *tit.* 19. §. auff daß auch / & sub poena privationis Advocaturæ ad id obligantur *per l. providendum* 7. *C. de postul. Mynsing. cent.* 4. *obs.* 32. *Gail.* 1. *obs.* 43. exigente id etiam vita Sociali, amicitiaque naturali, ut proximo subveniamus.

16 Contra quos possint servire. Advocatus etiam contra suum Principem patrocinari potest; licet enim *Principis Persona* ipsi debeat esse sancta, nihilque subdito quàm obsequii gloria relicta esse videatur, cum illum, quem in jus vocamus, plerumque arguamus injustitiæ, & à Principe nihil nisi, quod justum est, præsumendum sit. Sicuti tamen bonus Princeps non solet se justitiæ subtrahere, neque subditis denegare defensionem, quæ plerumque fit per Advocatum, hinc illi nihil imputari poterit, si petita permissione Patrocinium contra Principem suscipiat. Contra hodiernos Magistratus, qui superiorem recognoscunt, postulare sine dubio potest. *Eckold. ad tit. ff. de in jus vocand.* §. 5. *Mev. part.* 1. *decis.* 155. *n.* 6. Pari ratione *filius* non arcetur à Patrocinio, ut in causa propria Parentes in Judicio convenire non possit. *Carpzov. part.* 1. *constit.* 2. *def.* 26. quia nemo tenetur pati injuriam, cui Judex est & superior, apud quem lædentem deferre potest. Si igitur filius jure suo, hoc est defensione naturali utitur. Parentibus non facit injuriam. Licet hic dissentiat *Ludov. Dunte in cas. conscient. cap.* 10. *sect.* 2. *quæst.* 1. ut planè caute in hoc casu sit procedendum, ne quartum lædatur præceptum. Neque facile concedendum filio, ut *in aliena* causa contra Parentes postulet, ne ingratum se demonstret, nisi in defectu aliorum Advocatorum à Principe vel Judice, ad suscipiendum patrocinium cogatur. Contra *Amicum* & *Inimicum* melius est, si Advocatus à Patrocinio abstineat, sicuti etiam Vasallus contra Dominum, quia jurat se non velle esse in consilio, in quo agitur, ut Dominus aliquid perdat, *C.* 1. *de form. fidel.* Contra injuriantem Advocatum postulare posse, haud est negandum, nec juri Divino id est contrarium, quia malitiis hominum non est indulgendum, & proinde injuriatus salva conscientia injuriantem convenire potest, & per consequens etiam Advocatus clientem juvare, quia non est vindicta privata, sed publica, ad demonstrandam injuriati innocentiam cujus existimatio alias apud omnes censeretur læsa & maculata. Quando tamen unicum verbum saepius multis Dalerorum millibus æstimatur, quod nil nisi privatam vindictam sapit. *Stryck. in tr. de jur. cens. dissert.* 9. *cap.* 4. *n.* 23. Patrocinium in foro conscientiæ vix tolerandum esse putat. Illud etiam Advocato
maxime convenit, ut ante exordium pro- 17 Quid Advocatis vitandum?
cessus adversarium extrajudicialiter interpellet, ut sine strepitu judicii reddat, quod debet, *l. debitores* 10. *Cod. de pign.* in ipso verò processu à cavillationibus & injuriis, vel etiam irrisionibus abstinere penitus debet, cum intolerabile sit, ut Advocati vel in scriptis vel oretenus se invicem injuriis onerent, ut aliquot canes latrantes adstare putes, qui invicem certant, quisnam alterum aspero latratu vincere possit. Cæterùm verò Advocatus non peccat, si causam defendat, quam credit esse justam, etiamsi sit iniqua, sicut etiam mortaliter peccat, scienter injustam causam defendendo, cui nimirum, uti Imperatori Flavio Vespasiano, *lucri bonus odor è re qualibet* erat, ita quævis causa, quantumvis pessima, ipsi optima videtur, si modo crumenam impleat, juxta illud; in causa Geld haben die Advocaten kein Gewissen. Venundant illi tamdiu garrulam linguam, donec elingues reddantur, sicut Paduæ contigisse testatur *Ernest. Gockel. in tr.*
de Europ. Regib. cap. 26. *n.* 32. quod septem 18 Exemplaris poena.
Advocati mortui omnes sine lingua reperti fuerint. Idcirco etiam Advocatus, si causam,

quam

quam ab initio justam credidit, in progressu litis, iniquam esse animadvertat, Clientem de injustitia causæ statim monere, & si admonitus desistere nolit, deserere debet. *Less. de justit. & jur. lib.2.cap.31.dub.2.num.* 48. Quod in *probabili causa* Advocatus Patrocinari possit, omnes concedunt, sed an tueri in concursu *probabilioris* illam causam possit, controvertitur; Affirmativa verò astruitur, ex eo fundamento, quoniam Advocati non sit causam definire, sed ea tantum, quæ juri Clientis favent, adferre, modo Clientem de minori probabilitate admoneat. *Layman. in Theolog. moral. tom.* 2. *tr.* 1. *C.*5.§.13 *n.*17. *Diana resolut. moral. tom.* 2. *tr.* 13.resolut. *Velasco de jud.perfect.rubr.*14. *annot.*7.*n.*7.*Domin. à Soto de justit.& jur.lib.*
19 De causa probabili. 5.*q.*8. *art.*3. qui tamen non actoris, sed rei tantum patrocinium in causa minus probabili licitum esse statuit, præsertim in causis gravibus, quia licet ea peragi possint salvâ conscientiâ, quæ conformia sunt rationi, sicut est opinio probabilis, tamen opinio probabilior rationi etiam est conformior. Illud etiam intolerabile, quod communiter producta sua tot tantisque *allegationibus* Legum, Sententiarum, Consiliorum, & Decisionum ambitiosè impleant, quas tamen omnes ex auctoribus, quos nunquam legerunt vel viderunt, exscribunt, & Judicibus nauseam, tædiumque creant, cum Judices ipsi jus, quod ex facto oritur, scire teneantur, prout in Curiis Galliæ advocatis jura allegantibus responderi solet: *Venite ad factum, Curia satis novit jura.* Tandem Advocatus simul judex esse non potest, sed si judex fuisset in prima instantia, salvâ conscientiâ parti, quæ obtinuit, patrocinari in secunda instantia potest, ne injuste judicasse dicatur: partem verò, quæ succubuit, juvare non potest, quoniam ita propriam sententiam iniquitatis argueret.

In omnibus etiam judiciis constituuntur *Advocati Fisci*, qui alios Advocatos in dignitate præcedunt, quia officium illorum immediate venit à Principe, sicque in judicio Imperiali Aulico constitutus est Fiscalis & ejus Adjunctus, immediatè post Consiliarios Imperiales Aulicos dependens ab Imperatore: in Camera verò Imperiali est Fiscalis Imperialis & Advocatus fisci, qui nihilominus etiam immediate ab Imperatore dependent, & pœnæ ab ipsis exactæ, earumque vel moderationes vel condonationes ad Imperatorem spectant, *O.C anno* 1555.*part.*1.*t.*16.§.6. qui teste praxi quotidiana, ex Imperiali gratia illas moderare vel penitus condonare potest, quia in pœnalibus Cameræ ad Imp. pertinet gratia, qui etiam à banno Cameræ absolvere potest, *O.C p.*2.*t.* 18.§.2. de quibus plura videri possunt in *tom.*1.*Constit.mear.verb. Advocatus, & Procurator, & Fiscal.* Sub qua voce etiam infra adhuc aliqua dicentur. 20 Advocatus Fisci.

Æmulatio.

SUMMARIA.

1. *Datur æmulatio bona & mala.*
2. *Unde nascatur æmulatio.*
3. *Æmulationes in Statu publico.*
4. *Quando prosint æmulationes.*
5. *Præsertim inter juvenes.*
6. *Quæ sit æmulatio mala.*
7. *Æmulationis causa quid fieri, unde existimetur.*

1 Datur æmulatio bona & mala. VErbum æmulandi non minus in bonam partem accipitur quàm in malam, ut quando Apostolus 2.*ad Corinth.*11. dicit: *æmulor enim vos Dei æmulatione*; aliquando denotat iram, ut in verbis: *an æmulamur Dominum*? quasi diceretur: an provocamus ad iram Dominum? Sicut dicitur *Deuteron.*32.& *Psalm* 77. *& ad æmulationem eum provocaverunt.* Nam ad æmulationem provocare, est quasi in rivalitate ponere æmulum & rivalem. *R. P. Salmeron in S. Script. Tom.*15 *disp.*17.*&* 21. & *disp.* 24. quod æmulatio sit irritatio magna, quando illi, qui antè amabantur, amittunt dona & beneficia, quæ recipiebant, & in summa rerum inopiâ constituuntur, præsertim si non sit recuperandi locus. Hinc ille ejulatus Esau, cum amisisset primogenita, & benedictionem, quam postea amplius recuperare non potuit. Rectè enim dictum est: *dura sicut infernus æmulatio*, & verus malorum spirituum infernus est, qui vident suum ipsorum cœlum, ubi creati erant, datum esse in possessionem nostram. Pessima erat æmulatio Caini, qui videns fratris Abelis sacrificium acceptius esse apud Deum, invidia & æmulatione ductus, fratri vitam abstulit, & primum in terra homicidium commisit. Æmulamur quandoque malos, & idcircò, *noli*, inquit David *Psalm.*68. *æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem, & æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam*: & in bonum; *æmulor vos Dei æmulatione*, & in alio loco: *æmulamini charismata meliora.* Hieron. in epist. ad Gal. sic inquit: *æmulantur bene, qui cum videant in aliquibus esse gratias, dona, virtutes, ipsi tales esse desiderant, & fidem, vitam, atque industriam eorum, per quæ illa meruerunt, nituntur imitari, ut possint ea quoque, quæ bona æmulatione digna sunt, consequi. De quibus & Apostolus ait: æmulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis. Ac deinceps: Sic & vos, quoniam æmulatores estis spiritualium, ædificationem Ecclesiæ quærite, ut abundetis. Et iterum: Itaque fratres, æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Æmulantur autem non bene: qui non tam ipsi cupiunt esse meliores, ut imitentur eos, qui æmulatione digni sunt, quam illos ipsos volunt facere pejores, & retrorsum trahere æmulatione perversa.* Hæc omnia *Hieron.*

Æmulatio nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidiâ, finitur odio 2 Unde nascatur æmulatio.

& injuriâ, rarò tamen producit æmulantis commodum. Est ægritudo animi haud concoquentis, ut quod ipse concupierit, alius potiatur, ipse verò careat. Æmulatio virtutis bona est: æmulatio alterum fallendi & impediendi mala. Nihil magis nobiliora ingenia exercet, quàm si ex æmulatione ad majora invicem accendantur, non ut deprimatur alter, sed ut ad idem fastigium æmulans perveniat, & eandem ostendat virtutem, sine invidiâ, sine bello vel injuria, sine dolore de alterius bono. Sed rari sunt nantes in gurgite vasto. Quæ & quantæ inter

3 Æmulationes in Statu publico.

Reges, Principes & Respublicas sint & oriantur æmulationes, jam suo tempore descripsit Comineus Commentar. lib. X. ubi ait: *In rebus humanis ita comparatum est; ut nullus ferè sit populus, cui non æmulum aliquem & adversarium Deus excitavit. Gallis opposuit Anglos, & Anglis Scotos. Hispanis perpetua quædam simultas intercedit cum Lusitanis. Italiæ Principes magna ex parte retinent possessiones, nullo fere titulo, & acerbè suis imperant. Iis adversantur reliquæ potentiores Civitates, Venetiæ, Florentia, Genua, nonnunquam etiam Bononia, Sena, Luca; Arragoniæ Reges oppugnantur ab Andegavorum Ducum familia. Mediolani & Insubriæ Vicecomites ab Aureliana Domo. Venetis sunt infesti Principes Itali & Florentini. Senenses autem & Genuates oderunt Florentinos, Genuates laborant & sunt divisi civilibus factionibus Fregosiorum, Adornorum & Auriorum. In Germania magnæ sunt inter Austriacam & Bavaricam Domum Æmulationes, & quæ sunt ex Bavariæ Ducum stirpe natæ familiæ inter se ipsæ diffidunt. Austriacis Principibus magnum est & grave odium cum Helvetiis. Impugnantur à Clivensibus Geldri, & valde sunt iniqui Juliacensibus. Quæ sunt ad Oceanum Germanicum & Balthicum mare Civitates, bella sæpe gerunt cum Daniæ Regibus. In Germania plurimæ sunt arces atque Castella munita, quæ res licentius agendi multis occasionem præbet. Nam unus aliquis famulo tantum comitatus Civitati cuipiam denunciare audet inimicitiam, confisus aliquo Castello, in quod receptum habet, & sociis aliquot equitibus. In hoc genus hominum Germaniæ Principes non admodum animadvertunt, quoniam ipsorum opera nonnunquam utuntur: Civitates autem, ubi facultas eis datur, severissimè puniunt, & facta conjuratione circumvallant aliquando receptacula illorum, & demoliuntur, simul in eos usus aliquot equitum cohortes alunt, atque is est per Europam rerum Status. Quid per Asiam & Africam fiat, non habeo compertum: Sed dicuntur inter se non minus quam nos, imo turpius aliquando dissidere. Nam in servitutem se pertrahunt ipsi, seque invicem nostris hominibus venundant, & videmus, quam multi quotidie ad Lusitanos deportentur. Apparet igitur has dissensiones veluti stimulum quendam in rebus humanis esse necessarias.* Hæc Comineus *suprà cit. loc.* de suo tempore. Sed similes æmulationum species adhuc hodiernis temporibus inter Reges, Duces, Principes, aliosque, mutatis saltem personis videmus frequentari.

Æmulationem alere, sicque aliquem invidiæ ignem conservare, Reipublicæ non parum prodest, cum singuli metu accusationis munia sua pro virili tantò diligentius obeant. 4

4 Quando prosint æmulationes.

Es seynd auch etliche der Meynung / daß es unterweilen gut seye / wann die Räthe untereinander uneinig werden / dann durch solche Dissensiones sind offt Schaden an Tag kommen / so sonsten wol in Geheim verblieben wären / und nehmen jenes vernünfftigen Heyden Lehre in keine Consideration, welcher gesagt: Wann du mit deinem Freunde in Zanck und Streit gerâthest / so gedencke / daß er dein Freund gewesen / zu welchem Stand du auch gelangen kanst / derowegen opponire ihm nicht Dinge / so dessen gäntzlichen Untergang mit sich führen möchten. *Gastel.* *Tacitus*, nunquam tacendus, in *lib.* 1. *de morib. Germ. cap.* 36. ait: quod inclytæ Germanorum Genti præ reliquis nationibus libertas æmulationis, tot è populo Romano relatæ victoriæ ac totidem ad internecionem fusi Consulares exercitus tribuendi sint.

Principis Pædagogus poterit discipulum suum accendere coætaneorum suorum exemplis & æmulatione, si Procerum filii, Principis contubernio non indigni, una cum ipso educentur, ac iisdem disciplinis imbuantur. Proderit autem plurimum juveni Principi, inter eum ejusque condiscipulos exsuscitari & ali æmulationem. Dulcedo quippe gloriæ animis generosis blandissimum est alimentum, si cœteris se videant, uti dignitate, ita etiam literarum & artium profectu antecellere, ut ita suaviter æmulatio semper sit accendenda, quia cum si in exercitationibus habeant æmulos, cum quibus identidem congrediuntur, tum demum se laudabiliter proficere sentiunt, cum æmulos vident à se prostratos, & proprio marte superare eos, quibus nascendi fortuna illos fecit Superiores. *R. P. Grobenduncus in Spirit. Polit. lib.* 5. *num.* 92. *& seqq. & lib.* 10. *num.* 49. *& seqq.* adfert varia malæ æmulationis exempla, ex quibus Mahometismus & alia quamplurima mala sunt exorta. Uti enim mala incitant ad vitia, ita non amat virtutem, qui non ardet æmulatione benefactorum ab aliis.

5 Præsertim inter juvenes.

Pravi & indocti, qui ad virtutem se pervenire posse desperant, fortunam aliorum quoque depressam cupiunt, ut in æqualem secum sortem illos compingant. Omnia ad æmulationem malam fieri intelliguntur, quæ cum injuria alterius & animo nocendi, non utilitatis vel necessitatis propriæ gratia fiunt. Unde ad æmulationem pertinet, si quis, ut videat mulieres egregiæ formæ sui vicini, vel etiam ad scrutanda ejus secreta ædificet, *Klock. de ærar. lib.* 2. *cap.* 18. *n.* 9. *Menoch. de arb. jud. quæst. lib.* 2. *cas.* 156. *num.* 9. ubi tamen monet, non posse certâ regula expediri, quidnam propriè æmulationis causa factum videatur, sed Judicis arbitrio, & ex ratione circumstantiarum æstimandum esse, quia quod mihi utile est, licet aliquando noceat proximo, propterea tamen non est illicitum, *l.* 1. §. *denique* 12. *ff. de aqua & aqua*

6 Quæ sit æmulatio mala.

7 Æmulationis causa quid fieri unde existimetur.

& aqua pluv. arcend. l. si in meo 21. *ff. eod. l. Proculus* 28. *ff. de damno infecto. Strick. de jur. æmulat. cap.* 2. *n.* 4. ubi etiam *n.* 7. *& seqq.* tractat de ædificiis Molendinorum, de hospitiis & furnis, de altitudine ædificiorum, de stillicidio, de extructione fortalitiorum, & similibus: Nec non *cap.* 3. de æmulatione illicita, de probatione & præsumptione, nec non remediis contra æmulationem competentibus, ad quem brevitatis studio lectorem remitto.

Æmulatio autem in dubio non præsumitur, & pro ea excludenda sufficit etiam modica utilitas ædificare volentis, quia animus nocendi vel æmulatio non præsumitur, ubi de utilitate alterius apparet, *Klock. tom.* 1. *consil.* 48. *num.* 13. & hinc æmulationem alleganti incumbit probatio, *Idem consil.* 10. *num.* 496. cum quilibet in dubio præsumatur ædificare in sui utilitatem principaliter, non autem ut alteri noceat, *Hieron. Rocca in disput. select. cap.* 175. *&* 176. idcirco pro æmulatione arguenda circumstantiæ sunt diligenter pensandæ, & prudentis judicis arbitrio conjecturæ considerandæ, an major sit impensa ædificantis quam fructus, an ortæ sint inter partes rixæ, an elevatio muri directè tendat ad eludendam sententiam obtentam super fenestrarum apertione, an ædificium in proprio domo fiat stante lite excitata respectu domus collateralis, quæ omnia acuratè traduntur *à citat. Rocca l.* 163. 174. 175. *&* 176.

Æqualitas inter Status.

DE hac æqualitate disponitur in *Instrum. Pac. Cæs. Svec. art.* 5. §. 1. ut ea, salva transactione Passaviensi & Instrumento Pacis, inter Status omnes & singulos exactè observetur, ita ut, quod uni parti justum est, alteri quoque sit justum, violentia omni & via facti prohibita, prout notatum in *tom.* 1. *Corpor. Constit. mear. verbo Æqualitas inter Status.* Tractat etiam de hac materia *Ahasver. Fritsch. in Elect. jur. publ. cap.* 3. ubi tradit: æqualitatem hanc consistere imprimis in eo, ut Cæsari dentur, quæ sunt Cæsaris: honor scilicet, amor & obsequium: secundò ut tribuantur Statibus Imperii, tam inferioribus quam Superioribus, quæ ipsorum sunt, libertas, jura & privilegia, legibus Imperii ac observantiæ commensurata. Inæqualitas enim infinitis gravaminibus causam præbuit, quorum ingens cumulus olim in Comitiis anno 1609. *&* 1613. & in celebri Conventu Pacis fuit propositus, quorum pleraque proponit *Fritsch. modo suprad. loc.* & præcipuè tractat de præcedentia Comitum. & restauratione jurium illis competentium, in præsentatione Præsidum ad Cameram Imperialem, in puncto præsentationis Comitum & Statuum Rhenensium ad Assessoratum in Camera, & similibus; & de hac materia videri potest *Andreas Burgold. ad Instrum Pacis part.* 2. *pag.* 34. 35. 36. *&* 37. *nec non part.* 3. *pag.* 77.

Æquitas.

SUMMARIA.

1. *Quid sit æquitas.*
2. *Quando & quomodo inveniat locum?*
3. *Quando possit fieri extensio legis.*
4. *Quid judici considerandum?*

1 Quid sit æquitas. COmmunissimum est axioma, *summum jus summam esse injuriam*, quod idcirco æquitate est temperandum, & semper justitia æquitasque simul honoranda, *Novell.* 97. *C.* 1. quia æquitas est virtus intentionem legislatoris cum facti circumstantiis exæquandi, *Besold. in Delib. jur. lib.* 1. *ff.* §. 2. semper tamen ita moderanda, nec publica lædatur utilitas. Nulla autem datur æquitas, si mens legis, claris verbis expressa, de facto obveniente manifestè disponit, quia tunc parendum est legi, quamvis duriori, *l.* 12. *ff. qui & à quib. manumitt.* quia secundum leges, non de legibus judicare tenemur, *l.* 21 *ff. de LL. l.* 91. §. 3. *de V. O.* Æquitati enim non scriptæ præferri debet rigor scriptus, *Rocca in disput. select. c.* 160. *n.* 2. & ex æquitate non debet Judex interpretari, quando verba sunt clara, *idem c.* 194. *n.* 41. quando-
2 Quando & quomodo inveniat locum? quidem lex nunquam assueta est imitari æquitatem in præjudicium tertii, *idem c.* 147. *n.* 12. nec cerebrina æquitas, quæ forte cuilibet occurrit, sed in circumstantiis certis fundata, demùm est consideranda. Judicibus enim non competit potestas pro libitu, sed ex legis præscripto pronuntiandi, quâ ratione partes de injuriâ conqueri eò minus poterunt, cum se non tam à judice, quàm à lege condemnatas esse videbunt. *R. P. Grobendunc. in Spirit. Polit. c.* 10. *n.* 684. Solius itaque Principis est, legum asperitatem Imperatoria Majestate emendare. Cum cujus est leges ferre, illius quoque sit latas, si commodum fuerit, mutare, *l,* 1. *l.* 9. *l. ult. C. de LL.*

Et quamvis lex, cujus verba stricta sunt, ex ratione generali possit extendi ad casus omissos, quia *ubi eadem ratio, eadem quoque est juris dispositio*: cautè tamen & cum judicio est hic procedendum, nec facile, quod contra rationem juris receptum est, in consequentiam trahendum, nisi Reipublicæ commoda id exigant, quia salus publica suprema lex est. Peccat enim interpres legum, qui promiscuè omnes leges extendit, 3 Quando
etiam pœnales, quia non torquendæ sunt possit fieri
leges, ut illæ porrò torqueant homines: & extensio
in odiosis restricta facienda est interpretatio, legis.

in favorabilibus è contra pleniſſima. Sicut enim exceptio firmat regulam in caſibus non exceptis, ſic enumeratio infirmat eam in caſibus non enumeratis, & ceſſante ratione inductiva nihil eſt adjiciendũ. Quamvis enim æquitas ſuppletoria competat judici in cauſis arbitrariis, tamen optimus Judex ſemper arbitrium ſuum legibus conforme diſtribuet, nec quicquam decidet, quod dubitat, æquumne ſit, an iniquum, ne facile de aliorum peccatis communicet, aut aliàs conſcientiam ſuam polluat, proinde magis rationem legis, quam verba conſiderabit, quia finis æquitatis eſt, ut juſtitia, perque eam pax & tranquillitas in Rempublicam introducatur & conſervetur. Verſatur enim iſtud ſummum juſtitiæ & æquitatis bonum in actionibus virtutum, & conjunctione cum Deo, ceu fine noſtro ultimo. Itaque æquitas temperanda eſt, ſecundum regulam à Deo nobis inditam, mediante intellectu & interno motu, ſub ſpe præmii vel metu pœnæ, ut ita actiones omnes inſtituantur, quò finis, ad quem conditi ſumus, obtineri poſſit. Hinc effectus æquitatis eſt, quod in caſibus dubiis ea ſemper ſit præferenda, *l.9.l.56.l.90.l.192. de R. J.* & propter æquitatem à regulis juris recedatur, *l.32 ff. de R.C.* Idque tam in judiciis, quam in contractibus, adeò, ut propter æquitatem etiam ſolennia jura introducta aliquando, ubi rei evidentia poſcit, non obſerventur, *l.183. de R.J. l.7. in princip. ff. de in integ. reſtitut. Clementia* differt ab æquitate, quod illa à pœna aut vindicta ad lenitatem vel omnimodam condonationem inclinet, & ſoli Principi competat: æquitas verò à pœna non omnino abeat, & legibus magis inhæreat, *Juſt. Lipſius Civil. doct. lib. 2. cap. 12.*

4 Quid judici conſiderandum.

Affecten.

QUod Concilia Univerſalia ſine omni affectu & inclinatione ſiniſtra, ſicut etiam adminiſtratio juſtitiæ, ſine omni timore, comminatione, violentia, mandato, vel alia cauſa procedere debeant, traditur in *tom. 1. Conſtitut. mear. verbo Affecten ex R.J. anno* 1548. §.6. *&* 1551. §.8. *nec non O.C. de anno* 1555. *part. 1. tit. 13.* §.2.

Agent.

DE Agentibus Conſilii Imperialis Aulici vide in *tom. 1. Corp. Conſtit. mear.* verb. Agent. de his etiam *Beſold. in theſ. pract. verbo Agent.* dicit, quod Agentes vocentur ſollicitatores vel Procuratores in Aula Cæſaris & alibi: Sed quod plerique ſint Procuratores, vel potius venditores verborum, & Procuratores in rem ſuam juxta *Ernеſt. Cothman. in rubric. Cod. Juſtinian. n.24.* interdum etiam exploratores, & Novellarum dubiarum Seminatores; In quo autem differant à Legatis, & quando ſoleant mitti, docet *Beſold. in tract. de legat. cap. 2. n.6. & ſeq.*

Agnati.

QUando in Crimine fractæ Pacis poſt mortem Banniti Agnatis nullum inferatur præjudicium in ſucceſſione feudali, ſi Pacifragium adverſus feudi Dominum non eſt commiſſum, determinatur in *R. J. anno* 1548. *tit.3. & Capitulat. Leopold.* §.26. *&* 27. ubi etiam Statibus diſpoſitio de feudis condemnatorum & crimine læſæ Majeſtatis relinquitur.

Alapa.

DE Alapa videri poteſt *Strick. in diſſert. de alap.* ubi *cap. 1.* dicit, alapam eſſe ictum porrecta manu faciei incuſſum, & Margaretham Imperatoris Henrici filiam vocatam eſſe Alapam, wegen ihres artigen Mundſtücks / vel potius fuiſſe filiam Ducis Carinthiæ, poſtea Marchioni Brandenburgico junctam. Porrò *cap. 2.* agit de alapæ cauſa efficiente, & quod eam pater licitè det filio, & maritus aliquando uxori, ſi reprehenſio verbalis non ſufficiat, & neceſſitas exigat, quæ tamen correctio perſonas illuſtres & nobiles dedecet: it. Dominus ſervo, Præceptor diſcipulo; aliquando etiam alapa juſtè recipitur, ut in ſervo manumittendo & in illis, quibus jus gladii geſtandi conceditur. Alapam vero injuſtè accipiens ſtatim repercutere poteſt ferientem, non tam ad ſumendam vindictam, quam ad evitandam infamiam & ignominiam, non tamen armis ſe defendere, vel alterum inermem occidere poteſt, qua de materia tota latius tractat *Strick. ſuprad. diſſert.*

Alba.

ALba cum Trino relinquitur Duci Sabaudiæ, *Inſtr. Pac. Cæſ. Gall.* §.93.

Albinagii Jus.

ALbinagii jus, quod in Gallia frequentatur, pleriſque ſæpius incognitum eſt, cum tamen exempla non deſint, etiam frequentia, quod ex dicto jure extranei à ſucceſſionibus rerum in Gallia defunctorum penitus excludantur, id quod jure talionis erga ipſos viciſſim ab aliis nationibus retorqueri poſſe tradit *Beſold. in theſ. verbo* Abſchuß / & *Jod. Hackman. in tract. de jur. Albinag. cap. 8.* §.2. dicit, quod jus Albinagii tantum procedat de bonis in Regno peregrino ſitis, non etiam de iis, quæ Albinus defunctus in loco nativo poſſidet, id quod amplius explicat in *Cap. 6.* §.4. quod Albinus de iis quæ in loco nativo poſſidet, libere teſtari poſſit, ſed locum tantum habeat jus Albinagii, ſi peregrinus in illo Regno deceſſerit, & habitaverit, aliàs enim bona ipſius vel heredi teſtamentario vel legitimo deferantur *Bodin. de republ. lib. 1. cap. 6.* ubi ait: In curia Pariſiorum judicatum eſſe, ut ſi Albinus extra Galliam moriatur, teſtamentum conderet, & filios heredes inſtituere poſſit, & quod etiam donationes inter vivos ab Albino factæ valeant, modo jam non ægrotus in fraudem legis donationes tales faciat: Unde apparet, bona Albini viventis juri Albinagii non ſubjacere, atque illud jus ultra bona in Regno ſita non extendi. Exemplum autem hujus juris in Germania per modum

retorsionis exerciti refert *dict. Hackman. cap.9.* sequentibus verbis : Homo quippe Gallus Cupedinarius, ex Campania Galliæ (vulgo Champaigne) in qua jus Albinagii exercetur, oriundus, excesserat Argentorati præmortuis, quam Civem duxerat, uxore & liberis, nullisque præterea legitimis, qui quidem cives essent, heredibus relictis, ita ut ab intestato vocarentur Soli Cognati Albini in Campania degentes, advolavere hi confestim ad mortis famam Argentoratum petituri ex voto cognati sui relictam hereditatem. Negavit ad horum instantiam Illustris Senatus ipsis tanquam Albinis quicquam deberi, sed quæcunque relicta essent bona, quæ satis ampla fuerant, Reipublicæ cedere.

Supra citatus Besoldus in Thesauro Practico verbo Abschuß porrò de hoc jure Albinagii scribit, quod juribus in Germania usitatis, verbi Gratia Abschuß/ Abzug/ Nachsteuer/ Vicinum sit jus albinagii, quod in Gallia Regalibus accensetur, & vigore cujus hereditates peregrinorum in universum fisco cedunt, de quo etiam porro *Besold. agit in tract. de jurib. Majest. Polit. cap.7.n.6. & de jure Civium cap.4.n.2.* Speidelius verò *in spec. observ. verbo Albinagium* dicit, quod licet hoc jus, ut iniquum, per constitutionem Imperatoris *Friderici II.* sit sublatum per *auth. omnes peregrini C. commun. de success.* adhuc tamen in Gallia servatur, & peregrinorum ibidem decedentium bona exclusis etiam liberis Fisco cedunt, nisi Regio Diplomate, quod literas naturalitatis vocant, efficiantur Regnicolæ, daß sie naturalisiret/ und für der andern gebohrne gehalten werden/ quo casu omnibus commodis, gratiis & favoribus potiuntur, quibus Cives in Gallia orti, *Bocer. decis.13.n.21. Klock. tom. 4. consil. 22.n.22.* Hoc jus Albinagii exinde sumpsit initium, quod olim peregrini vocabantur hostes, hodie vero non amplius, præsertim si sint confœderati, & nullum eis bellum indictum. Deinde peregrinis non competit factio testamenti ut Civibus Romanis, sed tamen ut peregrinis ex jure gentium, *Ulpian. in fragment. tit.20.§.14.* Atque etiam in Gallia jus Albinagii in bonis confœderatorum & sociorum non habet locum: omnia enim intelligenda sunt, nisi peregrini sint simul hostes, & bellum publicè decretum & indictum. *Thes. Basil. vol.7. Disput. de securat. thes.* 80. *Barry de success. lib.1. cap.7. tit.8. n.9. Vitriar. in jur. civil. lib.2. tit.14.* §. 3. dicit peregrinos hodie institui posse, quod idem *Lynck. in analect. ad Inst. lib.2. tit.13.§. ult. Georg. Fleck. in Bibliothec. jur. Civil. lib.2. tit.31.n.7.* ait : hodie peregrinitatem non obstare Institutioni, nisi quatenus jus albinagii eam fieri ex jure talionis impedit. *Simon à Grœnvvegen de LL. abrogat. ad Lib.6. Cod. tit.4.* scribit : Deus ter Optimus Maximus advenas & peregrinos populo suo peculiariter commendavit *Exodi 22. vers.21. Levit. 19. vers.33. Deuter. 10. vers.18.* voluitque ut eadem lex esset peregrino & indigenæ, *Exodi 12. vers.49.* Ideoque nostris & Gallorum moribus tam peregrini quam Cives heredes institui possunt, *Grot. introduct. lib.1. p.13.* quæ omnia confirmat *Grœnvvegen lib.6. Cod. tit.59.* si enim ex jure Gentium introductus est modus acquirendi dominii Civis & peregrini, inde quoque exteris jus nascitur, & si illis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius Civitatis, sed ab illa ætate, qua externi pro hostibus habebantur, id quod apud moratiores gentes meritò exsolevit, *Grot. de jur. Pac. & belli lib.2. cap.8. n.26. & cap.6. n.14.* Itaque peregrini hoc loco non dicuntur illi, qui Cives Romani sunt, & in Imperio saltem peregrinantur, sed secundum *Grot. lib.2. cap.18. §. 2.* illi tantum, qui in sequenti versu Virgilii describuntur:

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor

Quem citat *Grot. d. loc.* & ait: neminem juris Consultorum clarius exposuisse, quinam pro externis habendi sint. Et hoc jus albinagii etiam olim in Hollandia consuetum fuisse, refert *Grot. introduct. lib. 1. cap. 13. §. 1.* ubi quoque peregrinorum bona ad fiscum devolvebantur, sed posteaquam Belgicæ Regiones exterorum adventu & peregrinorum commerciis florere cœperunt, iste rigor in desuetudinem abiit, ut hodie Cives & peregrini eodem successionis jure utantur *Gudelin. de jur. Noviss. lib.5. cap. 10. versu cœteroquin. Christinæus vol. 4. decis.77. num.6. in fine.* Quod verò peregrini ad officia illustria non facile admittantur, ex variis rationibus & damnis Reipublicæ illatis refert *Carpzov. ad L.R. cap. 10. sect. 2. Lather. de censu lib.3. cap.16. num.114.* in jure civili hæc materia sedem habet in *tit. Cod. Commun. de success. in auth. omnes peregrini*, ubi *Brunneman.* tradit, Imperatorem abolevisse barbarum illum morem; quo caupones & hospites bona peregrinorum in hospitiis mortuorum sibi arrogabant, statuendo, ut peregrini alicubi decedentes, relinquere possint hereditatem, cui velint, sed si intestati decedant, hospites, qui eos recipiunt, sub pœna tripli eorum bona tradere debeant Episcopo, qui ea proximis heredibus distribuet, aut in pias causas erogabit. Vide etiam *Klock. de ærario lib.2. cap. 116. n.15. & cap. 138. n.4.* Itaque hodie tota res ratione juris albinagii huc recidit, ut peregrini ad successionem ab intestato admittantur, nisi jus retorsionis diversum suadeat *Berlich part.3. cap.51. num.3. Carpzov. part.3. Constit.38.* ubi verò hoc jus contra aliquos exercetur, ibi vicissim retorsionis jure adversus alios illo uti possunt.

Alimenta.

Quod in causis Alimentorum revisio executionem non suspendat, jam decretum est in *Recess. deputat. anno* 1600. §. 159. & videri plura possunt *verbo revisio*, de alimentis verò latè tractatur. *thes. Basil. vol.4.* & à *Christoph. Herold. in tract. de jur. repræsent.*

sent. nec non *Bartold. Beckman. in specie de alimentatione personarum ad success. feud. inhabil. Besold. Thesaur. pr. verb. Alimentation*, ubi allegat *Lal. Brisciolam hor. subcisiv. var. lib.* 16. *c*. 2. disquirentem, quamdiu absque cibo vivere naturâ suâ possit homo, referentem multa miraculosa & scitu digna. Alimenta unà cum ætate sunt augenda, nec non pro temporum varietate aliisque circumstantiis. Alimenta præstita à tutore in calculo ponenda sunt, nec enim præsumitur pupillum de vento vixisse. Et alimenta præstari debent mulieri pendente super nullitate matrimonii, stante paupertate mulieris, bonique juris præsumptione, quæ tamen paupertas non præsumitur, sed liquidò est probanda. *Hieron. Rocca disp. juris select. c.* 118. *&* 143.

Alimentorum appellatione veniunt omnia, sine quibus quis vivere non potest, ut sunt cibaria & victus, vestitus, habitatio, Stratum, ligna, Medicinæ, & alia juxta dignitatem & qualitatem personæ alendæ, nimirum etiam expensæ Studii, Equi, famuli, *Garzia de Expens. & meliorat. cap.* 3. Alimenta debentur viduæ ab hæredibus Mariti etiam extraneis intra annum restitutionis dotium, quando non habet, unde se alat. Alimenta ratione consanguinitatis & pietatis interdum præsumuntur donata, quando non fuit facta protestatio de iis repetendis. Alimenta aliquando compensantur cum servitiis & operibus, cum quis teneatur alere eum, cujus opera utitur. Pater ad eximendum se ab onere alendi filios, potest illis assignare legitimam, quæ tamen non transit in dominium filii ad effectum alienandi, sed tantum respectu utendi. Alimenta & litis expensæ debentur pauperi litiganti ab Adversario divite, probata paupertate & boni juris præsumptione Alimenta hodie debentur filiis spuriis non solum de æquitate Canonica, sed etiam de jure Civili, imo de æquitate Canonica etiam filiis ex incestu natis cessant alimenta, si alendus possit aliunde vivere, quæ omnia latissime videri possunt apud *Antonium Sabelli in Summa divers. tractat. Lit. A.* §. *alimenta & apud Surd. in tract. de aliment.*

Allegata Juris.

De his disponunt Recess. Imp. citati in meo Corpore *Constit. Imp.* & conqueritur de advocatis *R. P. Grobendunck in spirit. Polit. lib.* 10. *num.* 682. sequentibus verbis: res judiciaria tot legibus, sanctionibus pragmaticis Novellis est onerata; tot commentariis, glossis, notis, ac subtilibus interpretationibus impedita, styli variatione perplexa, Advocatorum ac Procuratorum fallaciis, exceptionibus, provocationibus, subterfugiis perturbata, ut Judex nisi singulari diligentia ad omnia illa attendat, facile in perplexitates & vix explicabiles labyrinthos sit involvendus. Prodeunt in dies novi Juris Consulti, sententias suas, ut communes, tot Authoribus adstruunt, ut numero Lectores terreant, insurgunt alii, & contrarias integro nominum exercitu firmant, alii etiam (quod risum vel potius stomachum moveat) communes se dicunt adferre contra communes; imo singuli pro se eosdem ex tam pugnantibus, mutuoque se interimentibus scriptoribus adducunt. Quid hic agat judex, nisi magnam habeat peritiam legum, tum communium, tum propriarum, civilium, Sanctionum, jurium municipalium, publicorum & receptorum morum, omnium Reipub. consuetudinum? debent enim secundum leges sententiam ferre; quarum si rudes sint, similes erunt Medico, medicinæ ignaro, qui ægroto, quem curandum suscepit, necem adfert. Itaque magna opus est diligentia doctrinaque, ut quod lex generatim statuit, & multis scriptorum subtilitatibus involvitur Judices singularibus causis, quæ agitari in tribunalibus solent, possent applicare. Cum enim litibus Civium potentia diminuatur, odia & dissensiones alantur, summâ diligentiâ providere debent judices, ne Respublica litigiis evertatur, & proinde monere litigaturos, ne se dubio litis eventui se committant, priusquam experiantur, an eorum causæ per concordiam componi possint. His accedit Advocatorum malitia, quæ sæpe tanta est, ut nulla sit causa tam iniqua, cui non possint aliquam æquitatis speciem inducere. Galeaceus Mediolanensium Dux, cum intellexisset esse in ditione sua quendam vafrum causidicum, qui lites serere, protrahere, alereque etiam in liquido jure posset; hominem ad se accersitum ita alloquitur: *Debeo pastori meo centum aureos, sed solvere non lubet, potesne tu me in jure tueri, & rem protelare?* annuit ipse largiter; tum Dux potius increpitum, publicè laqueo jussit necari.

Judicum necessaria diligentia propter perplexitatem legum & allegationum, nec non malitiam Advocatorum & Procuratorum.

Simile fere exemplum allegat *Reinold. Condit. de fid. polit cap.* 12. *n.* 16. ubi ait: Vetronium Turinum, cum familiarem habuisset Alexander Severus, ille omnia vel fingenda sic vendiderat, ut Alexandri quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, & cui multa persuaderet, infamaret Imperium, sicque omnibus persuaserat, quod ad nutum suum omnia faceret, denique hac illum arte deprehendit, ut quendam immitteret, qui à se quidquam publicè peteret, ab illo autem occultè quasi præsidium postularet, & pro eo Alexandro secreto suggereret. Quod cum factum esset & Turinus suffragium promisisset, dixissetq; se quædam Imperatori dixisse, cum nihil dixisset, sed in eo pendere, ut adhuc impetraret, eventum vendens: cumque iterum jussisset Alexander interpellari, & Turinus, quasi aliud agens nutibus annuisset, neque tamen interim quidquam dixisset, impetratum autem esset, quod petebatur, Turinusque ab illo, qui meruerat, fumi venditor, ingentia præmia percepisset; accusari eum Alexander, probansque per testes omnibus, & quibus præsentibus quid accepisset, & quibus audientibus quid promisisset,

misisset, in foro transitorio ad stipitem illum ligari præcepit, & fumo apposito, quem ex stipulis atque humidis lignis fieri jusserat, necavit præcone dicente: *Fumo punitur, qui vendidit fumum.*

Allmosen.

IN *R. J. de anno* 1530. §. 56. disponitur, quod Concionatores ad Eleemosynas & bona opera populum adhortari debeant, & porrò in *R. J. anno* 1594. §. 17. ut Eleemosynæ pro vulneratis, ægrotis, & hospitalibus contribuantur, in eumque finem certa arca constituatur, quod repetitur in R. Imp. *anno* 1594. §. 44. *& in R. J. anno* 1603. §. 16. quorum textus videri potest in *Corpore meo Constit. Imp.* Egregium tractatum de eleemosyna in publicum dedit *R. P. Stephan. Binet. S. J.* cui titulum tribuit: *Patens Cœliporta*, in quo omnia sanctæ Eleemosynæ merita accuratè recenset, mercedemque indè consequendam describit & laudat. Neque hic multa notare est necesse, dùm ipsa S. Scriptura Eleemosynæ pietatem & retributionem deprædicat, *Proverb. c.* 11. *v.* 24. *c.* 14. *v.* 31. *c.* 19. *v.* 17. *&* 24. *c.* 28. *Tob. c.* 4. *&* 12. *v.* 8. *Ecclesiast. c.* 4. *v.* 1. 4. 5. 6. Dignationis & humilitatis spiritui politico contrariæ signum est, quod Christus, cum imperare omnibus posset, ut sibi necessaria præstarent, cum plurimi ab eo mirabiliter sanati, id promptissime facturi essent, imò cum ipse sibi miraculosè omnia comparare, vel Angelorum Ministerio ad se delata sumere posset, acceperit tamen eleemosynas, eisque vitam toleravit, & aliorum etiam pauperum egestati solitus sit subvenire. *R. P. Grobendunck. de spirit. Politic. in lib. prœmial. cap.* 5. *n.* 61. Unde & nomen benedictionis capitur pro munere sive pro Eleemosyna, eo quod cum benedictione & fausta Dei precatione offeratur. Hinc primo Regum 15. dicitur: *Suscipe benedictionem hanc*, id est, munus. Et S. Paulus 2 ad Corinth. 9. Eleemosynem benedictionem vocat. Quod si homines expenderent, quantæ sit beatitudinis, indigentibus & pauperibus necessaria tribuere, non exspectarent se rogari ab eis, sed potius pauperes ipsos rogarent, nec solum data Eleemosyna illos dimitterent, sed etiam ad convivia sua exciperent eos. Nam quod datur propter Christum pauperi, tanquam ipsi Christo datum censendum est. Unde *Abraham* & *Loth* hospitalitati vacantes, imo ex charitate cogentes hospites ad se divertere, Angelos pro hominibus exceperunt, *Genes.* 18. *&* 19. Debet autem Eleemosyna non solum à manu, sed ex cordis visceribus proficisci, ut fructuosa sit, & pretiosa in conspectu Dei. Hinc dicitur: date Eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Non ergò debemus esse parci, ac tenaces in dandis Eleemosynis, quia Deus cum liberaliter dante etiam liberalis est, juxta verbum Domini: *date, & dabitur vobis.* Nam dare Eleemosynam est seminare, undè colligas centuplum: & misereri pauperis fœnerari est Domino, ut cum usuris accipias, quod dedisti.

Magnificum fuit verbum Joannis illius, qui ab Eleemosyna nomen sortitus est: qui cum propensissimus esset in sublevandis egenorum miseriis, & calamitatibus, & quo plus daret, plus acciperet, dicebat: *Videbo Domine, quò citius deficiat, an tu mihi dando, an ego aliis distribuendo.* In Historia Hadriani Pontificis hujus nominis secundi scribitur, quod cum adhuc esset in minoribus, & curam pauperum haberet, accepissetque quadraginta argenteos, quos erogaret in pauperes, accito quodam servo suo, misit illum, ut eam summam pecuniæ in pauperes erogaret, qui ad ejus ostium præstolabantur, & singulum argenteum unicuique pauperi distribueret: ille comperit majorem esse numerum in triplo vel quadruplo, quam argenteorum. Ideò re infecta reversus est ad dominum, renuntiando abundantiorem numerum pauperum. Hadrianus acceptis quadraginta argenteis, & magna fide nixus accessit ad pauperes, & singulis enumeravit argenteum, & multi adhuc argentei in manibus remanserunt. *R. P. Salmeron in S. scriptur. tom.* 4. *part.* 2. *tract.* 1. *pag.* 285. *& tom.* 5. *tract.* 15. *pag.* 83. *& tom.* 6. *tract.* 27. *pag.* 177.

Alsatia.

QUid de Alsatia in *Instr. Pac. Cæs. Gall.* sit statutum *ab artic. ejus* 73. usque *ad* 91. late exhibetur in *Corpore mear. Constit. h. t.* Notat *Burgoldens. ad Instr. Pac. part.* 1. *pag.* 234. *discurs.* 8. quod cum in tractatu Pac. Monast. Gallis loco satisfactionis Alsatia cederetur, quæsitum fuisse, an illa absolutè an verò feudi titulo ipsis sit concedenda? Galli enim cum Imperii Principis honore, oneribusque illam maluisse tunc simulasse, ut aliquoties ex Comitis Servientii dictis in *Theat. Europ tom.* 6. patet, cui aliquot Status sunt adstipulati, quorum rationes adfert, iisque respondet *Forstner. in Epist. pag.* 46. & tandem concludit: Satius esse ex antiqua repudii formula Gallo renuntiare, conditione tua non utor: Tuam tibi habeto Alsatiam: hoc pluribus expetit Austriacis, Catholicis & Protestantibus. Idem, veluti se vocat *Franciſc. Irenicus in Colleg. ad Burgoldens. part.* 1 *pag.* 100. notat, *in Instr. Pac. Gall.* Plenipotentiarios Regis Galliæ admittere noluisse, ut Imperator se scriberet Landgravium Alsatiæ, *Theat. Europ. tom.* 6. *pag.* 568. Hinc quoque in Instrum. Gall. iste titulus sit omissus, in Cæsareo Svecico verò retentus. *Gabriel Sueder. in Jus publ. part. general. cap.* 4. *n.* 23. ubi etiam citat *Pacem Noviomag. art.* 5.

Altare.

VIde in Corpore *Constit. mear. h. t.* & verbo *Religio.*

Alt.

DE actis antiquis, de antiqua vera Christiana Catholica Religione, vide verbo *Proceſſ.* & verbo *Religio.* De militibus ægrotis & senibus verbo **Krieg.** De antiqua jurandi formula verbo **Eyd.** De singulari Senum jure vide infra verbo *Senex.*

Alte Zins.

Vide verbo *Credit.*

Amazones.

SUMMARIA.

1. *An omnes mulieres fortes possint dici Amazones?*
2. *Muliebre imperium nulla lege prohibitum, imo multis in regnis admissum.*
3. *Certis tamen limitibus.*
4. *Per Reginarum & Principissarum matrimonia regna & regiones esse acquisitas.*
5. *An fœmina semel exclusa, semper maneat exclusa.*
6. *Amazonum origo & habitatio in orbe.*
7. *Amazones reverà extitisse.*
8. *Amazonum cultus & habitus.*
9. *Narratio Venturini de Amazonibus.*
10. *Amazonum potentia.*
11. *Amazonum arma.*
12. *Adhuc hodie reperiuntur Amazones.*

SUb Amazonum nomine interdum omnes *fortes mulieres* intelliguntur, quod vel ex
1 Virgilio videri potest, qui *Camillam*, Italam Virginem, è Volcis oriundam, *Amazonam* appellavit, *Æneid. lib.* 11. non quod fœminæ fortes omnes ab Amazonibus editæ fuerint, sed quod Amazones factis superaverint. An idem præstiterit Virgo illa Lotharingica *Joanna d'Arc* vulgò la *Pucelle d'Orleans* dicta, seculo XV. regnante in Gallia Carolo VII. celebris, & propterea inter Amazonidas numerari possit, sunt qui affirmant, negantque, cum facta ejus heroica, aliarum fœminarum facta bellica haud excedere videantur, qua de re pluribus videri potest *Beckman. in histor. Orb. Terrar. cap.* 3. *de regn. Galliæ.* Illud profectò facile

An omnes mulieres fortes possint dici Amazones.

2 admitti debet, quod nulla lege prohibitum sit Imperium muliebre, sed natura omnes ad virtutem admittat, atque virilibus curis etiam mulieres vitia fœminina exuere possint. Ita filii Israel universi ad Deboram in judicium ascenderunt, *Judic.* 4. & Maria Mosis & Aaronis soror Ducibus annumeratur, qui de terra Ægypti eduxerunt populum Israel, *Miche. cap.* 6. *v.* 4. Scythas non virorum imperio magis, quam fœminarum virtutibus claruisse, attestatur *Justinus lib.* 2. *in princ.* Gallos Germanosque plurima maximaque olim de mulierum consilio gessisse, ex Cæsare & Tacito constat, adeo ut in fœdere cum Hannibale inito, Gallis caveretur, ut si deliquisset Carthaginensis in Gallum, penes Magistratum esset ejus rei judicium. Sin verò Gallus in Carthaginensem, cognitio penes Gallicas mulieres foret. *Coras. ad l.* 1. *ff. de Senat.* Hodie tamen fœminæ successionis Regiæ non sunt capaces, nisi ubi consuetudo & leges Regnorum ipsis hoc largiuntur, quo casu tamen, si leges fundamentales fœminas admittunt, id tantum in favorem Regis fieri existimat *Besold. in dissert. de success. quæ fit jure regni lib.* 1. *dissert.* 10. *n.* 5. ne Reges metuant, hereditatem tam splendidam ad remotiores vel plane extraneos, filiabus exclusis, pervenire posse. Ita

Muliebre imperium nulla lege prohibitum, imò multis in regnis admissum.

3 tamen apud plerasque gentes hæc successio temperata est, ut Regis filia, extra regnum Maritum quærens, pro se & heredibus suis quibuscunque, Regiæ successioni renuntiare soleat, *Bets. cap.* 6. *fol.* 192. atque sic Reginis aliisque Principibus fœminis, quibus administratio aut hereditas amplissimarum obvenit Regionum, non ex animi sententia maritum sibi eligere permittitur: sed ad Ordinum, aut universi populi curam illam deliberationem non nullæ gentes rejiciunt, uti exemplum, quod in Scotia anno 1564. accidit, refert *Thuan. lib.* 35. *fol.* 727. *Bets. cap.* 6. *fol.* 152. & est in Hispania Lex à Pelagio lata, ubi pro lege perpetua sumitur, ut si desit filius Masculus, filia Regis in Dominam assumatur, & illa Magnatum Gothorum providentia, de nobilibus Gothis accipiat virum. *Goldast. de major. cap.* 21. *in princip.* Galli à fœminarum extraneorumque imperio plane abhorrent, exindeque Philippus Valesius Eduardo Angliæ Regi Genero Caroli Pulchri sine prole Mascula defuncti in successione est prælatus. Ad fœminas tamen transitoria regna haud pauca 4
inveniuntur, uti Regna Angliæ, Scotiæ, & quæcunque tenet Rex Hispaniarum, *Arnis. lib.* 2. *cap.* 2. *sect.* 12. *n.* 3. *fol.* 358. sicque etiam *Austriæ* Archi-Ducatus ex privilegio speciali in Masculorum defectu ad fœminam Seniorem devolvitur, *Goldast. tom.* 1. *Constit. fol.* 86. ipsi quoque Austriacæ Archi-Duces ad plerasque Ditiones suas matrimoniorum felicitate pervenerunt *Pont. Heuter. de famil. Austr.* eâdemque ratione Burgundia ad hanc Domum est derivata, & Ducatus Montpelgardensis per matrimonium Domui Würtenbergicæ accessit: Qua de causa Principes Würtenbergici hodie adhuc titulum & insignia, unà cum maxima Ducatus Trecensis parte usurpant. Cœterùm 5
fœminam à successione feudi semel exclusam, perpetuo exclusam manere, communem esse ajunt feudistarum opinionem, *Gail. observ.* 140. *& ibidem Grav. conclus.* 148. nec non *Fabritius in not. ad Gail. ibid.* Sententiam tamen contrariam, nimirùm fœminis hoc in casu jus succedendi in suspenso manere, multi defendunt, quos enumerat *Grav. d. l. Vultej. lib.* 1. *de feud. cap.* 9. *n.* 52. controversiam tamen cum *Claro* §. *in feudum q.* 80. *n.* 2. temperat *Besold. d. supra loc. n.* 17. quod prior opinio locum habeat inter fœminas & agnatos remotiores, non autem inter fœminas & Dominum feudi directum, quem nunquam excludere fœminas, aut feudo privare posse, sub prætextu, quod Masculus semel successit, æquius esse existimat: quia feudi natura est, ut qualem sub conditione semel acquisivit, illam haud amittat, sed semper cynosuræ loco consideranda sit primo investitura & secundum illam, sublatâ successione

Certis tamen limitibus.

Per Reginarũ & Principissarum matrimonia regna & regiones esse acquisitas.

An fœmina semel exclusa semper maneat exclusa?

ceſſione Maſculorum, jus fœminarum redintegrandum. Atque ita in caſu non amplius exiſtentium maſculorum, etiam nati ex fœminis ſemel excluſis, admittuntur, *Bets. cap. 4. in fin. n. 96.* quod etiam locum habet in filia, quæ ſucceſſioni renuntiavit, *Kellenbentz tractat. de renuntiat. q. 20. Grav. d. concluſ.* 148. *conſid.* 1.

6 *Amazonum origo & habitatio in Orbe.* Sed revertamur nunc ad Amazones, de quarum variis *nominibus* jam non disquiro, & quas etiam aliqui *Viricidas* appellant, quæ aliquando habitarint in variis orbis Regionibus, præcipuè autem in *Scythia Boreali*, in Cappadocia, ad Mœotidis prærupta, in confinibus Caucaſi verſus Mare Hircanum. De illis *Bonfinius in Hiſtor. Hungar.* ſequentia adhuc tradit: Imò adhuc animus hæret, utra virtus, virorum an mulierum Scythiæ, plus ſibi gloriæ compararit. Promanarunt ex his *Amazones*, inauditæ fortitudinis & audaciæ mulieres: quæ non modò cum cœteris fœminis conferri indignantur, ſed virorum ſe gloriam æquaſſe, ne ſuperaſſe dixerim, ſanè contendunt. Hæ à Ptolomæo inter *fluvium Rhan* & *Ceraunia juga* collocantur. Metrodorus Scepſius eas Gargamenſibus finitimas, ad Cerauniorum radices habitaſſe prodidit. Hanc Originem Hiſtorici his adſcribunt: quum in Scythia duo Regii juvenes, optimatum factione domo ejicerentur, coacta magna juventute in Cappadociam veniſſe dicuntur, ad Thermodonta conſediſſe, Themiſcyros occupaſſe campos, ibique diu rapinas & latrocinia exercuiſſe, finitimorum tandem conſpiratione, ad unum omnes fuiſſe cæſos. Uxores quæ ſuperfuerant, conſpicatas additam exilio orbitatem, non ſolum, ut propria tuerentur (ajunt) arma ſumpſiſſe, ſed quum deſperatio audaciam corroboraret, fines amplificare voluiſſe. Finitimorum conjugia æquè ac ſervitutem abominatas, contemptis virorum adminiculis, Regnum auxiſſe: ut in pari omnes fortuna forent, viros qui domi ſuperfuerant, interfeciſſe: mox rabiem convertiſſe in finitimos, quibus pacatis, ne ad interitum redigerentur, eorum concubitus, ſtatuto quot annis tempore, inire ſolitas: editos continuò mares necabant, fœmellas contra tollebant, quas non fœmineis artibus excolebant, ſed equis, venationibus, & arcu exercebant. Exurebant mammas dextras, ne ſagittando impedirent: unde nomen his inditum. Harum Lamperta & Marthesia Reginæ Præſtantiſſimæ fuere: alternis Regnum vicibus gubernabant, altera domi, foris altera Rempublicam gerebat. Se Marte genitas prædicabant; Subegerant Europæ partem, ac multas Aſiæ Civitates in ditionem ſuam planè redegerant: dum tuendi imperii gratia in Aſia cum exercitu magno commorantur, *Epheſum, Smyrnam, Cumam*, & *Magneſiam* condidere.

7 *Amazones tererà extitiſſe.* Non deſunt quidem, qui *Amazonum* gentem nunquam extitiſſe opinantur, quorum tamen argumenta ex eo facilè corruunt, quia tot autorum memoriam Amazonum in ſuis ſcriptis conſervantium fides tam facile labefactari non poteſt, & de Amazonum gente ex ſcriptoribus Græcis & Latinis omnis fere ætatis prolixum Catalogum recenſet *Frensheim ad Curt. lib. 6. cap. 5. n. 24.* licet enim multa fabuloſa Hiſtoriæ Amazonum inſperſa eſſe vix negari poſſit, tamen id propter temporum longinquitatem etiam alibi haud rarò contingit. Pluribus & maximis virtutis Mavortiæ exemplis *Amazones* olim inclaruiſſe, tanto probabilius eſſe videtur, quanto majorem Europæ Aſiæque partem eaſdem occupaſſe Hiſtoricorum monumenta tradunt. Prælium Theſeo-Amazonum adeò celebre fuit, ut etiam *Phidias* ingenioſiſſimus ille Sculptor, facta Athenis Minerva, cubitorum 26. in ejus ſcuto intumeſcente ambitu parmæ id ipſum celarit, ejuſdem concava parte Deorum & Gigantium dimicatione, in ſoleis verò Lapitharum & Centaurorum pugnâ expreſsâ, ut rerum monumentis tradidit *Plin. H. N. l. 36. c. 5. & Pauſan. lib.* 1.

De *cultu habituque* Amazonum non aliunde melior, quam è Nummorum inſpectione hauriri poteſt notitia: ibi autem nunc habitu Romano virili, nunc veſte ad talos demiſsâ muliebri amictas, pedesque cothurnis munitas, nunc equis inſidentes armatas, & ſuper humeris barbaram ſemiperfectam elevantes bubulam pellem, nunc nudas, Deorum ritu conſpicere eaſdem licet. Aliis verò *Curt. d. l.* Veſtis, ait, non toto Amazonum corpore obducitur, nam læva pars ad pectus eſt nuda, cœtera deinde velantur: nec tamen ſinus veſtis, quem nodo colligunt, infra genua deſcendit. Altera papilla intacta ſervatur, qua muliebris ſexus liberos alant; aduritur dextra, ut arcus facilius intendant, & tela vibrent. 8 *Amazonum cultus & habitus.*

Incidi præteritis nundinis in libellum inſcriptum **die vollkommene** *Republique* **der** *Amazonen*/ **welche die ſo genannte Heldinnen-Inſul beſitzen: Entdeckt vom Herrn** *Venturini*, **und nach ſeinem Abſterben auß deſſen** *Memorien* **und Schrifften zuſammen gezogen**/ in quo in principio fuſè recenſetur, quo fato in Inſulam Amazonum deductus ſit Venturinus, & Amazones in Mari ex navigio ſe defendentes invenerit, fueritque curioſus Regionis illius & Inſulæ mores indagare, in qua viderit, vix perſonam virilem non caſtratam illic reperiri, præterquam in loco *Oilgares*. Inſulam altiſſimis muris eſſe præcinctam, & cuſpidibus in altitudine defenſam. Reginam ibidem regere omnia, & viros juvenes eleganti corporis forma præditos in locum *Oilgares* recipi, reliquos omnes poſt ſumptum convivium caſtrari. Qui verò in locum *Oilgares* deſtinantur, per *Templum Amazonum*, ex mero marmore artificioſiſſimè extructum illuc deduci. In templo conſpicui Thronum elevatum, in quo ſedet imago ipſarum Deæ ſive primæ Reginæ *Anivid*, ex mero alabaſtro affabrè facta, geſtibus amoroſiſſimis effigiata, ſaltante circum ipſam multitudine cupidinum in forma fœminea. In 9 *Narratio Venturini de Amazonibus.*

muris Templi passim conspiciuntur Statuæ Virorum, qui Reipublicæ maxima exhibuerunt servitia, & ad minimum centum proles fœmineas progenuerunt, quia Masculi apud ipsas pro nihilo reputantur; Et fiunt similes virorum fortium effigies cum maxima solennitate & honoris exhibitione, ipsique etiam, adhuc in vita sua multis gaudent privilegiis, aut aliis ad libitum se vestibus ornare possunt, libereque in tota insula circumire. Si quis ducentas fœmellas progenuit, tum ejus imago ex marmore statim retrò Deam collocatur, quem insignem honorem tres tantum adepti sunt, sicuti tres similes Statuæ in Templo ostendunt; Intrantes Templum Amazones subitò ante Imaginem Divæ se prosternunt, & infimam Throni, gradum osculantur, & tunc novo candidato Ordinis habitum tradunt. Locus *Oilgares* parvula Civitas est, 25. saltem domibus constans muris præaltis munita, inter duos fluvios *Eclod* & *Odipmil* sita; dictæ verò domus in longum porrectæ, & in viginti habitationes distributæ sunt, in quarum qualibet propagatores novarum Amazonum conservantur, & in medio Civitatis, in sublimi turri habitat Gubernatrix, ex qua omnia prospicere & observare potest. In casu executionis contrà delinquentes, quingentis Amazonibus injungitur, ut omnes tumultus avertant, quò executio commodè & cum Ordine peragi possit.

Quando una ex Amazonibus ad primum veneris actum se præparat, tunc in templo amoris prius consecratur, & tùm aliquis ex loco Oilgares ad ipsam deducitur. Omnes Amazones juramento se obstringunt, quod perpetuò in illa societate permanere, nec unquam imperium virorum agnoscere velint. Viris captivis in suam potestatem redactis, nec ipsis complacentibus, virilia tollunt, iisque pro suis servis & mancipiis utuntur. Describitur quoque in citato libello *electio Reginæ* cum omnibus ceremoniis apud eas usitatis; sed ne longiores extra propositum fiant hæ notæ, Lectorem curiosum ad ipsum remitto.

10 Amazonum potentia.

Ista saltem annotare volui, ut quia in omni fere discursu de Amazonibus sæpius fit sermo, aliqua de iis scitu digna colligi possint. Potentia Amazonum, si non aliunde, saltem ex urbium, Templorum & sepulchrorum extructione potest apparere. Et quamvis non conveniat inter Auctores, quæ consuetudo *mammam dextram* adimendi puellis apud Amazones obtinuerit, cum nonnulli eam exustam, alii exsectam, alii medicamentis & ligamentis ejus incrementum prohibitum esse dicant, sufficit scire, carere illas dextrâ mamilla, etiamsi modum ademptionis ignoremus, & finis, quare voluerint mamma dextra carere, hic esse possit, ut majori robore actiones suas possent expedire.

11 Amazonum arma.

Amazonum *arma* varia quidem, sed à virilibus haud multum abhorrentia fuisse Historici tradunt, usæ enim sunt 1. Galea cristata, 2. ænea Lorica, 3. Pharetra sive arcu, 4. Sagittis, 5. hasta hastili, sive jaculo, 6. bipenni, 7. securi, 8. balteo, 9. ense, 10. pelta. Cœterum equis conscensis & equitum ritu armatæ in bellum Amazones prodierunt, sane primæ omnium Oratoris Lysiæ testimonio, equis conscensis, hostes fugientes præter spem, & ob ipsorum imperitiam interficiebant, solæ etiam omnium illius temporis ferro armatæ conspiciebantur.

Reginas Amazonum per plura secula plures extitisse negari nequit. Quo verò temporis articulo Amazones primam formam Reipublicæ constituerint, regno stabilito, potentiaque firmata & opibus auctis innotescere cœperint, difficile potest investigari, uti etiam de duratione ipsarum Imperii. Hodie tamen adhuc Amazones existere quorundam est opinio: Sane in Africa regnum esse ajunt totum ex mulieribus compositum. In novo etiam orbe ad Rio de las Amazones superesse Amazones haud ab uno asseritur: quin & in Damuth Æthiopiæ regno ista quoque ætate Amazones inveniri, præstantissimus Æthiopiæ scriptor *Joan Dos Santos*, 12 Dominicanus, testatur. Ut taceamus, in plagis solo Arctico subjectis non multum dissimiles Amazonibus fœminas reperiri. Cur verò Amazones Templum in manu sustinentes inveniantur excusæ, videtur provenisse in memoriam extructi & consecrati ab Amazonibus templi Ephesiæ Dianæ, prout etiam in similibus nummis reperitur sæpius muliebris effigies, vertice turrito, ac pelta securique Amazona conspicua. Sufficiant hæc de Amazonibus, si cui volupe fuerit, plura legere de Amazonibus poterit *Herodotum l. 9. Strabonem, l. 11. Diodorum, l. 2. Apollodor. l. 2. Philostratum in Heroic. Plutarchum in Theseo, Justinum l. 2.* ex quibus ferme descripta, quæ cœteri tradiderunt. Adiri etiam possunt ex recentioribus *Goropius Becanus l. 8. Reineccius in Regno Amazon. & Petr. Petitus in dissert. de Amazonibus*, qui postremus plurima scitu non injucunda hoc super argumento, præsertim ex Nummis æri incisis adstruere conatur.

12 Adhuc hodie reperiuntur Amazones.

Amnistia.

SUMMARIA.

1. *Quid sit Amnistia.*
2. *Unde ducat Originem.*
3. *Quamdiu aliquando duret?*
4. *In sancienda amnistia circumspectè agendum esse.*
5. *Quæ in ea remittenda & consideranda.*
6. *Fructus Amnistiæ.*
7. *Per Amnistiam tolli privata damna & amissa.*

1 *Quid sit amnistia?* IN omnibus Pacificationum Instrumentis mox articulo 1. *aut* 2. Amnistia sancitur, nimirùm uti verba sonant, ut sit pax universalis, perpetua, veraque & sincera amicitia inter pacificantes, eaque ita sincerè, serioque servetur & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem, honorem & commodum promoveat, omnique ex parte fida vicinitas, & secura studiorum pacis atque amicitiæ cultura revirescat & reflorescat. Ut sit utrinque perpetua *oblivio, & Amnistia* omnium eorum, quæ belli tempore quocunque loco, modove, ab una vel altera parte, ultrò citròque hostiliter facta sunt, ita ut nec eorum, nec ullius alterius rei causa vel prætextu, alter alteri posthac quicquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ vel impedimenti, quoad personas, Statum, bona vel securitatem, per se vel per alios, clam aut palam, directè vel indirectè, speciè juris aut via facti, non obstantibus ullis pactis prioribus, inferat vel inferri faciat, aut patiatur, sed omnes & singulæ hinc inde tam ante bellum quam in bello verbis, scriptis, aut factis illatæ injuriæ, violentiæ & hostilitates, damna & expensa, absque omni personarum rerumve respectu, ita penitus abolitæ sint, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum prætendere posset, perpetua sit oblivione sepultum.

Talem amnistiam *David Mevius in tract. de amnist.* vocat Pacis firmamentum sive pactum, quod obliterat omnem præteritæ injuriæ memoriam, tollit vindictæ justitiam, & in futurum sinceræ amicitiæ jacit semina. Proinde vix unquam aliquid transactum in publicis controversiis, ubi de amnistia nihil aut verba aut mens compositionis continuerunt: unicum illa tranquillitatis est remedium, quod *consensus gentium* reperit, ut

2 *Unde ducat originem?* isto quasi involucro obtegantur injuriæ, æmulationes, damna & ultiones, & quicquid aliter tolli aut restitui nequit. Hæc est civilium bellorum finis, ut ea, tanquam glutine, distracti per dissensiones animi conjungantur, sublatoque vindictæ metu, recedat tranquillitatis dulcedo. Et quam proinde semper populi, Reges & Principes amplexi sunt.

Sed quamdiu apud aliquos firma & stabilis fuerit, id exempla Pacificationum cum *Rege Galliarum* toties initæ, sed brevi tempore ruptæ & finitæ demonstrant. Nimirum

3 *Quamdiu aliquando duret?* dominandi cupiditas, dum bellum præparat, Pacem fucatam publicare consuevit, & apertè pacisci, ut occultè possit fallere. Sic enim, ad excutienda hostibus securis arma, hoc illinimentum jactanter & splendide indultum est, ut exermes postea, arbitrio alterius, omni subsecuturo momento paterent, ut se in fine deceptos sera pœnitentia sentirent; Tali ratione sæpius caput à membris, fœderati à fœderatis separantur, quasi arma sine omni noxa & periculo possent deponi. Hoc *Regis Galliarum* artificium est, per quod in Naufragium suos hostes præcipitat, & cœlo quasi sereno infaustam præparat tempestatem. Quocirca, arma qualiacunque sustinentes, potius est ea retinere, quam demùm sine armis certò cadere. Ab armato hoste rarius discrimen est, & minus dedecus generosis Pectoribus contingit, quàm subdolæ Pacis illecebris irretiri, quæ postea nullam, nisi ex tolerantia acerbitatum spem habet.

Itaque in Pace & Amnestia sancienda circumspectè agendum, & pacifcentium personæ, pacti modus, & conventorum securitas accuratissimè consideranda; Indagandum imprimis, cujus potestatis, cujus mentis & cujus fidei sit persona, cum qua paciscimur, ne ullus in his defectus occurrat. Gravius peccat, qui non facile credenda in sui perniciem credit, quàm qui vana opinione alteri tribuit, quod difficulter reperitur. Videmus & exempla demonstrant, aliquos perjuriis ludere, ut pueri astragulis, & Sacramenta adhiberi velut omnis malitiæ everricula, & fraudandi assuetudinem, sub prætextu religionis, in juris speciem transire. Pax itaque & Amnestia debet *causam & effectus belli* delere, & ab ea non semper excludi possunt belli Auctores, imo Pacis causa remittendæ sæpius pœnæ etiam justæ; Tractanda quoque est Pax ab omnibus, quorum interest, quo purior ea sit & melior, & illæ conditiones inferendæ, quæ nullam præteritorum memoriam relinquunt. Nam nominalis Pax potius conditio belli quàm Pax est, & fœdas conditiones continens, facilius sancitur quam servatur. Amnistia ergò cautè est in chartam redigenda: quia speciosa verbis, re verò inania, quanto majori libertatis imagine teguntur, tanto infensius posteà erumpunt. Igitur ea demum amnestiæ securitas est, quæ non in solis instrumentis, sed *in mente promittentium* ad pacta conventa religiosè servanda consistit, & propriis viribus nititur.

In sanciendâ amnistiâ circumspectè agendum esse. 4

Quæ in eâ remittenda & consideranda. 5

Hæc tutissima fidei pignora & idonei diuturnitatis Sponsores sunt, sine quibus ipsa probitas intuta est. His sub præsidiis Amnistia duobus præcipuè defungitur officiis, quorum alterum est, ut injurias armorum aboleat: alterum ut per Martem deperdita aut immutata in pristinum statum restituat. Latissimè enim effectus suos extendit amnistiæ sanctio, quæ ex hostibus amicos, ex bello pacem, ex turbis quietem efficit, & pro vi reddit justitiæ ordinem: resuscitatur vindicatio bonorum, exheredationes, renuntiationes, exclusiones, & quæcunque dispositiones, ob belli adversitates factæ, irritantur, tempora ad inducenda præscriptionis aut usucapionis præjudicia non numerantur, sententiæ vim rei judicatæ non assequuntur; redit commerciorum libertas, revivìscunt omnia jura, exspirant bellorum onera, vectigalia, tributa, & præstationes, quæ ob armorum erogationes cœperunt, cum sua causa intereunt, desinunt repressaliæ, cœteraque austera cogendi remedia: In quibus omnibus valdè proficuum est, ut omnia in articulis benè exprimantur, quia alias prævalet *generalis & non limitata Amnistia*, & publica commoda privatis injuriis ante-

Fructus amnistiæ. 6

teferuntur, nec ullum bellum considet, nisi relictis damnorum vestigiis atque doloribus.

7. Per amnistiam tolli privata damna & amissa.

Ideo condonando Pacis causa privatas injurias nihil injustum perpetratur, atque diversa belli & Pacis tempora sunt consideranda, ubi superior constitutio derogat inferiori, nec deest incommodis privatorum rerum amissarum pretium, quando recuperatur, quod est inæstimabile, & quo uno cætera omnia salva sunt, ut sic pactio amnistiæ contra singulos utilitatē publica compensetur, & Pacis felicitate pensandæ, nulla pecunia sufficit.

Quicquid de restitutione ablatorum bonorum obmovetur ad privata negotia pertinet, Principum & diversorum populorum conventiones, sunt supra juris civilis subtilitatem. Communi gentium jure inter illos agitur, & judicatur, omnesque eorum contractus bonæ fidei esse ex ratione sentimus; Ista quoque exuberare debet apud eos, quorum fides & dignitas publicæ privatæque salutis vinculum & pignus est. Hi pro subsidiis publicarum necessitatum legibus soluti sunt, neque gentium Societas, Reipub. salus, & singulorum ad formulas juris privati restringi potest. Plura videri possunt apud *supra cit. Mev. in discurs. de Amnist.* & apud *Grot. de jur. Pacis & belli lib.* 1. *cap.* 1. §. 6. *& cap.* 3. §. 6. *& Christ. Wildvogel. in disput. quatenus Princeps bonum publicum bonis privatorum præferre debeat.*

Andlaviensis Abbatissa.

Relinquitur in libertate & possessione erga Imperium, sicut ea semper est gavisa. *Instr. Pac. Cæs. Gall.* §. 87. & *vid. supra verb.* Abbtissin.

Anhalt.

Der Fürsten von Anhalt Anschlag / *vid. Tom.* 1. *Constit. mear. h. t.* alias de Principum Anhaltinorum antiquitate & dignitate tractant multi citati à *Gastellio de Stat. publ. Europ. cap.* 25. *n.* 1. *& seq.* & *Jacob. Lampad. de Repub. Rom. Germ. p.* 3. *cap.* 5. §. 24. de iis tradit, quod Anhaltini Principes sint antiquissimi Stemmatis, quod Otto Comes Ascaniæ & & Ballenstedii duxerit alteram filiam Magni Ducis Saxoniæ, unde natus sit Albertus Ursus, & hujus filius Bernardus, qui pulso Henrico Leone Saxoniæ Duces factæ sint, & ipsorum posteri Electoratum Saxoniæ & Brandenburgensem, usque ad Henrici VII. & Sigismundi Cæsarum, Imperia possederint. Bernardi filius Alberti Ursi nepos Henricus, Principibus Anhaltinis ortum dederit, qui antiquam patriam Ascaniæ gentis ad Harciniæ juga incolant. Volunt nonnulli quod Anhaltini Principes ab Ursinis Italiæ Principibus descendant, quibus tamen contradicit *Spener. geneal. Hist. pag.* 245. *Limn. jur. publ. lib.* 5. *cap.* 3. proximè illos descendere ab Alberto Urso, à quo Arx Bernburg dicta est, scribit *Gastel. d. l.* unde Ursum in insignibus habent. Comes Ascaniæ à Conrado III. deficiente Brandeburgica Electorali familia ex Comitibus Stadensibus, Marchiam Brandenburgensem in feudum accepit, Anno 1180. Bernardus à Friderico I. Elector Saxoniæ factus est. Ascaniam seu Aschersleben anno 1320. Elisabetha Principis Ottonis vidua dedit Episcopatui Halberstadensi, unde adhuc titulum ferunt, & animum recuperandi habent, ideoque sub Imperatore Carolo V. varia de restituendo mandata extraxerunt; de quibus tractat *Oldenburg. in Limn. enucl. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 2. Hodiè dividuntur in Dessau (ubi D. Joannes Georgius residet,) Zerbst / ubi D. Joannes anno 1668. denatus, reliquit Principes D. Carolum Wilhelmum, D. Antonium Guntherum, D. Joannem Adolphum, D. Joannem Ludovicum D. Joachimum Ernestum (Bernburg) ubi D. Victor Amadeus residet, Plötzgo & Köthen ecclipsin patiuntur. Dessau hat Dessau / Regun, Benitz / Schandersleben / Ureksleben / ec. Zerbst hat Zerbst / Lindau / Loßwig und Roßla / item ditionem Jeveranam. Bernburg hat die Graffschafft Ballenstätt / Præfecturam Hatzgerode & Geringerode. Plötzgo ist nacher Köthen / wohin auch gehören Wamsdorff / Münchenauburg / ec. Horum territorium licet sit minimum, vix tamen ex parte fertilitate & situatione ulli secundum est. Georgius Aribertus matrimonio sibi junxit Joannem filiam Nobilis à Crossick / cujus filii vocabantur de Radegast / qui cum litigarent cum Agnatis, ut jure & privilegiis Principum Anhaltinorum gaudere possint, id ab Imperatore obtinuerunt, licet contradicentibus Agnatis.

Anlag. Anschlag. Collecten. Steuer.

SUMMARIA.

1. *Collectarum origo.*
2. *Earum necessitas.*
3. *Duo modi collectandi.*
4. *Quid sit expeditio Romana,* Römerzug / *& quarè postea intermissa?*
5. *Solennitas expeditionis Romanæ.*
6. *Quid ex ea remanserit.*
7. *De honore Pontificibus exhibito.*
8. *Differentia inter supra relatos duos modos collectandi, & quare modus* nach dem Römerzug *remanserit?*
9. *Collecta contra Turcam.*
10. *Collecta solvitur de bonis in domicilio sitis.*
11. *Collecta Ecclesiasticorum.*
12. *Civitatum & communitatum.*
13. *Electorum & Principum.*
14. *Comitum & Baronum.*
15. *Nobilium.*
16. *Judæorum.*
17. *Dispositio de aliis collectis, quam Turcicis.*
18. *De civitate Magdeburgensi.*
19. *Collecta Statibus subditis imponenda concessa.*
20. *De collecta Civitatum Hanseaticarum.*

21. *De Regno Hungariæ.*
22. *De exemptis & eximendis.*
23. *Novus Ordo Equestris contra Turcas.*
24. *Collectarum fundamentum.*
25. *Jus collectandi semper esse restrictum.*
26. *Remedia juris collectandi, & ejus probatio per catastrum.*
27. *Ubi de antiquiori possessione constat, nova habetur pro turbatione.*
28. *Quatenus catastra probent.*
29. *Ubi & de quibus bonis collectæ sumantur, & de diverso hodierno collectandi modo.*
30. *Jus collectandi subditos quousque Statibus, quoad collectas Imperiales, attributum.*
31. *De bonis mediatis & immediatis, & quomodo de utrisque contribuatur.*
32. *Quibus personis collectæ imponantur, & quæ sint ordinariæ vel extraordinariæ.*
33. *Provinciales.*
34. *Personæ collectantes.*
35. *De executione collectarum.*
36. *De requisitis catastri.*
37. *De æqualitate distributionis.*
38. *Crudelitas in exactione vitanda.*
39. *Ex quibus causis remissio fieri debeat.*
40. *Collecta pro Ecclesia.*
41. *Collectæ nunquam indicentur sine necessitate & utilitate publica.*
42. *Circulares collectæ.*
43. *Provinciales.*
44. *Quomodo acquiratur.*
45. *Moderatio semper in jure collectandi adhibenda.*
46. *Quæ res à collectis immunes.*
47. *De usufructuario, Emphyteuta, Marito & aliis.*
48. *Immunitas à collectis quomodo acquiratur.*
49. *Causæ collect. Provincialium.*
50. Fräulein-Steuer.

1 *Collectarum origo.* COllectæ ex jure gentium originem habent, cum enim bella orta, regna condita & dominia distincta essent, subsequenter munera & collectæ initium habuerunt. *Ægid. Thomat. in tract. de collect. §. exactio. n.1. Pet. Heig. part.1 q.17. n.2.* tanquam nervi & ornamenta belli, pacis, & Reipublicæ *Gail. 2. obs. 52. n.9.* Divisa postea sunt munera in personalia, realia, & mixta, de quibus passim scribunt Authores. Recessus S. R. Imperii de hac materia quasi sunt repleti, prout apparet ex *Tom.1. Constit. mear.* sub *hoc tit.* ubi per omnes Recessus hæc materia est congregata. Primus inter omnes est *R. J. de anno* 1495. ubi agitur de nervo ingruentis belli, per indictionem collectæ universalis, pro alendo perpetuo milite absque cujusquam ferè incommodo, ex justa urgente causa & magna necessitate, V. G. ut Turcæ occurratur, & aliis invasoribus via ad nocendum & devastandum occludatur. Collecta autem

2 *Earum necessitas.* colligitur, cum Ordinaria tributa non sufficiunt, & ipsa *necessitas* ad eas petendas allicit, quam Imperator proponit, ut Status consulant, & remedia præsentia contribuant.

Sane Status antiquitatis, ex publicis suis proventibus & reditibus, collectas extraordinarias exsolvisse videtur innuere *l. ult. C. de priv. dom. Aug. l.1. C. de navib. non excus. Mind. lib.2. de Mand.* Ab eo verò tempore, quo collectarum usus in Imperio receptus,

3 *Duo modi collectandi.* *duo modi* crebiores frequentati sunt, ut in hoc Recessu, per *communem denarium*, den gemeinen Pfenning/ quando nimirum omnes subditi, & velut Imperator *hic in* §.1. dicit, alle und jegliche Menschen/ sie seyen Geistlich oder Weltlich/ Frauen oder Mann/ weß Würden/ Stands/ Ordens oder Wesens die seyen/ niemand außgelassen/ durch das gantze Heil. Reich/ tenentur de omnibus bonis mobilibus & immobilibus certam pecuniæ summam dare. Alter modus est introductus, *juxtà expeditionem Romanam* nach *Römerzug.* dem Römerzug/ qua nempe Status Imperii coronandum Imperatorem Romam comitari tenebantur, numero 20000. Peditum & 40000. Equitum, & hoc modo non omnibus Imperii subditis, sed immediatis Statibus tantũ, primariò hæc collecta imponebatur, (sed quia illi hujusmodi collectam de reditibus propriis dare non poterant, impetrarunt ab Imperatore potestatem subcollectandi.

Quod autem ad solennem expeditionem Romanam den Römerzug attinet, post tempora Caroli V. nullus Impp. à Pontifice coronatus est. Prout etiam Impp. Pontifici concedere noluerunt, quod vel nominatio Ecclesiæ, vel personæ Imperatoris approbatio esset necessaria, *can. in Synodo. 63.* Legatos tamen suos Imperatores aliquando Romam miserunt, & aliquando excessu sumptuum ablegationem excusaverunt. Hinc cum olim Capitulationibus Cæsareis insertum esset, daß die Kayser die Kayserliche Krönung zu Rom empfangen und befördern sollen. *Limn. ad jus publ.* id in novissimis Capitulationibus omissum. Difficultates ulteriores movente Sede Romanâ, ut non tantùm petat Orator Cæsareus, ut Pontifex Imperatorem velit suscipere pro Sanctæ Matris Ecclesiæ, sed etiam suo obedientissimo filio: id quod, salvis reliquis Imperatoriis juribus, aliquando factum, aliquando neglectum. Atque memini id quoque tentatum, ut pro parcendis sumptibus, Pontifex admitteret Cardinalem, Principem Imperii, nomine Imperatoris, qui ex urbe egressus solenniter posteà intraret, tanquam Legatus Imperatoris. Impedimenta tamen intervenerunt, dum adhuc tractaretur de Ceremoniis, de Oratione publicâ & responsione ad eam prius communicandâ, de ritu introductionis ad audientiam, de observantiâ in ipsâ audientiâ, genuflexione & elevatione, scilicet, non obstante Concilio Tridentino, suspensaque vacatione in mensa Pontificis, quæ & aliæ variæ deliberationes, morsque, finis rerum omnium, in personâ Pontificis & Legati, nec non bellorum ingruens moles, omnia interturbarunt, non sine difficultate sæpius occurrente circâ titulum Imperatoris, Electo Imperatori, vel electo in Imperatorem, circà preces primarias & alia.

4 *Quid sit expeditio Romana, Römerzug, & quare posteà intermissa?*

Sed

Sed dum occurrit discursus de expeditione Romanâ, vom Römerzug/ sciendum est, daß bey Lebzeiten Caroli Magni, ut scribit *Christophorus Lehmann* in der Speyerischen Chronick *lib.2.cap.42.fol.*177.§. Zum Achten ist der Brauch eingeführet worden/ daß die Fränckische König/ obwohlen sie Italien/ Franckreich und Teutschland/ nach jedes Königs Rechten/ Gesatzen und Gerechtigkeit beherrschet/ jedoch die Kayserl. Kron vom Bischoff zu Rom auß sonderbahrer Devotion und Andacht/ in dem sie diese Hoheit von Gott allein erkennet/ mit stattlichen Ceremonien empfangen/ und von solcher Krönung die Jahr der Kayserl. Regierung zu schreiben angefangen. Solchen Actum und die Kayserl. Krönung mit aller geziemender Herrlichkeit/ Pomp und prächtigen stattlichen Ansehen zu begehen/ ist von denen Ständen verabschiedet/ und übernommen worden/ daß die vornehmsten Fürsten des Reichs mit ihren Lehen Leuten den König biß gegen Rom/ und wieder zurück begleiten/ und ein jeder Fürst/ neben andern seinen Dienern/ einen Marschalck/ Truckseß/ Schencken und Cämmerer halten und mitführen müssen. Solcher Zug/ zu Empfang der Kayserl. Kron hat von Alters her der Römerzug/ oder expeditio Romana geheissen/ davon sich kein Fürst/ und Reich/ noch andere Stände/ so des Reichs Lehen genossen/ ohne sondere Bewilligung oder Verstattung des Königs absondern können/ oder im Fall einer zurück geblieben/ und dem Reichs-Abschied nicht nachgesetzet/ hat er hiemit des Reichs Lehen verwürcket/ und ist dessen offentlich verlustigt erkennet worden. Von solchem Römerzug ist ein sonderbarer Abschied Kaysers *Caroli Crassi* im Jahr 890. zu Wormbs in grosser Versamblung der Reichs-Stände auffgerichtet/ quem recessum idem *Lehmann cap.*42. inseruit. De hac expeditione Romanâ vide quoque *Casp. à Lerch. in Discurs. de Ordin. Equest. German. in* 2. *fundamento num.*59.*fol.* 139. & *Goldastum de Regno Bohemiæ lib.*2. *cap.*15.*fol.*229. *Ulric. Obrecht. in dissertat. de exped. Roman.* Quod olim ita obtinuit: Sed post tempora Caroli V. nullus Imperatorum à Pontifice coronatus, itaque expeditio Romana omissa fuit, teste *Carpzovio in tract. de Capit. Cæsareâ cap.*2.*num.*22.

Itaque in Imperio Romano olim duo modi collectandi fuerunt usitati, primus erat per communem denarium, vulgò durch den gemeinen Pfenning: alter modus erat secundum Romanam expeditionem, nach dem Römerzug; Reichs-Abschied *de anno* 1544. und damit nun solche Hülff/ꝛc. qua quondam Status, pro obtinendâ & ornandâ coronatione Pontificia Imperatori in Italiam eundi secundùm Taxam cuique assignatam, subministrabant. Reichs-Abschied *de anno* 1521. §. auch haben uns Chur-

5 Solennitas expeditionis Romanæ. fürsten/ꝛc. Solennis, namque & præpotens Comitatus decebat eum, qui in Monarcham & Universi Orbis Imperatorem inaugurandus, & conservandus ibat, ut quam potestatem in Spiritualibus obtinet Pontifex Romanus, eandem Imperator in temporalibus consequeretur, qui Aquisgrani tantùm in Regem Germaniarum, & Galliarum, Mediolani verò in Regem Italiæ inungebatur, *c. solicitæ 6. extr. de majorit. & obed.* non modo ergò ad Decus Imperii, sed & Principum Germaniæ spectabat, ut maximâ splendoris pompâ ingressus fieret in urbem Romam, festumque inaugurationis celebraretur. *Goldast. in Bohem. lib.2. cap.*15. *in pr. Caspar. Klock. de ærario lib.*2.*cap.*53.*n.*16. Etsi verò expeditio Romana post Carolum V, à subseqq. Impp. omissa fuerit, nihilominùs tamen mansit *summa militum taxata* à Statibus Imperii in causa necessitatis præstanda. 6 Quid ex ea remanserit. Non tamen semper destinatus peditum equitumque numerus confertur, sed si visum fuerit Imperatori aut Statibus utilius pecuniâ quam milite juvare, ut factum in *Comitiis Spirensibus anno* 1544. quisque eam, quæ ad alendum numerum taxatum sufficit, præstare obstrictus est, R.A. *anno* 1544. & *citato* §. und damit.

Ac licet subditi & rustici Statuum Imperii causam & Originem expeditionis Romanæ, des Römerzugs/ nesciant, effectum tamen ejus, quamvis nullus Imperatorum (uti post Carolum V. experientia docuit,) coronationis ergò profectus sit Romam, per hactenus collectandi modum der Römer-Monat/ sat superque notum habent, und seynd die Römer-Monat/ præteritis & nondum cessantibus armis, so offt in manches Bauren Hauß kommen/ ut quidam non ineptè dixerit, er wolte die Römer behielten ihre/ und liessen den Teutschen ihre alte und gezeichnete zwölff Monaten/ dann die Römer-Monaten wären so kurtz/ daß deren hundert/ und wol noch mehr auff ein Jahr giengen.

7 De honore Pontificibus exhibito. Mos autem osculandi pedes & vestigia Sanctorum virorum, Episcoporum, Monachorum, olim communis erat, testibus *Hieron. Ambros. & Augustin.* De Monachis Chrysostomus dicit, honestius esse illorum tangere pedes, quam aliorum caput, *Homil.* 59. *ad pop. Antioch.* Quid ergò mirum aut novum, si Pontificis Romani pedes quis exosculetur? Pœnitentibus id solenne fuisse, scribit *Tertull. Apolog. c.*12. lambere omnium qui adstabant vestigia, nec erit Vituperio dignum, idem præstare Pastori Oecumenico, qui Christi repræsentat personam. Carolus Magnus pedes Adriani Pontificis osculatus est, referente *Blondel. decad.* 2. *l.*1. Justinianus II. Imp. Constantini Pontificis pedibus osculum Nicomediæ figit, *Platina in Vita Constantinop. Princ.* Henricus IV. Imp. ad pedes Paschalis II. se provolvit, *Chron. Cassinens. lib.*4.*n.*41. Plura non adjungo; Salva sit Sedi Apostolicæ in spiritualibus & Ecclesiasticis eminens autoritas, & sancta potestas; Salva Augustissimo Imperatori in temporalibus Majestas & gloria, cui Deus pro Ecclesia & Imperio victorias & triumphos addat.

8 Differentia inter supra relatos Supra nominati duo modi collectandi insigniter differunt, atque alter *juxta æs & libram,*

bram, qui in Recess. accuratè describitur, per desuetudinem ab usu recessit, & alter modus nach dem Römerzug in usu remansit, eo quod Status nolint certam bonorum & proventuum partem alteri patefacere, cum ex decisione Imperatoris Theodosii *in l.2.C.quib.& quand. 4. & l. 2. de al. pupil. durum sit publicatione pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi utilitatem, & invidiæ exponere commoda*; proinde in *Rec. anno* 1603. collecta juxta expeditionem Romanam contributa est.

duos modos collectandi, & quare modus nach dem Römerzug remanserit?

In *hoc Rec.* de communi denario talis ratio collectandi constituitur, ut qui bona pro *quingentis florenis* possidet, *unum* det florenum, qui *mille* aureos possidet, is *unum* exolvat, & si summa excurrerit, addat tantum quantum volet, so viel seine Andacht ist. Cujus bona quingentos aureos non exæquant, & tamen pubes est, is *vigesimam quartam* partem aurei exsolvat. Quoad census statuitur, ut 25. aurei annui census, Jährlicher und lediger Renten oder Nutzungen/ pro valore 500. aureorum æstimari debeant. Quinquaginta verò aurei annui census pro mille aureis. Atque hanc collectam solvunt Principes ipsi de suis bonis allodialibus & aliis proventibus, §.7. atque omnes subditi, §.2. nec non Ecclesiastici, §. 1. de *Judæis* statuitur in §.6. ut nempè omnes & singuli, non habitâ sexûs aut ætatis differentia, *aureum Rhenanum* persolvant, atque hoc propter insigne lucrum, quod ex commerciis capiunt. *in* §.11. constituuntur septem thesaurarii, tractatur de eorum juramento, & exactâ rationum redditione. Denique statuitur terminus, intra quem finiri hæc collecta debeat, nempè quadriennium.

Recess Imper. anno 1500.

9 Collectæ contra Turcam, Annatæ.

Varii semper modi collectarum contra potentiam Turcæ excogitati sunt; Et quidem primùm *Annatæ*, scilicet ut fructus primi anni ex beneficio Prælatorum vacante, in eum usum exhibeantur. In hoc Rec. collectæ indictæ sunt ad sustentandum militem, in quibus talis ordo servatur, ut non expendatur pecunia, *sed certus personarum numerus* certos alat milites, prout Imperator §.4. hic disponit. I. Ut omnes homines speculares privati, nullo excepto, ad hanc sustentationem teneantur, hoc modo, ut singuli *quadringenti homines*, qui quidem bona aut mobilia aut immobilia possident, §.4. non habito ætatis, Status, aut conditionis ullo respectu, *militem unum* ad bella paratum alant, hoc tamen limitat Imperator i. in mare & fœmina conjugibus, hæ enim pro unâ personâ reputantur. 2. In iis, qui bona propria non possident, illis vigesimam partem aurei Rhenani injungit. 3. In famulis, famulabus, qui de quolibet mercedis suæ aureo sexagesimam aurei Rhenani partem contribuent. Si verò in unâ *Parœciâ* plures essent, quàm quadringenti homines, illi reliqui, juxta §.25. se cum aliâ proximiore parœciâ conjungent; si autem in aliquâ parœciâ non essent quadringenti, sed pauciores, tunc duæ, tres, &c. parœciæ se conjungere poterunt, & numerum complere. In §. 27. Imperator decidit quæstionem, quod nemo respectu *bonorum hincinde sitorum*, etiam in diversis territoriis, debeat plus contribuere, quàm *in domo domicilii*: ait enim Imperator: Doch daß ein jeder nicht mehr/ dann an dem Ende/ da er gesessen ist/ von allem dem seinigen/ es lige wo es wolle/ zu geben gesetzt werde. §.27. *explic.* pete à *Winzler de coll.p.*71 *num.* 1. *seqq.* Si verò in villâ aut oppidulo sint *diversæ Jurisdictiones*, tum illorum locorum domini amicè de hac collectâ convenient, §.28. si verò convenire non poterunt, res erit ad Regimentum Regni remittenda, §.19.

10 Collecta solvitur de bonis in domicilio sitis.

II. Loco succedunt *Ecclesiastici*; Hi omnes de omnibus redditibus suis, & quidem de singulis quadraginta aureis unum aureum exsolvent. *Ratio in* §.30. Daß ihnen an der Handhabung gelegen seye. Quod etiam Nobiles, in quovis principatu obtineant terræ partes. Quare Imperator nullum Ecclesiastici Ordinis hominem vult exemptum, imò tollit omnia exemptionis privilegia, §.30. sie seyen exempt oder nicht/ rc. & ampliat Imperator, 1. *in* §. 31. quod Commendæ & Bailliviatus, ut *S. Johannis*, Germanicus, *&c.* non debeant esse immunes, quod tamen limitat in ipsorum Ordinum Magisterio. 2. Quod omnia *Monasteria* simili ratione, nullo excepto debeant conferre. De quatuor *Ordinibus mendicantibus* statuit, ut singula quinque monasteria peditem unum sustentare debeant. 3. Quòd omnes Ordines, Canonicatus, ab hac collecta non debeant esse immunes, §.32. 4. Quòd & eorum famuli, coloni & alii, qui ad eos spectant, juxta rationem §.24. debeant contribuere. Hanc pecuniam *Episcopi* loci cujuscunque colligere, & regni Regimento exhibere debent; Si verò sæcularis Magistratus ratione antiquæ consuetudinis jus hoc collectandi obtineat, ipse non extradita Episcopo illius loci pecunia, regimento offerret.

11 Collecta Ecclesiasticorum.

III. *Civitates & Universitates* debent simili ratione de redditibus, cujuscunque illi sint generis, contribuere quot annis de 40. florenis. 1. aureum §.36.

12 Civitatum & Communitatum.

IV. *Electores & Principes Imperii*, ob eorum curas & alias necessarias impensas ab hac collecta immunes quidem erunt, sed tamen in hac expeditione *quingentos equites* sustentabunt. Hanc autem exceptionem ego intelligo de eorum bonis propriis, nam subditi eorum, vigore hujus constitutionis collectari debent. §.37. Hoc autem Principum privilegio nonnulli alii Principes Ecclesiastici etiam gaudent, qui recensentur, in §.38.

13 Electorum & Principum.

V. *Comites & Barones*, ita enim Impp. in §.39. ein Graf oder Herr/ de reditibus excedentibus 4000. flor. Equitem unum alere debet.

14 Comitum & Baronum.

VI. *Nobilibus Imperii* certa collecta non indicitur, sed de subsidio voluntario, quod communis causa sit, §.40. sollicitantur, ut juxta patrimonii vires aliquid conferant.

15 Nobilium.

VII. *Ju-*

16 Judæorum. VII. *Judæus* quilibet non habito sexûs aut ætatis discrimine aureum unum persolvit. §. 41.

Et hæc ratio est collectandi, quam Imperator hic exposuit, quæ autem de reditibus sancivit, ut de singulis 40. flor. unus pendatur, hoc in §. 39. restringit ad illos reditus, qui in proprios usus convertuntur, non autem ad eos, quos simili modo, an Gülten und Leibgeding andern zu reichen schuldig seyn/ ꝛc. dann das soll einem jeden / er seye Geistlich oder Weltlich/ in diesem Anschlag der 40. fl. abgehen/ und nicht gerechnet werden/ sed attentè hic agendum, ne fraus fiat legi & Magistratui.

Ut autem ejusmodi pecunia eo promptius persolvatur, admonet Cæsar Curatos, ut sedulo auditores admoneant de prompto subsidio, & prolixa erga Imperium testanda voluntate.

Certas enim *cistas* Imperator ordinat, in quibus voluntariæ Christianorum oblationes reponi possint.

Hanc autem ordinationem de hoc Turcico subsidio per sexennium tantùm durare statuit. §. 45. & à Summo Numine victoria clementer concessa has collectas minui. §. 44.

De hisce tandem collectis Regimentum Regni Statibus Imperii justas & exactas rationes reddere tenetur. §. 46.

17 Dispositio de aliis collectis quàm Turcicis.

Rec. Imp. anno 1510.

Agitur de collecta & auxilio contra *Venetos*.

Rec. Imp. anno 1512.

De auxilio, contra quascunque invasores, & hostes, ubi recensentur omnes contribuentes Ecclesiastici & sæculares, si nimirum vis inferatur, si honor, libertas, jura, privilegia, lædantur & violentur, quomodo & qualiter succurri debeat; Et quidem in hac collecta habetur bonorum proportio ad quantitatem tributi, quam Imperator hic certam constituit; ad hunc collectæ modum observandum.

1. Quod in dicto §. 15. in fine jubeat Imperator omnes homines, qui facultates & bona non habent, ut sub æstimationem venire possint, dare singulos unum scillingum.

2. Juxta § *item*. Wer da hat. 19. *seqq.* injungitur parentibus, ut pro singulis libens duodecimum ætatis annum supergressis solvant tres scillingos.

3. §. Wer aber über 400. fl. jubet, ut cœlibes eandem solvant collectam.

4. De Clericis, Prælatis, Ordinibus Mendicantium, qui propria bona possident, Xenodochiis, Commendis, tractat §. 18. 23. 24. 28. 30. 31.

5. His subjunguntur Judæi, §. 19. & ratio exigendi collectas, & juramenta collectorum.

6. Tùm agitur de subitaneo contrà Turcam auxilio.

Rec. Imp. anno 1518.

Hujus iterum recessus thema præcipuum est, novæ collectæ indictio contra violentas Turcarum invasiones & fit mentio auxilii *à Pontifice & Romanâ Ecclesiâ* modus verò exprimitur, ut omnes illæ Personæ, quæ idoneæ reputantur percipiendi Sacramentum Eucharistiæ, decimam partem aurei Rhenani persolvere debeant.

Rec. Imp. anno 1524.

Hujus recessus §. 11. agit de auxilio Turcico, §. 32. periculi gravitas ob oculos ponitur. Admonentur Status Imperii, ut pro Christianorum bonis, & vita redimendis, & pecuniam & militem contribuant, ne deinde serò sapere discant.

R. I. *anno* 1526. Collecta pro legatione ad Imp. Carolum V.

Rec. Imp. anno 1529.

§. 16. 17. Collecta contrà Turcam à Statibus tributa.

Rec. Imp. anno 1530.

§. 102. *usque* 133. de Turcarum violentis invasionibus.

R. J. anno 1535. de obsidione Monasteriensi, & auxilio pecuniario.

R. J. anno 1541. de auxilio & collecta Turcica, cum admonitione ad Status, ut portiones suas ad expeditionem conferant, sub comminatione processus fiscalis contrà negligentes.

Rec. Imp. anno 1542.

Sollicitantur Status pro auxilio contra violentas Turcarum invasiones, nullo obstante privilegio vel indulto, aut exemptione, ac de singulis mille florenis quinque solvi debere. Excipit autem *in* §. 58. supellectiles, equos & arma, atque has collectas non sæculares modò, sed & Ecclesiasticos persolvere mandat. §. 62. *& seqq.* tum tradit rationem colligendi pecuniam per constitutos tam superiores quàm inferiores cujusque Circuli Directores. §. 76. *& seqq.* Media etiam proponit de tormentis & bombardis præparandis, §. 111. uti & de commeatu & ad victum necessariis rebus expediendis, §. 116. consultum etiam putat, ut *Magnates Imperii confines* de auxiliis sollicitentur, §. 127. atque vult, ut Status has collectas dependant, von ihren eygenen/ und ihrer Communen gemeinen Geldern / Rent- und Einkommen/ nullatenùs verò à Subditis hoc nomine quicquam exigant, qui vigore hujus constitutionis tenentur singuli pro rata, & quantitate bonorum collectas persolvere, cum autem in hoc collectandi modo facilè prævideret Imperator, maximè invitos fore Status ad indicandas facultates suas, idcircò admonet, ut Status, & aliæ personæ illustres, bey denen Pflichten / damit ein jeder der Kayserl. Majestät / dem Heil. Reich/ oder sonst seiner Obrigkeit verpflichtet/ bevorab bey Christlichem Gewissen/ und seinen Treuen und Glauben sich selbst erinnern soll. Denique *in* §. 75. additur, ut *Judæi* ultra aureum, quem aliàs singuli persolvunt, etiam de mercibus cujusque generis, & ubicunque locorum illæ sint, de 100. florenis unum, singulis annis persolvant.

R. J. de anno 1543. *&* 1544. nec non 1548. cum potentia Imperatoris Caroli V. *Galliæ Regi Francisco* invisa esset, Rex cum Turca fœdus inivit, quapropter Imperator Galliæ Regem

Regem & Turcam pro communibus hostibus Christiani orbis declaravit, id quod nomini *Francisci Regis Galliæ* gravem immisit maculam, atque Imperator contra hos duos hostes offensivum & defensivum bellum decrevit, sollicitando Status Imperii, ut fortia suppeditent militis & pecuniæ auxilia.

18 De Civitate Magdeburgensi. *R. J. anno* 1551. §. 15. narratur civitatem *Magdeburgensem* Pacem publicam fregisse, rebellem esse factam, & proptereà beneficiis Cæsareis indignam se reddidisse, undè petitur auxilium à Statibus, ut obsidio continuari possit §. 17. 24. *& seqq.*

R. J. anno 1555. collecta pro conservanda pace publica à subditis exigenda, & *R. J. anno* 1557. contra Turcam. In qua propter exhausta statuum æraria, facultas data, pro quota & rata subditos collectandi, non obstantibus pactis, privilegiis, Statutis, obligationib⁹, aut consuetudine, vel exemptione.

R. J. anno 1559. §. 8. collecta pro Livonia contra Moscovitas.

R. J. anno 1566. §. 36. *& seqq.* contra Turcas, & continuatio per aliquot annos. Hinc

19 Collecta Statibus subditis imponenda concessa. Statibus iterum conceditur potestas, subditis suis pro quota tamen contributionis collectam imponendi: quod omnes generaliter complectitur, nemine excepto, sie seyen Geistlich oder Weltlich. Hoc autem specialiter extendit, 1. Ad Capitula, bey den hohen Stifften/ quæ simili modo ab Episcopis collectari posse concedit. §. 34. 2. Ad Civitates, & Cives mediatos, quos nulla ratione exemptos in hac collecta esse debere statuit Imperator, in dicto §. 43. His sequentia addit: 1. Pœnam dupli sancit in subditos inobedientes, qui collectas Magistratibus, solvere detrectant, §. 45. 2. Quod ejusmodi contumacibus subditis in Camera omnes processus denegari debeant, §. 46. 3. Quod Status Imperii, qui non justo tempore solverint, aut solutionem distulerint, debeant Banno Imperiali feriri. § 47. 4. Tollit omnes consuetudines, privilegia, immunitates, quæ quovis modo contra tales collectas obtendi potuerint, §. 43. 5. De exemptis & eximendis idem statuit, de quo antea sæpissimè, §. 49. 6. Promittit se immediatam Nobilitatem sollicitaturum, in hac causa cujusvis salutem concernente, ut voluntariè quid-

20 De collectâ Civitatum Hanseaticarum. quam contribuant, §. 50. 7. Ad civitates Hanseaticas se commissarios ablegaturum, certa spe fretus, sie werden sich von diesem allgemeinem Gottseligem Werck nicht absondern.

21 De Regno Hungariæ. 8. Cum Status Imperii sollicitaverint, ut imposterum *Regnum Hungariæ* pro cujus salute tantum impenderint, Romano Imperio incorporetur, ac similiter, ut alii Status, collectas in casu necessitatis conferat, Imperator *in* §. 71. promittit, se id diligenter non tam apud Status Hungariæ, quam suos Successores procuraturum.

R. I. de anno 1567.

§. 1. Postquam longa & Magnifica oratione Imperator per Commissarios suos Statibus de auxilio gratias egisset, ac eventum belli Turcici enarrasset, simulque imminens adhuc malum à Selimo, filio defuncti in acie Solymanni, recensuisset, usque ad §. 17. pergit Status de ulteriori auxilio sollicitare: ubi repetendum est ex superiori recessu, Status consensisse subsidia Turcica per integrum continuare *Triennium*, idque ad modum simplicis expeditionis Romanæ, quare Imperator, §. 21. à Statibus obtinuit, ut hæ collectæ in triennium destinatæ intra biennii spatium solverentur, ita ut summa collectarum triennalium jam ad biennii spatium redacta fuerit, atque insuper Imperator dicit, *se à Rege Angliæ, Civitatibus Hanseaticis, & Helvetis* suppetias sollicitare. De officio Fiscalis adversus immorigeros §. 27. eadem ferè decernit, quæ in Superioribus Recessibus sunt constituta. §. 2. agit de sumptibus *belli Gothaici*, quos Principes Imperii, ex decreto horum Comitiorum, Saxoni restituerunt.

Rec. Imp. anno 1570.

§. 8. Agitur de suppeditanda pecuniâ ad ædificanda *Fortalitia* contrà Turcarum impressiones. §. 25. exponit, quatenus pace cum Turca facta necessarium sit, ut arces, castra, munitæ Civitates reparentur, fortificentur, nova itidem ad meliorem defensionem erigantur, petit itaque subsidium pecuniarium à Statibus Imperii. Annuunt Status, §. 25. ut residuam pecuniam omnem in bellum Turcicum coactam ad se recipiat, ac promittunt *duodecim mensium simplicem collectam*, juxtà eines jeden einfachen Anschlags/ intra terminum triennii solvendum, ita ut singulis annis 4. mensium collectæ solvantur: ubi de exemptis & eximendis §. 31. solitam formulam adjungit, ac præterea contra morosos collectarum debitores in §. 35. Fiscalem armat, non tamen ut agat ea propter ad pœnam banni, sed ad mulctam pecuniariam, quod illa duo in Pace profana alternativè sint posita. 22 De exemptis & eximendis.

Rec. Imp. de anno 1576.

§. 1. Conqueritur Imperator in initio de Turcarum fœdifrago conatu, quod non attentis induciis octennalibus, immani scelere terras Imperatoris depopularint, Fortalitia quædam occuparint, ac per multos Christianos ceu pecus abegerint: Porrò adjicit, plura etiam esse negotia, de quibus Status audiri submissè petiverint, quæ una in medium adduxit. Partes autem ex divisione ipsius Imp. in §. 4. hic Recessus quinque continet; de quibus hic solum prima tractatur, quæ continet Consultationem de reprimendis Turcarum violentis deprædationibus & suffliminatione ulterioris irruptionis; & consenserunt Status ad Subsidia Turcica, nonnullos menses Collectarum *expeditionis simplicis Romanæ contribuere*; idque spatio sequentium sex annorum. §. 8. 9. 10. His jam subjunguntur communes clausulæ in omnibus fere Recessibus solitæ adhiberi, à §. 12. usque ad §. 23. Quibus adnectit consultationem *de novo Equitum Ordine*, einem löblichen Ritter-Orden/ instituendo & sustentando; de quo mentio paulò post iterum injicitur. 23 Novus Ordo Equestris contra Turcas.

Recess. Imp. de anno 1582.

§. 2. Pars prima continet tractationem de subsidio contra Turcam ferendo §. 6. repetit Imperator querelam institutam in *Recess. anno* 1576. §. 1. Impetrat ea propter à Statibus collectam in modum simplicis Romanæ expeditionis persolvendam, §. 7. ut & die eylende Türcken-Hülff in eventum belli aperti Turcici, §. 8. Modus autem collectandi iisdem plane verbis ex Recessu de anno 1576. repetitus est, quod haud judicaverint Status necessarium mutare ea, quæ salubriter ibi fuerant constituta & explicata, §. 3. Injicit etiam Imperator mentionem institutionis Ordinis Equitum, eines Ritter-Ordens / de quo fusius egerat, in *Recess. Ratisbon. de anno* 1576. §. 31. *& seqq.*

Rec. Imp. de anno 1594.

Postquam Imperator in §. 2. *&* 3 quædam de bello Hungarico contra Turcam memorasset, petit à Statibus Imperii, ut ad belli continuationem subsidium pecuniarium conferant, quod se facturos Status consentiunt, §. 7. de modo autem collectandi nihil immutatur ex præcedenti Recessu, sed ea inibi posita verbotenus ferè & hic usurpantur.

Rec. Imp. de anno 1598.

§. 1. Nihil ferè hic tractatur aliud quam de auxilio contra Turcas ferendo; Exponit Imperator periculi magnitudinem & præsentiam, & citius, quam hactenus factum, desiderat à Statibus, ut pro viribus non saltem pecuniam conferant, sed etiam militem conscribant; consuetæ etiam adhibentur clausulæ, quas repetere tædiosi esset laboris; mentio injicitur de *Equestri Ordine* contra Turcas instituendo, §. 38. omnes militum lustrationes pro exoticis Principibus susceptas vetat; & vult, ut miles Germanus in Hungariam potius ducatur, §. 39. imo cuncta, quæ ad talem expeditionem necessaria requiri possunt, commemorat, & de his cum Statibus consultat.

Rec. Imp. anno 1603.

§. 1. Quanta crudelitate jam à multis annis Turca Hungariam infestaverit, abundè testantur Historiæ, & sane, nisi Divina benignitas præsentissimum averruncasset periculum, tanta & tam immensa potentia plane jam fuissemus attriti, & sub ipsius Satanæ jugum redacti, sed novit Altissimus veros tam crudeli hosti ponere limites, & indito fræno illum ad proprias sedes reducere; Civiles turbas in Turcico Imperio obortas vix sedaverat Turca, nova erga Hungariam & Vicinam Austriam designat immanis hostis: spe pacis faciendæ illudit optimo & pio Principi Rudolpho, & sub tempore induciarum magna vi invadit ejus ditiones & munita quædam loca occupat, in quo exemplum Turcicæ perfidiæ spectare possumus, sicut etiam in §. 2. *&* 3. conqueritur Imp. & *in* §. §. *seqq.* paucis historiam belli Turcici repetit, quæ fusissime à multis cordatis viris & Historicis exarata extant. Dividit autem Imperator ipse in §. 6. hunc Recessum in 5. membra.

§. 2. Postquam periculi magnitudinem Imperator ob oculos posuisset, multi etiam Status Imperii scirent & comperti essent, Victorias Turcarum & Vicinarum ditionum eversiones & depopulationes, consenserunt nihilominus in subsidium Turcicum certo modo & tempore conferendum. §. 8. *& seq.* In modo autem collectandi & executionis idem observatur tenor, eædemque circumstantiæ, quæ superius etiam fuere adhibitæ, quare eas hic repetere sigillatim, frustranei puto esse laboris.

Recess. Imp. de anno 1613.

§. 2. Exorditur Imperator hunc Recess. à fœdifraga Turcarum in Transylvaniam irruptione, & ea propter à Statibus, ut eorum viribus cito obvietur, auxilia & subsidia petit & impetrat, *in* §. 5. *& seqq.* in quo collectarum modo sæpius usurpatæ clausulæ repetuntur.

Collectæ fundamentum suum habent in jurisdictione. Quamvis enim collectandi jus videatur potius esse de *Regalibus*, eò quod collectarum exactio fiat jure superioritatis, & in Principum investituris collectandi mentio fieri soleat. Tamen aliquando etiam ratione jurisdictionis civilis & ordinariæ, Vermög der Vogteylichen Obrigkeit / collectæ imponuntur, exinde vel quod illa potestas præscripta, vel singulariter concessa sit, *Klock. de contrib. c.* 3. *n.* 156. Nec non aliquando ex conventione & consensu communi Civitatis, necessitatis tempore exiguntur *l.* 8. *C. de excus. muner.* Nam licet alii jus collectandi inter *Regalia* referant, tamen non est de reservatis Principum, ut novissime contra *Bocer.* docet & defendit. *Casp. Klock. de contrib. num.* 137. *& mult. seqq.* Quo casu tamen requiri Superioris consensum verius est, ne prætextu necessitatis subditi indifferenter graventur. *d. l.* 8. *Winzler. de collect. observ.* 4. *num.* 4. *Carpzov. Jurispr. forens. p.* 2. *c.* 6. *def.* 24. *n.* 7. In *Recess.* enim *Imp.* quamvis Statibus collectandi jus sit attributum, non tamen infinitum est eorum arbitrium, sondern haben die Unterthanen höher nicht mit Steuer zu belegen / als einer jeden Obrigkeit Herkommen sich erstrecket und recht ist / dabey die Arme / so viel möglich / zu bedencken / und mit Ubermaß nicht zu beschweren / R. A. *de anno* 1576. §. 11. *& de anno* 1542. *&* 25. quin subditis ad superiorem patea trecursus.

[margin: 24 Collectarum fundamentum.]

[margin: 25 Jus collectandi semper esse restrictum.]

Remedia pro jure collectandi sunt vel in petitorio, *actio confessoria & negatoria*, vel in possessorio *remedium recuperandæ*. Ex catastris sive libris censualibus tributorum seu exactionum, Steuer- und Anschlags-Registern / probatio collectarum desumitur. Et licet illi potius inter personas in eo comprehensas, quam contrà tertium, probent, præsertim si per se sine alia probatione solutionis producantur: Attamen præsumptionem inducunt, ut probatio contrarii in adversarium rejiciatur, sic ut licet catastrum plene non probet, deserviat tamen pro adminiculo aliarum probationum late deducente. *Klock. de contrib. c.* 20. *num.* 362. *& seqq.*

[margin: 26 Remedia juris collectandi & ejus probatio per catastrum.]

27 Ubi de antiquiori possessione constat, nova habetur pro turbatione.

Et si de antiquiori possessione constet, tunc nova possessio pro invasione habetur, & actus novi pro turbationibus reputantur, quia possessio antiquior pro justa, nova autem pro violenta reputatur *Klock. cap.* 19. *n.*146. & utraque possessio per testes vel per instrumenta potest probari, quia paria sunt, probationem per testes vel per scripturam fieri *l. per test. Cod. de instrum.* Collectarum verò coacta solutio ab *exempto* & immuni facta privilegio ejus non derogat.

Præsumptio quidem est pro Domino territorii, quod quicquid est intra fines Dominii alicui competentis situm, ratione Superioritatis, Regalium, jurisdictionis, & consequenter juris collectandi eidem cedat, *Klock. de contrib. cap.* 20. *num.* 296. Tamen excipiuntur ab hoc axiomate bona Equestris Ordinis Suevici, Franconici, & Rhenani, pro quibus stat præsumptio libertatis, quoad personas & bona. Insuper

28 Quatenus catastra probent.

Catastra Catastris in hac materia opponuntur, inter quæ illa majorem faciunt fidem, quæ præsenti possessione confirmantur. Et libri æstimi contra tertium non probant, præsertim si de ejus scientia vel patientia nihil constat. Potiùs possidens hodie etiam olim possedisse præsumitur, & ex præsenti procedit argumentatio in præteritum, ne præsentis temporis effectus destruatur, nisi evidenter possit demonstrari contrarium. Nec etiam omissio collectandi potest allegari, & ejus amissio exinde inferri, si occasio collectandi nunquam se obtulit. De omnibus istis latiùs videri potest *Jurisprud. mea lib.* 2. *tit.* 8. *& tit.* 9. ubi etiam de collectatione Forensium tractatur, & secundum hodie consuetum collectandi modum deducitur ex *Rec. Imp. de anno* 1641. §. 69. ibi: Daß es bey dem bißhero im Reich in dergleichen Fällen hergebrachten üblichen Brauch der Beysteuer / nach dem einfachen Römer-Monat / und der Reichs-Matricul sein Bewenden haben solle / & in tota materia collectarum illud potissimum inspiciendum est, quod longævo usu & consuetudine est receptum. Porrò dispositio Recess. Imp. daß

29 Ubi & de quibus bonis collectæ sumantur, & de diverso hodierno collectandi modo.

ein jeder allein an dem Ort / da er gesessen / seine Anlag zu der Türcken-Hülff geben solle / intelligitur in specie tantum de illo modo collectandi, qui fit auff den gemeinen Pfenning / prout patet ex Recess. illorum claro tenore, non verò cum distributio fit nach der Reichs-Matricul, oder dem einfachen Römerzug: differentiæ ratio perspicua est, quia in priori modo subditi totius Imperii, sive mediati sive immediati collectantur pro omnibus & singulis bonis mobilibus ac immobilibus, sive in loco domicilii, sive alia jurisdictione etiam extra territorium sitis, qui modus à nonnullis *capitatio* vocatur; Et hæc collecta non exigebatur mediantibus Statibus Imperii, qua talibus, sed deputati erant certi exactores & Ministri, qui Imperatoris & Imperii nomine pecunias colligerent, unde ex tali collectione non posse argui subjectionem tradit *Klock. de contribut. cap.* 11, *num.* 58. *& cap.* 2. *num.* 115. 125. *&* 127. Cum verò iste collectandi modus jam pridem abierit in desuetudinem, anno scilicet 1544. ultima vice concessus, sequitur Recessus anteriores huc applicari non posse, sed alter collectandi modus secundum matriculam Imperii, auff den Reichs-Anschlag / oder einfachen Römerzug / hodie est in usu, quo soli Status Imperii, Civesque immediati onerantur, ut apparet ex Recessu de *anno* 1557. §. 47. 1559. §. 13. 1566. §. 39. 1576. §. 7. 1582. §. 61. 1594. §. 5. *&* 15. 1598. §. 8. *&* 20. 1603. §. 4. 1641. §. 32. *&* 69. ibi: Daß es bey dem bißhero im Reich in dergleichen Fällen hergebrachten üblichen Brauch der Beysteuer nach dem einfachen Römer-Monat / und der Reichs-Matricul sein Bewenden haben soll / non obstante, quod

30 Jus collectandi subditos, quousque Statibus, quoad collectas Imperiales attributum.

alioquin Status alium contribuendi modum sibi bene visum reservaverint in dicto Recess. §. 79. quibus tamen aliud non est concessum, als daß sie in defectum ihrer Cammer-Güter ihre Unterthanen allein mit dem Zusatz subcollectiren mögen / wie rechtmäßig herkommen und recht ist / und darüber niemand mit der That zu beschweren. R. A. *anno* 1557. §. 49. 1566. §. 41. 1576. §. 11. 1582. §. 10. 1603. §. 17. 1613. §. 17.

Collectas Imperii Ordinarias esse, licet Augmentum & diminutionem quantitatis pro circumstantiis casuum admittant, deduxi in *Jurisprud. mea lib.* 2. *tit.* 9. *num* 48. & ex Recess. Imp. de anno 1576. patet, daß die immediat- und immatriculirte Güter der abgangenen Ständen von den Possessoribus, als Inhabere versteuret werden sollen / quod idem disponitur in *Recess. Imp. de anno* 1594. §. Demnach daß etliche Stand; Qui duplicia bona possidet, immediata sub Imperio, & mediata sub alio Principe inferiore, huic contribuet secundum modum bonorum in Provincia sitorum: Imperio

31 De bonis mediatis & immediatis, & quomodo de utrisq; contribuatur.

autem pro modo Prædii immediati, non verò pro toto suo patrimonio R. A. *de anno* 1548. §. Nachdem auch in der Ringerungs-Handlung / & §. auch der Grafen von Tübingen halben. Jus collectandi non amittitur solo non usu, sed contradictio unius partis & alterius acquiescentia requiritur, *Winzler. de collect. decis.* 5. *n.* 57. plura videri possunt in modò citata *Jurisprudentia mea lib.* 2. *tit.* 8. *&* 9. *per tot.*

32 Quibus personis collectæ imponantur, & quæ sint ordinariæ vel extraordinariæ.

Collectæ imponuntur personis propter res earumque occasione, non tamen certa & ordinaria præstatione, sed prout casus inopinatæ, insolitæ & extremæ necessitatis publicæ postulant, ita ut modo majores, modo minores Collectæ indici possint, *l.* 6. § *final. ff. de minorib. Gail.* 2. *observ.* 52. *Althus. cap.* 9. *Polit.* & hactenus similes collectæ, quæ non lege aliqua vel constitutione Principum, sed ex improviso præter spem & opinionem, & quandoque per accidens indicuntur, possunt dici *extraordinariæ* respectu aliarum, quæ rebus inhærent, & quot annis reditus imminuunt, & in casus certos constitutæ sunt, quæ scilicet regulariter Prædiorum possessores gravant, & vulgò

dicuntur

dicuntur Land- und Tranckſteuer / Schoß / Erb-Zinß und Trieſſgeld / Hülffgeld / Anlag / &c. de quibus *Gail.2.obſ.35.n.9. Berlich. concluſ.pract.part.2.concluſ.47.n.4. & 5.* Extraordinarias collectas nemo per æquitatem detrectare poteſt, ſi nimirum ad defenſionem terrarum tendant, *Gail.6. obſ. 52.n.25.* De Imperialibus collectis ſupra dictum eſt

33 ſatis. *Provinciales* ſunt, quæ ad certas referuntur Provincias, in quibus Principes & Status Imperii jus collectandi ſibi vindicant, & non nude in ſignum ſubjectionis & ſuperioritatis, ſed etiam pro fructibus & emolumentis jurisdictionis, pro curis & laboribus, nec non in compenſationem expenſarum, quas Domini facere & pati debent, pro pace & quiete tenenda inter ſubditos, pro ſua dignitate ſervanda, pro ſalariis officialium ad juſtitiam adminiſtrandam, aliisque neceſſitatibus exigunt, prout loquitur *Nicol.Everh.jun. vol.1. conſ.10. num.28. Beſold. de jurisd. Imp. Rom. quæſt.19.* Si verò major neceſſitas urgeat, & Subditos etiam extraordinarie pro avertenda ruina totali collectari jubeat, ſicut temporibus noſtris accidit ſæpiſſime, diſtributio collectarum ſecundum vires & quantitatem Patrimonii fieri ſolet, *Bocer. de collect. cap.8. n.4. & cap. 12. per tot. per text. in l. 1. C. de muner. patr. l.4.C. quemadmodum civilia munera induantur l.1. & 4. C. de cenſ. l.1.C. de apog. publ.* in quibus textibus diſtributio ſecundum æs & libram expreſſe fundata eſt: Verum etiam ex natura collectarum, quæ ſunt onera fructuum, ac ratione perceptionis illorum expenduntur *l.13. verbo functionum C. de act. empti.*

Provinciales.

34 Si perſonæ collectantes conſiderantur, inter eas primus eſt *Imperator*, tanquam ſummus moderator Imperii, cui poteſtas imponendi collectas cum Statibus competit, *Principibus* autem & Statibus nonniſi ex Imperatoris ſpeciali conceſſione *Gail. de arreſt. cap.6.n.26.* neque à jure collectandi excluduntur *Civitates Imperii* liberæ, quæ merum Imperium & omnimodam jurisdictionem habent & exercent, *l.1.§.1. quod cujusque univerſitatis nomine*, ſiquidem ejusmodi Civitates, non minus ac Principes, in ſuis ditionibus, juribus Superioritatis utuntur, inter Status Imperii receptæ ſunt, & ſeſſione ſuffragioque in Comitiis gaudent, & Receſſus Imperii ſua ſubſcriptione & appoſitione ſigillorum muniunt.

Perſonæ collectantes.

Civitates Municipales collectas etiam imponere poſſunt, quando regalia & jurisdictionem exercent, ſcilicet pro neceſſitate Civitatis, niſi conſuetudo adſit, ut abſque conſenſu Principis id fieri non poſſit, quæ tunc ſtricte obſervanda eſt, *Loſſæus de jur. univerſ. part.3. cap.9.n.3.* vel niſi omnes Cives in præſenti neceſſitate conſentiant.

35 In *Executione collectarum* excutienda imprimis eſt, & ante omnia *Burſa communis*, ſi ſcilicet Univerſitas bona in communi habeat, antequam ad ſingulorum burſam perveniatur, nec quicquam ultra debitum extorquendum, proptereaque cenſitores bonæ conſcientiæ, & optima integritate conſpicui ſunt nominandi. Proinde *cataſtrum*, ut valorem habeat, confici debet juxta *Mev. lib. 4. deciſ.34.n.3.* Publica autoritate convocatis iis, quorum bona deſcribi debent, conſideratis & taxatis ſingulorum bonis cum inſinuatione actis publicis facta. Unde huc non pertinet indictio, quæ fit per fumantes, nach den Feuerſtädten / de quâ *Berlich. part. 1. concluſ.52. Gail. de arreſt. cap. 9. num. 19.* nec de Capitatione; nach den Häuptern / ubi quilibet Civium aliquid, V.G. aureum, juxta *leg.1. C. de capitat. Civ.* de ſuo capite ſolvere tenetur, ſicut in Belgio, Italia, cæterisque Provinciis uſitatum eſt. Inſuper æqualitas collationis obſervanda eſt, ne rixæ oriantur, ex quibus Reipubl. interitus metuendus. *Clement. 2. de ſepult.* ideoque nulli aliquid remittendum, ut alter magis gravetur, quia qui aliis dat, & aliis eripit, non miſericordiam exercet, ſed extremam injuſtitiam operatur. Idcirco ſi Princeps immunitatem alicui concedat, portio privilegiati in concedentis Principis, non autem Univerſitatis detrimentum imputari debet, per *text. in l.4. C. de exactor. tribut. Klock. de contribut. cap.16. num.67.* quia quisque ſuum non alterius onera portare, *l.1.C. ut nullus ex vicaneis*, nec unus alterius odio prægravari debet. Magiſtratus, qui nimium rigoroſi ſunt, & crudelitatem in exigendis collectis erga Subditos exercent, officio & jurisdictione privari poſſunt & debent, *Doctores in l.2. ff. qui ſunt ſui vel alien. jur.* atque etiam illicitæ & inhoneſtæ collectæ non ſunt indicendæ, olentes Fiſci lucrum, & privatam Procerum commoditatem, ſed ſolummodo ad publicam omnium utilitatem vergentes.

De executione collectarum.

36 De requiſitis cataſtris.

37 De æqualitate diſtributionis.

38 Crudelitas in exactione vitanda.

Quamvis enim ad collectarum præſtationem cogi poſſiunt ſubditi, *Novell.8. in princip.* & non ſolventium bona pignori capi & diſtrahi queant. *l.5. §. final. ff. de cenſ. l.1. & 2.C. de captur. & diſtract. trib. cauſ.* Conſultius tamen ſemper eſt, collectas potius ſuaſione, quam vi & manu militari exigi, quia violentia ſæpius excitat turbas, & animos exaſperat. Idcirco nemo facile ad peram & ſaccum excutiendus eſt, ſed humanitas exigit, ut ipſi in bonis tantum relinquatur, unde ſe pro dignitate & Statu alere poſſit, *l.173. ff. de R.J.*

39 Ideoque etiam diminutio facultatum ſuperveniens juſtam remiſſionis cauſam inducit, *l.4.§.1. ff. de cenſ. l.2.C. de alluv.* quia nemo ultra menſuram facultatum gravari debet, *l.1.C. de munerib. patrimon. l.3. C. de diſcuſſ. Gail. 1.obſ.29. num.18. Mynſ.3.obſ.34.* Hinc etiam propter *ſterilitatem* remiſſio dari ſolet, ſi per eam intolerabile fiat damnum, *l.15.C. de omn. agr. deſert.* quia nemo præſtat caſum fortuitum, nec ille cuiquam debet eſſe damnoſus, *l.23 ff. de R.J. l.1.C. commodati l.1.§.4. ff. de obligat. & act.* Quænam verò dicatur ſterilitas intolerabilis & magna, *vid. Gail.2.obſ.23. Menoch.2. arbitr. jud. cent. 1. caſ.76. Struv. exercit.24. theſ.16.* quia arbitrio judicis id pro circumſtantiarum ratione determinantis relinquit. Accidit etiam

Ex quibus cauſis remiſſio fieri debeat.

non-

nonnunquam, ut id, quod propter sterilitatem & inopiam est remissum, ob supervenientem postea copiosam fœcunditatem iterum compensetur, *l.8.C.de fideicommiss. libert.Carpzov.part.2.Constit.37.definit.*12.

Aucta vel imminuta Civitate collectæ tamen semper æqualiter præstandæ sunt ex ratione, quia Universitas nec crescit nec decrescit, sed semper eadem permanet, *l.76.ff. de judiciis.Lossæ.de jur. Univers.part.*1.*cap.*1. *n.*30. & ideo si corpori vel universitati quid indicatur, vel aliquos ex illa universitate ex justis causis immunes fieri oporteat, Principi nihil decedit, sed deficientium portionem reliqui cives in se suscipere coguntur, *l.4.C. de cens.* quod secus est in collectis præstandis à singulis personis, tunc enim unus pro aliis non tenetur, sicut è contra pro debito universitatis non possunt capi Personæ singulares, quia non ipsæ, sed universitas debet, nisi specialiter & ex prægnanti causa, non tantum bona Universitatis, sed & singularum Personarum essent obligata. Et in hoc quoque casu respiciendum est, an Civitas habeat *bona communia*, V.G. nemora vel fundos, tunc enim executio fieri debet in illa, & non in res singulorum. Sed si illa desint, imponenda est collecta, cujus exactione debitum posset solvi. Similiter in delicto Universitatis pro pœna persolvenda illi tenentur, qui deliquerunt, non alii, nimirum Pupilli, minores, infirmi, miserabiles personæ, viduæ, Clerici, Senes & absentes, *Cavalcan.decis.*68.*n.*12. quia delictum Universitatis non est singulorum, & ubi multitudo deliquit, in singulos animadvertendum non est, sed sufficit animadversio in paucos, qui delicti fuerunt auctores.

40 Collecta pro Ecclesiâ.

Si de *reparatione Ecclesiæ* incidat quæstio, inspicienda est consuetudo, quæ in illo casu custodiri debet, si verò de ea non appareat, & Ecclesia habeat portionem deputatam pro fabrica & reparatione ejus, illa eò impendi debet, *Cap.*3.*Can.*10.*quæst.*3. quæ si non sufficiat, tunc Rector seu Curatus Ecclesiæ, secundum fructus suos, conferre debet, *Cap.* 1.*&* 4. *X.de Eccles. ædif.& repar.Cap.*22.*Can.* 16.*q.*1. quia Clerici, dum vivunt, æquiparantur Usufructuario.

41 Collectæ nunquàm indicendæ sine necessitate & utilitate publicâ.

Collectæ autem nunquam indicendæ sunt, nisi *ex necessitate & utilitate publica*, ita ut Princeps absque legitima causa Subditos suos collectis prægravare non possit, quia alias inter Principem & hostem nulla esset differentia, *Tholos.de repub.lib.*9.*cap.*1. sicut etiam ipse Imperator collectas Imperiales cum Statuum consensu imponit, per verba *Capit. Cæsar. Ferdinandi III. art.*4. qui modus collectandi, absque diminutione Majestatis, in Imperio receptus est, neque dubium, quin *majora vota* in hodiernis Imperii collectis, nach dem Anschlag des Römerzugs / Krafft dessen ein jeder Stand eine gewisse Anzahl Volcks zu Roß und Fuß zu halten verpflichtet / item contributio Statuum zu Erhaltung des Cammer-Gerichts / in Collectis Turcicis, aliisque ob necessitatem Pacis & belli tempore indictis, majora prævaleant, & reliquos etiam Status obligent. Videri potest de his *Carpzov. ad L.R.cap.*8.*sect.*5.*&* 6. item *Oldenburg. in Limn.enucl.lib.*2.*cap.*18.*n.*33.

Circulares collectæ sunt, quæ ob negotia circularia, vel aliam necessitatem, cum membrorum Circularium consensu imponuntur, & ab omnib⁹ Ordinibus, qui sunt de circulo, debentur, *R.J. anno* 1555. §. und damit die Obristen / *& sequenti* §. ferner als / quæ collectæ etiam *Imperiales* dici possunt, cum non à Ducibus & Executoribus jure proprio, sed jure concesso indicantur. Circulares autem vocari possunt, vel ab objecto, quod propter negotia circularia indicantur, vel à subjecto, cum imponantur Circulis, *Schütz.vol.*2.*disp.*11.*thes.*5.*lit.K. Klock.de contribut.cap.*2.*n.*142. præsertim quæ constituuntur ad Salaria officialium & aliarum rerum usum *Müller. tr. de Convent. Circul.cap.*10.*num.*26.*&* 28. & vide plura in *Jurisprud. mea de* 10. *Circ.S.R.J.lib.*1.*tit.*5. *part.*6. 42 Circulares collectæ.

Provinciales collectæ, quæ dicuntur Landsteuer / imponuntur Subditis à Statibus Imperii vi Superioritatis territorialis, *Meisn. tom.*2.*lib.*2.*decis.ult.num.*177. & earum præstatio est nota Superioritatis seu sublimioris eminentiæ. *Sixtin.de regal.l.*2.*c.*14.*n.*21. de quibus etiam suprà *num.*33. adeò, ut is, cui præstantur, habeat intentionem Superioritatis fundatam. *Meisn.tom.*2. *lib.* 1.*decis.*8. *num.*11. & locus, qui collectas solvit, præsumatur esse de territorio collectantis, *Matth.Steph.de Jurisd.lib.*2.*p.*1.*c.*7.*n.*455. ac Dominus, probata quasi possessione, (ad quam probandam sufficit unicus actus, quietus, non violentus aut vitiosus, *Cacher. decis.*91.*num.*5.*Wesenb.cons.*28.*n.*20. nam generaliter in incorporalibus per unicum actum legitimum acquiritur quasi possessio. *Menoch.de arbit.Cas.*160. eaque sententia communiter recepta atque ita judicatum in causa Ingelheim contra Chur-Pfaltz / *Meisn.tom.*2.*lib.*2.*dec.ult.n.*133. vide tamen contrariam sententiam suprà, *verbo* Adel / *n.*58.) quæ consistit in Collectarum exactione, contra turbantem manutenendus, contra spoliantem interdicto de vi vel vi armata juvandus sit. *Gylman.in Symphoremat.tom.*3. *tit.*1.*vot.*5.*n.*9. Jus enim collectarum regulariter ad regalia pertinet, *Rosenth.cap.*5.*conclus.*74.*n.*1. *Meisner.tom.*2.*lib.*1.*decis.*9. nisi ex speciali jure, privilegio, conventione, vel præscriptione in alieno territorio sit acquisitum, qui casu non pertinet ad Superioritatem territorialem, si persona exigens ejus sit incapax, sed potius ad privilegia, *Matth.Stephan.lib.*2.*p.*1.*cap.*7.*n.*461. 43 Provinciales. 44 Quomodo acquiratur.

Quanquam verò Statibus competat jus collectandi vi superioritatis territorialis, non tamen secundum beneplacitum collectas indicere possunt, nam illud in Imperio observatur, ut non nisi prævia deliberatione Statuum Provincialium super causa exactionis, super quantitate, item super modo imponendi, consensuque Statuum imponi debeant, qua de re videri potest supra verbo 45 Moderatio semper in jure coll. adhibenda.

Adel /

Adel/*n*.70.*& seqq*. ubi tractatur de §. gleich wie *R.J.de anno* 1654. Et Sterilibus rebus collectæ non solvuntur, quales sunt, quæ non ad subsidium vitæ, sed ornatum potius corporis spectant, ut sunt pecunia otiosa, Catenæ & annuli aurei, & muliebra ornamenta, ex quibus nihil utilitatis, sed inanis tantum gloria percipitur: Nisi fortassis Princeps ad luxum premendum ornamenta ejusmodi collectis onerare velit. *Usufructuarium* quoque sequitur onus collectarum. *l*.7.§.5.*ff. de usufruct*. vid. *Gars. de expens. cap*. 11. *n*.46. quia fructus percipit, & bona tacite pro collectis solvendis sunt obligata, si tamen præteritas collectas solvat, habet recursum ad proprietarium, qui illas non solvit. Idem judicium est de *Emphyteuta*, & de *Marito*, de bonis dotalibus. *Conductor* ab onere collectarum est liber, etiamsi ad longum tempus rem conduxerit, quia nihilominus conductor manet. *Colonus Partiarius* à præstatione collectarum, non est immunis, nec Legatarius. *Vasallus* Dominica ad servitia tenetur, & ideò durum foret ab illo exigere collectas, si Dominus feudi sit simul Dominus territorii: nisi casus summæ necessitatis occurrat *R.J. anno* 1544. §. und nehmlich sollen/ & §. und damit nun solches/ vel mores locorum, aliud secum ferant, vel si ante dationem in feudum onere collectarum illud gravetur. Annuis etiam reditibus collectæ imponi possunt, *R.J. anno* 1500. & 1544. §. und damit von solchen.

46 Quæ res à collectis immunes.

47 De usufructuario, Emphyteuta, marito, & aliis.

Peregrini à collectis immunes sunt, sicut etiam *Forenses*, prout *supra h.t.n*. 10. notatum. *Clerici* quoque immunitate gaudent, quoad bona Ecclesiastica, non verò patrimonialia *Gonzales ad jus Can.X. de decim*. Multæ moventur quæstiones de *immunitate* personarum gradum habentium, de *Consiliariis*, *Doctoribus*, *Advocatis*, *Consulibus*, quas omnes quæstiones distinctio inter bona personalia & realia, & cujusque loci consuetudo resolvit.

Immunitas à collectis præscriptione acquiri potest, *Winzler. obs*. 18. *R.J. anno* 1548. §. wo aber innerhalb / §. und soll unsere/ §. wann auch/ ibi: darwider / wie in solchen Fällen recht ist/ præscribirt. Vid. *Harpprecht. de præscript. immunitatis à collect*. in dissertatione suâ per totum latissimè. Neque cœteri tali præscriptione onerantur, qui longissimo tempore se gravatos esse non sunt conquesti, *Thomat. in tr. de collect. pag*. 495. Plura de hac materia accuratè traduntur à *Christian Wildvogel in Disput. inaugural. de jure collect*. & à *Frid. Gerdes. de collect. & contribut. Imper. & Provinc*. Collectæ *Provinciales* indicuntur ob necessariam patriæ defensionem, zur Lands-Rettung/ R.A. *anno* 1512. §. und ob jemand/ ob *solutionem æris alieni*, ex justa & necessaria causa contracti, ob *captivitatem Domini*, qui pro patria pugnando captus est, ad *elocationem filiarum*, in matrimonium, Fräuleinsteuer/ quod non solum in Italia, sed etiam in Germania receptum est, *Menoch. de arb. jud. quæst. lib*. 2. *cent*. 2. *cas*. 181. *per tot*. Imprimis Provinciarum consuetudines, velut in plerisque Principatibus constat, hanc collectam induxerunt. *Besold. in Thes. pr. verb*. Fräuleinsteuer / ubi ait, clientes olim patronorum suorum filias dotasse, & ad dotem earum aliquid contulisse, etiam servos, & hinc morem illum ortum esse, quod subditi pro elocandis Magnatum filiabus hodièque collectas solvant. *Bocer. in tr. de collect. c*.6. *n*.24. & debetur hæc collecta saltem in primis nuptiis, sed tamen singulis filiabus, *Mund. de mun. & hon. p*.168. *n*. 39. *& multis seqq*. Dos filiarum comparatur aliquatenùs apanagio, *Springsfeld. de apanagio c*.12. *n*.33. *& seqq*. Rex Hispaniæ tribuit in dotem cinq cent mil écus d'or de la valeur de seize reales la piece, Rex Franciæ Carolus V. instituit in matrimonium filiarum suarum centies mille francos aureos. Carolus VIII. Rex Franciæ promisit octies centies mille francos Isabellæ filiæ nupturæ Richardo II. Regi Angliæ, in Regno Sueciæ dos centum mille Joachimicorum constituitur. In regno Poloniæ filiæ Regis Casimiri nubenti Bogislao Duci Pomeraniæ, data sunt in dotem viginti millia Sexagenarum Pragensium. Dos filiarum Electoralium Saxon. & 30000. Joachimicorum. In Ducatibus Saxon. 20000. flor. In Domo Brandeburgicâ 10000. *Springsfeld. d. loc*.

48 Immunitas à coll. quomodo acquiratur.

49 Causæ coll. Provincialium.

50 Fräuleinsteuer.

Porrò de pacto privato collectarum in alios devoluto in speciali disquisitione Juridicâ tractat *Ferdin. Christoph. Harprecht*. & de immunitate à collectis conventionali *in tractatione synopt. inaugurali*. David. Mevii Rechtliches Bedencken in Contributions-Sachen. De Contributionibus *Thes. Basil. Vol*. I. Ahasv. Fritsch. *de Tribut*. De pensione Civitatum, *Rhet. Vol*. V. de quâ materia notabuntur aliqua sub *Verb. Civitas*.

Annatæ.

SUMMARIA.

1. *Quid propriè sint Annatæ & quæ earum origo & usus.*
2. *Quomodo fieri debeat assignatio Annatarum.*
3. *An hodie adhuc sint in usu.*
4. *Ad quos usus primò fuerint introductæ.*
5. *An vitium Simoniæ concurrat in exigendis Annatis.*

Vid. Textum in *Tom*. I. *h.t. ex R.J. anno* 1500. *tit*. 43. §. 1. *Instrum. Pac. Cæs. Suec. art. V*. §. 19. Bonifacius VIII. Episcopo quidem speciali gratia concessit, ut ad dissolutionem debitorum Ecclesiæ suæ omnium beneficiorum vacantium in Diœcesi, primos fructus ad quinquennium percipere posset, non obstantibus quibuslibet consuetudinibus

1 Quid propriè sint Annatæ, quæ earum origo & usus.

bus privilegiis vel Statutis, per quæ gratia iſta poſſet impediri. Sed quia aliquorum beneficiorum fructus primi anni ſpeciali conſuetudine, privilegio vel Statuto debebantur Eccleſiæ Cathedralis fabricæ, vel alteri uſui, vel alicui perſonæ ſingulari, dubitatum fuit, quid de fructibus his faciendum eſſet. Reſpondit Papa, intentionem ſuam non eſſe, nova illa conceſſione ſpecialibus antea factis primorum fructuum applicationibus præjudicium afferre, niſi id expreſſum fuerit. Itaque Annatæ ſunt fructus primi anni, qui legitima autoritate deſignari poſſunt in vacantibus beneficiis Eccleſiaſticis, ut Summo Pontifici, Epiſcopo, Eccleſiæ fabricæ vel alteri pio uſui, ob rationabilem cauſam applicentur. Et fieri ſolet hæc deſignatio ante beneficiorum collationem, ita ut jam affecta hoc onere ad inſtituendus beneficiarios pertineant. Hi autem fructus aſſignari poſſunt à Pontifice, & ab aliis Epiſcopis, non tamen ut applicentur propriæ menſæ, ne autoritas præſtetur in proprio facto, ſive ad proprium commodum. Quibusdam tamen in Eccleſiis Germaniæ etiam hodie vigere Annatas, ita ut Epiſcopo primi fructus ſeu potius eorum pars moderata reſervetur, tradit *R.P. Layman. ad lib.* 1. *Decret. tit.* 6. *cap.* 10. & ſub tali conceſſione Pontificia etiam dignitates, v.g. Præpoſituras & Decanatus, comprehendi *docet ibidem n.* 3. exceptis tamen Beneficiis & Prælaturis exemptis *Beſold. in Theſ. Pract. verb. Annata* ubi ex *Cornel. à Rinthelen* recenſet, quod ſit conſuetudo, ut quis Ordinantibus aut miniſtrantibus pro conſecratione aliquid donet. Annatæ autem tam profanæ quam Eccleſiaſticæ remedium ſubſidiarium nominantur. *Baptiſt. Coſta in tr. de remed. ſubſid. cap.* 114. in ſupra citato receſſu de anno 1500. diſponitur, quod Annatæ in ſubſidium Germanicæ nationi contra Turcarum invaſiones deſtinatæ, & quas proinde Pontifex ei tribuere debeat. Hinc *Klock. de ærar. lib.* 2. *cap.* 83. *n.* 54. tradit, Annatas eſſe introductas à Germanis ad bellicos uſus, & in eum finem, ut theſauri loco contra Turcas & alios Chriſtianæ Reipublicæ hoſtes conſerventur. Pontifices Romanos illas ad ſuos uſus convertiſſe, conſultum verò eſſe, ut ad priſtinos uſus revocentur, & belli neceſſitatibus iterum applicentur: Velut Poloniæ Rex Sigismundus anno 1643. ad inſtantiam Ordinum Regni de Annatis decreviſſe legitur hoc modo: Satisfaciendo poſtulationibus Conſiliariorum noſtrorum Secularium, & Nunciorum terreſtrium, mittemus ad S. Patrem Papam, petitum Annatas; ut ne eas de Regno efferri permittamus, ſed ut remaneant pro defenſione Reipubl. in Regno. Quod ſi easdem impetrare non poſſumus, tum jam ex tunc renunciare illi debemus, easdem nos neque daturos eſſe neque efferri ulla ratione permiſſuros. *Stat. Polon. à Johan. Herburto à Faſtin. edita ſub tit. Annata*, easque etiam in Gallia ſublatas eſſe dicit *Klock. d. loc. cap.* 149. *n.* 42.

2 Quomodo fieri debeat aſſignatio Annatarum.

3 An hodie adhuc ſint in uſu.

4 Ad quos uſus primo fuerint introductæ.

An Papa Annatas ſine vitio Simoniæ exigere poſſit, ſi annui reditus beneficii Summam 24. aureorum excedant, quærit. *R. P. Pyrring. ad jus Can. lib.* 5. *tit.* 4. §. 9. idque affirmat ex ratione, quia Annatas exigere & ſolvere nullo modo ſit Simonia, nec contra jus Divinum, nec Eccleſiaſticum, quia etiam olim Summo Sacerdoti & Pontifici legis veteris à minoribus Sacerdotibus & Levitis decimæ decimarum ſuarum ex præcepto Divino ſolvebantur, ut habetur *Numer.* 18. & quia omnibus Eccleſiis & Clericis beneficiatis Diœceſis ſuæ poteſt Epiſcopus imponere & ab iis exigere charitativum ſubſidium pro ſuis neceſſitatibus, cur non etiam Papa, qui eſt Epiſcopus Univerſalis. Et quoniam Pontifex, cum alicui confert beneficium, fructus illius reſervare, vel ex toto, vel ex parte, in alterius indigentis ſubſidium, vel penſionem beneficio imponere poteſt: cur igitur, quod in gratiam alterius ipſi conceditur, id in commodum ſuæ Cameræ, vel ſuorum Miniſtrorum neceſſariis indigentium, & quibus ſtipendia debentur, ipſi denegaretur. Cum Annatæ non exigantur pro collatione beneficii, aut ullo jure Spirituali, ſed pro ipſis fructibus primi Anni, beneficii vacantis, merè temporalibus, ad Papam pertinentibus, quos ſibi juſto titulo Papa reſervat in ſubventionem ſuæ dignitatis & Sedis, & in ſuſtentationem Miniſtrorum ſeu officialium, quorum opera eſt neceſſaria in Eccleſiæ per totum orbem diffuſæ gubernatione. Itaque per Annatas non venditur titulus beneficii, nec jus percipiendi fructus ex beneficio, quæ ſpiritualia ſunt, nec fructus debiti beneficiato, qui juri ſpirituali ſunt annexi, ſed ſolùm fructus temporales à beneficio ſeparati & diſtincti, ut æs alienum, & onus beneficio impoſitum, ſicque Papa vendit, quod ſuum eſt, & proviſus emit, quod ſuum non eſt. Idque clare patet ex eo, quia ſi beneficium intra unum Annum bis aut ſæpius vacet, & ſucceſſive duobus vel tribus conferatur, Annatæ non exiguntur, nec ſolvi debent niſi ſemel, quod clarum ſignum eſt, illas non ſolvi pro collatione beneficii, ſed pro fructibus primi Anni Papæ reſervatis; Unde etiam non ſolvuntur ex diſtributionibus quotidianis, tametſi ſint magni valoris, juxta *extravagantem cum Nonnullæ* 11. *Cap. præterea de præbend.* quia hæ non veniunt appellatione fructuum *cap. unico de Cler. non reſid. cap. final. de conceſſ. præbend. in* 6. *Pyrring. d. l. Fagnan. in cap.* 1. *ne prælati vices ſuas vel Eccleſias ſub annuo cenſu concedant.* Idem tradit *Joan. Caſſubut. in Theor. & Praxi jur. Canon. lib.* 5. *cap.* 2. *n.* 22.

5 An vitium Simoniæ concurrat in exigendis Annatis.

Anſprüchig Haab und Gut.

SI bona litigioſa à Judice petita alimentorum nomine, aut quavis alia juſta ex cauſa, uſque dum lis ſententia definiatur ab eodem judice aut judicio ſervari nequeant: Hoc obſervabitur, ut quæ partium fidejuſſoribus vel pignoribus ſatis obtulerit, rem litigioſam, quoties opus erit, judicio exhibitam iri, inſuper etiam impenſas litis, ſi ita ſententia ferat, ſolvi, omneque damnum, ſi

quod inde emerserit, præstari debere. Ei sane ex ambabus partibus, ut damnum præveniatur, & inutiles sumptus evitentur, rem, de cujus dominio controvertitur, præstita cautione tradi, commodissimum fuerit. Quod si utraque pars satis obtulerit, ei potius committenda res est, quæ in jure respondet, ita ut reus hac in parte vel defensor actori præferatur, eò quod rei causa semper sit favorabilior, si quicquam dubii incidat, tunc responsa prudentum petenda erunt, penes quem possessio rei furtivæ lite pendente esse debeat.

Anstands-Brieff.

VId. *Reformat.* der Pol. Ordnung *anno* 1548. *tit.* 22. §. 1. & 1577. *tit.* 23. §. 4. ubi disponitur, quod moratoria concedi non debeant, nisi prævia informatione Magistratus, sub quo debitores habitant. Videri plura possunt infra verbo *Moratorium*.

Anzeig. Indicia.

SUMMARIA.

1. *Qualis debet esse fama ad legitimam capturam?*
2. *Indicia ad torturam.*
3. *Carcer hodie potest esse pœna.*
4. *De confessione in tortura.*
5. *De pœna judicis in tortura excedentis.*
6. *Urpheda non excludit viam juris.*
7. *In materia Indiciorum Magis nulla adhibenda est fides.*
8. *Quæ sint indicia sufficientia ad torturam, & quàm cautè procedendum.*
9. *Requiritur in indiciis examinandis prudens judicis arbitrium.*
10. *De indiciis indubitatis ad torturam.*
11. *Ad innocentiam probandam multa indulgentur.*
12. *Quid operetur hic unius hominis testimonium omni exceptione majoris.*
13. *De testimonio socii criminis.*
14. *Indicia homicidii clandestina.*
15. *Emissio sanguinis ex cadavere occisi non est indicium legitimum. De homicidio in rixa.*
16. *De indiciis infanticidiorum.*
17. *De indicio lactis in mammillis, & quod virgines quoque lac habere possint.*
18. *De indicio mulieris confitentis se genuisse infantem mortuum.*
19. *De veneficio & ejus indiciis.*
20. *Veneni notatio describitur.*
21. *Venenum bonum quodnam sit.*
22. *Pœna veneficii.*
23. *Etiam in solo conatu.*
24. *Varia hujus criminis indicia.*
25. *Singulare de Romanis.*
26. *De rapina & ejus indiciis.*
27. *De equitibus & peditibus,* Herrnlosen gartenden Knechten.
28. *De receptatoribus prædonum & furum.*
29. *Pœna receptatorum.*
30. *De incendio & ejus indiciis.*
31. *De minis.*
32. *De proditione & ejus indiciis.*
33. *De indiciis furti.*
34. *De magia & incantationis indiciis.*
35. *Quando tortura ad petitionem accusatoris decernenda.*
36. *A decreto torturæ potest appellari.*
37. *Reus in tortura non confessus, est dimittendus.*
38. *De sumptibus & expensis.*

1 Qualis debet esse fama ad legitimam capturam.

UT aliquis apprehendi, capi, & incarcerari possit, requiritur, ut vel præcedat diffamatio publica, vel alia verisimilia indicia, præsumptiones & suspiciones. Ratio est, quia fama publica vicem accusatoris supplet. *Cap. inquisitionis* 21. §. *tertiæ. Cap. cum oporteat* 19. *Cap. qualiter* §. *debet igitur X. de accusat.* Sicut ergo instante accusatore, & cœteris concurrentibus, Reus capi potest, ut *infra cap.* 11. Ita quoque fama volante & diffamatione præcedente, imo si extra famam alia adsint indicia, quia non semper exspectandum est, quid fama publica loquatur, sed etiam indicia & præsumptiones sunt loco diffamationis. Debet tamen fama esse qualificata, & ejus indagari origo, an ab integris & fide dignis suam traxerit originem. *Cap. inquisitionis* 21. §. *final. X. de accus.* an verò ab hominibus ebriosis aliave levi plebecula surrexerit, an ex inimicis, adversariis, & malevolis provenerit. Fama enim debet esse subnixa aliqua conjectura idonea, qualis est, si reus sit levis vel vilis conditionis, eine leichtfertig argwohnische Person / quæ communiter pro tali habetur, & Judicis circumspecti arbitrio relinquitur, quæ indicia ad capturam sufficiant. Personæ enim honestæ apprehendi aut capi non debent, nisi præcedant sufficientia & legitima indicia, es seyen dann wider dieselbige gnugsame und rechtmässige Vermuthungen und Anzeigungen vorhanden / quia quando alicui puncta pro responsione traduntur, vel aliquis in carcerem mittitur, tunc honor, rei captivi notabiliter diminuitur, quia carcer vehementer infamat, & reperiuntur, qui mallent vitæ quam ejusmodi famæ jacturam facere. Neque enim infamia ita contracta, ut aliqui sibi persuadent, facile purgatur, nisi manifesta calumnia, propter quam innocens carceribus mancipatus fuit, etiam in vulgus notissima fiat. Ut non facile ad capturam procedi debeat nisi *periculum fugæ* subsit, propter quod aliquando receditur à Regulis juris, & capturam semper præcedere debet aliqua informatio, ne judex injuriarum conveniri possit, qui innocentem, sine præcedentibus indiciis, & omissa circumstantiarum consideratione, in carcerem rapit. Hinc Coloniensem Magistratum in causa

Quetten propter injustæ incarcerationis injuriam condemnatum fuisse in 600. aureos, tradit *Mynsing. cent. 5. observ. 69. n. 6.*

2 Indicia ad torturam. Ad *torturam* porrò indicia propinquiora & plene probata requiruntur, ob textum & in *l.* . §. *l. unius* 8. §. 2. *l. ult. ff. de quæst. l. milites* 8. §. *oportet C. eodem.* Quia à quæstionibus & tormentis non est incipiendum, etiam in criminibus gravissimis, nam dissolutio membrorum in tortura magni est præjudicii, & gravior quam pœna relegationis, vel utriusque manus abscissio, *Novell.* 154. *c.* 13. *in princip. Wesenbec. in Paratit. ff. de quæst. n.* 5. Et cum corpus laceret, ipsa ferè morte durior, cum experientia testetur, plurimos in ipsa tortura immodica mortem obiisse, propter extremas Corporis angustias & cruciatum. Ideo tortura non habet locum nisi in delictis gravioribus, quæ pœnam torturâ majorem, adeoque corporalem, vel corporis afflictivam, eine Leibs-Straff post se trahunt, majorem perpetua relegatione, qualis est fustigatio. Hinc quia relegatio nullum corporis cruciatum infert, absurdissimum esset, probationes criminis quærere, quæ ipsi pœnæ crimini debitæ sunt acerbiores. Hoc probè advertendum est, quod ad torturam procedi non possit, nisi constet de corpore delicti, ut in casu homicidii de homine mortuo & cadavere; in furto, de rebus ablatis, nisi talia delicta sint, quæ nullum post se relinquunt vestigium, & sunt facti transeuntis, ut in adulterio, in percussione sine livore, in verbalibus injuriis. *Farinac. in Prax. crim. p. 2. per tot.* ubi ad longum examinat, quomodo & quando Judici constare debeat de corpore delicti, antequam procedat ad inquisitionem, capturam, torturam, vel condemnationem.

Art. 7. h. t. traditur, quod *in dubio*, quando non constat de sufficientibus indiciis, requirendus sit superior Magistratus, consulendi peritiores aut ad Principem recurrendum; *Art* 8. agitur de modo procedendi per viam inquisitionis vel denunciationis. *Art.* 9. de modo in probatione & cognitione servando. *Art.* 10. de æquiparatione pœnæ

3 Carcer hodie potest esse pœna. mortis, & perpetui Carceris. Carcer enim potest hodie esse Pœnæ loco, saltem in aliquibus casibus, & præsertim de jure Canonico *Cap. quamvis de pœnis in 6.* cum quis perpetuis carceribus mancipatur, macerandus pane doloris & aqua tristitiæ, *Cap. forus §. fin. de V. S.* prout de consuetudine multorum locorum carcer perpetuus pro pœna dari solet, *Gail. de pace publ. lib.* 1. *cap.* 1. *n.* 32. *Art.* 18. declaratur, unde petenda sint sufficientia delictorum indicia, quæ, quia certis legibus definiri non possunt, Judicis relinquuntur arbitrio, quod tamen juri & æquitati conformatum esse debet. *Artic.* 19. explicatur, quid propriè per verbum Anzeig; *Indicium*, intelligatur, nimirum eine redliche Anzeigung/ vel ein redlich Wahrzeichen/ Argwohn/ Verdacht und Vermuthung. Sine Indiciis legitimis enim nemo est torquendus, ut disponitur *Art.* 20. quæ taliter exquisita esse debent, ut faciant semiplenam probationem, quia agitur de salute hominis, & idcirco plura indicia requiruntur, *Art.* 23. neque unum sufficit, nisi valdè sit urgens, exceptis casibus in jure communi & *art.* hujus Constitutionis comprehensis. Et quidem debent probari indicia per 2. testes *art.* 30. nisi indicium planè sit propinquum.

Confessio per torturam sine legitimis indiciis nullius est momenti, & tortura ipsa est legitima, etiamsi tortus postea persevereret in ea confessione, quia hoc ipsi non præjudicat, licet extra tormenta confessionem expressè ratificaverit, quia talis confessio est nulla, quando ante eam observanda non sunt servata, & ex illegitimo principio non potest nasci legitima consequentia. Etsi enim reus confessionem non revocet, tamen id non præsumitur facere conscientia criminis, sed metu tormentorum, quibus denuo esset subjiciendus, & consequenter audiendus est, si de injustitia processus & nullitate velit docere. Neque convalidatur confessio, si nova superveniant indicia, ut reus condemnari possit, nisi illa prius legitimè probentur. 4 De confessione in tortura.

Quod si Judex vel Magistratus in hoc excedat, tenetur reo de injuria, dolore, sumptibus & damnis satisfacere, in tantum, ut etsi postea appareat reum nocentem esse, & crimen commisisse, non tamen excusetur à pœna, si illicitus illius modus ad bonum finem pervenerit. Et datur contra judicem actio injuriarum, vel etiam de syndicatu, ad compensationem omnis damni, ignominiæ, injuriæ, in bonis, fama & corpore insonti illata. Imo si judex dolo malo aliquem torturæ subjecit, etiam capite plecti potest, nisi reus apud acta confessus sit, quod legitimè fuerit tortus, vel id aliunde appareat, tunc enim est excusatus judex, *art.* 61. neque Judex prohibere potest, contra Urphedam experiri volentem, quod injustè tortus, & *Urpheda* ab ipso iniquè sit extorta. Hinc Processus relaxationis ad effectum agendi impetratur, *Ord. Cam. p.* 2. *tit.* 24. *Urpheda* enim non excludit viam juris, sed intelligitur facta de vindicta privata, & quæ fit de facto, non etiam de licita, quæ fit jure permittente, *art.* 20. videatur *Matth. Stephan. ad Const. Crim. super his articulis, nec non Caspar. Manz. super iisdem,* qui ad *art. hunc* 20. *n.* 43. ait: se optare talibus Judicibus, seu potius Carnificibus, quibus volupe est, de facili torturam inferre, & carnificinam exercere, *pœnam talionis*, ut videlicet in se exspectarent, quod in aliis fecerunt, & quem cruciatum injustè intulerunt aliis, in suo corpore experirentur, hac enim ratione discerent, cautius agere, & secundum Juris præscriptum procedere. 5 De pœna Judicis in tortura excedentis. 6 Urpheda non excludit viam juris.

Artic. 21. traditur, ne Indiciis, quæ *à Magis* proferuntur, fidem Judices adhibeant. *Art.* 22. quod ad Indicia Criminis, accusatus *torqueri* tantum, non etiam *condemnari* possit, quia ad hoc requiritur probatio legitima, descripta in *art.* 62. vel confessio spontanea, & ut de commisso crimine constet. *Art.* 23. tractatur de probatione indiciorum 7 In materia indiciorum Magis nulla est adhibenda fides.

 suffi-

8 Quæ sint indicia sufficientia ad torturam, & quàm cautè procedendum. sufficientium ad torturam. Quæ licet per duos testes probata sint, si tamen reus indicium aliqua distinctione possit elidere, & ostendere, quod alia mente factum sit, tunc torquendus non est *art.29. vers.* Es würde dann. *art.33. vers.* Er könnte dann *Artic.* 37. *vers.* Er könnte dann. *& art.* 131. *vers.* So aber ein Weibsbild. Si etiam tantum unus testis adsit, tamen omni exceptione major, tunc sufficiens indicium præbet, *art.* 23. *vers.* Aber so die Hauptsach der Missethat mit einem guten Zeugen bewiesen würde/*& art.*30. Testis verò de auditu non sufficit ad torturam, nisi forte dicat, se audivisse de nocte, quod Titius Cajum percusserit, & quod illum ex voce cognoverit. *Art.*24. disponitur, quod à similibus indiciis ad similia possit fieri argumentum, si par sit eorum ratio, quia omnia singillatim non possunt exprimi. *Art.*25. tractatur de indiciis omnibus delictis communibus, ubi pleraque jam supra dicta repetuntur, & satis exprimuntur in ipso textu, ut eadem huc repetere sit supervacaneum. *Art.*26. traditur de octavo & ultimo indicio communi, si scilicet reus *litem cum læso* habeat de omnibus bonis, vel majore parte bonorum suorum, *h. art.* 26. So einer mit dem andern umb groß Gut rechtet/das darzu der mehrertheil seiner Nahrung/Haab und Vermögens antrifft/rc. concordant ea quæ continentur *art.*25. de inimicitia. *Art.* 27. statuitur, quod quando plura indicia, aliqua levia & aliqua gravia, concurrunt, tum ii, qui torquendi potestatem habent, priùs ritè recteque perpendent, suone pondere tantum ea plura indicia valere possint, ut conjungi simul invicem possint ad quæstiones habendas; Quæ tamen conjunctio tantum procedit ad effectum torquendi, non etiam puniendi: quia hic non agitur de tanto præjudicio. Quemadmodum enim ad perfectam cantus harmoniam constituendam, singulorum voces aptantur: ita ad plenam probationem faciendam plures species probationis, & plura indicia simul junguntur. *Matth. Steph. & Bernhard Zieriz.*

9 Requiritur in indiciis examinandis prudens Judicis arbitrium. In omnibus istis multa committuntur *arbitrio Judicis*, qui attendere debet, an plura indicia simul concurrentia tanti ponderis sint, ut unum ex illis adæquent. *Art.*28. monet, quod in omnibus supra positis indiciis recurrendum sit *ad fontem*, unde talis de accusato præsumendi occasio sumpta sit, & inde an reus aliquid ad sui defensionem proferre possit. Dubia enim & parùm concludens, imo *præsumptiva rei probatio*, contrariam Accusatoris probationem tollit, & præsumptio non delicti, semper delicti præsumptionem excludit.

10 De indiciis indubitatis ad torturam. *Art.*29. agitur de indiciis certissimis indubitatisque, ad quæ reus torqueri potest, quorum primum est, si *res* aliqua in loco perpetrati criminis sit *reperta*, quæ demonstraretur esse rei, sive delati, accusati, vel inquisiti *h. art.*29. ut in furto ostendit *Blancus de indic. n. pen. & ult.* exemplo baculus, annulus, & armilla Judæ. *Genes.*38. *vers.*18. & Empedoclis crepidæ in Æthna repertæ, *Diog. Laërt. de vita Philosoph. lib.*8. *Horat. in art. poët. in calce.* Ex inventione enim harum rerum præsumitur delictum nedum commissum, sed etiam ab eo, cujus res sunt. *Hippol. de Marsil. cons.*8. *n.*2. *&* 5. *Menoch. de præsumpt. lib.* 5. *præsumpt.*31. *num.* 13. *Mascard. de probat. conclus.*830. Idem est, si *forma pedis*, quæ invenitur in terra humida ejus loci, in quo maleficium commissum dicitur, correspondeat formæ pedis accusati vel inquisiti. *Menoch. de præs.*31. *n.*12. *Mascard. d. conclus.*830. *n.*11. *Zang. de tort. reorum c.*2. *n.*13. *&* 14. Huic indicio simile est illud, cum criminis sontem præsumi, cujus *ensis in loco delicti* perpetrati aut propinquo, invenitur, sanguine madefactus, modò probetur, ensem ad eundem pertinere, *h. art.*29. *Boet. q.* 165. *n.*2. *Menoch. lib.* 1. *de præsumpt. quæst.*98. *n.* 135. Quod congruit cum indicio secundo communi cœteris criminibus. Si tamen accusatus æque certis, aut etiam liquidioribus rerum argumentis, aut testimoniis contrariis ea refellat, adeoque præsumptionem fortiori alia præsumptione elidat, non dubitatur, quin veniam mereri debeat, *h. art.* 29. ibi: Er würde etwas dargegen fürwenden/rc. veluti si delatus probare possit, se paulò ante amissionem, rem istam alii donasse, vendidisse, permutasse, aut possidere desiisse; vel si ostendatur hunc esse hominem bonum & frugi; aut eo tempore, quo maleficium perpetratum esse dicitur, alibi fuisse; aut in loco delicti alium præsentem fuisse probetur, etiam per testem unicum, maximè cum hoc agatur, ut Judex informetur de innocentia rei, *Gabriel. lib.* 1. *conclus.*1. *de test. n.*1. *Zanger. de tortur. d. c.*2. *n.*14. *Mynſ.*5. *obs.*13.

Ad innocentiam probandam admittuntur etiam domestici testes: quipe innocentiæ jura multum deferunt. *Hippol.* §. *opportun. n.*15. *& seq.* Et sic constat, defensioni etiam in notorio delicto locum esse, modo una vel altera qualitas non sit notoria, *Prosp. Farin.* 1. *de delict. & pœn. tit.*3. *q.*21. Item ad probandam rei defensionem etiam testes inhabiles admitti. *Hercul. de Negat. n.*409. 11 Ad innocentiam probandam multa indulgentur.

*Art.*30. explanat *semiplenam probationem* per unum testem omni exceptione majorem, juratum de eo, quod in causa principali est; licet enim *unius hominis testimonium* lege Divina & humana non admittatur, scilicet pro plena probatione, tamen facit probationem semiplenam, ut de reo suspecto reddito possit haberi quæstio, si modo testis sit unicus, deponens de actu immediato, per sensum corporeum. Talis enim depositio sufficit ad torturam, V.G. quod interfuerit maleficio, & propriis suis oculis viderit; 12 Quid operetur hic unius hominis testimonium omni exceptione majoris?

*Art.*31. agit de *sociis criminis*, quorum depositio non admittitur, ne alienam salutem in dubium deducant, qui de sua desperant, & quia solatium est miseris, socios habere pœnarum; quæ tamen regula limitatur in *criminibus atrocioribus*, scilicet læsæ Majestatis, falsæ monetæ, Latrocinii, in quibus ex sola confessione socii in aliquem inquiritur, *cap.* 1. *X. de confess. l. quisquis* 5. §. *final. C. ad leg. Jul. Majest. l.*2. *C. de falsa moneta. l. Divus* 6. *ff.* 13 De testimonio socii criminis.

vus 6.ff. de custod. & exhibit.reor. Quibus annumeratur crimen Veneficii, conspirationis, conjurationis, rebellionis, & subversionis Status, Sacrilegii, Assasinii, Maleficii, Sodomiæ, nefandæ libidinis, famosorum libellorum, *Farin. quæst.43.num.56. Berlich. part.4. conclus.4.n.104.* imò etiam necdum confessus, & ideo in se torquendus, rectè etiam de sociis examinatur, sicuti hodie fures & latrones de sociis interrogantur, *Wesenbec.n.11.ff. de quæst.* Tale dictum Socii, cum levi adminiculo, sufficit ad inquirendum, & assumendum alias informationes, non verò ad torturam, quia est attestatio unius testis, non integræ vitæ, qui semiplenam probationem non facit. Neque si *duo Socii* criminis contra aliquem deponant, ad torturam sufficit. Atque debet interrogatio de socio non esse specialis, sed tantum generalis, ne habeatur pro suggestione; Et quid Judex in interrogatione de sociis observare debeat, traditur tam in ipso textu, quam etiam à *Matth. Stephani & Casp. Manzio* ad hunc artic. Si quis sponte confessus sit, & se jactaverit de commisso delicto, & personam occisam nominaverit, vel rem furtivam, & in quo loco subtraxerit, indicio legitimo se gravavit, sicuti disponitur in *art.32.*

14 Indicia homicidii clandestini.

Alia *homicidii clandestini* indicia determinantur, *art.33.* si scilicet is qui delatus est, eo loco & tempore, quo homo necatus dicitur, aut propinquo, visus & deprehensus ibidem fuerit, cum armis aut vestimentis sanguine conspersis; Et insuper suspectus quoque redditur, qui præsens fuit in loco delicti ab alio commissi, quia præsumitur auxilium aut opem reo tulisse, maxime si perpetrato delicto eidem fuerit associatus, ut eam ob causam quæstioni possit subjici, præsertim si alia adminicula concurrant; Sic ille præsumitur reus, cujus ensis in loco delicti perpetrati invenitur sanguine madefactus. Est præterea legitimum indicium homicidii commissi, si quis ex interempti rebus aliquid acceperit, asportaverit, donaverit, vendiderit, aut apud se retinuerit, si scilicet homo sit malæ conditionis. Hæc tamen indicia elidi possunt, si probet, se gladium in loco delicti repertum alteri commodasse, vel sibi subtractum fuisse, uti innuitur in hoc articulo.

15 Emissio sanguinis ex cadavere occisi non est indicium legitimum.

Emissio autem *sanguinis* ex vulnere interempti, præsente eo, qui id inflixit, vel etiam ex naribus, oculis aut ore, pro indicio haberi non potest, sed potiùs exploratio est superstitiosa.

De homicidio in rixâ.

Homicidii *in rixa* facti, & in concursu plurium, cujus autor ignoratur, est illud, si quis ex illis, qui interfuerunt, inimicitias gesserit, vel rixatus fuerit, gladio vel alio armorum genere percusserit, eoque magis si gladius fuerit visus sanguine conspersus. Sed his indiciis deficientibus accusatus non est tormentis subjiciendus, etiamsi forte fortuna pugnæ interfuerit, quia communiter fieri solet, ut rixa exorta plures concurrere soleant, vel novitatis, vel curiositatis, vel pacis faciendæ causa, qui si omnes de homicidio suspecti, & eo nomine torquendi forent, sœpe honestissimi & innocentissimi tale periculum subirent, nemoque amplius digladiantes ab invicem separare, & pacem inter eos componere vellet, sicque accensis utrinque animis plura homicidia & cædes committerentur. Itaque in hoc casu attendendum est, quis Autor pugnæ fuerit, nam contra eum militat juris præsumptio, ut non immeritò sub tormentis interrogari possit, an vulnus illud, quod lethale est, intulerit, *Gail.1.observ.109.n.3.* quia æquum est eum teneri, qui Princeps fuerit delicti, *l.in hoc judicio ff.de serv. corrupt.* & operā danti rei illicitæ omnia imputantur, quæ inde secuta sunt, *l. qui occidit 30.§ in hoc quoque.ff.ad leg. Aquil.* præsertim si pugnæ interfuerit homo natura contentiosus, qui communiter rixas excitare, & ad pugnam alios provocare consuevit, & qui alias simile delictum commisit; nam tunc ad eruendam veritatem tormentis subjici poterit. Eò magis, si post commissum homicidium aufugit: *Gail.d.l.num.6.* Porrò etiam si præter morem armis aptatus venerit ad eum locum, in quo rixa postmodum facta est, aut si ab interfecto aliquâ injuriâ antecedenter fuerit affectus, quia talis præsumitur aggressor, & vindictæ gratia ad locum venisse. Amplius si quis ex pluribus in rixa candelam extinxit, is contra se indicium & præsumptionem facit homicidii postea subsecuti, quia, ut scriptura dicit, *qui male agit, odit lucem*, quamvis hoc solum non videatur ad torturam sufficere.

16 De indiciis infanticidiorum.

Infanticidia sœpissime perpetrantur, & partus à matre clam enecantur, de cujus criminis indiciis *art.35.* tractat Imperator. Si scilicet puella, vulgò pro Virgine habita, de partu edito & clàm sublato suspecta sit, tunc enim inquirendum esse, num antea uterum solitò majorem habere visa fuerit, item an uterus subito decreverit, ipsa autem debilior & pallidior facta fuerit, quia hoc proprium est mulierum prægnantium & parturientium, quæ signa suspicionem præbent, ipsam, ad infamiam subterfugiendam, partum clam sustulisse. Nihilominus hæc indicia non semper sunt certa, quia quod Virginis uterus intumescat & decrescat, ex morbo & aliunde potest accidere, sicuti Medici quotidiè experiuntur. Igitur amplius attendendum est, an lascivi mulieris mores majorem suspicioni causam præbeant, si procax sit, si in ea frons meretricia appareat, si verba amatoria & lasciva frequenter emittat, quia hi mores Virgine sunt indigni, & facies animi index est, & vulgò dicitur, quod *ex cantu cognoscatur avis.* Sed quia de magno hic præjudicio agitur, & lascivarum puellarum magnus est numerus, quæ si omnes torturæ subjici deberent, vix funiculi & tortores sufficerent, ideò, ne cui injuria fiat, Imperator hoc medium præscribit, ut à *mulieribus in arte peritis*, veluti *obstetricibus*, vel aliis honestis matronis in locis occultis inspiciatur. Licet enim Justinianus Imp. impudicam corporis inspectionem sustulerit,

rit, *l. ult. C. quando tut. & curat. esse des. §. nostra autem Majestas Inst. quib. mod. tut. fin.* Nihilominus ut tam atrocia Parricidii delicta, quæ magna ratio puniri suadet, non maneant impunita, *Carolus Imp.* ocularem inspectionem permisit, ita, ut si matronæ honestæ & prudentes, post inspectionem, suspicionem de muliere habita confirment, & illa nihilominus negare pergat, veritas tormentis exprimi possit. Licet enim *probatio corruptæ Virginitatis* ex multorum sententia *fallax* sit. Si tamen Matronæ juratò attestantur, illam accusatam non esse virginem, sed peperisse & enixam esse, Carolus Imp. concurrentibus reliquis circumstantiis, non dubitavit, quin sub tormentis possit interrogari, an gravida fuerit, & partum interfecerit, quia peritis in arte credendum est. Qua tamen in re cautissimè procedendum, cùm *Severus Pinæus in tr. de Virginitatis notis, gravitate & partu*, & *Melchior Sebitius de not. Virginit.* tradant, illam inspectionem fallacissimam esse.

17 *Art.* 36. aliud indicium proponitur, si sciliceet *lac in mamillis* fœminæ suspectæ reperiatur, quasi exinde violenta oriretur præsumptio eam corruptam fuisse: Cum tamen nonnulli Medici doceant, ex naturalibus causis fieri posse, ut mulier lac habeat in mammis, etsi non enixa, sed tantum gravida, imo ne quidem gravida sit, vel conceperit, & ideo lac in mammis non esse certum & infallibile signum, prout etiam deducitur in *Ephemeridibus Germanicis naturæ curiosæ, Decur.* 1. *anno* 2. *pag.* 218. *observ.* 135. Quod quamvis *Hypocrates lib. de glandulis*, Viros lac non habere statuat, id tamen de ordinario naturæ cursu intelligendum, *extraordinariè* enim in *mammis Virginum & mulierum*, menstruis carentium, sed etiam in virorum mammillis, lac effectum & productum fuisse, ubi multi citantur autores, etiam de Viro lactente suum puerum, & in *dicta observ.* 135. *Simonis Scolzi*, quod ipsi notus fuerit Studiosus Medicinæ, annorum 22. jam Doctoris titulo gaudens, cui ferè per anni spatium, è sinistræ mammæ papilla, lacteus liquor quotidiè, sine ullo dolore & acrimonia, sponte exstillaverit, prout ipse suis oculis viderit. Istum liquorem aliquando viscosum & crassum fuisse, ut indusio papillam agglutinaret. Porrò tradit non solum fœminas prægnantes *lac* habere, sed etiam *Virgines* Virosque, citans *Joannem Bettum. de nat. sang. cap.* 1. *s.* 1. §. 4. ubi inquit: Ignoscat Virginum verecundia, si ipsas illæsa pudicitia, & non nisi ab iniqua nimis vulgi opinione vitiatas, partum quem non pepererunt, lactare posse contendam: nisi enim in antecessum delituisset lac in earum naturis, nunquam laxorum uberum distinctione ac suctione in mammas illud evocari concessum fuisset; neque enim postmodum fit organorum alteratio ad conficiendum lac, sed tantum ad reponendum in nativis utribus extra corporis molem recedentibus, eidemque quasi appensis, ne, dum unà cum sanguine circumagitur diutius, dulcedinem amittat. Exempla *lactantium virginum* enarrantur ex variis autoribus ibidem, uti etiam de mulieribus ætate provectioribus, quibus suctu frequentiore lac profluxit tantâ copiâ, ut infanti alendo satis esset. Et de viro tantum lactis emulsum esse, ut caseus inde conficeretur. Et in *Ephemerid. Decur.* 1 1. *anno IX. pag.* 241. *obs.* 139. leguntur sequentia; Vocatus sum nuper ad mulierem, quandam infantem sexus fœminei lactantem, ut infantem hanc curarem, quæ & ipsa lac copiosum in mammis habebat; mammæ hujus infantis pomum Borsdorfianum magnitudine adæquabant, è quibus sponte sua quotidie lac promanabat, imo si subsisteret, coacti sunt illud exprimere, & quidem ad ℥iiij. vel ℥iiiij. infans erat 18. septimanarum, imo mater sæpius lac in adstantium faciem petulanter ejaculabatur. Idem ad hunc articulum tradit *Matth. Stephani*, ubi citat *Horstium in tract. de corp. hum. lib.* 1. *exerc.* 7. *q.* 8. ubi refert se vidisse ante paucos annos generosum quendam Baronem, qui, quoties voluit, mammis lac expressit: fuit enim carnosus & corpulentus.

De indicio lactis in mammillis & quod Virgines quoque lac habere possint.

Pariter indicium ad torturam esse existimatur, si mulier fateatur se infantem mortuum art. 131. v. aber ein Weibsbild. Nulla adhibita obstetrice, vel aliis mulieribus enixam esse, vel ex utero in terram cecidisse infantem, & hoc modo interemptum esse: maxime quando Infantem occultaverit, & Judici constare possit, ante partum dissimulasse hanc mulierem, quod esset gravida, vel aliæ circumstantiæ concurrant. Cùm enim remotis obstetrice & aliis mulieribus gignere voluerit, hic sanè actus simulatus est, & fraudulentus, & proinde sufficit, indicium infanticidii perpetrati per præsumptiones & conjecturas probari, quia ex clandestino actu dolus & malus animus agentis præsumitur, *C. Clericus.* 20. *dist.* 81. *l.* 54. *de administ. tutor.* si scilicet de naturali fœtus morte fidem facere nequeat. 18

De indicio mulieris confitentis se genuisse infantem mortuum.

In articulo 37. descendit Imperator ad *veneficium*, quod etiam genus est homicidii, & committitur tunc, quando quis alterum veneno necat, estque gravius, quam homicidium telo commissum, & plus censetur hominem veneno extinguere quam gladio, *l.* 1. *C de malef. & mathemat.* quia aggressus ab altero armis se defendere & tueri potest, veneficium autem non ita præcaveri & vitari potest, *Wesenbec. n.* 28 *ff. d. t.* Itaque crimen veneficii est non solùm, si quis alterum veneno extinguit, sed etiam si quis alteri venenum facit, parat, vel præbet, in alterius necem, & ideo præparatio, possessio, venditio penitus interdicta est, *l.* 35. §. *veneni ff. de contrahend. empt.* Hinc dicitur teneri legis Corneliæ pœna ordinaria, quicunque aromata venenosa hominibus ignotis & suspectis vendit, & contra eum quoque præsumptio insurgit, qui venena mala coemit, *Menoch. de præsumpt. lib.* 1. *q.* 89. *n.* 123. præsertim si cum eo, qui veneno extinctus dicitur; inimicitias capitales gessit, aut ex morte hereditatem, aliudve commodum speravit, 19

De Veneficio & ejus indiciis.

vit, aut dignitatis prærogativam, officii muneris ve successionem desiderasse probari possit: aut veneficus ea morum levitate sit, ut mercede pacta se conduci passum, probabiliter credatur, nisi forte docere posset, se eo veneno ad res minimè malas, legibusque non prohibitas uti solitum esse. Si quis verò venenum emerit, & id coram Magistratu negaverit, postea verò rem ita se habere probatum fuerit, sub tormentis interrogari potest, in quem usum hoc venenum emerit aut præparaverit, uti *Imperator in hoc articulo* determinat, quia veneni emptio & præparatio per se suspecta est, & augetur concurrente mendacio, & ideo Imperator præcipit, ut Magistratus Pharmacopœos, aromatarios, & similes, qui venena, veluti Mercurium, Opium, Antimonium, & similia important, tractant, & venum exponunt, ad fidem dandam adigant, ne cui ullum venenum, citra permissionem suam vendant. Huic Constitutioni concordat *ejusdem legis* 3. *in Princ. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* & plura de hoc crimine tradit *Menoch. de arbit. jud. quæst. cas.* 359. *Pet. Gregor. in syntag. jur. lib.* 36. *cap.* 18. Denique si tortus veneficium confessus fuerit, tunc omnes circumstantias ab eo expiscandas esse tradit *Imp. art.* 50. *Matth. Steph. ad hunc art. & Casp. Manz. ibid.*

20 Veneni notatio describitur. Veneni appellatione continetur omne id quod adhibitum naturam ejus mutat, cui adhibetur: dicitur enim venenum, quasi per venas eat, & per venas sic quidem transiens, halitu & efficacia sua naturam penitus evertit, bonos & salubres humores educit, reliquos inflammat, venas perrumpit, ulcerat, vel obstruit, *Fernel.* 3. *de comp. med. cap. de effect. medic.* Aliàs in *bonam* quoque *partem* capitur vox veneni, quoniam medicina quoque celerrimè per venas transit, ac de omnibus & singulis venis viscosos & malos humores extrahit, & hinc potiones medicorum pharmaca, nec non venena à *JCto. in l.* 3. *ff. de venef.* appellantur, ut idcirco, quod supra dictum est, veneni mali nullum esse commercium, sic subintelligi debeat, nisi id à peritis tractetur & possideatur, non hominis necandi, sed sanandi gratia, prout aconitum, quod calore suo intenso & vehementi hominem citò suffocat, mixtum oxymeli prodest morbis frigidis, arsenicum & Mercurius sublimatus artificiosa compositione possunt fieri salubria, *Fernel. d. l.* 3. sed si ars & bona fides deest, propinantes ejusmodi venena, non effugiunt homicidii indicia, *l. illicitas §. sicut medico ff. de offic. præsid.*

21 Venenum bonum quodnam sit.

22 Pœna veneficii. Pœna veneficii describitur in *art.* 109. quod qui veneno damnum dederit, injuriamve fecerit, morte mulctandus, igneque comburendus sit; & prævaricatores etiam, præparantes & vendentes venena, capite puniuntur, *d. l. ejusdem,* quoniam in hoc nefando crimine, etiam ipse conatus punitur, prout

23 Etiam in solo conatu. Gobler refert *ad dict. art.* 109. vidisse se Lutetiæ Parisiorum Sacerdotem Sexagenarium, antea ex more degradatum, in foro piscino, propter attentatum in horum suum nobilem quendam veneficium, vivum exustum fuisse, quæ pœna eo fortius constringit veneficum, quoties magiæ & sortilegii quoque reus proponitur & convincitur.

In hoc crimine indicium faciunt *minæ & familiaritas*, cum suspectis de veneficio, à quibus venenum mutuari vel veneficium addiscere poterat reus, vel si necandi causa collectæ fuerint *herbæ venenosæ*, vel pervertendi hominis gratia in inordinatas & depravatas concupiscentias, sicut piscatio, quæ fit medicamentis, piscem facile capit. Indicium præbet, quando concurrente fama & conversatione rei in domo venenati, potius *una*, quam alia *persona* curaverit apportari cibos venenatos, si quis *clanculum* habuerit venena, si inquisitus *Vomitus infirmi* clam effuderit, eosque Medicis requirentibus ostendere noluit, si clauso ostio, seu *occultè cibos coquere* vel coxisse compertus sit, si noluerit comedere cibum illum coctum, si diffamatus de veneficio lætetur super morte defuncti, si venenum fuerit inventum in aliqua mixtura parietis domus, cum caseo & pane, & multò magis, si emptum sit venenum ante tres menses, quam decederet venenatus. Paratum tamen semper habebant venenum Romani ad malos fortunæ casus, hinc Masinissa Rex, cum amoris impatientia laboraret, fido ex servis aliquo accito, sub cujus custodia, more regio, ad fortunæ incerta venenum erat, ei mistum in poculo ferre ad Sophronisbam jubet, ac simul nunciare, Masinissam libenter ei primam fidem præstiturum fuisse, quam vir uxori deberet, quoniam ejus arbitrium, qui possint, adimant, secundam præstare fidem, ne viva in Romanorum potestatem veniret. *Grobler. d. l.* plura videri possunt apud *Christoph. Cruss. de indic. delict. p.* 2. *cap.* 31. *per tot.*

24 Varia hujus criminis indicia.

25 Singulare de Romanis.

Art. 38. tractat de indiciis *rapinæ* seu *vi bonorum*, quod violentum contra eum sit indicium, si constet aliquem ejusmodi bona, quæ rapta dicuntur, *penes se habere*, aut aliis vendidisse, donasse, tradidisse, aliave quavis ratione, mala fide tractasse, nec tamen is auctorem suum indicare velit, præsumptionem & indicium rapinæ contra se præbet, hoc ipso, quia non ostendit, se nescivisse ejusmodi bona vi rapta, sed putasse, bona fide ad se translata fuisse, *text. h. & ad eum Remus Zieriz. & Stephani.* Rationem reddit Alexander Imp. *in l.* 5. *C. de furt.* ubi ait: *civile est, quod à te Adversarius exigit, ut rei, quam apud te fuisse fateris, exhibeas venditorem.* Nam à transeunte & ignoto te emisse, dicere non convenit, volenti evitare alienam bono viro suspicionem. Ex quo textu inferri potest, quod in hoc casu possessionis causam & titulum aliquis dicere teneatur. Rapina igitur præsumitur commissa ab eo, penes quem res rapta inventa fuerit, adeò, ut si non docuerit, à quo rem raptam habuerit, justè ex illa inventione possit tormentis subjici, *Zieriz. h. & Gilhaus. h. & Zang. num.* 175. Rationem ab inductione sumptam vide supra *art.* 33. *vers.* **oder aber.** Hoc tamen limitant DD. ut tunc pro-

26 De rapina & ejus indiciis.

procedat, si is, penes quem res rapta invenitur, sit homo malæ atque illaudatæ vitæ & famæ, & sic judici aliàs suspectus, quia similia delicta plura perpetravit: secus verò, *si sit homo bonæ conditionis & famæ*, vir integer & bonus, tunc enim, ex sola inventione rei furtivæ, aut raptæ, non debet præsumi fur aut latro, neque propterea statim torturæ subjici, *arg. l. non omnes. §. 5. à barbaris 6. ff. de re milit. Hyppol. de Marsil. in pract. crim. §. diligenter. n. 69. Mascard. de probat. conclus.* 834. *n.* 5. *Menoch. de præsumpt. lib.* 5. *præsumpt.* 29. *n.* 6. *Zanger. loc. cit. Matth. Stephan. & Zieriz. h. Jul. Clar. §.* 5. *q.* 21. *Gomez. var. resol. tom.* 3. *c.* 13. *n.* 21. Ratio est, quia licet res furtiva, aut rapta in alicujus ædibus reperiatur, non necessariò sequitur, eam furto aut rapina à Domino ædium fuisse sublatam: potuit enim fieri, ut à famulis sit subtracta, aut ab alio & in ædibus alterius reposita, vel etiam per fenestram in alterius conclave immissa, *Zanger. n.* 177. ubi dicit: in dubio semper in mitiorem partem præsumi debere.

27 De equitibus & peditibus, Herrnlosen gartenden Knechten.

Præterea Imp. *art.* 39. de furti & latrocinii indicio contra raptores & prædones pergit tractare, quod fit, quoties equites aut pedites, Herrnlose gartende Knecht (contra quos Constitutiones Imperiales de annis 1548. 1551. & 1555.) publicas in cauponas frequentius diversantes, passim discursitant, & in sylvas proximas, aut loca minus tuta excurrunt, qui de stipendiis, negotiationibus, annuisve censibus, ex quibus honestè vitam tolerent, sumptuumque onus sustineant, docere non possint: hos malis artibus, præsertim verò ex rapto & latrociniis victitare, non levis est suspicio: quod equidem diligenter in Constitutione de *pace publica* in Imperio Romano, comuni omnium Ordinum autoritate constituta atque erecta, expressum est, in qua nominatim mandatum est omnibus Magistratibus, ut incertis laribus sedibusque vagantes (cujusmodi absque dubio *Cingari* sunt,) nullius professionis, artificii, opificii homines, otiose degentes, vinculis constringant, equuleo subjiciant, & condignis afficiant suppliciis. Nisi tamen quem læserunt, pœna mortis affici non possunt nec debent, per trad. *Fr. Pfeil. consil.* 134. *n.* 1. *& seq.* Neque minimam curam habeant, ut provinciæ atque urbes *validis mendicis & circumforaneis* purgentur, *lib. un C. de valid. mend. lib.* 11. *h. art.* 39. ubi *Remus in §. Zanger. & d. l. n.* 67.

28 De receptatoribus prædonum & furum.

Art. 40. agit Imp. contra eos, qui fures prædonesve ope & consilio juvant, & eorum receptatores, quod fit, si quis sciens, mala fide ex rapta furtove sublata re partem portionemve paciscatur, accipiat; aut si quis eorundem delictorum reos sciens, suis impensis suoque periculo alat, receptet, hospitetur: atque etiam si quis res ab iis subtractas, vique aliis ereptas clam possideat, occultet, vendat, abalienet: aut si quis ejusmodi personas in furtis, rapinis, ope, consilio juvet, sive se socium (contra quam tales legibus contrariæ ineantur societates) abdicat, singulis casibus facultas datur ad quæstiones poscendi eum, adversus quem hæc indicia militabunt, *h. art.* 40. ubi *Remus in §.* Et quidem cum (ut *Cujac. in parat. C. tit. de iis qui latrones vel aliis criminibus reos occultant*, ait) hoc natura simile sit, facere scelus & probare, omnino rectè ob hanc receptionem, recipiens & occultans, reus criminum, sub tormentis examinandus venit, an ipsius criminis particeps sit, modo inter eos nullum sit adfinitatis vel cognationis vinculum, *Blanc. de indic. n.* 202. *Menoch. d. q.* 89. *n.* 108. Aliàs recipientes sive receptatores *pari* cum furibus puniendos *pœnâ*, evidens est text. *in l. eos C. de furt. Clar. §. fin. quæst.* 90. *vers. ult.* text. *in l.* 1. *ff. de recept. Gail. de pace publ. lib.* 2. *cap.* 10. Quod etiam in caupone locum habet, *Bross. tit. de rap. n.* 38. *Menoch. de arb. jud. quæst. cas.* 384. *n.* 17. Alioquin humanum est, hominem ab homine recipi, modo ne dolose & scienter quis recipiat latrones, fures, aliosve maleficos, itemque ne de raptis & furtivis rebus scienter & dolose participet, *uti dictum*: plane qui coactè recipit latrones, aliosve maleficos, is pœnam mereri non debet, & proinde ex hoc, quod receperit ejusmodi homines, contra eum nullum indicium est ad torturam, *Zanger. d. l. n.* 47.

29 Pœna receptatorum.

Art. 41. disponit de *indiciis incendii*, ubi videndum Judici, si quis de incendio suspectus aut accusatus fuerit, ut inquirat, an non paulò ante incendium clandestinè & occultè præparaverit, aut tractaverit res seu materias, ignem occultum foventes, aut facile concipientes, V. G. picem, nitrum, pulverem bombardicum vel nitratum, ossa pulvere tali repleta, funes stupeos, lineas stupas, carbones, igneas faces, tela ignea, & alios fomites, quibus incendia excitari solent, & fomenta succendentia, quæ commode in alienas ædes immitti possunt. Nam si de hoc sufficienter constet, & is qui suspicione laborat, ejus ingenii sit, vel talis opinionis apud homines, ut non abhorrere à tanto facinore existimetur, idoneum hoc indicium erit delicti commissi, ita ut sub tormentis interrogari possit, an ignem immiserit, quia talis præparatio & ordinatio valde est suspecta, indicans incendium præcogitatum, cum in delictis occultis sumatur probatio & præsumptio ex præparatoriis, *Zang. h. n.* 190. Nisi is tali modo suspectus rationibus verisimilibus, & luce meridiana clarioribus, demonstrare possit, se res istas ad finem licitum, neque pœna dignum adhibuisse & destinasse, V. G. pro *ignibus missilibus*, quibus se recreare consueverat, tunc enim tormentis subjiciendus non est, sed potius dimittendus, quia nemo ex indiciis torquendus, si possint aliqua distinctione elidi, vel bona mens ostendi, *art.* 29. *vers.* es wäre dan *art.* 33. *vers.* er künte dann. *art.* 37. *vers.* er künte dann.

30 De incendio, & ejus indiciis.

Minando alteri incendium DD. indicium dicunt V. G. vel verbis (dicendo, rubrum gallum ad tuas ædes transmittam, vel signum rubrum super domum tuam ponam) *Damhud. c.* 103. *num.* 10. vel literis diffidatoriis, durch einen Absagungs-Brieff/ *Zang. loc. cit. n.* 190.

31 De Minis.

*n.*190. *Matth.Steph.h. quia* Imp. *art.* 32. generaliter definivit, minas esse sufficiens indicium ad torturam. Et quidem tantò magis, quod hanc incendendi voluntatem paratam, & minas æquè ut factum puniant leges, *Damhud. in prax. Crim.c.*103.*n.*10. *& vid. art.* 51. *&* 125.

32 De proditione & ejus indiciis.

De proditionis indiciis tractat Imp. *art.* 42. quando quis aliud actu ostendit, aliud animo gerit, *l.* 1. *ff. de prævaricat. Blanc. de indic. n.* 192. *Tib. Decian. in prax. crim. l.* 7. *c.* 29. *& cap.* 31. einen verrathen. Ejusmodi proditionis indicium est ad torturam, si quis furtim, præter morem, & quidem dolosè, intraverit domum ejus, qui postea proditus est, & nihilominus hactenus prætenderit, sibi ab eo insidias structas fuisse, *h. art.* 42. Insolita namque arguunt suspicionem, *l. si quis sub conditione* 7. *de condit. instit.* sane cum *proditione nihil sit execrabilius* & detestabibilius, & in dolo esse credatur, qui aliud agitat, aliud verò simulat, alterius prodendi causa, præsertim si talis persona sit, quæ verisimiliter factura fuerit hoc delictum, idcirco *Carolus V.* non immeritò hanc legem tulit, ut quæstioni subjiceretur, *h. art.* 42 cum & proditor gravissima pœna plectendus veniat, *Hippol. singul.* 16. *Zang. d. l. n.* 70.

33 De indiciis furti.

Art. 43. pergit Imp. tractare de quibusdam *furti indiciis* 1. cum res furto sublata apud delatum reperitur, vel exstare, ejusque in potestate esse ostenditur, quam vel integram, partemve ejus apud se habuerit, vendiderit, donaverit, aut abalienaverit: neque autorem suum laudare, & venditorem nominare possit, velitve, is furti indicium contra se dat, quamdiu legitimum possessionis titulum, & bonam fidem, & dominii acquisiti modum probare non poterit, *h. art.* 43. So der Diebstal. 2. Si furtum ad effringendum, vel reserandum paratis instrumentis factum dicatur, & qui delatus est, ibi locorum, opportuno ad furtum tempore, visus, vel à suis domi desideratus fuit, & effractoria ejusmodi instrumenta, quo genere furtum factum appareat, tractare visus sit, & tum etiam si de audacia hominis tale quid credendum videatur, hic equuleo subdi potest, *vers.* so der Diebstal/ rc. 3. Si cum furtum rei magnæ & pretiosæ factum erit, is, de quo suspicio mota est, post commissum, majores, quam per rem familiarem possit, sumptus facit, liberius licentiosiusque pecunias profundat, qui tamen subitæ prodigalitatis, bonorumque incrementi idoneas edere causas nequeat: & tum maxime, si à facinore per mores alienior esse non censeatur, indubitatum hoc contra talem indicium erit, §. Wann ein mercklicher Diebstal.

Hæc sunt indicia furti *ab Imperat.* E G. peculiariter enarrata, & innumera quasi adhuc à Dd. recensentur, E.G si quis visus fuerit domum illam exire, in qua dicitur furtum factum, cum fasciculo aliquo sub veste vel pallio, ita ut ignoretur, quid esset, præsertim de nocte: quia lex male præsumit contra eum, qui noctu ambulat, *Menoch. de præsumpt. lib.* 5. *præs.* 31. *n.* 11. Si famulus fugerit è domo Domini, in qua res subtracta fuit: si scalæ alicujus positæ inveniantur ad fenestram ædium, in quibus furtum factum esse constat. Sic insurgit etiam indicium & præsumptio furti contra eum, qui consuevit furari; contra eum, qui mala famâ laborat; contra custodem ob malam custodiam, contra vicinos, contra domesticos, contra eum, ad quem solum rei furatæ emolumentum spectat; contra eum, qui turpe nomen, vel *malam physiognomiam* habet; contra eum, cujus res aliqua in loco furti fuit relicta; cujus pes convenit cum vestigio pedis eo in loco impressi, in quo furtum commissum est; si repertum est aliquod instrumentum aptum ad derobandum, & constat esse ipsius accusati: de quibus ad longum *vid. Menoch. lib.* 5. *præs.* 31. *per tot. Mascard. de prob. concl.* 830. *cum seqq. Zanger. c.* 2. *n.* 182. *cum seqq.* ubi notant, an & quando ad torturam sufficiant.

34 De magiæ & incantationis indiciis.

Denique *Art.* 44. Imp. de *Magiæ* & *incantationis* indiciis discurrit, quod fit, quando quis infelices Maleficorum artes profitetur, aut hominem incantationibus malisque carminibus se fascinaturum, aut læsurum minatur: & paulo post eveniat, ut is, qui minatus est, detrimenti quid acceperit, & is, cui minatus est, cum magis, lamiis, sortilegis versetur, tum ejusmodi res, characteres, libros, schedas, signa habeat, verbaque carmen in se continentia effari, ritus & gestus insolitos exprimere soleat; quem itidem fama vulgi pro mago, & qui magia delectetur, eique adhærescat, collaudet, excuset, ferat: hæc magiæ certa indicia sunt, ad quæ delatus subjici quæstionibus potest, præsertim, ubi de pacto cum Satana tacite vel expresse inito, de loco, tempore, præsertim iis (qui idem confirmant,) sociis fateatur. *Imperator h. art.* aliqua magiæ indicia recenset. *Primum* est, si quis se scientiam artis magiæ habere fateatur, & offerat se simul ad docendum alios incantationes, *vers.* Wann jemand sich erbeut. Hoc ipso enim magi & veneficæ fatentur, se scientiam ejus artis habere; & proinde non immerito torquentur. Et quidem plerumque magi & veneficæ liberos suos, & alios, in diabolica sua arte instituunt, & nullum est sacrificium, quod ab istis hominibus tantopere diabolus expectat, quam ut suos ipsorum liberos, simul ac hauserunt lucem, voveant diabolo & ad cultum ipsius instruant. *Godelin. tr. de mag. lib.* 3. *cap.* 10 *n.* 13. *Secundum* est, si venefica alteri minata fuerit incantare & fascinare, minæque conjunctæ sunt cum eventu, *vers.* Oder jemand zu bezaubern betrohet/ und dem Betraueten dergleichen geschicht. Sunt enim fœminæ naturâ vindictæ cupidæ, nec linguam à minis cohibere possunt, si quam nocendi facultatem habuerint, *Boer. decis.* 166. *Menoch. lib.* 1. *de præsumpt. quæst.* 89. Mors itaque, si minas sequitur, indicium est sufficiens ad torturam. *Godelin. d. c.* 10. *n.* 17. *Tertium indicium* est, ad torturam, si quis, vel quæ, cum magis & veneficis certis & convictis conversetur, amicitiamque & familia-

ritatem coluerit, *verf.* **Auch sonderliche Gemeinschafft mit zaubern.** *Damhud. in prax. Crim. cap.* 10. *n.* 5. ibi: *& ex malacum malis conversatione, num.* 6. *& seq. Menoch. de præs. quæst.* 89. *n.* 89. ubi late tradit, ex conversatione oriri indicium sufficiens ad torturam. *Quartum* est, si quis quævе, res de veneficio suspectas secum habeat, puta, si penes sagam, vel in illius conclave reperiantur venena mala, olla impleta bufonibus, hostiis, membris humanis, imaginibus cereis, quæ acubus sunt transfixæ, *verf.* **Oder mit solchen verdächtlichen Dingen / Geberden / Worten und Wesen umbgehet** / ut si venefica visa sit pulverem, vel sortem super gregem porcorum injicere, & statim pecora perierunt, *Godelin. d. l. n.* 27. *&* 29. *Berlich. d. loc. n.* 147. *Quintum indicium est*, si quis quævе laboret suspicione & fama, quæ tamen à personis fide dignis oriri debet. *verf.* **Und dieselbig person desselben sonst auch berüchtig.** Ex quo manifestum est, præcedentia indicia, quamvis videantur evidentia & permanentia esse; minime tamen facere per se indicia ad quæstionem, nisi accedat fama, hunc vel illam esse veneficum vel sagam, vel aliud indicium concurrat, uti disponitur *art.* 25. *Const. Carol. Zanger. d. cap.* 2. *num.* 72. Præter hæc in textu allegata indicia, sunt adhuc plura, quæ ad torturam sufficiunt, & recensentur à *Godelin. d. cap.* 10. *passim. & Berlich. d. conclus.* 4. *n.* 148. *& seqq.* De exploratione per *aquam frigidam* late agit *Godelin. d. lib.* 3. *c.* 5. *per tot. Otto Melander in resol. quæst.* 4. *de sagis per tot.*

35 Quando tortura ad petitionem accusatoris decernenda.

Art. 45. agitur de die torturæ ad petitionem accusatoris decernenda, & quamvis *S. Augustin. lib.* 19. *de civit. Dei cap.* 6. penitus abhorrere videatur ab omnibus tormentis, tamen addit, necessitate societatis humanæ Judicem excusari. Itaque petenti Accusatori dies condicenda est, qua de accusato, delictum pertinaciter negante, si accusator indicia, præsumptiones, suspiciones legitimè probaverit, quæstiones habeantur, si indicia reus elidere non potuerit. *Decretum* tamen *ante torturam* præcedere debet, ut si judex contra leges torturam inferre vellet, reus appellare possit; licet enim in criminalibus non admittatur appellatio à sententia definitiva, tamen à decreto torturæ licita est appellatio, *Manz. ad hunc tit. n.* 21. *cum aliis ibid. citat.*

36 A decreto torturæ potest appellari.

Insuper ut disponitur *Art.* 46. ante torturam judex reum interrogare, deque spontanea confessione, & cruciatu evitando seriò interpellare debet: si verò constanter neget, quibus rationibus aut fundamentis id faciat, prius est ponderandum. Nam ut *art. seq.* 42. traditur, audiendus est, an ostendere possit, se in loco suspecto non fuisse, quia judex potest ex officio defensiones rei inquirere, *l.* 19. *ff. de pœnis*, cum reus periculi perturbatione commotus & perturbatus, vel etiam propter tædium vitæ, sœpius nolit innocentiam suam deducere. Itaque copia indiciorum reo est danda, ut vel per testes, vel alias probationes ea possit elidere, quia defensio innocentiæ nemini est deneganda, & quidem omni tempore, usque ad executionem, *Manz. ad hunc tit. Matth. Steph. ad eund.* sed si innocentia delati non appareat, tunc in præsentia judicis, & 2. Assessorum, nec non Notarii tutò torqueri poterit.

Art. 61. disponitur, quod reus in negatione persistens sit dimittendus, & definitivè absolvendus, si præsertim id sine scandalo & periculo fieri possit, quia judex in liberandis reis non convictis non debet esse difficilis. Si de expensis postea tractetur, accusator sumptus forte in Advocatos, Procuratores, & pro testibus examinandis factas sibi imputabit, similiter & reus de suo alimenta exsolvet, & quia suspicionibus causam dedit, carceris squallorem quæstionumque dolores æqua mente feret, quia cum Accusator propter indicia legitima, reus verò propter innocentiam, justam litigandi causam habuerit, utrinque compensantur expensæ. Sumptus verò pro Carnifice & Ministris Judicii, nec non pro custode Carceris factos, Magistratus sustinere debet, ex decisione Imp. *h. art.* quia quando quis munere suo fungitur, id proprio sumptu facere, & Magistratus ex officio malis hominibus Provinciam purgare debet; insuperque est magnus honor & privilegium, altam jurisdictionem & jus gladii exercere. De pœna judicis in tortura excedentis jam *dictum supra n.* 5. *Art.* 183. traditur, quod quia rei plerumque accusationes nudè negando repellunt, ut accusatori onus probandi incumbat, ideo Actuarius omnia diligenter conscribere debeat, prout etiam quod *art.* 184. *&* 185. traditur, rei allegationes, defensiones & confessiones accuratè chartis mandet, omnia secreta teneat, & in libellos redigat.

37 Reus in tortura non confessus est dimittendus.

38 De sumptibus & expensis.

Anzeiger des Criminis læsæ Majestatis, vide verbo Crimen læsæ Majestatis.

Anzug / vide verbo **Durchzug** / & suprà verb. **Abdanckung.**

Apertura. Oeffnung.

S U M M A R I A.

1. *Jus aperturæ quid sit, & an subjectionem importet?*
2. *Origo juris aperturæ.*
3. *An & quando competat Advocatis seu Protectoribus?*
4. *De jure aperturæ in territoriis Statuum.*
5. *An Imperator tempore belli in castris & Civitatibus Statuum Imperii jus aperturæ habeat.*

Aperturæ

1 Jus aperturæ quid sit, & an subjectionem importet?

Aperturæ jus, sive reserandi arces Oeffnung/Oeffnungs-Gerechtigkeit/ est jus regale, quo alicui alterius Civitas, Castrum, aut fortalitium belli pacisve tempore ad securitatem, hospitium vel transitum apertum esse debet, *Fritsch. in manual. jur. publ. pag.* 25. Juri territoriali à *Wesenbecio cons.* 2. *n.* 78. *accensetur*, eò quod subditi teneantur tempore belli Domino territoriali aperire arces & castra, si quas possident, *Idem d. l.* quod & de castris alicui Nobili in feudum datis intelligendum, prout plerumque literis investiturarum inseritur: Das genannte Schloß und Stadt soll Uns offen seyn/ wider jedermänniglich/ zu Unsern Kriegen und Nöthen/ wo Wir das bedürffen/ niemand außgeschlossen/ &c. ubi tamen notandum, licet apertura ejusmodi magnum sit vinculum, & ferè subjectionem importet, non tamen per eam solam probari potest die Lands-Fürstliche Obrigkeit/ & *Bidenbach. quæst. nobil.* 16. *fol.* 147. talem aperturam potius Vasalli Civitati & humanitati, quam Domini Directi jurisdictioni seu juri territoriali adscribendam putat, quod nimirum Vasallus, Dominum suum, bonum feudale transeuntem, ratione hujus verbi, *apertura*, literis investiturarum inserti, in domum suam, ut hospitem, suscipere teneatur, quam opinionem exinde subsistere putat, quia in jure feudali provisum; quod Dominus, suis tamen sumptibus, apud suum vasallum divertere possit, *Schrad. de feud. c.*6. *n.*223. sicut etiam supra *citat. Bidenb. d. l.* refert, se aliquando legisse literas investituræ, ubi Domini Directi sibi in transitu duo hospitia, unum in hyeme, alterum in æstate reservaverint; Hinc aperturam jurisdictionem non importare, exinde notorium est, quod ea plerumque tempore pacis, secùs tempore belli intelligenda sit, uti hoc deducit *Sichard. ad l. cum acutissimi* 30. *C. de fideicomm. n.*6.

2 Origo juris aperturæ.

Itaque hoc jus aperturæ vel ex jure servitutis, vel ex jure confœderationis, vel etiam clientelari competere potest, *Lindenspur. dissert. de Imp. & famil. orig. fol.*119. *num.*16. *& seqq.* Hinc non sequitur necessariò jus habet aditus in meis arcibus, eique ad præstanda officia sum obligatus; ergò arces meæ egoque illi subsumus: quin inde, uti scribit *Meichsner. tom.*3. *decis.*6. *num.*54. *& num.*72. colligi potest, ei non subjectas, alioquin frustra hæc conventio esset, Ita quoque Episcopus Spirensis in justitia extructionis Idumeæ, des Wallbaues zu Udenheim/ *fol.*135. §. allhie/ contra Fridericum Electorem Palatinum defendit, daß die Oeffnung/ Jus aperturæ vel albergamenti, als eine pur lautere personal-Concession, in loco ipso, keine Superiorität/ Jurisdiction noch Gerechtigkeit inferirt oder zugeeignet/ viel weniger dadurch dem Domino loci & territorii die naturalis facultas seines Gefallens zu bauen/ ja sogar ipsa defensio, quæ vel maxime in muniendo & circumvallando castra bestehet/ solte benommen/ oder coangustirt seyn.

3 An & quando competat Advocatis seu protectoribus?

Porrò hoc jus licet in Castris & Civitatibus clientum regulariter Advocatis denegatur, per tradita *Mageri in tr. de advocat. armat. cap.*10. *n.*594. Interdum tamen ex speciali pacto etiam Protectoribus die Oeffnung debetur, quia, ut dictum, jurisdictionem non infert semper, sed ex *confœderatione* quandoque competit, sicut Archiduces Austriæ in Episcopatu Tridentino aperturam habere refert *Cephal. cons.* 628. Deinde etiam jus aperturæ ex jure *præscripto* vel *consuetudine* inductum, competere potest Advocatis. Sicut enim jurisdictio, & alia jurisdictionem redolentia jura, usu magis & consuetudine, quam certis regulis constringuntur, ita etiam ea, quæ à clientela dependent, eamque insequuntur munia, ex observantia & antiqua usurpatione hodie æstimantur. ut post alios tradit *Besold. in discurs. de fœd. jur. c.*5. *n.*14. Cœterùm disputant nonnulli de hoc jure Aperturæ, quasi tempore Belli Superioritatem, at pacis tempore vix quicquam præter hospitium importaret. Ab aliis meram Asyli præstationem continere creditur, quod etiam allegavit Elector Moguntinus, cum *anno* 1668 cum Electore Palatino de jure hoc in vicum & arcem neuen Baumberg controverteretur. Sed respondit Elector Palatinus literis datis *die* 28. *Julii* ejusdem anni, quod jus Aperturæ ab omnibus Electoribus & Statibus Imperii, sicut & à summis Dicasteriis ex Dd. non pro asyli præstatione, sed pro quadam specie Superioritatis & juris militaris habeatur, &c. *vid. Append. ad cont. XVI. Diar. Europ.* & literas ipsas referentem *Christoph. Beckman. in meditat. Polit. c.* 18. §. 5.

Novissimè *Phil. Datt. in suo Volumine de Pace publ. Imp. c.*21. *n.* 22. tradit: Ut facilior in omnes casus, quomodocunque etiam belli aleam fata & eventus volverent, sociis receptus esset, in plerisque Sociorum Castris & arcibus, Jus Aperturæ, das Oeffnungs-Recht/ singulari quadam & in fœderum Tabulis expressa conventione constitui cœpit: Cujus Juris antiquissima Vestigia licet ex ipsis ævi medii monumentis, in *Feudis*, ut vocant, *aperibilibus*, Gallicani Scriptores dudum consignaverint, rectissime tamen origines juris hujus ad ea Germaniæ nostræ tempora, in quibus diffidationes ac inimicitiæ publicæ in usu erant, da das Faust- und Kolben-Recht im Schwang gangen/ retulit *Fritsch. in Diss. de jur. apert. cap.*1. *n.*7. *& seq.* Forte tum frequentioribus exemplis comprobari mos ille cœpit, qualia videri longa serie possunt apud *Lehman.* in fœdere Rudolphi & Ludovici, Rheni Palatinorum & Urbis Spiræ *VII.* 12. Electoris Palatini Ruperti, und der Stadt Wormbs und Speyer 1353. *VII.* 49. Electoris Ruperti Senioris & Ruperti Junioris, Palatini Comitis mit den Städten Wormbs und Speyer 1366. *VII.* 52. Civitatum Suevicarum 1381. *VII.* 66. *confer. VII.* 27. *fol.* 768. *VII.* 46. 84. *VII.* 52. *VII.* 99. *f.* 919. In P.P. Eberhard/ Grafen zu Würtenberg und der Stadt Eßlingen anno 1410. und sullen auch

 ihnen

ihnen unsre Schloß/ Städte und Vestungen offen sin/ zu allen ihren Nöthen/ wider männiglich/ sich darauß und darinn zu behelffen die vorgeschriben Jar uß. Item in fœdere P P. Eberhardi Würtemb. Comitis & Civitatum Ulm/ Eßlingen/ Rutlingen/ ꝛc. 1434. Es sollent auch den vorgenannten Rychs-Städten und den iren alle unser Städt/ Vestin und Schloß/ umb all vorgeschriben Sachen/ darumb in Hülff erkennet würdet/ offen sin/ sich darauß und darinn zu behelffen/ ohn alle Geverde/ ꝛc.

4 De jure aperturæ in territoriis Statuum. Videri etiam potest *Fritsch. in tr. de apert. cap. 1. num. 8. & 9.* ubi tradit, distinguendum esse, an jus aperturæ in alieno Vicini vel Amici territorio, an in subditorum castris asseratur? hoc casu procul dubio tesseram esse Superioritatis territorialis; altero verò casu secùs. Gaudent enim Status Imperii jure aperturæ in suis territoriis regulariter ex vi superioritatis, veluti hospitationis, ut portæ civitatum, Castrorum, fortalitiorum ipsis, quandocunque velint, aperiantur, teneantur recipere milites, hospitia ipsis tribuere, vel etiam ipsos Principes advenientes, vel nomine Principum adventantes alere, & ipsis subministrare hospitium, Futter und Mahl reichen/ auch Abfuhr geben/ nisi pactis cum Dominis subditi meruerint exemptionem vel restrictionem, *Rhet. in Inst. jur. publ. lib. 2. tit. 2. §. 36. Sueder. in Introd. jur. publ. part. special. cap. 16. num. 9. Irenic. ad Bingold. part. 1. discurs. 26. pag. 282.* Sœpe namque unus Princeps in territorio alterius hoc jure gaudet ex speciali provisione aut pacto, vel etiam vi præscriptionis vel consuetudinis, ex quibus non sequitur jurisdictio territorialis, *Klock. tom. 1. consf. 10. n. 308. & in tract. de contribut. cap. 7. n. 116.* Autor der Waldeckischen Ehrenrettung *part. 2. cap. 24. fol. 193. Wehner. observ. Pract. verbo* Oeffnung.

5 An Imperator tempore belli in castris & civitatibus Statuum Imperii jus aperturæ habeat? An Imperatori tempore belli in Principum ac Statuum Imperii Castris & Civitatibus jus aperturæ competat? ait *Fritsch. cit. tract. de jure Apert. cap. 3. n. 4.* se hanc quæstionem nullibi tractatam vidisse, Imperatorem tamen Ferdinandum II. in Comitiis Ratisbonensibus anno 1623. sibi jus aperturæ in omnibus & singulis Civitatibus Imperii reservasse. Et negari non posse, Imperatorem tanquam Supremum Imperii caput, si à publico Imperii hoste præsentissimum metuat periculum, in Principum ac Statuum Imperii Castris ac fortalitiis aperturam petere posse, ne deterioris sit conditionis quam Dominus Feudi in casu necessitatis. Et certè nemo debet detrectare incommodum, qui ex tutela publica Principis recipit emolumentum. Et *Limn. in annotat. ad Capitulat. Caroli V. & discurs. ad A B.* refert, mansioni Imperatorum in casu necessitatis adscriptam esse Bambergam, ita, ut si Imperator non alium locum habeat, ubi commorari possit, Episcopus Bambergensis obligetur dicta civitate excedere, eamque Imperatori vacuare, & se Villacum Carinthiæ Civitatem conferre. Hinc Imperatori adventanti vel noviter electo à Civitatum Imperialium Magistratibus claves offeruntur, respectu Superioritatis territorialis, *Cranz. in Saxon. lib. 10. cap. 1. Arum. de Comit. cap. 5. num. 75.* Quæ reverentia in recognitionem Superioritatis Cæsareæ universalisque protectionis, & privilegiorum Civitatibus tributorum, meritò illi exhibetur, quamvis claves Imperator statim restituat, & Magistratui Civitatum in manibus relinquat. *Hermes in fascic. jur. pub. cap. 31. num. 36. Knipschild. de jur. ac privileg. Civit. Imp. lib. 2. cap. 1. n. 68.* Insuper apertura Domino territoriali, etiam sine reservatione expressa, tempore belli est permissa, *Schrad. de feud. part. 10. sect. 5. num. 76. Georg. de Cabedo part. 2. decis. 40. n. 4.* ubi ait: Castellanum seu Præfectum arcis devinctum esse recipere Regem etiam in Castro Nobilis, ita juramento fidelitatis exigente, *Klock. d. consf. 10. n. 302. Matth. de Afflict. in Capit. 1. §. quid ergo n. 12. de invesitit. de re alien. fact.* Et si Vasallus aperturam castri Domino denegetsine probabili & relevante causa, feudo privari & expelli potest, *Rosenthal. de feud. cap. 8. conclus. 2. lit. G. Cavalcan. consf. 120. n. 18.* Plura videri possunt *apud sæpe cit. Fritsch. de apertur. d. locis.*

Apothecker. Pharmacopola.

SUMMARIA.

1. *Pharmacopolæ qui sint & dicantur.*
2. *Eorum juramentum.*
3. *Officium eorum.*

1 Pharmacopolæ qui sint & dicantur. DE Pharmacopolis jam dictum est suprà, verbo Anzeig/ ubi iis *ex Const. Crim. Caroli V.* graviter prohibetur, venenum non divendere, & dicuntur Pharmacopolæ qui præparant vel vendunt medicamenta *l. 3. §. 1. ad L. Corn. de Sicar.* Nec enim videtur è dignitate artis medicæ, ut Medicus ipse medicamenta præparet, vel vulneri manus admoveat: ideo partes quædam concreditæ sint Pharmacopœis & Chirurgis. Hi in benè constitutis Rebuspublicis juramento singulari astringuntur, cujus formulam refert *Adam Volckman.* im Notariats Buch *p. 3. c. 15.* vom Apothecker Eyd und seinen Gesellen/ cujus præcipua capita sunt: se velle colligere *simplicia* tempestivè & diligenter exsiccare. Composita se dispensaturum secundum artis medicæ præscriptum, quæ Saccaro condienda, non melle &c. Venenosa & abortum causantia nemini cessurum, inprimis ignotis, præparaturum summa cum diligentia ea, quæ purgant, obsoleta & deperdita abjecturum, æquo pretio pauperi ac ditiori venditurum: nec quid pro quo adhibiturum, sed omnia Consilio Medici facturum; quod si contra fece- 2 Eorum juramentum.

ri,

rit, & venenosa temere, vel fatuis vel suspectis hominibus vendat, tenetur ad pœnam, *Menoch. 2. cent. 4. cas.* 359. vide etiam *Jacob. Fabrum in tract. de aliment. fol. m.* 93. *& seq.* Indeque Pharmacopola ipse tenetur, si Minister venena ex errore præbet ei, qui medicamenta petit: qua de re extant responsa in Consiliis Altorff. *cons.* 31. *& seq.* Quid in R. J. de anno 1577. circa hanc materiam dispositum *vid. Corp. Const. Imp. tom.* 1. *verbo* Apothecker.

3 Officium eorum. In jure Civili *Apotheca* pro cella vinaria sumitur; Similis locus reperitur apud *Salv.* 4. *contra avarit. à te apothecæ ebriosorum vino replentur.* Von den Apotheckern / in was für einer Stell dieselbe in concursu creditorum zu setzen / vid. *Zorer. part.* 2. *quæst.* 20. *n.* 6034. *Pharmacopolia* laudabiliter adornantur, *lib.* 2. *c.* 15. *n.* 1. *& seq. Klock. de ærar.* qui *num.* 9. *& seq* etiam de Pharmacopœi persona & officio disserit. Contra personas Pharmacopœorum, quæ condendi magis cibi, quam curandi ægroti causa crediderunt, excepit *Constit. Argent. d.* 1. §. 20. *Confer. Benth. l.* 1. *c.* 26. *de jur. Prælat.*

Pharmacopolas *Galen. de composit. medicament. cap.* 3. falsè *Medicorum coquos* appellavit. Qui non rarò experientiæ fallaci fidentes, promiscuè operam suam quibuslibet obtrudunt, mortemque iis vendunt, de quibus *Cornel. Agrip. de vanitate scientiarum cap.* 84. Pharmacopolis itaque convenit, ut officio incumbentes, omnia in tabernis suis, tam medicamentorum, quam Ministrorum ratione, bene constituant, ne alias ex negligentia sua aliquis lædatur, ipsique damnum luant, vel alias mulctentur. *Vid. Speid. in spec. verbo* Apothecken. Hinc præcipua quoque Medicorum cura esse debet, ut Pharmacopœas exacta diligentia visitent, quia si hoc non fiat, & ægrotus pereat, ipsorum quoque fama & existimatio laborat. Autores de Pharmacopœis scribentes notantur in Indice *Ephemeridum Natur. Curios. in fin. Decad. I. & II.*

Appellatio.

SUMMARIA.

1. *Appellatio quare permissa.*
2. *Ultima provocatio est regale, & reservatum Imperatoris.*
3. *Privilegia Principum Electorum de non appellando ex A. B.*
4. *Quid in Imperio Turcico & in Persia circa appellationes observetur.*
5. *De provocatione ad Vallem Josaphat.*
6. *De privilegiis de non appellando limitatis vel illimitatis.*
7. *Observantia Rostochiensis.*
8. *Quid O. C. hic disponat.*
9. *De appellatione à sententiis Nobilium.*
10. *De appellatione adversus compromissum vel laudum.*
11. *Quænam causæ à beneficio appellationis sint exemptæ.*
12. *De appellatione in criminalibus.*
13. *De causis matrimonialibus.*
14. *De appellatione à Jud. Rotwilensi & Provinciali Suevico.*
15. *In quibus causis appellationes non recipiuntur.*
16. *Pœna frivolè ad duo tribunalia appellantis.*
17. *In quibus causis attendatur summa appellabilis.*
18. *Quomodo in appellatione attendantur nova.*
19. *Plura traduntur de provocatione ad Tribunal Dei.*
20. *De appellatione extrajudiciali.*

1 Appellatio quare permissa. APpellationis remedium ideò inventum & permissum est, ut gravatus per sententiam Judicis inferioris ad Superiorem provocare, & meliorem justitiam impetrare possit. Quamvis aliquando dubium sit, an inferioris, an verò Superioris sententia justitiæ sit conformior. Nihilominus Superior imploratur in præsidium innocentiæ, habetque locum in judiciis intermediis ac subordinatis, à quibus ad summum in Republ. legislatorem tandem recurritur.

2 Ultima provocatio est regale & reservatum Imperatoris. Unde jus ultimæ provocationis *Majestati* est tributum, quippe superiorem non agnoscenti, quod est reservatum Imperatoris, vi cujus ipse injustitiam sententiarum à Principum & Ordinum Imperii Judiciis latarum inquirere, easque vel corrigere, vel confirmare potest. Imperator enim & Reges justitiæ ergo constituti sunt, quam aliter conservari non posse, & saluti suæ consuli existimant subditi, nisi de jure suo summum Principem cognitionem suscipere tandem videant, *Bornit. de jur. Maj. cap.* 3. *conclus.* 22. Concedit tamen Imperator, ut per alios quoque jus illud supremæ provocationis interdum exerceatur, sicut olim per Præfectos Prætorio fiebat, à quorum sententiis nec supplicare licitum erat.

Privilegium de non amplius appellando, habent Principes Electores in *A. B. art.* 8. *&* 11. quo tamen, quia longo tempore non sunt usi, per specialia Diplomata confirmationem ejus ab Imperatore impetrarunt, veluti Elector *Moguntinus* 30. Aprilis 1654. Elector *Trevirensis* anno 1656. Elector *Coloniensis*, 29. April 1653. Elector *Bavariæ*, anno 1658. Elector *Saxoniæ*, anno 1559. Elector *Brandenburgensis*, 24. Septembr. 1651. Elector *Palatinus*, 17. Julii 1652. Quamvis enim in *A. B.* ab initio privilegium de non appellando solis tributum fuerit *Electoribus Ecclesiasticis*, tamen posteà *tit.* 11. extensum quoque ad Electores Seculares in verbis: *Eandem Constitutionem ad Illustres, Comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, Marchionem Brandenburgicum, Principes Electores Seculares sive Laicos, heredes, Successores & subditos plenissimè extendi volumus.* Nunquam tamen 3 Privilegia Princ. Electorum de non appellando ex A. B.

men hujus privilegii fit mentio in *literis Investiturarum*, sed semper illa per speciales confirmationes petita & obtenta sunt, & proindè memini, insertionem hanc in literis investituræ desideratam, haud obtentam fuisse.

Hoc privilegium conceditur Electoribus, tanquam Columnis Imperii ob singularem industriam, propter exploratam eorum fidem & gravitatem officii, qui pro sapientia sua non aliter judicaturi esse creduntur, quam si Imperator ipse judicaret.

4 Quid in Imperio Turcico & in Persiâ circa appellationes observetur.

In Imperio *Turcico* simili jure pollet Supremus Vezirius, excepto puncto *denegatæ justitiæ*, qui etiam in privilegiis Electorum excipit solet, vel si pars innocens enormiter se læsam esse sentiat. Quo in casu persona appellans, igni imposito capiti, ad Imperatorem accurrit, causamque suam ipsi exponit, nec cuiquam licet accurrentem sistere. In *Persia*, qui ad Principem appellant, veste papyracea eum accedunt, testaturi, injurias sibi illatas majores esse, quam quæ papyro isti inscribi possint. *Auth. descript. Stat. Turc. lib.* 1. *cap.* 11. *in Diar. Europ. cont.* 21.

Huc etiam referri potest jus delegandi alicui causam, *remota appellatione*, *Mynsing. obs.* 3. *n.* 4. Principe *male informato ad melius informandum* appellare non licet, quia omnis appellatio ab inferiore ad Superiorem, ac proinde ab uno ad alterum, non verò ab eodem ad eundem fieri debet. Exempla tamen talium provocationum refert, *Speidel. in spec. verbo Appellation.* Quamvis aliqui, ex circumstantiis, æquitati & humanitati congruere putent, & Principis Personam exinde non argui, si exceptio *sub- & obreptionis proponatur*, quæ tamen, nisi claris rerum argumentis demonstrata, non facile est admittenda, ad consequentiam & litium multitudinem evitandam.

5 De provocatione ad Vallem Josaphat.

Provocatio *ad Vallem Josaphat* seu ad Tribunal Dei plane est illicita, propter reverentiam Superiorum, propter difficultates explorandi causas & fontes negotiorum publicorum, propter moderationem, qua offensiones potius sunt tolerandæ, propter Magistratus autoritatem, quæ cum scandalo proculcatur, subditorumque animi contra jus dicentes excitantur. Quamvis exempla non pauca numerantur, in quibus provocationibus ejusmodi eventus respondit, quæ tamen omnia Divinæ providentiæ potiùs sunt relinquenda.

6 De privilegiis de non appellando limitatis vel illimitatis.

Privilegia verò de non appellando Statibus concessa, vel sunt *illimitata*, in totum appellationem prohibentia, vel *limitata* scilicet aut ad certas causas, aut ad certas summas restricta. Nihilominus tamen jus extremæ provocationis Imperatori semper manet reservatum, cum Status eo jure, & privilegio & autoritate Imperatoris, utantur, *salva manente Imperatori superioritate*, in casu denegatæ justitiæ, qui semper in ipsis Privilegiis expresse solet reservari, *Thom. Michel. de jurisd. conclus.* 26. *Limn. ad A. B. cap.* 11. §. 2. Coloniensis etiam Elector ex privilegio suo ad Instantiam Ordinum Provincialium aliquid remansit. De privilegiis Archi-Ducum Austriæ, Ducum Saxoniæ, Regis Sueciæ, Ducis Burgundiæ & Lotharingiæ, Ducum Würtenbergiæ, Comitum Hannoniæ videri potest *Sued. in Introd. ad Jus publ. sect.* 1. *cap.* 11. *n.* 2. *& seqq.* ubi etiam de privilegio Regum Sueciæ, & Ducum Brunsvicensium ratione *electionis fori* fit mentio. Itidem privilegia de non appellando Electorum, Principum Ecclesiasticorum & Secularium, nec non Civitatum Imperialium recenset *Speidel. in spec. verbo Appellation.* Ubi etiam notat *Rostochienses* à sententiis per Senatum ibidem latis Lubecam appellare, prætergressâ Curia Ducali, quod jus Rostochienses sibi titulo emptionis à Duce quodam Megapolitano acquisivisse, & adhuc ex transactione de anno 1584. illis liberum esse, an ad Senatum Lubecensem, an verò ad Curiam sui Principis appellare malint. 7 Observantia Rostochiensis.

Aliàs namque Civitates, vel alii Magistratus, superiorem recognoscentes, tollere appellationem, vel in præjudicium superioris aliquid disponere non possunt, sed eo non obstante appellationes recipiuntur, *Mynsing.* 1. *observ.* 40. Partes tamen *pacisci possunt de non appellando*, quia illud non tangit jus Superioris, sed paciscentes saltem à se abdicant, quod est in facultate eorum, *Cöpen. lib.* 1. *obs.* 18. *n.* 25. à Dicasteriis etiam Supremis Consilii nimirum Imperialis Aulici & Cameralis appellare ad Pontificem non est permissum, *Gilm. in præjud. Cameral. sub tit. appellare*, & ab Officialibus Principum Ecclesiasticorum prohibita est appellatio per *R. J. de anno* 1654. §. 164.

Porrò de materia appellationis latissime tractatur per omnes Recessus Imperii *in Tom.* 1. *Constit. Imp.* ex Ordine ibidem digestas, & præcipue in *Ord. Cam. de anno* 1555. *tit.* 28. ubi Imperator incipit agere de jurisdictione Cameræ quoad *secundam Instantiam*, in quo ferè tot sunt Regulæ, quot in titulo continentur paragraphi. Ex quibus notandum: 8 Quid O. C. hic disponat.

I. Ab omnibus Judiciis Imperii, quæ originem suæ Jurisdictionis ab Imperatore agnoscunt, quocunque insigniantur nomine, ad Judicium Imp. Aulicum vel Cameram ultimò provocatur §. Es soll nicht allein von denen Urtheilen 1.

II. Nullus Subditus Imperii adigi vi metuque debet, ut appellationis beneficium intermittat, nec ad Cameram provocet, §. Dieweil bißhero 2.

III. Temere appellantes non solum in expensas temere litigantium à Camera condemnari debent, §. Darzu dieweil je zu Zeiten 3.

IV. Summa appellabilis debet esse 50. aureorum §. und sonderlich setzen/ordnen/ 4. de qua tamen hodie disponit, *R. J. novissimus anno* 1654.

V. In causis Criminalibus, quæ corporis important pœnam, in Camera nulla recipitur appellatio §. item nachdem auch dem. 5.

VI. In simplicibus interlocutoriis appellatio non est, in iis autem, quæ gravamen

men irreparabile continent, rectè est recipienda.

Tit. 29. In hoc titulo sequentia præcipue sunt notanda:

I. Appellationem debere fieri gradatim. Solent Status habere plures Instantias; si igitur coram inferiori foro causa alicui abjudicatur, non statim condemnatus ad Cameram, sed proximè superius Judicium appellat in eadem Provincia, si nullum in ea Provincia superest Dicasterium, spes omnis in Camera residet.

II. Appellationes interponi debere intra decennium à die latæ sententiæ. Tollit etiam Imperator morem inferiorum judiciorum longius tempus quam decennium concedentium.

III. Appellationes fieri posse vel statim vel ex intervallo (observato tamen prædicto decennio) vel viva voce vel coram Notario.

Tit. 30. in hoc titulo agitur de termino introducendæ appellationis, qui est spatium sex mensium; & occurrit Imperator magnæ altercationi de dierum in mensibus computatione, & quia hujus semestris spatii dies sunt continui, non utiles & sic ferè de momento ad momentum currit, statuit Imperator, ut pro *quolibet mense* 30. *dies* computentur, ut ita pro inducenda appellatione concedendi sint 180. dies continui, si hi effluant absque introductione appellationis, ea habetur pro deserta. Hoc temporis spatium accuratè observari vult Imperator, ideoque in hoc titulo sancit ignorantiam horum terminorum neminem excusare, de legis rigore & severe jubet Cameram: 1. Ut nullius hac in re prætensam ignorantiam exaudiant, sed strictè, quod hic sancitum est, observent. 2. Ut contra hæc sancita nulla inferiorum judiciorum Statuta, consuetudines, fori observationes attendantur, sed, his pariter rejectis, præcise leges hujus Ordinationis observentur.

Tit. 31. Postquam appellatio fuit legitimo tempore interposita, debet appellans implorare judicis à quo officium, ut acta describi, & edi curet, ut eò promptius ea Cameræ offerri & exhiberi possint; de hac editione actorum notandum, 1. ut intra 30. dies à facta appellationis interpositione actorum editio petatur, 2. ut acta petantur ab eo judicio, in quo ultima sententia lata fuit, à qua ad Cameram appellatum. 3. Ut petitor caveat de pretio descriptionis actorum. 4 Jubentur judicia prompte obsequi petitioni appellantis, nec causare moram processûs, nisi sibi ob denegatam vel frivole protelatam actorum editionem malum creare velint.

Celebris hic à *Biedenbachio in suis disquisitionibus juridicis, quæst. 4. pag.* 74. movetur quæstio: An appellatio in feudo Nobili cuidam plena cum jurisdictione concesso ad Dominum Directum vel Vasallum pertineat? & existimat, quod non ad Dominum Directum, sed ad Vasallum spectet, citans ibidem *Roland. cons.* 48. *magnificus n.* 22. & *cons.* 78. *stante n.* 3. *vol.* 2. *Nattam cons.* 408. *quod Princip. n.* 7. *v. quia respondetur. multosque alios*, dicendo hanc sententiam esse optimam & verissimam, in praxi quotidiana observatam. Non obstante, quod *Jacob à S. Georg.* cum aliis ibi citatis autoribus contrarium asserat; Loquuntur enim de aliis & diversis casibus, & *Guido Papæ* ipse *decis.* 518. fatetur, quod ex singulari tantùm consuetudine in Gallia appellationes ad Dominum Directum devolvantur. His difficultatibus autem circa hanc appellationem tam in Civilibus quam matrimonialibus ut præveniatur, benè facturos esse Nobiles, si, superveniente necessitate, singulis annis consanguineos Nobiles, & unum alterumve Jurisconsultum ad se convocarent, qui Nobili, ut appellationis Judici in decidentibus litibus hisce assisterent, quod valde laudabile ab aliquibus factum, & fructuose practicatum, refert *supra cit. Bidenbach. d. l.*

9 De appellatione à sententiis Nobilium.

Appellatio & reductio non datur adversus compromissum & laudum subsecutum, *l. die.* 27. §. 2. & *fin. ff. de recept. arbitr.* semperque ferè inest pacto compromissorio renunciatio cujuscunque remedii suspensivi, etiam in casu sententiæ iniquæ, & maluisse videntur se submittere iniquiori laudo, quam longiori litigio: præter remedia adversus *dolum & malam fidem* arbitri competentia, quibus renunciare boni mores non sinunt. Vid. de hac materia latè tractantem *Johan. Schilter. in praxi jur. Roman. exercit.* 12. §. 6. & *seqq.* Nec non *Jurisprud. meam lib.* 2. *tit.* 39. & *infra verbo Arbiter* vel *Compromissum.* Vide etiam de materia appellationis *Besold. de process. judic. cap.* 17. ubi tradit, si sententia videatur iniqua, appellari ab ea posse ad proxime Superiorem, si plures judices sint subalterni v. g. à Civitate Municipali, ad Principem vel ejus Consistorium Aulicum, & ab eo demum ad Cameram, quia *judice intermedio* neglecto saltus immediatus ad Cameram non permittitur. Appellatur autem vel *viva voce* in continenti, judice adhuc pro Tribunali sedente, vel *in scriptis*, infra 10. dies à momento sententiæ, vel *scientiæ*, si quis non habeat Procuratorem apud acta, computandos, & si Pars appellans non fuerit contumax. Requiritur etiam ut appellans præstet, quod statutum vel observantia judicii prioris exigit, ut supra dictum. Debent quoque Acta & Apostoli intra 30. dies peti & sollicitè exigi, prout hæc omnia in *R. J. Tom.* 1. *Constit. mear.* ex ordine recensita, & præsertim ultimo Recessu de Anno 1654. latius exponuntur. 10 De appellatione adversus compromissum vel laudum.

Certe aliquando *Causæ* à beneficio appellationis excluduntur, veluti apud Marchiones Brandenburgenses causæ, so Frevel / Schmachsachen / lämbd- und fliessende Wunden betreffen / idque ex privilegio *Caroli V. de anno* 1541. Duces Brunsvicenses in debitis liquidis & confessatis, ex privilegio Ferd. III. Imp. de anno 1648. quibus etiam vigore privilegii, de dato *Viennæ* 24. *Novemb.* 1648. sicut & Regi Sueciæ, si ut Dux Bremensis, Verdensis, Pomeraniæ, vel ut Prin- 11 Quænam causæ à beneficio appellationis sint exemptæ.

Privilegium electionis fori.

Princeps Rugiæ, aut Dominus Wismariæ, ex causa terras istas concernente, ab aliquo conveniatur (*vid. Instr. Pac. art.* 10. §. *deinde concedit, &c.*) privilegium electionis fori (quod est ejusmodi privilegium, quo ipsis in Camera vel coram Imp. conveniendis & ab actore requisitis potestas pro sua commoditate forum eligendi conceditur: ita ut Electio à Rege Sueciæ intra tres, à Ducibus Brunf. verò intra 2. menses, à die factæ requisitionis proximas, fiat, *ibid.* §. *Econtra & præalleg. Priv.*) indultum: Judicium Aulicum & Provinciale *Holsaticum*, in debitis liquidis & confessatis, item causis injuriarum; Principes Frisiæ Orientalis, & Comites Oldenburgenses, in ejusd. generis debitis & causis, Leibs Beschädigung/ Irrung/ Bau- und Dienstbarkeit betreffend: *Hamburgum* itid. in causis debitorum liquidorum, injuriarum & ædificiorum Civitatis, quod tamen sæpius propter discrepantiam concessionis & expeditionis in dubium vocatum est. Ad certam summam restrictum habent Marchiones Brandenburg. ad 800. flor. Rhen. ex privilegio Ferd. II. de anno 1627. Landgravii Hassiæ hodie ad 1000. aureos Rhenanos *Dietrich ad A. B. tit.* 11. *verb. ut præfertur p.* 66. Duces Brunsvicenses ad 2000. flor. in auro auff die 3 Fürstenthümber Zell/ Wolffenbüttel und Calenberg/ *Limn. tom.* 5. *in addit. ad l.* 5. *c.* 6. exempla plura refert *Blum. Proceß. Cameral. tit.* 47. de omnibus Electoribus, Principibus, Prælatis, Comitibus, & Civitatibus Imperii.

12 De appellatione in criminalibus.

A causis Criminalibus non datur appellatio, ubi de pœna corporis afflictiva tractatur, licet illa in pecuniariam vel corporis afflictivam sit commutata, *Mynf.* 4. *obs.* 41. *Gilman. in præjud. verb. causæ Criminales.* Admittitur autem appellatio, si tertius in causa Criminali interveniens ratione suæ jurisdictionis appellet, *Idem verbo de appellatione in caus. crim.* si de competentia judicis disputetur, si dubitetur, utrum causa sit criminalis. *Nullitatem* verò etiam in causis criminalibus in Camera deducere licet, & decernuntur contra judicem illegitimè procedentem *mandata de legitime secundum Constitutiones Criminales procedendo*, atque etiam super nullitate processus decernuntur.

13 De causis matrimonialibus.

Causæ matrimoniales in judicio Imperiali Aulico & Camera Imperiali non recipiuntur, nisi in possessorio, etsi Status A. C. concernat. Si verò principaliter de substantia Matrimonii sit quæstio, illa remittitur ad impartiale Consistorium: cum enim A. C. Consistoria destituantur Hierarchia Ecclesiastica, & superiorem in causis Ecclesiasticis & spiritualibus non habeant, Imperatoris est jurisdictio, prout jam supra deductum *sub verbo Abbas. n.* 16. *& seqq. fol.* 121. ratione verò nullitatis causæ matrimoniales in Jud. Imp. Aulico acceptantur & discutiuntur.

14 De appell. à Jud. Rotvvilensi & Provinciali Suevico.

Appellatur etiam à *Judicio Rothvvilensi & Provinciali Suevico* ad Consilium Imperiale Aulicum, §. 13. *Capit. Cæs. Leopold. & Joseph.* §. 17. exceptis casibus, qui vulgo Ehehafften appellantur, quos enumerat *Blum. in Proceß. Crim. tit.* 45. §. 21. 15 Appellatio non recipitur à sententia sortis & fortunæ, quia fortuna in hoc mundo non habet judicem nisi Deum. Appellatio non habet locum, ut mortuus impediatur à sepultura. Appellari à mero Executore regulariter non potest, nisi modum in exequendo excedat, nec à sententia judicis de exequendo. Appellari nequit à *revisoribus Cameræ Spirensis* ad Cæsarem, *Grev. pr. concl. p.* 1. *c. ult. consid.* 1. *Winter. in dissert. de Republ.* 238. *inter Thes. Basil. Vol.* 4. *disp.* 12. nec à *sententiis Vicariorum*, quas vacante Imperio legitimo modo tulerunt, *Buxtorff. ad A. B. c.* 5. *concl.* 63. *Thes. Basil. Vol.* 5. *disp.* 15. *th.* 49. Carpzov. ad *L. Reg. c.* 11. *n.* 8. 12. *c. Romana. de appellat. in* 6. *c. non putamus de consuetud. in* 6. Appellare non licet à pronunciatione de non aperiendo testamento, nec à sententia, qua hæres institutus in testamento in bonorum possessionem mittitur, nec à pœna lege imposita, nec à sententia confirmatoriæ primæ: & Tutor vel administrator condemnatus ad reddendas rationes tutelæ vel administrationis appellare non potest.

15 In quibus causis app. non recipiuntur.

Præsidium defensionis, & deductio Innocentiæ quidem est remedium appellationis, sed ejus abusus non debet esse auxilium iniquitatis; proinde probè advertendum est, ut appellationes planè inutiles & frivolæ non admittantur, utpote quæ saltem tendunt ad protelandas causas, ad fatigandam partem appellatam, ad accusandum judicem priorem, juste judicantem, ad multiplicandas expensas, ad obruenda Tribunalia multiplicitate litium, & ad eversionem quietis publicæ, cum tamen Reipublicæ intersit, 16 ut lites finiantur; Et hinc meritò pœnæ constitutæ sunt contra frivolè appellantes, nec non etiam contra eos, qui ad duo judicia superiora simul provocant, sub spe, ut si in uno processus non obtineant, in altero eosdem se consequi posse, contra quos tamen in *R. J. de anno* 1654. §. Ebenmässig sollen 166 disponitur, quod in pœnam 10. marcarum Auri condemnari debeant.

16 Poena frivolè vel ad duo Tribunalia appellantis.

17 In processu *Injuriarum*, jurium, servitutum, & censuum irredimibilium summa appellabilis non attenditur, *O. Cam. de anno* 1521. *tit* 24. §. 1. In *nullitate* verò & *restitutione in integrum* summa appellabilis attenditur. *R. J. anno* 1570. §. 69. Nullitas & appellatio *alternativè* possunt introduci, & sequenti modo supplicari, ut si nullitas non esset fundata, tunc super iniquitate Judex pronunciare velit. *O Cam. de anno* 1523. *tit.* 4. §. 6. Insuper ad præcavendas frivolas appellationes dispositum est in *O. Cam. de anno* 1555. *part.* 2. *tit.* 6. §. 1. quod in appellatione 18 nova admitti non debeant, es wäre dann durch die Parthey bey dem Eyd/ den sie deßwegen thun soll/ erhalten/ daß sie solches in erster instantz nicht Wissens gehabt/ oder das nicht mögen einbringen/ auch dafür halte/ daß ihr solches neu Einbringen zu Erhaltung ihrer Gerechtigkeit dienlich seye. Si appellans submittat *ad acta primæ instantiæ*, super iisdem quoque appellatus submittere debet nisi ipse aliqua nova producere velit. Si

17 In quibus causis attendatur summa appellabilis.

18 Quomodo in appellatione attendantur nova.

summa

summa non sit appellabilis, acta à judice priore ad instantiam partis ad impartiales jurisperitos vel Collegium alicujus Universitatis juridicum transmitti debent. *R. J.* 1654. §. **doch mit diesem.** 113.

19 Quia superius *n.* 5. *h t.* facta est mentio de provocatione ad tribunal Dei, & quia à Regibus Hispaniæ, Franciæ, Angliæ & Republica Venetorum appellatio haud interponi potest, reperiuntur Exempla, ubi injuste gravati ad Tribunal Dei provocarunt, & illam provocationem, quasi receptam à Deo fuisse Historiæ videntur comprobare: De Ferdinando IV. Hispaniæ Rege, refert *Fulgos. lib.* 1. *c.* 6. quod, cum à duobus equitibus (quos ex falsâ delatione & invidia, tanquam perduellionis reos, condemnarat, & ex altissima turri præcipites dari jusserat,) ad Tribunal Dei citatus esset: eo ipso die, cum dormire crederetur, in fata concesserit. *Idem Fulgos. d. loc.* narrat, Templarium quendam Neapolitanum Burdegalæ ad ignem condemnatum, conspectis in fenestra Pontifice Clemente, ac Rege Galliæ Philippo Pulchro, magna voce in hæc verba prorupisse: *Sævissime Clemens, posteaquam mihi inter mortales nullus jam superest, ad quem appellare queam, pro gravi morte, quâ me per injuriam afficis, ad justum Judicem Christum, meum appello Redemptorem, ante cujus tribunal te voco, una cum Philippo Rege, ut intra annum diemque ibi compareatis, ubi causam meam exponam, & jus sine pravo affectu administrabitur.* Ac intra id tempus Clemens repente correptus est morte, nec multò post Philippus quoque interiit. *Joachim. Camer. in operis suis subcisivis cent.* 3. *c.* 38. narrat quoque exemplum de duobus Cardinalibus, qui à Pontifice Judices constituti, & pecuniâ corrupti, Henricum olim Episcopum Moguntinum, virum laudabilem ab Episcopatu anno 1106 amoverunt, cujus causa tam illi, quam Moguntici à Deo graviter puniti sunt. Rem, inquit (verba sunt in veteri Chronico relata) refero. Fratres omnibus illius seculi notissimam: Venerabilis vir Henricus tam manifesta perversitate turbatus, ipsos perversos Cardinales alloquitur in hunc modum: *Papa forsan ipse nihil amplius tentaret, & nihil mihi accresceret, nisi labor corporis, amissio rerum, afflictio spiritus, evisceratio & evacuatio gratiæ. Appello ergò ad unum Jesum Christum, tanquam judicem justissimum. Vos cito ad ejus tribunal, ibi coram summo judice me responsurum exhibebo. Non enim juste, nec secundum Deum, sed mercede corrupti, sicut placuit, judicastis.* At illi dixerunt: *cum tu præcesseris, nos sequemur.* Hæc autem ridentes & deludentes dixerunt: Post annum ferè & dimidium Venerabilis Præsul Henricus defunctus, Deo, ad quem appellaverat, totum processum lachrymabiliter designavit. Mors ejus etiam pervenit ad aures dictorum Cardinalium, qui ludentes ad alterutrum dixerunt: Ecce præcessit, suo tempore nos sequemur. Et ecce transiit breve tempus, & ambo uno die miserrimè moriuntur. Ex quibus & similibus exemplis apparet, minimè hoc superstitiosum existimandum: sœpius enim judex, ex errore vel falso testimonio persuasus, vel pecunia correptus, vel denique odio seu amore alterius incitatus, ad mortem condemnat etiam innocentissimum: ubi misero nemo inter mortales superest, quem innocentiæ testem, aut injuriæ vindicem appellare possit. Rectè igitur justissimum, & omnium rerum gnarum judicem appellare Deum tradit, *Norderm. in disp. de jur. principat. th.* 51. Et hoc præcipuè in *Criminalibus* procedere existimant, ubi miser condemnatus, ad alium innocentiæ testem, præterquam justissimum & omnium rerum gnarum *Judicem Deum* appellare non potest, prout multorum casuum eventus referuntur à *Limn. addit lib.* 2. *pag.* 830. *Carolo* **von Hagen** *jur. publ. lib.* 1. *cap.* 4. *pag.* 130. *Zuer. Boxhorn. Histor. Univers. pag.* 824. *Joseph. Marian. lib.* 15. *annal. Hispan. cap.* 11. *Just. Lips. monit. Polit. lib.* 2. *cap.* 11. *Besold. tract. de appellat. & tract. de pœn.* qui omnes citantur ab *Adam. Cortreio in dissert. jurid. de extrema provocatione ad Tribunal. Christi.* Itaque in Criminalibus præcipuè temerè ad mortis supplicium non est properandum, ne idem Judici contingat, quod contigit Joanni Turson, qui cum quendam, sinè dubio innocentem capite plecti juberet, & genibus innitens reus, *en* diceret, *morior injuste, teque voco hac hora ante tribunal Dei, ut respondeas, cur me innocentem condemnes*, vix miser manu Carnificis obtruncatus erat, quando & Judex corruit exanimis. In *Civilibus* tamen causis provocationem ad tribunal Dei illicitam esse deducit *citat. Cortreius cap.* 3. *d. l.* quia per eam Magistratus Autoritas cum scandalo conculcatur, subditorum animi adversus jus dicentes excitantur, & communis turbatur tranquillitas. Subditis enim non convenit, ut judicium temerarium de Magistratuum ferant sententiis, utpote qui rationem judicati penetrare non possunt. Idcirco hunc appellandi modum nullo jure defendi posse asserit *Parthen. litigios. lib.* 3. *cap.* 31. *Menoch. de arb. jud. quæst. lib.* 2. *cent.* 4. *Jul. Clar. lib.* 5. *sent.* §. *final. Practic. Crim. quæst.* 88. *n.* 17. ubi in Senatu Mediolanensi duos arbitrariè punitos esse refert, & Juris Consulti Lipsienses an. 1656. talem provocantem ad revocationem, cum amissione privilegiorum condemnarunt.

Plura traduntur de provocatione ad tribunal Divinum.

De extrajudiciali appellatione tractatur in *R. J. anno* 1594. §. 93. quia gravamen extrajudiciale est provocatio ad Austregas. *Gail.* 1. *obs.* 120 ubi dicit, si Princeps tanquam pars gravet, non appellari posse ad Cameram, sed debere ipsum conveniri coram suo judice, id est Austregis *Mynf.* 4. *obs.* 43. *Gilman. verb. appellatio extrajud. Klock. de contrib. cap.* 19. *num.* 320. *Grev. & Fabric. in Gail. d. loc.* Reliqua omnia de hac materiâ latissimè exhibentur in meo *Corpore Constitutionum*, nec non à *Clezelio, Scaccia, Ruginello, & Thes. Basil. vol.* 5. & 7. 20

De appellatione extrajudiciali.

Arbitrium. Compromissum.

S U M M A R I A.

1. *Quæ causæ per compromissarios soleant decidi.*
2. *Distinctio inter arbitrum & arbitratorem.*
3. *Arbitri & arbitratoris potestatem dependere à consensu & compromisso partium, nec ultra extendi posse.*
4. *Partes aliquando cogi posse ad compromissum.*
5. *Non potest peti reductio à laudo, à Compromissariis tanquam judicibus lato.*
6. *Nisi in causis læsionis enormissimæ, aut doli aut fortium.*
7. *Præsertim si compromissum sit pœnale.*
8. *Pœnam semper à contraveniente debere persolvi.*
9. *Enormissimam læsionem semper locum facere reductioni.*
10. *Si arbitri dissentiant, quomodo tertius eligendus, & qualis ejus in arbitrando potestas?*
11. *Recensetur casus & forma compromissi.*
12. *Vix posse inveniri clausulas sufficientes ad excludendas & sopiendas lites.*
13. *Laudum deficiente læsione confirmatum.*
14. *Socio uno mortuo Societatem dissolvi, nec postea præsumi continuatam.*
15. *Quibus modis Societas etiam inter viventes finiatur?*
16. *Tutor tenetur ad dolum, latam, & levem culpam, in nominibus à se contractis.*
17. *Actio contra defunctum tutorem intentata, continuatur in heredes.*
18. *Tutor in exactione nominum Paternorum, tantùm de lata culpa tenetur.*
19. *Si Tutor ipse contrahat, etiam tenetur de culpa levi.*
20. *Qualis probatio ad demonstrandam negligentiam in non exigendo requiratur, & cui incumbat, & quæ dicatur lata culpa.*
21. *Tutor non semper tenetur emere prædia ex pecuniis pupillaribus, sed potest illas credere, seu mutuo dare.*
22. *Sufficit si tutor adhibeat talem diligentiam, qualem adhibet in rebus propriis bonus Paterfamilias.*
23. *Favorem pupillorum non debere abundare in damnum tutorum.*
24. *Tutor si prædia emat, tenetur tantum de lata culpa.*
25. *Si Tutor credidit debitori tempore contractus idoneo, si postea facultatibus labatur, nihil potest tutori imputari, si in exigendo non fuit negligens.*
26. *Tutorem, qui administravit prius, excutiendum esse, antequam ad reliquos perveniatur.*
27. *Præsertim si pupillus sit hæres administrans.*
28. *Matrem pupillorum indemnitatem tutori promittentem S.C. Vellejano non juvari.*
29. *Advocatos in causis non posse simul esse judices sine manifesta læsione & nullitate.*
30. *Advocato Prævocatori, tanquam infami, non redicitur.*
31. *Pars advocatum ad prævaricationem indicens pro victa habetur.*
32. *Confessiones morientium tertio non præjudicare, sive sit Advocatus, sive sit ipse Judex.*
33. *Idem quoque in arbitris locum habet.*
34. *Per dolum vel culpam Advocati sententiam non esse ipso jure nullam, sed per restitutionem in integrum rescindendam.*
35. *Refertur definitio causæ.*
36. *Citantur autores de hac materia novissimè scribentes.*
37. *Quinam sint compromissarii.*
38. *Differentia inter arbitros & arbitratores.*
39. *De compromissis juramento firmatis.*
40. *Quinam arbitri esse, & in quos compromitti possit.*
41. *De reductione ad arbitrium boni viri.*
42. *De juramento renuntiantis reductioni.*
43. *Apud quem judicem petenda sit reductio.*
44. *De reconventione.*
45. *De tempore reductionis.*

1 Quæ causæ per compromissarios soleant decidi.

Monitum est modo supra in *tit. de appellat. n.* 10. de appellatione à compromisso vel laudo: textus ex *R. J. de anno* 1594. exhibetur in *Tom.* 1. *Constit. Imp.* Hæc materia judicialiter disceptata, sequentem in modum refertur: Dùm inter Mercatores Societates ineuntes tum obortis vel inter ipsos socios, vel inter socios & eorum Creditores litibus, illæ plerumque per compromissarios, & ab his pronuntiatum laudum solent dirimi, à quo sæpius postea *reductio ad arbitrium boni viri* peti solet. Nàm cum arbiter jus inter partes distribuere debeat, tanquam æquales illas tractet necessè est, & neutri quid præ alterâ indulgeat, quia alias æqualitatem non observat, isque qui posthabitus est, injuriâ se affectum clamabit, & contumeliâ. *Puffendorff. de jur. nat. & gent. lib.* 3. *c.* 2. §. 5. *fol.* 273. *& lib.* 5. *c.* 13. §. 4. *& lib.* 7. *c.* 1. §. 9. Bias dicebat; *malle se inter Inimicos judicare, quàm amicos, quippe inter amicos alterum futurum prorsus inimicum, ex inimicis alterum amicum.*

Si verò compromissum sit, & arbitri eligantur, advertendum est, inter *arbitrum* & *arbitratorem* hanc esse specialem differentiam, quod ex conventione arbitratores sinè omni forma judicii procedunt, daß es bey dem demselben ohne alles fernere verweigern/ endlich/ ewig/ und unwidersprechlich bestehen/ und bleiben solle. *Gilman. tom.* 2. *p.* 2. *n.* 6. *& seqq.* quocunque modo arbitratores causam definierint *Gilm. tom.* 4. *p.* 1. *vot.* 8. *n.* 4. possunt tamen partes etiam ita pacisci, daß die Arbitratores der gebührlichen unpartheyischen Billigkeit nach erkennen sollen. *Idem n.* 28. quæ clausula statim novis litibus ansam præbet. In dubio tamen potius arbitri, quam arbitratores electi intelliguntur; Atque arbiter propriè dicitur, qui assu- 2 Distinctio inter arbitrum & arbitratorem.

mitur

mitur ut Judex, ex compromisso & consensu partium: *Arbitrator* verò communiter, ut æstimet partium operas, & partes Societatis faciat, sine ordine judiciario, *Hartman. pract.obs.lib.2.obs.*1. utriusque potestas dependet ex consensu & compromisso partium, *Hartman. d.loc.obs.2. Meisner.tom.*1. *decis.*5. *n.*1. *Scacco de jud.lib.*2.*c.*2.*n.*370. nec ultrà extendi potest, *Niger. Cyriac.controv.* 350. *n.* 7. certè arbitri tollendarum, non differendarum litium causa assumuntur, *Faber.in Cod. lib.*2.*t.*38.*c.*1.*def.*7. & arbiter suspectus etiam post litis contestationem ante sententiam potest recusari. *l.*32.§. 14. *de recept. arbitr. Brunnem. ibid. Tuscus.lit.*8.*conclus.*907.

3 Arbitri & arbitratoris potestatem dependere à consensu & compromisso partium, nec ultra extendi posse.

Itaque existentibus ambiguis probationibus, in lite per multos annos in longum protractâ, partes ad compromittendum cogi possunt & debent, ex officio judicis stante lite ita intricatâ & diuturnâ; præsertim in arbitratores ad amicabilem compositionem. *Marta ff. novissimor. tom.*1.*c.*16. Atque non potest peti reductio ad arbitrium boni viri, ubi ex compromisso itum est ad arbitrium, tanquam judicem, cui sive æquum sive iniquum jubenti omninò parendum est. *l.*27.§.2. *de recept. arb.* cujus hæc verba: *stari autem debet sententiæ arbitri, quam de re dixerit, sive æqua sive iniqua sit, & sibi imputet, qui compromisit*; *Nam & Divi Pii rescripto adjicitur: vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet*: Sed tùm demum, cum compromissum est in arbitratorem. *l.*26.§. *arbitratorum ff.* pro socio in quo vulgò errari à pluribus dicit *Faber. d.loc. Besold. in Thesaur.pract.verb.* Obmann. Nam ab arbitratoris quidem pronuntiato potest reductio peti intra 30. annos, etiamsi reductioni sit renuntiatum, ita ut neque ad pœnam possit agi, si ex justo petatur reductio: Sed sententiæ arbitri stari debet, sive æqua sive iniqua sit. *Afflict. decis.*137.*in annot.n.*7.*d.l.* 27.§.2.*ff.de arbitr.* Licet enim sententia arbitri nec actionem nec exceptionem pariat, ab ea tamen nec appellari, nec reductio peti potest, sicut à sententiâ arbitratoris. *Cancer. var.resol. p.*1.*c.*21.*n.*5.*cum multis ibid.* Promissio verò ex laudo nullo, homologato tamen, tenet, quia licet laudum latum extra compromissum non possit homologari autoritate partium, tamen oritur obligatio ex compromissione. *Afflict.decis.*117. sicque laudum non valebit quidem ut laudum, sed in vim pacti, & promissionis.

4 Partes aliquando cogi posse ad compromissum.

5 Non potest peti reductio à laudo, à compromissariis tanquam judicibus lato.

Idcircò quicquid dicitur de admittendâ reductione ad arbitrium boni viri, intelligendum est solum de casu, ubi vel compromissi formula ita concepta est, vel *læsio enormissima* intervenit, & sententia manifestam continet iniquitatem, *Gail.*1.*obs.*149.*in pr.& obs.*150.*n.*8.*Roding. in process. Cameral. lib.*1. *tit.*35.*in not.*

6 Nisi in casu enormissimæ læsionis, aut doli, aut sordium.

Quod si enim sub prætextu cujusvis gravaminis laudum posset impugnari, & dici, arbitros non pronuntiasse de jure, & proinde sententiam esse nullam, quia excesserint facultatem compromissi, quæ sit directa ad pronuntiationem de jure tantum, & quod ista nullitas possit allegari, licet partes nullitati renuntiassent, prout monet *Scaccia de Judic.lib.*2.*c.*2.*n.*371. quis esset litium finis? & quomodo omnis compromissorum impulsiva ratio eluderetur? nisi *laudum per sortes* latum sit, tunc enim in arbitrio læsi est, vel ad rescissionem laudi agere, vel contra arbitros. *Marta Digest.noviss.tom.*1.*verb. arbiter.c.*7. quia arbitrium nunquam ita latum conceditur, ut *dolus* non attendatur. *Cancer.var.resol.p.*3.*c.*12.*n.*70. Sed si aliàs læsio etiam enormis interveniat, appellatio vel reductio non admittitur, si compromissum pœnale, vel stipulatione firmatum sit, quia tunc ad pœnam agitur, quæ statim committitur, & solvi debet, *Papon.de Arrest.lib.*6. *arr.*4.*in not. & appendice ad tit.* 3. *arrest.* 1.2. 3. & quidem etiamsi appellans posteà acquiescat, vel appellationi renuntiet, vel etiam dicis tantum gratiâ interposuerit, *d.loc.* tutor tamen appellans à laudo pœnam solvere non tenetur, *idem arrest.*4.

7 Præsertim si compromissum sit pœnale.

Quid verò, si arbitri malè judicaverint, an pœna repeti potest? ita disponebatur in priori Constitutione Franciæ; sed in posteriore pœna committitur, etiamsi malè judicatum fuerit, *idem Arrest.* 4.& 5. & *ibid. in not.* Et quid mirum; quia arbitri, qui semel arbitrium susceperunt, non possunt se posteà excusare, sed munere suo defungi tenentur, ne dolo unius partis à sententiâ dimoveantur, *idem Arrest.*3.& 4. Atque arbitri cogi possunt ad ferendum laudum, captis pignoribus, & indictâ multâ, *Carena resol.*40.*n.*3. *Et Faber. in Cod.lib.*2. *tit.*28. *de fin.*6. amplius tradit, quod sententia compromissariorum, quantumvis ipso jure nulla vel iniqua, non possit tamen infirmari per viam nullitatis, vel reclamationis ad arbitrium boni viri; quantumvis illic loqui videatur de jure Sabaudico, quia *n.*2. ait, in eo derogatum esse juri communi.

8 Pœna à contraveniente semper persolvenda.

Illud certum est, quod pœna persolvenda sit à non obtemperante laudo compromissariorum, vel comparere coram arbitro nolente, *l.*2. *C. de arbitr. l.* 27.§.4.& *l.*30.*ff. eod.* sed pœna persoluta litem iterum integram esse, & in judicium deduci posse tradit, *Fuldenus in Cod. tit. de arbitr.n.*3.& 4.*Thes.Basil. tom.*5. *lit.XXXX.* aliàs pœnæ remissionem sperari non posse, etiamsi iniquè arbiter pronuntiaverit.

Ubi verò *enormissima læsio* apparet, reductio laudi nulla cautelâ effugi potest. *Afflict. Decis.*137.*in annotat.n.*7.& *Decis.*91.*n.*17. ita ut Statutum prohibens reductionem; intelligatur, nisi qui enormissimè sit læsus. *Cancer. var.resolut.p.*1.*c.*21.*n.*18.& 59. *Caren. resol.* 15.*n.*1.& insuper pactum adjectum de exequendo id non impediat, *d.loc.Tuscus.verb.reductio.* Idcirco non obstante renuntiatione in compromisso facta, reductio ad arbitrium boni viri, & recursus ad superiorem permittitur, in læsione enormissimâ? *Gilman. tom.* 4.*part.*1.*vol.*19.*n.*41.*l.*3.& 4. *Cod. de recept. arbit.* Ubi *Brunnem.* nisi vel partes juraverint se staturas sententiæ arbitri, vel arbiter simul, aut solus, poscentibus partibus juraverit,

9 Enormissima læsio semper locum facit reductioni.

verit, se religiosè judicaturum, *d.l.*4. quamvis in subsequenti *auth.* videatur disponi, quod arbiter hodie jurare non debeat. Aliud tamen est *de jure Canonico, & Tulden. in Cod. tit. de recept. arbitr.* putat juramentum partium adhuc hodiè valere, sed non arbitri.

Itaque compromissum, quantumcunque amplum sit, & omnibus in eo beneficiis renuntiatum, nihilominùs pars, quæ se enormissimè & dolosè læsam putat, gravaminis reparationem prosequi potest, cum semper insit clausula, si arbitri justè se gerant. *l. si libertus. ff. de operis cap. veniens. & cap. quinta vallis de jurejur.* quibus textibus ut non obstet *l.*27.§.2.*ff. de recept. arbitr.* dicendum est, semper reservatam esse clausulam, dum modò partes *immodicè* & evidenter enormissimè non sint læsæ, *arg. leg. quæro.* 54.§.*interlocatorem ff. locati, l. quidam cum filium ff. de V.O. Papon. de Arrest. lib.*6 *tit.*3. *Arrest.* 1.

10 Si arbitri dissentiant, quomodo tertius eligendus, & qualis ejus in arbitrando potestas? Si arbitri electi inter se dissentiant, postquam compromissum receperunt, coguntur eligere tertium per Prætorem, *l.*7.§.6.*ff. de recept. arbitr.* vel ipse Prætor eliget, ut secundum ejus consilium pronuntient, *Wurmser. lib.*1.*tit.*3.*obs.*5. *Besold. in Thes. verb.* Obman. *Joh. Baptist. Lanfrancus in tract. de arbitr. c.* 14. *in fin. Scacc. de Jud. lib.*2.*n.*575. ubi etiam tradit modum procedendi ad electionem, *Tuscus verb. arbiter. conclus.*462. Si verò ille tertius à Judice sit electus, potest ab aliis discordare: sed si à partibus eligatur, debet cum uno ex prioribus convenire, quia hæc est intentio partium, ut lis per majora vota dirimatur. *Wurmser. d. loc. obs.*3. *Afflict. decis.* 148.*n.*2. etiamsi cum reliquis non consentiat. *Afflict. d. loc. cum ibid. allegatis Niger. Cyriac. controv.*159.*num.*1.2.3.4. cui contrarius est. *Camer. p.*1. *var. resol. c.*21.*n.*4. Si partes circà personam arbitri eligendi dissentiant, debent adferri justæ recusationis causæ, & vel alius vir bonus proponi, in quem partes facilius consentiant, *Fab. in Cod. lib.*2.*t.*38.*c.*1.*def.*7. vel judex personam determinare.

Factum est hoc in contingentiâ casus, & dissentientibus compromissariis electus ex formula compromissi per majora super-arbiter seu Obman/ uti vulgò appellatur; Et licet quædam contrà illum ab una parte obmoverentur exceptiones, illæ tamen à Judice superiori, tanquam frivolæ, irrelevantesque rejectæ, & Obmannus confirmatus est, posteaque institerunt ambæ partes pro publicatione laudi; Subsecuta est tandem laudi publicatio, sed cum altera pars *enormissimè* se gravatam, diceret, instantissimè petendo reductionem ad arbitrium boni viri, eò quod non solùm ultrà dimidium, sed in millesima, & quantum immensa parte iniquissimè læsa esset, quæ respectu prætensionum suarum, statim primo intuitu conspici, & manibus palpari possit, non obstante, quod

11 Recensetur casus & forma compromissi. compromissum factum esset sub talibus verbis uti sequitur: Ist hiebey verabredet/ daß was mehrgemeldte gute Männer/ oder der mehrere Theil derselben / entweder vor sich selbsten/ oder mit Zuziehung eines Obmanns sprechen und laudiren werden/ solches sollen beede Partheyen allerseits dergestalt genehm halten/ als wann es von der Röm. Kayserl. Majestät / Dero Hof- oder Cammer-Gericht selbsten gesprochen/ derowegen sie sich auch aller Beneficien, Appellationis, Revisionis, Reductionis & nullitatis in genere und in specie begeben haben. Item/ dafern aber/ über alles Verhoffen/ einige Parthey sich widersetzlich bezeigen / und dem abgesprochenen laudo gutwillig nicht solte pariren / und nachleben wollen / soll dieselbe in eine ansehnliche willkührliche Straff N. N. verfallen / und nichts desto weniger / neben der gedachten Pœn, das laudum gegen dieselbe exequirt werden. Item/ sollen die Partheyen / oder derselben Erben wider voriges alles keine Protestationes, Exceptiones, Kayserl. oder Königliche Indulten oder Begnadigung/ noch sonsten keine andere Einred/ es seye der Sachen/ oder der Schieds-Richter Personen wegen/ vorwenden noch gebrauchen / viel weniger die Schieds-Richter oder ihre Erben/ wegen dieser gantzen Compromiss-Sach/ und ihrer künfftigen Sententien, mit allem was darvon dependiret/ zu keinen Zeiten im geringsten in- oder ausserhalb Gerichts zu besprechen/ oder zu molestiren / bemächtiget seyn/ die sich dessen allen und jeden/ auff vorhergehende Erinnerung / nebst allen genannten und ungenannten Beneficien, sich gutwillig bey ihren Ehren und Treuen an Eyds-statt begeben / und wollen gemeldte Schieds-Richter und ihre Erben bey Verpfändung ihrer Haab und Güter/ Noth- und Schadloß halten. Quæ clausulæ & renuntiationes, tam fortes & prægnatissimæ, videbantur partem utramque, ab omni impugnatione laudi & remediis, alias in jure permissis penitùs excludere. Quorsum enim serviunt similia pacta & renuntiationes, si sunt sine omni virtute operandi? si vana & frustranea sunt omnia verba, adinstar juramenti corporalis, obligantia? si litibus & controversiis, quas tamen sopiri & terminari Reipublicæ interest, nullus terminus adæquatus, nullis verborum formulis statui & præponi potest? Nihilominus ex suprapositis variantibus Doctrinis & quærelis alterius partis, ratione enormissimæ, & dolum involventis læsionis, avocata sunt à compromissariis acta, cum rationibus decidendi, examinata causæ merita: Sed cum vana se solum chimæra prætensionum ostenderet, quas ex Capitalibus male fundatis, ingenti usurarum super usuris vetito anatocismo, in summas immensas, non ad alterum solum tantum, sed vicesies & tricesies Capitalia superantes adauxerant, denegata est reductio, & laudum pœnaliter confirmatum. 12 Vix posse inveniri clausulas sufficientes ad excludendas & sopiendas lites. 13 Laudum deficiente læsione confirmatum.

Non enim potest vincere socius, qui mortuo suo socio nihilominus societatem continuatam esse prætendit; Mortuo namque uno ex sociis societas expirat, §. *solvitur ad hæc. Inst. de societ. l.*52.§.9.*ff. pro soc.* cujus hæc verba: *Societatem non posse ultra mortem porrigi, & ideo nec libertatem de supremis judiciis constringere quis poterit, vel agnatum ulteriorem proximioribus præferre,* ita ut neque ab initio 14 Socio uno mortuo societatem dissolvi, nec postea præsumi continuatam.

initio pro hæredibus quoque societas iniri possit; *l.* 59. *ff. eodem* in verbis: *Adeò morte socii solvitur societas, ut nec ab initio pacisci possimus, ut hæres etiam succedat Societati.* Nec præsumitur societas continuata, nisi interveniente novo consensu, *l. actioni.* 65. *§. morte.* 9. *l.* 59. *l. socium.* 60. *ff. pro soc. Stracha de mercatur. decis.* 71. *n.* 1. & 2.

15 Quin etiam *in vitâ sociorum* finitur societas pœnitentiâ facto, vel verbis declaratâ, si scilicet socii negotia separatim agere incipiant. *l.* 64. *ff. pro soc. Lauterbach. in ff. h. t. Felicius in tract. de societ. c.* 35. *n.* 3. ubi citat verba *d. l.* 64. quæ sunt sequentia: *Itaque cum separatim socii agere cœperint, & unusquisq́; eorum sibi negotietur, sine Dubio jus societatis dissolvitur.* Quemadmodum enim ex actibus associativis inducitur societas, ita dissolvitur, ut contrariorum eadem sit disciplina, prout *Felic. d. loc. ex Bald. Socin. Cephalo. Menoch. de præsumpt. lib.* 3. *præs.* 60. *num.* 10. *Mascard. concl.* 1310. *Joseph. Ludov. concl.* 53. deducit.

Quibus modis societas interviventes finiatur.

Omnia hic contigisse cum consensu omnium superstitum. Non amplius continuatos esse libros communes societatis, sed particulares cuivis parti erectos, institorem sub hoc modo assumptum, cuivis in suo libro ad se pertinentia, & ab ipsis etiam partibus propria manu specialiter annotata, cum anteà particularis negotiatio penitùs esset prohibita, reservata solum speciali aliqua societate. Quæ omnes circumstantiæ finitam societatem demonstrant, atque etiam ejus continuationem elidunt; Nam uti *Felicius in tr. de societ. c.* 41. *n.* 14. & *seqq.* latius confirmat, societas renovata vel continuata non præsumitur, si prima forma Societatis mutata sit, si socius incipiat negotiari proprio nomine, si solebat inscribere libros communi nomine, & postcà incipiat proprio nomine.

Nam ex hâc mutatione censetur mutata voluntas, & per consequens nulla intelligitur societatis continuatio, licet etiam negotiaretur cum pecuniis communibus. Si unus socius actus difformes ac contrarios priori societati faciat: licet enim quoad societatem stantem dissolvendam, unius socii voluntas non sufficiat, tamen quoad societatem renovandam & continuandam sufficit unius socii dissensus, si à solito societatis recedat, si societatis pacta non amplius adimpleat, formam negotiandi mutet, quæ sunt verba *Felicii d. loc. cum aliis ibid. alleg.* Atque omnes circumstantiæ in præsenti casu concurrunt, ut proinde affectatum societatis lucrum & fructus ipsis ex justitiâ attribui non possit, cujus damnum, si quod contigisset, ipsi ex ratione dissolutæ societatis, omnibus modis voluissent evitare.

Ast non solum convenitur, ut socius, pars adversa, sed etiam ut tutor filiorum defuncti consocii. Dedit nimirùm pecunias pupillares debitoribus, à quibus recuperari modò nihil potest, & quas pecunias in emptionē prædiorum, aut hypothecas sufficientes debuisset collocare, cum tutor vel curator non solùm de damno per totum, & latam culpam, sed etiam de levi teneatur, *l.* 2. *l.* 7. *C. de arbitr. tut. l.* 7. *§.* 2. *l.* 15. *l.* 39. *§.* 14. *ff. de Administ. tut. Jacob. Camer. var. resolut. part.* 1. *cap.* 7. *de tutor. n.* 17. *Didac. Covarruv. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 1. *Paul. Montan. in tract. de tut. cap.* 36. *Reg.* 3. *n.* 5. *Gutierez. de tut. part.* 2. *cap.* 14. *n.* 1. & *part.* 3. *cap.* 1. *n.* 96. & 101. bona quoque tutoris pro ejus administratione tacitè pupillis sunt obligata, *l.* 20. *C. de Administ. tutor. Card. Mantic. de Tacit. & ambig. convent. lib.* 11. *tit.* 16. licet de levissima culpa tutor non teneatur. *Gutier. d. C.* 14. *num.* 1. *in fine. Afflict. decis.* 207. *n.* 3. & præsertim tenentur tutores ad præstandam levem culpam, in nominibus à se contractis, debentque probare, debitorem tempore contractus sufficienter solvendo fuisse, *l.* 1. *§.* 13. *ff. de Magistrat. conveniend. Hartm. Pistor. part.* 1. *q.* 49. *num.* 9. 18. & 19. *Carpzov. in jurisprudent. part.* 2. *constit.* 11. *definit.* 26. & *lib.* 5. *resp.* 70. *Brunnem. ad l.* 18. *C. de administ. tut.* Atque hæc actio tutelæ, si contrà defunctum tutorem jam intentata fuerit, contra jus hæredis continuatur, etiamsi levis tantum culpa à defuncto Tutore fuerit commissa. *l. ult. ff. de fidejuss. l.* 1. *c. de hered. tutor. Mev. part.* 8. *decis.* 22. *Montan. de tutel. cap.* 39. *n.* 87. quia per litis contestationem etiam pœnales actiones in hæredes transmittuntur, *l.* 16. 4. *l.* 139. *ff. de re jud. l.* 26. *l.* 33. *l.* 58. *de oblig. & action. l. unica. Cod. ex dolo defuncti*, ut sic probata levi culpa à tutore defuncto commissa, heredes ejus ad solutionem damnari possint, nisi fortioribus rationibus argumenta superiora elidere valeant.

16 Tutor tenetur ad dolum, latam & levem culpam in nominibus à se contractis.

17 Actio contra defunctum tutorem intentata, continuatur in heredes.

Verum non desunt tutori rationes, ipsum ab omni culpa & actione absolvētes. Etenim tutores in exactione nominum paternorum pupilli tantùm de lata culpa tenentur, *l.* 2. *C. de arbit. tutel. Arimin. Tepat. var. sentent. tom.* 2. *tit.* 484. *cap.* 2. *vers. in exigendis nominibus*; *Gutier. de tutel. part.* 2. *cap.* 16. *n.* 11. *late Camer. var. resol. part.* 1. *cap.* 7. *de tutor. num.* 169. *Montan. de tutel. cap.* 39. *n.* 56. *Gratian. discept. forens. tom.* 1. *cap.* 125. *n.* 1. Textus in *l.* 2. *C. de arbit. tutel.* cujus verba sunt sequentia: *Nomina paternorum debitorum, si idonea fuerint initio susceptæ tutelæ, & per latam culpam tutoris minus idonea tempore tutelæ esse cœperunt, judex, qui super ea re datus fuerit, dispiciet, & si palam dolo tutoris, vel manifesta negligentia cessatum est, tutelæ judicio damnum, quod ex cessatione accidisset, pupillo præstandum esse, statuere curabit. Legis septimæ eod. tit.* formalia sunt hæc: *Quidquid tutoris dolo vel lata culpa, seu levi, seu curatoris, minores amiserint, vel cum possent, non adquisierint, hoc in tutelæ seu negotiorum gestorum utile judicium venire non est incerti juris.* Nimirum si tutores ipsi contrahant, & pecunias pupillares minus idoneis debitoribus credant, ex levi quoque obligantur.

18 Tutor in exactione nominum paternorum tantùm de lata culpa tenetur.

19 Si tutor ipse contrahat, etiam tenetur de levi.

Ad probationem verò doli vel culpæ non sufficit, debitores jam non esse idoneos, sed debet probari, illos tempore contractus fuisse inidoneas, quia si sufficientia tempore contractus appareat, & pupillus dicat, posteà ex

20 Qualis probatio ad demonstrandam

negligentiam in non exigendo requiratur.

ex negligentia tutoris nomen deterius, & inidoneum factum esse, id pupillus probare debet, quia culpa non præsumitur, nisi demonstretur, & onus probandi ei incumbit, qui negligentiam allegat. *Escobar. de ratiocin. administr. cap. 19. n. 21. & seqq. Carpzov. Jurisprud. part. 2. cap. 11. definit. 26. Cancer. var. resolut. p. c. 7. n. 169.* ubi ait: ***in exactione nominum mitius cum tutore agitur, siquidem non tenetur nisi de lata culpa, l. 2. C. de arbitr. tut. l. si tutor constitutus. ff. de Administ. tut. l. debitoribus*** 18. *C. eodem tit.* Et sic ad hoc, ut tutor teneatur de periculo nominum & exactionum, debet probari dissoluta & supina negligentia in non exigendo, *Alvar. Pegas. Resol. c. 3. n.* 803. quæ lata culpa est: Videlicet non adhibere eam diligentiam in re aliena, quam in re sua adhiberet, *l. quod Nerva. ff. depositi. l. mulier. § sed enim. ff. ad Trebell. l. Chyrographus* 58. *ff de administ. tut.* sicque debet probari dictos debitores tempore susceptæ tutelæ fuisse idoneos, quæ probatio incumbit tutori, *l. 1. ff. de Magist. Conven.* & nunc per negligentiam tutoris non amplius esse tales, quod pupillo incumbit, quæ sunt verba *Cancerii, dicto suprà loco. Gutier. de tutel. cap. 1. n. 95. Escobar. de ration. cap. 19. n. 21.* qualis supina negligentia in casu præsenti nuspiam demonstratur, sed potius accurata diligentia tutoris ex omnibus circumstantiis elucet. *Vide Montan. de tut. cap. 39. num.* 56. si enim nomen tempore contractus fuit idoneum, si nulla est in tutore in exigendo culpa, nullum quoque ipsius est periculum. *l. 7. §. 2. l. 50. ff. de admin. tut. Hart. Pistor. lib. 1. q. 49. Brunnem. ad l. 18. C. de Administ. tutor. Paschal. de virib. patri. potest. p. 3. c. 9. n. 27. l. si res pupillaris ff. de Administ. tutor.*

21 Tutor non semper tenetur emere prædia ex pecuniis pupillaribus, sed potest illas mutuò dare.

Neque verò tutor semper tenetur emere prædia ex pecuniis pupillaribus, sed eas potest dare mutuò, & concedere mercatori ad recipiendam honestam lucri partem, *Brunnem. ad auth. novissimè cod. de Administ. tut. cum ibid. citat. Paschal. de Virib. patr. potest. part. 3. cap. 9. n. 36. & 37. l. si res pupillaris. ff. de Administ. tutor.* & sufficit si tutor talem diligentiam præstet in rebus pupilli, quam in rebus propriis diligens paterfamilias adhibere solet. *l. 33. ff. de administ. tut.* ubi dicitur: *à tutoribus & curatoribus eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarium, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet.* Id quod etiam traditur. *in l. 10. eod. tit. in verbis : generaliter quotiescunq; non fit nomine pupilli, quod quivis paterfamilias idoneus facit, non videtur defendi, & in l. 1. ff. de tutel. & ration. distrah.* Ubi dicitur: *in omnibus quæ fecit tutor, cum facere non deberet, item, in his quæ non fecit, rationem reddet, hoc judicio præstando dolum, culpam & quantam in rebus suis diligentiam.* Quæ tamen omnia hic à tutore sunt observata, utpotè qui suas quoque proprias pecunias eidem debitori concessit, in eadem quantitate & summa æquali, rebus & pecuniis pupillaribus, ut ipsi imputari propterea nihil possit, cum tantam diligentiam adhibuerit rebus pupillaribus, quantam suis

22 Sufficit, si tutor talem diligentiam adhibeat, qualem bonus Paterfam. in rebus suis adhibet.

propriis, & quidem cum consilio & approbatione suorum contutorum.

Etsi enim favor pupillorum & minorennium exigat, ut omnia pro eorum utilitate & commodis dirigantur: tamen etiam tutorum officium, quod inviti suscipere tenentur, non ita rigorosè constringendum est, *Alvarez. Pegas resolut. cap. 3. num.* 674. ut proprias suas & prolium substantias, sine demerito, injustè amittant, & alienæ cupiditati sacrificent; Neque agnati ad scrupulosam rationum redditionem obligantur, *Joseph Urceolus consultat. c.* 55. *n.* 17. *Harprecht. in Commentar. de tut. & curat. §. 1. Instit. de legit. tut.* Atque etiamsi tutor durante tutela acquisiverit bona, præsumitur ea acquisivisse ex pecuniis propriis, non verò pupilli, licet anteà fuisset inops, modo fuerit industrius. *Actolin. resol.* 104. *n.* 33. *Gratian. decis.* 190. *n. 2. Cavalcan. de tut. n.* 243. *Guttierez de tut. c.* 46. quia non sufficit dicere, tutorem fuisse pauperem, sed probari debet, non fuisse industrium. 23

23 Favor pupillorum non debet abundare in damnū tutorum.

Debent quidem tutores pecuniam pupillarem deponere ad honestum lucrum. Vel prædia ex illa comparare, quod si faciant, & prædia minus idonea comparent, tamen ad latam tantùm culpam exinde tenentur *l. si tutor. §. competit, ubi glossa & Bart. ff. de Administ. tut. Montan. de tutel. cap. 1. n.* 55. *qui cap. 9. n. 1. & seqq.* tradit: *Cæsarum Constitutionibus Statutum, imò præceptum est tutoribus, statim accepta tutela, vel ex pecuniis pupillaribus prædia emere, vel eadem pecunias juxta usurarum modum, fœnori dare. l. tutores 2. C. de Administ. tut. l. quoties. ff. eod. l. tutor, qui repertorium. §. si post depositionem, cum seqq. ff. eodem. tenentur igitur hodiè tutores pecuniam, vel in emptionem prædiorum expendere, vel Mercatori tradere ad honesti lucri recipiendam partem, secundum Regionis & Provinciæ mores, & in locis ubi mercatura non exercetur, tenetur tutor pecunias & res mobiles infructuosas convertere in emptionem prædiorum, si talia sint venalia, & emi possint, aliàs tenetur ad fructus & interesse, Cavalcan. de tutor. n.* 114. Ille tamen, qui opponit negligentiam tutori, quod pecuniam pupillarem non converterit in emptionem prædiorum, tenetur probare, quod extiterint talia prædia venalia. Quod si in illo loco, ubi tegit tutor, sint multi mercatores, qui diversimodè dant lucrum pro pecuniis sibi creditis, debet tutor interesse petere, secundum mercatorem, qui dat minus, juxta textum singularem. *in d. l. tutor qui repertorium. §. si post depositum.* ibi: *ex cæteris causis secundum morem Provinciæ præstabit usuras, aut quincunces, aut trientes, aut si quæ aliæ leviores in provincia frequentantur.* Unde deducunt, quod tutor, qui non posuit pecunias ad usuras, non teneatur ad majus interesse, quod potuit habere ab illo Mercatore, qui plus dabat, sed solum illud, quod habere potuisset ab eo, qui minus dabat.

24 Tutor si prædia emat, tenetur tantum de lata culpa.

Itaque si tutor deposuit pecuniam apud Campsorem, communiter eo tempore reputatum virum bonum & idoneum, licet posteà deco- 25

25 Si tutor crediderit debitori tempore

contractus idoneo, si postea facultatibus labatur, nihil potest tutori imputari, si in exigendo non fuit negligens.

decoquat & auffugiat, nihil potest tutori imputari, per textum. *in l. si res pupillaris. ff. de Administ.tut.* ibi: *vel argentarius, cui tutor pecuniam dedit, cum fuisset celeberrimus, solidum reddere non possit, nihil eo nomine tutor præstare cogitur.* Idem dicendum est, si mercator, apud quem fuit deposita pecunia ad partem honesti lucri, erat ille, cum quo pater pupilli erat solitus tractare, & apud quem pater tales depositiones faciebat, tunc namque tutor excusatur à damno secuto, & illud imputatur pupillo; *Gramat.decis.*103.*n.*22. *&* 23.*decis.Perus.*67.*n.*1. modo in exigendo tutor negligens non fuerit; quæ omnia sunt verba *Paul.Montan.d.cap.*9. Et concurrunt in præsenti casu omnes circumstantiæ suprà modò positæ, quod scilicet tutor dederit pecunias personæ, quæ tempore contractus erat æstimata maximè idonea, cujus fides erat approbata ab ipso pupillorum patre, cujus Germanus frater erat, cui tutor ipse suas proprias pecunias concredidit, qui eandem diligentiam pupillaribus pecuniis adhibuit, quam suis propriis impendit, ut propterea nulla ratione ad resarciendum damnum condemnari possit. *Pegas. resolut. c.*3.*n.*797.*& multis seqq.* eò minus, quia adhuc extant bona debitoris, ex quibus solutio haberi potest, ut planè absurda & incongrua sit actorum petitio, qua desiderant, ut tutor accipiat bona (quæ pro sua media parte acceptare paratus est,) ipsis verò paratam pecuniam, cum anatocisticis usuris, exsolvat. Juxta quæ insuper apprimè considerandum est, quod ipsi contutores tempore ipsorum administrationis, atque mater pupillorum & simul tutrix, pecunias pupillares his debitoribus concesserint, & terminos prorogaverint, ut proindè illi prius excutiendi sint, qui tunc temporis gesserunt, & de quorum facto quæritur, cum tutoribus non administrantibus, non solùm competat beneficium ordinis, sed etiam hæc ratio, quod alterius factum alteri præjudicare non debeat. *Montan.de tutel.cap.*39.*n.*178. *per text. in l* 3.*ff.de Administ.tut.l final.cod.si tut. non gess.l.*2.*§.fin.ff.de cur.bon.dand.* & dicit, hoc fundari in naturali æquitate, nec esse de apicibus juris, quia æquitas suggerit, ut ad gerentem munus prius porrigantur, deinde adversus eum, qui non gessit, & tertio loco contra Magistratum. *l.*1.*§.nunc.tractemus.ff. de tut.& ration.distrah.Manz.in Biblioth aur. de Administ.& peric.tut.q.*11.*n.*204.*l.*3.*C.de divid.tut.Leuvven. in Censur.forens.lib.*1.*c.* 18.*n.*13. *Stracha de Mercat.pag.*681.*num.*87. *Buratti decis.Rot.Rom.decis.*669.*num.*3. Imò quia actores tutricis matris, tunc administrantis, sunt hæredes, ipsius factum præstare tenentur, quibus propterea nulla competit actio, eò quod heres cum defuncto una censeatur persona, & factum defuncti videatur factum heredis, *l.cum à Matre C. de R.V.l. pen.C.de restit.in integr. l.venditrici.C.de reb. alien.non alienand.l.sive possess. C.de Evict. l. successores C.de solut. Klock.tom.*2.*cons.*405.*n.* 89. Et mater tutrix habet liberam administrationem in bonis filiorum, ut etiam transigere possit, *Gilman. vol.*1.*p.*3.*vot.*16.*num.*9. Quæ omnia tantò magis obtinent, cum mater etiam contutoribus suis indemnitatem promiserit. Licet enim hæc promissio tutores nihil juvare videatur, eò quod mater beneficio S.C. Vellejani uti possit. *l.*1.*C.ad S.C. Vellejan.* quia hæc exceptio cessat, si mater quoque pro sua administratione indemnitatem promisit, *l.*2.*eod.* ubi dicitur. *Frustra senatus consulti exceptione, quod de intercessionibus fœminarum factum est, uti tentasti: quoniam principaliter ipsa debitrix fuisti; ejus enim senatus consulti exceptio tunc mulieri datur, cum principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud creditorem ejus intercessit. Sin autem pro creditore suo alii se obligaverit, vel ab eo se, vel debitorem suum delegari passa est; Hujus senatus consulti auxilium non habet.* Vel si tutori promiserit, quod ipse pupillo debebit, prout tradit *Christin. in Cod. vol.*3.*decis.*159.*& ad tit.de S.C.Vellejan.* Ubi citat dictam legem. Nec enim simplex intercessio hæc est, sed proprium debitum & obligatio matris tutricis, cum consensu ihres Kriegischen Vormunds / & aliorum contutorum, qui omnes erant proximi agnati, inter quos res probè deliberata, & denique variis transactionibus, à Magistratu confirmatis, corroborata est. Itaque frustra affligitur ab actoribus tutor ratione nominum ex pecuniis pupillaribus contractorum, quasi propter mutatam debitorum fortunã, ad resarcienda damna teneretur, à quorum refusione omnes suprà citati textus, argumenta & recta ratio ipsum absolvunt.

26 Tutor prius administrans excutiendus, antequam ad reliquos perveniatur.

27 Præsertim si pupillus sit hæres administrantis.

28 Matrem pupillorum indemnitatem Tutori promittentem S.C. Vellejano non juvari.

Verum in his non subsistit contumax litigandi libido; Instaurare de novo conati sunt litem, sub prætextu reperti protocolli conscripti à contrariæ partis Advocato, ex quo pateat illius cum *compromissariis collusio*, correctio consiliorum, corruptiones, variæ correspondentiæ, conceptio seu formatio laudi, suppeditatio rationum decidendi, celeberrimi & ferè quotidiani cum illis conventus, officium Advocati simul & judicis, ex quibus omnibus gravissimæ, & insanabiles consurgant nullitates, quibus consideratis laudum & ejus subsecuta confirmatio cassari & annullari debeat. Repetierunt post lapsum 20. & amplius annorum, querelas læsionis enormissimæ, quæ vel exindè in omnium oculos statim incurrat, & manibus palpari possit, quod vix millesima pars prætensionum in laudo ipsis fuerit adjudicata, injustitia & iniquitate tam evidenti, quæ omnium animos commovere debeat, reliquisse advocatum partis adversæ scriptum, seu annotationem, & protocollum, remorsu conscientiæ sublevandæ, idque recommendasse liberis in agone mortis; quod citius non producere, & nullitates revelare potuerint, quia modo ad ipsorum manus pervenerit: Ex quo autem evidenter pateat nullitas, & iniquitas laudi, & desuper subsecutæ confirmationis, quia Advocatus partis adversæ egerit simul judicem & Advocatum, conversatus quotidiè & familiarissimus fueritcum compromissariis, correxerit Consilia

29 Advocati non possunt esse.

Univer-

simul judices in eadem causa, sine manifesta nullitate. Universitatum, correspondentias habuerit cum professoribus, formulam laudi ipsemet conceperit, atque tota res per collusiones & corruptelas peracta sit, nullitatibus cumulatis & insanabilibus. Adversari ista omnia clarissimæ dispositioni, *l. penult. & l. fin. C. de Adsess.* cujus verba sunt sequentia: *Nemo ex his, qui Advocati causarum constituti sunt, audeat in uno eodemq; tempore tam Advocatione uti, quàm Consiliarii cujuscunq; Magistratus, quibus respublica gerenda committitur, curam arripere*; cui conjunxerunt *l.6 C. de postul.* ubi dicitur: *quisquis vult esse causidicus, non idem in eodem negotio sit Advocatus & judex, quoniam aliquam inter arbitros & Patronos oportet esse delectum*; Allegando *Mev. ad jus Lubec. lib. art.* 8. §. 15. ubi tradit Advocatos utraque opera defungentes non solum pœnam mereri, sicut judicatum refert *Papon. in arrest. lib.* 1. *tit.* 2. *in appen. art.* 6. sed etiam sententiam ab ipsis latam esse ipso jure nullam, secundùm *Bertaz. consil. crim.* 550. atque amplius in *leg.* 1. *C. de offic. Civil. judic.* statutum esse: *quod honorati, qui litem habere noscuntur, his horis vel temporibus, quibus causarum vel merita vel vota panduntur, residendi cum judicibus non habeant facultatem.*

Verum laborant allegata ista omnia, & innituntur falsissimis suppositis, quia nuspiam patet nec de correctione consiliorum ab Advocato peracta, nec de conversatione illicita cum compromissariis approbata, nec de ulla corruptione, aut sortibus, nec quod Advocatus simul Judicis aut arbitri munere sit defunctus, de quibus omnes allegati textus loquuntur. Et quam quæso proferunt omnium istarum imputationum probationem aut fundamentum? solum scilicet Advocati protocollum, & privatam annotationem, quæ concertata cum producentibus falsitas & prævaricatio potius censeri debet, nec Advocato Prævaricatori ulla fides adhiberi potest, cum talis prævaricator sit infamis, & extra ordinem puniri debeat. *l.* 1. *in fin. ff. de prævaricat. l.* 1. *&* 4. *ff. de his qui notant. infam.* Prævaricator autem est, qui adversam partem adjuvat prodendo secreta causæ. *d. l.* 1. *de prævaricat.* neque ad alium accusandum, tanquam infamis, amplius admittitur. *l. accusator.* 5. *& seqq. ff. de prævar. Tusc. in addit. ad conclus. lit. P. Carpzov in process. tit.* 5. *art.* 7. *n.* 12. Si enim Advocatus videt injustitiam causæ, alia ipsi in jure præscribuntur remedia ad salvandum suam conscientiam, ut scilicet maturè à causa discedat, atque eandem relinquat, secundum *l.* 12. §. 1. *C. de judiciis*; Haudquaquam verò ut post multos annos, quando factus est partis inimicus & pecuniæ debitæ ab ipso repetuntur, scripturam infamem & proditoriam post se relinquat. Advocatus enim debet esse candidus, & fidelis, & causam non prodere, nec colludere cum adversario, *Ord. Cam. part.* 1. *tit.* 64. in verbis: Darzu die Heimlichkeit und Behelff / so sie von denen Partheyen empfahen / oder Unterrichtung der Sachen / die sie von ihnen selbst mercken werden / ihren Partheyen zu Schaden / niemands offenbahren / aliàs Advocatus incidit in crimen prævaricationis, notatur infamia, removetur ab officio, & virgis cæsus, relegatione punitur, *Carpzov. lib.* 3. *resp.* 3. *p. tot. & Decis.* 91. *n.* 18. ubi totum hunc casum clarissimè decidit, cui assentitur *Speckan. Cent.* 2. *classe* 4. *quæst.* 41. atque pars Advocatum ad prævaricationem inducens pro victa habetur, secundum *Brunnem. ad l. fin ff. de prævaricatoribus.* Atque etiamsi dici velit, non Advocatum ipsum, sed filias ipsius annotationem partis propalasse: tamen non admittendum est, ut per indirectum fiat, quod directò, sub pœnâ infamiæ, est prohibitum, quia aliàs partes litigiosæ facilè viam istam eligere, & pœnam legibus statutam, & auctoritatem rei judicatæ, & partem alteram fraudulenter eludere possent; Et quam tandem fidem potest obtinere testis unicus, inimicus, debitor partis & infamis prævaricator, propriam allegans turpitudinem, cui nunquam creditur. Et quamvis vulgò dicatur, neminem facilè præsumi immemorem salutis æternæ, præsertim in hora mortis, tamen constat ex *l.* 6. *C. de probat. & auth. seq. quod obtinet.* quod etiam morientium confessione tertio non noceant. Verba authentica sunt sequentia: *Quod omnimodo obtinet, si testator non juraverit, alioquin hæredes necesse habent, testatoris religioni stare, aut minimè fruentur his, quæ relicta sunt: sed creditoribus nihil ex hoc præjudicii comparabitur.* Agonizans enim effato suo, sibi quidem præjudicare, sed tertio jus suum tollere nequit. Ideò quamvis Advocatus in extremis fateatur, se iniquum alteri patrocinium præstitisse, sibi suisque hæredibus tantum, parti verò victrici commodum nullo modo eripere, nec jus per sententiam quæsitum mutare potest, *Samuel Strick. de effat. Agonizan. cap.* 3. *n.* 3. *Politor. Ripa tract. de act. in mort. art. cap.* 24. *&* 25. *cum DD. ibid. alleg. Roland. à Valle cons.* 35. *n.* 26. Imò si Judex ipse confiteretur, corruptelam & injustitiam in agone suo, ista tamen confessio auctoritati rei judicatæ non officit. Nam quamvis sententia à corrupto judice, vel contra apertum jus lata, sit ipso jure nulla. *l. si cum inter.* 2. *& l. certâ ratione* 5. *& l. venales* 7. *C. quando provocare non est necesse*, tamen ipsius judicis sola confessio rei judicatæ, quæ pro veritate habetur, suum non tollit effectum, quia interest Reipublicæ sententiarum autoritatem conservari; Minimè igitur nuda præsumptio ex confessione judicis Agonizantis oriunda, præsertim cum de certo tertii præjudicio agatur, veritati sententiæ, quam à legibus accepit, derogare, aut ejus firmitatem superare, confringere potest, indeque nec evertere jus Victori quæsitum. *Alciat. de præsumpt. d. Reg.* 3. *præs.* 4. *Felin. in cap. literas.* 14. *X. de præsumpt. n.* 20. *per text. in cap. sicut.* 9. *X. de text. Jac. Menoch. lib.* 5. *præs.* 5. *n.* 17. *& cons.* 49. *n.* 69. *Hippol. de Marsil. in pract.* §. *diligenter. n.* 117. *Prosp. Farin. prax. crim. lib.* 1. *tit.* 5. *q.* 46. *n.* 76. *Joseph. Mascard. d. probat. concl.* 949 *n.* 21. *Fulv. Pacian. de prob. lib.* 1. *C.* 53. *n.* 46.

30 Advocato prævaricatori tanquam infami non creditur.

31 Pars Advocatum ad prævaricationem inducens pro victa habetur.

32 Confessiones morientium tertio non præjudicant, sive sit Advocatus, sive sit ipse judex.

n.46. Tiber Decian.vol.5.resp.42.n.46. Idemque quod de Judice & Advocato dictum est, etiam ad arbitrium extendi debet, quia arbitria redacta sunt adinstar judiciorum, *l.1. ff. de recept. arbitr.* ut arbiter quidem sibi suisque hæredibus, non verò tertio, præjudicium aliquod parere possit confessione, quamvis in extremis prolata, ut in terminis habet *Farin.prax.crim. lib.1.tit.5.q.46.n.77. Hippol. de Marsil. in d. §. diligenter. n.117. & §. restat. n.2. Roland. à valle cons.37. n.26. in fin. vol.3. Mascard. concl.949.n.23. quos allegat Samuel Strick. d. supra loco.*

33 Idem quoque in arbitris locum habet.

Nihil ergò prodest supplicantibus decantanta ex consarcinato, & sine dubio cum altera parte concertato protocollo, noviter intentata nullitatis querela, immò potiùs *Ummius de processu Disp.9.§.30.* tradit, si cliens ob Advocati dolum vel culpam in bona causa succubuerit, sententiam non esse ipso jure nullam, sed per restitutionem in integrum rescindi debere, *per l.18.§ Minori ff. de minor.* sed quid conferre possit testimonium prævaricantis Advocati, etiam quoad restitutionem in integrum, jam ex suprà modo allegatis abundè patet; Res enim judicata facit jus irretractabile inter partes, & inducit notorium, *Faber in Axiomat. verbo res judicata*, & Imperator *in l.13.C. de jud.* statuit: *properandum nobis est, ne lites fiant immortales, & vitæ hominum modum excedant*, atque *hinc in l.2.C. re jud.* dicit: *si res judicatæ sub prætextu computationis instaurentur, nullus erit litium finis*, quod pariter eveniret, si ex protocollo prævaricantis Advocati lis de novo suscitari posset, potius puniendus est, qui contra rem judicatam supplicat *per text. in l.1. & l.fin. C. ut lite pend. vel post provocat. aut defin. sent. nulli, licet Imp. suppl.* cujus hæc verba: *qui licitam provocationem omiserit, perpetuò silere debebit, nec à nobis impudens petere per supplicationem auxilium: quod si fecerit, desiderio carebit, & ignominiæ pœnâ notabitur. Tusc. verb. res judicata. concl. 267.n.92.* ratio inter alias est, quia contra hunc partes litigantes, quod sententiæ stare velint, maximè in compromisso pœnali, an Eydsstatt/ &c. & sub gravi pœnâ, præsertim si compromisso insertum sit, ut pœna toties committatur, quoties contravenitur, *Besold. in delib. jur. lib.4. tit.8.* quæ omnia præsenti casu occurrerunt, ideoque frivolè petita nullitatis querela, justè rejecta, & priora judicata confirmata sunt.

34 Per dolum vel culpam Advocati sententiam non esse ipso jure nullam, sed per restitutionem in integrum rescindendam.

35 Refertur definitio causæ.

De arbitris compromissariis latissimè tractat *Wolffgangus Ad.* Lauterbach/ ubi agit de illorum significatione generali & speciali, de electione à Magistratu vel à partibus, ad causam vel totam, vel saltem incidentem, ad arbitrium vel contractuum vel controversiarum, ad amicabilem compositionem & determinationem simplicem, vel quasi judicialem. Sunt enim *arbitri compromissarii, privati sivè conventionales judices, qui voluntate partium libera, ad illarum controversias vel genera les vel speciales, secundum judiciorum ordinem cognoscendas, & libero suo arbitrio definiendas sunt electi, quique hoc ipsum in sese receperunt, & potestatem à Partibus acceperunt, prævia quasi judiciali disceptatione cognoscendi, ac libero suo arbitrio determinandi & finiendi, & quorum sententiæ partes se staturas promittunt.* An itaque arbitri compromissarii an verò arbitratores electi sint, ex tenore & formula conventionis dijudicandum est. Compromissum jure Civili regulariter fit *stipulatione pœnali*, certa nimirum pœna addita, solvenda ab eo, qui non steterit sententiæ arbitri. Potest tamen etiam fieri simpliciter, aut per nudum pactum, cui plerumque adjicitur clausula; alles getreulich und ohne Gefährde. Olim etiam solebat compromisso accedere *juramentum*, quod compromittentes se arbitri sententiæ parituros promittebant, & arbiter quoque illis desiderantibus se justè judicaturum jurabat, *l.4.C. de arb. compromiss.* quod tamen Justinianus Imp. postea mutavit, ad præcavenda perjuria, *Nov.82.cap.11. Auth. decernit C.h.tit.* quo tamen non obstante, si juramentum adjectum fuerit, eidem omnino, maximè de jure Canonico, sub perjurii reatu, standum erit, *C.2. de pact. in 6.* quia de jure Canonico compromissa jurata non sunt prohibita, *C.2. & 9.X. de arbit. Molin. de justit. & jur. tract.5. disput.36. per tot.*

36 Citantur autores de hac materiâ novissimè scribentes.

37 Quinam sint arbitri compromissarii.

38 Differentiæ inter arbitros & arbitratores.

39 De compromissis juramento firmatis.

Quinam arbitrium suscipere teneantur, & qui compromittere possint, an procuratores in rem suam, & in rem alienam universales, tutores & Curatores, Civitates & Universitates, pater de peculio filiorum adventitio, Vasallus in re feudali, Episcopus vel Prælatus de bonis Ecclesiæ, pupilli & minores, prodigi & fœminæ, examinat *Lauterbach. d. tract. de arb. Compromiss. num. 10. & seqq.* ubi etiam discutit, quinam arbitri compromissarii esse possint. Jure Canonico, & hodiernis moribus in Judices quoque competentes compromitti potest, *Klock. tom. 1. cons. 50. n.19. & Relat. Cameral. 22. n.146. Groenevveg. & Brunnem. ad l.9 § 2. h.t. Mev. 1. decis. 98.* ita tamen, ut judices in causa controversa competentes, formam & modum quidem in compromisso præscriptum observare teneantur, sed nihilominus vi competentis publicæ jurisdictionis judicent, illorumque sententiæ in res judicatas transeant, & per consequens ab iis appellari possit, nisi appellationi fuerit renuntiatum, *Mev. d. part.1. decis. 89. n.3. & 4. Klock. relat. Camer. 131. n.3.* In *Cameram* quoque *Imperii* compromitti potest, à personis immediatè Imperio subjectis, ac Austregas habentibus; Itemque inter personas, pro suis qualitatibus, in prima Instantia ad Cameram pertinentes, *R. J. anno 1594 §.* als auch der Compromiss halben/ *Klock. relat. Camer. 183. n.1. & 2.* Ubi in principio formulam hujus compromissi in Cameram Imperialem refert, & tamen etiam non ex nudo pacto compromissi, sed vi competentis jurisdictionis indicatur; *Laici* verò in causa spirituali judicare prohibentur, etiam in compromisso *C.8.X. de arbit. Numerus* arbitrorum dependet à compromittentibus, sicut etiam si plures arbitri diversas ferant sententias, cui standum

40 Quinam arbitri esse, & in quos compromitti possit.

dum sit, vel ex voluntate partium, vel determinatione juris communis. Compromitti porrò potest super *omnibus controversiis*, exceptis delictis famosis, publicis judiciis, causis matrimonialibus, & de quibus transigi nequit. Arbitri etiam dantur *Statutarii* vel *necessarii*, qui eligi debent ex necessitate pacti Illustris familiæ.

41 De reductione ad arbitrium boni viri.

De *reductionibus* agit *Christoph. Lincker. in dissert. de reduct. ad arbitr. boni viri.* Et quamvis reductio unice detur ab arbitratoribus, per *l.78. in fin. & l.79. ff. pro socio*, tamen hodiè etiam à laudo arbitrorum facta provocatio *nomen reductionis* obtinuit, quæ interponi potest, quando vel gratia, sordes, inimicitiæ, vel dolus arbitri coargui & probari potest, per *l.32. §.14. ff. & l.3. C. de arbitr.* vel si enormis subsit læsio, ex qua dolum colligi communis est opinio: quando autem talis læsio subsit, judicis relinquitur arbitrio, *Menoch. de quæst. arbitr. cas. 73.* planè quando pœnâ confirmatum est compromissum, eamque præstare malit is, qui compromisit, & sententia arbitri læsus est, quàm laudo stare, id ei integrum est, *per Auth. decernit. C. de arbit.* nisi clausula, *nihilominus rato manente pacto*, adjecta fuerit, tunc enim pœnæ solutio compromittentem non relevat: Sed altero casu solutâ pœnâ, potius tollitur laudum, quàm ut inde reductio fieri dicenda sit, quando deinceps ad judicem ordinarium provocatio ex integro suscipitur. Datur autem reductio omnibus per sententiam arbitratoris vel arbitri gravatis, & *si plures* sint compromittentes, unius ex gravatis reductio prodest etiam reliquis, si etiam illi eo pronuntiato sint gravati, vel una eademque individua omnibus sit causa.

42 De juramento renuntiantis reductioni.

Quod si compromittentes *juraverint*, se reductionem non petituros, *jure Canonico* & moribus nostris, citra perjurii crimen, reductionem petere non possunt, non obstante enormi læsione, quamvis multi hoc casu eam admittendam esse statuant, eo quod jusjurandum ad incogitata non sit extendendum, & partes ab initio de enormissima læsione sibi non metuant, indeque illa juramento comprehensa esse non censeatur. *Gail. 1. observ. 150. num. 15. Ketler. cent. 1. decis. 2. n.61.* Utique tamen ad circumstantias attendendum esse videtur, ut nec religio jurisjurandi imminutionem patiatur, neque fraudibus arbitri locus fiat: cum nempè jurans non id fecisse existimandus sit, ut dolo hujus se commisserit, ut ut subierit imprudentiæ ejus periculum, si præsertim læsio tanta sit, & iniquitas palpabilis, ut citra probabilem doli suspicionem ea contingere non potuerit: quantitas verò viri boni, sive judicis, arbitrio relinquitur.

43 Apud quem judicem petenda sit reductio.

Quia verò reductio apud judicem petenda est, quæstio movetur, an *judex arbitri*, qui sententiam tulit, an *judex partis* reductionem petentis, an vero *judex Ordinarius* illius, adversus quem reductio petitur, sit adeundus? Et verior est opinio eum judicem esse competentem, qui aliàs, semota conventione seu compromisso in arbitrum, judex causæ illius futurus erat, si actor in judicio litigare voluisset, *Gail. 1. obs. 149. n.2. Mys. cent. 2. obs. 61. Anton. Thessaur. decis. 14. Fachin. lib. 8. controvers. n. 94.* Ita ut, si partes Austregis gaudeant, apud has reductio, non verò apud Cameram petenda sit. *Schubart. de austreg. p. 2. cap. 9.* quamvis usu quibusdam in locis receptum sit, ut reductio à laudo, instar Appellationis, apud Superiorem & non apud judicem Ordinarium petatur, prout de usu Frisiæ & Galliæ attestatur, *Sande. lib. 1. tit. 4. defin. 2.* & videtur expeditissimum, si superior judicis ordinarii adeatur. Nulla est verò & invalida sententia vel arbitri vel arbitratoris, sine omni causæ cognitione lata, & proinde executioni non committenda, *Gratian. disceptat. Forens. cap. 379. n. 18.*

44 De reconventione.

De *reconventione* non potest arbiter Compromissarius cognoscere, nisi reconventio ex eadem causa proveniat, ex qua compromissum factum est, quia jurisdictio arbitri stricta est & improrogabilis, quod secùs videtur, in arbitro ex necessitate juris assumpto.

45 De tempore reductionis.

Quod ad *tempus* reductionis attinet, illam intra decendium petendam esse docet, *Molin. de justit. & jure lib. 5. disput. 38. num. 4. Thessaur. lib. 1. quæst. 82. n. 7. Sant. tit. 14. def. 3. Heig. lib. 2. quæst. 9. n. 19. per l. penult. C. de arbit.* quia reductio appellationis quædam sit species, *l.33. §.14. ff. de arbit.* alii contra pronuntiatum arbitratoris spatium triginta annorum concedunt, *Gail. 1. obs. 150. n.2.* Discernendum tamen est, an reductio petatur ab *arbitro compromissario*, an ab *arbitratore*, ut priori casu reductio petenda sit intra decendium per *leg. penult. C. de recept. arbitr.* quia talis arbiter conventione partium loco judicis eligitur, servatoque juris ordine coram ipso proceditur, in tantum, ut nisi illius pronuntiato intra decendium contradicatur, per ejus lapsum homologetur. In posteriori casu intra 30. annorum spatium à tempore pronuntiati peti potest. Ostendi tamen semper debet prius de *læsione* ut recipiatur reductio, quia judicium fundatur super iniquitate, probatio tamen plena non statim requiritur, sed illa plerumque ex iisdem actis fieri debet, si in dolo se fundet reducens, *Mascard. de probat. conclus. 1259. n. 13.*

Arbitrium Judicis.

ARbitrio judicis ex textu *Recessus Imperii de anno 1654. §. 34.* committitur abbreviatio processuum, propter mores & prolongationes Advocatorum & Procuratorum, sicut etiam in §. *ejusdem Recessus 41. & 57.* an actori, an verò reo ultima sit concedenda responsio, §. 66. an dilatio ad producenda gravamina indulgenda, §. 77. an in causis mandatorum ultra replicas procedendum, §. 80. an Impetranti probatio narratorum, an vero impetrato verificatio exceptionum imponenda, pro circumstantiis causæ §. 174. quid in causis piis & privilegiatis de usuris sive interesse statuendum. Cum enim omnia certa lege comprehendere impossibile

possibile sit, teste *Juliano in l.* 10.*&* 12. *de ll.* necesse est, ut multa judicis arbitrio relinquantur. Hinc materia quæ conjecturis probatur, residet in arbitrio judicis. Metus an sit justus, vel talis, qui caderet in constantem virum, est arbitrarium judici, consideratis circumstantiis & qualitate tam inferentis metum, quam ejus cui infertur. An indicia sint sufficientia ad torturam, item an purgata sint per torturam, & quanta debeat esse tortura inquisiti, cum Regula certa non possit definiri, committitur arbitrio judicis; Coercitio omnium ferè delictorum criminalium & Civilium subest arbitrio judicis, qui certis rationibus motus pœnam, pro qualitate personarum, non solum mitigare, *l.3.C. ex quibus caus. l.*38.§.2.*ff. de pœn.* sed etiam, pro facti atrocitate, exasperare potest, *l.*28. *ff. eod. Wolffgang Textor disput. de arbit. jud. per tot.* Itaque arduum, multisque periculis obnoxium est judicis arbitrium, ut conscientiæ stigma imurere sit facilius, quam eam ab omni labe puram & immaculatam conservare, monente *Ovidio lib.2.Trist. de jud. offic.* ingeniosè canente:

Judicis officium est, ut res, ita tempora rerum
Quærere, quæsito tempore, tutus eris.

Et officii Judicis gravitatem explicat Seneca: *Boni*, inquiens, *judicis est dispensare, non tantum quis damnandus sit, sed quatenus. Ad pœnitendum properat citò, qui judicat: fatetur facinus, is, qui judicium fugit. Grave judicium est ei, qui judicium non habet. In judicando criminosa est celeritas. Judex damnatur, cum nocens absolvitur.* De *Argentangina* judiciali, de judice litem suam faciente, de judice imperito, de conscientia judicis, de judicis facto de facto, plura videri possunt infrà verbo *Judex*, & verbo Richter.

Arctiores.

De arctioribus disponitur in *R.J. de anno* 1654.§.76. quod in mandatis S.C. non sit concedendus terminus ad excipiendum, & exceptiones frivolæ statim rejiciendæ, vel juxta *R.Deputat. de anno* 1600. Primæ paritoriæ statim declaratio pœnæ eventualiter annectenda, & arctiores expediendæ. Tum verò ex dispositione §.86. declaratione pœnæ subsecuta, terminus sub pœna dupli & comminatione realis executionis præfigendus, &, non secuta solutione, executio realis decernenda. Vid. plura verbo *Executio*, & verb. Urtheil.

Archivum.

SUMMARIA.

1. *Archivum quid sit? & quæ illius probatio?*
2. *Status Imperii gaudent jure archivi.*
3. *De archivo publico Imperii & ejus speciebus.*
4. *Archivum Pontificis.*
5. *Distinguuntur ab aliis Scriniis.*
6. *Archivum Imperatoris.*
7. *Duo archiva Supremorum judiciorum.*
8. *De Vice-Cancellariis Imperii.*
9. *Archivum Trevirense & Coloniense.*
10. *Archivum Augustæ.*
11. *De Magistris seu Custodibus archivorum.*
12. *De Instrumentis communibus alicujus familiæ.*

1 Archivum quid sit? & quæ illius probatio? Archivum est locus publicus, quo publica instrumenta asservantur, sub custodia Archiotæ, in plenum, *Nov.* 15. *cap.* 5. §.2. *Nicol. de Passer. de script. privat. lib.* 1. *quæst.*2.*n.*4. *Fritsch. de jur. archiv. cap.*7.*n.*5. *Rhet. de jur. publ. lib.*2.*tit.* 4.§.2. & est triplex 1. *Publicum Imperii*, 2. *Cameræ*, 3. *Aulicum.* Illud penes Electorem Moguntinum est, isti & huic ille præest ut Archi-Cancellarius. *O.C.p.*3.*tit.*53.§.1. *Cap. Joseph. art.* 4. & tale instrumentum ex Archivo desumptum probat etiam contrà extraneum *vid. cap.* 23.§.26. *Diss. Cacher. dec.*69.*n.*9. Ad id verò requiritur 1. ut instrumentum indè depromptum esse appareat, quod manu Archivarii ostendi solet, 2. ut sit Authenticum, 3. ut integra ejus fides sit; nec promiscuè instrumenta ibi deponi soleant, *auth. ad hæc C. de fid. instrum. d.C.*5.§.*fin.*

2 Status Imperii gaudent jure archivi. Status Imperii, jure quoque Archivi gaudent in suis territoriis, nam dum supremi sunt in suo territorio, actus in tali territorio gesti plenam fidem merentur. Usu id firmatum est, & hinc Statibus Imperii nullibi denegatum, *arg.*§.3.*Cap. Leopold.* wegen hoher Lands-Fürstlichen Obrigkeit hergebracht / & sicut omnes Status, jure Supérioritatis territorialis, hoc jure gaudeant, hinc Civitatibus quoque Imperii illud denegandum non est. §. *liberæ & immediatæ Imperii Civitates. Art.*5.*Instr. Pac. verb. Prout omnes & singulæ nomine Statuum continentur.*

In *Archivo publico Imperii*, quod est apud Imperii *Archi-Cancellarium Electorem Moguntinum*, asservantur leges & Ordinationes Imperii, acta publica, Instrumenta juris publici, imò & privati, quatenus Reipubl. interest ea custodiri, Documenta, Matricula, fœdera, legationes & alia, quæ nomine publico tractantur. Et *duplex* vulgò statuitur, unum, quod continet acta publica Imperii Germanici, quæ in Comitiis, Deputationibus, Visitationibus, aliisque Imperii Conventibus peraguntur, item matricula Imperii quæ omnia *vi Archi-Cancellariatus Imperii* sunt sub cura Electoris Moguntini, ac proinde apud eum talium Documentorum editio petitur, *Arum. de Comit. cap.*8. *n.* 66.67. vocaturque propterea sæpius Cancellaria Moguntina, die Mayntzische Cantzley / *Limn. ad Cap. Caroli V. pag* 196.*&* *Ferdinandi III. pag.*738. cui nomine Electoris Moguntini præest ab ipso constitutus V. Cancellarius Imperii, *Limn. ad A.B. cap.*27. Alterum 3 De archivo publico Imperii, & ejus speciebus.

terum verò *Archivum* est in *Cancellariâ Imp. Aulicâ, nec non* Camera Imperiali, cui similiter præest hic Elector, ut Archi-Cancellarius Germaniæ. Officium hoc ibi per suum institutum Præfectum Cancellariæ Cameræ, quem vulgò Verwalther nominant, peragens. Asservantur in eodem non solum omnia Acta judicialia, sed & plurium Principum privilegia, quæ ad illorum instantiam ibi custodiuntur, & petita sub Cameræ sigillo eduntur, hacque ratione pro repertis in Archivo habentur. *Archivum Pontificis* vocatur *Scrinium* Romanæ Ecclesiæ, *Gregorius magnus lib. II. Epist.* 8. in quo Con-
4 *Archivum Pontificis.*
stitutiones Pontificum asservantur, & appellatur quoque *Romanæ Ecclesiæ Chartarium, & Archivum S. Sedis Apostolicæ. Can.* 1. 30. *quæst.* 1. Item Romanum.

5 *Distinguuntur ab aliis Scriniis.*
Quæ autem in Archivis asservantur, non saltem ad interesse Reipubl. concurrunt, sed etiam singulorum, quod & fides judiciorum requirit, & Archivum utrumque Imperii, in causis innumeris, ex Imperii Regionibus in Aulam atque Cameram delatis, præstat. Distinctio quoque *Archivi publici & privati* vix rectè se habet, quia Archivi nomen non merentur Scrinia privata, neque fidem publicam habent. Unde nec *privata Monasteriorum Scrinia* fidem faciunt, absque aliis adminiculis, *Put. lib.* 3. *decis.* 186. Nec Chartophylacia, sive repositura & Registraturæ urbium municipalium, *Cothm. resp.* 47. *n.* 45. & 231. *Heider. deduct. Lindav. pag.* 99. multoque minus Tablina aut Pinacothecæ ædium privatarum, *Christoph. Lincker. de Archiv. Imp. n.* 2.

6 *Archivum Imperatoris.*
Porrò advertendum est *Archivum Imperatoris esse*, quod usui Cæsaris, tam publico *& communi Imperii*, quam *Domus suæ* inservit, & cui solus Imperator ministros præficit. *Imperii Archivum* duorum est generum. Nam bina sunt Archiva aut partes potius Archivi Imperii, in duobus summis Judiciis. Unum verò in *Aula* sua *Moguntinus*
7 *Duo Archiva Supremorum Judiciorum.*
habet. Illud quod in *Aula Cæsarea* Viennæ est, partim *Statarium* potest dici, partim *Viatorium*, quando nimirum acta *Pragam*, *Ratisbonam*, aut aliò cum Aula, sive Consilio Imperiali Aulico asportantur. Venit hinc quoque nomine Cancellariæ, der Reichs-Hof-Cantzley *Ferdinandi I.* R. H. O. *cap.* 37. & *Ferdinandi III. tit.* 3. §. es sollen auch. *Cap. Leopold. art.* 40. cum de *Vice-Cancellario* aliisque Personis & rebus necessariis Elector Moguntinus, tanquam S.R.I. per Germaniam Archi-Cancellarius, liberè prospicit, *d. art.* 40. Hodie Vice-Cancellarius, & quidem Imperii, olim dictus fuit *Cancellarius Impe-*
8 *De Vice-Cancellariis Imperii.*
rialis Aulæ seu Palatii, ut in *A. B. Caroli IV. cap.* 27. §. 2. cujus officium inter alia conspicitur in custodiendo Typaria vel Sigilla Cæsarea, & in subscribendo expedita: Quod non minus, ab eo fieri solet, quamvis Moguntinus in Aula vel Diœta præsens sit, pro arbitrio tamen Moguntini Electoris, & an is vel solus subscribere, vel unà Vice-Cancellarii subscriptionem adhibere velit. *Mallinkrot. tract. de Archi-Cancel. Imp. part.* 2. *pag.* 113. qui simul etiam *pag.* 49. Cancellarios illos, usque ad Ferdinandum III. recenset. Hodie Vice-Cancellariatu illo fungitur *Dn. Dominicus Andreas, S. R. J. Comes à Kaunitz, &c. S. C. M. Consiliarius intimus, &c.* Idque officium etiam literatis, sive aliis quam Stands-Personen/ ante hac conferebatur: sicut eidem inter alios præfuit *Udalricus Zasius JCtus, R. J. anno* 1666. quem secutus est Comes Ferdinandus Kurtz, tum Baro de Walderdorff, tum Comes Konigseckius, tum Comes à Windisgrätz/ & nunc *Dn. Comes à Kaunitz.* Ad Archivum Cameræ Imperialis, die Cantzley des Käyserl. Cammer-Gerichts/ constituit Elector Moguntinus Præfectum Cancellariæ, den Cantzley-Verwalther/ cui sub sunt Protonotarii, Notarii, Lectores, *R. J. anno* 1557. §. 36. Partem Archivi Imperialis Elector Moguntinus in Aula sua servat, unde dicitur die Mayntzische Cantzley/ *R. J. anno* 1542. §. 135. ubi etiam recondita habentur acta Imperii publica, tam in Conventibus, quam extra eos suscepta, quapropter etiam cum hoc Archivo sæpissime concurrit Archivum Imperatoris, *R. J. anno* 1548. §. 75. ibi: in eine sondere Verzeichnuß gebracht/ mit Unserm Handzeichen verfertiget/ und bey Unser/ auch des Reichs Cantzley zu finden. Juncto §. 50. & 76. Item *R. J. anno* 1598. §. 10. ibi: gebührende Revers, einen für Uns zu behalten/ und den andern den Ständen des Reichs zur Mayntzischen Cantzley außzulieffern.

De cætero etiam fides Protocolli Moguntini, præ aliis Electoralibus, regulariter præcellit. In Archivo Moguntino quoque asservantur res & chartæ, quæ *Italiam* spectant, quamvis, quæ causas Italicas ad Judicium Aulicum delatas concernunt, Viennæ asservantur. *Limnæus ad Capit. Cæsar. Caroli V. art.* 12. non dubitat Cancellariam quoque aliam esse apud *Trevirensem*, iterumque aliam apud *Coloniensem*, respectu partis ejus, cujus quisque illorum Archi-Cancellarius audit: Tamen Moguntinus, in his, quæ Galliam & Italiam concernunt, quoque in usu habet, quippe quæ non minus, ut reliqua, vel ipsemet, vel per Vice-Cancellarium suum subscribit, & acta quoque Italiæ, & quæ adhuc ex Gallia supersunt, in Archivo sibi concredito servat. Alias *Diploma Caroli IV.* super privilegiis Trevirensibus, Archi-Cancellariatus exercitium illi tribuit, *quotiescunque contingit Imperatorem vel Regem terminos Arelatensis Regni vel Galliæ intrare.* 9 *Archivum Trevirense & Coloniense.*

Ex Archivo Augustæ pauca vel nulla superesse Diplomata ait *Mallinkrot. Cap. fin. de Archi-Cancell.* Idcirco *Goldast. in dedicat. tom.* 2. der Reichs-Satzungen/ Imperatrici Annæ, Matthiæ Cæsaris conjugi, facta, eandem admonuit, ut velut post intermissum cum à ducentis annis morem prima nunc sit, quæ coronata fuerit; ita etiam eò contendere debeat, ut Archivum instruat, cui per Sub-Cancellarium præsit ejus Cancellarius. Enim verò plura emanare possunt ad Augustam pertinentia: velut acta è multis aliis, occurrunt in puncto præcedentiæ, der regie- 10 *Archivum Augustæ.*

renden

renden Kayserin Obrist-Hofmeisterin/ und des anwesenden Fürstlichen Frauenzimmers/ *in Comitiis Ratisbonensibus anno* 1653. *ap. Limn. addit. poster. ad lib.* 2. *l. P. cap.* 14. *num.* 21.

11 *De Magistris seu Custodibus Archivorum.* Custodes seu Magistri Archivorum erant olim viri in Aulis Imperatorum autoritate & eminentia eruditionis conspicui, qui locum atque munus supremæ Directionis in Consistoriis Principum tuebantur *tot. tit. C. de Magist. Scrinior.* Hodie quarundam Aularum saluberrimum est institutum, quæ certos Consiliarios, Archiv-Räthe/ sive Ober-Archivarios constituunt, qui omnia juribus tuendis perscrutantur, qua facultate Registratores instructi esse non possunt, sed periti rerum agendarum illic applicandi, uti von der Registratur-Kunst/ quidam scripserunt, quos ex superiori seculo nominat *Adam. Koller. l.* 2. *de offic. jur. pol. c.* 16. ne imperfecta omnia & sine ordine reperiantur. Archivis Imperatoris & Imperii sœpius sucurri potest ex Statuum Archivis Electoralibus & Circularibus, quin etiam Bibliothecis illustribus, & virorum peritorum commentariis, de quibus plurima annotavit *Christoph. Lincker. in sup. cit. tr. de Arch. Imp.*

12 *De instrumentis communibus alicujus familiæ.* Instrumenta communia, nec non insignia domus seu arma familiæ, apud eos qui sunt de familia, majores natu seu digniores, & qui majorem partem juris habent, conservari solent: qui tamen aliis, qui interesse habent, quoties necessitas exigit, edere tenentur *Kopen. decis.* 7. *n.* 6. & talibus scripturis ex Archivo desumptis de jure communi plena fides adhibetur, *per text. in Auth. ad hæc item & charta ff. de fide Inst. Nov.* 49. *c.* 2. *C. pervenit.* 1. §. *inveniemus. C.* 30. *q.* 1. quod imprimis obtinet, si scriptura sit antiqua, nec ulla adsit causa suspicionis, *Ruland. de Commiss. part.* 2. *lib.* 5. *cap.* 3. *& seqq. Schrader. vol.* 1. *Cons.* 5. *per tot.* Illico, *Umins disp. de process.* 17. *thes.* 2. *n.* 9. Instrumentis enim in Archivis publicis repertis creditur, *Knipschild. de fideicommiss. cap.* 13. *num.* 18. Wie die Geschlechter und Stamm-Bücher probiren/ si in Archivo alicujus familiæ in loco honesto apud viros omni exceptione majores custodiantur. De scriptura libri feudalis in Archivo docet *Rosenthal. de feud cap.* 14. *n.* 51. Videri quoque potest *Speidel. in spec. observat. verbo Archiv.*

Argentina. Straßburg.

Quid de hac civitate statutum sit *in Instrum. Pacis Cæs. Suec. artic.* 12. §. 2. & *art.* 13. §. 13 nec non *in Instr. Pac. Cæs. Gall.* §. 87. exhibetur in *tom.* 1. *Constitut. mear.* verbo Argentina. Sed cum interim Civitatem Argentinam in suam redegisset potestatem, in *Vicennali armistitio* Ratisbonensi *anno* 1648. §. 4. sequenti modo conventum est: Weßwegen auch Se. Aller-Christlichste Majestät / Zeit währenden dieses 20. Jährigen Stillstands / die freye und ruhige Besitzung der Stadt Straßburg / und der Kehler-Schantz / zusampt denen andern Plätzen und Vestungen / die zwischen der Stadt und besagter Schantz an dem Rhein ligen/ wie nicht weniger aller der Herrschafften und Oerter / welche biß auff den 1. Augusti 1681sten Jahrs von selbiger im Reich eingenommen und erobert worden / Vermög der Metzischen / Breysachischen und Bisantzischen Ober-Richterlichen Auffruhr/ seyn und verbleiben solle. *(Argentoratí occupatio à Rege Franciæ, & secuta dispositio armistitii.)*

Tandem in Pacificatione *Risvvicensis art.* 13. ulterius transactum verbis sequentibus, Demnach man Belieben getragen hat/ umb den Frieden desto fester zu stellen / einige Oerter hin und wider außzuwechseln / als überlassen Se. Kayserl. Majestät und das Reich Sr. Aller-Christlichsten Königl. Majestät und deren Reichs-Nachfolgern die Stadt Straßburg/ und alles was auff der lincken Seiten des Rheins zu dieser Stadt gehöret/ mit allem Recht / Eygenthumb und Ober-Herrschafft/ welches Deroselben und dem Reich bißhero davor zugestanden/ oder zustehen können/ und übergeben dieses alles und jedes dem Aller-Christlichsten König und dessen Nachfolgern/ dergestalt/ daß besagte Stadt mit aller ihrer An- und Zugehör/ so lincker Seiten des Rheins gelegen / ohne einige Außnahme/ mit aller Gerichtlichen Gerechtigkeit und Ober-Herrschafft / von jetzo an und zu ewigen Zeiten dem Aller-Christlichsten König und dessen Nachfolgern angehöre / und der Kron Franckreich einverleibet geachtet werde / ohne des Kaysers/ des Reichs/ oder jemands Wiederrede. Und damit diese Cession und Abtrettung desto kräfftiger seyn möge/ hat der Kayser und das Reich/ Krafft gegenwärtigen Vergleichs außdrücklichen abgesaget allen und jeden der vorigen Kayser und des H. Röm. Reichs Decreten/ Verordnungen/ Statuten und Gewohnheiten / die auch Eydlich bestättiget sind / oder noch künfftig sollen bekräfftiget werden / absonderlich aber der Kayserl. Wahl-Capitulation, in so weit die Veräusserung der Güter und Reichs-Gerechtigkeit verbotten wird; welchem allen sie außdrücklich absagen / und besagte Stadt mit dem Magistrat, Bedienten / allen Bürgern und Unterthanen von den Banden und Eyden / mit welchen sie bißhero dem Kayser und dem Reich verbunden gewesen / entbinden / und selbige zur Unterthänigkeit / Gehorsam und Treu / so sie dem Aller-Christlichsten König / und dessen Nachfolgern zu leisten haben / anweisen/ und setzen solcher Gestalten den Aller-Christlichsten König in ein völliges und gerechtes Eygenthumb/ Besitz und Ober-Herrschafft ein/ und begeben sich aller Recht und Ansprüche von jetzo an biß zu ewigen Tagen / und ist zu diesem Ende beliebet worden / besagte Stadt Straßburg auß der Reichs-Matricul außzuthun. *(Conventio Pacis Risvvicensis.)*

XVII. Doch bleibt allen und jeden dieser Stadt und angehöriger Orten Innwohnern/ sie seyen was Condition sie wollen/ welche wegziehen wolten/ frey von dannen ihre Wohnung anderstwohin anzustellen / wo es beliebig/ mit allen beweglichen Gütern/ ohne

einige Hindernuß/ Abzug oder Aufflag/ innerhalb einem Jahr von Zeit der Friedens-Ratification, nach 5. Jahren aber soll jeder / nach dem in diesem Fall hiebevor üblichen Herkommen / seine Abzugs-Schuldigkeit erlegen / und die ligende Güter mag er entweder verkauffen oder behalten / und durch sich oder andere verwalten. Dergleichen Freyheit zu behalten/ und durch sich und andere zu verwalthen/ oder zu veräussern / soll allen andern mittel- oder unmittelbahren Reichs-Gliedern und Unterthanen bleiben / welche Güter / Einkünfften / Schulden / Actiones, oder Rechte in besagter Stadt und deren Angehör haben/ die sie entweder allezeit behalten haben / oder Zeit währenden Kriegs / oder vor demselben confiscirt / oder weggenommen / und andern gegeben worden / und durch diese Tractaten wieder restituirt werden sollen / sie mögen Namen haben/ und seyn wo sie wollen. So soll auch die Kirchen-Jurisdiction denen jenigen verbleiben / welchen sie hiebevor zugestanden / und soll weder dieselbe noch dero Gebrauch jemahls gehindert werden.

XVIII. Hingegen wird Se. Aller-Christl. Königl. Majestät innerhalb 30. Tagen/ von dem Tage der außgewechselten Ratification, an Se. Kayserl. Majestät und das Reich mit allem Recht und Zubehörungen abtretten die auff rechter Seiten des Rheins von selbsten auffgebauete Vestung Kehl; aber die Vestung de la Pile, und andere in dem Rhein selbsten und dessen Insuln erbauete Vestungen sollen innerhalb des folgenden Monats oder ehender / wann es wird geschehen können / auff des Aller-Christlichsten Königs Kosten der Erden gleich gemacht werden / und nach der Hand von keinem Theil wieder auffgebauet werden. Die Schifffarth auff dem Fluß und anderer dessen Gebrauch soll beederseits Unterthanen / oder die sonsten dahin reysen / schiffen / oder Waaren führen wolten / vergünstiget seyn / und soll von keinem Theil etwas geschehen / wodurch der Fluß abgewendet / oder dessen Lauff und Schifffarth / und anderer Gebrauch beschwärlich gemacht würde/ viel weniger neue Zölle/ Fahrgeld oder Aufflag gefordert / oder die alte erhöhet / und die Schiffe / welche hin und her fahren / gezwungen werden/ daß sie an einem Ufer mehr als am andern anfahren / Waaren außlegen und einnehmen müssen/ sondern alles das soll einem jeden frey bleiben.

Argentina undè sic dicta? Dictum quoque est supra tit. von abgehend- und außgezogenen Ständen *pag.* 65. quod Attila Germaniam ingressus resistentes omnes fugaverit, Argentinam solo æquaverit, unde Straßburg fuerit appellata. Hanc Civitatem à Trebetta primò fuisse conditam, & Trebesburgium nominatam refert *Abraham* Saur in seinem Städtbuch *verbo* Straßburg / fuisseque Romanorum Cameram Thesaurariam, undè postea Argentina fuerit appellata, verum post ab Attila Rege Hunnorum dirutam, viamque per eam apertam & quasi pagum fuisse factam, unde postea dicta sit Straßburg sive Stratopolis, de qua quamplurima refert *Saur d. loc. Morerus* verò in suo *Dictionario, verbo* Straßburg / sequentia de illa scribit: Strasbourg ville Imperiale d'Allemagne, avec Evêche suffragant de Mayence. Elle est capitale de l'Alsace, & une des plus belles & des plus grandes d'Allemagne, située à un quart de lieuë du Rhin, au milieu d'une grande campagne, ou elle recoil les rivieres d'ill, & de Breusche. Celle ci apres avoir rempli les fossez de la ville, par les anciens fossez qui lui servent de canal, jusqu'à ce qu'elle se joint à l'Isle. Ptolomée & Ammian Marcellin nomment cette ville *Argentine* & *Strasburgum*. L'Arcenal & la Maison de ville meritent d'être considerez par les voiageurs; & l'Eglise Catedrale de Nôtre Dame est digne de leur admiration; non seulement par la magnificence & la grandeur de son bâtiment, & par ses portes d'airain; mais par sa Tour. Elle est Pyramidale, d'un Ouvrage tout à jour, la plus estimée pour son travail & sa hauteur de la chretienté, puis qu'elle a cinq cens soixante & quatorze piez de haut. On y admire encore l'Horloge merveilleuse pour la quantité de roües & de machines, qui font mouvoir toutes les Constellations, & tourner des Cadrans qui montrent les heures du jour, le cours de la lune & des autres Planetes. Cette ville se gouvernoit en Republique, depuis qu'elle recut les erreurs de Luther, en 1529. Mais elle est sous la puissance de *Louis le Grand* Roi de France; depuis le 1. d'Octobre 1682. les Catholiques qui n'y avoient auparavant qu'une petite Eglise d'une Commanderie de l'ordre de Malte, y sont à present les maitres, & affoiblissent de jour en jour le parti des Lutheriens. L'Evêque se nomme (en 1690.) Ferdinand de Furstenberg, qui à toûjours éte fort attache à la France, aussi bien que son predecesseur, qui étoit son frere. Le plus ancien Prélat de Strasbourg est S. Amand. qui assista au Concile de Cologne en 346. le Senat y fonda une Université en 1538. à la persuasion de Jaques Sturmius, *Tacite, de mor. Germ. Cesar. lib.* 1. *Bertius Rer. Germ. lib.* 3. *cap.* 2. *Cluvier. disc. Germ. François Guilliman de Argent. Episc. Bruschius de Episc. Germ. Wimphelinge, Henschenius, &c.*

Ejus descriptio & situs.

Ita per bella facies non solum privatarum, sed etiam publicarum rerum immutatur, & avelluntur à corpore Imperii Civitates tam considerabiles & magnificæ. Plura de Civitate Argentina, videri possunt apud *Limn. tom.* 3. *cap.* 3. *verbo Argentoratum*, ubi plurima huic Civitati ab Impp. collata privilegia refert.

Argwohn. Anzeig.

Vide supra *verbo* Anzeig: neque hic amplius aliquid monendum restat, quam *ex art.* 11. *Constit. Criminal.* in verbis: Und ist darbey sonderlich zu mercken / daß die Gefängnuß zu Behaltung / und nicht zu

schwärer

Carcer non debet esse pœna, sed custodia. schwäcer gefährlicher Peinigung der Gefangenen soll gemacht und zugerichtet werden; quibus verbis hoc traditur, quod carcer debeat esse custodia, non pœna. Et hoc est, quod olim Ulpian. prodidit, *l. aut damnum. §. solent. ff. de poen. & Constant.* repetiit in *l. 1. C. de custod. reor.* Carceres ad continendos homines, non puniendos, aut excruciandos, aut male tractandos haberi, atque destinari debere. *Clar. §. fin. quæst. 70. V. pœna autem 4. Menoch. de arb. jud. quæst. casu* 305. *n.* 3. Admittitur tamen pœna carceris in furibus & aliis, qui mulctam solvere non possunt, puniendis, *art.* 157. *V.* wo aber der Dieb *& art.* 217. Itemque in Clericis puniendis pœna carceris, *C. quamvis 3. de pœn. in 6. Clar. d. V. pœna autem, ibi apud Clericos.*

De confessariis reorum. *Ex art.* 31. §. 5. *vers.* jedoch haben etliche Beichtvätter ein Mißbrauch. Ubi Imp. cavet, ne Sacerdotes damnatum moneant de eo, quod confessus est, rursus negando; concordat etiam *art.* 103. Culpandus itaque neque ullibi locorum tolerandus mos est Presbyterorum, qui reis à confessionibus sunt, quos suis male instructos documentis illud ipsum, quod ante verè apud judices confessi fuerant, supplicio proximos & ad catastam deductos, inficiari instigant. Igitur severè de eo interpellandi sunt; quod nemini licere debeat, contra publicam utilitatem, condemnatis & jam puniendis, quidquam opis consiliive dare, quo sua crimina celent, aut negent, præsertim cum, ut sontibus parci, ita & innocentibus noceri facile, nisi illud caveatur, possit: & Judices rectè officio perfuncti in vulgus non facilius neque improbius traducantur. *Remus & Matth. Stephan. in §. h.*

Argwöhnische Instrumenta.

Contra instrumenta suspecta exceptiones statim & è vestigio opponendæ sunt, nisi Judex ulteriorem terminum ad eas producendas concedat. Ordnung der *Notarien* zu Cölln/ *anno* 1512. §. 12. *O. C. anno* 1500. *tit.* 4.

Arma.

Arma non sunt petenda è domo rei, nec ille ad ea edenda obligatus est, nec compelli potest, *R. J. anno* 1594. §. 60.

Armada. Armandia.

SUMMARIA.

1. *De consensu Statuum in bello Imperii.*
2. *Aliud obtinet in bello Imperatoris proprio nomine.*
3. *Jus armorum antehac solis competebat Imperatoribus.*
4. *Hodie etiam competit Statibus jus armorum.*
5. *Quatenus tamen hoc jus sit penes solum Imperatorem.*
6. *Principum Italiæ & aliorum jus circa arma.*
7. *Supremam hic considerandam esse semper Imp. Majestatem.*
8. *Quid Statibus Imperii, & in quibus circumstantiis competat.*
9. *De bello cum exteris.*
10. *De circulorum Imperii institutione, & fine circa bellum & notificatio Imp. facienda.*
11. *Quænam justa causa belli.*
12. *In bello offensivo requiritur autoritas Imperatoris.*
13. *De commercio armorum hodie, & quatenus libero.*
14. *Facultas concessionis gestandi arma cui competat.*

De exercitu contra Turcas tam terrestri quam maritima videri potest *R. J. anno* 1542. §. 7. *&* 1543. §. 10. *&* 1557. §. 61. nec non infra verbo Türck. De sustentatione & collecta Exercitus Cæsarei, pro quo Status Imperii 120. menses Romanos consenserunt. *Vid. R. J. anno* 1541. §. 32. & supra verbo Anlag. Quia de exercitu Imperatoris hic fit
1 mentio, in bello universali decernendo, jam ab antiquo Imperatores Statuum consensum adhibuisse tradit *Limn. ad Capitul. Caroli V. art.* 11. ad quem requirendum primò se obligavit *Maximilianus I.* præsertim in bello *offensivo*, & postea Imperatores sequentes omnes in suis Capitulationibus promiserunt, velut *Ferdinandus I. art.* 10. *Maximilianus II. art.* 7. *Rudolphus II. art.* 10. *Matthias art.* 11. *Ferdinandus II. art.* 9. *Ferdinandus III. art.* 11. *Leopoldus art.* 13. *Josephus art. eod.* Quod etiam expresse sancitum est *in Instrum. Pacis vers. gaudeant.* Si autem bellum *defensivum* Imperii nomine suscipiendum, & periculum in mora sit, *Electorum consensu* prædictæ Capitulationes sunt contentæ, *vers.* oder zum wenigsten. Quatenus verò Status in jure belli cum Imperatore concurrant, notat *Sueder. in introduct. ad jus publ. part. special. sect.* 1. *cap.* 26. *n.* 3. quod milites nomine Imperatoris & Statuum, sive Imperatoris & Imperii conscribantur, *R. J. anno* 1532. §. und sollen solche Knecht. *R. J. anno* 1598. §. und demnach/ sint in servitio Imperatoris & Imperii, Fußknechts-Bestallung *anno* 1570. *art.* 72. totumque corpus exercitus appelletur des Reichs Volck/ die Reichs-Armee/ der Röm. Kayserl. Majestät/ und des H. Röm. Reichs Kriegs-Heer/ Prager Fried *anno* 1635. §. zu dessen allen würcklichen. *R. J. anno* 1641. §. bey dem andern Punct; Dux Belli Generalis ac Summus communi Ordinum consensu creatus sit *anno* 1500. *in R. J. tit.* 51. *R. J. anno* 1530. §. 120. & proinde non Imperatori tantum, sed & Imperio simul, sicut etiam totus exercitus juramentum præstet, *d. R. J. anno* 1500. *tit.* 55. *&* 57. *R. J. anno*

De consensu Statuum in bello Imperii.

anno 1541.§.55. articuli militares ab Imperatore & Statibus exercitui præscribantur, *R. J. anno* 1555.§. **derowegen wir dann auch**. *R. J.* 1570.§. **damit dann auch**/ ꝛc. Stipendium ab Imperatore & Statibus, tam officiariis quam gregariis militibus constituatur, *R. J. anno* 1521.§. **Item haben wir uns mit ihnen**/ quod & aliquando à solis Statibus factum, *R. J. de anno* 1530.§. **ferner haben wir**. Bellum geratur regulariter nomine Imperatoris & Statuum, & armis subacta accrescant vel Imperatori vel Imperio, prout de eo fuerit conventum, **Ordnung des Regiments** *de anno* 1500. *tit.* **wo dem Reich Glück und Sieg zustünde**/ *R. J. anno* 1542.§. **wir haben uns auch**/ Judicium militare banno muniatur nomine Imperatoris & Imperii, **Reuter-Bestallung** *de anno* 1570. *art.* 10. & nunquam termini concessionis concordatæ inter Imperatorem & Status negligantur, *R. J. anno* 1567.§. **in gleicher Gestalt**/ *R. J. anno* 1598.§. **und demnach**/ *&* §. **so haben sie**/ *R. J. anno* 1603. **und demnach**/ & concessionem majorem Imperator erga Status agnovit, *in R. J. anno* 1566.§. **nachdem ferner**/ *& de anno* 1594.§. **und wiewol wir**.

2 Aliud obtinet in bello Imperatoris proprio nomine.

Quæ autem sic ex R. I. allegata sunt, eo casu obtinent, si Imperator tanquam Imperator nomine Imperii bellum alicui moveat: si enim id faciat nomine suo, & terrarum suarum, velut Hungariæ, Bohemiæ, Austriæ, &c. Statuum vel Electorum consensum requirere haud obstrictus est, quanquam id monere voluerint Status, ut notat *Textor de rat. Stat. cap.* 6. *Burgold. p.* 3. *discurs.* 7. *memb.* 1. *in fin.* Idem quod supra dictum est de bello nomine Imperii, etiam extenditur ad jus delectus & hospitationis militum, *Instr. Pacis art.* 8. *vers. gaudeant verb. delectus*, item ad jus metatorum, & ad jus imponendi collectas universales.

3 Jus armorum antehac solis competebat Imperatoribus.

Cæterùm jus armorum fabricandorum Imperatores sibi solis reservarunt, & licet corpus Imperii Romani olim nimis diffusum, multorumque assultibus expositum, plurima armamentaria & fabricas requirebat, *Borchold. ad lib.* 2. *feud tit. quæ sint Regalia.* tamen omnes fabricæ erant sub dispositione Magistri officiorum. Quæ autem & qualia arma paraverint, patet ex *Novell.* 85. *cap.* 4. ubi varia illorum genera recensentur, & fabricata arma nulli privato vendi poterant, sed aut armamentariis publicis inferenda erant, *d. Nov. cap.* 3. aut usu exigente ad exercitum vehebantur, *l. nullus* 7. *C. de fabric.* quæ ita obtinebant, cum penes Imperatores Regalia incommunicabiliter residerent. Sed cum Statibus communicarentur, *Panrmeist. de jurisd. lib.* 1. *cap.* 4. hoc jus immutatum fuit, præsertim cum nomina Ducum, Marchionum, Comitum, quæ administrationis appellationes tantum fuerant, postea Patrimonialia facta sunt, *Andr. Knichen tract. de superior. & territor. jure cap.* 1. *n.* 192. ita ut hodie jus armorum fabricandorum non soli Imperatori, sed omnibus Imperii Statibus, veluti Dominis territoriorum, tam Ecclesiasticis quam Secularibus, atque etiam Civitatibus liberis Imperialibus attribuatur, per *R. J. de anno* 1555.§. **und demnach ein Kriegs-Volck**/ ubi Statibus jus fabricandi & parandi tormenta bellica, **Geschütz**/ Artollerie, Munition, **und was darzu gehörig**/ habendi armamentaria **Zeug- und Rüsthäuser**/ muniendi & instruendi arces & fortalitia, tribuitur. *R. J. de anno* 1570. §. **sintemahl auß hoch-bewegenden**/ *Arnisæ. de jur. Maj. lib.* 1. *cap.* 5. *num.* 8. quæ omnia ad regalia pertinere docet *Sixtin. de regal. lib.* 2. *cap.* 5. *num.* 15. *Just. Sinold cogn.* **Schütz** *in colleg. jur. publ. vol.* 1. *disp.* 6. *thes.* 23. *lit. C.* quæ regalia quatenus Civitatibus Imperii competant tradit, *Besold. de Civit. Imp. thes.* 9. *Otto de jure publ. cap.* 12. Principes igitur, Comites, Barones, & cæteri Status Imperii præparare se possunt ad defensionem terminorum suorum, militibusque suis & Equitibus vel stipendia dare, vel investituras conferre possunt, ut inde se alant, & tempore necessitatis præsto sint. Jus itaque belli & armorum, quod 2. *feud.* 56. vocatur *Armandia*, & cui annexa sunt jura sequelæ, delectuum, lustrationum, hospitationum, Præsidii, muniendi, **Heerwagen**/ aliæq; Angariæ militares *Cap. Joseph. art.* 17. *in fin.* competunt Statibus etiam post pacem publicam, *Capit. Leopold. art.* 3. *O. C. art.* 129. modo justa diffidatio præcesserit, *A. B. tit.* 17. *Reform. Friderici III. anno* 1442. §. 1. *&* §. *ult. Furstener. de Suprem. c.* 21. ubi negat, inter se id iis competere; Quod verum, ubi Judicis Justitiæque obtinendæ copia est; *Grot. de jure P. & B. lib.* 2. *c.* 1. §. 16. *Ludolph. Hugo de Statu region. German. c.* 4. *n.* 57. alias generaliter intellectum certo perpetuoque usui, & dictis legibus repugnat, **Schütz** *de J. P. l.* 3. *tit.* 8. *pos.* 8. *Myler d. tr. cap.* 74. *& seqq. Coccei jur. publ. prud. cap.* 23. *de jur. Maj. pag.* 369.

4 Hodiè Statibus competit jus armorum.

5 Quatenus tamen hoc jus sit penes solum Imperatorem.

Nihilominus suprema hæc jura penes Imperatorem sunt, & Ordinibus ita communicata, ut Majestas solius Cæsaris sit, eique communicatio cum Statibus nihil deroget: Nam sicuti penes Status summa creandi Regis autoritas, sic apud Regem regni potestas: hinc summum præsidium, illinc summum consilium stat, *Just. Reiffenberg. ad Politicam Regiam pag.* 202. *Paul. Felvvinger. in dissert. de bello th.* 12. Hoc enim jus, cum omnium sit subtilissimum, & tanquam asylum Majestatis, soli Principi Majestatem habenti competit, ut qui eo invito arma capit, lege Juliâ Majestatis teneatur, *l.* 3. *ad L. Jul. Majest. Gail. de P. P. c.* 4. *n.* 9. *Obrecht. disp. de bell. th.* 173. *Grot. de jure P. & B. lib.* 1. *c.* 3. §. 4. Jus enim *Armandiæ*, ut vocatur *lib.* 2. *feud. c. un.* sive *usus armorum publicus*, ipsumque *jus inferendi belli*, habitum semper fuit pro personalissimo summi Principis reservato, *l. un. C. ut armor. usus inscio Princ. interd. sit.* adeò quidem, ut legis Juliæ de vi Publica, vel etiam criminis læsæ Majestatis pœna proposita fuerit illis, qui inconsulto Imperatore movere arma, vel ad offensionem alterius exercitum comparare, & delectum agere.

atque

atque adeò, contrà tenorem pacis communis, quicquam attentare ausi fuerint, *l. Lex 12. Tabularum. §. eadem. ff. ad L. Jul. Majest.* contra quos etiam mandata avocatoria S.C. in Aula Imperatoris vel Camerâ decerni solent, quæ per Fecialem Ducibus & militibus insinuantur, *Gail. d. c. 4. n. 2.* fusè *Frider. Gerdes. in Tract. de mandat. avocat.* ex legibus actisque publicis collecto. Hodiè Princi-

6 Principum Italiæ & aliorum jus circà arma.

pes Italiæ jus gladii à se peti volunt, *Scipio Ammirat. in discurs. in Tacit.* putatque *Menoch. lib. 11. de arb. jud. quæst. cas. 394.* Dominum vasallis suis arma jure auferre posse. Germaniæ quoque populi apud Tacitum noluerunt arma in promiscuo haberi, sed clausa sub custode, eò quod otiosa armatorum manus facilè lasciviat.

7 Summam hic considerandam esse semper Imperatoris Majestatem.

Bellum ad summam Imperii potestatem spectare, ait *Ludolph. Hugo de Statu region. German c. 2. §. 12.* Et semper ad prima Romanorum jura recurrendum, ut ea, quàm minimùm fieri potest, alterata aut sublata esse credantur. Nec ad excludenda Majestatis jura eò mox, ut aliqui faciunt recurrendum est, quasi Status *Monarchicus* hodiè in Aristocraticum, maxima ex parte, degeneraverit, qui sibi contradicentes plurimos habent. Licet enim Imperator omnia solus peragere non possit, tamen qualitas Monarchica exinde non tollitur, etiamsi quædam regalia, ex consensu Imperatoris, cum concursu vel Electorum, vel etiam reliquorum Imperii Ordinum, exerceantur, dum quoque plurima supersunt, quæ Imperator solus liberæ suæ dispositioni reservavit.

Novissimè *Ludolph. Hugo de Stat. Region. Germ. cap. 3. §. 6.* sequentem in modum discurrit: Haud satis liquet, quantam in bello Principes ac Ordines Imperii potestatem habeant. Alii antiquas leges Romanas in ore habent, quibus, qui, injussu Principis bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit, Majestatis reus est, *l. 3. ff. ad leg. Jul. Maj. Gail. 1. de pace publ. c. 4. n. 4.* [illegible]ii Principibus etiam, qui sub Imperatore sunt, belli indicendi potestatem tribuunt. *Ant. Faber. cons. de duc. mont. part. 2. p. 34.* & Germaniæ Principibus antiqua libertate milites, in propriam aliorumque salutem, conscribere licere contendunt. *Warem. ab Eberh. 1. de fœder. cap. 6. num. 16.* Constitutiones Imperii obscurius rem definiunt, nec cum factis consentiunt. Historiæ autem facta, non jura docent; Sed capita quæstionis cum alia aliis plus dubitationis habeant, distinguenda sunt.

8 Quid Statibus Imperii, & in quibus circumstantiis competat.

Nam primò si vis subita ingruat, dubium non est, quin pro se quisque Ordinum arma expedire, & periculis occurrere possit. Cùm etiam Magistratibus, qui ex superioris Imperio plane dependent, si eum consulere tempus non ferat, ex præsumpta quadam illius voluntate, populum sibi creditum bello tueri possint. *Grot. de jure belli & pac. lib. 1. cap. 3. n. 4.* Nostri Principes suo jure hoc faciunt, non ex alienæ voluntatis conjectura. Hinc *protectio* inter jura Superioritatis refertur, *Reinck. de reg. secul. & Eccles. lib. 1. class. 5. c. 4.* & à quibusdam, in definitione ponitur, tanquam præcipuus Imperii Territorialis nervus. Ipsæ adeò Constitutiones Imperii, Ordinibus Imperii, injungunt, ut ita quisque in Regione sua sese instruat, quò adversus violentiam improvisam tutus sit, & aliis subsidio esse possit. R.A. zu Augspurg *anno* 1555. §. nachdem aber/ꝛc. 54. daß ein jeder Churfürst/ Fürst und Stand in guter Bereitschafft sitze/ auch in seinen Fürstenthumben/ Landen/ Herrschafften und Gebieten solche embsige Vorsehung thue/ daß er und die seinen dannoch dermassen gefast, damit sie sich unversehens Uberfalls selbst etwas zuentschütten/ꝛc. quæ res hodie dubio caret.

Si porrò res moram non patiatur, & tamen tractum temporis desideret, atque cum *exteris*, aut de vi illata, vel ingruente repellenda agatur, bellum denegari non potest. Sed si inter Cives unius ejusdemque Imperii controversiæ intercedant, tunc lites illæ non bello, sed judicio disceptandæ sunt. Quamvis contrarium sœpe in historiis legatur, præsertim in seculo 13. ubi tanta invaluit annorum licentia, ut ea difficulter potuerit cohiberi, *Lehmann. Chron. Spirens. lib. 5. c. 86.* modò solennitas indicendi belli observaretur, cum nullæ Constitutiones de pace tenenda tunc fuerint sufficientes, atque non omnia bella, sed frivola tantum & injusta, sive, ut *A. B.* loquitur, *tit. 17. universas & singulas gueras, litesque injustas* prohiberent, prout etiam patet ex *Reformatione Imperatoris Friderici III. anno* 1442. Usque dum Maximilianus I. pacem publicam perpetua lege sancivit, im Landfrieden zu Wormbs *anno* 1495. & postea Circuli ordinati sunt, in Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg *anno* 1522. ubi constitutum est, ut quicunque cum altero actionem habet, ab armis abstinere & jure experiri teneatur, secùs qui faxit, reus sit fractæ pacis, Landfried zu Augspurg *anno* 1548. & manu militari per Ducem Circuli cohibeatur, *R. J. anno* 1555. §. und damit jetzt gesetzt.

Adversus *exteros* plenæ sunt historiæ belli privatis Ordinum auspiciis suscepti, vel solius societatis Hansicæ exemplo. Sed hæc ipsa armorum promiscua licentia temperata est, im Landfrieden *anno* 1495. *tit.* die Königl. Majestät/ & porrò belli pacisque ratio ad Senatum Regimenti translata, Ordn. des Regiments *anno* 1590. *tit.* wie alle Sachen. Cum intersit Reipubl. ne bellum, ex quo non tantùm belligerantis ditio, sed vicinia etiam, totumque adeò Imperium in periculum venit, temerè à quopiam excitetur. Ex facto enim civis ipsa Civitas quodammodo tenetur, *Grot. de jur. Belli & Pacis lib. 2. cap. 21. n. 2. & seqq.* Quod si enim singuli Ordines Belli haberent potestatem, quæ inter eos Respublica? quæ legum posset esse autoritas? nunquam Imperium conjunctis viribus & armis communem procuraret securitatem, si cuilibet sibi seorsim consulere liceret. Sic crevit *Status Hollandicus*, quia

9 De bello cum exteris.

bellum non nisi communibus fœderis auspiciis indicitur, dempta hac potestate Societatis membris.

10 *De Circulorum Imperii institutione, & fine circà bellum, & notificatio Imperatori facienda.*

Hoc fine *res bellica per Circulos* ordinata est, ut singuli per Imperii protectionem tuti privatis armis opus non habeant. Cum hac etiam provisione, ut si periculum aliquod gravius immineat, plurium Circulorum conjuncta opera requiratur. Nemini itaque in suis alienisve ditionibus militem conscribere, nisi consensu & voluntate Circuli illius Ducis fas est, cui etiam explicare debet, cui rei id faciat, simulque idoneè cavere, nihil se in Cæsarem, Principes & Subditos Imperii moliturum, *R. J. anno* 1564. §. **nachdem**. Sed & *Imperatori* expeditionis necessitas & ratio per Circulorum Duces, & ipsum Principem milites conscribentem exponenda est, *R. J. anno* 1555. §. **und sollen in ob-erzehlten**/64. quamvis bellum legibus regere velle, res penè deplorata esse videatur.

11 *Quænam justæ causæ belli.*

Belli movendi justa causa censetur esse *defensio* contra vim injustam, qui enim injuste offenduntur, juste se defendunt. Quando subditi inobedientes & contumaces in ordinem rediguntur. Quando in alterius Principis Imperii auxilium arma sumuntur, vel illi contra subditos rebelles assistitur. Quando contra alium pacem publicam turbantem arma moventur. Siquidem *defensivum bellum* propriè non est bellum, sed potius defensio jure naturali licita, quamvis etiam in defensionis casu, ad arma non facile prosiliendum, sed prius examinandæ circumstantiæ, annon plus damni quam lucri, propter dubiam martis aleam, ex armis sit exspectandum, præsertim si cum eo certandum, qui potentia & viribus longè est superior.

12 *In bello offensivo requiritur autoritas Imperatoris.*

Ast in *bello offensivo* ante omnia Imperatoris præscientia, autoritas & consensus requiritur, **Kayserl. Landfried** *de anno* 1498. §. **wo sie aber**/ *O.C.* 2. *tit.* 9. *&* 15. *R. A. anno* 1555. §. **wo sich aber**. *Rosenthal. de feud. cap.* 5. *conclus.* 59. *lit. C. Bocer. de bello lib.* 1. *cap.* 4. *&* 5. *Mager. de advocat. armat. cap.* 11. *n.* 247. *Carol. Scharsmid. de jur. publ. cap.* 43. *memb.* 1. *&* 2. *Volckmar. Bechm. de jur. belli in discurs. polit. per tot.*

13 *De commercio armorum hodiè & quatenus libero.*

Redeamus ad arma, quorum commercium olim erat interdictum, ut patet ex *Nov.* 88. ita ut nec inter Cives quidem fuerit admissum, sed sub eadem pœna, quâ fabricatio, prohibitum. Sed hodie commercium inter Cives liberè est permissum, nisi à territorii Domino singulari ex causa aliquando prohibeatur. *Barbaris* autem seu Legationis specie, seu quocunque alio prætextu venientibus, ubi arma fabricantur, nullo modo vendenda sunt, uti nec ferrum, factum vel infectum, sub pœna Capitalis supplicii, ac publicationis bonorum, & si arma quædam vendita jam sint, emptoribus sine restitutione pretii auferenda, cujus rei ratio habetur in *l.* 2. *C. quæ res exportari non debeant. Stracha. de mercat. part.* 1. *n.* 13. *& seqq.*

Aliàs verò cuivis Civium in republica licet arma possidere. Nam si quilibet civis tenetur civitatem defendere, licebit ei quoque arma possidere, quia & publicè interest, propter ingruentem subitò necessitatem, cives & subditos in parato habere arma, *Besold. lib.* 2. *politic. c.* 7. *n.* 3. *& seqq.* Et cum nulla civitas sit sine invidiâ, necesse est, ut in propinquo cives sua habeant arma, ne inermes ab hostibus invadantur, & prius opprimantur oscitantes, quàm ex publica armaturâ Civitatis peterentur tela. Manet itaque, quod nec L. Jul. nec Valentinian. aut Justin. Impp. Constitutionibus, armorum possessio penitus fuerit adempta, quæ & hodie omnibus Imperii fidelibus regulariter patet. *Tiber. Decian. tract. crim. lib.* 8. *c.* 3. *n.* 55. Quamvis nonnulli etiam distinguant, inter arma majora & minora; item inter statum popularem & optimatum, hoc casu subdist. inter tempora periculosa & pacata, confer *Recess. Imp. de anno* 1555. §. **und demnach** 80. *Pet. Gregor. Tholos. de republ. lib.* 23. *cap.* 9. *Berwegg. in Tacit. German. q.* 123. Interdum tamen ad totalem armorum ademptionem deveniri solet, ubi tumultus metuendus, aut sublata est aliquorum fides, de quo reperies varia exempla in *Thuan. lib.* 15. *histor. Guicciard. lib.* 7. *Machiavel. lib.* 11. *Histor. Florent. Sleidan. lib.* 3. *hist.*

Aliis concedendi facultas gestandi arma olim penes solum existebat Imperatorem *l. unica C. ut armor. usus*, sed hodie etiam hoc jus Statibus est communicatum, qui usu exigente in universum subditos suos armare, & seorsim singulis ex causa vel officii, vel dignitatis jus arma gestandi largiri possunt, in suis territoriis, ubi superioritatem territorialem habent. Hinc militem defensionis causa cogere, delectum agere, copias educere possunt, si saltem formam in Constitutionibus Imperii expressam accuratè observent, præsertim si ob subitum & præsens periculum arma sunt expedienda; *Gail. de pace publ. lib.* 1. *cap.* 4. Illud autem obiter addendum, moribus nostris etiam Magnates & Dominos jura Regalia non habentes, ministris suis, perfectam ætatem adeptis, impacto colapho, adjectisque verbis, **das leide von mir und keinem andern**/ denique donato gladio, jus gestandi arma concedere, **sie machen sie wehrhafft**/ *Besold. in Thes. Pract. verb.* **wehrhafft machen**. Insuper hodie ubi jus gestandi gladii inter *ornamenta* haberi cœpit, frequentissimus gladiorum usus in urbibus inolevit, ita ut ab omnibus passim gladii gestandi licentia usurpetur, vel aliquando potioribus hoc privilegium concedatur. De personis in dignitate constitutis nullum est dubium, veluti de Magistratibus, de Principum Ministris, Consiliariis, Assessoribus, & aliis officii ratione id competentibus, de Ducibus, Principibus & Baronibus, *Reincking. de R. S. & E. lib.* 1. *classe* 4. *cap.* 16. quamvis in Regno Siciliæ nec Comites nec Barones arma ferre posse, si non ipso actu sint milites, tradat *Crus. annal. Suevic. lib.* 2. *part.* 3. *cap.* 19. *Münster. in Cosmograph. de Ital. cap.* 73. & similis lex prohibitiva armorum certi generis reperitur in *Cod. Henrici Regis Gallia rum lib.* 8. *tit.* 7. quæ

14 *Facultas concessionis gestandi arma cui competat.*

corro-

corroboratur per novissimum Mandatum moderni Regis Galliarum, in quo omnibus Ministris, famulis, & pedissequis, quorumcunque Dominorum, gestatio omnium armorum lethiferorum, sub pœna capitali, prohibetur, & contravenientes prævio processu summario, executori justitiæ commendantur. De Hispania & Italia vid. *Bodin. de Repub. cap. final. lib. 4. num. 2.* Quod Equitibus & Nobilibus prærogativa gestandi gladii competat, eò minus est dubium, quia cum armis investiuntur, & gladio militiæ insigni cinguntur, tum quia Nobiles nostri plerumque Nobiles sunt & Vasalli, qui semper prompti, cum armis esse debent. Ob dignitatem, virtute Civili partam, hoc etiam insigni utuntur Doctores juris, qui passim Nobilibus æquiparantur, iisdemque privilegiis gaudent, *R. J. anno* 1500. *tit.* von Uberflüssigkeit der Kleider/ 21. Militibus gestatio gladii particulariter competit, ita ut miles, qui arma alienavit, grave crimen committere dicatur, & desertori æquiparatur, *l. 14. §. 1. ff. de re milit.* Inde armorum privilegia prognata sunt, ut arma pignori capi non possint, nec à Creditoribus in executione invadi, nec filius arma à Patre donata conferre teneatur, & immunia sint à præstatione Vectigalium, *l. 3. Cod. de vectig.*

Duella olim apud populos fuerunt in usu, velut apud Anglos, ubi consuetudo invaluerat, terminandi lites, vel in Comitiis Parlamentariis, vel in certamine singulari, vel in juridicis conventibus. Item in Dania Rex Frotho legem tulerat, ut omnes controversiæ & lites ferro dirimerentur. Sed cum hoc sit contra bonos mores, occasionemque tumultus præbeat, meritò est improbatum, & in Gallia severè prohibitum, ut nec fœminis arma sint concedenda, quamvis apud *Dionem lib. Hist. 61.* legatur, quod inter Germanorum cadavera sub Imperatore Antonio in Italia cæsa mulierum quoque corpora armata reperta fuerint, & in expeditione Alemanorum in Palæstinam Virgines fuisse hastatas & armatas, virilique habitu indutas, Martio vultu, Amazonibus audaciores, refert *Schönborn Po lit. lib. 2. cap. 12. Flor. Hist. lib. 3. cap. 4. Thuan. Hist. lib. 12.* & de fœminis Trajectensibus idem narrat *Famian. Strada Decad. 2. lib. 2. de bel. Belg. & decad. 1. lib. 7.* Ex quibus tamen exemplis nihil est ipsis attribuendum, nisi tempore summæ necessitatis, quæ nullam legem habet, quia Virilibus officiis fungi, remotum & alienum esse debet, à pudore sexus fœminini, uxoresque à viris, non viros ab uxoribus defendi æquum sit. *Joan. Schmidel. in disput. de jur. armor. & armand.* Sed de hoc jure plura tractabuntur infra sub verbo Krieg.

Arme.

SUMMARIA.

1. *Pauperes quinam dicantur, & quomodo ipsis in judiciis subveniatur?*
2. *De juramento paupertatis.*
3. *Dives concurrens cum paupere, non gaudet ejus privilegio.*
4. *Varia paupertatis privilegia.*
5. *Paupertatis incommoda.*
6. *Misericordia erga pauperes exemplis demonstrata.*
7. *De hospitalibus.*

Repetenda sunt huc, quæ supra dicta sunt verbo Allmosen/ atque mente tenendum, quod *Crato* apud *Stobæum Serm. 94.* dicit: paupertate miseriorem nullum dari in vita casum. Hinc Imperatores meritò pauperibus immunitates multas concesserunt, præsertim miserabilibus, quia pauper sanus non est ita miserabilis, quam Dives infirmus *Eccles. cap. 30.* & corpus validum est census immensus; regulariter verò pauper dicitur, qui in bonis non habet 50. florenos, per *text. in l. nonnulli 10. ff. de accus.* quam propositionem quia alii extendunt ad 100. florenos, arbitrio judicis committendum est, quis pauper dicendus sit, ex personarum & rerum qualitate. Pauperibus itaque, si Patronum invenire non possint, qui illorum patrocinium suscipiat, Judex ex officio Advocatum vel Procuratorem dare ipsis solet, qui gratis inservire tenetur, *O. C. p. 1. tit. 29.* & in aliquibus locis pauperibus subministrantur expensæ litis è publico, modo *jurent* paupertatem, *Coler. de process. execut. part. 1. cap. 2. n. 121.* imò possunt Advocati, ad suscipiendas pauperum causas, sub pœna privationis officii cogi, *l. providendum 7. C. de postul.* Juramentum verò paupertatis in

1 Pauperes quinam dicantur? & quomodo ipsis in Judiciis subveniatur?

prima instantia præstitum non reiteratur in Camera, in eadem causa, *Mynsing. cent. 1. obs. 81.* Documentum paupertatis pauperes vel à Magistratu suo, vel aliis hominibus fide dignis, exhibere debent. *O. C. p. 1. tit. 41. Gail. 1. obs. 142.* & juramentum paupertatis eò dirigitur, ut nihilominus post victoriam causæ, vel si ad meliorem fortunam perveniant, omnia rite persolvere velint. Cæterùm *appellationes* in causis pauperum in Camera non recipiuntur, nisi prius de justa litigandi causa, exactis summariè constet, *O. C. p. 1. tit. 41.* & Judex inferior pauperibus acta gratis edere tenetur, ne pereat justitia, & eadem ratione processus illis ex Cãcellaria gratis dantur, & nuntii executionẽ gratis facere debent, *Gail. 1. obs. 43. n. 19.* Fatalia appellationis introducendæ & prosequendæ pauperibus non currunt, modo paupertatem probent. Si verò Dives cum paupere concurrat, & ipse quoque paupertatis privilegio uti velit, in eo non auditur, *Frider. lib. 1. de process. cap. 12. num. 15.* Pauperes non solvunt collectas, in personalibus tamen à muneribus & obsequiis non excusantur, per *text. in l. cura §. inopes ff. de muner. & honor. Gail. de arrest. cap. 9.* A *tutela* pauperes excusantur; à

2 De juramento paupertatis.

3 Dives concurrens cum paupere non gaudet ejus privilegio.

4 Varia paupertatis privilegia. *testimonio* tamen, si aliàs sint honestæ vitæ & integræ opinionis non repelluntur. *Gail.* 2. *obs.*29. de quibus scilicet, nulla præsumptio est, quod lucri causa aliquid admittat. Judices tamen esse prohibentur, quia de suo vivere non possunt, *l. rescripto* 6. *ff. de muner. & honor.* & metuunt leges, ne judices inopes, deprædandi occasionem ex officio sumant.

Paupertatis multa privilegia & incommoda congessit, *Speckhan. lib.* 1. *cent. quæst.* 37. & 39. & creditor tenetur alere pauperem debitorem, ad ipsius instantiam incarceratum, *Vivius decis.* 529. imò subditi compelli possunt ad subsidium pauperibus præstandum, *Consil. illust. part.* 1. *cons.*86. Unde multis in locis *ærarium publicum* constituitur ad sustentationem pauperum, *Jacob. Bornit. de ærar. redit. lib.* 10. *cap.* 2. *in princip.* & in hospitiis publicis appenduntur capsulæ, ut peregrini pauperibus aliquid conferant, *Besold. in thes. pract. verbo* Armkost / *& verb.* Armuth. In Consilio Imperiali Aulico pœnæ quædam exactæ applicantur pauperibus. In Camerâ habent bursam pro pauperibus, Armen-Seckel / *R Dep. anno* 1600. §. 6.

Ac licet paupertas, ut dictum, in multis relevet & prosit, (à quo tamen prodesse & commodo, ut cum *Cyno in l. si quis ad declinandum.* 49. *C. de Episc. & Cler. loquar*, libera

5 Paupertatis incommoda. nos Domine,) regulariter tamen ea nocet; Unde est etiam, quod testi diviti magis quam pauperi credatur, propter timorem scilicet subornationis, ea propter plerumque, in examine testium, inter cœtera testis de divitiis interrogari solet, wie reich er seye / *Speidel. in spec. verb.* arme / unvermögende Leut. Sic etiam in pœna corporali infligenda gravius punitur pauper quam dives, *l. Padius* 4. *ff. de incend. ruin. & l. nemo* 4. *C. de sum. Trin.* quatenus autem hoc procedat vel limitetur, docet *Speckhan. quæst.* 39. *n.* 13. Hinc Nobiles non facile pœna corporali (cum iis quælibet pœna corporalis gravior sit, quàvis pœnâ pecuniariâ, *Menoch.* 2. *arb. cas.* 447. *n.* 11. sunt puniendi. Vid. *Kirchner. lib.* 1. *Orat.* 1. & 2. In pœna porrò pecuniaria ordinaria, quæ à lege est, pauper etiam deterioris conditionis habetur, secundum regulam, qui non habet in ære, luat in corpore. *l. fin. ff. de in jus voc. l. fin. in fin. C. de sepulch. violat.* quam regulam *Zasius in* §. *pœnales quoque Inst. de act.* ita refert: Subsidiarium tergum præbeat, cui non suppetit pecunia: sed de limitatione hujus regulæ, *vid. Speckhan. cent.* 1. *quæst.* 40. *per tot.*

6 Misericordia ergà pauperes, exemplis demonstrata. Denique circa pauperes hic notandum, Principes olim, ut eorum necessitati in alimentis egenis præstandis, & ne esuriant, succurrerent, habuisse *horrea publica*, quibus frumentum asservabant, idque populo esurienti modico pretio distribui jubebant, quod quidem pretium apud arcarium recondebatur, ad frumentum reparandum. *Cassiodor. lib.* 12. *var. cap. pen.* Constantinus, lege lata, jubet fiscum, & rem privatam indiscreta præbere obsequia, ad alimenta præbenda & vestes impertiendas liberis, quos Parentes pro paupertate educare non poterant. Abhorret enim, ait, eo loco Constantinus III. à moribus nostris, ut quemquam fame confici concedamus. *l.* 1. & 2. *de aliment. quæ inop. parent. de publ. pet. in C. Theodos.* Incredibile esse scribit *Euseb. lib.* 9. *cap. ult.* quanta cura Constantini fuerit erga sumptum indigentium. Sic etiam legimus Theodosium idola Alexandrina ex auro conflata, Christianis donasse in usus egenorum. *Histor. Tripart. lib.* 9. *cap.* 27. Tiberius II. Imperator cum multa de thesauris, quos Justinus II. congregaverat, pauperibus erogasset, eumque Sophia Augusta argueret, dixisse: *Non deerit Fisco nostro, tantùm pauperes eleemosynam accipiant, hic est enim magnus thesaurus.* Itaque cum quotidie ingentes pecunias indigentibus, maxima largitate impertiret, thesaurum in quadam Italiæ urbe defossum, sene quodam decrepito indicante, nec non alium thesaurum in Palatio invenit, quos in alimenta pauperum pariter distribuit. *Gregor. Turonens. lib.* 5. *Histor. cap.* 19. *Aymon. Monachus lib.* 3. *cap.* 19. *Joh. Steph. Durant. quæst. notatiss. quæst.* 107. Placilla item Theodosii conjunx, ubi ad purpuram venit, egenorum curam maximam habebat, unicuique, quod opus haberet, præbens, infirmis suis manibus ministrabat, ollas eorum tergens, jus gustans, ciboque ministrans, calices abluens, aliaque exequebatur, quæ servis & ancillis incumbunt, dicens: *Aurum distribuere opus imperii est, ego autem pro ipso imperio hoc opus offero, bona mihi omnia conferenti.* Taliaque Marito suadebat. *Theodoret. lib.* 9. *Hist. Tripart. cap.* 31. Carolus Magnus quoque pauperes non solum Galliæ, sed & eos qui Hierosolymæ, vel in Ægypto & in Affrica degebant, large liberaliterque sustentabat, *Eginard. in vita ejus.* Insuper Gallorum Rex Robertus 12. secum pauperes ducebat, hi quocunque pergebat, ante eum ibant, lætantes & benedicentes Deum. Hæc & alia plura, quæ de studio Roberti in pauperes *Papyrius Mascon.* in Roberto testatur, nedum autem Reges & Principes pauperum cura attingit, sed singulos quosque è populo Christiano. *Speidel. hic loc. suprà cit.*

De Domiciliis sive hospitalibus tractat 7 De Hospitalibus. Adamus *Lauterbach. in disp. jurid. per tot.* quod non tantum pium, sed etiam Reipublicæ salutare sit, ad miseriam pauperum sublevandam certa loca reditibus ditare, pro sustentandis pauperibus, nimirum Xenodochia, Nosocomia, Orphanotrophia, ægrotantium orphanorum, senum, expositorum infantum, aliorumque pauperum domicilia. Ubi plura videri possunt, sicut etiam *in textu Constit. mearum hoc verbo* Arme.

Armi-

Armistitium. Induciæ.

SUMMARIA.

1. *Armistitii natura & finis.*
2. *Ex jure gentium.*
3. *Induciarum exempla.*
4. *Inducias sæpius esse elusas.*
5. *Induciæ longiores an concedendæ.*
6. *Caute in pangendis induciis esse procedendum.*
7. *Quis sit Status tempore induciarum, & quomodo rumpantur?*
8. *Quando pœna induciarum locum habeat?*

1 Armistitii natura & finis. VId. text. Constit. mear. tom. 1. & ibidem positum art. 16. Instr. Pac. Cæsareo-Suecici §. 1. & Instr. Pac. Cæsar. Gallic. §. 98. quod cessare statim debeat omnis hostilitas, & id in singulis exercitibus publicari. Ad armistitium pertinent *Induciæ*, quæ sunt præcipua securitatis momenta, & salutis bellicæ pignora, cum scilicet hostes inter se utrinque, alter ad alterum impune & sine pugna illas ineunt, & per inducias, quasi, ab inducendo dictas, utrimque cessatio ab armis inducitur, & cohibitis quasi manibus ab armis cessatur. Itaque *induciæ* sunt *conventiones militares*, à Ducibus in certum tempus, mutuæ securitatis causa initæ, ut durante adhuc bello pugnæ suspendantur, aliique omnes actus hostiles intermittantur, qui verus est effectus armistitii. Inducias ex *jure gentium* originem suam trahere sine dubio est.

2 Ex jure gentium. Quis enim dubitat, tacita inter omnes cordatiores gentes conventione receptum esse, ut inter ancipites fortunæ casus, funestosque bellorum exitus, & tot ac tam miseranda hominum excidia, ad tempus cessatio à præliis constituatur, & mora tam capitalibus dissidiis aliqua interponatur? Illud quoque hortatur æquitas, ut fortunæ, cujus instabiles vices nemo ignorat, memores simus, & quod jam alii contigit, id brevi timendum nobis sciamus, uti fortissimus Indiæ Rex *Porus Curt.* 8. 14. 43. existimavit, qui Alexandro interroganti, quid ipse Victorem se statuere debere censeret, respondit; *quod hic tibi dies suadet, quo expertus es, quam caduca felicitas esset.*

3 Induciarum exempla. Homerus introducit Thetidem, Jovis Interpretem Achilli nunciantem, iratos sibi Deos esse, ob non redditum Hectoris cadaver, ut cui, pro fortitudine & pietate, in patriam, multis modis comprobata, justa persolvenda esse censeant: Quarum exequiarum solennia, uti par fuit, acturis, undecim dierum tempus extrahendum erat. Non abruit Archivorum Dux Achilles, ratus, jura naturæ pietatisque officia bellis non esse turbanda, nedum mutanda. Istæ erant *induciæ*, quia asseveravit Achilles se copias in castris continere velle, ne hostes exequiis prosequendis intenti, ullum accipiant detrimentum. Nec prius ullum suarum legionum impetum pertimescendum esse, quam tempus funeri destinatum effluxisset. Nimirùm *boni Ducis est stare pactis*, implere promissa, servare æquum, sanctè denique omnes latas acceptasque conditiones. Huic verò simile est exemplum ex recenti historia, cum Serenissimi ad septentrionem Reges Daniæ & Sueciæ armis contenderent, altero vitâ functo, alter generosæ pietatis stimulo incitatus, cum belli jure uti potuisset, ab armorum usu conquieverit, ut velut in domestico luctu consentire videretur ad inducias, *Olbiequist. in histor. Carol. Gustav.* ubi exemplum apud Suetonium in Caligul. adductum iisdem propè auctoris verbis laudatissima imitatione expressit.

Quamvis induciæ sæpius non æque religiose servatæ quam initæ sint, prout induciæ sive armistitium Ratisbonæ cum Rege Galliæ initum demonstrat, & Pacificationes omnes perpetuò elusæ. 4 Inducias sæpius esse elusas. Ad exemplum ferè induciarum, quas *Cicero lib. 1. de offic.* allegat, ubi cum Hostis 30. dierum inducias petiisset, noctu agros vastavit, speciosum fraudi titulum præferens, *quod tantum dierum, non verò noctium pepigisset inducias.* Quis enim nescit optimarum regum abusus esse pessimos? Non tamen ideò induciæ negligendæ sunt, quæ saltem pacis ineundæ spem præbent, sicuti Sabini & Romani, pangendo inducias, eò devenerunt, ut fœdere paulò post coirent, & mutuis conditionibus jurejurando confirmatis amicitiam stabilirent. Imo per inducias Pacis fructus censuere Volsinienses, annorum 40. inducias pacti. Vejentes 100. annorum inducias impetrarunt, quas, dulce pacis nomen præ se tulisse, non immeritò quis putaverit, si temporis existimaverit longitudinem: easdem, postquam violassent, inducias cum Romulo initas, bello ad obsequia pristina redacti, inducias, 40. annis duraturas denuo petitum venerunt.

Poloniæ tamen Rex per oratorem ad Maximilianum Cæsarem missum existimavit, 5 Induciæ longiores an concedendæ? inducias Turcis longiores haud concedendas esse, ne arma in unum Principem convertendo, majori impetu grassari possint, reliquos etiam Principes, si occasio suppetat, oppressuri. Sic Turcæ, cum inducias cum Augustissimo Cæsare Leopoldo pepigissent, fortiùs posteà presserunt Venetos, & Candia tot Turcarum impetus sustinere debuit, qualia exempla passim se ostendunt. Cautè igitur in pangendis induciis procedendum, 6 Cautè in pangendis induciis esse procedendum. ut legi prudentiæ cedat lex humanitatis, serviant arcana dominationis, & hæc sufsulciat lex Justitiæ, temperata respectibus utilitatis publicæ: quia hodie præsertim nusquam tuta est fides, pactorumque religio nostris moribus exolescit, ut nisi exempla justitiæ legem misericordiæ ponant, vix avaritia cohiberi, aut iniqua bella possint compesci. Itaque pro re nata, nec induciæ planè negandæ, nec tamen concedendæ longiores, quibus hostis abuti possit, quia continua

bella,

bella, etiam timidis animos addunt: paulùm verò intermiſſa, & induciis quaſi interrupta, generoſis animis languorem inducunt; Evidens ergò in pangendis induciis utilitas eſt conſideranda, & cavendum, ne inducias petens, ſpecie amicitiæ dolos intendat, & ne hoſtis ad priſtinam redire potentiam poſſit. Itaque jurejurando induciæ firmandæ, poſtulandi obſides, Codicilli ac tabulæ induciarum erigendæ, nec danda hoſti occaſio ad deſperandum, ſimul verò atque de induciis conventum eſt, de bello inſtaurando cogitandum & militi de commeatu, miſſilibus, tormentis, & pyreo pulvere providendum, prout hæc omnia & plura fuſius deducuntur à *Conrad. Samuel. Schurzfleiſch. in diſſ. de induc. & à Bernard. Schultzen in diſſert. de induc. bell.*

7 *Quis ſit ſtatus tempore induciarum, & quomodo rumpantur?*

Porrò per inducias ſunt illiciti omnes actus bellici: ſive in perſonas, ſive in res; id eſt, quicquid vi fit adverſus hoſtem, id enim omne per induciarum tempus fit contra jus Gentium, *Grot. d. J.B. l.3.C.21.n.6.* Quæ induciæ rumpuntur juxta *cit. Grot. l. 3. cap. 20. n.27.* tribus modis, aut faciendo contra id, quod omni paci ineſt, aut contra id quod in pace dictum eſt apertè: aut contra id quod ex induciarum aut pacis cujusve natura debet intelligi. Contra id, quod omni paci & induciis ineſt, fiet, ſi vis bellica inferatur, ubi nulla cauſa ſubeſt, *Bernard. Schultzen de paction. pac. th.18.* tunc læſo integrum eſt, ſine indictione ad arma redire, ita tamen, ut ſi velit, ad induciarum terminum quieſcere poſſit. *Grot. de Jur. B. l.3.c.20.n.38. Puffendorff. de J.N. & G. l.8. c.7.§. 12. Bald. in Rubr. de Treug. & Pace. n.9. Imol. in cap. pervenit de injur. Corn. lib.1. conſ.175. n.9.10. lib.2. conſil.42. n.8.* & hæc ſententia fundatur in regula juris communis, quæ dictat, *frangenti fidem fides frangatur eidem.* Contra id, quod in conventione aut pace dictum eſt, induciæ & pax rumpuntur, ſi nimirum contra conventa in pace quid factum fuerit, ſub faciendo autem comprehenditur etiam & non facere, quod & cum oportet, nec facienda distinctio eſt Capitum Conventionis, quæ majoris, quæque minoris momenti ſint: Satis enim magna, ut ſerventur, videri debent, quæ conventione comprehenſa. Bonitas tamen, maximè Chriſtiana, leviores cauſas, præſertim accedente pœnitentia, facilius condonabit, & fieri interdum ſolet, ut capitibus minoritas momenti adjiciatur, ut ſi quid adverſus ea factum erit, Inducias vel pacem non rumpant, aut, ut arbitri prius adeantur, quam arma inferre liceat. *Grot. de J.B. l.2.c.15.n.15. l.3. c.20.n.35.* Denique rumpuntur induciæ faciendo contra id, quod ex natura publicæ conventionis debet intelligi: ſic atroces minæ, nulla cauſa præcedente, cum fœdere amicitiæ pugnant, & huc rectè refert *Grot. de J.B. l.3. c.20. n. 40.* Arces in finibus ſtructas, non tuendi, ſed nocendi cauſa, & inſolitam copiarum conſcriptionem, ſi ex juſtis indiciis ſatis appareat, non in alium quàm in eum, cum quo conventio eſt inita, comparari.

8 *Quando pœna induciarum locum habeat?*

Pœna in induciis vel pace promiſſa non committitur, ſi ex nova cauſa offenſio fiat, quia promiſſio de non offendendo in ſe habet virtualiter illam conditionem niſi aliqua cauſa emerſerit. *Dd.* quos refert *Cardinal. Mantic. de Tacit. convent. lib.27. tit.6. num.18.* & ut pœna peti poſſit, non ſufficit quælibet injuria, ſed requiritur, ut quis habeat animum ulciſcendi primam injuriam, de qua conventio eſt facta, *Corn. lib.4. conſ.44. n.11. & ſeqq. Beroj. conſ.198. n.11. & ſeq. n.3.* Illud conſtat ſi de certa pœna conventum, exſolvenda ab eo, qui contra Inducias fecit, jus bellandi non eſſe. Nam ideò pœna ſolvitur, ut cœtera maneant ſalva. Contra ſi læſus bellum moveat à pœna receſſiſſe intelligitur, quando optio data eſt. *Puffendorff. l. J. N. & G. lib.8. c.7.§.12. Grot. de J.B. lib.3. c. 21. num.12. Bernhard. Schultzen in diſſert. de induc. belli.*

Arreſtum.

SUMMARIA.

1. *Arreſta quædam eſſe licita, quædam non.*
2. *Quid ſit arreſtum.*
3. *Arreſta ſemper eſſe odioſa, nec facile concedenda.*
4. *Arreſta injuſta ſtatim relaxanda.*
5. *De arreſto hoſpitis in bonis peregrini.*
6. *De arreſtis ex pacto.*
7. *Specialis eſt conſtitutio de arreſtis Imperii, & ubi habeat locum.*

1 *Arreſta quædam eſſe licita, quædam non.*

ARreſta & Repreſſaliæ regulariter ſunt prohibitæ, & relaxanda ſub cautione de judicio ſiſti & judicatum ſolvi: alias in Camera mandata decernuntur, *R. J. anno 1570. §.84. & R. J. anno 1594. §.80.* ubi tamen *in § ſequenti 81.* inter arreſta facti illicita, quæ fiunt propria authoritate, & ſine cognitione cauſæ, & inter arreſta licita, ratione contractus confeſſati rei judicatæ conventionis, pacti, tranſactionis, conſuetudinis & privilegii, diſtinguitur, prout in §§.82. & 83. diſponitur, & in §.84. de *ſufficienti cautione* fit mentio, nec non de deterioratione & expenſis, ut Cautionis qualitas accuratè examinetur. Aliàs arreſtatio eſt injectio manuum, cum alicui à Magiſtratu interdicitur, ne excedat ex eo loco, in quo inventus eſt, niſi rebus cum eo compoſitis, qui de illo apud judicem conqueſtus: vel cum res alicujus quacunque ex cauſa, pro ſecuritate noſtra, authoritate publica detinetur, ita ut nobis invitis ex illo loco, negotio nondum finito, non poſſit auferri. *Peccius in tr. de jur. fiſc. cap. 1. n.4.* ubi etiam *cap.2.* tradit, quo jure arreſtum ſit introductum, & qua ratione ſuſtineatur, item qui, aut quorum bona, legitimè arre-

2 *Quid ſit arreſtum?*

arrestentur, aut etiam arrestari non possint; *idem cap.4.& 5.* Nam arresta omnia sunt odiosa, ut per boves & ignorantes jus ministrari censeatur, ubi arresta facile conceduntur, *Coler. de process. Execut. part. 2. cap. 3. num.* 148. & hinc non dantur, nisi in debito liquido: Arrestum enim in debito illiquido non subsistit, & ut improbum statim est relaxandum, uti pronuntiatum in Camera refert *Klock. relat. Camer.* 47. & sicut judex fuit facilis in concedendo arresto, ita facilis esse etiam debet in eo revocando & relaxando. *Carpzov. lib. 4. resp. Elect. tit. 5. resp.* 39. ubi refert præjudicia, & hæc omnia eò magis locum obtinent, si gravamen desuper successivum & perpetuum est, quia qui continuatim gravatur, semper dicitur esse intra fatalia provocationis, *Scacc. q. 12. num.* 144. & *seqq.* Hinc arrestum nunquam sine sufficienti causæ cognitione, & debito liquido, imponendum, cum sit remedium extraordinarium, odiosum, atque Executionis species, à quo processum inchoare non est justum. *Mev. p. 3. decis.* 115. ut injuste impetrans injuriarū teneatur, *idem p. 2. decis.* 331. imo etiā Judex, *p. 8. decis.* 290. & 5. *dec.* 389. & *p. 7. dec.* 85. ubi ait: arrestum injustum, etiam parte reluctante, relaxandum esse, *p. 2. decis.* 299. Itaque ubi iniquitas apparet, arrestum statim relaxari debet, etiam invita, ut dictum, & reluctante parte contraria. *Peck. de jur. sist. C.* 45. *n.* 21. *Gail. de arrest. Imp. C.* 3. *num.* 15. Cum arresti illegitimi nulla vis, nullusque effectus juris sit, *Mev. p. 5. decis.* 222. &, si causæ arrestorum non constant, vel in continenti probantur, ex quibus illa valent, non est injungenda probatio, sed statim fieri debet relaxatio, *Mev. p. 9. decis.* 93. etiamsi arrestans cautionem offerat, quia cautio non spectat ad justitiam arresti, nec liberat Judicem ab officii necessitate, qui propterea non debet alium iniqua impositione vexare, cujus interest, non affligi potius, quam post damna remedium quærere, hoc enim alienum est à judicantium officio, qui non debent, nisi omnibus exacte perpensis, de jure & juste statuere; Hinc incumbit iis, arresta injusta, si seducti ea decreverint, statim revocare, quia repugnat justitiæ, injuriam ex quacunque ratione alicui inferre. Nec cautio potest arrestum injustum facere justum, aut mutare justitiæ rationem, quod esset calumniis nocentissimis licentiam dare, ut egregiè decidit, *Mev. p. 7. decis.* 85.

3 Arresta semper esse odiosa, nec facilè concedenda.

4 Arresta injusta statim relaxanda.

5 Quod Hospes bona peregrini apud se divertentis, donec sibi pro cibo & potu satisfactum fuerit, non possit arrestare, affirmant quidam, ex eo axiomate, quod pignus propria authoritate non liceat occupare, & sibi ipsi jus reddere. *Dd. in l. 3. C. de pign.* imò quod talis arrestans rem Domino reddere, & pretium restituere debeat, adeoque jus crediti pignorisque perdat, *l. si quis in tantam §. si verò C. unde vi. l. extat. ff. ad l. Jul. de vi privat.* & hoc in specie in Caupone obtinere tradit *Menoch. de recup. poss. remed.* 5. & 9. *Coler. de process. execut. p. 1. cap. 5. n.* 106. quamvis alii *jus retentionis* hospiti concedant, ut tantum retinere possit ex bonis peregrini, quantum ad solutionem illius sufficit. *Bald. in l. certi jur. n. 5. C. d. l.* quia in tali casu tacita videatur inducta hypotheca, dum Caupo viatori concedit subire suum tectum, eumque, tutum ab omni fraude, necessariis ad refocillandas vires remediis instruit, omnium in Cauponam illatorum custodiam tacitè suscipit, & factum etiam aliorum præstat, *l. 1. §. fin. l. 2. ff. naut. caup. Negusant. in tract. de pign. & hypoth. p. 1. memb. 4. n.* 138. & 141. *Cavalcan. decis.* 44. Solvitur arrestum Cautione *Cöpen. decis.* 35. *Modestin. Pistor. part. 3. q.* 110. Aliquando arresta conceduntur ex pacto; **wann einer sich verschreibet / daß er aller Orten / im Fall nicht haltens / arrestirt werden möge.** Et tunc heredes quoque eo innodantur, aut in officio successor. *Hartm. Pistor. quæst.* 50. sic & subditi ac Ministri aliquando pro debitis Magistratuum vel Dominorum arresto innodari possunt. *Berlich. 1. conclus.* 52. Arresto autem propter alium detentus, vel alia ratione damnificatus, damnum & interesse ab eo potest recuperare, *Cöpen. decis.* 36. Nisi illud arrestum sit injuriosum: tunc enim solum arrestans tenetur: cum unius delictum tertio haud nocere queat. *arg. l. si per imprudentiam.* 51. *ff. de civil. Besold. verb. Arrest.*

De arresto hospitis in bonis peregrini.

6 De arrestis ex pacto.

Arrestum etiam fit per *nudam interdictionem* & prohibitionem usus rei litigiosæ, ut si jus lignandi in sylva sit controversum, & Dominus territorii prohibet, ne ligna in dicta sylva avehantur. Nec non arrestum in rebus immobilibus locum quoque habet, quando interdicitur eorum usus, tunc enim etiam mandata de relaxando decernuntur. Specialis Constitutio de arrestis data est in Comitiis Imperii anno 1570. Cujus summa est, ut si quis *immediatè* Imperio subjectus, vel per se vel per suos, alterum Imperio immediatè subjectum vel illius bona, aut ejus subditos eorumve bona arrestaverit, & ad *cautionem oblatam* de judicio sisti & judicatum solvi, arrestum non relaxaverit, Camera Imperialis mandatum sine clausula decernat, *vid. Recess. Imp. anno* 70. §. **wann auch die arresta**, & *anno* 94. §. **bey den arresten.** ubi & videndum, quomodo vocabulum Arresti sit intelligendum. Ut autem actio ex Constitutione Arrestorum in Camera locum habeat, quatuor requiruntur, 1. ut utraque pars tam arrestans quam arrestata *immediate Imperio subjecta* sit, quamvis meminerit *Rudinger. in observ. suis cent. 1. pag.* 63. quod etiam mediato decretum sit mandatum, sed tantum cum clausula: & decernitur mandatum de relaxando, quando homo est arrestatus, *Autor. præjud. Cameral. lit. A.* 2. Requiritur possessionis vel personæ impedimentum, 3. ut arrestanti offeratur *idonea cautio* de judicio sisti & judicatum solvi, & quidem cautio specialis per pignora vel fidejussores, quod tamen arbitrio judicis relinquitur. *Schvvanm. lib. 1. process. Camer. cap. 13. n.* 18. 4. ut arrestum ob causam Civilem & non criminalem sit factum; & ut in supplicatione personæ vel bona arrestata specia-

7 Specialis est Constitutio de arrestis Imperii, & ubi habeat locum.

specialiter exprimantur. Arrestum verò ad instantiam partis à judice impositum non pertinet ad Constitutionem Arrestorum, *Schvvan.lib.*1.*procesß.Camer.cap.*13.*n.*6. *Frider.lib.*1.*de procesß.extrah.cap.*49.*n.final.R.J.anno* 1594.§.**obwohl auch**. Materia de arrestis latè discutitur à *Mev.in tract. de arrest.* & à *Sigism.Dürfeld.in disp.de arrest. per tot.* quæ reperitur inter *Thes.Basil.vol.*5.

Articul.

VId.Tom.1.*Constit.Imp. h.t. & R.J. anno* 1654.§.34.41.49. & 64. quatenus articuli sint sublati.

Artzney.

Medici imperiti vel maliciosi pœna.

SUb h.tit. tractatur de Medicis per medicamenta patientes occidentibus, quando scilicet vel negligentius in cura versati sunt, aut curationem derelinquerunt. §. *præterea Inst. de leg. Aquil.* aut non satis eruditi in arte sua medicando occiderunt. Incivile hoc factum medici, extra ordinem puniendum esse, pro damni scilicet dati aliarumque circumstantiarum ratione, tradit *Constitutio Carolina art.* 134. Animadvertendum itaque in illos, qui profitentur vel faciunt medicinam, dum tamen nullis imbuti sunt ejus artis fundamentis, neque per statuta tempora Medicæ eruditioni inhæsisse noscuntur. Si quis verò Medicus sciens prudens, sive consultò ac datâ operâ, nociva medicamenta præbeat, iisque hominem enecet, is ad instar homicidæ vel latronis punitur, hac ipsa Constit.vers. **ist als ein fürsetzlicher Mörder zu straffen.** Ubi Remus rotæ supplicium adjudicat, & simul refert quod anno 1593. exustus sit lentis ignibus Pseudiater quidam, Sigebergi, qui 20. homines dolo malo per venenum, sub specie medicinæ, enecavit. Ratio pœnæ explicatur in *l. illicitas §.sicuti ff. de offic.præsid.l. necessarios* 5. §. *fin. ad S. C. Syllan.l.*2. *ff. ad l. Pomp. de parricid. Clar.* §. *homicid.n.*17. *Paul.lib.*5.*sent.*23.*in fin. Damhud. in prax. Crim.c.*77.*n.*25.*Matth.Steph.ad Constit. Crim. art.*134. Medicorum incerta consilia plurimum fortuna nobilitat, qui aliquando artem suam non patiantur contemni, dicentes, ecquod enim mali indicium? quid vultus? quid labellorum color? an Sudor in frigida fronte? an à se dissentiat arteria? prorsus egregio de incertitudine Medicinæ spectaculo, cum Medici iniquam sæpe mercedem ex supervacua curationis mora captant. *Barclai. in Argenid. lib.*1.*cap.*2.& *lib.*3.*cap.*9.*in fine & cap.*19.*in fin.* Quapropter Medicus peritus omnem diligentiam in Curationibus adhibere debet, quia si aut imperitia aut studio enecat ægrum, utrobique meritò punitur: sed plura de hac materia dicentur, *verbo Medicus, infra.*

Assecuratio.

IN *Instr. Pacis Cæs. Suevico art.* 17.§.2. dicitur *assecuratio* esse firmamentum Pacis, quod pactum Pacis habeatur pro perpetua lege, Constitutione fundamentali & pragmatica Sanctione, omnes obligans, non minus absentes quam præsentes, & ab omnibus Consiliariis & officialibus, nec non omnium Tribunalium Judicibus, & Assessoribus, perpetuò observandum, quod confirmatur in *Inst.Pacis Cæs.Gall.*§.79.

Attentata.

SUMMARIA.

1. *Quid sit attentatum.*
2. *Attentata alia judicis, alia partis, actoris vel rei.*
3. *Attentata in judicio appellationis.*
4. *De revocatione attentatorum.*

1 Quid sit attentatum?

DE attentatis præcipuè tractatur in *O.C. anno* 1555.*part.*3. *tit.*31.§. 12. & *seqq.* nec non in *Recesß.Imp.*1654.§ 58.& *seq.* Est autem attentatum, mutatio Status rei seu causæ, de qua sub judice lis est, facta in præjudicium alterius partis & contemptum judicis: & hinc declaratio alicujus actus attentatum non est, sicque pendente revisione Victor non prohibetur in puncto liquidationis sententiæ procedere, & taxatio expensarum pendente appellatione fieri potest, *Deputat.***Abschieds** *anno* 1600.§. **als auch Streit** 149. Et hinc etiam non attentat, qui possessionem suam vel quasi eodem modo, quo ante litem cœptam, continuat. Quod si verò dubium sit, uter litigantium sit in possessione, quod evenit in interdicto uti possidetis, tunc utrique inhibendum, si metus armorum subsit, secùs verò tolerandus uterque, donec in summariissimo cognoscatur, an alterutri tota possessio, vel utrique pro parte sit adjudicanda, *O.C. part.* 2. *tit.*21.§.*ult. Mynß.*2.*obs.*11. & 96. *Gail.*1. *obs.*5.*num.*2. Tertius etiam, quem causa litigiosa nihil attingit, innovando quicquam attentatum non committit, nisi se fundet in jure causæ principalis, de qua lis pendet; Attentata etiam quædam sunt Judicis quædam verò partis. Pars ut plurimum attentat, transferendo possessionem, vel alienando rem litigiosam, non tamen attentat in dotem dando, vel donando propter nuptias vel legando aliis, vel transactionis nomine cedendo, vel etiam alienando vel vendendo, si res tempore peritura esset, quo tamen casu pretium inde redactum pro re ipsa debet sequestrari, *Gail.*1.*obs.*148. *num.*3. sicut etiam alienationes necessariæ citra attentatum fiunt, per *l. Divus* 5. *de hered.petit. Lancellot.cap.*4. *limit.*8. quæ omnia ferè intelligenda sunt de reo. *Actor* verò, quamvis innumeri sint attentandi modi pro varietate actionum

2 Attentata alia Judicis, alia partis, actoris vel rei.

actionum & negotiorum, *Lancellot. de attent. cap.* 26. *n.* 36. attentat ſpoliando poſſeſſorem, aut alio quovis modo turbando, quò minùs commodè poſſeſſione ſua, de qua lis eſt, uti poſſit. *Reus* porrò attentatum committit, ſi aliundè de citatione certificatus ſit, & qua de cauſa lis futura ſit, plene cognoverit, & multo magis, ſi dolo vel culpa impediverit, quo minus citatio inſinuari poſſet, tunc enim lis pendere dicitur reſpectu rei, etiam ante inſinuationem, ut attentati vitium incurrat: licet aliàs, quæ ante citationem inhibitionem & litispendentiam in primâ inſtantiâ fiunt, pro attentatis non reputentur.

3 Attentata in judicio appellationis. In *proceſſu appellationis* autem, licet adhuc dubium ſit, an appellatio ſit deſerta, veluti ſi appellans impedimentum prætentat, quo probato, fatalia non concurrerint, vel ſi dubium ſit, an appellatio ſit ritè interpoſita, vel plane frivola aut fruſtratoria, attentatum ſemper committitur, niſi urgens & vehemens præſumptio ſit contrà appellantem.

4 De revocatione attentatorum. Cœterùm id ſemper obſervandum eſt, quod *attentata* ſint delicta odioſa, & idcirco regulariter revocanda, niſi illorum revocatio ſcandalum poſſit operari in populo, vel illorum cognitio dependeat à deciſione cauſæ principalis, cujus definitio eſt exſpectanda, quia in cauſa poſſeſſionis dubiæ ejus continuatio non eſt attentatum. Imo quando de bono jure attentantis conſtat, tunc non eſt locus revocationi. Aliàs attentata variis modis revocari poſſunt, inter quos hodie præcipuus eſt, mandatum revocatorium attentatorum S. C. ſub certa & gravi pœna, ut omnia in priſtinum reſtituantur ſtatum, quæ attentata & innovata ſunt, quia judex appellationis revocat attentata appellatione pendente commiſſa, etiam *intra fatale interponendæ* appellationis. Atque attentata reſtituenda & revocanda ſunt omnia, non exſpectato eventu litis, ne pars læſa afficiatur injuria. Unde in attentatorum judicio proceditur *ſummariè*, & ſtatim poteſt peti revocatio, in quacunque parte judicii, antequam ſententia lata ſit, & tranſierit in rem judicatam. Attentatorum verò *revocatione* pendente, cauſa principalis manet in ſuſpenſo, eſtque *inhibitio* peculiaris modus inducendi litis pendentiam & cauſandi attentata. In cauſa *alimentorum* tamen, ſi filii vel propinqui egiſſent pro conſequenda hereditate, & conſequenter etiam pro alimentis futuris, & in prima inſtantia obtinuiſſent, tunc appellatione à reo condemnato interpoſita & pendente nihilominus appellatis præſtanda ſunt alimenta, & executio propterea ſine vitio attentati poteſt decerni, *l. inſtituta* 27. §. *de inoffic.* 3. *ff. de inoffic. teſtam.* In *reductione laudi* ad arbitrium boni viri, in lite pendente ſuper *nullitate* ſententiæ, *reſtitutione in integrum*, vel *ſupplicatione*, executio ſententiæ citra attentatum fieri non ſolet, quod tamen hodie immutatum, per *R. J. de anno* 1554. nach Berathſchlagung. 124. præſtita nimirum ſufficienti cautione. Lector plura de hac materia deſiderans indagare poteſt *Tract. de attentat. perfectiſſimum Lancelloti, nec non Diſput. Albani Venediger de attentat. inter Theſ. Baſil. tom.* 3.

Atteſtationes.

De atteſtationibus videri poteſt *R. J.* 1654. §. 52. & 56. quod in rotulo dicta teſtium, ſuper quovis articulo probatorio, omnia ex ordine ſubnotanda ſint, ut Judex omnium teſtium dicta ſtatim, uno quaſi intuitu, perſpicere poſſit, & à longa inquiſitione & extractu liberetur. *vid. infrà verb.* Zeug. Zeugen Verhör.

Audientz.

SUMMARIA.

1. *Audientia in Camerâ Imperiali.*
2. *De aliis audientiis.*

De hac materia omnia clarè *in O. C.* diſponuntur prout videre eſt *in Tom.* 1. *harum Conſtit. h. verb.* Audientia namque vox eſt judicialis in foro recepta, notionem & judicium ſignificans, *Cujac. & Weſenb. in parat. C. de Epiſ. aud.* In *Camera* verò *Imperiali* audientia dicitur Judicis & Aſſeſſorum conſeſſus ille ſolennis, in quo Procuratores jurati, partium cauſas in ſcriptis & viva voce proponentes & agentes audiuntur. Ibique audientiæ in loco publico, foris apertis, exceptis diebus feriatis mane à 7. æſtate 8. hyeme uſque ad decimam, poſt meridiem vero à prima uſque ad tertiam horam, regulariter celebrantur. Subindè autem adeo crebræ inſtituuntur mutationes, ut certi quid hic tradi nequeat, uti ex *tit.* 1. 3. *part. O. C.* videre eſt. Adde hic *Schvvanman. in proceſſ. Camer. lib.* 1. *cap.* 24. daß in heut oder nachfolgender Audientz ꝛc. non intelligitur craſtina, vel ſi dicatur ad proximam: ſed nachfolgende/ id eſt, wann es an ihn kompt: ut ſi hodie in novis, debet exſpectari, donec iterum in novis agatur, ſic etiam in præfixis. Und ſollen die tägliche Audientzen/ ohne Unterſchied der Sachen ſimplicis querelæ und appellationum, hinfüro in ordinariis & extraordinariis gehalten werden / ita decretum *Spiræ anno* 1572. refert *Rudinger obſerv. Camer. obſ.* 38.

1 Audientia in Camerâ Imperiali.

Audientia in Camera Imperiali uſitata, vel eſt ordinaria, vel eſt Contumaciarum, vel eſt, quæ fit coram deputatis, ſecundùm *O. C. part.* 1. *t.* 14. & *part.* 3. *t.* 1. In *ordinaria* ſatis eſt, Judicem Cameræ una cum Comite vel Barone, & quatuor Aſſeſſoribus adeſſe. *Obrecht d. l. theſ.* 179. In *Contumaciarum* Audientia Comes vel Baro, & duo Aſſeſſores, adeſſe debent, at in Audientia, quæ coram Deputatis fit, duo Aſſeſſores ſpecialiter ele-

cti, adesse debent, *O.C.d. part.3.tit.1.* Porrò Audientia sæpius pro juridica videlicet die, & contra usurpatur, in foro Camerali. *Cujac.* ut dictum, audientiam notionem definit *in pr.tit.C.de Episc.audient.* Alii judicium atque notionem definiunt, quæ Episcopo in Clericos & Monachos competit. Ut autem Audientiæ judicialis processus cognoscatur, considerandæ sunt circumstantiæ, & forma Audientiæ *vid. Guil. Rodingii Pandectas Cameral. lib.2.tit.1.* Quâ solennitate Audientia judicialis, à parte Judicis & personarum litigantium in Camera celebretur, ac de Ordine Advocatorum & Procuratorum in audientiis & aliis tractat idem *Roding. d.loc. tit.2.& seqq.*

2 De aliis audientiis. Vocabulum Audientz / etiam in alio sensu accipitur, dum nempe Legati, ad Principem vel Regem aliquem missi, ad audientiam admittuntur, id est, commissa sibi negotia oretenus, vel in scriptis, in præsentia illius Principis, ac primariorum Consiliariorum expediunt, ac quæ in mandatis habent, indicant, wird ihnen Audientz gegeben / ihre Verrichtung und Anbefehlen gebührend vorzutragen.

Placuit hic subjungere modum, quem *Abyssinorum Imperator*, quando ad se missos Legatos ad audientiam admittit, observat, quem ex *Michaele Baudier, refert Limn. ad Capitul. Cæs.fol.574.* Abyssinorum Imperator, qui vulgò appellatur *Presbyter Joannes*, superbiæ notam incurrit, licet in eadem Turcæ sit absimilis. Loquitur quidem, sed aspectum sui non præbet, *discant qu'estant, l'image de Dieu en sa souveraineté de son Empire, il le doit imiter en ses responses ausquelles Dieu parle sans estre veu.* Ita quando Magister Ceremoniarum ad illum deducit Legatos extraneorum, quod regulariter fieri solet nactu, Cameræ & Aulæ magno numero tædarum resplendent, Imperator autem latet in suo *Mastabe* vel Lecto Regali, ante quem quinque vela extensa, quorum medium est ex panno aureo, reliqua serica. Magister Cæremoniarum satis clara voce inclamat: *hanca hiale buchia abeton*, hoc est, adduco eos, quos voluisti, idemque repetit sæpius; donec vox post vela respondet, *casacinelet*, id est, introite. Ad hanc vocem omnes, qui eam percipiunt, profundè inclinant caput, in signum reverentiæ, postea pedetentim accedunt, subsistentes ad singulos sex gradus, quos faciunt, repetunt eadem verba, & ubi propiùs ad vela perveniunt, audiunt eandem vocem *Casacinelet*, accedunt proximè, ut intelligant verba Presbyteri Johannis, qui loquitur quidem, & respondet ad petita, sed aspectui eorum se non exhibet. De modo & processu audientiæ apud *Portam Ottomannicam*, si qui Legati extranei ad eam mittantur, *vid. infra verbo* Türck / & suprà *fol. 101. num.221.*

Denique circa *Audientiam Episcopalem* hoc restat insinuare, quod Episcopis audientia tribuatur, quemadmodum Magistratibus jurisdictio. Minus est audientia quam Jurisdictio: Episcopi enim sententiam non ipse Episcopus, sed Magistratus Civilis exequitur, *Pacius in Annal. Cod. de Episc. aud. n.2. vid. Rittershus. in Novell. q.1.c.7.n.47. Calvin.de Jurisd.c.1.them.6.n.10.* Et de hac audientia extat *tit.4. lib.1.Cod.* & ibi *Azo Wesenb.Cujac.*

Auffruhr. Aufstand.

SUMMARIA.

1. *Quid sit seditio? & qui sint seditiosi?*
2. *Origo & periculum seditionis.*
3. *Seditionis pœna.*
4. *Cito illis occurrendum.*
5. *Potestatibus nunquam esse resistendum.*
6. *Etiamsi subditi damnum in bonis, & eorum jacturam patiantur.*
7. *De potestate Regis pro diversitate Regni.*
8. *De potestate in Cives.*
9. *Persona Regis semper veneranda.*
10. *Pro tutela pudicitiæ non licet occidere.*
11. *An & quatenus liceat aggressorem occidere?*
12. *Quando pœna rebellionis ordinaria locum habet.*
13. *De pœna seditiosæ Universitatis.*
14. *In puniendis rebellibus non esse cunctandum.*
15. *Inter populum universum, & Regentes esse distinguendum.*

1 Seditio quid sit? & qui sint seditiosi? NIhil in Republica magis pernitiosum est, quam *seditio*, eamque adeò nonnulli odio prosequuntur, ut velint, de Principis potestate planè disputandum non esse. Seditio enim cum grave & atrocissimum sit delictum, malumque vix tyrannide inferius, graves meritò pœnæ in seditiosos constitutæ sunt, quia est species læsæ Majestatis. *l.1.§.final.ff. ad l.Jul.Majest.* vulgò vocatur Auffruhr / Aufflauff / Aufstand / Auffwickelung / Empörung / Meuterey / Meutmachung / Rottirung / Tumult / Verbündnuß / unziemliche Versammlung / Zusammenlauffung / Zusammenschwörung. Et hodie promiscuè ferè omnes illi, qui quoquo modo Reipublicæ statum labefactare conantur, vocantur seditiosi, *tot. tit. Cod. de seditios.* Quanquam propria significatione vocabuli, illi soli sic appellantur, qui Tribunitiis clamoribus plebem adversus Magistratum concitant. *Mynsi. in §.publica n.6.Inst.de publ.jud.* Hinc seditionem facere est quasi Sacrilegium committere, quia omnes seditiones nascuntur ex libidine dominandi, ut ait Jurisconsultus in *l.2.§. cum placuisset ff. de orig. jur.* & semel accensa seditio quasi scintilla impetu populari repente agitatur, ac totam urbem prius inflammare solet, quàm restingui possit. *Bodin. de Republ. cap.7. lib.4.* Reperiuntur enim homines, qui se nunquam fa- 2 Origo & periculum seditionis.

cundos

cundos aut animosos putant, nisi Principum præcellentiam procaciter sollicitent, & per insanas argutias præcipite ferocia convulnerent Majestatem. Cum tamen etiam Tyranni Imperio ex conscientia obediendum esse tradat *Molin. de justit. & jure Tract. 2. disput. 24. in fin.* quia interdum Deus Reges excitat in vastationem, quos tamen postea punit Dei manus, non verò subditorum.

Hinc eorum opinionem, qui dicunt, summam populi esse potestatem, ita ut Reges, quoties imperio male utuntur, punire & coercere liceat, redarguit *Grotius de jur. belli lib. 1. cap. 3. n. 8. Goldast. de Regni Bohem. successione lib. 1. cap. 5. & seq.* ubi etiam Epistolam habet, quod religio non sit legitimus prætextus rebellandi, *Besold. in præcogn. polit. fol. 171.* Semper seditio, etiam justa, medicina talis est, quæ periculosior est ipso morbo, sive Princeps sive populus vincat, quia prætensæ libertatis defensores, omnia confuse agunt, & plerumque suum privatum quærunt commodum, dum pro bono publico se pugnare videri volunt. Idcirco semper cavendum veteri statui, nec novatoribus adhærendum. Libertas prætensa sæpius est larva majoris servitutis. Nulla Respublica caret male contentis, etiam iis, qui suæ indignationis rationem habent non injustam, sicque nunquam securus esset ullus Princeps, si populo nimis indulgeretur. Seditionibus itaque in tempore est occurrendum, antequam, velut labes quædam, paulatim totam inficiant civitatem, & in tyrannidem erumpant. Hoc considerarunt Impp. Gratian. Valent. & Theod. in *l. 1. C. de seditios.* ubi Seditiosis vel Autoribus, tumultum popularem facientibus, welche im Volck ein Auffruhr oder Aufflauff machen / gravissimam

3 Seditionis pœna. mulctam imponunt, quam mortis esse interpretatur, *Gloss. in verb. gravissimam:* idem probatur *in l. 3. §. 4. ff. ad l. Corn. de sicar.* ac facit Peinliche Halsgerichts-Ordnung *Caroli V.* ubi *art.* 127. ita cavetur: So einer in einem Land / Stadt / Obrigkeit oder Gebiet gefährliche / fürsetzliche und boßhafftige Auffruhren des gemeinen Volcks wider die Obrigkeit macht / und das also auff ihn erfunden würde / der soll / nach Grösse und Gelegenheit seiner Mißhandlung / je zu Zeiten mit Abschlagung seines Haupts gestrafft / oder mit Ruthen gestrichen / und auß der Land / Gegend / Gericht / Stadt / Flecken oder Gebiet / darinnen er die Auffruhr erweckt / verwiesen werden / darinn Urtheiler und Richter gebührliches Raths / damit niemands unrecht geschehe / und solche böߟliche Empörung verhütet werde / pflegen sollen. *Rudinger. obs. 43. Dalner. in tr. de seditios. n. 95.* Imo in istiusmodi seditione solus conatus punitur. *l. 5. C. ad l. Jul. Maj.* eadem enim severitate voluntatem sceleris, qua effectum puniri jura voluerunt, *Dalner. d. loc. n. 96. Menoch. lib. 2. cent. 4. cas. 360. n. 85.*

4 Citò illis occurrendum. Ipsæ etiam Respublicæ spe exterorum auxiliorum plerumque decipiuntur, & magnas sibi calamitates accersunt. Initiis occurrere facilius est, hoc si negligitur, ruunt in fata male contenti multis erroribus, tetræque & horrendæ nascuntur confusiones, utra pars vicerit. Exempla sunt ubivis obvia in Lusitania, in Bello Rustico, in tumultibus novissimis Civitatis Coloniensis & Hamburgensis, Civium contra Consules & Magistratus, quibus in casibus mandata S.C & Commissiones ad Principes Circulares decerni solent. Certe insigni & atroci facinore ac scelere seditiosos ac rebelles plerumque se cum proprio interitu maculasse demonstrat, *Camerar. horar. succisiv. cent. 3. cap. 88.* Qui enim novitates tractant, vel proditionem aut mutationem Civitatis, aut Status publici attentant, se ipsos disperdunt, ut testantur exempla Coræ, Absolonis, Catilinæ, Bruti, Cassii, Judæorum, Seditio Rusticorum & aliorum: putarunt enim Rustici Spirenses, cum anno Christi 1502. conspirarent, & mutuam quandam conspirationis haberent tesseram, quæ ejusmodi erat, ut si quis ejus fœderis esset percontatus ab alio: Was ist nun für ein Wesen? interrogatus responderet: wir mögen vor den Pfaffen nicht genesen / existimantes, post immutationem religionis aurea secula reditura, si sua Ecclesiasticis adimerent bona. Tamen experientia docuit, plus illis nocuisse, quam profuisse bona Ecclesiastica prophanata, ut patet ex *documentis redivivis Monasteriorum Würtenbergensium fol. 296* & quod homines illi seditiosi, ex justo Dei judicio & vindicta, in maximo numero ubique locorum miserrimè perierunt, demonstrante hoc ipsum seditione pauperis Conradi, vulgò des armen Kuntzen in Würtenbergia, de quo *Crusius in annal. Suev. lib. 10. part. 3. cap. 4. fol. 549.*

Prudenter itaque privatæ congregationes & conventicula civium furtiva à Statibus prohibentur: actus enim, quantumcunque aliàs liciti, si clàm fiunt, fraudis ac doli præsumptionem in se habent, ac notante *Livio lib. 39.* plures factiones titulo Collegii novi, ad nullius non facinoris Societatem coeunt, quod Coloniæ Agrippinæ sæpe compertum esse testatur *Paul. Bus. decis. politic. 6. thes. 16.* Undè Constitutione Regis Francisci I. fraternitates sublatæ, Norimbergæ Operariorum aut artificum conventicula prohibita, ne fortasse ebrii inter se de Republica disputent, & periculose suppullulent seditiones, *Abraham Ortell. in Theat. Orb. in descript. agri Norinberg. fol. 55.* & post bellum Smalcaldicum in multis Civitatibus Imperialibus, tribus, die alte Zünfften / abolitæ. *Besold. in Comment. ad O. Würtenberg. fol. 39.* Henricus II. Galliarum Rex ordinavit, ne ulla congregatio sine autoritate & præsentia Magistratus Regii, & quidem non in domibus privatis, sed in publicis fiat.

Potestas in Imperio vel est *publica* vel privata: Illa vel *summa* est, sive Majestas, vel *subalterna.* Majestas verò denotat supremum in Republica Imperium, & originem ab ipso Deo habet, unde *ordo naturæ* non patitur, ut inferior dominetur superiori, vel minor majori. *Cap. cum inferior de majorit. & obed.* 5 Potestatibus nunquàm esse resistendum.

obed. cum nec par in parem habeat Imperium, *l.4. de recept. arbitr.* Itaque ubi semel in manum & arbitrium Principis omnem populus transfuderit potestatem, ipse deinde nihil nisi obsequii gloriam sibi relictam habet. *Tacit.6.annal.8.* Generale siquidem pactum Societatis humanæ est, obedire Regibus *Cap. 2. dist. 8.* Hinc omnis ille rebellis dicitur, qui de facto resistit Superiori, vel jurisdictioni ipsius, *Anton. de Butrio in 2. part. lib. 1. Decretal. tit. de offic. deleg. Thes. Basil. vol. 5. disput. de homag. th. 346. lit. iii.* Idque tantò sanctius servandum, quod Monarchas ab ipso *Numine æterno* munitos esse constat. Hinc etiam eminentes illæ potestates vocantur *Sacrosanctæ, inviolabiles, charactere Divinitatis obsignatæ, humanitus indissolubiles*, in quibus Character Majestatis Divinæ refulget, & proinde ipsis protervè resisti non debet. Meminerint igitur subditi, obedientiam potestatibus esse præstandam, non solùm propter iram Regis, sed etiam propter conscientiam, *Rom. 13. vers. 5. 1. Petr. 2. vers. 15.*

6 Etiamsi subditi damnum in bonis, & eorum jacturam patiantur.

Si ergò necessitas publica, aut etiam utilitas excellens, quæ necessitatis rationem habet, impellat principem, ut bona subditis adimat, non poterunt illi pro defensione rerum suarum ullo modo resistere, quippe quod privatorum bona quadantenus Reipublicæ sint, & ejus utilitati quietique inservire debeant, ita ut nec ad compensationem damni aut solutionem pretii Princeps obligatus sit, cum Subditorum negotium gessisse censeatur, *Afflict. decis. 361. n. 4. & 5. Gail. 2. obs. 57. num. 1.* & publicum commodum, quod ista fieri præcipit, communia faciat omnia, etiam subditis invitis. *Peretz. ad tit. C. ne Fisc. rem quam vend. evinc. n. 13.* Quamvis si fieri possit æstimationis refusio, æquitatem illam suadere, rectè doceat *Covarruv. lib. 3. var. resol. cap. 14. n. 8. Grev. ad Gail. lib. 2. cap. 56. consid. 2.* Quod in tantum quidam extendunt, ut etiamsi sine necessitate Princeps id faciat, tamen judicem & vindicem injuriarum subditos suos habere non debeat.

7 De potestate Regis pro diversitate regni.

Et quidem in iis regnis id eo magis procedit, in quibus is, qui *summam rerum* tenet, sibi ipsi velut *Cives* fecit, cum justo bello imperium quæsivit, aut in ejus ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur, *Grot. lib. 1. cap. 3. §. 11.* nisi *limitatam* ab initio habere voluerit potestatem, quo casu nec alienare regnum propria autoritate potest, quia populus ab illo gubernari voluit, & non ab alio, *Puffendorff. lib. 8. de J.N. & G. cap. 5. §. 10.* Idcirco revocari alienatio potest, & Regi resisti, si tradere regnum alteri moliatur, *Grot. lib. 1. cap. 4. §. 10.* quod etiam ibidem ad oppignorationem extendit, & Regi denegat facultatem regnum suum tanquam *feudum* ab altero recognoscendi. Sub onere commissi ex felonia, aut ut deficiente familia ad Seniorem illud devolvatur, *lib. 2. cap. 6. §. 9. Puffendorff de J.N. & G. lib. 8. cap. 5.*

8 De potestate in cives.

Hoc etiam ad conservationem Civitatum pertinet, ut Imperium summum aliquam in vitam Civium habeat potestatem, tum pro avertendo malo, tum pro compescendis peccatis, ideò vitam civium pro defensione Civitatis periculo exponere potest; Hinc ob res militares, quas Princeps exigit, Cives detrectare non possunt, *l. 4. §. 12. ff. de re militar.* & Imperatori *Stationem* talem, in qua probabiliter Civis prævidet, vitam sibi amittendam esse, assignanti, morem gerere, ac strenuè illam tenere debet. Ita etiam ubi ad firmandá pacta publica *obsides* dandi sunt ex Civium numero, tergiversandi locus non est, sed ad onus hoc suscipiendum Civis potest adigi. *Puffendorff. de J.N. & G. lib. 8. cap. 2. §. 6.* ubi etiam tractat de deditione Civis innocentis, juxtà *Grot. lib. 2. cap. 25. §. 3.* Sicut pariter ex causa *delicti* in corpus & vitam Civium summo imperio competit potestas, quia delinquens pœnam debet *Reipublicæ*, quæ si jus suum exactura reum debito modo plectere velit, nequit is resistere, quia jus puniendi ipse contulit, & gladium legitimum facinorum vindicem dudum agnovit. *Puffendorff. lib. 2. element. Jurisprud. observ. 5. §. 17.* Primitivo enim *Civitatis fœdere* constitutum videtur, ne ullatenus vis opponatur Ordini judiciali, quia præviderunt populi, hoc concesso, nunquam prætextus turbandi judicia defuturos, ita ut etiam vis cessare debeat, etiamsi de innocentia constet, & propositum iniquum Imperantis haud sit obscurum. Nam licet jus naturale singulis Civibus tutelam vitæ concedat, & hinc miremur veteres Christianos Heroico certamine ad Martyrii gloriam festinasse, damnari tamen indiscretè non possunt, qui extremo necessitatis præsidio renunciare nolunt. Et si defensio salutis suæ Civi contra atroces Superioris injurias conceditur, cœteris tamen subditis ideò obsequium exuere, aut innocentem vi defendere non licebit. *Puffendorff. d. loc.*

9 Persona Regis semper veneranda.

Atque etiam in tali periculo personæ tamen, quæ summam potestatem habet, parcendum est, sicuti *Rex David*, qui cum Oram Regiæ Chlamydis præscidit, toto pectore cohorruit, & neminem innocentem fore dixit, qui extendat manum suam in Christum Domini. Ideo si forte casus eveniat, ut ipse Princeps quempiam animo trucidandi aggrediatur, nec alius detur evadendi locus, nisi per necem aggressoris, moriendum potius est, quam occidendum. *Seneca lib. 2. de ira. Puffendorff. lib. 2. de J.N. & G. cap. 8. §. 5.*

10 Pro tutelâ pudicitiæ non licet occidere.

tantò minus pro *pudicitiæ* solum tutela licita erit Principis cædes, quia in Principis incolumitate totius Regni salus ac Status vertitur, *Barclaj. lib. 6. contra Monarchom. cap. 22.* Vide tamen *S. Thomam 2. sentent. dist. 46. quæst. 2. & opusc. 20. de Regim. Princip. cap. 6. Dominum à Soto de just. & jur. quæst. 1. art. 3.* ex fundamento *Clem. Pastoralis §. cæterùm de sentent. & re jud. Obrecht. de necessar. defens. cap. 6. n. 6.* Si quis autem Principem mortem certam intentantem simili vi repellat, peccato quidem non vacat, sed actus tamen iste in Crimen læsæ Majestatis defensori verti non poterit. *Christoph.*

11 An & quatenus liceat aggressorem occidere? stoph. Lincker in dissert. de resist. potest. §. 5. & 6. ubi plura de hac materia tractat, & §. 7. indagat, quid *Principi in sacris* liceat, & de bellis, quæ pro religione gesserunt Galliæ & Belgii Ordines, nec non de bello Schmalcaldico discurrit, more tamen A.C. addictis assueto. Tum. §. 10. tractat de *potestate Pontificis* & in *seqq. §§. de resistentia potestatis subalternæ, Judicum delegatorum, de executionibus & pignorationibus, de arrestis, sequestrationibus, missione in possessionem bonorum, de judiciis Criminalibus, Inquisitione, Captura, incarceratione, lictoribus & Carnificibus, Vectigalibus & Publicanis, Præfectis fisci, Disciplina militari, Metatis, Magistratu Ecclesiastico, Domino feudi, Marito*, an & quatenus resisti possit, fuse traditur.

Quod de aggressore injusto modò supra dictum est, egregie explanat *R. P. Molina de just. & jur. tom. 3. disp.* 13. quod circumstantia æterni interitus injusti aggressoris, non impediat aggressum, etiam verisimiliter in gratia existentem, quo minus aggressorem interficere possit, imò etiam pro *defensione honoris & bonorum*, quia irrationabile bonoque communi contrarium esset jugum ac præceptum, pati jacturam injustam vitæ nostræ ac bonorum, & non posse interficere aggressorem, qui sua nequitia non vult ab injustitia desistere. Tunc enim pessimi quique justos ac timoratos invaderent, eisque vi eriperent sua, atque etiam vitam, scientes illos, in sui suorumque bonorum defensionem, non posse ipsos interficere: atque ita accrescerent mala, iniquique multiplicarentur in republica, cum longe majori detrimento spirituali eorundem iniquorum, quam si in defensionem justam interfici permitterentur; & alias condemnarentur bella justa etiam defensiva, quibus adversarii contra nos cum aperto lethali peccato pugnant. *Disput.* 14. extendit amplius propositionem supradictam, quod aggressus teneatur, *sub reatu lethalis culpæ*, interficere aggressorem, si possit, quando aliter vitam suam conservare non potest: præsertim quando aggressus persona esset Reipublicæ necessaria, & ex ipsius morte sequeretur maximū detrimentum familiæ, uxori & liberis, quos alere tenetur. Si verò aggressor esset talis, cujus vita multum Reipublicæ prodesset, aggressus verò persona communis, tunc teneretur potiùs mortem pati, quia ex lege charitatis tenetur præferre bonum commune suæ propriæ vitæ. In tantum, ut si *Rex* aliquis habens successorem, qui æquè bene Rempublicam gubernaret, tunc aggressus ab eo injuste, pro defensione vitæ suæ, licitè potest illum interficere, quoniam ex morte talis Principis, non sequitur tantum Reipubl. damnum, ut propter illud teneatur invasus mortem perpeti injustam, ne suum aggressorem interficiat. Si vero *ambo pares* essent, tunc licet aggressorem interficere, vel etiam ipsi parcere, ex actu charitatis. Licet enim non simus Domini vitæ nostræ, sed tantum custodes, & administratores: Deus tamen, qui illam nobis concessit, quique dominium retinet, facultatem illius nobis non denegavit ad tam egregium virtutis actum, in ipsius obsequium. *Disp.* 15. 16. & *seqq.* plura tradit de hac materia.

Ut redeamus ad materiam *rebellionis*, & quando pœna ordinaria habeat locum, advertendum est 1. excusari illum, qui aliud delictum committens, dederit occasionem tumultui & seditioni, ut tenet *Bald. in l.* 1. §. *fin. de just. & jur.* ubi, quod Statutum puniens turbantem quietum Statum Civitatis, intelligi debeat, si principaliter turbet, secus si incidenter. Idque innuunt verba *art.* 127. fürsetzlich und boßhafftig / quæ dolum requirunt, constat autem in ordinariis pœnis infligendis, regulariter dolum, & quidem evidentem adesse debere, *Bursat. cons.* 77. *n.* 13. & *seqq.* 12 Quando pœna rebellionis ordinaria locum habeat. 2. Is excusatur, qui propter privatam inimicitiam ulciscendam tumultum excitasset, non ita graviter puniretur, cum hic eadem, quæ supra, militet ratio. *Carrer. in pr. crim. in pr. n.* 97. *vers.* tempera autem ista. 3. Excusatur is, qui tumultum excitavit, vel seditionem conflavit, incumbens rei licitæ, & ad finem licitum, puta ut liberaret Patriam Tyranno, *Boer. in tract. de seditios. n.* 5. & 7. *præsupp. Gilhaus. in arb. Jud. crim. c.* 2. *tit.* 6. *sub n.* 5. 4. Animus & affectus seditionis requiritur. Nam si quis protulit ista verba, acclamando in populo: *ruina, ruina*, si tamen non dolose, neque animo concitandi seditionem, fuerint prolata, neque etiam fuerit secuta seditio, non poterit puniri ut seditiosus. *Decius cons.* 256. *n.* 7. ut etiam alias ordinatio sola seu tractatus, in delictis quoque atrocioribus, imò atrocissimis, non punitur, nisi ad actum aliquem, per se ad factum ipsum ordinatum, processum fuerit. *Bald. in l. non ideo minus col.* 6. *C. de accus.* & ita in Concilio Neapolitano judicatum fuisse testatur *Grammat. cons.* 19. *Dec. d. cons.* 256. 5. Mitius puniendus venit, qui lubrica lingua aliquid dixisset, per quod seditio excitari posset. *Dec. cons.* 536. *Gilhaus. d. loc. Speidel. in Specul. verb.* Auffruhr.

Si universitas seditionem faciat, pœna pecuniaria, & juris sui privatione puniri potest, mutatione nimirum Status, privatione privilegiorum & gratiarum, remotioneque commercii cum Vicinis, nec non Capitali animadversione in rebellionis Duces & incentores. 13 De pœna seditiosæ universitatis. Et quod universitates pœna aratri puniantur, id est desolentur muri, & aratro effodiantur, textus est in *l. ususfructus Civitatis. ff. quib. mod. ususfruct. amitt.* domorum verò destructio ita fiebat, ut non esset amplius locus reædificationi, *Steph. Gratian. tom.* 1. *discept. forens.* 179. ubi multa de urbibus, domibus, & ædificiis dirutis & solo æquatis in medium affert. Illud etiam commemoratur, quod in eversionibus hujusmodi domorum solitum erat, *salem* superseminare. Unde Fridericus Barbarossa Imp. Roman. devastatis Mediolani omnibus ac ruina deformatis, tum pluribus etiam incendio fumantibus tectis, aratrum induxit, & *salem* superseminavit, *Arum. Histor. Mediol. sect.* 1. prout etiam *Abimelech*, qui Sichem urbem

urbem oppugnatam cepit, interfectis ejus inhabitatoribus, ipsaque destructa, salem in ea dispersit. *Judic.9.vers.45.* Quod fuit ab initio usitatum à Regibus & magnis Dominis, & fiebat ista salis seminatio præcipue ob id, quod sal reddat terram sterilem, & ideo, funditùs destructa civitate, sal spargebatur, in signum perfectæ victoriæ, & maledictionem scelerum & seditionis. *Nicol. de lira judic.cap.9. in fin.verb. quam cepit interf.* Et ideo in diluvio terræ aquæ salsæ intraverunt & corruperunt, ex quo abbreviatio vitæ humanæ secuta est, *Gratian.decis.179.n.40.*

14 In puniendis rebellibus non esse cunctandum.

Multitudo puniendorum in casu rebellionis unico quasi ictu à Principe tollenda est, non per intervalla. In tempore persecare prudentis est, ne cunctando, latius serpat malum, quod incidendum est semel, postea verò adhibendum lenimentum, *Tacit. lib.1.Histor.Lips.lib.4. cap.1.* Specie quidem acerbius, sed re ipsa mitius. Nam repetita & frequens vindicta paucorum odium reprimit, multorum autem irritat, *Seneca lib. 1.de element.* Inprimis verò in capita rebellionis absque mora severè animadvertendum, ne repetita conjuratione Rempublicam in majus discrimen deducant, *R.J. anno 1526.§.* Es soll sich. Nunquam autem si à plurimis læsus sit, accuratissime inquirat in noxios, ne metus in desperationem convertatur, & veniæ diffidentia pertinaciam accendat, animos sociorum sollicitet, ac denique furentium rabies omnia confringat, *Liv.lib.45.* & ob hanc rationem prudens Capitaneus hostem fugientem non solet adigere ad desperationem, ne milites incautos & persequendo defessos, fugientium rabiei objiciat, *Liv. lib.57.* Detectâ verò conjuratione sedulò in Autores inquirendum, ne Respublica naufragium patiatur. *Amir. lib. 1 cap.8.* & *lib.17.cap.5. Cæsar. lib. 8. de bello Belg. Thes. Basil. tom.4. disput. de jure Princip. thes.57.*

15 Inter populum universum, & regentes esse distinguendum.

Si solus populus vel plebs delinquat sine assensu regentium, ipsique adeò ad sedandam compescendamque rebellionem omnem pro viribus diligentiam adhibeant, excusantur regentes, & seditiosus populus punitur, imò præcipua potiùs rebellionis capita: Magnanimi enim viri est rebus agitatis punire sontes, multitudinem conservare, *Cic. lib.1.offic.* facit huc *C Romana §.in universitatem de sent. excom.in 6. Meischn. tom.4. decis. Camer.decis.22.n.97.fol.608.* Quod si soli delinquant Consules, nec per illorum delictum gravabitur universitas: non enim ad delinquendum constituti sunt, *Farinac. in prax Crim.lib.3.tit 4.q 24.num.130.Myns.4. obs.79.* Sic ab Augustissimo Imperii Tribunali Consules & Senatores Civitatis tantum, nulla civium mentione facta, proscripti sunt *Barth.in sent.part.2.anno 15[.]0.* quia nisi congregatio præcesserit, non erit delictum universitatis, sed quorundam tantum, *Jul.Clar. pract.crim.q.16.n.ult.* & hac ratione Civitatem Bononiæ magno cum honore coram Papa pœnâ se exemisse scribit *Boer.* Quæ regula tamen saltem procedit in delictis tractum successivum non habentibus, secus verò in continuis, quia in his ratificatio mandato æquiparatur, quod etiam intelligitur, si universitas delinquentes non puniat, dum admissi sceleris habet scientiam, & sine periculo seditiosos possit compescere, *Henr.Bruning.de var.univers.specieb.thes.96.*

Quid porrò subditis pro defendendis legibus fundamentalibus liceat, tradit *Nathanel Falcken in dissert.* de hac materia, & quid denique ipsis juris competit circa sacra describit. *Christoph.Bechman.in dissert.de jure subd. circa sacra per tot.*

Recentia Seditionis exempla contigerunt Coloniæ 1686. & Hamburgi 1687. Nam cum intestinæ discordiæ atque seditiones Coloniensem Civitatem per aliquot annos miserè afflixissent, quæ demùm anno 1686. consederunt, judicialique sententia feliciter terminatæ sunt, & quidem, cum *Nicolaus Gulichius*, qui Syndici tum partes invaserat, Paulus Saxius, & Antonius Mesthovius Triumviri variorum criminum abunde jam convicti essent omnes 23. Februarii capitis damnati fuere. Et Gulichius quidem, postquam frustra obluctatus, carroque impositus, Mulheimio ad locum supplicii, prope urbem Coloniensem deportatus esset, juxta sententiæ formulam, qua variæ ejusdem in Rempublicam Cæsareosque Administros machinationes prolixe recensitæ fuerant, abscissis prius binis dextræ digitis securi mox percussus est. Neque verò id satis supplicii fuerat, nisi & caput ejus ferreo palo affixum, turrique Coloniæ impositum, relicta ab ipso bona fisco Cæsareo illata, denique ædes ejusdem solo æquatæ, & loco earundem infamis columna, qua infanda ejus facinora descripta legerentur, extructa fuisset. Hunc Secutus *Saxius* licet intrepidus, ut videbatur, in ferali tecto obambularet, & præsentiori animo fatalem horam expectaret, Carnificem quoque obtestatus, ut quod sui hic esset muneris, probè expediret, in eo tamen infelix fuit, quod nonnisi post quintum ictum cervix eidem abscissa fuit; caput ejus itidem turri impositum, bona publicata, ejusque liberi Civitate Coloniensi in perpetuum relegati sunt. Tandem *Mesthovius* fustigatus, & Archi-Episcopatus Moguntinensis, Trevirensis & Coloniensis, Ducatus item Juliacensis & Bergensis, ut & Civitatis Coloniensis finibus in perpetuum proscriptus & expulsus fuit. Nec deerant etiam aliqui itidem, ob consociata cum prioribus consilia *pridie Calend. Jun. & mox IV. Non. Jul.* flagris fustibusque cæsi & in perpetuum aut ad tempus pro admissorum gravitate, Civitate expulsi.

Exempla Seditionum recentia Coloniæ & Hamburgi.

Hamburgi itidem intestini motus & discordiæ, cum scelestissimæ Machinationes quorundam Hamburgensium, qui contra patriam conspiraverant innotescerent, non consopiti erant, quo nomine non tantum I. Septembr. Jastramus, & Hieronymus Schnitgerus, qui hactenus in id unicè laboraverant, quo Cives Hamburgenses ab omni impendentis belli Danici metu securos redderent,

derent, apparatum istum armorum, non ad opprimendam Civitatem, verum ad exequenda alia prorsus consilia destinatum esse causati, sed & paulo post Christianus Meyerus Selmius Jurium Licentiatus, Ericus Kegserus, & qui consulari dignitate eminebat Joan. Sluterus, aliisque qui clandestinarum, harũ molitionum participes esse credebantur, in carcerem & custodiam missi sunt: Postquam verò Schnitgerus & Jastramus ex interceptis literis aliisque indiciis, ceu proditores patriæ hominesque perfidi intestinarum quoque discordiarum & seditionum auctores atque concitatores subinde accusati, & mox etiam quæstioni subjecti, horumque & aliorum criminum abunde convicti essent, tandem pridie Idus Octob. juxta formulam sententiæ, Jastrami corpus, abscissa prius cervice, in 4. partes dissectum, ejusque caput Palo ferreo infixum, & in memoriam detestationemque sceleris istius, turri impositum fuit. Schnitgero tamen, postquam consimili supplicio affectus esset, id honoris tributum est, ut truncatum corpus & caput illius in loco judicii humaretur, quanquam bona, ab ipso non minus, quam à Jastramo relicta fisco illata fuerint. *Relat. Francofurt. de dictis annis* 1686. & 87.

Augspurgische Confession, vid. infra verbo **Religion.**

Außländische Kläger.

QUod tales cautionem sufficientem præstare debeant de judicio sisti & judicatum solvi traditur in *Ordinat. Camer. anno* 1555. *part.* 3. *tit.* 49. §. 8.

Außschreibende Fürsten/ vide infra verbo Circulus vel **Kreyß.**

Außsteuer der armen Jungfrauen.

SUMMARIA.

1. *Virgo unde dicta?*
2. *Sponsalia cum quibus possint contrahi.*
3. *Ætas requisita ad Sponsalia & ad nuptias.*
4. *Cum quibus nuptiæ contrahi possint?*
5. *Quare Virgines biennio citiùs ad matrimonium admittantur.*
6. *De consensu Virginis quomodo constare debeat?*
7. *Consensus debet esse liberrimus.*
8. *De consensu parentum & aliorum an & quatenus sit necessarius.*
9. *De benedictione Sacerdotali & tribus proclamationibus.*
10. *Sponsalia contracta quomodo probentur.*
11. *Probata esse servanda.*
12. *De probatione Virginitatis.*
13. *De laudibus Virginitatis, & nefandis ejus violatoribus.*
14. *De dotatione Virginum & dotibus moderandis.*
15. *Mores in hoc variarum gentium.*
16. *Moderatas dotes esse admittendas.*
17. *De quantitate dotium pro filiabus Regum, Ducum, Principum.*
18. *Dotes solvi ex collectis subditorum, nisi alia sit observantia.*
19. *De renuntiatione filiarum.*
20. *De lucro dotis si Sponsus vel Sponsa ante thalamum moriatur.*
21. *Proponitur casus pactorum dotalium.*
22. *Viduæ inopi debetur quarta ex bonis defuncti Mariti.*
23. *Sed quid, si inopiam dissimulaverit? vid. n.* 26.
24. *An beneficium auth. præterea c. unde vir & ux. pertineat etiam ad viduas Illustres? vide n.* 32.
25. *Non illata realiter dote cessat dotalitium.*
26. *Vidua non est privanda beneficio juris pro dotibus, vel dotalitio inducto, nisi pœna privationis expresse sit determinata.*
27. *Viduæ inopes etiam illustres, admittendæ ad beneficium quartæ.*
28. *Si minus quarta sit relictum à marito, vidua ad supplementum agere potest.*
29. *Quid, si adsint liberi?*
30. *Quibus casibus mulier non possit prætendere quartam?*
31. *Quartam ex hæreditate defuncti non solum mulieri, sed etiam viro inopi deberi.*
32. *Illustribus æquè deberi quartam sicut personis inferioris conditionis, per rationes, & vid. suprà n.* 24. & 27.
33. *Esse in Electione viduæ, an dotalitium, an verò quartam ex bonis mariti eligere malit.*
34. *Præsertim si ex dotalitio nil possit consequi.*
35. *Heredes mariti tenentur ad exsolutionem dotalitii.*
36. *Dotalitii quantitas ex calamitatibus bellicis, vel sterilitate non potest minui.*
37. *Successores feudales ad illud obligantur.*
38. *Licet Maritus aliquid in testamento ipsi reliquerit, vel bona ejus confiscentur, vel ipsemet bona vendat in fraudem uxoris.*
39. *In causâ dotalitii non habent locum Austregæ.*
40. *Lamentationes viduarum dotes repetentium.*
41. *An possint convenire tertium possessorem hypothecæ sine præviâ excussione?*
42. *Refertur casus in jure jam tertio acquisito.*
43. *Quomodo fidei commissum vel feudum in dotem dari possit.*
44. *Excussionem debitoris principalis non requiri, si non reperiatur, vel notoriè non sit solvendo.*
45. *In notoriis non observatur ordo juris.*
46. *Exceptionem excussionis non admitti in repetendâ dote.*
47. *Publicè interest mulieres esse dotatas.*
48. *Bona fideicommisso subjecta ex causâ dotis possunt alienari.*
49. *Non obstare auth. hoc si debitor C. de pignor. & hypoth.*
50. *In odiosis non admittitur extensio.*

51. Non

51. *Non admittuntur conjecturæ, ubi dispositio clara est.*
52. *Dos semper antè omnia detrahitur.*
53. *Excussionem non habere locum, si contrà potentem rixosum, vel egenum fieri deberet.*
54. *Tum demùm deveniri ad fidei commissum, si alia bona libera non adsint.*
55. *Bona libera non adesse, actor probare debet.*
56. *Testatorem præsumi, legibus se confirmare voluisse.*
57. *Exceptionem excussionis etiam contrà dotem habere locum.*
58. *Hanc exceptionem non esse odiosam.*
59. *An inter mercatores locum habeat?*
60. *Sententia contrà principalem non potest executioni mandari contrà tertium possessorem.*
61. *Utrum vidua vel filiæ Vasalli possint retinere bona feudalia, vel debeant in illa immitti, donec ipsis propter dotes & alias prætensiones satisfiat?*
62. *Argumenta pro negativâ.*
63. *Argumenta pro affirmativâ.*
64. *Præjudicia pro affirmativa.*
65. *Prærogativa Viduarum & filiarum non solum in dote, sed etiam aliis præter dotem illatis.*
66. *An vidua teneatur ad rationes?*
67. *Nulla in interdictis admittitur exceptio Dominii, vel proprietatis.*
68. *Quæ sit virtus & efficacia constituti possessorii?*
69. *De consuetudine totius Germaniæ hoc jus in feudis viduæ, & filiabus competere, & n. seq.*
70. *Quando dominus vel fiscus possit feudum apprehendere?*
71. *Filia hæres vel ex testamento, potest propriâ autoritate feudum apprehendere.*
72. *Viduæ datur remedium recuperandi.*
73. *Illatio dotis quomodo probetur?*
74. *Quid secundum superiora pronuntiatum?*
75. *Refertur aliud præjudicium.*
76. *Filii tenentur debita exsolvere ex feudis, sivè feudum sit hereditarium, sivè ex pacto & providentiâ.*
77. *Dotis & dotalitii solutionem nec dominus feudi, nec agnati possunt evitare.*
78. *Referuntur privilegia & prærogativæ dotium.*
79. *Dotalitia dotibus sunt exæquata.*
80. *Quomodo mulier se opponere possit executioni in bonis mariti pro conservandâ dote.*
81. *Nec non propter dotalitium.*
82. Morgengab *quoq; habet tacitam hypothecam, & an debeatur viduæ?*
83. *Requiritur realis numeratio dotis, ut mulieri competant prærogativæ.*
84. *Dotis numeratio quomodo probetur?*
85. *Sterilitas non nocet mulieri in dotalitio.*

IN *R. J. de anno* 1530. §. 1. statuitur ut pœnæ à blasphemantibus exactæ, hospitalibus vel pro dotandis virginibus pauperibus applicari debeant. Hinc occasio nascitur quædam de *virginibus* & *dotibus* discurrendi. Delicata est de virginibus tractatio, quas hodie facile numerari posse vulgò dicitur. Nam teste Gæddeo ad *l.* 13. *ff. d. V. S.* periculosum & fragile vas est virginitas, quia maximè pronæ in venerem feruntur Virgines, & expetunt voluptatem, cujus hactenus fuerunt expertes si vel parum ad eam invitentur. Ego tamen numerum earum infinitum esse existimo, cum semper pro delictis excludendis, & integritate personarum, melior sit & justior præsumptio. *Virgo* autem non à vigore seu viriditate, sed melius à *Viro* dicitur, cum Adam ante lapsum in statu integritatis, *Evam* in lingua sua *Virginem* dixerit, eine Männin / quod scilicet ex viro desumpta, viri pars & socia sit. Licet autem sub verbo mulieris in generali appellatione etiam Virgines intelligantur, tamen virgo in specie & propriè dicta, est fœmina intacta, quæ virum venerisque actum ac usum nondum experta, sed adhuc innupta est, *Levit.* 21. *vers.* 3. *Num.* 31. *vers.* 18. Si de integritate carnis accipiatur virginitas, quilibet nascitur virgo, sed istud non est virtus: sed tantùm si virginitas sumatur pro habitu, quo voluntas determinatur ad respuendam delectationem veneream etiam licitam, ut mens liberius spiritualibus vacet, & sancta corpore & spiritu cogitet solùm quæ sunt Domini, 1. *ad Corinth.* 7. Inter Virgines verò aliæ sunt divites, aliæ pauperes; viripotentes, vel non viripotentes; desponsatæ vel non desponsatæ, illustres vel vulgares, liberæ vel servæ.

1 Virgo undè dicta?

Nuptias Virginum, ut plurimum præcedunt *Sponsalia*, circa quæ Alexander Comnenus Imperator Orientis constituit, ne eodem die Sponsalia & nuptiæ contraherentur, *Pet. Gregor. lib.* 8. *syntag. juris cap.* 3. Sponsalia tamen olim licite contrahi non poterant, nisi virgo esset liberæ conditionis, quia cum servis, deportatis vel peregrinis connubium non erat, *l.* 3. *C. de incest. nupt.* Moribus tamen hodiernis, cum servitus sit sublata, & jura Connubiorum Christianis omnibus S. R. J. æquè ac cœterorum regnorum sint communia, nihil interest, an homo proprius, an Civis Imperii, an Polonus vel Gallus, item an Catholicus, aut Augustanæ, vel Reformatæ Religionis in Imperio toleratæ, cum Virgine Sponsalia contrahat: quæ tamen cum Judæo, aut Turca, sub capitali pœna sunt prohibita, *l.* 6. *C. de Jud. Boer. decis.* 316. *n.* 5. *Brunnem. ad d. l. C. de Jud.* In foro Saxonico fustigatio cum perpetua relegatione dictata est, *anno* 1631. *Carpzov. prax. criminal. p.* 2. *q.* 52. & 76. *in fine, atque part.* 4. *cap.* 6. *decis.* 4. Requiritur porrò ad Sponsalia Virginum justa ætas, non minor 7. annis. *l.* 14. *ff. de sponsal.* quæ tamen nuptias inire non possunt; *d. l.* 14. & *l.* 7. *ff. de sponsal. Covarruv. de sponsal. part.* 1. *cap.* 2. *n.* 1. cum in Sponsalibus contrahendis sola spectetur voluntas, in nuptiis verò etiam generandi facultas, & idcirco Sponsalia de præsenti à puellis impuberibus contracta interpretatione juris resolvuntur in Sponsalia de futuro, ut nuptiæ ad pubertatis tempus usque differantur. A contractis in ætate pupillari semel Sponsalibus ante pubertatem Virgines, ne quidem cum consensu Sponsi, resilire possunt, *c. de illis* 9. *cum* 2. *seqq. X. de despons. Impub.* Sicuti enim non habent cons-

2 Sponsalia cum quibus possint contrahi.

3 Ætas requisita ad sponsalia & ad nuptias.

consensum perfectum ad contrahendum, ita nec ad dissolvendum, post pubertatem verò Virginis arbitrio relinquitur, an Sponsalia tempore impubertatis contracta approbare vel revocare velit, nisi post ætatem perfectam conversatio familiaris, oscula, amplexus, munera, & similia supervenerint, ex quibus Sponsalia ratihabuisse videtur, *Menoch. lib. 3. præsumpt. 1. n. 64. & præsumpt. 2. & 3.* aut si copula carnalis intervenerit, tunc nuptias consumare cogitur, *c. à nobis 7. X. de despons. impub. R. P. Pirhing. ad jus Can. lib. 4. tit. 2. §. 4.* ita de hac materia discurrit: Sponsalia pro Infante vel septennio minore pater contrahere quidem potest, nam matrimonium hic accipitur pro Sponsalibus de futuro, per quæ ad matrimonium perveritur, *c. 1. de despons. impub. n. 17.* sed ad septennium usque non valent, quia durante hoc tempore non potest infans consentire, post septennium verò Sponsalia convalescunt, si ab eo approbentur, *n. 18.* Filius, cum pubes factus est, tenetur saltem ex debito honestatis patris factum sive sponsionem approbare, nisi justam causam reclamandi habeat. *n. 19.*

Pubertatis verò tempus LL. Civiles in *Virginibus annum* 12. in *Masculis* 14. ad contrahendas nuptias requirunt, *Inst. de nupt. in princ.* & *tit. quib. mod. tut. finiat.* quia in hac ætate censentur habere vim & potentiam generandi, quia finis nuptiarum est procreatio sobolis. Imperator tamen tali tempore nuptias solum permittit, non verò jubet, nec suadet. *Alber. Gentil. de nupt. lib. 5. cap. 2.* & hinc si virgo intra 12. annos nupserit, quæ immatura dicitur, non prius legitima uxor erit, quam apud virum 12. annos expleverit. Philosophi verò majorem ætatem in Virginibus requirunt, nempe annos 15. & in masculis 30. *Plato lib. 4. & 6. de LL.* & adhuc ad majorem ætatem extendit *Aristoteles 7. polit.* Jus *Canonicum* hodie pubertatem non ex annis, sed ex corporis habitu & potentia procreandi æstimat, si virgo ejus corporis habitu sit, ut virum pati possit, *C. puberes 3. C. de illis 9. de despons. impub.* hoc que est, quod vulgò dicitur, malitiam superare ætatem. Et *Albericus de Rosat. in suo lexico in verbo Matrimonium*, refert, puellam novem annorum puerum esse enixam, ex quibus liquet, fœminas ante annum 12. peperisse, masculos autem ante annum 14. liberos genuisse, & plura talia videri possunt apud *Tiraquel. de leg. Connub. & Menoch. de arb. jud. lib. 2. cap. 1. cas. 57. n. 32.* Quamvis si non potentiam generandi, sed *utilitatem rei domesticæ respiciamus*, an in eo statu sint, quo se suosque alere possint, Virgines ante annum 15. Masculi verò ante 18. vix admitti debeant, cum in hoc ætatis termino ars & industria propriæ sustentationis ipsis plerumque adhuc deficiat.

4 Cum quibus nuptiæ contrahi possint? *Disparitas annorum* hodie non obstat, quin virgo juvencula cum sexagenario, & viceversa rectè matrimonium contrahat per *l. 27. C. de nuptiis*, prout hodierna consuetudo passim demonstrat.

5 Quarè Virgines biennio citius ad matrimonium admittantur? Quod autem Virginibus præ virili sexu singulariter hoc indultum, ut *biennio* citius ad matrimonium contrahendum, quam masculi, admittantur, ratio assignatur, quod prius efficiantur puberes, juxta *Aristot. de generat. animal.* quod exinde proveniat, quod vel naturæ seu temperamenti calidioris sint, vel quia exilia & infirma citius ad generis sui maturitatem perveniant, & quia ad complexum maritalem majus requiratur robur in mare quam in Virgine, cum facilius sit aliquid pati, quam agere; & quod passim etiam Virgines ubique adolescentes numero vincant, quia in naturæ universitate rerum deteriorum semper sit major affluentia, quam pretiosarum.

Ad Sponsalia Virginis requiritur ejus consensus, in quo consistit substantia, & veluti tota basis matrimonii; Consensus autem iste exprimitur vel *verbis*, vel *nutu*, vel *taciturnitate*. Hinc si virgo propter verecundiam non loquatur, sed ad interrogationem patris simpliciter annuat, aut porrigat manum, & patiatur se subarrhari, per immissionem annuli, satis consensisse intelligitur, *l. 12. ff. de spons.* cum consensus per alia quoque signa possit declarari, *d. l. 12.* ut ita etiam virgo *muta & surda* aut *cœca* rectè Sponsalia contrahat, *l. mutus 73. ff. de jur. dot. l. 124. de R. J. l. 48. de oblig. & action.* Imo etiam *inter absentes* interponi potest consensus *per epistolam*, per *missionem, & acceptationem annuli* per *Procuratorem*, Internuntium, aut Proxenetam, modo sint viri honesti, non copulatrices aniculæ, & habeant ad hoc speciale mandatum, *C final. X. de procur. in 6.* Si virgo de matrimonio interrogata respondet; **Ist es auch Fragens werth?** Sponsalia nondum contracta sunt, cum de Virginis mente & consensu clarè non constet: Itaque in dubio pro libertate pronuntiandum, *l. 20. l. 179. ff. de R. J.* nisi copula accesserit, tunc enim pro matrimonio decidendum. 6 De consensu virginis quomodo constare debeat?

Olim quidem apud *Lacedæmonios* in usu fuit, ut plures adolescentes & Virgines in obscuras ædes extinctis luminibus includerentur, quorum quisque eam, quam nactus erat, Virginem, accipere cogebatur, sive erat dives, sive pauper, sive senex sive juvenis, sive formosa, sive non &c. sicut ex *Athen. l. 3. refert Scaliger Poet. l. 3. c. 101. p. 389.* Sed hoc meritò reprobatur, quia consensus liber, & non coactus, *C. cum locum. 15. C. gemma. 20. X. de spons. Carpzov. lib. 2. def. 27.* requiritur. Hinc quando Parentes Juveni nuptias filiæ sub certa pœna aut juramento sancte promittunt, arrhamque assumunt, promissio ista, quoad filiam nullum sortitur effectum, nisi ipsa filia, postquam venerit ad annos discretionis, consentiat *C. unic. §. fin. de despons. impub. in 6. Carpzov. lib. 2. def. 26.* quia inhumanum est, filiam invitam & dissentientem cogere ad nubendum illi, quem nunquam amat, *Carpzov. lib. 2. def. 30.* Unde Juvenis, quando Patri nullam negligentiam imputare potest, nec à filia nec à Patre promissam ullam pœnam exigit. *d. c. gemma.* nec pater perjurium incurrit, cum tacite intelligatur conditio, si filia consentiat & velit. *Beust. p. 2. c. 45. in fin. de jur. connub.* Tenetur 7 Consensus debet esse liberrimus.

 tamen

tamen Pater juveni arrham acceptam restituere *Lauterb. de arrh. thes.* 160.

8
De consensu parentum & aliorum, an & quatenus sit necessarius?

Respuitur præterea, ut, præter Virginis & Sponsi consensum, etiam adsit *consensus eorum*, quorum sunt in potestate, *l. 2. de R. N.* & quidem de honestate secundum Canones, secus verò de necessitate. Concilium quoque Tridentinum *sess. 24. C. 1. de reform.* damnat eos, qui falsò affirmant, matrimonia à filiisfam. sine consensu parentum contracta irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse. *Sanch. l. 4. de matr. dis. 22. n. 3.* ratio est, quia quivis in iis, quæ ad Status electionem pertinent, est liber & sui juris, nec pendet ab alterius arbitrio: quod maximè locum habet in statu matrimonii, quia gravia onera annexa habet, estque indissolubilis & perpetua quædam Societas, à qua à natura liberi sumus: unde non debet ejus electio pendere ab aliorum voluntate, quam eorum, qui illum liberè suscipiunt: nec possunt parentes filios cogere ad ineundum matrimonium, *Sanch. cit. l. n. 4.* Ex quo sequitur, matrimonia filiorum famil. esse valida, non tantum si ignorantibus, sed etiam si invitis parentibus ineantur, solus enim consensus eorum, de quorum conjunctionibus agitur, ad substantiam matrimonii sufficit. Canones verò exigentes parentum consensum intelligendi, ut dictum, de honestate ac decentia, non de necessitate seu obligatione. *Leges* autem *Civiles*, decidentes matrimonium sine consensu parentum initum esse irritum, sunt abrogatæ per jus Canonicum, *Sanch. d. l. n. 3.* Quando verò Justinianus *Inst. de nupt. in princ.* ait, quod Civilis & naturalis ratio suadet in nuptiis filiorum habendum esse consensum Parentum, in quorum sunt potestate: solum asserit, id suadere rationem naturalem, non autem præcipere ut necessarium: nam filius emancipatus legitimè contrahit matrimonium sine consensu parentum, *l. filius. 35. ff. de ritu nupt.* ergo non requiritur consensus Parentum in matrimoniis jure naturali, *Canis. in C. 1. n. 4. h. l. Pirhing. ad jus Can. lib. 4. tit. 1. sect. 4.* Filii itaque matrimonium contrahentes tenentur prius consilium petere à parentibus, quia omninò conveniens est, ne filii in re gravi aliquid statuant sine consensu parentum: non tamen tenetur filius consilium datum sequi, sed potest licitè inire matrimonium, etiam invitis parentibus, *Sanch. cit. l. 4. dis. 23. num. 10.* ex doctrina *S. Thomæ 2. 2. q. 104. art. 5. in corp.* ubi ait: *quod inferior non tenetur obedire suo Superiori, si ei aliquid præcipiat, in quo ei non subditur: indeque infert, quod homo in iis, quæ ad naturam corporis spectant, non tenetur homini obedire, puta in iis quæ pertinent ad hominis sustentationem & prolis generationem:* unde non tenentur filii Parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda, ita *S. Thomas.* Quia etsi gravis injuria sit, si filius patre inconsulto contrahat matrimonium, non tamen si ipso consulto, etsi non consentiente, quia utitur jure sibi concesso, *P. Pirhing. cit. loc. allegans Sanch. cit. dis. 23. n. 12.*

Virgines Sponsalia contrahentes, id secundum LL. præcepta faciant, necesse est, 9
De benedictione Sacerdotali & tribus proclamationibus.

neve promiscuè in libidines, bestiarum more, ruant, sed decus potius, honestatem & LL. observationem spectent, juxtà *pr. §. 1. & seq. Inst. de nupt.* & moribus secundum jus Canonicum *c. aliter c. 39. q. 5. c. 13. de præsumpt.* ad matrimonii consumationem necessaria est copula seu *Benedictio Sacerdotalis*, quæ fit in templo post *trinam*, ut plurimum, interposita semper septimana, *proclamationem* ex suggestu publico, *cap. 8. de clandest. despons. c. 17. de Sponsf. Novell. Leon. 89.* Quæ proclamatio tamen sæpius *justa ex causa*, si nimirum satis constet, inter partes desponsatas nullum impedimentum sanguinis habentes, maximeque in dignioribus, omittitur aut ad unicam redigitur, quæ est instar edictalis citationis, ac effectum impositi silentii habet. *C. cum inhibitio 3. X. de cland. desp. c. cum tua 2. X. de sponsal.* & quidem juxta illam formulam proclamationis consuetam: Germ. hat jemand etwas darein zu sprechen/ der thue es bey Zeit/ oder schweige hernach stille. Quam ob causam proclamatio hæc non in eo loco tantum, ubi nuptiarum festivitas celebratur, facienda, sed in illa quoque Ecclesia, ubi novi conjuges nati & educati sunt, etsi ibi amplius non hæreant.

Sponsalia contracta *vel* per duos fide dignos & non suspectos testes *c. 22. X. de test.* probantur, ubi in favorem matrimonii Pater ac Mater pro filiæ nuptiis, ac multo magis fratres ac sorores admittuntur; si veritas aliter haberi nequeat. *Vel* per *literas*, ut si adolescens absenti Virgini scribat, se matrimonium cum ea contrahere, tunc ejusmodi literæ ad Virginem scriptæ plenam matrimonii fidem faciunt, & contra scribentem probant. *Coras. lib. 3. Miscel. 4. n. & seq. Vel* per præsumptiones, quatenus ex datione seu missione in literis aut per internuncium annuli, sponsalia contracta præsumuntur, *Cap. 10. X. de sentent. & re jud. Müller. de annul. pronub. l. 14. 26. & 30. Vel* per *juramentum* necessarium seu suppletorium, *c. 34. de jurejur.* Quod prudens Judex pro matrimonio, non contra illud defert, scil. quando virgo honesta præter semiplenam probationem, etiam præsumptiones urgentes habet, *Vinn. select. Jur. quæst. lib. 1. quæst. 44. in fin. Carpz. lib. 3. & 44. & 46. & p. 1. c. 23. d. 10. nec non in process. tit. 12. art. 2. n. 61.*

10
Sponsalia contracta quomodò probentur.

Sponsalia cum juvene sic à Virgine probata, omnino sunt servanda. Quare recusans, absque sufficiente causa, prævia alterius partis imploratione, à judice ad consummandum matrimonium cogi possunt, *Carpz. 2. d. 133.* quamvis inviti, nisi copula carnalis subsecuta, *c. 30. de sponf.* non copulentur, *c. 2. 17. de sponf.* quia matrimonia coacta difficiles solent habere exitus, prout fuse deducit supra cit. *P. Pirhing. d. lib. 4. tit. sect. 8. n. 42.* ubi dissolutionem Sponsaliorum mutuo consensu factam esse nullam & illicitam dicit, permitti tamen ac tolerari, vitandi pejoris exitus causa, ne quis ducat talem in uxorem, quam odio habet, ubi porrò §§. *seqq.* pluri-

11
Probata esse servanda.

plurimas tractat quæstiones, *an & qua ratione dissolvantur priora sponsalia de futuro, per ingressum religionis, vel susceptionem sacri Ordinis? utrum priora Sponsalia de futuro solvantur per posteriora juramento firmata, vel per matrimonium cum alia contractum, & an etiam per subsequentem fornicationem? An & qua ratione præterea dissolvantur Sponsalia, ob supervenientem notabilem mutationem ex parte sponsi vel sponsæ?* quarum resolutiones *ibid.* ad longum videri possunt.

12 De probatione Virginitatis. De *probatione Virginitatis* multi multa scribunt, inter quos videri possunt *Kornman. tract. sing. Arnisæ. de jure Connub. cap. 2. sect. 3. fol.* 133. de simulata Virginitate *vid. Zachiam in Quæstionibus Medico-Legalibus lib. 3. tit. 2. quæst. 7.* & de signis amissæ & inviolatæ Virginitatis vide *eund. d. loc. lib. 4. tit. 2. per tot.* Quod autem Virginitatis nullæ certæ & inseparabiles notæ, prout est quædam muliebrium vasorum integritas, ex conjunctione viri non maculata; quod item Virginem esse corruptam per viri conjunctionem, per quantacunque signa, corruptionem attestantia, firmari non queat; quod etiam quibuscunque signis, quæ Virginitatem incorruptam attestari queunt, præsentibus, Virginem esse incorruptam, certò asseri haud possit, multis rationibus peritissimorum Anatomicorum authoritate & experientia edocet *Paul. Zachias in quæst. Medico legalib. lib. 4. t. 2. quæst.* 1. vid. quoque & omnino *Fulv. Pacian. de probat. lib. 2. cap. 2. n. 26. & mult. seqq. add. Guil. Boochet lib. 3. serées ser. 19. fol. m. 164. & seq.*

Cœterùm ut ut Deo hominibusque grata omnique laude dignissima sit Virginitas: prout ejus laudes describit *Chassan. in Catalog. gloriæ mundi 2. part. consid.* 11. & 3. *part. consid.* 39. Ex quibus placet hic excerpere pauca sequentia: Quod fœmina maximam mereatur laudem ex *Virginitate*. Cum Virginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum *August. de civit. Dei lib. 2. c. 26.* tanta est vis probitatis & castitatis, ut pene omnis ejus laude moveatur humana natura. Et *Virginitas virtus est animi*, comitemque secum habet fortitudinem, *c. 32. qu. 5. c. ita ne aliqui.* Castitasque virginalis est nobilior cœteris, in cujus signum *Virgines Laureolam portant, cap. si Paulus. quæst. 32.* imo pro Virginitate conservanda Daphnes, Pinei filia, tota in laurum conversa fingitur, *lib. 1. metamorphos.* Quamvis enim in Ecclesia *tres* dentur *ordines*, Virginum scilicet, continentium & conjugatorum, *gloss. fin. in decret. firmiter credimus, in fin. de Sum. Trinit.* Christus tamen, *ut ait ibi*: plus amat Virgines quam alios; quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam conjugati: quia non expedit homini ad regna cœlestia tendenti accipere uxorem, *text. est in c. qui sitit. c. 33. q. 5.* & ea sunt nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: ut ex *text. in C. jam num. 23. q.* 1. dicit tamen textus illius decretalis *in fin. Non solum virgines & continentes, verum etiam conjugati, per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem pervenire. S. Cyprianus* dicit in *lib. de Virginit.* Virginitas est soror Angelorum, victoria libidinum, regina virtutum, possessio omnium bonorum, quæ tenet in cœlo aureolam, & in terra Principatum. Virginitas est summa gemma, thesaurus pretiosus, margaritis refertus, & sicut Aquila inter volucres, lucifer inter stellas, & gemma inter lapides, ita excedit matrimonium Virginitas, & hinc *S. Augustin. in lib. de viduit.* dicit, quod bona est pudicitia conjugalis, melior vidualis, & optima virginalis. *Cassianus* ait *in lib. collat.* Major est virtus castitatem tenere quam dæmones expellere, & *Damascenus lib. 4.* dicit: Quantò Angelus homine est superior, tantò Virginitas est nuptiis honorabilior. Et *S. Bernhardus* scribit: Virginitas est sicut lux solis, viduitas sicut lux lunæ, & matrimonium sicut lux stellarum, solamque Virginitatem castitatem esse asserit, quæ in hac mortalitatis loco & tempore, Statum quendam immortalitatis & gloriæ repræsentat; Nam quod sancti habebunt in Cœlo, scil. integritatem & munditiam corporis & animæ, hoc jam Virgines obtinent ex gratia in terra.

Multæ tamen nefandæ consuetudines & impudicissima exempla passim in Autoribus leguntur. Vocabulum *Virginopolis* habetur apud *Limn. lib. 7. c. 31. n. 3.* pro Virginitate à Jurisdictionis Domino delibanda, *Malleolinus III* Scotiæ Rex, tributum imposuit *Sprenger.* Turpe & illicitum est illud pactum, quod *Canonicis & Comitibus Lugdunensibus* licentiam dabat, pro recognitione feudorum, prima nocte concumbere cum Vasallorum Sponsis. Quod pactum jus laxandæ coxæ aut connagii jus nominarunt, *Choppin. ad LL. Andegav. lib. 1. c. 31. n. 8. Cam. Borell. consf. 1. n.* 158. Olim in *regno Scotiæ*, per evenum Regem, de omnibus novis nuptis, prima nuptiarum nocte, Dominis Capitalibus, virginalis pudicitiæ primam violationem & delibationem permissam fuisse. Quæ permissio, ceu impia & irrationalis, à Malcomo III. sublata, & in ejus locum certum pretium & vaccarum numerus substitutus fuit. Quod pretium *Marcheta mulieris* vocatur. *Reg. leg. Majest. Scot. lib 4. cap. 31.* Sic refert quoque *Franciscus Patricius d. regno & Regis institut. lib. 4. tit. de oblect. 16.* Reges *partis* cujusdam *Asiæ* fuisse, qui nequaquam permittebant virgines aliquas nuptui dari, nisi prius singulas, quasque parentes earum eas sibi adducerent, ut quascunque vellent, stuprarent, & sic floribus delibatis, ut desponderentur, permittebant: nec audebant proci uxorem aliquam poscere nisi eam, quam comperissent à Regibus veniam nuptiarum impetrasse, illud oblectatio eorum erat, apud nostros *insania* dicitur. Apud *Nasamones* & *Augylas Lybiæ* populos, moris quoque erat, cum quis primum duxisset uxorem, ut sponsa prima nocte cum singulis Convivis coiret, Veneris gratia, post perpetuo ca-

13 De laudibus virginitatis, & nefandis ejus violatoribus.

stitatem servaret. *Polydor. Virgil. lib.* 1. *cap.* 4. *m. f.* 16.

Thraces mulieres nupturæ, non parentum arbitratu, sed præmiis nubunt. Virgines enim, quæ forma præcellebant, à viris pretio exhibito, & certâ subtaxata pecuniarum summa, emebantur. Contrà verò deformes & minus decoræ, pretiis mercabantur viros quibus nuberent, *Pompon. Mela lib.* 2. *c.* 2. *Solin. cap.* 15. *Babyloniis* & *Assyriis* peculiare fuit, nubiles virgines ad forum in unum cogere, circumstanteque virorum turba, per præconem singulas auctionari, ut quæ complacita foret, pretio exhibito, aut datis vadibus, sponsa duceretur. *Alex. ab Alex. lib.* 1. *dier. Genial. c.* 24. *f.* 94. *cum not. Tiraq. Strabo l.* 16. Apud *Taxilos Brachmanesque* (Indiæ populos) si qua propter inopiam virum nancisci non posset, in forum producebatur, & classico evocata turba, pudibundisque ostensis & revelatis, cui complicita erat, nuptui dabatur, *Strabo lib.* 15. *Bœotiis & Locris* nihil erat in Sponsalibus firmum, nisi Sponsus & Sponsa in ara, Eucliæ Virgini dicata prius libarent: haud aliter, nisi more solenni antea libassent, matrimonium esse rati. Qui mos Romæ quandoque invaluit: siquidem olim nuptura in sinu Futini Dei sedere cogebatur. *Alex. ab Alex. d. loc. & fol. Lactant. lib.* 1. *cap.* 20. hunc Deum non Futinum, sed Mutinum vocat, in cujus, *inquit*, sinu pudendo nubentes primum sedebant, ut illorum pudicitiam prior Deus delibasse videatur.

Samnitum institutio talis erat, non cuivis homini nuptui locare filias, sed decem deligebantur quotannis Virgines ex omni turba: quæ totidem magnæ indolis juvenibus darentur, compare voluntate, ut si à suscepta vitæ institutione aut à bono honestoque decederent, per ignominiam illi virgo adimeretur, alterique locaretur. *Strabo lib.* 5. *ad fin.* Proditum quoque memoriæ, *Phœnices* virgines in lustris & lupanari vulgò quæstum facere in fano veneris; ex eoque quæstu meretricio dotem parare, & ita virum nancisci: de reliquo verò donum veneri exhibere, *Augusf. de Civit. Dei lib.* 4. *cap.* 10. Quod apud Cyprios quoque observatum fuit; Nam virgines nupturas, ad littora descendere, & cum hospitibus commisceri, vulgatoque corpore quæstum facere solent, donec dotes, quibus virum nanciscerentur, sibi compararent. *Justin. lib.* 18. *Harmenis* lex fuit, ut Virgines in Phano vetustissimo Ænetidis Deæ prostituantur, ubi ipsius Statua ex solido auro sita erat, quam *Antonius teste Plinio lib.* 33. *cap* 4. expilavit, quibus emeritis, cujusvis præcipui hominis in conjugium sortiri fas erat, nemine abnuente aut tale connubium detrectante. *Strab. l.* 12. *ad fin. vid. Alex. ab Alex. d. cap.* 24. ubi adhuc multa alia tradit.

14 De dotatione virginum, & dotibus moderandis.

Nunc quoque de *dotationibus Virginum* aliquid hic est adjiciendum. Olim maritos dotasse uxores, & non uxores maritos, constat ex *Bignon. in not. ad Marculphi Formular. fol.* 561. *& seqq.* Ac Tacitus alicubi; apud Germanicas illas gentes ait, dotem non uxor marito, sed maritus uxori offert. De dote multa habet *Klock. in tract. de ærar. lib.* 2. *cap.* 43. ubi singulariter de *dotium immensitate* moderanda agit, ac *n.* 4. ex *Nicol. Betsio* tradit, quod nulla Reip. pernitiosior sit corruptela, quam dotium immensitas, quæ in Italia tantum crevit, ut non minus dantium, quam accipientium extremam calamitatem pariat. Nam sicut dantes in solvenda dote prorsus excoriantur, ita etiam accipientes, in ornanda condecenter Sponsa, funditus domos evertunt. *Hungari* hac in re excusandi videntur, qui filias, gibbo, varice, struma, lentigine, balbutie, lippitudine, aut aliis corporis animique vitiis deformes, ita dotant magnificè, ut procos alliciant. Econtra *Mahomet* Sponsas sine dote nubere voluit; non dotis, sed amoris causa matrimonium quærendum, subinnuens. Ac *Ægyptii* adeò dotes aversati sunt, ut qui dotes reciperent, velut mancipia uxoribus addicerentur, *Alex. ab Alex. dier. gen. lib.* 4. *c.* 8. *Solon* quoque Atheniensium Legislator conjugiis dotes detraxit, sponsamque præter tres stolas & supellectilem parvi pretii, afferre quicquam, vetuit. Neque enim matrimonium aut venale volebat esse fœdus nuptiarum, sed liberorum causa, & gratiæ & amicitiæ, virum & mulieres consociari. Quod etiam apud *Romanos* antiquos *Saxones* & *Burgundiones*, *Anglos*, *Thuringos* in usu fuisse probat *Heig. part.* 1. *quæst.* 8. *n.* 66.

15 Mores in hoc variorum gentium.

Sed ut nimiæ dotes sunt taxandæ & moderandæ; sic moderatæ, propter onera matrimonii nullo modo aspernandæ vel prohibendæ, licet enim virgo benè morata satis dotata dicatur, tamen si habeat etiam aliquid ultra, non erit negligendum, quia semper tutius videtur, aliquid in re ipsa, quam in spe habere: ac melius sit de jam quæsitis, quam de adhuc quærendis vel acquirendis vivere. Exinde ut Reip. interest virgines non esse indotatas, & ut certæ de dotibus leges sanciantur & ferantur: sic econtra *Thusco modo* (ut *Plautus in Cistell. act.* 2. *scen.* 3. loquitur, id est, quando puella corpore suo quæstum facit,) dotem quærere omninò præcavendum vel prohibendum est. Quod à Volsiniensibus Thuscorum Principibus tractum fuisse docet *Alciat. lib.* 10. *parerg. c.* 5. Et quidem apud *Siccienses in Africa*, patriam hanc quoque viguisse consuetudinem, ut in veneris fano corpore prostituto, Matronæ dotem quærerent. *Cæl. Rhodig.* annotavit *lib.* 28. *cap.* 22. Sic & *Lydorum filias* ex meretricio quæstu dotem sibi comparare solitas, tradit *Herodotus lib.* 1. Lydorum, *inquit*, filiæ omnes mercantur, atque hoc nimirum quæstu dotem tantisper colligunt, dum nubiles ipsas se elocent. Et paulo post Lydi legibus propemodum utuntur Græcorum similibus, nisi quod Lydi patiuntur, filias suas prostitui. *Henr. Salmuth epigram. Legal. epigram.* 9. *n.* 16. hic addit: duri Euclionis notari possunt, qui filiæ quidem vitam & corpus genero absque cautione ulla committere non dubitant, at verò dotem eidem absque fidejussoribus ut concredant,

16 Moderatas dotes esse admittendas.

credant, nulla ratione adduci possunt. Quo ipso quid efficiunt aliud, quam ut conjugii fide labefactata, gener vigilanti stertere naso, & filia Thusco modo dotem quaerere assuescat?

17 **De quantitate dotium pro filiabus Regum, Ducum, Principum**

Quantae dotes filiabus Regum & Principum numerari soleant, tradit *Henr. de Springsfeld. de appennag. cap.* 12. *n.* 31. *& seqq.* ubi dicit, quod filiae *Casimiri II. Poloniae Regis*, Duci Pomeraniae nuptae fuerit assignata dos 20000. *sexagenarum Pragensium*, in Serenissima Domo Saxonica Electorali dari 30000. *Joachimicos*, in coeteris Ducatibus 20000. *florenos*, in Domo Brandenburgica 10000. *florenos. Carolus V. Rex Galliae* duabus filiabus suis, Mariae & Isabellae, Dotis nomine assignavit *centies mille francos aureos* id est coronatos. *Carolus VIII.* itidem *Rex Franciae* promisit filiae suae Isabellae, nupturae Richardo II. Regi Angliae *octies centies mille francos*. In Gallia etiam aliquando filiae ac sorores *feudis ac Provinciis* dotatae fuere. Sic Comitatus Vexinus in matrimonium fuit Margarithae filiae Ludovici Junioris Regis traditus, nubenti Henrico III. Angliae Regi. Filiabus item *Nothis* à Patre agnitis dos constitui debet. Sic Rex Ludovicus XI. Joannam Notham habuit, cui, cum nuberet Ludovico Borbonio Notho Russilionis Comiti Amiralio Galliae, *centies mille coronati aurei* in matrimonium dati sunt. *Joan. Tillius lib.* 2. *de reb. Galliae.*

18 **Dotes solvi ex collectis subditorum, nisi alia sit observantia.**

Dotes sumuntur *ex collectis*. Subditi enim possunt de jure collectari à Domino territorii pro elocandis filiabus ac Sororibus *gl. l. placet in verbo Canonicam. C. de sacros. Eccles. Guid. Pap. q.* 57. non obstante *Nic. Betsii de pact. illust. famil. cap.* 6. *fol.* 194. in contrarium hic opinione, cui quotidiana praxis & observantia repugnat, & *vide supra verb.* Anlag. Sic in Regno Galliae solebant Reges pensiones Dominis Dominii sui imponere nupturis filiabus, eamque exegit Rex Philippus pulcher, cum secunda ipsius filia nuptura esset, Isabella Regina Angliae. In Regno item Sueciae Dos filiae non ex fisco Regio, sed ex *Regni collectis* constituitur & assignatur. *Descript. Reipubl. Regni Sueciae lib.* 1. Quod verò dictum, dotem filiarum ac Sororum Principis ex collectis subditorum conciliari, fallit, *consuetudine & observantia* aliter dictante, quae tali casu unicè inspicienda, *Bl. in cap.* 1. *§. similiter de cap. corrat. Castrens. l. ult. C. de Stat. & immunit. & in cap. de SS. Eccles.* Sic in Domo Saxonica dotatio filiarum ac sororum Domanico, non verò Statibus Provincialibus, der Landschafft/ incumbit, ita ut potius Status Provinciales charitativo subsidio Domanium Principis augere assoleant, quam pro elocatione filiarum ac sororum se collectari patiantur, prout ex actis Provincialibus constat. Nec etiam pro secundis nuptiis subditos collectis gravari posse docent *Guid. Papa quaest.* 57. *in fin. Jacob. Menoch. lib.* 9. *de A. I. Q. cont.* 2. *cas.* 181. *n.* 4. fallit & hoc in dotatione filiarum ac sororum Nobilium, quibus jus collectandi non competit, cum sit de Regalibus, hi enim ex feudo in subsidium tantum Sorores dotare obstricti sunt, *arg. tit.* 6. *§.* 2. *lib.* 1. *feud. Hart. Pist. p.* 2. *q.* 32. *in pr. Besold. lib.* 1. *dissert.* 11. *Nomicopol. n.* 11.

19 **De renunciatione filiarum.**

Dote sic constituta & assignata filiae ac Sorores Principum ac Comitum *juramento corporali*, ante factam copulationem vel ingressum thori maritalis, renuntiare debent hereditati. *Besold. lib.* 1. *dissert.* 11. *Nomicopol. n.* 10. ac literas reversales manu propria Sponsique ejus subscriptione munitas, quae vulgo Verzeich-Brieffe indigitantur, desuper edere coguntur, *Gail. obs. pract.* 148. *n.* 7. *& seqq.* De qua materia hodie circa successionem Hispanicam tota Europa impleta est: sed de illis renuntiationibus suo loco forte *infra verb. Hispania*, plura dicentur.

20 **De lucro dotis, si Sponsus vel Sponsa ante thalamum moriatur.**

Inter Sponsum & Sponsam non est prohibita donatio, *l.* 12. *ff. de publ. in rem act.* quamvis interdicta sit uxori & marito. Si verò Sponsum vel Sponsam ante ad tumulum quam ad thalamum genialem deduci contingat, acriter saepius disputata est quaestio, an *statutum disponens de lucro dotis in marito & uxore*, *etiam in desponsatis habeat locum?* affirmativam tenet praeter alios clarissimos JCtos *M. Ant. Natta Tom.* 2. *consil.* 282. *ibiq. alleg. cum Gail.* 2. *obs.* 80. *ut & Cothman. vol.* 2. *resp. Jur.* 78. Pro evitanda tamen circa hanc materiam omnis controversiae causa, secundum *Gail. d. obs.* 80. *& Hahn. ad Wesenb. ff. de spons. n.* 7. tutissimam & expeditissimam viam esse judico, ut in pactis dotalibus tempus lucrandae dotis expresse inseratur, quando videl. hujusmodi lucrum valere debeat utrum statim post contracta Sponsalia, an verò consummatis nuptiis, quod *Gail. d. l.* à prudentioribus plerumque fieri existimat, qui in pactis nominatim hoc exprimunt, *vid. Herm. Mejer in disp. de Uxore Virgine thes.* 10. *& seqq.*

21 **Proponitur casus pactorum dotalium.**

His omnibus adduntur quaedam de jure dotium in Consilio Imperiali Aulico decreta & decisa, prout sequitur: Promisit uxor marito dotem sex millium, ille vicissim pro donatione propter nuptias decem millia, constituto insuper Sponsae dotalitio in Dominio N. annuorum quatuor mille florenorum. Sed Sponsa inops non intulit dotem, & ex Dominio N. pro dotalitio ipsi assignato, utpote ab hostibus occupato, nil consequi potuit, unde recurrit ad beneficium *Authent. praetereà. C. unde vir & uxor. Nov.* 53. *c.* 6. desiderans quartam haereditatis defuncti mariti, ex dispositione citatorum textuum.

22 **Viduae inopi debetur quarta ex bonis defuncti mariti.**

Sed objicitur illi, quod in pactis dotalibus inopiam suam dissimulaverit, ut propterea beneficio desiderato gaudere non possit, quia qui non vult videri inops, ad privilegia inopum nequeat confugere, *arg. c. ex eo*, 38. *de reg. jur. in* 6. cum praesertim beneficium quartae ex bonis mariti solum pertineat ad uxores conditionis inferioris, non ad personas Illustres, quibus certa bona pro dotalitio assignantur, ex quorum reditibus alimenta percipiunt, quod dotalitium in locum quartae ex bonis mariti successit. *Bessian. ad consuetud. Averniae c.* 13. *art.* 11. *fol.* 86. *Myler. Gamolog. c.* 10. *n.* 1. & quia vidua promissam do-

23 **Sed quid, si inopiam dissimulaverit? vid. n. 26.**

24 **An beneficium Auth. praetereà C. unde vir &**

uxor pertineat etiam ad viduas illustres?

tem non intulit, dotalitium ipsi non debeatur, *Myler. d. tr. c.* 13. *n.* 1. *Henel. de dotal. c.* 4. *n.* 14. *Nevenhan. de jurib. viduit. memb.* 2. *sect.* 9. *lit. b. Schard. ad Auth. dos data, O. de donat. antè nupt. n.* 7. *Carpzov. p.* 2. *const.* 44. *decis.* 9. *Cancer. variar. resol. p.* 1. *c.* 9. *n.* 146. *per text. in l. dos data. C. de donat. propt. nupt. auth. Sed quæ nihil. C. de pact. convent* cujus rei ratio est, quia

25 Non illata realiter dote cessat dotalitiũ.

quando sunt duæ obligationes correspectivæ, tunc deficiente principali, deficit etiam altera. Dotalitium autem fit respectivè propter dotem, quâ non soluta, cessat quoque obligatio dotalitii, cum hæc duo sint correspectiva, *Tessaur. qu. forens.* 9. *n.* 12. *lib.* 2. *Nevenhan. d. tr. memb.* 2. *sect.* 6. *lit. f. fol.* 56. Hinc Dd. dicunt, dotalitium, seu donationem propter nuptias dotem comitari, ut dos per dotalitium censeatur vendita, *Myler. d. loc.*

26 Vidua non privanda beneficio juris pro dotibus.

Replicavit tamen vidua, propter dissimulationem inopiæ, in honorem familiæ suæ, non se posse privari beneficio, *auth. præterea. C. unde vir. & ux.* cum privatio successionis irrogari non debeat, nisi expresso jure, quod tamen hoc casu deficit, id caveatur, *arg. Nov.* 2. *c.* 3. ibi: *non fraudamus successione. Hartm. Pistor. lib.* 2. *qu.* 15. *n.* 40. præsertim in causâ favorabili viduarum & dotium, eò quod judex durior lege esse non debeat. Promissio autem dotis ab inope facta, est ipso jure nulla, *Bald. in l. fin. C. de tot. promiss. Schneidevvin. in §. fuerat* 1. *de act. Hartm. Pistor. obs.* 111. *n.* 13. Quia ergò vidua propter dotem non numeratam ex pactis dotalibus vix aliquid prætendere potest, cur non ad quartam ex bonis mariti admitteretur; cum dos vel donatio propter nuptias ipso jure vel facto inutilis non sublevet mulierem, vel paupertatem ejus exoneret, sive sit illustris, sive inferioris gradus, in quo tamen ratio circa beneficium quartæ versatur, *Nov.* 53. *c.* 6. imò in illustribus eò magis locum habet beneficium authenticæ, ne cum summo dedecore defunctorum in paupertate & miseriâ tabescant.

27 Viduæ inopes etiam illustres admittendæ ad beneficium quartæ.

28 Si minùs quartâ sit relictum à marito, vidua ad supplementum agere potest.

Et in tantum hoc beneficium tribuitur mulieribus indotatis, ut etiamsi legatum viduæ reliquerit maritus, quod tamen sit minus quartâ, vidua ad supplementum quartæ agere possit, per clara verba: *d. Nov.* 53. *c.* 6 ibi: *quartam partem substantiæ, &c. si tamen legatum aliquod reliquerit, &c. compleri.* Itaque uxor, quæ inops est, quod ex arbitrio judicis pendet, habet ex substantiâ mariti locupletis quartam portionem pleno jure, si nulli adsint liberi, licet præsentes sint collaterales, vel ascendentes, *ex textu Nov.* legatum verò quartâ minùs, vel aliud ipsi relictum in quartam imputatur.

29 Quid, si ad sint liberi?

Si verò liberi vel illius vel alterius matrimonii legitimi adsint, & quidem numero tres, vel pauciores, quartam partem: si plures, virilem accipit, utrinque tamen saltem usus fructus jure, proprietas servatur liberis sine discrimine matrimonii, an ex hoc vel ex alio fuerint, *d. Nov.* 53. *c.* 6. *Nov.* 117. *c.* 5. *Scharsmid. ad Nov.* 53. *exercit.* 10. *c.* 6. quamvis dissentiat *Perez. ad tit. C. unde vir. & ux. n.* 1. quæ omnia intelligenda sunt, si scilicet mulier non habeat dotem, vel habeat

30 Quibus casibus mulier non potest prætendere quartam?

quidem, sed insufficientem, tunc enim supplementum quartæ petit: Aliàs si dos ipsi pinguis sit, vel dives pater, vel alia substantia, nihil accipit, sicut etiam si luxuriosè vivit, vel ad secundas nuptias intra annum luctus transit, vel etiam post luctum locupleti nubit. *Scharmschmid. d. loc. Nov.* 39. & 53. dissentiente licet *Rittershus. part.* 7. *exposit. Nov. c.* 17. *n.* 13. Quæ quarta non solum in muliere inope, sed & in viro locum habet, si mulier locuples moriatur, *d. Nov.* 53. *c.* 6. §. 2. in verbis: *inops aut vir aut mulier inveniatur.* Plura videri possunt apud *Brunneman. ad tit. C. unde vir. & ux.* Imò mulier non exigens quartam, ab hæredibus mariti, si denuò nubat, & in secundo matrimonio non egeat, eo autem soluto inops sit, potest ab hæredibus primi mariti quartam petere, ex doctrinâ *Gratian. Tom.* 1. *discept. c.* 120. *n.* 59. *Barry. de success. lib.* 18. *tit.* 4. *n.* 12.

31 Quartam ex hereditate defuncti non tam mulieri, sed & viro inopi deberi.

Cæterùm quicquid hactenùs dictum est, de beneficio quartæ viduo, vel viduæ inopi debitæ, non solum accipiendum est, de personis inferioris conditionis, sed etiam illustribus, ex paritate rationis; Nam 1. generaliter in jure constitutum est, quod si matrimonium absque dote fuerit, mulier inops marito locupleti in quarta bonorum pleno jure proprietatis succedat, si tres vel pauciores sint collaterales, *d. sæpius. Auth. præterea.* & *Nov.* 53. *c.* 6. *Strick. de success. ab intest. diss.* 4. *c.* 1. *n.* 37. 2. Eadem militat ratio in personis illustribus & aliis, ne scilicet in opprobrium divitiis mariti defuncti, uxor superstes, quæ vitæ fuit socia, & omnium fortunarum particeps. *l.* 1. *ff. de R. N. J.* 22. §. 7. *ff. solut. matrim.* in paupertate & inopiâ gravi vivat, atque afflictæ ulterior addatur afflictio: sed potius ut dignitatem & honorem pristini matrimonii tueri, & vidualem vitam condecenter, & pro dignitate sustinere queat, ex dispositione Imperatoris *in Nov.* 53. sæpius jam allegatâ, *c.* 6. *in fin.* in verbis, *ut inopia conjugis per divitias alterius salvetur.* Quæ ratio generalis utique etiam competit personis illustribus, cùm privilegium gratiosum, misericordiæ causâ datum, latissimè sit interpretandum, *Myler. in tr. de Gamolog. c.* 9. *n.* 6. Atque ideò quicquid in favorem viduarum jure communi constitutum est, ad illustres quoque viduas extendendum, *c. ex parte,* 15. *extr. de foro compet. Gail.* 1. *obs.* 1. *n.* 40. *Myler. d. l. n.* 6. quia viduarum illustrium conditio non debet esse deterior conditione civicarum vel rusticarum, *Carpzov. p.* 2. *const.* 44. *def.* 8. *n.* 4. Itaque dotalitium non tollit beneficium, *d. Authent. præterea*, ne dignitas, & nobilitas operetur diminutionem commoditatum ex legibus provenientium, contrà *l. senatores.* 11. *ff. de senator.*

32 Illustribus æque debetur quarta sicut personis inferioris conditionis.

33 Esse in electione viduæ an dotalitium, an verò quartam ex bonis mariti eligere velit.

Quâ ratione verò dotalitium impediret beneficium quartæ viduæ inopi competentis? cum à liberâ voluntate ejus dependeat, an dotalitium acceptare, an verò beneficium legis vel statuti eligere malit, sicque dimisso dotalitio quartam petere; id enim facere potest, *Carpzov. p.* 2. *const.* 44. *def.* 8. & *p.* 3. *const.* 37. *d.* 3. *Coler. p.* 1. *decis.* 60. *n.* 3. ne quod in favo-

favorem illustrium viduarum introductum est, in earum odium retorqueatur, contrà textum in *c.61.X.de Reg.jur.in 6. l.25.ff.de ll. l.6.C.eod.*& tantò magis viduæ circa electionem dotalitii vel quartæ favendum, si ex do-
34 Præsertim si ex dotalitio nil possit consequi.
talitio, propter hostium incursum nihil habere possit, ex æquitate præscriptâ in *l. 2. §.5.ff.de aqua pluv.* undè etiamsi offerant hæredes mariti viduæ certam summam annuam loco dotalitii, illa tamen eandem acceptare, & acquiescere non tenetur, quia quantitas dotalitii ex liberalitate & declaratione mariti, non verò aliorum dependet, *Myler.d.l.c.10.n.10. Mev.p.8.decis.354.n.6.*
35 Heredes mariti tenentur ad exsolutionem dotalitii.
Et mariti hæredes dotalitium ad eum modum præstare tenentur, quo à defuncto fuit constitutum. *Hartm. Pistor.lib. 1.q. 4. n.6. Schultz Synops feud. c.8.n.240.* licet maritus uxori remiserit aut donaverit iterum promissam dotem, quod liberè facere potuit, *l. pen.C.de donat. inter vir. & ux.Carpzov.p.2. c.12.d.16.Eyben. de testam. Princip. vel comit.th.18. §.sic donationes Principum, Gail. 2. obs.38.in fin. Myler.d.loc.c.13.n.8.*adeò ut nec
36 Dotalitii quantitas ex calamitatibus bellicis, vel sterilitate non potest minui.
ob bellicas calamitates hæredes quid detrahere possint. Et si vidua ex dotalitio pensiones non percipere possit, id quod deest supplere teneantur, *Struv.Syntagm.jur.feud.c.14. aphor.11.in fin. Richter. de success. ab intest. memb.3.n.35.sect.4.* quia vidua pro dote videtur emere istum reditum, & sterilitas potuit compensari ubertate annorum præcedentium, *Gail.2.obs.23.* ideò, si nihil crevisset, pro dotalitio pecuniam solvi debere, tradit *Zorer.*in seinem Bedencken.*part.2.q.8.* neque successores feudales hanc obligationem evitare possunt, prout tradit *Schurff. lib.3.consil.51. Myler.d.loc.c.12.n.13.Coler.p. 1.dec.15.num.21.& 28.Mev.p.8.decis.355.*eò
37 Successores feudales ad illud obligantur.
quod vidua Illustris dotalitiū nō jure successionis, aut facto mariti sed ex speciali privilegio, adeoque jure quasi proprio consequitur, *Mod.Pistor.lib.1. quæst.19. Carpz. jurisprud. forens.p.2.constit.25.de fin.8.Molin.de primog. lib.1.c.20.n.41.*

Ideò namque inopi conjugi superstiti Imperator Justinianus providit, ut quartam consequatur, quia nec testamento sive judicio defuncti, nec ab intestato vocatur ad suc-
38 Licet maritus aliquid in testamento ipsi reliquerit, &c.
cessionem, alioquin non fuisset opus Imperatoris providentiâ singulari, & condito licet testamento, nihilominus esse locum huic successioni, vel indè deprehenditur, quia relicta in testamento imputantur ipsi in quartam debitam, *d.authent. præterea, in fin. & §. quoniam verò vers. si tamen.nov.53.* quod fieri non posset, si condito testamento inops conjux excluderetur à successione. Accedit, quod hæc portio, seu quarta succedit in locum dotis deficientis, *d.§. quoniam verò. Gail.2. obs.86.n.16.Kohl. de success. conjug. part.2.n. 84.* Ita ut nec obstet huic quartæ confiscatio bonorum mariti, sed illa portio uxori indotatæ salva maneat, per *text. in §. ult. vers. si verò mulieres, auth.ut nulli jud.lit.& auth. bona damnatorum.C.de bon.prascr. Struv. exercit.38.ff.n.39.Mastrill.decis.283.* Atque uxor bona à viro vivente in fraudem ejus alienata revocare, suamque quartam vindicare possit, *arg.l.filiæ.50.ff.solut. matrim.c.2.de renuntiat. in 6. Richter. ad d. auth.præterea. n.32. Ludvvel. de ult.volunt.c.4.* Tandem in causâ 39
39 In causa dotalitii non habent locum Austregæ.
dotalitii, quod non petitur jure actionis, sed officio judicis, locum non habent Austregæ, nec revisio admittitur, tanquam in causâ alimentorum, quæ moram non patitur, uti decisum in causa. *Zvv.contrà Zvv.30.April. Anno 1665.* quia dotalitium gaudet juribus dotis, & alimentorum, nullam admittens retentionem, vel retardationem. *Henel.in tr. de dotalit. c.2.* Nam dotalitia sunt dotibus exæquata, iisdem gaudent privilegiis, *§.Est & aliud Instit. de donat. Schneidvv.lib.4.tit.6.§. fuerat.n.35.* memini viduam supplicantè allegasse textum ex sacrâ Scripturâ *Exodi c.22. vers.22.* Ihr sollet keine Wittib beleidigen/ wirst du sie beleidigen/ so werden sie zu mir schreyen/ und ich werde ihr schreyen erhören/ so wird mein Zorn ergrimmen/ daß ich mit dem Schwerdt tödte/ und eure Weiber Wittiben/ und eure Kinder Waysen werden.

Dotes, dotalitia, dona matutina, largiter promissa sæpius tamen non exsolvuntur, 40
40 Lamentationes viduarum dotes repetentium.
hinc lamentationes & querelæ! Viduæ supplicant: agunt contra hypothecam: rei excipiunt, rem fideicommisso subjectam nec hypothecari, nec in dotem dari potuisse, nisi alia bona libera non adsint. 2. Se non esse heredes allodiales, sed alios adesse hæredes testamentarios, qui prius conveniendi. Et profectò cum actores instituerint actionem hypothecariam contrà possessorem hypothecæ, atque talis actio tendat contrà tertium possessorem, & rem fideicommisso subjectam, rectè opponitur exceptio excussio- 41
41 An possint convenire tertium possessorem hypothecæ sine prævia excussione.
nis, antequàm ad tertium possessorem deveniatur; ubi tamen observandum, in hoc casu cessam esse hanc hypothecam ab uno fratre alteri fratri debitori cum hac expressâ reservatione, daß er seine Gemahlin darauff gnugsam versichern könne / ut proinde fideicommissi posteà subsecuta institutio huic pacto & reservationi inter fratres ob- 42
42 Refertur casus in jure jam tertio acquisito.
stare nullatenus possit, cum juri alicujus tertii prius acquisito nemo præjudicare possit, sed omnes concessiones, privilegia & actus, hanc tacitam contineat clausulam, ut illæsum conservetur jus tertiò jam acquisitum; cum etiam in pactis gentilitiis der Erb-Einigung anno 1661. clarè provisum sit, daß die Gemahlin auff dem Gut / gebührender Nothdurfft nach/ versichert und verwittumet werden solle: Quæ pacta cum anno 1628. ubi frater alteri fratri bona quæstionata cessit, expressè sint renovata, desuperque debitor anno 1629. pacta dotalia erexerit, hocque dominium particulari insuper instrumento conjugi suæ specialiter obligaverit: nullum dubium esse potest, quin feudum & fideicommissum in dotem dari possit, si alia bona libera non adsint, ut ad minimum illa datio sustineatur, quasi ipsi fructus in dotem dati essent. *Rosenth.de feud.c.1. concl. 11. n.2. Zes.de feud.alien.n.8.*

Excussionem porrò debitoris principalis, etiamsi

43 *Quomodo feudum vel fidei-commissum in dotem dari possit.* etiamsi hæc actio contrà tertium instituatur, eò minùs esse necessariam, cum hic jam excussus esse videatur, eò quod nemo ex testamento debitoris principalis heres esse velit, undè præsumptio justa insurgat, hæreditatem oneribus, & debitis sublevandis non sufficere. Juris autem certi sit, excussionem
44 *Excussio debitoris Principalis non requiritur, si non reperiatur, vel notoriè non sit solvendo.* principalis non esse necessariam, si notoriè constet illum non esse solvendo; *Negusant. de pignor. p.* 8. *memb.* 1. *n.* 14. cum notorium relevet ab onere probandi *Clement. appellant. X. de appell.* quia in notoriis ordo juris non observatur, *Gail.* 1. *obs.* 77. *n.* 8. Ipsaque acta hactenus ventilata prodere, nullum nec heredem, nec rem hereditariam reperiri potuisse quæ acta notorium inducant, *Gail.* 1. *obs.*
45 *In notoriis non observatur ordo juris.* 31. *n.* 5. ut frustrà excussio debitoris vel hæreditatis jacentis dici non possit, ubi nulla bona, nomina aut actiones reperiuntur, quia non entis nullæ sunt qualitates, offert se tamen actor ad ulteriorem excussionem in suâ replicâ, si reus rem hereditariam liberam, & litibus non subjectam ipsis demonstrare possit, cum erectio fideicommissi satis demonstret, daß nicht allein/ was sie der Zeit besessen / sondern alles/ was sie ins künfftig erkauffen/ oder anderwärts erwerben würden/ dem fideicommisso incorporirt werden solte.

46 *Exceptio excussionis non admittitur in repetenda dote.* Quin imò cessat beneficium excussionis in repetenda dote, pro cujus restitutione agi potest, contra tertios possessores bonorum mariti, vel alterius obligati, non excusso principali debitore. *Roman. in l. si constante. in princ. ff. solut. matrim.* sicut enim exceptio præposterationis unius actionis ad aliam est de apicibus juris, ita etiam censetur exceptio excussionis, cùm non concernat facti veritatem, *Bart. in l.* 1. *ad fin ff. de condict. indeb. & l. cùm quis. C. de jur. & fact. ignor.* ut non sit attendenda exceptio excussionis, ubi agitur ex bono & æquo, velut in dote, in quâ ratio publicæ utilitatis concurrit, quia publicè in-
47 *Publicè interest mulieres esse dotatas.* terest mulieres dotatas esse, *l.* 1 *ff. solut. matrim. l. assiduis. C. qui pot. in pign.* & quæ sunt de apicibus juris, attendi non debent in causa, ubi agitur de bono publico, *l. ita vulneratus in fin. ff. ad l. Aquil. ut enim ex textu l. assiduis C. qui pot. in pign. hab.* §. *fuerat. Instit. de action.* patet: legislatores omni modo succurri voluerunt mulieribus, ita ut quoque bona fidei commisso subjecta ex causa dotis
48 *Bona fidei commisso obnoxia ex causa dotis possunt alienari.* alienare permissum sit: *auth. res quæ subjacent restitutioni C. comm. de legat. nov.* 39. *c.* 1. Nec facere possumus, ut privilegio dotis derogetur, cum etiamsi expressa in fidei commisso fieret ab ipso fidei committente prohibitio de alienatione dotis, alienatio tamen procederet: *Fusar. de fideicom. substit. quæst.* 531. *n.* 71. *Fachin.* 4. *controv.* 48. *Menoch.* 4. *præsumpt.* 189. *n.* 116. *& seqq.* per text. in *Nov.* 39. *c.* 1. *vers. sancimus.* Alienationem quoque istam procedere non tantum in constitutione, verum etiam in restitutione dotis, tenet *Knipschild. c.* 11. *n.* 245. & multò magis tùm à fidei committente exprese reservatur alienatio pro dote. *Menoch cons.* 88. Sicut etiam recta ratio dictat, quod in casu, quo pro dote fiat alienatio exprese à testatore permissa, non videatur fieri de re fidei commisso subjecta, sed allodiali: fideicommittens enim, cujus voluntas pro lege habenda. §. *disponat. Auth. de nupt.* excipiendo causam dotis, quoad eam non censetur voluisse inducere fideicommissum, sed rem in favorem dotis in naturali suâ libertate relinquere, & respectu dotis naturam allodii nequaquam commutare, modus quippe & conditio fideicommisso apposita servari debet. *Knipschild. d. c.* 11. Nec obstare his omnibus potest *Auth. hoc si debitor. C. de pign. & hypothec.* quia hæc desumpta est ex *Novellâ* 4. *c.* 2. nimis generaliter loquente, ut ad specialem causam dotis, in detrimentum ejusdem applicari nec possit nec debeat, præsertim cum hic specialis constituta sit hypotheca, quo casu excussio debitoris principalis non est necessaria. *per text. in Nov.* 112. *C.* 1. §. *ab hoc autem*: & ibi *Gothofred. in gl. lit. l.* ex quibus fundamentis & fidei commissi, & excussionis exceptionem penitùs removeri. 49 *Nec obstat auth. hoc si debitor. C. de pign & hypoth.*

Non officere præterea contendit actor, si reus de quibusdam pretiosis & in specie de saphiro multis millibus æstimato exceptionem formare, actoremque eò remittere velit, illum enim lapidem pro 8. millibus sibi impignoratum esse, ut ejus pretium hanc summam Capitalem unà cum pensionibus non adæquet: Creditum verò sexaginta mille Imperialium in testamento debitoris legatis exhaustum esse, ut planè tenue residuum sit. Cum itaque hypotheca in Dominio quæstionis, super credito privilegiato dotis validissimè sit contracta, & objecta excussionis oppositio sufficienter refutata, petit Actor immissionem in hypothecam, usque dum plenariè sibi sit satisfactum, reservans insuper regressum ad alia bona hæreditaria, casu, quo talia reperiantur, & ex hypotheca plena prætensionis solutio obtineri non possit.

Quæ res dubium nullum habet, quando facultas bona alienandi fideicommissaria pro dote, in ipsâ fideicommissi institutione, uti hic reservata est, in quo supposito lex alienationis prohibitiva penitus cessat; Nec restringi hæc facultas alienandi, & oppignorandi potest ad casum, quando alia bona libera non adsunt, quia hæc exceptio in Instrumento erecti fideicommissi nullibi reperitur, ut suppleri, tanquam odiosa & contra favorem dotis non debeat, *in odiosis enim non admittitur extensio*: standum videlicet 50 *In odiosis non admittitur extensio.*
& dispositioni declaratæ per verba, nec alia est admittenda quæstio, aut conjecturis indulgendum, ubi dispositio clara est, *Peregrin. de fidei commiss. art.* 11. *n.* 2. *&* 3. quod procedit tam in ultimis voluntatibus, *l. ille aut ille* 25. §. *ff. de leg* 3. quam in contractibus, 51 *Non admittuntur conjecturæ, ubi dispositio clara est.*
arg. l. continuus. 137. §. *cum quis* 6 *ff. de V. O.* imò etsi præsumptio esset, testatorem, aut contrahentem aliud sensisse, quam notarius scripserit, tamen à scripturâ, quæ clara est, recedi non debet; *Castrens. cons.* 71. *n.* 2. *in secundo.*

Idcircò quando testator fideicommittens exprese disponit, quod possint pro dote alienari aut oppignorari bona fideicommisso sub-

subjecta, non debet præsumi, vel restringi Dispositio ad casum illum, si alia bona libera non adsint, quia testatoris intentio transgreditur ordinariam Dispositionem legis, & in claris locus non est conjecturis. *Menoch. d. cons.* 88. *n.* 53. *& seqq.* qui contra *Angelum*, *Jasonem & Alciatum*, defendit, dotem ante omnia detrahendam esse etiam bonis fidei commisso subjectis, *idem cons.* 33. *num.* 10. *& seqq.* sive fidei commissum præcesserit constitutionem dotis, sive sit subsecutum, *d. cons. n.* 29. addito fundamento majorem esse rationem pro muliere, quam pro fidei commissario, cum iste agat de lucro captando, sed mulier certet de damno vitando in repetendâ dote, ideoque in dubio pro dote sit respondendum.

52 Dos semper ante omnia detrahitur.

Frustrà porrò reum captare verba, der Nothdurfft nach / quasi per hæc alienatio restricta esset in casum, quo alia bona libera non adsunt, cùm tamen per hæc verba saltem prohibeatur extensio oppignorationis ultrà quantitatem datis realiter numeratæ, ut scilicet mille in dotem dotis fidei commissum ad duo millia non obligetur, sicque debitor permissionem obligationis transgrediatur. Quin imò etsi concedatur, bona fideicommissaria alienari nunquam posse, quamdiu adsunt bona libera, id tamen actoribus non obstare, quia notorium fit ex ipsius partis adversæ confessione, quòd nulla alia bona immobilia & libera adsint, in quæ immissio peti, aut executio fieri possit. Et ex eodem fundamento everti oppositam excussionis exceptionem, quia bona mobilia necessariò ad exclusionem actorum adesse debeant, sicque intelligendum esse *Knipschild. de fideicomm. cap.* 11. *n.* 241. cum verbum *bona* regulariter & in verò sensu pro immobilibus censeatur; Juri justitiæque contrarium fore, si actores, qui sibi de speciali hypothecâ in bonis immobilibus prospexerunt, illis relictis ad inanes litterarum obligationes, & lapillos controversos, de quorum pretio nec quidquam constat, relegarentur; Cum tamen in jure dispositum sit, excussionem non esse necessariam, ubi notoriè potens, rixosus, aut non solvendo existens, esset excutiendus. *l.* 2. *ff. qui satisf. cogantur. ibiq. Bart. & Dec.* quia idem est non esse solvendo facultatibus, aut non esse solvendo facultate conveniendi, *Gail.* 1. *obs.* 27. *n.* 25.

53 Excussio contra potentem rixosum vel egenum non habet locum.

Duo potissimum ad elidendam actionem adducit reus. Primò dominium quæstionis tanquam fideicommisso subjectum saltem in subsidium pro dote, obligatum esse. Secundò (quod ex priori consequenter scaturit) actioni hypothecariæ adversus se, tanquam tertium possessorem, locum non esse, nisi debitore Principali, aut ejus hæreditate jacente priùs excussâ. Quamvis enim actor glorietur fideicommissi exceptionem obstare sibi non posse, quia ipsi erigentes reservaverint sibi, & suis successoribus liberam facultatem, ihre Gemahlin mit Heyrath-Gut/ Morgengab/ Widerlag / der Nothdurfft nach zu versichern: certum nihilominùs est, subsidiariam tantùm hanc reservationem, & obligationem esse in casum, si alia bona libera non adsint, juxta *text. in l. pater filium* 38. *in fin. princ. ff. de legat.* 3. ibi: *si non erat aliud in hæreditate, undè debitum exsolvisset, Auth. res quæ*, ibi: *sed si liberis portio legitima non sufficiat. C. comm. de leg. & Illic DD. comm. Molin. de Primogen. lib.* 1. *c.* 10. *n.* 4. *& lib.* 4. *c.* 7. *n.* 2. *Peguer. decis.* 116. *n.* 3. *Menoch. lib.* 4. *præs.* 189. *n.* 9. *Marzar. in Epitom. fideicomm. q.* 48. *n.* 74. *Menoch. art. jud. cas.* 182. *num.* 69. *peregrin. de fideicommiss. art.* 42. *n.* 1. 3. *&* 81. *Fusar. de fideicommiss. substit. q.* 532. *n.* 1. *& seqq. Knipschild. de fideicommiss. c.* 11. *n.* 245. ubi hanc sententiam fundat in *Nov.* 39. *in pr. vers. moriente, & d. Nov. c.* 1. §. *sancimus*, asserens fidei commissa non solum pro constituenda, sed etiam restituendâ dote in subsidium alienari posse, si dos non solùm confessata, sed realiter numerata sit. Atque bona libera non adesse, non fideicommissarius, sed creditor probare debet, *Schneidw. Inst. de act.* §. *Serviana. n.* 88. qui fundamentum suæ actionis in hac assertione ponit, quod bona libera non adsint, & ex hac ratione fideicommissum evertere conatur, *Mazar. Peguer. Molin. Peregrin. dd. loc. Besold. cons.* 133. *n.* 69. Quia fideicommissarius ex fideicommisso fundatam habet intentionem, quod bona fideicommissaria non aliter, quam in subsidium, & si alia bona libera non extent, alienari possint. *Peregrin. de fideicommiss. art.* 49. *n.* 22. *Vinc. Fusar. de fideicomm. substit. q.* 531. *n.* 124. Itaque asserens hæc bona fidei commissaria alienari posse, & facultatem alienandi sibi concessam esse, simul probare tenetur, alia bona libera non adesse. *Peguer. d. c.* 11. *n.* 479. *& seqq.* quia in alienatione horum bonorum semper subintelligitur hæc tacita conditio, nisi alia bona libera adsint, eaque ad causam istam necessariam non sufficiant, *d. Auth. res, quæ C. comm. de legat. l.* 38. *in fin. pr. ff. de leg.* 3. cum intentio Principalis fidei committentium sit conservatio bonorum in familiâ: sicque etiamsi testator dixerit, quòd fœminæ dotari ex fideicommisso debeant, nihilominus est remedium subsidiarium, & tum demum pro dote alienari fideicommissum potest, si alia bona libera non adsint. *Marzar. Menoch. Peregrin Petr. Fusar. quos ad hoc allegat Knipschild. d. c.* 11. *n.* 241. addita ratione, quod testator ita disponendo id voluisse censeatur, quod leges disponunt, quæ quia in subsidium tantùm fœminis ex fideicommisso dotem tribuunt, id quoque testatorita sensisse, & legibus conformare se voluisse censendus sit, ne tam facilè fideicommissa destruantur, quæ intentio fideicommittentis etiam clarè elicitur ex verbis: der Nothdurfft nach und ferner nicht / utpotè quibus fideicommissi alienationem sollicitè præcavere voluit.

54 Tum demum devenitur ad fideicommissum, si alia bona libera non adsint.

55 Bona libera non adesse, actor probare debet.

56 Testatorem præsumi, se legibus conformare voluisse.

Atque etsi fortè superiora omnia in eum sensum trahi posse videantur, ut tunc fideicommissum liberè alienari non possit, cùm ex eo dudum anteà erecto dos aut constituenda, aut restituenda est, quo casu non nisi in subsidium alienari, vel hypothecari fideicommissum pro dote possit; Aliter tamen

ſe res habet, cum in ipſa fideicommiſſi inſtitutione alienatio in favorem dotis reſervatur, quo caſu libera & nullis reſtricta vinculis alienatio conceſſa videatur; Potius tamen eſt, ut ſecundum ſubjectum materiarum legumque tenorem, voluntatis interpretio accipiatur, atque etiam hoc caſu nonniſi in ſubſidium alienatio fiat; Quin verò dubitare non licet, etiam adverſus uxorem dotem ſuam repetentem, tertium poſſeſſorem excuſſionis exceptionem opponere poſſe, *per*

57 *text. in auth. hoc ita. C. de pign. & hypoth. Schneidvv. inſt. de action. §. item Servianan.* 81. Etiamſi hypotheca eſſet conſtituta in Inſtrumento Guarentigiato cum clauſulis executivis, *Coler. de proceſſ. exec. p.* 2. *c.* 3. *n.* 430. cum contrà tertium poſſeſſorem mulier agere non poſſit, quamvis dos ſit privilegiata, niſi prius excuſſo marito. *Gail.* 2. *obſ.* 27. *num.* 9. *Grave. ibid. conſid.* 2. *per tot.* ubi non ſolum multis authoritatibus & præjudiciis hanc ſententiam firmat, & ab hac ſententia non eſſe in judicando recedendum tradit, ſed etiam *n.* 3. extendit, ut tam in ſpeciali, quam generali hypotheca procedat. *Teſſaur. deciſ.* 51. *Vinc. de Franckis. deciſ.* 279. *n.* 2. adeoque ſive mulier ex hypothecâ tacitâ ſive expreſsâ agat adverſus tertium poſſeſſorem, *Caroc. de excuſſ. bonor. q.* 25. *n.* 4. & 6. *p.* 2. niſi vel tertius poſſeſſor ſciviſſet tempore alienationis de hypotheca mulieris, vel maritus ſe conſtituiſſet precario poſſidere pro reſtitutione dotis, *Greve d. loc.* de quibus tamen cautelis in his

Exceptio excuſſionis etiam contra dotem habet locum.

58 actis nil reperitur. Quæ omnia confirmantur ex eo, quod Diſcuſſionis exceptio non ſit odioſa, neque de apicibus juris, ut quidem actores contendunt, ſed admittenda ſit, etiam ubi ex æquo & bono cauſa eſt decidenda;

Hanc exceptionem non eſſe odioſam.

Nam licet excuſſionis exceptio fidejuſſori à lege conceſſa habeatur vulgò de apicibus juris, non tamen hæc, quæ tertio poſſeſſori adverſus creditorem datur, quæ ſcilicet magna potius æquitate fulcitur, cum nihil ſit, quod illi tertio poſſeſſori imputari poſſit, quod non cognoverit, jus alterius, fidejuſſori verò imputari queat, quòd ſe pro alio obligaverit, ut reſpondit. *Cravett. cenſ.* 263. *n.* 3. & 4. *Menoch. de orb. jud. q.* 51. *poſt num.* 9. *Oſaſc. Pedemont deciſ.* 2. *n.* 15. ubi ita judicatum refert: ſicut etiam in foro mercatorum beneficium excuſſionis obſervari debeat, ſecundum *Caroc. de excuſſ. bonor. q.* 48.

59 *n.* 3. *p.* 2. quamvis diſſentiat, *Gail.* 2. *obſ.* 27. *n.* 27. cujus doctrinam declarat & limitat *Greve. ibid. conſid.* 5. atque excuſſionem debitoris legitimè factam eſſe oportet quoad omnia bona debitoris principalis, antequam ad tertium poſſeſſorem deveniatur, *Schneidvv. inſt. de action. §. Serviana. n.* 51. & 87. quia ſententia declaratoria & via aperta requiritur, *Grev. d. l. concl.* 12. *n.* 1. nec ſententia lata contra principalem executioni mandari poteſt, contra tertium poſſeſſorem non citatum.

An inter mercatores locum habeat.

60 *Mynſ.* 4. *obſ.* 96. *Vinc. Caroc. q.* 33. *n.* 8. ubi hanc ſententiam tanquam veram, æquam, tutiorem, magis communem, & in praxi receptam laudat: & ſi hoc in fidejuſſore communiter ſtatuitur, ut ſcilicet ſententia contrà principalem, ſive in cauſa crediti, ſive in puncto excuſſionis lata, ipſi non citato non præjudicet, quem tamen major urget ſolicitudo animadvertendi in res debitoris principalis, quia ſe ultrò fidejuſſionis nexu implicuit: tantò minus tertio poſſeſſori non citato excuſſionis ſententia inter creditorem & debitorem lata præjudicare poterit, uti aſſeverat *Franciſc. Viv. Neapol. deciſ.* 327. *per tot.* ubi *n.* 2. ſic in Regia Bari judicatum fuiſſe refert, vide *Hieron. de Cavall. ſpec. comm. opin. contra comm. q.* 434. *n.* 12. *Grev. d. loc. in Coronid. n.* 7. quod ſi itaque hæc procedunt, ubi jam lata eſt contra debitorem principalem ſententia, ut nihilominùs ad tertium poſſeſſorem, principali nondum excuſſo, perveniri non poſſit, dubium planè nullum eſt, quod hæc doctrina multò magis inveniat locum, ubi adhuc nihil cum principali eſt actum, ſed tertius poſſeſſor immediatè impetitur à creditore; Cum tamen nec favor fiſci operetur, ut exceptio excuſſionis tertio poſſeſſori denegetur, etiamſi jam ſententia contra debitorem principalem lata ſit. *Franc. Viv. d. deciſ. n.* 3. *Peregrin. de jure fiſci. tit.* 6. *n.* 45. *lib.* 6. Nec in favorem actoris quicquam facit. *Nov.* 112. *c.* 1. §. *ab hoc autem*, quaſi excuſſio tunc non haberet locum, quando à creditore hypotheca ſpecialis oppugnatur; quia *d. Nov.* 112. ſaltem loquitur de caſu, quando res hypothecæ ſubjecta pendente lite alienata eſt, uti arguit ipſius conſtitutionis inſcriptio, quæ eſt de litigioſis, & confirmat *Gudelin. de jur. noviſſ. lib.* 4. *c.* 7. §. *ſimiliter conſtitutum*, nec non *Donell. in comment. ad l.* 14. *c. de pign.* ubi *n.* 3. explicat de caſu, quo debitore adhuc poſſidente creditor cum eo agere cœperit hypothecaria, & lite pendente debitor hypothecam alienaverit; Atque hypothecariam actionem non poſſe moveri contra tertium, non excuſſo prius debitore principali, noviſſimè docet *Struv. in Syntagm. Juriſpr. exercit.* 20. *concl.* 38.

Sententia contra principalem non poteſt executioni mandari contra tertium poſſeſſorem.

Haud raræ ſunt controverſiæ, quas viduæ filiæque Vaſallorum in puncto dotium & dotalitiorum movent, atque eo nomine vel retentionem feudi vel immiſſionem in aliud prætendunt, uſque dum illis plenariè ſit ſatisfactum. Mota fuit hæc quæſtio & acriter diſputatum inter partes, an reimmittenda vidua & filiæ defuncti Vaſalli in poſſeſſionem feudi, donec de dotibus, & aliis prætenſionibus ipſis ſit ſatisfactum, donec diſcutiatur, utrum non ſint feudi capaces, donec ſeparata ſint allodialia, detracta & ſoluta melioramenta. Quo in caſu multa obſtant viduæ & filiabus;

61 Utrum vidua vel filiæ Vaſalli poſſint retinere feuda, donec ipſis propter dotes ſatisfiat.

Nam *primò* ex jure feudali conſtat, quod feudum nec à patre, fratre aut quocunque alio Vaſallo in dotem dari poſſit. *Vult. lib.* 1. *c.* 10. *n.* 59. *Mynſing.* 4. *obſ.* 86. Nec uxor in bonis mariti tacitam habeat hypothecam ratione dotis in bonis feudalibus. *Vult. d. loc. n.* 62. *Mynſing.* 6. *obſ.* 45. *n.* 4.

62 Argumenta pro negativa.

Secundò verba inveſtituræ clariſſimè ſecum ferunt maſculos tantùm ad hujus feudi ſucceſſionem vocari.

Tertiò. Quin imo negant fiſcus, & agnati, dotem

dotem esse liquidam, vel ejus realem illationem probatam, quo casu viduæ nihil debetur, cum dotem illiquidam, & controversam petens, jus retentionis non habeat, nec alimenta & sumptus ex hæreditate prædefuncti mariti petere queat, *Carpzov.lib.4.resp.*20.

Quartò, non datur viduæ vel filiabus ad petendas ex feudo dotes vel alimenta actio, nisi tantum subsidiaria, quatenus ex bonis allodialibus illa solutio præstari non possit, hinc eousque in feudum immittendæ non sunt, donec de insufficientiâ allodialium docuerint. Possidere autem viduam à defuncto feudum, & alia bona, undè sufficienter ipsi & filiabus satisfieri possit. Nam quamvis produxerint dicta testium, ab Imp. Commissario suscepta, quibus probare conantur hereditatem allodialem onere debitorum planè absorberi, illos tamen testes nil probare, quia ad eorum examen, nec fiscus nec agnati fuerint citati. Et cum filiæ semel factæ sint heredes patris, quamvis cum beneficiis legis & inventarii, tamen eatenùs acceptasse hereditatem, quæ præsumitur dives, donec contrarium probetur. Et, si filiæ & vidua sustinere velint, hereditatem esse debitis exhaustam, ut non pro alimentis, multò minus verò pro dotibus sufficiat, offerunt, Agnati alimenta, & dotes pro arbitrio boni viri exsolvenda, si illa in eorum favorem renuntiari vellent hereditati paternæ, & hoc ipso demonstrare, nullâ se fraude uti in præjudicium agnatorum, dum dotes & alimenta ex feudo sollicitant.

Quintò. Etiamsi dicatur ex generali consuetudine filias egentes esse à Domino feudi, vel ab Agnatis dotibus sublevandas, & viduæ dotem restituendum, tamen illa consuetudo viget potissimùm in Saxoniâ & Regno Neapolitano, quam proindè scriptores Saxonici & ex illis terris oriundi scriptis suis extulerunt, ad quam idcircò, velut particularem in præjudicium Domini & Agnatorum, non est reflectendum. Et quamvis quidam ad totam Germaniam consuetudinem illam velint extendere, tamen *Rosenth. de feud.c.7.concl.47.n.7.* dicit, se ex illis fidem vix adhibere posse, se vidisse quandoque contrarium, quod scilicet nec Dominus nec Agnati dotare voluerint.

Sextò. Prout nullum facilè legitur præjudicium, quod extra Saxoniam in judicio contradictorio sic fuerit pronuntiatum; Ita certè maximum onus imponeretur Dominis feudi simul & Agnatis, si per sententiam ad exsolvendas dotes, & præstanda alimenta ex feudo adstringerentur.

63 Argumenta pro affirmativa. Veruntamen si inspiciantur scriptores, qui hanc quæstionem examinant, *Vult. de feud.lib.1.c.10.n.62.tradit*, quod licet donatio propter nuptias in feudo constitui non possit., nec uxor in bonis feudalibus ratione dotis habeat hypothecam, prout decisum esse in Camerâ tradit *Mynſ.cent.6.obſ.45. n.4.* tamen viduam in bonis mariti feudalibus habere jus retentionis (quod ipsum tacitam esse hypothecam censet *Schneidvv.de feud. p.7.n.29.*) usque dum de dote, & aliis ei satisfiat, hodiè vix ullum habere dubium, citans ad hoc *Bursat.Moller.& Joseph.Ludovic.* Nam licet regulariter filiæ feudorum capaces non sint, cum tamen casus possit dari, in quo filia probabiliter queat prætendere feudi successionem, illud non in possessorio, sed petitorio est discutiendum, & filia interim immittenda, & post immissionem demùm cognoscendum, ad quem bona controversa pertineant. *Idem Vult.lib.2.c.n.*38. Et de totius Germaniæ consuetudine bonis allodialibus deficientibus, dotes filiabus defuncti Vasalli ex feudo, vel à Domino, si ipsi feudum sit apertum, vel à fratribus & Agnatis, constituendæ sunt, pro quibus consequendis datur filiabus actio subsidiaria, ut etiam filiæ eo nomine habeant in feudis tacitum pignus, itemque jus retentionis. *Schultzen in Synopſ.feud. cap.8.n.78.* Ubi refert, anno 1584. mense Julio Wittebergæ sic esse judicatum; & quantitas dotis definiri debet secundum dignitatem personæ & pro quantitate patrimonii, ad quod feudum se extendit, numeraturque hodiè hoc dotis debitum inter ordinaria feudi onera, *Vult.1.c.10.n.61.* Idem tradit *Georg.Schultzen citato loco.* Quod filiæ Vasalli, si aliundè ali aut dotari non possit, alimenta & dos ex feudo præstari debeant, & illa interim donec matrimonium ineat, ex feudo sustentari, si Vasallus vel nullâ vel certè exigua bona allodialia habeat, quæ filiabus dotandis minimè sufficiant. *Zaſ. in Epitom.feud.p.9.n.8.* ubi ita in praxi in causa Baronum de Stauffen/ & nobilis Vasalli cujusdam observatum testatur, & id longissimo usu comprobatum esse tradit, *Hartm. Pistor.lib.2.q.37.n.1.& seqq.* In tantum ut viduæ defuncti Vasalli non solum detur retentio bonorum mariti feudalium, & allodialium, donec ipsi de dote, sed etiam de donatione propter nuptias aliisque rebus, & juribus paraphernalibus, quæ præter dotem attulit, satisfiat, *ex l.filiosfamilias.53. in pr.ff. sol.matrim.& l.un.§ plenius.C.de rei uxor. act. l.assiduis C.qui pot.in pign. Menoch.conſ.160.n. 14. Coler.de Proceſſ.execut.p.1.c.2. n. 190.& seqq. Wesenbec. conſ.50.n.24.& 25. conſ.77. n.9.* qui omnes citantur à *Klockio tom.3.conſil.155.n.231.& seqq.* ut scilicet mulier possessioni bonorum incumbens alimenta ex iis habeat, quemadmodum vivente marito habuit, donec de dote ipsi satis fiat, nec antea, ut excedat, cogi possit, *Idem n.232. Mynſ.6.obſ. 82.* imò vidua, si non sit in possessione bonorum mariti, in eam est immittenda, usque dum illi de dote fuerit satisfactum, *Carpzov. lib.2.resp.19.* nec tenetur ad rationes, nisi administret, aut fructus percipiat, *Mev.p.1.deciſ.172. Gaſtel. in ſpec. jur. c.27. n 104.* alias enim omninò ad rationes reddendas tenetur, *Neühenhahn. de jurib.viduit.memb.3.sect.24. fol.191.* addi potest *Meichſner.deciſ.Cameral. tom.3.deciſ.13.& 16.* ubi ait, filiam esse immittendam in possessionem bonorum à defuncto possessorum vel detentatorum, sive ea allodialia sint sive feudalia; Et quamvis notoriè talia esse constaret, quoniam multa cum hæreditate sive universitate transeunt,

64 Præjudicia pro affirmativa.

65 Prærogativa viduarum & filiarum non solùm in dote, sed etiam aliis præter dotem illatis.

66 An vidua teneatur ad rationes.

quæ alias transirent, *Cacheran.decis.*26.*n.*13. *& 14.per c.*1.§.*inter filiam. Versic. defuncto milite, si de feud. def. controv. sit inter dom. & Agnat.* idque donec de jure vel illius proprietate in petitorio cognoscatur: Nulla enim unquam in interdictis exceptio dominii vel proprietatis admittitur, vel in continenti liquidabilis dicitur, nisi partis immissionem petentis vel expressa vel tacita adsit confessio, *hactenus Meichsner.* qui quamvis videatur loqui de petitione hæreditatis, ubi filia tanquam talis, hæreditatem patris vindicat, & in eam totam est immittenda; Nos verò versamur in casu, ubi filiæ & vidua fatentur esse bona feudalia, & saltem eorum retentionem quærunt, donec de dotibus & aliis prætensionibus ipsis fiat satis, commodè tamen etiam hæc decisio allegari potest, prout quoque *Rosenth.c.*7.*concl.*48. tradit filiam ex testamento hæredem juxta. *l.fin.C.de edict.D.Hadr.* in feudum, in vitiis agnatis Domino (quibus petitorium salvum manet) immittendam, & ita in Camerâ judicatum esse. Addatur *Carpzov.jurispr.forens.p.*2.*constit.*25.*defin.*8.*& part.*3. *defin.*1. *constit.* 33. *Negus.de pignor.part.*5. *pr.membr.*4.*n.*5.*Vinc. Caroc. decis.*21.*n.*1. *Coler. de process. execut. p.*1.*c.*2.*n.*222. *Hartman. Pistor. obs.* 107. *n.*3. qui omnes tradunt, viduam habere jus retentionis, & possessione destitutam in eam restitui debere. Undè apparet, hanc non solùm esse Saxonum, sed aliorum quoque sententiam.

67 Nulla in interdictis admittitur exceptio dominii vel proprietatis.

68 Quæ sit virtus & efficacia constituti possessorii.

Præsertim cùm vidua fuerit in possessione bonorum *virtute constituti* adjecti in Instrumento dotali, quod est adeò efficax, ut impediat quamcunque aliam possessionem etiam privilegiatam, *Amat.resol.*39.*num.*71. *Rot.Rom.*28.*&* 173.*post tr. Postii de manuten.* Et quia bona allodialia non possunt apprehendi à Domino vel Agnatis, nisi prius fuerit probata qualitas feudalis, *Post.de manut. decis.*346.*Altograd.sent.cons.*4.*n.*30.*l.lib.*2.maximè quia dicta mixtione bonorum feudalium cum allodialibus, non datur apprehensio, nisi factâ prius allodialium separatione, *Cyriac.controv.*145.*n.*13.*juxta text. in c.*1. §.*defuncto milite. Si de feud. def. controv.* ubi filia, dum contendit de allodialitate bonorum, non depellitur à possessione feudi. *Postius de manuten. decis.*168.*n.*9.*& decis.* 293. *n.*3.*Altograd.sen.cons.*2.*n.*34.*lib.*2. ex quibus traditis apparet, quòd ubi re integrâ disputatio incidit de feudi devolutione, vel de alia exceptione, locum non habeat feudi apprehensio, sed fœmina in possessione sit manutenenda; Præsertim cum hoc casu vidua, & filiæ asserant, & propterea ad Inventarium provocent, quod aliundè non habeant alimenta, nec dotes consequi possint, quo casu talia ex feudo ipsis præstari debent, juxtà consuetudinem Germaniæ, de qua *Coler.dec.*213.*& alii supra citati.Pistor.lib.*2.*p.*2.*quæst.*37.*n.*18.*Schurff.cons.*24.*cent.*1. *num.*1. Nam quamvis viduæ huic & filiabus nulla videatur competere possessio in bonis feudalibus virtute constituti, utpotè in quibus nullum jus habeat, & proindè nec possint continuationem virtute constituti prætendere, ita ut nec dos possit deduci ex feudo seu bonis feudalibus, nisi in ejus constitutione accesserit consensus domini. *per text. in c.*1.§.*donare, qualiter olim feud. alien. potuer. ubi Bald. Belvis. Alvarot. Rosenth.de feud.cap.*9. *concl.* 8. *Molin.controv. lib.*2.*contr.*59.*n.*18. Et fiscus non attenta disputatione inter dominum & Vasalli hæredes super feudi devolutione, vel aliis exceptionibus, statim apprehendat feudum, ex praxi variarum curiarum & traditis *Boer. in consuetud. Bitur. tit.de feud.* §. 13. *col.*1. *Rebuff.in tract. de materiâ possess. art.* 2. *glos.*2.*n.*28. *Galeot. Respons. fiscal.* 12. *n.* 188. *Joh. Baptista de Luca discurs.*16.*n.*5.*Capycius Latro consult.*75.*n.*279. *Peregrin. de jure fisci. l.*6. *tit.*6.*n.*37. ubi admonet, ut qui tuetur partes fisci, sit cautus in apprehensione possessionis feudalium, & ita semper fuisse observatum, imò *Rosenth.de feud.c.*7. *concl.*16. *n.*14. tradit, quod dominus possessionem feudi aperti propria autoritate ad se trahere possit, attestante praxi totius Imperii, tamen *d.loco.* addit limitationem, si de juribus domini nulla sit dubitatio, nec adsit Vasallus vel hæres, qui restitit, nam tum judicium & sententia requiritur, licet enim possessio Vasallo notoriè inhabili & indigno tradenda non sit, tamen si res altiorem requirat indaginem, Dominus, salvo jure suo, provisionaliter eum in possessionem mittere tenetur, idem *Rosenth.c.*10.*concl.*41.*n.*49. cum itaque citati autores omnes attestentur, consuetudinem totius Germaniæ id secum ferre, ut filiæ inopes ex feudo dotentur, & alantur, prout tradunt suprà citati, *vult. Bursat. Moler. Joh. Ludov. Zas. Hartmann. Pistor. Schultzen. Gilman. Klock. Schrader. de feud. p.*7. *c.*4. *in fin.* ubi ait filiam heredem patris vel ex testamento, vel ab intestato, propria authoritate feudi possessionem apprehendere posse, neque agnatos esse legitimos contradictores, & si ab ipsis expellatur, in eum restitui debere, *& p.*10.*sect.*2.*n.*34. tradit: Viduam spoliatam possessione feudi mediò recuperandæ posse experiri: *consil. Marpurg. vol.* 4. *cons.*12.*n.*120. ubi firmatur, quod, etiamsi manifestum sit, rem controversam esse feudalem, tamen fœmina, jus etiam quodcunque aliud nedum feudalis successionis prætendens, ejusque probabilem causam habens, in possessionem nihilominus sit collocanda, ubi multi alii citantur, præsertim *Menoch.de Adipiscent.poss.remed.*4.*n.*397.ubi ait: malè sensisse qui contrarium tenuerunt; *Gilman.vot.Cameral.pag.*2.*tom.*2. *vot.* 35.*per tot. Rittershus.in p.feud.lib.*1. *c.*15. *Alvar.& Matth.de afflict.ad tit.* 36. *lib.* 2. *Bornhold.de feud c.*7.*in* 2.*memb. n.*74. *Rhetius in Comment.in jus feud.lib.*1.*tit.*1.*n* 8. *Struv. in jus feud.c.*14. *aphor.* 17. ubi ait: moribus namque ex æquitate receptum est, ut deficientibus, vel non sufficientibus bonis allodialibus alimenta, & congrua dos filiabus ex feudo patris suppeditari, vel suppleri saltem debeant à quolibet feudi possessore, citans *Vult. supradicto loco. Hartmann. Pistor.*2.*quæst.* 37. ubi tradit, competere actionem in rem scriptam,

69 De consuetudine German. hoc jus in feudis viduæ & filiabus competere

70 Quando Dominus vel fiscus feudum possit apprehendere.

71 Filia heres vel ex testamento potest propria autoritate feudum apprehendere.

72 Viduæ datur remedium recuperandi.

scriptam, *Gail.1.obs.117. Jacob.Schultet.ad Modest.Pistor.p.3.q.122.n.33.&86. Richter. de concurs.creditorum Disput.8.p.239.* Ita tamen ut non pars corporis feudalis ad hæc exsolvenda adhibeatur, cum ex fructibus id desumi queat. Atque realis exsolutio dotis & numeratio probatur partim per ipsa pacta dotalia, partim per apochas mariti defuncti & confessiones, pro quibus stat præsumptio. *Hennel.de dotalit.c.4.§.19. Fontanella de pact. nupt.clauf.14.p.2.n.8.& seqq.* imò aliquando probatur juramento mulieris suppletorio, vel confessione mariti in agone mortis per testes probata. *Bechman.in usu pract.jur.feud.exercit.15.lib.2.tit.de fruct.feud. & in Comment. ad ff.tit.qui pot.in pign.hab.n.18.* Et cum per testium dicta pateat, allodialia debitis onerata pro alimentis filiarum, nec non earum dotibus & prætensionibus viduæ non sufficere, ut adeò ea, quæ à viduâ & filiabus petuntur, pro illiquidis haberi non possint. Hinc existimatum & decisum, viduam cum filiabus in possessionem feudi immittendas esse, ita tamen, ut vel ipsæmet rationes reddant, si administrare velint, vel alius administrationem continuet, & ipsæ ex illius manibus reditus accipiant, ne nova suscitetur difficultas. *Bechman.in usu pract. jur. feud. exercit. 15. lib.2.tit.de fruct.feud.n.18.* Atque sic pro vidua & filiabus est pronuntiatum.

73 Illatio dotis quomodo probetur?

74 Quid secundum posteriora pronunciatum.

Similis decisio secuta est in casu trium fratrum, quorum unus uxorem, duobus reliquis consentientibus, duxit tali pacto, ut feudum quoddam pro securitate Neo-sponsæ dotis hypothecæ nexu obligaretur, quem in contractum consenserunt fratres, pactaque dotalia cum hac conditione concepta subscripserunt, promittentes insuper, se domini directi consensum impetraturos, prout moris, & denegari non solet; ita tamen neglexere omnes fratres. Mortuus est maritus, post cujus fata secundus frater nomine quoque tertii absentis cum viduâ transegit, denuò constituendo feudum pro hypothecâ. Decedit & iste transigens, relicto filio; Moritur quoque tertius frater, cui secundi filius succedit, contrà quem vidua intentat actionem. Recusat iste solvere, tanquam solum heres feudalis, ad quem onera talia non spectent. Sed profectò fuit justè condemnatus, non solum propter consensum parentis, & quia consensus Domini habebatur pro impetrato: sed etiam quia filii debita parentum tenentur exsolvere ex feudis: *per text.in lib.2.feud.tit.45. Rhetius ad jus feud.lib.1.tit. 8.n.7. Struv.de feud c.9.aphorism.11.& c.14. aphor.30.* Ubi firmat hanc sententiam, cum *capitulum suprà cit.* loquatur generaliter sine distinctione inter feudum proprium ex pacto & providentiâ, & quod sit differentia inter agnatos & filios, quia filius descendit, & succedit per patrem, quo mediante bona feudalia ad ipsum perveniunt, non verò Agnati, quapropter filius tenetur solvere æs alienum, ut dedecus patris avertat, *Schurvvel.disp.feud.7.th.23.* conformiter iis, quæ habet *Mynsing.cent.3. obs.67.* ubi ait: ob honorem patris, & si bona allodialia non sufficiant, filium teneri satisfacere creditoribus ex fructibus feudi, *Mev. 2. decis. 119.* quæ omnia minus dubii habent in feudo hæreditario, *Gail.2.obs.154. Gilman. tom. 1. pact. 2. tit.8.vot.8.n.48.* & in totâ Franconiâ usu receptum est, ut Domini Directi feudorum pro securitate dotium suos præstent consensus, cum aliàs Nobiles difficulter invenirent uxores dotibus bonis instructas; aut uxores misero esset loco, si in perpetuo periculo perdendarum dotium versarentur, & nullam ex feudis refusionem sperare possent.

75 Refertur aliud præjudicium.

76 Filii tenentur debita solvere ex feudis.

Hinc justissimè filii tenentur ad exsolvendum æs alienum, præ agnatis, *Mev.5.decis.41.* etiam in feudo ex pacto & providentiâ, *Cacheran.decis.162.n 2.* Atque moribus invaluit, ut nobilium viduis dotalitia constituantur in feudis in compensationem dotis, quod onus nec Dominus, nec Agnati possunt detrectare, ita, ut etiamsi vivus maritus uxori de dotalitio non prospexerit, tamen posteà viduæ veniat constituendum. *Hartm. Pistor.part.3.q.4.n.2.3.35. Köpen.decis.n.39. Schultzen de feudis,c.8.n.243. Carpz. p.2.c.42.def.5.& 6. & lib.6.resp.55. Rotschuz. in tr. de dotalit. art. 1.* quos omnes allegat *Struv.de feud.c.14.aphorism.19.* Atque idem tradit *Knipschild.in tr.de privileg Ord.Equest. lib.2.c.1.n.72.cum seqq.* Et multis allegatis autoritatibus, ubi ait: in Germaniâ usu receptum, daß denen Adelichen Wittiben ein Leibgeding auff den Lehen verschrieben werde. Itaque condemnatus est Agnatus ad solvendum anno 1694.

77 Dotis & dotalitii solutionem nec Dominus feudi nec agnati possunt evitare.

Dotis enim magna ubivis sunt privilegia, nam dotis causâ uxor contrà conjugem in bonis ejus tacitam hypothecam habet, omnibusque aliis creditoribus præfertur: Dotis repetitio datur uxori etiam constante matrimonio, si viro obærato, & prorsus ad inopiam vergenti, ignara ejus conditionis nupserit: Dotis privilegium uxor transmittit ad heredes descendentes: Dos succedit loco legitimæ, & adeò filiæ auferri non potest, nullam admittit sub quovis prætextu retentionem vel retardationem; pro eâ in dubio semper est pronuntiandum, quarum propositionum textus & autoritates videri possunt, *in Thes.Basiliens.Volum.2.Disp.11.fol.3.Disp. 13.Volum.5.Disp.7.*

78 Referuntur privilegia & prærogativa dotium.

Dotalitia verò sunt dotibus exæquata, iisque privilegiis gaudent, *§.est & alind.Instit.de donation.Schneidvv.lib.4.tit.6.§.fuerat.n.35. Hennel.de dotalit.c.2. & c.10.§.23.* Atque hinc in causâ dotalitii locum non habent Austregæ, nec revisio admittitur, tanquam in causa alimentorum, quæ moram non patitur, prout decisum 30. *Aprilis anno* 1665. Undè mulier se potest opponere executioni in bonis mariti pro dote sibi obligatis. *Mev. p. 1. decis.53.* Atque vidua potest retinere bona defuncti mariti pro dote & donatione propter nuptias, inque iis debet manuteneri dummodò habeat precarium vel constitutum in restitutione dotis, vel aliàs possessio vacua ad illam pervenerit, ut neque sub prætextu rerum amotarum, *l.un.§.taceat.C.de rei uxor.act.* atque expilatæ hæreditatis retentio impe-

79 Dotalitia dotibus sunt exæquata.

80 Quomodo mulier se opponere possit executioni in bonis mariti pro conservanda dote.

81 Nec non propter dotalitium.

impediri possit, *l.4.C.de crim. expil. hered. latè Urceol. consult. forens.* 52. atque etiam propter dotalitium mulier non tenetur abire è bonis mariti, donec ei satisfiat, *Neuenhahn. de jurib. viduit. membr.* 3. *sect.* 3. Morgengab etiam habet tacitam hypothecam in bonis mariti, *Myler. in Gamolog. c.* 18. *n.*6. atque viduæ quoque debetur. Quamvis enim regulariter detur donum matutinale in præmium amissæ virginitatis, quæ ratio in vidua cessat, atque hinc virginibus solùm Morgengaba constituitur, *Gilman. tom.* 3. *symphor. verb.* Morgengab. *Wehner. in obs. verb. eod.* Tamen alia quoque causa hujus præmii esse potest, puta honoris, nobilitatis, dignitatis, vel in remunerationem rei donatæ, vel ut uxor opulentior exindè fiat, ac ex annuis reditibus hujus doni se honestius & decentius sustentare possit. Nec enim solummodò datur hoc præmium in remunerationem amissæ virginitatis, sed etiam pudicitiæ conjugalis, quod quadrat quoque in vidua, quæ se marito cognoscendam tradit. Cùm pudicitia sit vel virginalis, vel conjugalis, vel vidualis, teste *S. Augustino ad Valerium de nuptiis lib.* I. *c.*4. *Myler. in tr. de Gamolog. c.* 16. *n.* 5. *& seqq.*

82 Morgengab quoque habet tacitam hypothecam, & an debeatur viduæ?

83 Requiritur realis numeratio dotis, ut mulieri competant prærogativæ.

Cæterùm quod de jure mulieri ratione dotis competente dictum est, tunc demùm locum habet, si mulier de dote numerata docere possit, quia retentio est quædam compensatio, quæ non datur in debito illiquido. *Negusant. de pignor. part.* 3. *membr.* 1. *num.* 37. *Andreol. controv.* 187. *n.*9. quia dotis confessatæ tantùm retentio denegatur, *Mev. ad jus Lubec. part.* 1. *tit.* 5. *art.* 13. *n.*39. *Coler. de process. execut. p.* 1. *c.*2. *n.*223. & creditores præferuntur, *idem lib.*3. *tit.* 1. *art.*9. *n.* 19. Dotem verò numeratam esse, quomodo probetur, juxtà superius *n.*13. adducta docet *Hennel. de dotalit. c.*7. *n.*16. Quod si sterilitas incidat, illa in solutione dotalitii vix attendenda, quia vidua videtur, pro dote emere istum reditum, & sterilitas potuit compensari ubertate annorum præcedentium, vel saltem est exiguitas fructuum, non sterilitas, *Gail.* 2. *obs.* 23. *per l. licet C. locuti. & ibid. Brunneman.* Et ideo si nihil crevisset, pro dotalitio pecuniam solvi debere, & si centum annui constituti sint pro dotalitio, illos posse peti initio anni, tradit *Zorer.* in seinem Bedencken / *part.*2. *q.*8. *n.*647. per *l. nec semel* 12. §. 1. *ff. quando dies leg. ced. l.*8. *ff. de ann. leg. & ibid. Wesenbec.* Ita ut etiamsi intra annum decedat vidua, heredi tamen suo legatum relinquat, secùs ac in aliis ususfructibus.

84 Dotis numeratio quomodo probetur? vid. supra n.73.

85 Sterilitas non nocet mulieri in dotalitio.

Außführung der Unschuld.

DE hac materia agitur in *Constit. Crimin. Caroli V. art.* 13. ubi talis formandus est casus: cum delatus delictum quidem non negat, sed facti tamen sui causas legitimas excipiendo adferre possit, quibus probatis reatus eximatur: Accusator contra vehementer replicando dicat, falsas esse & fictas, neque admittendas: Is accusator cavere debet cum in finem, ut si delatus causas allegatas sufficienter probaverit, neque capitalem sententiam subire cogatur; adversus accusatorem suum regressum habere, & ab eodem de damno ex carceris causa illato sibi satisfieri desiderans, expensarum & incommodorum compensationem eodem judicio exigere possit, ac tum accusator delato in omnem causam damnabitur. *l. cum apud* 20. *judic. solo. l. Græce* §. *& post litem ff. de fidejuss. l.*3. *C. qui accus. non poss. Clar.* §. *fin. q.* 18. *n.*2. Et hæc in accusatore. Sed quid in reo? potest ne is acceptis fidejussoribus à carcere dimitti? *Clar.* §. *fin. q.*46. *n.*6. hoc affirmat, in causa levi, & ubi non ingeritur pœna corporis afflictiva, consideratis desuper facti & defensionum, ipsiusque personæ circumstantiis, *d. l. græce.* §. *sed & si ex delicto l. si quis* 56. §. *fin. l. si à reo* 70. §. *fin. de fidejuss. l.* 1. *l.* 3. *l.*4. 5. *de custod. reor. Matth. Steph. hic citans adhuc plures autores.*

Adversio; und in diesem Fall. Si reus fateatur factum, illud tamen tali exceptione defendat, qua probata sit absolvendus à pœna capitali, Judex torturam omittere debet, *text. hic in O. Cr. & in art.* 28. *item art.* 16. *in pr.* ratio est, quia tortura ideò potissimum adhibetur, ut confessio rei & veritas exprimatur, atque in hoc casu confessio rei jam habetur, ergo frustra tortura adhibetur, quia ubi habemus finem, frustrà laboramus de mediis, & ubi de facto constat, & de jure tantum disputatur, quæstione opus non est; jure enim, an injuria nihil ad torturam. *Zieritz. ad art.* 16. *O. Cr.* elatio adhuc alia, quia sicuti carcer (ita longe magis tortura,) hominum noxiorum & pœnalium est, *Gail.* 1. *obs.* 26. *n.* 1. atqui nocens non est, qui admissum suum legitima defensione excusare potest. Sunt & nonnulli, qui verba *textus hujus* ita intelligunt & explicant, quod judex neminem debeat ad quæstionem deposcere, vel ad tormenta properare, nisi legitima & accurata exceptionum Rei cognitio præcesserit, *Remus & Zieriz. h.* dicentes, quod defensio prius reo sit concedenda, antequam ad torturam deveniatur: *vid. suprà verb.* Anzeig. Quod *Manzius hic* intelligendum putat non tantum in casu præsentis articuli, quando videlicet delictum fatetur, sed in eo casu quoque, quando reus negat delictum, & tamen contra eum stant aliqua indicia, & præsumptiones tales, ob quas judex reum tormentis subjicere posset, tunc enim à tormentis non statim incipere debet, sed reo permittere, ut indicia per contrarias defensiones elidat, *vid Summam. c.* 5. *n.* 18. Ratio quia sicut in Civilibus præsumptio non valet, si conjectura legitima refragetur, *Dd. ad l. continuus* 137. §. *cum ita. inf. ff. de V. O.* & sicut præsumptio contrariis documentis potest everti. *l. nuptura. in f. ff. de jur. dot. l. cum de indebito.* 25. *circ. f. ff. de prob. & præsumpt.* ita etiam in Criminalibus, & quidem multò magis, indicia per contrarias probationes, præsumptiones, & defensiones possunt elidi.

*Art.*47. *Const. Crim.* statuit Imp. quod defensio accusato ante torturam non sit deneganda. Hinc si accusatus, antequam torturæ subjiciatur, falsò intentatum delictum constanter

ſtanter neget, interrogandus eſt, qua ratione de innocentia ſua docere judicem poſſit, vel per ſe, vel per alios, *l. abſentem* 5. *in pr. l. ſi non defendantur* 19. *de pœn.* Imprimis, nunquid ſe, eo tempore, ipſo die, hora, quibus crimen admiſſum fertur, cum aliis honeſtis perſonis, in loco non ſuſpecto non fuiſſe, oſtendere poſſit. Unde liquido, quam longe abfuerit, quamque nihil horum in eum conveniat, apparare poſſit; Veriſſimum namque eſt, quod ait *Amphytruo apud Plautum*: *Nemo ante hac vidit, nec poteſt fieri tempore uno, homo idem duobus locis ut ſimul ſit.* Et ſane ejusmodi commonefactio absque præjudicio accuſatoris, reique commodo ullo fieri poteſt: quippe uſu venire ſolet, ruſticiores atque etiam plus æquo meticuloſos, veluti ſunt adoleſcentes, mulierculæ, &c. ignorare innocentiæ ſuæ ſatis perite & prompte patrocinari, eamque pro magnitudine periculi vivis rationibus, velut ad oculum, demonſtrare. Pietatis itaque ratio ſuadet, ut ejusmodi perſonis à judicibus ſuccurratur. *arg. l. nec quicquam* §. *circa advocatos. ff. de offic. proconſ.* Quin præterea etiam indicia adverſus reum, ſi quæ ſunt, poſſunt tolli & elidi contrariis indiciis & conjecturis, quæ teſtibus probari debent. *h. art.* 47. Ejusmodi autem indicia contraria & præſumptiones ſunt variæ: quarum aliquas ex Dd. collegit *Menoch. lib.* 5. *præſumpt.* 48. *n.* 10. *& ſeqq. Cothman. reſp.* 12. *n.* 282. *& ſeqq. vol.* 1. Quare ſi hiſce, vel aliis ad rem pertinentibus argumentis ſe accuſatus purgarit: judicis erit, de veritate purgationis ipſius rei delati, vel Agnatorum ejus ſumpti, quantocius inquirere: Aut, ſi ita cadat, teſtes, quos idem reus agnative ejus ſiſtere habent, qui ea, quæ jure exiguntur, præſtabunt, deponentes audire. Atque hæc innocentiæ probandæ & aſſerendæ per teſtes ratio, neque in carcere detentio, neque agnatis depoſcentibus ſine magna & gravi cauſa deneganda erit, *Jul. Clar.* §. *fin. q.* 49. *n.* 1. *d. l. ſi non defendatur.*

Art. 57. *Conſt. Crim.* præcipit Imp. Quod reus confeſſionem ſuam revocans durante eadem ſuſpicione, iterum torqueri debeat, non ad confitendum, ſed ad perſeverandum, quia præter priorem confeſſionem revocatio & variatio novum faciunt indicium, & facile eſſet cuivis revocare & evadere; niſi in ipſa tortura minus aperte confeſſus fuerit, & ſtatim revocaverit, tunc enim emendatio potius quam variatio eſt, vel niſi reus credibiles cauſas ſuæ revocationis alleget: vel dicat ſe erraſſe & errorem probare velle, tunc enim ad probationem admittendus, ſive ſponte, ſive in tormentis faſſus ſit, quia confeſſio erronea in Criminalibus, ubi de periculo vitæ agitur, etiam ſponte facta, poteſt infringi probato contrario, *Hippolyt.* §. *quoniam. n.* 6. Si ergo reus admittitur ad probandum errorem confeſſionis ſpontaneæ, multo magis debet admitti ad probandum errorem confeſſionis factæ in tormentis. *Farinac. q.* 38. *n.* 101. *Zieriz. hic.* Sed quid ſi in probatione deficiat? Ad hoc reſpondet *Farinac. d. q.* 38. *n.* 100. quod poterit torqueri, ſi errorem non probabit, quia tunc ceſſat cauſa, ob quam à tortura ſuperſederi debuit. Quid ſi autem dicat, ſe faſſum fuiſſe dolore tormentorum? hunc non eſſe probabilem errorem, ſed excuſationem inanem putat *Zieriz.* quando tortura fuit præcedentibus legitimis indiciis illata, idem *Farinac. q.* 38. *n.* 91. *& n.* 100. dicit, hinc non debet propterea à totura abſtineri, quia quilibet hoc aſſeverare, & tam torturam quam pœnam effugere poſſet.

Quid ſi autem reus in ſecunda tortura nihil confeſſus fuerit, & negando perſtiterit, non eſt tertio torquendus, *Damhoud. cap.* 38. *n.* 12. quia indicia prioris confeſſionis & revocationis, per ſupplicium & pœnam ſecundæ torturæ, ſatis expiata ſunt, conſentit *Farinac. q.* 38. *n.* 92. Et licet in ſecunda tortura iterum fateatur, & ad bancum juſſus ratificare, nolit, ſed iterum revocet, tamen propter novam variationem & novum indicium regulariter loquendo torqueri non poteſt, quia ut aliquis propter indicia ſupervenientia denuò torqueri poſſit, ea non ſolum debent eſſe evidentiora & clariora primis, ſed etiam diverſi generis, *Hippol.* §. *quoniam. n.* 9. *Damhoud. d. loc. n.* 5. *Farinac. d. l. n.* 77. Reus itaque confeſſionem ſœpius revocans, abſolvendus eſt, ſecundum *Hippol. n.* 5. *Weizeneg. diſſert.* 6. *n.* 176. *Farinac. n.* 94. *&* 96. *Jul. Clar. n.* 36. *Weſenb. n. f. ff. de quæſt.* quia ſatius eſt abſolvi nocentem, quam innocentem damnari, & ſanè torturæ ſœpius repetitæ non minor cruciatus eſt re ipſa, quam cujuslibet pœnæ capitalis. *Manz. hic citans Zieriz. ad art.* 61. *C. C.*

Art. 79. Imperator cavet, triduo ante damnato *denunciandam eſſe executionem*, ſcilicet tempeſtivè commiſſa ſua ſerio lugeat, deprecetur, toto pectore reſipiſcat, & ad Dominum, qui multus eſt ad ignoſcendum, *Eſai.* 55. *v.* 7. *Pſal.* 103. *v.* 8. *& Pſal.* 145. *v.* 8. ſeſe convertat: nec puniendo, vera pœnitentia præparato, ſi ſacræ Euchariſtiæ participes fieri efflagitet, denegandam eſſe; & dicit *Clar.* §. *fin. quæſt.* 99. *in pr.* Laudabilem eſſe conſuetudinem, quod ſententia condemnationis capitalis intimetur condemnato per virum religioſum, qui accommodatis verbis reo mortem denunciat, illumque hortatur ad patientiam, & pœnitentiam peccatorum ſuorum & Sacramenta Eccleſiæ ſuſcipienda. Denique cavendum eſſe monet Imp. ne reus mortis meditationibus occupatus cibo potuve ſeſe oneret, quibus ratio iſtius vitæ muniis, ne dicam pietati rite vacare nequit. Dandum eſt ducendo ad ſupplicium aliquid *potiunculæ*, non ut mergat, ſed ut curas deprimat, *Matth. Steph. ad hunc art. citans Remum in* §. *h.*

Art. 102. præcipit Imp. ut reus ante & poſt condemnationem ad confeſſionem admittatur, quia remedia ſalutis nemini ſunt deneganda, & ut is, qui à judice temporali condemnatus fuit, apud ſummum illum judicem condemnationem evadat. Præterea jubet Imp. reo unum vel duos Sacerdotes adjungi, quando ad locum ſupplicii educitur

vel

vel raptatur, ratio est in textu, ut ipsum ad amorem Dei, ad veram fidem, spem & fiduciam erga merita Christi Salvatoris nostri concipiendam, erigere, & ad veram contritionem peccatorum & pœnitentiam adhortari possint, *Confer Summam.c.9 n.*28. In fine annectit Imp. ut reo, dum ad judicium producitur, & ad locum supplicii educitur, perpetuò *signum salutiferæ Crucis* præferri possit: ratio est, ut dum reus crucem ante oculos habet, passionem Christi Domini frequentius meditetur, & cruciatus sibi inferendos, majori cum patientia & solatio sustineat, & ut Diabolus, qui morituros vehementius turbat, & tentat, hac ratione fugetur, *Manz.hic.*

Art. 151. Statuitur, quod quocunque tempore reo defensionem postulanti negari non oportеat, secundum *l. unus. §. ult. vers. quamvis ff. de qu.* Judicis itaque est, quærere ex reo, possitne exceptionem suam liquido probare, quod si hoc se facturum affirmat, tunc exceptionis capita Actuarius consignabit. Quæ si judex, habito prudentum consilio, ita inveniat comparata, ut legitimè probata, reum à pœna Criminali excusent, probatio omnino admittenda est, neque tamen actorem, si quid replicare velit, à judicio repellet; & ut processus sine mora expediatur, & ad finem pertrahatur, rectè facit judex, uti quoque moris & styli est, si certum terminum ad probandum præfigat. Quamvis enim judex nequeat defensiones reo auferre, potest tamen defendendi modum ac terminum ex justa causa præscribere: cum limitare tempus ad se defendendum non sit tollere defensiones. *Vasq. illust. q.*36. *Farin.* 1. *de ind. & tort. tit.*3.*q.*39.*n.* 112.*& seq.* Idque ut meliori ordine fiat, à Magistratu loci audiendis testimoniis, quæ partes producent, Commissarii constitui debent.

Art. 157. disponitur; si reus, antequam in vincula mittatur, delictum suum jure velit defendere, hoc ipsi non esse denegandum, modo hoc facit ad judicii capitalis tribunal, prout uniuscujusque loci consuetudo fert. Hinc in utramque partem diligens inquisitio habenda judici, & testimonia, quæ ab utraque parte proferentur, audienda. Neutri denique partium, id, quod per civilia jura, æquitatem, & consuetudinum receptarum observationem facere licet, sine causa adimendum. Reo etiam his casibus, contra vim injustam, salvus detur conductus, tum ad veniendum, tum etiam ad recedendum, *Matth. Steph. hic allegans Mynf. cent.* 1.*obs.*52. *Pet. Remus in tract. de secur. permiss. q.* 6. *part.* 41.*& seqq.*

Außtretten.

P. H. O. *art.* 128. Vis publicæ species est vis der Landzwinger und Außtretter/ R. A. *de anno* 1555. qui nimirum non tantum eadem, & atrocia quæque, aliis quiete degentibus minari, sed & domicilio suo derelicto ad loca suspecta & ad illos profugere, iisque se associare audent, à quibus receptari ope & auxilio adjuventur, quo innocentes sæpe homines, eò loci, quà iter facere sciunt, manu potentiore aggrediantur, & ad injustas conditiones & pacta iniqua incunda adigant, vel insigni alio afficiant damno. Hi pro aggressoribus & pacis publicæ violatoribus haberi, & gladio ultore puniri debent, ex *Const. Carolina h. art.* 128. *Pet. Heig. p.*2.*q.*32. *n.*9. Eodem modo, qui signa hostilia & diffidatoria suspendunt, scopas, titiones, aut carbones, aut ejusmodi similia, vulgò Brandzeichen in pagis vel oppidis affigunt, & illis ipsis tantum detrimenti incendio se allaturos minitantur, ut ædificia pagorum combusta, & in cinerem redacta scopis converti possint: minas autem illas non exequuntur, pœna gladii ordinaria puniendi sunt, ex *hoc art.* 128. ubi *Remus, Berlich. concl.* 21. *n.* 17. *&* 18. *p.*4. Ab hac pœna excipiuntur, qui metus causa patriam aut domicilium relinquunt *h. art.* 128. *vers.* wo aber jemand/ rc.

Austregæ. Außträg.

SUMMARIA.

1. *Austregarum origo & finis.*
2. *Austregarum judicium est ordinarium.*
3. *Austregæ sunt vel privilegiatæ, sive ordinationis, vel conventionales.*
4. *Ratio & causa introductarum Austregarum.*
5. *Refertur ordo & processus Austregarum.*
6. *Quinam modus maximè in praxi observetur.*
7. *Appellari potest à sententia Austregali, & quomodo,* vid. infra n. 14.
8. *An Rex Bohemiæ gaudeat privilegio Austregarum.*
9. *Austregarum beneficium etiam locum habet, si ab extero Princeps Imperii conveniatur.*
10. *Quæ causæ à judicio Austregarum excludantur?*
11. *Quatenus reconventio in Austregis habeat locum?*
12. *Quomodo amittatur beneficium Austregarum.*
13. *Electus judex Austregalis tenetur judicium suscipere.*
14. *Decendium pro interponenda appellatione.*
15. *De sumptibus in Jud. Austregarum.*
16. *An Austregæ præjudicent jurisdictioni Imperiali.*

1 Austregarum origo & finis. POstquam judicia in Imperio hinc inde sunt formata, in Ordinariis suis judiciis Ordines Imperii subditis suis jus dicere cœperunt: Indulsit verò Imperator postea Statibus adhuc alia privilegia, inter quæ est *privilegium Austregarum*, sive Judicium Ordina-

dinationis, quod Germanismo Austregas dicimus. Ab Impp. Maximiliano I. & Carolo V. primùm introductas, anno 1495. & usu in Comitiis Wormatiensibus, Germanum enim est ortu hoc vocabulum, & meritò, cum & Statibus Germani Imperii hoc forum concessum, & à Germano quoque Principe sive Imperatore promulgatum: hac intentione, ut lites Statuum Imperii in eo componantur & decidantur: Daß etliche dem Heil. Röm. Reich unterworffene Glieder ihre zusammen habende Differentz / Irrung und Zweyung gegeneinander / vermittels derselben nach Maaß und Weiß in den Reichs-Satzungen vorgeschrieben / Rechtlich außtragen oder beylegen sollen / *Besold. in thes. pract. verbo* Außträg / ut sic judicium Austregarum sit legitimæ causæ inter certos Imperii immediatos Ordines coram judicibus ex lege Imperii pacto familiæ, privilegio vel præscriptione electis instituta disceptatio, ut eorum sententia lis terminetur & decidatur, de quibus explicatu traditur in *p.* 2. *O.C. tit.* 2.3.4.5. *usq. ad* 8. Et *delegata* sunt

2 Austregarum judicium est ordinarium.

hæc judicia non tam ratione muneris, quam personarum: etenim munus horum judicum perpetua lege sancitum est, *Ord. d. l.* ac idcirco in abstracto *ordinarium*: Sed judices defuncturi hoc judicandi officio à partibus designati à Cæsare delegantur, *arg.* §. 2. *vers.* daß auch derselbe anzunehmen und zu vollführen / &c. Et sanè perennis hujus judicii Ordo in universis consistit, ex quibus litigaturi suo arbitratu singularem sibi judicem eligunt, cui deinde à lege publica seu Cæsare jurisdictio commissa est, *O.C. d. t.* 2. Qui igitur arbitrio partium eligitur, non suo jure, sed alieno beneficio, hac jurisdictione perfungitur.

3 Austregæ sunt vel privilegiatæ sive ordinationis, vel conventionales.

Sunt autem Austregæ vel *conventionales* die gewillkührte Außträg; & Privilegiatæ sive *Austregæ Ordinationis*. Conventionales nihil aliud sunt, quam certa Statuum Imperii conventa judicia, quæ privato quodam placito constituta habent, & in quibus non ex natura Austregarum privilegiatarum, sed ex tenore pacti proceditur. Cum enim juri communi privatis concessum sit, ut in litibus inter eosdem exortis, non statim ad forum ordinarium recurrere teneantur, sed ipsi sibi judicem constituere possint, qui negotium controversum decidat per compromissum, quod approbatum est favore finiendarum litium, idem jus Statibus nequit denegari, cum conventionales Austregæ à compromissis ferè nihil differre videantur, & ideò ab Imperatore Maximiliano appellantur gewillkührte Außträg / & tales Austregas conventionales multas collegit *Schubhard. de austreg. cap.* 8. Quamvis semper confirmatio Imperialis soleat adhiberi. Atque versantur Austregæ conventionales vel inter *diversas familias*, & lites inter easdem ortas sopiendas, & vocantur bedingte Außträg / vel in una familia constitutæ sunt, & communitur dicuntur, Stamm- vel etiam Erb-Außträg. Tales Austregæ in familia *Ducum Saxoniæ* constitutæ reperiuntur, ab Imperatore Carolo V. anno 1554. confirmatæ. Eadem quoque ratione in familiis *Palatina* & *Hassiaca* Austregæ constitutæ: quæ ipsæ Conventionales Austregæ per privilegiatas illas minime tolluntur, prout expresse dispositum, *O.C. p.* 2. *t.* 2. *pr.* ubi tunc demùm ad privilegiatas recurritur, si conventionales deficiant. *Pet. Frider. de process. lib.* 1. *cap.* 19. *n.* 2.

Quare autem Austregæ constitutæ sint, potissima ratio assignari potest, quod Imperatori quasi indignum visum fuerit, Status Imperii statim in prima instantia in Camera Imperiali conveniri, & inibi causas ipsorum gravissimas, quales plerumque sunt, dubio processus eventui poni: Hinc consultum erat inferiorem quandam concedere instantiam, ubi vel amicabili compositione, vel legitima litis definitione causa decideretur: quod si hac ratione alter statuum se gravatum persentiscat, sat cito ad imperialem Cameram dabitur recursus. Non itaque Proceres deterioris conditionis esse debebant, quam inferioris subsellii subditi, quibus tamen variæ instantiæ in litibus non adeo magni momenti concessæ, *Nic. Myler. in addit. ad Rumelin. p.* 2. *Disp.* 1. *ad A.B. in append. th.* 1. *Reincking. de Reg. secul. & Eccles. lib.* 2. *class.* 2. *c.* 16. Quibus & hæc ratio addi potest, ut Camera, tot litibus onerata, expeditius negotia tractare, ac causas terminare posset, *Limn. de jur. publ. lib.* 9. *cap.* 5. Cum verò certior determinatio circa Austregarum judicium, & quibus quomodoque competat, determinari non possit, quamque in ipsa *O. C.* habetur, idcirco breviter eam subjungo. *Tit. itaque* 2. *lib.* 2. subnectit Imperator insigne *privilegium primæ instantiæ*, quod Status Imperii principaliores jam ab antiquo obtinuerunt, & vulgato nomine dicitur, *Judicium Austregarum*, quod paucis ex hoc textu delineabo: & quidem ante omnia faciendum Statuum Imperii discrimen, qui distinguuntur in duos ordines.

4 Ratio & causa introductarum Austregarum.

Primus comprehendit Electores, Principes, Principales, *secundus*, Comites, Prælatos, Abbates, Barones, Nobiles, immediatos, Civitates Imperii; de horum Statuum foro competenti agitur *in seq. tit.* & quidem,

Si primus ordo inter se lites controversas fovet, ita proceditur:

1. *Princeps actor causam scripto comprehensam principi reo transmittit, & petit ab eo sibi ministrari Justitiam*, ibi: soll der Klagende / §. item: mit Rechtfertigung 1.

5 Refertur ordo & processus Austregarum.

2. Factâ hac admonitione Princeps reus intra quatuor hebdomadas, quatuor Principes denominabit. §. darauff soll der Beschriebene. 2. Hi Principes describuntur, ut sint 1. *Regentes*, id est primogeniti, 2. ut sint *Principes ejusdem primi ordinis*. 3. ut *duo Ecclesiastici & duo seculares* denominentur. 4. ut non ex eadem familiâ, vel domo orti sint.

3. Ex his quatuor Princeps actor unum seligit, quem vult esse in suâ lite Judicem.

4. Hunc electum Judicem intra quatuor hebdomadas, à die factæ denominationis, Princeps actor Principi reo publicè scripto denuntiabit.

5. Postquam jam constat reo Principi, quis electus sit judex, debent tam Princeps actor, quam reus factam hanc electionem intra quatuordecim dies intimare electo judici.

6. Electus hoc modo judex cogitur delatum munus, vi hujus constitutionis Cæsareæ, in se suscipere. Habemus ergò Judicem hunc Austregarum.

7. Si Princeps reus quatuor tales, aut planè non, aut non juxtà tenorem hujus legis elegerit, conceditur Principi actori in §.3. facultas, ut eum in Camerâ conveniat.

Tit.3. Si primus ordo secundum ordinem in jus vocare velit, quâ ratione procedendum sit, disponitur in hoc titulo, & proponuntur duo modi procedendi.

1. *Ut primus ordo denominet principem unum sui ordinis coram quo reus secundi ordinis comparere tenetur.*

2. Ut secundus ordo tres partes primo dignitate & statu denominet, ex his Princeps actor unum seligere debet & potest.

Tit.4. Porrò disponitur in hoc tit. *modus procedendi*, si secundus ordo velit primum convenire, hoc quia aliquid habet difficultatis, octo modi proponuntur ab Imperatore, quâ ratione procedendum.

Primus ordo absolvitur sequentibus:

1. Secundus ordo scribere debet ad primum, petereque sibi administrari justitiam.

2. Primus ordo conventus actorem ad residentiam suam evocabit, & novem ex suis Consiliariis denominabit; Ex quibus actor unum seliget Judicis munere fungentem, qui reliquos octo Consiliarios, ut Assessores secum habebit, qui soluti juramento justè & rectè judicabunt.

Secundus modus traditur in §. zum andern ob einiger. 6. ut si secundus ordo non velit novem Consiliarios, ipsi concessum sit, ex numero illo septem aut quinque seligere, ut coram iis procedatur, ratio, ut si fortè secundus ordo quosdam habeat suspectos, eos removere possit, ne scilicet ipsi imponatur necessitas, præcisè novem illos retinendi.

Tertius modus extat *in* §. zum dritten/daß der Churfürst. 8. ut primus ordo denominet tres sui ordinis Principes, ex quibus unum seligere valeat secundus ordo, qui modo *in tit.*2. præscripto procedere debebit.

Quartus modus consistit in eo, ut secundus ordo ab Imperatore petat Commissarium, ut ille in lite contra primum ordinem motâ partes Judicis in se suscipiat: & hi duo modi, videlicet de tribus Principibus, à reo convento nominandis, & de impetrando à Cæsare Commissario in praxi maximè observantur, nec aliam viam spatio 40. annorum in Consilio Imp. Aulico usitatam fuisse memini.

6 Quinam modus maximè in praxi observetur.

Quintus modus extat in §. zum fünfften. 10. & talis est, ut 1. secundus ordo primo ordini denominet decem personas vitæ integræ, famæ & eruditionis præclaræ, ex his duos seliget primus ordo. 2. *Primus ordo* secundo denominet novem personas ex his consiliariis, ex his secundus ordo tres eligere tenetur; Hi quinque litem hanc dirimere debent.

Sextus modus constituitur *in* §. zum sechsten/ 11. & absolvitur hisce. 1. Secundus ordo denominabit duos viros inculpatæ vitæ & famæ, ut & præclaræ eruditionis. 2. Primus ordo duos Consiliarios ex suorum numero deponet. 3. Hi, si poterunt, litem diriment, si non poterunt, cum præscitu principalium arbitrum eligere tenentur. 4. Si in eligendo arbitro convenire non potuerint, instantiâ partis alterutrius, aut ambarum partium, Imperator arbitrum denominabit, qui aut sententiam illorum arbitrorum roboret, aut si ei ita visum fuerit, novam pronuntiet.

Septimus modus proponitur *in* §. zum siebenden/ 12. & quidem hac specie, ut secundo ordini licitum sit, & permissum, ex primi ordinis Consiliariis omnibus quinque seligere, (ita tamen ut præligat primus ordo duos vel tres, quorum operâ in eâ causâ uti velit,) ut illi vice novem Consiliariorum, de quibus in §. Erstlich so Prälaten/ 1. mentio, & eâ ratione modoque in causa procedant, & eam decidant.

Octavus modus præscribitur *in* §. zum achten soll oder mag; 14. Et quidem quod judices attinet, planè coincidit cum modo primo, sed ab eo diversus est in modo procedendi. Ordo autem procedendi est talis, ut quatuor scriptis, salvis tamen dilationibus, si quæ necessariæ, & probationibus omnis generis, causa tota absolvatur & concludatur, nisi in ultimo scripto aliquid novi contineatur, ad quod alteram partem necessariò respondere oporteat. Ex hisce modis liberrimâ voluntate unum seligendi datur *in* §. item es soll zu der klagenden. 17. liberrimum secundo ordini arbitrium, & illi modi non solùm juxtà §. und sollen solche Außträg/ 18. locum obtinebunt, quando secundus ordo convenit primum, verùm etiam quando privati cujuscunque ordinis & dignitatis cum primo ordine litigare velint.

Tit.5. in hoc titulo tractatur modus procedendi, si secundus ordo inter se convenire velit; Et requiritur, ut 1. reus ex primo ordine tres denominet; 2. ut actor ex his tribus unum seligat. 3. Ut Electus juxta modum a tituli. 4. §. zum dritten. 8. procedat. 4. Si hoc non placeat, Commissarius modo in titulo. 4. §. zum vierdten/ 9. proscripto, ab Imperatore impetretur.

Tit.6. In hoc titulo generalia quædam adnectuntur ad universam materiam Austregarum pertinentia: 1. ut à sententiis austregalibus *appellari* possit ad Cameram. 2. Ut causâ devolutâ ad Cameram nihil novi adferatur, nisi præstito prius juramento, se de novo hoc emergenti in primâ Austregarum instantiâ nihil scivisse. 3. Jubet Imperator ut actores tam primi quàm secundi ordinis securitate plenariâ gaudeant. 4. Denique non obstante hoc Austregarum judicio, omnibus Statibus jura sua, privilegiaque fori sarta tecta conservantur. Plura de foro & processu Austregarum traduntur, à *Coccejo de jure publ. c.*32. *n.*26. & *Samuel. Strickio in duabus disput. de foro & de process. Austreg.* ubi in

7 Appellari potest à sententiis austregalibus, & quomodo; & vid. infrà n.14.

prima

8 prima *disput.n.*14. quæstionem movet, an *Rex Bohemiæ* ab alio Electore vel Principe conveniendus, ad forum Austregarum provocare possit? ubi post multa argumenta *n.*30. concludit affirmative, nisi inter Regem Bohemiæ, & Principem, à quo convenitur, *Austregæ conventionales* sint constitutæ, quarum in decidendis controversiis prior ratio habetur. Et tradit talem conventionem adesse inter *Regem Bohemiæ & Marchiones Brandeburgicos*, qua cautum, quod lites seu controversiæ inter eos motæ, coram Consiliariis ex utraque parte deputatis, ventilari & terminari debeant, referente *Mich. Schifferer de orig. & potest. Elector. concl.*69. *apud Arumæum. vol.*1. *disc.*18.

An Rex Bohemiæ gaudeat privilegio Austregarum?

9 Gaudent quoque Principes Imperii beneficio Austregarum, si ab alio Rege vel Principe extraneo, qui Imperio non est subjectus conveniantur. Quamvis enim Austregas stricti juris esse arbitrentur *Matth. Stephani de jurisd. lib.*2.*p.*1.*cap.*3.*membr.*3. *num.*25. *Petr. Freder. Mindan. de Process. lib.*1.*cap.*17. Contrariam tamen sententiam fovet *Vultej. ad l.*1.*C. ubi Senator. vel clarissimi. n.*44. *Gilhaus. in arbor. jud. cap.*1.*part.*1. §. 8. *num.*4. *Vinnius de process. disp.*4.*conclus.*9. *& th.*44. Itaque Principi Imperii sive ab alio Principe, sive ab extraneo conveniatur, forum Austregarum non est denegandum, quia eadem ubique militat ratio, & actio tenetur sequi forum rei, nec conditio actoris forum ordinarium mutare potest, *l.*1.*C. ubi in rem actio. Rumelin. ad A.B. part.*2. *dissert.*1. *in append. thes.*4. *Schubhard. de Austreg. thes.*4. *lit. A. Strick. d.l.n.*23. ubi porrò *num.*34. à judicio

Austregarum beneficium etiam locum habet, si ab extero Principe Imperii conveniatur.

10 Austregarum excludit causas *criminales*, sicut etiam causas *matrimoniales*, & causas *feudales*, præsertim in feudis majoribus, si de Principatu, Ducatu vel Comitatu agatur, utpote quarum decisio ad Imperatorem, vel ipso absente ad Regem Romanorum pertinet, *O.C. part.*2.*tit.*7. Controversiæ de *feudis minoribus* deciduntur à paribus Curiæ. Forum etiam Austregarum non extenditur ad causas *fractæ pacis, legis diffamari, pignorationis, arrestorum, litigiosæ possessionis, relaxationis juramenti ad effectum agendi, denegatæ vel protractæ justitiæ*, nec ad causas *fiscales*, in quibus omnibus cessant Austregæ, *Schubhard. de austreg. c.*9.

Quæ causæ à judicio Austregarum excludantur?

11 *Reconventio* tamen etiam in Austregis locum sibi vindicat, *O.C.p.*2.*tit.*4.§. So dann *in fine. C.*1. *& 2.X. de mutat. petit. Molignat. tract. de reconv. quæst.* 24. nisi processus coram Consiliariis sit institutus, *dict. tit.* 4.§. dieselbe neue Rath / nec cessat reconventio in via 7. & 8. nisi ipsa qualitas causæ reconventionem excludat, ut si *Clericus* coram judice sæculari aliquem conveniat, non obstante privilegio fori ab eodem iterum reconveniri potest, nisi reconventio fiat de *causa Spirituali*, quia si judex ob specialem qualitatem cognoscere non potest per modum conventionis, de ea nec per modum reconventionis cognitionem habet, quæ etiam ratio militat in causis feudalibus Regalem dignitatem annexam habentibus.

Quatenus reconventio in Austregis habeat locum?

Quod si Princeps ad Austregas provocatus in tempore non respondeat, tunc amittit beneficium Austregarum, ut amplius ad illud provocare non possit, *per text. in Ord. Cam. p.*2.*t.*2.§.*fin.* his verbis: So aber der Antworter die Benennung der Churfürsten / Fürsten oder Fürstmässigen / in obbestimmter Zeit nicht thät / oder dem / so obstehet / nicht nachfolget / so soll er dem Kläger umb seine Forderung vor dem Kayserl. Cammergericht förderliches Rechtens pflegen. Si verò *actor contumax* existat, & litem persequi nolit, non dubitarem, quin judici Austregarum competat hac ratione facultas procedendi, sicut hæc potestas juri communi judici concessa per *Nov.* 112. *cap.*3. & inde excerptam, *Auth. qui semel C. quom. & quand. jud.* 12

Quando amittatur beneficium Austregarum.

Electus enim Judex vi Ord. Cam. delatum munus in se suscipere tenetur etiam invitus, nisi causas habeat gravissimas, quæ ipsum excusent, & judicium in suo territorio, adhibitis consiliariis neutri parti suspectis, exercere, causamque sententia sua celerrimè determinare debet. *d.t.*2.§.1.*in f.*1.§.*ult. ibid. V. Blum. t.*27.*n.*58. *Textor. ad R.J. noviss. Disp.* 3.*thes.*34. *& seqq.* Et si ipse judex Austregarum moras in cognoscendo nectat, sine dubio querela denegatæ justitiæ in Camera contra eum institui potest, *Pet. Frider. d. l. num.*9. 13

Electus Judex Austregalis tenetur judicium suscipere.

Cœterùm *publicata* à Judicibus Austregarum *sententia*, non statim eadem executioni mandanda, sed & hic decendii spatium litigantibus jure communi post sententiam concessum, *Nov.*23.*c.*1. *& Auth. hodie C. de appellat.* non denegandum, ut interim deliberent, an stare sententiæ à Judicibus Austregarum latæ, an verò appellando jura sua prosequi velint. Concessa enim est omni casu appellatio à foro Austregarum ad Cameram Imperialem per verba expressa, *O.C. p.*2.*t.*6. Es soll auch in allen vorgemeldten Articulen jedem Theil an das Kayserl. Cammergericht zu appelliren zugelassen seyn. Hæc enim primaria intentio fuit concessi judicii Austregarum, ut ita Ordines Imperii in una instantia læsi, in altera, mediante appellatione, jus suum melius prosequi possent: Et hæc appellatio ad Cameram non tantum ab Austregis Ordinationis seu privilegiatis, sed etiam ab *Austregis Conventionalibus* locum habet. Hæ enim ex confirmatione Imperatoria parem auctoritatem habent, quam privilegiatæ: ideoque non ad has tanquam pares, sed ad Cameram, tanquam superiorem appellandum. *Blum. P.C. tit.*27.*n.*202. 14

Decendium pro interponendâ appellatione.

Sumptus in processum Austregarum impendendas, quænam pars ferre debeat hic quæri posset, & cum circa sumptus impensos in *ipsum Processum*, v.g. in Advocatos, Procuratores, in citationes & copias, &c. in Camerali jure nihil speciale sit constitutum, & sic jus commune sibi hic locum vendicat; Hinc actor non suis tantum sumptibus comparere, sed & suis Advocatis ipse salarium præbere debet, *arg. O.C.p.*2. *tit.*8.§. wie auch der Kläger; Sumptus verò in *ipsos Judices* 15

De sumptibus in Jud. Austregarum.

Austregarum impendendos, die Verpflegung der Außträgs-Richter / reus in hoc judicio conventus ferre tenetur, *O.C.p.2. tit.4.* §. und sollen. Ubi Electores conventi Consiliariis suis ipsi sumptus subministrare debent; si autem ab utraque parte actoris & rei duo judices constituuntur, sumptus ab utraque parte æqualiter ferendi, auff gemeine Kosten / sicut in fine §. expresse decisum. Plura de Austregis videri possunt, *Thes. Basil. Vol.4. & 6. Sueder. de jur. publ. c.17. Besold. & Speidel.* nec non *Rudingero, verb.* Außträg. *Rhet. in Instit. jur. publ. lib.4.t.2.*

16 Illud adhuc observandum, quod licet olim dubia fuerit quæstio, an privilegia primæ instantiæ Statibus concessa, Cæsareæ quoque jurisdictioni præjudicent, de qua videri potest, *Paurmeister de jurisdict. lib.2.c.4. n.123.* ubi negativam sequitur: Hodie tamen res clara est, tam *ex Instr. Pac. art.5. §.20. vers.4.* in verbis: *In Consilio Aulico non minus, quam in Camera Imp. Judicio privilegium primæ instantiæ, Austregarum jura & privilegia de non appellando Statibus illibata sunto, nec per mandata, aut Commissiones, aut avocationes, aut alio quovis modo turbantur:* quam etiam in *Capit. Imper. art.18.* und *R. J. de Anno 54.* §. benebens sollen Cammer-Richter / 105. & *R. H. O. tit.2.* §. wir befehlen. Reges verò Sueciæ ratione eorum, quæ possident in Germania, tanquam Duces Bremenses, Verdenses, aut Pomeraniæ, Principes Rugiæ & Domini Wismariæ, nec non Duces Brunsvicenses & Luneburgenses insuper *beneficium Electionis fori* habent, ut integrum ipsis sit, vel in Aula Cæsaris, vel in Camera Imp. intentatam, prout maluerint, excipere actionem, sic tamen, ut intra tres menses à die denuntiatæ litis declarare debeant, coram quo se judicio sistere velint. *Inst. Pac. Cæs. Suec. art.10. versic. è contra verò Roding. lib.1. tit.20. pag.292.*

An austregæ præjudicent jurisdictioni Imperiali?

Austria. Oesterreich.

SUMMARIA.

1. *Archiducalis Domus Austriacæ singulares prærogativæ.*
2. *Ejus propagatio in omnibus Regnis orbis Christiani, & multitudo Imperatorum.*
3. *Austriam esse Paradisum Germaniæ.*
4. *De origine Comitum Habspurgensium.*
5. *De Rudolphi Imperatoris electione.*
6. *Rudolphi Imp. proles.*
7. *Archiducum Austriæ investitura, infrà n.20.*
8. *De composita controversia sessionis inter Domum Austriacam & Archi-Episcopum Salisburgensem.*
9. *Præcedentia Legatorum Austriacorum Burgund. & Salisburg. præ Principibus præsentibus.*
10. *Exemptio à jurisdictione Cameræ.*
11. *Privilegium de non appellando, sed non à judicio Suevico* Landgericht.
12. *De judicio Archiducum Austriacorum in propria causa.*
13. *Religio & devotio Archiducum Austriacorum erga SS. Eucharistiam.*
14. *Alberti Austriaci Victoria contra Adolphum Nassovium, & postea continuatum Imperium in Aug. Domo Austriaca.*
15. *Dissidia & bella inter Fridericum Austriacum & Ludovicum Bavarum.*
16. *Electio an successio melior & felicior?*
17. *Quid Archiduces Austriæ præter Austriam adhuc possident.*
18. *De conventibus Provincialium Austriæ.*
19. *Potentia Austriæ.*
20. *Privilegia Austriæ.*

1 Archi-Ducalis Domus Austriacæ singulares prærogativæ.

Austriæ Dux primas post Electores tenet, & solus nomine Archi-Ducis gaudet. Hinc Imperatorem, Regem Romanorum & Electores Imperii statim Archi-Duces Austriæ sequuntur, qui aliis Ducibus non secus, quàm Archi-Episcopi Episcopis præfulgent, & primam sessionem præ reliquis Germaniæ Ducibus ubivis occupant, quam prærogativam illos ab antiquo obtinuisse, nemo negabit, nisi qui in publicis & actis Comitiorum planè sit hospes. Expresse id constitutum & in privilegiis Archi-Ducum inter cætera cautum est, daß ein Hertzog von Oesterreich in Comitiis soll als Pfaltz-Ertz-Hertzog gehalten werden / und nichts desto weniger im Sitz und Gang zu der rechten Seiten des Reichs / die erste statt nach den Chur-fürsten haben und behalten / *Joh. Nolden in tract. de Nobil. cap.9. n.173.* quod etiam refert *Gilm. lib.2. Decis. Camer. n.59.* ubi in sequenti *num.* addit, daß ein Ertz-Hertzog die Königliche Kron / Diadem, und das Creutz der Kayserl. Cron auff seinem Oesterreichischen Hütlein offenbahr tragen möge. Quin imo in Comitiis non inter cæteros Duces auff der Weltlichen Banck / sed inter Ecclesiasticos primum locum obtinere Archi-Duces, & speciali privilegio omnes Archi-Episcopos & Episcopos præcedere notissimum est. In Coronatione *Maximiliani Regis Romanorum*, cujus solennia exhibet *Freher. tom.3. rer. German.* ordo sedentium in prandio hic observatus est, ut post Electores statim sederint Oratores Ducis Austriæ quarto loco, quinto loco Legati Episcopi Leodiensis, Wormatiensis, Cameracensis, Sibinicensis, & Misnensis, &c. Quæ insignes præeminentiæ sine dubio ex rebus belli pacisque temporibus præclare gestis sunt acquisitæ, cum in iis vix alia Ducalis Domus in Germania possit cum Domo Austriaca conferri, potentiâ & felicitate admiranda, quæ intra 500. añorum spatium, omnibus in Orbe Christiano Regnis, vel Reges vel Reginas dedit, excepta Scotia, *Caspar Ens lib.1. Thes. polit. Apotelesm.1.6.p.147.* ut non immeritò *Lipsius in præfat. de magnit. Roman.* inter res admirandas referat, quod eadem hactenus nostro Imperio tot Imperatores dederit, quot nunquam ex alia, eosque secundum sanguinis & natalium seriem, sine omni

2 Ejus propagatio in omnibus regnis Orbis Christiani, & multitudo Imperatorum.

omni fulcro adoptionis. Quid in omni retro Principum classe simile? duo, tres, in una domo, & vix fuerunt: in prima ipsa Julii, nec ultra textum etiam adoptio prorogavit. Revolvas Annales veteres quasvis, & Genealogias Principum Christianorum omnium, examines licet; haud puto in una stirpe reperies tot capita sublimia Imperio, tot diademata & sceptra, atque in hac una: Quam scribit *Joh. Cuspinian.* ex Habspurgensium unica familia produxisse quinquaginta septem masculos Principes vel Cæsares, vel Reges, vel Archi-Duces, Duces aut Comites, *vid. Naucler. Cuspin. Gerhard. de Roo, in Annal. Austriac. Joh. Boter. Senens. in Relat. sive descript. Famil. Austriaca Imperii & ditionum, apud Casp. Ens in Thes. polit. Apotelesm. 7. pag.* 163. *Henr. Meibomius in centonib.*

3 Austriam esse Paradisum Germaniæ. De Austriâ, quam paradisum Germaniæ, hortumque veræ nobilitatis appellat *Lans. in Orat. pro German.* multa congessit *Dn. Georg. Lud. Lindenspur de succession. & mutat. Imperior. & familiar. tit. de domo Austriaca*, ubi agit de primis Ducibus Austriæ, & sub *tit. de Comitib. Habspurgicis*, putat certiorem opinionem esse, illos *Vindonissa*, urbe Romanorum scriptis celebri oriundos, postremoque condita nova arce Habspurgienses Comites dictos, & usque ad Rudolphum I. progenies suas continuasse, atque etiam Alsatiæ superioris & Brisiacæ Comitatus obtinuisse. Fuisse autem Comites Habspurgenses jam ab antiquo in eorum numero, qui soli Imperatori annexi, proindeque liberi & sui juris. Ideo *Comites, Principes*, aut Principales dicebantur ad differentiam eorum, qui feuda sua sive beneficia, ab aliis Principibus, Ducibus, Comitibus, accipiebant, illisque eo pacto obnoxii reddebantur. Unde se Rudolphus I. scripsit *Rudolphum Dei gratia Landgravium Alsatiæ, & Comitem de Habspurg.* Familiam quoque suam Habspurgenses in Principalem morem instituerunt, fueruntque primæ nobilitatis viri, qui se, Dapiferos & Pincernas de Habspurg vocarunt, ut ex multis instrumentis videre est, quæ operi suo passim inseruit *Guillimannus & maxime lib. 6. cap. 2.* Otto Imperator discessurus in Italiam, tribus Communitatibus Uraniæ, Suitiæ, & Silvaniæ, Germaniæque, adeo superiori universæ, Præfectum dedit, & Imperii Vicarium, sive Advocatum Provincialem, Rudolphum I. Comitem Habspurgi, Landgravium Alsatiæ, Dominum Lauffenbergæ, Rudolphi I. Imp. Avum cœteraque Regii juris ei commisit, vectigalia, tributa, portoria, collectas, cauta in id pecuniæ summa, simul nobilitati propinquæ edixit, Habspurgensi, se absente, tanquam suas vices agenti, parerent, opemque contra tumultuantes aut contumaces ferrent.

4 De origine Comitum Habspurgensium.

5 De Rudolphi Imperatoris electione. *Rudolphus* post Imperator factus, cum Friderico II. & Conrado Impp. ac Sueviæ Ducibus defunctis, Guillielmo Hollandiæ Comiti, in Imp. à nonnullis electo, vires dignitati pares non adessent, atque fœda hinc anarchia exoreretur, nemine præter Rudolphum, superstite, qui tantis malis eradicandis sufficeret. Præclarum est Archi-Episcopi Moguntinensis verbum in Comitiis Francofurtensibus de eo prolatum: In *Rudolpho Habspurgensi* hæc insunt omnia, *genus clarum & antiquum, opes haud contemnendæ, ætas annis matura, belli pacisq; prudentia ingens & gloria, domi modestia, foris magnificentia, ante omnia recti veriq; constans, & perpetuus amor & tenor.* Magnus ad hoc in manu exercitus, & nobilitas prope totius Germaniæ superioris obnoxia.

Quod si ad colligandos animos nexu sanguinis & adfinitatibus nihil apud mortales est efficacius, ei quoque *filiæ sex* forma & indole eximiæ & cujusvis magnæ fortunæ pares, ampla conciliandis Imperii primoribus materia. Sunt etiam Juvenes *filii tres* (ex Anna Hohenbergica Sueva) paternæ virtutis æmuli, & conjugii expertes, firma Regni stabilimenta. Esse quidem plures per Germaniam opulentia & cultu, fastuque & jactantia superiores, neminem tamen ad isthæc tempora Habspurgensi aptiorem. His verbis motus *Ludovicus Palatinus Rheni*, Zolleranum subito rogavit, Habspurgensis filiam sibi an Imperatoris sponderet? Neque ille conditionem aversatus, amicitiæ fiducia & affinitatis, aut rei dignitate, dato in rem quoque præsentem pignore, spopondit. Quod ubi Saxoniæ Duci Alberto, qui postea in Coronatione Alberti I. pressura hominum suffocatus est, & ut vult Albertus Argentinensis, Ottoni Marchioni Brandenburgico, auspice & Sponsore Zollerano promissæ. Et certè *omnes ferè Imperii Principes & Europæ hodie Reges linea recta à Rudolpho I. Imp.* descendisse, prout elegantissime demonstrat *R. P. Joannes Gans Imperatoris Ferdinandi III. Capellanus, in Arboreto Genealog.* Rudolphus autem Imperator factus, impetrantis in Comitiis Augustanis Imperii viribus, *Austriam, Stiriam, Carniolam* & *Carinthiam*, quæ interregni tempore Ottocarus Bohemiæ Rex occuparat, eo occiso vindicat, Imperio, filioque Ottocari Wenceslao Bohemiam ea lege relinquit, ut posthac Austria, cœterisque ejus Provinciis abstineat, Gutham Cæsaris filiam in uxorem ducat. Agnes verò Wenceslai soror, ea conditione Rudolpho Sueviæ Duci, Cæsaris filio nubat, ut si Wenceslaus sine masculis liberis è vivis decessisset, Agnes illi succederet. Quod etiam ita evenit, mortuoque Wenceslao, Rudolphus ei in regno Bohemiæ successit, sed primo statim anno à Bohemis, veneno sublatus, relicto filio unico Joanne; interfectore Patrui sui, Cæsaris Alberti, Russum amnem trajicientis, nulla de causa, quam quod Dux Joannes se ab eo diutius, quam par esset, Regno Bohemiæ excludi, & in tutela detineri, conquereretur. *Vid. Casp. Dornavius in Panegyrico Histor. de Alberto I. Austriaco.* Albertus verò, Cæsaris filius natu maximus, Austriæ præficitur, ducta in uxorem Elisabetha filia Meinardi Comitis Tirolis, cui antiquum in Austria jus erat. Post hæc iterum Augustæ Imperii Comitia anno 1282. indicit Rudolphus Imp. ubi Austriæ

6 Rudolphi Imp. proles.

Procerum Ordinumque continuis expugnatus precibus, consensu omnium Germaniæ Principum, Cæsarea innixus potestate & authoritate, filium *Albertum Austriæ Archiducem*, Stiriæ & Carniolæ Ducem, Windorumque Marchionem renunciat, ac *anno* 1284. Norimbergæ præsentibus Imperii Principibus, traditis filio de manu insigniis, inaugurat, accepto, nomine Imperii, clientelari Sacramento. Ubi bene observandum, quod Austriæ Archi-Dux non modo ditione sua egredi non cogatur, sed insuper Regalia tecto capite & equo insidens accipiat. *Thes. Bas. vol. 7. d. 9. l. nn. 1. Wehner. observ. verbo*, **Stand des Reichs**. *Munster. in Cosmograph. lib. 3. cap. 390. Oldenburg. in Limn. lib. c. 2. n. 15.* ubi verba ex Diplomate Imp. Caroli V. recenset.

7 Archi-Ducum Austriæ investitura.

8 De composita controversia sessionis inter Aug. Domum Austriacam, & Archiepisc. Salisburgensem.

Cæterùm, olim controversiam Sessionis fuisse inter *Domum Austriacam* & *Archi-Episcopum Salisburgensem* constat, quæ Carolo V. imperante ita composita, ut in Senatu Imperii Principum in sedendo & votando alternarent, usque ad plenariam causæ decisionem, *Nicol. Mameran. in tract. de invest. regal. Elect. dignit. &c. Auctor* **des außführlichen Berichts / wie es auff Reichstägen pflegt gehalten zu werden**. *cap. 7. Lehman. lib. 7. Chron. Spirens. cap. 12. num. 6. in fin.* Archi-Ducum tamen honori semper primæ partes remittuntur. *Limn tom. 4. de jur. publ. in addit. ad lib. 4. c. 9.* Porrò licet receptum, ut in Comitiis Imperii *Principes in persona* ordine posteriores præcedant Legatos Principum ordine priorum, attamen *Legati Domus Austriacæ, Burgundicæ & Salisburgensis*, ipsis Principibus in persona præsentibus præferuntur. Equidem Archi-Duces Austriæ primas post Electores obtinent, & proximam à dextra eorum sessionem occupant, *Sixtin. lib. 1. de Regal. c. 4. n. 15.* paribus etiam iidem gaudent cum Electoribus privilegiis. *Chytræ. in Chron. Saxon. lib. 12. Crantz. lib. 6. Saxon. c. 8.* & à jurisdictione Cameræ exempti sunt, & ex Friderici I. Ratisbonæ anno 1166. Caroli IV. Viennæ anno 1366. Sigismundi Pragæ anno 1437. concessa immunitate & præcipue Caroli V. Augustæ anno 1530. confirmatione, excepto casu denegatæ justitiæ, & constitutione pignorationis, in quibus casibus Camera est in possessione decernendi processus, *Thes. Basil. vol. disp. 8. lit. pp. 2. Gilman. Tom. 6. verb.* **Oesterreich**. *Wehner. in obs. verb. eod.* Ducibus Burgundiæ, Lotharingiæ, & Sabaudiæ præferuntur. *Cuspin. in Austr. fol. 32. & fol. 36. Pont. Heuter. de orig. Habspurg. & Aust. famil. cap. 23.* ac in nullo Imperio obnoxii esse volunt, ita ut quamvis Assessores præsentent, tamen nihil ad sustentationem Cameræ contribuant. Unde fiscus contra illos nomine contributionum non procedit. *Gylman. lib. 2. decis. fol. 648. n. 55. confer Klock. de contribut. cap. 4. n. 196. & seqq.* Archi-Duces Austriæ privilegium habent, ut ab ipsorum sententiis non possit appellari. *Matth. Steph. de jurisd. lib. 2. Goldast. tom. 1. Constit. Imp. Gilman. tom. 6.* ubi multa privilegia Domus Austriacæ præferuntur. Atque hoc in dubium esse traditur in *Thes. Bas. vol. 1. disp. 8. lit. PP. 2.* ubi dicitur, quod etiam de *Provincia Oenipontana* id intelligendum sit, non verò de populari in *Suevia judicio*. Nam licet verba Privilegii Caroli V. generaliter sonent, tamen in contraria possessione est Prætorium Spirense, & in novissimis Capitulationibus appellationes ab hoc judicio ad Consilium Imperiale Aulicum vel Cameram conceduntur. *Capit. Leopold. §. 18. & Joseph. in §. 17.*

9 Præcedentia Legatorum Austriacorum Burgund. & Salisburg. præ Principibus præsentibus.

10 Exemptio à Jurisd. Cameræ.

11 Privilegium de non appellando, sed non à Judicio Suevico, Landgericht.

De affectu Archi-Ducum Austriæ, & meritis Ducum Saxoniæ & Bavariæ in diversis occasionibus, nec non matrimoniis, *vid. Mercur. German. fol. 156. & seqq.* ubi etiam de domo Palatinâ, postquam Sacratiss. Imp. Leopoldus demortui Electoris Philippi Wilhelmi primogenitam Sereniss. Magdalenam Theresiam moderni sororem in thalamum suscepit.

Alias Serenissimi Austriæ Archi-Duces in suis territoriis omnimodam jurisdictionem & potestatem, ac jura Supremi Principis, sicut Imperator in Imperio, & alii Principes Imperatorem non recognoscentes, in eorum subditos exercent jura Imperatoris, cum plenitudine potestatis. Itaque quantum ad Subditos suos attinet, Supremi Principes appellantur, & appellari possunt, ita tradit *Angel. de Besutio Mediolanens. in consil. 15. num 44.* inter consilia *Zasii tom. 22. Consil. Argentoratens. consil. 1. n. 121. vol. 1.* ubi tamen *n. seq.* monet, quod Archi-Duces Austriæ in *propria causa*, & quæ est magni momenti, Judices esse non debeant: cum juris sit, quod in arduis Imperator ipsemet non possit esse in propria causa judex: eò quod non sit verisimile, aliquem judicaturum esse contra seipsum, præsertim in causa ardua & magni ponderis, ut tradit *Goldast. in tr. de Imp. q. 91.* ac additur *in d. consil. Argent. n. 125.* Hinc est, quod eveniente aliquo contentioso casu, Archi-Duces haud alibi, quam *coram certis Consiliariis* & Commissariis (**die ihrer Eyd und Pflichten** / quoad istum actum **erlassen / und ohne einige Partheylichkeit und** respect **in Sachen zu** procedir**en ernstlich erinnert worden** /) conveniantur. Quod non rarum est, cum videamus non solum Electores, sed & alios quosdam Principes Imperii, si à Subditis & Vasallis conveniri volunt, hunc morem & modum habere ac observare, *Speidel. in spec. verbo* **Oesterreich** / ubi amplius Domus Austriacæ privilegia & præeminentias speciatim recenset.

12 De judicio Archi-Ducum Austriacorum in propriâ causâ.

Virtutes Austriacorum ad hanc usque potentiam Domum hanc elevaverunt, & præsertim singularis Religionis cultus, hinc *primus hujus Augustissimæ Domus Imperator Rudolphus Habspurgicus* pro sceptro Crucem arripuisse in sua inauguratione legitur: quam singulari etiam pietate crucem Christi venerabantur posteri, ostendit *Gerard. de Roo & alii.* Ita enim Carolus V. Regnis & Imperiis se abdicare potuit, Zelum religionis deponere non potuit: nec minus Fridericus Imp. religionis causa vivere à populo dicebatur.

13 Religio & devotio Archi-Ducum Austriacorum ergà SS. Sacramentum.

Quid

Quid verò de Ferdinandis piis quibusvis, & Imperatoribus religioſiſſimis, ſentiendum? certe quales fuerint in familia Auſtriaca omnes hujus ſanguinis Principes; id vel unico ſuo exemplo, quoad religionis Zelum, orbi oſtendit orbis Hiſpanicus. Quanta in Deum præditi ſunt fiducia, quanto *in SS. Euchariſtiam* cultu, quanto in Eccleſiaſticos reverentia, demonſtrat *Guilliman. Habſpurg.* paſſim & præſertim *fol.* 305. ubi inquit: Bello Regenſpurgenſi confecto, compoſitis Tiguri utcunque rebus, pace paratâ, indè ad pontem Atulæ, & Habſpurgum Rudolphus conceſſit, paucisque diebus per requiem ſumptis, otii impatiens, ſeu potius divino nutu, venatum cum aliquot Nobilibus iit. Eâ in venatione, aliis alio ſparſis, dum & ipſe prædam quærit aut premit, tintinnabuli ſonitus ad aures accidit, qualis pro deferendâ ſacroſanctâ Synaxi eſſe ſolet. Cognoſcendæ avidus rei, flexo equo, quò ſonus ferebat, eò iter ſubitò vertit, brevique torrentis in ripa Sacerdotem exuentem ſe offendit; Ex quo percontatus, quid ita & iis locis eſſet? *Cogit me*, inquit, *ex proximo amici valetudo compendia ſectari, ne morbo ſuperante, ſacris deſtituto, & vitæ, mortisq́ arbitro, ſecus de ſalute ſi eveniat, in me culpâ inhæreat. Huc cum appuli pontem avulſum reperi, eò ad tranſvadandum veſtem depono.* Quæ ubi Comes intellexit, repentè ab equo in genua procidit, liberatorisque ſui præſentis pacem & gratiam precatus, *imo verò*, ait: *hunc à me equum accipe, & quod officium, neceſſitasq́ monet, feſtinantius obi.*

Reverſo poſt divinæ rei miniſtro, & equum multa cum gratia, religionisque & humanitatis laude, reſtituente: *abſit, ego*, inquit, *illum equum inſcendam, aut meorum alius, quem Dominum & conditorem meum geſtaſſe certum habeo. Quod ſi adeò præter opinionem, aut tua merita, hæc tibi à me venire cenſes, teq́, adeò munere indignum, pios in uſus adhibe. Illi nempè ego dedi & dicavi, à quo mihi honores & opes, vita & anima.* Poſtero die contulit ſe Rudolphus ad Monaſterium Fares, quod inter Tigurum, & Aquas ſitum, Lindemago adjacet, ſanctimonialem propinquam & ætate grandem inviſurus, quæ, ubi eum accepit, vultu ſereniore, voce contenta, & futuri ſecura. *At tibi ego*, inquit, *heſternâ luce, ſuperos placatos & benevolos denuncio, proq́, pietatis & liberalitatis officio, rerum tibi, poſterisq́, ſummum, & ſupremum in terris honorem, & opulentiæ faſtigium adfirmo: læta fauſta incredibilia promitto, perge, age, uti incepiſti, viam porrò inſequere.* Sacerdos verò is, de quo dictum, Archi-Epiſcopi Moguntiacenſis à ſecretis & officiis poſt factus, crebros de Rudolpho Habſpurgenſi ſermones miſcuit, non ſolum apud Moguntiacenſem, ſed alios quoque Principes, ejus virtutes extulit, illi per ea tempora, paucos pares, neminem ſuperiorem. Indeque Rudolphi ſuper alia, toto Imperio fama & gloria, donec Imperator concordantibus ſuffragiis pronunciaretur. *Hactenus Guilliman.*

Ecce pium & *bonum* initium Auſtriacæ Domus, de *meliori* medio conſtat, ac proindè de *optimo* ejus *fine* non eſt dubitandum. Et quomodo hæc famoſiſſima Auſtriaca Domus (licet hinc inde à quatuor quaſi mundi plagis concutiatur) non ſtaret, cujus principium & fundamentum eſt *æternitas.*

Quatuor penè ſunt ſecula, ex quo felicibus auſpiciis Domus Auſtriacæ Arch. Ducalis fundator Rudolphus Habſpurgenſis Comes Imperator eſt electus. Ille convocatis Francofurtum Comitiis filium ſuum Albertum deſignari ſibi ſucceſſorem petiit, aſt impetrare non potuit, refragante Moguntino. Electus igitur ex familiâ Naſſoviâ Adolphus impar Imperio, teſtante Aventino *Annal. Bojor. lib.* 7. *pag.* 587. Tacitæ inter hos tum ex invidiâ & æmulatione, ut aſſolet, diſſenſiones, quæ tum demùm motus excitarunt, quando ob denegatam filiam exercitum contra Albertum duxit Adolphus. Aſt verò divinâ providentiâ factum, ut ab alienatis ab Adolpho Procerum animis, Albertus unanimi Principum conſenſu eligeretur, & Adolphus in prælio periret. Poſtmodum per quinque circiter annos penes Comitem Lutzelburgenſem imperium fuit, donec iterum *Alberti filius Fridericus* cum *Ludovico Bavaro regni* ſe competitorem gereret, quo tempore dicebatur, Auſtriacum & Bavaricum ſanguinem vix in una olla coqui poſſe. Varia tamen ſubſecuta conjugia amicitiam reduxerunt, *Mercur. German. d. loc.* Ut inter *Annam* Auſtriacam & *Ludovicum Romanum* Bavariæ Ducem, inter *Albertum IV.* Auſtriacum & *Johannam* anno 1390. Inter *Albertum* Bavariæ Ducem & *Cunigundam*, Auſtriacam 1487. *Carolum* Ducem Styriæ & *Mariam* Bavar. anno 1570. *Annam* Caroli V. filiam & *Albertum* Bavar. 1580. *Ferdinandum II.* Imp. & *Mariam Annam* anno 1600. *Maximilianum* Electorem Bav. & *Mariam Annam*, & noviſſime inter *Maximilianum Emanuelem* modernum Bavariæ Electorem & *Mariam Antoniam* primogenitam Imp. Leopoldi. Hinc per longum temporis ſpatium neglecta & inſuper habita eſt Domus Auſtriaca, donec anno 1438. concordibus votis *Albertus Auſtriacus* in Imperatorem electus fuerit, ex hoc tempore uſque nunc nidum ſibi delegit in domo Auſtriaca Aquila Imperii. *Albertum* enim excepit *Fridericus III.* ejus cognatus, hunc filius *Maximilianus I.* hunc Nepos *Carolus V.* donec ordine ad *Ferdinandum* 1. 2. 3. & 4. & modo ad *glorioſiſſimum Imperatorem Leopoldum*, quem Deus Imperio diutiſſimè incolumem conſervet, Imperium devolutum.

14 Alberti Auſtriaci victoria contrà Adolphum Naſſovium, & poſteà continuatum Imperium in Aug. Domo Auſtriacâ.

Quod igitur tot annorum decurſu obſervatum, florentibus Imperii rebus, ſub Auſtriacis, an mutari poſſit aut debeat? meritò dubitatur. *Omnis mutatio periculoſa*, effatum politicorum eſt, quod axioma nemo impugnat, hiſtoriæ verò totius conſenſus approbat. Humanæ verò naturæ conditio, cum ſemper novas edere formas deproperet, ut Juſtinian. Imp. loquitur *in l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* Hinc ſæpius contingit, ut Illuſtres familiæ, quæ non degeneres Reges dederunt, negligantur, Equidem ſemper obſervare

vare licebit, quoties ad aliam familiam Imperium devenit, non sine maximis turbis subditorumque cædibus id peractum fuisse. Ut domui Habspurgicæ propriora tangamus, 15 quem illa, quæ inter *Fridericum Austriacum*, & *Ludovicum Bavarum* anno Christi 1314. acta sunt horrendo & diuturno bello, non absterreant à novandis rebus? *Ludovicus Bavarus* electus erat per Moguntinum, Trevirensem, Regem Bohemiæ, & Marchionem Brandeburgensem; Eodem die etiam electus est contra Bavarum *Fridericus Austriæ Dux* per Coloniensem, Palatinum, & Saxonem. Ludovicus Aquisgrani, Fridericus Bonnæ coronabatur. Tum ingens istud exarsit bellum civile in Germaniâ, ob difformem hanc electionem. Ludovicum enim omnes Civitates inferiores, & per Sueviam usque ad Argentoratum, & Ulmam, in Regem receperant: superiores verò per Helvetiam *Fridericum*, excepta Berna, & Solodoro, uti Regem agnoscebant, cui præterea adhærebant, Pontifex, Rex Galliarum, Rex Hungariæ, Palatinus, aliive. *vid. Continuat. Abb.* Urspergens. *in paralipom. rer. memorabil. p.m.* 268. quanta verò animorum contentione hoc bellum gestum, quanta profusio sanguinis humani facta? Idem *in seqq.* pluribus tradit, qui præterea integras Regiones ad vastitatem vocatas, exhaustas civium opes fuisse memorat. *Carolus V.* Imperator, & ipse Austriacus, quæ non gessit in Imperio? qui non modo summa cum laude Imperio præfuit, sed etiam exercituum impetus fortiter sustinuit, Franciscum I. Galliæ Regem sæpius fusum, ad extremum, profligato ejus ad Paviam exercitu, ipsum captum detinuit, Venetos repressit, Pontificem devicit occupata Roma, & Turcam ipsum feliciter aggressus fuit, prout latius exposuit Arnoldus *Tetronus de reb. gest. Gallor. in Francisco I.* Quando igitur res Germanicæ floruerunt sub Imperatoribus Austriacis, in eodem flore in posterum stare poterunt. Nec liberrima electio Procerum obstat, dùm in singulis Capitulationibus Austriacis præscriptionis, non modo cautum, Imperium electitium esse, sed & ipsa acta Comitiorum 16 idem testantur. Præclarè & apposité *Goldastus lib. 3. de Majoratu cap.* 11. Regna, *ait*, quæ suffragiis deferuntur, non propterea hæreditaria censentur, quod in his sæpè filii parentibus succedant, & prærogativam aliquam pro tempore & publica necessitate habeant, ut in nostro Imperio Domus Austriaca, quoniam non ex vi successionis, sed ex vi electionis, ad regna paterna admittuntur; & omnia utilitate publica rependuntur, ut cum Tacito 14. *Annal. c.* 44. loquar: Optandum sanè, successionem in Imperio Germanico olim receptam fuisse, nunquam tot bella civilia Germaniam nostram afflixissent, nunquam dissensionibus, & æmulatione Procerum Imperium conquassatum fuisset, neque exterorum & Barbarorum incursionibus patuisset; *Cruf. in tr. de præcedent. c.* 16. Equidem Germanicarum rerum scriptores excutienti apparet, potissimùm omnes motus, & bella civilia olim orta liberrima electione, dum Proceres in partes diversas abeuntes, hi istum, alii alium eligerent. Jam verò in Imperiis, in quibus successio recepta, prout in Gallia, Hispania, aliisve, quis similes motus vidit, legit, audivit? Quamvis verò Aristoteles 3. *polit.* 15. electionem successioni præferat, ejusq; rationem hanc assignet, Tacitus I. *Historiar.* quod optimum quemque electio inveniat, attamen fatendum, electionem multa secum trahere incommoda. Verissimum enim, quod idem Tacitus II. *Historiar.* tradit, minore discrimine sumi Principem quam quæri, turbis enim hoc obstaculum, cum alioquin magnis aut novis conatibus opportuni sint transitus rerum. Idem I. *Histor.* & manifestum est, pravas aliorum spes cohiberi, si successor non in incerto sit, ut iterum cum politicorum Principe III. *Annal.* loquar. Hinc ut discurrit *Cruf. d. loc.* Henricus VI. Imperii successionem conatus est hæreditariam efficere. Unde in collectione Chronici Belgici editi à Pistorio Joannes Monachus ita disserit: Imperator Henricus, videns Regnum Alemanniæ, & Imperium Romanum propter frequentes mutationes Imperatorum multa mala perpessum, priusquam vota Principum in persona Imperatoris possent convenire, ordinavit, ut amplius electio non fieret, sed per solam sanguinis successionem Imperium conferretur, ita ut, qui propinquior Imperatori esset, Imperator fieret. Ut autem Henricus à filio suo Friderico, quem de Constantia uxore sua habuit, sumeret exordium, Regnum Siciliæ & Calabriæ, & Ducatum Apuliæ, & principatum Capuæ, quæ filius ejus ab avis hæres acceperat, Romano Imperio univit, ut perpetuò terrarum istarum unus Dominus esset. Meminit hujus rei *Gobelin. Person. in Cosmodrio*, addens, irritum redditum negotium, quod Saxonici Principes adversati fuerint, de unione autem Siciliæ cum Imperio silet, *Conring. de finib. Imper. Germ. cap. XI. p.m.* 154.

Dissidia & bella inter Fridericum Austriacum & Ludovic. Bavarum.

Electio an successio melior & felicior?

Porrò, si ab Austriaca domo dignitas Imperatoria auferretur, quis quæso sustinendo imperio par? Exteros ad hoc dignitatis fastigium non evehendos, jam olim sub felicibus auspiciis electionis Caroli V. augustissimæ memoriæ Principis, ambiente Cæsaream dignitatem Francisco I. Galliarum Rege, contra Trevirensem, hujus partibus suffragantem, Moguntinus gravi oratione ostendit, *Sleidan. lib.* I. *comment.* & eventus electionis ipsius, Francofurti die XXVIII Junii anno Christi cIↄ Iↄ XIX. comprobavit; *Bucholzer. in indic. Chronolog. p.* 489. qua de re etiam extant responsa lectu digna JCtorum præclarissimorum, *Simon. Pistor. consil.* 1. *q.* 1. *Gæden. consil.* 1. *quæst.* 1. quam sententiam non solum veram, sed pro conservatione Imperii maximè necessariam esse, dicit *Petr. de Andlo de Imperat. Roman. lib.* II. *cap.* III. ejusque rationes hic assignari, & afferri possent quam plurimæ, ni id jam antea magna cum laude ab aliis præstitum, & novissimè ab *Erico Beringero in responso juris* de hac quæstione

stione edito, quo lectorem remitto. Eleganter Ditmarus Episcopus Merseburgensis *lib.* I. *Chron.p.m.* 12. maxima perditio est, ait: alienigenas regnare: hinc depressio & libertatis magna venit periclitatio: Archi-Duces Austriæ longo post se intervallo relinquunt Duces Bavariæ & alios Status, quos omnes potentia & viribus antecedere notissimum est, nec reditus Imperii tanti sunt, ex quibus dignitatem Imperialem alii tueri possent. Maximilianus I. cum Ordines Imperii, pro conservandâ salute Imperii, deberent quingenta millia aureorum contribuere; vix dimidium accepit. Nihilominus, ut ipse Germaniam pacatam retineret, ex suis opibus plùs quàm centies centena millia aureorum expendit. Propterea idem Augustus in Constantiensibus Comitiis, in frequente Ordinum consessu graviter conquestus est, rationibus in medium adductis confirmans: Hactenus se pro S.R.Imperii salute ad centum auri tonnas ex patrimonialibus reditibus erogasse, cùm toto eo tempore tamen ab Imperii Ordinibus vix quadraginta florenorum millia in accepti tabulas retulerit, *Gerard. de Roo, lib.* 12. *Annal.* planè, quod ad sustentandos Imperatoriæ eminentiæ sumptus non satis copiæ sufficerent familiares, Imperiali dignitate exsutum Adolphum Nassovium, quidam scribunt. Quid verò eventurum neglecta domo Austriaca sit, facilè conjicere licet, si, uti ante dictum, Fridericus Austriacus, cum vix 40. annos Imperium penes familiam Habspurgicam fuisset, tanto molimine sibi vindicare Imperium studuit, quo tandem animo laturum credis hodiernos Archi-Duces, si per ducentos hos continuos annos desponsatum Austriacis Imperium dimittere cogantur, *Cruf.d.loc.* Quis verò Austriacorum Domuum *potentiam ignorat?* ut nihil dicam de florentissimis Regnis Bohemiæ & Hungariæ, quæ huic domui unita.

17 Archi-Duces Austriæ præter Austriam in Vicinia illius etiam habent, *Carinthiam, Carniolam & Styriam.* Ac Austriæ Provincialis Civitas est *Vienna*, Archi-Ducum Residentia, est & ibi *Episcopatus* à Friderico IV. ex Pontific. Pauli II. concessione, ex Abbatia in Episcopatum erectus. Inter Episcopos Viennenses *Antonius* primus titulum Principis à Ferdinando II. Imp. impetravit. *Carinthia* & *Carniola* olim fuit una Provincia, & quidem sub hac illa fuit, sed unam ab altera separavit Fridericus I. Carinthiæ Metropolis est **Labach**. Hujus Provinciæ Status hic solum habent conventum, & domicilium certum huic negotio destinatum, omnesque hic expeditiones lingua Germanica sunt, non obstante quod tres aliæ linguæ ibi cum Germanica in usu sint. Hic Edicta Principis promulgantur, & Receptorum hic exercet judicium. Omnes in hac Provincia appellationes *Gracium*, Grätz, Styriæ Metropolim, devolvuntur.

Quid Archi-Duces Austriæ præter Austriam adhuc possideant?

In *Carniola* est *Episcopatus Gurcensis*, & sedes hujus Episcopi est **Straßburg** in Carinthia. Hujus Episcopatus primus fundator fuit Gebhardus Archi-Episcopus Salisburgensis anno 1073. qui primum ibi Episcopum posuit Gualterum. Inter Ferdinandum I. Imp. & Archi-Episcopum Salisburgensem ita transactum fuit, ut casu eveniente, seu per mortem seu per cessionem, seu quocunque modo Episcopatus vacuus reddatur, Domus Austriaca facultatem habeat, duos ibi successivè Episcopos constituendi, & postea Salisburgensis tertium ibi creare possit. Nullus verò Domui Austriacæ adversarius de hoc Episcopatu investiri debet; Episcopus hic de Episcopatu à Domo Austriaca investitus, confirmationem à Salisburgensi impetrat. In Styria inferiori est, quoque *Episcopus de Seckau*, qui sedem habet in Leibnitz. Episcopus hic Salisburgensem suum superiorem recognoscit, sed non sine controversia Jurisdictionis in utrumque.

Præter hæc pertinet ad Archi-Duces *Comitatus Tyrolensis*, quem Margaretha, Maultescha dicta, cum consensu suorum Statuum Consobrinis, Rudolpho, Alberto & Leopoldo Archi-Ducibus Austriæ dedit, pertinuit hic Comitatus ad Dominium, usque dum Carolus V. illum fratri Ferdinando assignaret.

Tyrol.

Suntgavia quoque per Joannam filiam ultimi Comitis Ulrici de Pfirt, conjugem Alberti Archi-Ducis Austriæ ad Domum hanc pervenit. Quæ Provincia tamen una cum Landgraviatu Superioris & Inferioris Alsatiæ & Brisgoia excepto Brisaco & Friburgo jure belli & de facto ad Regem Galliæ pervenit, *vid. Instrum. Pacis Westph.* §. *Imperat. pro se, & noviter Instr. Pacis Risvvicens.* 1697.

Suntgavia.

In Conventibus Provincialibus Austriæ secundum *Theodor. Sprenger in delineat. Statuum Imperii fol.* 298. comparent Episcopus *Viennensis* & *Neostadiensis, Magister Ordinis S. Georgii* in Carinthia, residens. *Magister Ordinis Teutonici*, item *Magister Ordinis Maltensis*, Prælati *Viennensis* & *Neuburgensis*, & alii. Abbas *Melckensis* & alii, quos sequuntur Priores *Carthusiani Aspacensis, Gemmingensis, & Maurbacensis, &c.* **dieser folgen die Fürsten / Grafen und Adel benannter Provintz.** Civitates etiam vocantur ad Conventus, sed differentia hic notabilis est, inter Civitates Provinciales & Civitates Cameræ, **Cammer-Güter**; contribuunt in officium, vulgo **Vierdom**/ & collectari possunt pro lubitu à Principe, illæ nihil dant, nisi quod communi consensu cum conventibus statutum est, quotam suam exsolvunt **in das Landhauß**/ nec alienari nec oppignorari, sicut cætera bona Cameræ queunt. Ac dictæ Civitates separatum habent Conclave in Domo Provinciali vulgo **Landhauß**/ in quo de communi bono deliberant. *Speidel. in spec. verb.* **Oesterreich.**

18 De Conventibus Provincialium Austriæ.

Porrò Imperatori Augustissimo morte cognati *Sigismundi Francisci* Archi-Ducis opima obtigit hæreditas, Ducatus Oenipontis (**Inßbruck**) cum maximis reditibus, præcipuè ex venis metallicis & fodinis, quæ Halæ, **im Thal**/ sunt. Accessit insuper per matrimonium cum *Archiducissa Claudia Felicitate* anno 1673. contractum Imp. Comitatus

 Tyrolis.

Tyrolis. Obvenère quoque morte *Georgii Wilhelmi* ultimi Pyastorum Familiæ Ducis ad Imp. Leopold. *Ducatus Silesiæ Bregensis, Lignicensis & Wolaviensis.* Nupero bello totum fere Hungariæ Regnum, cujus saltem particulam adhuc possidebat antea, recuperavit, cum Regno Sclavoniæ & parte *Croatiæ Turcicæ.* Ad officium porrò redegit *Transsylvaniam*, & in Italia multos Principes beneficiarios.

Tirolensem Comitatum aperit *Lindavium*, Castrum ad lacum Acroniensem, Bodensee situ operibusque validum; *Italiam* verò ipsum Tirolum, cui si quadringenti Præsidiarii & limitanei milites imponantur, vel quadraginta millia in finibus (an den Pässen/ propulsare & ad internecionem usque cædere possunt. Cœterum Imperator *Leopoldus* ex conjuge sua tertia Augusta *Eleonora Magdalena Theresia*, Serenissimi Philippi Wilhelmi, Electoris Palatini filia, anno 1678. 26. Julii suscepit *Archi-Ducem Josephum*, futurum cum Deo Successorem Imperialis dignitatis & Diadematis, quem supremus vitæ Arbiter in spem patriæ diu superesse rebus humanis concedat, cum Augustissimis Parentibus! Ex hoc conjugio Imperatori quoque superstes est *Sereniss. Carolus Franciscus Archi-Dux Austriæ Princeps* certe magnæ exspectationis. Aliàs singularis nota in Archi-Ducibus Austriæ deprehenditur, de qua *Theodor. Höpinck, in tract. de not. natural. genitiv. & gentilit.* §. 6. n. 8. *Est rarum, singulare & notabile in Austriacorum Principum familia mento nasci oblongiore, prominentioreq́; non tamen indecenti, sed cujus forma vultum Principis gravi quadam Majestate decoret, intuentibus reverentiam conciret, eaque tam genuina his Principibus à Proavis, Atavisq́; nota est, ut præter masculos, fere omnes etiam fœminæ, plurimæ hac insigniantur. Est autem mentum oblongius pii, placidi, constantis & minime turbati animi indicium.* Hopinckii judicio proxime accedit, quod ex *Kirchner. Lans. in Orat. I. pro Germ.* refert. *In familia Austriaca nullum unquam Tyrannum vel legimus vel audivimus.*

19 Potentia Austriæ. De *Potentia* Domus Austriacæ consulantur *Acta publica Londorpii tom. 2. lib. 7. fol. 1245. & de privilegiis & immunitatibus ejusdem. Petrus de Vineis Imp. Friderici II. Epistol. Magister. lib. 6. epist.* 26. Genealogiam verò Habspurgensium Comitum Austriæque Archi-Ducum ponit *Joan. Stumph. in Chron. Helvet. lib. 7. cap. 13. in fin. & cap. seq. fol.* 212. Fundamenta tantæ potentiæ videmus in tot regnorum gubernatione, Ducatuum adjectione, Comitatuum acquisitione, tot Provinciarum ac Ditionum possessione, quot vix in Imperio Christiano, non dicam nostro Rom. Germanico uni subjectas capiti reperias. Ut proinde (ut fieri solet) virtutem invidia, & potentiam hanc sua comitetur æmulatio; Virtus tamen Austriacorum probavit, non esse nefas virtute crescere, nec piaculum esse acceptare, quod natura, hereditatis aut Connubii jure, vel etiam voluntas hominum Electionis decreto offerret, prout amplius deducit *Christoph. Philip.* Richter *in discurs. de Augustissima Domus Austriacæ potentia & præeminentia cap.* 4.

De familia Austriaca fusè discurrit *Oldenburg. in Limn. enucl. lib. 3. cap.* 2. ubi tractat de Austriacæ Familiæ *origine*, de ejus *Genealogia*, quomodo *Alsatia, Styria, Carinthia, Carniola, Tirolis, Suntgovia, Marca Trevisana, Tirolis, Friburgum,* **Feldkirch**/ *Ciliæ Comitatus, Hungaria, Bohemia, Landvogtia Hagenoensis, Ducatus Würtenbergensis*, saltem adhuc quoad feudalitatem, pervenerit ad Domum Austriacam. Insuper recenset *privilegia* Domus Austriacæ, ut Regem nullum, excepto Cæsare, Majestatis titulo compellent. Ut feuda sua in equo residentes accipiant, & sui Principatus pileo Regalis Coronæ diadema solenniter ferre possint; ex privilegio Imp. Henrici anno 1228. & alia multa ex privilegio Friderici I. anno 1166 Præcipuè *Imperator Carolus V.* prærogativas Archi-Ducum Austriæ in suo diplomate contestatus est; quod Austria sit perpetuum feudum, quod ab oneribus Imperii exempta, quod Archi-Duces in ipsa Austria sint investiendi: Derselbe Ertz-Hertzog zu Oesterreich so ihm/ wie oben stehet/ seine Lehen vom Reich geliehen werden/ soll er die empfahen bekleidet mit einem Fürstl. Gewand/ unter seinem Ertz-Hertzog-Hütlein/ umbfangen mit einem gezinneten oder gespitzten Krantz/ und einen Stab in seiner Hand haltend/ auff seinem Pferd sitzend/ und ist mit solcher Gestalt die Lehung großmächtiglich für andern. Der Ertz-Hertzog zu Oesterreich hat die Würdigkeit vom Reich/ daß er der Königl. Cron Diadem, und das Creutz der Kayserl. Diadem auff seinem Ertz-Hertzoglichen Hütlein offentlich tragen mag. Er empfähet auch sein Lehen frey ohne einige Gab. Cœterum Archi-Dux Austriæ invitus Judicem Imperium non habet, nec ad Comitia comparere cogitur, & à sententiis Austriacorum non datur provocatio, nec eorum subditi ad extranea judicia trahi possunt; Nova quoque vectigalia erigere possunt Archi-Duces Austriæ, & omnia eorum privilegia extenduntur ad bona futura vel acquirenda. Servet Divina Majestas Augustissimam & benignissimam hanc Familiam, quæ inter omnes totius Europæ Reges & Principes præcellit Dignitate Imperatoria atque potentia eminente, ut verè omni honore repleta dicatur Austria, juxta quinque vocales, quæ in aditu atrii Cæsareæ Residentiæ insculptæ sunt, A. E. I. O. V. atque sic explicandæ: Aller Ehren ist Oesterreich voll/ vel, ut legunt, *Austria erit in orbe ultima!* *Vide porro Gastel. de jur. publ. c.* 10. *Coccej. de jur. publ. c.* 3. *n.* 12. *& c.* 15. *n.* 6. *& seqq. Rhet. de jur. publ. lib.* 1. *c.* 15. *n.* 10. *& c.* 19. *n.* 2. *& lib.* 2. *c.* 23. *num.* 8. *Irenic. in Burgoldens. in discur. de Archiducal. Austr. famil. part.* 1. *fol.* 200. *Burgoldens. ad Instr. Pac. part.* 1. *pag.* 44. *& seqq. & pag.* 278. 258. 283. 284. 286. 287. 361. 362. Plura adhuc fortassis infra addentur verbo

Oesterreich/ ꝛc.

20 Privilegia Austr.

Investitura, vide supra n. 7.

Lit. B.

Babotsch.

A Turcis expugnatum, *R. J. Ratisbonæ anno* 1603. §. 2.

Baden.

SUMMARIA.

1. *Origo & progressus Marchionum Badensium.*
2. *Divisio Marchionum Badensium, & in specie de Marchione Ludovico Wilhelmo.*
3. *Votum & Sessio Marchionum Badensium.*
4. *De Comitatu* Hohengerolseck.
5. *Districtus Marchionis Badensis.*

IN *Instrumento Pacis Cæsar. Suec. art.* 4. §. 26. & *Instr. Pac. Cæs. Gall.* §. 32. disponitur, quod utraque Domus gaudeat generali Amnestia, cum omnibus clausulis & beneficiis, & restituatur in omnia loca, quæ ante motus Bohemicos possedit. Alternetur etiam inter utramque hanc Domum præcedentia & sessio in Comitiis, & Circuli Suevici, aliisque universalibus vel particularibus Imperii aut quibuscunque Conventibus.

1 Origo & progressus Marchionum Badensium. Originem Marchionum Badensium cum *Ducibus Zaringiæ* à vetustissimis Altenburgicis & Habspurgicis Comitibus ducunt *Ludov. Edelking. in suo Mercur. German. jur. publ. & privat. pag.* 700. *Besoldus in thes. pract. lit. B. voce* Baaden. Alii eos ex Italia ab antiquis Principibus Veronensibus derivare conantur, inter quos est *Felix Faber. lib. hist. Suev. cap.* 11. *in fin. Pet. de Andlo lib.* 1. *de Imper. Rom. cap.* 15. *pag.* 71. & varia de eorum origine refert *Conrad.* Schurtzfleisch & ex eo *Joan. Burchard. Maji in dissert. de reb. Badens.* Alii originem Marchionatus ad tempora Friderici Ænobardi referunt, quibus tamen contrariari videtur antiquum Diploma de anno 1139. quo continetur nomen & titulus Marchionis, adeoque ante Fridericum Ænobard. Imp. Marchiones extitisse Badenses probabile est. Hoc tamen non obstante refert, *Francisc. Irenicus,* Imp. Fridericum Ænobardum in Hermannum Bertholdi, Conditorem Zaringiæ, sub titulo atque dignitate Marchionatus, Hochbergam & quidquid in Brisgovia est, contulisse, à quo hodierni descendant Marchiones; Distincti tamen sunt Marchionatus *Hochbergicus* & *Badensis*, nec uno eodemque tempore in dignitatem Marchionatus evecti. Nam Hermannus Bartholdi II. Frater, à Bartholdo Constantiensi Presbytero, diu ante Fridericum Ænobardum Marchio appellatus ad annum 1074. ex quo aliqui Marchionem Badensem nondum institutum, & Marchionem ratione Hochbergæ esse nominatū autumnant; Sit, quicquid sit, verius tamen Marchiones hos ab uno stemmate descendisse, vid. *Limn. J. P. lib.* 5. *c.* 5. *n.* 2. & 3. *Crus. de Præced. lib.* 4. *c.* 18. *Matth. Steph. de jurisdict. lib.* 1. *p.* 1. *c.* 4. *Burgold. p.* 1. *Discurs.* 20. *n.* 16. *item p.* 1. *disc.* 30. *num.* 1. & *seqq. Münster. Cosmograph. lib.* 1. *c.* 273. Qui ita: Die Marggrafen von Baaden und Hochberg (sed linea hæc Hochbergensis hodie desiit, voto tamen reliqui gaudent, & sic hi Marchiones tria habent vota, unum wegen Baaden / alterum wegen Durlach, tertium wegen Hochberg/) seynd von einem Stamme kommen / und haben sich doch also getheilet/ daß etliche zu Baaden / etliche zu Hochberg Hof gehalten / jene haben sich geschrieben Marggrafen zu Baaden / die andere zu Hochberg. Es haben auch die Marggrafen zu Hochberg / durch Heyrath und Erbe überkommen die Herrschafft Rötelen und Susenberg / circa annum 1300. Es haben auch die Marggrafen zu Hochberg die Marggrafschafft Hochberg verkaufft denen Marggrafen von Baaden / und nichts desto weniger sich geschrieben Marggrafen von Hochberg / Herrn zu Rötelen und Susenberg. Die von Hochberg haben auch in folgender Zeit erlanget die Herrschafft Badenweiler / und die Grafschafft Welsch-Neuburg am See: Als aber Marggraf Philipp / dieses Namens der letzte zu Hochberg keinen Sohn / sondern nur eine Tochter hatte / und des Stammes von Hochberg niemand vorhanden / dann Christoph Marggraf zu Baaden und Hochberg / sampt seinen Söhnen / kam gedachter Marggraf Philipp im Vertrage mit jetztgedachtem Christoph / daß sie beede eine Gemeinschafft der Manns-Lehen gegeneinander auffrichteten / auß welchem gefolget / daß nach Absterben Philips Anno 1303. die Herrschafft Rötelen / Susenberg und Badenweiler / auß Verwilligung Maximiliani gefallen an Herrn Christoph / Marggrafen zu Baaden und Hochberg / Grafen zu Spanheim / Landgrafen zu Susenberg / Herrn zu Rötelen und Badenweiler. Et sicut olim alii Marchiones certis Imperii limitibus sunt præpositi, eorumque defensores extitere, ita

Marchiones Badenses contra Gallos constituti, *Hermes fascicul. Jur. Publ. c. 29. n. 4. Gastell. de Stat. publ. Europæ. cap. 23. n. 31.* Hodie Marchiones tales defensores limitum quidem non sunt, nomen tamen ipsis ex consuetudine remansit & dicuntur ii Marchiones, qui cum Regali dignitate de Marchia sunt investiti, *Reinking. de R. S. & E. lib. 1. class. 4. c. 13. n. 11. Burgold. p. 1. disc. 20. n. 23.* Marchio etiam talis præfertur Principi in specie sic dicto in Germania, *Blum. Process. Cam. Noviss. tit. 27. num. 28.* quia omnis Marchio est Princeps, non tamen contra, *Reink. d. l. class. 4. c. 8. n. 12.* & duplicata dignitas plus tribuit,
2 quam una sola, *Gastel. d. loc.* Badensium familia dividitur hodie in *Durlacensem* & *Badensem*, in specie sic dictam. Nam Christophorus habebat filios duos, Bernardum, à qua linea Badensis, & Ernestum, à qua linea Durlacensis. Hodiernus Marchio Badensis est *Ludovicus Wilhelmus*, qui omnes Prædecessores suos gloria rerum præclare gestarum superat: Supremus Exercituum Cæsareanorum Dux, cujus consiliis & actionibus Deus in sui gloriam porrò benedicat. Natus est *Lutetiæ Parisiorum*, Matre *Louisa Christina, Thomæ* Princip. Sabaudiæ Carignani & *Mariæ Borboniæ* filia, quæ maritum sequi recusavit, *Parisiis* hærens, unde & infans trium vix mensium, ex consilio Patris deportatus, & ab ipso, eo verò mortuo, ab avo paterno summa cura & industria educatus est, à cujus excessu ditionum regimen suscepit, ea verò pro parte Gallis, quorum impetratis fastuosis obsequi generoso animo recusavit, relinquere coactus est, hinc ad Cæsarem refugit, ibi primo Generalis excubiarum præfectus meruit, posteà Generalis Campi Mareschalli locum tenentis spartam nactus rebus præclarè gestis in numerum Campi Mareschallorum receptus, tandem dignissimus judicatus est, cui post obitum *Caroli Lotharingiæ Ducis*, herois omnem laudem superantis, supremus inter militiæ Cæsareæ Duces locus concederetur, idque ob memorabiles per multos annos, contra abjuratum Christiani nominis hostem, in Hungaria, maximè apud Salankemenam, à se reportatas victorias, ad supremum hunc dignitatum militarium apicem provectus, & titulo *Generalis Locumtenentis*, neque multò post Suprema præfectura Javarinensi auctus fuit.

Divisio Marchionum Badensium, & in specie de Marchione Ludovico Wilhelmo.

Augustanam Confessionem in Marchionatum *Bernhardus* introduxit, quam ejus filii Philibertus & Christophorus denuò exturbarunt, mutationibus tamen variis, prout controversia inter Eduardum Fortunatum & Christophorum demonstrat, qui postquam *Rudolphus II.* Cæsar administratione *Eduardo Fortunato* interdixerat, eâdem Bavariæ atque Lotharingiæ Ducibus commissa, à priori verò Vicario substituto Marco Fuggero, cui munus istud commissum delegaverat; Hinc *Ernestus Fridericus* Marchionatum istum recuperavit, scripto publico causas hujus rei exponente, edito anno 1594. à quo tempore utraque pars lites fovit, usque ad tempora *Ferdinandi II. Imp.* qui anno 1622. sententiâ pro *Eduardi Fortunati* relictis liberis, quos pro legitimis Successoribus agnoscere recusabat pars adversa, lata, ad restitutionem omnium occupatorum, compensationem damnorum, ut & fructuum perceptorum & percipiendorum, condemnavit lineam Durlacensem, quæ tamen sententia temperata est, & lis demum per *supra allegat Instr. Pacis Monast. art. 4.* plene composita.

Cœterum quoad sessionem Marchionum Badensium, iisdem controversiam movisse Megapolitanos, quamvis ex ordinatione Cæsarea, prout refertur in Actis Comitiorum Ratisbonensium *de Anno* 1613. *fol.* 40. alternare consueverint: Dux Pomeraniæ, Dux Würtenbergiæ, Landgravius Hassiæ & Marchio Badensis. Equidem in Domo Badensi, quoad sessionem ipsorum Marchionum interse, ætatis habitam rationem fuisse, ex actis Comitiorum constat, quomodo observatum in Comitiis Spirensibus Anno 1544. *Augustanis* 1548. *& ibidem* 1551. 1555. *&* 1559. *&* 1566. *& Ratisbonensibus de anno* 1567. Inter Patrueles etiam hic ordo observatus, ut major natu reliquis prælatus, ita Carolus Ernesti filius, seu natu major, antecessit Philibertum Bernhardi filium in Comitiis Augustanis anno 1555. & in Ratisbonensibus *anno* 1567. *Nic. Mameran.* in kurtzen und eygentlichen Verzeichnuß/ꝛc. des Reichstags zu Augspurg *anno* 1566. Et inter propatrueles Ernestus Fridericus præsedisse affirmatur Eduardo Fortunato, in Comitiis Ratisbonensibus Anno 1549. *Goldast. de major. lib. 1. c. 22. §. 17.* Fundata est alternatio hæc inter utramque hanc lineam Badensem Sanctione *Pacis Westphal. supra cit. art. 4. §. alternetur etiam imposterum, &c.* & exercetur hoc modo, ut Hochberga postremum semper obtineat locum, Bada verò & Durlacum, secundum ætatem Principis Regentis, primum vel secundum occupet. *Imhoff. in notit. Procer. S. R. J. lib. 4. cap. 8. n. 42.* 3

Votum & sessio Marchionum Badensium.

In supra cit. Instr. Pac. Westph. art. 4. vers. de Baronatu Hohengerolseck, fit mentio prætensionis Marchionissæ Badensis in Hohengerolseck/ quæ res ita se habuit: Comites in Gerolseck/ originem trahere dicuntur à Nobili quodam Romano, qui cum Carolo Magno in Germaniam profectus Castrum Hohengerolseck/ im Wassischen Gerolseck/ in Schwanau Gerolseck in Lohr/ accepit. Extincta autem illorum Comitum familia, cum voto & sessione hic Comitatus Comiti de Cronberg cessit. In Comitatum hunc sive Baronatum prætendit *Anna Maria Jacobi,* Dn. in Gerolseck *filia,* vidua *Friderici,* Comitis à *Solms*, postea nupta *Friderico Marchioni Badensi, Georgii Friderici filio*, quæ hoc modo prætensionem Domui huic intulit. Ex Baronatu isto hujus Friderici filio Friderico II. adjudicata est Lohra (*Confer Spener in Syllog. Geneal. p. 207.*) quam etiam sibi vindicavit. Ita *Burgold. ad Instr. Pac. Westph.* 4

De Comitatu Hohengerolseck.

Marchiones Badenses comprehenduntur sub Circulo Suevico, & ejus secundum districtum, das andere Viertel/ qui à pro-Rheno in Mar- 5

Districtus Marchionatus Badensis.

Marchiam Badensem usque ad Rhenum, versus Offenburgum, Gengenbachium, Gerolseck, atque iterum in dictam Marchiam versus Röteiam & Hochbergam, usque ad anteriores Regiones Austriæ & Helvetiæ, atque hinc ad Danubium, versus Sigmaringam, Zolleram, & Hechingam, usque ad limites Ducatus Würtenbergici sese extendit, primario & velut ductores procurant; ratione verò Comitatus Spanheimici ad Circulum Rhenanum superiorem referuntur. In Comitiis inter Principes tria suffragia obtinent, quæ ipsis, ut *supra dictum*, ratione *Badæ, Durlaci, & Hochberga* competunt.

Habent denique, *notante Bucelino*, Marchiones Badenses id eximii, quod nulli sint in Marchionatu Ordines sive Status Provinciales, ita ut vix ullus Princeps in Imperio majori in subditos suos potestate polleat, quia omnes mancipiorum instar sunt, & quicquid Principi placet, legis vigorem illico habet: hinc tributa, collectæ, angariæ, omniaque onera ex mero illius arbitrio indicantur & imponuntur. *Jacob. Wilhelm. Imhoff. sup. cit. loc.*

Baldachinum.

Baldachinum est tegmen solii Principis in throno stantis sive insedentis, qui nobis dicitur Himmel/ à Thuano verò vocatus Uraniscus. *Diether. in Spicilegio ad Thes. Pract. Besold. n.* 129. An Principes benedicendi in nuptiis uti debeant palliis Ecclesiæ, de eo discurrit *Gundisfalv. Villadiego in tract. de legat. q.* 5. *in princ.* ubi quæstionem movet, utrum legatus de latere, qui utitur eisdem insigniis, quibus Papa processionaliter recipi debeat sub pallio, & intelligit vice pallii illud, quod *lib.* 1. *ceremon. Eccles. cap. de consecrat. & coronat. Sum. Pontif.* & *Cap. de process. Pontif. & Cæsar. per Urbem.* Baldachinum dicitur, hoc est tegmen solii Principis. Ita enim *Thuan. lib.* 97. *Histor. pag.* 345. scribit: Cum Anno 1590. *Cajetanus* Legatus Pontificis Parisiis in Senatum venisset, voluissetque suggestum Uranisco superstructo ornatum, qui Regi soli reservatur conscendere, *Barnabas Brisonius*, qui primas in Senatu tenebat, manu prehensum retinuit, & in subselliis inferioribus, è regione post se secundo loco sedere jussit. Et *lib.* 122. *pag.* 869. porrò narrat, quod cum *Franciscus Diatristanus* Cardinalis Legatus Pontificis, cum Albertus cum Infante Mediolanum ingrederetur, voluisset sub Uranisco Urbem ingredi, hoc ei præfractè à Comite Stabuli denegatum esse, dicente non convenire, ut Albertus, cui, sicuti & Infanti tantum honorem deferre à Rege vetabatur, Legatum sub Uranisco insedentem, ipse extra Uraniscum sequeretur, nam eum honorem nemini, ne quidem Cardinalibus à latere legatis, sed solis Regibus in Hispania, gentis consuetudine tribui. *Limn. ad J.P. lib.* 3. *cap.* 3. *n.* 47. Uranisci enim, *les Ciels*, ut plurimum Thronorum sunt Comites, quos tamen etiam extra eos, in ingressibus, vel etiam Processionibus Regum inauguralibus videmus. Sic Rege Henrico II. Lutetiam ingresso, *estoit porté sur iceluy Seigneur un Ciel de veloux pers seme de fleurs de lys d'or trait, à franges de mesme, couvert de ses armes, chiffres & devises, & le porterent depuis la dite porte Sainct Denys jusques devant l'Eglise de la Trinité les quatre Eschevins de la Ville de la jusque devant l'Eglise Sainct leu Sainct Gilles les quatre Gardes de la Draperie à icelle ville, de la jusques à Sainct Innocent les quatre Maistres Espiciers Carom. Franc. p.* 1. *f.* 883. Eisdem & Reginas honoratas constitit exemplo Eleonoræ Secundæ uxoris *Francisci I.* in cujus ingressu Parisiensi *les quatre Eschevins demeurerent attendans la venuë de ladite Dame pour porter le Ciel sur elle & mondit sieur le prevost ayant avec luy le Greffier, marchans ensemblement, & accompagnez desdits Procureur, Conseillers, Receveur, & Quarteniers, & autres Bourgeois en grand nembre, marcherent outre le long de la grande rue Sainct Denys jusques à l'Eglise de la Trinité, auquel lieu les quatre Maistres de la Draperie de meurerent pour porter & prendre le ciel jusques à Sainct leu Sainct Gilles, &c. Cerem. Franc. p.* 1. *f.* 799.

De præeminentia Imperatoris, quem sæpius sub Baldachino in ingressibus non solum suarum ditionum, sed etiam ad templum S. Stephani vidimus nullum plane est dubium, & de ingressu Regiæ Sponsæ anno 1631. videri potest *Theat. Europ. Tom.* 2. *fol.* 291. Nec non Regis Romanorum Augusta Vindelicorum Viennam adventantis 1690. ut solum noverim motam esse quæstionem, an in præsentia Imperatoris sub Uranisco insedentis Rex Romanorum eodem uti possit jure. Hodie communis verè est observantia apud Status & Principes Imperii, ut quibus concessum est habere Coronam Ducalem pro insigniis, iisdem etiam uti liceat Baldachino, non quidem in publicis ingressibus, sed tamen in Residentiis & Palatiis, imo etiam in privatis Domibus suis, *Martha de jurisd. cap.* 53. *n.* 16.

Baliviæ. Baley. Commenthureyen.

SUMMARIA.

1. *Balivia quid sit, & quid Commenda, & Commendatores.*
2. *De magno Ordinis Magistro.*
3. Land-Cammer-und Hauß-Commenthur.
4. *De quantitate bonorum in Commendis.*
5. *De corpore Magisterii Teutonici & magno Magistro.*

1 Balivia quid sit, & quid Commenda & Commendatores.

Circa Baliviarum restitutionem cum reditibus, & pensionibus in ejus religionis consortes qui 1. Januarii anno 1624. in possessione fuerunt, agitur in *Instrum. P. C. S. art.* 4. §. 14. Cum *plures Commendæ Baliviam faciant*, sciendum erit Commendam esse duplicem, Ecclesiæ nimirum & militiæ sacræ, *vid. Joachim. Steph. de jurisd. lib.* 4. *c.* 10. sed hic pauca de commenda militiæ sacræ dicenda sunt, cum Prælatis quoque annumerentur Balivii seu Commendatores Provinciales, ut sunt die Land-Commenthur der Baley Coblentz/ der Baley Elsaß/ der Baley Burgund/ qui sunt Status Imperii, & in Comitiis Imperialibus comparuerunt, *Gastel. de Stat. publ. Europ. cap.* 30. reliqui Commendatores non immediati sunt, sed Principibus, in quorum territorio domicilia & possessiones habent, subsunt, *Oldenb. Limn. Enucl. lib.* 2. *c.* 18. *p.* 294 *& seqq. Blum. Process. Cam. Noviss. tit.* 27. *n.* 35. *Reinking. de R. S. & E. lib.* 1. *class.* 5. *c.* 10. *n.* 24.

Commenda igitur sacræ militiæ est, cum militi sacro & emerito, propter exantlatas labores & pericula in militia Magister Ordinis beneficium confert, *Joach. Steph. d cap.* 10. Ut enim ex instituto Imperatoris, milites Cæsareani & Prætoriani delecti erant, qui excubias agebant pro Romano Imperio ac in limitibus collocati, hostes ab insultu & incursione prohibebant, præterea ubi veteranis & emeritis militibus, non solum stipendia & præmia; sed etiam prædia ampla assignabantur, in quibus subsidiis necessariis reliquum vitæ tempus degerent: Ita quoque sapiens vetustas non solum hunc *Ordinem militarem* in Oriente instituit pro consilio, ne à Saracenis & Tartaris sepulchrum Christi, tanquam sanctuarium, pollueretur, ac Imperii Romani fines in Orientali & Boreali latere per hos extenderetur, sed etiam beneficia hujus Ordinis militibus assignata sunt, quæ vocarunt *Commendas*, quarum copia in Regnis & territoriis Principum constituta erat, & dabantur militibus de Republ. Christiana in Oriente & Borea contra Saracenos, Turcas, Tartaros, & Moschos bene meritis, impetrata à Magistro Ordinis honesta missione qui loco meriti beneficia hæc religiosa his commendat. *Joach. Steph d loc.* Alias Civitates, Castra, Pagi, Ordinis Teutonici, licet per Imperium sparsi, & territoriis Principum inclusi, tamen sunt exempti & immediati, *Meisner. tom.* 2. *lib.* 1. *decis.* 6. *& decis.* 8. *n.* 50. *Paurmeist. de jurisd. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 79.

Commendaturas autem sive Commenturas *Hund.* in dem Bayerischen Stammbuch/ à commeatu Ordini Teutonicorum militum parando dictas putat, daß die Commenthuren denen Orten und dessen Brüdern mit Proviant und anderer Nothdurfft Fürsehung zu thun/ &c.

2 De magno Ordinis Magistro.

Magister Ordinis autem veluti Rector & Princeps quidam hujus militiæ sacræ, habet & exercet omne Imperium, Jurisdictionem & potestatem non solum in milites hosce sacros, sed etiam domos & prædia sibi subjecta, nisi in his obstet reservatio juris à Dominis Territoriorum, *Joach. Steph. d. loc.* Ut etiam Ordinis auctoritas conservetur, hic Magister solebat domibus sive prædiis, ad Ordinem suum ac ad militiam suam pertinentibus, præficere alios qui Præceptores Gebiediger vocantur *in Cap. deputati* 16. *de judic.* vulgò Commendatores Commenthur/ quia illis prædiorum tuitio præcipua cura incumbit. *Cujac. ad d. cap. deputati.* Hi namque quoad modum & formam agendi pro domibus sibi traditis, für ihre Commenthureyen/ æquiparantur exercitoribus vel institoribus, qui præponuntur negotio Dominico, *Innocent. ad C. quod quibusdam de fidejuss.* sive Custodibus, vel Visitatoribus vel Vicariis: quia curare & visitare debent loca sibi per majorem Magistrum commendata, *Panorm. in d. C. Deputati.* Sic & *Commendæ Rhodienses* vocantur *Præceptoriæ*, *Coras. in tr. de offic. & cet. dign. cap.* 3. *n.* 2. *Matth. Stephan. discurs. acad. part.* 2. *discurs.* 5.

3 Land-Gemein-und Hauß-Commenthur.

Notabilis est differentia inter Land-Commenthur/ gemeinen Commenthur und Hauß-Commenthur. De quibus late tractat, *Speidel. verb.* Commenthur. De his baliviis seu commendis per *Instrum. Pacis art.* 11. omnia ad D. Joannis Ordinem spectantia bona, ad quæ etiam Comitatus Vierraden pertinet, Electori Brandeburgico concessa sunt. Porrò S. Joannis Commendæ *Mirovv & Nemerovv* in Ducatu Megapolitano sitæ, concessæ sunt Ducibus Mecklenburgensibus. *Instr. Pac. art.* 12. Duæ etiam Commendaturæ *Supplenburgensis & Luchimensis* in Ducatu Brunsvicensi seculum sapiunt. De aliis secularisatis commendis, iisque annexis domibus & bonis, & in specie de commenda *Marpurgensi*, & illis in Saxonia & Thuringia *vid. Gastel. d. loc.* Bona hujus Ordinis Teutonici, non sunt ordinaria beneficia, sed commendæ; quarum plures *ut dictum Baliviam* faciunt, cui Præfectus est Land-Commenthur/ secundum *Schutz de J. P. lib.* 1. *tit.* 7. *pos.* 3. Ipsi tamen Equites hujus Ordinis jure Clericorum, & bona jure beneficiorum Ecclesiasticorum omninò utuntur, adeoque nec successio in iis obtinet, sed electio: nec feudorum capaces sunt, nisi probetur manifesta consuetudo contraria, *Reink. lib.* 3. *class.* 2. *c.* 2. *n.* 39. *Mager. de adv. arm. c.* 8. *n.* 40. *& seq. Hermes Fasc. J. P. cap.* 25. §. 24. *Schutz. d. tit.* 7. *pos.* 3. *&* 6.

4 De qualitate bonorum in Commendis.

5 De Corpore Magisterii Teutonici, & magno Magistro.

Corpus Magisterii Teutonici consistit in *bonis Cameræ & octo Præfecturis*, vulgò Baleyen/ quales sunt die Baley von Francken/ Hessen/ Westphalen/ Sachsen/ Thüringen/ Lothringen/ Utrecht/ Mastrich. Ex quibus Corpori subtractæ sunt subsequentes magnæ Commendæ, die von Mastrich/ Utrecht/ ab Hollandis, Sachsen/ Thüringen/ Hessen/ à Principibus Torritorii, *vid. Sprenger. in Jurispr. publ. p.* 395. quarum possessio nunc per Instrumentum Pacis facta est perpetua.

Hujus Teutonici Ordinis modernus Magister der Hoch- und Teutschmeister/ est *Serenissimus Princeps Franciscus Ludovicus*, *Comes Palatinus Rheni Neoburgicus*, *Episcopus Uratis-*

Uratislaviensis, frater Germanus Rom. Imperatricis Eleonoræ Magdalenæ Theresiæ, qui est super omnes Commendatores, & in Ordinem receptos, ad quem etiam omnes Provinciales, die Land-Commenthuren/recurrunt in necessitatibus & negotiis arduis; qui in hujus militiæ sacræ milites non solum omne exercet imperium, jurisdictionem & potestatem, sed etiam domos & prædia sibi subjecta habet, nisi in his obstet reservatio juris à Dominis territoriorum. *Gastel. hic d. cap.* 30. Magister Ordinis hujus Teutonici Archi-Episcopos immediate sequitur, **R. A.** *de Anno* 1500. **Cammergerichts-Ordnung zu Costnitz** *de anno* 1507. **R. A. zu Trier und Cölln** *de Anno* 1512. **R. A. zu Augspurg** *Anno* 1525. **R. A. zu Speyer** *de Anno* 1526. Non obstante, quod illi Episcopi & Abbas Fuldensis præpositi legantur in subscriptione der Ordnung des Regiments zu Wormbs *de Anno* 1521. item **R. A. zu Wormbs** *eod. Anno* **R. A. zu Regenspurg** *Anno* 1527. De Prussiâ seu Borussiâ ab Ord. Teutonico armis acquisita, unde in Recessibus Imp. Magistro Ordinis titulus tribuitur, Administrator des Hochmeisterthumbs in Preussen / & propterea sessionem & votum immediate post Archi-Episcopos in tali qualitate obtinet, vid. suprà tit. **abgehende Stånd.** *verb. Prussia, pag.* 107. Hodie Serenissimus Elector Brandeburgicus Rex Prussiæ salutatur, inauguratus 18. *Jan.* 1701.

Hic Ordo sacer ortus, in expeditione, quam Fridericus Barbarossa Anno 1190. in Palæstinam suscepit, ubi amissâ terrâ sanctâ, cum hi equites opibus & potentia plurimum valerent, à Conrado Duce Masoviæ contra Barbaros, Borussos, Lithuanos, Livonos & Russos evocati fuerunt, hac conditione, ut quidquid Barbaris eriperent, tanquam suum possiderent. *Gastel. d. l.* Quo sensu autem hi fratres dicantur religiosi, *vid. Reinking. de R. S. & E. lib. 3. clas. 2. cap. 3. n. 39. Speidel. in spec. verbo* **Commenthur.**

Bamberg.

SUMMARIA.

1. *Prærogativa Episcopatus Bambergensis.*
2. *Erectio Episcopatus Bambergensis.*
3. *Feuda Electorū ab Episcopatu dependentia.*
4. *Sericum filum S. Cunegundis.*

1 Prærogativæ Episcopatus Bambergensis. DE Pacifragio in Bambergensi tractatur in R. J. zu Trier und Cölln *de Anno* 1512. § 18. & *in Tom. I.* harum Constit. *verb.* **Landfried.** Bamberga omnes alios Episcopatus præcedit, als ein frey Kayserlich Stifft. *vid. Sprenger. Lucern. Stat. mod. pag.* 295. *Matth. Steph. de jurisd. lib. 3. p. 1. cap. 1. n. 47. Horn. O. P. part. 2. p. 13. Liebenth. coll. polit. exerc. 9. § 33. Const. Germ. de Peregrin. Germ. p.* 365. Episcopi enim exempti à jurisdictione Archi-Episcoporum, qualis est Bambergensis, seu immediati, debent etiam in Concilio generali sedere in altiori loco. *C. per tuas X. de major. & obed.* Etiam protestatur contra præcedentiam des Teutschen Meisters in Comitiis. *vid. Londorp. Act. publ. contin. t. 5. lib. 1. p. 725. Sprenger. d. tr. p. 27. n. 163. Horn. d. tr. p. 2. p. 13.* Sunt qui tradunt, quod ex Constitutione Henrici II. Electores ab Episcopo Bambergensi Electoratus in feudum accipiant, inter quos *Brusch. in Catal. Episcop. Germ. Peucer. lib. 4. Chron. Spangenb. Chron. Saxon. cap. 161. Sturcius de Imper. German. c. 36. n. 12.* Cum tamen investitura Electoratuum, in *A. B. cap. 7. vers. si vero &c. 29. in pr.* Imperatori diserte adscribatur, & ita ut Electoratus pariter & Electoralia officia ab ipso Imperatore per investituram, quotidie Electoribus concedantur, cujus rei varias investituræ formulas recenset *Carpzov. ad A. B. & tit. 27. 28. & 30. post disput. feud. quæst. 1. n. 30.* Hinc illos erroris redarguit manifestissimi *Limn. de jur. publ. lib. 3. cap. 7. n. 76.* ac ita rem comparatam esse, quæ errori originem dederit, scribit.

2 Erectio Episcopatus Bambergensis. *Henricus II.* Imperator cognomento Claudus, posteà quàm in Sanctorum numerum relatus esset, Sanctus dictus, Comitatu Bambergensi sibi & Imperio aperto, posteaquam eum in Episcopatum liberum, & à Metropolitarum jurisdictione exemptum commutasset & erexisset, & aliis privilegiis, reditibusque ornasset, & dotasset, pro summo affectu, quo locum istum omnium recte judicantium judicio in tota ferè Germania amœnissimum, prosequebatur, grandius ei, quod tribueret non invenit, quam ut quatuor Principes Imperii Seculares officiales officiis & Ministeriis illis, quæ Imperatori debent, consimilibus per suos subofficiarios (die Erb-Aempter) Episcopatui illi adscriberet. Et sane in hunc diem Electores Seculares, ea ipsa officia, cum annexis commodis suis in feudum ab Episcopatu illo recognoscunt, & per Vicarios suos ex Equestri Ordine, quibus deinceps in subfeudum eadem concedunt, gerere & deservire assolent: 3 Feuda Elector. ab Episcopatu dependentia. *Bohemus* per illum vom Aufsssaß: *Palatinus* per illum von Pommersfelden / *Saxo* per Mareschallum von Ebner *Brandenburgicus* per illum von Rotenhorn / *ita Speidel. in spec. verbo* **Bamberg.** Attamen magna inter Episcopalia, per Vicarios ex Ordine Equestri, quibus in subfeudum concessa, & inter Imperialia est differentia, nam hæc vocantur Ertz-Aempter, illa Ober-Aempter / illi sunt in Aulâ Imperiali Principum vel Comitum dignitate conspicui, illi in Aula Episcopali. *Sueder. in jur. publ. part. special. sect. 1. c. 8. n. 2.* Optime *Coccej. de J. P. cap. 11. §. 14.* iidem quoque Archi-Principes Episcopatui Bambergensi, certis terris, non verò Electoratibus suis, in feudum acceptis, præstari curant eadem officia, des Stiffts Bamberg Ober-Aempter;

Aempter; sed per Substitutos Equites Francos, quibus officia ipsa in feudum, terras in subfeudum concedunt; dicunturque **des Stiffts Unter-** vel **Affter-Aempter.**

Augustissimum illud & æterna memoria dignum ejus Episcopatus ornamentum est
4 *Sericum S. Cunigundis filum, Casp. Brusch. in Catal. Episc. German. Philip. Simonis* in Historischer Beschreibung aller Bischöffe zu Speyer/ sub *Walthero 24. Episc. fol. m. 34.* & quia Bamberga muro & vallis, uti constat, munita non est, in ore vulgi hoc habetur, Bambergam muro non esse cingendam, quod S. Cunigundis eam serico filo, pro muro circumdederit, *Cluten. in syllog. rer. quotid. thes. 24. l. O.*

Sericum filum S. Cunegundis.

Habet hic Episcopatus quoque multa *bona in Carinthia*, inter quæ reperiuntur Vilsach/ Greiffer/ St. Leonhard/ Feldkirch/ Tervis, forum Julii, & alia, ob quæ magnas cum Aug. Domo Austriaca controversias exercet, cujus rei fusam à parte Bambergensium anno 1641. editam, à parte verò Austriacorum anno 1654. impugnatam deductionem, *vid. apud Gastel. de Stat. publ. Europ. cap.* 15. qui eandem de verbo ad verbum ibi recenset. Episcopus Bambergensis est etiam *Director Circuli*, Außschreibender Fürst/ cum Marchione Brandenburgico, in Circulo Franconico, ut & hujus *Circuli Director* in Conventu Circulari. Die Cassation des Bamberg. und Würtzburgischen Vertrags mit Marggraf Albrechten/ vide apud *Goldast. d. tr. p. 264. & seq.* Hodiernus Episcopus est *Lotharius Franciscus, Baro à Schönborn*, Elector etiam simul Moguntinus Princeps optimus & laudatissimus.

Bannum.

Bann/ Bannum, *vid. supra verbo* Acht.

Barbier.

DE Barbitonsoribus seu Chyrurgis fit mentio *in Const. Crim. Caroli V. art. 146.* ubi de homicidio casuali *Imperator* disponit, quod excusetur is ab homicidii pœna, qui non dolo, neque data opera, sed casu homicidium fecit, ubi simul hoc exemplis declarat; veluti, si Petrus in tonstrina sua (qui locus ei commodus est,) Paulo barbam raderet, inopinato casu ad manus tonsoris jactatum quid est, aut tonsor percussus, unde gula ejus, quem radebat, cultello præciditur. Sane si culpa casum præcesserit, & homicidium committatur, non debet illud esse impunitum, *l. ejusdem 3. §. sed hoc solum, cum seq. & lege Cornelia 4. §. 1. ad l. Cornel. de Sicar. l. si quis 38. §. qui abortionis ff. de pœn. l. illicitas 6. §. sicuti medico. ff. de offic. Præsid. C. consuluisti §. h. autem qui probantur 2. quæst. 5. h. art. 146. vers.* unterstünde sich aber der Barbirer an der Gassen. Veluti si tonsor in via publica, (hic culpa ad casum ordinata est *Gail. 2. obs. 110. n. 25.*) aut ubi homines ex consuetudine tonderi non solent, quem radat: aut miles sagittarius, sclopetarius, sive bombardarius in alio loco, quam qui ad exercendum datus est, ut qua vulgo iter fit, ejaculatus fuerit: aut si imprudentius arcum, tormentumve in loco ipso destinato tractarit & versarit: si quis ab eo tonsore vel milite occidatur, quod in culpa sint, puniri possunt, *h. art. 146. d. vers.* unterstünd sich/ rc. Quo tamen casu non ordinaria, sed extraordinaria pœna legis Aquiliæ, aut alia mitiori, pro arbitrio judicantis reus est puniendus, *dd. leg. & h. art. vers.* Aber dannoch ist mehr Barmhertzigkeit/ rc. ubi indicat Imperator: judices in tali casu plus debere misericordiæ quam severitatis adhibere, *Wesenbec. in parat. ad l. Cornel. de Sicar. n. 23.* Ut tamen, si quæ cædes ejusmodi facta deferatur, prudentes consulant, *Menoch. de arbitr. jud. quæst. casu 324.* Quod autem dictum est, homicidium, culpa commissum extraordinaria pœna puniendum: hoc de levi & levissima culpa non intelligitur, nam hæc, etiam quoad extraordinariam pœnam, præsertim criminalem, tanquam casus veniam meretur, *test. Clar. §. homicidium v. culpa* ibi: *hæc tamen conclusio.* Proprietatem Barbitonsorum seu Chyrurgorum describit *Garzon. in Piazza univers. 136. fol. m. 665.* sequenti modo: Sonderlicher Mängel halb kan man über die Barbierer nicht klagen / dann daß sie bißweilen / wann sie den Mann vor sich sehen / einen Schaden lang auffhalten/ damit er auß dem Grund geheilet werde / das ist/ daß sie ihm in den Beutel greiffen biß auff den Grund: hergegen aber einem armen Tropffen nicht gern etwas zu gut thun / sondern lassen wol manchen / der es nicht zu zahlen hat / verderben und verwahrlosen / rc. Desgleichen haben sie auch diese Tugend / daß sie gern schwätzen/ und lauffen allerhand Zeitungen und Schwenck in der Scheerstuben vor/ dabey ihnen dann das Maul gehet/ wie einer schwatzenden Atzelen/ und wird der am meisten geliebet / der am gröbsten oder possierlichsten / wie man es nennet / kompt auffgezogen/ rc. Endlich haben sie auch den Sabbath lieb wie die Juden / als auff welchem sie ihren Schnitt und Ernd haben/ und ist ihnen lieber als der Sontag / darzu auch dieses kompt / daß wer einem Barbierer eine Heimlichkeit vertrauet / der vertrauet sie gleichsam einem Orientalischen Juden / der nicht länger schweigen kan/ als biß er zu Leuten kompt / rc. Plura de his videri possunt apud *Pet. Victorium in suis var. lect. fol. 134. Alexand. ab Alex. lib. 5. gen. cap. 18. Rhoding. lib. 2. c. 23. & lib. 8. c. 21.*

Baro.

Baro.

SUMMARIA.

1. *Baronum origo, & unde sic dicti.*
2. *Antiqua Baronum prærogativa.*
3. *De Baronibus immediatis.*
4. *Barones, si aliorum Statuum sint Vasalli.*
5. *Barones mediati.*
6. *De magno Baronorum numero & exinde penè vilescente dignitate.*
7. *Indignos ad hanc dignitatem non esse promovendos.*
8. *Quibusnam, præter Imperatorem, competat facultas creandi Barones ex privilegio.*
9. *De Regibus & Principibus exteris.*
10. *De amissione dignitatis Baronalis.*

1 Baronum origo, & unde sic dicti. VOcabulum *Baro* variæ & ambiguæ est significationis; verisimilius est hanc vocem origine esse Germanicam & descendere à vocabulo Baar / quod idem est, ac liber, *Goldast. in not. ad Paran. Winspeckii fol.* 114. *Gastel. de stat. publ. Europ. cap.* 31. *num.* 22. Unde vox Baronis *virum dignitate prænobilem* significat. Hinc in vetustissimis libris Germanicis vox die Bahren / usurpatur für die Adeliche Mannschafft / *Stamler de reserv. Imp.* §. 55. *n.* 4. Etymologia hæc quoque cum voce Germanica convenit, qua Barones Liberi Domini, Freye Herren dicuntur. Vocantur alias freye Banner-Herren / Stab-Herren / id est, qui habent jurisdictionem. Originem eorum talem refert, *Burgold. in not. Rer. Imp Germ. p.* 1. *disc.* 21. *Gastel. d. l.* Olim cum Duces Germaniæ haberent numerosam prolem, non omnes poterant Duces fieri, hinc ex omnibus illis unus Dux factus, cæteris ampla Castella cum regalibus data, illique dicti sunt Barones, quia erant immunes à ferendis Provinciæ oneribus, & nemini nisi Imperio & Summo Principi erant subjecti. *Crantz. l.* 5. *Saxon. c.* 15. *Hamelm. in Chron. Oldenb. p.* 2. *cap.* 16. *Gryphiand. de Weichbild Saxon. c.* 62. *n.* 13. *Myler. in Archol. c.* 10. *n. ult.* Freyherren / olim etiam Bannerherren / fuerunt vocati, weil ihnen das Bannier (est vexillum) des Kaysers oder des Ritter-Standes zu führen auffgetragen und gegeben / auch fürters an ihren Wappen viel dergleichen Bänder geführet worden. *Gastel. de Stat. publ. Europ. cap.* 31. *ad fin.*

Vultejus *in tract. de feud. lib.* 1. *cap.* 4. *n.* 14. Freyherren liberos Dominos ideò vocari putat, quod liberum ipsis sit, Comites fieri, quandocunq; placet: Inter Comites enim & Barones, præter nominis & Ordinis rationem parum vel nihil interesse arbitrantur. *Zas. & Frid. Schenck*, quos refert & sequitur *Rosenthal. de feud. cap.* 2. *conclus.* 1. *n.* 5. Ut & Comitum nomine interdum comprehenduntur. *Ord. Regim. August. anno* 1500. *tit.* von der Grafen-Steuer / *Cluten. in Syll. rer. quotid. thes.* 26. *lit. I. in f.* 74 Ac Baronem, qui

2 Antiqua Baronum prærogativa. Imperii Status, Imperioque immediate subjectus est, præferendum esse Comiti, qui subjectus est Duci vel Principi Imperii censet *Matth. Stephani in tract. de jurisd. l.* 2. *p.* 1. *c.* 6. *n.* 125. *ad fin.* cum ille sit Status, hic merus subditus. Et Baro, qui inter Status Imperii refertur, nomine tantum, non re ipsa à Comite differt, iisdemque fruitur privilegiis, ac pari cum illo dignitatis jure censetur. *Gastel. de Stat. publ. Europ. cap.* 31. *n.* 38. circa vestes Vestiarias Barones idem privilegium habent, quod Comites *Reform. polit. de Anno* 1530. *tit.* 16. von Grafen und Herren / *Wurmser. exercit.* 3. *thes.* 25. *num.* 9. Baronum filiæ Principibus nuptæ inter alias Principissas tolerantur, *Strick. de jur. Baron. cap.* 4. *n.* 83. Hodie etiam Barones antiquæ familiæ dignitati Comitum se inseri curant, velut fecerunt Comites Rutheni anno 1676. Imò Comites quondam Baronibus inferiores fuisse autumnat *Draco tract. d. jur. & orig. Patricior. lib.* 3. *fol.* 227. *num.* 3. Horum enim, inquit, vera erat quædam nobilitas, illorum verò nomen officium tantum notabat. Unde *Munster. in Cosmograph. lib.* 3. *c.* 20. ait: in dem Buch der Landrecht Germaniæ wird allein gedacht der Fürsten und Semper-Freyen oder Freyherren: aber der Grafen nicht anderst als Richter. Nam Comes ein Graf / erat Richter / Burggraf / ein Burger-Richter / Arcis Cæsareæ Præfectus, Judex; Landgraf / ein Land-Richter; Marggraf / Marg- oder über die Gräntzen Richter. Es hat auch des Pabsts Cantzley im Brauch / daß sie in ihren Bullen und Briefen die Freyherren in Titulen setzet vor die Grafen / &c.

Hisce temporibus autem Baro virum dignitate prænobilem significat, & qui habet præeminentiam quandam ultra simplices Nobiles, qui Edle Knecht dicuntur, & subest Duci vel Comiti, quique de Baronatu investitus est, licet etiam sine territorio creari possit. *Paurmeist. de jurisd. lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 27. *Cheppin. de doman. Franc. lib.* 3. *tit.* 26. *num.* 7. Baro proprie est, qui ab Imperatore, vel alio, cui jus creandi Barones competit, Regali Baronis titulo dignitateque decoratus est. *Stamler. de reserv. Imp.* §. 55. *n.* 4. *p.* 270. *Vitriar. tit.* 17. §. 18. *p.* 477. & sola investitura de Baronatu aliquem Baronem non efficit, sed insuper adhuc necessariò requiritur, ut taliter investiti etiam regali sive Baronali dignitate vel ab ipso Imperatore vel alio, cui jus creandi Barones competit insigniti sint, *Ziegl. de jur. Majest. l.* 1. *c.* 28. §. 27. *p.* 424. Et quamvis aliqui inter Barones gradus constituere velint, *Paurmeister.* tamen & *Reinking. lib.* 1. *cl.* 4. *cap.* 15. *num.* 22. nulla Baronum genera agnoscit, & quocunque nomine Semper-Freyen / Freyherren / Freyen / Edle Herren / vel simpliciter Herren / Edle appellentur, nobilitate ac dignitate pares esse arbitratur. Quippe quod omnes generali vocabulo Herren comprehendantur,

3 De Baronibus immediatis.

tur, ut perpetua habet Receſſuum Imperii ſubſcriptio: von der Grafen und Herren wegen/ vid. *Sam. Strick. in diſſert. juris publ. de jure Baron. cap. 2. n. 92.* Eoque nomine non tantum illi, qui ſola Baronatus dignitate ſunt inſigniti, ſed & qui Dynaſtias cum Ducum Principum & Comitum titulo conjunctos habent, veniunt. Sic Juliacenſes ſcribunt ſe Dynaſtas in Ravenſtein / Würtembergenſes, Herrn zu Heidenheim / Marchiones Badenſes, Herrn zu Röteln und Badenweiler / Comites Oldenburgenſes Herrn zu Jevern und Kniphauſen. Hi Barones Germaniæ Freyherrn des Reichs æquiparantur, ut dixi, Comitibus, & in ſuis territoriis ſuo ſenſu (vide *Fritſch.* de iſto axiomate in *Exercitat. jur. publ. part. 2. exerc. 9.*) tantùm poſſunt, quantum Imperator in Imperio, *Gail. de Pac. publ. lib. 1. c. 6. n. 13.* eorumque Baronatus inter Imperii feuda regalia numerantur; poſſes eos vocare Gravenmäſſige Freyherren/ *Gaſtel. ſupra cit. loc.* Et cum, ut dictum, hi Barones Status ſint Imperii, ſecundum *Gail. obſ. 23. n. 2. lib. 2.* Illuſtresque appellentur, *Schrader. conſ. 13. n. 172. verſ. tum quia Barones*, ac etiam pars ſint in matricula Imperii, & jure Auſtregarum, *C. O. part. 2. tit. 3. 4. & 5.* gaudeant: Sic etiam in dignitate & munere Judicis ac Præſidum Cameræ Imperialis, *d. Ord. p. 1. tit. 1. in pr. in Conſt. Pac. Relig. & aliis paſſim Conſtitutionibus Imperii* funguntur.

4 Barones ſi aliorum Statuum ſint Vaſalli.

Perinde Barones etiam, ut Duces & Comites, ſubditis ſuis collectas imponunt, & in territorio ſuo Statuta & Conſtitutiones facere poſſunt. *Cravet. conſ. 314. n. 1.* Conſtat porrò, non ſolum Comites, ſed & Barones Comitia, ut Status vocari, & hos cum illis conjungi, jusque ſuffragii ſimul habere, uti pluribus idem *Cluten. d. theſ. fol. 79.* deducit, ſimulque addit: Quemadmodum Baronum Imperii, qui per infeudationem & ſubinfeudationem Baronatus ab aliis Statibus tanquam Vaſalli poſſident, dignitati regali & juribus Regalibus nihil derogatur: ſic etiam libertatem, qua Imperio immediate ſubjecti & Status Imperii ſunt, minime amittunt, multo minus Domini Feudalis jurisdictioni ſubjiciuntur: ſunt enim diverſa, jurisdictio Ordinaria & Feudalis, nec poſſunt per ejusmodi recognitionem feudalem perſonam ſuam & bona Imperio immediate ſubjecta Domino feudali ſubjicere, & ab illa jurisdictione immediate eximere, ac ea ratione efficere, ne Imperatori & Imperio præſtent ea, quæ vel ratione Collectarum, vel alias ab immediatis membris Imperii præſtanda ſunt. Quod ſi contra faciant, Procurator Fiſcalis adverſus eos, qui ſe ab immediata Imperii jurisdictione eximi ſinunt, & adverſus ipſos etiam eximentes in Camera Imperiali ſummariè ſolet procedere. *Gail. lib. 1. obſ. 21. n. 1.*

5 Barones mediati.

Reperiuntur denique *Barones*, qui *mediate* Imperio ſubjecti ſunt, quod vel ob præſcriptionem, vel quod cum Barones ab Imperatore crearentur, alicui Principi, ipſi ac bona eorum ſubjecta fuerint. R. A. zu Augſpurg *de Anno* 1548. §. wiewol auch in der Ritgerungs-Handlung in quo ſuperioritas Principum, quibus tales Barones ſubſunt, confirmatur & additur, eos non aliter etiam ad eas dignitates ab Imperatore admiſſos, quam cum expreſſa reſervatione Juris, Principibus illis competente. Licet autem hujusmodi Barones Imperio mediatè ſubjecti ſint, retinent tamen nomen illud, quod à libertate habent, ac nihilominus Germanica lingua Freyen/ Freyherren vocantur. *Cluten. d. theſ. fol. 80.* Videmus hodie pariter multis in locis in magno numero Barones, qui neque ad Comitia neque ad Conventus Circulares zu den Crayßtägen vocantur, ſed qui permanent plerumque ſub corpore, der Löbl. freyen Reichs-Ritterſchafft / wie ſolche Herren dann auch mit derſelben concurriren / und auff den angeſtellten Ritters-Tag mit und neben andern / qui ſunt Equeſtris Ordinis & dignitatis erſcheinen. Ratio autem, quare hoc fit, ea eſt, quia ejusmodi Barones non habent bona, die einen gewiſſen Reichs-Anſchlag in der Matricul, nec illorum bona dicuntur Reichs- ſondern allein Adeliche oder Ritter-Güter; nihilominus tamen ejusmodi Barones, qui ſub Equeſtri Ordine Franconico, Suevico vel Rhenano ſunt, immediatos eſſe & ſoli Imperatori parere, extra dubium eſt, *Speidel. in ſpec. verb.* Freyherren. Sicut etiam Barones immediati ſunt Conſiliarii Imperatoris Aulici, qui reliquis Comitibus & Baronibus in votis & ſeſſionibus in Conſilio præferuntur, ex autoritate Imperiali, & meritis ſuis, non alienis, ſed propriis. 6

De magno Baronum numero, & exindè penè vilescente dignitate.

Barones à Nobilibus differunt, & quandam ſemper præeminentiam præ Nobilibus habent, atque ſola multitudo hodiè Baronum efficit, ut multi hac dignitate non contenti, Comites ſe creari curent, quaſi major ipſis honor ex Comitum titulo accreſceret, quod antiquitus, ſecundum ſuprà deducta, aliter fuit obſervatum: & Baronatus dignitas Comitum honori antepoſitus, id quod temporum & perſonarum mutationi annumerandum eſt. Præſertim verò magnus Baronum numerus, qui aliquando non ſecundum merita, ſed ſecundum divitias & exſolutionem Taxæ in Cancellariis creantur, & Diplomata iis expediuntur, viliorem reddit eorum ante habitam exiſtimationem. Alias idem illis honor, qui antiquitus ipſis fuit tributus, etiam hodie debetur, in conſideratione, quod *omnes ab Imperatore*, tanquàm fonte omnium dignitatum, creantur, à quo non ſolum Barones, Comites atque Principes, ſed & Reges ſuas recipiunt & derivant eminentias & prærogativas, ſicuti exemplis Regum Poloniæ, Bohemiæ, Daniæ, Sardiniæ, nec non recentiſſimè Regis Pruſſiæ, demonſtrat. *Strick. de jur. Baron. cap. 3. n. 8.* ubi etiam narrat, *Carolum Audacem*, Ducem Burgundiæ, *Emanuelem* Ducem Sabaudiæ, *Coſmum* de Medices, Magnum Ducem Hetruriæ, Regii honoris inſignia ab Imperatore Friderico III. impetrare non potuiſſe. Cui ergò licet Reges creare, cur non liceret creare Barones.

Cum itaque dignitas Baronum proveniat ab Imperatore, fruſtrà Barones antiquæ familiæ

militiæ novitios Barones exagitant, qui tamen suis meritis hunc sibi dignitatis gradum acquisiverunt, nisi propriam suam originem conspurcare, & Imperatoris autoritatem, cum proprio suo detrimento, convellere velint. In conferenda dignitate Baronali respiciendum est, ut renunciandus præ aliis sit optime meritus, ut media habeat ad sustinendam dignitatem sufficientia. Si enim penitus indigno Baronalis dignitas conferatur, idem est, ac si nihil actum esset, *arg. l. final. C. de Stat. & imag. Rumelin. ad A.B. p. 3. disput. 3. thes. 5.* Cum dignitas, malis & indignis tributa, dignitas non sit; Unde Dux quidam, cum ab eo quispiam, rusticis moribus & vita incultus, nobilitatem petiisset, tale responsum dedisse fertur: *Divitem te facillime facere possum, nobilem nunquam.* Diploma Baronale ex Cancellaria Imperiali expediendum, ut in toto Imperio valeat. *Capitul. Josephin. art. 42.* & taxa pro illo exsolvi, nec non Diploma publicari & intimari debet.

7 Indignos ad hanc dignitatem non esse promovendos.

8 Electores Palatini, Archi-Duces Austriæ, & Duces Sabaudiæ, *per modum privilegii* jam ab antiquo possident jus creandi Barones, ac si ab Imperatore creati essent, & per universum Imperium pro talibus agnosci debent. Et quoad Archi-Duces Austriæ expressa sanctio Imperii extat, in *Capitulat. Joseph. §. 43.* & privilegium hac de re antiquitus jam à Carolo V. Archi-Ducibus Austriæ indultum habetur apud *Münster. in Cosmograph. lib. 3. cap. 416.*

8 Quibusnam, præter Imperatorem, competat facultas creandi Barones ex privilegio.

9 Reges etiam exteri & Principes facultatem habent creandi Barones, in Regnis & territoriis suis, sed quod etiam in Imperio pro talibus habeantur, id fit, non tam ex necessitate juris quam ex mutua Civilitate & consuetudine, & ne ipsi quoque in Regnis suis Baronibus in Imperio creatis, moveant difficultatem. vid. supra *verb.* Adel / *n. 13. pag. 202.*

9 De Regibus & Principibus exteris.

10 Tandem *amittitur* dignitas Baronalis, ob causas, propter quas etiam nobiles nobilitate privantur, scilicet vili & abjecto vitæ genere, Opificio, Mercatura, & similibus: quamvis apud *Turcas* opificia nullam dignitatem tollant, sed inter Imperatores ex Ottomannica familia vix unus inveniatur, qui non ad vitæ suæ usum propriis manibus laboraverit, adeò ut Solimannus II. artem Sutoriam exercuisse, calceosque, quos consueverat, in foro vendi curasse, ac pretium, quod receperat, in alimenta necessaria impendisse legatur, uti ex *Baudier. Descript. Aulæ Turc. l. 1. cap. 9.* adducit *Maurit. de nobilit. th. 61.* Imo inter LL. quibus adhuc hodie utitur *Respublica Genuensis*, expresse cautum, artes serici, lanæ & pannorum, quas vulgus *scateriam, lanariam, pannariam & draperiam* vocat, nihil derogare Nobilitati, *Maurit. d. l.* hæc tamen omnia moribus Germaniæ nostræ aliter sese habent. Per *Paupertatem* Baronalis dignitas non amittitur, sicut nec per munus Advocati. Plura de Baronibus videri possunt apud *Sam. Strick. in dissert. de Baron. cit. supr. loc. Konig in Theat. Polit. p. 1. cap. 38. n. 21. &c. Nolden. d. nobil. cap. 8. n. 192. & seqq.* Multosque alios à *Besoldo in thes. Pract. verbo* Freyherren *citatos. Thes. Basil. Vol. 5. disp. de Comit. & Baron.*

10 De amissione dignitatis Baronalis.

Basel.

BAsilea, Rauracorum primaria, seculis aliquot Imperii Germanici libera Civitas, anno 1501. & 1502. certò perpetuoque fœdere in Helvetiorum clientelarem concessit amicitiam, *Pont. Heuter. l. 2. Histor. cap. 2.* Oesterreich. Ehrenspiegel / *pag. 1134. Abrah.* Saur Städtbuch / *verb.* Basel / *vid. suprà verb.* abgehende Stände / *tit. Helvetia*, de exemptione Helvetorum *pag. 113.* hodieque per *Instrum. Cæsar. Suec. art. 6.* ab Imperio exempta est. De hac exemptione vid. plura *Francis. Iren. Colleg. Jur. publici in Burgold. monit. ad discurs. de exempt. Helvet. part. 2. pag. 52. Episcopatus* Basiliensis hodie valde est deplumatus, sed tamen adhuc est Status Imperii, per *Instrum. Pac. Cæsar. Gall. §. 87. Teneatur Rex Christianissimus Episcopum Basiliensem in libertate & possessione immedietatis erga Imperium relinquere, &c.* de competentia Basel mit Brixen / *vid. Limn. J. P. lib. 4. cap. 9. n. 97.* Hujus Episcopi deductionem ratione Comitatus Pfirdt concernentem, & fundamenta jurium suorum in pagum & arcem Pfaffstadt / vide apud *Gastel. de Statu publ. Europ. cap. 15.* ubi per longum de illis tractat.

Bauren-Krieg.

BElli rusticani initia anno 1524. in Suevia adversus Comitem Lupsium cœpta & à Senatu Imperii repressa anno 1525. per Sueviam atque Vicinam Germaniæ partem, quæ est ad Danubium, in tempestatem ingentem eruperunt, ad quam comprimendam, fœdissima facinora vindicanda, multâ severitate opus fuit, vid. *Sleid. lib. 4. p. 107. & 112.* de Seditione Rusticana in Thuringia & Franconia, vid. *idem Sleidan. lib. 3. p. 72. & lib. 5.* ac in specie Anno 1525. erhub sich durch Thomam Müntzer in Thüringen ein erbärmlicher Auffruhr der Bauerschafft und Gemeinden / und durchgieng gantz Teutschland / da empörete sich das Volck wider die Fürsten / Herrschafften / Obrigkeit / und mehrentheils wider die Geistlichen. Solcher auffrührischen Völcker wurden allenthalben über 100000. erschlagen und gerichtet / teste *Stumphio* in der Schweitzer-Chronick *lib. 2. cap. 39. fol. m. 94.* Nicolaum Gerbelium Phorcensem hujus rusticani tumultus in Germania, causas, originem, progressum sodalitia ac supplicia exposuisse, dicit *Boecler. de reb. Secul. 16. pag. 337.* Von dem Packischen Auffstand (ab autore hujus tumultus sic dictus,) und Uberziehung / auch Schatzung der Ertz-Stiffter Mayntz / Würtzburg und Bamberg / vid. *Sleidan. lib. 6. p. 164. & Chrytræ. lib. 12. p. 312. Strauchium Exerc. dissert. 9. de Tumultu Packiano*: ubi de stylo formulæ fœderis, & vi argumenti pragmatici inde

inde deducti, tum de jure belli Ordinibus Imperii competente.

Im Spiegel der Ehren des Hochlöbl. Ertz-Hauß Oesterreich / *pag.* 501. fit mentio rusticani cujusdam tumultus in Hungaria sequentibus verbis: im Jahr 1438. entstunde in Ungarn ein Bauren-Auffruhr / deren Führer Anthoni und Martin geheissen / sie zogen etlich tausend starck mit offenen Fahnen / und thäten grossen Schaden in Beraub- und Zerstörung der Adel-Güter. Endlich wurden sie von den Edelleuten / die sich zusammen rottirt / geschlagen / zertrennet und zerstreuet; da dann die Gefangene übel abgelohnet / ihnen die Augen außgestochen / die Lippen abgeschnitten / auch Hände und Finger abgehauen worden. De alio rusticorum tumultu im Speyergau *Anno* 1501. & adhuc alio in Windisch Land *sub Maximiliano I. Anno* 1517. *vid.* obangezogenen Ehrenspiegel *fol.* 1139. & 1355. de rusticorum seditione, bello & fœdere *vid. Sebastian* Francken in der Kayserl. Chronick.

Rebellio rusticorum in Austriâ. Anno 1626. in Austria supra Onesum magna & periculosissima oriebatur rusticorum seditio & tumultus, conspiraverant enim hi socii numero aliquot millium sub vano prætextu tuendæ libertatis & religionis in vexillis eorum hunc Germanicum præ se ferentes rithmum:

Weils gilt die Seel / und auch das Blut /
So gibt uns Gott ein Heldenmuth.

Et Comitem Adamum de Herberstorff / Electoris Bavarici tum temporis Lincii locumtenentem (qui ipsis à Cæsarea Majestate oppositus fuerat,) desperato animo aggrediuntur, & vincunt. Imperator ex post eos ad obedientiam, sub promissione liberi exercitii religionis & libertatis, moneri fecit, & desuper Commissarios ordinavit, cum autem illis sese accommodare recusarent, & obsidionem Lincensem pertinaciter non solum prosequerentur, & omnia hinc inde, cum expugnatione Civitatis Ensensis, turpiter devastarent: Hinc Imperator cum aliquot millibus sese Bavaricis Copiis jungens eos felici prælio vicit, profligavit, & de Auctoribus condignum sumpsit supplicium. *vid.* Schaubühne der Welt *lib.* 26. *cap.* 2. *pag.* 318. *R.P. Brietii in annal. mund. circa annum* 1626. de rebellibus rusticis in Austria sic discurrit: In Austria desæviit 70. millium rusticulorum furor, quos armaverat desperatio. Hi Legatos quoque miserunt impudenter ad Imperatorem, & æquo pene jure egerunt cum suo Principe: quâ audaciâ, nobiles (quorum in perniciem conjuraverant,) contra se accenderunt, à quibus fracti sæpe, atque profligati, aut fame enecti sunt in sylvis, aut ex arboribus in via militari consitis, popularibus suis terricula penderunt.

Adam Bucholcer. in Ind. Chronolog. ad annum 1626. sequentia tradit: Grandissimus rusticorum supra Oenum tumultus Austriam pene pessum dedit: mensibus Majo, Junio, Julio, Augusto & Septembri, cum *Adamus Comes Herbersdorffius* nimia severitate accenderat, dum ruricolas aut Jesuitam juberet aut Carnificem sibi eligere. Ea enim ex re tanta incessit indignatio turbam, ut correptis lapidibus, in fugam ageret hominem, & mox stipatum 1500. militibus pene ad internecionem cæderet; Hinc *Velsam, Stiram, Lambacum, Gemundam, Freistadium*, aliaque loca, suarum fecerunt partium rustici, supplices interim Cæsari Ferdinando II. de libertate Evangelici cultus integranda, effluxuque exulum Nobilium, & quorumvis afflictorum in tantas aucti vires, dempto Lintzio, quod Procurator Bavaricus tenebat, Austriam supra Oenum omnem haberent in potestate. Mense Augusto ad Lintzium hæsit victoria, eam urbem rustici circumsidentes, licet frenato catenis quasi Danubio, ne quid annonæ obsessis importaretur, impedire tamen haud potuere, quo minus & commeatu suos Maximilianus Dux Bavarus & milite sublevaret, quin & in fugam propulsi ab *Herberstorffio, Breunero Lebelioque* cum capi se viderent, undique maximam partem ad officium rediere. Mox verò rustici accensi iterùm suorum suppliciis & incendiis, quæ *Adolphi* Ducis Holsati legio excitaverat, summo eam mane invadunt, & ad castra sua pertractam dissipant, cæsis ultra 4. millibus, similiter reliqui in deserto lacessiti à Bavaricis, iterata sæpius dimicatione, non unam reportarunt victoriam; Hæ clades fecerunt, ut *Ferdinandus* Cæsar promissa Austriacis religionis libertate, etiam proscriptos eam ob causam Bohemos, affixis Pragæ tabellis, publicè revocaret: sed ut nihil est plebejis motibus inconstantius, magisque obnoxium discordiæ, ita & hocce vulgus insanum dissidium perdidit; Dum enim alios ruricolas ad armorum Societatem bello instituunt cogere, gravem ab iis accipiunt cladem. Paulo post *Godofridus Henricus Comes Papenheimius* S.R.I. Mareschallus hereditarius mense Novembr. 8. armatorum millia in rusticos ducens, eos passim dissipat & trucidat, fuga sibi consuluisse autores præcipuos, plurimos suppliciis illo & sequenti anno enecatos perhibent. Et sanè omnis hucusque rusticorum frivola & temeraria seditio infelicem semper sumpsit epilogum, *vid.* Bilder-Saal *seu Historiam Universalem part.* 2. *fol.* 210. *part.* 4. *fol.* 101. 226. 349. 475. 622. ubi memorabilia recensentur exempla.

Vide etiam suprà *verb.* Absag / & *verb.* Auffruhr.

Bayern. Bavaria.

SUMMARIA.

1. *Quinam fuerint primi & prisci Reges & Duces Bavariæ.*
2. *Bavaria hodie Ducatus est.*
3. *Controversiæ antiquæ inter Duces Bavariæ.*
4. *Maximiliani egregia assistentia Imp. Ferdinando II. præstita in motibus Bohemicis.*
5. *Electoratus eidem collatus.*
6. *Privilegium de non appellando.*
7. *Divisio Ducatus Bavariæ & Opulentia.*
8. *Status militaris.*
9. *De Serenissimo Electore moderno & ejusdem conjugiis.*

1 Quinam fuerint primi & prisci Duces & Reges Bavariæ. SOcietas Jesu per Bavariam Serenissimo Electori *Maximiliano Emanueli* dedicavit librum, qui inscribitur *Theatrum virtutis & gloriæ Boicæ*, cum Provinciarum suarum regimen adiret, in quo descripsit Regum Ducumque Bavariæ vitam & gesta, incipiens à *Theodone Agilolfingo* primo Bavariæ Duce, qui Boios in Vindeliciam & Noricum anno 508. induxit, & Romanas Provincias à se occupatas Bojariæ nomine appellavit, quem secutus sit *Utilo I. Theodonis* filius & postea *Caribaldus I.* Regio nomine usus, sed à *Childeberto* Francorum Rege regno & fortasse etiam vita exutus. *Tassilo I.* usurpato aliquamdiu regio nomine, Ducis deinde appellatione contentus fuit. Successit *Garibaldus II.* nulla re quam castimonia clarior. *Theodo III.* à *S. Ruperto* Christiana religione, cum tota Bojorum gente, imbutus; secutus *Theodebertus I.* & post *Hugibertus* ejus filius, sub quo *Dagobertus* Rex Franciæ Boicas leges publicavit. *Theodo IV.* cujus filius *Lantbertus S. Emmeranum* excarnificavit, eidem Martyri Cœnobium & templum extruxit. Successerunt postea *Theodebertus II. Theodo V. Grimoaldus, Hugibertus II. Utilo II. Thassilo II.* qui ex Duce Rex, ex Rege Monachus factus, infelicibus bellis Agilolfingorum imperio in Bojaria finem imposuit.

Successit *Carolus Magnus*, qui *Thassilone* exauctorato, Rex Bojariæ, filiis duobus Pipino & Carolo superstes, Bernardo Pipini filio portionem paternam attribuit, sed Bernardus ob suspicionem affectatæ Tyrannidis effossis oculis, misere periit. *Lotharius* Rex, *Ludovicus I. Carolomannus* successerunt, quorum iste clarissimis Victoriis nobilitatus *Cœnobium Oettinganum* fundavit Anno 880. (Cœnobium Oetingatum.) Secutus hunc est Rex *Ludovicus II.* & illum *Carolus Crassus*, qui cum omnia Regna *Caroli M.* possideret solus, iis omnibus dejectus, & ad mendicitatem redactus, tanquam ludibrium fortunæ, *anno* 887. mortuus est. Successit *Arnulphus*, & ei *Ludovicus III.* tùm porrò *Arnulphus* & postea ejus frater *Bertholdus*, quem secutus est *Henricus I. Henricus II. Otto I. Henricus III. Henricus IV. Henricus V. Henricus VI. & VII. Conradus, Henricus VIII. Otto II. Welfo I. Henricus IX.* qui in summa felicitate, Principatu 5. annis laudabiliter gesto, se abdicavit, & Monachum induit, S. Benedicti institutum amplexus. *Henricus X. Leopoldus* Austriæ Marchio, *Leopoldi* S. Filius, *Henricus XI. Leopoldi* Frater, qui Henrico Leoni Henrici Superbi filio Principatum ea conditione cessit, ut Austria à Bavaria avulsa Ducatus titulo deinceps gauderet, quæ Bavariæ duntaxat Limitanea Provincia sive Marchia fuerat. *Moreri in Dictionario tom. 1. verb. Bavarois. Henricus XII.* Henrici Superbi filius Bavariam, de cujus possessione Pater deturbatus fuerat *anno* 1556. recuperavit, bellis propagata religione, itinere Palæstino, & denique proscriptione, quæ illum afflixit, obiit *anno* 1595. *Otto III.* Henrico exauctorato, à Friderico Cæsare suffectus est, illum secutus *Ludovicus IV.* & postea *Otto IV.* nec non *Ludovicus V. & VI. Joannes, Ernestus, Albertus, Sigismundus, Albertus Sapiens, Wilhelmus Constans, Albertus Magnanimus,* qui ex *Anna* Austriaca VII. liberorum Pater fuit. *Wilhelmus Religiosus*, à Renata Lotharinga 10. liberis beatus, Mariâ Annâ Ferdinandi II. Imp. conjuge & aliis, cui successit *Maximilianus I.* S. R. I. Elector & Archidapifer. Ex secundo cum Maria Anna Austriaca conjugio Pater factus est *Ferdinandi Mariæ*, qui ex *Henrietta Adelhaide* Sabauda Parens *Annæ Mariæ Christinæ*, Galliarum Delphino nuptæ, & *Maximiliani Emanuelis* hodierni Serenissimi Electoris. Vid. plura apud *Wilh. im Hof. in notit. Imp. lib. 2. c. 6. Dn. Lindenspür in dissert. de Imperior. & famil. orig. & mutat. fol.* 201. *de Elector. secular.*

Bavariam itaque olim regnum, & à propriis suis regibus gubernatam fuisse, scribunt *Gerard. Mercator. in Atlante pag.* 252. *Speid. in spec. hoc verb. Oldenburg. in Limn. Enucleat. lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 1. Sed postquam Carolus M. per varia bella Saxones devicit, *Crantz.* 2. *Sax. c.* 4. Tassilone Rege Bojariæ seu Bavariæ subjugato, Bojorum regno finem imposuit, *Burgold. p.* 1. *disc.* 5. *num.* 5. & sic ex regno Ducatus factus, prout hodie etiam talis est. Bavari nomen unde, à quo Boji oriundi, & de Bavariæ Ducum Genealogia à Carolo M. usque deducta, vid. *Limn. de jur. publ. lib.* 5. *cap.* 4. ubi *n.* 2. Bojorum gentem conditam esse ab Alemanno Hercule undecimo Germanorum Rege, quem majores cœlesti nomenclaturæ adscripserunt, belloque præfecerunt & primum omnium virorum fortium, ituri in prælia cecinerunt. Insigne ejus *Leo* fuit, causa cognominis, proinde alere Leones gentilitium est Principibus Bojariæ. 2 Bavaria hodie Ducatus est.

Duces Bavariæ ratione successionis nonnunquam magnas inter se alebant controversias, in specie vero *Alberti* Ducis Bavariæ testa- 3 Controversiæ antiquæ inter Duces Bavariæ.

testamentum anno 1513. novas lites excitavit. Testamento enim constituerat, ut major natu filius *Guilielmus* sicut Ducatum, ita Ducis nomen & Principis solus sortiretur, reliqui filii Comites tantum appellarentur. Mortuo igitur Alberto *Guilielmus* juxta testamenti dispositionem se gerere voluit, excluso fratre juniore *Ludovico*: cujus partes cum mater & Cives tuerentur, res pene ad tumultum devenisset. Sed Cæsaris autoritate interposita, factum est, ut Ducatus in duas partes divideretur, & *Guilielmus* Monachium cum certis oppidis, castris, munitionibus, villis & agris, *Ludovicus* Landshutam cum reliquis oppidis, &c. sorte acciperet, Ducisque titulo ambo gauderent, hac addita conditione, ne uxorem duceret *Ludovicus*, quam conditionem quoque adimplevit, nam anno 1545. cœlebs decessit, & sic tota Bavaria ad hunc usque diem uni & quidem primogenito gubernanda tradita legitur, reliquis honesto appanagio contentis, *Bæckler. de reb. secul. 16. pag. 225. Reinking. de regim. secul. & Eccles. lib. 1. class. 4. cap. 17. n. 26.*

4 Maximiliani egregia assistentia Imp Ferdinando II præstita in motibus Bohemicis.

Cum Fridericus V. Elector Palatinus, in ipsis motibus Bohemicis contra Imperatorem Ferdinandum II. non tantum militaret, sed & eidem Coronam Bohemicam temerario ausu auferre, & sibi appropriare attentaret, & *Maximilianus Bavariæ Dux* eidem â Cæsare oppositus esset, & hic magnam in hoc bello Imperatori navasset operam, ita ut cæso in monte Albo prope Pragam putatitio Bohemorum Rege *Friderico*, Bavarus Imp. *Ferdinando II.* Coronam Bohemiæ feliciter conservaret; Hinc Cæsar *Ferdinandus I.* devicto ita & postea quoque exauctorato Palatino, Electoratum ad se delicto Palatini devolutum *Maximiliano* Duci Bavariæ cum Palatinatu superiori contulit Ratisbonæ anno

5 Electoratus eidem collatus.

1623. 25. Febr. Processum hujus investituræ ita descriptum habemus *in Theat. Europ. tom. 1. p. 725.* Wie Anno 1623. Hertzog Maximilian in Bayern von Kayser Ferdinando zu Regenspurg zu des Reichs Ertz-Truchsessen zum Churfürsten der Pfaltz investirt/ ist er neben dem Ertz-Bischoff von Saltzburg / und seinem Bruder Hertzog Albrechten dreymahl niderknyend vor Ih. Kayserl. Majestät erschienen/ und auff der Bühn zwischen dem Ertz-Bischoffen und seinem Bruder/ als seinen assistenten knyend verharret/ und ihm 4. Dignitæten und prærogativæ Electorales, als der Chur-Pfaltz Recht/ Session, Stimm und Wahl conferirt. Worauff die Leistung der gewöhnlichen Chur-Pflicht erfolget/ und er nächst zu Ih. Kayserl. Majestät trettend/ und vor derselbigen knyend/ in dem ihm einer zur rechten den Chur-Hut præsentirt / und zur lincken der Graf von Leiningen das pallium umbgethan / mit Anrührung des H. Evangelij/ auff Vorsprechung des Reichs Vice-Cantzlers/ die Churfürstl. Pflicht auff Gott und das H. Evangelium geleistet / und das von Ihr. Kays. Majestät ihm vorgehaltenen Schwerds-Knopff geküsset / darauff er Ihr. Kayserl. Majestät cum extenuatione personæ suæ, & oblatione solita, hinwiederumb allerunterthänigsten Danck gesagt/ worauff Ihre Majestät ihm mit entblösetem Haupt / und gebottener rechten Hand Glück gewünschet. Darnach sich der Hertzog/ sampt vorgedachten seinen Beyständen wiederumb ruckgängig dreymahl niederknyend / in die Kayserl. Ante-Cameram verfüget/ &c. Et quanquam huic translationi Saxo & Brandenburgicus contradicerent, tandem tamen tractatu ultrò citròque habito, Elector Saxon. in hanc translationem, uti & Brandenburgicus, consenserunt, in conventu Electorali Sleusingæ anno 1624. 30. Junii, ubi Bavarus in Collegium Electorale admissus. Et ita hæc dignitas Electoralis cum omnibus Regalibus, officiis, præcedentiis, insignibus & juribus, ad hanc dignitatem spectantibus, in Instrum. Pacis confirmata ad Duces Bavariæ pervenit, *Burgold. in not. rer. Imp. Rom. Germ. p. 1. disc. 24. membr. 1.* Cum ergo *Bavarus*, ut dictum, in Palatini locum successit, quartum in actu Electionis, quod Palatino ex *A. B. c. 4. §. 3.* ante competiit, habet votum, usu jam confirmatum. Et ut ille ex *A. B. c. 4. §. 1.* ad dexterum Imperatoris latus, immediate post Regem Bohemiæ sedebat, ita nunc hic sedendi locus ipsi competit, *Limn. ad A. B. cap. 4. §. 1. obs. 5.* Est S. R. I. *Archidapifer* ex Instrum. Pacis non solum, sed ex spontanea Palatini cessione. In solenni Processione Imperatori *Pomum Imperiale* præfert. Sub-officiarium in Archidapiferatu habet Comitem de Walpurg & Zeil, des H. Röm. Reichs Ertz-Truchsessen / *Sueder. introd. in jus publ. part. special. sect. 11. §. 7.*

Inter alia privilegia, quibus Bavariæ Duces gaudent, olim ab illis non licebat appellationem interponere, nisi valor causæ 200. florenos excederet, postea summa appellabilis facta est 500. florenor. Rhenanorum in Capitali, infra quam nemo ab ipsius sententiis vel judiciis appellare, supplicare aut reducere poterat, de Anno 1559. Si quis etiam ex Subditis Bavariæ Ducem convenire velit, illud coram ejus Consiliario facere debet, ob singulare privilegium, cui concordat. *O. C p. 2. in princ.* potest tamen postea ad Cameram appellare. *Schvvanman. decis. Cam.*
n. 25. Hodie Electores & Duces Bavariæ ex privilegio Ferdinandi III. de dato Pragæ d. 28. 1638. habent *privilegium illimitatum* de non appellando, quod etiam ad Superiorem Palatinatum extensum, *Oldenb. Limn. Enucleat. lib. 3. cap. 5. num. 3.* De controversia Vicariatum tangente inter Electores Palatinum & Bavarum, *vid. Edelking. Parat. jur. publ. & priv. Mercur. Germ. pag. 283. usque 297.* fuse hanc materiam tractantem, & *infrà verb. Vicariat.* 6 Privilegium de non appellando.

Bavaria in *superiorem* & *inferiorem* dividitur; Eam ab ortu Austria atque Stiria, â meridie Carniola & Tyrolis, â Septentrione Bohemia, ab occasu Suevia & Franconia contingit; Hæc ad septentrionem & Orientem extenditur, illa versus Alpes & Sueviam; Amplissimas esse ditiones, quas Elector in his Provinciis, iisque annexis, possidet, atque magnorum redituum, ex his facile colligere quivis 7 Divisio Ducatus Bavar. & opulentia.

quivis poterit, quod in Bavaria Electorali subditi si 1. frumento indigeant, à nemine alio quam ab Electore illud emere ipsis permissum est. 2. In coquenda seu braxanda cerevisia alba, weiß Bier / quæ sola ad Electorem spectat, 3. in sale. De hoc subditis suis Elector prospicit, neque permittit, ut ex Austria aut Salisburgensi Archi-Episcopatu, ubi optimum alias esse fertur, devehatur in suas ditiones, aut in Sueviam vicinam. Salisfodinæ Electoris sunt Dravenstein & Obenhall. Maximam pecuniæ vim quotannis ex tribus his percipit Elector. *Edelking. cit. loc. pag.* 308. *&* 309. ita ut hujus Principis divitiæ inter celebriores reliquorum Germaniæ Principum numerentur.

8 Status militaris.

Status quoque incolarum insigni abundat frequentia, qui armis sunt instructissimi, ita ut 6. dierum spatio in campum produci queant 30000. militum, quorum arma, pro defensione regionis, parata esse debent. Habet etiam Dux tam Monachii, quam Ingolstadii, pro 20. millibus armorum apparatum, qui præter id, quod sub arcta & innocua vivant militari disciplina, etiam certa sua stipendia consequuntur, ita *Luc. de Linda in descript. orbis pag.* 974. *&* 975.

9 De Serenissi. Electore moderno, & ejusdem conjugiis.

Modernus Bavariæ Elector est *Maximilianus Emanuel* Princeps optimus & fortissimus natus 11. Julii Anno 1662. Patre *Ferdinando Maria*, & Matre *Henrietta Adelheida, Victoris Amadei* Sabaudiæ Ducis filia, heroici animi fœmina: Domini Parentis exemplo edoctus Gallicam non ambiit in thalamum conjugem, non obstante, quod *Delphinus* Galliæ in matrimonio habuerit Sororem *Mariam Victoriam*, Francica lilia odorari non cupit, sed sincerum, & tantum Germaniæ Electorem decentem in Cæsarem & Imperium affectum ostendit. Innotuit in ultima obsidione urbis *Viennæ Austriæ* ejus virtus bellica, nec non in obsidione & expugnatione *Budæ* Regalis Hungariæ & *Belgradi* Serviæ Metropolis, ut & in multis expeditionibus Bellicis contra Gallum susceptis, in quibus ubique strenuam Elector operam navavit, quæ res immortalem ei laudem pariet & gloriam. In *Sacratiss. Imp. Leopold.* ferventi gratia merito est Elector hic, cui plurimum debet gratiæ pro egregiis auxiliis, hinc & filiam Imperator ei natu maximam *Sereniss. Mariam Antoniam*, ditissimam Europæ fœminam, in thalamum concessit, ita officium officio rependitur, & gratiam gratia parit; Equidem vinculum hoc conjugale mors brevi solvit, remanente nihilominus pristino favore: secundam sibi conjugem destinavit Primogenitam *Joannis III.* Polonorum Regis, quæ amplissima itidem dote rem Electoris auxit, ex qua jam plures utriusque sexus proles suscepit.

Elector hic magnam alit aulam, quæ ultra mille apparitores habet. In suis ditionibus Gubernatores Nobiles constituit, qui tanta potestate pollent, ut à nemine alio, quam à Principe dependeant; neque verò alibi vix subditos reperi ea, qui majorem reverentiam & amorem suo Principi faciant; atque hic. Incolæ Bavariæ in tres divisi sunt Ordines, quorum primus ad Abbates, alter Nobiles, tertius ad sequioris conditionis homines spectat. Primi Ordinis ditissimi sunt omnium. *Monachii* (quæ urbs est Sedes Electoralis splendidissima & elegantissima, ut meritò eam præ aliis Suecorum Rex *Gustavus Adolphus* ob magnificentiam & sumptuosa ædificia æstimaverit, qui ideo igne eam consumere recusavit,) plurimi Comitum, Baronum, Nobiliumque agunt.

Ludovic. Morerus in suo Dictionar. Historic. part. 2. pag. 578. sequentia de hac civitate scribit: Monachium seu Monachum, Ville d'Allemagne, capitale de Baviére, & le sejour ordinaire des Ducs. Elle passe pour l'une des plus agréables, & une des plus fortes d'Allemagne, depuis que le Duc Othon la fit clorre des belles murailles, en 1156. ou 1157. on dit qu'elle fut bâtie l'an 962. La Cour du Prince est extrêmement polie, & le Palais de sa Residence un des plus magnifiques d'Allemagne, soit que l'on considere ses divers appartemens, ses precieux meubles, ses jardins, ses peintures, & ses richesses, qui y sont avec abondance: soit que l'on admire le Cabinet du Duc, rempli de pieces rares & curieuses, la belle Bibliothe-que, &c. la ville est fort belle, ornée des riches Edifices saints & profanes. Il y a un College de Jesuites, & il s'y trent deux Foires qui servent beaucoup à faire valoir le commerce: la premiere, le Dimanche apres la fête des Rois, & la seconde le jour de la Fete de S. Jaques. Il est fait mention de Munik dans le 7. livre de l'Itineraire: Descriptio Monachii.

Ut patriam repetens liquisti mœnia nostra
Nobile qua Monachum nomen adepta tenet.

les rues de Munick sont larges & droites, avec des maisons presque d'une même Architecture. Entre les Eglises, on voit avec plaisir celle de notre Dame, ou sont les Tombeaux des Ducs de Baviere, celle de S. Pierre, celle de S. Michel des Jesuites, &c. Munick est mediocrement grande, mais riche & bien bâtie, comme je l'ai fait remarquer. Tous ses dehors sont vuides & deserts, les premiers villages en sont même assez eloignez: ce qui fait qu'on trouve de la chasse des que l'on est sorti des portes. On passe sur un beau Pont la Riviére d'Iser, qui a un Fauxbourg de l'autre coté. C'est le seul qui soit à Munick. Gustave Adolphe Roi de Suede prit cette Ville en 1632. Il y admira le Palais de la Residence, dont j'ai parlé, que l'Electeur Maximilien a fait bâtis avec une dépense extraordinaire. Aussi le Marbre y est si commun, qu'on le prendroit pour la pierre ordinaire du pais. Il n'y a ni coin, ni niche, ni porte, ni cheminée, qui n'ait son buste ou ses reliefs. Le Salon des antiques à trois cens cinquante quatre bustes de jaspes, de porphyre, de bronze & de marbre, de toutes les couleurs, qui representent ou des Capitaines Grecs ou d'autres Princes, avec grand nombre d'Idoles, &c. Il y à deux Ga-

leries, dont l'une est ornée d'environ cent portraits de personnes illustres, principalement en sçavoir : le plafont de l'autre represente les principales Villes de Baviere ses Rivieres ses chateaux, & ce qu'il y a de plus remarquable dans l'etendue de cet Electorat. Le Roi de Suede s'attacha particulierement, à une cheminée dont l'ouvrage est de Stuc. Il temoigna du deplaisir, de ne la pouvoir emporter. On dit qu'un de ses Capitaines lui voulut persuader de ruiner ce Palais, & que ce Prince lui repondit, qu'il feroit bien fâche de priver le monde d'une si belle chose. *Cluvier. descr. German. Bertius lib. 7. Germ. &c.*

Sunt in hac urbe tres justitiæ sedes : una pro causis criminalibus, quam vocant, das Halßgericht / reliquæ ad Curiam & urbem spectant. *Judicium Curiæ* per duos Comites, Barones, Nobiles, & Jurisconsultos administratur. Sedes justitiæ urbem concernens in superiorem & inferiorem divisa est, ibi habetur Senatus ex 17. Patriciis veteribus constans, altera ex 24. partim juvenibus, partim ætate provectioribus Patriciis. *Prætor* ex aliqua Nobili & antiqua familia oriundus, in criminalibus judicium facit. Quemadmodum autem Monachii Cancellaria cum suo est Cancellario pro superare Bavaria, ita Dux unam in Landshut pro inferiore habet *Luc. de Linda supra cit. loc.* Denique constat, quod hodie nullus Equestris Ordo, prout in Franconia, Suevia, & Rhenano tractu, in Bavaria liber existat, sed omnes, etiam Comites & Barones, nulla prædia liberè possidere queant, ac ita pro Landsassiis habeantur. *Speidel. in spec. h. verb.*

Befehden. vid. suprà Absag.

S U M M A R I A.

1 *Pœna diffidatorum.*

2. *Quinam ab ea excusentur.*

1 Pœna diffidatorum. IN *Const. Crim. tit.* 129. fit mentio hujus delicti, scilicet, si quis contra leges, æquitatem & pacem publicam, temere alterum vi, dolo, concutit, aut bellum alii infert, quod is pœnâ gladii afficiendus sit. *h. art.* 129. *in princ.* qua pœna etiam plectantur, qui literas diffidationum scribunt vel concipiunt ex *Constit.* Ratisbonæ *Anno* 1594. promulgata *vers.* Dergleichen die sich die verbottenen sträfflichen Fehde- und Absags-Brieff zu schreiben/gebrauchen lassen / nicht weniger/ als der Diffident selber / nach des Reichs Ordnung/mit unnachlässiger Straff sollen angesehen und angehalten werden. Quin & diffidationes *Const. Imp. de Anno* 1552. 1555. sunt sublatæ. *vers.* und darauff haben wir alle Fehd und Verwahrung durch das gantze Reich auffgehoben und abgethan/ꝛc. *Schurff. cons. ult. circ. fin. lib.* 3. Recte itaque temere contra quid attentans, quasi de fracta pace accusatur, & ultimo supplicio punitur, quod ipsum etiam juri communi est consentaneum, *l. qui dolo* 10. §. *hac lege ff. ad l. Jul. de vi publ. l.* 2. *ff. ad l. Jul. de vi privata l. si crimen* 4. §. *sed quoniam C. eod. tit.* 1. *lex* 12. *tabul.* 3. §. *eadem lege ff. ad l. Jul. Majest. & l. unic. C. uti armor. usus inscio.*

Excusantur autem ab hac pœna diffidationis, qui consensu Imperatoriæ Majestatis bellum alicui intulerunt, *h. art. vers.* doch ob einer Fehd halb/ꝛc. quippe, quod solus Imperator jus habeat belli indicendi. *l.* 3. §. *eadem lege ff. ad l. Jul. Majest. l. neminem* 17. *C. de re milit.* Quin & legibus Imperii Imperator ipse, sine Statuum Imperii assensu, bellum rite non indicit, uti patet ex deductis per *Heigium lib.* 1. *q.* 12. *n.* 29. Excusatur itidem à prædicta pœna, qui suo suorumve hosti bellum inferunt, *h. art.* 129. *vers.* oder der/den er also befehdet. Et qui vim vi repellunt, aut aliam justam belli causam habent. *h. art. vers.* oder sonst zu solcher Fehd recht gedungen / concordat *l.* 1. §. *vim vi. ff. de vi & vi arm. l. factum* 197. §. *non videtur ff. de R. J. Vigel. cap.* 6. *crim.* 7. *specie* 3. 2 Quinam ab eâ excusentur.

Befreyung *vid. verb.* Zoll.

Beförderung der Procefs.

Hujus fit mentio in *O.C. Wormatiæ anno* 1521. *tit.* 19. §. 1. *& vid. verb.* Justitz.

Begräbniß *vide verb.* Hochzeit.

Beichten/Beichtvatter.

Confessarii, quid cavere apud condemnatos, & quid facere debeant. IN *Const. Criminal. art.* 31. *versu* Jedoch haben etliche Beichtvätter ein Mißbrauch / cavet Imperator, ne Sacerdotes moneant damnatum de eo, quod confessus est, rursus negando, *concordat. art.* 103. Culpandus itaque, neque ullibi locorum tolerandus mos est Presbyterorum, qui reis à confessionibus sunt, quando suis male instructos documētis, illud ipsum, quod ante verè apud judices confessi fuerant, supplicio proximos & ad catastam deductos, inficiari instigant : Igitur severè de eo interpellandi sunt; quod nemini licere debeat, contra publicam utilitatem, condemnatis & jam puniendis quidquam opis consiliive dare, quo sua crimina cælent, aut negent, præsertim cum, ut sontibus parci, ita & innocentibus noceri facile, nisi illud caveatur, possit : & Judices rectè officio perfuncti, in vulgus non facilius neque improbius traducantur, *Remus ad hunc* §. *vid. plura verb.* Anzeig.

Art. 102. Præcipit Imperator, ut condemnato ad mortem, & jam ad supplicium prodeunti, unus duove Ecclesiæ Presbyteri adjungantur, à quibus admoneatur, ut conscientiam suam, seria criminum perpetratorum deploratione atque detestatione exoneret, juxta quoque de immensa & inexhausta Dei clementia & misericordia erudiatur, & confirmetur : ad veram item in Deum omnium Patrem

Patrem, fidem & fiduciam, plenamque spem unice, non in ulla alia re collocandam admoneatur, *Clar. §. fin. q. 99. n.* 1. *Art.* 103. Monet Imperator confessarios, sic dictos, Patres, ne puniendos edoceant, vel incitent ad revocanda ea, quæ vel de se vel aliis verè constanterque illi dixêre, cum hac ratione, cæteris ad liberius peccandum sit occasio. Nemo quoque nec ex suo, neque alieno dolo seu versutia levari debet, *l. rerum § tempus ff. pro socio c. ex insinuatione in fin. X. de appell.* Et peccata nocentium nota esse, & commeritis plecti pœnis expedit Societati hominum, *l. eum qui. in pr. de injur.* è qua ablegati maleficos & resecari putrida membra, summa exigit ratio. *Remus hic.*

Bekanntnuß Beklagter.

SUMMARIA.

1. *Quando tortura locum habeat?*
2. *De cautione accusatoris.*
3. *Confessio spontanea quomodo eruenda?*
4. *Reus confessus de circumstantiis etiam interrogandus.*
5. *De reo confitente Proditorem.*
6. *De confitente veneficium.*
7. *De confitente incendium.*
8. *De confitente mago sortilego.*
9. *Quid generaliter in criminalibus observandum.*
10. *Circumstantiæ juxta confessionem rei examinandæ.*
11. *Debet constare de corpore delicti.*
12. *Quomodo contra mendacem procedendum.*
13. *Non esse reo, in tormentis confesso circumstantias suggerendas.*
14. *Post torturam reum denuò esse audiendum.*
15. *De revocatione confessionis factæ & an repeti possit tortura?*
16. *Judicis boni officium in modo torturæ.*
17. *Gradus torturæ.*
18. *Qui torqueri non debeant.*
19. *Tortura sine novis indiciis non repetenda.*
20. *Tortura fragilis est & periculosa probatio.*
21. *De exceptionibus rei contra testes.*
22. *Processus contra reum negantem, sed tamen convictum.*
23. *De die capitali constituendo.*
24. *De sententia.*
25. *De revocatione rei in die instantis executionis.*
26. *De parricidio & ejus pœna.*
27. *Rei defensiones semper esse admittendas.*

1 Quando tortura locum habeat? & vid. suprà verbo Anzeig.

IN *Const. Crim. art.* 8. circa hæc sequenti modo disponitur: Quando reus est suspectus de delicto, quod capitis supplicium mereatur, & notorium sit, aut ejus indubitata indicia probata sint, ad torturam sufficientia, tunc procedendum est ad torturam, sed modus est in quæstionibus servari: qui verò ordo & progressus in iis, qui accusatorem nacti sunt, servandus, paulo post adnotabitur. Non enim in quovis judicis arbitrio consistere torturam docet Carolus V. sed certos Canones præscribit, quibus in hujusmodi capitalibus causis Judex tuto possit uti, *Remus h. artic.* 8. & quidem in tortura decernenda hæc ferè concurrere debent, ut nimirum causa seu accusatio sit criminalis eaque atrox & capitalis, *l.* 1. *l.* 8. *de quæst.* ut aliæ probationes desint, sic ut veritas aliter haberi non possit. *d. l.* 8. & ut multis indiciis oneratus, & argumentis penè convictus sit accusatus. *d. l.* 1. *& l.* 8. *Wesenb. in parat. ff. de quæst. num.* 5. *& seqq.*

2 De cautione accusatoris.

Articul. XV. Accusator, quoties justam delationem suam per indicia satis probata ostenderit; aut ipso facto crimen notum omnibus sit; reus verò, accusatoris objectionem, excipiendo, quo reatui eximi possit, depellere nequeat, tum accusator iste accusationem suam, quo ad pœnam capitalem agit, persecuturum se judicialiter cavebit, cavere aliud ne cogatur *hoc art.* 15. ibi, so soll der Ankläger alsdann verbürgen / dem strengen peinlichen Rechten / darumb der Beklagt angenommen ist / nach dieser Unser und des Reichs Ordnung nachzukommen / und zu weiterer Bürgschafft in solchem Fall nicht verbunden werden; quo sic jacto totius negotii fundamento, reoque in vinculis constricto, actuarius pro suo munere, quæ accusationes, exceptiones, satisdationes, interrogationes, quæstiones, confessiones, inquisitiones, delictique commissi evidentes demonstrationes incurrent, proponentur & exhibebuntur, quæve alia incident, & quam tandem sententiam ferri continget, diligenter omnia & singula consignabit. *Remus art. h.* 15. quæ præterea actuarii partes delarabitur inferius *art.* 181. *& seqq.* Quam cautè procedi debeat, antequàm deveniatur ad torturam, dictum est suprà *verb.* Anzeig / *ad art.* 20. 21. *&* 22. 32.

Artic. XLVI. Indiciis inventis, antequam ad eorum probationem, vel etiam ipsam torturam procedatur, Judex de ejus veritate reum interrogare, deque spontaneâ confessione, & cruciatu eculei vitando serio interpellare debet. *Clar. de q.* 64. *num.* 35. *per l. custodias, ff. de public. judic.* scilicet omnia prius experiri quam armis sapientem decet, quod si commissa fateri nolit, neque circumstantias omnes, quorumque sibi conscius est, & auctores hortatores, socios, quâ spe impulsus, aut quibus de causis delictum aggressus sit, non indicarit, quæstiones subsecuturas, minitabitur, sin constanter neget, id quibus rationibus & fundamentis faciat, prius audiendum, & ponderandum, *hoc art.* 46. ibi *Remus Fichard. consil.* 115. *vol.* 1. — 3 Confessio spontanea quomodo eruenda.

Artic. XLVIII. In hoc articulo & quinque sequentibus traditur: quod tortus, si crimen fuerit confessus, de ejus circumstantiis ibidem enumeratis, etiam interrogandus sit, concordat etiam *articulo* 56. Item *l.* 1. *§. qui quæstionem, ff. de quæstionib. & c. cum causam* 37. *in pr. ext. de test.* Clar. *§. fin. q.* 45. *n.* 11. *v. idem secundum aliquos* Vigel. *c.* 4. *quæst.* 4. *reg.* 2. — 4 Reus confessus de circumstantiis etiam interrogandus.

reg. 2. Paraphrasis h. art. 48. hæc est: Istum in modum quæsitus, cum adversum se per tormenta maleficium fatebitur, ejusque confessio consignabitur, hoc porrò factu opus erit, ut ii, qui confitentem coram audire, confessionis capita distinctè (quod & post attingetur,) & eò ordine, qui ad veritatis investigationem commodissimus haberi poterit, è torto singillatim sive ut Claudius Saturnius *in l. aut facta, ff. de pœn.* consideratis septem modis, causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate & eventu, exquirent: velut, cum homicidium quis fassus fuerit, interrogari debet: quibus id de causis, quâ die, horâ, quo loci, quorum ope, consilio, solusne commiserit, quorsum cadaver projecerit: an terræ, & ubi mandarit, quo teli genere usus sit, cæsim, punctimque vulnerarit, & quâ corporis parte læserit, confoderit, occiderit: quid occisus litterarum, pecuniarum, rerumve pretiosarum secum habuerit, num cadaver spoliarit, & spolia quem in usum converterit, servarit, venum dederit, donarit, abalienarit, celaverit, qui omnes interrogationum modi, non incommodè furibus, prædonibusque mutandis, ut fantur, proponi possunt. *Remus h. art.* 48. quippè, quod atrocitas crescat ex his, quid factum sit, à quo, in quem, quo animo, quo loco, quo tempore, quo modo, *Senec. II. Epist.* 82.

5 De reo confitente proditionem.

Artic. XLIX. Si quæsitus fateatur proditionem, interrogari debet: à quo conductus sit, quid quantumque ejus rei nomine acceperit, aut accepturus esset mercedis, ubi locorum, quomodo, & quando, quibus præsentibus & instigantibus, quibusve de causis tale in se susceperit facinus. *Remus in* §. *h. artic.* 49. ubi addit: hic maximè valere Ciceronianum *orat. pro Roscio. Amer. Nemo conatur ad maleficium accedere, sine spe, atque emolumento*; Judas Iscariotes triginta argenteis acceptis venumdedit Redemptorem orbis. Itē Philippi Macedonis apophthegma, qui, quà asinus auro onustus ire posset, ea etiam loca proditione capi posse dixit, notans avaritiam proditorum, ubique obviorum. *Remus d. loc.*

6 De confitente veneficium. vid. suprà verb. Apothecker.

Artic. L. Venefici sunt, qui veneficium sive venenum homines necandi faciunt, vel magicis artibus utuntur. Quæsitus de veneficio, si commissum à se crimen, aut committendi criminis (vulgò intoxicationem appellant,) voluntatem sibi fuisse fateatur: de iis circumstantiis, nonnihil tamen pro Judicis prudentia variatis, interrogari debet: quibus addi poterunt: ut, quo mali veneni genere usus, quibus de causis veneno hominem extinxerit, aut extinguere voluerit: Venenum unde habuerit, deprompserit, à quo emerit; quemque suasorem, aut conductorem habuerit, indicet, *Remus in paraph. h. artic.* 50.

7 De confitente incendium.

Artic. LI. Eculeo subjectus, si incendium fateatur, ex eo cognoscendum erit, quæ ipsi causa fuerit, quo tempore incenderit, quos socios habeat, & hoc amplius, quâ materiâ ignem injecerit, subjeceritve, quo & ubi locorum eam coëmerit materiam, num quis eum pretio corruperit, promiseritve, & quantum: quæque ejusmodi erunt pro re natâ quærenda, *Remus in* §. *h.*

Artic. LII. Si magus, sortilegus, lamia, venefica, incantationes confiteatur, iisdem de circumstantiis, quæ jam ferè indicatæ sunt, interrogari poterit, ita ut non obiter, ac superficialiter, sed exactè de hoc enormi crimine constare possit. Hæc verò peculiariter subjungenda: quomodo, & quando, & quibus caracteribus, signis, herbis, morticinis, sacrificiis, venenis, liquoribus, pulveribus, suffitibus, aliisque rebus adhibitis incantarit, & si quæ defodisse humum, aut sibi superesse ex iis rebus dixerit, quorum quidem in fascinis usi sint, ea refodi & investigari debent. Si verò sortilegium dictis, verborumque conceptis formulis, diris, devotionibus, cacodæmonis invocationibus, susurris, schiasmis, aut aliis gesticulationibus se exercuisse ostenderit, pio & cauto videndum est judici, ejusmodi ne nocendi vires eæ res, facta, dicta habeant: unaque exquirendum; quo in magicâ arte magistro usus, qua occasione in consortium magorum illectus illectave, ad sabbatha perductus, pertractus, pertractave sit, num & aliis, & quibus & quomodo, & quantum incantando nocuerit. *Remus in paraph. h. art.* 52. 8 De confitente mago, sortilego.

Artic. LIII. Quæ hactenus in genere tradita, & præscripta sunt, quemvis rerum non imperitum forensium hominem (quales capitalibus indiciis adhiberi, ipso in limine harum sanctionum voluit Imper. Carolus V.) quid in negotio quæstionum agi, & suscipi oporteat, docere possunt: & quid causa quælibet, confessione facta exigat, ut factorum veritas eliciatur. Non enim quod perquam scitè Salvius Julianus scripsit *l. non possunt. ff. de legib.* omnes articuli singillatim, aut legibus, aut Senatus consultis (addamus & constitutionibus) comprehendi possunt, sed is, qui jurisdictioni præest, ad similia procedere debet, *ut art.* 24. *sup. Eberh. in topicis legalib. loco à simili, item à pari.* Igitur cordati atque exercitati viri satis intelligent, quid maximè urgendum sit, ejusmodi enim si interrogetur, qui verè insons est, nihil horum, ne minimum quidem nosse, vel indicare poterit, quem intus conscientia, foris vultus rectus, & dictorum factorumque suorum constantia absolvet. Eo autem ordine, quo reus crimen enarrat, iisdemque formalibus, quæ vocant, verbis in consignatione actuarius utetur. *Remus in paraph. h. Fichard. consil.* 115. *num.* 2. *volum.* 2. 9 Quid generaliter in criminalibus observandum.

Artic. LIV. Igitur cum reus ad interrogationes propositas, seu tortus, seu ultroneus, convenienter responderit: non prius acquiescendum est judici, neque nuda fides habenda confessionibus, quam de singulis aut saltem majoris momenti circumstantiis, quas reus enumerarit, per inquisitionem certior fiat, quousque de facto dubitandi locus nullus supersit. Has enim in toto negotio & processu hoc diligenter attendendas esse sæpè monet *l. sacrilegii pœnam. ff. ad l. Jul. pecul.* 10 Circumstantiæ juxta confessionem rei examinandæ.

pecul. quippe, quod vel unica circumstantia in commisso crimine, aut privet vita, aut mortis pœna liberet, *Ann. Robert.* 1. *rer. judic.* 6. videndum itaque est, conveniant nec ne, eorum, quibus nocitum fuit, delationes, cum rei confessionibus. Qui enim occasionem, & quid primum, secundum & amplius fuerit in maleficio, recensere potest, (quod ex inquisitione habitâ, ita se habere deprehendatur,) quin ab eo crimen admissum sit, aut ad minimum adfuerit socius, nemo prudens ambigere debet; præsertim si quis eas deducat circumstantias, quas alios, qui præsentes non fuerint, ignorare necessum sit. *Remus hic.* Unde patescit, non sufficere de circumstantiis maleficam interrogare, sed judicem inquirere diligenter debere, utrum hoc verum sit, quod in torturâ dixit. Exempli gratiâ: si venefica fatetur, quod homines & jumenta suâ magicâ arte interfecerit; Judex sedulus erit in inquirendo, utrum ea vera sint; Ideoque *quando non certo constat de delictis confessis*, vulgò ita pronuntiatur. Hat N. in der scharpffen Frage bekannt und außgesagt/daß er an dem und dem Ort N. und seinem Viehe/durch Zauberey Schaden zugefügt; da nun solcher Zauberey halben gebührliche und rechtmässige Erkundigung genommen/ und es würde der Gefangene für dem Halß-Gericht nochmahls auff solchem seinem Bekanntnuß freywillig verharren/ so soll er derentwegen mit dem Feuer vom Leben zum Todt gericht und gestrafft werden. *Godelmann. lib. 3. de magis. & Veneficis cap. 10. n. 42. & seqq. Damhud. in praxi crimin. cap. 39. & 40.* cuncta quippe judex rimari debet, ne innocentem opprimat, vel nocentem dimittat, *Damhuder. d. tract. cap. ult. Deut. c. 13. v. 7. 8. 9. 10. cap. 17. v. 2. 3. 4. & 2. paralip. cap. 19. v. 5. 6. 7. & 3. Reg. 20. v. 41. 42. Damhuder. in præf.* sed ponderatas & æquissimas sententias proferat. *l. 2. C. de sentent. ex peric. recit. Remus d. loc.*

11 Debet constare de corpore delicti.

12 Quomodo contrà mendacem procedendum?

Artic. LV. Si in inquisitione habita circumstantiæ se secus habere, & confictæ, falsæque deprehendantur, objurgabitur acriter eo nomine reus, neque solum ex mendacio, nullum percipere commodum, sed ne hoc quidem, dum falsa pro veris narrat, impunè ferre debet; Itaque jam quæstionibus acerbioribus percelli poterit, ut citra omnem fucum liquido veritatem edisserat; Non enim dolo caret, qui commentitiarum circumstantiarum colore decipere judices conatur; & cum mentiendo irritet animos judicum, se magis reum & reum prodit, & è malâ causâ efficit pejorem; & supervenientis inquisitionis diligentia eò manifestius redarguitur, atque convincitur, *Remus h.* Maleficus ergò si falsus, & mendax deprehendatur in circumstantiis maleficio, sive crimine adjectis, rursus potest torqueri, tum propter factam confessionem, tum propter mendacium, quod hoc casu aliquam revocationem in se continet: adeoque, qui in mendacio deprehenditur, præsumptiones contra se præbet, *Lunius §. testes, ff. de quæst. Blanc. de indiciis num.* 265. & quod mendacium & variatio faciat indicium ad torturam tradit, *Hippol. de Marsil. in pract. crim. §. diligenter num. 74. & 98. Menoch. lib. 1. de præsumpt. quæst. 98. n. 67. & lib. 2. arbitr. casu 272.*

13 Non esse reo, in tormentis confesso, circumstantias suggerendas.

Artic. LVI. Hactenus explicandum est, qui reus, qui delictum (de quo tamen nondum liquido constet,) per tormenta confitetur, de circumstantiis singulis quærendus est, & quâ ratione, ut sole meridiano clarius, veritas facti elucescat, inquisitio instituenda sit; quod equidem nonnunquam impediri, contingit: & ipsi hâc in re incautius agentes suis quasi officiunt luminibus judices, videlicet cum reo, imprudentes sanè in interrogat. Aliquas suggerunt ex opinione suâ, & ingenio circumstantias, & ille, si ita sibi prodesse putet, mox iis adnuat. Quando scilicet judex verbis præiens circumstantias enumerat, tunc suggerit potius, quam ut requirat. *l. 1. §. qui quæstionem, ff. de quæst.* talia igitur fieri seriò, vetat Carolus V. & potius esto, ut ad commonstratum modum, ante & in quæstionibus, & post quæstiones reum explorent & expiscentur: qua nec tutior neque commodior ratio hactenus excogitata aut tradita est.

14 Post torturam reum denuò esse audiendum.

Quam primum autem à quæstionum doloribus quieverit, viresque refecerit, reus è carcere & latebris, in lucem & locum liberiorem, unde tamen elabi non possit, quem in usum commoda cubicula & conclavia haberi debent, altero post tertiove die, dum recenti adhuc memoria confessiones recolat, educi & coram judice Capitali duobusque Assessoribus sisti debet: in quorum præsentia ea, quæ ante confessus fuerat, verbotim repetentur ab actuario. Quo facto, citra minas, vim, metum, vincula, civilibus & mitioribus verbis interrogabitur denuò de admissis, & tum, si quæ revocabit, aut fatebitur vel rectius explicabit, vel ante minùs rectè dicta emendabit, ea omnia consignabuntur. *Remus hic.* Patet exinde confessionem ipsi reo post diem unum aut alterum legendam, ejusque responsionem ad eam inquirendam esse. Et sic tradit *Clarus §. fin. quæst. 64. n. 40.* si reus delictum in tormentis confiteatur, tali confessioni factæ in tortura standum non esse, nisi in illa reus perseveret, & eam ratificet extra tormenta ad bancum juris, & addit, hanc esse communem opinionem ubi *n. 41. & seq.* plura tractat de ratificatione confessionis à reo exposcenda, *Bajard. ad Clar. d. quæst. 64. num. 129. & seq. Mascard. de probat. concl. 353. n. 11. & 12.*

15 De revocatione confessionis factæ, & an repeti possit tortura?

Artic. LVII. In hoc articulo constituit Imperator, quod reus, si confessionem suam revocaverit, seu id, quod semel confessus est, postea rursus negaverit, rursus torqueri possit; quod ita obtinet, si adversus reum, qui torturæ subjectus est, indicia probata militent, secus si non militent: quippe, quod tunc ne quidem à minis torturæ Judex incipere potuit. *Hippol. de Marsil. in pract. crimin. §. expedita n. 12. & seqq.* nedum inferre Hippolit. in §. constante vel iterare; per ea, quæ tradit *Hippolitus in d. §. expedita. Moller. lib. 3. semest. cap. 41. n. 1. & seq.* Etsi igitur tortura regulariter

gulariter repeti non debeat, *Farinac. lib.* 1. *prax. criminal. tit.* 5. *quæst.* 52. *num.* 26. *& seq.* Quin tamen prædicto casu repetitioni locus sit, non dubitatur, cum ob confessionem priorem, ex qua resultat, semiplena probatio. *Hip. de Marsil. in* §. *quoniam num.* 3. *in princ. crim.* tum ob variationem, quæ novum facit indicium, *h. art.* 57. weiter mit peinlicher Frag gegen ihn handeln/ *Zanger. de tort. cap.* 5. *num.* 53. Plane si tortus probabilem errorem suæ confessionis allegaverit, eumque probaverit, tortura repeti non debet, *vers.* Es wäre dann/ daß der Gefangene/ &c. *Hippol. de Marsil. in d.* §. *quoniam. num.* 4. *& seq. & in* §. *opportune num.* 7. *Clar.* §. *final. quæst.* 55. *in fin.* uti nec post tertiam torturam licet iterare propter revocationem rursus factam, nisi variatio accedat, *Hippol. d. l. num.* 8. 9. 10. 26. *&* 27. vel nova indicia urgentissima, præsertim in atrocioribus & exceptis se prodant, *Anton. Faber. lib.* 9 *Cod. tit.* 21. *defin.* 1. Boni itaque judicis erit, revocationis causas à torto allegatas, veluti, quod ad ejusmodi confessionem errore magno, quem nunc demum agnoverit, aut sævitia eculei se inductum dixerit, examinare, *Remus ad hunc artic.* 57.

16 Judicis boni officium in modo torturæ.

Artic. LVIII. disponitur: Judicem modum arbitrari oportere, qui sedulam operam navabit, ut quantum personarum ætas, sexus, vires, conditio & ratio ipsa permiserit, tormenta attemperet, sæpius, rarius, remissius, intensius habeat: quod vel innocentiæ vel supplicio torti salvi permanere debeant. Inde in sententiis interlocutoriis, quibus tortura decernitur, plerumque additur clausula, cum moderamine, daß der Gefangene mit scharffer Frage/ jedoch ziemlicher oder verantwortlicher massen zu belegen. Quemadmodum si reus duntaxat terrendus est, hoc solet præcaveri sententiis interlocutoriis, ne reus manibus carnificis apprehendatur, hæc consueta formula, daß ihr wol befugt/ den Gefangenen dem Scharffrichter fürzustellen/ und durch denselben/ als solte und wolte er ihn angreiffen/ bedrauen/ aber doch unangegriffen in der Güte befragen zu lassen. *Zanger. d. tract. c.* 4. *n.* 11. *& seqq.* Non judex iis credet, quæ reus in ipsa tortura confitetur, neque etiam verisimile est, in ipsis torturæ cruciatibus constitutum veritatem posse eloqui, aut perpetrata cum circumstantiis rectè in memoriam revocare, ut maxime hac velit, *Zanger. de tort. cap.* 4. *n.* 12. *Pingitz. quæst.* 34. sed iis demum quæ remissa tortura sive quæstionibus exemptis, judicabit & confitebitur, *h. art.* 58. *vers.* und soll die Sach des Gefangenen nicht angenommen oder auffgeschrieben werden/ so er in der Marter/ sondern soll seine Sache thun/ so er von der Marter gelassen.

Gradus tormentorum quinque facit, *Clarus* § *ult. quæst.* 64. *num.* 31. Non omnes enim eodem modo torquentur, sed aliqui gravius, aliqui levius, secundum qualitatem delicti & indiciorum, quæ ex processu resultant, & in hoc etiam maxime versari judicis arbitrium scribit, *idem Clar. d. loc.* cum quo facit *Menoch. lib.* 2. *de arbitr. jud. quæst.* 271. Primus autem gradus torturæ sunt *minæ* de torquendo: secundus *conductio ad locum* tormentorum: tertius *spoliatio* & *ligatura*: quartus *elevatio* in eculeo. Quintus *quassatio.* Et licet videatur, quod minæ de torquendo, conductio ad locum tormentorum, spoliatio, & hujusmodi non possint proprie dici species torturæ; nihilominus secundum aliquos, talis metus & suspicio torquendi æquiparatur torturæ. Hinc infertur, quod paria sunt confiteri per tormenta vel metu tormentorum, de quo videatur tamen *Clar. d. loc.* 17 Gradus torturæ.

Et caveat Judex, ne torqueri faciat eos, quos torqueri fas non est, cum nihil tam severum, tam crudele & inhumanum esse videatur, quam hominem conditum ad imaginem Dei tormentis lacerare, & quasi excarnificare, juris nostri authores non in quoslibet torturam, decernendam esse voluerunt. *L.* 1. §. 3. *& seqq. l.* 2. *l. edictum* 8. *l. de minore* 10. *l. ex libero* 15. & passim *de quæst.*

Torqueri itaque non debet impubes, minor. 14. annorum. *d. l. de minore.* decurio *l. decuriones. C. d. quæst. l. cum adoptivum. l. omnes, C. de decurionib. lib.* 10. mulier prægnans. *l. prægnantis.* 3. *de pœn.* furiosus. *l. si quis* 3. §. *furiosos.* 11. *ff. de SC. Syllan.* Surdus & mutus natura, *arg. l. discretis* 10. *C. qui testam, fac poss. & alii*, quorum enumerationem instituit *Zanger. d. tract. c.* 1. *per tot.* post *Clar. d. q.* 64. *vers. ubi subsint.* 18 Qui torqueri non debeant.

Denique cum pro arbitrio prudentis judicis tormenta aliquoties repeti possint, ut eleganter explicat *Menochius, de arbitr. jud. quæst. casu* 272. uti etiam constitutio hæc Carolina *hoc artic.* 58. dicit, hac in re standum esse arbitrio discreti judicis. *in pr. his verbis*: Die peinliche Frag soll nach Gelegenheit des Argwohns der Personen/ viel/ offt/ oder weniger/ hart oder linder/ nach Ermessung eines guten vernünfftigen Richters/ fürgenommen werden; Illud arbitrium intelligi debet non de absoluto & irregulato *arbitrio*, sed de *regulato*, quod scilicet juri conforme sit; Quare cum in jure, & apud interpretes expeditum sit, & pro regulâ traditum; quod *tortura sine novis indiciis*, contra eundem tortum *repeti non debeat*; *Farinac. in praxi criminali quæst.* 38. *num.* 72. *& seqq.* Exinde consequitur, quod judex prætextu sui arbitrii contrarium facere, terminosvè Juris, & receptas Doctorum traditiones excedere nec reum sine novis indiciis, iteratò torquere possit, nisi casibus à jure permissis, puta, quando reus leviter & non sufficienter fuit tortus, *Clar. d. quæst.* 64. *num.* 46. vel quando priora judicia erat multum, urgentia & manifesta; nam tunc etiam tormenta reiterari posse attestatur, *Bartol. in l. unus* 18. §. *reus* 1. *n.* 2. *ff. de quæst.* Et quamvis itidem in arbitrio Judicis consistat, utrum reus leviter vel insufficienter, vel sufficienter tortus sit, item, utrum indicia sint multum urgentia & manifesta; tamen Judex nihilominus, & hoc ex sua cervice & capite non arbitrabitur, 19 Tortura sine novis indiciis non repetenda.

sed

sed verò, secundum regulas juris, arbitrio boni viri æstimabit, & in dubio pro non repetitione, & sic in mitiorem partem interpretari debet. *Farinac. d. quæst.* 38. *n.* 81. *&* 89. *Clar. d. quæst.* 64. *in fin.* ubi fideliter monet judices, ut potius rebus sic stantibus, peccent in defectu, quam in excessu.

20 Tortura fragilis est & periculosa probatio.

Artic. LX. statuitur. Quandoquidem quæstioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam, Constitutionibus Principum declaratum esse testatur, *Ulpian. in l.* 1. §. *quæst. ff. de quæst.* quod res sit fragilis & periculosa, & quæ veritatem tam propter patientiam, aut potius duritiem, quam impatientiam quorundam fallat, *Menoch. l.* 2. *de arbitr. jud. quæst. casu* 272. idcirco Carolus V. Imp. hic rectè monuit, quando confessioni per tormenta factæ, standum sit, magnæ opus est dexteritatis, & maturæ prudentiæ, cum animadvertere, tum declarare, ut tum demum reus tortus & confessus damnandus sit, si præcesserint indicia legitima ante torturam, & deinde quoque torti confessioni inquisitio sive exploratio diligens instituta responderit, præsertim cum utrobique ex circumstantiæ indicabuntur, præter quas tale, quod facinus committi non potuerit, quasve nemo alius nisi criminis socius aperire possit. Nam etsi confessio in tormentis facta ad condemnationem non sufficiat, quasi metu extorta, *l.* 1. §. 17. *ff. de quæst.* tamen ea vis purgatur, quando postea extra locum carceris, ejusmodi confessio libere renovatur, *Paris. de puteo in tract. de Synd. verb. Tortura n.* 9. *Clar.* §. *fin. quæst.* 44. *in fin. & quæst.* 65. *in fin. Godelin. d. tract. lib.* 13. *cap.* 10. *n.* 47. *& seqq.*

Artic. LXII. Quia actori omni jure probatio incumbit, reus verò quantumvis nihil præstet, absolvatur, *l. ei. ff. de probat. l. actor. C. eod. l. qui accusare C. de edendo*, idcirco accusator ad probationem criminis accusato nihil confitente (modo aliud nihil prohibeat) utique admittendus est, modo ipsemet id postulet, & audiendus, quousque solemnia accusationis perficiat. *Clar.* §. *fin. quæst.* 62. *Remus hic.*

21 De exceptionibus rei contrà testes.

Artic. LXIII. Pro dictis testium regulariter præsumitur, nisi aliquid subsit, quod judici testimonium faciat suspectum, *l. testium fides* 3. *in pr. ibi nam si careat. l. ob carmen* 21. §. *si testes ff. de testibus Vinn. lib.* 1. *comm. opin. in verb. Testis unicus de visu. num.* 20. Facit autem judici testimonium, inter alia, suspectum, si testis sit ignotus, quem scilicet reus, neque de auditu neque visu, notitiave quamvis levissima agnoscit. Si itaque reus hunc repellat, atque contra eum excipiat, imò quamvis etiam non excipiat: quia tum ad officium judicis pertinet, inquirere de testium conditione, atque ex officio inhabiles repellere, *l. quæsitum ff. de testib.* tunc neque jurare, neque deponere admittetur: Nisi tamen producens sive actor eum esse fide dignum, adeoque testem omni exceptione majorem, & à calumnia alienum, & testimonium non impedire, quod eum reus non norit, probaverit. *Remus in* §. *h. Farinac. in tract. de testib.* *tit.* 2. *q.* 62. *tit.* 6. *n.* 7. *Mascard. de probat. conclus.* 222. *n.* 14.

22 Processus contrà reum negantem, sed tamen convictum.

Artic. LXIX. Reo, à plena & indubitata probatione confiteri delictum recusanti, demonstrare oportet, judicem pro convicto eum habere: eo id consilio, ut vel hac ratione ad confessionem promoveatur. Quoad si verò adhuc nihil fateatur, Judex nihilominus sine tormentis, atque etiam tormentorum repetitione, eum tanquam de crimine satis superque convictum, ultima sententia condemnare potest: quia si crimen notorium sit, aut satis probari queat, aut etiam confessio Rei adsit, tortura supervacua est, adeoque non adhibenda, *h. art.* 69. *Baptist. à Villalob. in lit. T. num.* 118. *Fr. Vivius l.* 2. *comment. in verb. appellatio Judic. Vigel. d. tract. cap.* 4. *quæst.* 1. *Except.* 7.

23 De die capitali constituendo.

Artic. LXXVIII. Cavetur hoc articulo de die ad audiendam sententiam constituendo. Si itaque accusator ad confessionem à reo factam, aut plenam absolutamque per testimonia deductam probationem & in causa conclusionem, capitalem reo diem constitui petat, ejus desiderio Judex deesse non debet, atque omnino diem (qui tamen non sit sacer vel festivus nec Dominicus, ut vulgò dicitur, condicet) justa namque petenti facile assentiendum, *l.* 2. *ff. de his, qui sui, &c. l. & Atticilinus ff. de serv. rust. præd.* Quod si accusator hoc nolit petere ad ipsius rei, qui vel absolvendus, vel condemnandus est, petitionem, dies constituetur ex officio, *h. art.* 78.

24 De sententia.

Artic. XC. Statuit Imperator, quando jam maleficium reus libere & constanter confessus est, aut vivis probationibus convictus erit, & nihil aliud sibi superesse videtur, quam, ut ad extremam recurrens anchoram, imploret *clementiam* & misericordiam judicis, ad quam ut confugiat, atque animum judicis ad eam, qua potest ratione, permoveat, petet, petique curabit; Sin verò maleficium non ita atrox se admisisse asserat, vel inficietur nonnulla: aut si fateatur quidem factum, exceptione tamen ejusmodi se tueatur, cujus beneficio liberatus supplicio, reatui eximi, & levi pœna defungi se posse speret, tunc petit, ut tam de accusatione quam exceptione ex actis, quæ in judicium deducta sunt, secundum Carolinas Constitutiones Criminales jure & æqua lance Judex dispiciat: ut ejus innocentia comperta & manifesta facta, sententia Judicis reatui exemptus absolvatur, & injustus accusator in impensas omneque damnum damnetur, *Remus ad hunc* §. 90.

25 De revocatione rei in die instantis executionis.

Artic. XCI. Imperator hic sæpe monuit judices, ut in dubiis & obscuris quæstionibus *peritiores consulere* debeant, uti & in hoc articulo, ubi cavet, si reus delictum, quod ante quidem constanter & liberè confessus erat, indicto capitali sententiæ ferendæ die, dolo, qui nullis prodesse debet, revocet & inficietur: contra Judex ex inquisitione habita ab eo admissum, omnibus circumstantiis congruentibus, deprehenderit, & hoc tantum à reo quæri animadverterit, ut differat

rat diem, impediatque executionis processum. Huic malo competens afferens remedium, constituit, ut Judex eos assessores, quibuscum tam confessiones tormentis excussas, quam liberas, & citra vim factas, & à reo liberas voce confirmatas, ratificatasque audivit, jurejurando adactos publice in judicio interroget: rectene à reo confessiones altera vice editas & in judicio recitatas audierint? Quod si illi rem ita habere annuerint: Judex, quid jure de reo ad extremum revocante maleficium mereatur, *legum peritissimos viros Superiores suos* consulere jubetur. Quod cum observabitur, ii assessores non amplius testium loco habebuntur, sed ut conjudices adhiberi, nec ullo modo à consessu excludi poterunt, *Remus in* §. unde patet Regulæ illius, quæ vult, eum, qui testis in causa fuit, in eadem causa non posse esse judicem: Exceptionem esse, si de actis causa testimonium ferat, veluti de confessione torti, *h. art.* 91. *in fin. Vigel. cap.* 2. *quæst.* 4. *reg.* 5. Sed eum, qui confessus est delictum capitali supplicio affici quandoque posse, etiamsi in confessione non perseveret. *Daniel. Moller. lib.* 3. *semest.* 41.

26 *Artic.* CXXXI. disponit *Imp.* circa Parricidii crimen, quod asperrimum dicit *Justinianus in* §. *alia deinde Lex.* 6 *Inst. de publ. jud.* Committitur illud, si liberi parentes, vel Parentes adeoque matres suos occidunt infantes & liberos: Item si maritus uxorem, & è contra, vel consanguinei se invicem enecant. Illa species parricidii sola à Carolo V. in hac Constitutione ponitur, quando *mater infantem suum occidit*: ne forsan Imperator Carolus videatur magis docere filios, quam vetare parricidia. *Remus h. art.* 131. Si itaque fœmina infantem suum vivum animatum, formatum & membris distinctis præditum & perfectum, clam, dolo malo enecat, illa consuetudine viva in terram defoditur, stipite per corpus transfero. *Wesenb. in parat. ff. ad l. Pomp. de parricid. n.* 5. *in med. vers. hodie tamen & seq.* Quam consuetudinem etiam confirmavit, *Carolus V. h. art.* 131. Quia vero in eo supplicii genere, ob cruciatus moram, desperationis subest periculum, mavult *Carolus V.* hujusmodi infanticidas aquis suffocari, si per eum locum profluens præterlabatur, *vers.* aber darinnen Verzweiffelung zu verhüten/ etc. Si vero id teterrimi maleficii frequentius occurrit, prædictam pœnam defossionis, stirpitisque ad terrorem aliarum servari atque observari præcipit. Neque displicet Imperatori quasi media via, semper enim in periculosis & perplexis rebus mediam viam sequimur. *l. antiqui. ff. si pars hæred. l. si Paterfam. ff. de hered. instit.* ut quæ suffocandæ aquis erunt, candentibus prius forcipibus adurantur, *vers.* oder aber/ daß/ etc. Id quod etiam adhuc hodie frequentius fit, quam ut vivæ defodiantur & palo transfigantur. Hodie vero pœna gladii afficiuntur infanticidæ, licet hoc crimen frequentissimum sit, ut sola ad mitiorem pœnam moveat animarum salus.

De parricidio, infanticidio & ejus pœna.

Quod si vero fœmina fœtum vivum, & forma naturæ congruente, (nam si contra formam humani generis converso more procreentur, liberi non sunt, *l. non sunt ff. de stat. hom. l. ostentum vers. duo de V. S.* ubi interpp.) præditum, clam pepererit, atque absconderit, qui postea exanimis inveniatur; mater autem necis insimulata, sese hoc excuset colore, quod abortum, aut fœtum mortuum ediderit; hoc urgendum erit, ut omnibus circumstantiis enumeratis, probatione legitima innocentiam suam tueatur, fidemque de naturali fœtus morte judicibus faciat. Si vero hoc probare non poterit, & in sua assertione perseveret, torturæ subjicienda, & ad confessionem veritatis cogenda, *Faber lib.* 9. *d. tit.* 11. *defin.* 1. *per tot.* quæ si tunc se infantem occidisse fatetur, pœna ordinaria infanticidii plecti debet. *h. art.* 131. §. So aber ein Weibsbild/ als ob stehet/ *ubi Remus.* Quæ tamen Constitutio Carolina procedit tantum, si mulier sine sua culpa & facto mortuum infantem se peperisse allegat; secus si ejus culpa accesserit, *h. art.* 131. §. So aber/ *vers.* wo das Kind ohne ihre Schuld todt von ihr gebohren seyn solte/ *Berlich. conclus.* 7. *num.* 29. *& seq. p.* 4. Sed quid dicendum de muliere, quæ ventris doloribus impulsa latrinam accesserit, & partum in cloacam effuderit; asserens se nescivisse, quod fuerit prægnans? *Hip. de Mars. in sua pract.* §. *postquam num.* 23. *&* 24. dicit, eam mulierem habere contra se vehementes præsumptiones juris & facti: & talem mulierem, attenta tamen qualitate delicti & mulieris, publice esse fustigandam, & in perpetuum exilium dandam statuit, *Cacheran. decis.* 60. *in fin.* De pœnis parricidii in Parentes, & liberos, inter conjuges & consanguineos late & distincte tractat, *Matth. Berlich. concl.* 6. *per tot. p.* 4. *Coler. decis.* 157. *Scheffer. p.* 1. *q.* 19. *Pingitz. q.* 44.

Artic. CLI. præcipit Imperator, quod reus ad probationem suæ defensionis omnino sit admittendus, imò quocunque tempore reo defensionem postulanti, negari non oportet, *l. unus* §. *ult. versic. quamvis ff. de quæst.* Judicis itaque est, quærere ex reo, possitne exceptionem suam liquido probare, quod si hoc se facturum affirmet, tunc exceptionis capita Actuarius consignabit. Quæ si Judex, habito prudentum consilio, ita inveniat comparata, ut legitime probata, reum à pœna Capitali excusent, probatio omnino admittenda est: neque tamen actorem, si quid replicare debeat, à judicio repellet, & ut Processus sine mora expediatur & ad finem pertrahatur: recte facit Judex, uti quoque moris & styli est, si certum terminum ad probandum præfigat: Quamvis enim Judex nequeat defensiones reo auferre, potest tamen defendendi modum ac terminum ex justa causa præscribere; cum limitare temp⁹ ad se defendendũ non sit tollere defensiones, *Vasq. illustr. quæst.* 36. *Farin.* 1. *de indic. & tortur. tit.* 3. *q.* 39. *n.* 112. *& seq.* Idq; ut meliore Ordine fiat, à Magistratu loci audiendis testimoniis, quæ partes producent, Commissarii constitui debent, eoque modo procedi, ut præscriptum superius *artic.* 62. 27

Rei defensiones semper esse admittendas.

Beklagter.

SUMMARIA.

1. *De tortura rei vulnerati, vel rupturam habentis, infirmi vel mulieris prægnantis.*
2. *Rei probationes, testes, & documenta esse admittenda.*
3. *De sententia absolutoria.*
4. *Quando accusator ab expensis sit liber.*

De cautione accusatoris, vid. suprà verb. Abtrag/ ad art. 12. Constit. Crim. Imp. Caroli V. quatenùs cavere teneatur de expensis, damnis & injuriâ: & quidem vel prædiis, vel fidejussoribus facilè conveniendis, *l. 1. & 2. ff. qui satisd. cog.* quæ omnia tamen hodiè cessare videntur, cum magis per inquisitionis quàm accusationis modum contrà delinquentes procedatur. Si verò accusator vel delator adsit, & contrà illum reus innocens agere velit, res summariè & de plano decidi debet, *hoc art. 12. in fine.*

Artic. 13. tractat Imperator: cum delatus delictum quidem non negat, sed facti tamen sui causas legitimas excipiendo adferre possit, quibus probatis reatui eximatur: Accusator contra vehementes replicando dicat, falsas esse & fictas, neque admittendas: is accusator cavere debet, eum in finem, ut si delatus causas allegatas sufficienter probaverit, neque capitalem subire sententiam cogatur, adversus accusatorem suum regressum habere, & ab eodem de damno ex carceris causa illato sibi satisfieri desiderans expensarum & incommodorum compensationem eodem judicio exigere possit: ac tum accusator delato in omnem causam damnabitur, *l. cum apud 20. judic. solvi l. Græce §. & post litem ff. de fidejuss. l. 3. C. qui accusar. non possunt. Clar. §. fin. q. 18. n. 2.* Et hæc in accusatore.

An reus possit datis fidejussoribus de carcere dimitti? Sed quid in reo? potestne is acceptis fidejussoribus à carcere dimitti? *Clar. §. fin. q. 46. n. 6.* hoc affirmat in causa levi, & ubi non ingeritur pœna corporis afflictiva, consideratis desuper facti ac defensionum, ipsiusque personæ circumstantiis, *d. l. Græcè §. sed & si ex delicto. l. si quis. 56. §. fin. l. si à reo 70. §. fin. de fidejussorib. l. 1. l. 3. l. 4. 5. de custod. reor. Gometz. in variis resolut. tit. de delict. num. 8. Menoch. lib. 2. de arbitr. jud. quæst. casu* 304. ubi declarat, qua pœna & quando plectatur fidejussor, sub cujus fidejussione relaxatus è vinculis carceratus fugiat, *Remus h. art. 13.*

1 De torturâ rei vulnerati, vel rupturam habentis, infirmi, vel mulieris prægnantis. *Artic.* 59. monet Imperator iterum Judicem, ut si reus vulnera vel rupturam, vel alium defectum in corpore habeat, eum cum tali moderamine torqueat, ne quid damni accipiat, & ne vel vulnus vel ruptura augeatur: Idem est, si reus aliàs sit *infirmus* vel valetudinarius, tunc enim vel omninò non torquendus, vel ita moderatè, ut sine periculo vitæ seu corporis id fiat, qua in re Medicorum vel Chirurgorum judicio stabit, *text. hic & Farinac. q. 41. num. 93.* quia afflicto non est addenda afflictio, & tortura semper debet esse talis, ut tortus salvus vel innocentiæ vel supplicio conservetur. *l. quæstionis modum ff. de quæst.* Eadem penè ratio est *prægnandis mulieris*: de qua ne quæstio habeatur observatum à se Ulpianus memoriæ prodidit, ne calamitas scilicet matris noceret ei, qui in utero est, *l. prægnantis ff. de pœn. l. & servorum §. ingenui ff. de stat. homin. l. quæritur in princ. de ædilit. edict. Clar. d. q. 64. vers. quæro modo. Covar. 5. resolut. 4. Menoch. lib. 1. arbitr. jud. quæst. 86. n. 12. & seq.*

Artic. 74. Præcipit Imperator, quod Accusatus, si testimonia aut probationes exhibere vel deducere velit, quibus aut excusetur ab intentato crimine, aut purgetur, ne pejor rei quam actoris conditio esse dicatur, cum potius sit favorabilior, *l. favorabiliores de R. J.* ubi Dd. si alicujus momenti futuras Judex prævideris, aut alias è re esse, testimonia non repudiari & defensiones audiri existimaverit, omnino admittendus sit: sunt enim ea omni jure licitæ *vulg. l. ut vim,* ubi *Dd. de just. & jur.* ideoque nemini etiam propalam delinquenti auferendæ, sed & post conclusionem, imo post sententiam quoque audiendæ, *l. unius. §. cogniturum ff. de quæst.* 2 Rei probationes, testes & documenta esse admittenda.

Artic. 85. Per se est planus, ut nulla paraphrasi & dilucidatione indigeat. Confirmat namque Imperator hoc loco saltem illam consuetudinem, in quibusdam locis, ubi ante executionem rei compedibus vincti aliquot horis, vel diebus *publicè solent sisti & exhiberi.* Cœterùm, ut ad aliquot dies publicè post latam sententiam sistatur, id moribus nostris insusitatum.

Artic. 86. Hic cavetur de reo post conspectum publicum in judicio sistendo; *Clar. §. fin. quæst. ult.* quod fieri debet per lictorem, aut apparitorem, Judice mandante, & quidem reo manibus post terga revinctis. Quando tamen reo respondendum est ad crimina commissa, tunc vincula relaxari solent, quæ responsio & defensio rei ultima est & finalis.

Artic. 87. *Matth. Stephan. hoc loco* Articulum hunc intelligendum de proclamatione reorum per *Carnificem* putat, quæ proclamatio plerisque in locis moribus nostris frequentatur, dum carnifex sive lictor, accusationem suam publice quadam proclamatione instituere solet, ternis vicibus, ad locum justitiæ in ipsa deductione rei.

Artic. 99. Disponit Imperator, si accusatus judicum suffragiis à crimine in ipsa sententia absolvatur, pari jure absolutoria executioni mandari, & liber abire in res suas absolutus debet. Ad restitutionem verò impensarum & damni facti quod attinet, absolutus, qui jam actoris partes sustinet, civili actione, ad fundandam causæ continentiam, apud eundem judicem agere potest, & ab actore suo, qui in probandi onere defecit, suum consequetur. Cœterum hæc actio denegatur, si accusator justam seu probabilem accusandi causam habuit, *art. 201. vers.* 3 De sententiâ absolutoriâ. 4 Quando accusator ab expensis sit liber?

Es

Es wäre dann. Ejus exemplum habetur, *art.* 166. *in fin. Vigel. c.* 5. *reg.* 10.

Artic. 187. Reo delictum fatente, quæ defensionis suæ causa excipiat, quibus reatus eximitur, ea nempe & quas probationes, instrumenta, testimonia adducet, & quæ ex inquisitione cognoscentur, denique omnia quæ ad commodiorem judicum informationẽ servient, Imperator Carolus V. ab actuario diligenter consignari mandat, *h. art.* 187.

Beleutung des endlichen Gerichts.

ARt. 52. Hoc loco mandat Imp. quod die capitali, cum hora est, signum tuba, ære, vel campana, ut fieri solet, dandum sit: Judex autem & Assessores in prætorio seu Curia, aut Aula Judicii, præsentes adesse mature debent: ex qua consuetudine, judicis mandato, ordine consedeant; & ipse Judex pedum judiciale, gladiumve vagina exertum, pro regionis cujusque more erectum, dextra teneat, debitamque præ se ferens auctoritatem, præsideat judicio tantisper, donec, quæ ad actum requiruntur, omnia rite peracta & transacta sint, *Remus in* §. *h.*

Belohnung. Besoldung.

Judex Criminalis mercedem non accipiat, quia Judices decet esse incorruptos.

ARtic. 205. Imperator hac constitutione expresse cavet, ne Judex mercedem accipiat ab accusatore, ut judicet; quia Judex, non accusatoris, sed Magistratus sumptibus, de causis criminalibus judicare debet. Nihilque magis contrarium jurijurando judicis, quod in auspiciis officii sui præstat, neque repugnans magis quidquam boni & corrupti judicis muneri, quam non solum munera accipere, sed etiam nil erubescentes petere audere. Quin & Venales sententiæ, nulla etiam interposita appellatione, nullæ, *l. Venales C. Quand. provoc. non est necesse.* Ideoque lata est lex Julia repetundarum, cujus verba referuntur in *l. lex Julia ff. ad l. Jul. repet.* Habeantque itaque Judices puras manus, & sint contenti salariis & annonis *Novel.* 9. nihil tam ob damnandum, quam absolvendum paciscentes, nequidquam accipiant, ut de se *Moses num.* 16. *v.* 15. *& Samuel, lib.* 1. *Sam.* 12. attestantur.

Belohnte Zeugen.

Testes corrupti puniendi.

ARtic. 64. agitur de teste, qui pro dicendo testimonio aliquid accepit, vel mercede conductus est, ille enim testis omni jure reprobatur, qui quidem tantum abest, ut audiatur, ut etiam competenter sit afficiendus pœna: Testium accipientium pecuniam, ut dicat veritatem est, quod tenetur pœna falsi, *l.* 13. *& l.* 15. *C. de testib. l. qui falso ff. de testib. Cujac.* 13. *observ.* 38. *Menoch. lib.* 2. *arbitr. judic. quæst. casu* 310. *Vant. tract. de nullit. cap.* 13. *n.* 38. *Mascard. de probat. conclus.* 135. *Clar.* §. *falsam vers. sed quid & converso.* 13. *in fin.* si corruptus deponat contra corrumpentem, eum non puniendum esse concludit *Mynsing. cent.* 6. *obs.* 67.

Bergstraß.

PRimum, quod Elector Palatinus juxta Pacta Pacis Westphalicæ præstare debuit, fuit restitutio oppignoratarum Præfecturarum *Stradæ Montanæ.* Strada Montana ut refert *Burgoldensis ad Instrum. Pac.* ante aliquot centum annos partim ad Comitatum Ladeburg / partim ad Cænobium Lorsch pertinuit, ac tandem in totum ad modo nominatum Cænobium pervenit. Postea *Fridericus II. Imp.* Stradam Montanam Anno 1252. Archi-Episcopatui Moguntino concessit. Sequenti tempore cum *Pius II.* Papa anno 1461. Dietericum Isenburgicum Comitem, & Archi-Episcopum Moguntinum, ideò, quod decimas Ecclesiasticas extradere, & Electores ad nutum Papæ convocare recusaret, deposuisset, & adversus illum Adolphum Comitem Nassovium concitasset, *Dietericus* auxiliis *Friderici I.* Electoris Palatini, vulgò der Volle se communivit, & hostes in prælio ad Seckenheim fudit. Ut igitur Dietericus Friderico Palatino de impensis bellicis, quæ usque ad 100000. flor. excurrebant, satisfaceret, anno 1462. oppignoravit ei quasdam Præfecturas Stradæ montanæ, Starckenberg / Heppenheim / Bensheim / Morlebach / Lorsch / cum pertinentiis, donec debitum Principale 100000. flor. rursus solveretur. Ab eo tempore Strada montana usque ad tricennale bellum ab Electoribus Palatinis fuit possessa, quo durante Hispani & Bavari Bensheim / Starckenberg & alia illius tractus loca rursus occuparunt, & Moguntino reddiderunt. *In Instrumento Pacis hic constitutum*; ut Præfecturæ istæ Stradæ montanæ apud Moguntinum permaneant, ita tamen, ut pretium pignorationis Electori Palatino reddat, id quod etiam anno 1651. præstitum. Ex Præfecturis autem istis, tres pagi, quod Heidelbergensi urbi essent proximi, & Moguntinum, adeò in proximo vicinum esse nollent, contractu permutationis Electori Palatino manserunt. Præstanda D. Electoris Palatini ratione Nobilitatis immediatæ, & quatuor Vasallorum, qui ipsi in Instrum. Pacis constituti. *vid. in Instr. Pac. hic vers. liberam. & vers.* Feuda etiam Palatinatui Superiori renunciare debuit Elector, *vers. vicissim. &c. ita Burgold. ad Instrum. Pacis disc.* 27. *num.* 1.

Quid in Instr. Pacis de Strada montanâ constitutum.

Bergwerck / *vid. verbo* Müntz.

Berichtschreiben.

Literæ informatoriæ quando & quare decernendæ.

LIteræ informatoriæ, sic dictæ ab informando, quod Judicem Superiorem quando subditi de Dominis, vel Cives de Magistratibus conqueruntur, informent, an mandata vel processus decernere an denegare juvet, ne temere decernendo, iis proterve in Superiores insurgendi detur occasio, *Mev. p.* 3. *dec.* 37. *Blum. ad Proc. Cam. tit.* 34. *n.* 77. *Gail. l.* 1. *obs.* 13. *num.* 4. *&* 5. *Mind. de mandat. c.* 13. *n.* 2. Et propriè sunt Instrumenta quæ Cæsarea Majestas, vel supremum ejus

Judicium Imperiale Aulicum querentibus subditis à Dominis territoriorum vel Magistratibus requirunt, ut de veritate querelarum instruantur & certiores fiant, an mandata vel Processus desiderati decerni, vel denegari debeant, bono publico introducta: per has enim instruitur Cæsar, vel supremum ejus Judicium, & certiores fiunt de concessione vel denegatione Processuum; Verba Recessus *de anno* 1594 §.87. *& Rec. de anno* 1654. §. 105. hoc solùm disponunt, quod sinè prævüs literis informatoriis Mandata S. C. *non facilè*, nicht leichtlich / decerni debeant, non excluso tamen arbitrio Judicis, si pro facti qualitate & circumstantiis, id decernendum esse existimaret. In puncto juris collectarum, sequelæ & similium amplius posteà dispositum est, *in Art.* 3. *&* 18. *Capitul. Leopold.* wann sich die Unterthanen der rechtmässig hergebrachten Steuern / Zehenden / und andern gemeinen Bürden und Schuldigkeiten eximiren und entschlagen wolten / ad nudam instantiam non facilè exaudiri, nec mandata illis decerni, sed potius à limine judicii repelli debeant, & aliàs mandatorum paritio, sinè prævia informatione emanatorum, negligi possit. Tamen probè ponderanda sunt verba: rechtmässig hergebracht / ne subditi gravati justitiâ destituantur, vel præsumptio, quæ militat pro Principibus, & Magistratibus, ipsos aliquando in præcipitium & miseriam deturbet, antequàm auxilium impetrare possint.

Dantur itaque etiam hodie adhuc casus, si Cæsaris vel Cameræ Jurisdictio fundata, & factum pro mandato S.C. qualificatum, sine literis Informatoriis prævüs, mandata S.C. concedi possint, id enim ex allegato §.105. *d. recess.* 1654. denotant verba: denen Unterthanen und Bürgern wider ihre Obrigkeit die Procesß nicht leichtlich erkennen / sondern vorhero umb Bericht schreiben / &c. Ac confirmatur hoc in *Art.* 18. *Capit. Cæs. Leopold.* ubi disponitur: daß Churfürsten und Stände vorhin vernommen werden sollen / adjicitur: dem letztern Reichs-Abschied gemäß / quo dubio procul ejus §.105. indigitatur. Si itaque E. G. sævitia, de qua conqueruntur subditi, in ipsis literis supplicibus pateat, ut Cæsari vel Cameræ Imperiali de facto nullum dubium sit, quid ni mandata S. C. impetrentur, cum publicè quoque intersit, ne quis, re sua malè utatur, *Blum. Proc. Cam. Tit.* 34. *n.* 78.

In *causis* etiam *pignorationum*, pro obtinendis ejusmodi mandatis & citationibus, opus non est hisce literis informatoriis. Cum enim pignorationes & capturæ jure tam communi privato, quam ex Constitutionibus Imperii prohibitæ sint, Judex quoque à præcepto inchoare valet, *Gail. d. pign.* 1. *obs.* 13. *n.* 4. Quod si verò supplicans requisita ejus Constitutionis & Processus non observarit, vel factum quodammodo non probatum dederit, eousque mandata denegantur, decreto aliquo: Noch zur Zeit abgeschlagen / sondern wofern Supplicant auff der Pfandungs-Constitution formlich suppliciren / die requisita derselben exprimiren / und das factum dem jüngsten Reichs-Abschied gemäß aliquo modo bescheinen wird / soll ferner darauff ergehen was recht ist.

Quando itaque supplices literæ decenter sunt exhibitæ, quarum formulam recenset, *Blum. supplic. Cam. Tit.* 8. *num.* 85. & ratione causæ Camera fundatam Jurisdictionem habet, & factum ita comparatum, ut à mandato incipi possit, si quodammodo probatum appareat, mandatum decerni potest: secus ad illud melius & certius decernendum supplicibus literis decretum opponi solet: Solte Burgermeister und Rath der Stadt N. umb ihren Bericht innerhalb 4. Wochen hierüber einzuschicken / zugeschrieben / und dieselbe immittels mit fernern Proceduren gegen den Supplicanten einhalten. Literæ requisitæ sumptibus supplicantis expediuntur & insinuantur, formulam eines Schreibens umb Bericht exhibet, *Rhetius dissert. Jurid. vol.* 5. *dissert. de Lit. Inform. cap.* 3. *n.* 7. Quod si Dominus Territorii ob urgentia impedimenta literas informatorias transmittere nequeat, dilationem petere & impetrare solet, hujus formulam ut & ipsarum literarum informatoriarum, *vide apud. eund. cit. loc.* Cum demùm literæ informatoriæ vel ab ipsis subditis querelam instituentibus clausæ exhibentur, vel ab ipso Statu Imperii, à quo fuerunt desideratæ, transmittuntur, interdum actores copiam earum literarum ad inspiciendum submissè petunt, quæ aliquando conceditur, aliquando denegatur. Cœterùm harum literarum effectus in eo consistit, ut subditi cautè admodum querelas contra Dominos suos instituendas considerent.

Beschädigter. *vid. verbo* **Landfried.**
Beschluß: beschliessen. *vid. verbo Process.*
Beschwärung der Teutschen Nation gegen den Päbstl. Stul. *vid. verb. Papa.*

Besichtigung.

Vide suprà verbo Anzeig / *ad art.* 35. *Constit. Crim. Caroli V.*

SUMMARIA.

1. *De inspectione vulneris.*
2. *De inspectione documentorum*, *vid. verb.* Copey / *& verb. Originalien.*

1 De inspectione vulneris.

ARtic. 149. præcipit Imperator diligenter inquiri, ut ostendi possit, utrum vulneratus ex vulnere perierit, & ne postquam justæ sepulturæ traditum, hoc est, terra conditum corpus inquietari opus sit, Judicis est, ut ille, cum duobus Assessoribus sive Scabinis,

nis, Actuario & Chirurgo uno vel pluribus, si haberi possint, juratis ad domum defuncti eat, & cadaver, antequam funus ducatur, diligenter inspiciat, omniaque vulnera, verbera, ictus, & quæcunque symptomata accesserint, accurate consignari faciat. *Gail. obs.* 111. Cæterùm non abs re est, si Judex etiam ante mortem hanc inspectionem vulnerati instituat: quia nimirum si per negligentiam vulnus fore lethale fiat, tunc vulnerans de vulnerato tantum tenetur. *l. qui occidit §. fin. ff. ad l. Aqu.* Prodest aliquando etiam in casibus dubiis, ubi verus author ignoratur, audire sententiam vulnerati, antequam morte extinguatur, quippe quod innocentiæ favore creditur vulnerato, excusanti vulnerantem, *Gail. lib.* 1. *d. PP. obs.* 16. *n.* 23.

2 De inspectione documentorum, vid. verb. Copey & verb. Originalien.

De inspectione Actorum, aliorumque documentorum & scripturarum, & de periculo litteras & sigilla de uno loco in alium transmittendi & desuper admissa commissione, *vide infra verb.* Copey/ *& verb. Original.*

Bettler.

Vid. suprà verb. Allmosen.

SUMMARIA.

1. *Extra crimen læsæ Majestatis bona capitali supplicio affectorum non esse addicenda fisco.*
2. *De validis mendicantibus non tolerandis.*
3. *De fraudibus eorum, simulationibus, & pœnâ.*

IN *Constit. Crim. à Carolo V. Imp.* circa mendicos ita dispositum, ut Judices & Magistratus, magnam curam habeant, ut Provinciæ atque urbes validis mendicis & circumforaneis purgentur, per *l. unic. C. de valid. mendicant.* Et *art.* 218. Judices gravissimè delinquere, cum extra læsæ Majestatis crimen, ex aliis etiam delictis, sontes etiam ita puniuntur, ut præter capitale supplicium, etiam bona ipsorum in ærarium redigantur, unde eorum uxores & liberas, illâ dote, his patrimonio exspoliatis, ad summam miseramque paupertatem recidere oporteat: contra quam ratio naturalis, quasi lex quædam tacita, liberis Parentum hereditatem addicens, velut ad debitam successionem vocat. *l. cum ratio ff. de bon. damnat. Nov.* 17. §. *oportet. Heig. q.* 33. *n.* 46. *part.* 2. Hujusmodi abusus & consuetudines omnes, utpote irrationabiles, quemlibet Magistratum judiciis eliminare, abrogare & æterna oblivione sepelire jubet, *Imp. h. art.* 218. Imo etiam sua authoritate, hac ipsa constitutione, illas abrogat, annihilat, & abolet, ne unquam in usum redeant.

1 Extrà crimen læsæ Majestatis, bona capitali supplicio affectorum non esse addicenda fisco.

2 De validis mendicantibus non tolerandis.

De *validis mendicantibus*, Impostoribus & Stellionibus, qui sub falso prætextu stipem corrogant; ac quod ii non sint ferendi, plurium Constitutionum & Sanctionum authoritatibus probat, *Camerar. centur. l. hist. subcisivar. cap.* 16. *adde Besold. in discurs. polit. de trib. Domest. Soc. speciebus f.* 78. *& in tract. d. vita & mort. cap.* 3. *fol.* 19. *Heig. lib.* 2. *quæst.* 27. ac in hanc rem extant publicæ Imperii Constitutiones, aliquoties in Comitiis, & præsertim Francofurti *Anno* 1577. repetitæ, quibus mandatur, ne ferantur validi mendicantes. Unde conqueritur *Heig. d. l. num.* 16. quid leges, inquit, sine moribus vanæ proficiunt? *Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.* Non credo, in tanta morum corruptela, meliora nobis speranda: ut qui graviora etiam invalescere quotidie videmus. Ecce enim non tantum validi hinc inde vagantur mendicantes, sed & iisdem morbos, vulnera, defectus naturæ simulant, literis & sigillis alienis abutuntur, & hisce prætextibus immensam pecuniæ vim colligunt, cum interea membra habeant integra & sana, & latrocinii furtique criminibus impensè dent opera. Unde referente *Heig. d. l. num.* 20. tales impostores, ut fures, laqueo punitos esse constat, siquidem tantam pecuniæ summam per imposturam illam corrogassent, quæ ad furti pœnam sufficit. Interdum tamen in illos, & communiter quidem fustigatio & relegatio perpetua decreta reperitur: cum videlicet non diu in eo vitæ genere rei degissent, & falsis sigillis ac literis usi essent. Et possunt hæ species referri *ad l. eos* 27. §. *qui se pro milite* 2. *ad L. Cornel. de Sicar.* ubi videtur arbitrium judici dari, ut pro qualitate admissi pœnam exaggeret. Furto enim dissimile non est crimen, si quis falso utens diplomate, quasi incendio quodam oppido consumpto, magnam pecuniæ vim colligat, ubi & pœna furti locum habere potest.

3 De fraudibus eorum, simulationibus & pœna.

Falsitatis etiam imaginem habet, si quis pro fame explenda & regenda desidia, morbum simulans stipem quærat: in quem rectè fustigatione & relegatione animadvertetur, cujusmodi pœna teste *Heig. d. q.* 27. *n.* 25. statuta est contra quendam, qui linguæ defectum mentitus, postea falsus deprehensus est; cum illi valde esurienti panis in os immissus esset, quem statim is comminuit, & deglutivit, ubi & judicis Minister statim, manu in os inserta, linguam antea abditam rursum protraxit. Tales, etsi non utantur literis, & sigillis alienis, neque falsi, aut quasi falsi crimine teneantur, tamen ut Stelliones & Impostores rectè puniuntur. De variis mendicantium speciebus, deque eorum malitiis, fraudibus ac nequitiis, *vid. Thom. Garzon.* in dem allgemeinen Schauplatz/ *disc.* 71. *per tot.* Item *Conrad Agyrtam* von *Bellemont, cap.* 5. *fol.* 27. *& multis seqq. ubi fol.* 38. *& seq.* varia & mirabilia de illis recenset, quæ *Speidel. in spec. h. v.* Bettler/ aliquatenus attingit, & ibi videri possunt, ex quibus & similibus apparebit, quam varii sint modi, acquirendi & decipiendi, & exinde, quod detectis fraudibus & nequitiis, ejusmodi homines sint puniendi, ne alii ad idem vitæ genus ducendum invitentur, præsertim hodierno tem-

no tempore, ubi multi inveniuntur, præsertim ii, qui in militia educati, & simul ad nihil aliud quam ad omnes malitiæ gradus edocti, qui fodere non volunt, nec panem in sudore vultus, sed per otium, fas item & nefas quærere intendunt. Unde Magistratibus incumbit, curam & distinctionem inter *veros mendicantes & miserabiles personas habere*, ac inter eos, qui validis corporibus & membris, ad otium & nequitiam assuefacti: ut prioribus eò melius subveniri possit, ac reliqui ab otio ad laborem cogantur, nam ejusmodi homines tolerare, nihil aliud est, quam ansam & occasionem ad multa peccata & mala perpetranda concedere. Plura de hac materia vide apud *prædictum Agyrtam alleg. loc. fol.* 48.

Beweiß. Beweisung.

SUMMARIA.

1. *Probatio in criminalibus.*
2. *De probatione homicidii cum qualitatibus.*

1 Probatio in criminalibus. VId. *supra verbo* Anzeig / *& verb.* Bekanntnuß / *in Const. Crim. art.* 70. *Carolus V. Imp.* adhuc constituit, ut quoties certum quidem maleficium, incertus tamen auctor fuerit, (quod fit, cum is, qui defertur, id inficiatur, neque ad interrogata respondet,) accusator, qui cœptæ accusationis suæ capita, quæ probare volet, bono ordine consignari curet, consignata judici insinuet, testiumque, quos necesse erit audiri, nomina exprimat, & ubi domicilium habeant. Hoc enim commodius examinandis testibus, & qua fieri poterit industria celeritateque testimoniis audiendis, commissarii dati, & deputati operam suam navabunt. *h. art.* 70. Quamvis enim jure in Criminalibus testium examen committi non possit. *Auth. apud eloquentissimum C. de fid. instrum. Gail.* 1. *obs.* 96. *n.* 10. aliter tamen praxis observat, idque propter multitudinem agendorum, *Farin. quæst.* 77. *n.* 178. *Trentacinqu. de testib. resol.* 10. *n.* 12.

2 De probatione homicidii cum qualitatibus. *Artic.* 141. mandat præterea Imp. non sufficere allegare defensionem, sed etiam eam probandam esse, & quidem à reo, qui eam allegat, *Jul. Clar. d. §. homicidium vers. sed quomodo.* Nisi accusator dicat in libello accusatorio, quod reus dolose & violenter, vel perfide defunctum occiderit, er habe den Entleibten Mörderischer / vorsetzlicher und Gewaltsamer Weise umbgebracht; tunc enim reus narrata simpliciter negare, & litem negative contestari potest; & consequenter incumbit accusatori non solum homicidium, sed etiam omnes qualitates annexas probare, usque adeò, ut reus, etiamsi accusator homicidium sufficientissimè probarit, non puniatur, sed absolvatur, nisi etiam qualitates illæ propositæ ab accusatore fuerint verificatæ, *Laurent. Kirchhoff. inter consil. var. cons.* 27. *incip. jure autem est. n.* 2. 3. *&* 4. *vol.* 3. Quam cautelam latè confirmat *Berlich. concl.* 14. *n.* 3. *& seqq.* Sic quoque reum exceptionem inculpatæ tutelæ probare oportere, tum demum procedere, si accusator inculpatam tutelam negaverit, alioquin si accusator eam fateatur, replicatione aliqua adversus eam opposita, probationem non esse necessariam, patet ex hujus art. verbis: und der Anklager / der nicht geständig ist. *Vigel. cap.* 7. *reg.* 1. *except.* 1. *replic.* 3 Quod si verò reus defensionem necessariam, eine rechte Nothwehr / legitimè non probaverit, reus pœnæ subjiciendus est. *h. art.* Quomodo autem sit probanda defensio necessaria, colligitur ex iis, quæ de requisitis inculpatæ defensionis sunt necessaria. Cœterùm ad probandam defensionem pro regula constituendum est, quod ubi agitur pro sanguine ad liberationem, quod tunc pro ejus innocentia probanda sufficiant probationes imperfectæ & dubiæ, conjecturæ, & quævis aliæ circumstantiæ. *Farinac. in pract. crim. p.* 4. *tit. de homicid. &* 14. *quæst.* 135. *p.* 7. §. *num.* 422. *&* 427. *Gail. lib.* 1. *de PP. cap.* 16. *n.* 21. *& seqq.* Secus est, ubi agitur contra consanguinem ad condemnationem, quia tunc obtinet, quod dicitur, in causis criminalibus requiri probationes exactissimas, & luce meridiana clariores, *l. ult. de probat.* late de hac materia tractat *Berlich. d. conclus.* 14. *per tot.* vom Beweiß der Nothwehr / *vid. verb.* Mord.

Bibrach.

De civitate Biberaco, Dinckelspüla, & Ravenspurgo. *vid Inst. Pac. Cæs. Suec. art.* 5. §. 3. *&* 11.

Bilder. Bildnuß. *vid. verb.* Religion.

Bischoff. & vid. suprà Abt.

SUMMARIA.

1. *Episcoporum munus & officium.*
2. *Episcopus consecratus est spiritualis sponsus Ecclesiæ.*
3. *Episcopus Successor quatenus teneatur ad æs alienum prædecessoris.*
4. *Episcopi in feudis succedunt.*
5. *Jura Capituli post mortem Episcopi.*
6. *Ecclesiasticorum duplicia munera.*
7. *De Episcopis A.C.*
8. *Episcoporum gradus sive Ordines.*
9. *De Episcopo plurium Episcopatuum.*
10. *De Episcopis & simul Principibus Imperii.*
11. *Quomodo Episcopatus hodiè conferantur, & concordatis Germaniæ.*
12. *Episcopos tanquam Principes Imperii immediatè Cæsari esse subjectos.*
13. *Catalogus Episcoporum.*

1 Episcoporum munus & officium.

EPiscopus Latinè dicitur *Superintendens*, quod est nomen non tàm honoris quam operis: qui scilicet præficitur, ut curam gregis sibi commissi habeat, & de eo rationem Deo reddere possit; quia Episcopus est scopus omnium in populo suo, cui optimo exemplo, sicut etiam universæ Ecclesiæ suæ, prælucere debet. Hinc tot Episcopis Sanctis & Martyres numerantur in Ecclesia Catholica, & *Petrus Alexandrinus*, ordinatus Episcopus Anno 300. pro fide capite truncatus est jussu Maximini Imperatoris, nono anno persecutionis sub Diocletiano, hoc est Anno Christi 311. Et longus Episcoporum sanctorum catalogus hic posset enumerari, qui veri Superintendentes, Pastores & lumina fuerunt S. Ecclesiæ Catholicæ. Episcopi enim munus est, docere populum, prædicare, & administrare Sacramenta, prout memini, & meis ipsemet oculis vidi, *Archi-Episcopum Moguntinum Joannem Philippum*, SS. Eucharistiæ Sacramentum ultrà horam & amplius populo distribuentem. Episcopale scilicet jus origine gloriatur antiquissima, non solùm inter Orthodoxos, sed etiam inter gentiles: Christianum verò sub Constantino magno maximè crevit. De Episcoporum qualitate, officio, electione, postulatione, investitura, confirmatione, ordinatione, consecratione, translatione, depositione, cessione, renunciatione, & resignatione passim tractant Canonistæ, & inter eos, *R. P. Pyrring. ad jus Canonicum tit. 6. de elect. Episc. & Elect. potest.* ubi omnia accuratè tractantur, nec non *in Thes. Basil. vol. 2. disp. 9. lit. ppp. 2. 3. 4.*

Archi-Episcopi & Episcopi suos plerumque habent *Suffraganeos*, qui in Germania **Weyh-Bischoff** appellantur, qui unicæ consecrationi sunt dediti, & in hac parte Episcoporum, qui licet omnes consecrare possint, tamen circa alia officii sui utplurimum occupati distinentur, Suffraganeos alunt. Per consecrationem Episcoporum contrahitur *spirituale matrimonium inter Episcopum & Ecclesiam*, ut de rigore Canonico Episcopus non dicatur, nisi sit consecratus, quod tamen in Germania non observatur, prout hodiè videmus Archi-Episcopos & Episcopos, magis beneficiis & reditibus, quam officiis Episcopatus gaudere. Procul enim abiit Episcopis ratione Ordinis principaliter conveniens potestas publicè docendi, & prædicandi verbum Dei, administrandi Sacramenta, & peccatores in Ecclesia ligandi & absolvendi, quæ potestas clavium dicitur: Potior sæpe pars est gloria & splendor numerosæ Aulæ, ad quam reditus Episcopatuum impenduntur, reliqua expediuntur per personas in subsidium assumptas, ut pauci amplius hodiè Sancti numerentur, quos tamen plane deficere, esset Ecclesiæ sanctæ injuriam inferre, cum in militante hac Ecclesia Deus semper personas sibi gratas & sanctas conservet, qui externum splendorem contemnunt, & solum pro gloria Ecclesiæ aliquam suæ dignitatis præeminentiam ostendunt. Quamvis enim Barclaius *in Satyrico* suo dicat, S. Petri ligneum sceptrum erubescere ad hodierni Pontificis purpuram. Tamen meminisse oportet, crevisse Ecclesiam largitionibus Deo gratis, & Reges esse nutritios ejus, ita ut Ecclesiæ, servorumque & Templorum magnificentia fiat ad gloriam DEI. Episcopatus enim non est simpliter dignitas, sed quasi culmen quoddam dignitatis. Episcopales censuras nemò contemnere debet, & si quis id faciat, Episcopus brachium seculare invocare potest. Episcopus Successor prioris æs alienum solvere non tenetur, nisi is id aut cum Capituli consensu mutuum sumpserit, aut in Ecclesiæ utilitatem conversum esse creditor legitimè probaverit. Episcopi etiam in feudis succedunt, deducente *Marco Antonio in Practic. Eccles. q. 9. Besold. in thes. pract. verb.* **Bischoff.** Episcopo moriente *Capitulum succedit* in administratione & jurisdictione, omnisque potestas Episcopalis recidit in Capitulum, quod etiam ad Imperii comitia vocatur, & jus habet suffragii, non tamen in electione Cæsaris, *Thes. Basil. vol. 5. disput. 29.* Olim investitura beneficiorum Ecclesiasticorum per annulum & baculum competiit Imperatoribus, absque controversia, sicut apparet ex ipsis Canonibus, *in cap. 3. cap. 9. cap. 15. cap. 16. 17. 24. 25. dist. 63.* quod à temporibus Caroli M. ultra 300. annos obtinuisse refert *Naucler. gener. 308. in princ. & Sigebert. in Chron. anno 1111. Coccej. ad jus publ. cap. 18. num. 10.* Crevit postea autoritas Episcoporum & Prælatorum, dum Episcopi Ordini Principum, reliqui Dominorum sunt accensiti, & tunc contentio fuit inter Imperium Romanum & Sacerdotium, quæ composita est per *Concordata Germaniæ*, ut pluribus mox infra dicetur. *Jus reformandi* omnibus Statibus Imp. vi superioritatis & territorii compotit, *Instrum. Pac. art. 5. §. 30.* Ecclesiasticorum munera sunt duplicia, uti Episcoporum & Prælatorum in *docendo* & veram religionem propagando: aliorum verò, ut *armis religionem* promoveant, quales sunt Equitum Ordines sacri, eorumque ministri, inter quos Magister Teutonicorum Equitum Archi-Episcopo comparatur. *R. J. anno 1576. & 1582.*

2 Episcopus consecratus est spiritualis Sponsus Ecclesiæ.

3 Episcopus successor quatenùs teneatur ad æs alienum prædecessoris.

4 Episcopi in feudis succedunt.

5 Jura Capituli post mortem Episcopi.

6 Ecclesiasticorum duplicia munera.

Cum verò Pontifex solus à Catholicis agnoscatur, ab eo petenda est ordinarie dispensatio & confirmatio, præsertim si Episcopus postulari velit, & locum ejus qui regulariter & canonicè eligi non potest. Hinc liquet, quare Catholici Protestantes Episcopos nec in Episcoporum Ordinem, nec ad sessionem & suffragia in Comitiis admittere voluerint. Quia enim ex Concordatis confirmatio Romæ petenda est, sicut & dispensatio, si quis Episcopus postuletur, existimatum est, illis aliquid deesse, ut in Episcoporum numero haberi minime possint. Satis tamen huic rei prospectum est in *Instrumento Pacis art. 5. §. 2.* ubi constitutum, quod si intra annum postulationis suæ fidem fecerint, & juramenta Regalibus feudis consueta præstare parati sint, à sacra Cæsarea Majestate investiri, ad Comitia vocari, ibique jure suffragii

7 De Episcopis A. C.

suffragii frui debeant, singulari inter Ecclesiasticos & Seculares intermedio sive transverso scamno iis assignato, in quo tamē hodie tantum sedet Episcopus Lubecensis & Osnabrugensis, ac hactenus Administrator Magdeburgensis. Cœteri Archi-Episcopatus, & Episcopatus à Protestantibus occupati secularem qualitatem induerunt, sicque in scamno Principum secularium sessionem aut suffragium habent aut prætendunt, *Burgold. p. 2. disc. 11. memb. 5. n. 2. Suder. sect. 2. c. 6. n. 10.*

8 Episcoporum gradus sivè ordines. Quid in *R. J. de anno* 1530. circa Episcopos Statutum. *vid. ibid.* Episcoporum porrò quatuor constituuntur gradus seu Ordines, vel enim sunt *Patriarchæ*, vel *Archi-Episcopi*, vel *Metropolitani*, vel *Episcopi* simpliciter sic dicti. *Paurmeist. lib. 2. de jurisd. cap. 8. num. 2. & seqq. Matth. Stephan. de jurisd. lib. 3. part. 1. cap. 7. n. 7.* qui omnes uno eodemque vocabulo Episcopi nuncupantur, *Lancellot. in templ. omn. jud. lib. 2. cap. 2. n. 2.* Quin & ipse Pontifex in Episcoporum censu habetur, sed tamen ratione Ordinis, *Rebuff. in tract. concordat. rubric. de approbat. convent. in verb. Episcopus*, omnes alios dignitate, autoritate & potestate antecellit, *C. antiqua 13. X. de privileg.* Episcopi autem simpliciter & absolute sic dicti, qui & Diœcesani appellantur, (Episcopus namque habet Diœcesin, Metropolitanus Provinciam, Archi-Episcopus hunc & cœteros Provinciæ Episcopos, & Papa omnes, ut summus totius Imperii Ecclesiastici Monarcha secundum *Tholosan. p. 25. cap. 2. & 3. & Canis. in summa juris Can. lib. 1. tit. 5.* sibi subjectos habet,) uni tantum Civitati & vicis ei adjunctis, præesse dicuntur, *Paurmeist. d. tract. cap. 8. num. 3.* Unde & *Panormitan. in c. 1. de privileg. & excess. Prælat. n. 1. sub fin.* scribit de consuetudine in Italia receptum esse, ut pro civitate non habeatur locus aliquis, nisi Episcopum habeat, & in *l. 36. C. de Episc. & Cler.* dicitur unaquæque civitas proprium Episcopum habeto. *vid. Besold. in tract. de jure Rer. fol. 232. Lehmann* **in der Speyerischen Chronick.** *2. c. 18 fol. 88.*

9 De Episcopo plurium Episcopatuum. In Germania Episcopos non uni tantum Civitati, sed integris etiam Provinciis præesse, cuivis notum est. Notum & illud, unum Episcopum plures Episcopatus possedisse (quamvis contraria sit constitutio in *C. dudum. 54. de elect.* in quo habens unum ad plures dignitates vel plura beneficia eligi prohibetur,) cujus rei hodiè per dispensationes Pontificias notorioissimæ, sunt exempla.

10 De Episcopis & simul Principibus Imperii. Nobis hic de Episcopis qua talibus non, sed de illis, qui simul sunt Principes & Status Imperii sermo erit. Constat enim, quod Episcopi, præsertim Germaniæ, duplicem hodie repræsentent personam unam qua tales, alteram quà Principes Imperii, & amplissimarum ditionum Domini effecti, & ab Impp. regalibus feudis investiti. Unde tales non solum in Clericos, sed etiam in Laicos jurisdictionem habent, & exercent. *Marant. in spec. jurid. d. ord. distinct. 20. num. 6. & seqq. Bertachin. de Episc. lib. 4. p. 2. n. 6. & seq. Lancellot. in temp. jud. lib. 2. cap. 5. §. 4.* ac tres propterea Imperii Electores constituti sunt, *Mager. de advocat. armat. cap. 7. n. 306.* Et id quidem singulari Divinâ providentiâ, pro conservatione veræ Religionis Catholicæ, contrà tot adversarios eam oppugnantes. Ac licet non desint, qui contra hanc duplicem Episcoporum potestatem & dignitatem disputare & eam infringere nitantur, ut videre est apud *Reinking. de regim. secul. & Eccles. lib. 1. class. 4. cap. 9.* attamen illorum fundamenta & rationes non subsistere, neque attendi debere ipsemet docet, & argumentis contrariis respondendo probat. Etenim licet Episcopi Jura territorialia & secularem potestatem ex liberalitate piorum Principum, una cum Episcopali & Diœcesano jure possideant: manent tamen separata munera, Sacerdotium & Imperium, nec propterea confunduntur: quia illud jure Ministerii, hoc jure territorii tenent, *Joach. Stephan. de jurisd. lib. 4. cap. 2. num. 51.* Sic ipse Pontifex in secularibus est Princeps Italiæ, ita ut disputare de ejus potestate, vel ambigere, in ejus territorio sit supervacaneum. Nam idem homo diversis respectibus præditus, diverso jure censeri & sic duplicem personam repræsentare potest, *C. ex literis d. probat.* Sic Coloniensis Elector vocatur Dux Westphaliæ & Angariæ; Herbipolensis, Dux Franconiæ; Argentinensis, Landgravius Alsatiæ; Paderbornensis, Comes Pyrmontanus, uti ex quorundam R. J. subscriptionibus colligitur. Diversi namque respectus in eadem persona considerantur non secundum idem & idem, sed secundum aliud & aliud, *Coccej. in Jur. publ. c. 18.* Licuit etiam in Romana Rep. & aliis multis Sacerdotibus & Religiosis in Rep. versari, imo cum Regno & Sacerdotio quandoque imperium conjunctum videmus. *Cas. in Sphær. civil. lib. 4. cap. 15.* Sic in Politia Mosaica, Moysen, Samuelem & Esdram mixtam exercuisse potestatem & Imperium, notum est, quod nullo modo improbandum est, præsertim si gubernatio Secularis Spiritualem non omnino impediat. *Duaren. lib. 1. d. 5. Eccl. minist. c. 4.* Nec enim ex hoc, quod in una eademque persona utrumque concurrit, utrumque munus miscetur, sicut nec miscebatur in persona Moysis, Samuelis, & similium: imo sæpe per Regnum terrenum cœleste profecit. *C. Principes seculi 23. q. 5. c. filii 17. q. 6. Reinking. d. cap. n. 19. Carpzov. ad Leg. Reg. c. 3. sect. 9.*

11 Quomodo Episcopatus hodiè conferantur ex Concordatis Germaniæ. Lis illa quæ olim fuit circa collationem Episcoporum & Prælaturarum composita est tandem per *Concordata Germaniæ*, cum Pontifice *Nicolao V. anno* 1447. & *Imperatore Friderico III.* quibus cautum est, ut Electio Episcoporum penes Collegia Canonicorum remaneat, confirmatio ad Pontificem spectet; Investitura verò feudalis, quoad bona & Regalia ab Imperio dependentia, Imperatori omnino competat, *Capit. Caroli V. art. 16. Capit. Leopold.* **R. P. O.** *6.* Prout hodie observatur & Pontifici contradicitur, si in confirmationibus suis de temporalium quo-

que collatione faciat mentionem. Atque, uti vigore Concordatorum Imperator non confert feuda personis Ecclesiasticis, quæ non impetrarunt Pontificiam Confirmationem, *Besold. in Thes. verb. Concordata.* Tamen Pontifex etiam sub prætextu taxæ, quam sæpius excessivam esse Principes Episcopi conqueruntur, & propterea literas Cæsareas pro moderatione ad Sedem Apostolicam impetrant, confirmationem non nimis diu protrahere ex differre debet, ne Imperator Vasallo, fidelitatis juramento sibi astricto, longo tempore careat, quo casu memini, monitam esse Sedem Apostolicam, ut confirmationem diutius non procrastinet, quia alias sua Cæsarea Majestas investituram non esset diutius dilatura, & notat *Christineus vol. 1. decis.* 357. multas Ecclesias Germaniæ illa Concordata non acceptasse, sed ampliora jactare Privilegia.

12 Episcopos, tanquam Principes Imperii, immediatè Cæsari esse subjectos.

Observandum hic porrò, quod Episcopi, vel aliæ personæ Ecclesiasticæ, ratione regalium & feudorum Imperialium, immediatè Cæsari & Imperio subjectæ sint, ac propterea illos, æque ac seculares, Edictum *Pacis publicæ* liget. Undè si Ecclesiasticus Status Imperii, per se vel per alios, Pacem publicam manu militari perturbet, citatio super fracta pace, in Camera contra eum decernitur, & probato delicto condemnatur, sed non eo modo, quo seculares, hoc est, ordinaria banni pœna, sed solummodo Regalibus & privilegiis Imperii, sententia declaratoria privatur, idque non publicè sub dio, uti seculares, sed in ipso Consistorio, Judice sedente pro Tribunali. Quia Imperator ob delictum non habet jurisdictionem in personas Ecclesiasticas, nisi ratione regalium & beneficiorum secularium, ideo plus ab iis auferre nequit, quam ipsis dedit, & per consequens pœnam sanguinis aut vitæ, necisque periculum ipsis irrogare non potest, quia Criminis cognitio & pœna corporalis ad forum Ecclesiasticum spectat, tradente *Gailio de Pace publ. cap. 1. n.* 14.

Concordata, de quibus suprà dictum, usu adeò recepta fuerunt posteà, ut non solùm in Imperatorum Capitulationibus eorum mentio facta sit, sed etiam Edicto Maximiliani I. *anno* 1418. Leodiensibus & Caroli V. 1544. Cameracensibus injunctum fuerit, isthæc Concordata servare; ac Ferdinandus I. in *ordinatione Imperial. Consilii Aulici* Anno 1559. Augustæ factâ expressè statuerit, ut cum cœteris Imperii legibus fundamentalibus, Concordata Germanicæ Nationis, in Consilio certa in mensa, ante oculos Consiliariorum posita essent, ut eorum melius recordarentur. Quo idem postea à Matthia Imp. repetitum, in dem Concept seiner neuen Reichs-Hofraths-Ordnung/*tit.* 6. De hisce Concordatis *vid.* ulterius *Capit. Rom. Regis Ferdinandi IV.* §. 16.

Episcopi in Germania, qui simul sunt Principes & Status Imperii referuntur vulgò 27. 13 Catalogus Episcoporum Germaniæ.

Bambergensis, Würtzburgensis, Wormatiensis, Spirensis, Strasburgensis, qui hodie sub induciis Gallo cessit, Eichstadiensis, Augustanus, Constantiensis, Hildesiensis, Paderbornensis, Verdensis, Halberstadiensis, qui duo Episcopatus hodie Secularisati, Monasteriensis, Osnabrugensis, Passaviensis, Freisingensis, Basiliensis, Ratisbonensis, Mindensis, hodie secularisatus, Lubecensis, hodie reformatus, Verdunensis, Metensis, Tullensis, Cameracensis, Leodiensis, Tridentinus, Brixensis. Addunt nonnulli Sittensem sive Valesiensem, Losanensem, Curiensem. *vid. Mager. de Advocat. armat. c. 6. num.* 478. *& seqq. Winzler tr. de Episc. Germ. Joach. Stephan. de jurisd. lib. 3. p. 1. c. 7. Laur. Ohm. de jur. Episc. Conring. de Constit. Episc. Germ. Lampad. de Rep. Germ. p. 3. c. 6. Myler. Archolog. c. 12. disser. nostr. de jur. primar. prec. in append. Burgold. not. Imp. p. 1. disc.* 20.

Böheim. Bohemia.

SUMMARIA.

1. *De antiquis Regni Bohemiæ privilegiis.*
2. *Erectio Episcopatus Pragensis.*
3. *Negatio Papæ Gregorii, ut S. Missa in linguâ Sclavonica legatur.*
4. *Ordinatio Regiminis in Regno Bohemiæ mortuo vel absente Duce.*
5. *Privilegium inungendi & ordinandi Reges Bohemiæ per Episcopum Pragensem.*
6. *Privilegium Exemptionis ab oneribus.*
7. *Archi-Pincernatus Imperii.*
8. *Feuda ab Imperio.*
9. *Erectio Episcopatus Pragensis in Archi-Episcopatum.*
10. *Moravia.*
11. *SS. Communio sub utraq; ordin. supr. n.* 83.
12. *Libera Electio Archi-Episcopi.*
13. *Juramentum Regis.*
14. *Investitura ab Impp.*
15. *Pœna constituta, si Rex Bohemiæ ad Electionem Imp. vel Regis Rom. non vocetur.*
16. *Investitura Regi Bohemiæ personaliter Ratisbonæ præsenti, ab Imperatore Carolo V. collata.*
17. *Exemptio à Collectis Imperii.*
18. *Citatio Regis Bohemiæ ad Comitia.*
19. *Imp. Rudolphi* Majestät-Brieff *in puncto Religionis.*
20. *Imper. Matthiæ Reversales, & mandatum ad Status Bohemiæ pro Sumptibus ad Election. Francofurtensem.*
21. *Regis Bohemiæ prærogativæ.*
22. *Investitura Regis Ottocari.*
23. *Bohemiæ Regnum feudum est Imperii.*
24. *Rex Bohemiæ est Germanus.*
25. *Privilegia Statuum & subditorum Bohemiæ.*
26. *Singulare privilegium monetandi.*
27. *Multi Regis Bohemiæ Vasalli.*
28. *Circuli Bohemiæ.*
29. *Moravia, Silesia, Lusatia.*
30. *Divisio Silesiæ in varios Principatus.*

31. *In-*

31. *Insignia Regni Bohemiæ.*
32. *Olim Reges Bohemiæ à Moguntino fuisse coronatos & inunctos.*
33. *Regi Bohemiæ quid competat vel non.*
34. *Vicarius Regis Bohemiæ quà Archi-Pincerna Dynasta Lymburgi.*
35. *Pietas & Devotio Regum & Regni Bohemiæ.*
36. *Vinea S. Wenceslai.*
37. *De Drahomiræ horrendo interitu & divinâ Nemesi, vid. & supra fol. 27.*

DE Regno Bohemiæ dictum est supra sub *tit.* abgehende Stände / *pag.* 74. ubi de situ Bohemiæ, montibus Gigantum, spectro Ribenzal / serie & successionibus Regum, eorumque vita & gestis. Adjungi possunt hic Privilegia quæ *Melch. Goldast. in Comment. de Regn. Bohem. in fin.* exhibet. Et quidem 1. Privilegium *Alexandri M.* datum Sclavacis, sequenti admirabili modo: Wir Alexander, des Königs Philippi in Macedonien, in dem Fürstenthumb vortrefflich / Anfänger des Kayserthumbs in Griechen / ein Sohn des grossen Jovis, vorbedeutet durch Nectenab der Pragmaner und des Baums / auch der Sonnen und des Monds Bekenner der Perser und Meder Königreich Vertilger / ein Herr des Weltkrayses von Anfang biß zum Niedergang und von Mittag biß zu Mitternacht / dem Durchleuchtigen Sclavonischen Geschlecht und ihrer Sprachen / entbieten für uns und unsere Nachkommen unsere Gnad / Fried und Gruß / und geben euch die Landschafft der Welt von Mitternacht biß an die Welsche Land / so gegen Mittag ligen / frey / erblich / und zu ewigen Zeiten / auff daß darinnen niemand anderst wohnen / oder sich niderlassen dörffe / dann allein die eurigen. Dafern sich aber jemand allda wohnhafftig niederlassen würde / derselbe solle euer Knecht / und seine Nachkommenden eurer künfftigen dienstbar seyn und ewig bleiben. Datum in unserer neu angefangenen Stadt Alexandria, an dem grossen Wasserfluß Nilo gelegen / im 12ten Jahr unserer Königreiche / mit Bewilligung der grossen Götter Jovis und Platonis, und der grossen Göttin Minervæ; dessen seynd Zeugen unser streitbarer Ritter Lobotka / und andere Fürsten eylff / welche wir / im Fall wir ohne Erben abgiengen / zu Erben der gantzen Welt verlassen.

1 De antiquis Regni Bohemiæ privilegiis.

2 Erectio Episcopatus Pragensis.

Secundo Bullam Pontificiam super erectione Episcopatus Pragensis de anno 967. *Tertio*, Bullam Pontificiam ad Ducem Wratislaum, qui petiit, ut sacrificia missæ in Sclavonica lingua legi & cantari possint, quod tamen ei à Sede Apostolica denegatum fuit. *Quarto*, Ordinationem & articulum per Ducem Sobieslaum & Status in Comitiis Pragensibus anno 1135. conclusum, quo cautum, 1. ne Germanus aut quicunque alius extraneus in Civitate Pragensi & toto Principatu, nec in spirituali nec seculari regimine, ullum officium habeat, sub pœna amissionis nasi, sed debeant extranei illi ut hospites tractari.

3 Negatio Papæ Gregorii, ut S. Missa in lingua Sclavonica legatur.

2. Ut si nullus hæres vel Dux ibidem esset, tunc Consul majoris Civitatis Ducatum regere debeat in absentia Ducis, vel usque ad alterius electionem, & Consul sumptibus communibus in domo consulari sustentari debeat.

4 Ordinatio Regiminis in Regno Bohemiæ mortuo vel absente Duce.

3. Quod Civitas Pragensis major hoc tempore neque Sub-Camerario, neque alicui officiali parere teneatur, sed omnes incolæ hujus Civitatis ad ipsum Ducem recurrere, & omnibus privilegiis, libertatibus & juribus gaudere; contributiones tamen ordinarias, æquè ac alii Nobiles, præstare & fines regni defendere sint obligati.

4. Si Princeps Bohemiæ eligendus, tum Consul Pragensis omnes Magnates, Nobilitatem, & Civitates, sicut & Ecclesiasticos & sæculares officiales ad diem electionis determinatum convocabit, & ab illo die, intra triduum, unanimiter sibi Principem eligent. Sin verò in hoc passu discordes sint, tum ille Principatum obtineat, quem Senatus Pragensis cum sua communitate Principem esse desiderat.

5. Si Electus Princeps Bohemiam & Civitatem Pragensem intret, antequam gubernationem suscipiat, tum prius juramentum præstet, quod Dominorum, Nobilitatis, & Civitatum privilegia non solùm confirmare, sed etiam conservare velit.

6. Si aliquis Dux Bohemiæ Provinciam hanc injusto modo, prædâ vel aliis illicitis modis gravare attentaret, tum Magnates & Nobiles, cum Civitate Pragensi huic violentiæ resistere, & Duci, rebus sic stantibus, nullatenus adhærere, neque contributiones & munera ei præstare teneantur, donec suo satisfecerit juramento.

7. Extat privilegium *de anno* 1159. quo *Imp. Fridericus I.* Duci Wladislao, *Regiam dignitatem* & titulum, pro se & omnibus suis successoribus attribuit, & quod ille, & omnes ejus successores, in perpetuum, ab *Episcopo Pragensi inungi & coronari* debeant. Est & aliud Privilegium *de anno* 1212. ab Imp. *Friderico* Coronæ Bohemiæ concessum, exemptionem & immunitatem concernens, in verbis: Und wollen Wir das Königreich Böheim hiemit / daß es allenthalben Zinßfrey / und ohne alle sonsten Unserer Hofhaltung gebräuchige Dienstbarkeit seyn soll / zu künfftigen ewigen Zeiten befreyet haben / wollen auch / daß die Könige in Böheim nicht mehr zu Uns / oder Unsern künfftigen / den Römischen Kaysern erscheinen / und die **Königliche Krone** / nach dem Gebrauch und der Gebühr zu empfahen schuldig seyn / / können auch in ihrem Königreich ihre **Bischoffe bestättigen** / und sich aller derselben Freyheit / so sie von Unsern Vorfahren jemahls gehabt / und noch haben / sicherlich erfreuen / sollen auch ferner befreyet seyn / Unserm Kayserl. Hof nirgends nachzuziehen / es wäre dann / daß derselbe gegen **Bamberg** / **Nürnberg** oder **Merseburg** angestellet / als woselbsten sie zu erscheinen verbunden seyn sollen; Weiters ist denen Königen in Böheim zu gutem Gefallen gestellet / daß / wann der **Kayser gen Rom zur Krönung** ziehen wird / ob sie so dann zu solchem Zug dem Kayser

5 Privilegium inungendi & coronandi Reges Bohemiæ per Episcopum Pragensem.

6 Privilegium exemptionis ab oneribus.

Kayser 300. Curassier / oder so viel Marck zur Steuer geben und schicken wollen.

7 Archi-Pincernatus Imp. Anno 1290. Imp. Rudolphus I. singulari constitutione, Regem Bohemiæ in officio *Archi-Pincernatus Imperii*, & eodem anno transactionem, quâ, mortuo Henrico Duce *Silesiæ*, hæc tota Provincia Coronæ Bohemiæ in perpetuum incorporata esse debeat, confirmavit.

Anno 1291. allegat *supra cit. Goldast. cit. loc.* varias Epistolas, quibus Reges Bohe-
8 Feuda ab Imperio. miæ, partim à Moguntino, partim à Palatino & Saxone, ad electionem Regis Romanorum vocati fuerunt, & quod anno 1292. Moguntinus, in absentia Regis Bohemiæ, vices illius in electione, gesserit. De eodem anno extat Constitutio, qua *Imp. Adolphus* Regi Wenceslao *feuda Bohemica* concessit, cum conditione tamen, quod si Rex otio vacaret, confirmationem eorum in persona ab Imperatore petere & accipere debeat.

De Anno 1299. exhibetur privilegium *Alberti Imperatoris*, quo cautum, *ut Rex Bohemiæ officio suo Electorali, corona regia ornatus, & purpura indutus*, fungi non teneatur, nisi ex libera sua voluntate idipsum faceret. Sequenti anno 1300. Idem *Imp. Albertus* Regi Wenceslao *Regnum Poloniæ* in feudum concessit.

9 Erectio Episc. Pragensis in Archi-Episcopatum. Anno 1343. Clemens VI. Papa, *Episcopatum* Pragensem in *Archi-Episcopatum* erexit, & eodem anno quoque per specialem Bullam sanxit, ut Reges Bohemiæ, ex hoc & in perpetuum, ab *Archi-Episcopis Pragensibus* coronari & inaugurari debeant, quæ Bulla Clementina postea *Anno* 1347. à Carolo IV. Romanorum & Bohemorum Rege, singulari Diplomate confirmata est. Qui Imp. Carolus postea quoque anno 1348. privilegia omnia, olim à Friderico II. Regno Bohemiæ concessa, confirmavit, & hanc confirmationem Anno 1355. Romæ, post coronationem, generaliter renovavit.

Anno 1349. reperiuntur literæ contractus matrimonii inter Annam filiam Rudolphi Ducis Bavariæ, & Carolum Rom. & Bohemiæ Regem, & in iis denominatur *pro dote & Morgenatica summa* 6000. *marcarum argenti*, & quid in casum mortis unius vel alterius circa eam observari debeat. *Anno eodem* est recognitio Theodori officialis Ducis Bavariæ si Dux moreretur quod debeat terram Ducis Carolo Regi & Annæ resignare. *Anno* 1354. tractatus concordiæ inter Imperat. Carolum & Marchionem *Ludovicum Brandenburgensem*, quod pro se & suis heredibus perpetuò nullum jus exigere velit in Regno Bohemiæ & ejus pertinentiis. *Anno* 1354. cessio feudorum Imperialium Hohenstein / Hirßberg / & Aurbach in Bavaria Regi Bohemiæ facta. *Anno* 1355. reperitur Imp. Caroli IV. A. B. super incorporatione Provinciarum in Polonia & Silesia ad Regnum Bohemiæ.

Anno 1366. extat renovatio *Pacti reciproci de successione Bohemica & Austriaca*, cum Alberto & Leopoldo, Ducibus Austriæ. Anno 1379. Privilegium Wenceslai Imp. Ducibus *Lignicensibus & Brigensibus* concessum, prout etiam An. 1383. Et Anno 1423. Imperator *Sigismundus*, Alberto Duci Austriæ, *Marchionatum Moraviæ* in feudum concessit, quæ investitura etiam paulo post ab eodem Imperatore confirmata est, sed tamen hac conditione in reversalibus expressa, ut Imp. Sigismundus & ejus filii masculi, successores in Regno, hanc Provinciam omni tempore, prævia petitione, recipere possit, in verbis: Verlubden und verbinden uns auch wissentlich für uns und unsere Leibes-Erben / ob derselbe unser Herr / der König / in künfftigen Zeiten Leibes-Erben gewüne / daß Söhne wären / und er oder dieselbe sein Leibs-Erben / das Söhne wären / das vorgenannte Land 10 Moraviæ.
zu Mähren mit seiner Zugehörung hinwieder haben wolten / daß wir oder unsere Leibs-Erben / ob wir die miteinander haben werden / ihnen das abtretten sollen und wollen / wann sie deß an uns begehrten.

Anno 1435. Imperatoris Sigismundi 11 SS. Communio sub utraque vide suprà n. 83.
Concordata, cum Statibus Regni Bohemiæ, quod officia & dignitates Ecclesiasticæ concedi non debeant extraneis, nec tolerari, qui SS. Sacramentum sub una tantum specie accipiunt, nisi in illis locis, ubi communio sub utraque nunquam fuit in usu: Et eodem anno, quod Pragæ communio sub utraque SS. Corporis & sanguinis fieri debeat, in quo privilegio multæ adhuc aliæ Ordinationes continentur; Anno 1436. ejusdem Imp. Sigismundi concessio liberæ 12 Libera electio Archi-Episcopi.
electionis *Archi-Episcopi Pragensis*, & subsecuta confirmatio Cæsarea. Anno 1453. Regis *Ladislai* juramentum post coronationem Pragæ præstitum; Anno 1458. juramen- 13 Juramentum Regis.
tum Regis *Georgii* Anno 1477.

Literæ investituræ Regi Uladislao à Fri- 14 Investitura ab Impp.
derico Imp. datæ, als er mit seinen Pannieren und zugehörenden Landen zu der Kron und Königreich Böheim gezieret / mit seinem Churfürstl. Kleid ankommen ist / und gebetten / ihme das Churfürstenthumb / mit der Chur- und dem Erbschencken-Ampt / des H. Röm. Reichs / zu der Kron Böheim gehörig / mit sampt seinen Marggraffschafften / und allen Fürstenthumben / Landen / Mannschafften / Herrschafften / Lehenschafften / Geist- und Weltlichen Ertz-Bergwercken / Geleyten / Wildbahnen / Weidnereyen / Zollen / Ehren / Rechten / Würden / Zierden / hohen und niedrigen Gerichten / Gerichtszwängen / und allen andern Herrlichkeiten / Rechten und Gerechtigkeiten / zu der Kron Böheim gehörend / zu Lehen verliehen.

Anno 1474. Imp. Fridericus confirmavit 15 Pœna constituta, si Rex Bohemiæ ad electionem Imp. vel Regis Rom. non vocetur.
privilegia & consuetudines Regni Bohemiæ. Anno 1489. ordinatio & constitutio pœnæ 500. *marcarum* auri persolvendarum à reliquis Electoribus, si Rex Bohemiæ ad Electionem Imperatoris vel Regis Romanorum non fuisset vocatus. Anno 1502. Investitura Regis Uladislai *Ducibus Lignicensibus & Brigensibus* concessa, nec non confirmatio privilegiorum, quæ Duces isti habuerunt, cum adhuc *Imperio Romano* immediatè essent subjecti.

Anno 1510. Regis Uladislai de non alienando

16 Investitura Regi Bohemiæ personaliter Ratisbonæ præsenti ab Imp. Carolo V. collata.

nando quicquam de pertinentiis Regni Bohemiæ. *Anno* 1531. Concessio Imperatoris Caroli V. data Regi Boh. *Archiduci Austriæ*, dieweil der Kayser an den Enden/ nach Außweisung des Königreichs Böheim Privilegien nicht wäre/ das **Königreich / und die Kron Böheim**/ so viel von dem Kayser und dem Heil. Reich zu Lehen rühret/ zu empfangen / daß solches ihme nicht schaden / oder etwas verlieren möchte / quod ipsi est concessum, & postea investitura ipsi anno 1541. Ratisbonæ in persona collata.

Anno 1545. Königs Ferdinandi Declaration wegen der Königl Wahl in Böheim / wie auch ein Extract der Böheim. Lands-Ordnung.

Anno 1546. Kaysers Ferdinandi Citation an die **Hertzogen zu Lignitz und Brieg**/ wie auch der darauff erfolgter Revers Hertzog Friederichs zu Lignitz/ daß er von der Erb-Verbrüderung mit Brandenburg abstehen wolle *anno* 1549. worauff ferner folget ein Extract des zu Augspurg gehaltenen Reichstags *Anno* 1548. daß die Ständ der Kron

17 Exemptio à collectis Imperii.

Böheim **keine Reichs-Anschläg** erkenntlich noch geständig seyn/ und der Wormbsische/ auch andere Anschläg mit ihrem Wissen und Willen nicht geschehen/ und sie dahero darinn nicht gehalten/ noch einige Hülff geleistet hätten/ auch keine schuldig wären/ Gestalten auch die Kron Böheim in keinem Crayß befindlich/ und auff keinen Reichstag beschrieben werde/ auch weder Stand noch Stimm im Reichstag habe;

18 CitatioRegis Bohemiæ ad Comitia.

Anno 1550. der Röm. Kayserl. Majestät Citation des Ungar. und Böheimischen Königs/ auch Ertz-Hertzogen zu Oesterreich auff dem Reichstag zu Augspurg.

Anno 1554. Maximiliani II. Danckschreiben an die Stände in Böheim/ daß sie sich willig erzeiget/ daß er als ältester Sohn bey Lebzeiten seines Herrn Vattern/ den **Titul und Königliche** *Dignitat*, als ein Böheimischer König zu gebrauchen.

Anno 1557. ein Extract auß der Erbeinigung der Kron Böheim mit dem Chur- und Fürstl. Hauß Sachsen/ wegen der Erb-Fälle/ daß solche keines Theils sollen gefordert werden / wo es der andere auch nicht thut.

19 Imp. Rudolphi Majestät-Brieff in puncto religionis.

Anno 1609. Kaysers Rudolphi Majestäts-Brieff den Ständen des Königreichs gegeben wegen Freyheit der Religion sub utraque, wie auch Vergleichung und Rechtlicher Außtrag in Religions-Strittigkeiten. *Anno* 1611. Kaysers Matthiæ Revers vor seinem Einzug / wie auch vor seiner Crönung in Böheim: nit weniger desselben Mandat an den Herrnstand zum **Wahltag zu Franckfurt** *Anno* 1612. wegen Hülff und Auffwartung dorthin.

20 Imp. Matthiæ reversales, & Mandatum ad Status Bohem. pro sumptibus ad

Quæ porrò de Rege & Regno Bohemiæ disponuntur in A.B. & Instrumento Pacis Westphalicæ, nimirùm quod Rex Bohemiæ à dextro latere Imperatoris immediate post Archi-Episcoporum Moguntinum vel Coloniensem sedere debeat, cum sit Princeps coronatus & unctus, & ideo inter Electores

Laicos, ex Regiæ dignitatis fastigio, jure & meritò *primum* obtineat *locum*, quod gaudeat *jure primogenituræ*, privilegio de *non evocando*, privilegio de *non appellando*, instructusque esse debeat scientia linguarum, quod cum ipso contra hostes Imperii pro subsidio tractetur, & præcipue contra Turcam, id omne traditur in *Tom.* 1. *Constit. harum h.t.* ubi plura videri possunt, nec non apud *Wilhel. Lyserum de Elect. Bohem. & Thess. Basil. vol.* 2. *lit. Aa* 2. ubi recensentur præmia à Friderico Austriaco universo Bohemiæ Regno collata. Nam de plenitudine Cæsareæ potestatis, animo deliberato, accedente Procerum consilio, infra scriptas gratias perpetuis temporibus duraturas, dedit, donavit, contulit & gratiosius elargitus est. *Primò* ut Reges Bohemiæ pro *itinere Romano*, pro Imperatoriis Infulis, non teneantur, ut ante, ad 300. armatos, aut tot marchas argenti. Item quod Reges Bohemiæ ad Curiam Imperialem vocati, venire non debeant, nisi Norinbergam aut Bambergam; Item, ut Regum Bohemiæ Banderiæ in Investitura non lacerentur; ut salvus conductus Regibus detur, cum ad Imperatorem Regalia accepturi pergunt, & alius salvus Conductus cum redeunt. Item quod Reges Bohemiæ non teneantur Regalia suscipere, nisi in finibus Regni sui, aut locis finitimis, decem vel quindecim milliaribus Alemannicis à Regno suo & Dominiis suis; Item quod nullam potestatem habebunt Capitanei Regum Romanorum, aut Imperatorum, quidquam præcipiendi contra libertates Regni Bohemiæ, &c. *Signum Serenissimi Principis & Domini Friderici III. Rom. Imp. S. Augusti Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ Regis ac Aust. Stir. Carinth. Carniol. Ducis.* Recitantur eæ literæ inter privilegia Regni, *fol.* 28. atque in Archivo Regio authenticum Exemplar haberi, *Bohuslaus Lobkovicius in indice suo*, quem autoritate Wladislai Regis, & Comitiorum initio, Anno 1501. confecit, testantur *Chronicon Reginohradecensis M.S.* ab ejus ævi scriptore concinnatum; Aliam Friderici A. B. Regno Bohemiæ gloriosam, & posteritati universæ Bohemorum honorificam adducit, ejusque summa capita recitat. *Balbin. in Epit. Rer. Bohem. lib.* 5. *cap.* 6. *fol.* 527. & 528.

21 Elect. Francofurt. Regis Bohemiæ prærogativæ.

Bohemis jus Reges suos eligendi à Philippo Cæsare est indultum & Ottocarum Rudolphus I. sub vexillo de Bohemia investivit. *Æneas Sylv. cap.* 27. Hæc petitio renovationis investituræ tempore Friderici III neglecta fuit, ideo Imp. Regni ejus ordinationem suam esse asseruit. *Idem in Bohem. c.* 72. Ordines Bohemiæ alloquens, beneficiarios Cæsaris Ferdinandus nominavit, *Sleidan. lib.* 18. *vid. Caroli IV. A.B. tit.* 7. 24. & 26. Quocirca optima ratione Regnum Bohemiæ Imperio subjectum, ejusque feudum esse asseritur, *A.B. tit.* 24. §. dann wann andere Fürstenthumb. *Arum. de Comit. cap.* 2. *n.* 41. *Carpzov. ad A.B. cap.* 5. *sect.* 11. *n.* 14. & *seqq. Vitriar. in Inst. jur. publ. cap.* 3. §. 13. *Sigismund. Lofferd. in* §. *feud. c.* 5. *de nov. form. fidel. Alvarot. in tit. quis dic. Dux Vincent. Cab.* 2. *Disp.* 12.

22 Investitura Regis Ottocari.

23 Bohemiæ Regnum feudum est Imperii.

Camil. Borel. de præst. Reg. Cathol. c. 47. n. 12. Et hinc Regnum Bohemiæ, unà cum Moravia, Silesia, Lusatia, & Egrano Comitatu, caducitati obnoxium esse, & ad Imperium redire, ex *Goldast. lib. 3. de Regno Boh. lib. 3. c.* 15. *&* 16. tradit *Guil. Itter. de feud. Imp. c. 24. n.* 11. Reges Bohemiæ ab Imp. citatos & judicatos fuisse: & Ottocarum tribus vicibus ab Imp. Rudolpho I. citatum, emanentemque contumacem declaratum fuisse refert *Avent. lib. 7. Annal. Bojor. Cuspinian. in Rudolphum I.*

24 Rex Bohemiæ est Germanus. Germanus quoque est Rex Bohemus, & *Æneas Sylvius* Bohemiam magnam Germaniæ partem facere, tradit *cap. 1. de Bohem.* Münster. *lib. 3. in descript. regn. Bohem.* Bohemiam magnam Germaniæ portionem dicit, adeò ut in templis sermone Teutonico ad populum sermones habeantur. Sic & *Dubravius*, Episcopus Olomicensis, *Histor. Bohem. lib. 9.* Bohemos Germanis permixtos, & ipsam Germaniam inhabitare asserit. Imp. *Carolus IV. in Constit. de jur. Elect. Regi Bohem. competente*, Regnum Bohemiæ nobile Imperii feudum vocat. In Camera Spirensi 18. Januarii *Anno* 1514. lata est sententia sequentis tenoris: Und wollen sie die Appellanten gegen den Regenten in Böheim auff die angezogene Pön procediren/ sollen sie denselben darzu/ wie Rechtens/ citiren lassen. *Bohemum Regem Germanum* esse exinde constat, quia in confesso est, Carolum IV. & ejus filium Wenceslaum Bohemiæ Reges, Imperatores fuisse, cum tamen nemo nisi Germanus in Imperatorem eligi possit, ex infallibili testimonio & dispositione *A. B. tit.* 26. §. wann aber des Heil. Röm. Reichs/ legitur quoque apud *Baronium in annal. Eccles. tom. 10. anno 996. n. 6.* Diploma Electorale, quo Germaniæ Principes electionem *Philippi Svevi Imp. Herfordiæ* factam Pontifici Romano denunciant, quod incipit: Reverendo in Christo Patri D. *Innocentio* Pontifici Romanæ Ecclesiæ, Germaniæ Principes & Magnates, in quo decreto Rex Bohemiæ primo loco inter seculares Principes subscripsit. *Arum. de Comit. cap. 2. n. 14. Strauch. dissert. exoter. 2. n.* 11. Quin & Bohemiæ Duces & Reges plerisque Germaniæ Torneamentis interfuisse, patescit ex actis, quæ collegit Heroldus Cæsareus Georgius Ruxnerus im Turnier-Buch. Hinc cum in electione Maximiliani I. Imp. Ladislaus Rex Bohemiæ ob mutuas inimicitias præteritus fuisset, pœnam A. B. acerrime postulavit, imo arma minatus est, nec in gratiam cum cœteris Electoribus redire voluit, nisi hac conditione, ut remitteretur Regibus Bohemiæ jus illud, quo Imperatores Romanos in Italiam concedentes in personis comitari coguntur, aut ipsis liceret, ejus loco octingentos ducatos solvere. Quod cum denegatum ipsi esset ab Electoribus, tandem transactione conventum est, ne sub pœna quingentarum auri puri Marcarum Reges Bohemiæ imposterum excluderentur, & ita electionem Maximiliani I. ratam habuit. *Hartm. Maur. in coronat. Caroli V.* & pacti illius contenta extant apud *Goldast.* Reichs-Satzung *tom. 2. p.* 128. In actibus Imperialibus & Conventibus Electoralibus, non solum omnes Reges alios, sed & ipsam Imperatricem præcedit, *A. B. tit. 6. & 22. R. J. de anno* 1526. A contributionibus & oneribus Imperii exemptus est Rex Bohemiæ per Constitutionem *Friderici II. de anno* 1212. apud *Goldast.* Reichs-Satz. *p. 1. fol.* 30. quam confirmavit *Carolus IV.* apud eundem in Reichs-Satz. *p. 2. fol. 39. & R. J. anno* 1500. §. wie man mit den Königen zu Ungarn und Pohln der Türcken halben handlen solle. *R. J. de Anno* 1530. §. darauff haben wir Churfürsten/ Fürsten und Stände. Idem ex protestatione *Ferdinandi I.* Bohemiæ Regis, fratri suo *Carolo V.* Imp. & Statibus Imperii in Comitiis Augustanis anno 1548.

Regis Bohemiæ *subditi* ad externum quoque tribunal vocari nequeunt, *A. B. tit.* 8. 25 Privilegia Statuum & subditorum Bohemiæ. *Buxtorff. ad A. B. conclus.* 88. *Status Bohemiæ* in eo præ aliis Imperii subditis mediatis maxime privilegiati sunt, quod, regia stirpe deficiente, regnicolis fas sit, novum eligere Regem. *A. B. tit.* 7. adeò, ut quem juxta leges regni prodiderint, is ab Imperatore in regno adeundo impediri nequeat, *A. B. tit. 7. & tit. 2. §. & quia. Lampad. de Rep. Rom. Germ. cap. 4. num. 6. Wilhelm Becker. Synops. jur. publ. p. m.* 228. *Just. Sinold.* Schütz *vol. 1. disp. 7. th.* 11. *Dieterich ad A. B. tit. 7. p. m.* 55. Status Bohemiæ tutelam Regis Pupilli gerunt. Hinc cum Sigismundus Poloniæ Rex juxta A. B. (quæ proximo Agnato tutelam defert,) Ludovici Hungariæ & Bohemiæ Regis tutelam prætenderet, in coronatione Caroli V. Status Regni se illi acriter opposuerunt, ac asseruerunt, se ex privilegio ante A. B. ipsis concesso, habere jus, ut Regis pupillari in ætate consistentis ipsi sint tutores, *Goldast.* in Politischen Reichs-Händeln / *part. 1. cap. 5. Rumelin. ad A. B. disp. 7. n. 3. Bertram. de Comit. n.* 34. sed hæc privilegia *n. 25. & 26.* enarrata nunc cessant, postquam per Instr. Pacis hereditario jure Regnum Bohemiæ in Augustiss. Domum Austriacam translatum est.

Gaudet præterea Bohemus singulari lege 26 Singulare privilegium monetandi. *locandæ monetæ*, contra generalem constitutionem fundatam in *R. J. de anno* 1570. §. alsdann auch die Müntz-Gerechtigkeit/ ubi locatio monetæ, sub pœna perdendi juris monetarii, omnibus Statibus interdicitur. Non pauci Germaniæ Status illius etiam sunt *Vasalli*, ut Moguntinus, Saxo, 27 Multi Regis Bohemiæ Vasalli. Brandenburgicus, Palatinus, Electores. Archi-Episcopus Salisburgensis. Episcopi Bambergensis, Herbipolensis, Eichstettensis, Augustanus, Constantiensis, Duces Bavariæ, Saxoniæ, Wurtenbergiæ, Comites Hennebergici, Burggravii Norinbergenses, Comites Hanovici, Swartzburgenses, Wertheimenses, Stolbergenses; DD. de Limburg in Franconia, de Reussen in Voitlandia, de Schonburg in Misnia, de Wolfffstein, Equites S. Georgii in Suevia, nec non Civitates Norinberga, Ratisbona &c. *Sprenger. Inst. jur. publ. lib. 3. cap.* 4. Multa alia tradit *Carpzov. ad L. Reg. c. 5. sect. 5. & seqq.*

Bohemia continet in se 18. Circulos quorum 1. *Pragensis*, 2. *Rakonicensis*, 3. *Slanensis*, 28 Circuli Bohemiæ
4 *Satzen-*

4. *Satzensis*, 5. *Leutmericensis*, in quo famosæ illæ thermæ Teplicenses, 6 *Boleslaviensis*, in quo Boleslavia, Fridlandia, Tornau, Reichenberg/ 7. *Regiogracensis*, in quo Königgrätz/ Jaromitz/Chlumitz, 8. *Chrudimensis*, in quo Chrudim, Pardubitz. 9. *Czaslavensis*, in quo Czaslau/Kuttenberg/Teutschbrod. 10. *Bechinensis*, in quo Budvicium, Tabor. 11. *Chaurzimensis*, in quo Chaurzim, Böhmisch Brod/Brandeitz. 12. *Moldaviensis*, 13. *Brachensis* in quo Piseck: Principatus Crumaviensis spectat ad Principem de Eggenberg. 14. *Beraunensis*, in quo Beraun, Carlstein. 15. *Pilsnensis*. 16. *Egrensis*, in quo Egra. 17. *Elenbogensis*, in quo Elnbogen, & Ducatus Schlackevverd, quem modo possidet Seren. Ludovicus Wilhelmus Marchio Badensis, uxorio nomine, habet enim conjugem ex Domo Saxo-Lauenburgensi, ad quam ante hac spectabat hæc Ditio, Carlsbad, Neudeck, & argenteus ille Vallus Joachimicus. 18. *Comitatus Glacensis*.

29 Moravia, Silesia, Lusatia.

Cum hoc Regno connexa est *Moravia*, ab Henrico IV. ei addita, *Silesia*, & *Lusatia*, olimque etiam Polonia, *Limn. cap. 8. n. 78. & seqq.* sed Lusatia anno 1244. ad Domum *Brandenburgicam* translata; anno verò 1319. rursus ad Bohemiam pervenit, & ab eo tempore usque ad annum 1635. permansit, quo Domui Saxonicæ Electorali in feudum à Ferdinando II. Imp. data est. *Silesiam* Imperator, ut Rex Bohemiæ, per Supremum Capitaneum, vulgò Ober-Ampt, regit, quo munere hodiedum fungitur Seren. & Rev. Princeps *Franciscus Ludovicus, Comes Palatinus Rheni, Ord. Teut. Magist. Episcopus Wormatiensis & Wratislaviensis*, eique adjunctus est Cancellarius, vulgò Ober-Ampts-Cantzler/ qui hodie est *Illustr. D. Joannes Adrianus L. B. de Pleinck*, vir egregius, & rari consilii, ideoque omnibus & Patriæ potissimùm gratissimus, qui, cum cœteris sibi adjunctis Consiliariis, Provinciam hanc nomine Imperatoris gubernant. Dividitur Silesia in varios Principatus, inter quos ad Imperatorem

30 Divisio Silesiæ in varios Principatus.

spectant, 1. *Teschensis*, 2. *Ratiborensis*, 3. *Oppelensis*, 4. *Schvveinizensis*, 5. *Jaurensis*, 6. *Glogaviensis*, 7. *Vratislaviensis*; Principatus tres, *Lignicensis*, *Brigensis* & *Wolaviensis* morte Principis *Georgii Wilhelmi* ultimi è familia Pyastorum orti Ducis, etiam ad Cæsarem pervenerunt. *Troppaviensis* verò & *Jægerndorffensis* Principatus, ad Principem Joannem Adamum de Lichtenstein, *Grotkaviensis* ad Episcopum Wratislaviensem, *Munsterbergensis* ad Principem de Auersberg, *Oelsensis* ad Duces Wurtenbergicos, *Saganensis* ad Principem de Lobkovvitz, *Crossensis* ad Electorem Brandenburgicum pertinent. Comitatus *Wartenbergensis* in Silesia Burggravio de Dohna paret.

31 Insignia Regni Bohemiæ.

Et hoc adhuc de Bohemiâ scitu dignum est. Olim Bohemiæ insigne fuisse, *Aquilam nigram* in campo rubro, huic postea ab Ottone I. Imp. adjectum fuisse ahenum flammeum, in signum Archidapiferiæ, quam Boleslaus I. Dux in Curia Imperiali solenni obiit. Deinde à Friderico I. Imp. Uladislao Regi datum *Leonem fulvum*, *cauda bifurcata* in altum erecta, in campo candido, in memoriam virtutis & fortitudinis, quam in bellis Italicis præstitit, denique ungui dextero *calicem aureum* impositum, in signum Archipincernatus. *Goldast. de Regno Bohem. l. 3. cap. 14. n. 33.*

Olim etiam Reges Bohemiæ à Moguntino coronari & inungi solebant, *Trithem. in Chron. Spanheim Anno 1318. Cuspinian. in Henric. Franc. Modius Pandect. Triumph. lib. 4. c. 6. & 7.* sed tempore Ludovici Bavari Pragensi Episcopo in Archi-Episcopum evecto, hoc jus Moguntino ademptum, & in Pragensem translatum fuit, *Æneas Sylv. in Germ. Rebdorff. in annal. tom. 1. M. Freher.*

32 Olim Reges Bohemiæ à Moguntino fuisse coronatos & inunctos.

Plura de hoc Regno, ejusque Regibus scire qui desiderat, *vid. supra tit.* abgehende Stand/ *hoc verb. Boleslaum Balbinum S. J. in Epitom. rer. Bohemicar. Lindenspur. in elaborato discursu de Imp. & famil. origin. mutat. fol. 81. & seqq. Dubrav. item & Goldast. d. tract.* ubi de illius juribus, quodque semper fuerit successorium, quamdiu in una eademque familia successio datur, contra nonnullorum scripta seditiosa, evicit & clare demonstrat.

33 Regi Bohemiæ quid competat, vel non.

Rex Bohemiæ primariam inter Laicos Electores vocem habet, & vocatur Sacri Romani Imperii *Archipincerna*, & in processione proximè Imperatorem sequitur, nec quicquam ei præjudicat, quod in actibus officii sit ultimus, siquidem id intelligendum est, salvo jure competentis alias ordinis atque prærogativæ, ut rectè observavit *Goldastus*; Rex autem Bohemiæ, salvo jure Status Electoris, non habet jus præsentandi *Assessores* in Camera, non habet jus veniendi ad *Comitia Imperii*, sive universalia sive particularia, & hoc non ex defectu juris Imperialis, quatenus substantiam atque obligationem Regni Bohemiæ respicit, sed potius ex privilegio Regi Bohemiæ competente. *Archipincernatus* officium Regi Bohemiæ competens describitur in A. B. *tit. 25.* Vicarius ejus est *Dynasta Limburgi*, qui Rege impedito, aliamque ob causam officio fungi non valente, vices ejus peragit. Hunc Dynastam vocat A. B. *cap. penult.* simpliciter Pincernam & in *R. J. de anno 1612. §. 28.* appellatur Erbschenck/ & refert in officii sui mercedem Equum & Scyphum Regis Bohemiæ. Atque etiam hoc præcipuum præ aliis subofficialibus habet, ut Augustæ quoque, post coronationem in publico convivio potum ministret. Sic in descriptione Coronationis Mariæ Hispanicæ Ferdinandi III. tum Regis Romani conjugis legitur: Dem Kayser hat der junge Pfaltzgrag von Neuburg/ der Kayserin der Fürst von Anhalt/ dem König der Landgraf von Leuchtenberg / der Königin aber wegen ihres damahligen Fests ein Schenck von Limburg auffgewartet / und den Trunck zugetragen. Et hoc officium Vicepincernarum Limburgii jam à seculis exercuerunt. Vid. *Carol. Wilhelm. Welser à* Neuuhoff *in dissert. de S. R. J. sum. offic. & subofficial. cap. 15. per tot.*

34 Vicarius Regis Boh. quà Archipincern. Dynast. Limburgi.

35 Pietas & devotio Regum & regni Bohemiæ.

Quod ad pietatem & devotionem Regum & Regni Bohemiæ attinet, de ea multa scribit *R.P. Balbinus, in histor. Bohem.* quam *Boleslaviensem Historiam* appellat, ubi tradit *Wratislaum*, Borzivoii Bohemiæ Ducis filium, cœlitùs admonitum, Boleslaviensem Ecclesiam fundasse, ex *Drahomira Wenceslaum & Boleslaum* natos esse, ubi celebratur *Wenceslai* pietas in SS. Eucharistiam, qui etiamnùm puerulus sibi hoc proprium arrogarit, ut Sacerdotibus panem, vinum, ac lumen in usus sacros, quotidie, ex peculio puerili, præberet, quem modum semper observarit, & tandem eò pervenerit, ut sua ipse manu vinum exprimeret, panem ad sacrificium conficeret, pulvere ac mola, & calcatis uvis, pro Deo, non indecorè sordidus. Monstratur hodieque vinea, quam *S. Wenceslai*

36 Vinea Wenceslai.

vocitant, unò à Boleslavia milliari, Divæ Ludmillæ, Mielnicensi quondam Dominæ dotalis, in qua Wenceslaus jam Princeps, exercere vires suas, fodere, colere, putare, & denique, quod opus esset, agere non erubuerit, ut vinum sacris sufficeret, nondum vini usu passim vulgato; quod *Svatoplucius*, Moraviæ Rex, Bohemos primum docuit, misso pridem Cado vini plenissimo ad Borzivoium, quo munere excitata *Ludmilla*, nondum Christiana, Deæ suæ *Crosinæ* honorandæ, vites ex Moravia adferri, vineamque in natali suo solo Mielnicensi effodi jussit.

Drahomira verò cruentum exercuit Imperium, odio Christianæ Religionis accensa, sui impotens & superstitiosa fœmina, quæ tandem immissis percussoribus *Divam Ludomillam*, aviam liberorum suorum, Socrum suam, Religionis Christianæ nutricem, & magnam matrem, in arce Tetinensi, crudelissimè necavit, sed S. Wenceslaus eam de tutelâ filiorum deturbavit, quem *Henricus Auceps* in Comitiis Ratisbonensibus *medium inter Angelos* vidit, Wenceslaus tamen insidiis matris appetitus, Boleslaviæ in aditu templi Boleslaviensis à fratre est peremptus, secutis miraculis, etiam ad sepulchrum S. Wenceslai, cujus corpus Boleslaviâ Pragam est translatum. *Boleslaus* post varia bella resipuit, Drahomiram verò vivam terra absorbuit, ad S. Matthæi tem-

37 De Drahomiræ horrendo interitu & pœna Divinâ, vid. & suprà fol. 77.

plum, propè viam situm, cum Auriga, qui eam vehebat, Christianus, Templi foribus apertis, audit tintinnabulo, ad adorandum Christi corpus, signum in sacrificio dari, ergò, ut doctus erat, equo delapsus, & relicto etiam humi flagro in templum adoraturus decurrit; *Drahomirâ* relictâ; indignatur, fremit, & omnibus maledictis hominem prosequitur, omnesque in uno Christianos devovet Orco, ipsum insuper, quod animus horret, *Christum*, tanta vociferatione, ut templum omne vocibus impiis personaret, infœlix, quæ sibi æternùm jam jam imminere exitium nesciebat. Ecce enim subitò dehiscens tellus sese aperit, & videntem ac spirantem, cum equis & ipso curru, absorbet, plures, qui unà vehebantur, absorptos scribit *Dubravius*: Auriga ex templo rediens, videt ex illo terræ hiatu picem & flammam & intolerabilem odorem ascendere, dum denique terra repentè coiret, & omnia rursus ut prius erant, contegeret. Ad spectaculum accurrêre Christiani, atque hoc miraculo in religione mirificè sunt confirmati, audiebant, qui advenerant, maximos ex imo ululatus, catenarum & pœnarum instrumenta, aliaque hujusmodi. Placuit postea locum, velut execrabilem, sepibus cingi: hodie columna lapidea eo in loco via arcis occidentali exstructa, tam funestæ rei viatoribus præbet indicium, eamque ipsam historiam, *Pulkava*, tùm *Ecclesiæ Pragensis* Breviarium, confirmat. *R.P. Balbin. suprà d. loco in Histor. Boleslaviens.* Et plura traduntur in ejusdem *R P. Historiâ Bohemiæ Sanctæ*, ubi omnes Sanctos & Martyres Bohemiæ recenset, eorumque sanctimoniam describit.

Bott. Cammergerichts-Botten.

SUMMARIA.

1. *Distinctio nuntiorum.*
2. *Necessarium esse nuntiorum munus.*
3. *Differentia nuntii communis à legato.*
4. *Nuntios adferre bona vel mala nuntia.*
5. *De quibus nuntiis hic tractetur.*
6. *Nuntii Camerales sunt vel Equestres, vel pedestres, eorum receptio & qualitates.*
7. *Cautio à nuntiis præstanda.*
8. *Officium & obligatio nuntiorum.*
9. *Observanda in processuum insinuatione pro diversitate personarum.*
10. *Nuntiorum securitas & inviolabilitas.*
11. *De nuntiis suspectis.*
12. *De nuntiorum delictis & pœnâ.*
13. *Nuntii citare neminem debent sine jussu judicis.*
14. *Pœna nuntii Mentientis se talem esse, vel aliter excedentis.*
15. *De relatione nuntii.*

1 Distinctio Nuntiorum.

NUntii dantur varii, cœlestes, terrestres, Apostolici, Cæsarum, Regum, Principum, Rerumpublicarum, qui Ambassadores, Legati, Ablegati vocantur, & nuntii communes pro commercio hominum & rerum agendarum. *Angelis*, tanquàm nuntiis suis, utitur *omnipotens Deus*, quos mittit ad custodiam Imperiorum, Regnorum, Provinciarum, omnium hominum. Hinc *Josephus c. 8. lib. 15. histor.* ostendit, ab ipso Deo nuncios vel legatos descendere, atque ob hanc causam creatos esse Angelos, ut hoc apud eum munere fungerentur. Id quod ostendit Sacra Scriptura, quoties Angelis concreditæ fuerint Divinæ Legationes, tam in Veteri quam Novo Testamento. Ita Angelus annuntiavit *incarnationem filii Dei Beatissimæ Virgini.* Angelus annuntiavit nativitatem Christi Domini Pastoribus, dicens: *Ecce annuntio vobis gaudium magnum*: & quæ plura

de

de Angelicis nuntiis fusissime possent afferri. Nuntii porrò fuerunt *Patriarchæ* & Prophetæ, imò ipse Salvator noster *Christus JESUS*, qui se missum esse dixit ab æterno patre, & multifariam legatione sua functus est, dum totum genus humanum æterno Patri reconciliavit. Nuntii fuerunt Apostoli, missi à Christo in universum orbem.

2 Necessarium esse nuntiorum munus. Nuntiorum munus necessarium est pro conservatione amicitiæ & societatis humanæ, ut in longè distantibus locis, per mare, per terram, unitas & quædam cognitio introduceretur. Mille & millia Connubiorum pacta per nuntios fiunt, & inter ignotos, quorum neuter alterum vidit aut cognovit, amicitia & pax contrahitur. Sed de *Legatis* & *Legationibus* plura dicentur sub *verbo* Gesandschafft / hic tantum de Nuntiis privatis sermo instituitur.

3 Differentia nuntii communis à Legato. Differt autem Nuntius à Legato, quod ille sine solennibus, &, ut inter amicos fieri solet, sine apparatu & pompa mittitur; quod privatim de rebus privatis veniat, quod ab illis mittatur, qui jus legati mittendi non habent. Quamvis enim nuncii munus pars quædam esse videatur Legationis, Nuntius tamen refert tantum personam privatorum. Id quoque notandum est,

4 Nuntios adferre nuntia vel bona vel mala. Nuntios adferre nuntia bona vel mala, quibus aliquando animi eorum, ad quos mittuntur, vel eriguntur ad gaudia & lætitiam, vel etiam conturbantur & gravi replentur tristitia.

5 De quibus nuntiis hic tractetur. Ut redeamus ad materiam, quæ hic in Constitutionibus Imperii, & Ordinatione Camerali discutitur, omnia ferè ad amussim traduntur in hoc titulo, & quidem *primo* in *Ord. Criminal. Caroli V. tit.* 17. traditur, Nuntiis *certam mercedem* solvendam esse, quod repetitur in *O.C. anno* 1495. & amplius disponitur, quod si de mercede cum nuncio pars mittens convenire non possit, Camera id determinare debeat, & quod in partium libera sit voluntate, insinuationes vel *per Notarium* vel *per Nuntium Cameralem* expedire. Porrò in Ordinationibus sequentibus agitur de mercede & officio Nunciorum, de Magistro Nunciorum, de officiis insinuationum faciendarum, pro personarum diversitate, de pœna Nuntiorum transgredientium, & de ipsorum susceptione.

6 Nuntii Camerales sunt vel equestres vel pedestres, eorum receptio & qualitates. Sunt igitur Nuncii Judicii Cameralis, personæ ad exequendos Camerales processus & tabellas constitutæ. Dividuntur in *Equestres* & *Pedestres*, reitende und Fuß- oder Bey-Botten. Illi sunt qui Processus exequentes equis iter faciunt; Hi qui pedites eunt. Circà utrosque perpendenda receptio, officium, merces & pœna. Receptio fit à *Judice* atque *Assessoribus*, in præsentia Præfecti Cancellariæ, *O.C.p.* 1. *t.* 15. §. *ult.* Cum verò Nunciorum Relationibus fides habeatur, atque juxta istas processus in contumaciam contra non comparentes instituatur, antequam recipiantur, de ipsorum integritate, veracitate, probitate, fidelitate, idoneitate, ac notitia literarum probè constet, necesse est, *O.C.p.* 1. *tit.* 49. *pr.* Imprimis enim literarum & executionum scribendarum gnari esse debent. *C.p.* 1. *t.* 50. §. 1. Cum Nuncii hi interdum creditoribus suis pixidem communem obligare, item pecuniam fidei suæ à litigantibus commissam, propriis necessitatibus impendere soleant, *prohibente memor. Præfect. Cancell.* 1586. *pr.* Hanc ob causam, & ut alias ex ipsorum negligentia imperitiaque, damnorum ortorum, refusio aliquo modo securior sit, ante eorundem receptionem, indemnitatis nomine, prædes summam 300. plus minus flor. censente judice atque Assessoribus, dare jubentur *d.t.* 49. §. 2.

7 Cautio à nuntiis præstanda. Nunciorum Equestrium numero 12. vel si opus sit, plures constituuntur, *d. tit.* 49. §. *penult.* Pedestrium numerus est arbitrarius; Hi verò, si apti sint, in locum decedentium Equestrium præ extraneis surrogantur, *ibid.* §. 3.

8 Officium & obligatio nuntiorum. Officium horum Nunciorum consideratur ratione discessus & reditus; Circa officium ratione discessus, quædam in genere quædam in specie perpenduntur. In genere & 1. quidem, ut Tabellarii Equos habeant validos, 2. ut equitaturi debito tempore & loco præsentes sint. Tempore, tam ante quàm post meridiem, Ordine interim observato, nempe ut is semper appareat, quem ordo attingit, 3. etiam requiritur tum promptitudo, tum alacritas in tabellariis, 4. ut non nisi ab ipso Magistro Tabellariorum bene instructi expediantur & ablegentur, 5. modestia & decor in illis elucescant.

Circa officium ratione discessus, ante omnia hic habeatur ratio seu distinctio personarum, quæ est publica aut privata. Publica in Magistratu constituta eademque secularis aut Ecclesiastica. Secularis superior aut inferior.

9 Observanda in processuum insinuatione, pro diversitate personarum. 1. *Electoribus* & *Principibus* Tabellarius processus, Mandata seu literas insinuaturus ad eorum secularium sedes consuetas, de quibus antea diligenter inquirat, num ibi præsentes sint, se conferat, & illis ipsis, si poterit, submisse originale insinuet, aut, si plures faciendæ sunt insinuationes, concordantem copiam ex illo præbeat, originale monstret, legique sinat, cum retroscripta utrobique executione. Quod si verò extra solitam sedem Electorem & Principem personaliter inveniat, tum illi soli insinuatio fiat. Si autem ipsorum Electorum & Principum copiam habere nequit, eorum constitutis Cancellariis & aliis his similibus offerat. Quod si neque illarum personarum copiam habere poterit, minoribus personis, quæ tamen de Aulica familia sunt, præsentes, vel Aularum portis affigat, vel in valvis oculariter relinquat, nec secum auferat.

Secundo transeundo ad personas *Ecclesiasticas*, cujusmodi sunt *Prælati, Abbates*, item *Prælatæ & Abbatissæ*, & similes, illis ipsis quoque, quoad fieri poterit, in Cœnobio seu Monasterio insinuatio fiat. Si verò hujus vel illius personam alibi inveniat, tum etiam illis ipsis ibidem exhibitio contingat. Quod si autem neque in consueta sede, neque extra eam hujus vel illius Ecclesiasticæ Principalis personæ tabellarius copiam habere poterit, tunc ejus *Vicario, Priori, Secretario*, aut alii Officiario Cœnobii vel Monasterii, & non alii

aliis minoribus vel levioribus personis insinuatio fiat. Illis autem omnibus absentibus aut renuentibus, portarum custodibus tradat, vel in earum limine illas ocalariter relinquat. *Tertiò* ad publicas personas in *Magistratu* aliquo *inferiore* constitutas redeundo, contra *Comites* & *Barones*, eodem etiam modo, quo *supra* procedatur. *Quartò* si Tabellarius *Dicasterio* seu *Consistorio* processus insinuare velit, videat, ut toti judicio insinuet, tradendo originale, aut si plures insinuationes expediendæ sint, copiam ex illo, perlecto originali, exhibeat. Si verò totum habere nequit, quærat de *Præside*, vel *Magistro Scabinorum*, aut alio, qui eorum loco est, vel etiam seniore aliquo Judicii, huicque vel illi indicet, se habere Imperiales literas, quas insinuare, & propterea rogare velit, uti unum atque alterum assumat, coram quibus suum officium expedire possit, si hoc obtinere potest, bene est: sin minùs, uni saltem ex prædictis insinuet, & ante eum ponat & jacere sinat. *Quintò. Consulatui* vel *Senatui* alicui Urbis vel Oppidi, Tabellarius processus insinuaturus, eodem modo procedat, quo paulo ante, nempe in actu insinuationis quoad Dicasterium vel Consistorium, modo videat, ne extra Civitatem id faciat. *Sexto* Tabellarius *toti Communitati* literas Imperiales insinuaturus, *Civium Magistris & Senatui* eas exhibeat, si eorum copiam habere poterit: sin minus, foribus Curiæ affigat, si verò Curia non existat, Ecclesiæ vel publici alicujus officii valvis affligat. Et hæc de insinuationibus personis publicis faciendis.

De illis, quæ *personis privatis* expediendæ, Tabellario 1. tenendum est, ut ipsi Principali, in loco domicilii literas Imperiales insinuet, & quidem originales, si autem plures insinuationes expediturus est, conformem inde copiam tradat, & authographum monstret ac legat. Si verò ipsum Principalem, in consueto domicilio habere nequit, ejus uxori, aliive domestico, qui ex ephebis excessit, tradat ac mandet, ut properè hero ac Patrifamil. det, aut per certum internuncium transmittat, ad præcavenda damna. Quod si autem absente Hero, neque uxori, neque alii domestico alicui idonéè insinuare possit, tùm etiam in præsentiâ cujusvis alterius de familia modo is negotium intelligat, insinuet. Si verò fores præclusæ, nec tabellarius intromissus fuerit, domesticus tamen aliquis se in fenestris aut in limine januæ præsentaverit, tunc celeriter literas Imperiales in alterutro vel commodiore loco domus collocet. Nemine verò prorsus è domesticis præsente, unum atque alterum vicinum accersat, & in eorum præsentia vel foribus affigat, vel in iis aut commodiore loco habitationis collocet. Tabellarius præterea sive in publicis sive in privatis personis, *Edicta, proscriptiones, banna & similia* insinuaturus, locum & alia in traditis scriptis exequendis imperialibus observet. In summa Tabellarius Cameralis omnia & singula ita expédiat, ut se defendere possit, sin minus, *suis sumptibus* denuò insinuationem expedire teneatur, ita *Rodingius in Pandect. Camer. lib.* 4. *tit. ult.*

Hi nuncii Cameræ Spirensis in ipsis Sacræ Cæsareæ Majestatis terris sancti & inviolabiles sunt, *Thes. Basil. vol.* 2. *d.* 7. *l.* (*J*). 1. sicut & nuncii cæterorum Principum jurati & publica authoritate constituti, & amandati, sancti & inviolabiles sunt, quod *injuria* ipsis illata, *in mittentes Principes* & Respub. redundet, ad quem finem plerique omnes publica authoritate *concham* gestant *tabellariam* vulgò Botten-Büchsen. Sed nuncii, si hac immunitate & securitate gaudere velint, per viam rectam iter dirigere, in perferendis sibi concreditis & omnino expediendis sibi commissis, sedulos, cautos, fidos, sese exhibere debent, ne per socordiam, malitiam aut perfidiam suam, causam occasionemve damni vel periculi, sive mittenti, sive ei, ad quem mittuntur, dent aut concilient cœtera quoque candidi, probi atque innoxii in itinere suo erga quosvis inveniri debent, adeò, ut si per sermones incaute emissos vel per inconstantiam, aliásve manifeste suspectos sese reddiderint, quod instructio eorum literæve, quas perferunt, in fraudem detrimentumve tendant eorum, quorum oras peragrant, ad minimum detinere eos, percontari curiosius, literasque penes ipsos inventas suspicioni obnoxias resignari velint ac possint. *Thes. Bas. vol.* 2. *d.* 7. *l.* (*J*). 2. & 3.

10 Nuntiorum securitas & inviolabilitas.

11 De nuntiis suspectis.

Nuncius pecuniam vel rem sibi commissam in proprios usus convertens, furti tenetur *per l.* 7. *C. de furt. l. si mandavero* 22. §. *si tibi l.* 7 *ff. mandati. Thes. Bas. vol.* 3. *d.* 13. *l. F.* 4. Quia actus agentium ultra vel præter intentionem illorum nihil operatur, tum autem, qui pecuniam Tabellario tradit ad alium perferendam, etiamsi eam illi annumeret, hoc nequaquam agere, ut Nuncio dominium pecuniæ acquirat, per se manifestum est; sed & illud liquidò constat, nudam nunquam traditionem transferre dominium, sed ita demùm, si venditio aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequatur, *Moller. lib.* 4. *semest. cap.* 2. *n.* 2. & *seq. Schultzen. lib.* 4. *Inst. de obligat. quæ ex delict. fol. m.* 462. Concordat *Constit. Crim. Caroli V. art.* 170. *fustigationem* tamen potius quam strangulationem hujusmodi Nuncio decernendam esse monet, *Wesenb. in parat. ff. de furt. n.* 11. *Schultzen d. loc.*

12 De nuntiorum delictis & pœna.

Nuncii etiam neque in Civilibus neque in Criminalibus causis possunt vel debent citare aliquem, nisi præcedat jussus Judicis, *Schneidevv. J. de act.* §. *quadrupli fol. m.* 1436. *n.* 29. ubi addit, quod Nuncius falsò citans, sinè mandato Judicis, teneatur parti civiliter ad interesse, & etiam puniatur criminaliter pœna falsi, *l. qui nomine* 25. *ff. ad L. Cornel. de Sicar.* si tamen in actis reperiatur descripta citatio & relatio nuncii, præsumitur mandatum de citando præcessisse. Nuncius item qui per mendacium asserit se habere mandatum pignorandi vel capiendi, & propter hoc recipit pecuniam, non solum teneri ad restitutionem quadrupli, sed etiam criminaliter extra ordinem officio judicis puniri debet, incidit

13 Nuntii citare neminem debent sine jussu Judicis.

14 Pœna nuntii mentientis se talem esse, vel aliter excedentis.

incidit enim in crimen concussionis, *l.1.ff. de concuss.* & tali de facto resisti posse, prout & ei, qui ultra modum gravat, aut aliter justitiæ terminos excedit, per *l. prohibitum* 5. *C. de jur. fisc.* Imo Nuncii omnes, deprehensi inhabiles & inepti, ab officio removentur, & si adversus Ord. Cameral. delinquant, pro qualitate delicti, carcere, remotione ab officio, aliisve modis severè puniuntur, & si delictum carcere, remotione ab officio vindicandum, per Judicem & duos vel tres Assessores, aut, si summo supplicio, à toto Collegio puniuntur: Leviores pœnas ipsorum Deputatus, suo arbitratu irrogat, vel ex causa accedente, consensu Judicis exasperat, *O. C. p. 1. tit. 69.* Denique Nuncii, sub pœna remotionis ab officio, jurisdictioni Civitatis Spirensis, aut alterius extranei superioris se non subjiciunt. *ibid t. 49. §. ult.*

15 De relatione nuntii. De relatione & executione Nuncii: item utrum credatur Nuncio dicenti, aliquem citasse de commissione Judicis, *vid. Ayrer. in process. part. 1. cap. 4. obs. 2. & Cavall. in commun. contra com. quæst.* 380. & plura de hac materia videri possunt *in Locis Commun. Speidelii verb. Nuncius & in Tom. I. Constit. mear. hoc verbo.*

Brabantische Bull. Bulla Brabantica.

SUMMARIA.

1. *Bulla & bullare quid propriè sit.*
2. *Bullarum diversitas.*
3. *Quid in specie sit Bulla Brabantina.*
4. *Tenor Bullæ Brabanticæ.*
5. *Querela contra abusum Bullæ Brabantinæ.*
6. *Verus Bullæ Brabantinæ sensus.*

1 Bulla, & bullare quid propriè sit. Bullæ appellatione veniunt literæ à Pontificibus, Imperatoribus, Regibus, magnisque Principibus profectæ. Bulla verbum Italicum est, & bullare idem est quod sigillare. *Literæ Apostolicæ* Bullæ dicuntur, & qui eas producit, signaturam, ut vocant, ostendere non cogitur, si fortè adversarius objiciat latius extensas esse eas literas contrà Cancellariæ regulam, quàm in signatura continetur, *Anton. Faber. in Cod. lib. 1. tit. 3. def. 5. per tot.* Extat *Bulla Cœnæ Domini*, Pontificis Pauli III. in quâ reservantur Pontifici casus, in quibus nullus extrà eum absolvere potest, nisi in articulo mortis. *Vorburg. in rudimentis universi juris Canonici, fol. 125. Chockier. 1. c. 29. Piasec. in tr. de jure Episcop. Besold. in thes. verb. Bull.* Aliàs Bullæ nomen habent ab Aureâ Bulla, quæ literis Imperialibus vel Regiis, majoris dignitatis & autoritatis gratiâ, Diplomatibus appendi solet. Erant Bullis impressæ imagines Cæsarum etiam apud Romanos: Hinc Diplomata ita clauduntur: *Ad cujus rei memoriam & robur perpetuò valiturum, præsens privilegium fieri, & Bulla aurea typario nostræ Majestatis impressa jussimus communiri.* De Bulla multa egregiè accumulat *Höpping. de jur. Sigillor.* & Bullam nihil aliud significare, quam majus Imperatoris sigillum, quod negotiis gravioribus appendi solet, dicit *Carpzov. ad leg. R. sect. 2. n. 4.*

2 Bullarum diversitas. Bullæ olim variæ fuerunt. Aureæ, Cereæ, Plumbeæ. Has postremas sui juris fecerunt Pontifices Romani, *lib. 1. Ceremon. Eccles. Rom. c. 2. in fin.* ut Alexander III. Pontifex inter alia privilegia Reipubl. Venetæ concesserit jus obsignandorum plumbo diplomatum, *Limn. jur. publ. tom. 1. c. 11. n. 35. & seqq.* Hinc facilè apparet, quid sit *Bulla Brabantina*, de qua restringenda vel penitùs abolenda tempore Pacificationis Osnabrugensis, & in Capitulat. Cæsareis, sæpius est actum, quasi non solum repressalias permitteret, verùm etiam magni ejusdem fierent abusus, quo nomine videri potest *Van Heerden* in der Grundvest/ *part. 5. cap. 3. pag. 229. & Henr. Coccej. ad jus publ. cap. 302. num. 47.* ubi ait: cum valde olim turbaret Senatus Bruxellensis judicia Statuum, & subditis eorum in alio foro competente conventis, prætextu Bullæ Brabantinæ Caroli IV. uteretur repressaliis & arrestis, meritò abusus iste sublatus est, *Pac. Osnabrug. art. 9. §. 1. & Monaste. §. 67. R. J. 1641. §. 94.*

3 Quid in specie sit Bulla Brabantina? Ut fundamentaliter constet de Bulla Brabantina, Die Brabantische Bull / illa nihil aliud est, quam Privilegium quoddam concessum jam ante tria Secula *Anno* videlicet 1349. per *Carolum IV. Imp.* in favorem Joannis Brabantiæ Ducis, pro se suisque heredibus & successoribus in perpetuum; Vigore cujus Subditi Ducis Brabantiæ extra Patriam ad forensia judicia evocari, arrestari, aut bannari nec possunt, nec debent, nisi justitia actori denegata fuerit, aut protracta. Nec enim aliàs appellatio permittitur, ex tenore dicti Privilegii, ubi ita inter cætera:

4 Tenor Bull. Brabanticæ. *Edicto perpetuo statuentes, quod nullus Archi-Episcopus, Episcopus, Princeps, Comes, Baro, Nobilis, aut cujuscunq; conditionis existat, Ecclesiasticus sive temporalis, in quibuscunque causis Civilibus, criminalibus, realibus & personalibus, res & vitam contingentibus, vel honorem, aliquam jurisdictionem, seu judiciariam potestatem, temporaliter in subditos, Vasallos, & servitores dictorum Ducis heredum, & successorum ipsius, infrà Ducatum Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgæ, & Marchionatum Imperii, & eorum appendia, & quæcunq; pertinentias constitutis, ad instantiam cujusque personæ, & intra & extra limites eorum dominiorum, & etiam qualiscunq; gradus, Status seu conditionis existat, evocando, citando, appellando, banniendo, proscribendo, aut alios actus judiciarios faciendo, per sententias interlocutorias, seu diffinitivas, exercere præsumat, nisi efficaciter primitus evidenti ultimo documento probetur, quod à judicibus, officiariis, & aliis fidelibus dictorum Ducis, heredum, & successorum ipsius, qui pro tempore fuerint Ministrandæ justitiæ deputati, petenti, sive petentibus, super actione, seu actionibus, quam vel quas intentare, vel intentasse noscuntur, justitia fuerit denegata, nec*

consequi potuerint justitiæ complementum, &c. Illud præcipuè statuendum duximus, ne aliquis Vasallus, subditus, aut servitor Ducis, heredum & successorum ipsius, infrà Ducatus Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgiæ, & Marchionatum Sacri Imperii, & eorum pertinentias constitutus, in quibuscunq; Episcopatibus, terris, provinciis, Principatibus, seu Dominiis, Sacro Imperio subjectis, ecclesiasticæ seu temporalis, seu cujuscunq; alterius jurisdictionis existat, loco & vice alterius, de eodem Dominio, quacunq; noxâ seu debito involutas, arrestari seu detineri rebus, aut corpore molestari debeat, aut aliquas molestias, seu violentias quomodolibet sustinere, nisi fortassis reum, seu debitorem hominum, qui vivâ voce manualiter non tractus, sed sponte propriâ, se debitis, seu delictis talibus obligasset, absq; aliorum præjudicio contingeret, personaliter comprehendi, &c. privilegium hoc ab appenso aureo sigillo, Bulla Aurea à quibusdam nominatum, quod postea à *Sigismundo, Friderico III. Maximiliano I. & Carolo V. Impp.* confirmatum, imo auctum & amplificatum fuit.

5 Querelæ contrà abusum Bullæ Brab. Cum autem contra hanc *Bullam Brabantinam*, ejusque extensionem & abusum, Status Circuli Westphalici & Burgundici præcipue sese opponerent, uti patet *ex R. J. Ratisbon. de Anno* 1598. §. 72. *R. J. de anno* 1576. **§. weiter sind wir/** *& R. J.* 1582. 94. *&* 98. ut & ejusdem anni Comitiorum recessu §. **ob wir nun wol.** Utpote per quam diversi processus & evocationes in Imperio fierent, super quibus duo supra allegati Circuli præcipue suas exhibuerunt querelas, dum Regimen Brabanticum Bruxellense, sub prætextu hujus privilegii, ipsos variis gravaminibus, tam in realibus quam personalibus oneret, ordinariam reorum jurisdictionem antevertat, & repressaliis illicitis de facto procedat, atque in causis, vix *centum florenos* concernentibus, decem millia florenorum tertiis innocentibus arrestet & detineat; imo in Vicinis provinciis armata manu, domos & castra occupet, contra jura communia, & Constitutiones Imperii, nec non transactionem de *Anno* 1548. & verum ipsius privilegii sensum. Et cum *Anno* 1641. in Comitiis Ratisbon. antiquæ similesque querelæ à dicti Circuli membris proponerentur, nomine Regis Hispaniarum, tanquam Burgundiæ Ducis, informationis & responsi loco peculiare scriptum, de dato *Ratisbonæ 29. Septembris* 1641. Statibus Imperii oblatum fuit, cujus tenorem integrum refert, *Limn. de jur. publ. lib.* 5. *cap.* 11. *n.* 53.

Verum cum omnia speciose satis in Scripto hoc proponerentur, attamen evidentia facti Imperatorem, Statusque Imperii promovit, (cum & ipsi tum temporis Ablegati Circuli Burgundici, in *Comitiis Ratisbonens. Anno* 1603. ingenuè confessi sint, quod Bulla hæc Brabantina saltem id velit, ut subditi Brabantici in personalibus non evocentur, nec processus contra ipsos ab arrestis inchoetur, prout hæc omnia *dicto* §. 94. *R. J. Anno* 1641. continentur,) ut non solum abusum privilegii vehementer improbarent, quemadmodum videre est *in R. ipsorum Comitiorum.* §. **nachdem auch die Stände des Niederländischen Westphälischen Crayses/ &c.** cumque in Conventu Osnabrugis, pacis reducendæ causa habito, iterum querelæ de violentia Brabantina audirentur, denuò abusum Bullæ, & inde nata onera, repressalias & arresta atro carbone notata esse ex *Instrum. Pac. Anno* 1648. 27. *Julii confecti art.* 9. *nec non Capitul. Leopoldina & Josephina* §. 8. apparet. 6 Verus Bullæ Brabanticæ sensus.

Brand. Brennen. Brandschätzen.

SUMMARIA.

1. *Judicia incendii excitati.*
2. *Minas esse judicium ad torturam.*
3. *Incendiariorum pœna.*
4. *De modis extinguendorum incendiorum.*
5. *Quatenus dominus tenetur de incendiis familiæ.*
6. **Brandschätzen.**

1 Indicia incendii excitati. **In der P. H. O.** *art.* 41. fit mentio incendii, quando nimirum quis de incendio suspectus aut accusatus fuerit, videndum est Judici, & inquirendum, annon paulò ante incendium clandestinè & occultè præparaverit, aut tractaverit res seu materias, ignem occultum foventes, aut facile concipientes, V. G. picem, nitrum, pulverem bombardicum vel nitratum, ossa pulvere tali repleta, funes stupeos, lineas stupas, carbones, igneas faces, tela ignea, vel alios fomites, quibus incendia excitari solent, & fomenta succendentia, quæ commodè in alienas ædes immitti possunt. Nam si de hoc sufficienter constet, & is qui suspicione laborat, ejus ingenii sit, vel talis opinionis apud homines, ut non abhorrere à tanto facinore existimetur, idoneum hoc indicium erit delicti commissi, ita ut sub *tormentis* interrogari possit, an ignem immiserit. Rationem reddit *Zanger. n.* 190. quia ejusmodi præparatio & ordinatio valde suspecta est, indicans incendium præcogitatum, quia in delictis occultis sumitur probatio & præsumptio ex præparatoriis, *idem ibid.* Sicut ergò ex præparationibus aptis ad offendendum, ut si quis visus sit emere gladium, vel acuere vel polire arma, aut in aliquo loco collocare, ut parata sibi essent, vel se præter morem armis exercere, & postea homicidium sit perpetratum, indicium oritur contra præparantem, *Menoch. de præsumpt. lib.* 1. *q.* 89. *n.* 122. & sicuti ex eo, quod quis visus sit emere vel tractare & præparare venenum, si deinde reperiatur quis veneno interfectus, præsumptio est contra eum, qui venenum emit, vel præparavit *id. n.* 123.

*n.*123. & ſicuti in aliis pluribus caſibus, ſi quis inſtrumenta ad hoc vel illud genus delicti patrandum idonea præparaverit, poſtea delicto ſubſecuto præſumitur ab eo commiſſum eſſe, *Farinac. de ind. & tortur. q.*52. *num.* 163. *& poſt ipſum Zanger. c.* 2. *n.* 141. ita quoque ex præparatoriis incendiis præſumitur incendium ſubſecutum. Hoc tamen limitatur, niſi is, qui de incendio ſuſpectus eſt, rationibus veriſimilibus & probabilibus demonſtrare poſſit, ſe res iſtas ad finem licitum, neque pœna dignum adhibuiſſe vel deſtinaſſe, V. G. pro ignibus miſſilibus, quibus ſe recreare conſueverat, tunc enim tormentis minime ſubjiciendus, ſed liber dimittendus eſt, quia ex indiciis nemo torquendus, ſi poſſint aliqua diſtinctione elidi, vel bona mens oſtendi.

Aliud indicium dicunt eſſe, ſi quis alteri *incendium minatus* fuerit vel verbis, dicendo, rubrum gallum ad tuas ædes transmittam vel rubrum ſignum ſupra domum tuam ponam, *Damhoud. cap.* 103. *num.* 10. vel literis diffidatoriis, durch ein Abſagungs-Brieff/ *Zanger. loc. cit. n.* 190. *& Matth. Steph. h. art.*

2 Minas eſſe indicium ad torturam. Quia Imp. generaliter definivit *minas eſſe ſufficiens indicium* ad torturam ſi quis ante minatus, & paulo poſt factum ſubſecutum fuerit, minans autem talis eſt, cujus vita & mores ipſum merito ſuſpectum faciant. Ergo etiam in hoc ſpeciali caſu deciſio iſta locum ſibi vindicabit, juxta regulam, quod convenit generi convenit etiam ſpeciei. Et quidem tantò magis, quod hanc incendii voluntatem paratam & minas æque ut factum puniant, *Damhoud. in prax. crim. cap.* 103. *num.* 10. *Matth. Steph. h. art.*

3 Incendiariorum pœna. *Artic.* 125. agitur de *incendiariis*, qui dolo & propoſito data opera & malitioſe ſcientes prudentes vel inimicitiæ vel prædæ cauſa incendunt. Circa pœnam autem horum incendiariorum, diſtinguitur jure civili, an incendium eſt in civitatibus commiſſum, & tunc ſi incendiarius eſt vilis perſona, & incendium magnum, debet *tradi beſtiis & comburi. l. qui ædes* 9. *& l. ult.* §. *qui data opera* 1. *ff. d. incend. ruin. nauf. Mynſing.* 6. *obſ.* 88. *n.* 5. *& alii.* Si verò incendium ſit parvum, tunc incendiarius debet decapitari, *l. capitalium* 28. §. *incendiarii* 12. *de pœn. Schneidvvin. in* §. *cap.* 3. *Inſt. ad L. Aquil. num.* 5. Quod ſi incendiarius eſt Nobilis, vel alias in dignitate conſtitutus, tunc, ſi incendium, in Civitate commiſſum, eſt magnum, decapitatur, ſi verò parvum, deportatur. *l. ult.* §. *qui data opera* 1. *ff. de incend. ruin. naufr. Mynſing. d. obſ.* 88. *n.* 7. Poſteriori caſu ſi incendium in villa eſt commiſſum, & tunc ſi incendiarius eſt vilis perſona, & incendium magnum, debet decapitari, *l.* 1. *in pr. & l. ſi quis dolo* 10. *ff. ad l. Cornel. de Sicar. l. data opera* 11. *C. de his. qui accuſar. non poſ. l. Capitalium* 28. §. *incendiarii* 12. *verſ. qui verò caſu ff. de pœn. Mynſing. d. obſ. n.* 8. Si incendium à vili perſona in villa commiſſum ſit parvum, tunc debet tantum deportari, *Schneidvvin. d. loc. n.* 5. Quod ſi verò incendiarius, qui in villa incendium commiſit, eſt perſona egregia, & in dignitate poſita, & tunc ſi incendium eſt magnum, deportatur, ſi verò eſt parvum, relegatur, *d. l. capitalium* 28 §. 1. *&* §. *incendiarii* 12. *ff. de pœn. junct. l. ult.* §. 1. *in fin. ff. de incend. ruin. nauf. Mynſing. d. obſ.* 88. *n.* 8. *Berlich. concluſ.* 24. *n.* 1. *&* 9. At hoc jure Carolino non diſtinguitur, an incendium fuerit factum in Civitate, an in villa, an à vili, vel honeſtiori perſona, ſed ſimpliciter ſancitum eſt, ut incendiarii doloſi ignis & flammarum ſupplicio afficiantur, & vivi comburantur. *h. art.* 125. *Gail.* 2. *obſ.* 22. *n.* 6. *Coler. deciſ.* 186. *n.* 1. *p. t. Beuſt. in l. admonendi* 31. *ff. de jurejurand. num.* 1179. *Clar.* §. *fin. quæſt.* 68. *verſ. incendiarii* 20. *cum verſ. ſeq.* De incendio, quod culpa, vel negligentia, vel caſu fortuito exortum, quomodo puniatur, tractat *Berlich. concl.* 25. *per tot. & Vigel. cap.* 6. *Crim.* 18. *except.* 1. *cum ſeq. vid.* ulterius de hac materia *Rudinger. obſ. cent.* 1. *obſ.* 68.

Incendiorum extinguendorum modus in tribus conſiſtit: in perſonis, quibus cura illa præcavendorum, & extinguendorum incendiorum eſt commiſſa, 2. in inſtrumentis eam ad rem idoneis 3. in modo, quo, neceſſitate id exigente, incendiis occurri poſſit. Perſonæ vel ſunt Principales, ut Præfectus Vigilum, vel non Principales ut Vigiles; Inſtrumenta, quæ in jure noſtro requiruntur, ſunt duplicia, nam ſpectant aut prædictas perſonas, aut ipſos inquilinos: prædictæ perſonæ requirunt tria, calceos ſcilicet, hamos & dolabra, qualia autem hæc inſtrumenta fuerint, nec interpres, nec ipſa gloſſa attingit. Ex parte inquilinorum requiritur aqua, quam, ut quisque inquilinorum in cœnaculo ſuo habeat, Præfectus Vigilum jubere & admonere debet. Demum modus extinguendi eò uſque pertingit, ut etiam ædes intermediæ & vicinæ, ſi ignis ad eas pervenerit, arcendi incendii cauſa, ne latius ſerpat, intercidi, dirui & deſtrui queant, *Theſ. Baſ. vol.* 1. *d.* 18. *lit. L. P.* 4. *& Vol.* 5. *d.* 9. *l.* 55. 4. — 4 De modis extinguendorum incendiorum.

De incendio culpa familiæ orto Dominus non tenetur, niſi hujusmodi alat familiam, quæ in vulgus vitæ ſit improbatæ, atque ad perdendum prompta, vel familia deliquerit in eo, in quo Dominus ipſius opera utitur, veluti, ſi coquus in coquina, piſtor in piſtrino, Stabularius in Stabulo per negligentiam incendium, excitarit. *Theſ. Baſ. vol.* 5. *d.* 9. *lit. ſſ.* 4. — 5 Quatenùs Dominus teneatur de incendio familiæ.

Denique Supremus incendiariorum Magiſter, Brandſchätzer/ habet poteſtatem permittendorum incendiorum, & pecuniæ extorquendæ, ad redimenda incendia, ita tamen, ut ſine mandato Supremi Ducis nihil poſſit incendere, nec pecuniam in cauſa redimendorum incendiorum extorquere, *König. in theat. polit. part.* 3. *c.* 10. *n.* 4. *in fin.* Incendiis autem in hoſtem minime eſt graſſandum, niſi interdum ad terrorem, aut in vindictam crudelitatis, vel ut hoſtis enervetur, nec habeat receptum, *Beſold. in th. pract. p.* 1. *verb.* Brandſchätzer. *vid. R. J. Auguſtæ de Anno* 1500. §. 70. *Item Spiræ de* 1570. *tit.* 55. *&* 81. ubi textus clarus hanc rem determinat. Et notiſſima ſunt exſolutam pecuniam eſſe, nihilominùs tyrannis incendiaria exercita eſt. — 6 Brandſchätzen.

Brandenburg.

SUMMARIA.

1. De origine nominis Brandenburgici, & prædicato Marchionis, & Marchiæ.
2. Quidnam hodiè sit Marchionatus.
3. Origo Marchiæ Brandenburgensis in specie, & Marchionum successio.
4. Francofurtum ad Viadrum amplificatum, Monasteria & Cœnobia ædificata.
5. Joannes I. Elector.
6. Marchiones Brandenburgenses omnes extincti.
7. Ludovicus filius Imperatoris Ludovici Bavari investitus de Marchia & Elect. Brandenburg. tanquam feudo vacante.
8. Amores Ottonis cum Gretula.
9. Fridericus Norinbergensis Burggravius investitus de Marchia.
10. Descendens è Comitibus de Zollern.
11. Arx Burggraviorum Norinbergensibus vendita, reservatis juribus extra civitatem.
12. Tumultus ob Cerevisiarum vectigal.
13. Academia Francofurtensis ad Viadrum.
14. Punitio Judæorum.
15. Oppositio contra Lutherum.
16. Oratio Latina ad Imper. Carolum V. & Legatum Pontificis; alienus à Religione Lutheranâ.
17. Joachimus II. primo Lutheranam religionem amplexus.
18. Investitura Prussiæ.
19. Transactio de Provinciis Franconicis.
20. Apprehensio possessionis Ducatus Juliacensis & Clivensis & compositio cum Palatino.
21. Introductio Religionis reformatæ.
22. Nova pacta circa successionem Juliacensem.
23. Successio in Pomerianam.
24. Alia compositio motuum Brandenburgico-Neoburgensium.
25. Ducalis Prussia à nexu feudali exempta.
26. Fridericus III. Coronatus Rex Prussiæ.
27. Præcedentia & officium inter Electores.
28. Vicarii Elect. Brandenburg. sunt Principes ab Hohenzollern.
29. Electoris Brandenburgensis potentia & provinciæ.
30. Exspectativæ.
31. Privilegium de non appellando.
32. Recensentur specialiter Ditiones, & Provinciæ Elect. Brandenburg.

1 De origine nominis Branden-burg, & prædicato Marchio-nis & Mar-chiæ.

SEreniſſimæ Domus Brandeburgicæ originem multi variis ex argumentis deducunt, & Brandenburgenſis urbis ad Havelam ſitæ conditorem faciunt *Brennum*, quo Duce Senones Romam quondam diripuerunt: aut referunt ad *Brandonem* quendam Francorum Ducem, Marcomiri filium, alii ab antiqua voce Brün, quod Galliam, præſertim criſtatam & cornutam denotare volunt, derivant. Quidam oppidum à Slavis putant conditum ac dictum Brani Bor, hoc eſt cuſtodia Sylvæ, ſed à Germanis occupatum, poſtea nomine mutato vocatum eſſe Brandenburg. Marchio dicitur Elector Brandenburgicus, und deß Heil. Röm. Reichs Ertz-Cämmerer/ Cubiculi Regii cuſtos, Fiſci Præfectus. *Marchiones* verò, Marggrafen/ unde dicti ſint, non una eſt Autorum opinio. In jure feudali 2. *feud.* 10. dicitur Marchio, qui de Marchia inveſtitus eſt. Alii à finibus potius denominatum eſſe Marchionem aſſerunt, quia fines, vernacula noſtra, ſignificant, Marck/ quaſi Gemarck / unde etiam deſcendit verbum Marckſtein / *Marchio* itaque fuit limitum Præfectus ſeu Judex, quod evidentius Marggravii nomen oſtendit: Marck enim limitem Germanicè notat; Graf verò Judicem ſignificat, quod adhuc hodie in Ducatu Bremenſi viget nomen, & de Imperiali Colonia idem teſtatur *Wilhelm Becker Synopſ. jur. publ. lib.* 3. *cap.* 8. hinc deſcendit der Centgrafe/ de quo *vid. Andr. Knichen. de jur. territ. cap.* 4. *n.* 54. Dinggrafe/ Gowgrafe / quod nomen in Weſtphalia adhuc frequentiſſimum eſt; ſic Freygrafen/ pro Prætoribus judiciorum occultorum Weſtphalicorum, etiamnum ſumi, notiſſimum eſt. Dicti itaque ſunt Marchiones ex eo, quod finibus Imperii tuendis præfecti ſint, ac in iis juriſdictionem exerceant, Grãntz-Fürſten/ die über ein ſolch Land Richter ſeyn/ das an den Grãntzen des Teutſchen Reichs liget/ & Marchio appellatur de jure Romano *Liminacha*, ſeu fines Imperii cuſtodiens, *per l. Liminarchæ C. de ſerv. fugitiv. & l. non ideo C. de liberal. cauſ.* Henricus Auceps Imp. primùm Marchiones conſtituit ad tuendos fines, *Crantz. in Vandal. lib.* 3. *cap.* 6. Sic ordinati 1. Marchiones Brandenburgici adverſus Henetos & Obotritos. 2. Stiriæ, Moraviæ, Luſatiæ, contra Hungaros, Sarmatas & Polonos, 3. Badenſes & Hochbergenſes adverſus Gallos, imo *Udalr. Zaſius part.* 5. *feud. n.* 11. dicit Marchiones Badenſes habere cuſtodiam Rheni, 4. Miſniæ adverſus Bohemos *Dan. Otto. p. cap.* 18. *p. m.* 481. *Joſ. Nold. d. loc. n.* 170. *Vult. d. loc. vid. Sueder. ad jus publ. part. ſpecial. ſect.* 2. *c.* 7. *n.* 16. ubi explicat, quinam hodiè Status priſcos Marchionatus repræſentent.

2 Quidnam hodiè ſit Marchionatus.

Noſtris temporibus Marchiones non ſunt amplius limitum cuſtodes & defenſores, quia munus illud & officium antiquum ceſſat, ſolaque *dignitas Marchionatus* remanſit, ut hodie propriè Marchiones appellentur, qui de Marchia cum regali dignitate ſunt inveſtiti, vel eam proprio jure poſſident, *Reinking. de regim. ſecul. & Eccleſ. lib.* 1. *claſſ.* 4. *cap.* 13. omnesque adeò Marchiæ ſive Provinciæ, quibus Marchiones olim, ut adminiſtratores atque Judices, nomine Imperatoris præerant, hodie Illuſtres Familiæ ut proprias poſſident, *Knipſchild de fideicom. cap.* 1. *n.* 144. *Beſold. in theſ. pract. verb.* Marggraf.

3 Origo Marchiæ Brandenburgenſis

Marchiæ Brandenburgenſis originem referunt nonnulli ad Imp. Henricum I. Aucupem,

in ſpecie, & Marchionum ſucceſſio. pem, qui expugnato Brandenburgo, & inſigni Templo ac Epiſcopatu ibidem condito, Cuſtodem limitis Germanici, adverſus Henetos Slavos, circa annum 925. ibidem collocavit *Sigfridum* Comitem Ringelheimonſem, Mathildæ uxoris fratrem. *Sigfrido* ab Ottone I. ſucceſſor datus eſt *Gero* jam Luſatiæ Marchio, *Gerenrodani Cœnobii* & *Cathedralis Eccleſiæ Havelbergenſis* conditor, quem Otto I. contra Danquertum fratrem Nothum, ejusque ſocios defendit. Geroni ſucceſſiſſe volunt *Bruniconem*, Brunonis filium, qui Ottoni I. contra Everhardum Franciæ Orientalis Ducem adhæſerit, ac Brandenburgi in monte Harlungorum, qui poſtea ab æde *B. Mariæ* nomen accepit, cum filiis ſucceſſoribus, ſuis ſit ſepultus, ejusdem Bruniconis filius fuiſſe traditur *Hugo*, qui ſupra Marchionatum Brandenburgenſem Hetruriæ præfecturam adeptus, Ottonem III. Romæ obſeſſum liberavit, & in Italia mortuus Florentiæ in *Abbatia S. Benedicti* à ſe condita humatus eſt. Alter Brunicionis filius *Sigehardus* filium reliquit *Dietericum*, qui Marchionis dignitate auctus à Miſtevoio Principe Heneto, quem Canem appellaverat, bello petitus, amiſſa arce Brandenburgica, totaque marchia exutus, Magdeburgi inter Canonicos receptus obiit *Anno* 1020. Poſt illa tempora in Marchia Brandenburgenſi dominati ſunt Heneti, uſque ad tempora Henrici IV. quando Sigfridus, ex *Comitibus Stadenſibus*, Henrici Boni filius, Marchio Brandenburgenſis renunciatus eſſe cenſetur. Poſt illum ex eadem Stadenſium Comitum familia inclaruit *Udo I.* Brandenburgenſis Marchio, quem ſecutus *Udo II.* qui *Henrico IV.* rebellis, & ab eodem captus, non dimiſſus eſt, donec filium obſidem dediſſet, atque eundem, Imperatoris permiſſu à Pribislao, Henetorum Principe, Marchia ejectum eſſe volunt, qui tamen Fratrem habuit *Rudolphum* & filium *Henricum*, ex quo natus eſt *Udo III.* qui ultimus ex familia Stadenſi fuit Marchio.

Otto Comes Aſcaniæ. Itaque *Henricus V.* Imp. *Ottoni* diviti, Marchioni Soldvvedelenſi, ex antiqua familia *Comitum Aſcaniæ* & Ballenſtedi oriundo, *Magni* Saxoniæ Ducis genero, titulum & inſignia Marchiæ Brandenburgenſis contulit. Ottonis hujus filius *Albertus I.* Urſus cognomento, recuperatâ tandem, oppreſſis Henetis, Marchiâ à Friderico inauguratus eſt Mersburgi *Anno* 1152. Hic Albertus præter *Sigfridum* Epiſcopum Brandenburgenſem, poſt Bremenſem Archi-Epiſcopum, filios reliquit *Bernhardum & Ottonem I.* Sicut autem à Bernhardo Electores Saxoniæ veteres, Duces Saxolauenburgici, ac Principes Anhaltini deſcendunt; ita ab *Ottone* familia Brandenburgenſium Marchionum, qui per annos fermè ducentos Marchiam gubernarunt, propagata eſt.

Hic *Otto I.* bello cum Canuto Daniæ Rege geſto deceſſit *Anno* 1198. & in monaſterio Marchiæ mediæ Leninenſi à ſe condito humatus eſt, ex Anna, vel ut alii, Agnete, Saxonica, filios reliquit quatuor *Ottonem II. & Albertum II. Henricum* Tangermundenſem *Collegii Canonicorum Regularium Stendalii fundatorem*, & Dietericum Soltvvedelenſem. Patri autem ſucceſſit *Otto II.* qui cum ex *Anna Aſcanienſi* nullos ſuſcepiſſet liberos, Albertum fratrem ſucceſſorem deſignavit. Obitus ejus refertur in annum 1206. Illi ſucceſſit *Albertus II.* Friderico II. Imp. gratiſſimus, cui perpetuæ lites crebris excurſionibus exercitæ fuerunt cum duobus Pomeraniæ Ducibus, Bogislao II. & Barnimo I. moriens reliquit filios *Joannem I. & Ottonem III.* qui per anno 20. communi aula & regimine uſi, poſtea diviſionem inſtituentes, bello cum Alberto Archi-Epiſcopo Magdeburgenſi, Henrico Thuringiæ, Landgravio, Barnimo II. & Wratislao Pomeraniæ Ducibus, fuere diſtenti, ac partem Pomeraniæ occupantes, *novam Marchiam* vocarunt, res demùm ſic compoſita, ut Joanni Marchioni, ductâ Hedvvige Barnimi I. filia, jure dotalitii manerent occupata in *Nova & Ucaromarchia*. His ita tranſactis inter utramque domum amicitia ſtabilita, in ejusque firmius vinculum Barnimus, tertium nuptias meditans, Ottonis III. Marchionis filiam Mechtildam ſibi, & filio Bogislao IV. Joannis filiam Agnetem conjugio ſtabili junxit.

Hic *Joannes I. Francofurtum ad Viadrum* ampliavit, ac *emporium* conſtituit, Anno 1253. Item *Monaſterium Franciſcanorum Sehuſæ* condidit, *Anno* 1266. vita exceſſit, & in *Cœnobio Chorino à ſe condito* ſepultus. Multam è tribus conjugibus, *Sophia* Waldemari Daniæ Regis filia, *Sophia* Saxonica, Alberti Ducis filia, & *Hedvvige* Pomeranica prolem ſuſcepit. Ex prima uxore geniti *Joannes II. Otto IV. Conradus I. & Ericus.* Media Mater fuit *Alberti III. Henrici, Helenæ, Mechtildis & Agnetis.* Tertia *Tilonem* peperit; & Helena quidem Diterico Marchioni Miſniæ Henrici illuſtris filio, Alberti Degeneris fratri: Mechtildis Chriſtophoro I. Daniæ Regi, Agnes Bogislao IV. Pomeraniæ Duci nupſerunt. 4 Francofurtum ad Viadrum amplificatum, monaſteria & Cœnobia ædificata.

Otto ille *III.* cognomento pius & Beneficus, oppidi *Brandenburgi* in Pruſſia, & *Strausbergenſis Monaſterii* in media Marchia conditor, bello cum *Ludolpho Halberſtadienſi Epiſcopo* captus, & in Langenſteen detentus, non modica pecunia, & oppido Haldenslebenſe redemit, ſed poſtea ipſum *Epiſcopum* ad Oſterburgum captum carceri mancipavit. Idem *Willebrandum* Archi-Epiſcopum Magdeburgenſem, Ludolphi ſocium, bis fugavit, & ad pacem petendam adegit. Eidem, poſt Wilhelmum Comitem Hollandiæ, regalis dignitas dicitur oblata, ſed recuſata. Mortuus *Anno* 1267. & Strausbergæ humatus. Ex uxore Beatrice, Primislai Ottocari, Bohemiæ Regis filiâ genuit *Joannem Pragenſem, Albertum IV. Ottonem Longum, & Ottonem parvum*, item Kunigundam Mechtildem & Agnetem.

Albertus IV. Ottonis III. ſecundo genitus ſucceſſit, Guntherum & Bernardum, Archi-Epiſcopos Magdeburgenſes, contra patrueles

trueles juvit, *Anno* 1279. In Misnia prædas agens, ac Lucam obsidens, victus est, demum *Anno* 1294. obiit, ex Mechtilde Christophori I. Daniæ Regis filia tres genuit filios, immatura morte extinctos. Item *Beatricem*, Henrici Leonis Mecklenburgici Ducis conjugem, quæ *Stargardensem* terram dotis nomine attulit. Filia quoque ejus fuit *Agnes*, quæ Primislao II. Regi Poloniæ primum nupta, post Nicloto puero Rostochiensi Domino desponsata est. Hac temere repudiata, cum *Otto Longus* & *Hermannus*, Agnetæ patrueles, contumeliam familiæ illatam ulturi, Rostochio bellum intentassent, Rostochienses, Erici Daniæ Regis tutelæ se subjecerunt.

Stargard.

Rostoch.

Otto Longus, Alberti IV. frater, Wenceslai II. Bohemiæ Regis tutor, *novam Marchiam*, quæ in Cruciferorum Prussorum manus venerat, redemit, sed propter illam, bellum cum Polonis gessit, abiit è vita *Anno* 1298 Successorem relinquens filium,

Hermannum Longum, qui bella contra Bohemos gessit; Huic Avunculus Poppo, Comes Hennebergicus, multa in Franconia concessit, vita functus in expeditione contra Wendos, *Anno* 1308. Ex *Anna* Austriaca *Alberti I.* Imp. filia genuit sibi successorem.

Joannem illustrem, qui vivo Patre, ab Ottone Duce Stetini victus, ægre evasit, mortuus *Anno* 1312. ex Catharina, Ferrei Ducis Saganensis filia, nullis susceptis liberis, adeoque hanc ipsam *Marchionum Brandenburgensium lineam* clausit, ab ejus obitu Franconica per Brigittam Sororem Domui Hennebergicæ restituta sunt. Et tantum quidem de Ottonis III. pii progenie, nunc ad *Johannem I.* ejusque posteros progredimur.

5 Johannes I. Elector.

Joannes I. filios habuit *Joannem II. Ottonem IV. Conradum I. Ericum & Albertum III.* *Lohmeyer* in den Europäischen Stammtafeln/ *tabulâ* 32.

Joannis II. favorem ambiebant Silesii, imprimis Uratislavienses, ulturi injuriam à *Boleslao Calvo* Principe Lignicensi illatam, & quoniam bello gerendo sumptus requirebantur, ut Principem suum *Henricum Probum à Boleslao* captum liberarent, terram *Crosnensem* pro aureorum quatuor millibus oppignorarunt, ea præcipuè conditione, ne Boleslao suppetias ferret. Finito bello *Crosnam* reddidit *Henrico Probo*, postquam aureorum sex millia solvisset. Condidit *Joannes Minoritarum cœnobium Primislaviæ*, Prentzlou/ in Ukero Marchia, obiit *Anno* 1285. Ex Helena Misniæ Marchionis filia, quidem filios tres, Albertum, Henricum & Conradum progeneravit, qui tamen omnes ante patrem decessere. Hinc ei

Otto IV. frater ipsius cognomento *Sagittarius* successit, idcircò sic dictus, quod in Obsidione Stasfordiæ sagitta caput ictus, toto anno eandem omnibus conspicuam in vulnere circumtulerit. Hic imprimis *Wenceslao Bohemiæ Regi* auctor fuit invadendæ Poloniæ, quod tam feliciter processit, ut Primislaus in bacchanalibus opprimeretur. Ac tum Marchiones Brandenburgenses, commodis suis intenti, magnam Poloniæ finitimæ partem ad novam Marchiam protraxere. *Otto* hic *Cilanam arcem* in ditione *Sternbergica* à Polonis eversam instauravit, & Minoritarum Cœnobium Pasvvaliæ in Pomerania fundavit, decessit demùm *Anno* 1308. nullos ex Hedvvige Holsata reliquit filios, igitur ei frater successit.

Conradus I. Joannis I. filius, bellator acerrimus, *Dantiscum* à Wratislao Cassubiæ & Vandalorum in ulteriori Pomerania Principe è vinculis Mestevini offendit, qui Conrado sumptus restituens Dantiscum recepit. Episcopum Brandenburgensem, una cum Ottone fratre afflixit, sed postea insigni liberalitate eum demulsit, valdè senex tandem *Anno* 1314. decessit. Uxores habuit 4. quarum una, Sophia nomine, 4. illi filios peperit. *Joannem* scilicet III. *Woldemarum* I. *Conradum* II. & *Ottonem*, sed omnes hi quatuor, cum partim *religionem ingressi*, partim mascula carerent prole, hereditas cum *Electorali dignitate* ad *Woldemarum* II. & *Joannem* IV. Henrici sine terra filios pervenit.

Dantiscum

Woldemarus II. implicitus fuit bellis *Mecklenburgicis*, quæ ex Castellis Warnemundanis originem traxere. Opem Woldemaro ferebant Otto & Woldemarus Pomeraniæ Duces, à quibus Witzlaus Princeps Rugiæ, sub Erici VII. Daniæ Regis & sociorum Henrici Mecklenburgici, Gerhardi & Joannis Holsatiæ Comitum, signis militans, pacem petere, & conditionibus, pro victorum arbitrio latis, acquiescere cogitur. At *Witzlaus* vindictæ cupidus, Erico Rege se denuò sacramento obstringens, *Stralsundam* Brandenburgensi Marchioni fœdere junctam gravi obsidione premit. Obiit tandem *anno* 1322. nullos relinquens liberos.

Joannem IV. igitur fratrem successorem meruit, qui cum ex duabus uxoribus nullos itidem genuisset liberos, universa *Marchionum Brandenburgensium familia*, quæ à medio seculo XII. per 200. annos floruerat, *exaruit*, licet paulò ante 19. viverent Marchiones, quos aliquando Ratenaviæ de modica hereditate questuros convenisse tradunt. Exin successionem in Marchia ac Electoratu Brandenburgico sibi deberi contendebat *Albertus junior*, *Princeps Anhaltinus*, quod genus ad Albertum Ursum communem Anhaltinæ & Marchiæ familiæ satorem referret, verùm *Ludovicus* V. aliis IV. Imp. *vacans Marchiæ feudum* cum Electoratu concessit majori filio *Ludovico*, eidemque solennem investituram confert Numburgi *Anno* 1329.

6 Marchiones Brandenburgenses omnes extincti.

7 Ludovicus, filius Imp. Ludovici Bavari, investitus de Marchiâ & Elect. Brand. tanquàm feudo vacante.

Hunc *Ludovicum* valdè exagitavit impostor *Jacobus* Rebock/ Jackel Rehbock/ molitor, Woldemarum, (cujus nomen & merita Brandenburgensia gratissima fuerant, mentitus, tantoque vulgi favore exceptus, ut ei complura, castra & oppida dederentur. Accessit frequens nobilitas, postquam Saxones, Pomerani, & Anhaltini, itemque *Otto* Archi-Episcopus Magdeburgensis, *Albertus* & *Joannes* Mecklenburgici Pseudo-Woldemarum in asserenda Marchia strenuè adjuvarent, ut *Ludovicus* etiam, Woldemari III.

affinis,

affinis, Regis Daniæ opem necessum haberet implorare, qui Mecklenburgica mari Baltico vicina vastat, ab Alberto tamen repulsus, cum ingenti collecto exercitu Pseudo-*Woldemaro* se opponeret *Ludovicus*. *Carolus* IV. isti non dubitavit auxilium ferre, suoque convictu ac familiaritate dignari: jamque res ad prælium spectabat, quando Proceres *Ludovici* à Carolo corrupti Dominum deterrerent. *Ludovicus* demum, motuum pertæsus, Brandenburgensem Marchiam, cum Electorali dignitate, fratri *Ludovico Romano* concessit, *Anno* 1351. Habebat Ludovicus ab obitu Patris insignia Regni Germanici, & famosas illas reliquias in manibus. Hæc, suasu Palatini, qui Socer erat Caroli, pro redimenda pace ac quiete, Marchionatus Brandenburgici possessione, Carolo IV. reddidit, eoque solennem *Marchiæ* investituram à Carolo Norinbergæ impetravit. Cum Ludovicus Romanus *Anno* 1566. improlis decederet, Marchiam Brandenburgensem indeptus frater ejus *Otto*, Dux Bavariæ, qui Meinhardo Ludovici senioris filio Electoralem dignitatem præripuit: sed *Otto*

8 Amores Ottonis cum Gretulâ. *Anno* 1373. Marchiam pro ducentis aureorum Ungaricorum millibus vendidit *Carolo* IV. Socero, & pecuniam cum *Gretula amasia Pistoris uxore* in deliciis consumpsit.

Carolus IV. qui *Anno* 1376. Tangermundæ Arcem & insigne Sacrarium condidit, Marchiam ad *Wenceslaum* filium, hic ab obitu Patris ad Fratrem Sigismundum, *Anno* 1378. transmisit. A *Sigismundo*, Mariam Uxorem ab Hungaris captam liberaturo, Marchiam Brandenburgicam acceperunt *Jodocus* & *Procopius* fratres, Moraviæ Marchiones, à *Jodoco* ejus gener *Wilhelmus* Unoculus, Thuringiæ Landgravius, à quo anno 1411. redemit *Sigismundus Imp.* Hic *Sigismundus Imp.* deinde, ob ingentia merita, & egregiam in bellis Bohemicis & Ungaricis

9 Fridericus Burggravius Norimbergensis investitus de Marchia. præstitam operam, concessit *Friderico* VI. *Burggravio Norinbergensi*, intercedente stipulatione quadringentorum millium aureorum, adjectaque conditione, ut si filius Imperatori aut fratri *Wenceslao* nasceretur, Marchiam cum Electoratu redderet, sin minus, utrumque Fridericus retineret. Igitur consentientibus Electoribus, *Fridericus* investituram impetravit in Concilio Constantiensi *Anno* 1417. Burggraviorum hæc Norinbergensium familia, ex qua *Fridericus* I. Elector oriundus, satores habuit, antiquos

10 Descendens ex Comitibus de Zollern. *Comites de Zollern*, ex quibus *Conradus* sæculo XII. floruit: unde per *Fridericum* I. *Conradum* II. *Fridericum* III. *Fridericum* IV. *Joannem*, *Fridericum* V. ad *Fridericum* VI. recta descendit stemmatis linea.

Fridericus I. *Fridericus* I. ex familia Comitum de Zollern, natus circa *Annum* 1372. ex *Elisabetha Friderici Gravis* Misniæ Marchionis filia, rebus gestis contra Prædones Francicos & Marchicos, Mediolanenses, Vice-Comites, Bohemos, *Sigismundo* rebelles, Rottenburgenses ad Tuberam turbantes, inclytus, primo vices *Sigismundi* in Marchia sustinuit, ac postea Marchiam ipsam cum dignitate Electorali ab eodem impetravit, Coloniæque arcem ad Spream condidit. Et quamvis primum non nisi vetus & media Marchia Electorali sceptro se submitterent, aliquando tamen post expugnata nova Angermunda & Primislavia, Ukaro-Marchiam Pomeranis Ducibus extorsit. Ut pactam pro Marchia pecuniam commodius solveret, *Norinbergensibus anno* 1427. arcem Burggraviorum, à Cæsarea arce distinctam, mox ab emptoribus eversam, & nemora duo, consentiente *Sigismundo* vendidit, servatis tamen certis juribus & regalibus, imprimis extra civitatem, *Lohmeyer* in den Europ. Stammtafeln/ *tab.* 32. Mortuo Alberto, ultimo ex Ascania linea Electore Saxone, Wittebergam & cæteraEl ectoralis ditionis occupavit. *Bello Hussitico* in Comitiis Norimbergensibus militiæ Dux eligitur, illi verò Marchiam fœde aliquoties populantur, Francofurto etiam obsesso. Cum *Bernardus* Saxo-Lauenburgicus Prigniciam vastaret, *Fridericus* id contraria excursione victo *Bernardo*, ac Altenburgo destructo, ulciscitur. Obiit demùm *Anno* 1440. & cum Uxore *Elisabetha* Heilbronnæ sepultus. Patri in Electorali dignitate successit filius secundo genitus.

11 Arx Burggraviorum Norimbergensibus vendita, reservatis juribus extra Civitatem.

Fridericus II. ob eximiam in rebus gerendis acrimoniam *Ferratus* dictus, in Polonia educabatur discendæ linguæ & moribus gentis, destinatus Regis Uladislai ex filia *Hedvvige* gener, & ex consensu Ordinum, nisi masculi nascerentur, in regno successor, sed *Hedvvige* maturius exstincta, spe illa excidit. *Anno* 1434. Concilii Basileensis Protector fuit. *Uladislao* Rege Poloniæ Anno 1446. mortuo, oblatum Poloniæ Regnum, quod *Casimirus* frater esset superstes, accipere recusavit. Polonos & Lithuanos, Francofurtum obsidentes, *Anno* 1450. depulit, 3000. eorum cæsis. *Wilhelmo* Duci Saxoniæ contra fratrem Fridericum Placidum Electorem adstitit, sed *Anno* 1451. ad concordiam rem deduxit. *Anno* 1453. in Palæstinam iter facturus, *confessionem fidei*, ante octennium conscriptam, renovari fecit. Marchiam novam Teutonico ordini oppignoratam cum pacto retrovenditionis redemit *Anno* 1455. Bellum gessit contra Georgium Regem Bohemiæ, ob Lusatiam inferiorem, ab Uladislao Rege pridem concessam, quod ita compositum, ut Cotbusio, & oppidis aliquot retentis, reliqua ad Regem redirent. Cum *Anno* 1464 Ottone, Duce Stetini mortuo, ex antiquo pacto sibi Ducatum assereret, *Ericus* autem & *Wratislaus* eum occuparent, ab Imp. *Friderico*, acceptis feudo & insignibus, cum tredecim confœderatis Principibus Pomeranos aggressus multa cœpit: illis Marchiam vicissim populantibus. *Casimirus* Rex Poloniæ demum pacem inter eos fecit, Pomerania ipsi feudi vinculo obstricta. *Anno* 1468. post novum bellum Pomeranicum, pacem in pristinas conditiones Solduri factam amplexus est. *Eodem Anno*, *Georgii* Regis Bohemiæ coronam à *Paulo* II. sibi oblatam accipere detrectavit; *Anno* 1469. Monasterium *S. Catharinæ* Stendalii, novamque ædem

Fridericus II.

Monasterium S. Catharinæ.

ædem Parochialem condidit Coloniæ. Ætate autem ingravescente, multisque curis fractus moritur *Anno* 1471. ex *Catharina, Friderici* I. Electoris Saxoniæ filia, duos quidem filias *Joannem* & *Erasmum* procreans, qui tamen immaturo fato extincti sunt. Hinc Electoratum cum Marchicis Provinciis fratri.

Alberto, Principi bellicis artibus juxta, ac insigni rerum usu inclyto, cessit. Natus est hic Princeps Tangermundæ *Anno* 1414. In bello Bohemico, sub *Sigismundo*, ac porrò Polonico, sub *Alberto* Cæsare, tyrocinia posuit. *Anno* 1448. ferale bellum Norinbergense cœpit, quo octo præliis victor, nono victus quidem, sed tantum detrimentum dedit hostibus, ut pacem flagitare, quam bellum persequi maluerint. *Anno* 1459. inito inter ipsum & *Ludovicum* Bavarum fœdere, Bavari & Palatini Onoldinum provinciale forum agnoscere compulsi: id quod postea novo bello faces subdidit, in quo *Albertus* Manhemium, & alia castra occupavit. In bello Moguntino, *Adolpho* Nassavio, contra Ditericum Isenburgicum, *Fridericum* Palatinum, & *Ludovicum* Bavarum adstitit, *anno* 1461. ab Imperatore belli Dux constitutus est. Anno 1470. successor frater à Pomeranis impetrat, ut Stetinensem & Pomeraniæ Ducatus, cujus insignia & titulos, & quæ tenebat, loca servabat, à se in feudum acciperent, accedente Cæsarea confirmatione: cumque *Erico* mortuo *Bogislaus* filius homagium negaret, recruduit bellum; quod brevi fuit compositum. *Anno* 1471. Imperialium copiarum ad Novesium contra Carolum Burgundum Dux fuit. Auctor quoque fertur *pactorum de mutua confraternitate inter Saxones, Brandenburgicos & Hassos, anno* 1473. Demum *anno* 1486. cum jam à decennio *Joanni* filio administrationem Electoralem tradidisset, in Comitiis Francofurtensibus, quibus *Maximilianus* I. electus, in Cœnobio Prædicatorum 11. *Maji* obdormivit. Miles fortissimus & imperterritus, & hastiludiorum peritissimus, in quibus nunquam equo dejectus, vel aliquo damno affectus fuit. Successit illi filius

Joannes, ob staturam proceram & auctoritatem eximiam, *Magnus*, ob admirabilem dicendi facultatem, dictus *Cicero Germanus*. Natus est Onoldi *Anno* 1455. in Aula Patrui Friderici II. educatus, illo Pomeranici belli causa absente, Marchiam quindecennis, ac porrò, patre Onoldi commorante, eandem administravit. Primus hic est Electorum, qui Aulæ sedem in Marchia constanter fixit, in quo successores eum sunt secuti. *Anno* 1474. cum Electore Saxoniæ *Ernesto*, *Casimirum* Poloniæ, *Uladislaum* Bohemiæ, & *Matthiam* Hungariæ Reges, ob Silesiam imprimis discordes, adducta selectorum militum manu, habita oratione bene longa, sapienti & gravi, feliciter composuit ad Uratislaviam.

12 Tumultus ob cerevisiarum vectigal.

Anno 1488. Veterem Marchiam, ob cerevisiarum vectigal tumultuantem coercet, & multis ob hoc privilegiis mulctat. *Anno* 1498. condendæ novæ *Academiæ Francofurtensis* privilegium ab *Alexandro* VI. Papa impetravit. Moritur demùm *anno* 1499. cum jam diu ob corporis obesitatem, rebus agendis parum esset idoneus. Ex Uxore *Margaritha Wilhelmi* III. Saxoniæ Ducis filia genuit *Joachimum* I. Electorem, & *Albertum* Archi-Episcopum Moguntinum & Magdeburgensem.

13 Academia Francofurtensis ad Viadrum.

Joachimus I. Elector natus 1484. cognomento *Nestor*, Princeps doctus & linguarum, imprimis Latinæ, ut & historiæ & Astrologiæ peritus, ob studia cum *Francisco* I. Galliæ Rege & *Leone* X. Pontifice, summam necessitudinem habuit. *Anno* 1504. Maximiliano Cæsari, contra Palatinos belligeranti, opem tulit. Anno sequenti *Academiam Francofurtensem*, ex decreto paterni testamenti introduxit, obtentis à *Maximiliano & Julio II. Papa* privilegiis, & plerisque Lipsia excitis Professoribus. *Anno* 1509. Hamburgenses se ejus tutelæ per integrum decennium crediderunt. *Anno* 1520. Judæos, quod Panem Eucharisticum indigne tractassent, vivicomburio aliisque suppliciis punivit. *Anno* 1517. Marchiam novam, quæ cum pacto retrovenditionis Friderico II. tradita, ab Ordine Teutonico hereditariam obtinuit. *Anno* 1519. Caroli V. Imp. electionem, cum Alberto fratre, promovit Francofurti: *Anno* 1521. in Comitiis Wormatiensibus, *Lutherum* à suo novo dogmate, frustra cum aliis Principibus dimovere conatus est. *Anno* 1528. stabile pactum cum Pomeranis initum, quo simultanea investitura Brandenburgicis concessa, & in eo cautum, ut quoties Pomeraniæ Ordines Principibus suis homagium præstarent, successio in casum Masculorum deficientium, promitteretur. *Anno* 1530. in Comitiis Augustanis, eleganti Latina oratione, excepit *Carolum* V. itemque Legatum Pontificis Cardinalem *Campegium*, sed à *religione Lutherana* alienior, gravibus minis, nomine Cæsareo ab eadem abstrahere conatus est *Joannem* Saxoniæ Electorem. *Elisabetham* uxorem, filiam Joannis Regis Daniæ, ob *agnitionem Lutheranismi* custodiæ mandaturus erat, nisi ad avunculos Saxones confugisset, nec rediit illa, nisi à morte mariti, quæ Stendaliæ contigit, *anno* 1535. filios relinquens, Joachimum II. Electorem, & Joannem, qui dictus sapiens itemque oculus & consilium Germaniæ. Is ex paterno testamento novam Marchiam & Ducatum Crosnensem accepit, Lutheranæ religioni, & fœderi Protestantium, nomen quidem dedit, Anno 1538. sed cum de illa cavisset Cæsar, non modo ab hoc recessit, sed etiam Cæsari militans vexillo inscribi fecit: *Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris, & Deo, quæ sunt Dei.* Vivere desiit demum optimus hic Princeps *Anno* 1571. in Electoratu autem successit Patri *Joachimo I.* filius ejus primogenitus.

14 Punitio Judæorum.

15 Oppositio contra Lutherum.

16 Oratio Latina ad Imp. Carolum V. & Legatum Pontificis, alienus à religione Lutherana.

Joachimus II. Alberti Patrui cura sub Joannis Funccii disciplina educatus, multum in pietatis & Latinæ linguæ studio profecit. Adolescens à Patre in Aulam *Maximiliani I.* ductus, adeò ipsi placuit, ut neptem *Caroli* V. sororem pacisceretur sponsam, quæ tamen

mon ante sponsalia decessit. Patrem porrò ad omnia fere Comitia secutus non contemnendam collegit prudentiam. *Anno* 1532. cum 2000. Equitibus adversus Turcas profectus, & Philippo Palatino junctus, cum Ducem Turcicum Casonum stravisset, equestri dignitate à *Carolo V.* Cæsare decoratus

17 Joachimus II. primò Lutheranam religionem amplexus. est. Ab excessu Patris religionem & doctrinam Lutheri professus, Spandaviæ primùm *anno* 1539. S. Cœna sub utraque specie usus est, non obstante à Socero suo *Sigismundo* Rege Poloniæ facta dehortatione. *Anno* 1541. Spiræ, communi Ordinum consilio & voluntate, Dux Belli contra Turcas designatur, *Anno* 1546. in bello Smalcaldico Cæsaris partes secutus, ut idem faceret *Joannes* frater, hortator fuit. Quando *Elector Saxo* Cæsaris in potestatem venisset, ut capitalis in eum sententia mutaretur, intercessione sua impetrat, simulque ab Anhaltinis finibus hostiles direptiones avertit. Pro reconciliando Cæsari Philippo Hassiæ Landgravio, multum laboravit. *Anno* 1555. illo potissimum autore confraternitatis *fœdus inter Saxones, Brandenburgicos & Hassos* Naumburgi confirmatum fuit. Anno 1558. Coronationi *Ferdinandi I.* & *anno* 1562. electioni *Maximiliani II.* Francofurti interfuit, *anno* 1569.

Prussia. à *Sigismundo Augusto* Poloniæ Rege, si agnati in Prussia sine heredibus extinguerentur, successionis certitudinem impetravit. Obiit tandem *anno* 1571. fraude Lippoldi Judæi, qui in Malvatico venenum ei porrexerat. Princeps pacis Studiosissimus, quam ut suis perpetuam præstitit, ita aliis feliciter sœpe conciliavit. Ex Magdalena Georgii Saxoniæ Ducis filia, præter alias proles, genuit sibi successorem,

Joannem Georgium, qui communis pater fuit omnium ex familia Brandenburg. superstitum, natus est *anno* 1525. cum *Friderico* fratre Francofurtens. Academiæ Alumnus fuit, ac tantum in literis & artibus profecit, ut prudentissimos non æquaverit, sed etiam superaverit Consiliarios. Tyrocinia militiæ posuit in *bello Smalcaldico* ad Wittebergam equestri cingulo ob id ornatus, cum honorifico *Caroli V.* ad Patrem perscripto testimonio. Quamvis autem à Patre arcem Zechlin, ubi familiam institueret, acceperit, *Philippo* tamen II. Regi Hispano, cui à consiliis fuit bellicis, ac deinceps *Ferdinando I.* & *Maximiliano II.* operam suam togatam & sagatam addixit. Ex quo successit Patri *anno* 1571. ac nō multo post extincto Patruo *Joanne* novam Marchiam, accepit. quæ alia iste possederat. Deinde *anno* 1573. à Lippoldo Veneficojudæo, Patris interfectore, sumpsit supplicium, ac Judæos Marchiâ ejecit. *Anno* 1575.

Judæi Marchiâ ejiciuntur.

Dresdam ad *Maximilianum II.* Cæsarem profectus, ibidem de electione *Regis Romani consultavit*, ac paulo post *electionem Rudolphi* Ratisbonæ præsens procuravit. *Anno* 1578. controversias inter Sigismundum Regem Poloniæ & urbem Gedanensem, una cum *Augusto* Saxone, composuit, ac in Comitiis

18 Investitura Prussiæ. Varsaviensibus simultaneam de *Prussia investituram* impetravit. *Anno* 1487. confraternitatis fœdus cum familiis Saxonica & Hassiaca Numburgi renovavit. Moritur demum Anno 1598. Princeps miti ingenio, quique pacis in Imperio colendæ & constituendæ summum desiderium semper præ se tulit. Ex conjuge *Sophia* Friderici Ducis Lignicensis & Brigensis filia suscepit *Joachimum Fridericum*, postea successorem & Electorem.

Joachimus Fridericus Anno 1546. Berlini semivivus utero materno extractus, vino Malvatico aliisque pretiosis aquis lotus, adhuc servatus fuit. Accrescentibus annis Aulam *Maximiliani I. Imp.* aliquamdiu secutus, sub ejusdem auspiciis in Hungaria militavit. Cumque alter ejus Patruus Sigismundus Archi-Episcopus Magdeburgensis Anno 1566. fatis concederet, Administrator Archi-Episcopatus postulatur, approbante illam postulationem literis ad Cathedrales scriptis laudato Imp. summoque cum applausu Procerum & Ordinum exceptus, in id unicè incubuit, ut symbolum, quo per omnem vitam usus: *Initium sapientiæ timor Domini*, re ipsa declararet. *Anno* 1575. Dominia Bescoviense & Storevvienſe, loco Hypothecæ socero & socru demortuis ad se transmissa, parenti hereditariam successionem Maximiliano II. impetranti libens cessit. *Anno* 1578. *simultaneam investituram Ducatus Prussiæ* per contractum Vexilli nominatim indeptus est. *Anno* 1562. in thermis Carolinis nuncium de electione filii *Joannis Georgii* in administratorem Episcopatus accepit: quæ tamen electio, ob Antagonistam *Carolum* Lotharingiæ Ducem, multarum curarum turbarumque causa fuit. *Anno* 1603. agnato ejus *Georgio Friderico* mortuo, cum patruis Christiano & Joachimo Ernesto fratribus, de *successione in Franconia & Jagerndorfensi* Ducatu transegit, ac postea exequias Georgii Friderici præsentia sua ornavit. Reversus per Legatum curatelam ægri Ducis Prussiæ *Alberti Friderici*, à *Sigismundo III.* Poloniæ Rege, secundum pacta petiit, ac biennio post impetravit, idque cum *titulo Ducis Prussiæ*, & præsentibus Legatis Regiis, subditos sibi per homagium obstrinxit. Anno 1607. pro cultu juventutis Marchiæ illustre *Gymnasium* in valle Joachimica erexit & dedicavit. Moritur demum *anno* 1608. cum vixisset annos 62. succedente illi filio primogenito,

Joanne Sigismundo qui *anno* 1572. Hallis cum exorta nova stella in Cassiopea natus, ab avo *Joanne Georgio* educatus, donec avo vitâ functo, cum Pater ejus in Electoratu succederet, assignatur ipsi arx & Præfectura Zechlinensis, quâ vix occupatâ in Prussiam protrahitur, juribus Domus Brandenburgicæ ultra triennium ibidem invigilans. E Prussia deinceps per Marchiam iter in Franconiam instituit, cum *Georgium Fridericum*, cum morbo lethali confligentem, præter exspectationem offenderet, eidem ad excessum usque adfuit. Hoc demortuo de Provinciis Franconicis, consentiente patre suo, cum *Christiano & Joachimo* fratribus amica compositione transegit. In Marchiam reversus, juramento sibi obstringit Consiliarios & Ci- 19 Transactio de provinciis Franconicis.

vitates

vitates primarias, nobiles autem & reliquas civitates per Legatos;

20 Apprehensio possessionis Ducatus Juliacensis & Clivensis, & compositio cum Palatino.

Anno 1609. *Joanne Wilhelmo* Juliacensi & Clivensi Duce, avunculo uxoris mortuo, possessionem illarum terrarum sibi vindicat, obnitente imprimis *Wolffgango Wilhelmo* Palatino Neoburgico, intercedente tamen Mauritio Hassiæ Landgravio, pacta Tremoniæ inita; ut bipartita regiminis forma ad tempus constituta, conjunctis animis & viribus publico bono consulerent. *Anno* 1611. feudum *Prussicum*, sed legibus paulò durioribus circumscriptum *Varsaviæ* accepit. Ab obitu Rudolphi Cæsaris, electionem Matthiæ Francofurti *Anno* 1612. promovit, & anno sequenti *Ernesto* Fratri in Vicario Juliacensium regimine *Georgium Wilhelmum* primogenitum substituit.

21 Introductio religionis reformatæ.

Anno 1614. Reformatæ religioni accedens, templo SS. Trinitatis Coloniæ fecit initium, vulgata etiam confessionis suæ formula. Deinde cum aliis Principibus Numburgum abiit ob pactorum hereditariorum inter Saxonicam, Brandenburgicam & Hassiacam familias renovationem. Demùm, cum *Anno* 1617. alterum *Electoralis dignitatis* in sua familia continuatæ *seculum* celebrasset, cum tota Aula in Prussiam se contulit, ubi cum aliquamdiu ex apoplexia paralyticus decubuisset, domum reversus Berlini moritur, *anno* 1619. Successit ei ex conjuge *Anna, Alberti Friderici* Prussiæ Ducis filia, susceptus primogenitus.

Georgius Wilhelmus natus Anno 1595. Patrem non modo & Avum, sed & proavum *Joannem Georgium* vidit; *Anno* 1611. Francofurti ad Mœnum electioni adfuit Cæsareæ, ac novo *Cæsari Matthiæ* gratulatus est. Ab excessu ultimi Prussiæ Ducis, *Alberti Friderici, anno* 1621. *investituram Prussicam Varsaviæ* à Rege Polonico *Sigismundo tertio* obtinuit. In causa Palatina *Friderico V.* affini favit, eumque è Bohemia profugum excepit, & ad Batavos dimisit, nec nisi Anno 1627. in translationem Electoratus ad *Maximilianum* Bavarum consensit, quo anno & Cæsari in bello Danico transitum & annonam permisit. Quandoquidem *anno* 1628. *Ferdinandi II.* Cæsaris *Edicto restitutionis*, Episcopatus Havelbergensis & Lebuscensis repeterentur, ad Ratisbonensia Comitia, exhaustis per militiam Cæsaream provinciis, impensarum defectum causatus, venire detrectavit. *Anno* 1629. cum hactenus Bello utrimque gesto, auxiliaribus isthinc Hispanis, hinc Batavis, in Juliacensibus fuisset actum, *nova pacta Dusseldorpii* fuerunt inita in annos

22 Nova pacta circa successionem Juliacensem.

25. nisi interim de tota causa conveniretur, & de Provinciarum divisione statueretur. Cum verò novæ orirentur difficultates *anno* 1636. ita conventum, ut Elector his annis 25. Ducatum Clivensem, & Ducatum Marcanum, totos; Palatinus Juliacensem & Bergensem Ducatus, cum Dominio Ravenstein, & Breskesant possiderent, Ravensbergius Comitatus communis foret. In bello Suecico Regi Sueciæ ejusque fœderatis adhæsit. Pace Pragensi *anno* 1635. cautum, ut, si in hanc Elector consentiret, quod dein factum, investitura in Pomeraniam à Cæsare daretur. Quando autem Anno 1637. *Bogislaus* ultimus Pomeraniæ Dux decederet, successionem tamdiu ostensam & firmatam aggreditur, non sine difficultate tamen, quod non modo Ordines Pomeraniæ initio adversarentur, sed nova Hungarorum irruptio Marchiam infestaret. Et quoniam Sueci Brandenburgensibus quoque subditis valde incommodarent, militia Electoralis transmisso *anno* 1639. Duna fluvio, in Livoniam penè ad Rigam penetravit: quo permoti Sueci Berlinum & Francofurtum Electori restituerunt. Vivere desiit *anno* 1640. eique successit filius

23 Successio in Pomeraniam.

Fridericus Wilhelmus natus *anno* 1620. statim ab obitu Patris in Comitiis Warsaviæ à Polono investituram Prussiæ accepit, *anno* 1641. Hujus Electoris regimen præcipuè inclaruit cessione quarundum Provinciarum, & receptione aliarum, per *Pacem Westphalicam*, cujus tenor reperitur in *Tom.* 1. *harum Constit. h.t.* Motibus Neoburgicis demum compositis, fœdere Suecico, & in Polonos bello, discessione à Suecis, ac contra eos cum fœderatis bello, & hinc impetrato supremo in *Ducalem Prussiam dominio*, deditione Magdeburgi, bellis Gallo-Suecicis, & successione Magdeburgensi. Pro cessione totius Pomeraniæ citerioris in Suecum, recepit hic Elector vi Pacis Westphalicæ, pro æquivalente, *Episcopatus Mindensem & Halberstadiensem*, ut & exspectantiam in *Archi-Episcopatum Magdeburgensem*. Motus Brandenburgico-Neoburgenses *anno* 1666. inter Electorem & Palatinum ita sunt compositi, ut penes illum *Clivia, Marca, Ravensberga*, penes hunc *Juliaco & Montibus* manentibus, *Ravensteinica causa* ad arbitros remittatur, quæ tamen postea etiam alio modo composita est.

24 Alia compositio motuum Brandenburgo-Neoburgensium.

Cum *Carolus Gustavus*, novus Sueciæ Rex, *anno* 1655. Polonos aggrederetur, Elector ad defendendam Prussiam copias conscripsit: Quandoquidem autem Suecicorum armorum felicitas indies succresceret, Elector ineunte *anno* 1656. percusso cum Suecis fœdere, magno ipsis in felici ad Varsaviam prælio adjumento fuit. Sed Rege Sueciæ *anno* 1657. è Polonia ad bellum Danicum digresso, ac Electorem deserente, hic cum Polonis in gratiam redit, ac inito etiam cum ipsis & Augustissimâ Domo Austriacâ sequenti anno fœdere, supremum, & à pristino nexu feudali solutum in *Ducalem Prussiam* dominium, ac insuper urbes, arces, ac præfecturas *Lauenburgum, Butau & Lebe* accepit. *Gabr. Sueder. ad jus publ. part. spec. sect. 2. c. 5. n.* 15. *Diar. Europ. continuat.* 9. *ad ann.* 1663.

25 Ducalis Prussia à nexu feudali exempta.

Quod cum ægrè ferret Rex Sueciæ, ut nec *Flensburgi* admittere vellet Legatos Electorales, Elector etiam cum Augustiss. Cæsare *Leopoldo*, uti & *Friderico IV.* Daniæ Rege, constituto fœdere, copias suas fœderatis jungens, caput illius militiæ dictus est. Quo ipso arma fœderatorum in *Holsatiam* & *Pomeraniam* translata, & in hac *Wollinum* & *Demminum* occupata, sed post felix in *Fionia* cum Suecis prælium, Pax

Anno

Anno 1660. redintegrata. Anno autem 1663. status *Prussiæ* Ducalis supremo *Dominico Polonico exemti*, Electori, præsentibus Legatis Polonicis, homagium præstitere ac porrò, qui Regiomonte emerserant motus, feliciter sunt compositi. Cum *anno* 1672. Sueci, à Gallis comitati, Marchiam Brandenburgensem gravissimis exactionibus premerent, ac *Lockenitium* & *Rupinam* occuparent, Elector hic Patriæ suppetias laturus, quanta potuit celeritate ex *Alsatia* (ubinam victricia sua arma Brisacum usque contra Gallos extenderat,) reversus, ac *Magdeburgo* nocte concubia exiens, *Ratenavia* occupata, Suecos cum solo equitatu ad *Fehrbellinum* adortus, cædit, sternit, fugat, exque terris suis eiicit. Hinc, post congressum cum Rege Daniæ, *Gadebuschi*, in Mecklenburgicis, armis in Pomeraniam conversis, *Wolgastum* ac *Ukermunda* in manus Electoris venere. Deinceps *Garzium*, *Greifenhaga*, *Lockenitium*, *Damma* & *Tribsea*, castrum firmissimum *Penemunda*, *Wollina*, & post gravem adversariam *Anclamum* & *Demminum*, sequebantur. *Stetinum* quoque Pomeraniæ Metropolis post semestrem obsidionem pariter ad deditionem compulsa est. *Stralsunda* & *Gryphisvvalda* etiam tanti Herois vim sustinere non poterant. Et hæ dignæ erant victoriæ, quas Daniæ Rex *Christianus V.* Serenissimo Electori huic in præsenti gratularetur *Dobrani* 25. *Novembr.* Plurima quidem adhuc de Potent. hoc Electore dicenda forent, ac in his de condita *Dusburgensi* Academia, de rara *Berolinensi Bibliotheca*, de Spreæ atque Suevi (Oder) per canalem in tria milliaria excurrentem conjunctione, de capta opulenta navi Hispanica, & in Americam institutis navigationibus, verum quia hic non nisi lineamenta gestorum quorundam Electoralium duxi, hoc Catone, verius dixerim, Atlante omnium suarum Provinciarum mihi licuerit esse contento. Ex prima conjuge *Ludovica* (Loysa) *Henrici Friderici* Principis Arausionensis filia tertio genitus *Fridericus* nam primogenitus *Wilhelmus Henricus* Anno 1649. & secundo genitus *Carolus Æmilius anno* 1674. immatura morte ceciderunt, ei in omnibus Ditionibus successit.

Stetinum, Stralsunda, Gryphisvvalda.

26 Fridericus III. coronatus Rex Prussiæ.

Fridericus III. die 1. Julii 1657. *Regismonti* in lucem susceptus est: post Serenissimi Parentis excessum gubernacula statim capessivit, eaque egregiâ pietatis, prudentiæ & fortitudinis fama moderatur, in toga atque sago inclaruit, ac Patri contra Suecos militanti adstetit, adeoque devicta Pomerania in partem gloriæ Paternæ venit, atque ex ipsius Daniæ Regis manu insigne Ordinis Elephantini accepit, *Dobrani Anno* 1678. Ordinem in gratiam intimorum suorum instituit, cujus tessera, *Crux est aurea, cyano, encaustico opere, tincta, in qua vocabulum Gallicum* la Generosite, *nigro cælatum colore, bis legitur, perpendiculariter & transversim.* Regii in Anglia Ordinis insignibus, *aurea scilicet periscelide* mox post obitum Celsissimi Genitoris, decoratus est. Conjugium vivente adhuc Patre bis contraxit. *Primo Anno* 1679. 23. *Aug.* cum *Elisabetha Henrietta* amitina sua, filia *Wilhelmi* Landgravii *Hassiæ*, ex *Hedvvige Sophia* Brandenburgica progenita, ex quo conjugio nonnisi unicam filiam *Ludovicam Dorotheam* meruit. Secundis nuptiis ducta est illi *Sophia Charlotta Ernesti Augusti* Electoris Hanoverani gnata, *anno* 1684. 26. *Septemb.* ex quo conjugio hactenus suscepit *Fridericum Augustum anno* 1685. 6. *Octobr.* natum, sed 21. *Febr.* 1686. denatum. Item *Fridericum Wilhelmum anno* 1688. 4. *Aug.* natum, Electoralem, vel potius modo Regium Principem, cum Serenissimus Elector Regiam dignitatem & Titulum ab Augustissimo Imperatore obtinuerit, inauguratus & coronatus 18. Januarii anno 1701. cujus inaugurationis solennitates splendidissimæ recensentur in *Augustano Compend. eventuum negotiorumq; public. anno* 1701. *pag.* 128. *& seqq.* sparsa sunt in populum numismata sive Medallia, cum inscriptione ab unâ parte, super imagine Regis: *Fridericus Rex*, ab alterâ parte super Corona: *prima mea gentis.* Gesta Elect. Friderici Wilhelmi conscripsit *Samuel de Puffendorff ab anno* 1641. *usque ad annum* 1688.

Proximus à Saxoniæ Duce inter Electores, est *Marchio Brandenburgensis*, qui S.R. Imp. *Archi-Camerarius* audit, atque ex Constitutione A.B. in Processionibus Imperialibus sceptrum Cæsari præfert consistens à latere sinistro Ducis Saxoniæ: in solenni verò curia equo, ut cœteri Electores, vectus, *manu gestat argenteam pelvim cum manutergio, & ab equo descendens, aquam Imperatori vel Regi Romanorum manibus abluendis ministrat.* Mota quidem fuit Electori Brandenburg. circa prægestationem sceptri lis & controversia, tempore inaugurationis *Caroli IV.* Aquisgrani, à Juliacensi Duce, in cujus clientela erat ea Civitas, qui novo Regi sceptrum præferre intendebat, cui tamen temporarius Elector Brandenburg. *Ludovicus* masculè se opposuit, pro quo etiam *Carolus IV.* re examinata, pronunciavit, uti refert *Joh. Aventin. annal. Bojor. lib.* 7. In electione sexto loco suffragium dicit. Vide tamen Ordinem Electorum post *Instrum. Pacis Speid. in spec. n.* 84. *Crus. de præemin. sessione & præced. c.* 13. *n.* 13. Vicarios sive sub officiales in Archicamerarii munere habet *Principes ab Hohenzollern*, qui S.R. Imp. Camerarii hereditarii appellantur, & ab eadem, qua Electores Brandenburgici, stirpe descendunt, in quam quidem Marchia cum Septemvirali dignitate sub initium seculi XV. translata est, beneficio *Sigismundi Imp.* qui eam inde ab *anno* 1322. quo *Joannes IV.* ex Ascaniis ultimus Elector Brandenburgicus, nulla prole relicta, vivis excessit, in[ter] varios & incertos Dominos pervagatam, à *Wilhelmo* Misniæ Marchione, cui à Moraviæ Marchionibus Arrhaboni relicta erat, redemit, & fidei & curatelæ *Friderici* Burggravii Norinbergensis commisit; eidemque deinceps, ob præclara merita, & sumptus in administrationem factos, tum Marchiam, tum Electoralem

27 Præcedentia & officium inter Electores.

28 Vicarii Elect. Brandenb. sunt Principes ab Hohenzollern.

ctoralem dignitatem, cum annexo Archi-Camerarii officio, jure hereditario possidendam, pretio 400. mille florenorum tradidit; atque Anno 1417. in *Concilio Constantiensi*, impetrato reliquorum Electorum assensu, solenni investitura confirmavit, prout hæc omnia supra fusius ex *citat. Caspar. Sagittario de Hist. March. & Elect. Brandenb. per tot.* deducta sunt.

29 El. Brand. potentia & provinciæ.

Elector Brandenburgicus potentia, Ditionum amplitudine atq; aulæ splendore, plurimos Imperii Principes facile antecellit; prudentia quoque qua civili, quà publica præterea animi magnitudine, ac rerum gestarum gloria, nulli secundus est. Inter Provincias, quæ ejus jurisdictionem suspiciunt, primus locus merito tribuitur. *Marchiæ* Brandenburgicæ, quæ circa *Albim, Viadrum & Havelam* fluvios extenditur, in limitibus Germaniæ, adversus Sclavicas gentes, ab *Henrico Aucupe* olim constituta: sub ea nunc comprehenditur *Nova Marchia*, quondam partim Regibus Poloniæ, & ex eis ortis Silesiæ Ducibus, partim Pomeraniæ subjecta. *Prussia* deinde, & quidem pars illa, quam Ducalem vocant, quæ anno 1525. lege beneficiaria ad Marchiones Brandenburgicos pervenit, de qua *Imhoff. de notit. Procer. Imp. pag.* 46. & 47. *Pomerania* item ulterior Electori Brandenburgico paret, nam pro cessione citerioris Pomeraniæ in Regem Sueciæ, vigore *Instr. Pac.* pro æquivalente accepit tres Episcopatus seculi jure donatos, *Magdeburgensem, Halberstadiensem & Mindensem*, cum omnibus Regalibus atque appertinentiis in perpetuum & immediatum feudum, *Gabr. Sueder. ad jus publ. part. special. sect. 2. c. 5. n.* 14. Possedet & in Silesia Ducatum *Crosnensem*, quam *Henricus II.* Dux Crosnensis conjugi Barbaræ, quæ Alberti Electoris Brandenburgici filia erat, cum sine liberis decederet, loco dotalitii legavit, & modo novæ Marchiæ adjunctus. Præter *Cliviam* quoque *Marcam*, & *Ravenbergam*, in tractu Rhenano sitas, adhuc plures Provincias & Ditiones Elector hic possidet, uti ex ipsius majori titulo videre est.

30 Expectativæ.

Obtinuit etiam *expectativam* in Ducatum Megapolitanum, illiusque adhærentes terras, uti & Ducatum Holsatiæ *vid. Francisc. Iren. ad Burg. p. m.* 183. Rautner in seiner Staats-Kunst/ *p.* 734. *Sprenger. Lucern. Stat. mod. p.* 108. & 109. Jus item imponendi telonia, item immunitatem de feudis suis, tanquam de allodio disponendi attribuit, *Oldenb. Limn. Enucl. lib. 3. cap. 8. n.* 27. Denique quoties hic septemviratus ad diversas familias pervenerit, & de illustribus Electoris Ministris videri potest, *Gastel. de Stat. publ. Europ. cap. 9. num.* 446. & *Wilh. Imhoff. cit. supra loc.*

31 Privilegium de non appellando.

Gaudet insuper Elector hic Privilegio de non appellando ex *A. B. tit.* 11. cujus tamen ob multorum annorum non usum renovationem petiit & impetravit à *Rudolpho II.* Imp. prout etiam fecerunt omnes alii Electores, velut Elector *Moguntinus* 13. Aprilis 1654. *Trevirensis* 1655. *Coloniensis* 19. Aprilis 1653. *Elector Bavariæ* Anno 1658. *Saxoniæ* Anno 1559. *Brandenburgicus* denuo 24. Septembr. 1651. *Palatinus* Anno 1652. & memini à novo Electore desideratum fuisse, ut Privilegium de non appellando literis Investituræ insereretur, quod tamen ipsi haud concessum, eò quod omnes reliqui Electores in particularibus Diplomatibus confirmationem impetrassent, nec ullum adsit exemplum, quod Privilegium hoc literis investituræ, vel una solum vice, fuisset insertum. Amplissimas esse Electoris hujus Ditiones & Provincias jam supra dictum est, & in libello nominato *Genealogi*sche Beschreibung aller Potentaten/ asseritur, septimam illum Germaniæ partem possidere, quæ pro Statu Regio posset sufficere, nominatim *Marchia*, cui proprie adhæret Electoratus, & dividitur 1. in *antiquam Marchiam*, in qua Civitates *Stendal, Tangermunda, Saltzwedel, Gardeleben*, Seehausen/ Werben/ *Osterburg*. 2. *Interiorem Marchiam*, in qua magnifica illa, & ex 5. aliis civitatibus consistens Electoralis Residentia, *Berolinum, Brandeburg, Spandau, Uranienburg, Fehrbellin, Potsdam, Francofurtum ad Viadrum, Lebus*. 3. In *novam Marchiam*, in qua *Custrin, Driesen, Landsberg*, Sonnenburg ad Ordinis Johannitarum Magistrum spectans, & 4. Uckermarck/ in qua *Prenslau, Læckenitz, Templin*. Ad Marchiam spectant Comitatus *Rupin*, in quo vetus & nova *Ruppin, Zedenick*, & Wusterhauß. Comitatus *Prignitz*, in quo *Perleberg, Witstock, Havelberg, Kyritz*.

32 Recensentur specialiter ditiones & Provinciæ El. Brandenburgici.

2. In Secularisatum *Archi-Episcopatum Magdeburgensem*, in quo *Magdeburgum, Burg, Staffurt*, Hallensleben/ Arxleben/ 2. Der Saal-Crayß/ oder das Hallische/ in quo *Halla*, ubi Universitas, Wettin, Giebigenstein & Lebegnin.

3. In *Ducatum Pomeraniæ*, & quidem illum districtum, qui ab Odera usque ad Confinia Poloniæ se extendit, & alias *Pomerania citerior* dicitur, exceptis illis locis, qui Coronæ Suecicæ parent. Hæc Electoralis Pomerania verò dividitur, in Pomeraniam citeriorem strictè sic dictam, in qua *Stargard, Camin*. 2. Ducatum *Cassubiæ*, in qua *Colberg, Belgard, Coslin*, 3. in Ducatum *Wandaliæ* in qua *Rugenwalda*, 4. Principatum *Croyensem*, in quo *Stolpe*, nebst denen Laineckerischen Gütern. 5. Duas Ditiones *Lauenburg* & *Bütau*.

4. In *Ducatum Cliviæ*, ad quem spectant exemptæ Ditiones *Wassel & Reigenberg, Dyeslaken*, & *Gennep*, sicut & Civitates & Dynastæ: *Dynslaken, Orsog, Hold*, Kranenburg/ Wesel/ Dysburg/ Cleve Metropolis, ubi Electorale Regimen, *Xanten, Burich, Calkar, Griel, Griethuysen, Emmerik, Rens, Uden, Soonsbeck, Schermbek, Sevenau, & Goch*.

5. In Ducatum *Crossensem* in Silesia, in quo Crossen, Zullichau, Sommerfeld. Huc pertinet quoque *Circulus Schwvibusensis*, qui Electori pro prætensione in Ducatum Jägerndorffensem cessus est.

6. In Ducalem *Prussiam*, in qua Universitas

versitas *Regiomontana*, *Pillau*, Brandenburg/ Memel.

7. In Principatum *Halberstadiensem*, ad quem spectant *Gröningen*, Ascherssleben / *Ostervvieck*, *Dynastiæ*, Hornburg / Langenstein / Schlanstätt / Brock / Oschersleben / Kröppenstätt / Gutgersleben / Homburg / cum omnibus Monasteriis & Cœnobiis; item Comitatus Rheinstein / & Ditio Hackelbort.

8. In Principatum *Mindensem*, in quo Minden / & antiqua illa Sedes Episcopalis Petershagen.

9. In Comitatum *Marchiæ*, ad quem referuntur Prælaturæ, Dynastiæ & Civitates: Exempta Prælatura *Essensis*, una cum Civitate *Verdensis*, Dynastiæ *Werden*, *Altena Luyna*, *Hamm*, *Unna*, *Camen*, *Isseloe*, *Schvverten*, *Hœrden*, *Bœkum*, Schwartzenberg / Werten / Nienstatt / Blanckenstein / Essen / *Susatum*, *Tremonia & Lipstadium.*

10. In Comitatum *Ravensburgi*, in quo Ravensberg / Sparenberg / *Vloote*, Lünburg / Lettna / Bilefeld / *Hervorden*, *Engern.*

11. In *inferiori Lusatia* pertinet ad Electorem *Corbus*, Sommerfeld / Peskau / Peitz &c. De linea Brandenburgica Beyreuticâ sive Culmbacensi & Onolsbacensi, vid. *Georg. Lohmeier. tabul* 37. & 38.

Braunschweig.

SUMMARIA.

1. *Origo nominis Brunsvicensis.*
2. *Et Ducum Brunsvicensium.*
3. *Brunsvicenses Duces olim quoque Duces Bavariæ fuerunt.*
4. *Successio & series Ducum Brunsvicensium.*
5. *Henricus superbus Dux Brunsvicens. & Bavariæ, Electorq; Saxoniæ.*
6. *Henricus Leo hodiernorum Ducum communis pater.*
7. *Fundatio Episcopatus Lubecensis, Ratzeburgensis, Suerinensis.*
8. *Descendentia hodiernorum Ducum ab Henrico Leone, & ejus potentia.*
9. *Erectio Civitatis Brunsvicensis & Castri Luneburg in Ducatum.*
10. *Creatio & assumptio Ottonis inter Duces & Principes Imperii, cum relatione hujus dignitatis jam antiquioris.*
11. *Ducatus Brunsvicensis est feudum Imperii.*
12. *Antiquitas Ducalis dignitatis.*
13. *Duæ lineæ Ducum Brunsvicensium.*
14. *Castrum Peyna Ecclesiæ Hildesiensi acquisitum.*
15. *Alia Provinciarum divisio, quæ fundamentum extitit trium Principatuum.*
16. *Fundatio Monasterii Prædicatorum.*
17. *Aliæ ditionum partitiones.*
18. *Magnus torquatus occumbens in Duello.*
19. *Fridericus Imperator & ejus interitus.*
20. *Iterata divisio.*
21. *Religio Lutherana.*
22. *Assertio Religionis Lutheranæ.*
23. *Duo Ducum Brunsvicensium rami.*
24. *Civitatis Brunsvicensis subjectio.*
25. *Domus Brunsvico-Cellensis.*
26. *Primogenitura introducta.*
27. *Transactio Hildesiensis.*
28. *Dux Georgius Wilhelmus.*
29. *Ejus Matrimonium.*
30. *Dux Joannes Fridericus Catholicus.*
31. *Ejusdem proles Augusta Romanor. Regina, & Seren. Ducissa Mutinæ.*
32. *Ernestus Augustus Dux Brunsvicens. S. R. J. Elector.*
33. *Investitura Electoralis ipsi collata.*
34. *De controversia noni Electoratus.*
35. *De primogenitura.*
36. *De potentia.*

1 Origo nominis Brunsvic. Scriptores non exteri tantum, sed & indigenæ, *Brunsvicum* dictum putant quasi *Brunonis vicum*, quia *Wickum* sive *Wick* significat *excurrentis fluvii, stagni, sivè maris situm*, & Kranzius agens de Brunsvico dicit: *Bruno devexiora elegit loca, ubi excurrens fluvius sinum quendam faciebat, quem vernacula linguâ Wyck appellamus*, Brunsvicum verò ad sinum Obacræ vel Obræ est conditum à *Brunone* Duce, qui Brunsvico ortum & nomen dedit.

2 Et Ducum Brunsvicensium. Serenissima Ducum Brunsvicensium familia concordi scriptorum suffragio cum *Lamberto Schaffnaburgensi ad Anno* 1071. & *Aventin. lib. 6. Histor.* ab *Azone Atestino*, Illustris Italiæ stirpis Marchione, originem deducit. De Atestinæ stirpis origine autem scribit *Du May part. sec. disc.* 10. Hic *Azo* de Este opulentus & potens Italiæ Princeps, filius Hugonis III. nepos Sigberti, Marchio Ferraræ, astitit Imperatori Conrado ad subigendos rebelles Mediolanenses anno 1038. passus posteà graves persecutiones post Cæsaris discessum, ab Episcopis & Magnatibus abrogatis, ita ut in Germaniam ad Aulam Cæsaris Henrici III. confugere teneretur, cum quo in Italiam rediit *anno* 1046, suasque & multas alias provincias recuperavit, *anno* 1055. Ductâ Cunigundâ Welphi III. Ducis Bavariæ filiâ & herede, ex quâ genuit Welphum IV. qui ab Avo materno inferiorem Bavariam hæreditario jure obtinuit, posteàque, Duce Ottone in bannum declarato, *superiorem* quoque *Bavariam* ab Imp. consecutus est, *anno* 1071. Contrarius postmodùm Cæsari, & propterea in bannum declaratus, in ejus tamen gratiam rediit Anno 1091. & de *tota Bavariâ* pro se & duobus filiis suis investitus est *Anno* 1097. Iter posteà fecit in *Terram Sanctam* anno 1098. concurrens auxilio suo ad acquisitionem Hierosolymæ, sed in reditu ad Cyprum moritur, *anno* 1101. Uxores habuit, *Ethelinam*, Ducis Bavariæ Ottonis filiam, quam repudiavit, 2. Juditham, Balduini Flandriæ Comitis filiam. Ex tertio conjugio reliquit filium *Azonem VI.* Marchionum & Ducum *Ferraræ* & *Mutinæ* progenitorem. Filios ex priori con- 3 Brunsvicenses Duces olim quoque Duces Bavariæ fuerunt.

conjugio post se reliquit duos, *Henricum* 4
dictum *Nigrum*, & *Welphum V.* Henricus Successio & series Ducum Brunsvic.
rexit Bavariam in communione cum fratre 19. annis. Post ejus mortem anno 1119. solus splendidam aluit aulam, magnamque sibi apud reliquos Imperii Principes conciliavit existimationem. Dicitur fuisse primus omnium, qui privatis auspiciis donationes fecerit, Diplomata dederit, & sua imagine signaverit, id quod soli Imperatores & Reges antea exercuerunt. Frater ipsius *Welphus V.* improles decessit, relinquens Viduam Mathildem Bonifacii filiam Ducissam Lombardiæ & Tusciæ, Marchionissam Parmæ, Mantuæ, Ferraræ, Spoleto, Ancona & Pisa; à qua Sedes Apostolica multa acquisiverit beneficia. *Henrici Nigri* filius, appellatus *superbus*, Bavariæ & Saxoniæ Dux, eoque tempore inter Principes Potentissimus bello adortus est *Fridericum* Sueviæ Ducem, eumque vicit in Campo prope Spiram *anno* 1128. postea tamen ab Episcopo Ratisbonensi, Comite Ottone à Wolffrathshausen, ex improviso adortus, vix mutatis cum famulo vestibus evasit anno 1130. Ædificavit Pontem lapideum Ratisbonæ super Danubium *Anno* 1135. atque insuper ab Imperatore *Lothario*, suo Socero, Electoratum Saxonicum, cum Comitatu Northeim, & Provinciis ad Visurgim, nec non Dominio Brunsvicensi anno 1138. obtinuit, una cum Clenodiis Imperii, quorum restitutionem frustra postmodum electo Imperatori *Conrado* renuit, declaratus Goslariæ in bannum, anno 1138. & derelictus ab omnibus suis amicis & officialibus: nihilominus, auxilio socrus suæ, Ducem Albertum Saxoniæ, Luneburgo, Bardevvico, & Brema fugavit, anno 1139. quo vitam clausit Quedlenburgi, relicto filio, *Henrico Leone*, Progenitore Ducum Brunsvicensium, cujus tutelam frater defuncti *Welphus VI.* suscepit, fidelissimeque administravit, continuans bellum contra Cæsarem *Conradum*, propter Bavariam Leopoldo Duci Austriæ donatam, capto insuper *Alberto* Episcopo Bremensi, & Luneburgum captivo traducto, quia pupillo suo Comitatum Stadæ auferre voluerit. Tandem à Cæsare Conrado in arce Weinsberg obsessus, fame ad deditionem coactus, à conjuge sua in tergo exportatus, vitam conservavit, & Cæsari postea reconciliatus, anno 1140. obtentis ab eo præterea præcipuis in Italia feudis, quæ tamen iterum vendidit. Filius *Henrici Superbi, Henricus Leo*, Dux Bavariæ & Saxoniæ recuperat Comitatum Stadæ, reducit Principem Nicolottum Vandaliæ ab obedientiam, recuperat per sententiam Imperatoris *Friderici I.* amissam Bavariam, proficiscitur cum eo in Italiam, magna demonstrans fortitudinis suæ argumenta. Introducit Regem Daniæ Suenonem, auxilio sui exercitus, in suum regnum *anno* 1161. separationem impetrat à sua conjuge *Anno* 1162. Fundat Episcopatus *Lubecensem, Ratzeburgensem* & *Suerinensem anno* 1168. exstruit Ecclesiam Cathedralem Lubecensem *anno* 1170. Proficiscitur in Terram Sanctam, *anno* 1171. Passus ruinam suarum Provinciarum ab Archi-Episcopo *Philippo*, & excommunicationem ab Episcopo Halberstadiensi *Ulrico, Anno* 1178. declaratus insuper in bannum Imperii, & privatus omnibus suis Ditionibus, profugit in Angliam *anno* 1182. ex qua tamen redux, anno 1186. Bardovicum in pagum redigit, Luneburgo exinde in meliorem statum reducto, omnes Provincias in inferiori Saxonia recuperat, cum receptione Brunsvici & Luneburgi, eaque relinquit tribus filiis suis, *Henrico* Palatino Rheni, *Ottoni IV.* postea Cæsari, & *Wilhelmo*. Itaque recuperavit bona à patre amissa, demptâ tamen Austriæ parte aliaque adjecit, ita ut teste *Avent. lib.* 6. *Annal. Bojor.* Imperium à sinu ferè Adriatico ad Codanum, usque ad Germanicum Oceanum extenderit. Ab hoc *Henrico* porrò descendunt recta linea *hodierni Duces Brunsvic.* & *Luneburg.* & quam stupenda hujus Domus fuisset potentia, si integros *Saxoniæ & Bavariæ Ducatus* in Henrico Leone conservasset. Sed cum breves & mutabiles rerum vices sint, præter hereditarium patrimonium, *id est*, terras illas, quæ ad liberum nulique obnoxium *Guelphorum* pertinebant regimen ac postea Ducatus Brunsvicensis & Luneburg. titulo ornatæ sunt, nihil mansit reliqui, nisi quod memoriam veteris dignitatis, equo Saxonico galeæ imposito adhuc servarent. *Spener. in prolegom. op. Herald.* §. 5.

(Margin notes, left column: PonsRatisbonensis. — 5 Henricus Superbus Dux Brunsvicensis & Bavariæ, Electorque Saxoniæ. — 6 Henricus Leo hodiernorum Ducum communis pater. — 7 Fundatio Episcopatus Lubecensis, Razeburgensis, Suerinensis. — 8 Descendentia hodiernorum Ducum ab Henrico Leone, & ejus potentia.)

Wilhelmi filius, *Otto* de Luneborg puer 9
dictus solus superstes, totamque adeptus hereditatem, cujus favore Imp. *Fridericus II.* Civitatem Brumsvic. & Castram Luneburg, cum accessionibus, in Ducatum erexit, *anno* 1235. *Meibom. in Histor. erect. Ducat. Brunsf.* unde hodierni Serenissimi Duces Brunsvicenses & Luneburg. descendunt. Crevitque eò potentiæ Ducatus, coemptis aliove jure quæsitis agris & territoriis, ut sæpe in quatuor pluresque Ducatus satis validos dividi potuerit. *Henr. Coccej. de jur. publ. cap.* 3. *num.* 46. Hic *Otto*, *Anno* post Christum natum 1235. ab Imp. *Friderico II.* Moguntiæ in frequentissimis Comitiis, quibus plurimi Germaniæ Principes ad 75. interfuerunt, primum *Brunsvic. & Luneb. Dux* creatus est, accedente communi Statuum intercessione, & postquam 10
Imperatori reconciliatus esset, qui ei ante graviter iratus fuerat, propter præsidium Cæsareum è Civitate Brunsvicensi ejectum, & Cæsar juri suo decessisset. Itaque omnia, quæ hic *Otto* isto tempore possidebat, in unum corpus coagmentavit Imperator, novoque Ducatus titulo insignivit, & ipsum Ottonem, postquam fidelitatem Cæsari & Imperio jurasset, in *subsellia Principum* Ducem Brunsvic. & Luneburgensem, (cum antea Otto de Luneborg solum audiret,) deinceps appellari, hancque creationem novi Principis, tanquam rem illo tempore ratam omnibus annalibus adscribi jussit. Verba huc spectantia sunt hæc: *Quapropter cum consilio, assensu & assistentia Principum, Civitatem Brunsvvig & Castrum Luneborg, cum omnibus*

(Margin notes, right column: 9 Erectio Civit. Brunsvic. & castri Luneburg in Ducatum. — 10 Creatio & assumptio Ottonis inter Duces & Principes Imp. cum relatione hujus dignitatis jam antiquioris.)

bus castris, hominibus & pertinentiis suis univimus, & creavimus inde Ducatum, & Imperiali authoritate, dictum consanguineum nostrum, Ottonem Ducem & Principem facientes, Ducatum ipsum in feudum Imperii ei concessimus, ad heredes suos, filios filiasq, hereditarie devolvendum, & eum solenniter investivimus per vexilla, &c. vid. pluribus Meibom. Sen. in opusc. histor. à p. 469. usque ad p. 507.

11 Ducatus Brunsvicensis feudum Imperii.

Notat tamen hic *Joan. Ulric. Pregizer. in tract. jur. publ. de Sereniss. Ducib. Brunf. & Luneburg. cap. 2. §. 4.* nullo modo esse putandum, ac si Ducalis dignitas tum temporis huic familiæ Celsissimæ illata sit, sed illa repetenda sit, ratione lineæ paternæ à *Welpho* Henrici Nigri Patre, *Henrici Superbi* avo, *Henrici Leonis* Proavo, *Wilhelmi Crassi* abavo, *Ottonis Pueri* Atavo ab Imperatore *Henrico IV.* Goslariæ *Anno* 1071. Duce Bavariæ creato, ratione lineæ maternæ ab *Ottone I.* Duce Saxoniæ creato. Et cum antiqua hæc Ducalis dignitas sit notoria, non mirandum si ipse Serenissimus Dux quidam in tabb. ultimæ voluntatis ad illam provocaverit, his verbis: Damit nun deßhalben / und auch sonst in alle dem / so nach Uns / zu Erhaltung / Mehrung und Besserung unsers uhralten Stammes / Fürstenthumbs / &c. Et quid inde Serenissimi Duces moderni prætendant, patet, auß dem Schreiben der Herren Hertzogen Georg Wilhelms / und Ernst August *de 22. Jan.* 1687. an die alte Fürstl. Häuser / wegen introduction neuer Fürsten: ut jam nihil de Imperatoria Regiaque dignitate dicendum, cum multi Reges in excelsa hac familia numerentur, ut inde non immerito in antecedentibus notandum, quod frequenter per matres, quà Regius, quà Imperatorius sanguis, in filios nepotesque transierit, nec ea de causa Principum familia occurrat, quæ pluribus prærogativis palmam reliquis aut præripiat, aut dubiam faciat. Hi Duces cum Saxonicis & Bavaricis Ducibus omnium sunt antiquissimi, & *Lampad. de R. R. G. P. 3. c. 5. §. 17.* dicit: quod Imperii Romano-Germanici Principes familiis longe sint illustrissimi, plerique Cæsaribus & Regibus prognati. Hanc Familiam Serenissimam non solum Reges Christiani cognatione attingunt, sed & ipse Turcarum Imperator honori sibi olim duxit, Celsissimæ huic Domui Brunsvico-Luneburg. cognatum censeri. Cum enim Henricus Leo in terram sanctam abiisset, ist ihm der Türckische Kayser selbst begegnet / hat ihn freundlich geküsset / und seinen Oheim und Vettern genannt / und ihm alles Glück gewünschet / narrante hoc post *Bunting. in Chron. Brunf. Hildebrando in Aug. Imperat. Augusti Duc. Br. & Luneb. sub fin. cap.* 1.

12 Antiquitas Ducalis dignitatis.

Otto itaque, novo axiomate sic ornatus ac firmatus, cum è Comitiis domum reversus esset, jus avitum in *Stadensem Comitatum* prosequi cœpit, Bremamque obsedit; sequenti autem anno, qui seculi sui septimus & trigesimus erat, cum Archi-Episcopo *Gerhardo II.* transegit, & dirutis, ex communi utrinque consensu, arcibus *Horneburg* & *Ottersberg*, è quibus mutuæ incursiones fiebant, aliqua ab Ecclesia Bremensi feuda accepit. Anno eodem *Luneburgo jus Civitatis* concessit, annoque 1246. *Mundam* oppidum ad confluentes *Werræ* & *Fuldæ*, quo loco *Visurgis* enascitur, situm, feudi nomine ab Imperio obtinuit. A duobus filiis, quos post se reliquit, nempe *Alberto* & *Joanne*, duæ ortæ sunt lineæ: ab illo *Brunsvicensis*; ab hoc *Luneburgensis*: Verum posterior in *Joannis* Nepotibus, *Ottone* & *Wilhelmo*, quorum ille Anno 1354. hic An. 1368. sine mascula prole mortuus est, iterum defecit: postquam eorum Parens *Otto IV. Strenuus* cognomento, Luneburgensem Principatum, arce *Dannenbergensi* & Comitatu *Lichavviensi* auxisset, accepta annua 40. Marcarum pensione, cum omni jure ei cessit: hunc verò à Gunthero, *Eversburgensi Comite* Anno 1320. emit, cui extincta familia Lichavviensium Comitum, *Waldemarus*, Marchio & Elector Brandenburgicus, eum contulerat.

Civitas Luneburg.

13 Duæ lineæ Ducum Brunsvicensium.

Albertus, primogenitus *Ottonis Pueri*, *Magni* cognomen promeruit, ac familiam ad hæc usque tempora propagavit: in provinciarum divisione cum fratre *Brunsvicensem* Principatum sortitus, arcem *Wolfenbüttel*, quæ suos habebat Toparchas, expugnatam solo æquavit. Anno 1260. ascito in armorum societatem *Joanne*, *Episcopo Hildesiensi*, *Ludolphum* ultimum Comitem de Peyna, in castro suo obsessum ad extrema redegit; sed is, cum sobole careret, quasi subita eum religio incessisset, Episcopo nuntiavit, se Comitatum omnem *B. Mariæ V. & Ecclesiæ Hildesiensi* devovisse: hinc iste *Alberto* hujus rei gnaro persuasit, ut obsidionem solveret. Postquam verò à Versuto Præsule se circumventum intellexisset, bellum ei indixit, sed Episcopo è vivis sublato, Capitulum ut *Albertum* placaret, *Ottonem* ejus fratrem in Episcopum cooptavit, qui precibus ab Alberto obtinuit, ut ad tempora vitæ suæ Comitatum Ecclesiæ permitteret, cumque Superstes fuisset Fratri, Comitatus in Episcoporum ditione permansit. Explevit naturæ debitum Anno 1279. relictis tribus filiis *Henrico*, *Alberto* & *Wilhelmo*. Inter quos adhuc vegetus provincias ita dispartitus est, ut *Henrico* majori natu Regionem Transylvanam assignaret, in qua comprehendebatur, *Grubenhagen*, *Einbecka*, *Osteroda*, *Hertzberga*, *Duderstadium*, cum vicinis locis, & metallifodinis, quibus postea universim Ducatus sive *Principatus Grubenhagensis* nomen est inditum. *Albertus Gœttingense* oppidum cum Ditione, præterea *Comitatum Northeimensem*, & quæ ad Visurgim sunt sita, tractumque, qui vocatur das Land zwischen Düster und Leihne / cum dimidia parte fodinarum im Zellerfeld aliisque accepit. *Wilhelmo* verò *Brunsvicensis* urbs & ejus tractus, *Præfecturæ item* Wolffenbüttel / Ganders-heim / Seesen / Assenburg / Schonningen / cum circumjacentibus terris, nec non altera medietas fodinarum Zellerfeldensium obtigit; Ista autem Ducatus Brunsvicensis divisio

14 Castrum Peyna Ecclesiæ Hildesiensi acquisitum.

15 Alia provinciarum divisio, quæ fundamentum extitit trium Principatuum.

 visio

visio fundamentum extitit trium Principatuum, quibus nunc etiam distingui solet, nempe *Wolffenbüttelani*, *Grubenhagici*, & *Calenbergici*, sed è tribus fratribus supradictis *Wilhelmus* patri haud diu superfuit; & ejus Ditiones *Henricus*, qui eo vivo illas administraverat, occupavit, à Fratre autem *Alberto* Senatus Populique Brunsvicensis ope, inde expulsus est.

Henricus itaque, cum austere omnia ageret, cognomentum *morosi & mirabilis* obtinuit. *Grubenhagensem lineam* condidit, duravitque ejus posteritas in sextam usque generationem, & in *Philippo Philippi, filio* Ernesti & Wolffgangi Anno 1596. defecit. Ejus Successores omnes ex ordine recenset *Georg. Lohmeyer tab.* 42. Variis autem Ditionum accessionibus hæc linea est aucta, per acquisitam arcem Saltz/ Præfecturam Radolphshausen, Comitatu Luttenberg & Præfectura Schartzfeld/ reliquis Ernesti ultimi Comitis Hohensteinensis Dynastiis ad *Henricum Julium* Ducem Brunsvicensem è Guelpherbytana linea delapsis.

Albertus Pinguis ex hereditate paterna acquisivit Provinciam *Gœttingensem*, & post mortem fratris *Wilhelmi* occupavit portionem *Brunsvicensem* cum exclusione Fratris

16 Fundatio Monasterii Prædicatorum. sui senioris *Henrici*. Filios reliquit *Ottonem Largum* den Freygebigen zu Braunschweig/ erga Scholas & Ecclesias, qui Anno 1330. fundavit *Monasterium Ordinis Prædicatorum*, & vita fungitur Anno 1334. Alter filius Alberti fuit *Ernestus* & *Magnus Pius*, qui ditiones ita partiti sunt inter se, ut primus *Brunsvicenses terras*, secundus *Gœttingenses*,

17 Aliæ ditionum partitiones. tertius *Zangerhusium* in Thuringia appenagii loco acciperet. Sed Ottone Largo sine mascula prole mortuo, superstites novam divisionem inierunt, cujus instrumentum exhibet, *Hortleder de caus. Bell. Germ. lib.* 4. *c.* 10. Deficiente verò linea Ernesti, omnes Provinciæ *Magni Pii* posteris accreverunt, qui præter alios filios habuit *Ludovicum* & *Magnum*, quorum ille ducta *Mechtilde Wilhelmi* Ducis Luneburgensis filia, successor Principatus fuit. Cum verò & ipse sterili uteretur conjuge, hereditatem in fratrem *Magnum* transtulit. Hic, *à torque argenteo*, quem in Parentis ludibrium collo gestabat,

18 Magnus Torquatus occumbens in duello. *Torquatus* dictus, spirante adhuc genitore, bellum Hildesiensi Episcopo, magis ex libidine, quàm ex ratione, intulit, quo superatus & captus, ut lytrum conflaret, Sangerhusum, & Landsbergam vendidit, patrem ex ægritudine inde contracta infirmum mors consecuta est; cui cum *Magnus Torquatus*, jamdùm Dux Luneburgensis in Brunsvicensi etiam ditione successisset, novo statim bello implicitus est adversus *Albertum V.* Saxoniæ inferioris Ducem, qui materno jure (natus enim erat ex Elisabetha Wilhelmi Luneburgici filia, Mechtildis sorore) successionem Luneburgicam sibi arrogavit, & Imp. *Caroli IV.* autoritate adjutus, obtinuit; hoc bellum, multorum annorum spatio acerrimè gestum, non nisi post Torquati fata, circa Annum 1388. finem accepit, nova affinitate sancita, dùm *Albertus Saxo Catharinam Brandenburgicam, Torquati* Viduam, hujus autem nati *Fridericus* & *Bernardus*, filias *Wenceslai* Electoris Saxoniæ, qui *Alberti* patruus fuerat, eidemque in Ducatu Luneburgico successerat, matrimonio sibi junxerunt.

Reliquit Magnus Torquatus Anno 1373. jam supra dictos filios *Fridericum* & *Bernardum*, cum in duello adversus *Ottonem Comitem Schaumburgensem* obtruncatus esset, nec non alios duos filios *Henricum* & *Ottonem*, è quibus postremus Ecclesiasticam vitam sectatus, *Bremensem & Verdensem Ecclesias* rexit: reliqui tres solenni pacto jus primogenituræ instituerunt, regimenque *Friderico* concesserunt, qui ob virtutem fortiaque 19 Fridericus Imperator, & ejus interitus.
facta, in locum *Wenceslai* exauctorati *Francofurti*, ab Electoribus ad Imperiale fastigium fuit evectus, sed in reditu, propè Fritzlariam est interemptus, instinctu Joannis Archi-Episcopi Moguntini, executore Henrico Comite Waldeccio, *Meibom. dissert. de Friderico Duc. Brunsvic. anno* 1682. *edita thes.* 28. *& seqq.* cumque filios non haberet, fratres ejus *Bernardus* & *Henricus* pacto priori abolito, universas Provincias ita inter se diviserunt, ut ille *Brunsvicensem Ducatum* acciperet, hic *Luneburgensem*, cum Di- 20 Iterata divisio.
tione *Calenbergensi*. Henricus è duplici matrimonio duos sustulit gnatos *Wilhelmum Victoriosum* & *Henricum Pacificum*: totidem etiam filios *Bernardus* ex una conjuge genuit, nempe *Ottonem Claudum* & *Fridericum Gloriosum*.

Henrico anno 1440. fatis functo successit *Wilhelmus Gloriosus*, cui *Otto Claudus*, ejus patruelis, cum in bello Danico detineretur Ditionem Calenbergensem invasit, quo cognito, *Wilhelmus* sine mora cum copiis advolavit, & Brunsvicensibus talionem retulit; sed tandem, Ordinum Provincialium intercessione, Anno 1428. hunc in modum res composita est, ut *nova divisione*, vel potius permutatione facta, *Wilhelmus* cum fratre *Henrico Brunsvicensium Ducatum*, retenta etiam è priori possessione *Calenbergica* Ditione; *Bernardi* verò filii *Luneburgensem* obtinerent. Atque ab eo tempore per 200. & amplius annos duo illi Ducatus inter *Henrici* & *Bernardi* posteros divisi mansere, donec anno 1634. extincta *Henrici* stirpe, Brunsvicenses & Calenbergenses Provinciæ ad *Bernardi* propaginem redirent. Varios interim eventus, & abolitam religionem Catholicam, introductamque à Duce *Erico Juniore* Anno 1573. *religionem Lutheranam*, nec non *Gymnasium* 21 Religio Lutherana.
Gandersheimio *Helmstadium* translatum, & postmodùm ab Imp. Maximiliano II. impetratis privilegiis in Academiam erectum, describit *Wilhelm. Imhof. in notit. Imp. lib.* 4. *c.* 4. *n.* 16. Cum Civitate Brunsvicensi novam iniit conventionem; *Henricus Julius* anno 1589. provinciarum gubernacula suscepit, cujus ætate *stirps Grubenhagensis* exaruit, ipse verò ditiones illas magnâ celeritate occupavit, atque agnatos Luneburgicos prævertit: verum in jus propterea vocatus, causa cecidit,

cecidit, *Comitatum Rheinsteinensem* & *Blanckenburgicum*, ultimo Comitum Joanne Georgio anno 1599. immatura morte abrepto, tanquam feudi Dominus sibi asseruit, & *Blanckenburgensem* quidem Comitatum Duces Brunsvicenses tanquam directi Domini adhuc habent: de *Rheinsteinensi* verò controversiam eis moverunt Halberstadienses Episcopi, quod Comitatus ille, Comitum stirpe ad interitum vergente, *Henrico Julio* Duci Brunsvicensi, & Ecclesiæ hujus postulato Episcopo, in feudum eventualiter collatus, postea *Friderici Ulrici* ejus filii improlis morte ad Episcopatum sit reversus. Hanc controversiam suam fecit *Elector Brandenburgicus*, postquam per pacificationem Westphalicam Diœcesis Halberstadiensis ipsi est attributa. Specialia de hac controversia refert *Wilhelmus Imhoff. lib.* 4. *cap.* 4. *n.* 18. Reliquit *Henricus Julius*, post persolutum naturæ debitum, Anno 1613. filium *Christianum*, Episcopum Halberstadiensem, & *Fridericum Ulricum*, qui post mortem suam universas ditiones ad Duces Brunsvicenses transmisit. *Ernestus*, Henrici Junioris filius secundo genitus, omnium qui hodiè è familia supersunt communis parens

Rheinstein

22 Assertio religionis Lutheranæ. extitit, & in Comitiis Anno 1530. una cum *Francisco* fratre Augustanæ Confessioni subscripsit, mortuus anno 1546. relictis quatuor filiis *Francisco Ottone*, *Friderico*, *Henrico* & *Wilhelmo*, è quibus *Franciscus Otto* gubernacula suscepit, sed tertio post nuptias mense, fatorum malignitate raptus est. *Fridericus* è vulnere, in Sivershusano prælio anno 1553. accepto, spiritum reddidit, à reliquis duobus duo orti sunt rami, quibus hodie adhuc familia distinguitur; Danenbergicus nunc *Wolffenbuttelanus*, & *Cellensis*, nunc Luneburgicus.

23 Duo Ducum Brunsvicens. rami. *Henricus* successorem habuit filium *Julium Ernestum*, quo postea sine prole mortuo, ditiones ad fratrem ejus *Augustum* delatæ sunt. Ille ex *Dorothea*, *Rudolphi Principis Anhaltini filia* nactus est tres filios, inter quos *Rudolphus Augustus*, Dux Brunsvicens. & Luneburg. anno 1627. editus est in lucem, paternis pietatis & Justitiæ vestigiis

24 Civitatis Brunsvicensis subjectio. insistens. Brunsvicenses toties majoribus suis repugnantes, libertatemque & privilegia insolentius jactantes, agnatis in auxilium adhibitis, anno 1671. armis aggressus, & post obsidionem non longam, sed acrem, ad certam subjectionis confessionem redactos, sub jugum misit, urbē verò suæ lineæ asseruit, & jura, quæ agnatis in eum competebant, ut & Abbatiam *Walckenried*, Præfecturis Daneburgicis, quas eis tradidit, redemit, & per Pacificationem *Neomagensem familiæ* vindicavit. Post mortem primæ conjugis, Virginem honesto magis quam nobili genere natam, prædicato *Dominæ Rudolphinæ* nominatam, in thorum adscivit. Successit illi frater Germanus *Antonius Ulricus*, Princeps omnis ævi optimus, tantis ornatus virtutibus, quantas perfectæ naturæ industria & mortalis conditio recipit. Cum in Coadjutorem Episcopatus Halberstadiensis esset cooptatus, in hujus dignitatis compensationem, per *Instrum. Pac. art.* 23. Præbendam in Capitulo Argentoratensi accepit. Ejus filius *Augustus Fridericus*, in oppugnatione Philipsburgensi, glande plumbea in occipitio *die* 9. *Augusti* 1676. ictus, tertio post die Spiræ Nemetum vitam finivit. Frater illius *Ludovicus Rudolphus* ex *Christina Louysa*, *Alberti Ernesti* Principis Oettingensis filia, genuit *Ferdinandum Albertum*, iste verò *Leopoldum Carolum*, 30. Januarii natum, & 4. Martii denatum, 1670. *Fridericum Albertum* 5. Jan. 1672. natum, & 27. Jan. 1673. rursus vitâ functum. *Augustum Ferdinandum* natum 27. Decembr. 1677. *Ferdinandum Albertum*, natum 29. Maji 1680. & *Ferdinandum Christianum*, & *Ernestum Ferdinandum* gemellos, natos 4. Martii 1682.

Henrici supradicti tertius filius *Wilhelmus*, 25 Domus Brunsvico-Cellensis.
tertiam constituit *Cellensem Lineam*, cui, anno 1582. extinctis Comitibus *Hojensibus*, accessit Comitatus ille, Dipholtinum Comitatum autem, familia illa cum Comite Friderico anno 1581. extincta, ex lege feudali integrum obtinuit. Ejus filii, quos septem anno 1592. moriens reliquit, communi consensu constituerunt, ut uno solo uxorem ducente, quæ sors *Georgio* obtigit, reliqui in cœlibatu vitam peragerent. *Ernestus* primogenitus 26 Primogenitura introducta.
Patri successit, & postea *Christianus Senior*, qui etiam fuit Episcopus Mindanus, & Grubenhagensis Principatus, per sententiam Cæsaream sibi adjudicati, possessionem arripuit, mortem obiit anno 1633.

Excipiente eum in regimine, *Augusto* Administratore Episcopatus Ratzeburgensis, qui ex hereditate *Friderici Ulrici* Calenbergicum Principatum sibi vindicavit, quem tamen postea fratri Georgio tradidit, & moriens fratri *Friderico* Regimen transmisit, qui Coadjutor Episcopatus Ratzeburgensis, & Præpositus Capituli Bremensis, Harburgensem Ditionem, linea illa extincta recepit, fatis concedens anno 1648. Ad reliquos Fratres, quos Supremus dies præmaturè occupavit, ordo successionis non pervenit. *Georgius* supra dictus, quatuor filios reliquit, ex quibus natu major, *Christianus Ludovicus*, ab initio Hanoveram incoluit, & Hildesiensem controversiam transactione anno 1643. 27 Transactio Hildesiensis.
finivit, postea *Friderico* Patruo, in Cellensi Principatu succedens, per pactum cum fratribus suis initum, *Ducatum Luneburgensem*, *Principatum Grubenhagensem*, & *Comitatus Hoiensem*, & *Dipholdinum* obtinuit, porrò per *Pacificationem Westphalicam* Cœnobium *Walckenried*, cum pertinentiis, feudi perpetui titulo accepit, denique anno 1665. *die* 15. *Martii* vitam cum morte commutavit, nullis è conjuge *Dorothea Holsata*, quæ postea in Electorali Brandenburgico thalamo recubavit, liberis susceptis.

Alter *Georgii* filius, *Georgius Wilhelmus*, 28 Dux Georgius Wilhelmus.
natus 16. Junii anno 1624. Princeps egregius, anno 1691. à Rege Magnæ Britanniæ *Wilhelmo* inter Equites *Ordinis aureæ Periscelidis* cooptatus, post parentis Patruique *Friderici* fata, Calenbergicum Principatum, ex for-

ex formula Paterni testamenti obtinuit, fratre autem defuncto eum cum Cellensi commutavit: Sed in illius absentia, cum *Christianus Ludovicus* animam ageret, & frater *Joannes Fridericus* exspiranti adesset, atque illico possessionem vacuam arcis & Civitatis Cellensis, nec non aliquot præfecturarum occupasset, contra normam paternæ dispositionis, à Fratribus juramento confirmatæ, quam occupationem propterea *Georgius Wilhelmus* pro turbatione interpretaretur, ita ut crescente simultate, res ad bellum spectaret, interpositione multorum Principum transactum est, ut tabulæ paternæ intemeratè colerentur, & *Joannes Fridericus* de Cellensi Principatu decederet, eumque una cum Comitatibus Hoiensi & Dipholtinô Fratri natu majori restitueret, ipse verò Principatum Calenbergensem una cum Grubenhagensi obtineret.

29 Ejus matrimonium.

Adscivit *Georgius Wilhelmus* in thorum Viraginem, imparis quidem conditionis, sed omnibus animi corporisque dotibus fulgentissimam, neque nullius prosapiæ, quippe è vetusta Pictaviensium in Gallia nobilitate ortam, *Eleonoram Desspiers, Alexandri Domini ab Olbreuze, & Jacobinæ Pous sard de Vandre gnatam*, Alexandri I. qui Subizii Ducis in bello Hugenotico Legatus fuit, atque in Medulensi Pago cum filio primogenito Joanne cæsus est, neptem. Ea primò *Domina de Harburg* dicta est, postea verò Principibus fœminis Imperiali Diplomate æquiparata, peperit Serenissimo Consorti quatuor filias, quarum tres in ipso vitæ introitu mors intercepit, quanta *Sophia Dorothea* 21 *Novembr.* 1682. *Georgio Ludovico* Patrueli desponsata est.

30 Dux Johannes Fridericus Catholicus.

Joannes Fridericus, Dux Brunsvicensis & Luneburgensis, postquam per transactionem cum fratre, supra memoratam, *Calenbergicum Principatum* obtinuit, *Hanoveræ* Aulam, Domiciliumque instituit, cum jam ante (anno scilicet 1651.) Religioni Romanæ Catholicæ accesserat, neque tamen propterea Subditos ad eandem coegit. Princeps Prudentissimus & Providus, Splendidus quoque & Magnificus, formosæ faciei, ita ut, si muta commendatio, juxta *Senecam*, est pulchritudo, & *gratior è pulchro veniens è corpore virtus*, non mirum sit, Principem hunc Virtuosissimum singulariter ab omnibus respici, & ubique suos invenisse admiratores. Sed cum anno 1679. in Italiam, quam frequentare solebat, iter adornaret, *Augustæ Vindelicorum* repentino morbo correptus, intra quintum diem animam exhalavit, ex conjuge *Benedicta*, Eduardi Comitis Palatini Rheni, atque Annæ Gonzagæ filia, anno 1668. ducta, & in Galliis educata, suscepit quatuor filias, quarum duæ immatura morte ceciderunt, *Charlotta Felicitas* verò, nata 8. Martii anno 1671. nupta Serenissimo Duci Modenæ *Reinaldo*, anno 1696. Altera *Wilhelmina Amalia*, nata anno 1673. Augusto Romanorum & Hungariæ Regi *Josepho*, anno 1699. 24. Februarii in matrimonium collocata, felicissima jam Mater Archiducis Austriæ *Leopoldi Josephi*, & unius Archiducissæ.

31 Ejusdem proles, Augusta Romanorum Regina, Serenissima Mutinæ Ducissa.

Ducis *Georgii* filius natu minimus, *Ernestus Augustus*, Episcopus Osnabrugensis, Dux Brunsvicensis & Luneburgensis, natus anno 1629. Princeps tam in sago quam in toga Præstantissimus, Episcopatus Osnabrugensis gubernacula anno 1661. secundum Sanctionem Pacis Westphalicæ capessivit, neque hæc dignitas obstitit, quo minus *Joanni Friderico* fratri suo in Principatu Calenbergico succederet: Cujus regimen auspicato suscepit, atque anno 1680. Provinciarum Ordines, subditosque, solenni jure-jurando sibi obstrinxit. Deinde *Primogenituræ jura* jam dudùm in hac domo recepta, recoluit & ne interruptione, nonnunquam consensu eorum, quorum intererat, & testamento *Georgii* facta, mutata esse viderentur, constitutione declaratoria, extra dubium collocavit, quæ juramentis homagialibus subditorum jam firmata sunt. Tandem ab Augustissimo Imperatore *Leopoldo, Electorali dignitate* est condecoratus, quæ tamen res varias inter Status Imperii excitavit controversias. Scribit, ita nominatus *Sincerus Germanus à Lapide in Mercurio Germano*: quod postquam Pace Monasteriensi & Osnabrugensi res Germaniæ nonnihil sint immutatæ, & Octavus Electoratus introductus, jam pridem è re Imperii, atque Electoralis Collegii visum sit, novum superinduci Electoratum, quo ex impari Electorum numero, imparia iterum, sicut antea, redderentur Vota, adeoque in casu dissidii majora eò facilius obtineri possint. Hinc Sacratissimum Imperatorem, concurrente mox consensu Majoris Electoralis Collegii partis, Serenissimum Ducem *Ernestum Augustum* in numerum Electorum cooptasse, consideratis sine dubio meritis Serenissimæ Domus, & antiquissimæ familiæ splendore. In matrimonio habuit Serenissimam *Sophiam*, Friderici V. Electoris Palatini, & Elisabethæ Stuartæ, Jacobi VI. Britanniæ Regis Gnatæ, filiam.

32 Ernestus Augustus, Dux Brunsvicensis & Elector S. R. Imperii.

Electoralis investitura ipsi collata est anno 1692. eoque defuncto ejusdem successori moderno Serenissimo Electori *Georgio Ludovico*, pro se & tribus fratribus, *Maximiliano Wilhelmo, Christiano & Ernesto Augusto* anno 1698. renovata, cum expressione in utrâque, daß Ihro Kayserl. Majestät nicht allein das Ansehen / splendor und Macht des Fürstlichen Hauses Braunschweig-Lüneburg / und desselben bey den Römischen Kayser und Königen / auch dem Heil. Röm. Reich in viele Weg erworbene stattliche meriten angesehen / sondern auch betrachtet / daß der Hertzog Ernst August / in währender Ihrer Kayserl. Regierung / Deroselben und dem Röm. Reich eine beständige treue devotion und Liebe erzeiget / und der werthen Christenheit Beruhigung und Auffnahm Ihro angelegen seyn lassen / bey Kriegs- und Friedens-Zeiten auch solches mit heylsamen Rath und ersprießlichen tapffern Thaten comprobiret / also daß er Ihro Kayserl. Majestät so wol in vorigen und jetzigen Türckischen Kriegen /

33 Investitura Electoralis ipsi collata.

Merita.

Kriegen/ mit einem ansehenlichen Corpo in Ungarn zu Hülff kommen / und hernach / durch eine anderwärte / der Republic Venedig zugeschickte Hülff/ die Gewalt des Türcken divertiren/und das Königreich Moream erobern helffen ; Als auch / daß er / zu Rettung des Römischen Reichs / mit unermüdetem Eyfer/und öffters geleisteten considerablen Hülff succurrirt/ dabey seine eygene Person öffters dargesetzet / und zwey Söhn gegen den Erbfeind Christlichen Namens streitend eingebüsset / noch jüngst aber ein starckes Corpo von alten wol-geübten Trouppen nach Ungarn / auff eygenen Kosten gestellet / und sothanen Krieg außzuhalten versprochen / wie nicht weniger einen starcken Succurs wider die Kron Franckreich auffgeführet / und theils entkommene Reichs-Vestungen recuperiren helffen / und in solcher genereusen und patriotischen Bezeugung noch continuirt / dergleichen auch ins künfftige wol thun kan / soll und will ; Und dann auß diesen / und mehr andern treffentlich bewegenden Ursachen/bey jetztmahligem gefährlichen Zustand/worinn so wol das Heil. Röm. Reich / als Ihr. Kayserl. Maj. Erb-Königreiche und Lande / und die gesambte werthe Christenheit sich annoch befinden ; Ihro Kayserl. Majestät all schon vor diesem / von einigen Churfürsten öffter recommendationen dahin geschehen / und noch jüngsthin / durch ein absonderlich Gutachten eingerathen und bewilliget / und mit Ihr. Kayserl. Majestät / zu deß mehrgedachten H. Röm. Reichs Ehr / Nutzen und Besten/auch gesampten gemeinen Wesens/und der wehrten Christenheit dienst-fürträg-und nützlich erachtet / Ih. Kayserl. Majestät auch solchem nach Dero höchsten Kayserl. Willen und Consens ertheilet / daß vorgedachter Herr Hertzog/und dero Descendenten, mit der Chur-Würde zu beneficiren/

Consensus. und in die Zahl deß Heil. Röm. Reichs Churfürsten auffzunehmen / und damit zu belehnen / darauff Ih. Kayserl. Majestät der Herr Hertzog umb die würckliche conferir-und Belehnung der Chur-Würd / und dero Rechten gebührend angeruffen und ersuchet: Als haben Ih. Kayserl. Majestät auß Kayserl. Macht / mit wolbedachtem Muth / zeitlichem Rath / und reiffer Uberlegung / den Hochwürdigst und Durchleuchtigsten Fürsten und Herrn / Herrn Ernst August / postulirten Bischoffen zu Oßnabruck / Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg / rc. Dero erstgebohrnen

Primogenitura. Sohn / Sohns Sohn / und übrigen Ehelichen Männlichen Descendenten / so viel und lang dieselbe vorhanden / nach der Ordnung und dem Recht der Erstgeburt / inmassen dieselbe von Ih. Kayserl. Majestät bereits absonderlich confirmirt und bestättiget / die neundte Chur-Würde und

Nonus Electoratus. Wahl-Herrlichkeit / sampt deren zubehörigen Session, Stimm / und allen andern Rechten und Prærogativen, in der güldenen Bull/ und andern Privilegien und Satzungen enthalten / nichts davon außgenommen / zu rechten Reichs-Mannlehen allergnädigst gereichet und verliehen haben / also und dergestalt / daß Se. Durchl. und Dero mit beschriebene Männliche Descendenten / aller der Chur anhangenden Præeminentien / Ehren / Herrlichkeiten / Privilegien, Rechten und Gebräuchen allerdings / wie die übrige Churfürsten / geniessen und gebrauchen / und dabey von Ih. Kayserl. Majestät und Dero Nachkommen jederzeit kräfftiglich manutenirt und geschützet werden sollen und mögen / allermänniglich ungehindert. Actus ipse investituræ primæ peractus 29. Decembris anno 1692. describitur in *Jurisprud. mea lib.* 1. *tit.* 5. *part.* 3. *num.* 24. de qua plura infra verb. Lehen.

Notissimæ tamen, & ubivis publicatæ sunt controversiæ de hoc nono Electoratu, & studium in contrarium monstrat famosa *Dissertatio de Novemviratu Salisburgi à bigâ fratrum Comitum à Nostitz*, habita. Sed uti discurrit *Mercur. German. fol.* 469. Aurea 34
Bulla de numero Electorum nihil disponit, neque majorem septenario interdicit, & hinc octavus Electoratus ab Imperatore *Ferdinando III.* introductus est, ut incassum laborare videantur, qui septenarium numerum in A.B. tacite interdictum esse existimant: nec Instrumentum Pacis Westphalicæ nono Electoratui obest, utpote in quo de illo nihil dispositum, & proinde quicquam adversi exinde solidè inferri non potest; nam quod ratione lineæ Wilhelminæ ibi dispositum est, ut ea cessante etiam Electoratus octavus exspiret, exinde non potest duci argumentum prohibitionis noni Electoratus, si illum ratio boni publici suadeat, ratio enim præter cœteras solida superest, ne ex una familia bini existant Electores seculares, aut duo Electoratus in una eademque persona concurrant, quod fieret, si alterutra familiarum cessaret, & unus è superstite familia solus superesset. Quia enim conceditur ab Electoribus jure proprio Imperatorem eligi, nec electionem retardari, donec mandatum Ordinum accedat, & hæc saltem difficultas movetur, à quot Electoribus arduum hoc negotium temperetur, ne, si numerus nimium excrescat, inter Schismata & perpetuas dissensiones Imperii navis fluctuet; huic difficultati facilè occurri potest, negando, quod per nonum Electoratum numerus nimis augeatur, sed potius è re Imperii sit, imparem existere Electorum numerum, ut majora in casu electionis discordantis reddi possint vota, quæ in numero pari æqualia damnosam in Imperio discordiam producere possent, ut magno quondam cum detrimento experta est Germania. Consideranda insuper in hoc negotio est Imperatoris summa auctoritas, & Collegii Electoralis eminentia, quæ in recipiendis Statibus ad Collegium Principum se immiscere non solet, eandem temperantiam in Electorum collegio exspectans, præsertim ubi Imperatoris summa autoritas jam in negotio progressa est, & à reliquis Statibus omne præjudicium avertitur, atque omnimodo in futurum

De controversia noni Electoratus.

turum præcavetur. Quod enim Collegio Electorali non solum in Electione Imperatorum, sed etiam in Comitiis & aliis consultationibus & concessionibus multæ præ reliquis Statibus competant insignes prærogativæ, id si negari vellet, quotidianæ experientiæ argumentis confutatur.

Archivexilliferatus.

Electoris Brunsvicensis, Sedes & Aula splendidissima est Hanoveræ. De *Archivexilliferatus* officio mota est illi controversia à Serenissima Domo Würtenbergica, quæ per decretum interim temperata est, daß Jh. Kayserl. Majestät wegen des Reichs Banner-Ampts nichts / so dem Hertzogen von Würtenberg verfänglich seyn könte / verfügen / sondern so viel dasselbe belanget / die Sach zu weiterer Erörterung außstellen / und in der Investitur wegen der Chur davon abstrahiren wolten / qua de re plura infra sub verbo, Fahnen.

35 De primogenitura.

Quod ad primogenituram Serenissimæ hujus Domus Brunsvicensis attinet, cum de ea jam *anno* 1592. 1610. 1611. 1636. 1646. introducta, authentica exhibita fuissent instrumenta, eadem per confirmationem Cæsaream *anno* 1683. stabilita & confirmata est, super qua postea *Ernestus Augustus* suam erexit ultimam voluntatem, à filiis suis agnitam, & juratò confirmatam, quæ proinde non obstantibus controversiis à fratribus moderni Serenissimi Electoris contra eam obmotis, per decreta amplius est stabilita, & contradictores ad ejus observantiam obstricti.

Ditiones Ducum Brunsvicensium firmantur à meridie montibus Herciniæ sylvæ, item *Goettinga, Einbecca, & Schvvartzfeldia* munimentis, ab occidente fluvio Visurgi, ad quam sitæ validissimæ urbes, *Hamelia, & Neoburgum*, à Septentrione fluvio Albi, cui adjacent ex adverso Hamburgi munitissima castra *Harburg & Winsen*. Caput rerum est *Hanovera*, ubi Aula Ducalis, cum regimine *Calenbergensi*, & Dicasterio Provinciali, quæ urbs est satis ampla, atque vallis, fossis, operibus, atque propugnaculis fortissima. Alterum Regimen *Ducatus Grubenhagensis* est *Osteroda*, & aliæ urbes eximiæ, ut exinde Domus Brunsvico-Luneburgicæ potentia se ostendat. Miles ex his & vicinis Ditionibus robustissimus & selectissimus prodit, ut contra potentiam Galli utriusque Saxoniæ circuli & Westphalicus, si cum Austriaco atque Svevico conjungantur, sufficere possint, velut discurrit *Mercur. German. fol.* 468.

36 De potentia.

Bremen / Archi-Episcopatus, nunc Ducatus, & Civitas Imperialis.

SUMMARIA.

1. *Bremen Archi-Episcopatus.*
2. *Mutatio religionis Catholicæ, & dispositio pacis Monasteriensis.*
3. *Quot Archi-Episcopatus in Germania olim fuerint.*
4. *Brema Civitas Imperialis & Hanseatica.*
5. *Brema unde ita dicta.*
6. *De Archi-Episcopis Bremensibus.*
7. *Thesaurus Ecclesiæ Bremensis malè administratus.*
8. *Civitatis Bremensis cum Suecis controversia.*
9. *Telonium Oldenburgense in Visurgi.*
10. *Oppositio Civitatis Bremensis.*
11. *Ejus declaratio in bannum, & iterum secuta absolutio.*
12. *Refertur sententia Oldenburgeri de civitate Bremensi.*
13. *Bremam Civitatem Imperialem esse extra dubium est.*
14. *Ejus sessio & locus in Comitiis.*
15. *Descriptio urbis Bremensis ex Wachtmanno.*
16. *Continuatur narratio de Civitatis controversia cum Suecis.*
17. *Referuntur argumenta Suecorum.*
18. *Argumenta Bremensium.*
19. *Eventum omnia comprobasse.*
20. *Ulterior narratio de Statu telonii Oldenburgici in Visurgi.*

Bremen Archi-Episcopatus.

Bremen, olim Archi-Episcopatus in Ducatum mutatus est, & pro satisfactione militari pertinet ad Suecos, *Instrum. Pac. art.* 10. §. 7. Fundatus est Episcopatus ab Imp. Carolo Magno, prout ipsum ejus Diploma ostendit, quo Episcopatum Bremensem instituit, quod *Albert. Kranzius in Metropoli lib. 1. c. 7. recitat*, ubi plura de Bremensibus tumultuantibus, vastantibus Diœcesin, & variis eventibus, quæ omnia dudum suæ historiæ inseruit *Adamus Bremensis c. 9.* & post eum *Albert. Stadensis*. Confirmarunt Episcopatum Imp. Fridericus I. anno 1186. Wilhelmus anno 1252. Wenceslaus anno 1396. Carolus V. anno 1541. Ferdinandus III. anno 1637. *Vide Cruss. de præeminent. session. & præced. c. 17. n. 8. & seqq.* ubi ait: Hamburgensibus antiquitatem allegantibus, Bremenses, quod primi Archi-Episcopatus honorem accepissent, in cætu & conventu cœterarum urbium Lubecensi, primas obtinuisse, *ex Cranzio lib. 10. Metropol.* Et hinc provenisse potest, quod Duces Bremenses omnes Principes præcedant, exceptis Burgundo, Bavaro, Palatinis & Neoburgico, *Gastel. de Statu publ. Europ. c. 19. n. 79.* Atque Ducis Bremensis sessio & votum in Conventibus Imperialibus clarè declaratur in *art. 10. Instr Pac. §. 9.* quod assignata ei sit sessio in Collegii Principum Scamno Seculari, loco quinto, voto quidem Bremensi hoc ipso loco & ordine; Verdensi verò & Pomerano ordine antiquitus prioribus Possessoribus competenti explicando. Sed transierunt Archi-Episcopi Catholici Bremenses, prævaluit religio reformata, quam Archi-Episcopus illius temporis impedire & eradicare non potuit, nec Imperator Carolus V. eam in pristinum redigere statum. Episcopatum fundatum esse à Carolo Magno, anno 788. scribit

2 Mutatio religionis Catholicæ, & dispositio Pacis Monasteriensis.

scribit *Lucas de Lindâ in descript. Orbis, pag.* 590. recepisse religionem Lutheranam anno 1525. quo tempore *Lutherani* suum eligebant Archi-Episcopum: Sed hodiè Magistratus & subditi Calvini sequuntur doctrinam, dicunturque *Reformati*. Archi-Episcopum Fridericum, Christiani Daniæ Regis filium, Augustanæ religionis exercitium in Basilicam, sive ædem Cathedralem introduxisse, non obstante Senatus contradictione, narrat *Petr. Lotichius rer. German. Tom. 2. lib. 7. c. 5. anno* 1638. & religionis reformatæ pastorum criminationibus: Senatum tamen Bremensem omnes ab A.C. sacris edicto arcuisse, *d. loc.* cum anteà anno 1629. *Leopoldus Guilhelmus Archidux Austriæ*, à Pontifice Max. Archi-Episcopus Magdenburg. & Bremensis renuntiatus esset. Sed per pacem Monasteriensem omnia sunt mutata. Archi-Episcopos Bremenses aliquos recenset, *Crantz. in Metropol. in fine*, ubi Catalogum exhibet omnium Episcoporum & inter Archi-Episcopos Bremenses numerat 1. *Willebaldum Anglum.* 2. *Willericum.* 3. *Leudericum*: cum verò Ecclesia Hamburgensis & Bremensis essent unitæ, recenset 1. *Ansgarium*, 2. *Rembertum*, 3. *Adalgarium* usque ad 42. *Henricum Ducem Saxoniæ.* Quid multis? tandem in Pace Monasteriensi anno 1648. *Archi-Episcopatus Bremensis* & Episcopatus Verdensis, cum oppido & præfecturâ Wilshausen, *titulo Ducatus* cessus est Regi Sueciæ, unà cum privilegio de non appellando, ut & eligendi fori, & fundandæ Academiæ, Bremensi tamen urbi suâ libertate reservatâ. *Instrum. Pac. art.* 10. *Scharschmid ad jus publ. c.* 5. §. 2. *Moreri in Dictionar. Gall. verb. Bremen.* Itaque præter tres Electores Ecclesiasticos & Salisburgensem hodiè nulli amplius sunt in Imperio Archi-Episcopi, reliqui vel Imperium non agnoscunt, vel secularibus annumerantur, *Instr. Pac. art. XI. Scharschmid. d. loc.*

3 Quot Archi-Episcopatus in Germaniâ olim fuerint.

Archi-Episcopatus enim in Germania numerati sunt 7. velut Moguntinus, Coloniensis, Trevirensis, Magdeburgensis, Salisburgensis, Bremensis, Rigensis, qui inter Ecclesiasticos Germaniæ Principes eminent, & vocantur Metropolitani: Hodie verò, præter Electores Ecclesiasticos, solus superest Salisburgensis, qui est Legatus Sedis Apostolicæ, quam dignitatem primò obtinuit *Gerardus Archi-Episcopus* à *Gregorio VII.* Pontifice. Unde Primatum Germaniæ Magdeburgicum controversum fecit, & hæc dignitas perpetuo jure Salisburgensi Ecclesiæ inhæret, diciturque inde *Legatus natus*, uti in Gallia Rhemensis, in Hispaniâ Tholetanus, in Polonia Gnesnensis, in Hungariâ Strigoniensis, in Angliâ olim Cantuariensis. *Archi-Episcopus Vesontinus* ob Burgundiam Hispano valdè addictus est, præsertim quia etiam Civitas Vesontina anno 1651. Regi adjudicata, cum consensu Statuum Imperii, *die* 13. *Febr. Anno* 1654. prout Diploma Cæsareum exhibet *Gastelius de Stat. publ. Europ. cap.* 13. *num.* 5. Comparuit in nuperrimis Comitiis, à Capitulo *ibidem* Joannes Monet. Archi-Episcopus *Rigensis* olim quoque Status Imperii fuit, quem tamen Archi-Episcopatum Rex Poloniæ occupavit, & huic Rex Sueciæ rursum eripuit. In Hispania 12. sunt Archi-Episcopatus, in Italia 30. in Gallia 15. quos enumerat *Gastel. d. loc.*

Brema Civitas Imperialis, inter *Civitates Hanseaticas*, quarum nomen videtur descendisse à verbo *Hansa*, quod denotat congregationem sive societatem, quam Civitates istæ, non commerciorum tantum gratia, sed & communis salutis ergo, inter se inierunt, circa annum 1200. ante tempora Friderici II. Imperatoris, & felicissimos fecerunt progressus, ut viribus suis metum multis injicerent Principibus ac Regibus, testante *Chytr. in Chron. Saxon. fol.* 672. *Matth. Steph. lib.* 2. *p.* 2. *cap.* 3. *Thuan Histor. lib.* 51. *pag.* 838. *Limn. jur. publ. lib.* 7. *cap.* 1. *n.* 70. qui omnes citantur ad *Udalrico Heinsio in dissert. Historica de Civit. Hanseat.* ubi ait: alias esse Imperiales & liberas, velut *Lubeca, Hamburgum, Brema, Colonia, &c.* alias Imperio Romano mediatè subjectas, quas vocant conditionatas, atque omnes recenset Ordine alphabetico, & specialiter mentionem facit liberæ Imperii Civitatis *Bremensis* viribus optimè instructæ ad Visurgim fluvium. Bremensem Civitatem accuratè describit *Abraham Saur* in seinem Städtbuch / & eam dicit nominatam à verbo Brömen / id est breiten flachen Schiffen / welche man daselbst zu Uberfahr der Weser gebauet / ehe man eine Brücken über die Weser geschlagen / & quæ jam nota fuerit tempore Ptolomæi *anno Christi* 139. Sæpius fuisse dirutam & vastatam ab inimicis Imperii, sed splendidè reparatam ab utraque parte Visurgis, & laudat eam *dictus Saur* à magnificis ædificiis templorum & Domuum, nec non Monasteriorum, à fortificatione & bona dispositione rei politicæ, nec non commercii maritimi, prout fuse totum Civitatis Statum describit.

4 Brema Civitas Imperialis & Hanseatica.

5 Brema unde ita dicta.

Narrat multa *Albert. Crantz. in Metrop.* de hac Civitate, præsertim *cap.* 16. quod *Hermannus Archi-Episcopus* Musicum Guidonem adduxerit, cujus industria Melodiam & Claustralem disciplinam correxerit, deinde antiquissimum S. Michaelis oratorium diruens, corpora 3. Prædecessorum *Adaldagi, Reginuardi & Hogeri* ab eo loco sustulerit, & recondiderit in Basilica Majori: quod murum Civitati Bremensi circumdare voluerit, sed vix jactis fundamentis cum opere finierit vitam, quod Brema fuerit occupata & direpta, incendioq; consumpta ab Hungaris & Normannis, postea verò immunitate & libertate donata. Quod Bremenses tumultuati sint, & *Archi-Episcopi* Domum exusserint, quod Episcopo & Clero litem moverint, Magistratum novum creaverint, aliquos urbe ejecerint, & Consulem capite mulctaverint. Quod *Archi-Episcopus Albertus* pro Comitatu in Frisia pactus sit mille libras argenti, cujus pecuniæ summam, cum non facile posset conficere, jusserit cruces, altaria, Coronas, & cœtera ornamenta Ecclesiæ deponi:

6 De Archi-Episcopis Bremensibus.

poni: quibus denudatis infelicem maturaverit contractum perficere, gloriatus pro argentea cito se auream facturum Ecclesiam, omniaque ablata in decuplum restituere, sicut & prius in destructione Claustri visus est egisse. Tunc enim ornamenta aurea,
7 quæ obtulit Domina Emma, confracta sunt; Aurifaber illa conflans, ad sonitum mallei visus est audire quasi vocem gementis pueri. Tali modo Thesauri Bremensis Ecclesiæ, à veteribus summo studio magnaque fidelium devotione collecti, pro nihilo sunt pessumdati, & vix tamen media pars debiti exinde conflata. Gemmæ distractæ in usum seculi malè pervenerunt, & ab illo die, ruentibus in occasum prosperis, omnia Bremensi Ecclesiæ adversa fuere, Archi-Episcopo & suis ab omnibus velut hæreticis exsibilatis. De Ecclesiæ Bremensis Privilegiis & reditibus, de ejus beneficiis, de conjunctione cum Ecclesia Hamburgensi, de Bremensis Ecclesiæ persecutione & calamitatibus, de ejus reædificatione, & quod Bremenses Vallum ædificaverint contra suum Episcopum, & de eorum tumultu, fuisse omnia narrat, *dictus Crantz.* quod vastaverint Diœcesin, quod cum Episcopo redierint in gratiam, quod deliberaverint de munitione erigenda, omnia ibidem reperiuntur.

Thesaurus Ecclesiæ Bremensis malè administratus.

8 *And. Burgold. ad Instrum. Pacis p. 1. disc. 21.* de Civitate Bremensi sequentia tradit. Bremensibus hodie Sueci negotium facessunt, qui citra istam Ducatui suo nunquam satis cautum credunt (*confer Monzamban. de Stat. Imp. Germ. cap. 3. pag. 54.* ubi affert suspicionem, ne quidem verisimilem, quasi in Suecorum fraudem Brema inter liberas Civitates in Comitiis Anno 1641. recepta, quum jam suboleret, Ducatum illum in Suecorum manus perventurum. Nam à Königsmarkio, longe post annum 1641. Bremensis Archi-Episcopatus, fervente cum Danis bello, subactus) sane plurimi non absurde judicant, vicinorum Principum, quos commercia fluvii Visurgis tangunt, plurimum interesse, ne Brema sub Suecorum molendinum trahatur. Si vera potius, quam dictu speciosa dicenda sunt, interest tranquillitatis & salutis publicæ Imperii, ut Civitates Imperiales, è quibus plurima emolumenta in Vicinos Principatus ac Comitatus promanant, quæque jus standi in Comitiis tam longo tempore quiete possederunt, immunes ab omni impetitione relinquantur; per *art.* 8. *Instr. Pac. vers. tam in universalibus, &c.* hactenus *supra citat. Burgold.*

Civitatis Bremensis controversia cum Suecis.

9 Cum Imperator *Ferdinandus II.* consensu Electorum *Antonio Gunthero* Comiti Oldenburgensi anno 1623. die ultima Martii *novum telonium* in Visurgi in feudum Imperii concessisset, & Diploma desuper expeditum Cameræ Spirensi in vim legis publicæ, & pragmaticæ Sanctionis fecisset insinuari, ut imposterum secundum illud pronuntiaret, quod Diploma Imperator Ferdinandus III. anno 1638. & 1643. Comiti confirmavit, & pro majori firmitate in *Instrumento Pacis art. 9.* est confirmatum, tamen dissensum suum Civitates apud commutationem ratificationum Pacis publica protestatione declarârunt, quam Imperii Directorium rejecit, cum responso: daß man dergleichen exception nicht geständig seyn könte/ es wäre einmahl eine verglichene Sach/ auch bey der Subscription nicht widersprochen / dannenhero es nochmahl dabey gelassen werden solte/ *vid. Theat. Europ. tom. 6. pag. 650.* Civitas tamen Bremensis exactioni hujus Vectigalis summa se semper vi & animorum contentione opposuit, prætendens, Civitati 10
à quingentis & amplius annis, competere privilegium protegendi ac defendendi *Stratam Regiam Weseram* ex utraque parte litoris à Civitate, usque ad salsum Mare, nec non Mercatores, cum suis navibus & mercimoniis, Civitatem adeuntes & ab eo recedentes conducendi, neque Comiti competere jus, ea, quæ telonium in Instrum. Pacis sibi confirmatum non respiciunt, exercendi in aliena jurisdictione, sed solummodo in suo territorio, & hinc in concessione, semper hanc subintelligi conditionem, si ipsius in Visurgi aliqua Jurisdictio esset. Quum autem, ut dictum, Comiti in *Instrumento Pacis* telonium illud plene esset confirmatum, Imperator 1650. Civitati mandatum Paritorium misit, ad quod cum exciperet, declarationemque ulteriorem peteret, & interea temporis in quasi possessione Juris sui se armis defenderet; tandem Anno 1652. die 12. Octob. Pragæ in bannum declarata, eique pœna 200. Marcarum auri puri adjudicata est. Publica- 11
tio banni à *Cæsareo Heroldo*, Joanne Conrado Oelman, die 20. Decemb. facta, antè Civitatem sub dio, patente atque libero cœlo. Ist/ ut habent verba, auß dem Frieden in Unfrieden gesetzet/ und ihr Leib/ Haab und Gut dem beklagten Theil/ und männiglich erlaubt worden: postea *Ratisbonæ 1653. die 18. Sept.* rursus à banno fuit absoluta, & cautio de non amplius Comitem in exactione Vectigalis turbando præstita, ubi quoque formula absolutionis refertur, post partim numeratam partim cautam, mandato Cæsareo insertam pœnam 200. marcarum auri puri, sub dato 10. 16. *Septemb.* 1653. prout hæc ita refert *Vitriar. Inst. J. P. lib. 3 tit. 4. §. 6. Everh. Happel. in Histor. modern. Europ. de anno 1653. pag. 243. Burgold. ad Instr. Pac. p. 1. discurs. 12. §. 5. fol. 93. Theat. Europ. de anno 1653. pag. 369. Limn. tom. 5. addit. 2. ad lib. 7. J. P. C. 7. pag. 107.*

Telonium Oldenburgense in Visurgi.

Oppositio Civitatis Bremensis.

Ejus declaratio in bannum, & iterum secuta absolutio.

Oldenburg. ad Limn. enucleat. in addit. 17. 12
sequentia de Civitate Bremensi tradit: locus postulat, ut hic nonnihil dicamus de præeminentia, dignitate & sessione Imperialis *Civitatis Bremensis*, quæ enim in tractu inferioris Saxoniæ huic Civitati conferri poterit? si ex veteris ævi monumentis paulò altius ejus originem & dignitatem arcessere animus est, *vid. Cluver. in Germ. antiq. lib. 3. cap. 18. fol. 74. Munster. lib. 3. Cosmograph. cap. 453. Mercat. in Atlant. tab. Westph. 1. Bert in Comment. Germ. Magnæ p.* 106. Quod si potentiam veterem, expeditiones terrâ marive feliciter susceptas, fidelitatem Imperio præstitam,

Refertur sententia Oldenburgeri de Civitate Bremensi.

tam, aliasque prærogativas consideres, facile apparebit, hanc Civitatem longo intervallo reliquas post se relinquere. Equidem in Saxonibus Bremæ potentiam satis indicant tres navales expeditiones ab eadem susceptæ, quarum altera in *Palæstinam*, uti patet ex privilegio *Henrici V.* Imp. Bremensibus concesso. Altera in Lusitaniam circa annum 1141. Victoriâ ereptæ Saracenis Ulysiponæ nobilis, *vid. Halmold. lib. 1. Chron. Sclav. cap. 60. Crantz. lib. 4. Vandal. cap. 2.* Tertia iterum in *Palæstinam* circa annum 1186. facta, quo tempore, Bremensium laudabili exemplo, peregrinantium ægrorum suscepta cura, Teutonico Equitum, qui appellatur, Ordini, initium dedit, *vid. Abb. Stadens. in Chron. Anno* 1190. *Crantz. lib. 7. Metropol. cap. 13. & lib. 6. cap. 28. Id. lib. 6. Vandal. cap. 28. Munster. lib. 3. Cosmogr. cap.* 491.

De terrestribus Bremensium expeditionibus *idem supra cit. Oldenburg. dict. loc.* tradit: Constat hanc urbem fidelissimam semper Imperio Rom. Germanico fuisse, unde insignibus ejusmodi privilegiis ab Imperatoribus Germanicis ornata, inter quæ primum ex antiquitate locum meretur privilegium *Caroli M.* à quo Episcopatus hic, *ut dictum suprà*, fundatus, prout ipsum ejusdem Diploma, quo Episcopatum Bremensem instituit, abunde testatur, quod *Crantz. in Metrop. lib. 1. cap. 7.* ac Saxonia recitat. Hoc Privilegium *Caroli M.* Fridericum I. Imp. An. 1186. confirmasse notissimum est, auxit deinde illud, adjectis novis Capitibus, Henricus V. quod privilegium postmodum Wilhelmus Imp. anno 1252. Wenceslaus 1396. Carolus V. anno 1541. & postremò Imp. Ferdinandus III. 1637. confirmarunt. Ex prædictis de præeminentia & dignitate hujus Civitatis præ aliis non obscure dijudicare licet. Et licet Hamburgum ratione loci honoratioris Bremæ quondam controversiam moverit, mansit tamen Civitati Bremensi sua dignitas.

13 Sanè Civitatem Bremensem, hodie *Civitatem Imperialem esse*, ac sessionem ac votum in Comitiis Imperii, prout reliquæ Civitates Imperiales, habere in confesso est, quin imo jam olim variis Imperii matriculis, in quibus Status Imperii exprimuntur, inscripta reperitur, prout patet ex confectis Anno 1431. 1467. *Lehman. in Chron. Spirens. lib. 4. c. 5. 291.* 1471. & antehac ad Comitia fuit vocata, & in Senatu Civitatum Imperii ibidem sessionem & votum habuit, prout etiam cum aliis Statibus Imperii anno 1532. Pacificationi Religionis Norimbergæ subscripsit, *Hortleder*, von den Ursachen des Teutschen Kriegs / *lib. 1. cap. 19. p. 69.* Quid Imp. *Ferdinando III.* hac de re visum fuerit, cognoscere licet tam ex literis, quibus *Anno* 1645. *die 9. Septemb.* Bremam ad tractatus Pacis Monasterium & Osnabrugas, ut Statum Imperii vocavit: quam ex diplomate declaratorio & confirmatorio Status Civitatis Bremensis, immediati & separati ab Archi Episcopatu, nunc Ducatu Bremensi, de dato Lintz *die 1. Junii* 1646. quod ipsum diploma per totum recenset *citat. supra Oldenburg. d. loc.* Postmodum anno 1648. Civitati Bremensi, ejusque territorio præsens suus status, libertas, jura & privilegia, in Ecclesiasticis & politicis, confirmata fuit, in *Instrum. Pac. Osnabrug. de anno* 1648. *art. 10. Civitati verò Bremensi, &c.* & licet anno 1653. à parte Regis Sueciæ Statibus Imperii Memoriale exhibitum, & petitum, quò minus Civitas hæc ad sessionem in Senatu Civitatum liberarum Imperii admitteretur, attamen Decreto Cæsareo *de* 18. *Febr.* 1654. immedietas ac libertas Civitatis Bremensis confirmata, ac constitutum, ut imposterum Legati ipsius ad sessionem in Senatu liberarum Imperii Civitatum admitterentur, quod Decretum Cæsareum eodem mense *die* 22. excepit notificatio Electoris Moguntini, ad Archi-Marschallum Imperii Comitem de Pappenheim, ut scilicet civitas Bremensis instar reliquarum Imperii Civitatum ad Imperii consultationes convocaretur. Decreta Cæsarea desuper expedita ad longum omnia recenset *sæpe allegat. Oldenburg. d. l.*

Bremam Civitatem Imperialem esse, extrà dubium.

14 Cæterùm licet constet, Civitati Imperiali Bremensi hodie sessionem & votum inter reliquas Imperii Civitates in Comitiis Imperii competere, exponendum tamen hic est, quemnam locum ista occupet, vel quo Ordine ejusdem Legati sedere debeant? & sane Anno 1641. in Comitiis Ratisbonensibus constat, Civitatem Bremensem *sessionem suam inter Dortmundam & Mulhausum* occupasse, *R. J. de anno* 1641. postmodum anno 1654. in Comitiis Ratisbonensibus, Civitas Bremensis sessionem suam obtinuit *post Civitatem Selestadium*, mota eidem Civitati Bremensi in prædictis Comitiis *de anno* 1654. Controversia sessionis à Civitate Northusio aliisque, sed non obstante harum Civitatum protestatione *Decreto Cæsareo* Civitati Bremensi sessio competens & jus prælationis, præ Mulhausio, & sequentibus confirmata fuit. Plura circa hanc materiam de Civitate Bremensi scire quis desiderat, *vid. citat. supra Oldenburg. ad Limn. enucleat. d. loc.*

Ejus sessio & locus in Comitiis.

15 Urbem Bremensem accuratè describit *Fritsch. in addit. ad Limn.* ex communicatione ipsi facta à Joanne Wachmanno, Reipublicæ Bremensis Syndico, ad *lib. 7. cap. 7.* ubi ait: quod quamvis non constet, quando Brema Civitas esse cœperit, certum tamen esse, jam ante tempora constitutæ Sedis Episcopalis, eam Civitatem fuisse, adeoque eo respectu illi à Carolo Magno anno 788. cum Ecclesia, suas libertates & privilegia relicta & concessa. Agger accessit circa annum Christi 1020. sed & tum ejus finis ad occasum fuit porta, vulgo die Natel / qua modo transitur ad D. Stephani templum, prope Granarium novum, & patet, Stephanianam illam Parochiam anno Christi 1307. muro esse circumdatam. Quin & suburbia & Vicini pagi, partim natura, partim industria Civium, alicubi ad milliare, aggere, fossa, speculisque, contra subitas incursiones, sub anno 1309. circumdati. Abinde etiam viam regiam

Descriptio urbis Bremensis ex Wachmanno.

Anno 1383. silicibus, hac illac euntibus in bonum, & loco trajectus Lesmonensis, pontem zu Borgfeld curatum. At munitionibus hoc seculo usque eo excrevit, ut Germaniæ Civitatibus sit adæquanda, inter quas anno 1623. novum illud opus, versus Orientem ultra Visurgim, multis miraculi loco est. Portas, ultra illas ad Stationem navium ducentes, urbs sex habet, Parochias quatuor, quarum Mariana, sive D. Virginis antiquissima, cœpit *A. C.* 1160. quæ ex se peperit Ansgarianam, *Anno* 1182. & *Martinianam*, cujus Beati Martini templum à Civibus ab Anno 1376. octo annis perfectum. Stephaniana quarta, progressum habuit ab Anno 1139. Basilica Ecclesia Anno 1466. altiori acumine enata forum spectat, circa quod ad Statuam Rolandinam (indubium libertatis documentum) elegantioris structuræ, etiam prope Marianum, Anno 1405. constructa. Curia & è regione mercatorum Andrium, nec non teloniúm, cum Pharmacopolio visitur. Nihil hic de sacellis, nosocomiis, Ptochotrophiis, Orphanotrophio, Gymnasio, Armamentario, Granariis publicis, splendidisq; aliis etiam privatorum ædificiis innumeris dicâ. Gubernatio ab antiquo penes potestates, & Judiciariam manum, uti appellabantur primitus, postmodo Proconsules & Consules stetit, donec in Oligarchiam, tempore Gropelingii interfecti Anno 1307. vergeret, ubi, illis ejectis, magis democraticè Respubl. gubernari cœpit, nihilominus duo Proconsules, & triginta tres Consules, ex quatuor illis superius denominatis Parochiis, ita lecti, ut in mortui locum, ex altera Parochia quempiam assumere Electores juramento prohiberentur, donec Anno 1391. sub *Bonifacio* Pontif. dispositione Pontificia, accedente liberum fieret, ut nulla Parochiæ, sed virtutis & prudentiæ habita ratione, optimi quique de Civitate (die nützesten und besten/) in Senatum cooptarentur. Quæ electionis ratio hodieque obtinet, & gliscente sub Anno 1426. discordia inter Senatum & Cives, interventu Vicinorum Principum & Civitatum, Anno 1433. numerus, qui etiamnum tenet, ad quatuor Consules, & 24. Senatores redactus: Magistratus autem autoritas eò (daß es ein vollmächtiger Rath seyn solle/) stabilita est, & Statuta, quibus hactenus utitur, promulgata. Hæcque denuò nova concordia, durch die neue Eintracht/ abundè comprobata, in quam omnes & singuli, sive Originarii, sive cooptati Cives, præconceptis verbis, se in contrarium haud allaboraturos, jurare tenentur.

Sic nec cuiquam, vel etiam toti alicui collegio, præter Senatum, de negotiis Rempubl. concernentibus, consultare, conventusque, extra suæ professionis & opificii limites agere, licitum. Quin imò quoties Tribus aliqua opificum, ut talium, convenit, deliberationibus ejusdem, à capite ad calcem, duo Senatores præsunt, ne quippiam extra oleas moveatur, prospecturi. Senatus ipse Magistratus creat, honoresque & officia distribuit, ærarium curat, & quamvis non ex suo tantum, sed & Mercatorum opificumque collegiis, quos vult, ærario, granario, armamentario, Xenodochiis, nosocomiis, collectis extraordinariis & quæ id genus aliis præficiat, rationes tamen acceptorum & expensarum solus & injungit & accipit. Estque Magistratus non anniversarius, sed perpetuus, nisi, quod suis vicibus, quovis semestri, unus Consulum, cum 6. Senatoribus Judicialibus, & aliis totum Reipubl. statum non concernentibus præsit, cui, qui priori semestri ad gubernacula fuere, Consul & sex Senatores, adsessorum titulo, ubique adsunt, manumque porrigere tenentur. Adeoque rem penitius perspicienti, Statum Aristocraticum populariter aliquatenus temperatum, illic vigere patebit. Nec tamen Senatus autoritas & regimen Civitatis, tantum mœnibus & numero Civium includitur, sed suum peculiare & proprium habet *territorium*. Nimirum circa Bremam ad milliare ferè in circuitu, ut diameter contineat duo milliaria cujus centrum urbs ipsa; Quatuor sunt præfecturæ (die vier Gohen/) Vihelandica superior & inferior, ad meridiem, trans Visurgim, Parochias continet tres, pagos tredecim Cis Visurgin, ad Orientem, Hollerlandica continet parochias tres, Pagosque quinque, cujus particula ferè videtur Borchfeldica, quæ tamen separata, nec soli Senatui, sed simul Brandiorum familiæ paret, suamque habet Parochiam. Ad Septentrionem Bloklandica ad Wummam fluv. una constans Parochia. Werdeslandica ad occasum, quæ constat Parochiis tribus, & pagis novem, cujus sequela agger Borgensis, Borgdam. Judices harum præfecturarum è Senatu appellantur Gogravii. Abinde etiam Civitas duabus Satrapiis, Drostschafften/ gaudet, quarum altera, ab interjacente Nobilium ditiuncula, ferme secundo lapide Brema distat: arce satis eleganti, elegantissimo portu, pro navium majorum receptaculo, non ita pridem ad Vegesackium decorata; quam excipit, eique ferè jam cohæret Præfectura Neukirchensis, utraque suis Parochiis & pagis splendens. Rursus post interpositam Archi-Episcopi, partim Nobilium ad Gestam fl. terram, sequitur satis locuples Civitatis forum Leha ad Visurgim, in gleba fertili situm, quod subnexum alteri Civitatis Satrapiæ, & arci Bederkosanæ, quæ ipsa non modo fossa, valloque, sed & armamentario, cum præsidio permanente, munita & sub se habet Parochias 7. pagos, 19. olimque nomen Baroniæ, einer Herrschafft oder Herrlichkeit/ sustinuit. Utraque verò Satrapia suo mero mixtoque imperio omnimodaque jurisdictione peculiari gaudet, gubernationi (gladii jure solum excepto, quippe quod unius Senatus dijudicationi relinquitur) præsunt semper duo Senatores.

Nec parum decoris hoc loci addit, quod nobilia feuda antiquæ prosapiæ Militares de Lithe à Senatu recognoscunt, suisque semper temporibus eorundem investituram, more de jure recepto, petere coguntur. De

Essen

Essen & Wettemunda ditionibus, quæ olim Comites Ritbergenses à Senatu recognoverunt, nunc Comitibus Frisiæ Orientalis parent, earundemque cessione, nunc nihil attinet dicere. Cum autem Brema urbs cum suis districtibus mari sit vicina, totique Imperio Romano-Germanico, ac vicinis, non modo suis mercibus multum utilitatis conferat, sed & mare, præsertim ad ostium Wiseræ & in Wisera tranquillum, & à Prædonibus liberum reddat, apparet, cur *Claves insignium loco* gerat, gesseritque jam olim jure suo: Indeque non minus ob res pace belloque fortiter gestas (ut ex privilegio Henricano anno 1111. dato, ab aliquot post Imperatoribus confirmato patet,) jura fluminis Wiseræ sibi vindicat, inibi jus piscandi Bremensibus competit, à Castro Hoya, quod nunc Lunæburgicorum est, usque ad salsum mare. Idem juris usurpat in Hunta, Ochtmunda, Wumma & Lesmona. Ne quid addam de Civitatis singulari & liberiori, at aliis restricto, in publicis fluminibus commerciorum exercitio. Et quo in Visurgi à Vicinis etiam magis cautum esset, majores, ne arces vel munitiones ei imponerentur, sibi abundè prospexerunt. Quo Statu sit, quemque superiorem agnoscat satis liquet. Certum enim est, quoad Originem, sub paganismo, & liberum Saxoniæ populum & Civitates omnes liberas fuisse, talesque usque ad *Caroli M.* tempora saltem mansisse: ab hoc verò, populum libertati assuetum, non seculari, sed tantum Ecclesiastico jure nexum, locosque insigniores, in pristinæ libertatis majus argumentum, *statua Rolandina, & Episcopali sede* auctos, nec quicquam eo ipso temporali Magistratus potestati delibatum, aut detractum esse, quippe quod id temporis *Episcopi*, docendi, prædicandique munere solum fungerentur, secularibus negotiis non impliciti: quibus emolumenti loco decimæ concessæ: id quod & sacris, primæque ordinationi & fundationi congruit, ut & juri consentaneum censetur. Quamvis verò paulatim latius provecti fuerint Episcopi, functionisque limites egressi, præsertim Adaldagus & Albertus, Principum jura hic illic affectarint, illa nihilominus Civitatem tantum non affecere, quin, Imperatoribus autoribus eluctata, ad pristinam libertatem provocarit; nec quicquam remiserit unquam, uti posterior observantia & modernus Reipubl. Status, etiamnum edocet: ubi certo certius est, *Archi-Episcopos* nec jus terrendi, nec merum mixtumque Imperium, nec omnimodam jurisdictionem, nec alia juri territoriali adhærentia jura, & Regalia in Civitate habere, sed omnia illa jura ad Senatum, & ab illo proxime & immediate ad Imperium spectare.

Quam cara porrò Imperator. Brema, ob fidelitatē fuerit, privilegia, quæ Civitati concesserunt, atq; confirmarunt abunde testatur. Primū antiquitate sua locum meretur privilegium Caroli M. quod Frider. I. anno 1186. conformavit. Tenorem hujus diplomatis *vid. in addit. ad Limn. lib. 7. cap. 7. pag. 173.* Quæ privilegia non tam confirmarunt, sed & novis Capitibus auxerunt. Henricus V. Wilhelmus, Wenceslaus, Carolus V. Matthias, Rudolphus II. Ferdinandus III. Imperatores, uti quoque jam supra dictum, quorum diplomatum & confirmationum tenorem. *vide in citat. Limn. dict. loc. pag. 175. & seqq.*

Cum Bremensi Civitate Suecis semper negotium fuit, Historia controversiæ talis est. Vetus Saxoniæ urbs Brema ab Imp. Carolo M. anno Christi 788. Ecclesiæ ornamento decorata est. Intercessere postea *Civitati* non rarò contentiones cum *Episcopis*, cum hi plura sibi vindicare haberent in animo, quam illis deberi Civitas existimavit. Superiori seculo ob *fœdus Smalcaldicum*, cui nomen dederat, iterum ei cum Archi-Episcopo controversia, unde in conditionibus ab Imp. 1550. Civitati propositis (*ap. Sleidan. l. 22.*) ut cum Archi-Episcopo suo transigant, injunctum. Lis inter Archi-Episcopum & Civitatem adhuc anno 1602. in Camera pependit. Imprimis anno 1639. inter Archi-Episcopum & Civitatem de *Civitatis Imperialis* titulo disputari cœpit, quæ controversia dein amplius agitata, cum ad Monasterienses Tractatus urbs admitteretur, maximè, ex quo anno 1648. Bremensis Archi-Episcopatus transcriptus est Coronæ Sueciæ. Inde exorta est quæstio, an *Brema sit Civitas Imperialis immediata*, an verò municipalis & subdita Archi-Episcopatui sive Ducatui. Fundamenta Suecorum refert *Limn. tom. 4. jur. publ. ad. 7. cap. 1. pag. 202. & seqq.* & ex eo *Knipschild de Civitat. Imp. lib. 2. cap. 7.* Quod in fundatione Episcopatus concessa sit Episcopo jurisdictio & Superioritas. Quod Homagium Archi-Episcopo sit præstari solitum, & ipsi titulus attributus, Landes-Herr / Landes-Fürst / Bremenses verò se scripserint, gehorsame Unterthanen. Quod privilegia ab Episcopis confirmari sint solita. Quod reversales à Civitate 1246. datæ sint Archi-Episcopo Gerhardo II. quibus jura Archi-Episcoporum agnoverit, & nihil in contrarium moliri velle testata sit. Quod transactio cum Hilleboldo Archi-Episcopo anno 1259. facta sit. Quod Advocatus ab Archi-Episcopo in Civitate dependeat, & jurisdictionem in Civilibus & Criminalibus exerceat; Quod Archi-Episcopus à Senatoribus pro Ordinario judice agnitus, & ad eum fori exceptione declinatoria provocatum sit. Quod Transactiones cum Archi-Episcopo anno 1597. & 1639. Stadæ initæ sint. Quod Senatus compareret in Diœtis Provincialibus ab Archi-Episcopo indictis, Curiæ & judicio Provinciali assidere, & inter Status liberos Archi-Episcopatus referri soleat. Quod in matricula Imperii anno 1521. ratione Quotæ Civitas cum Archi-Episcopo conjungatur. Quod Civitas ante annum 16[?]1. ad Comitia non vocata sit. Quod à *Carolo V.* profecta cassatio aliquot Privilegiorum, in præjudicium Archi-Episcopi obtentorum anno 1544. & à Maximiliano II. renovata sit.

16 Continuatur narratio de Civitatis controversiâ cum Suecis.

17 Referuntur fundamenta Suecorum.

Ad

18 Argumenta Civitatis Bremensis.

Ad hæc Suecorum argumenta Bremenses respondent: Quod fundationi superioritas adjecta non sit, nec ipsa fundatio secum ferat, exemplo aliarum Civitatum Imperii. Homagium non simpliciter & absolute esse signum territorialis Superioritatis, *Reinking.* 1 *Cl.* 5. *cap.* 3. *n.* 23. Imò Homagium quoque esse conditionatum, & ante illud Archi-Episcopum promittere, ne juribus Civitatis obsit, sed & præstari illud à 2. Camerariis ex Senatu, sola manus elevatione, & quod formula Homagii *de fidelitate*, non de subjectione loquatur, & præstari ex pacto, non ex subjectione à tempore *Gerhardi* Archi-Episcopi, cum quo ita convenit. Quod *titulus Curialis honoris* non possit in præjudicium Imperii latius extendi, & titulus ille intelligendus *respectu ditionum*, quas Civitas in territorio Archi-Episcopi possidet. Præcipua jura & privilegia Civitatis ab Imperio esse; Archi-Episcopum dare Reversales, ea salva fore urbi. Et alia privilegia confirmari ab Archi-Episcopo, quæ respiciunt *ditiones in illo Principatu* sitas. Nullibi extare illas reversales urbis, nec ab alio quam Friderico ultimo Archi-Episcopo & Antecessore allegatas, & contraria tot seculorum observantia, si quæ potestas fuisset, eam sustulisse. Alias contrarii tenoris antiquiores, æquales & recentiores extare reversales. Transactionis cum Archi-Episcopo Hilleboldo nullibi extare authenticum, nec quæ allegantur ex ea probare superioritatem, cum similia & majora in aliis Civitatibus habeant Principes, quæ sine controversia tamen liberæ. In Criminalibus Advocati non esse alias partes, quam ut sententiam à Senatu latam, & sibi intimatam percipiens, ac ut judicio intersit, rogatus, ex malefico confessionem iterum ipse intelligat, atque deinceps Carnifici, cui prius idem Mandatum à Senatu datum, executionem committat. Unde ei nec cognitio, nec judicium, nec absolute executionis potestas conceditur. *vid. privileg. de Anno* 1541. *apud Limn. tit. IV. ad* 7. *p.* 193. In Civilibus Advocati plane nullas esse partes, nisi quod olim, rogatus, nonnunquam dederit arbitros, à quibus ad Senatum provocari poterat, sed hoc etiam obsoletum, præterea jus advocatiæ superioritatem non inducere, quod exemplis doceri potest. Minorem partem Senatus in *Schismate* agnovisse Archi-Episcopum Judicem ordinarium; majorem verò exceptiones fori declinatorias objecisse, Cæsarem etiam revocasse prius factam ab Archi-Episcopo remissionem. Item Cæsareo privilegio Henrici V. prohiberi, Bremam aliò vocari, si coram Archi-Episcopo judicium subire velit. Hoc esse libertatis, non coactivum, unde Ordinarius judex ille non erit, si Civitas coram illo se sponte sistat. Porrò transactionem Verdensem Anno 1568. tempore turbulentissimo factam (quâ causæ, ex quibus metuatur seditio aut motus, jubentur ad Episcopum deferri,) non posse præjudicare Imperio & Civitati: voluntariam potius jurisdictionis prorogationem inferre, & contraria observantia ac libertatis continuatione rejectam & abolitam. Hanc itaque esse de nihilo; in Senatus potestate hoc non fuisse, & contrariam praxin notissimam. In ea multa conatos Legatos Danicos, sed declinata à Bremensibus omnia: Hoc solum concessum, quod secundum Homagii tenorem, Archi-Episc. pro Principe Territoriali suo agnoscere velint, servatis Civitatis juribus: Et hoc sensu se hoc ipsum intelligere, ipsos Legatos Regios testatos, & Deputatos coram Notario atque Legatis protestatos. *vid. Transact. formul. n.* 11. *ap. Limn. T. IV. ad* 7. 7. *p.* 201. Fieri quædam non respectu Civitatis, sed bonorum in Principatu sitorum. Conjunctionem in matriculâ Imperii anno 1521. non arguere subjectionem, & alibi separatim legi: sed & ubi conjunctim legatur, iterum separatim repeti. Alia similia extare exempla, in iis, de quorum libertate non sit lis, præterea tales conjunctiones factas esse inscіis & absentibus Civitatum deputatis, nec illis præjudicare, cum in possessione libertatis sint. Olim semper vocatam interfuisse. Revocationem factam, Civitate nec vocatâ nec citata: à *Carolo V.* anno 1554. in Comitiis omnia iterum optima forma restituta; Hactenus à reliquis Imperatoribus confirmationem semper obtentam. Fundamenta Bremensium extare, im Vertrag gründlichen wahrhafftigen Berichts und Gegen-Remonstration, von der Stadt Bremen Beruffung / Session und Voto, &c. *apud Limn. T. V. ad lib.* 7. *c.* 7. *p.* 202.

Civitatem hactenus libero jure in regimine Ecclesiastico & politico absque Archi-Episcopi interventu semper usam esse in constitutione Magistratuum, Legislatione, jurisdictione, mero & mixto Imperio, munitione Civitatis, &c. varia jura & Regalia à Cæsaribus obtenta, in terra & fluvio Visurgi, in quibus jurisdictio, pacificatio, & protectio viarum regiarum, & fluvii Visurgis, in mare usque: Jus *monetæ* cum inscriptione *Reipubl. Bremensis & Signo Aquilæ Imperialis*: Jus conductus, Stapulæ, &c. Civitas in Camera Imperiali in prima & secunda instantia conveniri solita, & privilegium *Caroli V.* de non appellando obtentum, nisi summa excedat 600. aureos Rhenanos. Matriculæ insertio 1431. 1461. 1480. Vocatio ad Comitia, & Sessio ac votum concessa ab antiquo, ut anno 1473. Subsidia à Civitate immediatè petita & soluta. Executiones sententiarum Cameræ aliquoties Civitati, cum aliis Civitatibus Imperii, demandata. *Fœdera* cum aliis, & ipso Archi-Episcopo contracta. Subscripta 1532. Pacificatio Norinbergensis, cum aliis Statibus, *Hortleder l.* 1. *cap.* 10. *Titulus Civitatis Imperialis* jam olim ab Impp. Principibus & Statibus Imperii tributus. Atque insuper præsumptio sit pro libera Civitate.

Eventus ista comprobavit, nam cum in transactione anno 1639. non omnia expedirentur, sed partibus sua jura reservarentur, Imperator 1641. Civitatem ad Comitia, & anno 1645. ad Tractatus Pacis vocavit, atque anno 1646. Diplomate Cæsareo Civitatem 19 Eventum omnia comprobasse.

tatem Imperii immediatam & liberam ab antiquo fuisse declaravit, & ut postea semper ita vocaretur, edixit; *Pace* etiam *Osnabrugensi* Civitati Præsens Status, libertas, jura & privilegia servata. Postea *anno* 1653. (cum Civitas difficile illud mare de controverso Oldenburgensi telonio enavigasset,) & Sueci in Comitiis Ratisbonensibus Civitatis admissioni ad Sessionem & votum acriter se opponerent, asserentes in suo memoriali, daß die Stadt Bremen ein fundbahres Mitglied des Hertzogthumbs seye / Civitas tamen per Decretum Cæsareum *de* 18. *Febr. anno* 1654. in possessione vel quasi sessionis, & voti in Collegio Civitatum permansit; & 22. *Febr.* ejusdem anni directorium Moguntinum Mareschallo de Pappenheim mandavit: daß er soll der Stadt Bremen hinfüro zu den Reichs-Consultationen gleich andern Reichs-Städten ansagen / ex eo armis cum Civitate egere Sueci, donec mense Novembr. *anno* 1654. Stadæ pax redintegraretur.

Sed cum difficultates omnes non possent superari, *anno* 1666. iterum hæc controversia acerrime est agitata, præsertim quasi à Civitate transactio *de anno* 1654. fuisset violata, ideoque Rex Succiæ coactus fuerit Civitatem armis ad obedientiam & obsequium rursus cogere. Quod tamen Civitas negavit, & totam causam in Ministrum Suecicum rejecit, asserens se nunquam violasse Transactionem Stadensem per homagium Imperatori præstitum, nec posse dimittere prædicatum immedietatis, sine consensu Imperatoris & Statuum. Coronam Sueciæ nihil in Imperio habere, præterquam, quod ipsi ex occupatis per Instrum. Pacis cessum est, inter quæ Brema, tanquam expresse excepta, non possit connumerari. Imo ipsos Suecos Bremam Civitatem pro immediata Civitate reputasse, dùm præter vocatorias Imperatorias, ipsimet, tanquam compacicentes, Civitatem, sub titulo *liberæ Imperialis, ad deliberandum cum suis Constatibus Imperii, super reducenda pace*, Osnabrugam vocarint, ibique in tali qualitate admissi & accepti sint. Regem Galliæ insuper ad eundem finem, literis Lutetiæ datis, talem inscripsisse titulum: *A nos tres chers & bons Amis le Magistrat & Conseil de la ville Imperiale de Breme.* Hinc facile apparere Prædicatum Status immediati verè demonstrativum esse, & verba *Præsentis Status* in Instrumento Pacis idem significare. Quinimo Deputatos Urbis Bremensis Holmiæ, *anno* 1649. à magno Cancellario Oxenstirna, in ipsa Aula Regia, apud audientiam compellatos esse: des H. Reichs Stadt Bremen Abgesandte. Secutum esse *anno* 1654. in Comitiis Ratisbonensibus Imperii decretum, cujus vigore, non attenta Suecicorum Legatorum oppositione, urbs Brema, post *absolutionem ab Banno*, à Cæsarea Majestate ad sessionem & Votum, in Collegio Civitatum admissa, possessionemque illam in modernis Comitiis adhuc continuare. Civitatem per transactionem Stadensem non aliter Regi homagium promisisse, nisi salva possessione immedietatis. *Art.* enim 2. ita cautum: Daß auß solcher Huldigung / und folgenden Bewilligungen / wider den ersten Articul, noch wider der Stadt gegenwärtigen Stand und Besitz nichts præjudicirliches inferiret werden solte. Sicut etiam Suecі in hac causa non simul possint esse partes & Judices, sed in Instrumento Pacis termini componendis discordiis sint præscripti; Et cum solveretur obsidio *anno* 1666. à Suecis facta, illa his conditionibus soluta est: 1. Es will sich die Stadt der Session und Stimm auff den Reichs-Versammlungen biß man schreiben wird 1700. enthalten / jedoch mit dem Vorbehalt / daß hierauß keine præscription oder nachtheilige Folg angezogen: Die Stadt aber nach Verfliessung solcher Zeit / wann immittels in Güte oder Recht nicht anders verglichen / bey dem Sitz und Stimm auff Reichstagen gelassen werden solle. 2. Will auch die Stadt keinen Sitz und Stimm auff Creyßtägen / biß gleicher Gestalt ein anders verglichen / suchen noch haben. 3. Wegen der übrigen jurium immedietatis, so dann des juris territorialis in den vier Goehen / und darzu gehörigen Gerichten / soll die Stadt nach Inhalt des Stadischen Recess bey ihrem Besitz / biß ein anders in Güte oder Recht außgemacht / verbleiben. 4. Wegen des Vestungs-Baues / so auff Königl. Grund und Boden geschehen / soll die Stadt eine Abbitt thun / und wofern ins künfftige dergleichen Erweiter- und Bauung auff Königl. Boden vonnöthen wäre / deßwegen Ansuchung und billiche Vergnügung thun. 5. Soll die Stadt sich biß zum erfolgenden Vergleich oder Rechten sich gegen Ihr. Königl. Majestät des Tituls einer Kayserl. Freyen Reichsstadt nicht gebrauchen. 6. Erklären sich Ih. Königl. Majestät / die Stadt aller ihrer hergebrachten Geist- und Weltlichen Freyheiten / nach dem Instrumento Pacis geniessen zu lassen. 7. Soll die Stadt nach erfolgter ratification dieses Vergleichs / gleich hiebevor die Huldigung leisten / die Abstattung des Eydes aber so lang verbleiben / biß sich Ihre Königl. Majestät zur Schleiffung der Burg willfährig erkläret haben. 8. Wegen der immedietät soll es zu keinen Thätlichkeiten in vorfallenden Irrungen kommen / sondern alles gütlich außgemacht werden / &c. cautum etiam, daß dieser Recess dem Instrumento Pacis nicht abbrüchig seyn solte: Hæc omnia fusè traduntur ab *Andr. Burgold. ad Instrum. Pacis part.* 3. *disc.* 13. §. 3. Amplius verò *Gastelius de Stat. publ. Europ. cap.* 32. *verb.* Bremen / recenset ex ordine Statum Civitatis Bremensis ante, sub & post Pacificationem Osnabrugensem, ubi omnia accurate videri possunt, cum concluso Statuum de *anno* 1654. Transactione Stadensi, nec non Pacificatione *anno* 1666. Finito termino in pacificatione ultimâ præfixo, nempè effluxo *anno* 1700. si novæ nascerentur discordiæ, sine dubio priora mandata, decreta & prote-

 ctoria,

ctoria, ad inferioris Saxoniæ, Westphaliæque Circulum, si opus, reperient locum.

20 Ulterior narratio de Statu telonii Oldenburgici in Visurgi.

Oldenburgensis telonii controversia etiam necdum terminata est, præsertim post mortem Comitis Oldenburgici, dum Status inferioris Circuli Saxonici, sicut jam in annis præteritis fortiter se opposuerunt, ita jam multo magis *abolitionem* hujus telonii urgent, atque arbitrantur, nullo modo Regi Daniæ, ullo titulo, exactionem hujus telonii competere, in tantum Circuli Saxonici & Westphalici, nec non omnium vicinorum, irreparabile præjudicium, & ruinam commerciorum. Comitem defunctum esse, nullis relictis heredibus, qui feudum hoc ad personam ipsius, & heredes ex ipsius corpore natos restrictum, justa ratione prætendere possint; unde per claram pateat consequentiam, ipsius *Codicillum*, in quo feudum hoc in alios transferre tentaverit, & quidem in potentiorem, plane invalidum & nullum esse, & nulla juris ratione posse sustineri; sed feudum hoc potiùs penitus esse extinctum, ex defectu Personarum, quibus ab initio fuit concessum. Rationes in primordiali Diplomate insertas, super quibus Comes defunctus feudum impetravit, notoriâ sub- & obreptione laborare, quia onera ibidem allegata vicini subditi, qui prædia in fluminis ripa possident, sine ullo Comitis concursu, ex servitute ubivis prædiis annexa, semper præstiterint, & Civitas Bremensis, quæ ad securam in Visurgi navigationem pertinent, libenter sit susceptura, absque ullo Comitis sumptu. Decantatas à Comite expensas pro sustentatione luminis in turri prope Visurgim, tenuissimas esse, & brevi tempore anni durare, nimirum à festo S. Michaëlis usque ad Adventum, & à festo Purificationis B. V. usque ad festum Paschatis; Atque totam rem non peragi per lampadem, seu flammam lucentem, sed solum per Carbones, quos Steinkohlen appellant, quas impensas Civitas Bremensis parato & lubenti animo sit suppeditatura, utpote quæ etiam ad fabricam turris, qui modo in templi usum aptata est, omnia contribuerit: ut reliquæ Diplomati insertæ causæ & motiva, propter eorum irrelevantiam, silentio prætereantur. Comitem hoc telonium non alio modo, quam in *qualitate feudi novi, masculini, pro se, & suis hæredibus masculis,* desiderasse & impetrasse, sicut ex memoriali ipsius tunc exhibito clarè demonstretur. Istas verò conditiones & qualitates, feudum tale aperte designare, in quo nemo, præter legitimos masculos Comitis, ab ipso descendentes, notoriè succedere possit, sicut etiam consensus Electorum, sub his solum qualitatibus, pro *feudo novo*, & Comitis descendentibus masculis sit subsecutus, atque postea investitura ab Imperat. Ferdinando II. *anno* 1623. nec non ab Imp. Ferdinando III. 1640. attributa, & quidem cum hac expressa restrictione: daß durch die Belehnung dem Grafen kein mehrers noch stärckers Recht / als ihme sonsten / Vermög der Churfürsten Concession zugewachsen oder attribuirt seyn solle. In quibus terminis investituræ subsequentes, anno 1653. & 1659. substiterunt, cum investitura prima tanquam basis & fundamentum sequentium semper sit consideranda, ex qua clare pateat, cui, atque in quâ qualitate & natura, feudum hoc novum sit concessum. Neque verò Regem Daniæ ex verbis investiturarum: oder regierende Grafen zu Oldenburg / und Herren zu Jever / extensionem aliquam eruere pro se posse; cum illa verba in sano sensu aliter capi & intelligi nequeant, nisi de *heredibus filiis, à Comite descendentibus*, id quod verba subsequentia, statim sine ullo dubio declarant: ihm und seinen ehelichen Leibs-Lehens-Erben und Nachkommen / quæ modificatio, citra omnem contradictionem denotet, quod nulli alii heredes vel successores unquam ad hoc feudum vocati sint, nisi solummodò illi, qui à Comite Oldenburgico, tanquam primo acquirente, legitime descendunt, quo fine expresse insertum sit literis investituræ verbum: Eheliche. Prout etiam Comes ipse, sub alia qualitate, feudi hujus concessionem non alio modo imploraverit, nec Electores consenserint, nisi pro persona Comitis, & ejus legitimorum descendentium, nequaquam verò, cum extensiones ad *collaterales*, vel successores in Comitatu. Diploma insuper Imperiale fundatum esse super Electorali consensu, qui collaterales nulla ratione comprehendat, atque hoc conforme sit *Capitul. Cæsareæ*, in qua provisum: ut *nulla nova telonia, sine consensu Electorum, concedantur*, *neque vetera augmententur*, *nisi, auditis prius vicinis Statibus, & subsecuto Electorali consensu, per vota unanimia*; Ex quibus omnibus clare sequatur consequentia, teloniorum augmentationem, alienationem vel perpetuationem, penitus esse prohibitam, præsertim in hoc tam considerabili telonio, per quod duo præcipui Circuli Imperii, juxta alios vicinos & exteros, in Visurgi commercium exercentes, nimiùm quantum aggraventur. Hoc probe consideratum esse ab *Imp. Ferdinando II.* tanquam primo concedente, qui in resolutione publicata *anno* 1628. expressâ declaratione, omnes collaterales in feudo hoc noviter concesso à successione excluserit, quod nullus talis feudi capax esse, vel ad successionem illius admitti debeat, cum adhortatione & præcepto, ut hæc declaratio, *tanquam res judicata*, imposterum observetur. Cognovisse hoc ipsum etiam Comitem, quod hoc telonium ad suos in Comitatu Oldenburgensi successores pervenire non possit, & idcirco Cæsareæ Majestati pro *Licentia alienationis* supplicasse, pro eaque facilitanda, prætextum contractus, pro *abolitione telonii*, cum Civitate Bremensi, in medium protulisse; à qua postea recesserit, *illimitatam* petendo concessionem, quæ tamen ipsi, sine novo Consensu Electorali, concedi non potuerit, sed certæ conditiones eo tempore præscriptæ sint, ut exhibeat *reversales* de non alie-

alienando in potentiorem extraneum, & de hoc sufficienter caveat, Cessionariumque denominet: quorum neutrum præstiterit, productis solum reversalibus non sufficientibus. Hinc Diploma concessionis ipsi nunquam extraditum, & sine omni effectu remanserit, cum in Cæsarea Capitulatione expresse dispositum sit, ut similia Diplomata, debito tempore, nempe intra terminum 3. mensium, ex Cancellaria redimantur, secus, obtenta concessio vel gratia ipso facto annullata & cassata sit, & esse debeat. Imò Comitem, cum *anno* 1667. in conferentia Circuli Saxonici & Westphalici, *de abolitione* hujus telonii tractaretur, se declarasse, quod in vita sua, vel post mortem, pro certa pecuniæ summa, telonium dimittere velit: eodem tamen anno morte præventum esse, relicto post se codicillo, in quo ausus fuerit de feudali hoc telonio, tanquam de re allodiali disponere. Contradixisse statim investituræ, à Rego Daniæ petitæ, Status Circuli Saxonici & Westphalici, pro indubio existimantes, telonium morte Comitis penitus exspirasse, & extinctum esse, supplicando, ut talis declaratio à Cæsarea Maj. fieret, sicut jam antecedentibus annis, idem petitum à Rege Sueciæ, Electore Brandenburgico, tota Domo Brunsvicensi, Episcopo Monasteriensi, Landgravio Hassiæ, & Statibus uniti Belgii iteratò fuerit petitum. Hinc Regi Daniæ, ex prætenso codicillo, nullam plane investituram deberi, quia tractetur hic de novo feudo, à cujus primo acquirente, à quo Rex Daniæ longissime distat; atque etiam aliis Comitis defuncti collaterales, qui qualitatem filiorum ejus masculorum ostendere non possunt, ulla sane ratione prætendere possint, cum defunctus, Codicillum, propter deficientem potestatem, conficere non potuerit, illeque ideò plane nullus & invalidus sit, neque per consensum Cæsareum convalidari possit, deficiente ad hunc effectum Electorali consensu. Ex his omnibus non dubitare se dicunt, sæpius nominati Circuli, nec non alii vicini Status, se nequaquam contributioni & tributo parvi hujus Comitatus subjici posse, neque ullum pro perpetuando hoc telonio prætextum allegari aut acceptari posse. Exinde satis patent difficultates, quæ continuationi hujus telonii post mortem Comitis opponuntur, & quarum decisio ab Imperatoriâ Majestate exspectatur.

Brieff. Falsche Brieff.

CONscribens & conficiens falsa sigilla *l. falsi, §. ordine, ff. ad l. Cornel. de fals. l. majorem & l. si falsos, C. eod. Clar. §. falsum vers. fabricans & seqq. Gram. decis.* 27. *Matth. de Afflict. decis.* 21. falsas literas, instrumenta Mandell. *consil.* 99. *incip. dubitationes*, libros rationum, vel redituum annuorum, & censuum, tabulas publicas accepti, & expensi, falsos indices confecerit, conscripserit: is si falsum cum irreparabili damno decepti, conjunctum sit, C. alias secus est, cum scilicet nullum alicui sit præjudicium, *gl. in l. damus, C. de fals.* & manifesto dolo in eâ re falsarius versatus sit, capitali supplicio; Interdum membri mutilatione, ex consilio prudentum, pro circumstantiarum ponderibus puniri potest, de quâ re Menoch. *l. 2. de arbitr. jud. quæst. cas.* 315. Remus *in paraph. h. art.* 112. concordat *l.* 1. §. *qui rationibus l. Paul.* 16. §. *Paul. & l. quid si fals.* 23. *ff. ad L. Corn. de fals. c. licet.* 5. *extr. de crimin. fals.* Clar. *de* §. *fals. v. sed quæro* 31. Gabriel. *l.* 7. *concl.* 6. *n.* 18. Baptist. à Villal. *in l. c. n.* 205. *Vigel. c.* 10. *reg.* 9.

Brieg.

QUod Ducibus in Brieg, Lignitz, Münsterberg & Oels, itemque Civitati Uratislaviensi sua debeant conservari privilegia & exercitium religionis, disponitur in *Instr. Pac. art.* 5. §. 37. & vide suprà *verb. Bohemia. n.* 30.

Brixen Episcopatus.

EPiscopatus Brixensis S. R. Imperii, cujus caput Brixina seu Brixinum ad confinia Italiæ & Tyrolis situm, cui adjacet Sedes Episcopalis in loco editiori, eximitur à Domo Austriaca, quæ confert ea, quæ Diœcesis Imperio debet, salvis Cameralibus impensis, quæ ipse Præsul præstat *R. J. de anno* 1648. §. nachdem auch in der Ringerungs-Handlung 69. ubi etiam ipsi reservatur dignitas Principalis, nec non sessio & votum, cum reliquis juribus ante hac possessis. Unde hoc provenerit, & quid Episcopus possideat *vid. Mager. de Advoc. armat. cap.* 9. *num.* 996. *Sprenger. Ellychn. p.* 1753. Gravamina exhibet *Londorp. Act. publ. tom.* 5. *Contin. lib.* 1. *p.* 642. *& seqq.*

Brod.

IN *A. B. tit.* 2. disponitur, quod si major pars Electorum intra 30. dies, à die præstiti juramenti numerando Regem Romanum non elegerint, panem manducare & aquam bibere debeant, donec temporale caput fidelium electum fuerit.

Brömbser.

IN *Instrum. Pac. Cæs. Gall.* disponitur, quod feuda ab Imperatore Baroni de Waldenburg/ Nicolao Georgio de Reigersperg/ & Henrico Brombser/ Baroni de Ridesheim/ item ab Electore Bavariæ Baroni de Metternich collata, rata manere & Vasalli Carolo Ludovico, velut Domino Directo juramentum fidelitatis præstare, & ab eo feudorum renovationem petere debeant.

Buchhändler. Vide Trucker.

Büchsen.

DE abusu armorum per latrones & sicarios in viis publicis, armorumque portandorum prohibitione & transgressorum pœnâ, tractatur in *Ord. Polit. anno* 1548. *tit.* 32. §. 1. *& seqq.* cum limitatione tamen armorum, quæ quis in arce vel domo sua pro defensione propriâ tenet, vel in territorio & districtu suo, vel etiam pro exercitio & recreatione utitur, vel miles, passaporto provisus, alibi accommodationem quærit, aut inimicos & pacifragos persequitur: quæ omnia permissa sunt & excepta. Nam aliàs quibusdam in locis statuto vel consuetudine arma, Wehr und Waffen/ quibus delinquitur, confiscantur. *Jul. Clar. pr. crim. lib.* 5. *q.* 82. *statut. num.* 9. *Thes. Basil. tom.* 6. *lit. L.* 4. & arma in pace paranda sunt, ut in bello suppetant, quorum Principes maximam curam habere debent, quia illorum jus ad eos spectat. Vide plura suprà *verb. Arma. Armandia.*

Bündnuß.

SUMMARIA.

1. *Fœderum origo & religio.*
2. *Mores fœderum antiquorum.*
3. *Fides est anima fœderis.*
4. *Qui possint fœdera pangere?*
5. *Jus jurandum fœderibus adhibitum & transgressorum pœna.*
6. *Obligatio Turcarum in fœderibus.*
7. *De aliis fœderum confirmationibus.*
8. *De fœderum Christianorum confirmationibus.*
9. *Modus & forma hodiernarum pacificationum.*
10. *Refertur formula fœderis inter Joannem Hungariæ Regem, & Solymannum Turcarum Imp.*
11. *Fœdus Francisci I. Galliarum Regis cum eodem Solymanno.*
12. *Fœdus Henrici II. Regis Galliæ cum Solymanno.*
13. *Quatenus fœdera cum infidelibus licita.*
14. *Cum quibus fœdera pangenda.*
15. *Fœdus est conventio publica, proveniens à jure Majestatis, in qua opus est prudentia contra fallacias.*
16. *Fœdera sive jurata sive simplici stipulatione contracta, nihilominus esse servanda.*
17. *Fœdera perpetua esse periculosa.*
18. *De fœderibus cum diversis à Religione.*
19. *De fœdere cum infidelibus vid. quoque supra n.* 10.
20. *De fœderibus Ordinum & Statuum Imperii.*
21. *De Fœderibus imbecilliorum cum potentioribus.*
22. *De neutralitate, an & quatenus aliquando proficua?*

1 Fœderum origo & religio. FOederum Religio ac sanctitas nunquam non inter gentes patuit, sive Respublicæ, ac magna imperia propter securitatem ea ferirent, & ad conservationem civium in libertate, ac Statu pristino, sive justa bella pararent copiis majoribus. Utrobique certa intercedebant negotia, externaque signa & ritus, unde firmior ipsis fides constaret, nec facile quis immemor illorum à promissis ac jurejurandis recederet. Jam olim enim utilitate quadam vel ab hostibus demonstrata, vel ex alio sperata eventu, utcunque sœpius in transversum egit illos, qui per Deum, per sacra omnia, sese in fœdere permansuros, & pacem & inducias esse servaturos, coram orbe adseveraverant toto, homines astuti, varii in omni vita, perfidi, maligni, dirarum & execrationum mancipia. Non desunt tamen etiam hodie, quibus fœdera religiose pacta, nullo ferè habentur pretio, imo decipere per illa student meliores, ut non indignus sit de fœderum religione discursus. Quicquid verò dicatur, de origine vocis & ipsorum fœderum, illud in aprico est, quod antiquitus sacrificiis pacta sint fœdera, in quibus præcipue æstimabatur Dux Gregis ipse Caper, animal Jovi sacrum, quod nummis illustrat comprobatque *Guiliel. de Choul in lib. de relig. vet. Rom.* imo flaminis uxor, singulis mactabat nundinis hœdum, forte ut fides testatior esset, ac memoria pactorum conventorumve inter mortales. Jupiter enim fœderibus ac jurejurandis olim non præesse solum credebatur, sed per ipsum ea potissimùm concipiebantur. Propiùs tamen ad indolem fœderis accedunt, qui *ex fide* ortum ejus statuunt, cum & omnia, quæ de festivitate sacrorum æstimanda adferuntur, ad fidem in fœdere colendam pertineant; unde & Poëta cecinit: 2 Mores fœderum antiquorum.

Audite ô Gentes, ne rumpite fœdera pacis,
Nec regnis postferte fidem.

Nulla enim res vehementius Rempubl. 3 Fides est anima fœderis.

conti-

continet, quam *fides, anima fœderis* & Societatis humanæ. Cum verò per dexteram & jusjurandum ut plurimum fœdera confirmentur, exinde sæpius dicuntur fœdera sacramentorum religione sancita. Deus ipse cum Abrahamo fœdus pepigit. Jus verò pangendi fœdera est pars insignis supremæ absolutæque potestatis, ut in bello vis contra hostes, in pace tranquillitas omnium pateat eò magis. *Livius lib.* 4. *Histor. cap.* 56. scribit: Principes ac Reges hac in re præcellere, à quibus proximæ sunt Civitates liberæ ac Respubl. quarum eadem potestas. *Ubbo Emmius in descript. Reipubl. Achaicæ Tom.*3.*vet.Græc.*tradit: *Penes hoc Concilium erat summum rerum arbitrium, ex cujus decreto bella suscipiebantur, & finiebantur, Pax conveniebat, fœdera pangebantur, ac solvebantur, leges fiebant ratæ & irritæ.* Ad instar Achaicæ societatis reliquæ omnes, sive propria subsisterent potentia, sive fœderatæ in unicum corpus coaluissent, cum æqualibus interdum, & cum potentioribus conjungebantur, quarum exempla cumulare nimium esset. Romæ solius, & æmulæ Carthaginis sufficiant, quæ toties fœdera renovarunt, sed quandocunque daretur occasio nocendi, vel alteri per vim eripiendi, quæ viderentur utilia, à pactis, ut discedebant, prorsus, aut malignè interpretabantur. Hæc quoque ratio fuit, cur *fides Punica* tandem suspecta esset ac periculosa, velut fecerunt *Pœni*, ad quos cum Romani Legatos misissent, ad percunctandum, publicone consilio Hanibal Saguntum oppugnasset, Princeps Senatus apud Carthaginenses respondit: *Vobiscum una disceptatio est, liceueritne per fœdus fieri? Itaque quoniam discerni placet, quid publico consilio, quid sua sponte Imperatores faciant, nobis vobiscum fœdus est, à Lutatio ictum, in quo cavetur utrorumque sociis: nihil de Saguntinis cautum est: nec dum enim erant socii vestri, Livius Hist. lib.* 21.*cap.*18.

4 Qui possint fœdera pangere.

5 Per Jovem, per Deum Deosque, concepta fuisse jurejuranda, gentium consensu patet. In præsenti loco historici: *audi Jupiter*, item *Tu Jupiter illum ferito, ut ego hunc porcum.* Qui enim jurat, Deos ultores ac vindices invocat. *Cicero II. de LL. quantæ salutis sunt fœdera religionis? quam multos divini supplicii metus à scelere revocavit? quamque sancta est Societas inter homines, diis immortalibus interpositis tum judicibus tum testibus.* A quibus ille cum discessisset paullo, ac leges à cultu & religione, Deorum inchoasset, statim formulam subjungit, in jurejurando usitatam: *qui secus faxit, Deus ipse vindex erit.* In hanc rem de Philippo Macedone, Alexandri parente, *in Arcadicis lib.*8. Pausanias memoratu dignissima habet: *nemo æquus rerum censor Philippo boni Imperatoris laudem tribuerit, quia jusjurandum semper contempsit, fœderum religionem parum sancte coluit, & fidem servavit minime: pœnas tamen Deo non tam seras dedit, quod in flore ætatis ac rerum suarum miserè periret.* Justinus *IX. histor. cap.*6. Dionysius Halicarnasseus *IV. antiquitatum de Tullio Rege* prodit, ipsum deprecantes populos vicinos, jamque exitio suo proximos, in fidem recepisse, postquam acriter exprobrasset, jurejuranda violata: *ipsos dignos esse magnis & multis pœnis, ob negligentiam in fœdere & contemptum Deorum, quos testes fidei datæ violaverint, nimis imprudenter*, sed ex gratia sola veniam se illis adhuc indulgere. Unde non tantum, sed & plurimis aliorum testimoniis approbari posset, nihil adeò priscos curasse, quàm *fidem in pactis jurejurando* confirmatam, & per Deorum nomina: *Puffendorff.IV. de jur. N.& G. cap.*2. *n.*12. tradit, *hoc efficiunt juramenta, ob interpositam Dei invocationem, cui nemo impunè illuserit, ut à negotiis, quibus adjiciuntur, omnis interpretatio cavillatoria sit excludenda.*

Jusjurandum fœderibus adhibitum, & transgressorum pœna.

Turcæ cum Christianis fœdera inituri, similiter per *Deum Cœli & terræ*, sive per veritatem ejus, sese obligant, & animas majorum suorum sicut & Smyrnæi per vitam, animam & fortunam Seleuci jurant. Tabulas fœderis inter Henricum IV. Galliæ Regem & Achmetem Soldanum admodùm puerum anno sæculi hujus quarto, in annotatis ad marmora laudata, *Joan. Seldenus allegat*, & formulam jurisjurandi ita proponit: *per veritatem magni Dei, omnipotentis, Creatoris Cœli & terræ, & per animam avorum & proavorum.* Non est dubium, prius quam Gallus cum Turca iniret fœdus, ex utraque parte disceptatum fuisse, de formula illa, quâ ad fidem deinceps arctissime constringerentur. Sicut idem de jurejurando & articulis fœderis inter *Solymannum* & *Henricum II. Galliæ Regem* liquido noscitur, ubi sub finem: *hæc uti supra scripta sunt, Aramontius Henrici Francorum Regis apud Solymannum Legatus, totidem verbis de more stipulatus, solenni jurejurando addito*, Rhostanes Bassa ex Solymanni Regis auctoritate ultrò spopondit, *Byzantii Calend. Febr.* 1553. de quo plura mox infra. Jam Seculo XI. inter Sanctium Navarræ Regem atque Arabem sive Saracenum Almutadirum simile jusjurandum, iisdemque verbis conceptum & peractum esse, ex Jac. Papiensis epistola 380. constat. *Grot. de jur. P. & B. lib.*2.*cap.*13.*n.*12. ægrè fert, si Turcæ à Christiano juramenti formula deferretur, quia impius ille contemnit nostra sacra, idcirco potius juramentum Turcicum ipsi deferendum esse, quo ipso tamen Christianus Religionem Mahometanam non approbaret, & concludit, accipi juramentum, quale haberi potest, quia satis est infidelis conscientiam constringi. 6

6 Obligatio Turcarum in fœderibus.

Ut ad nostra tempora propius accedamus, in iis etiam aquis adhuc usi sunt in confirmandis fœderibus, *Cromerus* 30. *lib. rer. Polonic.* in Rege Joanne Alberto ad *annum* 1501. legationem Tartaricam describit, ac fœdus cum Polono initum: *His actæ gratiæ, fœdusque ictum, multa ceremonia & jurejurando interposito, quod quidem Tartari, more suo dederunt, aqua strictis frameis* 7

7 De aliis fœderum confirmationibus.

meis infusa & sorpta, mala imprecantes ei, qui fœdus violasset. Tartari ad bellum profecturi, non prius rem gesserunt, quam de Istro hausissent ore aquas, in modum sacri vini, addito *jurejurando, se non ad patriæ solum regressuros, nisi hostibus cæsis.* De iis Urspergensis recenset sequens pactum: *Quicunque pacta, ligam & fraternitatem violaverit, aut contra eam violandam insurrexerit, à frameis incidendus, occidendusq́, pereat, ac tanquam aqua fluat & evanescat.* Non multum dissimile est factum *Karnicovii* Poloni, qui in præcipitato discessu Henrici Valesii Regis fidem ipsi & constantem animum obligavit, quando *secto pugione brachio sanguinem cum magno Gallorum stupore exsugeret*, non sine minis atque execrationibus, *Thuanus lib.* 58. *histor. ad ann.* 1574. qui mos inter Scythas jam olim frequens, teste *Herodoto* 1. *hist. cap.* 74. Ineunt hæ gentes fœdera ritu Græcorum, tum secando brachia, usque dum sanguis profluat, quem mutuò delingunt. De jurejurando, poculo vini, sanguine humano temperati, obtestatione & sacris in conjuratione Catalinaria videndus est *Salustius cap.* 22. *Tacitus* 12. *annal.* penè ad finem: Mos est Regibus, quoties in societatem coeunt, implicare dextras, pollicesque inter se vincere, nodoque præstringere. Mox ubi sanguis in artus extremos sese effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. *Florus IV. rer. Rom. cap.* 1. Additum est pignus conjurationis, sanguis humanus: quem circumlatum pateris bibere summum nefas, nisi amplius esset, propter quod biberent. Hannibalis sacrificium describit *Livius* 21. *histor. cap.* 45. quando agnum læva manu, dextra autem silicem retinuit, ac, si falleret, Deos, ita se mactarent, quemadmodum agnum mactasset, hoc facto simili ratione milites adjuravit, sibique ad omnia obligavit obsequia, exemplo illorum, qui fœdera pangunt.

8 De fœderum Christianorum confirmationibus.

Christiani, missis tam superstitiosis moribus & institutis, per *sacra Evangelia* jurant, & Sigebertus Gemblacensis, ad annum 1111. de pace, amicitia & fœdere inter Pontificem Romanum & Henricum V. Imp. scribit: *confirmatio pacis inter Apostolicum & Imperatorem facta, dum in celebratione missæ traderet ei corpus ac sanguinem Domini nostri Jesu Christi: Domine Imperator, hoc corpus Domini, natum ex Maria Virgine, passum in cruce pro nobis, damus tibi in confirmationem veræ pacis inter me & te, &c.* Ita hodiedum concipiuntur isthæc solennia juramenta, tam in fœderibus, quam maximis negotiis aliis, per *Sacrosancta Evangelia*, quæ sæpius, imo plerumque olim ad altaria fiebant. De gentilium sacris, nihil amplius proferendum, quod ea in ritu ad aras jurandi satis superque explicet *Turnebus XV. adversariorum cap.* 10. *item XIX.* 19. *ac XXVI.* 2. & 5. Idem mos in Ecclesia Latina obtinuit, sub Francis maxime & Saxonicis, *Baluzius in append. act. vet. ad Capitul. n.* 34. *Dicimus per Deum Patrem, per Jesum Christum, & Spiritum Sanctum, ad locum venerationis Sancti Andreæ, super cujus sacrosanctum altare has conditiones manibus nostris continemus, vel jurando contangimus.* Juramenta modo fiunt sub hac formula: *ita me Deus adjuvet, & hæc sancta Evangelia, quæ corporaliter tango.* Quæ verba id significant: Quæ coram Deo, quæ per Deum testem ac vindicem protuli, recepi, promisi, approbavi, confirmavi, tam sunt vera ac certa, quam verus est Deus ipse, ac certus in promissionibus suis; aut ex contraria parte, si fefellero sciens, is ipse, scrutator cordium, me non adjuvet, me perdat, neque promissiones gratiæ suæ Evangelicas mihi ad salutem applicet, tanquam perjuro & indigno cœlesti & æterna vita. Parum igitur hisce præmissis refert, sive ad Evangelia, sive per Evangelia, sive apud Evangelia, jusjurandum concipiatur, modo id retineamus in tam sublimi negotio, quod est præcipuum. Qui Regum ac Principum nomine, in pactis & fœderibus hoc quondam egerunt, Episcopi utplurimùm, aut alii summæ dignationis, prudentiæ, doctrinæque viri in Aula, probè noverant, quorsum hæ formulæ pertinerent: Contra qui in minoribus causis fidem interponere, veritatem proferre, aut de illa testari, utcunque jubebantur, iis explicari prius, & cum cura inculcari singula debebant, ne impie, ne parum reverenter ad altaria & sacramenta accederent. *Vide Georg. Schubhart. de moribus gent. circà fœdera.*

9 Modus & forma hodiernarum pacificationum.

Nostra pacificationum instrumenta concipiuntur *in nomine SS. & Individuæ Trinitatis*, & quod in mutuas Pacis & amicitiæ leges conventum & consensum fuerit, prout sequitur: & in fine *obligatio & observantia firma* omnium transactorum repetitur, cum clausula, *quod contra hanc transactionem, ullumve ejus articulum, nulla jura Canonica vel civilia, communia vel specialia, Conciliorum Decreta, Privilegia, Indulta, Edicta, Commissiones, Inhibitiones, Mandata, Decreta, Rescripta, litispendentiæ, quocunq́ tempore latæ sententiæ, res judicatæ, Capitulationes Cæsareæ, Religiosorum Ordinum regulæ, aut exemptiones, Protestationes, contradictiones, appellationes, investituræ, transactiones, juramenta, renuntiationes, pacta aliave Statuta, Politica sive Ecclesiastica, dispensationes, absolutiones, vel ullæ aliæ quocunque prætextu, excogitari poterint, exceptiones admitti vel audiri debeant, sed contraveniens pœnam fractæ Pacis ipso jure incurrat, contraque eum restitutio & præstatio cum pleno effectu demandetur & decernatur*, pro ut hæc ita observata sunt in Pacificatione Cæsareo-Suecica & Gallica, *anno* 1648. Noviomagensi, 1679. in Armistitio Ratisbonensi, *anno* 1684. Risvicensi, *anno* 1697. In Instrumento Pacis Cæsareo-Ottomannico, anno 1699.

10 Refertur formula

Ut subjungatur hic copia juramenti seu confœderationis, inter *Joannem* Regem Hunga-

Fœderis inter Johannem Hungariæ Regem, & Solimannum Turc. Imp.

Hungariæ, & *Solymannum* Turcarum Imperatorem inita, Anno 1530. fortassis non ingratum erit, quæ extat apud *Majol. in dieb. Canicular. fol.* 1161. prout refert *Speidel. in spec. h. v.* Bündnuß / verba autem illius juramenti hæc sunt: *Donator donorum & gratiarum, ille summus Creator Deus, qui est magnus & potens, & per concessionem Divinæ providentiæ, qui utriusque Paradisi est Sultanus, & omnium Regnorum istius machinæ gubernator, & alterius hemisphærii caput, & exercituum Principalis Gubernator, qui est noster Propheta Mahumetus, super quem Prophetam sit semper beatificatio, & charitas Divinæ excelsæ clementiæ, per cujus bonam gratiam & suorum quatuor familiarium Doctorum, & magnorum Secretariorum, Ebrobekyr, Vreer, Osrean, & Allydo, quibus benignus & excelsus Deus, per suam infinitam clementiam, sit semper lætus & contentus, & omnipotentis Dei, & omnium Sanctorum ac beatorum Spirituum, ipsum laudantium: quorum concessione & gratia ego Sultan Solymannus Sabyak, Cæsar Cæsarum, Dei Gratia gloriosus, magnus & invictissimus Imperator Constantinopolitanus, Rex Regum, Dator Coronarum, Umbraculum Dei super terram &c.* cum pl. tit. *vobis Serenissimo Joanni, Dei Gratia Regi Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ, &c. Ego Præfatus Sultanus Solymannus, juro ad Omnipotentiam Dei altissimi Omnipotentis, sanctitatem splendorem & bonitatem Divinitatis suæ, ad firmamentum Cœli, Solem, Lunam, Stellas, terram & superficiem terræ, ac ad Regnum & Sanctissimum Mahumetum Proavum, Avum, Patrem, Matrem, & lac maternum, ac panem meum, gladium, animam & vitam meam, ac omnium Bozermannorum circumcisorum salutem: quod te fratrem meum juratum, Joannem videlicet Regem, quaque necessitate non derelinquam, si etiam omnia Imperia, Regna & potestates meæ universæ pessundarent, annihilarenturque, ac remanerem solus, vel unico saltem circumciso Bozorman vocato, sive cum duobus, tribus, aut ad summum quatuor personis, & saltem cum istis quoque obliger & tenear te requirere, atque perquirere, tibique ea dicam; Hic adsum ego paratus, si quid me velis, præsto sum ad omnia tibi gratificari. Et si promissioni meæ non satisfacerem, ex tunc ira summi Dei, & ejus justitia supra caput meum veniat, & me totum disperdat: Et quicquid corpus meum attingeret, altissimus Deus omnia in petram convertat, ac firmamentum terræ me ambulantem non sufferat, sed terra ipsa in duas partes dividatur, ac me totum corpore & anima mea dehiscat, atque absorbeat. Datum in Imp. Porta nostra Constantinopolitana, die 3. de Rabiel Anno Prophetæ 937.*

Superbus Solimanni titulus.

11 Fœdus Francisci I. Galliarum Regis cum Solimanno.

De fœdere *Francisci I.* Galliarum Regis cum eodem Solymanno Turcarum Imperatore, omnes fere historiæ, & quam plurimi Scriptores memorant, rari tamen formalia fœderis exprimunt. *R. P. Philippus Bosquinus Ord. 5. Francisci Strict. observ.* in oratore terræ sanctæ, juramentum Regis Francisci exhibet sequentis tenoris: *Per Deum Magnum & Altum, Misericordem, & Benignum, formatorem Cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, & per sancta hæc Evangelia, per sanctum Baptisma, per sanctum Joannem Baptistam, & per fidem Christianorum, promitto & juro, quod omnia, quæ novero, aperta erunt altissimo Domino Sultano Solymanno Imperatori, cujus Regnum Deus fortificet; Ero amicorum suorum amicus, & Inimicus Inimicorum, ero Redemptor captivorum Turcarum ex vinculis hostium, nihil mea parte fraudulentum erit, quod si hoc neglexerim, ero Apostata & Mandatorum Sancti Evangelii, Christianæque fidei prævaricator, dicam Evangelium falsum esse, negabo Christum vivere, & Matrem ejus Virginem fuisse, super fontem Baptismatis porcum interficiam, & Altaris Presbyteros maledicam. super Altare fornicabor cum luxuria, & Sanctorum Patrum maledictiones omnes in me recipiam; Ita me Deus respiciat ex alto.*

Fides sit penes auctorem, an Turca solùm tale juramentum exegerit, vel an revera præstitum sit. Certe *Henricus II.* Galliarum Rex, cum Solymanno Turcarum Imperatore fœdus pepigit, & ipsi tale præstitit juramentum: Ich schwöre und gelobe / daß ich alles was mir bewust ist / und bewust werden mag / dem allerhöchsten Sultan / dem Türckischen Kayser offenbahren / und entdecken will / dessen Reich Gott bestättigen und bekräfftigen wolle; Ich will derer / so Freundschafft mit ihm halten / Freund seyn / und seiner Widersacher Feind; Ich will die gefangene Türcken auß dem Gefängnuß seiner Feinden erledigen. Cujus meminit *Dominic. Arum. ad Aur. Bull. Discurs. 6. cap. 15. thes. 7. Eberhard. à Weihe de fœder. pag. mihi* 230. ubi contenta fœderis exhibet. De eo dubitari non potest, excessisse Reges Galliarum Christianitatis & humanitatis leges in immensum, dum contra Imperatorem fidelem, & Christianum Carolum V. non defensionis, sed ultionis causa, fœdera cum Turcis inierunt; Ideoque illa, & maximè fœdus Francisci I. publica Imperii constitutione, *recessu* videlicet *Imperii anno* 1544. improbatum & pro illicito declaratum est, in verbis: So achten wir auch gedachten König in Franckreich nicht weniger dann den Türcken für einen gemeinen Feind der Christenheit zu halten / und derowegen gegen ihn / gleich gegen den Türcken / mit thätlicher Handlung und Straff zu verfahren / und umb so viel desto mehr / daß darob andere Christliche Potentaten Ursach schöpffen mögen / sich künfftig solcher unchristlichen Handlungen zu enthalten; Hinc & ipsum Regem Galliarum Franciscum I. in ultimo vitæ articulo facti sui pœnituisse, ex querelâ ejusdem lamentabili abundè colligendum, quam hisce formalibus protulisse fertur: *perii, heu perii! quod volui fœderatus esse ei, qui hostis est Christiani Nominis.* Et Cardinali consolationem ex sacris literis suggerenti, *omnis*, respondit, *mihi misericordia clausa est, qui ut æmuli mei, vel gloriam obfuscarem, vel vindicarem injuriam,* fœdus

12 Fœdus Henrici II. Reg. Gall. cum Solimanno.

fœdus pepigi cum Turcâ, & Christianorum capita, tanquam armenta, ad Mahometanam servitutem, sciens, vidensq; passus sum abigi, Schönborn.4.polit.cap.36.& ex eo Carpzov.ad Leg.Reg.cap.6. sect.3.n. 8. Undè cum Carolus, cognomento simplex, cum Northmannis Ethnicis inire fœdus, eorumque auxiliis bellum gerere vellet, ei restitit sacerdotali constantia Fulco Archi-Episcop. Rhemensis, ubi in gravissimâ Epistolâ inter alia scripsit; *quis non expavescat, vos inimicorũ Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam Nominis Christiani, pagana arma, & fœdera suscipere detestanda, nihil enim distat, utrum se quis paganis societ, an abnegato Deo Idola colat. Baron. in Annal.* Et sanè Carolus, cum obediens Fulconis monitis, paganos in auxilium evocare desiisset, Deum habuit Adjutorem: Econtrà post aliquot annos eosdem vocans, Regnum perdidit, unà cum libertate; *Baron. sub anno* 923. Ideoque etiam fœdus Francisci I. Cancellarius ejus adeò detestatus est, ut hoc sigillo (quod negabat sibi esse in hunc usum concreditum) confirmare repugnaverit. *Arum. dict. supra loc. Besold. in dissert. de fœd. jur. cap.4. Bechman. ad Aur. Bull. exercit.9.n.9.* Periculosa nimirum sunt fœdera cum infidelibus, cum religionis mutandæ occasionem præbere queant, atque quia rarò inter infideles invenitur fides, prout de Turcis *Leunclav.* refert *lib.1. Histor. Musulm. & Histor. Turc. cap.* 175. ubi ait: nullo eos cum Christianis fœdere ita obstringi posse, quin, permittente eorum Alcorano, ubi id è re suâ visum fuerit, inde recedere queant.

13 Quatenus fœdera cum infidelibus licita?

Negari tamen non potest, fœdera cum Turcis, Saracenis, & aliis infidelibus per se non semper illicita esse, prout *Becan. in Analogiâ Vet. & Nov. Testam. cap.17. quæst.6.* fatetur. Non enim denegata nobis sunt commercia juris gentium cum illis; quia Deus quidem odio habet infideles, sed salvificæ fidei, non politicarum virtutum ratione. Nam actus justitiæ, loquendo præcisè ex naturâ rei, potest ab omnibus, tam fidelibus, quam infidelibus, exerceri. Et sicut in justo bello licitum est uti subsidio equorum, aliorumque animalium brutorum, atque inanimatorum Instrumentorum, ita pariter auxilio paganorum. Quamvis enim plurima adferantur sacræ scripturæ loca, velut in *Genes. cap.* 43. habetur, *comedere cum Ægyptiis illicitum esse Hebræis. Exod. cap.* 23. in fine, prohibet Deus populo suo, *ne cum infidelibus fœdus paciscatur: Non inibis cum eis fœdus, nec habitet in terrâ tuâ, ne fortè te faciat peccare in me.* Et similia traduntur. *Josue cap.22. vers.12.2. paralipom. cap.* 16. & *cap.19. lib.3. Regum cap.20. vers.33. Esdræ lib.3. cap.8. Isaiæ cap.20.30.* & 31. tamen etiam è contrario *Abraham* pepigit fœdus cum impiis Sodomitis, pro iisque bellum gessit, *Genes.14. vers.13.* Et cum Abimelech. *Genes.21. vers.23.* Isaac cum altero cognomine Rege, verum Dei cultum ignorante, *Genes.14. vers.28.* David, homo secundum cor Dei, cum Achis, Rege Palæstinorum, contra Saulum 1. *Samuelis cap.27.* Undè colligitur prohibitionem fœderis *Exod. cap.* 23. *vers.*23. Israelitis contra Amorræos factam, specialem habuisse rationem, metum scilicet Idololatriæ, ad quam proni erant Israelitæ. Uti vel ex eo apparet, quod statim in deserto vitulum sibi erexerunt, ac pro Deo adoraverunt. Ideo saltem reprehenduntur fœdera cum aliis diversæ religioni addictis, ob singulares circumstantias, prout monstrant exempla, quæ in Sacra Scripturâ in utramque partem inveniuntur. Hinc *Besoldus in dict. dissert. de fœder. jur. cap.4.§.3.* tradit, dubiò procul cum Turcis similibusque aliis, *fœdus pacis atque Commerciorum*, nec non defensivum contrà alias gentes, à fide alienas, inire licere. Possunt certè fœdera cum Turcis iniri, *non ad mutua auxilia,* sed de *non offendendo*, de *finibus tuendis*, de *pace colendâ*, quale fœdus intercedere Augustissimo Imperatori Leopoldo cum Turcâ ex novissimis tractatibus notissimum est. Fœdera enim mutua quoque cum Turca *commerciorum* sivè *negotiationum* licitè pangi possunt, quia commercia cum religione vel fide nihil habent commune, *Paul. Felvvinger. de fœder.* §. 31. Offensivi verò belli causa etiam contra infideles, aut prætextu defensionis contrà fideles, vix fœdus iniri salvâ conscientiâ posse, nisi in casu extremæ necessitatis, cumque summa hostium crudelitas ingruit, nec ulla evadendi alia se offert occasio. Cui consentit *Schvveder. de jur. publ. sect.1. cap.27.n.9. Grotius 2. de jur. belli & pacis, cap.15.n.* 10. *Limn. ad Capitul. Caroli V. art.II.* quo prætextu etiam *R. P. Joannes de Bussiers, S. J. in histor. Francicâ, lib.17.* fœdus Francisci I. excusare conatur, eò quod, *in id fœdus se induerit, tùm indignatione in Venetos, quos avellere à Cæsare nullo conatu valuerat, tùm vindictæ in Imperatorem ipsum libidine.* Quibus ipsis tamen verbis improbitatem illius fœderis propalat etiam publica Constitutio R. Imp. supra allegata de Anno 1544. Cavendum etiam semper in fœderibus cum Turca vel alio infideli, ne ipsi concedatur Directorium sive primæ partes in bello, & Superioritas, ita ut ipsi integrum sit, secum auferre & abducere ex captivis quoscunque & quotcunque vellet, sed potius ut nihil aliud illi ex præda concedatur quam pecunia, & forsan etiam Equi, & aliquid tormentorum, de hominibus verò nullus in servitutem abducatur, sed totius victoriæ Christianus maneat arbiter. In reliquis justa illis solvenda sunt stipendia, & bello confecto reportataque eorum auxilio victoria, præmium debitum numerandum, ut nihil ex reliqua præda justè prætendere possint. Si hæc inter conditiones icti fœderis ponantur itemque major auxiliatorum numerus, quam præscriptus est, non submittatur, ne auxiliatorum sint plures, & superiores, tandemque Christianos suæ potestatis faciant, salva conscientia cum Turca contra fidelem & Christianum fœdus auxiliare iniri potest, hæc si non neglexisset *Franciscus I.* Galliarum Rex, forsan in

agone tantos non sensisset conscientiæ cruciatus; fœdera autem offensiva Christianorum cum Turca contra æque Christianum abominanda sunt, & nulla ratione aut necessitate licita, etiamsi justa bellum movendi adesset causa., *Felvvinger de fœder.* §. 32. Quamvis si Principi Christiano vis inferatur, nisi externis accitis auxiliis infidelium, adversus vim injustam se tueri nequeat, fœdus offensivum cum Turca contra Principem Christianum non videri omni ex parte iniquum, tradat *Conring. in disput. polit. de fœderib. thes.* 15. cum Christiani Cæsares ab istiusmodi fœderibus non abstinuerint, quoties necessitas id visa est efflagitare, ut ex historiis est liquidum. Neque hic obstat ratio, quo quisque talis censeatur, quales sunt ii, quibus se conjungit. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & ex contractu nocent, secundum *Senecam de tranquillitate animi cap.* 7. idcirco à Deo interdicta sunt Israelitis fœdera cum Gentibus *Exodi* 23.33. *Numer.* 33.55. *Deuteron.* 7. *Isaiæ* 31. & indignatur Deus conjunctiones cum infidelibus 2. *Reg.* 16.7. & fœdera plerumque in damnum & interitum confœderatorum cesserunt, non tamen semper consortium malum alios inquinare potest, nisi eos, qui non fecerunt sufficientes in virtute progressus, alias non liceret habitare promiscuè Catholicos & Protestantes, Christianos & Judæos nec non Turcas, cum tamen Pharisæi graviter erraverint, Christum accusantes, quod fuerit Socius Publicanorum & peccatorum. Possum enim uti auxilio Socii ad bonum finem, & ejus conversionem, non verò, ut ejus mores assumam, prout in *Canon. quisquis* 5. *Caus.* 23. *q.* 4. in terminis exponitur. Atque Deus non prohibuit, confœderationem cum infidelibus absolute, sed saltem cum determinatis gentibus, quæ jam tum internecioni erant destinatæ, prout pluribus explicat, *Felvvinger d. loc.* §. 32. Plura videri possunt apud *Besold. d. l. Rumelin. & Carpzov. ad Aur. Bull.* ubi quoque tractant quæstionem, an inter fideles, diversæ licet Religionis personas, puta Catholicos, Lutheranos, Calvinianos licita fœdera, in quâ quæstione *Carpzov. cap.* 6. *sect.* 4. affirmativam tuetur, & *Rumelin. part.* 2. *differt.* 4. §. 36. eò quod transactio Passaviensis nihil aliud sit, quam unio & confœderatio Catholicorum cum sociis Augustanæ Confessionis.

Hinc autor discursus, ob es nutzlich und heylsam im Heiligen Reich / Uniones oder Bündnuß auffzurichten? respondit, man hat allbereit eine Universal-Union am Religion-Frieden / zu dessen Observation so wol das Haupt / als die Glieder theuer verbunden / quamvis multi censeant, vix firma esse pacis jura inter eos, inter quos est fidei bellum, *S. Ambros.* 3. *offic. Chokier. Thesaur. Politic.* 2. *cap.* 9. nec desunt multi, qui dicunt; fœdera religiosa, inita mutuæ defensionis causa, cum diversæ religionis hominibus, non rectè pangi; sicque cum primùm Smalcaldicum fœdus (de quo *Rumelin. ad A. B. part.* 2. *differt.* 4. §. 37. ubi quoque §. 38. quæstionem movet, an in causâ religionis rectè fœdera contrà Imp. ineantur defensivè? de fœdere Lipsiensi Anno 1631. *Irenic. in Burgoldens. fol.* 20.) inchoatum fuit, Argentinenses cum sociis, ob dissensum ab Augustana confessione, hoc fœdere exclusi sunt: ac Anno Christi 1529. conclusum fuit, ut qui Saxonicam doctrinam per omnia probant, cum iis demùm fœderis actionem institui posse. *Sleidan. lib.* 7. *fol. m.* 180. sic & Tigurini, Bernates, ac Basileenses à Sociis Smalcaldicis recepti non fuerunt, quod cum ipsis de fide non idem sentirent; *Sleidan. lib.* 8. *fol.* 215. Sacra etiam exempla probare videntur, ab iis per fœdera haud auxilia esse quærenda, qui quidem unum eundemque Deum colunt, sed cultu religionis diverso: quales fuerunt Judæi & Israëlitæ; Cum verò Josaphat, Rex Judæ, fœdus iniret cum Achabo, 2. *Reg.* 22. *vers.* 4 acriter reprehenditur per Prophetam Micheam *vs.* 16. Cum idem Josaphat pepigisset fœdus cum Achab, Israëlis Rege. 2. *Paralip. cap.* 20. *vers.* 35. punitus fuit *vers. ult.* Ac item Amasiæ, Regi Judæ, dissuadet Propheta, ne cum Israëlitis, aliter Deum colentibus, sese conjungat: eam ob causam, quod Dominus non sit cum ipsis, 2. *Paralip. cap.* 25. *vers.* 7. Inde & de hac spinosissimâ quæstione Bugenhagius, aliquando à *Saxoniæ Electore Joanne* consultus, respondit: Ich förchte / solche Bündnuß möchte Gott mißfallen / weil es einen Schein hat / daß man der Widerpart Irrthumb beschirmen solte / darumb wir auch in Unglück kommen möchten. Ubi autem objectum ipsi fuit, quod non rarò confœderationes cum Ethnicis ineantur, regessit statim: Darwider ist / daß diese Sache nicht schlecht Weltlich ist / sondern trifft Gottes Wort an / umb welches Willen die Evangelische Fürsten und Stände gedencken die Ihren zu beschützen. Et denique claudit hancce quæstionem: Es ist zu gedencken / ob das Verbündnuß also möchte gerechtfertiget werden / daß in der Verschreibung des Verbündnuß würde mit klaren Worten außgetruckt / daß wir es nicht halten wollen mit dem Irrthumb / ihn auch nicht beschirmen / rc. Sed nihilominus infelix exitus fuit *Smalcaldici fœderis*, quod ejus complices voluerunt esse tam purum. Huc pertinet quod ad Ferdinandum I. Imperatorem Imperii Cancellarius *Sigismundus Seldus* (in seinem Bedencken an Kayser Ferdinand über Ihrer Kayserl. Majestät Wahl und Hochheit / *fol. m.* 75.) hisce verbis scribit: Ob schon Eu. Majestät mit allen andern Ständen / so die Päbstliche Heiligkeit für Ketzer hält / sondere Bündnuß hätte / und ohne das die Vergleichnuß des gemeinen Friedens mit allen Ständen des Reichs im Mittel; dieweil jedoch Eu. Majestät nicht gemeynet / jemand dardurch in seinem Irrthumb zu stärcken / oder zu erhalten / sondern was deßhalb auffgerichtet / das ist allein auff die Erhaltung des gemeinen Friedens / und dann den Widerstand gegen dem grau-

samen Erbfeind Christlichen Namens und Glaubens/dem Türcken angesehen: So sage ich gut rund/daß solches Bündnuß nicht gar undienlich/sondern zulässig/löblich und ehrlich wäre/ rc.

Molanus Theologus Lovaniensis, fœdera cum hæreticis fieri posse autumat, *in tr. de fide hæret. servand. lib.* 1. *c.* 20. *& seq. & Martin. Becan. in disput. Theolog. c.* 7. *concl.* 2. si, inquit, cum hæreticis fœdus inivisti, debes integrè & sincerè illis fidem servare, non minùs quam Catholicis ipsis. Et *lib.* 8. docet, hæreticis fidem servandam esse, in contractibus matrimonialibus, negotio libertatis fidei & religionis, in bello & salvo conductu. Et quis dubitat superatas esse omnes controversias, quæ ante sæculum exercebant ingenia, postquam *Instrumentum Pacis Westphalicæ* conditum, & tot fœdera inter Catholicos, & A. C. nec non reformatæ religioni addictos passim erecta sunt, & adhuc coluntur. Id solùm præcavendum, ut per familiaritatem à Catholicâ Religione nemo abducatur, quamvis quotidiana nobis experientia demonstret, plurimos ex Lutheranis & Reformatis, atque adeò Electores, & Principes, ad gremium Ecclesiæ Catholicæ redire, paucissimos verò novas religiones amplecti, atque illos ferè tantùm, quos vel flagitium vel libido carnis eò impellit.

14 Cum quibus fœdera pangenda.

Illud ex sæpè dicto tractatu *Besoldi de fœd. jure* adhuc addendum; cum illis fœdera non esse contrahenda, qui inviti & quasi adacti ad eadem trahuntur, utpotè quæ cum levibus & inconstantibus institui non debent, sicque Carolus V. Imperator negavit se posse fidere Francisco I. à quo semel fuerit deceptus, *Guicciardin. lib.* 18. Improbantur quoque fœdera cum *nimis remotis*, quia quamvis amicitiam haud dirimat sejunctio locorum, officia tamen interrumpit; Remotus autem ille non appellatur, qui quidem longo itinere à nobis distat, si saltem facilè se nobis, vel beneficio fluvii vel maris conjungere potest. Cum *potentioribus* fœdera sunt periculosa, quia fœderati sæpius illorum servi fiunt. Cum libero populo fœdera magis sunt firma, quia tardius movetur quàm absoluti Principes, absque Ordinum consensu omnia peragentes, quippe Respublicæ magis lentè progrediuntur, & diutius deliberare solent. Generaliter fœdera contrahenda sunt, cum *personis ejusdem naturæ & intentionis*, quia ubi contrariæ sunt voluntates & fines, diversæ quoque & contrariæ suscipiuntur actiones: cum *domo vel familia offensa* debilia sunt fœdera, atque *inter multos* raró feliciter geruntur, cum difficilè nimis sit, ut plures Principes fœderati diu simul maneant colligati, nisi caput sit, quod omnibus ex pacto legem præscribere queat, atque polleat prudentiâ & authoritate. Omnia profectò fœdera ex suis utilitatibus æstimantur secundum *Machiavell.* 2 *de Rep. disc.* 59. cui consentit *Boter. lib.* 2. cum ait: *Tenga per cosa risoluta, che nelle deliberationi de i Prencipi, l'interesse è quello, che vince ogni partito. Et percio non deve fidarsi d'amicitia, non di affinità, non di liga, non d'altro vinculo, nel quale chi tratta con lui, non habita fundamento d'interesse.*

15 Fœdus est conventio publica, proveniens à jure Majestatis, in quâ opus est prudentia contra fallacias.

Fœdus ergò dicitur *Conventio publica*: ut hac nota differat non tantum à contractibus privatorum, sed à Contractibus Regum circa negotia privata, conventiones hæ enim, nisi jure Imperii majoris aut minoris, fieri nequeunt, *Hugo Grot. de J. B. & Pac. lib.* 2. *cap.* 15. §. 1. Refertur enim jus ineundi fœdera ad jura Majestatis, *Aristot.* 4. *Polit.* & hac qui præditi sunt, de iis non dubitatur, quin rite fœdera jungere possint, *Besold. lib.* 1. *cap.* 4. *n.* 28. *& lib.* 2. *pol. cap.* 6. *n.* 8. *Daniel Otto in dissert. de jur. publ. c.* 11. & additur, *ut sanctè observetur.* Fœdera tamen hodiè etiam Status Imperii ferire possunt, *Instrum. Pacis art.* 8. *Paul. Felvvinger. in dissertat. polit. de fœder.* §. 36. 37. ubi mentionem facit de fœdere Suevico, approbato *in R. Imp. anno* 1526. & 1529. & aliis fœderibus. Enim verò antequam contrahatur fœdus summa opus est *prudentia*, ut ingenia eorum, quibuscum ineuntur fœdera, nobis sint explorata, ne circumveniamur: cum familiaris mutorum contrahentium ars esse soleat allicere animos specie amicitiæ ac postmodum fallere *Barclaj. Arg. lib.* 1. *p. m.* 60. Passim sanè *Tacitus* hasce artes fraudulentas narrat. Et diserte *Annal.* 2. *C.* 3. Artavasdem, Armeniæ Regem, specie amicitiæ illectum, dein catenis oneratum & ab Antonio interfectum refert. Ut autem prudenter fœdera sunt ineunda, ita semel contracta inviolabiliter sunt servanda, *vid. Inst. vir. publ. privat. Aulic. part.* 7. *conclus.* 2. Parùm porrò interest, an *jurato*, aut verò *nuda stipulatione*, fœdera contracta sint, cum tantum valere debeat ad fidem Principum, omniumque summarum potestatum, verbum, quantum privatorum jusjurandum, quod cum *Alphonso* Neapolitanorum Rege, fortissimus Cæsarum Germanicorum, *Fridericus Barbarossa* apud *Gunther. Ligur. lib.* 3. pronuntiasse dicitur. Hinc Rex *Conradus III.* Symboli loco habuit: *Non decere verbum Regium immutari:* quod refert *Lehm. lib.* 5. *cap.* 50. Sunt ergò pacta conventa rigide adeò à summis quoque potestatibus servanda, quia & illis opus est fide mutua, non minus atque universo humano generi. Nec verò si fidem fallere sueverint, ab aliis tutò illis creditur, nec ipsæ aliis audent credere. Quo nihil in vita potest magis esse noxium; præsertim si potestates illæ indigeant aliorum amicitia vel auxiliis, quod plerumque fit. Accedit, quod violatione fœderum ipsa Principatus autoritas violetur. Quamvis enim scilicet deforme sit in homine privato, rescindere pacta, nec stare promissis, multò magis verius est in Principe, & quidem quanto hic illo præstat. Atque verò ad salutem imperantium summe necessaria est autoritas, & saltem in opinione esse virtutis apud omnes, etsi exactæ virtutis habitui nonnihil desit. Fœdera sane *jurejurando* confirmata, quam sanctissime servari debent, idque etiam, ob divinam perjurii vindictam. Licet enim ad tempus

16 Fœdera sive jurata, sive simplici stipulatione contracta, nihilominus esse observanda.

tempus perjuria interdum celentur, nec Deus illicò ex merito sæviat in ejusmodi impie perjuros, sed diu interdum se lædi patiatur, nunquam tamen inultum id auferri solet, quinimò *vindictæ tarditates gravitate pœnæ tandem compensantur.*

Cœterùm cum summæ potestates, in fœderibus pangendis, non privatæ, sed publicæ personæ sint, inque iis negotiis agant etiam popnlorum suorum Civiumque causam, perinde ut capita membrorum, aut simpliciter animæ corporum, ideoque summæ potestates non tantum tanquam privati homines per fœdera obligantur, sed tanquam publicæ. Atque adeò & peccata, quæ circa fidem ab iis committuntur, sæpè ad pœnam quoque Cives populosque subditos obstringunt. Capiti enim tanquam Principali, membra subalternantur. *l. cum in diversis ff. de relig. & sumpt. fun. faciend.* & membra sequuntur caput. *Panormit. cap. cum non liceat* 10. *de præscript.* & regulariter idem juris statuitur de membris, quod de Capite, *Borcholt. in Comment. ad Consult. feud. cap. 6. n. 35.*

17 Fœdera perpetua esse periculosa.

17 Quoniam porrò in omnibus fœderibus summa opus est *prudentia*, cum nostro præprimis sæculo, prô dolor! noxæ integritas, contumeliæ pudor, ludibrio fides, litigio omnis contractus commutatur; Hoc quoque cavendum sedulò, ne facile fœdera cum quibusvis populis ineantur *perpetua*, utpote cum hoc valde sit perniciosum, ut rectè censet *Bodinus lib. 5. cap. 6. de Republ.* Multa siquidem intervenire possunt, quæ animum mutare merito queant contrahentium. Tum verò multi hodie sunt, qui ex propriis suis commodis, omnia contra æquitatem moderantes & dimetientes, omnia rata irrita habent, nec aliam ob causam se fœdera, nisi fallendi gratia, iniisse ultro jactant, certæ utilitatis fraudes ac perfidiam admittunt, prudentiæ loco ponentes, pro moribus temporum alios decipere: quales utique fuere, de quibus *Hippolit. à Lapide de rat. Stat. part. 1. sect. 4.* dicere solebat: *Totus mundus fuco utitur, cum vulpibus vulpinandum est; pueri nucibus, viri juramentis fallendi sunt. Nec infame est violasse jurisjurandi religionem. Fecerunt hoc nostri Principes: Nos Cariores habebunt, si non modo pro eis patiamur & belligeremus, sed etiam pejeremus. Dum crepundia vendunt institores, simulant, mentiuntur, pro asse pejerant. Et nos id non faciemus pro regnis & arcibus? faciemus, & quidem libenter.* Hujusmodi autem homines fraudulenti cum primo aspectu nosci nequeant, sed sæpe numero videantur quantivis pretii, dum ut loquitur Comicus: *Creta ac vestitu occultant sese ac sedent, quasi sint frugi*, etiam hac de causa specialem annorum declarationem in fœderibus plerisque ineundis, ad præscindendas fallacias, ac ut illis detectis ac cognitis resilire possis, exigit prudentia.

18 De fœderibus cum diversis à religione.

18 Porrò hic quærendum, num cum diversis à religione hominibus fœdus inire liceat? de jure naturæ id dubitationem non habet, de jure divino veteri cum similibus hominibus contrahere, ante Mosis legem, licuit. Hoc enim utique exemplo suo nos docet Jacob, cum Labane fœdus iniens, *Genes.* 31. Nec id lex per Mosen mutavit: Eoque populus Israeliticus cum omnibus vicinis populis, solis exceptis 7. Cananiticis, jussus est amicitiam colere, & Regum etiam sanctissimi quique, cum vicinis populis, fœdera super commerciis, super pace & bello, imo super auxiliaribus armis, nisi singulatim à Deo vetaretur, inierunt, ceu ex Codice Veteris Testamenti luculentissime notum est; Nihil etiam reperitur, quod obstet in lege Evangelica. Imò verò hæc maximè favet ejusmodi fœderibus, quibus hi etiam, qui à religione alieni sunt, in causa justa sublevantur: quia beneficentiam in quosvis homines, data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum genus hominum à beneficiis excludere, salva duntaxat aliqua gradus differentia. Quin hoc exemplo ipsius Salvatoris probatur, à Samaritide fœmina aquam accipientis, cum tamen exemplo suo voluerit præire ad bonos mores; Profectò *Germanici Imperii* Civibus jubet necessitas ejusmodi fœdera & inire, & inita sanctissime servare. Quomodo enim alias stare possit *pax Religionis*, publica constitutione inter Catholicos & A. C. addictos facta? Palladium certe illa est hodie Imperii, idque non duntaxat concordiæ Civilis, sed etiam avertendi externi hostis causa. Qua enim mente, quibus viribus, quo consensu, contra Mahometem conjunctim pugnabimus absque tali Fœdere? Hac de re meretur ulterius legi *Rumelin. ad A. B. Dissert.* 4. *cap.* 15. *additament.* 35. Et hæc usque ad eò clara sunt, ut non difficile sit, quæ contra adferuntur, convellere.

19 De fœdere cum infidelibus vide supra n. 10.

Solet & hoc disceptari, an *Principi Christiano*, pro sui suorumque defensione, cum *Principe infideli*, veluti ipso Turca, contra Principem Christianum fœdus inire liceat, vel si ab aliquo Principe Christiano prematur, auxilium petere? Ægerrimè sane tulit *Carolus V.* Imper. cum intellexisset *Franciscum I.* Galliæ Regem cum Turcarum Imper. fœdus contraxisse, proindeque illum, non minus quam Turcam ipsum, pro communi Christianorum hoste habendum constituit, *in R. J. Spiræ de anno* 1544. prout jam quoque supra dictum, *num.* 13. Contrahendo sane amicitiam cum inimicis, præsumitur & ipse inimicus factus, *L. liberi* 28. in verbis illis; *vel inimicis suis suas amicitias copulavit. C. de inofficioso testam.* Paria enim videntur esse inimicum vel amicum inimici, propterea quod similis quis præsumatur illi, quo cum illi est amicitia, consuetudo & familiaritas. Nec dubium quin illi suæ potius utilitati & saluti inserviant, quam alienæ; ac premente hostium metu, aut

aut victoriæ laudem, prædamque sibi tribuant, aut fugæ latebras quærant. Sunt porrò ejusmodi fœdera quoque admodum periculosa, cum occasionem mutandæ religionis præbeant, raroque apud infideles fides inveniatur. Cœterum de *defensivo* fœdere cum illis ob mutua auxilia aut de *pace colenda*, *de finibus tuendis*, contracto, posset pro affirmativa responderi hic. Non tamen & *offensivum* contra Principem Christianum videtur omni ex parte iniquum: si nimirum Principi Christiano illa vis inferatur, ut nisi exterius istis accitis auxiliis infidelium, adversus vim injustam tueri se nequeat, tradente ita *Coringio in disputat. de fœderib. th.* 16.

20 de fœderibus Ordinum & Statuum Imperii.

Dictum est supra *num.* 15. quod hodie fœdera Status Imperii inire possint, quod provenit, vel ex antiquissimo privilegio *cap.* 15. A. B. velut etiam tale Privilegium speciale *Carolus V. anno* 1349. Civitati *Fridbergensi* dedit, in quo legitur, auch mögen die vorgenante unsere Bürger sich verbinden und stricken zu den Herrn und zu den Städten / und zu wem ihnen das nützlich und gut ist. Per *Instrum.* verò *pacis, art.* 8. Statuũ libertas in pangendis Fœderibus expresse fundatur, dummodo non sunt contra Imperatorem & Imperium. Exempla etiam similiũ fœderum ab antiquo adferri possunt I. *Fœdus Suevicum*, quod Suevi pro tuenda pace mutua, illectis potentissimis Germaniæ Principibus, inter se ad decenniũ iniverunt, *anno* 1380. Nordlingensibus receptis *anno* 1384. renovatum 1388. Providentia Caroli V. & Regis Galliæ, magno cum Germaniæ dispendio anno 1533. solutum. Fuit hoc fœdus approbatum in *R. J. Spiræ de anno* 1526. §. ob auch einiger *pag. mihi* 190. Item *de anno* 1529. §. und als im Abschied *pag.* 213. II. Fœdus inter Electorem Saxoniæ *Joannem* & fratres Bavaros, circa annum 1531. III. *Smalcaldicum* anno 1529. inchoatum, in quo de mutuo fœdere Protestantium fuit agitatum, & fuit huic fœderi Carolus V. adeò infensus, ut illud eine unziemliche und in Rechten verbottene conspiration und Meuterey vocaret, imo ipsam urbem Smalcaldicam, propter fœdus ibi factum, solo æquare voluerit: cui *Fœdus Sanctum* à Catholicis Norinbergæ oppositum, *vid. Sleidan. lib.* 7. 11. & 12. IV. confœderatio Episcoporum *Herbipolensis & Bambergensis*, & Civitatis *Norinbergensis*, contra Marchionem Albertum inita, in Camera pro licita judicata fuit, *teste Mynſ. cent. 6. observ. 2. num.* 10. cum illam non solum legibus permittentibus, ad sui suorumque defensionem inierint, sed eam quoque hortatu & jussu Imp. Caroli V. fecerint, qui mandarat Statibus Franconici Circuli, ut fœdus inter se inirent de obviando omnibus, qui imposterum ipsos invadere violenter conarentur: Licet prædictus Marchio hoc ipsum fœdus, tanquam illicitam conspirationem contra se factam, in Camera graviter impugnasset. V. *Unio Electorum*, item *Liga Catholicorum* pro omnino licita habenda fuit. *Unio Protestantium* veluti pernitiosa & contra Imperatorem inita, ut exitus & acta probarunt, meritò reprobata. Quo circa Elector Saxoniæ non modo ab illa abhorruit, verum etiam alios prudentissime dehortatus est. VI. *Fœdus Lipsiense* an. 1631. de quo fœdere *Ferdinandus II.* dicit, es seye eine schwere unverantwortliche resolution. *Fœdus Heilbrunnense* an. 1632. *Francofurtense* an. 1658. Brandenburgense cum Ordinibus Belgii anno 1655. Celebre etiam est illud *fœdus* Electorum & Principum *Rhenensium*, die Rheinische allianz. Fœdus demùm *Hanseaticum*, seu confœderationes Civitatum, ab ipsis Imperatoribus pro justis & licitis pronunciatæ & confirmatæ sunt. *Carpzov. ad leg. Reg. c. 6. sect.* 10. *Wendelin. in polit. lib. 2. c.* 27. *Waremund ab Ehrenberg lib.* 1. *pag.* 126. & *seqq. Hermes in fasc. J. P. C.* 31. *p.* 531. quæ alias contra hoc fœdus moveri solent videantur apud *Rumelin. in A. B. p.* 482.

21 de fœderibus imbecilliorum cum potentioribus.

Cum *Potentioribus* fœdera amicitiæ & commerciorum non sunt improbanda. In fœdere verò auxiliari Bellico res non vacat periculo. Nec tamen semper inutile est tale fœdus, præsertim si potentior ideo auxilium ferat, ne ego impotentior ab alio potentiore opprimar. In universum tamen ita *exteris* credendum, ut plus nostri roboris domi habeamus, neque temerè tradantur claustra Imperii fœderatis, ne acrius beneficiis quam armis vincamur; Sicut etiam periculosa sunt *subditorum fœdera* cum exteris, præsertim potentioribus, ut qui plerumque magis commoda sua, quam aliorum libertatem amant, *Besold. in Synopſ. polit. lib. 2. c.* 8. Historiæ namque omnium gentiũ docẽt, quod plerumq; potentiores, invitati ab imbecillioribus ad belli vel fœderis societatem, tandem ipsos oppresserint, ac regulariter fœdera externa exitiosa fuisse notum est. Sic etiam constat, quod in dissensionibus civilibus, quando odii & iræ vehementia abrepti utrinque ad externa auxilia confugiunt, sæpe hostes patriæ veteres adducant, quorum armis & ipsi opprimuntur utrinque, & communis patria discerpitur. Fit ergo, ut qui cives & fratres ferre noluerunt, postea exteros Tyrannos, & horum Satellites, omnis nequitiæ ministros, ferre cogantur, *Richter axiomat. polit.* 247. *fol. m.* 539. Quod axioma explicatione non indiget, cum Imperii Status, ob bella præterita, satis sufficienterque, sed, prô dolor! infaustè exhibeat, dum multi in foveas, quas aliis fecerunt, inciderunt, & quos in auxilium vocarunt, in perniciem experti sunt.

22 de neutralitate, an & quatenus aliquando proficua?

Nonnullis porrò Politicorum firmiter persuasum est, inter quos præprimis *Waremundus ab Ehrenberg tract. de fœd. lib.* 1. *cap.* 2. *Speidel. in Notab. Jurid. Histor. polit.* ut & *Machiavellus in Principe cap.* 21. neutralitatem Principi omnino fugiendam, illumque non posse non alteri belligerantium vicinorum parti sejungere, quo mediam in hujusmodi rebus viam monstrans,

nullam

nullam monstret, in quam pedem figere liceat. Ita quippe illi disputant. Qui vult quiescere & abstinere armis, eventum exspectans, qui stultorum magister censetur, cum consiliis & consiliariis peribit. Periculum quippe, quod declinare volunt neutrales, plerumque incurrunt. Se enim tutos existimantes, & utrarumque partium duces evitantes, ut plurimum sine gratia & dignitate, certissima tandem præda victoribus fiunt. Sicuti enim mediam partem domus inhabitantes, ab infimis fumo, à superioribus urina molestantur: ita etiam bello durante, diuturnitate ejus, veluti granum inter duos lapides molares atteruntur, aut certe ab altero, victoriam obtinente, omni benevolentia exuti tandem opprimuntur. *Neutralitas* enim neque amicos parit, neque inimicos tollit. Dum verò utraq; pars auxilium Neutralistæ frustra exspectat, & vana successus spe lactatur uterque, tandem belligerantes illi, quasi conjunctis viribus, *Neutralistam* opprimunt, partim quod non tulerit opem alterutri, partim invidia, quod hactenus fuerit incolumis. Quamvis verò his aliisque rationibus, etiam ipse versutissimus *Machiavellus* fuerit motus, potius tamen *Conringio* in iis accedendum, quæ de nobilissima hac controversia in suis ad Machiavellum animadversionibus disputavit. Verba Disputationis illius hæc sunt:

Utrum expediat inter partes belligerantes semper medium sese gerere & neutri accedere, an non, aut si non semper, quandonam expediat, & quando non, docere non pertinet ad tractationem de principe. Est enim hoc commune omnibus rebus publicis, adeoque pars est generalioris doctrinæ politicæ, illiusque de bello & pace, & quæ de fœderibus agit. Non temerè autem persuaserit Machiavellus, interesse existimationis, ut semper alterutri pugnantium pari princeps auxilium ferat. Utique hoc ne quidem Romanis fuit persuasum, qui tamen bellicæ gloriæ captandæ præ aliis populis studuerunt. Adhoc non videtur id semper expedire, sed interdum magis utile esse, neutri parti accedere. Quod autem noxium est publicè, id profectò non est idoneum parere Principi existimationem; Nec verò ea quæ hic à Machiavello afferuntur argumenta, id evincunt. Primò enim tantum id tangit, quod confligere etiam possint, qui non sunt potentes, & quidem, vel ut tua nihil referat, quæ pars vincat, vel, ut certa sit exspectatio, fore ut mutuo sese atterant. Tunc verò videtur potius consultum, neutri parti accedere, & spectare illa prælia cunctando, sine periculo; præsertim si attriti utrinque pugnantes, præda fiant potentiæ tuæ. Nec tamen dissimulabo, Romanos aliosque etiam impotentioribus inter sese certantibus, in alterutrius partis societatem concedentes, sensim potitos esse penè universi orbis. Secundò, potentes etiam inter se confligere ita possunt, ut quoniam paribus viribus concurrunt, neutrius partis victoria queat promitti, seu potius quasi certum sit, mutuis illos sese viribus attrituros. Cujus tertii casus belligerantium à Machiavello perperam præterita est memoria. Sed & videtur tum consultius, neutram partem juvare nulla certè est necessitas, opem alterutri ferre; Si verò quiescas, neutrius partis inimicitia subeunda venit, quam vitare non potes, alterutram si juveris: Sine certi autem commodi spe, vicinum aliquem potentem inimicum reddere, hoc verò est, in discrimen rempublicam conjicere, quod si porrò tuis auxiliis altera pars vincat, eo ipso augebis potentiam vicini, quod non vacat periculo, cum intersit potius, vicinos habere non potentes, aut verò multos pari potentia, ut mutua æmulatione illorum tu sis securus. Etsi enim victor ille potens, id quod causatur Machiavellus, tibi fortè initio acturus sit gratias prolatis auxiliis, illius tamen beneficii memoria raro diuturna esse solet, longius superstite illa tuis auxiliis aucta vicini potentia, atque adeo & periculo, quod ab eminenti aliquâ vicini potentiâ solet imminere. Tertio, ne id quidem semper verum, quod circa primum casum quasi perpetuum & certum habet Machiavellus: nempè quotiescunque potens aliquis fuerit victor, tum etiam te semper prædam victoris futurum. Tunc scilicet demùm id certo metuendum venit, quando potentes illi unicè sunt intenti, quovis juris prætextu amplum sibi imperium vi parare. Quo sanè animo fuere quondam & Romani pariter, & Antiochus Syriæ Rex, atque adeo ab utroque victore Achæis, si medii esse, velint, malum istud fuit exspectandum: quam Historiam hic tangit Machiavellus. At verò non omnium potentium victorum hic animus est; quamvis etiam ab omnibus victoribus potentibus aliquid metuendum sit, satius tamen est habere illos minus fidos amicos, quam professos hostes: ut potè cum illorum, etsi non firmâ benevolentia parari, inimicitia tamen, aut odium, communi obsequio aliisque modis possit evitari. Quartò *interdum adeo ambigua est amicitia utriusque partis belligerantis, ut non possis non hærere, quænam harum tuis auxiliis juvanda sit; saltem igitur tum præstabit medium sese inter partes illas gerere.* Quintò, *demum utraque pars nonnunquam potens quidem est; altera tamen in tantum prævalet, ut penè certo plenam victoriam huic queas polliceri. Jam verò non esse juvandum illum, jam tum prævalentem, facilè apparet; cum hac ratione illius potentia adhuc majus sit augmentum ac ceptura, idque tuo summo cum discrimine. Tuæ porro vires interdum non sunt tantæ, ut, quamvis junctæ illi minus valido, prævalentem istum æquent, aut superent. Tum igitur jungens te parti minus validæ, nihil benigni potes ab auxiliis tuis exspectare: Contrà verò ab irato illo prævalido, non tibi minus, qui auxiliaris, quam illi, cui opitularis, pene certum imminet exitium. Etiam tum igitur consultius est à partibus abstinere. Certè valdè inane est illud solatium, quod victo tibi offert Machiavellus; nempe quod etsi succumbas, in amore tamen sis futurus illius partis, quæ tecum est victa, quippe cum amor ille nullo possit esse commodo, & in eo, qui in miseriam*

riam redactus, satis habet domi, quod agat, facilè refrigescat. Ex quibus omnibus palam est, necessitatem quidem Reipublicæ non exigere, ut semper partibus belligerantibus accedas, sed ex adverso tum demùm, quando vel certum, vel verisimile, alteram partem plena victoria fruituram, ab eaq; nova potentia tibi quoq; ingens damnum imminere, tu verò iis polleas viribus, ut tuâ ope ab hostis injuria, is à quo nihil temerè metuis, defendi possit. Nonnunquam tamen, etiam non exigente necessitate, utile esse ferre alteri parti auxilium, idq; præcipuè tum, quandò ex victoriâ alterutrius partis, etiam tu certum fructum possis sperare, haud negabimus: Hæc ille: Von der Neutralität in Kriegs-Zeiten ex professo & omnium latissime scripsit *JoanWilhelm.* Neumeyer von Ramßla/ quem tractatum exhibet Londorpius, *Besold. in tract. de fœder. jur. cap. ult.* Et Neutralitas, licet non penitus vitanda atque dimovenda esse videatur, ut *Æneas Sylvius epist.* 65. scribit, eò quod sœpe multis proficua fuerit, vid. Neumeyer *d. loc.* prudentem tamen Principem, quantum fieri potest, eam fugere omninò debere, magni nominis Politici statuunt, inter quos *Bodin. lib.* 5. *de Republ. cap.* 6. *Joh. Camman. disput. de jure Majest.* 5. *thes.* 91. *Waremund. ab* Ehrenberg *in tract. de fœder. lib.* 1. *cap.* 2. *n.* 207. *& alii multi.* Rationes jam supra attigi & fusius eas tradit. *Speidel. in Spec. hoc verb.* ubi inter leges Solonis & hæc refert, quod in seditione, qui neutrius partis fuisset, ab eodem publicatis bonis proscribebatur. *Gell. noct. Attic. lib.* 2. *c.* 12. quod certe nullius iniquitatis infamia laborare videtur: Vir enim bonus cum iis potius, qui perhibentur boni, quem sors tulerit casum subibit, quam veteratoria calliditate utrique parti imponere. Ejusmodi namque Vespertiliones, ut scribit *Joach. Vaget. in Orbe habitab. m. fol.* 40. qui neque mures neque aves sunt, proprio tandem errore, quæ cœlestis vindicta est, fascinati, in foveam, quam vitabant, omnium primi incidunt, & dum geminis sellis sedere volunt, utraque excluduntur. Quod non importunè *Laberius Mimus*, à Cæsare in Senatum allectus, & à *Cicerone* in consessum non admissus, *Reciperem te*, dicente, *nisi minus angustè sederemus*, regessit. Omninò enim fluxam fidem M. Cicero gerebat, vir cœtera eximius, at in ista distractione, turbisque Civilibus, nec Pompejo certus amicus, nec Cæsari, sed utriusque adulator, atque ideo merito suo, nulla injuria, si patientiam spectes, licet præter opinionem, sicariis immissis percussus. De prædicta Solonis lege, ejusque rationibus, videri potest *Strigel. in Notis ad Justin. fol. m.* 124. *& seqq.*

Verum quæ de vitanda Neutralitate quidam scribunt, haut ea simpliciter, sed cum distinctionibus multis, à *Joan. Botero in discorso della neutralità*, traditis, intelligenda esse, vid. *Besold. d. cap. n.* 3. *fol.* 92. *Klock. in tract. de ærar. lib.* 2. *c.* 93. *n.* 25. *& seqq.* ubi *n.* 29. iis statibus, qui se contra omnium partium Duces defendere, iisque resistere possunt, hocce consilium ratione Neutralitatis suppeditat, ut Massilienses imitentur, qui sic Cæsari responderunt: *se socios Romani Imperii esse. Vitriarius in Inst. Jur. Publ. lib.* 3. *tit.* 19. *n.* 139. dicit illos vocari Neutrales, qui à bello abstinent, & neutrarum sunt partium, & *neutralitatem esse actum, seu potius conventionem, qua belli Societatem declinamus, & nos inter bellum gerentes quietos tenemus.* Hostibus Neutralitatis annumerandus *Guicciardinus, consil. Polit.* 68. meram stultitiam eam vocans. Non omnem decoram esse, constat ex oratione *T. Quinctii Flaminii* ad Achæorum Legatos apud *Livium lib.* 35. *Quod optimum esse dicunt non interponi vos bello, nihil tam vanum, imò tam alienum rebus vestris est, quippe sine gratia, sine dignitate præmium Victoris eritis &c.* Atheniensibus, inter alias & hanc legem præscripsit *Solon*, teste *Agellio in Noct. lib. Atticis lib.* 2. *c.* 12. Qui in casu civilis discordiæ non alterius parti se adjunxerit, sed solitarius, separatusque à communi malo Civitatis secesserit, is domo, patria, fortunisque omnibus careto, exul extorrisque esto. Ab his autem casibus specialibus, ad omnes alios argumentum infirmum esse, ulteriori probatione non eget &c. Quemadmodũ ergo fœdera bellica, sua natura, sunt libertatis & consilii, & non necessitatis & præcepti, ita & *neutralitas* est libertatis, consilii, & non necessitatis; *Neutralitas* enim *est fœdus*, si non de adjuvando in bello, tamen de abstinendo à bello. Et quemadmodum Status Imperii fœdera liberrime & inter se, & cum exteris inire possunt, sine consensu Imperatoris, ita etiam neutrarum partium pro lubitu vel esse vel non esse possunt. Dummodo *Neutralitas* non tendat, vel contra Imperatorem qua talem, vel Imperium, *J. P. art.* 8. Hoc enim in casu neutrarum partium esse possunt, imo cogi possunt ab Imperatore & Imperio, ut neutrarum partium non sint. *Vid. de neutral. Bœcl. in dissert. Grotian.* 5. *cui titulus, Quies in turbis ad Grot. lib.* 3. *c.* 11. *n.* 8. *& ipsum Grot. de J. B. & P. lib.* 3. *c.* 17. ubi ait: Plerumque utrique invisus est, qui neutri adhæret; cumque eximiæ hoc prudentiæ opus sit, inter partes belligerantes ἀδιαφορίαν conservare, & utraque pars id semper operam det, ut socium habeat, & suis studiis addictum, qui utrique hactenus æquum se præbuit, facile hinc colligitur, quam inclinata sit via neutralitatis, uti vocant, jus perdendi, *Bœcler. ad Vellej. L. J. c.* 9. Tacitus id sic expressit *Histor. III.* 40. *Ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit: mox utrumque consilium aspernatur, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.*

Addendum his omnibus, quæ *Christoph. Besold. in dissert. de fœd. jur.* accuratè tractat: 1. *an utile & licitum sit fœdera contrahi?* 2. *De Fœderis etymo ex Definitione.* 3. *Qui fœdera contrahere possunt?* 4. *Cum quibus fœdus sit ineundum?* 5. *De conditionibus, sub*

sub quibus fœdera contrahuntur: ubi pluribus de fœdere clientelari tractatur. 6. De modo sanciendi, firmandi, & conservandi fœdera? 7. De fœderum duratione, ac quomodo illa solvantur? 8. De Neutralitate: ac item de auxilio petendo, atque ferendo.

Quæ de hac materia fœderum in *A. B. tit.* 15. in Handhabung des Land-Friedens zu Worms/ *Anno* 1595. *in Ord. Regimenti, Anno* 1521. §. 3. *in Instr. Pacis art.* 8. §. 2. *in Capitul. Cæs. anno* 1658. §. 7. 9. & 10. disposita sunt, videri possunt in *Tom.* 1. *h. verb.* Bündnüß.

Bürg.

DE Fidejussione accusatoris vel accusati in causis Criminalibus, dictum est *supra, verbo* Abtrag. Cœterum Fidejubere dicimur, cum pro alio personaliter intercedimus, aut ejus obligatione reos, aut debitores nos constituimus; largiter tamen sumpto hoc vocabulo, multis enim modis hoc fieri potest: proprie autem fidejussor est, qui solenni stipulatione interposita, ad majorem crediti securitatem, pro principali debitore ita se obstingit, ut, obligatio principalis nihilominus duret: est contractus antiquissimus, pius & adeo licitus, ut si quis juramentum de non fidejubendo interponat, ad id servandum non teneatur. Et contrahitur fidejussio inter præsentes duntaxat, non etiam absentes, & nudo pacto contractibus apposita nullum fomentum accipit, nec quidem de jure Canonico? *semper autem stipulatio intervenisse censetur, si scriptum reperiatur, fidejussum esse*, ut ne testis quidem contra hanc scripturam audiatur. Inter Fidejussorem & *expromissorem* notabilis emergit differentia: hic enim, tacita quasi facta novatione, reum principalem interventu suo liberat: Fidejussore verò interveniente, salva manet nihilominus obligatio principalis, cum sit ejus accessio. Fidejussio itaque est contractus nominatus stricti juris, quo quis pro debitore aliquo fidem suam, citra novationem, interponendo, ad debiti solutionem, in subsidium obligatur. Ejus, ut & fidejussorum varia sunt genera, quandoque enim ab obligationis forma, quandoque, ex diverso respectu debitorum, diversitate locorum, causarum, à Dd. distinguuntur, quas differentias *vid. Thes. Basil. vol.* 4. *d.* 27. *L. k.* 3. Et fidejussio alia est *succedanea* sive subalterna, alia *indemnitatis*: quarum hæc est subsidiaria, hoc est, in id, quanto minus à debitore exigi potest, aliquem obstringit, vel in reliquum non exsolutæ quantitatis, vocaturque vulgi schadloß Burgschafft: illa Succedanea, quæ fit pro alio fidejussore, eine Ruckbürgschafft/ quamvis hanc distributionem nonnulli reprobent, confundentes fidejussorem indemnitatis, den schadloß Bürgen / cum fidejussore Succedaneo seu subalterno, dem Ruckbürgen: id tamen malè fieri videtur: hic enim revera fidejussor esse reputatur: fidejussor verò indemnitatis semper tantum in id, quanto minus à debitore consequi potest. Fidejussorem dantis voluntas magis est coarctata quam fidejubentis: nam etsi nolit ille, tamen quandoque per decretum, & jussum Magistratus cogi potest, sive ejus facultates sint exiguæ, sive magnæ, ex sit dives ac bene solvendo, sive in magna, vel parva dignitate constitutus, nisi commode fidejussores invenire nequeat, maxime qui de futura inopia, dolo vel culpa est suspectus, modo id creditor exigat. Fidejubentis voluntas non est minus necessaria ad constituendam fidejussionem, quam dantis: & debet esse discretis verbis explicata, à personis idoneis, quales sunt omnes, quæ obligari & conveniri possunt, tam Patres, quam filii fam. peculio tenus, si sint majores 25. annis. Fidejussorem accipere possunt Creditores omnes, ex quocunque contractu sive in diem, sive sub conditione sit, uti Pater à Filio, Dominus à Servo, non autem vicissim recte fidejussorem exigit, & accipit: Maritus quoque ab uxore, & è contra, nisi fiat in contractibus inter eos prohibitis, ut fidejussorem accipiat, legibus prohibitum non est, nec fidejussor alium fidejussorem recipiat: non tamen coguntur Creditores alios, quam quos vel ipsi vel judex approbat, recipere, unde nec testator heredem condemnare potest, ut paupere fidejussore sit contentus.

Fidejussores esse possunt omnes, qui non prohibentur, vel legis dispositione vel ex naturali causa, vel civili, puta bonorum & facultatum carentia, & conveniendi difficultate: primæ classis sunt Milites, Clerici, Monachi, Prodigi, possessores bonorum fideicommissis subjectorum, possessores feudalium destituti allodialibus, item qui possident res litigiosas & Banniti. In secunda classe esse prohibentur, qui naturali laborant defectu, uti Infantes, pupilli, mulieres, furiosi, ebrii, muti, surdique. Fidejussorum minus idoneorum sub 3. classe numerantur, qui destituti sunt facultatibus competentibus, & difficiles sunt conventu, ut sunt pauperes, potentiores, minores, item qui bona sterilia & tenuia possident, vel sita in alieno territorio, vel aliis oppignorata; item servi & forenses. *Studiosus* item idoneus fidejussor non est, nisi privilegio fori renunciet, imprimis, quia ad liberationem agere potest, antequam solutio fiat, si scilicet ab una Academia ad aliam migrare velit. Et si Creditor talem minus idoneum fidejussorem semel admiserit & receperit, cogitur eo contentus esse, nisi justa aliqua ignorantia subsit, vel dolo sit inductus ad capiendum talem fidejussorem.

Pro *Pupillo* fide jubens, sicut & pro furioso & prodigo, in solidum tenetur, nec mandati actionem contra hos habet, imo etsi pupillus restituatur, ipse tamen non juvatur, modo non sit adversarii loco deceptus.

tus. Fidejussionum causæ, quibus rectè accedit fidejussor, enumerantur vulgò: ususfructus, tutela, vel curatela, accusatio, arrogatio impuberis, promissio, qua libertus operas se præstiturum jurat, supplicatio, qua altera pars supplicationem petit, assumptio præsidii Provinciarum, hereditas, aliæque plures, ut qui vectigalia conducit, fidejussorem ultra bona sua obligata dare debet. A fidejussionum causis excipiuntur primò causa dotis, deinde obligatio facta contra bonos mores, aut de facto impossibili, aut cui jam præscriptum est, ac denique actio popularis.

Fidejussio omnino *ad eandem speciem*, & rem definitam fieri debet. Hinc si Principalis in pecunia sit obligatus, fidejussor se in tritico obligare nequit; & transit hæc obligatio fidejussoria ad heredes, etsi eorum nulla sit facta mentio: hæcque transmissio fit tam active in heredes Creditorum, quam passive heredes fidejussorum: Sunt adhuc & alii effectus, videlicet ut succedat in locum arrestationis, ut cogat vocatum fidejussorem ire & sequi, ut res ipsius sint obligatæ, ut duobus de aliqua re contendentibus, ea uni eorum tradatur, modo caveat tradenti de indemnitate, si tertius forte interveniat, & actio perpetuetur, ut creditor sibi præjudicet, & consensum inducat, ut sit instar solutionis, ut sit remedium moratorium in causa revisionis in Camera Imperiali, & alii plurimi: V.G. ut obligatio amplius non sit solitaria, ut fidejussor pupilli non possit esse ejus tutor, ut fidejussor pro debitore principali testimonium ferre non possit in causa, pro qua intervenit.

Competit fidejussoribus *primò* beneficium *divisionis* ex Epistola *D. Hadriani*, ex quo fidejussio nunc scinditur per partes viriles, si sint omnes & singuli tempore litis contestatæ solvendo: nisi vel omiserint exceptionem, & totum solverint, vel sit efficaciter renuntiatum, vel factum promissum, aut falsò negatum sit, fidejussum esse, aut sit fidejussor tutoris, aut confidejussor mulieris & minoris: Is tamen, qui se *ut Principalem* obligat, als Selbst-Schuldner/habebit adhuc hoc beneficium, non qui se *in solidum*, hæc autem exceptio usque ad sententiam rectè opponitur. Beneficium hoc obtinet etiam in *Confidejussoribus*, ex intervallo accedentibus, qui autem solidum solvit, non recipit, nisi titulum à creditore, per actionem cedendarum actionum, contra reliquos confidejussores extorserit. Renunciari autem huic beneficio specialiter potest, etsi generalis renunciatio sufficiat. *Secundo* competit beneficium *Excussionis*, quod est vigorosa inquisitio in bona debitoris, qua petit fidejussor, ut bona Principalis debitoris prius excutiantur, indeque solutio fiat, & datur omnibus omnino fidejussoribus in modum dilatoriæ exceptionis, nisi vel specialiter ei renuntiaverint, vel tanquam principales, als Selbst-Schuldner und Bezahler/se obligaverint, vel interposito juramento fidejusserint. Hinc fidejussor, qui se obligat ut Principalem, als Selbst-Schuldner/& ille qui se obligat in solidum, eo ipso ille beneficio discussionis, hic divisionis renuntiat, nec uti amplius possunt hoc beneficio. *Tertio* competit fidejussoribus *beneficium cedendarum actionum*; quo fidejussor solvens, aut etiam solvere paratus, vel etiam solutione facta à Creditore petit, ut sibi actiones, quæ ipsi contra Principalem competebant, cedat, ad hoc, ut habeat regressum ad suos confidejussores, quoad portiones residuas solutas: namque absque cessione hac facta, nulla fidejussori solidum solventi adversus suos Confidejussores competit actio: ubi tenendum, quod ex necessitate exigatur hæc cessio, adeo ut si non possit cedere actiones creditor, non possit etiam agere contra fidejussorem: nec hoc beneficium generalis renunciatio excludit, sed solum nominata. Fidejussoribus *quarto* beneficii loco competit: quod omnes *exceptiones reales*, quæ competunt reo Principali, etiam fidejussori utiles sint, in tantum, ut etiam invito Principali eas objicere possit, etsi ab initio renunciatum sit: secus verò in personalibus. Unde natæ hæ regulæ, *prima*, quædam nocent reo, quæ nocent etiam fidejussori: *Secunda*, quædam nocent reo, quæ tamen fidejussori non nocent, & vice versa: omnes illas exceptiones videri possunt in *Thes. Basil. vol. 4. d. 27. l. Q. 2. 3. 4.*

Actiones quoque fidejussoribus competunt, quarum *prima* est Creditorum ex *Stipulatione* adversus fidejussorem, in foro non creditoris, sed ipsius fidejussoris instituenda: *altera* fidejussorum, solutione facta, adversus principalem debitorem ejusque heredes, vocaturque *contraria Mandati*, si pro reo mandante, præsente & non contradicente fidejussit. *Tertia negotiorum gestorum*, itidem fidejussorum, si *pro absente*, sine mandato intervenerunt: utraque hac actione tam id, quod solutum est, tam interesse quam damnum persequitur. *Fidejussores Fiscales* de judicio sisti, si requisitus Principalis, ut se sistat, non steterit, toties quoties is neglexerit, Fisco ad pœnam tenentur.

Fidejussioni *finis* est, ut homines sibi satis prospiciant, & debitum sit in tuto: Adjacentia sunt, *instrumentum fidejussionis*, *clausulæ* instrumentales adjici solitæ, renunciationes, obstagii promissio, Creditoris probatio: Affinia sunt, jussus parentis, cautio securitatis, seu salvi conductus, cautio juratoria, tutela judiciaria, sponsio quæ fit pro infante in S. Baptismo: contraria sunt, error, dolus, vis, metus, abnegatio, & fallacia. Obligatio fidejussoria tollitur iisdem modis, quibus stipulatio, vel Principalis contractus, veluti solutione, acceptilatione, novatione, confusione, præscriptione, sententia definitiva, jurejurando, repræsentatione rei Principalis semel facta, pacto de non petendo, & denique prorogatione termini, inscio vel invito fidejussore à Creditore facta. Liberatur etiam fidejussor, si debitum sine ipsius scientia & consensu inter Principalem & Creditorem mutetur, aut nove-

novetur, nisi ipse simpliciter se obligaverit. Plurima de hac materia scire qui desiderat, consulat *Thes. Basil.* ubi fusius & latissime per totam tractatur, *& ab Hering. in tr. de fidejussor.*

Bürger.

SUMMARIA.

1. *Mediata Imperii membra.*
2. *Qui dicantur specialiter Cives.*
3. *Distinctio Civium.*
4. *Quinam veniunt nomine Civium.*
5. *De suburbanis.*
6. *Syndicus non fit Civis, & quomodo morienti succedatur.*
7. *De Professoribus & Scholaribus.*
8. *Consiliarii Imp. Aulici, & Assessores Cameræ non sunt Cives.*
9. *De civibus forensibus & honorariis.*
10. *De Cive confœderato.*
11. *De Civibus Illustribus.*
12. *Cui competat jus creandi Cives.*
13. *Cives non onerantur præstationibus, apud Rusticos usitatis.*
14. *Cives tenentur ad homagium præstandum.*
15. *Et Magistratum adversus injurias defendere.*
16. *De Cive alio migrante.*
17. *Cives potest pro debito.*

De Evestitu Civium, de quo in Reformatione Politica Augustana anno 1530. mentio fit, *vid. infra* Kleider-Policey-Ordnung.

Cœterùm *Limn. in J.P. lib.7.c.1.n.20. & Bald. in C. dudum n.6. de elect. in 6.* Civem einen Bürger à Burgis, h..e. à locis muro vel alio sepimento firmatis, daß man sich darinnen sicher verbergen können/ derivant.

1 Mediata Imperii membra. Mediata imperii membra sunt & Cives, qui sunt vel cum dignitate eminente, vel non sunt. Dignitas illa vel Ecclesiastica est, ut Prælatorum, vel Secularis, ut Comitum & Baronum mediatorum. Prælatorum ea dignitas vel persona est, uti Abbatum, &c. vel corporum, uti die Geistliche Capitular-Stiffter/ qui non sunt Imperii Status, erster R.A. 1512. §.23. Comites & Barones mediati, ratione bonorum, Landsassii sunt, quibus illustris dignitas ab Imp. concessa est. Reliqui Cives, vel corpora sunt, vel singuli: Corpora, vel Ecclesiastica, vel secularia, illa, ut reliqua Collegia Ecclesiastica, hæc ut Civitates Municipales, Collegia Mercatorum, Opificum, &c. Singuli hoc ordine recensentur: Ritter/ Doctor, Edel/ Stadtmann/ zweyter R.A. 1512. §.11. Et distinctio hæc Ordinum indè desumpta est, quod in Republ. quidam civium privatorum parantur saltem rei privatæ: quidam officiis quoque Reipublicæ.

2 Qui dicantur specialiter cives. Illi specialiter *in d. §.11.* dicuntur Cives, Stadtmann/ atque adeò sunt civici Ordinis, Burger-Standes / qui rei familiari incumbunt, & civitatis suæ munera, quin & in Republ. affinia curæ familiari officia gerunt: Unde sub iis *in d. §. 11.* comprehensi quoque videntur incolæ pagorum, quippe qui sunt accessiones urbium, *l. 30. ff. ad Municip.* etsi seorsim eos recenset *Munster. Cosm. lib.5. cap.27. ita Cocceji in Jus publ. cap.31. n.1. & seqq.*

3 Distinctio Civium. Porrò Civis vel est *Originarius*, qui in eo loco ubi natus est, domicilium constituit, & jure nativitatis suæ civis est, seu, qui Patre vel Avo Cive natus est. Unde etiam Civis, statim dicitur, quando nascitur, *l.1. l.6. ff. ad Municip. Gail. 2. observ. 36. n.5.* & talis necessarius & naturalis civis dicitur: Nisi contrarium consuetudine vel statuto sit receptum: veluti Wormatiæ Jus hoc personale est, & cum persona extinguitur. *Gilman. tom.5. symphor. f.47.* Antverpiæ verò, qui ibi natus est, sive parentes ibidem domicilium aut jus Civitatis habuerint, sive non, efficitur Civis, *Wesenb. cons. 1. n.41.* vel *Adscriptitius* vel *Allectus* est, qui aliunde adveniens, domicilium ibi constituit, qui tamen non debet esse Bannitus, *l.5. l.22. ff. eod.* Ordn. des Land-Fr. 1521. *tit.* 12. 13. Nec *Phalburgerus, A.B. tit.* 16. Zweyter R.A. 1512. §. 17. *&c.* & dicitur *incola*, tanquam qui consensu & suffragio Magistratus, Jus Civitatis certo pretio consecutus est. Unde & *voluntarius* Civis dicitur, quod scilicet assumptus sit in Jus Civitatis, propterea quod ibi loci domicilium ac forum suum instituere voluerit. *Althus. Polit. cap.5. n.16.* *Ascititius Civis* tria præstare debet, antequam in album civium referatur: 1. Tenetur exhibere literas testimoniales, einen ehrlichen Abschied/ Mannrecht oder Geburts-Brieff/ quibus imprimis doceat, daß er ehrlich gebohren / und keinem Herrn mit Leib-eygenschafft/ 2c. verwandt. 2. Præstare homagium, sive juramentum fidelitatis & obedientiæ. 3. Certam pecuniam solvere, qua Jura Civitatis sibi redimat, de quibus *Besold. in Comment. ad Ordin. Polit. Lindenspür. fol.5. & seqq.* Ejusmodi advenientes autem libenter recipiunt ii, qui Imperii amplificationi magis, quam tranquillitati student. Sicque *Romulus* Regni sui amplificationem affectans, omnibus confugis asylum aperuit. Vicissim in Imperialibus Civitatibus advenæ vix admitti solent, quod non caret rationibus: Etenim generis diversitatem dissensionis esse causam, donec animi consentiant, perhibet *Aristotel. 5. polit. 3.* Quo respicit *Isocrates*, dum ait: *Ea demum Civitas felix nominanda est, non quæ ex promiscua hominum colluvie, multos cives temerè collegit, sed quæ antiquissimas & primas familias maxime conservare studet.* Econtrà, ultra *Romulum*, constat etiam de Antonio Philosopho, teste *Capitol. in vita*, quod infinitos ex gentibus in Romano solio collocavit. Et *Theseus Athenis* omnibus peregrinis asylum con-

constituit. *Plutarch. in vita fol.* 21. ut & Solon, *Plutarch. in vita fol.* 173. Sic & ante annos, quidam in Gallia Princeps, uti testatur *Jodoc. Sincer. in Itin. Gall. fol.* 100. *& seqq.* pollicitus fuit, se ex furum & latronum receptaculo redditurum elegantem urbem. Pari ratione Turcarum Imperatoris Aula, dicitur *Porta*, quasi apertum quoddam asylum, omnibus iis patens, qui benignæ protectioni hujus Imperii se subjiciunt. *Besold. in polit. d. trib. domest. soc. spec. f.* 54. *sub n.* 12. & Romani, quibus mediis Civitatem & civium numerum auxerint, refert *Lipsius in compend. oper. de admirand. lib.* 1. *fol. m.* 437. *& seqq.*

4. Quinam veniant nomine Civium? Civium nomine non tantum veniunt ii, qui sunt in Civitate, sed etiam, qui sunt de *Diœcesi & Comitatu* alicujus, Dd. *in rubr. ff. solut. matrim. Bart. in l.* 3. *C. de natur. liber.* qui dicit per *l.* 1. *ad Muncip.* Quod ille, qui ex Vico est, sortiatur Originem ex ipsa Civitate, cui subest vicus, & qui in vico aut villa nati sunt, dicuntur cives ejus civitatis, cui tributum solvunt. *auth. quib. mod. nat. eff. sui. §. si quis igitur. Felin. in C. Rudolphus de rescript. n.* 9. *Suburbani* homines gaudent quoque privilegiis civium, quia Suburbani in favorabilibus appellatione civium veniunt. *L. ædificia ff. de V. S.* quod latius *Alciat. Capoll.* & alii tum ibi, tum *ad l.* 2. *& ad l. Alphenus. ff. d. l. explicant.* Quibusdam in locis receptum est, quod is, qui steterit per decem annos in civitate aliqua, efficiatur civis. *Ludov. Roman. sing.* 676. licet quis non steterit continuè sed majori parte illius temporis in civitate, *arg. l. cum de Lanionis.* 18. *§. Sabinus. ff. de fund. instruct. l. majore.* 156. ibi : *majore parte anni possedisse quis intelligitur : etiamsi duobus mensibus possederit, ff. de V. S. text. in C. significatum. de præbend. in* 6. Ac etiam, an quis Burgensiam civitatis acquirat, ex domicilio diuturno sine literis, vid *Boër. decis.* 260.

5. De Suburbanis.

6. Syndicus non fit Civis, & quomodo morienti succedatur. Sed notandum hic, quod licet quis diu habitet in Imperiali Civitate, v. g. ut *Syndicus*, exinde tamen non fiat Civis, sed expressa receptio & submissio requiratur. Ac quæritur anne tali, si moriatur, succedi debeat ex Statuto loci ? & respondetur, quod non, sed quod locus Originis sit inspiciendus : quia nec domicilium contraxisse censetur, & imprimis, quia talis ejusmodi Civitatis jurisdictionem non recognoscit aliter, quam ratione officii sui, *Scheffer in quæst. suis pract. de vid. nob. qual.* aliud autem est, quod ex delicto & contractu, in loco delicti vel contractus aliquis forum sortiatur, nam hoc fit in quolibet extraneo, si ibi inveniatur.

Porrò Jus Originis, licet revera mutari non possit, cum naturale sit; tamen quoad jurisdictionem & munera Civitatis, ejusque privilegia ac commoda, mutari potest, *Gail.* 2. *obs.* 36. *n.* 7. Exinde sequitur, Civem, qui deserit Civitatem, & aliò domicilium transfert, nihilque possidet in Civitate Originis, amittere jura Civitatis, & commoda ejus ac privilegia, ita ut in Civitate illa nihil honoris aut oneris habeat, *Fachinæ. lib.* 1. *conf.* 9. *n.* 12. *& seqq.* constat enim, quod nemo duobus in locis simul & eodem tempore verus Civis existere possit : contrarium tamen hic statuunt *Thes. Basil. Vol.* 2. *disp.* 6. *lit. uu.* 3. *& Vol.* 3. *disp.* 5. *lit. hh.* 2. Patricios verò duarum Civitatum simul Cives & Patricios existere, tradit *Draco de jur. Patric. f.* 245. *& seq. c.* 2. Sed quid dicendum hic de *Professoribus & Scholaribus*, utrumne ipsi ratione loci habitationis vel Domicilii sint Cives vocandi, ac iis annumerandi ? & R. eos proprie Cives non esse, adeoque nulla ratione Magistratui oppidano subjectos, sed esse quasi metatos, *Cothman. resp. Acad.* 1. *n.* 104. Quod autem quidam scribunt Professores esse incolas, illud proprie loquendo non, sed verbi illius allusione saltem esse verum: cum Incolæ ordinarium loci Magistratum agnoscant, quod secus in Professoribus, qui proprium ordinarium judicem habent, *auth. habita C. ne fil. pro patre. Cothm. d. l. n.* 106. Idem de *Consiliariis Imp. Aulicis*, & de Cameræ Assessoribus, notavit *Tilman in decis. Camer. Syntagm.* 1. *decis.* 5. *vot.* 9. *n.* 3. ut qui Viennæ & Spiræ deputati sunt ab Imperatore, & Imperio, non ut Civitati subjiciantur, sed ut ibi, tanquam in locis commodioribus, Jurisdictionem Imperii exercerent, suis legibus, exemptionibus, & jure utentes.

7. De Professoribus & Scholaribus.

8. Consiliarii Imp. Aulici, & Assessores Cameræ non sunt Cives.

Olim in Civitatibus Imperialibus soli *Patricii* verè Cives erant, dictique vulgo Burger: quia in turribus seu Burgis, hoc est fortioribus ædificiis, habitabant, quò adversus plebem, vel etiam tempore Civilium factionum, tutiores essent. Reliqui Einwohner / Beysassen / aut etiam Pfalbürger vocabantur, *Besold. in Synops. Politic. lib.* 1. *c.* 16. *n.* 6. *fol.* 87. Sic *Augustæ Vindelicorum* frequens est, ut Patricii vocentur Bürger. Unde ædes publicæ, nuptiis Patriciorum, & eorum qui iisdem per matrimonium cum Patriciorum filiabus associantur (quos vocant von der mehrern Gesellschafft) celebrandis, aliisque rebus inter eosdem publice peragendis destinatæ, communiter nominantur der Bürger-Stuben; Mercatoribus verò, ad similem usum extructæ sunt, der Kauffleut-Stuben *Diether. d. compar. Reip. Nor. cum Venet. lit. B.* Quod rationem habet politicam. Sunt enim, qui solos Nobiles aut Patricios prò genuinis Civibus in Republica agnoscunt, respicientes Jus Civitatis plenum, juxta quod Civis est, qui particeps est bonorum, dignitatum & suffragiorum, ut de Patriciis Venetis & Poloniæ nobilibus sentit *Keckerman* quem allegat *Draco in tract. de Origine & Jure Patricior. lib.* 3. *c.* 3. *n.* 19.

Sciendum insuper, quod ii plerumque qui in Burgis habitabant, Burgenses dicti fuerint, qui iidem sunt, ac apud nos hodie die Bürger. Utriusque tamen non semper eadem est significatio. Burgenses enim rusticis opponuntur, qui ruri in villis habitant, *Afflict. de Constit. Neapolit. lib.* 1. *rubr.* 9. *n.* 40.

§. n. 40. & 41. ubi eos vocat Burgenses, qui in Civitate aliqua habitant, eisque tribuit jus portandi arma, quod rusticis denegat. Similis apud nos est usus vocabuli Bürger/ sicut ex vulgato notum est sermone. Unde eos quoque, qui habitu civiliori, non rustico, incedunt, vocare solemus Bürger/ Bürgersleut / & Bürger à rusticis von den Bauern separare etiam vulgus novit, secundum illud, Bürger und Bauer/ scheidet nichts als die Mauer: de quo *Franckh.* in seinen Sprichwörtern *m. fol.* 131.

9. De Civibus forensibus sive honorariis. Sunt adhuc *Cives forenses, confœderati & honorarii*: de quibus *Althus. supr. d. cap. n.* 18. & *duobus seqq.* *Honorarius* Civis dicitur, cui Civitatis jus, honoris ergo tributum est, qui tamen ideò non tenetur ullo imperio, aut necessariis muneribus Civitatis illius, cujus est Civis honorarius, *Bodin. lib.* 1. *de Repub. cap.* 6. Ita *Regi Galliæ Helvetii* jus Civitatis suæ dederunt, ut in specie de Ludovico XI. refert *Cominæ. lib.* 6. *cap.* 4. Ferdinandum quoque Castiliæ & Arragoniæ Regem, Civem & Patritium Veneti fecerunt, *Thesaur. Politic. p.* 1. *relat. de Venet. f.* 82. *Diether. de compar. Reip. Nor. cum Veneta lit. A.* 4. ac item Medicæos *Bemb. histor.* 12. *fol.* 534. Ita Vesontio Cives habuit illustres, *Chiflet.* 1. *cap.* 62. & Guilielmus Comes Hollandiæ *Ultrajecti* Civis fuit, ut ibi immobilia emere posset *Lehman.* in der Speyer. Chronick *lib.* 5. *c.* 90. *Besold. de trib. domest. soc. spec. fol.* 55. *n.* 13. Sic etiam Bearnenses, Allobroges, Mediolanenses, Lotharingi, Cameracenses & alii pro Civibus Regni Gallici habentur in quibusdam, *Rhenat. Choppin. de doman. Reg. lib.* 1. *tit.* 11. ubi plures alios enumerat, quibus jus Civitatis ex pacto datum fuit.

10. De Cive confœderato. Civis autem *confœderatus* est, qui Jus Civitatis ex fœdere in quibusdam est consecutus, sic ex mutuo fœdere inter Genuenses & Bernates obtinet, ut qui ex fœderatis sociis, sua Civitate desertâ, sociorum Civitatem adire velit, ipso momento Civis ac subditus fiat Sociæ Civitatis, sine cooptatione & rescripto singulari, *Beda lib.* 1. *de Rep. c.* 6. *n.* 69.

11. De Civibus Illustribus. Subjungendum hic quoque, quòd Germaniæ Nobiles prisco tempore, ut plurimum in Civitatibus, rarius ruri vixere, adeò ut nec Comites, aliosque Proceres puduerit, Civium albo contineri ut testatur *Chron. Norimbergens.* Musser. de Comitibus Nassoviensibus Civib. Noricis, de quo *Draco d. jur. & Origin. Patric. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 16. Unde *David Chytræ. lib.* 15. *Chron. Saxon. p.* 438. scribit: multas familias nobiles ac illustres, & in his Nassovios Comites, sua domicilia Noribergæ habuisse: imo *Adolphum* Comitem Nassov., Civem fuisse Norinbergensem, postea Imperatorem electum. Comites quoque à Gleichen / olim Condominos primò, deinde Concives Erfordensium fuisse, docent literæ A. C. 1277. scriptæ, in quibus tale exordium habetur: *Nos Albertus, Dei Gratia, Comes de Gleichen, recognoscimus & tenore præsentium lucidè protestamur, quod quia Consules, Cives, & Universitas Erfordiensis, Nos & nostros hæredes, in eorum familiares pariter & concives favorabiliter receperint.* Et paulo post: *De hujusmodi pensione Nos & nostri hæredes, eorum Burgenses dici volumus & Concives, Draco d. l. fol.* 221. Sic etiam dicunt Imp. *Rudolphum I.* dum adhuc dum Comes Habspurgensis erat, Civem Tigurini fuisse. Sic etiam hodiè videmus, quod multi ex *Comitum Fuggerorum* familia sint Cives Augustani, secundumque jura istius Civitatis vivant. Quæ autem causæ fuerint, quod maxima pars Nobilium posterioribus temporibus ex urbibus in agros migrarit, vid. *Bodin. de Republ. lib.* 6. *cap.* 6. *Arnisæ. de republ. lib.* 2. *cap.* 5. *sect.* 1. & *cap.* 7. *sect.* 2. *n.* 53. & *seqq.* Et in Recessibus Statuum Ducatus Würtenberg. in den Landtags-Abschieden / cautum esse dicunt, daß denen vom Adel in Städten zu wohnen / Ihre Fürstl. Gnaden nicht leichtlich gestatten wollen. Eò quod onera, præsertim personalia, subterfugiant, nec jus Civitatis, das Bürgerrecht / acceptent, sed pro peregrinis habeantur; etiamsi habitent in Würtenbergico Ducatu, maxime in libero prædio, so der freyen Reichs-Ritterschafft contribuirt. *Besold. vol.* 2. *cons.* 32. *à pr.* Et odiosa immunitas censetur, quæ tendit in aliorum præjudicium: cum beneficium quibusdam datum, plebeis injuria existat. Sicque anno 1419. Argentinæ Senatus consulto decretum fuit, daß die Edelleut in der Stadt alle Bürger werden / auch keiner in die Stadt / noch in den Burg-Bann kommen solte / der nicht das Burgerrecht angenommen / und den Eyd geschworen / *Anonymus Poeta Germanus* in der Straßburger Chronick. *fol.* 90.

Cives autem creandi potestas competit Senatui, aliisque Magistratibus Municipalibus, etiam absque jussu scientia & licentia Domini territorialis. Hoc enim juris Magistratus & Jurisdictionis, non vero de reservatis Principis est, sed consequens quodam administrationis Civilis Magistratibus Municipalibus concessæ, *Besold. in discurs. Polit. de jur. univers. cap.* 4. §. 4. *ad fin.* & *cap.* 8. *n.* 3. *Thes. Basil. Vol.* 2. *disp.* 6. *lit. Uu.* 3. & *Vol.* 4. *disp.* 5. *lit. uu.* 3. & *Vol.* 6. *disp.* 3. *lit. Cc.* 3. *Petr. Anton. de Petra in tract. de potest. Princ. c.* 15. *num.* 1. *Gilman. tom.* 5. *Symph. relat.* 10. *fol.* 47. *n.* 1. 2. & *seqq. Lancellot. temp. omn. Iudic. lib.* 1. *cap.* 1. §. 4. *n.* 3. Würtenbergische Lands-Ordnung *fol.* 4. Si quæ tamen difficultas in electione alicujus Civis oriri posset, meritò ad Principem recurri debet: Wann man einen wider die Gebühr nicht annehmen wolte. Princeps enim sibi semper reservat inspectionem, ne jure concesso inferiores malè utantur. *arg. trad. à Besold. d. tract. cap.* 5. *n.* 2. & *cons.* 91. *n.* 29. & *seqq.* Si aliquis ita fuit receptus in Civem, dummodo solvat datias & collectas, non resolvi civilitatem, sed posse compelli ad solvendum, & solutis datiis vel collectis, ipsum gaudere commo- 12. Cui competat jus creandi Cives?

dis Civitatis, *Molin. de primog. Hisp. lib. 2. cap. 15. n. 28.*

Tempore receptionis autem in Civem, potest Dominus opponere legem, quam vult, unde vulgò dici solet, quod contractus ex conventione legem accipiat, veluti si paciscatur, ut singulis annis, hoc vel illo Mense solvat par Gallorum Gallinaceorum (ein Paar Rauchhun) vel aliquot modios frumenti, ein Kornpacht/ vel certam summam denariorum aut solidorum, Geld-Pacht oder Gült. Item ut toties Domino operetur arando, conserendo, triturando, ligna in Domum Domini convehendo. *vid. Husan. de hominib. prop. cap. n. 61. & seqq.* Quæ

13. Cives non onerantur præstationibus apud rusticos usitatis.

omnia verò ac consimilia in Civitatibus Principum & Magnatum experiri haut licet, sed plerumque solummodo à *Nobilibus in pagis & villis* eorum introducuntur: und wollen sie dadurch mitler Zeit eine Leibeigenschafft erzwingen &c. zwar können die vom Adel / wann sie einem sonderbahre Güter geben / demselben dergleichen Beschwerden auffdringen / wann sie aber einen zum Bürger auffnehmen / und wollen solche Beschwerden ihme aufflegen / wird solches nicht für billich gehalten / weil hierdurch alle / contra morem Regionis, & in præjudicium Domini Superioris, leibeigen würden / *ita Besold in thes. pract. h. verbo.* Ex prædicto fundamento, quod nempe jus creandi Cives competat Senioribus Civitatum, succedit hoc, quod Cives recepti teneantur etiam Senatui, tanquam Ordinario Magistratui, Jurisdictione munito præstare *homagii*

14. Cives tenentur ad homagium præstandum.

juramentum, vulgò den Burger-Eyd / quo ipso debitam obedientiam & morem se gesturos sub fidei religione pollicentur. *Knichen in tract. de jur. territ. cap. 3. num. 162.* Quod juramentum adeò necessario præstandum est, ut absque eo nemo in Civium numerum assumatur, *Idem d. loc.* Nam certum est, Senatum aliosve Magistratus Municipales habere jus & potestatem assumendi Cives, etiam absque jussu & licentia Domini Territorialis des Landes-Fürstens / *Matth. Stephan. discurs. Acad. 9. n. 10.* Quemadmodum autem Consules & Senatores Civitatum suos Cives tueri & penes privilegia, Statuta, libertates & alia jura manutenere & defendere tenentur. *Zas. d. feud. part. 7. n. 76.* Ita quoque Cives, vigore præstiti homagii sive juramenti, Sena-

15. Et Magistratum adversus injurias defendere.

tum & Magistratum suum adversus injurias aliorum, defendere debent. *Zas. d. l. n. 43. Schrader. d. feud. p. 6. c. 6. n. 92.* Juramentum autem tale Civium præstatur etiam pro consequendis privilegiis & immunitatibus Civitatum, das Burgerrecht / so in Bürgerlicher Freyheit und Bürde bestehet / als da seynd / Gemeinrecht / Wohn / weid / Trieb und Trab / auch andere gemeinsame Nutz und Niessungen. *Gilman. tom. 5. Symphorem. relat. 10. fol. 74. n. 1. & seqq.* quæ tamen variant pro diversitate locorum.

16. De Cive aliò migrante.

Denique quibusdam in locis receptum videmus, eos, qui ex uno in alium commigrant locum, habitandi & ibi negotiandi causa, non aliter ad jus Civitatis zum Bürgerrecht admitti, quam si Magistratus sui, sub quo hactenus degerunt, literas testimoniales exhibeant, doceantque, se istic loci honeste vixisse, ac bona gratia discessisse, vel etiam fidejussores præstent, se legitime natos ac liberos, nec ullius Domini proprios esse homines, daß sie recht und frey gebohren / und niemand eigen oder laß seyen / ihnen auch innerhalb drey Jahren keine Schulden / dardurch die Stadt beschwäret werden möge / nachfolgen solle / ut loquitur *Hering in tract. de fidejuss. cap. 5. num. 333.* Vulgo vocantur Eheliche Geburt und Mann-Recht / (Mann enim pro libero sumitur, Leut pro servo) Würtenbergische Lands-Ordnung *fol. 4.* Moribus nostris domicilium mutare licet, & ita mutans, si solvat den Abzug / da kein freyer Zug ist / liberatur ab onere Civitatis prioris, *Rosacorb. c. 29. n. 18.* Doch muß er gewöhnlich die Sachen außrichten / so in währendem seinem Burgerrecht angefangen worden. Pupillum quoque inter Cives numerat *Barbosa lib. 3. cap. 15. n. 28.* Cives olim etiam *rustici* fuerunt dicti, *Thes. Bas. vol. 2. disput. 8. lit. Ddd. 4.* Hodie verò, ut aliquis sit Civis, sive ad Civilitatis essentiam requiritur *habitatio in urbe*, atque Civis ad onera tenetur, nec propriè Civis dicitur, qui onera non sustinet. Atque hinc Civis pro debito

Civitatis, quæ se, suosque, sua, suorumque bona (ut plerumque fieri consuevit) solemniter obligavit, arrestari & detineri potest, & quidem non solum pro rata & portione sua, sed etiam pro universo debito, siquidem damni & interesse refusionem à Civitate recuperare potest: neque solum is, qui tempore debiti contracti, jam verò desiit esse vivis, sed etiam qui tempore debiti conflati non fuit, jam demum effectus est Civis, siquidem hic ea conditione videtur receptus, ut pari cum reliquis jure utatur. *Thes. Bas. vol. 5. d. 4. lit. aa. 2. Christoph. Harprecht in disquis. Jurid. de ære alien. Civit. à Cive novel. & migr. solv.* ubi *cap. 3.* quæstionem resolvit, an & quatenus Civis novellus ad æris alieni, ante jus Civitatis à se acquisitum, legitimè contracti, solutionem compelli possit, & *cap. 4.* de obligatione Civis migrantis, an & quatenus etiam ille, ad æris alieni suo tempore contracti solutionem, sub suum discessum compelli possit. Datur etiam Domino actio ad subditum vel Civem vindicandum, qui sine ipsius consensu migravit, & Dominus potest illum revocare, aut sane pro migrationis & migrationis & dimissionis jure mulctam poscere, & hic Civis Pfalburgerus appellatur, id est falsus Civis. Porrò Civis propriis sumptibus non tenetur Principem suum sequi ad bellum, nisi Princeps idoneos redditus non habuerit, vel Reipublicæ necessitas id exegerit. Peregrinos Cives & extraneos an recipere sit utile, variant Politici: illud tamen ex moribus, natura, ingenio illorum, quibus nocere vel prodesse possunt Civitati, æstimari posse putatur.

17. Civis potest pro debito.

In distinctione Subditorum & Civium considerandi sunt alii, ut puri, alii ut eminentiores. Puri sunt qui simpliciter obediūt. Eminentiores quorum subjectioni aliquid est additum. Potest aliquis esse civis in urbe, in provincia verò subditus. Sic in Marchia Cives urbium veri sunt Cives, sed in provincia sunt subditi, & hinc recepta est distinctio inter mere subditos, & mixtos. *Christoph. Becman. in meditat. Polit. cap.* 19. *n.* 10.

Burgund.

S V M M A R I A.

1. *Burgundici Regni Comitatus, Ducatus, origo, & variationes.*
2. *Comites Burgundiæ & Duces.*
3. *Partes Burgundiæ.*
4. *Galliæ prætensiones.*
5. *Quid contribuat Imperio Dux Burgundiæ.*

1 Burgundici Regni, Comitatus Ducatus, origo & variationes.

DE Burgundia jam supra *pag.* 11. *n.* 19. aliquis dictum. Burgundiæ seu Arelatense Regnum, à Vandalis olim conditum, *Crantz. Vand. l.* 2. *cap.* 6. *& seq.* & à Clodovæo Rege Franciæ, ejusque posteris, Gundemaro Burgundo victo, subactum, & Coronæ Franciæ cessum, *P. Æmil. de reb. Franc. lib.* 1. *in Childebert. Masson. Annal. lib.* 1. *in Merov.* sed sub Arnolpho Imper. restitutum. Regno causam dedit, quod Carolus Calvus Bosonem affinem, Provinciæ regem fecit, *P. Æmil. l.* 3. *in Car. Calv.* qui, Carolo mortuo, regnum totius Burgundiæ affectavit, irrito tum quidem consilio, etsi ejus filio Arnolfus Imp. Provinciam firmaverit: *Annal. Franc. Fuld. in anno* 887. *apud Freher. tom.* 1. *script. Germ.* At deinde, cum solutis, fractis & effœtis Carolingorum viribus, plures novi reges, Berengarius & Guido in Italia, Odo in Gallia fierent, etiam Rudolphus, occupata Provincia, Regem se dicit, Burgundiamque tentat. *Regin. l.* 2. *in ann.* 888. Arnolphus Imper. bello eum petit, & Rudolpho locis inaccessis abdito, defensoque, Burgundiam capit, atque, ut *Herm. Contr. in anno* 894. ait, Italiam Burgundiamque suo regno subjecit. At mox, cum Rudolphus ultrò ad eum Ratisbonam venisset, rem transegēre, ac Rudolphus Rex esse, permissus est: ita enim *Annal. Franc. Fuld. in anno* 888. *Rex*, ajunt, *cum pace permissus, sicuti venit, ad sua remeavit.*

Cum verò Hugo partem Provinciæ adhuc teneret, & de regno Italiæ quoque contentio esset, ille Rudolpho omni jure in Provinciam, hic illi Italiam cessit, & ita hic regnum Burgundicum condidit, ut rem obscuram per accurate evolvit *Conr. de fin. Imper. cap.* 12. Eo mortuo & relicto filio impubere, cum *Ludovicus IV. Gallus* regnum invadere vellet, Otto I. id occupavit, & interim Henrico fratri commisit. Rudolphus verò Regum ultimus, prole carens, regnum Sororis filio *Henrico II. Imp.* eoque præmortuo, Conrado II. ejusque filio Henrico III. sacramento firmavit. Quod & accepit Conradus anno 1032. ejus vero coronam annô sequenti, & Odonem inde ejecit, uti refert, qui tum vixit, *Wippon. in Conr. Sal. apud Pistor. fol.* 438. atque hæc ita gesta esse ex *P. Æmil. l.* 3. *in Henr. III. fol.* 98. & ejus temporis Annalibus, *Diethm. Mersb. lib.* 7. *pag.* 199. *& lib.* 8. *pag.* 236. *Sigeb. in ann.* 1032. *Frising. Chron. l.* 6. *c.* 30. *Gunt. Ligur. lib.* 5. abunde ostendit *Conr. d. c.* 12. Itemque testantur *Theod. Niem. in vit. Joh. XXI. ap. Meib. Rer. Germ. t.* 1. *f.* 46. *& Petav. in Ration. part.* 1. *l.* 8. *p.* 485. *&c.*

Hinc constat de *jure Germaniæ in hoc Regnum*, nam & ex divisione illa, de qua infra, maxima pars ei jam cesserat: & Arnolphi armis subactum, ejus beneficio Rudolpho datum, ab Ottone I. rursus assertum, à Regibus tot pactis sacramentisque firmatum, & denique nemine prohibente à Conrado II. & posteris ejus occupatum, possessumq; fuit.

Et, licet *Comites Burgundici*, qui sub Henrico V. vel paulo post extitere, ferè excussērint Imperii reverentiam, *Fridericus I.* tamen, qui *Burgundiæ Comitis filiam* duxit, strenuè jus regni vindicavit, salvumque id fuit etiam post interregnum, ut consentiunt ejus temporis annales, *Frising. de Frid. I. lib.* 2. *cap.* 29. *Rader. l.* 1. *c.* 11. *Gunt. lib.* 6. *Ligur.* & alii exteri quoque *apud Conr. de fin. Imp. cap.* 13. Quin rescripta Impp. Friderici I. & Henrici VI. ad *Duces Burgundiæ* extant apud *Gold. tom.* 1. *ad ann.* 1161. *num.* 19. *fol.* 282. *& tom.* 3. *ad ann.* 1190. & 1193. & 1434. Sed & Galli ipsi fatentur fuisse, *regnum hoc juris Germanici*, *Thuan. Histor. lib.* 2. *in pr. Regnum*, ait, *Arelatense*, *antequam in potestatem Regum nostrorum veniret, sub Imperio fuit. Bodin. lib.* 1. *de Republ. c.* 9. *p.* 164. late demonstrat, *Lotharingiam & regnum Arelatense adeò in potestate Germanorum fuisse, ut Carolus IV. quoque perpetuum illi regno Vicarium, Carolum VI. Delfinum dederit. p.* 167. qui & publicationi partis A. B. *tit.* 24. interfuit, Et *Nic. Vignier Gallus Bibl. Histor. part.* 3. *apud Conr. d. c.* 24. ait: *Les lois de France n'ont jamais cherché aucun droit sur les autres provinces du Roiaume d'Arles.* Quin nec Gallos ipsos aliud tum jus sibi asseruisse, quam fiduciarium, Gallicis quoque fundamentis probat *Conr. d. tr. cap.* 24. Adde quod olim, & adhuc hodie, hujus *Regni Archi-Cancellarius in Germania* constitutus est, ejusdemque Vicarius Delfinus, publicationi *tit.* 24. *A. B.* interfuit, & Rupertus Rex ei regno filium suum vicarium dedit publico diplomate, quod extat apud *Goldast. Constit. tom.* 1. *ad ann.* 1401. *& Freher. Orig. Pal. l.* 1. *cap.* 16. Denique quo alio, quam regni Burgundici jure, Sabaudia hucusque, & Helvetia, usque ad *Pac. Osn. art.* 6. Germaniæ membra fuere?

2 Comites Burgundiæ, & Duces.

Burgundici Regni olim partes fuere, u-

3 Partes Burgundiæ. traque Burgundia, Provincia, Delphinatus, duo Comitatus Pontificii, Venusinus, & Aveniononensis, Arausia, Sabaudia à Sigismundo in Ducatum erecta; *Chron. Belg. fol.* 356. Helvetia usque ad ursam, *Sutter. Chron. Helv. Princ.* & tota fere Alsatia, de quibus vid. *Conring. de fin. Imper. cap.* 27. Quæ omnia possedit *Carolus Burgundus*, & huic domui Burgundicæ ulterius accrevit, anno 1433. nuptiis & cessione Jacobæ, Hollandia, Zelandia, Frisia &c. *Grot. de Ant. Reip. Bat. cap.* 5. *Chron. Belg. fol.* 365. anno 1446. jure belli Lucemburgum *P. Æmil. lib.* 10. *in Ludov. XI. f.* 341. deinde in Philippo Caroli Audacis patre ingens Principatuum cumulus, tum ex reliquo regno Lotharingico, tum ex ipsa Gallia, ita *Chron. Belg. in Brabant. ad ann.* 1432. *fol.* 372. *apud Pist.* ait: *In istum Philippum concurrebant, & jure hereditario devolvebantur, successu temporis, fere omnes Principatus avorum suorum, ex utroque parente. Nam pacifice fuit Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgiæ, & Luzenburgiæ Dux, Flandriæ, Arthesiis, Burgundiæ, inferioris Palatinatus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ & Bologniæ Comes, Frisiæ, Salinarii & Mechliniæ Dominus, & Princeps S. J. Marchio &c.* Tot validas gentes possedit Carolus Burgundus, adjecitque iis Geldriam ex testamento Arnoldi Ducis, *Comin. Comment. lib.* 5. Huic Maximilianus. Imper. ducta ejus filia unica, successit, qui idem fuit Dominus Directus.

4 Galliæ prætensiones. Sed *Gallus* maximam partem vi eripuit, atque hanc causam juris sui allegant Galli: *Mason. Annal. lib.* 4. *in Lud. XI.* Sed & *Guicciard. Hist. lib.* 1. *in ann.* 1493. *pag.* 25. & 43. tum demum Galliæ accessisse Provinciam Burgundiamque tradit.

Regnum Burgundicum liberum quidem & sui juris, in clientela tamen Germaniæ semper fuit: etsi quædam membra ejus juris Germanici facta sunt, *vid. l.* 7. *ff. de Capt. & postl. Reink. l.* 1. *cl.* 7. *cap.* 9. *num.* 115. Etsi enim perpetuo quidem jure, ex pacto & fœdere jurato junctum sit Germaniæ, cum tamen in proprii Regni formam separatum fuerit, saltem non magis, quam cætera regna Germaniæ, quin minus quoque pro parte Civitatis Germanicæ, de cujus forma & juribus propriis nunc agimus, haberi poterit. Undenec ipsum, nec membra illius immediata, V. G. Aquitania &c. jus Comitiorum unquam habuerunt. Verum Maximilianus I. cum succederet Carolo Burgundo, speciali transactione effecit, ut terræ illæ in Circulum Burgundicum, qui tamen hodie nihil nisi Burgundiæ Comitatum continet, *Schutz de J. P. lib.* 1. *tit.* 1. *pos.* 12. *pag.* 36. jungerentur, & jus Comitiorum haberent, jurisque adeo Germanici essent: quæ extat apud *Limn. de J. P. lib.* 5. *c.* 2. *n.* 50. Idque ita expressa lege, cum Hispanis cederetur, reservatum est. *Pax Monast.* §. 3. *ut hic Circulus sit & maneat membrum Imperii.*

E Burgundico seu Arelatensi Regno, jure exemta est I. Universa Helvetia, adeoque & quæ trans Ursam, quin & cis Rhenum in Imperio est, ut Schaffhusia & Basilea, per *Pac. Osnab. art.* 6. & *Monast.* §. 61. *II. Brisacum III. Landgraviatus* utriusque *Alsatiæ*, & *Suntgoviæ IV.* Præfectura Provincialis 10. Civitatũ Alsatiæ, *Pac. Monast.* §. 73. & 74. *V.* Pinarolum, *ibid.* § 72. quod tamen extra hos fines est. VI. Sed & *Pac. Noviomag. Gall. Hisp. art.* 11. Ipse quoque Burgundicus Comitatus, adeoque Imperii Circulus, Galliæ cessus est, de quo, an jus Imperii quoque alienatum sit, asserere hic supersedeo. *Coccej. in jus publ. cap.* 5. §. 25. & *seqq.*

Burgundiæ porrò Dux, licet sub tutela & membris Imperii comprehensus, in *Comitiis Sessionem & Votum* habeat, so ist er doch den gemeinen Pfenning zu sammlen nicht schuldig / sed tantum contribuit, quantum duo Electores, ad expeditionem Turcicam verò, quantum tres contribuere tenetur, *Klock. de contrib. cap.* 4. *n.* 229. Si cessat contribuere, potest contra eum in Camera Imperiali per Fiscum procedi, in reliquis à Cameræ Jurisdictione immunis & exemptus est. Imperii tamen feuda ab eodem recognoscere, & Constitutionem de pace publica servare tenetur. Nam Dux Burgundiæ, pro sua persona, tanquam Vasallus Imperii Rom. non est exemptus, si delinquat, & frangat pacem publicam contra Statum Imperii. Ideo contra eum & officiales ejus in Camera Imperiali processus decerni possunt. *Tilman. de Benign. in apospas. seu obs. supp. cent.* 1. *obs.* 64. Vid. Transactionem Burgundicam, in Comitiis Augustæ Vindelicorum Anno 1548. inter Carolum V. Imp. & Status Imperii editam & erectam, ac postea anno 1560. confirmatam, juxtà quæ pacta & Transactionem, etiam Subditi Regis Catholici Hispaniarum, quoad Constitutionem Pacis Publicæ, Jurisdictioni Cameræ Imperialis sunt subjecti. *Gilman. tom.* 2. *Symphorem. p.* 3. *tit.* 4. *suppl.* 3. *f.* 78. *Limn. lib.* 5. *c.* 2. *n.* 49. De qua transactione vid. etiam *Carpz. in L. Reg. Germ. c.* 7. *sect.* 10. *n.* 17. eam in compendium redegit *Pontus Heuter de Belg. lib.* 2. *c.* 25. Transactio tamen ista, utpote in præjudicium Imperii tendens, & Duci Burgundiæ, plura, quam par videtur, privilegia concedens, à Statibus Imperii aliquoties impugnata fuit, teste *Colman. tom.* 6. *Symphorem. c.* 2. §. 2. *Besold. in tract. de Reip. form. subaltern. c.* 7. *n.* 1. *Speidel. in spec. verbo* Burgund. 5 Quid confert tribuatIm-perio Dux Burgundicus.

Gabriel Sueder. in introd. ad jus public. c. 5. *n.* 6. tradit: Circulum Burgundicũ, complectentem 17. Belgii Provincias, cum Burgundiæ Comitatu, longè potentissimũ olim fuisse, hodiè, nimiùm quantùm, à Belgis fœderatis, & Galliarum Regibus (qui ut Seculo 15. Ducatum, ita priori seculo Comitatum Burgundiæ, cum magna Belgicarum Provinciarum parte, exemerunt, suique juris fecerunt, ac hinc, ut Rex Hispaniæ nunc quoque Ducis Burgundiæ titulo abstineat, efflagitant, abnuente tamen id Hispano) imminutum esse. Burgundiam accuratissimè describit *Lud. Morer. in Dictionar. Histor. Verb. Bourgogne.*

(o)

Lit. C.

Lit. C.

Calendarium.

De Calendario fit mentio *in R. J. de anno* 1654. & vocatur Calendarium, quod in eo singulæ Calendæ sint annotatæ: ac quia Calendæ primus dies mensis existunt, & in mensis distributione, appellationi Calendarum major portio dierum cessit, *Martin. in Lex. Philologic. verb. Calendarium.* Astrologi vocant communiter Allmanach/ quæ dictio Arabica est, quod & placet *Schindlero*: ac quoque ex Porphyrio *Martin. ibid. in voc.* Allmanach/ probat, nam antiquissimam, vetustisque Ægyptiis notam esse. Calendarium ante annos dividebatur in novum seu *Gregorianum*, & vetus seu *Julianum* priori utebantur Catholici, posteriori vero A. C. addicti & Reformati.

Calendarii emendati formam Principes Protestantes (ut habetur in *auctario Commentarior. ad Chronolog. Funccii sub An.* 1582. §. *hanc vero*) ideo recipere noluerunt, quod judicarent, non solum difficultates & confusiones in judiciis, in historiis, in literis contractuum, aliarumque obligationum, in nundinis, in navigationibus, in solutione censuum, in agricultura, in omnibus negotiis Civilibus, & celebratione Festorum Ecclesiastica, ex dissimilitudine Calendarii secuturas: Sed & imprimis S. Cæs. Majest. & S. Imperii authoritatem, reputationem & Superioritatem à Pontifice esse non imminuendam. Addebant hoc quoque, quod constaret, præsentem anni formam, à Julio Cæsare primum institutam fuisse. Deinde Carolum M. Imperii Germanici Conditorem, & Calendarium ipsum, & nomina mensium Germanica, populis Teutonicis dedisse. Præterea Canonem Concilii Nicæni de festo Paschatis, non Romani Pontificis, qui ea autoritate & potentia, quam nunc possidet, nondum eo tempore fuit, sed communi Cæsaris Constantini & Patrum Consilio conditum fuisse. Concilia insuper ipsa non à Pontifice, sed Romanis Impp. indicta coivisse, sicut Constantiense Concilium Cæsar Sigismundus collegerit. Denique Jus constituendi non tantum Episcopos in Germania, sed etiam Pontificem Romanum, penes Imperatores ante & post Caroli M. tempora, usque ad Ottonem I. & deinceps usque ad Gregorii VII. B. M. ætatem hæsisse. Summopere igitur cavendum esse suadebant, ne novam & inusitatam Jurisdictionem & potestatem mandandi Cæsari & Imperio, hac Calendarii emendati, à Pontifice Gregorio XIII. unde Gregorianum illud dictum, præscripti receptione, Pontifici Ordines Imperii tribuant, præsertim, cum non requisito Imperii consilio & consensu res illa à Pontifice suscepta fuisset.

Verum licet hæ rationes speciem, non minimam habere videantur, quod Protestantes justis de causis moti fuerint ad non recipiendum Calendarium novum, si eæ tamen absque invidia examinentur, & ut dicitur, ad lapidem Lydium revocentur, facile constabit, illas ex mero odio contra Summum Pontificem excogitatas & conflatas esse, uti videre est ex multis scriptis & discursibus, tempore illius introductionis factis & impressis. Ac sane apertum est, si Summus Pontifex in prædicto novo Calendario Cœlum simul omnibus iis, qui sola fide nituntur, tam certum & indubitatum, prout A. C. Prædicantes suis exponunt, fecisset, quod plus quam Sanctissimus, & is, qui tale Calendarium accipere recusaret, infallibilis Acatholicus esset. Econtra verò quibus de causis novi Calendarii receptio fieri, & vetus relinqui debuit, ex Edicto Imp. Rudolphi II. *de 4. Septembr. anno* 1583. an Burgermeister und Rath der Stadt Augspurg/ abunde constabat. Sit quid sit, quanta in negotiationibus ex hac duplici Calendario nata incommoda, & quam ingentes hinc inde, ob eadem festa diverso tempore celebranda, turbæ, & seditiones excitatæ, dies docuit, *vid. Decretum Sacratiss. Imp. Leopoldi de anno* 1664. Hinc sæpius tentatum, in hac ipsa re non modo publice utili, sed omnino quoque necessaria, conformitatem constituere, *R. J. de Anno* 1654. §. 158. nihil tamen effectum, donec tandem *an.* 1699. 10. *Octobris* in Comitiis Ratisbonensibus, unanimi omniū Statuum tam Catholicorum quam A. C. suffragio & consensu, res hæc ardue satis diu agitata, feliciter tali modo composita fuit: 1. Undecim eos post 18. Febr. St. V. secuturos dies anni 1700. omittendos, & festum S. Matthiæ Apostoli in prædictum diem 18. Febr. ponendum esse. 2. Paschales circulationes, & quid ab his dependet, in futurum, non secundum Dionysianicum neque Gregorianicum Cyclum, sed secundum Calculum Astronomicum, uti olim tempore Concilii Nicæni factum, formandas esse. 3. A. C. Dies Dominici, festivi & profani, uti hactenus ita & imposterum in speciali columna ponantur, cum inscriptione *Renovatum Calendarium.* Hujus conclusi publicationem in omnibus Protestantium terris in ultima Dominica ante Adventum anni 1699. ad effectum perducendam esse, prout factum.

Camera Imperialis.

SUMMARIA.

1. *Erectio & Origo Cameræ Imperialis.*
2. *Antiquior Status Consilii Imperialis Aulici.*
3. *Personæ Camerales.*
4. *De Præsidio in absentia Judicis Cameræ.*
5. *De Cancellaria Imperiali, postulata, sed negata A.C. petita.*
6. *De surrogatione Assessorum.*
7. *Assessores tantum rebus Cameralibus intentos esse debere.*
8. *Vestitus & officia Assessorum.*
9. *Insinuationes Processuum.*
10. *De Salariis Cameralium.*
11. *De privilegiis.*
12. *De visitatione Cameræ.*
13. *De pœnis.*
14. *Formula juramentorum.*
15. *De jurisdictione Cameræ.*
16. *De jurisdictione Austregarum. vid. sup. verb.* Außtråg.
17. *A sententiis Austregalibus appellari potest.*
18. *Super feudis titulatis solus judicat Imperator.*
19. *De foro competente in spoliis.*
20. *De Processu banni vid. supr. verb.* Acht.
21. *De purgatione à pœna fractæ pacis.*
22. *De delicto fractæ Pacis notorio.*
23. *De receptatoribus bannitorum.*
24. *De militibus vagantibus.*
25. *De executione banni & sumptibus.*
26. *De absolutione à banno.*
27. *De banno contumaciæ.*
28. *De causis fiscalibus.*
29. *De litigiosis.*
30. *De pignorationibus.*
31. *De processu mandatorum C. & S. clausula.*
32. *De relaxatione juramenti.*
33. *De materia L. diffamari.*
34. *De justitia denegata & protracta.*
35. *De appellatione ad Cameram.*
36. *De recto justitiæ cursu.*
37. *Potestas attributa Cameræ circa hanc ordinationem.*
38. *De audientiis Cameræ.*
39. *De causis Ordinariis & Summariis.*
40. *De nullitate.*
41. *De contumacia.*
42. *De restitutione in integrum.*
43. *De revisione.*
44. *De salariis Cameræ.*
45. *De abbreviatione processus.*
46. *De summa appellabili.*
47. *Revisio Syndicatus.*
48. *Quot personas constituat Imperator, & quanta ejus in Camera potestas?*
49. *In multis causis plane cessare jurisd. Cameræ.*
50. *Qua ratione & causa Assessores Cameræ à Statibus præsententur.*
51. *Omnem ab Impp. provenire jurisdictionem, quamcunque Status Imperii possident.*
52. *Cum quo temperamento intelligenda sit concurrentia? jurisdictio Cameræ cum Consilio Imperiali Aulico.*
53. *De audientiis Cameræ & Senatus distinctis.*

1 Erectio & origo Cameræ Imp. — CUm testante *R. J. de anno* 1442. sub Imp. Friderico III. diffidationes in usu essent, per quas unusquisque armis potiùs quam jure suum persequebatur, & impunè alteri guerram indicebat, eò enim devenerat illis temporibus turbidus Imperii Romani Status, (vid. suprà verbo Absag/ diffidatio,) atque hæc barbaries & effrenis subditorum petulantia continuaret, etiam sub aliquo prætextu denegatæ vel protractæ justitiæ, Imperator Maximilianus I. ne de hoc ulterius conquerendi ansa esset, *in R. J. anno* 1445. summum in Germaniâ justitiæ tribunal erexit, quod jam maximo emolumento totius Imperii in viridi stat observantiâ, atque insuper constitutionem pacis publicæ (de quâ infrà verbo *pax publica*) primus per Imperium publicavit. Ex tempore tamen institutionis Cameræ non potest desumi argumentum antiquitatis præ Consilio Imperiali Aulico, cujus natales maliriosè dissimulat *Hippolit. à Lapid. de rat. Stat. part. 2. cap. 5. sect. 5.* Quamvis enim negari nequeat, non eandem semper fuisse hujus Judicii faciem: tamen ejus origo non absurde deduci potest ab ipsis prope initiis Imperii Romani, qua illud Reipublicæ opponitur. Semper enim Impp. habuerunt in Palatio suo Prætorium, in quo ipsi Sellæ cumuli insidentes, circumstantium Consiliariorum sententias rogaverunt, *l. 30. ff. de excus. tutor.* ubi consilium Principis, *l. final. C. de offic. divers. jud.* ubi Consistorium vocatur, & apud *Goldast.* legitur ordinatio *Frider. II. Imp. anno* 1236. qua constituit, daß der Hof-Richter alle Tag soll zu Gericht sitzen/ quod pluribus deducit *Fritsch. de Jud. Aul. thes. 1. n. 5. & seqq.* & dicentur plura infra verb. Reichs-Hof-Rath/ seu Consilium Imperiale Aulicum.

2 Antiquior Status Consilii Imperialis Aulici.

De Tribunali Cameræ observanda veniunt,

1. *Causa impulsiva*, quæ exponitur in proœm. *har. Constit.*

2. *Tempus*, annus scilicet 1495. quo anno Præses fuit constitutus.

3. *Locus* certus in hac constitutione non innuitur, ex rubricâ: wo das Cammer-Gericht gehalten werden soll/ apparet primâ vice Francofurti causam fuisse ventilatam, in ædibus adhuc celebribus & amplissimis, quæ vocantur Braunfelß. Tandem pro fixâ sede denominata est Spira. *R. J. Augustan. anno* 1530. §. Darzu meinen/ & post barbaras ruinas Galliæ nunc Wezlaria.

4. *Causæ*, quæ in eo ventilantur, sunt vel primæ vel secundæ instantiæ.

5. *Judex & Assessores*, de quibus agitur §. zum ersten 8.

6. Adve-

6. *Advocati & Procuratores*, de horum statu tractatur. §. Item damit auch 6.

7. *Processus*, de quo instituendo explicatur in §. Item es soll seine Citation. & *seqq.*

II. *Constitutio Judicii Austregarum*, de hac tractatur in §. Item mit Rechtfertigung Churfürstl. 24.25.26. cum Imp. in præced. jusserit, ut omnes Imperii Cives coram supremo suo tribunali convenirentur, ibidemque causas suas tractarent, *in hisce* §.§. ab illâ constitutione aliquantum secessit, & singulare quasi præfulgidis Imperii Statibus erexit Consistorium. Hoc conventionis judicium à D.D. nostris, quod commodius non occurrerit, vocabulum, vocatur *Judicium Austregarum*, ex Germanico Idiomate in Latium translata voce *Austregâ*, quod Germanici vocant Austrag. Item ac Endigung oder Endschafft der Sachen: in hoc judicio considerandæ.

1. *Personæ*, quæ conveniuntur, hæ sunt juxta *d.* §. 24. vel Electores, vel Principes, vel Principales, quibus annumerantur Landgravii, Comites & Barones nonnulli, & propter insignem eminentiã Civitates Imperii.

2. *Processus* hic describitur *in d.* §. 24. & 26. satis enucleatè, & exsertiùs tractatur *in Ord. Cam. part.* 2. *tit.* 2. & vide suprà *verbo* Austrag/ *R. J. anno* 1500. Imperator Maximilianus fusiorem explicationem Cameræ Imperialis constituit. Semper enim in tam vasto, diffuseque nimis distento Judicio emergunt casus incerti & dubii, accidunt insolida & hactenùs non prævisa, quæ corrigere & emendare officii est Imp. Idem in *hoc Rec.* præstatur, sed non indiget fusiori explicatione, quia omnia *in Ord. Camer. de anno* 1555. fusius traduntur & disponuntur. *Tom.* 1. *harum Constit. R. J. anno* 1507. agitur itidem de Ordinatione Camerali, de quo suo loco fusiùs. *R. J. anno* 1521. Imperator Carolus V. ampliat ordinationem Cameralem, cui tamen hic non insistendum, quia Ferdinandinâ Ordinatione hæc melius tractantur.

R. J. anno 1524. agitur de sustentatione Cameræ Imperialis, §. und erstlich nachdem uns. 2. dicitque Imperator transactum esse inter Principes Imperii, ut biennio insequenti ita illud sustentetur, ut media pars à Statibus, alterâ ab Imperatore conferatur, illudque certas ob causas Esslingam transferatur.

§. 24. Agitur de Privatis Principum litibus, & statuitur, ut viri prudentes eligantur ad eas decidendas.

§. 28. Und nachdem wir sampt Churfürsten/ tractatur de executione sententiarum.

R. J. 1526 §. Nachdeme der Abschied. 17. consultatur de regimenti, & Cameræ continuatione & sustentatione.

S. J. 1530. §. Weiter und nachdem. 75. agitur de Cameræ sustentatione, emendatione vitiorum, & abusuum, quæ injuriâ temporis irrepserant.

In R. J. anno 1531. 1533. & 1538. nil continetur nisi emendatio Cameræ Spirensis; quæ repetere planè supervacui operis est, cum *anno* 1555. absolutissima facta fuerit Ordinatio.

R. J. anno 1541. Imperator in §. und damit. 32. consolidat Cameræ Constitutionem, & in §. und nachdem. 34. agit de ejus sustentatione, & tandem in §. Es sollen auch/ Assessores ad servanda hæc decreta Juramento obstringit.

R. J. anno 1548. Postquam Cæsar post debellatum Saxoniæ Electorem, Comitia indixit, Statusque Augustam convocavit, in §. folgends aber. 22. subjungit quædam de justitiâ exercendâ, & ad hunc finem putat necessarium esse, ut Cameræ sua constet authoritas.

In R. J. anno 1551. §. Neben diesem haben wir auch. 28. iterum agitur de Camera Imp. & dicit Imperator, consultum esse, ut Assessoribus Cameræ decem alii extraordinarii adjungantur, qui per biennium ordinarios adjuvent, ut causæ eo citiùs decidantur.

R. J. anno 1555. absente Carolo V. Imperatore, *Rex Romanorum Ferdinandus* Comitia Augustæ indixit, atque in iis ordinationem Cameræ publicavit sequentem in modum.

Lib. I. Tit 1.

Liber primus totus occupatur in describendis personis, quæ ad judicium Camerale requiruntur. Illæ personæ sunt vel Principales, vel minus Principales. Inter Principales personas numeratur 3 Personæ Camerales.

1. *Judex*; ejus consideratur (1.) constitutio; Judicem hunc Cameræ solus constituit Imperator.

2. *Qualitas*, in personâ Judicis, ubi attendendus; 1. Status, ut scil. sit Princeps, Comes, aut Baro, Tit. 1. §. Erstlich soll Kayserl.

2. *Patria*, ut sit Germanus, §. *d.* 1. & *tit.* 3.

3. *Idoneitas*, *tit.* 3. sicut enim splendidissimum hoc judicis munus est, ita iis qualitatibus ornatus esse debet, quas in alio judice requirunt leges, & prudentum admonitiones; Præter hæc communia specialiter callere debet omnes Germaniæ consuetudines, notitiamque processus Camerales ordinandi, dirigendique.

II. *Adsessor*, hujus consideratur

1. Præsentatio, *tit.* 1. §. Nehmlich wollen die Röm. Kayser. 3. definit tam Imp. quam Status, juxta *tit.* 2. expressos Circulos hos Adsessores præsentare Cameræ debere, quæ ex præsentatis magis idoneum eligit.

2. *Numerus*, *d.* §. 3. non fuit semper uniformis hic numerus, sed in eo ingenter fuit variatum.

3. *Genus*, *tit.* 3. §. deßgleichen sollen die Beysitzer/ 2. expressè requirit, legitimo thoro esse oriundos debere.

4. *Status*. Exactè dividit Imp. hos Adsessores in tres Classes, *prima*, continet duos Comites vel Barones, horum electio & institutio tantùm spectat ad Imp. *tit.* 1. §. Nehmlich wollen die Röm. Kayser. 3. §. *secunda* continet JCtos; qui describuntur specialiter esse debere honoris titulo, graduque Illustres; *tertia* comprehendit Nobiles,

biles, qui admittuntur nullo titulo, licet præditi sint. *tit.* 3. §. Und dieweil auch das Kayserl. 1.

5. *Eruditio*: hæc insignis & magna requiritur in Assessore tam nobili quàm ignobili; cum eruditione debeant esse æquales.

6. *Patria*, hæc designatur Germania.

7. *Religio*, de hac tractat in *tit.* 3. §. und insonderheit ordnen. 3. Et definit Imp. Assessores esse debere Catholicos, vel A. C.

Notandum, Assessores esse vel Catholicos vel Augustanæ Confessioni addictos, qui se hodiè Evangelicos dicunt, titulo in nullâ Imperii Constitutione ipsis attributo. Sed ut sciatur, quando & quomodo Præsides & Assessores A. C. assumpti, & introducti sint, advertenda sunt sequentia: Duo Assessores, Comites, vel Barones, qui à solo Imperatore præsentantur, vocantur hodiè Præsides, Cammer-Präsidenten / deren einer des Cammer-Richters statt in seinem Abwesen / oder / so er auß Ehehafft verhindert / jederzeit verwesen / und vertretten möge / *h. t.* §. 2. quoad Religionem verò, mögen die Beysitzer von beeden / der alten Religion / und der A. C. Verwandten præsentirt / und geordnet werden / §. 3. Judex Cameræ absens, soll seinen Gewalt / mit Wissen und Willen der Beysitzer / der Grafen oder Herren einem / die Beysitzer seynd / oder auch / da derselben keiner vorhanden seyn würde / einem andern Beysitzer / durch der geist- oder weltlichen Churfürsten einem præsentirt / befehlen, *In Instrum. Pac. Artic.* 5. §. 53. sequentia habentur: *præterea cum ob enatas ex præsenti bello mutationes, & alias causas, de Judicio Cameræ Imperialis ad alium, universis Imperii Statibus commodiorem locum, transferendo,* & Judicem, Præsides, *Assessores, & quoscunq; Justitiæ Ministros, pares numero utriusq; religionis præsentando, sicut etiam de reliquis ad Judicium Camerale spectantibus, quædam in medium allata fuerint, sed in præsenti congressu, ob negotii gravitatem non tam plenè expediri queant, in proxime indicendis Comitiis de his omnibus agi, & conveniri, deliberationesq;, de reformationeque Justitiæ, in deputationum Imperii Conventu Francofurtensi habitæ, effectui dari, & si quæ in his desiderari videntur, suppleri & emendari conventum. Ne tamen res hæc prorsus in incerto maneat, placuit præter Judicem & quatuor Præsides, & quidem duos horum ex Augustanâ Confessione, à solâ Cæsareâ Majestate constituendos, numerum Assessorum Cameralium ad quinquaginta in universum adaugeri, ita ut Catholici, computatis duobus Assessoribus Imperatoris, prætensioni reservatis, viginti sex, Augustanæ Confessionis Status viginti quatuor Assessores præsentare possint, & teneantur, atq; ex singulis Circulis mixtæ Religionis, non tantùm Catholicos, sed etiam binos Aug. Confess. addictos, assumere & eligere fas sit, Cæteris ad Judicium Camerale pertinentibus, ut dictum est, ad proxima Comitia rejectis; Ac proindè Circuli de præsentandis maturè in locum de mortuorum novis ad Camerale judicium Assessoribus, secundum Schema subsequens admoneantur. Catholici etiam suo tempore de ordine præsentandi convenient, Cæsareaq; Majestas mandabit, ut non solum in isto Judicio Camerali causæ Ecclesiasticæ, ut & Politicæ, inter Catholicos & Aug. Confess. Status, vel inter hos solos vertentes, vel etiam aliquando Catholicis contra Catholicos Status litigantibus, tertius interveniens Aug. Confess. Status erit, & vicissim, quando Aug. Confess. Statibus contra ejusdem Confess. Status litigantibus tertius interveniens erit Catholicus, adlectis ex utrâq; Religione pari numero Assessoribus, discutiantur & judicentur; Sed idem etiam Judicio Aulico observetur, huicq; fini aliquot Aug. Confess. Doctos, & rerum Imperii peritos viros, ex iis Imperii Circulis, ubi vel sola Augustana Confessio, vel simul etiam Catholica viget Religio, adsciscat, eo quidem numero, ut evenientè casu, paritas judicantium ex utraq; religione Assessorum observari queat. Idem etiam quoad paritatem Assessorum observetur, quoties Augustanæ Confessionis Status immediatus à mediato Catholico, vel immediatus Catholicus à mediato Aug. Confess. Statu judicio convenitur.*

4. De præsidio in absentiâ Judicis Cameræ.

Postquam itaque per Instrum. Pacis, modo suprà relato loco, paritas quoque Præsidum Cameræ introducta est, sic si, in absentia Dn. Judicis, primarius Præses & Director moriatur, atque inter superstites, Catholicum & A. C. addictum, controversia de præsidio exoriatur, Catholico contendente illud sibi deberi, altero verò sibi, tanquam seniori, & priùs præsentato, vindicante, in hac quæstione, ubi nulla in simili casu adhuc observantia apparet, Imperatoriæ Majestatis determinatio decidet, cui præsidium, ex mente & intentione Cæsareâ, concredendum sit, cum tam Imperator, quam Judex Cameræ Catholicam profiteantur Religionem, atque Judici Cameræ directorium totum, & in ejus absentia ejus substituto competat.

In Historiâ Pacis Germano-Gallo-Suecica lib. 5. *n.* 15. sequentia de hac materia traduntur: Post hæc primâ de justitia disceptatio fuit Evangelicis, ut tribunal Spirense pari ex utraque Religione numero constitueretur, aliaque Civium æqualitati congrua flagitantibus, cui satis consuli Cæsarei existimabant, si Evangelico ex quacunque causâ, cum quocunque litigaturo, judices dentur, ex utroque ordine æqualiter adlecti. Cessere tamen Evangelicorum constantiæ, ut quatuor Præsidibus, duobus eorum A. C. addictis, quinquaginta Assessores adderentur, quorum sex & viginti Catholici, reliquos Evangelici constituerent, non paucioribus ex his, quàm illis, utroque Tribunali deligendis, ubi de quocunque Evangelici causâ quæstio sit, adjectis aliis firmandæ justitiæ, & quæ restabant, ad Comitiorum disquisitionem remissis. Subscripsere conventis (idque in reliquis etiam transactionis captibus posteà servatum). Cranius, Salvius, Reigersbergius, & Thumshirnius, Cæsareorum, Succorum, Catholicorum

licorum atque Evangelicorum nominibus, *magno horum gaudio, qui ut ipsi fatebantur, plusquam sperare ausi essent adepti*; atque quod prima provenerant, alacriores, neque in cæteris adeò parcos rati, ista tam liberaliter largitos, Judicem quoque (den Cammer-Richter) Fiscalem, ejusque advocatum, alternâ ferie Evangelicos, tum cæterorum quoque nominum officia, Ministeriaque suis communia deposcebant, comiter à Cæsareis atque Moguntino auditi, clusique.

In Commentario *Samuelis Puffendorffii de rebus Suecicis lib.* 20. §.86. de hâc materiâ sequentia leguntur: cum ad rem ipsam accederent, de translatione Cameræ Spirensis in commodiorem locum, & reformatione justitiæ, communi consensu ad proxima comitia rejectum est. Sed super *paritate Assessorum Cameræ* acriter disceptatum; Ac Judicis quidem Cameralis munus Evangelici à Catholico & Evangelico alternis geri vicibus volebant, quod *illum, velut Cæsaris vices in judicio obeuntem*, eadem cum isto Sacra profiteri par sit; Scripturos tamen se ad Cæsarem eo nomine recipiebant; quo & Evangelici acquiescebant, modo duo è quatuor Præsidibus ipsorum Sacris addicti forent. Paritatem Assessorum utriusque Religionis Cæsarei superfluum ducebant: cùm Evangelicis desiderium suum de justitiâ citra partium studia administranda, per paritatem judicantium sat commodè adsequi liceat. Quo fine proponebant, ut in litibus inter Evangelicos utrinque, aut inter Evangelicos & Catholicos aut Catholicos utrinque, Evangelico interveniente, Assessores ab utraque religione pari numero cognoscerent, ac ubi paria fuerint suffragia, in *Civilibus* negotiis Judex Cameræ suo calculo momentum adderet. *Ecclesiastica*, quæ ob æqualia suffragia expediri non possint, ad Comitia rejicerentur. Atque id inter ordines utrinque locum haberet. Nam in *causis* privatorum paritatem judicantium haud necessariam esse, nisi vel actor, vel reus, vel interveniens expressè id petat: quæ ad Comitia referri è dignitate Imperii non sit. Sed Sueci, nomine Evangelicorum demonstrabant, paritate Assessorum utique opus esse, si reverà paritate judicantium frui velint. Non paribus inter primos judicantes suffragiis istos pari utriusque religionis numero augendos: quod si ex tunc paria forent suffragia, rem in pleno consessu discutiendam, ubi itidem paritate, quantum ad sacra opus sit. Cameram quoque Spirensem hactenus *quatripartito Senatu* constitisse.

Hactenùs autem Evangelicos non suprà novem aut decem suffragia potuisse conficere: quod si tres classes Senatus definitivi debito Assessorum numero supplendi sint, pro reliquis tribus Senatibus nil superesse, ne dum ut pro re nata in pleno consessu cum Catholicis concurrere, ac æquilibrium tenere queant. Unde postulabant Evangelici, *numerum Assessorū ad quinquaginta augendum*, quorū viginti sex Catholici, viginti quatuor Evangelici præsentarent, quam prærogativâ duorum assessorum Evangelici studio pacis, & in honorem Cæsaris, Catholicis indulgebant. Cæsarei regnebant, paritatem consuetudini veteri repugnare, ac cum amplior Catholicorum in Imperio numerus sit, meritò & plures iisdem Sacris addictos Assessores esse. Sibi nunc non vacare novam Cameræ ordinationem condere, ac rem ad Comitia rejiciendam, cum locus, tempusque præsens talia disceptari non ferat. Sufficere debere, quod Cæsar in omnibus causis paritatem judicantium ab utraque religione admiserit; quo ipso suspicionem exspirare, velut ob respectum Sacrorum jus inflectatur. Adquiescere Saxonicum Electorem, idem Brandenburgicos facturos, quos mandata accepisse constet, ne hanc rem hic loci ventilari patiantur. Numerum Assessorum in certos Senatus dividi, nec negotia in una eademque ratione, ac in aliis tractari. Si in primo Senatu definitiva lata sit, in reliquis disceptatione non ampliùs opus esse, adeoque nec pluribus, qui suffragia ferant: Numero Assessorum acuto, media eos sustentandi quoque augenda. Vix qui nunc sint potuisse ali, & singulis Comitiis querelas de hoc motas, tum neminem Catholicorum in hanc rem mandatis instructum, eosque non ut totum corpus, sed ut singulos adesse, queis cautione opus sit, ne quid in absentium fraudem admittatur. Ipsos quidem præstationem in se recepisse, quâ tamen abusuri non sint, nec plus facturos, quàm reliquis adprobare queant: Imprimis absentes augmento Salariorum, & sumptuum Cameralium onerari non posse. Ad hæc Sueci regerebant nomine Evangelicorum: Evangelicis præcipuam causam esse contendendi, ut in Imperio justitia, citra partium studia, administretur, ad quam ipsis potissimùm confugiendum sit. *Burgundos, ac Austriacos* istam parum curare, privilegio exemptionis gaudentes, quod & Bavarus obtinuisse feratur. *Rem ad Comitia rejicere: esse ad fontem omnium gravaminum ire*; ac remedium mali petere, undè ortum sit. Id tamen ad extremum admitti posse; modò hæc priùs valitura interim dispositio fiat, ut res posteà in Comitiis eò majore cum fructu peragi queat. Evangelicorum gravamen in eo præcipuè verti, quod Cæsarei & Catholici imparitati vim consuetudinis tribuere velint. Non nova à se peti, sed quæ in recessu anni quinquagesimi quinti superioris sæculi fundata, ac in sequentibus Comitiis semper agitata sint, quæ & per Palatinum, Saxonem, & Brandenburgicum Electores anno nonagesimo à Rudolpho II. solenni legatione petita sint. Nuper quoque Francofurtensi in Conventu Anno 1643. in eam rem decretum ab Electorali Collegio factum: *Sed quia paritas ista ad Consilium quoque aulicum extensa fuerit, idem à Cæsareis eversum*; Ipsos Catholicos Francofurti tunc censuisse, Assessorum nume-

rum augendum, nec de Salariis scrupulum fuisse motum; Quanquam autem Evangelicorum quidam censerent, sufficere, si ipsi unum ex viginti suffragiis retineant, Catholicis viginti novem relictis, aut paritatem judicantium tantisper admittendam, quoad in Comitiis super alio modo conventum sit. Suecis tamen urgentibus Cæsarei, re cum Catholicis denuò communicata, in paritatem demùm, pro ut suprà ab Evangelicis proponebatur, consentiebant. Sueci contra quæ Cæsarei super litibus inter Ordines ad Comitia rejiciendis monuerat, itidem probabant è sententiâ Evangelicorum, qui & remissionem causarum privatarum ad Comitia aspernabantur, velut molestam, & publica negotia turbaturam, quibus beneficium Revisionis sufficere debeat.

In Historia Comitiorum *T. Pfanneri lib.* 6. §. 17. de hac Materiâ sequentia habentur: Majoris multò certaminis Evangelicis adversus Moguntinum exorta est, inde profecta quod Præsidum, Assessorumque ad instar, etiam cæterùm quosvis, qui tribunali apparerent, aut pari ex utraque Religione numero adsciscendos, aut ubi munere non nisi unus fungeretur, Catholico Evangelicum, Evangelico-Catholicum subrogandum. Magdeburgius, Palatinorum plerique, Bremenses monerent mox sectatores sententiæ cæteros eadem sacra professos adepti. Moguntinus sui arbitrii esse, quos quibus muniis adhiberet, contenderet: Isti ad pacis tabulas provocabant, queis constitutum, uti de Judice, Præsidibus, Assessoribus, & quibuscunque Justitiæ Ministris pari ex utraque Religione numero creandis proximis comitiis ageretur. Ad quæ *Vorburgius Herbipolensis* rem altiùs exorsus, id quondam Osnabrugæ flagitasse quidem Evangelicos memorabat, ut summis, quæ jam in Germania extarent tribunalibus, duo alia adderentur, quorum uno *Westphalicæ* atque *Saxonicæ*, altero *Franconicæ, Suevicæque* Regionum Proceribus jus redderetur, in adlegendis Assessoribus juxta atque cæteris tribunali Ministrantibus, ita ratio iniretur, ut alter utique ex Evangelicis esset. Paulò post, ne nimis multa petendo, nihil adsequerentur, ad unum tribunal in Inferioris Saxoniæ Regione locandum animos adjecisse, eadem æqualitate componendum. At po-

5 De Cancellariâ Imperiali, postulata, sed negata A. C. petita;

stulatis destitisse, à Moguntino edoctos, *jam ævo Caroli M.* penes Moguntinum fuisse, Cæsaris regiaque in Aulâ Archi-Cancellariatus munia subire, & quod huic consequens sit, suo arbitrio, quorum in Cancellaria ministerio uteretur, deligere. Tot sæculorum possessionem, incertum qua occasione, causave jam invadi, novo sanè ausu, ac præcipuâ in Moguntinum injuriâ, cujus jura ne sollicitare quidem unquam sustinuerint, queis invisendi, corrigendique ubi opus videretur, tribunalis munus Ordinum mandato obtigerit, (Cammergerichts-Visitatorn/) gnari, non ad alium, quàm ad Moguntinum spectare, ordinandæ constituendæque Cancellariæ arbitrium, hujusque solius sponte, Ministros Tribunali operam navantes eligi, in quos Imperium nomine Electoris exerceat, quem muneri huic ipse admoverit. Falli, apertoque in errore versari, qui justitiæ Ministrorum in censum etiam Ministros Cancellariæ referant, quæ in P. W. de istis statuta, ad hos quoque producenda existiment. Neque enim eodem hos, quo istos Sacramento obstringi, neque Ordinum, sed Electoris mereri stipendiis, neque adeò penes istos esse, horum deligendorum constituendorumque leges Moguntino ferre; neque fando unquam auditum, cùm de augendo aliquando Assessorum numero ageretur, eò usque processisse Proceres, ut etiam de istis qualemcunque statuendi sibi facultatem arrogarent. Osnabrugæ quidem Evangelicos, Ministri Justitiæ (Assessores scil.) atque Cancellariæ (cæteri Judicio Ministrantes) ex utraque Religione numero æquales, ut essent, postulasse: At è Cæsareanis Catholicis, re curatiùs cognitâ, istos, oblato paulò post alio scripto, expunctis Ministris Cancellariæ, saltem, ut non plures Evangelicis Catholici inter Ministros justitiæ forent, expetiisse. Ultimâque voluntatis suæ declaratione, queis nempè conditionibus, concordiam cum Catholicis reconciliari sustinerent, *Assessores Cameræ numero* ex utraque Religione *pares* constitui, institisse: omissâ Ministrorum Cancellariæ mentione, sufficere denique sibi arbitrati, missis his numerum Ministrorum Justitiæ ad æqualitatem redactum esse. Neque igitur toleraturum Electorem pacis legum obtentu, in quibus tantum aliis, jure suo destitutis præsidium sit, juribus suis deturbari, ultra decem sæcula, à tempore nimirùm conditi apud Germanos Imperii, exercitis, vanoque pactionis P. W. nomine, invito sibi obtrudi, quos post multam disceptationem, ne molesti esse pergerent Electori, jure suo utenti, obliterari Evangelici sciverint. Neque neglecturum hunc defendendi juris sui, injuriæque à sese propulsandæ officium: *ex quibus facilè judicium hauriri potest.*

8. *Surrogatio*, de hac tractat in *tit.* 4. si 6 De surrogatione Assessorum.
scilicet Assessores munere suo amplius fungi vel non velint, vel non possint, in eorum locum alii surrogantur: vacat autem Adsessoratus: 1. Morte, si fato suo decedit Assessor, tenetur Judex illud intimare illi Principi, quem ille præsentavit, eumque admonere, ut ocyus alium præsentet. Secundò *voluntariâ resignatione*, de hac §. wo aber der gemeldten Beysitzer einer. *Secundo* decidit Imperator, Assessorem teneri sex menses ante hanc resignationem Cameræ Judici mentem suam aperire. *Tertio* aliâ ex causâ, quæ esse potest *revocatio, morbus diuturnus, &c.* ob quam idem, qui jam præscriptus, ordo est, observatur.

9. *Remotio*, de hac tractat in *tit.* 5. Hæc fit, 1. ob Imperitiam rerum gerendarum, 2. ob pravitatem morum, 3. ob heresin.

10. Expeditio negotiorum Cameralium, 7 Assessores tantùm
tit. 6. Jubet severè Imp. ut Assessores tantum

rebus Camerali bus intentos esse debere tum expediant causas, negotiaque Cameralia, neque curas suas extendant vel ad 1. Mercaturam, 2. Advocaturam, 3. Consiliariatum. 4. Commissiones.

11. *Absentia*; *tit.* 7. longa nimis absentia statu suo privat Assessores.

8 Vestitus & officia Assessorum. 12. *Habitus, tit.* 8. Jubet Imperator, ut Assessorum vestitus sit nitidus & comtus; Hactenus egit Imperator de Judice & Assessoribus ratione personæ; *jam tit.* 9. 10. 11. & 12. diffusè explicat eorum officia, quæ durante hoc suo munere obire, & præstare debent, qui textus cum diffusior sit, quam ut commodè contrahi possit, prætcrire eundem placuit.

Minus principales Personæ enumerantur à *tit.* 15. *usque ad.* 38. quas enumerare sigillatim, supervacui est operis.

9 Insinuationes processuum. *Tit.* 38. Egregio ordine recensentur modus & ratio insinuandorum mandatorum, & processuum Cameralium; Incipit autem Imperator à superioribus statibus, & gressum facit per sex classes ad privatos usque, & quidem 1. continet Electores, & Principes, 2. Prælatos, Abbates, &c. 3. Barones. 4. Civitates. 5. Universitates. 6. Privatos.

Tit. 39. in Camera usu receptum est, ut non tantùm *jurati nuntii*, sed & *Notarii* processus possint insinuare. Postquam igitur Imperator egit de Insinuare. Postquam igitur Imperator egit de Insinuatione mandatorum facienda à nuntiis; *in h. tit.* agit de insinuatione facienda per Notarios, quam insinuationem certis etiam circumscribit cancellis.

10 De salariis Cameralium. *Tit.* 42. in *hoc tit.* & *seqq.* tractatur de salariis Cameralium. Res est, quæ quovis tempore mirè variavit. Donec *Rec.* 1654. certi aliquid fuerit statutum, & Salarium insigniter auctum.

Tit. 49. in hoc tit. continetur Palladium Cameræ, tractatur enim de Cameraliũ privilegiis, securitate, &c. & quidem comprehenditur *h. tit.*

11 De privilegiis. 1. *Privilegium immunitatis* plenariæ & absolutæ ab omnibus tam realibus, quam personalibus. §. it. das Cammergericht soll. 1.

2. *Privilegium fori*, quod procedit tam in causis civilibus, quam criminalibus, *tit.* 25. §. 6.

12 De Visitatione Cameræ. 3. *Privilegium salvi conductus*, & securitatis. §. *Item* das Cammergericht. 2. *tit.* 50. in h. tit. agitur de visitatione Cameræ, & determinantur Visitatores, tempus & locus visitationis, & reliqua ad eam necessaria.

Tit. 51. hic tit. agit de *pœnis Assessorum*, & se refert ad *ord. h.* 5. & 3. 53.

13 De pœnis. *Tit.* 52. in hoc tit. agitur de *pœnis Advocatorum* & *procuratorum*, quas etiam hodie satis accuratè in Camerâ observari audivi.

Tit. 54. & 55. tractatur hic de *pœnis personarum Cameræ minus principalium*, & *tit.* 56. de pœnâ *pauperum* litigantium.

Tit. 57. *seq.* proponuntur juramenti formulæ omnium Cameralium.

PARS II.

In hoc libro seu in hac parte secundâ agit Imper. de *jurisdictione Cameræ*, seu quæ personæ coram Camerâ conveniri, ex quâ causâ coram illa deduci, & ventilari debeant, tam in *primâ* quam *in secundâ instantiâ*, *in h. tit.* præmittitur generalis Regula, subditos coram suis ordinariis Magistratibus sortiri forum competens, ideo in §. Erstlich ordnen. 1. jubet omnes omninò Imperii cives, status mediatos, & immediatos, ut unumquemque coram legitimo & competenti foro conveniant, & sic facilè prohibet avocationem, & evocationem, subnectit tamen (1.) ut intra menstruum spacium petenti parti processus decernantur. *Ibi.* daß doch (2.) ut legaliter & ordine in judiciis procedatur, ibi: An denselbigen. §. Es soll auch demnach. 2. jam particulariter prohibet Cameræ, ne ea contra mediatos processus aut citationes decernat, & si decreverit; ea omnia Imp. vi hujus Constitutionis tollit & annullat. 14 Formulæ juramentorum. 15 De jurisdictione Cameræ.

Tit. 2. postquam dictum est. *pr. tit.* ratione personarum fundari & non fundari jurisdictionem Cameræ; Ideoque Imper. statim in *h. tit.* subnectit & subjungit insigne *privilegium primæ instantiæ*, quod Status Imperii Principaliores jam ab antiquo obtinuerunt, & vulgato nomine dicitur, *Judicium Austregarum*, quod paucis ex hoc textu delineabo, & quidem ante omnia faciendum Statuum Imperii discrimen, qui distinguuntur in duos ordines, *primus* comprehendit *Electores*, *Principes*, *Principales*, *Secundus*, Comites, Prælatos, Abbates, Barones, Nobiles, immediatos, Civitates Imperii: de horum Statuum foro competenti agitur, *in seq. tit.* & quidem si primus ordo inter se litis controversias fovet; ita proceditur: 16 De judicio Austregarum. vid. suprà verb. Austräg.

1. *Princeps Actor causam scripto comprehensam Principi reo transmittit & petit ab eo sibi administrari Justitiam*, ibi: soll der Klagende. §. item: mit Rechtfertigung. 1.

2. Facta hac admonitione Princeps Reus intra quatuor hebdomadas, quatuor Principes denominabit, §. darauff der beschriebene. 2. Hi principes describuntur, ut sint, 1. *Regentes*, id est primogeniti. 2. Ut sint *Principes ejusdem primi ordinis*; 3. ut *duo Ecclesiastici*, & *duo seculares* denominentur, 4. ut non ex eadem familia, vel domo orti sint.

3. Ex his quatuor Princeps Actor unum seligit, quem vult esse in suâ lite Judicem.

4. Hunc electum Judicem intra hebdomadas à die factæ denominationis, Princeps Actor Principi reo publicè scripto denuntiabit.

5. Postquam jam constat reo Principi, quis electus sit judex, debent tam princeps Actor, quam reus factam hanc electionem intra quatuordecim dies intimare electo Judici.

6. Electus hoc modo judex cogitur delatum

 tum

tum munus, vi hujus Constitutionis Cæsareæ, in se suscipere. Habemus ergo judicem hunc Austregarum.

7. Si princeps reus quatuor tales, aut planè non, aut non juxta tenorem hujus legis, elegerit, conceditur principi actori in §. 3. facultas, ut cum in Camerâ conveniat.

Tit. 3. *si primus ordo secundum ordinem* in jus vocare velit, quâ ratione procedendum sit, disponitur in hoc titulo, & proponuntur duo modi procedendi.

1. *Ut primus Ordo denominet principem unum sui ordinis, coram quo reus secundi ordinis comparere tenetur.*

2. Ut secundus ordo tres pares primo dignitate & statu denominet, ex his princeps actor unum seligere potest & debet.

Tit. 4. porrò disponitur in hoc tit. *modus procedendi*, si secundus ordo velit, primum convenire; hoc quia aliquid habet difficultatis, octo modi proponuntur ab Imperatore qua ratione procedendum.

Primus ordo absolvitur sequentibus:

1. Secundus Ordo scribere debet ad primum, petereque sibi administrari justitiam.

2. Primus ordo conventus actorem ad Residentiam suam evocabit, & novem ex suis Consiliariis denominabit; ex quibus actor unum seliget judicis munere fungentem, qui reliquos octo consiliarios, ut Assessores, secum habebit, qui soluti juramento, justè & rectè judicabunt.

Secundus modus traditur *in* §. zum andern ob Einiger 6. ut si secundus ordo non velit novem consiliarios, ipsi concessum sit, ex numero illo septem aut quinque seligere, ut coram iis procedatur; Ratio, ut si fortè secundus ordo quosdam habeat suspectos, eos removere possit, ne scilicet ipsi imponatur necessitas, præcisè novem illos retinendi.

Tertius modus extat in §. zum dritten/ der Churfürst. 8. ut primus ordo denominet tres sui ordinis Principes, ex quibus unum seligere valeat secundus ordo, qui modo *in tit.* 2. præscripto procedere debebit.

Quartus modus consistit in eo, ut secundus ordo ab *Imperatore* petat *Commissarium*, ut in lite contra primum ordinem motâ partes judicis in se suscipiat.

Quintus modus extat in §. zum fünfften 10. & talis est, ut 1. secundus ordo primo ordini denominet decem personas vitæ integræ, famæ, & eruditionis præclaræ. Ex his duos seliget primus ordo.

2. *Primus ordo* secundo denominet novem personas ex suis consiliariis, ex his secundus ordo tres eligere tenetur: Hi quinque litem hanc dirimere debent.

Sextus modus constituitur in §. zum sechsten. 11. & absolvitur hisce: 1. secundus ordo denominabit duos viros inculpatæ vitæ & famæ, ut & præclaræ eruditionis. 2. Primus ordo duos Consiliarios ex suorum numero deponet. 3. Hi, si poterunt, cum præscitu principalium arbitrum eligere tenentur. 4. Si in eligendo arbitro convenire non poterint, instantiâ partis alterius, aut ambarum partium Imperator arbitrum denominabit, qui aut sententiam illorum arbitrorum roboret, aut si ei ita visum fuerit, novam pronunciet.

Septimus modus proponitur. in §. zum siebenden. 12. & quidem hac specie, ut secundo ordini licitum sit & permissum, ex primi ordinis Consiliariis omnibus quinque seligere, (ita tamen, ut præeligat primus ordo duos vel tres, quorum opera in ea causa uti velit,) ut illi vice novem Consiliariorum, de quibus in §. Erstlich so Prälaten. 1. mentio, & ea ratione, modoque in causa procedant & eam decidant.

Octavus modus præscribitur in §. zum achten soll oder mag; 14. & quidem quod judices attinet, planè coincidit cum modo primo, sed ab eo diversus est in modo procedendi. Ordo autem procedendi est talis, ut quatuor scriptis (salvis tamen dilationibus, si quæ necessariæ, & probationibus omnis generis) causa tota absolvatur, & concludatur, nisi in ultimo scripto aliquid novi contineatur, ad quod alteram partem necessariò respondere oporteat. Ex hisce modis liberrima voluntate unum seligendi datur in §. item es soll zu der Klagenden. 17. liberrimum secundo ordini arbitrium, & illi modi, non solum juxtà. §. und sollen solche Austräg. 18. locum obtinebunt, quando secundus ordo convenit primum, verum etiam quando privati cujuscunque ordinis & dignitatis cum primo ordine litigare velint.

Tit. 5. in hoc titulo tractatur modus procedendi, si *secundus ordo inter se convenire* velit; & requiritur, 1. Reus ex primo ordine tres denominet. 2. Ut actor ex his tribus unum seligat. 3. Ut electus juxta modum tituli. 4. §. zum dritten. 8. procedat. 4. Si hoc non placeat, Commissarius, modo in titulo 4. §. zum vierten 9. præscripto, ab Imperatore impetretur.

Tit. 6. In hoc titulo generalia quædam adnectuntur ad universam materiam Austregarum pertinentia: 1. ut à sententiis Austregalibus appellari possit ad Cameram. 2. ut causa devoluta ad Cameram *nihil novi adferatur*, nisi præstito prius juramento, se de novo hoc emergenti in prima Austregarum instantia nihil scivisse. 3. Jubet Imperator, ut Actores, tam primi quam secundi ordinis, securitate plenaria gaudeant. 4. Denique non obstante hoc Austregarum judicio, omnibus Statibus jura sua, privilegiaque fori sarta tecta conservantur.

17 A sententiis Austregalibus appellari potest.

Tit. 7. Succedit de illâ famigeratâ controversiâ tractatio, *an nempè in controversiis feudorum titulatorum, solus Imperator absq; paribus Curiæ sit Judex?* de quâ quæstione vide verbo Lehen/ & *Struv. de feud. c.* 16. §. 5. *n.* 2. *Knichen. de jur. territor. c. ult. n.* 2. *Arum. disc.* 3. *ad A.B. c.* 41. *Carpzov. ad L. Reg. c.* 9. *sect.* 12. *n.* 27. *Reinking. de Regim. Sect. & Eccles. lib.* 1. *cl.* 4. *c.* 14. *Daniel. de J.P. cap.* 11. *Wurmser. Exercit.* 1. *p.* 7. *th.* 19. Confer. *Instr. P. art.*

18 Super feudis titulatis solus judicat Imperator.

*Pac.art.*5.§.*fin.* in verbis : *Et hæc omnia in causis Statuum. Schambogen de feud.c.*35.*n.*3. *Schulzen. de feud.c.*12.*n.*22. ubi quamplurimos alios citat, *Jul. Clar. Schneidevvin. Schrader. Borchold. Vultej. Obrecht. Johan. Zobel.* & allegat præjudicium in causâ Hessen contrà Hessen wegen der Marpurgischen Succession : *Rhetius de feudis lib.*1. *cap.* 18. *n.*1.& 2. & *seqq.* ubi eò videtur inclinare, quod judicia de feudis Regalibus nomine Imperatoris solum instituantur, per sententiam finiantur, & solus Imperator Judex esse perhibeatur; sed tamen sine consensu, & consilio Statuum nihil decidere, minus executioni mandare: quæ sententia tamen pugnat cum omnibus argumentis ab ipsomet allatis; ait enim : si dicendum quid sentiam, peculiare judicium, vel nomine tale, das Fürsten-Recht/ in Recessibus, & fide suâ nitentibus Imperii constitutionibus non reperio. Et hinc, an & quale fuerit tutò satis non asseritur. Ex novissimis Imperii recessibus, & post ordinationem Cameræ Imperialis meo Judicio solus Imperator judicat. Id quod probatur ex *Instr. Pac. Osnabrug.* ubi sententiæ à solo Imperatore in talibus causis latæ approbantur, velut in causa, Hessen contrà Hessen / Baaden contrà Baaden/ licet per compositionem, vel transactionem aliquid iis decesserit, (quid poterat decedere, si Imperator non solus, sed cum consilio & consensu Statuum judicasset?) sed modo *R.J. anno* 1654. descripto, ubi in §.188. leguntur verba: und von uns erörtert werden/ nempe ab Imperatore, qui etiam reliquas de novo in domo Hassiaca exortas simultates per Commissionem Electori Moguntino & Secretioribus Consiliariis Imperialibus demandatam composuit & complanavit *d.R.J.anno* 54.§.188. Et in *Capit.Leopold.*§.48. Processus in talibus causis instituendis ex reformatione *Ord.Cam.de anno* 1555. confirmatur, nec ullibi quasi Electores & Principes simul judices esse deberent, reperitur, sed potius in *Instrum.Pac. art.*2.*in fin.* constitutum invenitur, ut processus Juliacensis, coram Cæsarea Majestate, dirimatur. Videatur etiam *Schubhard. de austreg.c.*5.*n.*128. *de reserv.Imp.*§.38. Idque obtinet, sive de toto, sive de parte feudi agatur, & quidem definitive, non solum in Principatibus, sed & Baronatibus & Dynastiis secundum *Schrad.Rumel.* & *alios.*

19. De foro competente in spoliis. *Tit.*8. In hoc titulo agitur de foro competenti, si de spoliis agatur ; Spolia cum iniquitate & violentia ut plurimum sunt conjuncta, atque eorum tantum est odium, ut ante omnia *spoliatus sit restituendus.* Alia autem sunt *spolia*, quæ fiunt absque violentia, quæ vocant interpretes *simplicia* ; Alia sunt, quæ fiunt cum magno apparatu, de quibus *in seq.tit.*9. Vult itaque Imperator in hoc titulo saltem agere de *spoliis simplicibus*, in quibus termini Austregarum coarctantur, in favorem spoliatorum. Interim tamen, nisi metus fuisset majoris tumultus, suo in vigore manere debere Austregale judicium tradit Imperator.

*Tit.*9. Refert se hic titulus ad *Recessum Imp. de anno* 1500. & 1548. & confirmat Imperator in hoc titulo pœnas banni cum omnibus clausulis, & indicit pœnam banni iis, qui exercitu hostili alterum invadere vult, aut jam invadit, & Fiscalem jubet, ut ad bannum contra contumacem Statum procedat, singulare est, quod in §. und so also an dem Cammer-Gericht/ S. Hoc titulo deciditur de morte accusati, ob pœnam fractæ pacis publicæ, ubi vult Imperator, ut heredes cogantur in se suscipere litem in eo Statu, in quo fuit tempore mortis accusati, hoc tamen effectu, ut heredes quidem non banniantur, sed ut pœna banni convertatur in pecuniariam. 20. De processu banni. vid. supra verb. Acht.

*Tit.*10. Hoc titulo agit de modo *purgationis*, & processu à suspicione fractæ pacis publicæ; adeò enim curæ fuit Imp. pacis in Imperio conservatio, ut etiam voluerint, suspicionem fractæ pacis legitime purgari. Modus purgandi se à suspicione fractæ pacis est *præstatio juramenti* purgationis. Ratio autem præstandi juramentum est talis 1. aut suspectus est Elector aut Princeps, hi non jurant in propria persona, sed per ablegatum. 2. Aut est privatus, & jurat omninò in propria persona. 3. Aut Universitas, & media pars Senatus hoc juramentum præstat. 21. De purgatione à pœnâ fractæ pacis.

*Tit.*11. Fractorum pacis publicæ bona publicari jam est in confesso ; huic publicationi ut obvient malitiosi quidam in fraudem legis vendiderunt bona sua, & statim pacem fregerunt, nihil curantes duritatem pœnæ, si modo salva essent bona, ideoque sancit Imp. ut citetur. 1. Venditor, qui juramento purgare debet, se ob talem fraudem dolumque seu ob conceptam intentionem frangendi pacem bona non vendidisse. 2. Emptos, qui similiter citatus jurare debet, sibi nihil in termino emptionis de tali facinore constitisse, sibi non fuisse cognitam intentionem venditoris, multo minus de tali scelere quidquam, hujus purgationis is est effectus, ut bona confiscari non possint.

*Tit.*12. Inter hunc & *pr.tit.*11. hæc est differentia, quod *hic Tit.* agat de fractæ pacis delicto notorio, & propter illud bannito ; *præced. autem tit.* agit de crimine dubio & suborta saltem ex actu illo venditionis suspicione ; ideoque proprie *hoc tit.* agit de iis, qui bannitos bonam in clientelam & defensionem recipiunt : Contra hos agitur in Camera, & omnes illi, qui bannitorum bona tali jam dicto modo in protectionem recipiunt, cujus etiam sint Status & dignitatis, ipso facto juxta *Text. nost.* in bannum inciderunt; Ideoque in *hoc tit.* agi in Camera, & ipso facto in bannum incidisse, non pugnant. Agitur enim in Camera non ad bannum infligendum, sed ut bannum auctoritate Cameræ & debitis adhibitis solemnitatibus declaretur. 22. De delicto fractæ pacis notorio.

*Tit.*13. *in h.tit.* continuatur materia *præced.Tit.* & ampliatur in *Ganerbiis*, qui quales sint, jam omnes norunt, & decidit *Imp. in h. tit.* omnes *Ganerbios* in bannum eo ipso facto incidisse, qui bannitos Ganerbios receptant, 23. De receptoribus bannitorum.

ceptant, & eorum suscipiunt defensionem. Ratio decis. petitur ex *pr. Tit.* 12. *vid.* Erklärung des Landfriedens *anno* 1500. *Tit.* wider der Ganerben Schloß.

Tit. 14. Hic titulus banno ferit eos Status, qui alterius subditos ob facinora ab ordinario foro secedentes scienter & perverse recipiunt & tuentur, & quidem Imp. bannũ infligit tam delinquenti, quam receptanti, ut ex eo Zelus erga justitiam & fervor ad puniendа delicta patescat plus satis.

24 De militibus vagantibus. *Tit.* 15. *in h. tit.* tractatus de *militibus*, qui absque Domino vel capite vagantur, & per territoria Statuum hinc illinc discurrunt, de hisce nihil sancit Imp. sed remittit se ad præcedentes Constitutiones ut *pac. publ. anno* 1495. *Tit.* von den Einspännigen Knechten. *R. J. anno* 1548. *de pac. publ.* ex quo hic tit. verbotenus est desumptus.

25 De executione banni & sumptibus. *Tit.* 16. Notum est ex pacis profanæ constitutione, quod banni executiones injungantur certis Principibus, sive igitur id fiat sponte, sive ex jussu Cameræ, Executores hujus sententiæ sæpe impendunt magnos sumptus, hos refundere tenentur ex suis bonis fractores pacis publicæ, ita tamen ut moderatio Cameræ præcedat.

Tit. 17. Constat Cameram executionem banni mandare posse, vi & auctoritate, quam obtinet ab Imp. Si verò causa sit tam ardua & momentosa, fractor pacis tantæ potentiæ & auctoritatis, ut non facile sententia banni executioni mandari possit &c, decernitur *in h. tit.* quid agendum, & jubetur, ut Camera rem deferat ad *Electorem Moguntinum*, qui ob hanc causam Comitia particularia celebrare debet. Insimul ad ea vocat sex Principes, unum Prælatum, unum Comitem, & denique unam Civitatem; hæc Comitia Francofurti celebrantur, inque iis Consilia de facienda executione inibunt prædicti Status.

26 De absolutione à banno. *Tit.* 18. in *h. tit.* agitur de *absolutione* à Banno, & generaliter præmittitur, absolutionem à Banno, nisi à Camerâ vel ab Imp. non impetrari; quæ regula est immotæ veritatis.

27 De banno contumaciæ. *Tit.* 19. præmittendum est duplex esse bannum *Imperii & Contumaciæ*; in illo non esse necesse, ut immissio in bona banniti in Camera petatur, & decernatur, sed executores mittunt læsum in bona banniti, *Ord. Cam. lit.* 3. *tit.* 49. Ast in *h. tit.* quæritur, quâ ratione facienda executio in banno Contumaciæ. Resp. fieri debere autoritate & decreto Cameræ.

Tit. 20. in *h. tit.* agitur de fundanda jurisdictione Cameræ quoad *primam Instantiam*, ratione causarum Fiscalium. Ubi not.

28 De causis fiscalibus. agi præcipuè de causis fiscalibus, quæ ad immediatum Imperii fiscum pertinent, ad differentiam fisci Statuum Imperii. Quæ autem tales causæ fiscales, æstimandæ, tractat Imp. in *h. tit.* & quidem in §. Als nemlich für das erste/ 1. & und in der Gemeine sollen über 9. constituit regulam generalem, quod omnes causæ fiscales à jure civili enarratæ etiam pro talibus hodiè haberi, & æstimari debeant. In specie autem Imp. in *h. tit.* quorundam specificam facit mentionem, 1. Si quis *legum fundamentalium* fulcra everterit aut violaverit. 2. Si quis Turcis aliisve Imperii hostibus contrà rempub. quocunque modo opem tulerit; 3. Si quis subditos alienos à suis ordinariis Magistratibus, ob Anabaptismum profugos, receptaverit, eosque debita pœna non affecerit. 4. Si quis Status alteri Statui à vagis militibus oppresso non tulerit suppetias.

Tit. 21. Agitur in jure civili de litigiosis, 29 De litigiosis.
aliter de hisce agi in *h. tit.* docent interpp. Hæc autem *h. tit.* constitutio potissimùm obtinet, quando propter jus aliquod rei connexum, ut puta jurisdictionem, servitutem, venationem, salvum conductum, &c. res fit litigiosa; Agi autem potest ex his constit. vel ordinariè, servato ordinario processu; vel summariè, quando maturè absque solemnitatibus proceditur; ad obtinendos autem processus requiritur: 1. Ut partes immediatè Imperio sint subjectæ. 2. Ut possessio sit litigiosa, hoc est, ut uterque vel plures rem possidere constanter affirment, & contendant. 3. Ut justus subsit timor majoris tumultus. 4. Ut judex de metu armorum & partium certior reddatur.

Tit. 22. in *h. tit.* vasta illa & acuta *pignorationum* materia tractatur. Illud imprimis intendit Imp. quod in causis pignorationum cesset judicium Austregarum, & partes forum coram Camera sortiantur; requisita autem pignorationum consistunt, 1. Ut *pignoratus & pignorans sint immediati Imperii Status.* 2. Ut decernantur mandata sine clausulâ. 30 De pignorationibus.

Tit. 23. in *prim. h. tit.* proponuntur duæ generales Regulæ. 1. Quod processus non debeant ab Executione & mandatis inchoari. 2. Quòd mandata decerni debeant cum clausula justificatoria. Proponantur tamen in *h. tit.* quatuor casus, vulgò vocantur die vier Fälle/ in quibus ab executione processuum inchoare licet. 1. Est casus, si quid ita jure & consuetudine sit prohibitum, ut citra causæ cognitionem pœnam mereatur. 2. Si imploranti tale damnum inferatur, quod perpetrato negotio reparari nequeat. 3. Si factum publicæ utilitati adversetur. 4. Si factum ferre moram nequeat, & sit in mora periculum. 31 De processu mandatorum C. & S. clausulâ.

Tit. 24. in *h. tit.* non quidem denegatur in totum relaxatio juramenti ad effectum agendi, sed certis Cancellis includitur; 1. Ut ante impetrationem relaxationis Camera ad Magistratum juramento obstricti scribat, ab eo causas præstiti juramenti exploret, & jubeat, ut totam illam causam Cameræ enarret. 2. Si causas capturæ satis prægnantes Camera deprehenderit, impetrantem à limine judicii removebit, si non, mandata decernet. 32 De relaxatione juramenti.

Tit. 25. Succedit famigeratissima materia. *L. diffamari.* in hoc nihil vult Imp. aliud, quàm quatenus agi possit ex *L. diffamari*, quando autem ratione, & vi hujus *Tit. L. diffa-* 33 De materia L. diffamari.

diffamari in Camerâ locus sit, ex hac sanctione cognoscimus, 1. quando concernit fractam pacem publicam, injurias, & similes causas, hoc est, quando diffamans diffamatione sua intendit aliquem non tantum suspectum, sed reum facere violatæ pacis publicæ, vel alius atrocis criminis commissi. 2. Ut implorans processus sit immediatus Imperii Status. 3. Ut diffamatus sit immediatè subjectus Imperio.

34 De justitia denegata & protracta.

Tit. 26. Fundat Cameræ jurisdictionem quoad primam instantiam præ omnibus principaliter *justitia denegata*, & justitia *protracta*; sancit autem Imp. in his casibus: 1. Ut in casu protractæ vel denegatæ justitiæ proximè superior judex adeatur, si ab eo justitia denegatur, vel protrahatur, rectà adiri Camera potest. 2. Ut post factam insinuationem promotorialium, si tempore in iis expresso justitiâ non administretur, Camera causam avocet, & in eâ legaliter procedat.

Tit. 27. Breviter conceptus est hic titulus, & hoc vult, omnes causas & personas immediatè jurisdictioni subjectas, ideoque singulariter non exemptas in Camerâ proponi, & conveniri posse. Undè patet Imperatorem omnis jurisdictionis esse fontem.

Tit. 28. Incipit Imperator agere in hoc titulo de jurisdictione Cameræ, quoad secundam instantiam, & ferè quot sunt in hoc titulo paragraphi, tot sunt Regulæ.

35 De appellatione ad Cameram.

I. Ab omnibus judiciis Imperii, quæ originem suæ jurisdictionis ab Imperatore agnoscunt, quocunque insigniantur nomine, ad Cameram ultimò provocatur, §. Es soll nicht allein von denen Urtheilen 1.

II. Nullus subditus Imperii adigi vi, metuque debet, ut appellationis beneficium intermittat, nec ad Cameram provocet, §. Dieweil bißhero 2.

III. Temerè appellantes non solùm in expensas, sed etiam pœnas temerè litigantium à Camerâ condemnari debent, §. Darzu dieweil je zu Zeiten 3.

IV. Summa appellabilis debet esse quinquaginta aureorum, §. und sonderlich setzen/ ordnen 4. de quâ tamen hodiè disponit *R. J. novissimus anno* 1654. §.

V. In *causis Criminalibus*, quæ corporis important pœnam, in Camerâ nulla recipitur appellatio. § Item nachdem auch dem. 5.

VI. In *simplicibus interlocutoriis* appellatio non est, in iis autem, quæ gravamen irreparabile continent, rectè est recipienda.

Tit. 29. In hoc titulo sequentia sunt præcipuè notanda.

I. Appellationem debere fieri *gradatim*. Solent status habere plures instantias, si igitur coram inferiori foro causa alicui abjudicatur, non statim condemnatus ad Cameram appellat, sed proximè superius judicium in eadem provincia, si nullum in eâ provincia superest dicasterium, spes omnis in Camerâ residet.

II. Appellationes interponi debere *intra decennium à die latæ sententiæ:* tollit etiam Imperator morem inferiorum judiciorum longius tempus, quàm decennium concedentium.

III. Appellationes fieri posse, vel statim vel ex intervallo (observato tamen prædicto decennio) vel viva voce, vel coram notario.

Tit. 30. In hoc titulo agitur de termino *introducendæ appellationis*, qui est spatium sex mensium, & occurrit Imperator magnæ altercationi de dierum in mensibus computatione, & quia hujus semestri spatii *dies sunt continui*, non utiles, & sic ferè de momento ad momentum currit, statuit Imperator, ut pro quolibet mense 30. *dies* computentur, ut ita pro inducenda appellatione concedendi sint 180. dies continui, si hi effluant absque introductione appellationis, ea habetur pro desertâ. Hoc temporis spatium accuratè observari vult Imperator, ideoque in hoc titulo sancit *ignorantiam* horum terminorum neminem excusare de legis rigore, & severè jubet Cameram, 1. Ut nullius hâc in re prætensam ignorantiam exaudiant, sed strictè quod hic sancitum est, observent. 2. Ut contra hæc sancita nulla inferiorum judiciorum statuta, consuetudines, fori observationes attendantur, sed his pariter rejectis præcisè leges hujus ordinationis observentur.

Tit. 31. Postquam appellatio fuit legitimo tempore interposita, debet appellans implorare judicis à quo officium, ut acta describi, & edi curet, ut eò promptiùs ea Cameræ offerri & exhiberi possint; de hac editione actorum notandum. 1. Ut *intra* 30. *dies* à facta appellationis interpositione actorum editio petatur. 2. Ut acta petantur ab eo judicio, in quo ultima sententia lata fuit, à quâ ad Cameram appellatum. 3. Ut petitor caveat de pretio descriptionis actorum; 4. Jubentur judicia promptè obsequi petitioni appellantis, nec causari moram processus, nisi sibi ob denegatam, vel frivolè protelatam actorum editionem malum creare velint.

Tit. 32. Refert se hic titulus *ad. P. J. tit.* 13. §. 10.

Tit. 33. De *feriis* nihil addo, quòd satis clarè hic omnia exprimantur.

Tit. 34. In hoc articulo locus assignatur huic judicio certus, & fixus, nempè: *Spira.*

Tit. 35. Hic titulus expressus etiam est in primâ ordinatione Cam. anno 1495. & sensus est, ut judicium Cameræ nulla in re impediatur, quo minus regia via justitia ambulet, non deflectere debet, neque ad dextram, neque ad sinistram, insistere debet recto tramiti, nec intueri micantes mucrones, fulgentes auri massas, gratiarum montes, & quæ alia sunt, quæ justitiæ directum hunc cursum impediunt. 36 De recto justitiæ cursu.

Tit. 36. In hoc titulo tria præcipuè tractantur; 1. Datur *potestas Cameræ hanc ordinationem declarandi*, reformandi, & novas ad processum spectantes leges condendi. 2. Datur facultas vitia Cameræ corrigendi. 3. Jubentur Camerales, ut novas suas decisiones *Visitatoribus Cameræ offerant*, 37 Potestas attributa Cameræ circâ hanc ordinationem.

ut ab illis approbentur, aut mutentur, prout illis justum visum fuerit.

Totius hujus partis duo principaliora sunt membra; primum proponit modum & seriem processus ordinandi in Camera: Secundum dat remedia contra sententias in Camera latas; quod primum membrum attinet, satis dextrè & clarè singuli processus termini proponuntur.

38 De audientiis Cameræ. *Tit.* 1. Determinat dies habendarum *audientiarum*, qui constituuntur dies Lunæ, Mercurii, Veneris; in his diebus omnibus audientiis partes causas suas proponunt.

39 De causis ordinariis & summariis. *Tit.* 2. & 3. tractantur & distinguntur *causæ ordinariæ ab extraordinariis* illæ dicuntur, quando instituto legali, & ordinario processu causæ deciduntur; Hæ cum omisso solemni processu, levato velo, & de plano, causæ ventilantur, & discutiuntur; Cum autem nemo distinctè scire possit, quæ causæ pro summariis habendæ, ideò Imperator eorum aliquem hic texit Catalogum, & 30. proponit causas, in quibus summariæ ventilationis concedit privilegium.

40 De Nullitate. *Tit.* 34. In hoc titulo Imperator de *nullitate processûs* tractat, qualiter scilicet in deductionibus nullitatum procedi debeat. Inprimis notandum, quod causa nullitatis *principaliter* intentata totam causam & principale negotium ad judicem nullitatis devolvat; ita ut super meritis cognoscere, & sententiam vel reformare vel confirmare, ex novâ causa & novis probationibus, possit.

Tit. 35. Idem traditur in prœmio. *Tit.* 7. Et explicatur in *Rec. anno* 1600. §. 83. *& dub. Camer.* 65.

41 De contumacia. *Tit.* 41. In hoc titulo agitur de *contumaciâ*, non quidem ratione personarum, sed de morâ & cessatione in productis suo ordine exhibendis, & tradit Imperator hâc de re duas regulas. 1. Sancit, ut si oscitanter & negligenter termini à partibus ipsis non sint servati, scilicet productis non exhibitis, eo casu imponatur pœna juris communis, & præter hanc refusio expensarum parti adversæ; quibus depensis demùm admittitur ad causam in eo statu, in quo est, resumendam. 2. Ut si producta dolo aut negligentia procuratorum non exhibeantur, illi ea propter in expensas condemnentur, nec quod mulctæ loco solverunt, à partibus repetere sit concessum.

Tit. 42. In hoc titulo & seq. tractatur de *contumaciâ eminentium partium* actoris, rei, & appellati. Et rigorosum nimis decernere pœnam banni in contumaces, ut hic facit Imperator; sed cogitandum, in ordinem non aliter redigi subditos tantæ claritudinis & potestatis, qui coram hoc Tribunali comparere coguntur.

Tit. 51. Ultima hæc est, quæ fit ad Cameram provocatio; A sententiis in Camerâ latis ad nullum in hoc mundo judicem appellatur: Hic sistitur cursus litium, & unicuique id, quod ipsi debetur, tribuitur; ne tamen ulla sit conquerendi ansa, & in hoc voluit Imperator providere, ut de sententiis Cameralibus ulterior instituatur ventilatio, de quibus remediis Imperator *in seq. titulo* tractat.

Tit. 52. Ex hoc titulo satis clarè patet, 42 De restitutione in integrum. *restitutionem in integrum*, in Camera Imperiali locum habere, ita tamen, ut si *causæ justæ, novæ & prægnantes* articulatim adferantur, attendatur cum effectu restitutio: sin verò iniquæ, invalidæ, aut anteà jam productæ adducantur, prorsus rejiciantur, & debitæ executioni mandetur prius lata sententia.

Tit. 53. Celebre remedium contra sententias Camerales proponitur in hoc titulo, scilicet *revisio*, qua de tot Illustres extant commentarii; hujus tituli aliqua facta est 43 De revisione. *correctio & mutatio in Recess. anno* 1654. Quod attinet hunc textum is quatuor principalia in se complectitur, 1. proponit petitorem Revisionis. 2. Judices revisionis, 3. modum revisionis; 4. Effectum Revisionis. Notandum inprimis, prorsus ultra revisionem adimi omnes modos ulterius quid petendi.

Tit. 54. In ultimo hoc titulo Imperator jubet, ut in omnibus illis causis & negotiis, de quibus expressè hic decisum, & sancitum non est, observetur jus civile Romanorum; ideoque hæ duæ conclusiones eliciuntur ex textu: 1. In hac ordinatione expressè & verbotenùs decisa vim legis obtinebunt, & juri civili derogabunt; 2. In his, quæ decisa taliter non sunt; Jus civile Romanorum legis autoritatem, vim & robur obtinebit.

Recessus Anno 1557.

In hoc recessu dicit Imperator, sibi oblata esse quædam gravamina Cameræ Imperialis, sed ea in hisce comitiis non ritè decidi posse, tradit §. 74. *seq.* ea propter & Visitatoribus commendat, quod ex omni statuum numero. §. 77. eligit.

Recess. Anno 1570.

In membro quarto *hujus Recess.* inquisitio instituitur de Camera Spir.

Recess. 1582.

In parte quinta hujus Recessus agit Imperator de justitia §. wiewohl wir 48. & indicit Conventum Deputationis Spiræ habendum anno sequenti.

Recess. Deput. anno 1600.

Hic Recess. duas Sectiones continet; prima agit *de modo exercendæ justitiæ, in Camera Imper.* & se extendit usque ad §. 140. in hac prima Sectione continentur 9. membra.

I. Agit de numero copiarum, quòd scilicet in Cameræ exhiberi debeant, & jubet Imperator appellatum, ut acta prioris instantiæ quinquies describi curet. §. Demnach. 6.

II. Tractat de pauperibus litigantibus, §. und nachdeme. 9. de quibus. *Ord. Cam.* 1. 41.

III. Con-

III. Concernit summam appellabilem, §. wiewohl nun 14. qua de in Recess. anno 1654. §. 10.

IV. Occupatur in describenda qualitate Assessorum, §. Demnach auch. 20.

V. Agit de *causa continentiâ*. §. Bey unsern 24.

VI. Tractat de effectu promotorialium, §. Ob auch. 28.

VII. Enarrantur causæ, in quibus locum habent mandata sine clausula, §. Es wird nicht. 30.

VIII. Inhibentur procuratorum frivolæ absentiæ, §. Demnach bey. 64.

IX. Continentur varia ordinationis Cameralis Capitula, quæ Imperator in §. Dieweil aber. 77. seqq. corrigit, & quatenus intelligi debeant, explicat.

Recessus Anno 1654.

Pars secunda hujus Recess. continet Cameralis Judicii reformationem, *à §. 2. usq. ad §.* 165. exclusivè, quæ pars ab Imp. subdividitur in 4. membra, quæ pleraque applicari possunt *ad Rec. deput. de anno* 1600. ut ferè tot reformationes hujus judicii fiant, quot Comitia, licet quoad essentialia ordinatio Cameralis pro fundamento retineatur.

44 De Salariis Cameræ. Secundo agitur de constitutione Salariorum Cameræ, §. 6. quorum quantitas 64000. Imperiales excedit §. 7. initur ratio solvendorum deservitorum. §. 9. Exhibentur media, unde Salariorum augmentum desumi debeat: ut scilicet Principes, qui ad sessionem & votum, in hisce Comitiis fuerunt assumpti, suas quotas persolvant, tum ut quantitas, quæ à Statibus solvi debebat ad sustentationem Cameræ, non æstimetur florenis amplius, sed Imperialibus thaleris, quorum unus æstimatur 22. & semibaziis: ita quilibet Assessor, qui antea accipiebat pro Salario 1000. flor. jam capiat mille thaleros, & ita augmentum ferè 300. thal. consequatur.

Membrum secundum *hujus Rec.* agit de vocatione & ulteriori completione Assessorum (quorum numerus per *Instr. P. art.* 5. §. 52. ad 50. est determinandus) §. 17. in quo reperitur *ordin. Camer. part. Tit.* 4. & in §§. seqq. De præsentatione nonnulla pro statu præsenti Germaniæ adduntur.

45 De observatione processus. §. 6. Membrum tertium continet modum *abbreviandi processus* in Camera Spirensi. §. 29. In quo modus libellandi in causis simplicis querelæ planè tollitur, & annullatur, & constituitur, ut actor litem summariter in libello breviter & nervosè comprehensam exhibeat: plura traduntur quæ digna notatu, & observatu illis, qui pars judicii Cameralis sunt; summoperè

46 De summa appellabili. autem notandum, quòd in §. 107. summa appellabilis extensa sit ad 400. Imperiales, & summa, de qua revisio petenda, in §. 122. constituatur 2000. Imperialium. Debet verò summa esse appellabilis, non solùm ratione Constit. Imperii, sed etiam intuitu Judicis à quo, qui aliquando majori summa gaudet ex speciali privilegio. Et in summa computanda non spectatur petitio in libello, sed tantum summa, in qua appellans se gravatum dicit. Ut sic actore 500. Imperiales petente, judice verò in 300. solum condemnante, actor appellare non possit, quia illi 300. Imperiales adjudicati, adeoque in 200. tantum gravatus est, quæ summa non est appellabilis. Ad summam appellabilem constituendam tamen, plures ac diversæ summæ, si ab uno vel pluribus creditoribus una actione petantur, eademque sententia quis in eas condemnatus fuerit, ac usuræ quoque cum sorte cumulari possunt. *Blum. proc. Cam. tit.* 46. *n.* 14. *Sueder. part.* 2. *c.* 13. §. 12.

Si verò summa non sit appellabilis, conceditur *revisio* per impartiales Juris-Consultos vel transmissio Actorum ad Collegium Universitatis, §. 113. pauperibus, qui 2000. flor. in bonis non habent, idque jurato asseverant, atque in sententia ad 300. fl. gravati sunt, processus app. decernuntur, §. 114. *De Compulsorialibus, requisitione actorum intra* 30. *dies*, submissione ad acta priora, observatione fatalium app. introducendæ, *&* reproducendæ, sub pœna desertionis, eventuali causæ principalis, una cum Exceptionibus non devolutionis, vel desertionis, deductione, de executione in Wechsel-Sachen/ non obstante appellatione, de observatione privilegiorum de non appellando, de pœna temerè appellantis arbitraria, usque ad 20. marcas auri, de prohibito recursu ad Pontificem & Nuntios, agitur *in* §§. 60. *usq.* 75. *&* §. 107. *usq.* 164.

De revisione & syndicatu tractatur *in R. I.* 1537. *tit.* 2. §. 17. *O. C. anno* 1555. *p.* 1. *tit.* 51. *& p.* 3. *tit.* 53. *R. I. anno* 1557. §. 23. *R. I. anno* 1559. §. 60. *& seqq. R. I. anno* 1566. §. 80. *R. I. anno* 1594. §. 99. *R. I. anno* 1598. §. 62. *& seqq. Rec. deput. anno* 1600. §. 157. *& seqq.* Sed post *instr. P. art.* 5. §. 54. principaliter & novissivè in *h. R. I. anno* 54. ubi §. 124. Tollitur *effectus revisionis suspensivus* (exceptis causis spiritualibus & religionis) relicto solo effectu devolutivo, hac tamen conditione, ut pars petens executionem, *cautionem de restituendo* præstet, quæ cautio parti adversæ communicatur, & in casu contradictionis, vel per Principes Circulares, vel Magistratum partis victæ, informatio de sufficientiâ capitur, & posteà desuper pronuntiatur. Cautiones Statuum & pauperum Judicis arbitrio committuntur; Revisiones in casibus, ubi appellationes non habent locum, vel in causis, ubi ab inferioribus judiciis provocari nequit, in Camera per viam simplicis querelæ introductis, non admittuntur, §. 125. Fatalia revisionis pro eâ introducendâ, cum juramento revisorio, gravaminibus, sportulis, sunt 4. mensium. Acta à revisoribus taxantur, sportulæ in casu sententiæ confirmatæ amittuntur, §. 126. revisionibus frivolis non defertur, §. 133. de revisionibus in Consil. Imper. Aulico disponit *Capit. Leopold. anno* 1658. §. 42. *Josephin.* §. 41. §. 7. Membrum 4. 47 Revisio, Syndicatus.

 est

est de translatione Cameralis Judicii in alium locum, de qua tractat Imp. in §. 162. quia sine administratione justitiæ regnum nullum in quieto Statu consistere potest, ut inquit Imp. *hujus Rec.* §. 7. Hinc *novum conceptum* Ordinationis Cameræ proponitur. §. 134. de liberis personarum Cameræ, si propriâ instituant familiam §. 142. de securitate Cameræ. §. 167. de Assessorum præsentatorũ qualitatib⁹, de Admissione Reformatorum, §. 22. *& seqq.* de privilegiis & libertatib⁹ personarum ad Cam. Imp. pretinentium, §. 141. de processu in causis Religionis. §. 157. de respectu & auctoritate Judicii Cameralis. §. 165. ordinatur. Hoc itaque Judicium est judicium & Consistorium Principis, ipsumque repræsentat, *Mynſ.* 4. *obſ.* 5. *Gail.* 1. *obſ.* 42. *n.* 3. in eo rescripta & decreta omnia promulgantur, & sanciuntur sub nomine & sigillo Imperatoris. *Ord. C. p.* 1. *tit.* 27. *& p.* 3. *tit.* 12. §. und so solche. *Gail.* 1. *obſ.* 14. *n.* 1. Sceptrum Imperiale, in signum supremæ jurisdictionis Imp. à Judice Cameræ tenetur.

48 Quot personas constituat Imperator, & quanta ejus in Camera potestas? Observandum autem hic præcipuè est, Imperatorem constituere *Judicem* Cameræ, quatuor *Præsides*, duos *Assessores* & fiscalem: ita ut quamvis reliqui Assessores præsententur à Statibus & Circulis Imperii, tamen etiam Circulus Austriacus duos Assessores suppleat, & tota Cameræ jurisdictio exerceatur & concessione Imperatoris, sub cujus nomine omnia Cameræ Mandata, decreta, sententiæ, atque Commissiones emanant & publicantur, ne Status in seipsos jurisdictionem exercere videantur, quam tamen ipsimet in suis ditionibus & territoriis ab Imperatore per investituras acquirunt. Hinc magna est Imperatoris auctoritas in Camera, utpote, qui ad querelas unius vel alterius Status, informationem de processu & Statu causæ exposcere solet, atque eandem submissa veneratione ab illa recipit, cum Imperator, si Camera jurisdictione sua abutatur, causam avocare possit, tradente *Lyncker. in Analect. ad Sueder. sect.* 1. *c.* 10. §. 8. *fol.* 39. *Berlich. p.* 1. *d.* 158. Quin etiam hæc Imperatoris & Judicii Imperialis Aulici prærogativa est, quod in eo Imperiale rescriptum ad Cameram impetrari potest, pro excitanda justitia, ut maturè celeriterque impetranti administretur, prout experientia & Judicii usus quotidianus docet, atque protocolla infinitis præjudiciis demonstrant. Hinc cum mense Decembri *anno* 1670. Princeps Imperii se gravatum esse à Camera conquereretur, in Comitiis Ratisbonensibus, Ordines Imperii causam commendaverunt Imperatori, humillime rogantes, Ihro Käyserl. Majest. wolten N. bey seinen alt hergebrachten Gerechtigkeiten und Freyheit erhalten / und deßwegen bey dem Cammergericht Vermittelung thun. Ut frustra planè, & sine omni ratione à Camera in transmittendis informationibus Imperatori, qui fons est omnium jurisdictionum, difficultas moveatur, cum non solum illius Majestati hoc debeatur obsequium, sed etiam in perpetua & non interrupta sit possessione.

Quid quod in causis *regalia feuda* concernentibus, in causis Italicis, confirmationibus privilegiorum, concessione Veniæ ætatis, restitutione famæ, & causis Criminalibus Statuum Imperii, judicium Imperiale Aulicum ita solum obtineat jurisdictionis exercitium, ut nullus in talibus Cameræ concursus pateat. Quod si igitur Camera in his causis manus ingerere vellet, aut etiam in aliis justitiæ limites excederet, officium Imperatoris exposcit, ut talia congruis remediis corrigat & emendet. Nimis enim remota & longinqua est via, si vel Visitatio Cameræ, vel alia remedia exspectari deberent; Quod si propter in causis determinatis concurrentiam jurisdictionis, ratione præventionis oriatur controversia, solent à partibus documenta litis pendentiæ peti, quæ postea loco declinatoriarum fori in altero Judicio producuntur. Si hæc non attendantur, decernitur Mandatum, de non impediendo prosequi litem, nec trahendo ad aliud judicium, quam ubi coepta, cui additur interdum citatio ad videndum se incidisse in pœnam *l. ult.* §. *ult. C. de in jus vocand.* ubi constitutum legitur: *qui semel in jus vocavit, si post admonitionem reo oblatam eum ad alium judicem, ob easdem causas vocaverit, & eum indemnem præstet, & causa cadit, etsi justam habuit actionem.* Prout hæc omnia praxis quotidiana demonstrat, & accuratè deducit, *Ahasv. Fritſch. Exercit.* 5. *Jur. Publ.* §. 14. ubi refert formalia talis mandati 23. *Decembr. anno* 1650. decreti. 49 In multis causis planè cessare jurisd. Cameræ.

Imperatores, qui Justitiæ ulla in re deesse noluerunt, & ut Ordines Imperii, ad Judicii istius conservationem, in conferendis sumptibus redderent alacriores, facile admisêrunt, ut, qui initio *in Comitiis* constitui solebant ejus Assessores, ab Ordinibus speciali jure præsentarentur, nominarenturque. Ex quo factum, ut in ipsa *Ordinat. p.* 1. *tit.* 8. Assessores Ordinum loco in Camera collocati dicantur, quia sine dubio, si ipsis Statibus huic Judicio assidere commodum fuisset, per Cæsares, tantum jus in aprico & integra fide redditturos, id iis licuisset. Itaque quamvis Assessores ab Ordinibus præsentati, si ipsam præsentationem, & præsentationis rationem intueantur, haud malè eorum loco positi dicantur, in ipsa tamen administratione justitia hunc respectum abesse, & Assessores Statuum cum Imperatoriis in unum corpus vel collegium ita coalescere, ut ab ipso Imperatore non minus dependere credi debeant, & ab eo jurisdictionem accepisse; undè nullum Jurisdictionis negotium in Camera sub aliis quam Imperatoris nomine & Sigillo emanat, ut disserit adversus *Hippol. a Lapid. Sluter p.* 1. *cap.* 10. adeoque Appellationes, ex notissimo & quotidiano Stylo, non ad Imperium, sed ad Cæsaream Majestatem, vel suæ Majestatis Judicium Camerale interponuntur. 50 Qua ratione & causa Assessores Cameræ à Statibus præsententur.

Nihil detrahendum privilegiis, Præeminentiis, 51 Omnem ab Impp.

provenire jurisdictionem, quamcunque Status Imp. possident.

nentiis, & Juribus Ordinum S. R. Imperii: sed nec supprimenda vel extinguenda Majestas Imperialis Jurisdictionis, cum notum sit, translato per Carolum M. in Germaniam Imperio, diversam jurisdictionis formam ab antiqua accepisse, cum Imperator Provinciis à se devictis Magistratus præposuit, Episcopos & Duces, utrisque adjungens Comites, sed ad tempus tantum & ad Imperatoris arbitrium. Posteriores Imperatores, Ottones præsertim (*Sigon. lib.* 5. *de Reg. Ital. de Gall. & Angl. vid. Camden in Brit. tit. Ordines Angliæ*) regalia & jura quædam Superioritatis communicare cœperunt, & quos antea, ut Magistratus in provinciis vice sacra jus dicere voluerunt, iis cum dignitate Ducatus, Comitatus &c. easdem sub fide Vasallitica hereditarie & perpetuò concesserunt, atque inde jura territorialia orta sunt. Ab hisce vicissim jurisdictio in inferiores, vel sub feudi lege, ut communius, vel alio modo translata fuit. Unde evidens est, *Imperatorem fontem esse & originem omnis potestatis*, jurisdictionis & Superioritatis, adeoque, ea omnino salva, in partem solicitudinis assumpsisse. Proceres suos quod & investituræ lex manifestius ostendit. *Thes. Basil. vol.* 4. *Disp. de jurisd. Vet. Reip. Roman. tum translat. ad Rom. Imp. thes.* 60. *& seqq.*

52 Cum quo temperamento intelligenda sit concurrentia jurisd. Cam. cum Consil. Imperiali Aulico.

Quæ de *concurrentia Cameræ* cum Consilio Imperiali Aulico dicta sunt variè sunt temperanda, quia ex jure & Constitutionibus multo amplior est Cæsaris jurisdictio & potestas, tradente *Tob. Paurmeister de jurisd. Imp. Rom. lib.* 2. *cap.* 7. *p.* 255. Nam I. Cæsar *privilegiorum* concedendorum solus habet potestatem, & quoad leges universales ferendas, ut in toto Imperio politico semissem, Camera verò ordinis judiciorum solummodo ad certum tempus declarationem. 2. Etsi ordinariam jurisdictionem obtinet Camera, quod secundum *Maranthæ definitionem dist.* 15. *vers.* 14. ei sit concessa, ab iis, qui ordinariæ jurisdictionis tribuendæ potestatem habent, Cæsare nimirum cum Ordinibus, Imperii corpus constituente, *Mynſ. conſ.* 24. *decad.* 3. *num.* 2. *&* 4. *&* 17. differunt tamen in eo, quod Cæsaris propria, Cameræ verò mandata & precaria sit jurisdictio. Cæsaris jurisdictio non nisi morte & aliis modis, quibus ususfructus jure civili, & Imperium politicum jure gentium finitur: Cameræ verò ad nutum Imperatoris & Imperii revocabilis, *arg. l. solvitur de jud. cap. ut nostrum de appellat.* Cæsar jurisdictionem mandare, Camera non integrum unius vel causarum aliquot judicium, sed actus solummodo quosdam judicii particulares delegare potest. *Wilhelm. Roding. Pand. Cam. lib.* 1. *tit.* 3. *&* 7.

Tertio quoad Ordinem judicii, liberior Cæsaris quam Cameræ jurisdictio. Cæsar enim summariè & de plano, levato velo, non tantum ipse cognoscere, sed & causas ita delegare potest, *gl. in Clem sæpe.* & ibi Card. *de verb. signif. gloſ. in C. fin. de hæret. num.* 6. *Card. in Clem. dispendiosam in fin. de de jud. Maranth. de ord. judic. part.* 4. *dist. jud.* 9. *num.* 3. Camera verò non nisi ordine & forma in ordinatione præscripta judicat, eaque deficiente, solennitatibus à jure communi requisitis, de quibus in *l.* 1. *& Auth. offeratur C. de litis contestat. ut & in l. prolatam. & ibi Bart. & Dd. C. de sentent. & interlocut. om. jud.* procedere debet. *Ord. part.* 3. *tit.* 12. 53. *&* 54. *in pr. Fichard. conſ.* 146. *num.* 59. *Gail. obs. lib.* 1. *obs.* 75. *num.* 6. *& obs.* 84. *num.* 6. *Ludov. Bender. in tr. de revis. concluſ.* 17. *num.* 37. 38. *& seq.* Plenior quoque partium essentialium jurisdictionis, Notionis nimirum & Imperii in Cæsare, quam in Camera est conditio. Nam Cæsar quocunque modo à jure permisso in jus vocat, & punit contumaces, *Marant. de ord. jud. part.* 6. *vers. contum.* Cameræ, tam in prima quam secunda instantia, ea in re certa forma est perscripta, *Ord. part.* 3. *tit.* 12. *ac à tit.* 41. *usque ad tit.* 46. *Pet. Denais. pro. Cam. in verb. citatio & contumacia. Roding. Pand. Cam. l.* 3. *tit.* 4. *& à tit.* 50. *usque ad tit.* 57. Cæsaris rerum judicatarum executio liberior, Cameræ restrictior, ut nimirum parti victrici primò simplices, secundò arctiores decernantur executoriales, quibus si non paritum, vel causa justæ prolatæ fuerint, ad pœnarum dictarum, banniquedeclarationem & executionem proceditur, *Ord. p.* 3. *tit.* 48. Si Banni executionem Circulus unus pluresve detrectent, res ad Cæsaris provisionem per Cameram deferenda est, *ibid. tit.* 49. §. **und wo sich.**

Quarto, Cæsari ut libera condemnandi, ita quoque absolvendi potestas, *l. qui condemnare de re jud.* in Camera, si de proscriptione Principis quæstio incidat, ut inconsulto Cæsare ad banni declarationem non perveniatur, moribus introductum, cujus observantiæ, rationes refert *Pet. Heig. quæst. lib.* 1. *quæst.* 9. *num.* 4. Nec Camera in *causis maioris momenti* vel periculi, ad banni absolutionem inconsulto Cæsare procedat, disertè cautum, *Pet. Denais. jur. Cam. Verb. Ban. absolutio*, §. 3. *Roding. pand. Camer. lib.* 1. *tit.* 7. Si ex privilegiis primæ instantiæ inter Principes reos, & inferioris ordinis actores via Commissarii impetrandi eligitur, Delegatus ex ordine Prælatorum vel Comitum à Cæsare, non à Camera petendus. *Ordo part.* 2. *tit.* 4. §. **zum vierdten.** Appellationes à Cæsare absque certæ quantitatis consideratione recipiuntur, Cameræ certa summa præscripta *Roding. Pand. Camer. lib.* 1. *tit.* 20. *num.* 12. quod tamen hodie aliter observatur. In recipiendis quoque appellationibus ab interlocutoria liberior quoque Cæsaris quam Cameræ potestas, *Ord. part.* 2. *tit.* 28. §. *ult. &* §. 3. **Wo aber von.** Idem in decernendis inhibitionibus. *Tholosan. Syntag. jur. univers. lib.* 50. *cap.* 2. *Restitutio in integrum* non per calumniam, vel ex causis antea deductis, aut ex aliis non legitimis, & non satis relevantibus postulata Cameræ jurisdictionem sistit, Cæsaris non item,

Cap. suscitata. & ibi Abb. *de in integr. restitut. decis. cons. Neapol.* 366. *Maranth. de Ord. jud. par. 6. verb. supplicatio & verb. restitut.* 97. Quoad subjecta quoque territorii, personarum & causarum, Cæsaris quam Cameræ in multis amplior est potestas. Quoad territorium excipitur primò Italia, ex qua neque in *primo* neque secundo judicio causæ ad Cameram deferuntur, sed in Aula vel per Delegatos expediuntur, *secundo* ad judicium Rotwilanum appellatione, in qua Camera cum Cæsare concurrit, excepta. Quoad personas, Cæsaris quoad omnes directò Imperio parentes generaliter fundata est jurisdictio: in Camera quoad primam instantiam privilegiati excipiuntur, *Ord. part. 2. tit.* 156. 158. 159. 160. Apud Cæsarem propter vim & turbationem qualemcunque agere permissum: In Camera certæ vis illatæ qualitas requiritur, *Gail. lib.* 1. *observ.* 2. *Schvvanem. processʃ. Camer. lib.* 1. *cap.* 8. *n.* 4. In Aula Cæsarea promotoriales non tantum subditis, sed etiam extraneis concedi non prohibentur, ut verò à Camera decerni possint, supplicantem Imperio subditum esse oportet. *Idem lib.* 1. *cap.* 19. *Ord. p.* 2. *tit.* 26. Typographos ac Pictores libellos, ac picturas famosas, contra constitutionem divulgantes, solus Cæsar extra ordinem coercet. *Decret. Spirens. anno* 70. Darum gebieten. *Pet. Danais jur. Camer. tit.* 177. *n.* 7. Idem & Circuli, nummos & obulos præter circulorum permissionem excusos, interdicere, confiscare & jure monetæ citra causæ cognitionem in eo peccantes privare potest, *dict. Decret. Spirens. an.* 70. Da aber *Pet. Danais. jur. Cam. tit.* 192. *n.* 35. & 36. In negligentes in agendis Conventibus exploratoriis solus Imperator animadvertit. *ibid.* De peccatis in re nummaria, ac pecunia illegitimè cusa, Imperatoris per vicinos Circulos, tanquam suos ea de re delegatos, est cognitio, *ibid. n.* 41. Idem cum Electoribus Rhenanis per Commissarios suos in mercatibus Francofurtensibus, ne quid in leges monetales delinquatur, prospicit; Idemque solus in reliquis Imperii Civitatibus facit Imperator, & Electoribus Saxonico & Brandenburgico, ut de iisdem in Civitatibus sibi subjectis provideant, mandat. *Pet. Danais. jur. Camer. tit.* 92. *n.* 44. 45. & 46. Contra extraneos, & qui in Imperio domicilium non habent, Camera, absque consensu Cæsaris, processus decernere nequit. *Ord. part. tit.* 48. §. Ob auch auff. *vers. fin.* und soll dieser. Quoad personas quoque major eo Cæsaris est jurisdictio, quod is in collegium ipsum, à jurisdictione ejus Civitatis, in quo judicium exercetur, exemptum, in personalibus, jus dicat, item Cameræ, ut subditæ, causas decidendas committere soleat & possit. *Gail. obs.* 122. *Heig. quæst. par.* 1. *quæst.* 1. *n.* 1. Cameræ vero nulla, vel juris dicendi vel delegandi sit potestas. Imperator quoque, ex recepta interpretum sententia, nisi A.B. constitutione prohibeatur, judicat in propria causa, quod de Camera nusquam relatum est, sed & regula communi sibi speciali privilegio subjectos, *part.* 2. *tit.* 49. von Freyheit / Sicherheit / und Geleit der Personen des Käyserl. Cammer-Gerichts / apud Imperatorem, tanquam Superiorem, ad quem, si ipsa judicasset, causa per viam appellationis devolveretur convenire cogitur, *l. unica C. ne quis in sua causa jud. Bart. in l. proximè de his quæ in testam. delent. arg. l.* 1. §. *si quis Leg. Imperatores de appell. in offerend. C. de eod. cap. dilecti. eod. tit.*

Causæ Fiscales, Ducatus, Comitatus, territoria, oppida, arces concernentes, in Camera, absque autoritate & mandato Cæsaris, non sunt ventilandæ, *Ord. part.* 1. *tit.* 16. §. Darzu ob sich. *Roding. Pandect. Camer. lib.* 1. 3. & 4. Quod etiam ad Baronatus, aliaque feuda regalia, & ad partes quoque Principatuum & Comitatuum, extendi vult *Schrad. p.* 10. *Sect.* 2. *n.* 67. & 68. In causis item *Sessionum*, inter Status, qui suos non habent ex conventione judices, ab actore querela in Aula proposita, & meritis causæ ternis utrinque scriptis explicatis, solus Imperator pronunciat; Si consensu judices constitutos habent, coram iis, usque ad causæ conclusionem procedunt, cognitione ac definitione Cæsari reservata, *Decret. Spirens. An.* 70. §. Damit nun diesen. §. Den andern. *Pet. Denais jur. Camer. tit.* 287. *n.* 1. & 2. In causis *moderationum*, si quid circa processum dubii oriatur, Cæsar consulendus; & si à moderatorum sententia ad Deputatos sit provocatum, ac Electorum & Principum Legati pari numero dissenserint, Cæsareorum Commissariorum est definitio. Demùm Imperatoris jurisdictionem ipsa origine & jure Electionis esse propriam & universalem, Cameræ verò à Cæsare & Ordinibus mandatam ac certis legibus ac finibus, quos excedere non licet, circumscriptam esse, tradit *Paurmeister. de jurisd. Imp. Rom. lib.* 2. *cap.* 7. *n.* 323. & 324. Camera quoque statuta Circulorum impedire non potest, *Coccej. ad jus publ. c.* 4. *num.* 18.

Constat verò illustre hoc judicium judicio Audientiæ, ut vocant, & Senatus. Judicium Audientiæ est publicus judicis & Assessorum consessus, in quo jurati Cameræ Procuratores litigantium desideria proponentes audiuntur, eorumque litigium deciditur. Et à duplici modo peragendi dividi solet in audientiam solennem & minus solennem. *Blum. tit.* 60. *Gerhard. disc.* 3. *cap.* 1. Judicium Senatus est solennis judicis, Præsidum nec non Assessorum consessus, in quo de causarum ante in publica Audientia propositarum relationibus & sententiis, de aliis quibusdam gravissimis causis consultatio instituitur. Estque Senatus hic vel plenus vel minus plenus, hic rivisus dividitur in Senatum Extraordinarium, Sabbathinum & Ordinarium; hic iterum subdividitur in Senatum definitivarum, & Senatum interlocutoriarum *Blum. tit.* 59. De cœtero remanet salva Imperiali Cameræ sua autoritas & juris-

53 De audientiis Cameræ & Senatus distinctis.

jurisdictio, tanquam summo Imperii tribunali, quam intra suos terminos consisten- tem confringere vel imminuere velle, piaculum esset, sacræque justitiæ præjudicaret.

Canonicus. Canonicatus.

S V M M A R I A.

1. *Sæpius fieri mentionem Capitulorum & Canonicorum in R. Imp. & Instrum. Pacis.*
2. *Canonia, Canonicatus, Præbenda quid sint.*
3. *Quid requiratur, ut aliquis fiat Capitularis.*
4. *Diversitas Canonicatuum.*
5. *Qualitas Canonicorum & ætas.*
6. *Possessio Canonicatus debet capitulariter capi.*
7. *De Sacerdotio Canonicorum.*
8. *Pro Canonicatu quicquam non debere solvi.*
9. *Canonicus debet emittere Professionem fidei.*
10. *De absentia Canonicorum.*
11. *De Canonicatuum prima institutione & origine.*
12. *Primus Canonicorum Institutor Carolus M. Imp.*
13. *Ætas alicujus Capitularis in Capitulo Lubecensi, & vocatio.*
14. *Modi beneficium acquirendi.*
15. *An soli Nobiles ad Collegia Canonicorum debeant recipi.*
16. *A novo Canonico honoraria solere contribui.*
17. *Finis institutorum Canonicatuum.*
18. *Amissio Canonicatus, & Canonici defuncti hereditas.*

1 Sæpius fieri mentionem Capitulorum & Canonicorum in R. Imp & Instrumento Pacis.

NOn rara fit mentio in Recessibus Imperii Canonicorum & Capitulorum præsertim in *Instr. Pacis*, velut *in* §. 7. ubi disponitur: *Quot Capitulares aut Canonici die* 1. *Januarii anno* 1624. *uspiam vel A.C. vel Catholici fuerunt, totidem illic ex utraq; Religione erunt semper, nec decedentibus nisi ejusdem Religionis Consortes surrogentur. Si verò alicubi jam plures Catholici vel Augustanæ Confessionis, Capitulares aut Canonici, Beneficia possident, quam anno* 1624. *ii quidem supernumerarii, Beneficia & Præbendas ad vitam retineant, mortuis verò, tamdiu Catholicis Augustanæ Confessioni addicti, & his Catholici succedant, donec redintegratus fuerit utriusq; Religionis Capitularium & Canonicorum numerus, qui die* 1. *Januarii anno* 1624. *erat. Exercitium verò Religionis in mixtis Episcopatibus ita restituatur, & permaneat, ubi & quatenus id anno* 1624. *palàm receptum permissumq; fuit; neq; supradictis omnibus vel eligendo vel præsentando aliterve quicquam detrimenti creetur.*

Et *art.* 10. ubi Electori Brandenburgico *Episcopatus Mindanus & Halberstadiensis* cessus, ita tamen, ut pagi & villæ, domusque ad *Principem, Capitulum, totumq; Clerum* & Equestrem Ordinem pertinentes, & respective in districtu, & intra Mœnia Civitatis sitæ, omnino excipiantur, & de cœtero jus *Principis & Capituli* inviolatum maneat. Dicto Electori Episcopatus quoque Caminensis in feudum perpetuum ab Imperatore & Imperio concedatur, eodem planè jure & modo, ut supra de Episcopatu Halberstadiensi & Mindano dispositum est, sed cum hoc tamen discrimine, ut in Episcopatu quoque Caminensi integrum sit Domino Electori Canonicatus post decessum præsentium Canonicorum extinguere, atque sic successu temporis totum Episcopatum ulteriori Pomeraniæ adjungere seu incorporare.

Art. 12. §. 4. circa Episcopatum Osnabrugensem disponitur; quod debeat Capitulatio perpetua cum Capitulo iniri.

In Instrum. Cæs. Gallico. §. 77. quod Episcopo & *Capitulo* Spirensi, in Castro Philipsburg, omnimoda jurisdictio, possessio omniaque emolumenta, fructus accessiones, Jura Regalia, servitutes homines subditi Vasalli & quicquid antiquitus ibidem & in toto Episcopatu competebat, eisdem imposterum quoque salva integra & illæsa permaneant.

In *Instrum. Pac. Risvvic. de An.* 1697. §. 44. conventum, quod omnes Canonici, qui partes Fürstenbergicas, tum temporis secuti, perpetua amnestia gaudere, atque in suos Canonicatus pleno jure restitui debeant, sic tamen, ut possessores reditibus tempore vitæ suæ, vel renuntiationis spontaneæ, fruantur.

Ex his Constitutionibus nascitur occasio, aliqua de Canonicatibus & Canonicis breviter annotandi. In Canonicis enim diversa jura reperiuntur, Canoniæ scilicet & Præbendæ, quæ inter se differunt. Nam 2 Canonia, Canonicatus, Præbenda, quid sint.
Canonia est jus spirituale, per quod quis habet non solùm Stallum in Choro, & locum sive vocem in Capitulo, quæ sunt propriæ & particulares prærogativæ Canonicorum, verùm etiam jus ad præbendam, & facultatem actu percipiendi distribuendas quotidianas. *Præbenda* verò est jus recipiendi certos proventus in Ecclesia, cui præbendatus deservit, competens ex officio divino, tanquam uni de Collegio, & variæ sunt præbendarum species. *Canonicatus* est jus habendi stallum & locum in choro ad cantandum, ac vocem in Capitulo, proveniens ex electione & receptione in fratrem. Ut ta- 3 Quid requiratur, ut aliquis fiat Capitularis.
men aliquis *Capitularis fiat, & vocem in capitulo* acquirat, pro diversitate Ecclesiarum, & statutis Capitulorum, varia sæpè requisita & certum annorum spatium est determinatum.

Canonicatus itaque trahit ad se præbendam, cum non possit esse sine præbenda, saltem diu. *C. si quis objecerit* 1. *q.* 3. *C. relatum C. dilectio de præbend.* & ita Canonia est mater præbendæ, & eam parit, atque sic se habet, sicut mater ad filium; quamvis in diversis Ecclesiis & Capitulis suspendantur reditus aliquo tempore, ut per præfinitum in statu-

statutis tempus, vel observantiam introductam, Canonici vel in totum, vel pro parte carere debeant, usque dum tandem ad plenam perceptionem admittantur: prout etiam Canonicus non statim in Capitulum atque ad sessionem vocemque admittitur, nisi *locus* aliquis *in Capitulo* per renuntiationem vel mortem *vacet*, præsertim ubi certus Capitularium numerus est definitus, quod in Ecclesiis Cathedralibus plerumque omnibus observatur. In aliis verò Collegiatis Canonicus receptus statim fit Capitularis, & sessione votoque in Capitulo gaudet. In Cathedralibus verò Ecclesiis, quamvis ad Capitulum perveniant, tamen ex consuetudine introducta Præbendæ majores, quæ vacuæ sunt, ipsis ordine servato conferuntur.

4 Diversitas Canonicatuum.

Cœterùm *Canonicatus* est *beneficium simplex*, & non requirit aliquem ordinem, nisi tantum primam Tonsuram. Canonicatus Subdiaconalis in 21. Diaconalis 22. Sacerdotalis 24. anno potest obtineri. Canonici debent esse literarum scientia præditi, & præbendæ, quæ statuto Ecclesiarum debentur nobilibus, ad eas etiam *Doctores* admittuntur, sicut videmus in *Archiepiscopali Coloniensi*, ubi inter Principes & Comites 7. quoque Archipresbyteri locum habent. Canonicatus portiones integræ in Cathedrali requirunt attingentiam 21. si non habeant annexum ordinem Presbyteratus vel Diaconatus. *Ætas* promovendorum ad Canonicatus Ecclesiarum Cathedralium requiritur 14. annorum, nec tales tenentur ad aliquem ordinem sacrum, nisi requireretur per statutum aut fundationem.

5 Qualitates Canonicorum, & ætas.

Ad dignitates, quibus cura animarum subest, nullus promovendus, qui saltem 25. ætatis suæ annum non attigerit; Sed in Episcopatu 30. anni requiruntur *P. Pyrrinus ad jus Canon. de elect. lib. 1. tit. 6. sect. 2. n. 68. Prosper Fagnan. ad C. cum cunctis de elect. per tot.* ubi *n.* 14. ait. Papam facile dispensare in ætate, & Episcopum Gratianopolitanum 18. anno electum esse propter nobilitatem, *Aug. Barbosa in tr. de Canon. & dignit. cap. 13. n. 20. & seqq. R. P. Joann. Strein. S. J. in Summa jur. Canon. part. 1. tit. 7. de Episc.* §. 6.

Dispensationes in Episcopatibus & Archiepiscopatibus passim in Germania videmus, ut ætas 30. annorum in jure Canonico requisita, prout etiam literarum scientia, & reliquæ dotes Episcopis competentes secundùm præscriptum juris Canonici, vix videantur amplius considerari. Et quamvis in Episcopatibus A. C. circa materiam electionis adhuc observetur jus Canonicum juxta tradita supra *verb. Abbas. n. 15. pag.* 121. memini tamen motam esse controversiam ratione minorennitatis Principi 20. annorum, cum alteri 25. annorum simile dubium non moveretur quasi sufficeret ætas perfecta 25. annorum, aut ita in illo Episcopatu id esset receptum: aut verò in Principibus etiam in hoc casu major consideretur prudentia aut dotes divinæ, velut Reges Romani & Electores etiam ante 20. annum ad regimen admittuntur. Et si verò 30. annorum spatium completum præcisè in electione ad Episcopatum vellet requiri, prout in *C. cum in cunctis de elect.* est dispositum, tamen extra omne dubium est, personam 27. annorum ad Episcopatum posse postulari, *P. Strein. d. suprà loc.* §. 6. *P. Pyrrinus de postul. Prælat. lib. 1. tit. 5. §. 8. fol. 152. per text. in Extrav. un. de postul. Prælat. Idem P. Strein. d. loc. pag.* 119. tradit se vidisse informationem quandam, anno 1623. in quâ 7. articuli erant hoc modo concepti, 1. An ex legitimo matrimonio, & Catholicis Parentibus natus sit, & ubi? 2. cujus sit ætatis, & an saltem 30. ætatis annum expleverit. 3. An sit Presbyter vel saltem in aliquo ordine constitutus, & à quo tempore. 4. An sit Doctor seu Licentiatus in Sacra Theologia, vel in jure Canonico: atque ea doctrina polleat, quæ in Episcopo ad alios docendum requiritur. 5. An in Ecclesiasticis muneribus diu versatus sit. 6. An fidei puritate, innocentia vitæ, prudentia, usu rerum, & integra fama præditus sit. 7. An dignus videatur qui Ecclesiæ N. præficiatur. Multæ Ecclesiæ etiam requirunt *puritatem sanguinis*, quod tamen rigorosè non est accipiendum, sed satis est, si de impuritate non constet, & quilibet purus præsumitur, donec contrarium probetur. Si in beneficiis *simultaneæ collationis* Episcopus conferat uni, & Capitulum alteri, neutra collatio valet, & in hoc casu discordiæ Papa de beneficio providet. Hodie tamen determinati sunt menses, in quibus collationes beneficiorum, vel ad Episcopum, vel ad Capitulum, vel etiam aliquando ad alios spectant, veluti Viennæ Canonicatus & beneficia Ecclesiastica ad S. Stephanum, vel ab Imperatore vel à Capitulo, vel Universitate, aut etiam Senatu Civico conferuntur, pro ut in quavis Ecclesia vel consuetudine vel præscriptione, vel statuto est introductum, ut Præbendæ vel ad solum Episcopum, vel ad solum Capitulum, vel etiam ad alios spectent, late id deducente *Barbos. d. loc. cap. 24. per tot.* Possessio autem de Canonicatu, sive dignitate, quæ est de Capitulo, *capitulariter* capi debet, 6

6 Possessio Canonicatus debet capitulariter capi.

quia alias non est manu tenibilis de jure, nisi esset consuetudo trahendi possessionem etiam non capitulariter, quin de jure communi dignitates, quæ non sunt de Capitulo, nec habent stallum in choro, & vocem in Capitulo, possessio Capitularis non est necessaria. Dicitur autem *capitulariter* capta possessio, licet aliqui Canonici contradicant, si modo major & sanior pars concurrat. Ideoque si in Instrumento tantum narretur, possessionē fuisse captam coram Notario & testibus in stallo canonicali, nulla facta mentione de præsentia tunc congregati Capituli, possessionis actus est invalidus, quia in apprehensione Canonicatus debet Capitulum congregari, & ab eodem sic congregato possessio tradi, *C. si capitulo. junct. gloss. de concess. Præbend. in 6. Rota 701. n. 5. part. recent.* At, si fuerit capta possessio hora Missarum solennium, cum assignatione stalli in choro, & loci in Capitulo, videtur sufficere, præci-

pué,

pue, si Canonicus postea fecit professionem fidei coram Capitulo & Canonicis, capitulariter convocatis, & sic de consensu & approbatione Capituli constat: nisi contraria sit consuetudo in Ecclesia capiendi possessionem Canonicatus etiam non capitulariter, vel Capitulum sine ratione possessionem denegasset, quia tunc taliter capta habetur, ac si capitulariter capta fuisset, vel etiam, si Canonicus successive, post adeptam possessionem, ex patientia Canonicorum, ad actus Canonicales, Canonicis tantum competentes fuisset admissus. *Barbos. cap.* 15.

7 De Sacerdotio Canonicorum. Porrò Canonici tenentur suscipere Ordines suis Canonicatibus annexos, intra anni spatium, & possunt Canonicatus, & alia beneficia fieri sacerdotalia, non solum ex primæva institutione, sed etiam postea ex aliquo Statuto vel consuetudine, *Ciarlin. Controv. Forens. lib.* 1. *cap.* 38. *n.* 6. & 7. Episcopus tamen non potest cogere, ut omnes Canonici fiant Sacerdotes, sed sufficit, ut aliqua pars Canonicorum sint Præsbyteri, & inter illos præcipue, qui primâ dignitate fulgent, & hodie longe à præscripto Juris Canonici & Sacerdotali reverentia est recessum; Episcopus cum consensu Capituli

8 Pro Canonicatu quicquam non debere solvi. statuere non potest, ut aliquid minimum solvatur in ingressu Canonicorum, & Episcopis non licet quicquam sibi capere pro collatione Canonicatus, non obstante quacunque consuetudine, etiam immemoriali, & non cogendi Canonici, ad quid solvendum in ingressu, etiamsi converti debeat in restauratione Prædiorum & bonorum Capituli, & talis consuetudo donandi aliquid in ingressu, & admissione alicujus ad Canonicatum est sublata per *Concil. Trident. sess.* 24. *c.* 14. *de reform.* sed non consuetudo illa seu statutum, per quod aliquid exigitur ab obtinentibus Canonicatus, quod non in ipsorum exigentium utilitatem, sed Ecclesiæ, in aliosque pios usus convertatur, sicut & valet consuetudo, ut fructus primi anni reserventur heredibus beneficiariis, econtra consuetudo, ut per triennium fructus Canonicatuum à novis provisis exigi non possint, est abusus, sicut & illa, quæ imponit onus recepto, quod tendat in utilitatem Canonicorum, non valet, in utilitatem tamen Ecclesiæ. *Barbos. de Canon. & dignit. cap.* 15. *per tot.*

9 Canonicus debet emittere professionem fidei. Provisi de Canonicatibus in Ecclesiis Cathedralibus tenentur *professionem fidei emittere*, & ut Episcopo præsente semel in Capitulo fiat, satis est, etiam per Procuratorem, & ad hanc professionem fidei omnes Canonici, sive sint Seculares, sive Regulares, sive subjecti sive exemti, obligati sunt. Duos Canonicatus possidens, in adeptione utriusque tenetur ad professionem fidei, & procedit hoc etiam Sede Episcopali vacante, & sive per obitum sive resignationem sit provisus. Econtra *Canonici Ecclesiarum Collegiatarum*, sicut nec Portionarii, & alii Provisi de Capellaniis, etiam in Ecclesia Cathedrali, non tenentur ad professionem fidei. Ad emittendam fidei Professionem Canonici Cathedralium Ecclesiarum intra duos menses, à die adeptæ possessionis Canonicatus, tenentur, sub pœna amissionis fructuum, & omittens professionem fidei peccat mortaliter, nisi per ignorantiam seu inadvertentiam id fecerit, & fructus sic amissi ob non factam fidei professionem sunt impendendi vel in usus pauperum, vel in fabricam Ecclesiæ. Distributiones quotidianas ob non emissam professionem non amittuntur, *Barbos. d. l. cap.* 17. *per tot.*

Canonici ultra tres menses ab Ecclesia abesse non debent, & si ulterius abesse velint, licentiam ab Episcopo petere tenentur, & illis nihil prodest, quod in Civitate maneant, nisi Ecclesiæ debitis horis inserviant, & non excusantur à residentia, quamvis velint quotidianas distributiones amittere. 10 De absentia Canonicorum.

Non satisfaciunt suo muneri Canonici, exhibendo suam præsentiam in choro, nisi psallant. Episcopus potest procedere ad privationem Canonicatus ob non residentiam, & antequam privatur, debet personaliter citari, & sufficit una citatio, si personaliter fuerit executa in Canonico, & Appellatio à sententia privatoria beneficii ob non residentiam, non datur ad effectum suspensivum, si lata sit servato juris ordine, *Barbos. de Canon. & Dignit. cap.* 20. *per tot.* Canonicus quando distributiones amittat, & quibus illæ sic amissæ accrescant, & an sibi remitti & donari valeant, *vid. eund. cap.* 22. Item, an & quando Canonici absentes, statuto vel consuetudine, quoad lucrandas distributiones, pro præsentibus haberi possint, vel non, *ibid. cap.* 23. Canonici à Choro absentes, quibus casibus lucrentur distributiones quotidianas, & qui lucrentur, *ibid. cap.* 24. & 25. An & quando Canonici optare possint præbendas vacantes, & quomodo teneantur associare & reducere Episcopum venientem ad Ecclesiam, celebraturum, vel divina auditurum, *vid. eundem d. l. cap.* 31. 32. 33. & 34. Quis Capitulum congregare valeat, & quo tempore, item quomodo Canonici in Capitulo sedere debeant, *cap.* 35. & 36. & quis Canonicus vocem in capitulo habeat, & quæ dicatur major & Sanior pars Capituli? *cap.* 37. & 38. Canonici absentes, quando & quomodo ad Canonicales tractatus vocandi sint, *idem cap.* 40. *per tot.* Et qui Canonici in Capitulo voce priventur, *cap.* 41. Canonicorum Capitulum quam habeat auctoritatem, tam ipso vivente Episcopo, quam Sede Episcopali vacante, fuse *tractat sæpe cit. Barbosa de Canon. & dignit. cap.* 42.

Ab initio Canonicatus dicitur fuisse Societas, seu Status Ecclesiasticus, à Principibus Christianis pia devotione institutus, pro Seminario Ecclesiæ & Reipublicæ, ex quo viri & juvenes eruditi depromi ac desumi possent, qui vel Ecclesiæ vel Reipublicæ operam navarent utilem ac necessariam. *Academiarum* enim loco tunc temporis erant Canonicatus, in quibus docentes & discentes reperiebantur, tam in sacris literis, quàm artibus reliquis liberali- 11 De Canonicatuum primâ institutione & origine.

bus;

bus; ut Collegia prisca Canonicorum nihil aliud fuerint, quàm Studiosorum Scholæ, atque hinc descenderint nomina, Probst / Dechant / Scholaster, Cantor, Canonici, Vicarii Custos. Sed cum successu temporis negligerentur à Canonicis ista officia, & aliis expedienda relinquerentur, tum *Academiæ publicæ* ab Imperatoribus sunt apertæ, & in eas officia Canonicorum propria, ut lectio & interpretatio scripturæ, artium & linguarum cultura, translata. Unde adhuc in Academiis munera & nomina Rectoris, Decani, Lectoris, & alia retinentur, quæ omnia Academicos à Canonicis mutuatos esse credibile est. Hinc in quæstionem hodie ferè vertitur, *an Canonicatus sit Status Ecclesiasticus vel Politicus*, quod posterius affirmant quidam propter dominationem, quam Canonici hodierni exercent, & quod multa Canonicorum Collegia, ex solis Comitibus, Nobilibusque personis, ad politica magis officia, quam Ecclesiastica institutis, constent, Civitatesque & Pagos sua administratione gubernent. Statum tamen *Ecclesiasticum* esse Canonicatum vix negari potest, etiamsi munere docendi, Sacramenta administrandi, ægrotos visitandi, haud fungantur, commissas tamen sibi laudes divinas in Ecclesia diligenter peragant, aliisque bono prælucéant exemplo. In Germa-

12 Primus Canonicorum institutor Imp. Carolus M.

nia *primus Canonicorum institutor* fuit *Carolus M.* Imperator, *vid. Constit. Imp. Caroli M. Aquisgrani Anno Christi* 798. *promulgatam*, *quæ extat apud Melch. Goldast. tom.* 3. *Constit. Imp.* quem secuti sunt Impp. alii, Reges, Principes, cumprimis Ottones Ludovici, Henrici, &c. ut ex historiis constat, qui omnes singulari pietate, & salutari consilio, Canonicorum Collegia instituerunt.

Canonici verò alii sunt *primi* gradus, qui nimirum Prælaturas & dignitates habent, atque in specie Prælati audiunt, ut *Præpositus, Decanus, Vice-Dominus, Cantor, Scholasticus, Thesaurarius.* Alii *secundi gradus*, qui Canonicatus minores habent, cum Stallo in Choro, & voce in Capitulo: alii *Vicarii*, qui scilicet Vicarias seu beneficia simplicia, nullam verò sessionem vel votum in Capitulo habent. Episcopus his omnibus non annumeratur, sed potius est apex dignitatis, *Dd. in C.* 3. *de Præbend.* Quoad *qualitates Canonicorum*, alibi plures, alibi pauciores in Canonico requiruntur, & cumprimis *ætatis, Doctrinæ, & Vitæ* ratio haberi solet. Sic in Capitulo Caminensi, nemo ad Prælaturæ vel Dignitatis numerum eligitur, nisi 25. ætatis annum attigerit, nemoque ad Collegium assumitur, qui infra annum 16. ætatis fuerit. Alibi 25. *anni* requi-

13 Ætas alicujus Capitularis in capitulo Lubecensi, & vocatio.

runtur, ut recipi quis possit, id est, sessionem & votum in Capitulo habeat, ut in *Capitulo Lubecensi*, bonisque literis sit instructus. *Vocatio* quoque Canonici debet esse legitima, vel à toto Collegio, si illud jus habeat, vel à Patrono, prout hoc jura & Privilegia Collegii disponunt, idque mediante institutione Canonica *C.* 1. *de R. J. in* 6. ad quam requiritur potestas ex parte conferentis, & habilitas ex parte ejus, cui confertur beneficium. Modos 6. quibus beneficia acquiruntur, recenset *R. P. Joan. Strein. in Sum. jur. Canon. tit.* 6. *de modo confer. benef.* alii tres referunt, electionem scilicet, (ad quam reduci potest postulatio) Præsentationem & Collationem *P. Pyrring. ad tit. de præbend. & dignit.* §. 1. Electio autem in solis Prælaturis locum habet, *And. Dessel. in Erot. Jur. Can. lib.* 1. *tit.* 5. In Simplicibus beneficiis locum habet *Præsentatio*, vel collatio, per Patronum, Episcopo vel Capitulo legitimè facta, sicut *collatio* est concessio beneficii vacantis, facta ab habente potestatem; Induci tamen consuetudine non potest, ut soli nobiles ad Canonicatus Ecclesiæ Cathedralis vel Collegiatæ recipiantur, quia non tam nobilitas generis, quàm virtutum ad Canonicatum requiritur; Ideoque talis consuetudo irrationabilis censenda, nec observanda est, *cap. ult. X. de consuet. c.* 29. *X. de major. & obed.* nisi ex *prima fundatione* Capituli hæc conditio expressè requiratur, ut tantum nobiles aut Illustres in illud recipiantur. *P. Pyrring ad Decret. lib.* 3. *tit.* 5. *sect.* 4. *de præbend. & dignit. n.* 112. quod hodiè maximè conducit ad conservationem Illustrium & Nobilium familiarum, ne in tot partes Principatus, Comitatus & nobilia bona discerpantur.

14 Modi beneficium acquirendi.

15 An soli nobiles ad Collegia Can. debeant recipi?

Etsi verò Canonicatus gratis conferri debeat, ut absque omni specie Simoniæ procedatur, Collegis tamen honorarium, seu certa pecuniæ summa, in fiscum publicum, prout vel moris est, vel cujuslibet Collegii statuta requirunt, solvi potest. Illud enim ad Conciliandum Collegarum favorem plurimum facit, & ad Capituli ejusque Patrimonii conservationem spectat, atque sæpius necessarium est, ne scilicet sumptus deficiant, quibus possessiones & Prædia Capituli conservari, desolata refici, reditus certi sequi, & ad Canonicorum sustentationem sufficere possint. Si itaque Viri pietate, eruditione & virtute conspicui in Collegia Canonicorum recipiuntur, qui suo consilio & opera Ecclesiæ ac Reipublicæ salubriter inservire, atque Episcopo in Ecclesiastica gubernatione adesse valeant: Si in Collegiis Canonicorum illustribus idonei & rerum necessariarum peritia instructi assumantur, tunc obtinetur *finis*, ad quem Canonicatus sunt instituti, & meritò rejicitur opinio illorum, qui vel odio vel invidia statuunt, Canonicorum Collegia esse extirpanda propter abusum, quia nil salvum in mundo remaneret, si, quicquid utile est, propter abusum esset rejiciendum, cum tamen in multis Ecclesiis divinæ laudes noctu diuque decantentur. Clericos seculares præferri debere regularibus in omnibus actibus publicis & processionibus tradit *Cardin. Tuscus Tom.* 1. *lit. C. conclus.* 377. quia proximi sint Episcopo, & ab Apostolis antiquitus instituti. *Crusius de praced. c.* 21. *n.* 13. ubi addit, à *Cranzio in Metropol.* Canonicos seculares appellari monstra sine exemplo, Regulares sine regulâ, Canonicos sine

16 A novo Canonico honoraria solere contribui.

17 Finis institutorum Canonicatuum.

Cano-

Canone, Sigismundum Imp. eos vocasse Gottes-Juncfern/à libertate vitæ.

18 Amissio Canonicatus, & Canonici defuncti hereditas.

Modi, quibus Canonici tales esse desinunt, sunt vel *delictum* vel *renunciatio*. Ob excessum enim, modo non enormis fuerit, & spes emendationis adsit Canonicus tantum reditibus carere tenetur, donec Capitulo reconciliatus fuerit. Si verò Canonicus moriatur, Capitulum in fructus defuncti succedit, non ejus heredes, *Innocent. & alii Dd. cum Gloss. ad c. quod sicut. X. de elect.* quamvis de eo consuetudines locorum, & Statuta Collegiorum imprimis attendenda sint; sicut in Capitulo Caminensi hac de re Statuta disponunt, ne defuncti heredes statim reditibus careant, legibus Ecclesiæ permittitur, ut quando quis ex Prælatis vel Præbendatis ante festum Joannis Baptistæ, nimirum à Calendis Januarii, usque ad festum Joannis inclusive, item ipso die Joannis Baptistæ è vivis decesserit, heredes jus percipiendi integros illius anni fructus habeant, qui annus gratiæ vel heredum, & hoc casu subsequens vel secundus annus structuræ dicitur, & tertio demùm anno demortui successor reditus percipit. Si verò moriatur post festum S. Joannis Baptistæ, tunc ille annus, in quo diem obierit, vulgo *deservitus* dicitur. Nam eo casu ante obitum jam proventus illius anni promeruisse censetur: ideoque heredes istum annum præcipuum habent, tanquam deservitum. Fruuntur enim secundo anno, qui tunc est gratiæ. Tertius est structuræ. Et quarto demum Anno successor in Prælatura vel Præbenda admittitur ad capiendos reditus. Durantibus interim annis gratiæ, deservito & structuræ, Electus ad novam Præbendam fruitur reditibus Præbendæ, quam ante electionem novam possederat. Variæ tamen & diversæ sunt consuetudines & jura Collegiorum.

Capitulares.

S U M M A R I A.

1. *De Jure Canonici Capitularium in electione.*
2. *An minor pars Capituli possit eligere, reliquis vocatis venire nolentibus.*
3. *An Canonicus seipsum possit eligere?*
4. *Quis habeat jus convocandi Canonicos?*
5. *Decanus est caput Capituli & Capitularium.*
6. *A nullo alio Capitulum posse convocari.*
7. *In quo loco Capitulares debeant congregari.*
8. *Quid, si Capitulares aliqui emaneant propter Decanum, cujus vocationem non agnoscunt.*

1 De jure Can. Capitularium in electione.

Canonici Capitulares jus habent eligendi Episcopum, & si aliqui sint inhabiles, tunc reliqui, si pauciores, jus habent eligendi vel postulandi, *C. bonæ 23. C. cum Wintoniensis de elect.* quod adeo verum est, ut si unus tantùm Capitularium adsit, aliis omnibus mortuis, privatis aut suspensis, is solus Prælatum eligere & postulare possit, quia in eo adhuc jura Collegii resident, & censentur inhærere Ecclesiæ seu loco. Is tamen unus se ipsum eligere non potest, tum quia ambitiosus, & eo ipso indignus censeretur, tum quia inter eligentem & electum distinctio esse debet, quia nemo oritur à se ipso, *R. P. Layman ad jus Can. Lib. 1. tit. 5. cap. 2. n. 2. & seqq.* Quod si igitur omnes Capitulares aut Collegiati ad Capitulum legitimè vocati accedere nequeant, tunc qui præsentes sunt statuere sine iis possunt, ita ut acta valeant, etsi non major pars Capituli

2 An minor pars Capituli possit eligere, reliquis vocatis venire nolentibus.

præsens sit, dummodo major pars præsentium consentiat, ut colligitur ex textu *C. bonæ ibi: intelligentes penes se tantum remansisse facultatem liberam eligendi*, idque docet glossa in *Clem. quod circa. de elect. verb. qui in facto, Innocent. Joan. Andr. Abbas*, quos citat *Layman. Decret. lib. 1. tit. 5. cap. 4. n. 4.* ubi adfert conciliationem sententiæ contrariæ *n. 5. de jure convocandi* Capitulum, vel posita legitima vocatione *de jure eligendi* & decernendi, & decidit, quod si Capitulum legitimè sit convocatum sive à Superiore, sive à Decano aut Seniore, juxta Ecclesiæ consuetudinem ad id constituto, tunc si aliqui non adsint, quia venire nolunt aut non possunt, nec Procuratorem loco sui constituunt, non censentur in numero Capitularium pro eo actu peragendo, aliique, quamvis pauciores, sine illis procedere possunt, *Layman. d. loc.* & amplius *lib. 1. tit. 6. cap. 18. n. 3.* quia tunc vocati non censentur in numero capitularium, *idem c. 28. n. 4.* & indignos electionis commodo se reddiderunt, *Marta ff. noviss. Tom. 6. verb. Capitulum. cap. 3.*

Moveri hic quæstio potest, an Electus in electorum numero computetur, ita ut in sui beneficium illum augeat: si quidem per compromissi viam fiat, nisi alteri consensisset, majorem perficere dicitur: At si per viam secreti scrutinii, non computatur, nam si ante illius publicationem perficeret, ambitiosum nominari contingeret. Post publicationem à consensu alteri dato recedere potest, & electioni de se factæ consentire. Ubi fit scrutinium palàm, electus in numero computatur & consentiendo crescit. Electionis verbo uti non convenit. *Ex decisione Parlamenti Delphinalis 929. par. 1. Francisci Marci, & decisione Fori Fivizanens. 40. par. 1. Borgnini Cavalcan.* uti tradit *Marta Digest. noviss. tom. 6. tit. Electio cap. 16.* 3 An Canonicus seipsum possit eligere

Debent autem convocari Capitulares ab *Episcopo* vel *Decano*, cui hæc potestas propriè competit, secundum observantiam omnium Ecclesiarum & Capitulorum. Decanus enim est caput Capituli, & jurisdictionem aliquam in Canonicos exercet, *P. Layman. lib. 1. tit. d. c. 40. n. 2. Speidel. verbo* Dechant/ubi ait: Decanos Collegiorum, cum sint Prælati Ecclesiarum, jurisdictionem quasi ordinariam habere in 4 Quis habeat jus convocandi Canonicos?

5 Decanus est caput Capituli & Capitularium. singulos de Collegio, uti post *Cardinal. & alios* respondet *Chokier. in tr. de jurisd. in exempt. tom.* 1. *part.* 2. *quæst.* 47. *num.* 7. Habet enim Decanus curam animarum, cum dignitate, ideoque etiam sacris interdicit, *C. dudum* 2. *de præbend. C. super specula*, *ne Cler. vel Monach.* excommunicat. *C. dilecto de excommun. in* 6. & consequenter opinione non paucorum Jurisdictionem ordinariam habet, licet Episcopo inferiorem, *Asor. de justit. & jur. p.* 2. *cap.* 17. *lib.* 3. Ac confirmatur, quod Decanatus dicatur dignitas, quæ non censetur esse sine jurisdictione, *Joh. d. Selva in tr. d. benef p.* 5. *q.* 2. *num.* 57. *vid. Crus. de præcedent. c.* 21. *num.* 11. *Chassaneum in Catal. glor. mund. pag.* 4. *consider.* 37. ubi Decanos extollit, & inter majores dignitates post Pontificalem enumerat. Plerisque tamen in locis in quibus jus exemptionum viget, Decani habent duntaxat coercitionem in Canonicos, cumulative cum Capitulo, ut Leodii, *Chokier d. loc. num.* 11.

6 A nullo alio Capitulum posse convocari. Hinc nullus Canonicorum muneri & officio Decani præjudicare, & Capitulum ipso inscio convocare potest. Quæ enim aliàs nasceretur confusio, si sine omni ordine quilibet sibi directionem & officium Decani arrogare vellet. Ideo quoque pro conservando bono ordine, Decanus, seu aliqui tantum Canonici, cœteris insciis, non vocatis, & extra locum Capitularem, non possunt capitularia negotia tractare, *Barbos. in summ. Apost. decis. collect.* 123. *num.* 2. Porrò Decanus, in tota fere Hispania & Gallia, in Cathedralibus primum locum obtinet, & dicitur major dignitas post Pontificalem, *idem de Can. & dign. pag.* 32. & hinc in Capitulo & Collegio primam habet vocem. *Idem d. loc. pag.* 4. & per consequens eidem, & non Cantori, pertinent aliquæ præeminentiæ in Choro *idem d. loc. pag.* 42. Fama & reputatio dignitatis majoritatem operatur: Hinc *Decanatus prima dignitas* est, præsertim cum in processionibus primo post Episcopum loco incedit, item absente Episcopo, illi ante alias dignitates, thus offertur, atque in festis Solennibus celebrat: qui cœteris præfertur, dignior reputatur. Item Capitulum hanc majoritatem amplius verbis exprimit, nimirum *Primicerii* sedem ad Decanum spectare, quia illa dignitate extincta, Mensæ incorporata est, item Canonicos in Ecclesia receptos Diacono & Capitulo obedientiam fidelitatemque jurare & actus Capitulares Decano atque Capitulo adscribi. De ipso etiam Decanatu tanquam majori in Ecclesia dignitate 16. collationes Apostolicæ successive factæ centum triginta annorum spatio effectum sortitæ sunt. *Ex decis. Rotæ Rom.* 518. *p.* 1. *in Noviss. Lancelloti.* Decanus, tanquam Capituli caput, persona privata non est, ergo in eo, cui præest, jurisdictionem habet, in lite igitur inter Capitulum & Episcopum, ut Prælatus, in rebus communibus sine Capitulo agere potest, nam generalem in bonis communibus administrationem habet, sicut Episcopus in Ecclesiæ suæ bonis: Si in arduis absque Collegio non posset, in arduorum tamen possessorio solus agere non prohibetur. *Ex decis. Rotæ Rom.* 210. *lib.* 3. *Jacobi Putei.*

Decanus *Archipresbyter* appellatur, scilicet Presbyterorum vel Ecclesiæ, *C. adhæc de offic. archidiac. can. innovamus* 60. *distinct.* Quia Decanus Ecclesiæ in locum archipresbyteri subrogatus est. *Rota decis.* 451. *innov. & rursum decis.* 443. alioquin Decanus, qui præest Decemviris, dici existimatur, à *Vegetio lib.* 2. *de re milit. cap.* 2. sed translatione facta à perfectione & præstantia denarii numeri, Decanus dicitur præcipuus inter aliquos ejusdem Ordinis vel Status, *gloss. in rubr. Decanis. lib.* 12. *C. & ibi Alciat.* Ita Ecclesiæ Constantinopolitanæ Canonici, tanquam digniores, Decani dicti sunt ab *Honorio & Theodosio*, *C. C. l. non plures.* 4. *de Ss. Eccles. lib.* 1. *C. tit.* 5. In eo sensu Ælianus scribit, quod optimus quisque decuriæ præponi, & cœterorum ductor esse debet, qui & decurio & Decanus, & Dux, & Primus, & Præses nominatur, *Ælianus libello de acie instruenda.* Sic & porta major, quæ in castris erat, decumana dicta, ut præcipua, diversa ab ea, quæ erat in postica castrorum parte, *Julius Cæsar lib.* 3. *Comment.* Decanus in Capitulo honorabilior videtur pars Capituli, *C. post electionem. Cap.* 7. *de concess. Præbend. C. cum inter univers. Ca.* 18. *& ibi Panorm. & gloss. de elect.* Inter Electores S. R. Imp. Decanus est Archiepiscopus & Elector Moguntinus, *Carpzov. ad l. Reg. c.* 11. *sect.* 8. *num.* 2. Inter *Cardinales* etiam præcipuus eorum est Decanus. Interque Rotæ Auditores honorabilior Decanus est in Capella Papæ, propter ministerium, quod vocatur Mithræ, ut notat *Ludovic. Gomes. in proœm. ad reg. Cancellar. dum agit de Protonot. Gregor. Tholosan. in Syntagm. jur. univers. lib.* 15. *c.* 4. 6. 21.

Redeundum ad reliquos Capitulares, qui non possunt pro semper, sed pro unâ tantum vice, jus suum eligendi conferre alteri, vel extraneum Clericum admittere, sed mortuo Prælato debent pro electione facienda convenire *ad locum, ubi est Ecclesia* ipsorum, nisi justissimum sit vel pestis vel alterius periculi impedimentum. Alias *pars minor eligere* potest, quia ubi Capitulares sunt legitimè congregati, ibi est Capitulum, præsertim si inter eos sit, qui ex consuetudine aut statuto alios convocare solet, & alii culpabiliter negligant, quia in hujusmodi casu vis capitularis etiam in paucis consistere potest, *P. Layman. in Decretal. lib.* 1. *tit.* 6. *cap.* 23. *num.* 3. Sunt enim contumaces vocati, & sine causa emanentes, proinde alii eligere possunt sine illis, quia contumaces non censentur de numero capituli, *P. Layman. d. loc. c.* 28. *n.* 4. Sicut nec ob delictum privati, suspensi, personaliter interdicti vel excommunicati, vel qui vocati comparere nolunt, vel non possunt, inter electores non debent connumerari, adeò- 7 In quo loco Capitulares debeant congregari.

que

que tota virtus & potestas penes alios remanet.

8 Memini casum evenisse, quod magna pars Canonicorum ea de causa in Capitulo comparere noluerit, quia in *electionem Decani* non consensissent, sed rejecta fuit hæc oppositio, nec non appellatio ab illis interposita, quia Decanus per majora vota totius Capituli erat electus, contra quæ, sine summa confusione omnium Capitulorum, nulla admitti potest appellatio, quia tum demum electionem irritam facere possunt Canonici, si ad eam legitimè non fuerunt vocati, *Barbos. de Canon. cap.* 39. *num.* 22. præsertim si non solum Decanus, sed etiam ipse Episcopus ipsos ad Capitulum invitet, tunc enim oppositio illorum ex persona vocantis Decani penitus cessat; Neque ipsis licet in loco privato postea convenire, atque aliam diversam electionem facere, cum etiam ipse Episcopus non possit Canonicos adstringere, ut domi suæ Capitulum convocent, si fuerit solidum, ut fiat in sacristia vel loco Ecclesiæ, *Barbos. de Canon. cap.* 35. *num.* 11. Insuper non expedit, ut appellantibus Canonicis deferatur, maximè in causis beneficialibus, unde damna proveniunt Ecclesiis, quando Prælati tardius providentur, quam ob rem moderationem statuere appellationibus æquum esse tradit *Layman. lib.* 1. *tit.* 6. *cap.* 10. *num.* 1. mo si quispiam postulationi vel provisioni se opponat, objiciendo aliquid contra formam, aut contra personas, seu eligentium & providentium, seu electi & provisi, & idcircò ad superiorem appellet, tenetur in publico instrumento omnia & singula, quæ objicere vult, exprimere: atque insuper coram publica Persona, seu Magistratu, corporale juramentum præstare de veritate dicenda, id est, quod credat vera esse, quæ exprimit, & se probare posse: atque Magistratus, seu Tabellio, ejus juramenti præstiti testimonium inserat suo instrumento, *P. Layman. lib.* 1. *tit.* 6. *cap.* 4. *& cap.* 19. ubi ait: *Gregorium X.* ita constituisse ad reprimendam appellantium contumaciam, & inanes lites coràm superiore præcavendas: Ad Collegium enim Electorum spectat Rector seu Præses, qui Canonicos possit convocare, & qui de substantia debet interesse Capitulo, si simul sit elector, sicque Capitulum est multitudo congregata ab eo, qui Capitulares congregandi ex lege vel consvetudine potestatem habet. *Passerin. de elect. cap.* 14. *num.* 6. *&* 7. eique vel Episcopo non obedientes pro contumacibus habentur. Decanus enim est manutenendus in actibus capitularibus, præsertim si etiam recentes actus pro se habeat, cum ad acquirendā possessionem unicus actus sufficiat, nulla ratione habitā aliquorum contradictionis, *Marta ff. noviss. tom.* 6. *verb. Decanus c.* 4. *&* 5. Si autem Prælatus vel Rector, ad quem jus convocandi spectat, absens fuerit, antiquiori de Capitulo competit, *Marta d. l. c.* 9.

Quid si capitulares aliqui emaneant propter Decanum, cujus vocationem non agnoscunt.

Capitulatio.

SUMMARIA.

1. *Origo Capitulationum.*
2. *An Principes vel Imperantes ad leges fundamentales seu Capitulationes sint obligati.*
3. *Pacta & Capitulationes sanctè servandæ, nisi Salus Reipubl. vel evidens necessitas id requirat.*
4. *An Capitulatio deroget Imperatoriæ Majestati?*
5. *Quomodo Imperator exerceat jura Majestatis.*
6. *Omnes Capitulationes Ecclesiasticorum & Statuum Secularium esse observandas.*
7. *De Monitis Statuum in Capitulatione Cæsarea.*
8. *Capitulationis præcipua capita.*

1 POst A. B. in catalogo Legum Imperii esse Capitulationes dicuntur, quarum originem nonnulli ad Henrici IV. Imp. turbulenta tempora, auctionem ad ætatem Caroli IV. referunt, crescente tunc Electoriā dignitate. *Dom. Arumæus Tom.* 4. *jur. publ. discurs.* 4. earum nativitatem ad Conradi I. Cæsaris imperium rejecit, sed *Limn. lib.* 1. *de J. P. c.* 12. *num.* 17. Capitulationes ævo Caroli Magni, & plus ultrà natas censet. Quas opiniones *Burgoldens. in Colleg. jur. publ. part.* 3. *pag.* 126. conciliare nititur, per distinctionem inter capitulationes merè naturalem obligationem continentes, quando in ea capitula jurat Rex, quæ honestas, pudor naturalis, ac officii ratio, alias sine tali juramento, à Rege exigit: Et inter illas Capitulationes, quæ obligationem Civilem Legum fundamentalium, ad formam & Statum Reipublicæ pertinentium, important. Illas in Imperio etiam ante tempora *Caroli M.* obtinuisse, has verò ad tempora *Henrici IV.* & præsertim *Caroli V.* referri, adeoque tempore *Caroli V.* modo fuisse inceptas, quia antea in Aurea Bulla nulla fuerit Capitulationum facta mentio, quam non omisisset *Carolus IV.* si talis eo tempore adfuisset. Sed nullæ apparent Capitulationes, nec ante *Carolum V.* earum ullibi fit mentio. *Beckman ad A. B. exercit.* 3. *num.* 40. *Burgold. ad Instr. Pac. part.* 1. *discurs.* 1. §. 45. *& p.* 3. *discurs.* 5. ubi ait post tempora *Caroli V.* crevisse Capitulationes, nec non autoritatem Electorum, qui absque reliquis Ordinibus novas leges capitulatorias Imperatoribus præscripserint, quæ cum ab initio sine contradictione fuerint publicatæ, Electorum exinde potestas magis confirmata. Cum tamen Capitulationes inter leges fundamentales Imperii habeantur, Ordines Imperii potius illas in Comitiis concipi debere existimarunt, & ideo Capitulatio perpetua

Origo Capitulationum.

petua est conclusa in Instrum. Pacis, & cum in Comitiis Ratisbonensibus anno 1653. hic punctus à Statibus urgeretur, Electores tamen, conquesti de violatione jurium suorum, in electione Romanorum Regis *Ferdinandi IV.* nihil nisi monita Principum & Statuum ad Capitulationem futuram admittere voluerunt.

Postea verò in Capitulatione *Augustiss. Imp. Leopold.* eadem controversia est mota, & de Capitulatione perpetua tractatum, sed hactenus res non est soluta, cum Electores præ reliquis Principibus semper habuerint præeminentiam, & facilius Imperator cum Paucis, quam cum universis Ordinibus negotia Imperii possit peragere. Ipsos Principes non paucos Electoribus non adversari, nec congruere moribus Germaniæ aliquem à jure quæsito exturbare *Burgold. d. loc.* Sic Capitulationes creverunt tractu temporis, usque dum ad modernam pervenerunt formam, ad quas observandas *Impp.* Juramento se obstringunt, utpote per quas Imperator ex contractu obligatus, & Principum Statuumque jura confirmantur, prout hodie omnium fere Principum ac Regum potestas Capitulationibus constringitur. *Carpzov. ad Leg. Reg. cap.* 1. *Sect.* 6. 7. 8. *& seqq.*

2 Non remansit Capitulationum præscriptio apud Imperatores, sed in aliis quoque Principatibus, & præsertim in Ecclesiasticis est introducta. Hinc nuperrime exortæ sunt lites inter Episcopum & Capitulum, defendente Episcopo, quod jurans ante suam electionem aut promotionem ad dignitatem non teneatur vi juramenti, postquam ad illam assumptus est ad observationem eorum, quæ vergunt in præjudicium illius dignitatis, *arg. cap. sicut nostris X. de jurejur. ubi Abb. n.* 1. *Barb. in collect. num.* 5. *Felin. in cap. ad audientiam n.* 4. *&* 5. *X. de præscript. Layman. ad Decret. d. cap. sicut nostris n.* 1. *& ad cap. intellecto n.* 4. *in fin. X. de jurejur.* Eo scilicet fine, ut beneficia sine diminutione conferantur, & eligentes sine propria utilitate aut restrictione jurium Regenti competentium ad electionem progrediatur, cum jus Electo per eligentes collatum non detur ab his pro libitu; sed ex debito, & obligatione sibi injuncta per sacros Canones, à quibus ea ratione nacti sunt facultatem eligendi, ut gratis, sine modo, conventione, aut quocunque contractu eligant digniorem: ac proinde aliam conditionem adjicere nequeant, quam expressivam eorum, ad quæ Electus de jure tenetur, quæ tunc sonant in monitionem: minime verò pactum aliquod onerans libertatem futuri Episcopi, eo potissimum fine appositum, ut inferiores tempore sedis plenæ, jura novi Antistitis quorum administratio iis certa lege pro tempore Sedis vacantis duntaxat concessa erat, invadant. Hinc Princeps successor illæsa existimatione revocare potest conventiones à Prædecessore suo in grave præjudicium aut læsionem sui Principatus initas, utpote regulariter prohibitas per

An Principes vel Imperantes ad leges fundamentales seu Capitulationes sint obligati.

cap. fraternitatis X. de donat. cap. in collecto X. de jurejur. Card. de Luca tract. de jurisd. & for. compet. discurs. 23. *n.* 4. *& seqq. & in tract. de feud. discurs.* 64. *n.* 6. quia semper concurrit juramentum de conservandis juribus sacris & profanis Principatus, quibus derogare jurans non potuit.

Egregie tamen quæstionem, an & quousque Princeps leges fundamentales observare teneatur, discussit *Nathan. Falcken* in sua *dissertatione* de hac materia, ubi tradit: certis contineri legibus jus, quod Imperantibus competit, & leges fundamentales esse, quando in placita quædam subditi & Imperantes consenserunt, de certa administrandi ratione & forma, quæ vel Compactata & Capitulationes, sive alio quovis nomine appellantur. Est enim jam in Imperio introductum, ut Princeps ad sanctam fundamentalium conventionum observationem teneatur, quia semper conditiones futuro Gubernatori proponuntur, ut secundùm eas regimen instituat, & pactorum natura se hic exserit, atque Sponsio inter Imperantes & parentes inita, qua Principalis potestas, ad certum administrandi modum, addita promissione jurata, se obstringit. Et quia ad hoc pactum imperans & subditi concurrunt, non ille solus id mutare potest. Istæ cautiones sive pacta in Germania ubique frequentantur, & ideo fundamentales leges non una vice constitutæ, roboratæque sunt, docentibus id Pragmaticis sanctionibus Pacis Monasteriensis, & Capitulationibus Cæsareis. Hinc nullum dubium est, per conventiones, in quas Princeps plena voluntate consensit, ipsum in conscientia obligari, ut sanctissimè observare teneatur, quod conscendendo solium Imperii vel Principatus sancta fidei promissione contestatus est. Etenim si secus faciat, quid ni & in DEum & in homines, & in se ipsum injurius esset? DEO sanè se obligavit Princeps, cum pro juribus conservandis, quibus Principatus dignitas & subditorum salus continetur, fidem suam interposuit, quam rescindere invito Domino, cui facta est stipulatio, non potest: imo iram Numinis exspectare debet, si contra promissa egerit. Pactum enim & conventio, in se considerata, non juris Civilis, sed naturalis sunt, & proinde naturalem obligationem inducunt, quam transgrediendo Princeps in ipsum naturæ autorem peccasse credendus est. Et hinc in jure quoque constitutum, quod secundum naturam sit, promissa observare, nec quicquam tam congruum fidei humanæ, quam ea, quæ inter homines placuerunt, servare, quod agnovit Archiepiscopus Coloniensis apud *Crantz.* qui dixit: *verba Cæsareæ Majestatis mihi pro juramento sunt;* & sicut turpe est aliis omnibus, quibus vel minima virtus cordi est, fidem fallere, ita turpissimum est Principi Viro pacta violare. Solvitur obligatio parendi in populo, si Princeps faciat actus promissioni contrarios. Quando enim Princeps passus est potestatem suam certis cancellis includi, tunc hac determinatione

tione potestatem tantum limitatam habet, quam egredi non potest: hinc *Limn. ait de jur. P. & B. lib.* 1. *cap.* 3. §. 6. quod quemadmodum candela vitreæ inclusa capsulæ, æquè ac si extra eam posita esset, suum fulgorem dispergit, & hoc modo conservatur, ne à ventis hinc inde agitata, extinguatur: ita Majestatis fulgor, circumstante Capitulationis fabrica, nec à favoniis adulationum ventis, vel bellorum procellis extinguitur, prout sæpe fieri solet in regnis, in quibus libera voluntas Regi conceditur. Hinc fluit, quod ad quæcunque servanda Princeps Imperio præficiendus stipulari voluit, ad ea etiam serio atque sedulò agenda obstringatur, neque enim invitus obligari voluit ex potestate præscribentium: sed demùm, vi promissionis spontaneæ, legum harum conservationem in se suscepit, quod rescindere amplius non potest.

3 Pacta & capitulationes sanctè servanda, nisi salus Reipubl. vel evidens necessitas id requirat.

Quia sicut in quavis conventione altera pars contrahentium, alterâ invitâ, nec discedere à contractu, nec in eo mutare quicquam potest, ita nec Princeps, qui in contractibus jure privatorum utitur, nisi salus Reipublicæ aliud requirat, vel necessitas publica efflagitet: Hactenus *Nathan.* Socken/ *in dict. dissertat.* Et pro hac licentia stetisse Imp. Ferdinandum II. ait *Sueder. in J. P. part. general. c.* 2. *n.* 20. sed pro stricta observatione Capitulationis Electores & Status fuisse, secundum *Limn. proleg. sect.* 8. & in eam sententiam aperta ait esse verba *Capit. Maximiliani II. & omnium seqq. Impp. art. ult.* Dawider nicht thun in einige Weiß oder Wege/ wie die möchten erdacht werden. Sicque etiam *Rhet. in Instit. jur. publ. lib.* 1. *tit.* 4. §. 64. tradit, ipso jure nullum esse quod contra Capitulationem committit Imperator, per *cap. Caroli V.* §. 33. & *cap. Leopoldinam art.* 33. *in fin. Limn. ad A. B. observ.* 5. Haud tamen præsumi unquam potest, Ordines Sacri R. Imperii, salutem & necessitatem publicam, de qua sola hic est quæstio, Imperatoris prudenti ordinationi esse postpposituros, cum salus Reipublicæ suprema lex sit. *Carpzov. ad l. reg. cap.* 1. *sect.* 5. tradit: *Capitulationem* non esse contrariam juri Divino, sed potius conformem, & propriissime esse *legem fundamentalem Imperii*, quæ tolli vel mutari non potest, & imperans illi nequit contravenire quia juramento firmata est, nec à solo imperante, sed ab eligentibus concepta, ex qua Imperator vel Princeps, tanquam ex contractu obligatur, & pactum illud importat obligationem naturalem, qua omnes homines sine differentia tenentur, & per eam Principi pariter atque Statibus & subditis est consultum, utpote per quam Principis & Statuum jura & dignitates confirmantur. Hinc nec Capitulationem derogare Majestati Imperatoriæ, asserit Eitel *Frideric. ab Heerde* in der Grundvest des Heil. Reichs *part.* 1. *c.* 1. in verbis: Durch die von dem Oberhaupt beschworne Capitulation, ist vielmehr die Majestät gegeben als benommen zu achten/ quod idem dicit *l. Baron. de Sprinzenheim in*

4 An Capitulatio deroget Imperatoriæ Majestati?

facie Imperii moderna; Et hinc *anno* 1623. Electores & Principes in Comitiis Ratisbonensibus declararunt: Man wäre zwar nicht gemeint/ Ihro Käyserl. Majestät Gewalt zu disputiren/ hielten sich aber dagegen gäntzlich versichert/ daß sie dasjenige in Obacht zu nehmen geneigt/ was sie in ihrer von den Chur-Fürsten übergebener Capitulation allergnädigst zugesaget/ welches alles man/ ohne Maßgeben/ Ihro Käyserl. Majestät wegen der Chur-Fürsten præeminentz und autorität/ in Unterthänigkeit zu referiren/ zu sagen und zu erinnern für nothwendig und gut erachtet. Quamvis *Burgold. ad Instrum. Pac. part.* 3. *discurs.* 5. *n.* 2. Saxonis & Brandenburgici Electorum in dictis Comitiis protestationem referat, quasi verba Electorum & Principum (ohne Maßgeben) cum capitulatione conjungi non possent, allegans *Londorpium tom.* 1. *actor. public. cap.* 152. & 154. Princeps enim, tanquam caput Societatis à subditis, ad eorum utilitatem eligitur, cui potestatem illi eatenus concedunt, quatenus illam ad salutem & utilitatem publicam est exerciturus; Quo ipso patet, Principem obligari ad conservationem Societatis ex sua constitutione, & populum sub conditione eidem se subjicere, atque si obligationes, quæ inter Principem & subditos ultrò citròque consurgunt, expresse promulgantur, vocantur *jura Regni*, seu *leges fundamentales*, ad quas Princeps obligatus est ex contractu, cum nihil magis ad Principem pertineat quam ea, quæ ad Rempublicam conservandam pertinent, summa cura & diligentia conservare. Cum etiam in inauguratione sua jurare soleat, observantiam institutorum, privilegiorumque Patriæ, ex qua juris jurandi solennitate totam hanc quæstionem diremptam esse putat *Cujacius ad l.* 5. *vers. hodie ff. de just. & jur.*

Exercet tamen Imperator Majestatis & jurisdictionis suæ actus in toto Imp. Romano, cui Principes universi Orbis Christiani primas deferunt, & legibus fundamentalibus, ex propria tantum liberaque conventione, obligatur; nam ab initio, cum ab Ordinibus tales leges præscribuntur, liberum est ipsi consentire vel dissentire, & passim in *R. Imperii* & in *A. B.* mentio fit de *plenitudine Cæsareæ potestatis*, in tantum ut si in Comitiis à concluso Statuum discrepet, per consensum 3. Collegiorum Imperii nihil tamen actum sit, sed Imperatoris sententia prævaleat, per *Recess. Imp. de An.* 1644. §. 82. in verbis: Aus unserer Käyserl. Macht und Vollkommenheit/ nachfolgender Meinung entschlossen/ gesetzet und geordnet/ entschliessen/ meinen/ setzen/ und ordnen auch als Röm. Käyser von obermeldter unser Käyserl. Macht und Vollkommenheit ernstlich gebietend. hinc consonat *R. J. de An.* 1545. §. 18. atque *Recess. de* 1576. ubi status Cæsari sequentem in modum supplicarunt: Ist demnach unsers unterthänigsten Erachtens/ gantz unvonnöthen auff ein oder andern Theils Bewilligung zu sehen oder zu warten/ sondern Euer Käyserl. Majestät haben

5 Quomodo Imperator exerceat jura Majestatis?

ben desfals vollkommene Macht und Gewalt/ zu Verhütung gröſſern Unheils/ Ihr Käyſerl. Amt zu interponiren/ item: Damit ſie in ſtreitigen Sachen/daran des gantzen Reichs gemeiner Nutz und Wolfarth gelegen/ pro auctoritate faſtigii & muneris Imperatorii, ſelbſt darein greiffen/ und alles das zur Billigkeit zu richten haben/was ſonſten deren Partheyen wiederwertigen Gedancken halber/in Streit verbleiben möchte. *Bertram. de Comit. theſ.* 74. *Theſ. Baſil. vol.* 9. *Diſp. de Comit. theſ.* 34. *Author* der nothwendigen Erinnerung *contra* Donnawertiſche *information p.* 1. *pag.* 237. Quæ omnia, ex opinione *Suederi* & *Coccei*, eò trahi non poſſunt, quaſi tunc ſtatus juri ſuo renuntiaverint, & rem Imperiali deciſioni liberè ſubmiſerint, vel quaſi ineptum figmentum eſſet, omnis inter legitimos poteſtatis fines, & plenitudinem poteſtatis diſtinctio, quia huic opinioni ſuperius citata Conſtitutio de *An.* 1544. & preces Statuum de *An.* 1576. in luce & claritate verborum opponuntur. Atque ſi Status ex ſuis juribus aliquando quidpiam remiſerunt, id profecto ſilentio non involutum, ſed clare ab iis eſt reſervatum, uti apparet, ex *R. J.* zu Augſpurg *An.* 1448. §. und haben uns. 27. Chur-Fürſten/Fürſten und Stände für dißmal gehorſamlich heimgeſtellet/ doch ihnen künfftig an ihrem Herkommen und Gerechtigkeit ohne Nachtheil/ Verhinderung und Abbruch.

Admirari itaque ſatis licet illos, qui ſibi magnæ quaſi gloriæ ducunt, ſi de Imperatoriæ Majeſtatis authoritate & poteſtatis plenitudine, hic & nunc, quædam decerpere poſſint, immemores quaſi antiqui ſtatus in Imperio Romano, undè hodierna ſtatuum jura, Ducatuſque, Principatus & Comitatus hereditarii olim velut officia ab Impp. collata mutabiles, primam traxerint hereditariæ qualitatis originem. Et licet hodiè mutata ſint omnia, & alia rerum in Imperio facies: tamen hodiè dùm omnis S. R. Imperii Ordinum juriſdictio privilegia, præeminentiæ & jura per collationes Inveſtiturarum ab Imperatoriâ Majeſtate in ipſos derivantur. *vid. Juriſprud. meam lib.* 1. *tit.* 5. *part.* 3. *n.* 51.

Ex his omnibus patet, per Capitulationem plenitudini ſummæ poteſtatis non derogari, quippè per quam non tam Imperatoris poteſtas conſtringitur, quam ſaltem Majeſtatis exercitium, ut non niſi in ſalutem Imperii vergat, modificatur: & quidem hoc à parte Cæſaris, aus freyem gnädigem Willen/ ut indicat prooemium Capitulationis: unde etiam Imperator, per vocem Sollen wir: ſolùm ſeipſum ſui reminiſci ſolet officii. Neque neceſſitati juſtitiæ cum Majeſtate ulla eſt pugna, præſertim dùm conſtat, quod plenitudo Cæſaris, ac conſenſus Statuum, tanquam compatibilia, paſſim in Receſſibus conjungantur, vid. *R. J.* 1530. §. Und meinen. ibi: Aus unſer Käyſerl. Macht und Vollkommenheit/und mit gemeldter unſerer gehorſamen Churfürſten/Fürſten und Ständen des Reichs gemeinem zeitigem Rath. Imo conſentiunt Imperatori, non tanquam ſuperiores vel æquales; ſed tanquam ſubjectiſſima Corporis Imperii membra, v. *R. J.* 1566. ſuumque conſenſum, cum conteſtatione ſubjectiſſimæ obſervantiæ, interponunt, v. *R. J.* 1541. §. 3. ibi: Unterthäniglich bewilliget. *it.* 1564. §. 37. ibi: Haben uns Chur-Fürſten/ Fürſten/ und Stände/ in unterthänigſtem Gehorſam gebeten. *Nicol. Chriſtoph. Lyncker. de plenitud. ſumm. poteſt.* §. 25. *& per tot.* ampliorque fiet mentio infrà *verb.* Käyſer.

6 Omnes Capitulationes Eccleſiaſticorum & Statuum Secularium eſſe obſervandas.

Pariter itaque Archiepiſcopi & Epiſcopi, ad Capitulationes cum ſuis Capitulis, leges unioneſque & pacta, jam à ducentis & amplius annis, ab omnibus Epiſcopis agnita & confirmata, nec non reliqui Status Imperii ad tranſacta & compactata cũ ſuis Statibus Provincialibus obligantur. In quibus omnibus fides, pro continuanda felicitate, exuberare debet.

7 De monitis Statuum in Capitulatione Cæſareâ.

Dictum eſt ſupra de *monitis Statuum* Electoribus in vim ſuffragii exhibitis, ſed hactenus non attentis, inaudiviſſe tamen ſe dicit *Gabriel Sueder. in Introd. ad jus publ. part. general. cap.* 2. *n.* 16. projectum Capitulationis perpetuæ ab Electoribus An. 1664. oblatum eſſe quod exhibet *Fritſch. in addit. ad Limn. lib.* 1. *cap.* 12. Peracta electione, antequam Rex Romanus nomine Imperii quicquam ſuſcipiat, eundem ſtatuum jura confirmare oportet, *A. B. cap.* 2. §. 5. *Capitulat. Leopold. art.* 3. quod hodie fit per ipſam Capitulationem, & ita rei regendæ poteſtatem & facultatem adminiſtrandi Imperium, Regi vel Imperatori eo ipſo dari rectè aſſeritur. Capitulationis uſum ſemper fuiſſe tradit *Lehm. Chron. lib.* 7. *cap.* 4.

8 Capitulationis præcipua capita.

Ejus noviſſima capita, præter ea, quæ in ſpecie de cauſa Ducis Sabaudiæ caventur, hæc fere ſunt: tueri 1. Eccleſiam, *cap. Joſeph.* §. 1. 2. Imperium & ejus leges publicas, §. 2. Ordinationes politicas, commercia, §. 19. bona, ſed ſalvis Pacis Weſtphal. alienationibus, §. 12. Item, ut Imperium maneat electivum, §. 35. & ſedes in Imperio, §. 36. ejuſque mox Corona capiatur, ex tranſactione *An.* 1657. Nec Rex adminiſtret vivo Cæſare, vel ante *annum* 18. §. 47. 3. Jura Statuum & Nationis Germanicæ, §. 3. uti & ſunt jura fiſci, §. 25. 26. pacta familiæ, §. 38. *item*, ut defendantur contra factiones ſubditorum §. 14. bona iis ablata repetantur §. 11. Legati eorum mox expediantur §. 38. nec in ſua adverſus ipſos cauſa ipſe judex ſit. 4. Jura & dignitatem Electorum, uti eorum prærogativam præ extraneis §. 5. Conventus §. 6. officia Vicaria, die Erb-Aemter/ §. 45. Ut ab illis in arduis aliquando conſilium Cæſar petat, §. 38. 5. Reſtringitur jus Belli, Pacis, tranſitus, §. 13. 14. 15. fœderum, §. 10. avocandi lites, §. 17. proſcribendi ſtatum, §. 27. onera imponendi, §. 16. Idiomatis, §. 42. 6. Modus ſtatuitur vectigalibus, §. 20. 21. 22. 23. 24. confiſcationibus, §. 26. Feudorum caducitati, §. 29. 31. eorum renovationibus, §. 30. Monetæ, §. 32.

§.32. 33. poitis, §.34. ordinationi Judicii Aulici, §.40.31. Collationibus dignitatum, §.43. Diplomatum redemptionibus, §.44. 7. Gravamina communia contra advocatias & evocationes extraneorum, Bullamque Brabantinam §.8. metationes, §.8. fœdera mediatorum, §.9. Sedem Romanam, §. 18. & judicium Rotwilense, ac provincialia, §. 17. De monitis perpetuæ Capitulationis, & quo casu jus adcapitulandi sibi reservant Principes Electores, *Fürsten. de Suprem. cap.* 38.

Capitulum.

SUMMARIA.

1. *Capitulum quid sit?*
2. *De potestate Capituli & obligatione.*
3. *Quando actus censeantur esse Capitulares.*

1. Capitulum quid sit. CApitulum proprie dicitur locus ubi Canonici congregantur, qui inde Capitulares dici solent. Et jocatur *Besold. in suo Thesaur. pr. verb. Capitul*, vocari Capitulum exindè, quia in eo loco etiam censura in mores, præsertim in Capitulis Religiosorum, peragi solet, undè vulgò dicatur, Capitlen/Capitul lesen/ pro corrigere, & acerbis verbis castigare. Aliàs Capitulum (Dom-Capitul) est Collegium Canonicorum Cathedralium Ecclesiarum, & veluti Senatus quidam Ecclesiæ. Hocque sensu major pars Canonicorum, legitimè ab eo, qui secundùm statuta & consuetudinem potestatem convocandi habet, congregatorum, facit Capitulum, non verò illegale quorundam conventiculum, prout jàm suprà monitum. Episcopus est quasi caput Ecclesiæ, cujus membra sunt ipsum Capitulum, *c. novit. de his quæ fiunt à Prælat.* Nam ut Pontificis Cardinales, ita Episcopi corporis pars sunt Canonici, *Panorm. in d. C. novit.* Prælatus porrò Capituli nomine non venit, quia licet sit Caput, non est tamen de Capitulo, quippe eo ipso, quod caput sit Capituli, desinit esse in Collegio, & ita jus Prælaturæ distinctum est à jure Capituli; Sed quia tamen in Episcopi jurisdictione est Capitulum, semper in omni

2. De potestate Capituli & obligatione. fere actu subintelligitur hoc cum Episcopo, etiamsi soli Episcopo conveniat, *Reusner. Vol.* 3. *consil*, 11. *n.* 184. *& seqq.* Defuncto Episcopo in tota Diœcesi omnem Capitulum habet jurisdictionem, ita ut omnia, quæ ad notionem, & imperium pertinent, æquè ac Episcopus, expedire, & Regalia aliaque jura exercere possit. Unde dicitur *Capitulum idem posse, quod Episcopus potest.* Sede item vacante, æque ac Episcopus, *privilegio Austregarum* fruitur, & feuda Imperii, Principalem dignitatem tribuentia, apud Capitulum permanent, unde Capitulares des Stiffts Erbherrn dicuntur *Inst. Pac. art.* 5. *&* 6. Archi-Episcoporum autem Electorum Capitula, ad actum Electionis Imperatoriæ non admittuntur, cum eligendi facultas non competat ut Ecclesiasticis, sed ut Principibus & Electoribus Imperii. Licet Ecclesiastici Principes Germaniæ immediate Imperio subjecti sint, eorum tamen Capitula non sunt Status Imperii, neque immediate Imperio subjecta, & ideo in causis Civilibus non coram judicibus privilegiatis vel in causibus specialibus immediate ad forum Cameræ spectantibus, in judicio Cameræ, sed coram Metropolitanis, sive Episcopis suis, tanquam ordinariis judicibus, conveniri debent. Capitulum etiam in Capitulares, tanquam par in parem, nullam jurisdictionem habere dicitur *Fritsch. in manual. jur. publ. pag.* 84. *h. verb.* Capitulum Cathedrale sede vacante exequi potest mandata Apostolicæ Sedis, tametsi eorum executio ad Episcopum proprie spectet; exempli gratia: si vacet præbenda, cujus libera collatio ad Episcopum absque Capitulo pertinet, non potest eam conferre Capitulum sede Episcopali vacante. *C. un. ne Sede vacante in* 6. Attamen si Pontifex mandet, eam conferri certæ personæ, exequi potest, imo debet Capitulum, præterea quod ejusmodi collatio sit veluti necessaria: At verò in necessariis Præbendarum collationibus succedit Capitulum, uti colligitur ex *C.* 1. *de instit.* & tradit *Garcias p.* 5. *de benef. cap.* 7. *n.* 51. ut si ex fundatione certæ personæ aut uni ex familia Præbenda conferri debeat, *Layman. ad decret. lib.* 1. *tit.* 3. *cap.* 7. *n.* 2. Capitulum item tenetur ad restitutionem ob damnum malæ administrationis sede vacante, *Idem pag.* 357. *n.* 12. sicut nec potest in judicio agere pro juribus Episcopalibus, rebus sic stantibus, *idem p.* 826. *n.* 3. Prorogare tempus Commendæ ultra 6 menses è contra potest, *p.* 409. *n.* 3. Non potest Capitulum bona Prælati defuncti, aut sede vacante obvenientia sibi accipere, nec obvenientia ex actibus Jurisdictionis exercitæ, *idem pag.* 409. *n.* 1. & 2. Capitulum ex officio debet sede vacante administrare, & si reperiatur suspectum, dari solet Administrator cum libera, *pag.* 443. *&* 444. Dispensare potest Capitulum Sede Cathedrali vacante in interstitiis Ordinum cum Regularibus exemptis, *pag.* 513. *n.* 3. Intra annum tamen dimissorias dare non potest, nisi in certis casibus, *p.* 520. *n.* 3. Et potest Capitulum intra annum dare alicui Episcopo licentiam ordinandi exteros, *pag.* 521. *n.* 3. Mortuo Episcopo confirmare Vicarium Generalem, vel alium constituere debet intra decem dies. *Idem Layman pag.* 592. *n.* 16. Et jurisdictio Capituli per novi Episcopi confirmationem expirat, *pag.* 592. *n.* 16. Capitulum insuper potest ea, quæ sunt de jurisdictione Episcopi ordinaria; non item illa, quæ sunt speciali

jure aut privilegio ei concessa, *pag.* 338. Et dispensat penes & absolvit, in casibus Papalibus occultis, *Idem pag.* 617. Capitulum Sede vacante nec jus eligendi Regis, nec intimandi loco Moguntini habet, *Coccej. in J.P.8.n.7.&c.20.n.10.* quia eligendi facultas non competit ut Ecclesiasticis, sed ut simul Principibus & Electoribus Imperii: Austregarum tamen privilegia, & feuda Imperii Principalem Dignitatem tribuentia apud Capitulum permanent, unde Capitulares vocari amant, des Stiffts Erb-Herren / & vocantur ad Comitia aliosque Conventus, *Fritsch. in manual. verb. Capitulum. Instrum. Pac. art. 5. & 6.* Capitulum demum, quid possit vel non possit, sede vacante Cathedrali, fuse explicat sœpe citatus *Layman. ad Decret. pag.* 749. & 750.

Porrò Capitulum sive Collegium ibi censetur esse, ubi legitime congregati sunt Capitulares, imò arbitratur *Layman.* si impedimentum electionis in loco Ecclesiæ instituendæ manifestum, seu indubitatum sit, & instet tempus à jure definitum, vel periculum in mora existat, quod etiam pars minor Capitularium, diem & locum electionis constituere, & aliis intimare possit, si videlicet ii id agere impediti sint, aut culpabiliter negligant: eò quod in hujusmodi casu vis Capitularis seu collegialis etiam in paucis consistere possit. Et Capitulares, abutentes jure eligendi aut postulandi, ea vice privati censentur, & potestas tota ad alios non consentientes, quamvis numero pauciores, devolvitur: Sin autem omnes deliquerint, ad Superiorem, sive eum, cujus est electum sive postulatum confirmare. Ita colligitur ex *C.23. bonæ memoriæ, & tradit Gloss. verb. licentiam, Anton. in princip. hujus C. Abb. n. 2. Imola n. 4.* qui duo recte hic colligunt, quod pœnæ *C. cum in cunctis 7. §. Clerici.* non tantum incurrantur, in casibus inibi expressis, sed etiam in aliis similibus, si circa electionem aut postulationem delinquant, ita ut privationem mereri videantur, *arg. d. cap. 23. Layman. ad Decret. lib. 1. tit. 6. cap. 23. n. 3. & 4.*

Actus itaque Capitulares sive à Capitulo facti dicuntur, si Canonici Capitulariter congregati aliquid fecerunt, si scilicet more solito ad locum destinatum, per campanæ sonum, vel Nuncii vocationem, convenerint, *ex decis. Rol. Rom. 296. lib. 2. Jacobi Putei.* &, si vocentur per Capituli Præsidentem, non verò compareant, indignos Electionis commodo se reddiderunt, nisi ex causa necessaria, aut per invidiam ejecti, vel Tyranni metu expulsi fuerint. *ex decis. Parlament. Delphin. 1036. parte 1. Francisci Marci.* Capitulum verò, ex justa causa denegans possessionem, ab inobedientia excusatur, *Martha ff. noviss. tom. 6. tit. Capitulum cap. 19.* sed alias ad restitutionem fructuum tenetur *d. loc. cap. 22.* Quæ & plura videri possunt apud *Martham citat. supra loco.* 3 Quando actus censeantur esse capitulares.

Cardinalis.

SUMMARIA.

1. *De Electione Pontificis à Cardinalibus & Impp. pristinâ potestate.*
2. *De Cardinalium origine.*
3. *Eorum tituli.*
4. *An præferantur Electoribus Imperii.*
5. *Habitus Cardinalium.*
6. *Quando in ipsos translata potestas eligendi Pontificem.*
7. *Numerus Cardinalium.*
8. *Cardinales Episcopi.*
9. *De Cardinalium jurisdictione.*
10. *Cardinales Protectores.*
11. *De Cardinalium Natione.*
12. *De Cardinali Patrono, seu Nepote Pontificis.*
13. *De Nepotismo & ejus malis.*
14. *De primis Nepotibus & eorum excessibus.*
15. *Encomium Pontificis Innocentii XI.*
16. *Requisita ad Cardinalatum, vel impedimenta. n. 17.*
17. *De Cardinalium singulari dignitate & officio.*
18. *Pontificis & Cardinalium Ceremoniæ cum Legatis.*

1. De electione Pontificis à Cardinalibus, & Impp. pristina potestate.

POstquam electio Pontificis pleno jure Cardinalibus est attributa, sublata est omnis controversia, quæ olim inter Pontifices & Imperatores intercedebat: cum primitus Pontifices à Clero & populo eligerentur, & res tota deferretur ad Imperatoris beneplacitum & approbationem, *C. Agatha 63. distinct. in §. electiones & §. Principibus. c. Adrianus. 2. ead. dist. Hieron. Balb. Episc. Gurzens. de Coronat. c. 14.* ubi ait: Mos apud Veteres invaluerat longo annorum decursu observatus, ut Clerus populusque Romanus Pontificem eligeret, quo designato, in Imperatoris manu erat, Electionem ratam, irritamve habere, *d. C. Agatha*, perduravitque mos iste usque ad Adrianum Pontificem anno 715. neque hoc privilegium dereliquit Imperator Ludovicus, prout vulgò colligitur ex *cap. Ego Ludovicus. dist. 63.* quia nihilominus à subsequentibus Imperatoribus electi Pontifices solebant approbari, quemadmodum legimus Leonem fuisse approbatum ab Imperatore Ottone, prout Autor est *Platina in vita Leonis.* Demum idem Leo Pontifex Ottoni Imperatori, ejusque Successoribus, in perpetuum privilegium prædictum instituendi Pontificis, reddidit, juxtà *Cap. in Synodo ead. dist.* Eoque privilegio inter alios Henricus III. laudatissimus Imperator ita usus est, ut successivè quatuor Pontifices, videlicet Clementem II. Damasum II. Leonem IX. & Victorem II. omnes Germanos creaverit. Tandem cum filio ipsius

ipsius Henrico IV, de ea re cœpta est controversia, omnium videlicet, quæ subsecuta sunt, malorum principium. Cum etiam antiquitus Imperatores soliti essent Pontifices deponere, velut Imperator Otto I. Joannem VII. & Benedictum V. Imperator Otto III. Joañem XIV. & Imperator Henricus III. tres Pontifices amovit, quæ omnia tamen postea mutata & abrogata sunt in *Cap. ejectionem 7. dist.* ubi dicit Anacletus Papa: *quod ejectionem summorum vel Sacerdotum sibi Dominus reservaverit.* Atque alia rerum facies erupit. Vel ex longa vacatione Imperii, vel potentiâ prudentiâque Summorum Pontificum, vel indulgentia, pietate, spontaneaq; resignatione Imperatorum, *d. C. Ego Ludovicus dist.* 63. Vel privilegiorum abusu, *cap. verum ea, distinct. ead.* vel cessante causa, quæ explicatur in *cap. Adrianus & seqq. ead. dist.* 63. Vel quod duo tempora sint consideranda, alterum cum Ecclesia sacra & exsanguis parum firmitatis habebat, alienoque fulciebatur adminiculo, quæ tunc præsenti Scenæ inserviens, plus indulsit Imperatoribus, seque quodammodo servilem in modum emancipatui dedit. Alterum verò, cum eò amplitudinis & autoritatis excrevit, ut vel Cæsaribus esset formidolosa, quando scilicet Imperium cœpit declinare, & Reges Principesq; ab eo deficere, tunc Ecclesia sua usa foro, & jugo discusso se in libertatem vindicavit, quæ sunt verba *Hieronymi Balbi de coronat. c.* 15. Nimirum antiqui Canones suffragantur Pontificibus, tradente D. Ambrosio, *ea quæ Divina sunt, Imperatoriæ non subjecta esse potestati.*

2 De origine Cardinalium tot fere sunt sententiæ, quot de natalibus Electorum. Novissime videri potest *Francisc. Budeus in tr. de orig. Cardinal. dignitatis.* Ubi Acatholico modo hanc materiam tractat. Ceterùm *Cardinalis* nomen quidam deducunt à *cardine*, quo sensu Clericus Cardinalis &c. Canonicus Cardinalis, Sacerdos Cardinalis, Præfectus Cardinalis &c. dici potest. Sed postea usu invaluit, ut pro in *magna dignitate Ecclesiastica* constituto, præsertim Romæ, intelligeretur, post summum Pontificem primo. Nec desunt, qui Cardinales haud absonè à Græco verbo καρδία, quod latine *cor* denotat, appellatos esse existimant, quia sunt Ecclesiæ Cardines & Columnæ, *C. Ministerium. de offic. Archidiac.* ut sicut à corde motus omnis suscipitur, sic à Cardinalibus, tùm morum, tum vitæ sanctitate, cuncti ad Christiana opera moveantur. *Andr. Barbat. in Tr. de Cardinal. præstant.*

Deorigine Cardinalium.

3 Honor & dignitas Cardinalium cognoscitur I. ex titulis, vocantur enim *fratres Pontificis, Principes Ecclesiæ, Primates & pars Corporis summi Pontificis.* Hodiè *Eminentissimi*, olim *Illustrissimi* dicebantur, qui titulus Eminentissimi, peculiari Statuto, anno 1630. ipsis attributus est, ita ut à nemine alio, præterquam Electoribus Ecclesiasticis Imperii, & Magistro Ordinis Hierosolymitani, titulus iste usurpari possit, nec Cardinales literas sine attributione tituli Eminentissimi & Eminentiæ, excepto Imperatore & Regibus, à quoquam recipiant.

Eorum tituli.

An verò Cardinales Electoribus præferantur, rem in exercitio non satis expeditam esse ait *Crus. de praced. lib. 2. c. 3. n. 17. & Bökler. in notit. Imp. lib. 6. c. 2.* putat, pro Electoribus pronuntiandum. Romæ Cardinalium *Decanus* est *Episcopus Hostiensis*, qui præcedit omnes Reges & Principes, solo Imperatore excepto, quem sequitur. Cœteri autem Cardinales præcedunt omnes Principes, qui non sunt decorati titulo Regis, vid. *Gastel. de jur. publ. c.* 12. Inter ipsos autem hic servatur ordo, ut præcedat Cardinalis Episcopus, eum sequatur Cardinalis Presbyter, & hunc Cardinalis Diaconus, *Garf. Mastril. de Magistrat. lib. 4. c. 13. n.* 61. 4

An præferantur Electoribus Imperii.

Ornatus dignitatis Cardinalitiæ est inter alia *Galerus rubeus*, ex instituto Innocentii IV. circa annum 1245. Cui *pannum Coccineum* addidit Paulus II. quo non solum ipsi uterentur, sed etiam equos & mulos sternerent, dum equitarent, *Limn. ad Capit. Cæsar. n. 54. & Bonellus in summ. decis. vol. 1. tit. 5. fol.* 70. tradit, Pontificem, cum Galerum rubrum novi Cardinalis capiti imponit, sequentia verba pronuntiare: *Ad laudem omnipotentis Dei, & Sanctæ sedis Apostolicæ ornamentum, accipe Galerum rubrum, insigne singulare dignitatis Cardinalatus, per quod designatur, quod usque ad mortem & sanguinis effusionem, inclusive pro exaltatione sanctæ Fidei, pace & quiete populi Christiani, augmento & Statu Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, te intrepidum exhibere debeas; in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti.* 5

Habitus Cardinalium.

Cardinales olim erant Romæ Ecclesiarum Presbyteri, quos Cardinales vocabant, quia erant inter alios præcipui, non tamen eligendi Pontificis habebant potestatem; sed eum populus Romanus nominabat: Cum verò multi orientur tumultus, Nicolaus II. in Concilio Lateranensi liberam Pontificis electionem in Cardinales transtulit, *Anno* 1059. *cap. in nomine* 23. *dist.* 6

Quando in ipsos translata potestas eligendi Pontificem.

Cardinalium numerum aliqui voluerunt esse debere, secundum numerum discipulorum Christi Domini nostri, quem asserunt fuisse 72. sed tamen ex summorum Pontificum arbitrio numerus Cardinalium dependet. Sunt etiam inter Cardinales, qui simul Episcopi existunt, qui aliis præferuntur, quia habent duplex vinculum; officium nempe ultra Episcopos, & ultra id habent etiam Episcoporum ordinem; *Chassan consid.* 12. Eorum sunt septem, videlicet *Episcopus Hostiensis*, qui propter Papæ consecrationem dignior est aliis, cum secundum locum ab eo obtineat. *Episcopus Portuensis*; *Episcopus Albanensis*, *Episcopus Sabinensis*, *Episcopus Palæstinus*, *Episcopus S. Ruffinæ*, *Episcopus Tuscul.* Et hi Episcopi, tanquam Vicarii Papæ, in Dominicis diebus, Festis ac præcipuis Solennitatibus, in Altari S. Salvatoris Lateranensis Ecclesiæ debent deservire; Ac succedunt in locum 7 8

Numerus Cardinalium.

Cardinales Episcopi.

alterius per optionem, ita quod si moriatur Cardinalis Hostiensis, Cardinalis Portuensis accipiet locum, & sic deinceps.

Nemo autem Cardinalis efficitur, qui infrà Diaconatum sit, & habent Cardinales,

9 De Cardinalium jurisdictione.

propter dignitatis prærogativam, *Pontificiam jurisdictionem*, in Ecclesiis sibi in titulum assignatis, aliisque, ipsi titulo subjectis, etsi ipsi in Episcoporum ordine cooptati non sint; Intra Sacrum hunc Senatum unaquæque provincia, singulaq; Regularium sodalitia, ac Reges suos habent Patres tutelares, quos *Protectores* vocant;

10 Cardinales protectores.

Horum munus est, Electiones, & alias provinciæ sibi addictæ causas, in Sacro Senatu proponere; *Thes. Basileens. vol. 6. de protect. & Advocat. moribus, Thes. 63. lit. E.* ubi ait: defensoris Ecclesiæ munus, cujus Papa, qui sedit anno 281. Prætorianorum cohortis Ductori Sebastiano contulit. Idem Magistratus post in Ecclesiâ duravit, & Gelasius Papa munia defensorum Ecclesiasticis addidit officiis, *c. 9. dist. 77.* pauperum & Ecclesiarum hi defensores à Pontifice in diversas mitti solebant provincias; quæ hodiè in Cardinalium Consistorio suos habent protectores, quorum Electiones, & alias provinciæ causas in Sacro Senatu proponere, & oppositionibus respondere debent; *Tholosan. Syntagm. juris univers. lib. 15. c. 4. n. 15. Marquardus Freher. in notis ad tractatum Lupold. in Bebenburg. de jurib. Regni & Imp. Rom. c. 13. lib. 6.* more A. C. addictorum ait: O miram & miseram rerum vicissitudinem!

11 De Cardinalium Natione.

legimus enim, quod quamvis de omni natione debent Cardinales eligi, non tamen consueverit Ecclesia aliquos de *Alemaniâ* Cardinales assumere, ne secreta Ecclesiæ Imperatoribus pandantur; ait: *Antonin. III. part. Summæ tit. 21. c. 2. §. 2.* & quod indignius est, Imperium, quod olim Regimen Ecclesiæ tenebat, jam unum è Cardinalibus Protectorem agnoscit, qui se hoc titulo splendidè jactat: *Octavius Cardinalis Pallavicinius, S. Rom. Imperii Protector*, hæc ille. Sed e contrà, vidimus & videmus Cardinales Germanos, & Protectoris nomen nimis odiose, in sensu vano à Frehero perstringitur, id quod ex officio ipsorum superius descripto elucescit.

Ex quo rei Ecclesiasticæ summam tenuit Urbanus VIII. uni ex *Nepotibus Pontificis* summus dignitatis gradus, & rerum administrandarum arbitrium deferri cœptum est:

12 De Cardinali Patrono, seu Nepote Pontificis.

Is Cardinalis Patronus vulgò dicitur: Commissi Nepoti Regiminis ea inter alias potissimũ affertur causa, quod æquũ videatur eum qui generis propinquitate junctus Pontifici maximo est, cæteris præferri, & simul tutissimũ esse, necessarii cujusdã custodiâ Pontificem esse septum, cum majori in discrimine versetur, quàm Princeps, jure hæreditario imperium per manus tradens, cujus cædem ulcisci successor solet, tradit *Samuel Puffendorff. in introduct. ad Histor. de Monarch. Pontif. pag. mihi 135.* more illorum, qui Catholicæ Religioni non sunt addicti.

13 De Nepotismo, & ejus malis.

Ut verò de Nepotismo, de quo passim plurima sunt sparsa, quædam acuratius hic annectantur: Ille jam multis retrò annis Romanam Aulam implevit, & non unum aliquod malum, sed ingentem malorum Iliadem secum traxit, quæ Ecclesiam scandalis, Romam calamitatibus, Catholicos querelis, Hæreticos risu, Sacrum Collegium contemptu, Pontifices ipsos dedecore ac ludibrio, totumque orbem Christianum pudore infecit, uti traditur in libello, qui prodiit sub titulo, *Nepotismus Theologicè expensus*. In quo 1. adducitur exemplum *Heli*, Supremi Pontificis in Veteri Synagoga, apud quem non indulgentia in Nepotes, sed amor in filios, qui adhuc est major, delictum excusare non potuit, sed demonstravit ex templo rapta, quamvis minima, gravi tamen supplicio punita fuisse. Quam ergò pœnam dabunt crimina multo graviora? nisi forsan minus delictum existimetur, Ecclesiæ quam Synagogæ rapuisse, aut Sacrilegia nostro tempore decreverint, & quod non licuit Vicariis Mosis, modo liceat Vicariis Christi! Planè, nisi cathedram Petri Christus suprà petram fundasset, eamque perpetuam fore promisisset, forsan par pœna fuisset secuta, nisi promissio Christi prævaluisset Sacrilegiis hominum, uti differritur in *Nepotism. cit. loc.*

14 De primis Nepotibus & eorum excessibus.

In Historia novi Testamenti *Nepotes Adriani* I. *Pontificis*, Paschalis & Campalus, ad primas provecti dignitates, & opibus Clientelisque prævalidi, ausi sunt Electionem Leonis III. postea impugnare, eumque Pontificem, Sacris operantem, invadere, cædere, oculisque effossis & sanguine madentem in carcerem conjicere, qui per amicos Pontifex ereptus, ad Carolum M. postea Imperatorem evasit, qui Carolus tanti Sacrilegii reos morti addixit, sed postea intercedente Pontifice, in Gallias relegavit, quod primum facinus Nepotum in fastis Ecclesiasticis legitur, tradente *Anastasio Bibliothec. in Leone III. anno 799.* primumque specimen potentiæ Nepotibus concessæ. *Nicolaus III.* Pontifex partam egregiis virtutibus famam, nimio in consanguineos amore corrupit, qui post ejus mortem Ecclesiæ funestus fuit, dum Rex Galliæ Carolus, Conclavi ab armatis Viterbiensibus perfracto, Cardinalibus Ursinis, nullâ sacræ purpuræ habitâ reverentia, in carceres raptis, totam Ursinam familiam urbe Romana expulit. Quem tamen nimium Nicolai Pontificis in suos amorem compensavit *Martini IV.* qui mortuo successit, modestia: Is enim fratrem ex Galliis advolantem, parcè donatum Roma dimisit, inquiens: *Quæ habebat ut Papa, bona esse Ecclesiæ, non sua, & ideo nec velle dissipare indiscretè donando.* Sed *Bonifacius octavus*, prout scribit *Villanus cap. 64. avaritiæ sordibus se fœdavit*, ut propinquos & gentiles locupletaret, dignitatibusque tam Ecclesiasticis quam Secularibus augeret. *Bonifacii* in suos indulgentiam correxit insignis *Benedicti XI.* modestia, de quo narratur, quod cum

cùm Mater ejus paupercula adhuc superstes accessisset Perusium, ad eum visitandum, induta Sericis, id intelligente Papa, respondcrit, eam matrem suam non esse, utpote quæ sericum ignoraret. Cum itaque pia Mater hoc audiens, depositis vestibus, aliis humilibus se indueret, & Papa hoc audivisset, tum demum dixit: *Hæc est mater mea, & ingressam in osculo Sanctæ Pacis amplexus est eam.* De *Clemente IV.* varia recensentur. De *Benedicto XII.* narratur, quod Agnatos & consanguineos sibi ignotos esse finxerit, & urgentibus multis, ut eos promoveret, respondisse Davidicum illud: *si mei dominati non fuerint: tunc immaculatus ero. Clemens VI.* præclare gesta nimiâ Nepotum curâ obscuravit. Sed *Urbanus V.* affectum carnalem nequaquam in suos demonstravit, solum fratrem & Nepotem suum ad Prælaturas promovendo. *Urbanus VI.* Nepotum causa multa passus est. *Bonifacius IX.* gloriam suam non amisisset nisi Affinium & Cognatorum cupiditatibus obtemperasset; Porrò de *Pontifice Innocentio VII. Eugenio IV. Calixto III. Sixto IV.* varia in utramque partem *in citat. Nepotismo* referuntur, prout etiam de *Leone X. Paulo III. Julio III. Paulo IV. Paulo V. Gregorio XV. Urbano VIII. Alexandro VII.* & *Clemente IX.*

51 Encomium Pont. Innocentii XI. Sed præstantissimum fuit *Innocentii XI.* exemplum, quo omnes retrò Pontifices vicit. Cum enim perpenderet, quantum malorum ex Nepotismo hactenus in Ecclesiam redundasset, *Nepotem suum Livium Odescalcum,* juvenem paternis opibus, Innocentia, modestiaque præstantissimum, qui meritò inter delicias & amorem populi Romani posset numerari, non solum nullis Ecclesiæ opibus aut dignitatibus auxit, privatumque esse jussit, verum etiam sæpe in bellum Turcicum sua elargiri voluit, utque nulla spes amplius esset, Nepotismum revocandi, *Pontificio Diplomate* in perpetuum extinguere conatus est. Sed ejus Successor *Alexander VIII.* Nepotismum ab Innocentio profligatū, restituit, imo in triumphum reduxit, quippe cujus Nepotes, eorumque familiæ, auro Pontificio Romam vocatæ sunt. Purpuræ, officia, Militares terra marique præfecturæ, Sacerdotia, immensæque certatim Largitiones, ac etiam Principatus, ære Pontificio empti, & in consanguineos oblati sunt; Affinitates quoque cum præcipuis familiis junctæ, firmandis augendisque in Conclavi factionibus. Regnante verò *Innocentio XII.* sublatisque Nepotibus, rursum justitia, pax, abundantia, pietas, omnesque virtutes, Roma dignæ sunt spectatæ. Unde videri potest, quantum Nepotes Ecclesiæ, ipsisque Pontificibus nocuerint. Plane tamen admiratione dignum esse, ex tot Nepotibus, & immensis opibus auctis paucas splendidas familias superesse, omnibus ferè emortuis, aut tam obscuris, ut vix appareant, suique umbram reliquerint, si unam alteramve excipias recentissimam, aut quæ jam prius conspicua erat, quàm à Pontificibus ditaretur.

Porrò deducit *Tractat. dict. Nepotism. §. 2.* non licere Pontificibus Patrimonium Ecclesiæ in causas profanas expendere, & ideò nec Nepotes suos supra Statum ditare, & §. 3. respondet ad ea, quæ in favorem bona Ecclesiastica dispensantium opponuntur. §. 4. deducit, bona Ecclesiastica non quomodocunque sed ex titulo justitiæ, sicque cum onere restitutionis, ad pias causas applicanda esse. §. 5. explicat Nepotismi maximum malum, quod ejus causa dignitates Ecclesiasticæ, non dignioribus, imò plerumque indignis conferantur, unde tanta in Ecclesiis scandala, tantæque corruptelæ, & porrò §. 6. deducit scandala ex Nepotismo, & resolvit objectiones. Tandem quoque adjungit Pontificis *Innocentii XII.* Constitutionem moderatoriam Donationum, & Distributionis redituum Ecclesiasticorum in consanguineos, vel Affines Romani Pontificis, seu eorum loco adlectos, ac præscribit cautelas servandas circa signaturas earum gratiarum, quæ aliquando, ægrotante Romano Pontifice, per concessum fieri dicuntur.

Interdum obstat *Natio*, vel Dominus, cui quis est obligatus, vel alius respectus, ut quis vel omninò non, vel rarò & difficulter 16 Requisita ad Cardinalatum, vel impedimenta, n. 17.
ad Cardinalitiā dignitatem perveniat, unde *Cranzius lib. 12. Vandal. cap. 24.* scripsit, Germanum Cardinalem fieri, esse monstrum corvo rarius albo; Cujus rei rationem *Gomelius ad Regulam de idiomate qu. 1.* referente *Rousello lib. 2. Historiarum Pontif. Jurisd. cap. 13. num. 13. pag. 293.* eam esse tradit: ne secreta Ecclesiæ imperatori revelentur, *vide suprà n. 11.* Porrò si fratrem habeat Cardinalis, hujus dignitas impedimento est, quò minus eo adhuc vitam ducente, illi ad eundem ordinem aditus pateat, nisi summus Pontifex, ex plenitudine potestatis, obicem removeat. *Limnæus d. loc. n. 40.*

De Cardinalium distinctione, qui item dicantur cum vel sine titulo, videri potest *Limnæus ad Capitul. Cæs. fol. 89. & seqq.* ubi etiam multa de Cardinalibus scitu digna, cum mixturâ tamen contrarii affectus & animi, ex diversitate religionis descendentis, congessit, & *num. 25. fol. 91.* scribit: Cardinales ordinariè creari tempore quatuor jejuniorum stativorum, & proclamari in consistorio sexto die Januarii, qui trium Regum sacer est; Pontificem insuper ei, quem in Sacrum Senatum Cardinalium cooptavit, in primo consessu os claudere, ut muto silentio seniores audire discat: altero verò & tertio, ex Patrum sententia os illi aperire, & potestatem dare in senatu ea, quæ ex dignitate Ecclesiæ videntur esse, modestè & sincere proferendi: *Tholosan. de Republ. lib. 17. c. 4. n. 9. idemq; lib. 3. c. d. n. 42.* refert, Clementem VII. Pontificem, cum expugnatâ Româ ab exercitu Caroli V. etiam arcem absumpto commeatu, in quam confugerat, Cæsareanis

nis tradidisset, & ex pacto militi stipendiũ persolvendum esset, conflasse argentum omne & aurea vasa sacra, ut indè dividenda militibus pecunia cuderetur.

Cardinalat⁹ est dignitas major & dignior Episcopali, *Barb. in decis. Apost. decis.* 252. 17 De Cardinalium singulari dignitate & officio. *Marth. in ff. Noviss. tom. 6. tit. Cardinalis c.* 1. & Cardinales creantur à solo Papa, sicut in ecclesia triumphante unus est Deus, ita in militante unus est vicarius, qui primam clavium potestatem habet, quamvis cœtera ardua, absque fratrum consilio, ultra necessitatem expedire non consveverit, ex *decisione Parlamenti Delphinalis* 1295. *part. I. Francisci Marci.* & sicut CHristus omnes Apostolos de Judæa elegit, ita Cardinalium perfectioni non derogat, si omnes de una patria Papa elegerit, *ex decis. parlam. Delph.* 1297. Cardinales in curia præsentes tenentur visitare Episcopi, post eorum promotionem, *Barbos. decis. Apostol.* 282. *n.* 3. Cardinales autem creari non possunt *filios filiasve habentes, decis.* 357 neque *illegitimi*, vel etiam per *subsequens matrimonium Legitimati, decis.* 415. *n.* 6. neque Cardinalis esse potest *Nepos ex fratre vel sorore*, vivente patruo vel avunculo Cardinali, *decis.* 522. *n.* 1. Atque Papa solus judicat Cardinales *debis.* 551. Cardinalium verò *officium* assistere Romano Pontifici, eumque suis consiliis adjuvare, qui repræsentant Capitulum Romanæ Ecclesiæ, & Cardinalis, in absentia Pontificis, ex ejus commissione, potest consecrare & coronare Imperatorem electum, *P. Layman. ad decretal.*

19 Pont. & Cardinalium ceremoniæ cum Legatis. Magna profectò est Cardinalium dignitas & respectus, prout narratur in *Mercur. Histor. & Politic, de anno* 1699. *mense Novembri* verbis sequentibus: Il est vrai que Sa Sainteté donne aux Ambassadeurs des chaises tout à fait semblables à celles des Cardinaux, mais cella n' empeche pas qu' elle n' apporte une trés grande distinction dans la reception des uns & des autres: car quand un Cardinal entre dans la chambre de S. S. Le siége s' y trouve preparé du coté droit, au lieu qu' on n' en donne à l' Ambassadeur q' apres qu' il à baise les pieds de sa Saint. ce que les Cardinaux ne font pas, & aprés même qu' elle la ordonné, aprés quoi on les place du côte gauche. Il en est à peu prés de même aux repas solẽnels qui se font au Palais, le Jeudi & le Vendredi Saints, & la Veille du jour de Noël. Les Ambassadeurs ont alors des chaises égales à celles des Cardinaux, mais ils n'ont pas des couverts egaux aux leurs, les Cardinaux ayant la *Bavarole* & les Ambassadeurs ne l' ayant pas. D' ailleurs quand les Ambassadeurs voudroient tirer quelque avantage de cette égalité de chaises avec les Cardinaux, ils ne le pourroient pas, attendu que d' un autre côte ils s'y trouvẽt eux mêmes dans une entiere égalité, non seulement de chaises, mais aussi couvert avec le Connetable, avec plusieurs autres Seign. qui ont droit d' assister au *Soglio*. On à même vû sous le Pontific. de Clement IX. les Ambassadeurs des Suisses & de Luques traitez à ches tables, de même que le Duc de Chaune, & le Noble Antonio Grimani, quoi que l' on ne pût ignorer la difference, qu' il y avoit entre les uns & les autres de ces Ambassadeurs. Il faut aussi remarquer que ces repas ne se font pas de la part du Pape, mais seulement de la part du Majordome du Palai Apostolique.

On ne fait pas moins de distinction entre les Cardinaux & les Ambassadeur dans les autres Ceremonies qu' en celle là. Les Cardinaux se couvrent, par exemple, en presence du Pape dans les fonctions publiques, aussi bien que dans les Audiences particulieres, & même dans la chambre que l' on appelle du *Paramenti*, mais les Ambassadeurs ne se couvrent jamais. Les Cardinaux sont in troduits d' abord dans une des chambres interieures, toutes les fois qu' ils vont à l Audience, & les Ambassadeurs sont obligez de rester hors de la *Bussola di Damasco* dans l' Antichambre commune, jusq' à ce qu' ils soient appellez. Ils ne sont pas non plus assis, comme le sont les Cardinaux aux Consistoires publics, aux Chapelles & dans les Cavalcades.

On void par la que quand il seroit vrai que les Ambassadeurs seroient traitez egalement avec les Cardinaux, dans les Cours de Vienne & de Paris, il ne s' ensuit pas pourtant, qu' il en soit de même à Rome, non plus qu' à Madrid & à Lisbonne. Mais pour detruire entierement cette pretenduë égalité il ne faut que raporter ce qui se pratique en l' une & l' autre Cours, en disant que les Cardinaux y prennent même chez eux la premiere place sur les Ambassadeurs, ce qui decide tout d' un coup la question, & ne laisse plus de Lieu à la replique. Ajoûtons y neanmoins, pour sur abondance de preuve, deux choses qui ne sont pas moins notoires que celles, que nous venons d' alleguer. La premiere est que les Cardinaux n' accompagnent les Ambassadeurs que jusq' au haut de l' Escalier dans les visites qu' ils recoivent d' eux, au lieu que les Ambassadeurs les reconduissent jusqu' au Carosse. Et l' autre qu' à la Chapelle de S. Loüis les Ambassadeurs de France se sont donnez eux mêmes un banc separé de celui des Cardinaux, & plus bas que le leur, sachant bien qu' ils n' iroient pas à cette Chapelle si l' on en usoit d' une autre maniere. Voilà ce qu' on allegue, & ce que l' on croit incontestable: mais si ceux qui disent qu' il y a des occasions où les Ambassadeurs precedent les Cardinaux, comme il y en a d' autres ou les Cardinaux precedent les Ambassadeurs, peuvent en fournir quelques exemples, on les prie de les faire.

Cependant on se persuade, qu' aprés tout ce qu' on vient dire, personne ne trouvera plus étrange que la *Reine de Pologne* fasse quelque distinction entre les Cardinaux & les Ambassadeurs. Cette Princesse, comme on l' a dit déja, ne veut point se faire un ceremonial nouveau. Elle consent de suivre celui qui est déja établi, & s' attache

che particulierement á celui, que la feüe *Reine Christine de Suede* a suivi avant elle. C'est une chose si juste, & si naturelle, que Mrs. les Ambassadeurs, qui sont tous des personnes pleines de sagesse & de prudence, ne voudroient pas sans doute lui conseiller d'en user autrement. Ils sçavent que sa Majesté, qui a été solemnellement sacrée & couronnée, qui est la Belle Mere de Son Altesse Electorale de Baviere, & qui a un Fils, dont l'Epouse est propre Sœur de l'Imperatrice, de la Reine d'Espagne de la feüe Reine de Portugal de l'Electeur Palatin, & de la Duchesse de Parme, ne sçauroit admettre en sa Cour un ceremoniel moins honorable pour elle, que celui qui étoit pratiqué par la Reine de Suede, sans revaler sa Dignité Royale, & sans s'exposer à étre blamée non seulement par la Republique de Pologne, qui l'a vûë regner vingt deux ans, mais aussi par toutes les Têtes couroñées, dont les interêts se trouvent en cette occasion tellement unis aux siens, qu'ils en sont comme inseparables.

La Reine Christine, qui donnoit des Fauteuils aux Cardinaux, ne donnoit que des Tabourets aux Ambassadeurs. Comment donc peut-on souhaiter de Sa Majesté, qu'elle leur donne des Fauteuils. Il ne faut point attendre cela d'elle: mais du reste, tout ce qu'elle pourra faire en consideration de leurs Maîtres, elle le fera pourveu que sa Dignité n'y soit point blessée. Et quoy qu'elle n'ait rien changé dans le Ceremonial en faveur des Cardinaux, elle pourra peut être, en user avec plus de largesse à leur égard, ainsi qu'elle l'a fait à Vienne & à Venise. C'est tout ce qu'on peut dire là dessus: car quant à ce qui se passa lors que M. Aquaviva fut complimenter Sa Majesté de la part du Pape, on ne croit pas qu'aucun Ambassadeur se propose d'en tirer avantage. Il se presenta à la Reine de la part de Sa Sainteté par une honnête surprise, à l'heure même qu'elle entroit dans son Alcove où il n'y avoit que deux Chaises à bras & n'ayant auprés d'elle que des Polonois & des Polonoises: mais s'il y étoit venu le lendemain, les Seigneurs Italiens, que Sa Majesté reçeut ce jour là à son service, y auroient été, & elle l'auroit ou dans la chambre d'audience, où il n'y a qu'un seul Fauteuil pour elle.

Churfürst.

SUMMARIA.

1. *Electorum praeminentia, & jura specialia.*
2. *Privilegia eorum.*
3. *De numero Electorum, Septenario, Novenario.*
4. *De Vicariatu Imperii.*
5. *In specie de numero Electorum septenario.*
6 *Augeri tamen numerum septinarium posse.*
7. *à numero octonario progressum ad numerum novenarium.*
8. *Distinctio Electorum in Ecclesiasticos & seculares, nec non constitutione illorum.*
9. *De Appellationibus Electorum.*
10. *De primogenitis Electorum secularium, nec non aliis ad Electoratus successionem requisitis.*
11. *De origine Electorum.*
12. *De numero Electorum & eorum officiis.*
13. *De Vicariis & subofficialibus Electorum.*
14. *De dignitate & praecedentia Electorum.*
15. *Eorum tituli & Elogia.*
16. *De resignatione Imperatoris in manus Electorum.*
17. *De votis Electorum absentium.*
18. *Non comparentes per se aut per Legatos amittunt suum votum.*
19. *Juramentum Electorum.*
20. *Votorum perquisitio.*
21. *An Electores aliquem Principem non Germanum in Cæsarem eligere possint?*
22. *Argumenta pro & contra circa nonum Electoratum.*

1 Electorum præminentia & jura specialia.

Electorum dignitas ac præeminentia summa est, ac Regiæ æquiparatur. In curia solemni omnibus præferuntur: Sunt Membra Capiti proximiora, *A. B. tit.* 8. Nobilia Imperii fulcra, & Proceres sacrum ædificium circumspectæ Prudentiæ pietate sustentantes, *A. B. tit.* 3. Supremi Patres ac Senatores Imperii, Die Obristen Vätter und Rathgeber der Teutschen Nation. Hinc Potestas eorum est amplissima. Præcipua jura sunt 1. Jus eligendi Imperatorem. 2. Jus Capitulationem præscribendi, ac electo Regi Romanorum Imperium committendi, *vid. tamen Instrum. Pacis VVestphal. art.* 8. §. *habeantur* 3. Conventus speciales agendi, & de imperii salute seorsim consultandi, 4. Comitiorum Universalium indictioni consentiendi. 5. ardua Imperii negotia consilio & consensu adjuvandi & approbandi, 6. In Comitiis Universalibus ac Deputatorum peculiarem Senatum constituendi, *A. B. & Capitulationes Cæsar. novissimæ.*

Privilegia eorum varia sunt. Nam quisque habet jus præsentandi in Camera Imperiali *duos Assessores*, quot integri Circuli præsentare possunt, juxta *Schema Pacificat. Osnabrugensi insertum art.* 5. *n.* 57. Gaudent indistinctè privilegio de *non appellando*, non solum per A. B. de quo jure remiserant aliqui eorũ, sed novissimè per specialia privilegia renovata & confirmata, *de quibus supra plura videri possunt*, verbo Braunschweig & apud *Blum. ad Procesf. Camer. tit.* 47. 2 Privilegia Electorum.

Habent quoque *jus auri, argenti, & metallifodinarum*, imò & *mineralium*, *c.* 9. *A. B.* §. 1. Licet illo jure hodie etiam gaudeant omnes Status Imperii, vigore juris

ris Superioritatis territorialis. Confirmatum etiam ipsis est jus *recipiendi Judæos*, *d.c.* 9. *A. B.* §. 2. quoniam nondum tunc, uti hodie, omnes Status Imperii eo jure gaudebant. Electorum Subditi habent *privilegium de non evocando*: Excipiuntur tamen certi casus, 1. fractæ Pacis publicæ. 2. investiturarum, quando feuda habent in aliorum territoriis, de quibus & aliis, vid. *Dieterich. ad A. B. tit.* 11. *verb. irrita volumus.* Pro *investituris* feudorum suorum Electoralium, & confirmandis privilegiis, *nihil exsolvunt* Imperiali Cancellariæ. Habent Privilegium in Aula, & in conspectu Regis Romanorum, *prandere* vel *cænare sub Uranisco*; Soli etiam in convivio præparato, tempore coronationis Cæsareæ, separatis mensis assident. Sinè consensu ipsorum Imperator non concedit *exspectantias super feudis* vacaturis in Imperio. §. 30. *C. Leopold.*

In *Electores Crimen læsæ Majestatis* committitur, si contra singulos, etiam subditi Imperii conspirarent; nam expressè istud in *cap.* 24. §. 1. *A. B.* statuitur, nempe quoniam pars corporis Imperatoris reputantur. Hodie sine consensu Electorum, & quidem singulorum, ab Imperatore non conceduntur *Vectigalia* nova, nec vetera augentur, vel prorogantur; si qui tamen possideant Vectigalia alia, antequam consensus Electorum fuit introductus per Capitulationem de non dandis vel augendis vectigalibus, illis hoc intuitu non derogatur. *per art.* 21. *Capitul. Leopold.* præsertim si in *continua possessione* reperiatur, quæ clausula confirmationibus antiquorum privilegiorum semper solet adjungi; pro avertendo omni præjudicio. Eodem modo jus *stapulæ*, sine consensu unanimi Collegii Electoralis non conceditur ab Imperatore, imo si aliqui Status Imperii gaudeant jure Vectigalium, hac conditione, ut subditi Electorum eorumque merces & bona, uti & ipsorum Electorum libere transeant, Imperator promittit, se nullo modo concessurum esse contra ea immunitatem aliquam, nec sine conditionibus istis jam concessa, se esse aucturum. Sine consensu Electorum nullus Imperii Status declarari potest in bannum, ne quidem in notoriis, *per* §. 28. *Capit. Leopold.* Jure quoque monetandi, licet alias de reservatis Imperatoris fuerit, fruuntur Electores, *c.* 10. § . 1. *A. B.* Omnia ista brevius traduntur ab *Ernest. Cruger de novemvir. discurs.* 3. ubi

Ad Electorũ Dignitatem & Splendorem referuntur sequentia: 1. Elogia & Tituli amplissimi, quibus passim Domini Electores decorantur. 2. Specialis Appellatio Nepotum & Cognatorum: Neffen und Oheimbs: qua ab Imperatore semper afficiuntur. 3. Quod omni tempore peculiare separatumque in consultando Corpus sive Curiam habeant 4. Quod Regibus pares esse dicantur. 5. Quod neque Rex, neque quicumque Princeps Externus ipsis præferatur, tam in Actibus Imperii solemnibus & curialibus, quàm etiam (Regibus tamen exceptis) extra celebrationem Curiæ, 6. Quod inter Collegia in omnibus Imperii conventibus principem Sessionis locum primæque autoritatis vota habeant. 6. Quod eorum Legati in Comitiis, aliisque publicis Conventibus, itemque Aulis, præ reliquorum Principum Legatis, ratione Curialium & Ceremoniarum dignitatis prærogativa fulgeant. 8. Quod cum recens coronato Cæsare prandeant & cœnent in publico in sua quisque separata mẽsa. 9. Quod in eos crimen Majestatis specialiter committatur. 10. Quod in illorum Filiis Heredibus Electoralib⁹ Tutela anno 18. finiatur.

Ad officium verò, autoritatem & potestatem eorum pertinent hæc: 1. Jus eligendi Cæsarem seu Regem Romanorum. 2. Possessorium Juris capitulandi cum electo Romanorum Rege vel Imperatore. 3. Jus coronandi Imperatorem. 4. Officia illa hereditaria, quæ imprimis peraguntur in solenni coronationis Regis vel Imperatoris actu. 5. Quod Comitia Universalia ab Imperatore neque indicentur, neque prorogentur, & reassumantur, nisi cum Electorum consensu. 6. Quod Cæsar, antequam diem futurorum Comitiorum edicat, cum Electoribus deliberare ac præconsultare soleat de eorum habendorum tempore, loco & causis. 7. Quod ipsi possint celebrare conventus, quotiescumque libuerit. 8. Quod Cæsar non possit impertiri nova vectigalium privilegia, vel etiam vetera augere, neque concedere jus Stapulæ, irrequisitis seu dissentientibus Electoribus. 9. Quod jus sive privilegium cudendæ Monetæ, die concession zu müntzen, non nisi cum consensu Electorum concedatur. 10. Quod Imperatori non liceat feuda majora Imperio aperta absque Electorum consilio reinfeudare, atque ad alios transferre. 11. Quod nec sine unanimi eorum permissu bona Imperialia vel alienari vel oppignorari queant. 12. Quod Electores possint bona & feuda Imperialia comparare à cæteris Statibus extra Imperatoris consensum. 13. Quod in renovatione feudorum ab exsolutione Laudemii sint imunes. 14. Quod Banni Imperialis processus die Achtserklärung/ adversus Proceres & Status Imperii insciis & non consentientibus Electoribus à Cæsare non sit agitandus. 15. Jus præsentandi Assessores in Camera, quo singuli Electores gaudent. 16. Jus extremi regressus sive privilegium de non appellando. 17. Jus deponendi Cæsarem, 18. Quod resignatio Imperatoris non nisi in Electorum manus facienda 19. Denique Vicariatus Imperii quos habent vacante Imperio Bavarus seu Palatinus & Elector Saxoniæ.

Electorum numerus ex A. B. fuit *septenarius*, qui *an mutari potuerit*, & introduci Electoratus octavus, variè disputatum fuit; Et Bavarus jam ante motus Bohemicos, & quidem ratione Ducatus Bavariæ, non verò ratione Comitatus Palatini ab antiquo sibi debitam fuisse dignitatem Electoralem contendebat: Prodierunt pro utraque parte varia scripta, ac præter alios Maximiliani 3 De numero Electorum Septenario, Octonario, Novenario.

liani Electoris Consiliarius Geevoldus *in tr. cui tit. de septemviratu Imperii Germanici*, partes Bavaricas strenue defendit. A Palatini verò partibus stetit ejusdem Electoris Consiliarius *Marquardus Freher. in epist. respons. de Electorat. S. R. I. Comitiva Palatini Rheni antiquitus annexo.* Sed ista post instrumentum Pacis jam meritò prætereuntur. Nihilominus *Christian. Frideric. Thomsen. in dissert. de Elect. octavo Thes.* 20. hanc brevem facit enarrationem. Postquam anno 1618. Regni Bohemici Proceres viderunt, libertatem religionis premi, Cæsari Mathiæ sese opponunt, eoque mortuo Ferdinandi, in Bohemiæ Regem jam electi, postea Imperatoris hujus nominis II. respuunt Imperium, Regnique gubernacula offerunt Electori Palatino Friderico V. quæ quidem cum ille accipere non dubitaret, jamque ad possessionem regni oblati capiendam iret, en tristem eventum, rebus infeliciter cedentibus, victus, fugatus, Bannoque Imperatoris notatus, omnibus ditionibns, una cum dignitate Electorali, simul exuitur. Hisce itaque, uti contendebatur, ob delictum ad Imperatorem devolutis, Dux Bavariæ Maximilianus anno 1623. in Comitiis Ratisbonensibus, primum ad dies vitæ, ob operam Imperatori in prælio Pragensi præstitam, haud curatis Electorum Saxonici & Brandenburgici protestationibus, Electorali dignitate investitur; postea verò hanc in translationem, Electore Saxoniæ anno 1624. in Comitiis Sleusingensibus, certis conditionibus consentiente, ac debellato à Maximiliano anno 1626. Superiori Palatinatu, idem hunc jure hereditario, una cum diplomate Electoratus perpetui, à Cæsare obtinuit. Cum verò de pace Germaniæ restituenda cogitaretur, nec Maximilianus acquisita restituere, nec Carolus Ludovicus Friderici V. infortunati filius quicquam de jure suo remittere vellet, res itaque cum diversimode ageretur, tandem secundum modum *art. 4. Instrum. Pacis* conventum est, qui ibidem potest Legi ex ipso textu Instrum. Pacis & *mearum Constitut. tom.* I.

4 De Vicariatu Imperii.

Ubi obiter notandum censet citatus: Thomsen, quod in versiculo, ubi Maximilianus Bavariæ Elector in Electorali dignitate confirmatur, præter hanc dignitatem atque Palatinatus jura, etiam *officiorum*, quæ Palatini Electores antea habuerunt, mentio fiat, cum in sequenti versiculo tamen, ubi Palatinus in Palatinatum inferiorem restituitur, nihil præter jurium Palatinatus & appertinentiarum, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gavisi sunt &c. memoretur, quo deinde non videtur non verisimiliter concludi posse: *Vicariatus dignitatem* etiam in Bavarum esse translatam: Quod argumentum deducit *Joan. Adlerberg in dissert. de Vicariis Imp. thes.* 20. *& seqq.* quo Lectorem remitto.

Adjungo tamen notata ex *jurisprudentia mea lib.* I. *tit.* 5. *part.* 8. *n.* 57. quod lites post mortem Imperatoris Ferdinandi III. inter utrumque Electorem exortæ, Patentesque & decreta ab utroque publicata sint, quæ videri possunt in *Diar. Europ. p.* 1. *fol.* 70. 79. 87. 310. 665. 698. 748. Ubi referuntur utriusque Electoris publicatæ patentes. Insonderheit hat Chur Bayern anno 1657. ein Patent publicirt: Daß weilen das Privilegium der Wildtfäng des vorigen Pfaltzgraffen anderst nicht/ als wegen der vor diesem/ nunmehr auff ihn transferirten Churfürstlichen Würde des Erbtruchsessenamts/ und insonderheit der davon dependirenden Vicariat Gerechtigkeit gehabt/ welche aber anietzo von ihnen ab/ und auff Chur Bayern kommen/ als hat er alle Stände ermahnet/ dem Chur-Pfältzischen unbefügten Ansuchen und Beginnen kein statt zu geben. *Diar. Europ. part* I. *fol.* 329. Den 22. Augusti 1657. hat Chur-Bayern ein ferner Patent publicirt/ weil Chur-Pfaltz ein Reichs Vicariat Gericht angestellet/ deme sie contradicirt/ und dasselbe von Vicariats wegen annulliret und auffgehoben *fol.* 329. Cæterum Elector Bavariæ anno 1669. pro confirmatione seiner Vicariat actuum supplicavit, so Ihro Käyserliche Majestät/ jedoch mit disem Vorbehalt/ bewilliget und ertheilet/ daß sie einzigem Reichs Vicario, über dero Ertzhauß die geringste jurisdictiõ nicht geständig/ und dz den Partheyen die remedia juris gegen ein oder ander Vicariat Gericht vorbehalten bleiben/ quod ita intimatum Consilio Imperiali Aulico per decretum *de* 11. *Aprilis anno* 1659. prout etiam ipsa potestas Vicariorum in supra citat. text. A. B. tit. 5. in variis casibus est limitata.

5. In specie de numero Electorum septenario.

Sed ut redeamus ad numerum septenarium, existimatum est, illum ex rationibus mysticis fuisse introductum, ideoque ab illo nõ recedendum, sed alternationem potius introducendam esse, ad quam etiam Ordines Imperii Protestantes tunc temporis respexerunt, uti habetur in *Theatro Europæo tom. V. pag.* 1113. *de anno* 1646. *mense Julio*, quod scilicet veteres Imperii Ordines, tempore conditæ A. B., ad excellentiam & Majestatem huic numero attributam respexerint, persuadentes sibi, majorem splendorẽ atque protectionẽ Electioni Imperatoriæ ex eo accessuram, quia tam in Sacris quam Profanis sub hoc numero res magni momenti fuerint absolutæ. Sic enim Deus 7. die à creationis operibus quievit, ei benedixit, eumque sanctificavit. *Exod.* 20. Septimus dies fuit propitiationis, & septimus annus quietis terræ, *Levit.* 23. Servus Hebræus servitutem anno septimo est egressus, *Exod.* 21. Naman Syrus, jussu Elisæi, septies in Jordane lavit, & à lepra mundatus est, 2. *Reg.* 5. *Filius hominis* videtur in medio septem candelabrorum aureorum, habens in dextra stellas 7. *Apocal.* I. Septem lucernæ super candelabrum unum, ut haud absurdè proœmium A. B. videatur ad *n.* 7. eligentium respexisse. Sic porrò 7. fuerunt Reges Romani, 7. bella civilia, 7 diebus arsit Roma sub Nerone,

& nescio, quid tandem de septenario numero alii differant. Sed quicquid sit, quia tempore Ordinationis A.B. erant 7. officiales primarii Imperii, qui per longum tempus jure eligendi ex consensu reliquorum Statuum usi fuerant, forsan exinde accidit, ut illis per A. B. totum hoc jus fuerit attributum, cum jam antiqua consuetudine iste numerus arriserit ita etiam, ut in *A.B. cap. 7. §. Si vero* dispositum sit, ne numerus septenarius minuatur, sed Imperator Feudum Electorale iterum conferre debeat.

6 Augeri tamen numerum septenarium posse. Omnibus tamen his non obstantibus, non potest inferri, numerum Electorum augeri non posse, cum nullibi in A. B. contrarium sit dispositum, & augmentum fieri possit eodem modo, quô primum numerus septenarius est introductus, præsertim si Electores non contradicant, quibus in munere electionis, & numero eligentium jus quæsitum est, quod absque facto & consensu illorū haut interverti potest. Si enim hanc facultatem reliqui Status pro lubitu haberent, tunc facile ad pristinam communem electionem deveniretur, quia quilibet ad tam amplum honoris & reverentiæ fastigium aspiraret, & reliqui Status Collegium Electorale suis votis superarent. Sed reliqui Status post A. B. nullam sibi facultatem de dignitate Electorali disponendi retinuerunt, quam prout in ordinanda hac lege fundamentali cum Electoribus concurrerunt, quæ ipsis integra mansit, ita ut sicut per majora leges regulariter conduntur, ita per majora pro Imperii utilitate possint abrogari, & Collegium Electorale augeri, consentientibus unanimiter in augmentationem Electoribus, licet Status omnes suum non addant consensum, si modo adhibeatur moderatio, ut adscitis in Collegium Electorale familiis opulentioribus potentioribusque, reliquorum postea Statuum suffragia non reddantur inania. Itaque introductus numerus octonarius Electorum tanto minorem patitur difficultatem, cum & reliqui Status in eum consenserint, scilicet, prout Instrum. Pacis loquitur, *publicæ tranquillitatis causa*, & quia Electoratus octavus, ut conditio pacis est propositus, â qua non potuerunt Status excludi. Quæ omnes rationes fuse tractantur â *Christiano Frider. Thomsen. in dissert. de Elect. octav. thes. 20. & seqq.*

7 A numero octonario progressum esse ad numerum novenarium. Sed non substitit Collegium Electorale in numero octonario, quin porrò transiret ad numerum Novenarium, id est, ut octovirali Collegio adhuc Novemvir insereretur, forsá (ut aliqui volunt) ex ratione, ne ob discordantia & utrinque paria Electorum vota aliquid incommodi in Imperium redundaret, vel quod Reipublicæ Salus urgere videretur, ut per translationem dignitatis Electoralis ex familia protestante Palatina in Catholicam aliquatenus in alium statum reponeretur, & â variis aliis pro Novemviratu depromptis argumentis, prout hac de re discurrit *Ernest. Crüger in discurs. de novemvir. discurs.* 2. §. 8. ubi agit de Electoratu Serenissimo Principi Ernesto Augusto Hanoverano collato, licet cum vehementi oppositione Collegii Principum, & merita Serenissimæ Domus extollit, putatque numerum octonarium adhuc aliquo modo superesse, quia Rex Bohemiæ secundum quid saltem pertineat ad Rempublicam Romano-Germanicam, nimirum in solo negotio electionis, atque aliàs â jure capitulandi, â conventibus Electoralibus, excepto conventu electionis, â jure suffragii in Comitiis â jure præsentandi Assessores in Camera sit exclusus. *De Serenissimo Electore Hanoverano dictum est supra verbo* Braunschweig.

Sunt autem Electores in Universum vel *Ecclesiastici* vel *Seculares*. Ecclesiastici huic Collegio inserti perhibentur, quod jàm tum Archi-Cancellariatus munere in Imperio sint defuncti, licet aliqui putent Trevirensi Electori in A. B. demum illum titulum esse tributum, *Lehman. in Chron. Spir. l. 2. c. 7. Rhet. in jus publ. lib. 1. tit. 7.* Constituuntur hi Electores Ecclesiastici, uti alii Episcopi, electione: imò diœtæ Electorali & electioni Regis Romanorum & Cæsaris interesse possunt, antequam confirmati sint, vel pallium receperint à Pontifice, vel etiamsi actu nondum investiti sint de Archiepiscopatu & feudis Imperii reliquis; *Strauch. in dissert. exoter. Diss. 2. th. 3.* 8 Distinctio Electorum in Ecclesiasticos & Seculares, nec non de constituti-one illorum.

In signum Prærogativæ Electores Ecclesiastici vocantur ab Imperatoe. *Nepotes*, vel Neffen. Undè autem oriunda sit ista appellatio, non satis constat: Fatendum itaque hoc curialitati deberi, sicuti alias Rex Galliæ Principes Germaniæ vocat consanguineos vel *Cousins*, Electores aliquos fratres. *Limn. ad Jus publ. l. 3. c. 3. n. 30. & seqq.* Sicuti Ecclesiastici, in honoris signum ab Imperatore vocantur Nepotes, vel Neffen/ sic Electores *Seculares*, vocantur Oheims/ quamvis aliquæ constitutiones Imperii in genere vocabulum Neffen contineant, intuitu Electorum. 9 De appellationibus Electorum.

Constituuntur Electores Seculares regulariter successione, & quidem legitima, juxta *A.B. c. 7. §. 2. & cap. 25. §. 2.* Quoniam Electoratus non possunt dividi, per A. B. succedit primogenitus filius, qui non ex Patris dignitate adepta, sed nativitate æstimatur, modò sit legitimus, laicus, justæ ætatis, nec mente captus, vel tali impedimento impeditus, quod regimini par esse non possit per *d. c. 7. §. 7. A. B. & c. 25. §. 2.* 10 De primogenitis Electorum secularium, nec non aliis ad electoratus successionem requisitis.

Dictus textus A. B. requirit *Legitimum*, uude Legitimatum, etiam per subsequens matrimonium, moribus excludere volunt, licet alias mero jure communi admitti possit. *Laicum* etiam dictus textus desiderat, ne Electorum Ordo confundatur. Non desunt quidem exempla, quod per dispensationem summi Pontificis, Clerici, jam regulæ adstricti, redierint ad regimen seculare, sicut aliquot in Polonia ejus occurrunt exempla; Sed inter Electores nullum exti-

extitit hactenus, & forte etiam successionem successores alii legitimi denegarent, quoniam capacitas Successoris, delatæ successionis tempore, debet spectari, *juxta A. B.* at tunc adhuc Clericus, & hinc Successionis in Electoratum secularem capax non est. *Justam ætatem* desiderat A. B. 18. annorum completorum, & tunc jus, vocem, & potestatem, & omnia ab ipsis dependentia habent. *Cap. inter solicitudines illas innumeras tit. 7. 1. Rhet. ad jus public. lib. 1. tit. 7. tradit*: Contigisse aliquando in familia Electorum Brandenburgensium, cum mortuo *Joanne* Electore filius *Joachimus* I. 16. saltem annos natus, rerum potiri vellet, & aliqui negarent, quod nondum 18. annum adimplevisset, & consilio Electoris Moguntini & aliorum regimen ditionis suæ suscepit, *Cernitius in famil. Elect. Brandenb. p.* 28. Notabile impedimentum per *d. C. A. B.* 25. §. 2. excludit heredem Electoralem, verum illa incapacitas talis esse debet, quæ inhabilem redderet ad gerendum imperium, v. g. si mente captus sit, vel penitus decumbere teneatur, alius affectus eum non impedit: Succedit itaque, dicto modo Primogenitus, nisi juri suo succedendi voluntariè renuntiet.

11 De origine Electorum. De *origine Collegii Electoralis*, etsi ingens est conflictus Scriptorum, magno tamen consensu, tam Germanici quam Italici Scriptores, *Ottoni III.* Imperatori, ex nobilissima Saxonum Angrivariorum Ducum familia suam gentilitiam originem trahenti, *Zisnee. in orat. Ottonis III. Imp.* institutionem tribuunt. Hinc, nulla habita ratione quorundam judiciorum, quæ congessit *Heig. p. 1. q. 3.* verior & pervulgatior perhibetur opinio multorum Historiographorum, ordinem 7. Electorum primum ab *Ottone III.* circa *annum* 996. decreto communicato à Gregorio V. Pontifice Romano, sancitum & bonis avibus introductum fuisse *Marsil. Patavin. de translat. Imp. c. 11. Lupold à Bebenburg. de jur. Regn. & Imperii Schrad. de Elect. orig. c. 1. Knichen de jur. Saxon. non provoc. verb. Electorum, c. 1. Paurmeist. lib. 2. de jurisd. Rom. Imp. c. 2. Schambog. in proœm. Inst. Imp. Besold. de jur. publ. pag. 1. c. 6. & alii in tract. de Elector.* Quod Collegium septemvirale roboratum & conformatum est per *A. B. Caroli IV. anno* 1356. Finis hujus rationabilis institutionis censetur esse, ut in futurum non per sanguinis successionem Imperii dignitas duceretur, sed per Imperii officiales Imperator deligeretur, *Marsil. Patav. dict. Loc. Schard. de Elect. Germ. Princip. c. 1.* Cujus Electionis *Conradus I. Imp.* particeps factus est, *Onuph. Panvin. de Comitiis.* Et magis de utilitate Reipublicæ esse, per electionem promovere Principes ad fastigium Imperii, quam successionem, quia Virtus semper certior Dux quam natura, quæ nulla stirpis habita ratione sua partitur dona, *Keckerm. lib. 1. Syst. Polit. c. 4. Schönborn in Polit. lib. 2. cap. 1. Thes. Basil. vol. 5. lit. ttttt.*

De Origine & incunabilis Serenissimi Electoralis Collegii multi laborant, & varias variorum sententias refert Gabr. *Schwveder. in introd. in jus publ. sect. 2. c. 2. n. 2. & seq. Rhet. in Instit. jur. publ. lib. 1. tit. 6. §. 3. Boecler. in notit. Imp. lib. 1. pag.* 81. Omnes tamen eò inclinant, non uno actu aut speciali aliqua lege jus eligendi Regem Romanorum ad Electores transiisse, sed pedetentim reliquis Principibus aut non observantibus, vel, ut incommoda ex multitudine eligentium provenientia tollerentur, electionem ita fieri permittentibus, ad eos pervenisse: Tandem verò, ut quieti Imperii plenius consuleretur, ipsis ab Imperatore Carolo IV. expressa sanctione A. B. electionem confirmatam fuisse, sicque quod consuetum antea fuerat, expresso ordinum consensu, lege publica fuisse sancitum. Novissime hanc materiam late pertractat *Günther. Thullemar. de Octovirat. c. 7. per tot.* ubi *n.* 32. quam plurimos pro hac sententia allegat, quæ omnia in medio relinquo, præsertim cum *Bellarminus lib. 3. de translat. Imp. cap.* 3. Electorum institutionem soli Pontifici deferat, atque ejus partes strenuè defendat, per *Capit. Venerabilem* 10. *de Elect. & elect. potest.* cujus hæc verba: *Inter cœtera verò quidam Principes hac præcipue objectione sunt usi, dicentes, quod Apostolicæ Sedis Legatus aut Electoris gessit, aut Cognitoris personam; Si Electoris in messem alienam miserat falcem suam, & Electioni se ingerens, Principum derogaverat dignitati; si cognitoris, absente altera partium videtur perperam processisse, cum citata non fuerit, & ideo non debuit contumax judicari: Verum illis Principibus jus & potestatem eligendi Regem in Imperatorem postea promovendum, recognoscimus, ut debemus, ad quos de jure ac antiqua consuetudine noscitur pertinere, præsertim cum ad eos jus & potestas hujusmodi ab Apostolica Sede pervenerit, quæ Imperium Romanum in personam Magnifici Caroli à Græcis transtulit in Germanos; Sed & Principes recognoscere debent, sicut iidem in nostra recognovere præsentia, quod jus & autoritas examinandi personam electam in Regem & promovendam ad Imperiũ, ad nos spectat, qui eum inungimus, consecramus & coronamus.* Et in *Clement. c. un. Romani Principes de jurjur.* in verbis: *Eidem Ecclesiæ, quæ à Græcis Imperium transtulit in Germanos, & à qua ad certos eorum Principes jus & potestas eligendi Regem in Imperatorem postmodum promovendum pervenit.* Omnia tamen ista mutata sunt, secundum commune proverbium, tempora mutantur, & nos mutamur in illis. Sic nec Ecclesiæ, nec Romanis Imperatoribus semper perstitit eadem autoritas & potentia, intervenientibus sæpe multis Pontificum dissidiis cum Imperatoribus. Quaproptes hæc res ita tractanda est, ut nec invida detractio Ecclesiasticam potestatem deprimat, & seculari subjiciat: Nec adulatio extollat sine modo, sed potius media eligatur via, & secundum moderatricem discretionem suum cuiq; tribuatur. *R. P. Gerson de Eccles. potest. consid.* 12. & videri potest *jurisprud. mea lib. 1. tit. 5. part. 8.* Ut redea-

tur ad Originem Electorum, certum est ex *Tacito cap.* 12. omnem populum cujusque Reipublicæ antiquissimis temporibus ad eligendum Regem convenisse, quippe cum quælibet Civitas singularem formaret statum, ideo facilè fiat, ut omnis populus conveniret; tum vero Civitates populusque in Republica Romana augeretur, exinde accidit, ut Regni Proceres hanc potestatem sibi attribuerent.

12 De numero Electorum & eorum officiis.

Electorum duo sunt ordines, *Ecclesiasticus* nempe & *Secularis*. Primus, scilicet Ecclesiasticus consistit tribus. Secularis verò olim quatuor, nunc sex Electoribus. Inter Ecclesiasticos numeratur 1. *Archiepiscopus Moguntinus*, qui est Cancellarius Germaniæ, & totius Collegii Decanus, de quo *vid. Serrar. rer. Moguntiacar. l.* 1. *c.*24. ubi in genere multa de Electoribus congessit. 2. *Coloniensis*, Cancellarius Italiæ & trans Alpes: 3. *Trevirensis*, Cancellarius Galliæ, & per Regnum Arelatense. Inter Seculares primum sibi locum vendicat *Rex Bohemiæ*, cujus officium est, quod sit Pocillator, sive Archipincerna Imperii: primum enim potum, non merum vinum, sed aqua dilutum, *per A.B. cap.*27.*n.* 5. (forsan ex præcepto *Salomonis Proverb. cap. ult. v.* 4.) in celebratione Curiæ Imperialis, afferre tenetur, quem tamen sub Corona Regali, nisi libera voluntate voluerit, ministrare non obstringitur. 2. *Dux Bavariæ*, Archimagirus sive Archidapifer Imperii est, der obriste Truchsäß des Heil. Röm. Reichs/ per *Instrum. Pacis Cæsar. Svecic. Osnabrugo Westphalorum* 24. *Octobr.* 1684. *conclusum*, ubi Electoratus octavus constitutus est, uti habetur *in d. Instrum. Pacis* §. 4. *vers. Quod ad Domum Palatinam attinet, &c.* Cujus munus est in curiis solennibus, in Coronatione Regis, aliisque conventibus Panegyricis, ut Imperatori *pomum seu globum aureum*, in signum universalis Imperii, præferat, *A.B. tit.* 2. *Nolden c.*8.*n.*82.3. *Ducis Saxoniæ*, Archimarschalli Imperii officium est, quod sit *Portitor ensis*; Quemadmodum enim olim Præfectus Prætorio, gladium Imperatori præferebat, in signum meri Imperii, *Faber* 1. *Semest.* 3. Ita *Saxo* Imperatori præfert nudum & strictum ensem, in signum justitiæ, qui duo Electores, *Bavarus & Saxo*, vacante Imperio ejus sunt Vicarii. 4. *Marchio Brandenburgicus*, est Archi-Camerarius, Cubiculi Regii Custos, Fisci Præfectus, unde illius insigne *Sceptrum* (olim Claves) argumentum gubernationis, quod Imperatori, quando coronatur, præfert. 5. *Comes Palatinus* Rheni, Pfaltzgraf beym Rhein/ Archithesaurarius est Imperii *per cit. supr. Instrum. Pac. Westphal.* §. 4. *vers. quod ad Domum Palatinam attinet &c.* qui in processionibus publicis Imperatori præfert *Coronam auream*, unde coronam Imperialem in ejus subofficialis, Comitis de Sintzendorff insignibus, pictam videmus, spargit quoque tempore Coronationis Cæsareæ *Missilia.* 6. *Dux Brunsvico-Lüneburgensis Hannoveranus*, qui anno 1692. ab Augustissimo Imp. Leopoldo, cum consensu Electoralis Collegii, creatus est Elector, cui tamen Electorale officium adhuc non est assignatum; Habent autem solum hi jus eligendi, cœteris exclusis, quia sunt officiales Regni, habentq; præterea hi Electores suos Vicarios, & subofficiarios, 13

De Vicariis & Subofficialibus Electorum.

ut *Rex Bohemiæ* den Erb-Schencken von Limburg / *Bavarus* den Erb-Truchsassen von Waldburg / *Saxo* den Erb-Marschallen von Pappenheim / *Brandenburgicus*, den Erb-Cämmerer von Hohenzollern / *Palatinus*, den Erb-Schatzmeistern von Sintzendorff / *Hannoveranus* adhuc dum caret.

Hic itaque Electorum ordo etiamnum hodie, tam inter ipsos, quam respectu aliorum Principum, observatur, *A.B. tit.* 6. von Vergleichung der Chur-Fürsten gegen den andern gemeinen Fürsten: nec in Comitiis & celebratione Curiæ Imperialis Electoribus ullus alius Princeps, cujuscunque Status, dignitatis, præeminentiæ vel conditionis existat, præfertur: jure 14

De dignitate & prudentia Electorum.

sane optimo, sive dignitatem sive merita Principum Electorum consideres: Quæ enim major dignitas ipsis unquam conferri potuisset, quam humeris eorum Imperii Romani celsitudinem committere, quæque alia eorum superabunt merita, quippe quibus pax & tranquillitas in Germania fertur conservata, *Ventur. de Valent. in parthen. Litig. lib.* 2. *cap.* 2. *n.* 28. *Zach. Vietor. in polit. cap.* 18. *Waremund. ab Erenb. de fœd. lib.* 1. *cap.* 2. *n.* 147. *Peucer. lib.* 5. *Chron. in princ.* Ex quo etiam in aliis Principum Christianorum conventibus, magnanimi Electores reliquos orbis Principes præcedunt, veluti in Concilio Tridentino post Legatos Pontificios præcipuum dignitatis obtinuerunt locum, teste *Thuan. l.* 8. *histor.* ut mirum sit in Concilio Basiliensi Philippi Ducis Burgundiæ Legatos decreto Patrum prælatos fuisse Electoribus, *Chassan. part.* 5. *consid.* 45. *in Catalog. glor. mund.* qui tamen in Comitiis Ratisbonensibus 1471. ne Regibus quidem, si adessent, se cedere oportere contendebant, *Campan. tom.* 2. *script. Germ. Freher.* Quo ex loco Electores Regibus præferri, innuit *Arumæ. in disc.* 4. *ad A. B. concl.* 1. *pag.* 171. adjutus, ut sibi videtur, Rudolphi II. Imperat. decreto, in quo inter alia hæc leguntur: Ja daß die höchste Würde der Chur-Fürsten / damit sie vor andern Königen und Potentaten gezieret / eben diese ist / daß sie einen Römischen Kayser / dessen Hoheit / Autorität und Gewalt alle andere übertrifft / von der auch alle andere herfliesset / zu wehlen haben ꝛc. Quod & Legatus Regis Angliæ dicitur animadvertisse in Coronatione Caroli V. Imp. uti & Nuntius Apostolicus, qui propterea Pompæ adesse noluerunt, ne ordinarentur, inquit *Hartm. Maur.* post Principes Electores, rati per hoc Principum suorum dignitatibus derogari. *in tract. de coronat. Caroli V. Melch. Gold. in Bohem. lib.* 3. *cap.* 13. *n.* 13. *in fin.* Quamvis hæc assertio videatur repugnare

sanctioni Caroli IV. Imperatoris *in tit 6. A. B.* quæ soli Regi Bohemiæ in celebratione Curiarum Imperalium, prærogativam, primumque tribuit locum præ aliis Regibus in verb. Und sonderlich/ daß der König zu Böheim/ wan solche Höffe gehalten werden/ in allen und jeden vorgemeldten Handelungen/ einem jedem anderm König/ in was sonderlicher Dignität und Würden der auch wäre/ so vielleicht dahin kommen/ um oder zugegen seyn wird/ gäntzlich und unverändert fürgehen solle. Unde ipsomet Aurumneo advertente inferre licet, si Rex Bohemiæ nominatim Reges alios antecedere debeat, cœteris utique Electoribus id inhibitum erit. Etsi enim Electores Regibus comparentur, Reges tamen non sunt, unde nec insigniis & nominibus Regum utuntur. *Heig. part. 1. quæst. 4. n. 51.* Idque ex hodierna Capitulatione expeditum verè est, dum Regum Nuntios Electorum Legatis in Aula Cæsarea præferri videmus; verba sunt Capitulationis: wäre es aber Sache/ daß nebst den Churfürstlichen Gesandten/ entweder der gekrönten regierenden ausländischen Könige/ Königliche Wittiben oder Pupillen/ denen die Regierung/ so bald sie ihr gebührendes Alter erreichet/ zu führen zustehet/ und immittels in der Tutel oder Curatel begriffen seyn/ Bottschafften zugleich vorhanden wären/ so mögen dieselbe den Churfürstlichen Gesandten vorgehen. *Carpz. hic ad Leg. Reg. Germ. cap. 10. sect. 7.*

15 Electorum tituli, & elogia. Electorum titulos enumerare non unius paginæ res est, præter alia encomia, Principales Imperii Patres, die Obristen Vätter und Rathgeber Teutscher Nation/ *Hortleder* in Reichsversammlungen *lib. 1. cap. 37. n. 311.* Die innerste Glieder des Reichs/ *Capitul. Leopold. §. 46.* Edle Seulen/ *A. B. tit. 3.* Grundfeste und unbewegliche Seulen des Reichs/ *A. B. tit. 12.* Mit welcher Hülff der Gewalt Käyserlicher Macht gestärcket wird/ *A. B. tit. 5.* Ein Theil Käyserliches Leibes/ *A. B. tit. 24.* auff welchen das Reich vornehmlich beruhet und bestehet. *Capitul. Ferd. II.* Decus Imperii, Illustres Principes Electores, per quos cepit, & in quibus consistit Imperialis gloriæ celsitudo. *Sigismund. in constit. de jur. & success. Elect. Palat. §. 1.* Palmites Imperiales, septem Candelabra lucentia in unitate Spiritus septiformis, quibus sacrum illuminari debet Imperium, nec minus vera latera, solidæque bases, & propinquiora Cæsaris membra nuncupantur. *Michael* Schiferer *de orig. & potest. modern. Elector. conclus. 1. Thes. Bas. vol. 5. lit. uuuuu.* Hinc licet Reges non sint Regibus tamen æquiparantur, *VVaremund. ab* Ehrenberg *de fœd. lib. 1. c. 2. n. 147.* & Cardinalibus in actibus Imperialibus præferuntur, *Buxtorff. ad A. B. cap. 6. n. 14.* Quod in inauguratione *Caroli V. Imp.* contigisse testatur cit. *Hartm. Maur. in histor. Coronat. Caroli V.* ubi Cardinales Salisburgensis, Sedunensis, & de Croy Electores subsequi non fastidierunt. Porrò Electorum dignitas & prærogativa ex hoc etiam patet, quod illorum quoque legati, præsentes Imperii Principes præcedant *Capitul. Leopold. circa fin.* & ab aliis Principum Legatis *Excellentiæ* titulum prætendant, *Feltman. de titul. hon. lib. 1. c. 58. n. 9.*

Inter Electores Clerici sunt præcipui, *§. 1. in fin. dist. 17. l. 1. §. 2. verb. publ.* ibi: *in Sacerdotibus & Magistratibus ff. de justit. & jure Nov. 6. pr. Rittershus. in partit. feud. lib. 1. c. 5. n. 6.* tam ob status Ecclesiastici venerationem, quam antiquioris originis & nobilitatis ratione (*dicente Onuphrio Panvinio de Comitiis Imp. cap. 9.*) fulgida quadam eminentia decorantur, eamque præcedentiam Stylus vulgaris comprobat, quo semper status Clericorum Laicorum statui præponitur, geistlicher und weltlicher Städt. Hinc Electores Clerici banniri non possunt, sed tantum beneficiis, regalibus & privilegiis ab Imperatore indultis sententia privantur. *Gail. de pac. publ. lib. 1. cap. 8. n. 13. Mynſ. 5. obſ. 28. n. 8.* attamen non publice sub dio id fit, sed in ipso Consistorio, judice sedente pro tribunali. *Blum. de process. Camer. tit. 29. n. 186. & seqq.* ratio est, quia Imperator ob delictum non habet jurisdictionem in personas Ecclesiasticas, nisi ratione regalium & beneficiorum secularium, hinc ab illis plus auferre nequit, quam ipsis dedit, & ideo sanguinis pœnam aut vitæ necisque periculum illis irrogare non potest, quia criminis cognitio & pœna corporalis ad forum Ecclesiasticum spectat. *Gail. d. l. cap. 1. n. 13. & 14. Matth. Stephan. de jurisd. lib. 2. cap. 1. n. 85.* Electores, præter alia privilegia, quibus gaudent, possunt etiam, quoad suum Electoratum, nobiles creare, *Vultei. de feud. lib. 1. cap. 8. n. 21. Obrecht. disp. feud. 2. n. 28. Dionys. Gotofred. in prax. civil. lib. 1. cap. 4. tit. 5. ff. de stat. hom. Nolden. de Stat. Nob. cap. 2. n. 177. Bechm. ad A. B. Ex. 10. n. 40. Hermes fascic. jur. publ. cap. 16. q. 18.* Liberos item naturales legitimandi potestate gaudent, cujus rei exemplum est in Joachimo II. Electore Brandenburgico, à quo (referente *Paulo Fuchs Tab. Inst. 2. l. r.*) quidam legitimatus est, qui postea etiam in societatem seu collegium der Gewandschneider receptus fuit.

Imperator porrò imperium deponere volens, in Electorum manus resignat, uti anno 1556. à Carolo V. factum. *Thuan. histor. lib. 21.* Et in ipsorum potestate est, an velint ejusmodi resignationem Imperii recipere, quemadmodum constat ex exemplo *Henrici II. Imp.* qui anno 1019. Argentinam concedens inibi Canonicam voluit transigere vitam, sed illi hoc denegatum; uti sunt verba *Schadæi in summo Argentoratens. templo cap. 1. p. 11. ibi*; Die Fürsten des Reichs haben ihn das nicht gestatten wollen / sondern begehret/ er solte des Reichs warten/ und haben ihn mit Gewalt darvon abgehalten. 16. De resignatione Imperatoris in manus Electorum.

Electores ad electionem convocati comparere 17 De votis Electorum absentium.

parere debent, vel immediate vel mediate. Immediate, quando in propria persona comparent; mediate, quando uni ex Collegis suis vices suas demandant: qui duplex tunc habebit votum, quia alias absque ullo effectu Elector alteri vices suas committeret, *Arumn. ad A. B. disc.* 1. *n.* 23. Quod fecit Wenceslaus Rex Bohemiæ defuncto Rudolpho I. anno 1290. qui in electione Adolphi Nassovii Moguntino votum suum commisit, unde Moguntinus in Instrumento super hunc actum facto dicit: Haben wir auch mit Willen unserer Mit-Churfürsten seine Stelle eingenommen/ und so wol für unsere Person / als an statt und von wegen vorgemelten Königs von Böheimb / den Durchleuchtigsten Fürsten und Herrn / Adolphum, zu einem Römischem Käyser erwehlet / vel legales suos Nuntios satis instructos ablegant, si ob justum impedimentum venire non poterint, de quo fidem sub juramento facere debet Legatus, *C. quia propter* 42. §. *penult. X. de Elect. potest. Goldast. in replic. pro Imper.* Ubi habet exemplum de Regis Bohemiæ Legatis, Regem suum justis causis impeditum ad electionem venire non posse, jurantibus, quod tamen hoc nostro in casu vix exigi posse, statuit *Besold. Thes. pract.* voce Churfürsten, quia A.B. nullam ejus rei mentionem facit. *arg. Nov.* 18. *c.* 5. *cap. illa devotionis* 2. *X. ne sed. vacant.* Per literas verò Electoribus vota transmittere non licet. *arg. cap. Si quis justo.* 46. §. *absint de elect. in* 6. quia A.B. præcise requirit aut Electoris vocati præsentiam, aut Legationem, *tit.* 1. §. Und welcher Churfürst / propterea, quia Electoris non tantum est eligere, sed & consultare. Tum quia juramentum ante electionem sic non recte præstare potest, juxta *A.B. tit.* 2. Interim tamen non desunt exempla per litteras factæ electionis, uti Richardi Angli & Ludovici Bavari, referente ex Aventino & Cuspiniano *Buxtorf. ad A.B. concl.* 44.

Impeditus sic Elector & absens, unum vel plures Legatos mittere potest. *vid. A. B. tit.* 1. *ibi:* oder seine Bottschafften *tit.* 19. *ibi:* Sie beede oder einem jedem besonders zu Unsern wahren und gewissen gevollmächtigten Anwalden und besondern Bottschafften gesetzet und geordnet / qui tamen non omnes in Electione ad votum suum promendum admittuntur, uti apparet ex electione *Caroli V. Imp.* ad hanc enim cum *Ludovicus* Rex Bohemiæ quatuor misisset Legatos, & hi omnes electionis actui interesse vellent, allegantes A. B. non unum, sed plures permittere ablegare Legatos, qui tamen frustra mitterentur, si ab electionibus arcerentur, attamen nihil effecerunt, sed solum unus ex illis *Ladislaus Sternbergius* ad electionem admissus, *Goldast.* Politisch. Reichshändel. *pag.* 1. *tit.* 17.

Peculiare est in Legatis, quod mittendi sint cum pleno mandato, mit allem vollkommenen Gewalt / *A.B. tit.* 1. §. auch setzen *item. d. l.* mit gnugsamem Gewalt. Quare non mandatum ad certam personam eligendam restringi debet, maxime cum vota Electorum sint collegialia, quæ in ipso Electorum conventu, prævia diligenti deliberatione, ferri debent. *Reinck. de R. S. & E. lib.* 1. *cl.* 3. *cap.* 3. *n.* 1. Et debent Electores eorumque Legati justo tempore venire; quod si emanserint, aut Legatos suos non transmiserint, aut nondum peracta electione discesserint, quia paria sunt non venire, & non expectare usque ad finem, amittunt votum, quod illo tempore habuissent. *A.B. tit.* 1. §. welcher Churfürst. Nam absentium legitime vocatorum non habetur ratio, ita, ut præsentes, non obstante eorum absentia, electionis actum perficere possint, in eumque, quem præsentes elegerunt, consentire tenentur, *arg.* R. A. zu Speyer 1529. §. Und damit eine solche. R. A. zu Regenspurg 1541. §. Wir auch Churfürsten und Fürsten ibi: wo aber jemand ungehorsam und zu solchem tag die seinigen nicht abfertigen würde / so sollen nichts destoweniger die erscheinenden im Handel fortfahren / und was die nothdurfft erfordert / bedencken / berathschlagen und schliessen / &c. Und daß aber in diesem ibi: Und solcher ihr Schluß die abwesende nicht weniger binden / als ob sie selbst zugegen wären. 18 non comparentes per se aut per Legatos amittunt suum votum.

Congregati Electores, destinato Electionis tempore, peractis sacris, per fidem, quâ Deo & Sacro Romano Imperio obstricti sunt, jurant se secundum omnem discretionem & intellectum suum *Deo authore & adjutore* temporale caput Populo Christiano, hoc est, Regem Romanorum in Cæsarem promovendum, designaturos, & electuros eum, qui ad hoc extet præ aliis maxime idoneus, absque omni pretio, gratia vel promisso, seu quocumque modo talia valeant appellari: idque tactis Sacrosancti Evangelii libris, juramento per Deum confirmant: Cujus formula hæc est: Ich N. Ertzbischoff zu Mayntz / und des Heil. Reichs Ertz-Cantzler durch Teutschland und Churfürst / schwöre zu den Heiligen Evangelien / gegenwärtiglich vor mir ligend / daß ich bey denen Treuen / damit ich GOtt und dem Heiligen Römischen Reich verbunden bin / nach aller meiner verständigen Erkäntnuß und Vernunfft / mit GOttes Hülff will erwehlen ein weltlich Haupt dem Christlichen Volck / einen Römischen König zum Käyser erheben / der darzu tauglich seye / so viel mich meine Bescheidenheit und Vernunfft leiten / auch nach meinen vorberührten Treuen und Stimm: Solche meine Stimm und Wahl will ich geben / ohn alles Geding / Belohnen / Gab / Verheissung / oder welcher massen solches möchte genannt werden: Also helff mir GOtt und alle Heiligen. *A.B. rubr.* Von der Wahl eines Römischen Königs. §. 2. 19 Juramentum Electorum.

Præstito præscripto Juramento, ad Electionem proceditur, ubi Moguntinus hoc muneris præ cæteris habet, ut à convocatis Electoribus sententias & vota roget: Ipse 20 De votorum perquisitione.

Ipse verò à Saxonum Principe interrogatur: Quem jam major pars elegit & constituit, hic Rex, invictissimus Cæsar postmodum Romanorum declarandus salutatur & proclamatur.

An autem quis se se ipsum eligere, & ita numerum suffragiorum augere possit? affirmandum puto nixus autoritate *A. B. tit.* 2. §. *ult.* ibi: *in casu denique, quo tres Principes Electores* &c. Non adversatur. *L. un. C. nequis in sua caus.* quod nemo sibi testis de habilitate esse queat, respondendum hoc eo pertinere, ne quis directe sibi ipsi præco & testis esse queat, per indirectum autem fieri & relative ad alterius sententiam incivile non esse, vel dicendum cum *Limn. lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 81. Legem illam pertinere ad causas judiciales, hic autem nullum dari judicium, nullum proprie judicem, nullumque testem. Et sic in Electione Ruperti Palatini contigisse refert *Freher. ad Petr. ab Andlo lib.* 2. *cap.* 2. Sigismundum Bohemiæ Regem sibi ipsi primum in electione votum dedisse testatur *Dubrav. histor. Bohem. lib.* 23. Recentiora quoque hujus Rei habemus exempla in Maximiliano II. Rudolpho II. Mathia, Ferdinando II. *Wurmser jur. public. Ex.* 2. *q.* 7. *Rumel. ad A. B. diss.* 3. *n.* 13. *seq. Reink. de R. S. & E. l.* 1. *cl.* 3. *c.* 5. *n.* 18. *Buxtorff. ad A. B. conclus.* 39. *Dan. Otto jur. publ. cap.* 10. *p. m.* 187. *Matth. Bernegger observ. Miscell.* 4. Idem etiam in aliis Electionibus practicatum esse Historici testantur: Sic enim de Joanne XXII. & XXIV. Pontificibus Romanis scribit *Szegedin. in specul. Pontific.* cum post longam sedis vacationem eis Pontificiis Electio committeretur, quod se ipsos elegerint.

21. An Electores aliquem Principem non Germanum in Cæsarem eligere possint?

In quæstione famosa, utrum Electores Imperii aliquem Principem non Germanum in Cæsarem eligere possint? perhibetur in Electione *Caroli V.* Imperatoris, Trevirensem mirum in modum partes *Francisci I.* Galliarum Regis defendisse, ex prognostico (ut arguit Sleidan. *lib.* 1. *comm. c.* 1.) vatis cujusdam, qui Maximilianum dixerat ultimum fore Cæsarem Romano-Germanicum: Et *Heigius part.* 1. *quæst.* 5. dicit ante Caroli IV. designationem Alphonsum Castiliæ Regem & Richardum Cornubiæ Ducem, postea Eduardum ex Anglia ad Sceptra Germanici Imperii esse vocatos. His non obstantibus cum meridiana luce clarius sit, translationem Imperii à tempore Caroli M. ad Germanos factam esse active & passive, ut loquitur Pontifex *in cap. Venerabilem de Elect. & Clement. unic. de jur. jurand. Arth. Duck de Auth. jur. Civil. Rom. lib.* 2. *c.* 2. Unde & passim in Recessibus, das Heil. Römische Reich Teutscher nation nuncupatur, ut axioma Imperii Sacri semper & in perpetuum penes Germanos elucesceret. *Pet. de Andlo lib.* 2. *de Imp. Rom. c.* 3. *Schambogen in proœm. Inst. Imp.* nec longe ab hac ratione aliorum eligentium communis forma discedit, ubi in *C. nullus dist.* 61. *C. Metropol. dist.* 37. *de Elect.* rite sancitum, de gremio Ecclesiæ Episcopum esse eligendum, etiamsi alibi digniores reperiantur, quod si hoc in simplicibus Ecclesiasticis beneficiis & minoribus Regnis valet, multo magis in tam illustri Majestate valere debet. *Innocent. Gentil. in comm. de Regno. part.* 1. *th.* 3. *Heig. p.* 1. *q.* 5. *Thes. Basil. vol. V. lit. u u u u u.* 3.

Quando eram occupatus in his notis circa octavum & nonum Electoratum, occurrit mihi in dem Monatlichen Staats-Spiegel mense Aprili anno 1701. inopinatò Epistola Gibellini, de variis super Nono Electoratu motis quæstionibus conscripta, quæ quia multa in utramque partem continet argumenta illam verbotenus hic inserere placuit:

22. Argumenta pro & contra circa nonum Electoratum.

Die vornemste Fragen / worauff bißher aller Streit der neunten Chur-Sach angekommen / bestehen in diesen:

1. Ob eine oder die andere Anordnung des Westphalischen Friedens-Instruments, der Aureæ Bullæ, oder andere Reichs-Constitution auff dem Reichs-Tage durch die mehrere Stimmen könne geändert werden.
2. Ob die Errichtung einer Neunten Chur in dem Instrumento Pacis Osnabrugensis, oder in der guldenen Bull mit klaren deutlichen Worten verbothen?
3. Und ob sothane Auffrichtung eines Neunten Electorats eine Sache sey / welche allein vor Ihro Käyserliche Majestät und das Chur-Fürstliche Collegium gehöre / oder / wann nebst Ihro Käyserlichen Majestät auch alle Stände dazu zureden haben / ob solchenfalls darinn nach denen mehrern Stimmen zu verfahren?

Die erste Frage betreffend / so sagen die Dissentirende / weil das Oßnabruckische Friedens-Instrument mit einhelligem Consens aller Stände / und die güldene Bulle selbst in Gegenwart aller Chur- und Fürsten auffgerichtet / also der natürlichen Billichkeit gemäß seye / daß deren Aenderung auff gleiche Art geschehe / weil beede immerwährende Grund-Gesätze des Reichs genennet würden / zu deren Observanz Ihro Käyserliche Majestät sich in ihrer Capitulation verbinde. Beruffen sich daneben auff einiger Chur-Fürsten Außspruch von Anno 1623. welcher zu finden beym Lundorpio Act. Publ. Tom. II. L. 6. c. 173. p. 670. und auff eine Käyserliche Erklärung / so denen Fränckischen Crayß-Deputirten Anno 1619. gegeben / worin enthalten seyn soll / als ob Ihro Käyserliche Majestät die Gesetze deß Reichs nicht anders als mit einstimmiger Bewilligung aller Ständte erklären könte. Theatr. Europ. p. 5. p. 1641. Item Hyppol. à Lapide de rat. stat. p. 1. c. 15. p. 278. & Lundorp. A. 2. L. 3. tr. 2. p. 639. deme andere hinzu thun / es schickte sich anhero / was die Sachsen-Altenburg-Weymarische und andere Gesandten Anno 1654. auff dem Reichs-Tage behauptet. Es könne von der Chur-Fürstlichen Parthey und grössern Theil der Stimmen andern ihr auff Reichs-

Tägen

Tägen erworbenes älteres Recht nicht geschmählert werden / Pfan. Hist. Comit. L. 4. t. 72. So daß vormahls der Zellische Gesandte / als vieler Meinung dahin gegangen / die neue Fürsten in Person müsten denen Gesandten der abwesenden alten Reichs-Fürsten vorgehen / und man sich auff die Majora beruffen / austrücklich gemeldet / man könte sich sein Recht durch 70. anderer Beystimmung nicht nehmen lassen / Pfan. d. l. P. 5. th. 76. p. 733. Die andere aber sind der Meinung / es könne einer oder der andere Articul vorbesagten Friedens-Instruments, oder auch der gulden Bull / wofern er nicht dieses oder jenes Fürsten besondere Gerechtsame betreffe / nach deren mehreren Stimmen auff Reichs-Tägen gar wol geändert und limitiret werden; Gestalten am Ende des gemeldten Instr. Pacis Osnabrug. austrücklich verwahret / daß der etwa dissentirenden Reichs-Stände Contradiction oder Protestation dagegen nicht gelten / noch angenommen werden solle; Woraus klar am Tage / daß daß dieses Grund-Gesätze deß Reichs nicht mit aller / sondern deß grössern Theils der Stände Bewilligung gemacht worden / weil solche Clausul sonst vergeblich gewesen / und daß also dasselbe auch durch die mehrern Stimmen wieder geändert werden könne. Seye auch sonst aus den Actis Publicis gnugsam bekandt / daß der Westphälische Frieden gar nicht mit allgemeinem Gutfinden und Vergnügung geschlossen / sondern die Schwächere denen mächtigern und der Zeit darinn weichen müssen. Wie es der Kayserliche Minister Volmar in offenbahrer zusammenkunfft gestanden; Es sey zu Münster / Oßnabrug und Nürnberg etwas versprochen / so man wegen der unglückseligen Läuffte der Zeiten nicht ändern können / und nun zu halten schwer falle / Pfan. H. C. P. 3. th. 63. p. 385. Einige beruffen sich auch auff das Instr. Pacis Cæs. Gallicum §. & ut eo sincerior. Dan obwol in besagtem Articulo diese Worte / **nach beygelegten Strittigkeiten zwischen Franckreich und Spanien** / hinzugethan / so hat sich doch der Spanische / oder Burgundische Gesandte Königs Philippi IV. sothaner Addition hefftig widersetzet / wie es dessen Anno 1649. zu Münster herausgegebene Protestation überflüssig bezeuget / Rachel. de Comit. Elect. th. 12. Es sey nemlich / sagen sie / eine zweyfache Einigkeit / eine vollkommene und wahrhafftige / wann nemlich alle Glieder / so dazu befugt / ihre Stimmen einhellig zu etwas geben; die andere / eine zwar unvollkommenere / doch nach allen Rechten eben so gültige Einigkeit / wann nemlich die mehrere Glieder eines Collegii etwas bewilligen. Arum. de Comit. c. 8. n. 87. Denn gleichwie aus den Worten / wann im Reichs-Abschied von Anno 1566. §. **durch unsere und deß Heil. Röm. Reichs Churfürsten einhellige Wahl** ꝛc. gesagt wird / daß ein Römischer Kayser durch einhellige Wahl soll erwehlet werden / niemand verstehen wird / daß / wan einer oder der andere Chur-Fürst dabey dissentiret / der Kayser nicht rechtmäßig erwählet sey / gestalten zu solcher Wahl nicht die Einhelligkeit aller und jeder Chur-Fürsten / sonder des Chur-Fürstlichen Collegii, oder dessen grössern Theils erfordert wird. Reinck. de R. S. & Ecc. l. 2. cl. 3. c. 5. n. 7. 8. Also verhalte es sich auch mit andern Reichs-Constitutionen; wan etwa darinn geschehe / daß dieses oder jenes mit einhelliger Bewilligung der Stände geschehen sey / oder geschehen solle / so sey solches keines weges dahin zu deuten / daß niemand dissentiret oder dissentiren können / dergleichen bey so einer grossen Anzahl der Stimmen auff Reichs-Tägen fast unmöglich sey / sondern es werde dadurch nichts anders angezeiget / als daß dieses oder jenes durch den grössern Theil geschlossen / oder geschlossen werden solle / worinn auch die übrige / juris fictione pro consentientibus zu halten. Dessen ein deutliches Zeugnis in der Wahl-Capitulation Königs Josephi Artic. 10. & 15. gefunden werde / allwo der sieben Churfürsten sämtliche Einwilligung austrücklich von dem Collegial-Consens nach dem gemeinem Brauch und Stylo des Reichs gesaget / und deme entgegen gesetzet werde / welcher durch extra-Collegial-Erklärungen zuwege gebracht wird. Mit nichten aber könne es in dem Verstande genommen werden / als wenn in denen in vorberegten Articuln angezogenen Sachen kein Collegial-Conclusum Electorale könne gemacht werden / wann einer der Herrn Chur-Fürsten anderer Meinung bliebe; am allerdeutlichsten aber zeige solches der 20te Articul besagter Capitulation Josephi / wo wegen der Zölle / ein Abfall von vorhingesetzter Regul solchergestalt eingeführet werde / daß zu Bewilligung neuer Zölle der in andern Sachen sonst zulässige Collegial-Consens nicht gnug seyn / sondern besonders nöthig seyn solle / daß keiner der Chur-Fürsten dissentire / wovon die Worte also lauten:

Collegial-Rath mit einhelligem Schlusse also und dergestalt NB. in diesen Stücken vorgangen / daß keines Chur-Fürsten Widerrede oder Dissens vorgegangen / sondern alle und jede dero Collegial-Stimmen einmüthig seyn müssen / wir NB. dißfals die Majora nicht attendiren.

Diese Exception bestätige in denen nicht ausbedungenen Fällen die vorbesagte Regul. Daß übrigens sowol das Westphälische Friedens-Instrument, als alle andere Reichs-Constitutiones einer Veränderung unterworffen / sey in der Capitulatione Leopoldina Artic 2. mit klaren Worten enthalten; es bezeuge auch die Erfahrung / samt dem Nimmwegischen und Rißwickischen Frieden / so daß derjenige die Unwahrheit nicht geredet / welcher auff dem Reichs-

Tage

Tage vor diesem bekandt; Es sey nichts neues / daß von dem Westphälischen Frieden abgegangen werde. Pfan. Hist. Comit. lib. 4. p. 502. Und zwar solches wider vieler Stände Willen. Was die auream Bullam in specie anlanget / so laugnen diejenige / welche das Werck recht genau untersuchen / daß solch Gesetze mit Bewilligung aller Stände gemacht / und unterscheiden dessen Auffsatz von dessen Promulgation, oder Publication, zu dieser / sagen sie / wären alle Fürsten / Grafen / Herrn und Reichs-Städte gezogen / wie es aus dem Prooemio ermeldter Bulle und dessen Worten: *assidentibus nobis*, erhelle; Uber der Verfassung deß Inhalts aber sey niemand als die Chur-Fürsten allein gehöret worden / weil in dem gantzen Werck nichts enthalten / so der Fürsten und Städte Jura betrifft / hingegen darinn allein der Chur-Fürsten gerechtsame und wie sie sich bey der Wahl eines Römischen Königs zu verhalten / beschrieben werde / die Aurea Bulla selbst auch nicht zu Nürnberg / allwo sie promulgirt / sonder zu Metz vornemlich zusammen getragen. Tabor. in Expos. A. B. daher Limnæus ad Art. 5. Capitul. Caroli V. über die Worte: **nach vermögen guldener** *Bull*, sage / er Crwundere sich / daß die A. B. in denen Capitulationen als eine Richtschnur der Churfürstlichen Zusammenkunfften angezogen werde / daß sie nichts wenigers als ein solches und in gar vielen Puncten, deren er eilffe anzeiget / durch die Observanz geändert sey. Das die Gesätze durch die Gewohnheit oder contrairen Brauch tacite abgestellet oder immutiret werden / siehet man alle Tage. Hat nun die Consuetudo in Privat-Sachen so viel Krafft / daß sie nicht allein als ein Gesetz geachtet wird / sondern auch die Gesätze außlegen / oder gar abschaffen kan / l. 32. ff. de LL. wieviel mehr Gewalt wird man ihr nicht in publicis lassen müssen. Rachel de Comit. Elect. th. 3. conf. Grot. de I. B. & P. c. 4. n. 5. 11. Thulemar. de Octoviratu. c. 6. §. 13. seq. & cap. 11. §. 14. welche alle bekennen / daß wann der Status Reipubl. sich ändere / die vorige Gesetze von selbst mit fallen.

Nun schreite ich zu der obgesetzten andern Frage / ob nemlich die Errichtung einer neuen Chur mit deutlichen Worten in dem Westphälischen Friedens-Instrument, oder in der guldenen Bulle verbotten? Im Anfange sind erinnerlich einige gewesen / welche behaupten wollen / durch den Art. 4. §. 5. & 9. und absonderlich durch die Worte: Octavo tunc Electoratu expungendo, sey die Einführung mehrerer Churen allerdings untersagt / sich auff die gemeine Opinion der Publicisten und Commentatoren über diesen Ort / vornemlich auff deß Obrechts Worte: *temporalis hic enim tantum est*, und auff deß Münsterischen Gesandtens Votum beym Thulem. de Octovir. c. 6. p. 78. verb. **so daß diese** *Auctio*. beruffend. Item auff Ihro Kayserl. Majest. und der Chur-Fürsten einmüthiges Davorhalten / daß die Aufrichtung des achten Electorats wider die Auream Bullam sey. Vide vota apud Thul. de Octovir. c. 6. p. 70. seq. Was also damahls Ihro Kayserliche Majest. mit denen Chur-Fürsten wahr geglaubet / müsse auch noch jetzo darvor gelten. Andere aber sind darauff gar fest bestanden / in dem Westphälischen Friedens-Instrument sey Ihr. Kays. Majest. und denen Chur-Fürsten die Freyheit / das Chur-Fürstliche Collegium zu vermehren / keines weges benommen / auch die Frage / ob die siebende Zahl der Chur-Fürsten ewiglich zu behalten? bey besagten Friedens-Tractaten nicht disputiret / sondern allein zwischen denen beyden Pfältzischen / als Wilhelminischen / und Rudolphinischen Linien gestritten worden / ob einem Hause oder einer Familiæ zwo Churen zu conferiren? und ob / wann die Wilhelminische erlösche / und also die Rudolphinische / wegen der an das Chur-Fürstenthum Bäyern / Krafft angezogenen Articuli; habenden Gesamt-Hand der Wilhelminischē succedirte / die Rudolphinische Linie (oder das Hauß Pfaltz beede Chur-Fürstenthümer haben solle? dieses letztere allein sey dem Hause Pfaltz versaget / und durch die Disposition des Frieden-Schlusses gleichsam præcaviret / daß auf entstehenden Fall Chur-Pfaltz nicht sagen könne / daß ihme Vermöge offt angezogenen Friedens das Ertz-Schatz-Meister-Amt / deme die Chur-Würde anhänge / zustehe / wegen der Mittel-lehnung aber das Ertz-Schencken-Amt / samt dem dazu gehörigen Electorat. Schilter de Libert. Eccl. Germ. L. 3. c. 8. §. 12. zukomme; absonderlich da andere Fürsten dieses Hauß ohne das schon mit scheelen Augen ansehen wollen / weil daraus damahls schon drey / als zu Cölln / Bäyern und Pfaltz / Chur-Fürsten gewesen. Zu mehrer Erleichterung der Sach beruffen sie sich auff die Münsterische Friedens-Acta, woraus erwiesen werden könne / daß die Chur-Fürsten damahls die siebende Zahl vor eine immerwährende Regul ihres Collegii nicht erkannt / sey auch daraus am Tage / daß als der Frantzösische Gesandte in dem Project oder Auffsatz des Friedens diese Worte hinzu geschrieben: *mancatus numerus septenarius*; das Chur-Fürstl. Collegium solche / als seiner Freyheit zu nahe / mit Gutbefinden des gantzen Reichs außgestrichen / und dadurch in der That öffentlich kund gemacht / daß es weder in außwärtiger Könige noch der Stände Willen stehe / dem Chur-Fürstl. Collegio darunter einige Maß oder Ziel zu setzen. Ubrigens / sagen sie / müsse ein gemeiner Irrthum der Warheit ohnschädlich seyn. Wäre auch der damahls darüber votirenden Chur- und Fürsten Intention nicht gewesen / den achten Electorat deßwegen zu hindern / weil die achte Zahl wider die guldene Bull lauffe / sondern weil die Translatio juris primogenituræ der guldenē Bull zu wider / wie es der Chur-Brandenburgische Gesandte an dem

angezogenem Orte Thulem. hell und klar gezeiget/ verb.

Daß die *Erectio* **des achten** *Electorats contra A. B.* **und die** *LL. Fundamentales Imperii*, **darauf das Römische Reich gegründet / und sich dabey von so viel 100. Jahren wol befunden und** *floriret* **hatte / streitet /** *NB.* **Krafft deren alle** *dignitates Regiis comparatæ* **allezeit bey dem** *Primogenito* **und dessen** *Linie*, **so das Hauß Chur-Pfaltz sey / verbleibe / und in des Würtzburgischen Gesandten** Voto: **noch die Zahl der Chur-Fürsten einig.**

Die kützlichste Frage ist / ob die Errichtung des neunten Electorats vor den Kayser und die Churfürsten allein gehöre? Ob es dem Römischen Reich dermassen nützlich und nöthig / eine neue Chur einzuführen / und ob die Fürsten ohne Abbruch ihrer Freyheit geschehen lassen können / daß die neunte Chur-Sach nunmehro noch an die Reichs-Collegia gebracht / und durch die mehrere Stimmen entschieden werde? Die correspondirende oder unirte Fürsten miteinander klagten / die neunte Chur sey der Ursprung grosser Mißhelligkeit / dieselbe werde nicht sowohl zum besten deß gemeinen Wesens / als zu Vergnügung deß Hauses Hanover portiret / der Fürsten Jura würden dabey gekräncket / und indem dem Fürstl. Collegio eine der vornehmsten Säulen entzogen werde / werde dem Chur-Fürstl. Collegio Anlaß geben / das Fürstliche zu unterdrücken / die Zell- und Hannoverische Gesandten hätten bißhero denen Chur-Fürstlichen am meisten die Stange gehalten / deren Verlust wäre also denen Fürsten um so empfindlicher / als auff Reichs-Tägen / wie sie sagen / nicht allemahl die Zahl der Stimmen / sondern gar offt das Ansehen und die Macht der votirenden consideriret werde; ja die Schwächere sich offt nicht getraueten / mit ihrer Meinung heraus zu gehen / biß einer der Mächtigen vorgegangen / und ihnen den Weg gebahnet. Fürsten. de suprem. c. 20. th. 40. Ubrigens gehöre die Berathschlagung dieser Sach / Krafft deß Oßnabruckischen Friedens Art. 8. §. gaudeant, nicht allein vor das Chur-Fürstl. Collegium, sondern vor alle drey Reichs-Collegia, habe auch Ihro Kayserl. Maj. als der achte Electorat instituiret werden sollen / ihre Gemüths-Neigung / beym Lundorp. T. 6. contin. 2. p. 253. dahin gar nachtrücklich eröffnet / daß keine neue Chur möge stabiliret werden. Wann man die Fürsten jetzo nach fast außgemachter Sache noch darüber vernehmen wolle / geschehe solches nur pro forma, und könne der verletzten Freyheit mit keiner Declaration de non præjudicando in futurum gerathen oder geholffen werden. Zu dessen Bestärckung führen sie das Zeugnis der Chur-Sächsis. und Brandenburgischen Gesandten an / welche auff gleiche Art geredet / als man sie zur Einwilligung in die Translation der Chur auff die Bayerische Linie bewegen wollen. Lundorp. p. 2. c. 182. p. 731. & c. 185. d. t. Und wann auch gleich die Sach an die Reichs-Collegia gelange / und alles bißher darinn vorgegangene annulliret werde / würden die Fürsten nimmermehr zugeben / daß diese Frage nach denen mehresten Stimmen entschieden werde / gestalt diese Materie zu denen gehöre / worinn die Majora keine statt hätten. Hingegen sind andere / welche man vor gelinder gesinnet hält / so sich über die harte und ungebührliche Reden / welche hin und wieder gegen den Neunten Chur-Fürsten / zu Verkleinerung dessen unvergleichlicher Meriten außgestossen worden / fast ungedultig erwiesen und beschweret / daß ihnen von denen Correspondirenden zu nahe und zu viel geschehe / wann man ihnen imputire / als wann sie mit ihrem Consens in die neue Chur / still sitzend / geschehen liessen / daß Forma Reipublicæ verderbt und umgekehret werde / wogegen denen Fürstl. Opponenten alleine Recht zu schaffen überlassen werde. Vielmehr kömmt ihnen zu Gemüthe / daß schon vor diesem einige darvor gehalten / es sey dem Römischen Reich nützlich / daß denen bißherigen acht Chur-Fürsten noch ein und neunter zugeselllet werde / damit / wann etwa das Chur-Fürstliche Collegium uneins und paria vota auff beeden Seiten wären / daraus dem Teutschen Reiche kein grösseres Unheil entstehen möchte. Thulemar. de Octav. c. 24. §. 84. so daß dieser Autor an berührtem Ort selbst rathen wollen / wann der Oesterreichische Stamm / welches Gott ewiglich verhüte / vor der Wilhelminischen Linie außgienge / die Hn. Chur-Fürsten / nach der Sorgfalt / so ihnen vor deß Reichs Bestes / Inhalts der guldenen Bull, oblieget / zeitig zu berathschlagen hätten / ob es nicht heilsam die achte Zahl der Chur-Fürsten in neune zu verwandeln. Es sey unleidlich / vermeinen sie / daß man die Chur-Fürsten gleichsam beschuldige / als ob sie / nach der ihnen incumbirenden Sorgfalt / vor das gemeine Wesen nicht gnugsam vigiliret / noch anderer schädliche Consilia hintertrieben. Da man doch der Chur-Fürsten Verfahren hierinn nit gnugsam loben könte / in dem sie noch im Frieden auff die Abwendung deß Krieges bedacht gewesen / und mit Einrathung einer neuen Chur denen besorglichen künfftigen Diffidiis zuvor kommen wollen. In der A. B. 2. tit. 12. sey dem Chur-Fürstlichen Collegio Freyheit und Macht gegeben / über deß gemeinen Wesens Beste zu rathschlagen. Es komme einigen als ein Paradoxon vor / daß man defendiren wolle / die Vermehrung deß Chur-Fürstlichen Collegii mit einer einzigen Person sey denen Rechten des Fürstl. Collegii abträglich / gestalten bekannt / daß bey Formirung eines Reichs-Schlusses oder Reichs-Gutachtens nicht die Zahl der votirenden / sondern der Collegiorum Conclusa in Consideration gezogen werden. Man sehe nicht darauff / ob sieben oder neune im Chur-

Chur-Fürstlichen Collegio votiret hätten / und deß Fürsten-Raths Conclusum gelte deßwegen nichts weniger / wann gleich der Hertzog von Hannover darin nicht mehr votire; Was er bißhero als Hertzog darinn geredet / werde er künfftig als Chur-Fürst thun / und wann er dabey / so wie vorhin / des Reichs Wolfahrt vor Augen habe / gehe dem Reiche dadurch nichts ab. Es wäre zu wünschen / daß die bißherige Æmulation zwischen dem Chur- und Fürstlichen Collegiis endlich auffhören möchte / und man denen Chur-Fürsten liesse / was der Chur-Fürsten ist. So könnte auch ferner das hohe Ansehen und Macht / womit das Chur-Braunschweigische Votum begleitet werde / dem Fürstlichen Collegio keinen Nachtheil bringen / indem das jus votandi auff Reichs-Tägen mit dergleichen Autorität keine Gemeinschafft habe und eines jeden Standes Stimme ohne andere Hülffe oder Dependenz von sich selbst bestehe / und pro ratâ die Krafft zu schliessen habe. Rieg. Dicart. Concl. 42. §. 3. Autor Not. & Animad. in Forster. Anno 1682. German. edit. p. 68. Zu dem / sagen sie / sey es so klar noch nicht ausgemacht / ob die Errichtung einer neuen Chur nicht allein vor Ihro Kayserliche Majestät und das Chur-Fürstliche Collegium gehöre. Es könnten nemlich die Chur-Fürsten diejenigen Sachen / welche vornemlich deß Chur-Fürstlichen Collegii jura, præeminentien / und andere / Occasione besagten Collegii, erwachsende Gerechtsame betreffen / ohne Zuthun der andern Stände / mit dem Käyser allein tractieren und abthun / vid. A. B. Art. 12. & Capit. Leopold. art. 6. welches von den Doctoribus juris publici bißhero auch also geglaubet worden. Arumæus de Comit. Proleg. n. 12. Limn. Not. ad Capit. Caroli V. Art. 5. verb. **zu ihrer und deß Reichs Nothdurfft.** Ja / daß Ihro Käyserliche Majestät allein mit der Chur-Fürsten Bewilligung ein erledigtes Chur-Fürstenthum einem andern Fürsten geben könne / ohne übrige Stände darob zu vernehmen / wäre in denen Reichs-Gesätzen verordnet / absonderlich in der guldenen Bull. tit. 7. c. 12. §. 2. und Capit. Leopol. art. 30. und 44. Als worinn allein versehen / daß ihnen wider Willen kein Collega solle auffgetrungen werden. Dn. de Rhez. Not. ad I. F. 3. p. 191. Tabor. in Expos. A. B. Nun aber habe es im Instrumento P. O. die Meinung nicht / daß das Chur-Fürstliche Collegium nicht nach wie vor in dem Stande und bey der Befugniß verbleiben solle / so es vorhin gehabt. Pfan. Hist. Comit. p. 493. und 687. Lim. L. 5. in add. ad L. 1. c. 12. Seye also vergebens / daß man den §. Gaudeant denen besondern juribus der Chur-Fürsten / welche in demselben Instr. Pac. O. in specie confirmirt wären / wolle entgegen setzen. Den ungestandenen Fall aber gesetzt / daß die Chur-Sach mit unter die Disposition deß jetzt gemeldten §. gezogen werden könne / so würde doch daher niemand glauben / daß weilen die Fürsten in einer solchen Sach von Anfang übergangen / und noch nicht gehöret worden / von welcher in denen Gesätzen nichts außtrücklich verordnet / daß deßwegen ihnen nicht anders könne gerathen oder geholffen werden / als mit Destruction der Käyserlichen allerhöchsten Authorität und deß Chur-Fürstlichen Collegii præeminenz, oder durch Zuhülffziehung derjenigen / denen es eine Freude wäre / wan sie deß Reichs Grund-Gesätze samt dem gantzen Corpore übern Hauffen werffen könnten. Es sey aus denen Actis publicis bekannt / was bey Translation der Chur-Würde von dem Hauß Pfaltz auff Bayren auff dem Reichstag zu Regenspurg Anno 1623. vorkommen. Die Chur-Fürsten hätten sich damals gewaltig beschweret / daß solche Translation ohne Bewilligung deß gantzen Chur-Fürstlichen Collegii vorgenommen worden / Ihro Käyserliche Majestät aber haben ihre Meinung damit bestättiget / daß sie gesagt:

Die Wohlfahrt deß Reichs bestünde in der Ergäntzung des Chur-Fürstlichen Collegii, derohalben hätte Ihro Majest. wol daran gethan / daß sie dieselbe fördersamst an die Hand genommen / wie sie nicht anders wissend / als daß die Ergäntzung auff einen solchen Fall gleichfals von denen Käysern geschehen wäre.

Als sie aber darauff anders berichtet worden / haben sie kein Bedencken getragen / ihre Gemüths-Meinung dahin zu erklären

Wie derselben niemals in Sinn kommen wäre / daß sie hiermit dem Chur-Fürstlichen Collegio, oder der Käyserlichen Capitulation einig Præjudicium zufügen wolte / als wären Ihro Majest. der Hoffnung / das Chur-Fürstl. Collegium werde es nicht anders auffnehmen / inmassen Ihro Majest. deß Erbiethens es dahin zu richten / damit der Chur-Fürstlichen Præeminenz dißfals nichts verfängliches entstünde. Theat. Europ. P. 1. p. 718. seq.

Und obwol die beeden Chur-Fürsten zu Sachsen und Brandenburg mit dieser Versicherung anfänglich sich nicht begnügen lassen wollen / hätten sich endlich dabey acquiesciret. Es sey auch noch ein grosser Unterscheid zwischen diesem und jenem Casu; denn die Chur-Fürsten hätten das klare Recht aus der Wahl-Capitulation vor sich gehabt / daß kein Fürst deß Reichs in den Bann soll gethan werden / ohne deß gantzen Chur-Fürstl. Collegii Einwilligung / und darüber angestellten förmlichē Process, welches so Sonnenklare Recht durch widrige Protestation nicht hätte können in Zweiffel gezogen werden. Ob die Fürsten aber zu der Berathschlagung / wann ein neuer Electorat soll errichtet werden / nothwendig zu ziehen / darüber sey kein deutlicher Lex fundamentalis vorhanden / und solle solche Frage erst jetzo unterschieden werden. Dahero die Fürsten keine Ursach hätten /

über einige Kränckung ihrer noch ungewissen Jurium sich zu beklagen. Es könnte ihnen dadurch gnugsam gerathen werden / wann Ihro Kayserliche Majestät noch zugeben / daß die Sach jetzo an die Reichs-Collegia gebracht / und aller Stände Meinung darüber erfordert würde. Wann aber auff dem Reichs-Tage davō solle gehandelt werden / werde kein Unpartheyischer sich zu wider seyn lassen können / daß die mehrere Stimmen darinn gelten / und die wenigern jenen beytretten müssen. Es sey schon eine gemeine auff Reichs-Tägen hergebrachte Praxis, daß in Sachen / die Wolfahrt der gesammten Republique betreffend / die Majora vota den Schluß machen / oder / wie im jüngsten Reichs-Abschiede §. 191. es lautet: daß in causis politicis die mehrere Stimmen gelten. Pfan. h.l. p. 523. 649. 601. Zwar könne man nicht laugnen / daß diese Regul von der Gültigkeit der mehrern Stimmen einigen im Westphälischen Friedens-Instrument beschriebenen Abfall leide / wie derselbe Art. 5. I. P. O. §. 52. deutlich zu finden / daher die Doctores Juris publici verschiedliche Casus erzehleten / worinn / nach ihrer Meinung / die Majora vota keine Statt haben. Bertram de Comitiis th. 73. zeiget deren 13. an / Limn. L. 9. c. 1. n. 176. benennet deren sechse: add. Venator in Omin. Rer. Ser. p. 1. p. 28. Fürst. de Suprem. c. 20. 40. 41. Schragius de jure Maj. Part. th. 37. n. 3. & 40. Es sey aber auch leicht zu erkennen / daß diese Doctores mit ihrem Commentario den Text des Instr. Pacis mehr verdunckleten / als erklärten / so daß Bertram an dem angezogenem Orte / nach dem er die Limitationes angeführet / selbst in diese Worte heraus gebrochen: Hæ causæ, etsi numero paucæ sint, si tamen penitius introspiciantur, apparebit, omnes alias, quæ unquam in deliberationem in Comitiis instituendam cadere possunt, sub iisdem comprehendi; Admissâ itaque novâ istâ sententiâ, quo res tandem sit delapsura, quivis facile perspicit, certè ex scriptis eâ de re editis didici, in nuperis Comitiis Cæsari & Statibus aliis summæ curæ fuisse, ne in Rempublicam talis consuetudo introduceretur. add. Buckisch. Obs. ad I. P. Osn. art. 5. d. 234. & Obrecht. in Expos. I. P. p. 167. welcher letztere über des Bertrams allegirte und vom Limnæo approbirte Exceptiones erinnert / daß wenn man sie genauer betrachte / sie alle in drey / oder höchstens viere / wol könten zusammen verfasset werden / gestalten an selbigem Ort eine starcke Tavtologia und Uberfluß vieler einerley bedeutender Worte anzutreffen. Wann dann nun die Gültigkeit der mehrern Stimmen auff Reichs-Tägen in denen Gesetzen der Natur / in dem Völcker-Recht / deß Römischen Reichs-Constitutionen und der Observanz gegründet / wie es der Kayser Matthias in einem Reichs-Schluß von Anno 1613. bezeuget / und solches mit mehrem darthut / Arum. de Comit. c. 8. n. 82. Auch die Anfechtung der Gültigkeit der mehrern Stimmen auff so viel Reichs-Tägen schon verworffen / vid. Theat. Europ. P. I. p. 713. und in dem Instr. P. O. alle andere Sachen / ausser diejenige / welche davon austrücklich ausgenommen / nach der Pluralität der Stimmen zu entscheiden verordnet / auch die Natur und Eigenschafft deß Comitial-Verfahrens nicht anders sey / noch es anders zulässet / so werde jetzo die Frag vergeblich angestellet / ob auff Reichs-Tägen in Teutschland die pluralitas votorum gelte? vid. Aut. Not. & Animadv. in Fürst. Anno 1682. edit. p. 67. Ja da in dem Text deß I. P. und letzten Reichs-Abschieds alle von der gemeinen Regul excipirte Casus specificè benannt / könte man keine andere Exceptiones, als welche deutlich im Instr. Pac. O. art. 5. §. 52. zu finden / gegen mehrbesagte Regul zulassen; und müste derjenige / so eine mehrere Exception vor sich anführet / dieselbe beweisen. Bukisch ad I. P. O. obs. 135. art. 5. besagter Autor. Not. & anim. in Fürsten. p. 68. Stamler de Reserv. Imp. §. 30. n. 7. Da nun / sagen sie weiter / in dem I. P. O. nur 3. Exceptiones zu finden / nemlich (1.) in Religions-Sachen / (2) wann die Jura Singulorum gestritten würden. (3) wann die Catholische und der Augspurgischen Confession zugethane Stände in zwo Partheyen giengen und gegen einander stünden; So wolle denen Correspondirenden Fürsten obliegen zu erweisen / daß die Errichtung eines neuen Electorats zu einem von diesen dreyen Casibus gezogen werden könne. Die auff deß Kaysers und der Chur-Fürsten Seite wären / wolten immittels nicht zulassen / daß die Chur-Sach dahin gehöre. Denn so viel die Religion betrifft / müssen sie alle bekennen / daß diese Limitation von denen Augspurgischen Confessions-Verwandten ihren Ursprung habe; und daß endlich auff dieser unauffhörliches Anhalten die Catholische darein gewilliget / daß in Religions-Sachen die Majora nicht zu attendiren; wie es die Reichs-Acta geben in Theatr. Europ. T. 5. Anno 1064. Lundorp. T. 7. Buckisch l. c. Niemand aber werde sagen können / oder wollen / daß durch die Aufnehmung eines Evangelischen Fürsten in das Chur-Fürstliche Collegium der Evangelischen Religion (als zu dero besten solche Limitation hinzugethan) directò oder per indirectum præjudiciret werde; vielmehr müssen sie alle mit einhelligem Mund bekennen / daß durch solche Erhöhung eines Evangelischen Fürsten / der Religion bestes befördert werde. Man müsse auch nicht Confundiren das Religions-Exercitium, oder die Articul der Augspurgischen Confession, mit den causis politicis & secularibus, welche die Personen von besagter Religion betreffen / zu diesen / und nicht zu jenen gehöre die Errichtung einer neuen Chur / obgleich der neue Chur-Fürst dieser oder jener Religion zugethan. Die zweyte Limitation des Instr. Pac. könne hie eben so wenig Platz haben / indem die Einführung einer neuen Chur

keines

keines Weges die Jura singulorum Principum, e. g. ihre Hertzogthümer/ Fürstenthümer/ Privilegien/ Freyheiten und Einkünffte betreffe/ sondern solche Sach/ nach der unirten eigenem Geständniß/ die Form der Republique und deren statum publicum angehe. Vide Erörterung der Frage/ ob in dem Heil. Römischen Reich ein neuer Electorat durch die mehrere Stimmen festgestellet/ und behalten werden könte/ pag. 17. Daß aber das jenige/ so statum publicum, und die formam Reipublicæ berühret/ müsse durch die mehrere Stimmen entschieden werden/ könne ohne Verletzung der Warheit nicht verneinet werden. Daher schon vor Alters Appianus Alexandrinus gesagt: Tam in Comitiis, quàm in judiciis vincit pars major. Zieg. Dicast. Concl. 42. §. 3. 4. Mev. P. 4. d. 201. Vornemlich da nach vieler Meinung/ sonst man nicht gewiß sagen könne/ welches die jenige Sachen wären/ worinn status ut singuli zu consideriren; ausser daß Strauch in seiner Diss. I. P. d. 7. th. 3. solches so erkläre/ si cui lege, pacto, consuetudine, vel possessione peculiare jus quoddam quæsitum. Add. Fürst. de suprem. c. 41. Eben so wenig schicke sich auch die dritte Limitation hieher. Die Worte deß Instrumenti Pacis Artic. 5. §. 52. lauteten also:

In causis Religionis omnibusque aliis negotiis, ubi Status tanquam unum corpus considerari nequeunt. NB. ut etiam Catholicis & A. C. Statibus in duas partes euntibus sola amicabilis compositio lites dirimat, non attenta votorum pluralitate.

Es wären nicht allein einige der Meinung gewesen/ daß alle berührte drey Requisita zugleich concurriren müsten/ wann die pluralitas nicht gelten solte/ sondern es wäre auch hie deren keines vorhanden. Der Chur-Sach halber wäre bißhero keine Trennung zwischen denen Catholischen und Evangelischen gewesen/ gestalten Ihr. Kayserl. Maj. das gantze Chur-Fürstl. Collegium und viele von denen Catholischen Fürsten die Chur erkenneten/ und allein einige aus dem Fürstl. Collegio die Sach strittig gemacht hätten/ so daß die Dispute zwischen denen Chur-Fürsten und einigen Fürsten/ so wohl Catholischer als Evangelischer Religion, nicht aber zwischen Catholischen und Augspurgischen Confessions-Verwandten seye. Ein gantz ander Ding sey es/ wenn Catholische und Protestirende zwo Corpora machten/ und man nicht in Conventu omnium Statuum deliberirte/ sondern ein jeder Theil vor sich/ als etwa Catholici bey Chur-Mayntz/ und Evangelici bey Chur-Sachsen zusammen tretten. Welches der Oesterreichische Director vor diesem auff dem Reichs-Tage zu Regenspurg Anno 1598. zu verstehen gegeben/ sagende; **Sie könten wegen Kayserl. Majest. unangezeiget nicht lassen/ daß ein Unterscheid zu halten/ in denen Sachen/ daß/ was die Gewissen betrifft/ dieselben Sachen wären bey dem Religion-Frieden zu lassen/ wie daß in solcher nicht wie in andern Sachen/ sondern durch sondere Räthe gehandelt/ also daß die Catholischen einen besondern Rath/ die andern auch einẽ besondern gehabt.** Und dieses sey der Casus, wovon es heisse: ubi Status tanquam unum corpus considerari nequeunt. Limn. I. P. L. 9. c. 1. n. 184. & in addit. ad L. 9. c. 1. n. 182. p. 363. Wann dann nun diese drey im Oßnabrüggischen Frieden befindliche Limitationes sich hier nicht appliciren liessen: So hielten sie davor/ die natürliche Regul, welche auch Grot. de I. P. & B. L. 2. c. 5. §. 17. Strauch. Diss. I. P. d. 7. th. 1. Kulpis. Not. ad Mönz. p. 2. c. 5. n. 172. inculciren/ müsse allhie ihren Platz und Krafft behalten. Ubrigens hätte man nicht Ursach gegen Ihr. Kayserl. Majest. so zu urgiren/ was Ferdinandus gesagt haben solle/ daß nemlich ein Römischer Kayser/ ohne Consens aller Stände/ keine neue Chur einführen könne/ zumahlen jetztregierende Kayserl. Majest. ihre Jura Majestatica an ihrer Vorfahren Reden nicht binden/ sondern alles das jenige frey thun könten/ was Ihro nach dem Innhalt dero Wahl-Capitulation und der A. B. zustehe.

Circulus.

SUMMARIA.

1. *Utilitas & numerus Circulorum.*
2. *Causæ & negotia Circulorum.*
3. *Non licere Circulis limites præscriptos egredi.*
4. *Recensentur variæ Circulorum utilitates.*
5. *Omnes tamen sine præjudicio supremæ jurisdictionis Imperialis.*
6. *Circulorum Directores, Duces adjuncti.*
7. *Nullum habent in reliquos Circuli Status superioritatem.*
8. *Debent omnia S. Cæs. Majestati, vel ejusdem Commissariis referre, & notificare.*
9. *Recensentur Directores Circulorum.*
10. *Decem Circulis Imperii machinam comprehendi.*
11. *Multa Imperii membra sub his circulis non contineri, quorum aliqua recensentur in Italia.*
12. *De Regno Bohemiæ, Ducatu Monpelgard, & aliis.*
13. *De Dantisco, Elbinga, Episcopatu Ultrajectino, Provinciis fœderati Belgii, Principatu Burgundiæ &c.*
14. *De gravamine Magistri Teutonici circa regium titulum Prussiæ.*
15. *De Directoribus ac Ducibus Circulorum.*
16. *Certi limites Circulorum Directoribus in R. J. præscripti sunt.*
17. *Supervacuam esse circulorum providentiam, ubi jam per Imperatoris ordinationem periculum aversum est.*

18. *Si res circulare auxilium exigat, illud tamen Imperatori statim notificandum est.*
19. *Præscribitur, in quibus casibus Circulorum Directores commissam sibi potestatem exercere possint.*
20. *Cessante tali periculo, omnia Imperatoris ordinationi esse relinquenda.*
21. *Imperatorem Circulorum supremum esse Generalem & Capitaneum.*
22. *Quando & quomodo executio sententiarum Circulorum Directoribus competat.*
23. *An aliquis relatus in Circulum, sit simul Status Imperii, vel eligi possit in Præfectum Circuli, qui non sit Germanus.*
24. *De Duce Sabaudiæ.*
25. *An liber ordo Equestris comprehendatur sub Circulis?*
26. *Quomodo Circulares Conventus instituantur? & penes quem potestas illos convocandi?*
27. *Lites ratione convocationis inter Episcop. Bambergensem & March. Brandenburgensem composita.*
28. *An Circuli sine consensu Imperatoris convenire possint.*
29. Gantze und enge Crayß-*Convent.*
30. *De forma Conventuum.*
31. *De conclusis per majora.*
32. *Exceptio contra majora.*
33. *De formatione Recess. Circularis.*
34. *De ordine sedendi in conventibus circularibus.*
35. *De circulorum officio circa pacem publicam.*
36. *De aliis ipsis incumbentibus curis.*
37. *De variis in Imperio muneribus Directorialibus.*

Ex hactenus notatis facile est distinguere Status Imperii in varias Classes, nimirum Electorum Ecclesiasticorum, 2. Archi-Episcoporum, 3. Episcoporum, 4. Principum Politicorum 5. Prælatorum & Abbatissarum. 6. Comitum & Baronum. 7. Civitatum Imperialium. Quorum singulorum nomina, munia item & jura recensere, longum nimis foret, nec brevibus notis meis conveniret: Sed aliqua solummodo hic attingere placuit. *Circulorum* namque potestatem & utilitatem hic potissimùm considerandam duxi, ut & hic fines & limites Constitutionum Imperii observentur; Postquam Imperium *anno* 1400. *& in ord. cam.* 1507. *tit.* 20. primum in sex, & posteà *in R. I. anno* 1517. §. 11. nec non *R. I. anno* 1522. in decem Circulos dividere placuit. *Limn. I. P. lib.* 1. *c.* 9. *n.* 30. *Diarium Europ. continuat.* 5. *in append.* Circulum definiunt: quod sit magna Regio ex conjunctione diversarum sibi vicinarum Provinciarum, sub se plures Status & Ordines Imperii comprehendens, *Fritsch. in manual. polit. verb. Circuli Imperii.*

1 Utilitas & numerus Circulorum.

2 Causæ & negotia Circulorum.

Causæ & negotia Circulorum sunt, quod in iis agatur, de probandâ & reprobandâ monetâ, de tranquillitate Statuum, de pace publicâ servandâ, de defensione Circuli, de ratificatione matriculæ, de sententiarum & mandatorum Imperialium executione, de præsentatione, uti olim Regimenti, ita hodiè Assessorum Cameræ Imperialis. Non possunt tamen in his omnibus membra Circulorum limites Constitutionibus Imperii præscriptos egredi. Licet enim statuta, Creyßabschied/ formare possint, quorum specimina exhibet *Speidel. verbo* Creyß; Illa tamen citra noxam legum universalium facienda sunt. *Sueder. de jur. publ. c.* 5. *n.* 18. Demandantur quædam Circulis ultrò, v. g. Eine Tax-Ordnung für die Soldaten zu machen/ R. I. de anno 1582. §. 32. & 1598. §. 32. Eygen Geschütz/ Munition, und Artillerie/ R. A. Anno 1570. §. 22. Cura der Durchzüg und Einquartierungen/ *Cap. Ferd. III.* §. 29. Ordnung wegen des Wollkauffs/ und Verführung derselben/ *R. I.* 1603. §. demnach setzen.

3 Non licere Circulis limites præscriptos egredi.

4 Recensentur variæ Circulorum utilitates.

Circulorum decem utilitates recenset *Irenic. in Colleg. jur. publ. ad Burgoldens. in not. ad discurs.* 6. *pag. mihi.* 47. ubi ait: *prima* & universalis utilitas ex ipsa magnitudine tanti corporis proveniens est, ut decreta ac leges Imperii latæque sententiæ, in casu contumaciæ rei conventi, et si necessitas efflagitaverit, executioni demandentur; Lex enim sine executione est quasi Campana sine pistillo. *Secunda* utilitas sumitur *ex R. I. de anno* 1500. Ut Regimenti, quod totum Imperium repræsentare debebat, Assessores sive Collegæ ex omnibus Imperii partibus colligerentur; qui usus tamen hodiè, cum Regimento à Carolo V. sublato, evanuit? Et usus Circulorum hodiè tantùm est in præsentandis Assessoribus Cameræ; *tertia* Utilitas ad executionem pacis publicæ & justitiæ spectat, juxta modum præscriptum *in R. I. de anno* 1555. §. 54. *& seq.* & §. 62. *& seqq.* Ut scilicet comprimantur, sedentur vel impediantur motus & arma, & vis publica, nec non militum coitiones profligentur, conscriptiones & delectus Principum exterorum in Regione impediantur. *Quarta* utilitas in colligendis & moderandis Imperii collectis versatur, *Capit. Ferd.* III. art. 14. *Quinta* Utilitas in jure conventus & Senatus Circulis deprehenditur, in quo præter pacem publicam, & justitiæ executionem, & collectarum moderationem, etiam monetæ & vectigalium ratio ac moderatio, modo in Constit. Imperii præscripto, initur. *Sexta* utilitas in eo consistit, ut militia Imperii, collectio copiarum, & apparatus bellicus (die Creyß-Hülff:) tam ad internam, quam externam vim propellendam, eò melius ad subita bella disponi & ordinari possit, *vide R. I. Spir. de anno* 1520. §. 10. *Septima* utilitas ad Comitia Imperii universalia spectat, scilicet ut dispositio in Circulis instituatur rerum in ipsis Comitiis tractandarum, *vid. Arumæ. de Comit. c.* 7. 11. 122. *Reinking lib.* 1. *d.* 2. *cap.* 2. *n.* 8. *octava* utilitas sumitur ex *Thuano lib.* 2. *Histor. in princ.* (uti sine alio fundamento recenset Irenicus:) ut essent communia

munia consilia, quibus crebræ de finibus & juribus inter Status exortæ controversiæ finirentur. *Gerhardus Mercator. in Athlante p.* 20. in genere scribit, Circulos institutos ad vitanda schismata in Imperio, ad mutuam Principum defensionem, ac pacem publicam conservandam. Videtur etiam *nona* utilitas Circulorum consistere in eo, si quid circulariter in Comitiis deliberandum venit, ex traditis *Reinking. c.* 8. *& Limnæ. de P. c.* 7. *n.* 25. *Decima* utilitas in inquisitione ad perfectionem matriculæ faciente. *Vid. R. I. August. de anno* 1582. §. zum Ersten welche Glieder / *& seqq. Rec. I. de anno* 1594. §. Zum ersten. *Undecima* utilitas versatur in cura annonæ. *vid. R. I. de anno* 1598. §. Und als für eine. Ac Status Circuli Suevici, in literis de anno 1556. d. 23. April. ad Directores Circuli Franconici curam & moderationem des Fleischkauffs sibi arrogant. *Vid. Limnæ. lib.* 4. *I. P. pag* 46. *in Recess. I. Ratisbon. de anno* 1603. §. Demnach setzen. Statibus uniuscujusque Circuli est mandatum, eine Ordnung wegen des Wollen-Kauffs/ und Verführung derselbigen zu machen. Quod ut ad effectum tandem deducatur, Interesse Imperii Commerciorum omninò exposcit. *Dn. D. H. in descriptione Imperii Romano-Germanici part.* 1. *c.* 6. *de divisione Imperii in circulos*, ita: Alldieweilen der anno 1445. publicirte Landfried wieder die durch abscheuliche Gewohnheit eingerissene merckliche Fehden/ welche das Reich immerzu in Unruhe und Blutstürtzung/ bald hier/ bald dort enthalten/ einer Handhab- und Verfassung bedürfft/ auch seiner Weitläufftigkeit/ und dan der unterschiedlicher daran anstossender manchmal verdächtiger Nachbahren wegen/ sonderlich da nach abgang Carl des Kühnen/ letzten Hertzogen von Burgundt/ das Hauß Oesterreich gegen die Cron Franckreich sich in gleichem Gewicht zu befinden/ und ein Theil dem andern die Stirn zu biethen/ auch fast um den Vorzug/ und Meisterschafft in der Christenheit zu streiten angefangen/ und der Türck sich des Griechischen Kayserthums bemächtiget/ auch Teutschland ziemlich nahe kommen/ und seinethalber nicht ausser Gefahr/ und Sorg gestanden/ aber alle diese Ständt nicht bald zusammen zu bringen/ noch sich in nothwendige Bereitschafft zu stellen gewest/ hat Käyser Maximilianus I. alle dem Reich unterworffene Fürstenthümer und Länder (dann die Churfürstenthümer damal nicht darunter begriffen gewesen) anno 1500. zu Augspurg/ bey Auffrichtung des Käyserlichen und des heiligen Reichs Regiment/ und einmüthigem zeitigem Rath und Willen/ auch zugeben und annehmen gesambter Stände des Reichs selbsten/ in gewisse und zwar sechs Circulos oder Creyse eingetheilet/ damit man auch die zwische Franckreich und Oesterreich noch immer im Schwung gegangene Strittigkeiten/ der Burgundischen Niderlanden halber/ diß theils desto besser befertigen/ und das Reich mit darein ziehen möchte/ seynd die Sechs Crayß (Fränckischer/ Bayrischer/ Schwäbischer/ Rheinischer/ Westphalischer/ Sächsischer rc. auff dem zu Trier angefangenen/ und zu Cölln vollendeten Reichstag/ anno 1512. mit noch 4. Craysen dergestalt vermehrt worden/ daß man erstlich Oesterreich/ und Tyrol/ secundo die erstgedachte Burgundische Länder/ tertio die vier Churfürstenthümer am Rhein darzu geschlagen: Den Sächsischen aber/ als der viel in sich begriffen/ nach beyder Churfürstenthum Sachsen/ und Brandenburg/ zertheilt/ und den einen/ worinn die Churfürsten neben andern etlichen Ständen befindlich/ den Ober-/ den übrigen aber den Nidersächsischen Crayß genennet: Diesem nach seynd 10. Teutsche Reichs-Creyse. Hæc ex *Irenico suprà citato loco*.

5 *Omnes tamen sine præjudicio supremæ jurisdictionis Imperialis.*

Sano tamen sensu hæc omnia Irenici tradita sunt accipienda, ut circuli non egrediantur limites in Constitutionibus Imperii præscriptos, nec Imperatoriæ Majestatis supremæ Jurisdictioni, & legibus Universalibus inferatur præjudicium, *ut suprà ex Sueder.* monitum.

6 *Circulorum Directores, Duces, Adjuncti.*

Circuli omnes suos habent Directores, Duces, Adjunctos, Creyß-Einnehmer und Cassierer; Director Circuli vocatur, Creyßausschreibender Fürst/ dieweil er das Ausschreiben im Creiß hat/ atque in nonnullis circulis plures sunt Directores, hinc venit Condirectorium, vel etiam alternatio. *Instrum. pac. Cæsar. Suec. art.* 10. in verbis: *ita ut inter Magdeburgensem, & Bremensem Circuli inferioris Saxoniæ Directorium alternetur.* Atque sic etiam decisum est in Circulo Franconico zu Augspurg 12. *August.* 1559. ut quando duo Principes Circuli sunt, alter Clericus, alter secularis, directorium utrique commune sit. Præfectus militiæ vocatus est primò Creyß-Haubtmann / *vid. declar. Pacis publ. de anno* 1572. *tit.* Welcher Gestalt. Posteà crevit titulus, & nominatus est Creyß-Obrister / *R. I. anno* 1555. §. und damit abgesetzte. Potest tamen etiam Director eligi in Circuli Ducem, cum istæ qualitates in uno subjecto possint concurrere, *R. I. anno* 1555. §. und auff den Fall. 57. Dux Circuli eligitur à Statibus Circuli, Directorium territorio adhæret. Dux Circuli, si Princeps sit, promittit ea quæ officii sui sunt, bey Fürstlichen Würden/ und wahren Worten; si Princeps non sit, præstat Circulo juramentum, keinen Standt vor dem andern anzusetzen/ sondern sich gleichmässig gegen alle zu halten/ auch des Creyses Hülff nicht in eigenen/ sondern der Stände gemeinen Sachen/ darzur sie von dem Creyß bewilliget/ zugebrauchen. Cum autem non exigua sit Ducis Circuli potestas, hinc ne reliqui Status per eum prægraventur, providè constitutum est, in *R. I. anno* 1555. §. 73. ut neque Director, neque Dux, ullam jurisdictionem neque superioritatem in reliquos Status consequatur, sequentibus verbis *in d.* §. 73.

7 *Nullam habent in reliquos Circuli Status superioritatem.*

Und

Und obwol die Obriſten aus den Creyß-Ständen/ nach eines jeden Creyß-Gelegenheit/ zu erwöhlen/ und ihnen obgeſetzter Gewalt und Befelch zuzuſtellen; So ſollen doch dieſelbige Churfürſten/ Fürſten/ oder Stände/ ſo zu ſolchem Ambt gezogen/ hierdurch ſich keiner Hochheit über andere Stände annehmen / oder ſich unter dem Schein dieſer Ambts-Verwaltung in einige Superiorität über die andere einzudringẽ/ od' ferner Macht/ u. Gewalt über ſie/ dañ ihnẽ vermög diſer Ordnung zugeſtellt/ anmaſſen.

8. Debent omnia ſuæ Cæſareæ Majeſtati, vel ejuſdem Commiſſariis referre & notificare.

Exinde Circulorum Duces ſuæ Cæſareæ Majeſtati, vel ejuſdem Commiſſariis, ſi ibidem adſint, omnia cum cauſis & rationibus, de ſuis geſtis & gerendis referre, & notificare debent; ut juxta antiquam obſervantiam & uſum, omnia cum ſuæ Majeſtatis, tanquam ſupremi Capitis in Imperio, notitia & ratificatione peragantur, *D. R. I. anno* 1555. §. 64. & 66. *vid. infrà textum n.* 17. Idque eò magis, cum Ordines Imperii Cæſaream Majeſtatem pro ſupremo Circulorum Generali exoraverint, *R. I. anno* 1569. §. Dieweil nun zu ſolchem 47. in verbis: Uns allerunterthänigſt erſucht/ und gebetten / Wir / als Römiſcher Käyſer und Oberhaupt im Heiligen Römiſchen Reich/ wolten ſolch Obriſten-Ambt / dem Heiligen Reich zu ſondern Gnaden und Ehren / gnädiglich nehmen: Haben wir aus gnädigſter vätterlicher Liebe auff uns genommen.

9. Recenſentur Directores Circulorum.

Circulorum in Imperio Directores ſunt ſequentes. *Circuli Rhenani inferioris* ſive Electoralis Director & Elector Moguntinus. *In Rhenano ſuperiore* Epiſcopus Wormacienſis & Princeps Palatinus Simmeranus. *In Suevico* Epiſcopus Conſtantienſis, & Dux Würtenbergicus. *In Weſtphalico* Epiſcopus Monaſterienſis, & Dux Juliacenſis. *In Saxonia ſuperiore* Elector Saxonicus. *In Saxonia inferiore* alternant Dux Magdeburgenſis, & Dux Bremenſis, ſemper condirigente Domo Brunſvigo-Luneburgenſi. *In Bavarico* Elector Bavariæ, & Archi-Epiſcopus Salisburgenſis. *In Franconico* Epiſcopus Bambergenſis, & Marchio Brandeburg-Culmbacenſis. *In Auſtriaco* Imperator, uti Archi-Dux Auſtriæ. *In Burgundico* Rex Hiſpaniæ. Den Anſchlag dieſer 10. Reichs-Cräyſen/ *vide apud Gaſtel.* 1. *P. c.* 7. *n.* 67.

10. Decem Circulis Imperii machinam comprehendi.

Decem itaque hi Circuli comprehendunt Machinam Imperii, non tamen in totum, ſed in tantùm. Multa enim ſunt membra Imperii, quæ ſub Circulis non ſunt. Teſtantur hæc feuda Italiæ, *Mediolanenſis Ducatus, Marchionatus Finalis*, in cujus ſuperioritatem prætendit Genua: Agnoſcit & Imperium *Siena civitas*, quam ſub feudi Imperialis nomine Dux Florentinus à Rege Hiſpaniæ recognoſcit, item *Plumbinum, Orbitellum*, & *Comachium* ad mare Hadriaticum, & quæ ſunt plura.

11. Multa Imperii membra ſub his Circulis non contineri, quorum aliqua receñſentur in Italia.

Alia Feuda in Italia, & in ipſo Statu Romano ſita, quæ ab Imperio adhuc feudi titulo dependent, velut noviſſimè *Princeps Savelli* petiit renovationem inveſtituræ ſuper *Civitate Albani*, denominando quoque Aritiam, Arignano, Pontiano & Flaciano, producendo antiquas Imperialium inveſtiturarũ literas. Item deſignata ſunt pro Feudis Imperialib⁹ *Baronia di Collaldo*, de qua extant literæ inveſtituræ, *Torneſa, Riccia, Malateſta, Monaldeſchi, Garpina in Romania, Riggatti, Anguillara Lamentana* in Agro Romano, *Viano, Caſtel novo, Civitella, Liprignano, Vaccaretia, Longhezza, Artea, S. Polo, S. Victorino, Norluco, Farmelo, Aſcoli* in Marca Pontificia: pro quibus recuperandis, juxta Capitulationem Cæſaream, nihil intermittitur.

12. De Regno Bohemiæ, Ducatu Mömpelgard & aliis.

In Germania noſtra eſt & *Regnum Bohemiæ*, cum ſuis incorporatis provinciis, quod in circulo nullo eſt. *Mompelgard*, licet votum & ſeſſionem in Comitiis habeat, tamen ſub nullo Circulo continetur. *Circulus Burgundicus* eſt circulus, membra tamen ejus non ſunt ſub juriſdictione, ſed tantum protectione Imperii. Nonnulla hujus vel alterius Circuli membra penitùs avulſa ſunt, vel ſaltem ab immediato ejus obſequio. Velut à Circulo Rhenano ſuperiore, *Metis, Tullum, Verodunum*, quos Epiſcopatus ſuperiore ſeculo Gallus occupavit, & per Inſtr. Cæſar. Gallic. unà cum *Alſatia & Briſaco* titulo Imperialis ceſſionis tenet. *Inſtrum. Pacis Cæſ. Gall.* §. 70. & 73. quorum verba ſunt ſequentia: §. 70. *Quod ſupremum Dominium, jura Superioritatis, aliaque omnia in Epiſcopatus, Metenſem, Tullenſem, & Virodunenſem, Urbesque cognomines, eorumque Epiſcopatuum diſtrictus, & nominatim Moyenvicum, eo modo, quo hactenus ad Romanum ſpectabant Imperium, impoſterum ad Coronam Galliæ ſpectare, eique incorporari debeant in perpetuum, & irrevocabiliter, reſervato tamen jure Metropolitano ad Archi-Epiſcopum Trevirenſem ſpectante*: Et §. 63. ſequentia habentur: *Imperator pro ſe, totaque Sereniſſima Domo Auſtriaca, itemque Imperium cedunt omnibus juribus, Dominiis ac juriſdictionibus, quæ hactenus Sibi, Imperio, & Familiæ Auſtriacæ competebant, in oppidum Briſacum, Landgraviatum ſuperioris & inferioris Alſatiæ, Suntgoviam, Præfecturamque provincialem decem civitatum in Alſatia ſitarum, ſcilicet,* Hagenaw/ Colmar/ Schlettſtatt/ Weiſſenburg/ Landau/ Obernheim/ Roßheim/ Münſter *in valle S. Georgii*, Käyſersberg/ Thüringheim/ *omnesque pagos, & alia quæcumque jura, quæ à dicta præfectura dependent, eaque omnia & ſingula in Regem Chriſtianiſſimum, Regnumque Galliarum transferunt, ita ut dictum oppidum Briſacum, Hochſtatt, Niedermiſing, Harten, & Acharren ad communitatem Civitatis Briſacenſis pertinentibus, cumque omni territorio & Banno, quatenus ſe ab antiquo extendit, ſalvis tamen ejuſdem Civitatis privilegiis & immunitatibus, antehàc à Domo Auſtriaca obtentis.*

13. De Daniſco, Elbinga &c.

Ad Circulum Saxonicum ſuperiorem olim ſpectabant immediatè *Daniſcum*, & *Elbinga*, *Goldaſt.* In Reichs-Händeln. *fol.*

piscopatu Ultrajectino, Provinciis fœderati Belgii, Principatu Burgundiæ, &c. *fol.* 181. quæ hodiè à Polono possidentur, *Episcopatus Ultrajectinus* ad Westphalicum Circulum pertinuit, à Belgis autem fœderatis avulsus est. Olim *Burgundicus* Circulus, complectens 17. Provincias cum Burgundiæ Principatu & Comitatu, fuit longè potentissimus: Hodiè verò septem Provinciæ Belgii Fœderati; cum Drentia, ab eo avulsæ, *Tetrarchiam Brabantiæ Trajectensem, ad Mosam, Buscoducum, Bredam, Bergam ad Somam, Slusam,* & alia egregia Flandriæ & Brabantiæ loca, iidem illi Status Fœderati tenent, & nunc separatam à Germania Rempublicam instituunt; Prætereà Rex Galliæ non tantum *Principatum Burgundiæ*, sed etiam alia plurima loca in Flandria, Arthesia, Luxenburgo, huic circulo armis victricibus subtraxit, ut ex Instrumentis Pacis inter Coronas Hispaniæ & Galliæ patet. *Donavverda*, porrò immediatè Imperio subjecta fuit, quæ nunc est Civitas Provincialis Bavariæ Ducis. Constantia quoque Imperii Status fuit, quæ superiori seculo Archi-Ducibus Austriæ cessit; *Irenicus in Colleg. Jur. publ. ad Burgoldens. Discurs.* 6. *pag. mihi* 40. *Fritsch. in manual. Jur. publ. tit. de Notabil. damnis, circa Status Imperii.*

14. De gravamine Magistri Teutonici circa Regium Titulum Prussiæ. De Prussia, Teutonicique Ordinis in eam juribus, dictum est suprà *sub tit.* abgehende außgezogene Stände / verbo *Prussia. fol.* 107. *n.* 735. *& multis seqq.* nec non sub titulo Brandenburg *fol.* 391. *n.* 17. *& seqq.* Novissimè Ordo Teutonicus publicavit Scriptum *sub titulo*: Höchstabgenöthigtes gravamen des hohen Teutschen Ritter-Ordens / über seiner Churfürstlichen Durchl. zu Brandenburg vor einigen Jahre nanmaßlich zugelegtem Titul eines Hertzogen / und nunmehr gar von eigener Macht vermeintlich angenommene **Königliche Würde von Preussen** / mit beygelegter historischen warhafften Deduction, des letztern Rechtens / so das Heilige Römische Reich / und ein zeitlicher Hoch- und Teutsch-Meister / als des genanten Ordens Ober-Haupt / auff das Land von Preussen und dessen Zubehör hat. Et prodierunt *literæ Pontificis Clementis XI.* contra Nomen PRUSSIÆ REGIS. 14. *Maii.* 1701. ad Magnum Ordinis Teutonici Magistrum, in quibus dicit: se dedisse ad Orthodoxos accuratas literas, quibus ipsos vehementer adhortatus sit, ne ulla Regii honoris testatione ambitum hunc fovere vellent, sed rejecto prorsus erga eundem omni officiorum consortio, propriæ dignitati ac Religioni prospicerent, mox autem coram venerabilium Fratrum suorum S. R. Ecclesiæ Cardinalium Collegio, liberâ ac Sacerdotali voce, factum ejusdem improbavit, ac latè prosecutus est, quanto Ecclesiæ Dei contemptu infectus hæretica labe Princeps, reclamante Apostolicarum Sanctionum Authoritate Regiæ Dignitatis insignia, profano ritu occupata præferret, quam etiam incautè eorum numero se junxisset, quos increpat simul, & reprobat sermo ille Divinus: *Ipsi regnaverunt, & non ex me, Principes extiterunt, & non cognovi.* Insuper verò aliud publicis typis evulgatum est scriptum, cui titulus præfixus: Bedencken / und hiedurch veranlassete zufällige Gedancken / über Simon Wolff Brandes Schutz-Juden in Berlin / so genante Entdeckung der geheimen Weissagung Davids im 21. Psalm. &c. Nimirum mundus opinionibus regitur. Interim verò Elector Brandeburgicus Regio Prussiæ gaudet titulo, qui ipsi etiam à plerisque attribuitur.

De Lotharingia dictum quoque suprà sub tit. Abgehende / und außgezogene Stände / verbo Lotharingia fol. 110. n. 244. & seqq. nec non de Circulo Burgundico fol. 112.

Agendum jam est de Directoribus & Ducibus Circulorum; Quid verò, si Dux Circuli ipsemet alterum de facto invadat, vel limites officii excedat, aut aliud planè negligat? De hoc disponit *R. I. Anno* 1555. §. 76. verbis sequentibus. Wo sich auch zutrüge / daß in einem Kreiß ein Oberster selbst wieder einen andern Standt desselbigen / oder eines andern Kreyß / thätliche Handlungen fürnähme / Rottirung oder Versammlung eines Kriegs-volcks zu Roß verursachete / oder in was Weg das seyn mögte / wieder den Landfrieden sich empörte / oder auch in seinem Ambt säumig wäre / auff Anzeig- und Anruffung der Stände / auch anderer Kreyß-Obersten / sich der Sachen nicht annähme / in Nothfällen seines Ambts sich nicht wohl finden liesse / ausser Lands wäre / oder Tods verfiele / dardurch denen jenigen / so andern zu beschädigen / oder den gemeinen Frieden zu betrüben vorhätten / Statt und Raum / ihr Vorhaben fortzusetzen / gegeben würde / und sie desto ungehinderter auff kommen / und ihr Vorhaben fortdringen möchten / auff die Fälle der Verhinderung / und hinderlicher Verziehung dieses Ambts Verwaltung des Obersten / soll in einem jeden Crayß / einer aus den zugeordneten Befelch haben / da der Oberst sein Ambt auff Anzeig- und Anruffen nicht thäte / thun könte / oder wolte / daß einer aus den zugeordneten desselbigen Crayß auch specialiter darzu gleich alsbald in Annehmung des Obersten / der sich / wie obgemeldt / also säumig erwiese / Gewalts zu unterfangen / und an des Obersten Statt / als ein Nachgeordneter / die Sachen zu vertreten. 15. De Directoribus & Ducibus Circulorum.

Et §. 99. Gleicher Gestalt / da ein Oberster oder Nachgeordneter / in Verwaltung ihres Ambts Befelchs / sich säumig / oder ungehorsam erzeigen / sollen die andere desselbigen Crayß Zugeordnete / den oder die ersuchen / und vermahnen / daß sie sich ihrem Ambt / und Befelch unverzüglich gemäß erweisen. Im Fall aber diese / über beschehene Vermahnung und Anlangen / auff ihren Ungehorsam / und in der Saumnuß bestünden / und verharreten / so solle nachmals gegen diesen ebenmässig / als jetzt vermeldt /

Ppp von

von einem ungehorsamen Standt procedirt/ und vollfahren werden.

16 Certi limites Circulorum Directoribus in R.I. præscripti sunt.

Nimirum ut omnis confusio in circulis evitaretur, certi limites præscripti sunt, quos ultrà citraq; nequit consistere rectum. Hinc in *R. J. de anno* 1569. §. 32. *& seqq. & præsertim.* §. 47. electus est Generalis omnium decem circulorum, atque ad hoc officium sua Cæsarea Majestas, tanquam supremum S. Romani Imperii caput exorta est. Inhibitum Ducibus Circulorum, ut nullam in reliquos Status jurisdictionem, vel superioritatem sibi arrogent, *R. J. anno* 1555. §. 73. ordinatum ut Directores & Duces Circuli suæ Cæsareæ Majestati, vel ejusdem Commissariis; si in loco adsint, de suis actibus & gestis referant, rationesque & causas moventes exponant. *R. J. anno* 1555. §. 64. *&* 66. Semper scilicet salvâ supremâ Imperatoris autoritate & jurisdictione.

17 Supervacuam esse Circulorum providentiam, ubi jam per Imperatoris ordinationem periculum aversum est.

Cum verò officium Ducis Circularis inter alia potissimum in conservanda pace publicâ consistat, ut tumultus bellici, congregationes & lustrationes militum, atq; imminentia pericula avertantur: Constitutiones Imperii Circulis nihil attribuunt, sed cessat eorum officium, quando per Imperatoris paternam & vigilantem providentiam, imminens periculum armorum jam sopitum est, & partes disceptantes ejus decisioni se placidè submiserunt. Tunc enim supervacua est Circuli cura, utpotè, quæ tunc demum vires suas exerit, wo sich eine Kriegs-Empörung/ Musterplätz/ und andere Rottirungen in dem Crayß ereignen/ und ihren Fortgang erreichen wollen/ R. A. *anno* 1555. §. **Und soll der gesetzte Oberste** 60. *&* §. *seqq.* 62. Damit die Stände nicht vergebens bemühet werden/ sollen die Obersten keine Auffmahnung fürnehmen/ sie haben dann von vorstehender Gefahr und Nothwendigkeit gewisse Kundschafft zuvor empfangen/ und eingenommen.

18 Si res circulare auxilium exigat, illud tamen Imperatori statim notificandum est.

Insuper, si res circulare auxilium exigat, sollen die Crayß-Obersten/ und Zugeordnete **Ihro Käyserliche Majestät** ihres Vorhabens/ und was sie darzu verursacht/ in Schrifften unverzüglich/ und in Unterthänigkeit/ der Sachen wissens zu haben/ verständigen/ und vergewissen/ und nichts destoweniger mit der fürgenommener Gegenwehr/ dieser Ordnung gemäß fürschreiten. §. 64. Et si Imperatoria Majestas suos mittat Commissarios, sollen die Churfürsten/ Deputirte Fürsten und Ständt/ ihre räthliche Bedencken an dieselbige jederzeit gelangen lassen/ und sich mit ihnen/ an statt **Ihro Käyserlichen Majestät/ als dem Haupt**/ wie bräuchig und herkommen/ vergleichen/ und vereinigen.

19 Præscribitur, in quibus casibus Circulorum Directores commissam sibi potestatem exercere possint.

§. 66. Atque ut extrà omne dubium clarissimè constaret, quibus in casibus Directorium cujusque Circuli commissam sibi potestatem exercere possit, disertis in verbis specialissimè sancitum & expressum est, *in d. R. I.* §. 94. ubi sequentia habentur: Auff daß auch destoweniger in Zweiffel zu stehen/ in was Sachen die Hülff eines oder mehr Craysse/ ein Standt oder Crayß auff sein Ansuchen zu leisten/ so solle diese Ordnung/ wie hiebevor angelegt/ wider alle Vergadterungen/ Auffwicklung und Versammlung Reuter und Knecht/ auch alle thätliche Handlungen derjenigen/ so sich im heiligen Reich an Gleich und Recht nicht begnügen lassen/ und da ihnen solches fürgeschlagen/ dasselbig nicht geben oder nehmen wolten/ verstanden werden. Quæ omnia porrò repetuntur *in R. I. Anno* 1570. §. 21. **Und sollen solche Hülff oder Crayß**/ mit Auffmahnen und Zuzug statt haben/ wider alle im heiligen Reich zutragende Vergadterung/ Auffwicklung/ oder Versammlung Reuter und Knecht/ auch alle thätliche Handlungen derjenigen/ so sich im heiligen Reich an Gleich und Recht nicht begnügen lassen/ und dann alle Verwaltigungen/ frembder Ein- oder Außfällen/ feindlich angreiffen/ ungebührliche gewaltige An- Durch- oder Abzüg: Demnach sollen auch dieselbige Krayßhülff allein denjenigen zu statten kommen/ so wider des Reichs Religion, und prophan-Frieden beschwehret/ beschädiget/ beträngt/ oder sonsten thätlich offendirt würden/ wie davon in dem Augspurgischen anno 55. auffgerichteten Abschied in Versicul (auff daß auch desto weniger) zum theil auch disponirt worden.

Ex quibus omnibus, & *limitata potestas Circulorum*, & reservata superioritas, autoritasque Imperatoris dilucidissimè apparet. 20 Cessante tali periculo omnia Imperatoris ordinationi esse relinquenda.

Undè si Imperator, lites inter Principes, ratione successionis in Ducatu vacaturo exorituras videat, si pro Imperiali munere paternâque curâ per Commissionem Cæsaream controversias amicabiliter componere studeat, si casu mortis eveniente Principes successionem prætendentes Imperatoris compositioni amicabili, vel decisioni judiciali, sine ullo armorum strepitu, sine ulla militum vel paucissimorum manu, se pacificè planè & quietè submittant, prout contigit in causa M. contrà M. nullus profectò hic est casus, in quo Circuli Directores potestatem aliquam exercere, Imperatoris jurisdictioni, & ordinationibus se ingerere, & circularem, pro avertendo, nullibi apparente, vel minimo periculo, militiam in principatum introducere possint, prohibentibus idipsum suprà citatis Imperii Constitutionibus, & sacra Cæsareæ Majestatis reverentia, dùm præsertim Imperator ipsemet Circulorum supremus est Generalis, & Capitaneus, R. A. *anno* 1569. 21 Imperatorem Circulorum supremum esse Generalem & Capitaneum.

in verbis: Uns allerunterthänigst ersuchet/ und gebetten/ wie als **Römischer Kayser/ und das Oberhaupt im heiligen Römischen Reich**/ wolten solch General-Obristen-Ambt/ auff uns/ dem heiligen Reich zu sonderbahren Gnaden und Ehren gnädiglich nehmen. Decens nimirum est, ut si Directorium circulare etiam ex nulla mala intentione misisset manum militarem in aliquem Principatum, tamē ad Imperatoris mandatum, ordinationem, eam

revo-

revocet, ut evitetur in Imperio confusio, & inferiora superioribus, contra præcepta divina & humana & omnem ordinem naturæ, non prævalcant. Neque hic ad asserendam potestatem Circulorum formare licet periculum, ubi nullum adest, ubi evidentia monstrat contrarium, ubi omnia quieta & pacata sunt, quia ista cognitio, in similibus circumstantiis, ubi Imperator jam vigili providentiâ omne periculum prævenit, ad Imperatorem spectat, ne frustraneis sumptibus alii graventur, *cit. R. I. anno* 1555. §. 61. nec enim Circulo potestas attribuitur in Constitutionibus suprà citatis, nisi ubi milites congregantur, armantur, lustrantur, expeditio bellica apparatur, *R. I. suprà citato de anno* 1555. §. 94. quæ circumstantiæ ubi non apparent, sola remanet Imperatoris sancta & suprema ordinatio, quæ intacta sine contradictione relinqui debet, ubicunque nihil expressis verbis specialissimè Circulorum arbitrio & directioni est attributum.

22 Quando & Quomodo Executi sententiarum Circulorum Directoribus competat.

Id quod etiam in executionibus sententiarum procedit, quæ Circulorum Directoribus non aliter competit, quam ubi de facto executio est necessaria, atq; ad eam faciendam requiruntur. Inspiciatur die Erklärung des Land-Friedens *Anno* 1572. *tit* 1. in verbis: So haben wir / sambt unserm Regiment zu thätlicher Straff / auch Vollziehung und Handhabung gemeiner Recht / und Landt-Friedens ꝛc. wie auch thätlicher Execution der gesprochener Urthel / wie das alles recht / und dienstlich seyn will / durch solche zehen Creyß zugeschehen fürgenommen. Ubi probè attendenda sunt verba: Wie auch thätlicher Execution der gesprochener Urthel / wie das alles Recht / und dienstlich seyn will. Scilicet contrà contumaces decernitur executio per monitoria & mandata de exequendo, an die Creyß-außschreibende / quæ necessaria non sunt, ubi vel pars condemnata Sponte sua paret, vel Judex superior ipsemet parti victrici, sine Reali executione, rem tradere potest. Nec enim Exemplum ullum allegari poterit, quod Directores Circuli, sine ullâ præviâ requisitione, proprio motu, sententias latas executioni demandaverint. In der Ordnung deß Landfriedens *Anno* 1521. §. und nachdeme in dieser Ordnung 10. sequentia ordinantur: So ist deßwegen für gut angesehen / daß unser Statthalter und Regiment / in solchem ersucht werde / und zu deß Reichs-Raths Ermessen uñ Gefallen stehen solle / einen oder mehr Creyß / zu der Execution zu verordnen / und zugebrauchen *vid.* R. A. *anno* 1524. §. Und nachdeme wir samt Chur-Fürsten. Creyßordnung anno 1555. §. Und nachdeme dieser Ordnung 73. & clarissimè *in R. I.* novissimo de anno 1654. §. damit auch die ausgesprochene Urthel in verbis: Solle in allen Sachen / da die Execution zu thun übrig / und vonnöthen / den verlustigten Theil / an Statt der Executorialium, ein / nach Gelegenheit der Partheyen Entsessenheit / geraumer termin zur parition, und ad docendum de paritione, bey der den Executorialien einverleibter ordinari Straff / oder nach Ermessung des Richters / und Comminatione realis executionis, angesetzet werden. & §. *seq.* in welchem *termin* der *Condemnatus*, &c. cujus hæc verba: in welchem termin der Condemnatus, ob er parirt habe oder nicht / anzuzeigen schuldig / und ihm derhalben weiter Zeit nicht gegeben werden / wo er aber solches nicht thäte / solle alsdann auff Anruffung deß obsiegenden Theils / vermög ergangener Urthel / er in die darin benante Pöen / samt Kosten und Schäden erklährt / und die Execution, so wohl auff den Pöen-Fall / als in der Haupt-Sachen seiner Obrigkeit / oder deß Creyses / in deme er gesessen / und begütert / ausschreibenden Fürsten / per mandata Executorialia, nach Inhalt unsers Cammergerichts Ordnung / oder wan dieselbe bey der Sachen interessirt, und sonst erhebliche Ursach vorhanden / nach Gutbefinden deß Richters / den ausschreibenden Fürsten eines oder mehr benachbahrten Creyses / von unserem Kayserlichen Cammer-Gericht auffgetragen / und anbefohlen werden / welche dan auff solchen deß Cammer Gerichts Befehl / und deß obsiegenden Theils begehren Hülff und Vollziehung mitzutheilen schuldig seyn sollen. Quæ omnes Constitutiones non attribuunt Circulari Directorio Executionem sententiarum proprio motu & arbitrio faciendam, sed si ea ipsis committatur & demandetur, prout hactenùs semper factum, nec unquam aliquid in contrarium nisi vanissimo conatu tentatum fuit. Placet hic apponere, quæ *Conring. de Rom. Imp. Republ. tit. de judiciis.* §. *Nova quoq; septimo.* tradit: Est illa, quam leges definiunt, latas sententias exequendi ratio, si partes iis nolint ultrò obtemperare. Actum de eâ primò omnium est in Coloniensibus Comitiis anno Seculi superioris duodecimo, & post in sequentibus multis; Visum verò est expedire, si in decem circulos distributa Germaniâ, cuilibet exequendi illa autoritas deferatur. Huc faciunt *Comitiorum Coloniensium anni* 1512. *parapraphus*: und ob jemand: *Wormatiensium anno* 21. §. ob aber zu frischer That. *anno* 22. So zu frischer. Hinc in singulis Circulis leges posteà latæ sunt de modo Executionum, quæ num perindè omnes Reipublicæ expediant, haud abs re fortassis quis dubitet. Cæterùm nec adferre hùc licet illas, nec hic sub examen vocare, ob multitudinem & varietatem; quamvis verò hæc ita sint definita, attamen legibus illis se non teneri Cæsarum nonnulli sunt professi. Sic jam anno 1607. Rudolphus Cæsar rescribi fecit: daß Ihre Majest. weder an des Reichs Executions-Ordnung / oder Creyß-Verfassung / noch sonsten dahin gebunden seyn / daß zu Exequirung der Kayserlichen Urthel sonst kein Mittel vorgenommen werden möge / dan allein mit deßjenigen Creyß-Obristen Zuthun / darunter die Condemnirte gesessen / sondern sie hätten zu

Erhaltung Rechtens/ auch wohl auff andere Weiß in allweg zu schliessen. Idem Cæsar proscriptionem Donawertensis urbis, non per Suevici Circuli Ordines, sed per Bavariæ Ducem executioni mandavit. Ex adverso tamen hoc tanquam injuriosum reipublicæ, & iniquum multi Principum proclamaverunt. An verò hæc res nunc sit composita satis dubito, ut proindè in tam magni momenti negotio videatur respublica fluctuare. Huc usque Conring.

Sed omnia elucidata sunt per Recessus Imperii suprà allegatos, & præsertim per ultimum de anno 1654. Atque referente *Iren. ad Burgoldens.* Imperator anno 1607. in puncto Executionis Donawertensis, sequentem in modum Statibus respondit: Wie weit des Reichs Executions-Ordnung/ und Kreyß-Verfassung sich erstrecke/ seye ihm unverborgen: Es seye aber ein Kayser noch in denselben noch sonsten dahin gebunden/ daß zu Exequirung der Kayserlichen Urtheil/ oder Erhaltung anders schuldigen Gehorsams/ sonsten kein Mittel fürgenommen werden möge/ dan allein derjenige Creiß-Obristen Zuthun/ darunter der Condemnirte gesessen/ zumahlen wan erhebliche Bedencken darwieder vorhanden/ oder auch/ wie in dem fall beschicht/ da deß Hertzogs von Württenberg Liebden die Execution zu übernehmen nicht Lust hätte/ sondern selbst der Sachen theilhafftig machet/ und der Parthey Beyfall thut. Quid replicarin Status, tradit *idem Iren. d. loc.* Sed Imperatoris responsio per *R. I. de anno* 1654. publico omnium Ordinum consensu est approbata, & facile comprehendi potest oppositio in causâ Donawertensi facta, scilicet quia, tradente *Gastelio in tr. de I. P. c. 22. verb.* Donawerdt/ Causa banni fuit tumultus Civitatis cum Abbate Monasterii S. Crucis ob Ceremonias Catholicas, quas in civitate plebs nolebat permittere. vid. *Limn. I. P. tom. 3. lib. 7. cap. 13. Oldenb. in Limn. lib. 4. c. 23. Burgold. p. 2. disc. 8. Londorp. contin. tom. 1. lib. 2.*

An aliquis relatus in Circulum sit simul Status Imperii, vel eligi possit in Præfectum Circuli, qui non sit Germanus &c.

23 In quæstione, an is, qui in circulum relatus, sit simul Status Imperii, negativè respondet Goldastus, affirmativam defendit *Limnæus I. P. lib. 7. c. 37. tom. I.* Præfectum Circuli eligi non posse, qui non sit Germanus, vel alii quam Imperio obligatus, controversum fuit, cum præterito tricennali bello, Rex Daniæ Christianus IV. Inferioris Saxoniæ Præfectus militaris eligeretur, *vid. Londorp. Tom. I. Actor. publ. lib. 8. c. 18. Limn. Tom. I. addit. pag. 51. Imper. Ferdinandus II. juxtà R. I. de anno* 1555. §. und sollen diejenigen 59. *anno* 1625. ad Regem scripsit: daß gleichwol Dennemarck nun von vielen undencklichen Jahren bey dem Hauß Hollstein gewesen/ kein König aber/ so viel wir uns berichten/ und errinnern lassen: Alsdann auch die Reichs-Constitutiones solches demjenigen auffzutragen verordnen/ sol mit seinen Pflichten allein dem Römischen Kayser/ als deß Heil. Reichs Oberhaubt/ und dem Creiß zugethan; Rex verò Daniæ respondit: Daß sein Herr Großvater/ Christianus III. anno 1556. zum Creyß-Obristen erwehlt worden/ und sich darauff schwerlich habe loßmachen können. (2.) Daß seyn Herr Vetter/ Adolph zu Schleßwig und Holstein/ welcher theils dem Kayser/ theils der Cron Dennenmarck zugethan/ Creyß-Oberster gewesen. (3.) Daß die Marggraffen zu Brandenburg/ wegen der Preussischen Lehen/ dem König in Pohlen verwandt/ und dannoch im Ober-Sächsischen Creyß nicht verhindert werden an dem Creyß-Obersten- oder Reichs-Aemptern. Addunt alii, Constitutiones Imperii hoc velle, ut priusquàm illi recipiantur, qui Imperio & aliis obligati, ab omni aliâ obligatione soluti sint, quâ impediri possent, quo minus hoc Circuli munus expediant, *R. J. anno* 1555. §. und sollen. & §. so sollen diejenige. *Franc. Irenicus in Colleg. ad Burgoldens. Discurs. 6. pag. mihi* 53. Ubi perstringit Episcopos Imperii, quasi personæ Ecclesiasticæ ad munera Circuli secularia eligi non possent, vix se defensuros (uti ait) in tremendo Dei Judicio, quod tormenta bellica canonibus prætulerint. Verùm quomodo Ducales & Principales potestates Episcopis attributæ, & quod utraque jurisdictio Ecclesiastica & secularis concurrere possit in eodem subjecto, jam suprà demonstravimus. De controversiis in Directorio Circulari inter Episcopum Bambergensem & Marchionem Culmbacensem, Episcopum Wormatiensem, & Princ. Palatino-Simeranum, Episcopum Constantiensem, & Ducem Württembergiæ agit *Iren. ad Burgoldens. dicto suprà loco.* Ubi simul mentionem facit quæstionis, *an Camera Imperialis cum Circulis concurrat, & executionem eorum per mandata impedire possit?* provocans ad acta Wertheimensia contra Würtzburg. *part. 2. pag.* 416. *& seqq. adde R. J.* 1654. §. 178. *& seqq.* De conventibus Circulorum, præsertim in re monetariâ, de apparatu, von Crayß-Verfassungen. De Reformatione Circulorum, agitur in *R. J.* 1500. 1557. 1559. 1564. 1566. 1570. 82. 84. *Instr. P. art.* 16. *R. J. anno* 1654. §. Nachdem auch Chur-Fürsten 178. *& seqq.* ubi omninò vide. Hæc de Imperatoriâ Majestate ejusque reservatis sufficiant. 24

De Duce Sabaudiæ.

Sabaudiæ Dux est Imperii Princeps & Vasallus, *R. J. de anno* 1543. §. nachdem aber in dem rc. *& R. J. de anno* 1544. *in proœmio*, ibi: unsern Fürsten und Gliedern des Heil. Reichs / qui etiam sessionem & votum in Comitiis habet, uti ex subscriptione Recessuum, imprimis novissimi, liquet, & tamen nulli subjacet Circulo, sed inter cæteros Italicos Vasallos numeratur, *Myler. in add. ad Rumel. in A. B. part. 2. diss. 3. thes.* 27.

An liber Ordo Equestris comprehendatur sub Circulis?

Liber equestris Ordo in Franconia, Svevia, & ad tractum Rheni, videtur illis Circulis annumerandus, per *art.* 2. der Erklärung des Lands-Friedens/ *anno* 1522. ubi locus, *Hegau* dictus, in classe Equitum Suevicæ, Circulo annumeratur Suevico; Imò sub Circulis 25

Nobiles

Nobiles quidam inter Circulos Imperii referuntur, in *Receſſ. Deput. anno* 1564. §. wir wollen auch auff uns fürbracht Bedencken/ 32. ibi: Auch in dieſe die Gahn-Erben / und andere von der Ritterſchafft/ und dem Adel / welche unter den Crayß- und Reichs-Ständen mit begriffen ſeynd/ mit einziehen. Quibus tamen opponitur, was Chur-Fürſten / Fürſten und gemeine Stände des Reichs/ in ihrer Antwort im Religions-Frieden/ der Röm. Kön. Majeſt. den 6. Septemb. anno 1555. übergeben/ ibi: Was ohne Mittel/ und ſonſt keinem höhe-rem Stand unterworffen/ die keine Stimme und Seſſionem im Reichs-Rath haben/ auch im Anſchlagen nicht begriffen/ anlanget/ ꝛc. cui accedit ipſorummet Nobilium immediatorum confeſſio, facta in literis, quas anno 1619. 11. Novembr. Noribergæ correſpondentibus Statibus exhibuerunt. ibi: Weilen die Reichsgefreyte Ritterſchafft/ als ein ſonderbahr/ doch der Röm. Kayſerl. Majeſt. / und dem Heil. Reich ſo wohl als die Reichs-Städte ohne Mittel zugethane Corpus; in der Reichs- und Crays-Matricul, auch dero Anſchlag nicht begriffen/ und auff die Reichs-Deputation und Crayß-Convent nicht beſchrieben zu werden pflegen. Et quamvis in nuperis motibus Turcicis, cum militia Imperii Circularis Hungariæ nutanti ſuppetias latum iviſſet, Nobilitas Franconica, ab Imperatore & Statibus, ad ferenda charitativa, ut vocant, ſubſidia, requiſita, armata quoque adfuerit; illamque ſignis Franconicis adjunxerit; non factum id autumo, ad evincendam realem indè ſubjectionem, ac ſi præciſè iſti Circulo adſtricti eſſent, ſed quo milites illorum, cum Legione Franconica, ex pluribus centuriis conſtante ſic conjuncti, faciliores eſſent, ad Imperium unius Ducis, & ad illius nutum ſine tumultu reſponderent.

26 Circulares Conventus, Crayß-Tåg/ inſtitui ſolent â Statibus Circulorum, ex Imperatorum conceſſione, prout patet ex *Capitulat.* moderni Auguſtiſſ. Imperatoris, *art.* 6. & *Capitul. Joſephina art. eod.* ubi Statibus Circularibus, quandocunque neceſſitas poſtulaverit, vel publica ſuaſerit utilitas, permiſſum eſt, conventus agere. Poteſtas autem indicendi conventus, eſt in unoquoque Circulo, aut penes unum, uti olim fuiſſe videtur, *R. J. de anno* 1544. §. damit nun dieſen Puncten, 13. & *R. J. de anno* 1551. §. und ſollen derentwegen/ 40. Aut penes duos Principes, ut hodiè in plerisque Circulis *R. J. anno* 1566. §. und ſollen 165. Alterum ſcilicet Eccleſiaſtici, alterum Politici Ordinis, qui vocantur Directores vulgò die Crayß-Außſchreibende Fürſten / ut notatum *ſupra n.* 6. & exinde deſcendit terminus *Directorii & Condirectorii*, vulgò, das Außſchreib- und Mit-Außſchreib-Ambt. *Inſtrum. Pac. art.* 10. §. *in Circulo* 10. Quod illis competit aut jure aut conſuetudine; prout *R. J.* innuit *de anno* 1544. §. damit nun dieſen Puncten 13: ibi: Ein Crayß-Fürſt/ dem ſolches zu thun von Rechts oder Gewohnheit wegen gebühret.

Quomodo Circulares Conventus inſtituantur; & penes quem poteſtas illos convocandi?

Circa negotium dirigendi, convocandi & denuntiandi conventus Circulares olim acriter fuit certatum in Circulo Franconico inter *Epiſcopum Bambergenſem & Marchionem Georgium Fridericum Brandenburgenſem*, quæ tamen lis in Comitiis Auguſtanis anno 1559. 11. Auguſti taliter compoſita eſt, ut futuris temporibus & in perpetuum, Epiſcopus & Marchio conjuncta opera & indiviſim convocandi munus exercerent, quod etiam hucusque obſervatum eſt. 27

Lites ratione convocationis inter Ep. Bambergenſem & M. Brandenburgenſem compoſitæ.

Diſputatum porrò fuit in Conventu Circuli Franconici Norinbergæ anno 1610. menſe Julio & Auguſto, num Statibus Circularibus, absque licentia Imperatoris, convenire liceat? quod negatum eſt à Commiſſariis Imperatoris, propoſitumque, daß obwohlen Ihro Majeſt. die Crayß-Convocationes nicht zu hindern begehrte / ſeye es doch Herkommens/ und müſſe man Ihro Maj. ſolches zu dem End notificiren / falls ſie etwas bey den Crayſen zu erinnern/ das die Commiſſarien verordnen/ und die Nothdurfft mit gutem Rath bedencken helffen mögen/ Statibus tamen deſuper illimitatos conventus prætendentibus, ex antiqua Imperii conſuetudine, Auguſtiſſimus Imperator in art. 6. Capitulationis, in hæc verba conſenſit: Soll auch den andern Reichs- und Crayß-Ständen unverwehret ſeyn/ ſo offt es die Nothdurfft und ihr Intereſſe erfordert/ circulariter & collegialiter, ungehindert männiglich/ zuſammen zu kommen/ und dero Angelegenheiten zu beobachten. Quæ verba tamen de particularibus unius vel alterius Circuli conventibus intelligenda ſunt, ne contraria ſint Receſſui Imperii de *anno* 1603. §. 52. ubi, in caſu maximæ neceſſitatis, negotiiq; gravis, conſtitutum eſt, prout ſequitur: Darauff wir alsdann mit ſeiner Liebd. (Chur-Maintz) verfügen wollen/ daß Sie einen gewiſſen Tag allen zehen Crayſen / zuforderiſt den ſämtlichen Chur-Fürſten des Heil. Röm. Reichs / an gelegene Orth und Mahlſtatt außſchreiben/ dazu wir Unſere Kayſerliche Commiſſarios auch verordnen / und die Nothdurfft proponiren laſſen wollen. Obſervantia profectò & reſpectus Imperatoris exigere videtur, ut ſemper deliberanda, ad ipſius notitiam deferantur, prout ſupra *n.* 8. *h. tit.* eſt monitum. 28

An Circuli ſine conſenſu Imperatoris convenire poſſint?

Atque hic addendum eſt: *Particulares* quoque conventus vel eſſe *generales*, qui vocantur ein geſambter oder gantzer Crayß-Tag/ vel *particulares*, qui vocantur engere Crayß-Convent, quibus plerumque Directores, die zwey Crayß-Außſchreibende Fürſten/ duo alii Principes, duo ex Prælatorum, ſi qui in illo Circulo reperiantur; duo item ex Comitum; & duo ex Civitatum Ordine intereſſe ſolent; licet aliquando Status quidam his particularibus Circuli conventibus contradixerint, ex ratione, quod res, quæ omnes concernunt, 29

Gantze oder enge Crayß-Convent.

ab omnibus tractari debeant, ita ut hodie non, nisi causa publica & necessaria suadente, Conventus particulares instituantur, ut quilibet Status de interesse suo sibi prospicere, & votum suum proferre possit. *Speid. in specul. verb.* Crayß.

30 De forma Conventuum. Quod ad *formam* Conventuum attinet, Directores ad reliquos Status literas convocationis, cum determinatione *temporis, loci & causæ* dirigunt, & plerumque Imperialis aut Principi subjecta Civitas eligitur. *Legati* advenientes Directorio suum adventum significant, mandatum exhibent, & postea Directores in consultatione res proponunt, vota exquirunt, conclusum ex majoribus formant, formatum prælegunt, ut si quid monendum, vel in melius reformandum videatur, ad beneplacitum fieri possit.

31 De concluso per majora. Si enim Saniora minoris partis vota sæpius vellent considerari, acerrime inter Proceres orirentur controversiæ, dum quilibet suam opinionem pro Seniori existimaret, Respubl. verò maximum caperet detrimentum, & causæ indecisæ manerent. Hinc jam olim etiam in Regimento antiquo majoris partis observata sunt suffragia Ord. Regim. de anno 1521. §. würde sich auch begeben / ibi: und dem / so durch den mehrern Theil beschlossen wird / Folg thun / cujus stili observationem etiam in Conventibus Circularibus sanxerunt Constitutiones Imperii, Erklärung des Land-Friedens / *de anno* 1522. *tit.* 3. ibi: und wie sie alle oder der mehrere Theil unter ihnen beschliessen / *R. J. anno* 1555. §. und damit die Obersten / & novissimè *R. J. anno* 1654. §. 183. in Crayß-Handlungen sollen über die in der Executions-Ordnung enthaltene / und dahin gehörige Verfassungs-Sachen jederzeit die majora statt haben / und in die mindere Stimmen denen mehrern nachzugeben verbunden seyn.

32 Exceptio contra majora. A qua tamen regulâ majorum votorum plerumque excipiunt *causas Religionis*, & negotia, ubi Status tanquam unum corpus considerari nequeunt, *Instr. P. art. V.* §. 51. Catholicis tamen semper valorem majorum votorum urgentibus. In materiâ Collectarum eadem occurrit discordia, quæ per Instr. P. ad Comitia anno 1653. & 54. rejecta, nondum tamen decisa est, *Autor* **der Grund-vest des Heil. Reichs** *pag.* 286.

33 De formatione Rec. Circularis. Tandem in Circulis formatur Recessus principalis actitatorum & conclusorum, & sæpius minus principalis, Neben-Abschied / quorum confectio Directoribus incumbit, & qui in scripturam redacti in Senatu publicantur, posteaque firmantur subscriptione & sigillatione, *Limn. in addit. J. P. ad lib. 9. t. t. n.* 242. In casu convocationis omnium Circulorum, Electori Moguntino competit directio. *R. J. anno* 1603. §. 52.

34 De ordine sedendi in Conventibus circularibus. Ordo sedendi in Coventibus Circularibus magnas sæpius excitavit controversias, & remoras causis deliberandis attulit, omnibus jura sua acriter propugnantibus, usquedum ad suspendendas concertationes, Imperatori & Statibus placuit, dieweil die Handlung das gantze Reich und Vergleichung des gemeinen Anschlags betreffend / also von Chur-Fürsten / Fürsten und allen Ständen herfliessen / sie alle belange / und nicht eines eintzigen Crayß-Handlung seye / daß demnach der Crayß verordnete / und erscheinende Personen / ihrer Sessionen nach dem Gebrauch in des Reichs Versammlung herbracht / nehmen / und ein jeder die Session, welche derselbe Stand in gemeiner Versammlung hat / auff solchem Tag auch haben solle. Und ob einige Irrung zwischen etlichen Ständen der Session halben wäre / so soll doch die Session, wie die gehalten wird / keinem Theil an seinen Rechten nachtheilig seyn / dergleichen den Crayßen / an ihrer hergebrachten Session, auch keinen Nachtheil oder Vortheil gebähren. *R. J. de anno* 1544. §. und nachdem in solcher Versammlung ꝛc. 24. Quæ cautio etiam reiterata fuit in *Recess. Imp. de anno* 1551. §. und ob einige Irrung ꝛc. 65. *Limn. L. C. n.* 238. Et gravem similes concertationes rebus tractandis injecere moram, de quô conqueritur *R. Imp. de anno* 1603. §. 166. de controversiis in Sessionibus. Unde iis componendis proposita est sæpius amicabilis compositio, vel judicium Austregarum, relinquendo Cæsari cognitionem, *R. J. de anno* 1570. §. **damit nun diesen Sachen**: *ibi:* vel in medium allata alternatio, vulgò das Umwechseln / qualis decreta est inter Badensem superiorem & Inferiorem *Instrumenti Pacis art.* 4. §. *de causa Badensi* 26. In Comitiis Ratisbonensibus Electoris Saxoniæ Consiliarii proposuerunt diremptionem per sortem, referente *Mylero in tract. de jur. Princip.* Sed nihil circa eam decisum, potius *de anno* 1654. §. als ich auch bey gegenwärtiger 196. sequens reperitur ordinatio, und seynd wir des gnädigsten Erbietens nach Befindung eines jeden Gerechtigkeit sie wegen Irrung der Sessionen / auff ziemliche leidendliche Wege zu vereinigen und zu vertragen / und sonsten nach Billigkeit der Sachen zu entscheiden. Ad Imperatorem enim hujus controversiæ decisionem spectare extra dubium est, *Limn. de jur. publ. ad lib. 4. c. 4. n.* 103. & per textum in *R. J. anno* 1570. §. wann dann die Chur-Fürstliche Räth / ubi claris verbis traditur, quod Imperatori privativè talis decisio competat.

35 De Circulorum officio circa pacem publicam. Quia verò Executio pacis publicæ potissimum ad circularia negotia pertinet, hinc tot Ordinationes sancitæ sunt, quæ vocantur Käyserlicher Landfried und Crayß-Verfassungen / de apparatu bellico, armamentariis, Equitum Peditumque numero, telis & armis, itemque tormentis, & pulvere tormentario, aliisque pro conservatione Pacis publicæ necessariis. Et hunc in finem constituitur Dux ab omnibus Circuli Statibus, qui distinguitur à Circuli Directore, cui officium illud competit jure successionis, & creditur esse perpetuus: Dux exautorari & removeri po-

ri po-

ri potest *R. J. de anno* 1551. §. Nebendem soll auch jederzeit 74.

36. De aliis ipsis incumbentibus curis. De Directorum & Ducum Circuli officiis omnia accuratè traduntur in *R. I.* quos ex ordine videre licet *in Tom.* 1. *Constitut. mearum* & breviter congesta à *Joachim Funk. in disput. de Imperii Circulis eorumque Conventibus per tot.* ubi in specie tractat de moderatione Matriculæ *thes.* 52. *de cur. Mon. thes.* 54. *& seqq. de nov. Vectigal. vel veter. auct. thes.* 57. *ex Præsentatione Assessorum in Camera, thes.* 58. Quia de Munere Directoriali in Circulis dictum est breviter addendum, quia varii sunt conventus, sic etiam varia dari Directoria, uti conspicitur 1. In Conventibus Universalibus qui sunt Comitia. 2. in Particularibus, & quidem in Diœtis deputationum, & vocatur des Reichs Directorium. *Rhet. in Instit. jur. publ. lib.* 1. *tit.* 8. §. 2. A quo tamen Directorio differt 3. Directorium supremum, das Ober-Reichs-Directorium, quod competit Moguntino. 4 Particulare Directorium in Circulis, de quo satis dictum. 5. Directorium in Comitiis aut Conventibus Electoralibus vulgò Wahltag / in quibus Imperator vel Rex Romanorum eligitur. 6. Directorium in Conventibus Electorum, ubi de variis Imperii publicis, & gravissimis ejus Collegii negotiis congregatio instituitur, vulgo die Churfürsten-Tag / quod privilegium ipsis ex singulari dispositione *A. B.* concessum est, *tit.* 12. *de Comit. Electorum apud Fritsch. vol.* 2. *elect. jur. publ. cap.* 7. & dirigitur à Moguntino. 7. Directorium Postarum Imperialium, & earum protectio, quam itidem habet Moguntinus, *Goldast.* in den Reichs-Satzungen. *pag.* 313. *&* 307. 8. Directorium Archivi penes Moguntinum una cum Matricula Imperii & documentis ad Cancellariam Imperii & Imperium ipsum necessariis, nec non 9. Directorium Visitatorum Cameræ *R. I. de anno* 1654. *in fin.* Et latissimè tractatur materia de Munere Directoriali circa negotia Imperii à *D. B. Christoph. Lynckero in disput. inaugurali de hac materia per tot.* quo Lectorem remitto.

37. De variis in Imperio muneribus Directorialibus.

Civitas.

SUMMARIA.

1. *De origine Civitatum, & Caini prima Civitate.*
2. *Quibus Auxiliis Cain ædificaverit in hominum penuria illius temporis.*
3. *Urbis primæ & Romæ Conditores fuisse fratricidas.*
4. *Quæ ratio moverit Cainum & alios ad ædificandam civitatem.*
5. *Homines semper solertes fuisse ad voluptates & vitia.*
6. *Caini miser interitus.*
7. *Filii Lamechi & eorum inventiones.*
8. *Originem Civitatum pervenisse ab hominibus malis.*
9. *Eversio tremenda civitatum Sodomæ, Gomorræ, & aliarum.*
10. *De lacu diro illic exorto & mari mortuo.*
11. *Civitates tamen non omnes improbis, sed hodiè plurimas piis personis esse repletas.*
12. *Quid sit Civitas?*
13. *Distinctio Civitatum in liberas, municipales & mixtas.*
14. *De occupatione Civitatis Brunsuicensis.*
15. *De Civitate Goslariensi, Norinbergensi, Magdeburgensi, Coloniensi &c.*
16. *Civitates Imperiales Principales & minus principales.*
17. *Veri Characteres Civitatum Imperialium.*
18. *De qualitate copulativa immedietatis, nec non sessionis & suffragii.*
19. *Vocationem ad Comitia, solutionem collectarum, relationem in matricula, non esse notas essentiales Civitatis Imperialis.*
20. *Longè majora jura hodiè Civitatibus Imp. competere quam antiquitus.*
21. *De præfectis Civitatum,* Reichs-Voigt.
22. *Jus territoriale Civitatum.*
23. *De libero Religionis exercitio.*
24. *Jus fœderum.*
25. *De jure mittendi Legatos & belligerandi.*
26. *De jure Austregarum.*
27. *Civitates 4. comparentes in Coronatione & Convivio Imp. vel Regis Rom.*
28. *Monetariæ Civitates.*
29. *De origine immedietatis Civit. Imp.*
30. *De præfectis Imp. in Civitatibus,* Reichs-Vogt.
31. *Quomodo invaluerint Civitates Imp. in Germaniâ.*
32. *An possint oppignorari?*
33. *De Collectis Civitatum Imperii,* Stadt-steuer.
34. *Quomodo acquisiverint jus sessionis & suffragii in Comitiis.*
35. *Civitates Metropoles.*
36. *De Civitatibus pactitiis & exemptis.*
37. *Jus dandæ Civitatis competit Imp. & est de ejus reservatis.*
38. *De munitione Civitatum & ejus origine.*
39. *An utile sit Civitates munire?*
40. *Cui competat jus muniendi & exstruendi fortalitia?*
41. *De Collectis & privatorum fundis necessariis ad munitionem.*
42. *De violatione mœniorum & pœna violantium.*
43. *An Civitas obsessa & spe auxilii destituta se dedere possit?*
44. *De obligatione civis Novelli ad solvendum æs alienum civitatis.*
45. *De Civitate obærata, & requisitis ad Civitatem obligandam.*
46. *De obligatione Civitatis ex contractu vel delicto.*
47. *De variis juribus, controversiis, documentis, pactis civitatum Imp.*

48. *De*

48. *De Civitatibus Hanseaticis.*
49. *De syndicis Civitatum.*
50. *De personâ Syndici & ejus officio.*
51. *De diversitate Syndicorum & eorum qualitatibus.*
52. *De modo constituendi Syndicos.*
53. *An Syndicus eligendus sibi ipsum votum dare possit?*
54. *De legitimatione Syndici ad gerenda negotia.*
55. *De sigillis Civitatis, & Communitatum quatenus probent.*
56. *Syndicus constitutus in causis Civilibus & Criminalibus.*
57. *De Syndici officio in extrajudicialibus.*
58. *Syndici Culpa quomodo noceat Universitati.*
59. *Syndicorum potestas.*
60. *De obligatione Syndici.*
61. *De Actionibus civ. contra Syndicum & vicissim.*
62. *Quomodo Syndici officium finiatur?*

NIhil tam perplexum sæpius, & tot circumseptum ambagibus videtur, quàm origines rerum evolvere. In hac tamen de Civitatibus materia origo prima facilè se

1 De origine Civitatum & Caini primâ civitate. præsentat, quia *Cain* primus omnium mortalium *Civitatem* ædificavit, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui *Henoch*. Ubi mirari licet, quomodo voluerit vel potuerit ædificare Civitatem Cain, cum non essent in mundo nisi quinque homines, Adam nimirum & Eva, Cain & uxor ejus, atque filius Henoch. Quinimò, qui eam civitatem inhabitarent, non erant nisi tres, nam Cain a contubernio & societate parentum suorum longè discesserat. *S. Augustinus in lib.* 18. *de civit. Dei cap.* 8. quæstionem hanc dupliciter explicat. Primo respondet, Henoch non fuisse primogenitum Cain, sed ab eo genitum in senectute, ob idque præter cæteros filios dilectum & charum, sicut erat Joseph patri suo Jacob; in testimonium autem singularis amoris, quo hunc filium complectebatur Cain, de nomine ejus conditam à se civitatem Henochiam

2 Quibus auxiliis Cain ædificaverit in hominum penuriâ illius temporis. appellavit. Nec obstat quod in scriptura per Henoch describatur successio & posteritas Cain: Illa enim deductio posteritatis Cain, non est facta per primogenitos, sed per eos, qui ordine principes illius Civitatis fuere, vel per eos, qui in familia Cain omnium maxime illustres, & memorabiles extiterunt, vel denique has generationes recensere voluit Moses, quia in earum ultima occisus est Cain, & quidem à Lamech. Deinde respondet *S. Augustinus* fuisse quidem Henoch primogenitum Cain (& hoc sentit Josephus, & videtur probabilius) non tamen statim, cum eum genuit Cain, tunc ædificatam ab eo esse Civitatem, sed multò post, scilicet jam sene ipso Cain, hoc est, 50. vel 60. annum agente. Potuisse autem per quingentos annos (maximâ naturæ humanæ in exordio mundi fœcunditate) in tantum multiplicari sobolem Cain, ut ea non tantum Civitati, sed etiam provinciæ colendæ & inhabitandæ sufficeret. Manifestum argumentū esse potest propagatio Hæbreorum ex uno Abrahamo, paulo amplius quadringentos annos facta ad 600. millia bellatorum, exceptis mulieribus, parvulis, senibus, & iis, qui per illos retroactos 400. annos mortem obiêre.

3 Urbis primæ, & conditorem Romæ fuisse fratricidas. Illud quoque animadversum est à *S. Augustino in cap.* 5. Quemadmodum primæ omnium mundi Civitatis conditor fratricida fuit; ita fuisse fratricidam fundatorem ejus Civitatis, quæ terreni Imperii caput fuit, Romam dico, cujus conditor Romulus fratrem Remum occidit, & ut cecinit Lucanus *Fraterno primi maduerunt sanguine muri.*

Quæ ratio impulerit Cainum, ut civitatem ædificaret, varia proferuntur argumenta, An quo tutior & securior esset? perpetuo enim sibi mortem timebat; & quemadmodum Adam inter densas paradisi arbores se se voluit abscondere, ita Cain muris se inclusit. An potius, ut cuncta ipsius familia unum in locum congregata coalesceret in unum populum, cujus ipse caput & Dominus esset? An quo impunius late prædari, & aliena bona diripere & tyrannidem exercere posset? Nam autore Josepho, primus omnium Cain facultates domesticas per vim & rapinas augere conatus est, & accitis latrociniorum & flagitiorum sociis, Magister illis & Dux ad maleficia extitit. *Plato* in Protagora, causam, cur homines se civitatibus extructis sepserint & incluserint, fuisse censet, ut se se adversus ferarum rabiem tutari ac defendere possent. Verumtamen *Arist.* 1. *Lib. Polit.* exordia Urbium à natura hominis repetit, affirmans hominem esse animal politicum, & multò magis sociabile quàm apes, grues, & quodvis aliud gregale animal. Quoniam igitur homines simul vivere; ac societatem atque communionem rerum inter se habere, & ratio docuit, & experientia confirmavit, cum ad usus humanæ vitæ commodius, tum ad omne voluptatum genus esse jucundius, ea maxime causa ad condendas urbes primum homines adduxit. Idem *Aristot.* eo ordine tradit, ventum esse ad ædificationem civitatum, ut primo in privatis domibus habitaverint homines; ex his deinde pagi extiterint: ex pagis ædificatæ sunt civitates. An hoc ordine in exordio mundi ventum sit ad ædificationē primæ civitatis, incertū est. 4. Quæ ratio moverit Cainum & alios ad ædificandam Civitatem.

Hoc ex omnibus apparet, homines sollicitos & solertes esse, ad omnia quæ ad præsentis vitæ utilitates, voluptatesque pertinent, abjecto prorsus amore, curaque rerum cœlestium, nullaque cogitatione vitæ futuræ; exemplo id suo clarè demonstravit Cain, qui urbem primam ædificavit, & ex posteris ejus Lamech primus libidinis causa complures uxores duxit, ejus verò tres filii varias invenerunt artes, unus pastoriciam, alter musicam, tertius fabrilem, similes omnes Caino flagitiis & maleficiis, scribente *Josepho libro* 1. *Antiquitatum*, quod superstite tunc Adamo Caini soboles scele- 5. Homines semper solertes fuisse ad voluptates & vitia.

ſceleratiſſima evaſerit, non ſolùm imitatione vitiorum priorum, ſed accumulatione & inventione novorum, nec à bellis, neque latrociniis temperando: Si qui autem à cædibus abſtinebant, avarè & ſuperbè vitam vivebant ſuam. *R. P. Pererius in Geneſin. Torniel. in. Annal. anno Mundi* 2. ubi ait: Cainum ſemper fuiſſe perverſum, quod clarè colligitur ex Epiſtola S. Iudæ Apoſtoli *verſ.* 11. in verbis: *Væ illis, qui in via Cain abierunt.* Et porrò anno 133. dicit, Caini ſobolem ſemper fuiſſe peſſimam, *R. P. Philip. Brietius in Annal. lib.* 1. *cap.* 2. Cainum egreſſum ex Enochia civitate, quam ante condiderat, & de nomine filii ſui dixerat fanaticorum more ſolum erraſſe in ſylva, & ad omnem filiorum commotionem trepidantem inter frutices delituiſſe. Venabatur eodem tempore in eadem ſylva nepos ejus Lamechus polygamus. Is ex ramorum, foliorumque motu admonetur ab adoleſcente famulo, hic latêre feram, eò jaculum dirigit, avumque transverberat.

6. Caini miſer interitus.

Verum tam imprudens jaculator, quam impotens vindex, agnita quam fecerat hominis ſibi conjunctiſſimi cæde, adjungit errori crimen: Fuſtuario tam male ſervum excipit, ut is paulò poſt ex plagis, & contuſionibus, tota fremente familia, miſer interierit. Ita ſuo ſuorumque crimine circumſeptus primus parricida, & invidus infeliciter occubuit Cainus.

7. Filii Lamechi & eorum inventiones.

Filii Lamechi omnes ingenioſi fuerunt, & de humano genere bene meriti, *Jabel* enim prim⁹ pelles & tentoria excogitavit, & portatiles illas domos, Paſtoribus & Nomadibus utiles: *Jubal* ad neceſſitatem adjunxit etiam voluptatem muſicorum inſtrumentorum primus, Author & Artifex. *Tubalcain* denique æs, ferrumque fudiſſe dicitur, non quod antea vomeres, cultrique non eſſent, ſed quæ metalla tum ad terram ſubigendam, & animantes cædendas adhibebantur, ille in belli uſum tranſtulit, primus miles; dignus minimum Perillæo ſupplicio, qui homines adverſus homines armaſſet, nec eos jam ingenio, ſed ære ac ferro reddidiſſet metuendos.

8. Originem civitatum proveniſſe ab hominibus malis.

Ex dictis vidimus originem Civitatis primæ à *Caino*, & ipſius Romæ à *Romulo*, ambobus fratricidis proveniſſe, ex collecta multitudine hominum reproborum. Nota ſunt exempla Civitatum *Sodomæ & Gomorræ*, quas flammis ultricibus Deus de cœlo extinxit, cum intercedente quidem pro eis apud Deum Abrahamo, pepercìſſet illis, ſi 30. ſi 20. imò ſi ſaltem 10. juſti & probi in illis reperirentur, quos tamen in tanta multitudine non invenit divina miſericordia. Erant enim Sodomitæ peſſimi, ut dicit Scriptura, *Geneſ.* 13. *verſ.* 39. & *peccatores coram Domino nimis*, de quibus *Geneſ. c.* 19. *v.* 5. traditur, quid cum ipſis Angelis ſpecie humana indutis agere voluerint, nec peccata ſua celare, ſed prædicare non erubeſcebant, juxta illud, quod dicitur *Proverb. c.* 2. *v.* 14. *Lætantur, cum male fecerint, & gloriantur in rebus peſſimis.* Hinc Deus mirabili, & nunquam prius audito portento, ſuper reliquas quatuor Pentapolis civitates, *Sodomam* ſcilicet & *Gomorrham, Adamam* & *Seboim* (ut clare exprimitur *Deut. c.* 29. *v.* 23.) & ſuper Pagos & municipia earum cœlitus pluit Sulphurem, & Ignem ſale admixtum, ſive aquam ſulphuream, ſalitamque & ferventem, tanto impetu atque copia, & non ſine ingenti (ut creditur) terræmotu, qui patefacta terra, abſorptisque civitatibus, lacum ibi dirum atque peſtiferum effecit, ut ſic univerſa illa regio penitus exuſta, & ſubverſa extinctaque ſit in momento, quemadmodum dicitur *Thren. cap.* 4. *v.* 6. & quæ prius erat omnium amœniſſima, ac fertiliſſima, ſiquidem tota irrigabatur aquis ſaluberrimis ſicut Ægyptus, & olim Paradiſus terreſtris, ut legimus *Geneſ. cap.* 13. *v.* 10. ſtatim verſa ſit in ſalſuginem, juxta illud *Pſalm.* 10. *v.* 34. *Terram fructiferam in ſalſuginem à malitia inhabitantium in ea*, id eſt, in mare ſalis, ut aperte dicitur *Gen. cap.* 14. *v.* 3. De hoc lacu, ac de ejus amplitudine videri poſſunt, quæ ſcribit *Joſephus lib.* 5. *de bello cap.* 5.

9. Everſio tremenda Civitatum Sodomæ, Gomorræ & aliarum.

Quod adhuc in ea videri liceat imagines & renaſcentes in fructibus cineres, qui colore quidem ſint eduliis ſimiles, carpentium verò manibus in fumum diſſolvuntur & cinerem. De mari quoque mortuo refert *Procardus*, teſtis oculatus, quod mare mortuum ſemper ſit fumans & tenebroſum, velut os inferni, ob tetrum vaporem inde fumantem, ſicut oculis ſuis viderit. A Dextris inſuper & à ſiniſtris montes eſſe ſteriles & aridos, vel barbaras habitationes, per multa & longa terrarum Stadia, quatenus ſcilicet, exitialis ille vapor, impellente vento, pertingere poteſt, ut nullus quoque in eo piſcis, nec ullum animal vivere queat, & Jordanis Piſces, ut primum ad ipſũ perveniunt, vel illicò recedere, vel protinus mori, ut terribilis Sodomitarum punitio ipſi inferno & damnatorum ſupplicio comparari poſſit, ut cunctis futuris generationibus inoteſcat fœda illarum Civitatum iniquitas & horrenda confuſio, *Auguſt. Torniel. in annal. mund. anno* 2038. *n.* 13. *& ſeqq.*

10. De lacu diro illic exorto, & mari mortuo.

Quid ergò præſumendum de Civitatibus? Sed etiam tunc temporis aliæ multæ fuerunt, quas Deus ſimili ſupplicio non affecit. Et hodie in luce Evangelii & fide Catholica, vivunt in Civitatibus Viri ſancti, probi, timentes Deum, Imperatores, Reges, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Canonici, Prælati, Religioſi utriusque Sexus, Magiſtratus, Directores, Cives devoti & pii, in quibus (& utinam omnibus) Divinæ Majeſtati placuit, ut Sodomæ Gomorræque pœnam nolit amplius irrogare DEus, ſed potius in ſancta benedictione conſervare, ſuperante ſemper numero proborum infelicem improborum Sortem.

11. Civitates tamen non omnes improbis, ſed hodiè plurimas piis perſonis eſſe repletas.

Tractandum itaque jam eſt de Civitatibus noſtri Seculi, & ab *Ariſtot.* definitur Civitas *multitudo hominum, qui boni Civilis conſequendi, vel mali evitandi gratia, in unum quaſi corpus coëunt, & totum quod-*

12. Quid ſit Civitas.

dam constituunt. Sicut autem olim, florente Republica Romana, non una eademque omnium Civitatum conditio fuit, ita nec hodie, si præsentem Imperii Romano-Germanici Statum intueamur. Quædam
13 enim Civitates sunt *Liberæ*, quædam *Municipales*, quædam *mixtæ*, de quibus movetur controversia, an tales verè dentur. Sed pro exemplo adducitur *Civitas Hamburgensis*, quam quia Principes Holsatiæ sibi subjectam esse asserunt, hanc litem *Carolus IV. Imp.* Lubecæ, ut ex *Crantz. recenset Reinking. lib.* 1. *Class.* 4. *cap.* 20. *n.* 8. *de regim. secul. & Eccles.* ita diremit, ut jusserit Hamburgum Duces Holsatiæ agnoscere, salvis libertatibus, quas ab Imperiali culmine tenet, ut sic Civitas, quoad suas immunitates, libertates, & privilegia Imperio immediate subjecta, & proinde Status Imperii sit, in aliis vero Duces Holsatiæ recognoscat, *Cluten. in syllog. rer. quotid. conclus.* 27. *Lit. E. Adam Struv. de lib. Impp.* (*Civitat. section.* 1. *n.* 8. *Speidel. in Specul. verb.* Stadt ubi paria refert, de Civitate *Brunsvicensi & Erfurtensi*, quarum tamen Civitatum Status ante aliquos annos mutatus est; De Civitate *Hamburgensi* actum quoque est *supra*, sub *tit.* Abgehende und außgezogene Stände / *pag.* 62. *n.* 105. De Civita-
14 te *Brunsvicensi* dictum est sub *tit.* Braunschweig *pag.* 393. *n.* 24. Quibus addendum, quod Brunsvigam Urbem Dux *Fridericus Ulricus* anno 1615. obsederit, sed interpositione Regis Daniæ, aliorumque Principum & Civitatum, pax conclusa sit anno 1616. & servatis privilegiis, à Civibus, Duci Homagium præstitum, nec non anno 1617. proscriptio abolita, tradente Andr. Burgoldens. ad *Instrum. Pacis part.* 3. *discurs.* 16. *pag.* 126. Disceptatum est, an Imperialis & libera sit Civitas Brunsviga, an verò Ducibus subjecta. Acriter inter ipsos Duces & Civitatem, non penna tantum sed bipenni disceptatum, in utramque partem varia in lucem prodierunt opuscula. Argumenta pro libertate civitatis, nec non contraria pro Ducibus, refert *Limn. de jur. publ. lib.* 5. *c.* 6. *n.* 6. *& seqq. atque tom.* 3. *lib.* 7. *n.* 9. Quæ ex eo adducit *Philipp. Knipschild. de Civit. Imp. lib.* 4. *c. n.* 25. *& seqq.* Quæ ibidem videri possunt. Alia tamen hodiè est rerum facies, postquam anno 1671. inter se uniti Duces Brunsuicenses, Ernestus Augustus, Georgius Wilhelmus, Joannes Fridericus, & Rudolphus Augustus, Urbem Brunsuicensem, in medio Ducatus sitam, conjunctis armis & viribus aggressi sunt, primo Civitati amicabiles tractatus & gratiam offerentes, quam etiam per Deputatos suos Civitas submisse imploravit, cum reservatione suorum jurium, quibus hactenus gavisa sit, & quæ in summis Imperii Dicasteriis se defendere & obtinere posse speret. Declaravit porrò Civitas, quod homagium præstare vellet, prout illud anno 1601. & 1606. fuisset præstitum, Præsidium verò militare se intromittere non posse: quam tamen oblationem Duces se admittere posse renuerunt; Itaque Civitas obsessa, & tormentis æneis angustiata est, quæ se fortiter defendit, auxilia hinc inde implorando. Tandem tamen Civitas intromisit in urbem milites mille, tradiditque Claves duarum portarum Generali Stauffen/ tanquam designato Commendanti, usque dum sequenti die totum præsidium intromissum, & claves ad omnes portas oblatæ sunt; Sequenti verò VI. Junii homagium Ducibus est præstitum, & reliqua omnia in civitate ordinata, prout cuncta accuratè describit *Happel. in Histor. modern. Europ. anno* 1671. *fol.* 940. *& seqq.* ubi *folio* 944. exhibet resolutionem à Duce Rudolpho Augusto 12. *Junii* Civitati datam. vid. quoque *Martin. Zeiler* in seiner 10. Crayß-Beschreibung *tit.* 10. *fol.* 1037.

Quamvis antea in hujus Civitatis causa contra Henricum Julium Ducem Brunsvicensem, mandatum S. C. obtinuissent, ut Dux à cognitione & processibus causarum, quæ Civitatis Brunsvicensis Regalia tangunt, se abstineat. *Decret. Spirens. d. A.* 1599. 27. *Mynsing. resp.* 13. *n.* 10. *Gail.* 2. *obs.* 54. *n.* 10. *Cluten d. loc.* ubi addit & scribit: Ducibus & Principibus Imperii, in quibusdam civitatibus jura quædam competunt, licet territorii Domini non sint, propterea etiam nec Principes sunt illarum civitatum: Sic Dux Brunsvicensis quædam jura 15
non vulgata *Goslariæ* obtinet, non tamen est illius civitatis Princeps, sed illa est libera Imperii civitas. *Marchiones Brandeburgenses* habent *Burggraviatum Norinbergensem*: *Norinberga* tamen libera Imperii Civitas est. *Duces Saxoniæ* sunt Burggravii Magdeburgenses, *Magdeburgum* tamen nullatenus Saxoniæ Ducibus paret. An non in *Coloniensi Civitate* Electori competit exercitium majoris partis meri Imperii? an non jura quædam *Dux Juliacensis* in Imperiali Civitate *Aquisgranensi* habet? Annon Episcopus Spirensis, Wormatiensis, Argentoratensis, Augustanus, in Civitatibus ejusdem nominis jura sua habent? Annon Duces Saxoniæ habent Erfordiæ vectigalia & jus Salvi conductus? nihilominus tamen Archipræsul Moguntinus Civitatem illam sibi vindicat, *Hactenus Cluten.*

Hinc quidam Civitates Imperiales di- 16
stinguunt, in Civitates Imperiales liberas, & Civitates Imperiales simpliciter ita dictas. Has appellant Kayserl. Reichs-Städt/ Illas Kayserl. Freye Reichs-Städt/ putantque simpliciter Imperiales illas quondam dictas esse, quas Germaniæ Reges vel Cæsares condiderunt, & quæ Imperio statim ab initio addictæ fuerunt, ac in ejus rei testimonium in suorum insignium scutis plerumque vel aquilam integram, vel aliquid ex aquila habent. Liberas verò Imperiales Civitates Freye Reichs-Städt illas indigitatas esse existimant, quæ olim sub jugo Episcoporum vel aliorum fuerunt, eaque potestate liberatæ, postea se juri Imperiali subdi-

Distinctio Civitatum in liberas, municipales & mixtas.

De occupatione civitatis Brunsuicensis.

De civitate Goslariensi, Norimbergensi, Magdeburgensi, Coloniensi, &c.

Civitates Imperiales principales & minus principales.

subdiderunt. Hodie tamen omnes pari jure censentur, & eadem libertate Statibus annumerantur. *A.B.cap.4.tit.1.* ibi: *Civibus & Communitatibus castrorum, Civitatum & locorum.* Reformation Kaysers Friderichs des III. *anno* 1442. Inter Civitates tamen Imperiales, quædam sunt Principaliores, quædam verò minores, in quas jus aliquod Directionis earum consensu Principaliores exercent, ut ab earum consiliis suffragiisque valde dependeant, nec in publicis aut gravioribus causis quicquam sine illis decernant. Sic Fridberga, Gelhusium, Wezlaria, diriguntur à Francofurtensibus. Civitates Vandalicæ & ad Mare Balticum sitæ dependent à Civitate Lubecensi in tantum, ut jure Municipali & Statutis Lubecensibus utantur, *Math. Steph. de jurisd. lib. 2. cap. 7.* Et ex primariis Civitatibus quædam dicuntur die ausschreibende Städt/ in quarum numero sunt Argentoratum, Norinberga, Francofurtum, & Ulma, quæ quandoque cæterarum quoque causas & negotia solicitant & procurant, *Wilhelm. Becker. in Synops. jur. Imp. lib. 3. cap. 9.* §. 6. Et in Comitiis Civitates dividuntur in duo Scamna, die Rheinische und Schwäbische Banck. Hodie Urbes munitæ sunt, quæ munimenta tamen serò cœperunt institui, tanquam Germaniæ populi à Munimentorum inhabitatione abhorruerint, velut libertati & fortitudini indecora, quæ tamen postea cœperunt frequentari.

17 Veri characteres Civitatum Imperialium. Inter characteres Civitatum Imperialium refertur I. Immedietas, ut nimirum Civitas immediatè Imperatori & Imperio sit subjecta, jus Sessionis & suffragiorum in Comitiis obtinens, & sublimis territorii jure. Non tamen destruit immedietatem, si Civitas Imperialis ratione quorundam bonorum, vel secundum quid saltem alteri Statui juramento fidelitatis vel etiam subjectionis juramento sit devincta, uti modo supra dictum de Civitate Coloniensi, Spirensi, Wormatiensi, Goslariensi, & Hamburgensi. Nam licet aliquis Status Imperii ratione certorum bonorum vere sit subjectus & mediatus: nihil tamen impedit, quo minus respectu cæterorum bonorum immediatorum qualitatem immediati retineat, siquidem una eademque persona diversis qualitatibus prædita, pro diversa quoque haberi, diversoque jure censeri potest, *R. J. de anno* 1545. §. nachdem auch 69. Quæ assertio in tantum vera est, ut talis subjectio ne quidem Majestati alicujus officiat; constat enim Regem Hispaniæ ratione Burgundiæ, Regem Daniæ ratione Holsatiæ, Regem Sveciæ ratione Pomeraniæ & Ducatus Bremensis, aliarumque ditionum, ut Status Imperii nostri, fidem eidem & obsequium debere, & tamen, extra hunc respectum, in Regnis suis superiorem agnoscunt neminem. Unde patet, quod una persona vicem duarum diversis respectibus repræsentare non inepte possit.

Sessio & Votum in Comitiis. Jus *sedendi & suffragandi in Comitiis* specialis est character Civitatum Imperialium sublatâ disputatione anteriori, an habeant votum decisivum, vel saltem consultativum, quo priore sine dubio gaudent per *Instr. Pacis art. 8. §. tam in universalibus.* Et tertiam Comitiorum curiam constituunt, licet nondùm impetrare potuerint, ut ad Re- & correlationes, auff dem Rahthauß-Saal/ cum Electoribus & Principibus statim admittantur, sed demùm post conclusum Collegiorum Superiorum, illarum Votum Curiatum exquiritur, & illis dissentientibus res ad Cæsaream Majestatem refertur, *Gastel. de Statu publ. Europ. c. 32. n. 6. Burgoldens. p. 3. disc. 10. n. ult.* & hinc sub hac formula vocantur ad Comitia: Mit und neben allen andern Ständen helffen handeln/ rathschlagen und beschliessen/ *Martin. Rumelin. ad A. B. part. 1. thes. 7.* ita ut hoc jus sessionis & suffragii sit de essentia Status, & verus character, qui nunquam ab Imperii Civitate abesse potest; & requiruntur hæ qualitates immedietatis, sessionis & suffragii copulativè, per textum expressum *in Recess. Deputation. de anno* 1564. §. Und wollen wir/ als Römischer Kayser/ gegen denen/ so nicht Stände des Reichs/ jedoch dem Heil. Reich immediatè unterworffen; nam quando plures qualitates copulative à lege requiruntur, una deficiente deficit ipsa juris dispositio.

Ubi itaque Civitas habet qualitatem immedietatis, & jus suffragii & sessionis, ibi honorificus Imperialis urbis titulus sine dubio habet locum. 18 De qualitate copulativa immedietatis, nec non sessionis & suffragii. Quod verò ad jus suffragii & sessionis Civitatum Imperialium in Comitiis attinet, id accipiendum est respectu civium universorum collectivè sumptorum, quatenùs cum Magistratu suo unum corpus constituunt, atque personam quasi civilem à singulis hominibus abstractam conficiunt, sivè respectu totius universitatis simul acceptæ, cum satis constet, cives seorsim sumptos, & ut singulos, inter immediatos referri minimè posse, quia Senatui, tanquam Magistratui suo, cui etiam hoc respectu jurant, hactenùs parent, eidemque collectas, onera & operas præstant; utcunque in corpore spectati, non minus Cæsarem respiciant, & indè ei, vel ejus nomine ipsius Commissariis, pariter ac Senatus, ex notâ consuetudine & observantiâ, multis retrò seculis recepta; homagium præstant, (quod tamen Lubeca & Argentoratum recusat, notante *Fritsch. Elect. jur. publ. part. 2. c. 6.* quem ibi vide:) rebus etiam Civitatis majoribus, pro statu Reipubl. adhibeantur; Id quod quoque innuit Königs Ferdinandi Resolution über den Religions-Frieden/ ap. *Goldast.* in Reichs-Satz. p. 288. Et indè Coloniensibus quibusdam civibus contra Senatum *an.* 1588. super constit. pac. Relig. Processus denegati, teste *Mindan. de process. Camer. l. 1. c. 31.* Neutiquam autem sola *vocatio ad Comitia* Characterem Civitatis Imperialis constituit. Multi enim non modo immediati, sed & mediati ad Comitia sæpe vocati sunt, qui vocari non debuissent, & omissi, qui

vocari debuissent, *Coring. de Impp. Civitat. thes.* 50. velut Civitas *Magdeburgensis* ex errore fuit ad Comitia vocata, & postea decreto imperatoris 13. *Januarii anno* 1663. à jure Comitiorum exclusa, testantibus ipsis actis Comitialibus, & scripto in Lucem publicam *anno* 1665. emisso, sub titulo fernerweiter Bericht in Sachen des Primat und Ertz-Stifft Magdeburg / contra die alte Stadt Magdeburg / *Strauch. in dissert. exoter. thes.* 12. *Struv. de liber. Imperii Civit. Sect.* 6. *n.* 14.

De civitate Magdeburgensi.

19 Pro charactere etiam Civitatis Imperialis non potest haberi *solutio collectarum*, quia quamvis nonnullæ Civitates vel Status collectas solvant, reperire tamen licet etiam, qui nihil contribuunt, de quibus *Limn. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 97. & multi solvunt, collectas, qui tamen Status non sunt: quamvis aliqui inter essentiales notas referant collectarum solutionem, *Otto de jur. publ. cap.* 17. *Wilhelm. Becker. lib.* 3. *jur. publ. cap.* 2. *n.* 4. Porro quoque non est essentialis character Civitatis Imperialis, *relatio in Matriculam*, quia ante Matriculam, quam Imperator Sigismundus, anno 1434. conscribi jussit, nullius alterius extat memoria, & tamen ante illam Status Imperii fuisse extra dubium est. Præsumptionem tamen matricula inducit, atque probabile tribuit argumentum, dum è contra Civitates Danticum & Elbinga, item Niederwesel / Soest / Brackel / Lemgau / Werde / Herfordt / matriculæ quidem insertæ sunt, & tamen pro Imperialibus non habentur, cujus rei causa videtur, multiplex matricularum varietas, ut nulla pro perfecta & Authentica habeatur, nec quidem illa an. 1521. Wormatiæ elaborata, quam tamen defendit *Wurmser. exercit. J. P.* 1. *quæst.* 16. Numerus verò Civitatum Imp. nullibi magis authenticè haberi potest, quàm qui ex Comitialibus Conventibus petitur, ubi dividuntur in duo scamna, Rhenanum & Suevicum, *Burgold. in Colleg. J. P. part.* 1. *p.* 263. Grundvest des Reichs / *p.* 2. *c.* 6. Patet enim de ea Status sæpe conquestos fuisse, R. A. zu Augspurg / *anno* 1548. §. 69. item §. 73. Dieweil auch etliche viel Stände / wie die in der Ringerungs-Handlung unterschiedlich benennet / deque illa emendanda atque perficienda expressè cautum fuit in Recess. *anno* 1570. §. wann dann darbey 3. Perperam itaque iterum sentiunt, qui solam matriculæ insertionem, quæ pariter nudum est accidens, pro vera Status & Civitatis Imperialis nota habent, propterea que definitioni status eam inserunt. *Hermes in fascic. J. P. c.* 5. *n.* 6. & 8.

Vocationem ad Comitia, solutionem collectarum, relationem in matriculā, non esse notas essentiales Civ. Imperialis.

Matricula.

Numerus Civ. Imp.

20 Ex his patet hodiernis Civitatibus Imperialibus longe majora & nobiliora Privilegia & jura competere, quam antiquioribus. Constat enim olim Civitates Imperiales ita subditas fuisse Imperatori, ut nunc Principibus aliis suæ Civitates Municipales, quam ob causam etiam in singulis Imperii urbibus Imperatores suos Præfectos & Ministros, vulgò die Reichs-Schultheissen oder Reichs-Vögte dictos, habuerunt qui ipsorum nomine jurisdicti onem explicabant, Senatoriis consultationibus non intererant modo, sed etiam totaliter præerant. Hinc Eberhardus Würtenbergæ Comes 24. Sveviæ liberarum Civitatum Patronus & Administrator fuit; *Hortleder. tom.* 1. *l.* 3. *fol.* 616. Imo illas Civitates sæpius Imperatores aliis Magnatibus, jure pignoris tradebant, quâ occasione Noviomagum, aliasque quampluri mas Civitates liberas ante, & Imperio imediate subditas, vicini Principes dominantur. 21

Longe majora jura hodiè Civitatibus Impp. competere quàm antiquitùs.

De præfectis Civitatum, Reichs-Vögt.

Hi Præfecti plerumque erant Principes, vel Episcopi, vel Comites, qui eas Præfecturas per Vicarios suos administrabant, qua de re videri possunt, quæ scripsit *Lehman. lib.* 2. *c.* 14. & *lib.* 4. *c.* 2. Et hac ratione adhuc Præfectura Civitatis Imperialis *Wezlariensis* in investituris Cæsareis confertur Hassiæ Principibus, cujus administratio pro hoc tempore Darmstadinæ Lineæ competit, quæ in hunc usque diem Vicarium, einen Vogt / ibi constitutum habet, qui & judiciis præsidet, & executionum negotia procurat. Verum hodie unico hoc casu excepto non amplius per Præfectos Cæsareos, sed per ipsos Cives ac proprios Magistratus à se constitutos, Jurisdictio Civitatum Imperialium omnimoda, & reliqua eis concessa potestas libere expeditur.

Habent Civitates porrò Imperiales in suis territoriis *jus territoriale*, die Landes-Obrigkeit / cum propria territoria habeant, & jus territoriale inhærens, nempe ipsam superioritatem: quid enim aliud est summum territorii jus, quam potestas in aliquo territorio particulari, Domino territorii competens, *Besold. in discurs. de Jurisd. Imp. Rom. cap.* 17. & 18. & probat hoc ipsum textus expressus in *Constitutione de pace Constantiæ, vers. volumus.* Concordat quoque experientia, videmus enim, omissis aliis, Argentoratenses, Lubecenses, Noribergenses, Regalia cum mero & mixto Imperio, atque omnimoda jurisdictione exercere; Cancellarias item suas, judicia, leges peculiares, & ea quæ ad sui status defensionem præsidia necessaria sunt, habere. Principum tamen jura personalia, die Landes-Fürstl. Obrigkeit / Civitates hæ non habent, cum enim in ejusmodi Civitatibus non sit Dux vel Princeps, ein Fürst: ergò nec jura Principis, Fürstliche Obrigkeit. 22

Jus territoriale Civitatum.

Civitates Imperiales præterea, æquè ac alii Status & Principes imperii, liberum & publicum tam Catholicæ quam Augustanæ religionis habent exercitium, prout in Pacificatione religiosa *de anno* 1555. Augustæ erecta expressè cautum est, §. Nachdem aber in vielen freyen Reichs-Stådten. cum liberum & publicum Religionis exercitium ex immediata jurisdictione profluat, & in jure territoriali radicatum dicatur. Jam Civitates Imperiales non solum immediatam ab imperio habent jurisdictionem; sed & status sunt Imperii, ad Comitia Imperialia vocantur, in quibus votum tam decisivum 23

De libero religionis exercitio.

quam

quam consultativum habent ac superioritatis jura iis competunt.

24 Jure fœderum.

Ad jura potiora Civitatum Imper. communia pertinet contrahendorum *fœderum jus.* Et id quidem habent Civitates ad conservandam pacem publicam, Imperii salutem, ac pro defensione bonorum & territoriorum. Hinc cautum in *Instrum. Pac. Cæsar. Svec. art.* 2. his verbis: *cumprimis Jus faciendi inter se & cum cœteris fœdera, pro sua cujusque conservatione ac securitate, singulis statibus perpetuo liberum esto, ita tamen ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem & Imperium, pacemque ejus publicam &c.* Et hoc patet ex approbatione fœderis inter Episcopum Bambergensem & Herbipolensem, nec non Civitatem Norinbergensem, adversus Albertum Marchionem Brandenburgicum initū in judicio Cameræ Imperialis pacta. *Mynf.* 6. *obs.* 2. Amplius gaudent

25 Jure mittendi legatos & belli gerendi.

Civitates Imperiales, *jure mittendi Legatos, & jure belligerendi* defensive, sin offensive autem, non nisi cum *consensu Imperatoris,* in tantum, ut si, neglecto illo, Civitas aliqua Imperialis aut aliquis alius Status temerè arma movere in Imperio audeat, in crimen fractæ Pacis publicæ incidat, & mandata avocatoria, sub pæna banni, & amissionis omnium beneficiorum & privilegiorum, S.C. decernantur, *Gail.* 1. *de P. P. cap.* 4. *per tot.*

26 De jure Austregarum.

Jure tamen Austregarum Civitates Imperiales generaliter non gaudent, sed illæ tantum, quibus id speciali privilegio est acquisitum; Sic Argentoratum Judices habet Ulmam, Wormatiam & Basileam, Noriberga habet Winsheimiam, Weisenburgum in Norico. Ratisbona habet Augustam Vindelicorum, Norinbergam & Ulmam. Eslinga habet Judices Ordinarios, Consules & Senatum Civitatum Ulmæ, Reutlingæ, & Heilbrunnæ, Dinckelspila habet Iudicem ihrer Stadt Ammann / hic sibi quatuor Senatores juratos adjungit Civit. Nortlingæ, Rotenburgi, Rotenburgi ad Tubarim, Hallæ & Werdæ, Svevorum. *Svinfurtum* habet judicem præfectum ejus loci Imperialem, den Reichs-Vogt / qui sibi aliquot Senatores sive Scabinos Norinbergenses & Rotenburgenses adsciscit. Reutlinga habet judicem Ulmam, Eslingam & Gemundam Suevorum. Et his quidem Civitatibus hocce privilegium competit, reliquæ autem à quocunque tandem, etiamsi à Civibus pulsentur, immediate in Camera Imperiali debent conveniri.

27 Civitates 4. comparentes in coronatione & convivio Imp. vel Regis Rom.

Civitatibus Imperii quatuor in coronatione Cæsaris in seperato conclavi Mensæ sternuntur, scilicet Norinbergæ, Aquisgrano, Coloniæ Agrippinæ & Francofurto, quoniam præ cœteris hisce Civitatibus Imperialibus in Electione & Coronatione Imperatoria aliquid commercii intercedere solet. Civitatis verò Imperialis jus indulget Imperator. *Rhet. in Inst. I. P. lib.* 1. *tit.* 4. §. 52. & 63.

28 Monetariæ Civitates.

Monetariæ civitates Münz-Stadt ex consensu cujusque Circuli ordinantur, reliquæ verò sine consensu publico monetas cudentes, appellantur Eckenmünz/ & ideo abolentur. *Capitul. Leopold. art.* 33.

Ex his tam insignibus civitatum privilegiis prodiit disputatio de liberarum Imperii civitatum potestate Majestatis æmula, ab *Hieron. Dathe,* ubi *cap.* 1. deducit potestatis Imperii civitatibus liberis concessæ originem, & definit superioritatem territorialem, quod sit *jus & potestas summi post Imperatorem Imperii & dominatus, sublimi Regiaq; jurisdictionis Lege, sub nomine & qualitate* der Landes-hohen Obrigkeit, *concessa & legitimè quæsita, regulariter in omnes territorio inclusos ordinario & proprio Marte competens.* Et per adjectionem verbi *territorialis,* diminutionem summâ potestate intelligi. 29 De origine immedietatis Civ. Imp. Quando verò libertas talis Imperialium civitatum orta sit, difficillimum esse cognitu, eamque sensim crevisse, partim ex gratia Imperatorum, partim per liberalem à Principibus Imperatori factam cessionem. *Vid. Gastel. de Stat. public. Eur. c.* 32. *n.* 13. *Knipschild. lib.* 1. *c.* 5. *Burgold. p.* 1. *discurs.* 21. *n.* 12. Post consecutam verò immedietatem Imperatores sibi in multis superioritatem territorialem, in exercendis collectarum, telonii, Monetæ, Judæorum, Maleficorum juribus reservasse, quorum ut bona fide fieret administratio, *Præfectos* justitiæ in civitatibus constituisse, qui Imperatoris vices gererent, & circa hæc reservata jura dispensarent. *Rhet. in Inst. I. P. lib.* 1. *tit.* 18. §. 6. 30 De Præfectis Imp. in Civ. Reichs-Vögt. Quorum tamen successu temporis, per varias impetrantium preces, labascere non solum cœpit, sed & deleri autoritas. Et quamvis hodiè adhuc in civitatibus nonnullis, velut Norinbergæ, Rotenburgi ad Tuberim, Francofurti ad Mœnum, Præfecturæ inveniantur, hæc tamen officia vix amplius conferri possunt cum Præfectorum veterum dignitate. Hinc æmulam videri superioritatem territorialem civitatum Imperialium Majestati, à qua variis modis civitates eam acceperunt, gaudentque hodie juribus & privilegiis, quibus reliqui Status, exceptis dignitatibus Principum & Comitum personalibus, *Gasteld. loc. n.* 5. *cum multis alleg.*

31 Quomodo invaluerint Civitates Impp. in Germania?

Quomodo invaluerint civitates in Germania, *Rhet. in Inst. I. P. lib. I. tit* 18. §. 2. tradit: Quod Henricus Imperator, cum videret aliquid præsidii in Urbibus, nonum quemque virum è pagis, cum tertia parte frugum in civitates adegisse, & privilegiis ad Politiam necessariis ipsas Civitates vel urbes auxisse, & hinc distinctionem ortam esse, unter Burgern, quod intra Burga fuerint, & Bauren / quod ad rus colendum in pagis relicti sint. *Cluver. de German. antiq. lib.* 1. *cap.* 13. quod à sequentibus Impp. est continuatum, exemplo civitatis *Magdeburgensis,* quæ pinguia, ab Ottone I. impetravit privilegia, quæ licet amissa jam perhibeantur, tamen Imperator promisit *in Instr. Pacis art.* 10. §. 8. se illa esse renovaturum. De qua civitate plura dicentur infra *verbo* Magdeburg. Subfuerunt verò Imperatorib⁹ civitates, sicut hodie Provinciales Principibus suis subjectæ sunt, hinc non

32 An possint oppignorari. non solum liberæ civitates oppignorabant, sed etiam, cum majora Regalia sibi in illis reservassent, Advocatos sive Præfectos iis præficiebant, *Limn. lib. 7. c. 16. n.* 13. Hodie verò Imperator promittit, se nihil in Imperio vel alienaturum, vel hypothecæ obligaturum, *Capitul. Leopold. art.* 12. Præcedentes verò oppignorationes Imperiales semper confirmantur ab *Impp. Capitul. Leopold. art.* 3. & in *Instrum. Pacis art.* 5. §. 26. *quoad oppignorationes statutum est, illas debere esse irreluibiles, usque dum aliud inter Imperatorem & Status convenerit.* Civitates tamen Imperii certas collectas Imperatori solvere tenebatur, die Stadt-Steur/ quarum hodie paucæ supersunt *Limn. ad Capitulat. Caroli V.* Nam cum civitates ad aliquam potentiam ascenderent, viderentque Status Imperii de summa rerum statuere posse, eò etiam ipsæ anhelarunt & vel gratia Cæsarum, vel emptionibus, vel etiam interdum de facto non solum exemptionem aliquam, sed etiam sessionis & Voti jus in Imperio compararunt. Non tamen simul omnes, sed antiquæ saltem pedetentim & per gradus, Statuum numero sunt adscriptæ, imò longe post, quā reliqui Status Imperii jam sua jura exercuissent. Et licet omnes Civitates Imperiales in eo conveniant, quod neutra sit magis Status Imperii quam altera, aliquæ tamen earum pinguioribus gaudent privilegiis, & liberioris sunt juris, sicut Northusii adhuc est Præfectus von Hohenstein. Civitates aliquæ vocantur Metropoles, quasi Matres & Directrices aliarum Civitatum, ut in Imperio Romano Metropolis fuit *Roma*, & post quoque *Constantinopolis*, in Regione Attica *Athenæ*, in Bœotia *Thebæ*: in Peloponeso *Sparta*, *Argos*, *Corinthus*: in Chaldæa *Babylon*: in Assyria *Ninive*: in Africa *Carthago*. Hodie etiam civitatem plerumque metropolim vocamus (die Haupt- oder Residenz-Stadt) in qua frequentius Rex, Dux seu summus Magistratus, suum domicilium, habitationemve eligit. Sic cum olim Reges atque Imperatores frequentius Aulam sive Curiam, Moguntiam, Coloniam atque Trevirim transtulerint, ibique resederint, exinde factum est, ut istæ civitates præ cœteris Imperii civitatibus æstimarentur, ac nomen der Haupt-Stadt acciperent. Cœterum eas quoque civitates, nomen der Haupt-Stadt meruisse, quibus Archi-Episcopi præerant, tradit *Losæus de jur. Univers. part.* 1. *cap.* 2. *n.* 21. Quod autem prædictæ tres civitates Metropoles hodie Archiepiscopis Imperii subjectæ fuerint, docet *Lehman* in der Speyerischen Chronick *lib.* 2. *cap.* 18. *fol.* 90. dum ita scribit: Gleichwie die Städte Maintz/ Cölln und Trier/ darum Haupt-Städt/ Metropoles, bey den Römern geheissen/ daß entweder der Kayser oder deren Herzog/ ihren Hoff und beständig Anwesen daselbst gehalten/ und den Herzogen andere Præfecti und Hauptleut in den umliegenden Landen und Städten untergeben gewesen: Also und gleicher Gestalt haben sie solchen Namen wieder erlanget/ demnach an Stadt der Herzogen die Ertzbischoffen darein gesetzet worden/ doch mit dem Unterschied/ daß dieselbe keine weltliche Verwaltung über die Städt und darzu gehörige Gäu/ sondern allein die inspection und Auffsehen/ über die untergebene Bißthum und Kirchen getragen. ꝛc.

33 De collectis Civitatum Imp. Stadt-Steuer.

34 Quomodo acquisiverint jus sessionis & suffragii in Comitiis.

35 Civitates Metropoles.

Porrò civitates quædam *pactitiæ*, (quæ nimirum certis pactis & conditionibus Principi alicui se submittunt.) Ut autem Civitas Pactitia dicatur vel dici queat, duo requiruntur, (1. ut se submittens, respectu illius, cui se submittit, vel in totum, vel pro parte libera sit, (2. ut submissio illa fiat tantum certis conditionibus, in cæteris verò integra libertas servetur, *vid. Cluten. in syllog. rer. quotid. conclus.* 27. *lit. F.*) Quædam *exemptitiæ* (quæ à pactitiis differunt: *Pactitia* enim Civitas pacto libertatem, quam antea ampliorem habuit, minuit: *Exemptitia* vero Civitas pacto libertatem quam antea non habebat, acquirit:) atque ita, quæ ante uberiore libertate fruebatur, jam pacto certo fit subdita Civitas; ea verò, quæ graviore onere premebatur, per pactum illud oneri vel in totum vel pro parte eximitur. Quocirca in Pactitia Civitate libertatis præsumptio militat, sed Exemptitia servituti subjacere creditur, nisi exemptionem docere possit. Idem etiam de *Privilegiaria* sentiendum, & quædam deniquæ privilegiatæ, quæ etiam ab exemptitiis differunt. Exemptitia enim Civitas in casibus exemptis pro libera habetur, sed privilegiata subjectionis notam non eluit, *Meisner tom.* 2. *decis. Camer. n.* 19. *in causa* Maintz *contra* Erfordt, certis tamen modis exemptitiarum & privilegiatarum & pactitiarum civitatum nomina confundi possunt. *Cluten. d. concl.* 27. *lit. G. & H.* 36. De Civitatibus pactitiis, & exemptitiis.

Jus Civitatis dandæ ita proprium est Imperatori, ut penes ipsum solum resideat, in tantùm, ut si quis in Imperio, absque Imperatoris consensu & approbatione, civitatem condiderit, vel communitati jam antea existenti jus civitatis concesserit, ea ejus neque pro civitate haberi, neque civitatis jura usurpare possit. Refertur enim hoc jus inter jura Majestatica solumque Imperatoris est spiritum hunc, & vitam civitatibus concedere, *Innocent. in C. cum Ecclesiarum n.* 1. *de offic. jud. ordinar. Alciat. in L. pupillus.* §. *urbs n.* 43. *de verb. signif.* Hinc etiam jus Saxonicum, non Principis saltem, in cujus territorio civitas extrui solet, sed & Imperatoris Authoritatem requirit, Landrecht *art.* 36. *Weichbild. lib.* 1. *art.* 9. *Gabriel. Sueder. in Introd. ad I. P. part. special. Sect.* 1. *c.* 18. *n.* 3. ubi plurimos pro hac sententia citat, ipse tamen contrarius, *d. l. n.* 4. cum *Puffendorff. de Republ. irreg.* §. 8. *Christ. Thomasio in disp. de jure Stat. Imp. dandæ civit.* §. 43. ex rationibus; Quod videamus plerosque Principes Imperii in suis territoriis, quibusdam Vicis jus Civi- 37. Jus dandæ Civitatis competit Imperatori, & est de reservatis.

tatis

tatis tribuisse, & ex Vico vel Pago fecisse urbem, id est incolis Vici & novis advenis concessisse privilegium, plura assumendi opificia, jus cauponandi, mercaturam exercendi, imò mœniis locum cingendi, & Scholas erigendi. Etenim cum de potestate nova munimenta intra Ditiones erigendi, veteraq; firmandi, expressè cautū sit in *art.* 8. §. *gaudeant Instrum. Pacis.* Ex eo textu evanescere objectiones, quæ ex *L.* 9. §. 4. *ff. de rer. divis. & L. per provincias* 10. *C. de ædif. priv.* deduci solent, quia hæc potestas in citato *Instrum. Pac.* expressè adscribatur Statibus, ut frustra opponatur, quod olim in Italia & Germania quædam civitates jus hoc in specie ab Imperatoribus impetraverint. Ac eo minus de hoc jure Statibus competente dubium esse, postquam Imperator, etiam tempore belli, Statibus invitis, in ipsorum territoriis, nec fortalitia nova exstruere, nec vetera reparare possit, *Capitul. Leopold. art.* 13. *in fin.* Quamvis enim die Landesfürstliche Obrigkeit vor Alters im Reich ein gantz unbekantes Ding gewesen / und ein neuer fœtus nostri Seculi, sufficere tamen, quod Imperii Legibus sit approbatus, *art.* 5. *Instrum. Pacis* §. *quantum deinde.* in verbis: *cum jure territorii & Superioritatis ex communi per totum Imperium usitata praxi.* Posse insuper hanc assertionem illustrari exemplis, dum sinè ullius impedimento *Albertus Ursus* Marchio Brandenburgicus, circa *annum* 1171. condiderit Berolinum, & Bernau Brotuff / *in Chron. Anhalt. pag.* 47. *anno* 1175. Marchio Misniæ *Otto* ex duobus pagis Civitatem erexerit, Freyberg nominatam; *anno* 1475. ædificata sit Civitas Schneeberg. Anno 1403. Marggraff Wilhelm habe dē alten Flecken Dreßden zu einem Weichbildt ausgesetzet / dz er gleiches Recht wie eine andere Stadt im Land zu Meissen haben solte / anno 1607. 24. Januarii, Electorem Palatinum Fridericum IV. Vicum *Manheim* civitatis jure donasse, *Privilegium impressum* der Stadt Manheimb *anno* 1652. Urbes in Ditionibus Brandenburgicis, vi superioritatis territorialis, extructas & jure Civitatis donatas esse, ut Potzdam / Dorotheen-Stadt / Oranienburg / Friederichswerth / Friederichstadt / quæ & alia exempla allegantur à *Suedero ad I. P. part. spec. sect.* 1. *cap.* 12. §. 4. *pag.* 510. *Puffendorff. de Republ. irregulari* §. 8. *Christian. Thomasius, in disp. de jur. Stat. Impp. dandæ Civitat.* §. 43. Imo præscribi posse jus condendæ Civitatis contra Imperatorem scientem extrui urbem, si ab opere cessare non jubeat, sed silentio conniveat, *Bœckler Notit. Imp. Lib.* 4. *cap.* 1. *Kulpis ad Monzamban. part.* 2. *cap.* 2. §. 27. *Honning de summ. Imperat. Rom. circa profan. cap.* 13. §. 11. Sed nulla præscriptione opus est, si Statibus ex jure territoriali jus condendæ civitatis compe t, & semper hoc argumentum pro Impe atore militat, quod jus condendi Civitatem Imperatoris sit reservatum, & ideo sine expresso vel tacito consensu constitutam Civitatem jura Civitas usurpare non posse. Quod si Status talia contra voluntatem Imperatoris tendant, non mandatis modo sisti illos conatus, sed jure etiam dirui opera militari manu in subsidium executionis comparata, & vetari Civibus, ne pro urbe locum habeant, aut forum frequentent. Neque ad nominis tantum decus, authoritate Cæsarea opus esse, sed præcipue, ut muniri locus, fruique privilegiis, & communi Urbium jure uti possit; Plus enim indulget Imperator, quam tituli usurpandi licentiam, quia quicquid proprium est oppidis, & qua re à Villis, Vicisque distinguuntur, à Cæsare conceditur, per diploma, quo potestas datur condendi urbem, scilicet: Die besondere Gnad gethan / und ihn um seiner fleissigen Bitte willen vergönnet / und erlaubt / daß er eine Stadt machen / bauen / und die mit Mauren / Thürnen / Thoren / Brücken / Graben / und andern nothdürfftigen Wehren zu Recht bewahren / beveſten / und darzu in derselben Stadt einen Rath aus den Bürgern daselbst wehlen / und Amptleute setzen und besetzen / als offt sich das gebühret / und dieselbe Stadt mit rechten Amtleuten / Burgern mit guter Ordnung / Handwercks-zünfften / und allen andern offenen Aembtern / so nach Gerechtigkeit und Herkommen anderer Städte daselbst umgelegen / versehen / auffrichten / und bestellen mögen. Daß sie durch Fürbassen in gemelter ihrer Stadt alle Jahr jährlich auff den Tag ihrer Kirchweihung einen Jahrmarckt / und alle Wochen auff den Sambstag einen Wochen-Marckt daselbst haben und halten: auch sollen und mögen auff dieselbe Jahr- und Wochen-Märckte / alle und jede Kauffleute / und andere Leute / dazu und davon ziehen / und die besuchen / alle die Gnad / Friede / Freyheit / Geleith / Schirm / redliche Gewohnheit / Ordnung und Herkommen haben / und der gebrauchen und geniessen sollen und mögen. *Vid. Stamler de reservat.* §. 60. *p.* 297. *Henning. d. cap.* 13. §. 11. *pag.* 522. *& seqq.* Neque per jus territoriale Statibus per investituras concessum, transeunt reservata Imperatoris, & ipsimet contrariæ sententiæ Autores fatentur, supra allegata exempla non tam probantia, quam saltem illustrantia esse, utpote ex quibus non patet, an non consensus Imperatoris vel tacitus vel expressus, vel etiam diploma Imperatorium accesserit. Itaque sine dubio verior & firmior est sententia, quæ Imperatoriæ Majestati hoc reservatum conservat, quam etiam præclare defendunt *Arnisæ. de jur. Majest. lib.* 2. *c.* 5. *n.* 28. *Arum. I. P. vol.* 2. *d.* 7. *p. m.* 80. *disc.* 9. *p.* 238. *vol.* 3. *d.* 8. *p.* 432. *Limn. L.* 2. *c.* 9. *n.* 128. *& in addit. p. m.* 251. *Wehn. voc.* Stadtrecht. *Speidel. voc.* Stadt. *Bruning. de var. Univers. spec. concl.* 13. *Just. Sinold. Schütz de S. R. R. v.* 1. *D.* 8. *th.* 21. *lit. B. Fritsch. tr. de jure & stat. suburbiorum in Mantiss. Stamler.* §. 60. *Hermes in fascic. jur. publ. c.* 31. *n.* 9. *Bœcler. in Not. Imp. l.* 4. *c.* 1. *Zahn. de jur. municip. c.* 2. *n.* 12.

Rhet. in Inst. I. P. lib. 1. *tit.* 18. §. 63. *Henr. Coccejus in I. P. cap.* 27. *n.* 4. ubi ait: jus Civitatis dare Majestati competit, & inter præcipua Regalia est, allegans *Besold. in Thesaur. voc.* **Stadt**. *Goldast. Constit. tom.* 1. *ad ann.* 1328. *fol.* 330. *& tom.* 3. *ad ann.* 1042. *n.* 2. *fol.* 313. Et inde prudenter monet *Speidel. in specul. observat. verbo* **Stadt** / tutius facere Status, si in ejusmodi casibus consensum Imperatoris impetrent, ne ipsis accidat, quod Alberto Comiti Mansfeldensi vico cuidam prope Islebiam jus Civitatis dare volenti, contigit; huic namque Maximilianus I. sub dato 9. *Februarii* 1514. hisce inhibuit verbis: Wan nun dir / noch jemand anders gezieme / Stadtrecht ohn sondere Erlaubnüß auffzurichten; so befehlen wir. &c. &c. Ex quo fortissimum consurgit argumentum illam ipsam Civitatem instituendi vel concedendi facultatem per simplicem jurisdictionis territorialis concessionem Principibus & Statibus Imperii nequaquam competere, velut etiam Fridericum Imperatorem Casalensibus jura Civitatis expresse consensisse testatur *Natta consil.* 636. *n.* 110. Unde quoque Comites Wertheimenses, tertia vice hujusmodi privilegia ab *Impp.* impetraverunt, uti liquet ex *Authore* **des Wertheimischen Berichts** *cap.* 13. circa finem ibi: Solcher Gestalt nun haben auch die Graffen zu Wertheim vom Käyser Ludwichen im Jahr 1333. Und wiederumb anno 1376. vom Käyser Carl den vierten über Freudenberg / von Wenceslao Anno 1379. Schwanberg und Lauterbach Stadtrecht erlanget / auch bey Freudenberg solcher Käyserlichen Concession sich gebrauchet. &c. Quæ omnia per ratiocinationes contrariæ sententiæ non eliduntur, nec allegatum *Instrum. Pacis in art.* 8. §. gaudeant, de novis munimentis extruendis in ditionibus Statuum, vel *Capitulatio Leopold. art.* 13. quicquam ipsis tribuit, cum nec unico verbo de jure dandæ Civitatis in illis textibus fiat mentio, & in reservatis Cæsareis ab una specie ad aliam nulla procedit argumentatio. Potius præferenda in his omnibus Majestas Imperatoris, ejusque consensus reverentiæ causa impetrandus, utpote à quo omnis jurisdictio, Superioritas territorialis & jura privilegiaque promanant, quod nemo justo titulo præsertim reservata Imperatoris sine ipsius gratia & consensu acquirere potest. Mœnibus cingi semper Civitates solent, quia cum hostibus non verbis, sed armis certandum, hinc Mœnia cum fossis, & aggeribus conficiuntur, quo tutius & commodius Bellona reprimi

38 De Munitione Civitatum & ejus origine.

possit. Et tale auxilium præbere potest locus aut natura aut arte munitus, non ut quis solus in eo delitescat, sed ut, receptis sociis, conjunctis viribus, se defendat. Origo Mœnium ex origine Civitatum optime deducitur. Nam primum quidem more ferarum in sylvis & speculis homines nascebantur, ibidemque cibo agresti, vescentes vitam agebant miserrimam. Posteà verò reperto igne, cognitaque ejus commoditate, ad teporem propter vim frigoris arcendam propius accedentes in unum plures convenire cœperunt, ubi alii ex frondibus tecta facere, alii speluncas sub montibus fodere, alii hirundinum nidos imitantes ex luto & virgultis loca, quæ subirent, condere consueverunt, sicque usu venit, ut homines ædificia formaverint, parietes furcis rectis & virgultis interpositis, luto texuerint, ut imbres & æstus vitarent, arundinibus & frondibus sibi receptacula struxerint, & tuguria composuerint, *Polit. Virgilius lib.* 2. *de rerum invent. cap.* 7. *usque* tùm posteà mansuetiores facti, atque societatis quodam vinculo viventes locū muris munitum ædificarint, ut in illum opes suas transferrent, ubi nullum ab hostibus metuendum esset periculum, & talis locus vocatur Urbs & Civitas, quamvis alii dicant verbum Urbs murum denotare, & verbum Civitas respicere incolas, cum Civitatem non lapides, sed homines faciant.

Quæri plerumque solet, *Præstetne Civitates mœnibus instructas esse, an iis vacare?* 39. An utile sit Civitates muniri?
sed vincit affirmantium opinio. Nam (1.) per mœnia ac propugnacula avertuntur ferarum, latronum, hostium invasiones, ut tuti esse, vel saltem operosis custodiis vacare queamus. Exemplum præbet ipsa Italia. Hæc namque multorum annorum pace beata, milites quidem alebat, civitatibus verò mœnia & fossæ deerant, ideoque hostibus validè satis resistere non poterat. Quare cum Carolus VIII. Galliæ Rex, cum numeroso exercitu Italiam ingrederetur, ubique vincebat, plurimas civitates, velut indagine capiebat, adeoque iis, qui acie sese opponere non potuerunt, nulla relicta erat spes salutis. (2.) Quia in civitatibus, mœnibus & propugnaculis cinctis incolæ securi esse possunt, ut non vereri debeant insidias exterorum; (3.) Quia prohibent civium intestinas factiones, quòd harum auctores ita facilè elabi non possint. (4.) Quia populorum consuetudo approbavit, ut malint habere munitas urbes, quam patulas, & cuivis periculo expositas. *Genes.* 11. *v.* 3. & 4. (5.) Quia natura ipsa monstrat colles & antra, ubi se condere per noctes, fœtusque suos educare possint aves & feræ bestiæ. Denique quia domus privatæ foribus & vectibus muniuntur, cur non etiam domorum omnium licebit velut unum construere propugnaculum. Præstat enim id, quod lateribus & calce effici potest, non objectu humanorum corporum efficere, adeoque civium sanguini parcere. Neque exinde negligentes fiunt cives, ut magis mœnibus quàm armis confidant, prout Lycurgus maluit, *Cives suos esse muros potius civitatis, quàm saxa & lapides, urbemque hominibus quàm lateribus cinctam exoptavit*; quia unum faciendum, & alterum non omittendum, & cives etiam intra muros exercendi.

Quam-

40. Cui competat jus muniendi, & extruendi Fortalitia?

Quamvis autem jus muniendarum urbium & extruendorum castrorum Regium sit, hodie tamen ab Universitatibus mero mixtoque Imperio dotatis, etiam inconsulto Principe, fieri posse tradunt *Laudens. de Castell. quæst.* 8. *Math. Steph. de jurisd. lib.* 2. *part.* 2. *cap.* 2. *n.* 126. *Jacobus Cancer. var. resolut. cap.* 13. *n.* 56. In jure verò erigendi fortalitia majus est dubium, an absque consensu Imperatoris ab Ordinibus Imperii fieri possit? Quod affirmat *Limn. de jur. publ. lib.* 4. *cap.* 8. *n.* 239. Quia jus armorum illis concessum sit, cui adhæreat jus extruendorū fortalitiorū. *Hermes in fascic. jur. publ. cap.* 31. *n.* 40. ubi alias rationes adducit. Nec obstare putant, quod Statibus denegetur jus dandi civitatis, cum sit Regium, & consequenter, invitâ Majestate, à nullo usurpandum, *Arnis. de jur. Majest. lib.* 2. *cap.* 5. *n.* 8. adeò ut jure civili in fundis limitrophis & limitibus Imperii, absque summi Principis licentia castra extrui sit vetitum, *L.* 2. *C. de fund. limitroph.* adeòque Imperatori competat potestas diruendi & prohibendi, ne fortalitia & munitiones extruantur, *R. l. de anno* 1567. §. Wiewol. Proinde etiam multæ Civitates Imperiales, & alii Status singulari privilegio ab Imperatore obtinuerunt, ut prope ipsorum territoria nemini liceat castra vel fortalitia ædificare, *Gail.* 2. *obs.* 69. *n.* 24. *Arum. de jure publ. vol.* 2. *discurs.* 9. *thes.* 208. Velut Norinberga à Carolo IV. obtinuit, ut nulli liceat in einer Meilwegs um die Stadt / einzige Stadt / Marck oder Vestung auffzubauen / *Goldast. tom.* 7. Reichs-Satzung *pag.* 66. *Limn. enucleat. lib.* 2. *cap.* 19. *n.* 46. quia interest uniuscujusque, ne ædificium tale fiat, quo tempore belli hostes se recipere, multaque damna civitati vicinæ inferre possint, neque pacatum Imperium per æmulationes turbetur, *Gail. d. loc.*

41. De Collectis & privatorum Fundis necessariis ad munitionem.

De *Collectis* ad ædificanda mœnia Cives in subsidium concurrunt, habitâ ratione fundorum, quod quisque possidet, non exemptis etiam Clericis. Quæ ratio eò extenditur, ut etiam Princeps pro utilitate publica subditos cogere possit ad fundos suos vendendos, *Gail.* 2. *obs.* 56. & privatorum prædia, quæ mœnibus extruendis impedimento sunt, invitis Dominis destruere, quia necessitas in tali casu prævalet, & Dominium eminens vim suam hic exercet. Id tamen ita moderandum est, ut ex ærario publico, & reliquis concivibus damnum passo fiat æqua resarcitio, quia ad Rempublicam conservandam quæ omnibus prodest, justitia requirit, ut qui de eadem participant, singuli ratam conferant partem, ne unus præ cæteris oneretur, *Puffendorff. de jur. nat. & gent. lib.* 8. *cap.* 5. §. 7. *Henr. Lynk. de mœn. munit.* §. 22.

42. De Violatione mœniorum, & Pœna violantium.

Mœnia porrò habentur pro rebus sacris & inviolabilibus, quorum violatio legibus est prohibita. Ideò si quis portam Civitatis rumpat, vel muros hostili animo transcendat, pœna capitali afficiendus est per *l. final. ff. de R. D.* Nisi solo elabendi animo, aut salutis expediendæ gratia id fiat, *L.* 45. §. 4. *ff. ad L. Aquil.* Civibus enim Romanis, non nisi per portas ingredi vel egredi licet, & inde Romuli frater occisus dicitur, quod murum transcendere voluerit, *Liv. lib.* 1. *& Plin. de Vir. illustr. cap.* 1. Quæ sententia tamen limitatur, in muris Civitatis Municipalis, quia Municipia privatorum loco sunt, *L.* 16. *in fin. ff. de V. S. Berlich. in decis. aur. quæst.* 70. *n.* 4. *Hahn ad Wesenb. ff. de rer. divis. n.* 2. & plura videri possunt apud *supra citat. Henr. Linckens de mœn. jur. munit.*

Sed si Civitas munita sit, gravis quæstionis est, *an ab hoste obsessa extrema pati debeat, si sciat auxilia sibi haud submissum iri?* Nam omni animantium generi ex naturæ instinctu tributum est, ut se, vitam, corpusque tueatur, & non tenetur proximum plus amare quam se ipsum. In quantum verò porrigatur necessitas, se aliorumque salutem defendendi, ut se subtrahere Civis possit publicæ saluti, id magna eget disquisitione. Si enim liberis convenit, tueri parentum vitam, cum discrimine etiam propriæ incolumitatis: si servorum est, nunquam deesse Dominis, quamdiu vita superest, & membra præstare officium possunt; quis dubitet, Civitati, tanquam communi Parenti, etiam cum dispendio vitæ succurrendum esse; cum Atheniensibus pariter & Romanis nihil olim potius fuerit amore patriæ, quam deserere, si *Tullio* credimus, 1. *de offic.* pro maximo vitio semper habuerunt, non uno exemplo comprobantes, *dulce & decorum* videri, *mortem pro patria oppetiisse.* Quid si amplius consideretur civium seu subditorum fides, quâ Principi obstringuntur propter fidelitatis juramentum? Ex cujus præscripto utilitatem & emolumentum Domini, quantum quidem in suâ manu positum est, promovere unusquisque debet, & perniciem, pro virili declinare, ita ut si contrà aliquid designare sustineat, reus fiat Majestatis, quam atrocissimam notam ut effugiat, tentanda omnia, toleranda omnia, & turbarum ingruentium impetus constanti animo tolerandus est. Obsequium enim constituit naturam subditi, cui omnia subjacent, quæ in civitate sunt, & præstatur sub Principis personâ obsequium Deo, cujus vices Princeps in civitate regendâ subit. Si igitur Princeps velit & jubeat, ut armata manu eatur hosti obviam, mandet civitatem defendi, nil nisi obsequii gloria relicta est subdito, civi, Commendanti, militi, nisi & juratam fidem rescindere, & reus fieri velit spretæ Majestatis. Itaque, qui civis & subditi nomen tueri vult, vitam suam absque torpore tenetur impendere, etiam tunc, cum non adsunt, qui auxilio oppugnatæ civitati mittantur, nec sperari facilè liberatio ab hoste potest. Defensione enim civitatis atteruntur hostis vires, & Principi tempus conciliatur, ut suas vires colligat & confirmet, vel hostis cedat, si ferrum vir-

43 An civitas obsessa & spe auxilii destituta, se dedere possit?

tutemque obsessorum aliquoties agnovit, & quod pauciores sæpius plures fuderunt & profligarunt. Recte Magnus ille Macedo monere solitus est milites: *ne multitudine hostium moverentur, tantum meminissent, cum iisdem se tertio pugnare, nec meliores putarent factos fugâ, cum in aciem, secum tam tristem memoriam cadium suarum, & tantum sanguinis duobus prælius fusi, ferrent.* Quod *Justinus* refert *L.* 11. *c.* 13. Recolenda verò memoria temporum; *Melita* anno 1564. à *Solimanno* ducentarum & quinque navium classe vehementer oppugnata, ab exiguâ Christiani militis manu defensa, Barbarum post sextum mensem ejecit, qui ad Melitam 23. suorum millia desideravit. *Rupellæ* sub mediocri præsidio potentissimi Galliarum Regis pertinacissima arma & maximos conatus diutino tempore sustinuerunt. Taceo Viennam Austriæ, Imperatoris Romani sedem, non ita magno formatam militum numero, tempestatem Turcicam non semel, & præcipuè ultima vice anno 1683. reiteratos Turcarum desperatos incursus fortiter perferentem, cœteris aliis hic brevitatis causâ omissis; cum satis jam constare arbitrer, quod numerosa militum manu & Civium instructa haud fuerit. Prudenter tamen hic versandum est illis, qui civitati præsunt, & defensionis curam gerunt; Nam si paucioribus instructi copiis sunt, nec sperari aliæ possunt, ut diutius tamen detinere arma oppugnantium possint, ne nimium liberales se præstent effundendis in aciem militibus, temperent sibi ab irruptionibus crebris in castra hostium, quia hujusmodi in confertissimas inimicorum stationes incursus rarò absque sanguine & cæde utriusque partis fieri solent, perdendo autem decem milites, aut Cives obsessi, quamvis ex numero obsidentium deleti centum & ampliùs fuerint, majus damnum illi, quam hi sentient. Hoc egregiè docet *Cominæus*, quando Leodicensium temeritatem describit, qui adventum Caroli Burgundi, robustissimis legionibus stipati, subitò omnibus copiis ex urbe provolârunt: rectè enim & prudēter Cominæus: *Eruptiones illæ tametsi necessario fiant aliquando, valdè tamen sunt iis, qui obsidentur, periculosæ, nullam enim isti faciunt tam parvam jacturam, quin eis, & propter paucitatem suorum, & simul propter difficultatem recuperandi nova præsidia, longè maxima videri debeat.* Maximè autem omnium periculosum est, cū civibus & Incolis in hostem obsidentem prorumpere, qui quamvis proterant eum, absque cæde tamen & sanguine rarò revertuntur, ita autem redeuntes, gemitu & ululatu tecta suorum implent, & cæteros quosque ab officio, & re benè gerendâ deterrent. Quod sic tandem fame premi obsessi incipiant, neque suppetiæ, quæ ferantur anxiis, præstò sint, nec sic quidem cessandum statim à defensione civitatis puto. Velim quidem attonitum & imperitum vulgus, antequam obsidione clausa civitas fuerit, ex ea ejectum esse, quod apud *Thucydidem* Platæenses fecisse legimus, *l.* 2. *bell. Pel.* qui cum ad Archidami minas vim ejus bellicam experiri statuissent, *fœminas, puerosque, & cæteram inutilem bello turbam, urbe suâ exportandam curârunt.* Cupiam præterea, ut qui Urbi præest, victum parcè & continenter inter Cives & Milites distribuat, quod egerunt *Philasii*, ab Agesilao obsessi, qui communi decreto statuerant, *dimidio minus, durante obsidione, in usum quotidianum impendere, quam prius; id cùm strictè observassent, tempore duplo majori, quam esset credibile, sustinenda obsidioni suffecerunt:* Simile exemplum in Vercingetorice refert *Cæsar. de bello Gallic. l.* 7. & in *Manlio Livius Decad.* 1. *L.* 5. quod si hoc modo prospectum Civitati est, procul dubio armis hostibus remoram non levem objecerit.

Sed an existimabimus denique, desistendum nunquam esse civi, quamdiu spiritum trahit, à Civitatis defensione? Ut id semper faciat, & cum certissimo vitæ periculo, quando nihil amplius relictum refugii est, nec auxilia exspectari possunt, haud simpliciter affirmarim, nisi expressissimè à Domino, ut faciat, præceptum fuerit, hujusq; saluti ea ratione certò consuli possit. Sufficiat igitur tentasse omnia, nec ad prima statim hostium molimina deseruisse fidem, quam Domino debet subditus, etiamsi subsidia diu satis præstò haud fuerint; Quod si verò tandem frustraneus omnis conatus est, & ad Principem nullum redit, ex obstinatâ maximeque periculosâ Castri defensione, emolumentum, frustrà etiam sit, vitam periculo non necessario exposuisse; studeant saluti suæ, Civitatis & obsequio Majestati deferendo subditi; nunquam tamen *Tacito* consentiam, laudanti Numantinos, *Hist.* 1. quod obsessi, cùm *duces suos, seque, patriamque, ferro & veneno, subjectoque undique igne, perimissent*, crediderint, *mortem omnibus ex naturâ æqualem oblivioni apud posteros, vel gloriâ distingui.* Saguntinorum, & Astapensium eadem erat olim, non virtus dicam, sed desperantis animi improbus conatus; Cum enim hi, à Scipione obsessi, ingentem in foro rogum excitâssent, cui conjuges, proles & sua omnia imposuerunt, post eruptione factâ, quando non inulti cæsi erant à Romanis; pauci, qui in urbe restabant, in accensum à se rogum armati alacriter desilierunt; Non aliud consilium *Isaurensibus*, qui à Perdicca oppugnati, cum evadere non possent, urbem suam incenderunt, liberosque & Uxores, ac demùm semetipsos, in ignem præcipitarunt. *Vid. Diod. l.* 18. *& Justin. l.* 13. Idem fecere Sarnii, Alpium incolæ, à Q. Martio Rege circumsepti, referente *Entropio, L.* 4. Idem Lithuani in arce Pulle obsessi à Crucigeris; memorante *Crom. l.* 10. Ego à moratioribus populis mitiora requiram, & quæ ab humanitate omni tantoperè non deflectant. Turcarum hi mores sunt, & cæca obedientia, quippè qui Martyrii loco reputant, si mandatis Imperatoris sui quovis modo immoriantur, undè, spreto omni

mortis

mortis discrimine, integras fossas milites explevisse legimus, ut sociis suis aditum ad hostem sternerent; Et Magnorum Veziriorum aliquis, Kara Mustapha Bassa, cum plurimis officiis maximam Imperatoris gratiam emeruisset, id unum felicitati suæ adhuc deesse existimavit, ut vitâ cederet jubente Imperatore. Sed actus ejusmodi sine ratione fiunt, nec proindè ad obedientiam pertinent, quippè quæ, si rationalis non est, non obedientia est, sed cæcus impetus. Laudent alii fortissimos Milites, qui ne in hostium deveniant potestatem, pulvere pyrio navi subjecto perire satagunt; Nos ad tam atrocia obsequia non obligamus fidem subditorum, ut concedamus, mandari posse & observari violentas manus, præcipitationes, & ejusmodi horrendas mortes; Id præcipi tandem potui subditis, ut pro fide moriantur; sed ut ipsi secum componantur, ut hostiles inferant corpori proprio manus, id nulla fides excusabit, & ab omni humanitate accusatur, monstrosum obsequium; Nemini enim integrum est, neque ad id quisquam tenetur Principi, ut animum è custodiâ corporis, injussu ejus, à quo datus est, extrudat; Unde in Deum peccat, qui tali se fœdat facinore, quia jus in vitam sibi vendicat, quod solus Deus sibi reservavit; peccat offendendo societatem, cum socium ei eripit, hosti fortè alio tempore nociturum, & scandalum præbet pernitioso in omnem societatem exemplo.

Absit igitur, ut in ejus generis scelera consentiat Civitas, quæ obsidione extremâ pressa est: Paciscatur potuis deditionem hosti, priusquàm omnia pessum eant, cum *contra naturam bellare*, ut eleganter Curtius, *ipsius humanitatis vires excedat*; Et Princeps bonus non præsumitur cum internecione potius fidorum civium, quam iisdem salvis Urbem perdere voluisse. Debitorem obæratum novimus obligasse se ad extremum quidem conatum, non tamen ad interitum; Civitatem verò nec Princeps, si pater est, ultrà eundem conatum teneri ad obsequia voluerit. Hic verò conatus cum non defuerit, veniam mereri debent, quibus ultrà humanas vires agere concessum non erat; Sanè nec servus ex SCTo Syllaniano, neque miles ex lege militari, de occiso Domino, Principe seu Præfecto, *tenetur aliter quam si succurrere & impedire potuit nec fecit*; Malè igitur rea agetur Criminis Civitas, quæ cum studeret modis omnibus saluti Imperantis, integram tamen eam præstare non potuit. Nam, *quæ fieri non possunt, eorum nulla obligatio est; qui facit, quod potuit, legem implevit*. Et præstat utique, rebus inclinatis seipsum quoque inclinare, & quavis tolerabili conditione pacisci, quam cum valentiori decertare, ad exemplum Navarchi, qui ubi naufragium metuit, jacturâ, quicquid sanari potest, redimit.

Neque verò amplius aut Princeps, aut prudentiores quicunque, vitio dare Civibus poterunt, quod Saluti suæ, prout licuit, consuluerint; Attilio, Præfecto Præsidii Locrensis, cum videret, se deditionem à civibus ad Pœnos factam impedire non posse, haud malè cessit, quod se cum militibus Romanis, qui cum eo erant, ut eos crudelitati hostium eriperet, & Reipl. incolumes servaret, Rhegium devehi passus est, memorante *Livio l.* 24. Et ex Constitutionibus Regni Hispaniæ is, qui mandato Regis, arci malè constructæ, & parum munitæ præfectus fuerit, idque Regi indicaverit, non incidit in crimen læsæ Majestatis, si hostis vi & sine culpa Præfecti, arce potiatur, quod refert *Regius* l. 4. *&* 6. *tit.* 18. *p.* 2. Valeant ergò aliorum ad evertendum humanitatis jus comparata consilia, nobis exploratum est, non obligari subditos ad exspectanda ea, quorum eventus nihil operari potest. Certum est, non teneri civitatem, se suosque indubitatæ morti objicere, quà non tam resp. servatur, quàm proditur. Bene Cæcina apud Tacitum: *Una in armis salus, sed ea consilio temperanda sunt*. Rectè & prudenter Cicero Off. *l.* 1. *pro patriâ moriendum est, si morte nostrâ patriæ profuturi sumus*; cessante hac conditione cessabit temeraria mortis exspectatio. Deducente fusius ista omnia *Nathanaele* Falcken *in problem. moral. hujus quæstionis*.

An Civis novellus è Civitate migrans ad æs alienum civitatis solvendum teneatur, 44 *De obligatione civis novelli ad solvendum æs alienum Civitatis.*
latissime tractat *Christoph. Harpprecht in sua disquisitione juridica, ubi cap.* 1. adfert præcognita hujus disquisitionis *cap.* 2. quodnam æs alienum civitatis dicatur seu ab illa contractum? *cap.* 3. de obligatione civis novelli, an & quatenus ipse ad æris alieni, ante jus civitatis à se acquisitum, legitime contracti, solutionem compelli valeat, *cap.* 4. de obligatione civis migrantis, an & quatenus etiam ille ad æris alieni, suo tempore contracti, solutionem, sub suum discessum compelli queat? & hac de materia dictum quoque aliquid *supra verbo* Bürger.

De civitate quoque obærata tractat *Samuel Strik in disputat. inaugural.* ubi *cap.* 1. 45 *De Civitate obærata & requisitis ad Civitatem obligandam.*
d. 74. dicit, non sufficere illos nomine civitatis contrahere, qui ejus potestatem habent, sed & solennitates à jure civili statutas, vel consvetudine introductas, adhiberi necessum esse, forma enim non servata, actus redditur nullus. *L. fin. ibique gl. C. de Rep. L.* 2. *cum gl. ff. de decret. ab ord. fac. L.* 2. *ibique Bart. C. de decur.* Præcipua verò solennitas est, ut vel ipsa civitas, vel concilium ejus, nomine Civitatis quid gesturum, legitime & solenniter jussu sc. præsidis, Consulis, vel alius Superioris, aut illis deficientibus Senioris, de Concilio, *Marc. vol.* 1. *decis.* 803. *per tot.* ad certum eumque publicum & consvetum locum convocetur, qui locus in civitatibus plerumque Curia, in Villis verò & Pagis Cœmiterium, aliusve locus prope templum esse solet. Non tamen requiritur præcisè citatio specialis, sed in plerisque

que locis sufficit eam fieri per præconem, vel per sonum tubæ aut campanæ, prout in quovis loco moris est. Convocatione facta, paucorum absentia non debilitat quod à majori parte constitutum est, modo duæ ad minimum partes ex tribus aut amplius quam duæ præsentes fuerint, quia absentes privantur facultate dandi suffragia. Quanquam hodie, ex more plerarumque Civitatum, sufficiat: si dimidia, aut etiam paulo minor pars consenserit, *Trentacinq. lib.* 1. *var. resol. tit. quod cujusque univers. nom. resol.* 1. *n.* 3. *Mev. part.* 3. *decis.* 162. *n.* 2. ne detur occasio difficilius expediendi negotia, quæ exitum habere Reipubl. interest.

46 De obligatione Civitatis ex contractu vel delicto.

Civitas itaque obligari potest, vel ex *contractu* vel *ex delicto*; De obligationibus ex contractu agit *Strik. vol. novo. cap.* 2. quando ipsa civitas contraxisse videatur, quando singulos cives obligare possit, & quando civitas ex contractu administratorum obligetur; quando autem civitas *delinquere* videatur, & puniri possit, tradit *Bruning. in tr. de var. univers. spec. thes.* 96. 98. *& seqq. Gail. de P. P. lib.* 2. *observ.* 9. de executione contra civitatem obæratam tractat *Strik. cap.* 3. ubi disquirit, quæ bona civitatis executioni sint obnoxia, & quæ non, quousque civitas sit excutienda, quando pro debitis civitatis singuli cives collectandi, an post contractum debitum ex civitate recedentes, cives novitii & Pauperes teneantur? Et quod singuli pro civitatis debitis non sint excutiendi, nec eorũ personæ arrestandæ, &c. 4. agit de remediis civitati obæratæ competentib⁹. Idem *Strik.* in alia disputatione tractat de alienatione rerũ & bonorũ civitatũ, & *Jo. Fr. Rhet. vol.* 5. *in disp. Jurid.* tradit de *antiquissima Germanicarũ civitatũ pensione* ad quos ambos Lectorem remitto, ne notæ hæ nimiũ excrescat.

47 De variis juribus, controversiis, documentis, pactis Civitatum Imperialium.

De civitatibus Imperialibus porrò tractat *Gastel. de statu publ. Europ. cap.* 32. ubi explicat, quando civitates Imperiales libertatem sint adeptæ, quis *Colloniam Agrippinam* Imperio adjecerit, nempe Imperator *Otto* I. qui Galliæ illam eripuit; Quomodo libertatem acquisiverit, & qualis recessus transactionis inter Archiepiscopum & civitatem 2. *Januarii* 1672. sit erectus, quem ibidem exhibet *fol.* 919. ubi porrò etiam agit, quod olim Comites de Arenberg fuerint Coloniæ Præfecti Imperiales, & habuerint merum Imperium, quod hodie exercet Archiepiscopus, *Springer I. P. pag.* 456. *Thuan. lib.* 76. *Histor. Oldenb. in Lima. lib.* 4. *cap.* 10. *Londorp. contin. part.* 1. *lib.* 3. *pag.* 673. *& tom.* 2. *lib.* 1. *p.* 2. *&* 41. quibus adjungit, de jur. *Civitatis Aquisgranensis* contra Coloniã, prætensionẽ Hispani & Juliacensis, de juribus *Argentoratensium*, & controversia cum capitulo Cathedrali. De *civitate Lubecensi* & ejus subjectione ad Imperium de controversia ejus ratione aliquot Pagorum, nec non Magistratus Ehrenrettung wider die Zünffte daselbst / und den Lübeckischen Vertrag anno 1669. de *Wormatiensis olim Archiepiscopat⁹* translatione in Moguntiam, quæ civitas Wormatiensi Episcopo præstat juramentum, sed absque subjectione: Et de Controversia civitatis mit dem Dechand / Capitul und gemeiner Clerisey zu Wormbs / videri potest apud *Meisner. lib.* 1. *decis.* 37. De differentia *civitatis Spirensis* cum Episcopo, tradit. *n.* 38. de jure Stapulæ contra Palatinũ, *n.* 41. de privilegiis *civitatis Francofurtensis*, & transactione eines Marckschiffs cum Electore Moguntino, *n.* 45. ubi transactionẽ de anno 1584. exhibet; Von der Beschaffenheit der Land-Vogtey Hagenau / de propositionibus Mazarini, de decem civitatum Alsaticarum querela contra Gallum de civitatibus Colmar & Sletstad *n.* 47. 48. 49. *&* 50. de causa *civitatis Goslariensis* cum Brunsvicensibus de controversia *civitatis Bremensis* cum Rege Sueciæ, de transactione Stadensi, de anno 1654. de nupertimis conditionibus, de controversia Bremensium contra conventuales zu Neuwald / de telonio in Visurgi *n.* 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. de *civitate Hamburgensi*, *n.* 59. usque 61. de *Luneburgensium* libertate à Vectigalibus, & controversia Brunsvicensi, ejusque exitu, nec non gravaminibus civitatis Brunsvicensis, *n.* 62. *usque* 64. de controversia *civitatis Hildesiensis* cum Brunsvicensibus, de controversia *Herfordiana* cum Electore Brandenburgico, de controversia *Donaverdensi*, de causa *Kitzingensi*, 65. 66. 67. 68. de controversia *Erfordiana*, & transactione Moguntino-Saxonica, *n.* 69. *&* 70. de *civitate Egra*, & ejus translatione ad Reges Bohemiæ *n.* 71. de civitatis *Norinbergensis* controversiis cum Marchionibus Brandenburgensibus *n.* 91. de *Præfectis* civitatum Imperialium *n.* 127. de Fœdere Hanseatico, *n.* 128. atque aliis notabilibus, cũ adjunctis pactis, documentis & transactionib⁹, *Gastel. sup. d. l.* 48

De Civitatibus Hanseaticis.

De civitatibus Hanseaticis videri potest *historica dissertatio Udalrici Heinsii*, ubi dicit, alias esse Imperiales & liberas, ut Lubeca, Hamburgum, Colonia &c. alias verò mediate Romano Imperio subjectas, ut Anclamum, Stetinum, Colberga, Luneburgum, vel etiam extra Imperium constitutas, ut Dantiscum, Thorunium, Riga. Quoad numerum civitatum Hanseaticarum vix aliquid certi definiri potest, cum sæpius accreverint, & decreverint, vel sponte sua secessum fecerint à fœdere; Plurimas tamen recenset *citat. Heinsius*, ipsemet dubitans, an adhuc omnes Hanseatico fœderi junctæ sint. Caput totius Hansæ semper celebrata est Lubeca, in qua de rebus suscipiendis consilia inierunt, Synodos instituerunt, literas publicas servarunt, Legationes denique ad Imperatorem & exteros Principes exercuerunt; Secunda classis est civitatum Westphalicarum; Tertia Brunsvicensium; Quarta Prussicarum, prout latissimè tractat supra *cit. Heinsius* & aliqua notata sunt *supra sub verbo* Bremen.

49. De Syndicis Civitatum.

Cum de Civitatibus sit dictum, restat ut etiam de iis quædam dicantur, qui earum curam & administrationem gerunt. tum, Ete-

Etenim civitatis vel communitatis est, ut aliquis ipsi præficiatur administrator, qui & Civitatis vel Universitatis nomine agat, atque eam adversus alios defendat, ne illius bona communia tùm negligantur, tùm ob Universitatem non defensam à Creditoribus interdum possideantur, *l.* 1. §. 2. *quod cujusque univers. nom. arg. t. t. C. de bon. Autor. jud. possid.* & ille vocatur *Syndicus l.* 1. §. 1. *ff. h.* 1. & describitur, quod sit Procurator, qui publica autoritate ex communi mandato causas & lites Universitatis prosequitur, *l.* 3. *ff. h. t. Manz. in tr. de Synd. n.* 10. *Wesenb. in parat. ff. quod cujusque univers. nom. n.* 3. Vel ut alii. Est *Persona publica ab Universitate, vel à Lege, ad causas præcipuè judiciales, Universitatis nomine pertractandas, legitimè constituta.* Ex quo apparet, quod Syndici munus sit officium publicum, *l.* 1. §. 2. *de mun. & hon.* Et porrò omnia Collegia seu Civitates legitimè constitutæ, & quæcumque aliæ Universitates licitæ possunt constituere Syndicum, vel unum vel plures, prout eorum magnitudo id exigit. *Carpzov. p.* 1. *c.* 13. *d.* 6. *n.* 3. concessa enim Universitate & Collegio, omnia ad ejus administrationem spectantia videntur esse simul concessa, *arg. l.* 2. *ff. de jurisd.* neque opus est autoritate & decreto superioris, quia in re quasi propria Syndicum constituunt, *Besold. c. l.* 1. *Pol. c.* 12. *th.* 62. quod si autem nolint, præsertim Universitates majores, adversario petente, vel ex officio à Judice ad Syndicum in negotiis judicialibus constituendum cogi possunt, *Brunnem. ad l.* 3. *ff. h. n.* 2. Si verò sint Communitates parvæ, uti sunt rusticorum in uno pago, non necesse habent, Syndicum constituere, sed omnes adesse possunt in judiciis & commissionibus, præsertim si Advocatum habeant, neque eo casu sine Syndico gesta pro irritis habenda sunt, ut refert *Brunneman. ad l.* 3. *ff. h.*

50. De persona Syndici & ejus officio.

51. Nomina autem Syndicorum variant, pro varietate Universitatum constituentium, ita alius appellatur Land-Syndicus, Stadt-Syndicus, Thumb-Capituls Syndicus, der kleinen Städte Syndicus.

De diversitate Syndicorum & eorum qualitatibus.

Quia verò Syndici præsertim in magnis Civitatibus hodiè perfunguntur munere Consiliariorum, Assessorum, Judicum, & Advocatorum, illi tantum apti erunt ad Spartam hanc capessendam, qui sunt juris scientia imbuti, & causarum agendarum peritiam habent, nec naturaliter neque civiliter prohibentur, *arg. l.* 1. §. 2. *l.* 2. *ff. h. König in process. c.* 19. *n.* 5. Qui verò juris & causarum agendarum sunt imperiti, & vel naturaliter vel civiliter impediuntur, illi non possunt esse Syndici, & talis est (1.) *Extraneus*, eo casu, si in ipso ordine æque idoneus reperiatur, tùm ille est præferendus, *L.* 2. *C. de offic. Præt. L. II. C. de Episc. & Cler. L.* 11. §. 1. *ff. de mun. & hon. L.* 24. *ff. de Tut. & Cur. dat. Can.* 1. *fere in medio dist.* 23. præsumitur enim majori fide & diligentia causas Universitatis sive Collegii acturus, censetur etiam melius nosse mores & consuetudines loci, ex quo oriuntur, *C. quosdam* 7. & *C. quando* 8. *X. de præsumpt.* Et invitat hoc ipsum Originarios ad Virtutem seriò excolendam, dum vident, se in muneribus capessendis extraneis præferri, *Manz. n.* 43. *Mynf. Cent.* 4. *observ.* 30. & vocatur illud *jus indigenatus.* Hodiè tamen jus indigenatus non adeò accuratè observatur, & sic satis frequenter accidit, ut extranei indigenis præferantur, ita ut si semel extraneus fuerit, licet in Universitate æque idoneus existat, eo tamen nomine constitutio non sit rescindenda, *Berlich. p.* 1. *Conclus.* 4. *n.* 11.9. *Carpzov. I. F. p.* 1. *c.* 13. *D.* 68. *n.* 7. *Rauchbar. q.* 1. *n.* 4. quia multa fieri prohibentur, quæ si semel facta fuerint, obtinent firmitatem *C.* 16. *X. de Reg. Carpzov. d. l.* Tales præterea sunt *Impuberes, Minores*, nam propria negotia tueri nequeunt, & in judicialibus causis ipsi Curatore opus habent, per *l.* 2. § 2. *ff. de Curat. Mulieres* item, quia virile officium est, *arg. L.* 18. *C. de Proc. L.* 2. *ff. de R. I. Milites* quoque, ne à militia per aliena negotia avocentur, *L.* 7. & 9. *C. Procur.* Item qui *Reipub. causa absunt* vel abfuturi sunt, *L.* 1. §. 2. *ff. h. arg. l.* 8. §. *f. ff. de Procurat.* Qui perpetuo & *chronico morbo* laborant, propter quem non possunt comparere in publico, *arg. L.* 1. §. 2. *ff. h. l.* 58. *ff. de Procurat. Mutus* quoque, *Surdus* & *Furiosus*, *Clerici* item, ne per hanc occasionem ministeria divino cultui destinata impediantur *Nov.* 123. *c.* 6. *Excommunicati* item & infames, quia Syndicatui plerumque adhæret dignitas, à qua infames removentur, *p. l.* 12. *ff. de decur. l.* 2. *C. de dignit. Can. infam.* 2. *q.* 7. *O. C. p.* 1. *t.* 18. *Banniti* denique, & omnes illi, qui tali impedimento tenentur, quo minus suis negotiis interesse possint, *arg. l.* 1. §. *f. ff. h.*

In modo constituendi Syndicum, primum consuetudines singulorum locorum attendendæ erunt, & his cessantibus, videndum, an Lex immediate nonnullis Personis, uti Senioribus hoc officium committat *L.* 3. *ff. h.* Qua iterum deficiente, ad ipsas demum Universitates cura eligendi Syndici pertinebit, *d. L.* 3. *ff. h.* Cum autem illæ non veræ, sed fictæ personæ existant, adeoque in jure tantum personæ vice fungi, & sensu atque intellectu destitutæ dicantur, *L.* 22. *ff. de Fidejuss. L.* 1. § *ult. ff. de acq. vel amittend. poss. L. un.* §. 1. *ff. de libert. Univ.* ipsæ per se Syndicum constituere nequeunt, sed per alios, qui intellectu valent, hoc expedire debent. Et in Civitate, in qua Regimen existit Aristocraticum, & omnis populi potestas residet & translata est in Optimates, hoc est Coss. & Senatores, qui olim in Municipibus appellabantur Decuriones, *L.* 34. 6. §. 1. *ff. L.* 14. *ff. ad Mun.* per illos tota universitas repræsentatur; isti quemadmodum alia Negotia, ipsam Universitatem, non singulos Cives concernentia, gerere, ita etiam Syndicum, nomine Civitatis constituere possunt, etiam non interrogatis in Civitatibus existentibus Opificum collegiis, quæ solius opificii commodius

52. De modo constituendi Syndicos.

modius exercendi, non verò suffragiorum ferendorum causa instituta: Si verò in aliqua Civitate viget status Politicus, ubi summa rerum penes integrum populum residet, tum in electione Syndici, Tribunorum Plebis, Gildenmeisters/Zunfftmeisters consensus utrique requirendus erit, uti refert & Camerali Præjudicio confirmat Mynsing. *Lib.* 1. *obs.* 76. In Parvis verò Universitatibus, uti sunt Pagi, Villæ, & alia Collegia, tam Ecclesiastica quam Secularia, ubi non adest certus ordo imperandi seu Senatus; in iis omnes & singuli convocandi erunt, modo jus Comitiorum & suffragandi facultatem habeant, *Mantz. n.* 30. Electio porrò Syndicorum à Civitate seu Universitate tam majori quam minori facta, non aliter subsistet, qnam si: 1. Convocatio ad hunc electionis actum, legitime fuerit facta, eamque rite fuerit subsecuta, Syndici constitutio. Ad Convocationem 1. requiritur, ut omnes convocentur, qui in singulis Universitatibus jus suffragii habent, *uti jam dictum.* 2. requiritur, ut illa convocatio fiat solenniter & legitimè, hoc est autoritate, Magistratus, sive superioris, qui jus habet convocandi. Per Superiorem autem intelligitur Caput vel principale membrum Universitatis, qualis est in Civitatibus Consul: imperium tenens, der regierende Burgermeister / vel si ejusmodi superior deest, antiquiori in officio hoc conceditur, *vid. Losæ. p.* 1. *c.* 3. *n.* 69. *p.* 2. *c.* 1. *n.* 21. 3. ea fieri debet ad locum publicum: solitum & consuetum, *L.* 2. *C. de Decur. L. ult. C. de Legat.* Qualis in Civitatibus plerumque solet esse Curia, in pagis & villis Cœmiterium, vel locus prope Ecclesiam, imo in ipsa Ecclesia fieri posse, *arg.* §. 1. *de libert. Bald. ad L.* 2. *n.* 6. *C. de Ss. Eccles. Losæ. p.* 1. *c.* 3. *n.* 73. 74. Per campanam, sonum tubæ, vocem Præconis, vel alium morem consuetum, *Losæ. de l. n.* 70. & 75. Convocationem ita legitime factam subsequitur ipsa Syndici constitutio, quæ in eo consistit, 1. ut, licet omnes non comparuerint, præsentes nihilominus ipsum Syndicum eligant, modo illi ad minimum duas Universitatis partes constituant, vel amplius quam duas; Refertur enim ad universos, quod publice fit per majorem partem, *L. aliud* 160. §. 1. *ff. de R. I.* Major enim pars, uti Pontifex loquitur, sanior reputatur, & ibi Zelus major præsumitur, ubi major est numerus. *Cap.* 57. *X. de Elect.*

53. An Syndicus eligendus sibi ipsi votum dare possit?

Occasione hujus quæstio moveri potest *an eligendus proprio voto sibi prodesse,* & sua voce majorem numerum efficere possit? quod licet à nonnullis negetur, quia res esset mali exempli, imprudentis ambitionis, & sic jure prohibita *arg. L.* 4. *ff. de Tut. & Cur. dat. l. f. ff. de offic. Prætor. l.* 5. *ff. de offic. Præs.* Affirmativa tamen juri magis consentanea & à multis approbata, magis placet, *per l.* 4. *ff. h. cap.* 33. *inf. X. de Elect. Cap.* 43. *X. de Elect. Brunn. ad l.* 4. *ff. h. Card. Tusch. conclus.* 72. *n.* 3. *lit. E. Costalius in adversar. ad l.* 3. *ff. h. Menoch. consil.* 22. Sic etiam eligendus in Romanum Imperatorem electioni de se factæ consentire, & suo voto majora facere potest, *A. B. tit.* 2. *in fin.* Demum concurrere debet ad legitimam Syndici constitutionem, ut eligentes in loco uno præstò sint, & simul, hoc est, uno eodemque tempore, ac in communi, consensum præstent, non verò unus hodie, alter cras, unus in hoc, alter in alio loco sententiam suam exponat, *arg. l. pen. & ult. C. de legat. l. ult. C. de vendend. reb. Civ. Specul. n.* 2. Hoc igitur modo legitimè constitutus, si electioni de se factæ non velit consentire, & repudiet Syndicatum, invitus potest cogi, *arg. l.* 1. §. 3. *ff. de num. & hon.* Et ad exemplum Procuratoris non tantum in perpetuum, verum etiam ad certum tempus, puta triennium vel quinquennium constitui potest, *arg. l.* 5. *ff. de Proc.*

Syndicus ita rite electus ad lites universitatis administrandas in judicio non prius admittitur, quam si mandato Syndicatus, Syndicat-Gewalt/ab universitate ipsi dato & in judicio exhibito suam personam legitimaverit. *Losæ p.* 2. *c.* 1. *n.* 21. *Carpzov. Decis. Illust. Saxoniæ* 28. *n.* 3. 4. 5. vice enim Procuratoris fungitur, *l.* 6. §. *ult. ff. h.* qui nunquam admittitur absque mandato, in quo judicium substantiatur, uti loquuntur *Zanger de except. p.* 2. *c.* 8. *n.* 2. *& seqq. Carpz. alleg. loc.* Mandatum Syndici sequentia in se continere debet. 1. Nomen Universitatis constituentis, ut sciatur, an legalis sit, & potuerit constituere Syndicum, & quidem ita, ut interdum Superioris vel Rectoris collegii nomen exprimatur, ex quo capite mandatum rejectum esse meminit *Ruland. de Commiss. p.* 1. *l.* 5. *c.* 8. *n.* 8. *lit. G.* 2. Nomen constituti, ut appareat, an persona ad suscipiendum Syndici minus apta sit constituta, & 3. ex hodierna praxi & communi curiarum stilo, *clausulam de rato,* quia instar Procuratorii, *Brunnem. ad l.* 65. *ff. de Proc. Specul. l.* 1. *partic.* 3. §. 3. *n.* 20. *Wesenb. n.* 6. *ff. de Procur.* 4. In genere omnium causarum ad Universitatem spectantium, tam præsentium quam futurarum, cura & administratio ipsi committi debet. 5. In majoribus Universitatibus ad corroborandum Syndicatus Instrumentum sola subsignatione opus habent, Syndicique mandatum subsistet, licet præter publici Sigilli appositionem nulla subscriptio accesserit, quia signum publicum solum probat, *Brun. ad l.* 6. *n.* 2. *h.* Scriptura etiam publico sigillo consignata pro publico instrumento habetur. *Rutger Ruland. de Commiss. p.* 2. *l.* 5. *c.* 2. *n.* 3. *Speidel. in Notabil. voce* Siegel / & sic plenam meretur fidem, *l.* 31. *C. de donat.* In Minoribus, qualis est Pagus, Collegia Opificum, & alia, singuli nomina sua regulariter subscribere debent, quia subscriptio facilius fieri potest, nisi (1.) sint instructa publicis sigillis, per paulo ante adducta. (2) vel earum Syndici judicialiter sint constituti, vel (3) instrumentum

54. De Legitimatione Syndici ad gerenda negotia.

55. De sigillis Civ. & Communitatum quatenus probent.

tum Syndici corā Notario & testibus confici curarint, quia ejusmodi constitutiones publica fide nituntur, & sic indubitatam faciunt probationem. *Berlich. p. 1. conclus.* 14. *n.* 89. *Carpz. Dec.* 28. *n.* 8. *P. I. C.* 13. *D.* 8. *Struv. exercit.* 17. *th.* 42.

Et quamvis Syndicus se in una causa legitimaverit, inque nova lite Universitatis nomine inchoanda peculiare mandatum exhibere non debeat, nihilominus generale illud per Notarium judicii abcopiari, auscultari, & autenticari curet, atque ad singulas causas vidimatam copiam producat, alias Universitatem in expensas, Syndicum verò in mulctā condemnari volunt, *Spec. l. 2. Partic. 2. de instrum. Edit.* §. *Nunc dicamus.* 5. *n.* 9. *Berlich. concl.* 14. *n.* 100. & in quavis judicii parte Syndicus nullo, qualis rigor tamen non observatur, mandato instructus, licet de facto fuerit, vel se obtulerit ad cautionem rati, opposita exceptione illius intimationis, rejici potest, ita, ut ab ejusmodi syndico in judicio gesta sint ipso jure nulla, & sic etiam post sententiam latam exceptio illa ipsi opponi queat: quia nulli nomine civitatis vel curiæ experiri permittitur, nisi cui lex permittit, aut quem lege cessante, ipsa universitas, vel illam repræsentans ordo, dederit. *L.* 3. *ff. h. arg. L.* 6. §. 3. *eod.* Aliquando tamen ejusmodi Syndicus sine mandato in judicio comparens, pro vero habetur, (1) si judex eum legitimum pronunciet? Nam judicis sententia, licet iniqua, jus facit, *L. pen. de I. & I.* (2) si hoc vitium universitas sua ratihabitione purget, & ab eo gesta confirmet, tum enim retro omnia rite in judicium deducta habentur, *L.* 50. *ff. de jud.* & ratihabitio retro trahitur, & idem operatur, quod præcedens expressum mandatum. *L. f. C. ad SCum Macedon.*

Datur Syndicus *ad omnes causas* universitatum judiciales *L. f. ff. h. Bartol. L.* 1. §. 1. *ff. h. l.* 2. *eod. in l.* 1. *de alb. scrib.* non tantum præsentes, sed & futuras, quia universitates sunt personæ fictæ, *L.* 22. *C. de fideicom.* quæ in judiciis neq; agere neque se defendere possunt; illæ causæ cū sint vel *Civi-*

56 *les* aut *Criminales*, quæritur, *an in utrisque dari possit?* Et quod ad civiles attinet, nulli est dubiū: quia Procurator in omnib⁹ civilib⁹ causis datur, Syndic⁹ autē Procuratoris partib⁹ fungitur, *L.* 6. §. 3. *ff. h.* Et quia universitas delinquere potest, & ita ob delictū accusari, etiam rectè in criminalib⁹ ab Universitate datur Syndicus, *L.* 1. §. 1. *ff. h. l.* 18. §. 2. & 3. *C. de re mil.* Quamvis id quoad primam faciem videatur esse negandum, quia pro privato in causa capitali non intervenit Procurator, *L.* 13. §. 1. *ff. de publ. jud.* & in omnibus Universitas unius Personæ repræsentat vicem *L.* 22. *ff. de fide juss. & mandat.* Ast *Mynf. cent.* 4. *obs.* 76. *Gail. lib.* 2. *de P. P. n.* 3. *Carpzov. praxi Crim. Q.* 105. *n.* 5. & alii contrarium observari scribunt. Nam universitas, quæ caput non habet, damnari non potest in persona, secus cum privata persona accusatur, pro qua si Procurator interveniret, in personam

Syndicus constituitur in causis civilibus & criminalibus.

Procuratoris esset formanda sententia, & sic quandoque decapitaretur sine culpa, quod esse non debet, *Specul. de proc.* §. 1. *n.* 11. Syndicus, ita causis criminalibus constitutus, speciale mandatum debet proferre, *Damhoud. in pract. cr. cap.* 24. *n.* 2. in quo non opus est, ut singulæ personæ, quæ deliquerunt, nominentur, cum non ipsarum nomine, sed totius Universitatis agatur, *Mynsing. cent.* 4. *obs.* 76. *n.* 5. *Baldus ad L.* 2. *ff. de accus. Manzius & alii hic.* Non verò tantum defendere Universitatem, sed & ejus nomine accusare potest Syndicus, *Mynf. cent* 4. *obs.* 67. *n.* 6. *Menoch. de arb. jud. quæst. l.* 1. *q.* 79. *n.* 14. & *lib.* 1. *q.* 80. *n.* 68. & tum libellum, non universitatis, ut in civilibus, sed proprio nomine concipere debet. *Maranta fol.* 296. *Losæ. p.* 2. *C.* 1. *n.* 65.

Præterea Syndicus ad *Extrajudicialia* negotia etiam rectè datur, qualia sunt contractus quilibet per universitatem celebrandi, Emtionis venditionis, locationis conductionis, mutui, & similes. *König in process.* **von dem** *Syndico n.* 1. *Losæus p.* 1. *C.* 1. *n.* 36. Sic quando civitati seu Collegio feudum conceditur, tum non convenit singulos cives seu Collegas jurare, sed nomine Universitatis Syndicū, *Struv. in Syntagm. C.* 8. *th.* 6. *n.* 5. *Duar. de I. F. c.* 13. imò Syndicus potest nomine Universitatis feudum dare, ad exemplum Procuratoris, modo speciale ad id mandatum habeat, *Rosenthal. in synd. feud. cap.* 3. *concl.* 9. *n.* 3. **Schultz** *in Synops. I. F. c.* 5. *n.* 49. *Finkelthaus controv. feud. illustr. Disp.* 5. *th.* 22. & *disp.* 7. *th.* 21. & Vasallus Universitatis non præstat servitium & fidelitatem omnibus & singulis de Universitate, sed duntaxat ei, qui Universitati seu Reipub. præest, ac rerum ejusdem moderationem habet, Syndico scil. vel Consuli. Sicut *Syndici Statuum Provincialium* in Comitiis Provincialibus **auff den Land-Tagen**, una cum Statibus comparere, propositionem Principis nomine prolatam diligenter literis consignare, & postquam Status collegialiter eam expenderunt, vota colligere atque eorum sententiam Principi referre tenentur: sic *Syndici civitatum*, una cum aliquibus ex Senatu, qui hoc casu Deputati vocantur, mittuntur ad Comitia Provincialia, vel Principē alicujus rei, nomine Reipubl. vel civitatis explicandæ causa, *Tholosan. lib.* 49. *c.* 5. *n.* 5. quæ sane negotia sunt extrajudicialia, nec ad contentiosam jurisdictionem pertinent. Ex constitutione itaque Syndici, hanc consequitur potestatem Syndicus, ut absque eo Universitas nec agere, nec cum ea quicquam rectè agi possit, *L.* 3. *l.* 1. §. 1. *f. h. Rosbach. Brunnem. & alii.* Et quoniam Syndici partibus Procuratoris funguntur, ut dictum supra, adeoque parem potestatem in causis Universitatis totiusque Collegii, quam Procurator in privatis negotiis habent. *Wesenb. d. l. n.* 8. *Mantz. n.* 72. itaque possunt actiones Universitati competentes movere, per *L.* 30. *C. de Decur.* post litis contestationem, nomine Universitatis citari, *arg. L.* 22. *C. de procurat. Losæ. p.* 2. *c.* 8. *n.* 63.

57 De Syndici officio in extrajudicialibus.

58 Syndici culpa quomodo noceat Universitati.

Syn-

Syndicorum *contumacia* officit Universitati, adeò,ut, si terminum probatorium elabi passi sint,vel justo tempore à sententia contra ipsos lata non appellaverint, *arg. l.* 1. §. *ult. ff. quand. appell. sit*, vel Syndici culpâ Universitas totam litem perdiderit,id omne noceat Universitati, *arg. l.* 10. *C. de Proc. Carpz. p.* 1. *c.* 1. *D.* 22. *Gail. l.* 1. *obs.* 45. sibi enim imputare debet Universitas, quod negligentem Syndicum elegerit, *arg. l.* 7. §. *fin. ff. de Instit. act. l.* 23. *in fin. ff. de Minor. Gail. d. loc.* Cæterùm possunt Syndici super rebus Universitatis dubiis, absque speciali mandato, ex potestate, quam ex lege habent, transigere, *arg. l.* 1. *ff. de transact. l.* 12. *C. de transact.* dummodo non adsit fraudis suspicio. (2.) Possunt compromittere in arbitrum seu arbitratorem, *Socin. cons.* 95. *col.* 2. *Cravetta cons.* 598. *n.* 5. (3.) Restitutionem in integrum petere, *Bald. in l.* 1. *n.* 3. *etiam per procuratorem causam in integrum. Trentacinqu. lib.* 2. *de procurat. resol.* 2. *cum multis aliis.* (4.) Possunt juramentum litis decisorium deferre & præstare, Universitatis nomine, etiam sine speciali expressione, ut vult *Manz. n.* 77. *Rosbach. n.* 39. & jurant
59 Syndicorum potestas. Syndici in suam animam, cùm Universitas non habeat animam. *Specul. lib.* 4. *partic.* 4. *de sentent. Excomm. n.* 9. **König.** *process. de synd. n.* 5. nisi mandatum habeant jurandi in animas constituentium, *Abb. in cap. pertractandis de jur. Calum. Scaccia l.* 2. *c.* 2. *n.* 253. *de judic.* (5.) Juramentum Calumniæ deponunt, *arg. l.* 2. §. 2. *C. de jur. jurand. propt. calum.* Quia Syndici præsumuntur causam scire, utrum justa sit nec ne, *Hilliger. ad Donell. l.* 24. *c.* 3. *lit. L.*

Ad potestatem Syndici pertinet & facultas Procuratorem substituendi, si ipsi expressa Constituentium voluntate id concessum sit: (2.) Potest Syndicus, qui jure administrat & sufficiens mandatum habet, negotia extrajudicialia nomine Universitatis peragere, quale est, nunciare novum opus, *L. ult. ff. h.* Contractum inire & ex eo obligare Universitatem, *Joh. Andr. ad Specul. tit. de his qui alien. nom. in jud. lit. Q. Losa. p.* 3. *C.* 3. *n.* 6. & *seq.* & *alii.* in contractu tamen mutui non aliter videtur esse obligata Civitas seu Universitas, nisi doceatur versio in utilitatem Universitatis, alioquin Syndici tenebuntur, non Civitas, *L.* 27. *ff. de reb. Cred. Gail. de arrest. Imp. cap.* 9. *n.* 5. *Carpz. p.* 2. *c.* 6. *D.* 21. Potest præterea rem Universitatis vendere, modo habeat speciale mandatum, & bona vendenda in instrumento Syndicatus exprimantur, alias simplex vendendi facultas non sufficit, *Ruland. conf.* 90. *n.* 28. *vol.* 1. *Losæ. p.* 3. *c.* 5. *n.* 5. Hujusmodi tamen venditio semel facta efficaciter subsistit, ita, ut emptor rem emptam perpetuo possidere, nec ab ea avelli possit, licet alius, meliorem conditionem offerat, *L.* 4. *C. de divers. præd. Urb.* nisi forsan Syndicus, ex Mandato Universitatis, rem communem, cum additione in diem vendiderit, *Losæ. d. l.* Ex dictis tamen non sequitur, Syndicum posse jus Reipubl. & debitum liquidum remittere, vel donare, vel in Universitatis præjudicium alicui ambitiose gratificari, *L.* 4. *ff. de decreto ab ord. fac. l.* 12. *C. de transact. Aymon. Cravetta Cruſ.* 404. *n.* 8. & 15. etiamsi amplissimum & liberum mandatum intercesserit, *L.* 28. §. *f. ff. de pact.* Quia donare non est administrare, sed dilapidare, *Brunn. ad l.* 28. *ff. de pact. n.* 2. nisi talis donatio vergat in utilitatem Universitatis, *Gail. l.* 2. *obs.* 72. *n.* 13. potest tamen Syndicus remittere debitum usurarium, tanquam odiosum, *L.* 3. *C. de usur. Manz. n.* 76. *Losæ. n.* 117.

In omnibus jam enumeratis negotiis administrandis, Syndicus, ad exemplum Procuratoris, debet adhibere bonam fidem, eamque diligentiam, quam diligentissimus Paterfamilias in propriis rebus, *l.* 10. *p. ff. mand. l.* 13. 21. *C. eod.* inde sequitur, quod sit obligatus ad præstandum, (1.) *dolum*; *arg. l.* 44. *ff. mand.* (2.) culpam latam, in iis negotiis, quæ nullam vel modicam *Wesenb. n.* 10. *ff. mand.* & *n.* 15. *ff. locati.* (3.) Levem in istis, quæ mediocrem, *arg. l.* 21. *C. mandati.* (4.) Levissimam in illis, quæ exactissimam diligentiam requirunt, *arg. l.* 13. *C. mandati.* ratio horum omnium est, quia, cum Syndicus mandatum suscipit, videtur sibi adscribere eam peritiam, quæ ad ejusmodi negotia recte administranda requiritur, *Rosbach. prax. Civ. tit.* 20. *n.* 46. seque sufficientem asserere ad hoc, quod possit & velit exacte gerere negotia, quæ suscepit *l.* 21. *C. mandat. Manz. de procur. n.* 317. (5.) Ad bonam fidem & illud pertinet, ut Syndicus fines mandati diligenter custodiat, *arg. L.* 5. *l.* 46. *ff. mandati.* excedendo enim eos, aliud quid facit, *d. l.* 5. *pr.* nisi Universitatis conditionem meliorem reddat, *l.* 3. *l.* 5. §. *ult. ff eod.* Quod si igitur Syndicus debitam fidem & diligentiam in administratione negotiorum omiserit, vel susceptum negotium exequi esset, *arg. l.* 8. §. 10. *ff. mand. arg. l.* 22. §. *f. ff. de proc.* oritur actio, quæ forsan haud incommode vocari potest: *Actio de Syndicatu*, seu *utilis mandati directa*, & datur Universitati, adversus Syndicum, ejusque heredes, *arg. l.* 5. & 12. *C. arbitr. tutel.* præcipue ad id, quod vel dolo vel quavis culpa Syndici ipsi abest, restituendum. Econtra ex obligatione Universitatis oritur actio utilis mandati contraria, quæ datur Syndico, ejusque heredibus adversus Universitatem, ad id, quod in hanc obligationem quasi secundariam est deductum. Hoc insuper Syndici æque ac Advocati videntur gaudere privilegio, quod acta tamdiu retinere, nec ante ad extradendum compelli possunt, quam salarium, aliaque, ratione officii ab Universitate ipsis debita, integre fuerint soluta, *arg. l.* 25. § *fin. ff. de Procur. Brunn. ad l.* 1. *ff. de extraord. cognit. Manz. de procur. n.* 352.

60 De obligatione Syndici.

61 De actionibus Civ. contra Syndicum, & vicissim.

Syndici officium finitur iisdem ferme modis, quibus mandatum Procuratoris per *l.* 6. §. 3. *ff. h.* & quidem 1. *Morte* Syndici, nec enim transit in heredes, quia fides & industria certæ personæ est electa, *arg.* §. 10. 62 Quomodo officium Syndici finiatur.

l. man-

l. mandati & l. 57. §. f. ff. eod. (2.) Constituentium, & quidem civili, si propter aliquod delictum à superiore omnibus privilegiis privantur, & pro illicitis declarantur, *arg. l. 35. ff. de R. J.* (3.) Revocatione sive remotione, *arg. l. 17. & seqq. ff. de procur.* quæ non nisi ex justa causa, quia officium Syndici est publicum & moribus nostris plerumque perpetuum, & talis remotio solet maculam aspergere famæ Syndici, ab iis fieri potest, à quibus erat constitutus. (4.) Renunciatione, *arg. §. 11. l. mand.* modo quamprimum fiat, ut alius Syndicus, æque commodè ab Universitate, in ipsius locum substitui possit, & renuncians sit extraneus, non Civis, hic enim ad semel susceptum munus continuandum cogi potest. (5.) Mutuo dissensu, *arg. l. 35. ff. de R. J.* Si ad certum tempus est constitutus, lapsu temporis ejus officium extinguitur, *Manz. n. 88. Specul de Synd. n. 8. arg. l. 3. ff. de procurat.* fusius de hac materia tractantem *vid. Georg. Engelbrecht in dissert. jurid. de Synd. per tot.*

Claustrum, Closter.

S U M M A R I A.

1. *Quid in Recess. Imp. de Monasteriis disponatur.*
2. *Monachus unde dicatur?*
3. *Vita Monastica unde inceperit, & in quem finem?*
4. *Laus Vitæ Monasticæ.*
5. *De Impugnatoribus Vitæ Monasticæ.*
6. *Contradicitur hic generaliter injuriosis figmentis.*
7. *De verbo Monachi, religiosi, & origine Monachorum antiqua.*
8. *De Monachis apud Christianos, Eremitis & Cœnobitis.*
9. *De Paulo Thebæo, & Antonio Eremitis.*
10. *De S. Hilarione.*
11. *Nicolao Helveto.*
12. *Hospiniani opinio de Eremitis.*
13. *De Vita Cœnobitica seu Monastica.*
14. *Incommoda Monasteriorum ex Hospiniano.*
15. *De S. Basilio.*
16. *De S. Hieronymo.*
17. *De S. Augustino.*
18. *An autor fuerit hodiernorum Canonicorum Regularium & Monachorum?*
19. *De vestibus & votis Monachorum.*
20. *Monstratur Vanitas opinionum Hospiniani.*
21. *S. Augustinum fuisse Monachum, & instituisse hodiernos sui nominis Ordines.*
22. *De S. Benedicto.*
23. *Laus Monasticæ congregationis.*
24. *Multitudo Cœnobiorum S. Benedicti.*
25. *De restitutione Monasteriorum Ordini, pro quo primitùs fundata.*
26. *De variis aliis Ordinibus.*
27. *De Abbatissis & Monialibus.*
28. *Collecta ex R. P. Layman.*
29. *Ex Marta Neopolitano in ff. noviss. Tom. 6. verb. Monachi.*

1 Quid in Recessibus Imp. de Monasteriis disponatur.

DE Claustris & Monasteriis passim in Constitutionibus Imperii fit mentio. In der Königlichen Satzung vom gemeinen Pfenning zu Worms anno 1495. statuitur, daß alle geistliche Personen/ Mann und Frauen/ sie seyen exempt oder nicht/ sollen von allen ihren Einkommen / Renten/ Gilten/ Nutzung / alle Jahr von 40. einen Gülden geben; wie auch alle Stiffter/ Clöster/ Ordens-Leut/ Kirchen/ Hospitalen/ Versammlungen / Clausen und Communen. Aber die vier Orden der Mendicanten/ die Eigenschafft in gemein / oder insonderheit haben / sollen je 5. Clöster einen Mann zu Fuß/ zum Krieg geschickt / jährlich halten und verlegen/ und den Gulden von Viertzig zu geben nicht schuldig seyn; Idem ferè disponitur in *R. J. anno* 1510. §. 22. & 28. daß die 4. Mendicanten-Orden / die Geld angreiffen/ oder Renten und Gülten haben/ soll jegliche Person einen Schilling in Gold geben/ aber die kein Geld angreiffen/ auch kein Geld noch Gült haben / sollen nichts zu geben schuldig seyn / aber doch den allmächtigen Gott um Verleihung Friedens/ Glück und Heyls / und des Heil. Reichs Wohlfahrt andächtiglich bitten/ *R. J. anno* 1542. §. 61. *R. J. anno* 1544. §. 49 *R. J. anno* 1566. §. 41. *R. J. anno* 1576. §. 11. & multis aliis locis, de collectis Monasteriorum & Claustrorum disponitur, quæ omnia ex ordine videri possunt *in Tom. I. Constit. mear. verb.* Anschlag/ *Collect. R. J. anno* 1530. §. 47. statuitur, daß Clöster/ Pfarr-Stifftung und Pfründt/ bey ihren Satzungen/ Ordnungen/ Regulen/ Stifftungen/ Fundation, Gesäng/ Lesen/ Predigen/ Meßhalten/ Gebetten/ Begräbnüssen/ und gewöhnlichen Christlichen löblich-hergebrachten Ceremonien / wie die in gemeiner Kirchen bißhero geübt/ erhalten werden sollen. De restitutione Monasteriorum, & eorum reditibus disponitur in *Instrum. Pacis, art.* 5. §. 25.

Dicitur autem Monachus à *solitudine*, quod Solitarius esse soleat. Primi enim Monachorum, quò contemplationi ac orationibus commodius vacare possent, in remotissimas se conferebant solitudines. Quod confirmatur *in Capit. si cujus.* 16. *quæst.* 1. ubi dicitur: *quod in populari frequentiâ Monachus esse non debat*, quia cum Monachus Latinè appelletur *Solus*, non debet morari in urbibus, quæ non sunt solitariorum habitacula, sed multorum: Monasticam autem vitam ideò à viris piis ab initio susceptam esse tradit *S. Joan. Damascen. in Histor. de Vit. & Rebus gest. SS. Barlaam & Josaphat Indiæ Regis*, ut vitiosarum affectionum materies in solitudine minimè cernentes, earum cupiditates radicitus, ex animis suis evellerent, earumque 2 Monachus undè dicatur? 3 Vita Monastica undè inceperit, & in quem finem?

memoriam obliterarent, ac Divinarum & cœlestium rerum amorem in se ipsis insererent: Tum etiam, ut per afflictionem corpus conficerent, animoque & voluntate martyres efficerentur. Itaque *alii* sub dio durantes, Solis æstu atque asperrimis frigoribus ac pluviis, & ventorum turbinibus affligebantur. *Alii*, constructis tuguriis, aut in spelu cis & antris sese occultantes vitam agebant. Sicque virtutem colentes, omnem carnalem consolationem & quietem, ad extremum usque repudiarunt, crudis oleribus & herbis aut pomis, aut sicco etiam & durissimo pane vitam tolerantes: nec suavium ciborum qualitati duntaxat nuntium remittentes, sed, præ exuberanti quadam continentia, magnitudinem animi sui, ad ipsam quoque quantitatem extendentes. Tantulum enim duntaxat, etiam ex ipsis vilibus, maximeque necessariis cibis percipiebant, quantum ad tolerandam famem satis esset.

4 Laus vitæ monasticæ. *Quidam* enim eorum integram hebdomadam per inediam transfigentes, Dominico demum die cibum admittebant. *Quidam* bis tantum hebdomada quaque ipsius meminerant. *Alii* alternis diebus sub vesperam edebant, sicut cibum duntaxat degustarent, precibusque ac vigiliis propemodum cum Angelis quoque certantes, atque auri & argenti possessione, emptionibusque & venditionibus prorsus valere jussis, inter homines se omnino esse oblivisscebantur. Omni virtuti, humilitati, patientiæ & modestiæ studentes. Nihil faciebant inanis gloriæ causa, satis conscii tales mercede carere, & duplici se detrimento afficere, dum nimirum corpus conficiunt, nec tamen mercedem ullam referunt. *Alii*, maximo numero in unum coacti, cœnobiacam vitam, sub unius Præfecti sive Antistitis imperio, sectantur, cui totam voluntatem suam subjicere, Angelorum instar in vita versantes, psalmos videlicet & hymnos concordibus animis Domino cantantes. Per hæc exempla, & ejusmodi actiones terreni Cœlitum vitam imitantur: Ut qui in jejuniis, precibus, ac vigiliis, incalentibus lachrymis & luctu, ab omni animi distractione liberi, in peregrinatione ac mortis memoria, in lenitate animique affectu ab iracundia remoto, in labiorum silentio, in paupertate atque inopia, in castitate ac pudicitia, in humilitate & quiete, ac denique in perfecta erga Deum & proximum charitate, præsentis vitæ curriculum conficiunt, Angelosque moribus exprimunt. Ob eamque causam Deus miraculis, ac signis, variisque virtutibus eos exornavit, effecitque ut admirandæ eorum vitæ rationis sono ipsi quoque orbis terrarum fines personent. Quæ & plura ex supra allegato *S. Joanne Damasceno* refert *Speidel. in spec. verbo* **Mönch / Bettel-Mönch** / atque exinde infert, quod nemo vitam Monasticam & religiosam, votis Deo ter optimo maximo præstitis formatam, regulisque piis & salutaribus subnixam, improbare possit, nisi qui potius diaboli quam Salvatoris nostri regnum augere studet.

Non desunt tamen, qui S. Ecclesiam Catholicam, ejusque personas religiosas & Deo devotas, atrocissimis calumniis & injuriis proscindunt, inter quos facem hodie præfert *Joh. Wolffius*, in libro inscripto: *Lectiones memorabiles & recondita, Liber rarus & carus, ex Sacra Scriptura & veneranda antiquitatis arcanis, &c. exaratus & exornatus, &c.* cui titulo nec unicum libri folium correspondet. Prima statim in pagina, sanctitatem, pietatem, virtutes omnes præteriens, ad corruptos aliquorum mores, & reprehensiones vitiorum à bonis verbo & calamo factas se convertit, totam Ecclesiam Catholicam ejusque Antistites aggreditur, & propter paucos totum Patriarcharum & Prophetarum cœtum, ipsumque Sanctissimum Apostolorum Collegium propter unicum Judam, per pessimam & impiam argumentationem evertit, sine ulla connexione vel argumento, sed collectis solum improbissimis & jamdudum exsibilatis fabulis, falsissimis nugis, & vanis narratiunculis, insuperque adjunctis infernalibus & abominandis imaginibus, contra instrumentum Pacis & omnes S. Rom. Imperii Constitutiones, in execrandum vituperium Summorum Pontificum, Cardinalium, & totius Cleri Catholici. 5. De impugnatoribus vitæ monasticæ.

Haud absimilem tractatum de *Origine & progressu Monachatus ac Ordinum Monasticorum, Equitumque Militarium*, publicavit *Rudolphus Hospinianus Tigurinus*, in cujus dedicatione statim scribit: Hierarchiam Romanam & errores non solum ex pulpitis in scholis & templis doceri, sed etiam libris conscriptis longè lateque spargi, & pertinacissimè defendi: *Novisse adhuc illa sanctissima & aurea plane secula, humanis traditionibus frustra Deum coli, iisque sinceram religionem fœdissimè corrumpi. Ignorasse tempora illa penitus Meritum operum nostrorum, Sanctorum suffragia & invocationes, reliquiarum & Imaginum cultum ac venerationem, Peregrinationes ad loca sacra, Transsubstantiationem panis & vini in verum corpus & sanguinem Christi, Missam Theatricam, suffitus, Aquam lustralem, Purgatorium, indulgentiarum nundinationem, & Primatum seu dominium & regnum temporale in Ecclesia*, aliaque hujus generis infinita. Adulterari & corrumpi Sacras Scripturas, omnes illius temporis Doctores à puritate & simplicitate doctrinæ Apostolicæ recessisse, ut nec reluctans D. Augustinus & alii, contrà opiniones erroneas semel conceptas, aliquid potuerint obtinere. Hinc fidem in Christum mirabiliter obscurari, & è contrà in admiratione cæperint esse secessiones ab hominibus, afflictiones corporis, exstructiones immodicæ templorum, altarium & sacellorum, institutiones festorum dierum, rogationum & supplicationum, translationes reliquiarum Sanctorum mortuorum, meritum jejuniorum, pretium locorum terræ sanctæ, semina Antichristi per Episco-

Episcopos Romanos; Zosimum, Bonifacium & Celestinum sui Primatus impudenter sparsa, ut Antichristus quasi in alvum & intra viscera Ecclesiæ receptus merito videri queat. Cultum Deorum alienorum institutum esse, abrogato Christo, eosque invocatione statuarum, imaginum, templorum & altarium exstructione, auro, argento, gemmis, Missis, candelis, suffitu & geniculationibus coli & honorari, & statuas ex ligno, lapide aut metallo adorari; & quæ similia horrenda, nunquam ab Ecclesia Catholica somniata temerario & sacrilego ausu petulanter in medium profert.

6 Contradicitur hic generaliter injuriosis figmentis.

Nunquam enim Ecclesia sancta Catholica in errores incidit, utpotè quam *Spiritus Sanctus in omnem semper deduxit veritatem, ut portæ inferorum non possint prævalere adversus eam.* Nunquam docuit Ecclesia Catholica ex merito bonorum operum per se posse quenquam consequi salutem æternam; imo potius, quod omnia opera bona in & per se sola considerata, à creatione mundi usque ad finem seculi, non mereantur salutem æternam unius solius hominis, nisi profecta ex vera Catholica fide innitantur meritis nostri Salvatoris & promissionibus Divinis. Hæc est fides Catholica Apostolico-Romana, quæ frustrà injurioso stilo contrà cœlestem primitivæ Ecclesiæ & sanctorum Patrum doctrinam, acerbè proscinditur, cum & ipsi adversarii bona opera, tanquam fructus fidei, existiment esse ad salutem necessaria, & Catholicos solùm vanis cavillationibus exagitare, & plebi invidiosos reddere studeant. Quid verò de Sanctis & eorum reliquiis, templis, altaribus? *Nimis honorificatum esse Deum in Sanctis suis*, dicit Psalmista David. Videant ergò adversarii, an locum cum Sanctis aliquando habebituri sint, quibus omnem honorem, qui tamen in Deum redundat, pertinaciter denegant, exprobrant, & honorem Divinæ Majestati, in Ceremoniis Ecclesiasticis donisque pretiosis debitum & gratissimum, ingenti temeritate condemnant, à quo tamen omnia profluunt, & illius honori debent profundissima veneratione impendi. Sed de his pluribus *infrà verbo Religio.*

7 De verbo Monachi, Religiosi, & origine Monachorum antiqua.

Pergit porrò, post Epistolam dedicatoriam *Hospinianus in sui libri c.* 1. de significatione vocum Monachi, Religiosi, Clerici, & ait, posterioribus seculis, cum Monachorum & Monialium pietas muris esset concludenda, domicilia & habitationes eorum *Claustra*, à claudendo esse appellata. Originem Monachatus apud Judæos fecisse *Pharisæos, Sadducæos, Essæos*, qui singuli reliquis doctiores sanctioresque haberi voluerint, diversam tradentes à verbo Dei doctrinam, vestitu & certis ritibus, non solum à Sacerdotibus & Levitis, sed inter se ipsos quoque discreti. Tum porro agit de *Nazareis, Rechabitis, filiis Prophetarum*, quos Monachos vocavit *D. Hieronymus*, & *S. Ambrosius in lib. de Virginibus* scribit, in Templo Hierosolymitano apud Judæos asservatas fuisse puellas & virgines 2. *Machabeor. c.* 3. fatente, licet invito, *Hospiniano.* Tum digreditur *c.* 10. ad Ethnicorum, ut ait, Monachos & Religiosos, ad virgines vestales, *c.* 11. ad Monachos Turcarum.

Tandem *lib.* 2. *c.* 1. incipit narrationem de *variis generibus Monachorum apud Christianos*, inter quos primo numerat *Anachoretas* seu *Eremitas*, quæ soli per deserta habitant, procul ab omni hominum conversatione, qui prius in Cœnobiis instituti, in secreta solitudinum loca posteà recesserunt. Tùm *Cœnobitas*, qui in commune vixerunt, omnia in commune habentes, ut qua veste unus usus sit heri, eadem hodie alius utatur, mensa illis apposita ex oleribus & leguminibus, preces communes fundentes ad Deum, biduano, triduano & plurium dierum jejunio se atterentes, ut sine sepulchro mortui sint habiti in terra. Tertium genus fuisse, ait, *Remboth*, qui bini vel trini, suo arbitrio viventes, de eo quod laboraverint, in commune partes conferunt, ut habeant alimenta communia, latis manicis, caligis follicantibus, veste grossiore, quos etiam vocat *Sarabaitas, Gyrovagos, Circumcelliones.* Eremitarum varia fuisse genera, *Mandritas, Trogloditas*, sic appellatos à specubus, seu cavernis & antris, quorum originem quidam derivent ab *Elia*, alii à *S. Johanne Baptista*, qui fuerint primi Eremitarum Principes, sicut Sacerdotum Principes sunt Apostoli. 8

8 De Monachis apud Christianos, Eremitis, Cœnobitis.

Inter primos postea Eremitas nominat *Paulum Thebæum*, in persecutione Decii Imp. Tum verò Antonium, qui post hunc solitariam vitam egerit in Ægypto, unde hoc genus vitæ in alias regiones fuerit propagatum, de Paulo Thebæo refert, quod in specu saxei montis delituerit, orationibus vacans: quodque palmæ primo fructibus nutritus sit, deinde per annos 60. diebus comederit, corvo alite homini ministrante: neque aliud quam aquam biberit: indumentoque de palmarum foliis contexto nuditatem operuerit, *S. Hieron. in ejus vita.* Præterea de hoc Paulo legitur, quod labore manuum victum sibi quæsierit, dicereque solitus fuerit, sine opere manuum nec vere posse Monachum perdurare, nec ad perfectionis culmen aliquando ascendere. De *Antonio* refert, quod omnibus virtutibus clarissimus, à superstitionibus autem alienissimus fuerit, celebris item & medendi dono & Prophetiis. Unde sæpe eum de rebus magnis Constantinus Magnus consuluerit: Sæpe etiam ad componendas controversias urbes petierit, & liberè eremum incoluerit: Sicut & libere cœlebs vixerit. Contra hæreticos Arianos & Meletianos acriter disputaverit, pro Athanasio orthodoxo *Sozomenus* retulit *lib.* 6. *cap.* 5. Quod multos in templo per visionem conspexerit, sacram mensam subvertere, cætera verò quæ in templo essent, fœdissime commaculare ac disjicere. Ex quo pau-

9 De Paulo Thebæo, & Antonio Eremitis.

paulo post futuram Ecclesiæ vastationem per homines, jumentis impuris similes, Arianos scilicet, fratribus prædixit, quæ & biennio post atrocissima secuta est, prædixit tamen & Ecclesiæ ex turbis illis eluctationem & gloriam eorũ, qui fidem Domini servavissent, Dominus, inquit, rursum miserebitur, & suum cito Ecclesia recipiet ornatum. Plura de hujus vita videri possunt apud *Hospinian. de orig. Monach. cap. 3. fol. 19.*

10 Des Hilarione. De *Hilarione* primo in Palestina & Syria Eremita, ibidemque Monasticæ vitæ authore refertur, quod annos natus 15. in solitudinem, â vico Thabata, vicino Urbi Gazensium in Palestina, circiter Stadia 20 distantem. Antonii fama excitus concesserit: ubi habitaculo ex lateribus, testis, junco & virgultis, constructo, latitudine pedum 4. altitudine verò Pedum 5, ita ut stantem caput inclinare, jacentem verò pedes contrahere necesse esset, ad multos annos eremiticam vitam exercuerit, in qua miraculis plurimis claruit, quorum plura vid. apud *Hieron. in vita ejus.* Vestitus ejus saccus fuit, eum semel indutum nunquam lavit, superfluum esse dicens, munditiem in cicilio quærere. Erat insuper ei ex pellibus consuta tunica, quam ab Antonio aliquando acceperat.

11 Nicolao Helveto. *Nicolaus* Eremita Helvet⁹, d'Brud' Claus võ Underwaldẽ viris sanctis & bonis annumerandus est, qui, uxore relicta, ex qua mares 5. totidemque fœmellas susceperat, in solitudinem se contulit, & in ea 21. annos absque cibo & potu, vitæ sanctimonia valde fuit insignis, disputans de reconditis Sacrorum Mysteriis, cum tamen nullum unquam in ea re studium posuisset, semper lætus & Helvetios ad pœnitentiam exhortans, utens hac precandi formulâ: Herr/nimm mich mir/und geb mich dir. Sequenti

12 Hospiniani opinio de Eremitis. *cap.* 5. agit *Hospinian.* de abusibus & erroribus, qui irrepserint in Eremitarum vitam ex nimia pietate & abstinentia, ubi etiam agit de *Stylitis*, existimans nullum esse in vita Eremitica meritum.

13 De vita Cœnobitica seu Monastica. Ab Eremitis digreditur *lib.* 3. ad Cœnobitas & affirmat: Cœnobiticam vitam Eremiticæ longe esse præstantiorem, cujus originem *D. Hieron.* ad Rechabitas & filios Prophetarum refert. Monachatus autem originem non provenire ab Apostolis, etiamsi rerum omnium communionem instituerint, Sacerdotum enim Principes fuisse Apostolos, non verò Monachorum, secundum *Chrysost. Homil. 1. in Marcum*, sed potius ab Eremitis sumpsisse initium, & promovisse Monachatum *Virginitatis* seu *Cœlibatus*, institutum, in Ecclesia frequentissimum, & maximis laudibus celebratum. Monasticam autem vitam ex Psalmo *Davidis* 132. celebrasse S. Augustinum in verb. *Ecce quam bonum & jucundum fratres habitare in unum.* Istum versum fuisse tubam Monachorum, quamvis Hospinianus putet, ista verba ab Augustino torqueri ad Monachorum institutum, quod nec instituere nec commendare voluerit, cum possint homines vivere in unum, in privatis ædibus, ut non propterea illis in Monasteria sit comigrandum, in quibus lites, simultates, jurgia, odia & inimicitiæ, validissimè regnent. Monachos in Sectas seu Ordines esse divisos, qui singuli aliis sanctiores & præstantiores haberi velint. Et Pharisæorum, Essenorum, & Vestalium virginum collegiis esse similia, officinas scilicet superstitionum. & falsorum Deorum cultus. Inter Monasticæ vitæ auctores *cap.* 2. numerat *Thabenensiotas* in Thebaida Provincia, quibus à nonnullis annumerentur *Basilius* & *Augustinus.* 14 Incom. moda Monasterio. rũ ex Hospiniano.

Basilium in Monasterium quoddam Ponti se recepisse, illic Monachos in Religione & Verbo Dei diligenter instituisse, & postea fuisse Autorem, ut hinc inde Monasteria erigerentur, quæ tamen non fuerint latibula ignavorum fucorum, sed potius Scholæ, in quibus artes & Philosophia, una cum Theologia, & vera Religione Pietateque tradebantur, ut semper Viri docti in promptu essent, quos Ecclesiis præficere possent. Militantes enim sub Basilio Monachi, separati à mundo erant, quò facilius literas & veram Religionem imbibere, liberiusque Deo, vigiliis, hymnis & precibus servire possent: Quamvis *Hospinianus* neget, â S. Basilio Monasteria esse instituta, & ad minimum Vota continentiæ, paupertatis, & obedientiæ non exacta fuisse, contra præcedentia, quæ ipsemet antecedenter affirmavit, & mox *pag.* 69. scribit, dici sub regula S. Basilii militasse plerosque Orientales Monachos, etiam ipsos Carmelitas, & quosdam Armenios nuncupatos, qui hodie sub Augustini regula & aliis constitutionibus degere asserantur, albo usos vestitu, & Monasticam vitam tunc temporis longe fuisse puriorem, & ab omnibus superstitionibus mundam, & dubitari, an *Libri de Virginitate & Monastica Vita scripti*, qui Ascetici dicuntur, verè sint Basilii, & an S. Brigittæ ordo â S. Basilio sit institutus. Quamvis id tradet *Polidor. Virgil. lib. 7. cap. 4. & Cranzius in Metrop. lib. 9. cap. 52.* ubi ait: veterem hanc esse traditionem. 15. De S. Basilio.

Posthæc digreditur ad Ordinem *D. Hieronymi*, S. Basilio coætanei, & tradit quosdam *Hieronymianos* esse simpliciter, alios verò *Eremitanos.* Sed hoc institutum ejus longe fuisse diversum ab eo, quod hodie videmus, vestitum fuisse simplicem, & de cujusque arbitrio sumptum, non qui prodigiosa novitate faceret insignem & digito notandum, nullaque votorum vincula, sed si quem forte pœnitentia cœpisset, totam pœnam fuisse inconstantiæ notam. Vixisse Hieronymum in Syria in tuguriolo, vigiliis, jejuniis, orationibus, adversus lasciviam & ardentes naturæ impetus operam dantem. Meditatum esse in Prophetis, ex Evangelicis & Apostolicis literis, velut purissimis fontibus, Christi Philosophiam hausisse, & in Bethleem juxta Domini 16. De S. Hieronymo.

præ-

præsepe sibi tandem sedem elegisse. Cumque Paula nobilissima Matrona Romana, quatuor Monasteria condidisset, tria mulierum, quibus ipsa præfuit, quartum virorum, in hoc Hieronymum cum piis & doctis amicis non minus jucundam quam sanctam multis annis peregisse vitam. Post ejus mortem aliquos conatos esse Hieronymi institutum imitari, sed modo longe diverso, qui amiciantur colore, paleoque super tunicam rugato, atque à superiore parte à summo ad imum scisso, scortea zona tunicam succingentes, & soleis ligneis munientes pedes.

17. De S. Augustino.

S. Augustinum Hospinianus conatur eximere è numero Monachorum, cum nec Monachus fuerit, nec exordium hujus instituti, prout illud est hodiè, quia Augustinus in omnibus suis libris nunquam se Monachum vocet, nec suos Clericos eo nomine designet. *Possidonium in vita* Augustini nunquàm meminisse, nec balthei coriacei nec cucullæ, sed potius Augustini vestes, calceamenta & lectualia ex moderato & competenti habitu fuisse, nec nitida nimium nec abjecta. Fatetur tamen habitasse in Monasterio à se extructo, cum Doctis & Theologiæ Studiosis, saltem ut Monachatum ab illo excludat. Hinc ait dubitari, an hodiernas Monachorum familias ipse instituerit, cum inter eas magnum certamen sit, quænam prior ab Augustino fuerit instituta, *Canonicine Regulares*, an verò *Eremitæ*, cum etiam de habitu contentio sit inter illos, & quidem S. Augustinum Canonicorum præcipuum Autorem faciant.

18. An Autor fuerit hodiernorum Canonicorum Regularium & Monachorum?

Monachi vestem ejusmodi tantum esse debere, ut corpus contegat, & nuditatis verecundiam operiat, frigorisque arceat injuriam, non quæ vanitatis & elationis seminaria præbeat. Unde & *Cilicinam Vestem* eos portare oporteat, habitum fuisse diversum eosque diebus ac noctibus usos fuisse indesinenter *cucullis perparvis*, quæ caput contegentes, ad cervicem & humeros demissæ erant, manus nudas circumtulisse, & calceamentorum usum in Ægypto Monachis nullum fuisse, tanquam in calidis regionibus, nisi corporis infirmitas, vel matutinus hyemis rigor, vel meridiani æstus fervor aliud exigerent, velut ex Cassiano & *Sozomeno* refert *Hospinianus*, ubi multa de victu, jejuniis, cantu, disciplina corrigendi delicta in Monasteriis, lectione sacrarum literarum ad mensam, tonsura instituta per coronam, rasura in capite superiori, & aliis commemorat, tandemque etiam damnat superstitiosum vestitum, contra quem jam olim scripserit *Hieronymus in Epistola ad Eustochium: Vestis sit nec munda nec sordida, & nulla diversitate notabilis, ne à te obviam prætereuntium turba consistat, & digito monstreris.* Monachos etiam ab initio non in Clericorum, sed Laicorum numero esse habitos, donec ex illis probatiores, & magis idonei ad Clericatum assumerentur, & solitariam vitam multos elegisse, odio conjugii: mulieres viris nolentibus, & è contra, in Monasteria concessisse, & sponsas suas quosdam ex continentia reliquisse, quia conjugia utrique sexui erant prohibita, cum anteà nuptiæ Monachis fuissent liberæ usque ad annum Domini Christi 400. quo incœperint vota Virginitatis & continentiæ, tanquàm ex pacto, sine ullo præcepto vel mandato. Etiamsi enim Christus meminerit aliquorum, qui se castraverunt propter Regnum Dei, illos tamen non vovisse continentiam, & vota illa pertinere ad Ceremonialia Mosaica Veteris Testamenti jamdudùm abrogata: Hodierna vota Monastica pugnare cum Verbo Dei, quo mandatum, ut qui continentiam non habent, nubant, cum melius sit nubere quàm uri. Quasi verò omnes omninò homines urerentur, & nulli Deus tribueret continentiæ gratiam, cum tamen S. Paulus dicat, *se omnia posse in eo, qui ipsum confortat*, & alibi tantùm de propriis viribus loquatur. Imò majorem Deus tribuit gratiam liberè voventi virginitatem, cum ipse summus sit ejusdem amator, nec deneget gratiam facienti quod in se est. Votorum primam mentionem fieri apud *Justinum Martyrem quæst.* 89. qui tamen liber non sit ipsius, & loqui de votis Veteris Testamenti. *Clementem Alexandrinum* meminisse quidem Virginitatis seu continentiæ & cœlibatus votorum & professionum, anno Christi 175. sed jam tum temporis homines cœpisse deflectere à Verbo Dei. Post Clementem voti mentionem facere *Cyprianum Lib. de hab. Virgin.* & *Hilarionem* in *Psalmum* 64. dicere: *Deo ergò vovenda contemptus corporis, castitatis custodia, jejunii tolerantia*, tamen ejus tempore, hoc est, *anno Christi* 365. in Ecclesia Vota Cœlibatus, continentiæ & castitatis jam vulgò suscepta fuisse, quæ posterioribus seculis magis magisque in usu esse cœperint. Sed hanc consuetudinem vovendi non esse in nostra potestate, quia Cœlibatus & Virginitas singularia sint Dei dona, neque à nobis dependere, ne uramur, ne concupiscamus, ne fœdas perturbationes, & motus animi impuros patiamur, & illis assentiamur. Hinc Vovere nihil aliud esse, quam de alieno monstrare liberalitatem. Christum verò & S. Paulum Virginitatem liberam esse velle, quo remedium laborantibus perpetuo esset in promptu: Eos autem qui vovent, eam jure voti ita putare necessariam, ut nisi servetur, vovens perpetuò sit periturus, & idcirco *S. Augustinum* vota tam firma & valida esse voluisse, ut gravissimè peccare pronunciaverit, qui postea nuncupata matrimonium contraxerit, *Lib.* 1. *de adulter. coniug. c.* 24. imo lapsus tales graviores esse adulteriis, cum tamen ex ipsa sententia Catholicorum, si vir Castitatem vovisset, & Monasterium ingressus esset, absque consensu uxoris & è contra, vir ab uxore revocari, & votū ejus irritum reddi possit. In primitiva Ecclesia non invitos & coactos præcepto vel mandato, aliquos Cœlibes vixisse, sed sponte ac libere, quia

19. De Vestibus & Votis Monachorum.

ad votum cœlibatus nemo cogi debeat, propter malos effectus, qui coactum cœlibatum consequantur, infanticidiorum & aliorum criminum. Hinc mirum esse Monachis Scortatoribus reconciliationem dari, matrimonium verò contrahentibus non item, *Distinct.* 82. *Canon. quia aliquanti, & Canon.* 12. *Decret.* 2.

20 Monstratur vanitas opinionum Hospiniani.

Quicquid verò dicat Hospinianus, ex omnibus illius suprà allatis argumentatiunculis Monasticæ ratio, nec non Virginitatis continentiæque vota magis illustrantur, quàm eliduntur. Veritate enim justitiaque cogente laudavit ex citatis autoribus Eremiticam Cœnobiticamque sive Monasticâ vitâ, appellavit Eremitas Cœnobitasq; Viros sanctissimos, Deo dilectos & devotos, celebravit S. Augustinum, solum illi habitum Monachalem detrahens; mox tamen ait, jam anno Christi 175. deficere cœpisse Ecclesiam; mox nominat annum Christi 365. mox ait nuptias fuisse liberas usque ad annum Christi 400. quo demùm incœperint vota castitatis, anteà ignota, mox reprehendit S. Augustinum vota virginitatis & continentiæ extollentem. Contrà assertionem omnium Catholicæ fidei adversariorum, qui puritatem Ecclesiæ tribus & amplius seculis non negant. Nimirum Hospiniano errant omnes, qui non sunt ejusdem cum ipso genii indurati ad cavillandum. Ipsa tamen veritas & Deo grata vitæ Monasticæ ratio, ex ipsiusmet assertis elucet, & tot hodiernorum Monachorum sancta & innocens vita omnes calumnias refutat, & se ipsam defendit. Et cur quæso S. Augustinum Monachum fuisse negat, quem tamen Monasteria extruisse, & in iis cum viris doctis habitasse ipsemet palam fatetur?

21 S. Augustinum fuisse Monachum, & instituisse hodiernos sui nominis Ordines.

Certè S. Augustinus natus *anno* 355. in civitate Tagaste Provinciæ Africanæ, regnante Imperatore Constantino, Patre *Patricio* Ethnico, & Matre *Monica* Christiana devotissimâ, quæ conversionem mariti ad fidem Christianam, & sanctitatem filio precibus suis impetravit, & ex solutiore vitâ heresique Manicheorum eripuit. Baptizatus à S. Ambrosio, cujus Conciones libenter audivit anno 388. sanctamque & solitariam instituit vitam. Conscripsit regulam Monasticam, quam etiam diversi alii religiosi ordines observant. Erexit ipsemet Ordinem Eremitarum & Canonicorum Regularium, ex quo etiam *S. Dominicus* ortus est. *R. P. Joh. Suffren in Anno Christiano & devoto, mense Augusto, die* 28. Plura, quæ facilè adjungi possent, his notis non addo. Testes veritatis sunt millena millia Monachorum & Clericorum S. Augustini.

22 De S. Benedicto.

S. Benedictus Nursinus, in Umbria, *anno Christi* 480. natus, mortuus *anno* 542. 14. suæ ætatis anno habitum Monasticum assumpsit. sanctitatis fama statim celebratus. Monasteria ædificavit plurima, inter quæ præcipuum fuit Cassinense Cœnobium, quod sæpius direptum atque eversum, semper tamen restauratum, ac plurimis possessionibus locupletatum fuit, præsertim à *Tertullo Patritio Romano*, qui per testamentum Cassinensi Cœnobio castra, villas & possessiones suas reliquit, quorum reditus 40. mille aureorum fuit, ut vir sanctus non tam Cœnobia quam dominia, posteris reliquerit. Per primos annos sexcentos Sanctus ordo valde cœpit multiplicari, & in longissimas terrarum provincias dilatari, plantari in Gallia, in Sicilia, in Alsatia, in Italia, in Hispania, in Anglia, in Germania, alisque regnis & provinciis. S. Benedictus in vita sua plurimis inclaruit miraculis, cognoscens secretas hominum cogitationes, & prædicens futura. Sororem habuit *S. Scholasticam*, & Regulam pulcherrimam conscripsit, pro directione Religiosorum. Si ergò anima benè viventis hominis astro comparatur; si quilibet ad justitiam erudiens multos, quasi stella in perpetuas æternitates futurus asseritur: longè rectius ipsa religiosorum congregatio astri nomine compellabitur, ut quemadmodùm duo vel tres in Christi nomine congregati, cor unum & animam unam in charitate constituunt, sic & astrum unum, velut in unam facem pluribus luminaribus concurrentibus, appellentur. 23 Laus Monasticæ congregationis.

Hujusmodi congregationes sunt Monasteria, qui egressi de terra & cognatione sua, tribusque votorum solemnium muneribus ditati, & ne quid in imitatione trium Regum, desideretur, corona Regia tonsi, Monastica regulâ ceu stella duce, Regem Regum indies tendendo ad perfectionem, quærunt. S. Benedictus tot Religiosorum fons & institutor, tot Monasteriorum Pater est, ut in Decretis Pontificum Folengius doceat, uno eodemque tempore instituti Benedictini supra *septem & triginta millia* Cænobiorum, quas Abbatias vocare solemus, extitisse. 24 Multitudo Coenobiorum S. Benedicti.

Quapropter eundem Venerabilis Beda appellat *caput omnium Monasteriorum*, & omnium Doctorem Monachorum. Pariter sub *S. Augustino*, Clericorum Regularium & Eremitarum Parente, quamplurimæ Ecclesiæ Cathedrales, & insuper plura Monasteriorum millia numerabantur. Hos alii cum tempore secuti sunt innumerabili monasteriorum fœcunditate celeberrimi, *S. Norbertus, Dominicus* & *Franciscus*, in cujus postremi familia, ut de cœteris sileam, numerabantur, ex Sabellico, Sexaginta millia religiosorum: & *Thomas Bozius*, suo tempore, in uno ordine S. Claræ 200. ferè virginum millia computata fuisse perhibet. Numeret jam Stellas *Hospinianus*, si potest, quando tot Deo dicatas Virgines, velut in via lactea collocatas, aspicit. quæ licet inclusæ, præ tenuitate Monasteriorum, aliquando vix appareant, tamen & ipsæ, in *Splendoribus Sanctorum, ante Luciferum exsurgentes*, Vigilias suas & excubias observant, eodemque regulari motu cum majoribus astris circumferuntur. Hinc non mirum est, ipsos Principes, Reges, & Romanorum Imperatores, posthabito Regali solio, putrescentem mundi gloriam fasti-

fastidisse, Diademata proculcasse, Sceptra projecisse, Monasticam coronam suæ prætulisse, cucullâ paludamentum, silentio turbas, epulas oratione, Lachrymis aurum gemmasque fortunato commercio permutasse, ut loquitur *R. P. Romanus Hay Ord. S. Benedicti Imperialis Monasterii Oxenhusanus in Suevia Præsbyter Theologus, in astro inextincto*, sive *jure agendi antiquorum religiosorum Ordinū*, pro recipiendis suis Monasteriis, & bonis Ecclesiasticis *in præfixâ Epistola ad antiquos Ordines*, ubi in quæstione prima tractat, *an omnia Monasteria de jure debeant restitui suis Ordinibus, &* in quæstione secunda, *an debeant applicari non ejusdem ordinis religiosis, quibus primitus fundata erant, sed aliis*; & quid de plenitudine Potestatis Pontificiæ & Imperatoriæ hoc in casu sit sentiendum? Qui liber editus est contra justam defensionem *R. P. Pauli Layman* in causa *Monasteriorum extinctorum*, & bonorum Ecclesiasticorum vacantium.

25 De restitutione Monasteriorum, Ordini pro quo primitus fundata.

26 Porrò recenset *Hospinian*⁹, multa de Ordine *Apostolorū* de ordine *Gregorianorū*, & *Gerundinensiū*, *de Sarabaitis*, ut ipse dicit, detestabilib⁹, nec nō Gyrovagis. Post hos tractat de *Abbatibus*, quales esse debeant, de obedientia, taciturnitate, humilitate, de officiis Divinis In noctibus, de matutinis, de disciplina psallendi, quomodo dormiant Monachi, de culpis eorum, & correctionibus, de paupertate, & quod Monachi nihil proprii habere debeant, de mensura ciborum & potus, de opere manuum quotidiano, de observatione quadragesimæ, de hospitibus suscipiendis, & de similibus, quæ in Monasteriis occurrunt.

De variis aliis ordinibus.

27 Amplius etiam tractat de *Virginibus* castitatem profitentib⁹, sive Monialib⁹ de earum exercitiis, Studiis, institutis, & consuetudinib⁹, nec non victus & vestitus ratione, de Abbatissis, de quibus etiam dictū est *supra verbo Abbas, fol. 117. & seqq.* Quibus omnibus tamen injurias suas immiscere non desinit, atque de erroribus, superstitionibus variis & horribilibus, uti ipse loquitur, multa dicit, prætéritis Virtutibus & sanctimonia Vitæ Monasticæ. Plura non addo de nefando Hospiniani libro, qui si Deum veneratione & laudibus Monasteriorū nocturnis diurnisque privare conatur, & merita bonorum operum spernit, usuque pio & devoto plane omisso, solum quosdam abusus exagitat, periculo se exponit, ne experiatur effatum Christi Domini, malè agentibus interitum comminantis. Non verò excuso *Monachos otiosos*, qui ex dicto Christi, quod solliciti non esse debeamus in crastinum, à labore se immunes esse putant, nihilque sibi agendum existimant præterquam orare, legere & psallere: Illis enim *S. Augustinus* opponit dictum S. Pauli, *quod manducare non debeat, qui non laborat*, frivolas distinctiones refellens, & ostendens, locum illum, desidiæ faventem, non eximere homines à labore, sed ingrati animi vitium taxare, cum labor orationi & lectioni nullo modo repugnet, nec vita monastica sit indignus, verum ê contra quandam ejus status partem constituat. *Elias Dupin. in Biblioth. auctor. Ecclesiast. tom. 3. fol.* 440. Plura de Monachis videri possunt *in Spec. observat. Jac. Speidelii, verbo* Münch / Bettel-Münch. De Tonsura Monachorū agit glossa in *Capit. quoniam verb. & Tonsuram, de vit. & honest. Cler.* ubi dicit, quod Monach⁹ majorē tonsurā & altiorē ac rotundiorē coronā habere debeat, quam Cleric⁹ & de ipsorū vestimentis ac habitu abunde tractatur in *Clement. I. de stat. Monach. Layman. ad Decretal. Marta in Digest. noviss. verb. Monasterium.*

De Abbatissis & Monialibus.

Adjicio de hac materia ex *R. P. Laymanno in Commentar. ad Decret.* Monachum recipi non posse à Prælato sine conventus consensu, & Monachos diversorum Ordinum non posse esse in uno conventu, nec in diversis Monasteriis Monachum habere posse locum. Monachum verò facilius ad Episcopatum admitti, quam Episcopum ad Monachatum, & Monachum albi habitus non posse transire ad nigros. Monachus ad Prælaturam electus, potest sine alia licentia jus suum in judicio prosequi, imò Monachus pro suo Monasterio potest appellare, & in ipsa die professionis factæ eligi in Abbatem. Si verò Monachi Abbatem indignum eligant, potest Episcopus substituere alium. Monachus tamen ex Episcopo factus, si scilicet ab Episcopatu ad Vitam Monachalem & pœnitentiæ locum descendit, iterum ad Episcopatum reassumi non potest, nisi propter persecutiones, aut corporis infirmitates, resignato Episcopatu cum superioris licentia Vitam Monasticam suscepisset; tunc enim eo impedimento remoto, iterum ad Episcopatum assurgere potest. *Laym. lib. 1. tit. 9. cap. 11.* Monachi olim non erant Clerici, & Monachorum regula strictior est, quam Canonicorum; Monasterii bona etsi debeant Prælato & Conventui esse communia, possunt tamen etiam esse divisa, videlicet mensa Prælati & mensa Conventus, sive utriusque proventus; nam alias magna est conjunctio inter Prælatum & Capitulum, cum unum corpus efficiant; Monasterii res administrat Prælatus ex jure communi independenter à Conventu, ex consuetudine tamen vel Statuto dependenter, præsertim in arduis & præjudicialibus. Monasterii bona vacante Prælatura administrantur à Superiore, qui interim deputari debet; Monasteria Ordinis mendicantis omnia unum faciunt corpus, & Monasterii salus non in temporalibus, sed in disciplina consistit. In uno Monasterio nō possunt simul, sed successive esse Pater & filius illegitim⁹, & Monasteria in odiosis non veniunt nomine Cleri. Monasterium agere potest pro alio Monasterio sibi subjecto, & religiosus in causa sui Monasterii potest esse Advocatus vel Procurator, quamvis consuetius & melius sit, si constituatur Syndicus. Hactenùs *R. P. Layman*; qui etiam plura tradit. 28.

Collecta ex R. P. Layman.

29. Ex Marta Neapolitano in ff. noviss. Tom. 6. verb. Monachi. Monachus S. Augustini Eremitarum nihil proprii habere vel possidere, nec in contrarium consuetudo induci potest. Contra Superiorem suum agere non permittitur, quoniam neque velle neque nolle exercere debet, sed in totum â suo superiore pendet, omniaque Monasterio acquirit, nec alieno nomine in judicio stare valet. Itaque si non possidet, restitutionem petere non debet; si tamen aliquam exemptionem ostendere posset, repellendus non esset. Monachus factus Episcopus, quamvis quoad reliqua â Monachali regula liberetur, non tamen â Substantialibus absolvitur, ut suæ Ecclesiæ undecunque provenientia non acquirat. Correctio Monachi ad Abbatem, cognitio verò judicialis ad Episcopum pertinet, quia in concernentibus regulam Abbati obedire debet; sed ubi degradatio, etiam verbalis imponenda est, Episcopus cognoscit. Quod verò dicitur, Monachum neque agere, neque Procuratorem constituere posse absque licentia sui Superioris, etiamsi Monachus congregato Capitulo mandasset, id verum est, nisi Priorem ibidem adfuisse constaret. At, si causa contra Monachum commissa est, atque alter Monachus ab eo constitutus, processus valet, tum quia citando inhabilem approbare videtur, tum quia pro Ecclesiæ suæ defensione comparuit. Monachus tamen Prior factus, pro injuria sibi facta, etiam absque Abbatis authoritate agere potest; nam Prioratus nomine agere præsumitur, & non est injuria simplici Monacho facta, sed agendi virtutem â Prioratu recipit. Monachus autem simplex injuriarum actione pulsare non potest, quoniam nihil proprii habet, & nulla contra eum executio fieri potest. Pro Electione tamen Abbatis confirmanda agere non prohibetur, & multo fortius pro jam confirmato & injuste privato, & ad talem litem expensæ ei â Monasterio suppeditandæ sunt, sicut etiam si ad accusationem, vel inquisitionem sui Abbatis sit admissus. A Monachatu propter delictum vel aliàs deponi potest Monachus, ut neque Præbendam â Monasterio accipere, neque vocem in Capitulo habere debeat. Si Monachus transeat ab uno Monasterio ad aliud cum Primi consensu, bona, quæ ad primum Monachus factus transtulit, ad secundum pertinent, quamvis proprietas apud primum Monasterium remaneat, & ususfructus solum ad secundum cum ipsa persona transeat, si alias non habeat, unde vivat. Si de legitima Matris incidat quæstio, & proponatur, Religionem professum se & sua Deo dedicasse, id tamen intelligendum est, quatenus de jure licet, & hoc in casu Mater Monasterio præfertur, ex sententia probatissima atque optima ratione fundata, quia Parentibus in legitima præjudicium præ Religionis ingressum facere iniquum est, prout è contra Parentibus Religionem ingredientibus filiis nocere non licet. Neque Religio vel Ecclesia, quæ Justitiæ cultrix existit, quicquam cum præjudicio tertii habere debet, alias Monasterium in omnia bona ingressi succedit, atque licet actionem non habeat, neque rei vindicationem intentare possit, tamen officium Judicii ei non denegatur. Antequam verò quis Monasterium ingrediatur, Monasterium successioni renuntiare potest, cum in quærendis Monasterium sibi præjudicare possit.

Cœlum.

SUMMARIA.

1. *Cœlestium rerum notitiam esse jucundissimam.*
2. *Cœlos factos esse ex aquis.*
3. *De Motore Angelo.*
4. *De creatione Angelorum.*
5. *De sole & Syderibus.*
6. *De luce sive igni.*
7. *Ubi Sol sit creatus?*
8. *Distinctio lucis & tenebrarum.*
9. *Quid sit Cœlum Empireum?*
10. *Cœlum esse rotundum.*
11. *De numero Cœlorum.*
12. *A quo moveantur Cœli?*
13. *Asseritur Cœlorum motus ab Angelis.*
14. *An motus Cœli post diem judicii cessaturus sit?*
15. *De Luna & ejus magnitudine.*
16. *Quomodo Sol calefaciat, ipse in se non calidus.*
17. *De numero Stellarum.*
18. *De vanitate Divinationis Astrologicæ.*
19. *Digressus ad Cœlum Beatorum.*

COEli, in cujus habitationem felicissimam omnes aspiramus, cur nulla in his notis fieret mentio? Habemus Patrem in cœlis, creatorem omnium. Habemus Redemptorem nostrum, filium æterni Patris

1. Cœlestium rerum notitiam esse jucundissimam. ab æterno, & filium Beatissimæ Virginis Mariæ incarnatum in tempore, sedentem in cœlis ad dextram Patris Omnipotentis. Habemus Spiritum ab utroque procedentem. Sanctissimam Trinitatem; â qua omnia bona accepimus, & futura exspectamus, *Deum Nostrum & omnia*; ita ut cœlestium rerum notitia sit jucundissima, *R. P. Perer. ibid. in Genesin.* Deus creavit cœlos, qui tamen interibunt in consummatione mundi, & extabunt cœli novi & terra nova, *Apocalyps. 21 Vidi cœlum novum, & terram novam, R. P. Salmeron. in S. Scriptur. prolegomenon c. 8. f. 83.* cœli propter perspicuitatẽ suam & claritatem vocantur aquæ. Superiores quidem aquæ, id est cœlum Crystallinum, sunt primum mobile, aquæ verò inferiores, omnes orbes planetarum, qui ab octava Sphæra usque ad orbem Lunæ proten-

2 tenduntur. Neque mireris *aquas dici cœlos*, quoniam ex iis maxime constant, ut perspicuitas, & diaphana eorum qualitas ostendunt. Idem denique ratio evincit: quia si non existeret primum mobile, rapiens Solis Sphæram, illa haberet duplicem motum contrarium, unum ad Orientem & alterum ad Occidentem: qui motus repugnant uni simplici corpori. Et mota Sphœra Solis ab Oriente in Occidentem fuisset dies solito major, quia hic est ejus proprius motus; vel posito quocunque motu ab ortu, vel ab occasu, cum esset solus & unicus, non consumaret 24. horas, sed citius absolveretur, & brevior esset dies: quia propterea modo per 24. horas unius diei perficit cursum; quia cum rapitur à superiori primo mobili, Sol resistit, & regreditur. Nihil fingamus, Deum tunc Solem tardius movisse, quam modo moveat; atque ita motus Solis non semper esset uniformis: quod tamen sine certa ratione à sapiente asseri non debet. Fuit ergò illo 1. die cum Sphæra Solis conditum etiam primum mobile, & cœteri Orbes planetarum omnium præter octavam Sphræam secundo die creatam: tum quia nullibi scriptura creationis orbium Planetarum mentionem facit; tum quia secundo die firmamentum asserit divisisse *aquas superiores* ab inferioribus. Et sicut per aquas superiores intelligimus *Cœlum Chrystallinum*; ita per aquas inferiores cogimur eadem ratione interpretari Orbes Planetarum. Tum tertio, quia quarto die legimus posuisse Lunam & stellas infirmamento; Constat autem Lunam cum quinque aliis planetis errantibus positam in orbe suo, & non proprie in firmamento, hoc est cœlo sydereo. Denique cum Sol medius sit inter tres Planetas superiores, & tres inferiores, per præcipuum illorum, id est *Solem*, qui oculus mundi vocatur, reliquos sex intellexit in suis orbibus collocatos.

Cœlos factos esse ex aquis.

Dixit itaque Scriptura, stellas positas in firmamento, cum tamen 7. planetæ extra firmamentum sint in suis quisque orbibus collocati, & innumerabiles myriades stellarum firmamento infixæ, quod dicitur
3 Cœlum stellatum. Assignavit autem Deus sua providentiâ proprium Angelum motorem, quo inclinationem corporum ad talem motum perficeret.

De motore Angelo.

S. Basilius censet, Deum non simpliciter ante omnia cœlum & terram creasse, cum Angelos prius creatos existimet, ante cœteras aspectabiles hujus mundi partes, & quod dicitur *in principio* condidisse. Deum, de eo principio intelligendum esse, quod simul fuit cum tempore. Alii tamen Patres censent, Angelos non esse conditos ante cœ-
4 lum & creaturas corporeas, inter quos est *Epiphanius hæresi* 65. quia certa & immutabilis sit sententia, ante cœlum & terram nihil omnino rerum conditarum extitisse: Idem *Theodoretus interrogat.* 3. *in Genes.* tradit, ubi tamen addit, verba *Jobic.* 58. *quando creabam astra, laudabant me Angeli omnes*, ex quibus verisimile sit, Angelos unà cum Cœlo & terra creatos esse, ut lucem de nihilo factam contuentes, & firmamentum in medio aquæ compactum, & humidam substantiam à terra discretam, terramque solo Dei verbo generum omnium germinibus exornatam, aliaque omnia Dei nutu perfecta, se ipsos pariter, ex iis quæ cernebant, intelligerent, creatam habere naturam, à Deoque, ut essent, accepisse. Sacram Scripturam hic nihil apertè tradere, & hinc temerarium videri, de his aliquid pronunciare; Illud tamen certum esse, quod quæcunque extant, naturam habeant creatam; Hoc autem concesso, si quis Angelorum turbas ante cœlum & terras conditas esse dixerit, non offendere verbum pietatis.

De creatione Angelorum.

S. Augustinus censet Angelos primo die creatos esse, & lucis nomine intelligendos, quod tamen in medio relinquit. *S. Gregorius Magnus* opinatur, Angelos cum Cœlo & terra esse productos, quia prima in tempore condita natura ratiocinabilium spirituum creditur, ut non immerito matutina astra Angeli vocentur; *R. P. Natalis Alexander in Histor. Eccles. tom.* 1. *proposit.* 1. ubi porrò *articulo* 2. *proposit.* 1. *n.* 3. dicit per verba, *in principio* creavit Cœlum, intelligi supremum Cœlum, quod Angelorum & Beatorum est domicilium: *August. Torniel. in annal. sacris & profan fol.* 10. *n.* 19. Alios verò intelligere Cœli nomine systema Cœlestium orbium, qui supra nos volvuntur, & terram ambiunt, hancque interpretationem Mosaicæ narrationi magis esse conformem. Neque officere, quod Deus die 2. jusserit fieri firmamentum, & idcirco Cœlum, quod prima die, vel ante omnem diem creatum est, non esse Cœlum, quod videtur à nobis: Quia secundum *S. Chrysostomum* dicendum, firmamentum primo die secundum substantiam creatum, secundo verò die novo Ministerio aptatum, & ad aquas dirimendas, velut septum quoddam ac murum, adhibitum; Vel illa verba: *in principio creavit Deus cœlum & terram*, non significare peculiare aliquod opus, sed mundi totum opificium complecti, ac docere, totam illam aspectabilem rerum Universitatem Deum ab initio fabricasse, postea verò cunctas opificii partes singillatim, eo quo sunt elaboratæ ordine, à Moyse esse descriptas. Porrò in proposit. 2. disquirit Natalis, quid per verba: *Spiritus Dei ferebatur super aquis*, sit intelligendum, & concludit Spiritum S. intelligi, qui Divinæ Beatæque Trinitatis numerum complet, ex *Tertulliano*, *S. Basilio*, *Ambrosio*, *Hieronymo*, & *Augustino*.

Quarta die creavit Deus *solem & Sydera* 5
ad ornatum Cœli, quæ *astra* posita esse in Cœlo, sicut homo positus in Paradiso, à Moyse narratur, non quod Cœli partes sint, aut cœlestibus orbibus infixa, sed ut in cœlo moveantur, lumenque suum super terram emittant. Atque ex luce, quæ primæ diei pensum fuit, tanquam materiâ, cœlestes illas faces procreatas, & accensas fuisse existimat *Severianus Gabalitanus orat.* 8.

De Sole & sideribus.

cum *Didymo*, *Theodoreto*, & *S. Augustino.* Utrum verò Sydera cum suis orbibus moveantur, an immoto Cœlo cursus in illo suos peragant, curiose *disquirendum non esse*, monet S. Augustinus, quia nec verbum *firmamentum* impediat, quo minus possit moveri, cum verbo illo solum firmitas denotetur, nec si nobis cœlum stare persuadeamus circuitus syderum per hoc impediri possit, *Natalis d. loc. art.* 5. *Philip. Brietius in annal. Mund.* tradit, quarto die *Stellis, Planetisque* cœlum distinctum esse, atque primigeniam lucem, antè creatam, ad solis corpus, quasi ad fontem suum, revocatam esse, ex quo in Lunam reliquaque corpora lucida promanaret.

Ante omnia mobilia, sive statim post materiam primam, ex nihilo creatam, Deum in principio creasse Cœlum & terram, sive cœlos & elementa, quantum quidem ad eorum substantiam perfecta, de cœtero adhuc incomposita & incompta, scribit *supra cit. Aug. Torniell. in annal. mund. die mundi* 1. *fol.* 12. Quæ propositio nihil derogat potentiæ divinæ, quia etsi Deus procul dubio potuisset omnia uno actu perfectissima creare, maluit nihilominus primo res imperfectas productas, mox postea ad suam perfectionem deducere, ut sacri elogii textus manifeste declarat.

6 De luce sive igni. De Lucis creatione, dicit *Torniellus* §. 5. quod fuerit *globus magnus*, in quo virtualiter fuerit omnis Lux omnium planetarum & astrorum: Quem globum quidam dixerit fuisse elementum ignis sive ignem prius latentem in terra, indeque Deo jubente exsilientem, qui in suprema mundi parte protinus ascenderit, ut sic toti mundo lumen suum claritatemque impertiret. Alii tùm ex antiquis Patribus, tùm ex Sacræ Scripturæ expositoribus, & Scholasticis Doctoribus, crediderunt fuisse veluti nubem quandam lucidam, qualis non nunquam videri solet in aurora, quæ postea nubes, vel sole creato, evanuerit, vel ex illa factus sit Sol, *Dionysius Areopagita & B. Thomas part.* 1. *q.* 67. *art.* 4. & *quæst.* 70. *art.* 1. & aliquot Genesis expositores, arbitrantur, Lucem illam, seu prædictum globum, communem lucis naturam in se continentem, fuisse ipsummet *solare corpus* adhuc informe, quod non per miraculosam, successivamque radiorum emissionem, & retractionem, ut aliqui arbitrati sunt, sed sua præsentia, & absentia, id est, per motum, quem vocant raptus, efficiebat diem & noctem. Illico enim ac creatum fuit corpus Solare, sic imperfectum, simul cum primo mobili, ac universo cœlo ferri cœpit circulariter ab oriente in occidentem: & hoc modo divisit Deus lucem à tenebris in toto primo triduo, appellavitque lucem diem, videlicet, ut vocant, artificialem, & tenebras noctem, factumque est vespere & mane dies unus, id est primus, vel ex uno die artificiali, & una nocte, dies unus naturalis & completus, qui fuit omnium primus & eodem modo reliqui duo, qui proximè secuti sunt. Atque ita hæc diei noctisque distinctio, eadem mensura facta est, qua postmodum quarto die facere cœpit Sol omnino absolutus & perfectus. Et hinc illa solvitur quæstio, *quomodo Sol factus sit quarta die*, cum ex quo ipse raptu suo efficit diem, nulla ante ipsius creationem præcessisse videatur dies. Cœterùm oportet præfatum corpus luminosum creatum fuisse in *horizonte Orientali*, respectu illius regionis in qua primi homines habitarunt, alioqui primus dies non fuisset æqualis, ac similis subsequentibus. Nec obstat, quod dicitur, factum esse vespere & mane diem unum: Unde quidam colligunt, primam lucem creatam esse in meridie, vel paulo post quando sc. dies tendere incipit ad vesperam: quia sensus illorum verborum, ut bene explicat *S. Basilius homil.* 2. *in Hexaemeron*, non est indicare prius fuisse vesperam quam mane, sed prius commemoratur vespera, tanquam diei finis, & postea mane, qui est finis noctis, ut hinc constet, priorem fuisse diem artificialem quam noctem, quandoque primus ille mundi status, ante exortam lucem non noctis, sed tenebrarum vocabulo signari consuevit: Nox enim ea temporis portio dicta est, quæ proprie contradistinguitur ad ipsum diem. 7 Ubi Sol sit creatus?

8 Distinctio lucis & tenebrarum. Distinxit verò Deus lucem à tenebris, assignans cuique tempora sua, quoniam, ut tangit *Theodoretus q.* 7. *in Genes.* licet inter se contraria essent, futurum tamen erat, ut ambo necessaria forent, tam hominibus, quam etiam bestiis, quamvis non eodem modo. Nam lux hominum operibus ac laboribus præcipue confert: tenebræ aùtem ad quietem: feris verò contra, tenebræ ad laborem, in procurandis sibi alimentis, lux autem ad quiescendum aptior videtur, juxta illud *Psal.* 103. *Posuisti tenebras*, & *facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ Sylvæ: Catuli Leonum rugientes, ut rapiant & quærant à Deo escam sibi. Ortus est Sol & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam* Cœterùm illud amplius habet lux, quod cum ea, quæ facta sunt apparere faciat, omnibus animantibus, visum habentibus, occasionem quodammodo præbeat, singulis pro suo captu, collaudandi eum, qui tantarum rerum varietatem & pulchritudinem operatus est.

Ad hunc eundem primum diem pertinere possunt ea omnia, quæ, paulo ante lucis corporeæ productionem, facta fuisse creduntur, videlicet cœli Empyrei, Angelorumque creatio, & memoratæ cœterarum rerum materiæ primæ, & præterea etiam prima aliorum Cœlorum elementorumque productio, nam etsi, proprie loquendo, dies naturalis, ab uno solis ortu, ad alium definiri consueverit, attamen, quia totum quoque auroræ tempus, quod Solis ortum præcedit, communiter ad eundem diem pertinere ac reduci videtur: ideò, quamvis in prima die nulla præcesserit aurora, si ut dictum

dictum est, prima lux in Orientali horizonte creata est cum prædicta, paulo ante sint condita, idem fere est, ac si in ipso auroræ tempore fuissent creata, & quod paulo ante lucem factum est, recte ad eundem diem, qui cum luce exoritur referri potest, pro ut re vera referri videtur, *Exod. c.* 20. *v.* 11. ubi dicitur. *Sex enim diebus creavit Dominus cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt.*

De creatione mundi specialiter scribit *R. P. Pererius in suo Commentar. in Genes.* ubi explicat verba *in Principio*, improbat mendacia Ægyptiorum de vetustate mundi, deridet inanem Chaldæorum jactantiam de suæ gentis & artis antiquitate, tractat de productione mundi ex nihilo, explicat vocem *Deus*, & Mysterium SS. Trinitatis â Moy-

9 Quid sit cœlum Empyreum.

se insinuatum, interpretatur verba *Cœlum & Terra;* notat, quid sit *Cœlum Empyreum*, nimirum corpus totius Mundi altissimum & amplissimum, penitus immobile & impassibile, totum lucens, non luce densa, quæ radios fundat, & quæ sit oculis mortalium conspicua, sed luce tali, qualis esse dicitur in elemento ignis, quod supra aërem orbi Lunæ subsidet. Porrò cœlum Empyreum â Principio creatum esse plenum ornatumque atque distinctum novem Angelorum ordinibus, & Divinæ Potentiæ claritate atque Majestate, supra quam dici aut cogitari possit, decoratum & illustratum. Hic Deum suam essentiam clarissime videndam beatis mentibus aperire: huc evolare justorum animas corpore solutas, nullaque peccati macula infectas: hic denique post resurrectionem, omnes justos, simul cum corporibus suis commoraturos. Hoc intelligi, quotiescunque scriptura dicit, *Cœlum Cœli Domino, & laudate Dominum Cœli Cœlorum.* Atque hoc cælum Damascenus existimat esse *tertium* illud *cœlum*, ad quod *S. Paulus* se raptum esse dicit; Ut per primum cœlum intelligatur aëreum, per secundum id omne quod est syderium, per tertium verè ipsum Empyreum, quod etiam in scriptura vocatur *terra viventium & regio vivorum.* Sicut enim terra inter elementa est immobilis, ita inter cœlos empyreum, quod est Sedes justorum perpetua & æterna.

Cum cœlum sit omnium corporum primum, simplicissimum & perfectissimum,

10 Cœlum esse rotundum.

globosam figuram illud deposcere tradit *Perer. lib.* 2. *cap.* 1. *quæst.* 3. ut quæ omnium figurarum sit prima, capacissima & perfectissima, & ad velocitatem perpetuitatemque motus aptissima, quia alias non possent tam diversi motus in tam diversas partes in cœlis agi, quin se ipsos cœli frangerent, atque alicubi vacuum existeret. Et quod cœlum sit rotundum testatur *Salomon in principio libri Ecclesiast.* docens, solem in cœlo moveri in orbem. *Oritur*, inquit, *Sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat, per meridiem, & flectitur ad Aquilonem, lustrans universa in circuitu, pergit Spiritus, & in circulos suos revertitur;* quibus verbis clarissime ostendi arbitratur *B. Hieronymus*, Solem, qui in cœlo cursum suum agit, in orbem circumferri, quod fieri non posset, nisi globosum & rotundum esset cœlum. Hinc Divina Sapientia in *lib. Eccles. cap.* 24. ita loquitur; *gyrum circumivi sola, & Job in cap.* 9. dicit; *Sub quo curvantur, qui portant Orbem:* his verbis insinuans SS. Angelos, â quibus cœlestes orbes moventur, & totus mundus â Deo gubernatur. Et licet aliqui ex eo moveant dubium, quia in *Psalmo Davidis* 103. dicitur *extendens cœlum sicut pellem*, hoc enim commodissime explicat *S. Augustinus cap.* 9. *lib.* 2. *de Genes.* ubi: *Non enim* inquit, *cœlum esse rotundum, pugnat cum eo quod est, habere ipsum similitudinem tabernaculi vel Cameræ. Cœlum enim secundum eam partemque supra nos est, de qua proprie loquitur scriptura, habet similitudinem Cameræ, superne continens & tegens hoc nostrũ hemisphærium, quare, si cœlum non est Sphæricum, ex ea parte Camera est, qua terram tegit: sin autem totum est Sphæricum, utraque ex parte Camera est, nam sicut hæc pars cœli, quæ nos tegit, est quasi Camera respectu nostri Hemisphærii, ita cœli altera medietas, quæ tegit Antipodes respectu adversi nobis Hemisphærii, Camera est. Nec obstat, quod ait David, cœlum extensum esse sicut pellem: namque pellis potest distendi, & in planum & in orbem, uti cernimus in utre, pila, vesica.*

De numero cœlorum sæpè disquiritur, 11
cum nihil certi de eo in Sacra Scripturâ re- De nume-
periatur. Hinc numerant aliqui octo cœ- ro cœlo-
los, septem scilicet planetarum, & octa- rum.
vum inerrantium siderum, aliqui nonum addunt, & decimum, quæ sententia ferè in scholis omnibus est recepta, & illis addendum est cœlum Empyreum. Illud certum est, S. Paulum esse raptum in tertium cœlũ, unde ad minimum tres cœli astrui debent. *Philastrius in Catalogo hæresium* dicit, quanta sit cœlorum multitudo ex Sacris literis incompertum esse.

S. Thom. 1. *p. q.* 68. *art.* 4. observavit nomen cœli partim in sacris litteris, partim apud Sanctos Patres variis modis sumi: primò quidem proprie, pro vero Corpore cœlesti, atque ita distinguitur triplex cœlum: *primum* totum lucidum, & immobile, quod est *Empyreum*: *alterum* totum expers lucis & diaphanum, mobile tamen, & vocatur *Chrystallinum: tertiũ* partim diaphanum, partim lucens, & est cælum *syderum*, octavum orbem & septem subjectos planetarum orbes complectens. Altero modo cœlum dicitur, non quod naturam habet cœlestem, sed quia similitudinem habet alicujus proprietatis cœlestis, quomodo in scripturâ sæpenumero aër nominatur cœlum, quocirca *Damascenus* triplex facit cœlum, aëreum, sydereum, & aliud his superius invisibile ac divinum. Tertio modo cœlum dicitur per Metaphoram, & secundum sensum Mysticum, incomprehensibilis illa sublimitas, & lux inaccessibilis Divinæ Majestatis, cujus similitudi-

nem & æqualitatem affectans Lucifer, *Isaia* 14. dixit? *in cœlum ascendam.* Quarto modo tria genera super naturalium visionum, hoc est, visionis corporalis, imaginariæ, & intellectualis, tres cœli nominantur: Secundum quam cœli significationem, *Pauli* raptum ad tertium cœlum, *lib.* 17. *de Genesi ad* litteram *August.* interpretatur, porrò cum in scripturâ dicitur, *cœlum cœli*, vel *cœli cœlorum*, phrasi Hebraica significatur summum & præstantissimum cœlum, hoc est, vel cœlum Empyreum, respectu aliorum cœlorum vel complexio cunctorum orbium cœlestium respectu aëris, qui etiam cœlum in scripturâ, ut jam dixi, sæpè appellatur.

Hæc omnia eò commemoravimus, ut palam esset, nusquam in Sacris litteris certum numerum cœlorum esse proditum: nec eos qui cœlos plures tribus ponunt, videlicet vel novem, vel decem, vel undecim, sacris literis contradicere: Quapropter cum Philosophi & Mathematici manifestis & necessariis rationibus concludant, esse octo, aut novem, aut etiam plures cœlos: inscienter admodum profectò, ne dicam stultè, nunc faceret Theologus, & sacrarum literarum interpres, si eorum opinionem tanquam Divinæ scripturæ contrariam, vel alienam rejiceret, atque damnaret. *P. Perer. d. loc.*

12 A quo moveantur cœli? Cœlos non moveri per se, sed ab *Angelis* concors ferè est Philosophorum & Theologorum sententia. Cum enim cœlum sit corpus simplex & uniforme, non potest seipsum movere, nec potest assignari pars quæ moveat, & altera quæ moveatur, nec ratio, cur primum cœlum ab oriente in occidentem potius moveatur, quàm è contrario. Inde *Aristoteles in lib. 2. de Cœlo.* Cœlum dixit esse animatum, quia alias in corpore simplici tales motus nequaquam esse possent. Sed ab *Angelis* moveri Cœlos certum est, quia exinde etiam potissimum cognoscitur Angelos esse. Si enim motus Cœli non est effectus Angeli, quæ alia potest adferri ejus actio, ex quo Angeli natura deprehendi & demonstrari valeat? Eruitur insuper hæc assertio exindè, quod inter Philosophos, quicunque negarunt cœlos moveri ab Angelis, sed vel casu, ut Democritus & Epicurus, vel naturali suâ vi & impetu, ut Strabo Lampsacenus, Theophrasti discipulus; eos constat putasse nullos esse angelos, omnemque Dei providentiam ex hoc mundo sustulisse.

13 Asseritur cœlorum motus ab Angelis. Probatissima autem est *Dionysii Areopagitæ, Augustini* & aliorum Patrum & Theologorum sententia, ita Deum providentiâ sua hunc mundum administrare, ut infima regat per media, hæc autem per summa: corpora item inferiora gubernet per superiora, & hæc per spiritus. Est quoque in ore Theologis omnibus, Angelos Divinæ providentiæ administros, Provinciis & Regnis, singulisque hominibus, ne quasi tutores, custodes & rectores à Deo præfectos: Quantò igitur credibilius est, eos præsidere motui cœlorum, scilicet ex quo pendet rerum sublunarium salus & incolumitas, & per quem hujus mundi cura & administratio regitur. Imò si cœlum post diem Judicii à motu, quo nunc in orbem agitur, vacabit, ut ferè Theologorum fert sententia, quis non videt, quanto congruentius sit existimare, cœlum non à se ipso moveri, sed ab Angelis. Etenim continuatio motus ex movente potius, quam ex mobili pendet, & sic cum Angelus voluntarie cœlum moveat, non est difficile intellectu, post diem judicii, Angelo Dei jussu non amplius movente cœlum, nullus sit futurus cœli motus. Si enim Cœlum sua vi moveretur à se ipso, hoc pertineret ad perfectionem Cœli, qua non posset privari nisi miraculosè & violenter, quia aufferretur ipsi perfectio quædam naturaliter debita, quod in præstantissimo & perfectissimo post diem Judicii mundi Statu est incredibile, *Perer. in Genes. lib. 2. de Cœlo & Astris, cap. 1. vers. 14. quæst. 5.* ubi porrò *quæst. 6. & 7.* latius examinat, an post diem judicii cessaturus sit Cœli motus, & an Cœli astra sint animata. 14 An motus cœli post diem judicii cessaturus sit.

15 De Lunâ & ejus magnitudine. Quia *Sol & Luna* vocantur duo *Luminaria magna*, ideò cum Basilio quidam existimant, Lunam post Solem esse reliquorum syderum maximam, sed secus docent Mathematici, apud quos omnes Stellas inerrantes, visu insignes & notabiles, quæ duæ ac viginti milleque numerantur, longe majores esse constat quam Lunam, quippe quæ tricies novies minor est quam terra, cujus tamen molem supra dictæ Stellæ octies decies superant: & planetis autem, præter unum Mercurium, reliqui majores sunt Lunæ; Itaque *Sol*, ut maximus est Syderum, ita minimus est Mercurius, & post eum Luna. Cur igitur *Luna* & cœteris astris major & Soli propemodum par videtur nobis? nimirùm quod vicinissima sit terræ, ideo & ingens cœterorum à terris distantia, & proxima nobis Lunæ vicinitas, tantam facit apparētiæ dissimilitudinem. *Luna* tamen dicitur in scriptura *luminare magnum*, vel quia major cœteris oculorum judicio & vulgi existimatione censetur, vel ob causam, propter quam Deus illam instituit, ut scilicet illuminaret noctem, & in hoc cœteris astris præferatur, vel quia vires & effectus ejus in elementis, metallis, stirpibus, & animantibus, & humano corpore insigniores sunt, & illustriores, quam cœterorum syderum, excepto Sole; vel denique, quia in designatione temporum, dierum, mensium & annorum post solem, Luna præcellit cœteris astris, & ideo Judæi distinctionem temporum & festorum, quæ variis anni temporibus agebant, ex Luna petebant, secundum *Eccles. cap. 43.* in verbis: *Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis & signum ævi. A Luna signum diei festi, luminare quod minuitur in consummatione.*

16 Quomodo Sol calefaciat, ipse in se non calidus? Sol verò & astra calefaciunt, non quod per se calida sint, sed quod vim habeant gignendi calorem in rebus sublunaribus, ejusque qualitatis capacibus, non autem provenit

venit iste Calor ex motu solis & astrorum, sed ex eorum luce, quæ quantò copiosior & abundantior est in sole quam in cœteris astris, tantò potentior est sol ad calefaciendum. Sicut etiam vinum epotum viscera inflammat, & tamen tactu frigidum esse cognoscitur, ex quo non actu calidum esse, sed potentiâ tantum judicatur.

Lib. 2. de cœlis & astris *cap.* 1. *vers.* 14. *quæst.* 8. tractat *Perer.* an stellæ sint innumerabiles? illæ scilicet stellæ inerrantes, in octavo cœlo mirabili dispositione Splen-
17 De numero stellarum. doreque lucentes? in Scriptura tamen determinatur, & multis locis apertè dicitur, stellas cœli ab homine non posse numerari; Deus enim promisit Abrahæ multiplicaturum se posteritatem ejus, tanquam stellas cœli & arenam maris. *Eduxit enim Deus*, inquit scriptura, *foras Abraham*, videlicet nocte cœloque serenissimo, & dixit ei, *suspice cœlum & numera stellas, si potes, sic erit semen tuum.* Erat autem Abraham, ut *Joseph & Euseb.* tradunt, jam tum peritissimus astrologiæ, ut quam didicerat à Chaldæis, apud quos natus, educatus, multosque annos versatus fuerat, homines sanè, concessu omnium, ejus scientiæ facile Principes: eamque doctrinam Abraham, auctore Josepho, docuit Ægyptios & *Jeremias cap.* 33. dicit, *sicut enumerari non possunt stellæ cœli, & metiri arenæ maris, sic multiplicabo semen David Servi mei.* Itaque quamvis David *Psalm.* 146. canat: *qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat;* hoc tamen eximium & singulare est DEO & homini incomprehensibile, sicut *S. Augustinus lib.* 16. *de Civit. DEI cap.* 23. affirmat, dum scribit: *Stellæ dinumerari non possunt, quia nec omnes eas videri posse credendum est: nam quanto quisque acutius intuetur, tanto plures videt. Unde & acerrime cernentibus aliquas occultas esse meritò existimatur, exceptis iis Syderibus, quæ in aliqua parte orbis à nobis remotissima oriri & occidere perhibentur. Postremo, quicunque universum stellarum numerum vidisse & conscripsisse jactantur, sicut Arathus vel Eudoxus, vel qui alii sunt, eos libri hujus contemnit autoritas.* Hæc *Augustinus.* Plurima de cœlo exhibet *Erasm. Francisci* in seinem Lusthauß der Ober- und Unterwelt / jucundissima, sed quæ excedunt has breves notas, *Manesson Mallet* in seiner Beschreibung der Welt *Tom.* 1.

18 De vanitate divinationis Astrologicæ. Porro tradit *Perer.* *in disp. adversus Astrologos cap.* 1. divinationem Astrologicam divinæ scripturæ, disciplinæ Ecclesiasticæ ac doctrinæ Theologicæ esse contrariam, & *cap.* 2. astrologiam judiciariam à Philosophia redargui & convinci, quod istiusmodi Astrologi cælestium rerum sint imperitissimi, *cap.* 3. quod etsi Astrologi summam rerum cœlestium cognitionem tenerent, non tamen posse eos futura divinare, ex octo rationibus ab ipso allatis, post quas *cap.* 4. asserit, non modò astra non esse causas, sed nec signa rerum futurarum, nam etsi, ut *cap.* 5. tradit, quidam Astrologi prædictiones veras fecerint, cum ipsis rebus eventibusque mirabiliter congruentes, id tamen non contigisse ex veritate firmitateque artis astronomicæ, sed ex aliis causis esse profectas, nimirum ex pacto & societate Astrologi cum Dæmone, vel ex occulto ejus afflatu & instinctu, quo etiam nescientes ad divinandum instigantur, ut tradit *August. lib.* 5. *de Civit. DEI cap.* 7. Dæmon enim suggerit homini, quod ab eo divinetur, vel illud oculis ipsius objiciens, vel immittens scripturam futurarum rerum prædictiones continentem, vel dormienti per somnia aut vigilanti afficiendo, commovendoque Phantasiam, fingendoque phantasmata repræsentans. Scire namque potest futura Dæmon, quæ prædocet hominem, revelatione DEI per bonos Angelos ei facta: quia nonnunquam DEUS ad agendum aliquid utitur Dæmonum ministerio, & Dæmon solet prænunciare homini futura, quæ ipsemet postea facturus est, ob incomparabilem sui motus celeritatem, quæ in longinquis locis, remotisque mundi regionibus aguntur, ad homines, qui longissime absunt, deferens. Potest etiam ex clandestinis consiliis, verbis scriptis, ex signis, quæ in corpore tam exterius quam interius apparent, occultas hominum cogitationes & deliberationes, tam præsentes & futuras, solertissime conjectando cognitas habere per tot millium annorum experientiam, & rerum naturalium absolutam scientiam; ad quæ omnia *Perer.* allegat *S. Augustinum in lib. de Genes. cap.* 17.

Pergamus ad *cœlum Beatorum civitatem*, 19 Digressus ad cœlum Beatorum.
quam describit *R. P. Jeremias Drexelius*, ubi *cap.* 3. novem præceptiones adfert ad cœlum crebrius meditandum, & *c.* 4. totidem præceptiones alias, ad cœlum ardentius desiderandum, cum cœli memoria sit omnis ægrimoniæ pharmacum, & proinde quotidie restauranda, cum cœlum sit Beatorum sedes & beatissima Mansio, ideoque omni pretio comparandum, neque tam frigidè desiderandum, cum in cœlo sit summa voluptas oculorum, linguæ & gustatus, odoratus & tactus, nec non aurium. Ingens & æterna voluptas, de gloriosi corporis dotibus, intellectus, voluntatis & memoriæ, nec non incomparabile gaudium ex ipso beatitudinis loco, ex beatorum Societate & concordia, ex omnium deliciarum affluentia, & perfectissima omnium desideriorum satietate: Ex gaudiorum omnium securitate, ex aureolis, & aspectu seu visione DEI, atque omnium horum gaudiorum æternitate. Unde Servator noster nos in oratione Dominica docuit, *Adveniat Regnum tuum*, ut in perpetuas æternitates his gaudiis & voluptatibus frui possimus, quod Divina Bonitas & misericordia omnibus tribuat!

Cölln. Ertz-Stifft. Stadt.

SUMMARIA.

1. *Origo & primi Conditores Coloniæ Agrippinæ.*
2. *De nomine Coloniæ Agrippinæ.*
3. *De translatione ad Imperium Romanum, nec non ædificiis & Regimine.*
4. *Recensentur Episcopi Colonienses.*
5. *Persecutio de origine Civitatis.*
6. *Narratio Ludovici Morerii.*
7. *Successio Electorum Coloniensium.*
8. *Modernus Elector.*
9. *Fürstenbergii oppositio & Contumacia cum suis asseclis.*
10. *Quanto tempore hic Archi-Episcopatus fuerit apud Domum Bavaricam.*
11. *Insignia Electoris.*
12. *De amplitudine Archi-Episcopatûs priscâ & modernâ.*
13. *Suffraganei Archi-Episcoporum Coloniens.*
14. *Jus coronandi Regem Romanorum.*
15. *Capitulum Cathedrale Coloniens.*
16. *In specie de Civitate Imperiali Coloniensi.*
17. *De Controversiis Civitatis cum Archi-Episcopis, & de Civit. libertate.*
18. *Urbis Insignia.*
19. *De jure gladii.*
20. *De Juramento Civitatis, & obligatione Electoris.*
21. *De Magistratu Civitatis.*
22. *Inter quatuor Imperii Rusticos refertur.*
23. *Quod non liceat ædificare castrum in certa distantia.*

SUb nomine *Colonia* de Archiepiscopatu hic aliquid notandum, & de Civitate Imperiali. De hac narrat *Abraham.* Saur in seinem Stadt-Buch/ *verb.* die Stadt Cöllen / *sequentia* : Colonia Ubiorum, Cöllen am Rhein/ eine Reichs-Stadt/ von Colono einem Trojaner / zur Zeit Æneæ, Königs in Latio angefangen/ nachmahlen von Marco Agrippâ, Aristobuli Sohn/ und Kayser Augusti Eydam oder Tochterman/ Stadthaltern in Judea/ gebauet/ hernach auß Befelch Kaysers Claudii Tiberii auffs neu zugericht / und von seiner Gemahlin Juliâ Agrippina, des Germanici Tochter/ Neronis Mutter Agrippina genant. Wiewohlen die Ubii ihre erste Fundatores gewesen / von denen sie auch Ubiopolis genant.

1 Origo & primi conditores Coloniæ Agrippinæ.

Petrus Bertius *in Commentar. rer. Germ. lib.* 3. *de Urbib. German. tit. Colonia Agrippinens. fol.* 88. tradit : Ubii trans Rhenum siti; in ripâ Germanicâ, Civitatem habuere amplam & florentem, ut tunc erat captus Germanorum. Eos cum Suevi, multis sæpè bellis experti, finibus expellere non possent, tamen vectigales sibi fecerunt. Quod cum invitis ipsis fieret, miserunt ad Cæsarem Legatos, & cum eo amicitiam fecerunt, obsidesque dederunt, auxilia adversus potentiorem hostem postulantes: Ac tunc quidem repressi sunt à Cæsare. Posteà tamen videntur iterum petiti à Suevis. Ut ergò tutius imposterùm viverent, traduxit eos Agrippa, gener Augusti, haud invitos, ut ait Strabo, deditque locum, ubi nunc *Uben* spectatur. Eodem quoq; *Agrippina*, Germanici filia, Agrippæ neptis, Claudii uxor, quod ibi genita esset, Coloniam deduxit sub Tiberio. Tradidit hæc *Tacitus*, Aggrippina, inquit, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, Veteranos Coloniamque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ejus. Ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgressam avus Agrippæ in fidem reciperet. Ex eo igitur *Ubii*, quasi pudori ipsis esset Germanos vocari, non se Ubios, sed Agrippinenses dici voluerunt. *Tacitus* iterum, Ubii quidem, quanquam Romana Colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses, conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non arcerentur, hinc nomina *Coloniæ Agrippinensis*, *Coloniæ Ubiorum*, *Coloniæ Agrippinensium*, & *Coloniæ Agrippinæ Ubiorum*, ac simpliciter *Coloniæ*, orta sunt. Crevit Urbs felici condita auspicio, usque adeò, ut eam Zosimus maximam, Marcellinus Urbem magni nominis, urbemque munitissimam vocaverint; Constetque eam caput fuisse, & Metropolim Germaniæ secundæ, sedemque Ducis, adeo ut pugionem, quo se Otto occiderat, Vitellius non aliò quam huc miserit, teste Suetonio: Et in eadem urbe *Trajanus* Imperii insignia acceperit, ad se missa à Nerva. Invisa fuit Trans-Rhenanis, defectione atque opulentia, & auctu rerum, usque adeo, ut sub Civili Tencteri postularint, ut muros suos, munimenta ut dicebant servitii, detraherent, Romanos omnes in suis finibus trucidarent, bonaque interfectorum in medium proferrent; Sed declinavit callide tempestatem illam constans in fide Romanorum Colonia. Donec anno 462. attritis ipsorum viribus ac debilitatis, Franci eam, Childerico ductore, vi occuparunt, & ad Ottonis usque I. tempora moderati sunt. Hic enim eam Francis ereptam Romano Imperio reddidit, anno 949. fecitque liberam. Initio quadrata fuit, extantque adhuc murorum, turrium, & fossarum priorum reliquiæ. Anno 1180. à Philippo Præsule ampliata est, redactaque in arcuatam formam, multis ædificiis suburbanis, sacris pariter ac profanis, intra pomœria conclusis; Paulo ante tempora Friderici II. sub annum Christi 1201. socia facta est Hansæ Teutonicæ. Nunc 83. Turribus munitur, duplicique fossâ & muro, quem intus

2 De nomine Coloniæ Agrippinæ.

3 De translatione ad Imperium Romanum, nec non ædificiis & regimine.

intus forisque arbores vestiunt, jucundo ob virorem, proceritatem, umbramque spectaculo; Multa habet cum Roma adfinia. In Magistratibus Consules, Pro-Consules, Prætores, Censores, Tribunos Vigilum, Quæstores, ædiles, Præfectos annonæ, aliosque in structuris sacris, Templa permulta; In civilibus Curiam, forum, porticus. Creditur omnino & loci amœnitate, & populi frequentia, & dignitate Magistratus, & amplitudine opum, & magnificentia ædium Sacrarum, & publicarum, privatarumque opere, splendore atque elegantia, deniq; sapientiæ ac Virtutis bonarumque litterarum gloria, Vera Germaniæ Roma vocari posse. Jam olim juris fuisse Italici apparet ex *Ulpiano ff. de Censibus.* Ambitus est stadiorum 38. *Portæ* numerantur 34. Basilicæ multæ. Templa plebanica. 9. Collegiata 10. Cænobia virorum 15. Virginum 22. Monialium & Vetularum 59. Sacella. 30. Xenodochia 2. Nosocomia totidem. Gerontotrophia 8. Enitet præ omnibus *Templum B. Petri Cathedrale*, Vastum & immane, cui si artificum opera extremam manum apposuisset, nullum ei par esset in totâ Germaniâ, possetque meritò stupendis Europæ miraculis accenseri, nunc pendentia opera venerationem loco addunt, structuræ famam minuunt. In eo multa conspiciuntur Principum, Episcoporum Ducum ex cupro & lapide alabastri de monumenta. Memorandum quoque est *Templum Machabæorum* & aliud *undecim millium Virginum.* Curia celsam habet & rari operis turrim, & quadrato Saxo, quæ artificiosis statuorum signis undique exornatur. Ex adverso sacellum est, ubi olim Judæorum synagoga fuit; nunc vocant Jerosolymam. Estque in ea tabula eximii ac planè Apellei operis. Forum vicinum ternis per septimanam nundinis frequentatur: Illud undique cingunt superba civium ædificia. *Rhenus* amnis urbem præterlabens non ad Mercaturas tantum fructuosum, ad spectaculum jucundum, sed etiam ad vitam & valetudinem salutarem usum præstat. Ex adverso fuit olim divitense munimentum, exstructum cum ponte à Constantino Maximo, Constantii filio pro militibus illic ad tutelam Galliarum collocandis, à quo milites divitenses in Notitiâ Imperii, juncti Tungrianis. Id cum ponte destructum est, à *Brunone Episcopo*, lapidibus in Abbatiam insumptis, cui anno 1124. præfuit Rupertus Abbas, vir scriptis notus: De Colonia multi multa: Scaliger paucis dixit omnia:

Maxima cognati Regina Colonia Rheni.
Hoc te etiam titulo Musa superba canit.
Romani statuunt: habitat Germania: terra est
Belgica; ter felix: nil tibi Diva aeest.

Anno Christi 99. fertur *Maternus* prima hic salutaris doctrinæ semina jecisse: sed non sustulit planè Paganismum.

Hic *Maternus* dicitur fuisse filius Viduæ Nainiticæ, qui à Christo, cum in terris ageret, vitæ restitutus est, qui ab Apostolis cum Euchario & Valerio ad Sequanos missus, ac ibi mortuus, altera vice, cum jam per XL. dies in sepulchro jacuisset, Virtute baculi à S. Petro Euchario traditi, à mortuis revocatus fuerit, postea peregrinatione in inferiorem Germaniam instituta, Evangelium ibi prædicavit, Ecclesiamque à se plantatam totidem annis, quot diebus terræ reconditus quievit, rexerit, ac demum anno C. 128. ætatis 115. ad superos migraverit, ab eo continuam LXXXV. Præsulum seriem ad Modernum usque nectit, primumque Archiepiscopum fuisse putat *Ægidius Galenius Agilolphum*, martyrio anno 717. affectum. Im Hof.

Anno 291. *S. Gereon*, cum sociis Legionis Thebææ, ad Coloniam interemptus, sub Diocletiano, & Maximiniano. 4 Recensentur Episcopi Colonienses.

Anno 378. Gothi Ariani urbe capta, hereticum quendam Euphratam Photinianum Ecclesiæ præficiunt, qui loco movetur.

2. *Severinus Aquilanus* Burdegalensis, electus Anno 396. præfuit annos 40.
3. *Evergisus* Tungrensis: Anno 438. sedit annos 15.
4. *Aquilinus* ordinatus anno 463. sedit annos 10. sub hoc, imperante Martiano, fertur Ursula cum 11000. Virginum martyrio functa.
5. *Simoneus*, electus anno 511.
6. *Carentinus.*
7. *Remidius*, electus anno 614. sedit annos 8.
8. *Cunibertus* Mosellanus, electus anno 622. sub Dagoberto.
9. *Bocaldus.*
10. *Stephanus* elect. anno 660. sub Theodorico Franciæ Rege.
11. *Abeluvinus* elect. anno 690. sub Clodoveo.
12. *Giso* elect. anno 699. sub hoc Swibertus Anglus, in Insula Werda (Kaysers-Werdt) Collegium exstruxit.
13. *Hanno* I.
14. *Pharamundus* elect. anno 728.
15. *Agilulphus* elect. anno 728.
16. *Rangefridus* elect. anno 746. sedit annos 70.
17. *Hildebertus* elect. anno 778. obiit anno 804. sedit annos 26.
18. *Bertholinus* sub Pipino Caroli Magni patre.
19. *Ricolphus* sub Carolo Magno.
20. *Hildeboldus*, qui Ludovicum, Caroli Magni F. Aquisgrani Regem Romanorum consecravit.
21. *Hattebaldus*: obiit anno 840.
22. *Guntherus* electus anno 840. cujus Sororem Vastradam Lotarius, repudiata conjuge Tyberga, uxorem habuit. Hunc excommunicavit Nicolaus primus, Papa.
23. *Willibertus* sub Arnulpho Imperatore.

24. *Her-*

24. *Hermannus* pius, electus anno 890. obiit anno 924.
25. *Witfridus* sub Henrico Aucupe an. 925. obiit anno 925.
26. *Bruno*, filius Henrici Imp., frater Ottonis Imp. hic pontem, cum munimento divitensi destruxit; situs est in æde Pantaleonis.
27. *Folemarus* præfuit annos 4. obiit anno 929.
28. Gero Electus anno 930.
29. *Walramus*, qui Geronem Ecstasi correptum, extulit & sepeliit vivum.
30. *Evergerus* designavit annos 975. obiit anno 996.

Hæc de Episcopis Coloniensibus, *ex Petro Bertio d. loc.* De Origine autem Coloniæ Agrippinæ idem ferè, quod supra dictum, tradit *Gastel. de Stat. publ. Europ. c.32. n.15.*
5 Prosecutio de origine Civitatis. citans de antiquitate hujus Civitatis *Augustum Thuanum lib. 76. fol. 124. & seqq.* Itemque *Botterum Greograph. pag. 60.* Quibus consentit *Knipschild. de Civitat. Imp. lib. 3. cap. 10. n. 1.* ubi ait Coloniam inde dictam esse, quod Romanorum vetus sit Colonia, *Limn. de J. P. tom. 3. lib. 7. cap. 10. n. 1.* nec non *Math. Merian. in Topographia Archi-Episcop. Coloniens. p. 41.* ita scribit: Es haben vor Zeiten die Ubii die Wetterau und den Westerwald / samt dem Theil Hessen-Lands / da Marpurg nd Giessen liegen / innen gehabt; weilen aber sie keinen Frieden vor den Hessen hatten / so haben sie ums Jahr vor Christi Geburt 35. erlanget / daß sie möchten über Rhein in Galliam ziehen: Allda aus Vergünstigung Kaysers Augusti, ihnen die Felder / so vorhin die Condrusii innen gehabt / auch ein Theil von der Eburnorum und Menapiorum Land eingeben worden / also daß sie einen guten Theil vom Hertzogthum Gülch / und das Stifft Cölln fast gantz innen gehabt haben. Und werden sie sonder Zweiffel / gleich nach ihrer Hinüberkunfft / die Stadt Cölln erbauet haben / dahin nach 85. Jahren / nemlich im Jahr nach Christi Geburt 50. auß Befelch Juliæ Agrippinæ, einer Tochter Germanici, Kaysers Claudii Gemahlin / und Kaysers Neronis Mutter / so daselbsten gebohren / ein Römisch erbauendes Volck / oder Colonia, ist geführet worden: Dahero die Stadt Cölln von denen dahin gesetzten Römern / und ihr der Kayserin Namē Colonia Agrippina, und die obgedachte Ubii selbsten / nachmahls Agrippinenses seynd genennet worden; und dahero vergleichet sich noch dieses des Heiligen Römischen Reichs und Germaniæ Secundæ, Haupt-Stadt Regiment in vielen Stücken / mit dem vor Zeiten wohl angestellten und gewesten Römischen / wie in dem ersten Theil des Georgen Braunen Stadt-Buch mit mehrerm hievon zu lesen. De origine hujus Civitatis amplius tradit *Oldenburg in Limn. enucleat. lib. 4. in princip.*
6 Narratio Ludovici Morerii. *Louys Morerii Dictionaire Historique*, verbo *Cologne*, de hac civitate sequentia tradit: Cologne sur la Rhin, que ceux du païs appellent *Coln*, ville d'Allemagne, une des plus considerables de l'Empire; Les Auteurs Latins l'ont nommée *Colonia Ubiorum & Colonia Agrippina.* Elle est Imperiale, & l'une des quatre Capitales Anseatiques, avec Université & Archevêché, dont le Prelat est Prince & Electeur de l'Empire, & prend le litre d'*Archichancellier & Legat né en Italie*, & Duc de Westphalie, &c. la ville de Cologne est tres-ancienne. Elle tire son origine des peuples Ubiens, qui rechercherent l'alliance de Jule Cesar, pour pouvoir resister aux Sueves Leurs ennemis irreconciliables: Sous le regne d'Auguste ils se mirent sous la protection d'Agrippa, & passant de Rhin ils y fonderent sur la rive gauche la ville de Cologne, qu'ils nommerent alors la Colonie d'Agrippa, pour faire honneur à leur protecteur. D'autres disent que cette ville étoit déja bâstie, & que les ubiens l'augmenterent alors, environ 20. ou 25. ans avant la naissance du Sauveur du Monde. Depuis Agrippine, petite fille de cet Agrippa, & mere de Neron, étant née à Cologne, & voulant montrer sa puissance où son second mariage avec l'Empereur Claudius, l'avoit elevée, fit accroître le circuit de cette ville, & vers l'an 48. de Salut, elle y envoya une Colonie de Veterans. Depuis en 69. comme Vitellius & Vespasien disputoient de l'Empire; Cologne fut assiegée par *Tutor* & par *Sabinus*, qui s'étoient revoltez contre les Romains. Elle obeit à la necessité, qui l'engagea dans le parti; & depuis elle égorgea la garnison qu'on y avoit laisse, lorsque Cerealis eut défait les ennemis de Romains, Sous le regne de Valentinien III. vers l'an 449. Le Roy Meroüée en chassa les Romains, & peu de tems aprés Attila ruina cette ville. Depuis Childeric, fils de Meroüée l'enleva aux Romains, qui l'avoient rebâtie, & la donna à un Prince son parent, pere de Sigebert dit le Boiteux, Roy de Cologne & des Ribarols, qui fut assassiné en 599. par Cloderic son fils. Ce fut alors que Clovis le grand, qui avoit conseillé ce parricide, fit mourir celuy qui en avoit été l'executeur & reunit les peuples de Cologne à la Couronne de France, à laquelle elle à été sous les Rois de la premiere race. Sous ceux de la seconde elle devint le partage de Princes François Rois de Germanie. In 881. lorsque *Charles le Gros* se faisoit proclamer Empereur au delà des Alpes, Godefroy & Sigefroy Rois des Normans prirent Cologne & la brulerent. Le *Clergè* & le peuple s'étoient sauvez pour se derober à la cruauté de ces Barbares, qui avoient ruiné cette année 15. ou 20. des plus belles Villes de la Gaule Belgique. L'Empereur Othon le grand sous lequel elle avoit été réparée l'assujettit à ces Prelats vers l'an 950. En suite les Empereurs l'affranchirent. Frederic I. Luy donna de grands privileges; & des lors Cologne s'augmenta considerablement, & sur tout dans le XIII. Siecle, lorsqu' elle entra vers

l'an 1260. dans la ligue des villes Anseatiques, & qu' elle devint capitale de la quatriéme de leurs Provinces. Aprés cela ceux de Cologne ont été gouvernez par des *Senateurs* & le *Senat* fut change en 1513. ensuite d' une *sedition du peuple*, qui fit mourir les Consuls, les Thresoriers, & quelques autres Magistrats, accusez d' avoir pillè le tresor public. Ce Senat a assez de conformité avec celuy de l' ancienne Rome. Il y gouverne & rend la *Justice* Civile, car pour la *criminelle*, il a bien droit d'instruire les procez des criminels & même de les faire arrêter, mais il n' a pas droit de les condamner, ou de les justifier. Cela est reservé à l' *Electeur*, comme le dernier degré de la puissance absoluë, & c' est pour cette raison, que bien que la ville de Cologne soit libre, elle ne laisse par de luy faire *hommage*, & de luy preter le serment de fidelité, â condition qu' il conservera les privileges dont elle joüit, ce q'il promet. Au reste Cologne est nommée la *Rome d' Allemagne*, â cause de sa grandeur, de son Senat & de la beaute de ses édifices. On l' appelle aussi *Sainte*, parce qu' elle coserve plusieurs Corps saints qu'elle â 365. Eglises, & qu' entre les villes libres elle est la seule qui s' est exemptée de l' heresie. Elle est assurément des plus belles, des plus fortes, & des plus grandes d' Allemagne, avec de belles murailles, qui ont 83. Tours, & un triple fosse qui l' enferme en demy lune, L *Eglise Metropole de saint Pierre* seroit une des plus belles du monde, si elle étoit achevée. Il y a divers tombeaux magnifiques, & entre autres ceux qu' on pretend être les *tombeaux des trois Rois*, qui vinrent adorer le Fils de Dieu; qu' on dit avoir été apporter de Constantinople à Milan, & de Milan â Cologne. On les voit derriere le choeur, dans une Chapelle éclairée de plusieurs lampes. Le *Chapitre de Cologne* est illustre & noble; les Chanoinois ont titre de Comtes, & le Prevot est Conseiller de l' Université. L'Archevêque de Cologne â quatre Suffragans, qui sont Liege, Munster, Minden & Osnabrug. *Maternus* qui souscrivit au Concile d' Arles tenu l'an 314. est le premier Prelat de Cologne; Il faut que les Auteurs modernes, qui croyent apres Molanus, qu' il étoit disciple de S. Pierre, en mettent deux de ce nom. Ce Maternus a eu grand nombre de successeurs illustres, par leur doctrine, & par leur pieté, & plusieurs d'entr' eux sont placez au Catalogue des Saints, comme *Severin*, *Evergile*, *Aquilin*, *Simoneus*, *Cunibert*, *Agilulfe*, *Heribert*, *Annon*, &c. *Euphrate* qui vivoit sous l'Empire de Constance en 346. y favorisa les Arriens, & S. Severin son successeur y rétablit la verité exilée, & fût le restaurateur de la Foy.

Colonia Sancta.

Capitulum Coloniense.

Dans le VIII. Siecle S. Boniface soûtenu par l'autorité de Carloman, & de Pepin le Bref, fit eriger vers l'an 743. en *Metropole l' Eglise de Cologne* dont il confia la conduite â Agilulfe, qui étoit le compagnon de son Apostolat. Les autres Prélats les plus celebres sont; *Hildebrand* premier Chapelain de Charlemagne, *Gontier*, qui fut déposé par le Pape Nicolas I. comme je de dis ailleurs. *Bruno* le Grand fils de Henry l' Oiseleur, & frere d' Otthon I. Empereur, Frederic de Carinthie. *Bruno* Comte d' Alten, *Renault* Comte d' Asselt, *Philippe* de Heinsberg, *Heinry* de Wirnemberg, *Waltame* de Juliers, *Adolfe* de la Marck. *Theodoric* & *Hermon* de Meurs, *Adolphe* & *Antoine* de Schawenburg, *Robert*, *Ernest*, *Ferdinand* & *Maximilien Henry* de Baviére &c. Entre ces Prelats *Herman de Meurs*, & *Gebhard ou Gerard Truchses de la Maison de Walpurg* des honorerent leur dignité, par la facilité, qu' ils eurent â suivre les erreurs de Luther. Le Premier le fil par ignorance, comme le temoigne *Sponde* & d' autres, mais le second se porta â ce desordre par malice & par incontinence, afin d' epouser *Agnes de Mansfeld*, qu' il avoit tirée du Monastere de Girresheim. Il la tenoit a Broël, mais intimidè par les parens de cette Princesse, il l' épousa; *& voulut aprés cela retenir le nom & la dignité d' Electeur, mais il fut chassè*, non obstant le secours que luy donna le Prince d' Orange son protecteur, & mourut l' an 1589. en Allemagne, pauvre & abandonnè d' un chacun. Outre la Metropole Cologne a *dix Eglises Collegiales*, dix neuf. Paroises, trente sept Monasteres, divers Hopitaux, trente Chapelles Principales, & un tres grand nombre d' autres Eglises. L' *Université* fut retablie en 1388. Il y a aussi un College de Jesuites, dont l' Eglise bâtie à l' Italienne a un tres beau dôme, On compte cinq Principales Places â Cologne, & Outre l' etendue de son circuit, la propreté de ses ruës, la Magnificence de ses édifices saints & profanes, on y estime la douceur & l' honnétete de ses habitans, entre lesquels il y a eu grand nombre de gens de Lettres. *S. Bruno*, Fondateur de l' Ordre de Chartreux a honoré cette ville par sa naissance. Le Diæcese de Cologne forme l' Etat de l' Electeur, on sont, *Bonne* la principale residence de ce Prince, *Nuis*, *Andernac*, *Kempen* &c. *Etienne Broëlman* a écrit des Antiquitez de cette Ville. *Jacques Middendorp* en parte dans le Traitte des illustres Universitez. *George Bravven* a fait la description, *Gilles Gelenius* nous en a donné Histoire, *Pierre Cratepolius* a fait le denombrement de ses Prelats dans l' Histoire des Electeurs Ecclesiastiques. On pourra encore consulter *Ptolomée l. 2. c. 9. Pline l. 4. c. 17. Ammian. Marcelin lib. 15. & 16. Zosime L. 1. Tac. l. 1. & 4. de l'Histoir. 14. des Ant. & des mœurs des Germains. Gregorie de Tours l. 2. Sainte Marthe Gall. Chr. T. 1. p. 254. & suiv.*

Ecclesia Metropolitana.

Lutheri sequaces.

7\.

Inter Episcopos Colonienses primus Elector ab Historicis refertur

Successio Electorum Coloniensium.

Heribertus qui sub Ottone III. Imperatore Cathedræ Coloniensi præfuit, obiit anno 1021. hunc secutus in eadem dignitate.

Uuu *Pere-*

Peregrinus vel ut alii Pilligrinus, qui sedit annos 15.

Hermannus II. Ottonis II. ex sorore nepos sub Conrado II. Imp.

S. Anno II. sub Henrico III. Imp. Electus anno 1055.

Hildolphus, sub Henrico IV. Imp. Electus anno 1067.

Sigennius vel ut Sigevinus, electus anno 1014. præfuit annos 10.

Hermannus III. Dives, electus an. 1089.

Fridericus I. Elect. anno 1117. unxit Coloniæ Lotharium Imperatorem.

Bruno II. Comes Altenæ elect. an. 1152. obiit Barræ in Apulia.

Arnoldus sub Conrado III. electus anno 1160.

Arnoldus II. Comes Geldriæ obiit anno 1166.

Fridericus, sub Imp. Friderico I. præfuit annos 3.

Reinoldus Comes à Dassel, transtulit Mediolano. SS. 3. Regum corpora Coloniam, obiit anno 1181.

Philippus ab Heinsperg, qui urbem ampliavit, præfuit annos 30.

Bruno III. Comes Altenæ sub Henrico IV. præfuit annos 3.

Adolphus de Altena fratri successit.

Bruno IV. de Segelbach, obiit an. 1218.

Theodoricus Comes Montensis obiit anno 1222.

Engelbertus I. Comes de Monte sub Friderico II. occisus anno 1225.

Henricus I. obiit anno 1232. præfuit annos 34.

Conradus ab Hoisteden sedit annos 34.

Engelbertus II. à Falkenburg obiit Bonnæ anno 1272.

Sigefridus à Westerburg qui Adolphum Nassovium coronavit Aquisgrani, & Comitem Montensem nudum Caveæ inclusit obiit 1280.

Wichboldus Baro Westphalus elect. anno 1298.

Henricus II. à Varenburg sub Alberto I. Henrico II. & Ludovico Bavaro sedit.

Walramus obiit Parisiis anno 1349.

Giulielmus electus anno 1350. sub Carolo IV. Imp.

Joannes à Virnenburg.

Adolphus II. Comes de Marca, qui resignavit.

Engelbertus III. Comes de Marca obiit anno 1368.

Cono à Falkenstein adsumptus an. 1368.

Fridericus III. adscitus anno 1370.

Theodoricus Comes de Mœrs obiit anno 1462.

Rupertus Dux Bavariæ obiit an. 1474.

Hermannus IV. Landgravius Hassiæ obiit anno 1508.

Philippus Comes de Thurn.

Hermannus V. Comes de Weida exauctoratus anno 1552.

Adolphus III Comes Schawenburgicus obiit 1556.

Antonius Adolphi frater obiit 1559.

Joannes Gebhardus Mansfeldicus.

Fridericus Comes de Weida electus anno 1562.

Salentinus Comes Isenburgicus resignat anno 1579.

Gebhardus Truchsesius Dapifer de Waldpurg propter certa delicta exauctoratus.

Ernestus Dux Bavariæ electus an. 1583. obiit anno 1612.

Ferdinandus Dux Bavariæ Maximiliani Electoris Bavariæ frater obiit anno 1650.

Maximilianus Henricus pariter à Ducibus Bavariæ, qui Patruo suo Ferdinando anno 1650. vita functo Archiepiscopatum hunc obtinuit, obiit vero anno 1688. 3. Junii, in cujus locum *die* 19. *mensis sequentis Julii*, diviso Canonicorum Collegio, suffragiis Archiepiscopus renuntiatus est.

8 Modernus Elector.

Josephus Clemens, Dux Bavariæ, decimum & septimum quidem ætatis annum agens, sed munitus indulto Pontificis Rom. Innocentii XI. qui ætatis aliaque quæcunque obstitissent impedimenta sustulit ac supplevit, deindeque per duo *Brevia*, ceu vocant, electionem illam pro Canonica approbavit & confirmavit, postulationem verò de *Cardinali Fürstenbergico*, à factiosorum Canonicorum globo factam, repudiavit, prætereaque in spiritualibus *Joannem Henricum Anethanum*, Episcopum Hierapolitanum, & Ecclesiæ Coloniensis suffraganeum & Canonicum, tanquam Coadministratorem adjunxit. *Jac. Wilh. Imhoff. in notit. Proc. S. R. S. cap.* 5. His verò Pontificis Romani rescriptis tantum abest, ut debitam reverentiam atque obedientiam *Cardinalis Fürstenbergius* præstiterit, ut potius vana peregrini, cui litabat, idoli fiducia inflatus, Archiepiscopatum, cujus possessionem tanquam Coadjutor defuncti præripuerat, Papâ & Cæsare ingratiis retinere contenderit: armis itaque depellendus erat, quorum vim ubi sensit, fiducia in desperationem versa, excessit atque evasit, gregalium suorum contumaciores secum trahens; qui perduellionis rei præbendis suis protinus multati sunt, aliis in eorum loca substitutis, cumque deinde novus Pontifex Alexander VIII. ut in integrum illi restituerentur, apud Cæsarem intercessisset, rogatus vicissim ab eo fuit, ut Fürstenbergium Romanæ Sedi & Imperio inobedientem, Decanatu Coloniensi exueret. Cæterùm quoniam Celsissimi Archiepiscopi res tunc non ferebant, ut præsens Diœcesin regeret, administrationem ejus temporalem *Hugoni Francisco Comiti de Königseck* demandavit, usque ad Electoris præsentiam.

9 Fürstenbergii oppositio & contumacia cum suis asseclis.

10 Quanto tempore hic Archi-Episcopatus fuerit apud Domum Bavaricam.

Atque hæret Archiepiscopatus Coloniensis in Serenissima Ducum Bavariæ familia jam supra integri spatium Seculi: *Ernesto* enim Duci Bavariæ, qui primus suæ gentis hac dignitate auctus, & Gebhardo Truchsesio à Walpurg eâ moto, anno 1583. eandem obtinuit, anno 1612. *Ferdinandus* nepos ex ejus fratre successit, & huic senecta confecto Coadjutor datus est Anno 1643.

Maxi-

Maximilianus Henricus Dux Bavariæ, qui etiam anno 1650. Ferdinando defuncto Archiepiscopatu potitus est, & post hunc modernus Elector *Josephus Clemens*.

11 Insignia Electoris. *Clypeo* utitur quadripartito: *areola* (1.) *argentea*, nigra cruce ornata, Archiepiscopatum ipsum designat, (2) *Rubea*, equum effrenem argenteum continens, Westphaliam denotat, (3) *Coccinea tria corda aurea* sua seu folia marina repræsentans, Angariam indicat, (4) *Cærulea aquilam argenteam*, rostro & cruribus aureis deferens, Arnspergium Comitatum innuit. Toti imposita parma itidem quadripartita est, ex Rhombis Bavaricis, & Leone Palatino, ac gentilitiam Electoris tesseram exhibet. Tegit hunc Clypeum *tiara Archiepiscopalis* cruce fastigiata, & ornatu solito instructa adjiciuntur etiam pedum Episcopale & gladius, telamonum verò vices utrinque loco sustinet.

12 De amplitudine Archiepiscopatus prisca & moderna. Olim Episcopatus satis magnus fuit, cui Urbs *Susatum*, & *Ducatus Lotharingiæ* erat annexus, ita ut tota ditione inter Rhenum & Scaldin ab Oceano usque ad superiorem Germaniam Coloniensis Præsul autoritate emineret; quæ tamen potentia cum tempore imminuta est, ut angustis limitibus Diœcesis concludatur. Quod verò ab ea diminutum est, *Fridericus Barbarossa* Imp. è spoliis Henrici Leonis proscripti, *Westphaliæ & Angariæ Ducatu* iterum adauxit, & Coloniensi Diœcesi perpetuo nexu junxit, cui *Comitatus Arensbergicus* inter limites Westphalici Ducatus accessit, & *Comitatum Hochstetanum* Conradus Episcopus ex ea familia Ecclesiæ Patrimonio adjecit.

Cæterùm accensetur Coloniensis Archiepiscopus Circulo Rhenano inferiori; & suffraganeas Ecclesias quatuor saltem hodie habet: *Osnabrugensem*, *Monasteriensem*, *Leodiensem* & *Mindensem*. Ejus Ministri hæreditarii sunt Pincernæ: *Comites nunc Principes ab Arenberg*. Aulæ Præfecti, qui Dapiferorum locum implent, *Comites de Manderscheid, in Blanckenheim*. Marescalli *Comites de Salm-Reifferscheid*; ratione Dynastiæ *Alvetrensis*, *Camerarii Equites Reutzii de Frentz*. Istud etiam ad Coloniensis Ecclesiæ dignitatem pertinere arbitror, quod ejus Archiepiscopus â Leone IX. Pontifice summo anno 1049. *Perpetuus S. R. E. Cardinalis S. Joannis ante portam Latinam, & Ecclesiæ Romanæ Archicancellarius* creatus est, utraque tamen hæc dignitas, licet aliquot subsequentium Paparum confirmationes accesserint, nunc obsolevisse videtur.

Controversia cum Capitulo Cathedrali. Non desunt etiam controversiæ inter Archiepiscopum & Cathedrale Capitulum, ratione Capitulationis & antiquissimæ Unionis de anno 1463. & 1550. ab omnibus Archiepiscopis Electoribus confirmatæ, quæ cum in deteriorem sensum trahi vellet, Electorem ad ejus observantiam Imperator hortatus est, anno hoc 1701. *Vid. suprà verb. Capitulatio.*

Plura de Archiepiscopo Coloniensi tradit *supra cit. Louys Morery verb. Cologne* sequentem in modum: Cologne Ville & Archevêché d'Allemagne, étoit un *Evechè suffragant* de la Metropole de Tréves, qui fut érigé en Archevêché l'an 755. dix ans aprés que Mayence fut érigé en Archevêché en faveur de Boniface. Le premier Archevêque de Cologne se nommoit *Adolphe*, qui eut entr'autres pour successeur S. Anno, lequel vers l'an 1055. fit *arracher les yeux à des Juges* qui avoient prononcé une sentence injuste contre une pauvre femme, & permit seulement qu'on laissât à un d'eux un oeil, pour pouvoir conduire les autres chez eux. L'Histoire ajoûte qu' afin que le châtiment seroit d'exemple, il fit attacher à leurs maisons des Têtes de brique, qui étoient sans yeux. L'Archevêque de Cologne avoit autrefois pour Suffragans, les Evêchez de *Munster*, de *Liege*, d'*Osnabruch*, de *Minden*, & *d'Utrecht*: Mais ces deux derniers ayant été secularisés, il ne lui reste plus que les trois premiers. 13 Suffraganei Archiepiscopi Colon. Il est *Grand Chancelier de l'Empire* dans l'Italie, sans neantmoins y faire aucune fonction de cette Charge, non plus que l'Archevêque de Tréves dans les Gaules: quoy que les raisons en soient differentes. Car il y a des Principautés en Italie qui relevent toujours de l'Empire: Mais les Princes qui les possedent ont aussi la qualité de Vicaires perpetuels de l'Empire, & en cette qualité ils font dans l'étendüe de leurs jurisdictions ce que l'Empereur y pourroit faire pour les affaires communes, ou ils se pourvoyent à la Cour Imperiale pour les Principales Expeditions. C'est pourquoy *l'Archevêque de Mayence*, qui est Grand Chancelier en Allemagne, à la garde des Archives & des Titres qui concernent l'Italie. Il est dit par la Bulle d'Or, que l'Archevêque de Cologne à le droit de sacrer le Roy des Romains, c'est à dire, l'Empereur: neanmoins il semble que ce droit ne luy appartient *que quand le Couronnement se fait dans son Diœcese*, ou dans les Evêchez suffragans, & l'Archevêque de Mayence le lui à toujours contesté, quand cette ceremonie s'est faite ailleurs. 14 Jus coronandi Regem Romanorum. Ce different à été reglé, cela n'empêche pas que l'Archevêque de Cologne ne précede, celui de Mayence dans *l'étendüe de sa Metropolitaine* & de sa Chancellerie en Italie, ou il prend place à la main droite de l'Empereur, laissant la gauche à l'Electeur de Mayence, qui le precede par tout ailleurs. La *Bulle d'Or* attribüe à l'Archevêque de Cologne le *second Suffrage* dans le College Electoral, & le droit d'opiner immediatement aprés l'Archevêque de Tréves. Il fait exercer la Justice Criminelle par ses Officiers dans la Ville de Cologne, quoy que elle soit libre & immediatement sujette à l'Empire, en sorte qu'elle ne souffre pas quand il y vient, qu'il y demeure long-tems, & avec un trop grand train: ce qui à été depuis plusieurs siecles la cause des grands differens entre la Ville & l'Archevêque, lequel a sa residence ordinaire à Bonne. Le grand

15 *Capitulum Cathedrale Coloniense.*

Chapitre de Cologne est composè se Soixante Chanoines, qui sont tous Princes ou Comtes, & l'on'y requoit point de simples Gentil hommes, in méme de Barons, Comme on fait à Moyence & à Tréves, où les Princes au contraire ne sont point admis, ni les Comtes, sans quelque grande raison. Les vingt quatre plus anciens Chanoines forment un Chapitre particulier, pour l'Election de l'Archevêque. Ils ont se vis voix activè & passive, pouvant élever un de leurs Collegues, ou être élevés à la Dignité Electorale. L'Archevêché de Cologne porte d'argent, à la Croix de sable. *Heiss. Histoire de l'Empire liv. 6.*

16 *In specie de Civitate Imperiali Coloniensi.*

Ut aliqua jam de Civitate Coloniensi adjiciamus, Otto I. emperator Coloniam Agrippinam Galliæ ereptam Imperio Germanico adjecit. *Horn. O. P. p. 2. p.* 101. *Oldenburg. lib. 4. c. 10. in Limn. enucl.* cum antea Childerico Francorum Regi adhæsisset. Civitas hæc pro asserenda sua libertate gravia sœpe numero bella cum Præsulibus gessit, imprimis seculo XIII. cum *Engelberto Archiepiscopo*, qua tempestate id contigisse ferunt, quod de Consule Civitatis *Hermanno Gryn*, à duobus Canonicis, publico postea suspendio ante portam Paphiam affectis, Leoni objecto, sed ejus victore, narrare solent ostenduntur que hujus rei aliquot monumenta, præcipuum in ipsa Curia, cujus exteriori parieti imaginem viri, dextra pugione, sinistra pallio armati, ac cum Leone pugnantis; sed in fabularum classem haud ficulneis argumentis id refert *sup. cit. Gelenius*, veramque Picturæ originem è Luitprando Diacono edocet: repræsentari nimirum *Romanum Græcorum Imperatorem, Ehrenfridi Coloniensis Ecclesiæ principali & signiferi affinem, qui in arundineto à Leone invasus, objecto, quod manu gestabat, pallio feram interfecerit.*

17 *De Controversiis Civitatis cum Archiepiscopis, & de Civ. libertate.*

Post multas tandem turbas Sigfridum Episcopum & Cives inter convenisse memorant, ut pro clavibus Urbis in aperto Campo decertaretur: cumq; Cives victoriam reportassent, Episcopos omni jure & prætensione in Civitatem excidisse, quod anno 1288. accidisse nonnulli tradunt. Nihilo tamen minus subsequentes Præsules crebras libertati Civitatis insidias struxerunt, ac prior demùm Elector, ante annos non ita multos, haud occulta ei tetendit retia; quæ tamen Cives illa vice, cum in tempore se sub Cæsaris umbonem recepissent, evitarunt. Solet ea propter Archiepiscopus ut plurimum degere Bonnæ, quod elegans ante miserum hoc bellum oppidum ad Rhenum, nunc ruinis ac ignibus deformatum, *Ara Ubiorum* olim dictum fuit. *Imhoff. supra cit. loc.*

Quomodo libertatem acquisiverit Colonia, & de controversia inter Archiepiscopum & Civitatem, *vid. Pastorii* **scharffsinnigen Adler**/ *p. 36. & seqq. & p. 253. & seqq. Horn. d. part. 2. p. 10. & 11. Lebman. Chron. Spirens. lib. 5. cap. 59.* Der Stadt Cölln Anno 1659. gethane Ablehnung der Ertz-Bischöfflichen Apologie erat talis: Demnach ohnlängsthin/ unterm Namen Ihro Chur-Fürstliche Durchl. von Cölln/ Hertzog Maximilian Henrich in Bayern/ eine vermeinte so genennte Apologia des Ertz-Stiffts/ Cölln etc. durch offenbahre Ausbreit- und Verkauffung gantz unvermuthet im Druck publicirt/ und darinn ein Ehrsamer/ Hochweiser Rath dieser des Heil. Reichs Freyer Stadt Cölln/ samt der treuen Gemeinde/ und ihren Vorfahren/ des Kündigen/ von Kaysern und Königen bestättigtē/ ohnmittelbahren Reichs-Standes/ & Juris territorialis halben/ ohne Grund anmaßlich und höchst-Ehrverkleinerlich/ wie solches der Context an vielen Orten weiset/ angezapffet/ ja gar der Unwarheit/ Meineydes/ Rebellion, Falsification, und anderer ohnerfindlicher Thätlichkeiten injuriose schmählich und unleidentlicher Massen beschuldiget worden. So kan zwar wohlgemeldter E. E. Rath sich schwerlich einbilden/ daß Ihr. Chur-Fürstl. Durchl. an solchen schimpfflichen unnöthigen Bezüchtigungen gnädigsten Gefallen tragen werden/ weiß auch nicht/ ob ein Hochweises Dohm-Capitul/ und die Löbl. Land-Stände des Ertz-Stiffts Cölln sich zu dieser Apologie intitulirter Massen bekennen/ und ist sonsten versichert/ daß dero treue Bürger und Einwohner/ ob solcher Ehren-verletziger Schrifft sich keines Wegs irren oder verleiten lassen werden/ zumahlen dieser Kayserlichen und des H. Reichs-Freyer Stadt/ so jederzeit zu allen und jeden Reichs-Conventen/ und gemeinen Versammlungen beruffen und eingeladen wird/ auch dabey erscheinet/ und ihre Session bekleidet/ immedietät Weltkündig ist/ dannoch weilen die Publication immerfort continuirt wird/ und damit das längere Stillschweigen der guten und gerechten Sach kein Præjuditz und mißtrauendes Nachdencken verursache: Als thut E. E. und Hochweiser Rath/ zu Conservation Obrigkeitlicher Authorität/ und gemeiner Stadt habender Rechten/ berührter Ehrenrühriger/ Kayserlichen und Königlichen Privilegien/ der Land-Vereinigung/ denen Concordaten/ vielen alten und jüngern Verträgen/ friedlich zusam̃en gehaltenen Communicationen/ redlich hergebracht/ besitzlicher Possession, und der augenscheinlichen notorietät selbsten entgegen strebender Apologiæ, durch gegenwärtigen offenen Druck vor erst præliminariter, in genere, & specie per generalia widersprechen/ gegen die eingeführte Ehrenrührige Anzäpffung und zugefügten injurien am zierlichsten protestiren/ und sich ihrer getreuen Burgerschafft und Gemeinde alle geziemende Rechts-Mittel vorbehalten/ und zum Uberfluß jedermännniglich/ in- oder auswendig respectivè warnen/ erinnern/ und ersuchen/ mehrbesagter irrig und gantz im Haupt-Fundament unbegründeten Apologi (daran etliche Jahr lang gearbeitet worden) keinen Glauben beyzumessen/ sondern E. E. Raths vorhabender

bender und bereits jeden unpassionirten Gemüths satisfaction dieser Stadt welt-kündigen freyen Stand/ und der widrigen Schrifft Unfug ausführen und handgreifflich an Tag legen wird/ mit nöthiger Gedult und Zeit-Vergünstigung zu erwarten/ zu Urkund wohlgemeldten Raths auffgedruckt Secret-Siegels/ ita conclusum in Senatu den 6. Julii 1659. Was *anno* 1670. & seqq. zwischen Chur-Cölln und der Stadt Cölln vor schwere Mißhelligkeiten obgeschwebt. *vid. Diar. Europæum contin.* 22. & 23. Transactionem inter Archiepiscopum & civitatem 2. Janu. 1672. erectam exhibet *Gastel. de stat. publ. cap.* 32.

18 Urbis insignia. In *Militaribus* suis *signis* civitas ab initio habuit acies triangulares. Cœterum quando Magorum, sive SS. 3. Regum corpora accepit, acies mutatæ sunt in tres coronas, servato Francorum colore, albo & nigro. *Gelenius in tract. de admir. Sacr. & civil. magnitud. Colon. lib.* 1. *syntagm.* 11. *pag.* 91. ait: Postquam Ubii SS. 3. Regum corporibus dotati sunt, omissis illis à gentilitate acceptis signis, acies repræsentantibus, mitia & pietati addicta ingenia, pristino colore bifariam, recta veluti justitiæ & æquitatis linea, scutum dispunxerunt, cujus superior pars purpurea, de SS. 3. Regum corporibus gloriosa, 3. aureis coronis insignitur: Inferior, alveolus candidus atris flammulis intertexitur, seu regium vellus, & aluta caudulis bullata, quanquam nunc, ut in pietatem magis effundantur animi, id candidum spatium pro 11. millium Virginum glorioso triumpho, sanguine suo Coloniense solum humectantium, ad undenum numerũ ex ampliore astringant & stillantium guttarum cruorisq; instar depingant.

19 De jure gladii. Archiepiscopus in Civitate habet *jus gladii*, quod olim in eadem exercuerunt *Comites, Arensbergii*, & tractu temporis in Archiepiscopos Colonienses est translatum, ita ut hodie Senatus jus carcerandi, inquirendique in sontes habeat, damnandi vero & absolvendi, atque ita jus meri Imperii, Archiepiscopo supersit, ut quos capitis damnavit Senatus, Archiepiscopi Prætor absolvere possit. Jurat civitas Archiepiscopo reverentiam, cujus juramenti tenor

20 De juramento Civitatis & obligatione Electoris. talis est: Diesen Tag heut/ und diesen Tag alle/ und von diesen Tag fort/ hulden wir freye Burger zu Cöllen/ unserm Heil. Ertz-Bischoffen zu Cöllen/ treu und hold zu sein/ als lang er uns halt in Recht und Ehren/ bey unserer alten guten Gewohnheit/ die wir und unsere Vorfahren hergebracht haben/ behalten uns/ unsern Weib und Kindern unser Stadt Cöllen Recht/ und Burger-Freyheit/ sonder Argelist/ so uns GOtt helffe/ und seine Heiligen.

Ipse vero Archiepiscopus, secundum literas Archiepiscopi Friderici, de *anno* 1370. quæ extant *in lib. stat. Colon. fol.* 9. taliter se obstringit: So verkünden wir mit diesem Brieff/ daß wir gelobt und versichert haben/ geloben und sichern in guten Treuen/ alle Recht und Freyheiten/ die unsern lieben Bürgern/ und der Stadt von Cöllen/ von Päbsten und Käysern/ von Königen und von Ertz-Bischoffen von Cölln/ gegeben verlehend/ bestätiget und confirmirt seynd/ und auch ihre gute Gewohnte/ die sie von alters herbracht/ und die sie nun haben/ in Geschrifften oder auser Geschrifften/ alte und neue/ binnen und ausser Cölln/ stät/ fest/ und unverbrüchlich zu halten/ bestättigen und confirmiren sie aber mit diesem Brieffe/ sonder Argelist. *Oldenburg in Limn. enucleat. lib.* 4. *cap.* 10. *n.* 7. *Knipschild. de Civit. Imp. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 48. & *seqq.* Civitas hæc in matriculam Imperii relata est, ao. 1545. & 1551. Ejus quantum diminutum, gibt solchem nach monatlich zu Roß 25. zu Fuß 200. Mann/ zu Unterhaltung des Cammer-Gerichts jährlich 300. Gulden. Habet in Comitiis sessionem & votum, & in scamno Rhenano inter omnes Civitates primo loco sedet.

Magistratus Civitatis triplex esse videtur, *Ecclesiasticus*, *Politicus* sive Urbanus & *Academicus*. Ecclesiastici, sive Amplissimi sacerdotalis collegii, summus Præses & moderator est Princeps S. I. Elector & Archiepiscopus Coloniensis, *Reusner de urb. Imp. part.* 1. *cap.* 1. *de Colon. fol.* 20. Politici sive urbani Magistratus fere iidem sunt qui Romæ; veluti Consules, Proconsules, Prætores, Censores, Tribuni Vigilum, Quæstores, Ædiles, Præfecti annonæ, & alii, qui civium potissimum causas judicant, *Reusner. d. l. Academiæ* Gubernator custosque perpetuus est Rector, qui una cum quatuor Decanis, veluti Censoribus & Tribunis, non modo Juris disceptator, sed & privilegiorum conservator & Judex est, omnemque in suos habet jurisdictionem, in controversiis tam criminalibus quam civilibus, *Reusner d. l.* ubi addit, quod præter Academiam alia tria ibidem publica celebrentur Gymnasia, Montanum, Laurentianum, Lucanum, & præterea aliæ Scholæ privatæ complures supra 100. De regimine, gubernatione, & Magistratu hujus civitatis plura qui appetit, legat *Math. Merian. de topograph. Archiepis. Coloniens. pag.* 42. & *seqq.* 21 De Magistratu Civitatis.

Civitas hæc inter quatuor rusticos Imp. refertur, wird unter die vier Bauren des Reichs gezehlet/ de quibus *vid. Knipschild lib.* 1. *cap.* 2. *n.* 40. in cujus rei signum famulos Consulum habitu rustico baculum gestantes, ipsos sequi refert *Justus* Sinold/ *cognomento* Schütz *disp. Basil. tom.* 5. *de Vicar. Imp. potest. conclus.* 21. *lit. C. Mart. Zeiler in continuat. itiner. German. cap.* 21. *n.* 12. *pag.* 265. ubi ait, daß der Burgermeister Knecht in einem Baure-Kleid/ eine Stecken tragende/ ihnen nachgehen. De hoc quoque ita scribit *Hartman Maur. in descript. Coronat. Caroli V.* Dum obviam, inquiens, iretur Regi templum intranti, inter reliquos Comites atque Barones, qui Archiepiscopo Coloniensi officii causa præsto erant, 22 Inter quatuor Imperii Rusticos refertur.

erant, Comes de Witgenstein, & Wilhelmus de Nuvenar, humeris ante Episcopum Coloniensem gestabant duo flagra, quibus frumentum excutitur, albi viridisque coloris. His significatur Archiepiscopum Coloniensem, velut Provinciæ Præsidem, à Romano Imperatore utile dominium Civitatis Coloniensis obtinere. Colonia enim Agrippina, hoc tempore inter urbes rusticas Imperii numeratur; Licet autem non ignorem, prudentissimos huic Imperii subordinationi sive discretioni parum fidei, atque momenti tribuere; ne tamen illud penitus commentitium putetur, videantur Annales atque libri Chronicorum Civitatis Coloniensis, quomodo, in medio nigræ crucis, Colonus cum flagello depictus sit. Hactenus *Maur.* sed improbat hoc *Math. Merian. in d. topographia Archiepisc. Coloniens. pag.* 41. ubi ait: Daß diejenige die Sache nicht recht verstanden/ welche in ihren Außtheilungen diese Stadt unter die 4. Bauren des Reichs gesetzet / weilen der Burgermeister Knechte in einem Baurenkleid/ einen Stecken tragende/ ihnen nachgehen: Da doch solcher Stecken auch von den Römern seinen Ursprung haben soll. Vocatur aliàs hæc Civitas die edle Stadt Cölln/ *Knipsc. l. 2. cap.* 1. *n.* 6. & Cives Colonienses dicuntur Freye Königl. Bürger/ *in lib. Statut. Coloniens. pag.* 46. *Joh. Limnæ. tom.* 3. *lib.* 7. *cap.* 10. *n.* 10. De libertate Coloniensium & formam Reipublicæ ex *Goldasto* & *Gelenio* multa tradit *Oldenburg. in Lim. enucl. lib.* 4. *c.* 10. *n.* 8. ubi etiam dicit *n.* 10. de summa appellabili, & quod à Decretis Tribuum appellare non liceat, atque Magistratus justitiam administret, etsi ArchiEpiscopus regalia nondum acceperit, de Privilegio monetandi, de immunitate à teloniis & vectigalibus, & quod *castrum* extrui non possit in utraque Rheni ripa intra Rheintorp und Sudentorp/ ubi res judicatæ allegantur, & adducuntur *Concordata* Civitatis cum Episcopo Hermanno & Capitulo Coloniensi, nec non Civitate, de *anno* 1506. quæ verbotenus exhibentur. De hac Civitate etiam tractat *Lucas de Linda in descript. Orbis pag.* 956. ubi ait: Civitatem Ubiorum antiquitus ingentem & florentissimam fuisse, illiusque incolas omnium Germaniæ populorum cultissimos, tam ob commercia cum peregrinis exercita, quam Vicinum Rhenum. Hodiernos mores valde discrepare, & ob diversitatem terræ proximos ad Westphalos accedere, præsertim in Comitatu Arensberg agrestes esse, publica non habentes diversoria, sed solum tabernas cerevisiarias. Reditum Principis circiter esse 120. millium Imperialium, atque eundem urgente necessitate satis magnum & expeditum equitum numerum in castra producere posse.

22 Quod non liceat ædificare castrum in certa distantia.

Comes.

S V M M A R I A.

1. *De origine & quidditate Comitum.*
2. *De Comitibus hodiernis.*
3. *De Comitibus Palatinis.*
4. *De Landgraviis.*
5. *De Marchionibus.*
6. *De Burggraviis.*
7. *Alia Comitum differentia.*
8. *De dignitate Comitum immediatorum, juribus & privilegiis.*
9. *De oneribus Comitum.*
10. *De Diœtis Comitum.*

1 De origine & quidditate Comitum.

COmes ille dicitur, qui de Comitatu à Principe investitus, aut alio titulo dignitatem Comitis, etiam sine terra vel feudo nactus est. *Comitatus* verò est territorium vel districtus, cui Comes cum illustri dignitate & potestate præest. Atque Comites post Duces & Principes dignitatem habent, & hodiè ipsorum dignitas non minus regalis est, quam Principum, hoc est, habent quoque talia Regalia, licet ordine posteriores, ac dicuntur tales, qui eo nomine à Cæsare creati sunt. Id tamen hic ab initio notandum, Comites *antiquitus* fuisse, qui jura per pagos vicosque reddiderunt, & qui Principem comitati sunt, ejusque lateri adhæserunt, tanto sæpè numero, ut ipsa Principis residentia sive Aula Comitatus, aut Sacer etiam Comitatus cæperit appellari. Posteà ex horum numero assumebantur, qui ad Provincias regendas mitterentur: & Comites quidem illi non tàm Principis, à quo aberant, sed Provinciæ dicebantur, & omnis Præfectura honestior, etiam Justiniani temporibus, Comitiva dicebatur. Hincque passim occurrit mentio *Comitis sacrarum largitionum*, cui commissi fuerunt Imperatoris thesauri, *Comitis equitum* domesticorum & peditum, *Comitis Consistoriani*, *Stabuli sacri*, regiique equilis, *Scutariorum*, *Archiatrorum*, & similium. Æmulatione Romani splendoris, etiam Germanæ gentes priscam regiminis formam, & Aulæ dignitatumque pompam retinere studuerunt, prout moderni seculi experientia in Aulis demonstrat. Comites ab Aulis recedentes, & provinciarum administrationi præfecti olim saltem temporarii erant, nec moribus primum Germanorum origo Comitum cœpit, sed jam ante in Romano Imperio Præsides, Proconsules, Procuratores Cæsaris, Prætores & alii Magistratus Provincias regentes, suos habebant comites, *l.* 12. §. *Comites ff. de vacat. & excus. muner. l.* 5. *ff. ad L. Jul. repet.* qui à Comitando ita appellati sunt. Qui in contubernium Imperatoriæ Majestatis asciti, & quorum operâ in bello & pace Impp. usi sunt. *Struv. in Exercit. de Duc. & Comit. Imp. th* 1. *n.* 9. *Schilter. in Inst. I. P. lib.* 1. *t.* 22. Sed moribus feudalibus

Comi-

comites Judices ordinarii dici cœperunt, & Præfecti urbium, qui in pace & otio jus reddunt, *C. l. si de invest. inter Dom. & Vasal.* §. *si judex*, 2. *de pac. ten. & ejus violat.* At cum tandem de certo territorio & comitatu investirentur, successu temporis eorum dignitas, sicut etiam Ducum & Marchionum, effecta est hereditaria, *Carpz. ad L. Reg. cap.* 3. *sect.* 13. *n.* 31. Hinc hodie
2 Comites dicuntur, qui de comitatu cum
De Comitibus hodiernis. regali dignitate sunt investiti, *Gail.* 1. *observ.* 30. *n.* 5. vel qui justo titulo Comitis dignitatem nacti sunt, *Limn. I. P. lib.* 4. *cap.* 4. *n.* 20. Nam accedente constitutione *Caroli Calvi* sensim, præsertim sub *Henrico I. & Ottonibus*, temporalis Comitum potestas partim Imperatorũ liberalitate, partim emptione mutari cœpit, ut hodie non amplius ut Judices temporales, sed proprietarii quasi, cum jure Superioritatis comitatibus præsint, *Schilter. in Inst. I. P. lib.* 1. *t.* 22. §. 2. & non amplius nominibus officiorum, sed reali dignitate gaudeant, *Myler. de Princ. p.* 1. *c.* 9. *n.* 9. nec amplius possunt removeri, velut olim singulis Pagis Præfecti Caroli M. ætate, *Besold. Thes. Pract. lit. G. n.* 81. quia jam præsunt Provinciis Duces & Comites, non ut Gubernatores, sed pene ut Reges, collatis in eos juribus, quæ solius erant imperii atque Imperatoris, *Conring de Rep. exercit.* 4. *n.* 22. Ita ut etiam *ultrageniti* in Imp. Roman. Germanico, etiamsi nullam vel minimam partem de Comitatu adepti fuerint, titulus tamen Comitis non sit denegandus, quia retinent totius regionis titulum, *Rosenth. de feud. c.* 8. *conclus.* 56. *n.* 16. & privilegiis primæ instantiæ gaudent, *Myler. de princ. Imp. p.* 1. *c.* 12. *n.* 8.

Dantur etiam Comites, qui sunt immediati, licet comitatum ab alio in feudum recognoscant *Sixtin. de regal. lib.* 4. *n.* 60. *Reincking de regim. secular. & Eccles. lib.* 1. *classˀ.* 4. *cap.* 14. *n.* 12. *Victor. de exempt. conclus.* 22. sicuti *Comite de Waldeck* sunt Vasalli Landgraviorum Hassiæ, & Imperio tantum personale homagium præstirunt. Hinc tales Comites diverso respectu dici possunt Reichs- und Land-Fürstl. Grafen qui scilicet Imperatori personale præstant homagium, Domino autem feudi Vasallagium, sicque diverso respectu dicuntur Landsassii, & tenentur in comitiis quoque Provincialibus comparere, & Domini forum in causis feudalibus sequi. Talis fuit *Comes Schvvartzburgicus*, Vasallus Saxonicus, qui tamen nuper ab illa subjectione per transactionem absolutus, & translatio ab Imperi. confirmata est. Alii dantur Comites, qui meri sunt Landsassii *R. I.* 1548. §. wiewohl auch / quales sunt *Comites de Prommitz & Lynar* in Lusatia, *Comites de Hardeck* in Austria, *Comites de Holstein* in Brandenburgico, *Comites de Neugarden* in Pomerania, *Comites in Manderscheid* in Julia, *Comites de Schaffgotsch* in Silesia, quos tamen Comites regalem dignitatem habere asserit *Speidel. in spec. verb.* Graf. *Burgold. p.* 1. *discurs.* 21. *n.* 4. *Reinckingde reg. Sec. & Eccles. lib.* 1. *class.* 4. *cap.* 14. *n.* 34. Illud certum, Comites immediatos præferri mediatis *Cap. Leopold. art.* 5. & Comites natos præferri comitibus factis. In Gallia Comes Præcedit Marchionem, nisi simplex tantum sit Comes, quia aliquando Comitatus in Marchionatus eriguntur, & Reges magnos Comitat⁹ coronæ incorporarunt. *Castel. de stat. publ. Europæ cap.* 31. *n.* 1. *& seqq.* ubi etiam *n.* 21. Varios in Gallia Comites recenset, & Comites asserit esse majores Baronibus, quia nullus Comes evehitur in Baronem, bene tamen contra; & in R. I. Barones semper sequuntur Comites, wañ gedacht wird der Grafen und Herrn / licet Barones, qui inter Status Imperii referuntur, nomine tantum, non re ipsa differant â Comitibus, cum paribus cum iis fruantur privilegiis, & pari dignitatis jure censeantur, ideoque Comitem, subjectum Principi Imperii, Baroni immediato haud præferendum esse statuit *Speidel. in verb.* Frey-Herrn *& Math. Steph. de jurisdict. lib.* 2. *p.* 1. *cap.* 6. *Castel. d. sup. loc. ubi n.* 36. Catalogum Comitum & Baronum recenset, & prætensiones in varios Comitatus & Baronatus refert, addendo informationem derjenigen Stücke / welche das Hauß Nassau Saarbrucken von Lothringen vigore *instrum. Pac.* prætendiret, & alia Comitum desideria.

Quod Comites Imperii olim fuerint Judices, & quidam Ripuarii, Hauß-Grafen / Saltz-Grafen / Wasser-Grafen / late tradit *Oldenburg. in Lim. enucl. l.* 2. *cap.* 15. ubi quoque recenset Comitum diversitatem, & eorum coronam, mutationem circa Comites, & quo in gradu Comites olim fuerint, nec non speciatim de Comitibus Burgundiæ, Hannoniæ, Hennebergicus, Hohenkonigsberg, Kirchberg, Schaumburg, Hohenzollern & aliis.

Comitum quidam simplici verbo vocantur Grafen / quidam verò cum additamento, v. g. Pfaltz-Grafen / Land-Grafen / Marck-Grafen / *Paurmeister. lib.* 2. *cap.* 11. *de Jurisd. n.* 20. 21. Inter quos 3
De Comitibus Palatinis. Pfaltz-Grafen / olim Palentz-Grafen / Palatii Cæsaris Judices seu Præfecti erant, Richter des Kaysers und Königlichen Hoffs / *tit.* 55. *in princ. lib.* 2. *feud. Borcholt. de feud. c.* 5. *n.* 34. *Rudinger cent.* 4. *observ.* 4. Etenim Pfaltz idem quod Palatium sive Curia Regalis sonat, & hanc propter causam Palatia in civitatibus Regalibus annumerantur *C. un. tit.* 56. quæ sint regalia *lib.* 2. *feudor.* quia Comites hi in palatio, hoc est, in Aula Regis ferè erant. Successu temporis pluribus locis Comites Palatini imperitarunt. Sicque Carolus V. Imperator, in inscriptionibus suis semet ipsum nominavit Palatinum Ceritaniæ, Habspurgi, Hanoniæ, Hollandiæ &c. Ante Carolinos, Comes Palatii unus tantum erat, & Major Domus appellabatur, ejusque potentia erat proxima post Regem. Erat Vicarius Regni, ipsi Regi à populo tanquam

quam arbiter & Custos attributus, ne limites præscriptæ jurisdictionis excedere posset, *Goldast. in Not. Marg. ad antiq. ord. de off. Com. Palatin.* Quæ res postea mutata, & plures Comites Palatini constituti sunt. Quia Impp Rom. Germanici non in uno Germaniæ loco, sed in variis Provinciis & urbibus sua habebant palatia. *Arum. in discurs. Academ. de J. P. n.* 216. in quibus Comites Palatini jus dicebant, inter quos tamen, teste *Fritschio* eminuit is, qui ad Rhenum fuit. Nam alii Comites S. Palatii, de quibus *in t.t. Cod. de Comit. & arch. S. Palat.* præficiebantur Ditionibus & regnis devictis à Romanis, relinquentes regna devictis regibus, sed in signum acceptæ victoriæ & subjectionis mutabant eorum nomen, ne deinceps Reges, sed vel Palatini Comites vel aliter nominarentur, *Münster. in Cosmograph. lib. 3. c. 20. art. 53.* Landrecht *lib. 3.* Hodie verò dicitur is *Comes Palatinus*, qui de Palatinatu i. e. certa Provincia, nomine Palatinatus veniente, cum regali dignitate est investitus, *Fritsch. Marquard. Freher. l. 1. c. 1. & 15. circa fin. de orig. Comit. Palat.* Palatium Regium semper fuit in provinciâ Rhenensi, cujus Præfectus est Palatinus Rheni & Dux, *Coccej. de I. P. c. 3. n. 92.* & uti talis est Vicarius Imperii, solusque à Comitibus Palatii superest, quia provincia Rhenensis non habuit alium Ducem, quàm Comitem Palatii, qui & Comitatum palatii, & ipsum Ducatum administravit, *Coccej. cap. 15. n. 11.* De ejus Vicariatu & aliis juribus plura notabuntur infrà *verbo Palatinatus,* Pfaltz. Hodie in Imperio Comitis Palatini titulo clari sunt, *Elector Bavarus, Elector Palatinus Rheni, Bipontinus, Neoburgicus, Simeriensis, Lautrecensis, Lützelsteinensis, Birckenfeldensis, Sulzbacensis, Veldensis, &c.* Alii Comites Palatini de nullo tamen Palatinatu investiti, creantur à Pontifice & Imperatore, concedendo illis potestatem insignem, sed tamen restrictam, creandi Notarios, & tabelliones legitimandique Spurios, & quod rarum est, creandi alios Comites Palatinos, quale privilegium Carolus V. dedit *Comiti ab Ortenburg*, & ejus descendentibus masculis anno 1524. item creandi Doctores in Medicina & Philosophia, nec non in utroque jure ac Theologia, & Poëtas Laureatos, nobilitandi, concedendi insignia, minores, Ecclesias, & Communitates in integrum restituendi, tutores & Curatores confirmandi, adoptionibus arrogationibus, & emancipationibus consentiendi, veniam ætatis concedendi, & in alienationibus minorum, ac alimentorum transactionibus autoritatem & decretum interponendi. Tales autem Comitivæ dantur solummodo hominibus literatis, vel illustri ac generosa nobilitate conspicuis, qui tali dignitate ab Imperatoribus ornari solent, velut etiam Comes Bartholdus ab Henneberg hanc dignitatem Comitis Palatini à Ludovico Bavaro consecutus est. *Oldenb. in Lim. enucl. lib. 2. cap. 15. n. 13. & seqq.*

4 Landgraviis.

Landgravii olim erant Comites Provinciarum Mediterranearum, ad Marckgraviorum seu Marchionum differentiam, *Arum. J. P. discurs. 10. n. 17.* ita dicti Hodie verò sunt Principes, qui de certo aliquo Principatu Imperii, dignitatemque Landgraviatus habente, ab Imperatore investiti sunt, *Fritsch. in Manual. J. P. lit. L. n. 1.* Illorum 4. familiæ in Germania præ cœteris Illustres habentur, Thüringiæ, Alsatiæ, Hassiæ, & Leuchtenbergensis, *Math. Stephan. de jurisd. l. 2. p. 1. c. 4. n. 11.* Addunt quidam Landgravium Franconiæ Susenbergiarum, & Nellenburgensium. Hic titulus non tantum tribuitur illis, qui Comitibus sunt superiores, sed & illis inferioribus, ut patet ex titulo Comitum, nunc Principum de *Fürstenberg*, in subscriptionibus Decretorum Imperii, von wegen Joachim Grafen von Fürstenberg / Heiligenberg und Werdenburg / Landgrafen in Baar. Comitum à Sultz / Ludovicus Comes in Sultz / Landgravius in Kleggau; plura desuper qui appetit, *legat. Besold. Petr. d'Andlo, Henning. Arnis. Reinking, Conring.* & alios.

5 Marchionibus, Marggrafen.

Marchiones, Marggrafen / juxta omnes ferè nomen suum habent à Germanica voce Marck / quæ limitem significat; Erant enim olim limitum defensores, ita Marchio Misnensis; erat præpositus limitibus contra Bohemos, Brandenburgensis contra Henetos, Lusatiæ contra Polonos & Silesios, Schleswicensis contra Danos &c. Alii aliunde derivationem, sed perperam faciunt. Hodie licet Marchiones Limitum Defensores amplius non sint, nomen tamen iis adhuc ex consuetudine integrum remansit, & dicitur hodie *Marchio, qui de Marchia* i. e. *Principatu Dignitatem Marchionatus habente ab Imperatore est investitus, Fritsch. all. tract. L. M. n. 3.*

6 De Burggraviis.

De *Burggraviis* paucula addenda sunt, quos ideo Castellanos meritò dici posse existimo, quia Germanica vox, Burg, castrum vel arcem denotat, *Wehner. in observ. pract. verb. Burg.* Quia Imperatores arcibus suis præficere Judices solebant, qui Burggravii dicebantur. Quatuor verò regulariter olim numerabantur, *Magdeburgensis, Norinbergensis, Renecensis & Strombergensis.* Magna illorum fuit autoritas, adeò ut in Civilibus, Marchionibus jus dicere potuerint, *Specul. Saxon. lib. 3. art. 52.* Et de Burggraviorum Jurisdictione in causis criminalibus, nec non Gograviorum in Saxoniâ, nomine Imperatoris, tractat *Carpzov. ad L. Reg. c. 3. sect. 13. n. 39. Fritsch.* quoque in appendice ad Tract. de Diœt. Com. tractat in specie de jud. Provinc. Burggraviat. Norinberg. ubi extractum infeudationis Romanorum Regis Alberti super Burggraviatu Norinbergensi exhibet. Hodie plures dicuntur Burggravii, quibus arcis alicujus custodia commissa est, *Pet. ab And. de Rom. Imp. lib. 6. cap. 12.*

7 Alia differentia Comitum.

Comitum simpliciter ita dictorum nonnulli sunt *Comites Imperii,* Reichs-Grafen, qui immediate ab Imperatore de

de comitatu sunt investiti, & horum Alii in scamnum Principum sunt evecti, qui Germanice dicuntur Gefürstete oder Fürstmässige Grafen / *R. I. de anno* 1495. *tit.* Wir Chur-Fürsten / Fürsten und Fürstenmässige / *O. Cam. de anno* 1500. *tit.* Wir Bürger und Bauren / gegen Fürsten und Fürstenmässige &c. Hoc verbum in Constitutionibus Imperii omittitur sub voce Fürsten. *Clutenſyllog. rer. quotid. theſ.* 26. *lit. H.* Alii verò in scamnum Principum nondum sunt recepti, die nicht gefürstete Grafen seynd. Nonnulli quidem Imperio *immediate* subsunt, & solum Cæsarem vel Cameram Judices habent, Comitatus tamen â Principibus Inferioribus in feudum acceperunt, eorumque respectu bonorum sunt Vasalli. Hæc tamen feudi recognitio illorum Statum ac dignitatem non minuit, sed iisdem Juribus, quibus alii Imperii Comites in territorio, ab Imperatore & Imperio accepto gaudent, *Ruland. & Com. de commiſs. l.* 5. *p. I. c.* 3. *n.* 28. Licet respectu illarum terrarum, quæ ab inferiore Principe in feudum acceperunt, non possint Imperii Comites appellari, *Conſil. Tubing. p.* 4. *Conſil.* 195. *quæſt.* 5. Nec hoc novum est in Imperio Romano-Germanico, ut quis duplicem personam sustineat, Imperialem & Provincialem. Hujus sententiæ exemplum habemus in Comitibus Tubingensibus, *in R. I. de anno* 1548. §. 71. auch der Grafen von Tübingen halber &c. Sic Rheingravii, respectu Comitatus Salmensis dicuntur Landsassii Lotharingici, quamvis respectu Comitatus feudorum Imperialium ut Wilda, Dam und Kirchberg / Rhenique zu Stein und Biernberg Comites immediate Imperio subjecti sint, *Limn. h.* 4. *C.* 4. *n.* 93. Nonnulli simpliciter tam quoad personam, quam quoad bona quæ possident, Inferioribus Principibus subjecti sunt, & dicuntur *Landſaſſii*, hi immediati Cives Imperii non sunt, sed mediati, respectu illorum, quibus subsunt, *Fritſch. d. loc. Lit. C. n.* 15. Nihilque interest, num nunquam in Imperii matriculam sint recepti, num verò aliquando recepti, deinde tamen ab aliis Principibus exempti, Germanice ausgezogen / *Limn. de I. P. L.* 4. *Cap.* 4. *n.* 94. Nonnulli denique simplici ac nudo Comitis titulo gaudent, qui propterea, quod non habeant Comitatus, nec sessionem nec vota in Comitiis, â Dd. solent appellari Codicillares, Titulares, de eorum conditione loquitur *R. I. de anno* 1548. §. 66. wie wohl auch &c. quorum numerus hodie in Imperio maximus est.

8 De dignitate Comitum immediatorum, eorumq; juribus & privilegiis.

Ad Dignitatem Comitum refertur, quod sint Status Imperii, vulgo Stände des Reichs / Eingeleibte Glieder der Kayserl. Majest. *R. I de anno* 1541. *in pr.* Item Glieder des Reichs / *R. I. de anno* 1546. §. Dieweil aber / *circa finem, & de anno* 1527. §. und für der &c. *& de anno* 1530. §. weiter. Item Christliche Glieder des Reichs / *R. I. de anno* 1542. § und wie wohl. quia perindè ut Principes in Statuum numerum sunt provecti, *Lampad. de Republ. Rom. Germ. part.* 3. *c.* 5. *n.* 29. Et paribus ferè cum iis gaudent juribus, *Schilter in Inſt. I. P. lib.* 1. *t.* 22. *n.* 4. quamvis enim dignitatem post Duces & Principes habeant, hodie tamen ipsorum dignitas non minus Regalis est, quam Principum, quia similibus gaudent regalibus, licet ordine posteriores sint. *Rhet. in Juſt. Jur. Publ. lib.* 1. *tit.* 17. *n.* 14. Sunt, qui Status Imperii Capita appellant per *R. I. de anno* 1524. §. weiter / ibi: und zuvor im Heiligen Reiche / und fürnemlich zwischen den Christlichen Häuptern zu machen / sed notanda distinctio inter Capita, & Summum Caput, quod solus est Imperator. *R. I. de anno* 1566. §. und nachdem auch weniger / circ. fin. ibi: Wie wir dan als Römischer Kayser und das Oberhaupt im Heiligen Römischen Reiche. &c. Aliorum Regnorum Status & Senatores minime cum nostris Imperii Statibus dignitate comparari possunt; Horum enim conditio consistit in nudis consulendi terminis, sed insuper sub Imperatoris summa autoritate Leges universales ferendi & statuendi potestatem habent, unde in *Receſs. Imp.* verba sæpius conjunguntur, mit Rath und Bewilligung &c. Et quod Comites Imperii sint tales Status Imperii, exinde patet, quod nomina illorum in matricula Imperii extent, *R. I. de anno* 1548. §. nachdem auch etlichen / 76. *Wehner in obſerv. pract. verb. matricula.* tum etiam, quia sessionem & votum in Comitiis Imperii habent, *Arum. de Comit. c.* 4. *n.* 1. Olim quidem duo tantum habebant vota, Svevicum & Wetteravicum. *Wehner obſ. pract. verb.* Grafschafft / quoniam vero in Comitiis Ratisbonensibus *anno* 1641. Franconici (quod patet ex decreto Cæsareo, quod extat apud *Limn. tom.* 5. *I. P. in addit. ad. lib.* 9. *c.* 1. *n.* 143.) & in Comitiis *anno* 1654. Westphalici sunt admissi, *quatuor hodie Comitum Imperii vota* sunt, puta die Wetterauischen / Schwäbischen / Fränckischen und Westphälischen Bäncke / *Corvinus exercit. Acad.* 9. *th.* 50. & hæc scamna universum Comitum numerum repræsentant, *Arum. l.* 3. *diſcurſ.* 12. *n.* 18.

Consistit præterea Comitum dignitas, ut quoque ad *ſummum illud Romani Imperii faſtigium*, Electorum votis evehi possint. Quis enim nescit ex Comitum ordine clavo Reipubl. Romanæ aliquos fuisse admotos, eosque sibi commissum Imperium ex fide administrasse? Ex multis unicum gloriosissimæ memoriæ *Rudolphum Habſpurgicum*, Ottocarum Bohemiæ Regem in acie vincentem, anno 1278. occidentem, & ejusdem seculi anno 86. Helveros sibi subjugantem, *Tabulæ Chronolog. Helmſtad. ann. alleg.* Aliæ quoque Gentes tanti æstimarunt Comitum Imperii Ordinem, ut sibi ex illo Reges eligerent, ut *Dani ex Comitibus Oldenburgenſ. Chriſtianum* I. â quo modernus Fridericus successor descendit.

Comitum dignitas ulterius elucescit ex eorundem juribus, nam habent *jus sacrorum*, id est liberum exercitium religionis, nam Statibus immediatis cum jure territorii & superioritatis, ex communi per totum Imperium hactenus usitata praxi, etiam jus reformandi exercitium Religionis competit, uti probat *Instrum. Pac. Osnab. art.* 5. *n.* 12. *R. J. anno* 1555. und damit solcher Fried 2c. Jus *famæ restituendæ*, quod olim erat de reservatis Imperatorum, *l.* 10. *& t. t. C. de sentent.* & habent hoc jus ex ordinatione Universali *R. J. de anno* 1525. §. und wiewohl 2c. Jus *remittendi pœnas Capitales*, nam ex eodem principio, ex quo jus famæ restituendæ Status Imperii habent, ex eodem quoque habent jus remittendi pœnas Capitales, præprimis cum illis merum Imperium sit indultum, *L.* 10. *& t. t. de sentent. pass. & rest. l.* 4. *in fin. l.* 9. §. 11. *in fin. l.* 27. *l.* 31. *ff. de pœnis.* Qui textus, licet de summo Principe tantum loqui videantur, attamen nihil impedit, quo minus hodie idem de Statibus Imperii & per consequens de Comitibus affirment, *Roland. à Valle Consil.* 4. *n.* 4. *Schönborn. lib.* 5. *c.* 24. Habent jus *salvi conductus*, Geleit zu Ausführung gerühmter Unschuld/ *Menoch. de A. J. Q. lib.* 2. *cent. c.* 336. Jus concedendi literas Moratorias, seu Induciarum, Anstands-Brieffe zu geben/ *Reform. Politic.* zu Augspurg *de anno* 1548. *tit.* von verdorbenen Kauffleuten. *Gail. observ.* 46. *n.* 16. *Math. Stephan. l.* 2. *p.* 1. *c.* 7. *n.* 389. Jus *Judæos recipiendi, Reform. Polit. de anno* 1548. *tit.* von Juden und ihrem Handel. Jus *tributorum* ac *vectigalium*, cum enim hodie viæ publicæ sint domini territorii Universalis, *arg. l.* 3. *ne quis in loc. publ.* unde & commodum, quod consistit in teloniis ac Vectigalibus præstandis, ad illos ex concessione Imperatoris spectat, *Math. Steph. all. loc. n.* 399. *Sixtin. de regal. c.* 6. *Libenthal. Coll. polit. exercit. ult.* §. 36. *&* 37. Jus *cudendi monetam, R. J. de anno* 1524. §. dergleichen hat die Müntze *de anno* 1551. §. So haben wir uns auch/ de Anno 1570. §. alsdann auch die Müntz-Gerechtigkeit/ 2c. *de anno* 1599. §. wäre es auch Sache 2c. Quibus ex locis patet, quod jus monetandi statibus *non* competat *vigore jurisdictionis territorialis*, sed ex *singulari Imperatorum gratia* ac indulgentia. Est jus *belli & Pacis, R. J. de anno* 1555. §. nachdem aber 2c. *O. C. part.* 2. *tit.* 9. §. und ob sichs zutrüge 2c. modo si Status semper justam belli observent causam, *R. J. de anno* 1541. §. und damit *Instrum. Pac. art.* 8. §. *gaudeant Fritsch. d. loc. lit. B. n.* 3. nec arma contra Imperatorem & Imperium moveant. Jus *Belligerandi, & fœdus* pangendi, *Instrum. Pac. d. loc.* Minus solennes *nundinas* recte instituunt, sine præjudicio tamen vicinorum, nam majores solennes & celebriores, frey offene Messen / solus Imperator concedit, & ipsius reservatis annumerantur, *l.* 1. *ff. de nundin. L. un. C. eod. R. J. de anno* 1530. *&* 1566. *vid. Fritsch. alleg. tract. Lit. N. n.* 2. Leges *Provinciales* ac *Statuta*, Land-Rechte/ Landes-Ordnungen / efficaciter condunt, adeò ut confirmatione aut consensu Imperatoris non indigeant. *Alta & bassa Jurisdictione* in suis Comitatibus gaudent, possunt enim de omnibus causis cognoscere & quidem propria autoritate, *Reinking. cl.* 4. *c.* 6. *n.* 21. *Schönborn. l.* 2. *Polit. c.* 23. Habent *Jurisdictionem forestalem*, die Forstliche Gerechtigkeit/ hanc constituunt bannum ferinum die Wildbahne oder das Forstrecht/ nam qui horum unum tantum possidet jurisdictionem Forestiсam non censetur habere. *Knichen. de jur. territor. n.* 90.

Collectas etiam Comites jure territorii indicunt & exigunt à suis subditis, sed sub distinctione inter Collectas Imperiales, Circulares, & Provinciales, illæ Germanice Reichs-Steuren / des Heil. Reichs Anlagen/ Reichs-Hülffe/ indicuntur & exiguntur à solo Imperatore, ex consensu Statuum Imperii, juxta matriculam, ob necessitatem publicam, *Schönborn. l.* 4. *Polit. c.* 24. *R. J. de anno* 1547. 1548. 1557. *&* 1566. *Gail. lib. observ.* 53. *n.* 1. *Klock. de contribut. c.* 3. *n.* 134. Istæ, quæ Imperii Circulis, quibus Imperium nostrum divisum, imponuntur ad securitatem tum Circuli cum ad utilitatem Orbis Romani. Hæ verò, quas Status Imperii, & per consequens quoque Comites, pro utilitate atque necessitate sui Comitatus, à suis subditis exigunt, *R. J. de anno* 1542. §. es sollen auch 2c. *Klock. de Contribut. c.* 2. *n.* 146. *C. A. ad tit. de cens. thes.* 21. Annexa collectis plerumque *Lustratio* & *sequela*, Munsterunge und Folge/ *R. J. de anno* 1570. *Knichen de jur. territ. c.* 3. *n.* 239. Jus *Angariarum* & *Parangariarum*, quo jure Comites operarum præstationes à suis subditis, ob repentinum aliquod negotium exigunt. Jus *muniendi* Civitates, sui suorumque defensionis gratia. *Gail. l.* 2. *observat.* 69. *n.* 18. *Limn. J. P. l.* 4. *c.* 3. Jus *Præsidii.* Possunt enim milites præsidiarios in arces ac Civitates suas ponere, ihre Städte und Schlösser besetzen/ *Becht. de secur. Conclus.* 46. *Knichen. de jure territ. c.* 3. *n.* 252. Jus conscribendi milites, *R. J. de anno* 1571. §. dazu sollen 2c. *de an.* 1530. §. demnach soll auch 2c. *de Anno* 1542. §. Wann nun aber 2c. & §. Es soll auch 2c. Jus *Aperturæ* & Metationis, *Wehner. observ. pract. voc.* Oeffnung/ *Walther. in tr. de metat.* Erigendi Dicasteria, Scabinatus ac Judicia Provincialia; *Michael. de jurisd. c.* 52. *Conventus Provinciales* indicendi, *Gail. de arrest. c.* 7. *n.* 14. *Pondera, mensuras* & *ulnas* constituendi, *R. P. O. de anno* 1548. *tit.* 15. von etlichen Articeln. Archivum habendi. *Myler. ab* Ehrenbach. *d. tr. c.* 47. *n.* 1. *Privilegia* concedendi. *Enenckel. de privileg. l.* 1. *c.* 4. *n.* 21. *Legatos* mittendi, *Kirchner. de Legat. l.* 1. *c.* 3. *n.* 13. *Reincking. d. R. S. & E. l.* 1. *clas.* 5. *cap.* 6. *n.* 50. *Metalla effodiendi. Myler. d. tr. c.* 69. *n.* 1. *Veniam ætatis* concedendi, *Cothm. consil.* 44. *n.* 21. *volum.* 1. Succedendi respectu *bonorum vacantium*, *Sixt. l.* 2. *c.* 9. Bona *Erepticia* vindicandi, *idem ibid. Loca deserta* tertio conce-

concedendi, *Heig. l.* 1. *quæst.* 13. *n.* 15. & multa alia, quæ brevitatis causa prætereuntur. Omnia tamen ista cum moderatione, & secundum praxin observantiamque Imperii, sine cujusquam injusto gravamine.

9 De oneribus Comitum.

Post jura Comitum etiam de oneribus aliquid est notandum. Primum eorum onus est *Investitura*. Hæc autem vel est Feudi novi, seu constituendi, vel veteris aut constituti. Hanc Comites & Status Imperii petere tenentur, cum vel persona Imperii mutata est, so offt sich ein Fall begibt/ quandocunque aut novus Dominus aut novus Vasallus constituitur, *Feud.* 22. C. *un. Coppen. observ. Feud.* 5. *n.* 28. Nec ulla feuda, sive sint regalia sive non, sive Ecclesiastica sive non, eximuntur ab onere. *R. I. de anno* 1521. §. andern auch dergleichen. Secundum onus est Præstatio juramenti fidelitatis, ejus tenor, loquente Mylero, potissimum consistit *Damna Imperatoris & Imperii avertere, ac commoda promovere*, Ihrer Käyserlichen Majestät und dem heiligen Reich getreu/ hold/ gehorsam und gewärtig zu seyn / auch nimmer wissentlich in dem Rath seyn/ noch einwilligen oder befehlen/ da ichtwas wider Ihro Käyserliche Majestät oder das Reich gehandelt wird/ in einige Weiß/ sondern dessen Ehre/ Nutz und Frommen befördern/ und ihn vor Schaden warnen/ *Myler part.* 3. *c.* 92. *Wahrmund. ab* Ehrenberg *de fœd. lib.* 2. *c.* 1. *n.* 61. 3tium onus est, ut propriis sumptibus in Comitiis vocati compareant, ut expressis verbis vult *R. I. de anno* 1512. §. nach dem Churfürsten 26. *Limn. I. P. l.* 4. *c.* 7. *n.* 45. *Gastel de stat. Europ. c.* 7. *n.* 51. Quod de omnibus Vasallis, ut propriis sumptibus Domino servitia præstent; affirmare laboras, *Francis. Guidoi. in Virid. I. P. pag. m.* 148. 4. est, quod propter gravitatem ac necessitatem negotii in persona comparere aliquando teneantur, *Limn. d. l. R. I. de Anno* 1545. §. dem allem nach ꝛc. *de Anno* 1576. §. Wan dem auch ꝛc. *Gastel. all. Loc.* Dixi *aliquando*, si enim gravitas negotiorum præsentiam illorum non urget, per legatos comparere possunt, *R. I. de anno* 1522. Statuum quippe, si semper in persona comparere tenerentur conditio deterior esset quàm privatorum, quia hi ex liberrimo arbitrio ad negotia sua procuratorem constituere possunt, *L.* 1. §. 2. *& tt. ff. de Procurat.* 5. Onus est Solutio Collectarum Imperialium, Reichssteuren/ quæ olim indicebantur à solo Imperatore, hodie eæ in Comitiis Imperialibus & Circularibus indici possunt, *Capit. Ferdinandi III. art.* 14. *vid. Limn. ad d. art.* 14. finis harum Collectarum est, Conservatio imperii, usus Cameræ Imperialis, exstructio fortalitiorum in Limitibus Imperii, expeditio contra Turcas, missio Legatorum Imperii causa &c. *Klok. de contribut. cap.* 1. *n.* 225.

10 De Diætis Comitum, Grafentag.

De *Diætis Comitum quoque* Grafen-Tag/ aliqua hic dicenda, quæ sunt *Conventus vel congregatio certorum Comitum ac Baronum Imperii* ad aliquid deliberandum ac decernendum, quod vel Imperii salus publica, vel specialis ipsorum Comitum utilitas exigit. Originem earum ad ea tempora referre possumus, in quibus Comites ac Barones Imperii in societatem quandam coivêre, ac Collegium inter se instituêre, quod quoad Comites Wetteravicos ac Suevicos, longe ante 150. annos factum esse constat; An autem *Comites ac Barones Imperii ejusmodi Comitia jure instituere potuerint*, quæri hic posset, expressa quidem Imperii constitutione ea adprobata non legimus, cum verò usus & observantia tanti temporis, quæ vim legis & auctoritatem Imperialis concessionis habere dicitur, ea introduxerit, ac publica ratio eis robur dederit, de eorum auctoritate publica eò minus dubitandum. Postquam enim Imperatori ac Statibus visum est, Comites ac Barones non viritim, sed curiatim in Comitiis suffragia ferre debere, necessarium antecedens fuit, eos prius aliquo in loco convenire, de negotiis Comitialibus inter se mature deliberare, ac de suffragio in Comitiis ferendo certum quid concludere; Præterea multa alia occurrere solent negotia gravissima, Comitum Imperii Statum ac jura concernentia, quæ extra conventus ejusmodi non satis commodè tractari possunt. Præterea generaliter jura Comitum, utpote Imperii Statuum ac inter ea, jus certo tempore ac loco conventus instituendi, confirmata sunt *in Inst. Pac. Westph. art. IIX. ut autem. &c.* Accedit & hoc, quod nonnunquam ipsi Imperatores suos Commissarios, in Diætis Comitum, certa ad negotia congregato Collegio proponere soleant, quemadmodum anno 1661. factum constat, & hoc ipso Conventibus illis non parum autoritatis accedit. *Ahasver. Fritsch. de Diæt. Com. Imp. cap.* 3. ubi ulterius *cap.* 4. tractat de rebus, quarum causa inter Comites Imperii conventus instituuntur, suntque illa negotia, super quibus tractandum vel ordinaria, ut Electoris Directoris & Adjunctorum Collegii, Syndici aliorumque Ministrorum; (2) receptio novi membri vel recepti renunciatio; (3) instructio Legati ad Comitia Universalia, vel conventum Deputatorum; (4) Gravaminum Collegii vel membrorum ejus remedium, (5) rationum redditio, (6) Matriculæ Comitum redintegratio vel moderatio, (7) causæ graviores, quæ juxta Unionis normam, non nisi in solenni conventu tractari ac decidi possunt, quæ variæ sunt. Inter extraordinaria negotia præcipuè sunt, armorum ob imminens periculum, pro defensione Patriæ conjunctio, ne mutua assistentia. Item subsidii contra Turcas vel alios hostes à Collegio facta petitio &c.

Quodlibet Collegium Comitum Imperii suum habet Directorem & adjunctos, & is, penes quem est Directorium, dicitur der Außschreibende/ qui vel ad certum tempus, vel usque ad dies vitæ, ad majora vota ex

ex collegiatis Comitibus, denen zugeordneten Ständen und Mit-Gliedern des Grafen-Collegii eligitur. Illius officium in eo comprimis consistit, ut cum consilio adjunctorum conventus indicet, puncta deliberanda proponat, vota Statuum colligat, conclusa faciat, ac reliqua negotia, Collegii salutem concernentia, juxta normam Statutorum Collegii dirigat & expediat. Præterea Directorium, ferè ut in Circulis Imperii mos est, suos habet Consiliarios & adjunctos, Zugeordnete / quorum numerus variat: modo enim duo, tres aut quatuor, modo pauciores esse solent. Ex adjunctis Senioribus *Vice-Director* eligitur. Adjunctorum officium est, cum Directore, vel eo absente aut mortuo, curare ea quæ Collegii necessitas aut utilitas exigit. Collegium Comitum & suum habet *Syndicum*, hic jussu & nomine Directoris vel Vice-Directoris omnia expedit, Legationes sustinet, in Collegio Principum fert votum curiatum, & in Diœtis Comitum Directoris ad manus est. Cum etiam Collegium Comitum *Jus Fisci* habeat, collectasque juxta matriculam Comitum, nach der Grafen Matricul, à Constatibus & membris imponere atque exigere possit, constitui solet *Collector* sive *Receptor*, qui certam rationem accepti & expensi habere, pecunias juxta taxam matriculæ, datis apochis, accipere, in sua custodia retinere, & quorsum Director jubet, expendere debet, *Fritsch. d. tract. cap.* 4.

Ille, qui est Director vel Vice-Director, is in literis invitatoriis ad singula membra, Correspondenz-Verwandte / missis, prævia communicatione cum adjunctis collegii, spatium Diœtæ, terminum & locum nominat, formulam convocationis, *vid. apud citat. Fritsch. cap.* 5. Literis acceptis incumbit Statibus unitis, denen Einigungs-Verwandten / Grafen und Herren / in Diœta comparere, & quidem vel personaliter, vel propter justa impedimenta, per suos consiliarios ac Delegatos. Singulare autem est, tam ipsos Comites, quam absentium Deputatos prima vice comparentes, antequam ad deliberationes publicas admittantur, teneri *taciturnitatem*, in præsentia congregatorum membrorum, promittere, illos quidem stipulata manu, hos verò mediante juramento, cujus formulam *Idem Fritsch. d. l.* exhibet; quo facto brevis oratio ad Deum pro felici successu Consultationum à Secretario legitur, finitis precibus, Directorium per Collegii Syndicum, præmissis Curialibus, invitatorias literas breviter repetit, & per Secretarium *Mandata* in primo consultationis actu oblata legi facit. In *ordine sedendi ac votandi* primum locum occupat Director, post hunc Vice-Director & Adjuncti, quoad reliquos ferè senii habetur ratio, & temporis receptionis. Si Comites in persona compareant, legatis omnibus præferuntur; hic tamen mutua conventione, in Comitiis Comitum introductus sedendi ordo, non extenditur ad alias sessiones, & prærogativas Comitum in Diœtis Imperii & Circularibus, vel extra eas usitatas: Facta posteà à Directore propositione, Directorium singulorum vota colligit (absentes aliquando in scriptis sua edunt vota) & collectis eorum votis, ultimo votum suum fert Director, & si majora adsint, regulariter, (absentium enim non habetur ratio) fit conclusum. In *materia* tamen *Collectarum* majora non admittuntur, sicut nec in Comitiis Universalibus ea valere constat. Tandem à Directorio, per Collegii Syndicum, omnia conclusa, ut publice de iis constet, in conceptum alicujus Recessus, einen Grafen-Tags-Abschied / rediguntur, præsentibus Statibus prælegitur, & si nihil ulterius monetur ab omnibus subscribitur, & appositis sigillis corroboratur, & sic Diœtæ, reservato in Archivo originali, imponitur finis. *Fritsch. d loc. cap.* 5.

Comitia.

SUMMARIA.

1. *De Comitiorum origine.*
2. *Apud omnes ferè gentes introducta fuisse Comitia.*
3. *Per Carolum M. Imp. apud Germanos.*
4. *Comitia quid sint, & quid in iis deliberetur.*
5. *De convocatione Statuum, ab Imperatore & ejus modo.*
6. *De loco Comitiorum.*
7. *Civitatis Norimbergensis singulare privilegium.*
8. *Locus Comitiorum & Civitas Imperialis.*
9. *De termino & tempore Comitiorum, & formulâ convocationis.*
10. *An Ordines Imperii in personâ comparere teneantur.*
11. *De pœnâ Statuum non comparentium.*
12. *Quinam ad Comitia vocari debeant.*
13. *De Vocatione Ecclesiasticorum A. C.*
14. *De Capitulis Cathol. sede Vacante.*
15. *De Ecclesiasticis. A. C.*
16. *De Tutoribus Principum Impuberum.*
17. *An Rex Bohemiæ vocetur ad Comitia, & an ibidem, vel in Belgio possint haberi.*
18. *Nobiles immediati olim vocati ad Comitia.*
19. *De initio Comitiorum & progressu in illis.*
20. *De principio consultationum.*
21. *De Senatu Electorum.*
22. *De Senatu Principum.*
23. *De Directorio in Senatu Principum.*
24. *De suffragiis Principum & officio Mareschalli.*
25. *De votis Prælatorum.*
26. *Stando, non sedendo dicantur vota.*
27. *Germanicâ linguâ in Comitiis omnia fieri.*

28. *De*

28. *De Duce Sabaudiæ.*
29. *Inter plures Legatos unum tantùm ad votandum admitti.*
30. *Unum Legatum hodiè plurimum ordinum vices sustinere.*
31. *Votorum disparitas vel multiplicatio in diversis Principum familiis.*
32. *Principis præsentis præcedentia.*
33. *De Protocollo votorum, & eorum majoritate.*
34. *De Senatu Civitatum Imperialium.*
35. *Quomodo & quando ad Comitia Civitates vocatæ.*
36. *Quando admissæ sint ad Comitia Civitates in Germaniâ.*
37. *De voto earum decisivo.*
38. *De admissione earum ad re- & correlationes.*
39. *De modo re- & correlationum.*
40. *Relatio ad Cæsarem.*
41. *Imperatoris Majestatica potestas.*
42. *De formando Recessu Imperii.*
43. *De pompa ingressus Imperatorum ad Comitia.*
44. *De Comitiis particularibus.*
45. *De observantia Imperiali,* **Reichs-Herkommen.**
46. *De placitis Imp. Statuum,* **Reichs Gutachten.**

1 De Comitiorum origine & causa.

OMnis ævi, omniumque populorum Historiæ testantur, quàm salutiferum ac utile sit, negotia Reipublicæ, præsertim majora, interdum in publicis Conventibus aut selectis ex iis Ordinibus communicare, id quod jam olim graviter Salustius expendit, dum dixit: *Postquam mihi ætas ingeniumque adolevit, haud fermè armis atque equis corpus exercui, sed animum in literis: quod natura firmius erat, in laboribus habui, atque ego in ea vita multa audiendo & legendo ita comperi, omnia regna, Civitates, nationes, usque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt. Ubicunque gratia, timor voluptas ea corrupère, post paulo imminutæ opes, deinde ademptum Imperium, postremò servitus imposita est.* Facit enim ad conciliandum Principi non amorem tantum, sed etiam obsequium, si ii, quibus imperat, pro re nata ad consultationes admittantur, gratum namque est subditis, si animadvertant, se in partem curarum & sollicitudinis assumi. Tum verò libentius multo peraguntur, quæ plurimorum consensus, quam solius Principis autoritas imponit. Sic *Romulus* Reipublicæ formam & leges populo daturus, Cives omnes in consilium advocavit, referente *Livio & Halicarnasseo.* Et sicut Imperium Romanum hoc felicissimo auspicio cœpit, ita hoc præsidio mire crevit, floruit & duravit. Quo respiciens *autor libelli* der Grundfeste des Heil. Röm. Reichs in hæc verba suam exorsus est commentationem: Löblich ist es/ auch allerdings billig/ daß die jenigen/ welche die höchste Macht und Gewalt in einer Republic haben/ ob sie schon gäntzlich/ ihres Gefallens darin zu schalten und zu walten/ sich dennoch befleissigen/ dero Unterthanen Gemüther/ auff gewisse Maaß/ gleichsam durch folgen und nachgeben/ zu gewinnen/ und dahero einige Berathschlagungen mit denenselben anstellen/ in Betrachtung/ daß nichts denen Gesetzen und Ordnungen ein besser Ansehen macht/ als wenn sie mit reiffen Rath/ zeitigem Bedencken/und gesamten Zuthun der Stände oder Landtsassen/ fürgenommen und beschlossen werden. Hingegen wenn die Unterthanen vermercken/ daß die Obrigkeit/ ohne oder wieder gehabten Rath/ verfahren/ und also gleichsam in den Tag hinein Verordnung thut/ so lassen sie ihnen solche Anfügungen zum wenigsten angelegen seyn.

Hinc perpauca ab omni memoriâ extiterunt Imperia vel Regna, in quibus, ob Reipublicæ commoda, conventuum usus non fuerit receptus, explosis phantasiis *Bodini & Tholosani*, nec non *Jacobi Cassani*, Consiliarii Gallo-Regii de Comitiis Romano-Germanicis, *Comitiologiæ p. 3. fol. 93.* Potius verissimè *Stephanus Pasquerius lib. 2. des Recherch. de la France*, scribit: Quemadmodum Galliæ fulcrum Diætæ erant, ita hodiè Comitia in Germaniâ. Etiamsi enim Germani vix antè annos octingentos in unum corpus coaluerint, atque prius nulla Comitia, interventu omnium, aut saltem plerarumque gentium fuerint celebrata: Tamen postquam Imperator *Carolus Magnus*, maximâ felicitate atque virtute usus, Germaniam omnem cis Balticam in unius corporis habitudinem redegit, sublata est consuetudo in singulis regionibus specialia instituendi *Comitia*, ac in locum eotum *annua*, & toti Germaniæ ex æquo *communia* successerunt. Hoc posteà institutum observarunt, qui Carolum Magnum exceperunt, Imperatores, donec post *Friderici II. tempora*, cum multorum annorum Interregnum ingruisset, in usu esse desierunt: revocata tamen illicò, post admotum felicibus auspiciis *Imperatorem Rudolphum Habspurgicum* Comitia, & ad nostra usque tempora propagata. Cum enim difficiles essent omnium Statuum conventus annui, instituit Maximilianus I. Regimentum constans 20. deinde 22. Legatis cum Præside Stadthalter: & sunt sex Electorum singuli Legati duo Principum, duo Austriæ & Burgundiæ, quibus deinde à Cæsare duo additi unus Comitum; quatuor Prælatorum duo Civitatum, & 6. Circulorum singuli Equites, Doctores vel Licentiati *Ord. Reg. 1500. & 1551.* Et competiit ei jus tuendi Regnum & Pacem, exequendi sententias Cameræ & Austregarum R. A. 1521. §. 26. *Ord. Reg. 1500. tit* von dem zwanzigsten. Non pangendi fœdera *Ord. Reg. 1521. §. 3.* Nec de feudis regalibus statuendi *d. O. R. §. 4. & 6.* Ordinarios processus remittit ad Cameram *R. I. Norib.* 1524. §. 18. sed esse desiit, jam ante pacem religiosam, *arg. R. A. 1530. §. 142. Coccei. in I. P. c. 20. §. 1. Arum. de Comit. cap. 4. n. 50.*

2 Apud omnes ferè gentes introducta fuisse Comitia.

3 Per Carolum Mag. Imp. apud Germanos.

4 *n*. 50. *& seqq.* Appellari possunt hæc Comitia, *Conventus totius corporis Imperii Germanici, sive omnium ejus Ordinum, ad aliquid in Republica communem salutem deliberandum, decernendumve ritè, & secundum leges patrias institutum*, ut tradit *Bernard. Bertrami in disp. de Comit. Imp.* §. 8. nec non *Christoph. Wagenseil. in dissert. de Comit. Univers.* §. 11. & hæ congregationes vocantur Concilia Imperialia, & Diœtæ, Germanice Reichs-Tag und Reichs-Versamlung/ in quibus à Cæsare indictis, intrà fines Imperii, in Civitate aliqua Imperiali, Cæsare vel ejus Commissario præsente deliberationes habentur, & decreta fiunt de rebus ad Reipublicæ dignitatem salutem & tranquillitatem pertinentibus.

Comitia quid sint, & quid in iis delibere tur.

Antiquitùs Imperatores Reipublicæ suæ Cives pro libitu, & ex animi sui sententia convocabant, prout elucescit ex *Rec. Trevirensi & Coloniensi anno* 1517. in verbis:
5 So haben wir Chur-Fürsten/ Fürsten und andere Stände des Reichs auff einen gemeinen Reichs-Tag erfordert / sed postea sub Imperatore Carolo V. ejusque successoribus, de tempore & loco cum Electoribus communicari cœpit, sive per literas, sive per missos Legatos, ideoque in *Capitulatione Leopoldina* sequentia verba continentur: Wir sollen und wollen auch in zugelassenen nothdürfftigen/ unverzüglichen Fällen die Steur/ Aufflagen anderst nicht/ als nach Außweisung berührten Frieden-Schlusses/ ansetzen noch ausschreiben/ und sonderlich keinen Reichs-Tag/ ausserhalb des Reichs Teutscher *Nation*, auch ehe und bevor wir darzu/ um der 7. Chur-Fürsten Consens und Verwilligung/ durch sonderbahre Schickung angehalten/ und uns mit derselben/ so wohl der Zeit als Mahlstatt verglichen/ oder sie von selbsten des Reichs Anligenheit halber/ uns darum unterthänig angelanget/ und erinnert/ vornehmen oder ausschreiben. Id quod etiam patet ex *Capitulatione Caroli V. & Ferdinandi.* § dergleichen. atque & ipsis literis Comitialibus, & quibusdam Recessibus Imperii, uti Ratisbonæ *anno* 1576. §. haben wir eine gemeine Reichs-Versammlung nach vorgehabtem Rath und Gutachten/ Unser und des Heil. Reichs Chur-Fürsten. *R. J. anno* 1582. §. haben auff Gutachten/ *& R. J. anno* 1598 §. als aber dazwischen; quod ita tacito Imperatorum & Statuum consensu inductum creditur, utpote quorum maxime interest; ne nimis crebrò magnoque suo incommodo convocarentur. Electores autem, cum causas ad Comitia cogenda sufficientes cognoscunt, suum Imperatori consensum libenter accommodant; Imò quandoque ad Comitia celebranda Imperii auctores existunt, *R. J. August. anno* 1555. §. und so abermahls die versammlete Chur-Fürsten/ 2c. & interponitur consensus Electorum vice & autoritate omnium Statuum.

De convocatione Statuum ab Imperatore, & ejus modo.

Post hæc ita peracta convocantur Ordines ab Imperatore per Edicta, Außschreiben zum Reichstag/ ad *omnes & singulos* Status; quoad Prælatos tamen & Comites, aliosque, qui in Senatu Principum, non viritim, sed curiatim suffragia ferunt, ad Directoria literæ diriguntur: cum expressione loci, diei & causæ habendorum Comitiorum, *Althus. in pol. cap.* 33. *n.* 48. eo scil. fine, ut vocatus in antecessum mature deliberare, ad Legatos suos plenius cautiusque instruere possit. Atque utebantur in literis convocatoriis prisci Imperatores verbis gebieten/ herrschen und befehlen / ut in reformatione *Friderici III. anno* 1442. & in convocatione *Caroli V.* ad Comitia Augustana *anno* 1530. Hodie tamen Imperator, non sine maxima Clementiæ laude, blandioribus aliquando verbis convocationem temperat, quod tamen est meri arbitrii, & certis formularum conceptionibus non circumscriptum: dum nec Imperatori de sua Majestate quicquam decedit, si Status ad Comitia taliter convocet, ut non tam citare quam invitare videatur, nec Statuum jura aut privilegia imminui, si venire jubeantur pro Imperio.

Quantum ad *locum Comitiorum* attinet, 6
Prisci Imperatores Comitia Italica sub dio agitarunt in lætissimis campis Roncaliis, qui Galliæ togatæ locus est, ad Padum fluvium, apud Placentiam urbem; quod inter alias Constitutiones ibi promulgatas imprimis confirmat *Authent. Habita C. ne filius pro patre*, quam *Fridericus I. Barbarossa* condidit. Sed & in Urbibus tales instituebantur Conventus, cujus rei exempla passim apud Lehmannum in Chronico Spirensi occurrunt. *A. B. tit.* 28. commendat, confirmatque simul veterem consvetudinem, qua recens electi Imperatores, in oppido *Nürnberg. primam suam Regalem Curiam habebant.* Quia verò signanter additur exceptio, *nisi impedimentum legitimum obviaret*, non violarunt hanc legem ii Imperatores, qui alibi quam in alma Noribergensi Urbe Comitia prima celebrarunt, quoniam justam ob causam hoc facere poterant, quam etiam sæpe allegarunt: uti cum Carolus V. non procul ab initio *Recessus Wormatiensis Anno* 1521. ait: Und demnach und eilends nach beschehener unserer Wahl zum Römischen König von unserm Hispanischen Königreich auffs baldest uns möglich gewesen/ herauß in das Heil. Reich gethan/ unsere Crönung zufoderist in der Stadt Aach / wie sich Inhalt der guldenen Bull / und der heiligen Gesetz gebühret/ empfangen haben (dieweil wir den/ der sterblichen Lufft halben/ zu Nürnberg nicht haben halten mögen) angesetzet. Conferatur *Rec. Augustan. Imp. Maximiliani II. Anno* 1566. §. wiewohl dann 181. item *Imp. Ferdinandi III. anno* 1641. §. damit wir aber. 2. in quibus de Reipubl. Norimbergensis insigni privilegio fit mentio.

De loco Comitiorum.

7 Civit. Norimbergensis singulare privilegium.

De reliquo Constantinum III. Comitia annua in Urbe Arelatensi perpetuò constituisse, tradit *Goldast. tom.* 3. *Constit. Imp. p.* 1. hinc ad formam illius pragmaticæ Conventus

ventus ille à Carolo M. Moguntiam: Moguntiâ deinde â Friderico II. Francofurtum translatum est, & ea occasione nundinas solennes ibidem cœpisse conjicit *Goldast.* & ex eo *Aurum. Comment. in A. B. Cap.* 1. *quæst* 22. Sed temporis successu postea Cæsaris arbitrio relinqui cœpit, quo loco Comitia celebrare vellet, & hoc modo adhuc utimur. Hoc autem constat, quod

8 Locus Comitiorum est Civitas Imperialis. Comitia non nisi in *Civitate* aliqua *Imperiali* celebrari hactenus solita sint, veluti *Augustæ*, annis 1500. 1518. 1530. 1548. 1551. 1555. 1559. 1566. 1582. *Coloniæ*, 1512. *Constantiæ*, 1507. *Eslingæ*, 1526. *Francofurti*, 1442. *Friburgi Brisgoiæ*, 1497. *Noribergæ*, 1356. 1522. 1524. 1542. *Ratisbonæ*, 1507. 1527. 1537. 1541. 1546. 1557. 1567. 1576. 1594. 1598. 1603. 1613. *Spiræ*, 1526. 1529. 1542. 1544. 1557. 1570, *Treviris*. 1512. *Wormatiæ* 1495. 1521. 1545. Sed quod de Civitatibus Imperialibus dictum est, id etiam in *Civitatibus Municipalibus* aliquando est observatum. Sic Otto III. *Quedelburgi anno* 985. conventum habuit, *auct. Andr. Wittich. p.* 1. *Genealog. Duc. Sax. C.* 15. *ac Chron. Quedlinburg. M. S. suffrag.* Sic etiam Fridericus IV. Oppenheimii *Crantz. in Metrop. lib.* 4. *c.* 20 *& Moguntiæ Idem lib.* 7. *C.* 20. Henricus II. *Tremoniæ & Noviomagi*, *lib.* 4. *c.* 5. Fridericus I. Barbarossa *Wurtzburgi, lib.* 6. *c.* 35. ac Otto II. *Magdeburgi* Comitia Imperialia habuit *Heig. p.* 1. *q.* 8. *n.* 41. Illi autem Conventus, qui in alia præterquam Imperiali Civitate ut Luneburgi *Anno* 1518. *n.* 60. *Ummius lib.* 52. *rer. Frisicar. fol.* 230. & Hannoveræ *Anno* 1546. *Goldast. tom.* 2. *Constit. Imp. fol.* 235. recentius celebrati sunt. Particulares fuerunt, adeoque non mirum, quod ab observantiâ per immemoriale tempus continuata, in iisdem sit exorbitatum. Quod tamen Comitia præcisè celebrari debeant in Civitate Imp. liberâ, negat *Bertram de Comit.* 2. *th.* 22. *Limn. I. P.* 9. *c.* 1. *n.* 43. *Arum. de Comit. c.* 5. *Carpz. ad L. Reg. c.* 5. *sent.* 6. *Rumelin. ad. A. B. part.* 2. *dissert.* 3. *th.* 8.

9 De Tempore & termino Comitiorum, & formulâ convocationis. Quoad *tempus convocationis*, moris fere est, ut Ordinibus *spatium* 6. *mensium* ad comparitionem præfigatur, moræ anguſtiorem terminum exigat. De modo, tempore & loco convocationis, latè agit *Arum. de Comit. c.* 5. *per tot.* Invitationis verò ad Comitia formulam exhibet Autor der Grundfeste des Heil. Röm. Reichs/ *Eitel Frideric von Herden pag.* 20. ubi ex literis de *dato* 2. *Aprilis anno* 1652. sequentia habentur: als haben wir mit Ausschreibung des Reichs-Tags länger nicht zurückstehen/ sonder zu Erweisung unserer angelegener Sorgfaltigkeit für die gemeine Wohlfahrt unsers lieben Vatterlands mit Rath und Gutbefinden der samtlichen Churfürsten/ solchen hiemit publiciren/ und hierzu den letzten Monats-Tag Octobris neuen Calenders/ in unserer und des Heil. Reichs Stadt Regenspurg einzukommen gnädigst ansetzen und bestimmen wollen. Solchemnach verkünden E. L. wir itz angeregten Tag und Mahlstatt/ mit diesem Brieff/ gnädiglich gesinnende/ auch von Röm. Kayserl. Macht/ bey denen Pflichten/ und Schuldigkeiten/ damit E. L. uns und dem H. Reich zugethan/ ernstlich befehlend/ daß sie hindangesetzet/ aller andern Geschäfften auff bestimmten Tag zu Regenspurg in eigener Persohn also gewißlich und ohnfehlbahr erscheinen/ und zu völliger Abhandlung und Schliessung derer auff diesen Tag verschobenen Puncten/ gefast seyn wollen/ damit ohngesaumt zur Sache würcklich geschritten werde/ dan wir gleich nach Verfliessung des termins mit unserer Kayserlichen Proposition und Deliberation auch würcklicher Beschließ- und Vollziehung des Reichs-Tags/ fortzuschreiten entschlossen/ da aber E. L. durch Verhinderung Göttlichen Gewalts persöhnlich zu erscheinen nicht vermöchte/ so wolle dieselbe ihre ansehentliche Räthe und Gesandte mit vollmächtigem und gemessenem Gewalt ohne hinter sich bringen/ abfertigen/ mit und neben uns/ auch Chur-Fürsten und Ständen des H. Reichs/ obangedeute Puncten/ Sachen und Nothwendigkeiten/ die wir alsdan weiter fürtragen lassen werden/ zu berathschlagen zu handeln und zuschliessen/ und sich hierinnen gehorsam erzeigen/ und obschon E. L. nicht erscheinet/ so wird doch deroselben nichts destoweniger obliegen/ was durch uns und die erscheinende Chur-Fürsten und Ständ oder der abwesenden Räth/ Bottschafften und Gesandte/ verabscheidet wird/ neben anderen Anwesenden zu vollziehen: Welches wir E. L. anzufügen eine Nothdurfft erachtet/ darnach sie sich eigentlich wisse zu richten/ dero wir mit Kayserlichen Gnaden und allem Guten wohl beygethan verbleiben.

Ex hac formula satis patet, *ipsos Ordines in Comitiis* se sistere obligatos esse, nec facile, nisi id postularet evidens necessitas, missos esse *Legatos*. At, postquam luxus in Germania crevit, nec aliter Principes quam cum Comitatu ingenti magnisque sumptibus profectiones instituebant, parcendæ pecuniæ causa pridem consuetudo invaluit, ut in Comitis, præsertim diuturnis, *Legati Principum* & Superiorum suorum locum unice supplerent. Referenda autem hæc res est inter seculi nostri calamitates. Quando enim *Legati* absentium Principum vices obeunt, plerumque in consultationibus lente proceditur, præcipue si novum aliquod dubium emergat, & legati absolutis mandatis satis instructi non sunt, ut ad superiorem prius recurrere necesse habeant. Fuit quoque, ne Legati corrumpi se patiantur & alienas in partes pertrahi. Contra, cum ipsi ordines comparent, principio summa autoritas deliberationibus conciliatur; deinde etiam negotia promptius & melius expediuntur. Ad præsentiam autem Ordinum obtinendam utile foret, luxui & conviviorum apparatibus 10 An Ordines Imperii in personâ comparere teneantur.

bus fibulam imponere, revocando in usum, quæ Aurea Bulla in hanc rem prudenter constituit. *Wagenseil. de Comit.*

Post tempora *Maximiliani I.* licentiam sibi sumpserunt Ordines, ut nec ipsi in Comitiis comparerent, nec Legatos mitterent.

11 De pœna Statuum non comparentium.

At, quàm severè quondam vel in eos animadversum fuerit, qui ipsi per sese Comitiis interesse neglexerunt, Speculum Saxonicum ignorare nos non patitur, quando dicit: *Quod si omiserunt, mulctando puniuntur. Illustres vexillo feudali insigniti, centum talenta seu libras Regi mulcta nomine dabunt, Omnes alii decem talenta seu libras.* Nunc, mulctæ usu penitus abrogato, id solum obtinet, ut Ordines, qui nec per sese, nec per Legatos Comitia adeunt, *nihilo secius obligentur, ad ea, quæ in Comitiis sancita sunt,* observanda. Hinc natum est, ut Convocationis formulis insererentur verba: Und obschon D. A. nicht erscheinet/ so wird doch dieselben nichts destoweniger obligen/ was durch Uns und die erscheinende Chur-Fürsten und Stände/ oder der Abwesenden Räth/ Bottschafften und Gesandte/ verabschiedet wird / neben anderen Anwesenden zu vollziehen. Quod si tamen causæ gravitas id postulet, neutiqam ambigimus, Imperatorem Ordinibus pœnæ comminatione, aut alio gravi sermone præcipere posse, ut præsentes in Comitiis se sistant, vel saltem Legatos ad ea ablegent. Significat hoc Carolus V. in *R. J. Noribergensi* 1522. §. 9. daß auch alle Stände/ durch uns auffs höchst erfordert/ und bey hoher und schwerer Pön und Straff gebotten und ermahnet werden sollen/ in eigener Person zu erscheinen: Oder wo jemands in eigener Person / Ehehaffter Sachen halben/ nicht erscheinen möcht/ alsdann seine Bottschafft mit vollem Gewalt zu schicken. *Rudolphus II.* verò, literis convocationis, quæ 1594. ad Ordines missæ, inseruit: Und D. A. bey den Pflichten / damit sie Uns und dem Reich verbunden und zugethan/ gnädiglich ersuchet und ermahnet haben wollen/ von Röm. Kays. Majest. Macht ernstlich befehlende / daß D. A. hindangesetzter aller andern Geschäfften/ nichts dann allein ihre Unvermögenheit und Gottes Gewalt ausgenommen/ in selbst eigener Person gewißlich erscheine. Quia ex magna causa, ut persona ipsa compareat, Imperator jubere potest, *R. J. de anno* 1522. §. 9. & *R. J.* 1530. §. 52.

12 Quinam ad Comitia vocari debeant.

Ad Comitia vocari debent *omnes Status*, etiamsi nondum vel Clerici à Papa confirmati, vel seculares ab Imperatore investiti sint, **Grundvest des Reichs**/ *p.* 1. *cap.* 5. etiam Clerici Aug. Confess. *Instrument. Pac. art.* 5. §. 21. Impuberum tutores, *R. J. anno* 1594. 1598. 1603. 1654. *in subscrip.* Capitula sede vacante, *R. J. Anno* 1555. 1559. 1576. *in subscript. Wurmser. exercit. 7. quæst. 3.* Secùs auff Wahltägen/ *Coccej. de jur. publ. cap.* 20. *n.* 10. in terris dividuis vocantur omnes, modò omnes de portione sua singulariter fuerint investiti, *fol.* 20. in individuis primogenitus, **Grundvest** *d. cap.* 5.

13 De vocatione Ecclesiasticorum A. C.

Licet enim in Concordatis Nationis Germanicæ, quæ Fridericus III. Imp. anno 1447. cum Nicolao Pontifice iniit, disertè cautum sit, ne Imperator ulli ex Ecclesiastico Ordine investituram feudalem, quoad bona & Regalia ab Imperio dependentia, conferat, nisi prius à Pontifice confirmationem ille acceperit: tamen usu ferè introductum est, ut Episcopi & cœteri Ecclesiastici, quibus in Comitiis deliberandi jus est, statim post electionem, & nondum impetrata à Pontifice confirmatione Comitiis intersint, cum non ut Ecclesiastici, sed quatenus Imperii Principes & membra sunt, in Comitiis suffragandi potestatem habeant, neque Concordata in detrimentum Reipubl. locum inveniant.

14 De Capitulis Cath. sede vacante.

Sic etiam *Sede vacante Capitulum* pollet facultate mittendi Legatos ad Comitia: licet enim Status Imperii non sit, nihilominus tamen, mortuo Metropolitano, defunctum Prælatum repræsentat, & omnem jurisdictionem in temporalibus sibi vindicat. *Capit. cum olim de major. & obedient.* Idque testantur subscriptiones Recessuum, etiam novissimi de anno 1654. ubi hæc verba reperiuntur: Von wegen Paridis Ertz-Bischoffs zu Saltzburg/ Legaten des Stuhls zu Rom/ auff dessen Ableiben/ Thumprobsten/ Thum-Dechanten und Capituls daselbst; Nachmahls Gindobaldi erwöhlten Ertz-Bischoffen zu Saltzburg/ Legaten des Stuhls zu Rom/ Johann Baptista Graf von Ladron; Melchioris Ottonis Bischoffen zu Bamberg/ auff dessen Ableiben Thum-Dechanten/ Senioris und Capituls daselbst/ nachmahls Philipps Valentins erwählten Bischoffen zu Bamberg/ Cornelius Gobelius. Idem quoque *Anno* 1555. Thum-Dechant und Capitul zu Minden/ sede vacante, ad Comitia vocati sunt, Item Probst/ Dechant und Capitul des Thum-Stiffts Freisingen/ *anno* 1559. Item Dechant und Capitul des Stiffts Halberstadt/ *anno* 1576.

15 De Ecclesiasticis A. C.

A. C. addicti Proceres Ecclesiastici quidem à tempore reformationis ad Comitia non sunt vocati, quod adhuc confirmatum fuit in Pace Pragensi anno 1635. §. anlangend/ quasi post divortium ex gremio Ecclesiæ Catholicæ, suis dignitatibus juribusque meritò excidissent: Tandem tamen pro obtinendâ pace tranquillitateque publicâ, per *Instrumentum Pac. art.* 5. §. 6. restitutum est illis jus Comitialis suffragii, sic tamen ut Sessionem in *Scamno* inter Ecclesiasticos & Seculares *intermedio & transverso* capiant, Vulgo Querbanck / in quo etiam sedet Dux Lüneburgensis, quando in casu alternativo est *Episcopus Osnabrugensis*, id quod observatum est in modernis Comitiis.

16 De tutoribus Principum impuberum.

Dictum est modo supra de Impuberum tutoribus ad Comitia vocandis, & id probat Recessus Ratisbonensis anno 1654. ubi subscriptum: Adolph Friderich Hertzog zu Mecklenburg in Vormundschafft Gustaff Adolphs Hertzoge zu Mecklenburg/ Fürsten

Fürsten zu Wenden. Nec non etiam tutrices fœminæ similes fecerunt subscriptiones, ut testatur *Recess. Ratisbon. anno* 1603. Maria geborne von Lützenburg Weiland Philipps Emanuel von Lothartngen/ Hertzogen zu Mercur/ und Marggraffen zu Nomenetg seel. nachgelassener Witib in tragender Vormundschafft ihrer einzigen Tochter Princessin Franciscæ zu Lotharingen/ & similia exempla habentur in recessu novissimo Tutricis Viduæ Mariæ Annæ in Bavaria ratione filii Ferdinandi Mariæ Ducis & Electoris Bavariæ, nec non filii ipsius minoris Maximiliani Philippi. Quæ & similia exempla refert *Christoph Wagenseil de Comitiis, art.* 29. Principes minor, quanquam â Cæsare nondum investiti, jure tamen suffragii in Comitiis gaudent, sicuti etiam investituram â Domino petere possunt. Ita *Buxtorff ad A. B.* allegat exemplum, quod *Philippi Landgravii Hassiæ* filii anno 1567. *Marchio Brandenburgicus & Fridericus IV. Palatinus* anno 1598. ratione Simern/ anno 1603. *Carolus Dux Megapolitanus*, quamvis omnes minime investiti Comitiis interfuerint. Sicut etiã *Legati Suecici* ante investiturã Ducat⁹ Bremensis loca sua occuparunt.

17 An Rex Bohemiæ vocetur ad Comitia, & an ibidem, vel in Belgio possint haberi.

Cum autem Comitia in Germania sint celebranda, multi disquirunt, an *Bohemia sit* Pars Germaniæ? item an *Belgium?* adeo ut Imperatori fas sit Comitia illic indicere? De Bohemia hoc affirmat *Carpzov. ad Leg. Reg. cap. 5. sect. 5. Knichen. de Saxon. non provoc. privileg. verbo Electorum cap. 1. n. 219. Goldast. de regn. Bohem. lib. 1. cap. 1. & 2. Limn. I. P. cap. 8. n.* 57. Siquidem constat *Vladislaum* Regem in Comitiis Ratisbonæ anno 1156. dixisse sententiam, *Gunther. in. Ligurin. lib. 5.* & *Wenceslaum* Regem in conventu generali anno 1387. Legatos habuisse, *Lehman. in Chron. Spiren. lib. 7. cap.* 68. Nec minus *Georgium* Regem Bohemiæ anno 1461. in Comitiis â Friderico III. Egræ celebratis, cum Cæsare & reliquis Statibus consultasse: *Vid. Arum. de Comit. c. 4. n. 43. & seqq.* & in Bohemiâ plura Comitia habita esse refert *idem c. 5. n. 34. & seqq.* Licet Comitia in Bohemia haberi posse neget *Fischer de elect. Reg. Rom. memb. 5. Thes. 10. n. 44. Arum. de Comit. cap. 5. n. 23. & seqq.* forsan quia Rex Bohemiæ immunis est â Collectis, aliisque Ordinum oneribus, nec Regnum ejus alicui Circulo includitur, unde inconveniens sit, si concurreret ad deliberationes, quibus aliis Ordinibus tributa, aliaque onera imponuntur, â quibus ipse futurus erat immunis, *Wagenseil. d. loc. art. 23. Rumelin ad A. B. part. 2. dissert. 3. n. 8. in addit.* ubi etiam *Carpzov. d. supra loc.* allegat, quod in Belgio Comitia celebrari non possint. Plura vide suprà, *Verbo* abgehende Stând/ *fol. 74. & verb. Bohemia.*

18 Nobiles immediati olim vocati ad Comitia.

De Nobilibus immediatis sive ordine equestri Imperii dici quoque potest, quod antiquis temporibus Comitiis interfuerint, præsertim sub Carolo IV. ex A. B. testimonio in præfat. Verbis sequentibus: *In Solenni Curia nostra Nürnberg, assidentibus nobis omnibus Principibus, Electoribus, Ecclesiasticis & Secularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium & Civitatum multitudine numerosa, in solio Majestatis Cæsareæ, Imperialibus Infulis, insigniis & Diademate decorati, matura deliberatione prævia, de Imperialis potestatis plenitudine edidimus.* Eodemque modo ferem adhuc habuisse Friderici III. Imperatoris ævo nonnulli ex eo arguunt, quod & hujus Comitiorum consulta Nobilium disertam faciant mentionem. Reformation zu Franckfurt am Mayn 1442. auffgerichtet: quæ extat in Volumine Recessuum, und darum durch Anbringen/ auch mit Beywesen und Rath unser und des H. Reichs Churfürsten und Fürsten/ Christlichen und weltlichen Grafen/ Freyen/ Herrn Ritter/ Knecht und Städte/ die wir dan durch sie selbst oder ihre mächtige Sendtbotten/ darum insonderheit her zu uns kommen/ gebotten und geheissen haben. In volumine *Bœckleriano*, quod ad huc Imperatorem attinet, etiam aliqua occurrunt ejus generis, ê quibus unum aus dem zehenjährigen Frieden im Reich auffgerichtet/ 1486. afferre sufficiat: Hierbey seind gewesen unsere lieben andächtigen Vettern Oheimẽ/ Schwäger und getreuen Churfürsten/ Fürsten und Fürsten Bottschafft/ Grafen/ Herrn/ Ritterschafft/ und der Städte Sendbotten in trefflicher Anzahl. *Vide etiam supra Verb.* Adel. *fol. 220. p. 97. Arumæ. de Comitiis c. 4. n. 3. & seqq.* Post tempora Maximiliani I. *Imp.* autem Nobilium nulla amplius facta est mentio, ut verosimile sit, circa postrema tempora Friderici III. Imp. Nobiles immediatos â Comitiis abesse cœpisse, quod fortassis exinde provenire potest, quod multi eorum, præsertim Saxoniam, Bavariam & Hassiam incolentes ex immediatorum conditione in Landsassiorum censum fuerunt redacti: Tum quod onera Imperii ferre recusaverint, ut sic quia ab incommodis immunes esse volebant, jure & potestate suffragii in Comitiis exciderint.

Aliquando ad Comitia vocantur, qui in numero Statuum non sunt, uti factum est cum *Assessoribus Spirensibus*, qui *anno* 1608. ad Comitia Ratisbonensia fuerunt vocati, non suffragii ferendi causa, sed ob alias rationes, wegen der vier Closter Sachen.

Cum *dies* Comitiis præfinitus propinquat, Civilitatis ratio requirit, ut maturè Ordines aut eorundẽ Legati ad locum destinatum se conferant, & Imperatoris adventum antevertant, quo sic Imperatori Urbem ingressuro reverenter in occursum ire eundemque excipere possint: Quamvis sæpe Imperator inter primos sit, ut Ordines ejus exemplo permoti, eo maturius quoque adveniant. Proximum postea est, ut Ordines vel eorum Legati *veniam* sibi concedi petant *Imperatorem adeundi*, quo casu Legati literas suas credentiales offerunt, gratias agentes pro fideli & perpetua ejus 19 De initio Comitiorum & progressu in illis.

erga Rempublicam cura, & suam in consultationibus operâ & diligentiam promittentes, cum excusatione Dominorum suorum absentiæ. *Autor* der Grundfest *part.* 1. *cap.* 6. Amplius etiam Ordines vel Legati eorum *Mareschallum Hereditarium Imperii* de suo adventu certiorem reddere debent, ut iis de hospitio prospiciat, utpote ad quem pertinet domicilium assignare, & tabellam incolentis affigere. *Arum. de Comit. c.* 6. ubi fusè scribit de toto ingressu & pompâ, & de officio Mareschalli. Tum etiam *Moguntino* præsentiam suam Ordines significant, formulas suas credentiales exhibendo, vel ipsimet, vel per Secretarium legationis, non sine Directorii Moguntini protestatione. Posteà mutuæ fiunt visitationes; exiguntque leges civilitatis, ut qui posterior adest, illos, qui antè ipsum advenerunt, de præsentia moneat, hi verò primi sint in eo conveniendo, quæ prærogativæ sæpius differunt consultationes, Grundfeste *part.* 2. *c.* 1.

Quando postea Imperatori placet *Comitiis dare principiũ*, Mareschallo mandat convocationem Ordinum, absentiumque Legatorum ad audiendam propositionem. Tunc die præfinita manè in Palatio Imperatoris omnes conveniunt, præmissoque cultu Divino, Imperator comitatus agmine Ordinum in templum se confert pro felici omnium successu. Finitis sacris *Imperator* cum solenni Ordinum pompâ in Curiam se confert, ibique in *Throno eminenti & conspicuo* considens, habet ad latera & è regione, humilius tamen nonnihil sedentes Electores, in subselliis uno gradu depressioribus Principes, absentiumque Legatos, Civitatum Imperialium Legatos cancelli & humiliores sedes distinguunt. Sequuntur gratiarum actiones nomine Imperatoris & ex parte Ordinum, præleguntur capita rerum deliberandarum, accedit Cæsaris ipsius ad Ordines exhortatio, responsio nomine Statuum per Moguntinum aut ejus Cancellarium, conceditur propositionis copia: posteà consurgit Imperator de solio, & eâdem pompâ in Palatium suum regreditur.

20 De principio consultationum.

Ad consultationes inchoandas mittitur ex Cancellariâ Moguntina scheda ad Marschallum Imperii, quâ Ordinibus horam deliberationi præfinitam intimare jubetur: vel si Elector Saxoniæ ipse præsens sit, hæc scheda, Ansage-Zettel ipsi exhibetur, à quo posteà Mareschallus eam accipit, & convocandi munere defungitur. Ordines verò in tres distinguunt Classes, *Electorum*, *Principum & liberarum Civitatum*. In Senatu *Electorum* primum sibi locum vindicat Moguntinus, ejus dextro lateri unâ vice assidet Trevirensis, aliâ Coloniensis, ita ut hæc alternatio perpetuò servetur:

21 De Senatu Electorum.

succedunt porrò Elector Bavariæ & Brandeburgicus. In sinistro latere, post eum qui ex Ecclesiasticis Electoribus in illo considet, Elector Saxoniæ & Palatinus sua loca occupant. Si cum Electoribus præsentibus Legati absentium concurrunt, tum cedunt Legati anteriorum Electorum, præsentibus Electoribus posterioribus, *salvo tamen Directorio ac laterum & votorum ordine*, quæ ita in Collegio Electorali sunt conventa, Grundfest *part.* 2. *cap.* 4. Elector Moguntinus vota perquirit à Trevirensi & Coloniensi, Bavaro, Saxone, Brandeburgico, Palatino, postremò à Saxone rogatus, quid sibi videatur, subjicit. Quod si eveniat, ut semel votis omnibus exploratis, neque omnia, neque quatuor saltem concordent, repetitur iterum, itemque si opus sit tertio ac pluribus vicibus suffragatio, usque donec aut vota omnia in idem conspirent, aut secundum majora fieri possit decisio.

In *Senatu Principum*, Principes, quique inter eos locum inveniunt, in duobus majoribus, & uno transversario parvo Scamnis, consident, ut unum è magnis, die geistliche Banck / occupent Archiepiscopi, qui non sunt Electores, Magnus Magister Ordinis Teutonici Episcopi Abbates, Prælati, Abbatissæ. Quibus è Secularibus, Archi-Duces Austriæ & Duces Burgundiæ, ut eminere & in principio (cum Salisburgensi tamen Episcopo alternando) sedere possent, accesserunt. Iisdem Regem quoque Galliæ accessurum, ac locum medium inter Bisontinum Archi-Episcopum, & Teutonici Ordinis Magistrum occupaturum fuisse, si, quod quidam Ordinum enixissimè suadebant, Alsatiæ Landgrafiatum Feudi Imperialis nomine nactus esset, ex lectissima Historia pacificationis Westphalicæ compertum habemus. *Wagenseil de Comitiis* §. 42. Alterum majus scamnum, die weltliche Banck / sibi vindicant Principes Imperii seculares, unà cum Comitibus & Baronibus. In *transversario* auff der Quer-Banck / ob causas suprà indicatas Episcopus Osnaburgensis, Augustanæ confessioni addictus, & Episcopus Lubecensis loca sua tuentur. Plenum Catalogum omnium & singulorum Ordinum, qui in hoc Senatu suffragandi jus habent, cum passim obvius sit, edere, supervacuum ducimus. 22 De Senatu Principum.

Directorium hujus Senatus, est penes *Archi-Ducem Austriæ*, & *Salisburgensem Archi-Episcopum* vicibus alternis, secundum negotiorum diversitatem: Ita quidem, ut Legati Austriaci primi semper in Comitiis rem aliquam ad deliberandum proponant, eaque discussa, jus hoc proponendi ad Salisburgenses devolvatur, rediturum deindè, negotio confecto, ad Austriacos. Cæterum, habebat quondam in hoc consessu solus Moguntinus Secretarium, qui acta & dicta in Protocollum referebat. Recentiori instituto, quisque Electorum suum adsciscit Secretarium Protocollum similiter efformantem. At, cum dubium exoritur, ad Protocollum Moguntinum, quod solum fidem habet irreprehensibilem, confugere, quin & protestationes, si quæ fiunt, huic impri- 23 De Directorio in Senatu Principum.

imprimis inserere oportet. Cum Sedes Moguntina durantibus Comitiis vacat, controverti solet inter Capitulum Moguntinum, Electorem Trevirensem, & Saxonicum, eccui eo casu, usquedum novus surrogatur Elector, Directorium Senatus Electorum, & rerum aliarum competat? quisque enim ex prædictis, id sibi deberi, rationibus probatum dare anxiè annititur.

Ergò simulac ab Austriacis, negotii alicujus facta est propositio, Status ad suffragia ferenda sese accingunt, atque unum post alterum, Vice-Mareschallus, qui in sellâ Directoriali mensæ vicina, medius inter utrumque majus scamnum, comparet, ad dicendum sententiam ordine vocat. Exequitur id per singulos solo verbo, nudè enim nomina generalia, quibus Principes, cæterique inter se distinguntur, profert, citra pompam titulorum & ambages, cujus Laconismi causam in promptu est edissere. Intercedunt enim multis Principibus, etiam ob titulos, & alia præconia, mutuæ simultates, itaque ne quid plus minusvè faciat Vice-Mareschallus; quod aliquem offendat, ista nominis simplex prolatio, remedio est.

24 Cæterum fit provocatio alternis vicibus, sic ut ex *scamno Ecclesiastico*, quodque huic jungendum, transversario, ad *seculare* fiat transitus, & ex hoc, perpetuo recursus ad illud, donec nemo ex Episcopis & Abbatibus, principali dignitate gaudentibus, amplius super est. Cessat deindè tantisper alternatio, quoad seculares quoque, qui restant, Principes omnes, cum horum amplior, quam Ecclesiasticorum numerus sit, ordine non interrupto ineunt in suffragia. Postquam postremus Principum, quid sibi videatur, exposuit, provocat *Vice-Mareschallus* rursus ex scamno Ecclesiastico Prælatos Suevicos, sub quibus aliquot Abbatissæ ejus Circuli continentur. Dehinc ad Comites Collegii Wetteravici, in scamno seculari, pergit. Hos excipiunt in Ecclesiastico Prælati Rhenani, & qui his accensentur, Commendator Ordinis Teutonici, Confluentinus, Abbas Werdensis, & Helmstadiensis, Abbas S. Cornelii propè Aquisgranum, aliique, cum quibusdam Abbatissis & Præpositis, Romano-Catholicis & A. C. atque sic iterum Comites Suevici, qui tamen cum Wetteravicis circa vota alternant, Comites Franconici, Comitesq; Westphalici, suffragantur; Quia verò facile turbari posset in evocando *Vice-Mareschallus*, si memoriæ suæ unicè fideret, idcircò schedam secum tenet, in quâ Statuum Imperii, secundum eum, qui in evocando servandus est, ordinem, & prout habet evocationis formula, consignata deprehenduntur. *Joachimus Hagemaier*, qui ipse dùm fata sinebant, Comitiis vice Comitum Collegii Wetteravici intererat, in *tractatu de Comitiis Imperii Germanici c.* 5. testatur, in Senatu Principum, *vota quasi nonaginta octo numerari.* Hoc tamen assertum non satis convenit cum laterculo Collegii Principum, quod idem ille mox subjicit, & è quo non nisi vota quatuor supra nonaginta, si quis per supputationem summam ineat, emergunt.

De suffragiis Principum, & officio Mareschalli.

Dicunt autem Principes Ecclesiastici ac Seculares, Prælati item, quotquot Principali dignitate effulgent, cumque his Magister Ordinis Teutonici, viritim sententiam. At *Prælati*, qui Principibus minime 25
accensentur, non viritim, sed *curiatim* suffragia ferunt, & nunc *duo scamna* constituunt, quorum unum est Suevicorum der Schwäbischen Aebte/ alterum Rhenanum, der Rheinischen Aebte. Sunt qui perhibent, olim etiam cuique minori Prælato suum fuisse votum singulare; cum vero tot tantique essent numero, ut Principes suffragiis superare possent, eò rem redactam, quod duo tantum iis relicta fuerint, *Limn. tom. priore Addit. in addend. ad l. 9. c. 1. n* 143. Sed etiam gemini voti exercitium postea ab usu recessit, atque constat ex multorum Recessuum subscriptionibus, Prælatos hosce, non nisi unicum dedisse suffragium, ita ut omnes Suvicorum nomine, die Schwäbische Prälaten-Banck / comprehenderentur. Tandem verò, cum in Comitiis Ratisbonensibus *Anno* 1641. Comitum Wetteravicorum & Suevicorum scamnis antiquis duobus, tertium Franconicorum accessisset, Prælati Rhenani etiam jus proprii suffragii sibi concedi postulabant, atq; *Anno* 1654. voti fuere damnati: quo tempore simul nova Comitum Westphaliæ & Inferioris Saxoniæ Curia introducta.

De votis Prælatorum.

Suffragia in Senatu Principum, non *orè* 26
tantum ex *memoriâ* proferre, sed etiam ex *scripto* prælegere licet: Estque magna suffragantium in dicendâ sententiâ libertas, ita ut effari cuique liceat, quod animo concepit, nec fas sit ulli Legatorum, aliquem causam perorantem interpellare. Erigit autem verba facturus sese in pedes, caputque aperit, & in hoc corporis habitu tamdiu permanet, quoad sermonem absolvit. ut secus hic se res habeat, quam in sanctiore Consilio Imperatoris, ibi enim ipso quoque Cæsare præsente, summi Consiliarii clam loquuntur, sedent, quod fortasse sic receptum est, quia Veteribus, quos *Julius Cæsar Scaliger l.* 3. *de re poet. c.* 12. sequitur, creditum, sedendo animam fieri sapientiorem. Cæterum Legati in Senatu Principum, quoties Principum suorum mentionem faciunt, interdum *Serenitatis* & *Celsitudinis*, alias solo *principalium* elogio illos designant. Civitatum Legati, *Superiorum* ac *Committentium* vocibus utuntur; præ quibus olim appellatio *amicorum*, der Freunde magis usitata erat.

Stando, non sedendo dicuntur vota.

Præterea Legatus *Circuli Burgundici*, 27
Archi-Episcopus Bisontinus, item *Sabaudiæ* ac *Lotharingiæ Duces*, Latino sermone in verba se resolvunt. Quamvis alias in votando, non alio quàm Idiomate Germanico, procedi soleat; ut enim Romani rerum potiti omnibus suis Provinciis Latini sermonis usum non saltem in judiciis,

Germanicâ linguâ in Comitiis omnia fieri.

L. decreta 48. *ff. de re judicat.* verùm etiam in aliis hominum actionibus mandàrunt, ita & Germani, ad quos decus Imperii Romani translatum est, jam tum à temporibus Rudolphi I. Imper. Germanicæ linguæ hunc honorem haberi voluerunt, ut in Comitiis vota, decreta, in aliis negotiis instrumenta, contractus similiumque non amplius litteris Latinis, sed Germanicis exprimerentur. De quâ re sic *Lehem. lib.* 5. *Chronik. Spirens. c.* 107. Von Anfang der Teutschen Könige / und hernach derselben Kayser Regierung / hat man in allen Reichs Versamlungen / in allen offentlichen Schrifften / vor Obrigkeiten und Gerichten ins gemein und privatim im gantzen Teutschen Reich allein die Lateinische Sprache / und nicht die Teutsche gebrauchet / davon mehr Nachrichtung zuvor im andern Buch im 56. Capitel. und im 4. und 21. Cap. zu lesen; Im Jahr 1236. hat Kayser Friederich der ander zu Meintz einen Reichs-Tag gehalten / davon wird also geschrieben: Curia celeberrima in Assumptione Beatæ Mariæ apud Moguntiam indicitur, ubi ferè omnibus Principibus Regni Teutonici convenientibus pax juratur, vetera jura stabiliuntur, nova statuuntur, *& Teutonico sermone in membrana scripta omnia publicantur.* Et hoc Imperatoris Rudolphi decretum aliaque subsequentia susius tradit *Arum. de Comit. c.* 7. *n.* 138. *& seqq.* atque *n.* 140. infert, putasse Romanorum Imperatorem, in Comitiis Germanorum Germanicè dici debere, ut votans tanquàm unicus, se ad multorum poti⁹, quàm plures ad unius, captũ se conformet, quod & subsequentium Imperatorum temporibus in Comitiis jugiter est observatum, quibus in honorem linguæ Germanicæ semper propositiones primũ Germanicè factæ, postmodũ nõnunquã propter exteros latinis verbis repetitæ fuerunt; quod tamẽ postea in usu esse desiit: Ut hinc mirũ sit,

28
De Duce Sabaudiæ.

Ducẽ Sabandiæ, tanquã Principem, Vasallũ & Statum Imperii, prout apparet *ex R. I. anno* 1541. §. Nach dem aber ꝛc. Indem unserm Schwager / und des Heil. Reichs-Fürsten und Lehemann / dem Hertzogen zu Saphoja ꝛc. *& R. I. anno* 1544. *in pr. ibi:* daselbst unsern Fürsten und Glied deß Heiligen Reichs / den Hertzogen zu Saphoja überfallen ꝛc. misisse Legatos ad Comitia Ratisbonensia Germanicæ linguæ imperitos; cum Romani eos, qui mittebant Legatos, quos non intelligerent, barbaros vocarent, *Arum. d. loc.* ubi *n.* 143. refert, *Ducem Mantuæ*, licet non sit Status, sed tantum vasallus Imperii, anno 1594. in Comitiis illis misisse legatum Germanicæ linguæ peritum ex familia Gonzagarum.

29
Inter plures legatos unum tantum ad votandum admitti.

Nec prætereundum, eo casu, quo *plures Legati* ad Comitia ablegantur, *primum*, tantum ad scamnum votantium admitti, prorsus uti nec Abbates Minores, nec Comites omnes in illo scamno considendi jus habent, solisque Classium legatis ea potestas conceditur. Legati secundarii, minores Prælati, aut Comites, si qui adfuerint, promiscuè, citra ordinem, & uti fert occasio, in aliis scamnis, quæ illic in media aulâ parata sunt, & die Adjuncten-Bäncke vocari solent, sessitant.

30
Unum Legatum hodie plurium Ordinum vices sustinere.

Olim in Collegio Principum uni Legato haud facilè concedebatur, ut plurium Ordinum vicem subiret, sed eâ re hodie nihil est frequentius, in tantum, ut unus Legatus in eodem quoque consessu, modo Ecclesiastici modo secularis Principis personam sustineat. Circa ipsum tamen suffragandi jus, magnam in Ordinibus observare licet disparitatem. Quædam præpotentes familiæ, quales sunt Austriaca, Burgundica, Bavarica, simplici tantùm gaudent voto:

31
Votorum disparitas, vel multiplicatio in diversis Principum Familiis.

Saxonica quaterno, Brandenburgica familia quatenus ab Electorali distinguitur, Votum habet Geminum Culmbacense & Onoldinum: Domus Hassiaca tribus; Brunsvicensis verò & Lüneburgensis, itemque Megapolitana familia votis pollent quatuor. De reliquo, in scamno alterutro *præsens Princeps*, antefertur Legatis Principũ anteriorũ, atq; cum *novus Princeps* in Senatũ hunc introducitur, si præsens fuerit, primũ locum scamni secularis occupat, primusque fert suffragium.

32
Principis præsentis præcedentia.

Ejus rei Exemplum anno 1664. Joannes Ferdinandus *Princeps de Porzia*, Augustissimi Imperatoris Nostri Leopoldi supremus Aulæ Præfectus, præbuit. *Austriacus*, *Burgundicus* & *Salisburgensis Legati* hoc præcipuum habent, ut in Collegio nulli præsenti Principi Ecclesiastico loco cedant, etsi id faciunt extra collegium constituti. Quod si in disquisitionem veniat causa, quæ Legati alicujus Dominum concernit, tum is aut spontè aut à Directorio monitus, discedit, præmissâ prius brevi oratione, causæ suæ Commendationem continente.

33
De protocollo Votorum, & eorum majoritate.

Vota principum & quicquid rerum in hoc Senatu geritur, Legati, aliique, qui mensæ Directoriali assident, in litteras sive Protocollum referunt, quæ legati alii, aut illorum Secretarii, postquam hi postremi formulas mandatorum Vice-Mareschallo Imperii prius exhibuerunt, separato loco considentes, imitantur. Conficit deinde Directorium, secundum plurium sententias conclusum. A qua tamen pluralitate votorum vult ferè abstrahi in causis Religionis & collectarum, ex *Instrumenti Pacis art.* 5. §. 19. *causæ Religionis, omniaque alia negotia, ubi Status tanquam unum Corpus considerari nequeunt, ut etiam Catholicis, & Augustanæ Confessionis Statibus in duas partes euntibus.* Nimirum in casibus ejusmodi, *sola amicabilis compositio lites dirimit, non attentâ votorum pluralitate*, ceu iterum habent verba sanctionis. Alias enim concluditur secundum majoritatem votorum, cum nulla conclusio in Collegio unquam sperari possit, nisi per partem majorem minor vincatur *l.* 17. §. 6 *ff. de recept. arb. Hugo Grot. de jure B. & P. lib.* 3. *c.* 5. *n.* 17. Quâ de causa in Comitiis expressè fuit cautum, ut discrepantibus in uno vel altero puncto votis, ad pluralitatem respiciatur, *R. I. anno* 1512. §. Es

sollen

sollen auch Chur-Fürsten / *R. I. anno* 1521. §. würde sich. In Materia contributionum verò cum res hæc acerrimis disputationibus involveretur, dicto supra l. articulo Instrum. Pacis ita cautum fuit; *Quod verò ad pluralitatem votorum in materia collectarum attinet, cum hæc res in præsenti congressu decidi non potuerit, ad proxima Comitia remissa esto.* Illis Comitiis quidem hæc magni momenti quæstio summo studio ventilata fuit, sed indecisa remansit, *Autor* der Grundfest *part.* 3. *cap.* 7. Senatui Electorum quodammodo placuisse majoritatem votorum in materia collectarum refert *Henr. Engelbrecht. in dissert. de Comit. art.* 56. quod etiam in Senatu Principum à Catholicis fuerit admissum, sed Civitates in contraria fuisse sententia ex rationibus à *Lymn. tom.* 5. *I. P. lib.* 9. *c.* 1. *n.* 182. adductis. In Senatu Principum A. C. arbitratos esse distinguendum inter Collectas voluntarias & necessarias; si nempe Reipubl. defensio efflagitet; ut quisque de suo aliquid impendat. Tunc enim tanta est opera, ut omnes intelligant, si salvi esse velint, necessitati esse parendum, *Cicero* 2. *offic. Gail.* 1. *obs.* 17. & 2. *observ.* 52. & 53. Quia ad hoc quisque naturaliter est obligatus, & his casibus majoritatem votorum habere locum non est dubitandum. Non enim amittunt refragantes libertatem voti sui, sed ideo à reliquis votis & suffragiis vincuntur, quia summa Reipublicæ necessitas tributum illud postulat, ad cujus solutionem omnes Cives eo ipso se astrinxerunt, quo in Rempublicam cum reliquis coiverunt. Quando verò nulla necessitas adest, aut valde dubia, tunc in Status arbitrio est, velitne aliquid erogare vel non. Et si talis controversia oriatur, non numero suffragiorum, sed amicabili compositione rem decidendam esse. Per pluralitatem votorum enim nemini jus quæsitum auferri posse, *Warem. ab* Ehrenberg *de subsid. & oner. subdit. cap.* 5. *n.* 53. *Victor. de caus. exempt. Imp. conclus.* 5. *Besold. de ærar. cap.* 4. *n.* 2. Conclusum, postquam legitimam formam accepit, à Directore palam prælegitur, ut animum advertant Ordines, num illorum mentem probè fuerit assecutus, & nũ addi aut emendari quid postulent.

34 De Senatu Civitatum Imperialium.

Tertius Senatus Comitialis est *liberarum & Imperialium Civitatum*, quarum Caroli Magni tempore exigua in Comitiis fuit Auctoritas. Nam, ut *Hincmar. in Epist.* 3. *c.* 29. *Seniores*, ait, *propter Consilium ordinandum, Minores propter idem Consilium suscipiendum, & interdum pariter tractandum, & non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu, vel sententiâ confirmandum*, (hi verò erant Magistratus oppidani, Sculteti & judices. *cap.* 4. *n.* 8. & *seqq. num.* 27.) Votum ergò illo tempore quoad ordinandum Reipubl. statum non habuerunt, nisi qualitas negotii alicujus ipsorum exposceret consilium, tum quippe pariter ad tractandum, sed non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu, bonis puta rationibus informato, Consilium à senioribus ordinatum confirmare quidem, sed infirmare non poterant: Sed postquam Civitates ab Henrico I. ejus filio Ottone I. & sequentibus Imperatoribus, in altiorem dignitatis gradum evectæ fuerunt, iis jus voti communicatum fuisse verosimile est. *cap.* 4. *num.* 29. nam liberalitate eorum Civitatibus non secùs ac Principibus, aliisque Statibus, Regalia concessa fuerunt, & plenius quoque jus ad Comitia indultum fuisse, sequentium inductione clarescit. Nam in Comitiis à Friderico I. Imperatore in Campis, apud Roncalia (qui est locus amœnissimus apud Padum situs) sub dio habitis, missi Civitatum interfuerunt, & rogati dixerunt sententias, sicut *Günther. lib.* 8. testatur.

Et ex recessu *Rudolphi I.* quem Herbipoli in Comitiis *Anno* 1287. primùm Germanico sermone edidit, videre est, quod omnia tractata, conclusaque sunt, cum Principum & Civitatum consensu & voluntate, *Lehemann. lib.* 5. *c.* 108. *in Chronic. Spirens.* Cæsar quoque Adolphus cum consensu & voluntate Statuum, inter quos expressè Civitates referuntur, pacem in Comitiis Coloniensibus *Anno* 1293. renovavit, *Lehemann. lib.* 8. *c.* 119. Henricus VII. Imperator in Comitiis Spirensibus anno 1309. expeditionem Italicam, ex Principum & Civitatum consensu suscepit, *Leheman. dict. libr.* 7. *cap.* 11. Ludovicus Bavarus Imperator, in Comitiis Francofurtensibus anno 1344. omnes Status, & inter eos etiam Civitates convocavit. Idem Imperator ad Comitia Spirensia 1336. cum aliis Statibus & Civitates adesse jussit, cognoscere cupiens, quid de Caroli IV. Electione sentiret, convocatis quoque Civitatibus Spiræ, *ait M. Albert.* ipsas concorditer repe- 35 Quomodo & quando ad Comitia Civitates vocatæ.
rit in suâ devotione ferventes, ita quod nec una earum Rheni, Sueviæ vel Franconiæ, electionem Caroli aut processus curavit, nec quisquam illarum partium aliquos contra Principem processus publicare audebat. Cum Carolus IV. Imperator in Comitiis Nürenbergensibus *Anno* 1356. Auream Bullam promulgavit, Nuntios quoque Civitatum adfuisse principium ejusdem ostendit, &c. Cæsar Wenceslaus ad Comitia Francofurtensia anno 1389. indicta Civitates quoque vocavit, *Leheman. lib.* 7. *c.* 63. Comitiis Nürenbergensibus à Cæsare Sigismundo anno 1437. habitis, nuntii Civitatum non solùm interfuerunt, verum ex eorum numero sex electi, qui unà cum aliis Electorum ac Principum Deputatis consultarent, quomodo pax per imperium constituenda, & bellum contra Hussitas gerendum sit, *Leheman. lib.* 7. *c.* 80. & Cæsar Fridericus III. Anno 1440. literis citatoriis ad Civitates, ut ad Comitia Norimbergæ indicta, nuntios suos mitterent, hæc verba inseruit: Daselbst mit Uns/ Unsern und des Reichs Chur-Fürsten / Fürsten/ Grafen/ Herren/ Rittern/ Knechten/ und Städten / zu Rath zu werden und fürzunehmen/ etc. *Leheman. lib.* 7. *cap.* 97. & idem

in Comitiis Francofurtensibus anno 1447. in princip. ut ex Recessu apparet, repetit: Auch mit Beywesen und Rath/ Unser und des H. R. Chur-Fürsten/ und Fürsten/ Geistlichen und Weltlichen/ Grafen/ Freyen/ Herren/ Ritter/ Knechte und Städte/ die wir dann durch sie selbst/ oder ihre mächtige Sendbotten darum insonderheit her zu Uns zu kommen/ gebotten und geheissen haben/ quod Cæsar clarius in litteris suis denuntiatoriis ad dicta Comitia exprimit, *Arum. cap.* 5. *num.* 5. Cumque idem Cæsar Fridericus III. Comitia Ratisbonæ 1471. indixisset, quæ describit *Joh. Anton. Campan. lib.* 6. *Epist.* 12. frequentes adsuerunt Civitatum Nuntii, & cum aliis Statibus de punctis propositis, seriam deliberationem, & consultationem instituerunt, sicuti acta Comitiorum, quæ refert *Leheman. d. lib. cap.* 112. ostendunt.

In Comitiis subsequentibus Augustæ 1474. eodem Imperat. indictis, propositionis puncta, Civitatum Nuntii non secus ac alii Status, deliberarunt, conclusumque suum Imperatori retulerunt, multisque cum illis actum fuit, ut in reliquorum Statuum sententiam concurrerent, sicut ex actis *apud Lehman. d. lib.* 7. *c.* 113 apparet. Similiter sub hoc Cæsare in Comitiis Nürembergensibus, anno 1487. Civitatum Nuntii cum aliis Statibus consultarunt, & cum per Deputatos negotium tractari placeret, ex nuntiis Coloniensis Nürnbergensis, & Francofurtensis Civitatum tres, reliquorum Electorum & Principum Legatis adjuncti fuerunt, *Lehman lib.* 7. *c.* 18. In Comitiis quoq; Francofurtensib⁹ 1489. Fridericus Imp. per Maximilianum Filium & Episcopum Eichstetensem proponi curavit, & res non minus à Nuntiis Civitatum, quam aliorum Statuum deliberata, & tractata fuit, *Lehman. lib.* 7. *cap.* 120. Cumque Maximilianus I. Conventum Regimonti *Anno* 1500. *loco annuorum Comitiorum* constitueret, voluit, ut & Civitatum nomine duo eidem interessent ne scilicet jus, quod illis ad Comitia annua competebat, interverteretur, vers. wie zwantzig Persohnen in das Regiment *rc.* §. Eben sollen auch alle viertel Jahr *Recess.* 1500.

Licet autem, quæ tempore Friderici I. Imp. de Civitatibus allegata sunt, quod Comitiis regni interfuerint, id de Civitatibus Italiæ accipiendum sit, quas dudum ad Conventus regni Italici vocatas fuisse certum est: Urbes verò Germanicæ illa ætate longe inferiori conditione fuerint, pro ut *Lehman lib.* 4. *Chron. Spirens. c.* 3. *tradit.* Seculo tamen XIV. paulatim ad Comitia fuerunt admissæ Civitates, eorumque consensus, ad constituendum certum Imp. decretum cœpit implorari. Hinc in Caroli IV. *A. B. in pr.* cæteris Imp. Statib⁹ annumerantur.

36 Quando admissæ sint ad Comitia Civitates Imperiales in Germaniâ.

An autem ab hoc tempore Civitatib⁹ Imperialibus *votum decisivum* competierit, de eo non leves controversiæ inter Doctores fuerunt agitatæ. Seculo XV. cum de bello Hussitico ageretur, Civitatibus Imperialibus Sigismundus summopere favit: quod satis declarant verba ejus Imperatoris *in Reformat. Eccles. de Anno* 1426. *cap.* 3. Und ihr würdige Reichs-Städte/ so man alle Welt rechnet/ so seyd ihr doch Glieder/ die an dem Reich *rc.* Hoc tempore quidem habuerunt suffragii ferendi potestatem in Comitiis, sed paulatim cœpit minui, donec, plane illis fuit negata. Cum primis autem temporibus Caroli V. hac de re inter Principes & Civitates fortiter disceptatum fuit. Hinc Imperator permotus est, illam controversiam ad Cameram exactius disceptandam rejicere, *Lamp. d. tr. p.* 3. *c.* 3. *n.* 11. 37

37 De voto earum decisivo.

Hodie hæc res minoris est dubii, postquam per instrumentum Pacis fuit constitutum, ut *votum decisivum*, tam in universalibus quam particularibus Diætis, liberis Imperii Civitatibus, non minus ac cæteris Statibus competat, sicuti sonant verba *Instrum. Pac. Art.* 8. *tam in universalibus.* Voluerunt quidem Urbes hæc verba instrumento Pacis inseri: *Quin & Civitatibus Imperialibus tam in universalibus, quam particularibus Imperii conventibus competens votum decisivum iisdem citra controversiam ulterius maneat, & relinquatur, adeoque re, & correlationes trium Collegiorum unico dehinc actu simultaneè expediantur.* Sed reliqui Ordines ad id non potuerunt adduci, quam obrem illa verba mansere, quæ adhuc in *d. art.* extant, *Autor* der Grundfeste/ *pag.* 2. *cap.* 6. In proximis Comitiis rursus à parte Urbium petitum, ut & ipsæ *ad re- & correlationes* admitterentur; uti liquet ex scripto quod duobus superioribus collegiis tum temporis obtulerunt sed Principes contrario scripto Urbium postulatum excepêre; in quo non dubitarunt asserere: satis esse, si Civitates juris decidendi, excepta re- & correferendi potestate, sint participes. *Henr. Engelbrecht de Comit. Thes.* 57.

38 De admissione earum ad re- & correlationes.

Admissionem itaque ad Correlationes reliquorum Statuum Civitates nondum impetrarunt. Ut autem constet, quid re- & correlatione significetur, scire juvat, negotio aliquo in Senatu Principum deliberato, hos per Præfectum Metatorum der Reichs-Quartiermeister/ nunciare Collegio Electorali, sese ad relationem & correlationem paratos esse. Quod si Electorum quoque consultatio finem sortita sit, conveniunt Electorum & Principum Legati in Aula aliqua, quam den *Re-* und *correlations* Saal vocant, aut loco illo, in quo propositio facta, & postquam Ordine consederunt, Cancellarius Moguntinus mensæ Directoriali adstans, Senatui Principum è scripto aperit, quid Electoribus visum fuerit, idque relationem vocant. Hac finita Director Senatus Principum similiter juxta mensam constitutus, quid in eo conclusum sit, manifestat, atque sic correlationem instituit. Post hæc Legati Electorum Principum in circulo examinant; idem hoc faciunt Legati quoque Principum, primique respondent Electores, Sententiam Principum vel comprobando vel ostendendo

39 De modo re- & correlationum.

dendo

dendo, in quibus consistat dissensus. Pari ratione & Principes per Directorem, quid sibi de Electorum Consultis videatur, uberius exponunt. Jam igitur si conveniant opiniones, bene se res habet, sin minus utraque Classis, secessione facta, amplius deliberationem instituit, ac deinde tam diu inter se referunt & correferunt, donec in idem conspirent, aut evidens fiat, utriusque Collegii placita ad concordiam redigi non posse. Utroque hoc casu demum *Civitates Imperiales*, per Secretarium Cancellariæ Moguntinensis, ad commune Buleuterium evocantur, eorum Legatis loco consueto adsidentibus, Directoribus verò Collegii Civitatum, ad supra memoratos cancellos stantibus, à Directore Moguntino proponitur, in quo cardine res versentur, & quatenus Electores cum Principibus consentiant, aut discordent, rogantur ergo ut ipsi quoque suorum animorum sensa declarent. Exequitur id Collegii Civitatum Director, similiter ut superiora Collegia ex charta recitans, quæ à majore parte in illarum consessu fuere conclusa. Is postquam dicendi finem fecit, Electorum & Principum Collegia ad partem secedunt & votum Civitatum perpendunt, ac deliberant, quousque cum Civitatibus convenire possint. Idem fit à Civitatum Legatis. Postea Legatus Moguntinus Civitatibus ea renunciat, quæ superioribus Collegiis videantur. Idem fit à Directore Civitatum, & quoad ejus fieri potest, tentatur concordia. Aliquando, exigente negotii gravitate, res differtur, & in tribus Collegiis rursus Ordine solito tractatur, novaque Re- & Correlatione omnium Collegiorum consensus, si fieri queat, elicitur. Is, si minime obtinetur, cujusque Collegii sententia *Imperatoriæ Majestati* exponitur, quæ nunc in reliquorum Ordinum, nunc in Civitatum placitis acquiescit, & confirmationem iis impertitur, ceu plus vice simplici in his Comitiis accidisse, nemo rerum nostrarum tam imperitus est, qui nesciat. *Christoph. Wagenseil de Comit.* §. 56. Multis modis igitur melior est Civitatum, quam Prælatorum & Comitum conditio. Etsi enim hi quoque, secundum Collegia suffragantur, tamen illorum sententia Principum decretis innexa est, nec ejus in Re- & Correlatione, multò minus in notificatione, quæ Cæsari fit, habetur ratio. Valde operæ pretium est, ipsorummet Electorum & Principum in forma Responsi Civitatibus, in causa Re- & Correlationis Anno 1653. in Comitiis Ratisbonensibus data, & quam apud *Autor.* **der Grundveste** *p.2.c.6.* legere est, verba afferre hunc in modum: Der Chur- und Fürsten zusammengetragene und unter sich verglichene Meinung / ist für keinen endlichen Reichs-Schluß / deme die Stände zugeleben schuldig wären / zu halten / noch der Kayserl. oder Königl. Majest. solcher Gestalt vorzutragen / sondern es sollen die Städte forderist darüber angehöret / mit ihnen ebenmässig um Beyfall und Vergleichung gehandelt / oder wo dieses nicht zu erhalten / ihre dritte Meinung dem verfaßten Reichs-Bedenken gleicher Gestalt einverleibt / und Ihrer Majestät vorgebracht werden. Porrò additur, post complura alia: So erklären sich die Chur- und Fürstliche Räthe und Abgesandten im Namen und an Statt Ihrer gnädigsten und gnädiger Chur-Fürsten / Fürsten und Herren nochmahlen und endlich dahin / daß dieselbe denen F. und R. Städten in ihrem Voto decisivo, wie dieselbe ihnen im Frieden-Schluß attribuiret / und zugeeignet wird / einigen Abbruch zu thun / nicht gemeinet / sondern dasselbige in allen / Krafft Kayserl. Proposition zu berathschlagen vorgestellten / und noch künfftig vorkommenden Materiis erfordern und ablegen / auch wann dasselbig mit deme / was Chur-Fürsten und Stände unter sich bereits verglichen und geschlossen haben möchten / übereinstimmen thäte / darüber im Namen aller 3. Reichs-Räthen ein einhelliges Gutachten an Ihr. Kayserl. Majest. verfassen / wann es aber mißstimmig / und man sich / wie Herkommens / mit ihnen Städten / einer sämtlichen Meinung / auff vorhergepflogene freye Handlung / nicht vergleichen könte / nichts destoweniger solches alles / wie es von einem oder andern Collegiis bey den Re- & Correlationibus eingebracht worden / als einen unvollkommenen Schluß / in ein gesamtes Bedencken an Ihr. Kayserl. Maj. verfassen zu lassen / zu dem End / daß durch dieselbe die fernere Vergleichung und Anschlag / bey ein- oder anderm Stande gesuchet werden möge. Cum ergo ipsos S. Imperii Electores Principesque, Voti decisivi Civitatum habeamus assertores, vindices & declaratores, nulla compellit necessitas, ut cum *Conring.* rem amplius in dubium vocemus, cum is *in dissert. de Comit.* §. 53. scripsisse deprehenditur: *Qua ratione Urbibus Imperialibus votum decisivum competat, parum adhuc est exploratum.* Postquam igitur hæc omnia peracta sunt Statuum sive concors sive discors sententia per certos
deputatos Cæsareæ Majestati refertur. Si 40 Relatio ad Cæsarem.
Cæsari commune hoc consultum placet, fit decretum: sin minus, hinc & inde replicant, duplicant, adductis suæ sententiæ rationibus, donec alterutra pars in alterius sententiam concedat: Si verò Cæsar & Ordines hac ratione non possint componi, ex-
istimandum puto, tali casu emergente Im- 41 Imperatoris Majestatica potestas.
peratoris sententiam prævalere, eamque Ordinibus legem constituere: quod quidem ex opinione *Lampadii in tract. de Republ. Rom. Germ. part. 3. cap. 8. n. 7.* quidam oppugnant, quasi *non convenientibus inter se Statibus, neque Cæsar ex plenitudine potestatis quicquam statuere possit, ne Ordinum sententia legis habeat vigorem*, quem sequitur *Gabriel Sueder. in introduct. ad jus publ. part. spec. sect. 1. cap. 33. n. 17.* & alii. Memini tamen, me jam in *Jurisprudentia mea lib. I. tit. 5. part. 3. n. 48.* monuisse, quod in omnibus deliberationibus semper eluceat *Imperatoris Majestas*, qui in Comitiis proponit, Status delibe-

deliberant, fiunt re- & correlationes, usquedum superiora duo Collegia Electorum & Principum inter se conveniant, quibus sive Collegium Civitatum consentiat, sive non, conclusum Comitiale, das Reichs-Gutachten/ Imperatori, vel ejus Commissario refertur, expectantibus Statibus CÆSARIS responsum, qui, si à concluso Statuum discrepat, nullum quidem ad concordiam intermittitur studium. Si ea obtineri non possit, per consensum trium Collegiorum tamen nihil actum est. Et hoc Casu Imperatoris sententia prævalere dicitur, per *R. I. anno* 1644. §. 82. cujus hæc verba: Als wir aber in der Handlung befunden/ daß zwischen ihnen jetzo allhier die Vergleichung solcher Articul/ aus vielen fürgewendten Ursachen/ und Verhinderungen nicht zu erlangen/ und aber die Stände der Augspurgischen Confession verwandt/ uns dieselbe drey Articul heimgestellet/ die andere aber aus vielfältigen angezeigten Ursachen solches nicht thun könten/ und gleichwol sich gegen uns/ damit Fried/ Ruhe und Einigkeit im H. Reich Teutscher Nation möchte erhalten werden/ in Unterthänigkeit vernehmen haben lassen/ da wir **für uns selbst/ und aus unserer Kayserl. Macht/ und Vollkommenheit/ Ordnung darin fürnehmen/ und geben würden/ daß sie solches geschehen lassen und dulten müsten/ und in denselbigen uns als Römischer Kayser/ unsers obliegenden Kayserlichen Amts halber/ hierin nothdürfftige Fürsehung zu thun gebühret**/ auch nicht gelegen/ oder gemeint seynd/ dieselbe Articul ohne alle sonderbahre Erledigung und Verabscheidung bleiben zu lassen/ und aller Unfreundschafft/ und Weiterung/ die sonsten zwischen den Ständen deß Heil. Reichs leichtsam daraus erfolgen möchte/ fürzukommen hierum/ und damit dannoch hiezwischen/ und solchem Reichs-Tag/ und im Fall/ so die Vergleichung auff demselben nicht getroffen werden möchte/ biß zu vollkommener Vergleichung in einem gemeinem Christlichem Concilio, National Versamlung oder Reichstag zu machen/ Fried und Einigkeit der Religion halber/ desto besser gehalten/ und das schädliche Mißtrauen zwischen denen Ständen geringert werde; So haben wir solcher und anderer mehr redlicher Ursachen halber/ unser Käyserliches Gemüth darzu billich beweget/ auch die puncten/ und Articul, Fried/ und Recht belangend/ wie es hiezwischen/ und vollkommer Vergleichung damit gehalten werden soll/ **von Obrigkeit wegen** und aus **unser Käyserlichen Macht und Vollkommenheit**/ uns nachfolgender Meinung entschlossen gesetzt/ und geordnet: Entschliessen/ meinen/ setzen/ und ordnen auch darauff/ als Römischer Kayser/ von obberührter **unserer Kayserlichen Macht und Vollkommenheit**/ hiemit ernstlich gebietend/ und wollen/ daß unser hiebevor auffgerichteter/ und verkündeter Landtfried/ Friedstand/ und Abschied/ mit dermassen Bescheidenheit/ wie dieselbe zuvor denen Ständen allenthalben gegeben/ und von ihnen angenommen worden seynd/ in allen ihren puncten und Articuln von allen Theilen vestiglich/ und unverbrüchlich halten und vollzogen werden sollen/ bey Vermeidung der poën und Straff darin begriffen/ wie dann auch wir samt unserem freundlichem liebem Bruder/ dem Römischen König/ dieselbige/ und jetzige hie auffgerichtete Friedstände gnädigl. un beständigl. zu halte/ hiemit versprechen/ und daß hinfüro in der Religion/ und Glaubens-Sachen/ auch keiner anderen Ursachen halber in was Schein das geschehe/ niemands hohes oder niedern Stands/ den andern befehde/ bekriegen/ berauben/ fahen/ überziehen/ belagern/ auch darzu für sich selbst/ oder jemands anders von seinetwegen nicht dienen/ noch einig Schloß/ Stadt/ Marckt/ Befestigung/ Dörffer/ Höff oder Weiller absteigen/ oder ohne deß anderen Willen/ mit gewaltiger That freventlich einnehmen/ oder gefährlich mit Brand/ oder in andern Weg beschädigen/ noch jemand solchen Thätern Rath/ Hülff/ und in keine andere Weiß Beystand/ oder Fürschub thun/ auch sie wissentlich und gefährlich nicht herbergen/ behausen/ etzen/ träncken/ enthalten/ oder gedulten/ sonder ein jeder den andern mit rechter Freundschafft/ und Christlicher Lieb meinen/ zu dem kein Stand noch Glied deß Reichs dem andern/ so an gebührenden Orthen Recht leyden mag/ den freyen Zugang der Proviant/ Nahrung/ Gewerb/ Rent/ Gült/ und Einkommen/ abstricken/ noch auffhalten soll/ und daß diese Zweyspalt der Religion anders nicht/ dann durch Christliche und freundliche Vergleichung/ eines gemeinen freyen Christlichen Collegii National-Versamlung oder Reichs-Tag/ vermög voriger Reichs-Abschied/ und Friedens-Handlung hingelegt werden soll/ darzu wir allen gnädigen/ und Vätterlichen Fleiß fürwenden/ und an uns nichts ermangeln lassē wolle. Videatur quoq; *R. A. anno* 1545. §. 18. Atque insuper Status in Comitiis Ratisbonensibus anno 1576. Cæsari sequentem in modum supplicarunt: Ist demnach unsers unterthänigsten Erachtens/ gantz unvonnöthen auff **ein oder anderen Theils Bewilligung zu sehen**/ oder zu warten/ sondern Euer Käyserliche Majestät haben dißfals **vollkommene Macht und Gewalt**/ zu Verhütung grösseren Unheyls/ Ihr Kayserl. Ambt zu interponiren/ Item: damit sie in streitigen Sachen/ daran deß gantzen Reichs gemeiner Nutz und Wohlfahrt gelegen/ pro auctoritate fastigii, & muneris Imperatorii, selbst darein greiffen und alles das zur Billigkeit zu richten haben/ was sonsten deren Partheyen widerwertigen Gedancken halber in Streit verbleiben möchte. Addatur *R. I. de anno* 1544. §. als wir aber in der Handlung befunden. *Bertram de Comitiis th. 74. thes. Basil. vol. 9. Disput. de Comit.*

mit. thes. 34.. Author der nothwendigen Erinnerung *contrà* Donawertische *Information part.* 1. *pag.* 237. Quæ omnia ex sententiâ *Suederi*, & *Coccei* eò trahi non possunt, quasi tunc Status juri suo renuntiaverint, & rem Imperiali decisioni liberè submiserint, vel quasi ineptum figmentum esset, omnis inter legitimos potestatis fines, & plenitudinem potestatis Distinctio; quia huic opinioni superius citata constitutio de anno 1544. & preces Statuum de anno 1576. in luce & claritate verborum opponuntur. Atque si Status ex suis juribus aliquando quidpiam remiserunt, id profectò silentio non involutum, sed clarè ab iis est reservatum, uti apparet, *ex R. J.* zu Augspurg *anno* 1448. §. und haben uns 27. Chur-Fürsten/Fürsten/und Ständ für dißmahl gehorsamlich heimgestellt/doch ihnen künfftig an ihrem Herkommen/und Gerechtigkeit ohne Nachtheil/Verhinderung und Abbruch.

Porrò attribuitur Imperatori semissis Votorum in Comitiis, *Sitman. in specul. Roman. Imp. c.* 27. *n.* 2. *Paurmeister de jurisdictione. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 20. *Arum. de Comit. c.* 7. *Wehner. verb.* Reichstag. quos citat licet dissentiens *Coccej. c.* 20. *n.* 37. & corroboratur eorum assertio pro suprà citatum *R. J. de anno* 1544. §. als wir aber in der Handlung 82. Recessus Imperii nomine Imperatoris publicatur, cui ex consensu Imperatoris & Statuum vulgatissima illa clausula inseritur: Haben wir uns mit den Ständen/ und sie sich wieder mit uns verglichen/item: und hierauff gereden/ und versprechen wir Ferdinando alles und jedes/ so obgeschrieben stehet/ und Kays. Majest. berühren/mag/steht/vest/ und unverbrüchlich/auch aufrichtiglich zu haltē und zu vollziehen/ deme stracks und ungeweigert nachzukommen und zu geleben/ darwider nichts zu thun/ fürzunehmen und zu handlen/ oder außgehen zu lassen/noch jemand andern von unsertwegen zu thun gestatten/ sonder alle Gefehrd. R. A. *Anno* 1526. §. 31. & §. 32. und wir Chur-Fürsten/ Fürsten/ꝛc. bekennen offentlich mit diesem Abschied/ daß alle und jede obbeschriebene Puncten/ und Articuln mit unserm gutem Wissen/ Willen und Rath fürgenommen/ und beschlossen seyn/ und bewilligen auch dieselbe samt und sonderlich/ in Krafft dieses Brieffs/gereden und versprechen/ so viel einen jeden betrifft/ steht/ vest/ und unverbrüchlich zu halten/ und nach all unserem Vermögen nachzukommen/ohne Gefehrd: quæ formula passim repetitur, & continetur: *in R. J. Anno* 1654. §. 197. & 199. Sed istis verbis passim subjungitur: Wir befehlen hierauff/setzen/ ordnen und wollen. In *pace publica anno* 1494. habentur hæc formalia *in princ.* Haben wir mit Rath der Chur-fürsten/Fürsten/ꝛc. einen gemeinen Frieden auffgericht/ geordnet/und gemacht/richten/ordnen/und machen auch denselben/ in Krafft dieses Brieffs *Et in* §. wir setzen auch hindan all und jegliche Gnad/ Privilegia, Freyheit/ Herkommen/ Bündnuß/und Pflicht; von Uns und unsern Vorfahren am Reich; oder andern/ hievor außgangen/ und verfast/ die in einige Weiß diesem Frieden zuwider seynd/ mit was Worten/ Meinungen/ Clausulen die gesetzt/ die wir auß Römischer Königlicher Macht/ und Vollkommenheit hiemit hindansetzen/ und wollen ꝛc. Land-Fried/ 1495. *tit.* wieder Land-Fried zu halten; und darauff befehlen wir allen und jeden Chur-Fürsten/ Fürsten/ Geistlichen und Weltlichen ꝛc. ernstlich gebietend/bey den Pflichten/Ayden und Gehorsam/ so sie Uns und dem Heil. Reich gethan haben/ und zu thun schuldig seynd/ und darzu einer Pœn, nemlich von 2000. Marck reines Golds/ halb in Unser Königliche Cammer/und den andern halben Theil dem Beschädigten unabläßlich zu bezahlen/ und darzu bey Verlierung aller und jeder Freyheit und Recht/ so ihr jeder von Uns/ und dem Reich hat. Land-Fried *anno* 1548. *tit.* 29. §. 4. & *passim.*

Postquam verò omnia negotia quæ Cæsarea propositio continuit, jam sunt decisa. Electoris Moguntini Directorio incumbit, ut omnes conclusiones, quas publicè sciri interest, in conceptum alicujus Recessus redigat, quod Deputatis ex universo Senatu hunc in finem prælegitur, ut cognoscant, an illa, quæ à Cancellaria Moguntina literis consignata sunt, omnium votis exactè respondeant. Huic actui hodie longe plures Deputati interesse solent, ac olim fuit factum, uti hoc Auctor der Grundveste ex actis Comitiorum Ratisbonensium, de Anno 1654. probat. Secundum illud conceptum jam verus Imperii Recessus conficitur, ejusque duo exemplaria pergamento inscribuntur, quibus eo ordine ac modo Imperator & Status nomina & Sigilla apponunt, qui à *Lehm. l.* 7. *Chron. Spir. c.* 124. & jam dicto Auctore describitur. Tandem Imperator, ut Comitiale decretum in viridi sit observantia, omnesque ordines ampliorem illius habeant scientiam, jubet illos denuò comparere; quod si fit, non solum per Cancellarium Moguntinum Recessum prælegi curat, sed etiam illos ad debitam legibus Imperii observantiam præstandam sedulò adhortatur. Deinde unum Recessus originale in die Reichs-Hof-Cantzley/ alterum in die Reichs-Cantzley apud Moguntinum deponitur: illiusque tandem copia Cameræ transmittitur, ut secundum eam processus dirigatur ac causæ litigantium decernantur. *Besold. in thes. pract. verb.* Reichs-Abschied/ *Engelbrecht. in dissert. de Comit. Imp. thes.* 59. *Christoph. Wagenseil. de Comit. thes.* 62. & *seqq.* 42 De formando Rec. Imperii.

Placet huc apponere, quæ *Arum. de Comit. cap.* 6. *n.* 13. de ingressu *Impp. Friderici III.* & *Caroli V.* commemorat sequentibus ferè verbis: Status verò, & Nuncios absentium, dum Cæsaris adventum præstolantur in id summa cura incumbere decet, ut Imperatoris ingressum, quam possunt maxi- 43 De pompa ingressus Imperatorum ad Comitia.

maxime speciosum & gloriosum assistentia sua faciant; est enim non minima pars honoris, quem Imperatori Domino suo Status debent, & exhibere possunt, si gratanti & condecenti apparatu eum excipiant, qua de causa Electores & alii Status, Fridericum III. Imperatorem ad Comitia Ratisbonensia anno 1471. venientem insigni apparatu, qualem nec ætas vidit, exceperunt. Et similem ingressum Imperatoris Caroli V. *n.* 21. *& seqq.* describit: quem hic verbotenus annotare longum nimis foret. Nostrorum verò invictissimorum Cæsarum ingressum moderni scriptores in *Theatro & Diario Europæo*, aliisque locis passim celebrant. Sufficiant pro nunc hæc notæ, plura videri possunt apud *Arum de Comit. Bertram. de Comit. Henric. Engelbrecht. de Comit.* Christoph. Wagenseil. de Comit. *Meinmar. Hoyer. de Comit. Gastel. de Statu Europ. cap.* 37. *Oldenburger in Limn. enucl. lib.* 4. *c.* 72. *Sueder. in introd. ad I. P. special. sect.* 1. *c.* 33. *per tot. Rhet. ad I. P. sparsim in variis tit. Burgoldens. in Colleg. I. P. part.* 3. *p.* 16. *& seqq. Schilter. in Inst. I. P. tom.* 1. *lib.* 4. *tit.* 1. §. 3. *Coccei. de I. P. c.* 20. *Knipschild. de Civ. Imp. lib.* 2. 33.

44 De Comitiis particularibus. Posset hic aliquid addi de Comitiis particularibus, quando duntaxat pars Statuum convenit, ut sunt Conventus Electorum, de quibus *supra verb.* **Churfürst**/ Conventus Deputatorum, de quibus *infrà verb. Deputations* **Tag**/ Visitatorum Cameræ, *vid. infrà verb. Visitatio*, Conventus Circulares, *vid. verb. Circulus.* Conventus Provinciales, *infrà verb.* **Land=Stände**/ quibus locis plura videri possunt.

45 De observantia Imperiali, Reichsherkommen. Multa etiam sæpè dicuntur de *observantia Imperiali*, von dem alten Reichsherkommen/ de qua prodiit *Disput. Joachim Koch, sub præsidio Georg. Kulpis*, ubi omnia de moribus Comitiorum & ceremoniarum, de Stylo Curiarum, ad antiquam observantiam refert, unde cuncta originem suum trahant, & idcirco *Tacitus de morib. German. cap.* 3. *n.* 10. jam suo ævo dixerit, *plus ibi bonos mores valere, quam alibi leges.* Atque hinc Theodoricum Regem Francorum, unicuique Genti, quæ in ejus potestate erat, *secundum consuetudinem suam Leges conscribere jussisse*, ut non immerito in Constitut. Imperii etiam novissimis, passim mentio fiat der alten Gebräuch/ löblichen Sitten/ und Herkommen/ indeque etiam Tribunal Camerale, secundum illorum tenorem, in decisione causarum pronunciare jubeatur, *O. C. p.* 1. *tit.* 57. §. 1. *R. I. anno* 1654. §. 115. Est enim *observantia Imperii Regula per traditionem inducta, quam in Rebus, jure scripto non determinatis, decidendis expediendisque, vel in modo expeditionis, in Imperio sequimur.*

Proindè *Carolus IV. in A. B. tit.* 28. §. 5. usus est verbis sequentibus, *per traditiones antiquorum, à tempore cujus contrarii memoria non extat, per Prædecessores jugiter observatorum.* Porrò *Kulpis in* §. 2. *cit. Disput.* multa tradit, de objecto observantiæ, allegans *Itterum de feud. Imp. cap.* 2. *n.* 8. quod semel iterumque *Cæsare, aliisque, quorum interest, attentatum forte fuit, in certam Imperii observantiam evaluisse, non semper dici posse.* Tamen *Electorum Prærogativas* ex observantia antiqua & praxi traditioneque Imperii, reliquorumq; Ducum Principum, aliorumque Imperii Statuum potestatem & superioritatem territorialem, soli praxi & usui Germaniæ originem suam debere dicit *Bœcler. in notit. Imp. lib.* 6. *cap.* 2. *Rhet. Inst. I. P. lib.* 1. *tit.* 1. §. 14. Sic etiam Sigismundus Imp. in Epistola super Erici Lauenburgici causa ad Concilium Basiliense anno 1434. scripta in dijudicandis & definiendis controversiis feudalibus, Majorum instituta, mores, consvetudines & observantiam attendi debere jussit, & *Carolus V. Imp.* eandem regulam der alten hergebrachten Gebräuche/ observari mandavit, in præfatione *Ordinat. Criminal.*

In Imperatore eligendo illustre satis exemplum se ostendere, ne alius, quam qui *natione Germanus* sit, eligatur, cujus rei origo non nisi ex traditione antiqua & inveterata Germaniæ consuetudine repeti potest, *Bœcler. d. l. lib.* 4. *cap.* 1. *Obrecht. dissert. de elect. Imp. thes.* 7. Similis observantia apparet in eo, quod *Electio Imperatoris Francofurti, Coronatio Aquisgrani, prima Curia Norimbergæ* institui debeat, ut ut enim Carolus IV. postea in lege scripta A. B. hoc confirmaverit, jam tamen antea ex diuturna observantia eadem obtinuisse ipsa confirmationis verba demonstrant, ibi: *Traditionibus antiquorum, à tempore cujus contrarii non habetur memoria, per eos qui præcesserunt jugiter observatum.* *Primarias preces* Imperatorum ex pari jure antiquæ observantiæ originem trahere. Electorum jura in eligendo Imperatorem observantiæ debere adscribi, cum Carolus IV. Imp. ipsemet in *A. B. cap.* 1. ad antiquam & laudabilem consuetudinem provocet, & ab eadem observantia procedere *officia publica Regni Cancellariatus, Pincernatus, Dapiferatus, Mareschallatus & Camerariatus*, quæ Electores sustinent, cum alius fons indicari facilè non possit. Hinc quoque descendere jus teloniorum, collectarum, & alia jurisdictionalia; Legationes nomine Imperii mittendas, quoad rem & modum, congregationem Comitialem ad audiendam propositionem Cæsaream, vel per ipsum Imperatorem vel per ejus Commissarium, ut omnes Stat⁹ decenti ordine se illuc conferant, eâ tamen distinctione, ut juxta Imperatorem, vel ejus Commissarium, Electores, eorumque Legati & Principes præsentes ipsi, *equis vehantur*, Principum verò ac Cœterorum Ordinum Legati omnes *pedites* incedant, Prout Autor des Berichts/ wie es auff Reichstägen pflegt herzugehen/ annotavit, & hinc, cum ab Austriaco ac Salisburgensi Legato aliquando contra ageretur, reliquos conquestos esse, daß solhanes reiten seye wieder das kundbare und übliche Reichs-Herkommen/ und observanz/

auch

auch zu nachtheiliger Schmählerung der Chur-Fürsten Gesandten/ und denen in Person anwesenden Geist- und Weltlichen Fürsten allein geziemender/ und von Alters hergebrachter Præeminentz und Hoheit sich gantz neuerlich angemasset/ petendo, das Chur-Fürstl. Collegium, und die persönlich anwesende Fürsten/ bey dero Reichskündigem/althergekommenem Recht zu handhaben/ demonstrantibus id memorialibus tunc exhibitis. Quamvis sæpius videamus, super observantia Imperiali inter Status disceptari, diversisque animorum motibus, modo in hanc, modo in illam partem trahi, uti pluribus tradit, *suprà cit. Kulpis* §. 3. *de effectu observ. Imp.* & modo eam probandi.

46 De placitis Imp. Statuum, Reichs-Gutachten. Ad materiam quoque Comitiorum pertinet placitum Ordinum Imperii, vulgò Reichs-Gutachten/ de quo prodiit *Disput. Georg. Christ. Seefrid. sub præsid. Georg. Kulpis* in qua §. 1. tractat de placitorum diversis appellationibus, *in* §. 2. de placitorum origine, variè ab Autoribus examinata, *in* §. 3. de Statuum & Votorum numero, qui placita facere possint, *in* §. 4. de materia placitorum, ut & forma seu modo ea concipiendi & exhibendi. Res tamen tota huc redit, de placito Ordinum in Comitiis Cæsareæ Majestati, vel ejusdem Commissario exhibendo, per Deputatos, vel Directorium Moguntinum, expectandâque desuper Cæsareâ resolutione, ut suprà monitum, *n.* 40. *&* 41. Vel etiam alibi Imperator aliquando requirit vel Electorum, vel aliorum quoque Ordinum rationes & consilia, aut ipsi irrequisiti, si ipsis necessarium & utile videatur, Imperatori quædam decenti submissione repræsentant, per Gutachten/ absque tamen eo, ut quicquam sibi contrà Imperatoris Majestatem arrogent. §. 5. de impedimentis placitorum & abusibus subinde occurrentibus, quæ breviter annotare placuit, ne notæ hæ nimium excrescant, remittendo Lectorem ad *citat. Disput. Kulpis*, & Autorem der Grundvest des Heil. Reichs/ nec non Comitiologiam Ratisbonensem.

Commenda.

Vid. supra verbo Balley *pag.* 349. & de restitutione Commendarum & Collegiorum in *Instrum. Cæsar. Suec. art.* 5. §. 24.

Colloquium.

Vide infra verbo Religion.

Colmar.

Vide Instrum. Pacis Cæsareo-Gallic. §. 73. de cessione Regi Galliæ facta.

Commendant.

DE Commendantibus militaribus disponitur in R. J. Ratisbonensi *anno* 1641. §. 56. quod ipsis nihil ultra solvi debeat quam debita contributio, quæ postea, de Civitatis quota sit diminuenda, neque claves Civitatis, extra casum necessitatis, à Magistratu ipsis consignari debeant; & §. 64. ordinatur, quod expensæ pro mensis Commendantium, nec non sic dictæ Discretion- und Commendanten-Gelder/ atque gratuita tractatio Officialium in hospitiis, penitus cessare debeant.

Commercia.

SUMMARIA.

1. *Quid de commerciis in Constit. Imperii & Pacificationibus statuatur.*
2. *Utilitas Commerciorum.*
3. *Lucrum in commerciis permissum & justum.*
4. *Rerum publicarum & Civitatum stabilimentum sunt commercia.*
5. *De securitate commerciis præstanda.*
6. *An tempore belli interdici possint commercia?*
7. *De barbaris & hostibus Imperii.*
8. *De immunitate commerciorum.*
9. *De hodiernis commerciorum oneribus.*
10. *De commercio armorum.*
11. *De commerciis maritimis & eorum ingenti utilitate.*

1 Quid de commerciis in Constit. Imperii & pacificationibus statuatur. DE impedimento & gravaminibus commerciorum non permittendis agitur in *R. J. de anno* 1594. §. 41. *R. J. anno* 1603. §. 30. & *Instrum. Pacis Cæsar. Suec. art.* 1. §. 9. ubi disponitur, ut Pace facta commercia reflorescant, omnia contra jura, privilegia, & sine consensu Imperatoris atque Electorum Imperii, invecta vectigalia & telonia, abusus Bullæ Brabantinæ, indeque natas repressalias & arresta, nec non immoderata Postarum & alia onera, penitùs tollenda esse salvis teloniis, ab Imperatore cum consensu Electorum introductis, qua de re videri potest textus in *Tom.* 1. *Constit. mear. hoc tit.* & *Armistit. Vicennale Ratisbon. d.* 25. *Augusti anno* 1684. §. 13. *Pax Neomagensis d.* 5. *Februarii anno* 1677. §. 6. *Pax Risvicensis de* 3. *Octobris* 1697. §. 18. *&* 40. De Commerciis appositè scribit *Anton. Peretz. in J. P. cap.* 130. *pag.* 316. ubi sequentem in modum discurrit: Qui Reipublicæ præest, mercaturam promovere & favore prosequi debet; quia ex vectigalibus mercium evectarum & invectarum ærarium augetur; populus ditescit, ac sinè tædio tributa imposita solvit. Optime id norunt *Batavi*, qui intra breves suarum provinciarum terminos, solis mercibus & maritimis 2 Utilitas commerciorum.

opibus,

opibus, validissimos alunt exercitus. *Galli* quoque nec auri nec argenti fodinas habent, mercimoniis tamen aliisque reculis, affabre & ingeniose confectis, divitias congerunt. *Hispani* verò, qui ingenti cum labore & periculo, ex remotissimis orbis partibus, adamantes, uniones, aromata, multosque alios thesauros advehunt, nugis abjectisque mercibus commutat, & se depauperant. Aurum & Argentum *Genuensibus* mittunt, quo negotiantur, & insuper plurima ejus solvunt cambia; Cur id, tanto cum suo dispendio? an ut Rex velut pignori nexam habeat Genuensium fidem? & cum eorum urbe non potiatur, saltem eam in ære suo, hoc est Civium Studia in potestate per commercia habeat? In alias provincias Lanam, sericum, ferrum Hispani mittunt, & opera inde ab exteris confecta in Hispaniam remissa carissimè emunt, ob vecturæ sumptus & artificium. Alendi potius Artifices sunt & præmio invitandi, qui ex mercibus ibi natis necessaria conficiant: Sic pecuniæ è regnis non efferentur, sed aliunde inferentur, aut aliis mercibus necessariis commutabuntur, non iis, quæ ad Luxum & pompam fiunt, de quibus queritur Tiberius apud Tacitum, *Lapidum causa, pecunia nostra ad externas aut hostiles gentes transferuntur.*

Quamobrem Principis est efficere, ut artes vigeant, & merces copiose inferantur & distrahantur; Nec pudeat *Nobiles* mercaturam per suos exercere, cum non magis naturales sint reditus, qui ex agris percipiuntur, quam qui mercium commutatione aut precio acquiruntur. Majores nostri mercaturæ exercitium *Nobilioribus* ideò non permittebant, quia periculosum urbibus & potentiam Nobiliorum obstituram commerciorum libertati censebant. Aliis persuasum est vile, atque animo nobili indignum mercaturæ exercitium, cujus lucrum ubi Nobiles semel degustarint, facile abjectis animis & armis mercaturæ vacaverint, nam *quantò magis pecunia dites & voluptatib⁹ opulenti, tanto magis imbecilles.* Romana tamen & Carthaginensis Respublica, non dedignatæ fuerunt mercatorum Societates instituere. Quod exemplum *Batavi* secuti feliciter hactenus illis hoc cessit. Imo *Lusitanæ Reges*, & Respublicæ Italicæ, per Institores rem faciunt, quæ Reipublicæ onera non minima ex parte sustulerunt, unde subjectos sibi benevolos & fideles reddidere.

Præterea etiam artes commutatrices, quæ Rempublicam opulentam reddunt, Principem fovere debere: Mercatorum ope, non solum res patriæ utiles in Imperium, eorum periculo convehuntur, sed multa etiam, quibus Imperium redundat, in alias regiones, ab illis cum utilitate publica deferuntur. Multi etiam repentini casus incidunt, in quibus mercatorum opibus sæpe numero non levia pericula propulsantur: imo eorum quoque fide & industria, non mediocria Reipublicæ munera sustinentur, neque vulgaris prudentia ab illis ex hominum externorum commercio & familiaritate comparatur. Scribit *Plutarchus*, Solonis tempore mercaturam in pretio fuisse, rationemque hanc addit, quod commoda ex regionibus barbaris adsciscerct, amicitias cum Regibus conciliaret, & multarum rerum conferret peritiam. Tanta nimirum est mercaturæ vis, ut adempta mercandi (Quod aliquando in Neapolitanorum regno factum legimus) Provinciales continuò ad inopiam redigantur. Porrò ad alliciendos Mercatores, magna illis cura servanda *privilegia*, *nundinarum* præcipue tempore, ut tuto cum mercibus ire, morari, redireque possint. Verum & hic cavendum, ne ex utilissima hac negotiatione, iniquitatis officina & avaritiæ conciliabulum fiat, non modò in ipsis mercatorib⁹ detestabile, sed & Reipublicæ detrimentosum. Severè igitur in insidiosa illa totiesq; Principum constitutionibus prohibita *monopolia* exercentes, qui & fiscum Principis fraudantes, & pauperum Sudoribus pascuntur, animadvertendum. Eleganter vereque Ambrosius: *O Mercatura Seculi, comparator Inferni, cur in fraudem & deceptionem convertis naturæ industriam? cur affectas rerum defectus? cur optas pauperibus sterilitatem, ut domui tuæ compares dolosam fœcunditatem? Etenim lucrum tuum, multorum est damnum.* Principis igitur erit prospicere, ut omnia justo pretio veneant, nec permittantur fraudes in commerciis, mercium corruptiones, & id genus alia.

Commerciorum itaque utilitatem, & commoda non solum scriptores de iis commendant, sed ipsa etiam *experientia* quotidiana satis celebrat, quam idcirco multis deprædicare tanto minus est opus, quia argumentum de illis per se est manifestum. Commercia enim compensant defectus, quos terræ à natura diversæ patiuntur & important, quod natura negaverat; *non enim omnis fert omnia tellus*, juxta *Virgil.* 1. *Georg.*

Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ.
Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt,
Gramina, nonne vides, croceos ut Tmolus odores?
India mittit ebur? molles sua thura Sabæi.
At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus,
Castorea, Eliadum palmas Epeiros equarum.

Comercia quoque cum infidelibus habere fas est, *Carpzov. ad L. Reg. cap.* 6. *sect.* 3. *n.* 10. *Marquard. de Mercat. lib.* 1. *cap.* 11. *n.* 9. *& seqq.* Et propter utilitatem commerciorum fraudulenti & pseudo-mercatores debent puniri, *Idem lib.* 4. *c.* 10. *n.* 5. *Stracha de assecurat. & proxenet. p.* 8. *n.* 26.

Hinc in suprà citatis *Pacificationibus* publicis semper de restituendo flore commerciorum Constitutiones insertæ sunt, tanquam necessariis ad conservandam Societatem humanam, quia cum in aliquo Regno deficiunt res hominibus illius Regni necessariæ, opus est illas aliunde illuc adduci, & adductas industriosè conservari, ut

ut cum eis homines indigeant, inveniant incorruptas, & in promptu: Hæcque rerum ex uno in aliud regnum translatio, & earundem postea *venditio cum lucro*, est ipsa negotiatio & mercatura, pro cujus Lucri justificatione pretium, quo res emptæ, expensæ, sollicitudines, curæ & pericula tam rerum quam personarum, & quandoque damna, sunt consideranda; *Scaccia de Commerc.* §. 1. *quæst.* 1. *n.* 73. Certè sicut Corpus humanum sinè mutua officiorum communicatione à membris facta, salvum & incolume esse non potest, ita neque corpus civile sine commerciis; *Timples lib.* 4. *Polit. cap.* 9. *quæst.* 1. commercia enim sunt media, quibus omnia necessaria consequimur, & quæ ignotissimas Regiones & Respublicas sociant fœderibus, amicitiâ, sæpe etiam Religione: invehunt igniculos fidei cum mercibus, *Klock. de ærar. l.* 2. *c.* 25. *n.* 1. *& seq.*

3 Lucrum in Commerciis permissum & justum.

4 Rerumpublicarum & Civitatum stabilimentum sunt commercia.

Unde præcipuum quoddam rei domesticæ & Reipublicæ constituendæ instrumentum mercatura perhibetur, hæcque tum ingens est Civitatibus subsidium, cum multi & potentes in ea sunt mercatores, per quos variarum rerum copiam ad omnes omninò eventus habet. Horum enim industria magna Reipublicæ emolumenta parit, dum exterarum ingenia nationum & opes noverunt, necessaria ad tutelam arma moderato pretio comparare valent, & agendi dexteritate ac humanitate pollent. Multorum illi Regum & Rerumpubl. dignitatem cum opibus, tum industria adeo tuentur, ut sinè iis nec retineri Principum aulæ possint, nec bellum geri, aut carere commodis ingentibus necessum sit. Tot olim steterunt, tot hodie florentissimæ restant Respublicæ, quæ si negociationem ac mercaturam desererent, collabi dignitatem illam suam continuò viderent. Imò Civitatum ac plurimarum quoque Provinciarum quasi vita & sanguis est negotiatio, ut nervus ille belli & pacis pecunia haud unquam desit. Et satius nonnullis in regnis & Rebuspublicis videtur ad ærarium explendum negociationem fovere, & Reipubl. mercandi industria subvenire, quam tributis subditos premere.

5 De securitate commerciis præstandâ.

Cum Commercia Reipublicæ ita necessaria & utilia sint, sic non tam tempore *Pacis*, quam *bellorum* Mercatores ab omni violentia tutos esse voluit, *Concilium Lateranense in c.* 2. *de Treug. & pace*, ibique Dd. cum *Hug. Grot. lib.* 3. *de jur. bell. & Pac. c.* 11. *n.* 12. Quod ipsum quoque sanxit Imp. Fridericus III. *in reform. sua sub rubr.* Wer an offenen Fähden gefreyet seyn soll. *p.* 18. & quod in bello mercatoribus parcendum sit, tenuit *Pet. Bell. tr. de re milit. p.* 2. *tit.* 9. *n.* 6. Sic Tamerlanes commerciorum securitatem tempore belli sartam tectam conservans consequebatur, ut Copiæ, quas habebat immensas, cum tutus ad castra omnibus esset accessus, omni commeatu semper abundarent, *Baptist. Campo-Fulg. lib.* 2. *exempl. c.* 2. *in fin.* Sic Lege sancitum est apud Helvetos, ut hi, qui iis annonam, arma, aliasve res necessarias venales præbent, & in castra adducunt, ab omni injuria defendantur, non aliter ac si Helvetii essent. *Johan. Simler. de republ. Helvet. Xenophon. lib.* 6. *histor. de Instit. Cyri*, ait, Cyrum Mercatoribus castra sequentibus certam imposuisse legem, dum ait: *Quod si quis etiam mercator sequi castra voluerit, ut aliquid vendat, is illorum dierum, quos ante significavimus, commeatum habere debet: sin aliquid vendere deprehendatur, omnibus spoliabitur. Posteaquam verò dies hi præterierint, quo pacto volet, vendat, & quisquis è mercatoribus quam maximè rerum venalium forum in castris augere videbitur, is & à sociis & à me muneribus & honore afficietur.* Et hanc commerciorum libertatem tempore belli adhuc in Persia vigere docet *Adam. Olear. lib.* 5. *itiner. Persic. cap.* 18. hisce verbis: Es haben die Perser und Türcken unter sich ein Pact, daß so wohl zu Kriegs- als Friedens-Zeiten die Kauffmannschafften unter ihnen in- und auß dem Lande unverhindert getrieben/ und die Caravanen sicher gehen sollen/ weil einer Nation so wohl als der andern daran gelegen. Ita quoque tempore belli Germano-Svedici sub anno 1631. Rex Sveciæ Gustavus Adolphus libertatem commerciorum sartam, tectam conservare studens, nundinarum Francofurtensium securitatem, Mercatorumque ad eas liberum accessum & recessum, sub severis pœnis publico edicto confirmavit. Verba Mandati *d.* 29. *Decemb.* prædicti anni legi possunt in *Theat. Europ. contin. part.* 2. *pag. m.* 474. *& seqq. & annò* 1632. *pag.* 531. *& seq.* Exardescente inter Eduardum I. Angliæ, & Philippum Pulchrum Franciæ Reges bello; ita interdum pacto conventum est, ut libera nihilominus utrinque forent commercia; adeoque cum mercatoribus hinc illinc quibuscunque induciæ; quoad cœtera armis utramque invicem gentem infestantibus. Singulares istiusmodi induciæ, *sufferentia Guerra* nuncupabatur, & flagrante alias bello præficiebantur ab utroque Principe, qui de rebus contra has inducias patratis cognoscerent, & secundum legem mercatoriam, & formam sufferentiæ, judicia exercerent, *Joh. Selden. lib.* 2. *de Domin. Mar. Britan. cap.* 27. In Comitiis Imperii Spirensibus *de anno* 1570. in der Reuther-Bestallung/ *art.* 85. ita habetur: Es soll keiner die Mercanten inner und ausserhalb dem Lager plündern/ Gewalt anlegen/ oder auff dem Proviant-Platz Gewalt treiben/ in die Proviant-Plätz fallen/ noch etwas mit Gewalt nehmen; welcher es thut/ der soll gefänglich eingezogen/ und durch den Feld-Marschall oder das Reuther-Recht an Leib und Gut nach Verwürckung gestraffet werden. Unde olim tanto in honore fuerunt Mercatores, ut non secus ac Legati infensissimis etiam belli temporibus inviolabiles essent. Id quod ante annos haud ita multos ab iis, qui prudentius aliquanto belligerare didicerant, observatum est: cum enim inter Iberos & Belgas bellum arderet

maxime, negociationes tamen impeditæ aut ablatæ non fuerunt, *Felvvinus de mod. acquir. divit. disp.* 5. *n.* 11.

6 An tempore belli interdici possint commercia? Belli tempore potest *Princeps mercatoribus extraneis omni commercio cum hoste interdicere*; adeò, ut, vigore hujus interdicti, mercatores contravenientes securitate legibus concessa privari, & illi illorumque naves & merces licite offendi & capi possint. Nam licet commerciorum jus sit maxime favorabile; salutem tamen populi, tanquam supremam legem multo esse æquiorem & favorabiliorem, cum illud Gentium sit juris, hoc naturæ; illud privatorum, hoc regnorum. Cedat igitur Regno mercatura, homo naturæ, pecunia Vitæ, ut digniori, utiliori & æquiori. Hæc in Civitate est ratio, cur de suo sæpe facere nequeant homines, quod vellent; ne scil. Respublica quid detrimenti capiat. Ordinatio enim Magistratus supremi semper eò dirigenda, ut publica necessitas utilitasque commoditatibus privatis etiam jure admissis præferatur, *L. un.* §. *pen. & ibi Br. C. de caduc. toll. C. scias, ibi: nam plurimorum q.* 1. Unde valet edictum vel ordinatio Principis, publicam utilitatem respiciens, etiamsi jus aliquod privatum tollat. *L. Lucius in pr. ff. de Evict. l. item si verberatum* §. 1. *ff. de rei vind.* & post multos *Cravett. consf.* 5. *n.* 4. *p.* 1. *Dec. cons.* 36. *n.* 8. Et jure dicitur quod propter publicam utilitatem Princeps, ejusque officialis, aufferre possit etiam res personarum privatas, *per text. in L. fin.* §. *fin. & ibi Br. & Bl. ff. de pign. act. Schurff. cons.* 60. *n.* 9. *cent.* 2. *Rol. à Vall. cons.* 70. *n.* 15. *p.* 2. quod quotidianis exemplis ex jure depromptis declarat *Joh. Köppen. decis. q.* 59. *per tot.* placere ergò his mercatoribus debet interdictum sibi commercium, Lucrum pro tempore ereptum, quod utile est tantæ orbis parti, videlicet regno; tolerent id mali ad tempus saltem; non enim est impedire commercium, aut naturalem libertatem restringere, quando, nisi ad certa loca impeditur; tolerent certum præsens incommodum minus, propter majus etiam incommodum futurum, suspendant versus has oras ad tempus commerciorum usum, ne cum maximo suo suorumque incommodo & damno imposterum omni negotiationis exercitio plane exuantur. Nec exemplis hæc Principum & Magnatum Edicta carent. Ita enim Rex Daniæ Christianus I. controvertens cum Regno Sveciæ an. 1469. à Collegio Hanseatico desideravit commerciorum cum Regno Sveciæ cessationem. Idipsum ab eadem societate amice sollicitavit & adversus Sveciam obtinuit Joannes *anno* 1487. similiter id flagitarunt ab iisdem Rex Joannes Sveciæ *anno* 1571. *& seqq.* & Poloniæ Stephanus, contra Ruthenos *anno* 1579. hac tamen adjecta conditione tandem obtinuerunt, si alii populi nationesque suorum exemplo à Navigatione Russica ad tempus abstinere vellent.

His tamen non obstantibus rationibus & exemplis alii hujus sunt opinionis: quamvis hac ipsa *commerciorum prohibitione nihil sit usitatius*, exinde tamen non sequi, eam ab omnibus, ut factum sanctissimum, esse imitandam; cum non facta per se, sed jure & ratione munita, considerari debeant, nec quid Placentiæ fiat, inspiciendum & sequendum, sed quid Veronæ fieri debeat attendendum & probandum, *arg. L. sed scilicet. ff. de offic. præsid. Cothm. cons.* 18. *n.* 298. & exemplis non judicandum, sed legibus, *l. nemo* 13. *C. de sentent. & interlocut. Henr. Henniges in Hug. Grot. lib.* 2. *cap.* 2. *p.* 378. de hac materia sequentem in modum discurrit: Imò est, si meum intersit, commercia ab aliis per ditionem meam non exerceri: fortè quia ego ipse in eadem regione commercia habeo, quæ alter nunc mihi erepturus aut impediturus est. Quanquam enim liberum commerciorum usum cum quacunque gente nemini prohibere possum, possum tamen ex hac causa denegare transitum, ita ut vel plane non vel non tam commode negotiari queat, quia jus in meo propter incommoda alterius non tollitur, & quod dicitur de libertate transitus, usuque viarum publico, intelligendum ita est, ut semper tamen Reipubl. causa habeatur potior, quâ invitâ nemo in ejus res vel bona jus aliquod habet. Est etiam sufficiens negandi transitus causa, si quis opinetur, subditos ad transeuntem defecturos, vel iri corruptum à moribus ac vitiis exterorum, qui transitum postulant.

Porrò valet *interdictum* hoc *commerciorum* tempore belli, & de jure Canonico & Civili, si *hostes* sint *Barbari*, puta Turcæ, Saraceni aut alii Imperii Rom. hostes, & tum jure ab hoc commercio cessare tenemur, autoritate *L.* 1. *&* 2. *C. quæ res export. non deb.* ubi Impp. Valens & Gratianus ita: *Ad Barbaricum transferendi vini, olei & liquaminis nullam quisquam habeat facultatem, nec gustus quidem causâ aut usus commerciorum. Nemo alienigenis, barbaris, loricas, scuta, arcus, sagittas, Spathas, gladios, vel alterius cujuscunque generis arma audeat venundare &c.* Perniciosum namque Rom. Imperio & proditioni proximum est barbaros, quos indigere convenit, ut validiores reddantur, instruere. Idem obtinet *de jur. Canon. cap.* 6. 11. 12. 17. *de Judæ. cap.* 1. *Extrav. comm. eod.* ubi excommunicantur, & servi fiunt capientium, qui deferunt barbaris merces aptas ad belli gerandum adversus Christianos. Et habet hoc rationem ex jure gentium omnibus Christianis communem, *d. l.* 2. *Christina. d. decis. Cur. Belg. n.* 106. *Alb. Gentil.* 1. *Advoc. Hisp. cap.* 20. *&* 28. *& luculenter Boer. decis.* 178. *per tot.* 7 De barbaris & hostibus Imperii.

Mercatores hi prohibitis mercibus hostem juvantes, securitate gaudere non possunt, quia videlicet ipsi securitatem publicam suis commerciis illicitis turbant, & quantum in ipsis est, juvant, & validiorem reddendo hostem evertunt, cui conservãdæ subditisq; illæsis tuendis necessariò in illos arma stringenda, technæ struendæ & merces confiscandæ sunt *arg. l.* 2. §. 4. *C. de offic. PP.*

PP. Afric. t. t. ff. & C. de re milit. Novell. 85. *pr. & per jur. alleg. à Boërio d. decis.* 178. *in f.* Et sic cum bella pax utpote è diametro illi contraria stare non potest *l.* 12. *ff. de capt. & postl. reverf. L. un. pr. C. de cad. toll.* ita nec cum hostilitate securitas *l.* 19. §. 3. in verbis ibi : *primum nomine publico tutus esse incipiat ff. de capt. & postl.* cum pax & securitas individuæ sint comites *d. l.* 2. §. 4. ibi : in securitate & pace provinciæ *C. de off. præf. Afric.* & altera alterius auxilio non verò noxâ, pulcherrimè increscat, ut argumento *prooem. Instit.* dixit *Zas. tom.* 1. *cons.* 9. *n.* 68. quo accomodari potest doctrina *Br. in l.* 1. *n.* 6. *ff. ad L. Jul. Maj.*

8 Cum itaque Commercia ob publicam utilitatem, ut supra dictum, ita sint necessaria, ut iis, quasi Vinculo quodam, humana Societas & Vitæ quasi communitas contineatur, mundusque sustineatur: Hinc commercia, & ea tractantes, ab omni tempore specialibus privilegiis, non tantùm ab injusta *pedagiorum* & *vectigalium* exactione exemti ; sed & ab eorum præstatione immunitatem plane singularem consecuti sunt. Quod probatur ex *l.* 1. §. *fin. C. de Navicul. seu Naucler. lib.* 11. *l. omnibus in f. L. navicularios L. solos & L. seq. C. Theodos. de navig. L. semper* 5. §. *negociatores* 3. *ff. de jur. immun.* Et Imperator Constantinus in *d. L. Navicularios C. Theodos. Navicularios* inquit ; *& negociatores per orbem terrarum per omne ævum ab omnibus oneribus & muneribus cujuscunque fuerint loci vel dignitatis securos, vacuos, immunesque esse præcipimus &c.* rationem tanti privilegii assignat Callistratus *in d.* §. *Negociatores* 3. uberius vid. *Bertachin. tr. de gabell. cap.* 7. *n.* 8. Idcirco Carolus M. in legibus Longobardorum sanxit, neminem mercatorum, qui fluvium aliquem cum mercibus transire habeat, teneri vel cogi posse ire ad portum vel pontem, telonii vel vectigalis exsolvendi gratiâ, si alio quodam loco commodius vel compendiosius sine ullo tributo transire possit. *L. ut nulli cogantur tit. de Episc. l.* 3. *LL. Longobard.* quarum meminit *Regner. Sixtin. de Regal. l.* 2. *c.* 5. *in fin. Aimon. lib.* 5. *de gest. Francor. cap.* 1. Francicis Edictis vetantur magnates indebitas pensiones à mercatoribus exigere. *Mores Paris. vol.* 1. *tit.* 1. *art. ult.* Idem petivére & expetivére tres Gallici populi ordines Turonibus coacti à Carolo VIII. *Anno* 1483. Hinc *Bodin. lib.* 6. *de Repub. c.* 2. Reges Galliæ minimum quiddam ac pene nihil peregrinis pro salinario vectigali imperare testatur. Bela Pannoniæ Rege ab omnibus promiscue vectigalibus levante populum, tributumque agricolis & mercatoribus æque ac nobilibus remittente, plebs brevi cum Nobilitate eò usque divitiis crevit, ut Bonfinio scriptore, ne minimus quidem rusticus aut Mercator inventus sit egenus, & è finitimis nemo tanti census exstiterit, qui cum Hungarica opulentia conferre se posset, circiter annum 1060. *rer. Hungar. decad.* 2. *lib.* 2. plura hujus rei exempla videri possunt apud *Marquard. de jur. Mercat. lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 25. *& seqq.* Hinc commerciorum libertas nullibi impedienda, nec ullo in loco jus sit, ut impediatur cum hujus humanæ societatis maxime intersit. *Hugo Grotius de jur. bell. & pac. lib.* 2. *cap.* 2. *n.* 13. *p. m.* 84. Cujus rei testimonium adducit *Philo in legat. ad Cajum Cæsar.* his verbis : *Mare omne navibus onerariis mercenariis tuto satis navigatur eo commercio, quod ex naturalis societatis desiderio, inter nationes intercedit, cum mutuo aliorum copia aliorum inopiæ succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum aut magnas ejus partes invasit.* Unde eleganter *Theodoretus lib.* 2. *de provid.* mare forum mundi, insulas Stationes in mari dixit. Adjungere hic placuit Chrysostomi verba ad Stelechium : *Quomodo enim satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? Ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes crebro nos invicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim commode acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus, quæ ubi vis sunt bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa Convivarum unicuique ea quæ sibi apposita, dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipsum sunt accipere, manu tantum contenta.* Idcirco graviter invehitur *Ambrosius* in eos, qui flumina & Maria negociantibus claudunt ; & *Augustinus* in illos, qui illis itinera obstruunt. *Grot. de Mar. lib. c.* 12. *circ. fin.* cum adeò naturalem esse commerciorum libertatem, mercatorumque securitatem velint Dd. ut tolli jure nullibi posse dicant. *Loccen. de jur. marit. lib.* 1. *c.* 3. *n.* 2. *&* 3. *& Vasq. illust. quæst. lib.* 1. *c.* 89. Et jure Gentium nefas esse, mari, littore, portu, commercio & navigatione Mercatoribus interdici, nisi iis, quos ipse territorii Dominus habet hostes, metuitque *Alb. Gentil. post Jas. lib.* 3. *de jur. B. c.* 11. *Cicer. pro Rosc. Amer.*

Hodiè verò de Commerciorum libertate vix amplius ulla mentio fieri potest; 9 postquam eadem terra marique, & in omnibus fluviis, Rheno, Danubio, Visurgi & passim alibi immensis fere teloniorum & Vectigalium exactionibus gravantur, non solum in rebus ad luxum & gulæ voluptatem, pertinentibus, sed etiam maxime ad quotidianam vitæ sustentationem omninò necessariis, imo & in charta & libris pro publico commodo, studiis & Reipublicæ conservationem utilitatemq; spectantibus, quasi omnis scientiarum gloria, & ipsa salus publica, & omnium rerum maximè necessariarum hinc proveniens augmentatum pretium, ærarii Cameralis quæstui deberet cedere : cum tamen generatim proditum sit, *in L. Licitatio* 9. §. *earum ff. de public.* earum rerum vectigal non præstari, pro

De immunitate commerciorum.

De hodiernis commerciorum oneribus.

pro quibus non est consuetum illud solvi. Et idcirco vectigal ex rebus ad victum & usum necessariis illicitè exigatur, *Carpz. ad L. Reg. c. 8. sect. 2. n. 3.* adeoque mercium rerumque exercitui importatarum vectigal non solvitur, ut hac immunitatis ille cebrâ ad commeatus Castrensis rationem excitentur Mercatores, & ea in parte eo magis publicum bonum promoveatur *d. l. Licitatio 9. §. exercitui 7. ubi Dd. ff. de publicanis. Tholos. Syntag. jur. lib. 3. cap. 9. Peregrin. de jur. fisci lib. 6. tit. 5. n. 23. vers. item res exercitui.* Ex indigenis & nativis verò regnorum bonis, ea quæ exteri desiderant, & aliunde haud peti possunt, vectigalibus prudenter possunt onerari, quæ aliunde peti possunt, non item. Alias enim eorum commercia præsentissimo cum damno alio transferentur, qua de re exempla allegat *Marquard de Mercat. & commerc. lib. 2. cap. 3. n. 79. & seqq.* ubi etiam *n.* 106. monet, Regio Fisco in hac immunitate nihil decedere, sed quantula forte sit vectigalis diminutio, eandem copiosiore mercatura facile compensari. Certè titulus *Codicis de nov Vectig. non instit.* hodie vix observatur, & mercatoribus ob vectigalia penè Spiritus non relinquitur, & ideò in Constitut. Imperii Vectigalium abusui provisum est, & *mandata pœnalia* adversus instituentes vectigalia decernuntur. Propterea *Hugo Grotius lib. 1. de jur. bell. & Pac. cap. 2. §. 14. & cap. 3. §. 14.* ait: Vectigalia & onera, quæ ad merces nullum respectum habent, mercibus imponi, nullam æquitatem suadere, nisi quid ad præstandam mercibus securitatem, ut ponendo stipites coronatos, vulgo **Pacquen**/ aut tonnas, prægrandibus saxis fundo adhærentes, ad hæc onera compensanda, vectigal aliquod mercibus imponatur.

Arma privatis mercatoribus de jure Civili non licet vendere, emere, vel transferre *Novel. 85. cap. 1.* Hanc ob causam tormen- 10 De Commercio armorum.
torum, aliarumve machinarum bellicarum & insignium armorum, quibus nationes exteræ contra nos redduntur fortiores, extra patriam evehere, seriò à Magistratu interdici solet, prout etiam pulvis & Sulphur, ferrum & lignum, ex quo arma & naves confici possunt, per *L. 2. C. quæ res export. non deb. Marquard. de mercat. lib. 2. cap. 1. n. 46. & seqq.* quod maxime tempore belli locum habet, & latiores forte Imperii fines angustiores verò hostium vires essent, si nulla plane arma hostibus nostris venderentur. Unde Princeps tempore belli mercatoribus extraneis commercio cum hoste potest interdicere, prout supra *n.* 6. dictum. *& vid. suprà pag.* 303. *verbo Armada. Armandia.* Commercia quoque *maritima* maximi sunt emolumenti, cum lucrum illic fiat immensum, & nihilominus justum, vix enim terrestre, cujuscunque demum sit conditionis, quindecim ad sortem centesimam aut viginti refert. Mare autem duplicat sortem, ac aliquando etiam longè amplius, sine ulla querimoniæ occasione. Maritimum commercium Respublicas exiguas fecit & opulentas & potentes, unde Proceres & Magnates opibus immensis cumulantur. Præter commoda omnigena, est tamen ratio, quæ illud maxime commendet, ut scil. Principes sic mari æque ac terra evadant potentes, qua eminata potentia, plurimum Majestatis acquirunt, cum inde metuantur. De Vectigalibus autem, eorum origine, concessione, acquisitione, & præscriptione, nec non augmento, & exinde proveniente maximo mercium pretio, pluribus agetur infra *verb.* **Zoll.** 11 De comerciis maritimis, & eorum ingenti utilitate.

Commissio. Commissarius.

SUMMARIA.

1. *De Commissariis inter Status diversæ religionis.*
2. *De variis qualitatibus & denominationibus Commissariorum, & à quibus præcipue cavendum.*
3. *De Commissariis Imperatoris in causis Status & justitiæ.*
4. *Causas Status in Consilio quoque Aulico tractari.*
5. *De instructione Commissariorum & legatis plenipotentiariis.*
6. *In causis Status non esse licitam subdelegationem, sed per Commissarios omnia fere negotia tractari.*
7. *Quare subditi Statuum non præstent Imperatori homagium, sicut Cives in Civitatibus Imperialibus.*
8. *Commissarii Augustissimi Imperatoris pro recipiendo Civitatum homagio.*
9. *Commissarii ad recipiendum Imperii census & subsidia contra Venetos & Turcas.*
10. *Commissarii rei monetariæ.*
11. *Commissarii bellici.*
12. **Werbungs**-*Commissarii.*
13. *Commissarii in Comitiis.*
14. *Commissarii Visitationis & illorum jurisdictio.*
15. *De Commissariis ad causas Ecclesiasticas.*
16. *Ad rem literariam & Typographiam.*
17. *De Commissionibus Aulicis.*
18. *De Commissionibus Austregarum.*
19. *Quando Commissiones Aulicæ impetrentur & acceptentur.*
20. *De qualitatibus Commissariorum & eorum in causis tractandis dexteritate & industria.*

De Commissionibus Cæsaris inter partes diversarum Religionum disponitur in *Instrum Pacis art. §. 50. vers. ubi extraord.* Quod si verò Imperator in causis 1 De Commissariis inter Sta-
controversis inter Status Imperii unius Religionis, Commissiones Imperiales decernat,

rus diversæ Religionis. cernat, atque Commissario Catholico illas deferat, talis ordinatio Instrumento Pacis *art.* 5. §. 50. non contrariatur, præsertim si partes litigantes seCommissioni sic decretæ submittant, cum jam commissiones quamplurimæ, post instrumentum pacis, in Commissarios Catholicos ordinatæ sint, atque Directores Circulorum â multis Commissionibus & expeditionibus se ipsos excluderent, si principio illi firmiter insistere vellent. Tum verò Commissarius minime recusari potest, si jam antea in locis controversis personaliter subsistat, tunc enim omnia, quæ â Directoribus Circuli peraguntur, cum ipso communicanda sunt, *ex præscripto R. I. de anno* 1555. Quibus accedit, quod omnis sinistra suspicio cesset quando partes litigantes uni sunt addictæ, utpote quo in casu nullus Religionis favor prætendi potest. Neque unquam supradicta dispositio pacis ad effectum & observantiam deducta est, cum etiam in causa Danica contra Ducem Holsatum anno 1688. Catholici Commissarii deputati sint, & adhuc hodierna die tales illic commorantur, ex certo & firmo principio, quod Status Imperii per votum imperiale in Comitiis Ratisbonensibus Imperatorem requisiverint, ut Commissarios Imperiales ex Aula sua Imperiali ad illam Commissionem mittere & destinare vellet, qui etiam Catholicæ Religioni addicti sine contradictione admissi, & causa per eosdem illo tempore amicabiliter composita est. Unde in similibus Commissionibus, ratione Commissariorum Catholicorum, inter partes A. C. addictas de consensu & approbatione totius Imperii abundanter constat.

Recens præjudicium extat in causa Ducum Saxoniæ, certantium de successione Ducatus Coburgensis, ubi quoque ab una parte recusabatur Commissarius Catholicus, altera verò pars & ejus causæ Patronus scriptis publicis celeberrimus, licet A. C. addictus, fortibus argumentis sustinuit, Commissarium Catholicum recusari non posse: nec talem Imperatoris resolutionem ullatenus fundamentalibus Imperii legibus repugnare, imo potius iisdem consentaneam, & praxi, post instrumentum pacis huc usque observatæ, conformem esse.

2 De variis qualitatibus & denominationibus Commissariorum, & à quibus præcipuè cavendum.

Commissarii verò vulgò nominantur Ablegati, Gesandte, reliqui verò Deputati, Delegati, Residentes & Agentes vocantur eoque nomine pollent Electorum Procuratores in Judicio Cæsareo Aulico, quos assiduos Legatos nuncupat *Grot. lib. 2. de jur. B. & P. cap.* 18. §. 3. Sed â Regibus, & Imperio, Romano non subjectis ad Aulas missis, maximoperè cavendum esse monent Politici, quò etiam confert decretũ Imperatoris Rudolphi II. *in R. I. anno* 1582. §. 29. ibi. Das verdächtige/ in dem Heyl. Reich vorgegangene schädliche practiciren/ der Ausländischen Fürsten und Gesandten/ uns und dem H. Reich gantz verkleinerlich qua propter in *art.* 5. *Capitul. Leopold.* cautum est, Imperatorem prospecturum esse, daß sich einige fremde Bottschafften/ heim- oder offentlich in die Reichs-Sachen/ so Ihre Principalen nicht angehen/ nicht mischen mögen. Pertinet huc delineatio Residentium Gallicorum, post exactos illos, â nonnemine vivis coloribus exhibita: Der Beruff und Amt solcher Residenten ist gewesen/ ehrliche Espionen abzugeben und andere ihres gleichen zu suchen/ die Consilia aller Orthen auszuspähen/ die Stärcke und Schwäche der Länder und Fürstenthumern/ Finanzen/ und Renth-Cammeren/ auch Kriegesmachten/ und Verfassungen zu erlernen/ die Gemüther zu erforschen/ solches alles fleissig zu berichten/ um die feindliche Consilia darnach zugiessen: Aller Orten Uneinigkeit einzustreuen/ was vereiniget/ zu vertheilen; was zusammen hanget/ zu trennen/ und darzwischen das Frantzösische interesse zu säen: Frembder Potentaten Unterthanen malcontant zu machen/ auffzuwieglen/ zur rebellion anzutreiben und zu verhalsstarrigen/ zu foviren/ heimlich mit Rath und That beyzustehen/ unter dem prætext, die Unschuldig unterdrückte jure communi humanitatis zu retten/ und zu vertheidigen/ da doch in der Christenheit kein Reich zu finden/ wo die Unterthanen ohne Unterschied mehr und härter/ als in Franckreich selbst gedruckt werden die Hoff- und andere Bediente mit Verheissung und Geld zu corrumpiren/ bißweilen auch falsche Jubelen und falsch Geld auszutheilen/ und zwar billig/ weil auff solche Untreu falscher Lohn gehöret. Utique Gremonville, Legato Gallico Viennæ residenti turbas Hungaricas Author scripti, *La conference infructueuse de Windischgrätz*, aperte imputat, etsi proprio nomine nulloque habito â suo Rege mandato, id fecisset *on pourra le punir*, ait, *sans que la France le reclame, sur ce qu' on desauoüe le coup qui manque & celuy que devoit le porter, comme une victime à Estat, qu' on abandonne à la colere di un Estrager & au malheur de ne point avoir reüsi.* Quæ verò in speciem pro continuis illis & ordinariis Legationibus, ut appellat, adferri possunt, eleganter non minus insinuat *Frider. de Marselaer lib. 2. Legat. dissert.* 11. *pag.* 317. sed & nervose ibidem & *seqq. pag.* discutit: Ferdinandum, Sagacem illum Regem Castellæ primum reputans, qui legationes continuas miserit, quemque cœteris deinceps secuti fuerint.

Sed hæ animadversiones non concernunt Statuum Residentes apud Imperatorem, & nunc inter gentes, quanquam cum multo sæpe periculo pacis & tranquillitatis Residentes extranei admittantur, tamen illa consuetudo recepta est. Missi ergò vocantur, & *Envoyè*, peregrini Commissarii, quibus negotia ad alios transferenda concreduntur, qui etiam aliquando *Oratores* vocantur, quasi decus Imperii ac emolumentum, mentemque Principis ornatè & graviter proponant, sicut Imperator Carolus V, neben dem Stadthalter/ fratre

suoFerdinando,HaunardumBurggravium, ad Comitia Norinbergensia, *ao.* 1524 Als *Oratorn* im H. R. R. constituit, *Alber. Gentil. lib.* 1. *de legat. cap.* 2. *part.* 3. & anno 1670. Deputati Principum & Comitum, quorum in causis feudalibus, *Metens. Tullens.* & *Verdunensibus*, intererat, dicebantur derselben gevollmächtigte und committirte Räth und Abgesandte: Quasi Character Consiliarii majorem honorem & existimationem illis conciliaret.

3 De Commissariis Imperatoris, in causis Status & Justitiæ.

Deputat autem *Cæsarea Majestas* Commissarios tam in causis *Status* quam *justitiæ*, utrobique ut plurimum extraordinarios, quorum tamen aliqui ordinaria, id est, Legibus Imperii concessa potestate funguntur. Ordinarii verò non nisi externam faciem Commissarii gerunt, velut Commissarii ad inquirendum, examinandum, cognoscendum, exequendumque causas tam civiles, quam Criminales, item lustrationum, contributionum, transitus, revisionis in Imperio, Austregarum & similium. Itaque *Commissarii justitiæ* intelliguntur, qui causarum ex jure Imperii disceptandarum cognitionem & arbitrium inter duas partes litigantes suscipiunt. Alii verò *Commissarii* sunt Status, qui tractant negotia ad Imperii pacem & utilitatem pertinentia. Hos Commissarios plerumque proprio motu decernit Imperator, cum alia commodiori via differentiæ componi non possunt, atque etiam *causæ Status* sæpius cum *Consilio Imperiali Aulico* communicantur, velut nominatim contigit anno 1645. mit denen propositionen von Schweden und Franckreich zu Oßnabruck / welche damals in dem Reichshoffrath eingegeben worden / & ipsa *Ordinatio Consilii Imperialis* Aulici in claro

4 Causas Status in Consilio quoque Aulico tractari.

contextu continet, quod causæ Status in illo deliberentur, *tit.* 5. §. 8. ubi disponitur, quod in causis justitiæ prima vota à *Dd.* & Nobilibus, in causis verò Status à Principibus, Comitibus & Baronibus perquiri debeant. Per Commissarias multæ sæpè prætensiones sublatæ & compositæ sunt, velut inter nationem Anglorum & Belgarum, anno 1665. nonnunquam etiam Status apud Cæsarem pro Commissione intercedunt, quod sui etiam officii esse Collegium Electorale censuit, quando in anno 1630. Cæsareæ Majestati Comissionẽ inter Duces Holsatiæ & Civitatẽ Hamburgensem suasit.

5 De instructione Commissariorum, & Legatis plenipotentiariis.

In causis *Justitiæ* peculiaris instructio non datur Commissariis, siquidem ad ordinem juris in procedendi modo remittuntur, finibus solum Commissionis in rescripto generaliter expressis. Sed in *causis Status*, una cum credentialibus *instructio* solet dari commissario, & quidem interdum gemina, ut alteram libere ostendere possit, altera verò ipsi soli pro directione serviat. Aliquando etiam prorsus liberam potentiam accipiunt Commissarii, velut *Legati Plenipotentiarii*, quales etiam Imperii Statuum in *Diæt. Pacis Osnabrug* fuerant. V pr. Instrum. Pac. Cæs. Suec. ibi: *Plenipotentiarum Tabulæ ritè commutatæ & subscript.* ibid: Quin & nonnunquam simpliciter, nullo adjecto, Plenipotentiarii audiunt, ut Deputati illi, qui pacem Polono-Brandenburgicam pepigerunt: *in Septemb.* 1657. Sed tamen etiam in specie Commissarii plenipotentes, quales fuerant, qui tractatum Stetinensem inter Regem Sueciæ & Electorem Brandenb. anno 1653. in consequentiam Instrumenti Pacis, confecerant, eaque plenipotentia non minus ad illa porrigi solet, quæ non nisi animum & voluntatem mittentis ligant, adeoque per procuratorem peragi non possunt. Talis est Commissio in plenipotentia *Matrimonia* perficiendi, qua instructi erant Cardinalis *Mazarinus* & *Don Louys* de Haro, dum 7. *Novemb.* 1659. inter Regem modernum Galliæ *Ludovicum XIV.* & *Mariam Theresiam* Hispanam matrimonium firmabant. Neque enim tale quid in personam Procuratoris, tanquam à persona committentis inseparabile, dirigi, eique acquiri, & ab illo in Regem aut Reginam transire poterat. *L.* 49. *ff. de acquir. vel amitt. poss. junct. L.* 6. §. 1. *de negot. gest. Alber. Gentil. c.* 14. *de legat.* Quanquam alias quoque in cœteris quæ personam interius nō afficiunt, sed per procuratores etiam peragi possunt, quandoque Commissarii, si ita committenti placeat, in suam personam placita dirigunt, suoque consensu & voluntate, verbis in se conceptis, sensa sua offerunt, oblata acceptant, rejiciunt, tractant, promittunt, & quæ ad causæ, negotii ve, perfectionem requiruntur, ipsi absolvunt, quo non modo facit *Instr. Pac. Cæs. Suec. & Gall.* ubi *Plenipotentiarii* (qui quidem Legatorum charactere plerique usi sunt) *consenserunt, convenerunt, &c.* Verum etiam R. A. *de anno* 1542. §. 18. *item* 34. Wir (Ferdin: I. Rex Roman.) uns neben Käyserl. Commissarien mit denen Ständen verglichen / *item* R. A. *anno* 1543. *in pr.* Wir und die Käyserl. Commissarii setzen / ordnen und wollen.

6 In causis Status non esse licitam subdelegationem, sed per Commissarios omnia fere negotia tractari.

In causis *Status subdelegare* non licet, nisi vel lege vel expressa voluntate potestas subdelegandi concessa sit, velut factum est in Commissione ad restituendum *ex Instrum. pacis* 23. *Aug.* 1650. & in Commissione Electoris Moguntini *anno* 1749. Constat etiam passim, quod per Commissarios fœdera tam commerciorum & alia confecta sint, velut circa negotiationem inter Regis Sueciæ Ambassadorem & Status Generales fœderati Belgii, *anno* 1667. inter Regem Daniæ seu ejus Ambassadorem & Ordines Belgii, *anno* 1649. Inter ejusdem Regis Commissarium & Ordinum Deputatum, *anno* 1653. Porrò inter Regis Galliæ & Lusitaniæ deputatos Commissarios offensivum & defensivum fœdus Lisabonæ, *anno* 1667. Quot non Pacificationes? uti tractatus Pacis & amicitiæ inter Commissarios Regis Hispaniæ, & Legatum Regis Britanniæ, Madriti *anno* 1667. Inter Regis Daniæ Deputatum Extraordinarium, & Protectoris Angliæ Commissarios, *anno* 1654. Inter Commissarios Ple-

Plenipotentiarios Regis Sueciæ & Daniæ Rothschildæ, *anno* 1658. & Hasniæ *anno* 1660. & jam ante, durch Räthe und Gevollmächtigte Commissarien rc.

Cum Pax Monasteriensis & Osnabrugensis per Commissarios Legatosve confecta sit, ita Commissarii quoque ad executionem illius, zum puncto Amnestiæ & gravaminum deputati sunt. *Vide* Friedens-*Executions* Haupt-*Recess*. §. 5. ubi: Sollen von denen anwesenden Gesandten Deputirte in gleicher Anzahl von beeden Religionen rc. Und was liquid, ad Circulos zur execution remittirt werden / *confer* §. 23. 24. 26. 27. (Quin & paciscentes constituere suos Commissarios, uti Rex Sueciæ & Elector Brandenburgicus wegen der Hinter-Pommerischen Gräntzen / *vid d. Recess.* §. 55.) Cæsar autem denen Creyß ausschreibenden Fürsten und Creyß-Obristen / oder derselben subdelegirte / neben denen von der Käyserl. Majest. darzu verordneten Commissariis dem restituendo &c. zu verhelffen rc. *adhibe Limn. in addit. poster. ad L.* 1. *c.* 7. *I. P. p.* 103. Et imo si restituendorum aliquis Cæsareanos Commissarios sibi necessarios esse censuerit, quod ipsorum optioni relinquitur, etiam solos eos expetere potest, atque illos sine mora dandos, *in art.* 16. §. 3. *&* 4. *Instrum. Pac. placuit*, ut meritò ridendus *Herdenus P.* 3. der Grundtfeste *C.* 8. *pag.* 295. qui nescio qua ratione, Cæsarem supremum pacis executorem esse negavit, omnem hujus rei potestatem ad Circulos deferens; Equidem demandata illa circulis executio effectum vel potissimum in Suevico Circulo sortita est, in Civitatibus illis Imperialibus, quarum causæ, cumprimis religionis, *per Instrum Pac.* definitæ fuerant, *V.* die *Commission* und den darüber gefertigten *Recess* wegen der Stadt Augspurg *in Theat. Europ. ad ann.* 1648. *Part. VI. p.* 753. Item zu Kauffbeuern *in anno* 1649. *Eod Part.* 12. *p.* 720. *Londorp. tom.* 6. *lib.* 6. *c.* 94. *& Knipschild. lib.* 3. *de jur. Civ. Imp. c.* 26. *n.* 11. zu Bieberach / eod. *anno* 1649. apud eund. *lib.* 3. *c.* 3. *n.* 69. *part.* 417. zu Lindau *Lib.* 3. *c.* 4. *n.* 11. *p.* 433. zu Heibron *anno* 1650. *&* 1654. *Londorp. contin. tom.* 7. *lib.* 6. *C.* 548. Dünckelspihl. *in anno* 1651. *eod. C.* 11. *n.* 13. *Londorp. contin. tom.* 6. *c.* 162.

Quæ omnino facilius processere, nec in illis, quæ satisfactionem Partium belligerantium attinuere, mora ulla fiat, cum ita sibi prospexerint, ut Circulari & simili executione opus non fuerit. Alias autem majori pondere causæ deinceps processere, quæ in ipsis illis Comitiis tractatæ fuerant, velut inter alias *causa Magdeburgica* in qua ad Gutachten der beeden Höhern Reichs-Collegien zu Regenspurg / in erwehntem 1654. Jahr über die Execution des §. *Instrum. Pac. Civitati vero Magdeburgensi* emanavit Commissio Cæsarea, auff Chur-Cölln / und Hertzog Augustum zu Braunschweig-Wolffenbüttel: qui propterea partes Helmstadium evocarunt; Quanquam non penitus differentiæ componi potuerint, donec res denuo zu Closter Bergen *die* 29. *Maji* 1666. decisa est.

Imperator porrò & ante Pacem Westphalicam, durante etiam bello Commissiones plures decrevit, quas quidem omnes, ut ut illis temporibus non utique tanquam Imperator, verum potius ut pars sæpe agere videretur, sub auspicio tamen & nomine Cæsareæ Majestatis ubique complexa est. Sic enim Electori Saxoniæ Joanni Georgio I. Commissionem datam esse constat in anno 1620. ut *Bohemos* & concorporatos Bohemiæ subditos Hereditarios Domus Austriacæ armis ad obedientiam redigeret: Quam etiam Commissionem subsecuta protinus fuit illa inter Electorem, & Status Provinciales *Silesiæ* erecta Capitulatio. Porrò anno 1627. ratione Civitatis Egræ in causa des Ritterlichen Teutschen Ordens-Hauses / wegen Abtrettung dessen Güter Contra Burgermeister und Rath daselbst. Item Commissio Cæsarea ad recipiendum homagium, Wallensteinio Duci Fridlandiæ à Ducatu Megapolitano præstandum, *in anno* 1628. cujus seriem exhibet *Londorp. tom.* 7. *lib.* 6. *Act. publ. add. part.* 11. *Contin. lib.* 2. *p.* 814.

Commissarii quoque ad *Homagium* nomine Imperatoris & Imperii recipiendum constituuntur, qui sub *initium Cæsarei regiminis* per Imperium ad Civitates Imperiales mitti & ablegari solent: Immediatis reliquis, & Statibus, qui ab Imperio immediate feuda recognoscunt, homagia & Vasallagia in Aula Cæsarea, & plerumque per Procuratores (*Rosenth. C.* 17. *de feud. concl.* 37.) præstantibus quorum tamen illi, qui *feuda vexillifera* non tenent, coram *Judicio Imperiali Aulico* ad præstationem ejus admittuntur, quod tamen ordinaria potestate, non vice Commissariorum fungitur. Sanè quod Imperialium Civitatum Cives pariter ac Senatus Cæsari, & ejusdem nomine Commissariis ejus homagium dicant, cum tamen cœterorum Statuum subditi Imperatori non ita jurent, consuetudini & observantiæ debetur: quæ quidem, licet ab antiquis Francorum Regum & Imperatorum temporibus, non penitus deducenda veniat, quibus etiam illos à Civitatibus sub initium Regiminis sui per priores, quos vocarunt, de regno Comites, item ac Missos homagium recipisse tradit *Lehman. lib.* 2. *Chron. Spirens. c.* 18. Vetus tamen illa & à multis retrò seculis recepta, quin & ratione peculiari subnixa. Qua propter cum modernus *Invictissimus Imperator noster Leopoldus*, post delatum sibi Augustale Imperii Romani decus, ab Imperialibus Civitatibus homagium, ut id suis Commissariis nuncuparent, desideraret, in literis, quas vocant intimatoriis, observantiam vel maxime allegavit: verba sic habebant: Liebe Getreue / demnach uns nach angetrettener Kayserl. Regierung / von Amtshalben obgelegen / Wir auch von selbsten geneigt seind / unsere und des

7 Quare subditi Statuum non præstent Imperatori homagium sicut cives in Civitatibus Imperialibus?

Heil. Röm. Reichs jura, Hoheit / Recht und Gerechtigkeiten in obacht zu halten / als sind wir gnädigst entschlossen / nach dem exempel unserer löblichen Vorfahren am Reich Römischen Kayseren und Königen / das gewöhnliche Homagium in unseren Landen und des Heil. Römischen Reichs Städten / wo wir nach unserer angetrettener Käyserlichen Regierung solches nicht allbereit selbsten eingefodert und angenommen / von dem Rath und Burgerschafft jedes Orts erfordern und einnehmen zu lassen / auch hiezu unsere Kayserl. Commissarios zu verordnen / &c.

8 Commissarii Augustissimi Imperatoris pro recipiendo Civitatum homagio.

Commissariorum â sua Majestate deputatorum nomina hæc ferè sunt: *Fridbergæ* homagium Imperatoris nomine recepit *Philippus Comes â Leiningen. Winshemii ac Gelnhusæ*, Joannes Fridericus *Comes ab Hohenlohe. Wetzlariæ & Suinfurti*, Siegfried *Comes ab Hohenlohe*, *Ulmæ*, *Kauffbeuræ*, *Memmingæ*, *Campiduni*, *Bibraci*, *Bopfingæ*, *Isenæ*, *Leutkirchæ*, *Wagenæ*, *Lindaviæ*, *Ravensburgi*, *Uberlingæ*, *Pfullendorffii*, *Reutlingæ*, *Eslingæ*, *Buchorniæ*, *Halæ Suevorum*, *Nordlingæ*, *Gemundæ*, *Wilæ*, *Heilbronnæ*, *Wimpinæ*, *Giengæ*, *Buchaviæ*, & *Dunckelspulæ &c.* Haugenus Comes *â Montfort*, cum Haugeno Comite *â Königsek*, *Rotvvilæ*, *Offenburgi*, *Gengenbachii ac Zellæ*, Joannes Ludovicus *Comes Salmensis*, *Wormatiæ* Joannes Eusebius *Fugger Comes â Kirchberg &c. Coloniæ*, *Aquisgrani*, *Dortmundæ ac Bremæ*, Justus Maximilianus *Comes â Brunckhorst* & *Gronsfeld. Lubecæ*, Christianus *Comes â Ranzau*, *Nordhusæ atque Goslariæ*, Christianus Guntherus *Comes Schvvartzburgicus. Rotenburgi* Ferdinandus Carolus Comes *â Lœvenstein. Argentoratum* deputatus erat Fridericus Casimirus Comes de Hanau. In aliquibus Imperii Civitatibus, ut *Francofurto*, *Noribergæ*, *Augusta Vindelicorum & Rattisbona*, *ipse Imperator homagium* accepit, & quidē Ratisbonæ tum demum, cum anno 1664. præsentibus interérat *Comitiis*, ubi Imperatoriæ Majestati in Solio ad fenestras sedenti, evaginato gladio adstitit Imperii Archi-Mareschallus Comes de Pappenheim: Civibus ad Basilicam sub dio, ad prælectam ipsis de alia quadam fenestra homagii formulam, jurantibus.

9 Commissarii ad recipiendum Imperii censum, & subsidia contra Venetos, & contra Turcas.

Ad recipiendum *Imperii censum* non minus Commissarios constitutos apparet, ubi notabile est, Commissarium Clericum, quoad Debitores ejusdem generis, designatum fuisse, Sieben Schatzmeister sollen in dem Ertzbisthum einen Geistlichen zum Commissarien / auff ziemliche Belohnung / benennen / die Aufsatzung von denen Geistlichen anzunehmen. *Constit.* vom gemeinem Pfenning *anno* 1495. Deinde etiam reperimus, ad colligenda *subsidia* contra *Venetos* in *anno* 1512. Commissarios constitutos fuisse. Wir und die Stände (ita Maximilianus I. Imp. *in R. I.* 1512. §. 3.) zu unsern und des Reichs Commissarien verordnet / Burgermeister und Rath der Stadt Franckfurth und Augspurg / qui etiam postmodum dicuntur unsere und gemeiner Stände Commissarien. Tùm & in *anno* 1542. (*R. A. de illo anno* §. 26.) deputati fuēre Sechs Einnehmer der Türcken-Hülff-Gelder in jedem Kreyß / quos quidem â Circulis constitui debere placuit. Constitutiones hodiè recipit der Reichs-Pfennigmeister / cui muneri præesse debet, juxta *R. A.* 1641. §. 35. ein auffrichtiger / bekanter Teutschgeborner / und darinen zogener / auch im Reich gesessener Mann / & ab hoc rationes Commissariis redduntur, qui in eam rem constitui solent, die Rechnungs-Commissarii, *V. R. A.* 1532. *tit.* 6. **Vom Regiment und Cammergerichts Pfenningmeistern und andern Rechnungen zu nehmen.** Nam illud pariter quoad Cameram Imperialem Spirensem observari solet: itaque cum illa receptis Visitatoribus committi non posse, indurantibus hisce Comitiis appareret, siquidem Visitatio omnino seponenda esse videbatur: hinc â decrepito Cameræ Spirensis Quæstore rationes ut reciperent, Vicinis statibus commissum est: Atque illi Commissarii per subdelegatos rem Spiræ in *anno* 1671. & *seqq.* curarunt. Was nun solche Kayserl. zu Abhörung der Pfennigmeisterey Rechnung verordnete subdelegati Commissarii, vor Mangel dabey befunden / illud colligi potest aus dem gemeinen Bescheid *publ. d.* 1. *Martii.* 1672. Et concludit, das Bedencken / quod subdelegati Commissarii Spiræ Collegio Camerali, wegen solcher Mangel porrexēre 29. Feb. 1672. hoc modo: Gleichwie nun dieses zu des Kayserl. und des Heil. Reichs Cammergerichts unzweifflichem Besten und Nutzen gereichet / also wird gedachtes hochlöbliche Collegium sich von selbsten gefallen lassen / diese Verordnung bey nechst gerichtlicher audientz zu dem End zu publiciren / damit &c. & facta est publicatio 1. *Martii ejusdem anni.*

Prioribus non immeritò accensentur, qui rem nummariam in Imperio attendunt, die Müntz-*Commissarii*, quam in rem Maximilianus II. Imp. in *R. I. anno* 1570. §. 147. & *seqq.* constituerat, daß die vier Churfürsten am Rhein zu dem Ende ihre besondere Räthe / neben denen Kayserlichen Commissarien / in denen jährlichen Messen nacher Franckfurth abordnen mögten; & de officio ejusmodi Commissariorū *cit. recess.* pluribus agitur. Istud negotium Monetarum, quanto studio in Comitiis discussum fuerit, quanquam non nisi aliqua ad interim facta provisione per Edictum Cæsareum, loquuntur satis acta Comitialia. 10 Commissarii rei monetariæ.

Bellorum quoque tempora frequentes Commissarios exhibent: nec in obscuro sunt, quæ in *anno* 1672. mense Junio Ratisbonæ circa einen General-Kriegs-Commissarium des Heil. Röm. Reichs Armee, tractata fuēre; eoque non minus consultationes & instructiones der absonderlichen 11 Commissarii bellici.

Kriegs-

Kriegs-Commissarien pertinent, Fœderatorum in Imperio, V. *Bœckleri* **Kriegs-Schule**/ item quod ad recentia respicit, **das unvorgreiffliche Bedencken den Durchzug der Kayserl. Völcker betreffend**/ quod sub idem tempus in Comitiis oblatum est: *Inferiores sane* Commissarii, exosum hominum genus, multis modis proscinditur, & adfertur hanc in rem dictum bellis superioribus enatum, quod Commissarius sit: *Creatura omnibus Mortalibus molesta, ignorans statum Statuum, auferens Romano Imperio vitam sanguinemque.* De his loquitur R. A. 1641. §. 60. daß die Commissarien mit jeden Orts Magistrat Rechnung pflegen sollen. Alii ab his sunt die Kriegs-Räthe/ ut tamen Generalis Commissarius in exercitu minus numeroso non modo Consiliarii bellici locum tenere, sed vel Præsidium Senatus gerere soleat, & quidem Commissarios tales Ferdinandus Rex in bello Turcico sui temporis Imperii nomine constituerat: R. A. 1543. §. 7.

12 Werbungs Commissarii. Reperiuntur adhuc peculiari operæ destinati Commissarii tempore belli, veluti **Werbungs**-*Commissarii*, quales Rex Galliæ permiserat Regi Portugalliæ in fœdere 1667. so wohl zu Fuß als zu Pferd/ auff seine Unkosten in Franckreich und dem Elsaß zu werben/ jedoch daß die hierzu destinirte Commissarii ein memorial oder Rolle von der Zahl der Soldaten/ Matrosen und anderer Dinge/ die sie lichten oder einkauffen würden/ an die Ministros von Franckreich lieferten. In Imperio frequentiores sun **die Münster-Zahl und Quartierungs** *Commissarien*/ qualis erat superiori bello der Freyherr von Altringer/ Obrister apud Cæsarem. vid etiam Constit. Rudolphi II. Imp. **den Reichs-Muster**-*Commissarium* in bello Turcico tunc temporis concernentem, R. A. 1598. §. 10. & ibid. de instructionibus, quæ etiam dantur denen **Zahlungs**-*Commissarien*; quas concipere solent die Stände und deren deputirte: Item von denen reversen/ welche von denen Commissariis außgehändiget/ und in die Reichs-Cantzeley geliefert werden. In *Executionibus* quoque, quæ nomine Imperatoris ac Imperii, ab uno pluribusque circulis Imperii, armata manu suscipiuntur, Imperator suos habet belli Commissarios, prout exemplum habemus in priori seculo. *vid. Recess. Erford. de anno* 1567. *in proœm.* ibi: Unsere Kayserl. insonderheit auch bey ermeltem executions Kriegs-Wesen gehalte Kriegs-Commissarien mit Gewalt und instruction gnugsam versehen/ abzufertigen. Similiter apud Fœderatorum Regum ac Rerum publicarum exercitus Imperator interdum suos habet Commissarios belli, ut non modo *lustrationibus* intersint, sed & cuncta observent penitius: veluti de eo in novissimo fœderis tractatu, inter Imperatorem & Ordines Fœderati Belgii, *d.* 30. *August.* 1673. Hagæ Comitis inito *art.* 9. expresse Imperatori cautum est.

Cum *Comitiis* Imperator nunc raro præesse soleat, Commissarium illis præstituere, atque hinc etiam Concommissarium unum pluresve jungere solet: Imo etiam plures aliquando Commissarios simul deputat, vel juxta locumtenentem den Käyserl. Stadthalter/ Commissarios designat: veluti Carolus V. Ferdinando Fratri locum tenenti Principes aliquot, mit vollkommenen Befelch und instruction in Comitiis *de anno* 1525. & 26. junxit. *vid. R. I. de anno hoc*: ubi sæpe legitur uns/ als Ihrer Majest. Commissarien/ item R. A. 1526. §. darauff so gereden/ ibi: wir Ferdinand Kayserl. Majest. Stadthalter/ und wir die verordnete Commissarien obgemelt/ & simile quid anno 1529. contigit, cum anno 1663. 20. Januar. publicaretur propositio Cæsarea in Comitiis, Commissarii Principalis vices tenebat *Archiepiscop⁹ Salisburgensis*, & tunc hoc modo Statibus mentem suam aperuit. Von der Röm. Kayserl. Majest. Principal Commissarii zu gegenwärtigem Reichs-Tag/ des hochwürdigsten Fürsten und Herrn/ Herrn Guidobaldi, Ertzbischoffen zu Saltzburg/ Legaten des Stuhls zu Rom/ und Seiner Hoch-Fürstlichen Gnaden zugeordneten Kayserl. Mit-Commissarii wegen/ ist dem Löbl. Chur-Maintz Reichs-Directorio in Gnadē und in Freundschafft anzuzeigen. A. C. addicti tamen Titulum, der Heil. Röm. Kirchen Cardinal tribuere tum temporis noluerunt, cujus rationes collegit *Fritsch. in C. H.* 14. *Elect. Jur. publ. p.* 141. *add. Frensheim in Diatrib.* 1. *de Elect. & Card.* §. 14. Cum Cæsareæ Majestati *conventus Circulares* necessario notificandi sint, per R. A. 1512. §. 10. & *in anno* 1649. Brunsvigam Imperator Statibus Circuli inferioris Saxoniæ præscribebat, Sie solten es Ihro Majest. wissen lassen ꝛc. sic quoque ad Conventus tales maxime universales Cæsar suos deputat Commissarios, pro ut factum est auff dem Reich Kreiß-Tag zu Erfurt *de anno* 1566. §. 1. *c.* 2. & sic adhuc nuper, cum Elector Bavariæ in Circulo Bavarico Conventum talem haberet, nomine Imperatoris in eo comparuit Concommissarius in Comitiis Ratisbonensibus Baro de Seiler. 13 Commissarii in Comitiis.

Dantur adhuc *Commissarii ad Visitandum* Judicia Imperii suprema destinati, de quibus quoad Spirensem disponit Constitutio *in p.* 1. **der Cammer Gerichts-Ordnung** *tit.* 50. *per tot.* Et quidem Statibus, welche sonst in Persohn denselben beyzuwohnen/ die Ordnung trifft/ non minus quam cæteris omnibus Delegatio Commissariorum suorum per R. A. *de anno* 1654. §. 128. permissa est. Illud solum in ancipiti hæret, an hi Visitatores jurisdictionem Ordinariam an Delegatam habeant? *Bender in tract. de revis. concl.* 4. *n.* 31. delegatam illis tribuit, *Obrecht de jud. disp.* 2. *thes* 70. *seqq.* Si ipsi Imperii Status respiciantur, Judices ordinarios esse autumat: quia lege & communi Imperatoris & Statuum placito, adeo- 14 Commissarii Visitationis, & illorum jurisdictio.

que suo jure jurisdictionem habeant: quod si verò Consiliarios illorum consideremus, quos ad visitationem hanc ablegare soleant, ita delegata illis, & à Dominis suis concessa potestate, uti opinatur. Vultejus *ad L.* 1. *n.* 96. *C. Jurisd. item lib.* 1. *de jud. c.* 4. *p.* 50. *Matth. Steph. lib.* 2. *de jurisd. S. R. I. p.* 1. *C.* 3. *memb.* 1. *n.* 68. *& seqq.* nullum illis jurisdictionis exercitium tribuit. Verum, quod ordinariam habeant potestatem h. e. à lege procedentem omnino sustinet *Lyncker. in dissert. de Commiss.* §. 17. siquidem potestatem judicandi tenent, non quidem ab illis à quibus mittuntur, sed à lege Imperii **Cammer-Gerichts Ordnung** *P.* 1. *tit.* 53. §. **darauff sollen.** Neque enim ordinatio Cameræ Statibus potestatem judicandi tribuit, sed solum exigit, ut suos mittant Consiliarios, qui jurisdictionem Imperatoris expediant. Sed de hac Visitationum materiâ plura dicentur *infra Verbo Visitatio.*

Sicut autem Cameræ Visitatio Legibus introducta, & de illa certo modo dispositum est, ita non minus, quoad Judicium Imperiale Aulicum *Ferdinantus IV.* Rex Roman. in Capit. suæ *art.* 43. & *Leopoldus* Imperator noster Augustissimus, *in art.* 42. & Serenissimus Rex Romanorum Josephus *art.* 41. suæ Capitulationis se obligavit, Er wolle nicht dagegen seyn/ daß der Reichs-Hoffrath durch den **Chur-Fürsten zu Maintz** nach Besag des Friedenschlusses visitiret werde. *Instr. P. art.* 20. §. *Visitatio.*

15 De Commissariis ad causas Ecclesiasticas. Ad *causas* denique *Ecclesiasticas* Imperator quoque Commissarios deputat, veluti die Königliche und der Stände Commissarii über dem **Unwesen mit denen Wiedertauffern zu Münster** zu rathschlagen/ Wormatiæ anno 1535. convenerunt, eamque in rem Recessus de eod. anno conceptus inter Recessus Imperii legitur: utique in causis religionis circa annum 29. superioris seculi, zum allgemeinen Kayserl. Commissario im gantzen Reich constitutus erat *Episcopus Hildesiensis:* ut refert der Stadt Straßburg deduction, in der Mandatsach zwischen dem Thum-Capittel und der Stadt.

16 Ad rem Literariam & Typographicam. Pertinent & huc *Commissarii* ad rem *literariam,* die **Bücher-***Commissarii,* & antehac die Kayserl. Deputirte, sive ad mandatum Cæsareæ Majestatis per Magistrum cujuslibet loci, constituti *Commissarii* **zu denen Druckereyen** nequid contra Pacem religiosam emanet, R. A. 1529. §. 9. cui provisioni similis est ea, ne contra instrumentum pacis quicquam typis evulgetur *art.* 2. *Capit. Leopold.* & *Josephin. art.* 2. Et punit Cæsarea Majestas eos, qui famosos libellos vel apologias in publicis Imperii causis emittunt. Exemplum est in *causa Embdana* R. A. 1603. §. 50. Vide plura *infrà verb.* **Truckerey.**

17 De Commissionibus Aulicis. De *Commissionibus Aulicis*, Kayserl. Hoff-Commissionen/ oder von Hoff aus/ pauca adhuc dicenda, quæ nihil aliud sunt, *quam delegationes causarum, quas Imperator vel disceptandas vel definiendas, vel saltem cognoscendas, & amicabiliter inter partes litigantes componendas sua auctoritate quibusdam in Imperio committit.* Atque hinc patet, Commissiones hasce Cæsareas, illa saltem negotia expedienda habere, quæ non directò Statû & Imperii securitatem, sed potius causas tantum privatas, seu singulis Statibus, subditisve Imperii proprias easque sub respectu administrandæ Justitiæ, saltem hoc prævalente, immediate concernunt. Quod si enim illæ differentiæ nervum Imp. attingere, & Imp. securitatē turbare videantur, plerumq; in secretiori Cæsaris Consilio atq; etiā in Consilio Imperiali Aulico, juxtà ejusdem *Ordinationem tit.* 5. §. 8. tractantur, ubi proprio motu decernit S. Cæs. Majestas Commissiones ad componendos ejusmodi motus, cum alia & commodiori via, quam per illas, earumque arbitrium tranquillitas in Imperio vix reduci, ac post hinc conservari possit. Commissiones hæ dividuntur, ut sint, vel ad audientiam, und zu Verhörung der Sachen; vel ad amicabilem compositionem, oder zur gütlichen Handlung/ qui duo modi semper conjunguntur, & ab amicabili tractatu Commissio inchoatur, *Meichsner. t.* 3. *decis. Camer.* 14. *n.* 78. *Mev. p.* 6. *decis.* 70. *&* 222. amicabili compositione autem non procedente, demum partes summariter saltem, satis tamen, audiuntur & processus ad sententiam usque completur, quo facto, utriusque merita causæ, & quibus nitantur fundamentis, unà cum voto, Cæsareæ Majestati & ejus Consilio Imp. Aulico, pro ulteriori resolutione, & decisione transmittuntur, R. H. O. *Ferd. III. tit.* 2. §. 5. quamvis negari nequeat, ejusmodi Commissiones, non rarò etiam sinè voto oder Gutachten decerni, & tunc sola Commissionis relatio, ex protocollo Commissionali concepta, ad aulam transmittitur. Hæ verò nempe ad amicabilem compositionem, vel simpliciter vel solæ decernuntur, vel cum clausula, daß in Verbleibung der Güte/ was recht ist/ zu erkennen seye/ hanc ultimam tamen decernendi potestatem, rarissimè, & nonnisi ob urgentes circumstantias, Sacra Majest. Cæsarea delegare solet, R. H. O. *cit. tit.* 2. §. 4. *Maurit. disput. de Jud. Aul. th.* 23. Ex quibus patet ultimam hanc Commissionis speciem, quoad facultatem definiendi, ferè coincidere cum Commissione Austregali, in cæteris verò multum differre. Siquidem hæ locum tantum habent, quando altera partium Austregas, sive judicem primæ Instantiæ habet. *Hinc Ord. Aul. tit.* 2. §. und weil auch ꝛc. 6. & 7. expressè cavetur, daß die Hoff-Commissiones denen Partheyen/ contra naturam causæ, nicht auffgetrungen werden sollen.

Nituntur siquidem hæ Austregales Commissiones autoritate Legis, & facultatem decidendi præcisè sortiuntur, hinc inter immediatos tantum obtinent, & valet hic regula: Quoties reus & actor sunt mediati, tunc cessant Austregæ, Vide *supra verb.* **Austräg.** 18 De Commissionibus Austregarum.

Viden-

Videndum quoque, quomodo hæ Commissiones Aulicæ in Aula Cæsarea impetrentur, & insinuatæ â Commissariis acceptentur. Est autem causa efficiens harum commissionum ipsa sacra Cæsarea Majestas & Excelsum ejus Consilium Aulicum. Notissimum etenim est omnigenam in Imperio potestatem competere Imperatori, & sub hac simul jurisdictionem.

19 Quomodo Commissiones Aulicæ impetrentur & acceptentur. Indè tanta juris dicendi potestas competit Excelso judicio Aulico, quantam Cæsar habet, cum ille curis publicis intentus, Jurisdictionis administrationem laudato concesserit judicio. Hinc Supremum ejus Judicii caput, & Judicem se nominat Imperator, *Ord. Aul. Ferd. III. tit.* 1. *pr.* unser Kayserlicher Reichs-Hoffrath/ dessen obristes Haupt und Richter allein wir/ und ein jeder Römischer Kayser selbst ist. Evidentissimum igitur est, Commissiones hasce Aulicas in Summo & gravissimo hoc Synedrio Aulico, autoritate Imperatoria auspicioque decerni. Majestas siquidem Cæsarea, cum negotiis ipsa sola vacare nequeat, ideo partes has aliis demandat: decernuntur autem Commissiones vel ad instantiam unius vel alterius partis, vel ex officio, und aus tragendem allerhöchst-Adelichem Ambt/ R. H. R. O. *Ferd. III. tit.* 2. §. Dieweilen aber 4. Quam Ordinationem Electores in *Capitul. Leopoldina & Josephina art.* 40. & 41. servandam esse duxerunt. Insuper ipsi Consiliarii Imperiales Aulici, & Agentes corporali juramento de illa observandâ se obstringunt. *Ex officio* itaque impetrantur Commissiones hæ, quando nempe factum obscurum, aut causa maxime est intricata, neque moram patitur, vel specialis inquisitio & inspectio ocularis est necessaria. *Pacian. de probat. lib.* 1. *c.* 65. *n.* 4. præsertim in controversiis limitum. *Fritsch. intr. de dist. Univers. agr. l. civit. vulgò* Fluhr-Recht C. 1. §. 1. ubi Civitatem quandam Imperialem cum Vicino principe trecentas limitum controversias in Camera habuisse testatur. Sœpiùs verò *ad petitionem unius vel alterius partis* Commissiones hæ impetrantur & expediuntur, & bene faciunt partes litigantes, si in supplicationibus suis notum faciant Summo huic judicio, in quem præcipue Commissionem decretam velint. Judex siquidem in commissionibus quà personas cumprimis sequitur, nisi alia consideratio obstet, partium voluntatem *Mev. p.* 3. *decis.* 244. *Ruland. de Commissar. p.* 1. *l.* 2. *c.* 38. *n.* 2. Ordinantur autem vel *plures vel singuli*, & illi quidem vel simul, & tunc omnes tractationem negotii suscipere debent, idque si non fecerint, mandatum commissionis transgressi videntur, *Vant. de nullit. tit ex defect. mandat. n.* 148. absentem tamen sœpius vices suas reliquis subdelegasse, præsertim ad aliquot dies experientia docet, vel cum clausula samt und sonders/ de cujus effectu vid. *Roding. Pand. Cam. lib.* 3. *t.* 14. *n.* 10. & *L.* 1. *t.* 4. *n.* 39.

Postquam igitur desiderium impetrantis supplicationi est inlusum, & illa ab Agente subscripta (quamvis si partes illustriores, vel eorum Ablegati sunt præsentes, ipsi subscribere possunt ex stylo) à solicitatore vel scriba ejus (non enim tenentur Agentes in persona exhibere, quoniam in gravissimo hoc judicio nullæ audientiæ judiciales, neque extemporanei orales Recessus, uti in Camerali judicio habentur, sed omnia producta in scriptis, absque distinctione judicialium & extrajudicialium actuum, ante horam 11. Janitori, dem Reichs-Hoff-Raths-Thürhüter/ in Anti-Camera Judicii Aulici exhiberi debent, qui Excellentissimo D. Præsidi ad inscribendum præsentatum offert, quo facto supplicationes vel producta Secretario Judicii, & tum Protonotario ad extractum in dorso faciendum, & Protocollo rerum exhibitarum inserendum addita die exhibitionis, traduntur, quas sacco inclusas Secretarius vel Janitor altero die Juridico in Judicium, quod horis matutinis, & quidem quatuor per septimanam vicibus, Lunæ scilicet Martis, Jovis & Veneris dieb⁹ celebrari solet, refert, postea à D. Præside distribuuntur Referenti, qui semper postea Referens in illa causa permanet, & in hoc differt distributio hæc actorum Aulica â Camerali, in qua non nisi submissa causa, Referentē acta nanciscuntur. Perlecta igitur à Referente supplicatione fit in Consilio relatio & conclusum, quo petito Supplicantis in puncto Commissionis defertur. Ist die Commission auff den N. erkant. *In Consil.* &c. vel id denegatur. Hoc conclusum postea Protocollo rerum resolutarum inseritur, & ex eo fit partibus litigantibus communicatio à Judicii Secretario, qui quotidie in ædibus suis rubricas causarum eodem die in judicio tractatarum publicè exhibet, v. g. In Sachen N. contra N. *Commissionis.* Decreta hæc Commissio, postea in Cancellaria expeditur ac redimitur & ab Agentibus partibus litigantibus transmittitur, qui demum talia rescripta vel per Notarios & testes insinuare solent, plerumque autem, majoris securitatis causa, imploratis Commissariis Rescriptum transmittitur. Insinuato igitur Commissariis rescripto hoc Commissionali, Electores Principes & reliqui Status Imperii Commissiones ab Imperatore ipsis oblatas, obsequiosè suscipere debent & solent, nec nisi ob sonticas causas se excusare possunt. Etenim quod Commissiones hasce Cæsareas attinet, Status Imperii sese ut plurimum passivè habent, si ipsis Commissio iniungitur, quoad eam suscipiendam Imperatori, qui verbis convenientibus civiliter, v. g. ersuchen dieselbe gnädigst/ uns zu wohlgefälligen Ehren/ gehorsamlich beladen &c. ipsos requirit, sese morigeros exhibent & illa, ut officia ipsius Majestati debita, reverenter suscipiunt, ipsaque hac acceptatione, quæ ad Aulam Cæsaream debite notificanda, vim & potestatem consequuntur: & si quas excusationis causas habere reputant, in scriptis decer ter

in Au-

in Aula Cæsarea exponunt, desuperque decretum Cæsareum, an causæ illæ sint relevantes vel non exspectant. Si verò Commissiones contra ipsos decernantur, iis sese absque periculo offensionis non opponunt, Sed si contra Commissarium nominatum, vel ejus delegatum, excipere velint, modo relevantes sint causæ cum omni modestia apud Imperatorem vel ejus Judicium Imp. Aulicum, ubi Commissionis illius constitutio facta est, facere debent, quo facto desuper in Consilio Illustri cognoscitur an Commissio sub- & obreptitie impetrata, vel causa forte ita comparata, ut commissio in illa locum habere possit, forte propter privilegium, nec non præventionem, vel rem non adeò intricatam, vel Commissarius forte sit suspectus, & alias inhabilis, atque tunc priori casu, vel commissio plane cassatur, posteriori verò novus plane Commissarius denominatur, vel huic saltem alius adjungitur. *Mev. decis.* 244. *n.* 14.

Cum igitur Cæsarea Majestas omnibus negotiis ipsa sola vacare nequeat, ideo partes suas aliis demandat, qui Commissarii vel delegati dicuntur. Et sunt Ministri publici, qui Jurisdictionem ejus exercent à quo missi sunt, sive illa deinde consistat in nuda potestate cognoscendi, an adjunctam habeat facultatem plane decidendi; non minor in iis ergo qualitas quam in judicibus

20 *De Qualitatibus Commissariorum.* requiritur. Habiles itaque & idonei esse debent subdelegati, imprimis autem bonæ & celebrioris famæ, daß sie guten Nahmens und Herkommens seyen / præsertim cum ipsam Cæsaream præsentent Majestatem. Hinc non admitti Senatu motos, excommunicatos, publico judicio damnatos hæreticos, vel defectu aliquo sensuum laborantes. *Rosbach. Prax. civ. tit.* 4. *n.* 12. *& seqq.* Adhæc requiritur ut jurium sint peritissimi, præsertim etiam constitutionum, Rechts- und Reichs-Gelährte / ingenioque practico præditi, quo circa, illi semper præferendi, qui causarum tractandarum experientiam habent, & qui munus publicum in arduis causis jam sustinuerunt, ac sese eximios fecerunt. In Ord. Camer. Assessores Cameræ commissionibus gravari prohibentur, quod in Consiliariis Aulicis per *O. Ferd. III. tit.* 1. §. 4. & experientiam, secus est. De Moribus nihil dicendum, cum sola eruditio non sufficiat, sed potius illaudabilis sit scientia quam vita maculat. Plura de qualitatibus Commissariorum, vel potius eorum subdelegatorum qui desiderat, adeat *Rutger. Rulandi tr. de Comiss. p.* 1. *l.* 1. *c.* 6. *usque* 29. Is verò qualitates Commissarii eò plenius ideo descripsit, quod non ICtus solùm sed & vir Politicus esse debeat, ita ut quilibet ex illa saltem descriptione cernere possit, quomodo futurus Commissarius politicè etiam ad hanc provinciam ita sese præparare debeat, ut ad Majestatem autoritatemque Imperatoris, ejusque Summi Judicii sartam tectam conservandam ac tuendam sit idoneus, *confer. Ziegler. ad Grot. proleg. in fin.*

Imprimis etiam in commissionibus ad amicabilem compositionem, cum sæpius partes ad defendendam, licet injustam, causam inclinent, & ad exhortationes remonstrationesque surdæ sint, ideo Commissarii requiruntur, qui cum dexteritate obstinatos animos ad concordiam reducere possint, & ad rationes audiendas se faciles præbeant, ne partium animi irritentur, sed vivis quasi coloribus circumstantias causæ, expensas, temporisque jacturam ante oculos ponant, & primò partium temperamenta experiantur, antequam ipsi talia proponant, ne se uni vel alteri suspectos reddant, sed tandem laudem & præmia suæ industriæ reportent. De objectis Commissionum Aulicarum nihil restat hic monendum, cum jurisdictio Imperatoris sit universalis, & causæ ejusdem exprimantur in *O. C. A. tit.* 2. nisi specialis renunciatio, vel exemptio ac limitatio obstet, ut nec causæ *feudorum regalium*, nec *matrimoniales*, nec *criminales* nec Ecclesiasticæ & spirituales, modo directò religionē non concernant, excludantur, prout praxis quotidiana in Consilio Imperiali demonstrat, ita tamen, ut A. C. confessionis causæ ejusdem Religionis Commissariis committantur, ad evitandas exceptiones. *Joan. Michael Seyferheld in dissert. de Commiss. Aulicis thes.* 17. *& seqq.* ubi porrò de forma Commissionum Aulicarum, de tenore rescripti Commissionalis, de extensione & adjunctione de subdelegatione, de ordine procedendi, de relatione Commissariorum, eaque non communicanda, de effectu Commissionis & ejus contrariis fuse tractat. Plura videri possunt in *Constit. Imper. Tom. I. h. tit.* ex *R. I. de anno* 1507. *tit.* 20. & aliis ibidem citatis locis, præcipuè de formando à Commissariis Rotulo examinis testium *ex R. I. anno* 1654. §. 57. De Commissionibus ad transumendum *anno* 1576. §. 55. ad perpetuam rei memoriam *Dep.* Absch. *anno* 1600. §. 90. 132. *& seqq.*

Compulsoriales.

De hac materiâ videri potest textus in *Tom. I. Constit. Imp. h. tit.* ubi omnia de pœna Compulsorialium, de Edicto ad edenda acta, & rationibus decidendi accuratè traduntur, & si primis Compulsorialibus non pareatur, ulteriores & tandem arctiores decernuntur.

Con-

Concilium.

SUMMARIA.

1. *Concilia sunt optimum in rebus fidei & religionis medium, à CHristo & Apostolis institutum.*
2. *Pontificem solum non decidere Controversias fidei, sed cum Concilio Cardinalium, quod etiam prævalet sententiæ Concilii generalis.*
3. *De primo Concilio Apostolorum.*
4. *Secundo Concilio Apostolorum.*
5. *Tertio Concilio Apostolorum.*
6. *Quarto Concilio Apostolorum.*
7. *Causæ moventes celebrandorum Conciliorum.*
8. *De primo Concilio Generali Nicæno.*
9. *De Concilio Constantinopolitano Generali primo sive respectu Nicæni secundo.*
10. *Concilium Generale Ephesinum.*
11. *Concilium Generale Chalcedonense.*
12. *Concilium Generale Constantinopolitanum II.*
13. *Concilium Generale Constantinopolitanum III.*
14. *Concilium Nicænum Generale II.*
15. *Concilium Generale Constantinopolitanum. IV.*
16. *Concilium Generale Lateranense. I.*
17. *Concilium Generale Lateranense. II.*
18. *Concilium Generale Lateranense. III.*
19. *Concilium Generale Lateranense. IV.*
20. *Concilium Generale Lugdunense I.*
21. *Concilium Generale Lugdunense II.*
22. *Concilium Generale Viennense.*
23. *Concilium Generale Pisanum.*
24. *Concilium Generale Constantiense.*
25. *Concilium Generale Basileense.*
26. *Concilium Generale Florentinum.*
27. *Concilium Generale Lateranense. V.*
28. *Concilium Generale Tridentinum.*
29. *De Conciliis particularibus.*
30. *De Variis Hæresibus & Hæreticis.*
31. *De Sacra Scriptura, & an detur Scriptura verè divina.*
32. *An existat divina traditio, & quid sit Oralis traditio Judæorum, ejusque explicationes variæ, Mischna, Gemara, Talmuth, Massora, Cabbala.*

INter media conservandæ & conciliandæ Religionis optimum semper existimatum fuit Concilium, de quo in *R. I. Spirensi anno* 1526. leguntur sequentia: Daß kein fruchtbarer/ besser/ angenehm/ und geschicklicher Mittel zu erfinden einhelligen gleichmässigen Verstand in dem Christlichen Glauben zu machen/ auch Fried und Einigkeit Teutscher nation zwischen allen Ständen zu pflantzen/und zu erhalten/dann ein frey General-Concilium, oder auffs wenigst National-Versamlung/ welche in einem Jahr oder anderthalb auffs längst in Teutschen Landen fürgenommen werden soll.

Et videantur, quæ in *Tom. I. Constit. Imp. h. t.* ex Recessibus Imperii sunt annotata. Institutio itaque Conciliorum est juris Divini & naturalis, quia demonstrata est à Christo in verbis: *ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, illic ego in medio eorum sum. Matth.* 18. prout docent Concilia & SS.PP. Concilium Chalcedonense *in Epist. ad Leonem.* Sexta Synodus *act.* 17. Cœlestinus Papa *in Epist. ad Conc. Ephes.* Concilium Toletanum III. Alexander *Epist. ad Anastasium Alexandrinum*, aliique quam plurimi. Quis enim neget Apostolos, in quibus Spiritus S. gratia abundabat, ut inquit Synodus Constantinop. II. *Coll.* 8. nonnisi Spiritus Sancti ductu, & impulsu primum Concilium convocasse, cum dicant: *visum est Spiritui Sancto & nobis? Act.* 15. Si enim inventio solum esset humana convocare Concilia, ut censuit *Albertus Pighius lib. 6. de Cœl. Hierarch. C.* 1. falso tribuissent Apostoli Spiritui Sancto id, cujus ipse auctor esset nec actor. 2. Quamvis ratio naturalis dictet, ut Princeps in rebus dubiis & controversis consulat peritos, non videtur tamen ab humana solum ratione excogitatum esse, ut soli convocentur Episcopi, iique non ut Consiliarii solum, sed ut judicis sententiam ferant. (3) Si ex jure solum humano Concilia instituta essent, quibus Episcopi tanquam Judices interessent, mutatio sæpius circa ea contigisset. Jam verò ubique, omnium gentium consensu Sacerdotes, qui divinis præerant, judicandi de rebus maximis auctoritatem habebant. Sic in lege Mosaica constitutum erat Concilium 70. virorum, quod ab Hebræis Sanhedrim dictum est, in quo summo Pontifice præsidente, graviores causæ decidebantur, *Deut. c.* 21. *v.* 5. *& c.* 17. *v.* 8. *& Sigonius l.* 6. *de Rep. Hebr.* Apud Romanos *Augures* Religionibus Deorum & summæ Reipubl. â majoribus præfectos fuisse testatur *Cicero* pro domo sua. Apud Gallos Druides de omnibus fere controversiis publicis privatisque constituebant. *Cæsar lib.* 6. *belli Gallici.* Idem faciebant Sacerdotes apud Ægyptios, *Strabo l.* 17. *de Meroitarum moribus l.* 14. *v.* 14. Persas, *Euseb. in Chron.* Athenienses, *Joseph. l.* 14. *antiq. c.* 10. aliosque *Regal. Sacerd. l.* 2. §. 1. Convincit ergo omnium fere gentium consensus, auctoritatem Sacerdotum in judicando, non esse juris solum humani, sed naturalis, & in Ecclesia etiam Divini.

1 Concilia sunt optimum in rebus fidei & religionis medium à Christo & Apostolis institutum.

Quamvis vero summus Pontifex Judex sit omnium controversiarum, eique, tanquam Christi Vicario, omnes fideles obtemperare teneantur, hic tamen non debet in controversiis fidei decidendis temerè quippiam agere suoque soli judicio fidere, sed multorum in rebus peritorum sententiam

2 Pontificem solum non decidere controversias fidei, sed cum consilio Car-

dinalium quod etiam prava let sententia Concilii Generalis. tiam exquirere, eaque media assumere ad investigandam veritatem, quæ humana industria in rebus arduis adhibere solet. Hoc recta docet ratio: ut in re dubia magniq; momenti aliorum petantur consilia, idque in Ecclesia omniū Seculorum praxis obtinuit. *Illa fuit antiqua Apostolicæ Sedis provisio*, inquit Cœlestinus III. *ut hujusmodi causarum recognitiones duobus quam uni, tribus quàm duobus, libentius delegaret, cum sicut Canones attestantur, integrum sit judicium, quod plurimorum sententiis confirmatur*, C. 21. *de offic. & pot. Jud. del.* Hinc cum in Ecclesia oporteat esse & scandala & hæreses, *Matth.* 18. *I. ad Cor. I.* eaque diversis temporibus sæpissimè exortæ fuerint, necesse quoque fuit frequenter Concilia convocare. *S. Aug. l.* 4. *contra duas Epist. Pelag. C.* 11. *& L. I. de Bapt. contra Donat. C.* 18. *S. Cyprianus l.* 1. *Epist.* 2. *ad Steph.* Est ergò medium ordinarium, quo Pontifex utitur in rebus arduis circa fidem & mores, convocare Concilium, ejusque sententiam audire.

Non tamen tenetur semper illius judicio stare, sed si ipse cum *Concilio Cardinalium*, quod Judicium est Sedis Apostolicæ, & tribunal Ecclesiæ, dissentiat â sententia Concilii, poterit res controversas determinare. *S. Thom.* 2. 2. *q.* 1. *a.* 10. Card. Alexander *C. Anastasius*, atque tunc sententia Papæ & Cardinalium præferenda est definitioni Concilii generalis, quia est judicium Sedis Apostolicæ, & Ecclesiæ Catholicæ, quæ in fide & moribus errare non potest, *C. Hæc est fides* 24. *q.* 1. *C. â recta & C. quoties. c.* 21. 24. *q.* 1. *C. omnes dist.* 22. Non ergò necessaria sunt Concilia absolutè, ut putavit *Vigorius apud Bovvin. p.* 4. *Theol. disput.* 3. *de Conc. q.* 2. cum â Pontificibus Romanis hæreses damnari possint, & sæpius damnatæ sint, sed solum secundum quid, tanquam media valde utilia ad extirpandas hæreses & Schismata tollenda.

3 De primo Concilio Apostolorum. Primum itaque Concilium Apostolorum seu Cœtus post Ascensionem Domini collectus fuit *Hierosolymis*, anno *Christi* 34. secundum Baronium, vel ut computat, *Philippus Labbè* 33. in domo Mariæ Matris Joannis, ubi congregatis Apostolis, cum aliis fere centum viginti, suffectus est divina sorte Mathias in locum Judæ Proditoris, *Act.* 1. 15. Præsedit huic Cœtui S. Petrus. Et licet plures congregati essent ex populo, hi tamen non habebant jus suffragii, sed solum desideria sua & virtutis testimonia depromebant.

4 De Secundo Concilio Apostolorum. *Secundus Cœtus* habitus est quoque *Hierosolymis*, anno â Nativitate Christi 34. vel secundum Labbé 33. post S. Spiritus missionem, ob primam discordiam natam in Ecclesia ex eo, quod Græci, id est, Judæi in Græcia, vel Provinciis, ubi Græcè loquebantur, degentes (nam gentilibus tum temporis ostium Ecclesiæ nondum patebat) conquererentur de Hebræis, id est, indigenis Palæstinis, quod viduæ eorum in quotidiano Ministerio, hoc est, servitio mensarum, & eleemosynarum distributione negligerentur, neque his subveniretur, ut viduis Hebræis, *Act.* 6. *v.* 1. Quare cum æquum non esset, Apostolos derelinquere Verbum Dei, & ministrare mensis, concesserunt multitudini discipulorum, jus præsentandi septē ad hoc ministerium idoneos, qui etiam ex hac concessione indulta, nòn verò ex jure, *Baron. ad an.* 34. *n.* 343. *&* 287. *& an.* 35. *n.* 1. *Bellarm. l.* 1. *de Cler.* elegerunt, ex 70. Discipulis Domini, *Epiphan. l.* 1. *c.* 21. septem viros boni testimonii, quos Apostoli, per impositionem manuum, Diaconos ordinarunt. *Concil. Carth.* 4. *C.* 1. *de Sacr. non iter. Bellarm. d. S. O. l.* 1. *c.* 6. Non ut Mensis tantum communibus ministrarent, prout docuit *Sebast. Cæsar de Eccles. Hierar. disp.* 9. §. 1. *Vasq.* 3. *p. in par.* 3. *disp.* 236. *C.* 4. aliique non nulli, ad hoc enim opus non erat tam solicita electione & ritu illo sacro imponendi manus, sed ut ministerio etiam altaris præficerentur. Unde in Ecclesia usus inolevit, ut Diaconi ad sacrificium offerendum omnia disponant, locum, hostiam & calicem præparent, ac Sacerdotibus offerentibus assistant. *C. perlectis.* §. *ad Diacon. dist.* 25. Quin etiam vivificum Christi Sanguinem communicantibus præbebant, teste *Justino Apol.* 2. *Cypriano serm. de lapsis. & Ambros. lib.* 1. *offic.* Mensis verò communibus ministrabant, non inferendo cibum potumque, sed dividendo eleemosynas inter egenos pro singulorum necessitatibus. *Baron. L.* 1. quod munus etiam sequentibus seculis Diaconos obiisse, testantur *S. Hieronym. in Ezech. c.* 48. *S. Ambros. de offic. Ecclesiast. aliique.*

5 De tertio Concilio Apostolorum. *Tertius Apostolorum Cœtus*, ex quo desumpta est Oecumenicorum Conciliorum formula in Ecclesia observata: *Visum est Spiritui Sancto & Nobis Act.* 15. celebratus est anno *Christi* 49. ut existimat Labbè, vel ut alii 51. Claudii Imp. 9. *Hierosolymis*, unde & Concilium Hierosolymitanum appellari solet, cui interfuerunt *Petrus*, ut Præses & Caput, *Paulus, Joannes*, (ita colligitur Epistola Pauli *ad Galat. c.* 2.) & *Barnabas*, atque Seniores, qui casu aderant Hierosolymis. In hoc Concilio agitata est quæstio, & dirempta lis de circumcisione, â Gentilibus conversis simul cum Baptismate recipienda, *Act.* 15 Statutum enim est, ut ex Gentibus conversi non circumciderentur, nec alia Ceremoniali lege Judaica obligarentur, sed abstinerent solum ab immolatis simulacrorum, & sanguine suffocato, & fornicatione: Atque hæc fuerunt *prima juris Ecclesiastici decreta*, quibus tria, quæ in lege Mosaica observata fuerant, fidelibus custodienda præcipiuntur: Primum, ut abstineant ab immolatis Simulacrorum seu Idolothytis, id est, rebus idolis immolatis, *Orig. in Epist.* 1. *ad Rom.* ne nimirum participes fiant Mensæ Dæmoniorum. Eamque ob causam sequentibus seculis, varia Concilia & SS. Patres idolothyta vehementer execrantes, hoc Decretum quoque confirmarunt, ita ut *S. Augustinus* dicat de bono Conjugali,

gali *C.* 16. *Satius esse mori fame, quam idolothytis vesci*, & citatur *C. sicut* 32. *q.* 4. Secundum & tertium est, ut abstineant à *sanguine & suffocato*, quod etiam habetur *Can.* 64. Apost. & confirmarunt Concilium Gangrense, relatum in *cap. si quis Carnem. dist.* 30. Arelatense secundum, *Can.* 2. Synodus Sexta, *cap.* 67. aliaque apud *Antoninum August. in Epito. l.* 21. Verum quæri hic poterit, cum præceptum illud sit Mosaicum cæremoniale, ut patet *ex Deut. c.* 2. *Levit. c.* 7. *&* 17. 1. *Reg. c.* 14. cur Concilium id imponere voluerit *Christianis*, quibus ciborum delectus non est vetitus, ut probat *Baronius ad ann.* 174. *n.* 32. & alibi? Respond. Balsamon *in Can.* 67. *Synodi sextæ*, & Turrianus pro Canonibus *l.* 1. *C.* 5. Præceptum illud Christianis impositum esse, ut facilius Judæi & Gentiles in unum CHristum Lapidem angularem necterentur, ut inquit *S. Augustinus contra Faustum lib.* 22. *c.* 13. & in unum populum coalescerent. Cessante vero causa infirmitatis Judæorum, præceptum quoque exolevisse.

6 De quarto Concilio Apostolorum. *Quarta Synodus* habita est *Hierosolymis anno Christi* 56. vel ut alii 58. cui solus *Jacobus* cum *Paulo* & Senioribus interfuit, *Act.* 21. in hac Synodo confirmata sunt decreta de gentibus ad fidem conversis superiore Concilio *Act.* 15. statuta, & Judæis credentibus permissus est ad tempus usus legalium, dummodo spem suæ salutis in illis non collocent, ut nimiru Synagoga paulatim cum honore sepeliretur, & non statim ut impia & mortifera damnaretur. His Decretis in dictis Apostolorum Cœtibus accesserunt 50. Regulæ, *Canones Apostolorum* nuncupati, quos Clemens Romanus Apostolorum Coætanus & S. Petri discipulus ac successor Græcè descripsit.

7 Causæ moventes celebrandorum Conciliorum. Causæ autem, ob quas Concilia celebrari solent, sunt variæ: *Prima* est nova *Heresis*, non antea ab Ecclesia judicata, ob hanc congregata sunt septem prima Concilia generalia. Nam in *Nicæna I.* damnatus est Arius, negans Filii consubstantialitatem cum Patre. In *Constantin. I.* Macedonius, adversus quem confirmata est Spir. S. divinitas. In *Ephesino* Nestorius, duas asserens in Christo personas, contra quem asserta una CHristi persona & duæ naturæ. *In Chalcedonensi* profligati sunt Dioscorus & Eutyches, qui unam tantum in Christo naturam admittebant. *In Constantin. II.* Origenis errores damnati sunt. *In Constantin. III.* Monothelitarum hæresis rejecta est, dum una tantum in CHristo voluntas agnoscitur. *In Niceno II.* Iconoclastæ profligati sunt. *Secunda* causa celebrandi Concilia est, ut schisma inter Romanos Pontifices exortum supprimatur. Sic factum tempore Cornelii Symachi, Innocentii II. Alexandri III. Et in Concilio Constantiensi, cum tres essent, qui se Pontifices appellarent. *Tertia*, ut Turcis aliisque Ecclesiæ hostibus communi subsidio resistatur; ob eam causam coëgit Concilium Urbanus II. Calixtus II. Eugenius III. *Quarta suspicio hæresis* vel infidelitatis, aut Tyrannis incorrigibilis in Romano Pontifice. Ob hanc congregatum fuit *Sinuessanum* in causa Marcellini; Romanum in causa Damasi, Sixti III. Leonis III. Quarum tamen nullum dixit sententiam damnationis in Papam. *Quinta*, Reformatio abusuum & extirpatio vitiorum, quæ in Ecclesiam irrepserunt. Pro quibus tollendis Concilia hucusque omnia, etiam particularia, celebrata sunt. *Sexta causa* excogitari posset, si Cardinales aut nollent, aut non possent eligere Pontificem, per morbos, mortem, aliumve casum inevitabilem impediti, utique, ad Generale Concilium spectaret, determinare de electione Pontificis, *Coriolanus in præl. I. Summæ Concil.* Concilia porrò alia sunt *particularia*, alia *Generalia*, Græcè Oecumenica, quod ea constituant convocati *ex toto mundo*; & horum Conciliorum Generalium, quæ legitima sunt, numerantur 18. Primum est

Nicænum illud Nicææ, quæ Bithyniæ est Metropolis, à Sylvestro Papa & Constantino Imperatore inchoatum est, in aula Palatii Constantini. *Euseb. l.* 3. *Vita Constant. c.* 12. *anno CHristi* 325. 13. *Kal. Julii Paulino & Juliano Coss.* ut tradit Concilium Chalcedonense, *Act.* 2. duravitque usque in diem octavum *Kalend. Sept.* ejusdem anni. ut habet eadem Synodus Chalced. & vetustissima Cresconiana collectio. Interfuerunt huic Concilio *Patres supra trecentos octodecim*, quos inter multi Sanctitate conspicui, & in Sanctorum Catalogum ab Ecclesia relati; ut *Nicolaus Myræ in Lycia, Paphnutius Clea Ægypti, Spiridion Trapezuntis Cypri, Paulus Neo-Cæsareæ, Jacobus Nisibis in Mesopotamia. Alexander Constantinopoli, Aristanes in Armenia superiori Episcopi, & Magnus Athanasius*, tunc Ecclesiæ Alexandrinæ Diaconus. Præsederant summi Pontificis Legati, *Osius Cordubensis Episcopus, Victor & Vincentius* Romanæ Ecclesiæ. Presbyteri, qui etiam ante omnes Ecclesiarum Antistites & Patriarchas consederunt, suaque nomina actis subscripserunt, ut testis est *Dalmatius* seu *Gelasius Cyzicenus, Episcopus, in historia huj⁹ Concilii* hos sequebantur Alexander Alexandriæ Eustath. Antioch. Patriarchæ, Macarius Hyerosolymorum Episcopus. *Constantinus Imperator* Concilium ingressus, non nisi annuentibus Episcopis sedere voluit, dein habita oratione Latina, contestatus est, non esse deinceps suum, sed Episcoporum judicare, proindeque post omnes Episcopos subscripsit. 8 De primo Concilio Generali Nicæno.

Coactum fuit hoc Concilium præcipuè contra *Arium*, Presbyterum Alexandrinum Sacrarum litterarum interpretationi præpositum, qui asserebat Dei filium esse diversæ à Patre inferiorisque naturæ, atque à Patre in tempore ex nihilo creatum; quæ hæresis in hoc Consilio damnata est. Deinde contra Sectam Quartodecimanorum, ad determinandũ Paschatis celebrandi tempus, Arianæ hæresis damnatio.

non Judaico ritu ad decimam quartam Martii lunam, in quamcunque diem illa incidisset, sed diem Dominicam immediatè sequentem. Tum judicata sit in hoc Concilio Meletii causa, editumque fidei *symbolum*, in Missa cantari solitum, & ideò *Nicænum* dictum. Varii posthac pro Ecclesiæ disciplinâ editi fuere Canones, de quorum numero est controversia, qua tamen non obstante, Græci & Latini eruditi, viginti, nec plures esse, aut saltem superesse contendunt. *R. P. Petr. Annatus inMethodic. adpositiv. Theolog. apparatu l. 5. art. 2. late R. P. Plettenberg. in introduct. ad Jus Canon. c. 14.*

In viginti verò Canonibus hujus Concilii, qui exstant, hæc statuuntur: Can. I. *Irregulares esse, qui se ipsos non verò quos Medici morbi causa, vel alii præter vim mutilat, vel mutilare permittunt*, refertur *c. si quis à Med. dist. 55.* Can. 2. Ne Neophyti ordinentur Episcopi aut Presbyteri; Item qualiter Clerici ordinari & promoveri de ordine inferiori ad superiorem debeant reservatis interstitiis. Et de his, qui rei convicti essent *peccati animalis*, hoc est, qui post baptismum grave aliquod crimen, præsertim luxuriæ, admiserint, arcendis à Clericatu. Can. 3. Ut nulli clericorum liceat subintroducere mulierem, exceptis Matre, Sorore, vel aliis non suspectis. *citatur c. interdicit 1. dist. 32.* Canon. 4. statuitur qualiter Episcopi ordinari, seu consecrari debeant, *refertur. c. Episcopi ab omnibus dist. 64.* Canon. 5. præcipitur, ne excommunicati Clerici, vel laici à Clero repulsi ab aliis admittantur. Citatur *c. servetur ista sententia. 11. q. 2.* Et ut Synodus Episcopalis bis in anno, nimirum ante quadragesimam & in autumno convocetur, habetur *Dist. 18.*

Canon. 6. Statuitur Potestas Episcopi Alexandrini, & specialiter Ecclesiæ Romanæ. Deindè quod definitur à majore parte Collegii Ecclesiastici, id ratum esse debere. Canon. 7. approbatur honor Episcopo Hierosolymitano ex consuetudine delatus, Metropoli propria dignitate servata. Can. 8. Permittuntur Novatiani, qui Cathari dicuntur, ad Ecclesiæ unitatem revertentes, pristinæ Sedi vel ordini seu gradui restitui. Can. 9. Examen Ordinandorum instituendum esse. Can. 10. Clericos lapsos ordinatos deponendos esse. Can. 11. præscribitur, quomodo spontè lapsi pœnitere debeant.

Can. 12. Contra eos, qui ut se inchoatæ pœnitentiæ molestiis eriperent, militias affectabant, vel redimebant. Canon. 13. Nemini pœnitenti in extremis vitæ Communionem sacri viatici denegandam. Can. 14. Catechumenos lapsos pœnitentiæ triennali subjiciendos. Can. 15. Episcopos, Presbyteros & Diaconos proprias, quibus adscripti sunt, Ecclesias deserentes, ad eas revocandos esse; citatur *in c. non oportet Episcopum 7. q. 1.* Canon. 16 clericos non debere deserere Ecclesias suas, & ab alio Antistite non esse ordinandos sine consensu proprii Episcopi. Canon. 17. Clericos usurarios deponendos esse.

Canon. 18. Ne Diaconi Eucharistiam præbeant, vel attingant, nisi eis præbente Episcopo vel Præsbytero, nec in medio Presbyterorum sedeant.

Canon. 19. Paulianistas seu Photinianos denuo rebaptizandos esse, quia ut ait Innocentius I. *Epist. 12. c. 5. In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti minime baptizabant.* Canon. 20. Ut fideles paschali tempore stantes orent. *citatur c. quoniam sunt de consecrat. dist. 5.* Et vide supra citatum *Petr. Annat. dict. loc.*

Sardicense, quamvis hoc Concilium fuerit Synodus œcumenica, non tamen inter universalia approbata Concilia numeratur, quandoquidem cum Nicæno unum idemque censetur, cum utrique iidem ferè interfuerint Patres, & nil aliud constituerint, quam quod Nicænum confirmarint, Canonesque illius explicatos corroborarint. Convocatum est hoc Concilium Sardicæ anno CHristi 347. auctoritate Julii Romani Pontificis, sub Imperio Constantis. Præsedit Concilio Osius Cordubæ Præsul in Hispania, qui missus erat à Papa Legatus, una cum Protogene Sardicæ Episcopo, & Archidamo ac Philoxeno Presbyteris; Interfuere Episcopi Orthodoxi trecenti quadraginta quatuor, ut testatur Athanasius, qui Synodo adfuit; Vel ut Socrates tradit, *l. 2. c. 16.* trecenti septuaginta sex. Præter hos convenere Orientales ex Arii & Eusebianorum colluvie septuaginta, sex Episcopi, qui causæ suæ diffisi clam recesserunt Philippopolim Thraciæ & citati juridicè, detrectantes redire, ibidem Pseudo-Synodum habuerunt sub Præside Stephano Episcopo Antiocheno. In hoc Concilio absolutus est Athanasius, ab Eusebianis damnatus. Similiter Marcellus Ancyræ, Asclepas Gazæ, aliique ab Arianis abdicati Antistites, & ut ad proximas Ecclesias, expulsis inde invasoribus, remearent, constitutum est. Subscripsit primus Concilio Osius Episcopus Cordubæ, deinde Protogenes Sardicæ Episcopus, tum, quos Athanasius dicit Julii Romæ Episcopi Legatos, Archidamus & Philoxenus Presbyteri. Petierunt deinde per literas Patres à Julio Pontifice, ut Concilium confirmaret. *Sozom. L. 3. C. 2. Niceph. L. 9. c. 12.* idque eum fecisse patet ex eo, quod ipse Julius in Epistola ad Alexandrinos suam de Athanasio restituendo sententiam à Synodo approbatam esse gratuletur. *Athanas. apol. 2.* Canones Concilii Sardicensis numerantur 21. *Can. 1.* statuitur pœna in Episcopos transilientes de Episcopatu ad alium Episcopatum propria autoritate. De Concilio Sardicensi.

Canon. 2. Episcopus, qui fraudulenter alterum ambivit Episcopatum, ne quidem laica communione in fine vitæ dignus habeatur.

Can. 3.

Can. 3. Episcopus ab alio advocatus, in provinciam vocantis transire potest. Ut appellationes Episcoporum ad Apostolicam sedem emittantur.

Can. 4. Episcopo deposito non prius alius in ejus Cathedram substituatur, quam Romanus Pontifex causa cognita sententiam tulerit.

Can. 5. de Episcopis accusatis à Pontifice Romano judicandis, si ad illum provocaverint, vel ad Comprovinciales Episcopos remittendis.

Can. 6. De non ordinandis Episcopis per vicos & modicas civitates.

Can. 7. De Episcopis accusatis.

Can. 8. Ne Episcopi passim ad Comitatum pergant, nisi à Principe fuerint accersiti, obtentis à Metropolitano litteris, & de officio Episcopi.

Can. 9. De Diaconis ad Comitatum dirigendis.

Can. 10. Quod ad Comitatum pro pupillis & viduis ac necessitatem patientibus sit eundum.

Can. 11. Ut qui in Canali (id est, via, qua equi publicè per stationes singulas ad iter dispositi sunt) Episcopi euntes ad Comitatum sollicitè discutiant.

Can. 12. de his, qui ignorant, quid sit in Synodo constitutum.

Can. 13. Ne quis ad Episcopatum promoveatur, nisi prius Lectoris, Diaconi & Presbyteri ministerio functus fuerit.

Can. 14. Ne Episcopus in alienâ Provinciâ diutius sine necessitate immoretur.

Can. 15. Ne Episcopus à suâ Ecclesiâ plus tribus hebdomatibus absit.

Can. 16. Ne Clericus à suo Episcopo excommunicatus ab alio suscipiatur.

Can. 17. Licere clericis, si injustè fuerint excommunicati, vicinos adire Episcopos.

Can. 18. Non licere Episcopo alterius Clericum in suâ Ecclesia ordinare.

Can. 19. Ne Episcopus sibi non subditum ordinare præsumat sine consensu proprii Episcopi.

Can. 20. Ut Extranei Clerici apud Thessalonicam non immorentur.

Can. 21. De suscipiendis his, qui persecutionem patiuntur.

9 De Concilio Constantinopolitano generali primo, sive respectu Nicæni secundo.

Constantinop. I. *Secundum Generale* Concilium fuit Constantinopolitanum, primum Constantinopoli anno Christi 381. secundum Baronium, vel ut tradit Bellarminus anno 383. indictum auctoritate Damasi Papæ, & Consensu Theodosii Senioris Imp. ut constat ex gestis Damasi apud Baronium ad hunc annum, ejusdem Damasi Epistola apud Theodoretum, *l.* 2. *c.* 22. & Epistola Concilii ad Damasum apud eundem Theodoretum. *l.* 5. *Histor. Eccl. c.* 9. Interfuerunt Episcopi Orientales Catholici 150. & Macedoniani sex, Semi-Ariani 36. *Niceph. instit. Eccles.* præsedit primusque actis subscripsit Nestorius Regiæ Urbis Episcopus, non verò Damasus Pontifex per se, vel per Legatos suos; confirmavit tamen illud in his, quæ fidem Catholicam concernunt, *Photius in lib. de 7. Synodis.* Tres potissimum ob causas convocatum est hoc Concilium: I. ut fides Concilii Nicæni confirmaretur. II. ut Ecclesiæ Constantinopolitanæ Præsul orthodoxus præficeretur. III. Ut Macedoniana hæresis, asserens Spiritum Sanctum esse creaturam, profligaretur. Tria verò sub Damaso non interrupta serie celebrata sunt Concilia; primum *Aquilejense*, cui præsedit Valerianus Aquilejæ Antistes. Secundum dimisso Aquilejæ Concilio *Romanum*, cui ipse Damasus præsedit, ad utrumque invitati quoque sunt Episcopi orientales. Tertium Constantinopolitanum, quæ tria pari auctoritate edita in unum coaluere Generale Concilium, consentientibus Occidentalibus, qui in Aquilejensi & Romano convenerant cum orientalibus, qui Constantinopoli congregati erant. Septem tantum hujus Concilii asseruntur Canones.

Can. 1. Instauratur & roboratur fides de Filii DEI æternitate, & consubstantialitate cum æterno Patre. Damnantur etiam impia Macedonii & Eunomii dogmata, & omnes Arianorum & Sabellianorum, nec non Marcelli Ancyrani, Photii Sirmiensis, & Apollinaris Laodiceni Sectæ.

Can. 2. Ut Episcopi proprias gubernent Ecclesias. Habetur *c. Episcopi, qui extra,* 9. *q.* 2.

Can. 3. Ne Episcopi ultra Diœcesim propriam ad alias accedant, nisi invitati fuerint.

Can. 4. quomodo Ecclesiæ inter Barbaras gentes existentes regendæ sint. Maximus Philosophus Cynicus damnatur, ejusque ordinatio declaratur irrita.

Can. 5. *Episcopus Constantinop.* habeat priores honoris partes *post Romanum.* Hic Canon occasionem dedit Schismati Ecclesiæ orientalis.

Can. 6. Statuitur Episcopos, aliquosque Clericos non esse accusandos ab excommunicatis, hæreticis, aliisque reis, & rejiciendas eorum accusationes, usquedum accusatores se purgaverint. Item quod in Accusatione Episcopi possit à Synodo Provinciali ad majorem recurri.

Can. 7. Recipiendos esse hæreticos, errorem suum abjurantes, & rectæ fidei adscribi volentes.

Ephesinum Concilium primum indictum auctoritate Cœlestini Papæ à Theodosio Juniore Imp. anno 431. juxta Baronium 430. juxta Bellarminum 434. Basso & Antiocho Coss. ad condemnandam *hæresin Nestorii,* duas distinctas in CHristo comminiscentis personas, divinam & humanam: Et negantis Sanctissimam Virginem MARIAM Theotocon, hoc est, DEIparam appellandam esse. Concilium celebrarunt Ephesi, quæ est minoris Asiæ metropolis, Episcopi Orthodoxi plus quam ducenti in æde B. V. MARIÆ, pro 10 Concilium Generale Ephesinum.

pro cujus asserendâ dignitate convenerant *decimo Kal. Julii.* Ter citatus Nestorius, & nil nisi convicia reponens, hæresis præfractæ obstinationis convictus, à sacra hac Synodo, juxta sententiam à Pontifice anno præcedendi in Concilio Romano latam, damnatus, & omni gradu dignitatis spoliatus fuit. Præsedit nomine Pontificis præter alios legatos *Cyrillus Episcopus Alexandrinus*, qui & primus mitram Pontificiam & titulum Judicis Universi Orbis à Cœlestino Papa, cujus personam sustinebat, accepit, *Niceph. l.* 15. *cap.* 34. misit quoque Theodosius Imperator *Irenæum*, & *Candidianum Comites* ad Synodi defensionem, ea conditione, ut non immiscerent se negotiis fidei & Ecclesiasticis, quam tamen Conditionem Comites, utpote Nestorio conjunctissimi non observarunt. Concilium confirmavit Pontifex, ut constat ex Epistolâ Cœlestini II. ad synodum scripta, & ex actis Concilii in causâ Nestorii Romæ celebrati.

II Concilium Generale Chalcedonense. Quartum Concilium est Chalcedonense, quod apertum Chalcedone *anno* 451. 3. *idus mensis octobris* autoritate Leonis Pontificis, & jussu Marciani, Theodosii successoris, ut constat ex ejusdem Martiani Epistolâ ad Leonem I. Pontif. actis Concilii præfixa, Martiano & Adolpho Coss. in templo S. Virginis & Martyris Euphemiæ contra hæresin Dioscori & Eutychetis Archimandritæ, qui unam tantum in Christo naturam asserebant. Convenerunt Episcopi 630. ut habet *Marcellinus in Chronico*, *Liberatus Diaconus in breviario c.* 13. & *Photius in septem Synodis c.* 40. Leo Pontifex verò *Epist.* 77. *alias* 52. 600. ferè Episcopos interfuisse tradit. Præsederunt Concilio Legati Leonis Pontificis, Paschasius Lilybetanus, Lucentius Asculanus, Julianus Coënsis Episcopi, & Bonifacius Presbyter. Post Legatos secundus sedit Anatolius Constantinopolis, tertius Dioscorus Alexandriæ, quartus Maximus Antiochiæ, quintus Juvenalis Jerosolymæ Episcopi, atque deinceps suo ordine. *Principes* à Martiano missi cum amplissimo Senatu consederunt in medio ante Cancellos altaris, ut patet ex actis. I. Leo Papa confirmavit Synodum id petentem ejusque gesta, quæ fidem concernunt, ut habet *Epistola ejus* 59. *ad Synodum.*

Canones hujus Concilii referuntur viginti septem: in *Can.* 1. constituitur: Canones unius cujusque Concilii conservandos.

Can. 2. Damnantur Episcopi, qui propter pecunias ordinationem fecerint; habetur *c. si quis Episcopus* 1. *q.* 1.

Can. 3. Ne Episcopi Clerici & Monachi neglecto sacro Ministerio rebus sæcularibus, ob lucrum se implicent. *c. pervenit ad Sanctam dist.* 76. Huc respicit titulus Decretalium: *Ne cler. vel Monachus sec. negot. se implicent.*

Can. 4. Monachi subjiciantur Episcopis, neque nova Monasteria, vel Ecclesias ædificent absque eorum consensu, *c. qui verè pureque* 16. *q.* 1. & *c. quidam Monachorum* 18. *q.* 2.

Can. 5. Quod non liceat Episcopo aut cuilibet ex Clero de alia ad aliam transire civitatem.

Can. 6. Ut ordinandi certis Ecclesiis adscribantur, neque absolutè ordinentur; refertur *c. neminem absolutè. dist.* 70.

Can. 7. Militiæ Cœlesti adscripti, ad secularem non redeant; refertur *c. eos qui semel.* 20. *q.* 3.

Can. 8. Rectores Hospitaliorum, & qui ordinantur in Monasteriis, Episcopis sint subjecti. Habetur *c. quidam Monachorum* 18. *q.* 2.

Can. 9. Si Clerici inter se litigent, coram Episcopo causam agant; refertur *c. Si Clericus* 11. *q.* 1.

Can. 10. Non licet Clerico duabus eodem tempore Ecclesiis adscribi neque per ambitionem de una ad aliam se transferre.

Can. 11. Quibus litteræ pacificæ, vel commendatitiæ concedi debeant.

Can. 12. Ne una Provincia inter duos Metropolitanos dividatur.

Can. 13. Ut sine Commendatitiis litteris Clericus extra suam Ecclesiam non ministret; refertur *c. extraneo Clerico. dist.* 71.

Can. 14. Quod non liceat Clericis alterius sectæ uxores ducere; refertur *c. non oportet.* 28. *q.* 1. & *c. Cave* 28. *q.* 1.

Can. 15. Diaconissa non ordinetur ante 40. ætatis annum, neque post ordinationem nubat. Habetur *c. Diaconissam* 27. *q.* 1.

Can. 16. Monachus vel Monialis Deo dicata à Connubio arceatur. Citatur *c. si qua Virgo.* 27. *q.* 1.

Can. 17. Parochiæ rusticanæ quibus Episcopis subjiciantur. Habetur *c. per singulas* 16. *q.* 3.

Can. 18. Conjurationes adversus Episcopos prohibentur. Allegatur *c. conjurationum* 11. *q.* 1. & *c. si qui Clerici. ibid.*

Can. 19. In Provinciis bis in anno Concilia fiant, & corripiantur Episcopi, qui ad Concilium vocati, sine justa causa venire recusant. Habetur *c. pervenit ad Nostras. dist.* 18.

Can. 20. Quod non liceat Clericis in aliam Civitatem transmigrare, nisi eis, qui in persecutione proprias amiserint Civitates; refertur *c. Clericos in singulis dist.* 71.

Can. 21. Clerici aut Laici, absque examinatione, ad Episcoporum accusationem non admittantur. Allegatur *c. Clericos.* 2. *q.* 7.

Can. 22. Quod non liceat Clericis, post mortem sui Episcopi, res ad eum pertinentes diripere.

Can. 23. De Clericis & Monachis, qui præter voluntatem sui Episcopi ad Regiam Constantinopolim veniunt.

Can. 24. Quod non liceat Monasteria, quæ consecrata sunt, diversoria secularia fieri.

Can. 25.

Can. 25. ut intra tres Menses Episcopi Electi ordinentur.

Can. 26. Ut Episcopi dispensatores habeant; citatur *cap. quia in quibusdam dist.* 89.

Can. 27. Contra illos, qui specie conjugii mulieres rapiunt. Habetur *c. Eos,qui rapiunt.* 36. *q.* 2.

12 Concilium Generale Constantinopolitanum II. Constantinop. II. quintum Generale & legitimum (ut constat ex act. I. Nicæni II.) Concilium fuit Constantinop. secundum ad Instantiam Justiniani à Theodoro Cæsariensi seducti, auctoritate Vigilii Rom. Pontificis, quamvis inviti, convocatum, *anno Christi* 553. convenerunt Calendis, vel ut habet Tom. Concil. quarto Maji in Secretario centum sexaginta secundum Cabassutium in Eccles. quibus Pontifex licet Constantinopoli præsens esset, nec per se, nec per legatos suos præsidere voluit. Sed præsedit, & Primus scriptione sua hanc Synodum firmavit Eutychius Constantinopolitanus.

Statutum est, de tribus Capitulis propositis, nimirum de libris Theodori Mopsuesteni, de Theodoreti Anathematismis adversus Cyrillum, & de Idæ Epistola, omniaque ut impia rejecta sunt. Ad hæc errores quoque Origenis hæc eadem Synodus condemnavit. Finitum est Concilium eodem, quo ceptum est anno, *quarto Non. Jun.* habitis collationibus octo. Acta Synodi Latinè tantummodò supersunt, exceptis quibusdam Græcis Epistolis & fragmentis, in quibus tamen non pauca viri eruditi agnoscunt supposita. Synodum hanc ab initio Vigilius S. Pontifex approbare renuit, ideoque in tetrum carcerem detrusus est, indè tamen liberatus, post medium annum eam probavit, Epistola ad Eutychium data, quæ nunc extat opera Petri de Marca *in* 12. *tom. Concil.* Impressionis Parisiensis p. 262. & posterioris editionis *tom.* 5. *p.* 595. hæc Synodus nullos conscripsit Canones.

13 Concilium Generale Constantinopolitanum III. Constantinop. III. Sextum Generale Concilium fuit Constantinopolitanum tertium, *anno* 680. cum consensu Agathonis Papæ ab *Imperatore Constantino* Pogonato convocatum. & cæptum indictione nona 17. *Novembris* Constantinopoli, intra Palatii Imperialis Secretarium, quod cognominatum est Trullus; Est autem *Trullus* seu trulla sublimis fornix in altum porrectus, & in rotundum concameratus. Itali vocant *Cuppulam Baron. anno* 680. *n.* 4. interfuere Episcopi 289. & præsederunt Theodorus & Georgius Presbyteri, & Joannes Diaconus Agathonis, S. Pontificis Legati. Præsens quoque adfuit *Imperator* omnibus ferè actionibus in *eminentiore loco considens*, sed non ut Judex, verum ut propugnator, ideoque sententiam non tulit, & ultimus subscripsit. In hoc Concilio approbantur primum, quæ in quinque præcedentibus Synodis œcumenicis stabilita fuerunt. Deinde decrevit contra *Monotheli-tas*, duas in Christo Domino esse voluntates, totidemque actiones, divinam & humanam, atque hanc divinæ per omnia subditam, & consentientem, & contrariam sentientes tanquam hæreticos damnat. Terminata est Synodus *anno* 690. 17. *Sept.* & cum Imperatore Patres mittunt ad Agathonem, rogantes, ut quæ sancita erant Apostolica Auctoritate firmaret. Cum verò priusquam Synodicæ hæ literæ Romam perlatæ essent, Agatho obierit, Leo secundus ejus successor Synodum comprobavit secundum communiorem sententiam, licet Baronius & Binius Leonis Epistolam confirmatoriam supposititiã velint. Neque hæc Synodus Canones confecit.

Nicænum II. sive septimum Concilium generale fuit Nicænum secundum, convocatum ab *Imperatore Constantino, & Irene* ejus Matre, consensu Adriani I. Summi Pontificis, *anno* 787. convenêre Nicææ, quæ Metropolis est Bithyniæ, Episcopi 356. multique cum delectis Monachis Archimandritæ, & prima ab eis actio est habita 8. *Cal. Octobris.* Præsederunt Legati Apostolici, Petr⁹ Archi-Presbyter Basilicæ S. Petri, & Petrus Abbas S. Sabbæ, qui & primi nominantur, & subscripserunt. In hoc Concilio decretum sancitur de *SS. Imaginum & reliquarũ veneratione*, contradicentes verò hæretici declarantur & Anathemate feriuntur. Plures quoque Episcopi *Iconoclastæ*, abjurata hæresi, reconciliati sunt, & pristinæ dignitati restituti. Finitum est Concilium 4. *idus Octobris eodem anno*, quo cæptum, qui dies tanta in veneratione est apud Orientales, ut festivè celebrent, ac notarint in Menologio suo hoc modo: *Die* 12. *Octobris Sanctæ septimæ Synodi, trecentorum sexaginta septem Patrum commemoratio. Bovvin. Theol. p.* 4. *de concil.* Confirmatum est ab Hadriano Pontif. qui illud etiam apud Carolum Magnum Occidentis Imper. ab aliorum criminationibus defendit. 14 Concilium Nicænum Generale II.

Canones hujus Concilii referuntur viginti & unus:

Can. 1. Sex Oecumenicæ Synodi, quæ præcesserunt, earumque Canones firmantur.

Can. 2. Decernitur, ut Episcopi ordinandi promittant se sacros Canones servaturos, ubi etiam traditur boni Pastoris officium.

Can. 3. Prælatorum Electiones, vi & potestate Principum secularium factæ, declarantur nullæ. Habetur 16. *q.* 7. *si quis Episc.*

Can. 4. Pœna talionis puniendus Antistes, qui injustè suos clericos arcet à Divino Ministerio, & templum claudit.

Can. 5. qui per Simoniam promoventur ad dignitates Ecclesiæ, & ipsi & Ordinatores deponantur, & pœnis Canonum subjiciantur.

Can. 6. Synodi Provinciales celebrentur saltem semel singulis annis.

Can. 7. Templa sine reliquiis Sanctorum ne consecrentur.

Can. 8. Judæi fingentes se esse Christianos

nos, & Christum occultè subsannantes, ab Ecclesia extrudantur, sed verè conversi recipiantur.

Can. 9. Scripta & dicta contra sanctas Imagines, cum reliquis libris hæreticis, reponantur, & publicè comburantur.

Can. 10. Nec Clerici, Paræcia propria relicta, in alias excurrant, nec curas seculares & mundanas suscipiant.

Can. 11. De Oeconomis in Ecclesia instituendis.

Can. 12. Ne Prælatus sæcularis res suæ Ecclesiæ alienet, sed eas administret tanquam DEO intuente.

Can. 13. Condemnantur, qui Monasteria communia faciunt habitacula.

Can. 14. Tonsurati in Ecclesia officio Lectoris fungantur, ante manuum Impositionem; *c. Quoniam. dist.* 69. permittitur Abbatibus, si Sacerdotes sint, & ab Episcopo benedicti, Lectores ordinare proprios Monachos.

Can. 15. Ne quis deinceps duabus Ecclesiis præficiatur, sed una sit contentus, eique debita officia persolvat. *c. Clericus* 21. *q.* 1.

Can. 17. Monachis prohibetur Oratoria ædificare, si non habeant, quæ ad perfectionem pertinent.

Can. 18. Ne ulla Mulier in domo Episcopali vel Monasteriis admittatur.

Can. 19. Ne quis ad Sacerdotalem ordinem aut vitam Monasticam, mediante pecunia, admittatur.

Can. 20. Monasteria Monachorum & Monialium sibi cohærentia prohibentur, imò etiam confabulationes. 18. *q.* 2. *c. definimus.*

Can. 21. Non oportet, Monachum aut Monialem proprium relinquere Monasterium, & ad aliud se conferre sine obedientia Superioris.

15 Concilium Generale Constantinopolitanum IV.

Constantinop. IV. sive Octavum œcumenicum Concilium est Constantinopolitanum quartum, coactum à *Basilio Imp.* assentiente Adriano Papa secundo, cujus prima actio habita est Constantinopoli *anno* 869. 3. *Non. Octob.* à centum duobus Episcopis ut scribit Nicetas. Concilio præsederunt Legati Apostolici, Stephanus & Donatus Episcopi, & Marinus Diaconus. *Interfuit* quoque *Basilius Imp.* sed in fine protestatus est, non esse suum, nec ullius Laici negotiis Ecclesiasticis se immiscere, ideoque licet ante Episcopos jussu Legatorum, post Patriarchas tamen omnes subscripsit, Synodum solum acceptans, protestansque se post Episcopos subscripsit, Synodum solum acceptans, protestansque se post Episcopos subscribere debuisse. Revocatus est in hoc Synodo *Ignatius* ab Exilio Sedique Constantinopolitanæ restitutus. *Photius* verò cum sequacibus, damnatus est, & Patres Anathemati subscripsere atramento sanguine Christi diluto, ut perhibet Nicetas in vita Ignatii. Ultima actio est habita ultima Februarii *anno* 870. & confirmatio petita à Pontifice, quam impetratam esse testatur Baronius; Aliique constituti sunt à Patribus Canones 27. in Anastasii versione extantes.

Can. 1. Edicitur, servandas esse *traditiones Apostolicas non scriptas*, perindè ac Divinas Scripturas.

Can. 2. Firmantur Nicolai & Adriani definitiones pro Ignatio contra Photium.

Can. 3. Venerandas esse sacras Imagines.

Can. 4. Photius declaratur nunquam fuisse Episcopus, & quod ordinationes ab eo factæ irritæ sint.

Can. 5. Neophytos ad Episcopatum non esse assumendos. In collatione Ordinum interstitia servanda esse.

Can. 6. Res gestas per Photium nullius esse roboris.

Can. 7. Ne Sacras Imagines Anathematizati depingant.

Can. 8. Ne Chirographa ab Episcopis exigantur, nisi ex more tempore consecrationis,

Can. 9. Ut extorta per Photium hujusmodi Chirographa nullius sint roboris.

Can. 10. Ne quis ante sententiam separetur à Communione proprii Patriarchæ.

Can. 11. Anathematizati omnes cum Photio, credentes duas in uno corpore esse animas.

Can. 12. Ne favore Principum eligantur Episcopi.

Can. 13. Ut non nisi, qui in eadem Ecclesia militarunt, ad majores gradus promoveantur, & non aliundè petiti. Damnantur etiam, qui Dissidium excitant inter summum Pontificem, & Concilia Oecumenica.

Can. 14. Ne promoti ad Episcopatum indecentia obsequia exhibeant Magistratibus.

Can. 15. Ne alienentur Cimelia Ecclesiæ, possessiones vendantur vel dentur in Emphyteusim.

Can. 16. Ne laici, lusus causa, sacra indumenta gestent Sacerdotum.

Can. 17. Patriarcharum jura, in convocandis Metropolitanis, illibata serventur; execraturque S. Synodus dicentes, invalidas esse Synodos, quibus non interfit Princeps.

Can. 18. Privilegia Ecclesiarum conservanda.

Can. 19. Visitationes Ecclesiarum sine omni avaritiæ suspicione peragantur.

Can. 20. Ne sibi jus dicat Episcopus in rebus Ecclesiasticis.

Can. 21. Exhibendus, honor & reverentia ergà omnes Patriarchas, præcipuè verò Romanæ Ecclesiæ Summo Pontifici.

Can. 22. De summorum Sacerdotum Electione.

Can. 23. A rebus, personis, & sacris actionibus alienæ Diœcesis abstinendum.

Can. 24. Ne Archi-Episcopi per alios suas Ecclesias curent suffraganeos.

Can. 25. Ne, qui hactenus adhærentes Photio Episcopi consecrati à Methodio sive

five Ignatio, etiamsi resipiscant, spem ullam habeant restitutionis Episcopatus.

Can. 26. Ut Beneficium appellationis ad majores sedes sit cuique Clero liberum.

Can. 27. Ne Episcopi pallio utantur, nisi loco & tempore Congruo, & Monachi ad Episcopatum assumpti Monasticum habitum deponant.

16 Concilium Generale Lateranense. Lateranense I. sive Novum Generale Concilium, & primum in occidente celebratum est Lateranense, *ann.* 1123. Ut habet Gabriel Cossardus *in anno* convocatum à Calisto II. Pontifice ad sedandum schisma sub Henrico IV. Imp. exortum & terrã sanctam à Saracenis recuperandam. Post longam, inter Ecclesiam & Imperium, de instituris, controversiam, seu post varia, inter Romanos Pontifices dissidia, circa beneficiorum collationem, ab Imperatoribus, investituræ titulo, usurpatam: inita tandem fuere, in conventu Wormatiensi *Concordata*, inter Calistum II. Romanum Pontificem & Henricum V. Imperatorem, ad quæ confirmanda, concordata, pro pace inter Ecclesiam, & Imperium ineunda, convocatum est Concilium Generale à Calisto II. Romano Pontifice, *anno Christi* 1122. & ab eodem, per se ipsum, Præside, celebratum Romæ in Basilica S. Joannis Lateranensis, Unde & Lateranense Generale I. vulgò dictum, cui interfuere trecenti & amplius Episcopi, imò Patres sive Episcopi sive Abbates ferè mille, hoc est 997. si quæ sit Callisti II. vitam describenti *Pandulpho* fides à quib[9] probata fuere, & confirmata, inter Callistum II. & Henricum V. concordata, in hoc sita, quod Imperator investituras Romanæ restitueret Ecclesiæ, & Romanus Pontifex vicissim Imperatori concederet jus inspiciendi Sacras Electiones Episcoporum & Abbatum Teutonici Regni, & saniori parti assentiendi, regaliaque per sceptrum concedendi, sicque pax inter Ecclesiam & Imperium inita & rata.

Concordata.

Actum est posteà de expeditione contra Christiani nominis hostes promovendâ, ferendisque subsidiis contra Saracenos Orientalibus Ecclesiis, & tandem pro Ecclesiæ disciplinæ restauratione editi Canones varii, hoc est, juxtà vulgatam editionem, 22. quorum

1. Per pecuniam in Ecclesiâ ordinari, & promoveri quemquam, prohibet, sicque ordinatum vel promotum acquisita privat dignitate.

2. Nullum in Præpositum, vel Archi-presbyterum assumi posse decernit nisi Presbyterum, sicut nec in Archi-Diaconum, nisi Diaconum.

3. Presbyteris, Diaconis, vel Sub-Diaconis *concubinarũ, & uxorũ contubernia* penit[9] interdicit, aliarumq; mulierum cohabitationẽ, præter Matrem, sororem, amitam, vel Materteram, aut alias hujusmodi, de quibus justè non possit oriri suspicio, juxta Nicæni Concilii Canones.

4 Rerum Ecclesiasticarum, sivè possessionum dispensationem, sive donationem Principibus, aliisque Laicis vetat; sub pœna sacrilegii.

5. *Consanguineorum conjunctiones*, divinis, humanisque legibus prohibitas, vetat, & infames esse declarat.

6. Ordinationes à Burdino Antipapa, ex quo à Romanâ damnatus est Ecclesia, aliasque ab aliis, per ipsum consecratis, factas, irritas esse decernit.

7. Ab Archi-Diaconis, Archi-Presbyteris, Præpositis, vel Diaconis curam animarum vel præbendas conferri vetat, sine judicio, vel consensu Episcopi, sub pœna excommunicationis.

8. Ut Romanæ Ecclesiæ possessiones securas reddat, & tutas, Beneventanam B. Petri Civitatem invadentes anathematizat.

9. A suis Episcopis excommunicatos, ab aliis Episcopis, vel Abbatibus, in Communionem recipi vetat.

10. Episcopum, non Canonicè electum, consecrare vetat, sub pœna depositionis consecrantis & consecrati.

11. Christianis, ad pugnandum contra infideles, Jerosolymam pergentibus, indulgentias concedit, eorumque familias & & bona, sub Beati Petri & Ecclesiæ Romanæ protectione suscipit, latô in invasores, & prædones Anathemate; Cruce verò signatos, seu eos, qui pro Jerosolymitano vel Hispanico itinere Crucem, sibi in vestibus posuisse noscuntur & viam dimisisse, cruces resumere, & viam, ab instanti paschate usque ad proximum sequens perficere jubet, sub pœna excommunicationis, eorumque terras interdicto subjicit.

12. Vetat, ne *Porticanorum*, sine hæredibus morientium bona pervadantur. *Porticanorum*, id est, *militum in Portuensi Civitate* degentium, eamque tuentium, vel ut placet aliis, peregrinorum, qui in Porticibus Urbis Romanæ residebant, unde Porticani dicti, quorum sine hæredibus morientium bona sibi urbis Præfectus vindicabat.

13. Decernit, ut si quis treugam, sive inducias, à privatis bellis auctoritate Ecclesiæ indictas, fregerit, & ter monitus satisfacere contempserit, Episcopus vel cum Metropolitani Consilio, aut cum duobus, aut cum uno Vicinorum Episcopo in rebellem Anathematis sententiam dicat, et per scripturam Episcopis circumquaq; denunciet.

14. *Oblationes Ecclesiis factas*, à Laicis auferri, sub pœna Anathematis vetat, Ecclesiasque ab iisdem incastellari, seu usurpari, ut sibi proprias, aut in servitutem redigi, prohibet.

15. *Falsæ monetæ Cusores* tanquam maledictos, & pauperum oppressores, ac reipublicæ perturbatores, à fidelium consortio removet.

16. Eâdem pœna castigat eos, qui Romipetas, & peregrinos Apostolorum limina & aliorum Sanctorum oratoria visitantes capere, vel spoliare, & Mercatores Novi-

fteloniorum, seu pedagiorum exactionibus, molestare tentaverint, donec satisfecerint.

17. Interdicit Abbatibus & Monachis publicas pœnitentias injungere, in firmosque visitare, eis scilicet, ut sacramenta administrent, unctiones facere, & missas publicas cantare, jubetque ut Chrisma & oleum infirmorum, consecrationes Altarium, Ordinationes clericorum, ab Episcopis, in quorum Diœcesibus manent, accipiant.

18. In Parochialibus Ecclesiis Presbyteros ab Episcopis constitui jubet, ipsis de animarum cura responsuros, eos vero, qui Decimas & Ecclesias à Laicis, absque Episcoporum consensu fecerint & susceperint, Canonicæ subjicit ultioni.

19. Servitium quod Monasteria, aut eorum Ecclesiæ, à tempore Gregorii VII. Episcopis hucusque fecere, confirmat, possessiones Ecclesiarum Tricennales, Abbates, & Monachos habere prohibet.

20. Anathematizat eos, qui Ecclesiis, earumque bonis, ac Personis scilicet Clericis, Monachis, Conversis, Oratoribusque molestiam intulerint.

21. Presbyteris, Diaconis, Sub-Diaconis & Monachis Concubinas habere, seu Matrimonia contrahere, penitus interdicit, contracta dirimit, & contrahentes juxta Canones puniendos esse decernit.

22. Alienationes possessionum Ravennatis exarchatus, & generaliter omnes alias Bonorũ Ecclesiasticorũ, quocumq; modo & à quoq; factas, damnat & irritat, similiter & ordinationes ab Episcopis sive intrusis, sive Canonicè electis, absque Communi Clericorum Ecclesiæ consensu, sive per Simoniam factas, irritas esse declarat. Id sine dubio, non quoad Characterem, sed quoad Privilegium, executionem & exercitium ordinis, intelligendum esse, notandum.

17 Concilium Generale Lateranense II. Lateranense. II. Ut hujus Concilii causa præcipua pateat, & occasio, ex Historia Ecclesiastica breviter prænotandum est, *Honorio II.* Romano Pontifice, Callisti II. successore, è vivis rapto, majorem Cardinalium partem Gregorium, sancti Angeli Cardinalem Diaconum, in summum Pontificem elegisse, eumque Innocentium II. appellasse, reliquos verò Cardinales, numero pauciores Petrum, Leonis potentissimi civis Romani filium, elegisse, & *Anacletum II.* nominasse qui Pseudo-papa propinquorum innixᵖ viribus, Basilicam S. Petri, cæterasque urbis invasit Ecclesias, sicque Innocentius II. canonicè licet electus, unà cum Cardinalibus, ex urbe Romana, coactus discedere, in Gallias se contulit, ubi à Christianissimo Rege Ludovico VI. benignè receptus, & honorificè, ut verus ac legitimus Christi Vicarius, similiter & à *Lothario* Imperatore, Galliæ Regem imitato, nec non ab Henrico Angliæ Rege aliisque permultis Principibus, ac Regionibus, teste *S. Bernardo*, hujus schismatis debellatore, & Innocentii II. defensore strenuissimo. Porrò Innocentius II. ex Gallia in Italiam reversus, Lotharii viribus adjutus, Schismaticos repressit, mortuoque tandem Petro Pseudo-Papa, illius in locum à Schismaticis, suffectus est alter, *Victorque* nomine dictus, qui pontificalibus depositis vestibus ad Innocentium II. properavit, eumque ut verum ac legitimum Pontificem agnovit, sicque extinctum schisma, & ex parte reddita est Ecclesiæ pax.

Verum quia non soli Ecclesiæ pacem turbabant Schismatici, sed etiam hæretici, *Petrus de Bruis*, istiusque secutus errores *Arnaldus Brixensis*, asserentes inter alia, baptisma nihil prodesse parvulis, templa esse destruenda, confringendas cruces, & similia impia alia: ideoque ad medendum Ecclesiæ malis, convocatum est illud Concilium Generale, ex universis Christiani Orbis partibus, *anno* 1138. Romæque celebratum in Lateranensi Basilica. Undè *Lateranens. II. dictum, anno* 1139. ab ipso Innocentio II. per se ipsum, Præside, & mille circiter Patribus, in quo tria ista potissimum gesta I. Rescissa fuere, & irritata omnia Petri Leonis Pseudo Pontificis acta. 2. Damnati, cum suis hæresibus, Petrus de Bruis, Arnaldusque Brixensis, cum sequacibus. 3. Denique pro restaurandâ, diuturno schismate collapsâ Ecclesiæ Disciplina triginta Canones editi vel saltem octo supra viginti, pro Ecclesiæ Disciplina; alii duo, Vigesimus tertius scilicet & trigesimus, contra hæreticos, vel schismaticos, qui ferè iidem sunt, ac Canones Concilii Rhemensis, cui præfuit & ipse *Innocentius II.* & in quo Pseudo-Papa Anacletus II. una cum fautoribus Schismaticis, excommunicatus est, *anno* 1133.

Canones 30.

1.

Simoniacè ordinatum ab officio deponendum esse decernit.

2. Rerum Sacrarum, sacramentorum, vel dignitatum emptores, venditores, ipsosque interventores execratur, malè partis honoribus privat, infamiæ nota percellendos esse declarat, & ne propastu, nec sub obtentu alicujus consuetudinis ante vel post quid exigi, vel dari debere declarat, quia simonacum est.

3. A suis excommunicatos Episcopis, ab aliis recipi prohibet, sub pœna excommunicationis.

4. Clericos vestium superfluente scissura, colore, vel in tonsura aut forma intuentium aspectum offendentes, si moniti ab Episcopis emendari noluerint, Beneficiis Ecclesiasticis privandos esse, declarat.

5. Quod in Concilio Chalcedonensi Canone 22. constitutum est irrefragabiliter observari præcipit, ut videlicet *decedentium Episcoporum bona*, à nullo omnino hominum diripiantur, sed *ad opus Ecclesiæ* & successoris sui in libera œconomi & Clericorum permaneant potestate.

6. Sub-

6. Sub-Diaconos, & Presbyteros uxores ducentes vel concubinas habentes, Ecclesiastico privat beneficio.

7. Gregorii VII. Urbani II. & Paschalis II. Renovans decretum præcipit, ne ullus eorum missas celebret, vel audiat, quos uxores vel concubinas habere cognoverit.

8. Id ipsum quoque de *sanctimonialibus fœminis*, si, quod absit, nubere attentaverint, observari decernit.

9. Monachis & Canonicis Regularibus professis, *jus civile, seu leges & medicinam*, temporalis lucri gratia addiscere, exercere, & *Patronum agere* vetat, & Episcopos, Abbates vel priores id permittentes, honoribus spoliari & ab Ecclesiæ limitibus arceri jubet.

10. Decimas Ecclesiarum à secularibus laicis possideri vetat.

11. Præcipit, ut Presbyteri, Clerici, Monachi, peregrini Mercatores, & Rustici euntes, & redeuntes, & in agricultura persistentes, & animalia, cum quibus aratur & semina portantur ad agrum, ac oves omni tempore securi sint.

12. Treugam sive inducias à privatis bellis, certis diebus inviolabiliter observari jubet, sub pœna Anathematis.

13. Usurarios infames haberi jubet, & nisi resipuerint, Christiana privat sepultura.

14. Detestabiles illas Nundinas, vel ferias prohibet, in quibus milites ex condicto convenire solebant, ad virium ostentationem congredi, unde hominum mortes sæpè, & animarum pericula contingebant, jubetque hoc in congressu, mortuis gladiatoribus pœnitentiam & viaticum poscentibus non negare, sed Christianam sepulturam.

15. Ait, quod siquis, suadente Diabolo, hujus Sacrilegii reatum incurrerit, quod in Clericum vel Monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat, & nullus Episcoporum illum præsumat absolvere, nisi mortis urgente periculo, donec Apostolico conspectu præsentetur, & ejus mandatum suscipiat; prohibet etiam sub eadem pœna, in eos manum mittere, qui ad Ecclesiam vel Cœmiterium confugiunt.

16. Quoniam honores Ecclesiastici, sanguinis non sunt, sed meriti, & Ecclesia Dei non hæreditario jure aliquem, neque secundum carnem successorem exspectat, sed ad sua Regimina, & officiorum suorum dispensationes, honestas, sapientes, & religiosas personas exposcit: ideò prohibet, Ecclesiastica beneficia hæreditario jure possideri: quod siquis ea sic obtinere tentaverit, eum debita plecti pœna, & postulatis carere jubet.

17. Incestas consanguineorum conjunctiones in usum versas, quas Sanctorum Patrum instituta, & Sacro-Sancta detestatur Ecclesia, fieri prohibet.

18. Incendiarios, eisque consilio, præcepto, vel auxilio faventes excommunicat, Christiana sepultura privat, nec absolventos esse decernit, nisi pro facultatibus resarcito damno, & injuncto in pœnitentiam onere permanendi in servitio DEI, seu in bello sacro Jerosolymis, aut in Hispania per annum integrum.

19. Archi-Episcopum vel Episcopum hoc relaxantem, damnum restituere, & per annum ab Officio Episcopali jubet abstinere.

20. De hoc tamen, aliisvè criminibus, facultatem jus dicendi, consultis Archi-Episcopis & Episcopis non negat Regibus & Principibus.

21. Presbyterorum filios ab Altaris Ministerio removet, nisi Cœnobiticam vel Canonicam fuerint professi vitam.

22. Sacerdotes monet, ut circà falsas Laicorum pœnitentias invigilent, quæve sit falsa pœnitentia notat.

23. Illos eorumque fautores, qui religiositatis speciem simulantes, Eucharistiæ Sacramentum, Baptisma parvulorum, Sacerdotium, aliosque ordines, & matrimonium damnant, tanquam hæreticos, ab Ecclesia DEI repellit, & damnat.

24. Pro Chrismate, oleo Sacro, Christianaque sepultura pretium exigi vetat.

25. Beneficium Ecclesiasticum, de manu Laici, accipi vetat: & siquis acceperit, indignè suscepto eum privari jubet, quia juxta SS. Patrum decreta laici, quamvis Religiosi sint, nullam tamen disponendi de Ecclesiasticis facultatibus potestatem habent. Circa quod hic obiter notandum, quod licet laici habeant jus præsentandi interdum, ut Patroni, non tamen conferendi beneficium institutione Canonica; & ratio est, quia cum beneficia spiritualia añexa habeant ministeria, non possunt nisi à spirituali potestate conferri, maximè ea, quæ annexam habent animarum curam, vel Sacramentorum administrationem, vel divini verbi prædicationem, ut Episcopatus, Abbatiæ, Decanatus, Præpositura, Archi-Diaconatus Pœnitentiariique, vel Theologalis dignitas; possunt tamen Laici, ex Ecclesiæ concessione, jus conferendi beneficia consequi.

26. Sub habitu Sanctimonialium, fœminas aliquas, nec S. Basilii, nec S. Benedicti, nec S. Augustini regulam servantes, in privatis domibus habitare, & viros hospitio recipere solitas, arguit, & id ulterius ne fiat, sub pœna Anathematis, vetat.

27. Sanctimonialibus prohibet, ne simul cum Canonicis vel Monachis, in unum chorum conveniant, ad psallendum.

28. Defunctis Episcopis, Ecclesias, ultra tres menses vacare prohibet, vetatque, ne Cathedralis Ecclesiæ vacantis Canonici, ab Electione viros Religiosos excludant, alioquin irrita maneat Electio.

29. Mortiferam Deoque odibilem Balistariorum, & sagittariorum artem, adversus Christianos exerceri, sub anathemate prohibet.

30. Ordinationes, à Petro Leone Anti-

papa, cæterisque schismaticis factas, irritas esse declarat.

18 Concilium Generale Lateranense III. Concilium *Lateranense tertium.* Defuncto Adriano IV. Romano Pontifice, & congregatis ad successoris electionem Cardinalibus, duo fuere *Pontifices* electi, *Rolandus* videlicet Senensis, dictusque Alexander III. & *Octavianus* Romanus, Victor IV. appellatus. *Alexander III.* à viginti & uno *Victor* verò *IV.* à tribus duntaxat Cardinalibus est electus, uterque à suis agnoscitur, ut Pontifex, & ex hac Cardinalium discordia grande ortū est schisma, quô diu vexata gemuit Ecclesia. Nam etsi *Alexander III.* esset verus ac legitimus Pontifex, & ut talis haberetur à magna Italorum parte. *Octavianus* tamen, Victoris IV. assumpto nomine, quamvis Pseudo-Pontifex, ut verus pariter agnoscebatur ab altera. Stabat pro Octaviano *Fridericus, Oenobarbus, Imperator*, Gallia è contrà, Britannia, Hispania & reliquæ ferè omnes pro Alexandro III. stabant Provinciæ: pugnatur diu ex utraque parte: Has inter pugnas moritur interim Octavianus seu Pseudo-Papa, Victor IV. nomine dictus, nec tamen extinguitur schisma. Victoris in locum eligitur à Schismaticis *Guido Cremensis*, qui *Paschalis III.* assumpto nomine schisma fovet, isto pariter morte rapto, surrogatur ab iisdem *Joannes Freschatensis*, & *Calisti III.* nomen usurpat: tandem bello victus, & profligatus, Fredericus paulatim resipuit, armaque & inimicitias Venetiis ad Alexandri III. pedes provolutus, deposuit, sicque pacatis belli fluctibus, extincto schismate, Concilium hoc Generale indixit Alexander III.

1. Ad damnandos schismaticos, & providendum, ne simili deinceps vexaretur Ecclesia schismate.

2. Ad damnandas tunc in Occitania, & Aquitania, grassantes Catharorum, Waldensium, & Albigensium, hæreses, &

3. Ad restituendam abusibus collapsam Ecclesiæ Disciplinam.

Ad illud ergò sic convocatum Concilium anno Domini 1179. trecenti venêre Episcopi: Celebratumque Romæ in Lateranensi Basilia, unde Lateranense III. vulgò dictum, in quo post præfatas damnatas hæreses, editi pro disciplina

Canones 27.

1.

STatuit, ne deinceps ullus, in summum Pontificem legitimè censeatur electus, nisi à *duabus tertiis* Cardinalium partibus fuerit electus.

2. Ordinationes omnes, à Schismaticis Pseudo-Pontificibus, Octaviano Guidone, & Joanne, habitas rescindit, & irritas esse decernit.

3. Prohibet, ne ullus promoveatur in Episcopatum, vel ad aliquem ordinis gradum, nisi legitimo susceptus matrimonio, seu ne quis *minor* 30. *annis* eligatur in Episcopum, aut minor 25. in Parochum, Archi-Diaconum, aut in aliam dignitatem, curam animarum annexam habentem.

4. Statuit, ne Prælati suos subditos gravent in visitationibus, nimio hominum equorumque comitatu.

5. Nullum, sine titulo, in Diaconum vel Presbyterum ordinari decernit: quod si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitæ percipiat ordinaverit Episcopus, obligat illum, ad ei invenienda necessaria, donec ei, in aliqua Ecclesia, convenientia stipendia militiæ Clericalis assignet, nisi fortè talis, qui ordinatur, extiterit, qui de sua vel paterna hereditate subsidium vitæ possit habere.

6. Agit de Appellationibus, vetatque Monachis Religiosisque cœteris, appellare à sui Prælati Correctione.

7. Vetat, ne quid exigatur pro Episcoporum, Abbatum, aliarumque Personarum benedictione, sicut nec *pro sepulturis, exequiisque defunctorum*, aut *nubentium benedictionibus.* Immunitas sepulturæ & benedictio nubentium.

8. Prohibet, ne ulla conferantur, vel promittantur Ecclesiastica beneficia, antequam vacent, ne desiderare quis mortem proximi videatur.

9. Prohibet, ne viri Religiosi, vel quilibet alii, Ecclesias vel decimas, de Laicorum manu suscipiant, sine Episcoporum auctoritate, & ne nisi semel in anno, Templarii sive Hospitalarii S. Joannis, Ecclesias sub interdicto positas aperiant, neve tunc corpora ibi sepelire præsumant.

10. Monachos aut Religiosos in Monasterio pretio recipi vetat, eisque peculium habere prohibet.

11. Jubet, ut Clerici intra Sacros Ordines constituti continenter vivant: & si in illâ nefandâ incontinentiâ, quæ contra naturam fit, deprehensi fuerint laborare, excommunicentur & à Clero ejiciantur, si Clerici, vel ad pœnitentiam in monasteria detrudantur.

12. Vetat Clericis, ne coram seculari Judice causas agant, nisi proprias, vel Ecclesiæ suæ causas defendant, neve *litium procurationes* suscipiant, nisi pro miserabilibus fortè personis, & ex charitate, quia hoc est contra doctrinam Apostoli dicentis: *nemo militans DEO implicat se negotiis secularibus.*

13. Plura ab uno & eodem Ecclesiastica possideri beneficia prohibet.

14. Ne Clerici à Laicis Ecclesias accipiant absque proprii auctoritate Episcopi, vetat sub pœna excommunicationis, & sub eadem pœna mulctat Laicos, qui personas Ecclesiasticas in suo judicio, seu tribunali stare compellunt, eosdem laicos sepultura privat Ecclesiastica, qui decimas in alios laicos transferre præsumunt.

15. Ecclesiastica bona à Beneficiariis acquisita, eorum post mortem ad hæredes transire vetat, & penes Ecclesiam remanere jubet.

16. Præcipit, ut in electionibus vel Eccle-

clesiasticis Ordinationibus consequatur effectum, quod à *majori & saniori Concilii parte* fuerit constitutum.

17. Statuit, ut dum plures se, ejusdem Ecclesiæ fundatores dicunt, & illius Rectores esse volunt, ille præficiatur, qui majoribus juvatur meritis & plurium eligitur, ac probatur assensu.

18. Præcipit ut unaquæque Cathedralis Ecclesia Magistrum habeat, qui pauperes scholares, & alios doceat, & pro licentia docendi, pretium exigi vetat.

19 Onera super Ecclesias vel Clericos, imponere vetat seculi potestatibus sub pœnâ Anathematis.

20. Torneamenta exercere prohibet, & in torneamentis mortuos Ecclesiastica privat sepultura, quod idem sanxerat *Canon.* 14. *Concil. 2. Lateranensis.*

21. Præcipit, ut statutæ religiose serventur treugæ.

22. Ne novæ statuantur exactiones, aut statutæ augeantur, sine Regum aut Principum auctoritate, vetat, sub pœna excommunicationis.

23. Statuit, ut *Leprosi*, si excludantur ab hominum cohabitatione, oratorium habeant proprium, propriumque Sacerdotem ac Cœmeterium, eorumque hortos atque pecuaria, ab obligatione decimarum eximit.

24. Illos anathematizat Christianos, qui arma, ferrum, tigna, aut quid simile, Saracenis in Christianos pugnantibus, ministrant, sicut & eos, qui *naufragantium* invadunt bona.

25. Manifestos *usurarios*, communione & Ecclesiastica sepultura privari jubet.

26. Judæis vel Saracenis servire, prohibet Christianis, si tamen ad Christi fidem conversi fuerint, eos à suis possessionibus excludi vetat.

27. Albigenses Hæreticos, eorumque fautores anathematizat, & sacri belli expeditionem ad eosdem reprimendos indicit.

19 Concilium Lateranense IV. Concilium *Lateranense* IV. Terræ sanctæ, è Saracenorum manibus eripiendæ, & universalis Ecclesiæ reformandæ Zelo fervens *Innocen. III.* vir doctrina & moribus insignis, eo ipso, quo ad supremum coactus est Pontificatum, ei in spem venit, fore ut sui voti compos fieret, illis præsertim temporibus, cum Latini Principes nonnulli, *expugnata Constantinopoli*, Græciam sibi subjugassent, & *Balduinus Flandriæ Comes*, Constantinopolitanus Imperator esset electus. Ideò, omni seposita mora, sanctorum Patrum vestigia secutus, hoc Generale, & omnium maximum indixit Romæ Concilium, *anno* 1215. in quo, simul damnarentur tunc grassantes Hæretici Albingenses, Almaricus & Abbas Joachimus, depravati corrigerentur mores, & ad sacram expeditionem pro terra Sancta Principes adducerentur Christiani.

Ad Concilium venere ex universi mundi partibus vocati Patres, 1285. videlicet *summus ipse Pontifex*, ut præses. 2. Patriarchæ Constantinopolitanus, & Jerosolymitanus, 70. Archi-Episcopi. 400. Episcopi. 12. Abbates. 800. Priores, Decani, vel Præpositi conventuales, cum utriusque Imperii, orientalis & occidentalis, Regumque Jerosolymorum, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ, Hungariæ, Aragoniæ, Siciliæ, Cypri aliorumque Principum, Magnatum & Civitatum, Legatis inchoatumque fuit, & apertum die 11. *Novembris*, Sancto Martino sacra, & tandem feliciter conclusum die ejusdem mensis & anni 30. S. Andreæ Apostolo sacra in Basilica Lateranensi 4. vulgò nuncupatum, in quo.

1. Contra varios Hæreticorum errores, explicata Catholica fides, damnata Albingensium hæresis, damnatus *libellus Abbatis Joachimi*, contra *Petrum Lombardum*, de *unitate S. Trinitatis*, *sed non persona*, quia non obstinata, sed Ecclesiæ submissa: damnata quoque perversa impii *Almarici* Parisiensis Doctoris dogmata, viri nedum hæretici, sed ita insanientis, ut *Infernum & Paradisum negaret, nec aliter Corpus Christi esse in pane Altaris, quam in alio quocumque, Deumque sic in Ovidio, sicut in Augustino locutum*, assereret, & alia similis impietatis non pauca, quique hoc in concilio eâ de re præsertim convocato, nedum Anathemate perculsus Romæ, sed etiam Lutetiæ Parisiorum Regio Philippi jussu, ejus effosa & tradita flammis ossa. Decreta est posteà ad terram sanctam expeditio Sacra, variis privilegiis ad eam properantibus benignè concessis, & varia tandem pro restaurandâ Ecclesiæ Disciplina constituta, 70. capitibus sive Canonibus distincta; Sunt autem hi Canones, sequentes isti

Canones 70.

I.

QUi *inseritur* in 1. Decretalium libro *c. firmiter credimus de summa Trinitate*, *contra varios Hæreticorum errores fidem explicat Catholicam*, *dicens*: Unus est DEus individuus in essentia, & discretus in personis, Creator omnium &c. Is ab initio temporis, utramque de nihilo condidit creaturam, corporalem & spiritualem. Angelicam scilicet & Mundanã, deindè humanam quasi communem, ex spiritu & corpore constitutam &c.

2. In eodem decretalium libro positus, *cap. damnamus*, damnat libellum, sive tractatum Abbatis Joachimi contra Petrum Lombardum, de Unitate sive essentia SS. Trinitatis: damnat pariter perversa impii, insanique Almarici dogmata.

3. Ibidem *lib. 5. cap. excommunicamus*, insertus, excommunicat omnes alios cujuscumque nominis Hæreticos, extollentes se adversus hanc sanctam orthodoxam, & Catholicã fidem, suprà expositã eosq; post damnationem secularibus potestatibus puniendos relinqui, eorumque bona con-

fiscari decernit. Hæreticorum exterminio invigilantibus privilegia concedit, Dominos temporales, hæresim sua in ditione patientes, punit, Episcopos ad eam expurgandam negligentes deponit, excommunicatq; eos, qui sine Episcopi licentia prædicant.

4. Græcos illos, qui Latinorum Sacerdotes ita execrabantur, ut in eorum Altaribus nisi prius lotis sacrificium offerre nollent, & baptizatos ab iisdem Latinis rebaptizarent, excommunicat, & ab officio deponit, si id in posterum attentaverint.

5. De sedium Patriarchalium ordine agens, jubet, ut post Romanam sedem, Constantinopolitana 1. Alexandrina 2. Antiochena 3. & Jerosolymitana 4. obtineat locum.

6. Præcipit, ut singulis annis provincialia celebrentur Concilia à Metropolitanis.

7. Jubet ut Ecclesiæ Prælati, in corrigendis subditorum, maximè Clericorum, excessibus invigilent, ut post monitionem Episcopi, per Capitulum corrigi consuetis Cathedrali, Ecclesiæ corrigantur Canonici, alioquin eos corrigat Episcopus.

8. Contra delinquentes, triplici modo procedi posse declarat, per accusationem, denunciationem & inquisitionem, ita tamen, ut accusationem legitima præcedat inscriptio, denuntiationem charitiva admonitio, & inquisitionem clamosa præveniat insinuatio, sive infamia publica, &c.

9. Est de diversis ritibus in eadem fide per Episcopum tolerandis.

10. Generaliter sancit, ut Episcopi viros idoneos ad sanctæ prædicationis Officium assumant, potentes opere & sermone: qui plebes sibi commissas, vice ipsorum, cum per se id ipsi non potuerint, sollicitè visitantes, eas verbo ædificent, & Exemplo, quibus ipsi, cum indiguerint, congruè necessaria ministrent, quos habebunt Episcopi Coadjutores, & Cooperatores, non solum in prædicationis officio, verùm etiam in audiendis confessionibus, & pœnitentiis injungendis, ac cæteris, quæ ad animarum salutem pertinent.

11. Statuit, ut per Magistrum in qualibet Cathedrali Ecclesia instituendum, in aliis etiam Ecclesiis idoneus constituatur Magister, qui Clericos gratis in Grammatica doceant, & alius in Metropolitana, qui sacerdotes & alios in Sacra pagina, cæterisque ad curam animarum spectantibus, erudiat.

12. Statuit, ut singulis Provinciis, sive Regnis, communia celebrentur de tricennio in tricennium Monachorum capitula, in quibus diligens habeatur tractatus de reformatione, & observantia regulari.

13. *Novos religiosos Ordines* instituti vetat, & Abbatem unum pluribus præesse Monasteriis prohibet.

14. Clericos incontinentes puniri jubet.

15. Clericos à *crapula, & ebrietate* abstinere jubet, & venari prohibet.

16. Statuit, ut Clerici officia, vel Commercia secularia non exerceant, maximè inhonesta, *mimis, joculatoribus*, & *histrionibus* non intendant, & *tabernas* prorsus evitent, nisi fortè causa necessitatis, in itinere constituti, ad *aleas vel taxillos* non ludant, nec hujusmodi ludis intersint. Coronam & tonsuram habeant congruentem, & officiis divinis, & aliis bonis se exerceant studiis diligenter. Jubet insuper, ut *modesta ferant indumenta*, ut Pontifices in publico, & in Ecclesia superindumentis lineis utantur, nisi Monachi fuerint, quos habitum deferre Monachalem jubet. Modestus Clericorum habitus, & ratio vitæ.

17. Sub pœna suspensionis, *Prælatorum Comessationes, confabulationes illicitas, negligentiam in Divinis officiis & celebratione Missarum*, prohibet, distinctèque præcipit, in virtute sanctæ obedientiæ, ut divinum officium diurnum pariter & nocturnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent & devotè.

18. Ne Clerici judicio sanguinis intersint, prohibet, neque Sub-Diaconus, Diaconus, vel Sacerdos ullam *Chirurgiæ* partem exerceant, quæ ad ustionem, vel incisionem inducit.

19. Firmiter prohibet, ne prophana in Ecclesiis admittantur supellectilia nisi propter hostiles incursus, aut incendia repentina, vel alias necessitates urgentes, ad eas oporteat habere refugium, & præcipit ut oratoria, vasa, vestimentaque sacra, munda conserventur & nitida.

20. Statuit, ut in cunctis Ecclesiis, *Chrisma* & *Eucharistia* sub fideli custodia, clavibus adhibitis, conserventur, & non possit ad illa temeraria manus extendi, si verò is, ad quem spectat custodia, ea incautè reliquerit, tribus mensibus suspendatur ab officio.

21. Præcipit, ut *omnis* utriusque sexus *fidelis*, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata solus confiteatur fideliter, *saltem semel in anno*, proprio sacerdoti, & injunctam sibi pœnitentiâ studeat pro viribus adimplere suscipiens reverenter ad minus in pascha *Eucharistiæ Sacramentum*, nisi fortè concilio proprii Sacerdotis, ob rationabilem causam, ad tempus, ab ejus perceptione duxerit abstinendum, alioquin & vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, & moriens Christiana careat sepultura, monetque, quod si quis alieno Sacerdoti voluerit, justa de causâ, sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat à proprio sacerdote, jubetque *Confessionis secretum* ita inviolabiliter observari, ut sacerdotem, si violaverit, in arctum Monasterium, ad perpetuam agendam pœnitentiam detrudendum esse decernat. Confessionis secretum.

22. Præcipit *Medicis* ad infirmos vocatis, ut cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proveniat, ante omnia curent advocari Medicos animarum, ut postquam infirmis fuerit de spirituali salute provisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur, alioquin ab Ecclesiæ

clesiæ ingressu eos arceri jubet; cumque anima sit multò præstantior corpore, vetat eisdem sub pœnâ Anathematis, ne quid pro Corporis salute suadeant ægroto, quod in periculum animæ convertatur.

23. Ne pro defectu pastoris gregem Dominicum lupus rapax invadat, aut in facultatibus suis Ecclesia viduata grave dispendium patiatur, porro statuit, ut *ultra tres Menses Cathedralis vel regularis Ecclesia* Prælato non vacet, infra quos, justo impedimento cessante, si Electio celebrata non fuerit qui eligere debuerant, eligendi potestate careant, eâ vice, & ipsa eligendi potestas, ad eum, qui proximè præesse dignoscitur, devolvatur, is verò ad quem devoluta fuerit potestas, nõ differat ultra tres menses.

Electio Episcoporum.

24. *Triplicem* statuit *Electionis legitimæ viam*, per *inspirationem Spiritus Sancti*, per *scrutinium*, & per *compromissum*, aliter factam non valere declarat: & eum, qui contra prædictas formas eligere attentaverit, ea vice eligendi potestate privat.

25. Statuit, ut quisquis electioni de se factæ, per secularis potestatis abusum consentire præsumpserit, contra Canonicam libertatem, & Electionis commodo careat, & ineligibilis fiat, & absque dispensatione non possit ad aliquam eligi dignitatem. Qui vero Electionem hujusmodi, quam ipso jure irritam esse censemus, præsumserint celebrare, ab officiis & beneficiis per triennium suspendantur, eligendi tunc potestate privati.

26. Electionem confirmari vetat, nisi prius *confirmator diligenter examinaverit*, & Electionis processũ, & personã Electi, *de vita honestate, sufficienti scientia, & ætate legitima*, alioqui non solũ dejiciend⁹ est indignè promot⁹, sed etiã indignè promovens puniend⁹.

27. Cum sit arduum Regimen animarum, districtè præcipit, ut *Episcopi promovendos in Sacerdotes diligenter* instruant, & informent, vel per seipsos, vel per alios viros idoneos, super Divinis officiis & Ecclesiasticis Sacramentis, qualiter ea valeant, ritè celebrare &c. Satius est enim, maximè in ordine Sacerdotii *paucos bonos*, quam multos malos habere Ministros, quia si Cæcus cæcum duxerit, ambo in foveam delabuntur.

28. Prælatos, qui ad cedendum, sive renuntiandum licentiam postularunt & obtinuerunt, ad cedendum compellendos esse decernit, quia ob Ecclesiæ commodum, vel ob propriam salutem postularunt, quorum neutrum, suasionibus aliquorum quærentium quæ sua sunt, est impediendum.

29. Prohibet, ut nullus plures Ecclesias parochiales, seu *beneficia plura*, *curam animarum habentia* recipiat, nec in eadem *plures dignitates* aut personatus, etsi curam animarũ non habeant, circa tamen *sublimes, & litteratas personas*, quæ majorib⁹ beneficiis sunt honorandæ, cum ratio postulaverit, per *Sedem Apostolicam dispensari* posse, declarat.

30. Præcipit beneficiorum collatoribus Ecclesiæ Prælatis, ut præter missis indignis, assumant idoneos, qui DEO & Ecclesiæ velint, vel valeant gratum impendere famulatum.

31. Ad abolendam pessimam, quæ in plerisque inolevit Ecclesiis, corruptelam, firmiter prohibet, ne *Canonicorum filii, maximè Spurii* Canonici fiant in secularibus Ecclesiis, in quibus instituti sunt Patres.

32. Statuit, ut Parochialibus presbyteris congrua proventuum assignetur portio, ut Parochus per se ipsum Ecclesiæ sibi commissæ deserviat, nisi præbendæ vel dignitati sit annexa Parochialis Ecclesia; prohibetque, ne quis in fraudem, de proventibus Parochialis Ecclesiæ pensionem alteri, quasi pro beneficio, conferre præsumat.

33. Procurationes ratione visitationis debitas, ab Episcopis, Archi Episcopis aut quibuscunque aliis recipi vetat, nisi cum sit visitatio, in qua, non quæ sua sunt, sed quæ JEsuCHristi, quærenda sunt, prædicationi, exhortationi, correctioni vacando.

34. Vetat, ne Prælati, ut procurationem, aut servitium aliquod impendant legato, vel alii, plus extorqueant à subditis, quam exolvant, sicque extorta restitui, & tantundem pauperibus largiri jubet. De Judiciis.

35. A legitimo Judice ante sententiam latam appellari prohibet, nisi justa de causa ipsi Judici exposita.

36. Sententiam interlocutoriam, vel Comminatoriam, lite pendente, à Judice revocari posse, declarat.

37. Statuit, ne quis ultra duas diætas, extra suam Diœcesim per litteras Apostolicas, ad judicium trahi possit, nisi de assensu partium fuerint impetratæ, vel expressam de hac constitutione fecerint mentionem.

38. Statuit, ut *fideliter omnia judiciorum acta conscribantur*, videlicet citationes, dilationes, recusationes & exceptiones, petitiones & responsiones, interrogationes & appellationes, renuntiationes, conclusiones & cætera, designando loca, tempora & personas.

39. Statuit, ut si quis rem, quæ ab altero injustè ablata, scienter acceperit, cum spoliatori quasi succedat in vitium, eò quod non multum intersit, quoad periculum animæ præsertim, detinere injustum, & invadere alienum, contra possessorem hujusmodi per restitutionis beneficium succurratur.

40. Sancit, ut cum ob partis adversæ contumaciam adjudicatur actori possessio, & propter rei potentiam non potest intra annum actor rem nancisci custodiendam vel tactam amittit, Actor anno elapso verus constituatur possessor, nec contumax melioris quam obediens conditionis existat. vetat insuper, ne super rebus spiritualibus compromittatur in Laicum, quia non decet, ut Laicus in talibus arbitretur.

41. Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, definit, ut nulla valeat, absque *bona fide, præscriptio*, tam Canonica, quam Civilis, cum sit generaliter omni con- De præscriptione.

constitutioni derogandum, quæ absque peccato non potest observari, undè oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ.

42. Prohibet clericis, ne prætextu Ecclesiasticæ libertatis, suam jurisdictionem extendant, in præjudiciū justitiæ secularis.

43. Sacri auctoritate Concilii prohibet, ne Clerici Laicis personis, à quibus nihil temporale tenent, fidelitatis juramentnm præstare cogantur.

44. Volens Ecclesiarum indemnitati consulere feudorum, & aliorum bonorum Ecclesiasticorum alienationes, sine legitimo personarum Ecclesiasticarum assensu occasione constitutionis Laicæ potestatis factas, rescindit.

45. Prohibet, ne Patroni, Advocati, Vice-Domini plus usurpent, quam reperitur in jure permissum, statuitque, ut qui Ecclesiæ Rectorem, aliumvè Clericum per se, vel per alios occidere, vel mutilare ausu nefario præsumpserint, Patroni jus Patronatus, Advocati advocatiam, Vice-Domini Vice-Dominatum, Beneficiati Beneficium protsus amittant, & illi eorumque Hæredes ac Nepotes, ad quartam usque generationem, à Clero arceantur, nec in regularibus domibus alicujus prælationis consequantur honorem, nisi fuerit cum eis misericorditer dispensatum.

46. Confirmat Anathema à Concilio III. Lateranensi latum adversus rectores Civitatum, & alios, qui Ecclesias, virosque Ecclesiasticos *talliis* seu *collectis*, & aliis exactionibus premere nituntur: si tamen necessitas postulet, ut subsidium conferat Ecclesia, id fiat absque coactione ulla, ad levandas utilitates, vel necessitates communes, ubi Laicorum facultates non suppetunt, & prius *consulatur Romanus Pontifex*, cujus est communibus utilitatibus providere, sed hoc in Gallia locum non habet, ubi usus est etiam à Bonifacio VIII. approbatus ut Clerus, gratuita conferat Regi Christianissimo dona inconsulto Romano Pontifice. De collectis.

47. Prohibet, ne quis in aliquem, excommunicationis sententiam ferat, nisi competenti commonitione præmissa, præsentibus idoneis personis, & manifesta, justaque de causa.

48. Statuit, ut si quis judicem velut sibi suspectum recusaverit, coram illo causam recusationis assignet, & cum adversario, vel si adversarium non habeat, cum judice communiter arbitratorem eligat, qui de causa recusationis cognoscat, quæ si legitima non probatur, Jurisdictione sua judex utatur: si verò probata fuerit, causam alteri committat, de recusatoris assensu, vel ad superioris judicium remittat: Statuit etiam, ut si Canonicè monitus appellaverit, & crimen ejus, vel ipsius confessione, vel alio modo legitimo fuerit manifestum, nulla appellationis habeatur ratio, quia *appellationis remedium non ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ* institutum est. De appellationibus.

49. Sub *interminatione Divini judicii*, vetat, ne ullus, causa cupiditatis, audeat aliquem excommunicationis vinculo innodare, vel innodatum absolvere.

50. Prohibitionem *Matrimonii* inter consanguineos, & affines, ad quartum consanguinitatis, vel affinitatis gradum restringit. Quoniam in ulterioribus gradibus non potest, absque gravi dispendio, hujusmodi prohibitio generaliter observari. De matrimoniis.

51. Cum inhibitio Copulæ conjugalis sit in tribus ultimis gradibus revocata, eam in aliis volens districtè observari, *clandestina* prohibet *matrimonia*, prolem ex illis susceptam censeri declarat illegitimam, Parochialem sacerdotem, qui conjunctiones illas in gradibus prohibitis prohibere contempserit, & regularem quemlibet, qui eis interfuerit, per triennium ab officio suspendit.

52. Licet ex quadam necessitate esset olim institutum, ut in Consanguinitatis, & affinitatis, gradibus probandis valeret *testimonium de auditu*, cum propter brevem hominum vitam testes de visu deponere non valerent, usque ad septimum gradum computando: Statuit, ne super hoc deinceps recipiantur testes de auditu, cum jam quartum gradum prohibitio non excedat, nisi personæ graves extiterint, quibus meritò sit adhibenda fides, & ante motam litem testificata didicerint.

53. Statuit, ut prædiorum Domini prædia sua talibus personis excolenda committant, quæ decimas Ecclesiæ integrè persolvant, & ii, si necesse fuerit, per censuras compellantur Ecclesiasticas.

54. Cum non sit in homine, quod semen serenti respondeat, quoniam juxta Apostolum, *neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, DEus*, cumque in signum universalis Dominii, quasi quodam titulo speciali sibi Dominus *decimas* reservaverit, statuit Canon iste, ut exactioni tributorum, & censuum præcedat solutio decimarum, vel saltem hi, ad quos census, & tributa indecimata pervenerint, censuris Ecclesiasticis decimas solvere compellantur, quoniam res cum onere suo transit. De decimis.

55. Decernit, ut *Cistercienses* aliique *Regulares* de alienis terris, & deinceps acquirendis, etiamsi eas propriis manibus ac sumptibus excoluerint, Decimas persolvant Ecclesiis, nisi cum ipsis Ecclesiis aliter duxerint componendum.

56. Damnat quorundam regularium & secularium Clericorum pacta, qui in præjudicium Parochialium Ecclesiarum, domos locabant, vel feuda concedebant, eâ lege, ut conductores, & Feudatarii decimas eis solverent, & apud eosdem sepulturas eligerent, statuitque, ut quidquid fuerit hujusmodi pacti occasione perceptum, Ecclesiæ parochiali reddatur.

57. Ut privilegia, quæ Regularibus Romana concessit Ecclesia, permaneant inconvulsa, quædam in eis declarat, ne minus

fanè

sanè intellecta pertrahant ad abusum, propter quem meritò possint revocari, quia *privilegia meretur amittere, qui permissa abutitur potestate.*

58. Quod nonnullis est religiosis indultũ, concedit Episcopis, ne divina possint celebrare officia tempore interdicti, sed exclusis excomunicatis & interdictis, januis clausis, suppressâ voce, & non pulsatis campanis.

59. Quod quibusdam religiosis est prohibitum, ad omnes extendens prohibet; ne viri religiosi, absque Abbatis & majoris partis sui Capituli licentia, pro aliquo *fide jubeant*, vel pecuniam mutuò accipiant, ultra summam communi providentiâ constitutam, alioquin non teneatur conventus, pro his aliquatenus respondere, nisi fortè in utilitatem domus ipsius manifestè constiterit redundasse.

60. Vetat, ne *Abbates*, ad ea quæ sunt Episcopalis dignitatis, manus extendant, de *causis matrimonialibus* cognoscendo, injungendo publicas pœnitentias, concedendo indulgentias, & similia præsumendo, nisi fortè quis speciali concessione, vel legitima causâ valeat se tueri.

61. Denuò renovans Lateranensis Concilii 3. statuta, prohibet 10. regularibus, ne Ecclesias seu *Decimas*, sine consensu Episcoporum, de manu Laicali, recipere præsumant, nec excommunicatos, vel nominatim interdictos admittant ad divina, 2. Ne in Ecclesiis, quæ ad ipsos, pleno jure non pertinent, Episcopos instituendos Presbyteros præsentet, ut illis de plebis curâ respondeant, ipsis verò de temporalibus rationem reddant, nec institutos removeant inconsultis Episcopis, illos demum præsentent, quos vel conversatio reddit notos, vel commendat probabile testimonium Prælatorum.

De reliquiis. 62. Cum eo eo, quod quidam *SS. reliquias exponunt venales*, aut eas passim ostentant, Christianæ Religioni sit detractum sœpius, statuit, ut reliquiæ antiquæ à modo, extra capsam non ostendantur, ne exponantur venales, inventas autem de novo, nemo publicè venerari præsumat, nisi prius auctoritate *Romani Pontificis* fuerint approbatæ; Prælati verò de cætero non permittant, illos, qui ad eorum Ecclesias causâ venerationis accedunt, vanis figmentis, aut falsis decipi documentis, sicut & in plerisque locis, occasione quæstûs, fieri consuevit, prohibetque, ne *Eleemosynarum quæstores* admittantur, nisi Apostolicas, vel Diœcesani Episcopi literas veras exhibeant, ad hæc, quia per indiscretas, & *superfluas indulgentias, & Claves Ecclesiæ contemnuntur*, & pœnitentialis satisfactio enervatur, decernit, ut cum dedicatur Basilica, nõ extendatur indulgentia ultra annũ, sive ab uno solo, sive à pluribus Episcopis dedicetur, ac deindè in Anniversario dedicationis tempore, 40. dies, de injunctis pœnitentiis, indulta remissio non excedat: ad quem etiam dierum numerum, indulgentias, quæ pro quibuslibet causis conceduntur, jubet restringi, cum Romanus *Pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis*, hanc in talibus, moderationem observare consuevit.

63. Prohibet, ne quid, quocumque prætextu, exigatur pro *Episcoporum consecrationibus, Abbatum benedictionibus*, aut *Clericorum ordinationibus.*

64. Statuit, ne Moniales pretio recipiantur in sorores, alioqui tam recipiens, quam recepta, sine spe restitutionis, de suo Monasterio expellatur, in locum arctioris regulæ, ad agendam perpetuò pœnitentiam retrudenda, & idem circa Monachos, aliosque regulares, decernit observandum.

65. *Exactiones* quorundam Episcoporum reprobat, qui decedentibus Ecclesiarum rectoribus, ipsas interdicto subjiciebant, nec patiebantur aliquos in eisdem institui, donec ipsis certa pecuniæ summa persolveretur & cum miles aut clericus domum Religionis ingrediebatur, vel apud Religiosos sepulturam eligebat, difficultates ingerebant, donec aliquid muneris perciperent.

66. Quia quidam Clerici pro *Exequiis mortuorum*, & *benedictione Nubentium*, & similibus pecuniam exigunt & extorquent, ideò *pravas exactiones* super his fieri prohibet, & pias consuetudines præcipit observari, utque *liberè seu gratis conferantur* Ecclesiæ Sacramenta, & per Episcopum loci, veritate cognita, compescantur, qui malitiosè nituntur laudabilem consuetudinem immutare.

67. Statuit, si, quocumque prætextu, *Judæi à Christianis* graves, & immoderatas *usuras* extorserint, Christianorum eis participium seu communicatio subtrahatur, donec de immoderato gravamine satisfecerint, Christiani quoque, si opus fuerit, per censuram Ecclesiasticam compellantur, ab eorum abstinere commercio. De Judæis.

68. Statuit, ut Judæi utriusque sexus à Christianis habitu discernantur, ne per errorem, Christiani mulieribus Judæorum, & Judæi Christianorum mulieribus commisceantur, & in *diebus lamentationum, & Dominicæ Passionis*, in publicum minime prodeant, eò quod nonnulli ex ipsis talibus diebus ornatius incedere non erubescant, ac Christianis Dominicæ passionis memoriam recolentibus illudere, non formident.

69. Prohibet ne Judæi, vel pagani publicis præficiantur officiis.

70. Præcipit, ut per Ecclesiarum Prælatos, ab observantia veteris ritus compescantur Judæi, ad Christi fidem conversi.

Concilium Lugdunense primum. Dum Fridericus II. Imperator, in Romanos Pontifices, de se quantumvis benè meritos, insignesque benefactores suos, ita sæviret impunè, ut universam bello divexaret, duasque in partes sive factiones scinderet Italiam, quarum una pro Imperatore, pro Romanis Pontificibus staret altera, diceretur que *Gibellinorum*, quæ pro Imperatore, & *Guelforum*, quæ pro Romanis Pontificibus erat, dumque preces, monita, minas, Anathematis fulmina, ablatasque pacis 20 Concilium Generale Lugdunense.

conditiones respueret omnes, tandem summus *Pontifex Innocentius*, hujus *Nominis IV.* ut his luctuosis occurreret Ecclesiæ malis, & de terra sanctâ recuperandâ simul provideret, clam se navigio in Galliam contulit, ubi à Christianissimo & Sanctissimo Rege Ludovico IX. honorificè receptus, ac benevolè, istud Generale Lugduni Concilium indixit, anno 1245. cui præter Cardinales numero multos, interfuere Patriarchæ 3. nimirum Constantinopolitanus, Antiochenus & Aquilejensis, Episcopi verò circiter 140. nec non *Balduinus Imperator Constantinopolitanus*, Tholosanus Comes, & S. Ludovici Galliæ Regis, Henrici III. Angliæ pariter Regis ipsiusque Imperatoris Friderici Procuratores, aliorumque multorum Principum Oratores. Cœptum est Concilium, die lunæ post S. Joannis Festum proximâ, in ædibus Monachorum S. Justini, ipso per seipsum *præside Romano Pontifice* Innocentio IV.

Acta Concilii sunt:

1.

APerto Concilio, habitaque ab Innocentio IV. solemni ad Concilii P.P. oratione, sumptis pro themate his Jeremiæ Verbis *Thren. c. 1. v. 12. O vos omnes, qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus &c.* comparatisque quinque sacratissimis Christi plagis quinq; aliis, quibus se afflictum exhibuit *Innocentius*, videlicet cum Tartarorum in Christianorum terras incursione, Græcorum schismate, novarum hæresum furore, Terræ sanctæ ab Infidelibus injusta possessione, & gravibus Friderici Imperatoris sceleribus, ejusque in Ecclesiam persecutione, qua se in Gallias Româ fugere compulsum ostendit: statim citatus est Fridericus, sed contumax venire renuens, ejus causa diligenter discussa est, atque decisa.

Expeditio in terram sanctam. 2. Renovatum est decretum, de Sacra in Saracenos Cruciatorum expeditione, pro terra Sancta recuperanda, & hujus Sanctæ expeditionis Dux electus est *S. Ludovicus* Galliæ Rex, & varia pro cruce signatis concessa & statuta privilegia.

De Cardinalibus. 3. *Cardinalibus*, hoc in Concilio, concessa facultas *pileo* utendi *rubeo* in signum constantiæ, pro fidei defensione, ad effusionem usque sanguinis, habendæ.

4. Instituta est insuper pro festo Nativitatis B. V. Deiparæ octava.

5. Canones seu variæ aliæ constitutiones editæ, sive decreta, judicium spectantia, quæque passim laudari solent in 6. decretalium libro sub nomine Innocentii IV. in Concilio Lugdunensi, quorum tituli sunt isti 17.

(1) *De rescriptis.* (2) *De eodem,* (3) *De electione, & Electi potestate.* (4) *De officio, & potestate judicis delegati.* (5) *De judiciis.* (6) *De litis contestatione.* (7) *De Dolo & contumacia.* (8) *De rescriptis.* (9) *De eo, qui mittitur in possessionem causâ rei servandæ.* (10) *De confessis.* (11) *De appellationibus & recusationibus.* (12) *De sententiâ excommunicationis.* (13) *De usuris.* (14) *De subsidio Imperii Constantinopolitani.* (15) *Admonitio Prælatorum, ad populum sibi commissum.* (16) *De Tartaris.* (17) *Super cruciata.*

Concilium *Lugdunense secundum.* Cum eo tempore, quo nondum extincti, sed renovati grassarentur in orbe Græcorum errores, post obitum Clementis IV. per biennium & menses novem, Cardinalium discordiâ, Romana vacasset Ecclesia, tandem, per *compromissum, à sex Cardinalibus* compromissariis Viterbiensium, & S. Bonaventuræ hortatu, electus est Viterbii *Thibaldus* patriâ Placentius, dignitate Leodiensis Archi-Diaconus, vir morum sanctitate clarus, tunc in Sacro, contra Saracenos, exercitu in Syriâ degens, qui assumpto *Gregorii nomine* dictus est *Gregorius X.* quique statim sentiens, sibi commissam Universalis Ecclesiæ curam, timens, ne latius serperent renascentes Græcorum errores, sciens, quanto in discrimine res Christianorum essent in Syriâ, & aliundè cum corruptos Fidelium mores, & collapsam Ecclesiæ disciplinam, cerneret, suorum prædecessorum inhærens vestigiis hoc Generale Lugduni Concilium indixit, anno sui Pontificatus secundo, in quo ageretur: 1. De *Græcis* ad Romanæ Ecclesiæ fidem, communionemque reducendis. 2. De procurando Christianis in Syria, contra Saracenos pugnantibus, subsidio. 3. De reformandâ morum disciplinâ, præscribendoque modo, ad citius Pontificis Romani electionem, sede vacante, celebrandam. 21 Concilium Lugdunense Generale II.

Ad Concilium venere ex universis mundi Regionibus Patres circiter mille, videlicet *summus ipse Pontifex Gregorius*, ut Præses, Cardinales quindecim, Patriarchæ duo Constantinopolitanus & Antiochenus Archi-Episcopi 60. vel 70. Episcopi 500. Abbates multi, aliique inferiores Prælati non pauci; venêre quoque & ipsi Regum Franciæ, Germaniæ, Angliæ, & Siciliæ oratores, venit & ipse *Jacobus Arragoniæ Rex*, licet post sessionem 2. discessit iratus, de non impositâ sibi à summo Pontifice Gregorio Regni Coronâ, nec imponi promissa, nisi vectigali persoluto. Ad Concilium vocati sunt à Gregorio X. viri duo alii doctrinâ & vitæ sanctitate magni, *S. Thomas* scilicet Aquinas, & S. Bonaventura, sed Thomas ad Concilium dum pergeret, lethali corruptus morbo ad vitam migravit immortalem, in Monasterio Fossæ novæ: Bonaventura verò in ipso Concilio Cardinalis & Episcopus Albanensis creatus, post primam sessionem, feliciter obiit.

Cœptum est Concilium 7. Maji, anno Domini 1274. in Basilicâ S. Joannis, & tres intra menses, sex sessionibus, & 31. constitutionibus, sive Canonibus, feliciter conclusum.

Canones Concilii, in 6. Decretalium, per Bonifacium VIII. collecti, sunt isti:

1. Est

1. Est de *Summa Trinitate* & fide Catholica, qua profitentur omnes, tam Græci quam Latini Concilii Patres, cum Romana Ecclesia, Spiritum Sanctum à Patre, filioque, tanquam ab uno Principio, & unica spiratione, æternaliter procedere.

2. Qui inscribitur de Electione, & Electi potestate, Statuta ab Alexandro III. in Lateranensi Concilio.

3. Circa Romani Pontificis electionem renovat, & addendo insuper statuit, sacro approbante Concilio, ut *defuncto summo Pontifice Cardinales*, qui in ipsa Civitate, in qua die clauserit extremum, fuerint præsentes, absentes exspectare *decem diebus* tantummodò teneantur: quibus elapsis sive absentes venerint, sive non, ex tunc omnes conveniant in Pontificis Palatium, contenti singuli singulis tantummodo servientibus Clericis, vel Laicis, vel duobus, si id ipsis indulgeri necessitas postulet; eo autem in Palatio omnes in uno habitent conclavi, nullo intermedio pariete sive velamine alio, quod, servato libero ad secretam Cameram aditu, ita claudatur undique, ut nullus illuc intrare valeat vel exire; nulli ad eosdem Cardinales aditus pateat, vel facultas secretè loquendi cum eis, nec ipsi aliquos ad se venientes admittant, nisi eos, qui de voluntate omnium pro iis tantum, quæ ad electionis imminentis negotium pertinent, vocarentur. Vetat insuper sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ, ne ad ipsos Cardinales, vel eorum aliquem, nuntium vel litteras, quis mittat: & si intra *tres dies* post Cardinalium ingressum, non fuerit ipsi Ecclesiæ de pastore provisum, per spatium quinque dierum immediatè sequentium, singulis diebus tam in prandio, quam in cœna, *uno solo ferculo* sint contenti, quibus pariter lapsis nondum electione secuta, ex tunc tantummodò panis, vinum & aqua ministrentur eisdem, donec sequatur provisio, &c.

Electio Pontificis per Cardinales.

3. Viam malitiis hominum præcludens in Electionum impugnatione, statuit, ut qui Electionem vel postulationem alicujus impugnat, vel contra illam appellat, omnia objecta in appellationis instrumento exprimere teneatur, & jurare, se illa credere vera, & se posse probare, & ut nec ipse, nec ipsi adhærentes super expressis audiantur.

4. Statuit, ut nullus deinceps administrationem dignitatis, ad quam electus est, per se, vel per alium, pro parte vel in totum gerere, vel præcipere præsumat, priusquam fuerit Electio de se confirmata, alioquin jure ipso excidat, si quod ei per electionem quæsitum est.

5. Decernit, ut Electo statim præsententur electio, ipseque intra mensem consentiat, alioquin jure, si quod ipsi ex Electione quæsitum, privetur, nisi fortè talis electæ Personæ conditio, ut Electioni consentire nequeat, absque superioris licentia, quo in casu præfata postuletur licentia eâ celeritate, qua poteris: alioquin si lapso tempore, quo potuit habere, non habeatur, ad aliā Electionem, electores procedere possint, electus post præstitum electioni consensum, si intra tres menses confirmationem petere omiserit irrita maneat Electio.

6. Declarat eos, qui scientes indignum eligunt, propter suffragium in scrutinium immissum, nequaquam eligendi jure privari, nisi ex votis eorum communis electio subsequatur.

7. Nulli eligentium licere decernit, electione per acta electum super Electione impugnare, nisi ex causis postea emergentibus, vel nisi [ei *morum ipsius antecelata de novo pendatur improbitas*, vel alicujus alterius latentis vitii, vel defectûs, quæ verisimiliter ignorare potuerit, veritas reveletur, de qua ignorantia fidem faciat proprio juramento.

8. Contra *electum per partem* duplo majorem, vel contra Electores ejus, quid opponi vetat, ad extenuationem Zeli, meriti, vel auctoritatis ipsorum, quamvis non prohibeat, id opponi, si quid sit, quod votum illius, cui opponitur, nullum redderet ipso jure.

Oppositio contra electionem.

9. *Temerariam appellantium* audaciam & effrœnatam appellationum frequentiam refrenat & moderatur.

10. Statuit, ut si, inter cætera, quæ Electo, aut ad dignitatem aliquam promovendo objiciuntur, evidentem scientiæ, vel alium personæ defectum opponi contingat, promovendus super hujusmodi opposito examinetur defectu ante omnia, & si hujusmodi oppositiones inveniantur veritate destitutæ, ut opponens, à prosecutione causæ excludatur, & puniatur, imperat, ac si in probatione omnium defecisset.

11. Excommunicat eos, qui Clericos, vel quaslibet alias personas Ecclesiasticas vel earum consanguineas, aut ipsas Ecclesias, Monasteria, seu loca cætera, beneficiis, sive aliis bonis suis, per se vel per alios, vel alias injustè persequendo gravare præsumpserint, pro eo quod rogati, seu alias inducti, eum, pro quo rogabantur, sive inducebantur, eligere noluerint.

12. Qui est de *jure Regaliæ*, generali constitutione sancit, Universos & singulos qui Regalia, custodiam, sive guardiam vocationis vel defensionis titulum in Ecclesiis, & Monasteriis, sive quibuslibet aliis piis locis, de novo usurpare conantes, bona Ecclesiarum, monasteriorum, aut locorum ipsorum vacantium occupare præsumant, quantæcumque dignitatis honore præfulgeant. Clericos etiam Ecclesiarum, Monachos Monasteriorum, & personas cæteras locorum eorundem, qui hæc fieri procurant, eo ipsò excommunicationis sententiæ subjacere: &c. Qui autem ab ipsarum Ecclesiarum, cæterorumque locorum fundatione, vel ex antiqua consuetudine, jura sibi hujusmodi vindicant, ab illorum abusu, sic prudenter abstineant, & suos Ministros in eis faciant abstinere, ut ea quæ non pertinent ad fructus, sive reditus provenientes,

Jus regaliæ.

vacationis tempore non usurpent, nec bona cætera dilabi permittant.

Ætas Parochi.

13. Statuit, ut nullus ad *Parochialis Ecclesiæ regimen* assumatur, *nisi vigesimum quintum* ætatis annum attingat, & scientia ac moribus commendandus existat, & Collationes Parochialis Ecclesiæ deinceps faciendas aliis irritas fore decernit; eos, verò quibus fuerint collatæ, ad *residentiam personalem* teneri, declarat, præcipitque, ut intra annum à tempore sibi commissi gregis, se ad sacerdotium promoveri curent, alioqui sibi commissa priventur Ecclesia, super residentia verò possit ordinarius gratiam dispensationis ad tempus indulgere, si causa legitima id exposcat.

14. Parochialem Ecclesiam commendari vetat, nisi viro in ætate legitima, & sacerdotio constituto, nec *nisi unam uni*, & propter evidentem Ecclesiæ necessitatem, vel utilitatem, & ad sex Menses tantùm; alioquin irritam declarat commendationem.

15. Eos, qui alienæ Parochiæ Clericos scienter, seu affectatâ ignorantia, vel quocumq; alio figmento quæsito præsumpserint ordinare, per annum à Collatione ordinum suspensos esse decernit: Clericis verò Ecclesiæ taliter suspensorum, postquam manifesta eorum erit suspensio, permittit, ut absque ipsorum licentia, possint interim à vicinis ordinarii Episcopis.

De Bigamis.

16. *Bigamos* omni privilegio Clericali nudatos & coërcitioni fori secularis addictos declarat, consuetudine contraria non obstante, ipsisque tonsuram vel habitum Clericalem deferre sub Anathemate, vetat.

17. Statuit, quod si Canonici à divinis cessare voluerint, prout in Ecclesiis aliquibus, sibi ex consuetudine vel alio jure vendicant, causam suæ cessationis exprimant in instrumento publico, vel patentibus litteris, suo, vel alio authentico sigillo, munitis, & illud vel illas ei, contra quē cessare intendunt, exhibeant, scituri; quod si hoc prætermisso cessaverint, vel causa, quā expresserint, nō fuerit inventa Canonica, omnia, quæ cessationis tempore ab Ecclesia perceperint, restituant, & debita sibi stipendia non percipiant, illique de injuriis & damnis satisfacere teneantur, contra quem cessaverant, si verò causa cessationis fuerit judicata canonica, is, qui occasionem dedit cessationi, ad omne damnum Canonicis & Ecclesiæ reparandū superioris arbitrio condemnetur. Detestabilem reprobat horrendæ indevotionis abusum, illorum, *qui Crucis, B. Virginis, aliorumque sanctorum imagines*, irreventi ausu, tranctantes, eas in aggravationem cessationis hujusmodi prosternunt in terram, urticis, spinisque supponunt.

18. Jubet, ut ordinarii locorum, subditos suos plures dignitates, vel beneficia habentes, quibus animarum cura imminet, seu personatū aut dignitatem, cum alio beneficio, cui similis est annexa cura, ad dispensationem, vi cujus illa tenent, exhibendum intra certum tempus compellant; quod si nulla inveniantur dispensatione muniti: Beneficia hæc aliis personis per collatores conferantur idoneis: Si de dispensationis sufficientia dubitetur, sedes consulatur Apostolica.

19. Statuit, ut omnes & singuli *Advocationis officium* in foro Ecclesiastico exercentes præstent juramentum, quod in omnibus causis, quarum patrocinium susceperunt, vel suscipient, *omni virtute sua, omnique ope, id quod verum & justum existimaverint, suis clientibus procurent*, cum verò ipsis innotuerit improbam esse causam, quam in sua fide receperant, ejus patrocinium deserant: Procuratores insuper simili juramento adstringantur, illudque juramentum tam illi, quam isti, singulis annis iterare teneantur: alioquin si noluerint à suorum officiorum executione repellantur: & si juramentum præstitum violaverint duplum ejus restituant, quod pro tam iniquis advocatione, procuratione, vel consilio receperunt, ac nihilominus de damnis, quæ per iniqua hujus ministeria, partibus irrogarunt, illis satisfacere teneantur. De Advocatis.

20. *Absoluti onem ab excommunicatione*, suspensione, vel interdicto vi aut metu extortam, irritam esse declarat, & eos qui eam sic extorserint, excommunicat.

21. Statutum Clementis IV. de dignitatibus & beneficiis in curia Romana vacantibus, per alium quàm à Romano Pontifice, non conferendis, moderans statuit, ut si summus *Pontifex ea non contulerit, intrà mensem à die vacationis, illi, ad quos illorum pertinet Electio*, ea conferre valeant, per se ipsos, aut per suos Vicarios generales, quibus id Canonice commiserint.

22. Agit de rebus Ecclesiæ non alienandis prohibetque Prælatis, ne Ecclesias sibi commissas, *bona immobilia*, seu jura ipsarum Laicis submittere, subjicere, seu supponere, absque Capituli sui consensu, & sedis Apostolicæ licentia speciali præsumant. De rebus Ecclesiæ non alienandis.

23. Lateranensis Concilii 4. Canonem, contra nimiam *Religiosorum ordinum multitudinem*, renovans prohibet, ne quis deinceps novum instituat ordinem, vel novæ Religionis habitum assumat, ordineque mendicantium, post Concilium illud institutos, & nondum confirmatos abrogat.

24. Innocentii IV. Constitutionem confirmat, qua procurationes Prælatis Ecclesias visitantibus debitas in pecunia solvi, et ab eorum familiaribus munera recipi, prohibuerat, pœnasque in transgressores decernit, victualia etiam procurationis nomine ab illis, quas non visitaverint, Ecclesiis recipi vetat.

25. Ecclesias summâ in veneratione habendas præcipit, in illis fieri prohibens prophanos conventus secularia consilia, vana, & prophana colloquia, confabulationesque quascumque, nundinas, negotiationes, causarum criminalium actiones, Judicumque secularium processus omnes, ibi factos irritos declarat.

26. Constitutionem Concilii III. Lateranensis, in *usurarios* editam sub divinæ

mal-

De usurariis. maledictionis interminatione, præcipit observari, vetans ipsis locari domos ab Episcopis, sub pœna suspensionis: à minoribus personis, sub pœna excommunicationis, à Collegio vel universitate, sub pœna interdicti: Laicos verò, ab hujusmodi excessu per suos ordinarios, per censuram Ecclesiasticam compesci jubet.

27. Usurarios Manifestos Ecclesiastica sepultura privari jubet, quanquam restitutionem ultima voluntate mandaverint, donec planè satisfactum fuerit, aut eis quibus oportet, si præsentes sint, aut eis absentibus loci ordinario, ejus vicario, aut parocho, coram testibus fide dignis, vel fide jussorem dederint idoneum: Religiosos, & alios, qui illos ad sepulturam Ecclesiasticam admiserint, pœnis à Concilio Lateranensi latis punit, vetatque omnibus Usariorum manifestorum testamento interesse, illosque ad confessionem non absolvere, nisi restituerint, aut de restituendo cautionem præstiterint.

28. *Pignorationes*, quas vulgaris locutio repressalias vocat, in quibus alius pro alio prægravatur, tanquam legibus & æquitati naturali contrarias, civili etiam jure prohibitas, damnat, contra personas Ecclesiasticas, prætextu cujuscumque consuetudinis concedi, aut extendi prohibet sub pœna censurarum.

29. Excommunicationem latam ab Innocentio IV. in *communicantes cum excommunicatis* non valere decernit, nisi nominatim moniti fuerint canonice, statuens, ut Judices Ecclesiastici, sive trina utantur monitione sive unâ pro omnibus, ut competentia aliquorum dierum intervalla servent, nisi facti necessitas aliter suadeat.

30. Relaxationis beneficium ad cautelam, in generali interdicto, locum non habere declarat.

31. Sententiam *excommunicationis ipso facto* incurrendæ fert, in eos, qui censuras in Reges, Principes, Barones, Nobiles, Ballivos, eorum Ministros, aut alios quoscunque latas, licentiam alicui dederint, occidendi, seu aliàs in personis aut bonis suis, vel suorum gravandi eos, qui tales sententias tulere, vel quorum occasione latæ sunt, vel easdem sententias observantes, aut cum excommunicatis communicare volentes, nisi licentiam ipsam, re integra revocaverint, vel ad bonorum captionem, occasione istius licentiæ, processum sit, nisi bona ipsa, infrà octo dies, restituta fuerint, eâdem sententiâ innodat eos omnes, qui prædicta licentia usi fuerint, vel aliquod præmissorum suo motu commiserint: qui autem duorum mensium spatio in eâdem sententia permanserint, ab eo non possint, nisi per sedem Apostolicam, absolvi.

22 Concilium Generale Viennense. Concilium *Viennense*, Anno post mille trecentos, undecimo, *Viennæ* Allobrogum celebrari cœpit hoc decimum quintum œcumenicum Ecclesiæ Concilium, à *Clemente Romano Pontifice*, hujus Nominis V. quadruplici potissimum de causa; videlicet

1. Ad extinguendum, publica nefandorum criminum infamiâ laborantem militarem, olimque sanctissimum *Templariorum ordinem*.

2. Ad damnandos Petri Joannis, Fratricellorum, & Dulcinistarum, & Begardorum, & Beguinorum, temporibus illis grassantes errores.

3. Ad providendum, de ferendo terræ sanctæ subsidio, &

4. Denique ad reformandos Ecclesiæ mores.

Ad illud venere *Summus ipse Pontifex Clemens V.* ut præses, Cardinales permulti, Patriarchæ duo, Alexandrinus videlicet & Antiochenus, Episcopi trecenti, Regesque plures, inter quos *Philippus Pulcher Galliæ Rex*, cum tribus filiis suis, nondum quidem tunc, sed deindè post ipsum, successivè Galliæ Regibus, & cum istis venit & *Eduardus II. Angliæ Rex*, venit & *Jacobus II. Arragoniæ Rex*. Indictum fuerat Concilium biennio ante, hoc est anno 1309, cæptum tamen 1311. die 2. Octobris & pridie nonas Maji, septem circiter post menses, tribus duntaxat licet sessionibus, feliciter conclusum.

1. Concilii sessio inchoata, est die 16. Octobris Sabbato ante festum B. Lucæ, in qua summus Pontifex Clemens V. Concilii convocationis exposuit causas, sumpto pro sermonis themate illo *Psalmi* 110. *v.* 1. *In Concilio justorum & congregatione magna opera Domini, & exquisita in omnes voluntates ejus.* Ab hac sessione, usque ad Galliæ Regis adventum & 2. sessionem, varii habiti tractatus, variæque de variis habitæ deliberationes, ut v. g. de *Templariorum* causa de subsidio Terræ Sanctæ, de reformandis Ecclesiæ moribus: Summus enim Pontifex, multis Prælatis cum Cardinalibus in privato Consistorio convocatis, ordinem Templariorum suppressit, cassavit & extinxit. Templarii.

2. Sessio, die tertia Mensis Aprilis habita est, post Galliæ Regis adventum, in qua sumpto pro themate ad Templarios accommodato illo *Psalm.* 1. *v.* 5. *Non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum*, iterum sermonem habuit ad Concilii Patres, & sententiam à se latam in consistorio privato, de templariorum abolitione, eorumque redituum, ad Rodienses Equites, translatione, sacro approbante Concilio promulgavit.

3. Denique & ultima Generalis Concilii sessio habita est pridiè Nonas Maji, post varios, haud dubiè privatim prius habitos tractatus, deliberationesque varias, in qua summus Pontifex iterum de ferendo *Terræ sanctæ subsidio* sermonem habuit, pro themate sumpto illo Proverbiorum c. 10. v. 24. *desiderium suum justis dabitur*; ibi ad terram sanctam expeditio Sacra promissa est à *Philippo Rege Christianissimo*, illique à Galliæ Præsidibus, sacro approbante Concilio sacræ decimæ ad sex-

omnium concessæ, uno verbo: præcipua hujusce Concilii Gesta, sive

Decreta sunt ista.

I.

Bonifacius VIII. à Calumniis Philippi Pulchri absolvitur, penitusque vindicatur, & Catholicus legitimusque Pontifex declaratur, ipsiusque Philippi Pulchri Christianissimi Regis vindicatur fama, & Concilii decreto declaratur, nihili aut filiis, vel hæredibus ejus damni vel pœnæ inferri posse, pro eis in Bonifacium gestis.

2. *Templariorum ordo*, qui annis ferè 184. steterat, per universum orbem supprimitur & extinguitur, ad instantiam Philippi Francorum Regis.

3. Delicta *Petri Joannis*, Diœcesis Biterthensis viri, qui inter alia animam rationalem humani corporis formam esse negabat, & gratiam, virtutesque in Baptismo nequaquam infundi tenebat, nec non *Fratricellorum*, *Dulcistinarum*, *Begardorum* & *Begninarum* damnantur errores.

4. *Expeditio sacra*, pro recuperanda Terra sancta, suscipienda decernitur.

5. Plurimæ, pro reformandis Ecclesiæ moribus, promulgantur & approbantur constitutiones, quæ in corpore juris Canonici insertæ sunt, vulgoque *Clementinæ* nuncupantur.

6. Jam instituta ab Urbano IV. Sacri Corporis Christi festivitas, decreta est hoc in Concilio Feria 5. post octavam Pentecostes, celebranda.

7. Exposita est *S. Francisci* Regula, & multæ circa eam elucidatæ quæstiones, quæ in Clementinis leguntur, *de Verborum significatione*.

8. Denique hoc in Concilio, in SS. catalogo adscriptus est *S. Ludovicus*, filius Caroli II. Apuliæ Regis, & frater Roberti Regis, qui Ludovicus cum Caroli II. primo genitus esset, ac proindè ad Regni regimen, ante fratrem natus, mundi tamen contemptu, & pro Religioni amore religiosum F. F. Minorum ordinem est ingressus, & ex ordine F. F. Minorum ad Tolosanum Episcopatum assumptus.

23 Concilium Generale Pisanum. Concilium *Pisanum*, Tria præsertim Pisana, hoc est *Pisis* celebrata, licet constet esse concilia, unum videlicet anno 1134. ab Innocentio II. contra *Petrum Leonis* civis Romani, filium, Antipapam, Anacletumque II. vulgò nuncupatum alterum anno 1409. ad tollendum Gregorii XII. & Benedicti XIII. de Papatu disputantium schisma, à Cardinalibus convocatum. 3. Denique anno 1511. à quibusdam pariter Cardinalibus indictum, contra Julium II. legitimum licèt ac verum Pontificem, hic tamen nec de I. nec de II. sed de *Pisano Concilio* pro tollendo præfato duorum Pontificum schismate, convocato, nobis est sermo, illudque ipsum est, quod *generale & œcumenicum* vulgò dicitur à multis, & si non à Papa, sed à Cardinalibus convocatum.

Cum enim *Petrus de Luna*, Benedictus XIII. nominatus, & Angelus Corarius, Gregorius XII. nuncupatus, diu de supremo contenderent Pontificatu, neuterq; pro pacis Ecclesiæ bono, cedere vellet, licet uterque, id, sua in Electione promittendo jurasset, nec alia superesset schismatis extinguendi via, Cardinales utriusque à suo quique recedentes Schismatico Papa, *Pisas* venere, ibique tanto ut mederentur Ecclesiæ malo, eique de vero ac indubitato provideretur capite, generale hoc indixere concilium, anno Domini 1409. Ad illud vocati sunt ipsi duo, de Papatu contendentes, & æmuli, cæterique ex orbe Christiano Prælati, sed interfuere duntaxat, si quæ sit Ozorio fides 24. Cardinales, 3. orientalis Ecclesiæ Patriarchæ, Alexandrinus, Antiochenus, Jerosolymitanus. 300. Episcopi cum innumeris aliis Monasteriorum Præpositis Abbatibus Doctoribusque viris ac variis Principum, & universitatum Legatis.

Inchoatum est Concilium, die 25. Martii cui præfuit *Cardinalis Pictaviensis*, Cardinalium utriusque partis Decanus, præmissisque omnibus, de more, initio Conciliorum servandis, ter citati sunt, & 1. 2. & 3. sessione legitimè vocati, duo de Papatu contendentes Benedict^9 XIII. & Gregorius XII. Sed neque per se, neque per alium comparentes, contumaces sunt, communi Patrum suffragio, declarati, damnati ut schismatici, perjuri, & hæretici, suoque à prætenso Pontificatu dejecti. His peractis, die 15. Junii post solemne sacrum & sermonem habitum ab Episcopo Novariensi, sumpto pro themate illo 4. *Regum c. 10. v. 3. Eligite meliorem, & eum ponite super solium*, Cardinales numero 24. Conclave sunt ingressi, à quibus tandem die ejusdem Mensis 26. electus est in utriusque depositi locum, *Petrus Philargus* sive Philaretus, ut vocant alii, natione Græcus, Parisiensis facultatis Doctor, Ordinisque F. F. Minorum, Mediolanensis Archi-Episcopus, ac Cardinalis, dictusque *Alexander V.* qui sessione 18. post promulgatum Electionis decretum, deinceps, concione prius habita sub hoc themate, *erit unum ovile, & unus Pastor*, reliquo præfuit Concilio, 23. sessionibus completo ejusque gesta, & decreta confirmavit, & approbavit omnia speciali Diplomate Bononiæ post celebrationem Concilii dato, anno 1409. 11. Kalendas Februarii, cujus hæc sunt verba: *De Concilio venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium prædictam sententiam, & omnia alia, & singula quæ per Conciliũ hujusmodi, pro tollendo schismate, & reintegratione, memorata facta fuerunt, utpotè providè, & tantorum venerandorum Patrum, imò Universalis Ecclesiæ auctoritate, & Concordia facta, rata habentes & grata ea auctoritate Apostolica ex scientia approbam⁹, & præsentis scripti Patrocinio communimus, decernentes non minoris existere vigoris, & firmitatis hujusmodi sententiam, nec non omnia & singula acta in eodem Generali Concilio, in hac*

parte

parte, quam fuerunt, & sunt alia Concilia, in diversis arduis negotiis ipsius Ecclesiæ celebrata. &c. Unde est, quod œcumenium dicatur Concilium istud, tum quia à Cardinalibus, tempore schismatis, nulliusque veri & indubitati Pontificis, pro ipso tollendo schismate, & procuranda Ecclesiæ pace, legitimè convocatum, tum quia post celebrationem à vero & indubitato Pontifice confirmatum. Sed fortè

Dices cum *S. Antonino & Aliis*, Concilium istud non sustulit schisma, sed auxit, per Electionem Alexandri V. cui obedire & subjicere se noluere duo de Papatu contendentes alii, imò nec post obitum Alexandri V. intra annum mortui, Joanni vigesimo tertio, ejus in locum subrogato; sic enim schisma, quod erat inter duos, remansit inter *tres de Papatu contendentes*. Ergo œcumenicum dici nequit Concilium istud. Q. perm. ant. conseq. Sicut enim Concilium ad damnandas & extirpandas hæreses, convocatum, non desinit œcumenicum esse ac legitimum, quamvis illo peracto, damnatæ perseverent & grassentur hæreses, ita nec Concilium istnd, pro tollendo schismate, convocatum, quamvis illo finito perseveret schisma, obstinata schismaticorum contumacia, sustulit enim illud ista Pisana Synodus, quantum in se fuit, duos illos de Papatu contendentes deponendo Pontifices, & tertium per Cardinales eligi curando, electumque solum reverendo, & ut verum Pontificem agnoscendo.

24 Generale Concilium Constantiense.

Concilium Constantiense, depositis, per Concilium Pisanum, de Papatu contendentibus, *Petro de Lunâ*, dicto Benedicto XIII. & *Angelo Corario*, *Gregorio XII.* nuncupato, nec tamen extincto schismate, sed aucto, per Alexandri V. promotionem, eoque intra annum è vivis rapto, per *Joannis XXIII.* electionem ad pacem tandem Ecclesiæ dandam tollendumque Schisma præfatum, hoc generale Concilium, *Constantiæ*, Joannes XXIII. indixit, anno Domini 1414. cui interfuere Patres ferè mille, è quibus 300. fuere Episcopi, & Patriarchæ 4. cum ipso Imperatore *Sigismundo*. Initio Concilii, ut legitimus Pontifex, duabus prioribus sessionibus præfuit *Joannes* ipse XXIII. Post ejus è Concilio recessum Tertiæ præfuit sessioni *Petrus de Alliaco*, Cardinalis Cameracensis, quartæ verò *Jordanus Albanensis Episcopus*, Cardinalis de Ursinis; Cæteris usque ad Martini V. Electionem præfuit *Joannes Episcopus Ostiensis*, Cardinalis Vivariensis, & quatuor ultimis præfuit recens electus *Martinus V.* (Martinus V. Pontifex.) Cœptum est Concilium, die 5. Novembris, anno 1414. & tandem post 4. annos & sex menses, die 22. Aprilis, *anno Domini* 1418. quadraginta & quinque sessionibus conclusum.

In 1. Sessione.

Quæ ad diem 5. fuerat indicta, sed ob novas emergentes causas ad diem 16. translata, sermonem habuit hortativum ad Patres *Joannes XXIII.* lecta est deinde Convocationis Concilii Bulla, Notarii, Scribæ, aliique ad Synodales constituti sunt Ministri, monitusque ad cedendum Papatu *Joannes XXIII.* quod se pro bono pacis, sponte facturum ultrò promisit. (Joannis XXIII. Pontificis cessio.)

In 2. die 1. Martii.

Rogatus iterùm Joannes XXIII. ab Antiocheno Patriarcha, totius Concilii nomine, ut pro pacis Ecclesiæ bono cederet, se ultro cessurum rursus promisit, promissumque juramento firmavit, si Gregorius II. & Benedictus III. id similiter præstarent, pro quo magnas illi gratias egit, pedes ejus osculatus Imperator Sigismundus.

In 3. die 26. Martii.

In absentia Joannis XXIII. qui cum urgeretur ad constituendū pro cessionis executione procuratorem, Constantia clam, & noctu discesserat, seque *Schaffusiam* contulerat, Præside *Petro de Alliaco*, *Cardinali Cameracensi*, Franciscus Zabarella, Cardinalis Florentinus, Patres hortatus est, ut piè ac sanctè se gererent, & ex Synodi decreto promulgavit: *hanc sanctam Synodum ritè convocatam, & Constantiæ legitimè inchoatam, per Papæ recessum non esse dissolutam, nec ab ipso posse dissolvi, vel alio transferri, usque ad schismatis extirpationem, Prælatisque non licere, à Synodo citrà justam causam discedere.*

In 4. die 30. Martii.

Præside *Jordano Episcopo Albanensi*, Cardinali de Ursinis, declaratum est ex Concili decreto, à Zabarellâ Cardinali Florentino, *Concilii œcumenici auctoritatem esse summi Pontificis auctoritate superiorem, seu Generale Concilium à Christo immediatè potestatem habere, cui quilibet cujusque Status vel dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur, in his, quæ pertinent ad fidem, & extirpationem schismatis, & ad generalem Ecclesiæ Dei reformationem in capite & in membris.* Lectæ sunt insuper Joannis XXIII. ad Imperatorem litteræ, quibus suum excusans recessum testatur, se non metu aliquo, sed solâ aëris intemperie coactum Constantia discedere seque promissioni factæ adhuc inhærere.

In 5. Sess. die 17. Aprilis.

Confirmatum est præcedentis sessionis decretum, de *Concilii superioritate suprà Papam*, declaratumque Joannem XXIII. illegitimè Constantiâ discessisse, tenerique sub pœnâ depositionis stare promissis & Pontificatu cedere.

In

In 6. Seſſ. die 17. Aprilis.

PRæfuit *Joannes Epiſcopus Oſtienſis*, Cardinalis Vivarienſis propoſita eſt, & ab univerſali approbata Synodo, forma procuratorii ſuper renuntiatione papatus, à Joanne XXIII facienda, & ad ipſum, honorifica decreta legatio, quæ reditum ſuaderet.

In 7. Seſſ. 2. Maji.

PRobata eſt Hieronymi Pragenſis citati, & non comparentis contumacia, & publicata eſt in Joannem XXIII. ad novem dies citatio, ut de fuga, ſivè diſceſſu reſponſurus veniret.

In 8. Seſſ. 4. Maji.

Condemnatio Wiclefi.

PRomulgata eſt ſententia damnationis doctrinæ *Wiclefi*, 45. *præſertim articulorum*, quorum alii hæretici, alii erronei, alii ſcandaloſi, blaſphemi alii, alii piarum aurium offenſivi, alii temerarii, ſeditioſi alii, juſſumque ejus libros omnes, oſſaque exhumata comburi.

In Seſſionibus 9. 10. & 11.

NIhil ferè geſtum eſt notatu dignum, actumque ſolum de citatione non comparitione, & contumacia Joannis XXIII.

In 12. Seſſ. die 29. Maji.

Sententia depoſitionis in Johannem XXIII.

IN *Joannem XXIII.* pronuntiata eſt *depoſitionis* ſententia, propter clandeſtinum & ſcandaloſum, noctu, habituque indecenti, è Concilio receſſum, pacis & unionis Eccleſiæ turbativum, & à præſtito juramento deviativum, decretumque inſuper, ne quis è tribus Schiſmaticis Pontificibus præfatis eligeretur de novo in Papam. Concilii ſententiæ ſtatim acquievit, & Pontificialia depoſuit inſignia Joannes *XXIII.*

In 13. Seſſ. die 15. Junii.

Condemnatio Huſſitarum.

COntra non nullos Sacerdotes *Huſſitas*, Communionem, ſub utraque ſpecie, Laicis etiam non jejunis diſtribuentes, decretum eſt ſub unica tantum ſpecie ipſis, imò & nullatenus niſi jejunis dandam hancque conſuetudinem licèt primis Eccleſiæ temporibus non ſervatam, fuiſſe tamen ad multa vitanda ſcandala, & pericula, rationabiliter inductam.

In 14. Seſſ. die 4. Julii.

Renuntiatio Gregorii XII.

ACtum eſt de ceſſione Gregorii XII. Arimini degentis, cujus nomine papatui renunciavit Carolus de Malateſtis Arimini Dominus.

In 15. Seſſ. die 6. Julii.

JOannes *Huſs*, de hæreſi accuſatus & convictus, è carcere in conſeſſum patrum eſt introductus, altoque ſedili, ut ab omnibus videri poſſet, ſedere juſſus, & ejus doctrina articulatim congeſta & producta, per *Henricum de Prio* Concilii promotorem damnata eſt, ejus libri flammis adjudicati, ipſeque degradatus auctor, ſeculari relinquendus judicio; nolenſque reſipiſcere juſto judicio, per ignem è vivis ſublatus & ipſe.

Huſſi damnatio per ignem.

In Seſſionibus 16. 17. & 18.

NIhil ferè valde notabile geſtum eſt, ſed ſolum conſtituti ſunt procuratores, qui Benedictum XIII. Antipapam, requirerent, ad cedendum, comendatuſque Deo multis precibus, Imperator *Sigiſmundus*, profecturus ad Regem Arragoniæ, pro eodem Benedicto XIII. ad cedendum inducendo.

In Seſſ. 19. anno 1415. die 25. Septembr. habita.

DE hæreſi accuſatus, & convictus *Hieronymus Pragenſis*, fidei profeſſione edita ſuam ejuravit hæreſim.

In Seſſ. 20. die 21. Septembr.

AD inſtantiam *Gregorii Tridentini* Epiſcopi, decretum eſt monitorium contra Fridericum Auſtriæ Ducem, ob uſurpata Eccleſiæ Tridentinæ bona, & deindè approbata ſunt 12. capitula ad extirpationem ſchiſmatis, inter Sigiſmundum, Legatoſque tam Concilii, quam Benedicti XIII. Narbone conſtituta.

In Seſſ. 21. ao. 1416. die 30. Maji.

HIeronymus Pragenſis in ejuratam relapſus hæreſim, convictus, & degradatus, ſæculariſque relictus judicio, per ignem & rogum perire juſſus.

Hieronymi Pragenſis condemnatio.

In cæteris intermediis Seſſ. uſque ad 39.

ACtum eſt de cauſa, citatione & contumacia *Petri de Lunâ* ſub Benedicti XIII. de nomine Antipapæ, nec non, de oratoribus Regum Arragoniæ, Caſtellæ, & Navarræ recipiendis, & hoc præſertim notatu dignum, quod in Seſſ. 37. die 26. Julii habita, poſt reproductas binas *Petri de Lunâ* citationes, poſt ejus accuſatam contumaciam, in eum lata eſt definitiva depoſitionis ſententia.

Sententia in Petrum de Luna.

In Seſſ. 39. die 9. Octobris.

PRo futuris ſchiſmatibus deinceps vitandis ſtatutum eſt, ut poſt quinquennium, ab hujus celebratione Concilii convocaretur & aliud Generale Concilium, & ſeptennio poſt alterum, & poſt aliud, quolibet

bet decennio, generalia celebrarentur Concilia, & quod summus Pontifex ante cujuslibet Concilii finem, & de ejus consensu, futuri Concilii designarent locum, quem citra causam mutare non posset.

In Sess. 40. die 30. Octobris.

STatuitur, *reformationes* aliquas à futuro Pontifice mox eligendo, pro moribus Ecclesiæ, *cum Concilio faciendas*, prius quam dissolvatur Concilium.

In Sess. 41. ao. 1417. die 8. Octobr.

PRæside adhuc *Joanne Cardinali Ostiensi*, post lectam Clementis VI. constitutionem, de *formâ à Cardinalibus in conclavi existentibus, super electionem Pontificis observandâ*, post juramenta per eundem requisita, præstita, Cardinales Concilio præsentes numero 20. una cum 3. aliis Electoribus è quinque nationibus ad id designatis, conclave sunt ingressi, & tertio post die, hoc est Novembris undecimo, & S. Martino Sacro, Electus est in summum Pontificem *Otho Columna* Cardinalis Diaconus, sumptoque Martini nomine, dictus est *Martinus V.*

In Sess. 42. die 28. Decembr.

Pontifex Martinus V. COepit Concilio præesse *Martinus V.* jam cum omnium plausu, die 21. Oct. coronatus. Nihil notatu dignum hac in sessione gestum, sed solum liberantur Sigismundus, & Lodovicus Bavariæ Comes, ab onere custodiendi Baltasaris de Cossa, antea Joannis XXIII. nuncupati.

In Sess. 43. die 21. Martii.

VAriæ fuere editæ constitutiones quoad Ecclesiæ reformationem, prout fuerat ex Concilii decreto statutum, sessione quadragesima.

In Sess. 44. die 19. Aprilis habita anno 1418.

PRo futuro œcumenico, post quinquennium, Concilio celebrando, juxta superius statutum, designata est civitas Papiensis.

In Sess. 45. & ultimâ, die 22. Aprilis Anno 1418.

POst omnia Concilii decreta, fidei materiam spectantia, & conciliariter edita, à Martino V. Romano Pontifice confirmata, & approbata, solutum est Concilium, & cuique permissus à Concilio discessus.

25 Concilium Generale Basileense. *Concilium Basiliense.* Cum in Constantiensi Concilio sess. 39. decretum esset, ut lapso, post finem Concilii quinquennio, convocaretur aliud, & post illud, finito septennio, alterum, ac deinceps perpetuò, de decennio in decennium, generale haberetur Concilium, designareturque in fine alterius proximè futuri concilii locus: Summus Pontifex *Martinus* hujus nominis V. qui Constantiensi præerat Concilio, de communi Patrum consensu, proximè futurum *Papiæ* celebrandum indixit alterum, debitoque tempore, hoc est, anno 1423. Prælatos, qui illud inchoarent, misit sedis Apostolicæ nuncios, sed cum pestiferâ lue infiiceretur Papiense cælum, placuit Pontifici Concilium transferre *Sena*, ubi prima est habita sessio, in quâ *Wiclessitarum*, & *Hussitarum* Hæresum confirmata damnatio, cœptumque deindè de Græcorum cum Latinis unione tractari, missique sunt Constantinopolim ad Patriarcham & Imperatorem, à Martino V. nuncii, verùm cum intempestivum esse hac de retractare, respondisset Imperator, nihil conclusum, at solum rem non deferendam, sed in tempus illud reservandam esse decretum est, actumque posteà de reformandis Ecclesiæ moribus, & tandem, ob exiguum Prælatorum numerum, & ingruentes undique bellorum procellas, sed maximè, metu *Alfonsi Arragoniæ Regis*, aliorumque non nullorum schisma renovare conantium, Senense Concilium dissolvit Martinus, aliudque septennio post, ex Constantiensi decreto *Basileæ* celebrandum indixit, & re ipsa, à Senensis Concilii fine expleto septennio, *Julianum Cæsarinum*, Cardinalem Diaconum S. Angeli, Legatum à latere misit, & Basileensis Concilii proximè futuri Præsidem instituit: mortuoque interim *Martino*, ei suffectus *Eugenius IV.* Concilii indictionem ratam habuit, & ut eodem Juliano Legato Præside celebraretur, edixit anno 1431. Pontifex Eugenius IV.

Cumque jam, ex universo orbe Latino ingens Patrum multitudo *Basileam* in dies confluerет, jamque inchoata Synodus sub specie reformandi Ecclesiæ Fideliumque mores, de non nullis, iisque, præcipuis cogitaret abolendis Romanæ Ecclesiæ privilegiis, Julianum revocare Legatum, & Concilium dissolvere decrevit *Eugenius*, aliudque post annum cum dimidio, *Bononiæ* celebrandum indixit, ea potissimum de causa, quod ineundæ Græcorum cum Latinis unioni, à Græcis electa commodior videretur *Bononia*, quam *Basilea*, seque illi, cum Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus adfuturum esse promisit, & alterum decennio post, *Avenione* celebrandum edixit. Huic de dissolutione Basileensis Concilii decreto, ab Eugenio lato, fortiter resistere, cum *Juliano* Cardinali Legato, Basileensis Concilii Patres, asserentes *Concilium legitimè congregatum, à nullo quavis auctoritate, etiamsi papali fulgeat dignitate, posse dissolvi*, & aliò transferri, nisi volens. Diu multumque hoc in dissidio perseveratum est, donec tertio altercationis ao. h. e. ao. 1434. dum haberetur Concilii sessio 16. Allaborantibus per legatos *Sigismundo Imperatore Carolo VII.* Francorum Rege, & Aliis, Concilio satisfecit Eugenius, per nuncios *Tarentinum* Archi-Præsulem & *Cerviensem Episcopum* ad Concilium missos, cum litteris, quibus latum de dissolutione Concilii decretum revocat, & quasi nullum fuisset pronunciat, Concilium Basileense ab initio fuisse continua-

tinuatum, & deinceps continuandum esse, declarat, seque ipsum cum omni devotione, & fervore adjuturum esse promittit.

His ita compositis, & vicissim utrinque rescissis decretis asperius latis, dum consentiente *Eugenio*, & Præsentibus Sedis Apostolicæ legatis, continuaretur Basileæ Synodus, & haberetur sessio 25. anno 1437. aliud inter ipsos Concilii Patres ortum est dissidium, circa futuri Concilii locum, pro ineundâ Græcorum cum Latinis unione. Duas in partes scissi, duo contraria tulere decreta, pars una Ducibus Sedis Apostolicæ legatis, cum multis Præsulibus aliis, proximè futurum Concilium *Florentiæ* vel *Utini* habendum esse dixit: Altera Duce Ludovico Cardinali Arelatensi *Basileæ* & *Avenione*, aut in Sabaudia celebrandū esse decrevit, Decretum de Electione Florentiæ confirmavit Eugenius, eâ præcipuâ de causâ, quod Florentia aptior esset locus, atque commodior, in quo juxtà inita pacta, cum Romano Pontifice præsente, possent convenire Græci; Istique parti, ita adhæsit *Eugenius*, ut alterius spretis citationibus, minis, *suspensionisque sententia* in se latâ, dicto in illam anathemate, de Cardinalium, Archi-Episcoporum, & Episcoporum Consilio, & consensu, Basileense Concilium Ferrariam transtulerunt.

Ex quo œcumenicum esse desinens, Basileæque nihilominus persistens Concilium, electo sibi in Præsidem *Ludovico* Cardinali Arelatensi, *Eugenium IV. è Pontificatu deponit*, illiusque depositione sic perperam attentatâ, *Amedeum* à Sabaudiâ, sub nomine *Fœlicis V.* ex Eremitâ Pontificem eligit per 32. diversarum nationum viros, ad hoc deputatos in sess. 39. anno 1439. continuatque sessiones suas, sub *Fœlicis Antipontificatu* usque ad 45. dum interim Ferrariæ, & postea Florentiæ, sub Eugenio IV. legitimo Pontifice Concilium celebratur aliud. Tandem anno 1442. 17. Kalendas Junii, ad pacem Ecclesiæ dandam, suo se *Fœlix* abdicavit Antipapatu sess. 45. cujus facti historica summa, ut apertè pateat, hic breviter singulæ Concilii percurrendæ sessiones.

In Sess. 1. ao. 1431. die 14. Decembr. habita.

IN Ecclesiâ Basileensi primariâ post celebratam Missam à *Philiberto* Constantiensi, Provinciæ Rotomagensis Episcopo, & habitum sermonem à sedis Apostolicæ legato his pro textu selectis Scripturæ verbis: Mundamini, qui fertis vasa Domini; lectum est Constantiensis decretum, de celebrandis, post lapsum quinquennii, aut septennii, generalibus Conciliis, lectæ Bullæ Martini V. & Eugenii IV. de Concilio jam *Senis* inchoato, Basileam transferendo, quibus peractis, monentur Concilii Patres, ut hæresum extirpationi, Christiani Orbis paci, morumque reformationi, sedulam impendant operam, utque de rebus in Concilio tractandis, domi, diu multumque cogitent, & cogitata liberè Concilio proponant. Lecto insuper Concilii Toletani 2. decreto, de ordine in Conciliis servando, statutum est, quomodo se singuli gerere deberent, quod dignioribus nihil præjudicii deberet oriri, si vel loco inconvenienti sederint, vel ordine præpostero suffragati fuerint.

Confirmatum est posteà excommunicationis decretum à Constantiensi Concilio latum, in eos, qui venientes ad Concilium impedirent, vel alia quacunque ratione, sivè, venientes, sivè præsentes Concilii Patres molestarent; Constitutumque fuit, ut Beneficiarii, qui totius Ecclesiæ causa Concilio interfuerint, suorum Beneficiorum fructus, ac si præsentes essent, perciperent, tandemque Concilii Officiales electi sunt, hoc est, electi sunt Concilii Notarii, Notariorum Inspectores, Promotores & sedium ordinatores.

In Sess. 2. anno 1432. 15. Kalendas Martii.

DEfinitum est, ac declaratum I. hanc Synodum esse ritè ac legitimè Basileæ congregatam, postquam innovata & confirmata Constantiensis Concilii decreta, de *Concilii œcumenici potestate à Christo immediatè data, ejusque supra Papam auctoritate;* actum est deinde de impediendo Episcoporum ad Concilium accessu ac de illicito, ab eodem, sine deliberatione & licentia, discessu.

In Sess. 3. anno eod. 29. Aprilis.

REpetitis & denuò confirmatis, Concilii Constantiensis de *superioritate Generalis Concilii suprà Papam*, decretis, monetur & rogatur per Oratores à Concilio missos, *Eugenius IV.* Concilii dissolutione desistat, utque vel veniat ipse intrà tres menses, vel legatos cum plena Potestate mittat, monentur & *Cardinales*, ut intrà idem temporis spatium, nisi fuerint impediti, veniant & ipsi, alioquin *ut contumaces* juxtà juris ordinem puniendi.

In Sess. 4. anno eod. 14. Kal. Julii.

BOhemis aliisque ad Concilium vocatis concessus est salvus Conductus, Cardinalibus deindè ad Concilium vocatis, vetitum est, ne si forte durante concilio, Sedes Apostolica vacaret, alibi, quam in Sacri Concilii loco, fieret novi Pontificis electio, inhibeturque summo Pontifici, ne *extra Concilii locum Cardinales* creare novos, aut eosdem à Concilio avocare præsumat.

In Sess. 5. anno eod. 10. Augusti.

COnstituti sunt judices, & officiales alii, pro causis fidei, aliisque negotiis deputati, cum hoc mandato, ne ullius causæ judicium, ultrà tres menses protrahant, nevè præsentes in Concilio ad Curiam Romanam, vel aliò extrà Concilii locum trahi, seu evocari sinant.

In

In Seff. 6. anno eod. 6. Septembr.

CONcilii Promotores *Eugenii IV. contumaciam accusarunt*, quod Concilii prætensam dissolutionem non revocasset, nec citatus per se, vel per legatos, die præscripta comparuisset, accusarunt & absentium *Cardinalium contumatiam*, sed pro Romano Pontifice intervenientes Nuncii Tarentinus & Colossensis Archi-Episcopi, & alii, *Judicis incompetentiam* allegarunt, & ad vitanda scandala causam contrà Pontificem & Cardinales, differri postularunt, & de legitima Cardinalium absentia à quibusdam allegata, duobus Episcopis est inquisitio mandata.

In Seff. 7. anno eod. 6. Novembris.

POst renovatum decretum, de non eligendo summo Pontifice extrà Concilii locum terminus futuri conclavis ingressus pro illius electione, ad sexaginta dies est prorogatus, ob multorum Cardinalium absentiam, ipsisque contumaciter non venientibus Cardinalibus Beneficiorum privationis imposita pœna.

In Seff. 8. anno eod. 18. Decembr.

CUm *Eugenius IV.* nondum compareret, nec attentatam Concilii dissolutionem revocaret, illi iterum sexaginta dies alii concessi, intrà quos nisi obtemperet, futurum decernitur, ut sine ulteriori monitione *contrà eum juridicè procedatur*, omnesque promotiones & ordinationes; ab illo, hoc intra tempus, celebratas, irritas, & nullas forè declaratur; Cardinales, Patriarchæ, Archi-Episcopi, Episcopi, & cæteri sine mora ad Concilium venire jubentur, sub pœna privationis Beneficiorum, & præter Basileense generale universam repræsentans Ecclesiam, nullibi aliud simul haberi posse, nisi schismaticum & spurium, Bononiam vel alium quemcunque petentes locum, Concilii celebrandi prætextu, excommunicationem & Beneficiorum privationem ipso facto incurrisse denuntiatur, & prohibetur, ne Beneficia eorum, qui Concilio intersunt, à Pontifice conferantur; alienationes demum, infeudationes, & impignorationes bonorum Ecclesiasticorum interdicuntur.

In Seff. 9. anno 1433. die 23. Jan.

COncilium, ut *Sigismundum Imperatorem* & Willelmum Bavariæ ducem aliosque Concilio adhærentes protegat, omnes processus, sententias & Dominiorum aut dignitatum privationes ab Eugenio tentatas, rescindit, & annullat.

In Seff. 10. anno eod. 19. Februar.

RUrsus est accusata *Eugenii IV. Contumacia*, petitumque, eundem ut contumacem à Concilio damnari, & decretum, ut *Uticensis* & *Novariensis* Episcopi, per litteras Valvis Ecclesiæ affixas, inquirant, num aut aliquis alius adesset, qui ejus nomine comparere vellet, & nemine comparente, deputati sunt, qui *acta in Eugenium habita* diligenter examinarent, & causæ statum Concilio referrent.

In Seff. 11. anno eod. 27. Aprilis.

1.

STatutum est, ut Romanus Pontifex, per se, vel per Legatos, de Consilio & consensu duarum partium Cardinalium eligendos, Conciliis generalibus, cum omnibus aliis Ecclesiasticis, qui de jure tenentur, *sub pœna suspensionis, & depositionis, intersit.*

2. Statutum, ut non obstante quacumque etiam Romani Pontificis prohibitione, omnibus etiam Cardinalibus liber sit ad Concilium aditus.

3. Declaratum est, hoc præsens Basileense Concilium à nullo, etiamsi Papalis existat dignitatis, dissolvi, aut alio transferri posse, nisi de expresso ipsius Concilii consensu, & tandem conclusum est, ut *Cardinales ante conclavis ingressum jurent*, quod si quis eorum electus fuerit Pontifex, hæc decreta servare curet.

In Seff. 12. anno eod. 13. Julii.

ITerum *accusata est Eugenii IV. contumacia*, variaque inspersa à Patribus convitia, & licet essent in eum pronunciare parati, tamen ad *Sigismundi* Imperatoris instantiam, est tertia concessa dierum sexaginta dilatio, intra quam, nisi obtemperet, Concilii dissolutionem revocet, decreta in eo facta approbet, ac legitimè inchoatum ac continuatum esse declaret, *ipsum ut contumacem ab omni ad ministratione Papatus, ipso facto, suspendunt, & suspensum esse declarant.* De sacris electionibus actum est, posteà electiones Simoniacæ irritæ sunt declaratæ, & pro electionis confirmatione, ne quid exigat summus Pontifex, vetitum.

In Seff. 13. anno eod. 11. Septembr.

POst rursus accusatam Eugenii IV. contumaciam, quod intra præscriptum 60. dierum spatium concilio non paruerit, illi nihilominus adhuc indultum est 30. dierum spatium, instante Guillelmo Bavariæ Duce concilii protectore, ipsoque per legatum imperatore rogante.

In Seff. 14. ao. eod. 7. idus Novembr.

SIgismundo Imperatore rogante, dierum *Eugenio jam toties concessus prorogatur*, eique formula adhæsionis præscribitur, qua compariturus acta Synodalia confirmet, & quidquid ipse contrà Synodum, eique adhærentes dixit, vel constituit, revocet, & irritet, eâque lege futurum promittitur, ut omnes *Eugenium*, ut legitimum Petri successorem venerentur, & audiant.

In Seff. 15. ao. eod. 6. Calend. Dec.

STatutum est, ut semel in anno, ab Episcopo Diœcesana celebretur Synodus, Provinciale verò Concilium, cui Archi-

Episcopus cum suffraganeis, sub pœna suspensionis interesse teneatur, intra biennium, à fine concilii Generalis, & deindè ad minus quolibet triennio.

In Seff. 16. anno 1434. Nonis Febr.

TAndem *Eugenius IV.* per litteras bullatas, à Joanne Tarentino Archi-Præsule, & Christophoro Cerviensi Episcopo, delatas, *Concilii postulatis satisfecit*, Concilium Basileense ab initio continuatum esse declarans, ejusque dissolutionem, ac si nulla fuisset, irritans, seque Concilium idem, cum omni devotione & fervore adjuturum, spondens, litteras in præjudicium Concilii promulgatas, processus censurarum, privationum & suspensionum cassans ac revocans, læsosque omnes in integrum restitui mandans, ex quo *Eugenium*, hoc Basileense Concilium ad 16. usque sessionem, ut legitimum & œcumenicum agnovisse constat, etsi cum, non omnia Concilii decreta approbasse, teneant Ultramontani cum Joanne de *Turrecremata* Cardinali.

In Seff. 17. anno eod. 6. Kalend. Maji.

PRæsentibus *Sigismundo* Imperatore, Ducibus quam pluribus, centumque Prælatis Mitras Albas in capite gestantibus, post admissos quinque Pontificis Legatos, ut Concilii Præsides, videlicet *Nicolaum* Sanctæ Crucis Cardinalem Presbyterum, *Julianum* Sancti Angeli Cardinalem Diaconum, *Joannem* Archi-Præsulem Tarentinum, *Petrum* Episcopum Paduanum, & *Ludovicum* S. Justinæ Abbatem, actum est de modo procedendi, videlicet quod feria 6. sit conveniendum. Præsidisque absentiam Prælatus in ordine sequens supplere teneretur.

In Seff. 18. ao. eod. 6. Kalend. Junii.

REnovata sunt duo sessionum 4. & 5. Constantiensis Concilii decreta, in quorum primo declaratur, *Concilium Generale potestatem à Christo immediatè habere talem, cui quilibet, cujusque Status vel dignitatis, etiam Papalis, obedire tenetur, in his, quæ pertinent ad fidem, extirpationem schismatis, & ad generalem reformationem Ecclesiæ, in capite, & in membris*; & in quorum altero dicitur: *quod non obedientes mandatis hujus Sanctæ Synodi, aut alterius cujuscumque Concilii generalis legitimè congregati debitè puniantur, cujuscumque status & dignitatis, etiamsi Papalis existant.*

In Seff. 19. ao. eod. 7. idus Septembr.

ACtum est de loco Concilii, pro ineunda Græcorum cum Latinis unione, celebrandi, & conventum est, quod si Basileam adduci non possent Græci, aliquis alius ab iis, maritimis oris vicinus eligeretur locus, ad quem, post mensem unum, à Græcorum adventu, tenerentur se conferre Basileenses Concilii Patres; statutum est deindè, *ut Judæi, Infidelesque alii ad verbi Dei prædicationem audiendam compellantur*, & observetur Viennensis Concilii decretum, de docendis discendisque linguis Hebraicâ, Arabicâ, Græcâ, & Chaldaica. Renovata postea anteriora Conciliorum decreta, quibus communicatis cum Judæis, in fide, moribus, victu, potu, & Commercio interdicitur Christianis, constitutumque, ut separato habitationis loco distinguerentur & habitu Judæi. De Judæis & infidelibus.

In Seff. 20. ao. 1435. 11. Kal. Febr.

CLerici *Concubinarii publici*, à perceptione fructuum, tribus mensibus declarantur suspensi, & si concubinam statuto tempore non dimiserint, omnibus beneficiis, ipso facto privari, similiter & illi, qui mulierem de incontinentia suspectam, moniti non dimiserint, & ne hujus modi viri, in suo turpi & infami persistant commercio, pecuniaria mulcta puniri prohibentur, filiisque ex Concubinatu genitis apud Patrem habitare non permittitur. De concubinariis.

In Seff. 21. anno eod. 9. Junii.

ANnatæ pro beneficiorum collatione Electionum confirmatione, postulationum admissione, aut pro præsentatione, datæ reprehenduntur ut simoniacæ, pacificam, per triennium, Beneficii possessionem turbari non posse, decernitur, *horas Canonicas modestè, graviter & devotè cantare*, Clericisque cum tunica Talari, & superpelliceis mundis, medias ultra tibias longis, omni confabulatione semotâ, Choro interesse, jubetur, & qui ad Matutinas post *venite*, ad Missam, post ultimum *Kyrie*, ad reliquas horas post primum *Psalmum* venerit, vel non admittatur, vel saltem velut absens habeatur, & vagantes per Ecclesiam totius diei præsentiâ careant. Annatæ. Clerici.

In Seff. 22. anno eod. Idibus Octob.

LIbellus *de Christo & Ecclesia Augustini, de Roma*, Ord. Eremitarum S. Augustini & *Nazareni Archi-Præsulis* damnatus est, ob eademque continebat in fide, non sana dogmata, præsertim istud: *Christus quotidiè peccat, & ex quo Christus fuit, quotidiè peccavit*, quamvis id non de Christi personâ intelligeret, sed de membris ejus, quæ cum CHristo Capite, unum CHristum esse docebat.

In Seff. 23. ao. 1436. 8. Kal. April.

REnovata sunt de Romani Pontificis electione decreta, videlicet, ut decimâ post obitum die, conclave Cardinales ingrediantur, & duos famulos, Clericosque duntaxat duos secum ducant, victualia à Cubiculis, præter medica, amoveantur omnia, singulis diebus deferantur necessaria, sed Epistolæ nullæ, *digniorem se electuros* De Conclavi Cardinalium.

Juramentum Pontificis electi. *Electuros in Papam, juramento promittant*, Electus teneatur consentire, fidei professionem amittere, Conciliorumque generalium omniū observantiam polliceri, Schisma tollere, Ecclesiæ libertatem fovere, Curiam suam reformare, & Ecclesiæ ditiones fideliter regere: statutum est insuper, ne Papa *Consanguineum vel affinem ad* tertium usque gradum inclusivè, Ducem, Marchionem feudatarium urbis alicujus, aut Provinciæ præsidem, sive gubernatorem constituat, & *numerus* denique eligendorum *Cardinalium ad* 24. determinatus, eâque lege, ut nullus eligeretur, qui Papæ, vel aliorum Cardinalium esset *consanguineus*, sed ut essent omnes ætate maturi, moribus graves, & in Theologia, vel in jure Doctores, vel Licentiati.

In Sess. 24. anno eod. 8. Kal. Maji.

PActa cum Græcorum Imperatore, & Patriarchâ Constantinopolitano, per Legatos Constantinopolim missos, inita de Concilio, in Occidente & Maritimâ aliqua civitate, celebrando, pro unione cum Græcis incundâ, approbata sunt, & confirmata, tempusque pacta complendi ad annum prorogari decretum, salvus conductus Græcorum Imperatori, Patriarchæ, aliisque 700. personis oblatus, *plenariæ indulgentiæ* concessæ iis omnibus, qui tantum ad subsidia, Græcis ad Concilium venturis necessaria, contribuerent, quantumquisque solet, per unius hebdomadæ spatium, pro suâ sustentanda familia, consumere. Indulgentiæ.

In Sess. 25. ao. 1437. Nonis Maji.

ORto inter Patres dissidio, de futuri Concilii loco, pro ineundâ Græcorum cum Latinis unione, duas in partes scissum est Concilium, duo opposita edita decreta, pars una Ducibus Sedis Apostolicæ Legatis, multisque Præsulibus aliis *Florentiam* vel *Utinum* pro futuri Concilii loco selegit, pars altera *Ludovico* Cardinali Arelatensi Duce, *Basileæ*, vel *Avenione*, aut in *Sabaudiâ* præfatum pro Græcorum unione Concilium celebratum iri decrevit, & pro sumptibus Græcorum subsidio necessariis, omnibus cujuscunque dignitatis, personis Ecclesiasticis, *decimam suorum omnium redituum* partem solvendam imposuit, sed decretum prioris partis de electione *Florentiæ* vel *Utini* approbavit *Eugenius IV.* quod alia ab aliis nominata loca essent Græcis incommoda, & contrà ea, quæ fuerant cum iis inita pacta, & indè nova, inter hoc Basileense Concilium vel Concilii partem & Eugenium discordia.

In Sess. 26. ao. eod. pridie Kal. Aug.

DE multis criminibus immeritò accusatus *Eugenius*, ad sexagesimum diem, unà cum Cardinalibus, iterum est *citatus*.

In Sess. 27. ao. eod. 6. Kal. Octob.

ABsenti à Concilio Eugenio Pontifici nova interdicitur Cardinalium electio, & aliæ, ab eo antea, contra Concilii decretum factæ, nullæ declarantur & irritæ, similiter & Bullæ de electione *Florentiæ* vel *Utini*, pro celebratione Concilii eique *vetita Civitatis Avenionensis alienatio*, vel *impignoratio*; illam enim ad subveniendum Græcis necessario subsidio, Eugenium vendere decrevisse, murmur erat.

In Sess. 28. ao. eod. Kal. Octob.

COncilii Promotoribus de Contumacia accusantibus *Eugenium*, quod intrà præfixum Sexaginta dierum spatium non comparuisset ter per tuos Episcopos alta voce citatus, ex Ambone declaratus est absens, contrà ipsum ut contumacem ulterius procedendum esse decretum, verum eodem ipso die Octob. primo, quo hæc habita est sessio, Concilium hoc Basileense, Cardinalium, aliorumque Præsulum numero multorum, Consilio & consensu *Ferrariam* transferre decrevit *Eugenius*, speciali diplomate *Bononiæ* dato. Unde Concilium hoc hucusque legitimum, œcumenicum, & ab Eugenio confirmatum, ex hoc translationis decreto legitimum & œcumenicum esse desiit, quia ab hac translatione, eodem tempore, generale Concilium habebatur *Ferrariæ*, deindè *Florentiæ*, in quo aderant Præsules numerò multi, ipseque ut Concilii *Præses summus Pontifex Eugenius IV.* cumque istud Ferrariense, seu Florentinum vulgò dictum sit, pro œcumenico receptum, & duo simul haberi nequeant œcumenica concilia, Concilium Basileense consequenter à suâ Ferrariam translatione œcumenicum esse desiit. Imo à vigesima quintâ sessione, quia duas in partes scissum, Ecclesiam universalem non sufficienter repræsentasse, ac proindè, nec œcumenicum ab eo tempore dicendum esse constat, unde est, quod ea, quæ post vigesimam quintam sessionem, fuere deinceps ab eo sessionibus 26. 27. & 28. contra *Eugenium* decreta fuere ab ipso *Sigismundo* Imperatore, aliisque non paucis Christianis Principibus improbata.

In Sess. 29. ao. eod. 4. idus Octob.

A Remanentibus Basileæ prætensa Concilii solutio, ejusque Ferrariam translatio, declarantur irritæ, præcipitur *Eugenio*, sub pœna suspensionis, & depositionis, ut intrà quatuor menses resipiscat, conatibus desistat, & Concilii transferendi bullas revocet, inhibeturque sub pœnâ excommunicationis beneficiorum, dignitatumque privationis, *nequis Eugenii mandatis* obtemperet, à concilio recedat, & Ferrariam se transferat.

In Sess. 30. ao. 1438. Kal. Januarii.

DEclaratum est *Laicos Clericosque non Sacerdotes, ad Communionem, sub utraque specie, non adstringi.*

In Sess. 31. ao. eod. Kal. Febr.

DEcretum est primò, ut causæ litigantium, ultrà 4. dietas, à Romanâ Curia

ria distantium, in locis ubi exortæ sunt, agitentur, *exceptis majoribus in jure expresse enumeratis.*

Appellationes frivolæ. 2. Ut appellationes frivolæ ad Sedem Apostolicam interjectæ rejiciantur, & causæ ad Romanam Curiam devolutæ, non *Ferrariæ* apud *Eugenium*, sed Basileæ, hanc apud Synodum judicentur.

3. Ne Pontifex Romanus ulli deinceps, quacumque ex causa, gratias, *expectativas*, & reservationes beneficiorum conferat, viris verò literatis, & graduatis certo ordine & modo beneficia conferantur Ecclesiastica, & in *qualibet Cathedrali instituatur Theologus*, qui bis aut semel in hebdomada lectionem habeat.

Suspensio Pontif. Eugenii. 4. Denique ab omni Pontificatus administratione in spiritualibus, & temporalibus contumax suspenditur *Eugenius IV.* & Pontificatus administratio ad Concilium devoluta decernitur, ex quo *Julianus* Cardinalis Sedis Apostolicæ Legatus, & Concilii Præses à Concilio discedens, se ad Eugenium Ferrariam contulit, cujus in locum deinceps sequentib⁹ sessionib⁹ Basileæ habitis præfuit *Ludovicus* Cardinalis Arelatensis.

In Sess. 32. ao. eod Kal. Aprilis.

Concilium *Ferrariense* damnatur, & cum ipso *Eugenio* Concilii Præside, ei, quicumque interessent, *excommunicantur.*

In Sess. 33. ao. 1439. 17. Kal. Junii.

Tres istæ propositiones, quas fidei veritates perperam dixere, fuere definitæ, quarum

1. Est, quod *Concilium generale*, Universalem repræsentans Ecclesiam, sit *suprà Papam*, & quemlibet alterum.

2. Quod Papa non possit Concilium legitimè congregatum, sine ejus consensu dissolvere, vel ad tempus illud prorogare, vel de loco in locum transferre.

3. Qui has propositiones pertinaciter impugnat, hæreticus est.

In Sess. 34. ao. eod. 7. Kal. Julii.

Sententia depositionis. In *Eugenium IV.* tanquam notoriè contumacem, Ecclesiæ præceptis inobedientem, Synodalium Canonum transgressorem, unitatis Ecclesiæ perturbatorem, Simoniacum, perjurum, incorrigibilem, Schismaticum, à fide devium, & jurium ac bonorum Ecclesiæ proditorem, attentata est *depositionis sententia*, & omnibus, ei deinceps, ut Pontifici, sub pœna hæreseos & beneficiorum privationis, obedire vetitum.

In Sess. 35. ao. eod. 6. Idus Julii.

Declaratum est, juxta Sessionis undecimæ decretum, Concilium minimè dissolvi posse, etiam per cujuscumque recessum, nisi de ipsiusmet Concilii Patrum consensu, & insuper assignata novi Pontificis electio, post sexagesimum depositionis diem.

In Sess. 36. ao. eod. 11. Kal. Octob.

Sententia, de *Immaculata B. V. Deiparæ Conceptione* declarata est pia, sancta, cultui Ecclesiastico, fidei Catholicæ, rectæ rationi, sanctæ scripturæ Consona, ideoque tenenda, & altera ei contraria prædicari, vel doceri vetita, & ejusdem Sanctæ Conceptionis festivitas sexto idus Decembris celebrari jussa. De immaculata conceptione B. V.

In Sess. 37. ao. eod. 9. Kal. Novemb.

De variis, ad futuram novi Pontificis electionem, spectantibus actum est, & statutum, ne, sede vacante, aliter quàm per Concilium Pontifex eligatur, nec ante sexagesimum vacationis diem, habeaturque *pro Pontifice* ille, quem *duæ suffragantium Cardinalium partes elegerint.* Constitutum pariter est, ut electuri omnes ante Conclavis ingressum Eucharistiam sumant, & juramentum, juxtà decretum 23. Sessionis, emittant, & ut electus se Catholicum semper fore, Concilia generalia observaturum hæreses extirpaturum, inchoatum Concilium hoc continuaturum promittat. De elect. Pontif.

In Sess. 38. ao. eod. 3. Kal. Novemb.

Post damnatum Eugenii IV. libellum, quo Concilii facta translatio defendebatur, & debitis Ecclesiæ censuris perstringebantur Basileensis Concilii Patres, statutum est, defunctis Ecclesiarum & Cœnobiorum Prælatis, ad futuri successoris electionem, absentes non esse expectandos, nec ultrà duas dietas, distantes vocandos, & deindè ad Proximam novi Romani Pontificis Electionem, in locum Eugenii, designati sunt 32. diversarum nationum viri, qui soli, cum Ludovico Alemando Arelatensi Archi-Episcopo, S. Cæciliæ Cardinali, Concilii Præside, & solo de Cardinalium Collegio, pro Concilio contrà Eugenium stante, proximè sequenti sessione Pontificem eligerent.

In Sess. 39. ao. eod. 15. Kal. Decemb.

Promulgata est, & à Concilii Patribus approbata & confirmata *Amadei Sabaudiæ Ducis*, tunc in Ripalliæ secessu solitariè degentis in *Pontificem electio*, facta ab Arelatensi Cardinali, aliisque 32. diversarum, nationum viris, septimâ die, quintoque scrutinio post eorum in Conclave conventum.

In Sess. 40. ao. 1440. 4. Kal. Martii.

Magnis precibus per legatos obtentus, publicatus est Amedei in sui Electionem consensus, impositoque ei *Felicis V.* nomine, ei soli obedire Universis Christi fidelibus præceptum, cassatis & annullatis iis omnibus, quæ ab Eugenio IV. contradicente prodire possent. Electio Felicis V. Sabaud. Ducis.

In Sess. 41. ao. eod. 10. Kal. Aug.

Sententia ab *Eugenio IV.* contra Felicem V. cœterosque ei adhærentes Concilii

cilii Patres promulgata, unà cum insertis calumniis, comminationibus, & Convitiis, nulla declaratur, & irrita, damnaturque ut libellus famosus, schismaticus & hæreticus.

In Sess. 42. ao. eod. pridie Nonas Augusti.

Actum est assignando Fœlicis Papæ subsidio, & ei *assignatus ad quinquennium quintus Ecclesiasticorum omnium proventuum Denarius*, & finito quinquennio, decima eorundem bonorum pars ad aliud quinquennium decreta, & collectoribus vetitum, ne quid ultrà pro suis laboribus exigant contentique sint solatio sibi ex Camera Felicis assignando.

In Sess. 43. anno 1441. Kal. Julii.

Ad turbas Ecclesiæ sedandas, pacemque inter fideles *intercessione Deiparæ Virginis* impetrandam, latum est decretum, pro festo *Visitationis B. Mariæ Virginis*, sexto nonas Julii annuatim celebrando.

In Sess. 44. ao. eod. 5. idus Aug.

Statuitur, eos, qui occasione hujus Basileensis Concilii fuerint apud Eugenium IV. suis beneficiis spoliati, in integrum restituendos esse, detentoresque dejiciendos, implorato, si opus sit, Brachii sæcularis auxilio.

In Sess. 45. ao. 1442. 14. Kal. Julii.

Pro loco futuri Concilii, gravissimis de causis, post triennium ab hac die computandum celebrandi, nominatur Lugdunum, nec tamen se, hoc Basileense Concilium dissolvere velle, sed potius continuare declarant Concilii Patres; quod si Basileæ illud continuare, quid obstet, nominatur. Lausanna ejusdem Bisuntinæ Provinciæ civitas, ad quam declaratur translatum, & ibi reipsa deinceps nonnullæ sunt habitæ sessiones, sed in quibus nihil aliud memorabile gestum, præterquam quod *Fœlix Antipapa* ad pacem Ecclesiæ dandam, Friderici Imperatoris hortatu, suo se lubens abdicavit Antipapatu, & suum paulo post rediit in Ripalliæ secessum.

26 *Concilium Florentinum.* Ex eo tempore, quo, post 25. sessionem œcumenicum esse desiit Basileense Concilium, & duas in partes scindi, quorum una remanente *Basileæ*, & alterâ cum *Eugenio IV.* & Eugenii IV. decreto *Ferrariam* translatâ, aliud, pro Græcorum cum Latinis unione, *Ferrariæ* cœpit haberi Concilium, anno 1438. ad quod vocatis de jure vocandis venere Imp. ipse *Palæologus* & Joseph⁹ Patriarcha Constantinopolitan⁹, variiq; Præsules alii, tum Græci, tum Latini, numero 141. quo in Concilio Ferrariæ sic congregato, sexdecim sunt habitæ sessiones, sed tandem ob dirius grassantem Ferrariæ pestem, rursus Ferrariâ *Florentiam* translatum est decreto Eugenii Concilium, ubi post novem alias sessiones habitas feliciter conclusum, undè & *Florentinum* vulgò dictum, licet tam Ferrariæ, quā Florentiæ, Synodica gesta complectens.

Concilium Generale Florentinum.

Acta Synodica Ferrariæ.

Cum Joannes Palæologus Orientis Imperator, & Josephus Constantinopolitanus Patriarcha Ferrariam appulissent, eosque debito cum honore Summus Pontifex Eugenius IV. unà cum Cardinalibus excepisset, donec ritu solemni inchoaretur Synodus, & interim ne frustrà flueret præfixum absentibus tempus, petentibus & consentientibus Græcis de *Purgatorio & de Beatitudine*, multiplex est habita privata Collatio, sed tandem ingravescente Ferrariæ Peste, solemnes haberi cœperunt, & accelerari sessiones.

In 1. die 8. Octobris habitâ.

Magnus Bessarion Nicænus Episcopus, Græcorumque doctissimus, eleganter ad Patres sermonem habuit.

In 2. Sess.

Andreas *Rhodi* Archi-Præsul non minus eleganter perorans, Summi Pontificis, Imperatoris, Patriarchæ, & Synodi laudes celebravit.

In 3. & seqq. ad 15.

Variæ inter Latinos & Græcos disputationes habitæ more dialectico, de 5. punctis præcipuis inter hos & istos controversis, videlicet 1. De *processione Spiritus Sancti à Patre & Filio.* 2. De additione particulæ, *Filioque* ad symbolum. 3. De azymi vel fermentati panis usu pro materiâ Sacrificii. 4. De purgatorio. 5. De Romani Pontificis primatu.

In 16. Sess.

Ob magis ingravescentem Ferrariæ pestem editum est de Concilio, Ferrariâ Florentiam transferendo decretum.

Acta Synodica Florentiæ.

In Sess. 17. die 26. Feb. anno. 1439.

Conclusum est, ut Græci privatim inter se convenirent, de modo ineundæ concordiæ & unionis, quam in sessione proximè futura proferrent.

In Sess. 18. & seqq. usque ad 25.

Continuatæ sunt disputationes, de Processione Spiritus sancti à Patre & Filio, & de additione particulæ *Filioque*, & tandem feliciter conclusum, ex sententia etiam *Græcorum, Spiritum Sanctum à Patre Filioque procedere*, riteque additam fuisse Symbolo particulam *Filioque*: Sicque suos deponentes errores, cum Latinis convenere Græci, de Processione Spiritus Sancti, cæterisque ferè omnibus controversis capitibus. Cum tamen de panis *transsubstantiatione* suorum sententiæ inhæsissent, subitoque correptus

Conclusa, etiam ex sententia Græcorum, processio Spiritus S. à Patre & Filio.

morbo

morbo mortem imminere sibi sentiret *Josephus*, *Patriarcha* Constantinopolitanus, statim fidei confessionem scripsit, quâ se per omnia, cum Romana Ecclesia sentire testatur. Quem imitati item posteà cæteri fecere Græci: ex quo secutum est decretum unionis, seu definitio, sive litteræ unionis utriusque Ecclesiæ, continentes definitionem, à 12. selectis viris, Græce simul & Latinè conscriptam, & tandem die 6. Julii anno Domini 1539. publicè post solemne Sacrum lectæ sunt, & Synodi Patrum subscriptionibus approbatæ.

Decretum unionis Græcorum.

ISTud Græcorum, cum Latinis unionis decretum, seu litteræ unionis vulgò dictæ, sive definitio œcumenicæ Florentinæ Synodi, pro Græcorum cum Latinis unione, cujus initium est:

Lætentur cœli, & exultet terra: sublatus est enim de medio paries, qui occidentalem, orientalemque dividebat Ecclesiam, & pax atque concordia rediit. &c. 4. continet Synodi decreta pro Græcis:

1. Est quod *Spiritus Sanctus à Patre Filioque procedat*, quodque particula *Filioque* veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate rationabiliter sit addita Symbolo.

2. Quod sive in azymo, sive in fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter conficitur Sacerdotesque debere in alterutro ipsum Domini Corpus conficere, unumquemque scilicet, juxtà suæ, sive occidentalis sive orientalis Ecclesiæ morem:

Purgatorium. 3. Quod animæ in charitate decedentes, antequam dignis pœnitentiæ fructibus, de commissis satisfecerint, pœnis purgatoriis post mortem purgentur, eisque prosint vivorum suffragia.

4. Quod *Romanus Pontifex*, in Universum orbem teneat *primatum*, quod sit verus Petri successor & Christi Vicarius, totiusque Ecclesiæ caput &c.

Decretum Eugenii IV. pro Armenorum unione.

CUm post aliquot dies, à Græcorum cum Latinis unione, venissent Armenorum Patriarchæ Legati, petentes & ipsi unionem, rectamque fidei regulam, benigneque fuissent recepti, & per viros peritissimos ad hoc deputatos, de sua fide intelligenter interrogati, variisque disputationibus, collocutionibus & tractatibus probati, tandem eorum cum Latinis decreta feliciter unio, quæ ut firmiter duraret, & in fide Catholica non amplius hæsitaret, per septentrionem & orientem in magna copia diffusus Armenicus ille populus, orthodoxæ fidei compendium ei tradidit Eugenius, hoc in decreto anno 1439. die verò decimo Kalendas Decembris, incipitque sic: (Unio Armenorum.)

Exultate Deo adjutori nostro, Jubilate Deo Jacob omnes, qui ubique nomine censemini Christiano. Ecce enim iterum recordatus Dominus misericordiæ suæ, alium dissidii lapidem *nongentis*, & amplius inveteratum *annis*, de Ecclesia sua aufferre dignatus est, & qui facit concordiam in sublimibus, & per quem in terra pax est hominibus bonæ voluntatis, optatissimam *Armenorum unionem*, sua ineffabili miseratione, concessit Benedictus Deus & Pater Domini Nostri JEsu CHristi, Pater misericordiarum & DEus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra &c. Quo in decreto, instruuntur Armeni summatim & breviter de Orthodoxâ fide, quam sequi debent, & quam Romana sequitur Ecclesia &c.

1. Traditur eis tenendum Symbolum fidei Constantinopolitanum, cum additione particulæ *Filioque*, & cum obligatione istud cantandi inter missarum solemnia.

2. Definitio Concilii Chalcedonensis in 5. & 6. Concilio renovata, de *duabus in unâ Christi persona naturis.*

3. Definitio de duabus Christi operationibus, in præfato 6. Concilio promulgata.

4. Declaratur eisdem, Synodum Chalcedonensem, & B. Leonem sanctè & rectè veritatem, de duabus Christi naturis, definiisse, contra Nestorii & Eutychetis dogmata, ceterasque universales Synodos, autoritate Romani Pontificis legitimè celebratas ab eis suscipi mandatur.

5. Veritus sacramentorum, seu Ecclesiæ Romanæ de sacramentis doctrina in formula quadam, redacta traditur.

6. Compendiosa fidei Regula, per beatissimum *Athanasium* edita, seu Symbolum S. Athanasii, videlicet, *quicumque vult salvus esse &c.* præbetur ipsis.

7. Librorum Sacrorum Catalogus eis declaratur, seu qui sint *libri Canonici* in Ecclesia recepti, notatur.

8. *Forma consecrationis Corporis & sanguinis Christi*, tenenda traditur.

9. Contrà quorundam, quartas Nuptias damnantium errorem, declaratur, quartus nuptias, & ulteriores valere, modò non obstet impedimentum: Quæ & cætera Romanæ Ecclesiæ dogmata lubenter, & humiliter amplexi sunt, & ipsi Armeni, sicque feliciter consummata illorum cum Ecclesia Romana unio quam deindè subsecuta est *Jacobitarum* reconciliatio, hoc est, unio orientalium aliorum adhærentium Jacobo Zanselo viro natione Syro, Eutychis & Dioscori dogmata sequenti. (Unio Jacobitarum.)

Decretum Eugenii IV. pro Jacobitarum unione.

COnsummata *Græcorum & Armenorum* cum Latinis *unione*, Andreas Monasterii S. Antonii in Ægypto Abbas, & orientalium Jacobitarum Patriarchæ Legatus, Florentiam ad Eugenium venit, ut suo Jacobitarumque omnium nomine, eandem peteret & iniret cum Romana Ecclesia Unionem, quo & feliciter egit, *anno* 1441. *pridie nonas Februarii*, & eâ de causâ decretum edidit aliud Eugenius IV. quod sic incipit:

Can-

cretum genii æ.

Cantate Domino, quoniam magnificè fecit: annuntiate hæc in universa terra, exulta & lauda habitatio Sion, quoniam in medio tui sanctus Israel, cantare profectò & exultare in Domino decet Ecclesiam Dei, pro hac grandi magnificentiâ, & gloria nominis sui, quam hodiernâ die Clementissimus Deus operari dignatus est.

Ecce enim, nondum exacto triennio, in hac Sancta Oecumenica Synodo, Saluberrimam trium magnarum nationum unionem, Dominus Noster Jesus Christus, pro sua infatigabili pietate, & commune, perenneque totius Christianitatis gaudium, tum copiosè effecit: Unde actum est, ut totus ferè oriens, qui gloriosum Christi nomen adorat, ac non parva septentrionis portio post longa dissidia, cum sancta Romana Ecclesia, in eodem fidei & charitatis vinculo convenerint. 1. *Etenim Græci, & hi, qui subsunt quatuor Patriarchalibus sedibus, multas gentes, nationesque, & idiomata continentibus, deindè Armeni multorum populorum gens; hodiè verò Jacobini magni etiam per Ægyptum populi, sanctæ sedi Apostolicæ uniti sunt &c.* Decretum autem illud pro Jacobitarum unione, ac instructione, eadem continet compendiosè fidei catholicæ capita, quæ decretum pro instructione Armenorum, & dicitur vulgò decretum *Eugenii*, sicut & decretum pro *Armenis*.

Cur decretum illud pro *Armenis* dicatur decretum Eugenii IV. simpliciter, & non decretum, seu definitio Concilii Florentini, ratio est, quia re ipsa non est editum à Conc. Florent. sed ab Eug. IV. post Græcorũ discessũ, & jã soluto Conc. Solutũ enim fuit Conc. & conclusum *anno* 1439. pridiè *Nonas Julii*. Istud autem pro *Armenis* Decretum editum quidem est anno 1439. sed longè post, *decimo* nempè *Kalendas Decembris*, Magnæ tamen est authoritatis decretum illud apud omnes, licet non sit Oecumenici Concilii Florentini, quia ab universa probatum & receptum Ecclesia.

Etsi quis urgeat. Bullam unionis *Jacobitarum*, non esse concilii Florentini, ex eo quod Concilium Florentinum finitum esset anno 1439. quo facta est Græcorum unio, & Bulla unionis Jacobitarum data esset anno 1441. Ad hoc respondit Cardinalis à Monte dicens *hallucinari eos, qui putant finem Concilii Florentini esse unionem Græcorum, cum longè post, per tres scilicet ferè annos, perduraverit, usque videlicet ad annum* 1442. *quo anno 6. Kalendas Maji celebrata sessione translatum est Romam.* Id ita esse constat ex actis Concilii Tridentini, in Arce S. Angeli servatis. Sicque durabat adhuc Florentinum Concilium, dum editum est decretum unionis Jacobitarum: Itaque à fortiori, dum editum est decretum pro Armenis decretũ longè anteriꝰ. Nam petmisso antecedente, negatur consequentia, quia potuit, post Græcorum discessum & unionem, perseverare Concilium, & dici Florentinum, quà Florentiæ habitum, sed *non Oecumenicum*, quia non universam repræsentans Ecclesiam, sed *Ecclesiæ partem dumtaxat unam* videlicet *occidentalem*, non orientalem, quæ cum Græcis recesserat, & nullus remanserat Orientalis Patriarcha, nec Patriarchæ Legatus; Ad hoc autem, ut Oecumenicum dici possit Concilium, & universam repræsentare Ecclesiam, requiritur, ut in eo sint, vel per se, vel per Legatos Orientalis Eccl. Patriarchæ, si Catholici sint, undè est quod in 7. Concilio Occumenico *actione* 6. declaratum fuit, Constantinopolitanum Concilium sub Copronymo Imp. contrà sacras Imagines habitum non fuisse œcumenicum, quia in eo defuerant *Patriarchæ*, undè pariter est, quod in 8. œcumenico Concilio, Nicœno videlicet II. *actione* 9. Cum Legatus Alexandrini Patriarchæ advenisset, gavisi sunt Concilii Patres gaudio magno, dicentes: *Glorificamus Deum, qui, quod deerat Universali Synodo, supplevit.*

Amplius *Eugenius IV.* tradens hoc unionis decretum, *pro Jacobitis*, anno 1441. pridiè *Nonas Februarii*, dicit expressè, se illud tradere, *Sacro approbante Oecumenico Concilio Florentino*; Ergò œcumenicum erat adhuc Concilium illud, ergò & à fortiori, dum tradidit decretum pro *Armenis*, anno 1439. quatuor videlicet mensibus post Græcorum unionem, & eorundem à Concilio discessum, nam licet Eugenius IV. dicat, se tradere illud, sive Armenorum, sive Jacobitarum, unionis decretum, *Sacro approbante Concilio œcumenico Florentino*, non sequitur Concilium illud, post Græcorum discessum, Florentiæ habitum esse œcumenicum, quia *Eugenius IV.* sic loquens intelligi potest loqui de Concilio Florentino *verè Oecumenico*, & antè Græcorum discessum habito & finito, ita ut velit dicere, se eis hoc decretum unionis tradere, *sacro approbante Concilio Oecumenico licèt jam soluto*, quatenus præfati Concilii Patres Græci, ante quorum recessum venerant Armeni, approbarunt ipsum Armenorum laudabile unionis cum Romana Ecclesia votum, & quia ipsi Græci ad discessum erant jam parati, hujus unionis peragendæ negotium Eugenio IV. & Latinis remanentibus Patribus reliquerunt; & sic in hoc sensu loquens Eugenius, verè potest dicere, se illud tradere decretum, *Sacro approbante Concilio œcumenico Florentino*, quin sequatur œcumenicum esse concilium illud Florentiæ, post Græcorum discessum habitum, de quo non est censendus loqui; hoc enim Conc. Florentiæ, post Græcorum secessum habitum, non est magis œcumenicum, quã illud idem Concilium Florentiã Romam translatum & in Laterano continuatum, ac Lateranense dictum, quod nemo Oecumenicum dicet, quamvis illud Oecumenicum vocet ipse Eugenius IV. in alio unionis decreto, pro *Syris*, & in altero pro *Chaldæis*, & *Maronitis*, varia enim alia edidit unionis decreta *Eugenius*, post Græcos, Armenos, & Jacobitas unitos, nempe pro *Æthiopibus*, pro *Syris*, pro Chaldæis, & *Maronitis*.

Florentia enim Romam translato Concilio, & in urbem reverso *Eugenio IV. anno* 1442.

1442. ad ipsum venere postulantes unionem Legati Zaræ potentissimi *Æthiopum Imperatoris*, *Presbyteri Joannis* vulgò dicti: erant enim Æthyopes isti iisdem, quibus & Jacobitæ, erroribus impliciti, sed iis abjuratis, & fidem Catholicam professi, speciali unionis decreto recepti.

Unio Æthiopum & Syriorum.

Per Legatos suos paulò post anno scilicet 1444. venere & *Syrii*, inter Tigrim, & Euphratem habitantes populi, qui de Spiritus Sancti processione, & aliis quibusdam non rectè sentiebant articulis, sed instructi, & sanam fidem amplexi pariter uniti.

Post illos omnes, anno 1445. venere *Chaldæi* & *Maronitæ*, in insula Cypri degentes populi, qui suos scilicet post abjuratos errores (Nestorianizabant enim Chaldæi & Monothelizabant Maronitæ) & fidem Catholicam reverenter amplexi, & speciali similiter unionis decreto ab *Eugenio* recepti.

27 Concilium Lateranense V.

Concilium Lateranense quintum. Cum Conciliabulum *Pisis* congregassent olim Cardinales, in *Julium II.* Rom. Pont. anno 1511. eo videlicet prætextu, quod non staret promissis, nec juramento, sua in electione præstito, de generali convocando Concilio, intrà primum à suâ consecratione biennium, pro reformandis Ecclesiæ moribus, & ineunda inter Christianos Principes Pace, idque dolens cum cerneret *Julius* ad subito medendum tali nascentis schismatis malo, nec non ad reformandos Ecclesiæ mores, pacem inter Christianos Principes ineundam, & promovendam in Turcas expeditionem sanctam;

Istud tandem Concilium, in Laterano celebrandum indixit, ad quod undique vocati Prælati omnes, sed cui interfuere 114. duntaxat, inter quos numerabantur Cardinales 18. Patriarchæ Orientales duo, Alexandrinus videlicet, & Antiochenus, Archi-Episc. & Episc. plures, Principū Oratores, Doctores, Abbates, & Ordinum Generales multi, videlicet *Thomas de Vio*, Cajetanus, Ordinis Prædicatorum Generalis, *Timotheus*, Ordinis F. F. Minorum, *Ægidius*, Ordinis Eremitarum S. Augustini, *Bernardus* Ordinis Carmelitarum, *Basilius* Abbas & Generalis Vallis Umbrosæ, *Petrus* Camaldulensis Ordinis, & Dominicus *Angelus* Ordinis S. Mariæ servorum Generalis, quibus præfuit ipse *Julius II.* ad 4. usque sessionem, qua finita ipso ægrotante Julio, & tandem morte rapto, quartæ præfuit sessioni *Raphael Card. Ostiensis Episcopus*; cæteris verò sessionibus 7. sequentibus præfuit *Leo X.* recenter electus, inchoatumque est itaque Concilium istud die 10. *Maji, anno* 1512. & die 13. *Martii, anno* 1517. duodecim sessionibus feliciter conclusum.

Leo X. Pontifex.

In 1. Sess. die 10. Maji.

JUlius II. sermone ad Patres habito, vehementer hortatus est eos, ad solerter insistendum, pro schismatis extinctione, Ecclesiæ reformatione, Principum Christianorum concordia, & in Turcas expeditione promovenda, lectaque Concilii indictionis Bulla, qua aperit causas de celebrato nondum Concilio toties optato, & promisso, sed huc usque dilato.

In 2. Sess. die 17. Maji.

SErmonem habuit *Cardinalis Cajetanus Thomas de Vio*, lecta est postea bulla Concilium Pisanum annullans, & reprobans, & Concilium istud Lateranense. 5. legitimè congregatum esse, omnium suffragio definitum est.

In 3. Sess. die. 3. Decembr.

LEcta est bulla altera, ejusdem Pisani Concilii, præfatorumque Cardinalium reprobans acta, eisque concessa revocans privilegia.

In Sess. 4. die 30. Decembr.

LEcta pariter bulla alia, quâ abrogatur pragmatica Sanctio, omnia que ejus occasione, in Pisano Concilio gesta.

In 5. Sess. die 16. Februarii ao. 1513.

ÆGrotante *Julio II.* Romano Pontifice, præfuit Ostiensis Episcopus Cardinalis, & recitata est bulla de *Simonia*, in Electione vitandâ, omniumque consensu definitum, *Simoniacam Romani Pontificis electionem esse nullam*, Cardinalesq; sic eligentes, aliosq;, quoscumq; consilio, & auxilio, ad talē concurrentes Electionē canonicas depositionis & irregularitatis pœnas incurrere, & hâc finita sessione, quatriduo post, obiit *Julius II.* die 25. Februarii ejusdem anni, & 11. Martii ejusdem anni, ei Canonicè subrogatus est *Cardinalis de Medicis*, qui *Leonis nomine* sumpto, dictus est nomine *Leo X.* & Concilii continuationem ad 27. Aprilis diem promulgari mandavit. Simonia.

In 6. Sess. die 27. Aprilis.

PRæside ipso recenter electo *Leone X.* electi sunt, seu deputati 24. Prælati, & 3. in Classes cum Cardinalibus distributi, quarum una de pace inter Christianos Principes componenda; Altera de Generali etiam curiæ Romanæ reformatione, & 3. de pragmaticâ sanctione abroganda, fideque orthodoxâ defendenda specialiter ageret.

In 7. Sess. 17. Junii.

LEcti sunt Cardinalium Bernardini Carvajal, & Frederici de S. Severino supplices libelli, quibus veniam sibi postularunt indulgeri, & qui post aliquot dies simplici Clericali habitu induti, & ad pedes summi Pontificis prostrati, post solemnem schismatis abjurationem, pristinæ dignitati sunt restituti.

In 8. Sess. die 19. Decemb.

DEfinitum est, *animam hominis immortalem esse*, atque in pluribus hominibus non

non unam, sed plures animas esse, & Philosophiæ Professoribus ideo mandatum, ut Ethnicorum Principia, conclusiones, & Argumenta, quibus à veritate discrepant, fideliter explicent, eorumque sophismata solvant.

In 9. Seff. 5. Maji anno 1514.

LEcta est, & confirmata Concilii Lateranensis 4. Constitutio, de reformatione Curiæ Romanæ, in quâ inveniuntur constituta ab *Innocentio III.* novem ista.

1. Decernitur, ut de ætate & gravitate morum, ac litterarum scientiâ, in personis promovendis, in Episcopos & Abbates, diligenter inquiratur.

2. Statuitur, ne Episcopus, aut Abbas amoveantur, & judicentur, non præmissa defensionis copiâ.

3. Ne ulla deinceps Monasteria commendentur.

4. Prohibet uniones perpetuas fieri, præterquam in casibus à jure permissis & rationabili de causâ.

5. *Plura* possidere *beneficia* incomparabilia ultra duo, nulla dispensatione concedendum esse decernit, etiam qualificato, nisi magna & urgens causa id exigat.

6. Mandatur Cardinalibus, ne extra curiam Romanam resideant, ut Romano assistant Pontifici.

7. Puerorum Magistris mandatur, ut eos non tantum bonarū litterarū, verum etiā fidei, religionis, bonorumq; morum disciplinâ informent, eosque festivis diebus nihil aliud doceant, quam quæ ad Religionem vel bonos mores spectant.

8. Anteriores contra Simoniacos editæ renovantur constitutiones.

9. Statuit, ut quilibet habens beneficium, si post sex Menses ab obtento beneficio, divinum officium non dixerit, non tantùm pro rata temporis officiique intermissi fructus teneatur restituere, sed etiam si pergat ulterius contumaciter omittere, legitima monitione prævia, privetur beneficio.

In 10. Seff. die 4. Maji ao. 1515.

Montes pietatis. *MOntes pietatis*, multis in locis usurpati, & à S. sede approbati, laudantur & approbantur, eorumq; impugnatores excomunicantur, prohibetur insuper, sub Anathemate, ne ullus typis mandetur liber, nisi fuerit ab Ordinario, vel ab Inquisitore hæreticæ pravitatis approbatus.

In 11. Seff. die -- Decembr. ao. 1516.

LEcta est decretalis, de *modo prædicandi verbum DEI*, & de requisitis in Prædicante; publica postea pragmaticæ sanctionis abrogatio, & pacta inter Leonem X. & Franciscum I. concordata, ejusque in locum substituta.

In 12. Seff. die 16. Martii, ao 1517.

PRomulgata est & approbata constitutio Leonis. X. excommunicans omnes Cardinalium Domos invadentes, in novâ Rom. Pontificis Electione; quibus peractis, finitum est Concilium & ab ipso Leone X. speciali diplomate confirmatum.

28 Concilium Generale Tridentinum. Pontifex Paulus III. *Concilium Tridentinum anno* 1545. Dum *Lutheri* grassantem in Germania hæresim, collapsam Ecclesiæ disciplinam & corruptos fidelium mores cerneret *Paulus III.* ad summum Pontificatum post Clementem VII. evectus, sollicitus de congruo tot malis ferendo remedio, Concilium hoc Generale in civitate *Mantuana* celebrandum indixit: verum id non patiente Mantuano Duce, *Vincentiæ* promulgavit celebrandum, novis posteà emergentibus impedimentis pluries dilatum, tandem *Tridentum*, à Germanis optatam Urbem, cœterisque Christianis nationibus oportunam, est convocatum, ibique inchoatum anno Domini 1545. die 13. Decembris, præsidentibus *Joanne Mariâ de Monte*, Episcopo Prænestino *Marcello Cervino*, & Reginaldo Polo S. R. E. Cardinalibus, sedisque Apostolicæ Legatis, & per 10. Sessiones continuatum, octo videlicet *Tridenti*, & duas alias; ob grassantem *Tridenti* pestem *Bononiæ* celebratas: Sed interveniente *Pauli III.* Summi Pontificis obitu, per 4. annos interruptum.

Pontifex Julius III. Tridentum postea revocatur à *Julio III.* Pauli successore, ibique præsidentibus *Cardinali de Crescentio, Sebastiano Pighion, Archi-Episcopo Sipontino, & Aloisio Lipomano Veronensi Episcopo*, sedis Apostolicæ Legatis, per sex alias continuatur sessiones, quibus finitis raptoque è vivis *Julio III.* cessat iterum per decem annos Concilium.

Pontifex Pius IV. Tandemque & ultimò revocatum à *Pio IV.* novem sessionibus additis, continuatum & Præsidibus *Hercule de Mantuâ, Hieronymo Seripando, Stanislao, Hosio, & Ludovico Simoneta*, S. R. E. Cardinalibus, sedisque Apostolicæ Legatis 25. sessionibus, post 126. Canones editos, feliciter conclusum anno Domini 1563.

In 1. Seff. anno 1545. 11. Decemb. sub Paulo III.

POst solita præmissa solemnia, lectamque Legatorum ad Patres admonitionem, editum est decretum, de inchoando Concilio, & indicta 2. sessio, ad diem Jovis, post Epiphaniam, Januarii septimam.

In 2. Seff. die 7. Januarii ao. 1546.

EDitum est decretum, de modo vivendi, cæterisque in concilio servandis.

In 3. Seff. die 4. Februarii.

POst orationem ab Ambrosio Catharino habitam, fidei morumque sanctionibus dilatis, donec frequentior esset Patrum Conventus, interim editum est decretum de fidei Symbolo.

In 4. Seff. die 8. Aprilis.

EDita sunt duo decreta, unum videlicet de *Canonicis scripturis*, alterum de editione, & usu sacrorum librorum, in I. decla-

claratur, quinam Canonici sint, & recipiendi libri, in altero ex versionibus Latinis variis, *vulgata* pro *authentica* declaratur habenda, ita ut eam *nemo quovis prætextu, rejicere audeat*, prohibeturque, ut nemo scripturam sacram, ad proprium detorqueat sensum, aut etiam, contrà unanimem Ss. P. P. consensum interpretari præsumat, librumque de Rebus sacris imprimere, sine Ordinarii licentia, vel expresso autoris nomine.

In Sess. 5. die 17. Junii.

Editum pariter est duplex decretum, unum de peccato Originali. 5. Canones complectens, alterum de reformatione.

In 6. Sess. die 13. Januarii ao. 1547.

DUo pariter alia edita decreta, unum de justificatione, quo 16. capitibus, & 31. Canonibus explicatur, de justificatione Catholicâ doctrina, alterum de reformatione 5. complectens capita.

In 7. Sess. die 3. Martii.

DIctum est decretum de Sacramentis, complectens 13. Canones, de sacramentis in genere, 14. de Baptismo; 3. de Confirmatione, editum insuper decretum alterum de reformatione 15. continens capita. Hanc post sessionem *Tridenti* grassante Peste, translatum est *Bononiam* Concilium.

In 8. Sess. die 11. Martii Bononiæ habita anno 1547.

SAncitum, ac promulgatum est decretum, de translatione Concilii, quod placuit longè majori Patrum parti, contradicentibus tamen, & reclamantibus aliis.

In 9. Sess. die 21. Aprilis.

DE sessione proroganda editum est decretum, quia non sufficiens videbatur præsentium Prælatorum numerus.

In 10. Sess. die 2. Junii.

PRorogata iterum sessio, variis de causis, sed præsertim propter quorumdam Patrum absentiam, quos brevi adventuros sperabat synodus, & has inter moras, moritur summus Pontifex *Paulus III.*

In 11. Sess. 1. Maji ao 1551. sub *Julio III.*

EDitum est decretum de resumendo Concilio, & indicta futura sessio ad Kalendas Septembris.

In 12. Sess. die Septemb. anno 1557.

EDitum est decretum de ulterius prorogandâ sessione, ob inclytæ Germanicæ nationis (cujus causâ præcipuè agebatur) absentiam, & non magnam cæterorum Patrum frequentiam.

In 13. Sess. die 11. Octobris.

OCto Capitibus de *Eucharistiæ Sacramento* explicata est Ecclesiæ doctrina, & hæreticorum, circà idem sacramentum, errores undecim Canonibus damnati.

In 14. Sess. die 25. Novemb.

EXplicatur Ecclesiæ doctrina de sanctissimis pœnitentiæ & extremæ Unctionis sacramentis, variis capitibus, & 15. de pœnitentia, 4. de extrema unctione editis Canonibus, additum insuper de reformatione decretum.

In 15. Sess. die 25. Januarii 1552.

FIt sessionis prorogatio, & salvus conductus Protestantibus datur.

In 16. Sess. die 28. Aprilis.

PRopter bella, & perturbationes in Germania subortas, fit ad biennium Concilii suspensio, eâ tamen lege, ut si citius pax oriri possit, eo ipso Concilium vim suam censeretur habere, sed nihilominus, interveniente Julii III. Summi Pontificis obitu, duravit ad decennium usque Concilii suspensio, sed tandem sublata est à *Pio IV.*

In 17. Sess. die 18. Januarii ao. 1562. sub Pio IV.

EDitum est decretum de Concilio, quacumque suspensione sublata, celebrando, ad sedandas de Religione controversias, depravatorum morum corrigendos abusus, pacemque Ecclesiæ dandam.

In 18. Sess. die 26. Februarii.

SAncitum est decretum unum de librorum delectu, & omnibus ad Concilium fide publica invitandis, alterum de *salvo conductu* Germanis Protestantibus in generali congregatione dando, eo ferè modo, quæ Boëmis in Basileensi Concilio.

In 19. Sess. die 14. Maji.

DEcreta est sessionis prorogatio, id postulante Christianissimi Regis Oratore *Ludovico Lansaco* Regii Ordinis Equite: donec ipse, cum Collegis, nec non Gallicanæ Ecclesiæ Prælatis, ad Concilium veniret. Advenere autem Gallicani Oratores *Ludovicus Lansacus* Regii Ordinis eques, *Arnaldus Ferrerius*, in Parisiensi Senatu Præses, & *Guido Faber* Judex Major Tolosanus, & in publico cætu dum fuere recepti, die 26. Maji, elegantem orationem habuit *Guido Faber.*

In 20. Sess. die 4. Junii.

OB varias difficultas ex diversis causis obortas, & ut congruentius, majorique cum deliberatione procederent omnia, rursus decreta est sessionis prorogatio.

In 21. Sess. die 6. Julii.

DEclaratur doctrina, de *Communione sub utraque specie*, & parvulorum, 4. Ca-

Capitibus & totidem Canonibus, editumq; unum novem complectens Capita de reformatione decretum.

In 22. Sess. die 17. Septemb.

DOctrina de *Sacrificio Missæ* novem capitibus, & totidem canonibus explicatur, addito triplici decreto, uno de observandis, & evitandis in celebratione Missæ, altero de reformatione, & ultimo super petitione concessionis Calicis.

In 23. Sess. die 15. Julii.

AD sessionem istam cum advenisset *Cardinalis à Lotharingiâ* cum aliis Gallicanæ Ecclesiæ Prælatis vera explicatur Ecclesiæ de 7 ordinibus doctrina 4. capitibus, & 8. Canonibus editis, & addito de reformatione decreto, variis capitibus contento.

In 24. Sess. die 11. Novembris anno 1563.

DOctrina de *Sacramento Matrimonii* 12. Canonibus declaratur, addito duplici, circa idem Sacramentum, de reformatione decreto.

In 25. Sess. die 14. Decemb. ao. 1563.

POst varia edita decreta, de *purgatorio*, de invocatione, veneratione, & reliquiis sanctorum, ac sacris imaginibus, finitum tandem est Concilium, & à Pio IV. confirmatum, 7. Kalend. Februarii anno 1564. expressa singulari bullâ, quâ illud recipi, & ab omnibus observari mandatur, finitum, inquam, est post 18. *annos*, 25. *sessiones*, & 126. *Canones*, quos hic recensere vanum foret, & tædio plenum, cum per omnium manus Tridentinum currat Concilium, cui subscripsere Patres numero 255. videlicet 4. Legati, 2. Cardinales alii, 3. Patriarchæ, 35. Archi-Episcopi, 168. Episcopi, 7. Abbates, 36. Absentium Procuratores, 8. Religiosorum Ordinum Generales, prætermissis aliis numero multis, magni nominis Doctoribus, & insignibus viris. Licet verò plura Tridentini Concilii decreta, Galliæ juribus, & *Gallicanæ Ecclesiæ* libertatibus sint adversa, ac proindè in Gallia nullatenus usu recepta, tamen Concilium Tridentinum à Gallis, quoad fidei definitiones, cæteraque disciplinæ decreta, non rejectum, sed pro œcumenico receptum est; nam sicut Concilium I. Constantinopolitanum, & Chalcedonense non desinunt, œcumenica esse Concilia, & à Romana Ecclesia dici recepta, quamvis illorum Canones non nullos, sedem Constantinopolitanam spectantes, Romana non recipiat Ecclesia, ita nec Tridentinum debet dici rejectum à Gallis, quamvis ejus non nulla disciplinæ decreta, utpotè quia suis juribus adversantia, Gallicana non probet Ecclesia.

De Gallicana Ecclesia.

Quod de quæstione ex Concilio Constantiensi, & aliis supradictum est, *an Concilium sit supra Papam*, quia id *Synodus Constantiensis sess. 4. & 5.* expresse decrevit, *quod Concilium potestatem à DEO immediate habeat, cui quilibet, cujuscunque Status vel dignitatis, etiamsi Papalis existat, obedire tenetur in his, quæ pertinent ad fidem, & extirpationem dicti Schismatis, & reformationem dictæ Ecclesiæ in Capite & in membris.* Notandum est; Decretum enim hoc restringitur saltem ad ea, quæ pertinent ad fidem & extirpationem Schismatis, quod ejusmodi tunc erat, ut nullus esset certus & indubitatus Pontifex, quo casu Pontificem dubium Concilio subjici non negatur. Tum verò illud Decretum non habuisse robur, utpote non â Synodo generali, sed â tertia solum parte, quæ Joanni XXIII. obediebat, & condemnationem Wiklefi, depositionemque Joannis concernebat, latum, & demum robur accepisse â Constitutione *Martini Pontificis*, edita cum approbatione Concilii jam pleni & Legitimi; Tunc enim Concilium demum fuit generale, cum eo approbante Martinus suam publicavit Constitutionem, & Concilium Basileense, quod illam propositionem de potestate Concilii generalis supra Papam ter confirmavit, penitus concidit, quia Romani Pontificis autoritate destitutum fuit, teste *Ænea Sylvio Lib. 1. de gest Concil. Basil.* Orta enim hæc est quæstio in Concilio Pisano, cum in eo deliberaretur de duobus Pontificibus, Gregorio XII. & Benedicto XIII. deponendis, qui simul in schismate sedebant, deinde suscitata est denuo in *Concilio Constantiensi*, cum Joannes XXIII. clam â Concilio discessisset. Et maximè agitata fuit in *Concilio Basileensi*, quando Eugenius Papa IV. Concilium illud dissolvit, quæ res postea variis disputationibus præsertim â Dd. Parisiensibus ansam dedit. Tamen Catholici Theologi *Papam esse supra Concilium* communiter asserunt, ex 13. motivis. (1) Quia Papa est Christi Vicarius, (2) Est Successor Petri, (3) Est Caput Ecclesiæ. (4) Est Pastor Ovilis Christi. (5) Est Episcopus Ecclesiæ Universalis. (6) Est Pater omnium Christianorum. (7) Convocat Concilia. (8) Est judex Conciliorum, iisque præscribit Leges. (9) Corrigit & improbat errores Conciliorum. (10) Confirmat Concilia. (11) Datur appellatio â Concilio ad Papam. (12) Non datur appellatio â Papa ad Concilium. (13) Hunc primatum Papæ ipsamet agnoscunt Concilia. Quas omnes propositiones *R. P. Hunold. Plettenberg. in introd. ad Jus Can. pag. 248. & seqq.* per diversos §§. accuratissimè & fundamentaliter deducit. Nam cum Christus *Matth. 16. dixit: Tu es Petrus, & supra hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*, his verbis ex communi PP. consensu promisit Petro Principatum Ecclesiæ, & ut sit fundamentum illius & Basis, & *Lucæ 22.* Christus sic allocutus est Petrum: *Simon, Simon, ecce Satanas expetivit, ut cribraret vos sicut triticum; Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos,*

Papa est suprà Concilium.

unos, quæ sunt duæ prærogativæ, Petro præ cœteris concessæ, quando primo ipsi soli dedit claves Regni cœlorum, & tanta solicitudine specialiter oravit pro Petro. §. 3. prosequitur *citat. P. Plettenberg*, quod Papa sit caput Ecclesiæ, & omnia motiva supra posita. §. Tandem 13. recenset casus exceptos, in quibus Concilium est supra Papam.

Casus excepti pro Concilio suprà Papam.

1. Est, si Papa, ut privata persona, hæreticus fiat. Definitum id est in octava Synodo generali *act. 7. C. audivimus* 24. *q.* 1. *C. si Papa. dist.* 40. *C. Novatianus. 7. q.* 1. *C. Didicimus. C. Achatius* 24. *q. C. oves* 2. *q.* 7.

2. Cum Papa est dubius, quia in Schismate electus, *Concil. Constant. sess.* 4. & 5. Nec tunc tamen Concilium exercet auctoritatem in Papam, sed in eum, quem credit non esse Papam, nam dubius Papa, de quo non constat, pro nullo habetur, cum in jure sint paria: Non esse, & non apparere. *L. duo Titii.* 36. *ff. de test tut. L. in Leg.* 77. *ff. de contrah. empt. L. omnia* 32. §. *species ff. de Legat.* 2.

3. Si Pontifex invalidè sit electus & intrusus; tunc enim sicuti non est verus Papa, ita nec privilegiis gaudet papalibus, subjacetque Concilio. *Conc. Constant. sess.* 39. Ex his verò concluditur, *verum Pontificem semper esse supra Concilium*, nec dari casum, in quo verus Papa subdatur Concilio. Insuper, quod *Concilium generale, cui Pontifex per se vel Legatos suos, sequentes instructionem Pontificis* præsidet vel quod Pontifex confirmavit, *errare non possit*, deducit sæpe *cit. P. Plettenberg cap.* 16. ex concilio Apostolorum *Actor* 15. *Visum est Spiritui S. & nobis*, & ex *Joannis cap.* 16. ubi Christus Apostolis dixit: *Spiritus Veritatis docebit vos omnem veritatem.* Concilia enim generalia repræsentant totam Ecclesiam, nimirum Capitis & membrorum: *tota verò Ecclesia errare nequit in credendo vel docendo, quia Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam, Matth.* 16. Et Ecclesia DEI Vivi est columna, & firmamentum veritatis, 1. *Timoth.* 3. quæ etiam regitur & confirmatur â Papa, qui errare non potest, per promissionem Christi factam Petro, *rogavi pro te, ne deficiat fides tua.* Sicut etiam statuunt Concilia, Ephesinum circa finem, & Chalcedonense *Act.* 5. *Can. ult.* præter quam plurimos SS. Patres apud *Bellarm. de Concil. l.* 2. *C.* 3. & lege sanxit Martianus, ne semel definita in Conciliis generalibus retractentur, *L. nemo C. de Sum. Trinit. & fide Cathol.* Quamvis enim instructio Pontificis Legatis data non sit sententia definitiva Sedis Apostolicæ, tamen quando P. P. consentiunt instructioni Pontificis, & formatur ejus nomine â Legatis decretū, tunc incipit esse sententia definitiva & ultima, quam Papa amplius retractare non potest, cum sic certò intelligat sententiam suam esse â DEO, ut testatur *S. Leo in Epist.* 63. *ad Theodoret. Bellarm. lib.* 2. *c.* 11. Si verò præter decreta de fide, de quibus data fuit Legatis instructio, statuuntur quædam sine expressa Pontificis sententia,

Generale Concilium legitimum non potest errare.

tunc illorum petitur confirmatio, quæ etiam datur, ut omnibus certius constet acta â Legatis verè ex mandato Pontificis facta esse alias verò ante confirmationem Papæ fit executio, deponuntur & damnantur refractarii & Hæretici, ut patet in Conciliis Nicœno, Ephesino & Chalcedonensi. Si verò Concilio generali nec Papa ipse per se, nec per Legatos suos præsideat, nec confirmationem suam impertiatur vel Concilium repugnantibus Legatis Apostolicis, aliquid definiat, errare potest, prout sæpius contigit, quia Concilia robur suum acquirere debent â Pontificis authoritate. *Omnia Concilia per Ecclesiæ Romanæ autoritatem & facta sunt & robur acceperunt*, inquit *Paschalis in C. significasti de elect.* & Conciliorum authoritas dependet ab authoritate Papæ, tanquam â Capite. Et si Concilia dicant Anathema contrarium sentientibus, antequam confirmantur, id intelligitur demum vim habiturum, quæ omnia latius explicantur â sæpe citato *P. Plettenberg c.* 16.

Porrò habita sunt in Ecclesia quoque *Concilia particularia*, vel ut pro definienda paschatis observatione, sive in causa *Quartodecimanorum*, per Concilium Romanum anno 198. & Palæstinum eodem anno, in quibus conclusum, *diem Dominicum*, præteriri non posse, quin in eo Paschale celebretur festum, cum tot & talibus fuerit benedictionibus sanctificatus, in quo scilicet tenebræ sunt remotæ & Lux apparuit, & in illo resurrexerit Dominus, dicente *Psalmista Psalm.* 117. *hæc est dies, quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Tum porrò fuerunt celebrata Concilia in causa lapsorum in Idololatriam, quos omnes recenset *R. P. Petr. Annatus in appar. ad positivam Theolog. lib.* 5. *art.* 2. *& seq. art.* 3. agit de Conciliis, in causa rebaptizantium hæreticos habitis, in qua summus Pontifex rebaptizationē omnino improbavit, mandavitque, ne â traditione Apostolica, de non iterando hæreticorum baptismate vel latum unguem recederent, eorum videlicet hæreticorum, qui rite, hoc est, eadem forma, qua utitur Ecclesia, verbis scilicet Evangelicis baptizati essent. *art.* 4. agit de conciliis in causa *Donatistarum* habitis. *art.* 5. de Conciliis in causa Arianorum vel Semi Arianorum *in* 6. Pelagianorum & Semi-Pelagianorum, *in* 7. in causa Nestorianorum, 8. Priscillianistarum. 9. In causa Eutychianorum. 10. De Conciliis in causa 3. Capitulorum habitis. 11. In causa Monothelitarum. 12. Iconoclastarum 13. de Conciliis in causa Berengarii Sacramentariorum Ducis habitis. *art.* 14. de illustrioribus Conciliorū Ecclesiæ Compilatoribus. Quæ omnia fusius prosequitur *citat. Annat.*

29 De Conciliis particularibus.

Idem lib. 7. recenset varias in Ecclesia subortas hæreses, quæ diversis temporibus emerserunt, & quidem 1. Qui circa Deum unum in essentia, 2. Circa Deum ut trinum in Personis, 3. Circa Deum ut Angelorum hominumque creatorē, 4. Circa Deum

30 De variis hæresibus & hæreticis.

ut

ut Gratiæ Largitorem, 5. circa Deum ut Principium & ultimum actuum humanorum finem, 6. circa Deum, ut legislatorem, 7. Circa Deum incarnatum, 8. Circa sancta Ecclesiæ Sacramenta, sive circa Deum, ut Sacramentorum autorem, 9. *& ult.* circa sanctissimam Deiparam Virginem, Sanctosque in Cœlo cum Christo regnantes, erraverunt. Quamvis enim *sit super nos signatum Lumen Vultus Divini*, & quamvis *invisibilia Dei, per hæc quæ facta sunt, intellecta conspiciantur;* Quamvis omnis homo, eo ipso, quo rationalis est conditus, debeat ex ratione colligere, eum, qui se condidit, Deum esse: tamen reperiuntur *Athei*, qui Deum nullum esse dixerunt, unde Athei, id est *sine DEO* sunt nuncupati, qualis fertur fuisse Diagoras, Theodorus, Callimachus, Lucianus, Lucretius, Toletus, & alii, & recenter *Lucilius*, qui ao. 1619. vivus comburi jussus est, indignus vitâ qui Deũ autorẽ vitæ negavit quẽ ipsa naturalis ratio demonstrat quẽ orbis universus indicat, quia *Cœli enarrant gloriam Dei & pulchritudinem ejus Sol & Luna mirantur.* Idcirco etiam Athei in extremo vitæ positi, Deum inclamant, & sic invocando dari Deum, quem antea negabant, naturaliter & manifestè probant.

De Atheis.

Ab Atheis haud procul distant *Deistæ*, qui quidem Deum existere asseverant, sed modum colendi unicuique liberum & solo rationis lumine definiendum dicunt, unde etiam *Libertini, Indifferentes & Philosophi* sunt nuncupati. *Polytheistæ* vocantur, qui sibi pro arbitrio plures finxerunt Deos, Saturnum, Jovem, Martem, & alios, velut etiam *Indi* maximas arbores pro Diis adorabant, easque ferro violasse capitale crimen esse putabant. Antiqui Gallorum *Druidæ*, viscum ex querna arbore natum, ut Numen habebant. *Ægyptii* modò *Apim*, modò *Isim*, modò *Serapim*, modò *Crocodilos*, ut Deos venerabantur, ut de aliis quam plurimis taceam. Judæi *Ranatitæ* ranas colebant, alii Muscaronitæ dicti, muscas adorabant, *Muscoritæ* mures colebant, *Fortunatitæ*, fortunam, tanquam Cœli Reginam, adorabant; ut taceam *Certonianos, Marcionitas*, atque alios, qui *duos Deos* asserebant, bonum scilicet unum, à quo bona, & malum alterum, à quo mala. Ut præteream *Trideistas*, & *Valentinianos*, qui non solum duos aut tres, sed triginta admisere Deos, & ut hoc imperitis persuaderent, dixerunt Christum, ad illam progeniem designandam 30. annos vixisse. Quæ tamen omnia pugnant cum paginis sacræ Scripturæ, cum universis Prophetarum oraculis, cum Canonicis Apostolorum scriptis, cum SS. Ecclesiæ Patrum dictis, & cum celebratis, quotquot fuerunt, Ecclesiæ Conciliis, cum toleratis pro Deo Martyrum suppliciis, & cum naturali dictamine rationis. Tamen aliæ fuerunt *hæreses, circa Deum Triunum*, quas suscitarunt *Sabelliani, Ariani, Eunomiani, Macedoniani, Mahometani*, inter quos hi ultimi *cum Sabellio negant Trinitatem personarum in divinis. Cum Ario & Eunomio Christum puram esse creaturam asserunt. Cum Carpocrate Christum non Deum quidem esse, sed Prophetam sanctum affirment. Cum Cerdone impie tenent, Deum filium habere, impossibile esse, cùm Deus uxore careat. Cum Audœanis sive Anthropomorphitis, Deum corporeum esse fingunt. Cum Manichæis Christum non fuisse crucifixum contendunt, sed alium Christo similem. Cum Donatistis cuncta negant Ecclesiæ Christi mysteria, seu sacramenta, quæ à Christi passione vim & efficaciam habent. Cum Judæis & Ebionitis, circumcisionem ut necessariam recipiunt. Cum Tatianis, vini suis prohibent usum. Græci* in Synodo Oecumenica convicti, relictis erroribus cum Ecclesia Latina uniti sunt. *Sociniani, Arii, Macedoniique hæreses* extiterunt Dositheani, Sadducei, Argontici, Angelici & similes, qui docuerunt, *nullum esse Dei spiritum, nullum Angelum, nullam post mortem superesse vitam, nullam sperandam à lege & Prophetis mortuorum resurrectionem*, nullumque timendum futurum judicium. *Argontici* universam mundi molem non à Deo, sed ab Archangelis esse. Angelici docuerunt Angelos esse adorandos. Circa DEI gratiam hæreses extiterunt Simoniaci, Montanistæ, Pelagiani, Atrametini, Prædestinatiani, Janseniani, qui adhuc hodie in Belgio & Gallia reperiuntur. Circa actiones humanas hæreses invenerunt Nicolaitæ, Caianitæ, Gnostici, Enthusiastæ, Millenarii, Partasenitæ, Arabici, Priscillianistæ, Beguardi, Dulcinistæ, Illuminati, Quietistæ, Præadamitæ, & alii quam plurimi, quorum omnium dogmata recenset *R. P. Annatus in d. appar. ad posit. Theolog.* & *R. P. Mart. Szentivanus in dissert. Hæresio-Polemic.* plura adhuc tradit de Hæresiarchis & Hæresibus, ubi omnes accuratè describit.

Deistis. Polytheistis. Druidis. Ægyptiis. Ranatitis, Muscaronitis, Fortunatitis &c. Mahumetanis. De Græcis.

Cum superius facta sit aliqua mentio de indulgentiis, placet hoc præsertim tempore Jubilæi Centenarii aliqua de eo adjicere, cum A. C. addicti Jubilæum cavillentur, & Papisticum illud vocent, velut fecit *Christian Lynck in suo Melethemate Historico de jubilæo Papistico*, in cujus §. 7. autorem Jubilæi Romani dicit esse Bonifac. Pontifi. VIII. qui primus ad Basilicas Romanas invisendas piorum incitaverit studium, anno 1300. quo Jubilæo pœnarum remissionem iis præstabat, qui limina Apostolorum visitassent, ad exemplum veteris Legis, ad quod citat *Platinam & Polydorum Vergilium*, carpitque Martinum Azpilcuetam, qui majorem antiquitatis laudẽ vindicare Jubilæo voluerit, quasi centesimus quisque annus à nativitate Christi fuisset Jubilæus. Fatetur insuper anno 1300. ingentem hominum multitudinem confluxisse Romam, quam Bonifacus suis Bullis convocaverit. Sed majorem antiquitatem Jubilæi adferri non posse, præterquam quod *Joannes à Turre Cremata de orig. Jubilæi* sic scribit: *De initio hujus institutionis indulgentiæ anni Jubilæi nihil certi reperire potuimus, nisi quod vulgariter, quod ab antiquo tempore incæpit in annis centesimis*

De anno Jubilæo.

tesimis à Nativitate Christi, sed propter multas tribulationes ortas in urbe multo tempore cessavit. Post vero tempore Bonifacii circa annum Domini 1300. *fuit renovata*. Citatus etiam Christian. *Lynck, dicto loco* Bonifacium Pontificem satyrice perstringit §. 11. & tamen §. 13. vel invitus fatetur, Bonifacio in Bulla sua curæ cordique fuisse 1. *Apostol. Petri & Pauli* honorem. 2. Salutem hominum singulorum, quibus plenissima omnium peccatorum venia obtingat. His causis alias superaddidisse Cardinalem S. Sixti, quia vetus Lex Jubilæum habuerit præfigurantem novæ legis Jubilæum, & ut incenderentur animi fidelium, ad opera satisfactionis, & pietatis agenda, ut divina benignitas declaretur, & fides Catholica in mentibus fidelium roboretur. Quas causas nos evertit postea à Lynckio subjecta auri cupiditas, quasi illa fuerit Peculiaris instituendi Jubilæi ratio, quam omnes historiæ, & ipse Jubilæi finis satis refutant. Jubilæi certe rationem longe antiquiorem esse, omnes Catholici asseverant, neque Bonifacium VIII. Jubilæum primò instituisse, sed potius innovasse apparet ex principio *Extravag. antiquorum* 1. *de pœniten. & remission.* ut ibidem notant *Dd.* de Jubilæo centesimo quoquo anno celebrando. Postea verò *Clemens VI. in Extravag. Unigenitus* 2. *eod. tit.* annum Jubilæum sive plenariam remissionem, quæ olim concessa fuit quolibet centesimo anno, revocavit ad annum quinquagesimum, quia pauci ad annum centesimum pertingerent; Denique Paulus II. & post illum Sixtus IV. *in Extravag. quemadmodum*. 4. *eod. tit.* annum Jubilæum reduxit ad brevius tempus, videlicet ut 25. quovis anno celebraretur, & visitarentur Ecclesiæ, pro ut tradit *R. P. Pyrring. ad jus Canon. lib.* 5. *tit* 38. *sect.* 2. §. 3. & fundantur indulgentiæ in dicto Christi *Matth.* 16. *Tu es Petrus, & tibi dabo claves regni Cœlorum quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis*, per quæ verba data est Petro tanquam Christi Vicario, & ejus successoribus potestas solvendi omnia vincula, quæ impediunt ab ingressu cœli, quale vinculum est pœna temporalis sæpe remanens post remissionem culpæ, & talis vinculi remissio indulgentia appellatur, *citant. P. Pyrring. d. l. sect.* 2. §. 1.

R. P. Salmeron Jubilæi nomen hinc derivat, quod erexerit nobis Deus *Cornu Salutis* in Christo Domino, quod congruat cornui regnanti seu tubæ corneæ, quam de more Judæi in anno Jubilæi celeberrimo solebant inflare. Nam Christus Dominus venit annuntiare *annum Domino acceptum*, & *Jobel*, unde *Jubileum*, corni arietinum in lingua sancta significat, quod erexit nobis ad nostram utilitatem, & *Idem scribit tom.* 14. *disp.* 3. *fol.* 285. ex verbis *Ezechielis cap.* 34. *cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia*, & ex verbis *Sapientiæ, Eccles.* 7. *noli esse justus multum*, collegisse. P. P. antiquum indulgentiarum usum etiam in primitiva & antiqua Ecclesia fuisse, ut scilicet pœnas ab Ecclesia in pœnitentiam impositas dimitterent, & clavem ligantem ad pœnas temporales & canonicas solverent. Cujus facti exemplo admonentur Pontifices Romani, & Episcopi omnes, ut in condonandis pœnis peccatoribus debitis, & in conferendis indulgentiis, ædificationem Ecclesiæ considerent, & non quid ipsi valeant, & ne nobis objiciant cum Luthero indulgentias esse pias fidelium fraudes. Atque amplius *disp.* 13. *fol.* 362. allegat S. Paulum contra Lutheranos, qui dicunt Sanctos solo exemplo nobis prodesse, quod pugnat cum sententia Apost. *ad Coloss.* 1. & 2. *Timoth.* 2. ubi tradit, *Gaudeo in passionib⁹ meis pro vobis, & adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia*, & porro: *omnia sustineo propter Electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu.* Et non convenit Ecclesiæ Christi, quæ ex meritis & passionibus Sanctorum indulgentias præstat: Neque congruit Sanctorum Patrum exemplis, qui & pro vivis, & pro mortuis se ipsos macerabant, & affligebant, ut omnino fatendum sit, alio modo prodesse sanctos, quam per viam solius exempli.

R. P. Natalis Alexandrin. in Hist. Eccles. Tom. 2. *dissert* 14. tradit de annis sabbaticis & Jubileis, & eorum privilegiis ad longum ex *lib. Exodi cap.* 24. & *Levitici cap.* 25. *nec non Deut. cap.* 35. *ubi* ait, annum Jubilæum vel annum restitutionis fuisse quinquagesimum, & derivari hoc nomen vel à voce *Jubal*, Inventore Musices, vel à *Jobel*, quod significat cornu seu buccinam, cujus clangor Jubilæo meunte in omni loco resonabat, & recenset ibidem Jubilæi veteris privilegia Prosequitur hanc materiam 2. propositionibus, & manumissionem servorum in antiquo Jubilæo dicit fuisse figuram manumissionis per Christum, ex servitute peccati. Et *tom.* 6. *cap.* 1. narrat de indulgentiis à Leone III. concessis celebrantibus festum S. Guitperti, & ad divina confluentibus, qui tamen indulgentiarum specialium usus tunc temporis alibi non legitur. Quamquam enim indulgentiarum concedendarum potestas Ecclesiæ à Christo relicta sit, quanquam ab ipsis nominis Christiani exordiis viguerit, varia tamen in earum usu fuit Ecclesiæ disciplina. Fervente persecutione Lapsis Martyrum libellos offerentibus concedebatur, pœnitentiæ Canonicæ relaxatio. Hæc prima indulgentiarum forma, ut ex *S.* Cypriano compertum est. Deinde reddita Ecclesiæ pace, erat in potestate Episcoporum pœnitentibus, qui maximo cum fervore pœnitentiæ stadium decurrebant, pœnitentiæ tempus contrahere, & de ipsis aliquid humanius cogitare: Septimo deinde Seculo redemptio pœnitentiarum Eleemosynis, sive in pauperum subsidium, sive in Ecclesiarum constructionem aut restaurationem erogatis invaluit. Undecimo pergentibus ad expeditionem Hierosolymitanam, aut aliquid ad eam conferentibus indulgentiæ

sunt

sunt concessæ. Duodecimo tandem seculo indulgentiæ omnibus certas Ecclesias vel altaria visitantibus, & ad divina convenientibus concedi sunt cœptæ. Porrò *eod. tom.* in seculo uno & duodecimo *art.* 4. *dissert.* 8. *pag.* 827. monet de parciore indulgentiarum concessione. *Idem tom.* 8. in Seculo XV. & XVI. refert prudens de indulgentiis illegitimis decretum & eodem seculo *dissert.* 3. *fol.* 364. tradit de indulgentiarum moderatione, & *fol.* 664. refert decretum de indulgentiis promulgatum in Sacra Synodo Tridentina, quo usum indulgentiarum Christiano populo maxime salutarem, & sacrorum Conciliorum authoritate probatem, in Ecclesia retinendum esse docet & præcipit: *Eosque anathemate damnat, qui aut inutiles asserunt, vel eas in Eccles. concedendi potestatem esse negant, in his tamen concedendis moderationem, juxta veterem & probatam in Eccclesia consuetudinem adhiberi cupit, ne nimia facilitate disciplina Ecclesiastica enervetur.* Hunc verò thesaurum solo Christi sanguine, sola ejus satisfactione & meritis quoad pretium redemptionis, quoad vim & efficaciam solutionis pro peccatis nostris, pœnisque ipsis divino judicio debitis, constare docemus: Sanctorum merita & satisfactiones in eo thesauro includi, ut vim habentia commendationis, & suffragii ad impetrandam nobis sanguinis Christi & satisfactionis ejus applicationem non per modum pretii ac solutionis, quasi cum sanguine Christi pretium nostrum componant, aut ad cumulum satisfactionis ejus pro peccatis nostris accedant, sed solum quia vim hauriunt ex sanguine Christi, & quatenus eorum satisfactioni & meritsi innituntur. Hactenus supra *R. P. Natalis. R. P. Adamus Conzen in instruct. de Jubiloro jubilo p.* 25. *ait.* Catholici Jubilei primariam partem esse pœnitentiam cognitionem peccatorum, quæ in amaritudine animæ quivis recenset, detestatur, & si ipsum excusat, oratione, jejuniis, eleemosynis, aliisque operibus, quæ per fidem Charitas efficit, ad communicationem Corporis & sanguinis Dominici se parat, & ex thesauro temporalium remissionem pœnarum consequitur.

31 De Sacrâ Scriptura & an detur Scriptura verè Divina?

Cum verò Concilia & totum jus Canonicum fundamentum suum habeant in sacra scriptura, cujus verba dictavit Spiritus S. Nam ut *S. Paulus ad Hebreos cap.* 1. *v.* 1. dicit, *multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in filio.* Quia verbum Dei prodiit olim à Deo Patribus in Prophetis, & novissime diebus istis in filio. Et Scriptura Sacra dicitur, quia de rebus sacris & divinis per scriptores sacros nobis à Deo data est, per Spiritum Dei inspirata & per eos, qui Spiritui Dei locuti sunt administrata & id circo Scripturæ Divinæ libri cœteros omnes Scriptorum libros, dignitate superant, ut etiam Christus ipse dicat *Matth. cap.* 21. *nunquam Legistis in scripturis?* & *cap.* 22. *erratis, nescientes scripturas*, & *cap.* 24. *Quomodo ergo implebuntur scripturæ?* & *Joannis cap.* 5. *Scrutamini scripturas.* Scribit itaque Deus Creaturæ, vel per viam naturæ, in magnis Cœlorum tabulis, in paginis Elementorum, ac voluminibus temporum, dum *Cœli enarrant gloriâ Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum, Dies diei eructat verbum, nox nocti indicat scientiam: & benedicunt omnia opera Domini Domino, Psalm.* 92. *vers.* 4. unanimi voce clamantia, & suo modo dicentia: *ipse fecit nos.* Scribit Creator Creaturæ, homini Deus per viam Prophetiæ, per Prophetas, vel per Apostolos, aut alios scriptores Sacros, ipsis dictans, scribenda committens, & scripta confirmans. Imò in veteri testamento, per se ipsum & digito proprio scripsit in duabus tabulis decalogum. Per suos Amanuenses scripsit sive dictavit totam veterem scripturam legis & Prophetarum. Nec minus etiam scripsit sive dictavit & commissit per summos Pontifices in Cathedra sedentes Mosaica ad scribendum. In novo testamento scripsit Christus Dominus per se ipsum legem suam in corde Ecclesiæ, ut *Paulus loquitur ad Hebræos cap.* 8. *v.* 10. *Dabo leges meas in mentibus eorum, & in corde eorum superscribam eas,* & amplius 2. *ad Corinth. cap.* 3. *Epistola estis Christi ministratâ à nobis & scripta,* non atramento, sed Spiritu DEI vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quæ scriptura nihil aliud est, in corde Ecclesiæ digito Dei scripta, quam communis Ecclesiæ consensus, & concors omnium Christianorum doctrina per continuas successioues ad nos usq; recepta. Itaque scripsit Deus *Evangelium* & Canonicas Epistolas per Amanuenses suos Apostolos suos & Cancellistas suos juxta illud *Pauli* 2. *ad Timoth. cap.* 3. omnis scriptura divinitus inspirata, & *Petri* 2. *cap.* 1. non nisi Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, & *Apocalyps. cap.* 21. *Scribe, quia verba hæc fidelissima sunt & vera.* Simili modo scripsit per suos in terris Vicarios Summos Pontifices, & Concilia œcumenica Itaq; maliè ab incipientib⁹ spernitur S. Scriptura, quæ tamen reverà extat, & ab Ecclesia nobis proponitur. Cum enim Deus rerum omnium tam gratiæ quam naturæ sit Autor, nec scire valeat naturaliter homo, qua ratione, quo ritu, quibus actibus velit DEUS ab homine coli, debuit hominibus revelare Voluntatis suæ placita, præsertim cum ad hoc multa sint supra naturam credanda mysteria multa supra naturæ vires præstanda. Itaque per Sanctos Prophetas, & Apostolos, & alios ad hoc delegatos, sibi invicè consentiennes niformiter loquens, suam hominibus voluntatem suasque leges & præcepta manifestavit & transmisit Deus: Quæ omnia non est credibile ita neglexisse homines, ut de his nihil scripto mandaverint, cum tamen aliunde multa sapientum dicta tanta cura inveniantur scripta. Itaque verbum scriptum seu Di-

vinam scripturam diximus, qualis quod re ipsa nõ existat, nõ est credibile, quia per Ecclesiã Dei est proposita, atq; prædixit multa futura, quæ eo modo quo postea evenerunt, cum tamen solus talia possit prædicere Deus, juxta illud *Isaiæ cap.* 41. *vers.* 23. *annuntiate, quæ ventura sunt in futurũ, & sciemus, quia Dii estis vos.* Et scriptura Divina invitat nos ad eam acceptandam.

1. Propter ejus doctrinæ puritatem, quæ talis ac tanta est, ut nihil vitiosum patiatur ac permittat.

2. Propter modum admirabilem & stupendũ, quo fuit per orbẽ annuntiata & propagata, per homines idiotas rudes ac Inopes.

3. Per sanguinem Martyrum pro illius defensione fusum.

4. Propter innumerabilem prope testium numerum illam divinam esse clamantiũ.

5. Per tot populorum & nationum illam acceptantium unanimem consensum.

6. Per innumera ubique gentium nota, pro illius confirmatione à Deo patrata miracula, qualia sunt ex alia hujusmodi plura. Hinc scriptura Prophetica & Apostolica nostra, nobis per Ecclesiam proposita, verè divina est. Etsi enim nulla indigeat scriptura Deus, cum semper sit & ubique præsens, ea tamen indigent homines, ad vitandum erroris periculum fideique servandam unitatem: Nam si unicuique sua manifestaret placita sine scriptura Deus, cum semper sit & ubique præsens, ea tamen indigent homines, ad vitandum erroris periculũ, fideiq; servandã unitatẽ: Nã si unicuiq; sua manifestaret placita sine scriptura Deus, posset quilibet pro arbitrio, quodcunque vellet, credendũ vel agendum proponere, tanquam sibi à Deo manifestatum, tunc alter negaret, nec haberet iste, unde redargueret, vel erudiret tum è contrario illud præstare posset, dum Divinam habet scripturam, quæ juxta *Paulum 2. ad Timoth.* 3. *v.* 16. *utilis est ad docendũ, ad arguendũ, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad opus omne bonum instructus.* Nam quod *Paulus* 2. *ad Corinth. cap.* 3. *v.* 16. dicit: *Idoneos nos fecit Ministros novi testamenti, non litera, sed spiritu, litera enim occidit, Spiritus autem vivificat,* quo textu abutuntur Libertini, cum fanatici generis Hereticis: id cum sanctis P. P. ita intelligendum est, ut per *litteram Lex,* per *Spiritum* autem *gratia* intelligatur.

Porrò quinam & quot libri sint Canonici, quænam authentica sit sacrorum librorum editio, an Deus omnia dictaverit scripturæ verba, an multiplex sit divinæ scripturæ sensus, quænam commodæ sint regulæ pro discernendo Divinæ scripturæ genuino sensu, & alia accuratè explicat *sæpe cit. Pet. Annatus lib.* 2. & 4. & *seqq.*

32 De traditionibus. Cæterum juxta Sacram Scripturam habemus verbum seu doctrinam non scriptam, sed viva voce per majores & posteros successivè traditam, qualis est traditio sacra, scilicet fidei vel morum doctrina non scripta, sed viva voce, quasi de aure in aurem successive tradita, qualis est ea, quâ credimus varia fidei dogmata, quamvis nullibi, saltem satis clare in scripturis expressa, v. g. qua credimus *B. Deiparam etiam post partum Virginem permansisse,* qua parvulos baptizandos esse tenemus, quam cõmendat *Paulus* dicens 2. *ad Thessal. cap.* 2. *vers.* 15. *tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostrã.* Et potest traditio sacra dividi in divinam, à Deo immediate revelatam, & à majoribus ad posteros traditam, velut in *Lege naturæ*, Doctrina de remedio tam pro masculis quam pro fæminis, contra originale peccatum divinitus inspirato, qualis traditio est, qua sine nulla scriptura, per annos bis mille, ab Adamo usque ad Moysen, in vero Dei cultu regebatur Ecclesia. Qualis est in *lege nova*, doctrina nullibi in sacris expressa literis, de *perpetua Mariæ Deiparæ virginitate, de baptizandis etiam ante usum rationis parvulis, de non rebaptizandis hæreticis, de invocatione Sanctorum, de sacrarum imaginum cultu, de septenario Sacramentorum numero,* & aliæ similes, vel ad fidem pertinentes, vel ad Sacramentorum essentiam spectantes, ut quæ sunt de materia & forma Sacramentorum Confirmationis, extremæ Unctionis, & Ordinis, in scriptura non expressis, dum per 40. dies post resurrectionem locutus est Christus Apostolis de regno Dei, & dixit Apostolus *Paulus* 1. *ad Corinth. cap.* 11. *vers.* 23. *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis,* unde profluxerunt quadragesimæ & quatuor temporum institutio, & observatio Diei Dominicæ loco Sabbathi, multæque aliæ, circa Sacramenta Ceremoniæ in Ecclesia usu receptæ, tantum viva voce ab Apostolis traditæ. Denique sunt traditiones Ecclesiasticæ post Christi in cœlos ascensum, & Apostolorum ex hac vita discessum, ab Ecclesiæ Prælatis introductæ, & usu receptæ, velut *Solennitas & observatio festorum, abstinentia à carnibus certis anni diebus, pia & laudabilis Crucis formandæ consuetudo, pius aquâ benedictâ aspergendi mos antiquus candelarum, cinerum, palmarum, & similum benedictionis usus, calici miscendæ aquæ usus,* quales traditiones licet à Sanctis P P. sparsim sint scriptæ, tamen traditiones vocantur, quia in nullo libro Canonico, vel S. Scriptura reperiuntur. Dari tamen traditiones præter verbum scriptum, demonstratur ex ipsa Sacra Scriptura, Conciliis, Sanctis Patribus & ratione. Et quidem quoad Sacram scripturam dicitur in veteri testamento: *Deut. C.* 32. *v.* 7. *Interroga Patrem tuum, & annuntiabit tibi Majores, & dicent tibi. Psalmo* 43. *v.* 1. *legitur: Deus auribus nostris audivimus, Patres nostri annuntiaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorũ, in diebus antiquis.* & *Is. c.* 38. *v.* 19. sic prædicitur: *Pater filiis notam faciet veritatem suam. Et Jeremiæ C.* 6. *v.* 16. dicitur: *State super vias & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea & invenietis refrigerium animabus vestris. Ecclesiastici C.* 8. *v.* 11. legi-

legitur: *Note præterea t narratio seniorum; ipsi enim didicerunt à Patribus suis, quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dabis responsum.*

In novo verò testamento *Paulus* 2. *ad Thessalon.C.* 2. *v.* 15. specialius atque clarius ait: *Itaque Fratres state & tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram*, id est, tenete verbum Dei, à me vobis sive scripto sive viva voce traditum. Idem *Apost.* 2. *ad Timoth. C.* 1. *v.* 13. ait: *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide & dilectione in Christo Jesu.* Ibidem *C.* 2. *v.* 1. eundem, sic ulterius alloquens, ait: *Tu ergo fili mi confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu, & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus, qui idonei erunt & alios docere.* Ubi manifeste patet, loqui paulum de doctrina ad fidem & dilectionem spectante, & non scripta, sed viva voce tradita; commendat ergo ibi, his in omnibus locis, scriptura sacra fidei doctrinam aliquam non scriptam sed traditam, seu non scriptum, sed traditu aliquod Dei verbum. In quibus omnibus locis Scriptura Sacra fidei doctrinam aliquam non scriptam sed traditam commendat.

Ex Conciliis Ecclesiæ idem passim aperte stabilitur, de quibus scriptura dicit *Matth. cap.* 18. *qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* & S. Augustinus *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ commoveret autoritas.* Itaque Ecclesia est audienda, & traditiones observandæ, sicut definivit *Tridentina Synodus sess* 4. *Canon. de scriptur Canonic.* & in aliis præcedentibus cunctis. Et sancti Ecclesiæ Patres in omnibus seculis hoc constanter docuerunt, prout ex omnibus illis ex ordine demonstrat *Pet. Annat. lib.* 3. *art.* 3. per verba eorum particulariter allegata: quia enim secundum Paulum ad *Rom. c.* 10. *v.* 17. *fides est ex auditu auditus autē per verbum Dei*, exinde necessario sequitur præter Scripturam divinam, dari verbum non scriptum, sed viva voce traditum Et ex eo, quod dicitur, *Deuter. cap.* 4. *v.* 2. *non addetis verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo*, non rejicitur traditio, sed solum prohibetur, ne quid addatur verbo Dei: Traditio autem divina non est, quid Dei verbo additum, cum sit verbum Dei non scriptum, sed traditum, nec quidquam per eam alteratur, nec impugnatur verbum Dei scriptum, sed potius explicatur, & defenditur, cum traditio sit pariter verbum Dei, quam *Paulus ad Thessalon. C.* 2. *vers.* 15. approbavit, in verbis: *State & tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam.* Quam materiam latius persequitur sæpe cit. *Annatus lib.* 2. *art.* 2. & 4. atque *Articulo* 5. agit de orali Judæorum traditione, ejusque explicationibus variis, inter quas ait Misnam nihil aliud esse, quam legem oralem collectam & scripto mandatam à Rabbino Jehuda. *Gemaram* esse expositionem sive complimentum Misnæ, cujus Autor creditur Rabbinus Asæ. Thalmuth esse volumen ex Misna & Gemara conflatum, ad cujus normam hodie reguntur Judæi, quamvis utrumque horrendis intolerandisque in Deum, maximeque in Christum scateat blasphemiis, ut merito à Pontificibus Gregorio IX. Innocentio IV. Julio III. Paulo IV. & Clemente VIII. ignibus tradi jussum sit. In omnibus remitto lectorem *ad sæpius citat. P. Annatum.*

Concordata Nationis Germanicæ.

SUMMARIA.

1. *De antiqua electione Episcoporum.*
2. *De ejus justa mutatione.*
3. *De origine Concordatorum Germaniæ.*
4. *De Annatis.*
5. *De observatione Concordatorum.*
6. *Causa & finis Concordatorum.*
7. *Concordatorum Germanicæ breve contentum, & ubi ipse eorum tenor videri possit.*
8. *Quæ beneficia dependeant à collatione Pontificis.*
9. *In quibus beneficiis sola confirmatio Electorum ad illum spectet.*
10. *De Mensibus Pontificis & Ordinarii.*
11. *Amplior persecutio de Annatis.*
12. *De primariis precibus.*
13. *De sensu A. C. addictorum circa concordata.*

NOtavi in *Jurisprud. mea lib.* 1. *tit.* 5. *part.* 8. *n.* 5. quod nec Ecclesiæ nec Romanis Imperatoribus sua semper perstiterit eadem Autoritas & potentia, ubi me retuli auff dz Bedencke des Reichs Vice Cantzlern Georg Sigmund Selden/ an Kayser Ferdinand, anno 1559. apud *Londorpium tom.* 1. *pag.* 26. Cum enim Pontifices, à Clericatu & populo antiquitus eligerentur electio Romanis Imperatoribus est significata pro illius confirmatione, *Cap. Agatha dist.* 163. §. *in electiones*, & §. *Principibus. C. Adrianus* 22. *eadem dist. Hieron. Balb. Episc. Gurcens. de coronat. c.* 14. ubi ait; Mos enim apud veteres invaluerat longo annorum decursu observatus, ut Clerus populusque Romanum Pontificem eligeret, quo designato in Imperatoris manu erat, electionem ratam irritamve habere, *d. C. Agatha*, perduravitque mos iste usque ab Adriano anno 1715. ad Imperatorem Fridericum Barbarossam. Atque etiamsi dici velit, Imperatorem Ludovicum prærogativæ renuntiasse, per tex. *in Cap. Ego Ludovicus, dist.* 63. Nihilominus à sequentibus Imperatoribus adhuc solebant ab Imperatoribus Pontifices electi approbari, quemadmodum legitur, Leonem VIII. ab Imperatore Ottone

1 De antiquâ electione Episcoporum.

fuisse approbatum, *autore Platina in vita Leonis*. Demum idem Pontifex Leo, eidem Imperatori Ottoni, ejusque successoribus in perpetuum privilegium prædictum instituendi Pontificis reddidit, juxta *cap. in Synodo ead. dist.* Eoque privilegio inter alios Henricus III. Laudatissimus Imperator ita usus est, ut successivè quatuor Pontifices, videlicet Clementem II. Damasum II. Leonem IX. & Victorem II. omnes Germanos creaverit. Tandem cum filio ejus Henrico IV. ea de re cœpta est controversia, omnium videlicet, quæ subsecutæ sunt, malorum principium.

2 De ejus justa mutatione. Postquam *Imperator Otto I.* Pontificem Joannem XII. & Benedictum V. *Imperator Otto III.* Joannem XIII. atque *Imperator Henricus III.* tres Pontifices de facto deposuisset hi conatus, tanquam contrarii, aboliti sunt per Corp. ejectionem *dist. 7.* ubi Anacletus Papa dicit; *quod ejectionem summorum Pontificum vel sacerdotum sibi Dominus reservaverit.* Magnam tamen potestatem Impp. exercuerunt in Ecclesias & Clerum, attestante Innocentio *in cap. 2. de major. & obed.* Ecclesias omnes olim fuisse sub Imperatore, ita ut omnes Ecclesiæ vectigales essent Imperatori, penderentque annum tributum, *auth. ut Eccles. Roman. Cap. si tributum & Cap. magnum II. q. 1.* qui etiam Episcopatus & Prælaturas in Imperio concessit, *Cap.* Literis, *distinct. 63.* sicut adhuc hodierna die in multis Regnis & Ducatibus similes collationes fiunt. Pleraque tamen omnia sunt mutata, vel ex indulgentia & renuntiatione, vel abusu & cessante causa, vel variarum rerum mutatis circumstantiis, secundum *Hieron. Balbum de Coronat. Cap. 15.* Nam antiqui Canones suffragantur Pontificibus & tradente D. Ambrosio, *ea qua divina sunt, Imperatoriæ non sunt subjecta potestati.*

3 Origo Concordatorum Germaniæ. Insuper lis circa collationem Episcopatuum & Prælaturarum composita est per *Concordata Germaniæ* cum Pontifice *Nicolao V. anno 1447. & Imperatore Friderico III.* quibus cautum est, ut Electio Episcoporum penes Collegia Canonicorum remaneat, confirmatio autem ad Pontificem spectet: Investitura verò feudalis quoad bona & Regalia ab Imperio dependentia Imperatori omnino competat. *Capit. Caroli V. art 16. Capit. Leopold. R. H. O. 6.* Prout hodie observatur & Pontifici contradicitur, si in Confirmationibus suis de temporalium quoque collatione, faciat mentionem. Atque uti vigore Concordatorum Imperator non confert feuda personis Ecclesiasticis, quæ non impetrarunt Pontificiam confirmationem, *Besold. in Thes. verb. Concordata*, tamen Pontifex etiam, sub prætextu Taxæ, quam sæpius excessivam esse Principes Episcopi conqueruntur, & propterea litteras Cæsareas pro moderatione ad Sedem Apostolicam impetrant, confirmationem non nimis protrahere, & differre debet, ne Imperator Vasallo, fidelitatis juramento sibi astricto, longo tempore careat, quo casu memini, monitam esse Sedem Apostolicam, ut confirmationem diutius non procrastinet, quia alias sua Cæsarea Majestas investituram non esset diutius dilatura, & notat *Christineus Vol. 1. decis. 357.* multas Ecclesias Germaniæ illa Concordata non acceptasse, sed ampliora jactare privilegia: Ex his Concordatis, ait *Coccej. de I. P. c. 22. n. 10.* exercere.

Papam *jus Annatarum*, quo beneficii vacantis Successor unius anni certam summam taxæ Loco Papæ solvere tenetur, quasi in subsidium expeditionis sacræ *R. A. anno 1500. tit. 43.* in verbis: Item soll auch eine Bottschafft zu unserm H. Vatter dem Pabst geschicket werden / seine Heiligkeit des Fürnehmens gegen den Türcken / und andere Anfechter der Christenheit und des Reichs / des dann seine Heiligkeit ein Verwandter seye / zu berichten und zu bitten / daß er / als den Heiligen Vatter / seine Treue Hülff und Rath mittheile / sonderlich daß er die *Annata* der Teutschen Nation, so darzu sonderlich zu geben verordnet seynd / darzu gebe und folgen lasse. Auch Indulgentz / Cruciat und anders darzugebe: Inmassen er / als der Vatter der Christenheit / zu thun schuldig. 4 De Annatis.

§. 2. Es soll auch des Reichs Regiment, wo sich der Pabst widersetzet / und keine Hülff darzu thun wolte / rathschlagen / wie die Päbstliche Heiligkeit zu solchen löblichen Fürnehmen zu bewegen.

§. 3. Dieselbe Bottschafft soll auch Befehl haben mit seiner Heiligkeit der Concordaten und anderer Beschwehrung halber / so der Teutschen Nation vom Stuhl zu Rom mannigfältig auffgelegt werden / und begegnen / ernstlich zu halten / alles nach laut einer instruction, so unser verordnet Regiment in vollkommlicher Form wohl wird wissen nothdürfftiglich zu stellen.

Speidel. verò *Specul. observ. verbo Concordata, Principum Germanicæ nationis*, ex Hundio in dem Bayrischen Stambuch *p. 2. fol. m.* 401. refert, daß sie ihren Ursprung dahero haben / als sich zwischen dem Stuhl zu Rom und den Teutschen Fürsten Irrung zugetragen / über die Decreta des Concilii zu Basel / welche die Teutsche Fürsten durchaus wolten gehalten haben / aber die damahlige Päbstliche Heiligkeit das Widerspiel / würde eine Vereinigung gemacht / dabey Æneas Sylvius, so nachmals Römischer Pabst worden / von des Kaysers wegen persönlich gewesen / dadurch etliche Articul des gemeinen Concilii angenommen / und etliche nicht / darnach man sich endlich zu verhalten / und zurichten / *Concordata Principum* genant: In quibus Concordatis Germaniæ potestas Imperatoris, circa personas Ecclesiasticas limitata & gravis illa quæstio inter Summos Pontifices & Imperatores hac de re agitata, sublata, inibique convenit, ut Electio Episcoporum penes Collegia Canonicorum remaneret absolute, Confirmatio autem ad Summum Pontificem spectaret; Investitura verò feudalis, 5 De observatione Concordatorum.

feudalis, quoad Regalia, secularia & bona ab Imperio dependentia, Imperatori omni jure competeret, *Sprinzenstein in facie Rom. Imp. p. 1. Thes.* 20. Quæ Concordata usu adeò recepta fuerunt postea, ut non solum in Imperatorum Capitulationibus eorum mentio facta sit, sed etiam edicto Maximiliani I. anno 1418. Leodiensibus & Caroli V. 1544. Cameracensibus injunctum fuerit, isthæc Concordata servare, ac Ferdinandus I. in *ordinatione Imperialis Consilii Aulici anno* 1559. Augustæ facta expresse statuerit, ut cum cæteris Imperii legibus fundamentalibus, Concordata Germanicæ Nationis in Consilio, certa in mensa, ante oculos Consiliariorum posita essent, ut eorum melius recordarentur. Quod idem postea â Matth. Imp. repetitum, in dem concept seiner neuen Reichs-Hoffraths Ordnung *tit.* 6. Ac de hisce Concordatis in Rom. Regis *Ferdinandi IV. Capit.* §. 16. sequentia inveniuntur verba: Und als über und wieder Concordata Principum auch auffgerichtete Verträg / zwischen der Kirchen / Päbstlichen Heiligkeit / oder dem Stuhl zu Rom / und Teutscher Nation, mit unförmlichen gratien / rescripten, annaten der Schrifft / so täglich mit Manchfaltigung und Erhöhung der Officien / am Römischen Hoff / auch reservation, dispensation, und sonderlich resignation, all solcher Præbenten / Prælaturen / Dignitäten und Officien / die sonsten per obitum ad Curiam Romanam nicht devolviret werden / sondern jederzeit / ungeachtet und in welchem Monat sie auch ledig und vacirend worden / den Ertz- und Bischoffen auch Capitulen und anderen Collatoren zu vergeben / heimgefallen / wie weniger nicht per Collaturas Prælaturarum electivarum & Præbendarum, oder in andere weg / zu Abbruch der Stifft Geistlichkeit und anders / wieder gegebene Freyheit darzu zu Nachtheil des juris Patronatus, und des Lehnherrns / stättig und ohn unterläßsig offentlich gehalten / derohalben auch unleidentlich verbotten Gesellschafft und contract oder Bündtnuß vorgenommen und auffgerichtet werden / das sollen und wollen wir und der Churfürsten und anderen Ständen Rath bey unserm heiligen Vater dem Pabst und Stuhl zu Rom unsers bestens vermögens abwenden und vorkommen / auch darob und daran seyn / daß die vorgemeldte *Concordata Principum*, und auffgerichtete verträg / auch privilegia und Freyheiten / gehalten / gehandhabet / und denselben festiglich gelebet / und nachgekommen: Jedoch was Beschwerung darin gefunden und Mißbrauch entstanden / daß dieselbe vermög deßhalber gehabter Handlung zu Augspurg / in *anno* 1530. gehaltenem Reichstag abgeschafft / und hinfurter dergleichen ohne Bewilligung der Churfürsten nicht zugelassen werden: Doch so viel diesen und den nechst folgenden 17. articul betrifft / unsere lieben Oheim und Churfürsten zu Sachsen / Brandenburg und Pfaltz und ihren Religions Verwandtẽ / den Religion und prophan Friedẽ / auch dẽ jüngsthin zu Münster und Oßnabruck auffgerichten Friedenschluß / und was dem anhängig / unabbrüchig / auch ohne consequentz / Nachtheil und Schaden. *vid. Capit. Leopold.* §. 19. *Joseph.* §. 8. allwo es weiter ausgeführet in / verbis auch sollen und wollen wir etc.

6 Causa & finis Concordatorum.

His itaque Concordatis ansam dedit ratio constituendorum Episcoporum, ut illorum electio ad Canonicas Ecclesiarum Cathedralium pertineat, confirmatio ad Pontificem, investitura de Regalibus sceptro expedienda ad Imperatorem, consecratio ad Metropolitanos, cum à Principibus secularibus consecrationis Sacramentum conferri minimè possit. Contra quæ Concordata tamen multa congessit, ex variis Scriptoribus A. C. *Henric. Linck. in dissertat. de Concordat. Nat. German. per tot.* Interim res ita composita est, & utimur his Concordatis tanquam Sanctione Pragmatica. Galliæ tamen pacta cum Pontifice majorem pro Rege continent libertatem, præsertim inter Pontif. Leonem X. & Franciscum I. anno 1515. quib⁹ Concordatis divisio quoad Provisiones beneficiorum in Gallia introducta: atque *provisio Prælaturarum* consistorio Romano cum jure Annatarum, ad sustentationem Cardinalium quidem attributa, *nominatio* tamen Regi reservata est, *Klok. Vol.* 1. *cons.* 4. *n.* 13. Ne verò *Academiæ Galliæ*, quarum tunc erat major potestas, & quarum opera pragmatica sanctio constituta fuit, Concordata ista impedirent, ipsis relicta fuit nominatio ad cætera beneficia, per octimestre spatium in anno, ad utilitatem Graduatorum. Atque nominatione omnium Episcoporum & Abbatum Regibus concessa, Regia potentia magno crevit augmento. *Concordata* verò *Germaniæ* Curiæ Romanæ magis favent, quæ sunt *pacta, inter Fridericum III. Imperatorem, & Pontificem Nicolaum V. celebrata, quibus omnium Ecclesiarum, quæ in Curia vacant, aliorumque beneficiorum provisiones atque collationes, Sedi Romanæ reservantur: In cæteris verò Canonica permittitur electio, ita tamen ut confirmatio petatur â Pontifice, & si is electos ducat inhabiles, de digniori provideat persona, mensesque inter illum, ac ordinarios Collatores ex æquo dividantur; denique de fructibus primi anni Ecclesiarum Cathedralium, atque Monasteriorum, Virorum scilicet, â die Vacationis, summæ Pecuniarum in libris Cameræ taxatæ exsolvantur.*

7 Concordatorum German. breve contentum, & ubi ipse eorum tenor videri possit.

Et Variæ quidem Concordatorum editiones, ut ex Trismegisto, Canonicali *Sigismundi â Vorburg* monet *Besold. in Thesaur. Pract. verb. Concordata.* Exhibet tamen *Goldastus tom.* 1. *Constit. Imp. pag.* 408. tenerum eorum Coloniæ anno 1597. impressum, & *ex illo Limn. ad Capit. Caroli V.* nec non *Henr. Lynck. in dissert. de concord. nat. Germ. cap.* 2. ubi etiam *n.* 12. monstrat Synopsin Concordatorum in lingua Germanica. Ex quibus apparet, quod concordata quatuor potissimum complectantur Capita, *primò* provisiones atq; reservationes Pontificum certâ

ratione declaratas atq; modificatas. *Secundo*, Capitulorũ electiones Canonicas, ita tamen ut in Curia Romana petatur confirmatio; *Tertio*, Menses Papales determinatos & constitutos. Quarto Annatas sedi Romanæ reservatas.

8 Quæ beneficia dependeant à collatione Pontificis.

Hinc, vigore Constitutionum & Concordatorum, à Sedis Apostolicæ collatione sola dependent omnia beneficia apud Sedem Apostolicam, sive in Curia Romana vacantia, sive majora sint sive minora, *Vallens. tit. Extravag. de præbend.* §. 2. *n.* 8. Item *beneficia* per depositionem, privationem, translationem, renuntiationem, atque electionis vel postulationis improbationẽ vacantia. Nec non *beneficia* Cardinal. aliorumque officialiũ Curiæ. *Beneficia*, pro quibuscunque negotiis ad Romanam Curiam venientium, seu ab eadem recedentium, si in locis à dicta Curia ultra duas diætas Legales non distantibus obierint: atque pro diæta, intelligunrur 20. milliaria, quorum unum mille passus habet, ita ut 20. milliaria computentur pro itinere unius diei. *Beneficia Curialium*, mortuorum intra duas leges diætas à Curia, nisi ibi domicilium habuerint. *Beneficia* quæ promoti à Sede Apostolica, ad majores dignitates tempore promotionis obtinuerunt. Denique *beneficia* per assecutionem pacificam ad collationem Papæ spectantia.

9 In quibus beneficiis sola confirmatio electorum ad illum spectet.

Extra talia beneficia reservata, Pontifex in cœteris *Metropolitanis & Cathedralibus Ecclesiis*, ut & *Monasteriis* Pontifex electionem Canonicam permittit, qualis illa perhibetur, quæ per eos peragitur, ad quos de jure, consvetudine, aut privilegio electio spectat, ut sunt, qui ad gremium loci spectant, cui præficiendus quæritur, & quidem in secularibus beneficiis *Canonici*, in regularibus verò *Monachi*, *Zœs. ad tit. X. de Elect. n.* 2. *& seq.* Ita tamen ut intra tempus à *Nicolao III. Papa* in *C. Cupientes* 16. *de elect. in* 6. constitutum, ad Sedem Apostolicam confirmationis gratia electiones deferantur. Si Electiones intra illud tempus constitutũ ad Sedẽ Apostolicã deferantur, atq; canonicæ sint, eas confirmare tenetur, quod si verò vel plane nõ præsentatæ, vel præsentatæ, sed minus canonicæ fuerint, illas reprobare, imò ex rationabili & evidenti causa de digniori ac utiliori persona Ecclesiæ providere potest. Hoc modo confirmati, vel per Provisionem Pontificis constituti, nihilominus Metropolitanis suis juramenta, aliaque, ad quæ de jure tenentur, præstare debent. Ab hoc tamen recursu ad Sedem Apostolicam, pro confirmatione vel provisione impetranda excipiuntur partim Monasteria, aliaque regularia beneficia, quorum confirmatio hactenus à Curia Romana sive Pontifice haud peti consuevit, partim etiam cœteræ dignitates, & beneficia quæcunque, secularia & regularia, in quibus provisiones illis permittit, ad quos alias jure ordiuario pertinent, exceptis tamen majoribus dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus, aliisque beneficiis, quorum confirmationem sibi Pontifex reservavit. *Vid Becker in Synops. Jur. Imp. Rom. Germ. lib.* 3. *C.* 3. §. 7.

Tertium Concordatorum caput eo principaliter tendit, ut beneficia Ecclesiæ, sic ubi 1. Mense *Februario*, *Aprili*, *Junio*, *Augusto*, *Octobri & Decembri* vacaverint, ad collationem Ordinarii pertineant, ita ut illam Pontifex nec per reservationes, nec per gratias expectativas, aut aliam quamvis dispositionem impedire queat. Excipiuntur tamen omnia beneficia ad provisionem Pontificis spectantia, de quibus in *C. I. Concordatorum.* Beneficia verò *Januario*, *Martio*, *Majo*, *Julio*, *Septembri*, *& Novembri*, utpote mensibus papalibus vacantia, sunt reservata collationi Pontificis, ita tamen, ut si in loco beneficii is, cui collatio facta, non appareat, intra tres menses à die notæ vacationis, collatio Ordinario competat. Quod ipsum tamen modificando iterum immutavit *Gregorius XIII. Georg. Branden. in Collectaneis super Concordat. Notab.* 12. ubi quoque Bullas exhibet: in declaratione Constitutionis à Nicolao V. editæ, circa collationes beneficiorum vacantium in Mensibus Sedi Apostolicæ reservatis, juxta formam Concordatorum cum Natione Germanica, proposita à *Goldast. tom. Constit. Imp. pag.* 410. ita scil. ut sufficiat intra prædictos tres menses, à die notæ vacationis, à Sede Apostolica gratiam atque dispositionem fieri, ejusque concessionis fidem & testimonium, intra prædictum tempus, à die notæ vacationis vel collationis significari, vel in beneficii loco publicari; tenorem hujus declarationis refert *Henr. Link. in dissert. de Concord. cap.* 2. *n.* 38. 10 De mensibus Pontificis & Ordinarii.

In *quarto & ultimo* Concordatorum capite Pontifici reservantur *Annatæ*, quæ ab Anno denominationem accipiunt, & sunt primi anni fructus, ex vacante beneficio, Pontifici Romano pendendi *Arnd in Lex. Antiq. Eccles. sub voc. Annatæ. Limn. ad Capit. Caroli V. art.* 16. *verb. Annaten n.* 1. *& seqq.* de origine harum varii varie scribunt, quicquid tamen fit, hoc aliqui tradunt, tempore Bonifacii IX. nullam perpetuam & universalem Annatarum legem extitisse, siquidem ipse Papa, sola bellorum contra infideles occasione, easdem indixerit *Marc. Anton. de Dominis de Republ. Eccl. lib.* 9. *c.* 9. *n.* 63. postea tamen, maxime tempore *Pii II. & Innocentii IIX.* certæ constitutiones, quæ legis vigorem obtinuerunt de illis editæ, atque juri Canonico adjectæ sunt, *Vid. C.* 1. *cum sequ. lib.* 7. *Decret. de Annat.* Causa Annatarum finalis est, ut contra communes Christiani nominis hostes reserventur, quo, si casus & necessitas urgerent paratus esset thesaurus, unde belli sumptus, aliaque necessaria depromi possint. Huc respiciens *Maximilianus I. Imp.* cum statibus in Comitiis Augustanis decrevit, propter bellum Turcicum mittendam esse legationem ad Pontificem Alexandrum VI. ut Rempublicam ope consilioque juvaret, & Annatas Nationis Germanicæ hac potissimum de 11 Amplior prosecutio de Annatis.

causa

causa olim concessas, in hunc usum contribueret, *R. I. de Anno* 1500. *tit.* wie man mit dem Pabst handeln soll 43. Accessit denique specialis ratio & titulus, Expeditio in *Terram sanctam*, ad recuperandam Hierosolymam, religionisque socios è Turcarum servitute liberandos, quæ communi nomine *passagium* appellatur.

Solvuntur Annatæ, juxta Concordata nostra de Ecclesiis Cathedralibus omnibus & Monasteriis sed virorum duntaxat, vacantibus, ex fructibus primi anni à die vacationis, secundam in libris Apostolicæ Cameræ taxatam summam, ita ut à die habitæ possessionis pacificæ, dimidia pars intra annum solvatur sequentem. Quod si tamen sæpius intra annum vacaverint, non nisi semel Annatæ solvuntur, nec debitum in successorem beneficii transit. 2. De reliquis dignitatibus personalibus officiis & beneficiis, quæ autoritate Sedis Romanæ conferuntur, itidem præstantur in annum, ita tamen, ut ne hic onus ad successorem beneficii pertineat. Excipiuntur tamen beneficia minora, quæ valorem 24. florenorum auri non excedunt, id quod *Const. Clem. VII. in C. cum sicut nobis. 2. de Annat. in 7. Decret. lib.* comprobat, ut & illa quæ vigore gratiarum expectativarum aut ex causa permutationis conferuntur, de his enim Annatæ non solvuntur. Denique Pontifex in illis, quæ excessive taxaræ sunt, retaxationem promittit, insimulque specialem provisionem in gravatis regionibus, secundum qualitatem rerum temporum & regionum, nec nimium prægraventur. Exinde verò quod Episcopi vigore Concordatorum à Pontifice confirmandi sint, per bonam quidem consequentiam colligi potest, quod regalia ab Imperatoribus non aliis, quam à Papa confirmatis, concedi queant Episcopis, quod & ipsis Concordatis constitutum esse censent *Engelbrecht de Jurisd. th. 67. in pr. Einsidel de regal. c. 2. n. 128. et alii.* Tan-
12 dem denique ex ipsis Concordatis patet, quod iisdem *primariæ Imperatorum preces* neutiquam introductæ aut constitutæ sunt, cum illæ ex jure primordiali Majestatico Imperatoribus in conferendis beneficiis Ecclesiasticis competenti, tanquam reliquiæ, antiqua consuetudine approbante, supersint, atque Imperatoribus competant, *Klok. vol. 1. Cons. 4. n. 15. & 16.* ibique allegat *Diploma Rudolphi I. Imp. Reinking de R. S. & E. lib. 3. class. 1. C. 9. n. 56. Conring. in animadv. ad Bul. Innoc. X. C. 9. in pr.* quamvis abundantioris cautelæ, non necessitatis causa Imperatores ad hoc jus primariarum precum sub auspiciis regiminis non nunquam requisiverint approbationem. *Klock. cit. cons. 4. n. 22. & 23. Coring. d. loc.*

De primariis precibus.

Auguſt. autem Confessioni addicti asserunt Concordata Germaniæ ipsos non tangere, postquam per Pacificationem religiosam, Jurisdictio Pontificis in illorum territoriis sit suspensa, & consequenter valor quoque concordatorum, quoad ipsos expiraverit, & proinde *Lehmannus in Chronic. Spirensi* scribit, quod Concordatis protestando contradixerint; Insuper post Concilium Tridentinum in R. I. & Capitul. Cæsar. Pacificatio Religiosa sit approbata, & ex *Inst. Pacis Monast. & Osnabrug.* ipsos jam majoribus gaudere immunitatibus, atque à nexu Concordatorum in totum esse liberatos, per verba *Instrum. Pacis Cæs. Svec. art. 5. §. 5. vers. Si quid Annatarum, Jurium Pallii, Confirmationum, Mensium Papalium, & hujusmodi Jurium & Reservationum nomine, in bonis Statuum Augustanæ Confessionis Ecclesiasticis immediatis à quocunque, quandocunque aut quomodocunque prætendatur, id validitate & executione à brachio Seculari impertienda careat.* Ex quibus liqueat, Menses Papales cum Annatis Protestantes non amplius obstringere, quamvis adhuc hodie in non nullis Protestantium locis Annatæ usu receptæ sint, in quas tamen nihil juris sibi Curia Romana vindicare possit, sed dispositioni cujuslibet Superioris relinquantur. Quod etiam in Capitulis mixtæ religionis procedat, ita tamen, ut jura Pontificia ad Capitulares atque Canonicos, ex numero tantum Catholicorum, restringantur, sive Capitula ac beneficia Ecclesiastica sint immediata vel mediata, *Inst. Pac. art. 5. §. 5. vers. in quorum autem & §. 9. vers. omnia quoque.* Sic quoque quoad Confirmationem Episcoporum & Prælatorum *A. C. in eodem Instrum. Pacis art. 5. §. 6.* dispositum, ut postquam intra annum electionis, aut postulationis suæ fidem fecerint, absque ulla exceptione investiendi, ad Comitia vocandi atque titulo Electorum aut postulatorum in Episcopum insigniri debeant, & *scamno* inter Ecclesiasticos & Seculares *intermedio transverso* potiantur, quo hodie in casu alternativo Duces Lüneburgici, utpote Episcopi Osnabrugenses, Episcopus Lubecensis & Administrator Magdeburgensis utuntur. Ubi itaque in Capitulationibus de observantia Concordatorum agitur, protestantes specifice reperiuntur excepti. *Capitul. Leopold. art. 19. & Joseph. art. 18.* Quæ tamen interim ita recepta sunt Pacis & tranquillitatis Studio, usq; dum de negotio religionis exoptata fiat conventio & felicissimus consensus, sublata acerbitate animorum, quæ hactenus obstitit.

13 De sensu A. C. addictorum circa Concordata.

Concurrentia Jurisdictionis.

Vid. verb. Camera & Judicium Imperiale Aulicum.

Confiscatio.

IN *R. I. anno* 1559. §. 35. constituitur, quod bona rapta & furtiva confiscari nullatenus debeant.

Con-

Consensus.

IN *Ord. Notar.* Coloniæ *anno* 1512. disponitur, quod consensus non debeat trahi ad ignorata & ignota.

Consilia. Consiliarius.

SUMMARIA.

1. *De responsis prudentum antiquis & hodiernis, & eorum valore.*
2. *De communi Dd. opinione & præjudiciis.*
3. *De Consiliariis, eorum distinctione, honore & præcedentia.*
4. *Quæ sint ICtorum præmia?*
5. *Prærogativa Consiliariorum Imperialium.*
6. *Cujus ætatis Consiliarii eligendi.*
7. *Adulatores non esse admittendos.*
8. *Eos tandem ab ipsismet Principibus rejici, & puniri demonstratur exemplo.*
9. *Meliorem esse Statum Reipublicæ sub malo Principe cum bonis consiliariis, quam è contra.*
10. *Concluditur quæstio de ætate Consiliariorum.*
11. *Discutitur, an expediat Principi regimen auspicanti prædecessoris sui Consiliarios mutare an retinere.*
12. *Quod Salarium liberale Consiliariis sit constituendum.*
13. *Officia & qualitates Consiliariorum examinantur.*
14. *An & quando Senator vel Consiliarius ab officio removeri possit?*
15. *Consilio belli pacisque tempore Princeps præsideat.*
16. *Multi audacius belli consilia suggerunt, quæ exequi non auderent.*
17. *Qui Consiliarii primum audiendi?*
18. *Plurium consiliis utendum.*
19. *Arbitrium tamen manet penes Principem.*
20. *Paucis Consiliariis revelanda secreta.*
21. *Non omnia arcana Ministro communicanda, ne familiarior Principi factus sui obliviscatur.*
22. *Assentationi aures non præbendæ.*

DE Consiliis seu Responsis Prudentum sancitur *in R. I. de anno* 1654. §. 96. quatenus in referendo & votando debeant attendi *& in Ord. Cons. Imp. Aulic. tit* 4. §. 15. Amplius disponitur *in Inst. Pac. Cæsar. Suec. art.* 5. §. 49. Et rigorose prohibetur, *ne quicquam publice privatimve, concionando, docendo, disputando, scribendo, & consulendo contra transactionem Passaviensem, pacem Religiosam & hanc transactionem fiat, quod ipsam impugnet, dubiam faciat, aut assertiones contrarias inde deducat.* Quamvis enim olim Legum 12. Tabularum interpretatio commissa sit Juris Consultis & Pontificum Collegio, quia non omnium passim interpretationes juris vim obtinebant, nisi quibus ob perspectam & probatam eruditionem hoc esset specialiter ab Impp. concessum, vel quorum scripta & responsa postea, ut Corpori juris insererentur, digna visa fuere. Maximam tamen responsorum fuisse autoritatem ex eo patet, quod Judici ab ea JCtorum opinione recedere non licebat, §. 9. *Inst. de J. N. G. & Civil.* Quorum igitur

1 De responsis Prudentum antiquis & hodiernis, & eorum valore.

responsa in Corpus juris sunt redacta, vi legis pollent, non quidem per se, sed quatenus Imperator hæc omnia approbando & jubendo sua fecit. Hoc jus hodie tam in docendo, quam respondendo, disputando & consulendo, cum solenni ritu confertur in Academiis à Pontificibus & Impp. Romanis hoc privilegium habentibus, ut publice Doctores in utroque jure creare possint, prævijs duobus tribusve examinibus, & disputationibus insuper publicis, pro cujusque Universitatis Statutis, quibus suam cum applausu comprobent eruditionem: hocque jus creandorum Doctorum sub Imperatore Lothario vel paulò post cœpisse vulgò creditur. Responsis prudentum antiquorum, *communes Dd. opiniones* vulgò comparantur, quamvis latissima sit inter hæc duo differentia, cum responsa prudentum, veluti Lex semper debeant attendi & observari, communis verò opinio non semper, quippe quæ rationibus & legibus non suffulta non præjudicat, *Finckelth. obs. observ.* 1. *n.* 11. & 12. & *observ.* 32. *n.* 23. nam Dd. dicta eatenus attendenda, quatenus legibus consentanea, *Mynsing.* 5. *observ.* 61. *n.* 6. pulchrè *Carpzov. decis.* 33. *n.* 15. Hodie Doctorum autoritas probabilis tantum est, non necessaria, *Suaretz in thes. com. opin. lit. d. n.* 104. adeoque id saltem operatur Doctissimi ICti responsum, ut qui illud pro se habet, justam causam litigandi habuisse videatur, & in expensas non possit condemnari. *Myns. ad* §. 1. *vers. hæc autem Inst. de pœn. tem. litig.* Nota sunt responsa Facultatum Juridicarum, quæ partes litigantes crebro judicialiter ad acta producere solent, de quibus tamen novissimus *R. I. de anno* 54. §. zu dermahliger 86. statuit, daß solche weder in referendo noch votando Ziel und Maß geben/ noch/ so viel das factum belanget/ einigerley Weiß attendiret werden sollen. Judex profecto communem sequi non debet, si casus in jure communi sit decisus, quia lex scripta præponderat traditioni Doctorum, ad quam descendere non licet, nisi jure deficiente, aut adeò obscuro, ut interpretationem Prudentum, ex qua communis opinio resultat, desideret, tunc enim sequi debet illam opinionem, quæ majori æquitate & ratione nititur, vel in praxi observatur, *Zœs. ff. de judic.*

2 De communi Dd. opinione, & præjudiciis.

judic. n. 34. Sed quod ad præjudicia Imperialis Cameræ attinet, quamvis alias Judicis sententia jus tantum faciat inter partes, si tamen Imperator judicat, inferiora Tribunalia merito præjudicia Cameræ sequi debere tradit *Manz. decis. Palat. q. 33. n. 11. vid.* plura in *Jurisprud. mea lib. 1. tit. 2. part. 2. Fritsch. exercit. Jur. publ.* ubi plura de Dd. traduntur. Et *Adam Lauterbach. in dissert. Academ. Comment.* de consiliis, eorumque jure, ubi post definitionem & divisionem *cap. 2.* agit de personis, quæ consilium dare & accipere possunt, *cap. 3.* de objecto Consiliorum, *cap. 4.* de forma & fine, *Part. 2. cap. 1.* de effectu & jure Consilii, & quidem respectu dantis, *cap. 2.* de jure consilium accipientis *cap. 3.* de jure tertii, quod ipse læsus vel contra Consilium dantem vel accipientem habet.

3 e Consiriis, co- m di- nctione nore & ecceden- a.

Huc quoque pertinent *Consilia & Consiliarii*, qui plerumque distingui solent, ut alii constituti sint Imperii & Reipublicæ conservandæ causa, in quorum Senatu *causæ Status publici*, Pacis, belli, fœderum, & istiusmodi proponuntur: Alii verò Senatus tantum sunt occupati in administranda justitia, Justitz und Parthey-Sachen / & tales Senatus vocantur plerumque Tribunalia, Dicasteria, Consilia Cameræ, uti sunt *Consilium Imperiale Aulicum & Camera Spirensis*, nec non alia Electorum, Principum & Statuum Consilia in Germania, ihre Cantzeley und Regierungs-Räthe. In quibus tamen sæpius ita status publici ratio cum administratione justitiæ concurrit, ut sollicitè providendum sit, ne vel justitia lædatur, vel Respublica sentiat damnum. In Consilio tamen imperiali Aulico etiam causæ status tractantur, & cum eo communicantur, prout supra notatum sub *tit. Commissio fol. 554. n. 4.* ex textu *Ord. Consil. Imp. Aul. tit. 5. § 8.* Quoad honorem & præcedentiam Consiliarii, Secretiores primas sibi vindicant: provisum tamen est *in Ordinat. Consil. Imp. Aul. tit. 1. §.* So ist auch unser/ ut Consiliarii Imp. Aulici eos statim subsequantur, in verbis: So ist auch unser allergnädigster Befelch / Will und Meinung / daß unsere Reichs-Hoff-Räthe / samt und sonders / allen Räthen von andern unseren Mittelen / ausserhalb geheimden Raths / in gleichem Stand / vorgehen / und vor denselben die præcedentz / und obriste Stell haben sollen. Nec seperari Collegium Imperiale Aulicum debet, ut alio primoque tempore personæ illustres, alio Literati separatim ad Conventus vel convivia vocentur, quia memini noluisse istos tentatum hoc ludibrium sufferre, & ultimo loco invitatos non comparuisse. Equidem in Curia Electorali Heidelbergensi hunc ab antiquo morem servatum fuisse refert & testatur *Guilielm. Anton. Fridenberg. in Epist. gratulat. ad Theod. Hœping* quæ ejusdem tractatui de jure insignium præmissa est, ut Nobiles sinistro, Doctores dextro, & sic digniori scamno insidere soleant, & teneantur. *Andr. Cruf. de preeminent. session. & praced. c. 32. n. 14.* In Gallia quoque eos, qui per juris prudentiam, dignitatem Senatoris & Consiliarii Regii adipiscuntur, eo ipso nobiles fieri, & posteris suis nobilitatem parare, Arrestis Parlamentorum sancitum legimus, idque hodienum in Gallia observari compertum habemus.

Demonstrant passim Historiæ antiquæ & Diplomata, præcipua Aulæ Cæsareæ officia, olim ICtis fuisse concredita, quæ hodie Comites & Illustres personæ ocupant. Causa mutationis hæc ferè occurrit, quod ICti ipsimet vel post aliquot annorum administrationem in Comitum & Baronum ordinem transierint, sicque aliis ansam præbuerint ejusmodi officia ambiendi: Vel quod persona illustris semidocta plus sibi hodie famæ & existimationis conciliet, quantum non sibi profundissima ICti præclarissimi prudentia possit comparare. Quamvis alias plerique generis claritatem, literarumque peritiam collidi inter se & dissidere putent, quo errore factum est, ut disciplinæ olim ingenuæ ad plebem transierint, â Nobilibus repudiatæ, quasi non satis generosus esset ordo ille, si gloriam litterarum admitteret. Alia mens fuit *M. Tullii Ciceronis*, qui Principes Civitatis fuisse scribit ICtos, & *Tacitus Annal. 3. in fin.* testatur, per Jurisprudentiam principem in Civitate locum acquiri. Exempla non è longinquo peti debent, usurpamus quotidie oculis familias Comitum vel Baronum quorum aut avos aut Parentes Jurisprudentia ad illos honores evexit, & qui tamen ICtos tamen alto jam despiciunt supercilio, quasi Doctorum Juris ordo longissime infra ipsorum exaltatam dignitatem depressus jaceret, nec ulla superesset paucorum licet annorum memoria. 4 Quæ sint ICtorum præmia.

Non sic *Joannes â Bebenburg Episcopus Bambergensis*, qui generis sui fastigium glorioso Doctoris titulo cohonestavit. Non sic *Ulricus de Gemmingen*, & *Sebastianus de Rotenhan*, Electores Moguntini: *Philippus de Flörsheim*, & *Philippus de Rosenberg*, Episcopi Spirenses, Doctores juris, *Joannes Dux Megapolitanus* Doctor Theologiæ, aliique plures Duces, Comites, Barones, Nobiles, *Cruf. d. loc. n. 26. & seq.* Quibus adjungi possunt, quæ *in Jurisprud. mea tit. 2. p. 2. n. 27. & seqq.* à me sunt adducta. Quod si verò in persona aliqua nobilitas simul generis & scientiæ concurrat cum dignitate officii, illi meritò primæ deferuntur. Præsertim verò Consil. Imperiales Auricos non solum secundum qualitatem Jurisprudentiæ & scientiæ, sed & secundum gradum Imperialis Officii considerari decet. Cum enim Consilio assistant, Diademati & sceptro Imperiali, sint è Senatu Imperatoris, ad quem Summa Imperialium defertur negotiorum, sint Consiliarii præcipui, cum quibus Imperator, tanquam summus Consilii præses & Caput, Imperiale in omnes Status judicium exercet, quis tanto 5 Prærogativa Consiliariorum Imperialium.

tanto capiti convenientem his Consiliariis prærogativam denegabit, cum omnes officiales honorem, & præcedentiam suam à Domini sui præeminentia metiantur.

6 Cujus ætatis Consiliarii eligendi. Si porrò Senatus Romani supra recensitas qualitates nostris temporibus adaptare licet, Prima de ætate Consiliariorum quæstio occurrit, quæ potius ex Principis voluntate dependet, quam ut certi quid statui possit. Expedire tamen existimant, ut senibus juvenes doctrina clari intermisceantur, ut si senes laboribus non amplius superesse possint, juniores Consiliarii cum iis labores sustineant, & in Seminarium justitiæ asciti longiori tempore huic operi vacare possint, & cœteros supervenientes de Stylo Senatus informare. *Ant. Thesaur. in præfat. decis.* 3. *n.* 7. ubi tamen *n.* 9. ait, si agatur de Senatu *Reipublicæ gubernandæ causa* ordinato, cum id munus in judicio & experientia annorum consistat, majorem ejusdem senatus partem debere esse seniorem. Ita Rex Roboam primò requisivit Consilium à viris senibus, qui Salomoni à Consiliis fuerant, & magnam rerum, statum publicum concernentium, notitiam habebant, experientia solidatam. Quid enim tutius, quam in rebus subitis, perplexis, & materiam status concernentibus Consiliarios adhibere prudentes? Quia verò Roboam Consilium senum aspernatus est, &

7 Adulatores non esse admittendos. seorsim convocavit juvenes suos adulatores, qua peste publicum statum penitus perdendum præsentior in Regum aulis nulla dari potest, ostendens vota senū sibi non placere, illico omnes, non quod Regi Regnoque utile esse crederent, sed quod Regi placiturum videbant, suggesserunt, qua ratione publicus Regni status vehementissimè perturbatus est. Non potest quis scilicet Consiliarius simul esse & Adulator, ut Regi Antipatro dixit Phocion. Imò Principes

8 Eos tandem ab ipsismet Principibus rejici & puniri demonstratur exemplo. ipsimet, quamvis adulationibus, fucatisque laudibus delectari soliti, tandem suos Adulatores supplicio affecerunt. Caligula Macronem habuit assentatorem, qui nihil omittebat eorum, per quæ dicti Imperatoris gratiam & favorem se credebat posse conciliare, & conservare. Omnia censebat honesta, quæ principi suo videbat esse grata, eò usque, ut etiam propriæ suæ uxori Enniæ fieret leno, eique mandaret, ut in omnibus obediret Principi libidinosissimo & vehementer mulieroso, dicens: Non solum sibi uxorique suæ utile fore, sed etiam honorificum, si Cæsari ultrò deferret id, quod alteri sine utriusq; infamiâ concedere nō posset. Paruit Mulier & imperio Mariti & Imp. libidini, sed uti olim Jul. Cæsar proditionem amabat, oderat proditorem: Ita Cæsari Caligulæ displicuit Adulator, undè quodam die, postquam adulationis fructum carpsisset, Macronem ad se accersitum sic compellavit; Nonne tu Vir egregiè uxori tuæ mandasti, ut adulteria committeret, Lenoni autem omni mortis supplicium est legibus constitutum, itaque etiam tibi, utpotè propriæ uxoris lenoni moriendum est, Moxque nullis ejus auditis rationibus, & precibus, ipsum adegit, ut majorum suppliciorum metu, sibi ipsi violentas manus inferret, *Dion. in Cajo Caligula.* R.P. Carol. de Grobendoncq. *in suo tr. de ortu & progress. Spir. polit. lib.* 8. *c.* 9. *n.* 143. ubi plura exempla refert. Cæterùm non solis juvenibus viris proprium est adulationis vitium, quasi hi soli à Consiliariis propterea prohibendi, etiam senes illud sæpius occupat. Ideoque videmus quotidie viginti quinque vel triginta annorum ad Consilia & causas gravissimas assumi; easque felicissimè tractare.

Soli Adulatores excludendi, tanquam pestes Reipubl. & malorū fabricatores. Quicquid enim boni consiliarii præstant in statu Reipubl. conservando, & collapso erigendo, hoc mali efficiunt in subvertendo, adeò ut tolerabilior status Reipubl. videatur, ex mente Politicorū sub malo Princ. cujus boni sunt Consiliarii, quam sub bono Principe, qui Consiliarios malos habet, eò quod unus à pluribus facilius corrigi possit, quam ab uno plures, *Everh. à Weyhe in Duro de Pascolo. Lips. de constant. lib.* 3. *c.* 10. *n* 7. *Althus. c.* 27. *n.* 32. *in polit.* Idcircò litteris proditum legimus, Alexandrum Severum Imp. ut officialium qualitates rectè cognosceret, in more habuisse, nomen eorum, quos ad munus publicum vocaret, publicare, ut populi famam de iis cognoscere melius posset. *Cassiodor. lib.* 11. *var. rer.* Concludo hanc de ætate Consiliariorum quæstionem, mediam viri ætatem Consiliariis commodatissimam esse, quod Marcellus *in l.* 69. §. 1. *ff. de leg.* 3. his verbis expressisse videtur: *Existimari potest juvenis, qui Adolescentis excessit ætatem, quod incipiat inter seniores numerari.* Tales senibus miscendi sunt; Nam inter duo extrema, senium & adolescentiam, media virilis ætas rebus gerendis habilissima est. In Adolescentibus caro non arida, sed succi plena, sanguis non frigidus, sed fervidus, calor non extinctus, sed vivus, appetitiones non brutæ, sed concitatissimæ, atque hinc proprii Judicii admiratores, alieni contemptores sunt, *Ant. Guev. Horolog. Princ. lib.* -- *c.* 14. In senibus, vires corporis affectæ, memoria labans, vigor animi obtusus, sensus oculorum atque aurium hebetes, ut vix persona, sed umbra nomenque amplius videatur, uti P. Licinius Calvus verba fecit, apud *Liv. lib.* 5. *anno ab u. c.* 359. *Condit. in spec. fid. polit. c.* 10. *n.* 10. Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo Consiliarium aut senatorem non citat, *Senec. de brevit. vitæ, c. ult.* Hinc mediam ætatem à trigesimo usque ad sexagesimum consiliis oportunissimam existimat. *Hyppolyt à Collib. in Consiliar.* Sed hæc omnia ex circumstantiis dimetienda sunt. Videmus enim sæpius Senes septuagenarios adhuc vegetos, & memoria valentes, longaque rerum experientiâ claros, quorum provida in Consiliis prudentia merito

9 Meliorem esse statū Reipubl. sub malo Principe cum bonis Consiliariis, quam è contra.

10 Concluditur quæstio de ætate Consiliariorum.

ritò adhibetur. Neque de extremâ senectâ, sed media & paulùm vergente ætate, vigore Corporis & animi nondum deficiente, ea quæ de Sensibus dicta, sunt accipienda.

11 Discutitur, an expediat Principi regimen auspicanti prædecessoris sui Consiliarios mutare an retinere.

Illud etiam hic expendi potest; *An expediat Regi aut Principi gubernacula Regni adeunti, sui prædecessoris consiliarios mutare aut retinere?* Machiav. docet, & milites & Consiliarios mutandos esse, ut novi unicè dependeantà novo Principe, & ab eo se sciant esse assumptos; undè futurū sit, ut ejꝰ commodis fidelius studeant, eumque tanquam suum in Republ. creatorem, ament & revereantur. Veteres Consiliarios non facile avelli posse à principiis, quibus præcedens Princeps rationem sui Regiminis ædificabat, undè novus Princeps vel cogeretur Prædecessoris sui Regendi rationibus, quamvis non optimis, se conformare, vel suorum consiliis destitui, quid quod Consiliarii veteres non ita futuri sint Principi fideles, sicut essent, si ab ipso ad consiliariorū munus delecti fuissent, & assumpti; ex dignitate quoque novi Principis erit, ut sub Regiminis sui primordiis populo persuadeatur, ipsum prædecessore suo in arte regendi non esse inferiorem, sed notasse multa, quæ egeant correctione, & à se sint emendanda, quod à se præstitum iri novus Princeps, nullâ aliâ re populo efficacius persuadebit, quam si prædecessoris sui Consiliarios loco moveat, eò quod eâ, quæ à Principibus fiunt, nam tam ipsis, quam eorum Consiliariis vulgò soleant adscribi; Amovendo itaque Prædecessoris sui Consiliarios, novus Princeps censebitur id facere in pœnam, vel odium pravorum Consiliorum, quæ illi suo Principi suggesserunt, & assumendo novos populo opinionem ingeret, quod longe melioribus & reipublicæ populoq; utilioribus Consiliis in suo regimine uti decreverit. Annon id novo Principi magis erit gloriosum, quam si veteres Consiliarios retinendo ostenderet, se prædecessoris sui vestigiis inhærere, iisdemque Consiliis populum gubernare velle, quasi ipse proprio marte parum posset: sed omnem gubernandi rationem cogeretur à prædecessore mutuare.

Verùm ut hæc quæstio commodè resolvatur, Principis defuncti Gubernatio considerandaest, de cujus Consiliariis retinendis vel dimittendis disputatur. Nam cum facta Principis plerumque Consiliariis ascribuntur, hinc populus futuræ malæ & bonæ Gubernationis spem metumvè concipit à genio Consiliariorum, quos videt à novo Principe assumi vel retineri. Prudenter itaque retinet Princeps novus Consiliarios Principis defuncti, si ejus gubernatio proba fuit, populo grata; & vicissim prudenter eos amovet, si illius regimen improbum fuit, & subditis invisum; nam si peculiaria ingruant tempora, si res ipsa reformationem, vel Reipubl. & Aulæ status postulet, si magis idoneos Princeps novus Consiliarios habere possit; quis ipsum ad Veteres Consiliarios retinendos alligabit? quia tamen hæc res non derepentè, sed cautè tractanda est, poterit novos veteribus miscere, donec cum applausu removere alios possit, qui nocere potius quam prodesse consiliis suis videntur. Historiæ nos docent, Galbam virum fuisse satis prudentem & clementem, & tamen cum in Imperatorem fuisset Electus, mox timor invasit populum Romanum, ne tempora Neroniana continuarentur, eò quod Galba Tigellinum, multorum scelerum reum, & à populo ad merita supplicia postulatum protegeret; Halotum quoque inter intimos Consiliarios suos recepisset, qui uterque fuerant præcipui Consiliarii Neronis, cujus memoria erat populo Romano summè detestabilis. Atque cum Otto successor Galbæ eosdem in Consilio suo retineret, exindè factum est, ut licet uterque Imperator populo se benignum placidumque exhibere conaretur, tamen Galba septimo Imperii mense crudeliter fuerit interfectus, *Sueton. in Galbâ c.* 14. Otto autem populi odio flagrans, & à Vitellio dejectus, propria se manu interemerit, *Dion in Ottone.* Tanti res exitii est Principi, retinere Consiliarios Prædecessoris, cujus Regimen populo fuit exosum!

In eundem scopulum, sed contrario facto, impegisset Ludovicus XIII. Galliæ Rex, nisi errorem correxisset. Is enim simul ac Regni Gubernacula suscepit, amovit Consiliarios Caroli VII. Parentis sui, qui tamen fuerat Princeps longè prudentissimus, & præclare gubernaverat, subditis suis acceptus, Cominæus *lib.* 1. *c.* 5. *n.* 15. cujus Consiliarii erant viri prudentes integri & populo probati. Sed errorem suum posteà Rex non solum Magistra experientiâ cognovit, sed & prudenter correxit, dum Consiliarios à se prius amotos in pristinum locum restituit, atque ita tempestivè prævertit mala, quæ probabiliter ipsis diutius exclusis incurrisset; Populus enim sibi planè persuasisset, Ludovicum amplecti velle gubernationem à gubernatione Caroli, quam tantoperè amaverat, probaveratque, alienam, si illos Consiliarios, quorum Consiliis Carolus usus fuerat, penitus reliquisset. Et ut filium suum Carolum VII. contra errorem à se commissum præmuniret, paucis ante mortem suam diebus ei ad se vocato disertè præcepit, ne mutaret Consiliarios, quos ipse habuerat in regni Gubernatione, rerum peritos & fideles; Atque licet inter Consiliarios Principis, sivè ille benè regat, sivè malè, aliqui reperiantur probi, aliqui improbi, ut non indistinctim omnes, sed aliqui tantum à novo Principe, vel retinendi vel amovendi videantur, cum lumen naturale doceat, in quovis officio retinendos illos, qui omnes illius numeros implent, removendos autem, qui munere suo non rectè funguntur, vel etiam abutuntur, quod in Principum Consiliariis maximè urget, cum nihil eis eorumque Regnis

magis sit necessarium, quam integrum prudensque Consilium: Verùm quia populus sæpe magis movetur rerum apparentiis quam rebus ipsis, quarum naturas rarò penetrat, superficiali apprehensione contentus, melius faciet Princeps amovendo indistinctim Consiliarios prædecessoris invisi: vel retinendo accepti, *saltem ad tempus*: Populus siquidem difficulter discernere potest, quinam in particulari Consiliarii Principum prudentes, probique sint, qui verò rerum ignari, vel perversi, ideoque Consiliarios omnes populus generatim odit, quorũ Consiliis uti videt Principem sibi invisum, illos promiscuè suscipit, & amat, quos videt assistere Principi sibi accepto. Proindè novus Princeps, cui expedit, inhærere Consiliis sui prædecessoris, vel saltem populo persuaderi, quod iis sit inhæsurus, prudenter retinet Consiliarios Principis defuncti. Cui verò expedit, ut à ratione gubernandi, quam prædecessor tenuit, procul recedat, vel recedere credatur, illius quoque Consiliarios amovere est necesse. Etsi enim frequenter inter bonos boni Principis Consiliarios, unus vel alter imperitus vel improbus, atque inter malos Principis mali unus vel alter perit⁹ ac prob⁹, sicq; ex doctrinâ modo suprà propositâ, Princeps novus removendo omnes sæpius debeat removere prudentes & probatos; è contrà retinere improbos & imperitos, quia tamen hujus vel illius probitas vel improbitas rarò venit in populi cognitionem, hinc de Consiliariis universim tantùm ille judicare solet; Deinde possunt Principis invisi Consiliarii dimitti saltem ad tempus, ut genio populi satisfiat, qui à primis novi Principis actionibus de futuro regimine quasi indubitanter solet augurari. Postquam autem populo bonæ gubernationis opinio semel erit impressa, poterit Princeps captatis variis occasionibus, populo id nimirum advertente, jam hunc, jam illum probum Consiliarium, quem initio regiminis amoveret, revocare, & è contrà ex iis, quos retinuerat, removere, atque ita sensim Consilium suum viris idoneis implere.

Dato etiam casu, quod inter Principis defuncti Consiliarios, unus aliquis manifestè esset improbus, populoque specialiter invisus, tum successor potest illum removere, sine periculo, quod à Principiis regendi, quæ prædecessor bonus servavit, putetur recessurus, modo cæteros in officio confirmet. Pari ratione retinere poterit aliquem Consiliarium prædecessoris populo invisi, si ille notoriè fuerit justus & prudens. Sic enim Princeps novum unum vel alterum retinendo aut movendo, nullam populo sinistræ intentionis præbebit suspicionem. Nam retinendo Consiliarios Principis defuncti, populo accepti, clarè demonstrabit, quod prædecessoris vestigiis inhærere velit: Nec timendum est novo Principi, quasi veteres Consiliarii, tanquam ab eo non assumpti, minus ipsi adhæreant, quin responderi potest, quod olim Tiberius respondit Matroni apud *Tacit. lib. 1. Histor.* Ab hominibus plerumque *solem orientem adorari, occidentem deseri.*

Cæterùm salarium liberale à Principibus Consiliariis est constituendum, prout suprà notatum est de annuo censu ab Imperatorib⁹ liberalissimè Senatoribus Romanis attributo. Nec enim sufficit honoribus fulgere, si media vivendi, quæ omnibus non æquè affluunt, desint. Nec dabit sanum Principi Consilium, qui privatum in consulendo spectat emolumentum, *Ant. Guevar. Horolog. Princ. lib. 1. c. 37.* res privatæ offecere, officientque publicis consiliis, ait T. Largius, *Liv. lib. 2. anno à N. C.* 260. Nec utile aut honestum est, mandari pauperibus Magistratum, aut inter Consiliarios illos evehi, qui tuendo sufficere non possunt, *L. 6. in pr. & §. 1. ff. de muner. & honor.* & ibi *Brunneman. Gail. lib. 2. obs. 52. n. 6. Mund. in tr. de muner. c. 1. n. 40.* Non quod pauperes sint viles, quia sæpius magna ingenia paupertate deprimuntur, sed quia ad gerendum officium idonea requiruntur media. Nam de cæterò, licet plerumque pauperes, vel ære alieno nimiùm gravati, variis artibus & nexu illo se liberare studeant, & velut Bilanx, unde plus accipiunt, se inclinent. Si tamen pauper honestis sit moribus, succurrendum ei est, non succensendum, *Anton. Fab. in Cod. lib. 3. t. 2. def. 2. n. 3.* Nec ob paupertatem ab officiis excludendus *lib. 4. C. de divers. off.* Potius id agere Principes debent, ut pauperes ad officia assumpti præclarè præesse honoribus suis possint, & ditiores patrimonii sui substantiam consumendo ad egestatem non redigantur, nemo enim libenter militat gratis! Atque iis, qui sua negligunt, qui publicis quotidiè laboribus & Consiliis vacant, cur non salarium condignum & sufficiens ex publico statueretur; sic enim comparatum est in hoc sæculo, ut pecunia magis quam virtus & experientia æstimetur, atque viri quantumvis in officiorum honoribus positi, si tamen splendidè vivendi mediis careant, à populo & ditioribus despicatui habeantur. Cum verò Principis Personam auctoritatemque repræsentent Consiliarii, vix ulla liberalitas melius, quam in iis sublevandis, collocatur. Nec Principes sibi, nec Ministrorum sustentationi benè consulunt, ait *Gœkelius de Europæ Regibus c. 5. n. 22.* qui pro officio parcâ manu salaria solvi curant, nam paupertas sæpius malæ quam bonæ mentis est soror, & ingeniosa ad fraudes excogitandas. Aut enim aliis inserviendo se suaq; recusas consumunt aut in contracta paupertate splendidè vivunt, aut injustè munera capiunt, aut subditos exhauriunt, aut ipsos Principes defraudant, aut unà cum cum infamiæ turpitudine propriam lædunt. *Hactenus Gœckelius d. loc.* Imò Principes, qui ferè nullibi, quam in salariis Ministrorum persolvendis, parsimoniæ vectigal ostendunt, ipsimet horum

12 Quod salarium liberale Consiliariis sit constituendum.

rum malorum causæ sunt & irritamenta. Non potest nimirum prudentia Consiliorum, & doctrina pretio numario æstimari, & Salaria quantumcunque immensa de excessu damnari nequeunt, *Herm. in Fascic. Jur. publ. c.* 33. *n.* 17. salarium verò est annua erogatio, quæ sui tuendi exhibendique causa præstatur *lib. fin ff. de in rem vers. l.* 8. §. 23. *ff. de transact. l. f. in de O. & A.* quanquam enim jurisprudentia sanctissima sit scientia, quæ pretio nummario non est dehonestanda, *l.* 1. §. 3. *ff. de extraordin. cogn.* nemo tamen tenetur suis sumptibus militare. Ideo jam olim laborantibus pro publico, ex publico largitiones dare in usu fuit ut demonstrant textus in *l.* 16. §. 1. *ff. de aliment. leg. l.* 4. *de decret. ab ordin. faciend. l.* 51. §. 6. *ff. pro socio l.* 7. *& l.* 56. *ff. Mandat. l.* 1. *&* l. 15. *C. eod. l.* 6. *&* 9. *C. de Professor.* Hæcque salaria stato tempore sunt exsolvenda, ut quis se & suam familiam honestè sustentare, & ultrà plebejorum sortem extollere possit. *d. l.* 6. *C. de Professor.* Atque ita constituenda, ut post alimenta, & ordinarias impensas, aliquid quotannis supersit, quod in arca reponat, ut senectuti & posteritati consulere possit, *Cresp. de Valdanrà, in observ. illustrat. decis. obs.* 109. *n.* 5. Itaque magnos Principes quam maximè decere ait *Menoch. de Arb. jud. cent.* 6. *cap.* 514. *n.* 10. *Mastrill. de Magistr. lib.* 1. *c.* 21. *n.* 14. ne post decursum officium, & gloriosos labores egeni exeant, ut ait *Justinianus Imp. in l. per hanc.* 7. §. *sexcenti. C. de Advocat. divers. Jud. Larrea alleg. Fiscal. alleg.* 104. *Altamironus de filiis official. c.* 26. *n.* 17. Cum sublimes & litteratæ personæ majoribus etiam beneficiis sint honorandæ. *c. de multa.* 28. *de præbend.* Atque de Consiliariis Imperial. Aulicis, nec non Assessoribus Imp. Cameræ Spirens. quomodo præ cæteris in extremo quoque cultu pro Autoritate & honore Imperatoris & Imperii, se habere & ostendere debeant, suprà *tit.* 2. *part.* 2. *n.* 28. diximus; quod si quis etiam serviat Domino, minori vel nullo salario, sperans Dominum justam facturum laboris remunerationem, prout solebat aliis facere, & de hoc tacitè vel expressè actum, aut hæc causa finalis serviendi fuerit, si remuneratio nulla datur, justum salarium debetur. *Mena lib.* 1. *var. quæst.* 8. §. 2. *&* 3. *n.* 6. *Speidel. in spec. verbo* Besoldung. *Besold. in Thes. pr. verb. eod.*

13 *Officia & qualitates Consiliariorum examinantur.* Consiliarium decet esse ingenio præstantem, ut sit in dicendo argutus, in respondendo promptus in capiendo facilis, in seriis cautus; ingenio alacri & apto, quod habet rectam judicii normam; Ejus officium primum est, ut Principem suum & Rempubl. sincero amore & pietate debita prosequatur. Itaque debet in limine Consilii odium in adversarios, gratiam erga amicos exuere, omnesque deponere privatos affectus, qui famam viri justi & integri quovis modo notare possent. Imprimis omnia illius Reipubl. seu principatus, cui inservit, etiam minutissima quæque scire debet, quæ neglecta detrimento esse possent. Itaque consideret naturam populi, subditorum & Vicinorum, cognoscat ipsum Principem & Aulā ex omni parte, ut & cæterorum Ministrorum & Consiliariorum naturam, mores, omnem denique administrationem, quæ quantaque sit omnis ditio Principis, quæ Provinciæ, Civitates optimæ, loca isti ditioni subjecta: quid in principatu controversum, cum quibus, & de quibus causis. Ad quæcunque Principis etiam vilissima mandata promptum se exhibeat necesse est: sæpe enim res exigua magnæ fortunæ locum aperit. Et Principes plerumque mandata sua non gravitate rerum, sed magnitudine fortunæ suæ volunt æstimari. Adeoque non minus de dignatione mandatorum exilium, quam arduorum offenduntur.

In Consilio attentissimis auribus omnia, quæ quisque loco suo dicat, & quibus argumentis ea corroboret, excipiat, ne in respondendo vel minimum aberret. Animo forti & magno sit præditus, ut omnia secreta habeat: ut fugiat avaritiam, liberalitati verò, beneficentiæ, morum facilitati, Comitati, misericordiæ, benevolentiæ, hospitalitati studeat. In dicendâ sententiâ nec prœmiis utatur, nec Epilogis, ut tota dicentis industria in rei ipsius substantiâ defigatur. Sed & apertè & breviter sententiam suam pronuntiet, ita ut orationem suā neque confundat celeritate, nec offendat tarditate. Non nunquam Consiliarius tam diligens esse debet, ut etiam non requisitus Principi, ubi res postulat, Consilium subministrare cupiat, & conetur: Consiliarius enim ex officio tenetur certiorare principem, eique rationibus persuadere, ut justum decernat, etiam semel vel bis replicando Francesc. *Resol. c.* 13. *n.* 19. qua tamen in re adhibenda est cautela, negotium prius ad exactam trutinam perpendendum, advertendæ circumstantiæ, an locus, an tempus, an rerum status id permittant, vel res oportunius differatur.

Dirigat itaque Consiliarius sua Consilia ad finem scopumque honestum Reipubl. salutarem, atque legitima ad finem consequendum media ostendat, quæ nec vires nec potentiam Principis excedant. Provideat ut maturè consulatur; ne extremâ necessitate urgente præcipitetur Consultatio. Vicissim verò Princeps libertatem judicandi, consulendi, dicendi Consiliariis adimere non debet, nec uni ita addictus esse, ut cæteros negligat. Et si uni tantùm obnoxius esse velit aut unum præ aliis magni faciat, id saltem ne ostendat, sed id æpotius præ se ferat, ut omnes Consiliarios quales habere, & omnibus ferè favere videatur. Nec ullum metu pœnæ terreat. Nam qui Consilium dat, præstare fidem debet, non eventum, & sæpè optimè cogitata pessimè cadunt.

Amittit amplissimam dignitatem qui senatu movetur, *l.* 2. *&* 4. *ff. de senator.*

14 *An & quando Senator vel Consiliarius ab officio removeri possit.*

quod plerumque fit illis, qui turpi de crimine aliquo, aut de ambitu convicti, aut censoriâ animadversione notati sunt. Nemo enim ab officii administratione suspendendus est, nisi qui graviter in officio deliquit, ut nullam prorsus excusationem, aut veniam mereatur. *Carpzov. part. 2. Const. 22. def. 23. n. 5. Idem in decis. p. 2. dec. 183. per tot. Fab. in Cod. lib. 9. t. 24. d. 12.* Nam alia officia semel concessa tollere grave est, *l. 3. C. de silentiar.* & pœna privationis rei vel juris alicujus nunquam habet locum, nisi id jure expressum sit. *nov. 115. c. 3. vers. ut præter illos, Carpzov. p. 4. const. 43. d. 8. n. 3.* cùm officia vacare non soleant, nisi morte, renuntiatione, vel delicto, auditis removendi defensionibus, quia alias remoti infamia notantur, & omnis administratio censetur officialibus ad vitam concessa. Si itaque adjiciatur remotioni causa infamans, non potest reus pendente accusatione in totum destitui, quia interim retinet pristinos honores. *l. libertus. §. 12. ff. ad Municipal.* nisi ob evitandum scandalum interim suspendatur, *Sande. lib. 5. def. 2. Carpzov. d. part. 2. decis. 183.* Itaque injuria remotus ab officio, habet remedium redintegrationis, ut imploret officium judicis, vel impetret mandatum, vel experiatur injuriarum, vel restitutionem *ex Canone redintegrandæ* petat. *Capitius decis. 33. pag. mihi 905. Gilman. Symphorc tom. 3. verb. injuria. Blum. process. Cameral. tit. 34. n. 150.*

Si tamen Judex ob malè gestum officium condemnat officialem & punit, officialis non potest appellare, quia pro judice est præsumptio, & si officiales videant, pœnam præsentem esse, nec per appellationem posse differri, tantò magis ab omni sorte, & rapina abstinent, *Gregor. lib. 5. de Appell. c. 2. n. 2. & lib. 2. c. 10. Brunneman. ad l. 3. C. quor. Appell. non recip.* Hodiè Statibus Imperii jure territorii officiorum collatio, & distributio competere videtur. Ideoque ex quorundam sententia officiales suos ad nutum revocare, & deponere possunt, dummodò non fiat causa infamante adjectâ. Nam licet Dominus possit officialem pro arbitrio suo removere, si tamen ex causâ infamante fiat, ille reluctari potest, & petere, ut ad purgandum admittatur, *Marta. Digest. noviss. tom. 4. verb. officium. c. 22.* Aliàs observantia testatur, officia sæpius libere fuisse revocata, qui est in potestate concedentis, an velit ad incertum vel certum tempus concedere cum & quælibet jurisdictionis concessio sua natura præsumatur precaria, nec officialis possit de injuria conqueri, si dominus suo Jure utatur.

Quia tamen nec Majestati Imperatoris nec aliorum Dominorum autoritati convenit, officia concessa sine causâ tollere, *Auth. de Referendar. Sacr. Palat. §. 1. coll. 2. l. 6. §. 1.* hinc nemo sine causâ privandus est officio, *l. 6. §. sed & reprobari ff. de excus. tut.* Ita ut etsi ad beneplacitum susceptus quis sit, non possit tamen sine causa removeri, quia beneplacitum non intelligitur absolutum, sed regulatum, *l. 43. §. Sororem l. 46. §. quod si ita ff. de fidei commissar. libert. l. 34. ff. si cert. pet. Menoch. de Arb. Jud. quæst. q. 7. 9. & 70. Cresp. de Valdaurâ, obs. 7. n. 12.* & per totum *Klok. tom. 1. Cons. 32. n. 15.* Si tamen tempus officii temporalis sit elapsũ, non datur ad id restitutio nec redintegratio, sed tantũ actio ad damna & interesse conservatur. Idem *Cresp. obs. 11. n. 6.* Atque sicut Consiliarius vel officialis sine causâ removeri non potest, ita vicissim etiam ipse officio se abdicare, seu illi renuntiare nequit, nisi vel ætate vel valetudine impediatur. *c. 1. de renunt. in 6.* ut abdicatio etiam fieri debeat justis de causis non intempestivè, non republicâ turbatâ, non quando maximus ejus usus esse poterat. *Knipschild. de Civitat. Imper. lib. 26. c. 8. n. 115. & lib. 1. c. 15. n. 64.*

Consultissimum est Principem, non tantum optimos quosque Consiliis & rebus judicandis admovere, & rescisscere, an sibi similes maneant, an in melius mutentur, an munere suo rectè fungantur, sed etiam ipsum interesse, & præesse Consiliis, ubi *de bello, & pace agitur, deque vectigalibus & legibus, quibus respublica continetur.* Fecit id Augustus, Severus, Trajanus, Adrianus, Antonius, multique alii Principes Romani, Carolus magnus, Lotharius I. Philippus, Augustus, Carolus Sapiens, Ludovicus XII, Ferdinandus, Alphonsus Sapiens; Hi omnes gravissimis negotiis præfuere, & expenderunt, an ea, quæ tractarentur, *reipublicæ essent utilia, sibi gloriosa, effectu prompta, aut certè non ardua,* quod enim nimis arduum est, impossibile judicari solet. 15 *Consilio belli pacisque Princeps præsideat.*

Observabant prætereà quod Mucianus monet, an Consiliarii, *qui suadent, adjicerent Consilii periculum.* Nam multi sunt, qui coram Principe fortes, magisque animosi videri cupiunt, quam prudentes, eaque suggerunt belli consilia, quæ ipsi exequi non auderent. Imò vel maximè præ aliis pericula fugiunt, exemplo eorum qui Vitellio Auctores fuerant, ut bellum susciperet, *sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere.* Et nostra memoria consilium à Batavis & aliis datum Frederico Palatino Rheni, ut Bohemiæ regnum occuparet, qui certe si considerasset, incitatores illos non adjicere consilio periculum suum, nunquam id tentasset, quod ipsi soli damnosum fuit; sæpe & illud visum, *sumi bellum ab ignavis, & strenuissimi cujusque periculo geri.* 16 *Multi audacius belli consilia suggerunt, quæ exequi non auderent.*

Quam ob rem Princeps nulla habitâ ratione ætatis aut dignitatis *promere sententiam, & adjicere rationes jubeat:* Et si arduum aut periculosum fuerit negotium, idque subitam expeditionem postulet, non sibi, sed Ministris permittat, ut si non rectè successerit, non Principis infelicitati, sed Ministrorum imprudentiæ adscribatur; Cum enim illius sit conditio, ut præcipua rerum ad famam dirigere debeat, æquum est, ut non nisi tuta, & cum certâ gloriâ conjuncta sibi sumat.

Præ-

17 Qui Consiliarii primum audiendi.

Præterea eos, qui callidioris, & subtilioris sunt ingenii, primum audiat necesse est, propterea quod repentè aliquid inventuri, quod ab aliis postea accuratius expendi, judicarique possit, *nam scelera impetu, bona autem consilia mora valescunt.* Consilia autem illorum, *qui inimici & adversus peritos pervicaces*, ne admittat, inepti illi & vani audiri non merentur, existimantes de honore suo actum esse, si alienam sententiam amplectantur, & aliquid ignorare videantur.

18 Plurium consiliis utendum.

Licet omni virtute præditus sit Princeps, & per se sat prudens, adhibere tamen debet Consiliarios similiter prudentes, rerum peritos, cæterisque qualitatibus instructos, qui Consilia salutaria suggerant, qua pacis, quâ belli tempore. Sic enim *facilius munia reipubl. societatis laboribus exequetur: Nam unius mens tantæ molis capax non est.* Quis enim *poterit cuncta suâ scientiâ complecti* Et omnib⁹ sufficere? Est, jus ex quo dicendū, legatis diversis respondendum, negotia publica privataque expedienda, ut planè necessariū sit viros plures peritos ac fideles in curarū laborumq; partē revocare: quo felicius negotia publica ad optatum exitū deducantur, & privatorum causæ citius decidantur; quod si nihil difficilli⁹ quā benè imperare, non certe id unius hominis fuerit. Undè Augustus subsidia Dominationis *Claudium Marcellum ignobilem loco, bonum militia, & Victoriæ socium, & non nullos alios dignitatibus extulit*, ut iis tanquam consiliariis & Amicis suoque beneficio devinctis, se & suum Imperium concrederet: *Nullum majus boni Imperii instrumentum, quam boni Ministri.*

19 Arbitrium tamen maneat penes Princi-pem.

Nec existimet Princeps suam auctoritatem minui, quod plures sint consiliarii, nam illi ej⁹ nomine agunt omnia, & quæ egerunt, auctoritate ej⁹ decernuntur. Augusti Exemplum secutus Antonius Imp. Scævolam, Mutianum, Ulpianum & Martianum, viros jurisperitissimos â Consiliis habuit, & si eorum sententias suâ meliores esse animadverteret, lubens ipsis assentiebatur, & ajebat, *satius est, ut ego tot, talium que amicorum sequar consilium*, quam illi meum, propterea quod censeret, quidquid suo nomine actum esset, sibi adscribi.

Hinc licet colligere, in summa etiam fortunâ opus esse Amicis. Hos ex optimis Trajanus Imp. electus elegit. De quo Plinius, *Tu amicos ex optimis legis: Et Hercule æquum est esse eos charissimos bono Principi, qui invisi malo fuerint.*

20 Paucis consiliariis revelanda secreta.

Libertatem consulendi, judicandi, nulli Consiliario Princeps adimat, sed æquo animo sententiam quamvis liberam audiat, ne veritas reticeatur. In omni enim legitimo Consilio liberas voces esse oportet; Non enim minus timor, quam gratia & assentatio verum Consilium corrumpit. Ad ingressum curiæ seponenda est assentatio & dissimulatio, cum non ad certamen Adulationum conveniant Consiliarii, sed ut veritatem, quam improbi celare conantur, ipsi aperiant & declarent. *Rara temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere liceat.*

Cæterùm Princeps, nisi extrema urgeat necessitas, consultationem non præcipitet. *Nam sæpè honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Quoniam verò sæpè neque ratio rerum, neque occasio patitur consilia cunctis præsentibus tractari, Tacit. Histor. lib. 1.* rectè Princeps coram paucis consiliariis mentem suam aperiet. Plus lucis pauci spargunt Planetæ, quam multæ stellæ. Ubi multi, libertas audacior est, & difficulter ad mentem & voluntatem Principis reduci se patitur. *At paucorum Dominatio Regiæ libidini propior est. Annal. lib. 6.* Paucos igitur in causis status audiet, & coram iis indifferenter se geret, neque sinet se unius solius duci judicio; per unum enim non tantum videbit, quantum per omnes alios. Unde Xenophon dixit: *Persarum Reges multos oculos habere, auresque multas, quod si quis putet unum oculum expetendum Regi, eum egregiè falli certū est, unus enim & pauca videt & pauca audit.*

Præsidium istud Monarchici status est, neminem nimis subvehere, vel in uno aliquo omnia reponere. *Nunquam satis fida potentia, ubi nimia est.* Illâ enim perturbatur ratio, & ad intimam Principis Amicitiam admissus, facilè majora se audet.

Si vero cum uno arcana negotia tractare malit, ne tamen illius consilio acquiescat, aut aliud sibi placere ostendat, ne elatus Minister *Consilii nomine arbitrium rerum ad se trahat.* Quo errore sæpè regna ad Ministros delapsa sunt, imo collapsa, quod uni Consiliario familiari rerum summam Princeps concrediderit & nihil nisi ex illius præscripto egerit, licet sæpè præter adulandi & nocendi artem nihil sciat. In quo erravit Tiberius, extollendo Sejanum, eumque socium laborum adsciscendo, *& non modo in sermonibus, sed apud Patres & populum celebrando. Hac enim nimia fortuna secors* Sejanus, *& Muliebri insuper cupidine incensus*, usus est majora ambire, & negotia Imperii, non ut Minister gerere, sed ut Imperii socius. In quo etiam Mucianus deliquit, *cum expeditâ manu, socium magis Imperii quam Ministrum agens.* 21

Non omnia arcana ministro communicanda, ne familiarior Principi factus sui obliviscatur.

Non igitur uni Ministro omnia committenda sunt, nec tanta potestas permittenda, *ut avaritiam & arrogantiam pariat.* Princeps verò odium apud omnes sibi conflet. Quid turpius, quam omnibus Imperantem unius rursum Imperio quodammodo subesse? Quod accidit Philippo III. Hispaniarum Regi, qui non sine ludibrio potentiæ, parem, si non superiorem sibi junxerat, Ducem de Lerma, ut passim diceretur:

Divisum Imperium cum Jove Cæsar habet.

Rectius illius Parens Philippus II. qui licet familiarem haberet amicū, *non* tamen ad illum *omnia referebat*, sed ex consilio Taciti, *lib. 1. Annal. sentiebat, plures facilius munia reipublicæ societatis laboribus executuros.* Hinc, ut olim

ut olim Alexander Severus, referente Lampridio, plures consulebat, super iis, quæ ipsi tractaverant, *ut si de jure tractaretur Consilium, solos doctos adhibeat, si verò de re militari, milites veteres & senes ac bene meritos, & locorum peritos.*

Sit igitur Amicus & familiaris aliquis Principi, *cui secreta ipsius innitantur*, sed & pauci alii, spectatæ fidei & prudentiæ Consiliarii, quia majora Principatus negotia tractent, quæque occurrunt, quamvis luctuosa declarent, remedia suggerant, & etiam non rogati referant, citra affectum & adulationem, *quæ veritati officit*, Nam *suadere Principi quid oporteat, multi laboris & periculi.* Cum non raro intra ipsa severitatis viscera, quæ libertatis est Amica & Principi Contraria, serviliter sese abdat assentatio; Ut videre est in Valerio Messala, quando auctor fuit, ut quotannis obedientiæ Sacramentum Tiberio innovaretur, rogatusque, cujus jussu ista proponeret, sponte dixisse respondit, *neque in iis quæ ad rem publicam pertinerent, consilio nisi suo, se usurum, vel cum periculo offensionis, quæ sola specie adulandi superaret.*

22 Assentationi aures non præbendæ. Nihil est quod facilius Principis mentem corrumpat & evertat, quam Aulicorum *assentatio, vetus in aula malum* & quamvis magis quam monetarum adulteratores noceant, non ideo tamen ut hi puniuntur, sed retinentur vigentque in Aula, ubi minime secura est veritas, præsertim *apud aures superbas & offensionis proniores.* Etenim ubi videt Princeps vitia sua laudari, & virtutum nomine vestiri, tanto liberius habenas vitiis laxat, uti Nero, *postquam cuncta scelerum pro egregiis accipi videret, exturbavit Octaviam, sterilem dictitans.* Ita superbi & Tyranni, ubi suam immanitatem pro justitia haberi observant, magis illi se dedunt. *Tiberius Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus est.*

Male itaque publicæ libertati, Vitæ ac fortunis civium, suisque consulunt Ministri, qui Principum potentiam conantur ulterius extendere, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix enim improbus esset Princeps, nisi Ministri adulatores existerent. *Hi, inquam, apud infirmum & credulum Principem minore metu, & majore præmio peccant, & quo incautiorem decipiant, palam laudant,* & promiscue quidem tam virtutes quam vitia, interdum majoris auctoritatis comparandæ causa, apud populares, jactant, se solum infirmi adhuc Principis vitia reprehendere, quæ tamen secretò excusant probantque; ubi provectior Princeps hujusmodi adulatores fugiat, tanquam *pessimum veri affectus venenum.*

Expedit aliquando commendare Virtutes & egregia facinora, tanquam si ea Princeps patraret; ut ad ea patranda excitetur, magisque ejus animus accendatur, ut fecit Senatus Romanus cum Nerone, sub initium suscepti Imperii, *quo magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus, leviumque quoque rerum gloria sublatus majores continuaret.* At vero Vitia Virtutum nomine velare, scelera virtutibus præponere, habenas iis laxare est, ut eo liberius committantur. Summum sanè scelus est, ob futilem aliquem favorem, qui sæpe non obtingit, aut si obtingit, exitio potius est, Principem suum in vitiis fovere, ea pro virtutibus laudare, eum ad Tyrannidem excitare, patriam prodere, variosque modos excogitare, quibus onera populo imponat, & instituta majorum violet. Consilium vero utile Princeps sine morâ exequatur. *Peretz. in jur. publ. pag. mihi* 119.

Consistorium.

SUMMARIA.

1. *De Consistorio Statuum A. C.*
2. *Quid observetur in Consistoriis Catholicis.*
3. *De appellatione à Consistoriis.*

Consistorium, geistlich und Kirchen-Gericht/ Consistorial oder Officialat-

1 De Consistorio Statuum A.C. Gerichte/ est Judicium Ecclesiasticum, quod A.C. Status sibi jure territoriali competere asserunt, constans ex Viris Theologis & Politicis. Causæ, quæ ad forum Consistorii spectant, vel sunt *spirituales*, quæ fidei seu religionis substantiam & veritatem, ceremonias, & cultum divinum immediate respiciunt, quo referuntur Vocatio & ordinatio Ministrorum Ecclesiæ, Examen controversiarum fidei &c. Vel *Ecclesiastica*, quæ disciplinam & censuram Ecclesiasticam, actiones & controversias de personis & bonis Ecclesiæ, & hoc genus alia concernunt. Vel *Mixtæ* quæ certo respectu aliquando ad forum Ecclesiasticum, aliquando ad politicum spectant. Ut causa possessionis rerum & jurium Ecclesiasticorum, Decimarum, & juris Patronatus. Item causæ Matrimoniales, crimen adulterii, usuraria pravitas, juramenta, Beneficia Ecclesiastica. Jurisdictioni Consistoriali regulariter subjiciuntur omnes cujuscunque dignitatis aut qualitatis subditi, imprimis verò Clerici. Processus seu Ordo judiciarius in Consistoriis est summarius. Habent Consistoriales non tantum facultatem dicendi, sed & exequendi, & delicta carcere vel mulcta, sub imploratione brachii Secularis coërcendi. Judicia hæc Ecclesiastica apud A. C. addictos Presbyterium Ecclesiæ repræsentant, nec absolute ad Principes spectant, ut Curiæ mere seculares *Besold. in tr. de Majest. cap. 5. n. 3. fol.* 125. Ut & leges olim Imperatorum circa Ecclesiasticas

siasticas causas, non leges aut Ecclesiasticæ sanctiones, aliquid definientes seu ordinantes, sed meræ executiones, Canonum prius ab Ecclesia sancitorum fuerunt, tradente eodem *Besold. d. loc.* ubi plura de Ecclesiasticis beneficiis, adde & *Gebhard. in tr. de jurisdict. Eccles. ff. m.* 241. *& seqq.*

2 Quid observetur in Consistoriis Catholicis. Sed notandum, licet apud A. C. *causæ matrimoniales*, tanquam mixtæ, ad Consistoria Principum Politicorum, quæ regulariter majori ex parte Consiliariis Principum constant pertinere dicantur, apud Catholicos tamen aliter observatur, utpote apud quos matrimonium pro Sacramento extra dubium (ut videre est apud *Layman in Theolog. morali lib.* 5. *tract.* 10. *p.* 2. *cap.* 2.) habetur, unde etiam non immerito causæ matrimoniales ad Forum hoc Ecclesiasticum seu consistorium spectant.

Et licet A. C. addicti, post immutationem Religionis Episcopalia jura sibi adscribant, ipsimet tamen fatentur, ut docuit *Besold.* tum temporis A. C. *in tract. de nupt. cap.* 5. *n.* 3. quod ejusmodi jura ad Principes aliosque dominos territoriorum, non jure proprietatis, sed tanquam fiduciarios possessores, translata, & apud eos quasi deposita sint. Indè licet nunc Religio, scribit *idem Besold.* regioni, cohæreat & ad quem Regio spectat, ad eum etiam referant religionem, hoc est, ejus reformationem, Jus Episcopale & Jurisdictionem Spiritualem quamvis etiam moribus nostris utraque jurisdictio (Ecclesiastica nempe & Secularis) ejusdem Domini sit: cum Status A. C. Principis simul & Episcopi sustineant personam: sui tamen naturâ separatæ sunt Jurisdictiones, & ideò eas expediunt per Consistoria diversa, quæ proinde etiam diversam obtinere debent rationem & processum. Sicque videmus Imperii Status A. C. in territoriis suis, cum provincialium Statuum, der Landschafft/ assensu, exercitium Ecclesiasticæ Jurisdictionis omnino Consistoriis demandasse, adeò ut ejus jurisdictionis exercitium ad se revocare, vel causam aliquam inde avocare non posse videantur, *Matth. Steph. d. Jurisd. lib.* 3. *pag.* 1. *cap.* 15. *n.* 8.

Sed hoc non est expeditum, an & ad quem ab iis Consistoriis appellari queat. Constat à Consistorialium sententiis non ad Judicia provincialia secularia, an die Hoffgerichte/ provocari. In territoriis magnis, ubi plura Consistoria Ecclesiastica sunt, uti in Electoratu Saxoniæ, superius Consistorium instituitur, Ober-Consistorium, quod per viam appellationis aditur; ita *Besoldus.* Quæ autem & quanta sit Consistorialium potestas, & quæ causæ jurisdictioni Consistoriali subjaceant, ex ordinationibus Consistorialibus, quæ pro varietate locorum variant, cumprimis discendum est. *Fritsch. in man. I. P. hoc. verb. Consistorium.* Sed an & qualem Status A. C. circa Sacra, causasque Ecclesiasticas potestatem habere, imò non habere possint, traditum est suprà Tit. *Abbas, fol.* 121. 122. *n.* 16. *& seqq.* ubi omninò vide. Et verbo sive *tit. appellatio, fol.* 288. *n.* 13. *Besold in Thes. pract. verb. consistorium.* Speidel, *in spec. verb. Consistorium.* 3 De appellatione à Consistoriis.

Consuetudo.

SUMMARIA.

1. *De requisitis consuetudinis.*
2. *Exempla consuetudinis irrationabilis.*
3. *Varia malarum consuetudinum exempla.*
4. *De profluente sanguine ex occisi corpore.*
5. Wasserprob.
6. *Denegatio sepulturæ debitorum mortuorum.*
7. *Confiscatio bonorum furtivorum & vi ablatorum.*
8. Standrecht/ *bona Naufragorum.*
9. *De everso curru cum cæde hominis.*
10. *De denegatione receptionis in opificia, & aliis illorum abusibus.*
11. *De propolis.*
12. *Interdictio injuriati Opificis.*
13. *De ducente Uxorem extra Civitatem.*
14. *De abusibus cum carnifice.*
15. *De Matrimonio puellæ cum damnato ad mortem.*
16. *Pravas consuetudines nullo tempore præscribi.*
17. *Consuetudines bonæ solum sunt observandæ.*
18. *Earum vis & virtus.*
19. *Quomodo introducantur.*
20. *Consuetudinis fortitudo & observantia.*
21. *Consuetudo cedit utilitati publicæ.*
22. *Quomodo probetur consuetudo.*
23. *Quomodo ea conservetur.*
24. *Multa contra jus commune per consuetudinem posse introduci.*
25. *Quæ consuetudo dicatur rationabilis.*
26. *Quomodo à Judice observanda.*
27. *De consuetudinis abrogatione.*

Consuetudo seu *jus non scriptum*, est altera juris species, quod nomen vel accipitur, pro usu & frequentibus actibus, & dicitur facti, vel pro jure inde resultante, & dicitur juris; scilicet jus, quod tacito populi vel Principis consensu nititur, sive quod tacitis utentium moribus introductum est. Et hæc consuetudo alia *universalis*, alia *particularis est*, itē alia *contra legem*, cui contrarium inducit, alia *præter Legem*, quæ disponit super casu per legem omisso, alia *secundum Legem*, quæ legi consonat, & hæc species non est tam juris inductiva, quam imitativa, *Bald. ad L. fin. C. h. t.* Ut autem inducatur, requiritur, ut communitas vel saltem major pars illam observet, vel notitiam habeat. 2. Ut pluralitas actuum interveniat tantum, ut constet de voluntate communitatis, volentis inducere jus. Et hæc voluntas subinde ex paucis, subinde verò ex pluribus sufficienter colligitur, hinc numerus commodè determinari non poterat,

1 De requisitis consuetudinis.

terat. Debent autem actus esse voluntarii, & cum intentione jus introducendi fieri, ne operentur ultra intentionem agentium, publice notorii, sive judiciales, sive extrajudiciales, cum per hos satis de voluntate patere possit. Unde actus metu extorti non inducunt consuetudinem, cum ibi quis consentit in actum tantum, non in consuetudinem. 3. Diuturnitas temporis ex boni viri judicio, passim tamẽ volunt sufficere temp⁹ longũ, i. e. 10. vel 20. annorũ, eò quod consuetudo dicatur longæva, diuturna, legitime præscripta, *arg. L.* 16. §. 3. *ff. qui & à quib⁹ manũ.* ubi diu in libertate fuisse dicitur, qui non minus decennio fuit. 4. Sit rationabilis, & bona, id est, non sit contra jus naturale, divinum, & respiciat utilitatem Reipublicæ. 6. Scientia seu tacitus consensus Principis, quia ab hoc vim legis habet. Hic verò tacitus consensus Principis præsumitur, ut ait *Vallens. h. l.* §. 2. *n.* 7. hinc specialis actuum scientia necessaria non est, quod patet *ex cap.* 1. *de constit. in* 6. ubi dicitur Pontifex particulares locorum consuetudines ignorare. Hoc ipso itaq;, quod Princeps jus in scriptum & non scriptum diviserit, in consuetudinem, si ita Reipublicæ expedire videatur, seu sit rationabilis & legitime præscripta, consensit *cap. fin. X. h. t. Zœs. h. t. n.* 85. Nulla ergò requiritur ad consuetudinem scriptura, & si scribatur, nihilominus consuetudo sivè jus non scriptum manet, sicut feudorũ mores, licet scripti sint, nihilominus adhuc consuetudo manent, nisi Superior ea mente, ut imposterum lex scripta sit, eam in scripturam redigat, prout in substitutione pupillari, potestate patria factum volunt. *Zœs. ff. h. t. n.* 1. Effectus consuetudinis in genere idem, qui legis, §. 4. *Inst. lib.* 1. *tit.* 2. consuetudinis *præter legem* in specie, novum jus constituere, ubi lex deficit, *Can. consuetudo dist.* 1. exempla *in Can. illa dist.* 12. *cap.* 3. *de observ. jejun. cap. final. de feriis; secundum legem* interpretari, legem confirmare & adjuvare, *Cap. solitæ X. de cens. L.* 37. 38. *ff. h. l. Contra legẽ,* ipsam legẽ generaliter tollere, si consuetudo generalis sit, specialiter, si specialis, modò sit rationabilis & legitime præscripta, *c. fin. X. h. l.*

2 Circa consuetudinem irrationabilem verò non abs re erit, si in exemplis quædam adjiciantur. Primum fit in foro, ubi non rarò *carceres pœnæ magis & cruciatus, quam custodiæ* gratia habentur, quemadmodum exinde etiam sæpius fit, quod ita incarcerati tœdio carceris, & instinctu Diaboli, sibi ipsis vitam adimant. *Autor discurs.* Vom *Justitzwerck pag.* 58. refer. *Carpzov. p.* 3. *q.* 111. *n.* 44. & 45. Quam consuetudinem damnat non modo sanctio Imperator. Constant. *in l.* 1. *c. de cust. reor. verb. nec verò Sedis &c.* sed etiam noviter, Constit. Caroli V. *in ord. crimin. art.* 11. *in verb.* das die Gefängniß zu behaltung/ und nicht zu schwerer gefährlicher Peinigung den gefangenen sollẽ gemacht und zugericht seyn. Ubi *vid. Math. Steph. n.* 6. & *Manz.*

Exempla consuetudinis irrationabilis.

Quid autem de hac consuetudine sentiendum, quæ Judici licentiam concedit *homicidam in carcere perpetuo detinere*, eum in finem ut in illo pereat, facilè quis judicare poterit, cum talis consuetudo contra jus præceptumque Divinum militet, adeoque nullius momenti, & judicem obligare nec potest nec debet; Quin potius homicida, sive sit nobilis sive ignobilis, è mediô mortetolli debet, propter præceptum Dei, quod omnes consuetudines omniaque statuta facit cessare, expressum in *Gen.* 9. *vers.* 5. & 6. ubi ita: *Quincunque effuderit humanum sanguinem illius sanguis iterum fundetur.* De minus laudabili Polonorum consuetudine circa occisorum corpora, *vid. Bach. ad Tr. d. L. verb. consuetud. Polon.* & *Wehn. c. l. verb.* Gewohnheit.

Huic non absimilis, imo magis irrationabilis est illa consuetudo, qua Magistratus aliquem *morte dignum*, & mercedem sui facinoris expectantem plane dimittere, eique integram famam *restituere* potest: foret enim hoc ipsum apertè contra sanctissimum & gravissimum, quod extat *Exod.* 21. *v.* 12. *Num.* 35. *v.* 16 & *v.* 31. *seqq. Deut.* 13. *N.* 8. *Hebræor.* 10. *v.* 28. Præceptum Dei, qui nunquam talem intempestivam ac vituperio dignam clementiam & crudelem conniventiam dimisit impunitam. Exemplum hujus rei extat 1. *Sam.* 15. *v.* 8. & *seqq.* & 1. *Reg.* 20. *in fin. confer. Nov.* 17. *c.* 8. Memoriâ dignum exinde est Regis Galliarum Ludovici Pii factum, qui cum scelus quoddam impunitum dimisisset, & *vers.* 3. *Psalm.* 16. legisset: *Beati, qui faciunt justitiam omni tempore*, protinus hominem revocari jussit, & gratiam prius concessam irritam fecit, memorabili edita sententia: *Princeps, qui punire potest, & crimen non punit, non minus coram Deo reus est, quam si id ipse perpetrasset. Camer. in hor. succis. l.* 1. *c.* 100. Non parum etiam irrationabilitatis habere videtur, quando alicubi locorum receptum est, ut *sententiæ vitæ & necis per Carnificem*, & non per Judicem pronuncientur & publicentur. Daß/ uti habetur in Caroli V. P. H. O. art. 218. durch den Nachrichter/ und nicht den Richter oder Urtheiler die Urtel außgesprochen und eröffnet werden/ cum Carnificũ officium in executione reorum, non in pronunciatione vel publicatione sententiarum consistat, quod Judicis officium concernit, *L.* 2. 3. *C. de sent. ex peric. recitand. Wehn. d. l.*

Verè autem irrationabilis mos est, wenn durch die Obrigkeit etwan leichtlich/ auch erbare personen/ ohn vorgehende Berüchtigung/ bösen Leumuth/ und andere genugsame Anzeigung/ angegriffen/ und in Gefängnuß gebracht werden/ und in solchem Angriff etwan durch die Obrigkeit geschwindlich und unbedachtlich gehandelt/ dadurch der Angegriffene an seinen Ehren Nachtheil erleidet/ P. H. O. *art.* 218. 3
Quid de consuetudine in multis Germaniæ locis vigente, quâ autorem cædis monstrari autumant, si *ex occisi corpore sanguis,* eo, 4

Varia malarum consuetudinum exempla.

De profluente sanguine ex occisi corpore.

de quo

pernaturali & divino judicio adscribunt, quasi admiranda, & talia signa ejusmodi interfectorum corporibus divinitus indita essent, ut autorem cædis indigitarent, in qua opinione versatur *Bodin. lib. 2. Dæmonomaniæ cap. 3. cum Platone lib. 1. de leg.* dicente animas eorum, qui occubuerunt, in occisores insurgere. Alii verò ex principiis physicis contrarium demonstrant, & certum est, quod sanguis, qui in venis delituit, aliqua agitatione aut commotione corporis, vel caliditate extrinsecus adventante, vel alias etiam ob causas, venarum oris reseratis erumpat. Quod interdum autem, ex singulari providentia divina, per ejusmodi stillicidium occisoris conscientia tangatur, ut se autorem confiteatur, non negandum puto, sicut nec hoc, quod aliquando Diabolus, permittente Deo, ita illudat judicibus, ut innocentissimos subjiciant supplicio, exempla videri possunt apud *Besold. in suo Thesaur. pract. voc.* **Baar-Recht.** Illam verò consuetudinem, qua

5 Wasser-prob.

delicta, durch die Wasserprob / per duellum apprehensionem ferri candentis, probari solent, multo minus admittendam esse, *Sprenger Jurisp. publ. p. 37. in fin. & p. 332. Zoes. ad tit. de purg. can. & vulg.*

Irrationabilis porrò consuetudo est, quando alicubi locorum, ob *æs alienum* contractum, *demortuorum debitorum corporibus*, donec Creditoribus sit satisfactum,

6 Denegatio sepulturæ debitorum.

honesta sepultura denegatur, daß man den Todten Leichnam auff der Baare kümmert/ quæ consuetudo crudelitatem in defunctos, & belluinam feritatem redolet, cum sepultura, quæ memoria humanæ conditionis dicitur, *in L. 27. in pr. ff. de condit. instit.* & etiam hostibus debeatur, *Grot. de jur. B. & P. lib. 2. c. 19. n. 3.* & jura vetant sub pœna confiscationis tertiæ partis bonorum, infamiæ, amissionis debiti, & restitutionis similis summæ, per *l. fin. cum auth. seq. C. de sepulch. viol.* Rejicienda non minus, & tanquam corruptela reprobanda est & illa consuetudo, secundum quam Magistratus

7 Confiscatio bonorum furto ereptorum & vi ablatorum.

bona furto vel vi ablata apud furem deprehensa sibi retinent, nec vero Domino restituunt, *arg. L. 20. §. 1. ff. de capt. & postl.* cum iniquissimum sit, Dominos rebus suis citra culpam privari, sunt enim hæ consuetudines plane contra jus, æquitatem & bonos mores, insonderheit da einem etwas auff Reisen von Straffenraubern abgenommen würde / *Wehn. verb.* **Gewohnheit.**

Nec melioris conditionis esse videtur consuetudo, multis in regionibus maritimis præprimis Gallia, Hispania, Anglia, Sicilia, & littoribus Italiæ usitata, qua *Bona*

8 Strand-Recht bona naufragorum.

Naufragorum, oborta maxime tempestate, ad navem vitamque conservandam in mare projecta, Magistratus ad littus suum appulsa sibi appropriat. Id quod nonnulli in jurisdictione littorali der Strand-Gerechtigkeit / Grundruhr fundatum esse, sed male, dicunt, cum consuetudo hæc manifesto sit iniqua, quæ neminem in conscientia tranquillum reddere potest, nisi forte ex opinione aliquorum jure retorsionis aliquatenus defendi posset. Itaque in causa Bremen contra Ostfrießland 20. Jan. 1699. rei ad restitutionem sunt condemnati, deductis solum necessariis expensis laboris, pre *Auth. Navigia. C. de furt.* **P. G. O.** *art.* 218 & plura fortè tradentur infra tit. Naufragium.

Illa quoque irrationabilis est, quæ in quibusdam Germaniæ locis invaluit, ubi si *curru everso homo interficitur*, currus, qua- 9

9 De everso curru cum cæde hominis.

driga, rheda, equi, boves, & quæcunque vehuntur, cedunt Magistratui, *Wehn. c. l. Const. Crim. art.* 218. Improbandus & ille abusus seu consuetudo, quæ apud majores nostros, & etiamnum in quibusdam locis viget, ut Textorum, Barbitonsorum, Mo- 10

10 De denegatione receptionis in opificia & aliis illorum abusibus.

litorum, Opilionum, Publicanorum, Balneatorum, Tibicinum filii, non nisi in suorum parentum, nullo verò modo, etsi alias essent bonæ famæ & honestæ vitæ, in alia opificia recipiantur. Unde videmus aliquibus in locis, ut eo plenius constet de legitima nativitate, Testimoniis Natalitiis expressè inseri inter alia clausulam: Eos, de quibus testantur, non esse ex molitore, opilione, vel hujus generis parentibus aliis progenitos &c. Contra *Reformationem Augustan. Caroli V. de anno* 1548. **guter Policey Ordnung** *tit.* **von Handwercks Söhnen** *ꝛc.* Neque hæc valet consuetudo, quæ in quibusdam Germaniæ Civitatibus inter Opifices & argelabos introducta reperitur, ne quis opus alteri commissum & nondum perfectum adimpleat & absolvat, daß/ was ein Meister oder Handwercks-Mann / aus den Zunfftgenossen angefangen oder zugeschnitten / der andere es nicht ausmachen oder verfertigen dörffte. Pari modo damnandus erit mos ille *propolarum*, multis in locis usu receptus, quo 11

11 De propolis.

convenitur, ne *res viliori pretio vendatur*, quam ipsorum consensu communi statutum sit. Daß einer seine gemachte Arbeit oder Werck in feylem Kauff nicht näher oder weniger verkauffen soll/ dann der ander / und also einen Anschlag oder Steigerung machen/ daß diejenigen / so derselben Arbeit nothdürfftig und kauffen wollen / sie ihnen ihres Gefallens bezahlen müssen. *Reform.* **guter Policey** *de anno* 1548. *tit.* **Von den Handwerckern.** 36. & **Policey-Ordnung.** *anno* 1577. *tit* 37. ubi sub confiscationis bonorum omnium, & exilii pœna monopolia sunt interdicta.

Nullius quoque momenti est ista consuetudo, qua inter *Opifices*, *injurias passo* tamdiu *exercitium interdicitur*, usque dum ipsi ab eo, qui injuriam sibi intulit, sit satisfactum. Hic autem error ortum suum 12

12 Interdictio injuriati opificis.

debet vanæ illi persuasioni opificum, dum credunt, talem hominem, ob illatam sibi injuriam, infamem fieri, daß der Gescholtene dadurch unehrlich werde / und so lange verbleibe / biß er seinen ehrlichen Nahmen sich wiederum geben lassen. Licet enim

Ii ii 2 infa-

infamia noteturille, qui injuriam intulit, & condemnatus propterea est, *L.1.l.4.§.f. ff. de his qui not. infam. L.2. ff. de obseq. parent. & patron. præstand.* Non tamen è contrario infamis fieri potest ab inferente, qui injuriam passus est. Siquidem in privati potestate non est facere aliquem infamem, sed infamiam vel lex, vel saltem turpe factum irrogat, ita per illationem injuriæ, injuriati fama & existimatio non tollitur, nec inquinatur. *L.3.C. de injur. & L. un. in fin. C. de fam. libell. Freher. lib. 2. de existim. c. 10. n. 6. Hahn ad Wesenb. tit. de his qui not. infam. n. 3. & ad tit. de injur. n. 18.* Qua propter talem consuetudinem opificum, tanquam reprobam eliminandam censuit Imp. *Carolus V. cit Reform. Ord. Imper. Pol. de Anno* 1548. *tit.* von Handwercks-Söhnen &c. *& de anno* 1577. *tit.* 38. §. Es soll derjenige &c.

13 De ducente uxorem extrà Civitatem. Quid de consuetudine, qua is, qui alias jure nativitatis, & originario fruitur jure Civitatis, si *extrà Civitatem suam sibi uxorem ducit*, & nuptias celebrat, eo ipso jus civitatis amittit, statuendum sit, *vid. Wehn. observ. pract. C.* 1. Displicet præterea non parum hæc consuetudo opificum, *opificem*, qui *cum carnifice edit*, bibit, contrahit, ac

14 De abusibus cum carnifice. quovis modo cum eo negotiatur, ab opificio & Collegio arcent, & ejicunt. Tametsi enim non nulli sint, qui sibi maxime persuasum habent, quod Carnifices sint infames: id tamen ex juris textibus & rationibus demonstrari non poterit. Sed pessimi exempli est & illa consuetudo, wann einem Opifici das Handwerck verbotten und er darum untüchtig gemacht wird / weil er einen Hund zu todt geworffen hat. Item daß ein Metzger / weilen ihme eine Kuhe oder Schaaff gestorben / und er selbe selbst abgedecket / er des Handwercks verlustig gehen muß / Vid. *Speid. sub voce* Handwerck. *Carpz. Lib. 6. tit. 20. resp. 102. per tot. n. 13. & seq.* Damnat etiam morem sive consuetudinem, quem sibi appropriant *Carnifices*, si *extrahentes Cadaver ejus, qui semetipsum necavit*, lucrari velint omnia, quæ in loco necis perpetratæ quaque versum gladio attingere possunt. Irrationabilis non minus, quam injusta & erronea reputanda est consuetudo, permittens, si *Carnifex primo ictu, caput damnati non amputarit*, vel alias minus rite executionem perfecerit, ut repente à spectatoribus telis, Saxis ac lapidibus obruatur, daß der Nachrichter / so es ihme mißlinget / alsobalden gesteiniget werde. Quam enormia autem facta, ex tali prava licentia suboriri soleant, experientia docuit. Huic erroneæ consuetudini obicem apposuit Imp. *Carolus V. in Constit. sua crim. art.* 97. Daß der Richter offentlich solle ausruffen oder verkünden lassen / und von der Obrigkeit wegen / bey Leib und Gut verbiethen, dem Nachrichter / keinerley Verhinderung zu thun / auch ob ihme mißlingte / nicht Hand anzulegen. Vid. *Schonborn lib. 3. pol. c. 51.*

Quid autem de hac consuetudine judicandum sit, qua vigente *ad mortem contemnatum*, si ad supplicii locum à Carnifice ducitur, *puella*, licet inhonesta, pro ipsius vita intercedens, insuperque *matrimonium ejus solicitans*, ab ultimo liberat supplicio, ex suprapositis patescit: Quibus & hoc addendum, quod hac ratione nihil aliud eveniat, quam ut in damnatos criminis interdum vel nulla vel talis, quæ delictis haud respondet, decernatur pœna, contra jus commune, quod præcipit delicta non debere impunita manere, *L. ita vulneratus* 51. §. 2. *C. f. ff. ad L. Aquil. L. 3. ff. de offic. præs. Can. quali nos* 44. *caus.* 23. *q.* 5. & aperitur præterea tali consuetudine ad delicta & crimina perpetranda malignis & nefariis hominibus certissima fenestra, cum tales sciant vel credant se hoc modo extra periculum libere esse evasuros. *arg. l.* 27. *C. ad L. Jul. de adult.* Sed quis quæso omnia illa statuta sive consuetudines irrationabiles recensere posset, præsertim cum nullum Imperium, nullum regnum, nulla Provincia, nulla civitas, nullusque ordo sit, cui non suus adhæreat nævus. 15 De matrimonio puellæ cum damnato ad mortem.

Similes verò consuetudines pravas nulla confirmat præscriprio, id quod jam sua ætate adduxit *Apricola*, his verbis: hundert Jahr unrecht ist nicht eine Stund recht / quia consuetudo naturali æquitati contraria potius est corruptela, *cap. 3. X. de consang. & affin. Nicol. Hert. tom. 3. Parœm.* 3. Consuetudines enim malæ, neque ex longo tempore neque ex longo exercitio stabiliuntur, quia si ratione non nitantur, non sunt observandæ, & consuetudo quælibet prava, quæ est contra jus divinum & naturale, contra honestatem, bonos mores reservata Principis, quæ obviat omni juri, cui lex resistit, per quam peccatum nutritur, & quæ præbet causam malignandi, & delinquendi, non est observanda, nec potest valere, etiam si ejus memoria non extet. nulloque tempore potest præscribi, imo radicitus est extirpanda, *Thes. Basil. vol. 5. d. 17. L. hhhh.* 4. Nam consuetudines usu juris intelliguntur, quæ rationi sunt consentaneæ, ideoque quod ratione non introductum, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum est, in aliis similibus non obtinet, quia talem consuetudinem ratio & veritas semper excludunt: sicut etiam ex actibus difformibus consuetudo non inducitur, nec potest induci contra legem consuetudini derogantem, nam cum lex semper loquatur, censetur quoque talem consuetudinem perpetuò reprobare. 16 Pravas consuetudines nullo tempore præscribi.

Itaque commendantur solum consuetudines bonæ & legitimæ, alte gute Gebräuche / löbliche Sitten und Herkommen / pro ut supra traditum *tit. de Comit. fol.* 546. *n.* 45. ubi dictum de observantia Imperiali, unde pleraque suam trahunt originem. Hinc legitima consuetudo jus facit, judicesque probatis his, quæ frequenter in eodem genere controversiarum servata sunt, causâ cognitâ, statuere jubentur, quia consuetudo legem imitatur, & pro illa custoditur, 17 Consuetudines solum bonæ observandæ.

ita

ita ut consuetudo & lex in jure æquiparentur & consuetudo loci in negotiis maxime sit attendenda, cujus tanta vis est, ut vincat legem aut rationem, adeoque statutum tollat *Thes. vol. 6. disp. 5. conclus.* 10. sicut etiam è contrario posterius statutum antecedentem consuetudinem tollit, etiamsi in

18 Earum vis & virtus. in ea nulla fiat expressa consuetudinis abrogandæ mentio. *ibid.* Nam inveterata consuetudo pro lege non immerito habetur, ut rectissime receptum sit, leges non solum suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu per desuetudinem abrogari, *Thes. Basil. vol. 4. disp. de illustrior. Jur. Can. Civil. & feud. capit. q. 6. L.* 32. §. 1. *ff. de leg.* Idcirco in his casibus consuetudo prævalet juri scripto, diciturque actus practicus ad unguem observandus, sicuti videmus veteres Juris Consultos non aliam sæpe allegare decidendi rationem quam quia hoc jure utimur, præsertim si in contradictorio judicio sit firmata. Consuetudinis inducendæ *tem-*

19 Quomodo introducantur. *pus*, quando nullibi in jure nostro est præcise definitum, *arbitrio judicis* relinquitur, & ad eam faciendam non præcise requiritur actuum frequentia, sed quotiescunque ex conjecturis populi consensus haberi potest, in actuum frequentiam curiose non est inquirendum, si solum testes deponant, sic semper fuisse observatum. *Consuetudo loci*, in quo actus aliquis celebratur, attenditur ratione solennitatum, ad actum pertinentium; alias consuetudo est *stricti juris*, & proprios terminos non excedit, nec facile de persona ad personam, nec de surrogato in locum alterius extenditur, ne absurdum resultet. A consuetudine verò Vicinorum recte sumitur argumentum ad observantiam suæ patriæ.

20 Consuetudinis fortitudo & efficacia. *Consuetudo est altera natura*, quoniam consuetudo bene agendi vertitur in naturam, & omne quod consuetum veluti innatum est. Unde consuetudo est delectabilis appetitus secundum *Arist.* 1. *Eth.* & ex consuetudine unumquodque fit fortius *Cicer.* 3. *Philip.* Gravissimum est imperium consuetudinis & ejus authoritas est magna *cap. consuet. & C. in his* 11. *dist. & Panorm. in C. consuet. & ibi Apost. per tres aut quatuor col. X. de consuetud.* Nam etiam naturam dicitur alterare consuetudo, ut ostendit *Averrois Commentator super* 3. *Phys.* dicens, quod aliqui ita sint assuefacti comedere venenum, ut sit eis pro cibo, & in nutrimentum convertatur, quod & refert *Aul. Gell. Noct. Atticar. lib.* 17. *cap.* 16. Anates Ponticas edendis vulgo venenis victitare. Hinc consuetudo est, quæ leges & statuta vel confirmat vel infirmat. *L. in istis* 4. *dist. L. de quibus ff. d. L.l. & Ovid. in* 2. *de arte amand.* demonstrat ejus potentiam, dum dicit:

Fac tibi consuescat, nil consuetudine majus.
Adoratio ad orientem fit magis consuetudine quam scripto *Cap. Ecclesiast.* II. *dist.* Consuetudines & prærogativæ Provinciarum sunt servandæ *L. observare* §. *antequam.* ibi: *magni enim faciunt ff. de off. Proconf. & L. si in aliquam in pr.* ibi: *& ferias secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit dare. ff. eod.* & *text. in L. ut profanis C. de pagan.* quod conventus Civium & eorum lætitiæ, & festa & convivia consueta non debeant eis interdici. Item consuetudines Ecclesiarum sunt servandæ, *C. contra morem* 100. *dist. Item & terrarum C. Joannes X. de cler. conjug. L. si fundus ff. de evict. L. circa locationes C. Locati L. si prius ff. de aqua pluv. arc.* Consuetudo excusat à multis, ut est text. *in L.* 1. *C. de exact. & translat. milit. annon.* A consuetudine tamen, licet diutius observata, propter *utilitatem publicam* licet discedere *text. in L. un. C. de expens. Chassan. in catal. glor. mun. p.* 12. *Consid.* 57. 21 Consuetudo cedit utilitati publicæ.

Probatur consuetudo vel testibus vel scriptura. Testibus omni exceptione majoribus, ad minimum duobus *arg. l. ubi* 12. *ff. de test. L. testium* 3. *C. fin. eod.* qui tamen in actuum & temporis identitate convenire debent, alias si diversis seu contrariis deponant actibus, ut singulares, fidem non faciunt *arg. L. scripturæ* 14. *C. de fid. Instrum. junct. L. seq. vid. Gail. C. l. n.* 15. 22 Quomodo probetur consuetudo. Quamvis autem tutius sit, pro probanda consuetudine plures adducere, tamen si *duo* maxime *Senes* ita semper observatum esse, testentur, consuetudo sufficienter & plene probata censebitur, teste *Mascard de probat. vol.* 1. *concl.* 424. *n.* 4. & 13. *Salazar de usu & consuet C.* 7. *n.* 20. *Scriptura* probatur consuetudo & quidem plene, si sit publica, vel documenta superstiis, quæ in judicio geruntur, publice conscripta, *C. quoniam* 11. *X. de probat.* Probatur quoque, si extra judicium, memoriæ causa in scripturas ex publico sit redacta, adeò ut etiam probatio probata dicatur, *Wesenb. in parat. ff. de fid. instrum. n.* 6. iisque perinde ac testium depositionibus credatur. *L.* 15. *C. de fid. instrum.* Probatur denique rebus judicatis quæ in acta publica solent referri, si, cum Contradictor negaret, pro asserente consuetudinem decisum sit. *Mascard. d. vol.* 1. *conclus.* 427. & ita sententiâ Judicis probatur consuetudo, quæ jam invaluisse dicitur, non ut Judex constituat, sed eam, quæ jam est, detegat & declaret.

Conservatur verò consuetudo assidua actuum exercitatione, si nimirum actus ita sint frequentes, modo exercendi occasio adsit, ut non aliter, quam in perpetua atque recenti memoria populi usuque sui esse possint. 23 Quomodo conservetur consuetudo. Item, si vel effectus eorum diligenter serventur, dum transgressores consuetudinum puniuntur. Deinde consuetudo conservatur, si nulli actus contrarii admittuntur alias enim per contrariam consuetudinem extinguitur, vel per legem posteriorem revocatur, §. *pen. Inst. de I. N. G. & C. l. f. ff. de constit. princip. l.* 3. §. *Divus.* 5. *de sepult. viol. l.* 1. *pr. ff. ad L. Aquil.* Ratione effectus adhuc considerandum erit, quod sicut ea consuetudo, quæ juxta & præter jus Divinum & naturale est, valet, imo tanta ejus vis est, ut vincat legem: ita è diametro consuetudinem & juri Divino & naturali reclamantem inducere, non mi-

nus quam legem de rebus inhonestis & plane ridiculis ferre licet; nam jus naturale, utpote insita ratio ductusque rationis, per naturam insitus, *ad Rom.* 1, *v.* 20. æque ac jus divinum est immutabile, superatque omnes humanas leges & consuetudines, ac proinde dispensatione humana permitti non possunt, quæ divino, & naturali jure sunt prohibita, præsertim cum inferior adversus superiorem nullum habeat imperium, multo minus Creatura contra creatoris mandatum dispensare potest, *arg. cap. non licet.* 2. *dist.* 10. *Deut.* 4. *v.* 42.

24 Multa contrâ jus commune per consuetudinem posse introduci.

Multa tamen consuetudine, vel statuto contra jus commune introduci & recipi posse, constat per *text. in l.* 3. §. *divus Adrianus.ff. de sepulch.violat. Dd. in L. fin. C. de testam.& in L. de quibus ff. de LI.*

Idque 1. in *uxore*, quod videlicet teneatur ipsa *pro marito*, & vice versa Maritus pro uxore, ut in casu *L. satis.C. in quibus causis pign. tacit. contrah.*

2. Filius pro Patre, Jason in §. actiones *n.* 79.

Item 3. quod Filius obligetur pro Patre etiamsi non sit hæres.

4. Quod ex delicto filii teneatur Pater ad pœnam pecuniariam pro quantitate legitimæ.

5. In alienatione rerum immobilium minorum, quod illa sine decreti interpositione fieri possit.

6. Quod legitima filiorum statuto vel consuetudine, si non prorsus tolli, saltem minui possit.

Item 7. de conjunctione seu unione prolium, diversarum nuptiarum consuetudines & statuta valent.

Sic 8. à diffinitiva sententia ex intervallo, ab interlocutoria verò viva voce in continenti de consuetudine vel statuto appellationes recipiuntur.

Item 9. *libri, mercatorum* ex recepta consuetudine plene probant.

Adhæc 10. licet in successione feudi antiqui necesse sit ostendere primum acquirentem: tamen si consuetudine vel statuto aliter receptum sit, receditur à regulis juris feudalis, maxime si agnati succedere volentes, sint ejusdem nominis, gentis & familiæ, si eadem arma gerant, & insignia: quia in antiquis præsumptio militat pro agnatis, quod sint ejusdem familiæ.

Et quamvis 11. dotis & donationis propter nuptias æqualitas de jure communi servanda sit; tamen statuta & cosuetudines inæqualitatem recte admittunt.

Valet quoque 12. consuetudo, quod Conjuges non solum in casu non existentium liberorum, sed etiam liberis extantibus, sibi mutuo in bonis mobilibus succedant, per rationem, quod legitima liberorum, ex communi omnium Dd. opinione, statuto vel consuetudine saltem minui possit.

Item 13. quod fidejussor post moram ante Principalem excusum conveniri possit, uti hic in Austria consuetudinis est.

14. Quod heres non teneatur ultra vires hereditatis, etiamsi hereditatem absque beneficio inventarii adierit, sicut in Saxonia receptum.

Item 15. quod fœminæ in feudis una cum Masculis æqualiter succedant, qualis consuetudo est in Gallia.

Item 16. quod feuda legari, in dotem dari, & alienari possint. Ejus generis exempla infinita possent adduci, sed brevitatis gratia consulendus est. *Jason in d. l. de quibus ff. de L l.* & pro regula observandum, consuetudinis magnam esse vim & efficaciam, tam in materia contractuum, quam ultimarum voluntatum, & in materia Feudali, *Gail.* 2. *Obs.* 36.

Etsi nullâ certâ regulâ juris determinatum reperiatur, quænam consuetudo dicatur rationabilis, tamen communior & verior Dd. sententia est, quod nempe hoc *Judicis arbitrio* relinqui debeat, id quod ex pluribus circumstantiis dependet, sitne consuetudo rationi consentanea nec ne. 25 Quæ consuetudo dicatur rationabilis?

Tunc autem dicetur rectæ rationi esse consentanea, quando non est contra jus Divinum & naturale, & sic quando non inducit peccatum aut peccandi proximam occasionem præbet, nec etiam bono publico repugnat, prout *Sylvius* docet *in Sum. verb. consuetudo* §. 1. *& Rochus de Curte in C. cum tanto sect.* 4. *n.* 24. *de consuet.* Hinc valet consuetudo, durch welche die Eltern von den Brüdern und Schwestern / auch derselben Kinder excludirt und ausgeschlossen werden / uti probat *Mynsi. centur.* 6. *obs.* 41. *n.* 4. asserens hanc consuetudinem rationi subnixam esse, eo quod omnis Parentum sive ascendentium successio sit juris Civilis, ergo contrario usu sive consuetudine tolli posse atque immutari §. *ult. Inst. d t. Besold. in Thes. pract. verb.* Gewohnheit.

Insuper in hac materia sciendum, quod consuetudine & Statuta rationi atque naturali juri plane non repugnantia, in judiciis accurate attendenda & observanda sint, adeo ut Judex contra consuetudinē vel statuta judicans, litem suam perinde faciat, ac si contra jus commune pronuntiasset, *per text. in C. venientes de jur. jurand. & in C.* 3. *de eo qui mittit. in poss. text. in L. an in totum C. de ædific. privat. text. in l.* 1. *& in L. præsens. C. de servit. & aqua text. in Auth. jubemus in fin.* ibi: *sententiam & legibus & moribus consonantem C. de jud.* Ratio in promptu, quia consuetudo est jus: Statutum enim & consuetudo alicujus loci, pro jure communi in eodem loco habetur, vocaturque Jus commune illius Civitatis, text. *in L. omnes populi ff. de just. & jur. Dd. ibid & in d. l. de quibus & in L. jus sing. eod. tit. text. in §. non scripto. Instit. de jur. nat. gent. & Civil.* Si jus est ergo â Judice, in judicando quoque servari debet, alias litem suam faceret. Qua de re pulchre *Quintilianus lib.* 12. *cap.* 3. Hinc etiam est quod Assessores Cameræ Imperialis, quando in numerum Assessorum recipiuntur, curare debeant, quod secundum Imperii Constitutiones, secundum jus commune 26 Quomodo à judice observanda.

mune & *laudabiles locorum consuetudines* judicare velint, quod regulariter in omnibus omniũ locorum judiciis receptum est, *text. in d. c. venientes de jur. jurand.* ibi: *secundum consuetudinem vestræ Civitatis judicare juraverunt. text. in §. jus jurand. Auth. de defens. Civit.* Quod de novo in moderno Imperii recessu Ratisbonensi repetitum est: dicuntur autem consuetudines laudabiles, vel juri naturali non repugnare, quoties statuentes, vel observantes, existimant illas esse bonas suisque moribus, ob rationales causas, convenientes. Nam sicut Jus nullum sine ratione, & ad id, quod honestum & publicè utile est, sancitur, ita nec consuetudo. Unde primarium consuetudinis requisitum rationabilitas, Dieß eine gute oder vernünfftige Gewohnheit seye/ quo deficente illa nulla est, ut *consuetudo Poloniæ*, qua Nobilibus hominem occidentibus *certa pecunia Cadaveri* imponenda, redimere pœnam licuit, adeoque eam Stephanus Rex rectè sustulit.

27 De abrogatione consuetudinis. Abrogatur autem consuetudo, ejusque natura destruitur, & quidem

1. Partim per expressum consensum Superioris, lata lege contraria declaratum, *L. 1. pr. ff. de Constit. Princ. l. 3. §. 5. ff. de sepulch. violat. l. 1. pr. ad L. Aquil. auth. Cassa, C. de Ss. Eccles.* Cum Principe contradicente populus nequiquam statuere aut introducere possit. *C. 9. X. consuet.* partim per tacitum usum contrarium, non enim semper utile est, quod aliquando fuit, *arg. l. un. in pr. C. de caduc. toll.*

2. Abrogatur desuetudine, quando longo tempore nulli actus consuetudinis, cum tamen exerceri potuissent, imo debuissent, amplius exercentur, sed omnino intermittuntur, ita ut plane in oblivionem veniat illa consuetudo. *Hahn. sel. 3. th. fin.*

3. Contraria consuetudine, quando nimirum tot actus contrarii exercentur, ex quibus consensus populi introducendi illam fit manifestus, *Hahn. c. l.*

4. Non usu denique, sicut lex & scriptum jus, ita quoque jus non scriptum, non tollitur in jure negativo, quia prohibitioni nemo sine actu aliquo contra venire potest. *arg. L. contra legem 29. ff. de L. l.* At de jure non scripto affirmativo major dubitandi ratio subest, qua si quid fieri jubeatur, sola omissione, nullo interveniente facto contrario, prout legi, ita etiam consuetudini non contraveniri constat, *Carpzov. p. 2. C. 3. d. 23.* Verum hic ultimo distinguendum, an jus tale solenniter, certo modo & tempore quid fieri jubeat, an vero in eventum casus alicujus dirigatur, ita ut casus talis contingere & non contingere possit. Illud jus non usu, qui tamen rectius desuetudo diceretur, abrogatur; hoc verò non item, nisi eveniente casu ei obedientia denegetur: quia tunc, cum quid contrarii, nimirum neglectus, concurrit, nec amplius in terminis simplicis non usus maneat, etiam in desuetudinem denegenerat. *Vid. Hilling. notata ad Donell. comm. jur. Civ. lib. 1. cap. 20.*

Contract, Creditwesen.

S V M M A R I A.

1. *De Constitut. R. I. ad §. de indaganda.*
2. *Ejusdem summa capita.*
3. *De Moratoriis.*
4. *Moratoriorum causæ moventes.*
5. *Moratoria differunt, sed non extinguunt cursum usurarum.*
6. *De compensatione.*
7. *De contractibus in genere, & earum distinctione.*
8. *An circumventio in contractibus licita.*
9. *Quid hic leges Civiles disponant.*
10. *Exemplum Mercatoris reticentis alias adhuc venire merces, ut suas carius vendere possit.*
11. *De manuoculata.*
12. *De cautelis abundantibus & fide habita.*
13. *De manu stipulata & virtute manuum.*
14. *De compressione manus fœmineæ.*
15. *Alia monita de contractibus.*

Contractus omnes bona fide procedere debent, & â debitoribus promissa solutio præstari, quæ in oligationibus dextra illorum signatis, tanquam tessera & symbolo, confirmata est. Aut enim non danda dextra, & tam sanctè firmata obligatio, aut servanda fides est: Cum verò bellica tempora facultatem solvendi creditoribus sustulerint, hinc in *Recessu Imp. de ao. 1654. §. 70. & seqq.* de indagando remedio deberatum est, quo levarentur ab intolerabili onere fortunis exuti & egeni debitores, & Creditoribus quoque non nimis grave detrimentum inferretur. Cujus remedii conditiones *text. ipse d. R. I.* luculenter exhibet, & easdem Henr. *Hahn in tract. ad §. de indaganda* peculiariter recenset, quia per diuturnum & grave bellum plerumque Civium fortunæ longè redditæ sunt deteriores, qui per bellicas clamitates ad inopiam sunt redacti. Itaq; illis hæc constitutio subvenit, qui exin de mole usurarũ sunt gravati, quæ omnia, quia *à cit. Hahn. in d. tract. ad §. de indaganda* accuratissimè enodantur, ad eundẽ curiosum lectorem remitto, ubi etiam in fine exhibet Votum *Wilh. Biedenbachii* Consiliarii Imperialis Aulici *sub n. 2.* votum Imperialis Cameræ *sub n. 3.* votum Statuum Imperii *sub n. 4.* Resolutionem Imp. *sub. n. 5.* Recessum Circuli Saxonici *sub n. 6.* Ordinationem Hallensem Saxoniæ *sub n. 7.* nec non Magdeburgensem *sub n. 8.* Constitutionem Mecklenburgensem *sub. n. 9.* Mandatum Anhaltinum *sub n. 10.* Electorale Saxonicum *sub n. 11.* Constitutionem Haderslebianam *sub n. 12.* & ejus-

1 De Constit. R. I. ad §. de indagandâ.

&ejusdem renovationem *sub n.* 13. Similem laborem utilissimum suscepit *David Meviusin discussione de Levam.i nop. debitor.* Ut tamen de substantia Constitutionis breviter aliquid hic addatur, 2 tota res huc reducitur, ut 1. Debitores adhuc solvendo existentes bonam fidem agnoscant, eamque per solutionem debitorum observent. 2. Ut etiã extraordinariâ viâ, per statuta particularia Statuũ mod⁹ solvendi expediatur. 3. & ipsi creditores& debitores amicabiliter inter seipsos, pro justitiâ conscientia conveniant, quâ ratione deficiente secundũ Constitutionẽ Recessus huj⁹ procedatur, salva ordinatione Holsatica & Anhaltina, ab Imperatore confirmata. 5. Ut creditoribus sors capitalis maneat salva, sine omni præscriptione neglectæ exactionis, ut tamen 6. Intra triennium à dato Rec. Imperii non exigatur, & post triennium debitori concedatur dilatio, summam capitalem in termino duorum, trium, quatuor, quinque, sex, vel 7. ad summum septem annorum pro magnitudine vel parvitate debiti exsolvendi. Vel etiam 8. si pecunia parata deficiat, bona pro electione Creditoris, prævia taxatione secundum præsens & præteritum tempus in solutum dandi, à quo tamen beneficio excluditur debitor sua prodigalitate& culpa bonis lapsus, atque si creditor ipse sit inops, qui se suosque commode sustentare non possit, hæc constitutio particulariter solvendæ sortis, salvo Judicis arbitrio, nocere ei non debeat. In Instrumentis verò obligationum, per *vim extortis*, observatur *Instrumentum pacis art.* 4. Quoad pensiones, & usuras residuas, remittuntur 9. illæ usque ad quartam, nisi debitor probare possit, sibi nec hanc solvendi esse facultatem. Et quarta illa 10. annis post publicatam pacem, juxta pensionem annuam currentem exsolvi potest: Sorte tamen 10. ante annos decem soluta, quarta illa nihilominus pendenda est, sed intra tres vel quatuor annos proximè sequentes. Usuræ verò & pensiones futuræ à tempore recessus rite persolvendæ sunt, in terminis conventis, non tamen ulteri⁹ quã quinq; per centum singulis annis, & debitor moram nectens per paratam executionem ad illud compellendus. Casus tamẽ septẽ sunt à regulis superioribus excepti, & quidem 11. res transactæ. 12. res judicatæ, dataeque executioni, 13. Sors & usuræ solutæ, quarum nomine nulla repetitio vel compensatio admittitur, 14. quæ durante bello ad tuitionem corporis & bonorum credita, & post pro pace redimenda, 15. Credita ad emptionem aut reparationem bonorum desertorum, quibus debitori interea uti licuit, 16. soluta à fidejussore, 17. quæ debentur causis piis & privilegiatis, in quibus arbitrium judicis dominatur, quæ omnia Constitutio Imperialis accuratè observari jubet, non obstantibus *moratoriis*, quæ etiam imposterum contra hanc Constitutionẽ indulgeri non debeant.

Ejusdem summa capita.

Ultimo tamen Elector Palatinus specialiter est exceptus, pro quo Ordines Imperii apud Cæsaream Majestatem intercessere- 3
runt, ut speciale privilegium ipsi suisque subditis clementissime concedere vellet, quod etiam Cæsarea Majestas non tantum promisit, sed etiam re ipsa concessit, scilicet ut ipse Ordinesque & subditi illius ab omnib⁹ usuris præteritis & præterea in futurũ quo que intra proximũ decennium à dato Constitutionis Imperialis ab omnibus usuris, & intra aliud proxime sequens decennium ex dimidia parte ab usuris sint liberati. Ex constitutione Recessus Imperii moratoria videntur cessare imposterum in reliquis obligationibus, quamvis aliàs videantur satis esse fundata in claris textibus, *L. 2. & 4. C. de prec. Imp. offerend. L. 4. & ult. C. qui bonis cedere poss. Reform. Polit. Imp. de anno* 1548. *tit.* **Von verdorbenen Kauffleuten.** Quia circa patrimonia 4
Civium ex gratia vel misericordia aliquando nonnihil est concedendum, *Arg. Nov.* 135. 163. & 147. Quando non rarò variis fortunæ casibus subjacent, & per bella, incendia, naufragia, & alios casus minuuntur, atque interdum plane absumuntur, *arg. Leg.* 56. §. 1. *ff. de evict. L. fin. de litig. L. 6. C. de pign. act.* ut inhumanum sit, solitas admittere exactiones, nullisque induciis indultis à bonis suis miseros expellere debitores, nam circa rem gerendam adversam fortunam pati, non hujus vel illius proprium, sed omnibus hominibus commune est, ut ait *Aristot. Rhet ad Alex. Reg. Cap.* 5. ut itaque indigentia debitoris, sine sua culpa bonis lapsi, juvari mereatur dilationibus ad solvendũ datis, quas item peteret Creditor, si ipse egeret. Nec Creditori hoc nocet, cui obegestatẽ præsenti pecunia debitoris statim satisfieri non potest, difficilisque est executio, cum emptores bonorum Creditoris facile non inveniantur, plurimis per belli injurias devastatis, partim igne consumptis. Licet enim justum sit, purum debitum, cessumque statim peti posse, quin & æquum & bonum & juri naturali conveniens, cum bona fides hoc exigat, tamen Christianum est inopem Creditorem quodam subsidio juvare, si sine gravi Creditoris damno id commodè fieri possit. Quæ dilatio locum habet in Capitali, in usuris quoque & reditibus obtinet. *Henr. Hahn. ad §. de indagand. fol.* 251. *n.* 15. *& seqq.* Imo existimant debitores, sibi per 5
moratoriam dilationem satis consultum non esse, quando solum sistitur exactio usurarum, nisi etiam penitus tollatur: Ne postea quod ablatum non est cumulatiori summa nihilominus restet exsolvendum, quæ causa fuisse videtur, quod in R. I. tres partes ex gravissima usurarũ molle sint averruncatæ. Sed licet hoc in R. I. ita sit constitutum, incommodissimum tamen est Creditoribus, ut ipsi usuris etiam imposterum penitus vel saltem ad certos annos priventur, & sic bona fides inter Creditores debitoresque extinguatur: prout memini usurarum quidem exactionem sæpius ad aliquot annos suspensam, non verò pla-

De moratoriis.

Moratoriorum causæ moventes.

Moratoria differunt, sed non extinguuntur cursum usurarum.

re sublatam esse, Ne creditores duplici onere graventur: Sed de hac materia plura tradentur infra *verb. Moratorium.*

6 De compensatione.

Compensationis exceptio in creditis præsertim locum habet & Creditorem eundemque debitorem submovere potest, si reus paratus sit compensare, quia Crediti & debiti inter se contributio propriè compensatio dicitur & locum tantum habet in quantitatibus, non vero in speciebus, atque tunc maxime locum invenit, si debitum meum alteri sit æquale, aut majus, alias enim si sit minus, compensatio invito obtrudi non potest, nisi residuum offerat debitor, atque debitum utrinque sit liquidum, quia liquidi cum illiquido non datur compensatio. Compensare non potest unus ex duobus reis, quod alteri Stipulator debet, nisi socii sint, nec enim alius quam cui debetur, compensatione uti, nec quod alii, quam ei, qui convenitur, debet, compensare Creditor cogitur, etsi fidejussor, quod sibi & Principali, pater quod filio, dominus quod servo soci⁹ quod socio debet, compensare volentes, audiendi sint. *Thes. Basil. vol.* 3. *d.* 1. 12. *l.* 4. & ex professo *Vol.* 8. *disp. de comp.* quia compensatio in jure sumitur, pro æris alieni per id, quod invicē debetur, usque ad concurrentem summam, imminutio, *L.* 1. *de compens. l.* 4. *C. eod.* quæ est delibatio seu absumptio ejus quod petitur.

7 De Contractibus in genere & eorum distinctione.

De Contractibus in genere ab omnibus ferè auctoribus tractatur, quorum diligentiā hic particulariter recensere supervacaneum est. De hac materia accurrate scripsit novissime *Wolffgang. Lauterbach. in disput. sua de hac materia*, & dicit contractum, si consideretur tanquam medium, per quod jure acquiritur & constituitur obligatio, esse *medium ex conventione per se, & sua natura efficaciter obligandi*: si vero pro ipso contrahendi actu accipi vellet, tunc esse *conventionem, ad producendam legitimam obligationem ex sese efficacem*, & dividitur contractus in *Verum ac proprie dictum*. qui est modus ex conventione vera & expressa per se & sua natura efficaciter obligandi; & *Improprium sive quasi contractum*, qui est modus ex præsumpta & ficta conventione efficaciter obligandi. Hujus quasi contractus à *Justiniano in tit. d. oblig. quæ ex quasi cont.* sex recensentur species: nimirum *Negotiorum gestio, Tutelæ administratio, Rerum & Hæreditatis communio, Hæreditatis aditio, & in debiti solutio.* Veri Contractus iterum in *Nominatos* & *Innominatos* dividuntur. *Nominati* sunt, qui ob majorem frequentationem speciale nomen acceperunt, & actionem specialem producunt: ut mutuum, depositum, commodatum &c. *Innominati* verò sunt, qui illis destituuntur, causam tamen habent, *L.* 7. §. 2. *de pact.* hoc est dationem vel factum, sub lege mutuæ præstationis, cum prævio consensu quid datum vel factum est, ea lege, ut aliud vicissim detur vel fiat. *arg. d. l.* 7. §. 2. *de pact.* Altera Contractuum divisio est, quod sint vel *stricti juris* vel *bonæ fidei*, quod hic nihil aliud est, nisi æqua, utilis & benigna interpretatio actuum & conventionum humanarum, non conventionibus adhærens, sed ex bono & æquo illas expendens. *Franck. Ex.* 13. *q.* 6. *n.* 11. In quibuscunque Contractibus hanc benignam interpretationem leges admittunt, ita ut tantum in illis officium judicis valeat, quantum in aliis nominatim ejus rei facta interrogatio, *L.* 7. *ff. de neg. gest. L. Lucius Titius* 24. *ff. depos.* illi bonæ fidei dicuntur *arg.* §. 30. 1. *de act. L.* 5. *pr. ff. d. O. & A.* In quibus verò illa locum non invenit, sed judicis potestas conventioni, & illius naturæ est adstricta, illi stricti vocantur juris, *Lauterbach. d. supr. loco.* Contractus item alius dicitur *Synallagmaticus, de quo Labeo* 19. *ff. de V. S.* i. e. ultro citroque obligatorius, Germ. eine bindl. Hin- und Wiederhandlung/ contrahere enim dicitur, quasi contra vicissim mutuo aliquid agere ad obligationem, *Oldendorp. class.* 4. *in præfat. act.* & tales dicuntur *Contractus proprii,* verbi gratia, emptio, venditio, quia emptor ad pretium dandum, venditor ad rem tradendam obligatur. Alius *non Synallagmaticus*, id est, ex una tantum parte obligatorius, verbi gratia, mutuum, ubi mutuatarius tantum ad restituendum tantundem in eodem genere obligatus est, *L.* 2. *in pr. ff. si cert. pet.* & talis dicitur contractus *improprius.* Contractus porrò alius *re*, alius *verbis*, alius consensu initur.

De hac materia inter alios latè tractat. *Bocerus in disput. de Contract. in genere, & in specie de empt. & vendit.* in aliis *disput.* prosequitur materiam de locatione & conductione, de societate, de mandato, de contractibus realibus, & in specie de mutuo, de indebiti solutione, de commodato & precario, de deposito, de contractibus innominatis, de pignor. & Hypothecis de Emphytheusi: quæ omnia, quia passim obvia sunt, harum notarum brevitas huc transferre non permittit.

Cum vero vigilantibus jura sint scripta, & id circo unusquisque prospiciat, ne ab altero lædatur. Tamen circumventio quædam in contractibus non est illicita, ea nimirum, quæ citra cujusquam injuriam nobis utilitatem aliquam præ altero parat, cum homines utilitatis suæ promovendæ causa contrahere soleant. Non tamen supponendus est dolus malus, etiam si circumventio intercedat, potest enim dolus bonus esse, quod nomen pro *solertia* acceperunt veteres. *L.* 1. §. 3. *ff. de dolo malo.* Ut itaque circumventio sit licita, debet abesse juris alieni violatio. Hinc vis & metus tanquam voluntatem contrahentium turbantes excludendi sunt secundum Pomponium *in L.* 57. *ff. de oblig. & act.* ubi ait: *in omnibus Negotiis contrahendis, sive bona fide sint, sive non sint, si error intervenerit, ut aliud sentiat, qui emit, aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit, nihil valere quod actum est.* Ubi tamen differentia notanda est inter contractus bonæ fidei, & stricti juris: Item- 8 An circumventio in contractibus licita?

que

que an dolus, quo alter in errorem inductus est, causam dederit contractui, an verò tantum inciderit in contractum, ut discerni possit, an id quod actum est, sit ipso jure nullum, an verò quopiam remedio rescindi debeat. *L. 7. in pr. ff. de dol. mal. L. 13. §. 4. & 5. ff. de act. empt. L. 36. ff. de V. O.* quo etiam refertur, ut alter alteri qualitates & vitia rei, de qua agitur, sibi cognita, significet. Quicquid enim in his celandi causa agitur vel omittitur, id in circumventionum illicitarum classe ponendum est. Unde actiones *redhibitoria* ac *æstimatoria* sunt natæ, illa, ut res vitio affecta restituto pretio recipiatur, hæc, ut salvo quoad cœtera Contractu, tantum pretii restituatur, quanto minoris est res ob vitium *L. 60. & 61. ff. de Ædil. Edict.* Sic etiam, quia metus voluntati sui adversatur, contrahenti ex metu restitutio aliaque remedia dantur *L. 14. §. 2. L. ult. §. 1. & 3. ff. quod metûs causa Grot. de I.P. & B. lib. 2. cap. 11. §. 7.* & quoties æqualitas non est in contractu observata, ut contrahens pro re sua æquipollens recipiat, circumventio est illicita, non tantum, quando ex proposito inæqualitas inducitur, sed etiam cum res ipsa dolum in se habet *L. 36. ff. de V. O. Grot d. loc. cap. 12. §. 11. & 12.* Si vero Venditor rem vendendam laudet, ex ea commendatione non tenetur, secundum *dist. Ulpian. in L. 1. ff. de dolo malo. Quæ decipiendi emptoris causa dicuntur & quæ venditor ut commendet, dicit, de his sic habendum, quasi neque dictum, neque promissum sit.* Ex quo sequitur emptorem non posse postulare præstationem laudis commendationisque, nisi diserta promissio intervenerit, quod etiam idem *Ulpianus* clare exprimit in *L. 19. in prin. & §. 3. ff. de contrah. empt. ait, quæ commendandi causa in venditionibus dicuntur, si palam appareant, venditorem non obligant, veluti si dicat: servum speciosum, domum bene ædificatam,* multo minus tenebitur venditor, si reticeat vitia rei, quæ emptori nota, vel quæ ita comparata sunt, ut omnibus possint apparere. Neque enim dissoluta & supina ignorantia emptoris excusat *L. 14. §. 9. L. 55. ff de Ædilit. Edict. L. 15. §. 1. ff. de contrah. empt.* Quamvis autem æqualitatem pretii cum re aliqui adeò rigide exigant, ut quicquid ab ea æqualitate recedit, in furti crimen incidere contendant, cum D. Chrysostomo, qui ait: *quoties in Contractibus & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus omnique modo laboramus, ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam furtum in est?* Hinc de Q. Scævola Publii filio testatur *Cicero lib. 3. de offic. cap. 15. quod cum postulasset, ut sibi fundus, cujus emptor erat, semel indiceretur, idque venditor ita fecisset, dixerit se pluris æstimare, addideritque centum millia.*

9 Quid hic Leges civiles disponant?

Tamen Imperatores in *L. 8. C. de rescindend. vend.* rescripserunt, *est emptionis & venditionis substantia, quod emptor viliori pretio comparandi, venditor cariore distrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant; Vixque post multas contentiones paulatim venditore de eo quod petierat, detrahente, emptore autem ei, quod obtulerat, addente, ad certum consentiant pretium.* Atque hoc est, quod in *L. 16. §. 4. ff. de Min. pomp.* statuit, *in pretio emptionis & venditionis contrahentibus naturaliter licere se circumvenire.* Id quod explicatur & applicatur ad locationem conductionem in *L. 22. §. 3. ff. locat. Quemadmodum in emendo & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris, minoris emere; quod minoris est, pluris vendere, & ita se invicē circumscribere, ita in locationibus quoque & conductionibus juris est.* Ut nihil dicatur de eo, quod pretia rerum pro diversis circumstantiis variant & modica inæqualitas consensu & voluntate contrahentium purgetur, cum nemo videatur damnū sentire, quod sentit ex sua culpa. Quamvis aliter hic Philosophi, aliter leges hic versentur: *Leges quatenus manutenere res possunt: Philosophi quatenus ratione & intelligentia.* Ideo in judiciis certæ quantitatis ratio habetur, intra quam inæqualitas vel toleratur in contractibus, vel rescinditur. Apud Hebræos annotante *Seldeno de jur. nat. & gent. lib. 6. cap. 5.* emptio retractabatur, si quis alterum *sexta parte veri pretii* fraudasset: Apud Romanos demum ob læsionem ultra dimidium, *Leg. 2. C. de scind. vendit.* cum Judex prudenter cogitare possit, unum quemque rei suæ merita & emolumenta, atque inde surgens pretium, scire aut scire debere, *L. 15. C. de rescind. vend.* ut ubi judicium emptoris est, ibi fraus venditoris esse non possit, & circumventio licita videatur in talibus terminis, de qua videri potest, *And. Dinner de just. rer. pret. & Grot. de I.B. & P. lib. 2. cap. 12. §. 26.* Quæ omnia pactis publicis privatisq; applicari possunt, quia quid in publicis seorsim receptum sit, docet *Grot. d. lib. 2. cap. 11. §. 7. & lib. 3. c. 19. §. 11.* Circa quæ omnia ingeminare licet illud Chrysippi: *Sic in vita sibi quemque petere, quod pertineat ad usum, non iniquum esse, alteri subripere, jus non esse.* Videndus omnino de hac materiâ *Card. Lugo, de justit. & jur. disp. 22. n. 81. & seqq. R.P. Pyrring. ad jus Can. l. 2. t. 14.*

Ultimo hoc exemplum notandum, quod 10 refert *Cicero de offic. lib. 3. cap. 12.* inquiens: *Si vir bonus, ab Alexandria profectus, Rhodum magnum frumenti numerum advexerit in Rhodiorum inopia & fame summaque annonæ caritate: si idem sciat, complures mercatores ab Alexandria solvisse, navesque in cursu frumento onustas, petentes Rhodum, viderit, dicturus ne sit id Rhodiis, an silentio suum quam plurimo venditurus? Heic visum fuit Antipatro omnia patefacienda, ut ne quid omnino, quod venditor norit,* (ad rem subjectam ullo modo spectans) *emptor ignoret. Diogeni Babylonio contra videbatur, venditorem, quatenus jure civili constitutum sit, dicere oportere, cœtera sine insidiis agere, & quoniam vendat, velle quam optime, cum suo emolumento, vendere. Advexi, exposui, vendo meum non pluris quam cœteri, fortasse etiam minoris, cum major est copia. Heic opponit Antipater: quid ais? tu cum hominibus consulere debeas, & ser-*

Exemplum mercatoris reticentis alias adhuc venire merces, ut suos aricus vendere possit.

servire humanæ Societati, eaque lege natus sis, ut utilitas tua communis utilitas sit, celabis homines, quid iis adsit & commoditatis & utilitatis? cui regerit Diogenes: aliud est celare, aliud tacere, neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quæ natura Deorum sit, quis sit finis bonorum, quæ tibi plus prodessent cognita, quam tritici utilitas. Respondet iterum Antipater, imo verò necesse est, siquidem meministi inter homines natura conjunctam societatem. Diogenes contra, memini, sed num illa societas talis est, ut nihil sit cuique suum? quod si ita est, ne vendendum quidem quidquam est, sed donandum. Hic Cicero ipse videtur in Antipatri sententiam propendere, dum eam mercatoris dissimulationem dicit esse *hominis non aperti, non simplicis, non ingenui, non justi, non viri boni: sed versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri.* Et tamen ipse Cicero à doli mali crimine eundem videtur liberare, dum paulo post dolum malum esse dicit, *quando aliud est simulatum, aliud actum.* Id quod in præsentem casum non quadrat. Rectè igitur dicitur Mercatorem injuste non fecisse, dissimulantem de navibus subsequentibus. Nam justitia hoc tantum requirit, ut ea indicentur, quæ rem subjectam per se contingunt, verbi gratia, si domus sit pestilens, si à Magistratu jam dejici jussa, quæ exempla eo loco Cicero subjicit. At hic nihil tale dissimulatum. Frumenti bonitas in propatulo apparebat, & tunc quando contractus inibatur, revera tanti erat, quanti vendebatur, etsi paulo post minoris esset futurum. Nec jus proprie dictum habebant Rhodii, ut ex Mercatore hoc scirent, quippe qui cum eo super ea re nunquam pacti erant. An autem contra legem beneficentiæ & humanitatis fecerit, alia quæstio est, quam itidem non facile affirmarim. Ut enim ad beneficium alteri exhibendum per humanitatem tenear requiritur, ut ipse eodem gratuito valde indigeat. Atqui Rhodii frumento indigebant pecunia nō indigebant, quippe fama opulentiæ apud antiquos celebres. Sed neq; tunc dare beneficiū teneor, quando id danti pl⁹ decedit, quā accipienti accedit. Atqui pl⁹ lucri decessurū erat Mercatori, de classe ventura significanti, quam frumenti emtoribus erat accessurum. Nam si inter plures id fuit distractum, singulis parum decedebat, soluto antiquo pretio: sin unus aut alter omne coëmit, avaritiæ suæ imputet, dum itidem grandi lucro intempestive inhiat. Et sane rigida nimis officiorum exactio à vitæ communis consuetudine abhorret. Facile Mercatoribus beneficentiæ necessitatem remittere possumus, modo per lucri cupidinem nos decipere nolint. *Sam. Puff. de jur. nat. & gent. l. 5. c. 3. §. 6.*

11 De manu oculatâ. In Contractibus itaque *manus oculata* adhibenda est, ad elidendas fraudes, quæ toto die occurrunt frequentissimæ, quia materia non vitiat contractum, si ex parte tantum in ea erretur, ut si quis *aureum poculum* vendat, cum ex *parte plumbeum* vel *aneum* sit, *L. 14. ff. de acquir. rer. dom. L. 21. §. 2. ff. de act. emp.* qua in re anxii admodum sunt interpretes juris, *Cujac. lib. 2. obser v. 5. & Michael de Luna de rat. imper. cap. 7. n. 14.* Idcirco cautelam tradit *Stryck. in tract. de cautel. contract. sect. 2. cap. 8. Thes. 6.* ut quis pacto sibi consulat se aliter nolle emere, quam si materia fuerit hujus qualitatis. Nam alias emptor sibi imputare debet, quod non adhibito sensuum Ministerio, suis juribus invigilaverit, imprimis si materiæ qualitas in sensus incurrit. Ita auri valor Lapide Lydio exploratus oculorum judicio distingui potest, an purum sit vel mixtum, nam si plumbum auro sit obductum, quia duo tunc sunt corpora, tunc planè non valet emptio *L. 41. §. fin. ff. de contrah. empt.* quia plumbum latens in oculos non incurrit, & ideo venditor tenetur, at si venditor aurei poculi bonitatem expresserit, er verkauffe es als fein Gold/ tenetur præstare bonam fidem, *L. 61. ff. de Ædilit. Edict.* Sed si supina sit ignorantia emptoris, illa eundem non excusat, *L. 15. ff. de contrah.* qualis est in eo, qui scire debuit, *L. 15. C. de rescind. vend. Gometz. tom. 1. Resolut. cap. 2. n. 49.* vel in eo, qui à consorte artis perito certior reddi potuit, & cum aurifabro in consilium vocato accessit ad venditorem, vel ipse emptor sit Mercator earundem mercium, *Tiraquell. de retract. consang. §. 12. Gloss. 1. n. 9.* In alio casu, quo venditor quilibet alius, poculum aureum, putans purum esse, cum sit mixtum emit, emptio subsistit, nec rescinditur, sed salva mutatione pretii, *L. 21. §. 3. ff. de act. empt.* Si verò ex Consilio artificis, quem secum duxit emptor, læsus fuerit, datur illi contra eum actio ob imperitiam, quæ culpæ annumeratur, cum alias emptor non fuisset empturus, nisi consilio alterius persuasus: ubi tamen venditoris astutia separari non potest, qui semper rei suæ meliorem præsumitur habere notitiam. Si circa *qualitatem* rei erretur, tunc redhibitioni locus est, quando vitium in oculos non incurrit, imò in vitiis latentibus, quæ signis tactus vel visus possunt dignosci, prudentiori *manu oculata* opus est, imprimis in artifice, verbi gratia, Lanione porcum glandinosum emente, wann es Finnen hat/ quas glandines ex inspectione palati & linguæ deprehendere possunt artifices, *Coler. part. 2. decis. 228. n. 8.* Idem est de Equo habente superossa vel gallos, *Specul. tit. de rescind. vend. §. nunc dicend. n. 2.* vel si sit pavidus, scheu/ *L. 43. §. 1. ff. de Ædilit. Edict.* Vel Lunaticus, *L. 1. §. interdum ff. de ædilit. Edict.* Ast in praxi non nisi sequentium vitiorum mentionem facit *Carpzov. part. 2. Constit. 34. definit. 17.* quod non sit retrogradus, daß es nicht stättig seye/ nec cœcitatem latentem habeat, Staarblind/ nec sit scabiosus, harschlechtig. Petat itaque emptor à venditore, ut sibi de vitiis latentibus caveat, & probationem Equi per aliquot dies permittat, vel sub hac conditione emat, si nullis omninò vitiis Equus laboraverit, quo casu tamen emptor illicò

invitia inquirat, per Equisonem defectus exploret, mox tardo, mox feliciore cursu latentē morbū experiatur. Si enim Equum longo tempore inclusum teneat, & vitium postea, ubi jugo vel alii labori peragendo applicatur, appareat, revocare emtionem non poterit, quia culpa ejus jumentum deterius reddi potuit, *L.* 25. *&* 58. §. *ult. ff. de ædilit. Edict.* & ita præsumitur vitium supervenisse, prout responsum refert *Carpzov. definit.* 18. Sic quoque si pecus morbidum statim mactetur, de sede vitii per artifices potest judicari, sicut etiam de pecoris macie vel pinguedine, quæ omnia per *manum oculatam* expediri possunt, teste experientia, quæ etiam in emptionibus pannorum, pellium, aliarumque rerum est observanda.

12 De cautelis abundantibus, & fide habitâ.

Ex his omnibus patet *cautelam abundantem* in contractibus nunquam nocere, sed potius diligentiam contrahentis commendare, prout latè per omnes contractus deducit *Samuel Stryk. in dissert. de cautel. abund. in contract. per tot.* & de fide habita specialiter tractat *in dissert. de fid. habit.* Von Credit-Handlungen/vom Borgen und Vertrauen / auff guten Glauben / und auff Parole, ubi *cap.* 1 *agit* in genere de fide habitâ, *in secundo* de personis, quæ taliter contrahere possunt; *in tertio de act.* qui fide habita ineuntur; *in quarto* de fidei habitæ probatione & præsumptione, *in cap. quinto* de effectibus fidei habitæ, quæ omnia, quia hæ notæ non capiunt, ad celeberrimum autorem lectorem remitto. Et quia modo supra de *manu oculata* dictum est, de manu stipulata & porrecta idem *Strykius in dissert. jurid.* discurrit, quod omnia per manuum opera perficiantur. Unde digreditur ad vim, quam quædam manus in propulsandis morbis habent, qua potissimum polleant Reges Franciæ & Angliæ, atque certæ familiæ in Cypro hac manuū virtute sint comendatissimæ. Imo Rex Pyrrhus solo digiti contactu Lienosos sanavit. Ex manibus quandoque cognosci ingenium, ita ut *Aristoteles* velit mollitiem manuum argumentum esse boni ingenii, quia qui duri sunt carne, ii sint inepti mente, qui vero molles, ingeniosi menteque dextri. Hinc est, quod ex manibus Esau pilosis & hispidis rectè potuerit colligi agreste illius ingenium, & mores ferini: Econtra verò ex mollibus Jacobi manibus ingenium & mores verè humani. Mollitiem manuum in Cardinali Richelieu admiratos fuisse Gallos, & post obitum ejus repertas esse in capite plures cellulas congruo artificio dispositas, ut similia in alio quodam homine vix reperiri à peritis fuerit judicatum. Pacichellius formam & mores depingens *B. V. Mariæ, longas* ejus *manus longosque digitos* recenset & laudat. Inter manus tamen nobilior est dextra apud ferè omnes gentes, quæ quoque est symbolum fidei, & manuum conjunctio benevolentiam denotat, Germanicè Handschlag mit Treu und Mund zusagen/ quod est *stipulata manu* se obligare, velut etiam potissimum Stipulatæ manus usus est in contrahendo matrimonio. Gratiæ signum est, si Princeps manum porrigat, & eam osculo excipi patiatur.

13 De manu stipulatâ, & virtute [illegible].

Si quis verò fœminæ manum porrigat, ejusque manum apprehendat, & comprimat, aliaque conciliandi amoris indicia adhibeat, & fæmina libidinosum illius animum advertat, retrahere se tenetur. Si verò contactus exterius sit honestus, & juxta receptum patriæ morem fiat, fœminam non teneri subterfugere, etiamsi impurum alterius animum noverit Sufficit, enim si fœmina hoc, quod in se inhonestum non est, patiatur bona intentione, licet alter faciat mala intentione. *Less. de Just. & Jur. lib.* 4. *cap.* 3. *n.* 64. ubi tamen subjicit, quod ex lege charitatis, ne videlicet alter peccet, teneatur tactus declinare fœmina, ne id fiat, cum nemo alienam libidinem ullo modo juvare, sed potius impedire sit obligatus. Sic olim rigida Legis Salicæ animadversio ita disposuit: *Qui manum vel digitum fœminæ strinxerit, solvet* 45. *solidos, qui brachium,* 30. *solidos, qui mammillam, pariter* 45. *solidos,* quam recenset, *Lindenbrog. in Cod. Ll. antiq. pag.* 523. Hinc si quis Virginis manum, non honesta intentione ineundi matrimonium, sed Libidinis causa contrectet actio injuriarum virgini competere videtur, velut eâdem tenetur, qui frequenter Virginem sequitur, *L.* 15. §. 23. *ff. de injur.* & pari modo ob osculum virgini impressum, *Strauch. disp.* 19. *ad jus Justin.* §. 14. imo pœnæ quoque extraordinariæ locum esse dicit *Farinac. oper. Criminal. quæst.* 142. *n.* 654. *Menoch. de arbitrar. Jud. quæst. L.* 2. *Cas.* 289. *n.* 2. & hinc Paulus JCtus omne illud, quod impudicitiæ causa factum, ad extraordinaria crimina refert in *L.* 1. *ff. qui puero* 2. *ff. de extraord. crim.* Quæ tamen jura si hodie observarentur, omnia tribunalia meris actionibus injuriarum resonarent. 14 De compressione manus fœmineæ.

Cum verò manus porrectio sit signum amicitiæ, hinc si quis manum porrigenti reciprocam manus porrectionem deneget, cum tamen reliquis manum porrexerit, id speciem injuriæ habet, cum dedecorosum sit, porrigenti manum eam denegare, quæ injuria potissimum ex moribus & consuetudine æstimatur: Sicut etiam si virgo in nuptiis, cum aliis saltans, uni denegaverit porrectionem manus: aut enim à saltatione penitus abstinendum virgini, aut reliquis convivis, idem desiderantibus, se facilem præstare debet, nisi honesta excusationis causa sit munita, eamque civilibus verbis proferat.

Cœterum de Contractibus adhuc monendum, quod quis eo loci sortiatur *forum, ubi contraxit*, si scilicet ibidem deprehendatur, nisi sit Advena, qui confestim de illo loco iterum sit recessurus. Si tamen bona eo loci possideat, & se ibidem defendere nolit, immissionem bonorum patietur. Quod si quis contrahens se obligaverit soluturum, ubicunque inventus fuerit, coram quocunque conveniri poterit, licet alii in Ca- 15 Alia monita de contractibus.

m ra

mera conveniri eum posse existiment. In contractibus ita comparatum est, ut qui *apertius legem in iis* dicere potuit, si postea condemnetur, id sibi imputare debeat. Contractibus *pacta & conventiones* dant legem, & quæ in præfationibus contractuum dicuntur, in ipsis contractibus recensentur repetita, cum noti juris sit, in quacunque dispositione præmium esse considerandum, tanquam causam finalem, & quæ qualitatem rei demonstrat, quia in contractibus nullum omnino verbum otiosum, nec syllaba debet esse sine effectu. Si *in Instrumento pretium* non sit expressum, & testes non nulli deponant de majori pretio, non nulli de minori, istis assentiendum est, vel in dubio pretium juramento ab emptore, aut eo mortuo ab herede confirmandum est, si contractui interfuit. Contractui bonæ fidei si *dolus causam* dedit, tunc is vitiatur, non vero si totus saltem irrepat. Contractui licito, si usurarium pactum adjiciatur, illud non vitiat contractum, sed habetur pro non apposito. Ex contractu etiam *Princeps* tenetur, ac verè obligatur, nam ibi consideratur ut privata persona: quia tametsi Deus leges ipsi subjecerit, contractus tamen ipsi non subjecit, sine quibus commercia hominum subsistere non possunt. *Contractus innominati* in esse producuntur, quando stant in terminis suæ significationis, id est, quando à datione, & facto incipiunt: nam dum adhuc in sola & nuda conventione, antequam aliquid detur vel fiat, consistunt, nuda pacta sunt, non contractus, at cum à datione, vel facto incipiunt, contractus sunt. Itaque dabo, ut des, faciam ut des, nudum pactum est: At do ut des, facio ut des, contractus est innominatus, *Thes. Basil. vol. 5. d. 17. L. sss. 2.*

Contumacia.

DE contumacia tanquàm materiâ notissimâ & plenissimè in Recessibus Imperii tractatâ, *vid. Tom. 1. harum Constit. h. t.*

Crimen læsæ Majestatis.

SUMMARIA.

1. *De criminibus læsæ Majestatis Divinæ.*
2. *De blasphemia.*
3. *De pœnis ejusdem.*
4. *De hæresi.*
5. *Quid propriè sit hæresis & hæreticus.*
6. *De pœnis hæreticorum.*
7. *Etiam contra cadavera mortuorum.*
8. *De Schismate.*
9. *De Apostasia.*
10. *De Sortilegio & ejus speciebus.*
11. *Pœna Sortilegorum.*
12. *De crimine læsæ Majestatis humanæ.*
13. *De pœnis hujus criminis.*
14. *De parentibus quoque & filiis.*
15. *De judice & judicio hujus criminis.*
16. *In specie de recenti casu cum Duce Sabaudiæ & Mantuæ.*

NUllum crimen gravius & majus est quam læsæ Majestatis, quod pro ratione objecti vel Divinam vel humanam Majestatem execrando scelere & immani delicto offendit: Et hinc quoque gravissimâ merito vindicatur pœnâ, quæ non extinguitur morte delinquentis, sed accusatur defuncti memoria, & prolibus non parcitur, *Molina tr. 3. disp. 43. n. 6.* Et cum Majestas sit vel Divina vel humana, in utramque hoc crimen committitur. Illud est quod in religionem divinam committitur, per blasphemiam, hæresin, Schisma, Apostasiam, sortilegium aliasque divinandi curiositates.

1 De criminibus læsæ Divinæ Majestatis, in specie de blasphemiâ.

Blasphemia est divinæ Majestatis ejusque potestatis contemptus. Ut cum Deo tribuitur, quod ejus Majestati minime convenit, veluti injustitia, crudelitas, malitia, aut negatur aliquid de Deo, quod ei maxime convenit, veluti providentia, præscientia, justitia, bonitas, omnipotentia, humanitas in Christo, aut convitium immediate in ipsum Deum, Christi humanitatem, ejusque sacramenta, vel in Matrem ipsius, aliosve Sanctos fit, Germanicè Eine Gottslästerung. *Facto* quoque blasphemiam committi volunt, ut si quis impiis manibus spurcaverit, fœdaverit, obleverit, Dei Salvatoris Nostri, aut Beatæ Virginis, vel Sanctorum imagines & figuras, *per L. non contrahit, & L. seq. & L. 7. §. ult. ff. ad leg. Jul. Maj.*

Circa tales Blasphemos pœna variè statuta est: Jure divino blasphemi lapidibus opprimebantur *Levit. cap. 24.* Jure Canonico, blasphemus jurando per capillum, aut caput Dei, vel alio modo, si in Ecclesiastico fuerit ordine, ex Pii Papæ præcepto deponitur, si laicus sit, anathematizatur. *C. si quis per capillum 22. dist. 1. Covarr. ad C. quamvis pactum tit. de pact. in 6. § 7. n. 10. vers. sed quia pœnam.* Sed Justiniani Constitutione in terris Imperii hujusmodi blasphemus ultimo afficitur supplicio, per *Novell. 77. cap. 1. § præcipimus Covarr. d. §. 7. vers. jure autem Civili.* Si quis contra Deum, vel B. V. aut aliquem Sanctorum linguam suam alio modo in blasphemiam publice relaxare præsumserit, Sanctio Pontificia *Gregorii Noni* mandat, ut hic blasphemus in septem diebus dominicis, dum missarum solemnia celebrantur, præ foribus Ecclesiæ in manifesto stet, ac ultimo illorum die dominico pallium, & calceamenta non habeat, Ligatus corrigiâ circa collum, septemque præcedentibus sex feriis in pane & aqua

2 De pœnis ejusdem.

aqua jejunet, Ecclesiam nullatenus ingressurus. Quolibet etiam prædictorum dierum si poterit, tres pauperes, alioquin duos tantum aut unum reficere jubetur. Quod si ad hoc ejus non suppetant facultates, in aliam id pœnam commutari debet, & si prædictam pœnitentiam blasphemus hic agere renuat, Ecclesiæ ingressu ei interdicitur, & in obitu Ecclesiasticâ sepultura caret. Insuper etiam per temporalē potestatē ope Episc. Diœcesani, blasphemus, si dives fuerit 40. solidorum, alioquin 30. vel 20. vel 5. solidorum usualis Monetæ pœna multari, eadem Sanctio præcipit, *C. 2. x. de maledicis Nicol. Boër. decis.* 301. *n.* 9. Quæ pœnæ in Synodo Lateranensi sub Leone X. anno 1514. blasphemis propositæ sint, ibidem videri possunt. Imp. Car. V. sanctione blasphemi in carcere per dies 14. aqua & pane cibari jubentur pro prima vice. Qui si iteraverint postea hoc crimen, dispendiū facultatū suarum pro criminis qualitate & judicis arbitrio sustinent, quæ pecuniaria pœna domesticis pauperibus aut in dotem egenis virginibus applicatur. Quod si tertia quis vice blasphemiam evomerit, capitali plectitur pœna, aut membrorum quorundam amissione punitur, R. A. zu Augspurg *anno* 1530. *tit.* Von Gottslästerung/ *pag.* 225. §. darauff ordnen und setzen wir. Item P. G. O. *Caroli V. art.* 106. ac plerumque, ex statutis vel moribus locorum *lingua ejus amputatur*, aut perforari ferro solet, *Damhouder. in prax. rer. crim. cam.* 61. *n.* 34. *Boër. decis.* 301. etiamsi blasphemia non ipsum Deum, sed Beatissimā Virginem Mariam aliosque Sanctos contingat. Notandum hic adhuc, quod illi, qui audiverunt aliquem blasphemias evomere, intrà 8. dies crimen illud, & ejus autorem ordinario Magistratui indicare tenentur. Quod si ab ipso Magistratu ad hoc requisiti malitiose non fecerint, quasi consortes criminis, pro qualitate causæ corporali aut pecuniaria pœna severè puniuntur, R. A. zu Augspurg. *anno* 1530. *d. pag.* 225. *fac.* 2. *vers.* wo auch einer obgemeldte Gottslästerungen/c. Quin etiam Magistratus ipse hoc crimen vindicare si neglexerit, pœnæ reus erit. Et licet Princeps, Comes, Baro, aut Civitas Imperialis non valeat peccatum hoc punire, tamen sub pœna decem marcarum auri Præfecto fisci Imperialis indicare illud cogitur, R. A. *dict. p.* 225. *fac.* 2. *vers.* würde aber eines Fürsten/c.

4 De hæresi. Sequitur de *Hæresi*, quæ est, cum quis perverso & pertinaci spiritu, alicujus temporalis commodi, & maxime vanæ gloriæ, principatusq; sui gratia, levi argumento à judicio & tramite veræ Catholicæ religionis cum scandalo Ecclesiæ decedit, aliudque perversum dogma tuetur. *Paul Tit.* 3. *vers.* 10. & 11. 1. *Tim.* 6. *vers.* 3. & 4. *Tit.* 1. *vers.* 10. 11. & 13. *L.* 1. §. 1. *l.* 2. *in prin.* ibi: *animi obstinatioris C. de sum. Trinit. & fide Catholic. l.* 2. §. 1. *C. de hæret. Novell.* 109. *in princ. &c.* Unde non solum hæresis est, si quis à fide Christiana deviet, sed & si aliquis errorem religionis alium pertinaciter defendat, ut si perverse de sacramentis sentiat, *dict. Nov.* 109. *in princ. C. ad abolendam* 9. *in princ. X. de hæret.* R. P. *Pyrhing. ad jus Can. lib.* 5. *sect.* 1. §. 1. definit hæresin, 5 Quid propriè sit hæresis, & hæreticus.
quod sit *error voluntarius*, *quem quis pertinaciter tenet contra aliquam veritatem fidei* Catholicæ, quam suscepit, seu professus est. *Azor. p.* 1. *Inst. mor. lib.* 8. *c.* 9. *q.* 1. *Sanchez. lib.* 2. *moral. c.* 7. *n.* 1. & *alii Dd. communiter.* Error hic est assensus, sive judicium falsum intellectus; quia sicut actus fidei est assensus, seu judicium certum intellectus, etsi obscurum: ita hæresis est assensus, sive judicium erroneum intellectus: unde si quis proferat propositionem secundum se hæreticam, vel neget articulum fidei, sine assensu intellectus erroneo, non est hæreticus: quia sicut actus fidei oritur ex pio voluntatis affectu, ita etiam hæresis est assensus erroneus, procedens ex libera voluntatis electione, alioquin non est peccatum hæresis: quare qui involuntariè & indeliberatè errat circa res fidei, non est hæreticus: neque qui invitus patitur tentationes repugnantes articulis fidei: Ut autem vera sit hæresis, debet esse cum pertinacia conjuncta, *C. damnamus* 2. §. *in nullo. juncta gloss. fin. de Ss. Trin. & Clem. nunc.* §. *porro.* ibi: *tenere pertinaciter præsumseris, eod. tit.* & constat *ex Cap. dixit Apostolus* 29. *causa* 24. *q.* 3. ubi dicitur: *qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nullo pertinaci animo defendunt, quærunt autem veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi*, ubi etiam glossa dicit, licet teneat aliquis ea, quæ sunt contra fidem, dummodo paratus sit corrigi, non est habendus hæreticus, nec potest de hæresi puniri, quia semper requiritur contumacia, ut quis fiat & sit hæreticus, per text. expressum in *C. qui Ecclesia.* 31. *cit. caus.* 24. *q.* 3. quæ pertinacia in eo consistit, quod quis sciat suam sententiam contrariam esse universalis Ecclesiæ Christi in terris doctrinæ, & nihilominus pertinaciter, adeoq; culpabiliter eam teneat, suumque judicium præferat. Qua propter hoc ignorans, etiam ex ignorantia mortaliter culpabili & crassa, non est proprie hæreticus, neque pœnis hæreticorum obnoxius, quia deest pertinacia, quæ requirit scientiam, quod contrarium teneatur ab universali Christi Ecclesia, *Sanchetz. lib.* 2. *moral. cap.* 7. *n.* 20. qui etiam porrò ibidem docet, quod etsi quis, etiam ex ignorantia affectata, erret contra fidem, propter tædium inquirendi veritatem, vel ob similem causam, non sit proprie hæreticus, quia peccatum hæresis non est peccatum ignorantiæ, sed infidelitatis, ad quam requiritur, ut quis scienter credat aliquid contra definitionem Ecclesiæ Catholicæ, & communem consensum fidelium; consequenter etiamsi ignorantia crassa & affectata laboret, nomen hæretici non mereatur, quia nondum scit, se sua opinione adversari testimonio Ecclesiæ, quæ scientia tollitur per quamcunque igno-

ignorantiam, ita ut licet ſit in gravi culpa, tamen non ſit in hæreſi. Niſi plane affectatè ignorare velit articulos fidei, & eos inquirere intermittat, ob contemptum autoritatis Eccleſiæ, quia talis non eſt paratus judicium ſuũ ſubjicere Eccl. etiam cognito errore, adeoque pertinaciter errat in fide, quæ pertinacia hodie in pleriſque â fide Catholica alienis reperitur. *Pyrring. d. l.* ubi porrò *ſection.* 2. *&* 3. agit de pœnis hæreticorum.

6 De pœnis hæreticorum. Pœna hæreticorum jure *Canonico* eſt excommunicatio & Anathematiſatio, cum publicatione bonorum, quæ nec quidem liberis Orthodoxis relinquuntur *C. ſi quis Epiſcopus C. ſicut art.* 8. *C. ad abolendam in princ. C. vergentis* 6. *excommunicamus de heretic.* Jure autem *Civili* pœna eſt exilium ſive bannum, ſimiliterque confiſcatio omnium bonorum, niſi adſint liberi, aut agnati aut cognati Orthodoxi, *L. Arriani.* 5. *in princ. ibid. nuſquam in Romanum locum conveniendi, morandi habeant facultatem, & L. quicunque* 8. §. 2. *in fin. de hæret. &c.* non etiam mors naturalis, uti arguit *Nov.* 109. *in princ.* niſi Manichæi fuerint, hi enim ultimo ſupplicio affici jubentur, *d. l. Arriani C. de heret. Damhoud. d. cap.* 61. *n.* 57. aut hæreſin ſuam alios docere tentaverint, hos ſimiliter ultimo coërceri ſupplicio Impp: Valent. & Martian. volunt, *L. quicunque* 8. §. *ult. C. d. tit.*

7 Etiam contra cadavera eorum. Neque pœnam Hæreſeos aut Apoſtaſiæ morte finitur, ſed amplius contra tales proceditur, & oſſa eorum concremantur, quia præter pœnam mortis naturalis id etiam in corpore Hæretici aut Apoſtatæ eſt executioni mandandum, *L. Manicheos C. de hæret. L. Apoſtatarum C. de Apoſtatis Cap. Sane.* 24. *q.* 2. *Cap. accuſatus* §. *in eo vero. de hæret.* Et quamvis plerique velint, quod morte delinquentis pæna omnis extinguatur, ita ut mortuo delinquente ante ſententiam, aut poſt illam latam ante eam executioni mandatam, nefas ſit afficere pœna Cadaver, & ſi id fiat judicem teneri de Syndicatu, propter injuriam Cadaveri illatam; Julius Clarus tamen & Anton. Gometz tradunt de conſuetudine id non obſervari, ſed in graviſſimis ad terrorem, & in aliorum exemplum ſolere pœnam exerceri etiam in Cadaver, ut adhuc concremetur, in fruſta conſcindatur, quæ ſuſpendantur in Capitibus viarum, aut in aliis locis pro perpetua Criminis nefandi memoria, velut etiam fit cum eo, qui cum beſtia coivit, cum cujus Cadavere etiam beſtia comburitur *C. mulier* 15. *q.* 1. *Ludovic. Molina de juſt. & jur. tract.* 3. *diſp.* 43. *n.* 7.

Non nulli, *ut Matth. de Afflict. ad Conſtitut. Neapolit. Rub.* 1. *de hæret. n.* 43. *& ſeqq. Lud. Carer. tract. de hæret. cap.* 4. *n. l. Damhoud. d. loc. n.* 58. & alii exiſtimant Hæreticos eorumque libros & chartas igne comburendos eſſe, quam pœnam etiam in terris Catholicis ſubire coguntur. *Damhoud. d. loc.* Non ſolum autem prædictis afficiuntur pœnis ipſi hæretici, ſed & receptatores & defenſores illorum, *Auth. Credentes. C. de hæret. & C. excommunicamus* 13. §. *credentes X. eod.* & ſi quis domum vel quam aliam ſuam poſſeſſionem conventiculis hæreticorum præbuerit, ipſam domum vel poſſeſſionem aliam amittit, eaque orthodoxæ Eccleſiæ, in cujus territorio eſt, ex Valentiniani & Martiani Impp. ſanctione addicitur. Quod ſi prædii alicujus conductor, procurator vel Actor, hæreticorum conventiculis illud conceſſerit, ſi vilis & abjectæ fuerit conditionis, fuſtibus publice in pœnam ſuam & aliorum exemplum coercetur: ſin honeſta ſit perſona, decem auri libras mulctæ nomine, fiſco Imperii, ex eorundem Impp. conſtitutione, inferre jubetur, *d. l. quicunque* 8. §. *univerſ. C. de hæret.* quam pecuniariam pœnam ſolvere tenetur etiam illi, qui hæreticos de infauſta hæreſi diſputantes adierunt, *d. l. quicunque* 8. §. *nulli verſ. eos vero C. d. tit.* Et qui hæreticorum libros habent & ſervare ſacrilega illorum ſcripta audent, perpetua jam deportatione damnantur, *d. L. quicunque* 8. §. *nulli. verſ. nemo. & ſeq.* Notandum porrò quod hæreticorum pœna pro conditione & qualitate tum hæreſeos tum perſonarum, arbitrio judicis mitigari & minui poteſt, *C. ad abolendam.* §. *Laicus autem. X. de hæret. & fac.*

Per *Schiſma* committitur ſacrilegium, cum quis Cardinalis vel ſe ab Eccleſiæ Romanæ unitate ſeparat & partes ſibi ipſi facit. 8 De Schiſmate. *C. Unic. de Schiſmat. in* 6. *cap.* 43. *de Ligurib.* 23. *q.* 8. *& C. inter hæreſin.* 24. *q.* 3. *C. quotiens* 1. *q.* 7. *C. Schiſma.* 24. *q.* 1. ordinando ſcilicet novos Eccleſiæ Miniſtros, & Eccleſiaſticas dignitates ſeu officia tribuendo, *C.* 1. *&* 2. *X. de ſchiſm.* ipſum tamen Schiſma aliquam ſibi plerumque hæreſin confingit, *d. C. inter hæreſin.* 24. *q.* 3. *Pœna* Schiſmatis eſt *excommunicatio*, quam ſi contempſerit Schiſmaticus, & permanſerit in Schiſmate coercetur ille â ſeculari poteſtate dura cuſtodia, exiliis & rerum proſcriptione, *C. de ligurib.* 23. *q.* 5. *& fac. C. qui contra* 24. *q.* 1. atq; alia etiam hæreticorum pœna multatur, *C. un. de ſchiſmat. in* 6. *& C.* 1. *&* 2. *X. eod. tit.* Quod ſi tamen redierit Schiſmaticus ad Eccleſiæ unitatem, recipitur ad eam facta ſolenni abjuratione Schiſmatis, *C. quoties* 1. *q.* 7.

Succedit *Apoſtaſia*, quæ eſt, cum quis Chriſtianus à religione Chriſtiana penitus deſciſcit, ut ſi ex Chriſtiano Judæus aut paganus, vel Samaritanus vel Saracenus fiat, 9 De Apoſtaſia. & hoc proprie loquendo: *improprie*, quando religioſus profeſſus clauſtrum, abjecto habitu, deſerit, animo non revertendi, *Zoeſ. X. de apoſtat.* Etſi vero Apoſtatæ in exilium ſive bannum non damnentur, attamen aliis variis pœnis plectuntur, eorum enim facultates dominio fiſci vindicantur, *L.* 1. *C. de apoſt.* ſi non adſint propinqui eorum Chriſtianitatem ſectantes, quibus eorum hæreditas relinquitur, *L.* 4. *verſ. ſed nec venditionis C. eod.* à conſortio item omnium ſunt ſegregati, â teſtimoniis alieni *d. L.* 3. *in princ. C. h. t.* teſtandi, ſuccedendi

dendi, donandi, vendendi facultatem non habent, *L. 2. ibi testari minime potuisse*, *C. 3. in pr. & L. 4. vers. quib.* In vivis perpetua & publica accusatio est, *d. L. 4. C. eod.* post mortem etiam intra quinquennium accusari & damnari possunt, *L. 2. C. h. t.* & eorum crimen nec pænitentia aboletur, *d. L. 3. C. h. t. L. inter claras 8. §. ult. vers. sed quia C. de summ. Trinit. & fid. Cathol. & C. super eo 4. in princ. tit. d. hæret. in 6.* Is tamen, qui servum vel ingenuũ invitũ, suasione plectenda, ex cultu Christianæ Religionis, in nefandam sectã traduxerit, cum dispendio fortunarũ capite punitur, *L. penult. C. de Apost.*

10 De *Sortilegio*, aliaque divinandi curiositate pauca adhuc addenda: sunt autem *Sortilegi* proprie hi qui sub nomine fictæ religionis per quasdam (quas sanctorum vocant) sortes, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunq; scripturarum inspectione futura promittunt. Divinatoriæ sortis, juxta quatuor elementa, in quibus exercentur, sunt quatuor species: *Geomantia*, quæ in terra; *Hydromantia*, quæ in aqua, *Pyromantia*, quæ in igne, & *Aeromantia*, quæ in aere fit, *Damhoud. n. 101.* Alii dicuntur *divini*, qui se divinitate plenos esse hominibus persuadent, alii *incantatores*, qui artem verbis peragunt: alii *Arioli*, qui circa Aras idola colunt, & dæmonum responsa suscipiunt; alii *Haruspices* quasi horarum inspectatores, qui observant tempora, dies, horas, & ex his bona, vel mala futura prædicunt, vel etiam ex intestinis pecudum: alii *Augures*, qui ex avium volatibus aut garritibus; alii *Pythonissæ*, qui quadam superstitione diabolicam professionem sectantur, à Pythone, id est Apolline dicti, qui auctor fuit artis divinandi. Alii *Astrologi*, qui ex astrorum consideratione quæpiam vaticinantur. Alii Genethliaci, qui natalitia considerant, & ea per duodecim signa Zodiaci ad justum numeri calculum referunt, alii denique *Salitores* qui ex membri cujuspiam palpitatione, aut ex trepido saltu, mox aliquid prosperi aut adversi eventurum deblaterant. *Declarantur ista in Can. igitur genus, 26. q. 4.* Sunt & *Necromantici*, qui ex inspectione mortuorum cadaverum divinant. *Chiromantici*, qui per manus lineamenta divinant. Huic divinatorum generi æque aggregandi sunt, qui futura prædicant *necessitative* & certo modo, secus verò si per regulas physicas & Astrologicas *inclinative* tantum, quid futurum, demonstrant. Hujus quoque farinæ divinatores censentur & illi, qui *Thesauros* alicubi in subterraneis locis reconditos, aliasque opes abditas esse, non sine sceleratis & puniendis sacrificiis, aut alia qualibet arte, legibus odiosa, indicant ac quærunt, *per L. unic. de thes. lib. 10.*

De sortilegio, & ejus speciebus.

11 Prædictorum Vatum omnium pœna alia definita est jure Canonico, alia Civili. Jure *Canonico* arbitraria esse horum pœna, & pro qualitate facti, personæ conditione, & delinquentis animo, modo levius, modo gravius, in eos animadvertendum videtur, *Paul. Chyrl. tract. de sortileg. q. 11. n. 7. Menoch. lib. 2. de arb. jud. cent. 4. cas. 388.* *Jure Civili* Aruspices, Augures, Arioli, Mathematici, Sortilegi, aliique hujusmodi vates, & qui consulunt, supplicio capitis feriuntur, gladio ultore prostrati, *L. nemo. 5. & L. ult. C. de Malef. & Mathem. Jul. Paul. lib. 5. sent. tit. 21. §. qui de salute &c.* & hæc de crimine læsæ Majestatis Divinæ.

Pœna sortilegorum.

Nunc de eo *Majestatis crimine*, quod adversu temporalem contrahitur Majestatem, & sacrilegio proximum esse jura ajunt, *L. 1. in pr. ff. de leg. Jul.* &, ut *Vultej.* inquit, hoc crimen subtilius hodie distinguitur in id crimen majestatis, quod proprie vocatur *crimen perduellionis*, quasi dicas hostilitatis, cum quis animo hostili in Principem vel populum machinatus est, & summam Reipubl. labefactare conatur, *L. fin. ff. h. t.* & in id crimen Majestatis, quod tantùm *Majestatis crimen* appellatur, & superiori levius est, ut quo non summa Reipublicæ labefactatur, sed pars ejus quædam duntaxat, cujus species ait esse duas & viginti. Est autem Crimen læsæ Majestatis seu perduellionis, quo aliquis Subditus aliquid hostile machinatur in Rempublicam, intellige, non tantum Romanam, sed quamlibet, superiorem nõ recognoscentem: idem est de quolibet Principe, superiorem, respectu suorum subditorum, non recognoscente, sive id fiat facto, sive consilio; v. g. machinari quid in vitam Principis, in perniciem Reipublicæ, Urbes &c. prodere, secreta ad pandendum hosti explorare, vel secreta hostium non prodere, aliisque modis, de quibus *L. 1. 3. 4. h. t.* Alterum seu in secundo genere crimen Majestatis est, quo læduntur *regalia* ipsius Principis, vel etiam dignitas, verbi gratia, vectigalia imponendo, monetam adulterando, cudendo sine Principis auctoritate, statuas ejus violando, & aliis modis. Rebellio, conjuratio, & confœderatio hostili animo contra Rempublicam facta crimen perduellionis est, *Budæus ad L. 3. ff. de l. Jul. Majest. Decian. lib. 7. c. 6. n. 24.* Quasi perduellionis crimen est, cum quis de nece vel Consiliariorum, Senatorum, militumve Cæsaris cogitat, *L. quisquis 5. C. ad L. Jul. Maj.* Idem ergo & de his, qui Pontificis Romani Cardinalibus insidiantur, sentiendum, *C. Felicis in pr. tit. de pœn. in 6.* Nec refert, Consiliarii aut milites Imperatoris apud Cæsaream Majestatem in ejus aula sint, nec ne, per *d. L. quisquis. 5. in princ.* ut nec si Cardinales adhæreant Pontificis lateri, vel alibi commorentur. *arg. C. ad audientiam, §. decernimus. & §. de cætero X. de cler. non resid.* 12

De crimine læsæ Majestatis humanæ.

Et ille quoque hoc in crimen venit, qui Consiliariis aut Senatoribus Principis insidias ponit, *per L. 5. C. h. t.* ibi: *Quisquis cum militibus, vel privatis, vel barbaris scelestam inierit factionem &c. de nece etiam virorum illustrium, qui consiliis, & consistorio nostro intersunt, Senatorum etiam (cum & ipsi pars corporis nostri sint) vel cujuslibet postre-*

postremo, qui nobis militat, intelligunt Duces Exercituum, *cogitaverit, eadem enim severitate voluntatem sceleris, qua effectum puniri jura voluerunt, ipse quidem utpote Majestatis reus gladio feriatur, bonis ejus omnibus fisco nostro addictis.* Videntur autem hæc intelligenda, si ista facta sint *in Consiliarios, qua tales.* Licet id in effectum non fuerit deductum *per d. L.* 5. modo illa voluntas aliquatenus in actum exierit exteriorem, cogitationis enim alias pœnam nemo patitur, *L.* 18. *ff de pœn.* adeo, ut nisi conscii deferant, ejusdem criminis pœnas formidare debeant, quod indubitatum est, si illi conscii sint satellites & Ministri, *per d. L.* 5. §. 6. quâ ait: *idem, quod de prædictis, eorumque filiis cavimus, & etiam de Satellitibus conscisac Ministris filiisque eorum simili severitate censemus.* Quod & de iis, qui simpliciter tantum sunt conscii, dicendum refert *Schambog. ad Inst. lib.* 4. *tit. de publ. jud.* §. 3. *pag.* 307. & hos nisi deferant, eidem subjacere severitati. Ob criminis hujus enormitatem multa de jure sunt in eo statuta singularia. Primum quod, uti dictum, etiam conatus puniatur. Secundum, quilibet etiam alias regulariter rejectus, admittatur ad testificandum vel accusandum *L.* 7. §. 1. & 2. *ff. h. l.* Tertium, in hoc crimine personæ etiam privilegiatæ torqueantur, si res exigat, sive sint rei sive testes, *L.* 3. & 4. *C. h. t.* Quartum servi torqueantur etiam in caput Domini, quod alias prohibitum *L.* 6. §. *sed. & servi C. h. t.* Quintum quod in hoc crimine sine strepitu & figura judicii de plano procedatur, *Dd. in extrav. ad reprim. quom. in læs. maj. crim.* Sextum, quod etiam defuncti accusari, & puniri possint, nec lugendi sint, puniaturque hoc crimen etiam in liberis. Vide *Christin. vol.* 4. *decis.* 196. *n.* 5. quare in hoc enormissimo crimine multa singularia sint recepta, ut idcirco non nisi in nobilioribus pœna gladii, in aliis major exerceatur. Et *vide sub. tit.* Acht.

13 De pœnis hujus criminis.

Pœna hujus criminis est ultimum supplicium, *Inst. lib.* 4. *tit. fin.* §. 3. *d. l. quisquis* 5. vel deportatio vel relegatio, *L. eorum qui* 24. & *L. Metrodorum* 4. *ff. de pœnis.* Ultimum illud supplicium jure Justiniano est pœna gladii, quæ convertitur in quosvis hujus criminis reos, *d.* §. 3. *Inst. de publ. jud.* & *d. L. quisquis* 5. nisi in casibus quibus vel deportationis vel relegationis pœna locum habet. In toto enim jure generi per speciem derogatur, *L. in toto* 8. *ff. de R. I.* Alias criminis hujus nefandissimi Rei quandoque igne, quandoque dissectione in quatuor partes, aliquando suspendio, nonnunquam atrociori supplicio plecti solent, juxta circumstantias & arbitrium judicis, ut etiam decisum, *in Constit. Criminal. Caroli V. sub. rubr.* von Straff derjenigen / so Auffruhr im Volck machen *art.* 127. Quin imo transfuga omnis, si non redierit, ut & patriæ hostis, ubicunque inventus fuerit, interfici à quovis potest. *L.* 3. §. *fin. ff. ad L. Cornel. de sicar. L. minime* 35. *ff. de relig. & sumpt. funer.* Deportationis pœna quoque afficitur reus Majestatis, si hostem fugientem sciens susceperit, *d. L. Metrodorum* 40. *juncta d. L. eorum* 24. *ff. de pœn.* Relegatio etiam in eum convertitur Majestatis reum, qui hostem occultari non ignorans diu dissimulavit, *per modo Dd. Ll.* Tertia pœna, præter damnationem memoriæ etiam post mortem, est *confiscatio* omnium bonorum, tam allodialium quam feudalium, quæ sunt sub jurisdictione ejus in quem crimen commissum est, *L. fin. C. hoc tit.* quæ ait: *post D. Marci constitutionem hoc jure uti cœpimus, ut etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit, ut convicto mortuo memoria ejus damnetur, & ejus bona successori ejus eripiantur, nam ex quo sceleratissimum quis consilium cœpit, exinde quodammodo sua mente punitus est, sic & D. Severus & Anton. constituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neq; alienare, neq; manumittere eum posse, nec ei solvere jure debitorem, magnus etiam Antoni⁹ rescripsit.* Vide tamen quo ad confiscationem bonorũ *Capit. Leop. art.* 27. & *Jos. art.* 26.

Manet tamen Uxori dos salva, & ususfructus donationis propter nuptias quoad vivit, postea usus fructus etiam cedit fisco, *L.* 5. §. *uxores C. h. t.* Quarta pœna, 14
quod ob crimen hoc puniantur etiam *parentes in liberis*, præter publicationem bonorum, ut liberi sint infames & inhabiles ad officia vel bona acquirenda. *d. L.* 5. §. *filii autem ejus, quibus Vitam Imperatoria lenitate concedimus, paterno etiam deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est, hæreditarii criminis exempla metuuntur, à materna vel avita omnium etiam proximorum hæreditate ac successione habeantur alieni: testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuò egentes & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos prorsus honores, ad nulla Sacramenta perveniant, sint postremo tales, ut his perpetua egestate sordentibus sit & mors solatium & vita supplicium.* In filiabus enim mitius procedit, *d. L.* 5. §. 3. *Ad filias sane eorum, quotlibet numero fuerint, falcidiam tantum ex bonis maternis, sive testata, sive intestata decesserit, volumus pertinere, ut habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen hæredis. Mitior enim debet esse circa eas sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras confidimus.* Unde & Dd. volunt, quod etiam remotioribus consanguineis & extraneis succedere possint, ut nec dicendum eas esse infames, cum in *d.* §. 3. mentio infamiæ nulla fiat, & §. tantum de filiis loquatur, quod procedit tam de naturalibus, quam etiam legitimis sive in potestate existentibus, sive emancipatis, sive ante sive post delictum patratum natis, in omnibus enim affectus naturalis militat, qui parentes à tali crimine retrahat, excepti

In parentibus quoque & filiis.

ptis tamen nepotibus, qui hic, cum versemur in pœnalibus & odiosis, filii nomine non comprehenduntur.

15 De Judice hujus criminis & judicio. In hoc judicio Judex competens est, vel ipse Imperator, *L. unic. C. si quis Imp. maled.* vide hodiè *Capitul. Leopold. in art. 28. & Josephin. art. 27.* si de crimine læsæ Majestatis à Statu Imperii commisso tractetur, & supra verb. Acht/ *fol.* 186. vel alius quilibet Judex, qui alias de criminibus cognoscendi jus habet, *L. 4. C. ad L. Jul. Majest. text. in Extravag. Henr. 7. ad reprimendam.* Reus autem, vel est præsens vel absens contra præsentem præcedi solet vel per viam accusationis, vel denuntiationis, vel inquisitionis, *text. in Extravag. Henr. 7. ad reprim.* Ad accusandum admittuntur, qui alias regulariter accusare prohibentur, uti sunt ratione quidem sexus, mulieres, ratione Stipendii milites, *L. 8. ff. de accus.* ratione potestatis, qui Magistratum gerunt, *L. si Maritus 15. ff. ad L. Jul. de adult.* ratione proprii delicti, ut infames & alii, *in L. 4. ff. de accus.* ratione conditionis, servi contra Dominos, *L. vix certis ff. de jud.* filii contra parentes, & liberti contra patronos *d. L. 8. ff. de accus.* & alii similes, *de quib. late Gigas tract. rub. qui accus. nos.* Denunciatoribus hujus delicti non ita creditur, ut ex eorum denunciatione Reus condemnetur, sed ex ea duntaxat ad inquisitionem procedatur, ut facta inquisitione reus vel condemnetur vel absolvatur, *L. D. Hadrianus 6. ff. de custod reor. Alciat. in process. jud. pag. mihi* 300. Licet autem alias regulariter inquisitio non procedat, & sine periculo tolerari non possit, nisi præcesserit diffamatio â fide dignis, nec semel tantum, sed sœpius facta, *C. ad petitionem & C. qualiter & quando C. cum oporteat x. de accus.* secus tamen est in crimine læsæ Majestatis, in quo inquisitio, etiam non præcedente fama publica, valet: ex ratione, quod hoc sit delictum enorme & atrocissimum: in hujusmodi autem juris solemnitates non servari tradit. *Gigas tract. de crim. læsæ Majestatis proced. q. 9. n. 7: Alciat. d. loc. n. 13.* Reus absens legitime citandus est; neque enim inaudita causa quempiam damnari æquitatis ratio patitur, *L. 1. ff. de requir. vel absent. damnand.* Et ipse Deus Adamum, antequam eum damnaret, citavit, dicens: *Adam ubi es? Genes. 3.* satius est enim, impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem aut inauditum damnare, *L. absentem 5. ff. de pœn.* Citatio fit per literas, vel per nuncium, vel per Edictum publicè affixum *text. in Extrav. ad reprim.* nonunquam per præconem, vel etiam per campanam seu tubam, *Wes. in parat. ff. de in jus vocand.* Quod si citatus sui copiam non faciat, nec in statuto termino compareat, proceditur contra ipsum in contumaciam *d. Extrav. ad reprimend.* In hoc judicio circa causam principalem procurator non admittitur, *L. accusator 13. §. 1. ff. de publ. jud. Marant. specul. aur. part. 4. dist. 1. n. 35. & seqq.* proceditur in hoc judicio summarie, de plano & sine strepitu ac figura judicii, prout illi, qui jurisdictioni præest, videbitur expedire, & sic libellus, uti & litis contestatio in eo non est necessaria, *Clement. sæpe tit. de V. S.* secus verò si ordinarie & regulariter processus institutus fuerit. Probationes autem fieri solent, vel per proprii oris confessionem, eamque vel spontaneam, vel tormentis expressam, vel per testes. Proprii oris confessio spontanea, tantæ est efficaciæ, ut ex ea reum confessum, etiam sine alia nulla probatione damnandum communiter Dd. concludant, *per L. si confessus. 5. ff. de custod. reor. L. 1. & 6. ff. de confessis.* & in confessis nullæ sunt judicis partes nisi in condemnando, *L. proinde 25. ff. ad L. Aquil.* ratione testium, præter priora, plura qui volet, consulat *Gigant. tract. quomodo & per quos crim. Maj. prob per tot. & Decian. tr. crim. l. 7. c. 47.* Postfactam igitur probationem, & testium attestationes publicatas, concludendum in causa, si ordinarie, si verò summarie procedatur, conclusione opus non est, *d. Clement. Sæpe de V. S.* sed sine illa ad sententiam definitivam pervenitur, & latam sententiam sequitur ejusdem executio, â quâ in hoc crimine læsæ Majestatis appellare non licet, *per text. expressum in L. Constitutiones. 16. ff. de appell.* De jure quoque in Imperio Roman. Germanico communiter inductum est, ut appellationes in criminalibus causis, in peinlichen Sachen/ die Leibes-Straffe auff sich tragen/ non permittantur, R. A. *de Anno* 1530. zu Augspurg in verbis. Item als jetzt etliche Zeit. Unde in Camera Imperiali idem observari patet *ex Ordinatione Camer. part. 2. tit. 28. §.* Item nachdem auch/ dem alten hergebrachten Gebrauch im H. R. 2c. *Gail. pract. observ. lib. 1. observ. 1. & lib. de pac. publ. cap. ult. sub fin. Mynſ. cent. 4. observ. 41. & 42. Gilhauſ. part. 3. cap. 8. arb. Jud. civil. tit. de appell.* Ratione tamen *nullitatis* processus in Camera citatio decerni solet, ad ipsam nullitatem processus deducendam, *Gail. sup. d. loc. n. 28.* cujus rei præjudicium refert *ibid. Mynſ. cent. 4. observ. 42. Ord. Cam. d. tit. 28.*

Addenda meritò huic materiæ de crimine *læsæ Majestatis* novissima facti contingentia, cum Duce *Mantuæ* & *Sabaudiæ*, quorum ille Civitatem Mantuanam, totumque Ducatum, qui tamen est feudum Imperatoris & Imperii, sine ulla vel minima necessitate, sine consensu Imperatoris, tanquam Domini Directi, imò contra ejus dehortationem & inhibitionem, cum summo Imperatoris & S. R. Imperii, nec non omnium vicinorum 16 In specie de recenti casu cum Duce Sabaudiæ & Mantuæ.

præ-

præjudicio, Regi Franciæ tradidit, præsidium Gallicum liberrimè intromittendo; *Dux* verè *Sabaudiæ* arma sua exercitui Gallico conjunxit; & id circò contra ambos decretæ sunt *Citationes*, ad videndum bona eorum feudalia & allodialia, respectivè caduca, & Fisco Cæsareo delata esse, & declarari, unà cum cassatione Capitulationum & tractatuum cum Gallicis Ministris initorum, nec non Mandatis ab iis protinus abstinendo, partes Gallicas & Hispanicas confestim deserendo, dimittendo eorum militiam, atque se in omnibus submittendo ordinationibus & mandatis Cæsareis, sub *pœna banni Imperialis*, ac illius publicationis & executionis.

2. Patentes ad Præsides, Magistratus, Officiales, & omnes subditos, cum absolutione â juramento Ducibus præstito atque injunctione, ut Cæsareæ Majestati, ejusque jussibus obedienter se submittant, neque illis amplius adhæreant, aut ullam jurisdictionem nisi Cæsaream agnoscant, hostilia arma & militiam quovis modo â se avertant & propulsent, & sic gratiam Cæsaream, sublevationemque onerum certo exspectent, prout eadem ipsis Clementissime offeratur, secus verò interitum & ruinam sibi ipsis adscribant.

3. Decretum ad Fiscalem Imperialem Aulicum, ut processum, juxtà jura & Constitutiones Imperii prosequatur.

4. Notificatio decretæ citationis ad Electores Imperii, nec non Ablegatos Imperiales, ad Diœtam Ratisbonensem, & Principes Italiæ, atque insuper patentes ad omnes in Italia Vasallos & Subditos Imperiales, ut in fidelitate debita persistant, Gallis Hispanisque nec commeatum, nec transitum, nec ulla præbeant auxilia, sed potius omnibus modis eis resistant, & â finibus suis exturbent.

Quamvis verò decreti processus commodè vix insinuari potuerint, cum tamen publici juris facti sint, & ad notitiam sufficienter pervenerint, impedimenta â reis objecta minimè attendi possunt, quò minus processus pro rite insinuatis haberi queant, nec quicquam prodest Gallorum objectio, quasi sine prævio consensu & præscitu Electorum similes processus â sola Cæsarea Majestate decerni non potuissent. Aliud enim disponit Capitulatio Cæsarea §. 20. & 28. quod quidem declaratio & executio banni, sinè consensu Electorum, haud sit facienda, processus verò totus usque ad sententiam, & actualem banni declarationem, â sola dependeat Imperiali Majestate: ideo decretos processus Electores approbarunt, nihil sibi extra dispositionem Cæsareæ Capitulationis arrogando. Et §. 29. Capitulationis loquitur de casibus insolitis, maximum post se trahentibus Imperii præjudicium. Quin imo Capitulatio Imperialis disponit solummodo de *Statibus Imperii, Votum & sessionem in Comitiis habentibus*, non verò de Principibus Italiæ, qui solum Imperii sunt Vasalli. Et licet Dux Sabaudiæ sit simul Status Imperii tamen â processibus in simili crimine nec ipse, nec alii Status sunt exempti. Ut non rememoretur, quod in Instrumento pacis *art.* 8. §. *habeantur autem Comitia*, nec non in *Capit. Leopold. & Joseph. art.* 27. & 28. statutum sit, quod de modo & ordine in declarando uno vel altero Statu Imperii, præter eum, qui alias in Constit. Imperii descriptus est, in Comitiis agi & statui debeat. Non itaque tam arctè est restricta Imperatoris potestas, â qua omnis jurisdictio promanat, ut processibus coërcere crimen læsæ Majestatis in Statibus & aliis, pro debito Imperialis muneris, non possit. Nec effugium in eo patet reis, quasi Statibus Imperii per Instrum. Pacis concessum sit, fœdera cum exteris pangere. Nec enim fœderis vel offensivi vel defensivi ullam habuere causam, nec cuiquam Vasallo permissum est, in præjudicium Domini Directi feudum suum alterius potentiæ subjicere, ex cujus manibus difficillima est reparatio. Violatio hæc est juramenti & fidei Domino Directo debitæ, præsertim cum Civitates arcesq; munitæ potenti Regi subjiciuntur. Cum nulla Vasallum necessitas cogit; Cum illi tam â Domino Directo quam etiam aliis Vicinis sufficientia offeruntur auxilia & præjudicia damnaque ex sua defectione secutura ut hic factum, energeticè repræsententur.

Conquerendi profectò talis nullam habet causam, quasi acerbius cum ipso procederetur, & citationi species statim adjungeretur executionis dum subditi â juramento ipsi præstito absolvuntur. Non desunt similia exempla. Et quis hoc vitio vertere potest Imperatori & Domino simul feudi Directo, si subdito & Vasallo suo media & arma subtrahat, quibus non sublatis fortius contra ipsum insurgere possit. Sunt enim isti subditi non solum Vasallo, sed etiam Domino directo subjecti, cujus maximè, & totius Imperii interest, feudum hoc ejusque dominum directum in suo statu conservari, & per potentem rivalem ab Imperio non avelli. Subtrahenda itaque sunt ligna foco, ut ignis acrius exardescens in tempore extinguatur, & in immane incendium non excrescat. Frustranea proindè est oppositio, quasi nihil contra Imperatorem, tanquam Dominum directum, sed solum contrà Austriacam Domum ageretur. Vanitas hujus exceptionis in propatulo est. Feuda Imperatoris & Imperii, non Serenissimæ Domus Austriacæ traduntur, occupantur, detinentur. Hinc Deus, Justitiæ vindex, armis Cæsareis, multis Gallorum millibus trucidatis, hactenus benedixit, & porrò justissimæ causæ contra ingentem impietatem potenti manu assistet.

Criminal-Fäll.

DE jurisdictione in causis Criminalibus agitur in *O. C. anno* 1495. & repetitur in eadem *Ordinat. anno* 1555. *part.* 1. *tit.* 50. Imprimis *in O. C. anno* 1500. *tit.* 12. *disponitur*, ne ullus innocens ad mortem injuste condemnetur, & in O. C. 1555. §. *part.* 1. *tit.* 50. §. *ult.* ordinatur, quatenus personæ Cameræ Imperiali subjectæ in causis criminalibus à Camera coërceri, & incarcerari, in causis Capitalibus autem Magistratui loci consignari debeant. *In Instrum. Pac. Cæsar. Svec. art.* 5. §. 43. statuitur, quod sola Criminalis jurisdictio Centgericht solumque jus gladii & retentionis Patronatus & filialitatis, neque conjunctim neque divisim jus reformandi tribuant.

Croy.

DE Duce de Croy ordinatur *in Instrum. Cæsar. Svec. art.* 4. §. 28. quod gaudere debeat effectu generalis amnestiæ, neque protectio Regis Christianissimi sit ei feudi, dignitatis, privilegiorum honorum, bonorum aut ullo alio respectu, sed quod quiete possideat eam Dominii Vinstingen partem, quam majores ipsius possederunt, & prout nunc à Domina Matre sua dotalitii nomine possidetur. Juribus Imperii quoad dictum Dominium in eo statu, quo fuerunt ante motus bellicos, salvis permanentibus.

De Principibus Crojensibus & eorum Origine videri potest. *Wilhelm Imhoff in notit. S. R. J. Procer. lib. V. cap.* 14. ubi refert, quosdam eorum originem ab Adamo usque deducere, alios ad priscos Hungariæ Reges eam referre. Croyiacum tamen castrum olim sub Imperio fuisse, hoc tempore plane dirutum, extante tamen ejusdem nominis vico, vulgò Croy dicto, & parum distante â Monasterio Suessionico S. Medardi à R. F. Henrico IV. in Ducatum erecto, ubi porrò â Catharina & Marco Veneto eorum successionem enarrat, quo lectorem remitto.

Lit. D.

Lit. D.

Decimæ.

SUMMARIA.

1. *Refertur dispositio Instrumenti Pacis.*
2. *Decimæ quid sint, & pro quibus ordinatæ.*
3. *Divisio decimarum.*
4. *Decimæ personales.*
5. *Quinam teneantur ad solutionem decimarum.*
6. *Quinam sint exempti.*
7. *De acquisitione juris decimandi Ecclesiæ contra Ecclesiam.*
8. *Quatenus Laici decimarum fiant capaces.*
9. *Decimator potest inhibere, ne fructus ante solutas decimas avehantur.*
10. *Actiones pro decimis & coram quo judice.*

1 [Re]fertur [dis]positio [Inst]ru[me]nti Pa[cis]. CIrca hanc materiam disponitur *in Instrum Pac. Cæs. Suec. art. 5. §. 46.* Reditus etiam, nec non Decimæ, Canones & pensiones A. C. Statibus fundationibus jam destructis & collapsis ex alienis Territoriis debitæ, iis exsolvantur, qui anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto die 1. Januar. in possessione perceptionis vel quasi fuerunt, quæ verò ab anno 1624. destructæ fuerunt, aut in futurum concident, earum pensiones etiam in alienis Territoriis Domino destructi Monasterii seu loci, in quo id situm fuit, exsolvantur. Quæ itidem Fundationes die 1. Januarii 1624. in possessione vel quasi juris decimandi è bonis novalibus in alieno Territorio fuerunt, sint etiam imposterum; nihil autem novi juris quæratur: inter cæteros Status Imperii & Subditos id juris esto, quod jus commune vel cujuscunq; loci consuetudo & observantia de Decimis & bonis novalibus constituunt aut per pactiones voluntarias conventum est.

2 [D]ecimæ [q]uid sint, pro quibus ordinatæ. Decimæ alias sunt omnium bonorum, licite acquisitorum, *decima portio*, sustentandis Ecclesiæ Ministris, alendis miserabilibus personis, tuendis templorum ædificiis, ac aliis similibus piis causis â Deo destinatæ: unde etiam dicuntur tributa egentium animarum, alimenta, Sanctuarium Dei, cibus Dei, & alimenta Sacræ scripturæ, unde illæ, & aliæ res Ecclesiasticæ, â Laicis possideri nequeunt, nec præscribi, etiam longissimo tempore; Ecclesia tamen contra Ecclesiam, vel cum titulo 40. annis, vel sine titulo, immemoriali tempore præscribit; Earum jura inter *immobilia* numerantur, ut & aliarum portionũ, quas quis ex fundo alieno percipit, quia immobilibus, id est, fundo adhærent. Hinc Decimatores prohibere possunt fundi Domino, ne ipsis insciis fructus colligat. In feudum dari non possunt, nisi quæ ante *Concilium Lateranense* sic datæ fuerunt, etsi sint feuda, tum in omnibus & per omnia eodem modo regulantur, sicut cœtera feuda & bona patrimonialia.

3 Divisio decimarum. Dividuntur communiter in *prædiales*, & hæ iterum in *Majores*, quæ scilicet ex frumento, oleo, vino solvuntur: vel in *minores*, quæ ex hortis, de sale, agnellis, vitulis, suculis, lana, caseis, butyro, pullis, ovibus &c. præstantur. *Prædiales* sunt quæ de terræ fructibus & proventibus solvuntur, utpote, de grano quocunque, puta de tritico, hordeo, avena, faba, &c. unde si ager bis vel pluries in anno fert fructus, tunc toties solvendæ sunt decimæ, & si diversa semina in eodem agro sparguntur, ex fructibus omnium est solvenda decima, de fœno, de hortis, de proventibus molendinorum, piscariarum, venationum, aucupiorum, de lana, de vino, de fructibus arborum, de fœtu pecorum, de apibus, scilicet melle & cera, de auri, argenti aliorumque metallorum fodinis &c. *Personales* Decimæ sunt, quæ ex acquisitis personæ, id est labore & opera solvuntur, sive proveniant ex artificio, industria, scientia, militia, negotiatione, vel ex alio quolibet actu & quæstu licito. *G. non est 22. h. t. C. Pastoralis 28. h. t. d. C. quicunque 16. q. 7. Rebuff. q. 3 n. 29. & q. 8. n. 2. 18. 19. 20. Lynd. n. 4. & n. 45. cum seq. Thes. Bas. vol. 3. lit. SS. 3.* 4 Decimæ personales. *Laici* ex præscripto Canonum decimas solvere tenentur, item & *Judæi* de terris, quas colunt, *Emptores & conductores* prædiorum, quæ â Monachis emerunt, â quarum solutione ipsi liberi erant; *Monachi*, de prædiis, quæ ab aliis cõducta habent, *Clerici*, de prædiis suis patrimonialibus, item de prædiis illi Ecclesiæ cui ante debebantur: *Monachi* sive *religiosi* tam exempti, quàm non exempti, de terris, & possessionibus acquisitis hactenus, & amodo acquirendis, decimas illis Ecclesiis, quibus eædem possessiones, & terræ prius decimales fuerant, solvere quoque coguntur: item de prædiis, quæ propriis manib⁹ sive sumptibus excolunt Conventibus ordinis sui. Et solvendæ sunt regulariter Ecclesiæ Ministris de prædiis in illorum parochia sitis, nisi consuetudine contrariũ observetur, ad quã recurrendũ mõnet Pontifex. 5 Quinam teneatur ad solutionem decimarum.

Ab illarum autem solutione exempti sunt ex privilegio Pontificum Cistercienses, Hospitalarii & Templarii, Monachi in Novalibus, quas post *Concilium Lateranense* propriis manibus excolunt, item de nutrimentis animalium suorum & hortis, sicut & alii privilegiati; *Laici* quoque ex *præscriptione temporis immemorialis*, Leprosi 6 Quinam sint exempti.

item de hortis & nutrimentis animalium suorum, & ii qui summa laborant inopia; promittere tamen debent se reddituros, si ad pinguiorem perveniant fortunam. Item & illi, qui propter bellum, & vim hostium non potuerunt excolere agros, sicut & ii quorum segetes uredine, fervore solis non adsueto, vi tempestatis calamitosæ, graculorum, sturnorum, incursu hostium corruptæ sunt: exempti etiam sunt, qui super præstatione decimarum interveniente Episcopi vel summi Pontificis authoritate transegerunt. Denique & *Electores Imperii* de auri argentique &c. Fodinis, quas in suis principatibus possident decimas solvere non tenentur.

7 De acquisitione juris decimandi Ecclesiæ contra Ecclesiam.

Jus decimandi acquirit Ecclesia contra Ecclesiam, speciali Pontificis concessione, donatione, compromisso, transactione, permutatione, præscriptione, si spatio 50. annorum cum tituli & bonæ fidei probatione, & sine aliqua contradictione decimas acceperit: nihil enim refert, quæ Ecclesia habeat jus percipiendi decimas: aut tempore cujus initii memoria non extat.

8 Quatenus Laici decimarum fiant capaces.

Porro *Laici* decimarum incapaces sunt possunt tamen eas obtinere concessione summi Pontificis, qui id potest; sed hujusmodi concessio ad novalia non extenditur, nisi eorum quoque mentio specialiter facta sit. Item si urgente necessitate æris alieni, quod aliunde persolvi non potest, evidenti Ecclesiæ utilitate, vel alia simili justa de causa Clerici laicis aut vendiderint adhibitis solennitatibus necessariis, quæ in omnibus Ecclesiasticis alienationibus requiruntur, scilicet habito prius tractatu diligenti, consensu totius Capituli, insertis nominibus Capitularium, & autoritate interveniente, sive confirmatione Superioris, scilicet Episcopi loci, cujus solius autoritas sufficit: aut cum Laicis transegerint. Denique si laici *ante Consilium Lateranense* decimas in feudum ab Ecclesiis receperunt, has laici ex concessione ejusdem Concilii licite possident, quod fuit sub Alexandro III. *anno* 1180. Sedis suæ 20. mense Martio: easque ad Ecclesiam reversas posse à Prælatis rursus etiam sine solennitatibus concedi verius videtur. Unde si dubitetur, an decimæ titulo feudi à Laicis possessæ concessæ fuerint ante id Concilium, vel post, tunc consideranda erit antiquitas possessionis, quæ si immemorialis temporis fuerit, sufficientem tituli ante concilium acquisiti probationem inducit, maxime si id quoque testetur communis fama.

Si fructus à solo sint separati, quantocius decimæ sunt solvendæ, & quidem ante tributorum vel censuum prædialium exactiones, & solvuntur non ad electionem solventis neque ab ipso commutantur, alioquin in pœnam utrumque debetur, & commutatum, & id, cum quo commutatum est, & hoc citra admonitionem, humanitatis tamen gratia debitor admonendus semel, secundo, tertio; & quidem integrè sine deductione expensarum, in mercenarios pro agris excolendis & colligendis fructibus factarum, hinc à rusticis suis sumptibus in horrea collectionis deferendæ sunt, quæ postea in profanum usum converti non debent, & si à Principibus occupatæ sint, debent Scholarum & Xenodochiorum usibus applicari.

Decimandi jus qui habet, is Domino fundi potest inhibere: ne fructus expectet, ante decimarum solutionem, ut furti vitetur occasio. 9 Decimator potest inhibere, ne fructus ante solutas decimas avehantur.

2. Habet decimator pro non soluta Decima *actionem confessoriam*, quæ præ omnibus juribus vindicandis alias competit, vel condictionem ex canone instar condictionis ex lege, contra detrectantem solutionem decimarum, qui coram judice Ecclesiastico conventus, & ab eodem ad solvendas decimas sententia definitiva condemnatus appellationis beneficio non gaudet: quin imo contumax per censuram Ecclesiasticam aut excommunicationem ad solutionem compelli potest. 10 Actiones pro decimis & coram quo judice.

3. Habet *interdictum utile uti possidetis* contra quoscunque turbantes, si turbatus fuerit in percipiendis Decimis, vincitque, si juxta Canonum præscripta antiquiorem quasi possessionem docuerit, qua probata nova præsumitur vitiosa, ad cujus probationem testes etiam singulares sufficiunt. At jure etiam civili efficaciter experitur, si litis contestatæ tempore nec vi, nec clam, nec precario ab adversario quasi possessionem detinuit.

4. Habet præterea, si spoliatus fuerit, *interdictum*, *seu remedium recuperandæ*, modo doceat se justis titulis decimas percepisse: at prohibentur novissimo hodierno jure tam Laici quam Clerici Decimis aut aliis reditibus se invicem spoliare: cognitio verò in his *possessoriis* judiciis spectat *ad Laicum* Judicem: quod tamen ita intelligendum, si inter Laicos, vel à Clerico actore contra Laicum controversia sit mota, sin verò inter Clericos solos quæstio mota sit, Judex Sæcularis nec in possessorio competens censebitur, cum non tam causæ, quam personarum ratione incompetens sit. In *petitorio* interdum Laicus Judex est competens, scilicet si Laico competit jus decimandi vel ex privilegio & concessione, sicut & si contentio sit de qualitate fructuum decimalium eligendorum, item si Laicus detrectat integram decimarum solutionem facere, quod & procedit, si laicus sit conductor Decimarum, & cum hoc judicium summarium sit, debet judex simpliciter de plano ac sine strepitu & figura judicii in eodem procedere: partibus tamen non contradicentibus potest ordinem judiciarium servare, nec erit processus propter hoc irritus aut irritandus. Denique in concursu Creditorum decimarum jus idem est, quod tributi & collectæ. De hac materia vide accuratè tractantem *Schambogen ad Decretal.*

Decla-

Declaratio pœnæ.

De pœnæ declaratione agitur in *R. J. Ratisbonensi Anno* 1654. §. 76. ubi illa paritoriis eventualiter inferenda, & arctiores in eventum non factæ paritionis sine ulteriore instantia ex Cancellaria extradantur, & quid in eod. Recessu §. 86. circa hanc declarationem pœnæ statuatur, *vid. Tom. I. Constit. meorum hoc verbo, pag.* 314.

Degenata vel protracta Justitia. Vide infra verb. Justitia.

Dennemarck.

SUMMARIA.

1. *Insula Farria.*
2. *Fionia; Selandia.*
3. *Scania.*
4. *Estlandia.*
5. *Semland.*
6. *Amazones, de quibus supra verb. Amazones, fol.* 258.
7. *Norvegia, de qua plura mox infra.*
8. *Norvegiæ limites.*
9. *Termini Regni Danici cum alia descriptione.*
10. *Jutlandia.*
11. *Ducatus Slesvicensis.*
12. *Insulæ Danicæ.*
13. Coppenhagen.
14. *Roschilda.*
15. *Hafniæ initia & augmenta.*
16. *Insula Amaga.*
17. *Helsingör vicina freto Sont.*
18. *Cronenburgum.*
19. *Insulæ Daniæ minores.*
20. *Norvegia.*
21. *Abundantia lignorum in Norvegia.*
22. *Donaria à Rege Christiano I. Pontifici oblata.*
23. *Finmarchia.*
24. *Dania parva.*
25. *Narratio de aliis Insulis & eorum incolis.*
26. *Insula Thyle sive Islandia.*
27. *Insula Winland.*

De regno Daniæ, & de Regum in eodem successione, præcipuisque gestis dictum est aliquid suprà *sub tit.* abgehend und ausgezogene Stand/ *fol.* 43. Quibus placet ulterius annotare, Daniam totam ferè in insulas dispartitam esse, quam à Nordalbingis flumen Eydora dirimit, quod extenditur secus mare barbarum usque ad Slian lacum, & descendit usque in oceanum Fresonicum, quam Romani dicunt Britannicum. *Jutlandia* prima Daniæ pars est, & dividitur in septentrionalem, cujus quatuor sunt Diœceses, Alburgensis, Viburgensis Ardusiensis, & Ripensis, ad quam pertinet Friderichsunda & Goldinga: Nec non Jutlandiam Meridionalem, haud procul Goldinga incipientem & Isthmo prope Schleswicum terminatam, quo pertinet Ducatus Sleswicensis, in quo Sleswick, Flensburg, Tönningen, Friderichstad, teoque etiam pertinet pars Ditmarsiæ & Stormariæ, in qua Tychopolis sive Glückstadt/ & Crempe ad ipsum *Hamburgum* usque, cui adsitum oppidum Altenau Regis Daniæ jurisdictionem adhuc agnoscit, *Beckman. in Histor. Orb. Terr. cap.* 6. §. 7. *fol.* 211. Ripensi Episcopatui adjacet Insula *Farria*, quam tradunt invenisse Episcopum Eilbertum, ibique construxisse Monasterium, quia sit feracissima frugum, ditissima volucrum & pecudum nutrix, collem habens unicum, arborem nullam, scopulis inclusam asperrimis, nullo aditu nisi uno, ubi & aqua dulcis, locus venerabilis nautis, præcipuè verò pyratis, unde nomen accepit, ut Heiligenland dicatur, *Canonicus Bremens. de situ Daniæ & reliquar. ejus Nation.*

1. Insula Farria.

2. Fionia; Selandia. *Fionia* insula est non modica, adhærens Jutlandiæ, & Wendilæ, frugibus plena; *Selandia* insula est maxima, tam fortitudine virorum, quam frugum celeberrima, cujus maxima civitas est *Rotschio*, olimq; Sedes Regia Danorum. In promontorio *Scaniæ* est *Civitas Lundona*, & auri plurimum, quod raptu congeritur Pyratico, quia Pyratæ, quos illi Wittingos appellant, Regi Daniæ tributum solvunt, ut liceat eis Prædam exercere à barbaris, qui circa hoc mare plurimi abundant.

Scania est pulcherrima visu Daniæ provincia, unde & dicitur armata viris, opulenta frugibus, divesque mercibus, trecentas habens Ecclesias. 3. Scania. Narratur de *Insula Estland*, quod in ea Deum Christianorum prorsus ignorent, Dracones adorent cum Volucribus, quibus etiam vivos litant homines, quos à Mercatoribus emunt, diligenter omnino probatos, ne maculam in corpore habeant, propter quam refutari dicuntur à Draconibus. 4. Estland. Et similes *Insulæ*, quæ *Slavis* adjacent, cujus incolæ metuuntur propter familiaritatem Deorum, seu potius Dæmonum, quos majori cultu cœteris venerantur, cruentissimis plenæ latronibus, qui nemini transeunti parcunt.

Alia verò Insula est quæ *Semland* appellatur, quam inhabitant homines humanissimi, qui obviam tendunt ad auxiliandum his, qui in mari periclitantur, vel qui infestantur à Pyratis. 5. Semland. Aurum, Argentumque pro nihilo ducunt, pellibus abundant peregrinis, quorum odor nostro orbi lethiferum Superbiæ venenum propinavit.

Circa litora Balthici Maris ferunt etiam esse *Amazones*, & ideo illa *terra fœminarum* dicitur, quas aquæ gustu aliqui dicunt concipere. 6. Amazones, de quibus suprà, verb. Amazones fol. 258. Alii referunt, eas impregnari à prætereuntibus negotiatoribus, vel ab eis, quos inter se habent captivos, sive ab aliis monstris, quæ illic non rara habeantur: Ita simul viventes spernunt consortia virorum, quos

quos etiam, si advenerint, à se viriliter repellunt: Et quæ alia varia de illis insulis narrantur à *citat. supra Canon. Bremensi*, & in tractatibus, quos *Joan. Stephanius, Danus*, simul congessit.

7 Norvvegia, de qua plura mox infrà. *Normannia*, Norwegen dicitur ultima Orbis provincia, incipiens ex prominentibus scopulis Balthici Maris, & tandem in Ripæis Montibus limitem faciens, ubi & lassus deficit orbis. *Norvvegia*, propter asperitatem montium, sive propter frigus intemperatum, sterilissima est omnium Regionum, solis apta pecoribus, indeque fortissimos educat milites, qui nulla frugum luxuria molliti, sæpius impugnant alios, quam ipsi ab aliquo molestentur.

8 Norvvegiæ limites. *Norvvegia* habet ab Oriente Sveciam, ab Austro Daniam, ab Occidente & Septentrione Oceanum; Loca illustriora ejus sunt. 1. *Præfectura Bahusiensis*, quæ tamen ultima transactione ad Svecos transiit, comprehenditque urbem *Mastrand*, seu *Masterlandiam*, in scopulo insulæ collocatam cuique & alia bina adjacent oppida *Congelia* & *Uddevallia*, arx *Aggerhusia*, in cujus Curiam ex universa Norwegia causæ litesque graviores devolvuntur, & deinde *Berga* est nobile Emporium, & veluti penu totius Norvegiæ celeberrimum, & Trontheim metropolis olim totius Norwegiæ, in qua arca Regiorum monumentorum Norwegicorum continetur. Extat ibi hodieque *Templum Cathedrale*, argumentum pristinæ felicitatis, cui magnitudine & cæsorum lapidum artificio vix aliud in orbe Christiano simile est visum, nisi illud superioribus annis incendio fœdatum, veteris suæ magnificentiæ nunc rudera tantum ostentaret, *Beckman. d. l. cap.* 6. §. 7. *fol.* 212. ubi alios quoque citat.

9 Termini regni Danici cum alia descriptione. Novissimè *Joan. Gerhard. Arnold. in suis tab. Geograph.* Regnum Daniæ sequenti modo describit: Termini Regni Danici sunt *ab ortu* Mare Balthicum, & Scandiæ pars: à *Septentrione* Sinus Codanus, cujus aliqua portio vocatur vulgo *T. Schager Rack*, ubi inter Insulas *Lessovv* & *Anhout* periculosa est navigatio, si Mare levi vento agitari cœpit, item quesupra *Jutiam*, quæ est pars Maris Germanici: *Ab occasu* eodem mari alluitur: *à Meridie* terra continens per *Eydoram* fluvium ab Holsatia, quæ pars est Germaniæ magnæ, separatur. In locis meridionalibus propter elevationem poli dies est longissimus horarum 17. vel 18. unde & de frugibus facile est judicare. Ante annos non ita multos Dania constabat ex duabus terris continentibus, *Jutia* atque *Scania*, & *insulis* interpositis; sed postquam *Scania* in potestatem, Svecorum pervenit, angustior evasit Dania, dividiturque hodie in terram continentem unam, atque insulas majores, minoresque. *Terra continens* vocatur

10 Jutlandia. *Jutia*, Jutland aut Gotlandia, quæ figuram habet peninsulæ, unde à veteribus *Chersonesus Cimbrica*, à Cimbris Germaniæ populis dicta est, sita inter Mare Germanicum & sinum Codanum, qui mitium est aut pars Maris Balthici, vulgò der Belt. A Germania separatur Eydora flumine, vulgò Eyderstrohm. Jutia alia est *meridionalis*, alia *Septentrionalis*. Illa est *Sutjutland*, quæ nunc Ducatus Slesvicensis dicitur, das 11 Ducatus Slesvicensis.
Hertzogthum Schleßwig/ porrigiturque ad Ripam fluvium usque, cui Rypen oppidum adjacet. Divisus est hic Ducatus inter Regem Daniæ & Ducem Holsatiæ, qui propterea vocatur Schleßwig-Hollstein / & summo jure in his terris gaudet.

Dux Holsatiæ habet urbem *Slesvicensem*, Schleßwig/ cum arce Gottorpiensi, omnium splendidissima, ubi præter palatia magnifica & regiam dignitatem æmulantia, videri potest *Bibliotheca*, & inter rariora globus cœlestis & terrestris, mira arte inventus atque fabrefactus. Possidet præterea ad littora Maris Balthici Ecklenfordam, qui portum habet non incommodum: & *Apenroam*, Apenrode. Contra mare Germanicum ad Eydoram possidet *Fridericopolim*, Friderichs-Stadt / & *Tonningam*, nuper egregiè munitam, priusquam à *Christiano* V. destrueretur. Supra Eydoram sunt: *Husumum*, Husum & *Tundera*, Tunderen. Huc pertinent etiam tres insulæ, Heiligenland/ Nordstrand: & Sylt, quæ ad mare Germanicum inveniuntur.

Rex Daniæ cætera solus habet: videlicet *Munimentum Christiani* IV. Christianpreiß/ non longe ab urbe Kiloniensi situm, *Flensburgum*, Flensburg/ *Glückburgum*, Glückburg: *Haderslebiam*, Hadersleben. Rex præterea accepit insulam Alsen divisam inter duas familias Holsaticas, lineæ *Sunderburgicæ & Norderbergicæ*. *Jutia Septentrionalis* dividitur in 4. Diœceses, quarum 1. est *Rypensis*, ab oppido *Rypen*: ubi *porrò* sunt *Coldingen* & *Friderichsöda*: 2. *Arhusiensis*: 3. *Wibergensis*: 4. *Alburgensis*, quæ ab oppidis suis ita vocantur:

Insulæ Danicæ sunt vel *majores*, vel *minores*. Majores sunt *Fionia*, die Insel Fünen/ an- 12 Insulæ Danicæ.
gusto freto, quod vulgò Mittelfart appellatur, à Jutia separata. Oppida ibi sunt: *Ottonia*, Ottensee/ in medio Insulæ sita, quam Episcopus incolit: Neoburgum, Nyburg/ ubi brevis est in Selandiam trajectus. *Selandia*, die Insel Seeland/ quæ Sede Regis illustratur. Metropolis est Hafnia, Coppenhagen/ Danis Kiobenhaven / inclyta Palatiis Re- 13 Coppenhagen.
giis, portu omnium commodissimo, armamentario gemino, navali & communi, munimentis suis (quibus freti cives obsidionem, quam Sveci tentaverant, eò audacius tolerare potuerunt:) *Academia* nova, commerciis denique, quæ per orbem terrarum mercatores exercent: sequuntur *Helsingora*, cum arce *Croneburgo*, quod ad fretum Danicum jacet, & prohibere potest, ne invitis præsidiariis ulla navis, non solutis vectigalibus, illac transeat. Intus est *Roschilda*, 14 Rotschild.
Danis Roßkildt / *à pace inter Danos atque Svecos* ibi facta celebris, ubi Regum sunt monumenta, sedesque Episcopalis.

De *Hafnia* scribit *Jonas Coldingensis* & *Pontanus* sequentia: *Amaga* insula portum efficit,

efficit, commoditate ex loci naturâ celebrem. Hæc quippe ad Balthicum mare ad stadia circiter quatuor excurrens, vadosis & perpetuis arenis impetum fluctuosissimi maris retundit, quo fit ut inter dictam Insulam, & agrum Hafniensem orientalem, ad passus quingentos tuta concedatur navibus statio; Crevit oppidum à parvis initiis, nam
15 primum *Axillus Vidus* (quem Saxo Absalonem vocat) cognomento *Snare*, munitionem quandam magnis sumptibus extruxit in eâ Insulâ, in qua nunc Hafniensis Arx est, cui à suo nomine *Axelhys* nomen indidit, ut eò melius locus adversus pyratas defendi posset. Antea *Stegelburgum* appellatum volunt. Deindè quùm non modo piscatorum casis, sed & Mercatorum ædibus locus auctus esset, *Kiobmanshaven* id est, mercatorum portus cœpit appellari, undè hodieque Danis *Kiobenhaven*, & à Germanis *Kopenhagen* vulgò nominatur: & Latinis decurtato nomine *Hafnia*. Exindè perpetuò crevit, & amplissimis sæpè privilegiis; atque ultimo *Academia* fuit ornata; Nostro quoque ævo, quanta ei ornamenta accesserint, larga Christiani IV. Regum Maximi beneficentia, ostendunt passim pomœria oppidi ampliata, propugnacula addita, & regium *armamentarium*, cujus Europa vix simile habet, sivè Machinas, & omnis Generis Instrumenta bellica spectes, sive loci commoditatem, & ad bellum gerendum ea terra marique educendi opportunitatem. Quibus accedit, in usum mercatorum constructus *sublicius pons*, qui ita est adaptatus, ut proximam *Amagiæ* insulam, novamque in illa oppidi partem cum veteri connectat: parte verò ejusdem pontis elevata, subire per eundem onerariæ naves possunt ad arcem & Armamentarium. Primarium Urbis templum *D. Mariæ* sacrum est, in eo sacrantur & coronantur Reges: aliud est *Spiritus Sancti*: tertium *D. Nicolai*, portui vicinum: quartum in Arce: quintum *D. Petri*; quod magnis impensis à *Friderico II.* instauratum, ut in eo Germani sacros conventus haberent. Est & Regium viridarium extra portam borealem amœnissimum, opere artificioso jam nuper adornatum, addito magnifico prædio.

Hafniæ initia & augmenta.

Præcipuum autem urbis ac totius Regni ornamentum est *Academia*, cujus instituendæ facultatem Rex Ericus IV. Pomeranus, à *Martino V. Papa* impetravit; Ipse tamen tantum fundamenta jecit, perpetuis plenè bellis impeditus: Christianus autem I. Oldenburgicus, permissu *Sixti P.* eam ad optatum finem perduxit: Anno cIↃ CCCC LXXVIII. Impetratis ab ipso Privilegiis Academiæ Bononiensis. Erectionem confirmavit Joannes, qui etiam nova fundatione scholam stabilivit Anno cIↃ CCCC XCVIII. Christianus tertius eam Professoribus auxit, additis etiam reditibus annuis, quibus XX. studiosi alerentur. Tandem verò Fridericus II. ad Alumnos superiores addidit alios LXXX. proventusque scholæ munifica largitione auxit, & salaria Professorum adjectis opimis reditibus auctiora fecit.

Academia.

Amaga autem Insula vel *Amagria* vulgò 16
Amagh urbi adjacet ab oriente; sex millia passuum longa quatuor lata: longè fœcundissima, & venationibus præsertim leporum opportuna. In hac duæ sunt Parœciæ, una vetus hominum indigenarum, altera Hollandensium, eò ante seculum, adjuvante Sorore Caroli V. Imperatoris, & Christiani II. Regis Daniæ conjuge, traductorum; qui Urbem frequentissimam, annonâ, & maximè butyro, caseo, sero, lacte, & similibus, copiosè & ad morem gentis suæ indies foro publico sublevatura, ut hæc Insula Hafniensium penu dici possit. Reperio denique hanc Insulam à nautis *Dracker* appellari.

Insula Amaga.

Ab Haffnia littus legentibus versus Arctoum, milliaria Germanica quinque, occurrit *Helsingera*, vulgò *Elseneur*, urbs lit- 17
toralis & Freto Oresundæ, vulgò de *Sont*, omnibus Europæis nautis & Mercatoribus notissimo, apposita, quam hactenus muris destitutam insigniri jam pridem mœnibus luculenter curavit, Christianus IV. Rex. Cujus Parens, Fridericus II. laudatissimæ memoriæ, jam antè maximum Urbi præsidium & ornamentum addiderat, exstructo
Croneburgo, quæ omnium quotquot in 18
Dania sunt, munitissima, situ & opere adeò mirabili, ut inter inexpugnabiles censeatur; Est enim tanta operis firmitate; idque maximis & innumeris undique comportatis saxis, interque compacta, & fistucata robora conclusis, ac loco fundamenti stabilitis firmatisque, ex ipso maris fundo in eum modum educta, ut immanes Pelagi fluctus, horrendo interdum boatu illi impingentes minimè metuat; Estque præterea universum opus, singulari symmetria exactum, intus magnificis conclavibus, cubiculis, porticibus ornatum; Quorum omnium maximum conclave Reges Daniæ, tapetis intextos repræsentat; tecta cupreis sunt obducta laminis; Mari circum quaque lapide cæso, quem Insula Daniæ *Gotlandia* suppeditat, affabre expoliti: suntque passim circum mœnia in plateis ænea tormenta, aliæque grandiores machinæ & colubri, ad introitum aut egressum navium, ubi opus fuerit, inhibendum; ita disposita inque promptu omnia, ut similem munitionum apparatum vix alibi reperias.

Helsingör, vicina freto Sont.

Cronenburgum.

Per fretum autem, quod *Oresundam* appellant, omnia majora navigia totius Europæ, quæ Commerciorum gratiâ in Svecicum sive orientale mare properant, aut indè redeunt, coguntur transire: arcemque Cronenburgum, uti Sedem Regiam, *suppari dimissione* cohonestare, ac *velis* mox omnibus *demissis*, jactaque anchora, in terram exscendere, ac debitum Regi Telonium, collectoribus ad id in urbe Helsingera à Regia Majestate constitutis, pendere, qui secus faxit, amissionem bonorum incurrit; Minora autem navigia, licet per Balthicum sinum, vulgò *de Beld*, inter Selandiam &

Jutiam navigationem instituant, tamen & hæc Neoburgi telonium coguntur solvere.

19 Insulæ Minores sunt I. *Samsöe*, supra Fioniam. II. *Arroë*, infrà Fioniam, III. *Tassing*, ad Fioniam, IV. *Langellandia*. V. *Lalandia*. VI. *Falstria*. VII. *Möna*. VIII. *Amack*, contra Hafniam. IX. *Saltholm*. X. *Huena*. Ween/ ubi est *Uraniburgum*, Tychonis de Brahe, Mathematici Excellentissimi, qui hic cœlum atq; Astra meditatus est; nunc verò Svecis paret. XI. *Bornholmia*, licet contra Scaniam sita est, à Danis tamen possidetur.

Insulæ Daniæ minores.

20 *Regnum Norvvegiæ*, quod ab Incolis NORRIRE, vel *Norriges Rigem* vocatur, inde nomen videtur traxisse, quod septentrionem versus extremo loco, quem Germani, quibus antiquissimis temporibus Norwegi accensebantur, sua lingua Nordt appellant, positi essent. Atque hinc *Normanni* quoque, Nordmänner / dicti sunt, qui currente seculo IX. ex hac terra egressi sunt. *Terminos* Norwegia habet: ab ortu, montem *Sevonem* Altissimum, qui continuo tractu inter Norwegiam & Sveciam, in Lapponiam usque excurrit, quem Norwegi lingua sua *Fiell* appellant, & in IV. partes dividunt: Fille-Fiell: Dofre-Fiell: Rund-Fiell: & Skarro-Fiell: à septentrione, occasu, & meredie mari cingitur.

Norvvegia.

Situs, sive Elevatio poli incipit in Norwegia à gradu elevat. 59. & extenditur usque ad gradum septuagesimum primum, qui jam sub ipsa Zona frigida septentrionali jacet, Unde ii, qui in Castro *Bahusiensi* vivunt: æstatis tempore diem longissimum habent, horarum XVIII. min. 15. qui verò in Castro *Wardhusiensi* sunt, per *duos menses integros solem semper vident*, nullamque tunc noctem habent: & versa vice tempore brumæ per duos menses solem omninò non vident. Et potest hinc conjectura fieri, quinam terræ fructus ibi possint colligi.

Dividi à plerisque Geographis Norwegia solet in V. Præfecturas, quarum est *Præfectura Bahusiensis*, das Ambt Bahus / ad Fluvium Drolletam, in finibus Sveciæ, quæ arcem habet verè inexpugnabilem; sed quæ cum universa Provincia, ac nominatim oppido Marstrandt / pace ultima Svecis permissa est. *Præfectura Aggershusiensis*, das Ambt Aggershusen / similiter arcem habet cognominatam Aggershusum. Oppidum, cui Arx adjacet, vocatur *Obslo*, *Andslo*, & *Christiania*. Est ibidem quoque *Fridericostadium*, Friedrichstatt / ad oram maris. Est *Præfectura Bergensis*: das Ambt Bergen; in qua *Berga*, Bergen / oppidum quondam Episcopale, & Commerciis dives, Portu gaudet capaci & percommodo, ad recipiendas emittendasque naves. A quo tempore Angli Batavos in hoc portu oppugnarunt, Reges castellum exstruxerunt ad securitatem portus defendendam. Nec ignota est *Stavanaria*, Stavanger. Est & *Præfectura Nidrosiensis*, das Ambt Drontheim / cujus Metropolis *Nidrosia*, Drontheim / ubi veterum Regum atque Archi-Episcoporum sedes erat, magno templo celebris semper fuit, quale vix orbis Christianus habuit, antequam incendio deformaretur. Est *Præfectura Wardhusiensis*, das Ambt Werdhuß; Ubi in Insula quâdam, quæ 300. ferè habet domos, Præfectus habitat, atque à navibus illac transeuntibus vectigal accipit.

Norwegium *lignorum* Comercium commendat, quæ ex Provincia Aggershusiensi, pro fabricandis navibus ingenti copia quotannis in Hollandiam, Hispaniam, & alias oras evehuntur. Ad Schiam ejusdem Provinciæ etiam fodinæ Argenti, Æris & Ferri sunt. Utramque, Daniam & Norwegiam, celebris variorum generum piscatura nobilitat, in qua & superiorum seculorum Reges sibi maximè applauserunt. Ideò Christianus I. cum An. MCCCCLXXIV. Romam proficisceretur, Pontificem M. & Proceres Ecclesiæ Harengis, Asellis & Harmelinis pellibus, tanquam Donis Regno suo propriis, donasse legitur: Es hatte auch der König mit ihme gen Rom gebracht / seiner dreyer Reiche Gaben / als Häring / Berger-Fisch / und Hermelinfütter / davon er dem Papst und Cardinälen seine Ehren-Gaben / einem jedem nach Gebühr gegeben hat. *Hamelman. Chron. Oldenb. p.* 111. *p.* 208. Nec illepidum est, quod ex Jona Koldingensi idem mox subjicit: Daß einiger Könige in Europa Gesandten / jeder seines Königes Hoheit / Macht / Reichthum / und Herrlichkeit für alle andere erheben und hoch machen wollen. Der eine lobte seines Königs Gold- Silber- und Ertz-Gruben / der ander den fruchtbaren Korn-Boden / der dritte den Uberfluß herrlicher und köstlicher Weinberge / und dergleichen. Wie es nun an den Dänischen Gesandten auch gekommen / hat er also angefangen / und gesagt: Liebe Herren / wann gleich des allergrössesten Königs in gantz Europa Gut / auff das allertheuerste verkaufft / und zu Gelde gemacht / und für solches Geld alles miteinander wiederum auff das allerwohlfeilste / nur höltzerne Schüsseln gekaufft würden / so ist doch mein König in Dennemarck so reich / daß er alle solche Schüsseln (deren doch eine unzahlbare Menge seyn würde) mit dreyerley Art von frischen Fischen auff einmahl ziehren und füllen könte. Wie die andern das gehört / haben sie dem Dänischen Abgesandten gewonnen geben müssen; und konten wohl gedencken / daß er über den Fischfang noch viel ein grössers haben müste.

21 Abundantia lignorum in Norvvegia.

22 Donaria à Rege Christiano I. Pontifici oblata.

23 *Finmarchiæ*, quæque *Jakomarchia* etiam dicitur; hoc seorsim & suum habet, *quod Regio ejus in propria dominia ac possessiones, ut alibi fit, distincta non sit, sed omnibus obvia, primique occupantis; qui autem primus terræ tractum occupat, ejus non quidem proprietatem, Dominiumque, sed usum fructum solummodò habet. Finni qui ad mare piscatum abeunt, facilè, quas semel elegerunt, sedes permutant: Nam consumptis in quotidianos ignes circumcirca vicinis lignis arboribusque, aliò concedunt, ut plerique eorum, qui æstivo*

Finmarchia.

tempore

tempore in littora maris piscatum abeunt, brumali tempore mediterranea loca repetant; Verùm qui in Insulis habitant, & locis littoralibus in Heymeland/ *aliisque, eadem loca æstate hyemeque inhabitant, suasque habent Ecclesias & Pastores.* Pont. *f.* 700.

24 Dania parva. Ad imitationem Regni Daniæ & æquivocationem pertinet *Dania parva*, Dancks-holm/ Insula in concursu limitum Provinciæ Hallandiæ, Norwegiæ ac Svediæ sita, & pro diversis partibus sui ad singulas istarum Regionum relata: unde & in eâ feruntur olim Reges Daniæ, Svediæ, ac Norwegiæ uni simul mensæ accubuisse, singulis tamen in ditione Regni sui manentibus. *T. Job. Lyscandr. Serm.* 3. *antiq. Danic.* & ex eo *Zeiler.* Beschreibung des Königreichs Dennemarck *fol.* 22. 23.

25 Narratio de aliis insulis & earum incolis. Sunt etiam alia adhuc loca & insulæ multæ in Dania, quarum descriptionem non capiunt hæ breves notæ. Qui enim *trans arctoam plagam* remoti sunt homines, dicuntur magicis artibus & incantationibus in tantum prævalere, ut se scire fateantur, quid à singulis in totum terrarum orbe geratur: tunc etiam potenti murmure verborum grandia cete maris in littora trahunt: aliaque multa, quæ de maleficis in scripturis leguntur, illis ex usu facilia sunt. In asperrimis etiam, quæ ibi sunt, alpibus, audivi mulieres esse barbaras: viros aut silvicolas, raro se præbere videndos: qui ferarum pellibus utuntur pro vestibus, & loquentes ad invicem, frendere magis quam verba proferre, dicuntur, ita ut vix à proximis intelligi queant populis. In eisdem Montanis agrestium tanta est copia ferarum, ut plurima pars Regionis ex solis vivat sylvaticis: ibi capiuntur *Ursi*, *Bubali*, & *Elaces*, sicut in Sveconia. Cœterum *Bisontes* capiuntur in Sclavonia & Ruzzia: Sola verò Normannia *vulpes* habet *nigros*, & *lepores*, *martures albos*, ejusdemque coloris *ursos*, qui sub aqua ut uri vivunt; Cumque diversa prorsus & insueta nostris multa ibi videantur, ab ejusdem patriæ incolis hæc & alia plenius dicenda relinquo.

26 Insula Thyle, sivè Islandia. Alia insuper est *Insula Thyle*, quæ nunc Islandia appellatur; à glacie, quæ Oceanum astringit: de qua etiam hoc memorabile ferunt, quod eadem *glacies* ita *nigra* & arida videatur, propter antiquitatem, ut incensa ardeat. Est autem Insula permaxima, ita ut populos intra se multos contineat, qui solo pecorum fœtu vivunt, eorumque vellere teguntur: nullæ ibi fruges, minima lignorum copia; propterea in subterraneis habitant speluncis, tecto communi & victu & strato gaudentes cum pecoribus suis. Itaque in simplicitate sanctam vitam peragentes, cum nihil amplius quærant, quam natura concedit, læti cum Apostolo dicere possunt, *habentes victum & vestitum, his contenti sumus.* Nam & montes suos habent pro oppidis, & fontes pro deliciis. Beata inquam gens, cujus paupertati nemo invidet; & in hoc beatissima, quod nunc omnes induerunt Christianitatem.

Præterea de una adhuc insula narratur in illo Oceano:

Quæ dicitur *Winland*, eo quod ibi vites sponte nascantur, vinum optimum ferentes, nam & fruges ibi non seminatas abundare, non fabulosa opinione, sed certa Danorum compertum est relatione. Post quam insulam terra nulla invenitur habitabilis in illo Oceano, sed omnia, quæ ultra sunt glacie intolerabili, ac caligine immensa plena sunt; Cujus rei Marcianus ita meminit: ultra Thylem, inquiens, navigare unius dici mare concretum est. Tentavit hoc Nordmannorum Princeps *Haralaus*, qui latitudinem Septentrionalis Oceani perscrutatus navibus, tandem caligantibus ante ora deficientis mundi finibus, immane abyssi barathrum, retroactis vestigiis vix salvus evasit. Curiosus Lector, qui plura desiderat, reperiet multa memorabilia, *in tract. de regno Daniæ & Norvvegiæ*, nec non *de Ducat. Holsat. & Slesvic.* quem ex variis autoribus collegit *Steph. Joan. Stephanius*, *Danus*, nec non apud *Meursium in Hist. Belg. & Dan.* quibus addi potest *Lucas de Linda in descript. Orb. terr. pag.* 1094. ubi de moribus Danorum veteribus & modernis, de divitiis & viribus, de prætensionibus Regis Daniæ & Norwegiæ accuratè scribit. De Moneta Danica & auxilio Turcico *vid. Tom.* 1. *constitut. mearum hoc verb.* 27 Insula VVinland.

Depositum.

SUMMARIA.

1. *De Depositis judicialibus.*
2. *Quid de depositis statutum sit in Instr. Pacis.*
3. *Differentia depositi & sequestrationis.*
4. *Quæ res deponi possunt.*
5. *De præstatione depositarii.*
6. *De actionibus depositi.*

1 De depositis judicialibus. DE Deposito agitur *in O.C. de An.* 1555. *part.* 3. *tit.* 30. §. 8. ibi: Et ut pecunia apud Cameræ judicem & Assessores deposita, eo melius custodiatur; statuimus, ut pro tali pecunia per Judicem Cameræ & Assessores singularis cista constituatur, quæ in illo loco, ubi acta asservantur, ponenda, in eaque illud, quod actualiter depositum, & imposterum deponendum, collocandum & asservandum erit, ad quam cistam 4. claves, quorum unum Judex Cameræ, alterum Seniores Assessorum Electorum, tertium Circulorum Seniores, quartum Cancellariæ Director habeat. Idem quoque disponitur *in Reformat. Camer. Spiræ Anno* 1531. §. 35. *In Instrum. Pacis Cæsar. Svec. art.* 4. §. 56. A dicta tamen Universalium restitutione excepta sunto, quæ restitui vel redhiberi nequeunt, mobilia & se moventia, fructus percepti, authoritate belli- 2 Quid de depositis statutum in Instr. Pacis.

belligerantium partium interversa, itemque tam destructa, quam publicæ securitatis causa in alios usus conversa ædificia, *publica & privata*, sacra & profana, nec non *deposita publica & privata*, hostilitatis intuitu confiscata, legitime vendita, sponte donata, quod & repetitur in *Instrum. Pacis Cæs. Gall.* §. 44.

Depositum alias est contractus re initus, quo res alteri custodienda datur gratis, hac lege, ut quandocunque reposcenti reddatur, *l.* 1. *in pr. ff. de depos.* & duplex est, unum in specie depositum, alterum *sequestratio*.

3 Differentia depositi & sequestrationis. Illud est rei non litigiosæ ab uno vel pluribus, hoc litigiosæ, non ab uno, sed pluribus facta depositio. Differunt præterea; quod plures deponentes rem, deponant pro rata; sequestrantes deponant in solidum, & in sequestrum transeat possessio, si fiat sequestratio voluntaria. Verius autem est, possessionem nec in hac transire, tum, quod traditio non transferat possessionem sine habili titulo, qualis non est sequestratio: tum, quod non sit verisimile, quod possessor voluerit possessionis commodum amittere, nisi aliud expresse pateat, in quo casu loquitur, *l. interesse* 39. *de acquir. possess.* & intelligenda sic *l.* 17. *ff. h. t. in fin.*

4 Quæ res deponi possint. Res quod attinet, quæ deponi possunt, nihil interest, suam quis an alienam rem deponat. Nam & fur rem furtivam & latro spolia sua apud aliquem recte deponit, *l.* 1. §. *si prædo vel fur. l. bona fides* 31. §. 1. *ff. depos.* nisi depositarius ille Dominus fuerit rei depositæ, *l. qui rem suam.* 15. *h. t.* Quin & animal, veluti equus & homo, deponi potest, *l.* 1. §. *quæ depositis ff. eod. Mantic. de tac. & ambig. convent. lib.* 10. *tit.* 5. Res deponitur vel simpliciter nulla apposita certa lege, sive pactione, vel adjecta certa aliqua pactione. Veluti ut depositarius rem depositam certo loco exhibeat, vel ut depositori culpam quoque levem, aut etiam levissimam, item casum fortuitum præstet, *l.* 1. §. *si convenit &* §. *sæpe ff. h. t.* Solet etiam quandoque depositioni quantitatis, veluti pecuniæ, hæc apponi lex, ut tantundem reddatur, & usuræ præstentur, *l. Lucius Titius* 24. *ff. depos.*

5 De præstatione depositarii. Ex rei depositione nascitur obligatio, quæ duplex est, directa & contraria, directa depositi obligatio est, qua depositori quid præstare depositarius tenetur: eamque duo afficiunt: debitum, quod ex contracto deposito natum est, & actio, qua debitum illud depositor persequi potest; debitum autem, ad quod præstandum depositori depositarius tenetur, est cum cura rei depositæ, tum ejusdem rei tempestiva restitutio *Donel. lib.* 14. *Comment. c.* 3. *pag.* 221. *& seq.* Cura autem in eo consistit, ne depositarius quid dolo vel lata culpa faciat aut fieri patiatur, quo res deposita vel pereat, vel deterior fiat, & si depositarius se obtulerit deposito, præter dolum & culpam latam præstet etiam culpam levem & levissimam, *l.* 1. §. *sæpe evenit; ubi* Bartol. *ff. depos.* sicut &, si depositarius pro rei debitæ custodia honorarium acceperit, levis culpæ præstationi se illigasse censetur, *C.* 2. *X. de depos.* Similiter si convenerit, ut in deposito & culpa levis & etiam levissima præstaretur, rata est ea conventio; *casum* autem *fortuitum* ne quidem præcedens culpa in depositarium divertit, nisi cum depositarius etiam culpam præstare tenetur, quia de culpa depositarius regulariter non tenetur; si tamen depositarius judicii accipiendi tempore depositum reddere potuit, nec reddidit, rei periculum ipsius est, *l. si in Asia* 12. §. *ult. depos.* nisi ea res sua natura, ante rem judicatam intercciderit, veluti si animal depositum mortuum fuerit, *l. si plures.* 14. *ff. h. t.* Si item *quantitas* deposita sit, ut tantundem reddatur, *casus fortuitus* ad depositarium pertinet; Est autem restituenda ea ipsa res, quæ deposita est, nisi quantitas, veluti pecunia, sit deposita & convenerit, ut tantundem redderetur, tunc enim eadem quantitas in eodem genere redditur. Quod si depositarius ob contumaciam nolit depositum restituere, vel ejus dolo, aut lata culpa res deposita perierit, ut restitui nequeat officio judicis, jus jurandum in litem depositori deferri potest, ut ejus arbitrio rei pretium statuatur, & non solum res ipsa Principalis restituenda est, sed & ejus fructus, & omnis causa, itemque partus, *l.* 1. §. *ideo & fructus ff. depos.* usuras etiam depositæ quantitatis depositarius debet, non modo post moram, sed etsi ab initio de iis præstandis convenit, *d. l. Lucius* 24. *in fin.* Et si cista signata sit deposita, etiam rerum nomine, quæ in ea sunt, depositarius tenetur, *l.* 1. §. *si cista ff. depos.* de quibus si fuerit incertum, juranti succurritur, ubi depositarius cistam resignaverit, *l.* 1. §. *si quis argentum. vers. salvo eo ff. depos.* Sic pecuniâ obsignatâ & depositâ, depositarius uti non potest *per l.* 29. *ff. h. l.* quæ habet, *si sacculum vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito contrectaverit, & furti actio in eum mihi competit.* Idem dicendum, etiamsi depositum non sit clausum, *l.* 3. 4. *C. h. l.* quamvis *Hunnius* hac in re dissentiat, putans, quod pecuniam non obsignatam deponens, tacite ejus usum depositario concessisse videatur, hoc enim de rigore juris nullo modo procedit; ex æquitate autem potest procedere *tunc*, si depositarius ejus sit conditionis, ut repetenti depositum illud statim restituere possit, tunc enim deponens, quod conqueratur, non habet. Si autem deponens verbis expressis concedat depositario usum pecuniæ depositæ, tum non manet depositum, sed transit in *mutuum*, si usum mox suscipiat, alias demum ubi uti cœperit, ita enim loquitur *l.* 9. §. *fin. ff. de reb. cred.* Si vero tacite tantum usus pecuniæ depositæ concessus fuerit, v. g. *depone hanc pecuniam per modum generis, vel volo ut inde depositarius usuras solvat*, tametsi talis conventio notissimos depositi terminos egrediatur, manet tamen salva actio depositi, propter animum deponendi, non mutuandi, *l.* 24. 25. 26. §. 1. *ff. h. t. Schambogen Inst. lib.* 3. *tit.* 15. §. 3.

Actio,

6 Actio, qua depositor hujusmodi potest persequi depositum, est actio *depositi directa*, qua si agatur, & depositarius in lite inficiatus sit, apud se rem esse, depositam, si tumultus, incendii, ruinæ vel naufragii causa res deposita sit, depositarius convictus in duplum condemnatur, non etiam ejus heres, nisi de hujus dolo agatur. Huic actioni jura compensationem objicere vetant, ut & exceptionem non numeratæ vel non datæ rei pecuniæve, & condemnatus hac actione confestim rem restituere tenetur, nec indulgetur illi quadrimestre tempus, & suo nomine condemnatus, infamis efficitur, *l. qui depos.* 10. *C. depos. l.* 1. *ff. de his qui not. infam.* Contraria depositi obligatio est, qua depositario ad quasdam præstationes deponens adstrictus est, & in hac similiter spectandæ tum debitæ illæ præstationes, tum actio, qua depositarius ejusmodi præstationes persequi potest. Debitæ illæ præstationes sunt, quibus depositario de indemnitate consulitur, ut sunt necessariæ impensæ in rem depositam factæ, & si quod damnum occasione rei depositæ perpessus sit depositarius, interveniente dolo, lata, vel levi culpa deponentis. *Cujac. in tract. ad Afric.* 8. *mihi pag.* 437. *& seqq. in explicatione §. quid vero ff. de furt.* Actio qua depositarius persequi potest debitas illas præstationes, est depositi contraria actio, sive contrarium judicium, in quo non juratur in litem ut in directa actione *l. ei apud quem* 5. *in pr. ff. depos.* neque in eo damnatum infamia sequitur *l. furti* 6. §. *ult. ff. de his qui not. infam.* §. *ex quibus Inst. de pœn. temer. litig. Oldendorp. de action. class.* 4. *action.* 23. *fol.* 626. *Bocer. class.* 2. *disp.* 10.

Deputation.

SUMMARIA.

1. *Deputationes Imperii quare institutæ.*
2. *Numerus Deputatorum.*
3. *Quis convocat Deputatos.*
4. *Quid statutum sit circa Deputatos in Instrumento Pacis.*
5. *Argumenta pro Senatu pleno contra Deputationem.*
6. *De loco ordinario Deputationum.*
7. *De jure convocandi & proponendi.*
8. *De jure suffragandi.*

1 *Deputationes Imperii quare institutæ.* DE Comitiis Particularibus Imperii sive Diætis Deputationum Imperii Reichs-Deputations-Tägen / aliquid monitum est supra verbo Comitia *fol.* 546. *n.* 44. In Comitiis enim sæpe materiæ certæ committuntur Deputatis, wann man zu Beförderung der Sach einen Ausschuß machet / *Arumæ. de Comit. cap.* 7. *n.* 119. ubi scribitur: utplurimum in Comitiis in principio, an status in pleno Senatu, vel coram certis ejusdem Deputatis, durch einen Ausschuß / deliberari velint, quæri solere, qua de re in Comitiis Noriberg. Anno 1431. actum & conclusum fuit à Cæsare Sigismundo, & Statibus, daß zu Befürderung der Sach ein Außschuß zu machen / Lehmann in der Speyerischen Chronick / *lib.* 7. *cap.* 80. Et sæpius hic modus consultandi repetitus fuit, ut in *Comitiis Anno* 1566. Justitiæ & Pacis, *in Comitiis Anno* 1594. monetarium & anticipationis negotium tractatum fuit. Putatur enim rebus concludendis, propter Statuum multitudinem: celeriorem exhiberi terminationem. Quamvis alii in pleno Senatu aut Consilio aveant omnia deliberari: quia puncta propositionis omnes concernunt, ergo & ab omnibus de iis cousultari debeat. So ist auch aus vielen Köpffen gut rathen / ut Status quidam in dictis Comitiis 1594. dicebat.

2 *Numerus Deputatorum.* Quando itaque Cæsarei Commissarii, Electores & certi Status conveniunt, appellatur *Conventus Deputatorum*, qui ex decreto Augustano *Anno* 1555. primum institutus est, ut constat ex sequenti Ordinum numero: Maintz / Trier / Cölln / Pfaltz / Sachsen / Brandenburg / allen Chur-Fürsten; Oesterreich / Würtzburg und Münster / beyden Bischöffen / Bäyern / Abbt zu Weingarten und Ochsenhausen / Grafen zu Fürstenberg / Cölln / und Nürnberg. *d. recess. Anno* 1555. §. so sich dann abermahls *rc.* ubi notandum probè est, hoc deputationis munus ab initio fuisse *personale*, nec transiisse ad successores; posteà autem, ne morte quorundam numerus Deputatorum minueretur, convenisse inter Ferdinandum Cæsarem & Status, ut non amplius personis inhæreret, sed fieret *hæreditarium*, *Recess. Aug. An.* 1559. §. Nach dem sich darneben. & §. *seq.* Additis insuper Duce Juliacensi, & Landgravio Hassiæ. Verùm cum animadversum esset, magna negotia magnis indigere adjutoribus; Vellej. *l.* 3. ac integrum esse atq; absolutum consilium, quod plurimorum concordibus sententiis suffulciretur; Cacheran. *in præfat. decis. Pedem. n.* 7. præter duos istos adhuc alios, *Episcopum* nempè *Constantiensem, Regimen circuli Burgundici, Duces Brunsvicensem, & Pomeraniæ* adjici placuit. *Recess. Spirens. d. Anno* 1570. §. und damit solche wichtige Ding. Inque eo auctario numerus Deputatotum sine ulteriori adjectione, hactenus substitit, & in conventu Deputatorum Spiræ, Anno 1600. ad unguem fuit servatus; Equidem ad Conventum Deputatorum Anno 1571. Francofurti habitum, plures convolasse Status, ex ejusdem recessu cognoscimus. At extra ordinem id factum, intelligi debet, nempè ob causas, de quibus tùm actum, peculiares. Alias propter motus Imperii ac intestinos tumultus, quibus compescendis, unius, trium vel quinque Circulorum vires non sufficiunt, deputati regulariter conveniunt, *d* §. So sich dann abermahls. Bertram. *apud Arumæ. Disc.* 9. *th.* 12. *vol.* 1. Et hunc

hunc Deputatorum concentum convocan-
3 di jus habet *Elector Moguntinus*, qui tamen
Quis convocet Deputatos. non proprio, sed Cæsaris nomine utitur. Et verò Deputationes Imperii, sunt quasi Epitome Universalium Comitiorum, quæ Fritschius ita describit, *quod sint Conventus Imperii particularis ab Electore Moguntino Francofurti, vel alibi indictus, in quo Commissarii Cæsarei, Electores, & Deputati Ordines Imperii, ut de certis negotiis salutem Imperii cumprimis concernentibus deliberent. conveniunt.* Et quamvis ab initio nullæ fuerint Deputationes aliæ, quam qua ratione defensio publica instituenda, tamen postea usu introductum est, etiam de aliis negotiis Deputationes fierent ordinariæ, **Grundveste** *p.* 3. *c.* 6. *pag.* 279.

In Instrum. Pac. art. 5. §. 10. circa numerum deputatorum sancitum est, prout sequitur: In Conventibus Deputatorum Imperii Ordinariis numerus ex utriusque reli-
4 gionis Proceribus æquetur. De Personis
Quid statutum sit circa Dep. in Instr. Pacis. autem vel Statibus Imperii adjungendis in comitiis proximis statuatur. Proinde ordinarii deputati præter Imperatoris Commissarios Electores eorumque Legatos hodie sunt Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Episcopus Herbipolensis, Constantiensis, Monasteriensis, Dux Bavariæ, Dux Saxoniæ in Altenburg *Autor* der Grundvest *part.* 3. *cap.* 6. *pag.* 282. & ex transactione de successione Altenburgensi, inter Domum Saxo-Gothanam & Vinar ensem anno 1672. Duci Saxo-Gothano relicta est, cujus transactionis formalia exhibet *Sveder. in jus publ. part. spec. sect.* 1. *c.* 31. *n.* 2. Dux Brunsvicensis in Wolffenbüttel, Dux Pomeraniæ, Dux Megapolitanus in Sverin, Dux Würtenbergicus, Landgravius Hassiæ, Prælatus Weingartensis, Comes de Fürstenberg/ Comites Wetteraviæ, qui comparent per Directorem. Civitates Colonia, Aquisgranum, Nürnberga, Argentoratum, Ratisbona, Uberlinga. Desiderarunt quidem plures alii Principes Imperii in numerum Deputatorum admitti, qui tamen hactenus non sunt recepti. Causæ & negotia, de quibus deliberationes in Conventibus Deputatorum instituuntur, sunt vel ordinaria vel Exrraordinaria. Inter illa est compositio internorum motuum Imperii. *R. J. Anno* 1555. §. So sich dann. Hæc varia sunt, scilicet punctus securitatis publicæ, justitiæ, restituendorum, ex Capite Amnestiæ & gravaminum, reformationis ordinationis Politicæ, *Fritsch. in tr. de Convent. deput. Imp. ordin. cap.* 5. *thes.* 1. ubi tradit, acriter inter Status Imperii in ultimis Comitiis disceptatum fuisse, num punctus moderationis matriculæ in Conventu deputatorum ordinario, an verò in Circulis tractari debeat.

Imo multi omnia in pleno consilio seu Senatu deliberari debere voluerunt, quia puncta propositionis in Comitiis omnes concernunt, & quod Legati ad omnia singulariter sint instructi, id quod etiam in materia Capitulationis fortiter est propugnatum per rationes, quas refert *Speidel. in spec. observ. verb. Deputation.* prout sequitur: 1. Weilen dieses ein sehr wichtig/ und hoch importirendes Werck/ indeme man handlet/ von Auffrichtung eines immerwähren- 5
den/ und unveränderlichen Fundamental-Gesetzes/ welches gleichwohl nicht physicè, sondern Moraliter zu verstehen/ eines Römischen Königs Wahl-Capitulation. 2. Concernire es alle und jede Stände des Reichs/ und des Reichs Wohlfahrt selbsten. 3. Werde unzweiffentlich ein jeder Stand des andern vernünfftig/ und wohl erwogene Rationes, warum dieses oder jenes zu statuiren/ gern vernehmen/ auch mit den seinen gleicher Gestalt gern vernommen werden/ welches aber bey dieser Deputation denen/ so unter denen Deputatis nicht begriffen/ eines theils benommen. 4. Seye in viel vorigen Reichs-Tägen ausdrücklichen geschlossen/ daß solche wichtige/ und den sämtlichen Ständen angelegene Sachen in pleno, und nicht per Deputatos gehandlet werden sollen/ also daß nun von denen der Vorfahren löblichen hinterlassenen Fußstapffen/ und placidis dißfals so leichtlich nicht abzuweichen. 5. Scheine eine jede Deputation etwas sonderbahres/ & ex natura sua aliquid odiosi in sich zu halten/ massen solches bey denen Reichs-Tags Actis, hin- und wieder zu vermercken; 6. Seye so gestalte Deputation dermahlen/ und bey Beschaffenheit jetzt instehenden Reichstags/ schier nicht mehr practicabel, zumahlen sonderlich auch auff geistlicher Banck bereits viel Stånd sich absentiret/ und ihre Vota andern auffgetragen haben/ daß also von einer Person bisweilen 3. und mehr Stimmen müssen vertretten werden; 7. Seyen solche Deputationes der geistlichen Banck sonderlich hoch beschwerlich/ indeme selbe ob parificationem religionum, jederzeit von ihrem numero votorum, welchen sie von uhralters in gleicher Zahl aller weltlichen Ständen hergebracht/ ein oder mehr Vota den Catholischen Fürsten/ von weltlicher Banck cediren/ und also derselben in effectu entrathen müssen. 8. Seye nicht billich/ daß durch solche Deputationes etlicher Ständen/ fast ein perpetuum jus gemacht/ andere aber hiervon non absque magna injuria ausgeschlossen werden. 9. Wisse man nicht/ was vor ein Ansehen habe/ daß etlichen allein die Arbeit auffgetragen/ die übrige aber auff die Feyerbanck sollen verwiesen werden. 10. Seye deme nicht geholffen/ wann schon neben der Deputation besondere Abhandlung/ auch interim in pleno andere Sachen sollen consultirt und tractirt werden/ dann schimpfflich/ daß die gravissima Imperii negotia von ihrer wenigen/ als Meisteren gleichsam ausgearbeitet/ die rejectanea und Flick-Arbeit aber den übrigen Ständen gleichsam als Gesellen/ oder Lehrjungen vorgeworffen werden sollen. 11. Seye biß dato die klare Erfahrung gewesen/ daß gar selten eine Deputation in positis præcisè terminis, & metis geblieben/ und

Argumenta pro Senatu pleno contrà Deputationem.

und nicht ein Sprünglein in das weite Feld gethan habe; 17. Seye durch das vorgeben/ daß alles müsse in pleno referirt / und darüber votirt werden/ den Ständen nicht gnug gethan: Dann einmahlen die Herren Deputati ihre Collectanea, Conclusa auch nicht unbillich nennen/ zumahlen sie sich deren in ihrem Rath verglichen/ etliche approbiren/ etliche verwerffen/ und in pleno gar nicht vorbringen/ man also um selbe meistens gar käme/ oder doch um deren Beschaffenheit und rationes gar wenig Wissenschafft habe/ so ist dasjenige/ was durch wenige in den Deputations-Räthen geschlossen wird/ magni ponderis, und res praejudicata, läst sich auch in pleno nicht mehr einen solchen Deputations-Schluß/ als wie von singulorum votis contraponiren / ist fast auch zu spat darwider/ die auch habende erhebliche Erinnerungen einzubringen / selbe aber bey Zeiten den Deputatis in scripto einzugeben/ kan nicht allen beliebich/ sondern billich bedencklichen seyn/ daß sie ihre sensa, welche etliche in pleno zu eröffnen möchten/ eine Scheu haben/ so gar in rescripto sollen von sich geben *et c*.

6 De loco ordinario Deputationum Imperii. Locus Deputationis Ordinarius est Civitas Francofurtensis ad Mœnum, ex causa tamen alius constitui potest, idque non modo text in R. J. de Anno 1570. §. derhalben solches *et c*. 19. Sed & exemplum R. Deput. Spirensis evincit. Nihilominus anno 1659. disceptatum variis scriptis, an non locus Deputationis Ratisbonam transferendus sit, ex variis tunc allegatis causis, & Civitas Francofurtensis tandem obtinuit, atque Episcopus Osnabrugensis Imperatori gratias agit, quod ipsum tanquam principalem Commissarium ad Deputationem elegerit, quæ omnia videri possunt *apud Londorp. in actis publicis de Anno* 1659. Jus

7 De jure convocandi & proponendi. Deputatos convocandi, si non jam tum ab Imperio certus dies assignatus, vid. *R. J. de anno* 1654. §. 94. est penes Moguntinum, sicut jus in conventibus proponendi penes Commissarios Cæsareos. *Fritsch. d. tr. c.* 6. *num.* 2. Modus autem *suffragandi* hic est: Ordines in duas Classes Electorum & Principum, discedunt: quanquam Principes A. C. sese Electorum separationi acriter opponant; Utriusque partis rationes exhibet

8 De modo suffragandi. Responsum Collegii Electoralis ad monita Principum, quod exstat apud *Limn. tom.* 5. *l.* 1. *c.* 1. *num.* 230. *pag.* 368. *seqq.* conf. *Fritsch. d. tr. c.* 6. *th.* 4. *Lundorp. contin. p.* 7. *l.* 6. *c.* 333. *&* *c.* 368. *add. Speidel. voc.* Deputations-Tag: In singulis classibus singuli Status, ad provocationem Directoris, qui inter Electores Moguntinus, in Principum Classe Archi-Dux Austriæ est, viritim sententiam dicunt, jus tamen omne suffragiorum inter eosdem hoc deinceps modo dividitur, ut Electores unam, cæterique Principes & Status alteram constituant partem, *Limn. enucl. lib.* 4. *c.* 72. *n.* 66. ubi de antiquâ separatione Collegii Electoralis à Collegio Principum, & aliis argumentis multa refert. Et ut in Universum in Deputationis conventu quid statui possit, necesse est, ut duæ Curiæ scil. der Chur- und Fürsten-Rath/ inter se, & cum ipsis Legatus Cæsareus, consentiant, ita ut nec Legato Cæsareo, nec Ordinum Classibus separatim aliquid statuere liceat, nec classis unà cum Cæsareo Legato quidquam possit, sed vel inter sese convenire, vel rem indefinitam manere, necesse sit. *R. J. de anno* 1555. §. und im Fall *et c*. vers. Alsdann sollen die Chur-Fürsten *et c*. quod autem ab ipsis consentientibus constitutum est, à Directorio Moguntino in formam recessus, des Reichs-Deputations-Abschied/ redactum, eundem cum communibus totius Imperii Decretis obtinet valorem; *R. J. de anno* 1594. §. was und so viel *et c*. 97. ibid. Und an Statt allgemeiner Stände des Reichs beschließlich zu erörtern *et c*. quando scil. decidendi facultas iis ab Imperio concredita, prout factum, *Anno* 1594. *R. J. de d. A.* §. Wenn und so viel *et c*. Alias autem decidendi facultate eos *per se*, ex lege haud gaudere, sed saltim suffragio consultativo frui, consiliumque suum cum voto plenis Comitiis referre teneri, notat *Sprenger. Luc. mod. Stat. Imp. c. 5. p. m.* 47. *ac Fritsch. d. tr. c.* 7. *th.* 1. Allegantes. *R. J. de Anno* 1555. §. Und im Fall *et c*. 66. *& seqq. Anno* 1654. §. den zweyten Puncten *et c*. 191. ibid. und in ein Gutachten verfassen.

Quando itaque ordinarii Deputati secundum tenorem *R. J. de anno* 1654. §. 194. inter se convenerunt, eodem modo sicut conclusum Imperii, eorum conclusum in formam recessus redigitur, & in pleno prælegitur, ac postea subscribitur, subsignatur & publicatur, diciturque Recessus Deputationis *Rhet. in jur. publ. lib.* 2. *tit.* 24. §. 25. & sic in Conventibus Deputationis eadem penè forma & modus observatur, sicut in Comitiis Universalibus. *Burgoldens. ad Instr. Pac. p.* 3. *disc.* 3.

Dieb/ Diebstal.

SUMMARIA.

1. *De notoriis delictis seu criminibus manifestis.*
2. *Indicia contra eos, qui fures prædonesque ope, consilio juvant, & eorum receptatoribus.*
3. *De furti indiciis.*
4. *De furtis, quam varia eorum genera & pœnæ sint, & primo de furto levissimo nec manifesto.*
5. *De furto manifesto prima vice commisso.*
6. *De furto violento, quod per effractionem, aut in locum superiorem ascensu fit.*
7. *De furto quinque solidorum vel majoris pretii.*

8. *De furto iterato.*
9. *Si quis tertiò furatus sit.*
10. *Circumstantiæ quando furtum exaggerent.*
11. *De furibus impuberibus.*
12. *Expilatæ hereditatis, & rerum amotarum pœna.*
13. *Qui fame vel frigore coactus, cibum, vestes & similia furto abstulerit.*
14. *De glande, frugibus, fructibus, & quicquid ex agris percipitur, furto ablatis.*
15. *Furtum lignariorum, & arborum furtim cæsarum pœna.*
16. *Fures piscarii ut puniantur.*
17. *Si quis depositi vel commodati furtum committat.*
18. *Sacrilegium quod dicatur.*
19. *Pœna Sacrilegii.*
20. *Eleemosynarum sacrilegium.*
21. *Sacrilegium contra res minores commissum.*
22. *Personarum conditionis rationem in furtis habendam.*
23. *De furto ferarum.*
24. *Quinam pro talibus habeantur.*
25. *Qui à pœna fericidii excusantur.*
26. *Quænam sint feræ bestiæ, in quibus furtum committitur.*
27. *De pœnis similium furum.*
28. *An pœna Mortis habeat locum?*
29. Ehrendieb.

1 De notoriis delictis seu criminibus manifestis.

P. H. O. *art.* 16. In hoc Articulo statuitur: quoties manifesto de delictis liquet, & notorium sit crimen, ut de eo amplius dubitari fas non sit; verbi gratia: si quis pacem publicam, consulto, sciens, prudens violet, hostemve se alicujus palam dictis, factis profiteatur, & gerat. *l. quos nos hostes. Ubi interpp. de verb. Sign.* aut, si quis in crimine aliquo deprehendatur: aut, si quis rem à se furto manifesto ablatam, raptove possessam, abalienare deprehensus sit, quæque, ejus generis erunt delicta, vel crimina comperta, & luce Meridianâ clariora. *l. fin. C. de probat.* delatus tamen sive in Carcere custoditus, fortè præfracto animo, & perfrictâ fronte admissum neget, testibusvè oculatis contra stare audeat: quod tunc non ad condemnationem procedendum, sed delatus vi tormentorum ad confessionem adigendus sit, ut veritas eruatur, & ita suo ipsius gladio, quod ajunt, juguletur, facit *l. ea quidem, C. de Accus. c. evidentia. de Extraord. de accusationibus. Clar. §. fin. quæst.* 8. quam veritatem si Judices obtinuerint, tunc absque morâ sententiam ferre, ut sumptibus, præsertim supervacuis, parcatur, sententiæque executionem minimè differre debent; Interest enim Reipubl. & ipsorum puniendorum utilitas in eo versatur, ut mortuis quam citissimè adnumerentur, qui crimen vita indignum patrarunt. D. Remus *h. Art.* 16. licet itaque quis in flagranti crimine deprehendatur, per hoc tamen non crimen satis probatum, sed ipsa deprehensio sufficiens indicium est ad torturam. Clar. *de quæst.* 8.

Neque hic Articulis 16. repugnat Articulo 69. quia ille loquitur non de crimine notorio, uti hic Articulus 16. sed de crimine probato. Si enim crimen satis probari queat, tortura supervacua est, & idcircò non adhibenda, adeoque reus sine tormentis interrogari & damnari potest, per *alleg. supr. ad Art.* 9. sufficit ergo, crimen probatum esse, quamvis reus illud confessus non sit; quemadmodum etiam contra sufficit, reum esse crimen confessum, quamvis illud non sit probatum.

Hoc ipso itaque dirimitur Controversia Doctorum, & rejicitur sententia ipsorum, qui existimant, ad damnationem requiri utrumque, & reum convictum de crimine, & illud confessum esse. *Bapt. à Villalobos lit. A. num.* 114. *vers. & nota,* Vigel. *d. Tract. cap.* 3. *quæst.* 5. *Reg.* 2. *in fin.* Et huc pertinet, quod dicit Albericus, Judicem scilicet illum fatuum esse, qui torqueat reum super plenè probatis. Sic eleganter loquitur Cicero *in Orat. pro Milone.* facti in eculeo quæstio est, juris in judicio; ubi de facto constat, de jure tantum disputatur, quæstione opus non est, jure enim an injuria, nihil ad tortorem.

Art. 40. Si quis sciens, malâ fide ex rapta furtove sublatâ re partem portionemvè pascatur, accipiat: aut si quis eorundem delictorum reos sciens, suis impensis, suoque periculo alat, receptet, hospitetur: atque etiam si qui res ab iis subtractas, vigue aliis ereptas clam possideat, occultet, vendat, abalienet: Aut si quis ejusmodi personas in furtis, rapinis, ope, consilio juvet, sive se socium, (cum forte tales legibus contrariæ ineantur societates) addicat, singulis casibus facultas datur, ad quæstiones poscendi eum, adversus quem hæc indicia militabunt. *h. artic.* 40. ubi Remus *in paraph.* Et quidem cum (ut Cujacius *in parat. C. tit. de iis, qui latrones, vel aliis criminib. reos occultant.* ait) hoc natura simile sit, facere scelus & probare, omninò rectè ob hanc receptionem, recipiens & occultans reos criminum, sub tormentis examinandus venit, an ipsius criminis particeps sit, modo inter eos nullum sit adfinitatis vel cognationis vinculum. Blanc. *de Indiciis num.* 202. *Menoch, d. q.* 89. *num.* 108. Alias recipientes sive receptatores pari cum furibus puniendos pœnâ, evidens est textus, *in l. eos. C. de furt.* Clar. §. *finit. quæst.* 90. *vers. ult. text. in l.* 1. *ff. de receptatorib.* Gail *de Pace Publ. lib.* 2. *cap.* 10. quod & in caupone locum habet. *Boss. tit. de rapinis num.* 34. Menoch. *de arbitr. jud. quæst. casu* 348. *n.* 17. alioqui humanum est, hominem ab homine recipi, modo ne dolosè & scienter quis recipiat latrones, fures, aliosvè Maleficos, itemque ne de raptis, & furtivis scienter & dolosè participet, *uti dictum,* planè, qui coactè recepit latrones, aliosvè maleficos, is pœnam mereri non debet, & proindè hoc, quod receperit ejusmodi homines, contra eum nullum indicium est ad torturam. Zanger. *d. loc. n.* 47.

2 Indicia contra eos, qui fures prædonesve ope, consilio juvant, & eorum receptatoribus.

Si quis è Carceribus effugientes receptet, à quibus certior fiat, ubi & quâ de causa captivi detenti fuerint. Mascard. *de probat. vol.* 2. *concl.* 831. *num.* 16. Roland. à Valle *consil.* 45. *n.* 26. *vol.* 1. Itemque, si quis iis sit moribus, ut ab occultationibus reorum alienus esse non videatur, præsertim, qui reorum causis apertè faveat: & inscio Magistratu captivi, pretio interveniente pro liberatione ejus paciscatur, & pretium sibi vel numerari sinat, aut pro eo fide jubeat. Hæc duo seu conjunctim, seu disjunctim appareant, utroque casu certa sunt argumenta, indubitataque indicia, opem, auxiliumq; in crimine latum esse: Ideòque Judices ad tormenta descendere possunt. *h. art.* 40. §. wann einer gefangen / ubi Remus *in paraph.*

3 De furti indiciis. *Art.* 43. Cum res furto sublata apud delatum concipietur, vel exstare, ejusque in potestate esse ostendetur, quam vel integram partemve ejus apud se habuerit, vendiderit, donaverit, aut abalienaverit; neque auctorem suum laudare, vel venditorem nominare possit, velitve: is indicium furti contra se dat, quamdiu legitimum possessionis titulum, & bonam fidem, vel Dominii acquisiti modum, probare non poterit. *h. art.* 34. *in pr. v.* So der Diebstahl.

Pariter, si furtum, ad effringendum, vel reserandum, paratis Instrumentis, factum dicatur; *infra Art.* 159. & qui delatus est, ibi locorum opportuno ad furtum tempore visus, vel à suis domi desideratus sit, & effractoria ejusmodi instrumenta, quo genere furtum factum appareat, tractare visus sit, & tum etiam si de audaciâ hominis tale quid credendum videatur: hic eculeo subdi potest. *vers. Item,* so der Diebstahl/ &c.

Si, cum furtum rei magnæ, & pretiosæ factum erit, is, de quo suspicio mota est, post commissum, majores, quam per rem familiarem possit, sumptus faciat, liberius licentiosiusque pecunias profundat; qui tamen subitæ prodigalitatis, bonorumque incrementi idoneas edere causas nequeat; Et tùm maximè, si à facinore per mores alienior esse non censeatur, indubitatum hoc contra talem indicium erit, §. Wann ein mercklicher Diebstahl/ ubi Remus *in Paraph. l. quintus* 15. *ff. de donat. inter vir. & uxor.* Jacob. Novell. *in tract. suo ad defens. in Rubr. an indicia n.* 150. Menoch. *præsumpt.* 31. *num.* 3. Mascard. *d. concl.* 831. *n.* 1. Gomez. *d. c.* 13. *num.* 12. *&* 13. Blanc. *in repetit. l. ult. ff. de q. n.* 409. *& seqq.* Zanger. *d. cap.* 2. *n.* 67. *& seq.*

Cæterùm, ex quibusnam indiciis possit fur condemnari ad torturam, tradit Antonius Faber. *l.* 9. *C. tit.* 21. *definit.* 4. ubi scribit: Ad habendum quæstionem de reo, qui furtum fecisse dicitur, hæc sufficientia sunt: si probetur pecunias habuisse, quas undè habuerit, non potuerit dicere, aut probare, *arg. l. Civile.* 6. *C. de furtis:* Si viso eo, cui furtum factum dicebatur, protinùs aufugerit, quippè quod fuga indicium faciat ad torturam: Clar. *de quæst.* 21. *num.* 20. *&* 2. *seqq.* Si eum, qui subreptas pecunias persequenti indicarat, occidere voluerit. Neque dubitavit Senatus, subdit *Faber. d. loc.* quin his omnibus indiciis concurrentibus, accedente præsertim malâ rei famâ, tormentis dedendus esset, cum de subtractis corporibus constaret. Ex Julio Claro *d. q.* 21. *num.* 1. *& ult.* Faber. *defin.* 4. *in fin.* Ubi se remittit *ad l.* 6. *Codic. tit.* 2. *de furt. defin.* 1. cui titulus est: *Varia Judicia ex quibus furti reus torqueri potest, & debet.* Ejus verba, cum superiora confirment, itidem subjiciam, & ita se habent: Cum Titio pecunia subtracta esset, & probaretur Sempronium inopem pecunias quasdam habuisse, quas indè habuisset indicare non potuerat (ex quo mala criminis præsumptio sumebatur, *l.* 2. *& l. Civ.* 5. *C. de furt.*) & viso Titio furem conquirente aufugisse: (Est enim fuga indicium criminis, *d. l. de min.* §. *torm. ff. d. q.*) adeoque illum, qui subreptas pecunias persequenti indicaverat occidere voluisse. (Hinc quoque alia præsumptio; quid enim interest ejus, qui furtum non fecit, quod res subrepta indicetur ab Alio, *Arg.* §. *est enim prohibit. instit. de oblig. quæ ex delict. nasc. l.* 1. §. *hoc autem. ff. de fugitivis,*) visum est, concurrente præsertim malâ famâ (quæ & ipsa magnum indicium est ad torturam, si aliud, vel minimum concurrat, *d.* §. *tormenta.*) posse ea indicia sufficere, ut de Sempronio quæstio haberetur (sufficiunt namque indicia ad torturam, quamvis non quælibet, sed gravia tantum, aut leviora quidem, sed plura simul innata, *d.* §. *tormenta.*) & consequenter, ut, si fateretur crimen, condemnaretur, si modo prius constaret de subtractis nummorum corporibus: Semper enim prius constare debet de corpore. *l.* 4. *& ult. de Confess.* Faber. *d. defin.* 1. *&* 2.

Art. 157. Nec manifestum furtum, & quidem levissimum dicitur, quando fur primo infra quinque aureos furatus est, & non deprehenditur cum furto, antequam in ædes suas, vel alioquin destinatum in locum transtulerit. §. *furtorum autem. Instit. de obligat. quæ ex delict. nasc. & l. nec manifestum* 8. *ff. de furt.* in quibus locis traditur divisio furti, in manifestum & nec manifestum; quam etiam constitutio Criminalis Carolina approbat *hoc Art.* 157. *& seq.* Sanè furtum hodiè ultimo supplicio, aut alia pœna corporali puniri, nullum est dubium. Clar. §. *furtum vers. sed quæro* 7. *cum vers. seq. & vers. igitur.* 15. Si tamen minus, quam quinque aurei furto sint ablati, cessat pœna capitis, & fit condemnatio in duplo, ita ut fur duplum restituat, si modo non effracturam, neque ascensum, fecerit: quod si verò fur duplum illud ob inopiam solvere nequit, tunc in pœnam deficientis dupli vel simpli carceris coërcitionem sustinere jubetur; Ita tamen, ut ad minimum læso simplum, vel ipsam rem furtivam, vel quod ex ea supererit, restituat, & religiosè affirmet, nullo unquam tempore se ulturum

4 De furtis, quam varia eorum genera & pœnæ sint, & primò de furto levissimo nec manifesto.

hanc coërcitionem: Denique antequam è carcere dimittatur, alimentorum nomine, & si quid pro more recepto publicis Ministris debetur, satis facere tenetur, quippe quod ejusmodi fur de suo alendus, & incarcerandus est, sine Magistratus & Accusatoris sumptibus, *hoc Artic.* 157.

5 De furto manifesto prima vice commisso.

Art. 158. furtum manifestum est, cum fur, in ipso facto; vel in loco furti, etiam post factum, vel extra locum furti, sed tamen cum re furtivâ, à Domino, vel quovis alio ante visus, aut deprehensus fuerit, quum eo loci rem pertulerit, quo perferre, & eo die cum re furtivâ manere destinarat. *d.* §. *furtorum l. is, qui opem* 24. *& l. seq. ff. de furt.* Ejusmodi fur manifestus, qui prima vice furtum admisit, quod quinque aureorum, sive solidorum valorem non attingit, nihil tamen fregit, neque etiam ascendit, pro numellis publicè exponitur, virgis cæditur, & posteà relegatur. Imprimis autem læso furtum aut æstimationem, si solvendo sit, fur ante omnia restituere, nec non etiam cautionem, de coërcitione non vindicanda, præstabit; Si verò fur sit honesto loco natus, vel ejusmodi persona, in qua spes melioris frugis, & emendationis superest; tunc is, cum consensu tamen superioris, civili aliqua pœna mulctabitur, aut tanquam fur manifestus quadruplum ei, cujus interest, qui actionem furti habet, restituat; sin verò valorem quadrupli in bonis non habeat, tunc secundum ea, quæ de furto, nec manifesto dicta sunt, vel duplum, vel simplum, vel rem furtivam tantum restituere, & per aliquod tempus in carcere puniri debet. *h. Art.* 158. *per tot. & sub. fin. vers.* und sonst allenthalben.

6 De furto violento, quod per effractionem, aut in locum superiorem ascensu fit.

Art. 159. Si quis, ut furtum faciat, ædes, vel tabernas ruperit, effregerit: aut in ædes scalis admotis, vel alia quavis ratione per loca insolita ingressus, aut cum telo, eo scilicet animo, ut furetur, domum alterius ingressus sit, sive hoc primum, sive iteratum, sive magnum, sive exiguum furtum sit, sive etiam ὑπ' αὐτοφώρῳ, vel in comperto furto deprehensus fuerit fur, seu post de eo crimine diffamatus, hic furtum deliberatum, & destinata voluntate, nec sine violentia fecisse dicitur. Ideò, quia vis à tali fure cum telo accedente metuenda est; Si vir fuerit, suspendio, si fœmina, submersione puniendi sunt; aut alia quavis extra ordinem pœna pro personarum qualitate, habita ratione natalium ac parentum, itemque vitæ præteritæ, aliarumque circumstantiarum, ex arbitrio judicis, veluti manus amputatione, similive corporali pœna coërceri possunt, *hoc art.* 159. ubi Remus *in paraph.* Neque tamen ex hoc articulo quis concludat, quasi fur pro unico & simplici furto sit suspendendus. Quippe quod Carol. V. istic non de simplici furto, sed de eo, quod cum effractione, ascensione, violentia aut armis factum est, disertè loquatur: quo casu cum duplex concurrat delictum, meritò gravius vindicari debet, *hoc Artic.* 159. *Arg. l. perspiciendum* 11. *l. aut facta* 16. §. *qualitate, ff. de pœn.* de quo etiam articulo *proximè seqq.* 160. dicetur.

7 De furto quinque solidorum vel majoris pretii.

Artic. 160. In casu furti solidus accipitur pro Ungarico aureo, vor einen besten Hungarischen Gülden. Teste Wurmsero *l.* 1. *observ.* 1. *de verb. sign. observ.* 11. *Incip. solidus.* & Dan. Moll. 1. *semest.* 37. Alias quandò hodiè fit mentio aureorum seu solidorum, in veteribus Diplomatibus & pœnis, regulariter Rhenanus intelligitur. Moller. *d. c.* 37. Gail. 2. *observ.* 39. Kopp. *decis.* 5. cum aliis relatis à Beth. *concl.* 43. *n.* 10. *& seqq.* In hoc autem Articulo constituit Imper. Carol. V. si reus semel tantùm furtum fecerit, quamvis id quinque aureorum summam excedat, non tamen eum ultimo supplicio afficiendum, sed extra ordinem pro arbitrio judicis puniendum, prout Scabinos Lipsienses fustigationem & relegationem cuidam furi pro prima vice dictitasse, refert Coler. *decis.* 144. *num.* 4. *& n.* 20. *p.* 1. Si autem furtum factum sit, cum effractura, vel per loca insolita, vel ab armato, tunc fur, quamvis semel tantum furtum fecerit, ultimo supplicio affici jubetur. *h. art.* 160. *v. ult.* idem est, si furtum sit magnæ qualitatis, vel summæ. *h. art.* 160. *v.* Und in solchen Fällen muß man ansehen den Werth des Diebstahls. Furem itaque dictis circumstantiis deficientibus pro unico, & simplici furto, quantumvis magno, suspendendus non est. *v.* Wo aber der Dieb zu solchem Diebstahl gestiegen/ oder gebrochen/ oder mit Waffen gestohlen hätte ꝛc. Dicitur autem hoc in casu furtum magnum & enorme, non solum ratione quantitatis, sed etiam ratione qualitatis loci & alterius circumstantiæ, ut pœna laquei puniri possit, etiamsi per se ratione quantitatis, omninò sit parvum & modicum. *h. art.* 160. *vers.* Und wie schädlich dem Beschädigten ꝛc. quod confirmatum est in constitutione Electoris Saxoniæ. *p.* 4. *constit.* 32. §. 2. *vers.* Und deren eins Theils in der peinlichen. Berlich. *conclus.* 43. *n.* 16. *& seqq. & n.* 43. *& seqq.* Sic Remus *in paraph. hujus art.* 160. ubi *lit. A.* scribit, pro uno furto rei magnæ fur suspendi potest; Clar. §. *furtum. vers. sed an pro uno.* Sed addit: hoc verum esse, si idem aliæ suadeant circumstantiæ, vis, effractio, insidiæ. Ita quoque resolvit, & explicat Articulum hunc Vigelius *c.* 8. *Reg.* 1. *Except.* 2. *replic.* 1. *& seqq.*

8 De furto iterato.

Art. 161. Si furtum iteretur, hoc est, si quis secundum furatus sit, adeoque bis furtum fecerit, sed tamen nihil effregerit, ruperit, neque scalas admoverit, quamvis utrumque furtum quinque aureos non excedat, nihilominùs punitur, ut nimirum fur iste convictus pro numellis exhibeatur, & deindè relegatus territorium, in quo deliquit, ejuret, vel etiam territorii fines egredi prohibeatur, ab eoque cautio solita exigatur; quod obtinet, etiamsi fur super illis duobus furtis non fuerit acclamatus, & deprehensus. *h. artic.* 161. *per tot.* Cæterum, ut quis duo furta dicatur commisisse, ea distincta debent esse re & tempore. Clar. §. fur-

§. *furtum vers. unum.* Menoch. *de arbit. jud. quæst. lib. 2. casu* 295. *num.* 18. *& seq.* quod si verò utrumque furtum quinque solidos excedat, prudentum consilio standum erit: *h. art.* 160. *in fin.*

9 quis [t]ertiò furtus fit.

Artic. 162. Ex prædictis constat, nec unum furtum, nec duo, esse ultimo supplicio punienda in casibus ibi enumeratis, qui autem ter furtum committit, is sine distinctione ultimo supplicio affici jubetur, *hoc art.* 162. ubi cavetur, quod pro tribus furtis, vir suspendi, fœmina verò aqua suffocari debeat. Etsi autem fur pro uno, vel duobus furtis pœnam sustinuerit, nihilominus tamen pro tertio furto est suspendendus. Clar. §. *furtum vers. quæro etiam num.* 12. Et ista tria furta, quæ requiruntur ad ultimum supplicium, non re solum, sed etiam tempore debent esse distincta. Clar. *d.* §. *furtum v. sed quid si* 13. Neque attenditur, quod in diversis territoriis fuerint furta commissa, Clar. *d.* §. *furtum v. sed pone* 10. quippè, quod pœna in uno loco semel imposita, impunitatem nullam afferat, *l. servos. C. ad L. Jul. d. vi publ. l. Capitalium.* §. *grassatores. ff. de pœn.* Covarr. 2. *var. resol.* 10. Sic nec quicquam refert sintne tria illa furta magna, vel modica, vel parva: sed indistinctè pro tribus furtis parvis pœna furcæ dictari debet; quia, quod Imperator dicat, si quis tertio furtum committat, eum esse furem famosum, illud etiam obtineat in parvis furtis; utrobique ergò idem jus statui debet. *l. illud* 32. *ff. ad L. Aquil.* Berlich. *concl.* 43. *n.* 93. Coler. *decis.* 144. *n.* 5. *ibi fallit in furtis & seq. p.* 1.

10 [C]ircumstantiæ [q]uando [f]urtum [a]ggravent.

Art. 163. Circumstantiæ aliquando furtum aggravant, si cum furto alia etiam delicta concurrant, *l. aut facta, ff. de pœnis.* Ita furtum aggravare potest, cum ex incendio, ruina & naufragio, & balneo fit, *l. in eum, qui C. de furt. lib.* 1. §. *ultim. l.* 2. *ff. de incend. ruin. naufr. l. fals.* §. *si jact. ff. de furt.* Gail. 1. *observ.* 18. Menoch. *l.* 2. *de arbitr. jud. quæst. casu* 297. Habendaque tunc est ratio, ut pœnæ crimine respondeat: Et ideo in legib. 12. tabb. scriptum fuisse legimus; Noxiæ pœna par esto, ut in suo vitio, quisque plectatur. Clar. §. *fin. q.* 84. *vers. alius est casus* 4. *hoc Artic.* 143. ubi Remus.

11 [D]e furibus [i]mpuberibus.

Art. 164. Pubertas Masculorum, quatuordecim, fœminarum duodecim annis æstimatur. §. 1. *Instit. quib. mod. tut. fin. l.* 2. *C. quando tut. vel cur. esse l. à qua ætate in civilibus, ff. qui testam. fac.* Impuberum deindè alii proximiores pubertati, alii Infantiæ, illos capaces esse, & furandi, & injuriæ faciendæ, ait Cajus *in l. pupil. in pr. de Reg. jur.* Hos capaces negat Ulpianus, auctoritate Juliani *in l. apud Celsum*, §. *quæ in tutore ff. de doli except. l. impuberem, ff. de furt.* Remus *ad h. Artic.* 154. Pubertati proximus autem dicitur quis quævе esse in criminalibus, quando per sex menses est propè pubertatem. Jason. *in auth. Sacramenta puberum n.* 15. *C. si advers. vendit. & in l. properandum.* §. 1. *num.* 2. *C. de judic.* Si autem minor 14. annis deliquerit, furtum committendo, puniri quidem debet, sed non pœnâ suspendii, verum extra ordinem pro arbitrio judicis. *l. ferè in omnibus* 109. *de reg. juris. cap.* 1. *extr. de delict. puer.* ætatis enim miseratio judicem ad mitiorem pœnam meritò movere debet, *l.* 1. *& tot. tit. C. si advers. delict.* ubi Bartol. & Dd. Quod si verò fur, qui decimum quartum jam ætatis annum completurus sit, furtum rei magnæ, & quidem per ascensum, vel effracturam admiserit, & præter doli capacitatem etiam aliæ circumstantiæ accedant, ita ut manifestò ætatis defectum malitia suppleat. *c. de illis extr. de desponsat impub.* capite puniri potest. *hoc Artic.* 164. *vers.* Wo aber der Dieb nahe bey vierzehen Jahren alt wäre/ und der Diebstahl groß rc. Fac. §. *in summa. tit. de oblig. quæ ex del. l. impuberem* 23. *cum l. seq. de furt.* Coler. *decis.* 126. quid verò statuendum sit, à prudentibus judices edocebuntur. *h. artic.* 164. *in fin.* Hodiè autem, ubi fures capitaliter puniuntur, impuberes doli capaces, vel verberibus, vel alia pœna arbitraria citra mortem, vel membri mutilatione puniantur. Clar. *lib.* 5. *sent.* §. *fin. quæst.* 60. *num.* 3. Gomez, *tom.* 3. *resol. de delict. c.* 1. *num.* 62. *& seq.* Berlich. *d. concl.* 44. *num.* 37. ubi de minoribus.

Artic. 165. Expilari dicitur hæreditas, si qui animi levitate, incogitantia, consiliive inopia, clam quid subtraxerit, ex hæreditate, ad quam vocatur, usque dum hæreditas est jacens. Furtum enim commissum dici non potest, quia hæreditatis jacentis furtum non fit, quia à nemine possidetur. *l. hæreditariæ, ff. de furt. l.* 1. §. *Scævola, ff. si is, qui testam. lib.* 1. *ult. ff. expil. hæred.* Cujac. *ad l. si homo, ff. de usurpat. & usucap.* Expilatæ itaque hæreditatis crimen, non nisi loco deficientis actionis furti intendi consuevisse, certi juris est. *l. ult. C. h. tit. l.* 2. § 1. *ff. eod.* Wesenbec. *in parat. d. tit.* Amotæ res dicuntur absconditæ, dolo malo intervers[æ]; velut si uxor, maritusvè res dotales, aut ex donatione propter nuptias amovit: Ejusmodi rerum nomine rerum amotarum, honestiore & mitiore actione propter Matrimonii memoriam agitur. *l.* 1. *& seq. ff. rerum amot. l. penult. ff. expil. hæred. l. ultim.* §. *ult. C. de furt.* quia uxor socia rei humanæ, atque humanæ domus, sacrorum larium suscepta fuerat. *l. adversus, C. de crimine expil. hæred.* Remus *h. artic.* 165. *lit. C.* De hoc Imperator judices ad prudentes remittit, ut habeant ex indè, quod in judicando sequantur; non tamen Magistratus & judices, ex officio hoc nomine accusare & condemnare possunt. *h. artic.* 165. Faber. *lib.* 9. *tit.* 19. *defin.* 1. *&* 2. *seqq.* 12 Expilatæ hæreditatis & rerum amotarum pœna.

Artic. 166. Si quis ob diræ famis necessitatem ad sustinendum se cum uxore & liberis, cibaria, sive edulia surripiat, ille à furti pœnâ excusatur. *hac Constitut. Carol. artic.* 166. *c. si quis propter* 3. *extr. de Furtis. c. discipulos, de Consecrat. Distinct.* 5. Clar. §. *furtum. vers. quandoque etiam n.* 24. Necessitas autem hoc loco dicitur, quando periculum vitæ imminet, cui aliter, quam per furtum edulio- 13 Qui fame vel frigore coactus, cibum, vestem, & similia furto abstulerit.

eduliorum subveniri non potest. Franc. Vivius *lib.* 1. *comm. opin. in verb. furans. n.* 2. *ibi, & adverte quod.* Hoc autem sciendum, furem, si ad pinguiorem fortunam redierit, ablata restituere, aut æstimationem eorum præstare teneri. Franc. Vivius *de verb. furans.* Vigel. *c.* 8. *reg.* 1. *Except.* 6. *Remus adhunc artic.* 166. quamvis non ignorem quosdam hoc negare. Clarus §. *furtum vers. quandoq;.* Lancelloitus *tit. de furtis.* § *pœn.* Mœnoch. *lib.* 2. *de Arbit. jud. q. casu* 182. Idem est, si quis per frigus diuturnum & insolens cum uxore, & sobole vivere aliter non possit, & vestes surripiat. *de c. si quis. Extr. de furt.* Remus *h. Artic.* 166. Pfeil. *resp.* 139. *n.* 1. *& seqq.* Sanè si furtum tempore famis & frigoris sit insigne & magnum, tunc pœna ordinaria sibi videtur locum vendicare. *hoc Art.* 66. *vers.* Wo dann derselbe Diebstal dapffer/ groß/ und kündlich wäre. Damhud. *in praxi crimin. cap.* 110. *n.* 37. *vers. si non sit insigne, & seq.* Berlich. *concl.* 44. *n.* 44. *& seq.* De eo constat, quantumvis furtum tale non puniatur, non tamen Dominum propterea furi escario vestiariove ad præstandum teneri. *h. Artic.* 166. *in fin.*

14 *Art.* 167. In hoc Articulo, de arborum, vel agrorum fructibus esculentis furto ablatis traditur; ubi casus distinguendi sunt. Primo namque si ejusmodi fructus sunt crudi & immaturi, & arboribus, seu fundis, adhuc cohærentes, Actio L. Aquiliæ saltem locum habet, per *text. in l. si servus* 27. §. *si olivam* 25. *in pr. & §. seq. ff. ad L. Aquil.* quod si verò secundo casu, fructus sunt maturi & edibiles, quales sunt uvæ, poma, pira, cerasa, & similia, & tunc, qui eos decerpit, ut statim in vinea, vel agro, vel in ipsâ viâ vescatur, actio furti eum non tenet, nec alia pœna punitur. *Deuter.* 23. *v.* 24. *& seq. c.* 1. §. *quicunque tit. de pace ten. & ejus violat. c.* 1. §. *transire per agrum. dist.* 1. Covarr. *in relict. c. peccatum de reg. jur. in* 6. *part.* 2. §. 1. *n.* 3. *in med. vers. unde apparent extra casum.* Quod si verò ejusmodi fructus decerpat & colligat, non eos statim comedat, sed ut lucri causa contrectet, & transportet, tunc is quidem furti tenetur; *l. si servus* 27. §. *si olivam* 25. *vers. sed si collecta. & §. seq. ff. ad L. Aquil.* non tamen punitur pœnâ ordinaria laquei, sed extra ordinem arbitrio judicis, Covarr. *lib.* 1. *var. resol. cap.* 3. *num.* 12. *ibi: cæterum magis obstat, & seq.* Et huc pertinet Constitutio Criminalis Carolina. *hoc Art.* 107. *vers.* Wo aber jemand bey Tage essende Speise. Ubi constitutum est, ut quis pro ejusmodi furto pro personæ conditione, & rei qualitate civiliter tantum secundum loci consuetudinem, vel statutum, puniatur; Idem etiam obtinet in fructibus in agris, in sylvis, & nemoribus positis & natis; Coler. *decis.* 144. *n.* 26. *ibi, licet autem part.* 1. Tertio, si quis non edibiles, sed alios fructus, puta, segetes à solo separatas, ligna à stipite resecta, gramina falcata, & similia furatur, tunc ut alius fur ordinaria pœna puniatur, non tantum jure communi civili. *l. verum* 25. §. *eorum, quæ* 2. *ff. de furt.* Sed etiam constitutione Carolina. *h. Artic.* 167. *in princ.* & quidem indistinctè etiamsi quis diurno tempore ejusmodi fructus ex alienis agris & campis clam furatus fuerit, *d. Art.* 167. *vers.* Deßgleichen wo einer bey Tage/ *& seq.* ubi Remus *in paraph.* Berlich. *concl.* 53. *n.* 9. *& seqq. Vigel. cap.* 8. *reg.* 1. *except.* 7.

De glande, frugibus, fructibus, & quicquid ex agris percipitur, furto ablatis.

Art. 168. qui ligna jam cæsa, secta, clam aufert, furtum procul dubio committit, & pœnâ dignus est. Qui verò in alterius sylvam ingressus, lucrandi animo arbores clam succiderit, ex moribus cujusque regionis & loci puniri potest, *l. facienda* 8. §. *igitur* 2. *ff. arb. furt. cæs.* Bajard. ad Clar. §. *furtum. n.* 92. Wesenb. *in parat. ff. de furtis. n.* 5. Et sic quoque constitutum est à Carolo V. *h. Artic.* 168. gravius autem ille coërcendus, qui cum cædendæ materiæ tempus annuum, menstruumve non esset, ex observatione Lunæ, vel edicto prohibitum, ut noctu, diebus feriatis, vel alias alterius arbores furtim succiderit, *h. Artic.* 168. Arborum appellatione venit etiam vitis *l. vitem in pr. ff. arbor. furt. cæsar.* Et qui vites cædit, non tantum ut fur, sed ut latro punitur. *l.* 2. *ff. d. tit.* Clar. §. *fin. q.* 68. *v. vastatores.* In Saxonia fur ejusmodi, si valor rei, vel arboris furtivæ sit infra tres solidos, vel aureos Ungaricos, pœna arbitraria, si super tres solidos, fustigatione, si quinque solidos excedat, suspendio punitur. Coler. *decis.* 144. *num.* 24. *& decis.* 145. *num.* 10. *& seq. p.* 1. 15

Furum lignariorum & arborum furtim cæsarum pœna.

Art. 169. Si quis ex alienis rivis, aquis, & fluminibus non inclusis piscatur, ille pro conditione personæ, qualitate facti, & piscationis, arbitrariè, vel in ære, vel in corpore punitur. *hoc Art.* 169. So aber einer auß einem fliessenden ungefangenem Wasser Fische finge / der ist an seinem Leib oder Gut. Schneidw. *ad* §. *flum.* 2. *instit. de rer. divis.* ad pœnam tamen ordinariam laquei, hoc in casu pervenire non licet. Wesenbec. *in addit.* ad Schneidw. *in d.* §. *flumina* 2. *n.* 11. *sub fin. lit. A. vers. pro verò tamen.* Ratio est: quia illi pisces, qui in stagno, aqua fluente vel flumine inconcluso sunt, à nobis non possidentur, sed sunt relicti in naturali libertate. *l. possidere* 3. §. *item feras.* 14. *vers. sed eos pisces. ff. de acq. poss.* per rerum naturam autem rei non possessæ furtum propriè committi non potest. *l.* 1. §. *Scævola ait.* 15. *ff. si quis testam. lib. esse.* At si quis ex alienis stagnis, piscinis, lacubus, seu vivariis, auß Teichen/ Weyhern/ Hältern/ und andern beschlossenen Wassern/ pisces capit, tunc is perindè, ut alius fur, vel relegatione, vel fustigatione, vel etiam laqueo, secundum qualitatem & gravitatem delicti puniri debet. *hoc Artic.* 169. *vers.* Diebstahl gleich zu straffen. Schneidw. *ad d.* §. *flumina* 2. *n.* 11. *in medio, vers. & vide.* Berlich. *concl.* 51. *n.* 9. *& seq. & n.* 16. Ubi rationem diversitatis adfert: quia in priori casu pisces sunt naturali libertate, & à nobis possidentur, *d. l. possid.* at secùs est in hoc casu, ubi pisces in stagnum, 16

Fures piscarii ut puniantur.

stagnum, vel piscinam conjecti à nobis possidentur. *d. l. possideri* 3. §. *item foras* 14. *in princ.* Mirum igitur non esse, si in hoc posteriori casu pœna furti ordinaria locum habeat, quoniam in omni eo, quod possidemus, & in patrimonio nostro computatur, furtum fieri potest, *l. Pomponius* 8. §. *Pomponius* 1. *sub. fin. ff. famil. ercis.* Wesenb. *in parat. ff. de acq. rer. dom. n.* 7. *ante medium. vers. cujus. differentia ratio est*, *& seq.* Per Gregor. *lib.* 37. *Syntagm. cap.* 5. *n.* 24. Capoll. *tit. de piscatione num.* 3. Denique quidquid de furibus piscariis dictum est, idem etiam obtinet in furibus cancrorum. Remus *ad h. Art.* 169.

17 Quis depositi vel commodati furtum committat.

Artic. 170. Commodatarius, qui re ad usum non destinata abutitur potius, quam utitur: Item, qui res penes se depositas, & custodiendas datas, sciens dolo malo contrectat: uterque pœnali furti actione tenentur & puniuntur. *l. si is cui in pr. ff. d. furt. l. si sacculum* 29. *in pr. ff. depositi*, *C. eod. tit. l. inficiando in pr. ff. de furt.* sic & pignoris furtum fit. *l. si pignore d. tit. l. qui furtum ff. de condict. furt.* Covarr. 3. *var. resol. cap.* 15. *num. ultimo.* Menoch. *lib.* 2. *de arbit. jud. quæst. casu* 298. Quod autem dictum, depositarium subvertentem, sive contrectantem rem apud se depositam, in furti vitium incidere, illud tunc ut maximè obtinet, si depositarius contra varietatem protervè neget, se depositam pecuniam intervertisse, inque usum suum collocasse, adeoque manifestus ejus dolus conspiciatur; tunc enim is meritò pœnâ furti ordinaria punitur: secùs, si fateatur se pecuniam recepisse, & in proprium usum non dolosè, sed bona fide vertisse. Cravett. *consil.* 187. *incip. Nobilis Nicolaus n.* 2. *vers. negandi enim depositum, & seq. tom.* 1. Boss. *in tract. de furt. n.* 45. *vers. sed tamen dic. & n. seq.* Et ita Constitutionem Carolinam *h. Artic.* accipit Berlich. *concl.* 57. *num.* 21.

18 De Sacrilegio.

Artic. 171. Furti species est *sacrilegium*, & quidem atrocius furtum; Sacrilegium autem aliter jure civili, aliter jure Pontificio definitur. Nam jure civili sacrilegium est furtum rei sacræ ex loco sacro factum. *l. sacrilegi in pr. ff. ad L. Jul. pecul.* Itaque sive res sacra è loco prophano ablata, sive res prophana ex loco sacro, jure civili est sacrilegium, *l. divid.* 5. *d. tit.* De jure autem Canonico sacrilegium est furtum, vel rei sacræ, vel ex loco sacro factum; alterutrum itaque ex iis sufficit; vel rem sacram esse ablatam, quamvis è loco prophano; vel ex loco Sacro, quamvis rem prophanam. *c. si quis contumax*, §. *sacrilegium ergo. v. non sacrum. item cap. quisquis*, §. *similiter sacrilegium*, *&* §. *fin.* 17. *quæst.* 4. Clar. §. *sacrilegium. in princ.* Jus Canonicum sequitur Constitutio Carolina. *h. artic.* 171. In quo sacrilegium trifariam fieri traditur: Primùm, si quis rem sacram, aut Deo, hoc est, Divino cultui dicatam, in loco sacro; deindè, si rem sacram in loco prophano: tertium, si rem prophanam sive non sacram in loco sacro, furtim auferat, vel intercipiat.

Art. 172. Pœna Sacrilegii regulariter capitalis. Sacrilegi quippè, pro qualitate rei, vel ad bestias damnantur, vel vivi exuruntur, vel furcis suspenduntur, vel perpetuo exilio mulctantur, vel alia capitali pœnâ, ex consilio prudentum, afficiuntur. *d. l. Sacrilegi* 9. *in Princ. & l.* 4. §. 2. *l. hac lege* 10. *in fin. ff. ad L. Jul. pecul. hoc art.* 172. refert Harprecht. *ad* § *item lex Julia peculatus. Instit. de publ. Judic. n.* 11. Civem quendam Tübingensem anno 1602. propter tres Calices, aliaque nonnulla ornamenta ex templo surrepta, ex facultatis Juridicæ Tübingensis consilio suspendio fuisse necatum, & postmodum igne consumptum. 19 De pœnâ Sacrilegii.

Artic. 173. Qui sacrarum Eleemosynarum arcam, sive capsam, gazophylacium (in quod vidua unum obulum conjecit, judicio Salvatoris inæstimabiles Eleëmosynas, *Marci* 12. *vers.* 42. *Luc.* 21. *vers.* 1.) effregerit, ruperit, reserarit, aut aliis artibus pauperibus alendis piorum liberalitate elargitas, extraxerit, seu in ipso actu dum suffurari conatus sit, deprehensus fuerit, is capitis supplicio, vel quicquid prudentes statuerint, afficietur, *hoc Artic.* 173. Uti Remus *in paraph.* ubi addit: Eleëmosynarum appellatione, pecunias in pias causas collatas, procul dubio venire, ut sacrilegus sit, qui Xenodochii, Nosodochii, Leprosarii, Lazareti pecuniis, aut rebus aliquid subtraxerit; Et ita pro sacrilegio ad restem s. funem quendam se vidisse Patavii damnari, Anno 1585. qui pecunias monti pietatis donatas suffuratus erat. 20 De furto Eleemosynarum & pœnâ.

Art. 174. Si quis interdiu sacras res minoris pretii, utpotè ceram, candelabra, linteamina, & alia ejusdem generis, sine ascensione & effractione, aut res privatorum depositas: ex æde sacra abstulerit; hæc sacrilegia, ex circumstantiis differentibus rectè distinctis, & expensis, eadem pœnâ plecti debent, quæ in furtis rerum prophanarum superius est ostensa: Severius tamen Sacrilegia, quæ contemptum religionis habent, quæque admissa; ad Sacrilegiorum naturam accedunt minus ac moderatius furta alia punienda esse. *hoc artic.* 174. Ubi Remus *in paraph.* Damhuder. *in praxi crim. c.* 111. Clar. *lib.* 5. §. *Sacrilegium.* Menoch. *lib.* 2. *de arbit. jud. quæst. casu* 389. Anton. Guevar. *horologio Principum. l.* 1. *pag.* 104. *& seq.* 21 De sacrilegio rerum minoris pretii.

Artic. 175. Tam in furtis, quam Sacrilegiis, circumstantiæ diligenter perpendi debent, ut famis necessitas, Consilii inopia, ætatis imbecillitas, & alia, quæ his similia sunt. Uti namque in civilibus causis, ad liberandum; *l. Arrianus. ff. de oblig. & act.* ita in Criminalibus ad absolvendum magis, quam condemnandum, proniores esse debemus, si habeamus occasionem. Dynus *in cap. odia. extr. jur. in* 6. Remus *ad hoc Artic.* 175. 22 Circumstantias ubivis diligenter esse examinandas.

Datur adhuc alia furti species, *captura* scilicet *illicita quadrupedum*, *& majorum etiam volatilium*: Vulgò, Wilddieberey quæ captura describitur, quod sit contrectatio fraudulenta, lucri faciendi gratia, feræ ad 23 De furto ferarum.

jus venandi pertinentis, quæ fit invito eo, cui soli jus est feras insequi, obligans contrectantem ad pœnam in lege constitutam, *arg.* §. 1. *Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Quicunque enim contrectant feram aliquam fraudulenter, & lucri faciendi gratia illi omnes sunt feripetæ, fericidæ, sivè fures ferarum, Wild oder Wildbräts-Diebe/ Wild-Beschädiger/ Wilderer. Hinc tales sunt omnes Principis subditi perfecto intellectu instructi, sive sint masculi sive fœminæ, *Carpzov. in J. F. P.* 4. *c.* 38. *d.* 10. sive

24 Quinam pro talibus habeantur.

per se & immediate contrectent, sive mediate, uti est (1.) qui adjuvat feripetam, consilio & auxilio, *arg. l.* 53. *ff. de V. S.* (2.) Qui jubet servum vel alterum feras surripere, *arg. l.* 52. §. 3. *ff. de furt. l.* 14. *C. eod.* (3.) Qui recipit feripetam & feras furtivas scienter, quos tamen consuetudo mitius punire solet. *Carpz. d. l. c.* 39. *Item in Prax. Crim. p.* 2. *q.* 87. *n.* 49. *& seqq. Struv. Exerc.* 48. §. 25. *n.* 8. (4.) Talis quoque est tàm Clericus quam Secularis, sive sit rusticus sive Nobilis, *Philippi in usu pract. Inst. l.* 1. *tit.* 1. *Rel.* 1. laudans ibidem *Baldum*, cum quo facit *Carpzov. d. l. n.* 61. *& seqq.* Nullum enim personarum dignitatis & nobilitatis hic respectum habendum esse putant, juxta *Arist. l. V. Eth.* 4. ubi dicit: *Nihil refert, utrum vir bonus malum hominem fraudarit, aut homo malus virum bonum, neque utrum vir bonus aut improbus adulterium fecerit, sed damni tantum differentiam intuetur lex: personis ipsis utitur tanquam æqualibus, si facit injuriam unus, afficitur injuria alter: item si hic damnum intulit, ille accipit.* Talis quoque est Scholaris, sivè furetur feram in aqua, sive in alio loco, non attentis iis, quæ vulgò illis solent concedi in ritibus, quos vocant depositiones, privilegiis, etsi enim alias insignibus gaudeant privilegiis, *Auth. habita C. ne filius pro patre.* Tales sunt ipsi, quibus cura est commissa ferarum, uti sunt omnes cujuscunque Ordinis Saltuarii: Jäger/ Förster/ Ober-Förster/ Forst- und Wild-Meister/ si hoc delictum ipsimet committant, licet plerisque in locis praxis administratoribus pœnam furti nunquam, vel rarò addicat, juxta proverbium, *dat veniam corvis, vexat censura columbas*, kleine Diebe werden gehencket/ grosse läst man lauffen. Rectius tamen hi quoque puniendi sunt, cum longe majus delictum contrectando committant, quam reliqui, perjuri enim penes sunt, violando juramentum, quo Principi fidelitatem promiserunt, & fures, dum fraudulenter res amovent, *Carpzov. ad d. Const. def.* 11. *n.* 7. *& in prax. Crim. p.* 2. *q.* 85. *n.* 36. Hinc quoque non immerito tanquam rei duplicis delicti severius puniendi sunt, *Bocer. tract. de furt. c.* 2. *n.* 140. *& seq.* De furante, qui heres est juris venandi, der die Anwartung auff solches hat; Si iste per suos Ministros feras clam auferri patiatur, possunt hic accomodari, quæ habet *Carpz. in praxi Crim. p.* 2. *q.* 83. *n.* 80. *O. Cum art.* 165. *verb.* So einer aus Leichtfertigkeit oder Unverstand etwas nehme von Gütern/ daran er sonst ein nächster Erbe ist.

Ex quibus patet quod *Impuberes*, fraudis adhuc incapaces, *furiosi*, durante furore, fures ferarum non sint, sicut nec is, qui non lucri captandi, sed vitæ tuendæ gratia à bestia invasus, illam occidit, *arg. l.* 2. 3. *ad l. Cornel. de Sicar.* Si enim licite hoc casu homo potest interfici, quid ni etiam animal aliquod novicum? *defensor enim propriæ salutis in nullo peccasse videtur*, ut loquitur Imp. *d. l.* 3. Sicut nec is, qui feras *in vineis & agris* suis interficit, ex ira vel alio affectu, damni evitandi causa, cessat enim hic animus lucrum captandi. *Meur. in tract. p.* 2. *tit.* von Feder-Wildpret/ quamvis aliquibus in locis etiam hoc sub gravi pœna prohibitum. Sin verò sclopeto transfixam bestiam è suis agris persequantur, nec saltuario nec Forestario suo referant, ipsum animal vertendo in proprios usus, omninò fures sunt dicendi. Neque is, qui *famis necessitate* feras aufert & comedit, nec inde vendendo lucrum aliquod petit, *vid. artic.* 166. *Const. Car. verb.* So jemand/ durch rechte Hungers-Noth/ von essenden Dingen. Necessitas enim legem non habet, sed quænam debeat esse famis necessitas, *vid. Carpzov. d. l. n.* 34. *&* 48. Is quoque non est talis, qui occidit *ursum, lupum*, aliudve, quod nocere solet, animal, licet enim hic adsit animus lucrandi, alterum tamen formale furti deest, invito enim domino non videtur contrectatio facta, *Meur. d. tract. Rubric.* wie man das Wild jagen soll. Talis item non est Nobilis, & quicunque alius subditus, qui ex *concessione Principis* jure venandi gaudet, & licet illud intra tempora prohibita, da die Setzzeit ist/ exerceat, tamen illum non committere furtum, bene quis dicet, siquidem potius rem suam quam alienam videtur aufferre. An autem hoc plane impune ferre possint alia videtur esse quæstio: Denique ille non est talis, qui *justo ductus* errore feram tanquam suam, vel animo negandi jus esse Principi Venandi, capit, *vid. tit. ff. de ignor. jur. & facti.* Quo casu cognitio causæ ante omnia prius est facienda, & omnino præcavendum, ne temere ejusmodi capiens pœnis vel minis à jure venandi arceatur. Si verò Principi videatur se turbatum fuisse in jure suo venandi, non statim actioni furti, sed aliis locus est remediis, vel *interdicto uti possidetis*, vel *actioni confessoria* vel *negatoriæ*, & illo quidem utendum in possessorio, his verò in petitorio *Gail. l.* 2. *obs.* 75. *n.* 9. *& seqq.* 25

25 Qui à pœna furti dici excusentur.

Porrò quæcunque bestiæ sunt feræ, & ad jus venandi pertinent, in illis omnib⁹ committi potest furtum ferarum. Hinc tales sunt omnes feræ majores, das hohe roth und schwartze Wild/ uti sunt Cervi & Cervæ, apri & sues. 2. Feræ minores, klein Weidewerck/ uti sunt lepores, vulpeculæ &c. 3. Talis est suo modo *lupus, ursus lynx*, animalia cœteris bestiis vehementer infensa, quando scilicet eorum venationem sibi Princeps expresse reservarit, prohibendo, 26

26 Quænam sint feræ bestiæ, in quibus furtum committitur.

ne

ne quis sine mandato illa capiat. Hinc sunt die Wolffs- und Fuchsjagten. 4. Tale est & ipsum demortuum animal ferum, sivè ex vulneratione mortuum, sive sine eâ, selbstgefällten Wildprett / utroque enim casu potest esse fraudulenta contrectatio, *Meur.d.tr. rubr.* Wie man das Wild jagen soll. *verb.* Es sey todt oder lebendig. Talis est præterea fœtus, tenera anomalia in lucem modo edita, & pulli exclusi, quæ animalium mansuetorum custodes & pastores plerumque aufferre solent. In animalibus etiam per decipulas, laqueos, retesque captis, die mit Tüchern umstellet/ furtum fieri, nullum est dubium, si enim de consuetudine illarum bestiarum, quæ extra retes liberrime vagantur, furtum auferendo committitur, multo magis earum, quæ jam multo labore & sudore per aliorum instrumenta sunt capta. De feris à Principibus notatis, & per certa signa sive crepundia quasi propriæ redditis, idem dicendum, *Grot.lib.2.n.3.* Hæ enim si ita in alienum territorium fugiunt, iste, qui illas lucri faciendi gratia contrectat, de consuetudine videtur furtum committere. *Meur. d.l.* Sicut & de Feris Leporariis sive alveariis inclusis, in his enim & *jur. Civil. & Carolina Constit. art.* 169. multò magis de consuetudine furtum fieri omni dubio caret. Quod & restringunt ad dejecta *cervina cornua.* dicentes ea spectare ad illum, cujus est sylva, & eo invito non debere auferri: quod quoque intelligendum de apibus inclusis, & consuetudinem revertendi, si evolaverint, habentibus. Quid hic *de avibus majoribus*, das Feder-Wildpret/ dicendum, de his consulenda sunt cujuscunque loci consuetudines.

27 De pœnis similium furum. Pœnam furum ferarum variam faciunt, inter alias vel est pecuniaria vel corporis afflictiva: hanc quod attinet, vix invenies sylvam venatoriam in aliquibus provinciis, in qua non sit erectus lapis, Marckstein/ sive columna terminalis, Hägseule/ cum inscriptione pœnarum pro singulis feris applicandarum, ita ut quis suis oculis possit usurpare, pro lepore 10. pro apro, 20. pro Cervo 30. solvendos esse imperiales. Corporalis pœna varie infligitur, 1. Fustigatio cum relegatione perpetua, quam regulariter obtinere dicit *Eberh. Spech.cent.2.q.98. num.* 11. 2. Amputatio manus, quæ statuta est in Ducatu Hannoverano iis, scilicet, qui dolosè & contra mandatum aves capiunt, quæ nobis audiunt, die Reyger. 3. Carcer isque vel temporalis vel perpetuus, *vid.* tamen *Spech. d. l. n.* 14. *Knich. sub descript. Duc. Sax. n.* 275. ubi dicit, à pœna perpetui carceris, si posset imponi alia, judicem quam maxime abstinere debere. 4. Pœna Italica *Tratto di corda*, id est membrorum extensio, *Carpzov. prax. c.2. q.* 84. *n.29. Knich.d.l.n.* 261. & 259. ubi observat, fericidis aliquando dictatam fuisse pœnam, ut secundum numerum ferarum interemtarum, isti annos duos vel plures cornu cervinum in collo gestarent. 5. Pœna stigmatis, à qua tamen notatione in fronte consuetudo videtur recessisse, ideoque solent ejusmodi fures hodiè ferro candenti in dorso signari, *confer Spech. d. l. num* 11. & 13. ad has tamen pœnas tum demum primò deveniendum, quando ipse furans non habet tantum in ære, quantum loco pœnæ est statutum, vel Princeps sibi reservarit in suo edicto pœnam ex arbitrio applicandam, vel etiam circumstantiæ concurrentes has ipsas pœnas suadeant. Si autem hæ modo enarratæ pœnæ non sufficiant his furtis coërcendis, anne Princeps, certa lege promulgata, & sanctione expressa, feripetis tutò & illæsa conscientia ultimum supplicium possit irrogare? Sunt qui hoc omnino ne- 28 An pœna mortis habeat locum? gant, ut est *Alphons. à Castro l.* 1. *de potest. leg. pœn. c.* 6. & *Besold. h. l.* appellantes illos Tyrannos, qui morte mulctari aliquem jubent ob interfectum Cervum, pluris bestiam quam hominem æstimantes. E contra sunt qui quæstionem hanc affirmant, dicentes, cum non esse Tyrannum qui capite plectit feripetam, ex ratione, quasi nulla inter hominem & bestiam sit proportio, quia ex hac etiam hypothesi sequeretur, quod fures etiam animalium mansuetorum, & aliarum rerum, ex jure Civili & Carolino nunquam essent suspendendi. Nullumque itaque contrariorum est argumentum de proportione inter feram & hominem, quæ enim est proportio inter rem vilissimam domino ablatam 5 scilicet solidorum, & hominem præstantissimum, qui tamen ob hos ablatos cœteris paribus rectè suspenditur. *Carpz. d. l. n.*42. Si enim potest capite multari, qui læsit privatum quendam amotione rei, multo magis qui Principem & summam Majestatem lædit & contemnit, pœna capitis est dignus, §. 9. *Inst. de injur.* Deniq; quantum possibile, hæc pœna est restringenda, nec unquam temerè extendenda; Et judex omnes qualitates & circumstantias, quæ in reliquis omnibus criminibus veniunt considerandæ, exactè & probe hic quoque perpendeat & examinet, an scilicet furtum hoc sit commissum expressa, voluntate Majestatem contemnendi, vel cum vi alteri inferenda conjunctam, vel sine ea, ut si forte fortuna aliquid feri demortui inveniatur. 2. An impetus iræ vel alius affectus ansam dederit furto. 3. An furans sit justæ & legitimæ ætatis, an vero non. 4. An in iis locis furans venatus fuerit, da das Wild seinen Stand hat / und sonderlich gehäget wird/ an verò extra illa loca. 5. Et tempus quoque considerandum venit, an furtum sit factum nocturno an diurno tempore, 6. an furans quid de lucro, quod acquirere intendebat, participaverit, an vero non. Quæ & similes circumstantiæ feripetam possunt Capitis pœnæ modo subjicere, modo eximere.

De furibus honoris & existimationis, von Ehrendieben / dabitur occasio plura notandi *infrà, sub verb. injuria.* 29 Ehrendieb.

Dienst. Dienstbotten.

SUMMARIA.

1. *Quid de famulis & servis domesticis statuatur in R. J.*
2. *Qualis autor de hac materia præcipue tractet?*
3. *Si res vel pecunia mittatur per servum, & amittatur, cujus sit damnum?*
4. *De privilegiis servorum & famulorum.*

1 Quid de famulis & servis domesticis statuatur in Recessibus Imp. R. *J. de anno* 1530. §. 27. disponit, servos, famulosque Catholicos non esse a Concionibus Catholicis prohibendos. In *Reform. Polit. anno* 1530. *tit.* 31. nec non *anno* 1548. *tit.* 24. *&* 1577. *tit.* 25. §. 1. amplius sancitur, ut nemo alterius famulos, servosque domesticos suscipiat, qui literas dimissoriales prioris Domini non habent & ostendere non possunt, nisi tales sine justâ causâ ipsis denegentur. Quin etiam famulis & servis constituendam esse certam mercedis taxam, modumque cibi & potus, quem excedere propterea que servitium deserere ipsis minimè liceat. Textus videri potest in *Constitut. harum tom.* 1. *h.t.* Servitium fœneratitium, wucherlich Dienst-Geld; ut nimirum juxta creditum adhuc certa servitia præstentur usque ad summæ capitalis restitutionem, omninò est damnatum, sub pœnâ amissionis quartæ partis capitalis, *Reform. Polit. anno* 1530. *tit.* 30. §. 3. si quis enim stipuletur in fraudem usurarum ein Dienst-Geld/ id prohibitum est, *Meichsnerus lib.* 1. *decis.* 12. *n.* 27. *&* 33. Servitia tamen Ecclesiastica cœteris omnibus præferenda & pretiosioria sunt, Kayserl. Erklärung der *Religion anno* 1548. *tit.* 20.

2 Qualis Autor de hac materiâ præcipue tractet. De famulis domesticis, von Dienstbotten und Ehehalten/ de eorum officio in Dominum, ac Dominorum jure in famulos: item de Dominorum officio erga famulos suos, vide omninò *Herm. Stamn. de servit. personali lib.* 2. *& c.* 1. *& seqq.* Ubi etiam *c.* 5. *& subseqq.* sequentes tractat quæstiones. (1.) An Dominus famulum suum cogere jure possit, ut alii quam sibi ministerium præstet: (2.) An & quatenus fori & immunitatis privilegia ad famulos extendantur, (3.) De famulorum salario quantum esse, & quo tempore solvi debeat? (4.) *Cap.* 8. circà diminutionem salarii famulorum varios casus recenset & decidit. (5.) De famulis ante finitum locationis tempus ex famulitio famulosè discedentibus, von Knecht und Mägden/ die vor der Zeit aus Muthwillen aus ihrer Hn. und Frauen Diensten gehen. (6.) Quando merces famulorum augeri debeat & qualiter? (7.) An famulus sciens delictum, quod alius in Dominum vult committere, teneatur deferre? & An non revelans delictum, puniatur & quomodo? (8.) An & quibus casibus Dominus ex famuli sui extra officium suum delinquentis facto obligetur? (9.) An Dominus de facto famuli sui, qui circa suum officium deliquit, & in eo modum excessit, teneatur?

3 Si res vel pecunia mittatur per servum, & amittatur, cujus sit damnum. Amplius & hoc notatu dignum est: si tibi centum debeo, & per servum meum, qui probus ac fidus fuit existimatus, eadem tibi mitto, isque cum pecuniis aufugit, cujus damno nummorum amissio cedat? & videtur, quod creditor hanc jacturam pati debeat, quia justus error est credere fide dignis, ut inquit *Bartol. in l.* 1. *col.* 2. *vers. ulterius procedo ff. ad Turpil.* Hinc à calumnia excusatur, qui instigantibus personis fide dignis, & quibus quis verisimiliter debet credere, accusavit, puta Syndicus Comitatus, qui ad aliorum instigationem maleficia denunciat, debet credere vel non credere instigantibus, secundum personarum qualitatem, ut tradit Andr. Tiraquell. *de pœn. causa* 51. *num.* 12. *per multas allegationes.* Item, quia tutor pecuniam pupillarem deponens apud Mercatorem, qui idoneus reputabatur, non tenetur, si ille decoxerit. *l. si res pupillaris,* 51. *ff. de Administrat. Tutor.* Surdus. *de Aliment. tit.* 9. *quæst.* 40. *num.* 38. dicens Bartol. hoc persequi *in l. si soluturus ff. de solut.* & tamen interest Reipubl. res minorum salvas iis esse, & magna cum prudentia administrari. Ac pro hac sententia etiam facere videtur. *l. Argentum ff. commod.*

Contrarium tamen in hac facti specie respondendum est; jacturam scilicet istorum nummorum ad debitorem, mittentem nummos per famulum, pertinere. Quia nimirum eorum Dominus remanet, donec ad creditorem fuerint perlati. *text. insign. in c. significante,* & ibi *Parnomitan. de pign. Bart. in l. si procurator. de condit. sine caus.* & jus omne dictat, quod res Domino suo, & proprietario pereat, *l. pignus,* 8. *C. d. pignoratis Actio.* Accedit, debitorem in quantitate vel genere, de quolibet casu etiam fortuito teneri, quia genus non potest perire. Soarez. *in Thesaur. recept. sentent. verb. furtum. num.* 399. Anton. Gomez. *var. resolut. tom. c. cap.* 7. *n.* 3. *circ. Med.* Ubi addit, idem esse, si inter partes fuerit actum, ut ipsemet debitor traderet, vel mitteret pecuniam per certum nuncium; quia si per alium mittat, inquit, tenetur, & non excusatur, quia non potest videri diligens, qui venit contra formam pacti, vel mandati, text. est *in l. eum, qui.* §. *fin. eum l. seq. ff. commodat. & in l. diligenter. ff. mandat.*

Si autem creditor & debitor inter se convenerunt, quod debitor certam rem traderet ei, qui portaret certa talia vel talia signa, & aliquis ex circumstantibus vel transeuntibus, illud intelligens, vadat ad debitorem cum ejusmodi signis, ignorante creditore, & ipsi solvat debitor, utrum liberetur? Ac respondetur, quod sic, cum non censeatur esse in culpâ, idem *Gomez. d. loc.* quod tamen intelligit de debitore speciei,

secus

secus si debitor quantitatis vel generis esset &c. Wie der Dienstbotten bochen/ trotzen/ und Hochmuth abzustellen. *vid. Zorer. part. 2. q. 18. n. 4008. & seqq.*

4 De privilegiis servorum & famulorum. Servi qui in domo nostrâ versantur, ac familiam nostram administrant, in petitione *salariorum* suorum reliquis creditoribus *præferuntur*, item Manuarii, quotidiani, qui de die in diem laborant, die Taglöhner/ *Thes. Bas. vol. 7. d. l. lit. B. 4. d. 4. l. n. 3.* & servis jussu Domini quid committentibus, in iis, quæ atrocitatem sceleris non habent, planè ignoscitur: in facinoribus autem non quidem ignoscitur, cum dicto audientes esse non debuerint, remissior tamen pœna, quam si proprio motu deliquissent, imponitur, *ibid. vol. 2. d. 7. l. ggg. 3.* Servi quoque Professorum, Studiosorum Clericorum, Episcoporum, quibus serviunt, privilegiis itidem gaudent. *ibid. vol. 5. d. 29. l. uuuuuuu 1.*

Diffamatio.

De processu Diffamationis rite instituendo in *R. J. de Anno* 1530. 1531. 1532. 1555. & 1654. *citatis in tom. 1. meor. Constit.* clarè sub hoc titulo præscribitur. Amplius verò *Gailius lib. 1. observ. 9. n. 5.* tradit, quod diffamare sit ad judicium provocare, & quod diffamationum causæ duplex judicium sortiantur, adeoque diffamationis & actionis judicia sint separata & diversa, prout late traditur in *dict. lib. 1. observ. 11. & in disp. Henr. Hahn. de diffam.* ad quas lectorem in hac materia remitto. De Lege si contendat. Eadem ferè ratio *l. si contendat 28. ff. de fidejuss.* quod tale jus tribuit reo, ut possit exceptionem quam habet, actore agere cessante, coram judice suo principaliter proponere, & petere, ut judex sua sententia sibi exceptionem competere, & se contra illius actionem tutum esse declaret. Quamvis enim reis sine legitima causa non sit permittendum, ut quandocunque velint actores in judicium trahere possint, tamen hic justa causa subest, si actor agere cesset, & reo ex illius cessatione damnum vel periculum timendum sit. *Mynf. cent. 4. obs. 72. num. 7. Blum. de process. Camer. tit. 36.* potest enim debitor solus de sua exceptione plenam habere notitiam, & timere, ut ipso absente vel mortuo heredes præcipitarentur. Hoc itaque remedium *l. si contendat.* competit reis, qui exceptione tuti sunt, & tendit ad hoc, ut judex sua sententia declaret, reum sua exceptione tutum esse & eam illi competere; Itaque competit adversus eos, qui actionem, quam habere se dicunt, differunt, & adversus reum agere cessant, quippe in hac actione actores vocantur, & sic jus excipiendi, potest intentari per viam agendi, & quidem coram eo judice, qui competens esset, si actor reum conveniret sua actione, intantum, ut etiam persona privilegiata rei forum sequi teneatur, prout hæc omnia latissimè deducit, *Wolffg. Lauterb. in tr. de remed. jur. ex l. si contendat.*

Dilatio.

SUMMARIA.

1. *Lites terminorum accurata observatione esse abbreviandas.*
2. *Post terminum elapsum neminem debere audiri sine restitutione in integrum.*
3. *Quid si dubium sit, an contra lapsum termini excusationes adsint?*
4. *Aliquando favore causæ dari contra terminum restitutionem.*
5. *Lapsum termini vim sententiæ obtinere.*
6. *Procuratori novo novus terminus non conceditur, si à defuncto jam fuit in causa submissum.*
7. *Qui termini prorogationem petit, in terminum & causam consentit.*
8. *Refertur constitutio ex R. J. 1507. de primo termino citationis.*
9. *Exceptiones dilatoriæ quando proponi possunt.*
10. *Nec procuratores invicem sibi terminos prorogare posse.*
11. *Terminos sub pœna observandos esse.*
12. *Judicem tamen pro circumstantiis terminos vel contrahere vel dilatare posse.*
13. *Si terminus ad concludendum datus justa de causa prorogari nolit, appellari posse.*
14. *Terminum in sententia præfixum prorogari non posse.*
15. *Omnes terminos hodie esse præjudiciales.*
16. *Post eorum lapsum non dari prorogationem citra restitutionem in integrum.*
17. *Prorogationes prorogationum non concedendas esse sine documento Impedimenti.*
18. *Remittitur lector ad novissimam formam processus ex R. J. de anno 1654.*

1 Lites terminorum accurata observatione esse abbreviandas. Cum Reipublicæ intersit lites abbreviari, termini processus probè observandi sunt, ut litigantium libidini non nimis indulgeatur, litesque immortales fiant. Hoc fine termini processus constituti, appellationi interponendæ decendium, revisioni quadrimestre, restitutioni quadriennium sub pœnâ desertionis præfixum, certusque in processu scripturarum numerus præfinitus, quem egredi ordinariè non licet; Hinc omnis terminus juris habetur pro peremptorio. *c. oblatæ. 57. c. sæpè. 44. de appellation. l. nemo. 3. c. de temporib. Appellation, Mynf. 1. obs. 71.* Idque tam in causis summariis, quam ordinariis. adeò ut si intra terminum nil probatum sit, is non sit redintegrandus, *Capyc. decis. 82.* cum post terminum nemo debeat audiri, *l. ob commissa 21. C. ad l. Jul. de Adulter.* ut effluxo termino ejus prorogatio peti nequeat, sed resti- 2 Post terminum elapsum neminem

debere audiri sine restitutione in integrum.

restitutio impetranda sit; *Klock. relat. Cam.* 80. *n.* 30. quo in casu, si dubium sit, an petens contra lapsum termini idoneas habeat excusationes, & id altiorem indaginem requirat, potest judex admittere examen, ita ut de exceptione termini lapsi, una cum meritis causæ disputent partes. *Mev. p.* 5. *decis.* 24. imò ex favore causæ aliquando contrà terminum detur restitutio, *Carpzov. lib. resp.* 74. alias legali termino elapso moræ purgatio non admittitur, *l. fin. ff. de decret. ab ordin. fac. c. pia; de except. in* 6. *Klock. relat.* 3. *num.* 478. Quia termini acceptio, ejusque lapsus vim sententiæ habet, idem *Klock. relat.* 15. *n.* 127. *Menoch. de Arbit. Jud. lib.* 1. *quæst.* 35. *n.* 2. *juncto n.* 6. quod enim tempore determinatum est, non debet ulterius porrigi, *arg. l. Imper.* 8. *ff. de postuland.* quia lapso termino parti adversæ, ex eo jus quæsitum esse dicitur. *c. de causis.* 4. *de officio legat. Otto Tabor. in Thesaur. loc. commun. lit. F. c.* 10. Idcircò etiam procuratori novo terminus concedendus non est, quando à defuncto procuratore in causâ conclusum fuit, & submissum, juxtà *recessum de anno* 1600. §. auff dem Fall ein *Procurator. Klock. relat.* 39. *n.* 11.

3 Quid si dubium sit, an contra lapsum termini excusationes adsint.
4 Aliquando favore causæ dari contra terminum restitutionem.
5 Lapsum termini vim sententiæ obtinere.
6 Procuratori novo, novus terminus non conceditur, si à defuncto jam fuit in causa submissum.

Quod si quis igitur termini probatorii sibi præfixi prorogationem petit, illum non tantùm ipsam termini assignationem, sed probationem quoque faciendam ratam habere, nulla dubitatio est, *l. fin. C. ad SC.* quia petitio prorogationis termini non potest esse absque consensu, ut ideo petens prorogationem non solum in id, quod prorogatum est, consensisse videatur. *dict. l. fin. & c.* 1. *extr. de judic.*

7 Qui termini prorogationem petit, in terminum & causam consentit.

In Recessibus Imperii hæc ferè de terminorum observationibus constituta sunt. In *Ord. Cam. Ratisbon. anno* 1507. *tit.* 36. Wann der Beklagte in termino citationis nicht erscheinet/ oder sein Anwald nicht antwortet/ so wird der Herr als ungehorsam gestrafft: Dann so der Herr einen Anwald setzet/ so sich der Sachen nicht beladen/ noch den Herrn defendiren will/ soll der Herr in Kosten verurtheilt werden/ und soll ihme zumessen/ warum er nicht erscheint als er soll/ und nicht einen geschickten Anwald erwöhlt; Es seye dann/ daß etwas neues vorgefallen/ so er nicht hat mögen bedencken/ so gibt man dem Anwald weiter Schub sich mit dem Herrn zu berathen: Ubi *in.* §§. *seqq.* & toto illo titulo plura de omnibus judicii, & Processus terminis tractantur, præsertim verò in *tit.* 39. traditur de exceptionibus dilatoriis, quod illæ, quando judicem, judicium vel actorem concernunt, etiam ante exhibitionem vel insinuationem libelli statim opponi possint, peremptoriæ verò demùm post litis contestationem proponi debeant.

8 Refertur constitutio ex R. J. 1507. de 1. termino citationis.
9 Exceptiones dilatoriæ quando proponi possunt.

In *Recessu Imperii de anno* 1566. §. ferner nachdem auch befunden. 93. Hoc insuper sancitum, ut nec procuratores partium sibi invicem terminorum prorogationes largiri possint: verba hæc sunt: Ferner nachdem auch befunden worden/ daß die Procuratores, ihren Gegen-Anwalden/ offtermahls in- und ausserhalb Gerichts/ länger Termin bewilligen und zulassen/ dann die Ordnung vermag/ dardurch der Partheyen Recht-hängige Sachen verzogen werden: Solchem zu begegnen/ setzen und wollen wir/ daß hinfürter in keines Procuratoris Willen oder Macht stehen soll/ in- oder ausserhalb des Gerichts einen Gegentheil zu seiner Handlung mehr oder andere Termin zu bewilligen/ dann die Ordnung selber ausweist/ und zugibt/ oder/ durch Cammer-Richter und Beysitzer erkennt werden. In *Ord. Cam. de anno* 1555. *p.* 3. *tit.* 37. præcipitur; daß die Procuratores die Termin und Ordnung halten sollen/ bey Poen eines Rheinischen Güldens/ so offt darwider geschehen/ zu bezahlen. Reservatur tamen judici, *eod. loc. tit.* 38. ut pro circumstantiis causarum ordinarios agendi terminos vel côtrahere, vel prolongare possit daß er nach Gelegenheit und Gestalt der Sachen/ Händel und Nothdurfften auff Anruffen der Partheyen/ oder für sich selbsten ex officio die bestimmte Termin mässigen/ mehr oder weniger termin, oder Dilationes geben/ auch weiter Schrifften/ dann die Ordnung vermag/ als nemlichen triplicas, quadruplicas, und dergleichen/ doch in einer gewissen Anzahl/ und beeden Theilen zugleich zu zulassen/ und derohalben denen Partheyen/ daß solches ihre Nothdurfft erfordere/ mit den Eyden zu erhalten/ aufzulegen; quod enim in causis præsertim majoribus, judiciorum terminorumque solennitatibus inhæreri perpetuò non possit, jam suprà *tit.* 3. *part.* 2. *n.* 22. & 23. notavimus. Imo terminus ad concludendum datus, propter aliquas causas prorogandus est, ita ut si non fiat, appellari possit. *Marta. dig. Noviss. tom.* 1. *verb. Terminus. c.* 10. Terminus verò in sententia ad probandum datus, prorogari non potest. *Idem, c.* 12. *ex decis. Rotæ Genuæ* 108. *Flaminii Cartarii.*

10 Nec procuratores invicem sibi terminos prorogare posse.
11 Terminos sub pœna observandos esse.
12 Judicem tamen pro circumstantiis terminos vel contrahere vel dilatare posse.
13 Si terminus ad concludendum datus justa de causa prorogari nolit, appellari posse.
14 Terminum in sententia præfixum prorogari non posse.

De cætero verò & ordinariè termini præjudiciales, quales hodiè sunt omnes, ex *recessu Deput. de anno* 1600. §. 92. Demnach auch nunmehr alle Termini præjudiciales seynd/ quibus lapsis jus parti quæsitum, quo stante, ulterius quasi re integrâ procedi nequit, derowegen auch nicht andere neue Zeit mag gestattet werden/ also alle die Recess, darinnen bißhero vielfältig post purificatum terminum, Zeit pro novo termino gebetten/ gantz überflüßig und vergeben/ denn was auch für Ursachen vorbracht/ oder bescheinet/ jedoch citra remedium restitutionis causa cognita & auditis partibus, dardurch der Parthey nicht geholffen werden mag/ derowegen sollen zu Gewinnung der Zeit/ und Verhütung dergleichen vergeblicher Submissionum solche Recess den Procuratorn ernstlichen hiemit verbotten seyn; Et prorogationes prorogationum sine probatione impedimenti non indulgendas esse. *eod. recess. dep.* §. 91. disponitur, his verbis: Wiewohl auch alle prorogationes prorogationum ohne Bescheinung gnugsamer Ursachen

15 Omnes terminos hodie esse præjudiciales.
16 Post eorum lapsum non dari prorogationem citra restitutionem in integrum.
17 Prorogationes proroga-

…tionum non concedendas esse sine documento impedimenti.

Ursachen zu bitten verbotten / also wo hernacher post terminum die Verhinderung gleich bescheinet / solches doch nicht in acht genommen würde / und dieweil der Gegentheil per lapsum termini schon ein jus und præjudicium erlangt / so ihme stracks / und causa non plenius cognita, nicht mag wieder entzogen werden; Nichts destoweniger befindet man / daß bishero derselbigen vergeblichen Recess viel gehalten / daß prorogatio ohne Bescheinung / etwan nur allein also (dieweil ein Bott vermuthlich / oder sonder Zweiffel unterwegen) gebetten worden / welches dann an sich selbsten kein Ursach / ut ex quo non potest constare de diligentia partis principalis &c. Derowegen sollen solche vergleichliche Recess hiemit bey ernstlicher Straff insonderheit verbotten seyn.

18 Remittitur Lector ad novissimam formam processus ex R. J. de anno 1654.

Reliqua omnia quia clarissimè traduntur in novissimo *R. J. de anno* 1654. *à* §. 34. *usque ad* §. 135. & ibidem ordinata sunt, Lectorem illuc, & ad *tom.* 1. *harum Constit. verb. Exceptio, & verb. Process.* remitto. Quibus breviter adjungo sequentia per modum Marginalium: Prolongationem processus ad judicii dedecus spectare, atque in causis & processibus promovendis arbitrio judicis multa committi; Modum antiquum articulandi, & ad articulos respondendi esse sublatum, & hodie in supplicatione pro citatione factum summariter saltem proponi, vel etiam punctatim, si causæ circumstantiæ id exigant, citatio verò omnibus citatis est intimanda, & si cum supplicatione pro citatione libellus non simul exhibeatur, processus nulli decernuntur, & si ambo citato non intimentur, ille ad parendum non est obligatus. In arbitrio verò Actoris utrum probatoria sua statim cum supplica pro processibus, an verò in primo termino producere velit, aut etiam rei exceptiones primum exspectare, reo autem pro circumstantiis causæ & loci congruus terminus est assignandus, qui si non compareat, intra sex juridicas Actor in contumaciam ejus in causa principali procedere potest. Exceptiones dilatoriæ & peremptoriæ omnes simul & semel proponendæ sunt, sub pœna præclusionis, exceptis tamen fori declinatoriis. Et conceditur quidem reo dilatio ex relevantibus causis, præsertim si illas jurato confirmare velit, & ad solam causæ protelationem non tendant. Procuratoria in 1. termino producenda sunt sub præjudicio, aut de iis cavendum. Insuper juramentum Calumniæ à partibus earumque Advocatis & Procuratoribus, vel in persona, vel per mandatarium præstari debet, exceptis Principum Consiliariis, quantum ad eorum causas attinet: Porrò traditur in *R. J. an.* 1645. quid in primo termino & secundo, nec non sequentibus fieri debeat. Quid de articulis probatorialibus & responsionibus ad eos sit statuendum, ad quod impertinentia vel irrelevantia ad probandum non sint admittenda. Dilatio verò secunda vel tertia sine causæ cognitione non concedenda, amputatis eorum prorogationibus, & ut in tertia dilatione ea requisita observentur, quæ olim erant in quarta. Pendente termino probatorio, nulla interim scriptura, nisi ex decreto & permissione Judicis admittitur. Si actor probationem non offerat, vel judex arbitretur nulla probatione opus esse, reus quoque concludere debet. Porrò in d. R. agitur de Commissariis, quomodo rotulum testium conficere & transmittere debeant, de interrogatoriis criminosis rejiciendis & petenda publicatione attestationum, ut una cum aliis documentis alteri parti possint communicari, & quælibet pars una Scriptura desuper concludere, reservato tamen judicis arbitrio, ob der letzte Satz dem Kläger oder dem Beklagten zugestatten. In sequentibus tractatur de causis appellationum & reproductione processuum in primo termino cum justificatione formalium, de Mandatis revocatoriis attentatorum compulsorialibus, editione rationum decidendi, requisitione actorum prioris Instantiæ intra 30. dies ab interposita appellatione productione actorum prioris instantiæ inrotulatorum & clausorum sub pœna arbitraria. Ulteriori eorum requisitione, & ut appellans si nulla velit exhiberi gravamina, id statim indicet, ut processibus inseri possit, reusque de hac declaratione notitiam habeat. In causis gravioribus aut pauperes concernentibus indulgendus est ad acta habenda terminus. Supplicationes pro processibus cito debent expediri, processusque mature extrahi & insinuari, & fatalia appellationis non facile prorogari. Exceptiones non devolutionis vel desertionis simul in primo termino non sunt proponendæ, & submittendo ad acta priora appellante, idem appellatus in termino primo faciat. Si verò appellans nova velit producere, ad juramentum se offerre tenetur, quod de istis novis nullam antea habuerit notitiam aut producere nequiverit, vel non necessarium esse existimaverit, quod idem etiam in persona appellatur.

In causis mandatorum s. c. non licet, terminum petere ut conficiendum, sed exceptiones exhibendæ sunt, vel docendum de paritione, si relevantes esse videantur exceptiones, replica admittitur & debent exceptiones simul produci sub præjudicio. Quæ omnia in d. R. ita ex ordine accuratè præscribuntur.

Doctor.

SUMMARIA.

1. *Doctorum encomia, nobilitas & privilegia.*
2. *Officia Doctorum paria cum Nobilibus & Illustribus.*
3. *Invectiva Francis. de Amaga in contemptores Doctorum.*
4. *In malos & indoctos redundare debere convitia.*
5. *Illustres personas olim assumpsisse gradum Doctoratus.*
6. *Imp. aliquando immediate Doctorem renuntiare, aliquando Comit. Palatinis hanc potestatem concedere.*
7. *An Doctores Bullati paribus privilegiis gaudeant?*
8. *Hodie non tam ad gradum, quam ad doctrinam respici.*
9. *Recensentur qualitates in Consiliariis Imp. Aul. & Assessor. Cameræ requisita.*
10. *Quam hodie habeant autoritatem responsa Doctorum & facultatum, & quid de præjudiciis?*

1 Doctorum encomia, nobilitas & privilegia.

DE Responsis Prudentum, & Doctorum communi opinione *vid. aliqua notata supra verbo consilia pag.* 608. De Doctoribus sancivit Imperator Constantinus *in l. Magistros C. de Profess. & Med.* sequentibus verbis: *Quisquis docere vult, nec temerè nec repentè prosiliat ad hoc munus, sed judicio ordinis probatus decretum mereatur curialium, optimorum conspirante consensu;* Hi Doctores taliter promoti Nobiles sunt, & vocantur in *l.* 2. §. *fin. ff. de excusf. tut.* Nobilissimi in *l. diximus.* 4. §. 1. *in fin. ff. eod. l. providendum.* 7. *C. de Postul.* Egregii & Illustres *l.* 2. §. *fin. ff. qui pet. tut. l.* 2. §. 9. *C. de tut. jur. concl. Tholos. lib.* 18. *de Repub. c.* 4. *n.* 10. quia Doctoratus Nobilis & egregia est dignitas, *Tholosan. d. l. n.* 14. *Guido Papæ. decis.* 88. *n.* 3. & per consequens Doctor Nobilis & egregia persona, *Rol. Cavaglos. decis.* 38. *num.* 16. *lib.* 1. *Menoch. de A. J. Q. lib.* 2. *cent.* 1. *cas.* 70. *num.* 9.

Quod si res ex effectu definiẽda est, iisdem Doctores cum Nobilibus gaudent privilegiis, & sine speciali Impp. permissu portant insignia Nobilium, Wappen mit offenem Helm/ *Cassan. in catalog. glor. mund. p.* 1. *consid.* 38. *Comman. de jur. Majest. disp.* 3. *n.* 64. *Besold. in Thesaur. pr. verbo*: Wappen. Vestes & Catenas aureas gestant unà cum Nobilibus in genere, *O. P. de anno* 1557. *tit.* 11. *&* 12. & *de anno* 30. §. Und so einer. *Georg. Becht. de salv. conduct. class.* 3. *num.* 226. quæ reperitur inter *Thesaur. Basil. vol.* 2. ubi ait: ita pro Doctoris cujusdam uxore, contra C. & S. Civitatis. A. in Camerâ Imp. pronunciatum esse, quia Statuta vestiaria Civitatis non derogent privilegiis in corpore juris & Constit. Imperii contentis, *Coler. p.* 2. *c.* 3. *n.* 171. *& seqq.* imò, die von Adel/ so keine Ritter/ noch Doctores seynd/ sollen kein Gold noch Perlein offentlich tragen/ *Rec. Imp. anno* 1500. *tit.* von Uberflüßigkeit der Kleider.

Propter hanc Doctorum dignitatem, & privilegia consequitur, ut injuria Doctori illata atrox dicatur, *Menoch. de Arb. Jud. cas.* 262. *n.* 17. *& seqq.* nec manus debeat in eos injici. *Matth. Coler. p.* 203. *n.* 157. quod quidam eò extendunt, ut ne quidem in causâ criminali, capi vel torqueri possint, *Coler. d. cap.* 3. *num.* 173. ubi tamen parum in hoc fidendum esse monet; Nam sicut Doctores, personæve Illustres aliis præferri gaudent, ita majori studio à criminibus abstinere, bonamque fidem agnoscere tenentur, aliàs assertio multorum, quasi ob debita vel delicta carcerari non deberent, potius adulatio est, & iisdem cum aliis pœnis erunt subjiciendi, prout approbatum factum cujusdam civitatis memini in *C. J. A.* 15. *Martii anno* 1668. Alii addunt, quod à militaribus personis provocando inquietari Doctores non debeant, nec provocati comparere teneantur; Cum armiger Doctorem ad duellum provocans æquè sit absurdus, ac si hic illum ad disputationem provocaret, *Paris de Puteo de re milit. lib.* 9. *q.* 5. *& seqq.* quam traditionem non traho ad illos, qui æquè ac milites in tractandis armis sunt exercitati.

Si officia consideramus, Doctores in judicio Imper. Aulic. & Camerâ paribus cum Nobilibus fruuntur stipendiis, *Ord. Cam. p.* 1. *t.* 43. *R. J. de anno* 70. §. Demnach. *R. J. de anno* 54. §. dieweil auch. 11. Et acceptantur loco Nobilium, maximè si nobiles non sunt idonei. *O. C. pag.* 1. *t.* 13. §. 3. *in fin. R. J. de anno* 57. §. weiter nachdem. 18. *Denais. in jur. Camer. tit.* 13. §. 3. In Recessu Imperii Augustano de anno 1500. tit. Was den Reichs-Räthen zur Sold geben werden soll. Constitutum est, ut Consiliarii Regimenti Imperialis pro honore & Authoritate Imperatoris, & Imperii, ein Graf oder Herr sechs Pferd/ ein Prælat, Edelmann/ Doctor, oder Licentiat, vier gerüster Pferd halten soll. Externum namque cultum, & civilitatem negligere minimè decet, quia sordes, si non tollunt, saltem diminuunt virum, hinc in *Ord. Camer. t.* 8. sancitum, mit zierlich- und ehrlicher Kleidung / auch sonsten in allem Wesen und Wandel vor andern stattlich/ ehrbarlich und dapfferlich halten und erzeigen/ damit der Kayserl. Maj. und Ständen des Reichs zu Ehren/ gegen männiglichen in äusserlichem Schein darfür angesehen/ wie billich geacht/ und gehalten werden / wie sichs auch ihrem Stand nach wohl ziemet und gebühret. Unde in publicum progredientes, suos pedissequos habere debent, *Denais. lib.* 3. *t.* 15. *Stypman. de Referendar. c.* 3. *n.* 50. *& seqq.* Juris idem Doctores cum Nobilibus in Capitulares Ecclesiarum Cathedralium eliguntur, & Colo- 2 Officia Doctorum paria cum Nobilibus & illustribus.

Coloniæ Aggripinæ octo Theologiæ vel juris Doctores recipiantur.

Tacitè nimirum quoque nobilitat Princeps, si quem lateri suo adhærere sinit. *l. ult. c. de Excus. tut. Georg. de Cabed. p. 2. obs. p. 2. decis. 73. n. 4. Menoch. de A. J. Q. cas. 68. num. 35.* Si tanquam Cancellarium assumit sui palatii, *l. 8. ff. de Senator. l. omnium. in p. 2. C. de Testamentis. l. 2. in pr. C. de LL.* & tales esse, qui præsunt Consil. Imp. Aul. aut Cameræ, electos videlicet in locum antiquorum Patrum conscriptorum, tradit *Schneidw. ad §. filiusf. n. 2. instit. quibus mod. jus patr. potest. solv.* sunt enim perpetui & togati senatores. *Visit. Memorial. de anno 70.* §. Dann obwohl. *Concept.* der verneuerten Cammer-Gerichts-Ordnung / *t. 9. in pr. Roding. Pandect. Cam. lib. 4. tit. 3.*

Hinc patere, ait *Stypman. d. c. 3. num. 17.* quanto in honore Doctorum Juris status ab Impp. & omnibus Imperii Ordinibus fuit habitus, ut mirari liceat, invenire hodiè homines, qui omnes ingenii vires intendant, ut aliquid contemptum in hunc ordinem dicere possint. Unde sequentem in modum in Doctorum contemptores invehitur *Francisc. de Amaya in eod. lib. 10. tit. 53. n. 32.* Et cùm hoc ita honorificum sit, ut nihil in republicâ honorificentius excogitari possit, quis meritò non succenseat, cum viderit omnes literarum gradus ita vilipendi tanquam dedecore plenas, & cum iras concitant, si Professores aut litteratos vocamus doctores, aut Licentiatos, imò, quod magis dolendum est, vel potiùs ridendum, cum ignominiâ vel contemptus causa Licentiati dicuntur literati; ô tempora! ô mores! ita solet temporibus, quæ vim habent maximam, evenire, ut honestas cum turpitudine certet, & dignitas cum utilitate, & honor, laus, fides, justitia, omnisque virtus irrideantur, quæ omnes litteris imbuuntur, sine quibus respublicæ felices esse non possunt.

3 Invectiva Francisci de Amaya in contemptores Doctorum.

4 In malos & indoctos redundare debere convitia.

Nec aliquid solidi inventum, quare Dd. sperni mereantur; Si enim superficiariæ doctrinæ candidatis ista sæpius insignia conferuntur, si auri argentique corruptela indignorum, & imperitorum capita his laureis coronat, si plures hodiè Doctores, quam docti numerantur, si à quibusdam justitia non promovetur, sed differtur & opprimitur, hæc vitia & abusus rem cætera præclaram, & laudabilem in odium trahere non debent. Narrat *Stypman. sæpius. cit. c. 3. n. 26.* in Pomerania, Nobiles antequam ad munus Assessorum vel Referendariorum sublimarentur, in patria Academia per aliquos annos docere debuisse, ut ista ratione verum penetrarent legum sensum, & conferendo cum veteribus JCtis super actis, quæ ex variis locis sæpiùs ad Facultatis collegium mittebantur, prima Processus initia imbiberent, ne postea ignari rerum in Aula negotia præcipitarent. Historiæ nos docent, Principes, Comites, & Nobiles laudi & gloriæ sibi duxisse, si publicè laureis Doctoralibus coronarentur. Quamvis enim major dignitas attendenda, & ab ea denominanda sit persona, dignitas tamen dignitati juncta, eam non abolet, & auget & Illustriorem efficit. Ita *Joannes* cognomento *Theologus Venetorum & Mediolanensium Princeps*, non ob hoc Princeps esse desiit, quod in Parisiensi Academia literas, & Theologiam didicit, gradumque Doctoris consecutus est; Nec *Hermannus Hassiæ Landgravius*, qui Magisterii insignibus est condecoratus. 5

5 Illustres personas olim assumpsisse gradum Doctoratus.

Privilegia nimirùm non competunt, nisi Doctoribus legitimè examinatis, approbatis & promotis, qui non prensatione nec precibus, neque muneribus & largitione, sed propter præclaram utriusque juris sententiam Doctoralibus Infulis sunt exornati. Quia enim privilegia hæc favore scientiæ & studiorum, undè in publicum utilitas emanat, conceduntur, meritò iis gaudere non debent ignavi umbratilesque, quorum promiscuis promotionibus evilescit Nobilis Titulus Doctoris, & Respublica otiosis hominibus repletur, in quos redundare debet, quidquid in Doctos à malesanis evomitur convitiorum; Doctor siquidem indoctus, quem legum dolorem, silentiarium, & Secretarium appellat, *Hippol. de Marsil. tr. de Bannis. verbo Commissario. num. 58.* frui privilegiis Doctorum, & Nobilium non debet, etiamsi in Academia promotus sit. *Tholosan. de Republ. l. 18. c. 9. n. 9.* sicut nec illi, qui metas suæ vocationis egrediuntur, & Mercantias & Cambia exercent. *Coler. c. 263. n. 165.*

Solet etiam aliquando Imperator immediatè doctorem renuntiare, quia ipse est fons perennis omnium dignitatum, sicque Rudolphus II. Imper. Augustissimæ memoriæ, Dn. Barthol. Bezium, oratorem primum & Legatum Cæsareum ad Portam Ottomannicam, post Consilii Bellici in Aulâ Pragensi supremum Præfectum, antequam operâ ejus tam illustri uteretur, majoris dignitatis & reputationis gratia solenni Diplomate Doctorem juris renunciavit. Eandem potestatem, creandi Doctores, Licentiatos, Magistros aliquando Imperator concedere solet Comitibus Palatinis, sed raro & plerumque limitatè, cum conditione prævii examinis rigorosi, ad quod æquè ac in Academiis Doctores aliquot eximii de professione creandi adhiberе solent, ut *l. 7. C. de Profess. & Med.* satisfiat. Ideo memini anno præterito, cuidam lauream Doctoralem in Medicinâ petenti, Imperatorem Diploma non concessisse, donec à peritis Medicinæ Doctoribus se examinatum approbatumque doceret. 6

6 Impp. aliquando immediatè Doctorem renuntiare aliquando Comit. Palatinis hanc potestatem concedere.

Quæstio tamen movetur *Bullatis Doctoribus*, num paribus privilegiis frui debeant cum iis, qui in Academiis promoti sunt? Cum facile conniventia in ipsorum promotione propter examen privatum intercurrere possit, & adeò ipsi taliter promoti studiorum suorum fiduciam habere non videantur, dum publicæ Universitatis censuræ se subducendo in privatis ædibus 7

7 An Doctores Bullati paribus privilegiis gaudeant.

Comitis Palatini jura, & privilegio Doctoratus quærnnt, niſi forsan obſtet res anguſta domi, quæ ob nimios ſumptus præclariſſima ſæpè ingenia à publicis laureis deterret, aut alia juſta cauſa id ſuadeat. Quia tamen paritas poteſtatis & Authoritatis Cæſareæ in utroque caſu intervenit, ſive ab Imperatore aut Comite Palatino, ſive ab Univerſitate Doctor aliquis promoveatur, puras quoque utrosq; dignitate & Privilegiis eſſe haud abſurdè ſtatuitur, licet *Becht, de ſalv. cond. loc. ſuprà citat. cl. 3. th. 227.* tradat, tales non reputari Nobiles, nec in numerum Aſſeſſorum Cameræ recipi. per *O. C. p. 1. t. 3. §. 1.* ibi: In Univerſitäten/ welche wenigſtens von den Röm. Kayſern und Königen confirmiret/ adeoque ſemper Doctoribus in Academiâ promotis poſtponi.

8
Hodie non tam ad gradum, quam ad doctrinam reſpici.

Hodiè certè circà officia, quæ JCtis, conferre ſolent, non tam ad gradum quam ad doctrinam reſpicitur, licet publicum univerſitatis teſtimonium magnam eruditionis opinionem cuivis conciliet. *l. 7. C. de profeſſ.* Cum nemo debeat petere honores, quos non meruit, nemo judicare meritos niſi approbatos ab aliis, quod judicio facultatum in Univerſitatibus eſt relictum, quæ ideò inſtitutæ, ut his honoribus quaſi præmiis ſtudioſi ad majorem diligentiam accenderentur, & his quaſi notis ſuos in ſtudiis demonſtrarent progreſſus, ſicque ad Reipubl. officia admitterentur. Idcircò quinquennium in ſtudio juris & approbatis Germaniæ Univerſitatibus tranſactum anteà requirebatur, ut quis in Aſſeſſorem Cameræ Imperialis cooptari poſſet, quod tamen in

9
Recenſentur qualitates in Conſiliariis Imp. Aul. & Aſſeſſ. Cameræ requiſitæ.

ultimo *R. J. de anno 54. §.* Sintemahl aber 28. mutatum, daß nicht ſo ſtarck auff das ſtudium juridicum quinquennale auff Teutſchen Univerſitäten / ſondern auff die Qualitäten / Experientz/ Geſchicklichkeit geſehen werden ſolle. Idemque ſancitum *in Ordin. Conſil. Imp. Aul. tit. 1. in pr.* ibi: Grafen/ oder Herren/ Rittermäßigen/ Graduirten/ oder ſonſten Gelehrten/ Wohlerfahrnen/ frommen und geſchickten Perſonen: Quia enim ſuperficiariæ doctrinæ Candidatis ſæpiùs teſtimonia, & laureæ conferuntur, hinc aliis quoque mediis experimenta eruditionis capienda eſſe conſtitutiones Imperii præſcribunt, præſertim cum in officia majoribus non ſolius juris privati, ſed etiam publici notitia, Conſtitutionumque Imperii ſcientia requiratur, adeò *in Ord. Conſil. Imp. Aul. tit. 1. §.* alle dieſe 18. Perſonen in fine ſtatuum. Es ſollen auch alle dieſe Räth / der Reichs- und andern Sachen / ſo vor ſie kommen müſſen/ ſo wohl auch zum Theil der Nationen und Sprachen/ ſo an unſerm Kayſerl. Hof Recht ſuchen / ſo viel möglich/ kündig/ in den Rechten wohl fundirt/ gelehrt/ geübt/ und insgemein alleſamt dermaſſen beſchaffen ſeyen/ daß ſie von Rechts-Handlungen / desgleichen andern Sachen unſeres Kayſerthums/ und demſelben angehängten Reputation, Würde/ Hochheit/ Recht/ und Gerechtigkeit betreffend/ ſo offt es vonnöthen/ wiſſen Bericht zu thun/ fürzutragen/ zu tractiren/ und zu handlen/ damit ſie nicht allein in unſerem Kayſer-Reichs- Hof- Rath/ ſondern auch auff Reichs-Tägen/ und andern zutragenden Gelegenheiten mit Ruhm und Nutz mögen gebraucht werden/ zu welchem Ende diejenige/ ſo vorhero in des H. Röm. Reichs Chur- Fürſten / und Ständen vornehmen Dienſten nicht geweſen / bey ihrer Annehmung dem Examini unterworffen ſeyn/ und einen definitivè geſchloſſenen Proceſs, oder Acta deren/ vermög ihrer bey dem Examine leiſtender Pflichten/ referiren ſollen. Hæc de JCtis fuſiùs diſſeruimus, quia viri in Germaniâ magni ab initio iniquiores fuerunt Doctoribus, ut teſtari imprimis poteſt reformatio Friderici III. Imp. quam exhibet Goldaſt. in den Reichs-Handlungen. Sed aliter ſentiunt moderati cenſores, aliudque docuit experientia ſæculorum. Reſponſis prudentum antiquorum, *communes Dd.* opiniones vulgò comparantur: Sed latiſſima inter hæc duo eſt differentia, cum reſponſa prudentum, veluti lex, ſemper debeant attendi, & obſervari, communis verò opinio non ſemper, quippè quæ rationibus & legibus non ſuffulta non præjudicat, Finckelthaus. *obſ. 1. n. 11. & 12. & obſ. 32. n. 23.* Nam Doctorum dicta catenus attendenda, quatenus legibus conſentanea. *Mynſ. 5. obſ. 61. num. 6.* pulchrè *Carpzov. deciſ. 23. num. 15.*

Hodiè Dd. autoritas probabilis tantùm 10
Quam hodie habeant autoritatem reſponſa Doctorum & facultatum, & quid de præjudiciis.

eſt, non neceſſaria, *Suarez. in Theſ. comm. opin. lit. d. n. 104.* adeoque id ſaltem operatur Doctiſſimi JCti reſponſum, ut qui illud pro ſe habet, juſtam cauſam litigandi habuiſſe videatur, & in expenſas non poſſit condemnari. *Mynſ. ad §. 1. verſ. hæc autem. Inſtit. de pœn. litig.* Nota ſunt reſponſa facultatum juridicarum, quæ partes litigantes crebrò judicialiter ad Acta producere ſolent, de quibus tamen Noviſſimus *R. J. de anno 54. §.* zu dermahliger 86. ſtatuit, daß ſolche weder in referendo noch votando Ziel oder Maas geben/ noch ſo viel das factum belangt/ einigerley Weiß attendirt werden ſollen. Judex profectò communem ſequi non debet, ſi caſus in jure Communi ſit deciſus, quia lex ſcripta præponderat traditioni Doctorum, ad quam deſcendere non licet, niſi jure deficiente, aut adeò obſcurò, aut interpretationem prudentum, ex quâ communis opinio reſultat, deſideret, tunc enim ſequi debet illam opinionem, quæ majori æquitate & ratione nititur, vel in praxi obſervatur, *Zæſ. ff. de judic. num. 34.* Sed quod ad præjudicia Imperialis Cameræ attinet, quamvis alias judicis ſententia jus tantum faciat inter partes, ſi tamen Imperator judicat, inferiora tribunalia meritò præjudicia Cameræ ſequi debere tradit, *Manz. deciſ. Palat. q. 33. num. 11.*

Documenta, Originalia.

SUMMARIA.

1. *Quando documenta in Camera debeant produci.*
2. *Transumpto vel exempto regulariter non creditur.*
3. *De requisitis instrumenti originalis.*

VId. Supra verb. Abschrifft *fol.* 159. & *verb. Archivum. fol.* 299. *in O. C. Augustanâ Anno* 1505. disponitur, quod Notarii in Camera immatriculari debeant, & alias ipsorum instrumentis non credatur. In *R. J. an.* 1566. quod copiæ, cum ipsis originalibus productæ, apud acta retineri, originalia verò partibus restitui debeant. *In Instrum. Pacis* autem *art.* 16. §. 15. statuitur, quod restitui debeant archiva & documenta literaria, quæ adhuc salva reperiuntur, quod etiam repetitur *in Instrum. Pac.*
1 *Cæsar. Gall.* §. 108. In Camera imperiali cum supplicationibus etiam *documenta* earum offerri debent, supplicationum autem documenta sunt, quibus supplicationum narrata in continenti probantur, & sine quibus, si supplicationes afferantur, Processus denegantur, aut difficulter impetrantur. Sic ad impetrandum mandatum de non offendendo, non necesse est, ut narrata libelli Constitutioni fractæ pacis conformentur, sed satis fuerit, si vis publica quodammodo doceatur, aut notoria fuerit. *R. J. Ratisb.* 1. *anno* 94 §. zum andern wann/ *Roding. l.* 3. *in Pand. Cam. tit.* 21. Ut Processus ex Constitutione litigiosæ possessionis obtineantur, periculum futurum aut præsens, summarie vel per Epistolam, vel per instrumentum docendum, ut de eo Judici constet, necesse est. *Conclus. Cam. An.* 94. *Denais in verb. possessio litigiosa.* Et quemadmodum in causis denegatæ Justitiæ, una cum supplicatione Documentum offerendum est, quo requisitio Judicis doceatur, C. G. O. *part.* 2. *tit.* 26. *in pr. Mynf. cent.* 2. *obs.* 74. Ita in causis protractæ Justitiæ, ad obtinendam citationem de insinuatione promotorialium, & executione & Justitia denegata docendum fuerit. *Mynf. cent.* 5. *obs.* 56. Ad obtinendum mandatum S. C. vigore obligationum guarentigiatarum, aliaque obligationum instrumenta, in originali aut copia authentica producenda
2 sunt. Hinc transumpto sive exemplo regulariter non creditur *per text. in l.* 2. *ff. de fid. Instr. & in c.* 1. *eod. Curt. Jun. cons.* 166. *n.* 1. *Mascard. de probat. conclus.* 711. Unde ut fidem mereatur, necesse est, ut Judicis authoritate fuerit desumptum, *c. pen. & fin. de fid. Instrum.* & ibi Dd. & late explicat *Covarruv. var. quæst. cap.* 21 *n.* 3. ubi etiam citationem eorum, quorum interest, requiri dicit, *Mascard. d. loc. n.* 17. *& seqq.*

Quando documenta in Camera debeant produci.

Transumpto vel exemplo non creditur regulariter.

An autem Judicis autoritas, citatio partis, & alia necessaria requisita in exemplo desumendo, sive ut Dd. loquuntur in exemplatione instrumenti, præsumantur in casu non intervenisse, quando Instrumentum Originale & Transsumptum ipsum seu Vidimatum sunt antiquissima? consuluit *Fachinæ. lib.* 1. *cons.* 10. *num.* 32. *& seq.* Ac licet propter temporis antiquitatem alias omnia solennia præsumantur; tamen quando ex inspectione transsumpti non apparet, dicta solennia intervenisse, quæ scilicet adhibenda sunt in instrumenti desumptione & vidimatione, ut fidem faciat, nimirum Judicis autoritas & citatio, quorum interest, concludendum est, copiam sive transsumptum fidem non habere, præsertim etiam quando non fit mentio, quod dicta, solennia fuerint adhibita, nec ullum aliud concurrit adminiculum, quo namque casu præsumptio cessat, quod intervenerint dictæ solennitates. *Menoch. de præsumpt. lib.* 3. *præsumpt.* 132. *n.* 79. *Mascard. d. concl. num.* 83. *Afflict. decis.* 107. *Socin. Senior Cons.* 46. *n.* 41. *lib.* 4. Accedit, quod solennitas ista, quam Dd. extrinsecam vocant, regulariter non præsumatur, sed probari debeat, cum in facto consistat. *Fachinæ. d. cons. num.* 34. Documentum seu Instrumentum *secundum Besold. in Thes. pract. lit. O.* 15. aliud Originale seu Authenticum, Der Haubt-Brieff/ aliud Scheda seu inbreviatura, aliud exemplum ab authentico desumptum, ein vidimirter Außzug / aliud annotatio, ein Memorial, *Coll. Jur. Arg. l.* 22. *t.* 4. *thes* 3 *p.* 1. Originalia Documenta, Camera desiderat, & Copiis non credit, *Mundius de Comit palat. cap.* 3. *n.* 332. *& seq.* Exempla non probant, nisi originale exhibeatur. *Barbosa l.* 5. *c.* 29. *ax. per tot.* Authentica cum copiis in judiciis exhibenda, *Rittersh. in Nov. p.* 626. *num.* 8. Discrimen inter Authenticum & Exemplum *d. p.* 626. *num.* 7. Authenticum quid, *idem p.* 14. *n* 10. Authenticum autem alio nomine etiam Exemplar dicitur Exemplarium, ut apud *Ulp. l.* 10. *si in duob. Exemplariis ff. test. quemadm. oper.* qui *l.* 10. loquitur de gemino exemplari testamenti, id est, quando duo adsunt authentica testamenta, wann zwey gleichlautende Original eines Testaments vorhanden. Ita *Besold. d. l.*

Hoc adhuc monendum hic, quod documentum originaliter non productum nil quicquam probet pro producente, per *d. l.* 2. *ff. de fid. Instrum. & C. I. X. eod Covarr. pr. crim. q.* 19. maxime si contra id argumenta falsitatis pugnant, de quibus videri potest *Alvarez Pegas. rel. forens. c.* 19. *per tot.* Etsi enim miraculosam dicat esse probationem *Mascard. vol.* 1 *q.* 5. *n.* 15. ut credatur pelli alicujus animalis jam extincti, instrumento scilicet publico, id tamen ut fidem mereatur, omnibus numeris debet esse absolutum, ut nulla plane falsitatis præsumptione laboret. Præterea instrumentum 3

De requisitis instrumenti originalis.

referens, quod se coarctat ad relatum, de quo nil certi constat, in judicio nullam obtinet fidem, nisi quatenus ipsum relatum probat, & de eo apparet. *Auth. si quis in aliquo. C. de edend. Gail.* 1. *obs.* 82. *n. pen. Ruland. de Commiss. pag.* 2. *lib.* 5. *c.* 35. *Surd. cons.* 5. *n.* 57. Si enim pars adversa contradicat referenti, imprimis si illud referens relati tenorem non satis explicet, sine relato non creditur, *Cothm. vol.* 1. *resp.* 17. *n.* 70. & referens eo casu plane nullum est, *Natta cons.* 673. *n.* 4. *tom.* 4. *Cephal. cons.* 200. *n.* 7. *lib.* 2. *Wesenb. cons.* 15. *n.* 52.

Qui Instrumentum plura complectens capitula in aliquibus impugnat nihilominus illud in aliis non impugnatis articulis jure allegare, & in vim probationis, pro sua intentione, recte exhibere potest, per tradita *in l. quadam. §. nummularios.* & ibi *Bart. n.* 2. *ff. de edend. Bald. cons.* 156. *num.* 3. *Roman. cons.* 346. *n.* 4. *Angel. cons.* 304. *n.* 2. Imo si instrumentum quoddam ob defectum solennitatis fuerit impugnatum, nihilominus in aliis Capitulis separatis, & ad alium effectum tendentibus, impugnans, illud pro se adducere potest. *Cothm. vol.* 3. *resp.* 50. *n.* 60. Si producatur Instrumentum antiquum 100. vel 200. annorum, ex quo appareat rem tunc temporis ad alium pertinuisse, vel mala fide possessam esse, id non obstat possessori, cum tanto tempore facile intercedant rerum, qualitatum & causarum mutationes, circa dominium & possessionem, *Zas.* 2. *cons.* 16. *n.* 41. *Mascard. concl.* 1083. *in fin. & conclus.* 1195. *num.* 32. Vide etiam, *Brunnem. ad ff. & C. de fid. Instr. Tuscum. Sabell.*

Dolus.

Dolus in extrahendis processibus super Constitutione Pacis publicæ, quia in *animo consistit*, & difficilis est probationis, idcirco ex circumstantiis facti illiciti, & prospicuis indiciis deduci, & probari debet, quando scilicet vis publica, coadunatio hominum, incendium, hostilis invasio alieni territorii, evidenter apparent, super quibus etiam circumstantiis postea declaratio pœnæ fieri potest & debet, *R. J. anno* 1594. §. 68. demnach auch durch Cammer-Richter. Alias dolo & fraude Princeps minimè uti debet, etsi id fiat in Reipublicæ utilitatem, & dolus alias in justa causa videatur permissus. Doli vero interpretatio, in jure non ex eventu duntaxat, sed ex consilio quoque consideratur, & nemini, qui eum committit, patrocinari debet, imò doli & culpæ tenetur tam is, qui fecit, quam qui fieri curavit, persuasit, jussit vel causam præbuit, quorum singuli in solidum tenentur. In dolo etiam esse putatur, qui non facit id, ad quod ratione officii sui obligatur. Unde qui non facit, quod debet, non recipit, quod oportet, &, si recepit, ad ejus restitutionem tenetur. Ex dolo datur restitutio in integrum ei, qui læsus est: sed cum doli actio sit famosa, ob modicam summam locum non habet, sicut nec adversus eos, quibus reverentia debetur. Dolus futurus pacto remitti non potest, sed de præterito pacisci, & transigere nemo prohibetur. De Dolo in contractibus *vid. supra verb. Contractus.*

Donavvert.

SUMMARIA.

1. *Origo nominis.*
2. *Ejus incrementa.*
3. *Forma Reipublicæ.*
4. *Quomodo libertatem Imperialem amiserit.*
5. *Alia facti narratio.*
6. *Ex historia Pacis Westphalicæ.*
7. *Narratio Autoris Catholici.*
8. *Intercessiones pro absolutione Civitatis à banno.*

1 Origo nominis. Donaverda ex civitate libera Circuli Svevici, facta est provincialis Bavariæ Ducis. Germanice Donawert à Danubio scilicet & Wernico fluvio, qui urbem interluit, quasi dicas Danubii Vadum. Quamvis alii dictam velint à Danubio & Werth, id est Insula quod Danubius terram in qua ædificata Civitas in formam insulæ vel peninsulæ redigat, 2 Ejus incrementa. crevit hæc Civitas primum ex casis piscatoriis in Vicum, postea ex vico in oppidi formam redacta, & quondam ad Dillingæ & Kyburgi Comites pertinuit. His extinctis ad Sveviæ Ducatum devenit, imperante Henrico V. qui ex Sveviæ Ducibus natus est. 3 Forma Reipublicæ. Quod ad regimen ejus attinet, Senatum gubernant 12. Præfecti & Consules tres, quorum quisque menses 4. tantum Reipublicæ præest, post eum secundus & tertius totidem mensibus consulatum gerunt, donec confecto anni spatio ad primum gubernatio redit. Ex Senatoribus etiam eligitur Prætor Stadt-Amman. Cives præterea honestiores 70. numero eliguntur, qui cum res incidit gravior, ad consultationes adhibentur.

Civitas hæc ad nostra usque tempora libera Imperialis fuit, sed hodie eam Bavariæ Dux, qui idem Elector Imperii est, subjectam detinet 4 Quomodo libertatem Imperialem amiserit? & jam dudum contenderunt Bojarici Principes eam olim suæ ditionis fuisse, & Ludovici Barbati tempore, non sine magno dissensionum æstu favore Sigismundi Cæsaris adjutam, sicut plerasque alias, in libertatem sub Imperii patrocinio Anno 1420. se vindicasse. A Cæsarianis bello Germanico capta, tamen Passaviensis Pacificationis beneficio pristinam libertatẽ recuperavit, quam dum petulantius (*add. ut scribit Thuan. l.* 138. *p. m.* 1304. quod tamen negant Civitatis incolæ, & non citra

colorem, si proba sint, quæ attulit Autor der beständigen information juris & facti, wie es mit denen am Käyserl. Hof/wider des Heil. Reichs Stadt Donawerth ausgegangnen Processen/und darauf vorgenommenen Execution, eigentlich/und in Grund der Wahrheit beschaffen seye) exercuisset, Anno 1607. amisit. Plebs & Magistratus (subjungit Thuanus) in ea erat Protestantium doctrinæ addictus, quibus non bene cum Monasterii S. Crucis Antistite conveniebat. Historiam postea latius, sed odioso in Catholicos animo, describit *Oldenburger in Lymn. lib. 4. cap. 13. per tot.*

Modestius res enarratur in libello inscripto *Mercurius Germanus præcipuarum Imperii Romano-Germanici Aularum*, ubi sequentia tradit:

5 Alia facti narratio. *Donavverdam* Civitatem liberam Imp. *Maximilianus* Bavariæ Dux *Anno* 1607. in suam potestatem redegit, & hucusque possidet, causa occupationis erat hæc: Cum in civitate illâ Catholici, pro more apud eosdem recepto, publicè Sacra peragerent, & per plateas obambularent, (Procession hielten) cives verò, ut insolitum quid, illam cohibere vellent, res ad litigium primò, & hinc à verbis ad verbera pervenit, connivente Senatu loci. *Abbas* se indignè exceptum querebatur, & sacrorum turbationem maximè exaggerabat, (man hätte ihn mit s. v. Koth geworffen/und das Creutz/so er im Herumgehen getragen/zerbrochen) quo audito Cæsar *Rudolphus* II. ad Civitatem litteras dabat, quibus addita erat Clausula, purgationem Civitati reservans intra certum tempus; has acceptas Abbatem non prius Civitati communicasse, quam tempus jamjam effluxum esset, & Civitatem in bannum declarare statuisset Imperator, quo demùm ad Senatum eas deferendas curaverit, & simul responsa continuò danda esse voluerit; Spatium deliberandi sibi concedendum esse urgebant cives, maximè, quod tam celeriter omnia expediri non possent, cumque excusationem jamjam intenderent allegare, aliud, & quidem mandatum pœnale cum declaratione banni produxisse Abbatem, quam Duci Bavaro Cæsar exequendam commisit, qui eam occupavit. Restitutionem postmodum à Statibus Imperii, maximè Evangelicis, quæsitam esse; sed ob impensas in occupationem factas Dux retinuit, non restiturus eandem, donec illarum nomine ipsi satisfactum sit: Verùm enim verò executionem minus ritè aut secundum Imperii leges factam, notant Politici, quæ Duci Circuli *Würtenbergico* committenda fuisset. Restitutionem fieri jubet *Instrum. Pac. Osnab. Svec. art. 5. vers. quod ad Civitatem Donavverdam*, ibique *Waremund.* von Friedberg.

6 Ex historia Pacis Westphalicæ. In Historia Pacis Westphalicæ, impressâ *Irenopoli anno* 1679. omissis durioribus verbis, traduntur sequentia: Verùm ne tumultibus vacaret Germania, Donaverda suppeditavit, Bavariæ quondam Ducibus subdita, quorum tamen obsequium jamjam à duobus abhinc seculis, nescio quo motu, qui totam provinciam corripuerat, excussit, liberarum exinde Imperii urbium jure locoque gavisa, & post Lutherum Aug. Confessionem amplexa. Hujus Abbas cum per urbem processionibus, quibus jam ab mutatæ isthic religionis tempore Antecessores ejus abstinuissent, ipse restaurare aggressus est. Cui obviam iturus Senatus, ne insolito incessu Urbis tranquillitatem turbaret, rogabat, suam insuper sollicitudinem ostendens, ne plebs novitate accensa gravius quid in eos perpetraret, qui Sacra gestantem comitarentur. At Abbas, Senatus precibus non attentis, incœpta persequi instititit. Deseruit tandem Cives patientia, iique Abbatem post peractum extra urbem iter revertentem, sub ipsis portis nacti, atque vexilliferos reliquosque Comites adorti, hos pariter atque eos verberibus mulctavere, qui ad vim depellendam accurrerant. Jacta quoque, ut ab iratis solet, vulgo præsertim, futuri minus curioso, & modestiæ ignaro, in Pontificem, Romanam Religionem, Bavariæ Ducem, ipsumque Cæsarem probra, avide ab inimicis excepta, perniciem urbi meditantibus: & quo atrocius acciperentur, è longinquo aucta in deterius attulere. Delatis igitur ad Imperatorem querimoniis, edicto Cæsareo cavebatur, ne Abbati per Urbem incessuro molestiam facesserent, segnius cum parerent Donaverthani, utut Senatus, necessitati concessurus, molliora censuerat, proscribi meruere. Et jussus Bavarus sententiam armis exequi; Protestantibus, jura Svevicæ Regionis, *(Circuli)* (cui Donaverda accensetur) atque Imperii leges nequiquam invocantibus, quibus illicitum habetur, quamcunque in Proceres Urbesvè Imperii executionem, nisi certis casibus, externo, & alienæ Regionis Principi demandari. Nec defuit muneri Bavarus, suasponte Urbi infensus, & ob id, navandæ operæ avidior, quasi puro pioque duello, quanquam alio nomine repetiturus seditione Donaverdanorum injuriisque olim amissa, cum in animo revolvente iras, etiamsi impetus offensionis post tot ætates languerat, memoria valeret. Tantis igitur angustiis circumventi (decem enim millium peditum, & septingentorum equitum exercitu, instructus Maximilianus advenerat) neque multum in Palatini copiis præsidii advertentes, quæ vicina loca agrosque, at impari numero insederant, præterea intestina discordia, solito infelicibus malo, laborantes, ad Clementiam Bavari confugere, oblatis portarum clavibus duriora deprecati. Inde detracta Civibus arma, aliaque, quæ in devictos solent, exercita, nisi quod cæde, in deditos quippe, atque direptione temperatum. Nec ademptam Urbi libertatem, & Evangelico Ordini sociam, Protestantes nisi inani rumore, & vanis in Comitiis Sermonibus questi sunt. Quò tamen minus offenderentur, urbs proscriptioni exemta, addito etiam ludibrio, ut Imperii Urbis nomine compellaretur, plenum decus

 recu-

recuperatura, ubi belli sumptus, quos nemo exsoluturus erat, recepisset. Et mansit hic hactenus Urbi Status, seu priorem fortunam desperet, sive servituti jam adsueta, libertatis bonum vilius æstimet, plerisque civium post interversam natis, neque forsan jam reliquo, qui integram vidisset. *Limn.* quoque *in I. P. lib. 7. c.* 14. eodem modo, sicut superius citati, factum fusè describit.

7 Narratio Autoris Catholici. Catholicè de hac Civitate scribit R. P. *Philip. Bretius in Annal. Mund. Anno mund.* 5659. *Christi* 1606. *pag.* 882. sequenti modo: In Germania *Vertia* sive *Donaverda*, Civitas Imperialis ad Danubium, nidus hæreticorum, proscripta à Cæsare, ob Abbatem S. Crucis cum sodalibus suis malè ab iis acceptum, in supplicatione 3. Mart. Hanc autem occupavit Maximilianus Bavarus, quia juris Bavarici olim fuisse dicebatur. Tunc quia heresi stimulante egit, quod non debuit, quod noluit passa est, cum jactura libertatis. Et meritò commissa est executio Bavaro, cum Dux Würtenbergicus injurias Catholicis illatas vindicare nollet. *Vid.* suprà *verb. Circulus. fol.* 484.

A. C. addicti Electores & Status, post Civitatis declarationem in bannum, intercesserunt apud Imperatorem pro ejusdem restitutione, & Dux Bavariæ se declaravit erga Landgravium Leuchtenbergensem, quod si ipsi sumptus bellici restituerentur, Civitatem Imperatori liberrimè velit consignare: Quapropter Status A. C. Imperatori pro absolutione à banno, & moderatione expensarum, earumque per terminos certos facienda solutione supplicarunt. *Londorp. in act. publ. tom.* 1. *in anno* 1608. quam tamen oblationem anno 1624. revocarunt, *Idem tom.* 3. & Civitas à Duce Bavariæ ad Imperium se convertit. Sed quod tamen hucusque sub regimine Bavarico remanserit, ipsum Pacis Instrumentum *art.* 5. §. 12. satis clarè demonstrat, dum ibidem disponitur, *quod Civitas, si in proxime venturis Comitiis Universalibus, in pristinam libertatem restituendam esse, judicabitur ab Imperii Statibus, eodem jure in Ecclesiasticis & politicis gaudere debeat, quo cœteræ Imperii Liberæ Civitates, vigore Pacificationis gaudent, salvis tamen, quoad hanc Civitatem, eorum, quorum interest, juribus.* 8 Intercessiones pro absolutione Civit. à banno.

Dorff.

DE hac materia *vid. quoque suprà verbo Civitas.* Antiquitus non Urbes, sed pagos tantum extitisse penes Germanos, liquet ex *Franc. Irenico Exeg. Germ. lib.* 9. *c.* 16. nam ut *Tacitus de moribus German.* ait, junctas sedes incolebant, sicut fontis aut campi vel Nemoris occasio admonuit, quisque suam domum certo spatio circumdedit, vel propter incendii periculum, vel propter barbariem, ædificandique imperitiam. *Pagi* alias nomen in latissimam significationem concessit, ut sumeretur pro regione, Ditione, Territorio vel Marca, & sic Majorum gentium pagi postea concesserunt in ditiones, titulo Ducatus, Landgraviatus, Marchionatus decorati. Hinc etiam Helvetia in quatuor pagos divisa est, hoc est in quatuor tractus vel Ditiones cujusque fluvii, & utrinque secundum flumen habitationis, unde quatuor Helvetiorum flumina, quatuor Helvetiorum pagi dicuntur, *Jul. Cæsar. lib.* 1. *de bell. Gall. Knichen de jur. territ. cap.* 4. *n.* 166. Pago vel Vico, Dorff/ concesso, etiam jurisdictio in subditos concessa videtur, *Guid. Papæ decis.* 265. *Ruland. de Commiss. part.* 4. *lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 51. Vicus autem seu Pagus regitur legibus & Statutis Castri vel Civitatis cui subest, quia Statuta Civitatis ligant subditos jurisdictionis ipsius Civitatis statuentis: & qui ex Vico est, eam ipsam patriam habet, cui Vicus ille subest, *l. qui ex Vico ff. ad Municipalem. Joseph. Sesse decis.* 70. Ad eum, qui Dorffherrschafft exercet, spectat in pagis & vicis dispositio de rebus publicis, *Arumæ. discurs.* 24. *quæst. final. lib.* 1. In *R. J. de* 1548. §. 4. disponitur, quod in omnibus pagis, ad minimum omnibus Diebus Dominicis & festis S. Missæ Sacrificium celebrari debeat.

Dubia.

SI quædam dubia incidant ex causis pacem religiosam & Transactionem Monasteriensem concernentia, in Comitiis vel aliis Imperii Conventibus amicabiliter transigantur, *Instrum. Pac. Cæs. Svec. art.* 5. §. 49. & in §. 55. amplius disponitur, quod dubia circa interpretationem Constitutionum, & R. Imp. si occurrant, & inter partes utriusque religionis vertantur, contrariæque oriantur sententiæ, Catholicis in unam, A. C. in alteram partem euntibus, res ad Comitia Imperii remitti debeat. Alias in dubio id spectari solet, quod fieri assvetum, & plerumque evenit, & in dubia re benigniorem sequi interpretationem justum & tutum est: Ideoque in dubio semper pro libertate judicandum, item pro dote, in pari causa pro possessore, pro reo, pro ea sententia, quæ est humanior, & propter quam res valet, & non perit: Hinc si sit dubium an libellus, vel testamentum, vel instrumentum, vel matrimonium valeat, illa opinio sustentari debet, quæ pro illis sustinendis pugnat, & sic etiam in dubio defendum appellationi, & pronuntiandum contra desertionem, omnisque lex & dispositio intelligi debet benignius, & contra Collectarum onera in dubio pro immunitate pronuntiandum. Sed si male factum aliquod appareat, id in dubio pravè & injustè præsumitur actum.

Dünckel-

Dünckelſpuhla.

SUMMARIA.

1. *Dünckelſpuhlæ incrementum.*
2. *Ejus privilegium auſtregarum.*
3. *Ejus onus imperiale.*

DE Civitatibus, Auguſta Vindelicorum, Dünckelsſpuhla, Biberaco & Ravenſpurgo in *artic.* 5. §. 3. & 28. diſponitur de æqualitate inter utrique Religioni addictos, & aſſignatur in puncto Religionis terminus anni 1624. obſervandus propter religionem & bona Eccleſiaſtica, juxta eum ſtatum, in quo Calendis Januarii an. 1624. in ſacris & profanis fuerunt, ſine ulla turbatione in exercitio religionis & bonorum
1 Dünckelſpuhlæ incrementum. uſu. Dünckelſpula vocatur à Dünckel/ cujus copia in hujus Urbis agro naſcitur, & Pühel/ quo collis ſignificatur, quod ad colles, juxta hoc oppidum, copia quædam hujus generis tritici naſcatur. Antiquum Imperii oppidum eſt, in Svevia, ad amnem Wernicum. Ex Villa Vicus primùm par-
2 Ejus privilegium Auſtregarum. vus, ex Vico oppidum eſt factum. Stagna & piſcinas tot habere dicitur, quot annus habet dies. Civitas hæc habet ex privilegio Auſtregarum, Judices; der Stadt Amman/ qui ſibi quatuor juratos Senatores adjungere debet, ex Civitatibus Nordlinga, Rotenburgo ad Tubarim, Hala Svevorum, & Donawerda. Ratione Matriculæ Imperialis iſt Dünckelſpühl Anno 1545. und 1551. um 1. zu Roß und 18. zu Fuß geringert worden / gibt alſo noch Monatlich 4. zu Roß und 40. zu Fuß/ thut an Geld 208. Gülden zu Unterhaltung des Kayſerlichen Cammer-Gerichts gibt ſie jährlichen 110. Gülden. Inſignia Civitatis hujus eſt *Aquila Imperii*, & *Colles*, & in his ſingulis *inau-* 3 Ejus onus Imperiale.
ratam ſpicam Zeæ. Tranſactionem inter Catholicos & A. C. addictos Dünckelſpulenſes, verbotenus referunt *Londorp. Act. publ. contin. t.* 6. *c.* 162. *Knipſchild de privileg. Civit. Imp. lib.* 3. *c.* 11. *num.* 13. *Oldenb. Limn. Enucl. lib.* 4. *c.* 14. *n.* 3. *Gaſtel. de Stat. publ. Europ. cap.* 32. *n.* 107. quam ibidem ſicut & Signaturam Juriſdictionis in Eccleſiaſticis apud *cit. Oldenb. d. l.* videre licet.

Durchzug. Werbung.

SUMMARIA.

1. *Quid de hac materia in R. J. paſſim diſponatur.*
2. *Collectio militum ab Imperatore.*
3. *Ab exteris.*
4. *De jure metatorum.*
5. *De militum conſcriptione à Statibus Imperii.*
6. *Non licere Statibus exteros milites in Imperium & provincias ſuas inducere.*
7. *Quid apud tranſitum militum obſervandum.*
8. *Inobſervantia & neglectus legum.*
9. *Quando tranſitus concedendus.*
10. *Multæ difficultates ſunt in conceſſione tranſitus.*

1 Quid de hac materia in Receſſibus Imp. paſſim diſponatur. DE hac materia notatum aliquid ſuprà ſub verbo Abdanck- und Abführung der Völcker. *fol.* 4. Alias hac de re ſatis clare diſponunt Receſſus Imperii, velut patet ex *R. J. de Anno* 1564. §. 5. 6. & *ſeqq.* de illicita militum conſcriptione per mandata inhibitoria coercenda; de requiſitis legitimæ collectionis militum, ab exteris præſertim Potentiis, cum præſcitu conſenſuque Imperatoris, vel à Statibus cum conſenſu Ducis Circuli, præſtitaque cautione de omni damno reſarciendo, in abductione, luſtratione, tranſitu, & reditu, prout hæc omnia ex ordine videri poſſunt in *d. Receſſ.* & amplius in *R. J. anno* 1569. §. 7. 15. *usque ad* §. 31. *R. J. anno* 1570. §. 4. & *ſeqq.* ubi §. 10. exhibetur formula cautionis, *R. J. anno* 1676. §. 10. 35. & *multis ſequentibus R. J. anno* 1582. §. 29. & *ſeqq. R. J.* 1594. §. 24. & *ſeqq. R. J. anno* 1598. §. 30. & *ſeqq. R. J. anno* 1603. §. 10. & 12. *R. J. anno* 1641. §. 31. 43. 81. & *ſeqq. R. J. anno* 1654. §. 186. R. W. C. *anno* 1658. §. 8. & 13. ubi in ſpecie diſponitur de inhibenda conſcriptione & tranſitu militum exterorum, qui omnes Receſſus ordine exhibentur in *tom.* 1. *harum Conſtit. ſub h. t.*

Jus delectus conſcriptionis & hoſpitationis militum, nec non metatorum pars 2 Collectio militum ab Imperatore.
ſunt juris bellici, nec Imperator milites colligit pro Salute Imperii, niſi cum ordinum conſenſu, *Capitul. Leopold. art.* 16. & *Joſeph. art.* 15. ut ob defectum pecuniæ, ſine cujus inani copia miles mercenarius conduci & haberi nequit, publica defenſio non laboret: Si autem in propriam ſui ac ſubditorum ſuorum, in *provinciis hereditariis* defenſionum milites conſcribit Imperator, Statuum Imperii conſenſu haut opus habet, *R. J. anno* 1564. §. daß niemand/ wes Weſens. Et ſi *exteri Principes* in Imperio militem colligere velint, id à ſolius Imperatoris conceſſione dependet, & eſt de illius reſervatis. *R. J. anno* 1654. §. nachdem auch. 198. ita tamen ut & hic Conſtitutiones Imperii, quoad conſcriptionem, luſtrationem, tranſitum, & reliqua obſervantur, *R. J. de An.* 1570. §. dieweil dann. 3 Ab exteris.

7. &

7. & seqq. R. J. anno 1576. §. aber damit 37. R. J. anno 1582. §. wann aber 29. R. J. anno 1594. §. wie und so viel/ R. J. anno 1654 §. Nachdem auch Chur-Fürsten. Pariter jus Metatorum, ut milites hospitio excipiantur, Imperator in Imperio cum consensu Statuum exercere potest *Capitul.*

4 *De jure metatorum.*

Leopold. art. 13. *in fine.* Passivè tamen obnoxii sunt regulariter omnes Imperii subditi, Metatorum juri, quamvis extra casum necessitatis gravandi non sint. Clerici, *Instr. Pac. art.* 7. ædes Parochiales, Doctores, & Professores, Consiliarii Principum, Advocati & Magistri in Scholis, Nobiles ratione feudorum, ob quæ ad servitia sunt obstricti, Senatores & Consules Civitatum, templa, Scholæ, Orphanotrophia, hospitalia, similiaque ædificia, in quibus pietatis & misericordiæ opera exercentur. Palatia Principum, Prætoria Indicum, Molendina, Balnea publica, & ædes in specie privilegiatæ. Et jure Romano quidem munus militem hospitem recipiendi in nuda receptione, Obdach/ consistebat, sed hodie fere cum sumptuum erogatione, *services* vulgò vocant, ligni, candelæ, salis, aceti & lecti exiguntur, Holtz/ Licht/ Saltz/ Essig und Lägerstatt: imo ut plurimum cum annexa provisione cibi ac pabuli equorum, Obdach/ Mund-Portion, service, Stroh/ glatt und rauh Futter. *Hahn. de muner. & honor. n.* 3. *Struv. exercit. ult. thes.* 66. & *vid. supra sub verb.* Accis. *fol.* 178.

5 *De militum conscriptione à Statibus Imperii.*

Pari modo jus conscribendi milites Statibus Imperii competit, & quidem in suis territoriis jure superioritatis, in alienis verò & pacto vel consuetudine, aut præscriptione: ita tamen ut militum collectio vel in propriam, vel Imperii aut Vicinorum salutem & auxilium fiat, juxta requisita Constitutionum Imperii, quæ volunt, daß niemand/ was Wesens der seye/ im H. Röm. Reich hohes/ mittlers/ oder niedrigen Standes/ ohne Vorwissen/ Bewilligung und Erlaubnuß desselben Crays-Obristen/ auch ehe er gnugsame Caution und Versicherung durch Bürgschafft gethan/ daß er solch Kriegs-Volck/ weder wider Kayserl. Maj. noch dem Röm. König/ oder andere Stånd des Reichs gebrauchen/ sondern mit samt dem Kriegs-Volck/ den Reichs-Constitutionen gemäß bezeigen wolle/ einigen Kriegs-Mann anzunehmen/ oder zu bestellen/ zugelassen seyn solle. *R. J. anno* 1564. §. demnach. 26.

6 *Non licere Statibus exteros milites in Imperium & Provincias suas inducere.*

Neque licitum est ulli Statui exteros milites in Imperium suasque Provincias inducere, *Capitul. Leopold. art.* 13. ubi id severè prohibetur in verbis sequentibus. Da auch von einem oder mehr Stånden des Reichs/ oder auch fremden Regenten/ dergleichen vorgenommen/ und ein fremdes Kriegs-Volck/ in oder durch das Reich/ wem sie auch gehören/ unter was Schein und Vorwand es immer seyn möchte/ geführet würde/ dasselbe wollen wir mit Ernst abschaffen/ Gewalt mit Gewalt hintertreiben/ und denen beleidigten Stånden/ unsere Kayserl. Hülff/ Handbiet- und Rettungs-Mittel kräfftiglich widerfahren/ und nach Inhalt der Reichs-Satz- und Executions-Ordnung gedeyen lassen.

Si miles collectus per alterius Status territorium ducendus sit, ut transitus denegari nequeat, 1. ab eo, decenter petendus est, 2. Exercitus in modicas copias divisus transmittendus, 3. & quidem ejus, ad quem milites transeuntes pertinent, sumptu, 4. Domino territorii de omni futuro damno resarciendo, datis fidejussoribus vel obsidibus, omninò cavendum, *R. J. de anno* 1570. §. und was für etlichen 5. *R. J. de anno* 1582. §. demnach setzen. 32. *Instrum. Pacis art.* 17. §. *quoties autem milites, R. J. anno* 1654. §. Nachdem auch 178. *Fritsch. tr. de trans. milit. cap.* 5. *n.* 7. 7 *Quid apud transitum militum observandum.*

Saluberrimas tamen, has leges negligi conqueritur *Speidel. in Spec. verbo* Durchzug/ & *Limn. ad Capit. Cæsar. fol.* 717. ubi ait: hodiernam praxin monstrare, pessimos mores optimis legibus vim intulisse, non modo antiquioribus, sed etiam recentissimis: Et *Sveder. in Instrum. Pac. part. special. sect.* 2. *cap.* 15. *n.* 12. hoc vitium defectui militaris stipendii adscribit, dum Principes belligerantes majorem militum numerum colligunt, quam eorum patiuntur facultates, interdùm verò Duces, Præfecti & Officiales militiæ, stipendia militibus solvenda retinent, stecken den Sold in ihren Beutel/ und lassen den gemeinen Soldaten Noth leiden/ ut ipsi luxui militari possint indulgere. 8 *Inobservantia & neglectus Legum.*

Imperator verò habet jus liberi transitus per territoria Electorum & Statuum Imperii, solet tamen Civilitatis gratia id indicare illi, cujus territorium transiturus est, *Rhet. in Instr. Pac. lib.* 1. *tit.* 4. §. 63. *Grot. de I. P. & B. lib.* 2. *c.* 2, §. 13. dicit, transitum patere debere illis, qui eo opus habent ad justas causas, puta, quia finibus suis expulsi, quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est, justo bello petunt, cum usu qui prodest illis, & aliis non nocet, & metus alterius propter multitudinem transeuntium, jus transeuntis non excludit; ubi *Beckman. in not. suis.* addit, quod si pauci aliqui & inermes transire, suoque sumptu victitare cupiant, dubitari non posse, quin transitus illis concedi debeat, ubi honestam & necessariam ob causam eo uti velint: de *magnis exercitibus* autem res non ita est liquida, cum ex tali transitu justus nobis oriri metus possit, tum ab ipsis transeuntibus, tum ab iis, in quorum terras transitur. Et licet Gens quæque cum alia gente commercium colere possit, impediri tamen potest transitus, si mea intersit, commercium in perditionem meam non fieri, quia propter alterius incommodum, jus meum in meo mihi non tollitur, & in 9 *Quando transitus concedendus?*

liber-

libertate viarum & transitus semper Reipublicæ causa potior est ratio. *Vide suprà verb. Commercium.* Si enim Principi vel populo licet prohibere suis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multò magis licet hoc prohibere exteris, à quibus major metus. Et si privato prohiberi potest, ne ingrediatur fundum meum, venandi vel aucupandi gratia, multo magis Princeps, ne exercitus, aut multitudo armata, ipsius fines transeat. Quamvis itaque transitus videatur concedendus, ubi justo bello alter petitur; tamen ista dijudicatio non semper est satis expedita, & periculosum habetur ultrò se duobus armatis velut arbitrum interponere, & litem suam facere, quia in concedentis terris belli sedes posset constitui, præsertim si alter hosti suo, dum adhuc est in nostra ditione occurrat, eumque sistat. Ut nihil dicatur de annona, quam ingravescere necesse est, majore hominum numero admisso: & multa sunt exempla eorum, qui pessimam Mercedem suæ bonitatis transitum concedendo retulerunt. Etsi enim jus petendi transitum quivis habeat, tamen per hoc non tollitur jus prohibendi, quod alteri competit. Quale enim jus est eundi per alienum Principe invito? cum nec per privatum ire possimus invito Domino, nisi constituta servitute. *Hactenus Beckman.* & ne quis transitum alterius hosti præbeat, fœdere caveri potest.

10 Multæ difficultates sunt in concessione transitus.

Henricus Henniges in Grot. d. lib. 2. cap. 2. §. 13. contra Grotium sustinet, neminem ullo jure teneri, ut patiatur quemlibet per suum territorium iter facere, sive fiat illud terra, sive aqua, inprimis ubi justa negandi transitus causa suppetit. Quod si enim privatus, ut per suum fundum iter vel actum concedat, ab alio æquè privato non potest cogi, quanto minus Princeps obligatus erit, extraneum populum, à quo sæpius periculum est, in regnum admittere, quia, ut rectè ait *Ziegl. servile hoc est, & libero quovis homine indignum, ab altero ad injurias nudari, & inevitabili necessitate cogi, ut metuat.* Quandoquidem nunquam vel armatam vel aliam multitudinem Dominus territorii transire patietur, quæ eum non in impensas & metum justissimum præcipitabit, cum nullus possit de animo alterius esse certus, &, ut dici solet, occasio furem faciat. Solo itaque metu, absque aliis specialioribus, causis, allegato, desistere debet, qui admitti vult, nec armis vindicare negatum iter, quoniam tertio nullum jus est in meo me invito quicquam vel postulandi vel exigendi. Injuria enim, hoc colore, Ferdinandus Hispaniarum Rex Joannem Labretanum Navarræ Regem regno exuit, quod ipsi noluerat concedere transitum in Galliam, propter amicitiam, quæ Navarro cum Gallo intercedebat. Populus verò Israëliticus cum in deserto hinc inde Deo duce exularet, ad confinia Idumæorum delatus transitum petivit. Quo negato vim non adhibuit, sed discessit placidè, quod Edomitas jure suo usos scivisset. Consultius tamen est negari transitus speciales exponere rationes, & sic ingressurum avertere humani-, quam rigida justitiæ usurpatione exasperare ad violentiam.

Gronov. in Grot. d. l. putat, transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius esse transitum, & si negetur, vindicari posse. Si enim est jus vindicandi, jus etiam est alteri negandi. Etenim si Principi vel populo licet prohibere indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multò magis ei licet hoc non concedere exteris. Ab his enim major metus. Hinc cum Philipus Macedo, prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri Statuæ, pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petiisset, Rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum, *Justin. lib. 9. cap. 2.* & Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo per provinciam Romanam iter facere, rogarentque, ut ejus voluntate id sibi fieri liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per provinciam dare, & si vim facere conentur, prohibiturum ostendit, *lib. 1. bell. Gall. cap. 8.* Etenim si ne amica quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in externis? Tales hodiè sunt omnes transitus, qui nulla ferè disciplina reguntur, cum arma per se faciant exsertos milites, promptosque in injurias, præsertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Namque virum facit ipse Chalybs, & occasio furem, etiamsi ante non cogitaverit de maleficio. In peregrino quasi exules sunt, quibus *indies mille nova consilia, aut fortuna sua, aut ingenium suggerit, ut Livius ait lib. 35. c. 42.* Quis etiam nescit, toties subsidio vocatos, & intra fines admissos externos, auxilium in pernitiem vertisse, neque ullis pactis, ullis execrationibus deterreri potuisse à facinore, ut fidem servarent. Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Carthaginensibus auxilii tentarent Insulæ Imperium*, ut inquit *Justin. lib. 4. c. 3.* quam facile venit transeuntibus in mentem, quod *Judic. 18.* legitur: *videmus terram opulentam & uberem, nolite negligere, nolite cessare, eamus & possideamus illam, nullus erit labor.* Quid quod in omnibus Imperiis reperiuntur rerum novarum cupidi, qui tales hospites aut adversus Cives suos, aut adversus Superiores, aut Vicinos ultrò excitant. Galli, in expeditione in Regnum Neapolitanum, transitum per terras Florentinorum impetraverunt, quorum sub Imperio erant Pisani, quam urbem cum ingressus esset Carolus IX. Rex, plebs circumfusa, dominorum in se crudelitate exposita, orare Regem cœpit, ut in libertatem avitam assereretur. Regis familiares postulationem justissimam esse dixerunt, & ille,

pactorum cum Florentinis conventorum immemor, nec quanti ea res momenti eſſet, expendens, liberos eſſe juſſit, ut ſcribit *Belgarius in Comment. rer. Gall. lib. 5. & Commina. lib. 7. cap. 7.* Campani, de exercitu Agathoclis, Meſſanam ſpecie hoſpitum ingreſſi, ut inde conſcendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam & copioſam Urbem ſecurè habitari, occiſis civibus uxores filiaſque eorum, domo & agros ſorte inter ſe diviſerunt. Si Turcæ petant à Cæſare innoxium tranſitum per terras ejus, ad oppugnandos Venetos, an quisquam erit tam malus Conſiliarius, ut audeat Cæſari dicere, petere illos jus, quod noſtro metu non tollatur, petere quod juris eſt naturæ, quodque nullo prætextu poſſit negari? Tranſitum patere debere paucis & inermibus, admittunt omnes: Sed de exercitu dubitant, & ſemper tranſitus debet eſſe innoxius, ideoque & ſi pauci, ſi tamen periculum peſtis, contagionis, ſeductionis populi, aliudve magnum ſe præſentet, excludi à tranſitu poſſunt. Et ſi ille, qui bello petitur, rogat, ne tranſitum concedam, difficile eſt negotium, quippe neganti tranſitum parabitur ſœpe bellum, *Curt. lib. 4. cap. 2. Juſtin. lib. 9. cap. 3.* concedenti eadem ſœpe imminet calamitas. In dubio tranſitus videtur concedendus, niſi ille in manifeſtum ſocii, & amici vergat damnum, & inde fortaſſis expedit, cum utroque bellantium paciſci, & utrique tranſitum dare, vel utrique denegare, quale exemplum refert *Thuan. lib. 10. ad annum 1552. pag. 203.*

Pluribus de hac materia diſſerens, videri poteſt *citat. Gronov. d. l.*

E. Eccle-

E.

Ecclesiastica Jurisdictio.

SUMMARIA.

1. *Quatenus exercitium jurisdictionis Ecclesiasticæ sit suspensum.*
2. *Quatenus pax religiosa & Monasteriensis in hoc puncto sustineantur.*
3. *De tolerantia diversarum religionum.*
4. *Salutaris dispositio Instrumenti Pacis.*
5. *Nimiam extensionem suspensionis jurisdictionis Ecclesiasticæ non esse admittendam.*

TErminus possessionis & restitutionis bonorum Ecclesiasticorum immediatorum, quocunque nomine appellentur, præstitutus est dies primus Januarii 1624. *Instr. Pac. art.* 5. §. 14. 15. 23. 24. absque præjudicio tamen illorum, qui ex capite amnistiæ aliunde restituendi veniunt, *d. art.* 5. §. 13.

In ejusdem *art.* § 47. dicitur, jus Diœcesanum & totam *jurisdictionem Ecclesiasticam contra A. C. Status esse suspensam, usque ad Christianam compositionem dissidii Religionis.*

1 Quatenus exercitium jurisdictionis ecclesiasticæ sit suspensum?

Non tamen & suspensa jurisdictio ipsa à Deo Ecclesiæ data, sed ejus tantum exercitium à vi & oppositione extrinsecâ, cum Divinæ Leges & potestas à Deo data Ecclesiæ ab hominibus nec suspendi & multò minus tolli possint. Manent semper iis subjecti, qui sunt in Ecclesiâ, licet non sint de Ecclesiâ, ut communiter loqui amant Theologi. Hinc etiam quoad suspensionem exercitii Jurisdictionis Ecclesiasticæ acriter meritò certatum est à Theologis Politicisque, an *Pax religiosa de anno* 1555. & *Monasteriensis de anno* 1648. sit licita? Testantur id scripta & judicia Theologica passim Typis evulgata.

2 Quatenus pax Religiosa & Monasteriensis in hoc puncto sustineantur.

Plerique Theologi Catholici asserebant. Pacem hanc cooperari hæresi, injuriam inferre veræ Religioni, esse causam perditionis animarum, usurpationem potestatis non competentis, repugnare officio est juramento Cæsaris, Statuumque Catholicorum, maximè Episcoporum, esse frustratoriam, ipsoque bello periculosiorem, Ecclesiæ Dei, Summorum Pontificum, SS. Patrum & Veterum DD. suffragio destitui ac damnari. quæ omnia fusè persecutus est *Ernest. de Eusebiis. in judic. de Theolog.* quod scriptum multos ad hujus materiæ tractationem excitavit. Quid enim non petitum, quid non per has pacificationes concessum est? Testantur id tot Episcopatus, tot alia bona Ecclesiastica A. Conf. Principibus cessa. Et tamen pacem hanc licitam bonamque esse defendit *Caramuel Lobkovvicz in pac. S. R. Imp. licita demonstr. per tot.* Pacem non continere tot malitias quibus inuritur, quæ iniri debuerit pro Ecclesiæ & Imperii Romani conservatione. Si enim è duobus malis unum tantùm possit evitari, minus permitti debere, cum Deus nec impossibilia præcipiat, nec inhibeat necessaria. Quod si verò ita feliciter res fluxissent, ut certum fuisset, pacem, si differretur, melioribus olim articulis ineundam, bellumque si maneret, Orbi Christiano utilius futurum, hoc quidem casu pacem iniri non potuisse, Sed si res ita sit in arduo posita, ut omnia deteriora timeri debeant, ut *inevitabilis permittendi necessitas* adsit, ut nulla diligentia ad obtinendum sit sufficiens, pacem iniri posse, non cooperatione morali, sed merâ permissione interveniente; ita Justin. Cæsarem, instante Theodorico Italorum Rege, nemajus malum cogeretur permittere, Arrianos expulsos suis Ecclesiis & muniis restituisse, prout latè deducit *suprà citat. Caramuel. Art.* 8. *per tot.* Scilicet nec colloquio Ratisbonensi anno 1541. ubi *Joannes Eckius* inter Catholicos Primas Antagonistam habuit Martinum Bucerum: Nec Colloquio Augustano de anno 1548. aliquid effectum, nisi quod in hoc *libellus interimisticus* publicatus est. Ex similibus argumentis pacem Saxonicam anno 1635. pacem Hungaricam anno 1648. esse conclusam. Justificari omnia ex eo, si minoris mali electio, vel majoris necessariò imminentis sit evasio. Quidquid de *suspensione jurisdictionis Ecclesiasticæ* resolutum, id ab Episcopis, Antistitibus & Theologis esse resolutum; plura dicere supersedeo, & lectorem cupidum ad suprà allegatam *Demonstrationem Caramuelis Lobkovviz. pacem Sv. Rom. licitam esse* remitto.

Visa etiam est multis Theologis Politicisque res impossibilis, ut duarum Religionum publicum exercitium cum Pace Reipublicæ consisteret, *Thes. Basil. vol.* 1. *disput. de confratern. thes.* 56. 3 De tolerantiâ diversarum religionum.

Quantas enim turbas, civiliumque tumultuum tempestates excitavit hactenus, de Religione inter Imperatorem & Ordines, inter Principes & subditos contentio? Galliam Hugonottæ, Belgium Geusii bellis acerrimis dilacerarunt. Nihil namque violentius est, quam ubi rebus gerendis Divinum Numen prætenditur, cum uti corpus non nisi una anima, ita regnum non nisi una religione possit informari. Si Rex uni favet, inimicam habiturum alteram, Ecclesiasticum Magistratum in alteram partem nil posse disponere, fieri posse, ut multi ad castra diversæ Religionis transeant; In Imperio quidem Turcico tolerari Græcos, Schismaticos, Judæos, Christianos, ut & Persicæ Religioni, quæ Turcis detestabilis est hæresis, ad-

ductos sine ulla Pacis Publicæ perturbatione. Hos tamen omnes miseram servire servitutem, Rempublicam non tractare, à militia & honoribus excludi, gravissimis vectigalibus exhauriri. Turcarum denique libidini, mancipiorum instar, subjacere, non absimili ratione, qua in plerisque locis Judæi à Christianis Principibus tolerantur, permittunturque non solum in sua perfidia permanere, sed etiam Synagogas, & ut ipsi loquuntur, Scholas ædificare, & in iis exercitii Judaici aliquam umbram celebrare, idque sine periculo perturbandæ quietis publicæ, defectu potentiæ, qua misera illa orbis ejectamenta, ac vilia Capita penitus carent. Et quamvis in aliquibus Religionibus cuilibet conscientiæ relinquatur libertas, eò quod ibi verissimum videatur, quod Theodoricus Imperator olim ad Senatum Romanum scripsit: *Regem Religionem temperare non posse, quia nemo cogitur, ut credat invitus:* tamen diversarum religionum publica exercitia non judicant esse toleranda, quæ & alia argumenta latè persequitur *R. P. Carol. de Grobendoncq. tr. de ort. & progress. Spir. polit. lib.* 10. *c.* 17. §. 1. *&* 2. Et profectò negari non potest, unitatem Religionis quam maxime conducere ad Reipubl. tranquillitatem, ut inde etiam illi, qui religionis libertatem urgent, ubi tamen Imperio prævalere possunt, suam tantummodo Religionem admittant.

4 Salutaris dispositio Instrumenti Pacis.

Sed cum Imperium nostrum, nullis Cæsarum curis aut laboribus, eò felicitatis assurgere hactenus potuerit, id saltem nobis solatio esse potest, quod *Juris publici sanctionibus* ita prospectum sit Imperii saluti, ut à condita pace nullis bellorum Procellis hæc religionis dissidia eam involverint. Nec tamen spes omnis ad Religionis concordiam decollavit, quod ipsum Instrumentum Pacis ostendit in verbis; *Donec de Religionis controversiis conveniatur.* Interim peritum licet imitari Navarchum, qui cum videt, ob vim tempestatis adversæ, cursum se directum in mari tenere non posse, obliquo aut indirecto utitur, vel planè tempestati cedit, ne navis in extremum periculum deducatur. Multa de tolerantia diversarum religionum politica in sua dissertatione scripsit *Daniel Colbergius*, ubi statim etiam provocat ad casum necessitatis particularis, quod multa sæpè dissimulanda sint, quæ commodè mutari nequeunt, nec tamen probantur. Necessitati non rarò concedendum, quod in pacato Reipublicæ statu, aut extrà necessitatis casum, impunè haud liceret. Sed de his plura, cum gratia Divina, infrà sub *verb. Religio.*

Ne autem suspensio jurisdictionis Ecclesiasticæ nimium quantum extendatur, jam supra sub *tit. Abbas. fol.* 121. *n.* 15. monitum est, A. C. addictos in electionibus Episcop. observare Jus Canonicum, ipsis scriptoribus illius religionis id clarè attestantibus: Ita pariter Jus Canonicum obtinere in matrimonialibus, in computatione graduum, materia juramentorum, juribus sepulturæ, eleemosynis & causis piis. Nec verò Ecclesiasticam Jurisdictionem esse suspensam quoad Imperatorem, sed potiùs in Recessibus Imperii, & per complura præjudicia in causis Ecclesiasticis confirmatam, prout demonstratum suprà *d. loc. sub verb. Abbas. n.* 15. 16. 17. 18. quò lector remittitur. 5

5 Nimiam extensionem suspensionis jurisdictionis Ecclesiasticæ non esse admittendam.

Eggenberg.

Recessus Imperii de *anno* 1641. §. 97. *&* 98. dicit admissos esse, cum consensu Electorum & Principum ad sessionem & votum in Comitiis, Principem Hohenzollern/ Eggenberg & Lobkowiz, cum certis conditionibus usque ad realem introductionem: Sed illis conditionibus posteà præstitis, testante *R. J. de an.* 1654. §. 197. actualiter ad sessionem & votum fuerunt introducti, sunt & cum illis *Princeps de Salm, Dieterichstein, Nassau Hademar, Picolomini,* & alii ex Domo Nassovicâ 26. Februarii anno 1654. in Principum Ordinem ab Imperatore resoluti & exaltati Principes, nec non *Princeps* de *Auersperg*; ita tamen, ut hæc introductio eorum, qui præstanda nondum præstiterunt, nullam pariat consequentiam, & eorum heredes ad continuationem sessionis & voti non prius admittantur, antequam præstanda adimpleverint. Vid. *Pfanneri Histor. Comitiorum de anno* 54. *l.* 2. *n.* 29. *& lib.* 3. *n.* 5. *lib.* 4. *n.* 76. *lib.* 5. *n.* 77. *& seqq.* atque *lib.* 6. *n.* 53. ubi variæ protestationes præsertim Nassaviorum videri possunt, & reprotestationes. Interim tamen in R. I. anno 1654. subscripsere, Hohen-Zollern/ Eggenberg/ Nassau ꝛc.

Hodiernus Domus Eggenbergicæ regens est *Johannes Christianus, S. R. Imp. Princeps Comes Gradiscæ, Dux Crumlovii, Princeps Eggenberg & Comes in Adlsperg, S. Cæs. Majestatis Consiliarius Intimus actualis*, natus anno 1641. atque anno 1666. fœdere conjugali sociatus cum *Maria Ernestinâ Johannis Adolphi Principis Schvvarzenbergici*, è *Maria Justina Comitissa de Starenberg*, filia.

Fratrem habet P. Joh. Christianus, *Johannem Sigfridum* &c. S. Cæs. Majestatis Consil. Intimum actualem, & Carniolensis Provinciæ Supremum Præfectum, natum anno 1644.

Avum habuerunt ambo *Johannem Ulricum*, qui virtute Duce, Comite fortunâ, in altiorem dignitatis gradum emersit, cum enim multis magnisque meritis apud Imperatorem Ferdinandum II. valeret, summis ab eo cumulatus est honoribus, nec solum *Crumlovia*, egregio in Bohemia castro, quod Rosenbergiorum quondam fuerat, sub titulo *Ducatus*, auctus, sed & an. 1623. in Comitiis Ratisbonensibus ad *Principale fastigium*, cum omnibus ac singulis posteris suis, utriusque sexus evectus. Cum anno 1634. vitam cum morte commutasset,

præter

præter tres filias, filium unicum post se reliquit *Joannem Antonium*. Hunc *Ferdinandus* III. Imperator factus, Romam ad obedientiam Pontifici *Urbano* VIII. de more præstandam, misit. Quam legationem ille præclarè obiit, atque Heri sui decus, gloriamque, non sine privato impendio, splendidissimè sustentavit; Familiæ claritudinem illustri affinitate, quam cum Serenissimâ Domo Brandenburgicâ contraxit, lucidiorem, atque ampliorem reddidit. Cum Anno 1641. Imperii Ordines iterum Ratisbonæ convenissent, de Republica deliberaturi, omnem movit lapidem, ut ad locum à parente in Principum Collegio occupatum, ipse quoque admitteretur: Et tergiversantibus Principibus, Cæsarem, ut sibi patrocinaretur, exoravit, Electoribus etiam, ut pro ipso intercederent, persuasit, Nihilo tamen secius obstiterunt Principes, ejusq; desideria nudè ac simpliciter explere detrectarunt: Sed has ipsi Conditiones tulerunt, ut bona immediata & ditiones in Imperio acquireret, iisdem certa summa, quam in ærarium publicum conferret, imponeretur, atque ratione sessionis, & voti cæteris in eodem Senatu Principibus antiquioribus eorumque Legatis sese postponi sine contradictione pateretur, atque hoc Principum decretum ita prævaluit, ut etiam Recessui Imperii, circà finem, de implendis conditionibus, expressa clausula adjecta fuerit, quemadmodum *Limnæus* refert. Quare Imperator ut dignitati Eggenbergii consuleret, ac provideret, *Gradiscam*, in foro Julii ei vendidit, & *Comitatus Principalis* titulo ornavit, atque *immediatè* donavit; quo facto, scitum est à Proceribus Imperii, ut ille in Collegium Principum reciperetur, summa pecuniæ, quam ad sustinenda imperii onera penderet, statueretur, ipseque Matriculæ *Circuli Austriaci* insereretur; introductio tamen Anno demum 1654. cum rursum Comitia in memorata Reginopoli haberentur, atque adeò *Joanne Antonio* jamdum rebus humanis exempto (decessit enim Anno 1649.) facta est. E conjuge *Anna Maria Brandenburgica*, quæ Anno 1680 *Oedenburgi* in Ungaria vitam piè & constanter peractam finivit, liberos quatuor suscepit: Filiæ duæ fuere, quarum altera *Maria Francisca* brevis ævi fuit, filii totidem modò supra memorati.

Eggenbergiorum Illustrissima Gens, è *Suevis* oriunda, in *Styriam* migravit, ibique castrum *Ehrnberg* acquisivit, & *Baronum* axiomate aucta est. Ejus Genealogiam vir diligentissimus *Bucelinus* à *Bartholomæo Eggenbergero* deducit, qui filium habuerit *Andream*, Maritum *Annæ Seenussin*, & patrem *Christophori*, qui & *Balthasar*, autores trium linearum, inter quas *Balthasaris* progenies caput extulit: Ei uxorem tribuunt *Barbaram de Pain*, filios, Balthasarem juniorem, & *Wolffgangum*, genitorem *Sigfridi* (hunc alii *Christophoro*, quem ejus proavum diximus, immediatè prognatum ferunt:) qui è *benigna Gallerin* suscepit *Joannem Ulricum*: uti novissimè recenset *Im-Hoff*.

Scutum Principum Eggenbergicorum, *semel transversim, bis ad perpendiculum sectum sex arcolas complectitur; quarum* prima *argentea*, quinque *rosas rubeas, foliolis viridibus ornatas, atque auro gemmatas, & in quincuncem dispositas continet:* Secunda *ex auro, & cyano transversim secta crucem anchoratam argenteam refert*, tertia *coccinea, aquilam argenteam*, quarta *à Cyano & minio bipertita iterum aquilam exhibent*; quinta *Cærulea anchoram auream repræsentat;* Sexta *denique aurea rotam argenteam continet.* Toti *incumbit* parmula gentilitia, *quæ argentea est, & tres volucres nigras auro coronatas, atque ita dispositas, ut duæ ex angulis superioribus provolent, tertia inferius consistat, tria verò capita in corde scutuli coëant, exhibet. Tegitur Scutum mitra Ducali.*

Ehebruch.

S U M M A R I A.

1. *Adulterium est gravissimum crimen.*
2. *Ejus pœna apud multas gentes.*
3. *Inter alias in feudis.*
4. *Quæ pœna in filios extenditur.*
5. *Adulterum publicum ipso jure esse infamem, & sententiam condemnatoriam non requiri.*
6. *Conjugatum cum soluta se commiscentem, nihilominus committere adulterium, & filios ab hereditate excludi.*
7. *Si adulter mortua uxore legitima ex pellice sua filium progeneret, eamque postea matrimonio sibi jungat, nihilominus talis filius privilegiis legitimatorum per subsequens matrimonium non gaudet.*
8. *Cujus rei ratio redditur, quod non liceat ducere in matrimonium, quam prius polluit per adulterium.*
9. *De adulterio conjugati cum soluta vel etiam conjugata.*
10. *Quid sit proprie adulterium & quæ ejus pœna.*
11. *De Mariti crimine cum soluta.*
12. *De Bigamia.*

1 Adulterium esse gravissimum crimen. ADulterium est unum ex gravissimis criminibus, quod *D. Chrysostomus* non immeritò Idololatria gravius esse pronunciavit, & Imperatores inter Sæviora crimina adulterium numerarunt, *l. 7. Cod. Theodos. de indulg. Crim. S. Isidorus*, adulterium atrocius esse dixit reliquis omnibus vitiis, quia evertat ipsam substantiam Matrimonii; & *Pontifex in Can. 16. quod in omnibus 12. quæst. 7.* asserit, omnibus peccatis nullum esse adulterio gravius.

Hinc apud *Ægyptios* deprehensus in adulterio mille plagis cæsus castrabatur, mulier verò naso mutilabatur, quo dedecore vultus 2 Ejus pœna apud multas gentes.

vultus incontinentia omnibus pateret, quia naso maxime facies hominis exornatur. *Parthi* nulla delicta adulterio gravius vindicabant; *Hebræi* eos, postquam abominandum, & execrabile coram Deo malum summus Legislator, repetita per Moysen voluntate, mortis pœnâ plectendum præcepit, plerumque lapidibus adulterum obruebant, ante legem latam etiam comburere soliti; *Persæ* etiam capitali pœna in eos animadvertebant: nec mitiores extitere *Vandali*, qui ad libidinem comprimendam severas pudicitiæ leges tulerunt, gladio impudicitiam coërcentes, ut puritatem utriusque sexus, & domi connubii servaretur affectus, & in publico metus legum, ac sic duplici præsidio castimonia niteretur, cum & intus esset, quod amaretur, & foris quod timeretur, *Salvian. lib. 7. de provid. Moscovitæ* adulteros in partes dissecant; & plura videri possunt *apud Hennelium in Tract. de jur. dotalit. c.* 10. §. 1. *& seqq.* adulterii crimen cæteris criminibus ideo atrocius esse tradit *Arnisæus de jur. connub. cap.* 5. *n.* 10. quia directò vergat contra salutem & incolumitatem Reipublicæ, dum ex eo adulterini & sordidi cives nascuntur; proinde *Henricus Rosenthal. in tract. de feud. cap.* 10.
3 Inter alias in feudis. *conclus.* 36. *n.* 44. tradit, generalem omnium esse opinionem, quod ob adulterium Commissum Vasallus feudo privari possit, quia Domini directi honor & existimatio exigit, Vasallos honorabiles & bonæ famæ habere, qui honestè in Curia Domini cum aliis stare possint, cum tamen adulteri sint infames, & ideo feudo privari possint, *per text. clarum in cap.* 1. §. *illud enim certum est, quæ fuit prima causa benef. amitt.* Infamibus autem portæ dignitatis sunt clausæ, & residentiæ Principum & Magnatum iis patere non debent, neque viris Illustribus & honestis communio cum talibus est obtrudenda; qui propterea in tota Germania, in conviviis & aliis actibus non tolerantur: Quapropter in Curia & judicio Dominus & Pares eos recusare possunt, quia illic standi locum non amplius habent, atque idcircò feudo exui, & à curia repelli possunt, *Schrader. de feud. part.* 9. *cap.* 3. *n.* 74. *Rosenthal. dict. loc.* Ubi quamplurimos in hanc sententiam citat, *Alvarot. præposit. Afflict. Artizon. Capyc. Schneidvv. Sonner. Alex. & Curt. & Vultej.*

4 Quæ pœna in filios extendatur. Quod in tantùm procedit, ut patris delictum etiam excludat filios. 2. *feud. tit.* 26. §. *si Vasallus culpam, & tit.* 24. §. *final.* etiam in feudo antiquo, *Zas. in tract. de feud. c.* 16. *n.* 21. *&* 50. *Gudelin. de feud. part.* 5. *cap.* 4. §. 6. ubi ait: Si Vasallus, magno aliquo scelere patrato, infamis atque inhabilis redditus sit, liberos quoque eos à feudo excludi, *& cap.* 2. *n.* 11. ubi ait: inhabilem censeri Vasallum, quando incurrit infamiam tantam, ut in Curia Domini amplius stare non possit, & verecundum sit cum eo negotium habere, *Rhet. de feud. lib.* 1. *tit.* 5. *n.* 5. *Schilter. de feud. cap.* 40. *pag.* 226.

Quod verò adulterium infamem reddat adulterum, nullum planè dubium est, *Lauterbach. in Colleg. ad Pand. lib.* 3. *tit.* 2. *de his qui not. infam.* §. 15. *l.* 43. §. *quæ in* 12. *ff. de ritu nupt.* quia quod dicitur, alias personas *ipso jure* incurrere infamiam, alias demum post sententiam infamia notari; id exindè solum provenit, quod delicta quædam, quantum fieri potest, clam soleant committi, aut certè an jure, & sine ulla justa exceptione facta sint, adhuc disputari possit, ut in homicidio, ratione defensionis necessariæ, & servato moderamine inculpatæ tutelæ, in quibus delictis per sententiam demum verè & liquidò constare dicitur, ut sequatur infamia. Alia verò delicta ejus conditionis sunt, ut fiant publicè, aut utique liquidò de iis constet, nec qui de iis arguuntur, ulla se possint exceptione tueri, quæ *ipso jure* infamia comitatur, ut nec Judex facere possit, quo minus delinquentem sequatur infamia, cum lex ipsa illum notet, cui Judex derogare non potest; Hinc & pro damnato in jure & infamis est, qui crimen est confessus, *l.* 5. *ff. de his, qui not. infam.* quia lex notat ipsum factum, v. g. Si quis contrahat alia sponsalia, prioribus non dissolutis, si mulier deprehendatur in adulterio: quia sententia requiritur eo saltem casu, ubi de delictis clam commissis non patet; Sed quando quis in flagranti deprehenditur, quando crimen confitetur, quando publicum, multis annis improbè continuatum est, ut nulli defensioni sit locus, (sicut in nostro casu) tunc delinquens instar 5
Adulterum publicum ipso jure esse infamem, & sententiam condemnatoriam non requiri.
damnati pro infami habetur per *d. l.* 43. §. 12. *ff. de ritu nuptiar.* ubi JCtus ait: *adulteram deprehensam quasi publico judicio damnatam haberi*, & quamvis sententia non fuisset necessaria, tamen ea lata est, & adulteri lineam finitam & filium ejus successionis incapacem, & feudo fisco devolutum esse, pronuntiatum est; Neque fæditas deprehensionis est causa infamiæ, sed certitudo criminis, prout egregiè discurrit *Reinhard. Bachov. in Commentar. ad Pand. lib.* 3. *c.* 2. *de his qui not. infam.* Consequenter talis *adulter ipso jure infamis* amplius in Curiâ Domini stare nequit, nec Pares Curiæ ipsius consortium tolerare possunt, sicut etiam descendentium ex ipso, quos delictum patris, ex suprà dictis, pariter excludit, præsertim in crimine Adulterii, quod ex sua natura gravi macula filios quoque afficit.

Neque relevare contra prædicta quicquam potest, quod Maritus cum soluta congrediens de jure Civili stuprum tantùm, non verò adulterium committat; quia ni- 6
Conjugatum cum soluta se committentem, nihilominus committere adulterium, & filios ab hereditate excludi.
hilominus, quod etiam filii, ex tali concubitu nati, ab omni successione excludantur, *per supra cit. cap. tanta, qui filii sint legitimi,* clarè probatur, ita, ut si etiam, demortua uxore, adulter cum tali Matrimonium contrahat, jura tamen, quæ legitimatis per consequens Matrimonium favent, non possint illis applicari, quin imò multi ex Jurisconsultis talem quoque concubitum adulterium esse tradunt, cum Canonistis & Theologis, *Glossa in fin. ad leg.* 1. *Cod. ad leg. Jul.*

de

de Adulteris. Menoch. cas. 420. *num.* 108. *de Arbit. jud. Göd. ad leg.* 101. *num.* 16. *de verb. signif. Beust. cap.* 17. *&* 18. *part.* 2. *Wesenb. in paratit. ff. ad leg. Jul. de Adult. cap. non Mœchaberis.* 23. *quæst.* 5 *cap. nemo sibi blandiatur; cap. dicat.* 32. *quæst.* 4. *cap. transmissa de eo qui cogn. consang. uxor.* quia Christus *Mœchari* dicit *eum, qui separat carnem à Deo conjunctam. Matth.* 5. *&* 19. *Marc.* 10. quod æquè facit conjugatus, si scorto tantùm, aut Virgini se agglutinat, quam si ad alienam transeat uxorem. *S. Augustinus cap.* 4. *de bon. conjug.* ait: *Adulterium esse violationem fidei conjugalis*, & paulò post: *esse concubitum contra pactum conjugale*, & hinc infert; cum vir ad alienam accedit uxorem, sive sit libera, sive conjuncta, adulterium committi ab eo, qui maritus est. *Salomon. proverb.* 6. dicit: *furtum, quod necessitas sæpè imperat, non est tam propudiosum, & si detegatur, expiatur septuplo: Sed qui adulterium perpetrat, stultus est, & vitam perducit in perniciem, & maculam plagamque sibi contrahit indelebilem*; Unde *S. Paulus* ait, 1. *ad Corinth.* 6. *omne peccatum, quod homo committit, extra corpus est, qui autem scortatur in corpus suum peccat.* Corpus Deo conservatum transfert in mancipium scorti, & gravius sacrilegio peccatum committit. Unde merito filiis ex tali damnato concubitu natis omnia privilegia, quæ aliis legitimatis per subsequens matrimonium, in honorem illius, attribuuntur, plane denegantur.

7
Si adulter, mortua uxore legitima, ex pellice sua filium progeneret, eamque postea matrimonio sibi jungat nihilominus talis filius privilegiis legitimatorum per subsequens matrimonium non gaudet.

Quod si autem talis adulter, mortua uxore cum pellice filium progeneret, posteaque illum per subsequens matrimonium legitimet, an non tunc talis privilegiis legitimationis, & successione parentum gaudebit? Nihil dicam de bonis allodialibus, sed solùm de feudalibus, ad quæ, obstante Parentum prius commisso delicto, nullatenus admittetur; etiamsi enim talis filius pro naturali tantum, & non pro adulterino tractandus videatur, cum matrimonium inter parentes, tempore conceptionis & nativitatis ipsius consistere potuerit, & non sit nullum vel invalidum, nisi vivente uxore promissio matrimonii esset facta, vel altera pars in mortem legitimæ Uxoris fuisset machinata, quod fere semper accidere solet; tamen ordinarie non licet ducere matrimonium quam quis antea polluit per adulterium,

8 *Decret. lib.* 4. *tit.* 7. præsertim ante peractam pœnitentiam ob adulterium ante commissum, prout docent *Gratian. in cap. illud verò. §. hic subaudiendum est. caus.* 31. *quæst.* 1. *Henr. Canis. in Comment. ad tit. de eo qui duxit quam poll. per adult. num.* 7. *Pirrhing. ad eund. tit. §.* 4. Textus clarus est, *in causa* 31. *q.* 1. cujus hæc verba, *nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio*, *& q.* 3. in qua sequentia leguntur: *illud verò communi decreto, secundum canonum decreta definimus, & deprædicamus, ut si quis cum uxore alterius, eo vivente, fornicatus fuerit, moriente marito, Synodali judicio aditus ei claudatur illicitus: nec ulterius ei conjungatur matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus enim, nec Religioni Christianæ convenit, ut ullus ducat in conjugium, quam prius polluit per adulterium.* Ad quod *Cap.* supra citat. *Gratian.* tradit, subaudiendum esse, *nisi prius peracta pœnitentia*, &, si nihil in mortem viri machinatus fuerit, vel, si vivente viro, fidem adulteræ non dedit, se sumpturum eam sibi in conjugem, si viro ejus superviveret. Quam limitationem probat *cap. subsequens* 4. in verbis: *Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, & subsequens cap.* 5. ubi disponitur: *Si quis vivente Marito Conjugem illius adulterasse accusatur, & eo in proximo defuncto, eandem sumpsisse dignoscitur, omnimodo pœnitentiæ publicæ subjiciatur.* De qua pœnitentia facta si nullibi apparet, & si appareret, propter maculam tamen indelebilem, filius ad feudi successionem admitti non posset. Quæ jura etiam in fidecommissis obtinent. *Knipschild. de fideicom. famil. nobil. c.* 8. *n.* 291. *& seqq.*

Cujus rei ratio redditur, quod non liceat ducere in matrimonium, quam prius polluit per adulterium.

Adulterium aliquando committitur à viro conjugato, & fœmina nupta, quod dicitur adulterium duplex, quia nimirum uterque ipsorum, thorum alienum fœdat, & proprium violat. Jul. Clar. *lib.* 5. *sentent.* § *Adulterium. n.* 2. Et hoc duplex adulterium Saxones vocant Oberhurerey: wann ein Mann / so selbst ein eheliches Weib hat / sich zu einer andern leget; Land-Recht. *lib.* 2. *Art.* 13. *in gl. sub verbis.* Und die in Ehebrecherey begriffen werden / aliquando autem adulterium committitur inter virum solutum, & fœminam conjugatam; vel inter Maritum, & fœminam nuptam. Et hoc adulterium dicitur simplex, quia alterutra persona rea sit soluta, vel vidua. Hinc quidam tribus modis adulterium committi dicunt; *Primò*, inter conjugatum & fœminam nuptam: *Secundò*, inter virum conjugatum & mulierem solutam: tertio, inter virum solutum & mulierem conjugatam. *Clar. d. §. adulterium. n.* 2. *Farinac. in Praxi crim. p.* 4. *tit.* 10. *quæst.* 141. *n.* 77. *vers. facit communis distinctio, & num. seqq. Menoch. consil.* 249. *& seq. lib.* 2. 9

De adulterio conjugati cum soluta, vel etiam conjugata.

Notandum tamen est, adulterium, si propriè loquamur, esse alienæ Matrisfamilias corruptionem, *l. fugitivus.* 225. *ff. de verbor. signif.* Sive alterius thori violationem, vel coitum cum aliena uxore factum, *l. inter liberos* 6. § 1. *& l. stuprum.* 34. §. 1. *ad L. Jul. de adult. l. inter Stuprum.* 101. *in pr. de verb. signif.* unde apparet, adulterium in nuptam tantùm committi. Quippè, quod respi- 10

Quid sit propriè adulterium, & quæ ejus pœna?

ciendum sit ad personam patientem, non agentem; & agere dicendum virum, & fœminam pati, *Aristot. lib.* 5. *de animalib. Cujac. ad tit. c. ad L. Jul. de Adult. & in Nov.* 22. quin & nomen ipsum indicat, quæstionem adulterii ad eam injuriam pertinere, qua fit transitus ad alterius thorum, adeoque alterius familiæ stirpes adulterinæ inseruntur, *per d. l. inter.* 6. §. 1. *l. Stuprum.* 34. §. 1. *ad l. Jul. de Adult.* Et esse hanc indubitatam sententiam patet ex *Claro in d. §. adulterium n.* 2. *Heig. q.* 29. *num.* 9. *p.* 2. sed videamus de singulis modis ordine,

Primo

Primo modo, ſi conjugatus cum alterius conjuge rem habeat, adulterium eſt improbum, imò duplicatum adulterium, quia duplex thorus violatur. *Clar. de loc.* Quo caſu, ſi maritus, quem de adulterio, reum capitis peregerit, is adulter, eaque adultera, ſecundum ſaluberrimam conſtitutionem *in l. quamvis.* §. *ult. C. ad l. Jul. de Adult. & §. item lex. Jul. Inſt. de publ. jud.* Hac conſtitutione Carolinâ morti debitæ addicuntur, gladioque puniuntur; Sanè Juſtinianus jure noviſſimo hanc pœnam capitalem fœminis remiſit. *Auth. ſed hodiè. C. ad l. Jul. de Adult.* quæ deſumpta eſt, ex *Nov.* 134. *cap.* 10. *&* 12. qua cautum eſt, ut fœminæ non plectantur capite, ſed virgis cæſæ & raſæ in monaſterium detrudantur; Ratio differentiæ, cur putarit lenius agendum cum fœmina, quam cum mare, eſt infirmitas & fragilitas ſexus: per quam fit, ut facilius in adulterii crimen mulier, quam vir prolabatur. Eſt enim mulier mala merx, quæ cito corrumpitur; ſimplicitas quoq; digna favore fuit. Cur autem in monaſterium mulier detrudi jubeatur; ratio eſt, ſpes emendationis. Non enim conſtitutæ ſunt pœnæ, niſi in hominum emendationem, *l. ſi pœna* 20. *ff. eod. tit. c. gaudemus, de converſat. conjug. Rittersh. ad Nov. p.* 12. *cap.* 5. *n.* 15. *&* 16. *Faber. lib.* 9. *C. tit.* 7. *de fin.* Verum hanc pœnam non uſurpari, ſed eadem pœna moribus noſtris fœminam adulteram plecti ſoleri, qua mas adulter, notat & atteſtatur *Joachim. à Beuſt. de connubiis. p.* 2. *cap.* 18. *verſ. hodiè verò pœna adulterii.* Et *Hermannus Vultej. ad d.* §. *item lex Julian.* 7. *Inſtit. de publ. jud. adulterii.* Nec immeritò; tum quia Sacra Scriptura differentiam ſexus hac in parte omninò reſpicit, & impudicitiam mulierum non minus coërcet, quam virorum. Et impudicitiam mulierum longè deteſtabiliorem fœdioremque eſſe in muliere, tralatitium eſt, *arg. l.* 1. *C. de Mulier. quæ ſerv. prop. junct. l. ult. C. comm. de manumiſſ.* quippè, quod & major caſtitas in uxore, quam in maſculo requiratur, *gl. in l. palam.* §. *quæ in adulterio ff. de ritu nupt. Godd. ad d. l.* 101. *num.* 4. ne dicam, virum & uxorem non debere ad imparia judicari, & quod in correlativis ſit eadem diſpoſitio. *c. in conjugio.* 32. *quæſt.* 1. *l.* 1. *C. de cupreſſ. lib.* 11. Sichar. *conſil. crim.* 3. *n.* 16. *& ſeq.*

Semper tamen in puniendis delictis conſuetudo loci attendenda eſt, *Fichard. conſil.* 112. *& conſil.* 115. Cum conſtet, pleriſque in locis, ſtatutis municipalibus, vel uſu, vel conſtitutionibus ſuperiorum judicum, adulteros non pœnâ capitali, ſed pecuniaria tantum, vel alia extraordinaria & arbitraria puniri, *Clar. d.* §. *adulterium. n.* 7. *verſ. ſed quicquid ſit, & ſeqq. Menoch. lib.* 2. *de arbitr. judic. q. cent.* 5. *caſu* 419. *n.* 74. *& ſeqq. Farinac. in pract. crim. p.* 4. *tit.* 16. *q.* 141. *n.* 72. *& ſeqq.* allegati à *Berlich. p.* 4. *concluſ.* 27. *num.* 21.

Secundo modo, quando vir legatus ſeu uxoratus, cum innupta ſeu ſoluta, vel vidua rem habet, tunc de jure Canonico verè etiam adulterium committitur, & pœna de illo jure ſancita locum habur, *text. in c. nemo blandiatur* 4. *verſ. nec hoc ſolum eſt adulterium. c. Meretrices* 11. *v. ſed ſi non omnis fornicatio.* 32. *q.* 4. *Farinac. de p.* 4. *q.* 141. *tit.* 16. *n.* 81. *Clar. d.* §. *adulterium. n.* 2. *v. de jure autem Canonico. Joan. Sichard. conſil. crim.* 3. *num.* 6. *& ſeqq.*

Quin etiam de jure Civili idem videtur dicendum, adulterium ſcilicet committi, & pœnæ capitali locum eſſe: prout Baſilius Monnerus Juriſconſultus, *in tractat. de Matrimonio. p.* 5. *cap.* 2. *n.* 4. Ubi de adulterio diſputat, rationibus ex ipſis legibus petitis evincere conatur, maritum cum ſoluta perſona coëuntem, committere adulterium: ſed illi reſpondet *Berlichius d. concluſ.* 27. *num.* 48. *& ſeqq.* Sic & *Nicolaus Vigelius cap.* 6. *crimine.* 8. *de adulterio.* ſtatuit, maritum cum ſoluta adulterium committentem, eadem pœnâ, qua uxor adultera, puniri, *ex conſtit. Carolin. h. art.* 120. *verſ.* daß es auch gleicher Weiß/ꝛc. ſed quando verba illius articuli rectè attenduntur, illud tantum exindè patet, quod mulier poſſit virum criminaliter accuſare; at de pœnâ nihil additum eſſe. *Heig. q.* 29. *n.* 17. *& ſeq. p.* 2.

Verius itaque eſt in hoc caſu, neque ex parte viri, neque ex parte mulieris, dici adulterium, nec locum habere pœnam adulterii, ſed tantum ſtuprum, & ideo ſolummodo pœna ſtupri, puta, fuſtigationis, vel relegationis temporalis, ejusmodi adulteros puniendos eſſe: quam ſententiam Dd. indubitatam dicit *Clarus d.* §. *adulterium. n.* 2. *verſ. cæterum quando vir. Heig. d. quæſt.* 29. *n.* 5. *Coler. deciſ.* 176. *n.* 21. & alii allegati à *Berlichio d. concl.* 27. *num.* 46. Eaque probatur *per l. inter liberas.* 6. §. 1. *ff. ad l. Jul. de Adulter.* Ubi expreſsè dicitur, quod adulterium in nuptam tantùm committatur; Item *per l. ſi uxor.* 13. §. *ſed & in ea.* 2. *verſ. ſi vidua eſſet. ff. eod. l. eum, qui duas* 18. *verſ. veruntamen ei, qui de facto cælibatu. C. eod. l. fugitivus.* 225. *in med. ff. de verbor. ſignif.* Ubi adulterium propriè dicitur, ſi quis alienam matrem familias, & ſic nuptam corrupit. *Heigius d. quæſt.* 29. *n.* 6. *& ſeqq.* quæ aſſertio usque adeò vera eſt, ut vir, qui cum muliere, quam putat eſſe viduam, ſeu ſolutam, quæ tamen erat nupta, rem habet, ſolummodo hac pœna, & non alia graviori, puniatur. *Bajard. ad Clar. d.* §. *adulterium. n.* 32. *ſub fin. & n.* 100. *Farin. p.* 4. *pract. crim. tit.* 16. *q.* 141. *n.* 97. *& ſeqq.* II De marito crimine cum ſoluta.

Tertio modo, ſi vir eſt ſolutus, mulier verò conjugata, ſed nupta, tunc etiam eſt pœna gladii; quæ in primo caſu obtinet, quia ſcilicet cum alterius uxore conſueſcit, in alienam familiam liberos propagat, eamque contaminat. *l.* 1. §. *ult. ff. de vent. inſpic. l. inter l.* 6. §. 1. *v. propter partum ex alieno conceptum. ff. ad l. Jul. de adult. Clar. d.* §. *adulterium. n.* 2. *verſ. propriè verò adulterium.* Et quod adulterium propriè committatur, & conſequenter etiam pœna adulterii propriè ſic dicti locum habeat, licet vir ſit cœlebs, & uxorem non habeat, probat *l. inter.*

lib. 6. §. *lex Stuprum.* 1. *ff. ad L. Jul. de Adult. l. inter Stuprum.* 101. *de verb. signif. Beust. in tract. connubiorum, p.* 2. *c.* 17. *v. quando cælebs. Monner. tract. de Matrim. p.* 5. *c.* 3. *num.* 10. *& seqq. Heg. q.* 29. *n.* 19. *& seq. part.* 2. *Coler. decis.* 176. *n.* 10. *p.* 1. *Berlich. d. conclus.* 27. *num.* 34. *& seqq.* usque adeo, ut etiam is, qui cum soluta concumbit, quam putat esse nuptam, eadem pœna teneatur. *Farin. d. p.* 4. *cit.* 1. 6. *q.* 141. *num.* 102. *ibi, è contrà autem. Berlich. d. loc. n.* 36.

12 De Bigamia. Si quis maritus, vel uxor, consorte & socio vitæ adhuc superstite, aliam uxorem, vel alium maritum superinduxerit, illud crimen adulterio majus sivè gravius, eandemque cum adulterio pœnam mereri, censet Carolus V. *hoc Artic.* 171. quod tamen intelligi debet de Bigamia, cum adulterio conjuncto, puta, si conjugatus, conjugatave se alteri jungat. *Modestin. Pistor. consil.* 42. *n.* 37. *l.* 2. *Schneidvv. ad §. item lex Jul. Instit. de publ. judic. n.* 7. prout etiam Carolus V. bigamiæ pœnam capitalem, expressè ad conjugatos restringit, his verbis: So ein Ehemann ein ander Weib / oder ein Eheweib ein andern Mann / in Gestalt der Heil. Ehe / bey Leben des ersten Gesellen nimt &c. Et hinc patet, non recipiendam esse opinionem *Matthæi Wesenbecii in parat. ff. ad leg. Jul. de Adult. num.* 8. Ubi statuit: eo tamen casu pœnam Capitalem locum habere, si quis alterius uxorem, priori superinduxerit, secus verò esse, si quis duxerit solutam, & quod is tantum stupri crimine, & pœna obligetur, quippè, quod constitutio hæc generaliter loquatur, eamque distinctionem non admittat, undè verius concluditur, tam in fæmina, quæm in mare, capitale crimen esse, sive solutam, sive ligatam, sive ligatum sive solutum quis quæve superinducat matrimonium, reipsa dupliciter contrahendo. Præterea hoc etiam ex prædictis deducitur: hanc Capitalem pœnã bigamiæ, ad sponsum, sponsam aliam superinducentem extendi non posse, *l. miles.* 11. §. *quærebatur, ff. ad L. Jul. de adult.* Unde Angelus, *in tract. de Malefic. in verbis, che hai adulterato* dicit, interpretes in interpretatione *l. cum, qui duas.* 8. *C. ad. L. Jul. de addult.* graviter errare. Et rectè; quippè, quod Carolus V. eam pœnam Capitalem gladii restringat ad conjugatos, *uti modo dictum. d. l. cum qui* 18. *& l.* 2. *C. de incestis, & inutilib. nupt. c. gaudemus* 8. *quia verò ext. de divort. Clarus §. fornicatio v. dicitur etiam* 30. *Vigelius cap.* 6. *crim.* 9. *de Bigamia. Fichard. consil.* 115. *num.* 4. *&* 5. *volum.* 2. *Thoming. consil.* 12. *n.* 33. *vol.* 2. *Virgil. Pingiz. q.* 8. *n.* 8. *Coler. decis.* 176. *n.* 80. *& seq. p.* 1. *Modest. Pistor. cons.* 42. *n.* 33. *& seq. vol.* 2. *Berlich. conclus.* 28. *p.* 4. Notandum autem est, quod Carolus V. dicit, ut quis de hoc crimine capitali supplicio afficiatur, requiri, illud dolo malo perpetratum & perfectum his verbis: Welcher solches Laster betrieglicher Weiß / mit Wissen und Willen Ursach gibt und vollbringet. Quo ita reddit D. Remus: In eos, qui quæve Matrimonium contraxerint cum aliis, viva conjuge, vel vivo marito, & debito reddito perfecerint, verba itaque *perpetraverint ac perfecerint*, exaudiri debent de debito reddito, sive de commixtione reali, non etiam de festivitate nuptiali, aut deductione in templum, uti putat *Moller. p.* 4. *ad constit. Elect. Saxon. c.* 20. cum itaque dolus in hoc crimine, ut maximè attenditur, exindè deducitur, si vel vir, vel uxor, putans conjugem suam decessisse, nuptias iteraverit, eum, eamvè à pœna excusari, uti etiam is, eavè, qui, quævè cum conjugato conjugatâvè nuptias conttahit. *d. l. eum, qui* 18. *& l. miles* 11. §. *mulier, item l. penult. ff. ad L. Jul. de Adult. Clar. d. §. fornicatio vers. sed pone* 31. *Vigel. d. cap.* 6. *crim. except.* 1. *& seq.*

Einquartirung.

SUMMARIA.

1. *De jure hospitandi in Comitiis & Palatiis Statuum propriis in illa Civitate.*
2. *De jure hospitandi in Aula Imperiali.*
3. *Hospitium Mercenarium,* gemeines Wirthshauß.
4. *Hospitatio militaris, & quis jus habeat eam injungendi.*
5. *Qui ab hospitatione sint immunes.*
6. *De modo hospitationis.*
7. *Remedia in casibus hospitationis.*

Vide *verbo Accisa & verb.* Durchzug. ubi quædam notata, quod hospitationes sint inter onera subditorum, ad quas sustinendas pro Reipubl. salute sunt obligati omnes qui non sunt, de quibus suprà verb. Durchzug per *l. Medicos* 6. *C. de profess. Besold. in discurs. privileg. studios. f.* 104. *Klock. de contribut. conclus.* 56. *& seq.*

1 De jure hospitandi in Comitiis, & palatiis Statuum propriis in illa Civitate. In loco quoque, ubi Comitia habentur, nemo inhabitantium ab adscriptione, der Anschreibung / & munere suscipiendi Status, eorumque Legatos, teste Bertram, exemptus est, apud *Arumæ. discurs.* 9. *memb.* 5. *concl,* 59. quod quidam etiam eò usque extendere volunt, ut etiamsi Princeps aliquis Imperii in loco Comitiorum proprium haberet palatium, eum tamen non liberum esse ab adscriptione, sed teneri pro diversorio procurando Mareschallum compellare, *Rumel. ad A. B. part.* 2. *diss.* 3. *thes.* 14. *Chreggrene in velit. de septem Imp. Offic. n.* 27. quem etiam olim in hunc finem citavit *Speidel. in addit. ad thes. pract. Besold. lit. M. verb.* Marschall. Cum Mareschallus intentionem metandi, ut ipsemet ait, in illos ordines, eorumq; legatos teneat fundatam, qui in Comitiis compareat quæ sine facto ipsi inverti nequit, tum quia jus adscribendi, das Anschreibẽ / ad Mareschallum Imperii spectet &c. Idque vigore transactionis inter Mareschallũ

hereditarium & Civitates Imperiales, *Augusta* 26. *Octobr. anno* 1614. initæ §. und ernstlich. Ex qua liqueat, nec ipsis Statibus; irrequisito Mareschallo, hospitium occupare, nec Senatui Urbis de eo prospicere permissum esse, sondern daß solches Recht einzuführen dem Reichs-Marschallen/ als dessen Ambt es anhängig / allein verbleiben solle/ *Rumel. d. loc.*

Quamvis enim hæc & similia pro ista intentione adferantur, *Myler.* tamen *in addit. ad Rumel. d. l. fol.* 472. & *Speidel. in spec. h. verb.* de jure verius & æquius esse putant, quod Statibus ejusmodi propria palatia in loco Comitiorum habentibus, pro proprio usu, modo ipsimet iis contenti esse velint, nec alia diversoria, quæ ipsis ut statibus assignanda veniunt, petant, relinquenda sint, præsertim si hoc Mareschallo debito tempore, ad ipsius notitiam fuerit insinuatum. Idque 1. ideo, quia Status Imperii à jure hospitandi immunes existunt, & quidem merito: cum omnes dignitatem Patriciam aut Consularem habentes, imò & JCti & Archiatri à jure hospitandi liberentur, *l. archiatros* 8. *l. hac lege* 10. *C. de metat. Thesaur. quæst. forens.* 93. *lib.* 1. *Klock. de contribut. c.* 17. *n.* 140. 2. Quod si Statum Imperii in Civitate Imperiali Palatium habentem, ut privatum tantum consideremus, liberum eidem erit, domum suam propria autoritate occupare, ac in ea habitare, etiamsi hospitem recipere teneatur, *text. in l. in quibus* 2. *C. de metat. & epid.* ubi expresse sancitum, ut quilibet privatus ad *jus hospitandi obligatus, duas tertias Domus suæ pro sua familia liberas retineat*, ac in electione primæ tertiæ Hospiti præferatur *Capyc. decis.* 42. Cur ergò idem jus Statibus Imperii denegandum sit? Hinc standum potius regulæ tam diu erit, donec exceptio probetur. *Myller. alleg. loc.* 3. Ad quid prodesset uni vel alteri statuum, si sola ea intentione emeret vel haberet palatium aliquod, ut eo tempore Comitiorum uti possit, & id postea eveniente casu non inhabitare deberet; quia ejusmodi Palatia intermedio tempore plerumque aliis, si non gratis, & custodiendi & conservandi causa, concedantur, saltem vili pretio elocantur. Ac item si ejusmodi Status in proprias ædes non admitterentur, vere de iis dictum illud vulgare proferri posset; Wem gehöret das Hauß/ der gehe hinaus oder bleib daraus.

Habet quidem Mareschallus fundatam intentionem respectu aliorum inhabitantium tale palatium vel ædes, quando Dominus earum iis non utitur, vel aliud Palatium à Mareschallo expetit: Sed cum ipse in eodem habitare desiderat, nemo à propria domo arceri potest, nec sibi præjudicat talis Status in jure sibi alias ratione hospitii competenti, maxime si se expresse declarat, quod hac vice libentius in propriis, quam

2 alienis ædibus velit habitare, salvo semper jure statibus competente.

De jure hospitandi in Aulâ Imperiali. In Aula quoque Imperiali, ubicunque locorum illa fuerit, assignatur Consiliariis tam intimis, quam Consiliariis Imperialibus Aulicis, Camerariis, Secretariis aliisque officialibus, nec non Guardiæ Cæsareæ personis, Hatschierern und Trabanten hospitationes & Quartiriæ pro qualitate personarum, id quod etiam in ipsa Residentia Imperiali Viennensi, & extra eam, nec non in Regno Hungariæ & Bohemiæ observatur, exceptis domibus exemptis & privilegiatis.

Alia species, hospitii est die Atzung und Lager auff gewissen Gütern / in quibus, si Dominus adveniat, ad justitiam administrandam vel percipiendas querimonias subditorum, ipsi tenentur Dominum hospitari cum suis, nec non sumptus ferre exemplo Imperatorum, qui olim habuerunt Conventus ad faciendam justitiam. *Knichen. de jur. territ. cap.* 4. *num.* 484. quam speciem hospitandi Itali *Albergam*, & *Cavalcatam* nominant, si scilicet exercitus Domini ibi subsistat, *Speidel. in spec. voce* Atzung. Jus verò hospitandi, quando quis per longum tempus jure familiaritatis in hospitium receptus est, non præscribitur, *Besold. cons.* 118. *n.* 63. quia in his, quæ jure familiaritatis conceduntur, non præsumitur, quod fecerit jure suo, nec acquirit quasi possessionem hospitandi, quia quando quis facit, quod facere potest de jure communi, & facit sponte, ad id postea compelli non potest. Si quis habeat jurisdictionem territorialem, alter verò criminalem, utique Domino territoriali competit jus metatorum *Besold. in thesaur. pract. verb.* Einquartirung Rovenstrunck *de collect. fol.* 108.

Hospitium porrò dicitur Mercenarium 3
sive diversorium, ein offener Gasthof oder *Hospitium mercenarium, gemeines Wirthshaus.*
Wirthshaus/ quod cuique mercedem danti ad divertendum patet. Cumque omnibus bona fortunæ pateant, atque communia sint, nemo hospitium ejusmodi aperire tenetur, nisi quis solus ex privilegio aut consuetudine jus hospitandi habeat, tunc enim aliis illud rectè interdicitur, *Mev. ad jus Lübecens. part.* 3. *tit.* 12. *art.* 12. *num.* 11. & 12. & hinc in plerisque Civitatibus certæ tabernæ sunt, quæ posito signo hospites & advenas recipiunt, & gaudent hoc privilegio, in tantum etiam, ut divertentes apud se, & pretium cibi ac potus solvere tergiversantes, propria autoritate præcludere, aut res eorum mobiles, vel se moventes retinere possint, donec ipsis satisfiat, *Pet. Peck. de jur. sistend. cap.* 3. *n.* 2. *Pet. Molignat. tr. de retent. q.* 213. *Besold. verb. arrest.* Hocque moribus nostris passim observatur, quia facile hospites deterrerentur ab hospitando, si per litium ambages divexarentur, *Hahn. in dissert. de hospitat. thes.* 9. ubi etiam *thes.* 10. tradit, jus *Albargariæ* pluribus competere Imperii Statibus in Monasterienses, quorum sunt Advocati, Kasten-Vögt/ Schutz- und Schirms-Herren / ut scilicet possint das Gejäget daselbst einlogiren/ auch sie die ihrige im durchziehen anspañen/ *Besold. in verb.* Ausspann. *Klock. de Contribut. cap.* 1. *n.* 190. quod jus si ex convento fiat meritò observatur,

vatur, perperam verò de novo introducitur.

4 ...ospita- ... milita- ...r, & quis ...s habeat ...m in- ...ngendi. Specialius hospitatio accipitur pro *hospitio militari*, Germanicè Quartier / & illa hospitatio vel est in castris, per tentoria & tabernacula, intrà quæ milites se continere debent, vel in domibus, & est vel nuda & *simplex*, vel *composita*, quæ fit cum sumptibus patrimonii: Eaque injungitur, vel *vi Majestatis*, ab Imperatore aliisque superiorem non recognoscentibus, vel *jure territorii*, Krafft der Lands-Fürstl. oder Hohen Lands-Obrigkeit / quo posteriori jure etiam Civitatibus Imperialibus competit; non verò Civitatibus Provincialibus, nisi quoad distributionem & assignationem, mit Austheilung der Ballet oder Verlegung. Eadem ratione *Dominus feudi* non habet facultatem imponendi *Vasallo* hospitaturam, quia jure superioritatis in illum caret, & Vasallus tantum ad fidei & servitiorum militarium præstationem est obligatus. Alias omnes Cives & subditi munus hospitationis regulariter subire coguntur, alle Eingesessene oder so Rauch und Feur haben / ut etiam *incolis* non parcatur, & *Forensibus*, si domos hospitationi militari obnoxias possident, & in illis aliquamdiu commorantur. Hinc etiam oneri hospitationis non solum obnoxius *Dominus ædium* possessor, sed etiam *Colonus* & *conductor*, & *usufructuarius*, nec non *Emphyteuta*, & Vasallus, sed & *Creditor* possidens, usurasque accipiens, non solum nudæ hospitationis, sed etiam cum sumptibus conjunctæ oneri astringitur, tum propter naturalem, quam solam respicit hospitatio nuda, possessionem, tum propter lucrum, cui onus sumptuum militarium inhæret. *arg. 6. fin. C. sine cens. vel reliq. fund. compar. non poss.* Creditor verò non possidens, usuras tamen accipiens, rejecto nudæ hospitationis munere in debitorem, ab illo quidem liberatur, à contributionibus verò & sumptibus metatoriis, ob perceptionem fructuum Civilium non item, *l. filii 22. §. ult. ff. ad Municip. l. 18. §. 23. de mun. & hon.* Item Colonus, censui ascriptus sive censitus & superficiarius.

5 Qui ab hospitatione sint immunes? Quæ omnia regulariter sic obtinent: non pauci tamen sunt, qui à munere hospitandi excusationem concessam habent, & quidem in quadruplici differentia; quidam enim sunt immunes *lege*, quando ipso jure & legis beneficio, ab hospitatura vacatio tribuitur toti Ordini, qui est *Ecclesiasticus* seu secularis: ad priorem pertinent Clerici, quæ immunitas tantum ad ipsam Clerici personam, non verò aliam extra ipsam est intelligenda: ad posteriorem, scilicet laicum, pertinent *milites & armati & togati*, quales sunt legum aliarumque Facultatum Doctores, Licentiati, liberalium artium Professores, Principum Consiliarii, Advocati & causarum Patroni, Rectores Scholarum, horumque omnium uxores & viduæ, qui omnes ab hospitationis onere sunt immunes. Non nulli *privilegio* ab hospitatura eximuntur, quibus ab Impp. aliove superiorem non recognoscente, aut quocunque sublimis territorii jus habente, ab hospitationis onere immunitatis privilegium specialiter & nominatim indulgetur. Alii *Præscriptione* ab onere hospitandi, immunitatem acquirunt, qui legitime ac jure definito temporis lapsu, hospitationes militares non præstant. Alii demùm *consuetudine* immunitatem consequuntur, quibus diuturnus usus libertatem à militum susceptione tribuit. *Nobiles* quoque à nudæ hospitationis onere, non de sumptibus & collationibus militaribus exemti videntur, fallit tamen hoc in hospitatura nuda. 1. Quoad prædia, quæ immediatè ipsi Nobiles non inhabitant, sed à Colonis, censitis, emphyteutis vel conductoribus tenentur. 2. Quoad prædia paganica, quæ à Civibus vel rusticis sibi comparant, Bürger oder Bauren-Höfe. Moribus quoque immunes existimantur *Postarum Magistri generales*, Sub-Magistri seu Subpræfecti, quique eorum vice sunt, Post-Halter / Post-Schreiber / Bottenmeister.

Modus injungendi hospitationes duplex est, alter, qui fit per *fumantes seu focos*, aut domos, nach der Feurstatt und Wohnungen. Alter, qui per *as & libram*, id est, pro viribus cujusque patrimonii sive pro rata facultatum ex fructibus cujusque rei, quam quis legitimè professus est, æstimanda. Nach den Gütern oder Vermögen oder Einträg / *priori modo* imponitur hospitatio nuda. Quod etiam tunc obtinet, quando hospitatio per vices sustinenda est, durch Umquartirung / Verwechselung oder Umsatz der Quartiere; Ut autem hic omnis tam hospitum sive militum, quam ipsos suscipientium submoveatur iniquitas, constitutum est ex *rescripto Impp. Arcadii & Honorii*, domum in tres partes esse dividendam, ita ut Dominus primam & tertiam, hospes secundam partem habeat, *ut dictum supra*, nisi hospes sit Illustris, cui media domus debetur. Ergasteria verò, quæ mercimoniis deputantur, in dictam divisionem non veniunt, sed quieta & libera manere debent, atque ab omni hospitum injuria defensata, solis dominis, conductoribusque deservire. *Stabulum* quoque equitibus præbendum est, quod si autem illud in tertia domus parte defuerit, pars aliqua ex ergasteriis, sinè magno incommodo domini, pro animalium numero vel domus qualitate deputatur. 6 De modo hospitationis.

Recipientes tenentur solum præbere hospitibus, quæ habitationis causa necessaria sunt, non hominum escas, vel animalium pascua: nam & miles, qui ea exigit, & Dominus, qui etiam sponte exhibet, pœna afficiuntur, quo nomine & cautum est, metatores, qui ab hospitibus per concussionem pecuniam acceperunt, duplum ejus reddere debere, & exilio plectendos. *Posteriori modo* scil. per *as & libram*, indicendi & distribuendi sunt sumptus hospitationis, & collationes militares, quoties hodie v. g. in transitu vel urbibus per deditionem occupatis milites alendi assignantur.

7 Remedia in casibus hospitationis.

Restat, ut pauca adhuc de remediis, hospitationum nomine comparatis, addantur, quæ competunt vel imponentibus, vel hospitationem sustinentibus vel immunibus. *Imponentes* habent pro exactione vel præstatione hospitationum remedia vel *ordinaria*, quæ per modum actionis expediuntur, & actio talis est vel realis vel personalis. Reales sunt hypothecaria, confessoria utilis & interdictum utile uti possidetis. Personalis actio est condictio certi ex lege vel canone. *Vel Extraordinaria & Summaria*, quæ fiunt in modum executionis, quippe tales præstationes, ob bonum publicum impositæ, celerem desiderant exactionem, nec moram & longum processum patiuntur ad subeundam utramque hospitaturam nudam & non nudam, sive cum sumptibus conjunctam, renitentes ut plurimum compelli solent manu militari. Pro solis verò sumptibus & collectis hospitationis, à refractariis & tergiversantibus consequendis, præter modo dictum remedium, frequenter locum habent, pignoris captio, ejusque distractio, mulcta pecuniaria, capturæ & carcer, intellige de custodia libera & honesta, non carcere clauso. *Hospitationem sustinentes*, si contra superiorem experiuntur, si ultramodum gravati sint, vel maxime sumptibus metatoriis & collationibus militaribus, habent condictionem indebiti, officium judicis, condictionem ex lege contra Censitores, Metatores, Quartiergeber/ Balletmacher: aut exceptionem compensationis, si autem contra æquales experiuntur, ipsis præsto est actio utilis negotiorum gestorum. *Immunes* inter alia remedia, pro tuenda libertate, habent actionem negatoriam adversus hospitationis munus injungere tentantem, & interposita protestatione immunitatem sibi conservant, privilegiati, in casu injustè impositæ hospitationis, quia protestatio jus protestantis conservat, *l. si debitor* 4. §. 1. *l. ult. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. l. pro hered.* 20. §. 1. *ff. de acq. vel amitt. hered. Fab. in C. lib.* 7. *tit.* 7. *def.* 30. *Oldendorp. class.* 4. *act.* 25. *in defens. rei n.* 2. *Hahn. d. l. per tot.*

Reliqua de metatis sive Einquartirung/ videri possunt in *tom.* 1. *mear. constitut. sub hoc tit.* præsertim *ex R. J. anno* 1641. §. 1. *& seqq.* Ut nullus Status in hospitatione Exercitus Imperialis præ altero magis gravetur, observetur disciplina militaris, notificetur Ducibus & Principibus Circuli, & non solum conservationis exercitus, sed & præcipue ipsorum Statuum habeatur ratio; ut unus Circulus alteri subveniat pro commoda æqualitate, & exemtis personis & locis parcatur, nisi extremus necessitatis casus aliud requirat. In *Capitul. Leopold.* §. 8. *vers.* und nachdemmahlen prohibentur hospitationes externorum militum, cum ruina & suppressione immedietatis quorundam Statuum, & hospitationes Constitutionibus Imperii contrariæ, cum repetitione eorum, quæ in *R. J. de anno* 1570. sunt ordinata.

Electio Fori.

SUMMARIA.

1. *Privilegium electionis fori Regis Sveciæ, & Ducum Brunsvicensium.*
2. *Tenor privilegii Brunsvicensis.*

PRivilegium Electionis fori competit quibusdam Statibus, ut conventi coram Imperatore, vel in Camera, forum unum vel alterum pro sua commoditate possint

1 Privilegium electionis fori Regis Sveciæ, & Ducum Brunsvicensium.

eligere. Tali privilegio gaudet *Rex Sveciæ & Duces Brunsvicenses*; & quidem Rex Sveciæ, si tanquam Dux Bremensis, Verdensis aut Pomeraniæ, vel etiam ut Princeps Rugiæ, aut Dominus Wismariæ, ex causa recensitas ditiones concernente, ab aliquo legitime conveniatur, *Instrum. Pac. art.* 10. §. *deinde concedit.* 12. Duces verò Brunsvicenses, si illi ipsi coram Imperatore, vel in Camera aliqua via & modo conveniantur, vigore privilegii electionis fori, de dato Viennæ 24. Novembr. 1648. ita ut à Rege Sveciæ electio fieri debeat intra tres menses, à Ducibus verò intra duos menses, ubi intentatam actionem excipere velint. Et quia nuper modo talis casus occurrit, placuit huc apponere formalia privilegii Ducibus Brunsvicensibus concessi prout sequitur:

2 Tenor privilegii Brunsvicensis.

Wir geben/ gönnen und ertheilen auch für Uns / und unsere Nachkommen am Reich ihnen solche Freyheit mit wohlbedachten Muth/ gutem zeitigem Rath/ und rechten Wissen/ hiemit und in Krafft dieses/ also und dergestalt/ wann / und so offt gedachte Hertzogen zu Braunschweig-Lüneburg/ samt oder sonderlich/ ihre Erben und Nachkommen/ Hertzogen zu Braunschweig-Lüneburg/ von jemanden/ wer/ und was Stands oder Wesens der immer seyn mag/ sive per modum simplicis querelæ, sive mandatorum, sive appellationis, sive nullitatis, sive Commissionis, oder sonsten auff einige andere Weiß und Weg/ vor unserm Kayserl. Hof/ oder unserm Kayserl. Cammer-Gericht beklagt/ oder in einigerley Weiß und Weg gerichtlichen vorgenommen werden; So soll in vorbenanter Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg / deroselben Erben und Nachkommen freyer Wahl und Willkühr stehen/ ob sie vor unserm Reichs-Hof-Rath/ oder Cammer-Gericht zu Recht erscheinen/ und sich einlassen wollen; Ob auch der Kläger / jetzt oder künfftig / an jedwedern der bemeldten Gerichtern/ auff seine angebrachte Klage/ Citation und Process außgezogen / und dardurch eine prævention erhalten zu haben vermeinte / so solte doch solche außgezogene Citation und Process auff vorgenandter Hertzogen / in dem

bestim-

bestimten Termin einkommende Exceptionem fori declinatoriam, alsobald cassirt/ auffgehebt/ und der Kläger oder Impetrant an das/ von demselben erwählte Gericht lediglich verwiesen werden. Solte aber derjenige/ so an die Hertzogen zu Braunschweig-Lüneburg samt oder sonders Spruch/ oder Forderung gewinnet/ selbigen hiernechst voranstellendem Rechtens Process, urkundlich anfragen/ an welchem Gericht dieselbe um solche Spruch zu Recht zu stehen/ Red und Antwort zu geben gemeint wären: So sollen sie sich dessen innerhalb zweyer Monat/ von angefügter Requisition an zurai then/ deutlich zu erklären schuldig/ oder im widrigen Fall deren ihnen sonst/ krafft diß gebührender Election, für dißmahl/ und in vorschwebender Sache verlustig seyn/ und dem Gegentheil/ an welchem Gerichte er seine Klagen anbringen und vollführen wolte/ frey und bevor stehen.

Embden.

S V M M A R I A.

1. *De statu Civitatis Embdanæ, & crebra mutatione.*
2. *Descriptio Civitatis.*
3. *De Comitibus & Principibus Ostfrisiæ.*
4. *Eorum argumentum & Diploma Comitatus.*
5. *Immissio & investitura de Comitatu.*
6. *Introductio religionis Lutheranæ in Comitatum à Comite Edzardo.*
7. *Infelici successu.*
8. *Acquisitio* Essens/ Stedesdorff und Witmund.
9. *Primus Ostfrisiæ Princeps Enno.*
10. *Assumptus ad sessionem & votum in Comitiis.*
11. *Insigne Principis Ostfrisiæ.*

1 De Statu Civitatis Embdanæ, & crebra mutatione.

EMbda Orientalis Frisiæ Civitas, licet præsidium à fœderatis Belgis receperit, tamen sui juris est, & anno 1663. mense Novembri Principi Frisiæ Orientalis Georgio Christiano homagium præstitit, quamvis alias insignia, jura & privilegia, adeoque faciem absolutæ Reipublicæ penè gerat, *Burgold. ad Instrum. Pac. part.* 3. §. 8. *fol.* 65. *In R. J. de anno* 1530. §. 39. narratur de ejus rebellione repetita contra Principem tunc Comitem *Ennonem,* non attenta submissione ante hac promissa, & recursu ad fœderatos Status. Orta sunt hæc pleraque omnia, partim ex odio Religionis Catholicæ, cui addicti erant Comites, partim ex dissidiis Hispanorum cum Statibus Fœderatis. Hinc missi sunt Commissarii Imperiales, & mandata avocatoria, decreta contra subjectos Imperii, sub pœna banni, contra exteros verò sub pœna capitis, cujus processus executionem Status Imperii Imperatoris liberrimæ voluntati & dispositioni reliquerunt. *dict. R. J. de anno* 1530. §. 40. & *seqq. Meteran. p.* 1. *lib.* 24. *Ubbo Emmius de reb. Frisicis. Spener. in oper. Herald.* Postea controversia licet pacificis tractationibus non semel composita, tamen semper recruduit, armisque exerceri rursus cœpta est, donec Belgarum consilio tandem sopita, quos Imperator sæpius adhortatus est, ut se rebus Imperii immiscere desisterent. *Christoph. Bezelius in Mellific. Histor. part.* 3. *pag.* 730. & novissime in libro nominato Schaubühne der Welt/ *lib.* 2. *cap.* 2. *ad ann.* 1602. & *l.* 3. *cap.* 2. *ad annum* 1603. ubi allegatur transactio inter Comitem & Civitatem inita, ab Imperatore tamen contradicta, interim negotium in tranquilliori statu sine tumultibus & armis inter Comitem & Civitatem remansit, prout colligitur in libro inscripto: *Recess*- und *Accord*-Buch/ *sive* Verfassung aller Ordnung/ Decreten/ Resolution, Accorden und Verträgen/ zwischen Grafen Edzarden und Enno zu Ostfriesland/ und den dreyen Ständen/ als Ritterschafft/ Städten und Haußmannstand/ und in specie der Stadt Embden/ der Grafschafft Ostfrießland; Et ex transactione Christinæ Charlottæ Viduæ Principissæ Frisiæ Orientalis cum Landsassiis Frisiæ & Civitate Embda *anno* 1678. 8. *Novembris inita.* Atque antè paucos adhuc annos de juribus Principis & gravaminibus Statuum hic in Aula Cæsarea tractatum est. Princeps Ostfrisiæ anno 1654. conquestus est, quod Embdani suam quotam pro collectis Imperii Circuli & Provinciæ solvere detrectent, sed potius pro præsidio Civitatis pecunias ab incolis exigant. *Londorp. ad annum* 1654. *tom.* 7. *fol.* 646. *anno* 1655. *fol.* 984. & 1055. *tom.* 8. *anno* 1659. *fol.* 216.

Narrante *Abrahamo* Saur in seinem Städtbuch *verb.* Embden; So ist diese weit berühmte Stadt/ von welcher das gantze Land herum das Embder Land/ insgemein aber Ostfrießland genennet wird/ ein Auge und Zierde des gantzen Frießlandes/ und vor Zeiten Emetha genandt worden/ ligt gar schön/ hat einen lustigen fruchtbaren Boden herum/ auff einer Seiten die Embs/ so der Länge nach an die Mauren stosset/ und mit dem Meer-Schoß vollendet/ welchen die durch das Meer zerrissene Thämme gemacht haben/ einen weiten Prospect über das Wasser machet/ zwischen welchen zweyen Wassern die Insul Nessa ist/ die/ weil sie auff die drey tausend Schritt im Umfang hat/ einen gar bequemen Schiff-port/ dergleichen kaum in Teutschland zu finden/ verursachet. Die Stadt ist in ihrem Umfang etwas kleiner als Gröningen/ aber sehr volckreich/ und gegen dem Lande mehrentheils mit doppelten und breiten Graben/ auch mit einem grossen Wall/ gegen Mittag aber/ da die Embs vorbey laufft/ mit einer Maur versehen. Die Canäle/ deren etliche 2 Descriptio Civitatis.

etliche durch die Stadt gehen / unter welchen der grösseste / auff welchem die mittelmässigen Schiff beladen / die grossen ohne Last in die Stadt gebracht werden können / Delff genandt wird / kan man zur Belagerungs-Zeit durch die Stadt hinaus leiten / und das gantze Land überschwemmen / daß also der Stadt mit Belägerung übel beyzukommen. Es gibt hier nebenst den schönen / mit sehr grossen Unkosten / und mit einem lustigen und hohen Thurn neu erbautem Rahthauß / auch sonst stattliche Häuser. Der obere Rath allhier von 12. Personen bestehend / wird von denen 40. erwählet / welche Wahl zu bestättigen / und den Eyd von den Erwählten anzunehmen / dem Grafen oder nunmehro Fürsten geschrieben wird / einen an seine Statt zu schicken / und wann solches vom 1. Janu. bis zu dem 7. dieses vom Fürsten nicht geschiehet / so ist doch die Wahl kräfftig / und legen die Raths-Herren den Eyd bey den 40. ab. Die Einwohner seynd von Natur freundlich / zur Andacht geneiget / geben gute Kriegsleute / hassen diejenigen / so nach hohen Aemptern stehen / und verthädigen ihre Freyheit. Im Jahr 1574. wurde allhier erstlich eine stattliche Schul auffgerichtet: In der Haupt-Kirchen ist auch obgedachten Grafens Ennons Begräbnuß zu sehen / wobey ein schönes Epitaphium zu lesen, *hactenus Abraham. Saur. d. l.*

3 De Comitibus & Principibus Ost-Frisiæ.
Adjungo his omnibus de inclyta *Comitum*, nunc *Principum Frisiæ* Orientalis, sive Ost-Frisiæ gente, quæ dicitur originem suam referre ad Capitaneos & Dominos in *Grethil*, à quorum perantiqua & potente in Frisia Cisamasana familia, *Edzardus* seculo 3. & 10. suscepit ex Uxore *Doda* quatuor filios, è quibus *Enno*, strenuus libertatis Frisiorum defensor, anno 1440. præter duas filias, totidem gnatos *Edzardum* & *Ulricum*, post se reliquit, quorum ille à Frisiis Rector & perpetuus Judex est electus, cui absque prole decedenti *Ulricus* est surrogatus, qui primis nuptiis *Fœlquam, Wibeti Stedesdorpii & Esenæ Domini* filiam sibi junxit, & *Esenam* per donationem accepit, quam tamen postea Siboni Dornumano lege beneficiaria contulit, à quo, ad ejus filium & nepotem, indeque ad *Ritbergios Comites* transiit.

4 Eorum augmentum & Diploma Comitatus.
Secundo Matrimonio sibi sociavit *Thedam, Vehonis Lerani & Hebbæ Dornumanæ* filiam, *Grethanam* arcem & Embdanæ eam partem, quæ Amaso imminet, splendidius extruxit, hancque fortissimam sedem elegit, mox *Civitatis Embdanæ bessem* à *Gerhardo Petkumano* acquisivit, cumque jam castris agrisque esset auctus, & omnis Frisia in ejus ditionem concessisset, omnia in unum corpus collecta, tanquam *feudum Imperii Imperatori*, & Sacro Romano Imperio subjecit. Id feudum Imperator *Fridericus* III. Comitatus titulo ornavit, deque eo *Ulricum* investivit, & simul Comitem creavit, nec non ipsum, & ejus conjugem, omnesque liberos & posteros, in Comitum Imperii ordinem cooptavit, solitaque jura, dignitatem & honorem impertivit. Diploma impertitum est *anno* 1454. in quo enumerantur loca Ulrico tunc subdita: *Embden, Norden, Griettziel, Berrhum, Esens, Fever, Fredberg, Aurig, Lehrort, Stickhusen, Lengen*, tum *quinque alia castra, oppidaque ab Amasi occiduo versus Orientem porrecta, cum omnibus insulis secundum littus Frisiæ Orientalis in Oceano dispersis.*

Anno 1464. dictus Imperator Fridericus, missis legatis Ulricum in urbe Embdona, ubi totius populi Comitia convocata erant, in possessionem feudi & honoris solenni ceremonia per *ensem & vexillum* immisit, omnemque Frisiam Orientalem usque in Visurgim, pro Imperatore curandam, ipsi tradidit, qui tamen biennio post, morbo correptus, vitam cum regimine finivit, relictis post se tribus filiis, *Ennone, Edzardo* & *Ucone*, quorum primus, cum *Engelmannum* Freburgi Præfectum, perfidiæ delatum, ipsiusque responsorum ferocia exasperatus, per glaciem insequeretur, toto corpore armatus, glacies pondere fatiscens subsedit, Comitemque cum Satellitibus hausit. *Uconem* verò mors propera anno 1507. abstulit: & sic *Edzardus* successor, posteà — 5 Immissio & investitura de Comitatu.

6 Introductio religionis Lutheranæ in Comitatum à Comite Edzardo.
Primus Lutheri dogmata in Comitatum introduxit, & cum septem liberis auctus esset, in tabulis ultimæ voluntatis ordinavit, si contingat, plures se in vita liberos relinquere, ut ex iis, quem Ordines probaturi maxime sint, unus ac solus in Imperium sibi succedat, cœteris fortunam industria & virtute quæsituris, pecunia ex æquo & bono satisfaciat. Liberi omnes superstites ei manserunt, ex quibus ad primogenitum *Ulricum* summa rerum pervenit, is in Hispania aliquamdiu egit, unde redux ingenio defecit, & deliriis obnoxius redditus est, quare ad *Ennonem* ejus fratrem secundogenitum summa delata est. Hic à parente introducta Lutheri dogmata rursum mutare in animo habuit, sed morte præventus cecidit anno 1540. Cum Balthasare *Essensi*, Viro tota vita turbulento & levis fidei perpetuum bellum gessit: reliquit masculos 3. totidemque fœminas, ex quibus successit Patri *Edzardus* II. cui anno 1595. Controversia cum Civitate Embdana orta est, quæ in gravem exarsit tumultum, ita ut oppidani arcem Comitis diruerent, peregrina implorarent auxilia, & Belgicum reciperent præsidium, quorum tamen arbitrio eodem adhuc anno illa composita est, sed conditiones, utpote Comitis juribus noxiæ, & eidem extortæ, frequenter malum excitarunt. Postquam fatis concessit, successit illi filius primogenitus *Enno III.* qui cum prima uxore *Walburgi Ritbergensi* Comitatum Ritbergium, & sorore sua natu majore Armgardi, improle defuncta, unica herede, Dynastias *Esens, Stedesdorff & Witmund*, quæ uno nomine provincia *Harlingiæ* nominantur, nactus est: obiit 1625. & ditionum gubernacula filio *Rudolpho Christiano* commi- — 7 Infelici successu. — 8 Acquisitio Esens, Stedesdorff, Witmund.

commisit. Hic in tenera adhuc ætate, cum arce *Bernmana*, ad tumultum forte ortum accurrens, infeliciter interemptus an. 1678. succedente illi fratre *Ulrico* optimo Heroe, qui 20. annis, turbidissimis temporibus ditiones prudenter rexit. Mundo valedixit 1648.

9 Primus Ostfrisiæ Princeps, Enno. Successorem relinquens filium *Ennonem Ludovicum*, qui primus Princeps à Ferdinando III. 1654. creatus, cum autem præmatura morte anno 1660. sine prole mascula decederet, principalem hanc dignitatem ad Fratrem *Georgium Christianum* transtulit. Huic Batavi, Civitas Embdana, & potissimum Episcopus Monasteriensis, *Christophorus Bernardus*, ratione causæ Lichtensteinensis, cum ab Imperatore in ea Executor denominatus fuisset, magna negotia facessere. Principale axioma, quod *Ennoni Ludovico* primitus collatum fuerat, *Leopoldus Imperator Augustus* anno 1662. renovavit, & ad filium ejus primogenitum & in regimine successorem extendit, *anno* 1665. fato immaturo moritur, relinquens & uxore gravida successorem filium *Christianum Eberhardum*, modernum Frisiæ Orientalis Principem, Dynastam in Esens, Stedesdorff & Witmund, anno 1665. 11. Octobris natum. Hic, cum vix in Lucem protractus fuisset, Procerum Imperii consensu, inter Principes Imperii cooptatus, & *voto & sessione in Comitiis* auctus fuit,

10 Assumptus ad sessionem & votum in Comitiis. studiis & disciplinis Principe dignis innutritus, exteras oras perlustravit, ab Imperatore Leopoldo Augusto, cum aulam ejus ante annos coleret, multa eximia benevolentiæ & existimationis signa accepit, eaque Regiminis sui specimina præsefert, ut prudentis, & justi Principis in ipso indolem inesse appareat.

Principis insigne seu *Scutum* ita *Spener.* delineavit, ut una perpendiculari, & duabus transversis lineis, in sex areolas dividatur, quarum *prima* nigra, aquilam expansam auream, capite virgineo coronatam cum quatuor stellis aureis, continet *Frisiæ Orientalis dogma*; *secunda* rubea aquilam auream refert Ritbergensem tesseram, *tertia* argentea fasciam exhibet coccineam, cui sex rhombuli argentei & aurei impressi, Comitesque tres lunæ cœlestinæ inversæ, quo Symbolo dominia *Transladana & Reiderana* denotari putantur, *quarta* cœrulea Leonem argenteum, cujus collo inserta corona aurea, sed inversa continet *Jeverana Dynastiæ* emblema; *quintam* auream ursus niger perrepit, numella aurea, lingua & oculis argenteis, quo *Esense* dominium designatur, *Sexta* deniqe cœrulea, gemina vexilla aurea in decussim trajecta, repræsentat Witmundanæ Dynastiæ tesseram. Huic Clypeo tres incumbunt Galeæ, prima *Rittbergica* exornatur aquila exoriente aurea rubeis alis, phalaris dependentibus ejusdem tincturæ. Media *Frisiaca* duos sustinet fasciculos plumarios nigros, inter quos comparet lilium aureum laciniis itidem aureis & nigris, tertia duo vexilla aurea sustinet cœruleum lilium stipantia, laciniis dependentibus aureis & cyaneis. 11 Insigne Principi Ostfrisici.

Frisia Orientalis sub *Westphalico* comprehenditur *Circulo*, in cujus ærarium symbola sua respectu Frisiæ confert. Principis Sedes est *Aurica*, prope in meditullio Provinciæ sita. In Conventibus Imperii cum Fürstenbergico Principe alternat, ita tamen ut Principi Ostfrisiæ jus Proedriæ bis absque interruptione, huic verò tertia demum vice competat.

Emigratio. Abzug/ Nachsteur.

S U M M A R I A.

1. *De emigratione propter religionem vel aliàs.*
2. *De termino emigrationis & conditionis.*
3. *De solvenda taxa ab emigrantibus.*
4. *Jus hoc consuetudine esse introductum.*

1 De emigratione propter religionem, vel aliàs. INstrum. Pacis artic. 5. §. 56. ordinatur de emigrantibus propter religionem, ut spatium quinquennii vel triennii ipsis ad emigrandum concedatur, neque sive *voluntariè* sivè *coactè* emigrantibus, nativitatis, ingenuitatis, manumissionis, noti opificii, & honestæ vitæ testimonia denegentur, aut reversalibus inusitatis, vel decimationibus substantiæ secum exportatæ, plus æquo graventur, multo minus spontaneam suscipientibus emigrationem, servitutis aut alio prætextu impedimentum inferatur, *& vid. supra verbo* Bürger *fol.* 428. *n.* 16.

2 De termino emigrationis, & conditionibus. Itaque Dominus Cives, à religione sua dissentientes, qui in dicto termino an. 1624. nullum exercitium religionis habuerunt, si eos tolerare nolit, potest jubere ut emigrent, ita tamen ut minus spatium triennio ipsis præfigere nequeat. Et qui tempore Pacis Osnabrugensis ejusmodi conditionis fuerunt, illis dominus ad emigrandum non minus spatium triennio præfigere potest: sic autem migraturis fas est vel retinere bona, & per procuratores administrare, vel bonis conditionibus vendere, *Instrum. Pac. art.* 5. §. 37. nec Dominus, etiam in eum casum, plus pro testimoniis exigere vel ut Concives eorum illos gravare valet.

Sic ergo jus emigrandi est liberum, quod, ante Pacem Religiosam & Osnabrugensem, Domini territorii poterant prohibere, sed hodiè sicut Dominus à se in religione dissentientes tolerare non tenetur, quia jus reformandi ex superioritate territoriali ipsi aufferretur, ita etiam subditi ex libera voluntate emigrare possunt. Quod si autem Dominus territorii à sua religione alienos tolerare velit, vel ex gratia, vel quod anno 1624. exercitium religionis habuerint, illis patienter hoc indulgeat, nec invitos ad religionem suam compellat, neque etiam impediat, quò minus in vicinia publico religio-

religionis exercitio interesse, & liberos suos, vel exteris suæ religionis Præceptoribus erudiendos concredere, aut Domi privatis præceptoribus informandos tradere queant, si modo à Sacra Synaxi, & liberis baptizandis abstineant, sine speciali consensu Domini territorii, quia id ad privatum religionis exercitium non pertinet. Et hoc jus non solùm Civibus, in numerum Civium à Magistratu loci receptis, sed etiam incolis & ibi commorantibus competit, per *art.* 5. *Instrum. Pac.* §. 35.

3 De solvenda taxa ab emigrantibus. Ut autem solvatur ab emigrantibus, & bona secum sumentibus, certa quota seu pars, quæ interdum est decima, interdum quindena, interdum vigesima pars, id vigore superioritatis territorialis vel consuetudinis cujusque loci ita introductum est, *d. art.* 5. §. 37. *Instrum. Pac.* verbo *Decimationibus inusitatis*, & vocatur hoc jus detractionis communiter Abzug vel Abschoß/ quod non solum locum in spontaneè emigrantibus, sed etiam ex jussu Domini propter religionem solvendum est, *d.* §. 37. in verbis, *sive spontaneè, sive coactè emigrantibus*, & hoc libertati Germanorum attribuitur, quod juri Civico renuntiari possit, & aliorsum se & sua transferre: Quod mancipiis & propriis hominibus non conceditur, nisi propter religionem, si justa pro redemptione solvere parati sint, *d.* §. 37. *in fin.* & modo non intempestivè, hoc est, quando Dominus quammaxime subditis eget, vel catervatim aut gregatim, discedere velint, id enim in præjudicium Domini vergeret. Atque etiam Cives, qui triennio vel quadriennio in territorium se demiserunt & manserunt, haud facile postea recedere possunt, *Myler. ab Ehrenbach. part.* 2. *de Statib. Imp. cap.* 63. *n.* 5. Sæpius etiam Cives à jure detractionis in quibusdam Germaniæ locis sunt immunes, uti in tractu Würtenbergico per transactionem Tübingensem, jedem Würtenbergischen Bürger / gibt der Tübingische Vertrag einen freyen Abzug/ *Knipschildt de Civit. Impp. cap.* 20. *num.* 15. *Rhet. in jur. publ. lib.* 2. *tit.* 1. §. 26. *& cap.* 14. *n.* 1. *& seq. Gabriel. Sueder. in Inst. Pac. part. spec.* 1. *sect.* 2. *n.* 3. ubi etiam agit de jure reformandi Statibus competente.

De jure detractionis von der Nachsteur etiam agitur *in R. J. de anno* 1530. §. 60. ibique ordinatur, quod Cives & incolæ Catholicæ religionis, cum bonis suis liberum debeant habere discessum, sine ullo onere detractionis, & sine ullo præjudicio juris Civici. Defalcatio enim Constitutionibus 4 Imperatorum, tempore Justiniani, in usu Jus hoc saltem consuetudine esse introductum. esset desiit, *l. final. C. de edict. D. Adrian. tollend.* Et detractiones jure Civili prohibitæ *Thuscus lit. G. conclus.* 5. sed postea consuetudine locorum, in Redhostimentum defensionis, iterum reductæ, *Klock. de vectig. conclus.* 65. *Grev. lib.* 2. *conclus.* 36. quam consuetudinem, tanquam justam & licitam, defendit *Thoming. decis.* 27. *num.* 38. *Köpen. part.* 1. *q.* 11. *n.* 7. & hinc multorum locorum Statutis cavetur, ut de *hereditatibus*, quæ vel ex testamento, vel ab intestato peregrinis deferuntur, certa portio Fisco vel Domino loci pendatur, wann eine Erbschafft einem Fremden zufället/ und ausser Lands geführet wird/ & quod acerbius est, si sub uno Principe degentes in alium se locum conferant, quamvis alias, non exstante Statuto, ex jure communi subdito licitum sit cuivis abire, quò velit, *l. postliminii.* §. *final. de captiv. & postlimin. revers.* R. A. *anno* 1555. §. wo aber unser. Sed hodie passim videmus, nullum pro Cive haberi, nisi veniens Magistratui taxam præscriptam solverit, er habe dann das Burger-Recht bezahlet/ nec iterum dimitti, nisi soluto detractionis jure. Quod supra dictum est de hereditatibus non extendendum putat *Speidel.* ad donationes mortis causa, & ad bona immobilia nec ad Legata compensativa, vel ad pias causas, *in Spec. Observ. verb.* Abzug & Nachsteur/ ubi tradit, privatos clientelæ renunciantes, & domicilium suum alio transferentes, Protectoribus ad jura emigrationis non teneri, quia quotannis Magistratui, sub cujus protectione degunt, magnum plerumque tributum, solvunt, ut æquum non sit eos ulteriorem Patrimonii diminutionem pati: hinc Judæos, qui in alicujus protectione fuerunt, ad jura emigrationis non teneri, nisi immobilia, quæ in loco habuerunt, vendant, & eorum pretium exportent.

Empörung.

Vide verb. Auffruhr. Diffidatio.

Engelland.

SUMMARIA.

1. *Origo Regni Anglici.*
2. *Ejus divisio in Superiorem & Inferiorem.*
3. *Inferior Anglia.*
4. *Ducatus Glocestriæ.*
5. *Wallia.*
6. *Scotia.*
7. *Hybernia.*
8. *Fluvii Angliæ.*
9. *Montes Angliæ.*
10. *Insulæ Minores.*
11. *Memorabilia Angliæ Versiculo inclusa.*
12. *De specialibus Anglorum Privilegiis quæ enarrantur.*
13. *Privilegia fœminarum Anglicarum restricta.*
14. *Privilegia fœminarum largiora.*
15. *De Angliæ fertilitate, & bono aëre.*
16. *Pannus Anglicus, & indè provenientes reditus.*

17. Equi

17. *Equi & Canes, & quare lupi in Anglia non reperiantur.*
18. *Stannum & alia mineralia.*
19. *De Nobilitate Anglica & Plebe.*
20. *Modus vivendi & Usus Tabaci.*
21. *Convivia Magnifica.*
22. *Vestitus.*
23. *Mores vivendi.*
24. *De Militia & fortitudine Anglica.*
25. *De Regno Scotiæ.*
26. *Piscium copia.*
27. *Anseres ex conchis & arboribus.*
28. *De Regno Hyberniæ.*
29. *Plura de Regno Angliæ ex Theatro mundi P. Boussingault.*
30. *Inclinatio Anglorum erga Imperatorem.*

DE Regibus & Regno Angliæ multa notata sunt supra *verbo Anglia fol. 27. & seqq.* Sub jurisdictione Regum Angliæ comprehenduntur magna Britannia, Hibernia, iisque adjacentes Insulæ Orcades, Hebrides, Sullingæ &c. etiam ad Galliam sitæ Garnisea & Jarsea in America, Nova Anglia, Novum Belgium, Virginia, Jamaica &c. *Anno* 1665. flagrante bello Anglo-Belgico numi cusi fuerunt, quibus imago M. Britanniæ exhibita cum elogio: *Quatuor Maria vindico*, & Velorum demissio ab aliarum Rerump. navibus exacta, sicut inter causas Belli Anglo-Belgici Anno 1672. allegatum, Belgas præstationem istam abnuisse: Das Recht der Flaggen ist so alt/ daß es eine von den ersten prærogativen unserer Königl. Vorfassen ist/ und deswegen auch die letzte seyn muß/ davon dem Königreich nicht abzustehen: Ist auch nie in quæstion gezogen/ und wird expresse im Vertrag zu Breda für bekandt angenommen: Dannoch wurde es den letzten Sommer nicht allein vor ihren See-Commendanten/ und die Ubertrettung im Haag gerechtfertiget/ sondern sie liessens auch noch an den meisten Höfen der Christenheit als belächerlich vorstellẽ/ daß wir solches änderten/ und wäre eine unerhörte Ungereimtheit/ daß sie mit uns wegen der Herrschafft der See zancken solten/ *art.* 10. *Manifest. Angl.*

1 *Origo regni Anglici.* Angliæ regnum enatum est Seculo V. quando Romani, ut Barbaras nationes, quæ in Imperium passim irruperant, coërcerent, legiones suas ex Britannia in Galliam evocarunt, & Britanniam suo arbitrio permiserunt. Sed cum illi ex Germania *Anglos Saxonesque*, qui trans Albim, Holsatiam & Vicinas terras incolebant, ut ipsis contra *Scotos* atque *Pictos* auxilium ferrent, arcesserent, venerunt illi quidem, Ducibus *Hengisto* atque *Horsto*, hortesque Britannorum profligarunt; sed quod ipsis terræ bonitas arrideret, veteres incolas, Pictos Britannosque præter paucos, qui in *Cimbriam* atque *Cornwalliam* se receperant, veteremque linguam suam ibi retinuerunt, è patria sua ejecerunt, ipsi novum ibi regnum, quod olim *Anglo-Saxonicum*, nunc verò *Anglicum*, Engelland appellatur, fundarunt.

2 *Ejus divisio, in superiorem & inferiorem.* Dividitur hodie, secundum *Beckman. in Bervvickam, & Angliam* speciatim ita dictã. *Bervvickum* urbs est ad Twedum fluvium, *Bervvick, upon Tvved,* quæ olim Scotiæ accensebatur, sed postquam accessit, ea lege atque privilegio gaudet, ne ulli Angliæ districtui includatur. Unde soli Regi subest, ac eoque ad Comitia Londinensia vocatur. *Anglia* quæ & *Lœgria* vocatur, in *superiorem* & *inferiorem* dividitur: *Superior* vocatur pars Angliæ septentrionalis, quæ Scotiam attingit. Provinciæ ejus, sunt 1. *Northumbria*, Northumberland / cujus urbes sunt *Bervvicum*, de quo modo dictum, & Novum Castrum, *Nevv-Castle*, 2. *Cumbria*, ubi est Carleolum, *Carlile*, inter has duas provincias est murus Picticus, cujus adhuc rudera quædam supersunt. 3. *Dunelmensis Episcopatus*, in quo est Dunelmum, *Durham*, in cujus æde est monumentum Venerabilis Bedæ, qui hic factus est monachus. *Venerabilis Beda.* 4. *Westmorlandia*, quæ præter Kendalium, *Kendal*, quæ lanificio celebris est, nihil habet memorabile. 5. *Lancastriæ* Ducatus, *Lancaster*, cujus præcipua urbs Lancastria ideo notari meretur, quia Duces Lancastrenses cum Eboracensibus cruenta de successione regni bella gesserunt, Illi in insignibus habebant *rosam rubram*, *hi albam*; Has lites tandem composuit *Henricus* VI. Angliæ Rex; quod *Jacobus* I. hoc nummo indicabat: *Henricus rosas, regna Jacobus.* 6. *Cestria*, *Chester*, urbem habet ejusdem nominis ad ostium fluvii *Deæ*, 7. *Salopia*, *Schropthire*, ubi est Salopia, urbs elegans & bene culta. 8. *Eboracensis Ducatus*, qui habet Eboracum, *Torck*, urbem Archiepiscopalem longe præstantissimam, à qua Regis filius secundogenitus Dux Eboracensis vocatur: Hullum, *Hull* armamentario inclytum, cujus urbis Præfectus, quod *Carolo* I. Regi suo portas auderet claudere, animum cœteris addidit contra Regem insurgendi: *Richmondiam*, Richmond oppidulum est, sed Ducatus nomine non incelebre. 9. *Lincolnia*, *Lincolshire*, ubi est Lincolnia urbs Episcopalis. 10. *Nottinghamia* cujus Metropolis est ejusdem nominis, *Nottingham*. 11. *Darbia* urbem habet cognominem. 12. *Staffordia*, præter urbem ejusdem nominis habet *Lichfeldiam* oppidum Episcopale. 13. *Leicestria*, Leicester, urbem ejusdem nominis habet, 14. *Rutlandia*, *Rutlandshire* præter Ochamum, *Oukam*, nihil habet memoria dignum; 15. *Warvvicum*, cujus oppida sunt *Warvvicum*, & *Conventria*, cujus Episcopatus Lichfeldensi junctus est. 16. *Wigornia* ubi Civitas Episcopalis, *Worchester*.

3 *Inferior Anglia.* *Inferior* reliquam complectitur Angliam. Provinciæ ejus sunt, (1.) *Nortfolgia*, cujus urbs *Norvvich* Episcopum habet Cantuariensi subditum. (2.) *Suffolgia*, ubi est *Gippavicum*, *Ipsvviche*. (3.) *Essexia*, Essex, cujus metropolis est *Colcestria*, Camalodunium, cujus meminit Tacitus, nunc oppidulum est, *Maldon* (4.) *Midlesexia*, in qua est *Londinum*, quæ inclaruit arce Regia, *Londinum*

quæ Anglis Withal vocatur, turri Londinensi, Towr, ubi captivi nobilioris conditionis custodiri solent: *templo Westmonasteriensi*, Westmünster, ubi Reges inaugurari solent: Domo Mercatorum, Börs/ ubi controversiæ de commerciis dirimuntur: *Curia*, quæ ipsis *Guyldhalle* dicitur, Ponte, qui Thamesi impositus est, & 330. passus porrigitur, multitudine hominum, quorum numerus 500000. excedere putatur: amplitudine, qua cum urbe Parisiorum certare potest: arcibus regiis, quæ circà urbem numerantur, suntque *Richmond*, *Grenovvich*, *Kingeston*, *Nonsuch*, *Hamptencurt*, Arces Regiæ. *Windsor*. (5.) *Cantium*, *Kent*, ubi sunt, Cantuaria, *Canterburga*, *Cantelberg*, quam celeberrimam reddidit ejus Archi-Episcopus, qui Angliæ est primas, & Regem in Coronatione inungit: Dubris, *Douer*, cujus inter portus meminimus; (6.) SURRIA. *Surrey*, complectitur arces Regias plerasque modo commemoratas. (7.) SUTHSEXIA, *Sussex*, habet *Cicestriam*, *Chichester*, urbem Episcopalem, & *Rium*, *Rye*, quod portu gaudet. (8.) SOUTHAMPTONIA, *Hantsire*: in qua sunt, portus magnus, *Portsmuth*. Southantonia, *Southampton*: Vintonia, *Winchester*: urbs Episcopalis. (9.) DORCESTIA, *Dorchester*: ubi sunt, Dorcestria, *Dorchester*, Vindelis, *Portland*. Vimutium, *Waymouth*. (10.) DEVONIA, *Devonshiere*: quæ habet Exoniam, *Excester*. Urbem Episcopalem, itemque duos portus, *Darmouth* & *Pleymouth*. (11.) CORNUBIA, *Cornvvallia*, provincia est dives stanni, in qua est Falmuthum, *Valmuyihen*, portus. (12.) SOMMERSETIA, *Sommertshire*, in qua est Bristolia, *Bristol*. Urbs benè munita, Bathonia, *Bathe*, & Wellæ, *Welles*; communem habent Episcopum. (13.) WILTHONIA, *Wietshiere*, ubi sunt Salisburia, *Salesbury*, Urbs Episcop. cujus Templum Salesburgense. templum magnificum habet fenestras 365. & turres 12. Malmesburia, *Malmesbury*, patria Historici Anglicani Malmesburiensis. (14.) BERCERIA, *Bercheria*, cujus est Windesoria, *Windsor*, arx Regia. (15.)

4 Ducatus Glocestriæ. GLOCESTRIÆ DUCATUS, qui tertiogenito Regis filio nomen, & titulum confert, urbem cognominem habet Glocestriam, *Glocester*. (16.) Oxonium, *Oxford*, Oxoniensis Academia. cujus urbs Oxonia, *Oxford*, clara est insigni Academia, in qua XVI. virorum Doctorum collegia numerantur. (17.) BUCKINGAMIA, *Buchingham*, in qua Urbs est ejusdem nominis. (18.) HERTFORDIA, *Herforda*, metropolim habet cognominem. (20.) NORTHAMTONIA, *Northamton*, habet Northamtonum, & Petroburgum, *Peterbourg*, oppidum Episcopale. (21.) HUNTINGTONIA, *Huntington*, ubi Huntingtonia, *Huntington*. (22.) CANTABRIGIA, *Cambridge*: ubi sunt Cantabrigia, *Cambridge*, ubi in celebri Academia XIV. Collegia numerare licet. Elis, *Ely*, Episcopatu clara.

5 Wallia. *Wallia*, quæ olim *Cambria* dicebatur, est *tertia Regni Anglicani pars*, unde primogenitus Regis filius nomen & titulum gerit, & *Princeps Walliæ* vocatur. Includitur duobus fluminibus, *Dæa*, & *Sabrina*, & in XIII. Provincias dividitur, quæ hoc ordine collocantur. 1. Herefordia. 2. Radnoria. 3. Brechinia, 4. Monumethia, 5. Clamorgania. 6. Caermaridunum, 7. Pembrochia. 8. Cardigan. 9. Mongomeria. 10. Brechinia. 11. Caernavonia. 12. Denbighia, 13. Flinthia. Urbes magis notæ hic sunt *Herefordia*, *Monmouth*, *Cardif*, *Landaf*, *Penbrock*, *S. Davis*, *Cardigan*, *Montgomery* *Caernarva*, *Bangor Asaph* & *Flinth*.

Scotiæ Regnum dividitur in Meridionale & Septentrionale. *Meridionalis* pars quæ Angliæ adjacet, & fertilior est, & incolas alit humaniores. In ea urbes sunt *Edenburgum* Regum olim Sedes, inter Montes jacet, quibus arx imposita est munitissima. Dunbarum, *Dunbar* ubi Scoti à Cromvello magna clade victi sunt: Fanum S. Andreæ Archiepiscopatu & Academia inclytum: *Aberdonia*, quæ similiter Academia illustratur, *Glascovia* urbs est satis nitida & Archi-Episcopatu insignis. *Septentrionalis*. Hic raræ sunt urbes, ipsique incolæ, vulgo Scoti Sylvestres. qui Hibernis non sunt absimiles moribus, & à situ terræ die Hochländer appellantur. 6 Regnum Scotiæ.

Hibernia, Irrland/ sita contra Britanniam, in 4. dividitur partes. *Septentrionalis* 1. est, & Ultonia vulgo, Ulster appellatur, Urbes ejus sunt *Derry*, sive *Londonderry* cujus incolæ nuper libertatem suam & religionem, strenue defendebant, *Armagh* Urbs Archiepiscopalis. 2. *Orientalis* diciturque *Lagenia*, *Leinster*. Loca præcipua sunt; *Dublinum*. Sedes Pro-Regis, Comitiorum & Summi Tribunalis. Wexfordia quæ portum habet securum. 3. *Meridionalis* & *Momonia*, *Mounster* appellatur, sunt ibi *Kynsale* ad littora Maris, Lymeryck ad fluvium Schennonem. 4. *Occidentalis* & *Connachia* vocatur, ubi sunt Galloway & Athlone. 7 Hibernia.

Multos habet Britannia portus, eosque peregregios, imprimis meridiem atque ortum versus, quod ibi à Zephyro mare non possit extolli, ut arena portus obstruat. Sunt igitur portus in latere *meridionali*; Voluba, *Falmouth*, ad Cornubiam: Plimuthum, *Pleymouth* qui maxima admittit navigia: Darmuthium, *Darmouth*, portus instructissimis navibus celebris: *Torbay* sinus recipiendis navibus patens: Vimutium, *Waymouth*: Southantonia, *Southambton*: Portus magnus. *Portsmouth*. Sequuntur quinque portus in his oris celebres: quales *Hasting*, *Romney*, *Hyth*, *Dover*, & *Sandvvich*. Hos inter jacet *Rye* & ipse non ignobilis. In latere *Orientali* ad ostium *Thamesis*, amplissimus occurrit sinus, quem *Duns*, sive *Dunen* appellant, capax recipiendis navibus Anglicanis, quæ sæpiùs indè in hostem excurrunt: Harwicum, *Harvvych*: *Orefordhaven*, ubi piscatores aliquando Tritonem inter retia comprehenderunt; Jarmuthum, *Tarmouth*, clavis oræ maritimæ; Hul-

Hullum, *Hull*, ad emporium ejusdem nominis: novum castrum, *Nevvcastle*, ad Tynam fl. Berwicum, *Bervvich*, in finibus Angliæ atque Scotiæ. Ad Scotiam reperiuntur, Duntarum, *Dundar*: Fanum S. Andreæ, *S. Andrevus*, Aberdonia, *Aberdeen*.

In *latere Occidentali*, Penbrochium, *Penbrock*: Milfordia, *Milfordhaven*, portus nobilis, atque tutus, Chestria, *Chester*, unde naves in Hyberniam abituræ solvunt.

8 Fluvii Angliæ. Fluvii, quibus Anglia proscinditur atque fœcundatur, complures sunt: in quibus eminent: Tamesis, *Thames*: nobis, die Thembs / ubi Oxoniam Urbem, *Oxford*, Readingam, *Reading*: oppidum Dives, Windesoriam, *Windsor*, castrum regium, & Londinum, *London*, Urbem Regiam, rigavit, ostio amplissimo, ubi ad Gravesand, & in vicinia statio est regiarum navium, in mare Germanicum se effundit. Usa, *Onse*, cui Urbes, *Bedford*, atque Ely, adjacent: æstuarium, *Humber*, quod Lat. Abus vocatur, efficiunt fluvii quidam, in quibus Trenta, *Treut*, præcipuum locum habet, ad Hullam, urbem lautissimam: Tyna, *Tyne*, cujus ostium est ad novum Castrum, Neu-Castle: Tweda ad Berwicum: ex latere opposito sunt: Solve jus, *Solvvay Fyrth*: Dæa, Dee, Sabrina, *Savern*, quæ alterno maris accessu more pelagi sævientis exurgit.

9 Montes Angliæ. Montes crebri sunt per Britanniam, sed altissimi reperiuntur in Wallia, ubi ex duorum montium verticibus pastores ovium possunt colloqui, nec tamen nisi tota die ab una crepidine ad alteram pervenire possunt: In Scotia verò, quæ omnis verè montosa est, vix Incolæ eorum nomina possunt indicare.

10 Insulæ Minores. Insulæ Minores, quæ Britanniæ adjacent, complures numerantur; *Glessariæ*, sive Feroënses, infra Islandiam, spectantes ad Regem Daniæ; *Schetlandicæ*, vulgò, Hidland, contrà Norwegiam, eundem Regem agnoscentes Dominum, *Orcades*, suprà Scotiam, die Orcadische Insulen / Scotis parentes. *Hebrides*, Ebudæ, vel Hebudæ, quæ iisdem Scotis subsunt; *Mona*, Man, inter Angliam & Hiberniam. *Monavia*, Anglesey, Angusto Freto à Wallia sive Campria separatur. Hæc Insula propter fertilitatem mater Angliæ vocari solet. *Cassiterides*, hodiè *Isle de Silley*, *The Sorlinges*, contra promontorium *The landes, ende*. *Vectis*, Wicht, *Tho ile of vvigt*, Urbem habet Neoportum, Newport.

11 Memorabilia Angliæ versiculo inclusa. Memorabilia Angliæ nonnemo hoc versiculo inclusit; *Arx, Pons, Mons, Fons Rex, Ecclesia, Fœmina, lana*: 1. *Arx*, Withal. 2. *Pons*, Thamesi impositus, 3. *Montes* in Cambria, 4. *Fons* mirus in eadem Cambria, qui bis in die æstuat & deficit, non secus ac mare, non longè indè distat fons alius, qui æstuante Sabrinâ deficit, defluente verò aquis abundat. 5. *Rex* Scrophulas sanat, ut Reges solent Galliæ. 6. *Ecclesia*, est templum Westmonasteriense; Aliorum meminit Fournier *lib. V. c.* 16. 7. Fœminæ, hic & formosiores sunt, & viris imperant. 8. *Lanam* generat Anglia & subtilissimam & copiosam, quibus addere possumus: *Lupos*, qui nulli hic reperiuntur, *Siceram*, Cider, potum ex pomis expressum, XIX. *lapides ingentes* in orbem positos, victoris alicujus trophæum; *Duplicem murum* Pictis *oppositum*, *anatum* naturam copiosissimam.

Gaudere Populum Anglicum majoribus privilegiis, quam ullum alium in Europa sub quocunque Monarcha tradit *Gregor. Leti in Histor. de Vit. Oliv. Cronvvelli part.* 1. *lib.* 1. *pag.* 64. quæ operæ pretium putavimus hic inserere: 12 De specialibus Anglorum privilegiis, quæ enarrantur.

1. Per primo, non può alcuno de *Freeman* ó altro huomo libero essere imprigionato, se non segli allega la ragione in virtù delle leggi, per che; Giudici ordinano la sua Prigionia.

2. Quando un Inglese, ó altro, naturalizzato nel Paese, si trova prigione, non se gli può dalla Giustitia ricusare l'uscita, pure che diei due Mallevadori, che rispondono per lui, in una somma di danaro più ó meno secondo il delitto.

3. Non allegando, si le cause della prigionia, ó quelle che s'allegano, non havendo fondamento, bisogna assolitamente che si liberi.

4. Un' inglese può ricusare di ricevere in tempo di Guerra Soldati in casa per allogiarli, anche pagando, è non se gliene possono inandare che di suo consenso.

5. Non vi è Principato, ne Republica alcuna nel mondo, di potersi lodare, di goder, liberamente le sue faccoltà, & i suoi haveri come gli inglesi, che in fatti son soli che godono un privileggio così pretiosi, con il possesso delle loro Richezze, è commodi, in una piena, & assoluta proprieta: Mentre non possono esser constretti, Sotto qual si sia pretesto, di pagare Tasse, Gravezze, ô impositioni è contributioni, ne per maniera d'imprestito, ne per dono gratuito, ne per qual si sia altro motivo, se prima non vi è il consentimento de' Deputati della Camera de' Comuni nel Parlamento.

6. Di più Gode il popolo Inglese una libertà così assoluta de' Suoi Beni, che ciascuno puo disponere à suo arbitrio, come li pare, è piace, di tutto quello che possede, anche degli stessi figlivoli, dividendoli, è cambi andoli, ô cedendoli gli uni gli altri (pure che si facci nel Regno, è non constranieri) senza altre formalità, né necessità d' allegarne à Giudici la causa, la qual cosa non può farsi dall' altre nationi che Vivono col Dritto Civile.

7. Alcun' Inglese non può esser forzato di marciare fuori del suo contado per necessità d'arme, eccetto (ô pure per altra cosa) in caso che il feudo, che possede l'obblighi à ciò, ó le terre che tiene d'altri, è questo s'intende per servir di soldato, se non fosse in caso che i Nemici siano entrati nel Regno, ò vero di qualche rivolutione popolare, nelle quali occasioni ogni uno è tenuto di ricorrere dove il bisogno lo ricerca, in conformità degli ordini che se né rice-

ricevono; ma per qual si voglia ragione, ne per impiego straniere, nè per forma di bando honorevole, non può senza sua volontà, esser constretto ad uscir fuori del Regno.

8. Nissuno può essere condamnato in Inghilterra, ne processato, nè imprigionato che in conformità delle leggi del paese, ò vero per qualche Atto particolare del Parlamento.

9. Un' Huomo libero non può esser condannato all' emenda per delitto, se non proportionatamente alla qualità del delitto, è sempre se gli lascia libera la porta all' appellationi.

13 Privilegia fœminarum Anglicarum restricta. Ex quibus clarè apparet quanta & qualia sint Anglorum privilegia, ut nullus populus majori videatur gaudere libertate; Et quod ad fœminas attinet, fama est communis, quod si esset pons super mari, qui conjungeret istam Insulam cum aliis Provinciis, omnes fœminæ concurrerent in Angliam, utpote quæ potest æstimari *Paradisus fœminarum*; quamvis etiam quædam sint leges rigorosæ, fœminis maximopere contrariæ, sicut ex sequentibus elucet:

1. *La donna in Inghilterra* subito che *si marita restu sottomessa* all' assoluta potestà, dispositione, è volontà del Marito, & al potere di questo tutti i suoi beni tanto stabili, che mobili, non essendole permesso di poterne più distribuire, mà ben si al Marito nè la donna può vendere, alienare, ò impegnare cosa alcuna senza il consenso del Marito, è facendolo tutto è nulla. Anzi che più importa non gli è permesso di mutare, ò alienare gli stessi abiti che porta sul dosso delle quali la proprietà appartiene al marito, è tanto più di Feudi, terre, Signorie, & altri stabili.

2. Dopo la morte del Maritò, li Beni della Donna apartengono talmente d'quello, che quantunque morto, non può rientrare al possesso; mà l'herede, ò l'esecutore del testamento se ne rende Padrone, alla riserva solo degli abiti necessari, de' quali può la donna testamentare, è disponerne, non in virtù della legge, mà del consenso del Marito.

3. Non può una donna maritata passare alcun contratto, senza il consenso del Marito, nè senza l'auttorità di questo testamentare.

4. Commettendo il Marito, è la Moglie qualche delitto insieme, la Legge d'Inghilterra non considera la Moglie nè come Principale, nè come complice, perche si Aima Talmente Sogetta la Donna a'l Marito, che la Legge presuppone che il dovere, che l'obliga all' ubbidienza l'há necessitata à concorrere.

5. Il Marito è obligato di rispondere degli errori, è delle colpe che commette la Moglie, & è suo debito ll ripararle: è ció perchi la legge sa, che la grande, auttorità che it Marito tiene soura, la Moglie, la Sottomette del futto al suo volere, à suoi consigli, & alla sua correttione.

6. Per questo occorrendo che la donna uccida il suo Marito, è condannata ad esser brucciata viva, come se havesse necisò il suo Padre.

7. Hora come là Donna, non ha niente di proprio, mà tuto dipende dalla dispositione del marito, per questo vien riputata, la prima trà le Domestiche, essendo Sogetta non menoche li figlivoli ac Padre.

Finalmente la Donna maritandosi non solo perde il potere che haveva, sobra la sua persona, è la sua volontà, è la proprietà del suo bene, mà ancora (che non si fa altrove) il suo nome istesso: perche conchiuso, è consumato il Matrimonio, piglia subito il nome del marito, senza parlar più del suo, la qual cosa non si fà in Francia nè altrove, per esempio, se in Francia Maria figlivola del Dottor Guerini, si Marita con Gregorio Leti, si sotto scrive sempre, benche Maritata, col nome del Padre, cioè Maria Guerini Leti, mà in Inghilterra, non si mette che il solo nome del marito, che vuol, dire Maria Leti.

Sed superius modò positis restrictionibus non attentis, asserit *Gregor. Leti fol.* 70. non esse provinciam in universo mundo, ubi Mariti cum tanta teneritudine, affectu & amore, nec non respectu tractent suas conjuges, quam Angli, naturali quadam inclinatione prædití, ut ipsis immensa & ubique primas deferant, atque leges Anglicæ ipsæmet fœminis tam favorabiles sunt, quasi ab illis essent fabricatæ, prout patet ex sequentibus: 14 Privilegia fœminarum largiora.

Per Primo, se la donna fà un Fanciullo, ò una Fanciulla, nell' assenza del Marito, anche quando questo fosse restato due anni di fuori, è che in capo alle due anni habbia partorito, il Marito è obligato di pigliare il Fanciullo, è farlo herede, con il medesimo ordine come se da lui fosse stato generato. Però bisogna che si provi che il detto Marito non è uscito del Regno, mà che sia restato semper nell' Isola, è questa legge s'e Fatta, per obligare i mariti à non assentarsi così longo tempo dalla Moglie, oltre se stima la Legge che non è possibile di restar tanto nell' Isola senza veder la Moglie.

Secondo, se la donna partorisce quattro ò cinque Mesi più, ò meno dopo esser maritata, benche il parto sia generato da un' altro, ad ogni modo bisogna che il marito che l'hà sposata pigli il Fanciullo, è che l' allevi come suo, è lo-facci herede.

Terzo, Picò la Moglie dopo la Morte del Marito domandare la terza parte della rendita di questo per Goderne durante la sua vita, è nella città di Londra anche la terza parte de' Mobili.

Quarto, Come la Moglie rinuncia intieramente al sur nome della famiglia, del Padre, così entra del tutto in parte alle Dignità del Marito, come per esempio se questo è Duca, essa è Duchessa; se Cavaliere, Dama, se straniere, straneera, se libero, libera, se Schiauo, Schiava.

Quinto, le Donne d'Inghilterra siano Nobili ò ignobili: le Nobili sono tali per tre mezi, ò di creatione, ò di nascita, ò di Matri-

Matrimonio, Dico di creatione, perche è permesso al Rè ch' è la forsa di tutte le dignità, è di tutti gli honori, di fare (come spesso fa) di Baronesse, di Contesse, è di Duchesse. Di Nascita s'intendono, quei che hanno hereditario qualche titolo nobile, già che in Inghilterra le femine hereditano in Mancanza di Maschi, cioè una sola, non potendosi dividere in più di Matrimonio, mentre tutte le Donne Nobili ò non Nobili che si maritano con Baroni ò Pari del Regno, si reputano sempre Nobili per la consideratione del matrimonio, mà se dopo questo sposano un Marito non Nobile, perdono in conformità delle Leggi la loro prima dignità è seguono la conditione del loro Marito: Ma se una Donna Nobile per creatione, ò per nascita reste sempre nobile, con tutto che sposasse un Marite Ignobile, mentre dalle Leggi si Giudica che la legge, è la civiltà Inglese vuole che maritandosi una donna, con matrimonio dissuguale non perda le Nobilità se il suo, origine proviene da creatione ò di nascita.

Sesto, La Vedova d'un Cavaliere sposando un semplice Gentil' huomo di conditione inferiore conserverà ad ogni modo sempre il grado di prima ma se la Figlivola del Rè Sposa un Duca ò un Conte, ella conserverà, sempre la qualità d' Altezza Reale, tanto come s'é detto rispetto alla legge che alla Cortesia.

Settimo, la Legge considera le Donne Nobili come considera li Pari del Regno, è Come tali devono esser Giudicate da' Pari.

Ottavo, Godono veramente le Donne Nobili diverse franchigie non dissuguali à quelle de' loro Mariti; ben' è vero che secondo l'opinione de' principali Giurisconsulti, non possono instituire Attioni in virtù dell' ordonanza di *scandalum Magnatum*, perche in questo l'intentione de' Legislatori non è stata che di favorire li gran Signori, è non le Dame, come si può argomentare dalle parole istesse dell' ordinanza: di sorte che se uno de' Domestici del Rè, nel riscontro, conspirasse contro la vita d' una Dama, non sarebbe un delitto di fellonia come chiamano, benche tale sarebbe s'havesse conspirato contro la vita d'un Pari.

Nono, Le Dignita, è Titoli che appartengono alla Donna non possono in conto alcuno appartenere al Marito, benche tutti i suoi Beni, è mobili, gli si devono, di sorte che dette dignita appartengono non al Marito, mà al più prossimo parente della Moglie: Con tutto cio la legge della civilta d'Inghilterra vuole che si come la Donna hà per suo jus di vedovanza la terza parte del bene del Marito: mentre sarà vedova per goderne, ò pure sua vita durante, cosi il Marito per il decoro del sesso è per haver fatto il suo debito da vero, è reale Marito, havendo con la Moglie figlivoli in vita, segli devono tutte le Terre, & Signorie della Moglie per Goderne sua vita durante.

Decimo, la Constitutioni d'Inghilterra ligano, è congiungono talmente insieme l' Huomo, è la Donna col nodo Matrimoniale, che non possono, nè meno col loro mutuale consenso, essere intieramente separati, eccetto per sentenza del Giudice, al quale spetta di riconoscere, le cause legitime d'un divortio, è questa separatione è ò una dissoluttione intiera del nodo matrimoniale, per qualche contratto di mattimonio per forza, ò per impotenza, ò per affinità, die parentado troppo prossimo, ò per troppo cattivo trattamento che fosse fatto dall' una all' altra parte; ò pure tal separatione suol farsi rispetto à qualche adulterio. Finalmente le leggi reputano in cosi fatto modo interesata d'amore é Strettamente congiunta la Donna col suo Marito, che in qual si sia sorte di delitto, ne pure in primo capite, non viene meri forza ta la Donna di testimoniare in Giudicio, cosa alcuna toccante il marito nè pro, ne contra.

Ultra ista omnia narrat *citat. Gregor. Leti* de extraordinario amore Parentum erga filios, qualis non potest sufficienter ullis verbis exprimi, ita ut etiam homines erga reliquos omnes rigidi & inhumani, tamen singularem affectum & amorem demonstrant erga suas proles, filiæ Sex annorum possunt petere à Parente subsidium pro matrimonio futuro, & in idem consentire, ita tamen, ut ipsis luent postea consensum revocare. Atque alia multa *à citat. Autor.* proferuntur.

Placet tamen ex Autore quoque Gallico *Ludovico Morery in suo Dictionario Historico* aliqua hic adjungere, *Verbo Angleterre*, quod Rex *Egbertus* primus imposuerit huic Regno nomen *Angleterre*, & ipsi Angli appellaverint Engelland / primusque Rex *Dekent* fuerit conversus per *Sanctum Augustinum*. Quibus addit, quod Anglia sit provincia fertilissima & commoda: *L' air y est extrémement temperé. Les vents d'Oüest, qui soufflent en Hyver, & qui n' y pas froids, rendent cette saison peu fâcheuse, & en Eté les vents agreables, & les pluyes moderent les chaleurs & corrigent la secheresse. Les collines & Campagnes, produissent toutes sortes de grains, de fruits & de bois. Ell' a l'abondance des toutes les choses necessaires à la vie de l' homme, aussi de vignes, & la biere, qui s'y brasse, est la meilleure du monde. Les pâturages y sont merveilleux, les laines precieuses, & les draps tres-recherchez; aussi, dit-on, qu'il s'en fait un trafic pour plus de deux millions d'or. Cette bonté des laines ne vient pas seulement de la fertilité du pays, mais encore, de ce qu'on n' y void point de loups; Et de ce que l' air y étant temperé, on laisse en tout tems les moutons à la Campagne. La terre à foulon y est particuliere peur les manufactures. Il n'y manque aussi ni de cuir, ni d' ardoise, ni de brique, ni de chaux pour les batimens. Outre le bois on y a du charbon de pierre, dont on apporte grande quantité d' Ecosse. Il est sûr qu'il y a peu de lieux dans le monde, où l'on trouve plus des chevaux de service, & de chiens de toutes tailles.*

15 De Angliæ fertilitate & bono aere.

16 Pannus Anglicus, & indè provenientes reditus.

17 Equi & canes, & quare lupi in Angliâ non reperiantur.

Les anes, les mulets, & les loups, ne s'y rencontrent plus, comme je l'ai déja dit. Quelques Auteurs en font attribué la cause à une antipathie secrete ; Les autres on dit, que Comme la Noblesse y aime extrémement la chasse, on y a de peuple ces animaux, & que ceux qu'on avoit condamnez à l'exil, ne pouvoient revenir qu'en apportant un certain nombre de têtes des loups. Quoy qu'il en soit, l'Angleterre, à encore des mines d'étain, de plomb, & de fer.

18 Stannum & alia mineralia.

L'étain de Cornovaille est très-estimé. Il y a même des mines d'argent, quelques unes de cuivre & de conperose, & grand nombre d'eaux minerales. Le Roy Jacques J. y voulut faire planter des meuriers, pour avoir de la Soye, mais ce dessein ne reüissit pas ; Et on trouva même que le commerce y en attire assez, aussi bien que de toutes autres marchandises.

19 De Nobilitate Angliâ & plebe.

Les Seigneurs & la veritable Noblesse y a eté comparée à la plus fine fleur de farine & le peuple au son le plus glossier. Les Premiers sont honnêtes, genereux, obligeans, liberaux, civils envers les étrangers, & jaloux de la gloire de leur patrie. Leur bon naturel, & leur bonne éducation se perfectionnent par les voyages & par la conversation des étrangers. Mais au contraire le peuple y est cruel, insolent, brutal, sedi-tieux, & ennemi des étrangers. L'abondance de toutes les choses necessaires à la vie, que le païs leur produit avec peu de peine, les rend orgueuilleux & negligens. Aussi n'ont ils pas la même industrie, & la même adresse pour les ouvrages, & pur les manufactures, que leurs voisins, & les autres peuples, que la sterilité du païs & la necessité rend industrieux, & amateurs du travail. Et il y a long-tems qu'on a dit, que les Anglois sont plus heureux, quand ils sont un peu oppressez.

20 Modus vivendi, & usus tabaci.

Ils ont eté accusez de gourmandise & d'ivrognerie, & ces vices étoient suivis de la débauche des femmes. Ils mangent beaucoup de chair, & sur tout de chair de bœuf, bienqu'ils ayent du poisson en abondance. Ils prenent aussi beaucoup de tabac ; & les gens de lettres mêmes y composent souvent leur ouvrages, la pipe à la main. Ils font des festins magnifiques ; mais ceux qu'ils faisoient autrefois l'étoient davantage. Leurs Historiens parlent, d'un festin que fit Richard Comte de Cornovaille, frere du Roy Henry III. ce fut au repas de son

21 Convivia magnifica.

Mariage ou il fit servir trente mille plats de viande. On dit aussi que le Roy Edouard II. fit, les fêtes de Noël, des festins où l'on employa vingt-six bœufs & trois cens moutons à chacun, sans la volaille, & les autres mets & ragouts.

22 Vestitus.

Pour leurs habits, ils Vont, à peu-près, vêtus comme les François. Le Roy & les gens de qualité ont leurs parcs, leurs forets de chasse, & leurs meutes de chiens ; les bals, les comedies &c. Les Bourgeois & les

23 Mores vivendi.

païsans ont des divertissemens differens ; & ils aiment beaucoup les combats des ours & des taureaux, celuy des coqs, & de l'escrime, qui s'accordent à leurs inclinations, un peu cruelles. Ils ont la sonnerie & le carillonement des cloches, qui est une recreation assez particuliére à ceux d'Angleterre. Les Femmes y vont sans façon au cabaret. Les Galans y menent leurs maitresses; & pour leur faire plaisir il faut terminer le cadeau, par le combat des ours & des taureaux, par celuy de coqs, ou par l'escrime & souvent par les trois ensemble. Le Droit Canon d'Angleterre, qu'ils appellent le Droit Ecclesiastique du Roy, est composé de divers Canons des Conciles, de plusieurs Decrets des Papes, & de passages tirez des écrits des Peres, qu'ils ont accommodez à leur creance dans le nouveau changement, qui s'y est fait, dans l'Eglise.

Jule-César à été le premier des Romains qui soit entré dans la grand Bretagne, dont il soumit les peuples de la partie Meridionale, & qu'il rendit tributaires de la Republique. Les Bretons se révolterent au commencement de l'Empire, d'Auguste, & s'efforcerent souvent de secouër un joug qui leur paroissoit insupportable. Mais ils furent toûjours vaincus, l'Empereur Claude dompta les plus rebelles, & les legions, qu'on envoya dans leur pays, les accoutumerent peu-à-peu à cette sorte de servitude, iusqu'à ce qu'ils furent entierement soumis sous l'Empire de Domitien. Les Bretons furent ainsi tributaires des Romains. Jusques vers l'an 446. qu'ils appellerent à leur secours les pictes peuples d'Ecosse, c'est-à-dire, ceux qui habitoient le partie Septentrionale de l'isle.

Le Parlement en Angleterre a beaucoup de part au gouvernement. C'est comme une assemblée generale des Etats. Id comprend la chambre haute & la chambre des communes. Ces deux chambres sont composées des trois Ordres du royaume, qui sont le Clerge, la Noblesse & les Communes, que nous appellons en France le Tiers Etat. La Chambre haute du Parlement à pour chef le Roy, ou ceux qui y Président de sa part & la Noblesse qui est appellée la Pairie d'Angleterre. Il y en a de cinq degrez, de Ducs, de Marquis, de Comtes, de Vicomtes, & de Barons. Les Evêques peuvent se trouver au Parlement comme Barons & Pairs du Royaume, & ils y ont séance dans la Chambre haute. La Chambre basse ou des communes est composée de Baronets. Chevaliers, Ecuyers, Gentils hommes, yeomans ou communs Bourgeois, gens de metiers &c.

La Tradition des Anglois est, qu'ils ont recû la foy par Joseph d'Arimathée, Lucius, qui vivoit dans le II. Siecle, envoya demander au Pape Eleuthere de Missionnaires, pour achever d'instruire ses Sujets dans la connoissance des veritez saintes de l'Evangile. Ce Pape luy en envoya. Lucius fut baptisé avec plusieurs de ses Bretons, Tertullien, qui vivoit dans le même tems, dit que la Bretagne, qui étoit inaccessible aux Romains, étoit soûmise â Jesus Christ, & *Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo verò subdita.* Ce qu'on doit pourtant particulierement entendre des Isles Hebrides, ou de cette partie Septentrionale, de la Grand-Bretagne qui n'étoit pas soumise

soumise aux Romains. S. Athanase fait mention des Eveques Bretons qui assisterent au Concile de Sardique, & Restitutus, Prelat du même pays, souscrivit ou I. Concile d'Arles tenu vers l'an 314. Dans le Siecle Suivant Pelage, qui étoit luy-même Breton, repandit le poison de ses erreurs dans cette Isle, où S. Germain d'Auxerre & S. Loup de Troyes furent les combattre avec un trés-grand succez.

Post hæc omnia scribit citatus *Morery* de Conciliis in Anglia celebratis, de Statu Ecclesiastico, de nobilitate & plebe, de Consiliis & cursu Justitiæ, nec non fortitudine

24 & militia: *Le Roy seul peut lever des troupes dans son Royaume, & le Parlement n'aucun droit de faire aucune guerre, ni offensive, ni defensive. La Milice du Roy consiste en quatre Regiments d'Infanterie, un Regiment de Cavalerie, & trois Compagnies de Gardes à Cheval. Le reste des forces, que sa Maieste entretient, est dispersé dans les garnisons. Outre cela il y a la Milice ordinaire du pays dont le Roy a la disposition, & qu'il peut commander quand il juge à propos, pour la seureté de sa personne, & de sa Couronne. Cette milice est fournie par les sujets du Roy, dans chaque province, & est toûjours prête, au premier son du tambour ou de la trompette. Toutes ces troupes sont environ six vingt mille hommes enrolés, & entretenus en tems de paix. A l'égard des forces maritimes, on dit que le Roy d'Angleterre a environ cent soixante vaisseaux de guerre, de six differentes grandeurs. Pour bâtir & equiper un vaisseau du premier rang, la dépense est ordinairement de vingtsix mille livers sterlins; & ceux de moindre grandeur coutent à proportion. Le Roy a cinq grands magasins pour l'équipage de sa Flotte: Scavoir à Chatham, à Deptford, à Wolvvich, à Portsmouth, & à Harvvich. Chamberlagne, Etat présent de l'Angleterre.* Davity *de l'Angleterre.*

[De militia & fortitudine Anglicâ.]

25 Nomen *Magnæ Britanniæ* olim duobus nobilissimis Regnis *Angliæ & Scotiæ* tributum fuit, sed interveniente distincto utriusque regimine sensim elanguit, donec ab hodiernis Regibus, quippe Dominis utriusque Regni, in privatis inscriptionibus & salutationibus revocaretur. Dividit *Scotiam* ab Anglia flumen *Tvveda, Mons Cheviota & Solvæum æstuarium.* Hujus divisio iterum seu Tao Fluvio seu Monte Grampio, *Gransebani*, facta, aliam partem ejus Meridionalem, aliam Borealem facit. In Meridionali Provinciæ extantiores sunt. Proxima Angliæ Provincia *Marcia* s. *Marchia*, quam differentiæ ergo in præsens vocabimus *Marchiam Scoticam.* Hujus pars olim fuit *Bervvicum* ad *Tvvedam*, in eadem Castellum *Hume*, cujus expugnationem, & tantum non ridiculam deditionem Cromvvello factam Historici memorant. Tum *Laudonia* Regio, humanitatis cultu in Scotia præcipue celebris, in qua *Edenburgum*, Urbs Regia, eademque Comitiis Regni, adeoque Parlamentis habendis destinata, ac situ editori inter Montes Pragæ Bohemorum assimilanda, Castello insuper in præcipiti rupe sito celebris, cui quod inexpugnabile creditum sit, nomen *Maiden Castle*, *Castelli Virginei* dederunt. In eadem Provincia est *Dunbaria*, locus prima Cromwelli contra Scotos victoria famosus. In *Clidesdalia* est *Glascovia* Urbs Academia nota, præcipuè autem nitore ædium ac platearum superba, eoque ipso Edenburgo superior. In *Strivilinga* & *Sterling* Castrum munitissimum ipsorumque Regum, tempore bellico aut rebellionis, sæpe refugium, in quo Jacobus VI. primos annos vitæ suæ fere transmisit, & plura adhuc validissima loca.

[De Regno Scotiæ.]

Inter Dona hujus Regni naturalia est ingens piscium copia, maximè *Harengarum*, quibus Belgæ in Scoticis littoribus, initio piscationis suæ, potissimum insidiantur. *Salmonum* capturâ celebris est Aberdona, eorumque 1200. cados circiter in solam Galliam quotannis emittit, quorum aliqui & 40. libras æquant. Non minor est *Avium Sylvestrium* & *aquatilium* copia, celebraturque cum primis Æstuarium Boderiæ abundantia Anserum Marinorum. Singulare hic quoque Anatum s. Anserum istud genus *Bernaeles*, & Belgis Rotgansen/ aliàs dictum, quod ex conchis, arboribus & similibus nasci comuniter perhibetur, historia satis nota: sed in qua notandum, I. extra dubium esse, conchas ejusmodi reperiri, quibus contentum animalculum figuram Anatis non obscure referat, danturque animalia hujus generis, seu Conchæ tales non tantum in Scoticis, sed Angliæ etiam littoribus, ad Mare Hibernicum in portu *Milfordshaven* & alibi, tantaqne sæpe copia deprehenduntur navibus adhærere, ut cursum earum non parum impediant. 2. Non minus hodie extra dubium poni, Aves hasce in Insulis Borealissimis ova parere, & excludere, quod primi observarunt Argonautæ Belgici, cum initiò prioris seculi Navigationes Boreales pro nova via in Indiam Orientalem detegenda susciperent: sed an non æque ex Conchis ac ex ovis Anseres hi generentur in quæstione est. *Clusius de reb. exot. app. p.* 368. ita vult, *Kircherus* autem negat, causatus, ova quæ in glacie passim reperiantur, eâ ruptâ, simul frangi, & fluctibus Maris involuta, ad obvias Insulas, qua impetus Maris patet, appellere, sicque ubicunque ovorum spermatibus humor convenientem matricem invenit, in rimosis corticibus, camporum foliorumq; cavitatibus, conchis & similibus ex dispositione aëris interni externiq; foveri, & ex perfectæ volucris semine perfectam volucrem sensim formari, sed an semen perfecti animalis, extra arvum genitale suum tamdiu, quam quidem hic requireretur, integrum & vivificum conservari possit, merito ambigitur, nec experientia hactenus constitit. Eadem ferè de istis anseribus scribit *Æneas Sylvius, postea Papa Pius II. dictus in Histor. de Europa cap.* 47. quod in Scotia sit arbor fructus producens anatum formam habentes, qui maturi sponte sua decidant in terram,

[26 Piscium copia.]

[27 Anseres ex conchis & arboribus.]

terram, alii vero in aquam, in terram dejectos putrescere, in aquam verò demersos, mox animatos enatare sub aquis & in aëre plumis pennisque evolare. De qua re cum avidius investigaremus, didicimus, semper remotius fugere, famosamque arborem non in Scotia, sed apud Orcades insulas inveniri. Illud tamen nobis in Scotia miraculum repræsentatum est. Nam pauperes penè nudos ad templa mendicantes, acceptis lapidibus eleemosynæ gratiâ datis, lætos abiisse conspeximus. Id genus lapidibus sive sulphurea alia pingui materia præditum, pro ligno, quo regio nuda est, comburitur.

28 Magnæ Britanniæ ad occasum objacet *Hybernia, Irland*, quam ex incolarum moribus partiuntur in *Silvestrem*, cujus Incolæ incultius vivunt, & LL. teneri recusant; & Politam seu Anglo-Hiberniam, *the Englis Pahle*, in qua LL. Anglicarum potestatem sanctam habent, & judiciis sese sistunt. Ipsam picis, Philomelis, perdicibus, carere notat *Mercator. ad tab. Hiberniæ*, & præterea hoc naturæ privilegio eminet, quod etiam animalibus carent venenatis; Quod ipsum tamen quoque de Orcadibus, Garnsen, Insula Matha, Agro Toletano in Hispania, Agro Lignicensi in Silesia & aliis referunt: Eodem prorsus quo de Hibernia narrat *Silvester Giraldus*. Mercatores cum naves in portu Hibernico aliquoties exonerassent, Bufones casu illatos in fundo navium invenisse, hosque dum vivos in terram projecissent, statim verso ventre interiisse. *Togophage. Hibern. lib. 1. c. 22.* ubi plura hujusmodi exempla allegat. Idem ab aliis ad araneas extensum, quarum telas ligna Hiberniæ, nec in exteris Regionibus admittere scribuntur: *Exportatæ arbores nullo situ concipiunt vermes, aut incuria Araneas admittunt, quanquam & suos Hibernia Araneas, sed illas innoxias habeat: West-Monasterii ampla Sedes, ubi jus litigantibus dicitur, & illis sylvis trabes accepit, & effecta multa arte tabulata, mirum dictu, araneis circum parietes pendentibus, vix ligno tam sordidæ texturæ filamenta adhæreſcunt, Barclai. Icon. Anim. l. IV.* Id tamen alibi in Anglia secus se habere jam à plurimis notatum. Veluti autem causa hujus rei apud Hispanos Sancto Ildefonso, apud Melitenses naufragio *S. Pauli, Actor. 28. v. 6.* ita in Hibernia *S. Patricio* transcribitur, qui olim Hibernorum Apostolus fuit, & nunc pro Divo Tutelari colitur. Cujus etiam Sepulchrum in Insulam quadam Occidentalis partis Hiberniæ ostendunt, variisque celebratur visionibus & miraculis, quod peculiari scripto illustravit *Lucius Walsingham. Hibernus*, Figuram & situm in tabella exhibuit *R. Carve.* Habet & hoc Hibernia; quod advenæ istuc venientes plerumque *dyssenteria* corripiantur, quod in natura Soli, qualitatem ejusmodi solutivam spirantis, collocatum esse putatur; Hinc enim & herbas eadem qualitate instructas producit, qualis est *Tithymallus, Tuberosus, Hibernicus*, quem si quis in Hibernia secum gestat, vim solutivam non levem experitur, *Beckman. in histor. orb. terr. cap. 5. & 9. S. 2. §. 14.*

De Regno Hyberniæ.

P. Boussingault. in Theatro mundi refert *fol. 464.* Les Anglois naturels ont l'avantage de la taille, & du teint, par dessus les autres Nations. Ils aiment à faire grand' chere, & de grands Festins. Le Territoire de France & celuy d'Angleterre forment le Detroit, ou le pas de Calais, qui n'a que sept lieuës de large & de traverse; de sorte qu'n trois heures, avec un vent favorable, on peut passer d'un Royaume à l'autre, sans sortir d'une place, ny changer de posture, bien qu'Edoüard IV. Roy d'Angleterre employa trois semaines à passer ce trajet, avec une Flote de cinq cens Vaisseaux, qui portoient, quarante mille Soldats, capables de faire trembler les plus courageux par le seul bruit de leurs Trompettes. 29

Plura de Regno Angliæ ex Theatro mundi P. Boussingault.

C'est chose certaine, que ce Royaume de la Grande Bretagne (l'Ecosse & l'Irlande comprises) peut mettre en campagne *cent mille hommes* de pied & *vingt mille* de cheval. Cet exemple nous fera voir la verité de cecy. Le Roy Henry VIII. montra la force de ses Royaumes, lors qu'il fit l'entreprise de Boulogne en France: Ce Roy passa la mer avec une Armée divisée en trois parties, il y avoit en l'avantgarde douze mille homme de pied, & cinque cenz de Cheval, seulement armez de maille & de taffettes, que le Roy avoit tous vêtus de bleu bordè de rouge. L. Arriergarde (veu qu'ils passerent, en cet ordre) étoit conduite par le Duc de Nortfolck, & composée de semblables gens de pied en nombre, & autant de cheval, vêtus de bleu comme les premiers. Entre ceux-cy il y avoit *Irlandois* couverts d'une chemise de lin, lonque & étroite, & d'un Manteau par dessus & quant au reste, nuds avec la tête nuë, & les cheveux longs; & ceux-cy étoient un grand de fer en la main gauche, qui étoit long jusqu' au coute: quand ils viennent au combat, ils se retroussent fort haut, & sont fort accoutumez & exercez à la course. Le Corps de Bataille, ou étoit le Roy, étoit de vingt mille hommes de pied, & deux mille chevaux Anglois, tous vêtus de rouge, bordè de jaune: ils menoient apres eux cent gros canons, outre les petites Pieces: ils avoient encor mené sur des chariots cent Moulins, dont chacun tournoit avec un cheval, & venoit à mondre le Bled, & encor sur les chariots ils avoient des Fours, où le Pain se cuisoit. Le nombre des chariots étoit si grand, qu'ils entrouroient, & fermoient toute l'armée en façon de tranchées, & pour riter ces chariots, & l'artillerie, & conduite le Bagage, il passa de l'Isle en terre ferme environ vingt cinq mille chevaux; & outre les vivres de toutes sortes, on y mena quinze mille Bœufs, outre un nombre infing d'autres Bêtes: Ce seroit un trop long discours de vouloir specifier par le menu la grande quantité des Echelles, Ponts, Balles, Poudres,

Poudres, Munitions, Bois, & autres choses appartenantes aux factions militaires, dont ils étoient fournis, n'ayans rien obmis pour ce sujet, & tout cet attirail avec les Gens & l'Armée fut mise sur mille Vaisseaux de toute sorte. Edouard III. passa á l'entreprise de Calais avec un pareil nombre de Vaisseaux.

30 Habent & hoc Angliæ Reges, prout *in Mercur. German. pag.* 151. habetur, quod ipsis una cum Batavis causa communis fere sit cum Imperio & sociis contra Gallum, hinc gloriosam operam ad reprimendum hostem communem in præsens usque adhibuit, cujus consiliis & cœptis Deus annuat eisque benedicat! Fatentur omnes talem Regem Angliam ab excessu Henrici V. non habuisse, nec tam fidum belli socium Germaniam esse expertam, ut adeò de sincero in eum Imperatoris affectu nullum prorsus sit dubium. *Batavis* quoque ob interesse publicum Cæsarem bene cupere, ambigendum non est, eousque quoad suarum quæ sunt partium, fecerint, nec á partibus unitorum se alienaverint, uti ante hac per singularem pacis transactionem factum; perfidiæ & ingrati animi nota certè in Batavis erat conspicienda eo tempore, quam factis egregiis extinguere necesse habent. *Ita Mercurius d. l.* Plura de Angliâ fusissimè scribit *Gregorio Leti in Theatro Britannico*, cujus hic notasse pro nunc sufficiat.

nclinatio nglorum rga Imerium.

Ensißheim.

Videatur textus *Instrum. Pacis Cæsareo-Gallici* §. 83. & 89. *in Tom.* 1. *har. Constit.*

Entführung.

De hac materia tractatur *in Const. Crim. Caroli V. art.* 118. Et est raptus, quoties quis Virginem, viduam, Monialem, aut aliam honestam mulierem, libidinis explendæ causa, improbè & per vim abducit. *C. raptus* 27. *q.* 2. *C. raptus. & C. Lex illa* 36. *quæst.* 1. *Clar. in* §. *raptus in pr. Damhuder. in prax. crim. cap.* 95. Hoc crimen raptus graviter punit Justinianus Imperator: constituit namque ultimum supplicium, data nihilominus potestate parentibus & Maritis, ut raptores calente facinore deprehensos liceat occidere, *l. unic. in pr. C. de rapt. virg.* Faciunt *l. si quis non dicam rapere & l. raptores Virginum. C. de Episc. & Cler.* §. *item lex Julia, Inst. de publ. jud. l. qui cœtum.* 5. §. *fin. ff. ad l. Jul. de vi publ. Novel.* 123. §. *si quis ascetriam.* Eaque pœna locum sibi vendicat, etiamsi virgo ipsa in raptum consentiat, vel etiam parentum consensus postmodum accesserit, *d. l. unic. C. de rapt. Virg. l.* 5. §. *fin. ff. ad L. Jul. de vi publ. d. l. raptores* 54. *hoc art.* 118. *vers.* unangesehen ob die Ehefrau. Omnino autem necesse est, virginem libidinis explendæ causa raptam esse; quo respicit hæc Constitutio Carolina, *h. artic.* 118. ibi: unehrliche Weise: Si itaque quis propriam sponsam suam, puta cujus causa legitimus de Matrimonio consensus præcessit, rapuerit, ex juris Canonici æquitate, raptus hæc pœna cessare videtur. *C. final. X. de raptor. C. illa* 36. *quæst.* 1. *C. si quis virginem.* In ea verò sponsa, quæ adhuc sub patria potestate constituta, patre invito rapta est, juris Civilis sanctio merito observatur. *Decian. in tract. Criminal. lib.* 8. *cap.* 7. *Farinac. consil.* 33. *n.* 41.

At raptum non committi in Virginem abductam causa Matrimonii, consentientibus agnatis, licet inscio aut invito Curatore, probat *Faber. in suo Cod. lib.* 9. *tit.* 9. *defin.* 1. Denique Capitalem gladii pœnam raptori non esse irrogandam, si ipse raptam Virginem non cognoverit, communior est Dd. sententia: *per d. l. unic. in pr. C. de rapt. Virg.* ubi dicitur, raptorem ob eam potissimum causam mortis supplicio damnandum, quod Virginitas, vel castitas per ipsum sublata restitui non possit: quæ ratio cum in non cognita militare nequeat, sed cesset; cessare quoque debet legis dispositio, *l. adigere.* 6. §. *quamvis ff. de jur. patron. Faber. in suo Cod. tit.* 9. *def.* 1. *n.* 1. ubi scribit: raptum etiam in volentem & consentientem puellam committi posse, sive nimirum illa ab initio, sive ex postfacto consenserit, *Clar.* §. *rapt. num.* 3. Adeoque licet is, qui rapuit mulierem, non tamen carnaliter eam cognoverit, quia forte id commode facere non potuerit: Nam si potuit, nec voluit, excusandus utique est â pœna ordinaria, non tamen ab extraordinaria, eaque gravissima, *Clar. d. loc. n.* 4. Denique, qui meretricem rapuit, hunc raptorem non esse pœna raptus ordinaria, sed extraordinaria, arbitrio judicis puniendum, recepta est Dd. opinio, *arg. l. quæ adulterium* 29. *C. ad l. Jul. de adult. per text. in d. l. unic. C. de rapt. Virg.* ubi habetur, raptores Virginum honestarum ultimo supplicio afficiendos esse. Si itaque non fuerint honestæ Virgines, sive mulieres, sed Meretrices, in illis non habebit locum dispositio, *Dd. in d. l. fin. Menoch. de arb. jud. quæst. casu* 291.

Episcopus electus vel postulatus.

Vid. *tom.* 1. *harum Constit. h. tit. ex Inst. Pac. Cæsar. Svecic. art.* 5. §. 16. 17. 21. 22. ubi traditur de electione & postulatione in Archiepiscopos & Episcopos A. C. quid spondere debeant, quomodo investiantur, si de sua electione aut postulatione intra annum fidem fecerint, de eorum titulis & sessione, nec non vocatione Capitulorum ad Imperiales Conventus Sede vacante. Et *vid. plura supra Verbo Abbas. fol.* 117. *& seqq. & verbo* Bischoff/ *fol.* 372. *& seqq.*

Erbschafft.

COnst. Criminal art. 35. si quis ex timore pœnæ Capitalis, in crimine pœnam mortis & confiscationis bonorum importante se ipsum occidit, bona ipsius Fisco deferuntur, exclusis heredibus ejus legitimis, nisi ex morbo vel melancholia se ipsum vita privaverit, quo casu hereditas ad ipsius legitimos heredes spectat.

Ehrenbreitstein.

REstituitur in manus D. Electoris Trevirensis, ejusdemque Capituli Metropolitani, pro Imperio & Electoratu custodienda *Instrum. Pac. Cæsar. Gall.* §. 9.

Ertz-Hertzog.

S U M M A R I A.

1. *Archiducalis dignitas superat dignitatem omnium Ducum reliquorum.*
2. *Qualis Dux ex Austriacis primitus usus fuerit titulo Archiducali.*
3. *Denotatione quinq; Vocalium A.E.I.O.U.*
4. *De ulterioribus scriptorum opinionibus circa originem primi Archiducis.*
5. *Hunc dignitatis titulum solis Archiducibus Austriæ in Germania tribui, nec aliis collatum esse, aut porro conferri.*
6. *Hanc dignitatem Imperatorem Carolum V. Regiæ dignitati prætulisse.*
7. *Nullam in Imperio familiam majoribus gaudere privilegiis.*
8. *De insignibus Austriacæ Domus, & quòd nulli Regi tribuant titulum Majestatis.*

1 Archiducalis dignitas superat dignitatem omnium Ducum reliquorum.

INter Duces primum locum obtinet Archiducalis dignitas, quæ hodie Soli Augustæ Domui Austriacæ propria est, & propterea Archidux Austriæ primum post Imperatorem & Electores obtinet locum, vocaturque olim Pfaltz Hertzog *Goldast. Constit. Imp. fol.* 2. §. So aber der Hertzog auff einer Reichs-Versammlung ist/ soll er als ein Pfaltz-Hertzog gehalten werden/ ideoque in Comitiis Imperii non inter cœteros Duces auff der weltlichen Banck/ sed inter Ecclesiasticos primum occupat locum *Limn. I. P. lib.* 5. *cap.* 2. *n.* 48. accepto enim titulo eminentiori, præ reliquis Ducibus in Comitiis honorari voluerunt Archiduces, quod cum invidiam excitaret apud reliquos Duces, primum locum inter Ecclesiasticos occcuparunt & huc usque obtinuerunt. Archiduces enim dicuntur, quasi supra reliquos Duces, quam dignitatem Archi-Ducalem alii affectantes obtinere non potuerunt; Et licet aliquando tributus fuerit hic titulus appellatione Oratoria Coloniensi Archiepiscopo tanquam Duci Lotharingiæ, & Electores Palatini vocati fuerint interdum Archiduces: tamen Curiali & solenni appellatione nunquam ipsis hoc est tributum, sed Soli Austriaci hoc dignitatis titulo sunt gavisi, cujus Originem aliqui Friderico I. Imp. adscribunt, & *Paur-*

2 Qualis Dux ex Austriacis primitus usus fuerit titulo Archiducali.

meister. de jurisd. lib. 2. *cap.* 9. *num.* 3. dicit Archiducalis dignitatis primum Collatorem fuisse hunc Fridericum I. Alii Alberto Rudolphi I. Filio: alii Friderico II. alii Friderico III. attribuunt, ut *Natalis Comes hist. l. IX. p.* 199. qui cum alias se Ducem Austriæ nominet, in der Reformation zu Franckfurt Anno 1442. auffgerichtet in *p.* 2. posteà Maximilianus attestante O. C. anno 1495. & aliis Constitutionibus ejusdem anni, primùm Archi-Ducis titulum assumsit, quem subindè Philippo filio circà annum 1488. contulit. De qua elegans extat relatio *Marianæ de Reb. Hispan. l.* 25. *c.* 12. *Expetenti Maximiliano in Conjugium Isabellam Regum filiam, Maria priori uxore defuncta, denegatum, spe facta Philippo ejus filio, atque heredi futuro, unam ex Isabellæ Sororibus ætate idonea collocandi. Quem Austriæ Archiducis per eos dies nomine, Augusti indulgentia nepotem auxerat, novo exemplo (nam majores Austriæ Duces vocabantur) novisque honoribus augere destinabat, Hispanicæque affinitati idoneum præstare*, qui locus etiam citatur à *Blondello assert. General. Franc. p.* 1. *seu Præf. n.* 71.

Quanquam nec à Friderico Imp. aliena fuisse ampliora ejusmodi elogia testetur ejus symbolum quinque vocalium, A. E. I. O. U. hodieque in Aulâ Viennensi passim conspicuum, Germanica interpretatione: Aller Ehren Ist Oesterreich Voll/ seu, ut alii Latine: *Austria Erit In Orbe Ultima*, alii: *Austria Extendetur In Orbem Universum*, Mathesius autor est, Fridericum hac interpretatione delectatum fuisse: *Aquila Electa Justè Omnia Vincit*, & manu ipsius Friderici Imper. in Bibliotheca Cæsarea extare perhibetur: *Austria Est Imperare Orbi Universo.* Quibus denotatam esse Austriacorum Archiducum inter cœteros Principes eminentiam non obscure constat. Imo ad dignitatem Regiam aliquando à Friderico II. Duces Austriæ evectos fuisse testatur ex Epistolis *Petri de Vineis Cuspinian. d. l. p.* 35. Laudato simul privilegii tenore, cujus verba inter alia sunt: *Te hactenus Ducatuum prædictorum Ducem, de potestatis nostræ plenitudine & Magnificentia speciali promovemus in Regem per libertates & jura prædictum regnum tuum præsentis epigrammatis authoritate donantes, quæ regiam deceant dignitatem: ut tamen ex honore, quem libenter addimus, nihil honoris vel juris nostri diadematis, aut Imperii subtrahatur.* 3 De notatione quinque Vocalium A. E. I. O. U.

Besold. in Thes. pr. verb. Ertz-Hertzog/ Archi-Ducalis hujus dignitatis originem ad Rudolphum I. Habspurgensem refert: Is cum Austria legitimo herede destitueretur, eam filio Alberto sub titulo Archiducatus contu-

contulit, *Reincking. lib.* I. *de regim. secular. & Ecclesiast. class.* 4. *cap.* 10. *n.* 4. Econtra Historici, & cumprimis *Cuspinianus*, in vita *Friderici II. Imp.* & in Austria *p.* 32. jam olim, priusquam ad familiam Habspurgicam perveniret, Archiducali dignitate præfulsisse, scribit: beneficio Imperatoris Friderici II.

4 cum is Fridericum Austriacum bello devictum, in gratiam, intimamque amicitiam recepisset, ejusque insignibus *crucem auream*, qualem Cæsares in suis Coronis gestant, adjecisset, quod factum anno 1245. Imo Regem eum fuisse creatum à dicto Friderico II. docet ex *Münstero lib.* 3. *Geograph. Arnisæus de jur. Majest. lib.* I. *cap.* 5. *in fin. Natalis Comes in hist. sui temp. lib.* 9. *p.* 199. Fridericum III. Imperatorem hujus tituli primum collatorem ait: quia Imperator Fridericus, ut modò suprà dictum, Austriæ Ducis, Maximilianus verò filius, Archi-Ducis titulum usurpavit. *Reform.* Kayser Friderichs des Dritten zu Franckfurt *anno* 1442. *in princ.* & Cammer-Gerichts-Ordnung in Worms *anno* 1495. Hoc certe constat, Archiducis (non quidem Austriæ, sed Lotharingiæ) titulum primum sibi arrogasse Brunonem Ottonis Magni Imperatoris fratrem, Archiepiscopum Moguntinum: cum Anno 953. dejecto propter rebellionem Conrado, Lotharingiæ Ducatum à fratre Imperatore accepisset, indignum existimans, si cum Archiepiscopus esset, non etiam Archidux appellaretur, *Bitsch. in annot. ad Natal. Com. pag.* 200. *lit. T. Spangenberg. in spec. Nobil. part.* I. *lib.* 10. *cap.* 4.

[Margin: ... e ulteribus scriptorum opinionibus circa originem primi Archiducis.]

5 Hodie hoc dignitatis nomen tantum in Germania, & à sola Augusta Domo Austriaca usurpatur, *Besold. de Stat. Reipubl. subalti fol.* 97. quanquam adhuc Imperatorem Archiduces plures creare posse non negandum, promisisse tamen Imper. Leopoldum existimat Rhet. *ad I. P. lib.* I. *tit.* 17. *fol.* 263. in *Capitulat.* præsertim *art.* 44. *Cap. Leopold.* se in familia imposterum antiqua Principum Germaniæ, non esse majores titulos & insignia concessurum: in *verb.* mit höhern Titulen oder Wappen-Brieffen zu præjudiß und Schmählerung einiges alten Hauses / dessen Dignität / Standes und üblichen Tituls / keinen begaben / & inde non facile plures Archiduces sperari posse in Germania.

[Margin: Hunc dignitatis titulum solis Archiducibus Austriæ in Germania tribui, nec aliis collatum esse, aut porrò conferri.]

Ac licet non defuerint Duces, qui Ducatus suos in Archiducatus erigere cupiverint; ab Imperatoribus tamen nunquam id obtinuerunt, teste *Sixtino de Regal. lib.* I. *c.* 4. *num.* 31. Hinc non subsistit, Ducum atque Principum primogenitos in Germania Archiduces appellari, ut scribit *Mozz. de feud. tit. de his qui feud. dar. poss. n.* 16. adde *Cluten. in syllog. rer. quotid. thes.* 25. qui inter alia inquit: valde errant qui dicunt, in Germania consuetudine introductum esse, ut cum Ducum filii appellentur Duces, eorum tamen primogenitus frater appelletur Archi-Dux, quasi primus fratrum in Ducali dignitate; Soli namque Austriæ Duces eorumque filii, non solum primogeniti, sed omnes alii, sunt & vocantur Archiduces, nec tale nomen ullis aliorum Principum primogenitis filiis tribuitur.

Archiducis titulus in tantum considerabilis est, ut etiam *Carolus V. in Capitulat.* sua illum Regio titulo præposuerit, quod etiam factum deprehenditur in literis, quibus Electores Carolo Electionem intimarunt. Utrumque inde esse arbitrantur, quod Electores voluerint innuere, se Carolum, ut ex Archiducali familia Germaniæ ortum, gebohrnen Ertz-Hertzogen / ut dictæ literæ Electorum sonant, in Regem Romanorum elegisse, *Limn. ad Capitulat. Cæsar. fol.* 66. ubi ad Gallici authoris Charron absona verba: *Les Princes de la famille d'Austriche sont parvenu à une puissante grandeur, non tant par les armes, que par mariages;* sequentia notat: *Modus acquirendi Regna & provincias per matrimonium tanto est humanior modis illis, qui fiunt per lanceam ferro armatam, quanto amor violentiâ, & liberorum procreatio est præstantior hominum strage &c.* Hinc Domus Austriaca non eo tantum nomine omnibus Europæorum Principum familiis, sed & dignitate inveterata, potentia & ditionum amplitudine antecellit, eodemque fere tempore, cum Ottomannica Turcicorum Impp. gente circa A. C. 1300. crescere & florere cœpit. *Goldast.* in den Politischen Reichs-Händlen / *pag.* 10. *n.* 2. *p.* 261. Ex qua non solum Augustissimi Imperatores serie à 240. & pluribus annis prodierunt, sed etiam tot Hispaniarum Reges orti fuerunt. Unde Archiducum Austriæ duæ factæ sunt lineæ, prima Ferdinandi, quæ proprie Austriaca, altera à Carolo V. deducta quæ Burgundica appellatur. *Draco de jur. & orig. Patric. l.* 2. *in procem. fol.* 90. 6

[Margin: Hanc dignitatem Imperatorem Carolum V. Regiæ dignitati prætulisse.]

Porrò nulla est in Imperio Romano Germanico familia, quæ majoribus gaudet privilegiis, quam Austriaca, ut ex *Cuspinian. & Thoma Haselbach. & Münster. l.* 3. *Cosmograph. cap.* 399. *m. fol.* 974. constat. Habet enim tantas & tales prærogativas, quibus partim Electoribus pares sunt, partim eos superant; atque ex hoc superiori genere prærogativarum & peculiarium Regalium, quibus videlicet hi Archi-Duces Electores antecellunt, est, quod nova vectigalia propria authoritate instituere, & non solum Nobiles, sed etiam Comites & Barones creare, iisque insignia dare, famæ restituere, spurios legitimare, omnesque concessis dignitatibus abutentes iisdem privare possint. Cœtera privilegia & prærogativas ad longum recenset *citat. Münster. d. loc. & brevibus illa supra verbo Austria attigi.* Quæ tanta sunt, ut peculiarem Rempublicam condere possit, Bohemiam enim sibi fecit hæreditariam, Hungariam Universam nunc quoque hereditario jure dejectis exinde sumptuoso bello Turcis una cum Transylvania possidet. 7 8

[Margin: Nullam in Imperio familiam majoribus gaudere privilegiis.]

Austriæ Archiduces mitram Archiducalem in insignibus gerant, ein Ertz-Hertzog-Hütlein umpfangen mit einem gezinneten oder gespitzeten Krantz / *Privileg. Caroli V.* §. 6. Eandemq; Regio Diademate ornatam,

[Margin: De insignibus Austriacæ Domus, & quod nulli Regi tribuant titulum Majestatis.]

der Ertz-Hertzog zu Oesterreich/ hat die Würdigkeit vom Reich/daß er der Königl. Cron/ Diadem, und das Creutz des Kayserl. Diadem, auff seinem Ertz-Hertzog-Hütlein offentlich tragen mag/ *Privileg. Carol. V.* §. 7. Unde & Regibus se æquiparant, nec superiori seculo Regum aliquem, Cæsare excepto, Majestatis titulo affecisse leguntur, quemadmodum, cum Maximilianus Austriæ Archidux Anno 1589. in Polonia captivus esset, & à Sigismundo Poloniæ Rege inviseretur ac salutaretur, vicissim Maximilianus pro officiosa humanitate gratias egit, sed Majestatis titulo erga ipsum abstinuit, cum Austriacis jus esse diceret, ut Regum neminem, Cæsare excepto, his titulis decorarent. Itaque utrinque Serenitatis titulis contenti, sermones diu conseruere *Thuan. ad A. L. XCVI.* Imo ad dignitatem Regiam aliquando à Friderico II. Duces Austriæ evectos fuisse. Plura videri possunt apud *Speidel. in Spec. observ. verbo* Ertz-Hertzog/ *Gastel. I. P. Beckman. in Sintagm. dignitat.*

Evacuation.

Vid. Instrum. Pacis art. 16. §. 10. & *Cæsar. Gallic.* §. 110. ex quibus notati sunt textus *har. Constitut.*

Evocation.

QUod nulla evocatio subditorum extra territorium Moguntinensis, Trevirensis & Coloniensis Ecclesiæ fieri debeat, & evocatus pro quacunque causa respondere non teneatur, sed processus & executiones irritæ sint: quæ constitutio etiam ad alios Electores Seculares extenditur. Textus est in *A. B. tit.* 11. Et repetitur in *R. J. an.* 1512. & *O. C. anno* 1555. *part.* 2. nec non *Capitul. Cæsarea anno* 1658. §. 18.

Exceptio.

VId. *Verb. process*, & quæ sub hoc titulo *in tom.* 1. *har. Constitut. ex variis recessibus Imperii de anno* 1594. §. 60. & 62. *R. J. de Anno* 1598. *Deputations*-Abschied/ *Anno* 1600. §. 50. & *seqq. R. J. Anno* 1654. §. 37. & *seqq.* late traduntur, quæ nullis indigent notis, & ipsi textus inspici possunt.

Execution.

QUod nulla Lex vel præceptum sine reali executione subsistere possit, traditur in der Handhaab des Land-Friedens/ *anno* 1495. *in R. J. anno* 1555. §. 96. de executione sententiarum, nec non Circulorum, *vid. supra verb. Circulus.*

Friedens-Executions Haubt-Recess.

DE hac materia *vid. potest. textus sub hoc tit. in Tom.* 1. ubi omnia fuse traduntur, sicut etiam arctior modus exequendi, cum literis Imperialibus ad Circulorum Directores, nec non Imperiali edicto executionis, & de processu contra morosos in exequendo, ex *Recess. Imp. Anno* 1654.

Exemptio.

VId. *supra titulo* Abgehende und Ausgezogene Stände/ *fol.* & *R. J. anno* 1576. §. 100. & *seqq.* ubi etiam traditur §. 100. quod exemptus, si intra memoriam hominum vel semel contributiones solverit, eas, porrò, usque ad determinationem causæ principalis, solvere teneatur.

Expensæ.

QUod expensæ primæ Instantiæ in Camera taxari debeant, traditur in Ordinatione Cameræ *Anno* 1500. *tit.* 10. & de Procuratorum Specificatione salarii *in Reform. anno* 1531. *nec non anno* 1533. & de taxatione expensarum, prævio juramento, in *Ord. Camer. anno* 1555. *part.* 3. *tit.* 50. §. 3. & *seqq.* de quibus clari textus extant in *Tom.* 1. *h. tit.* Pro expensis de jure Civili datur actio, retentio, & exceptio de dolo malo, *Thess. Basil. Vol.* 3. *disp.* 1. *lit. Hb.* 3. Atque expensarum taxatio etiam lite pendente fieri potest, neque hoc pro attentato habetur, *d. loc.*

Eyd.

SUMMARIA.

1. *De Variis juramentorum speciebus, personis & familiis.*
2. *Quid proprie sit juramentum, & quomodo fiat ab utroque sexu.*
3. *Distinctio juramenti, & quando cuique possit deferri.*
4. *Effectus juramenti.*
5. *Quando possit recusari juramentum.*
6. *De modo juramenti, & ejus obligatione.*
7. *De requisitis sive Comitibus juramenti.*

8. Jura-

8. *Juramenta servanda esse, & quando possit peti dispensatio.*
9. *De execrando juramento Jacobi Cyprii.*
10. *De variis juramentorum formis.*
11. *Unde oriatur obligatio ex juramento, & quousque se extendat.*
12. *Procuratoris recusatio præstandi juramenti non nocet Domino.*

1 De Variis juramentorum speciebus, personis & formulis.

DE Variis juramentorum speciebus latissime agitur, & textus omnes exhibentur *in Tom. 1. har. Constit. sub hoc tit.* Atque in specie de juramento *Civium Francofurtensium, A. B. tit. 1. §. ult.* de juramento *Electorum, ibid. tit. 2. & 19.* de juramento *Judicum* in causis criminalibus, *O. C. Caroli V. art. 3. & 4.* & scribarum, *ibid. art. 5.* de juramento *Pharmacopœorum*, ne cuipiam venenum vendant, *art. 37.* de juramento super bonis furto ablatis. *artic. 207. 208.* *Thesaurariorum* juramento, wegen des gemeinen Pfenings zu Worms/ *Anno* 1495. de juramento *Militum, R. J. Augusta, Anno* 1500. *tit.* 55. eorumque *officialium, ibid. tit.* 57. 58. & 59. de juramento *Consiliariorum Regiminis. Ord. Wormat. Anno* 1521. §. 34. de juramento *Judicum Austregarum*, *Ord. Cam. Wormatiæ eod. anno tit.* 33. §. 10. de juramento supremi *Colonelli* & *Consiliariorum Bellicorum, R. J. de Anno* 1535. §. 20. eorumque *subofficialium* & communium, *ibid.* §. 21. 22. 24. De juramento *Judicis Cameræ*, & *Assessorum, O. C. de Anno* 1555. *p.* 1. *tit.* 57. sicut & *Fiscalis*, *Advocatorum Secretariorum & Procuratorum.* ibid: Erneuerte Cammer-Gerichts-Ordnung / *de anno* 1538. de juramento *Calumniæ*, & super taxatis expensis, *ibid. tit.* 7. & 8. de juramento dandorum, respondendorum, des Beklagtens selbst/ malitiæ, *Curatoris ad litem, Tutoris, Testium, Paupertatis, Pedellorum, Tabellionum, ibid. tit.* 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. De juramento *Medicorum, Barbitonsorum*, & similium, *ibid. tit.* 22. de *Judæorum* juramento, *tit.* 23. §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. & *tit.* 24. Juramentum militum ad officiales, *R. J.* zu Speyer *Anno* 1542. de juramento *Revisorum* vel Syndicatorum, *O. C. de anno* 1555. *tit.* 53. § 9. de militum *peditum* juramento, Fußknecht Bestallung zu Speyer/ *anno* 1570. de juramento *Commissariorum Cæsareanorum, Electorum* quoq; & *Statuum Deputatorum*, *R. J. Aug. anno* 1582. juramentum *Consiliariorum Imperialium Aulicorum* R. H. R. O. *anno* 1654. *in fin.* Advocatorum, Procuratorum seu Agentium, ibidem.

2 Quid propriè sit juramentum? & quomodo fiat ab utroque sexu?

Juramentum aliàs vel jusjurandum est affirmatio religiosa rei legitimæ, cum quis se devovet, ac divinæ ultioni subjicit, si quidem sciens fallat: Et *mares* quidem erectis duobus digitis manus dextræ, *fœminæ* verò apposita ad sinistrum pectus dextrâ jurant, & est *Voluntarium*, quod à parte parti defertur extra judicium: vel *judiciale*, quod à parte parti, authoritate judicis, defertur, judicio instituto.

3 Distinctio juramenti, & quando, cuique

Est tertio *necessarium*, quod à judice causa cognita, ob inopiam probationum, uni litigantium defertur. Deferri potest juramentum omnibus, nullo nec ætatis, nec sexus, nec Status discrimine habito: Imò Procuratoribus recte defertur, & in omnibus causis, & controversiis, sive in personam, sive in rem, sive in factum, sive pœnali actione; vel quavis alia agitur, sive de interdicto. In causis tamen *Matrimonii* tunc demum delationem admittunt Dd. si pro matrimonio deferatur juramentum. possit deferri.

4 Effectus juramenti.

Voluntarium primo recusare licet: sed semel susceptum nec revocatum, aut remissum, omnino præstandum est, adeoque illud parti adversæ referre non est integrum.

Præstiti autem ea vis perhibetur, ut ne perjurio quidem detecto controversia juramento sopita recusari queat, nisi specialiter hoc lege, hoc est conventione exceptum fuerit, vel in causa legati vel fideicommissi perjurium commissum probetur: in *retractus* tamen negotio admittitur probatio contra juramentum. *Judiciale* delatum omnino suscipiendum est, etiamsi deferens nihil probaverit, etiam eo casu, quo actor probandi onus assumpsit, ac tandem defectus probatione juramentum detulit: valet id etiam in *causis matrimonialibus*, modo pro matrimonio suscipiatur.

5 Quando possit recusari juramentum.

Recusandi tamen juramenti, justæ quædam sunt causæ: & nascuntur ex facto deferentis, si videlicet postulante adversario ipse recuset jurare de calumnia, vel juramentum semel revocatum tentet rursus exigere. *Secundo* ex facto ipsius, cui defertur, ut si juramentum referat, vel plane probare voluerit. *Tertiò* ex re ipsa, quæ postulatur, si nempe illud vel juranti noceat lædendo pietatem, gravando existimationem, vel rei familiari damnum inferat, aut si ipsi inutile futurum sit. Juramenti *necessarii* conditiones sunt, ut judex illud deferat in inopia probationum: in criminalibus autem hoc locum non habet. Porrò cui illud deferendum sit, actori an reo, judicis arbitrio permissum est; Idem juramentum in causis matrimonialibus exulat.

6 De modo juramenti, & ejus obligatione.

Fit iuramentum vel ad vel *super Evangelium* vel *tactis Evangeliis*, & factum ad turpem rem, flagitiosam & maleficiosam nullum est, nec obligat jurantem, sive sit subjectionis generale (quod ad honesta tantum referendum est) sive sit ad talem expeditionem speciale, quod non est juramentum, sed perjurium & magis pejerat, qui id implet, quam qui negligit. Juramentum *fidelitatis* Vasallus Domino præstare debet, & si præstare recuset, juste tunc ipsi investitura denegatur, nisi eo pacto adquisitum sit feudum, ut sine juramento fidelitatis habeatur.

7 De requisitis sive comitibus juramenti.

Omne juramentum tres debet habere Comites, *judicium, veritatem*, atque *justitiam*, quod si vel omnes, vel unus eorum defuerit, non subsistit juramentũ, & sic juramentum calore iracundiæ emissum non tenet, sicut & votum, nisi perseverantia apparuerit;

Jurandum est, sicut est delatum juramentum: Hinc si ego detuli, ut per Deum jurares, & tu per caput tuum jurasti, vel filiorum tuorum, non erit ratum juramentum; ex integro enim solenniter jurandum est. Sic jurare per membra Christi, & B. Virginis non licet, sicut nec per Creaturas in casibus à jure non expressis, cum id jure improbatum & gravissimis pœnis interdictum sit. Si quis verò tam audax atque perversus esset, ut eo, quo prohibetur, modo juraret, is Sacramentum, dummodo ratione materiæ licitum, servare cogitur. Nam si fidem frangat, bis peccat: ubi tamen inter jus Civile & Canonicum differentia est; secundum illud enim per creaturas licebat, hoc non permittit, in eo per Deum & Divos consentiunt, quoad pœnæ modum discrepant.

Episcopi & *Sacerdotes* cœteri per communem formulam non tenentur jurare, sed solum per sacram consecrationem interrogari debent. Sic apud illustriores, bey Fürstlichen Ehren und Treuen / pro juramento habetur, hoc tamen, quoad promissionis tantum observationem, non quoad pœnam: Cum *juramentum* sit res *personalis*, personam enim jurantis non egreditur, nec transit ad heredes quoad perjurium, sic quoque quoad pœnas spirituales non astringit heredes aut successores.

8 Juramenta servanda esse, & quando possit peti dispensatio. Omne juramentum, quod sine interitu animæ, amissioneque salutis æternæ ac sine labe turpitudinis servari potest, servandum est. Juramenti dispensatio vel absolutio petitur, quando juramentum quidem obligat mero jure, verum ex aliquo capite servandum non videtur: Cum videlicet ex parte recipientis versatur turpitudo, vel quando quæstio est de materia, quæ ad liberam superioris potestatem pertinet. In omni enim juramento censetur excepta authoritas superioris; Hinc à juramento absolvere potest etiam Princeps Secularis, maxime *ad effectum agendi*, & ea potestas soli competit Imperatori, quanquam & Camera eam exerceat. Juramentum *Homagii* seu *subjectionis*, uni per confraternitatem *confœderato* Principi si præstetur, concipitur illud simultaneè in personam alterius, quæ tamen præstatio, vivente naturali Domino, non importat subjectionem. Juramento quoque æquiparatur *asseveratio religiosa*, scilicet quoad observantiam contractus: licet aliud vulgò placeat ratione perjurii, vel ratione formalitatis, quæ scilicet juramentum requirit pro forma; hinc juramentum tale, ich verpflichte mich an Eydsstatt / ejusdem cum juramento vero efficaciæ est.

9 De execrando juramento Jacobi Cyprii. *Jacobus Cyprius*, Nothus, Soldano fœdum & execrandum præstitit juramentum, quod refert *Æneas Sylvius in Historia Asiæ Minor. cap.* 97. Adjurato quadragies Deo sic juravit: *Per Deum magnum & altum, misericordem & benignum, formatorem cœli & terræ, & omnium, quæ in eis sunt, & per sancta hac Evangelia, per sanctum baptisma, per Sanctum Joannem Baptistam, atque omnes Sanctos, & per fidem Christianorum promitto & juro, quod omnia quæ novero, aperta erunt Domino meo altissimo Soldano, Ægypti, & totius Arabiæ Imperatori, Alesserapho Asnali, cujus regnum Deus fortificet, ero amicus amicorum suorum, & inimicorum inimicus. Nihil eum celabo, neque Piratas in regno meo patiar, neque his victum aut auxilium dabo. Ægyptios, qui meo in regno serviunt, emam, & libertate donabo, auri quinque millia nummûm in Calendas Septembris aut Octobris, tributi nomine in templis altissimis Hierusalem & Lamech singulis annis offeram. Colosseos prohibebo, ne Piratis arma ministrent: quæcunque digna cognitu noviter emerserint, Soldano renunciabo, in justitia & veritate procedam, nihil mea in parte fraudulentum erit; quod si aliquid horum neglexerim, ero apostata & mandatorum sancti Evangelii Christianæque fidei prævaricator, dicam Evangelium falsum esse, negabo Christum vivere, & Matrem ejus Mariam Virginem fuisse, super fonte baptismatis Camelum interficiam, & altaris Presbyteros maledicam, divinitatem negabo, & Jesu nuntii humanitatem adorabo. Super altari cum Judæa fornicabor, & Sanctorum Patrum maledictiones omnes in me recipiam.* Quod juramentum *Æneas Sylvius*, in scriptis redactum, & ex Arabica lingua in Latinam traductum, Legatos Rhodiorum viros præstantes ad se detulisse refert, asserentes certissimum esse, ita Jacobum apud Cairum Soldano jurasse, propter quam rem Oratores ejus multùm increpatos, absque honore remiserit: atque historiam totam à Principio usque ad finem ad longum describit. Plura de ejusmodi juramentis notata sunt *supra verbo* Bündnüß/*fol.* 414. *num.* 10. & *seqq. de formula juramenti* inter Joannem Regem Hungariæ & Solymannum Turcarum Imperatorem *Anno* 1530. nec non Francisci I. & Henrici II. Galliæ Regum, ubi plura videri possunt.

Veteres jurare solebant per res, quas sibi habebant gratissimas, ut per salutem filii, per animam amici, veluti David juravit per animam Jonathan, Elisæus per vitam Eliæ: & quatenus Clericus jurans per Creaturas, per Capillum Dei, vel Caput, acerrime puniendus sit, traditur in *Caus.* 22. *q.* 1. *c.* 9. & 10. Si quis autem per falsos Deos juraverit, nihilominus obligabitur, *lib. Sapient. cap.* 14. Licet enim hoc juramentum non videatur proprie juramentum esse, tamen etiam conscientia erronea obligat, *Ames.* 1. *de conscient. cap.* 4. Quia cum jurans hoc pacto habeat intentionem se obligandi, obligabitur omninò, ne actus sit frustraneus; & Deus quoque huic parti favet, quæ fidem & jusjurandum servat, licet alias impia sit, verique Dei notitiam non habeat, quia aliàs nullum jusjurandum inter gentes posset induci: Et huc facit textus in *q.* 1. *caus.* 22. *cap.* 16. in verbis: *Qui utitur fide illius, quem constat jurasse per Deos falsos, & utitur non ad malam rem, sed ad licitam & bonam, non peccato ejus se sociat, quo per dæmo-* 10 De variis juramentorum formis.

dæmonia juravit, sed bono pacto ejus, quo fidem servavit. Domin. Soto de just. & jur. quæst. 4. art. 3. Grotius de jur. P. & B. l. 2. c. 13. §. 12. ubi Iesmarus in suis notis citat S. Augustinum, & ejus verba relata in caus. 22. quæst. 5. cap. 10. Quæ ita sonant: ecce dico charitati vestræ, & qui super lapidem falsum jurat, perjurus est; unde hoc dico? Quia multi & in hoc falluntur, & putant, quia nihil est, per quod jurant, non se crimine teneri perjurii. Prorsus perjurus est, quia per id, quod sanctum non putas, falsum juras. Si tu illud sanctum non putas, sanctum puta, cui juras. Non enim quando juras, tibi juras, aut lapidi juras, sed proximo juras: Homini juras ante lapidem, sed nunquid non ante Deum? non te autem audit lapis loquentem, sed punit te Deus fallentem. Christus non approbat similes jurandi formas, sed factas obligare docet.

11 Per juramentum enim Deo regulariter astringi solemus, & hominibus. C. debitores 6. X. de jur. jur. Itaque jurans implere debet contractum, cui inest inæqualitas, & jurare volens obligatur, etsi obligare se nolit, & animum deliberatum habeat se non obligandi, quia obligatio à juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius, & hinc locum non habent reservationes mentales, & similes in fraudem veri machinationes, quia actibus animi, per verba sufficienter explicatis, valida oritur obligatio. Juramentum etiam piratæ aut Tyranno præstitum nihilominus obligat, quando mecum paciscitur, non ut latro, sed ut quivis alius mecum agit, & idcirco depositum ex ipso jure gentium latroni reddendum est, si Dominus non apparet, l. bona fides ff. depositi. licet enim Cicero 3. offic. dicat, nullam fraudem esse, si Prædonibus pretium pro Capite promissum quis non attulerit, tamen in pactis, quæ nulla vi compulsiva sunt inita juramentum observandum est; imò etiam juramentum vi extortum, ob Dei reverentiam servandum esse docet S. Augustinus Epist. 224. & 225. De re verò impossibili præstitum juramentum nihil operatur, nisi impossibilitas sit tantum temporaria, non verò perpetua, tunc enim impendenti est obligatio, & exspectandum, donec impossibile illud tollatur, fiatque possibile. Juramentum autem impediens majus bonum morale non valet, quia profectum in bono debemus Deo, cujus libertatem eripere nobis non debemus, sed potius incrementa Virtutum quantum, possumus adaugere.

[Margin: ...nde ori... ur obli... atio ex ... ramen... & quo... ique se ... tendat.]

Prætor quidem Romanus, quod dolo factum est, ratum non habet l. 1. §. 1. ff. de dolo sed si juramentum dolo sit elicitum, si juranti in honorem Numinis ab eo discedere non placeat, & conditione rerum suarum metietur, quantum commode præstare possit. Er sane rectius faciet juramentum servando, ob generalem regulam, qua omne juramentum, quod sine jactura animæ servari potest, servandum est, & dolo inductus, non destituitur plane omni consensu, sed voluisse creditur in quod is consentit, monentque Practici, eam opinionem esse tenendam, quæ juramenti religionem integram conservat, Dd. ad Auth. Sacramenta puberum. C. si adversus vendit. & confirmat S. Ambrosius lib. 3. de offic. cap. 10. quod relatum est in caus. 22. q. 5. cap. 23. in juramentis enim semper complectitur maxima simplicitas, ideo promissum juramento non potest compensari cum eo, quod antea erat in controversia, plura videri possunt apud Grot. d. loc. lib. 2. cap. 12. & Joan. Christoph. Schambogen in Comment. ad jur. Canon. l. 2. tit. 7. n. 7. & seqq. ubi tradit, quod juramentum fiat tactis sanctis Evangeliis, ab Episcopis verò iis propositis cap. ult. de juram. calum. nisi causa sit valde ardua. Can. quoties 9. q. 7. in Levibus verò videtur sufficere, si Episcopi vel Presbyteri promissionem faciant per sacram consecrationem. Canon si quis Presbyter 4. q. 5. Quod si Procurator vel Administrator vel Syndicus Universitatis jurare recusat, id non nocet Principali, dum modo Principalis id præstiterit, vel mandatum speciale dederit, & præter illud Procurator in suam animam jurare nolit, quia Contumacia Procuratoris in his, quæ sunt magni momenti vel præjudicii, non nocet Domino, quamvis à judice contumacia illa puniri debeat, Gail. lib. 1. obs. 89. n. 4. & 5. per text. in l. unic. ff. si quis jus dic. non obtemp. ubi dicitur, si Procurator jus dicenti non obtemperaverit, ipse punitur, non Dominus, & Procurator recusans jurare, habetur quidem pro confesso in pœnam proprii delicti, quæ tamen non debet egredi ejus personam, nec redunda... in detrimentum tertii. 12

[Margin: Procuratoris recusatio præstandi juramenti non nocet Domino.]

Eydgenossen.

SUMMARIA.

1. *De situ & Vicinis Helvetiæ.*
2. *De partibus & locis.*
3. *Gallicarum Provinciarum tractus.*
4. *Helveti unde vocentur* Schweitzer.
5. *Catholici & Reformati.*
6. *Præfecturæ & Comitatus.*
7. *Liberæ Provinciæ.*
8. *Provinciæ in Italia.*
9. *De fœderatis & Sociis Helvetorum.*
10. *Religio Grisonum.*
11. *Episcopi in Helvetia.*
12. *Lacus ibidem.*
13. *Fluvii.*
14. *Terra qualis.*
15. *Mirabilia de Australi Vento.*
16. *De Draconibus.*
17. *De inclinatione Helvetorum erga Imperium.*

1 AD ea, quæ de *Helvetis* suprà dicta sunt, *verb.* abgehende/ ausgehende Ständ/ *fol.* 113. adhuc de situ provinciæ notanda existimavi sequentia, Jacet hæc Provincia inter

[Margin: ...e situ & vicinis Helvetiæ.]

inter montem Juram, lacum Genevensem, Italiam & Rhenum: Habens à septentrione Rhenum, ab egressu lacus Cellensis, ad Rauracos usque, si pauca excipiantur: ab oriente Sueviæ partem, Comitatum Tyrolis, & partem aliquam ditionis Venetorum, à Meridie Bergomates, Mediolanenses, Pedimontanos, ab occidente Sabaudiam. Complectitur XIII. *Cantones* sive *Pagos*, populos, aut Civitates, quæ systema quoddam multarum liberarum Rerumpublicarum efficiunt, & Helvetiis dicuntur Die 13. Oerter. Parebant quondam Imperio Germanico, Seculo XIV. in libertatem se vindicarunt, & paulatim ita creverunt, ut eorum potentiam summi hodie Reges suspiciant vel metuant.

2 De partibus, & locis.

Numerantur hoc ordine 1. *Tigurini*, die Zürcher / quorum metropolis Tigurum, urbs est ampla & copiosa, ubi Schola est publica, quæ maximas æmulatur Academias. Hujus Cives primi, doctrinam *Ulrici Zvvinglii* sunt amplexi, eamque hodie constanter retinent, atque tuentur. Oppida in territorio Urbis Tigurinæ sunt *Kyburgum*, Comitum quondam Sedes: ad Rhenum, ubi ex lacu egreditur, Steinium, Stein / Diessenhoven / & infra Schaphusum, Eglisovia, Eglisau. Forum Tiberii Kayserstuhl / quod Episcopo Constantiensi feudi titulo subest.

Zürch.

2. *Bernenses*, die Berner / omnium Cantonum potentissimi. Provinciæ eorum dividi possunt in Germanicas atque Gallicas, Germanicarum urbium caput est *Berna*, urbs Splendida & Magnifica, ad Arolam sita, quæ similiter domi habet Gymnasium Academicum. Cœtera oppida sunt: *Burgdorfium*, *Arburga*, *Arovium*. Sunt quoque in ditione Bernensi rudera *Arcis Habspurgicæ*, unde *Rudolphus* Habspurgicus Imperator Parens Archiducum Austriæ, vocatur hic tractus ab Arola flumine, das Aargau.

Bern.

3 Gallicarum provinciarum tractus.

Gallicarum Provinciarum tractus vocatur *Vaudum*, das Welsche Schweitzerland: cujus loca sunt: *Aventicum Moratum*, ad lacum hujus nominis: Gransonium ad lacum Neocomensem, in quibus locis bis ab Helvetiis acie victus est *Carolus Audax*, ultimus Dux Burgundiæ: Ebrodunum, olim clarius, quam nunc est, Lausonium, Academiam habens satis celebrem. 3. *Lucernenses*, die von Lucern / quorum caput est Lucerna, urbs satis lauta, ubi Imperatoris Legatus, si quem mittit, & Pontificis Nuntius commorari solent. Lucernensibus parent oppidula, Wolhausen / Willisau / Sursee / & *Sempach*, ubi prælium commissum quod à loco Sempacense vocatur. 4 *Urienses*, die von Uri / quorum vicus est Altorff / ubi tribunal suis constituerunt, ex hac terra prodiit Wilhelmus Tellius libertatis Helveticæ autor. 5. *Svitienses*, die von Schwitz: quorum vicus est Schwitz / unde enatum creditur nomen', quod omnibus Helvetis hodie, ipsique terræ tribuitur, die Schweitzer / subest Svitiensibus Præfectura Einsidlen / peregrinationibus nota. 6. *Untervvaldenses*, die von Unterwalden: quorum regio eodem nomine gaudet; Cives in pago Stantz solent convenire, ibique de rebus suis deliberare. 7. *Tugienses*, die von Zug / quorum oppidum, Tugium, ad lacum Tugiensem situm est. 8. *Glaronenses*, die von Glaris / quorum vicus est Glarona Glaris. 9. *Basileenses*, quorum metropolis est *Basilea*, Basel / urbs splendida atque Academia celebris, in duas partes per Rhenum, cui adjacet, divisa, crevit ex ruinis Urbis quondam celeberrimæ, quæ Augusta Rauracorum dicebatur; sed hodie vicus est admodum exiguus. Imminet huic Urbi, non sine Civium periculo munimentum *Hüningen* à Gallis nuper extructum, habet urbs territorium haut spernendum. 10. *Friburgenses*, die von Freyburg im Nuchtland / quorum urbs est *Friburgum*, gaudens similiter territorio non exiguo, licet totum ferè à Bernensibus cingatur. 11. *Solodurienses*, die von Solothurn / quorum urbs Princeps est Solodurum, Solothurn / ad Arolam fluvium, ubi legatus Gallicus sedem sibi eligere solet. 12. *Scaphusienses*, die von Schaffhausen / quorum *Scaphusa* cis Rhenum sita, ponte cum Helvetia conjungitur, non longe inde distant Rheni catarractæ, vulgò der Rheinfall; Diessenhoven / & Rheinau Scaphusianis parent. 13. Abbatiscellani, die von Appenzell / quorum locus est *Abbatiscella*, quæ à Monasterio Monachorum Benedictinorum nomen sortita est. Ex his Romanæ *Catholicæ Religioni* addicti sunt 7. *Lucernenses*: *Urienses*, *Svitienses*, *Untervvaldenses*, *Tugienses*, *Friburgenses*, *Solodurienses*. *Reformatam* hi 4. pagi tuentur, *Tigurini*, *Bernenses*, *Basileenses*, *Scaphusiani*, utramque domi colunt Glaronenses, & Abbatiscellani.

Lucern.

4 Helveti, unde vocentur Schweitzer.

Basilea Basel.

Hüningen.

Freyburg.

Solothurn.

Schafhausen.

Appenzell.

5 Catholici & Reformati.

Lucern.

Intra ipsam Helvetiam sunt & Præfecturæ, ut 1. tres Comitatus, in quibus est *Aquensis* seu *Badensis*, qui octo veteribus pagis subjectus est. Urbs est Bada, sive Aquæ Helvetiorum, Ober-Baaden / ob thermas suas, & quod Helvetii Comitia sua ibi habere soleant, celebris. Item *Thurgoviensis*, Thurgau / septem veteribus pagis, additis Bernensibus, Fryburgensibus & Soloduriensibus, quod attinet ad supremam in Criminalibus jurisdictionem, parens: Et *Sarunegaunensis* sive Tractus Sarunetum, *Sargans*, qui septem veteribus pagis subjicitur. 2. *Liberæ Provinciæ*, die freye Aembter / quo spectant Mellingen & Bremgarten / itemque Certiacum Zurzach / nundinis clarum, & *Ruperti Villa*, Rappersweil / ad lacum Tigurinum, reguntur à 7. veterioribus Cantonibus. 3. *Rheguscа*, vulgò Vallis Rheni, das Rheinthal / subest 7. veteribus pagis: additis tamen Abbatiscellanis. 4. *Uzenacum*, & *Castra Rhætica*, vulgò Gastelen / quæ possidentur à Svitiis & Glaronensibus. 5. *Quædam Regiones Galliæ*, in quibus sunt *Muratum* Murten / *Grandisonum*, Granse: *Eschalenium*, Urba, quibus imperant Bernenses & Friburgenses.

6 Præfecturæ & Comitatus.

Baaden.

Thurgau.

Sargau.

7 Liberæ Provinciæ.

6, *Schvvar-*

6. *Schwarzeburgum*, quod solis Bernensibus paret.

8 Provinciæ in Italia. *Extra Helvetiam* & quidem in Italia 4. sunt Præfecturæ, quas *Maximilianus Sfortia*, Dux Mediolanensis, Helvetiis, quod eorundem opera atque armis Mediolanum recuperasset, dono dedit. Parent omnibus Pagis, exceptis Abbatiscellanis. Sunt autem 1. Præfectura *Luganensis*, *Lugano* ad Lacum di Lugano. 2. *Locarnensis*, *Locarno* ad lacum cognominem. 3. *Mendrisiana*, Mendriis trans lacum di Lugano. 4. *Vallis Madia*, hodie *Val Magia* ad Magiam fluvium, qui in Lacum Locarnensem se exonerat. Sunt præterea hic locorum: urbs Bilitionum, hodie *Bellenz*, *Vallis Brunia*, & *Riviera*, quibus imperant Svitii & Underwaldenses.

9 De fœderatis & Sociis Helvetorum. Tertio habet Helvetia *Fœderatos* & *Socios*, & illi sunt intra vel extra Helvetiam, *intra* sunt 1. *Abbas Sangallensis*; qui Anno 1451. Tigurinos, Lucernates, Svitios & Glaronenses, perpetuo jure libertatis Defensores, & Cœnobii sui Advocatos constituit. 2. *Urbs Sangallensis*, quæ anno 1454. Tigurinis, Bernensibus, Lucernatibus, Svitiis, Tugenis, & Glaronensibus se junxit. 3. *Biennenses*, quorum oppidum est *Biena*, Biel/ ad lacum Biennensem, qui Anno 1303. cum Bernensibus fœdere sociati sunt. 4. *Neocomenses*, in Comitatu hujus nominis Welsch-Neuburg/ ad lacum cognominem. *Extra* sunt, & quidem *in Germania*, *Mühlhusani*, quorum oppidum Mühlhausen/ in superiori Suntgovia ad Ellum fluvium, quod cum 4. pagis reformatis fœdere continetur. *Rotwilenses* in Circulo Svevico, quorum patria licet maneat urbs Imperialis, fœdus tamen Helveticum anno 1519. amplexa est. *Quatuor*, *Urbes Sylvaticæ*, die vier Waldstätt am Rhein/ Rheinfelden/ Seckingen/ Laufen und Waldshut/ quas Helveti in protectionem suam, cum Augustissimus noster in ultimo bello Turcico distraheretur, contra Gallos acceperunt. *In Gallia Genevenses*, quorum urbs Geneva Genff/ religione reformata, ubi *Calvinus* & *Theodorus Beza* docuerunt, Academia & prudentia civili hactenus inclaruit. Fœdus colit cum Friburgensibus, Bernatibus, ac Tigurinis. *Valesii*, die Wallliser/ qui amœnissimam vallem, quam Rhodanus transit, incolunt. Eorum oppida sunt *Sedunum*, Sitten/ Agaunum, sive Fanum S. Mauritii, arcem habet probe munitam. Hic *S. Mauritius* una cum Thebæa legione, quod omnes Christiani essent, ad internecionem, jussu *Maximiliani* Imper. cæsus, Martyrii gloriam consecutus est. Est & *Martiniacum*, Martinach. In fœdus recepti sunt cum Episcopo suo, qui Seduni domicilium habet, cum 7. pagis Romanæ Religioni addictis. Factum id dicitur Anno 1533. *in Alpibus Italicis*, vocantur *Grisones* atque *Rhæti*, die Graubünter und Churwahlen: dividuntur in ipsam Rempublicam, & Terras Reipublicæ Grisonum subditas.

Genff.

Graubünten.

Respublica complectitur *Fœdus canum*, der Grauebund/ ad fontes Rheni, quorum oppidum est *Ilantium*, Jlantz. *Fœdus Domus Dei*, der Bund der Hauß GOttes/ ad fontes Oeni fluvii, vocaturque propterea das Innthal: Dividitur in Vallem superiorem & inferiorem. *Fœdus* 10. *Judiciorum*, der zehen Gerichte. Reperiuntur in his tractibus *Majavilla*, Majenfeld/ oppidum Rheno adsitum, & *Curia*, Chur/ cujus Episcopus est Princeps Imperii, in Circulo Svevico. *Incolæ* Alpium, qua Italiam versus spectant, qui Grisonibus subjiciuntur sunt 1. *Clavenenses*, in Comitatu Clavennæ, quorum oppidum est *Clavenna*, supra lacum Comensem, erat ibi quoque *Plura*, quæ *Anno* 1618. à vicino monte una cum incolis suis oppressa, & jam lacus est, ubi *Plura* fuit. *Incolæ Vallis Feldina*, das Veltlin/ quam *Adda* fluvius rigat, horum oppida sunt: *Morbonium*, *Sondrium*, *Tiranum*. Colligitur hic vinum omnium generosissimum. *Comitatus Bormiensis*, cujus oppidum est *Bormium*, *Bormio*.

Chur. Plura, Plurs. Veltlin.

Religio apud ipsos *Grisones* domi mixta est, ex Romana & Reformata: In Provinciis autem, quæ Grisonibus in Italia subditæ sunt, hodie sola regnat Catholica. Lingua illis usitata vel est Germanica, apud eos, qui pagos Germaniam versus incolunt: In terris subditis verò lingua exercetur, quæ ex Gallica atque Italica (ut in finibus duarum nationum fieri assolet) coalescit, & vulgo *Romanesq;* vocatur. 10 Religio Grisonum.

Episcopi per Helvetiam & Provincias Fœderatas sunt: *Basiliensis*: sed qui Urbe à Civibus exclusus *Brundruti* sedem sibi elegit: *Constantiensis*, quem in fœdus suum receperunt: *Curiensis* in Rhætia: *Sedunensis* apud Valesios, *Genevensis*; qui nunc in urbe quadam Sabaudica sedem habet. 11 Episcopi in Helvetia.

Lacus in Helvetia sunt, 1. *Lemanus* sive Genevensis, der Genfer-See/ qui sereno cœlo sæpius attollitur ventis ex ipso fundo exsurgentibus, medium transit *Rhodanus*, aquis ita distinctis, ut ipso queant separari colore. 2. *Neocomensis*, sive Neoburgicus, der Neuburger-See. 3. *Briennensis*, der Bieler-See. 4. *Murtensis*, der Murter-See. 5. *Thunensis*, der Thuner-See/ cui Vicinus est der Brientzer-See. 6. *Lucernensis*, der vier Waldstätter-See. 7. *Tugiensis*, der Züger-See. 8. *Tigurinus*, der Zürcher-See. 9. *Brogantinus*, sive Acronius, divisus in superiorem, quem Venetum & Bodamium dicunt, der Boden-See/ & inferiorem, der Unter-See/ Zeller-See. Sunt & minores alii, & in iis Rivarius, der Wallenstätter-See/ Sursee/ Halweiler-See/ Greiffen-See/ qui ab oppidis adjacentibus sic cognominantur. 12 Lacus ibidem.

Fluvii sunt *Arola*, die Aar/ quæ ubi Bernam rigavit, Orbamque recepit, ac Solodurum 13 Fluvii.

prætervecta est, Rheno supra Waldshutum immergitur. Item *Russa*, quæ lacum Lucernensem transit, atque infra oppidum Brugg / cum Arola miscetur. Et *Rhenus*, der Rhein / qui in monte S. Gothardi, ex duobus fontibus, quorum alter Rhenus anterior, der Vorder-Rhein / alter posterior, der Hinter-Rhein / vocatur, exoritur. Hic primum septentrionem versus excurrit: Deinde, ubi in lacum Bodamicum, sive Brigantinum se immisit atque inde rursus evolvitur, occasum versus flectitur, ibique Scaphusum, urbes Sylvaticas ac denique Basileam lambit. Terra tota fere est *Montosa*, è quibus in finibus eminent

14 Terra Helvetica. *Alpes*, quæ meridiem atque Ortum versus Helvetiam cingunt; *Jurassus* seu *Jura*, mons altissimus, qui Helvetiam à Burgundia separat. Intus innumeri reperiuntur montes, qui vix ab ipsis incolis distingui possunt.

15 Mirabilia de Australi vento. Peculiare est, quod de Australi Vento ex aliis scriptoribus narrat *Plantinus Helvet. cap.* 3. Eum præsertim apud *Urienses* omnia siccare & serenare, unaque nocte arboribus viriditatem, aut uvis maturitatem afferre, aliquando summos tantum Montium apices perflare, ut omnia in iis vernent, vallibus interea nive oppletis manentibus, alia vice tanto furore spirare, ut ipsa tecta ædibus auferat.

16 De Draconibus. In eadem Dracones, frequentius quam alibi nasci narrat ex *Joh. Cysato lib. de 4. Helvet. Sylvat. Civit. descript. Kircher. M. S. l.* 8. *S.* 4. *cap.* 2. Cujus causa forsan in congestorum ab Aquilis, ingentibusque Vulturibus, qui in Alpium rupibus inaccessis nidulantur, cadaverum varii generis putredine, indeque facta diversorum seminum confusione ac fermentatione sita.

De Helvetiis, an magis in *Imperatorem & Imperium*, aut in partes Gallicas propendeant, merito quis præsenti tempore dubitet; Gallorum partibus magis eosdem ultimis bellis & adhuc stetisse, manifestum est, quibus tamen periculosi Vicini potentia meritò suspecta esse debebat, maxime postquam munimenta Castri *Hünningiaci*, Hüningen / nimium protendere Galli, & Socia Civitas *Argentina* occupata est, cum Vicino Ducatu Mompelgardico & Comitatu Burgundiæ, quin & postquam Ducatus Sabaudiæ, cum vicina parte Pedemontii, ab iisdem oppressus est, & Galli talia postulârunt, quæ ad arma cum confœderatis socianda, eos maxime impellere debuissent: Verum enim verò Lethargus, & corruptio Procerum impedimento esse videntur, quo minus, quæ è re sunt futura, ipsi cernant: Certe si ultimo bello annonam includere confœderati voluissent, nescio, quomodo se res Helvetiorum habituræ fuissent, quippe quos summa jam caritas premebat, ita, ut res nonnullis in locis in rebellionem plebis inclinare viderentur, pro quo tamen studio ab Helvetiis parum gratiæ relatum, præter quod copiis auxiliaribus transitum in Pedemontium concesserint, atque Ducatum Mediolanensem, & pro stipendio aliquot militum cohortes, vix tertiam numero partem attingentes eorum, qui sub Gallis militant, reliquerint. Seriò ipsis velle Imperatorem nolim ambigere, modo & proprium & commune interesse Germaniæ atque Confœderatorum ab una, ab altera verò parte Galli fastum & insidias debito modo perpenderent, ab iisque sibi prospicerent, ita *Mercur. German. fol.* 151. *& seqq.* 17 De inclinatione Helvetorum erga Imperium.

Lit. F.

Lit. F.

Fahnen.

SUMMARIA.

1. *Vexillorum ubivis usitata insignia.*
2. *Ritus in Hungaria.*
3. *Introitus Impp. in Civitatem Romam cum vexillis.*
4. *Capellani unde dicti.*
5. *Vexillum Turcicum.*
6. *Vexillum Imperiale.*
7. *Vexillum Imperiale rubrum.*
8. *Vexillum apud ingressum Cæsaris in urbem.*
9. *De controversia Vexilliferatus inter Electorem Hanoveranum & Ducem Würtenbergicum.*
10. *Brevis Index argumentorum utriusque partis desuper in Judicio Imperiali Aulico productorum.*

1 Vexillorum usitata ubivis insignia.

VExillum proprium fuisse semper Principum insigne, quippe quo Ducatus ac provinciæ adumbrantur. In *Hispania* vexilla explicant, & concursu populi militumque Regis nomen ingeminant: Ea Cerimonia, Gentis instituto, Regia potestas deferri consuevit, *Marian. l. 17. c. 7.* Exemplum proclamationis *Caroli V.* his solennibus factæ testatur *Gomas. in Vit. Card. Ximen. l. 6. fol.* 1076. 1077. In *Hungaria*, Regi novo, à Decem Proceribus Vexilla Hungariæ præferuntur, quorum singuli vexillum, in quo nomen & insignia uniusex provinciis à Corona Hungariæ dependentibus, picta sunt, manu tenent. *Contin. Thuan. de Coronat. Ferd. II. ad An.* 1618. *l.* 11. suntque referente *Petro de Revva* & ex eo *Sprengero*
2 Ritus in Hungaria. *Font. I. P. c.* 19. 1. Vexillum *Hungariæ*, 2. *Dalmatiæ*, 3. *Croatiæ*, 4. *Slavoniæ*, 5. *Ramæ*, 6. *Serviæ*, 7. *Galliciæ s. Halliciæ*, quæ est Wallachia, 8. *Vladimiriæ*, partis Russiæ Septentrionalis, 9. *Cumaniæ*, quæ terræ Wallachiæ appellata Zavolcha, 10. *Bulgariæ*. Sed in Ramæ nomine frustra est, quam dicit esse Civitatem Vicinam Jerusalem, ambiguitate vocis deceptus. Intelligitur enim *Bosnia*, quam mediis seculis Ramam & Ramiam dixere. *Leunclav. Pandect. c.* 1. Videmus tamen *Petrum de Revva* eodem propendere, conjectura ab Andreæ II. expeditione in Palæstinam desumpta: Cogitari posse in re adeò obscura, & in qua ex probabilibus verosimilem opinionem elicere forsan liceat; Annon Andreas II. militiæ Christianæ ad recuperandam terram Sanctam Imperator creatus, indeque postea Hierosolymitanus dictus, Ramæ vocabulo Regum Hungariæ compellationem & titulum auxerit: Est enim Rama terræ sanctæ Civitas, à Rege Israel Baesa ædificata, quæ *Tribui Beniamin*, cum aliis Urbibus pluribus sorte obtigerat: ad quam tribum pertinebat etiam Jebus, quæ est Jerusalem. Et Vicina fuit Rama Civitati Jerusalem, quam Christianis sub ductu Andreæ recipere in animo fuit. Et verò seculis illis, talis urbis appellatio communicabatur Provinciæ integræ, in quâ illa urbs consisteret. In Processione deindè bina ac trina vexilla gestari, ac postmodum ad thronum utrinque erecta statui indicat *Petr. de Revva. fol.* 135. Olim & S. Stephani Vexillum sericum, ex auro & gemmis contextum prælatum, sed Inauguratione Caroli parvi, cum arduum & sublime jactaretur, ad postes templi sensim allisum in varias partes laceratum concidit; non sinè signo fortassis futuræ calamitatis, prout de Regis morte supra notatum *fol.* 68. Legimus quidem, & Inaugurationibus Cæsareis Romanis Vexilla adhibita scribi ab *Obrechto de Vexill. Imp. cap. VI. fol.* 36. sed in ingressu tantum id factum, non inaugurali actu ipso, sicut etiam Vexilli f. Auriflammæ veteris, Francicæ & Danebrogæ Danorum, sæpè fit mentio, quæ itidem non Inaugurationibus Regiis adeo, quam aliis solennibus processionibus, inprimis expeditionibus bellicis, in usu fuisse leguntur. In *Svedicis* Inaugurationibus tamen videmus, Vexillo itidem locum dari, verùm non ante Regem, more cæterorum Clenodiorum, sed post eum.

Vexilla esse symbola variorum periculorum, cum cœli injuriis pariter ac vi hostili in primis pateant; Eminere item in excelsis, itaque & Regem esse eminentissimum, ac deindè, sicut milites jurant se pro defensione Vexilli acerba quæque subituros, ita subditorum cuivis pro salute Regis utramque fortunam subeundam esse. Singulare est in coronatione Uladislai Regis Anno 1492. quam recepta à Maximiliano cum Romanorum Rege, Alba Regia, ibidem statim subiit, deficiente Regni Vexillo ut Dubravius loquitur, quod Regi inter coronandum offerri solebat, detractum fuisse Mathiæ vexillum, suprà sepulchrum ejus suspensum, illudque in manus Uladislai velut triumphantis traditum: ut nimirum visus sit non solum de viris competitoribus, sed de mortuo etiam æmulo triumphasse. *Dubrav. histor. Bohem. L. XXXI. fol.* 297.

In solennibus Processionibus Vexillorum prælatio plurimorum populorum consuetudinibus recepta quoque est. Sic in *Ceremoniali Romano* de Imperatoris in Urbem Romanam ingressu legi- 3 Introitus Impp. in Civ. Romam cum Vexillis.

legitur: Posterâ die Cæsar per Portam, quæ est sub Arce S. Angeli, hoc ordine, quasi triumphans ingreditur: primò die Equites *Vexilla duo Cæsaris* portant; alterum S. Georgii, quod ad Suevorum pertinet custodiam, Aquilæ alterum: Et Carolo IV. Romam ingredienti Vexilla Cæsarea & Regia prælata fuisse, intermixtis tamen Procerum Bohemicorum Vexillis ex scriptoribus istorum temporum notat *Balbin. Epit. Rer. Bohem. l.3. c.21. fol.365.* 2. Taleque in veteri Imperio fuit *Labarum*, voce incertæ originis, undè *tit. Cod. de Præfectis Laborum*, mediis apud Germanos *Gundfanon* dictum. Quo passim in processionibus solennibus, inprimis verò in expeditionibus publicis Imperii usi fuisse leguntur, adeò ut *erecto Imperiali Vexillo* ordines ad id justis cum copiis convenire, prælatumque, quocunque duceretur, sequi oportuerit.

In Galliæ Regno apud Merovinos Reges simili in loco fuit *Vexillum S. Martini*, seu, ut communiter vocarunt, *Cappa Sanct. Martini h.* Pallium seu Chlamys, & forsan illa, ut Chiffletio videtur, cujus gladio militari divisæ partem alteram tradidit egeno Eleëmosynam petenti, alteram ad usus suos servavit. Hancque hastili affixam Reges in bellis ante se per Cappellanum deferri curarunt, unde Cappellanorum nomen primò auditum. Dicti sunt primitus Cappellani,

4 Capellani, undè dicti.

à *Cappa* beati Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in præliis solebant secum habere: Quam ferentes & custodientes, cum cæteris reliquiis Clerici, Cappellani cœperunt vocari. *Wallafr. Strab. de Reb. Eccles. c.31.* apud Capetinos postea *Vexillum S. Dionysii*, seu auriflama, hoc est, lilium aureum, à *flambe*, Iris, tanquam Vexillum floribus Lilii distinctum, venit, ut moris est, ad Ecclesiam B. Dionysii: Et ibi, post celebrationem missarum, baculum peregrinationis, & Vexillum B. Dionysii (quod oriflambe gallicè dicitur) valdè reverenter accepit: sicut moris erat antiquorum Regum, quando debebant ad bella procedere, vel votum peregrinationis adimplere, ut Autor Gestorum Ludovici VII. Regis scribit. In Dania tempore Waldamari II. circà annum 1219. inclaruit *Danebroga, Vexillum*, confligente cum Livonis, & ob amissam Aquilam exercitu Danico, *cælitus delapsum, operis textorii, in cujus rubeâ planicie crux alba nitebat, quod fugientibus prælatum, ad pugnam acerrimam Danos revocavit, hostesque in triumphum non tam Regis invicti, quam Christi Cœlorum Domini duxit*, ut verba sunt: *Cerb. Th. Barthol. Diss. de Ord. Danebrog. fol. 8.* Quanquam non diffiteatur, Potanum & Witfeldium scriptores Danicos Vexillum hoc potius à Pontifice Romano, ut Regis studium excitaret, loco cruciatæ, submissum fuisse,

5 Vexillum Turcicum.

Apud *Turcas* tale est Vexillum *Muhammedis, Bajante* aliàs dictum, colore ut ferunt viridi, cuive expanso quotquot Religionem Muhammedicam profitentur, se aggregare teneri, communis apud Turcas persuasio est cujus beneficio & Aula Turcica sæpè ex non exiguis difficultatibus sese expedivit. Exempla recentiora sunt in motu *Janizariorum* contra Mahummed IV. adhuc puerum ap. *Autorem St. Turc. c.4. fol.32.* Et in motibus illis variis Anno 1688. de quibus *Th. Eur. adh.* A main droite en entrant dans cette chambre, il y a une armoire partiquée dans le mur, où l'on garde le Bajame, c'est à dire l'Estendart de Mahomet, qui a ces mots pour devise; Nasrum min Allah, & en nostre langue, l'aide de Dieu, cet estendart estoit cydevant en une si grande veneration parmy les Turcs, que lors qu'il arrivoit quelque sedition, ou dans Constantinople, ou dans les Armées, il n'y avoit point de plus seur & de plus prompt remede pour l'appaiser, que d'exposer cet etendart à la vûe des rebelles, ce qui a souvent tiré les Princes Ottomans de tres-Mechantes affaires qui leur estoient suscitees par des factieux. Le grand Signeur envoye Allors des Mollahs qui sont comme les Piestres des Turcs, pour aller crier, en leur langue aux premieurs rangs des Troupes rebelles: Cette Baniere est l'entendant du Prophete: tous ceux qui luy sont fideles & obeissans le doivent venir ranger au pied de cet etendart, & ceux qu en'y viendront pas sont infideles, il les faut tuer. *Tavern. Descr. Aul. Turc. c.15. fol.528.* Hassanum Bassam tamen Anno 1658. ejus haut magnam habuisse rationem idem annotat. Mais depuis quelques années les Tures ont fort relaché de leur veneration, ils ne tiennent plus guere de Conté de cet etendart, & Hassan Bacha qui en 1658. donna bien de la peine au Grand-Signeur, tourna le dos avec ses compagnons à la banniere de Mahomet, & poussa à bout son entreprise.

6 Vexillum Imperiale.

Vexillum Imperiale *Limnæus* distinguit in *majus*, quod peditatui, & *minus*, quod equitatui adscribit: Minus, sive equestre Vexillum, Des Heil. Reichs Renn- und Sturm-Fahne describitur apud *Hortlederum* in actis investituræ Ducis Eberhardi Würtenbergici, ein gelbe Fahnen / mit einem schwartzen Adler / & exhibetur in insignibus dictæ Sereniss. Domus Würtenbergicæ. Sed Aquila in his *uniceps* est, quæ in vexillo Imperiali majore, cæterisque insignibus Imperialibus, iisdem quidem coloribus, sed *biceps* exprimitur: *Nicol. Upponius Canonicus Salisburgensis lib.3. de militar. offic.* hanc insignium Imperialium interpretationem facit: *Portabit Romanus Imperator unam Aquilam nigram, fissam, & explanatam in campo aureo, habebit autem campum aureum, eò quod aurum est metallum mitissimum ac nobilissimum. Aquilam fissam, quia Imperator in suis factis debet esse indifferens ad utramque partem, & ille niger color in Aquila signat ferocitatem, pro eo quod Imperator non esset nimis mitis aut vecors.* Nigrum colorem longe commodius ex eo quis Imperiali Aquilæ vindicaverit, quod ex Bartolo repetit *Petrus ab Andlo de Imp. Rom. Germ.*

Germ. lib. 2. *c.* 14. aliique in figuris animalium & aliarum rerum, cum ars imitetur naturam, illa insignia nobiliora esse, quæ magis appropinquant naturæ & proprietati rei, quam designant.

7 Vexillum Imperiale rubrum.

Præter hæc aliud insuper *Vexillum Imperiale* præsertim in *Investitura* feudorum Regalium subinde occurrit rubrum, quod sanguineum, die Blut-Fahn vocant, ab omni armorum seu insignium pictura vacuum ac purum, ut in enarranda Investitura Electorali Mauritii Ducis Saxoniæ *Marenan. apud Goldast. Pol. Imper. VI.* 4. *p.* 368. Quod & in Investitura Ducum Pomeraniæ prælatum, descriptio ejus solennitatis fidem facit, quæ & in Politicis Imperialibus à *Goldasto*, & à *Crusio in Annalibus Svevicis* publicata extat: ubi promiscue *vexillum puniceum Imperiale, vexillum Imperiale seu sanguineum, vexillum Imperii rubrum* nominatur; *Francisc. Modius ap. Gold. Pol. Imp. VI.* 2. *p.* 360. itidem in Investitura Ducis Ferrariensis auspiciis Friderici III. Imp. celebrata, prælatum fuisse *rubrum vexillum ex toto* memorat, addita interpretatione: *Supremam Cæsaris & præsentem potestatem, Majestatemque eo designatam fuisse.* Quod tamen alii ad regalia, nonnulli ad merum Imperium, quod in investiendo conceditur, malunt referre. *Hopping. de jur. insign. c.* 17. *n.* 313. Nonnulli huc *vexillum S. Georgii* trahere volunt, quod & in Cæremoniali Romano Cæsaris Vexillum, uti supra dictum, nominatur. Formam describit *Caspar. ab Lerch. fundam.* 1. *n.* 95. ubi & ratio translatæ ad vexillum, militare hujus imaginis indagatur; controversiam de jure gestandi hujus vexilli exhibet *Limnæus addit. ad I. P. tom.* 1. *ad VI.* 3. 57. *p.* 71. & aliam p. 73. quibus haud dubie occasio Constitutioni data, qua in *Comitiis Spirensibus de Anno* 1542. gestatio ejus Vexilli, si Aquila Imperialis explicaretur, inhibita est.

8 Vexillum apud ingressum Cæsaris in Urbem.

In egressu Cæsaris in Urbem inter alia præceptum memorat *Gerardus de Roo Hist. Austr. lib.* 5. *p.* 204. *ne præter Imperii Aquilam ullum aliud signum explicaretur: Eamque rem multos ægre tulisse, Imprimis verò Georgiani Collegii signiferum, Henricum Comitem Fürstenbergicum, indignum esse dixisse, & præter Collegii institutum, malle se ab ipsis Urbis mœnibus domum reverti, quam occultato vexillo intromitti. Argentoratenses quoq; jecisse, non prohibitos fuisse majores suos explicare vexillum, quo tempore cum Rudolpho in Bohemos militassent, sed Cæsarem has eorum voces sua authoritate facile compescuisse.* Et poterant sane Argentinenses non illo tantum Rudolphi exemplo niti: Sed jam inde ab eo tempore, quo se imperio adjunxerunt, juris istius compotes fuerunt; sicut excerpta privilegia in *discurs. Fridian. MSC.* prolixius exposita apud *Limnæ. vero Instr. Pac. VII.* 3. 13. summatim recensita testantur.

9 De controversia

De nota controversia *Vexilliferatus* muneris inter Domum *Hanoverano*-Brunswicensem, & Domum Würtenbergicam, aliqua hic adjungere placuit.

Vexilliferatus inter Elect. Hanoveranum & Ducem Würtenbergicum.

Cum enim *Anno* 1692. splendidissimo Collegio Octovirali adhuc Novemvir fuerit insertus, videlicet Serenissimus Princeps *D. Ernestus Augustus* Brunswigæ & Lüneburgi Dux, isque statim tam Augusto axiomate adepto, hujus Electoralis suæ eminentiæ eò magis demonstrandæ ergo, pariter peculiare aliquod Imperiale officium, ein besonders Ertz- und Erb-Ambt/ quod ad suorum Dnn. Collegarum exemplum, in celebratione Curiæ Imperialis, Comitiis Imperii, aliisque Conventibus panegyricis peragere & exercere posset, solennissime quæsiverit, Sacratissimæ Majestati Cæsareæ placuit, *Archi-Vexilliferatus* dignitatem & officium des Reichs Ertz-Pannier-Ambt / oder Reichs-Fendrichs-Ambt und Prædicat, so dann vor das dazu gehörige Reichs-Insigne, Imperii Vexillum, des H. R. Reichs Haupt-Pannier / ipsi hereditario jure conferre, cum hac tamen determinatione, ut, si octavus Electoratus casu in tabulis Monasteriensibus *artic.* 4. expresso expungeretur, loco *Archi-Vexilliferatus*, ejusque Imperialis Insignis, *Archithesauraria Dignitas*, das Ertz-Schatz-Meister-Ambt / una cum annexo ipsius Insigni ad hunc Serenissimum Novemvirum perpetuo jure devolvi debeat, prout Recessus inter Imperatorem & Domum Brunswicensem & Lüneburg in *punct. Electorat. art.* 4. habet.

Postquam vero hoc ipsum ad Serenissimos Duces Würtenbergicos delatum, subitò illi in Aula Cæsarea & Judicio Aulico hac de re, tanquam splendori & prærogativæ eorum præjudicante, und wodurch die Jura des Würtenbergischen Hauses gekräncket würden / non tantum fuerunt conquesti, sed solennem quoque Protestationem apud Imperatorem, contra hujusmodi novo Electori Hannoverano collatum Vexilliferatus officium & insigne interposuerunt, prout id patet ex literis *de dato Stuttgard d.* 4. *Octob.* 1692. eo quod dignitas ista cum omnibus suis annexis, juribus & privilegiis, tanquam splendidissimum quoddam regale, aliquot abhinc seculis, Ducatui Würtenbergico, ratione scil. *Gröningæ*, Ducatus Sveviæ cohæserit, vi cujus Serenissimi Duces, ex singulari Veteri prærogativa habuerint facultatem ferendi Vexilli Imperii, das Reich-Pannier / quod magnitudine reliqua superat, non solum, quando Sacri Romani Imperii copiæ, præsente Cæsare, (aliàs enim minime conspicitur, *R. J. Spir. de Anno* 1542. §. 39. *& seq.* idque antiquo Imperatorum more) in aciem fuerunt eductæ, sed & pacatis interdum expeditionibus, Conventibus, Festivitatibus solennibus, aliisque Imperii Actibus. Et exinde regens Princeps semper insignitus sit titulo *summi Imperii signiferi* sive *Vexilliferi*, ac sequiori ævo *Banneresii*, unde Germanice Pannerer seu Panner-Herr/ insimul ejus *insignibus vexillum, in quo Aquila nigra uniceps*, in aureo sive flavo campo, quod etiam Domus Würtenbergica adhuc hodie in Duca-

Ducalibus suis insignibus ostendit, fuit insertum. Prout hæc omnia quoque cum multis aliis prolixè deducit *Autor Deductionis Würtenberg. de Anno* 1693. cujus summam, sicut & ejusdem gründliche Beantwortung/ *vid. apud Vitriarium l. P. lib.* 3. *tit.* 13. *pag.* 189. 190. 191. *& seq.* iisque causam Ducum Würtenbergicorum in hoc negotio sustinere magno molimine allaborant, & variis rationibus id assertum hanc *Vexilliferatus* dignitatem illis solis, hereditario jure competere, als die davon den Römischen Kaysern (imprimis ex concessione Imperatoris Ludovici III.) durch viel von dero Vorfahren dem Reiche treugeleistete Dienste erworben / atque sic sine summo eorum præjudicio nemini amplius conferri posse: Cui tamen se opponunt ii, qui stant pro Electore Hannoverano, à quibus adducta ipsius argumenta hinc inde refutantur, inprimis eorum autoritatem & fidem variis responsis labefactare satagit Autor der gründlichen Beantwortung der gedachten Deduction, cujus summam apud *cit. Vitriarium d. l.* quoque videre licet, quo lectorem remitto. Hac de re legi etiam merentur *Commentationes Kulpis in Cæsar. Fürstner*, quæ ante paucos annos in lucem prodierunt, in quibus laudatus Autor de munere Vexilliferi Imperii plura erudite publicavit, quibus & illorum opinio refutatur, qui Vexillum Imperii, quod in Würtenbergicis insignibus conspicitur, cum Vexillo Civitatis Argentinensis, in quo est imago Servatoris nostri & Beatissimæ Virginis, confundunt. Hoc constat, ob controversiam de eo à Ducibus Würtenbergicis in Aula Cæsaris motam, factum esse, ut Sereniss. Electores Hannoverani de Archi-Vexilliferatus Imperii officio ab Imperatore hucusque nondum sint investiti, und ist in der Investitur nicht nur von dem Reichs-Panner-Ambt/ und insigni in particulari, sondern insgesamt von allem Ertz- und Erb-Ambt abstrahirt worden / cum alias, qui de Electoratu investitur, etiam statim officium ut connexum in feudum accipiat, adeò, ut res tunc temporis in suspenso relicta ad futuram deliberationem dilata fuerit.

Qua autem origine in Domum Würtenbergicam hic honor Vexilliferatus derivatus manaverit, nondum certo constat: nisi quod Eberhardum Würtenbergicum, cum in Comitiis Wormatiensibus Anni 1495. à Saxoniæ Electore controversia illi ea de re mota fuisset, ad Ludovici III. Imp. privilegium provocasse *Limnæus* tradit: Prærogativam veterem indistinctè Lazius nominat: *Ubi sacri Imperii copiæ in aciem educuntur præsente Imperatore, tum & labarus aureus volitat, nigra Aquila adornatus, cujus ferendi facultatem ex veteri prærogativa Duces Würtenbergenses habent.* Neque cœteri scriptores rem specialiter designant. Nam quod *Crusius in Annal. Svevicis* Ulricum Adamatum Anno 1477. vexillum Imperiale consecutum scribit; illud potius ad translationem Vexilli in Insignia Würtenbergensia, quam ad jus Vexilli Imperialis in expeditionibus gerendi transferendum. Electori Saxoniæ majus, sive pedestre Imperii vexillum, ut Mareschallo Imperii in acie concredi ex narratione Gallici cujusdam scriptoris refert *Limnæus*, de quo tamen ipse mox dubitat, sicut & *Ulricus Obrecht. h. loc.*

Cœterùm plura in Imperio Vexilla dari non solum constat ex *R. J. Spiræ de Anno* 1542. §. Wann nun auch ferner rc. ibi: und ob dann gleichwohl sich zutrüge / daß die Kayserl. Majest. oder Wir (Ferdinandus I. Rex Romanorum) persönlich im Feld wären / und des Heil. Reichs Fahnen fliegen liessen / so soll nichts destoweniger St. Georgen-Fahnen / in diesem Zug / aus bewegenden Ursachen angestellet / und in Ruhen bleiben / *& in §. seqq.* Sonst aber: ubi: Sonst aber in der Kayserl. Majest. und unsern Abwesen / soll des Reichs Fahnen nicht fliegen / sondern an seiner statt ein anderer Fahnen durch den Obristen Feld-Hauptmann auffgerichtet und gebrauchet werden rc. Sed ex privilegio Henrici IV. Imp. de dato *Turrinbuche* 4. *Octobr.* 1058. Austriæ Marchioni *Ernesto* concesso, circa finem legitur: *insuper concedimus nos & damus sæpe nominato Ernesto suisque posteris, ac ipsi terræ Austriæ illam gratiam, quod ipsi Gladium Judicii ipsorum & Wanderiam sive Vexillum Terræ ipsorum, publice, ante Imperium, & ante totum mundum & populum deferre debeant, atque possint, quia ipse & sua terra sæpe sæpius laudabiliter in Dei servitio emicuit & apparuit gloriose, &c.* Quod alii Cæsares postea confirmarunt. v. 6. Henricus Rex Romanorum Diplomate *Eslingæ dato Anno* 1228. 24. *Augusti* Rudolphus I. Imper. diplomat. de dato *Rheinfeldæ anno* 1282. 11. *Junii.* Fridericus III. de dato *Neostadii* 1443. 6. *Januarii* in specie Carolus V. de dato *Brüssel* 1522. 28. *Mart.* ubi inter alia habetur: Die Fürsten von Oesterreich sollen und mögen ihr Gericht / Fürstlich Schwerdt / und des Landes Pannier offentlich vor dem Reich und aller Welt tragen und führen lassen.

De vexillis diversis.

Saxones itidem reliquæque Nationes sua habuerunt vexilla. Dantur insuper & specialiora, veluti *S. Georgii*, Argentoratense, Hallense in Svevia; de quibus 3. *Obrecht. in sua Diatriba de Vexillis Imper.* & Autor des Unterscheids zwischen der Reichs-Haupt-Panniere / und der Würtenbergischen Sturm-Fahne / plura proferunt. Hæc tamen omnia veluti nationalia, partimque conflictuum tempore duntaxat adhibita, nec hodie amplius usitata, perperam cum summo Imperiali, hactenus semper ambulatorio, nec certæ Nationi, multo minus Familiæ commendato confunduntur. Ipsi quoque signiferi Imperatorum non statim fuerant signiferi Imperii, quæ distinctio multum litis tollere valet; Exemplum subministrat *Chronicon Montis Sereni pag.* 11. ubi: *Anno* 1130. *Henricus Comes*

Comes & signifer Regis Frater, Ludovici Comitis de Thuringia, clam occisus est. Aliud enim videtur Vexillum Imperatoris, die Kayserl. Reichs-Hof-Fahne / & aliud vexillum Imperii des H. R. Reichs-Fahne; Illud expandi potest, ubi & quandocunque, Cæsari libuerit; Hoc non nisi exigentibus Imperii negotiis; illius forma & figura à nuda Imperatoris voluntate dependent. Hujus Symbolum scil. bicipitis Aquilæ quadrataque figura citra Imperii consensum mutari nequeunt. Utrumque tamen in expeditionibus Imperium concernentibus, distribuerunt olim Cæsares pro lubitu. Hinc poterit esse quod Imperatores nonnunquam Saxoniæ Ducibus Vexillum Imperii ad præferendum commiserunt, non tamen vigore Archimareschallatus, pro ut sentit *Obrecht. cit. loc.* & autor des Unterscheids/Oesterreichische Spiegel der Ehren/ *l. 5. c.* 14. ubi de Friderico III. Imp. sermo fit, ibi: Ubergab das Reichs-Panner Graf Henrich von Fürstenberg/ und der Reichs-Städte Pannier Hansen Truchsessen und Frey-Herrn von Waldburg/ der eine Gräfin von Oettingen zur Gemahlin gehabt :c. Quæ omnia supradicta ita traduntur à *cit. Vitriario I. P. lib. 3. tit. 13. n. 25. Obrechto in Diatribe de vexillo Imper. Crügero de Novem-Viratu part. special. Memb. 2. discurs. 4. n. 23. & seqq. fol. 236. Beckman. de dignit. p. 565. & 778.* Georg. im Hof. *De Infulis & Lipsanis Imperii thes. 23. Coccejus de J. publ. cap. 3. per tot.*

10 Pleraque ista conveniunt cum argumentis, quæ ab utraque parte in Consilio Imperiali Aulico allata sunt. Hanoverani enim deduxerunt, vexillum Würtenbergicum non habere Aquilam bicipitem, cum tamen talis in Imperio sit usitata, prout demonstrat *R. J. de anno* 1559. Vexillum seu Bannerium Imperiale esse quadratum, sinè scissura sive separatione, qualem tamen vexillum Würtenbergicum ostendat. Apud investituram Ducis Eberhardi vexillum dictum die Reichs-Sturm-Fahne/ non solum Würtenbergico & Teccensi, sed etiam Montpelgardensi esse postpositum, nec aliud significare vocem Sturm-Fahne/ quam campanam in Improvisis motibus ad convocandum populum, quale vexillum quilibet Circulus, atque etiam Provincia Svevica possit erigere. In literis Imperialibus de Anno 1363. non solum Duci Eberhardo, sed etiam Civitati Argentinensi rescriptum esse, ut Imperatoris & Imperii vexillum erigant, ex quibus omnibus appareat, vexillum Würtenbergicum ad Circulum solummodo & Domum Würtenbergicam pertinere & particulare vexillum esse in certis locis & occasionibus, juxta quod aliud generale Imperii Vexillum, sinè præjudicio illius, pacis bellique tempore, aliisque in solennitatibus possit introduci, cum ex historiis, rebusque antiquitùs gestis evidenter appareat, jus gerendi Imperialis vexilli ambulatorium semper fuisse, & nunc huic nunc alteri attributum.

Brevis index argumentorum utriusque partis, in judicio Aulico Imperiali productorum.

Insuper etiam alia adhuc quidem dari archi-officia Imperialia, velut S. R. J. officium Monetarium, Reichs-Jägermeister/ Reichs-Dyckmeister/ & similia, & quibus tamen omnibus supremus Imperii Vexilliferatus pro novo Electoratu commodissimus esse sit visus, eo quod Aquila uniceps in Vexillo Würtenbergico pro particulari nota meritò habeatur, tanquam usum suum solummodò denotans, ad subitanea & improvisa pericula, excitandosque Vasallos & subditos ad præsens auxilium.

Munus gerendi Imperialis Vexilli sub Francicis Imperatoribus inter Nobiles Regni semper fuisse ambulatorium. Sub Germanicis Imperatoribus factum esse arbitrarium, pro ut Imperatori videretur è dignitate & utilitate cujusque expeditionis esse. Sic in expeditione Italica Fridericum I. Ottone Wittelspachio Comite Palatino pro Vexillifero usum esse, teste *Ottone Frisingensi de gestis Friderici I. lib. 2. cap. 16. & 25.* In Exercitu Rudolphi I. Ottocarum Bohemum aggressuri, Henricum Hachbergium Marchionem, Imperii aquilam tulisse secundum *Gerardum de Roo in Histor. Aust. lib. 1. Anno* 1278. Reinhardum Comitem Hanoicum Adolphi Nassovii Imperatoris Vexilliferum fuisse testatur *Herzog Alsat. Chron. lib. 5. pag. 62.* Fridericus Austriacus cum Ludovico Bavaro prælium commissurus, vexillum conflictus commisit Comiti de Schlüsselberg/ *Albert. Argentinens. anno Christi* 1323. *Obrecht. de Vexil. Imp. cap. 4. pag. 22.* Sub Imperatore Maximiliano I. in bello Veneto Wilhelmus Dominus in Rapolstein / Vexillum Imperii portavit, & Patavii muros primus conscendit, cum caperetur, *Spener. Syllog. Geneal. Histor. pag.* 39. Plura exempla citata ex Sigmundi von Byrcken/ im Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich *lib. 5. cap. 7. pag. 576. col. 2.* von Kaysers Friderici Einzug in Rom/ *anno* 1457. *& pag.* 816. als Kayser Fridericus IV. oder V. gegen Hertzog Carl von Burgund / den Feldzug gegen Neuß Anno 1475. vornahme. Eundem Imperatorem Fridericum in bello contra Ducem Bavariæ Anno 1462. Bogislaum & Casimirum, datis solenniter aquilis, id est vexillo Imperiali, in Duces Imperii sublimasse, & in consuetudinario Austriaco inferioris Regiminis Viennensis extare privilegium Regis Romani Henrici IV. worinn Marggraf Ernst zu Oesterreich gefreyet worden/ ihm seinen Panner vor aller Welt zu führen/ erblich/ Anno 1058. In ipso *Recessu Imp. de Anno* 1542. §. 40. distinctionem vexillorum reperiri, atque ex his fundamentis imperiale decretum in pacto cum Domo Brunsvico-Lüneburgensi §. 4. hoc officium Archi-Vexilliferatus Electori Hanoverano esse attributum.

Ex parte verò *Ducis Würtenbergici* variæ quoque rationes in medium prodiere, & Historici scriptores Historicis oppositi, præcipuè verò adductæ *literæ Investituræ* ab *Anno* 1336. *in verbis:* Unser und des

Heil.

Heil. Reichs Sturm-Fahne / mit seinen zubehörenden Herrlichkeiten und Gerechtigkeiten / quæ prædicata nulli alteri vexillo, vel Statui unquam sint attributa, utcunque jus vexilli ferendi antiquitus ambulatorium fuisse dicatur. Rationem in aperto esse, quia semper Svevi in præliis primi esse debuerint, *Schilter. Instit. I.P. lib.* 4. *tit.* 12. *fol.* 394. ubi ex *Schaffnaburg. de reb. German. pag.* 219. *allegat.* datum negotium est Duci Rudolpho, ut ipse cum suis prima acie confligeret, peculiari scilicet Svevorum privilegio, quibus ab antiquis jam diebus lege latum est, ut in omni expeditione Regis Teutonici ipsi exercitum præcedere, & primi committere debeant: Hinc origo videtur manare Vexilliferatus Imperialis in Svevia possessoribus Castri Grüningen concessi, qui sunt Serenissimi Duces Würtenbergici, *idem Schilter. d. l.* Nec verò quicquam nocere, quod in Vexillo Würtenbergico uniceps tantum aquila conspiciatur, quia incertum plane sit, quo tempore Aquila biceps sit introducta, & an eo tempore, quo prima investitura Ducibus Würtenbergicis concessa jam fuerit in usu. Neque Decretum Cæsareum Duci Würtenbergico obstare, cum eo tempore jura Würtenbergica nondum fuerint in apricum deducta, & nunquam probari possit, Duces Würtenbergicos nullos actus Vexilliferatus Imperii exercuisse, cum quando eorum mentio in historiis non est facta, illi vel minorennes vel impediti fuerint, vel postea tamen in acie comparuerint, id quod continuatæ semper investiturarum literæ sufficienter demonstrant, & post investituras Würtenbergicas Vexilliferatum nunquam fuisse ambulatorium, nisi repentina necessitas id aliquando exegerit. Pro negotio temperando, & investitura Würtenbergica promovenda, datum est Duci decretum, nihil S. Cæs. Majestatem in hoc negotio acturam esse, quod investituris antiquis & juribus Ducis Würtenbergici in Vexillo Imperiali des H. R. Reichs Sturm-Fahne/ præjudicium afferre possit.

Falsum.

SUMMARIA.

1. *Pœna falsi testis.*
2. *De pœnâ perjurii velut in falso.*
3. *De amputatione digitorum.*
4. *De pœnâ Canonicâ.*
5. *Pœna falsi commissi in libris, sigillis, literis rationibus.*
6. *De pœna falsi in mensuris, ponderibus, & aliis rebus.*
7. *Falsi nominis & Cognominis.*
8. *De falsis limitibus, & terminis.*

1 Pœna falsi testis. O. C. *Caroli V. art.* 17. Falsi testes sunt, quicunque falsis & subdolis attestationibus, seu depositionibus suis quemquam malitiosè onerarunt, sive taliter prægravatus supplicium sustinuerit, sive non: Ejusmodi testis testimonium punitur eadem pœna, qua is puniendus fuisset, contra quem testimonium falsum dictum est, si verè de crimine fuisset convictus, nimirum, pœna talionis, quam pœnam non tantum jus naturæ invenit, sed & divinum ordinavit, jusque gentium acceptavit. *Deuteron. c.* 19. *v.* 19. 20. 21. *Prov. cap.* 19. *vers.* 5. *Daniel. cap.* 13. *vers.* 62. *l.* 1. *in pr. & lege Cornelia* 9. §. *pœna legis. ff. ad l. Cornel. de fals. l. qui falsa* 16. *ff. de testib. capit. nihilominus.* 3. *quæst.* 9. *cap. ult.* §. *qui falso* 4. *quæst.* 2. *Clar.* §. *falsum, versic. testis, qui falsum.* 5.

2 De pœna perjurii, velut in falso. *Art.* 107. Perjuriū est mendacium jurejurando firmatum, *c. animadvertendum.* §. *cum ergo* 22. *q.* 2. *cum. c. seqq. Clar.* §. *perjurium in princip.* fit autem, cum vel per alium, quam Deum juratur, ut illud inhibetur, *Exod.* 23. *vers.* 13. vel etiam per vivum videntem Deum pejeratur, de quo hic potissimùm. *Remus in art.* 107. *in pr.* pœna perjurii quæ sit, eam præbet nobis Constitutio Carolina. *hoc art.* 107. Qui scilicet in judicio, vel à judice juramento delato conceptis verbis sciens pejerat, siquidem in civili causa, pecuniæ nomine, reive, quæ pretio æstimanda est, gratia, ut ea suum in commodum cedat, pejeret; perjurus primum ad restitutionem pecuniæ, reique, cujus possessionem perjurio interveniente adeptus est; si possideat, dolove malo possidere desierit, cum fructibus, & quæcunque alia perceperit ex eo contracto, reddere cogendus est. Quod ita constituit Carolus V. Imperator: quamvis videatur repugnare jus commune, nimirum *l. non erit.* 5. §. *dato l. in duobus reis.* 28. §. *fin. in fin. l. eum, qui* 30. *in pr. ibi. & potest. dici. ff. de jurejur. l. quod si.* 21. *Cum l. seq. ff.* de dolo *malo. l. adversus* 15. *ff. de except. Baptista Villalob. in lit. l. num.* 153. *ibi: Secus tamen.* Insuper perjurus ex hac Constitutione Carolina, pejerans etiam sententia judicis ignominia notatus, honoribus, dignitatibus, beneficiis, prærogativis omnibus privatur. Concordat *l. si quis major. C. de transact.* Cæterum infamiam perjurum sequi, facti, non juris: illud pluribus explicat *Clarus d.* §. *perjurium, vers. sed quæro. Menoch. lib.* 2. *de arbitr. judic. quæst. casu* 192. *& præcipuè casu* 319. *Vigeliue cap.* 10. *tit. de perjurio.* Ergo Injuriis via non est aperienda. *l.* 1. *C. si advers. vendit. c.* 1. *extr. de his, quæ vi met. caus.* quod fit stricta perjuriorum punitione. *Remus in* §. *h. art.* 107.

Quod si quis suo perjurio alium ad pœnam Capitalem fecerit damnari, ipse eadem pœnâ, quam perjurio alteri intentavit, est damnandus. *h. art.* 107. *vers.* Wo aber einer / quæ pœna etiam adversus eum competit, cujus dolo malo tale perjurium ab alio est commissum. *h. art.* 107. *vers. ult.* Sic etiam falsum testimonium punitur

eadem

eâdem pœnam, qua is puniendus fuisset, contra quem *testimonium falsum* dictum est, si verè de crimine convictus fuisset, *sup. artic.* 68. quod latè tractat. *Vigel. cap.* 10. *Reg.* 1. *cum seqq. exceptionib.*

3 De amputatione digitorum. Denique quæ inveterata usuque comprobata, tota Imperio consuetudo est, ut perjuris digiti, quibus erectis jusjurandum fuit præstitum, amputentur, quin vigorem obtineat suum, nihil vetat, neque immutavit Carolus V. hac sua constitutione. *Vigil. Pingizzer. quæst. Saxon.* 47. *n.* 2. & 9. Sed quæritur hic: si perjurus alioquin amisisset digitos istos, cum quibus juravit, qua pœnâ affici debeat? eo casu, si dextra careat, sinistram esse amputandam, scribit Baldus *in Auth. sed novo jure, num.* 12. *C. de serv. fugit.* ubi tamen addit, hoc esse valdè durum, cum per id homo omninò fiat inutilis, ideoque forsan in alio membro fiat executio. *Mathias Colerus decis.* 114. *num.* 10. scribit, Burggraviæ Misnensi in facti specie responsum esse, ubi perjura revertebatur ad ejus provinciam, & reperiebatur carere uno digito in dextrâ manu, cum quâ jurarat, quod proximi duo digiti ipsi truncarentur, An. 1576. Si tamen tertiâ vice redierit relegatus & perjurus, proceditur adversus eum ad pœnam ultimi supplicii, *Moller. lib.* 2. *Semest. cap.* 38. *per tot.*

Jure communi civili quidem pœna perjurii est fustium castigatio, *l. si duo* 13. §. *fin. ff. de jurejur.* item temporale exilium, *l. ult. ff. de crimine stellionat°.* Item divina ultio, *l.* 2. *c. de jurejur.* & *l.* 2. *C. ad L. Jul. Majest. Schneidvvin. ad* §. *postulante num.* 117. *Instit. de Actionib. Fichard. Consil.* 148. *n.* 5. *vol.* 2. Ubi tractat illam quæstionem: An perjurium seculari etiam pœna puniri possit? ubi concludit; receptiorem esse sententiam, Magistratum secularem quoque punire posse perjurium, sed pro arbitrio, & negotii, in quod incidit, qualitate, & severius vel mitius, secundum diversos casus, quos longâ distinctione enumerat *Salicetus in d. l.* 2.

4 De pœna Canonica. Jure Canonico perjurii pœna est excommunicatio, *c. ult.* 22. *q.* 1. *c. si quis convictus in pr. c. parvuli. v.* & *qui semel. item. c. si quis Laicus* 22. *q.* 5. Clericus autem perjurium committens, deponitur, *d. c. si quis Laicus. v. Episcopus presbyter. item. c. querelam* 10. & *c. tria nos.* 11. *in fin. extr. de jurejur. Clar.* § *fin. q.* 73. *v. item Clericus.* Exceptiones de pœnis perjurii proponit *Vigel. d. c.* 3. *except.* 1. & *seqq.*

5 Pœna falsi commissi in literis, sigillis, libris, rationibus. *Artic.* 112. conscribens & conficiens falsa sigilla *l. falsi.* §. *ordine ff. ad l. Corn. de fals. l. majorem.* & *l. si falsos. C. eod. Clar.* §. *falsum. vers. Fabricans* & *seqq. Gram. decis.* 27. *Math. de Afflict. decis.* 21. falsas literas, instrumenta, *Mandel. cons.* 99. *incip. dubitationes,* libros rationum, vel redituum annuorum, & censuum, tabulas publicas accepti & expensi, falsos indices, & id falsum cum irreparabili damno decepti, conjunctum sit, aliàs secus est, cum scilicet nullum alicui fit præjudicium, *gl. in l. damus, C. de fals.* & manifesto dolo in ea re falsarius versatus sit, capitali supplicio: interdum membri mutilatione, ex consilio prudentum, pro circumstantiarum ponderibus puniri potest, de qua re *Menoch. l.* 2. *de arb. jud. quæst. casu* 315. *Remus in* §. *h. artic.* 112. concordat *l.* 1. §. *qui rationibus. l. Paul.* 16. §. *Paul.* & *l. quid si fals.* 23. *ff. ad l. Cornel. de fals. C. licet. X. de crim. fals. Clar. d.* §. *fals. v. sed quæro.* 31. *Gabriel. l.* 7. *conclus.* 6. *n.* 18. *Baptist. â Villal. in L. C. n.* 205. *Vigel. c.* 10. *reg.* 9.

Artic. 113. qui fallendi animo pondera, mensuras, aridorum liquidorum, vel ipsas merces, aromata, & quicquid vænum dari solet, adulterat, ac pro bonis justisque divendit, ad corporalem pœnam deposci potest, vel ut in exilium mittatur, vel Virgis cædatur, sive fustigetur, aut consimili aliqua pœna, quam magnitudo delicti & frequentia majorem exigit, vel minorem, si in re minima sit, reddit, affici debeat. Nam si diu satis, & in magni pretii mercimoniis, falsum dolo malo commiserit, non injustum, neque legibus contrarium erit, talem falsarium capitis damnari: ut tamen nihil nisi disertissimis Jurisconsultis in consilium adhibitis decernatur. *Concordat l. penult. ff. ad l. Cornel. de fals. l. in Dardanarios* 6. §. *fin. ff. de extraord. crim. l. arbitrio* 18. *de eo ff. de dolo malo. C. ut mensuræ* 2. *X. de empt. vendit. Menoch. lib.* 7. *de arbit. jud. quæst. cas.* 317. *Wesenb. in parat. ff. ad l. Cornel. de fals. n.* 9. *Remus in* §. *h. tit.* 113. *Vigel. cap.* 10. *reg.* 10. *Coler. lib.* 1. *de aliment. cap.* 17. *n.* 34. 6 De pœna falsi in mensuris, ponderibus, & aliis rebus.

Falsi etiam nominis vel cognominis adseveratio pœna falsi coërcetur, maxime verò cum fit in alterius fraudem & injuriam, *l. falsi nominis* 13. *ff. ad l. Cornel. de fals.* Hinc etiam Carnifex quidam, cum honesti viri & advocati nomen sibi arrogasset, seque pro Agnato publice jactitaret, falso tamen & dolo malo, ut probi & nobilis viri existimationem læderet, aut ab eo pecuniam, ne id faceret, extorqueret, eum virgis cædendum & exilio mulctandum esse, Senatum Sabaudiæ putasse scribit *Faber in suo Codice lib.* 9. *tit.* 16. *def.* 1. Cœterum innocentibus & bonam mentem habentibus, mutatio nominis periculosa non est, *l.* 1. *ubi Gloss. Dd. C. de mutatione nominis, Damhud. in praxi criminal. cap.* 123. *n.* 10. *Tholos. lib.* 36. *Syntag. cap.* 4. 7 Falsi nominis & cognominis.

Art. 114. Termini sive limites sunt quævis signa seu subsignacula, quæ agros ab invicem dirimunt, aut lapides, aut palos, aut arbores: Solent etiam carbones substernere lapidi termino, qui limites figunt: Qui carbones in terra conditi non putrescunt, quod observasse S. Augustinum *l.* 21. *de Civit. Dei cap.* 4. scribit *Remus ad h. art.* 14. *Hieronym. de Monte in tract. de finib. regund. cap.* 34. & *seqq. Damhuder. in pract. crim. cap.* 127. De pœna ejus, qui dolo malo terminum lapidem, fines, sepes, fossas, arbores, columnas, vel quicquid distinguendorum dominorum causa fit, collocatur, ponitur, statuitur, mutaverit, loco moverit, effoderit, transposuerit, alveum fluminis 8 De falsis limitibus & terminis.

termini alio direxerit, constituit *Carolus V. h. art.* 114. quod is, pro atrocitate criminis, præsertim cum publicos amoverit terminos, vel capitali supplicio, vel mitius plectatur, aut castigetur. *Concordat l.* 1. 2. 3. *§. fin. ff. de termino moto & l.* 4. *C. de accus. Vivius lib.* 1. *comm. opin. in verb. terminus. Remus ad h. art.* 114. *Vigel. cap.* 10. *reg.* 13. De casu, in quo non agi potest de termino moto, nisi civiliter, tractat *Faber lib.* 9. *C. tit.* 18. *defin.* 2.

Feind. Feindsdienst.

SUMMARIA.

1. *De Militantibus sub hoste, vel & auxilium præbentibus.*
2. *De mandatis avocatoriis, & quis ea decernere possit.*
3. *Mandata avocatoria decerni ex potestate & officio Imperatoris.*
4. *De jure Statuum Imperii circa avocatoria.*
5. *De Avocatoriis Imperatoris.*
6. *De justis causis avocatoriorum.*
7. *Quatenus liceat servire exteris.*
8. *Hostes qui?*
9. *Hostium subditi non tantum hostes, sed & omnes, qui intra fines sunt hostiles.*
10. *Hostium subditi ubique offenduntur jure belli.*
11. *Excipitur in solo pacato.*
12. *Pœnæ modus in hostes quomodo servandus.*
13. *Clementia in hostem victum commendanda.*
14. *Virginibus & Infantibus parcendum.*
15. *Crudelitas in Infantes & parvulos.*
16. *In fœminas.*
17. *De Senibus, gravidis & infirmis.*
18. *Item Sacra facientibus & Studiosis parcendum.*
19. *Quid liceat in eos, qui hostibus res subministrant.*
20. *Spoliare an hostem liceat?*
21. *Cur telis venenatis in hostem pugnare non liceat.*
22. *Hostes Dei & Ecclesiæ communibus viribus repellendi.*
23. *An Hostium Regiones funditus perdendæ.*
24. *Hostilium castrorum metationes considerandæ.*
25. *Hostis ad angustias locorum non urgendus.*
26. *Hosti fugienti quæ cautiones adhibendæ.*
27. *Hostem aggredi, quam ejus impetum sustinere, an magis expediat.*
28. *Hostes, si Equitatu potiores sunt, angusta loca occupanda esse.*
29. *Hosti fides servanda.*

1 De militantibus sub hoste, vel ei auxilium præbentibus.

IN *R. J. Ratisbonæ de Anno* 1641. §. 68. & 69. *cavetur*, ne ullus se externæ militiæ contra S. Cæsar. Majestatem & Imperium adscribat, quomodo hoc prohibendum & sub quali pœna §. 69. in *R. J. Norinbergæ de Anno* 1542. §. 31. & 32. disponitur de Mandatis, contra illos, qui extraneis hostibus militant. In der Reuter-Bestallung *Spiræ de Anno* 1570. *art.* 62. 64. & 65. infamiam incurrit is, qui ad hostem deflectit, & prohibetur penè graviter omnis cum hoste communicatio, quod ipsum etiam in der Fußknecht-Bestallung zu Speyer *de Anno* 1570. *artic.* 25. sub gravi pœna interdicitur. *In R. J. Ratisbonensi de Anno* 1641. §. 81. & 82. agitur de internis dissensionibus tanquam hosti maxime proficuis, ubi §. 83. pœna ad hostem deflectentium, eique auxilium & commeatum præbentium; nec non contra illos qui actualiter hosti serviunt, *Mandatis avocatoriis* decernendis, §. 84. cavetur, ut similia quoque mandata Status Imperii in suis territoriis publicari curent, §. 85. prohibetur ne hostium Agentes, Consiliarii, & servi hospitentur, eisque pecunia ne transmittatur, vel victualia, arma, & munitiones hosti suppeditentur.

2 De mandatis avocatoriis, & quis ea decernere possit.

De mandatis avocatoriis specialem quidem tractatum scripsit *Fridericus Gerdesius, Professor in Academia Gryphisvvaldensi*, sed in eo, ubicunque potuit, variis argumentatiunculis, Cæsareæ Majestatis jura imminuere, iisque detrahere conatus est. Fateri nihilominus res ipsa eundem coegit, avocationem ab illicitis bellis esse juris gentium, & inter Regalia numerari, quæ Imperatori competunt, ex sequela supremæ potestatis, quippe, qui imperat in Imperio, & per quem mandata avocatoria decerni & publicari, constat ex quotidiana Imperii praxi, ipsique hoc jus tribuitur in *O. C. p.* 2. *art.* 9. §. Wo aber der oder die/ versu: und neben solchen/ nec non in Recessu Deputationis *Anno* 1564. §. auff den Fall aber 16. in verbis: Und soll uns/ oder unsern freundlichen lieben Sohn bevorstehen/ diese werbende Personen / um Abstellung fürgenommener Gewerb abzuhalten / und die Geworbene abzufordern. Exempla novissima passim prostant, quando mandata avocatoria decreta sunt in causa *Svecorum* contra *Civitatem Bremensem*, in causa *Magdeburgensi*, in causa *Civitatis Brunsvicensis*, novissime contra *Ducem Mantuæ*, contra *Ducem Sabaudiæ*, contra *Electorem Coloniensem*, & *videatur Diar. Europ. Anno* 1677. Nec ullum dubium est in decernendis ab Imperatore mandatis contra eos, qui pacem publicam violant. Nec ulla Capitulatione Cæsarea Imperatoris Majestas & potestas in hoc puncto est coarctata, ut frustra allegetur à *cit. Gerdesio Capitul. Caroli V.* & aliorum Imperatorum, in quibus nihil disponitur, nisi verbis sequentibus: Wir sollen und wollen auch alle unziemliche häßige Bündnuß / Verstrickung und Zusammenthuung der Unterthanen/ des Adels und gemeinen Volcks / auch die Empörung/ Auffruhr und ungebührlichen Gewalt gegen

gegen die Chur-Fürsten/ Fürsten und andere fürgenommen/ und die hinfüro geschehen möchten/ auffheben/ abschaffen/ und mit ihrer der Chur-Fürsten/ Fürsten und anderer Stände / Rath und Hülff daran seyen/ daß solches wie sichs gebühret und billich ist/in künfftigen Zeiten verbotten und fürkommen werde. Quibus verbis non imminuitur, sed tribuitur potestas Imperatori decernendi avocatoria,& saltem fit mentio, quod in futurum ampliori etiam potestate hac in parte gaudere debeat. Non obstante *Capitul.Leopold.art.*39. in verbis: Wir sollen und wollen auch in wichtigen Sachen / so das Reich betreffen/ und von hohen Præjuditz und weiten Aussehen seyn; bald anfangs / der Chur-Fürsten/ auch nach Gelegenheit der Sachen/ Fürsten und Stände Raths-Bedencken uns gebrauchen/und ohne dieselbe hierinn nichts vornehmen / qui casus rarissimus nimium non est extendendus, nec Imperatoria potestas in omnibus est restringenda, præsertim in casibus qui moram & longas consultationes non patiuntur, cum Cæsarea Majestas cæterùm per se, non tam ex præcisa necessitate, quam gloriosa & prudenti voluntate Procerum consensu in casibus majoris momenti libenter utatur, ut allegatus Gerdesius opus non habuisset tot Recessus malè applicatos catervatim, in deteriorem sensum adducendi. Nec enim, quod aliquando Imperatores, & ipse Augustimus Noster consensum vel consilium aliquando expetiverit, exinde præcisa necessitas in omni contingentia inferri potest. Et satis constat Imperatori muneris sui Cæsarei exercitium, ut reprobari eidem à scriptore privato nihil possit.

3 Mandata Avocatoria decerni ex potestate & officio Imperatoris.

Officium Imperatoris est, curam habere Pacis publicæ, & ad illam tendentia remedia observare, quæ ipsi, ut supremo Principi, & Imperii Capiti competunt. Nec Processus avocatoriorum contra solos violatores Pacis publicæ coarctari potest, licet Avocatoria propter Imperium, vel Imperii causa plerumque publicari soleant. Non tamen propterea Ordines cum Imperatore ejusque suprema jurisdictione semper concurrunt. Neque quod Recessus Imperii ex mutuo consensu Imperatoris & Ordinum conduntur, exinde Supremæ Imperatoris Jurisdictioni quicquam derogatur: Imo potius ex illo Ordinum consensu fortius stabilitur. Nihil etiam adduci potest, nisi quod ex protestatione quorundam Statuum, in quibusdam contingentiis hinc inde coacervatur, quæ tamen effectu suo plerumque caruerunt.

4 De jure Statuum Imperii circa avocatoria.

Jura Statuum Imperii in decernendis intra territoria sua avocatoriis mandatis, quatenus scilicet ipsis cura pacis publicæ, & jus avocandi in Constitutionibus Imperii est attributum, imitantur exemplum Imperatoris avocatoria juste decernentis, ad quem solum ea spectant in causis ad Imperium pertinentibus, & contra hostes Imperii. Quid enim Status Imperii possint ex *Constit. Pac. publ.* passim traditur, in Handhabung des Friedens zu Wormbs *Anno* 1495. *tit.* wie der Land-Fried zu halten gebotten/ & *tit.* welche um Fried und Auffbruchs wegen in die Acht kommen/ nec non titulo, vom nacheylen zu frischer That/ & *in R. J. Anno* 1555. §. 44. ubi statuitur: Daß auch die Obrigkeiten in ihrem Chur-Fürstenthum / Fürstenthum / Landen und Städten/ Flecken und Gebieten/ ein fleissiges/ ernstliches Auffsehen haben / und alle ihre Lehmannen/ Hindersassen / Unterthanen / Zugehörigen und Verwandten dahin weisen und halten/ auch daneben ihnen mit Ernst und bey schwerer Pön und Straff/ als nemlich Verwürckung und Confiscirung eines jeden Haab und Güter / Lehen und Eigen/ Beweglichen und Unbeweglichen/auch nach Gestalt und Gelegenheit der Sachen / und Personen / mit Nachschickung Weib und Kinder gebieten / daß sie sich in keinem Wege rottiren/ vergaddern/ oder zu einer Versamlung wider die Röm. Kayserl. Majest./Uns/noch einigen Stand des Reichs / weder heimlich noch öffentlich begeben / bestellen oder annehmen lassen/ auch die so sich allbereit in solche Dienste begeben haben möchten/ oder für sich selbst im Heil. Reiche Teutscher Nation sich rottiret / vergaddert oder zusammen geschlagen hätten / oder nachmahls rottiren/ vergaddern/ und zusammen thun würden / von Stund an wiederum bey obberührter Pöen abmahnen. Quod repetitur in *R. J.* 1564. §. wir wollen auch/ 32. Sed ultra non pertingit Statuum potestas, quam concedit tenor Constitutionum, qui pro norma observandus est, quia contra illum, aut Cæsaris speciale indultum, non est Statibus jus, præsertim Imperii causa, mandata promulgare.

5 De avocatoriis Imperatoris contrà servientes exteris & ipsos exteros, atque mediatos.

Licet verò Status Imperii jus habeant armorum, si tamen arma eorum, etiam adversus exteros, nocitura sint Imperio, vel quæ alibi accenditur aut fovetur per Imperii Principes flamma, in terras Imperii retrovolare, adeoque incendium in hoc transferri posset, jus avocatoriorum Imperatoris ex eo fundatur, qui ex munere Cæsareo omnia damna & pericula avertere est obstrictus: & licet adversus exteros talibus mandatis non sit locus, moneri tamen & puniri possunt, operas illicitas exteris collocantes, quod satis innuit *R. J. de Anno* 1603. §. Und ob wir wohl 40. qui etiam adversus exteros Avocatoriorum usum indicat, in verbis: Offne Mandata Avocatoria gegen denjenigen/ so dem Reich unterworffen/ sub pœna banni, den Auswärtigen aber bey Leibes-Straff mit der Vermahnung zu insinuiren/ ut etiam non subditi ab infestis & pravis actionibus divertantur, scilicet in casum, quo futuri sunt sub potestate dehortantis, & vel ex jure belli vel ex delicto obnoxii. Contra mediatos etiam mandata decernuntur, prout *Frider. Mindan. in tr. de Mand. lib.* 2. *cap.* 12. *per tot.* qui sine dubio ex iis obligantur, sicut etiam Vasalli, etiamsi

alias subditi non sint, quia Feloniam committunt ob non præstita servitia contra Feudi pacta. *Mynsing.* 4. *obs.* 92. *Knichen. l.* 2. *de vestit. pact. cap.* 5. *num.* 164. Quod idem ferè etiam observatur contra Landsassios, Hintersassen/ Angehörige und Verwandte.

6 De justis causis avocatoriorum.

Quia verò avocatoria justam requirunt causam, ea utique est, quando factum ex legibus Imperii & jure communi vel gentium est improbatum & illicitum, velut militia contra Imperatorem & Imperium, vel Imperii membra, quia contra Imperium nulli civi licet militare, *R. J. anno* 1541. §. Und wiewohl wir/ 68. in verbis: daß sich niemand in Kriegsdiensten wider Uns und das Heil. Reich begebe, & *R. J.* 1542. & §. damit nun solchem/ 69. in verbis: Sich in Kriegsdiensten wider Uns und das Heil. Reich keines Wegs gebrauchen zu lassen/ quod repetitur in *R. J. anno* 1542. §. 10. & latius explicatur in *R. J. anno* 1544. §. Und wiewohl wir/ in verbis: daß sich niemand wider Uns/ noch unsere Land-Leute/ oder auch Unser und des Reichs Mitglieder/ in frembder Potentaten oder anderer Herren Dienste begeben/ denselben zuziehen/ oder sich gebrauchen lassen/ & *in R. J. anno* 1555. §. 43. *R. J. Anno* 1570. §. derohalben wir dann anfangs/ 4. *R. J. anno* 1582. §. Gerners obwohl im Heil. Reich/ 31.

7 Quatenùs liceat servire exteris?

Quamvis aliàs licitum sit exteris servire, si non contra Imperium vel illius Status illa servitia vergant, *Capitul. Leopold. art.* 16. *in fin.* Quapropter qui nomen dant militiæ externæ, Imperium in locatione operarum excipere debent, **Reuter-Bestallung zu Speyer** *anno* 1570. sub *Rubrica*, **Verzeichnuß etlicher besonderer** *Puncten/ art.* 2. licet id rarò sit observatum. Sic Imperator Carolus V. mandata avocatoria publicavit, & adversus omnes, qui contra Imperium, & se, velut Caput illius, militant, *R. J. anno* 1541. & §. Und wiewohl wir/ 71. contra Imperatorem servientes enim fundantur mandata avocatoria, utpote qui est Caput Imperii. Porrò pro pacis publicæ conservatione mandata avocatoria locum habere, nullum est dubium, prout etiam adversus eos, qui hostibus Imperii præstant operas, aut qui fœdera contra pacem publicam pangunt. Mandata autem avocatoria, ut obligent, rite publicanda sunt, de qua publicatione agit sæpè *citat. Gerdes. cap.* 14. & de debito avocatoriis obsequio præstando, *cap.* 15. De processu contra eos, qui avocatoria non observant, *cap.* 16. & denique de executione ob non observata mandata, *cap.* 17. & vide *suprà verb. Bannum.*

8 Hostes qui?

Cæterùm hostes sunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decernimus; cæteri latrones aut prædones sunt, *l. hostes de V. S. l. hostes ff. de captiv. Ulpianus* ait; *Hostes sunt, quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano;* cæteri Latrunculi vel Prædones appellantur. Et ideo, qui à latronibus captus est, servus latronum non est, nec postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, putà à Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat. Et *Paulus* : *A piratis aut latronibus capti, liberi permanent*; & *Cicero* ait, *ille hostis est, qui habet Rempublicam, Curiam, ærarium, consensum, & concordiam Civium, & rationem aliquam, si res ita tulerit, pacis & fœderis.*

Indictum bellum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam, qui intra fines sunt hostiles, quod apertum fit ex ipsa formula apud *Livium* : *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt.* nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest; Neque enim ille solus militat, inquit *Seneca de tranq. anim. c.* 3. *qui in acie stat, & cornu dextrum lævumque defendit: Sed & qui portas tuetur & statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur, vigiliasque servat, & armamentario præest. Quæ ministeria quamvis incruenta sint, in numerum stipendiorum veniunt.* Similiter non ille tantum pro hoste habetur, qui in acie contra me pugnat, sed qui quoquo modo nocet aut nocere potest, dum inter hostes meos versatur, & nemo tam humilis est & abjectus, cum inter hostes meos versatur, ut periculum inferre non possit. Hinc & à fœmina nocitum sæpe legimus, damnumque illatum ab illo, à quo id minime expectaveras, ut merito in bello & hoste nil sit contemnendum, sed omnino saluti & securitati meæ prospiciendum. 9

Hostium subditi non tantum hostes, sed & omnes qui intra fines sunt hostiles.

Qui autem verè subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure gentium licet, si ipsorum personam respicimus; Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, sic & in decreto belli, *Livius lib.* 31. *Vellent, juberent, Philippo Regi, Macedonibusque, qui sub regno ejus essent, bellum indici.* Hostis autem qui est, ubique secundum jus gentium impeti potest. *Euripides*: *Ubicunque prensum jura lædi hostem sinunt. Marcianus JC. l.* 3. *in fin. ff. ad l. Corn. de sicar. Transfugas licet, ubicunque inventi fuerint, quasi hostes interficere.* Impune ergò interfici possunt in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in Mari. 10

Hostium subditi ubique offenduntur jure belli.

In territorio autem pacato, hoc est ejus, qui cum neutra parte bellum habet, eos interficere aut violare non licet. Crudeles vocat Seneca, *qui puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides *Leut.* 1. *c.* 4. dicit : *possunt sane, possunt etiam, qui se vindicant injusti esse, si modum excedunt. Nam & qui in puniendo progreditur, ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor.* 11

Excipitur in solo pacato.

12 Pœnæ modus in hostes quomodo servandus.

Platæenses in Isocratea oratione quæcrunt : *An æquum sit, ob tantilla peccata graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille secunda pro pace: *Non hoc tantum respicite, quas ob causas, pœnas sitis exacturi, sed & qui sint de quibus sumenda sit pœna, qui nos ipsi & quis*

quis justus pœnarum modus. Laudatur propertio Minos:

Victor erat, quamvis æquus in hoste fuit.

Qui pœnæ modus pro facti circumstantia est temperandus, & clementia in victum hostem semper commendatur.

13 Clementia in hostem victum commendanda. Itaque hostis, qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est, volet respicere, parcet etiam hostili sanguini, neminique mortem irrogabit, nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propriæ, quæ ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie Diodorus Siculus: *Urbium expugnationes, secunda prælia, & si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur; At in summo Imperio victis misericordiam impertiri solius providentiæ opus est.* Apud Curtium legimus: *Alexander quanquam belli Auctoribus poterat irasci, tamen omnibus venia data.* De nece autem eorum, qui casu non destinato occiduntur, tenendum, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse, non nisi magnis, & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernicies possit. Sentit idem *Polybius lib. 5.* qui sic loquitur: *Bonorum virorum est, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum, sed hactenus, ut delicta sarciantur atque emendentur: Neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

14 Virginibus & Infantibus parcendum. Parcendum ergo quibusdam ob *ætatem*, quibusdam ob *sexum*. Ob ætatem, infantibus, *Liv. 24. 26. omissis pro se precibus, puellis ut saltem parcerent, orare instituit, à qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* At ad quam usque ætatem? sæpe ad septimum annum. *Thuan. 10. p. 210. Monet, ut ad bonam mentem redeant, alioqui fore, ut arctiore ipsos, quam antea, obsidione premat; & si fortuna, ut speret, cœptis arrideat, quod nulli masculo septimum annum egresso parciturus sit.* Sæpe ad Decimum, Idem *lib. 68. Edicto jussit, ne quis in pueros 10. annis minores, in mulieres item, aliosve homines sine causæ cognitione sæviret.* Turcæ parcere infantibus solent, quò in servitutem eos trahant morte diriorem, *Thuan. lib. 39. p. 789.* Deus ipse *Deuter. 20. v. 14.* in bellis Hebræorum, etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult fœminis & infantibus, extra paucas gentes speciali jure exceptas, adversus quas quod erat bellum, non erat hominum, sed Dei, *Num. 31. v. 18.* atque ita appellabatur. Et cum Mulieres Madianitidas, *Jos. 4. v. 2.* vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, excepit Virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis, quæ honesti & inhonesti discrimina ignorat: Cui similis est apud *Senecam de ira cap. 9.* sententia: *Num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina*; & Lucanus: *Crimine quo parvi cædem potuere mereri?* Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines, cujuscunque sexus aut ætatis sine ulla causa punire non injuste potest, utpote vitæ dator ac Dominus, quid homines facere æquū est, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

Attamen sæpe non parcitum infantibus legimus, &, quod mirere, à Christianis, *Frossard. l. 2. Ad unum omnes intereunt, tam infantes quam mulieres atque senes.* Et *lib. 1. Ne parvulis quidem atque Infantibus parcitum. Marcellin. 31. cap. 18. Thuan. 21. p. m. 427. & lib. 31. p. 627. Tacit. Ann. 1. c. 51.* Quod sane atrocissimum, nisi quatenus Infantes jam ejus sint ætatis, ut arma ferre & nocere possint, *Liv. 28. c. 19.* Non militaris modo ætas aut viri tantum, sed fœminæ puerique supra animi corporisque vires adsunt: propugnantibus tela ministrant, saxa in muros munientibus gerunt. 15 Crudelitas in infantes & parvulos.

Ob Sexum parci solet *fœminis*, maxime *Virginibus*, *Thuan. lib. 20. à Virginibus & omni fœmineo sexu injuria prohibetur:* Itaque plerumque eodem ordine poni solet mulier & infans, quamvis credendum, infantium conditionem multò favorabiliorem esse, quam fœminarum. Equidem sæpius trucidatas fuisse fœminas legimus, *Liv. 28. 20. Trucidant inermes juxta & armatos, fœminas pariter & viros.* Nam fœminæ, quo minus una cum viris militent, hostibusque eant obviam, non tam impossibile per rerum naturam est, quam in Infantibus, *vid. Appian. de bell. Hisp. n. 295.* 16 In fœminas.

Quod autem in pueris, rationis usum non adeptis semper, id in fœminis etiam plerumque obtinet, id est, nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserunt, aut virilia officia & ipsæ usurpent, non semel enim occurrit, fœminas cum viris fortiter in hostes pugnasse & defendisse urbem, *Liv. 28. cap. 19. Thuan. 31. p. m. 631.* hoc ergo casu eandem cum viris sortem subibunt, quippe virilia tractantes amittunt favorem & privilegia muliebria. Est enim alias ut *Statius* loquitur, *Sexus rudis insciusque ferri.* Alexander apud Curtium *lib. 5. cum Captivis & fœminis gerere bellum non soleo, armatus sit oportet, quem oderim.* Grypus apud Justinum *lib. 38. à nullo unquam majorum suorum, inter tot domestica & externa bella, post Victoriam in fœminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *Neque adversus fœminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare.* Latinus Pacatus *lib. 14.* de fœminis: *Sexus, cui bella parcunt.*

Simile Papinii, de senibus pronunciatum: 17 De senibus, gravidis, infirmis.

Nullis violabilis armis
Turba senum,

Decrepitis scilicet, qui nec ope nec consilio lædunt:

lædunt: nam alias secus. Idem de gravidis & lecto decumbentibus. Non vero parcitum illis fuisse testatur, *Thuan. lib.* 31.*p.m.* 627. *Non decrepitis senibus, mutilatis, & in lecto per valetudinaria decumbentibus ægris, miserisque messoribus, subita obsessione in urbe oppressis, quibus nulla præter falces arma parcitum, Frossard. lib.* 2.*p.m.* 106.*& Curt.*9.5. similia recensent, ita nihil non sceleris in bello committitur.

18 Item & sacra facientibus & studiosis. Idem statuendum de illis qui sacra curant: nam ut hi ab armis abstinerent, mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philistæi, hostes Judæorum, non nocebant collegio Prophetarum, quod erat Gabæ, 1. *Samuel. X.* 5. *&* 10. Et sic ad alium locum, ubi simile erat collegium, tanquam sepositum ab omni armorum injuria, cum Samuele confugit *David.* 1. *Samuel. XIX.* 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse à sacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis præpositos vocabant. *Strabo l.*8. notat, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote Jovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse. Sacerdotibus meritò hac in parte æquantur, qui vitam similem elegerunt, ut *Monachi* & *conversi*, id est pœnitentes, quibus proinde æque ut Sacerdotibus parci volunt canones, naturalem æquitatem secuti; addendi his merito ii, qui literarum studiis honestis, & humano generi utilibus operam navant, nam & illi clericorum numero sunt, & habent eosdem immunitates. Quare *Camillus* apud *Liv.* 5. 27. repellebat Præceptorem, Faliscum, volentem discipulos suos tradere in manus hostium. Moribus armari plerumque solet studiosa juventus, quando obsidetur urbs, adeoque non immeritò hæc privilegia amittit. De his omnibus caveri quoque video in jure militari, *Maximil. I. artic.* 14. Sie sollen auch schweren ꝛc.

19 Quid liceat in eos, qui hostibus res subministrant. Sed quid liceat in eos, qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant: hac de re sæpius acriter disceptatum, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent. Inter res ipsas primò distinguendum, sunt enim quæ in bello tantum *usum* habent ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ *voluptati* inserviunt: sunt quæ *in bello & extra bellum usum* habent, ut pecuniæ, commeatus, naves & quæ navibus adsunt. In *primo* genere verum esse dictum *Amalasuinthæ ad Justinianum*, in hostium esse partibus, qui ad bellum necessaria hosti administrat; *Secundum* genus querelam non habet, nocent enim magis quam prosunt hosti deliciæ ejusmodi. Itaque denegari non solent, sed ultrò offerri. *vid. Just.*17. *de Lydis.* In *Tertio* illo genere usus ancipitis distinguendus erit belli status: Nam si tueri me non possum, nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas jus dabit, sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei executionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit, qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & ad damni dati modum, res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit, sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere, ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is, qui judici imminenti reum manifestum eximit; atque eo nomine licebit in eum statuere, quod delicto convenit, quare intra eum modum etiam spoliari poterit. Et has ob causas solent à bellum gerentibus publicæ significationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat.

Cum contra naturam non sit eum spoliare, quem honestum est necare, secundum *Cicer. offic.*3. Est enim minus sævire in bona, quam in corpus & sanguinem; Hinc mirum non est, si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos interficere permiserat. *Polybius Histor.* 5. jure belli comprehendi ait, ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si quæ sint similia aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Livium legitur, *esse quadam belli jura, quæ ut facere ita pati sit fas: sata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia, singulis ferme paginis apud Historicos invenies, & licet contra hostem jure naturæ mihi quidvis liceat, eo ipso enim, quia in statu belli solvitur illa communis societas, constat tamen, contra hostem non esse bellandum *telis venenatis*, & similibus, ex moratiorum gentium consuetudine, & qui hoc faciunt, peccant contra jus gentium; hinc etiam quando historiæ tale quid referunt, quod scilicet fontes fuerint venenati &c. semper addunt, hoc factum esse contra jus gentium. 20 Spoliare an hostem liceat. 21 Cur telis venenatis in hostem pugnare non liceat.

Illud hic adhuc addendum, cum omnes Christi unius corporis membra sint, quæ jubenter alia aliorum dolores, ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita ad populos qua populi sunt, & ad Reges qua Reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire debet Christo. Hoc autem præstare Reges & populi non possunt grassante armis hoste impio, nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fœdus eo nomine ineatur: quod fœdus jam olim initum fuit, & Princeps ejus creatus consensu communi Romanorum Imperator Fridericus III. Anno 1461. De tali 22 Hostes Dei & Ecclesiæ communibus viribus repellendi.

etiam

etiam fœdere constituendo agitasse dicitur Henricus III. Galliarum Rex, volens ex omnibus membris religionis Christianæ, unum aliquod constituere corpus, quod vocaretur Respublica Christiana, eoque facto, bellum inferre Turcis, prout habet *Archiepiscopus Parisiensis Perefixe in vita d. Regis p. m.* 417. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre, & communibus viribus communem hostem repellere, quod quo minus faciant, non videndum, quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili aut non dissimili malo, dissensione scil. ob religiones domi detinentur.

23 Hostium regiones a fundi- tùs perdendæ.

Eumque in finem hostium regiones funditus perdere, amburere, cædere, depopulari non prohibitum; damnosa enim clades, & opum fructuumque penuria, belligerandi vires illis adimet, quas abundantia fovebat ac suppeditabat: bene tamen facit Belli Dux, si aliquandiu antè comminetur, antequam faciat, nam calamitatis inferendæ metus, periclitantes, admittere multa quæ renuebant, sæpe cogit, at ubi ea semel illata sævjit, dum se nihil pejus pati posse animadvertunt, cætera omnia, quasi pro derelicto habent. Enim verò si diutius in hostili solo habenda castra putaverit, ea tantum deperdat, quæ utilia sibi non fore prospexerit, istis autem, quæ, si integra serventur, suis etiam prodesse poterunt, parcat, collectis contractisque omnibus copiis, in fœderatis sociisque regionibus, diu cunctando feriatus ne desideat, nam amicos majore quam hostes mulctaret detrimento: Sed potiùs hostem quærat, &

24 Hostium castrorum metatio- nes consi- derandæ.

si eum eminus videat, Castrorum ejus positionem peritè prospiciat, neque, si in plano circularem esse viderit, statim ex collecto & coarctato valli ambita, minorem hostium numerum esse sibi persuadeat. Quilibet enim circulus minorem oculis exhibet speciem, quam animo ex vera proportione & mensura soliditatis percipiatur. Atque hoc ambitu comprehensa latitudo plures capit, quam oculis designari videndo queat. Neque etiam si valli latera in longitudinem diffusa in partibus quibusdam angusta, aut obliqua, aut multangula conspexerit, ideo permultos hostes esse putet. Nam hujusmodi castrorum figura ingens apparet, nec tamen plures continet milites, quam quæ orbiculariter circumscripta est. Item vallum in Montibus, collibusque si quis adspiciat, nisi undique densum, ac unitum cohæreat, majus quidem esse judicabit, quam revera in planitie esset, attamen pauciores adhuc quam ipse putat, complectitur, multæ enim intus partes hominibus vacuæ, & nudæ relinquuntur, & vix est, ut illic voragines, aut inhospitales, & inaccessæ asperitates non sint; Atque ut vallo cingantur milites, accommodate ad locorum rationem illud protendi necesse est.

In Castrorum igitur viribus examinandis, & loci & figuræ ratio consideranda, neque in arctum coactæ copiæ omnino contemnendæ neque in longitudinem diffusæ nimis pertimescendæ. Et his artibus instructus Bellidux expeditionem opportune paret, collectoque exercitu non statim procedat, etsi prodeant, provocentque hostes in certamen, sed metum quodammodo simulet; Nam illi sæpè res istas oculis tantum, non etiam peritia militari despicientes, contemptis hostium copiis, ut exiguis & levibus, supinâ negligentiâ incauti atque incompositi è suis castris exeant, quasi præ timore, impetum adversarii facere non audeant, aut etiam vallum obsidione premunt, nec putant, multos inde erupturos, eaque incogitantia negligentiores in periculis fiunt. Tum verò arrepta occasione jubeat, ut per plurima castorum quasi ostiola, servato ordine, milites excurrant rerumque bene gerendarum opportunitatem fortiter pugnando amplectantur.

Omnia tamen ita instruat, ut ad angustias locorum non cogatur, ne ex despera- 25 Hostis ad angustias locorum non co- gendus.
tione hostis incipiat pugnare, ex desperatione enim *secundum Vegetium lib.* 3. *c.* 25. & 21. crescit audacia, & cum spei nihil est sumit arma formido. Ideo *Scipionis* laudata sententia est: *Viam hostibus, quâ fugiant, muniendam esse*, quo spectant illa *Senecæ lib. 2. Nat. quæst. c.* 59. *Nullus perniciosior est hostis, quam quem audacem angustiæ faciunt: longèque violentius semper ex necessitate, quam ex virtute corrigimur: Meliora aut certe paria conatur animus magnus & perditus.* Virtus necessitate acta, sæpe causa victoriæ est, quod exemplo didicit *Albertus* Brabantiæ in memorabili illa pugna ad Neuportum cum Batavis, qui hoste ad angustias & desperationem conjecto, coactus est sustinere ejus impressionem, non sine suorum clade maxima.

Hostibus itaque copiis integris nec tur- 26. Hosti fu- gienti quæ cautiones adhiben- dæ.
batis fugientibus nequaquam via præcludenda & obstruenda est, potius *Pons aureus*, juxta vetus verbum, illis fabricandus, quo majorem recipiendi se commoditatem consequantur. Etenim ut *Vegetius d. lib.* 3. *cap.* 21. inquit, si apertum iter & liberum conspiciant, fugæ desiderium omnes invadit; & semel in fugam conjecti, ordines ex facili rumpunt, sicque proclivius delentur: At verò via impedita, cum evadere nequeant, desperatio animum addit pavidis, timorque sæpius arma ministrat, ubi nulla spes salutis superest. Hostes verò, neglectis ordinibus, armisque abjectis fugientes tamdiu propellendi & prosequendi, dum sese recolligere & in ordinem reducere nequeant, & posteà paulisper ab insequendo subsistere, ut reparatis viribus & ordinibus à tergo vel à latere aggrediantur eos, qui adhuc manus conferre & resistere non audent: Sæpius enim contingit, ut exercitus pars victa sit, cui tamen ab alia parte victoria integra mansit, quod multis exemplis docet *Liv. lib.* 11. ad quem lecto-

rem

rem remitto. Hinc magna Duces pollêre debent sagacitate, ne specie fugæ hostilis circumscribantur, quali sagacitate *Alcibiadem* fuisse legimus, qui erat tanta calliditate præditus, ut decipi non posset, præsertim cum animum attendisset ad cavendum.

27 Hostem aggredi, quam ejus impetum sustinere an magis expediat? Sed utrum satius sit hostis impetum exspectare & sustinere, an verò prævenire eumque aggredi? *Traducemus lib. 3. cap. 45. de re bell.* longe utilius esse probat hostis impressionem sustinere, quam illi inferre, quod ipsum ostendit duorum Romanorum Consulum exemplo, quorum alter militibus suis edixit, ut ipsi hostis impetum sustinerent, quod primo aggressu fortiter rejecto & illuso futurum sperabat, ut paulatim ab ardore & furore vehementiori iidem remitterent, animumque sensim desponderent, faciliusque in fugam agerentur, quod quidem consilium & sententia ei cessit, victoriaque potitus est. Alter verò, quantò fieri posset vehementia atque audacia majori, suos in objectam hostium aciem impressionem facere jussit: Sed hoste inferior hic exstitit, victusque ac cæsus fuit. Neque id mirum, siquidem celeriter & festinanter incedentes, tam probe ordines servare, pedem in constituto loco firmare, gressumque sistere, & mutua conferre auxilia nequeunt, quam ii solent, qui intra stationes suas permanent. His accedit, quod commoditates, quibus hostes existunt superiores, negligunt & deserunt, adversarios in locis opportunis, & qui ipsorum commoditatibus serviunt (in quibus haut facile superari & vinci possunt) offendunt. Denique se suosque temere machinarum & tormentorum ictibus objiciunt, & manifesto discrimini exponunt. Nec ea festinatio alium fructum habet, quam ut vanam fortitudinem & audaciæ ostentationem præ se ferat. Interest tamen, refertque plurimum, an milites magno animorum ardore fiduciæque & alacritatis pleni ad pugnam sint incitati, quippe in ejus eventu, quin hostium agmen adoriri tuto possint, haud dubium est. Hac de re plura videri possunt apud *Scipionem Amiratum dissert. polit. lib. 8. discurs.* ubi tamen concludit longe præstare hostem aggredi, quam impressionem ejus exspectare, cui sententiæ assentitur *Boter. lib. 2. della agilità delle forze del Prencipe.*

Cæterùm, si Belli dux hostium copias equitum multitudine suis potiores fore advertat, seligat, si possit loca ardua & angusta, & montibus adiacentia, minimeque equitatui pervia, aut pugnam, quantum poterit, subterfugiat, donec in opportuna suis rebus loca pervenerit. Relinquantur etiam ad vallum nonnulli, qui castra & impedimenta custodiant, ne si hostium Dux sola ac deserta illa esse compererit, aliquos alleget, qui obvia quæque diripiant, regionemque illam occupent. 28 Hostes, si equitatu potiores sunt, angusta loca occupanda esse.

Denique non obstante quod omnia ferè in hostem liceant, nihilominùs tamen fides eidem semel data, servanda est, prout S. *Augustinus* docet ad Bonifacium scribens, *Fides*, inquit, *quando promittitur, etiam hostibus est servanda, contra quos bellum geritur.* Tu ergò qui tua sponsione alligatus es, fidem exsolve: quia levissimi atque inconstantis, imò perfidi hominis est, facto non implere, quod jam ante pronunciasti. Tales pacifragi & perfidi sunt Turcæ, quorum fides nihilo securior est quam Pœnorũ, ut experimento didicerunt, in prioribus bellis Turcicis Præsidiarii qui Budæ, Volpii, Sicclosiæ, Albæ Regalis, Giulæ, & Agriæ deditionem fecerunt, ab iisque occisi fuerunt, tametsi sui incolumitatem pepigissent. Apage ergò tales. Prædicemus potius Regis Antigoni Asiæ responsum, cui cum assentator diceret, omnia honesta & justa esse Regibus, respondit: *omnino Barbarorum quidem regibus, nobis sola honesta pro honestis, sola justa pro justis habenda sunt. Joann. à Chokier de Surlet part. 2. Not. in Onosandri Strategicum pag. 28. 58. 67. 103. 105. & 128.* videatur etiam *Puffendorff de jur. nat. & gent. pag. 409. & 505.* 29 Hosti fides servanda.

Feldbau.

SUMMARIA.

1. *Laus agriculturæ.*
2. *Impp. & Reges agriculturam exercuerunt.*
3. *Agriculturæ necessitas & utilitas.*
4. *Agricolarum privilegia & immunitas.*
5. *Privilegia instrumentorum agriculturæ.*
6. *Alia agricolarum privilegia.*
7. *Simplicitatem in ignorantia juris divini, naturalis, & gentium non excusare.*
8. *Conversatio cum rusticis Friderici Austriæ Ducis.*
9. *Agricolas esse Astrologos.*
10. *Agriculturam deducere ad rerum cælestium contemplationem.*

QUod agricultura à militibus minimè impediri debeat, disponitur hic in *R. I. Anno* 1641. §. 49. & in Tom. I. harum Constitut. suprà verb. Acker / ex Reform. Polit. anno 1548. tit. 6. c. I. Reform. Francofurt. anno 1442. §. 6. Agriculturam à Tellure & Cerere, aut in genere ab Atheniensibus fuisse repertam, cum primi homines ex glande vixissent scribit *Juvenal. Sat. 6. v. 10. Tesmar. in Not. ad Hugon. Grotium lib. 2. cap. 2. §. 2. 6.* agriculturam ante Cereris imo omnium Deorum Gentilium tempora ponendam esse, ex S. literis docet. Hoc verum est, rerum omnium, ex quibus aliquid acquiritur, teste Cicerone, agriculturâ nihil esse melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius, nihil ad corporis sanitatem salutare magis, nihil 1 Laus agriculturæ.

nihil ad animæ securitatem magis proficuum, omnique tempore in magno fuit pretio, tam Sacræ quam profanæ testantur Historiæ. Deus enim ipse plantavit hortum in Eden, omnes arbores & fructus sanctâ produxit suâ manu, & ait Christus, *Ego sum vitis vera*, *& Pater meus Agricola est.* Adam post lapsum in principio mundi, jussu Dei abiit ad colendos agros. Sic Abraham, Jacob, Moyses, ut & primi Israelitarum Reges, ac Illustrissimus quisque aut pastor fuit aut agricola. Quo studio & industria, apud moratiores gentes, semper fuerit exculta agricultura, Historiæ
2 satis demonstrant. Sic Herculem sua manu quercus sevisse scribit *Plinius lib.* 16. *cap.* 44. Cyrum agriculturæ apprime deditum fuisse refert *Cicero de Senect. Primislaum* ab aratro ad regiam dignitatem vocatum fuisse refert Chronica Bohemiæ, eodem opere Diocletianus Imp. & Attalus Rex Pergami occupati fuere, quorum prior, Imperio Imperiique purpura depositis, se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ, alter vero, omissa Regni administratione, herbas fœdere cœpit & gramina seminare. Plutarchus tradit Alexandrum Magnum Arachosios populos agriculturam docuisse. Plura exempla refert *Gothofred. Christian Leiserus in Jure Georg. sive tract. de præd. lib.* 1. *cap.* 1. ubi *n.* 18. tradit Optimum illum esse populum, qui ex agricolis constet, & sine hoc genere hominum tam industrio & Reipublicæ fructuoso, Civitatem bene beateque habitari non posse: summi Philosophorum Plato & Aristoteles judicarunt. Hinc
3 *Joan à Chokier de Surlet in Thes. Polit. Aphoris. l.* 2. *c.* 11. *p.* 153. docet, ad potentiam Principis pertinere, ut diligens agriculturæ ratio habeatur, in quo primi Rom. Reges excelluêre: & Dionysius Rex Portugalliæ, eam appellabat nervum Reipublicæ. Unde Imperatorem Leonem dicere solitum legimus, duas esse artes, quæ florentem Rempublicam redderent, *agriculturam* scilicet & *militiam*, per illam enim milites nutriuntur, per hanc agricolæ ab omni vi &, impressione proteguntur, sed prôh, modo per milites agricultura omnis impeditur, & rustici fugere coguntur, quo Cervi cornua.

Impp. Reges, agriculturam exercuerunt.

Agriculturæ necessitas & utilitas.

Apud antiquos Romanos vita rustica laudatissima judicabatur, urbana verò ignominiosa, & cum virum bonum laudabant, eum bonum agricolam, bonumque colonum appellabant. Nec Imperatores Romanos, Gentium Domitores, pudebat manibus triumphalibus colere agros, spargere semina disponere arbores, & eâdem diligentiâ arva metiri, qua castra, & eadem cura exercere ligones, qua gladios, pila omneque bellicum instrumentum. Primi legum Conditores, Moyses, Solon & Romanorum Decemviri, licet ea, quæ aut raro eveniebant, aut momenti alicujus non videbantur, præterirent quod nihilominus Rei rusticæ caverint, compertum est, etiam illis temporum injuriis, quibus bonarum literarum & Civilis Sapientiæ studia ex orbe nostro proposita quasi essent, Salios, 4
Longobardos, Burgundiones, Bojaros Visi-Gothos & alios, qui barbaræ feritatis perhibentur fuisse populi, magnam egisse curam, ut res rustica sarta tecta conservaretur. Hinc omnes, qui prudenter Rempublicam instituerunt, & gubernarunt, agriculturæ primas dederunt. *Utilitas* ex agricultura non ad ipsos Colonos tantum, sed & ad totam Rempublicam spectat, & diffunditur, quæ florente ea etiam florescit, ideoque agricolæ maxime sunt fovendi, & immunes conservandi ab Aulicorum Nobilium & Potentium injuriis, prout à militum quoque molestiis & concussionibus agricolas vindicant Impp. *in L. prata* 3. *C. de pasc. publ.* apud Indos quoque in bellis inviolabilis sunt agricolæ *Arian. rer. Ind. lib.* 5.

Agricolarum privilegia & immunitas.

Nefas *inquit* fuit apud Indos agricolas in bello capere, aut agrum eorum vastare. Reliqui bellum inter se gerunt, sese mutuo interficiunt; ipsi juxta eos tranquille aut arationi aut Vindemiæ, vel frondationi vel messi vacant. Cum Lacedæmonii devictis Atheniensibus agriculturam impedire omniaque diripere vellent, Archidamus eos hac ratione & oratione â proposito dimovit, repressitque, *quod terra Atheniensium nihil sit aliud, quam obses, tanto magis, quanto melius exculta, & omnibus rebus ornata esset. Hinc*, inquit Archidamus, *nos parcere quam diutissimè oportet, ne Athenienses ad desperationem rabiemque adactos difficilius expugnemus. Thucyd. lib.* 1. *Diodorus Siculus lib.* 11. *Bibl.* de Indis cum laude refert: *In præliis quidem hostes alii alios interficiunt, at agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus Regi Assyriorum nuntiari jussit: *paratum se eos, qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere*: Hoc quoque Bellisarius, inter Justiniani Imp. Duces præstantissimus, animadvertit. Tantam enim Rusticorum curam habuit, ut in ducendo exercitu, neminem eorum violari, nemini inferre damna pateretur, ne poma quidem in arboribus pendentia milites sui attingere audebant &c. Idque ob summam operis innocentiam, deinde ut uterque bellantium habeat unde vivat; Quare pactis hinc inde effici solet, ut parcatur rei agrariæ; *Xenoph. Inst.* 5. *p. m.* 147. *misso caduccatore denuntiavit, se paratum, ut agricolis parceret, nullos hos afficeret injuria, siquidem & ipse illorum, qui ad se defecissent, agricolis permissurus esset, suas ut operas facerent.* Et paulo post: *Pactis initis convenit, ut cum agricolis pax esset, cum armatis bellum.* Apud *Liv.* 23. 48. legitur: *Retrò movit consul castra, ut sementem campani facerent.* Apud *Arrian. de reb. Ind. p. m.* 531. *Secundum genus hominum â Sophistis sunt Agricolæ, quorum quidem inter Indos præcipua est multitudo. Hi neque arma habent, quibus in bello utantur, neque bellicas res curant: Sed agros*

colunt, & Regibus liberisque urbibus tributa pendunt. Praetereà si intestina inter Indos bella incidant, agricolas capere, aut agrum eorum vastare nefas est. Tesmar. in Not. ad Hug. Grot. lib. 3. *cap.* 11. §. 11. addatur *Thuan. lib.* 31. *ad annum* 1562.

Nabuchodonosor, capto Rege Sedechiâ, ejusque filiis, & quibuscunque trucidatis, Templo & civitate spoliatis, & in terram prostratis, vinitores & agricolas in pace profuturà communi utilitate reliquit; Xerxes quoque, prudenti sane consilio bellum gerens, praeconium fieri jussit, ut parceretur Rusticis, teste ante *Camerario in Hor. Subcisiv. P. I. c.* 5. Similes quoque Sanctiones, ut jam suprà notatum, ita placuerunt Impp. Friderico III. & Carolo V. ut illas in publicis suis constitutionibus Francofurti ad Moenum *Anno* 1442. §. Wer in offenen Vehden gefreyet seyn soll. Et Augustae *Anno* 1548. *tit.* 6. §. 1. publicatis iterum iterumque approbaverint.

In Anglia An. 1670. publicatus est Recessus Regni in favorem Praediorum Culturae, quo gabella Victualium remissa est, Hispani è contra expulsione Maurorum, Hispaniam prope desertam reddiderunt, ita ut cogantur frumentum maximis sumptibus aliunde petere. Utilitatem hanc spectantes Romani, Agricolis multa privilegia & immunitates concesserunt, de quibus peculiari libro tractavit *Renat. Chopin. Andegavensis* inter quae numerari potest, quod ipsi non solum plena securitate gaudeant, sed & eorum equi, boves, ac instrumenta, nec in pace solum, sed & in bello, quod tamen raro servatur: Et hinc poena quadrupli in Violatores rusticorum statuta est, insuper infamia notantur, Imperiali animadversione nihilominus puniendi, qui olim gravissime in ipsos animadverterunt.

5 Privilegia instrumentorum agriculturae.

Thes. Basil. vol. 2. *d.* 7. *l. m Mm.* 2. Insuper agriculturae instrumenta nec pignori, nec pro executione sententiae detineri possunt. *ibid. vol.* 7. *d.* 4. *l. q.* 4.

Agricolae seu rustici, si revera opere & conversatione tales sint, in multis privilegiati sunt. Nimirum ignorantia juris eum excusat, quando tractat de damno vitando *Dyn. cons.* 5. *n.* 5. *vers. praeterea*, & rusticus delinquendo non dolo, sed per simplicitatem delinquere praesumitur *l. si quis id.* §. 1.

6 Alia agricolarum privilegia.

vers. vol. mal. ff. de jurisd. omn. jug. Hinc etiam excusatur à poena albi corrupti, & praesumpta fraude usurarum, *Farinac. q.* 98. *n.* 26. *& seqq.* Et ideo si emat fundum cum pacto de retrovendendo, non censebitur Contractus usurarius, *Jas. m. d. l. si quis id. n.* 32. praeterea quando rusticus in sua depositione contraria dicit, non dolo, sed per simplicitatem deposuisse praesumitur, nisi aliter aut de manifesta contrarietate constet, *Farinac. d. l. n.* 31. *&* 34. Insuper uti à perjurio & illius poena excusatur: Sic etiam à crimine praesumptae haeresis liberatur, *Idem d. l. n.* 41. *&* 42. Limitandum tamen, nisi quando clam deliquerit, tunc enim à dolo vero, etiam praesumptive probato, rusticitas non excusat, *Idem ibid. num.* 46. Item in iis non excusat, quae sunt prohibita à jure Divino, naturali & Gentium *n.* 49. etiam in crimine injuriarum, & violentia: cum naturali quasi quodam jure sit introductum, nemini injuriam alteri inferre debere. Sic nec procedit, ubi agitur de peccato vel de periculo animae, circa articulos fidei errando, *Idem n.* 35. praeterea etiam in Agricola sagaci non procedit haec regula, *rusticitas excusat, glos. in l. Athletae* §. *de rust. C. de execut. tut.* Postremò in omnibus casibus in quibus Agricola excusatur quidem, non tamen excusatur aliter, quam ab ordinaria poena extraordinaria sub Judice libera manente, *Farinac. d. quaest.* 98. *n.* 61. regulariter tamen circa haec distinguendum: aut rustici ut simplices delinquunt ex ignorantia seu errore juris Civilis positivi, aut ex ignorantia juris divini ac praeceptorum Decalogi, atque Juris naturalis & gentium: priori casu si non in totum, tamen ex parte excusantur, ita ut mitius puniendi sint; posteriori verò casu ab ordinaria, pro aliquo perpetrato delicto imposita, non excusantur. Nam tali casu non adest justus error probabilisque, sed crassissima ignorantia: Cum praecepta Decalogi ac Jus Naturale & Gentium, omnibus Christianis nota esse debeant. Unde licet *decrepita aetas* aliqualem excusationem praestet, & Judex in mitiorem partem propendere, & pronior ad liberandum quam ad condemnandum esse debeat; attamen, haec procedunt tantum in levioribus & minoribus criminibus, secus in gravissimis & atrocissimis, in Divinae, humanaeque Majestatis offensam, & communis boni detrimentum tendentibus delictis, ut in facti quadam specie post alios à se allegatos consulendo respondit *Sigismund. Wittum consil. crim.* 1. *n.* 19. *& seqq. Speidel. in spec. verb.* Ackerbau.

7 Simplicitatem in ignorantia juris Divini, naturalis & gentium non excusare.

Sinceram etiam esse ac simplicem veritatis nuntiatricem, qua laudentur virtutes, vitiaque culpentur, ostendit *Fridericus Austriae Dux*, nam is crebro mutata veste solus inter agrestes conversabatur, quibuscum arans de se ipso, & de Purpuratis suis confabulari consuevit, interrogatus, cur id ageret, neque enim de me (inquit) alio modo verum audire possum, referente ita *Aenea Sylvio.* Frugalitati penes addicti sunt Agricolae, cui frugalitati ac moderationi cognata virtus accedit, mentis Candor eximius, ut sicut non temere à quoquam invidetur rus incolenti, ita nec ipse tetro livore aliis invidet, ex quo fit, ut liber solutusque animus feratur propensiùs ad Astronomiae cognitionem, terrenisque ac caelestibus prognosticis futuros casus sagaciter prospiciat, prout arbitratur *Varro*, notasse agestres primitus quaedam signa in caelo, quae praeter alia erant insignia, atque ad aliquem usum, Culturae tempus designandum, convenire advertebantur, de quo fusè cit. *Ren. Chopin. de privileg. Rustic. lib.* 2. *p.* 3. *n.* 3. His accedit summum aliud maximumque agri-

8 Conversatio cum rusticis Friderici Austriae Ducis.

9 Agricolas esse astrologos.

culturæ commodum, quo externis solicitudinibus vacui, traducimur sensim, à profanarum literarum studiis, ad cælestis supernæque vitæ contemplationem; nulla namque magis compendiaria patet ad eam per beatam cognitionem via, quam eremi, rusticæque solitudinis inhabitatio, id fuit in causa, cur *Basilius Magnus de laud. Erem.* & *S. Augustin. de Eremit. vita* scripserint, & *S. Athanasius*; solitariam vitam agentes ope reedito consolatus sit, quasi nec Paradiso, hortisq; terrestribus, facilior paretur accessus ad cælestem illum Paradisum, Sedesque beatas. Et quamvis multi inveniantur, qui vitam rusticam importune contemnant, ac si rurigenæ crassiores sint; meminisse tamen hos oportet, quod rustica solitudo ad hoc illis conducat, ut facilius abstineant à vitiis, certe ex adverso rus inhabitantium plerique idcirco puriore & tersiore sunt ingenio, quod majore animi tranquillitate perfruantur, cum summa securitate conjuncta. Huic bene *Cicero*, dum ait: *Mea quidem sententia haud scio, an ulla beatior esse possit vita rustica, neque enim solum officio delector, quod universo hominum generi cultura agrorum est salutaris*, sed ea delectatione & saturitate, copiaque rerum omnium, quæ ad victum humanum, cultumque etiam Divinum pertinet. *Hactenus citat. supra Leiser. d. loc.*

10 Agriculturam deducere ad rerum cælestium contemplationem.

Feldgeschütz. Feld-Obersten. Feldzug. Feld-Prediger. Feld-Ordnung. Feldscherer. Feldschlacht. Feld- und Muster-Commissarien / vide verbo Krieg.

Fidejussor. *vid. suprà verb.* Bürg.

SUMMARIA.

1. *Fidejubens & solvens pro aliquo contemplatione tertii, actionem habet in eum, qui liberatus est.*
2. *Fidejussor ad mortem obligari non potest, ad exilium potest.*

DE Fidejussoribus tractatur in *R. I. Ratisbonæ de Ao* 1654. §. 147. ubi in fine *n.* 6. disponitur: Quid Fidejussor vel Expromissor pro alio actualiter solvere debuerit, vel in futurum extra Imperium, ubi hæc constitutio non est recepta, illi solvendum sit; interesse verò de exposito quod attinet, & ab ipso prætendi posset, servandus ordo sicut in principio hujus §. circa pensiones, & ut in causis piis & privilegiatis dispositum, judicis arbitrio penes relinquendum. Qui Matre jubente, pro filii defensore, qui absque mandato, cum sola satisdatione pro reo in judicio postulat, fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia contemplatione matris fidejussit, ejusdem personam & autoritatem sequendo: Attamen ex Papiniani Sententia dabitur actio negotiorum Gestorum utilis, non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta, in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

1 Fidejubens & solvens pro aliquo, contemplatione tertii, actionem habet in eum qui liberatus est.

Qui pro *emptore fidejussit*, non propriè ex emto tenetur, sed ex promisso: ita & qui *pro delinquente*, non ex delicto, sed ex sua sponsione. Atque hinc fit, quod malum illi ferendum, mensuram accepit non ex delicto alterius, sed ex potestate quam ipse in promittendo habuit. Cui consequens, ut, ex sententia veriore, occidi nemo possit ex fidejussione, quia statutum neminem jus tale habere in vitam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres Romani Græcique aliter ea de re senserint: Ideoque & Vades capitali judicio crediderint obligari. Olim quidem in criminalibus fidejussor dari poterat, ita ut si non adesset reus satisfaceretque judicato, fidejussor morte afficeretur. *Lactant.* 5. *c.* 17. *Quid ergo illi familiares Pythagoræi laudantur à vobis: Quorum alter se tyranno Vadem mortis pro altero dedit, alter ad præstitutum tempus, cum jam sponsor ejus duceretur, præsentiam sui fecit, eumque interventu suo liberavit.* Et *Liv.* 25. 4. *Singulis deinde eorum, qui turbæ ac tumultus concitatores fuerant, rei capitalis diem dicere, ac vades poscere cœperunt, primo dantes, deinde etiam eos, qui dare possent, in carcerem conjiciebant.* Et quidem ex falso hoc principio, quod quilibet de se & vita sua pro arbitrio posset statuere: Quod tanquam inhumanum & impium, hodie, ex quo leges quoque civiles dominium membrorum civibus abstulerunt, *L.* 13. *ff. ad L. Aquil.* sublatum est: Nam cum pœna infligitur ob emendationem delinquentis, fidejussor autem non deliquerit, adeoque nec emendatione opus habet, quæ dementia foret, ludere in re tam gravi, *Tesmar. in Not. ad Hugon. Grot. lib.* 2. *cap.* 21. §. 2. *citans Puffendorf. lib.* 8. §. 32. & *Larream decis. Granat.* 9. *n.* 38. *in fin.* Quod si *exilium*, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exactè loquimur, pœna non erit, sed debitum ex temeraria stipulatione. *Hugo. Grot. de jur. pac. & bell. lib.* 2. *tit.* 21. §. 3. *plura vid. supra verbo* Bürg. *fol.* 423.

2 Fidejussor ad mortem obligari non potest, ad exilium potest.

Firmung und Oelung. *vid. verbo* Religion.

Fiscalis.

SUMMARIA.

1. Fiscalis Imperialis Aulicus & Cameræ pure dependent ab Imperatore.
2. Quibus Imperator immediate mandat.
3. Quid sit fiscus.
4. Cui competat jus fisci.
5. De Statibus Imperii.
6. Personæ fisco ministrantes.
7. Notarius fisci, & de descriptione bonorum.
8. Delatores.
9. Exactores.
10. Ex quibus causis fiscus acquirat
11. De thesauris.
12. De jure fisci in re communi.
13. De alienatione in fraudem fisci.
14. De privilegio in societate, pignoribus, hypothecis, tributis, & aliis obligationibus.
15. Compensatio contra fiscum non habet locum.
16. De crimine læsæ Majestatis vid. supra verb. crimen læs. Majest.
17. De hæresi & aliis.
18. De pœna delictorum particularium.
19. In quibus casibus fisci successio cesset.
20. De actionibus Fiscalibus.

1 Fiscalis Imperialis Aulicus & Cameræ purè de[pe]ndent ab Imperatore.

DE Fiscalis officio, juramento, processibus, largissimè *ex O. C. & Recessibus Imperii*, in *Tom. 1. harum Constitut. sub h. t.* omnia referuntur. Non tantum verò Fiscalis Imperialis Aulicus, sed etiam Fiscalis Cameræ dependet ab Imperatore, ab eoque constituitur & amoveri potest. Clarè id testantur verba *O. C. de Anno* 1500. *tit.* 21. *ibi*: Item, Wollen wir unser Königl. Fiscal-Ambt mit einer redlichen/ gelehrten/ verständigen Person/ die da wisse und verstehe/ was Fiscalische Sachen seyn / besetzen und bestellen. Quemadmodum etiam Fiscalis Cameræ, officium hoc ab Imperatore petit, & Imperatori juramentum præstat, ex quo ipsius immediata à Cæsare dependentia evidenter apparet. Hinc in pœnalibus Cameræ, quando scilicet una vel altera pars litigans in pœnam condemnatur, gratia spectat ad Imperatorem, qui eandem remittere & condonare potest, prout ex praxi quotidiana constat. Proinde etiam Imperator à declaratione in bannum contumaciale à Camera condemnatum absolvere potest.

2 Cui Imperatori immediatè mandat.

Unde factum, ut cum Camera Fiscali prosecutionem processus ab Imperatore inhibitam injungeret, in causa quæ ad Cameram minimè pertinebat, Imperator Fiscali sub gravi animadversione, & comminatione depositionis ab officio mandaverit, ut in ea causa penitùs desistat, nec Imperatoris jussa Cameræ decretis postponat, pro conservanda authoritate Imperatoria, quæ eidem in similibus contingentiis competit.

3 Quid sit fiscus.

Porrò Fiscus dicitur Saccus Regius, in quem rediguntur pecuniæ & res, quascunque summus Princeps jure superioritatis ex quavis causa acquirit, *t. tit. ff. & C. de jur. fisc. & C. de bon. vac. Tholos. Syntag. jur. univ. lib.* 3. *c.* 4. *n.* 1. Hinc confiscare idem est ac in publicum redigere, *Sueton. in vit. August. c.* 15. *l.* 4. *C. de re milit. l. fin. princip. ff. qui sibi mortem consciv.* Plin. in *Panegyr. ad Trajan.* pro vocabulo confiscare potius dici vult in publicum redigere. Dicitur etiam Archivus, Arca, Camera Imperialis, ærarium *L.* 10. *C. de bon. proscript.* licet fiscus & ærarium inter se differant, *Matth. Steph. de jurisd. l.* 2. *c.* 7. *memb.* 1. *n.* 38.

4 Cui competat jus fisci?

Jus Fisci propriè & suo jure, tantum Reipublicæ & ejus Capiti, penes quod est Majestas, competit, unde etiam rectè inter Regalia sive Majestatis jura refertur, *C. un. quæ sint regalia.* 2. *F.* 52. Et in spiritualibus competit Pontifici Romano, tanquam Culmini & Capiti Ecclesiæ Romanæ, penes quem residet summa Potestas in spiritualibus, *Gemin. cons.* 53. *in princ. Castr. cons.* 467. *col.* 3. *in fin. lib.* 2. *Jason in L. Barbarius* 43. *ff. de offic. Prætor. Alexander cons.* 2. *n.* 6. *lib* 1. In Secularibus præprimis Romanorum Imperatori competere hoc jus, post multos juris textus, Recessus Imperii docent: Non tantum ut pro immensis laboribus, periculis, oneribus & curis, quas propter bonum publicum sustinet, dum pro omnibus vigilat, omnibus prospicit, honor & decus est Reipubl. præmium aliquod ipsi tribuatur, *C. cum ex officii sui* 16. *X. de præscriptis*, cum nemo gratis militare vel onus suscipere cogi possit, 1. *ad Corinth. c.* 9. *vers.* 28. *& ad Galat.* 6. & secundum naturam sit, ut qui sentit onus, sentiat & commodum. *L. secundum naturam* 10. *ff. de R. I.* & quod quis pro conservatione rerum alienarum expendit, æquum sit ut eidem refundatur, *L.* 1. *&* 2. *ff. de negot. gest.* Sed etiam ut dignitas & Majestas, quæ maxime in summis Magistratibus emicare debet, conservetur, ne cum hic, qui caput, culmen & decus Reipubl. est, exteris nationibus contemptui expositus, toti corpori dedecus & labes inuratur. Et tandem, ut ad peregrinos Reges, aperto Marte contra Rempublicam insurgentes, debellandos, ad crebras hostium incursiones, prædonum devastationes, & latronum insidias supprimendas & extirpandas, *robur ac potentiam, quæ in pecunia consistit*, habeat, atque ita languescenti Reipublicæ succurrere & salutare remedium adhibere possit, *Tholos. syntag. jur. Univ. lib.* 3. *c.* 3. *n.* 1. Quin hoc jus quoque habeant Reges, Respublicæ, optimates, vel liberi populi, qui superiorem non recognoscunt, nullum est dubium: Quod in specie de Republica Venetorum affirmat *Peregrin. tr. de I. F.* 1. *t.* 2. *n.* 69. de Helvetorum Cantonibus hoc quoque confirmat, *Instrument. Pac. Cæsar. Suecic. art.* 6. ubi in libertatis & exemptionis, possessione vel quasi relinquuntur. 5

5 De Statibus Imperii.

In Imperio nostro Germanico, sicuti multo-

multorum Regalium exercitium Principibus & reliquis Imperii Statibus est communicatum, ita & Jus Fisci ipsis cum ipso territoriali sive Superioritatis jure est concessum. Et hoc quidem non tantum illis, qui primam constituunt Statuum classem, quales sunt Electores tam Ecclesiastici quam Seculares, de quibus, quod vi juris Superioritatis, Krafft Land-Fürstlicher hoher Obrigkeit/ jus fisci habeant nemo dubitat, *Matth. Stephan. de jurisd. lib. 2. p. 1. c. 7. membr. 1. n. 5. & 6.* Sed etiam reliquis inferioris Ordinis Statibus Ecclesiasticis & Secularibus. Sic Episcopos quoque Jus Fisci habere, in terminis tradit *Peregrin. lib. 1. t. 2. n. 104. Carpzov. ad l. Regiam c. 3. sect. 11. n. 13.* Idem juris habent Abbates Principum dignitate ac titulo coruscantes, die Gefürstete Aebte/ uti sunt v. g. Fuldensis, Corbejensis, Campidonensis, &c. *Gail. 1. obs. 30. Sixtin. lib. 1. c. 4. n. 554.* Ut & Abbatissæ eadem dignitate fulgentes v. g. die von Quedlenburg/ Herfordt/ ꝛc. Quod quoque non denegandum Comitibus & Baronibus Imperii, qui immediati sunt Imperii Subditi, & Sessionem atque jus suffragii habent in Comitiis Imperii publicis, ac propterea etiam Statibus Imperii annumerantur, *Reinking. de R. S. & E. l. 1. cl. 4. c. 15.* qui hoc ipsum *c. 24.* ad Civitates Imperiales extendit, quod etiam expressis verbis approbat *Instrumentum Pacis Cæsar. Svecic. artic. 8. §. tam in Universalibus*: ubi in specie jura & privilegia confiscandi Civitatibus Imperialibus confirmantur. Quod & dicendum de Nobilibus immediatis, quibus hoc jus ex privilegio & speciali concessione competit.

6 Personæ fisco ministrantes.

Administrantes personæ, quæ Fiscalibus rebus operam suam præstant sunt, 1. Judex seu Procurator, vel potius ex hodiernâ praxi ipse Fiscalis, qui per se & Advocatum suum causas fiscales Judici competenti defert & proponit, adhibitis prius in consilium suis adjunctis Consiliariis, *juxtà O. C. anno 1555. part. 1. t. 16. §. 1.* 2. Advocatus 3. Notarius. 4. Delatores. 5. Quæstores seu Camerarii, qui pecuniis fiscalibus præsunt. *Gail. pract. obs. lib. 1. obs. 20. n. 4.* Fiscalis, antequam causas fiscales agendas suscipiat, ab ipso Imperatore mandatum ad hoc habeat speciale opus est. Et, licet de jure communi procuratorium nemo invitus subire teneatur, speciale tamen hoc est in Procuratore Fisci, qui etiam invitus procuraturam suscipere cogitur, *l. si quis Magistratus 9. ff. de munerib. & honor.* Sed à cognitione criminum abstinere debet, & in tantum, ut etiam torturæ interesse non possit, *Bart. in l. custodias 12. ff. de publ. jud. dissentit Jul. Clar. lib. 5. pract. crim. quæst. 64. n. 35.* ubi ait, quod contrarium observet totus mundus. Neque absque Præside de causa aliqua cognoscere potest, *l. si adversus 2. C. si adversus fisc.* à muneribus publicis liber est, *§. item D. Marcus. Inst. de excus. tut. & curat.* Procuratori Fisci *Advocatus* sive Causarum Patronus adjungitur, *tot. tit. C. de Advoc. fisci.* Sic in Camera Imperiali Procurator fisci etiam suum habet Advocatum *O. C. part. 2. tit. 20. §. 2.* Est autem Advocatus fisci, qui causas publicas Principis, ex quibus compendia in fiscum deferuntur, proponit, defendit, & prosequitur, in quantum Cæsaris interest sine periculo calumniæ, *l. fisci advocat. 3. C. de advocat. fisci.* Electio & constitutio Advocati fisci fit & perficitur ab ipso Imperatore vel ejus ad id specialiter deputato Commissario, *Peregrin. tr. de jur. fisci lib. 7. tit. 2. n. 5.* & sic legitime constitutus, illud curæ sibi impositum habeat, ut summam diligentiam in causis fiscalibus promovendis adhibeat, ne fiscus detrimentum ex ipsius negligentia sentiat, *l. pen. C. de adv. fisc.*

Adhibetur & Notarius fisci, qui fiscalia describit, annotat & signat, *Peregrin. tr. de jur. fisc. lib. 7. tit. 2. n. 16.* ubi addit, quod is solus acta fiscalia describat, & alius ad id non admittatur. Unde *Chassan. ad consuet. Burg. ad tit. des confiscations. rubr. 2. num. 10.* annotationem definit, quod sit *bonorum descriptio, & quoddam impedimentum alicui in bonis datum, & quædam compulsio ad comparendum contra contumacem, &, casu adveniente, verificationis delicti, quædam præparatio ad confiscationem*, *Scacc. tract. crim. c. 97. n. 17.* Hic ad domum delinquentis mitti solet, ut omnia, quæ in defuncti vel delinquentis bonis inveniuntur, ne fiscus lædatur, describat & consignet. *l. 1. §. fin. de ventr. in poss. mitt. Peregrin. d. tr. lib. 5. tit. 1. n. 96.* Fit autem hæc annotatio proprie in *causis criminalibus*, propter quas bona confiscantur, *Suaretz recept. sent. sub lit. A. in verb. accusat. n. 34.* Describere autem est publicare, seu in patrimonium fisci referre, quod etiam signare dici posset, cum nimirum signa Cæsaris, Electoris, Regis, Principis, Comitis, & aliorum, quibus jus fisci competit, confiscandis rebus adscribuntur, appenduntur aut depinguntur. *Gylman. Symphor. supplic. Camer. part. 1. tit. 2. de reconv. n. 8. & 84.* Necesse autem est, ut hæc descriptio vel incorporatio post causæ cognitionem fiat, *Rebuff. Bart. in l. defensionis facultas. 7. C. de jur. fisci.* Et hujus descriptionis effectus est, ut delinquenti rerum administrationem adimat, *Bald. in l. non solum. 6. circa finem num. 3. ff. de rest. in integ.* 7 Notarius fisci & de descriptione bonorum.

Sequuntur & *Delatores*, qui bona vacantia, & quæcunque ad fiscum pertinentia denunciant *t. t. C. de delator.* qui & Accusatores dicuntur *l. Senatus. l. deferre. §. idem decreverunt. ff. de jur. fisci.* Est autem delatio secundum *Matth. Steph. de jurisd.* nihil aliud, quam accusatio secretò facta, de aliquo crimine per eum, cujus non interest, apud Superiorem, *C. inquisitionis, §. 1. de accus.* & habet locum in omnibus bonis, quæ quacunque ratione ad fiscum pervenire possunt; in quibusdam usque ad 20. *l. quæcunque 3. ff. de acquir. rer. dom.* in quibusdam, ut bonis vacantibus usque ad 4. annos denunciantur *l. 1. §. Divus ff. de jur. fisc.* & sufficit 8 Delatores.

sufficit in deferendo, si nomina delatorum & testium Schedulæ inscripta Judici tradantur, qui postea ex officio inquirere solet. Siquidem nemini suadendum, ut se, per denunciationem alicujus criminis, quoquo modo ponat in discrimen vitæ, famæ, vel honoris, etiamsi habeat scientiam perpetrati delicti, *l. 1. C. ut nemo invitus.* Facile enim contingeret, quod ita clare, ut in criminibus requiritur, delationem probare non posset, & ita in pœnam calumniæ sese petulanter præcipitem daret. *Angel. de malef. verb. & hoc tradito n. 11. per l. neminem 9. C. ex quib. caus. infam. irrog.* His addi possunt *exactores* bonorum fisco jam adjudicatorum, qui exactissime res fisci exigere, & exactorum rationem reddere tenentur, secus, si negligentes fuerint, aut falsum commiserint, manus ipsi amputantur, *Nov. 17. c. 8.* Tandem bona per Procuratorem fisci, ejus adjunctos & officiales, in fiscum redacta, à quæstoribus vel Præfectis sacri ærarii custodiuntur, qui ut plurimum ex magnatibus ipsi præficiebantur. *Sveton. in August. c. 49. Fest.*

9 Exactores.

Causæ autem per quas Fisco acquiritur, vel sunt *Civiles* vel *Criminales*, & utræque universales vel particulares. Universalis Civilis est, quando Fiscus vel ex testamento, vel ab intestato in totum jus, quod defunctus habuit, succedit. Per Institutionem succedit, ut quilibet alius heres, per testatorem in testamento legitime facto institutus, & hic nullis utitur privilegiis specialibus. Nam ubi non est specialiter privilegiatus, jure communi, ut quilibet alius privatus, utitur. *Gloss. in l. non putant. & ad l. neque ff. de ll.* Succedit deinde Fiscus universaliter, quando nulli proximi, agnati aut cognati, in ascendenti vel descendenti linea, in infinitum, vel etiam in collaterali, usque ad decimum gradum inclusive, aut etiam conjuges sunt superstites, ab intestato. Hoc fit nullo prorsus existente testamento, aut existente quidem, sed non jure, vel etiam irrito facto, vel si scriptus heres hereditatem adire aut noluerit, aut non potuerit, §. 1. *Inst. de hered. quæ ab intest. defer.* & ita defuncti bona nullum habent successorem: quam diu enim testamento heres speratur, vel alius proximior adest, tam diu de fisci successione frustra quæritur, *l. si testam. C. de testam.* Causa *particularis* Civilis est, quando Fiscus acquirit ex privilegiis specialibus, circa varios modos juris communis acquirendi sibi concessis. Ex his modis applicantur fisco pro dimidia parte ea bona, quæ in loco fisci, in loco publico, in monumento, aut etiam quocunque Cæsaris loco inveniuntur, §. *thesauros, 38. Inst. de rer. divis.* ita tamen, si fortuitò & non data ad id opera inveniantur, nec artibus magicis thesauros quis perscrutatus fuerit, *l. unic. C. de thesaur.* siquidem hoc casu totus ad fiscum devolveretur; quod etiam obtinet, si quis in *loco fisci* bona inveniat, & partem ad Fiscum pertinentem supprimat. *Constant. Harmenop. in*

10 Ex quibus causis Fiscus acquirat.

11 De Thesauris.

prompt. jur. Civ. lib. 3. tit. 8. In emptione & Venditione illud privilegium habet Fiscus, ut rem indivisibilem & communem invito socio vendere vel alienare possit. *L. multum interest C. de com. rer. alienat.* & procedunt hæc, etiamsi privatus majorem partem rei communis habeat, & sic minus, quod contra rationem esse videtur, attrahat ad se majus, *Sichard. ad L. sancimus. 34. §. sin autem, C. de donat. n. 9.* & quidem efficaciter ac irrevocabiliter, pro sibi debito, si videlicet Creditor cesset in solvendo, *L. venditionem 1. c. si prop. publ. pens. vend.* ut autem hæc subsistant quatuor glossa *in L. si quis C. de rescind. vendit.* requirit, 1. Quod debitor per biennium cessando solutionem protraxerit, 2. Ut publicè & sub hasta fiat distractio. 3. Ut res applicentur plus offerenti, 4. Ut bona fide, justo pretio, & cum autoritate superioris venditio fiat.

12 De jure fisci in re communi.

Si quis omnia sua bona donationis, venditionisque titulo in alium transferat, & postea mox delictum, ob quod bona confiscanda veniunt, committat, dum is ex brevitate temporis bona in fraudem fisci alienasse præsumitur, atque ita gesta per fiscum revocari possunt, *Bart. in L. post contractum 15. ff. de donat.* In *societate*, ut rem communem vendere, ita rem communem invito etiam socio oppignorare potest. *Gloss. in L. unic. C. si commun. res pign. dat. sit.* Licet propter nimiam avaritiam fisci ratio non adeo accurratè haberi debeat, *L. si quis suo. 13. C. de inoffic. testam.* in *pignoribus* tamen & *hypothecis* ipsius ratio habetur, atque ita ut fere semper tacitam hypothecam habeat, *L. auffertur 46. §. fiscus semper 3. ff. de jur. fisc.* & quidem in omnibus bonis privatorum, cum quibus contrahit. *Sichard. ad L. 1. C. quando liceat ab empt. reced. n. 10.* Cum publicus debitor in causis tributorum seu exactionum jure Asyli frui nequeat, hinc Episcopus vel Oeconomus loci, qui debitorem fiscalem recipit, fisco de suo satisfacere tenetur. *Novel. 17. c. 10.* & hoc propterea, quia nihil circa fiscum providentiæ intermittendum ab administratoribus, ne fisci fortuna inde decrescat. *Novel. 9. tit. 3.* Fiscus debitores suos, ante tempus in obligationibus definitum, flagitante ita necessitate publica, ad solutionem adigere potest, *L. 1. & ibi Bart. Cod. de condict. ex L. & Bald. eod.* ubi illud in specie ad conductores gabellarum refert, sed tamen ita, ut interusurium residui temporis præstet, & extenditur hoc ad debitores debitorum suorum, *L. non prius 4. C. quando fisc. vel. priv. debit. sui debit.* Fidejussores de judicio sisti, si requisitus Principalis, ut se sistat, non steterit, toties quoties id neglexerit, fisco ad pœnam tenentur, *Durand. in spec. tit. de accus. n. 15.* In debitis liquidis regulariter *compensationem* locum habere notum est, ut judiciorum strepitus frequens evitetur, *L. 21. ff. si cert. pet.* illud tamen in fisco non semper obtinet, quandoquidem fiscus, si

13 De alienatione in fraudem fisci.

14 De privil. in societate, pignoribus, hypothecis, tributis, & aliis obligationibus.

15 Compensatio contrà fiscum non hab locum.

rei à se venditæ pretium petat, emptor, sine ulla exceptione opposita, statim exsolvere tenetur; *L. si ex vendit. 7. C. de compens.* Acquirit sibi fiscus per impositiones varias, ex quibus sunt *Decimæ, Collectæ, Census, Vectigalia, Telonia, Gabellæ* seu *Portoria, Ripatica*, & similes præstationes, quæ ad fiscum & utilitatem publicam transferuntur, *C. unic. quæ sint regal. in usib. feud.*

Causæ criminales, ex quibus Fisco acquiritur, universales vel particulares sunt. Universales sunt, quando universa bona propter crimina delinquentis in fiscum rediguntur. Et quidem hoc propter majora delicta, quando non tantum bona publicantur, verum etiam corpus aliquando affligitur, quod locum habet in *crimine læsæ Majestatis humanæ*, quando videlicet in Papam aut Cæsaream Majestatem contra fidelitatem, tale crimen à subditis committitur, *A. B. Caroli IV. tit. 24.* Et non tantum in Papam & Imperatorem hoc crimen, sed & in Cardinales committitur, *Gigas in tr. de crim. læs. Maj. q. 5. n. 1.* quia sunt fratres Papæ, & quasi pars corporis ipsius, *Jul. Clar. §. læs. Maj. vers. quæro nunquid n. 4.* Sicut & in Imperii Romani Electores, *A. B. d. loc.* cum & ipsi pars corporis Cæsareæ Majestatis dicantur, *arg. L. quisquis 5. in princ.* Quod non tantum de corpore vel collegio toto, sed de singulis Electorum personis intelligitur, *A. B. d. tit. verb. seu alter eorum*; Et etiam quoad confiscationes bonorum ad inferiores Principes & Magistratus sese extendit. *Menoch. de arb. jud. quæst. cas. 316. n. 28. & 29.*

16 De crimine læsæ Majestatis vid. suprà, verb. Crimen læsæ Maj.

17 De hæresi, & aliis.

Item locum habet in crimine *hæresis. c. cum secundum 19. de hæret. in 6.* Idque propterea, quia vel ipsis Elementis injuriam facere videntur, *L. Arriani 5. vers. Manichæis. C. de hæret.* unde pestilentes dicuntur homines, *c. 2. §. adhæc de hæret. in 6.* Sic *Seneca* actionem de hæreticis valde laudat, & Socrates ait, quod nullæ graviores seditiones & tumultus quam ex religione exoriantur, quare & pœna ignis in illos statuitur, *Clar. lib. 5. sent. hæres. n. 7.* Interdicitur autem hæretico bonorum suorum administratio statim à die delicti, & ipso jure ea confiscata censentur; Sunt enim ita exosi hæretici, ut etiam locus, in quo conveniunt, publicetur, *l. quicunque §. univers. c. de hæret. & Manich.* Quod etiam ad domus privatorum extenditur, in quibus fiunt sacra mysteria absque Consensu & licentia Episcopi, *Novel. 58. §. sciant.* Fisco quoque causa acquirendi suppeditatur, si quis propter crimina vel delicta, in carcere detentus *se ipsum interficiat*: intellige, si incarceratus, de delicto capitali accusatus fuerit, & hoc vel aliquatenus probatum, vel is in eo deprehensus fuerit, quo casu pro confesso habetur, & metu pœnæ delicti se interfecisse præsumitur, *Farinac. part. 4. q. 128. n. 54. & 65. & 119.* Præterea si quis vel *falsam monetam* cudit, vel etiam exponit, ingens falsarius, & ideo ordinaria pœna, *L. Cornel. de fals.* nimirum confiscatione omnium bonorum plectitur, *L. 1. §. pœna falsi ff. ad Leg. Cornel. de fals.*

Fiscus quoque acquirit, quando Persona, quæ alias hæreditatem seu universa bona ex testamento, vel ab intestato habitura fuisset, incapax redditur, *Peregrin. tr. de jur. fisc. lib. 3. tit. 1. n. 1. & 2.* Fit autem quis incapax, quando vel ob sua, vel ob aliena, vel ob sua & aliena delicta inhabilis ad successionẽ redditur. Ob *propria delicta* incapacem se quis facit, cum crimen læsæ Majestatis, vel hæresis, vel tale, quod hæresin vel Majestatis læsionem sapiat, committit 2. Incapaces se reddunt ex proprio delicto illi, qui testamento legatum sibi adscripserunt, *L. 4. & l. fin. ff. de his quæ pro non script. hab.* 3. Mulieres, quæ intra tempus luctus ad secunda vota procedunt, *L. 1. & 2. C. de secund. nupt.* 4. Matres, quæ postquam tutelam liberorum suorum susceperunt, non redditis rationibus tutelæ, neque alio surrogato tutore, secundas ineunt nuptias, *Auth. eisdem C. de secund. nupt.* *Alieno delicto* incapaces redduntur filii eorum, qui læsæ Majestatis aut hæreseos crimen committunt, *d. l. quisquis 5. C. ad L. I. M. A. B. tit. 25.* Idem spurii, & filii ex nefario & incestuoso coitu nati, qui cum patrem non habere dicantur, fiscus quicquid, si legitime fuissent nati, ad illos ex parentum hereditate pervenisset, totum capit, *Auth. ex complexu C. de incest. nupt.*

Ob propria & aliena delicta incapax quis redditur, cum tacitum fideicommissum alicui incapaci relinquitur, *L. 1. C. de delat.* & hoc in tantum, ut ne parens ipsis quicquam possit tali modo relinquere, *Zas. in l. 3. ff. de edend.* Qui dicit, quod & propter dolum Parentis, & propter incapacitatem Prolis, fiscus ad illa bona admittatur. Succedit Fiscus in universa bona, & tunc, quando is, qui verus & legitimus heres est, *indignum* se hereditate facit. *L. portiones 21. L. tutorem 22. ff. & L. hæreditas 4. C. de his, quibus ut indig. auf. hered.* Indignum autem quis se facit, 1. si defuncti necem non ulciscatur, *l. si sequens 15. l. cum fisco 9. Cajus 22. ff. ad Syllan.* 2. si quis aliquem testari prohibuerit, per *l. 3. C. ad L. falcid.* 3. pro indigno reputatur is, quem testator, post testamentum legitime factum indignum esse voluit atque declaravit, *l. cum quidam. 12. ff. & l. hereditas 4. C. de his quib. ut indig.* 4. Si defunctum interfecerit, *l. his consequenter 18. §. 1. ff. famil. ercisc.* Quod & obtinet, si filius vel filia parentibus maledixerit, *Deuternom. 5. v. 16.* vel ipsius vitæ insidias struxerit. 5. Si contraveniat testamento defuncti, & non obtineat, indignus est, ut inde aliquid capiat, & hoc si testatorem testamentum facere non posse, vel non ex officio fecisse, vel non bene sanum fuisse, dicat, & ita contra personam testatoris calumnietur. *L. Titia in fin. & L. mater §. præterea ff. de inoff. testam.* 6. Causa dignitatis *ingratitudo* est, *L. in quibus X. de pœn.* & ibi *Dd.* Nemo siquidem magis indignus dici potest, quam qui *ingratitudinis* labe, ex qua omnia vitia,

tanquam

tanquam ex suo principio profluunt, adspersus, & adeò illa infectus est, ut beneficiorum acceptorum non recordetur, *c.* 1. §. *est & alia vers. item qui Dominum, quæ fuit prim. caus. benef. amitt.* 7. Si quis defuncti statum impugnare attentet, *l. si inimicitiæ. Decian. cons.* 85. 8. Si tutor pupillam ducat, *l.* 2. §. 1. *ff. de his quib. ut indign.* quibus addi possunt, & alii casus, qui in *tit. de his quib. ut indign. l.* 4. *& l. si quis C. de incest. nupt.* & sparsim in jure extant.

18 *De pœna delictorum particularium.* Ob delicta minora Fiscus etiam particulariter ex bonis delinquentium sibi acquirit: quod tum fit, cum ob delicta commissa à lege, Constitutionibus, Statutis, consuetudinibus, vel etiam Judicis arbitrio, pro varietate delictorum, locorum & temporum, certa & definita pœna sive mulcta, ad inferendum fisco, delinquentibus imponitur, quarum mulctarum, ob delictorum multitudinem, genera varia sunt. 1. Est, quando officialis ex eo officio, quod ipse gerit, aliquid emens, in quadruplum punitur, *l. non licet* 44. *ff. de contrah. emp.* 2. In casibus in *l.* 1. *princ. &* §. 1. *ff. de jur. fisci. l. fin. C. de litig. Novel.* 85. *cap.* 1. 2. *&* 3. *in l. ult. C. de sepulch. viol.* 3. Quando jus dicenti non obtemperatur, *l.* 2. *verbo mulcta, ff. si quis in jus.* 4. *in* §. *item lex Jul.* 4. *Inst. de publ. jud.* ubi ob stuprum commissum dimidia pars bonorum fisco adjudicatur. 5. Ob non solutum vectigal bona in commissum cadunt, *l. commissa ff. de publ. & Vectig. præstat.* 7. *C. de vectig. & commis.* 6. Domum conductam, in qua moneta adulterina fabricata est, prius igni combusto Monetario, ad fiscum pertinere docet, *l.* 1. *C. de fals. monet. Bald. in l.* 2. *eod.* 7. Omnes Magistratus Imperii, cum negligenter pœnas & mulctas, Constitutionum & Ordinationum Imperii, transgressoribus impositas, exigunt, aut etiam exactionem earum protelant, ipsi in pœnas, super hoc in dictis constitutionibus expressas, damnantur, *Constit. Pac. publ. de anno* 1548. von Poen der Uberfahrer dieser Ordnung. Reformation guter Policey zu Augspurg An. 1548. &c. Præterea cum hostibus Imperii, quis merces, arma & cœtera, quæ ipsis subsidio esse possunt, transportat, non tantum res ipsæ, sed etiam vasa, quibus continentur, plaustra & equi, quibus vehuntur, in confiscationis laqueos incidunt, *Boër. decis.* 178. *n.* 18. 20. 29. 31. 32. *Guid. Papæ quæst.* 437. *n.* 4. quibus adhuc plures addi possunt.

19 *In quibus casibus fisci successio cesset?* Sunt tamen casus non pauci, in quibus fiscalis illa successio non obtinet, ut 1. bona Feudalia Fisco non vindicantur, *Capit. Ferdinandi III. art.* 28. ibi: Wir gereden und versprechen auch / daß wir die Chur-Fürsten und Stände des Reichs / mit ihren angehörigen Lehen / sie seyen auch gelegen / wo sie wollen / wann deroselben Vasallen oder Unterthanen solche ex crimine læsæ Majestatis, oder sonsten verwirckt / nach ihrem Willen schalten und walten lassen / keines Wegs aber zum Kayserl. Fisco einziehen: Sed vel Domino aperiuntur, si feudum scilicet est novum, *arg.* 2. *F.* 24. §. *deniq.* 3. *verb. si tamen beneficium fuerit paternum;* aut paternum quidem, sed crimen hoc contra ipsum Dominum est admissum, 2. *Feud.* 24. §. *fin.* 2. *F.* 37. vel agnatis deferuntur, si scil. feudum antiquum, & crimen hoc non contra ipsum Dominum fuerit commissum, 2. *Feud.* 24. 37. *Carpz. part.* 3. *c.* 27. *def.* 1. *Struv. exerc. feud.* 15. *th.* 10. 13. *& seq.* In *Emphyteusi* quoque successio illa locum non habet, *l. cum dubitabatur,* 3. *C. de jur. Emphyt. l. non debet.* 74. *ff. de R. J. Jul. Clar. in* §. *Emphyteusis, quæst.* 29. *per tot.* qui distinguit inter Emphyteusin Ecclesiasticam & secularem, & inter eam, quæ transit ad extraneos heredes, quæ ad certum tempus, quæ nullo temporis termino circumscripta, quæ ad certam generationem, quæ perpetuò pro se & filiis, quæ simpliciter pro se & heredibus conceditur, *lib.* 4. *q.* 29. *per tot.* Secus erit, cum in concessione Emphyteusis nihil additur, aut expresse prohibetur, tenet, & ita observatum esse tradit *Fach. controv. l.* 9. *c.* 53. *vers. ergo &c.*

Non devolvuntur etiam ad Fiscum illa jura, quæ morte civili superveniente exspirant, & non nisi certis & definitis personis tributa sunt, *Bald. in l. in insulam* 42. *ff. solut. matrim.* Excluditur quoque à jure Patronatus *l. si in libertinum* 28. *in princ. Gigas tr. de crim. læs. Majest. fol.* 121. dissentientibus *Covar. lib.* 2. *var. resol. c.* 18. *n.* 6. *&* 7. *Cardin. cons.* 122. *Dec. consil.* 149. sed totum negotium decidendum venit ex voluntate concedentis, qui aut voluit transire ad extraneos heredes, vel illud concedere noluit, *Dias pract. crimin. c.* 124. *num.* 24. quod ex instrumentis super hoc datis cognosci potest. *Clar. lib.* 5. *pract. crimin.* §. *fin. q.* 78. *n.* 8. maxime cum conventio det legem contractui, *l.* 7. §. *quin imo* 5. *ff. de pactis.* Peculia, in quibus parens usumfructum habere non potest, omnia à confiscatione libera esse statuit, *l.* 3. *C. de bon. damnat.* quia filiis interdicta est omnis alienatio sine patris consensu, *l. fin.* §. *filiis C. de bon. quæ liber.* Hinc *Carol. Ruin. conclus.* 24. *n.* 6. concludit neque delinquendo ipsum alienare, sed apud ipsum remanere, perinde ac si filius hereditatem repudiasset, *d. l. fin. princ. vers. sancimus C. d. tit.* & ad fiscum non pervenire peculia quoquo etiam nomine vocari possint, satis docte ostendit *Andreas Fachin. lib.* 9. *controv. jur.* 47. 48. *&* 49. Deinde in confiscationem non veniunt bona futura & conditionalia, *l. si mandavero tibi.* 22. §. *si is cujus bona. ff. mandat.* sicut nec in confiscationem bonorum jus revocandi donationem mortis causa venit, *l. si mors.* 13. §. 1. *ff. de donat. inter vir. & uxor.* Quod & intelligendum de bonis, quæ testator in ultima sua voluntate expresse propter delicta non confiscari disposuit, *Jason. in l. filiusfamil.* 114. §. *Divi* 14. *n.* 10. *ff. de legat.* 1. Removetur etiam Fiscus, licet non in totum, pro parte tamen, ab hereditate delinquentis, si plures habeat liberos, *l. cum ratio.* 7. §. *si plures,* 3. *ff. de bon. damnat.* ubi *D. Hadr.* velle

se

se potius ampliare imperium hominum adjectione, quam pecuniarum copia, ait; *Roland. à Vall. consf.* 98. ita illud extendit, ut si judex contra liberos pro fisco judicet, sententia nulla sit. In *legitima* quoque Fiscus nihil habet juris, *d. l. cum ratio. ff. de bon. damnat. & Mantica de conject. ult. volunt. lib.* 7. *tit.* 11. *n.* 6. post multos alios, statuit, quod portio naturalis nullo modo liberis prohiberi possit, nisi in bonis maternis, ubi nihil filiis reservatur, *L. de bon. matern. C. de bon. proscript.* Libera denique est *dos* in confiscatione propter delictum Mariti, *Novel.* 134. *C.* 13. *vers. si verò mulieres habeant*, & hoc adeo verum, ut etiamsi Maritus committat crimen læsæ Majestatis, locum habeat. *Jul. Clar. d. q.* 78. *n.* 14. *Farin. decis. Rot. q.* 25. *n.* 111. Si verò Maritus Uxorem interficiat, dos ipsi eripitur, & parentibus, vel hæredibus redditur *L. si ab hostibus. §. fin. solut. matrim.* Sunt autem hæc de dote adventitia capienda, quæ mortua uxore apud Maritum remanet. *Ulpian. in fragm. tit. de dot.* secus in profectitia, quæ ad patrem redit, *L. jure succursum est.* 6. *ff. de jur. dot.* Cæteros casus, quibus fisci privilegium non attenditur, brevitatis gratia hic tractare, à proposito alienum est.

20 De actionibus fiscalibus. Restat ut de *actionibus viscalibus* pauca adhuc hic subjungantur. De jure communi Fiscales causæ olim fortiebantur forum apud Procuratorem Cæsaris, qui ordinarius judex erat in causis fiscalibus, *l.* 1. 2. & *tot. tit. ubi caus. fisc.* ita de hodierno Imperii Romani jure causæ Fisci Imperatoris ad Summum & Augustissimum Judicium Imperiale Aulicum & Cameram ordinariè pertinent, *O. C. part.* 2. *tit.* 20. §. *fin. Gail.* 1. *obs.* 1. *n.* 25. Inferiorum autem Statuum Fiscales, quilibet sui Principis aut Domini Aulam habet judicem. Et quamvis actor forum rei regulariter sequatur, in fisco tamen Imperatoris hoc non observatur, cum is reos ad ordinarium suum judicem trahat, *Dec. cons.* 700. *n.* 8. Agit autem fiscus, quandoque rei vindicatione, *L. Imperator Antonius* 12. *ff. de fideicommiss. libert.* quandoque petitione hereditatis, cum ut heres succedit, *L. item veniunt.* 20. §. *pridie.* §. *item.* & §. *fin. Dd. ad L. prædonis.* 46. *de pet. hered.* Quandoque actione in factum, si quis nomine solutionis, tributi, collectæ, vel jurium fisco vel Imperatori debitorum, ipsum aut ipsius administratorem in jure colligendi turbet & inquietet, minusque pacifice solvat, aut si Imperii Status Statum Imperii aut quemlibet alium privatum ad exteros judices citando vexaverit, R. A. *de Anno* 1572. §. Wo aber hinwider jemand. Quandoque interdicto, Uti possidetis, si videlicet in possessione collectandi esse, & in illa dilatione solutionis turbari se dicat, *Matth. de Afflict. decis.* 80. *n.* 3. & *decis.* 184. *n.* 4. *Jul. Clar. q.* 11. *n.* 3. Quandoque actione in factum rescissoria, ad revocationem alienationum & donationum in fraudem ipsius factarum. *L.* 1. §. 2. *L. hac in factum* 14. *ff. qui in fraud. cred.* Quandoque actione utili confessoria, quæ competit pro vectigalibus & aliis juribus fisco denegatis, *Bart. in L. si Publicanus* 4. §. *in omnibus vectigalibus ff. de publ. & Vectigal.* Quandoque conditione ex Canone vel Lege, *Gail. lib.* 2. *observ.* 86. *n.* 17. *Gylman in Symphor. tom.* 1. *part.* 2. *tit.* 11. *vot.* 4. *n.* 10. Et omnibus fere actionibus quibuscunque experiri quis potest, sive ordinariæ sive extraordinariæ ipsæ fuerint, summariè in iis procedendum, *O. C. part.* 2. *tit.* 20. §. *ult. Gail. lib.* 1. *obs.* 20. *n.* 5. Sed tamen ita, ut in ordinariis citatio præcedat, *Jul. Clar. lib.* 5. *pract. crim. q.* 31. *n.* 1. & *seq.*

Fischerey.

SUMMARIA.

1. *De piscationis jure antiquo libero, & moderno modificato.*
2. *Ratio & causa modificationis.*
3. *Modi piscandi prohibiti.*
4. *Prædio in feudum dato, etiam piscatio concessa videtur.*
5. *Concessa venatione piscationem non comprehendi.*
6. *Mortuo Vasallo pisces immissi pertinent ad ejus heredes.*
7. *De jure conductionis piscinæ.*
8. *De furto piscium.*
9. *De jure compiscandi.*
10. *De captura piscium per Mergos & Corvos.*
11. *De captura piscium in Dania.*
12. *De captura Balænarum.*
13. *De jura piscinarum apud Romanos.*

IN *R. I. de Anno* 1641. §. 48. prohibetur ne quis tempore belli piscinis aut piscaturæ ullum inferat damnum.

1 De piscationis jure antiquo libero, & moderno modificato. Piscatio, piscium captura, quamvis omnibus erat licita, §. 2. §. 12. *Inst. d. R. D.* Tamen postea idem, quod in venatione ferarum & aucupio, accidit & piscationi, & Principum propria facta, fluminaque ipsa inter Regalia relata sunt, 2. *Feud.* 56. Postquam enim Imperatores vindicare cœperunt omne id, quod populo olim competiit, etiam flumina ad populum olim pertinentia sua fecerunt, & sic illa, ut alia Imperii bona, ad principes, in quorum ditione continentur, quoad proprietatem & utilitatem pervenerunt. Hinc Imperator concedit communiter Ducibus, Marchionibus, Comitibus, in investituris Regalium, flumina publica, & piscatorum reditus, piscationes, aquagia & aquatica, vulgò Fisch-Zoll / Fischerey / Wasser / und Wasser-Laufften. *Bidenbach. q. Nob.* 13. *Consil. Argent. vol.* 2. *cons.* 62. *n.* 13. Ideoque reditus piscationum etiam inter Regalia refertur, *C.* 1. *quæ sint Regal. L. inter publica, de V. S.* Et qui reditus pisca-

piscationum in flumine habet, beneficio Principis, is Regalia fluminis habere censetur, *Gryphiand. de Inf. c.* 12. *num.* 8. & 13. Potuit autem à Summa Majestate ista facultas, seu jus capiendi pisces, quod antea jure gentium cujus libet occupantis erat, adimi & paulatim induci & statui, ut jus occupandi res, quæ sunt nullius, non omnibus, sed ob rationes civiles, & utilitatem publicam, soli Principi competeret, & cui ille id concederet. Eadem ratione jus piscandi privatis competens, limitare, circumscribere, & certis legibus temperare potest Princeps, prout ipsi proficuum visum fuerit; In quem finem etiam passim per Germaniam speciales Constitutiones & Ordinationes Piscatoriæ, Fisch-Ordnung/ promulgatæ sunt, *Ziegl. de jur. Majest. lib.* 2. *c.* 16.

2 Ratio & causa modificationis.

Sicuti certæ venationis & aucupii leges à Principe præscribuntur, ita etiam piscatio certis constitutionibus constringi solet, alias enim flumina & lacus piscibus facilius destituerentur, quam sylvæ feris & aer avibus, *Weihenegger. de Venat. c.* 6. *n.* 16. In Principis enim arbitrio erit, quamvis privatum sit flumen, modum præscribere, quomodo & quo tempore piscari liceat, cum & in iis, quæ *juris gentium* sunt, Principes, ad conservationem tendentes leges, ferre possunt, hoc enim modo non aufertur subditis Jus piscandi, sed tantum modificatur, ut eo non abutantur, prout in terminis statuit *Hier. Schurf. cons.* 18. *num.* 5. ubi tradit; justa ex causa Principem posse Senatui mandare, ut deponerent, vel deponi facerent hujusmodi insolita & prius inaudita instrumenta, excipulas, die grosse Reussen/ cum per hoc non tollatur seu auferatur jus piscandi; sed solum illud jus certum modificetur, & reducatur ad pristinum modum & usum piscandi, ratione publicæ utilitatis, in favorem pauperum & pagorum circumjacentium, ut scil. non abutantur eo, sed quod utantur eodem, prout antea consuetum & solitum fuerat.

Ut autem piscatio rite instituatur, à Principe Forma, modus, mensura retium solet determinari. In Principis enim arbitrio erit, modum præscribere, quamvis privatum sit flumen, quomodo & quo tempore piscari liceat. Nam & in iis, quæ juris Gentium sunt, Princeps, ad conservationem tendentes ferre Leges potest. *Besold. in verb.* Fischfang. Fit autem piscium captura varie, retibus nempe, sagenis, gargustiis, hamis, jaculis &c. *Mohr. de venat. p.* 1. *c.* 1. *n.* 15. Hinc ubivis fermè locorum solet præscribi modulus, Model des Fischzeugs/ Brätelmaß/ ne scil. retiá ad capiendos pisces nimis arcta fiant. Ad capiendos verò fundulos, Foxinos, cobites Grundlinge/ Schmerlen/ Erlitzer/ arctiora instrumenta piscatoria permittuntur, cum hi pisciculi alias capi non possent, & nunquam magni fierent, ut secundum normam præscriptam, des Fischmodels/ capi queant. Si tamen in ejusmodi retibus *lucii*, *Truttæ*, vel *barbæ juniores* capiantur, rursus dimittendi sunt. Excipiuntur & à nonnullis isti pisces, quos Satz-Sätzlinge/ vocant, nec in illis mensuram ita strictè observandam esse tradunt, cum hujusmodi pisces non propterea, ut ad victum consumantur & vendantur, sed ut crescant & multiplicentur in piscinas immittantur. *Krayss. ad Constit. Piscat. Bavar. lib.* 4. *tit.* 9. *art.* 3. & 5.

Ut modus piscandi etiam rectè observetur, Principes ea instrumenta Piscatoria, quæ ad devastationem piscium faciunt, prohibere solent. Sic modus piscandi illicitus est, qui fit certis artibus ad natatum eis impediendum, vel escis ad alliciendos vel enecandos pisces comparatis. *Mohr. de venat. p.* 1. *c.* 2. *n.* 63. *Sebast. Medic. de Venat. p.* 1. *q.* 10. *n.* 5. Est enim talis piscatio fraudulenta, & occiduntur vel capiuntur pisces in magna quantitate, quod tendit ad destitutionem piscium, hoc etiam Magnus Hetruriæ Dux in suo Ducatu prohibuit, prout testatur *Medic. d. l. in Gallia Nivernens. titulo de aquis flumin. & stagn. art.* 3. in eos, qui calcem, & huic similia pharmaca piscibus porrigunt, ex Regiis legibus animadvertendum esse sanciunt. Cui Nivernensium statuto non dissimilis locus est apud *Plinium lib.* 25. *H. Nat. c.* 8. ubi ait Piscatores radicem eam, quæ rotunda est, venenum terræ vocant, coramque nobis contusam immixta calce in mari spargunt, advolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant, quo argumento apparet calcem, Nivernensis Municipii statuto, non absque ratione piscatoribus interdictam. Pariter cum in turbido piscatio facilis, secundum vulgatum, in trüben Wassern ist gut fischen/ ac pisces tunc in magna copia capiuntur, quod devastationem aquarum causatur, optimo consilio talis piscatio prohibita. Præterea piscibus damnum infertur, quando cannabis & linum ad macerandum, durch Flachs und Hanffrösten/ vel aliæ materiæ pulverulentæ in aquas piscolas immittuntur, qua ratione pisces pereunt. *Anates* domesticas circa fluvios & piscinas alere non ubique licet, cum pisciculos plurimos devorare soleant, de quibus *Coler. in Oecon. lib.* 13. *c.* 14. Piscatio, quando pisces fœtificant, non instituenda, sic quoque de nocte piscari est prohibitum, quia pisces & cancri, propter lumen accensum, vel omnino recedunt, & alio se conferunt, vel lumen in copia sequuntur, sicque etiam in copia capiuntur, & quia hæc ad depopulationem piscium & cancrorum tendere solet, ideo talis nocturna piscatio est prohibita.

3 Modi piscandi prohibiti.

Si Princeps prædium alicui in feudum concedat, piscatio & flumina etiam concessa videntur, cum in eis certus proventus consistat, *Noe Meurers* Wasser-Recht *p.* 10. *qu.* 6. *Klock. vol.* 1. *cons.* 33. *n.* 16. & concesso castro vel territorio cum aquagiis aquaticis, mit Wassern und Wasserläuffen/ etiam flumina navigabilia venire in investitura tradit, *Mohr. de jur. venand. p.* 1. *c.* 8. *n.* 13. imo

4 Prædio in feudum dato etiam piscatio concessa videtur.

imo etiam in generali venditione contineri jus piscandi, tradit *Klock. vol.* 1. *conf.* 33. *num.* 16. & fundo vendito piscina quidem, non etiam pisces in piscina continentur: non magis quam pulli aut cætera animalia, quæ in fundo sunt *l.* 15. §. *fin. cum tribus ll. seqq. ff. de act. empt.*

5 Concessa venatione piscationem non comprehendi. Sub venatione tamen in specie sic dicta, piscatio non comprehenditur, quarum ratio plane diversa; pisces quippe in mari & fluminibus, instar fructuum pendentium, pars maris & fluminum esse censentur, feras autem bestias partem fundi esse nemo affirmaverit, *Harpprecht. ad* §. 12. *Inst. de R. D.* Si Ministerio naturæ aqua augeatur, augetur & jus piscandi, secus si facto hominis hoc fiat.

6 Mortuo vasallo pisces immissi pertinent ad ejus heredes. Defuncto Vasallo, pisces, fructificationis causa stagno immissi, cedunt heredibus ejus, si mortuus sit eo tempore, quo stagnum mox est piscabile, plerumque enim piscatio elapso demum triennii spatio fieri solet, & iniquum videretur, piscibus privare heredes Vasalli, qui eos stagno immisit, omnemque diligentiam & curam circa horum multiplicationem per longum tempus adhibuit. *Hart. Pistor. p.* 1. *qu.* 24. *n.* 67. Quamvis enim secundum dispositionem juris civilis non inepte quis dixerit, pisces in stagno, pro rata temporis, quo jus possessoris constitit, inter heredes & novum possessorem dividendos, *l.* 7. §. *divortio. ff. solut. matrim.* idque eo magis, quod de piscibus in jure feudali nihil expresse dispositum: attamen in multis locis receptum, ut si mortis tempus magis fuerit propinquum piscationi, quam illi tempori quo pisces primum stagno fuerunt immissi, ad hæredes Vasalli aut Possessoris pertineant *Berl. p.* 3. *conclus.* 45. *n.* 25. Propinquius autem quando est tempus mortis possessoris injectioni piscium in stagnum quam piscationi, pisces una cum stagno ad novum possessorem pertinent, *Carpzov. p.* 3. *const.* 32. *d.* 26. Pisces autem, custodiæ saltem causa in piscinam conjecti, rebus recte annumerantur, & ad defuncti Vasalli heredes pertinent, *l.* 15. *ff. de act. empt.* habentur enim ejusmodi pisces pro re mobili, & ad perpetuam utilitatem fundi non pertinent, sicut illi, qui prolificandi causa illic perpetuo manent, *Rosenth. de feud. cap.* 10. *conclus.* 42. *num.* 61. Impensas vero in piscinam noviter confectam heredibus Vasalli restituendas esse tradit, *Knipschild. de obligat. Dom. erga vasall. p.* 172. Quod si cui ususfructus piscinæ constitutus sit, is pisces exinde capere & consumere potest, modo alios substituat, *l.* 62. §. *in vivariis. ff. de usufr. Cæpoll. lib.* 2. *c.* 42. *n.* 6.

7 De jure conductoris piscinæ. Sed nec *conductor* piscinæ potest simul capere omnes, & sic totum piscatum destruere, nisi specialiter ita cautum, vel consuetudine receptum, *Cæpoll. d. c.* 42. *in fin.* Similiter pisces in stagno pro fructificatione immissi à fideicommissi possessore capi possunt, modo alii substituantur. *Knipschild. de fideicom. c.* 10. *n.* 85.

Qui ex piscinis, lacubus, seu Vivariis, aus Teichen / Weihern / Heldern und andern beschlossenen Wassern / pisces capiunt, non minus ac alii fures, pro qualitate delicti, laqueo puniuntur, *Ord. Crim. Caroli V. art.* 169. 8 De furto piscium. Qui vero in alienis rivis, aquis & fluminibus non inclusis, in fliessenden und gehegten Wassern und Bächen / pisces capiunt, arbitrariè puniuntur, *d. art.* 169. in verbis: So aber einer aus einem fliessenden umgefangenen Wasser Fische fienge / das einem andern zustünde / der ist an seinem Leibe oder Gut / nach Gelegenheit oder Gestalt des Fischers / der Person und Sachen / nach Rath der Rechts-verständigen zu straffen. Quæ omnia locum quoque habent in *furibus Cancrorum*, cum eadem hic militet ratio, parumque interesse videtur, an piscator temerarius pisces aut Cancros ex flumine alieno abstulerit. Utroque enim casu jus piscandi turbatur, & furtum committitur, *Matth. Stephan. in Not. ad art.* 169. *in fin. O. C.*

9 De jure compiscandi. Sicut autem convenandi, ita etiam datur *jus compiscandi*, illudque præjudiciis Cameralibus fulcitur. *Diether. in addit. ad Thes. Pract. Besold. vocabulo* Fischerey; & ab uno ad alterum horum procedit argumentatio. Qui vero jus piscandi cumulative præscripsit, Compossessorem prohibere nequit, *Klock. cons.* 23. *n.* 10. Nec etiã poterit aliis instrumentis compiscationem instituere, quam qualiter & quatenus, item & quibus instrumentis in piscando usus fuerit & præscripserit. Ut si in piscando hamo & minutis retibus tantum usus fuerit, mit Angeln / Handgarn / Klippen / Reussen / Körben / non poterit postea adhibere magnum rete, das grosse Garn. Præscriptio enim stricti juris est, & de similibus ad similia non extenditur, quinimo etsi præscribatur in uno capitulo, non tamen præscribitur in alio. *Cap. auditis, juncta Gloss. in verbo interruptione & Cap. cum olim de præscript.* per quæ jura dicit *Panorm. in cons.* 17. *col.* 4. quod tantum præscribatur, quantum possidetur.

10 De captura piscium per mergos & corvos. Quemadmodum etiam *Falconibus* capiuntur aves, ita mergus cicur assuefieri potest, ut pisces pastus ad Dominum revertatur, hinc cum iis eadem juris est dispositio. Et *Sinarum* populi prægrandes & domesticos alunt corvos capiendis piscibus assuetos. Eorum colla ita nodo laxo constringunt, ut respiratione neutiquam interclusa cibos tamen transmittere ac deglutire nequaquam valeant. Ita è caveis dimissi admirabili solertia sese in aquas immergunt, pisciculos minutos ore conceptos, majores autem rostro apprehensos domum, unde abiere, identidem referunt, quoad solutis omnino faucibus ad satietatem ipsi quoque pascantur. *Drexel. in aurifod. p.* 162. Castores & Lutræ, Biber und Fisch-Otter / licet in aquis versentur, & piscibus vivant, tamen eorum captura non ad dominium piscationis, sed venationis pertinet, tanquam species venationis, *Knipschild. de Civit. Imp. l.* 2. *c.* 7. *n.* 68. In quibusdam locis Castrorum & fibrorum partes

extremæ, Biberschwäntze und Füße / cum inter edilia referantur, ad Aulam debent præsentari.

11 De copia piscium in Dania. Daniæ Regnum, præ omnibus ferme locis abundat piscibus, ut Legatus aliquando, in concertatione Legatorum de cujusque præeminentia sponsionem obtulerit: si ex unius Regis etiam potentissimi bonis & ditionibus divenditis comparentur lignea vascula, posse omnia & singula Regem Daniæ uno tempore tribus generibus piscium implere, *Jonas Kolding. in descript. Dan. p. 2.* Ideoque divitiis abundat Dania propter piscationem, quæ quotannis in Sconia exercetur, ad quam omnium circumquaque nationum negotiatores properantes aurum & argentum & cætera pretiosa illuc deferunt.

12 De captura Balænarum. Belgæ capturam *balænarum*, den Walfisch-Fang / in Oceano elocare solent, ubi in stupenda magnitudine capiuntur, ex quibus postea aliquot mille tonnas adipis conficiunt, *Buchner. de jur. aquat. §. 78.* Islandos, aliosque Insulanos pisces indurare, & alicubi pro pane uti, refert, *Pompon. Mela lib. 1. fol. 61. Pet. Berl. L. 3. comment. in Berga.*

13 De cura piscinarum apud Romanos. Quanto studio & sumptu *Romani* olim piscinas ædificaverint, hisce temporibus vix credere licet. *Lucullus* ditissimus Romanorum architecto permisit, ut pecuniam consumeret, dummodo piscinam in Bajano ad finem perduceret. Ubi ad piscium receptacula juxta Neapolim montem excidit, cujus hæres M. Cato Uticensis pisces de piscina ejus quadraginta millibus vendidit. *Varro L. 3. de re Rust. c. 16.* ***Ostrearum*** vivaria primus Sergius, reliquorum piscium Licinius Muræna primus habuit; ***Murænarum*** vivaria Cajus Hirtius excogitavit, qui Cænis triumphalibus Dictatoris Cæsaris, sex millia Murænarum mutua appendit & dedit ad pondus. Vedius Pollio immanissimus, cum piscinas magno studio coleret, volebat servos occidere, eosque piscibus vorandos præbere, ut hominum cruore pasti delicatiores essent. Crassus Murænam ut filiam atratus luxit, tumuloque condidit, & cum aliquando Domitius in hunc dixisset: *Stulte Crasse, Murænam flevisti mortuam*, ad hæc respondens Crassus: Equidem, *inquit*, ob bestiæ mortem flevi, tu verò ne quidem ob tres uxores, quas terræ mandasti. *Peller. ad Klock. de ærar. lib. 2. c. 5. n. 43. Leisser. in Jur. Georg. Lib. 3. cap. 14. pag. 596. & seqq.*

Fluchen. vide verbo Eid.

Flucht.

IN *Ord. Crim. Caroli V. art. 25.* circa fugam disponitur, quod nimirum illa sit indicium ad torturam, si scilicet delatus fuga, quæ consciam fere arguit mentem, sibi consulere voluerit: eamque arripere paraverit, aut fugiens apprehensus sit, *h. art. 25. vers.* Zum siebenden / so jemand einer Missethat halber flüchtig würde. *L. ult. ff. de quæst. Dd. in L. Cornelia ff. ad SC. Syllan. Clar. quæst. 21. vers. fuga delinquentis. ibi: aut verò. Menoch. lib. 2. de arbit. jud. quæst. cas. 301.* Quin & fuga sociorum facit indicium contra inquisitum, *Grammat. decis. 11. n. 14.* Fuga sane fugientem accusat, & in suspicionem sceleris adducit, *Novell. 53. cap. 4. §. igitur l. 3. §. si ad diem. 7. de re milit. L. impuberibus. 7. §. præterea. 2. de susp. tut. Farinac. lib. 1. prax. crim. q. 48.* Adeoque ex fuga, post delictum publice notum, sed ante accusationem aut inquisitionem institutam, à reo parata, oritur indicium ad torturam, §. *si verò. Nov. de exhib. reis.* Si alia indicia; atque etiam vel sola fama concurrat, & fugiens per loca insueta & insolita aufugerit, *Cothm. d. resp. 12. n. 190. & seq.* Sed tamen non tam fugam, quam animum fugientis inspici oportet. *L. quod si fugitivus. §. item apud Mediolanenses ff. de ædilit. edict. Cothm. d. loc.* Quid enim, si quis justo timore, vel suspicione vehementi accusationis vel inquisitionis institutæ, aut etiam futuræ inductus: aut si quis per alios compertum habeat, quod mox in vincula conjiciendus sit, aut etiam judicis sævitiam, aut potentiam inimicorum, aut falsos testes veritus, fugæ se dedat, etiam tum cum esset in manibus lictorum? Sane veniam hic mereri debet, *arg. L. Cornel. 25. §. præterea. l. ad SC. Syll. Zanger. de quæst. & tortur. cap. 2. n. 34. & seqq. Matth. Coler. resp. 7. n. 71. & seqq.*

Fœdera. vid. suprà verb. Bündnüß.

Fortification.

S U M M A R I A.

1. *Quid sit fortalitium & cui competat ejus exstructio?*
2. *De præfectis fortalitiorum.*
3. *De jure Statuum Imperii.*
4. *De praxi hodierna.*
5. *Quomodo comparentur fortalitia.*
6. *Fortalitiorum incommoda.*
7. *Subditi ad fortalitia tenentur contribuere & dare propria bona.*
8. *De fortalitiis in montibus altis.*
9. *Quando liceat dedere fortalitium obsessum.*
10. *An Universitatibus sive Academiis commodus in fortalitiis locus.*
11. *Quod Principi circa sacros Calices & ornamenta licet in extrema necessitate, etiam id in ipsa templa licebit.*

1 Quid sit fortalitium, & cui competat ejus exstructio. DE Fortalitiis agitur in *R. I. de Anno 1535. §. 57. & quædam dicta supra* verbo Adel / *fol. 212. & seqq.* Est autem fortalitium locus contra incursum hostium

um munitus, seu explicatus, locus natura vel arte, vallo, aggeribus, muris, fossis, aquis, in communem imperantium & parentium salutem atque securitatem cinctus; itaque fortalitia plerumque castra fortia appellantur, maxime in locis limitrophis ac in confinibus inimicorum posita, sive in fronteria, quæ ultima pars territorii dicitur, vulgo in der Frontier/ ad quam usque inclusive territorium extenditur, ideo dicta, quia frontem facit contra aliud territorium. *Guid. Papæ Sing.* 176. Jus autem ea exstruendi competit supremæ potestati, *Fritsch. de jur. fortal. cap.* 4. *Sueder. I.P. part. spec. sect.* 1. *cap.* 29. *n.* 2. Quæ inserviendo publicæ saluti hoc ipso effectum juris sui exserit, & frustra à natura & industria nobis bona essent communicata, si spoliantem vi repellere non liceret. Cujus equidem nullum tutius remedium invenerunt, quam ut Civitates contra omnem vim muro, vallo, fossa cingerent atque munirent. Et quid ni animum applicarent ad firmandas civitates modis artificialibus, cum ipsa natura, provida rerum omnium administratrix, Provincias distinxerit inter se & sepserit, nunc rupibus, veluti altissimis mœnibus, nunc intersitis sylvis & paludibus, nunc interfusis amnibus & fluviis, nunc interjectis Oceani fluctibus, ut immensam dominandi libidinem his obstaculis refrænaret. Quæ naturalium limitum propugnacula dum efficere non potuerunt, quin ea insatiabilis regnandi cupiditas perrumperet, eo cogitationes dirigendæ fuere, quò obices alii humani cordis ambitioni ponerentur. Quod autem fortalitiorum exstructionem nonnulli proscribant, hoc minus recte fieri, & curiose, magis quam fructuose, dum temporum vices hominumque ingenia uno eodemque modo considerant.

2 De præfectis fortalitiorum.

Ne autem *Præfecti fortalitiorum* illecti spe regnandi aliquid tentent contra Principem, vel perfide in partes hostium, traditis custodiis, transeant: idcirco mores eorũ, & fidem sedulò indagabit: præficiet fama optima & fide constanti præditos, nec novarum rerũ cupidos; & ut ansa ipsis talia perpetrandi præcidatur, mutationes quotannis, vel biennio instituet, ne scilicet eorum perfidia radices ibidem agat, quæ deinde evelli nequeant.

3 De jure Statuum Imperii.

Status Imperii vigore Superioritatis territorialis licet jus muniendi ac Civitatis muros fabricandi sibi vendicant, *R. I. de Anno* 1567. §. Wiewol wir nun. *Kyllinger de Ganerb. discurs.* 4. *n.* 147. *Klock. de contrib. c.* 9. *n.* 23. & allegatur ab iisdem *Instrum. Pacis art.* 8. *vers. gaudeant, verb. nova munimenta*, nec non *Capit. Leopold.* §. 13. *in fin.* Quod tamen Status Imperii sine consensu Imperatoris jus extruendi fortalitia exercere nequeant, tradit *Coler. de jur. Imp. Germ. sect.* 26. *Arnis. de jur. Majest. lib.* 2. *cap.* 5. quia certum est jus extruendi munimenta Regium jus esse, & ad solum Principem vel eum, qui jura Majestatis habet, pertinere, *Fritsch. d. loc. de jur. fortalit. cap.* 4. & ex eo *Sueder. d. loc. cap.* 29. Quamvis id limitare conetur, si munitiones extruantur, defensionis gratia, non ad alterius æmulationem aut molestiam, nec contra alterius Status privilegium. Alias enim per mandatum S. C. demolitio injungitur, *Fritsch. in Manual. verb. Fortalitium.* Respectus tamen Imperatoriæ Majestati debitus potius requisitionem consensus exigit, atque magis firmatur ex eo, quod omnes fatentur, contra privilegium Imperatoris alicui datum, non licere alteri fortalitium erigere, & quod in *Instrumento pacis art.* 10. Reginæ Regnoque Sueciæ specialiter sit concessum, ut Portum Wismariensem, & cætera loca pro lubitu munimentis & præsidiis possit firmare. Quamvis Imperator in territoriis Statuum ipsis invitis, ne quidem belli tempore vel fortalitia nova extruere, vel vetera reparare possit. *Cap. Leopold.* §. 13. *Rhet. in I. P. lib.* 2. *tit.* 2. §. 27. Videndum tamen ne contra privilegium alterius Status ædificent. Multæ enim Civitates Imperiales, aliique Status, singulari privilegio ab Imperatore obtinuerunt, ut prope ipsorum territoria nemini liceat castra vel arces aut fortalitia ædificare, *Gail. l.* 2. *obs.* 69. *n.* 24. Sic ad Spirensem Civitatem intra milliaria tria non licet fortalitium exstruere, *Kyling. d. l. n.* 163. De Lubeca idem testatur *Crantzius* 7. *Vandal.* 33. Norimberga à Carolo IV. privilegio adquisivit; Daß keinem frey stünde in einer Meil Wegs/ gerings um die Stadt/ Marck oder Festen auffzurichten oder zu bauen/ *Goldast. tom.* 2. Reichs-Satzung *p.* 66. *Limn. de I. P. L.* 4. *C.* 8. *n.* 23. Eo enim ipso quod Civitates inter Status Imperii receptæ, libera in Civitatem ejusque Subditos jurisdictione donatæ sunt, nec minus in Civitate, ac Princeps in suis ditionibus, jura territorialia, die Landes-Ober- und Herrlichkeit/ exercere intelliguntur, *Matth. Stephan. cap.* 7. *n.* 186. *Wehn. pr. obs. verb.* Landes-Fürstl. Obrigkeit. *p.* 642.

Mores hodierni nemini facultatem concedunt castella ædificandi, nisi requisito prius consensu illius, cui potestas hæc ordinarie inhæret, ne dum è voluntate uniuscujusque illud penderet, seditionum & turbarum ansa eo ipso suppeditaretur. Inter arcana dominationis apud Romanos refert *Clapmarius de arcan. Rerump. l.* 3. Quod nulli ex Patriciis in munito loco ædificare, nec in arce aut Capitolio habitare permissum fuerit: Quemadmodum & Valerius Consul ex eo solo, *teste Livio L.* 2. in suspicionem affectati regni venit, quia in summa ædificabat Velia. De Pisone *vid. Tacitum l.* 3. *Annal.* In Hispania nemini licet ædificare castrum, nisi cui id Rex aut Princeps concessit; *Gomez. in L. Tauri* 46. *n.* 14. Moschi atque Orientis & Africæ Reges, nec Rusticas domos ac Prætoria turribus aut propugnaculis, ac ne vix quidem vallo fossave muniri patiuntur, *Bodin. de Republ. l.* 5. *c.* 5. Nec destituitur ratione ejusmodi prohibitio, quod si enim pri-

4 De praxi hodierna.

privati fortalitium extruant, aut jugum superioris excutiendi animum præ se ferunt, aut certe ejusdem Domini æmuli fieri tentant, quam suscipionem adauget dominandi libido, quæ natura quasi hominibus innata. Hinc arces & munimenta Magnatum ambitionis aggeres merito vocantur. Etenim defectionem meditantur munitis urbibus instructi; dum easdem veluti moles furentibus aquis objicere licet, invitat ad peccandum rebellandi securitas: siquidem haud raro unius nec admodum famosæ urbis obsidio acerrimos exercitus trivit, & immania diffluit consilia. Unde Henricus II. Angliæ Rex omnes procerum arces mœnibus nudavit; quod & Græci, dirutis suspectarum urbium muris, facere soliti sunt. In Neapolitano Regno motus non desiere, priusquam arcibus plerisque eversis Magnatum robur varia Regum arte elideretur. *Forstner. in Not. ad Tac. l. 2. annal. p.* 248. In Germania docent hoc præteritæ Imperii Calamitates, totque rudera arcium & munitionum deletarum, quæ Prædonum & pacis publicæ turbatorum fuere receptacula, *Limn. de I. P. l. 4. cap.* 8. *n.* 219. Uti verò in amore & prono affectu subditorum maximum Imperantibus est munimentum, ita, ubi ipsorum animos intravit parendi dedignatio, nullum ad insolentiam ac petulantiam illorum frenandam paratius est remedium, quam munitas in territorio excitare arces, & hinc Galli in Civitatibus *Citadellas*, ut vocant, erigunt, ex quibus totam Civitatem redigere in ordinem, ipsumque hostem jam Civitatem ingressum iterum expellere possunt. Quod enim clypei & arma singulis, hoc præstant universis Fortalitia seu Munimenta, quibus provincia defenditur, quæque receptaculum & refugium tutum præbent militibus atque Civibus, eorumque usus est antiquissimus, *Judic. 6. v. 2. & cap. 9. vers.* 46. Ut maxime obsit sæpe Reipublicæ, talium usu carere, *Althus. in politic. c. 24. n. 45. Richter. axiom. Hist.* 232. *Speid. in verb.* Vestung. ubi ex Joanne Olerino ex Ethographia Mundi *p. 4. fol.* 77. sequentia refert: Es trennen sich die Politici in dieser Frag/ ob die Vestungē nützlich/also daß etliche alle Vestungen tadlen/ und sie vieles Bösen beschuldigen / die andere aber die Nothwendigkeit und Nutzbarkeit stattlich und gründlich erwiesen. Diejenige/ so da schreiben/ daß man die grosse Städt/ Schlösser/ Burge/ Castell/ nicht mit Mauren/ Wällen/ Gräben/ Pasteyen/ Rondellen verwahren solle/ unter welchen Machiavellus der fürnehmste ist / die führen solche Gründe zu Behaubtung ihrer falschen Meinung: **Erstlichen** / daß solche Vestungen dem Lande mehr Schaden als ersprüßlichen Nutzen bringen. **Zum Andern**/ daß sich die Inwohner auff solche Vestungen allzusehr verlassen/und verzagte Männer drüber werden/ die kein Hertz im Leibe haben / daß sie dem Feind dürffen unter die Augen tretten/ sondern vermeinen / daß ihr Heyl / ihr Leib und Leben / ihr Gut und Blut / in denen Mauren/ Wällen und Gräben verwahret werde/ *Plato 6. de legib. Bodin. de Republic. lib. 5. cap.* 5. Dannenhero/ als Cleomenes, der Großmüthigste Held und Kriegs-Fürst/ eine Stadt ansahe/ welche nicht allein von Natur bevestet / sondern auch von Menschen-Händen gewaltig starck verwahret ward/ da sagte er: O Muliebres latebras! O der vesten Hölen / darinnen ein Hauffen faule/ hasensüchtige / weibische und forchtsame Männer verborgen liegen. **Zum dritten** / daß der Spartaner Gesetz von vielen gerühmet wird / welche keine Mauren haben bauen wollen / welche Gewohnheit der hochweise Gesetzgeber der Lacedæmonier höchlich lobet / und spricht: Daß die jenige Stadt die allervesteste seye / welche nicht mit steinern Mauren/ sondern mit behertzigten Männern verwahret/ umringet und besetzet seye/ *Plutarch. in vit. Lycurgi. Nicol. Cragius. lib. 3. de Repub. Laced. p.* 326. Und die Lacedæmonier haben klare Gesetze gehabt: Sparta muros ne habeat. **Zum vierdten** / führen sie dessen Exempla ein/ und sprechen/ daß Negus, der großmächtige König in Indien und Mohrenland / allezeit in Gezelten sich auffgehalten habe/ und kein einiges Schloß noch Vestung in solchem grossen weit und breiten Königreichen gehabt / als nur das/ welches/ wie *Franciscus Alvarez. lib. 2. Disc. cap.* 24. erzehlet/ von seinen Vorfahren / auff dem hohen Berge Anga gebauet ist/ auff welchem die Fürsten in scharffer Disciplin erzogen werden / damit sie nicht den gemeinen Pöbel durch Auffruhr abreissen vom Gehorsam und Unterthänigkeit / damit sie dem König verpflichtet seyn. Neben dem sagen sie/ daß auch im Weltberühmten und vesten Königreich in Engelland wenig Städte Mauren haben / und nicht vest noch wehrlich seyn / wie auch der Hertzog Friedrich zu Würtenberg in seiner Baadenfahrt *p.* 16. bezeuget. **Zum Fünfften**/ führen sie den weisen Platonem ein/ *lib. 6. de legib.* welcher schreibet/ magis mihi ferrea & ærea, quam lapidea & terrea probantur mœnia: Das ist; ich halte mehr von eysernen und stählernen Brustwehren/als von einer leimern und steinernen Mauren. **Zum Sechsten**/ geben sie für / daß bevoraus zu diesen Zeiten die Vestungen nicht allein unnützlich / sondern auch schädlich seynd / weil das grosse Geschütz und die Petarden erdacht/für welcher Gewalt kein Schloß noch Vestung sich retten könne. **Zum Siebenden**/ sagen sie / daß ein Schloß oder Vestung leichtlich kan verlohren werden / und wo es der Feind einnehme / daß er alsdann aus derselben die Stadt beschiessen / und sie in Grund tilgen könne; **Zum Achten**/ sprechen sie / daß die Erbauung der Vestungen/welche ohne grossen Unkosten nicht abgehen können/nicht allein die Herrschafft/ sondern auch die Unterthanen mächtig beschweren; **Zum Neunten** / geben sie für/ daß vor Zeiten die mächtigsten Regenten/

Kayser

Käyser und Fürsten/ ihre Vestungen haben einreissen lassen/ wie Octavianus, Fregosius, und Guido Ubaldus berühmte Kriegs-Fürsten gethan haben. Zum Zehenden/ sagen sie/ daß keine Vestung so starck/ und veste seye/ die da nicht könne erobert werden/ wann nur ein Esel mit Gold beladen hinein kommen möge/ wie Philippus der König in Macedonien solle gesagt haben.

Obwohl nun angezogene Rationes und Gründe einem Unerfahrnen gar köstlich/ und wohl bedacht scheinen; so erweisen doch die andern viel gründlicher/ daß nicht allein allen Herrschafften Vestungen zu bauen frey stehe/ sondern auch dieselbigen treulichen zu rathen seynd.

Dann daß solches nicht unrecht/ sondern vergünstiget seye/ und frey stehe/ das bezeugen erstlichen in H. Schrifft viel Gottselige Könige im Alten Testament/ welche manche veste Stadt im Jüdischen Land erbauet haben; Als Rehobeam 2. *Chron.* 11. Asa 2. *Chron.* 14. Josaphat 2. *Chron.* 17. Joatham 2. *Chron.* 27. und Ezechias 2. *Chron.* 32. **Fürs ander**/ so liest man/ daß auch die alleräleste Städt mit Mauren umringet gewesen/ wie *Josephus lib.* 6. *cap.* 6. bezeuget von der Haubtstadt im Jüdischen Land Jerusalem/ und *Cœlius lib.* 8. *cap.* 12. von der Stadt Babylon/ welche eine Mauer umhergehabt/ die da 385. Stadia lang gewesen/ so dick/ daß die Wägen/ so da einander darauff begegnet/ gar raumlich einander haben ausweichen können.

Zum dritten/ so lernet uns auch die Natur Vestungen auffzubauen/ dann haben nicht erstlichen die wilden Thiere ihre Hölen? Haben sie nicht in Gehöltzen ihren sonderlichen Auffenthalt? Suchen sie nicht sichere Oerter/ dahin sie sich wider die Feinde verkriechen können? Haben nicht auch für andern die Vögel auff hohen Bäumen/ oder auff Thürnen/ oder auff grossen erhöchten Gebäuen/ ihre Nester/ ja suchen sie nicht offtmahls heimliche verborgene Winckel aus/ dahin sie sich begeben? Ich auch nicht fürs dritte offenbahr und am Tage/ daß an vielen Orten die Natur selber etliche Städt und Schlösser mit Sümpffen/ Flüssen und hohem Gebürge vest machet/ *Greg. Tholosan. lib.* 2. *de Republ. cap.* 1. *Veget. lib.* 2. *de militari. cap.* 1. & *lib.* 4. So wird ja **fürs vierdte**/ kein einig Hauß gefunden/ daß da nicht mit Wänden/ Thüren/ Schlössern verwahret wäre/ über das/ so bedecken/ und beschützen wir ja **fürs fünffte**/ unsere Leiber mit Schildt und Waffen/ warum solte man nicht auch die Städt wider den Einfall der Feinde mit Mauren umringen? *Jun. quæst.* 64. *part.* 2. *mebr.* 2. Und **fürs sechste**/ so gibt ja die Vernunfft/ daß nicht allein etlicher/ sondern aller und jeder Inwohner Haab und Güter/ Weib und Kinder/ Gold und Silber/ Paarschafft und Einkommen/ für der Feind Einfall/ Rauben und Plündern solle gesichert seyn/ welches dann ohne Mauren nicht versichert seyn kan/ noch bleiben. *Reusner. Art. Strat. l.* 2. *c.* 26.

Zum vierdten/ so werden auch die Regenten in Provintzien und Landschafften im Recht schrifftlich ermahnet/ daß sie ihre Unterthanen darzu ernstlich anhalten/ daß ein jede Stadt entweder eine neue Maure solle umherziehen und auffführen/ oder aber die alten vester und besser machen/ *lib.* 8. *Calend. tit.* 12.

Zum fünfften/ so bezeuget Aristoteles *Polit.* 7. *cap.* 11. daß die Mauren und hohe Wälle einer Stadt eine sonderliche Zierde und Herrlichkeit machen.

Zum sechsten/ so bezeugets auch die Art der Sprachen/ dann eine Stadt heisset in Lateinischer Sprach oppidum, à murorum oppositione, daß es bemaurete Inwohner seynd/ zum Unterschied der Dörffer/ die da keine Mauren haben/ und dannenhero haben die Mauren sonderliche Privilegia und Freyheiten/ daß man sie hoch hält/ und das Gesetz gebeut/ diejenigen am Leben zu straffen/ so da die Mauren verletzen und beschädigen: Und Romulus hat ein Gebott lassen außgehen/ daß niemand über die Mauren/ sondern ein jeder durch die Pforten der Thor ein und ausgehen solle.

Daß sind die Rationes und Gründe der Politicorum, damit sie erweisen/ daß es unverbotten seye Vestungen zu bauen. Daß es aber auch rathsam seye/ dessen zeigen sie folgende Ursachen an/ deren die **Erste** ist/ daß weisen verständigen Regenten in alle Wege obliegen will/ dafür zu sorgen/ daß ihr Land einen Schutz habe wider den Einfall der Feinde/ Pasteyen/ Schantzen und Brustwehren dero Gewalt abzutreiben. Plato *de legib. lib.* 6. *cap.* 69. **Fürs ander**/ wann die Städt mit Mauren sind umgezogen/ so kan der Burgerschafft Blut verschonet werden/ und was man mit Steinen und Kalck verrichten kan/ das darff man nicht mit menschlichen Cörpern thun/ Antimachiavell. *lib.* 3. *theorem.* 33. **Fürs dritte**/ so ist es in Wahrheit ein unweißlich Ding/ daß man darff fürgeben/ es sollen die Städt nicht bevestiget seyn? Dann was ist es anders/ als dem Feind Thür und Thor öffnen/ mit voller Macht ungehindert einzuziehen? Sintemahl eine blosse Stadt ohne Mauren/ macht dem Feind eine Begierd dieselbe zu überfallen und zu plündern/ Aristot. *Polit. lib.* 7. *cap.* 11. **Fürs vierdte**/ so darff man der Vöstung auch darum/ weil der Feinde/ die uns übermüthig ansprengen/ bißweilen mehr/ und an der Mannschafft denen überlegen/ so in der Stadt seynd/ also daß es unmüglich/ mit der geringen Anzahl der Bürgerschafft den Feind abzutreiben/ *Patric. de Repub. l.* 8. *tit.* 4. Woraus denn abzunehmen/ wie bequem/ heilsam und nothwendig eine Vestung seye/ bevoraus zu dieser Zeit/ da groß und klein Geschütz mit grosser Geschwindigkeit und List zur Belägerung der Städt erfunden/ und erdacht ist/ *Gregor. Tholosan.*

de

de Republ. lib. 2. cap. 2. num. 1. fürs fünffte / so hat man beydes zu unsern / und auch zu vorigen Zeiten offtmahls erfahren / daß hingegen etwa eine Stadt so da wohl mit Mauren / Wällen / Gräben / befestiget / und mit nothwendigen Wehren / und Waffen / deßgleichen mit Krauth und Loth / Geld und Proviant / versorget gewesen / die Belägerung zuertragen / die Kriegsleute in der Besatzung zu erhalten / und dem Feind Wiederstand zu thun / so lang / biß man ihr zu Hülff kan kommen / offtmals einem gantzen Königreich nützlich / heylsam / und ersprießlich gewesen / und bißweilen eine grosse Heeres-Krafft abgetrieben habe / und daß zu Zeiten diejenigen / so da dieselbe Stadt belagert / mit dem Hunger / Pestilentz / Frost / und Hitze / und allerley Seuchen und Kranckheiten haben kriegen müssen; inmassen dann die Stadt Tyrus sechs gantzer Monathen die Belägerung des Alexandri Magni außgestanden hat / und Constantinopel gantzer acht Jahr / und die Vestung Artila im Fessanischen Reich sieben Jahr. Reusner. d. l. 2. art. strat. cap. 26. Diodor. Sicul. lib. VI. Chalcond. lib. 3. Plutarch. in Camill. und erstlich Ostenda in Flandern über drey Jahr. Ich will geschweigen andere Städt / als Antwerpen / Alckhmar / Leyden in Holland. *Hactenus Olorinus.* Destituti iisdem Subditi à sceptris non facile deficiunt, utcunque sint ad rebellandum proclives; potentia enim destituuntur.

5 Quomodo comparentur fortalitia. Comparantur munimenta vel tempore belli vel pacis. Belli quidem, cum ob conservationem sui, rerumque suarum in potestatem rediguntur. Quotiescunque enim quis leges juris naturæ in me violat, & damnum inde exortum resarcire detrectat, toties lex pro conservando me ipso facultatem mihi tribuit, omni ratione meam aut meorum salutem protegendi, contra eum, qui injuste eandem impetit. *Puffendorff. in elem. jurisp. l. 2. obs. 4. §. 11.* Tempore pacis transferuntur potissimum legato, Donatione, Datione in dotem emptione & venditione, & hoc ex jure naturali, inest enim illud in ipsa dominii pleni scilicet natura. Et quidem venditione, ut cæteros modos omittam, sic acquiritur: Vendito castro, vendita quoque simul censetur, quæ ipsius rei usum necessario absolvunt, nomine pertinentiarum veniunt, & ad ejus conservationem usu ac consuetudine destinata sunt, *Decius conf. 516. n. 23. Menoch. conf. 140. n. 24. lib. 2. Kylling. d. l. disc. 2. n. 51.* Traditione vero possessionis omnium agrorum, dominii totius & appertinentiarum, ejusdem possessio tradita videtur; nec enim particularis apprehensio singularium requiritur; Quod obtinet, si alius in possessione non sit, & tradens possideat. *L. quod nemo 18. ff. de acquir. poss. Hering. de jur. Burgor. n. 416.* Traditione clavium fortalitii, cum eæ possessioni rerum non tantum conservandæ, sed & acquirendæ, inserviant, *L. 74. ff. de contrah. empt. §. 44. de. R. D.* possessio acquiritur, si tradens, vel cujus nomine traditur fortalitium, ejusdem sit Dominus, *§. 4. Inst. de R. D. L. 22. ff. de Noxal. alt.* & de ejus voluntate constet, ex parte alterius vero voluntas & affectus acquirendi adsit. Quod si claves simpliciter, non ex præcedente justa causa vel possessionis vel usus fuerint traditæ, custodiæ tantum gratia concessæ præsumuntur. *L. 77. §. 21. ff. de ll. 2. Menoch. de præsumpt. l. 3. præs. 69. n. 3.* In bello deditione & expugnatione victoriosa acquiruntur fortalitia.

6 Fortalitiorum incommoda. Cæterum quamquam non parum fiduciæ & securitatis in arce sive Burgo, cujus præsidiis Urbs interna tenetur, positum esse possit tamen liberæ Reipublicæ conditio aversari hoc fere solet; Mercatores etiam loca fugiunt & devitant. Quam enim facile fieri potest, ut munitissimum præsidium paucis creditum iisdem aut ambitione aut avaritia corruptis, aut odio etiam inductis extorqueatur, aut etiam, si Peregrinus arcem tenet, multo magis verendum, ne jus ejus & dominium in tyrannidem degeneret: qui metus tam Civibus quam advenis negotiandi alacritatem adimere solet, sane si veterum monumenta, scribit *Joach. Vaget. in Orbe habit. in Græcia in fol. 58.* evolvere, & in antiquitatis memoriam regredi placet, inveniemus plures rerum Status incuria & perfidia eorum, qui arci præfuerunt, eversos quam servatos. Ita Aristoteli visum, qui utilem tutamque arcem in opt. Rep. liberoque populo esse negat. Unde *Epimenides* Athenas à Solone accersitus, cum Munichiam arcem diu contemplatus esset: *Quam Coeci sunt, inquit, Athenienses in prævidendis rebus futuris, si scirent, quanta hic locus mala olim daturus esset, profecto dentibus suis eroderent & demolirentur.* Quod si Thebani quoque considerassent, potuissent una cum Chadmæa sua dominatum, quo postea affectabantur tollere &c. Sed posset quidem abstineri à murorum structura, si certi essemus, nunquam adventurum majorem hostium numerum, quam sit Civium. Sed quia hostis sæpe subito & improvisus, maximaque expeditione impressionem facit, opus est profecto mœnibus ad sustinendam improvisæ multitudinis vim, ex quibus pauci eam non modo debilitare, sed & frangere atque atterere possunt. vid. *Besold. in polit. de art. jureque belli cap. 4. n. 3. fol. 71. & seqq.* Ubi alia huc spectantia von Fortificationen habet, ac ad finem addit: Muri antiqui fortissimi, vel ob ipsum temporis tractum, quod ex multis saxis, unam quasi concretam efficit rupem. Aut forsan cœmenti conficiendi modus alius olim fuit: & meminit *Stumpff.* in der Schweitzer Chronick *lib. 6. fol. 162.* das etwan der Kalch mit Wein angerühret worden. 7 Subditi ad fortalitia tenentur contribuere, & dare propria bona. Quod Subditi Statuum Imperii ad sustentationem, tum ipsorum fortalitiorum, tum mili-

militum ad ea necessariorum concurrere debeant, traditum est *supra verbo.* Adel. *fol.* 212. *n.* 70. *& seqq. R. J. anno* 1654. §. 14. *Capit. Leopold.* §. 3. ut etiam ratione dominii eminentis, si Dominus territorii reliquos subditos ad justam retributionem adigeret, bona sua denegare non possent in usum communis salutis, quando pro bonis alicujus privati in fortalitium conversis communibus subditorum sumptibus æquivalens retribuitur, vel justum pretium pro eo exsolvitur.

8 De fortalitiis in montibus altis.

Porrò ædificationes majorum nostrorum, qui pro suis arcibus & domiciliis, altissima juga legerunt, alicubi in sua architectura *Daniel Specklin* insignis *Poliorceti-ces* autor carpit, & meritò ejusmodi arces hodie desertas esse scribit, eo quod careant Comoditatibus multis, tam quoad habitationem, quam quoad expeditionem bellicam necessariæ quæ sunt. Quemadmodum enim de Carolo V. Imp. *David Chytræus in oratione ejus funebri* refert; quod trajiciens aliquando Rhenum, cum ex Principe quodam quæsivisset, cur majores nostri arces & præsidia in excelsis montibus exstruxissent? & Princeps responderet, munitiores illis arces in editis locis securiores visas fuisse, censuisse Imperatorem, rectius eas in planitie collocari propter aquationis & invehendi commeatus, & torneamentorum aggerumque commoditatem.

9 Quando liceat dedere fortalitium obsessum?

An obsessa Civitas bene munita vel fortalitium ab hostibus graviter pressum, quando nulla spes auxilii superest, se dedere, vel potius extrema pati debeat tractatum est supra sub verbo *Civitas fol.* 497. *n.* 43. Quibus addendum: Sunt Fortalitia & Munitiones omnibus modis contra obsidentes, eas defendere magni & generosi militis, & resistentia talis laudanda meritò est, ita è contra pertinacia, mediante qua locus obsessus liberari & conservari non potest, vituperanda & potius deditio facienda erit. Sic cum Athenienses Byzantium obsidione cinxissent, ac Cives fame perirent, Anaxilaus deditionem facit, & licet postea proditionis accusatus fuerit, gravem & eruditam accusatoribus apologiam opposuit. Cum Byzantius inquiebat, non Lacedæmonius essem, & Patriam meam, non Spartam, terra marique obsessam viderem, cerneremque præterea, omni frumento, quod reperiebatur in urbe à Bœotiis & Peloponesiis consumpto, reliquam multitudinem fame perire, succurrendum Byzantiorum liberis & uxoribus duxi. Itaque non hostibus Civitatem prodidi, sed ab hostium cæde, incendio, ac omnibus malis, quæ victi à victoribus perpeti solent, Patriam liberavi, optimarum Laconicorum secutus exemplum, quibus semper maximæ curæ fuit, quacunque ratione Patriam servare. Denique cum hostibus quamdiu licuit, bellum gessi, ac cum natura gerere bellum nec potui nec debui. *Strigel. in not. ad Justin. histor. fol.* 156.

10 An Universitatibus sive Academiis commodus in fortalitiis locus?

Quæri hîc etiam potest, *utrum in Munitionibus, vel in locis*, da Vestungen seyn/ *Universitates erigere consultum sit?* Ac licet in contrarium non deesse videantur rationes, præsertim cum Academiæ, secundum multorum opinionem, in illis locis potius instituendæ sint, qui ab omni strepitu & injuria aliisque avocationibus à studiis immunes, & quantum fieri potest, liberæ sint, facile autem inter Studiosos & milites jurgia, altercationes & rixæ, aliaque multa incommoda exoriri, studiaque impediri queant &c. Hisce tamen non obstantibus, Universitates in locis munitioribus etiam fieri posse & debere, non negandum est; Et sic videmus quam plurimas in Germania in Munitionibus fundatas esse Academias, ut Viennensis in Austria, Argentinensis in Alsatia, Friburgensis in Brisgovia, Wittenbergēsis in Saxonia, Lugdunensis in Hollandia. Ingolstad. in Bavaria, Giessensis in Hassia &c. Et experientia docuit, Studiosos sæpius æque generosè ac fortiter quàm ipsos milites munimenta & Civitates defendisse, eàdemq; de causa maxima consecutos esse privilegia, prout talia Studiosis Pragensibus, ut alios taceam, largissimè sunt concessa.

11 Quid Principi circà Sacros Calices & ornamenta liceat in extrema necessitate, etiam in ipsa templa.

Cum Princeps premente Rempublicam summa necessitate conflare *Calices* & cœtera utensilia aut *ornamenta Sacra* possit, citra obligationem similia deinceps restituendi, hinc eidem quoque non prohibitum, tempore belli, summa suadente necessitate templa munire seu incastellare, & ex iis fortalitia formare, cum divinarum pariter ac humanarum literarum monumenta luculentissime ostendant, quod legitimo Magistratui, in Sacris istis & temporalibus prædiis bonisque non omnis potestas prærepta sit, & vigore Dominii publici homines conservari & defendi muris templorum posse potius, quam ut vel internecioni dentur, vel in captivitatem certissimam abducantur. Nec officit profanatio, utpote cui locus non est; si enim peracto bello pristino nitori templa restituat Princeps, quasi quodam postliminio in priorem statum reponentur, quanquam profanatio intercedere nequeat, ubi multorum salus & incolumitas & securitas procuratur. *l.* 10. *C. de feriis.* Plura de fortalitiis. *vid. Samuel. Stryck. dissert. de fortal. vol.* 1. *per tot. & Botero nel trat. della fortificat.*

Fouragiren. Vid. infra verb. Krieg.

Franckfurt.

SUMMARIA.

1. *Civitatis Imp. Francofurtensis situs, & sessio in Imperio.*
2. *Ecclesia S. Bartholomæi ibidem.*
3. *Laudatur situs, nundinæ & commoda civitatis.*

4. *De Nundinis Moguntia Francofurtum, & vicissim hinc inde translatis.*
5. *De Mœno fluvio ejusque laude.*
6. *Ordines Civium Francofurtensium.*
7. *De insignibus Civitatis hujus.*
8. *De privilegiis, & præcipue de electione Imperatoris Francofurti.*
9. *De antiquo electionis more & modo.*
10. *Exempla certaminis de Corona Imperii duorum simul electorum.*
11. *Francofurti prima Imperialis Cameræ Sedes.*
12. *De Magistris artis gladiatoriæ.*
13. *De aliis privilegiis.*
14. *Privilegium personarum in nundinis & alia de illis.*
15. *Signa Judæorum.*
16. *Controversia Civitatis cum Electore Moguntino.*
17. *De transactione inter Electorem & Civitatem.*
18. *De Comitate & justitia Francofurtensium.*
19. *Opulentia & commoditas omnium rerum.*
20. Braunfelß *Imperiale palatium.*
21. Römer/ *ubi asservatur Aurea Bulla.*
22. *Introductio Religionis Lutheranæ.*
23. *Interim.*

1 Civitatis Imp. Francofurtensis situs, nomen & sessio in Imperio.

FRancofurtum ad Mœnum, seu Franckfurt (olim Teutoburgum, juxta *Reusner. de urb. Imp. part.* 1. *cap.* 8. aliis Helenopolis, secundum *Münster. Cosmog. lib.* 3. *c.* 401. ab Imperatrice Helena, Constantini Magni Matre ita dicta, *Adrian. Roman. in urb. præcip. descript. pag.* 145.) in finibus Franconiæ situm, Imperialis est Civitas, & quidem inter primates, eine ausschreibende Stadt/ de quibus *Knipschild. de Civit. Imp. lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 9. & 10. in Circulo Rhenano Superiore, Ober-Rheinischen Crayß/ comprehensa, sessionem & votum in Comitiis habet, & in matricula Imperii continetur, ist in der Reichs-Matricul angelegt/ Monatlich um 20. zu Roß und 140. zu Fuß/ thut an Geld 800. fl. gibt zu Unterhaltung des Kayserlichen Cammer-Gerichts jährlich 250. fl. *Limn. tom.* 4. *lib.* 7. *cap.* 17. Ferunt Civitatem hanc anno 774. extrui cœptam à Franconibus, sub Rege Carolo Magno, postea verò collapsam, & à *Franco*, Marcomiri IV. filio, Duce Franconiæ restauratam, ab eoque denominatam. *Adrian. Rom. d. loc.* Mœno dividitur in duas partes, quæ ponte connectuntur. Harum una Francofurti nomen retinet, altera Saxhusium, Sachsenhausen/ appellatur. Fanum ibi S. Bartholomæi, olim à Pipino Francorum Rege in honorem Salvatoris dedicatum, & amplissimo collegio Sacerdotum ornatum, ac demum à Carolo Magno Pipini filio splendide dotatum, cujus tamen facultates hodie non amplius sunt integræ, sed hinc inde dissipatæ.

2 Ecclesia S. Bartholomæi ibid.

3 Laudatur situs, nundinæ & commoda Civitatis.

Civitas hæc sita est in eo Germaniæ loco, quo nullus commodior optari queat, si eorum, quibus undique in eam commeandum est, ratio habeatur. Nam si consideremus, quibus intervallis distet à quibusdam remotioribus oppidis, unde ad se tempore nundinarum tantum hominum multitudinem accire solet, eam veluti centrum in medio positam esse comperiemus, adeò ut quisquis eam ibi condidit, ei animus aliquid de futuris nundinis præsagisse videri possit: Et saltem nemo sit, qui Divina providentia ad eas præparatam illam urbem, laudemque hanc desponsam ac destinatam ei fuisse negari ausit. Si vero non solum quali in agro, sed etiam in qua ejus parte sita sit, consideremus, vix alibi melius iis, quæ ad vitam necessaria, non incolis tantum, sed & advenis forent, instrui potest. *Henr. Stephan. in encom. Nund. Francofurt.* quod refert. *Reusner. de urb. Imp. ad fin.* ubi *Nundinalem* eam *Musarum Academiam*, Francofurtenses Athenas, Musarum nundinas Mercuriales, & totius orbis emporiorum compendium dicit: Quicquid enim dives Oriens, quicquid odoratus Arabs, quicquid delicatus Assyrius, quicquid Africa fertilis, quidquid spatiosa Hispania, quidquid fœcunda Gallia potest habere præclarum, ita hic exuberat, quasi hic nascantur omnia, quæ ubique constant esse magnifica, *Arumæ. ad A. B. disc.* 1. *concl.* 35.

Hinc ob maximam hujus loci commoditatem Imperator Fridericus II. permotus est, quod nundinas antea *Moguntiæ* haberi solitas *Francofurtum* transtulerit. Cum autem Francofurtenses, electis in Imperatores Carolo IV. & Günthero Schwarzburgico, hunc in urbem recepissent, Nundinas Moguntinensibus Carolus reddidit, quibus Güntherus Fribergenses Nundinas paschales substituit. Postquam vero Güntherus Carolo cederet, Francofurtensibus Moguntinas autumnales & Fribergenses Vernales restituit, datis 20000. marcarum, quæ à Judæis receptæ, *Crus. lib.* 5. *c.* 2. *p.* 5. *annal. Svevic. Arumæ. ad A. B. disc.* 1. *th.* 35. *pag.* 74. Quarum nundinarum initium Comitiis Imperialibus debetur; Cum enim Constantinus Imperator Arelati, urbis ejus commoditate motus, annuatim Comitia celebrari jusserit, *Gold. tom.* 3. *Const. Imp.* Carolus vero Magnus annuum istum conventum Moguntiam transtulisset, Fridericus II. ut dictum, Francofurtum elegit, & ut rerum omnium copia adesset, propter conventum nundinæ ordinatæ sunt. *Limn. I. P. lib.* 7. *cap.* 17. Et hæc omnia mediante fluvio Mœno facili modo in urbem transvehuntur.

4 De nundinis Moguntiâ Francofurtum, & vicissim hinc indè translatis.

Eo certe fluvio tantam hominum, tantam mercium multitudinem advehi in eam videmus, ut ambiguum sit, hoc an illo nomine plus ibi debeatur. Atque is, quamvis ex eorum sit numero, qui rapidè vehuntur, & magnum trahunt agmen aquarum, interim tamen bona fide vehit, quæ sibi credita sunt navigia, ut hac laude certare cum alio quolibet, simulque nundinis ipsis favere dici possit. Quid, quod iis, quæ ex se præbet, commodis non contentus, eundem

5 De Mœni fluvio, & laude.

eundem *Rheni*, in quem influit, favorem nundinis conciliat, vix enim dici potest, quantam mercium vim ex Rheno acceptam, in urbem suam, id esturbis suæ nundinas importet, quantamque illi vicissim exportatam tradat. Et paulo, post Emporia cætera, aliis alia mercibus nobilitantur, at hujus merces, si recensere velis, nescias unde sumendum tibi sit initium, vixque ullum mercimonii genus venire tibi in mentem possit, quod ibi statim in promtu, statim ad manum futurum non sit, *Knipschild. d. L. lib. 3. cap. 14. n. 12. & seqq.* ubi hujus Urbis & Nundinarum laudem fusius deducit.

6 Ordines civium Francofurtensium.

Cives in hac Civitate in tres distincti sunt ordines, quorum primus est, *Patriciorum*, eorumque Societatem dicunt im alten Limpurg/ quæ ædes Curiam sive Prætorium â dextra contingunt. In alterius Ordinis quasi Collegium sive Sodalitatem coaptantur illi, qui *Patriciis proximi*, manuariis sese artibus non exercent, sed tum negotiationes exercent majores, tum reditus Patrimoniorum habent ampliores, atque his â læva Prætorii domus est, quæ vulgo appellatur im Frauenstein. Reliqui Cives in suas tribus translati sunt, suaque habent Monopolia, quæ ibi Zünffte/ alibi Gilda vocantur. Atque ex his tantum Senatores, ex illis Scabini & Consules creantur, *Joan. Jacob Draco de orig. & jur. Patric. lib. 3. cap. 1. n. 17. Zeiler in contin. itiner. Germ. cap. 14. pag. 169. n. 10.* Quot & quales inter Tribus & Sodalitia *Anno* 1616. hac in Civitate fuerint, *vid. Diarium Histor.* des Franckfurtischen gefährlichen Auffstands *pag. 203. & seqq.* Ubi Tribus & tribunitiam potestatem de Anno 1616. propter rebellionem abrogatas esse invenies, *in d. diar. pag. 376. & seqq.*

7 De insignibus Civitatis Francofurtensis.

Civitas hæc præterea non simplicem, sed coronatam Augusta Cæsareæ Majestatis concessione in insigniis palam omnibus exhibet Aquilam, *Hœping. de insign. cap. 6. n. 1034.*

Nec exiguam Splendoris partem, quo inter cæteras urbes Francofurtum coruscat, velut inter ignes luna Minores, privilegia constituunt, quibus ab Imperatoribus affatim honorata dignoscitur, quæ omnia verbotenus ad longum recenset. *Limnæ. de jur. public. tom. 3. lib. 7. cap. 17. per tot.* eorum Summaria seu contenta hic inserere tantum placuit. *Et primo* quidem prænobile est, quod in hujus Civitatis gremio, ex præscripto legis *Electio Imperatoris* fiat, ita ut alibi fieri non debeat. *A. B. tit. 25. §. invenimus.* Idque propter verbum in d. A. B. positum, *debet*, soll/ quod dispositivum & necessitatem importat *L. prætor ait ff. de edendo. Besold. Thes. Pract. verbo* Sollen. Unde etiam Elector Saxoniæ inter conditiones de Rege Romanorum eligendo & creando, & hanc addit: Moguntinus Francofurtum Collegas ad certum diem convocet, neque sit in ipsius potestate Conventum alio in loco indicere, nisi Collegæ gravibus de causis permittant. *Sleidan. de stat. religion. lib. 8.* Idque ob loci commoditatem & singularem affectionem & benevolentiam, qua hanc Carolus IV. fuit prosecutus, *Carpzov. sect. 6. n. 4. & 6.* Quod si tamen justa aliqua causa subsit, quo minus commode & sine periculo Francofurtum Electores pervenire queant, quin electio hæc alibi peragi possit, nullus dubitat, quod & *A. B. d. tit. 25. §* invenimus non contrarium, ibi: *nisi præmissis omnibus seu eorum alicui impedimentum legitimum obviaret.* Sic post auream Bullam electi sunt Imperatores, veluti Ferdinandus I. Coloniæ, Maximilianus II. & Rudolphus II. Ferdinandus III. & IV. Ratisbonæ, & modernus Augustus Romanorum Rex Josephus Augustæ Vindelicorum electus est. Quod etiam olim ante Aureæ Bullæ ordinationem obtinuit. Ita enim Imperatores Otto II. Aquisgrani, *Cuspinian. in vit. Otton. II.* Henricus II. itidem Aquisgrani, *Krantz in metrop. lib. 4. cap. 10.* Henricus V. Wormatiæ, *Otto Frisingens. histor. lib. 1. c. 40.* Lotharius II. Moguntiæ; *Idem lib. 7. cap. 17.* Conradus Suevus Constantiæ electi fuere. *Idem de reb. gest. Frider. Imp. lib. 1. cap. 2.* Post Auream Bullam Francofurti sequentes electi sunt Imperatores: veluti Wenceslaus, Caroli IV. filius, Ludovicus Barbatus, Rupertus Palatinus, Sigismundus, Albertus II. Fridericus II. Fridericus III. Maximilianus I. Carolus V. Mathias, Ferdinandus II. & modernus Victoriosissime triumphans Imperator noster Leopoldus.

8 De privilegiis, & præcipuè Electione Imperatoris Francofurti.

9 De antiquo electionis more & modo.

Vocem autem in Civitate, in der Stadt/ quod concernit, si eandem stricte acceperimus, Carolus IV. contradictores habuit plurimos. Notant enim alii, ante A. B. moris fuisse, non in æde D. Bartholomæi, nec ipsa Civitate Francofurto, quæ per comitium clausa manebat, sed foris in campo Regem Romanorum eligere, qui si in concordia electus, postea patentibus portis in Civitatem admittebatur. Constat hoc decreto electionis Ludovici Imp. apud *Hervvard. pro Ludovico contra Bzovium part. 1. p. 16.* Quod si verò discordantibus suffragiis duo fortassis electi fuerant, mos erat Civibus Francofurdiæ, nullum admittere, qui haberet Imperii æmulum, nisi prius Urbs aliquam quasi vim passa fuisset; adversarius interim, aut manum cum altero conseruisset, aut divisioni viam invenisset, ita ut unus fortiter regnaret, alter inglorius ac timidus abiret, ut loquitur *Octav. Strada in Vit. Impp. part. 3. p. 467.* Atque inde est, quod legimus, quod alter alterum in agro Francofurdiano, sive ante mœnia exspectaverit, cum eodem manus conserere paratus; apud *Goldastum* 2. der Reichs-Satz *part. 87. §. 29.* legitur: Daß der/ so in die Acht des Kampffs-Gerichts zu Francken gefallen/ aus derselben nicht habe kommen können/ weder durch den Pabst/ Käyser König/ oder Landrichter/ wann gleich der Kläger darein verwilliget/ sondern habe sein Lebtag darinn verbleiben müssen/ und diese Beschwerde tra-

gen/ es habe sich dann begeben/ daß zween des Heiligen Römischen Reichs Genossen/ und das Heilige Römische Reich mit Heers-Krafft zu Franckfurt gelegen/ derselbe Aechter dahin kommen seye/ verwapnet/ auff einem weissen Pferdt/ und vor beeden geschickten die Spitz gebrochen/ und durchkommen/ so er dessen wahre Kundtschafft an das Landgericht gebracht/ hat ihn der Landrichter auff Recht aus der Acht lassen müssen. *Qua dispositione di-*

10 Exempla certaminis de corona Imperii duorum simul electorum.

cta formantur. Sed & exempla ejusdem certaminis eorum, qui in Reges Romanorum electi simul fuerunt, historiæ nobis suppeditant, in *Henrico Landgravio Thuringiæ, & Conrado Friderici II. Filio*, in *Ludovico Bavaro & Friderico Austriaco*, it. in Gunthero, Comite Schwartzburgico *Carolo IV. Dresser. Isag. & histor. part. 5. pag. 250. Limn. d. loc. n. 8.*

Secundo nobilitatem Francofurtensis Civitatis auget, quod, præterquam ex ea, ceu ex Divina quadam officina Imperatores prodeunt, ipsa etiam primum Imperialis Cameræ sedes fuerit constituta, *Gail. lib. 2. de p. p. cap. 1. n.* 28. Unde in

11 Francofurtum prima Imperialis Cameræ sedes.

Handhabung des Landfriedens/ auffgerichtet zu Worms *anno.* 1495. *tit.* alle Register und des Reichs Lehen-Bücher mentio fit. Licet vero eadem Camera *Spiram* postea translata fuerit, nullo tamen Francofurtensium delicto, sed utilitate Imperii id flagitante factum dignoscitur. *Limn. d. loc. Tertio* Privilegium habet ut præ reliquis Civitatibus Magistri titulum *artis gladiatoriæ* peritis per suos artifices tribuat, *Dresser, de urb. Germ. pag.* 250. Hoc licet

12 De Magistris artis gladiatoriæ.

Munster d. t. p. 929. ita capiat, daß keiner an keinem andern Ort den Namen eines Freyfechters überkommen und erlangen möge dann allein zu Franckfurt/ experientia tamen hoc ipsum & communi refutatur praxi. *Quarto Henricus Imp. anno* 1232. huic Civitati Privilegium dedit, quod nemo ex Civibus cogatur *filiam* vel *neptem* vel *consanguineam* suam alicui de Curia Imperiali sive Aulico Ministro in Matrimonium collocare. Quod Imp.

13 De aliis Privilegiis

Richardus Anno 1257. confirmavit. Quinto Richardus Imp. anno 1257. libertatem & privilegium Francofurtensibus concessit, 1. Quod nullus Civium Francofurtensium per Imperatorem, vel ipsius nomine, alium pro aliqua pecunia extorquenda ab ipso aliquatenus capiatur. 2. Quod Civitas ab Imperatore & Imperio nullatenus alienari vel separari, sed ea immediate Imperatori & Imperio reservari debeat. 3. Quod omnia bona & prædia, quæ hactenus cum Civibus Francofurtensibus precariam Imperio persolverunt, quomodocunque ad loca religiosa, vel personas alias Ecclesiasticas vel mundanas, devolvi & transferri contingat, sicut ante ad solvendam precariam nihilominus teneantur. 4. Quod quemadmodum ibi advocatia per Fridericum olim Imperatorem de consensu Principum deposita est, permaneat, ut nunc est, fructibus advocatiæ ipsius Sculteltatus officio deputatis. *Sexto*, Wilhelmus Imp. anno 1253. absolvit liberaliter & benigniter Cives Francofurtenses ab obligatione, quam fecerat Nobilibus terræ illius, nec vult eos amodo distrahi, vel obligari sive alienari aut infeudari, sed ad servitia Cæsarea & Imperialia conservari. Et quod Civitas hæc ab Imperatoribus non debeat hypothecari, Consulibus, Senatui, & Civibus speciale privilegium concessit Imp. Carolus IV. *anno* 1366.

Septimo, Imperator Richardus Anno 1257. sancivit & promulgavit, quod infra muros Civitatis Francofurtensis, nullam *munitionem* vel *castrum* aliquod construere velit. *Octavo*, ab Imperatore Ludovico Privilegium habet de amplificanda & munienda Civitate, daß sie die Stadt erweitern und befestigen mögen/ und daß keine Burg noch Festung innerhalb 5. Meilen um Franckfurt erbauet werden soll/ auch keine neue Zöll angestellet. *Nono* Imperatoris Friderici Privilegium, daß der Rath/ außwendig Franckfurt und Sachsenhausen/ Warten/ Schlagthürn/ Gräben und andere Befestigung machen möge. *Decimo*, Sigismundi Imperatoris Privilegium, daß der Rath und Bürger des Reichs-Panier auffstecken mögen. *Undecimo*, Imp. Ludovici Privilegium, quo Francofurtenses, Fridbergenses, Wetzlarienses, & Geilenhusenses oppidanos, ab omni onere exactionum, collectarum, precariarum seu usurarum, quocunque nomine censeantur, ex Regali munificentia perpetuo absolvit, & libertati condonat, nisi Imperator id supportare non possit, ut tunc Imperatori & Imperio singulis annis mille & sexcentas marcas denariorum Coloniensium ministrent. *Duodecimo*, Imperator Fridericus Francofurtensibus confirmat & extendit Privilegium super acidulis, über die warmen Wasserquellen und Saltzsude zu Soden/ *anno* 1483. *Decimo Tertio*, Caroli IV. Imp. Privilegium de anno 1366. Quod Clerici bona sibi concessa intra annum Civibus vendere teneantur. *Decimo Quarto*, Privilegium Imp. Sigismundi, de anno 1416. ne Principes Ecclesiastici vel Seculares, Comites, Barones vel alii, qui non sunt Cives, Francofurti bona immobilia emere possint. *Decimo Quinto*, Imp. Friderici Privilegium, quod universi & singuli ad *nundinas Francofurtenses* venientes, sub Imperatoris & Imperii protectione speciali esse debeant. *Decimo Sexto*, Privilegium Imp. Ludovici de *nundinis Paschalibus* sive Vernalibus, daß dieselbe 14. Tag währen/ zu dem Marckt/ den sie von alter Gewohnheit gehabt haben/ mit allen Rechten und Freyheit/ als sie derselbe zuvor der Marckt hat/ also/ daß alle die/ die dieselbe zween Marckt suchen/

acht Tag vor und acht Tag hernach 14

Privilegium personarum in nundinis, & alia de nundinis.

in der Käyserl. Majestät und des Reichs Schutz seyn sollen/ *de anno* 1330. Cum declaratione ejusdem Imp. de anno 1332. wie es zu verstehen/ wann andern Städten oder

oder Märckten Freyheiten gegeben werden/ gleich Franckfurt; daß nemlich es anderst nicht/ als Wochen-Märckte zu verstehen/ und sich in Irrungen zu Franckfurt Rechts erholen mögen. *Decimo Septimo*, ejusdem Imp. Ludovici Privilegium, quod nec Moguntinensi, nec aliis Vicinis Civitatibus, Nundinæ concedi debeant, quæ Francofurtensibus sint nocivæ, de anno 1337. *Decimo octavo*, Imp. Wenceslai confirmatio, & extensio Nundinarum Francofurtensium, ad 14. dies de anno 1384. Ejusdemque declaratio, quando Nundinæ inchoari & finiri debeant, daß die beede Messen angefangen werden/ als das von Alters herkommen ist/ und daß die Herbst-Messe ausgehe und ein Ende nehme an dem achten Tage nach unser Frauen-Tag Nativitatis, und die Fasten-Meß ausgehe an dem Freytag vor dem Palmtag.

Decimo Nono Caroli IV. Imp. Confirmatio privilegii, de protectione & Banno Nundinarum Francofurtensium, *de anno* 1376. *Vigesimo*, Imp. Maximiliani II. Privilegium de *jure detractionis*, de anno 1570. über die Nachsteur und zehenden Pfennig vor dem Abzug. *Vigesimo primo*, ejusdem Imperatoris Privilegium Senatui Francofurtensi super *juribus Fiscalibus & bonis Vacantibus*, iisque, quæ ab indignis auferuntur, concessum, *de anno* 1572. *Vigesimo secundo*, Imp. Ludovici Privilegium de jure *Monetas cudendi & Cambii*, de anno 1346. & Privilegium Imp. Sigismundi *de anno* 1428. silberne Müntz auff Turnes/ Englisch und Pfennig zu schlagen. Ejusdemque privilegium *de anno* 1429. de jure cudendi monetas aureas. Nec non Imp. Caroli V. confirmatio Privilegiorum monetas aureas & argẽteas cudendi juxta ordinationẽ Imperii, Augustæ anno 1555. factam. *Vigesimo tertio*, Adolphi Imp. privilegium, de anno 1294. de *non evocandis Civibus ad duella & judicia*, quod nemo Consules, Senatum, vel Civem aliquem modo duellico, seu per viam duelli, extra Civitatem Francofurtensem evocare possit, vel debeat. Et quod nullus ipsos, vel ipsorum aliquem, pro ullis bonis vel debitis extra dictam civitatem citare possit aliqualiter vel vocare, nisi justitia fuerit denegata.

Hæc Civitas varia quoque habet privilegia de *non appellando*, veluti ne in causis debitorum liquidorum & confessatorum; item in causis Leibs-Beschädigung betreffend/ es seyn Würff/ Stich/ Stöß/ Schläge/ Lähme/ beinschrottige oder fliessende Wunden/ adeoque omnibus injuriis realibus & verbalibus; Item, in Irrungen der Gebäuen und Dienstbarkeiten/ bey ihnen Anleith genandt/ nec non in causis 60. florenis Rhenanis minoribus, appellatio, nullitas, supplicatio vel reductio, interponatur, admittaturve, quæ tamen summa appellationis per Imp. Maximilianum II. ad 200. florenos Rhenanos extensa & redacta fuit, anno 1568. insuperque cautum, quod etiam in reliquis causis minoribus & appellabilibus, nulli appellationi deferatur, nisi appellans unum florenum aureum coram judicio deponat, & cautionem pignoratitiam vel fidejussoriam, vel in eventum juratoriam præstet. Quibus cessantibus sententia executioni mandatur, nec appellatio in Camera Imperiali permittitur, ex *Reformat. Francofurt. ad Mœn. tit.* 44. *Vigesimo quinto*, Maximiliani II. confirmatio & extensio privilegii Imp. Wenceslai de testamentorum confectione *de anno* 1568. *Vigesimo Sexto*, Caroli IV. Imp. confirmatio omnium privilegiorum, & de electione Scabinorum & Senatorum, nec non de homagio Civium, *de anno* 1366. Harum duarum Confirmationum tenorem specialem *vide apud Limn. d. l. n.* 43. & 44. *Vigesimo Septimo*, ejusdem Imp. Caroli IV. privilegium de anno 1366. ne *Judæi* inter se Statuta faciant, vel judicia exerceant, daß die Juden unter ihnen selbsten kein Gesetz machen/ noch Gericht anstellen mögen.

15 *Vigesimo octavo*, Cardinalis Nicolai declaratio, quod *Judæi Circulum de croceis filis* visibiliter apparituru͂, gestare debeant, cujus diameter communis hominis digito minor non sit, ante pectus, quoad masculos in veste extrinseca, ita quod omnium eos intuentium oculis appareat: Et duæ *rigæ blavei coloris in peplo mulierum*, in signum differentiæ, ut à Christianis dignoscantur, daß die Juden gelbe Ringe/ ihre Weiber aber blaue streiffte Schleyer tragen sollen / *de anno* 1452. *Vigesimo nono*. Indultum Sixti Papæ *de anno* 1476. Quod Cives quadragesimalibus & aliis diebus, quibus esus ovorum de jure prohibitus est, ovis, butyro, lacte, caseo, & aliis lacticiniis per totum annum impune & sine aliquo conscientiæ scrupulo libere & licite vesci possint, daß man zu Fasten-Zeiten/ Butter/ Käß/ Eyer/ auch nach Gelegenheit/ wann man franck ist / Fleisch essen möge. *Trigesimo*, Confirmatio Nicolai Papæ, Indulti Pontificis Bonifacii IX. de non imponendo interdicto debito pecuniario *de anno* 1451. *Trigesimo primo*, Imp. Ludovici IV. privilegium *de anno* 1336. ut si quis privilegiis Francofurtensibus alibi allegatis fidem habere nolit, eorum productionem Francofurti inspicere teneatur; daß ob einer dieser Stadt Privilegien/ so die ausserhalb angezogen/ nicht glauben zustellen wolte/ derselbe alldahin kommen/ und deren production allda zugewarten schuldig seyn solle.

Signa Judæorum.

16 Imperialis hæc Civitas Francofurtum cum Electore Moguntino non adeò bene convenit, nec vanus creditur Civitatis esse metus à nonnullis, qui veterem prætensionem, si occasio ista tulerit, ab Aula Moguntina resuscitatum iri existimant. Equidem ratione Civitatis ipsius prætensio nulla est, ratione verò trans Mœnum jacentis *Saxenhusæ*, quondam prætextum quæsitum esse constat, videlicet 1. prætensio in dominium Mœni, quam ex hoc capite deducit, quod Francofurtum olim paruerit Regibus Francorum Orientalium, quibus Ele-

Controversiæ Civitatis cum Electore Moguntino.

Electores Moguntini successerint. 2. In nundinas solennes Francofurtensium, Meß, quæ olim celebratæ fuerint Moguntiæ, & indigne à Seculo XIII. Francofurtum translatæ. 3. Immunitas à Wildfangiatus onere. Videntur tamen hæc omnia sublata per initam inter *Wolffgangum Archiepiscopum* & Electorem Moguntinum, & Civitatem Francofurtensem Transactionem, de jure conducendi, *& navi nundinali*, das Marck-Schiff und Geleit betreffend/ *de anno* 1584. Quam transactionem *Limn.n.*50. verbotenus recenset.

17 De transactione inter Electorem & Civitatem.

De Civium, præsertim Magistratuum, Comitate, *Henric. Stephan. in encom. Nund. Francofurt.* sequentia refert: Cum alii multi jus hospitii peregrinis non nisi gravate concedant, & alicubi non sit hospes ab hospite tutus, Francofurtenses contra non hospites tantum, sed hospitales se præbere didicerunt. Quamobrem si cui peregrino aliqua cum cive controversia oriatur, ob quam Judicis auxilium implorare necessum sit, minime timendum est, ne vel sui minor, quam illius ratio habeatur, & non æqua lance jus ponderetur, vel procrastinationibus atque comperendinationibus negotium prorogetur, ut re infecta domum redire oporteat. Contra enim tanta ibi peregrinorum mercatorum ratio habetur in judicio (maxime tempore nundinarum) ut ne ipsorum quidem urbis pupillorum, ne ipsarum quidem viduarum haberi major possit, adeo ut nihil libertatis, nihil autoritatis adimat peregrinitas, ut in aliis plerisque locis: quinimo prærogativa quadam frui (præsertim quod ad impetrandam brevem controversiæ syndicationem attinet) atque ita fructuosa potius quam damnosa dici queat &c. *ita cit. Steph.*

18 De comitate & justitia Francofurtensium.

Porrò cum tanta, tamque varia sit hujus Civitatis opulentia, ut cœtera omnia in se quodamodo complectatur, etiam ex ea tanquam rivi ex fonte derivari videntur; sicuti enim Roma compendium orbis appellata olim à quodam fuit, sic quis non immerito Francofurtense Emporium, omnium totius orbis Emporiorum compendium dixerit. Comparat se ad bellum gerendum Princeps quispiam, comperiet Francofurtense emporium verissimam esse belli, vel ut aliqui, Martis officinam. Ibi equos, ibi armorum varia genera, ibi alia bellica instrumenta inveniet; & quidem tantum singulorum numerum, ut tempus, quod alibi in quærendo posuisset, hic in eligendo positurus sit. Quod si commeatum simul providere velit, longius abeundum non erit, ut aliquam saltem ejus partem nanciscatur. Siquidem præter Vinorum omnis generis abundantiam, præstò est tanta succidiarum Westphalicarum copia, ut si alii cibi desint, justo exercitui per aliquot menses alendo satis esse possint. Et paulo post: quod si quis urbem quampiam omni earum mercium genere, quæ pacis temporibus sunt accomodatæ, instructissimam reddere velit, non solum quascunque requisiverit, sed plerasque etiam, de quibus ne cogitaverit quidem, & de quibus nec ipse nec alii multi quicquam fando audierint, ibi expositas videbit, idque cum tanta in unoquoque genere copia, ut non è multis Civitatibus, sed ex orbis universi regionibus coactas, congregatasque fuisse, crediturus sit. Et paulo post: à Nundinis Mercurii ad Musarum nundinas transeundum: nisi potius nundinalem quandam musarum Academiam vocavero. Suos enim hæ typographos & bibliopolas in urbem illam eodem nundinarum tempore convocant, eosque secum Poëtas, Oratores, Historicos, Philosophos adducere jubent: non eos tantum, quos olim Græcia & Italia genuerunt, sed eos etiam, quos gignunt quotidie, quæcunque ab illis novem sororibus visuntur regiones. Qui postquam eo omnes convenere, non in ea Germaniæ Civitate Francofurdia, sed in illa totius Græciæ olim florentissima, & literarum studiis celeberrima versari tibi videaris, nisi quis illum, qui rei literariæ destinatus est, vicum, quem typographi & bibliopolæ incolant, aliquis Francofurtenses Athenas appellare malit. Nam quis obsecro, cum se ibi tot, tamque Doctorum scriptorum coronâ cingi videbit, Athenis agere se non arbitretur, quo cultores Musarum commigrare quondam solebant, ut Philosophis & cœteris, quos enumeravi, operam darent. Fallitur enim qui hoc in vico, quem Athenas Francofurdienses appellari posse dixi, non ipsos Scriptores, sed eorum scripta tantum videri putat: ad multos quidem certe quod attinet, eorum qui suis scriptis sunt superstites &c. Ita *Knipschild. de Civit. Imp. lib.* 3. *cap.* 14. *pag.* 795.

19 Opulentia & commoditas omnium rerum.

Ludovicus Moreri in suo *Dictionario Historico*, verbo Franckfurt/ inter alia tradit sequentia: Ses édifices les plus considerables sont, l'Eglise de S. Bartholemi, l'Hôtel de Ville, le *Braunsfels*, ou le Palais Imperial, la Forteresse, le Pont entre deux Tours, le Port &c. On croit que l'Eglise de S. Bartholemi est l'ouvrage du Roy Pepin, on peut-être de Loüis *le Pieux*, Roy de Germanie, qui mourut à Francfort an-no 876. Il est vray qu'il ne fut pas enterré en cette Eglise. La *Maison de Ville*, ou l'on garde *la Bulle d'Or*, a le nom de *Rômer*, qui est celuy d'un Gentilhomme du pais, qui la donna au public. L'Empereur doit être élû à Francfort. Les *Maîtres d'armes* qui y sont recûs, ont seuls le droit d'exercer leur profession dans toute l'étenduë de l'Empire. Les maisons y sont baties de bois, couvert de plâtre & peintes par le de hors. Il y a plusieurs belles places, & de riches Marchands. Les *deux célebres Foires* qu'on y tient, l'une dans le Printems, & l'autre dans l'Automne y entretiennent le Commerce: Celuy des Livres qu'on y imprime & qu'on y debite n'est pas des moindres. *L'Empereur Maximilien I.* qui y tint la Diete le 30. Octobre de l'an 1595. y établit la *Chambre Imperiale*. Les habitans y sont

20 Braunfels Imperiale palatium.

21 Römer/ ubi asservatur A.B.

y sont Protestans. Ils furent des premiers, qui donnerent dans les nouvelles opinions, & qui en demanderent le libre exercice. Le refus, qu' on leur en fit an 1525. les porta à la revolte contre le Clergè & contre le Senat. Sous la conduite d' un Tailleur & d' un Cordonnier. Dans la suite ils deposerent les Magistrats; ils en instituerent vingt quatre tirez du corps de la populace, & forent prêcher & mettre par écrit leurs opinions, redigées en 47. Articles. Ces violences eurent des suites facheuses, jusqu' à ce que la Ville embrassa entierement la Confession d' Augsbourg en
22 1530. Elle entra même dans la ligue de
Introdu- *Schmalcalde*, & eut part aux autres mal-
ctio Relig. heurs, qui affligerent l' Allemagne Ma-
Luther. ximilien d' Egmond, Comte de Buren, passant en 1546. pres de Francfort avec une armée Imperiale, étonna si fort les habitans, quoi qu' il n' eût point de dessein sur leur Ville; qu' ils lui ouvrirent lâchement leurs portes, Pour prix de cette soumission precipitée, on leur envoya une garnison de trois mille hommes, & de quatre cens chevaux, & on leur fit payer quatre vingts mille écus: Ce fut en 1547. La ville recût l' *Interim* l' 23
année d' aprés, & fut assiegée deux fois, en Interim.
1552. par Maurice Electeur de Saxe, & par Albert Marquis de Brandebourg, dit l' Alcibiade d' Allemagne. Elle recouvra depuis la liberté. Il y a des Juifs, & un Temple hors de la ville pour les Calvinistes. La Republique est gouvernée par les Consuls, les Senateurs & les Eschevins, elus par les Corps des metiers. On y recût an 1630. Le Roy de Suede, qui se fit un' affaire d' y maintenir le commerce. Aprés la mort de ce Prince, les Suedois y etablirent le Conseil, pour la direction de leurs affaires, & ils n' en sortirent qu' à l' approche de l' armée Imperiale, an. 1634. Ils se retrancherent même à Saxenhausen. Porrò etiam agit de Conciliis Francofurti celebratis, & præcipue de Concilio Caroli M. Anno 794. in quo Imperator ipse prudentissime peroraverit contra errores Elipandi de Tolede, & Felicis de Urgel.

Franconia. Würtzburg.

SUMMARIA.

1. *De Civitate Herbipolensi & ejus conversione.*
2. *Origo Ducatus in Episcopatu Herbipolensi.*
3 *Numerus Canonicorum & observantia vetusta.*
4. *Universitas.*
5. *Episcopi Herbipolenses.*
6. *Arx Herbipolensis.*
7. *A Suecis occupata.*
8. *Preda ibidem ingens.*
9. *In Sueciam non pervenit.*

FRanconia magna est Germaniæ Provincia, quæ sub se comprehendit *Episcopatum Herbipolensem*, Bambergensem, Aschaffenburgum, multa loca Ordinis Teutonici, Ducatum Coburgensem, Marchionatus Culenbacensem & Onolsbacensem Comitatum Hennebergensem, Hohenlo, Erbach, Wertheim, Sensheim, Cartel, Lohr & Rineck, Civitates Francfurt, Nurenberg, Winsheim, Rotenburg ad Tuberam, Schweinfurt, &c. *Herbipolis* in Franconia habetur pro Civitate capitali, & Episcopus ibidem gaudet titulo *Ducis Franconiæ*, *Morery verb. Franconiæ. Wilhelm. im Hof. in notit. S. Rom. Imp. Procer. lib. 3. c. 4. n. 3. & seqq.* Quæ à nobis hic notantur potissimùm concernunt Episcopatum Herbipolensem sivè Würtzburgensem, de quo & Civitate Herbipolensi citatus modò *Ludov. Morery in suo Dictionar. Histor. verb. Wirtzburg* habet sequen-
1 tia: Wirtzburg, en Latin Herbipolis,
De Civita- Ville de Franconie en Allemagne, avec
te Herbi- titre d' Evêchè, c' est à dire Ville d' herba-
polensi & ges, à cause des jardinages, & des grandes
ejus con- prairies qui l' environnent. L' Evangile y
versione. fut prechè vers l' an 684. par trois Saints Personnages nommez *Kilian*, *Coloman* & *Theopman*, Ecossois de naissance, qui y avoient été envoyetz par le *Pape Benoit II.* Ils convertirent entr' autres *Gobert*, Duc de Franconie, qui faisait sa demeure dans le Chateau de Wirtzbourg, l' an 791. Boniface, Archevéque de Mayence, y fit ériger un Siege Episcopal, dont *Saint Burchard* fut le premier Eveque, qui fit batir dans la Ville l' Eglise Cathedrale de S. Sauveur. Hetam, fils de Gobert, étant mort, sans laisser de lignée pour lui succeder, *le Duché* de Franconie fut donné à ce premier Evêque par *Charle Magne*, à qui il 2
etoit échû par droit de desherence. De- Origo Du-
puis ce tems la il s' est conservé un ancien catus in
usage, qui est, que lorsque l' Evêque de Episcopa-
Wirtzbourg celebre la Messe solemnelle- tu Herbi-
ment, son Grand Marechal y assiste avec polensi.
l' épée sur l' épaule, pour marquer qu' outre la Seigneurie Spirituelle, & temporelle de son Evêché, il est aussi Prince Seculier, en qualité de duc de Franconie. Le *Chapitre* de l' Eglise est composé *de Vingt quatre Capitulaires*, qui ont droit d' élire l' Evêque & peuvent être elûs. Lorsque ce 3
nombre vient à diminuer par la mort de Numerus
quelqu' un des Capitulaires, il est rempli Canoni-
par un des autres Chanoines de cette Eglise. corum, &
Pour y être Chanoine, ils observent une observan-
particularité remarquable; c' est que le tia vetu-
pourvû d' une Charnoinie ne doit pas seule- sta.
ment faire preuve de sa Noblesse, comme il se pratique dans tous les grands Chapitres d' Allemagne; mais il faut encore qu' il pas-

il passe au milieu de tous les Chanoines rangez en haye de chaque côté, & en *recoive des coups de Verges* sur le dos. C'est une coûtume, qui n' est pas moins ancienne que cet Evêché.

4 Universitas. Il y a dans cette ville une *Université* célebre, qui doit son établissement à l' Evêque *Iules Echter de Mespelbrun*, lequel y fonda aussi un grand Hôpital, & mourut en 1617. aprés avoir tenu le Siege Episcopal quarante ans.

Episcopatus hujus *Ecclesiasticæ Jurisdictioni* non parum decerptum est, cum Bambergensem Henricus II. institueret; Quod tamen detrimentum Imperator Munificus abundè pensavit, dum Dominium directum Comitatus Catimelibocensis, præterea proprietatem Vici *Bernheim*, cum castro & nemore adjecto, porrò arcem *Salza*, *Rongau*, *Mainingen*, *Mergenrod*. *Martenvvaldorff*, *Altendorff* aliaque Diœcesi adjunxit. Dividitur ea in 52. Præfecturas, quæ ditionibus *Fuldensibus*, *Bambergensibus*, *Mergentheimensibus*, tum Sylvis *Ottonica & Speshard* ferme cinguntur.

Cæterùm familiis, quæ sub ipsam Episcopatus fundationem, ministeriis ejus adscriptæ fuerunt, majori ex parte extinctis, aliæ paris dignitatis succenturiatæ sunt, nempe Hennebergicis Comitibus in *Mareschalli* munere suffecti sunt Landgravii Leuchtenbergenses, quorum stirps nunc itidem defecit: collatumque est hoc officium non ita pridem *Comitibus de Dernbach*; Sub-Mareschalli autem munus tenent *Equites de Bibra*. *Pincernatus* penes *Comites de Castel*, habentque illi Subofficiales *Equites de Grumbach*. *Dapiferatus* post Rineccenses *Comitibus Eysenbergæ* collatus est, quibus substituti sunt *Equites de Thungen*. *Camerarii* officium, extinctis Wertheimensibus, *Comites Stolbergæ* obtinuerunt, qui vicarios habent *Equites de Gibelstad*.

Ineunte hoc seculo Episcopatum Her-
5 Episcopi Herbipolenses. bipolensem magna rexit fama *Julius Echter à Mespelbrun*, quem septimum supra Sexagesimum numerant, in locum *Friderici à Wirsberg anno* 1573. electus, & usque ad annum 1617. superstes, cujus die 3. Septemb. naturæ concessit: & Successorem nactus est Episcopum 68. *Joannem Godofredum ab Aschhausen*, cui Anno 1622. die 29. Decemb. mortuo surrogatus est 69. *Philippus Adolphus ab* Ehrenberg. huic anno 1631. 70.mus *Franciscus Hatzfeld*. Quem Anno 1642. d. 30. Jun. rebus humanis exemptum excepit 71. *Joannes Philippus à Schœnborn*; hunc Anno 1673. 72. *Joannes Hartmannus à Rosenbach*. cui anno 1675. die 19. Aprilis mortuo successit die 27. Maji 73. *Petrus Philippus à Dernbach*, Bambergensis etiam Episcopus. Post hunc 74. *Conradus Wilhelmus à Werdnau*, anno 1683. 31. Maji in Episcopum electus, sed sequenti statim anno fatorum iniquitate abreptus: cujus in locum paulo post suffectus est *Joannes Godofredus à Guttenberg*, hodierni Antecessor. Illo quoque anno 1699. humanis exempto unanimi Capitularium suffragio electus est in Successorem *Joannes Philippus* ex illustri familia de Greiffenklau, modernus hujus Cathedralis Ecclesiæ Antistes laudatissimus, cui Deus omnem felicitatem!

Episcopus hic Sacra peragens nudum in ara ensem collocatum habet, inque sigillo ejus hæc leguntur Verba:
Herbipolis sola judicat ense & stola.

Episcopi hujus sedes est ipsa *Herbipolis*, quæ aditum in Franconiam aperit & Civitas ipsa munita est, ibique conspicua sunt novum *Monasterium Burchardi*, *Cœnobium D. Jacobi*, *Collegium Jesuitarum*, *Academia* per se claret. *Arx* rupi imposita, Marienburg dicta, validissima inter castra numeratur Germaniæ. 6 Arx Herbipolensis. *Samuel Puffendorff Rer. Suecicar. lib.* 3. *pag.* 53. refert, quod Anno 1631. *Gustavus Adolphus* Rex Sueciæ, post plura in Franconia occupata loca, etiam Würtzburgum expugnaverit, sequentis tenoris: Mox Würtzburgum properatum, cujus Suburbia, refractis portis, miles irrumpit, ipsumque mox oppidum, post tentatam nequidquam defensionem deditur, in Arcem refugientibus, qui Regis clementiæ diffisi erant. Ista in abrupta rupe trans Mœnum sita, opere antiquo, & angusta fossa cingebatur; extra fossam semilunare munimentum portam obtegebat, qua parte clivo molliore adscenditur. Eo in latere tormentis arcem quatere, & obliquis fossis actis vallo succedere instituit. Quatuor dies in opere absumpti obsessis acriter in subeuntes ex arce detonantibus. Hinc *Axellii* Lilii Legione præeunte, in exterius propugnaculum impetus fit. Eo post arce certamen superato, qui in arce erant, ut Suecorum ferro suos eriperent, *pontem pensilem*, quo labra fossæ *jungebantur*, demittunt. Verum cum is cadaveribus cæsorum oneratus attrahi iterum non posset. Succi eundem transgressi, portam arcis occlusam, admoto crepitaculo, Petarden / disjiciunt, ac in arcem interiorem irrumpunt; 7 Occupata à Suecis. ubi quicquid in armis repertum, ad sesqui mille militum, neci datum. Præfecti arcis, qui occultos sethesauros monstraturum promiserat, vitæ ac imbellis Sexus pudicitiæ parcitum. Illa in arce ingens *auri argentique*, facti & in- 8 Præda ibidem ingens. fecti vis, è tota Provincia eodem congesta, apparatus quoque bellici, annonæque & vini ingens copia, nec non triginta tormenta, & generosis equis plenum equile in Regis potestatem pervenerunt, *ita narrat Puffendorff d. l. vid. etiam Theat. Europ. de anno* 1629. *usque* 1633. *Secundam partem pag.* 465. ubi sequentia leguntur: Im Schloß ist ein stattlicher Vorrath an Proviant / Munition / Kraut und Loth / in die 30. Stück Geschütz / und an Gold und Silber-Geschmeidt / auch barem Geldt / ein unermeßlicher Schatz: Der Fürstliche Stall voller stattlicher Pferdte / an Wein auff etlich 20. Jahr Vorrath / in Summa, was ein König zu seiner Königli-

chen

chen Hoffstatt vonnöthen / ist auff dem Schloß angetroffen und erobert worden. Tota autem ista ingens & ditissima præda, apud quam dicuntur fuisse Statuæ duodecim Apostolorum, in virili magnitudine, ex argento massivo elaboratæ, & Herbipoli abductæ, in Sveciam non pervenit, sed cum eò veheretur, & tandem mari committeretur, naufragio & aeris intemperie mari mersa & absorpta interiit. Videatur etiam *Besold. & Speidel. verb.* Würtzburg. 9 In Sveciam non pervenit.

Franckreich.

SUMMARIA.

1. *Gallorum aviditatem aliena ad Imperium Rom. spectantia affectantem divinitus puniri.*
2. *Quid Imperio debeat Gallia ratione Burgundiæ & Regni Arelatensis.*
3. *Item ratione Delphinatus.*
4. *Mutata esse hodie omnia.*
5. *Hinc prohibitam esse professionem Legum Romanarum in Gallia.*
6. *Insignia Galliæ.*
7. *Strumarum & morbi ulcerosi cura.*
8. *Oleum cœlitus missum.*
9. *Taxantur nimis gloriosa scripta de regno Galliæ & Regibus.*
10. *Ostenditur ex felicibus armis Imperatoris iniquitas Galliæ in successione Hispanica.*
11. *De inconstantia Gallorum & eorum suppressione.*
12. *De opulentia & ærario Gallico.*
13. *De Gallorum impietate ex Thoma Lansio.*
14. *Magorum copia & tolerantia.*
15. *Fœdus cum Turcis.*
16. *Non posse excusari Gallorum iniquitates.*
17. *Immanitates Galliæ recentiores.*
18. *Corruptiones Galliæ.*
19. *Judicium Guicciardini de Gallis.*
20. *Æneæ Sylvii discursus de Gallis.*
21. *Pharamundus primus Galliæ Rex.*
22. *Votum à Rege Clodoveo B. Martino factum.*
23. *Francia orientalis & occidentalis.*
24. *Imp. Carolus M. fuit Germanus.*
25. *Rex Galliæ Imperatori Majestatem tribuit.*
26. *Galliæ Regnum & Reges suis virtutibus non destitui.*
27. *De situ, longitudine & latitudine, terminis & aquis Galliæ.*
28. *Terra Galliæ.*
29. *Antiquitates Romanæ in Languedoc.*
30. *Multitudo hominum Lutetiis Parisiorum.*
31. *Gallia Comata & Braccata.*

DE Galliâ videri possunt supra dicta. *verb.* abgehend- und ausgezogene Ständ/ *fol.* 21. *n.*43. quibus placet hic adjungere, quod negari non possit, Imp. Caroli Crassi tempore Galliam in obsequio Germaniæ Cæsarum fuisse, *Sueder. in I. P. part. general. c.* 4. *n.*24. Imperium verò Romanum nunquam ad Gallos vel per Electionem, vel per hæreditatem translatum fuisse, sed mansisse Galliam conglutinatam Imperio usque ad Hugonem Capetum, qui primus ejus Coronam in familiam Capevingorum transtulit, *Arum. de Comit. c.* 4. *n.*64. Interim tamen inter Imperium & Galliæ Regnum arctissimum fœdus fuisse, *Petr. de Vineis. lib.* 1. *Epist.* 12. & 18. sed regnandi cupiditate non, ut debuit, observatum. Id quod hodie dum adhùc experimur, sed & Gallia fidei fractæ, & injustarum acquisitionum pœnas sentit, præsertim modo in Italiâ, ubi Divinam Nemesim animadvertit, dum Galli, panico quodam terrore perculsi, ubique armis Cæsareis victi succubuerunt, contremiscentes quasi ad conspectum militis Imperialis, & ad nomen Generalis Cæsarei, victoriosi *Principis Eugenii*, qui mense februario 1702. dùm hæc scribimus, è Civitate *Cremona*, præsidio octo millium Gallorum proviso, parvâ vix ter millium manu, ipsum Civitatis Commendantem, cum Mareschallo *de Villeroy*, aliisque ad centum Officialibus, captivos secum abduxit, trucidatis in Civitate plus quam 2000. Gallorum, quorum jam ultra triginta millia similem variis in locis & conflictibus experti sunt sortem. En pugnantem, in successione Hispanicâ, pro justitiâ Cæsaris, adjutricem Dei manum en *Principis Eugenii* gloriosa facta! *Thuanus* quidem, *Gallus*, *lib.* 10. *histor.* tuetur fœdus Henrici II. initum cum Mauritio Electore, & aliis Principibus ad occupandam Urbem *Metim*, quasi ante tempora Ottonis I. ad Regnum Galliæ pertinuisset: cum tamen Rex publico scripto testatus fuerit, se fœdus illud publici boni causa iniisse, nec privatum ullum commodum in eo spectare promiserit; quid aliud quàm velamentum perfidiæ subtus latuit, innuente *Bolero de Illustr. Statu & polit. lib.* 8. *cap.* 6. Ars alienarum Urbium, & Imperiorum defensionem suscipiendi non est Principibus incognita; & notissima fuit Henrico II. Galliæ Regi, quippè qui, sub prætextu defensionis Imperii Civitatum, adversus Imper. Carolum V. miro astu tres urbes munitissimas sibi adjunxit. Ponamus Metim pertinuisse, olim ad Galliam, an ideò bello tam astuto repeti potuit? Sic pariter Gallia, quæ olim pertinuit ad Imperium, justius repeti poterit. Utinam fiat, & omnia in antiquum statum reducantur. Tunc demum Galli clamabunt, *ab eo, quod olim fuit, ad præsens non dari argumentum*, quamvis ipsi in *reunionibus* suis, eo quotidie utantur.

1 Gallorum aviditatem aliena ad Imp. Rom. spectantia affectantem Divinitus puniri.

Galliæ Reges superiorem non recognoscere, sed absolutam in Regno potestatem habere, commune est verbum, *Carpzov. ad Capit. Cæs. c.* 7. *n.* 26. Eos tamen ratione *Burgundiæ*, & *Regni Arelatensis* Imperio fide-

fidelitatem debere, tradit *Arniseus de jure Majestat. lib. 1. c. 5. fol. 430. Goldast.* in præfatione der Reichs-Handlungen / in verbis sequentibus: Kayser Maximilianus Außschreiben wider den Frantzosen weisen aus / daß der König in Franckreich / wegen des Königreichs Arlen / ein Lehemann des Reichs seye / und solle Carolus Delphinus, als ein Fürst des Reichs / auff dem Reichs-Tag gen Metz Anno 1356. beruffen / seinen Sitz und Orth neben andern Fürsten des Reichs vertretten / und Kayser Carolo IV. in Gegenwart aller Chur- und Fürsten des Reichs / Päbstlichen Legaten / den Lehen-Eyd offentlich geleistet / und die Regalia der Hertzogthumen Delphinat und Provintzen etc. von Ihrer Majest. als ordentlichen Lehen-Herrn / empfangen haben. Die Lehen-Brieff sollen noch vor Handen / und im Closter St. Victoris bey Paris zu finden seyn etc.

2 Quid Imperio debeat Gallia ratione Burgundiæ & Regni Arelatensis.

3 Item ratione Delphinatus.

Principes Delphinatus item semper fideles Imperii Vasallos fuisse, & ea lege Principatum suum ad Reges Galliæ transtulisse, ut eum, tanquam Vasalli ab Imperio recognoscerent, & filium Regis natu maximum, Regnique successorem designatum, *Delphini cognomento* appellarent, scriptum reliquit *Bersius d. pact. fam. Illustr. cap. 7. p. 224. Limn. ad Capitulat. Cæsar. fol. 122.* ubi ex *Kranzio* refert, quod Otto II. Imp. Consobrinis suis, Lothario, atque Carolo, Franciæ Regibus, bellum intulerit, quod Rom. Imperio justa non persolverent, seque subducerent legitimæ Dominationi, quod Imperium, à Christo, Regum omnium Rege recognitum, ipsi viderentur posthabere. Constare quoq; addit *num.* 14. Ludovicum Imp. qui dictus fuit Bavarus, dedisse litteras ad Regem Galliæ, citando eum ad tribunal Curiæ Imperialis, ut ibi responderet Eduardo, Generali Imp. Vicario Regi Anglorum, simulque Feudorum nomine, quæ ab Imperio deberet recognoscere, fidelitatis juramentum præstaret &c.

4 Mutata hodiè esse omnia.

Verùm ut ut hæc olim ita observata, in usuque fuerint, hodiè tamen Galliæ Reges, nulla in parte Imperium Romanum recognoscunt, sed omninò ab eo se exemptos dicunt: cum, teste *Theodoro de Niem. lib. 4. tractat. 6. cap. 33. fol. 363.* Regnum Arelatense (sub quo & Delphinatus) circiter annum Christi 1360. maxima Caroli IV. culpa ab Imperio abalienatum, & ob unius solennis prandii præparati acceptionem, in Ludovicum Andegavensem translatum fuerit. Et sanè à multis annis Imperatores Germanos in Galliâ nullam potestatem amplius habuisse, Regnumque Arelatense, excepta *Sabaudia & Burgundia,* jam dudum Imperii esse desiisse, *Jacob Spiegel in Scholis Alphonsinis ad Æn. Sylvium lib. 1.* item *Petr. Heig. 1. qu. 3. n. 48.* tradunt; *Zoanett.* tamen *de Rom. Imp. n. 203. & Herman. Kirchner. in legato. lib. 1. cap. 8. num. 21.* dicunt, via facti Lilium Francicum bicipitis Volucris subjectioni se subduxisse, Juris tamen vinculo perpetuo obligatum manere &c.

Hacque de causa, quod nempè *Gallia* non recognoscat superiorem, Francorum Reges Lutetiæ Romana jura doceri aliquando vetuerunt, & speciatim Blesensi edicto caverunt, ne quis publicè profiteatur leges Romanas in Academia Parisiensi, neve quem ad Scholasticos ejus Disciplinæ gradus audeat provehere, *Bodin. de Republ. lib. 1. cap. 8.* Hinc Hospitalis Caroli IV. Cancellarius, Rege ipso, & Regni Ordinibus præsentibus, in Senatu Rotomagensi. Anno 1563. demonstraturus, Regem 14. annum ætatis vix ingressum, tamen majorem, & Regni per se administrandi capacem censendum esse, nec ut in minorum restitutione à momento ad momentum tempus computari, verum ut in publicis muneribus, & honoribus, annum inceptum pro completo haberi, in eam rem vulgarem juris Romani Regulam, cum privatione & petita venia ex Pandectis adduxit, *Thuan. histor. lib. 25. Carpzov. d. n. 26. ad fin. Speidel. verb.* **Franckreich.**

5 Hinc prohibitam esse professionem Legum Romanarum in Gallia.

De titulis Catholicissimi & Christianissimi dictum est suprà *fol. 12. num. 25. & fol. 22. num. 43.* De insignibus Galliæ agit *Majolus in dieb. canicular. Tom. ult. fol. 1171.* De Clodovæi conversione & baptismo R. P. *Coccius in Dagoberto lib. 5. 39.* scribit sequentia: Porrò hujus tam egregii facinoris memoriam tribus maximè potentis apud seros Posteros Deus vigere voluit. Primum, *Auriflammula* labarum, id est, trium liliorum insigni in Cærulo Campo decoratum, quod tribus bufonibus, ante Regum Franciæ gentilitiis notis, quibus se Mœotide palude antiquitus oriundos notasse suspicor, melioribus auspiciis successit, quo etiam vexilli loco in difficillimis quibusque expeditionibus, *nec nisi secundissimo eventu, posteri Reges usi sunt.*

6 Insignia Galliæ.

Alterum *Strumarum* Regiæ manus attactu *curatio:* quod morbi genus primum Clodovæus in Lancieto armigero dispulit, potestate deinceps ad Seros Regni Gallicani heredes transmissa; quam eandem Eduardo Angliæ Regi concessam, Polydorus asserit. Galliarum Reges morbo ulceroso (qui alias incurabilis, ac *Hernia gutturis,* Gallicè, *Les escrovelles* dicitur, laborantes, ex singulari dono Dei tangendo sanare, docet *Barbier in tr. de miraculosis effectibus sacræ manus Regum Galliæ,* ac de ejus origine *Golniz. in itiner. Belgico-Gall. fol. 155. & seqq.* agit. Modus autem, quo tactus ille Regius perficitur, talis refertur: Morbo illo affecti in genua procumbunt, protensiori in gyrum forma, quandoque in area sub dio, quandoque in conclavi, pro sanandorum numerositate, adventum Regis exspectantes. Rex, maxime solennibus festis, Nativitatis, Paschæ, Pentecostes, omniumque Sanctorum, celebrata prius Missa, sacrum hoc opus peragit. Præeunt cohors Helvetiorum, Officiarii Aulici, proxime Sceptrum Regale cum lilio, &

7 Strumarum cura & morbi ulcerosi.

& Sceptrum cum manu justitiæ Regi præferuntur. Insequitur Rex, nudus capite, collo appensa habens insignia Equitum S. Spiritus. Adest Regi, priusquam sacram manum extendit, aliquis, qui tangendum manibus prehendit. Rex binis digitis frontem & tempora sanandi leviter, efficaciter tamen tangit, Cruceque capiti imposita, inquit: *Dieu te guerisse, le Roy te touche, au nom du Pere, du Fils & du Saint Esprit.* Regem sequuntur, qui Eleemosynas distribuunt pro viatico; longius abiitis 10. & 15. solidos, propioribus 5. & 8. &c. Denique cum vel Ministrorum incuria, vel Dei provisu sacrum oleum, quo Christianos recens baptismo lustratos illinere mos erat, abesset, Columba de superis *odorissimi liquoris* ampullam ad manus Pontificis detulit, quo primùm *Clodovæus*, cæterique ad hanc diem Francorum Reges delibati consecrantur, &c. Sed de oleo isto quid sentiendum, *vid. eund. Majol. alleg. loc. fol.* 1174. *§. plus nimio.* Ac cur nulli usque ad Clodovæum M. Reges Franciæ Christiani fuerint? conjecturatur *Idem Coccius d. loc. fol.* 43. *& seq.*

8 Oleum cœlitus missum.

9 Taxantur nimis gloriosa scripta de Regno Galliæ & Regibus.

Ac ut in aliis multis, sic etiam circa durationem Regni Gallici, ii sunt nimis gloriosi, & quod soli Deo cognitum, in ipsiusque manu & arbitrio positum, sibimet ipsis attribuere videntur, ut ex perquam licentioso dogmate *Hugonis de l' Estre*, Advocati Regii Generalis in Parlamento, quod videre est *tom.* 5. *des memoires de la Lingue pag.* 18. constat. Quo Regno Galliæ non æternitatem modo, sed & dominatum in cuncta Orbis Imperia, assignare ausus fuit. Ait namque ille: *Palam faciam omnibus, quod non solum Regnum Franciæ non est in agone, sed in actu renovationis virium, & redintegrationis formarum integrantium, & integralium, ut loquuntur Philosophi, ac Studio se conservandi usque ad extremum adventum JESU CHristi, & Consummationem sæculi, ubi apparebit unicum, & solum in summâ potestate, & adducet secum omnia reliqua, quæ antea fuerunt, Imperia, redacta sub suum arbitrium, quoniam prædictum est, quando filius Dei veniet, non nisi unam Monarchiam superfuturam, quemadmodum ad primum illius adventum ferè non nisi una sola erat Romanorum.*

10 Ostenditur ex felicibus armis Imperatoris iniquitas Galliæ in successione Hispanica.

Plura forsan dixisset mali præsagus Autor, si ultimi Regis Hispaniarum præmaturum è vivis discessum, si partitionem Regnorum Provinciarumque Regis adhuc in vivis existentis, si extortum à Rege moribundo testamentum, si occupationem injustissimam Regis Galliarum in persona ejus Nepotis Ducis Andegavensis vidisset. Tum verò exclamasset, jam advenisse tempus Dominationis & Monarchiæ Gallicæ super universam Europam! Ast: ne quid nimis! evanuit iniqua partitio. Testamentum à Rege fallaciter extortum invalidum est & nullum. Testatur hoc Romanum Imperium, Anglia, Dania, Suecia Hollandia. Exclamant quotidianæ Gallorum clades in Italia, & ubivis in apricum prodit justitia successionis in Regna & Ditiones Hispanicas Augustissimæ Domus Austriacæ!

11 De inconstantia Gallorum, & eorum suppressione.

Placuit tamen omnibus supradictis adjungere, quæ *Pet. Lancreus Gallicus Autor* de Constantia Nationum scripsit, & quænam ex illis majus aut minus constans variis discursibus egit, eo proposito, ut *Limnæus ad Capitul. Cæsaream fol.* 56. *n.* 24. notat, ut *Paradoxon* illud defenderet, *Gallos magis esse constantes, quam Germanos*, Hispanos, Italos, Anglos, Venetos, Helvetios, tot enim in Theatrum producit. *Sed risum teneatis amici;* Sunt enim qui dicunt, Gallos in nullâ re quam in ipsâ inconstantiâ constantes esse, quod idem *Limnæus* demonstrat, & probat, licet Galli asserere non erubescant, eos Germanis liberiores, tamen contrarium verius esse, allegato loco, & *n.* 28. tradit, Gallos esse Clitellarios, *n.* 35. Galliæ Regem imponere tributa imperativè, *num.* 36. *& seq.* Gallos tributis plus oneratos, quam alias nationes Christianas, *num.* 38. miserrimam esse Rusticorum Conditionem. *n.* 39. Sal in Gallia obtrudi invitis, *n.* 46. Ludovicum XI. mandasse, ut omnes aves, quæ Caveis inclusæ, ad se mitterentur, *num.* 41. Magnates Galliæ non posse ducere Uxores, nec elocare Filias, nisi cum consensu Regis, *n.* 44. Principibus Galliæ non permitti, uti titulo *Dei gratia*, nec cudere monetam. *n.* 46. Duces & Comites Galliæ modernos non posse comparari cum Ducibus & Comitibus Imperii nostri. *Num.* 60. Gallos cogi audire illud Regium; *tel est nostre plaisir, &c.* quæ omnia & alia adhuc à prædicto Limnæo *allegat. in locis* deducta invenies.

12 De opulentia & Ærario Gallico.

Cæterum de opulentia, ærario, & reditibus Regis Galliæ, succinctè & specificè agit Klockius *in suo exquisito tractatu de ærario, lib.* 1. *cap.* 7. quem vidisse non pœnitebit. Ac plura de Galliâ, & Gallis scire desiderans, adeat Estienn. Pasquier. *lib.* 1. *des rescherches de la France per tot.* Ubi etiam *cap.* 4. docet, quare jam ab antiquo tempore, à Romanis nimirum, *Galli Leves* sint vocati.

Porrò licet de Gallis multa bona & laudanda Dn. Thomas Lansius *in Consult. pro Europ. præced. in Orat. pro Galliâ*, afferat; in *Consultat.* tamen *contra Galliam* talia refert, & adducit, ut meritò Lectori judicium sit salvum & integrum relinquendum, utrùm de Gallis meliora sperare, vel pejora credere velit. Interim subjungere libet prædicti Dn. Lansii verba *in consult. contra Gall.* qui inter alia, & quidem *fol.* 179. *& seqq.* subsequentia habet; *Immanissima Gallorum impietas, inquit,* sine Comitatu & Ministerio incedit: quin sequitur horrendum & vastum famulitii agmen. Videre ibi est *Atheismum*; homines sine Deo, creaturas sine creatore; lanienarum civilium genuinos fructus. *Ce sont nos Guerres pour la religion, qui nous ont*

13 De Gallorum impietate ex Thoma Lansio.

fait oublier la Religion. Audire ibi est sanctissimi Numinis execrationes, ac contumelias omninò alibi inauditas (quanquam ex Italiâ insolitarum blasphemiarum merces in Galliam invectas esse ajant) Exemplo ab Aulâ corruptelarum Sede in urbes, & ab urbibus ad paganos ac rusticos, à pueris virilis ætatis etiam in pueros Infantes, vix septennes, tanta licentia grassante, ut tertio quoque verbo, *Dei Caput*, *mortem*, *sanguinem*, *ventrem & alia membra*, *cælum & terram nefariè insectentur*; Sicque ex omni parte injurias in Deum pestiferè eructent. Intueri ibi est, *Magorum & sortilegorum* (& hoc ex Italia maximè venisse ajunt) culicum instar hinc inde circumsusurrantium tota agmina; ut *Triscalanus Cenomannus* illorum Princeps, cum judicio capitali in ipsum lato, veniam hac lege impetrasset, si indicaret criminis affines,
14 fassus fuerit ipsi Regi Carolo IX. quod *in Galliarum Regno tunc supra XXX. Millia Magorum essent*, qui tamen pessimo publico Exemplo impunè abierunt. De qua impia Caroli Regis gratia ita judicabat, & piè quidem, *Joan. Bodinus de domo. nom. lib. 3. cap. 1. credibile esse, si Rex, qui alioqui bene compositis membris, & lacertosa corporis mole erat, in Triscalanum, & sceleris conscios, ex lege Dei morte dignissimos, merita ignis pœna animadvertisset, Deum pro ista justitiæ administratione fuisse ipsi diuturniorem, & beatiorem vitam concessurum.* Quanquam *Catharina Regina* Caroli mater, vetitas artes cognoscendi curiosa mulier, & hujusmodi præstigiatorum opera non rarò perfamiliariter usa, procul dubio illa Infernalium Muscarum examina auxisse videri potest. Certè tantum tribuebat execrandis hariolorum prædictionibus, ut etiam de filiorum fortuna, & eorum successoribus, ab illis edoceri voluerit; Magistro quodam profanæ artis ei speculum, quod Aulam, sive angustum conclave referebat, exhibente: In quo Reginæ filiorum quilibet toties circumambulabat, quot annos Regno esset præfuturus: Cumque Henricus III. suas absolvisset periodos, *Dux Guisius* quasi fulgur speculum percurrit; & postea etiam Navarræ Princeps bis supra vicies sese ostendens, confestim disparuit. Qui hæc & plura talia audit, non mirabitur, Poëtam, nescio quem, istos versiculos in Catharinam licentius effundere fuisse ausum:

Magorum copia & tolerantia.

Tres Erebi Furias ne posthac credite Vates:
Addita nam quarta est nunc Catharina tribus,
Quod si tres Furias à se dimitteret orcus:
Hæc Catharina foret pro tribus una satis.

Nemo etiam mirabitur, Patrum memoria creditum, *Parisiis Scholam Magorum haberi*: cum antehac adhuc Regia Aula, imo tota Gallia, damnato studio, nefariis libris de evocandis dæmonibus & conjurationibus, Orcinum pruritum proritantibus, operam dederit; omnibus elementis & quæcunque Cœlum & terra complexu suo fovent, in execrabiles impiissimi servitii abusus raptatis: & ex præcipuis insani Magisterii artificibus, *Nostradamo* famosissimo Mathematico, veluti ex Apollinis Tartarei tripode, de omnium cujuscunque conditionis hominum fortunis & vitæ mutationibus, cum stupore oracula quotidie pronuntiare. Nemo item mirabitur, non ita pridem *Normannum* quendam, in Vicinia Lutetiæ, sub patibulo sacra Diabolo fecisse, Missæque horrendum carmen præpostere à calce ad caput recitasse. Quid? quod non modo domi suæ pietati bellum indixerunt Galli, verum etiam nomini Christiano universo vulnus inflixerunt incredibile, in detrimentum Religionis & Rei publ. dum *Rex Franciscus I.* qui tot tantisque laudibus celebratur, & Henricus ejus filius insigni ad omnem posteritatem infamia, stimulis tantum ambitionis & invidiæ, ob felicitatem & gloriam *Augustalis Domus Austriacæ*, sese quaqua versum expandentem, perpetuo pungentibus fatigari, in viscera Europæ attraxerunt sævissimum hostem Turcam fœdere utrinque solenniter sancito, quo factum, ut 15

Fœdus cum Turcis.

Gens inimica Deo Tyrrhenum invaserit æquor,
Turciam in Italiam portans;

Et Hariadenus Ahenobarbus, Solimanni heri sui jussu, infaustas Gallicis rebus suppetias ferens, vastata Liguriæ & Hetruriæ ora; Ilva præterea, Igylio, Anaria & Lipara Insulis crudeli populatione afflictis; ingentem hominum miserorum, puberum & impuberum prædam, sub intolerabile Turcicæ servitutis jugum miserit: cum antiquitus tamen Francisci & Henrici majores *Ludovicus Junior*, *Philippus Augustus*, *Ludovicus Sanctus*, & alii in Asiam & Africam Lilia victricia adversus Mahometanos, pro Christianorum salute & incolumitate gloriaque laudabiliter inferre consuevissent.

Conantur quidem Galli iniquitates suas colorare variis coloribus, sed tamen *Lansius in oratione contra Gallos fol.* 309. de fide Gallorum agens, sequentia refert: *iterum iterumque dico, quod dixi sæpius, Gallos fraudibus agere, & fidem publicam, quæ perire non debet, quadam juris specie, à quibusdam justis & legitimis conventionibus, sine fronte, & nullo pudoris judicio exterminare, vanissimis ratiunculis innitentes*, quasi Galliæ Reges, quia Regnum non hereditario jure, sed lege Regia obtineant, majorum obligationibus & pactis non vinciantur. Sic enim Curia Parisiorum jam pridem judicavit. Hinc *Ludovicus XII.* Caroli VIII. Successor, repetentibus tormenta bellica, quæ Carolus commodato acceperat, reposuit illud, *se Caroli heredem non esse.* Et *Franciscus II.* Helvetiis Patris debita reposcentibus, negavit ad paternorum debitorum solutionem se teneri, siquidem non hereditate, sed lege Salica Imperium in ipsum fuerit delatum. Ita luscitiosi aut Talpæ sunt Galli, ut non animadvertant, *fide Principis vacil-* 16

Non posse excusari Gallorum iniquitates.

vacillante, neminem cum eo aut certe invitum gementemque contracturum; Cum tamen Franciscus I. Galliarum Rex dixerit: *etiamsi fides toto orbe exularet, tamen Regibus tenendam esse, qui ea sola, & nullo metu cogi adstringique possint.* Ut meritò hic quæri possit, an fides Gallica jam plane sit extorris & exul? an plane sterilescat, & nulla ferat amplius bona opera? Id quod his temporibus omnes Pacificationes, fœdera & pacta, semper rupta & illusa, sufficienter nobis demonstrarunt, ut verum sit antiquissimum præconium *Gallos esse leves*, prout jam supra notatum *verbo* abgehen de Stände. *fol.* 25. *n.* 63. Nihilominus authores Gallici omnia per monstrosarum opinionum cuniculos subruere tentant, quæ in Republica literaria vix sunt toleranda. Nam cum *Imperator sit Academiarum Pater & fons, & illius gratia Doctores, Magistri, Studiosi, honores & privilegia amplissima consequantur: qua impietate* se illaqueant illi, qui summum *illud Imperii & totius Christiani* Orbis caput, voce calamoque deprimunt? *qua ingratitudine se collutulant Academiæ, quæ talia dicta sive scripta impune grassari permittunt, aut quod gravius, ea censuris & testimoniis publicis probant? An verò illa Curiosolorum grandiloquentia sic bacchabitur semper? An illam licentiam sistet pœnitentia nulla?*

Non absunt Scriptores Gallici, qui gnathonico more Imperium Regi suo super Europam vel promittunt vel asserunt, quales sunt *Besianus Arogus*, quem refutavit *Alexander Patricius, Armacanus in marte Gallico: Auberius* Parlamenti Paris. Advocatus in famosis axiomatibus Gallicanis *p.* 151. 153. 156. quem nugari demonstravit *Nicolaus Martini Professor Kilon. in libert. aquilæ triumph.* cum quo conferri meretur *Henricus Köppingius* in notis ad axiomata illa Auberii. In Arogi & Auberii adulationes inclinat, imo similia continet, Episcopi Metensis oratio anno 1673. *die* 30. *Julii*, præsente Rege habita. Harangue an den König / quam sub censuram vocavit *Weissius in Coral. dissert. de Carolo M.* subnexis; quam proxime verò accedit *Grammondus in præfat. Histor. ad Lud. XIV.* ubi iteratis vicibus exclamat: *Eris Cæsar*, quem Vatem fatuum se prostituisse in aprico est. *Sorellius* quoque Regi Galliæ locum supra Imperatorem & Imperium competere, asserere non erubescit. Similes enim Stipendiati Gallici, si gratiam Regis sui & opimam mercedem mereri cupiunt, ad stomachum quæ sunt Regis, scribant, necesse est.

17 Immanitates Gallicæ recentiores. Quam turpiter autem & fœdifragè Pacem Noviomagensem & Armistitium Vicennale Ratisbonale Corona Galliæ ruperit, Christiano Orbi satis constat, dum anno 1688. *Philippiburgum* minus provisum, armis ad deditionem coëgit, *Manheimium*, cum munitissima arce Fridrichsburg / per proditionem & corruptionem Præsidii, cum munimento *Franckenthalio* in suam potestatem, & cum *Spira*, Wormatia, aliisque plurimis præstantissimis locis vicinis in cineres redegit, agrum vicinum, & totum fere Palatinatum Rheni vastavit, taliaque patravit, quæ de Turca vel immanissimo quodam Barbaro vix unquam leguntur, quibus & aliis nupero bello peractis Historiæ recentiores ad nauseam & horrorem sunt repletæ: de quibus etiam supra dictum *fol.* 25. *n.* 64. *& seqq.* Quid in agro Coloniensi, Juliacensi, Trevirensi aliisque vicinis Regionibus factum, ut omnibus notum, hic enarrare supersedeo. In Summa, veris veriora sunt, quæ dudum de Gallorum fide adstruxit *Joh. Warem. ab Ehrenberg in tract. de fœd. p.* 216. astruens: *Ex Regum Galliæ ingeniis liquidè compertum esse nihil omnino sanctum, vel rite conceptis fœderibus & pactis reperiri, quoad in augendis quibus fide integra dolove nolint: Omnium Regum ut pro libidine sanctissimas fœderum* (armistitiorum) *leges attrectare violarique non dubitent, cum semel præsenti tantum commodo, atque ipsis temporibus consueverunt esse aptanda:* forte tessera status Gallorum Regis est, quod *Fridericus Marselaer de legat. L.* 1. *differt.* 39. ait: *cunctis in rebus primo postremoque meditandum & machinandum esse Principi, non tam ut juste, pie, pacifice regnet, quam ut gloriam suam, authoritatem jurisdictionemque, quocunque modo extendat atque stabiliat, licere quicquid libet, deberi quicquid cupit, Malum semper bene positum non temere esse tollendum, & quem premere semel cœperis, premere non desieris, donec oppresseris.* Equidem Causæ in speciem confictæ à Gallis jactantur variæ, sed nullius consequentia; videlicet prætensio Elisabethæ *Carolæ, Philippi Ducis Aurelianensis* Conjugis in Electoratum Palatinum, (2.) denegatio dignitatis, Electoralis Wilhelmo Cardinali Fürstenbergico, Episcopo Argentoratensi, (3.) prætensa belli *machinatio à Cæsare* & Ministris contra Gallos. Verumenimverò ludicra & minus sufficientia eadem quilibet rerum civilium gnarus facili negotio deprehendet; quoad 1. siquidem notum, fœminas nec in feudis illustribus succedere, nec præter dotem & mobilia quicquam eisdem deberi; quoad 2. constat ad Regem Galliæ negotia Imperii non spectare, nec eundem arbitrum eorundem esse, uti nec Imp. aut Proceres Imperii Gallorum negotia regni curant, aut illis se quovis modo misceant, ut taceam defectum electionis legitimæ à parte Wilhelmi Furstenbergici, neque propterea tam cruentum bellum vicinis, ad quos non attinet negotium illud, inferendum, imo, si Cæsari arma propterea inferenda hostilia & Imperio, & Pontifex bello tentandus fuisset, cujus arbitrio res erat exposita. Quod ad 3. attinet, de eo non constat, atque hoc, ut aliquid facti, probandum fuisset à Gallis, neque enim pro justitia belli atrocissimi sufficit, allegasse clandestina consilia de recuperandis amissis inita. Non omittendum

tendum hic, quantam in hoc bello Galli *Tyrannidem Heidelbergæ* exercuerint, ut optimæ hujus Civitatis excidium barbaricum, ipsi cordatiores Galli abominentur: ubi nec mortuis & tumulatis pepercerunt. Siquidem Gubernator arcis Gallus, *Hartis* dictus, Epitaphia & Sarcophagos ipsorum Electorum effodere & spoliare jussit, corporibus per plateas projectis, uti *Mercurius German. p.* 438. refert, sibi à teste oculato & omni exceptione majore hoc ipsum fuisse relatum, qui inter alia sic: Und konte man unter denen auff die Strasse geworffenen Cörpern gar eigentlich des letzt verstorbenen Churfürstens *Caroli* Leichnam erkennen / die Manchetten / in welchen ich denselben hatte sehen im Sarge liegen vor seiner Beerdigung / waren mir und andern so kentlich / daß wir gleich sagten / es sey des Sel. Churfürstens Cörper / so letzt verstorben.

18 Corruptiones Gallicæ. Præterea dolendum hodie antiquam Germanorum fidem, toto aliàs orbe celebratam, tantopere vacillare, propter *luem Gallicam nummariam*, quæ non Germanos tantum, sed & Polonos, Danos, & Anglos, aliosque sæpè corripuit gallizantes, ut cœcutire eos vel media luce nonnunquam existimes: *Pecunia Gallorum esca est perniciosissima*, â qua, si semel assuevit, abstinere vix poterit; Et quanta hodie hujus auri Gallici vis sit, ostendit Mantua, Sabaudia, & norunt multi Principes Imperii machinationes Gallorum, & multæ Aulæ in Europa, quondam & in Anglia, ut hinc lethargum priorum Angliæ Regum multi dudum incusarint, prout *Mercurius Germanicus* sub nomine Sinceri Germani à Lapide hæc omnia notat; & porro refert, à longis indè temporibus Pestem Gallicanam *Angliam* invasisse; Testis perspicuus est *Histor. Gallic. Philipp. Ernest. Cominæus.* qui *lib. 8. de reb. gest. Ludovic. XI.* inter alia memorat: *Quod omnibus modis laborarit Rex, ut Anglos in Amicitiâ contineret, eos præsertim, qui videbantur ad pacem magis inclinare, & oblata munera non esse recusaturi, pensionem itaque illam* 50000. *aureorum quot annis Londini ad diem, & liberaliter persolvit Eduardo, & in ipsius familiares distribui jussit ad* 16000. *aureorum, & Legatos illius, etiamsi minus jucunda nunciâssent, omni humanitatis genere, & donis placatos dimittebat; Et quanquam aliqui sentiebant, hoc ab eo fieri, temporis extrahendi & perficiendi belli causâ, quod iis locis gerebat: tamen quæstus & emolumenti magnitudine deliniti dissimulabant.* Præter annuas enim pensiones dabat etiam intimis Consiliariis luculentissima dona, & is, de quo sæpe diximus, Havartus accepit ab eo intra biennium, præter pensionem, ad viginti quatuor aureorum millia. Et hi quidem omnes, acceptâ pecuniâ, Regiis quæstoribus dabant Chirographa, quæ in ærario ponebantur. Unus tantùm Hastingus, Eduardo familiarissimus, ægrè potuit adduci, ut pensionem à nobis acciperet, ac vix tandem ei persuasum fuit; Nam quo tempore cum Carolo versabar, perfeci ut ad ejus amicitiam adductus, mille aureos pateretur sibi ab eo dari quot annis. Id ubi Rex à me cognovit, mandat, ut eum ad se traducerem, oblatâ etiam majori conditione &c. Cœpi igitur eum sollicitare litteris, & Rex pensionem ei designabat duo aureorum millia quot annis, cum à Carolo mille tantùm accepisset. Eam pecuniæ Summam deferebat Petrus Claretus, vir Nobilis & Industrius, cui mandatum à Rege fuit, ut traditâ pecuniâ chirographum postularet, quo demonstrari aliquando posset, atque videri, quemadmodum & Summus Angliæ Cancellarius, & Magister Equitum, & alii multi Proceres, pensionem à Galliæ Rege accepissent. *Claretus diu multumque, & familiariter cum eo Londini locutus, posteaque mandata exposuit, obtulit ei, quam acceperat, pecuniam, simul chirographum sibi dari petiit. Quod cum ille recusâsset facere, alter orat, ut saltem brevibus aliquot verbis Regi significaret, se pecuniam accepisse, ne Rex qui suspicionibus indulgeat, putet à se fraudem aliquam esse commissam. Tum ille: quod petis, inquit, æquum est quidem, sed tuus Princeps donum hoc ultro mihi misit, nec rogatus à me. Si vis, ut capiam, opus est, ut in vestem ipsi mihi imponas: testimonium autem à me nullum aut literas es habiturus. Ut enim illud de me jactetur, & chirographum meum inter rationes quæstorum ærarii conspiciatur minimè committam. Claretus cum aliud non posset, relictâ illâ pecuniâ domum reversus, quid egisset, exponit. Rex ægrè tulit, quod literas ab eo nullas accepisset; ipsum verò, qui recusâsset dari, magni faciebat, eaque fuit causa, cur ei dein pensionem absque chirographâ persolveret, hucusque Mercur. Germanicus. pag.* 225.

De Gallis scribit *Franciscus Guicciardinus in Histor. de bellis Italiæ part.* 1. & 2. quod Gallos sæpius primus ardor & promptitudo præcipitet, non curando hostem, nisi cum præsentem videant, quem assultant animo forti, sed observando valorem inimici, se retrahunt, quamvis à principio nihil sibi existimaverint fore impossibile, nisi cum arma hostilia ipsos premunt, & illorum cervicibus incumbunt, tùm demùm agnoscunt, se vinci posse & promptas illorum deliberationes, fiduciamque præsumptuosam annihilari. Non prosequuntur vigorem primò monstratum, sed alas demittunt, & hostis superiorem ipsis magnanimitatem pavidi apprehendunt, quod præsens in Italiâ bellum demonstrat. 19 Judicium Guicciardini de Gallis.

Æneas Sylvius in sua Historia Geograph. c. 39. scribit, Franciam nobilem sane esse Provinciam, & admodum potentem, ab incolatu Francorum sic dictam. Fuerunt quidem Franci ab origine Trojani, qui deleto Ilio Duce Priamo, Priami ex Sorore nepote, per Pontum Euxinum in Mæotidas paludes in Scythiam pervenere, ibique 20 Æneæ Sylvii discursus de Gallo.

Civitatem ædificarunt, quam vocavere *Sicambriam*, ex qua dicti Sicambri. Nam constat, evictam incensamque Trojam, qui superfuerunt excidio, in tres turmas divisos in exilium profugisse, & alios quidem *Ænea Duce* Italiam petivisse, â quibus *Albani* prodierunt, & deinde Romani, qui orbis Imperio potiti sunt. Alii sub *Antenore* per medios Achivos elapsi, Illyricos penetravere sinus & regna Liburnorum, ad intimum Adriaticum Pelagus accessere, urbemque condidere *Batavium*, ubi sepultum Antenorem tradunt, qui *Henetum* fugiens secum duxit, à quibus postea dicti *Veneti*, quorum hodie nota satis est potestas, terra marique. Tertii in *Scythiam* penetrarunt, ibique in magnam coaluerunt gentem, multique eorum Romano Imperio subjecti essent. *Imperante Valentiniano* Alani Imperium vexare cœperunt. Imperator edicto libertatem iis promisit, qui Alanorum ferocitatem compescerent: Eo præmio allecti Sicambri, arma sumpserunt, & Alanos bello vicerunt, ob quam rem in decennium libertate ab Imperatore donati sunt, & mutato nomine Franci dici voluerunt. Exacto vero decennio cum Romani solita tributa repeterent, Franci ipsa libertate effrenes facti, parere recusarunt. Hinc, Priamo & Antenore copias Francicas ductantibus, prælium cum Romanis consertum est, in quo *Priamus* ipse cum fortissimis suis cecidit. Qui cladi superfuerunt, ex Scythia digressi sunt, & in Germaniam profecti, in partibus Thuringiæ consederunt, cum Principibus suis Priami & Antenoris filiis *Marcomede & Sunone*.

21 Pharamundus primus Galliæ Rex.

Suno sine liberis discessit, Marcomedi filius fuit *Pharamundus*, quem sibi Franci Regem crearunt, & hic primus inter Francos regnavit. *Clodoveus*, primus Francorum Regum *Christi Religionem* accepit, à Remigio baptizatus. Quod autem *Agrippina* ab incolatu Francorum Colonia vocata sit, veritate caret; priusquam enim Franci Germaniam intrarent, Colonia Romanorum appellata est, à Claudio Cæsare condita, & ab ejus Conjuge Agrippina dicta. Fertur, cum hic Rex Clodoveus progrederetur ad inferendum bellum Gothis & Aquitanis, si victor evaderet,

22 Votum à R. Clodoveo B. Martino factum.

Equum *B. Martino* vovisse qui 112. annis ante id tempus obierat, Victoriâ potitus, equum tradidisse, eumque 100. solidis redimere voluisse, stetisse equum immobilem, donec pretium duplicaretur, qua ex re dixisse Regem ferunt: *Martinum bonum esse auxiliatorem, sed carum negotiatorem.* Hoc Francorum genus, cum è Scythia in Germaniam venisset, ibique diu consedisset, Germanicum effectum est, adeò, ut tota ferme Gallia, & magna Germaniæ pars, à Montibus Pyrenæis, usque ad Pannoniæ terminos, Francia diceretur, quicquid

23 Francia orientalis & occidentalis.

enim Francis subesat, Francia dicebatur; Ea in duas partes divisa fuit. Nam quod est *Galliæ, occidentalis Francia* vocabatur, quod est *Germaniæ, Orientalis.* Hæc Gens sub Carolo M. Romanum meruit Imperium, qui afflictam Longobardico bello sedem Apostolicam consolatus est, refert *citat. Æneas Sylvius d. loc.* Contrarium tamen tenent ferè omnes, & testatur Pontifex *in Cap. Venerabilem de Elect. & Clem. un. de jurejur. Arth. Duck. de auth. jur. Civil. Rom. lib. 2. c. 2.* Carol⁹ enim quamvis Galliæ potiretur Imperio, Germanus tamen fuit, in Germania natus alitusque, cujus Sedes plerumque in Aquisgrano fuit, quæ Civitas Teutonica est, ibi Palatiū & caput ejus ostenditur. 24 Imp. Carolus M. fuit Germanus.

Jus Albinagii in Gallia usitatum adversus ipsos in Germania retorquetur. Galliæ *Delphinus* fidelitatem propter Vicariatum in Regno Arelatensi & feudum Delphinatus, Imperatori & Imperio debet, *Limn. tom. 1. l. P. cap. 9. & in addit. ad n. 9.* Sicque Delphinus Imperatori quondam juramenti vinculo se obstrinxit, *Anno* 1356. *Goldast. in præfat. Constit. Imp.* ubi ulterius refert, Imperatorem Fridericum III. ad arma vocasse Ludovicum Galliæ Delphinum, cum Tigurum ab Helvetiis obsidione premeretur; de quo jure in Delphinatum etiam modo supra dictum *n.* 3. In Gallia Principes juramentum fidelitatis non ipsi Regi, sed ejus Cancellario præstant. Rex Galliæ Imperatori Majestatem tribuit, quod apparet *ex Vol. 3. de memoires d' Etat. p. 573. & 591. & in Mercurio Gallico tom. 14. pag.* 591. quod confirmatur exemplis *de Anno* 1620. *usque ad* 1628. *v. Godefroy au ceremoniel de France p.* 258. Licet ipsi ab Imperatore Majestatis honor non reddatur. 25 Rex Galliæ Imperatori Majestatem tribuit.

Regum Galliæ causæ in Parlamento Parisiensi dijudicantur, ubi ut nomini ejus parcatur, per procuratorem causas suas agit, & in eum sententiæ feruntur. *Bret. Liv. 1. de la Souveraineté du Roy Chr. 18. pag.* 139. refert inter Majestatis jura, quod Rex Galliarum in plerisque Ecclesiis Regni sui Canonicus & Primas sit: Olim inter eos Sedem in Choro habuerit, servitiumque divinum peregerit; hodie tamen nihil commodi ad Regem redire, præterquam quod particeps sit precum, quæ ibi pro Canonicorum salute fiunt.

Promotio circa *officia Ecclesiastica* Regi Galliæ competit, & si non competeret hoc jus, non potuisset Ecclesia Gallicana hactenus libertatem suam conservare, cujus vigore promotionem ad beneficia Ecclesiastica per Gallias Regia Majestas aliundè, vel à Curia Romana dirigi non patitur, ut videre licet in defensione Parisiensis Curiæ Ludovico XI. pro libertate Ecclesiæ Gallicanæ oblata quam exhibet *Duarinus*, ut Appendicem tractatus *de beneficiis & dignitatibus Ecclesiasticis*, qui videri quoque meretur, *d. tr. lib. 5. cap. 12. & seqq.* Quod ita, salva dignitate & autoritate Pontificis & Sedis Romanæ, statutum fuisse Curia Parisiensis in dicta Apologia, *art.* 19. protestabatur. Constat etiam in Gallia ex *bonis Ecclesiasticis contribui* ad sustinenda onera publica, quod propterea huc afferre placuit, ne quis existimet, erroneam aut plane hæreticam esse opinionem eorum,

eorum, qui ta ia Magistratui Politico asserunt, quoniam id Regi Galliarum non obstat, quo minus nomen Primogeniti Ecclesiæ & Regis Christianissimi retineat. *Jacob Bernard. Multz. Jur. publ. part. 2. cap. 33. pag.* 888.

Gravibus vitiis & nævis Galliam, ex tumescente ad Universalis Monarchiæ culmen cupiditate, maculatam esse, & injustissimis bellis, cladibus, & ruinis Provinciarum, Civitatum, Ecclesiarum, & Monasteriorum, cum insatiabili sanguinis innocentissimi effusione, totius orbis judicio

26 Galliæ tamen Regnum & Reges suis virtutibus non destitui.

manifestum est, & supra relatum. Negari tamen etiam non potest, Galliæ quoque Regnum Regesque suis non destitutos esse Virtutibus & encomiis, de quibus discurrit & scribit Gallicus Autor *Ludovicus Moreri in suo Dictionario Historico, Verbo, France*: Le plus beau païs, le plus puissant Royaume, & la plus illustre Monarchie de l'Europe. Je pourrois peut-être dire, avec justice du monde, si je ne craignois de paroitre trop partial. Mais pour être persuade, que le Royaume de France est le plus ancien, & le plus noble de tous les Etats de la Chrêtiente, il ne faut que se souvenir, qu'il y a prés de treize cent ans qu'il subsiste, & qu'il compte aujourd'huy une succession continuée de Soixante quatre Rois. Ubi porrò agit de Franciæ situatione & divisione, de Montibus, Insulis, portubus & Civitatibus Franciæ, item de Regimine & Religione, de Archi- & Episcopis, de Statu Bellico, de populo & subditis, de pietate & Justitia Regum, de Autoribus de Gallia & Galliæ Regibus scribentibus, de Successionibus Regum, de præcedentia ipsorum, de Sacris ibidem bene ordinatis, de justitia in Parlamento, de armis & fortitudine, de funeralibus Regum Franciæ, de Regimine cujuscunque Provinciæ, quæ ibidem omnia particulariter narrantur.

27 De situ, longitudine & latitudine, terminis & aquis Galliæ.

Tandem notandus est situs Galliæ, qui est in medio Zonæ temperatæ, septem gradibus à gradu elevationis 42. usque ad gradum 51. quæ causa est miræ fertilitatis, & temperamenti commodissimi.

Longitudo à territorio Gobæo, *le Four*, in littore Britannico usque ad Varum fluvium efficere putatur milliaria Germ. 180. *Latitudo*, à Fuentarabia, usque ad Caletum, *Calais*, milliaria 140.

Termini Galliarum sunt vel *Veteres*, quia claudebatur olim *ab oriente*, Varo flumine, ad Urbem Nicæam, ubi separatur Gallia ab Italia; Alpibus Grajis atque Cottiis, usque ad fontes Rheni, Rhenoque ipso, usque ad ejus ostium vetus, ubi olim arx erat Britannica: *porrò à septentrione*: mari Germanico: 3. *ab occasu*, Oceano occidentali: 4. *à Meridie*, montibus Pyrenæis, & mari interno, usque ad Varum fluvium.

Quoad recentiores, hodiè augustior est Gallia, ortum & septentrionem versus; attingit enim Provincias, quæ Regis Imperium non agnoscunt: ab *ortu* quidem Avenionem, Principatum Auraufionensem, Sabaudiam: Agrum Genevensem: Helvetiam: & provincias quasdam Germanicas, à *septentrione* partes Belgii, quæ Hispanis adhuc parent.

Si considerentur *Aquæ* Galliam alluentes vel interluentes, statim occurrit *Oceanus occidentalis*: ubi est Fretum inter Galliam & Angliam, itemque *Oceanus Britannicus*, & *Aquitanicus*: inde mari mediterraneo; qui situs commoditatem Gallis præbet ad potentiam navalem, & exercenda cum finitimis commercia. Aquæ.

Sinus, ad Oceanum sunt: *sinus Constantiensis*, non longè ab Urbe Constantia, *Constance*: & *Brestanus*, *Bay de Brest*, ad Britanniam minorem. Ad mare mediterraneum est sinus *Narbonensis*, vulgò *Golfo de Lyon*, qui à Narbone Martio, *Narbone*, nomen trahit. Sinus.

Portus, ibi reperiuntur, portus Dunkerckanus, *Dünkircken*, operibus contra vim undarum probè munitus: Caletum, *Calais*, Galliæ Porta & Clavis: Dieppa, *Dieppe*, ad Normanniam, Portus Gratiæ, *le Haure de Grace*, ad ostia Sequanæ, ubi duabus arcibus Harfluto & Honfluto, *Harfleur* & *Honfleur*, defenditur: S. Maclovii *S. Malo*, nuper contra Anglos benè munitus. S. Bicori, *S. Brieux*. In latere septentrionali Britanniæ Minoris: Brivatum, *Brest*, vulgò la Chambre, propter securitatem navium, quæ ibi, quasi in Camerâ quadam, contra ventos custodiuntur: Portus Ludovici, *Port Louis*: non longe à Blabia, *Blavet*: in latere Meridionali Britanniæ: Portus Nannetensis, ad Ligerim fluvium *Nantes*: Rupella, *la Rochelle*, quo Reformati se quondam recipiebant: olim Portus Santonum; *Rochefort*, non procul indè distans: Burdigalensis, *Bourdeaux*, ad ostium Garumnæ: Bajona, *Bayonne*, in finibus Galliæ. Portus.

Maria interna sunt Massilia, *Marseille*, Statio navium tutissima; Tolonum, *Toulon*, capax multarum Triremium; Antipolis, *Antibes*.

Fluvii præcipui sunt. Aturrus, *la Dour*, qui infra Bajonam in finibus Hispaniæ Oceano miscetur: Garumna, *la Garonne*, quæ ex Pyrenæis montibus oritur, atque ubi Tholosam, *Thoulouse*, & Burdigalam, *Bourdeaux*, rigavit, non longè ab Ostio Duronium, *Dordogne*, recipit. Ligeris, *la Loire*, qui fluvius mediam ferè Galliam secat; atque haud procul à fontibus suis Elaveram, *Allier*, enatam, paulo infra urbem Nevers accipit, & secum cum multis aliis, quorum Rex dicitur, in Oceanum rapit. Sequana, *la Seine*, quæ oritur in Burgundiâ, & supra Lutetiam Parisiorum admittit Matronam, *Marne*: infra Lutetiam verò Aisiam, *Oyse*, in quam influit Axona, *Aine*, ac deindè ad portum Gratiæ in Oceanum evolvitur. Summa; *Somma*; quæ Picardiam transit. it. Rhenus, & Mosa, atque Mosella. Mosa, *Meuse*: Fontes suos habet in Lotharingia, quam inter & Fluvii.

Duca-

Ducatum Barrensem decurrit, & Belgium petit, ubi ad Insulam Bommelensem in Rhenum se immergit. Mosella in eadem oritur Lotharingia, atque ubi eam egreditur, *Treverim* Urbem, Trier lambit, ac denique ad Aquas confluentes, *Coblentz*, Rheno infunditur.

In Mari interno sunt; 1. *Rhodanus*, *le Rhone*, fluviorum omnium celerrimus. Enascitur Rhodanus ex monte S. Gothardi, in summis Alpibus Helveticis, & postquam lacum Lemanum, den Genffer See / transiit, ad Lugdunum *Lyon*, assumit Aratim, *Saone*, fluviorum omnium tardissimum, & paulò inferius Isaram, *Isere*, & Druentiam, *Durance*, ex Alpibus venientes, secumque tribus ostiis in mare mediterraneum præcipitat. 2. Arax, *L'Aude*, cujus & Garumnæ beneficio Ludovicus XIV. Oceanum, licet irrito conatu, si D. Becher. credimus, cum mari mediterraneo, in usum Commerciorum, conjungere voluit.

28 Terra Galliæ. Terra Galliæ consistit in Promontoriis, quæ excurrunt vel in Oceanum; ubi est promontorium Gobæum, itemque Furium, nunc *le cap de Four*, ac præterea Caprarium cornu, quibus objacet insula Axantes, *Isle de Ouessant*.

Inter *Montes*, eminent mons *Gehenna*, ex cujus radicibus, quæ latius excrescunt, Ligeris fl. *Loire* erumpit. In finibus contra Hispaniam habet *montes Pyrenæos*, in quorum vallibus innumera esse oppida, vicos, Castella, hominum multitudine frequentia, tradit *Fournerius*: contra Italiam sunt *Alpes* quarum radices in Delphinatum usque & Provinciam excurrunt: contra Helvetiam habet *Jurassum* sive *Juram*, montem altissimum, qui se in vicinam Burgundiam immittit: contra Germaniam est *Vogesus*, *Mont de fancilles*, das Lothringische Gebürg.

Divisio Terræ continentis varia est: nos sequemur ipsos Gallos, qui terras Regi suo subditas dividunt, in *veteres*, quæ jam olim Regem agnoscunt Dominum, & *novas*, quas armis sibi Reges, aut alio titulo acquisiverunt; ipsi *conquesten* appellant; Veteres Provincias dividunt in XII. *Præfecturas Generales*, quæ alias iterum sub se comprehendunt provincias minores. Et possumus commodè illas præfecturas partiri in IV. *meridionales*: IV. *Meridianas*, quæ cis & ultra Ligerim sitæ sunt: & IV. *septentrionales*.

Provinciæ Meridionales, seu quæ Meridiem versus spectant, sunt hæ IV. Provinciæ quædam Aquitanicæ, cis & ultrà Garumnam, usque ad montes Pyrenæos. Ex illis sunt,

Gasconia. Vasconia hodiè Gascogne, cujus Incolæ *Vascones*, ex Hispania huc migrarunt, veteremque adhuc linguam retinent. Vocatur quoque *novempopulania*, à novem populis, qui Imperante Hadriano hic numerati sunt; sub Vasconia comprehenduntur

Navarra. *Navarra Inferior*, *Basse Navarre*, nam *superiorem* tenent Reges Hispaniæ, frementibus licet Gallis, qui ut jus suum tueantur, nomen Regis Navarræ, & insignia in solemni titulo gerere solent. Loca præcipua sunt: Vicus Lusius, sive Fanum S. Joannis Luisii: *S. Jean. de Luz*: Fanum S. Palladii, S. Palais: Fanum S. Joannis Pedeportuensis, *S. Jean piè de port*: Lapurdum, sivè Bajona, *Bagonne*: Emporium celebre, & munimentis contra Hispaniam firmatum, quod proindè nemini armato licet ingredi, nisi Rex sit, aut Regii sanguinis Princeps. Bajona.

Benearnia, *le Bearn*, Urbes habet: Castrum Palum, *Pau*, ubi est Curia sive Parlamentum, pro illorum tractuum subditis. In hac urbe natus est Henricus. IV. Galliarum Rex, Avus Ludovici XIV. *Lescar* & *Oleron*, Urbes sunt Episcopales.

Comitatus Biggerrensis, *Biggorre*, cujus Incolæ olim *Biggerriones dicti*, urbem præcipuam habet Tarbam, *Tarbe*. Ager Conserranensis, *Conserrans*; Ubi est Fanum S. Bertrandi; *S. Bertrand*. In his locis reperiuntur Capori, *Capots*, sive *Gahets*, certum genus hominum, quibus os grave olet, & halitus ingratum odorem spirat. Aversantur eos Galli, ut cum eorum fœminis, tametsi liberali satis forma sint, matrimonium contrahere dedignentur; In templis certæ ipsis stationes sunt assignatæ, & in suburbiis habitare coguntur, plerique sunt Fabri lignarii, & Vietores, qui servorum loco censentur; neque audent resistere, si injuriam vel à vilissimis patiantur, *Fournerius VI*. 39. putat Gothorum esse reliquias, aut *ex Albigensibus*, quos Hæreticos Pontificii appellant, prognatos. Homines Capori.

Comitatus Convennensis, *Comingeois*, ubi nihil occurrit memoria dignum.

Comitatus Armeniacensis, *Armagnac*, cujus Metropolis est Augusta Ansciorum; *Aux*; emporium satis celebre, atque Archi-Episcopatu illustre. Adnumerari huic comitatui solent duæ minores Provinciæ, *Esterac*, & *Gavre*, est ibi quoque Lectora, *Lectoure*.

Vasconia propria *Gascogne*; ubi sunt: Severopolis, *S. Sever*, & Atura, *Aire*, Urbes Episcopales. Vasconia.

Ager Condomensis, *Condomois*, qui à Condomo, *Condom*, Urbe Episcopali nomen accepit.

Ager Vasatensis; *Bazadois*, qui similiter ab Urbe Episcopali *Bazas*, quæ olim Vasates, appellari solet.

Ducatus Albretanus; unde prognata *Johanna Albretana*, Regina Navarræ, Henrici IV. Mater, Urbs est Albretum, *Albert*. Ducatus Albretanus.

Landarum Tractus, *Les landes*, trans Aturrum, ad Oceanum Aquitanicum. Sunt ibi Aquæ Tarbellicæ, sive Augustæ, quæ incolis hodiè dicuntur *Dux*, atque etiam *acqs*. Urbs est inclyta, vallis ac fossis munita.

Aquitania Propria hodiè Guienne; quo pertinent hæ Provinciæ; Guienna Propria, Aquitania.

vel Tractus Burdigalensis, ad ostium Garumnæ; Metropolis est Burdigala, *Bourdeaux*, portu, Mercatu, Archi-Episcopatu, Curiâ, Academiâ longe celeberrima; Sed Cives habet ad seditionem, ob studium literatis valdè proclives, quos Rex Castellis munitissimis coërcet. Est & Blavia; Blaye, ubi cives ostendunt sepulchrum *Rolandi*, quem prægrandem Heroem, propemodum Gigantem fuisse tradunt. Sed videndus est *Hubertus Leodius*, in vitâ Friderici Palatini libro I.

Santonia. Santonia, *Saintonge*; Urbem habet Mediolanum Santonum, *Saintes*, cujus cives laudantur ob humanitatem & formam corporis: Rupes fortis, *Rochefort*, ad ostium Fluvii *Charente*, portum præbet satis bonum: Angeriacum, *S. Jean d' Angley*, sive *d' Angeli*, cujus munimenta à Reformatis extructa evertit Rex Ludovicus XIII.

Provincia Lemovicensis, *Limosin*; ubi est Metropolis Lemovicum, *Limoges*, urbs antiqua & Episcopalis, hodie Arctior & minor, satis tamen adhuc culta. *Userche & Tulle*, itidem sunt Urbes Episcopales.

Regio Petricoriensis, *Perigort*, cujus præcipua urbs est Petrocorium, *Perigueux*, quæ male audit, ob Vicorum Angustiam, sordes, & fœminarum deformitatem.

Tractus Aginnensis, *Agenois*; qui Aginno Urbe suâ *Agen*, satis splendida superbit.

Regio Cadurcorum, *Quercy*; in cujus parte superiori est *Divona Cadurcorum*, *Cahors*, ubi est Academia, & Episcopatus; in Inferiori mons Albanus, *Montauban*, quam urbem Reformati sic muniverant, ut eam Rex Ludovicus XIII. primum frustra obsideret; quæ tamen postea se dedere coacta est. Regio Rutenensis, *Rovergue*, cujus urbes sunt: Segedunum, *Rhodes*, ubi licet videre signa Antiquitatis; Satisque hodiè est exculta; *Vabres*; Urbs Episcopalis.

Languedoc. Occitania, hodiè *Languedoc*, extenditur à fl. Garumna, usque ad Rhodanum, dividiturque in superiorem & Inferiorem, itemque Provincias annexas. Vocatur *Languedoc*; quasi dicas *Landgothia*, quia West-Gothi quondam hanc terram possidebant: vel ut aliis placet; *à Langue à Oc*, quia incolæ loco ui, oc in sermone vulgari utuntur.

In Linguadoco Superiori *le haut Languedoc*, Urbes sunt Tholosa, *Thoulouse*, quæ habet Archi-Episcopatum, Curiam, atque Academiam: Rivi, *Rieux*; ad Garumnam: Apamia; *Pamiers*: cujus Episcopus nuper acerrimè Regi pro honore Pontificis se opposuit; Castrum Fuxiense, *Foix*, nomen Comitatus gerit; Mirapincum, *Mirepoix*: Alecta, *Alet*: Carcasso, *Carcassone*: Albiga; *Alby*: cujus Tractus *Albigots* appellatur: Waldenses ab hoc loco *Albigenses* dicti sunt.

In Linguadoco Inferiori, *le bas Languedoc*, Urbes sunt: Martius Narbo, *Narbone*, Archi-Episcopatu, & antiquitate clara: Blitteræ, *Beziers*, in solo fertili atque amœnissimo sitæ: Piscenæ, *Pezenas*: Luteva, *Lodeve*; Mons Pessulanus, *Montpellier*, Academiâ Medicâ Illustris, Nemausus, *Nismes*; ubi multæ visuntur antiquitates Romanæ, & in iis amphitheatrum, ex cujus etiam ruinis Majestas nominis Romani potest colligi; Aquæ *Mortuæ*, *Aiguemorte*, ubi anno 1538. Franciscus I. Imperatorem Carolum V. excepit, teste *Sleidano lib. XII.* 29 Antiquitates Romanæ in Languedoc.

In annexis Provinciis, quæ in Tractu Cemmenio, seu montibus Gebennæ, vulgò *les Sevennes*, sitæ sunt, inveniuntur urbes; Mimondum, *Mende*, in provinciâ Givaudan: Vivarium, *Viviers*, in provincia Vivarez: Anicium, *le Puy*, *in Pais du Velay*: Ubi sunt sedes Episcopales.

Delphinatus. Delphinatus, sive Dauphine, unde *primo-genitus Regis Galliarum Filius* Delphini nomen gerit: Illustris est hæc Provincia Urbibus magnis atque splendidis, in quibus excellunt: Vienna Gallica, *Vienne*, Sedes Archi-Episcopalis, ad Rhodanum: Gratianopolis, *Grenoble*, ubi est Parlamentum, sive Curia justitiæ: Valentia Gallica, *Valence*, habens Episcopatum atque Academiam: Dea: *Die*, Ebrodunum, *Embrun*: in Solo fertili situm, Archi-Episcopatu Illustre: Brigantium, *Briancon*: Vapineum, *Gap*: Pinarolium, *Pinarol*: clavis Galliæ nuper, qua dabatur transitus in Pedemontium, Italiæ provinciam, sed nunc munimenta ejus sunt eversa. Pinarol.

In Delphinatu merentur observari: I. Magnum Carthusianorum Monasterium, *la grand Chartreuse*, in loco amœnissimo situm, ubi Generalis horum Monachorum sedem suam habere solet. II. *Mons Admirabilis*, Superiori parte latior, ampliorque, & quem nemo potest ascendere; III. *Specus Pilati*, haud procul à Viennâ, æterna tectus nebulâ. IV. fons ardens, *la fontaine qui brule*, ita dictus, quia cœlo nubilo ignem emittere videtur: V. Turris sine Veneno, *la Tour sans venin*, ubi Venenata animalia citò extinguuntur; vide alia multa apud Anonymum; quem ex linguâ Gallicâ in Germanicam *Talander* transtulit, p. 128.

Provincia. Provincia, hodiè Provence, ita dicta, quod olim prima esset Romanorum in Gallia Provincia, regio fertilis, vino, oleo, ficubus, frugibusque abundans. Sunt ibi: Arelatum, *Arles*: Urbs Episcopalis, unde Regno olim Arelatensi nomen manavit: Aquæ Sextiæ, *Aix*: itidem Archi-Episcopalis, & Parlamento inclyta; Massilia, *Marseille*: Phocensium olim Colonia, cujus cives dicebantur trilingues, quod Græcè, Latinè & Gallicè loquerentur, nunc verò est emporium toto orbe celeberrimum, de cujus conditoribus legi potest *Justinus XLIII. 3.* Tolonum, *Toulon*; portu capaci instructum pro navibus Regiis, & Mercatoriis: Forum Julii, *Frejuls*: Antipolis, *Antibet*.

Provinciæ Mediæ nobis dicuntur, quæ mediam

mediam Galliam circa Ligerim atque Ararim occupant, suntque hæ IV. *Britannia: Præfectura Aurelianensis; Burgundia*: & Tractus Lugdunensis.

Britannia Minor, hodiè *Bretagne*; quæ ita dici cœpit, quod Angli atque Saxones è magnâ Britanniâ, quæ nunc Anglia vocatur atque Scotia, veteres Incolas ejecerint, qui trajecto mari hanc terram occuparunt, suumque nomen ei imposuerunt. Vocatur quoque Armorica, appellatione veteri! Dividitur in Britanniam superiorem & Inferiorem, urbes in utraque præstantiores sunt. Nannetum, *Nantes*, ubi Henricus IV. in gratiam Reformatorum, ut liberè suam exercere possent Religionem, *Edictum Nanneticum* condidit, legemque Regni publicam esse voluit: Venetiæ, *Vannes*, Urbs Episcopalis, Rhedon, *Rennes*, ubi Parlamentum est, pro harum terrarum Incolis; Huc quoque portus referimus, supra jam commemoratos.

Præfectura Aurelianensis, quæ hic generaliter accipitur, multasque comprehendit provincias. In quibus sunt: Provincia Cenomacensis, *le Maine*: cujus caput est Cenomanum, Mans: ac deinde Meduona, *Moyenne*.

Anjou. Ducatus Andegavensis, *Anjou*. Cujus Metropolis est Juliomagus sive Andegavum, *Angers*, vino generoso, *vin d' Anjou*, nobile: Flexia, *la Fleche*: Salmurium, *Saumur*, ubi Academiam habebant Reformati, antequam Rex edictum avi sui, quod ille Sanctissimâ fide observatum volebat, revocaret.

Tractus Turonensis, *Touraine*; qui Metropolim habet Turones, sive Cæsarodunum *Tours*, ubi olim Martinus Turonensis, cujus *Sacrum oleum*, quo Henricus IV. inunctus est, hic asservatur, inclaruit, sed hodie est Urbs Archi-Episcopalis. In hac Urbe enatum creditur *nomen Hugonottarum*, ab Hugone quodam Rege, cujus Spectrum noctu per vicos oberrare putabatur, & quod primi ex Reformatis noctu solerent metu civium convenire, suaque Sacra obire. Est etiam ad Ligerim. Ambosia; *Amboise*.

Ducatus Vindocinensis, *Vendomois*, urbem habet cognominem, Vindocinum, *Vendome*. Regio Perticensis, Perche: cujus oppida sunt: Novigentum; *Nogent le retrou*, quod olim Retrudum vocaretur: Moritania, *Mortagne*.

Belsia, *Beance*; Ubi Metropolis est Carnutum, *Chartres*, urbs magna & Episcopatu clara.

Aliis provincia hæc tam laxè sumitur, ut plerasque Regiones, cis & ultra Ligerim, quas hic seorsim ponimus, sub ambitu suo complectatur.

Ager Blesensis, *Blaisois*; ita dictus ab urbe Blesa, *Blois*, Regibus & Principibus fatali, undè Arx Grammondo *tumulus Principum* vocatur; hic namque obierunt *Catharina de Medices*, Henrici II. Conjux, & *Gasto*, Dux Aurelianensis. Ludovici XIII. frater: Hic jussu Henrici III. *fratres Guisii* sunt interfecti. Laudatur tamen ob civium humanitatem, & gratiam linguæ Gallicæ, quæ hic longè est maxima.

Ducatus Aurelianensis, *Orleannois*; cujus Metropolis est Aurelia, *Orleans*. Urbs pulcherrima, atque Academia Nobilis. Magnam quoque laudem inde habet, quod *Regis Frater Dux Aurelianensis dicatur*, Cives quot annis die VIII. Maji festum diem celebrant, in memoriam Virginis Lotharingicæ, *Joanne d' Arc*, quam *Puellam Aurelianensem* vocant, quod Gallos excitaverit contra Anglos, eosque aliquoties profligaverit; Quam ipsi tandem comprehensam igne, ut Veneficam in urbe Rotomagensi, *Roan*, cremarunt. Orleans.

Regio Pictaviensis, *Poictu*, quæ nomen accepit à *Pictis*, qui ex Britannia transmarina pulsi, hanc terram incolere cœperunt, Caput Regionis est Pictavium, *Poictiers*; Post Lutetiam Parisiorum longè maxima, sed minus culta. Celebratur tamen Episcopatu & Academiâ. Cætera oppida sunt; Richeleum, *Richelieu*, quod Cardinalis *Richelius* sub hujus sæculi initium in sui nominis memoriam condidit. Moncontutum; fanum S. Maxentii. *S. Maixent*: Lucionia; *Lusson*. Poitu. Richelieu.

Ducatus Bituricensis, *Berry*: potentes olim Duces agnovit Dominos, quibus extinctis ad Regnum rediit. Avaricum sive Bituriges, *Bourges*, suâ magnitudine clara, Academiâ suâ, in qua clari Nominis JCti, *Alciatus, Rebuffus, Duarenus, Balduinus, Contius, Donellus, Hottomannus, Cujacius*, aliique docuerunt, magis inclaruit. Berry.

Provincia Engolismensis, *Angoumois*; cujus præcipua urbs est Engolisma, sive Inculisma, *Angoulesme*, quæ ob fœminarum suarum pulchritudinem, & morum elegantiam, itemque Episcopatum suum celebris est. Genuit tamen Portentum hominis *Franc. Ravallacum*, qui Henricum IV. cultro interfecit. Est hic quoque Rupes Fucaldi, *Rochefoucault*, itemque Jarnaum, *Jarnac*.

Tractus Alnetensis, *le Pais d' Aunis*: ubi est Urbs Rupellarum, *Rochelle*, quam incolebant Reformati, atque ita muniverant, ut invicta putaretur. Sed Rex Ludovicus XIII., Consilio Cardin. Richelii usus, urbem arctissimâ obsidione inclusam, atque omnium auxilio destitutam, 1628. fame domuit, ac deinde Vallis, murisque nudavit.

Regio Nivernensis, *Nivernois*: caput habet ejusdem Nominis Nivernum, *Nevers*: Ubi est sedes Episcopalis; Pontem habet Ligeri, cui adjacet, impositum, XX. fornicibus constantem. Vitra hic conflantur optima. In oppido *Vezelay*, natus est *Theodorus Beza*, qui inde *Vezelius* dici solet.

Burgundia, quæ nunc *Bourgogne*, dicitur, complectitur sub præfecturâ suâ, Burgundia.

Ducatum Burgundiæ, sive Burgundiam *Inferiorem*, Bourgogne Duchè. Habebat

hæc terra suos olim Duces, potentes admodum, & plerarumque ditionum Belgicarum Dominos: quorum ultimus erat *Carolus Audax*, ab Helvetiis ad Nancejum in Lotharingia cæsus. Hujus Filia *Maria* nupsit *Maximiliano* Austriaco, effecitque, ut Ditiones Burgundicæ atque Belgicæ ad domum Austriacam transferrentur; sed cum postea horum filius unicus *Philippus* in uxorem duceret *Joannam Hispanicam*, *Ferdinandi* Catholici, & ISABELLÆ filiam, omnes hæ Provinciæ ad Hispanos devolutæ sunt. Galli verò, qui ægrè ferebant, has terras abstrahi à Regno suo, non quieverunt; donec utramque Burgundiam recuperarent; Et *Maximiliano* quidem *Ludovicus XI.* Ducatum Burgundiæ ademit: Comitatum verò Burgundiæ *Ludovicus XIV.* pace Neomagensi 1678. regno suo acquisivit. Metropolis Ducatus Burgundiæ est Divio, *Dijon*; urbs magna, egregia, & conventu juridico, sive Parlamento clara: Augustodunum, *Autun*, Episcopalis Civitas, reliquiis & antiquitatibus Romanis referta; Caroliæ, *Charolies*, unde olim primogenitus Ducis Burgundiæ filius, Comes Karolesii, *Comte de Charolois*, dici cœpit: Cluniacum, *Cluniac*, unde Monachi *Cluniacenses* nomen sortiti sunt: Matiscona: *Mascon*, ad Ararim fluvium.

Brescia. *Brésciam*, vulgo *La Bresse*, quæ Regio est inter Rhodanum atque Ararim, juris quondam Sabaudici. Sed Henricus IV. Ducem Sabaudiæ armis terruit, ut hanc Ditionis suæ partem Regi permitteret; urbes hic sunt: Cabillonum ad Ararim *Challon sur Saone*, à qua urbe tractus ille Ager Cabillonensis, *Challonois*, vocatur: Burgus Bresciæ, *Bourg en Bresse*, locus non inelegans.

Beugesiam, vel *Bugiam*, hodiè *Buger*; quæ jacet supra Rhodanum, cujusque oppidum est Bellica, sive Bellicum, *Bellay*, ubi Episcopus sedem suam habet. Referri etiam huc solet Gesium, ad lacum Lemanum, *Gex*: ubi tamen Civitas Genevensis aliquid juris prætendit.

Lugdun. *Lugdunensis Præfectura*, nunc *Lyonnois*, quo referuntur,

Ager Lugdunensis Lyonnois, ad confluentes Rhodani atque Araris, Metropolis est Lugdunum, *Lyon*, Urbs frequenti mercatu, divitiis, amplitudine, antiquitatibus, ædificiis, Archi Episcopatu, & Academia splendida.

Ager Bellojoviensis, *Beaujolois*; cujus urbs est Bavius vicus, *Beaujeu*.

Est in his locis Principatus *Dumbensis*, sui juris, qui nuper *Mon-penserios* Dominos habebat, sed Rex eum donavit filio suo, Ludovico Augusto, *Duci de Maine*, quem ex *Montespania* genuit.

Provincia Forensis, nunc Forest, inter Ligerim & Elaveram sita, cujus oppida sunt: Forum Segusianorum, *Fours*: itemque *Montbrisson*, & *Roanne*.

Burbon. Ducatus Borbonensis, hodiè Bourbonnois; cujus Principes post extinctam in *Henrico III.* lineam *Valesiam*, nunc indè ab Henrico IV. rerum in Gallia potiuntur. Urbem habet ejusdem nominis Borbonium, *Bourbon*: Sed longè præstat Molinum, *Moulins*, oppidum angustum, sed quod octo suburbiis superbit; Hinc cultri, & forfices notæ parantur optimæ.

Marchia, vulgò *la Marche*, cujus præcipuum est *Gueret*.

Arvernia, Alvernia, Avernia, Auvergne, dividitur in superiorem & inferiorem. In superiori; *le haut Pais d'Auvergne*, est Fanum S. Flori, *S. Flour*, in edita rupe situm, Urbs Episcopalis: itemque Aureliacum, *Aurillac*. In Inferiori, *Basse Auvergne*, quæ & Alimania, *L'Alimaigne* dicitur, est Clarus mons, sive Clarimontium, *Clermont*, Sedes Episcopalis, ubi ex fluvii Tiritaine aquis enatis cernitur pons lapideus, longus XXX. latus VIII. crassus sex Ulnas.

Provinciæ Septentrionales sunt, quæ cis & ultra Sequanam Matronamque inveniuntur; suntque iterum quatuor: Normannia: Picardia, Insula Franciæ, & Campania.

Normannia, nobis *la Normandie*: nomen habens à Normannis, gente Norwegica, qui Seculo IX. è patria egressi, cum adhuc pagani essent, Germaniæ partem, Belgium atque Angliam sic afflixerunt, ut illorum temporum Christiani in publicis precibus Deum rogarent: *A furore Normannorum libera nos Domine*: Tandem in hac Galliæ seu *Neustriæ* parte consederunt, & depositâ ferocitate *Christianam fidem*, Duce Rollone amplexi sunt. Dividere Normanniam possumus in provincias trans Ligerim, & cis fluvium sitas: illam vocant *Inferiorem*, hanc *superiorem*. Normandie.

Trans Ligerim Urbes sunt: Abrinca, *Auranches*: Constantia castra, *Coutances*: Urbs Episcopalis: *Caroburgus*, *Cherbourg*, portum habet modicum: Quarentanum, *Carentan*, castro munitam; Urbs Bajocassina, *Bajeux*: Cadomum, *Caen*, Urbs magna, quæ Academia claret: Lexovium, *Lixieux*: Mediolanum Aulercorum sive Ebroicæ, *Evreux*: Argentomum, *Argenton*: Vernolium, Verneuil: & Alenconium: Alencon: Ducatibus sunt Illustres.

Cis Ligerim. Metropolis totius Normanniæ est Rotomagus, *Roven*: sive *Roan*, Ligeri adjacens, Urbs magnifica, clara Archi-Episcopatu & Parlamento, dives & opulenta: *Caudebec*: unde pilei nuper ad nos adferebantur; *Longueville*: & Alba Mala, *Aumale*, nomina sunt Ducatuum in his terris: de portubus supra diximus:

Picardia, vulgò Picardie, provincia omnium rerum, inprimis tritici, ferax, præterquam vini. Unde *horreum Parisiense* vocatur. Dividitur in superiorem & Inferiorem. Picardia.

In Picardia Superiori, quæ *vera* aliis dicitur, Gallis *la Vraye Picardie*, Urbes sunt: Fanum S. Valerii, *S. Valery*, non longè ab Ostio Sommæ fluv. Ambianum, sive Somerobriga veterum, *Amiens*, caput & Metropolis, totius Picardiæ: Pinquinacum

cum, *Peguigny*, ubi permulti olim cæsi sunt Angli, quod pronunciare hanc vocem non possent, sed loco *Peguigny*, dicerent *Peguenii*. Corbia, *Corbie*, Clavis quondam Galliæ in his oris: Perona, *Peronne*, Arx munitissima; Fanum S. Quintini, *S. Quintin*; Ubi *Philippus II.* Hispaniarum Rex magnam Gallis cladem intulit, eâque occasione in honorem S. Laurentii Monasterium *Escuriale* in Hispania condidit: Guisa, *Guise*; vetus Patrimonium Ducum Guisiorum, qui ex Principibus Lotharingicis descendunt: Verbinum, S. Vervinium, *Vervins*, clarum propter pacem Verviniensem, quæ hic anno 1598. inter Gallos & Hispanos coaluit.

Guisa.

In Picardia Inferiori sunt: Abbavilla, *Abbeville*: Cressiacum, *Cressy*; clade Gallorum ab Anglis anno 1347. accepta nobile, Menstrohum, *Monstrevil*: Bononia; *Boulogne*, Comitatus titulo, quem Reges Galliæ à B. Virgine Maria tanquam Feudum accipiunt, inque ejus recognitionem cor aureum 2000. Ducatorum Ecclesiæ Cathedrali solvunt, celebre: Ardresium, *Ardres*; locus munitus; Caletum, *Calais*; unde brevissimus est in Angliam trajectus; Regio horum locorum Gallis vocatur *le Pais reconquis*, id est, ditio ab Anglis recuperata.

Caletum.

Insula Franciæ, hodiè *Isle de France*: quæ nomen habet ab Insulis, quas in Sequana videre licet. Ejus hæ sunt partes;

Francia, sive Ager Parisinus, vulgò J. A' Prevosse & Comte de Paris; qui tractus utrumque latus Sequanæ ambit: Metropolis non hujus tantum Provinciæ, sed totius Regni est *Lutetia Parisiorum*, *Paris*, Regis sedes in Arce Luparensi (*Loure*) quæ, si structura ejus, ut fieri cœpit, absolvatur, locum præbebit, qui tanti Regis Majestati respondeat; Ipsa Urbs Parisiorum majorem habet ambitum, quam nostra hodiè Roma habet; ut haud immeritò Poëta cecinerit: *Urbi par domus est*, *Urbs Orbi, neutra triumphis & pace & bello par, Ludovice, tuis.* De Magnitudine simul & Magnificentia Urbis testari possunt: Academiæ antiquitas, & amplitudo, quæ à *Roberto de Sorbona* nomen & Appellationem Sorbonæ traxit: & Collegia quinquaginta quinque complectitur. Et sunt tamen præterea Academiæ Virorum Doctorum aliæ, etiam Pictorum, Physicorum, Mathematicorum, Architectorum &c. Archi Episcopatus dignitas anno 1628. huic urbi collata est. Templum Cathedrale, *à nostre Dame*, B. Virgini Mariæ consecratum est. Sunt præterea Parochiales Ecclesiæ quinquaginta & una; Monasteria virorum, quinquaginta duo: fœminarum, septuaginta octo: Hospitales domus triginta: præter illam, quæ in usum militum à Rege nuper est exstructa. Suburbia numerantur XII. & Vici in urbe 830. Pontes X. fora & loca publica 73. *vid. Anonymum Gallum*, quem elegantissimi Ingenii vir, *Augustus Bohsius*, ficto nomine *Talandri* hoc anno in linguam Germ. translulit atque emisit. Secessus Regii, Principumque laudantur; Fons Bellaquens, *Fontaine-Bleau*; Versalia, *Versailles*, cum Arce Trianon, *Marli*; Fanum S. Germani, *S. Germain en Laye*: Nemus Vicenarum, *Bois de Vincennes*: Fanum S. Dionysii. *S. Denis*, ubi Regum sunt sepulchra: Fanum S. Clodoildi, *S. Clou*: itemque *Chantilli*, ubi Dux Aurelianensis commorari assolet; Confluentes, *Conferis*, ad confluentes Sequanæ, & Matronæ, in usum Archi-Episcopi. Cætera Franciæ loca sunt Carentonium, *Charenton*, ubi Reformati antehac suam exercebant Religionem: Pissiacum, *Poissy*, ubi anno 1561. Colloquium inter *Cardinalem Lotharingum*, & *Theod. Bezam*, religionis componendæ causa habitum est &c.

Lutetia Parisiorum.

Fontaine-bleau. Versalia.

Denis.

Tractus Volcassinus, s le Vexin; ubi Magniacum, *Magny*; & Calvus Mons, *Chaumont*.

Bellovacensis Ager, nunc *Beauvaisis*, in quo est Bellovacum, *Beauvais*: & Claromontium, *Clermont en Beauvaisis*.

Noviodunensis Ager, nobis Noyonnois, ita dictus ab Urbe Noviomage, seu Novioduno, *Noyon*, cujus Episcopus se vocat Comitem & Parem Franciæ.

Laodunensis Ager, hod. *Laonnoy*, urbs est Laudunum, *Laon*: cujus Episcopus est Dux & Par Franciæ. Suessionensis Ager, nunc *le Soissonnois*. Ubi est Augusta Suessionum, *Soissons*, olim Regio tituloinclutà; nunc est urbs Episcopalis.

Quidam Geographi hos tres Agros Piccardiæ adnumerant.

Comitatus Sylvanectensis, le Comte de Senlis; Urbs Episcopalis est, Sylvanectum *Senlis*: Compendium, Compiegne: Ubi secessus est Regius, isque amœnissimus.

Ducatus Valesius, nunc *Le Valois*, cujus Principes cum Henrico III. interierunt. Et ibi Crepiacum, *Crespi*, Pons S. Maxentii, *le pont S. Maxance*. Hurepoesium, hodie de *Hurepois*. Sunt ibi Melodunum, *Melun*: & Corbelium, *Corbeil*: quæ partes sunt Comitatus Briensis.

Vastinium, sive Ager Vastinius, *Le Gastinois*, urbs est, Montargium, *Montargis*, Stampæ, *Estampe*: Ducatus nomine olim claræ.

Ducatus Nemosinus, ad fluvium Lupiam, *Laine*: est ibi Nemosium, *Nemours*.

Si Anonymo credimus, quem modo nominavimus, intra X. Milliaria in circuitu ab urbe Parisiensi, numerari possunt decem vicorum, oppidorum, atque Castellorum millia, unde de multitudine hominum hunc Tractum incolentium judicare proclive erit. Si *Lansio* fides est habenda, *in solâ Lutetiâ non minus sunt hominum, quam in amplissimo Ducatu Würtenbergico universo.* Quod judicium erat Christophori, Ducis Würtenb. longè prudentissimi. 30

Multitudo hominum in Lutetia Parisiorum.

Campania hodie Champaigne, duas complectitur Provincias, quarum est Campania,

pania propria; in qua sunt: Rupes Regia, *Recroy;* Castellum in finibus Galliæ munitissimum: Carolopolis, *Charleville*, urbs nova & similiter probè munita: Maceriæ, *Mezieres:* Sedanum, *Sedan*, extinctis Principibus, & amissâ religione reformata ad Regnum rediit: Retelium, *Retel*, cujus Ager *Retelvis* vocatur: Rhemi, sive Durocorturum, *Rheims*, ubi Reges ab Archi-Episcopo, qui est Dux & Par Franciæ, inaugurari solent; Catalaunum; *Chaalons sur Marne*, in cujus campis profligatus creditur Attila, Hunnorum Rex: Episcopus est Comes, & Par Franciæ; Victoriacum, sive Legio victrix, *Vitri de Francois*: Fanum S. Desiderii. *S. Dizier*: Jeanvilla, *Jean ville*, ad dignitatem Principatus evecta: Andonnendunum Lingonum, *Langres*, cujus Episcopus est Dux & Par Franciæ, atque ea propter Archi-Episcopum Lugdunensem, cujus est suffraganeus, præcedit: Trecæ, sive *Tricasses*, *Troyes*, ad Sequanam, Urbs Episcopalis peregregia: Senones, *Sens*, ad Icaunam fl. ubi est Archi-Episcopus.

Rheims.

Comitatus Briensis, vulgò *Brie*, inter Sequanam, & Matronam. Sunt ibi Meldæ, *Meaux*: Castrum Theodorici, *Chasteau Thierri:* Provinum, Provins.

In veteri Geographia Gallia est vel *Cisalpina*, habita ratione ad urbem Romam) quæ & Togata, & Italica dicitur; Vel *Transalpina*, sive propria, & de qua hic agimus. Hæc verò iterum vel *Braccata* est, vel *Comata*. Gallia Braccata alio nomine *Narbonensis* vocabatur: à Narbone, Urbe vetusta atque celeberrima: habetque terminos *ab ortu*, Alpes Italicas; *à septentrione* Rhodanum fluvium; & montem Gebennam; *ab occasu*, lineam inde ductam usque ad Garumnam fluvium; à *Meridie*, mari interno alluitur: Populi olim hic habitabant, in Sabaudia, *Allobroges*, & *Centrones*; in Delphinatu, *Segalauni*, *Vocontii*, & *Caturiges*: In Provincia: *Cavares*, & *Salyes*. In Languedoco, *Gabali*, *Ruteni*, *Helvii*, & *Volcæ Tectosages*. Gallia Comata erat vel *Aquitanica*, vel *Celtica*, vel *Belgica*; 1. Aquitanica, alia erat Cæsaris, alia Augusti. *In Aquitania Cæsaris*, quæ alio nomine *Aremorica* & novempopulania dicebatur, atque Garumna, Montibus Pyræneis, atque Oceano claudebatur; erant *Vascones*, in Navarra Inferiori: *Ausci*, in regione Armagnac: *Vasates:* in Ducatu Albretano: *Bigerriones*, in Bigorre: *Tarbelli* ad fl. Laturrum; In *Aquitania Augusti*, quæ ad Ligerim usque extendebatur, erant *Codurci*, in Provincia *Guercii: Petricorii*, in Perigort: *Arverni*, in Auvergne: *Lemovices*, ubi nunc est Limosin; *Bituriges:* in Ducatu Bituricensi, *Berry: Pictones*, in Poictu: *Santones;* in Saintonge. 2. *Celtica*, quæ à capite suo Lugdunensis vocabatur, Populos habebat, *Osismios*, *Venetos*, *Nannetes*, *Curiosolites*, & *Redones*, in Britannia: Andegavos, in Ducatu Anjou; *Turones*, in Touraine: *Aulercos Diablintas*, in Maine: *Unellos*, & *Carnutes*, in Regione la Benusse: *Lexobios*, in Normanniæ parte, quæ est trans Sequanam; Ubi etiam erant *Eburovices*; *Parisios* in Francia: *Senones*, in Senonois: *Tricassios*, ubi est Urbs *Troyes;* *Lingones:* ubi est Zangues; Heduos sive Æduos in Ducatu Burgundiæ: *Segusianos*, in Provincia Forest: *Sequanos*, in Comitatu Burgundiæ. 3. *Belgica*, reliquam Galliæ partem, quæ ad Rhenum & oceanum usque porrigebatur. Incolebatur à *Bellocassius*, in Normannia cis Ligerim; *Bellovacis; Suessionibus & Sylvanectis, in Isle de France:* In Picardia erant *Ambiani* & *Veromandui:* In Campania, *Remi*. Cæteros in Belgio videbimus.

31 Gallia Comata vel Braccata.

Gallia Belgica.

Regiones Armis, aut alio titulo *conquisitæ*, quæ Gallis Conquesten vocantur, sitæ sunt, vel contra Hispaniam, ubi est *Comitatus* Ruscinonensis, vulgo Roussillion, clavis est & Porta contra Hispaniam, & Principatum Cataloniæ. Loca ejus munita sunt: Salsulæ, *Salces:* Perpinianum, *Perpignan*, caput est Comitatus, & propugnaculum arte summa munitum: Caucoliberis, *Collioure:* Mons Ludovici, *Mont Louis*, Castellum nuper à Gallis anno 1680. extructum. In Mediterraneis est *Villa Franca de Conflent*.

Loca acquisita.

Contra Helvetiam; ubi est *Comitatus Burgundiæ*, vulgò *La France Comtè*, sive Burgundia superior. Germ. Hoch-Burgund, Urbs Princeps & Metropolis est Vesontio, *Besancon*, Germ. Bisantz. Erat nuper Urbs Germaniæ libera, cujus Archi-Episcopus in Comitiis Imperii votum & suffragium habebat; sed quam dignitatem & Urbs & Archi-Episcopus amiserunt. Rex Galliæ præterea Curiam juridicam ex Urbe *Dola* huc transtulit; sunt prætereà, Vesulum, *Vesoul*, oppidum in finibus Comitatus Montis Belligardensis: Grajum, *Gray*, bene nuper munitum: Dola, *Dole*, Academia adhuc Illustris: Salinæ, *Salins*: cujus nomen Reges Hispaniæ inter solennes titulos usurpare solebant. Polichnium; *Poligny*, à quo non longè colligitur, *vin de Arbois*, omnium generosissimum; Est etiam in Burgundiâ Clara-Vallis, *Clerval*, Ubi *S. Bernhardus*, qui indè Claravallensis dicitur, fratres collegit, & celebre monasterium fundavit.

Contra Germaniam, ubi sunt: Lotharingia, nunc *Lorraine*; quæ hodie, nam olim erat longè amplior, dividitur in tres partes, Ducatum ipsum Lotharingicum; Ducatum Barrensem: & tres Episcopatus, Metensem, Tullensẽ, & Verodunensem, ex quib⁹ Rex possidet: I. Ducatum Barrensem, quem A. 1634. Ludovicus XIII. quod *Carolus*, Lotharingiæ Dux, tanquam feudum à Rege petere nollet, ad se traxit, retinuitque; Metropolis est Barroducum, *Barleduc*. Comerciacum, *Commercy*: Unde Principes hujus nominis appellari solent. II. Episcopatus tres, in quibus Urbes sunt; Divodurum, Metæ, *Mez*, sedes olim Regum

Lotharingia.

Commercy.

Austrasiæ, ubi nunc est Parlamentum. Carolus V. Imperator superiori sæculo frustra eam obsidebat: Tullum, *Toul*: Urbibus Imperii Germanici accensebatur: Verodunum, *Verdun;* diu jura Imperii defendit: sed Castello Rex Urbem coercuit: Ducatum Lotharingicum, ipsum nuperrima pace *Rysvvicensi* Dux, sed duris conditionibus recuperavit.

Suntgovia, das Suntgau. &c. Alsatia, das Elsas; in Germania.

Contra Belgicas Provincias, de quibus iterum suo loco videbimus. Quæ contra Italiam Galli acquisiverant, ea iterum bello superiori amiserunt; id est, *Saubaudiam, Pinarolum, & Casalim urbem.* Prodiere duo Tomi cum figuris æneis in folio magno, cum inscriptione: *Les Plans de Villes, batailles & victoires, prises & remportées sur les ennemis, par les armées des tres Chrestiens Roys de France & de Navarre, & Lovis XIV. à Paris.*

Insulæ. Insulæ ad Galliam sitæ, sunt vel in Oceano. Sunt enim ibi: 1. Cæsarea, *Jarsey*: 2. Garnesеia; *Garnsey*: quæ duæ tamen Insulæ non Galliarum, sed Britanniæ Reges agnoscunt Dominos. 3. Septem Insulæ Hyadetæ, *les sept Isles*: 4. Insulæ Uxantes, *Isles de Ouessant.* 5. Calonesus, *Belle Isle*, ubi est Castellum, & portus probè munitus: 6. Rea, *Isle de Re*: 7. Uliarus, *Isle de Oleron*: 8. Insula Fasianorum, Fasanen-Insul / ubi anno 1559 pax inter Hispanos atque Gallos (der Pyreneyische Frieden) facta est; Atque ubi Duello certaturi erant, Carolus V. Imp. & Franciscus I. Gall. Rex.

Insula Fasianorum.

In Mari interno. Ubi sunt Insulæ Stœchades, quæ simul sumptæ hodie vocantur *les Isles de Hieres*: quia contra urbem hujus nominis, quæ est in terra continenti, sitæ sunt. Gallis vocantur: *Magvelone: Pourquerelles: L'Isle de Port cros; L'Isle de Levant.*

Parlamenta. Parlamenta, sive curiæ juridicæ per Galliam sunt: I. Parisiense, *Paris.* II. Rotomagense, in Normannia, *Roan.* III. Redonense, *Rennes*, in Britannia IV. Burdigalense, *Bourdeaux*, in Aquitania, *h. Guienn*, V. Bencarnense, sive *de Pau*, VI. Tholosanum, *Toulouse.* VII. Aquense, *Aix*, in Provincia: VIII. Gratianopolitanum, *Grenoble*, in Delphinatu. IX. Divionense, *Dyon.* in Ducatu Burgundiæ. X. Vesontinum, *Besancon*, pro comitatu Burgundiæ. XI. Mentense, Mez, pro Lotharingia: XII. Brisacense, *Brisac*; quod nunc postquam Brisacum Domui Austriacæ fuerit restitutum, *Colmariam* transferetur, XIII. Duacense, *Dovay*: seu, ut aliis placet, Turonense, *Tournay*: pro illis provinciis, quas ex Belgio Reges Galliarum sibi acquisiverunt.

Archi-Episcopatus. Archi-Episcopatus sunt: *Parisiensis, Cameracensis: Rotomagensis: Turonensis: Bituriensis: Burdigalensis: Auscensis: d'Aux:* in Vasconia; *Tholosanus: Narbonensis, Arelatensis: Aquensis: Etrodunensis: Viennensis: Lugdunensis: Senonensis: Vesontinus: Rhemensis*: quibus subesse dicuntur CXXX. Episcopi.

Academiæ. Academiæ celebrantur: Parisiensis, Cadomensis, *Caen*: in Normannia: Aurelianensis; Andegavensis: Salmuriensis: *Saumur*: quæ Reformatorum erat Academia; Bituricensis, in Urbe *Bourges*: Pictaviensis, Nannetensis: Burdigalensis: Tholosana: Cardurcensis: Montispessulana: Nemansiensis: Massiliensis: Avenionensis: Valentina, in Urbe *Valence*, Gratianopolitana: Lugdunensis: Dolana: in Comitatu Burgundiæ: Rhemensis: Sedanensis: Argentoratensis: Molsheimensis in Alsatia; Et fortassis plures aliæ; vid. *Lansius* oratione pro Gallia.

Remissi ad Rec. Imp. Reliqua, quæ de Gallia in *Recessibus Imperii*, & præsertim in der Königlichen Satzung von dem gemeinen Pfenning zu Wormbs / *Anno* 1495. §. 2. & *R. I. Spiræ de Anno* 1544. §. 3. 4. & 5. *nec non Ord. Camer. de Anno* 1555. *part.* 2. *R. I. de anno* 1569. §. 7. & Instrum. Pac. Cæsar. Gallico traduntur, *vid. Tomum* 1. *harum Constit. verbo* Franckreich. *uti & Capitul. Leopold. art.* 13. & 14.

Freund.

DE cautione agnatorum vel cognatorum criminaliter accusati, *vid. supra verb.* Außführung der Unschuld. *fol.* 334. quibus addendus art. 153. Ord. Crim. in Tom. I. harum Constit. sub hoc verb. adductus.

Freyburg.

VId. *Tom.* I. *harum Constit. hoc verb.* nec non *verb.* Franckreich & Oesterreich. *Instr. Pac. Cæs. Call.* §. 85. immutatio cessioque castri & oppidi Friburgensis Regi Galliæ facta per *Instr. Pac. Noviomagensis anno* 1679. *art.* 5. & *seq.* nec non vicissim à Rege Galliæ Cæsareæ Majestati per *Pacem Risvvicensem anno* 1697. *art.* 19.

Freyheit. Immunitas.

VId. *Tom.* I. *hoc verb.* ubi exhibetur textus de immunitate personarum ad Imp. Cameram pertinentium ex *O. C. de anno* 1495. §. 14. ex Ord. Regimenti *anno* 1500. ex *O. C. anno* 1555. *part.* 1. *tit.* 49. §. 1. 2. 3. 4. *R. I.* eodem anno §. 141. 142. de præcedentia & immunitate Consiliariorum Imperialium Aulicorum, in *Ordin.* ejusdem Excelsi *Consilii tit.* I. §. 9. *Capitul. Leopold.* §. 41. *Joseph.* §. 43. nec

nec non supra *verb. Camera*; & infra *verb. Judicium Imperiale Aulicum.* Quamvis crescentibus ubivis fisci & Cameræ pecuniariæ viribus & cupiditatibus, gravissimam immunitates patiantur jacturam & difficultatem, non sine gravi Reipublicæ, Justitiæ & ejus Ministrorum damno & dispendio, quando pacta & promissa pro salute omnium inita non observantur.

Frey-Reuter. Vide verb. Krieg.

Fried.

SUMMARIA.

1. *Laus & effectus pacis.*
2. *Pax quid sit propriè? & à quo possit iniri, & ejus finis.*
3. *Pax semper amplectenda.*
4. *An arces munitiores restituendæ.*
5. *Bonum publicum privato esse præferendum.*
6. *Pacem inire quinam possint.*
7. *Res singulorum pacis causa possunt alienari.*
8. *Pax quomodo quærenda.*
9. *Legationes pacis causa, & quare?*
10. *Gallorum in pacificationibus intentio.*
11. *Belli Duces non possunt inire pacem.*
12. *Pacis conclusæ commoda.*
13. *Quando rupta censeatur, & qui in ea comprehendantur.*

PAx *optima rerum, quas homini novisse datum est: Pax una triumphis innumeris potior.* Nolo hic oratorem agere & digredi in laudes pacis, quam ipsa ejus dulcedo & fructus suavissimi satis commendant.
1 Laus & effectus pacis. Hinc ordinata pax publica in Imperio, prophana & Religiosa, quia auff Fried und Recht / als Grund-Säulen / ruhen alle Reich und Gewalt / *R. I. anno* 1521. *in pr.* Hinc in Imperio pax stabilienda, ut Turcæ resisti possit, *R. I. anno* 1524. §. 34.

Pax cum Coronis Galliæ & Sueciæ, *R. I. anno* 1641. §. 16. *Instr. Pac. Cæs. Suec. art.* 1. 5. 16. 17. *Instr. P. Cæs. Gall.* §. 1. 100. 113. *& seqq. Capitul. Leopold. art.* 2. *&* 18.

2 Pax quid sit propriè? à quo possit iniri, & ejus finis. Pax itaque est hostium inter se certis conditionibus, de bello tollendo, Legitime facta transactio. Estque vel *æqualis*, quæ inter hostes prælio pares æquo jure, & restitutis plerumque ademptis, damnisque utrinque remissis contrahitur, vel *inæqualis*, quam victores victis, Captivis, aut deditítiis, certis pro arbitrio suo præscriptis legibus, largiuntur, quam pacem vulgò vocant, *fœdus miserabile.* Hinc si captivus Princeps pacem componat, restitutionem ex edicto & metu prætendere non potest. Nam etsi magnum detrimentum Imperio vel provinciæ per pacta sua creare non possit, persona tamen ejus obligata manet, *Thes. Basil. vol.* 5. *disp.* 13. *lit. Kkk.* 2.

3 Pax semper amplectenda. Pacem & concordiam victis utilem, Victoribus pulchram, cum *æquis conditionibus* Princeps negare haud debet, has videlicet: bellum non amplius gerendum, condonandas esse injurias, possessiones ablatas restituendas, arces & captivos reddendos, Mercaturam libere exercendam, suis utrinque Legibus vivendum, si quæ controversiæ oriantur, non ferro, sed jure decidendas. Id verò probè considerandum, num etiam arces munitiores restituendæ sint?
4 An arces munitiores restituendæ? Quid enim si ex improviso bellum moveatur, aut alia immineant pericula? hoc casu parum sibi consulet Princeps, si eas reddiderit. Prudentis enim est, non tantum confidere potentiæ suæ, ut existimet munitiones illas sibi aliquando non profuturas. Id serò agnovit prudentissimus Philippus II. Hispaniarum Rex, quod debellata *Picardia* nullas in ea defendendo Belgio arces, pacis conditionibus sibi retinuerit, & *Caletum* quoque restituerit, quod is fecisse videtur, ne pax suspecta esset. Sed est, cur doleat Philippus IV. Rex, quod in Sedis Apostolicæ arbitrium Vallem Tellinam consignaverit, qua deinde à Gallis occupata *Ducatus Mediolanensis* in discrimen venit, totaque Italia hactenus conturbata fuit. In hujusmodi negotiis id annitendum, ut qui nobis hostis fuit, nec imposterum nocere aut non possit, aut nolit. Pacis fir- 5 Bonum publicum privatis damnis præferendum.
mandæ causa licet Principi bona hostibus non acquisita, vel ab iis injuste ablata, civibus adimere, & hostibus donare: nam scribente *Plinio Epist.* 7. oportet privatis utilitatibus publicas mortalibus æternas anteferre. Eo spectat illud *Taciti, lib.* 14. *omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod contra singulos utilitate publica rependitur*, sive quod cedit in utilitatem publicam, adeo ut sæpe *multa jubeantur bono magis exemplo, quam concesso jure.* Idem *lib.* 1. *annal.* Sed id cum fit, æquum est his, qui bona sua amittunt, sarcire damnum de publico: ad quod publicum nomen, & ipsi, qui damnum passi sunt, contribuent.

Pactiones inire, quæ bellum finiant, 6 Pacem inire quinam possint?
eorum est, quorum est bellum; rei enim suæ quisque est moderator, unde sequitur, ut in bello utrinque publico, hoc eorum sit, qui summi imperii exercendi jus habent; Regis igitur hoc erit, in statu verè Regio, modo is jus habeat non impeditum, interposito nimirum pacto, seu jure-jurando, de non facienda pace sine consensu Procerum, aut alio interveniente impedimento, si scilicet adhuc ejus ætatis sit, quæ judicii maturitatem non habet, vel si Rex sit captivus. Imperium tamen aut omne, aut ejus partem Rex alienare non potest, quia plerumque regnum non habet in patrimo-

trimonio, sed tanquam in usu fructu, quod pacifcendo alienari non potest, plerumque etiam populus, antequam regnum consignet, lege publica tales actus irritat: Itaque populi consensu opus est, nisi regnum sit patrimoniale, & illud non sub onere ejus non dividendi, in proprietatem acceperit, & ut obligatio in successores non in infinitum extendatur.

7 Res singulorum pacis causâ possunt alienari.

Quod verò res singulorum pacis causa alienari possint, id fit ex eminenti dominio Imperantis, & ob publicam utilitatem, cui privatas res cedere ipsi Subditi voluisse censendi sunt, ita tamen ut de publico damnum resarciatur illis, qui aliquid propter publicum bonum amittunt. *Grot. de J.B. & P. lib. 3. p. 20. §. 2. 3. 4. 5. & seqq.* cum ibidem notatis.

Si igitur Principes bellorum lassi sint, & pacem tacite exoptent, illam verò ab hoste petere neutra pars ex sua dignitate esse existimet, per alium æque potentem ea impetranda erunt, quæ potissimum uterque cupit ut neuter indecore pactus videatur. Sic quod Reges non potuere, Eleonora Franciæ, & Maria Hungariæ Regina inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum I. Galliæ Regem inducias pepigerunt: & alio tempore Ferdinandus Rex iisdem Principibus medium se interposuit: & Anno 1548. Clemens VIII. inter Philippum II. Hispaniarum & Henricum Galliæ Reges pacem composuit, & nunc idem Pontifex Alexander VII. conatur, quibus Reges tanquam Ecclesiæ Catholicæ filii & defensores pacem aut inducias non denegant, nisi aliter â ministris persuasi. Decorum enim ante omnia Principi etiam Victori, pacem oblatam non abnuere, ut sciant omnes illum & suscipere juste bella & finire. Illorum egregii fines quoties ignoscendo transigitur. Quod si æquas pacis conditiones respuat & malit pertinaci studio Imperii fines proferre, & quidquid vicinum est, sibi subjicere, populus Vicinus, cum periculum immineat, nullam fœderis, quod cum victore ante inierat, rationem habere, & victi partibus adhærere jure potest, nam ut canit *Virgil. lib. 2. Æneid.*

8 Pax quomodò quærenda?

Jam proximus ardet
Ucalegon.

Ex incendio enim vicino facile scintillæ aliquæ volitant, arma, belli incommoda proximo imminent: quare præveniendum.

9 Legationes pacis causâ, & quare.

Pacis fœderisque conciliandi causa jus est supremo Principi mittendi & recipiendi Legatos. Hoc jus regium vocat *Curtius lib. 10. Et pristina quidem regia species manebat. Nam & Legati genitum Regem adibant.* Tutissimum enim semper visum est, Principis negotia publica privataque, per Legatos conficere, quos illorum Majestati major sit è longinquo reverentia, nam omne ignotum pro magnifico est. *Tacit. lib. 1. hist. & lib. 13. ann. & in agric.* Ideo rarus in publicum egressus, ne satiet aspectu, *ait Livius* minus verendos ipsa satietate magnos homines facit. Mutuus verò Principum conspectus, occulta sæpe odia detegit. Sic dum coram agerent Germanicus & Piso, qui clanculum mutuum oderant, *discesserunt apertis odiis.* Culpandus tamen Piso, qui Principi debitam reverentiam non detulit. Cum Principibus enim, eorumque consanguineis, reverenter agendum, in quacunque sint fortuna, quia *brevi momento summa verti possunt. Tacit. lib. 2. ann. lib. 4. eod.*

Licet ergo ex congressu Principum insignia quandoque orta sunt emolumenta plura tamen videre est dari damna, & graves, si non inter ipsos, saltem inter aulicos oriri dissensiones, dum alius alium ridet, & contemnit. Sic, referente *Mariana hist. Hispan. lib. 23. c. 5.* Primum inter Gallos 10
& Hispanos ortum est dissidium plusquam Vatinianum, idque ex congressu Regis Henrici Hispaniæ & Ludovici XI. Galliarum Regis, quo, cum Hispani splendore & pompa excederent, contra verò min⁹ splendidum Gallorum cultum deriderent, animis haud leviter offensis, duæ illæ nationes in huncusque diem mutuum conspectum non ferunt, *nec diu durant, si qua inter eas intercedant pacis fœdera.* Nam Galliæ nobilitas, cui in pace durius est servitium, inquieta semper adversus Hispanos novas belli causas quærit, aut veteres renovat, sibique persuadet, res suas sine bello stare non posse, atque adeò â ruina Augustiss. Domus Austriacæ suam dependere salutem, ut de Gallis dici possit, quod scribit *Tacitus lib. 1. histor. pacem & concordiam speciosis & irritis nominibus jactant*, missis legatis, aut ad se missis diu detentis, ut Hispanos ludant, ut videre fuit in Conventu Monasteriensi itaque pacem aut dissuadent, aut initam ob causas leves infringunt.

Gallorum in pacificationibus intentio.

Prudentius Batavi Pacem oblatam ab Hispano hoste, licet multa clade attrito & debilitato acceptare, quam cum Gallis fœderatis victorias prosequi maluerunt: ab iis magis quam ab Hispanis sibi metuentes, ut accidit anno 1635. ante *Lovanium*, quod sociatis exercitibus obsidebant. Hinc etiam apparuit prudentia Hispani legati, *Comitis de Pennaranda*, qui neglectis Gallis bellum protrahere cupientibus, cum Hollandis pacem inivit, ut reliquum Belgii servaret. Sæpe quod per se Princeps non potest, per Legatos suos obtinet, si grati sint, nec desint munera, nam qui verbis rogat, si displicet, non auditur, sed repellitur.

Mittendi itaque in tempore Prudentes viri, qui hujusmodi inter Principes dissidia componant, pacem suo consilio promoveant, amicitiam conservent. Quod commodius per legatos impetrari poterit, quam per Principem. *Legati* enim jure gentium *sancti* habentur, & *inviolabiles*, at Princeps magno suo & regni incommodo posset detineri. Quare Romani non nisi

per caduceatores & Feciales, pacis bellique negotia egerunt, ac sibi hoc legationis jus servarunt. *lib.* 4. *& fin. ff. de LL. l.* 16. *& l. pen. C. de decurion.* Sub Imperatoribus ex Edicto Vespasiani permissum quidem Civitatibus Legatos mittere, sed ternos, non plures, idque assensu Præsidis interveniente. Nunc quoque Civitatibus Imperialibus, quæ regalia, juraque superioritatis habent, Legatos ad externos Principes & ad Comitia mittere licet.

11 Duces belli non possunt inire pacem. Pacem *Duces belli* non recte contrahunt, citra consensum Principis aut populi, cujus nomine & auspiciis bellum gerunt. *Thess. Basil. vol.* 2. *disp.* 2. *lit. Nn.* 2. *& Vol.* 5. *disp.* 19. *lit. Bbbb.* 2. *Grot. supra dict. loc.* Princeps tamen pro pace consequenda damna subditis belli tempore illata remittere potest, *d. Vol.* 5. *disp.* 2. *lit. N.* 4.

12 Pacis conclusæ commoda. Pacem sequitur benevola animorum reconciliatio, quam plerumque unius partis Victoria diuturniorem facit. Quare pax tuta cuivis bello etiam justo est præferenda, adeò, ut ne magno quidem alicujus prosperitatis in exspectato eventu recusari debeat oblata. Pax enim & securitas individuæ sunt Comites, & altera alterius auxilio pulcherrime crescit, præsertim si ita componatur, ut omnis læsionis via hosti præcludatur. Pax verò rupta non censetur, si ex nova causa bellum inferatur, secus si ex veteri causa id fiat, & utile fuerit adjecisse in conditionibus pacis, ne in minoribus Capitibus rupta censeatur, nisi arbitrio prius adito. *Grot. de I. P. & B. lib.* 3. *cap.* 20. §. 36. 13 Quando rupta censeatur, & qui in ea comprehendantur?

Pacem Religionis, quæ in Transactione Passavica est sancita, dicunt esse munimentum fortissimum securitatis & tranquillitatis publicæ, ideoque ut ea revocetur, inviolabilem conventionis fidem, publicarum Imperii sanctionum autoritatem, Imperatoriarum Capitulationum religionem, & pacis publicæ favorem neutiquam pati, sed potius violatores incidere in pœnas gravissimas Banni Imperii, ut communes omnium hostes declarentur.

In pace comprehenduntur socii etiam non expressi, quando pax paciscenti non prodesset sinè adhærentib⁹, quia actus semper talem recipit interpretationem, ne in irritum cadat. Comprehenduntur agnati & cognati, si injuria illis facta ad paciscentem sit redundatura, & si ex causa præcedentis inimicitiæ ratione paciscentis offendantur. Comprehenduntur filii, uxor, subditi, affines, *Henr. Henniges in Grot. lib.* 3. *c.* 20. *fol.* 1044.

Frohnleichnam.

Vid. verb. Religion, solches Fest bey der Kirchen zu behalten / in der Kayserlichen Erklärung der Religion / *Anno* 1548.

Frucht.

IN *Reformat. Polit.* zu Augspurg *anno* 1548. *tit.* 19. prohibetur emptio fructuum adhuc in campo extantium ab egenis & miseris agricolis & vinitoribus, per anticipationem pecuniæ pro minimo & vilissimo pretio, cum ruina pauperum, contrà charitatem proximi & constitutiones Legum: Si verò quis egentibus suppeditet pecunias, pro agris & vineis per necessarias expensas melius colendis, & ut in communi provinciæ vel loci pretio iterum satisfiat, id utique permissum est, & omni vitio caret, *d. Reformat.* §. 2. Fructus acquiruntur perceptione, quando scilicet à solo separati sunt, ut spica aut fœno cæso, excussa olea, aut in animalibus lana detonsa, fœtu edito. Hinc si fructibus maturis quidem, non tamen perceptis, fructuarius decesserit, fructus ad ejus heredes non pertinent, quia usufructus morte finitur, §. 37. *Instit. de R. D.* ubi tamen in fructibus industrialibus, quando ager satus & rastris subactus est, culturæ ratio habenda, velut in bonis feudalibus etiam observatur, *Christian. Leisser. in jur. Georg. lib.* 1. *c.* 32. *n.* 22. *& seqq.* Si fructus naturales locati sint, & tempore venditionis pendeant, pensio loco fructuum debetur emptori, *l.* 78. *de usufr. l. fin. de jur. fisc.* percepti manent venditoris, licet dies solvendæ pensionis nondùm venerit, *l.* 5. *C. de act. empt. Leisser. lib.* 3. *c.* 1. *n.* 16. ubi plura examinat, *& c.* 7. *n.* 39. *& seqq.* tradit, fructus ex meo horto decidentes in fundum vicini ad illum pertinere, quia arbor in confinio posita in vicini fundum radices agat, & ex eo alimentum sumat. Dotalitii fructus pendentes vidua percipit, *Hennel. de dotalit. c.* 8. *Leisser. lib.* 1. *c.* 35. *n.* 36.

Fuhrleut und Schiffleut.

IDem quod prohibetur aurigis & nautis in *Reformat. Polit. anno* 1548. *tit.* 16. *& Reform. Francofurt. anno* 1577. *tit.* 16. circa corruptionem vinorum & infusionis aquæ, ejusque gravi pœna, refert *Speidel. in observ. verb.* Fuhrmann / Fuhrleut. Quod pro ratione circumstantiarum vel pecunia vel in corpore puniantur, ex *Constit. Imper. Maximiliani anno* 1500. sub rubr. Von Fuhrleuten / & aliis modò supra allegatis. De Nautis, Cauponibus & stabulariis etiam disponitur *in ff. lib.* 4. *tit.* 9. ut recepta restituant, actione adversus ipsos parata vel ex quasi contractu, vel ex quasi delicto, *Brunneman. ibid.*

De jure Aurigarum circa contractus, & quæ ad illorum securitatem & indemnitatem spectant, late tractat *Harprecht in tractatione sua Synoptica*: ubi *cap.* 2. agit de veris & quasi contractibus, quibus cum Aurigis frequentius celebrari solent. *cap.* 3. de culpa circa res transvehendas præstanda,

item-

itemque de damno casuali. *cap.* 4. de jure pignoris & Retentionis, Aurigis vel contra Aurigas competente; nec non de illorum arrestatione & collatione ex æquitate Legis Rhodiæ. Cœterum annotandum hic, quod interdum eveniat, ut ubi viæ sunt angustiores, aurigæ ob iter distortum alii alios non advertentes transitu impediantur: Quare hac occasione vehementissimæ nonnunquam altercationes, lites & jurgia usque ad vulnera & etiam cædes oriuntur, dum se mutuo iujuriosis & probrosis compellationibus ac clamoribus incessunt, neuterque obviantium currum retrò vult ducere. Qua in facti specie sciendum, potiorem ejus conditionem illique de jure cedendum esse, qui viam prior ingressus fuerit; cum quod in publicos usus destinatum est, id primo occupanti concedatur. Quamvis interim discretionis ratione & seposito hoc juris rigore, ei qui majori oneri gravatur sœpius parci soleat, idque frequentiori usu sit receptum teste *Pontan. ad tit.* 13. §. 7. *consult. Blesen & Nicol. Van der Hochn. in singul. Jur. singul.* 21. Huc spectat etiam modus, si duæ Parœciæ in supplicationibus solennibus, quibus, (quas Processiones vocamus) sibi obviæ fiant, illi, quæ prior viam inierit, præitio sit concedenda, nisi altera Parœcia præscriptionis beneficio juvaretur, vel dignitate præcelleret: quibus casibus illi parœciæ, quæ etiam posterior viam foret ingressa, in progressu & anteitione esset favendum juxta doctrinam *Renati Choppin. ad LL. Andium lib.* 1. *c.* 60. *n.* 1.

Fürsten/ Reichs-Fürsten/ Reichs-Stände.

S V M M A R I A.

1. *Quis dicatur Princeps & Dux, & quis illis hanc dignitatem tribuat.*
2. *De prima origine Principum & Ducum Imperii.*
3. *De Principum crescente autoritate.*
4. *Sicut etiam Episcoporum & Abbatum.*
5. *Diminuta iterum potentia Ducum & Principum.*
6. *Origo Urbium Imperialium.*
7. *Quatenus Princeps Imperii in suo territorio idem possit, quod Imperator in Imperio.*
8. *Principes sunt Cives Imperii, & secundum leges Civiles Imperii ab Imperatore judicantur.*
9. *Electorum præeminentia.*
10. *Qua ratione formula* von GOttes Gnaden *Principibus Imperii competat.*
11. *De audientia Principum Imp. apud Imperatorem aperto capite, nec non alibi.*
12. *Principum officium & jus territoriale indeque promanantia.*
13. *Qui à jure territoriali sunt exempti.*
14. *Effectus juris territorialis.*
15. *Singulos Principes non posse se ipsos conservare.*
16. *Non habere potestatem independentem.*
17. *Principum palatia esse secura.*
18. *De sic dicto jure Principum* vom Fürsten-Recht.
19. *An cognitio super feudis regalibus ad solum spectet Imperatorem.*
20. *Referuntur negativæ sententiæ autores.*
21. *Qui jus Principum,* das Fürsten-Recht *pro fundamento supponunt.*
22. *Demonstratur vanitas hujus suppositi.*
23. *Referuntur Exempla sententiæ negativæ.*
24. *Respondetur ad omnia.*
25. *In specie ad successionem in Electoratu Saxoniæ.*
26. *Adducuntur fundamenta sententiæ affirmativæ, ex Constitutionibus Imperii, & jure feudali.*
27. *Posteriora derogare prioribus.*
28. *Imò antiquitatem etiam pro affirmativâ stare.*
29. *Sententia affirmativa præjudiciis confirmatur.*
30. *Possessorii etiam decisionem ad solum spectare Imperatorem.*
31. *Referuntur tradita Conringii, qui ipsemet asserit, Imperatores à centenis annis solos super feudis Regalibus judicasse.*
32. *Atque si de aliqua saltem parte feudi regalis agatur.*
33. *Unde ortum sit vocabulum* Fürsten-Recht/ *ex Besoldo.*
34. *Nullam nec in A. B. nec in ulla alia constitutione Imperii mentionem fieri,* des Fürsten-Rechts.
35. *Referantur Argumenta Speidelii.*
36. *Imperator solus Regales dignitates cum feudis Regalibus confert, & solus de iis cognoscit.*
37. *Hinc Camera Imp. ab hac cognitione excluditur.*
38. *Nec Vicariis Imperii ea attribuitur.*
39. *Solus Imperator de feudorum Regalium divisione disponit, & pacta de successione mutua inter Status confirmat.*
40. *Referuntur literæ Electoris Saxoniæ.*
41. *Et opinio vana & falsissima autoris de judicio feudorum Regalium.*
42. *Arrogantia & Impudens maledicentia* Hippoliti *à* Lapide.
43. *Antiquas rerum publicarum formas non posse reduci.*
44. *Recensentur argumenta* Hippoliti *& consortum.*
45. *Eorum refutatio.*
46. *Si Status Imperii præsumptionem pro se habent, quod justitiam purè administrent, illa multo magis pro Imperatore militat.*
47. *Omnia contraria argumenta ex solis literis Electoris Saxoniæ sufficienter refutari.*
48. *An dignitas & jura Principis Imperii per præscriptionem possint acquiri?*
49. *De Episcopis Catholicis, & quatenus jura Ecclesiastica & politica in una persona possunt subsistere?*

50. *Quomodo Principes A. C. jus Papale sibi arrogent, & in quantum jurisdictio Ecclesiastica sit suspensa.*
51. *De eorum Consistoriis.*

PRinceps dicitur, qui primus & præcipuus est, *Cæsar. lib.* 1. *de bell. Gallico.* Sic nomen Principis propriè competit *Imperatori*, qui in Legibus Romanis hac appellatione denotari solet, *l. Princeps ff. de ll. l.* 1. *ff. de constitut. Princip. §. sed & quod principi. Instit. de I. N. G. & Civ. c.* 1. *de natur. feud. c.* 2. *quis sit Dux.* Imperatore inferiores sunt omnes Status, Electores, Duces & Principes Imperii, de quibus hic præsentes loquuntur notæ. Creatio itaque Ducum & Principum soli competit Imperatoriæ Majestati, *Speidel. in specul. observ. verb.* Fürst / ubi plenè tractat de creatione & introductione novorum Principum, in Consilium Principum, in Comitiis Imperialibus, adducendo Principes de Hohenzollern / Eggenberg & Lobkowitz / eorumque admissionem ad sessionem & votum im Fürsten-Rath / cum omnibus propterea actis, conclusis & decretis.

1 Quis dicatur Princeps & quis illis hanc dignitatem tribuat?

Sed ut res consideretur à principio, atque vel augmenta vel decrementa Imperatorum & Statuum perspiciantur, in aprico est, antiquis temporibus Ducum officium atque dignitatem bellicam fuisse, cum nempe populi bellum suscepturi necesse haberent, unum aliquem eligere, totique exercitui præficere, illum *Hertog.* vel Hertzog dixere, *Cluver. antiq. Germ. lib.* 1. *c.* 46. Insuper fuerunt electi ex nobilitate, qui jura per Pagos & Civitates redderent, quos Graffen vocabant: Sed Provinciarum, quas gubernabant, plenum dominium apud Regem mansit, ipsi solam administrationem exercebant. Fuit verò tempestate Francorum, præsertim ætate Caroli M. duplex Magistratus, alius Ecclesiasticus, quem gerebant Episcopi, circa sacra occupati, alius Ducum & Comitum, qui tamen potestate non propria, sed vicaria tantum erant prædITI, & licet dignitas illa non fuerit illis hereditaria, nihilominus filii eorum non negligebantur. Comites porrò alii Marggrafen dicti, à voce Marcha, limitem seu fines notante, quibus præfecti erant. Alii Landtgraffen / Comites Provinciales; Alii Pfaltzgraffen / Palatus Cæsaris Præfecti: Alii Burggraffen / arci cuidam Præfecti. Tandem eò crevit potentia Ducum, ut de Provinciis sibi proprio jure attribuendis cogitarint, inter quos primum fuisse Henricum Saxoniæ Ducem, *Witichindus lib.* 1. tradit. Sic sensim illa Ducum Comitumque potestas, quæ olim temporalis & ministra erat, vel vi, vel aliis mediis, vel profusa liberalitate Regum omnino mutata, ita ut Provinciis jam præsint Duces, non ut Gubernatores, sed penè ut ipsi Reges, collatis in ipsos juribus, quæ antea solius Imperatoris aut Imperii erant. Ex quo apparet, quantum potestatis, virium & opum decesserit Imperatori, quando antea Provinciæ pleno jure erant Imperatoris, postea ad Gubernatores venere, & major Subditorum potentia facta ipsius Regis viribus. Antea Fiscus Regius satis opulentus erat, sed postquam fiscalia bona ad alios translata, publici regni egestas secuta, & nervus rerum gerendarum Regibus præcisus est.

2 De prima origine Principum & Ducum Imperii.

Huic verò Ducum potentiæ maximum incrementum addidit, quod plures Ducatus vel Comitatus, minus circumspecta Regum liberalitate, in unum corpus concreverint, & tandem quoque ad heredes transierint, dubio adhuc tempore, quo illud factum sit. Pertinere huc videntur, quæ in consuetudinibus feudalibus *lib.* 1. *tit.* 1. habentur: *Antiquissimo tempore sic erat in Dominorum potestate connexum, ne, quando vellent, possent auferre rem in feudum à se datam, postea verò eò deventum, ut per annum tantum firmitatem haberent, deinde statutum est, ut usque ad vitam fidelis produceretur; sed cum hoc jure Successionis ad filios non pertineret, sic progressum est, ut ad filios deveniret, in quem scilicet Dominus hoc vellet beneficium confirmare; quod hodie ita stabilitum est, ut ad omnes æqualiter filios pertineat. Cum verò Conradus Romam proficisceretur, petitum est à fidelibus, qui in ejus erant servitio, ut lege ab eo promulgata, hoc etiam ad Nepotes ex filio producere dignaretur, & ut frater fratri, sine legitimo herede defuncto, vel filius in beneficio, quod Patris fuit, succedat.* 3

3 De Principum crescente autoritate.

Ottonum porrò temporibus Ducales & Comitum potestates etiam *Episcopis & Abbatibus* cœperunt attribui, prout Bruno, Episcopus Coloniensis, à Fratre Ottone M. Ducatum Lotharingiæ accepit, & omnibus Cathedralibus Ecclesiis, in Germania, Italia, Gallia, Burgundia & Lotharingia constitutis, multas Civitates, Castra, Oppida, Villas, & multa alia Dominia temporalia & jurisdictionem Otto I. donavit omnibusque Ecclesiis propria insignia perpetuo deputavit. *Arch-iEpiscopos & Episcopos* Ducatibus & Comitatibus, & Baroniis communivit, quibus Nobiles & Potentes Vasallos subjecit, ut semper essent, ad resistendum etiam forti manu, Paganis & hæreticis, in opportuno tempore potiores, cum sanctum Samuelem, & alios plures Sacerdotes pariter fuisse legamus, & judices, ut culpa in hoc nulla Ottonibus imputari possit. Atque hoc modo Ecclesiastica & secularis potestas in una persona jungi cœpit, Episcopis perinde, ac Principibus Secularibus, provinciis de quibusdam investitis, quo ipso potentia Ecclesiasticorum crevit ad Religionis opinionem, in populo rudi ac pio, tantis viribus & armis accedentibus; Libera tamen mansit Episcopatuum & Abbatiarum collatio Imperatoribus, & quidem eo liberior, quod in cœlibe vita nulla illi Principum ordini legitima soboles nasceretur, cujus in secularibus omnino fuit habenda 4

4 Sicut etiam Episcoporum & Abbatum.

ratio,

ratio, maximè postquam hi hæreditario jure vasta illa Imperii feuda cœperunt possidere.

5 Diminuta iterum potentia Ducum, & Principum. Exhausit tamen aliquando Ducum Comitumque potentiam, vel negligentia ærarii, vel profusa liberalitas, vel provinciarum in multas particulas pro numero successorum divisio. Quod attendens Fridericus Imp. prohibuit Ducatum, Marchiam, Comitatum dividi, *lib. 2. feud. tit. 55. §. 1.* cum nihil tam magnum sit, quod divisione non parvum fiat, *Gail. 2. obs. 153. n. 2.* Denique diminuta est potentia, cum seculo propè duodecimo urbes, quæ pleræque ratione jurisdictionis, & redituum fiscalium ipsis subjectæ fuerunt, in libertatem paulatim sunt evectæ, auctis nimirum oppidanorum viribus, & divitiis, & concurrentibus Imperatoribus, tanquam ad medium aptissimum, pro sublevanda Re-

6 Origo Urbium Imperialium. gia dignitate, & reductionem illarum ad pristinum statum immedietatis, concedendo civitatibus immunitates egregias, unde evenit, ut plurimæ Urbes, vel ut Imperiales, vel alias magna libertate gaudentes, Ducum Imperio sint exemptæ, atque etiam Comitum, qui ipsorum Gubernationi præfecti erant, ab eadem se subtraxerint. Veruntamen licet multum decesserit Ducum potentiæ, ex eventibus suprà enarratis, tamen ea satis magna remansit in provinciis iisdem subjectis, & sensim quoque in Imperio major authoritas, in suffragiis de totius Imperii rebus gerendis, ipsis accessit, cum etiam *electio Regis* antiquis temporibus, ad Episcopos, Duces, Comites, & universum populum pertineret: quæ tamen postea ad Septem & nunc Octo Imperii Proceres delata est, quibus jam nonus est adjunctus, & qui paulatim prærogativas præ reliquis Ducibus sunt consecuti, de cujus mutationis primordio maximum inter doctos est dissidium; *vid. Adam. Struv. in dissertat. de Ducib. & Comit. S. R. I. per tot.* Itaque alia est hodie Imperii facies, & non solum Imperatori prærogativa erga alios Principes Majestatem habentes competit, sed etiam Germanicis Principibus Imperii jus datum, ut omnibus aliis sub exteris Imperiis aut regnis viventibus præferantur, cum illi sint subjectissimi, hi verò liberrimi. Germaniæ enim constitutio hæc secum fert, ut

7 Quatenus Princeps Imperii in suo territorio idem possit, quod Imperator in Imperio. quisque *Principum in suo territorio suo sensu idem possit, quod Imperator in Imperio*, & unusquisque in suo Principatu Imperatoris radium, tanquam sui Solis plenissima imagine referat & repræsentet, ut hinc dicantur ipsi Cæsares hanc libertatem Statuum agnovisse, dum Maximilianus I. & Carolus V. dixisse feruntur, se in Germania Regibus imperare, in aliis verò suis Regnis mancipiis ac servis, quod exinde profluxisse videtur, quod in suis territoriis Principes Imperii idem jus habeant, quod Reges in suis Regnis. *Perez. ad Jus public. cap. 7. Ludolph. Hugo de stat. rer. Region. Germaniæ cap. 4. §. 9.* ubi tamen dicit multos subtilius examinantes plurimum discriminis animadvertisse inter Imp. & Principum potestatem, ut aliqui asseverare non dubitarint, dictum illud falsissimum & crasso quodam errore infectum esse, *Paurmeister de jurisd. Lib. 2. part. 2. cap. 4. n. 70. Sixtin. de Regal. lib. 1. n. 121. Limn. de I. P. Lib. 4. cap. 8.* Aliqui ab adulatoribus confictum esse, alii hujusmodi dimensionem inter potestatem Imperatoris & Principum instituere periculosum putarunt, manum removentes de tabula, quia arcanum Status & Politicum Mysterium in eo latent. Alii explicationibus rem mitigare, & distinctionibus dissensiones conciliare conati sunt. *Carpz. ad L. Reg. cap. 1. Sect. 13. n. 7. & seqq. Hugo* verò, *d. l.* existimat Principes potestatem, quam antea Imperatores habuerunt, exercere, & Regiones eadem fere forma, qua Imperatores universum regebant orbem, administrare cœpisse, ut exinde aliud dici non potuerit, quam Principes quodammodo Imperatoris personam in ditionibus suis repræsentare: Ut non plane exoleverit omnis inter Imperatorem & Principes similitudo. Quemadmodum enim Imperator universo Imperio, ita Principes in suis territoriis, jure quodam eminenti præsunt.

Dicuntur tamen Principes, quatenus territorii quisque sui Rectores & Domini sunt, Cives Imperii; & quamvis respectu suorum subditorum publicam personam sustineant, respectu tamen Imperatoris, unde ipsorum dignitas & jura, per investituras & privilegia, dependent, pro privatis habentur, & in illos Imperator jurisdictionem suam exercet, & jura privatorum ipsis accommodantur, *Hugo c. 6. §. 4.* cum hoc tamen temperamento, prout eodem *c. 6. §. 37.* tradit, ut quanquam in controversiis Principum ac Ordinum Imperii, sive de ipso territorii jure, sive de re quapiam alia exortis, dijudicandis leges juris privati adhibeamus, atque sic causas Magnatum & privatorum magnam partem eodem jure metiamur, non posse tamen semper Principibus eodem rigore, ac privatis jus dici, cum sæpe nostræ Reipublicæ Status vulnus majus habeat, quam ut ordinariam patiatur medicinam. Itaque cum controversia adeo latè patet, ut quietem publicam turbare possit, temperamento quodam jurisdictionem mitigandam esse. Hinc provenisse, ut *Consiliarii Imperatoris Aulici* sæpe in causis gravioribus, si Politicæ concurrant considerationes, sententiam non pronuntient, sed prius causam cum voto, mit Gutachten/ ad Imperatorem referant. 8 Principes sunt Cives Imperii, & secundum leges civiles ab Imperatore judicantur.

Ordines porrò Imperii sunt vel *Principes Ecclesiastici*, vel *Seculares*, & inter eos Principes Electores eminent, qui non secus, ut olim Præfectus Prætorio, Regibus comparantur. Ideo *Bohemiæ Rex* in omnibus publicis Imperii actibus, quemcunque Regem alium, quacunque etiam singularis dignitatis prærogativa fulgentem, si illis 9 Electorum præeminentia.

 acti-

actibus intersit immutabiliter, ut A.B. loquitur, antecedit. Hæcque Electorum prærogativa provenit, quod pleraque negotia cæteris adempta, illis solis proponere soleat Imperator, & cum illis consultare, rerumque maximarum momenta transigere, & eo fine sæpius Electorum indicere Comitia, de quo etiam *supra verbo* Chur-Fürsten/ & Principes Electores Regibus se pares existimant, id quod tamen temperamentum accipit, ex *Capitul. Leopold. art.* 45. *& Josephum. art. eod.* de Regibus titulatis & coronatis, quorum legati Electorum legatis præferuntur.

10 Quâ ratione formula, von Gottes Gnaden / Principibus Imperii competat?

De Cætero eò usque crevit Principum Electorum atque aliorum Ordinum authoritas, ut in titulis suis formulam, von Gottes Gnaden / usurpent, cum tamen solus Imperator immediatè à DEO suam habeat dignitatem & potestatem, atque ita ipsi soli hæc formula competat, qui DEum tantum & nullum alium Superiorem recognoscit. Ideo Cæsares hac inscriptione dudum usos esse ex antiquissimis monumentis constat. Reperitur etiam hæc formula II. *feud.* 27. *pr.* II. *feud.* 55. *pr. & V. feud.* 1. 10. & 11. ut & *lib. de pac. Constant.* idque simili modo quo Reges Majestate præditi eadem utuntur. Denotat enim immediatum cum Deo nexum, quod *Dei* nimirum *vicarius in Imperio sit Cæsar,* licet Majestatem, sivè ejus in terris denominationem, per causas secundas seu electionem acceperit. Legitur quidem hæc formula in antiquis apud Reges, atque etiam Episcopos, variis modis, *in DEI nomine, & DEI gratia.* Sed formulæ, quà titularis habetur, ut *Nos Dei gratiâ,* vetustius monumentum non occurrit, quàm quod ad *Imp. Ottonis II.* tempora, & sic ad X. seculum spectat anno 977. Tum verò Episcopi & Abbates antiquitùs scripserunt, *solâ DEI misericordiâ*, aus Gottes Erbarmnüs / aus Vorsicht und Verhängnüs / tum *DEI & Apostolicæ Sedis gratiâ.* Seculares verò, *DEI & Imperatoris Gratia.* Atque sic paulatim sensus permixtus est, donec *potentiores* formulâ *DEI Gratiâ* frequentius uterentur, & inferiores Principibus illud axioma relinquerent. Cum aliàs Comites, Barones, Decani Ecclesiarum illud sibi tribuerent, latius id deducente *Christ. Lynckero de Libertate Stat. Imp.* §. 1. Tandem formula hæc passim promiscua solis *Principibus propria & titularis* esse cœpit, & quandam illis prærogativam tribuere, ut Reges quoque Galliæ illam suis Principibus inhibuerint. Vix tamen est, quod Principes Germaniæ indè hoc titulo glorientur, quasi in consortium Majestatis assumpti essent, *Carpzov. ad L. Reg. c.* 1. *sect.* 11. *n.* 16. sed potiùs ex privilegio, observantia & consuetudine immemoriali, atque adeò ex indulgentiâ Imperatorum. Itaque Electores & Principes ad Cæsarem scribentes, non scribunt von Gottes Gnaden / sed in singulari, Ich / quamvis illam formulam in aliis actibus adhibeant, cum toto titulo, quam tamen in Handschreiben omittunt.

11 De audientiâ Principum Imp. apud Imperatorem operto capite, nec non alibi.

Ad formulam, *DEI Gratiâ*, hoc etiam notandum hic videtur, quod *Principes* Imperii coram Cæsare comparentes *caput operiant*, in argumentum Dignitatis, quam Cæsar Ordini Principum tribuit. Neque tamen hoc Principes aliter sumunt, quàm Cæsare admonente, qui id facere solet etiam Cardinalibus, Nuntiis Apostolicis & Oratoribus Regiis. Sic in Comitiis hodiedùm durantibus, Invictissimus Imperator Leopoldus *Legatos Primarios Electorum*, postquam curialia utrinque finita fuerant, caput tegere voluit, und pflegen sich allerseits aus Höfflichkeit nöthigen zu lassen/ so wol das Haubt zu bedecken/ als zu sitzen/ dergleichen denselben in der Audientz bey der Käyserin keinesweges angemuthet wird/ weil man versichert ist/ daß es ex comitate singulari nicht angenommen werde Quin & ad mensam Cæsaris admoti Principes, ut caput tegant, rogantur. Et quid ni hunc honorem alii Reges Principibus Imperii exhibeant? Hinc *Bernhardus Dux Saxoniæ Vinariensis*, in colloquio cum Ludovico XIII. Parisiis anno 1636. habito, caput texit, licet non admonitus. Quod quidem indignè Gallos habuit, & quanquam hoc dissimulaverint; tamen Rex in aliis congressibus se tegere omisit, ne deinceps idem pariter faceret Dux Bernhardus. Olim quoque Duces Galliæ coràm Rege caput tegere soliti fuerant, quod tamen posteà cessavit, narrante causam Vittor. Siri *in Journal de Sçavants* ad *annum* 1677. Hodiè quando Legati Principum coràm Rege Galliæ loquuntur, solet ipse eos stans, & detecto sive aperto capite audire, ne & ipsi aliàs, si Rex caput operiret, se quoque tegendi libertatem sibi sumant; ita *anno* 1667. servasse Regem cum Electorum & Principum quorundam Legatis notat *Furstenerius de Suprematu c.* 2. & ex illo *Lyncker. d. loc.* Helvetiorum verò Legatos Rex tecto capite audit, *Diar. Europ. part.* 10. *pag.* 846. Principes Italiæ majori ferè licentiâ quàm Electores Imperii apud Regem utuntur, ut caput coràm ipso tegant, quasi non ita addicti sint Imperatori.

12 Principum officium, & jus territoriale, indeque promanantia.

Constituti sunt Principes Imperii, & creati ab Imperatore, tùm ut ipsi ad clavum Reipublicæ sedenti fideliter assistant, tum ut provincias suas tranquillè regant & tueantur. Jus itaque sive officium Principum duabus partibus absolvitur; Una, quæ in *Comitiis* de gravissimis Reipubl. negotiis cum Cæsare ac reliquis Imperii Proceribus deliberando & suffragio ferendo exercetur: Altera, quæ in administratione Provinciæ sive Principatus consistit, & *Jus Superioritatis* sivè *territoriale* appellatur. Competit enim ipsis jus territorii, sub nomine & qualitate der Landsfürstl. Obrigkeit / cujus vis etiam circa negotia Ecclesiastica juxta politica est occupata, & tri-

& tribuit ipsis jurisdictionem plenissimam in toto territorio adversus Personas in causis omnibus Regulariter fundatam, adeò ut si quis ab ea exemptum se dicat; id probare teneatur. Quod tamen non procedit quoad *Monasteria, Templa* & *Basilicas*,

13 Qui à jure territoriali sint exempti.

quæ non Principum Politicorum, sed Episcoporum, in quorum Diœcesi sita & condita sunt, potestati sunt subjecta, *Tobias Paurmeister lib. 2. c. 9. n. 471.* Quamvis hodie A. C. addicti Principes etiam ea sibi vindicant. Et variæ adhuc quoad *bona Ordinis Teutonici, arces communes, prædia liberorum Canonicorum, & immediatorum Nobilium, Civitates Imperiales, Comitatus & Baronatus*, quorum possessores Status Imperii excipiuntur. Cæterum Principes habent facultatem *belli provincialis* gerendi, sive *jus armorum*, sub certo modo ac forma in Constit. Imp. præscripta, Provinciæ

14 Effectus juris territorialis.

suæ defendendæ causa, quo etiam *jus fœderum pertinet, de quo supra sub verb.* Bündnüß dictum est, *fol. 412. & seqq.* Ex jure Superioritatis habent etiam Principes *jus Vectigalium, collectæ, jus Fisci, jus veniæ, gratiæque* dandæ, *jus Monetæ, jus famæ restituendæ, inducias moratorias* concedendi, *viæ publicæ, Salvi Conductus* & *Judæos recipiendi.* Ad eandem Superioritatem spectat *jus armandiæ, Foresti, Fluminum* & alia; Tribuitur etiam ipsis jus Repressaliarum, secundum *Pruckman. cons. 17. n. 104. vol. 1. Mindan. cap. 49.* præsertim si doceatur, justitiam manifestè denegare, nec admonitiones ullæ proficiant, cum alias lites fierent immortales. *Nobilitare* Principes non possunt, nisi quibus hoc ab Imperatore concessum est, vel ab iis usurpatum & præscriptum, quod etiam de Notariis & Comitibus Palatinis asserendum, prout hæc omnia latius deducuntur à *Pet. Wolffrum. in dissert. de Princip. eorumque jur. in Imp. Rom. Germ. Vol. 5. disput. 1. inter Thes. Basil. & à Ludolph. Hugon. de Stat. Region. Germ. cap. 2. §. 14.* ubi ait singulos Ordi-

15 Singulos Principes non posse seipsos conservare.

nes non sufficere ad Ditionum suarum statum rectè conservandum. Nam quis rerum status futurus esset, si rupto Imperii vinculo, quilibet Ordinum suô arbitrio Rempublicam administraret? Sine dubio dum alter alterum opprimere conaretur, in mutuum omnes ruerent exitium. Sic Ordines Imperii *militem conscribere* nequeunt, nisi cum consensu Ducis Circuli & multò magis Imperatoris; neque majorem munerum, quam ad limites tuendos ipsi est necessarius. *Idem cap. 3. §. 11. & 13.* qua de re etiam actum supra verbo Durchzug/ Werbung/ *fol. 671.*

Porrò licet Ordines Imperii jurisdictionem in suis Provinciis jure proprio exerceant, non operâ vicariâ, ipsisque competat prima instantia sine ulla turbatione,

16 Non habere potestatem independentem.

nihilominus tamen Ordinum jurisdictio subjacet censuræ Imperatoris, *Idem Hugo Cap. 3. §. 35.* Atque Ordines Imperii non bello, sed judiciis inter se disceptare debent. *Idem cap. 6. §. 2.* & tunc privatas personas sustinent §. 7. Nec absolutam in Ditionibus regendis habent potestatem, sed partem satis magnam Imperator & Imperium sibi vindicant. *Idem cap. 2. §. 8. cap. 8. §. 1. & cap. 4. §. 5.* Principum palatia jure pacis & securitatis publicæ gaudent, adeò, ut licet nullum signum ibi sit appositum per solam residentiam Principis injuriis vacare debeant ista loca, quæ non frustra inter Regalia palatia relata sunt, *Lib. 2. feud. tit. 56.* quod si itaque in tali loco quis non gladio petiisset alterum, strinxisset autem tantummodo, pœnam violatæ pacis Burgicæ incurrit. *arg. leg. 15. §. 1. ff. de injur. Rhet. in J. P. lib. 2. tit. 8. §. 8. & 9.* ubi etiam *tit. 24. §. 9.* tradit, Principes ad Comitia vocandos esse, etiamsi â Cæsare nondum sint investiti, de quo etiam *supra verbo Comitia.*

17 Principum palatia esse secura.

Quod ad Controversias Principum seu Statuum circa *feuda regalia* attinet, dubium non est cognitionem ad Imperatorem pertinere, non tantum, quod sit primarius feudorum Regalium Dominus, sed etiam, quod horum feudorum causæ Reipublicæ salutem attingant, de qua nemo magis sollicitus esse debet, quam Imperator, vigore Imperialis officii, unde etiam in talibus controversiis excludit cognitionem Cameræ, *Ord. Reg. de Anno 1521.* §. ob auch Sachen fürfielen *O. C. part. 2. tit. 7.* & ibidem *Magenhorst. Gail. 1. observ. 1. n. 31.* cujus rei occasione quæstio surrexit de jure Principum, das Fürsten-Recht/ an Imperator solus, absque Principibus Imperii,

18 De sic dicto jure Principum, vom Fürsten-Recht.

de controversiis feudorum regalium cognoscere, sententiamque ferre queat, an verò quosdam ex Principibus, ut Pares Curiæ, in Consilium vocare eorumque judicio illas definire cogatur? quam quæstionem quia late tractavi in *Jurisprudentia mea lib. 1. tit. 5. part. 5.* placuit illa argumenta huc repetere: Pro consilio & judicio Parium, quod illud requiri debeat, allegatur *Lymnæ. lib. 2. J. P. c. 9. n. 32. & in addit. ibid. Strauchius dissert. exoter. J. P. 3. th. 9. Myler. de Princip. & Stat. Imp. c. 20. n. 12. Textor. ad R. J. noviss. disp. 1. th. 66. Merckelbach. apud Klock. vol. 1. cons. 7. q. 2. author scripti Germanici in hâc materiâ publicati, & sub nomine Marquardi Freheri exhibiti à Londorp. Tom. 1. Act. publ. c. 5. p. 23. Conring. disp. de Jud. Imp. Germ. th. 48. Struv. jur. feud. c. 16. Aphor. 5. n. 3. Burgoldens. ad Instr. Pac. part. 2. disp. 20. th. 3.*

19 An cognitio super feudis regalibus ad solum spectet Imperatorem.

20 Referuntur authores sententiæ negativæ.

Sed quodnam hi omnes suæ assertionis adferunt fundamentum? Das Fürsten-Recht/ ajunt, cujus vigore Imperator, in causis, quæ ipsos Principes, eorumque bona, honorem aut vitam concernunt, absque Consilio & votis Ordinum cognoscere nequeat. Si verò quæratur, ubi extet, aut ubi probari possit hoc jus Principum, das Fürsten-Recht/ eleganti prætextu regeritur, admodum probabile esse, Proceres Imperii, postquam feuda regalia cum superioritate territoriali, quodam

21 Qui jus Principum das Fürsten-Recht pro fundamento supponunt.

quasi

quasi Dominii jure, ac perpetuâ successionis lege obtinuerunt, sibi quoad ea certis quoque judiciis prospexisse, ne in Imperatoris esset lubitu, fortè per affectum, vel præter meritum, cuiquam ex illis hujusmodi feuda dignitatem regalem habentia, adimere, vel abjudicare, unde jus Principum, das Fürsten-Recht/ enatum esse dicunt; Atque illud jam ante tempora Imperatoris Friderici II. invaluisse, præsertim quando Illustris Imperii Vasallus ob crimen patratum, regali sua dignitate vel feudo exuendus erat, quod evincere videantur exempla, à *Conring. d. dissert. th.* 49. *Klock. vol.* 1. *cons.* 7. *n.* 170. adducta, *Sueder. ad I. P. sect.* 1. *c.* 19. §. 12.

22 Demonstratur vanitas hujus suppositi.

Egregia scilicet ac Duplici petitione Principii, dum conantur probare in certum per æquè incertum, nec enim ullibi constitutio, des Fürsten-Rechts/ nec ullibi reservatio vel privilegium Ordinum in dijudicandis cum Imperatore talibus causis in orbe reperitur. Exempla ad quæ provocant, ex *Conring. & Klock.* supra cit. locis potius destruunt, quam confirmant ipsorum assertionem; Adducitur enim, quod Dux Lotharingiæ, propter conjurationem contra Imp. Henricum III. initam, an. 1045. *Senatu Procerum*, decernente, Ducatu pulsus sit, quod sub regimine ejusdem Cæsaris Dux Conradus in Bavaria, ob tyrannidem in subditos exercitam, *frequenti Pontificum & Principum Senatu*, anno 1502. Principatu exutus sit, quod Otto Dux Bavariæ, & conspirationem in Imp. Henricum IV. ab eodem, & *Principibus*, in bannum declaratus, quod Imp. Henricus V. Ducem Henricum Lotharingiæ reum Majestatis, & hostem reipublicæ, *judicio optimatum* declaraverit; quod idem Imperator Sigisfridum Palatinum, ob conspirationem contrà se, *Procerum conventu*, Francofurti habito, anno 1109. carceribus mancipaverit, quod Imperator Conradus Svevus Ducem Bavariæ Henricum, Herbipoli anno 1139. eò quod Coronam Imperialem affectaverit, frequenti Senatu, & *Principum judicio* reum criminis læsæ Majestatis condemnaverit, quòd Imp. Fridericus I. Archi-Episcopum Salisburgensem Albertum propter transgressionem mandati Imperialis, daß die Bischöff im Heil. Reich sich von dem Ertz-Bischoff zu Maintz inauguriren lassen sollen / dieser aber von Ulrico Aquiliensi Patriarcha sich consecriren lassen/ in Diæta Ratisbonensi, *sententia omnium Principum*, deposuerit, in illiusque locum Bræpositum Berchtolgadensem Henricum collocaverit, quod idem Imp. Henricum Leonem Ducem Saxoniæ, & Bavariæ, Cæsarem periculo expositum in campo Mediolanensi derelinquentem reum læsæ Majestatis postulaverit, & *Procerum sententia* condemnarit, ejus Provincias & subditos aliis elargiendo, & restitutionem supplicando petenti responderit: Imperatorem non posse sinè Principum consensu Leonem reponere, quem omnium consensu destituerit, Controversiam inter Henricum Ducem Austriæ, & Henricum Ducem Saxoniæ anno 1156. ad eod. Imp. Friderico, in *præsentia multorum Religiosorum & Principum* esse, amicabiliter compositam. Quod modò nominatus Dux Leo ab Episcopo Adelberto Frisingensi accusatus de distractione, & violenta translatione fori in Bergen / Ratisboni in solemni curia, à *Principibus* requisita sententia, fuerit condemnatus; Quod Imp. Otto *convocatis Principibus* Palatinum Ottonem proscripserit, quod idem factum Duci Bavariæ Henrico, Ottocaro Bohemiæ Regi contra Cæsarem adhærenti, & quæ similia ex *Aventini Annalibus*, & *Cranz. Histor.* allegantur.

23 Referuntur exempla sententiæ negativæ.

Verùm enimverò hæc omnia non stabiliunt assertionem adversam. Ut enim non reponam illud tritum: *tempora mutantur, & nos mutamur in illis*, ulla in Exemplis allatis demonstratur necessitas assumendi in Consilium Proceres Imperii, aut quod Imperator etiam contra ipsorum vota causam, pro sua voluntate liberrimè decidere non potuisset. Deindè omnia illa transierunt antè quingentos & amplius annos, ubi plerique ordines seu Status adhuc Aulam Cæsaream certa sede non fixam, sequebantur, & pleraque acta sunt in Comitiis aut illorum occasione; nondum constitutis Imperii summis tribunalibus & judiciis, neque hac controversia per publicas Imperii constitutiones adhuc decisa, velut postea factum per *O. C. part.* 2. *tit.* 27. *Ord. Regiment. anno* 1521. *Instrum. Pac. art. IV.* §. 57. *art.* 5. §. *quoad Processum* 54. Undè consequitur, quod posteriora derogent prioribus, præsertim quando insuper multis firmata sunt præjudiciis, qualia sunt in confesso, & de quibus mox infra dicentur plura. Accipiunt enim Status Imperii jurisdictionem à Cæsare per Investituras in subditos & ditiones suas, nulla verò in suos Constatus, & eorum controversias in ullâ constitutione Imperiali vel Investituræ literis usquam illis attribuitur imò expresè interdicitur, *R. J. anno* 1555. §. 73. Denique omnia superius, in contrarium adducta exempla concernunt crimina læsæ Majestatis, & gravissima delicta, in quibus puniendis Imperator Principum consilium non excludit, *Capit. Leopold. art.* 28. *Capit. Josephin. art.* 27. cum itaque solum crimen læsæ Majestatis, & declarationis in bannum Imperii Statuum excipiatur, ubi consilium Procerum requiritur, profectò reliquæ inter Status lites, & controversiæ omnes à solius & unius Imperatoris jurisdictione & judicio, sine omni Procerum suffragio, dependent, quia exceptio firmat Regulam, in casibus non exceptis, adeoque tota opinio contraria ex his rationibus concidit. 24 Responderur ad omnia.

25 In specie ad Successionem in Electoratu Saxoniæ.

Adducitur autem porrò Imperatorem Sigismundum non obscurè confessum esse, cum Ericus V. Dux Saxo-Lauenburgicus Fridericum Marchionem Misniæ super Electo-

Electoratu Saxonico ad Concilium Basileense in judicium trahere niteretur, in suis ad d. Concilium exaratis literis, & protestatione, apud *Londorp. Tom. I. act. publ. c. 5. secundum juris communis Dispositionem, nec non usum, morem, stylum, & consuetudinem. S. R. J. Feudalem contentionem per Dominum feudi, ac Pares Curiæ terminandam esse.* Sed etiam hæc allegata procedunt ab anno 1422. quo anno cum Albertus III. Elector & Dux Saxoniæ, Westphaliæ, & Angriæ, Princeps Anhaltinus, decessisset, sine stirpe Masculâ Fridericus Marchio Brandenburgensis, Ericus Lauenburgicus, & Ludovicus Palatinus hunc honorem affectabant: Verùm Sigismundus Imperator cum Landgravio Thüringiæ, & Marggravio Misniæ Friderico contulit. Causæ in literis Investituræ exprimuntur. Nempè quod per mortem Alberti, Electoratus & Archi-Marschallatus, tanquam feuda Vacantia, in Imperatoris manus recidissent, illa contulisse Marggravio Thuringiæ Friderico, als der Ihrer Maj. gegen den Ketzern zu Böhmen am nechsten gesessen / der auch ihrer Maj. viel nutz- und köstliche Dienst wieder dieselbe Ketzer gethan/auch mit ihnen allezeit im stehten Krieg gewesen/sich auch in der Schlacht mit den Böhmen wol bewiesen; Datæ sunt literæ *Budæ anno* 1426. cum Erico quidem Lauenburgico multum fuit negotii; is enim jus suum prætensæ successionis magno conatu propugnavit, quæ causa non solum in Auditorio Imperatoris tractata, verùm etiam prætextu denegatæ justitiæ, ad Concilium Basileense ab Erico delata; asserendo habuisse illum ab ipso Imperatore Sigismundo simultaneam Investituram: quam tamen Imperator se dedisse negavit, sed fraude Cancellarii sui tale aliquid suppositum fuisse, prout *Spalatinus in Chronico de Orig. Saxonum, c. 2.* attestatur, referente *Strauchio in dissertat. jur. publ. dissert. 11. §. 10.* scilicet hæc partim causa fuit, deferendi litem ad Pares Curiæ, ut Imperator concilium Basilense excluderet, & quia causa quasi ipsius Imperatoris personam, ut aliqui opinantur, tangebat; licet enim Imperator in propria causa possit esse Judex cum superiorem non habeat, *L. & hoc ff. de hered. Instit. §. 2. Instit. de vulg. Substit. L. penult ff. de his quæ in testam. del.* nihilominus ex causis moventibus Pares curiæ assumpsisse; Undè tamen nullum jus singulare Principũ probari potest. Quoniam non exemplis, sed legibus judicandum, *L. nemo. C. de sent. & interloc.* Atque ex actibus etiam uniformibus, nulla observantia inducitur, quando animus inducendi consuetudinem non apparet, *Rom. Consil. 18. num. 12. vol. 1.* Quia ab iis, quæ meræ & liberæ voluntatis fuère, præscriptio arcetur. *DD. Commun. per l. viam. ff. de via Publ. Zas. ad l. de quibus ff. de ll. n. 57.* Ubi dicit: Hoc verum esse, licet decies millies sit factum; Nec enim ex eo, quod Romæ una altera, vel pluribus viribus factum est, jus constituitur, sed Lex & norma legibus præscripta attendenda est, *L. sed licet. ff. de offic. Præsid. Author* des gründlichen Berichts / von des Heil. Reichs Friedbergs. Standt / *pag. 130. n. 46.* maximè quia Imperator successori præire vel præjudicare nequit, *Wesenbec. parat. ff. de Constit. Princip.* longè igitur abest, ut in vim pragmaticæ sanctionis talia exempla allegari possint, *Engelbrecht. de jurisd. conclus. 120.* atque omnia superius allata huc quoque applicari possunt.

Consideremus jam fundamenta clarissima ex sanctionibus pragmaticis, quæ soli Imperatoriæ Majestati cognitionem de feudis regalibus luculentissimis verbis attribuunt. *Declarat. id R. I. de anno 1521. sub rubrica.* Römisch / Käyserlich Regiment. §. ob auch Sachen vorfielen / Fürstenthum / Graffschafften ꝛc. belangend / so vom Reich zu Lehen rühren / so einem Theil gäntzlich / und endlich sollen abgesprochen werden / derselben Erkändtnüß wollen wir uns auch hierin vorbehalten haben. Et hæc verba, ne unico mutato repetuntur, in *o. c. p. 2. t. 7. Demais de jur. Cam. tit. 141.* quibus accedit juris feudalis textus *in c. unico apud quem vel quos controv. feud.* in verbis: *Si contentio fuerit de beneficio inter Capitaneos, coram Imperatore definiri solet;* Si verò fuerit contentio inter minores Valvasores & Majores de beneficio, in judicio Parium definiatur, vel per judicem curtis. *c. un. de lege Corradi* sequentibus verbis: *Si inter Capitaneos controversia sit, coram Rege finiatur.* Si inter Valvasores, coram Paribus curiæ, Mediolani non tenetur, sed talis distinctio ibi observetur, quia si inter duos, quicunque fuerint, de beneficio regali controversia fuerit, *quorum uterque à Rege se dicit investitum fuisse, tunc causa coram eo decidatur*, cæteræ verò causæ apud Pares Curiæ. Ad quem textum *infinita DD. autoritas* Imperatori soli jurisdictionem attribuit, *Vultei. de feud. lib. 2. c. 2. n. 9.* dicens, quod in his causis cessent privilegiatæ Instantiæ, prout latè deductum *in actis* in Sachen der Fürstlichen Marpurgischen *succession.* Instrumenti Pacis *art. 4. §. 57.* ubi *causa Juliacensis ordinario Processu coram Cæsarea Majestate vel* amicabili compositione, vel alio legitimo modo dirimi debet; Et Instrum. Pacis *art. 5. §. quoad Processum judiciarium. 55.* ubi dicitur: *liberumque sit Suæ Majestati, in causis majoribus, & undè tumultus in Imperio timeri possent, insuper etiam quorundam utriusque Religionis Electorum & Principum sententias, & vota perquirere.* Quibus Constitutionibus non potest opponi *Capitulatio Leopoldina art. 39.* nisi in causis ipsum Imperium concernentibus, & maximum post se trahentibus præjudicium & consequentiam, in verbis: In wichtigen Sachen / so das Reich betreffen / und von hohem præjuditz und weitem Aussehen; quale quid etiam in *spec. Suev.* sancitur: Kriegt der König um Gut / so des Reichs ist / da sollen über sprechen Fürsten / Graffen / und Freyen / und des Reichs Dienstmann; Sed casus singularissimi non sunt trahendi ad alias inter Status de regalibus feudis, & eorum successione nascentes controversias. Atque undè hinc astrui potest jus Principum, das Fürsten-Recht? ubi non solum Principum, sed Comitum, Baronum, Nobilium fit mentio, quorum admissionem jus Principum excludit.

26 Adducuntur fundamenta sententiæ affirmativæ ex Constitutionibus Imperii & jure feudali.

Licet autem hæc adeò clara sint, ut quis juraret, neminem reperiri, qui contra asserere audeat, sunt tamen, ut suprà demon-

monstratum, qui solicitam de iis movent dubitationem. Quicquid dicant textus suprà citatus ex *R. I. de anno* 1571. §. Ob auch Sachen vorfielen. clarè loquitur tantummodò de Imperatoria Majestate, vel ipsa absente de Rege Romano, & deinceps modò subsequitur titulus, qui agit de causis, in quibus Status Imperii cognoscere possunt. Hæ verò causæ feudorum Regalium non tantùm à Cameræ jurisdictione sunt exemptæ, sed etiam à summo judicio, quod vocabatur Regimentum, multoque augustius fuit, & majorem habuit potestatem, quam Camera, *Ord. Regimenti. tit.* von den zwantzigen. *de anno* 1550. *& anno* 1521. *sub rubrica*, **von Ordnung des Regiments.** Et nihil obstat, si dicamus Imperatorem in talibus causis non judicare, ut Dominum feudi, sed ut judicem majorem in causa ardua & gravi. *l. non distinguemus.* §. *de liberali. ff. de recept. arb. l.* 2. *C. de pedan. jud. Gail.* 1. *obs.* 1. *n.* 32. *Magenhorst. in annotat. ad o. c.* 2. *t.* 7. fundamentum certè validum contradicentes non habent, pro astruendo jure Principum, des Fürsten-Rechts/ & quod ipsis non patrocinetur rescriptum Imp. Sigismundi jam suprà deductum est; Quia hoc, nec non alia

27 *Posteriora derogare prioribus.* Exempla superius recensita, priora sunt juribus ex *Ord. Cameræ*, jure feudali, & Instrumento Pacis adductis, quæ si concludendi efficaciam ullam habuissent, per istas posteriores pragmaticas sanctiones illis derogatum est, *l. sed &. ff. d. ll. l. fin. ff. de Constit. Princ.* ut allegari amplius non possint, *l.* 2. §. 19. *C. de vet. jur. enucleand. l. fin. ff. de fals.* Posteriores verò hæ constitutiones, quia mutatæ non sunt, utique in vigore suo permanent, *l. præcipimus. C. de Appell.* Etenim si essent correctæ, vel id factum fuisset tacitè vel expressè: Non expressè, quia nulla constitutio contraria monstrari potest: Non tacitè, quia tacitus consensus in juribus abdicativis & præjudicialibus non sufficit,

28 *Imo antiquitatem etiam pro affirmativa stare.* *l. filius familias* §. *invitum. ff. de procur. l. sicut.* §. *non videtur. ff. quibus. mod. pign. vel hypothec. solv. l. Cujus. ff. de pignor. l. procurator. ff. rem. rat. hab.* quin imò etiam hæc sententia antiquior est altera, prout clarissimè patet ex *R. I. Moguntiæ anno* 1236. *tit.* 24. *Goldast. Constit. Imp. pag.* 80. *ibi*: Und soll die Leute richten/ ohne Fürsten/ und andere hohe Leute/ wo es gehet an ihre Leibe/ oder an ihr Recht/ oder an ihr Erbe/ oder an ihre Ehre/ das wollen wir selbst richten.

29 *Sententia affirmativa præjudiciis confirmatur.* Undè etiam antiquitatis argumentum alterius sententiæ destruitur. Denique omnia ista confirmantur præjudiciis, in causis Braunschweig contrà Braunschweig/ Baaden contrà Baaden/ Hessen Cassel contrà Hessen Darmstatt/ Holstein contrà Holstein/ Oldenburg betreffend/ Mechlenburg contrà Mechlenburg/ &c. Non attenta vanitate Commentitia glossicularum, quæ à contrariæ sententiæ defensoribus, citatis suprà præjudiciis, & constitutionibus tam novis quàm antiquis asperguntur.

Et quia suprà citatus est pro parte contraria *Conringius*, videamus obsecro, an non ipse magis nostræ faveat sententiæ; sequentia enim ille tradit *in tr. de Imp. Germanic. tit.* 6. *de judiciis*, §. *præ aliis maximi ponderis. fol. mihi.* 241. Præ aliis maximi ponderis est mutatio septima, quod nempe Cæsares à centum jam annis cœperint, de Principum feudalibus bonis maximis, imò vita & omni fortuna decernere, non tantùm, non audita aliorum Principum, aut Parium Curiæ, sententia, sed ne quidem in judicio aliquo per Principum delegatos constituto. Sic Carolus V. Joannem Fridericum Saxonem, & Philippum Landgravium proscripsit, illum captum etiam capitis damnavit. Idem anno 1543. solus decidit litem inter Landgravium, & Nassoviæ Comitem de ditione Cattorum, quæ sententia tamen post est rescissa. Ut exempla similia non extent Cæsare Ferdinando I. & Maximiliano II. Rudolphus tamen in turbis Argentoratensibus anno 1602. intentavit præscriptionis fulmen Christiano Holsatiæ Duci, Argentoratensis Episcopus Vice-Decano: in causa Juliacensi aliis Principibus potentissimi ordinis idem est minitatus; causam illam, quæ vertebatur circà Ducatus hos, & multos Comitatus, ad sui unius judicium attrahens, neque verò non etiam à Principibus aliquot est hoc probatum. Etsi enim uncti, qui appellabantur, ad priscam consuetudinem provocarent, agnovit tamen hoc subitarium summum Cæsaris judicium Christianus II. Elector, agnoverunt qui Pragæ aderant, anno 1610. Principes Germanici magnæ autoritatis, nisi quod consultum crederent, ut Cæsar, removendæ Invidiæ ergò, etiam Principes aliquot in consilium vocaret. Neque Cæsar admisit Principes Judicii Pares, nisi hac addita expressa caudela daß sich sonsten auff diesen solchen Fall niemand zu beruffen/ oder solches in consequentiam zu ziehen habe. Porrò etiam anno 1613. in ipsis Comitiis Ratisbonensibus, rejecta fuit Hassi Cassellensis adversus Hassum Darmstadensem petitio, de Principibus judicio Assessoribus dandis in controversia de Marpurgensi ditione, litis contestatione partibus injuncta coram uno Cæsare, ut & solus Cæsar Ferdinandus II. tulit sententiam *anno* 1623. *Kal. Aprilis.* Jam ante illum in negotio de *Grubenhagensi ditione* solus Matthias pronuntiaverat, & ipse *Anno* 1622. tulerat sententiam in causa hæredium Edovvardi Fortunati contra Georgium Fridericum Marchionem Badensem, rejecta appellatione, quam is à Cæsare male informato ad eundem melius informandum, & ad Imperii Ordines opposuerat. Ab eodem porrò felicis memoriæ Cæsare *Ferdinando* solo, multos Principes proscriptos, & omnibus fortunis suis exutos esse, aliis vicissim in gratiam itidem solo ipsius nutu receptis, notum in vulgus est. Nec tamen ab Ordinibus Regni querelas temerè audias fusas

esse

esse violatæ hoc ipso suæ libertatis. Ut proinde judicia illa jam quidem sint tantum non παμβασιλικά, quæ ante Aristocraticum Regimen sapiebant, quomodo hodieque sese habent judicia, de capite & omnibus fortunis Nobilium Ordinum in Daniâ ac Poloniâ, ut quæ ad sola Comitia pertineant. Publicâ Ordinum omnium lege mutatum esse pristinum morem nescio an liceat affirmare. Nam quod *parte secundâ Ordinat. Cameral. tit.* 7. scribitur, Cæsari reservatum judicium lite ortâ de Principatibus, id possit accipi ex usu veteris formulæ; eodem enim modo locuti jam olim sunt Cæsares, nec tamen unquàm exclusi à judiciis illis Pares Curiæ, hoc est, Principes ipsi, quasi nihil aliud significetur, quam ad judicium Aulicum aut Camerale, constitutum ex Personis infrà dignitatem Principum positis, non pertinere lites de Principatibus, sed ad Cæsarem ac Curiæ Pares; Quemadmodùm illa verba jam interpretati sumus antè. Sanè alias causas introducti novi illius moris reddere fortassis haud fuerit in difficili.

30 Possessorii etiam decisionem ad solum spectare Imperatorem.

Porro Imperator dijudicat causas Feudorum Regalium non solum in *petitorio*, sed etiam possessorio. Quamvis enim *Th. Mich. de jurisdict. concl.* 28. & *Matth. Steph. lib.* 2. *c.* 1. opinentur ex verbis: Gäntzlich und endlich / distinctionem inter petitorium, & possessorium exstrui posse, eò quod possessorium litem non finiat, sed tantùm sit præparatorium judicii petitorii, *lib.* 1. §. *fin. ff. de aquâ quotid. & æstiv.* Tamen textus O. Cam. est Generalis, nullam faciens distinctionem: Igitur generaliter quoque intelligendus. *l.* 1. §. *generaliter. ff. de leg.* 1. nec ullâ limitandus est distinctione. *l. de pretio. ff. de publ. in rem Act.* cum ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debeamus. Idque in hâc materiâ eo minus, de possessione & proprietate apud unum eundemque judicem disceptari debet. *l. nulli, C. de jud. c. significarunt. de test. c.* 1. *de seq. possess. c. cum ad sed. de restit. spoliat.* ne causæ continentiâ dividatur, *dict. II.* ita ut pars litigans hæc judicia divellens amissione causæ, vel arbitrarie puniatur, *Menoch. arb. cas.* 372. *n.* 3. & *seqq. Gail.* 1. *obs.* 32. *n.* 11. *Sichard. ad d. l. nulli. n. ult.* Atque tanta est horum feudorum gravitas, ut omnem alium judicem, præter Imperatorem, respuant. Cum igitur petitorium soli competat Imperatori, necesse est, ut etiam possessorium illi soli sit reservatum. *Leipold. de concurrent. jurisd. concl.* 5. Nec obstant particulæ Ord. Cam. Gäntzlich und endlich / nam utraque de definitivâ intelligi debet, qualis definitiva etiam in possessorio fertur, *Alexand. in l. quod possit. n.* 10. *de re jud. Gail.* 1. *obs.* 7. *n.* 4. Et verborum interpretatio non debet pugnare contra jus vel ejus intellectum, sed potius ad illius dispositionem reduci. Nulla namque dubitatio est, Imperatorem & Ordines, cùm Ord. Cam. promulgarent, etiam de judicio possessorio cogitâsse, cum reflexione ad jus commune, cujus vigore de possessione & proprietate apud eundem judicem debet disceptari. Confirmat hanc Sententiam ipsa *Ord. Cam. p.* 2. *tit.* 21. Ubi verbum, Endlich / ad sententiam quoque in possessorio latam refertur, ibi, daß sollen beyde Theil zu endlichen Austrag vor das Käyserliche Cammer-Gericht kommen / und solcher Irrung / oder streitigen Gewehr / oder possession sich daselbst endlich mit Recht entscheiden lassen; & postea §. Ob auch *ibi*: und alsobald darauff Summariè, ohne einigen gerichtlichen Process, oder andere weitläufftige Ausführung der Sachen / zu erkennen / welchem Theil die Possession oder quasi einzuräumen / oder zu inhibiren seye / sich derselben biß zu endlichen Austrag der Sachen / in possessorio, oder petitorio zu erhalten. *Sueder. de jur. publ. c.* 9. *n.* 16. *Schütz. de Vicar. concl.* 15. *lit. A.* Quod autem dictum est hactenus de regali integro, idem obtinet, si de parte dimidiâ, tertiâ, quartâ, &c. exoriatur controversia, quia quod juris est in toto, idem censetur esse in parte quoad partem. *l.* 76. *de R. V. Everhard. Top. leg. loco à toto ad partem.* & verbum, gäntzlich / non quantitatem rei controversæ, sed tantùm qualitatem denotat, quod scilicet Imperator cognoscat de Feudis Regalibus, quando definitive sunt alicui abjudicanda, sive de integro feudo lis sit, sive de certâ parte, *Reinking. lib.* 1. *d.* 4. *c.* 19. *n.* 120.

31 Referuntur tradita Conringii pro hac sententia affirmativa.

Redeamus nunc ad jus Principum, Fürsten-Recht / quod Contrariæ Sententiæ defensores pro palladio extollunt. Audiamus *Besold. in Thesaur. pr. verbo*: Fürsten-Recht / ubi sequentia tradit: Quibusdam nuperum hoc vocabulum est, & ab iis inventum, qui potestatem Imperatoris diminuere velle dicuntur, *vide* Thonauwerthische Erinnerung. *fol.* 156. & *fol.* 166. *Meichsner. tit.* 2. *lib.* 2. *fol.* 57. Aliis hoc jus longâ consuetudine usuque conformi dicitur approbatum, ut nempe Imperator de feudis majoris momenti judicans, id facere nequeat, nisi in præsentiâ aliorum, parili cum litigantibus prædictorum potestate, *Besold. de jurisd. qu.* 13. & *tract. de Success. ac Elect. lib.* 1. *cap. ult.* adde Lehmann. 2. *cap.* 9. *fol.* 630. & eundem *fol.* 176. *Caspar Ziegler.* §. *Austregæ, limit. à p.* 2. *fol.* 47. Sunt qui autumant, olim Imperatores non uni loco affixos, sed nunc hic, nunc alibi in Imperio versatos, semperque Principes ac Optimates, Nobilesque vicinos, honoris & officii ergò, ad Aulam confluxisse, ac ab Imperatore (qui tum plerumque ipse jus dicebat) Majoris Majestatis ergò, ac quidem pro lubitu, quos volebat, assessorum loco huic negotio adhibuisse.

32 Unde ortum sit vocabulum Fürsten-Recht.

Exemplum nobis præbet Henrici Leonis Ducis Saxoniæ præscriptio, quam sic describit *Cranz. l.* 6. *Saxon.* 38. Imperator (Fridericus) procedens in concionem, de more Proceres sciscitatus est, sententiam quærens, quid mereretur, qui legitimè

evocatus tertiò contumaciter abesset, cui ex sententia Principum responsum est, quod dictante justitiâ, omni sit honore destituendus, ut præscriptione publica judicatus, & Ducatu, & omnibus careat ab Imperio beneficiis, &c.

Firmat hanc opinionem, quod de Ludovico IV. scribit *Johan. de Beka in Chron. Ultraject. sub Episcop.* 47. Interea Ludovicus Imperator, audita jam nece Wilhelmi Comitis, pro tribunali sedens, in ornamentis Imperialibus, exquisivit æqui justitiam à plerisque Romani Regni Principibus: quorum dictante sententiâ decretum est, quod Hollandiæ Principatus Romano vacet Imperio, pro eo, quod Wilhelmus Comes absque liberis discessit à Seculo. Ubi porrò Besoldus refert sententiam definitivam, in Sachen Caspar Schlicken / und Hansen von Hohenstein wegen Limberg / und was darzu gehört / à Rege Sigismundo de *anno* 1431. latam.

Ex qua sententia clarissime apparet, non solum Principes, sed Comites, Barones, Nobiles fuisse in Consilium assumptos, & ipsorum vota explorata: sed id fecerunt Imperatores ultro, ex liberrimo arbitrio nulla necessitate coacti, & posteà, supervenientibus Imperii Constitutionibus suprà allegatis, Ordines Imperii non solum non contradixerunt, sed consensum suum præbuerunt, ut hinc omnia jurisdictionis cum Principibus exercitæ Exempla congesta nil tribuant; *Joh. Sluder. in Hippol. à*

33 Nullam nec in A. B. nec in ulla alia Constitutione Imperii mentionem fieri des Fürsten-Rechts.

Lapide part. 2. *cap.* 10. *sect.* 2. *&* 3. *per tot.* Adjungit porro *Besold. suprà citato loco verb.* **Fürsten-Recht** / quod neque in Aurea Bulla, neque in alia Imperii lege, ullibi des Fürsten-Rechts fiat mentio, *Reinking. Sect.* 1. *cl.* 4. *c.* 19. *n.* 35. *Beckers. I. P. p.* 67.

34 Referuntur argumenta Speidelii.

Subjunguntur superioribus argumentis omnibus tradita *Speidelli in Spec. observ. verb.* Fürsten-Recht / wiewohlen bekandt / und aus der Cammer-Gerichts-Ordnung / *part.* 2. *tit.* 7. offenbahr / quod de feudis Imperii, die dem Heil. Römischen Reich ohne Mittel zu Lehen gehen / soli Imperatori cognoscendi facultas competat. Cum enim

35 Imperator solus Regales dignitates cum feudis Regalibus confert, & solus de iis cognoscit.

Regales dignitates cum Regalibus Feudis solus conferat Imperator, *c.* 1. *ubi Dd. quis dicatur Dux, &c. Rosenthal. de feud. cap.* 12. *concl.* 1. *n.* 30. *Knichen de jur. Sax. non prov. verb. Ducum, c.* 1. *Zas. de feud. p.* 5. *num.* 1. Non iniquè etiam de talibus feudis ipse solus cognoscit, *Schrad. de feud. part.* 10. *Sect.* 5. *n.* 39. *Vultej. de feud. c.* 2. *n.* 9. *l.* 2. *Graven. p.* 1. *concl.* 29. *n.* 9. *Engelbrecht. de jurisdict. Imp. concl.* 116. *Arumæ. discurs. Acad.* 11. *Schönborn. lib.* 5. *polit. cap.* 14. *Anton. Coler. de jur. Imp. concl.* 23. Cum & alias communi, & feudorum jure Dominus sit judex in controversia inter Vasallos, *c. Imperialem.* §. *præterea de prohibit. feud. alien.* Et Rex seu Imperator inter Regalem dignitatem obtinentes, *c.* 1. *apud quem vel quos. cont. feud. c.* 1. *d. L. Corrad. Zas. de Feud. pag.* 11. *n.* 6. Isque delegare, vicarium constituere, atque Assessorem assumere possit, quem velit, etiam non habentem feudalem seu Regalem qualitatem aut dignitatem, pluribus ostendit *Schrader. de feud. p.* 10. *sect.* 1. *n.* 1. *&* 21. *Idem sect.* 13. *quæst.* 1. *n.* 3. *&* 9.

Und daß einem Römis. Kayser allein die Cognition und Erkandtnus gebühre / läßt sich auch dahero schliessen / quamvis alias Camera cum Imperiali Majestate concurrentem habeat jurisdictionem, *Heig. p.* 1. *qu.* 9. *num.* 12. *& seqq. Thom. Michaël de jurisd. Concl.* 32. *in fin. Schvvanman. observ. Cam. cap.* 4. *n.* 3. *& seq.* Hoc tamen casu, ubi de feudo Imperii immediato causa cognoscenda est, concurrentia omnis cesset, uti constat ex verbis. *d. Ord. Cam. p.* 2. *tit.* 7. ibi: Ob auch Sachen vorfielen / Fürstenthum / Hertzogthum / Grafschafft rc. betreffend / so von Reich zu Lehen rühren / so einem Theil gäntzlich oder endlichen abgesprochen werden sollen / derselben Erkandtnus wollen wir / der Kayserl. Majest. oder Ihrer Liebden und Kayserl. Maj. Abwesens / uns Röm. König hierinn vorbehalten haben. *Heig. d. qu. n.* 40. *Mindan. de Process. Execut. lib.* 1. *c.* 19. *n.* 18. *Schrader. de feud. cap.* 12. *n.* 28. quam sententiam multis auctoribus roborat *Wilh. Anton. in Coroll. ad Tract. de Rescript. morat. in Coroll. Ord. Cam. Coroll.* 1. ubi *& Coroll.* 2. Hoc extendit ad eum casum, quando non de integro Ducatu, vel Comitatu, sed de certa ejus parte, puta de dimidia vel tertia oriatur quæstio. Hicque casus unus est, quo in Contentiosis Camera cum Imp. non habet concurrentem Jurisdictionem. *Gail.* 2. *obs.* 29. ita quidem, ut vacante Imperio, Saxo & Palatinus, qui alias tali in casu Imperatorem repræsentant, & omnimodam jurisdictionem exercent, de feudis Imperii talibus cognitionem non habeant, quod utique possent, si cognitio non pertineret ad solum Imperatorem, qui sibi non solum investituram ejusmodi feudorum, sed etiam cognitionem, seu adjudicationem reservavit. R. A. *de anno* 1521. *rubr.* Rechtlich fürnehmen / §. zum vierdten / & §. und behalten uns. *Buxtorff. ad A. B. conclus.* 6. 2. *lit. c. & d.*

36 Hinc Cameralmp. ab hac cognitione excluditur.

37 Nec Vicariis Imperii ea attribuatur.

Welche Eingangs vermeldte Meinung sich auch dahero bestärckt / quod licet divisio Regalium Regulariter sit prohibita, ea tamen solius Imperatoris autoritate sustineatur, *Arg.* §. *præterea. de prohibit. feud. alien. per Frideric. & c.* 1. *de prob. feud. alien. per Lothar. Rosenthal. de feud. concl.* 56. *c.* 9. *n.* 12. die auch aus der Güldenen Bull *Caroli IV. c.* 7. in his verbis confirmiret wird: Und ob derselbigen Fürstenthum einiges oder mehr im Reich ledig wird / so soll und mag ein Römischer König / der zu den Zeiten ist / damit thun und versehen / als mit einem Gut / das an ihn / und an das Reich gefallen ist; Ac exindè etiam est, quod solus Imperator pactiones inter Proceres Imperii de mutua successione factas adprobet. *Gail.* 2. *obs.* 127. *n.* 5. *&* 7. Und ist letzlich unverborgen / quod si committant Vasalli

38 Solus Imperator de feudorum regalium divisione disponit, & pacta desuper inita confirmat.

Impe-

Imperiis feloniam, ob quam feudo possint privari, solus Imperator remittat culpam, ut in se vel in Imp. commissam, *Rosenth. de feud. c.* 10. *concl.* 38. *n.* 30. & multis exemplis ac casibus *Anton. Coler. de jure Imper. German. d. sect.* 23. demonstrat, & probat. daß die Römische Kayser mit denen heimgefallenen Hertzog- und Fürstenthümern die Disposition gehabt / und solche nach dero Gefallen angestellt.

So wollen sich doch heutiges Tages ihrer nicht wenig befinden/ die einem Römis. Kayser / zu Schmählerung der Majestätischen Kayserl. Reservatorum, und Jurium Majestaticorum, obige Meinung / Krafft eines also genandten Fürsten-Rechts disputiren / & quod Imperator sine Paribus Curiæ (non scilicet adscitis in Consilium aliis Imperii Principibus) de feudis Imperii opimis definitivè judicare non possit, starck behaubten wollen/ wie insonderheit ist der Author des Berichts/ob die Kayserl. Majest. die Sachen/ Fürstenthume betreffend / so vom Reich zu Lehen rühren / und einem Theil gäntzlich abgesprochen werden sollen/ allein/ und zwar durch dero Reichs-Hof-Räth / oder mit Zuziehung der Chur- und Fürsten des Reichs/als Parium Curiæ, zu erkennen / und zu sprechen berechtiget? Desgleichen auch jeniger Author, welcher sich *Hippolitum à Lapide* nennet/ *in dissertat. de ratione Status part.* 1. *c.* 10. *sect.* 2. Obwohlen der Erste zu Ausgang seines Discurs gleichsam protestiret/ daß dieses/ was er zu der Teutschen Fürsten Freyheit / und prærogativ eingeführt / keines Wegs zu Verkleinerung der Kayserl. Majest. Autorität und Hoheit angesehen seye / cum Principes ipsi æquo animo pati debeant, quando veritas & justitia defenditur, so ist es doch in effectu nichts anders / als eine offenbahre protestatio Contraria facto, und daß dieses keine blosse Muthmassung/ auch was unter solchen / so hoch urgirten Fürsten-Recht (welches doch weder) in aurea Bulla, noch anderwärts befindlich/ wie

39 Referuntur literæ Electoris Saxoniæ.

der Löblichste Chur-Fürst von Sachsen an die Unirte Fürsten sub dato *Dresden* den 10. *Februarii anno* 610. mit diesen Worten geschrieben: Er wisse von solchem Fürsten-Recht nichts/ habe auch nicht erfahren können / an welchem Ort doch dasselbige beschrieben/ oder auff welcher Reichs-Versammlung ein solch Recht jemahls gefast/ beschrieben/ publicirt und authentisirt/ eigentlich intentionirt / und vermeint worden / bezeugen die hin- und wieder befindliche Heydelbergische und Anhaltische Cantzley / auch anderer dergleichen Sachen und Discurs, und nicht ungereimt / daß darauff vor etlichen Jahren erfolgte Instrumentum

40 Et opinio vana & falsissima autoris de judicio feudorum regalium.

Pacis, und zumahlen / daß ex mera diffidentia ergà Imper. & Aulicum ejus Consilium, dieses Beginnen herfliesse/ läst sich aus des allegirten Authoris über die vorgestellte Frag/ ob die Römische Kayserliche Majestät ꝛc. eigenen Worten gnugsam schliessen/ welche *fol.* 9. *& seq.* also lauten: Fürwahr wann die Chur- und Fürsten/ sonderlich die Evangelische / sich müsten den Extrajudicial- Processen / wie sie im Reichs-Hof-Rath gehalten werden / die vieler Ursachen halber sehr gefährlich/ mißlich und verdächtig / untergeben und submittiren / so würde es um ihre Hoch- und Freyheit / an deren Erhaltung doch die Conservatio Status publici hafftet / nicht ein Geringes geschehen seyn / und würde solche hierdurch in grosse Gefahr gesetzet; Ja/ das noch mehr ist/ würde es viel ärger mit ihnen gethan seyn / dann mit geringen Vasallen / ja auch mit des Reichs Unterthanen selbst/ welche/ wann sie vermeinen/ daß sie durch einen Bescheid des Cammer-Gerichts/ welches vielweniger verdächtig/ sintemahlen die Assessores desselbigen beandiget werden/ nach Ausweisung der Rechten/ und Reichs-Constitutionen zu erkennen / daß bey den Kayserlichen Rähten nicht ist (falsum) welches aus dem/ was täglich am Kayserlichen Hof vorlaufft/ abzunehmen/ beschwert werden/ beneficium revisionis, noch zum besten haben. (Idem habent Ordines Imperii contra sententias Consilii Imperialis Aul. ex Ordin. Consil. Imp. Aulici, & in Instrumento Pacis.) Ex quibus verbis, si ea benè examinantur, ist leicht zu sagen / quod hic lateat anguis in herba &c.

Mit was Intention und Vorhaben aber der andere Author, *Hippolitus à Lapide*, seine Meinung zu verfechten so starck sich bemühe / bezeugt sein gantzer Discurs, insonderheit sein dritter Theil desselben/ *c.* 2. *per tot.* allwo er für das beste Mittel restaurandi, & firmandi Status, Domus Austriacæ extirpationem halten / und gefährlich suggeriren / und gleich in principio diese höchst Majestät-verletzliche Wort ungescheuet setzen thut: Omnium arma in defuncti Tyranni liberos, ac totam istam familiam, Imperio nostro, avitæque libertati exitiosam, nullique quam sibi fidam, Domum, inquam Austriacam, convertantur, illa, prout de Rep. nostra merita est, Germania in totum pellitor: Ditiones ejus, quas amplissimas Imperii beneficio consecuta est, & sub Imperio possidet, in Fiscum redigantur. Wer aber diese Wort/ und offenbahre Erklährung noch nicht für gnugsamb eines äusserst wiedrigen Gemüths halten wolte/ der überlege seinen Beschluß gedachter Dissertation, und considerire anbey/ ob jeniges/ was er meisten theils lehret / ex veritatis & æquitatis amore, vel potius ex vindicta & iniquo animo, ergà Clementissimam, & ab aliis summoperè deprædicatam Domum Austriacam, herrühren / und entsprossen: Verba autem ejus sic sonant: Jam dudum est, quod in Domum istam Austriacam, toti Patriæ nostræ, & avitæ libertati exitiosam, *dùm vita suppetet, dùm spiritus hos reget artus*, seu stylo seu pilo pugnare parati fuimus, utcunque res cadat, perindè nobis est, jacta est alea; Rubiconem jam transi-

41 Arrogantia & impudens maledicentia Hippoliti à Lapide.

transsivimus; adimant illi licet spiritum, Cœlum non adiment, & sic tamen liberi ab eorum jugo moriemur.

Nun will man hierbey nicht vermeinen / daß nicht bey vorigen Jahren / ehe nemlich das Cammer-Gericht auffgericht / und der Reichs-Hoffrath angestellt / die Regierende Römische Käyser in wichtigen / und in spec. Fürstens-Personen betreffenden Sachen / Fürsten und Herren zu den vorgehabten Consultationen gebraucht / und selbige niedergesetzt / und also ein Fürsten-Recht gehalten / wie dann zu solchem Ziel und Ende / jenige Exempel / welche er Hippolitus à Lapide, und der andere Author, in seinen Discurs einführet / und beybringet / dienlich seyn / und allegirt werden mögen. Es ist aber zu wissen / daß die Zeiten wol von einander zu distinguiren / und das Argumentum ab illo, quod nunc est, & olim fuit, vel vice versa, nicht allezeit gültig seye / wie dann auch mehr gedachter *Hippolitus* selbsten / *d. p. 1. cap. 10. sect. 4. à pr.* nachdeme er lang und viel von dem Fürsten-Recht alle Mühe und Arbeit angewendet / auch den dapfferen Helden / und recht alt-teutschen Churfürsten in Sachsen einer pueriliтät beschmitzen dörffen / in diese Wort schreiben thut: Atque hæc antiquis temporibus observata sunt, ut causas Principum, corpus, famam ac Regalia concernentes, Imperator ac Principes Imperii, reliquas verò solus Imperator, vel, ab eo constitutus judex, adhibitis, quos vellet Imperator, Assessoribus, vi mandatæ sibi ab Imperio jurisdictionis, examinaret ac decideret. Idque ad Maximiliani primi usque tempora, quando majores nostri arma magis quam leges tractabant, & magna litigantium paritas erat, processusque judiciarii, præsertim appellationum ferè incogniti.

Warum muß aber anjetzo das bey so vielen alten Politicis und Jure Consultis, wo nicht gantz unbekandte / oder doch wenigst durch die heylsame / im Römischen Reich angestellte Judicia erloschene / und von selbst gefallene Fürsten-Recht / und eben zu der Zeit herfür / da man ohne das eines Römischen Käysers Authorität und Macht / cum ludibrio exterorum, modo non etiam cum amissione Germanicæ præeminentiæ & libertatis, quæ quidem semper prætenditur, sed ea falsissima, & valde periculosa larva est, zu viel geschwächet / so sehr gesucht / und urgirt werden? Wann man alte Sachen und Formen der Rerumpublicarum & Statuum, so vormals gewe-

42 Antiquas rerum publicarum formas non posse reduci.

sen / wieder reduciren / und als in einer Comœdi, (cui mundus haud absonè comparatur, mansspielet fast eine Comœdi, allein werden die Personen / und Kleider geändert / auch vielfaltig das Theatrum selbsten / sonsten würden es die Bauren mercken / und dörfften die Administration, und Respect fallen lassen) præsentiren will / so werden zuvor / ehe man an das also genante Fürsten-Recht kommt / viel ältere / aber vielleicht denjenigen / die so starck den Libertät-Mandel für alles Ungewitter prætendiren / nicht beliebige Administrations-Formen / und Muster fürzustellen seyn / und da vielleicht denenselben auch mehr gleichsam per umbram, was endlich aus dem vorhabenden Freyheits-Staat erfolgen möchte / gezeiget / würden sie diejenigen Regierungen / welche bey des hochlöblichsten Hauses Oesterreich Käysern geführet worden / und / ob GOtt will / noch allzeit also continuiren werden / für ein recht gezimende grosse Freyheit / die neue Manier aber regirt zu werden / für eine unleidentliche Dienstbarkeit halten / und in der Comparation befinden. Damit aber gleichwol etwas mehrer Nachricht von solchen Fürsten-Recht angedeutet / so wollen diejenige / so widriger opinion, zu ihrem Intent unter andern rationibus, auch 43

Recensentur argumenta Hippoliti & consortum.

(1.) diese einbringen / quod ante ordinationem Cameræ das Fürsten-Recht / coram Paribus Curiæ, Imperii Principibus nempe, fuerit exercitum, in Ordinatione verò nominatim nulla cassatio, exclusio vel derogatio facta fuerit; Am 2. quod Ordinatio Cameræ saltem de illis casibus, qui coram Camera & Austregis sunt ventilandi, loquatur, ita ut cætera specialia retrò usurpata, magis tacitè in suo robore sint reservata. 3. Daß auch hierzu unterschiedliche Exempel wollen allegirt werden.

Wann man aber diese / und dergleichen rationes ohne passion ansiehet / und darbey considerirt / quod regulariter legis natura sit, futura prospicere & non præterita; *l. Leges. C. de Leg.* ac quando duæ Leges (Wann anderst das Fürsten-Recht propriè und eigentlich für ein richtiges Gesatz behaubtet werden wolte:) universales vel indefinitæ inter se pugnant, nova lex mutet & corrigat antiquam, *Menoch. de præsumpt. lib. 6. præs. 38. n. 26.* Und daß eben darum das Cammer-Gericht / neben dem Käyserlichen Reichs-Hoffrath begriffen / und angestellt / damit ein jeder seinen gewissen Richter habe: Dann bey denen alten Käysern es geheissen / ubi Imperia, ibi Curia, und weil selbigen gemeiniglich grosse Fürsten und Herrn gefolget / und nicht eine gewisse Anzahl und Ordnung des Reichs-Hoffraths / wie heutiges Tages / gewesen / so haben ihro Käyserliche Majestät nicht unbillig Fürsten / und Herrn / die zugegen waren / zu wichtigen Sachen gezogen / welches sie noch in all weeg auff den heutigen Tag thun können und mögen. Weilen sie aber selbst in dero geheimen Rath / da sonderlich die Staats-Sachen außgetragen / Fürstliche / und hoch-ansehentlich-Graf- und Herrn-Standts Personen / wie auch in dero Reichs-Hoffrath haben wird nicht nöthig erachtet / mit grossen Unkosten und Pomp aus dem Römischen Reich absonderliche Fürsten zu jedem Ort zu erfordern. 44

Eorum refutatio.

Und damit auff solche Objectiones noch ferner respondirt werde / mögen des für-

treffli-

trefflichen Jure Consulti & Politici Dn. *Reinking.* Wort (qui licet A. C. ingenuè tamen, cujus opinionis in hac re sit, fatetur:) *in tract. de Regim. sec. & Eccl. lib.* 1. *class.* 4. *c.* 9. *n.* 30. füglich und wol beygesetzt werden: Et quamvis ex illis exemplis, quæ nimium allegavit, quidam jus illud, inquit, quod dicunt, Fürsten-Recht / exstruere conentur, tamen neque in Aurea Bulla Caroli IV. neque alia publica Lege Imperii, illius juris expressio & mentio fit: Et cum in publicis Imperii Constitutionibus, etiam quævis minutiora sæpè attingantur & tractentur, verisimile non est, Imperatorem & Principes Imperii, tantæ, ut ita dicam, Importantiæ jus negligere voluisse, cum ea, quæ notabilia sunt, nisi specialiter notentur, quasi neglecta videantur: Quod itaque in lege non cavetur, in practica non habetur, dicit *Bald. in c. nihil. Coler. ult. d. Elect. Everhard. in Topic. in loco à lege cessante*, & quod expressum non est, pro omisso habetur, *L. quicquid & ibi Dd. ff. d. V. O.* Es zeigen sich aber noch hin und wieder mehr Objectiones, welche aber mehrers / wie man pflegt zu sagen / bey den Haaren herbey gezogen / als daß selbige mit einem rechten Bestand fürzuschützen / cum sine lege loqui erubescere debeamus; und werden und sollen nicht unbillig die wiedrige rationes auch darumb fallen / wann man erwegt / quod *Imperator sit & vocatur fons & origo juris*, & quod præsumptionem merito pro se habeat, quod unicuique absque respectu administret justitiam, quodque ad eum omnis jurisdictio pertineat, ab eo tanquam à fonte fluat, & eodem refluat, tanquam ad mare, *Car. Tapia. in rubr. de Constit. Princ. c.* 4. *n.* 11. *Jason. in L. qui Romæ. §. Seja. n.* 15. *de V. O.* Ubi Imperatorem, quod ad jurisdictionalia, tanquam mare, quod non augeatur, nec minuatur concursu fluminum,

45 Si Status Imperii præsumptionem pro se habent, quod justitiam purè administrent, illa multo magis pro Imperatore militat.

esse dicit: Fürsten / und Herrn haben vom Käyser ihre jurisdictiones, und dabey die Erinnerung / daß sie Justitiam einem jeden / dem Armen wie dem Reichen administriren sollen / und seine Majestät solten einer injustitz / und Partheyligkeit beschuldiget / und für suspect beschreyet werden / ist schier zuviel / und kan mit Vernunfft von keinem / als einem höchst-passionirten / und wiedrigen dergleichen gesagt werden; aber die Amatores novitatis, & qui statum tranquillum turbare nituntur, müssen allezeit etwas besonders haben / sed quia suspecti, eorum consilia nullo modo sunt attendenda, sed potius ab omnibus fugienda, præsertim etiam, cum *mutatio status sit valde periculosa*, notumque etiam sit, legum mutationem Status immunitatem sæpissimè secum ferre, tali modo contemnuntur etiam leges latæ, & unà eorum lator. Nequesine causa Locrenses, illis, qui novam legem ferre conabantur, laqueum injecere. Und wann letztlich allein obiges / was bereits von des hochlöblichsten Churfürstens von Sachen Durchl. an die unirte Fürsten gethanen wolerwogenen Schreiben extrahirt / und allegirt worden / das nachfolgente beygedruckt wird / so kan und mag solches nicht unbillig pro resolutione omnium objectionum (als dergleichen Attestation, und Antwort von einem so alten / und der Reichs-Sachen mehr / dann wol erfahrnen Churfürsten / herrühren thut / der zumalen ein Vicarius Imperii, und wieder denselben von Billigkeit wegen kein wiedrige Vermuthung / als thäten entweder seine Churfürstliche Durchleucht die Sachen nicht gnugsam verstehen / oder wolten mehrers etwas respects haben / dann die freye Wahrheit bekennen / zu fassen ist:) æstimirt / und respectirt werden; verba autem quæ in d. litteris inveniuntur, ex quibus etiam absurditas des prætendirenden Fürsten-Rechts zu colligiren / sunt sequentis tenoris: **Ihro Churfürstliche Durchleucht können nicht berichtet werden / daß einiger Chur- und Fürst im Heiligen Reich jemals einem andern** *citation*, **oder dergleichen** *Process insinuirt* / **viel weniger das Chur- und Fürsten-Recht besessen / und neben der Käyserlichen Majestät (ohne Zuziehung ihrer allerseiths Räthe / wie mans haben will:) einigen** *Process formirt* / *protocollirt* / *vota colligirt* / **urtheile** *concipirt* / **und alles andere verrichtet / was der** *Ordo Processus* **dieses Orts erfordert / sie sehen auch nicht / wie ihro Käyserliche Majestät dero Räthe / und andere** *Officianten excludiren* **können / man wolte es dann darfür halten / daß Ihro Majestät selbsten** *in propria persona* **alle** *labores Cancellariæ* **auff sich nehmen / und Chur- und Fürstlichen Personen die** *Process insinuiren* / **und** *exequiren* **solten / welches wahrlich dem Heiligen Römischen Reich / Chur- und Fürsten / eine schlechte** *reputation*, **Würde / und Hoheit** *causiren* **mögte.**

46 Omnia contraria argumenta ex solis literis Electoris Saxoniæ sufficienter refutari.

Unterdessen aber folget darum gar nicht !/ quod eo ipso dum Imperatori soli cognitio & decisio causarum Feudalium Imperii, nach Lauth der Cammer-Gerichts-Ordnung / *part.* 2. *tit.* 7. adscribitur, als könten und wolten Ihro Käyserliche Majestät allein dergleichen Sachen / ohne Zuziehung hochverständiger Herrn entscheiden / sondern es hat billich diesen Verstand / daß dieselbe die Erkäntnüß über vornehme Reichs-Lehen / mit ihren geheimen / und Reichs-Hoffräthen allein / exclusis Paribus Curiæ, vel aliis Principibus, utpote quorum absentiam Sacra Cæsarea Majestas, cum suo Aulico & Imperii Consilio (bey welchem wie bereits angedeutet / gemeiniglich hoch ansehnliche Fürsten / Grafen / und Herrn / die auch mit Gelübd / und Eydt / bey ihrer reception starck verpflichtet sitzen / auch Urtheil und Recht verfügen helffen thun) supplet, haben / und behalten / und gleichwie bey dem Käyserlichen

chen Cammer-Gericht der Cammer-Richter und Præsident nicht allein verstanden / sondern zugleich auch die Assessores, und also das gantze Corpus, also werden in dergleichen Fällen mit und neben Ihrer Römischen Kayserl. Majestät nicht unbillich auch zugleich Dero höchste Räthe / als pars Corporis Imperialis (etenim ait Imperator, *in l. quisquis, 5. ad L. Juliam Majest.* qui Consiliis & Consistorio nostro insunt, pars corporis nostri sunt,) bemercket / weil ohne das bekand / quod quando Imperator cum Consilio Procerum aliquid agit, quod hoc ad beatitudinem Imperii, suamque ipsius redundet gloriam, uti de seipsis Theodor. ex Valent. Imp. affirmant, *in c. l. 8. C. de legib.* daß aber ein Römischer Kayser über dieselbe seine Räth andere / und zwar Fürsten in dergleichen Erkandtnussen / wider Dero Willen / und etwa in specie Titium vel Cajum zuziehen solten oder müsten / das findet sich nirgend geschrieben / sufficiet itaque & meritò Partibus, si Imperator cum sufficienti causæ cognitione, & habitâ maturâ deliberatione, wie es ohne das in hochwichtigen Sachen erfordert wird / processerit & sententiam tulerit, præsertim cum ejusmodi Aulicorum Consiliariorum intervenerit examinatum judicium & Consilium, qui Imperatoris oculi, & mentis lumina, quibus æquum ab iniquo, licitum ab injusto datur discernere, non immeritò vocari possunt, und läst sich dahero nicht übel appliciren / quod Thebani, ut incorruptum tribunal effugerent. Senatorum imagines sine manibus, Principem verò illis astantem sine oculis foro proposuerint, sivè quia supervacui, & otiosi oculi ejus sint, cui tot sunt oculi, tot aures, tot Ministri & Consiliarii. Quos item Atheniensium Legislator Solon, speculatores rerum omnium, & legum custodes appellavit, sive quod, cùm pauca aliqua unus videat, unus audiat, ne unius mens tantæ molis capax esse, aut suâ scientiâ cuncta possit amplecti, omninò cæcutire sit judicandus, qui Sapientum Consilio, magnisque Adjutoribus, ne à recto aberret tramite, semper indigeat, sive denique quia viros scientiâ nobiles, genere claros, moribus ingenuos, & egregiâ ad omnes virtutes Indole præditos, rerum gerendarum peritos, in partem curarum assumpserit, & sibi consiliarios destinaverit, possit dulci somno quieteque potiri, & oculis, ut dicitur, & ausis, cuncta moderari; Wann nun ein Römischer wachend- und wolsehend- und selbst erfahrner Kayser / mit seinen geheimen und Reichs-Hof-Räthen ein Urtheil ergehen lässet / wer will dieselbe mit Recht beschulden / und wann gleich hierüber regerirt werden wolte / wann die Pares Curiæ in solchen Fällen mit Hindansetzung des Reichs-Hofraths zugezogen / so werden nicht allein die Billichkeiten verfüget / sondern zugleich auch viel ungleiche Gedancken wider die Römische Kayserl. Majestät / als hätten Sie nicht rechtmässiger Weiß geurtheilet / dannenhero dann leichtlich auß derselben Verachtung / Auffruhr und Unruhe entstehen könte / auß dem Weg geraumet; So ist doch hierauff mit wenigen Worten / secundum tritum illud proverbium: **wer nicht trauet / dem ist auch nicht zu trauen** / zu antworten / & qui malam causam fovet, & Imperatori ejusque Consilio Aulico non fidit, deme werden auch gewißlich keine Pares Curiæ recht / und angenehm seyn / solche seyen ihm dann wol verwandt / oder wol gewölt und gut bekandt / und weilen keine Fürsten / oder doch deren wenig im Reich / welche einander nicht / vel consanguinitatis vel affinitatis jure nahe zugethan seyn werden / welches dergestalt von der Kayserl. Majestät / oder dero Reichs-Hofrath nicht zu sagen / also bey selbiger Principalis causa suspicionis ermanglen thut / so thäte folgen / daß bey diesem Fürsten-Recht / wann solches heutiges Tags nach der alten etwa observirten Form angestellt werden wolte / ehender ungleiche Gedancken / als auff den andern Weg erwecket werden möchten / weilen einmahl kein verdächtig / und quocunque modo interessirte Personen / Vermög der Rechten / und üblichen observantz zu gebrauchen wären. Bliebe also eine rechtmässige Ursach erga Imperatorem bey der A. C. (dann Catholischer Seits tringet man nicht dergestalt auff das Fürsten-Recht /) als diese ratione suspicionis bevor / als daß dieselbe und der mehrere Theil deroselben geheimste / und Reichs-Hofräth Catholisch wären / ob aber dieses ein im Rechten gültige Ursach / oder ob solche nicht vielmehr in contrarium movirt und beygebracht werden solte / lasse ich billich einem jeden unpartheyischen heimgestellt verbleiben.

Solte aber auch dem Fürsten-Rechten deferirt wollen werden / (welches doch per supra deducta, nulla Imperii expressa lege adhuc dum valida & subsistente, hoc dictante, nicht nöthig erachtet wird / weilen ohne das in andern Fällen Chur- und Fürsten ihre Außträg haben /) so würde man sonder Zweiffel auff eine paritatem Religionis, wie in andern Fällen mehr / gehen / und dieselbe heben wollen / was aber für Effectus und Außträglichkeiten darauß erfolgen würden / wird noch dahin gestellt / und es die zukünfftige Bezeugung mit sich bringen; nulla von nulla gehet sonsten miteinander auff / und wann man die parität theilet / so fällt sie leicht auff ein ungerades.

Und diß wenige habe ich auff Begehren berichtet / und etwas information von denen Fürsten-Rechten dermahlen ob temporis Angustiam, so gut ich gekönt / doch männiglich ohne præjuditz / bevorab aber mehr und in Reichs-Sachen weiters verständigen unvorgegriffen / zu Papier getragen / und dabey noch ferner dieses auß oben allegirtem *Hippolito à Lapide fol. m.* 164. was er de requisitis Judicii & Processibus des Fürste-Rechts / wie solches hiebevor der Zeit observirt / annectiren wollen / ut judicium hoc locum habeat, inquit, duo junctim necessaria

ria sunt. (1.) Ut ii, qui conveniuntur, sint Germani Principes Imperio subjecti, daß es Teutsche Fürsten seyen / und zum Reich gehörig / ut causa (2.) concernat eorum vitam, famam, aut bona feudalia: Bona enim non quævis, sed feudalia tantùm in Germaniâ sita, huic Privilegio locum faciunt.

Ipse verò Processus ut validus sit, sequentia in illo observata. (1.) Princeps, qui reus fit, ter citandus, primaque citatio per alium quendam Imperii Principem insinuanda est: Man soll ihm 3. Stund verkünden / und das erste Fürbott schicken / bey einem Fürsten / er seye geistlich oder weltlich / oder bey einem gefürsteten Abbt: die andere zwey Fürbott / mögen ihm antworten ein Graf / Herr / Ritter / oder Knecht / der des Reichs Mann ist / und auch seinen Tag verkünden / als es recht ist. (2.) Imperator ipsemet in personâ tanquam Imperator, majoris dignitatis & Authoritatis gratiâ præsit, necessum est, solle selbst zu Recht sitzen als ein Römischer König / nisi aut impeditus sit, aut ipse partis vices sustineat, quibus casibus Princeps quidam ab ipso delegatus, Judicis vice rectè fungitur. (3.) Assessores judicii non alii quam Germani Principes, ut sint, requiritur, es soll seyn ein Recht mit Teutschen Fürsten besetzet. (4.) Judicium hoc in Germaniâ habendum est, in Teutschland intrà fines Alemanniæ, ubi de causis Principum Alemanniæ ex stylo Imperii convenit judicare, nec itaque Princeps ad locum extra Germaniam, etiamsi is sub Imperio sit, citandus venit, aut citatus comparere non tenetur. Denique (5.) causa Germanicè peragi, & tractari debet, secundum Germaniæ consuetudinem, beede Theil sollen mit Teutschen Fürsprechen fürgestanden / und ihre Sachen nach Teutscher Rechtens Gewonheit fürgelegt werden; auch was jeglicher Theil fürlegen will / es seye Brieff / Wort / oder andere redliche Kundschafft / soll er das in Teutsch / und nach Teutscher Rechtens Gewonheit / durch seinen Fürsprechen thun / und fürlegen. Hactenùs *Hippolitus à Lapide;* dabey zu wissen / was derselbe zu Behuff obiger Requisitorum, und zu seinem Intent allegirt / meistens aus der sententiâ Imp. Sigismundi, quæ anno 1417. lata fuit, gezogen / und also für ein alt- und obsoleten Gebrauch zu halten / Consequenter nicht mehr heutigen Tags zu allegiren / andern Theils ein pur lauterer Concept, wie man nemlich auch anietzo wieder ein Fürsten-Recht anstellen solle / gewesen seye / wie dann solches aus der Unirten Fürsten Schreiben de dato Schwäb. Hall. 31. *Januarii* 1610. an Chur-Sachsen gnugsam zu vermercken; aber aus der von ihrer Churfürstl. Durchl. darum gegebenen Heroischen Teutschen / auch bereits hieroben allegirten Antwort / daß man aus diesem zu reintroduciren vermeinten Fürsten-Recht / und dessen vorhabenden Process nicht viel gehen lassen / sondern vielmehr ein dergleichen Intention reprobirt / klärlich zu schliessen ist.

Hæc omnia confirmantur in *Volum.* 5. *Thes. Basil. disp.* 1. *de Princip. eorumque jurib. in Rom. Imp. concl.* 5. ubi dicitur, quod Imperatoris solis jurisdictio circa cognitionem de feudis Regalibus clarè fundetur, *per C.* 1. *in pr. L. Corradi* 2.34. *de feud. Marchiæ*, 1. *feud.* 14. Deinde per Auream Bullam, *c.* 5. *&* 7. *in fin. item per* §. ob auch Sachen *in ordinatione Regimenti anno* 1521. *Wormatiæ sancita*: maximè verò per Ordinationem Cameræ *p.* 2. *tit.* 7. Plures rationes collegêre *Anton. Coler. de jur. Imp. thes.* 23. *&* 24. *Caspar. Leipold de concurr. jurisd. q.* 5. Hinc *Matth. Steph. lib.* 2. *part.* 1. *memb.* 2. *n.* 213. dicit Imperatorem etiam solum de capite & vita Principis Imperii jus dicere, exclusa Camera. Dictum est supra Principes Imperii esse vel Ecclesiasticos vel Seculares. Inter Ecclesiasticos sunt Archi-Episcopi, nec non Abbates in Principum numerum relati, & Magister Ordinis Teutonici. Inter Seculares sunt Duces, Comites Palatini, Marchiones, Landgravii & Burggravii.

48 An dignitas & jura Principis Imperii per præscriptionem possint acquiri.

An verò hujusmodi Principalem dignitatem aliquis per præscriptionem acquirere possit, ullum vix occurrit exemplum. Quod tamen id fieri possit, ex eo videtur deduci posse, quod Ducatus & Comitatus, qui jura Regia involvunt, & particulariter ipsa Regalia tempore immemoriali præscribuntur, *Cap. super quibusdam* §. *præterea d. V. S. Roland. à Valle cons.* 3. *n.* 82. *Henning. Gœden cons.* 3. *n.* 24. *Cravet, cons.* 54. *n.* 8. *Wesenb. cons.* 45. *n.* 22. Ac de ipso Imperatore Friderico III. qui in Italia Regalia reposcebat, *Gunther. lib.* 8.

Tanta tamen dari fuit indulgentia Regis, ut quicunque bonâ priscorum munera Regum hactenus ista fide possederat, idque probare Legitimis poterat vel demonstrare tabellis, Principis assensu titulo gavisus eodem nunc quoque possideat.

Ut proinde non appareat, quid refragari possit, quin dignitas Imperii Principis per præscriptionem acquiri possit, quia ex immemoriali tempore præsumitur consensus Imperatoris, ut alia probatione non sit opus, cum tempus hoc vim constituti habeat, *l.* 3. §. 4. *ibique Dd. de aqua & æstiv.* Nam & alias vetustas pro lege habetur *l.* 2. *ff. de aqua pluvia. Myns.* 5. *obs.* 29. *n.* 6. *Anton. Gabriel conclus.* 1. *n.* 15. *Pruckm. de regal. cap.* 5. *n.* 98.

49 De Episcopis ac Principibus Catholicis, & quatenus jura Ecclesiastica & politica, sive secu-

Quod ad *Principes Episcopos* attinet, illi pariter, ut Seculares, Regalia sua immediatè ab Imperatore possident, Collectas solvunt, homagium præstant, & ab iis non Romam ad Pontificem, sed ad Aulam Cæsaris vel Cameram Imperialem appellatur, *Myns.* 1. *obs.* 14. *R. I. anno* 54. §. als sich auch / 164. Talis enim fuit veterum devotio, ergaque religionem affectio, ut omnia rectè processura crederent, si suis consi-

laria in una persona concurrere possint?

consiliis Religionis Antistites interessent. Licet enim Episcopus, quà talis, temporalem non habeat jurisdictionem, *c. dator. X. qui fil. sint legit. c. si Clericus. X. de foro compet.* nec ipse Pontifex. *c. Venerabilem.* 34. *X. de Elect. c. novit. de judic. Bellarmin. in controv. de Rom. Pontif. l.* 5. *c.* 5. Nisi ex defectu justitiæ secularis, *c. licet. c. ex tenore, de foro comp.* vel rescripto Imperiali, *Auth. si quis. C. de Epis. aud.* aut prorogatione vel consensu partium, *l. qui ex consensu, de Episcop. aud.* sicut olim priusquam Imperator in Germania resideret, & Camerale Summum Tribunal institutum esset, non infrequens fuit, causas etiam gravissimas, in Romana vel Episcopali aliqua Curia tractari, ut refert, *Winzler. intr. de jurisd. Episcop. German. tit.* 21. Non tamen penitus incapaces jurisdictionis secularis sunt Episcopi, quin eam cum Ecclesiastica tractare possint, *Bellarmin. d. loc. c.* 9. *Petr. Bertand. de jurisd. Eccles. & secul. c.* 3. Quis enim nescit Pontificem Romanum secularem quoque in Patrimonio Petri exercere jurisdictionem? Et quis Episcopis Germaniæ eam abnegare ausit? cum præsertim tanti ea momenti esse in his personis videatur, ut sine ea jam dudum sedibus suis omnes Episcopi, una cum Religione, pulsi fuissent. *Bellarmin. d. c.* 9. Denique, ut hæc utriusque potestatis conjunctio columna & petra sit hujus Religionis Catholicæ; His igitur Principibus Episcopis hoc datum, ut quoad spiritualia Papam, quoad temporalia & Regalia Imperatorem recognoscant, tanquam Episcopi ad Synodos & Concilia, tanquam Principes ad Comitia vocentur.

Nec jura vel divina vel humana hic repugnant. Nam Episcopi secularibus se negotiis, saltem qua tales, immiscere prohibentur, ne politica potestas cum Ecclesiastica confundatur; quanquam multa hic objiciat, *Carpzov. ad L. Reg. c.* 3. *sect.* 9. *in pr. usque n.* 28. ubi tandem conjunctionem utriusque potestatis admittit, præsertim, si jam ab initio fundationis Episcopi utramque obtinuerint potestatem, & si per illam à spirituali procuratione non avertantur. Hinc nec Augustanæ Confessioni addictos Pontifici, temporalem in Patrimonio S. Petri potestatem denegare, ipsosque Theologos eorum, Melanchthonem, Bucerum, Hedionem, Frechtum, huic assertioni non contradicere: Subjungens in fine, prohibitionem juris Divini saltem illos Episcopos concernere, qui verè tales sint, docentes Mysteria Divina & Sacramenta administrantes, quæ propria Sacerdotum & Episcoporum cura. Nostrates Episcopos hodiè sacris his Actionibus deditos haud esse, hinc prohibitione divina non tangi, &, ex Protestantium sententia, titulo tenus saltem esse tales, juraque Episcopalia ex pacto Religionis exercere.

Nota hæc esse videtur in Episcopos non levis, quæ, si aliquibus raro, nunquam omnibus inuri possit. *Moyses*, qui 40. annis populo præfuit, utramque exercuit potestatem, Ecclesiasticam & secularem. Illam evincunt sacrificia & preces, jusque sacrandi Aaron & filios in Sacerdotes, hanc jurisdictio per 70. viros *Num.* 11. *Exod.* 18. quæ continuata in *Samuele* Propheta, *Jonatha, Simone, Mathathia, Davide,* usque ad adventum Christi. Ecquis verò penes *Christum Salvatorem* nostrum utramque resedisse potestatem inficiari audet: Cui data est omnis potestas in Cœlo & in terra? cujus pedibus omnia sunt subjecta; Nec rejecit ille potestatem temporalem *Luc.* 12. uti suprà oppositum, sed exercitium jurisdictionis populi Judaici in Ethnicos, noluit accipere Regnum electione mundana, cum Rex esset jure hæreditario à Patre, nosque à Regiminis mundani cupiditate, potius ad Regni cœlestis amorem traducere vellet. Temporalem nihilominùs exercuit potestatem, dum flagello ejecit ementes & vendentes, numulariosque in templo. Hancque potestatem Christus ad Petrum & Successores ejus derivavit, juxta *c. omnes. dist.* 22. ubi dicitur: *Salvator B. Petro terreni simul & cœlestis Imperii jura commisit*: Et quamvis initio nascentis Ecclesiæ, pauca jurisdictionis secularis exercitæ vestigia appareant, cum convertendis animabus potius omne tempus attributum fuerit, nihilominùs *S. Augustin. Epist.* 42. testatur, *se lites diremisse,* & *Possidonius lib.* 8. *c.* 19. in vita ejus refert, ipsum vacasse litibus dirimendis aliquando usque ad horam refectionis, aliquando tota die jejunasse, ut jus diceret, *Baron. tom.* 3. *Anno Christi* 398. quinimò ipse *S. Aug. Confess.* 6. *c.* 3. *de* S. Ambrosio testatur, adeò ipsum cognitione alienarum litium obrutum fuisse, ut vix ei daretur respirandi facultas. De *S. Chrysostomo,* & *Sinesio Ptolemaidis Episcopo,* quod jus de Civilibus controversiis dixerint, tradit *Chockier in vindic. c.* 4. *n.* 5. 6. 8. *& c.* 9. probat hæc Apostolorum decretis esse conformia. Quid quod tanto jam tempore, cujus initii non extat memoria, Archi-Episcopi & Episcopi, cum potestate Ecclesiastica, obtinuerunt legitime Ducatus, Comitatus, Baronias, cum jurisdictione temporali, ut certa tot annorum observantia non mutanda, sed vetustas pro lege sit. Et quamvis jura Divina mutari haud possint, quod tamen cum his juribus utriusque potestatis conjunctio non pugnet à multis demonstratum. Carolus Magnus devictâ Saxoniâ, decem, vel secundum alios octo fundavit Episcopatus, Bremensem, Paderbornensem, Hildesiensem, Monasteriensem, Osnabrug. Mindens. Halberstad. & Verdensem, jusque investiendi Episcopos à 153. Episcopis in Synodo congregatis obtinuit, *c. Adrianus* 2. *dist.* 65. uti & Otto I. Imp. *c. in Synodo. de dist.* Sed cum res posteà traheretur in controversiam, tempore Henrici V. Imp. ita composita est, ut investitura,

ra, quæ per annulum & baculum fieri solet, à Pontifice, quæ autem per Sceptrum, Regalia denotans, per Imperatorem expedienda sit, secundum *Bullam Calixti Papæ de anno* 1122. *Calend. Octob. apud Naucler. in Chron. lib.* 2. *Gen.* 38.

Nec superest, quod amplius objici possit, dum A. C. Status ipsimet, post Pacem Religionis, duplicem personam sustinere dicuntur, Principis & Episcopi, *Leippold. de concurrent. jurisd. q. ult. Petr. Syring. de Pace Relig. concl.* 29. ut jurisdictionem secularem jure territorii, de quo ab Imperatore investiti, aus Lands-Fürstl. Obrigkeit: Ecclesiasticam verò, unà cum iis, quæ sunt legis Diœcesanæ atque Ordinis, per eorum Superintendentes, vigore decreti Passaviensis, hodieque etiam jure, ut ajunt territoriali exerceant: quamvis temporalis potestas facilius personæ Ecclesiasticæ, quam potestas Ecclesiastica personæ seculari inhærere possit. Id quod animadvertens, *Pet.* Wolffrum *in disp. de Princip. eorumq; juribus. in Imp. Rom. concl.* 10. arbitratur: Principes A. C. non se gerere pro Episcopis, nec eo animo jurisdictionem Pontificis & Episcoporum in suis territoriis suspensam exercere, sed quoad Externum saltem cultum, Religionis gerere curam. Deficit illis nimirùm Hierarchia Ecclesiastica, fundamentum potestatis Ecclesiasticæ latet. *Quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur, & quis mittet, nisi superior in ordine hujus potestatis spiritualis?* Potestatem clavium Regni cælorum Christus Petro, Apostolis, Ecclesiæ tradidit, qui ab his illam non habet, de tam sublimi potestate gloriari non potest; Si *Ministri Ecclesiæ* apud A.C. addictos sunt *Vicarii Principum*, à quibus, vel per alios Ministros, & Consistoriales eorum, instituuntur, subintrabit veritas Regulæ, quâ negatur *alteri dare posse, quod quis ipse non habet.*

50 Secularibus Principibus Jurisdict. spiritualem sive jus Papale nulla ratione competere.

Alia ratio est Principum secularium, qui sibi jurisdictionem Ecclesiasticam, & sicuti vocant *jus papale*, in suis Principatibus jure Territorii attribuunt, de quo scripsit dissertationem *Samuel Strick.* nominatam *de jur. papal. Princip. Evangel. De jure Sacrorum, quod Status Imperii Rom. Germanici in suis territoriis exercent, Thes. Basil. Vol. sing. Ahasv. Fritsch. de reservato Eccles. Textor de jur. Episc. in terr. Stat. Protestant. & jurisd. Eccles. Frider. Aug. Ludekens. in exercit. de potest. Princip. circa religionem. Christoph. Beckman. de divino Vicariat. Princip. & idem de jure Subdit. circa sacra.* Unde tamen talis jurisdictio proveniat, an à Christo Domino, & potestate Apostolis eorumque successoribus in Ecclesia Catholica data & relicta, an verò ex jure territorii Principum Secularium derivari possit, hoc opus, hic labor est! Hac de re aliquid dictum supra *verbo Abbas, fol.* 121. §. *n.* 16. quatenus Ecclesiastica jurisdictio & in quantum sit suspensa, & quomodo ab Imperatore, Jurisdictionem territorialem ipsis tribuente, ipsi quoque jurisdictionem Spiritualem & Ecclesiasticam exercere possint, cum tamen quoad jura territorialia Imperatoris jurisdictionem cognoscere teneantur; in spiritualibus verò nec Ecclesiæ Catholicæ, nec Pontificis concessionem agnoscant, unde tamen tota origo juris spiritualis & Ecclesiastici, sine ullo alio auxilio, profluit, ut proinde jus Papale Principum A. C. omni fundamento careat. Et vide quoque supra verbo Ecclesiastica Jurisdictio *pag.* 675. ubi quoque notatum est, quatenus exercitium jurisdictionis Ecclesiasticæ sit suspensum, & ejus nimia extensio non toleranda, atque de tolerantia diversarum religionum.

De *Consistoriis Statuum A. C.* dictum quoque supra *verbo Consistorium pag.* 616. & de jure Consistoriorum videri quoque potest Fritsch. De gratia Principis tractat *Daniel Riegel in sua dissert.* qualem exercere Princeps possit propter merita, & in Privilegiis concedendis, qualem exercere possit gratiam in delictis, quæ *jus aggratiandi vocatur.* De largitionibus Principum tractat *Henr. Meyer,* ubi *cap.* 1. ait: Regum & Principum contractus non indigere opitulatione extrinseca, imò potius contractus Imperiales vim legis obtinere, & donationes Imperatoris & Augustæ conjugales, non obstantibus *LL. civilibus, de prohibita donatione inter virum & uxorem,* illico valere, quod etiam ad Principes & Status Imperii, eorumque Conjugum conventiones & promissa applicat. 51 De Consistoriis A. C., de gratia & largitionibus Principum.

Cœterùm Principes ex facto Ministrorum obligari nullum est dubium, in negotio nomine Principis expedito, cum scilicet Minister vel circa Principem occupatus, vel ei certorum negotiorum expeditio à Principe est commissa. Acta enim & facta Ministri censentur facta Principis, *ex l.* 1. *de offic. Procurat. Cæsar.* Cujus hæc verba: *quæ acta gestaq; sunt à Procuratore Cæsaris, sic ab eo comprobantur, atque si à Cæsare gesta sint,* cui correspondet insignis locus apud *Tacitum lib.* 10. *annal. cap.* 16. *n.* 1. *Sæpius auditam fuisse vocem Principis parem vim rerum habendam à procuratoribus suis judicatarum, acsi ipse statuisset.* Quia verò rationi naturali & Civili contrarium videtur, ut alter alterius conditionem possit reddere deteriorem, cum factum cuique suum non tertio nocere debeat, & alteri per alterum ex contractu vel obligatione jus non quæratur, idcirco contractus & delicta, seu facta illicita & licita sunt distinguenda. Danda itaque Ministro erit *instructio*, qua ratione Principis negotia expedire, & quomodo in illis se gerere debeat; & legatis dantur *credentiales*, privataque instructio, modum & terminum præscribens, quousque in tractatibus progredi possit, quæ si observetur, extra dubium est Principem ablegantem valide ex gestis Legati, secundum tenorem instructionis, obligari, cum quod quis per alium 52 An Princeps teneatur ex facto Ministri vel Officialis?

facit, ipse fecisse sit intelligendus; præsertim si in credentialibus adjecta fuerit clausula: Dabey wir alles dasjenige/ was von unserm Abgesandten abgehandelt werden möchte / völlig genehm zu halten versprechen / & solent postea Legatorum conclusa ratihabitione firmari, prout evidenter demonstrant *Instrum. Pac. Cæs. Svec. & Gallica* nec non passim alia: Et hæc omnia procedunt, si legatus præfinitos instructionis terminos non excesserit: vel si mandatum generale habuerit, es möchte der Abgesandte endlich schliessen/ so gut als er immer könte / prudenter quidem aget Legatus, si mandato clausulam de rato apponi curet, semper tamen Princeps ex illius gestis obligatur, & sibi imputare debet, quod mandato adeo libero Ministrum suum ablegaverit, nisi Legatus, pretio corruptus, aliquid in præjudicium Principis temerarie gesserit. *Grot. de jur. Pac. & Belli lib. 3. cap. 22. §. 4.*

Reliquos Ministros, circa Principis negotia cum subditis occupatos, quod attinet; si in officio suo, ihrer Instruction und Bestallung gemäß/ se contineant & dirigant, pariter ex facto eorum Princeps obligatur, quia pariter ex fide & commissione Principis suis negotiis expediendis instant, si limites instructionis non excedant: vel etiam si sine instructione utilitatem Principis promoveant, *arg. l. ff. de exercit. act.* Transigere tamen officiales non possunt, *l. 1. in princ. ff. de offic. Procurat. Cæs. l. Præses 12. C. de transact.* nisi Princeps illam postea ratihabeat, vel doceri possit Principis utilitatem in transactione promotam esse, *l. Civitas 27. ff. de reb. cred. Mev. part. 3. decis. 229. n. 19.* Atque sic si Princeps aliquis cum Ministro contraxit, ille quoque Principi mittenti vicissim obligatur, sine ulla actionum cessione. Ex *facto* Ministri *illicito*, & ex quo nullum ad Principem pervenit lucrum, Princeps non obligatur; nisi ex mandato deliquerit. Videatur pluribus *Dn. Sam. Stryck. in dissert. de obl. Princ. ex facto ministri*, præsertim *c. 3. & c. 4.* ex non facto ministrorum, nec non *c. 5.* ex factis ministrorum militaribus.

Ex facto officialium quatenus Dominus teneatur disserit *Jac. Feschius.*

Fürsprecher.

SUMMARIA.

1. *Procuratores & defensores utrique partium dandi.*
2. *Assessor, qui pro accusatore vel reo verba facit, nullum in eo judicio votum amplius habet, & quare?*
3. *Oratores & Patroni extra Assessorum numerum assumpti, jurare debent.*
4. *Quomodo accusatio & defensio proponenda.*
5. *Alia accusandi formula.*

1 Procuratores & defensores utrique partium dandi.

CIrca hanc materiam disponitur in *Constitution. Crim. Caroli V. artic.* 88. & 89. Juris communis est, per Procuratorem neque accusationem neque defensionem in judiciis publicis permitti *l. accusatores 13. ff. de publ. jud. C. si quando 2. quæst. 6.* cum aliis juribus, itemque Autoritatibus adductis à *Vigelio c. 2. q. 3. reg. 1.* sed aliud hac constitutione permittitur, quippe quod accusator, vel reus si præsens in judicio sit, per Procuratorem verba facere possit, ibi: Es soll in der Kläger und Antworter Willen stehen/ ihre Redner aus den Schöffen/ oder sonst zu nehmen/ oder ihnen selbst zu reden/ petente itaque accusatore vel reo, unus ex accusatoribus ei ad causam agendam vel defendendam dandus est Procurator ibi: Jedem Theil auff sein Begehren ꝛc.

2 Assessor, qui pro accusatore vel reo verba facit, nullum in eo judicio votum amplius habet & quare?

In vers. doch daß derselbig mandat Imp. ut si quis ex assessoribus, vel pro accusatore vel pro reo tanquam procurator vel orator verba fecit, postea in dicenda sententia assidere amplius non permittatur, sed à voto suo in hoc judicio excludatur, quia nemo potest in eodem negotio esse Advocatus & Judex, & quod aliquis inter arbitros & patronos debeat esse delectus. Similiter in *l. fin. in pr. C. de assess.* prohibetur, quis uno eodemque tempore tam advocatione uti, quam Consiliarii & assessoris officio fungi. Et generaliter diversis officiis quis simul fungi non potest *l. ille 13. §. tempestivum 4. ff. ad Sc. Trebell.* neque unus plurium personarum vicem sustinere. *l. si plures 9. ff. de pact.*

In vers. welcher aber præcipit Imp. ut si quis sibi patronum, procuratorem vel oratorem, extra juratos judicii assessores eligat, judex ipsum prius non admittat, quam corporale juramentum præstet, se eadem fide causam acturum, qua Patronum ex assessorum numero deceat, quia tales patroni vel oratores, similes fere sunt Advocatis: Atqui Advocati & patroni causarum jurare debent, quod omni virtute sua omnique ope, quod verum & justum putaverint, defendere velint, & si cognoverint causam improbam vel desperatam esse, ipsi scientes prudentes mala conscientia liti patrocinari nolint, *Lex Rem non novam 14. §. patroni autem 1. C. de jud.* Hinc tales oratores & patroni non minus jurare debent; *confer. l. 2. in pr. & vers. postea utriusque C. de jurej. C. cum causam. X. de jure Calumn.* 3 Oratores & patroni extra assessorum numerum assumpti jurare debent.

In vers. Item in dem nechst quæritur, qua forma patroni & oratores isti suam accusationem & defensionem proponere debeant, Imp. hoc loco pro intellectu formularum notandum esse monet, ut ubi litera A. posita est, ibi accusatoris nomen, 4 Quomodo accusatio & defensio proponenda.

ubi

ubi litera B. ibi rei nomen exprimendum: ad literam verò C. ipsum maleficium, velut homicidium, rapina, furtum, incendium, aliudve, de quo quæstio est, delictum commemorandum sit. Hoc etiam patronos tales observare jubet, ut si accusatio fiat ex officio, in illa semper juxta nomen accusatoris scribatur, *accusatio ex officio Magistratus. Art.* 89. Imperator Carolus V. certam accusandi formulam præscribere voluit; de hac re cavetur etiam *art.* 95. *Const. Crim.* concordat *l. libellorum* 3. *de accusat.* & dicit *Julius Clarus* §. *fin. q.* 12. *vers. præterea in libello* 8. *cum vers. seq.* Libellum accusationis debere continere nomen accusatoris & accusati, speciem criminis, locum, ac tempus, quo crimen sit commissum. Sed in accusatione conclusionem non esse necessariam, tradit *idem Clarus d. quæst.* 12. *vers. ult.* De consuetudine tamen opponi solet clausula, *super quibus omnibus & singulis &c.* quæ est loco conclusionis, & habet suas singulares operationes, teste *Claro d. loc. n.* 13. Petitio est: ut maleficium convicto reo probatum, ultima sententia Judicis ex justitiæ debito severè plectatur, & tunc delinquendo alii deterreantur *l. bona fides in princ. vers. ult. ff. depositi l. omne* §. *qui in acie ff. de re milit. Duar. ad tit. ff. de pœn. cap.* 1.

5 Alia accusandi formula.

Lit. G.

Ganerben.

SUMMARIA.

1. *Ganerbiorum origo, & causa conjunctionis & successionis.*
2. *Enumerantur aliquot Ganerbiatus.*
3. *De administratione Ganerbinatuum.*
4. *Differentia inter bona Ganerbiorum feudalia & allodialia.*

1 Ganerbiorum origo & causa conjunctionis, & successionis.

GAnerbinatus Ganerbschafft / est quædam fraternitas, certis pactis, & mutuæ plerumque successionis legibus, inter quosdam Nobiles ad hoc initia, ut se suasque facultates in castro communi, Ganerbenschloß / contrà vim & incursiones, conjunctis viribus tuerentur, *Fritsch. in Man. I. P. hoc v. Joan. Christoph. Lyncker in dissert.* von der Ganerbschafft / Ganerbinatum sic definit, *quod sit Societas Castri aut aliorum immobilium originaliter securitatis, post alterius quoque legitimi finis gratia, certis legibus à confœderantibus inita, à superiore confirmata.* Et Ganerbii præcipue ii vocantur, qui, etsi diversarum familiarum sint, unam tamen arcem, aut oppidum, simul una & communiter possident: aut in mutuam successionem pacta familiæ inierunt, in hunc finem, ut castrum suum communibus viribus defendant: ubi pulchrè: quæ pacta plerumque eo tendunt, ut uno mortuo succedat alius ex eadem familia, aut si non extet, aut nolit, portio deficientis accrescat cæteris, *Thes. Basil. vol.* 2. *d.* 4. *l. dd.* 1. 2. *Vol.* 5. *d.* 2. *l. q.* 2. 3. 4. *d.* 39. *l. MM.* 3. Ganerbii Nobiles dicuntur Ganerben, quasi gemeine Erben / sive Gangerben. Arces autem, Ganerbenhäuser / nihil aliud erant, quam mulctis pactionatis & coadunatis Nobilibus gemeine Häusser oder Schlösser / in quas tempore necessitatis & guerræ tanquam ad asyla, sese cum familia recipiebant. *Fritsch. d. loc.*

Exempla Ganerbinatuum non solum Plebeiorum, sed & Regalium, totorum quoque Regnorum, Principatuum ac Comitatuum in historiis habentur, quorum Ganerbii, pro qualitate conventionum ac investiturarum, partim Status, partim absque qualitate illa, tantum immediati, alii quoque mediati Subditi Imperii, tam Equites quam Pagani sunt. Ex his aliquot quidem, conjecturis tantum, certioribus tamen, in numerum Ganerbinatuum relata esse *dicit Kylling*, cum propria eorum Ganerbinatuum essentia, accidentia, & natura, non nisi ex cujuslibet investitura, Privilegiis, & actis explorari possit, *disc.* 19. *in pr.* & §. 39. *Lyncker in sua supra cit. dissert.* sequenti modo ea enumerat, & quidem 1. Pars Regni Neapolitani, cujus Ganerbios Regem Galliæ & Hispaniæ fuisse non absonum dictu scribit, *Matth. de Afflict. decis.* 403. *n.* 1. & *seqq.* 2. Arx *Rotenburgensis* prope Norinbergam, olim Wildensteiniis, post Coronæ Bohem. & tandem Elect. Palat. feudum Imperii, cujus Ganerbii sunt plures quam 70. Nobiles habentes Burggravium Judicem *Rittershus. part. feud. L.* 1. *C.* 17. §. 22. Quorum primus Burggravius electus è nobili familia von Seckendorff. *Kylling. discurs.* 14. §. 37. 3. Arx *Friburgum*, seu ut alii Fridburgum in Wetteravia, tribus milliaribus Francofurto, versus Hassiam cum Comitatu Kaichen / item non longe ab illa dissitum Castrum Gelnhausen seu Gailhausen *Kylling. d.* 19. §. 3. & 31. Quorum Ganerbios Burgmänner / seu Equites horum castrorum, una cum aliis in Hegavia, der Ritterschafft und Gesellschafft S. Georgens Schild in Hegau / priori Seculo Status Imperii fuisse refert *Limn. de I. P. L.* 6. *c.* 2. *n.* 32. testante *Carpzov. ad L. R. c.* 3. §. 23. Præterea *Fridburg*, feudum Imp. esse multis dotatum privilegiis, præsertim in eligendo suum Burggravium,

2 Enumerantur aliquot Ganerbiatus.

Rittershus. part. feud. l. 1. c. 17. §. 28. Licet de hoc ipso castro Fridb. an Ganerbinatuum & numero sit, dubitet *Kylling. D.* 14. §. 40. 4. Arx Saltzburg ad Salam in Franconia Orientali, hodie adhuc Domus Ganerbica, Similiter habens suum Burggravium & Regalia, ait *Rittershus.* ib. §. 29. De qua arce tamen *Killing.* testatur, se nec vidisse qui hoc nomen in Francon. Orientali audiverit, nec se nosse ullum locum hujus nominis, præter Sedem Archi-Episcopalem Salisburgensis Diœceseos, in Circulo Bavarico, *D.* 14. §. 41. 5. Arx celebris ob jus Ganerbinatus, quod habet *Reiffenberg*, seu aliis Reiffenbergensis, infra Francofurtum sita, *Rittershus.* quæ arx Ganerbiis tantum unius Familiæ Nobilium, à Thungen dictæ, dicata est, *Kyll. d.* 14. §. 47. 6. Cunreutt und Mülhausen / Testamento Ganerbinatus factæ sunt à Nobili sine liberis decedente ab Eglofstein, eæque Ganerbiis unius & hujus tantum familiæ dicatæ, vocantur ab origine à Subditis, das Testament. *Kylling. d.* 15. §. 84. 7. Arx & *Baronatus* integer Pappenheim / cum suis pertinentiis, cujus Ganerbii Mareschalli Hereditarii Imperii, die Erb-Marschallen von Papenheim / Herren zu Papenheim / *Idem d.* 16. §. 25. 8. Castrum *Reineck*, quorum Ganerbiorum præfectum inter 4. Imperii Burggravios Illustriores refert *Matth. Steph. de jurisd. l. 2. p. 1. c. 4.* & *Gylman. tom. 3. decis.* in verbis citat. ibi: Ganerben und Baumeister zu Reineck. 9. Arx Binnickheim / in der Zabergow. *Crus. in lib. Paralip. annal. Suevic. c.* 10. cujus confœderationem seu Burgfrieden verbotenus *vid. apud Kylling. D.* 19. *& ult. sub numero pactorum v. p.* 257. 10. Arx *Staden in Wetteravia*, cujus Ganerbii sunt Comites ab Ysenburg / Büdingen / & Nobiles nonnulli diversarum Familiarum à Stockheim / Weiß / Carben / loco Dudelsheim / Cleebusches und Arfell *Abrah. Saur in Theat. Urb. p.* 314. quorum Ganerbiorum confœderatorum seu Burgfrieden *v. ap Kylling. D.* 19. *n.* 6. *&* 7. *sub tit. Extract* der Kirchbergischen *Requisition* Schrifft *de dato* 16. *Sept.* 1611. quo discursu 19. etiam plures aliorum Ganerbiorum confœderationes refert verbotenus, *Idem Kylling.* 11. Castra quædam limitanea Imperii, evidentem cum Ganerbinatibus similitudinem habentia, assignata olim militibus & Hæredibus eorum, sub hac qualitate, ut colerent, fructus perciperent, & eventualiter militarent, repellendo hostes de finibus, multis insuper privilegiis dotata, *Kyll. D.* 18. §. 7. *& seq.* 12. Olim Schwanberg in Franconia am Steigerwald / prope Iphoven & Kitzingen / Ganerbinatus fuit, hodie est Episc. Herbipol. *Wehn. sub vocab.* Ganerben / §. 3. 13. Oppida quædam, ut *Creutzenachum* ad Rhenum situm, Condominium habens Electorem Palatinum & Marchionem Badensem. *Kylling. D.* 1. §. 53. *& Wehn. sub voc.* Ganerben / §. 4. 14. Oppidum Gröningen / non procul à Kirchberg oder Keylsheim in Marchionatu Brandenburgico versus Noricum. *Gylm. in Symphor. tom. 4. p. 2. Supplic. n.* 3. *Kylling.* 1. §. 54. 15. Schmalkaldia olim, quod dum viverent Comites Principes Hennebergenses ex parte dimidia ad ipsos, ex altera ad Landgravios Hassiæ pertinuit: Quo tamen Landgravius hodie solus potitur, *Kylling. D.* 1. §. 55. *Wehn. sub Vocab.* Ganerben. §. 5. 16. Eleberg cujus mentionem facit *Gylm. teste Wehn. ibid.* §. 8. 17. Pagus Franckstatt in Franconia propè Römhild gelegen / in quo tamen jurisdictio tantum Ganerbica videtur, quorum Ganerbios ab ann. 1524. successive refert *Wehn. observ. pr. sub voc.* Ganerben *cap. 2. in fin.* interque eos Episcopum Würtzburgensem, Principem Comitem Hennebergiæ & alios. 18. Districtus quidam in Hassia dictus das Buseckerthal / cum duobus pagis ibidem munitis, cujus Ganerbios ex aliis, Nobiles Imperii fuisse immediatos von Buseck und Trohen. 19. Prædia denique ut & Domos tandem Ganerbinatibus annumerari posse patet, *ex Reform. Civitatis Francof. p. 2. tit.* 5. §. 1. *&* 2. Wäre es / daß viele eine Behausung oder aneinander ligendes Gut miteinander als Ganerben in Gemeinschafft hätten. *Kylling. D.* 1. §. 43.

Inter Ganerbios autem sive Condominos plerumque senior administrator bonorum & Judex erat, Burggraf dictus, qui pro onere administrationis partem aliquam fructuum sibi præcipuam habebat, reliquis fructibus inter Ganerbios divisis. Electi ab Imperatore investiri, ac confirmari solent, in iis scil. arcibus, quæ feudi jure ab Imperio recognoscunt. Burggravio proximus erat Baumeister / cui administratio commissa, quæ ad custodiam & conservationem Castri, totiusque districtus Ganerbici pertinebat. Multi autem sunt Ganerbinatus Castrorum, qui beneficium primæ instantiæ habent, ubi Ganerbii sibi invicem jus dicunt, & conveniuntur vorigen Regiments- und Burgmännern. Licet autem ab initio Ganerbii libertatis tuendæ gratia coierint, seque conjunctim ab hostium incursu defenderint, quia tamen postea alios non tantum opprimere, verum etiam prædones receptare cœpere, audacia eorum publicis Imperii legibus coercita fuit, ac arces quædam als Raub-Schlösser dirutæ sunt. Vid. Erklärung des Landfriedens de ann. 1500. tit. wider der Ganerben Schlösser Landfrieden zu Wormbs de anno 1521. tit. wider der Ganerben Schlösser / *vide suprà verb.* Absag / *fol.* 152. 3 De administratione Ganerbinatuum.

In hac materia probè observandum est, an *bona* Ganerbinatus sint *feudalia*, & Ganerbii Vasalli cujusdam Domini directi, an verò Ganerbinatus solum ex *bonis allodialibus* consistat. In his enim licet Ganerbiis, post decessum aliquorum alios eligere pro libera sua voluntate & arbitrio: In feudalibus verò alia est ratio: in his enim una *familia extincta*, non licet aliis novam familiam in Ganerbinatum introducere, nisi illa præsen- 4 Differentia inter bona Ganerbiorum feudalia & allodialia.

sentetur Domino Feudi, & recipiatur ab omnibus adhuc viventibus, Dominusque Directus in ejus receptionem consentiat. Nam Ganerbii, si se ut vasalli Domino submiserunt, nullum dubium est, quin tale feudum sicut reliqua, extinctis familiis primò investitis, finiatur, & ad Dominum revertatur, *Lincker. dissert. de Ganerb. n. 24.* & ita decisum est in Imperiali Consilio Aulico 4. *Martii* 1701. Plura de hac materia videri possunt *apud Kylling. Tr. de Ganerb. Castror. Rittershus. partit. feud. l. 1. c. 17. Knipschild. de Fideicommiss. c. 6. Schönborn. l. 2. Polit. Germ. à Lerch. de ord. Equest. Germ.*

Galgen.

SUMMARIA.

1. *Furcæ supplicium quando introductum.*
2. *Erigendi patibuli modus & personæ adhibendæ.*

1 Furcæ supplicium quando introductum. FUrcæ supplicium, ut exteris nationibus, ita hodie & in Imperio Romano frequentatur, quod introductum demum est, cum crucis supplicium, ex usu publicorum judiciorum, sustulisse Constantinus memoratur, *Sozom. lib. 1. Eccles. hist. cap. 8. in fin.* ut autem usitatissimum sit jus illud & privilegium erectam habendi furcam, si conciderit, vel ejus non usus fuerit, præscriptione longi temporis nemo amittet, si facinorosos puniendi nullus interea casus se obtulerit, *Leg. unus ex Sociis. §. ult. cum l. seq. ff. de serv. rust. præd. l. hac autem jura ff. de servit. urb. præd. Gail. 2. obs. 60. n. 6. & seqq.*

2 Erigendi patibuli modus & personæ adhibendæ. Quoties autem nova furca erigenda sit, fiat in eum modum: nempe, ut per apparitorem omnes fabri, qui artem tractant fabrilem mercede, eum in locum, ubi extruenda est vel reficienda furca, ad diem condictum compareant. Et illud quidem non ante dies non minus quatuordecim, eis denunciari quam abesse debeant, oportebit. Quibus ad domum præsentibus (qui sc. vel domi, vel intra tertium ab eo loco lapidem Germanicum hoc est intra 15. millia passuum erunt, artemque tractant. *Alciat. in l. apud Labeonem n. 3. & seq. de verb. sign. & l. absentem eod.* Duplex est præsentia, vel, quis præsens sit, intra urbis continentia, vel in eadem provincia *l. ult. C. de præscript. long. temp.*) hoc denunciabitur, eo in loco à viatore constituto comparere, nisi decem solidis sive florenis mulctari velint, festinabunt: ubi excusationem absentiæ nullam, nisi valetudinis causam, quam qui se non stiterit, jure jurando probare debebit, admittere oportet. E fabris ita congregatis, judex loci eum numerum eliget, qui operi faciendo sufficere videbitur: atque ex iis fabris sorte demum jacta constituentur, quos sors à judice justa tetigerit, ut his ipsis opus furcæ erigendæ reparandæve justa & consueta mercede sub pœna florenorum decem, nisi paruerint, judex capitalis elocet (pertinere hos sumptus ad fiscum ostendit *Clarus §. final. quæ pen. vers. quarto*) quod sine ulla existimationis suæ jactura opus Reip. necessarium suscipiunt & perficiunt, adeo ut qui aliquem è fabrorum sorte delectorum numero, velut infamem & furcæ architectum scommatibus incesserit, sugillarit, factum exprobrarit in auri marcam (vulgo auri marca 72. aureis Rhenanis, marca argenti 5. Joachimicis æstimatur. Secundum *Matth. Stephan. in Const. Crim. Caroli V. h. art. 215.*) quoties id fecerit, condemnandus est; ita ut semis illius auri Magistratui, cujus jurisdictioni delinquens paruerit; alter semis læso injuria affecto cedat; ad cujus mulctæ solutionem etiam judex officium suum non denegabit. Injuriati autem famæ non nocebit hoc, sed opificium, ut ante, absque ullius obstaculo aut interpellatione læsus exercebit, *Remus in paraph. ad art. 215. Const. Crim.* Cæterum furcarum erectionem esse meri imperii, & designare *merum imperium*, sive criminalem jurisdictionem, non dubitatur, *l. 2. l. capitalium de pœn. Gail. 2. obs. 60. n. 6. & 7.* Illud in genere notandum, quod furcarum erectio hodie toleretur, si distant à finibus vicini per viginti quatuor ulnas, quamvis umbra projiciatur in fundos vicini, nisi aliter incommodetur Vicinis, *Lipsiens. decis. 145. Coler. decis. 114. n. 31.*

Gebet.

VIde Verbo Religion; & quoad milites, quod DEum pro gratia & victoria exorare debeant, disponit *R. I. Spira de Anno 1542. §. 41.* vide *verbo* Krieg.

Gefangener / Gefängnüs.

DE hac materia vid. *supra verbo* Anzeig / Ausführung der Unschuld / Bekandtnus / & præcipue Tomum I. harum Constitut. *Ex Constit. Crim. Caroli V.* sequentia adhuc hic ingerere placuit, ubi *art. 155.* statuitur: Si is, qui ob homicidium proscriptus fuit, capiatur, & ex carcere causam dicere velit, hoc est, ad exceptionis suæ probationem se idoneè offerat, ei reo hoc ex judicis arbitrio non denegandum, sed indulgendum est, quippe quod nunquam excludatur exceptio innocentiæ, licet Lex vel statutum omnem excludat exceptionem, *Bald. in L. edita C. de edend.* Prout etiam videmus post sententiam aliquando defensionem admitti, *Farin. 1. tit. 5.*

tit. 5. *q.* 39. *n.* 83. *Pichard. conf.* 116. *n.* 6. *tom.* 2.

Art. 180. Commentariensis, sive Carcerum custos, sive Carcerarius, qui Capitalis criminis reum sciens effugere sinit, aut quovis modo dimittit, eum vult Imperator Carolus V. illud pœnæ genus sustinere, quod Reus, si non effugisset, sustinuisset, quod desumptum *ex l. ad Commentariensem. C. de custod. reor. Fichard. conf.* 110. *n.* 1. *& seqq. tom.* 2. Porrigitur autem Lex in adjutorem ejus seu Vicarium *Menoch. lib.* 2. *de arb. jud. quæst. caf.* 302. *& seqq.* Ita punitur quoque is, qui furiosum custodiæ suæ commissum evadere sinit, *L. Divus. ff. de offic. Præf. Clar.* §. *fin. quæst.* 68. *verf. custos carcerum* 8. *Soarez. in lit. C. n.* 24. Ab hac pœna carceris excusatur custos, qui nobilem carceratum non recte detinuit, unde nobilis ille evaserit, *Gabriel lib.* 7. *concl.* 8. *n.* 55. *Vigel. cap.* 3. *quæst.* 2. *reg.* 7. Quod si verò per negligentiam, vel incuriam custodis, carceratorum aliquis effugerit, ea negligentia pro ratione delicti & prudentum consilio, in Commentariensi coercebitur. *Menoch. d. casu* 302. *Farinac. de carcer. & carcerat. quæst.* 31. Quomodo puniendus, qui è carceribus aufugit, tractat. *Faber in Cod. lib.* 9. *tit.* 4. *def.* 6.

Gehorsam.

OMnis boni regiminis basis & fundamentum est obedientia, R. Bestallung zu Speyer *Anno* 1570. *tit.* 82. Obedientia & bonum regimen in hostico, opus est, quod DEO placet, & ex quo omnis fortuna & benedictio profluit, *ibid. tit.* 3. Pars obediens in jure sumptus solvere non tenetur, etiamsi rem perdat. *R. I. Norinbergæ anno* 1523. *tit.* 6. §. 1. *ord. verb. Contumacia.*

Geistliche Acht.

SPirituale bannum & censura contra bannitos, *vide supra verbo* Acht/ & *infra verbo* Urtheil/ & *Tom.* I. *har. Constit.*

Geistliche Jurisdiction.

Vide supra verb. *Ecclesiastica jurisdictio* & verbo Episcopus vel Abbas.

Geldern.

DE Contributionibus, quæ à Geldria exiguntur, *vide R. I. August. de Anno* 1548. §. 67. *& supra verbo* Anlag.

Geldt. Geldt-Buß. Geldt-Hülff.

SI fur infra quinque florenos furans pœnam pecuniariam præstare nequeat, carcere ad tempus quoddam puniendus erit, secundum illud; qui non habet in ære, luat in cute. *Const. Crim. Caroli V. art.* 157. ubi præterea *art.* 216. disponitur. *vid. suprà verb.* Dieb. Si quis alteri furcam ædificanti aut reparanti factum exprobrarit dictatam mulctam marcæ auri solvere non possit, in carcere tam diu detinendus est, donec læso de injuria prævia ut moris est, revocatione satisfaciat, & hoc protestetur, noluisse se illius bono nomini ac famæ notam injuriamve inferre, simulque caveat, de injuria imposterum eo nomine inferenda cuiquam. Quin & ejusmodi exprobrator à nemine in læsi præjudicium defendi instigarique debet, itidem sub pœna unius marcæ auri prohibetur. *vid. modò suprà verb.* Galgen. Cæterum vulgatum est, quod modo dictum: Qui non habet in ære, luat in corpore, *L.* 1. *in fin. ff. de pœn. L. ult. de in jus voc.* Quin etiam lex divina vænire eum jubet, qui solvendo non est, *Exod.* 22. *verf.* 3. ne fiducia paupertatis impunitatem delicti speret, legesque ludibrio habeat; Sic si furis inopia hoc non patiatur, ut duplum restituat, in corpore luet, hoc est, ad tempus in carcere detentus punietur. Quomodo item pecunia pro lytro, pro redimenda vita & similibus mutuo data, rursum solvenda sit, vide *R. I. Ratisbonæ anno* 1654. §. 174. *& supra verbo* Credit-Wesen. Item Reuter-Bestallung zu Speyer/ *de Anno* 1570. §. 91.

De pœna pecuniaria ratione demeriti tractat, *R. I. Ratisbonæ de Anno* 1576. §. 18. *R. I. Augustæ de Anno* 1582. §. 17. *vide supra verbo* Acht. De pœna pecuniaria Procuratorum in Camera pauperibus attribuenda, *vid. R. I. Norinbergæ Anno* 1523. *tit.* 7. §. 14. *C. O. Anno* 1555. *tit.* 53. *vide verb. procurator.* De pecunia pro Revisione deponenda, *vid. verb. Revision.* De pecunia & bonis mobilibus ex terris nationis Germanice non transvehendis agit *R. I. Wormatiæ Anno* 1521. *vid. verbo* Müntz.

De pecuniis & Cambiis hosti non suggerendis *vide supra verbo bellum. R. I. Augustæ Anno* 1548. §. 94. *&* 95. expresse cavetur, ut Electores, Principes & Status Imperii omnes pro pace & libertate Sacri Imperii considerabilem & importantem pecuniæ quantitatem adinvicem procurent, eamque inter se bonæ custodiæ tradant, ut eâdem tempore necessitatis emergentis pro communi Imperii bono & pace salubriter perfrui liceat.

Gelübd.

Gelübd.

Votum à Religiosis semel Deo præstitum, ab illis ut servetur, necesse est. *R. J. Augustæ Anno* 1530. §. 56.

Gleit/Geleit.

SUMMARIA.

1. *De usu competente & acquisitione juris conductus.*
2. *Distinctio hujus juris.*
3. *Conductus Electorum.*
4. *Salvus conductus omnium transeuntium.*

1 De usu competente & acquisitione juris conductus. De hac materia *vid. tom.* 1. *har. Constit.* ubi omnes Recessus Imperii, de conductu tractantes, recensentur. Regulariter quisque Status Imperii jus conducendi habet per suum territorium, vulgò, das lebendige Geleite/ reisende Leute zu begleiten/ plerumque id fieri solet per equites eo nomine publicè constitutos, vestigia ejus sunt in *R. J. de Anno* 1548. §. ferner. & *R. J. anno* 1555. §. und haben wir uns. Interdum tamen aliqui Status Imperii per alterius Status territorium jure conducendi gaudent, & id acquisiverunt vel præscriptione vel conventione, aut aliis quibusdam modis. Sic Landgravius Hassiæ jus conducendi habet per Wetteraviam, licet jus territorii partim ad Electorem Moguntinum, Comites Solmenses, & Hanovienses pertineat, *Klock. vol.* 1. *conf.* 29. *n.* 351.

2 Distinctio hujus juris. Distinguitur Conductus, das Geleite/ in conductum regium, sive das Land-Geleite/ & conductum Imperii, das Gericht-Geleite. Conductus regius non nisi regulariter ad Dominum territorii pertinet: Imperii verò conductus, sive judicialis, vel est universalis vel particularis. Universalem etiam non concedit, nisi Dominus territorii, particularem verò quilibet Judex merum habens imperium, *arg. artic.* 76. *Constit. Crim. Caroli V.* Hic judicialis Conductus, in causa criminali concessus, natura sua eousque saltem durat, usque dum sententia criminalis in ista causa fuerit lata, bis etwas peinliches wird erkandt.

3 Conductus Electorum. Salvus *conductus Electoribus*, eorumque nuntiis, ad electionem Regis Rom. necessitate emergente ituris, *A. B. c.* 1. §. 1. à Statibus Imperii, per quorum territoria transeunt, *ibid. c.* 1. §. 9. & *seqq.* tempestive requisitis, §. 16. non obstante, quod alter erga alterum inimicitias gerat, §. 5. 6. *ibid.* sub literarum obligatione, jurisjurandi religione firmata, §. 7. *d. l.* & pœna pro diversitate personarum diversa, §. 1. 2. 8. præstanda, ut eo mediante securi & inviolabiles ad locum electionis pervenire, & ad suos redire possint, *Gabriel Schwveder. de Instr. Pac. part. spec. cap.* 2. §. 13. & quæ hic disceptari possent, videri potest *Limn. ad A. B. & Bœcler. in diss. quam conductorem Carolinum inscribit.* Hodie licet salvus conductus iste à proficiscentibus Electoribus ad electionem non semper petatur, usu tamen inde esse non desiit. Et si Electores sive Principes rogatum conductum negaverint, perjurii rei sunt, & tanquam infidelibus feudorum investitura negatur à creato Imperatore, §. 2. *d. c.* 1. & §. 8. *A. B.*

Ius conducendi per vias publicas, das Leib-Geleit/ die geleitliche Obrigkeit auff freyer Kayserl. Reichs- und Land-Straffen/ vigore cujus Status certo accepto pretio (si id usus ferat. *R. J. de anno* 1548. §. noch zu mehrer ꝛc. ibi: an Orten es herkommen) transeuntes securos reddere, atque si damnum à prædonibus acceperint, illud restaurare tenentur. *R. J. de anno* 1555. §. nachdem aber *de anno* 1559. §. damit das ꝛc. (ad quod quidem etiam tenentur, licet salvum conductum transeuntes specialiter non petierint, ex veriori sententia, quam *Henr. Klock. de vect. num.* 77. *Fritsch. de viis publ. c.* 12. *num.* 23. *Mynf.* 5. *O.* 70. *Myler. c.* 59. *n.* 5. ibique allegati defendunt, *Bocer. diss. de Regal. c.* 2. *n.* 159. *Carpzov. p.* 3. *q.* 111. *n.* 64.) modo non à via publica & Regia deflectentes, insolitam viam insolito tempore capesserint, aut conductores, quos secum habuerunt, deseruerint, haben Abwege gesuchet/ und sind dem Geleit nicht gefolget/ *l.* 2. *l.* 5. *C. de curs. publ. Gail.* 2. *O.* 64. *cit. Dd.* ac Provincia non ita sit repleta militibus, ut iis territorii Dominus resistere nequeat, & vix ipse suis in Palatiis & Pomeriis ab illorum injuriis ac violentis invasionibus tutus, *Klock. Fritsch. & Myler. dd. ll.* 4 Salvus conductus omnium transeuntium.

Quæstio: ad quemnam pertineat cognitio & *coercitio criminis in via publica*, in qua Princeps quispiam habet jus conducendi, Civitas vero aliqua Imp. vel Nobilis circum circa omnimodam Jurisdictionem, sc. ad Principem, der zu geleiten hat/ an verò ad eum cui loci competit Jurisdictio? Satis intricata propter rationes & autoritates, quæ pro & contra militant, optime *arg. l.* 2. *de jurisd.* expediri posse videtur, distinctione illa, quam ex *Bidenbach. qu. nob.* 12. *Rumel. p.* 1. *D.* 2. *th.* 8. *p. m.* 38. & *Myler. d. c.* suppeditant; ut si maleficium in ipso actu des Gleitens commissum fuerit, coercitio sit Domini jure Salvi conductus gaudentis, der zu gleiten hat; sin extra actum des Gleitens/ Dominus territorii, qui omnimodam jurisdictionem habet, cognoscat. Usus tamen & consuetudo hac in re præprimis spectanda. Colligitur verò inde Jurisdictionem non inesse juri salvi conductus, nisi ratione maleficiorum in actu des Gleitens commissorum, alias quæstio esset de casu indabili, *Schwveder. sup. cit. loc. cap.* 14. *n.* 13.

Gemähld/ Bilder.

SAcræ Imagines in Ecclesiis sunt conservandæ, *R. J. anno* 1530. §. 19. *R. J. anno* 1548. *tit.* 26. §. 7. Nec reprobè hic adducendus textus *Deuteron.* 5. *verſ.* 8. *non facies tibi ſculptile*, omiſſis verbis, *ut adores illud.* Hoc non faciunt Catholici. Sed ſicut in Veteri Teſtamento Deus imagines approbavit, 3. *Reg.* 6. *v.* 29. imò Moyſi imagines faciendos præcepit, *Exod.* 26. *v.* 18. arca cum Cherubinis genuflexione honorata, ſinè omni idololatria, *Joſue* 7. *v.* 6. 2. *Reg.* 6. *v.* 13. *Paralipomenon.* 15. *v.* 15. 25. Catholicis vitio verti non poteſt honor imaginum Sanctorum, qui amici Dei, & cum Chriſto in cœlis conjuncti ſunt. S. Apoſtolus Paulus dicit, ut *in nomine Jeſu flectatur omne genu cœleſtium, terreſtrium & inferorum.* Cur hoc ad ſonum nominis IESU? niſi quia revocat in memoriam venerandam Salvatoris noſtri perſonam. Idem præſtat imago per viſum, quod ſonus per auditum, cum objecta moveant noſtros ſenſus. Hinc ipſe Melanchthon dixit:

Effigiem Chriſti cum tranſeo ſemper honoro, non tamen effigiem, ſed quem deſignat, adoro. Non ſunt Catholici tam ſtupidi, ut pictas imagines, lapideasque vel ligneas, aut etiam ex auro puro argentove fabrefactas ſtatuas adorent. Abſit hæc à nobis facultas. Arguti & egregiè Catholicus quidam Lutheranum, ipſum in prandio ſub ludibrio adorationis imaginum exagitantem, poſt prandium excepit, dum ab illo deſideravit, ut canes ſuos venaticos accerſiri curaret, atque adverſus picturam, in qua urſi, cervi, vulpes, lepores, & aliæ feræ artificioſo penicillo expreſſæ erant, incitare vellet: Cumque Lutheranus diceret, ſuos canes facilè viſuros, iſtas feras non vivas, ſed tantùm pictas eſſe: replicavit & repoſuit Catholicus, an itaque exiſtimaret, ſuos canes prudentiores eſſe hominibus Catholicis, qui non advertant, imagines & ſtatuas non vivere, ſed iis, quos deſignant, honorem deferri?

Nimis profectò *honorificatus eſt Deus in Sanctis ſuis!* & credimus profitemurque in Symbolo Apoſtolico *communionem Sanctorum*, quæ in charitate, interceſſione & amore erga nos conſiſtit, itaque quos honorare in terrâ & in perſona amplius non poſſumus, in imaginibus eorum meritò veneramur. Undè *S. Ambroſius ſermon.* 10. *in Pſalm.* 118. ait: *qui Cæſaris imaginem honorat, ipſum Imperatorem honorat; & qui Cæſaris imaginem contemptui habet, ipſum Cæſarem injuria afficit.* Sanctos in cœlis pro nobis intercedere apud Deum, nemo eſt qui dubitet. Hæc enim eſt *Eccleſiæ triumphantis* in cœlis cum *militante* in terra *communio*, quam in ſymbolo Apoſtolico profitemur. Non deſinit amor & interceſſio pro nobis in gloria, quam ex præcepto Dei erga nos ſuos proximos exercuerunt in terra. Imò in immenſum creſcit fervidus amoris ignis, cum nec dives epulo amiſerit curam fratrum ſuorum in flammis gehennæ.

Honoremus itaque Sanctos qui pro nobis tam ſollicitè Deum jugiter deprecantur, veneremur eorum imagines, reliquias, ſtatuas, ornemus auro, argento, gemmis, adamantibus, margaritis, accendamus cereos illis, qui in cœlo Divinæ gloriæ lumine reſplendent, & per quorum cultum Deus ipſe honoratur. *S. Theodoretus Cyrenenſis Epiſcopus lib.* 3. *de Græc. affect. curat.* antiquiſſimus Eccleſiæ Doctor, qui 150. annis ante S. Gregorium vixit, ſcribit: *Suo jam tempore in uſu fuiſſe, argenteos oculos, manus, pedes, & alia dona, ad Statuas, imagines & ſepulchra Sanctorum offerendi & appendendi, pro gratiarum actione præſtiti à Sanctis per interceſſiones ſuas apud Deum auxilii*, & ex auditione precum, quas ſupplicantes profuderant. Peſſimum commiſit facinus Cæſar *Iſaurus*, prout recenſet *Cuſpinianus in Leone Iſauro*, & *Funccius Chronogr. lib.* 8. *anno* 728. quod duobus Hebræis, ipſi prædicentibus, quod cum tempore Cæſar creandus eſſet, ad ipſorum preces promiſerit, ſe facturum quicquid ab ipſo petituri eſſent: Et cum poſtea ad Cæſareum thronum elevatus eſſet, atque Judæi peterent, ut in toto ſuo Imperio omnes imagines Salvatoris noſtri Nazareni, nec non B. ipſius Matris, & aliorum Sanctorum prohibere & exterminare vellet, Cæſar promiſſi tenax, id effectui dedit, cum totius Imperii ruina, recenſente *Urbano Regio in locis Communibus cap. de imag.* Idem fecerunt Calviniſtæ Dùsburgenſes ad Iſolam, qui loco Sanctorum imaginum nudam Veneris & Cupidinis ſtatuam, ante oculos prædicantis in ſuggeſtu, ſubſtituerunt, prout paucos ante annos à perſonis fide dignis confirmatum eſſe traditur, in libello inſcripto: Alt und jetzig übereinſtimmendes Pabſtthum/ *fol.* 258. imitatione Ethnicorum, qui, ad delendam Chriſti memoriam, in loco Sanctæ crucis in monte Calvariæ marmoream Veneris ſtatuam, nec non in ſtabulo Bethlemitico, & Sancto ſepulchro Adonidis & Jovis ſtatuas erexerunt. Roterodamenſes in ponte lapideo *Eraſmi Roterodami* imaginem erexerunt, quem pontem cum homo rudis cum alio tranſiret, & cujus hæc imago eſſet, alterum interrogaret, acciperetque ab eo reſponſum, Eraſmum hominem doctrina præclarum, & Roterodami natum, hac ejus imagine honorari: repoſuit alter, utinam & Chriſtus Roterodami natus eſſet, ut ſimili à Roterodamenſibus coleretur imagine & honore; nec enim fas eſſe, ut Roterodamenſes plus ſuum Concivem, quam Salvatorem ſuum Chriſtum venerarentur. Videmus quotidie in Eccleſia Heroum arma & gladios in memoriam eorum qui pro patria certarunt: Cur igitur non etiam *Cœleſtis Herois Jeſu Chriſti* ſanctiſſima imago & crux in Eccleſiis ubique ponerentur ante oculos?

oculos. Nec propterea cultus divinus ipsis attribuitur, sed sicut in *Conc. Trident. sess. 25.* conclusum est, honor ipsis exhibetur, non quasi virtus divina ipsis inesset, sed solum ut nos ad cultum divinum, venerationemque Sanctorum magis commoveant. In ipsius Lutheri Tomis conspicitur statim in frontispicio, sub titulo libri, *imago Electoris Saxonici genuflexi* à dextera, & à Sinistra Lutheri, ex quo tamen Lutherani non inferunt, quod imaginem pro Deo adorent, atque proinde idololatriam Catholicis frustra inurunt. *S. Bernardus* dicit: *qui matrem Dei honorat, Christum honorat, & qui illam contemnit, Christum contemnit.* Neque cavillatio attendenda est, quasi Sancti Dei exaudire preces nostras non possent, neque Dei omnipræsentia & omniscientia ipsis attribui possit; cum sufficienter in speculo Divinitatis omnia cognoscant, & ab Angelis descendentibus & ascendentibus in cœlum nostras conditiones & preces intelligant, id quod tot historiæ & miracula Sanctorum, preces nostras exaudientium, & earum speratum effectum per suas intercessiones tribuentium, abunde in toto terrarum orbe evidenter demonstrant. Injuriosa verò scripta & imagines abolendæ *R. J. anno* 1524. §. 28. De picturis & Statuis nudis, *vid. supra verb. Adamus fol.* 197.

Gengenbach.

DE hac Civitate fit mentio *in Instr. Pac. Cæs. Gallic. art.* ubi Galliæ Regi restituta. In hac Civitate *Pirminius* Episcopus Argentinensis, anno 724. Monasterium aliquod fundavit, in quo non nisi boni nobiles, gute vom Adel/ assumuntur. Nullus Vasallorum vel subditorum à sententia hujus Abbatis appellare potest, quod privilegium anno 1278. tum temporis Abbas, à Rudolpho I. Imp. impetravit, uti refert *Abraham Saur* **in seinem Städtbuch/** *pag.* 585.

Geraubt Gut.

V*Id. Const. Crim. Caroli V. art.* 38. 39. *&* 40. *& tom.* 1. *har. Constit. h. verbo*, *nec non supra verbo* Anzeig / *fol.* 279. *&* 280.

Gericht/Gerichtschreiber. Gerichts-Diener.

SUMMARIA.

1. *De judicibus, Assessoribus, Consiliariis, Senatoribus, cœterisque personis in judicio criminali versantibus.*
2. *Actuarii seu scribæ in judicio criminali jusjurandum.*
3. *De solenni judicum consensu & signo convocationis dando.*
4. *Sanctiones Carolinæ Capitales in medium in judicio proponendæ.*
5. *Sententiæ quemadmodum publicentur.*
6. *De officio actuarii seu Scribæ aut Notarii publici.*
7. *Actuarius scripta asservet, in libellos redigat, & secreta ne pandat.*
8. *Actuarius uti sententias concipiat.*
9. *Acta judiciaria diligenter asservanda.*
10. *Ne quis error ab Actuario committatur.*
11. *Sportularum sive expensarum in causis criminalibus, custodibus debitarum modus qui esse debeat.*

1 De judicibus, Assessoribus, Consiliariis, Senatoribus, cœterisq; personis in judicio versanti-bus.

DE his disponit *Constit. Crim. Caroli V. art.* 1. ubi statim ab initio constituit Imp. quales debeant esse judices criminalium causarum, in verbis: Ordnen und wollen/ daß alle peinliche Gericht versehen und besetzt werden sollen/ von frommen / ehrbaren/ verständigen und erfahrnen Personen. Quæ verba Georgius Remus in eleganti sua paraphrasi, qua in hac nostrâ tractatione semper utemur, *art. c.* 1. ita reddit: Judices criminalium causarum s. judiciorum debent esse viri religiosi. *Exod. cap.* 18. *v* 21. *Deut. cap.* 1. *vers.* 15. *& cap.* 16. *v.* 18. honesti, integræ opinionis, prudentes, & rebus forensibus exercitati, hisque negotiis pares (opifices enim & Rustici, ignari legum, super sellam judicis non sedebunt, *Syr. cap.* 38. *v.* 37.) adeoque nobilitate, legumque scientiâ clari, viri singularis conscientiæ, & experientiæ; concordat *l. sancimus.* 6. *in pr. C. ad L. Jul. repet. l.* 1. *in fine, C. de offic. Magistri offic. Nov.* 82. à quibus nemini injuria fiat, sed qui æquum jus omnibus dicant, reddant, condant, promant. At nota, inquit D. Remus *h. artic.* 1. hac nostrâ ætate scientiæ plus satis est, conscientiæ parum. Hinc tot abusus jurisprudentiæ irrepsere, tot Cautelæ, imò Sutelæ, ut is primas in foro tenere videatur, qui sycophanta legum acutissimus; Sancta res est jurisprudentia, & non nisi sanctè, hoc est, integrâ conscientiâ, candidè & sincerè tractari vult. Und dieweil sich eine Zeit hero an etlichen Oertern etliche vom Adel bey solchen Gerichten zu sitzen geweigert / und ihres Stands halben gescheucht / ꝛc. Ulpianus Jurisconsultus, merum imperium esse dicit, habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinorosos homines, idque etiam potestatem appellari *lib.* 3. *ff. de jurisd.* Cognitio igitur causarum criminalium apud veteres Romanos non nisi iis, qui merum Imperium habuerint, puta, Consulibus, Prætoribus, cæterisque Provinciarum Præsidibus competebat; adeoque de causis criminalibus judicandi potestas Magistratui municipali non permittebatur: *l. ea quæ* 26. *ff. ad municip. lib.* 1. §. *si fortè, ff. de damno infect. l. ubicunq;.* 105. *ff. de Reg. jur. l. defuncta.* 6. *in fin. & ibi gloss. de publ. jud.* Existimabant enim veteres Romani, hac potestate disciplinam publicam conservari, eaque

que Majestatem Imperii Romani maximè contineri; Ideoque eam non nisi viris dignis, quorum prudentia & justitia, non dubiis rerum argumentis perspecta esset, committendam esse. Posteà verò Ecclesiastici ad hanc potestatem labefactandam, & Imperium Romanum subvertendum, potentiæ suæ augendæ gratia affluxerunt, eam legibus divinis repugnare, hoc nimirum prætextu, quod Deus non velit mortem peccatoris, sed magis, ut vivat, & convertatur.

Hinc disputatio illa juris Pontificii orta est, an hominem ultimo supplicio adficere liceat. *cap. 23. quæst. 5.* Hinc Clerici & Monachi capite damnatos executioni subtraxerunt, suisque Monasteriis incluserunt: quorum temeritati Constitutione Arcadii & Honorii obviatum est: *l. 6. C. de Episc. audient.* Hinc etiam sceleratis & facinorosis hominibus Ecclesiam Asylum aperuerunt, & tam personas, quam loca Scholastica à cognitione causarum criminalium exemerunt. *c. cum Ecclesiâ. 5. de immunit. Eccl. c. decet. 2. §. cessent in Ecclesia eod. tit. in 6.*

Qua sua hypocrisi, hanc potestatem, & hoc merum Imperium adeò detestandum vulgò fecerunt, ii, qui nunc ex leva aliqua causa homines comburunt, ut Principes & nobiles viros hujus suæ potestatis puduerit, causasque criminales meri Imperii plebeis hominibus mandarunt dijudicandas: quod & consuetudine notius est, quam ut probatione indigeat, & ex hoc primo Articulo, ejusque propositis verbis *vers.* und dieweil sich dann: constat. Hinc summa Imperii ac publicæ disciplinæ secuta est dissolutio, ut notat D. Nicolaus Vigelius *de jurisprudentiâ benè meritus, in methodo Constitutionum harum Carolinarum cap. 1. in princ.*

Quocirca eosdem Nobilitatis insignibus conspicuos viros, cæterosque omnes (quod judiciorum Capitalium non solum exercitatio, non debeat, neque etiam possit ullius bonam existimationem, aut prosapiæ laudem, vel bonos mores, ne hilum quidem apud bonos sugillare, vel lædere; Ac nemini vitio verti queat: sed contra longè verius sit, hac ex benè administratæ Reipubl. parte multos ad majorum honorum fastigium conscendisse, & Principibus viris, à quibus laudari, & amari magnus virtutis fructus, gratos, charosque effectos) iis, qui hactenùs judicia Capitalia neglexerunt, exercere, qua debent authoritate & diligentia, quoties opus fuerit, præsidere vel adsidere Imp. Carolus V. serio vult & mandat: Atque eosdem secundum Constitutionum criminalium à se promulgatarum tenorem statuere, decernere, & hoc in negotio progredi jubet Exemplo Samuëlis, qui judiciis præsens fuit, & cunctis diebus vitæ suæ judicabat Israël. *1. Samuel. 7. v. 15. 16. 17. Remus in paraph. d. art. 1.*

2 Actuarii seu Scribæ in judicio criminali jusjurandum.

Art. 5. Actuarius (sic dictus, quod acta scribat *l. inter eos ff. ex quib. caus. major.*) jurat, se uti ex officio tenebitur in causis capitalibus bonâ fide, nec non diligentiâ accuratâ versaturum; Accusationum, positionum, exceptionum, responsionum capita: indicia præsumptiones, suspiciones, probationes, quæstionibus subjectorum, confessiones, & quæ tandem cumque scribi, adnotari, insinuari, agi oportet, oportebit, ex muneris sui obligatione, sedulo se consignaturum, custoditurum: à se scripta, si petantur, debitè recitaturum, atque in his dolum omnem absfuturum. Præcipuè Capitales Caroli V. Imp. Ordinumque Imperii leges & quicquid eam ad rem pertinebit; servaturum, adjuturum, promoturum: Ita se Deus amet, atque juvet: Georg. Rem. *h. artic. 5.*

Et quidem inter Administros necessarios Magistratibus & judiciis Actuarii, *Scribæ*, Exceptores, seu Amanuenses, vel ab Actis, & Magistri Scriniorum adnumerantur, qui dicta, actave excipiunt, & inquisita omniaque judicialia bonâ fide describunt, *c. quoniam contra de probat. & Auth. de judic. §. his, qui lites.* Quocirca pro magnitudine & pondere, seu dignitate negotii, personarum ad hoc munus habetur delectus, quorum explorata sit diligentia, fides, vel capacitas pro negotio expediendo. Hinc Justinianus ex probatis jam viris habere defensores civitatum voluit Amanuenses. *Nov. 15. de defensorib. & Nov. 82. de judicib. gl. & Rubr. C. de tabulariis lib. 10.*

Die capitali, cum hora est, signum tubâ, ære vel campana (quæ hunc in usum in plerisque locis habetur) ut fieri solet, dandum est: Judex autem & Assessores, in Prætorio seu Curiâ, aut Aulâ judicii, præsentes adesse maturè debent; quâ ex consuetudine, judicis mandatu, ordine considеant: & ipse judex pedum judiciale, gladiumve vagina exertum, pro Regionis cujusque more illaudato, erectum dextra teneat: debitamque præ se ferens autoritatem, præsideat judicio tantisper, donec, quæ ad Actum requiruntur, omnia ritè peracta & transacta sint. *Remus in paraph. h.* 3 De solenni judicum consensu, & signo convocationis dando.

Judicia criminalia perinde, ut in civilibus, cum primis ordinanda, & totus processus usitato more conficiendus. Judex enim non servans Ordinem juris, pro privato habetur, nec judicis nomine dignus, si non in eo est justitia. *c. forus. §. Judex. de verb. signif.* Et justitia fieri dicitur, quando juris ordine servato proceditur, & litigantes causæ suæ merita explicantes, tam in civilibus quam in criminalibus patienter audiuntur. *l. 9. cum Auth. seq. C. de jud.* Tutissimum itaque est, si juxta monitum Caroli V. Imperatoris, hasce constitutiones publicorum judiciorum in omnibus judex sequatur; Idque si fecerit, & illæsam habebit conscientiam, & tramites justitiæ non transgredietur, ut habetur *in h. art. 83.* ubi cavetur, ut Judices Constitutiones Caroli V. judiciorum publicorum in judicio præsentes habeant; & ex iis partes instruant, Et quidem judex negligens Principum Constitutiones, punitur. *l. 1. §. 1. ff. ad L. Cornel.* 4 Sanctiones Carolinæ Capitales in medium in judicio proponendæ.

Cornel. de falſ. Magis autem, qui contra eas pronunciat. Paul. *lib.* 5. *ſent. tit.* 25. §. 13.

5 Sententia quemadmodum publicetur.

Ubi ab Aſſeſſoribus reſponſum datum erit, Judex ſtatim ſententiam condemnatoriam, quo genere pœnæ afficiendus ſit, per actuarium juratum, præſentibus tum accuſatore, tum reo, (adeoque utraque parte per *l. ne diu. C. de pœn. l.* 2. *C. de requir. reis. l. abſentem. ff. de pœn.*) curabit è periculo publicè recitari. *l. ult. & tot. tit. C. de ſent. ex peric. recit.* De jure Communi quidem ſententia per ipſummet judicem pronunciari debet, ſed conſuetudine hoc mutatum eſſe, teſtatur *Clarus* §. *fin. quæſt.* 93. *in pr.* uti etiam in hoc articulo ſtatuitur.

6 De officio Actuarii ſeu Scribæ aut Notarii publici.

Actuarii partes ſunt, ut eâ fide atque diligentiâ, quâ ſe judici jure jurando adſtrinxit, *ſupr. Art.* 5. eoque ordine, quo ſingula fiunt, accuſationum & defenſionum capita, receſſus, omnia denique acta, diſtinctè & ſigillatim conſignet. Ac præcipuè quidem, ut ipſam actionem vel accuſationem ante cautionem ab Accuſatore præſtandam, aut detentionem ejus, ſi fidejuſſores habere nequeat, adnotet: & quidem antequam quæſtiones exerceantur.

Nam abſque accuſatione, & accuſatore nemo producitur condemnandus. *l. qui crimen* 3. *C. de his, qui accuſ. non poſſ. l. reſcriptio.* §. *ſi quis Accuſatorem, ff. de muner. & hon.* Præterea etiam notabit, quomodo accuſator ſatis dederit, ac cautionem præſtiterit. *ſup. art.* 12. *&* 13. *cum ſeq.* 14.

Carolus V. Imperator hoc articulo & aliquot ſequentibus cavet de actis ſcribendis ab Actuario, ut ſcilicet quidquid facta jam accuſatione reſponderit, cum primum extra tormenta de facto ſuo interrogatur, diligenter conſcribat, & hoc amplius, annum, diem, horam, quo quisque Actus ſuſceptus & peractus fuerit, itemque, qui interfuerint, adnotet. Inſuper etiam nomen & cognomen ſuum ſubjiciat, cum expreſſa teſtificatione, quod omnia & ſingula, prout adnotata & conſcripta ſunt, eodem modo ita fieri & peragi ipſe viderit; & in teſtimonium veritatis ſe propria manu ſubſcripſerit. *infr. Artic.* 189. *c. quoniam contra, ibi, loca deſignando, tempora & perſonas. Ext. de probat.* Ubi Dd. Cothm. *reſp.* 30. *num.* 89. *& ſeqq. vol.* 3.

7 Actuarius ſcripta aſſervet, in liberos redigat & ſecreta ne pandat.

Actuarii in cauſis capitalibus officium magni eſt momenti, undè etiam hac in parte tanta eſt Imperatoris Caroli V. ſollicitudo, ut ſcilicet in omnibus & ſingulis judicii capitalis partibus, ſive delicti probationem, & rei condemnationem, ſive ejusdem innocentiam & abſolutionem quis reſpiciat; omnia rectè & ritè fiant, & conſignentur à Scriba publico, eò quod acta confecta nihil probent. Niſi quantum coram Actuario publico geſtum appareat: *h. artic.* 189. *& ſup. artic.* 182. Guido Papæ *Conſil.* 121.

8 Actuarius uti ſententias concipiat.

Hic Articulus conjungi debet cum Articulo *ſupr.* 94. ubi etiam Imperator hoc caput, cum capite *infr.* 104. allegavit: Ex quibus conjunctis capitibus Imperator voluit Actuarium informare; Et quidem ad Actuarii officium pertinet, poſtquam reus de crimine commiſſo convictus, ſententiam concipere, in quo non ſufficit dicere reum, mortis pœna afficiendum eſſe; Sed genus pœnæ quoque ſpecificè exprimendum & determinandum: ut ita die Executionis ad mandatum judicis publicè recitari poſſit ex periculo. *l.* 2. *& ultim. C. de ſent. ex peric. recit.* Ubi Gothfr. *ſupr. Art.* 94.

Hoc articulo mandat Imperator Carolus V. ſingula acta judiciaria unà cum ſententiis, penes judicium, & in Archivo ejusque poteſtate aſſervari, atque tuto loco cuſtodiri: ut aliquando, ſi ea edendi, aut ſecundum res olim judicatas ſimili in caſu pronunciandi neceſſitas inciderit, inde depromi, & uſui eſſe poſſint. *h. art.* 202. *ſup. art.* 189. *verſ. ult.* 9 Acta judiciaria diligenter aſſervanda.

Si Actuarius hæc, quæ diſtinctè fuerunt tradita, ſatis aſſequi nequit, & præſertim ſi de concipienda ſententia dubitarit, ſeque non ſatis inſtructum agnoverit; Judices ſuos, ut errorem omnem evitet, conſulere jubetur; Quod ſi nec à Judicibus ſatis planè res explicari poſſit, prudentes conſulere debet. *hoc art.* 203. 10 Ne quis error ab actuario committatur.

11 Sportularum ſive expenſarum in cauſis criminalibus, cuſtodibus debitarum, modus qui eſſe debeat.

Ne ſumptus & ſportulæ in judicio criminali in immenſum excreſcant, ad officium unicujuſque Magiſtratus, qui præeſt judicio, pertinet, iis modum, qui ſingulis locis conveniat, dare. Cæteras, quod attinet ſportulas ac Mercedes, nec non alimenta judicum, aſſeſſorum, notariorum, apparitorum, cuſtodum, executoris, ejusque miniſtrorum, à Magiſtratu ſine accuſatoris incommodo ſolvi debent. hoc art. 204. & quia iis, qui utilem Reipubl. operam navant, officium ſuum damnoſum eſſe non debet: illud, quidquid eſt, ex ærario publico exſolvetur. *l. ſi ſervus.* §. *quod verò. ff. de furt. l. ult. C. nemini liceat in coempt. lib.* 10. *Remus ad hunc art.* Sic quoque regulariter executionis juſtitiæ expenſas ad fiſcum pertinere ait Clarus §. *fin. q.* 99. *n.* 5. poſt Capellam Tholoſ. *deciſ.* 41. Böerium *deciſ.* 303. *n.* 10. Et quidem cum officium ſit Magiſtratus, malis hominibus provinciam purgare. *l. congruit. ff. de offic. præſ.* exindè ſequitur, Magiſtratum teneri ſumptu publico judicium exercere, & gratis ea, quæ juſtitiæ conveniunt, ſubditis exhibere, præſertim cum ad eam congruos reditus accepit. *Petr. Heg. quæſt.* 23. *n.* 2. *part.* 2. Et facit huc regula generalis ab interpretibus tradita; nempe: quandocunque quis munere ſuo fungitur, vel aliquid facere tenetur, ob compenſationem factæ ſibi conceſſionis, tunc id ipſum proprio ſumptu, & expenſis illum facere teneri, nec habere impenſarum repetitionem. *arg. l. ſuo victu. ff. de oper. libert.* *Sichard. ad l.* 1. *n.* 3. *& ſeqq. C. de negot. geſt. & in l. quoniam. num.* 7. *& ſeqq. C. de teſt.* Et tunc etiam munera accipere

Magistratus prohibentur, *seq. art.* 205. *resol.* 6. *de Offic. Proconf.* Sanè consuetudine obtentum est, ut subditi has justitiæ expensas ferant, ubi tamen in casibus ex facto occurrentibus diligenter investigandum, quid quoquo loco per usum longævum invaluerit, ne ulterius extentatur, quod in certis causis tantum est receptum, de quo plura tractat Petr. Hegius, *d. q.* 23. *n.* 9. *& seqq.* plura de hac materia videri possunt, supra verbo Bekäntnüß/Beklagter/ *fol.* 362. *& seqq.*

Gesandte/Abgesandte.

SUMMARIA.

1. *Quis proprie sit legatus.*
2. *Quis habeat jus mittendi legatos.*
3. *Legatos esse vel ordinarios vel extraordinarios.*
4. *De Legato à latere.*
5. *De ejus potestate.*
6. *Quando finiatur talis legatio.*
7. *De reditu Legati.*
8. *De Nuntiis Apostolicis.*
9. *De Legatis natis.*
10. *De aliis Legatis & Legationibus.*
11. *De qualitatibus Legatorum.*
12. *De receptione & securitate legati.*
13. *De Legatis in actu electionis Imp. vel Regis Roman.*
14. *Legatorum receptorum modus agendi.*
15. *De Aula Turcica vid. sup. verb. Turcia fol.* 101.
16. *De locatione & honore legatorum.*
17. *De Legatis Principum Electorum.*
18. *Legatorum immunitas.*
19. *De enormibus Legatorum delictis.*
20. *Exempla Legatorum inique violatorum.*
21. *De pœna violatæ Legationis.*
22. *Quæ Legato officio functo observanda.*
23. *De quibusdam juribus Legatorum singularibus.*
24. *De debitis à Legato contractis.*
25. *De remuneratione.*
26. *De pœnis Legatorum.*
27. *De variis Ministrorum peccatis.*

1 Quis propriè sit Legatus. Materia quotidie occurrens Legatorum in tota Europa, & aliis mundi partibus, apud omnes Aulas, Imperialem, Regias, Electorum, Ducum, Principum, Statuumque frequens, monet hic quædam de Legatis annotare, quæ de re etiam videri possunt, quæ suprà verbo *Comitia*, & verb. *Commissio*, nec non verbo Fürst/ *n.* 52. dicta sunt, & *Tomo* 1. *harum Constitut. hoc verb.* Gesandte. *Melch. Jungkher. de Legation. Summ. Imper. cap.* 3. *thes.* 1. definit Legatum, quod sit Mandatarius idoneus, ab eo vel iis, penes quem vel quos est potestas mittendi ad sui similem, publicum propter negotium solenniter missus. *Joan. Rebhan in dissert. de jure Legat.* sic eum describit: Legatus est nuntius publicus, personam sustinens illius, à quo missus est, in expediendis negotiis mittentis. Sunt qui Legatum ab oratore differre volunt, sed in *L.* 7. *ff. ad L. Juliam de vi publ.* synonymice accipiuntur, & in *R. I.* Oratorum nomine Legati veniunt, *R. I. Norimbergæ de Anno* 1524. in verbis: Und dieser Zeit Oratorn im Heiligen Römischen Reich / item §. nachdem. Alii Oratorum nomen ad certam referunt Legatorum speciem, eorum nimirum, qui veniunt deprecabundi, *arg. L.* 2. *ad L. Juliam de vi publ.* Sed nec hoc usus bonorum auctorum admittit. *Strauch. dissert. Exot.* 7. *thes.* 4. *p.* 185. *in fin.* In Capitulat. Matthiæ Imp. art. 40. Legatus, Bottschaffter dicitur, itemque Abgesandter/Gesandter/non ignorantes esse, qui inter Gesandten & Abgesandten differentiam faciunt. A Nuntio Bottschaffter ita discernitur, quod Legatus non nisi ad sui similem, qui scilicet nec inferior est mittente nec superior, mittatur, *Arum. de Comit. c.* 5. *n.* 53. Ambassator, *Ambassadeur* ejusdem est significationis, *Limn. in annotat. ad Capitul. Math. Imp. art.* 40. *p.* 577. *n.* 14.

Legatos mittendi potestas inter Majestatica refertur jura: Hinc missi ab illis qui summa potestate non gaudent, Deputati & Syndici; ad hostes verò missi *Feciales*, Heroldi vulgò appellantur. *Perez. in Cod. tit. de legat. n.* 4. 18. Ablegati à minoris Conditionis Principe ad Majorem, ut plurimum *Residentes* & Agentes appellari dicit *Ziegler. dissert.* 9. *de jur. Majest. thes.* 20. Status Imperii quoque jus mittendi legatos non solum ad Comitia Imperii celebranda, sed & ad exteros Principes habent, non tamen eo modo quo Imperator, cum Majestate careant, & jurent se Imperatori fideles non modò, sed & subjectos atque obedientes futuros, treu / hold/ gewärtig und gehorsamb zu seyn/ producto ex Curiali Stylo argumento, ubi Principes Imperii in subscriptionibus sese allerunterthänigste/ unterthänigste / gehorsambste nominant. 2 Quis habeat jus mittendi Legatos?

Legati sunt vel *ordinarii* vel *extraordinarii*, illi, ni revocentur, perpetuò id munus apud Principem, ad quem missi, gerunt, & velut exploratores sunt eorum, quæ geruntur, nec ita grati Principibus, ad quos mittuntur. Hi digniores habentur illis, & temporaneas Legationes subeunt, *Ziegler ad Grot. p.* 413. Legati *Summi Pontificis* tripliciter accipiuntur, alii enim emanant ab ipso fonte, alii non, sed constituuntur, alii nec emanant, nec constituuntur, sed officium habent dignitati connexum. *Primi* dicuntur *Legati à Latere*, quia de latere Summi Pontificis, cui semper assistunt, mittuntur, quod nomen solis competit Cardinalibus: Hi dum Legatione funguntur, Apostolicæ dignitatis 3 Legatos esse vel ordinarios vel extraordinarios. 4 De legatis Pontificiis.

tatis

tatis utuntur insignibus, *cap.* 23. *X. de privileg.* & possunt jure legationis beneficia conferre, *c.* 1. *de offic. leg. in* 6. & mittuntur extra ordinem, ad ardua negotia, maxime cum Regibus, raro cum Principibus aut Rebuspublicis consultanda ac tractanda. Creatur talis à Papa in Consistorio secreto, crucemque ab illo accipit, & sic creatus, consistorio finito, inter duos Cardinales primores Diaconos medius vehitur, eumque ad portam urbis solenni pompa prosequuntur, cui post hanc ceremoniam clam urbem repetenti, non licet amplius Romæ publice comparere, aut publicam visitationem admittere, sed opera ei danda, ut quantocius itineri suo se accingat. Quamprimum in Regnum, quo destinatus est Legatus à latere, ingreditur, ex decreto Gregorii IX. *in C. volentes, de offic. Leg.* illico cessant commissiones, jurisdictiones, facultates & potestates, qui in eo sunt Legatorum Natorum & Nunciorum Apostolicorum omnium, per lumen enim majus minus obscuratur. Quæ alicujus Legati à Latere potestas sit, quæ facultates, triplici ratione, nimirum *ex canone, ex consuetudine, & ex illis, quibus munitur Apostolicis*, fit manifestum, & sic tum *Ordinariam*, tum *delegatam* habet *jurisdictionem*. Ac ordinariam quidem, quoad ea, quæ illi competunt jure legationis, qua ratione ad ipsum in provincia universæ causæ criminales & Civiles, ad forum Ecclesiasticum pertinentes, deferuntur. In his verò, quæ legato competunt ex speciali facultate, delegatam

5 De ejus potestate. habet jurisdictionem. Hinc pollet facultate avocandi causas à quibuscunque Ordinariis & Delegatis, nisi Delegato causa aliqua per speciale mandatum Pontificis fuerit commissa, & tum Legati Partes sunt, ut sententiam à Delegato rationabiliter latam confirmet, ac mandet executioni. Procedit Legatus à latere in causis, simpliciter, de plano & summariè, manu regia, sine strepitu & figura judicii, omittendo solennitates, quæ cæteroquin adhiberi consueverunt, non obstante quolibet decreto aut indulto; prout, præter aliorum Pontificum, Clementis VIII. quoque præceptione est cautum. In quibus locis obtinet Electio Episcoporum, in iis *confirmatio electionis* est penes Legatum, dummodo in Provincia sibi decreta electio instituatur, *cap.* 51. *Abbatem de Elect. in* 6.

Vigore mandati generalis æque habet jurisdictionem contra & supra omnes exemptos, ac supra alios suæ Provinciæ, salvis tamen iis, quæ Sedi Apostolicæ specialiter sunt reservata. Legatus à Latere, Presbyter Cardinalis, potest velare & consecrare Virgines Moniales, licet ei justa causa ingredi Monasteria Monialium: Monialibus verò, prohibente id Pio V. licentiam egrediendi è Monasteriis concedere non debet, nisi in casibus exceptis. Ex communi formula mandati, fas est Legato personas, cujuscunque gradus & dignitatis, dominii temporalis, quoties occasio & necessitas id efflagitant, judicare, punire, privare dignitatibus, honoribus & rebus omnibus. Per *Cap. Nemini de offic. Legat.* Sententia communis est Legatum facere *statuta* ad componendos mores, & vitia corrigenda, & de quibuslibet rebus, ad ejus jurisdictionem spectantibus, citra consensum Prælatorum suæ Provinciæ. Habet Legatus hic facultatem dispensandi in omnibus, quæ Papæ per specialem expressionem non reservantur, si nimirum justa causa subsit. Item dandi Licentiam ad alienanda & permutanda bona Ecclesiarum, ob evidentem utilitatem; quin & alienationes & permutationes jam factas, confirmare ei licet, supplendo juris & facti defectus. Utitur quoque jure absolvendi à quibuslibet censuris, & juris excommunicationibus, non reservatio Summo Pontifici, atque potest absolvere non tantum subditos suæ Provinciæ, sed & alios undecunque venientes, etiam eos, qui ob percussionem Clerici inciderunt in reatum Canonis, *c. si quis fundente*, 29. *C.* 17. *q.* 4. aut qui per monomachiam decertarunt, *Thom. à Turri in tract. de auctor. grad. & term. Legat. à Lat. l.* 9. §. 1. & 2. Ipse Legatus à Latere sine Papæ venia à nemine potest excommunicari, ne quidem ab Inquisitoribus hæreticæ pravitatis, sed si quid deliquerit, id ad Pontificem deferre oportet. In sua Provincia, in Collatione beneficiorum, concurrit non secus ac Papa cum quolibet Ordinario, & inter eos est locus præventioni, potestq; conferre Canonicatus Ecclesiæ Cathedralis.

Tanta potestate tantisque privilegiis, cum gaudeat Legatus à Latere, non tamen credendum Summi Pontificis instar infinitam ac liberam ei facultatem concessam esse, ad quæcunque visum est peragenda, quodque libet ei licere. *Finitur* hujus Legati officium seu exspirat Legatio, expleto 6 Quando finiatur talis legatio. tempore legationis, si fuerit data ad tempus, item revocatione Pontificis, nec non renunciatione, si modo Papa eam acceptet, nam sine hac perdurat Legatio, & potest quoque Papa cogere Cardinalem ad perseverandum in legatione, nisi legitimum alleget probetque impedimentum. Extinguitur quoque, si Legatus eligeretur in Papam, Morte tamen Papæ non exspirat. Revertenti Romam Legato Cardinales ea ratione obviam vehuntur, prout illum fuerant comitati, atque adit ille Papam in Consistorio publico. Lares deinde repetentem visitant Cardinales omnes, & 7 De reditu Legati. Regum & Principum Legati, quibus ille postea hoc officium reddit. *Plura de legato à Latere videri possunt apud Gabriel Wagenseil. in disput. de Leg. à later. per tot.*

Secundi, qui non sunt de latere Pontificis, vocantur *Nuntii Apostolici*, & sunt 8 De Nuntiis Apostolicis. Antistites vel Præsides, qui extra numerum Cardinalium à Papa constituuntur, & ad Reges vel Principes, aut aliquam liberam

Rempubli-

Rempublicam, vel ad certa negotia agenda & expedienda, mittuntur, vel ut tanquam Apostolici Judices delegati, certas aliquas causas cognoscant, & dijudicent, vel denique ut in Aulis resideant, caveantque, ne quid fiat, quod Sedi Romanæ sit detrimento. In *Cap.* 1. *de Offic. leg. in* 6. dicuntur *missi*, eo quod soleant mitti, qui jure Legationis nulla conferunt beneficia, *d. C.* 1. nisi & id specialiter indultum sit, §. 9. *Inst. Jur. Can. de collat.* Horum tamen nonnullos mittere solet Summus Pontifex, adjectâ in ejus facultatibus hac clausulâ, *cum Potestate Legati de Latere*, quæ de stylo Curiæ Romanæ consueverit adjici mandatis Legatorum, qui fimbriam vestimenti Papæ tetigerunt, seu qui ab eo mandatum vivæ vocis oraculo receperunt. Hi si ad Regibus Supremisque Principibus paulo inferiores ab legantur proprio nomine *Internuncii* vocantur, nec aliud discrimen inter hos & Legatos natos intercedit; Idem enim utriusque officium, unde & appellatio sæpe eadem, ita, ut opus non sit, ex Internunciis peculiarem classem Legatorum Pontificiorum constituere. Audiunt autem vulgò Internuncii, qui â Papa ad Gubernatorem Belgii Hispanici, & Archi-Episcopum Coloniensem destinantur. Cæterum de Nuntiis notandum ex Pii IV. Pontif. constitutione, nefas iis esse ambire Principum, quos adeunt, favorem, ad obtinendas â Romano Pontifice sibi ipsis aut consanguineis suis dignitates. Nec debet Nuntius Sacra Munera in Ecclesia Archi-Episcopi obire sine illius licentia. Contra Archi-Episcopus prohibetur permittere, ut crux sibi præferatur, quando Nuncium visitat, aut cum eo deambulat; nec debet coram Nuncio sedere in Cathedra eminenti, verum inter Canonicos, quanquam sede præ cæteris elevata. Cum cætui benedicendum est, rogat Archi-Episcopus Nuntium, ut benedictionem impertiat, qui tamen hoc minime exequitur, ad Archi-Episcopum ceremoniam referens. *Barbosa in Summ. Apostol. Decis. collect.* 41.

9 De legatis natis. *Tertii* dicuntur *Nati*, qui ratione privilegii, beneficii possessi potestatem ab eo habent, tanquam ejus Legati. Hi quia cum dignitate, quam acquirunt, fiunt ipso jure Legati. *Nati* dicuntur, quia mox, postquam Ecclesiis suis præficiuntur & Præsules creantur Legati existunt, talesque evadunt, vi beneficii, non electione personæ; atque variant hi pro varietate Regionum. In Germania quondam Legatus natus erat *Archi-Episcopus Magdeburgensis*, cujus locum nunc tuetur *Salisburgensis Archi-Episcopus*. In Hispania Toletanus, in Gallia Rhemensis, in Hungaria Strigoniensis, in Bohemia Pragensis, in Polonia Gnesnensis. In Italia solum Archi-Episcopum Pisanum Legatum natum esse, testatur *Nicol. Boer. de Monte Pessulano in tr. de potest. Leg. â Later.* Olim in Africa talis erat Archi-Episcopus Carthaginensis, in Anglia Cantuariensis, *C. I. X. de Offic. Leg.* Item Eboracensis, *C. I. X. de appell.* in Scotia dignitas hæc fuit penes S. Andreæ Archi-Episcopum. Erat autem Authoritas Legatorum Natorum quondam haud minima, nempe, cum cæteroqui non concederetur, ut Archi-Episcopus audiret, & controversias, in Episcopatibus suffraganeis exortas, nisi per appellationem ad se delatæ essent, Legato Nato id tributum fuit, ut posset querelas Diœcesanorum, Suffraganeis subjectorum in prima instantia audire. Quæ tamen potestas postea sublata est, & maxime in *Concilio Tridentino Sess.* 24. *cap.* 20. *de reform.* statutum, causas omnes, ad forum Ecclesiasticum pertinentes, in prima instantia, coram Ordinariis locorum duntaxat cognoscendas, & infra biennium, saltem â die motæ litis, terminandas esse, nec aliter litigantes Superiores Judices competentes adire debere. Prohibitum quoq;, ne Nuncii seu Legati, procedant contra Clericos & alios Ecclesiasticos, nisi Episcopo requisito & negligente. Prudenter tamen, fretus Glossa in *cap. l. V. universus. X. de Off. Leg.* judicat *P. Ludov. Engel in Colleg. Jur. publ. tit. de Offic. Leg. pag.* 172. totam potestatem Legati Nati, ex forma privilegii, in quo talis legatio concessa fuit, vel aliis subsequentibus æstimandam esse, atque sic testatur simul Archi-Episcopo Salisburgensi varia concessa esse privilegia, V. G. absolvendi ab hæresi, conferendi beneficia in mensibus Papalibus, ordinandi extra tempora, & cum iis, qui in tertio & quarto gradu, labore manuum victum quærunt, ad matrimonium dispensandi. Et hæc de Legatis Pontificum.

10 De aliis Legatis & legationibus. Negotia, quæ per Legatos cæteros expediuntur, certa regula comprehendi nequeunt: & ad tria genera ea refert *Perez. in C. de legat. n.* 2. ita, ut omnis Legatio suscipiatur, vel officii, vel negotii, vel honoris gratia: *propter officium* suscipitur, si mittens ad id est obligatus, ut *Legatio Hispan. Regis ad Pontificem* recens creatum, ratione Regnorum Siciliæ & Neapolis. *Propter negotium*, quando ad matrimonium contrahendum, auxilium contra hostes petendum, bellum componendum, fœdera pangenda &c. deputatur Legatio; *Honoris causa* ad gratulandum, condolendum &c. Sic Rex Babylonis Merodach per legatos de valetudine gratulatus est Ezechiæ Regi. *Es.* 39. Hæc inter omnes necessaria quidem non est, omitti tamen non debet, ne simultatibus occasio detur, & ut mutuæ amicitiæ identidem revivíscant. Legati mittendi polleant Prudentia, Probitate, Fidelitate, & Eloquentia sint conspicui: Prudentia ab ingenio præstanti est, ut argute & eleganter proponant, respondeant, & solerti, judicio agant omnia: sint circumspecti, diligentes, cuncta considerent, tecti, astuti, ne ab aliis facile circumveniantur: caveant, ne per intemperantiam exce- 11 De qualitatibus Legatorum.

excedant, quia *delicta & facta legatorum sunt omnium judicio exposita*: Sub temperantia etiam continentia continetur, qua fulgere debent legati, sub probitate veritas & sinceritas, ut nihil, nisi quod exploratum habent, affirment. Denique fidelitas & modestia legatos maxime commendat. Legati officium est omnia feliciter & ex animo agere, cum Princeps se ei totum committat. *Octav. Mag. l. 1. c. 2.* Modestia quoque facilius, quam pertinacia impetrabunt, quod volunt Legati: Nolunt itaque, qui consilia hac in re Principibus suppeditant, ut ignea illa ingenia, quæ magis rebus innovandis, quam componendis idonea sunt, legatorum munera habeant.

Pro Legatis mittendis indigenas peregrinis præfert *Perez. in cap. de legat. n. 45.* quippe qui majori fide & affectu Patriæ negotia gerunt, difficiliusque promissis donisve pervertuntur. Nobiles etiam Plebeis anteponendi, si idonei inveniantur, ne vilescat Legatorum dignitas, ut generis quoque inveniat splendorem, nec apud nobiles invidia surgat, quando se postponi animadvertunt: Ipsi quoque Principes externi, non raro se despici putant, quod inferioris generis hominem in suo comitatu sint recepturi: Invito etiam Legationis officium obtrudi potest, efficit id Principis in Personam Imperium, definitum per potestatem in caput seu personam subditi, cujus vigore Princeps injungere potest subdito, quæcunque non illicita; quæ omnia intelligi debent de legitime nato, nam illegitimis portæ dignitatum clauduntur, *l. 3. §. 2. ff. de decur. l. 14. §. 3. ff. de mun. & hon.*

12 De receptione & securitate Legati.

In misso Legato admissio & securitas consideranda sunt: debet recipi Legatus missus ab eo, qui mittendi jure gaudet: Legatus enim mittentis Majestatem, quanta in comparatione ad alterius Majestatem intelligi potest, repræsentat: gerit itaque Majestatem comunicatam non simpliciter quidem & plene, cum ad subditos mittentis ea minime sese diffundat, sed secundum eum morem, quo Majestas Principis sese habet ad aliam Majestatem æqualem: sequitur inde, eodem prorsus loco habendum esse Legatum in territorio ejus, ad quem mittitur, quo haberetur, si ipse veniret Princeps. Legati etiam interdum ob causas non recipiuntur, si scil. infesta nimis aut odiosa fuerit venientis persona, si crimine in admittentis territorio commisso nota, si perfida in Principem fuerit, ad quem mittitur: aut si contumeliis eum ante hac prosciderit; si concitandæ multitudinis causa accedat, si ipso ingressu & admissionis actu aliquid contra dignitatem admittentis & Majestatem Imperii sustinuerit designare, & quæ evenire possunt alia.

13 De Legatis in actu electionis Imperatoris vel Regis Romani.

Ab actu Electionis Imperatoris exterorum Principum Legati arcentur, *A. B. c. 1. §. 22. in med.* & durante eo, præter Electores, eorumque Nuntios, nemo prorsus in illam Civitatem intromittitur, sed in loco tertio Exterorum Legati Electionis eventum præstolari solent, uti tempore Electionis Caroli V. substiterunt Regis Hispaniæ Legati Moguntiæ, Galliarum Regis Confluentiæ, mandata sua literis ad Electores exponentes, *Dieterich. ad A. B. pag. 24.* admissi sunt quidem Francofurti exterorum Principum, Rerumpublicarumq; Legati, cum de Capitulatione, aliisque ad electionem pertinentibus, deliberatio instituebatur, ad actum vero Electionis, ubi perventum erat, omnes exteri legati Civitate excedere jussi sunt, *vid. Loys du May de Stat. Rom. Imp. Dial. 11. p. 177.* In Comitialibus Conventibus tamen non repelluntur, & tradit *Autor* der Grundfest des H. R. Reichs/ quomodo interdum excipi soleant *part. 2. pag. 167.* In *Capitulat. Leopold. art. 5.* sequentia leguntur: Wie wir dann auch/ zu Verhütung allerhand Simultäten/ und daraus entstehender gefährlicher Weiterung/ nicht gestatten wollen/ daß ausländische Könige und Republiquen/ Collegial oder andern publicis conventibus, mit gewehrter Guardi, zu Pferd oder zu Fuß/ auff der Gassen und Strassen auffziehen und erscheinen mögen/ vielweniger zulassen/ daß sich eine fremde Bottschafft heim- oder öffentlich in die Reichs-Sachen/ so ihre Principales nicht angehen/ sondern vor Chur-Fürsten/ Fürsten und Stand allein gehören/ einmischen.

14 Legatorum receptorum modus agendi.

Legatus admissus diligentissime urgeat, ut quam citissime ad colloquium admittatur, si id è re sui negotii esse provideat, sin minus, omne nectendi moras adhibebit artificium, necesse autem est, ut mandatum, per quod officium sibi commissum & negotiandi potestatem comprobat, exhibeat ipsi, ad quem missus est, vel ei, qui rei huic præfectus, quo sine, vix recipitur, quam illustris etiam sit. Quæ enim publicæ sunt autoritatis, nec geri possunt nec fieri absque publico instrumento, *Sichard. ad l. 8. n. 9. C. quomodo & quando Judex*, adeò, ut sine mandato seu, ut loqui mos est, literis Credentiæ, nec Legato in iis fides habeatur, quæ competunt jure Legationis ordinario: Hinc non auditus est ab *Elisabetha* Angliæ Regina Ferdinandi Albani Producis Belgici Legatus, quod Philippi II. Regis Hispaniarum mandatum exhibere non potuerit, *Metteran. Hist. Belg. l. 3. ad ann.* 1568. In Imperii Comitiis Statuum Legati, Electorem Moguntinum de adventu suo reddunt certiorē, documentumque mandati ostendunt, quo sciat ille, qui præsentes vel ad consilium vocandi sint, *Bertram. de Comit. Imp. memb. 5. thes. 62.* Nec Imperii Civitates liberæ excipiuntur, quod ab aliis creditur, ita enim *R. J. de anno* 1548. §. dem allen auch/ *R. A. de anno* 1546. §. dieweil/ in verbis: Darzu auch des Heil. Reichs Freye und Reichs-Städte/ ihre vollmächtige Räth und Bottschafften/ mit vollkommenem Gewalt ꝛc. In Deputatorum Conventibus id minus dubium

dubium habet, *vid. R.J. de anno* 1582. *rubr.* folgen nun obgemeldte §. 74. *lit. B.* In ipso Colloquii die decore servet omnia legatus, quæ loci consuetudines & solennitates receptæ exigunt: variant hæc pro negotii qualitate & admittentium dignitate.

15 De Aula Turcica. Vide supra verb. Turcia, fol. 101. *Turcica Aula* peculiaria quædam servat, neminem alia, quam Turcica audiens veste, quæ & ipsi Legato, nobilioribus Comitibus, Secretario ac Interpreti donari solet. Legatus una cum Interprete ad thronum Imp. Turcici accedit, reliqui ad medium cubiculi subsistunt. Turcico hoc habitu tectoque capite Legatus nemini Magnatum adstantium honorem exhibet, nulloque ipse excipitur. Legatus ultrò quam in Mandato habet, agere non potest, legis instar mandatum est, hæc si plana, nec à Judice mutari potest, *l.* 23. *ff. de ll.* nec illud à Legato, quod ei facienda præscribit.

16 De locatione & honore Legatorum. Admissus Legatus rite etiam locandus est, illaque ponendus loco, qui assignaretur Principali, si præsens adesset mittenti, *Limn. ad Capit. Ferdinandi III. verb.* Chur-Fürstl. Gesandte/ *Rumelin. ad A. B. p.* 3. *Dissert.* 1. *th.* 13. Pro quo tuendo, etiam cum vitæ periculo laborare debet, *Ruland. de commissar. l.* 7. *cap.* 2. *n.* 11. *pag.* 1. Consultius est effugere congressum quam loco cedere, *Paschal. de Legat. cap.* 69. *Schüz. in Colleg. I. P. disp.* 8. *conclus.* 15. *lit. A. Boecler. in annot. ad lib.* 2. *cap.* 24. *n.* 3. Legamus Hispanici Legati factum, exclusi loco, quem Anglicus prior occupaverat, comprehendebat ille Legatum Anglicum manibus, & frustra renitentem è sede sustulit, adque Templi latus, ubi sepulchri tumba, deposuit: *Fit via vi*, inquit, *ad suos, vivus ille sepultus est, non jam sedere, jacere poterit: Ego boni Legati officio functus sum, Marsell.* 2. *diss.* 33. *circa pr.* Quæ regula duas tamen admittit exceptiones, (1.) nisi lex expresse contrarium præcipiat, uti in A. B. ita dispositum legitur; quandocunque insuper aliquis Princeps Elector Ecclesiasticus vel Secularis justo impedimento detentus, ad Imperialem curiam vocatus, venire non volens, Nuntium vel Procuratorem, cujusque dignitatis vel status transmiserit, missus ipse, licet loco mittentis, juxta datum ab eo mandatum admitti debeat, in mensa tamen vel sede, quæ illi, qui ipsum transmisit, deputata fuerit, non sedebit; (2.) nisi ejusdem cum eo, qui Legatum misit, dignitatis Princeps ipse adsit, tunc enim præsens absentis præcedit Legatum, prout habet *Lehman. in Chron. Spirens. l.* 7. *c.* 124. *tit.* 6. Et ita quoque conventum est in Comitiis Ratisbonensibus, anno 1653. *Autor* der Grundfest *part.* 2. *cap.* 4. *p.* 63. Nec aliter se res habet in Collegio Principum, cum & in eo Principes Præsentes, absentium, præcedentium aliàs Principum, Legatos antecedant, *Idem d. l. p.* 108. Et quanquam res circa Principes à Ferdinando II. controversia non caruit, conventum tamen denique est, daß denen neuen Fürsten gleich den Alten/ der Vorsitz vor denen Gesandten bewilliget/ und darauff einem und dem andern bey unterschiedlichen Rath-Gängen eingeraumt worden/ quod etiam intelligendum de Principe, qui non suo, sed alterius nomine comparet, *Idem d. l. pag.* 111.

Electorum Legatos reliquis Principibus præsentibus, *ubi Electorum munera obeunda* sunt, inque publicis actibus præferri, tantum dubium non habet: Ubi autem extra illos casus idipsum prætenderunt, contradictum ipsis est, prout ostendunt literæ, quas Cæsareæ Majestati hanc ob rem exhibuerunt Principes, quas recenset *sæpe cit. Autor* der Grundfest *p.* 113. *& seq.* qui deinde *pag.* 117. alias Principum literas Cæsari oblatas apponit, quibus conquesti sunt de Legatis Principum, equitando in propositionis actu munera sua obire volentium, id quod solum Electoribus eorumque Legatis & reliquis Principibus ipsis præsentibus permissum dicitur. Vide supra *verb. Comitia num.* 32. *fol.* 540. *& fol.* 546. *n.* 45. 17 De Legatis Princi. pum Electorum.

Et cum olim exterorum Principum Legati, cum Electorum Legatis, de præcedentia contenderent, factum est, ut ea de re in Imperatorum Capitulationibus poneretur articulus, & specialiter 5. in novissima *Imp. Leopoldi & Josephi*, ubi Electorum Legati omnibus Principibus in persona præsentibus, & Rerumpublicarum Legatis, exceptis tamen Regiis, indistinctè præcedunt. *Cæsareus Legatus* ea fruitur prærogativa, ut aliorum quidem Regum ac Principum Legati stando, ipse vero sedendo mandata sua coram *Turcico Imperatore* exponere soleat, *Rumelin. ad A. B p.* 3. *dissert.* 1. *thes.* 13. *p.* 669. dicitur etiam, quando Imperator noster & Turcicus Legatos mittunt, in salutatione eos sese invicem in gyrum agere solere, ut nemo se primo loco stetisse dicere possit.

Nomen Legati tale esse debet, quod non modo inter sociorum jura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur, *Cic. Orat.* 6. *in Verrem tom.* 2. *p.* 104. *l. D.* Sic passim legitur, Sacra Legationum, Sanctimonia, Legatorũ, sancta sunt corpora Legatorum, *Varro l.* 3. *de ling. Lat.* Papinius, *Sanctum populis per secula nomen. Cic.* alibi: Et hoc non immerito jus Legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum: hoc itaque violare non injustum tantum esse, sed & impium, omnium confessione, cum Philippo in Epistola ad Athenienses *Grotius* asserit *de jur. P. & B. lib.* 2. *cap.* 18. §. 1. *in fin.* Nomen hoc hostes hostibus valet conciliare: quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro æquitate loquentes. *Joseph. lib.* 15. *Histor. antiq. cit. à Grot. in not. ad d. lib.* Hujus securitatis fundamentum plurimi in jure gentium ponunt, ut *Pomponius in l. fin. ff. de legat. Grot.* tamen *lib.* 1. *c.* 1. §. 10. *n.* 1. naturali magis quam Gentium juri attribuit; Interdicit hoc jus, & prohibet omnem læsionem injustam, qualis 18 Legatorum immunitas.

lis est omnis offensio, *Idem Grot. d.loc.* §.5. securitatem tantum ab illis pollicetur ad quos missi, & à quibus recepti sunt legati, *tertii territorium*, ubi transeunt, venia non impetrata, impunè occidi posse contendit: Inquit enim: *non pertinet lex hæc ad eos, quorum fines non accepta venia transeunt Legati, nam siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioquin moliuntur hostilia, interfici etiam poterunt*: Sed opponendum hisce, quod Legatus personam Regis sui repræsentet, etiam apud ipsos, quorum fines pertransit, quibus propterea *inviolabilis* esse debet; Hinc aliì sic distinguunt; Legati simpliciter tales securi eant; quatenus proficiscuntur ad hostes, ut cum illis fœdus feriant, quod in detrimentum intermediæ Reipublicæ cedere possit, moneri, ne veniant, aut custodiri, & ad Regem exposita denegati transitus causa, remitti debent, *Osiand. ad Grot.pag.* 1088. Quæ de securitate Legati dicta sunt, intelligenda quoque de ipsius Comitibus, ministris, famulis, & bonis secum portantibus, vasis nimirum & aliis, quorum usu & commodo opus habet in itinere, vel eo in loco, quò ablegatus est, quibus eadem, quâ ipse gaudet Legatus, attribuenda securitas. De Legatorum inviolabilitate plura videri possunt apud *Jacob. Thomas. & Joan. Schleusing. in dissert. de Legat. inviolabil. per tot.*

19 *De enormibus Legatorum delictis.* Universali jam *Gentium jure* cautum est, ut sancti & inviolabiles sint Legati, universali autem cautione illa nihil comprehensum de illis, qui contra fas & pietatem *enormiter* deliquêre: supplet igitur id æquitas, quæ rectè agentes Legatos itidem venerandos docet, immemores honestatis & justitiæ pœnæ subjicit; Nihil hic contra jus Gentium fit. *Naturalis lex homicidium* prohibet, permittit id æquitas in casu necessariæ defensionis, nulla hic mutatio aut violatio legis naturalis. Hinc non excusabit Legatum delinquentem ex præscripto mandato se egisse, non suo arbitratu, obligatorium enim mandatum non est, quod bonis moribus, quod naturali rationi contrarium injungit, non debet recipere tale mandatum Legatus, aut si receperit, & executus fuerit, periculum & pœnam non effugiet. Nullis mandatis, quæ pietati adversantur, obligatur subditus. Obligatio Deo debita extinguit obligationem hominis, quatenus hæc illi repugnat; is, qui in mandatis habet, ut scelera committat, sicarius est, & nequitiæ mancipium, non Legatus, frustrà inde provocans, ad securitatem solis Legatis debitam. Potest quidem pœna haberi per eum, qui Legatum misit, sed hoc volente non rarò fit conjuratio, bello autem id exigere ab eo, tanquam sceleris approbatore, multorum civium capita & fortunas periculo est exponere. Et licet Legatus Principis personam sustineat, at quando Princeps se hostem præbet, quando molitur hostilia, quando populum in conspirationes & seditiones concitat, occidi potest, non ut Princeps, sed ut hostis, in hoste nemo quæsiverit, Princeps sit nec ne; hostilia molientem, hostilia manent; sustinet Principis personam Legatus: In quibus Princeps securitate gaudet, & venerationem exterorum recipit, in iisdem actionibus eadem Legatus exspectabit, ubi nec Principi parcitur, incolumitatem nullam sibi pollicebitur Minister.

Alexander Macedo Legatos Persicos interfecit, quod filias Amyntæ ad concubitum flagitarent. Stephanus Walach 100. Tartaros Præcopienses ad repetendum Regis filium missos occidit, quod soli æquationem Walachiæ minitarentur, *Bodin. l.5. de Republ. cap.ult. Arnis. doct.polit.pag.*415. Leve quidem delictum à Legato commissum, dissimulandum erit. Si hoc ipsum facit, ut Legati persona vilescat, jubendus est finibus excedere, ne turpe habeatur Principi, commercium habere cum tali Legato. Ob *atrox delictum*, ad privatorum vergens injurias & damna, remittendus erit Legatus ad eum, qui misit, cum elogio & postulato, ut eum puniat aut dedat, qui casus ante 4. circiter annos hic Viennæ contigit, ubi *Legatus Portugallicus*, ob patratum hic homicidium cujusdam Comitis, Regi suo ad puniendum remissus fuit, vel potiùs ipsemet clanculum erupit. Propter atrox autem delictum directò lædens Reipublicæ Statum, aut Imperatoris dignitatem, puniri potest, & occidi etiam ab illo Principe, ad quem missus. *Philippus II. Hispaniarum Rex* ad Christianos Principes scripsit, nolle se, ut sanctitate muneris sui gaudeant Legati à se missi, si facinus officio & mandato contrarium perpetraverint. *Marselaer. 2. dissert.* 13. *post pr.* Manifestum interim crimen esse debet, suspiciones vix sufficient; trahunt dicta quidem ad conatum magnorum scelerum, qui non amplius, ut loquuntur docentes, in actu primo primo, sed secundo primo consistit, *vid. Horn. d.l.p.*399. Ob conjurationem Hispani Oratoris Secretarium Henricus IV. Gall. Rex capi jussit, ortæ inde inter Regem & Oratorem peracerbæ altercationes, Legato Principum privilegia ac jus Gentium violata contendente. Rex respondit, nihil in ea re actum aut porrò factum iri, quo privilegia Legatorum violata aut nullo pacto labefactata merito dici possint, nam sacrosanctas Legatorum personas minime inficiari, sed prærogativæ tantæ *tacitam conditionem* annexam, modo nihil faciant, quod Regibus, apud quos specie amicitiæ degunt, aut eorum ditionibus, periculum ac perniciem creare possit, redditus tamen tandem est Legato petenti Secretarius, *Thuan. lib.* 134. *ad ann.* 1605.

Non una tamen vice hæc Legatorum Securitas violata est. Sic Alexander Magnus misit caduceatores ad Tyrios, quorum urbem jam obsederat, qui ad pacem eos compellerent: Tyrios eos contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum, *Curt. lib.4. cap.2. n.*15. *Basilius Moschius* Legati cujusdam capiti pileum clavo affigi jussit, 20 *Exempla Legatorum iniquè violatorum.*

ruſticè cauſatus iſtum texiſſe caput. Veneti Legatos ad ſe miſſos retinuere, & in vincula conjecere, *Cæſar de bell. Gall. lib.3. p.99.* Athenienſes & Lacedæmonii Xerxis Legatos in puteum projecere, *Herod. lib. 7.* Senones Boy, M. Curii Legatum, ad captivos redimendos miſſum, interfecere, *Polyb. lib. 2. Arniſ. doct. polit. cap.16. pag.413.* Solymannus Ferdinandi I. Legatum in carcerem conjecit. Appuli Ætolorum Legatos, Brundusium cum belli comminatione petentes, obtruncarunt. *Juſtin. lib.12. c.2. n.9.*

21 De pœna violatæ Legationis.

Is qui Legatum offendit, vim publicam committit, *l.7. ff. de vi publ.* an etiam crimen læſæ Majeſtatis? dubium non eſt, ſi injuriam ſeu vim faciat Subditus mittentis? ſin alius, committit crimen læſæ Majeſtatis non in illum Principem, cujus ſunt Legati, ſed in proprium Principem, cui ipſe ſubjectus eſt, & cujus ſecuritatem violat, *Ziegler. diſſert.9. th.37.* Certa privato Legatum offendenti nulla præſtituta eſt pœna, arbitraria imponi poteſt ab illo, cujus jurisdictioni ſubeſt peccans, qui ipſius offenſionis gravitatem, & reliquas circumſtantias, quæ ad pœnæ modum aliquid faciunt, diligentiſſimè conſiderare debet; non rarò dari ſolent rei, ut à mittentibus pœnam exſpectent.

22 Quæ Legato functo officio obſervanda.

Auditam Legationem ſequitur reſponſio ſolenni ritu data, qua tamen opus non eſt, ſi admittens indigne aut inepte interpellatus ſit; unde Agis, Spartanorum Rex, Legato Abderitarum plurima locuto, tandemque roganti, quid Civibus renuntiaret? hoc, inquit, referes, quamdiu tibi viſum fuit loqui, tamdiu me tacitum audiviſſe, *Plutarch. moral. tom.4. in Lacon. apophtheg. c.27.* Interdum acerbiſſimæ dantur reſponſiones, quales dedere Conſtantinus & Henricus I. Imperatores, Bulgaris & Hungaris, ab Imperio tributum petentibus, additis donis: Ille enim ſtercora jumentorum, hic canem ſcabioſum miſit. Non male facit Legatus, ſi ſcripturâ comprehendi petat datæ reſponſionis tenorem, quo ſecurius referre poſſit Legationis ſuæ effectum, nullaque oriatur falſi ſuſpicio. Ipſe interim omnia probè obſervet, notet & conſignet, quæ vel vidit vel audivit, digna ut domi referantur. Reverſus ſic domum omnia fideliter renuntiet, &, ſi fieri poſſit, ipſa verba, prout prolata ſunt, recitet, utile etiam eſt, *ut inquirat in opes illius quem adiit, nimirum peditatum, robur animorum, vires corporum, genus armorum, diſciplinam ærarium, divitias, fœdera, amicitias cum aliis, &c.* religioſiſſimo hæc foveat ſilentio, neminique, niſi mittenti, pandat, niſi ipſe velit Princeps, ut ea, quæ privatim ſibi renuntiata prius ſunt, plurium etiam ſuorum exponantur judicio.

23 De quibusdam juribus Legatorum ſingularibus.

Sunt qui *Legato jurisdictionem* in familiam ſuam, & puniendi ſuos facultatem denegant, illamque Domino territorii adſcribunt, ex regula, quæ delinquentem, in loco ubi reperitur, punire permittit; ſed facile hæc regula, quæ ad privatos peregrinatores pertinet, exceptionem in Legatis admittit: Legato enim eſt jus coercendi Comites, quoties damnum intulerint hoſpitibus, aut ſcelus admiſerunt: nam Principem hic ſuum refert, qui nunquam ſine imperio eſt, & ſic rectius conſulitur mittenti, ſi Legatus tanti imperii capax eſt, [illegible]um ad Comites regendos ſufficere [illegible]; non obſtante, quod *Daniæ Regis* [illegible]*us*, homicidii reum ex ſuo Comitatu *Eliſabethæ Angliæ Reginæ*, ubi Legati munere fungebatur, puniendum obtulit, illa tamen eum in Daniam reduci paſſa eſt. *Chokier. cap.46.*

Mareſchallus Hæreditarius exercet jurisdictionem in Legatos eorumque familiam in Comitiis Imperii, *Limn. tom.3. J.P. lib.9. cap.1. n.84. & 85.* An autem *jus Aſyli* in domo ſua, pro quibusvis eo confugientibus habeat Legatus, ex conceſſione ejus dependere dicit, *Grot. lib.2. c.3. §.8. n.2.* apud quem agit. Facilius id aſſeritur quo ad illos, quos in ſuo comitatu habet, qui inde violenter rapi non poſſunt, cum per adducta ab ipſo Legato puniri debeant, quo fine ergo illa extractio? Ortis olim diſſidiis, Nobilium quidam ex comitatu Legati Regis Galliæ, Hiſpanos quosdam interficiebant, interfectorum amici plebem concitabant, Legatique domum obſidebant, prope jam erat, ut ei ignis ſubderetur; loci Magiſtratus periculi evitandi cauſa forti manu violavit aſylum, reosque inde deduxit captivos. Agnoverat Hiſp. Rex, Gentium jus violatum, factumque Legati, quantum poterat excuſabat. Sed Galliæ Rex, offenſus hac violentia, revocabat domum Legatum ſuum, omneque cum Hiſpanis inhibuit commercium. Alii, qui Principi loci ſubjecti ſunt eo fugientes non facile quidem violenter abripiuntur, ne vel hac ratione de non ſervata ſibi ſecuritate queri poſſit Legatus: ipſe tamen eos ſiſtere tenetur, præprimis ubi atrocia commiſere delicta, *Perez. in Cod. n.10.* quod ſi non faciat, permittendum erit, ut quo modo id fieri poſſit, abducantur. *Gaudeat omni ſecuritate domus Legati*, non ſit tamen receptaculum nefariorum.

24 De debitis à Legatis contractis.

Si Legatus tempore legationis debiti quid contraxerit, amice compellandus erit, aut is, qui eum miſit, ſi ille detrectet: ad extremum autem uſurpentur ea, quæ adverſus debitores extra territorium poſitos, uſurpari ſolent. Si durante Legatione læſi fuerint Legati, gaudent reſtitutione in integrum, *l.26. §. ult. ff. de ll.* cum Reipublicæ cauſa abſint, & hæc abſentia neceſſaria & laudabilis dicitur, *l.36. ff. ex quibus cauſis major.* Sumptus ad neceſſitatem victus, itineris, honorum, facti, ex publico ſuppeditandi ſunt, *l.18. §.12. ff. de muner.* Damna, quæ per prædones, aliosve caſus fortuitos Legatis contingunt, reſarcienda ſunt, *Struv. exercit.20. theſ.76.* In remunerationem habeant vacationem munerum, & aliorum onerum, non Legationis tempore tantum, ſed & biennio poſt: & quidē intereſt Reip.
ut

ut præmia consequantur, qui rem commissam bene egerunt, qui honorario non vili affici debent. Si quid ipsis donatum sit, non leganti, sed ipsis quæritur. Contigit denique non semel, quod legati male officio suo functi fuerint, sic qui pecuniam accepit, ut ageret aut non ageret contra officium, repetundarum reus est, *L. 1. ff. & ad L. Jul. Repetund.* ob eam causam Timagoras, Atheniensium ad Artaxerxem Legatus, capitis supplicium subiit, *Plut. vid. Paral. tom 3. in C. Gracho cap. 25.* Item *in Artaxerx. cap.* 34. *& tom. 1. in Pelopid. cap.* 56. Waldemari, Electoris Brandenburgici Legatus, ad Electionem Imperatoris Francofurtum missus in vinculis media confectus est, appenso in ejus conspectum pomo, quod tangere non poterat, quia contra Domini sui voluntatem Ludovicum Bavarum elegisset, *Alb. Krantz. 9. Saxon. cap. 8.* Postremò qui Legationem deserunt, pœna extraordinaria puniuntur, *L. 1. ff. de legat.*

25 De remuneratione.

26 De pœnis Legatorum.

Hæc obiter de Legatis notata sufficiant. Plura desiderans inspiciat *solutionem quæstionis veteris & novæ de legati delinquentis Judice competente Richard. Zouchei*: ubi citat *Grot. de J. P. & B. lib. 2. c. 18. §. 4.* & pro legati immunitate, contraque eam, variis rationibus & exemplis discurrit, & præcipuè *cap.* 13. refert opiniones aliorum autorum cum censura Grotii, & quidem Conradi Bruni, quod jus Legatorum non violandorum iis tantummodo servandum sit, qui honeste in legatione versantur, & aliàs privilegiis excidant: tum Kirchneri, qui Legatum delinquentem, in loco delicti puniendum censet, si delictum contra jus divinum, naturale vel Gentium committatur, non verò si saltem contra mores aut leges Civiles; tum vero Besoldi, qui existimat legatum contra officium hominis delinquentem ad Principem suum remitti, si vero contra officium legati, tanquam in hostem contra istum animadverti posse. Et *cap.* 14. agit de judice Comitum & familiæ legati delinquentis, quos facilius judiciis loci, ubi deliquerunt obnoxios esse statuit, quia minus participant de iis qualitatibus, propter quas legati eximuntur, & saltem accessoriè sunt sancti & inviolabiles, & literæ Credentiæ dantur saltem legati intuitu, non eorum, qui illum comitantur, quia legatus solus Principis personam sustinet, quod est immunitatis fundamentum, Comites verò sunt in legati obsequiis, legatis ipsis vix satis perspecti, nisi in numerum & publicas tabulas legationis sint legati, & nominati, quibus æque, ut ipsis legatis securitas principaliter debetur, reliqui verò accessorie tantum, & quatenus in legati obsequio sunt, securitatem habent.

Videri etiam potest, *Fritsch. in tr. de peccat. Minist. Princip.* ubi tradit Ministrum peccare, si non sit idoneus, & tamen largitionibus, matrimonio, aut alio modo officium politicum vel Ecclesiasticum captet Principi alium inidoneum ob favorem, sanguinem, vel affinitatem, exclusis aliis ad officium commendet, si aliam quam Dei gloriam Principisque & Reipublicæ salutem sibi propositam habeat, si per socordiam officio suo debito modo non defungatur, sed negotiis privatis & recreationibus vacet, si in rebus, ubi speciali mandato opus est, propria authoritate aliquid suscipiat, si officii limites excedat, & plura, quam quibus par est officia captet, si temerarius novitatum sit Author & inventor, si magis Principi quam Deo placere studeat, & proprium honorem & gloriam sectetur, injustam etiam causam in gratiam Principis defendendo, vel ejus indignationem timens, iniqua consilia & actiones approbet, aut injustum impiumque Principis mandatum exequatur, Machiavellisticam insuper rationem Status Principi inculcando. Si Principi Autor, sit ut bellum temere moveat, si Principis potestatem contra justitiæ & honestatis limites extendat, si per avaritiam pecuniis corradendis in administratione sua studeat, si, clam Principe, pensionem ab alio accipiat, si reditus publicos, licet animo restituendi, in proprios usus expendat, & in aliorum præjudicium immunitates & exemptiones captet, si Principem suum in necessitate deserat, & irreverenter erga eum se gerat, si potestate sua abutatur, si per invidiam & occultum odium aliis aditum ad promotionem præcludat, si variis artibus fidelium Ministrorum ruinam intendat, si ex mero contradicendi studio, aliorum salubria consilia impediat, si secreta Principis sui divulget, si miserabilium personarum querelas audire detrectet, si religionem suam, ob temporale commodum, simulet vel dissimulet, si vita & moribus apud populum se contemptibilem reddat, si injuriam passus privatam vindictam quærat contra Principem vel Rempublicam, si homines promiscue variis & nunquam implendis promissis lactet & ludificet, si æmulum suum premere & principi suspectum reddere omni modo laboret, & injustè oppressos liberare non studeat, & tandem temere, & sine sufficienti causâ officium suum resignet.

27 De variis Ministrorum peccatis.

Geschütz/ Wehr/ und Waffen.

SUMMARIA.

1. *Occupata tormenta bellica ad quem spectent.*
2. *De inventione tormentorum, & pulveris.*
3. *De salutatione & honoris demonstratione cum tormentis.*

4. *Omnia*

4. *Omnia arma & tormenta bellica ad perniciem hominum esse inventa.*
5. *Perilli inventum.*
6. & 14. *Bombardæ inventio.*
7. *Machina bellica.*
8. *Arma bellica.*
9. *Metalla.*
10. *De primo armorum & æneorum tormentorum usu.*
11. *Moses armorum inventor.*
12. *Aries.*
13. *Testudines.*
15. *Bombardæ violentia.*
16. *Ejusdem nomen.*
17. *Sclopetum.*
18. *Arcus Busius.*

1 Occupata bellica tormenta ad quem spectent.

OCcupata in Castris, Civitatibus, & fortalitiis tormenta bellica, pro medietate spectant ad Belli Ducem, reliqua medietas ad Imperium, *R. I. Augustæ de anno* 1500. §. 70. *In R. I. anno* 1541. §. 49. Rex Romanorum Exercitui Imperii omnia ad bellum necessaria arma subministrare, totumque exercitum 3. vel 4. mensibus suis sumptibus sustentare promisit. In *R. I. anno* 1555. tractatur de armis, quibus quilibet Imperii Circulus provisus & instructus esse debeat. Tormentorum verò ignivomorum, pulverisque nitrati, & pyrii inventionem quidam Chinensibus adscribunt, narrantque de illis rerum Chinensium Scriptores, usum tormentorum bellicorum Regi cuipiam à Magicæ artis perito fuisse monstratum. Quidam etiam narrant invenisse Chinenses singulare artificium fundendi machinas æneas, ita ut in partes dividi & velut resolvi queant, atque ita jumentorum dorsis, sive etiam à bajulis facile de loco in locum deportari, fuisse à quodam Spiritu ex terræ claustris erumpente. Sed *Caspar Klock de ærar. lib.* 1. *cap.* 19. *n.* 28. tradit: Nos compertum habere & memorare annales anno 1380. sub Imperatore Wenceslao, à *Bertoldo Nigro*, vulgò Schwartz / *Monacho Franciscano*, & Chymista Germano, usum Bombardæ, prout nunc est, inventum, vulgatumque esse, quamvis etiam ante hæc tempora bombardæ fuerint in usu. Nam tempore Caroli M. *Camoscus* Frisiæ Rex, Scopeti ictu Hollandiæ Comitem cum duobus filiis transverberavit. Et *Rogerius Baco*, qui circa annum Christi 1284. obiit, pulveris pyrii meminit. Porrò *Nauclerus* originem hujus machinæ ad tempora Ottonis IV. & Innocentii III. Anno 1213. refert. Froissardus etiam mentionem facit bombardæ *anno* 1340. & anno 1355. Item *Petrarcha*, qui obiit anno 1374. Historia item rerum gestarum *Alphonsi XI.* Castellæ Regis docet, barbaros anno Christi 1343. bombardas, informes tamen (dolia namque ignivoma appellantur) multis antea seculis in bello usurpasse. Ex quibus colligere licet, bombardarum inventionem non ita simpliciter, ut vulgò fit, adscribendam esse Bartholdo Schwartz / sed usum illum & perfectionem, vel potius imperfectionem, qualis hodie cernitur. Illud sane constat, Persas, Chinensium vicinos, ante conflictum in Armenia, cum Selimo Turcarum Imperatore habitum, de tormentis æneis nihil vel fando accepisse, quæ ignorantia in causa fuit, quod Ismaelis Sophi exercitus à Turcis, qui in imperitos hujus rei fulminabant, victus fuerit.

2 De inventione tormentorum & pulveris.

Hodie moribus Gentium inter honores summis Principibus debitos refertur salutatio tonitruosa per explosionem tormentorum, qua adventantes vel etiam eorum Legati solenniter excipiuntur. Præcipuè id fit in honorem Imperatoris, in cujus adventu convehuntur tormenta, & eorum explosione, campanarumque tinnitu, ubique excipiuntur, explosione numerosa, & sæpius repetita, ut omnia lætitiæ publicæ inserviant: Ita etiam, ut Imperator per Residentias Principum & Statuum vel Civitatum Imperialium transiens, ubique splendidissimè excipiatur, Landsassii Cives ac Subditi convocentur, ut numerum augeant, quia imperans meritò ab omnibus est honorandus. Itaque totus etiam Clerus apud Catholicos Imperatori processionaliter plerumque obviam procedit, quod etiam Universitas Dd. & Scholarium, si aliqua ibidem fuerit, non omittit. In Civitatibus Imperialibus necessaria esse *armamentaria*, Zeughäuser / ex quibus tempore belli arma Civibus possint subministrari, tradit *Knipschild. de Civit. Imp. lib.* 5. *cap.* 26. *n.* 48. *Et cap.* 22. *n.* 30. Quod arma ex Provincia exportari non debeant, neque Mercatoribus illud permitti, prout notatum est suprà *verb. Commercia, pag.* 547. *n.* 10. Hodie varia sunt Tormentorum bellicorum genera, majora & minora, campestria, gantze und halbe Carthaunen / Mörser / Feldtschlangen / Feldtstückel / Doppelhacken / ad quorum usum serviunt pro cujuscunque tormenti magnitudine viel oder wenig pfündige Kugeln / Bomben / Cartätschen und dergleichen. *Plura vid. supra verb. arma. armada, fol.* 304. & *seqq.* & *verb.* Büchsen. 3 De salutatione & honoris demonstratione cum tormentis.

Hæc omnia ad perniciem hominum excogitata ait *Polidorus Vergilius de rer. inventor. lib.* 3. *cap.* 18. vix se adduci posse, ut humanum ingenium invenisse credat, sed malum potius Dæmonem quendam mortalibus monstrasse, ut inter se non solum armis, sed etiam fulminibus pugnarent, cujus autor Perilli exemplo monitus, non temere nomen suum occultaverit, ne in se, uti merebatur, primum hujusmodi tormentum experiri cogeretur. 4 Hæc omnia & tormenta bellica ad perniciem hominum esse inventa.

Perillus enim teste *Plinio lib.* 34. Vir Atheniensis, ut Phalaridi Agrigentinorum tyranno post hominum memoriam crudelissimo placeret, ex ære taurum artificiosissimum fabricavit, cui januam in latere posuit, ut cum reus inclusus subjectis ignibus torqueretur, 5 Perilli inventum.

retur, mugitum, non hominis vocem videretur emittere: pro quo opere cum à tyranno pretium postulasset in illo ipse includi omnium primus à Phalaride jussus suppositis ignibus, artificii sui verum experimentum præbuit: de quo Ovid. in lib. de art. amand. ita cecinit:

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit, infelix imbuit auctor opus.
Justus uterque fuit: neque enim lex æquior ulla est,
Quam necis artifices arte perire sua.

6 Bombardæ inventio. Petrus Germanus Peripateticus æneam machinam stanno addito, ut æs fundi posset, fabricavit: in qua sulphure & nitro simul positis, & plumbea, vel ferrea pila, adhibuit ignem parvo foramini, quod in prima parte machinæ emisit pilam. Hinc hominum cædes, mœnium & ædium ruinæ. Antè Petrum Aphri ex Exilissa & Tuneto oppido persimilem habuere. Usus ejus primus in Italia fuit in *bello Ligustico* contra Venetos, trecentis prope abhinc annis. Bœotii obsidentes Delium templum antennam perforarunt, & per eam aura immissa fabrilibus follibus jam inventis ab Anacharsi Scytha flammam in ædibus accenderunt, ex candentibus carbonibus, qui cum Sulphure & pice erant in lebete pendente. Ex

7 Machina bellica. malo Carchesio, Catapultam fecit Dionysius Junior Equum, qui *aries* appellatur, in muralibus machinis ad Trojam Epeum invenisse scribit omnium, quicunque fuere, vir doctissimus C. Plinius. Vitruvius verò ait Carthaginenses, Gades oppugnantes mœnia percussisse ligno: postea Pephasmenum Tyrium addidisse aliud lignum in transversum: Cetram Chalcedonium basum rotas, & texisse coriis bubulis, ne noceri militibus posset, qui Ariete murum percutiebant. Diades, qui cum Alexandro fuit in exercitu, fecit turres ambulatorias, ex quibus milites hostium mænia conscendebant: fecit etiam scalas: quas tamen Papinius attribuit Capaneo: & fecit corvum sive gruem: nam Polybius appellat κόρακα, Pollux γέρανον. Hac Diadis machina naves comprehendebantur, & etiam harpagone, quam fecit Anacharsis, & quo Agrippa usus est, & turribus quoque in navi erectis, Pericles & manus excogitavit, quibus tenerentur naves: quas manus ex Romanis primus habuit Duillius. Heraclides Tarentinus invenit sambucam, qua funibus extensis expugnabantur urbes: Archimedes reperit helicem ad onera facilius movenda, & machinalem artem, quam ex Geometriæ lineis inchoaverant Eudoxus & Architas, à Geometria divisam cum Geometria illorum junxit.

8 Arma militum. Arma militum olim fuere ænea, quæ fecere Curetes, vel Combe in Euboes, ære ibi reperto, quare Insula sit dicta Chalcis, Challidemus hoc nomine putat, & Carystton appellatam, ære etiam ibi invento, vel in Cypro à Telchinibus, qui ex Creta eo accesserant & falcem Saturno fecerunt. Theopompus armorum ex ære inventionem attribuit Lemniis. Alii æs, ferrum quoque credunt ostendisse Chalybes prope Trapezuntem Græcam urbem in Ponto, vel æs Rhæcum & Theodorum Samios filios illum Philæi, hunc Teleclis: ferrum Cyclopes aut in Creta Dactylos Idæos, hoc 9 Metalla.
est Damnamenum Cemin, & Alemona. Ferrumen invenit Glaucus Lemnius patera facta, quam Halyates Lydorum Rex misit Delphos. Sed Regis nomen corruptum est apud Eusebium. Ferri temperationem excogitavit Delas Phrygius vel Theodorus Samius. Orichalcum vidit Orius quidam in India, vel in fornacibus Lapide ære mixto. Aurum & argentum reperit Cadmus apud Pangæum in Thracia, auri argenti, ærisque fodinas Lynceus Corinthiorum Rex vidisse propterea dictus, vel quæ sub terra essent, Metalla apud Assyrios ostendit Semiramis apud alios Dactyli Idæi.

Ferunt *auctore Diodoro lib. 6.* Martem 10 De primo armorum & æneorum tormentorum usu.
primum fabricatis armis milites armasse cui ob id primus armorum usus (appellatur enim belli DEus) attribuitur: quod etiam Virgilius sensisse videtur, cum in principio Æneidos dixit:

— At nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Cæterum arma, quæ pro omnibus bellicis instrumentis auctores usurpant, alii alia invenerunt: Galeam enim Gladium Hastam, Lacedæmonii, ut testis est *Plin. n. 7.* invenerunt *Herodot. tamen lib. 4.* putat Scutum & Galeam ab Ægyptiis Græcis esse traditam Loricam Mydias Messenius: Clypeos Proetus & Acrisius inter se Belligerantes repererunt, sive Chalcus Athamantis filius Ocreas & Cristas Cares: Lanceas Ætolos: jaculum cum amento ferunt invenisse Ætolum Martis filium. Falcem secundum Clementem Thraces hastas velitares & Pilum Tyrrhenus, usus autem Velitum *auctore Valerio Max. 1. lib. 2.* eo bello primum repertus est, quo Capuam Ful. Flaccus Consul obsedit. Securim Panthesilea Amazonum regina reperit: Venabula Piseus, arcum autem & Sagittas Scythes Jovis filius primum invenit. Ita *Plinius*. At Diodorus Apollini assignat in Sexto scribens: Arcus insuper sagittandique fuisse repertorem Apollinem ferunt. Verum Artabanus, cujus testimonium *Eusebius de præparatione Evangel. lib. 9.* citat, Mosen omnium primum bellica instrumenta invenisse tradit, qui adhuc juvenis in Ægypto *teste* 11 Moses armorum inventor.
Josepho in secundo Antiquitatum primam gloriose expeditionem in Æthiopes apparaverit. Nec eo tamen cæteri, quos memoravimus, minus Laudis merentur, quando non unius generis arma ubique usurpantur, sed alia alibi. Nihil quoque ab initio tam perfectum excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus commode addi possit. In Tormentis Cretenses scorpionem, Catapultam Syri, Phœnices Balistam & Fun-

& Fundam, *ut testatur Plinius*, invenerunt. *Vegetius* vero *Lib.* 1. *de re milit.* fundarum usum dicit incolas insularum in Mari Hispanico, quas Baleares vocamus, comperisse: unde Strabo lib. 3. Geogr. illos optimos funditores esse vocitatos affirmat. Idem *Virg.* sentit *in* 1. *Georg.*

Stupea torquentur balearis verbera fundæ.

Artem bellicarum machinarum teste *Plutarcho in vita M. Marcelli*, Eudoxus & Archites inchoarunt. Machinam ad ferenda graviora onera primus teste Vitruvio extruxit Ctesiphon, qua usus est ad deportandas ex Lapidicinis columnas Ephesum
12 ad Dianæ fanum. Equum autem, qui ari-
Aries. es dicitur in muralibus machinis *auctore*
13 *Plinio in* 7. Epeus ad Trojam invenit:
Testudines. *Vitruvio* verò *lib.* 10. *de Archit.* Carthaginenses ad Cades oppugnandas. Testudi-
14 nes Ardemon Clazomenius invenit. Et
Bombardæ inventio. hæc omnia ad hominum perniciem inventa sunt, & illud novitium inventum imprimis, quod bombardam vocant, quo post hominum memoriam nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cujus inventorem fuisse tradunt hominem Germanum admodum ignobilem, cui casu in mentem venit, tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitium humanum natus, servasse aliquando domi in mortario pulverem Sulphureum cujusdam medicinæ faciendæ causa, illudque texisse lapide ac inde contigisse, ut dum ignem ex silice prope excuteret, scintilla intrò ceciderit, subitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit; & ille ejus rei casu doctus, postea factâ ferreâ fistulâ & pulvere confecto machinam reperisse, ac ejus usum Venetis in illo bello primum ostendisse, quod ad fossam Clodiam est cum Genuensibus gestum, qui fuit annus salutis humanæ 1380. Is itaque tam mortiferæ machinæ repertor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomen ejus perpetuo occultaretur, ne omni tempore â cunctis mortalibus male audiret, dignus scil. qui prior ipse vice Salmonei fulmine flagrasset (Salmoneus enim Æoli filius cum vellet Jovem in fulminibus jaciendis æmulari, ab eo de cœlo tactus ad inferos detruditur)
15 quando hæc fulmini odore, luce, sonitu,
Bombardæ violentia. impetu simillima est: magna enim vi ignis collecti, emissis repente aut ferreis aut lapideis pilis, qui quidquid obvium offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit, adeò ut nullus sane sit locus, quamvis natura munitus, quin facile expugnetur: Ex quo jam usu venit, ut in ea hoc tempore omnis ferme vis peditum, omnis æque-
16 stris splendor, omnis denique bellica virtus
Bombardæ nomen. indecore consistat, jaceat, obtorpeat. Hæc bombarda vocatur, â bombo, id est so-
17 nitu, quidam alii tormentum æneum ma-
Sclopetum. lunt nuncupare. Ejus tametsi modo plura fiunt genera, quæ varie vulgo nominantur, & unum illud minimum, quo nunc pedites utuntur, quod fictitio nomine Sclopus nominatur: Sclopus enim est sonus ille, qui ex buccarum inflatione erupit: Persius

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas. 18

Arcus busius. Sed vel alio nomine appellatur Arcus busius, â foramine opinor, quo ignis in pulverem fistula contentum immittitur: nam Itali busium vulgò foramen dicunt, & arcus, quod instar arcus pugnantibus sit, quippe hodie hujusmodi tormenti usus in primo statim pugnæ loco est, quam olim sagittariis dabant, cum â missilibus præliari inciperent.

Armorum delatio de jure Codicis sine licentia Principis indistincte est prohibita *l. un. C. ut arm. usus inscio Princ.* Ad Majestatem enim sive prohibendorum sive concedendorum armorum potestas pertinet. *Besold. in tr. de Jur. Majest. cap.* 6. §. 1. Cum Principalissimum & potentissimum in Regno id sit, in quo robur belli consistit. Principique potentiam retinere liceat, per quam non modo volentibus, sed & nolentibus dominari possit, *Arist.* 5. *Polit. c.* 11. Arma enim portare causam & occasionem præstat ad violentias, percussiones & homicidia, *Cravett. cons.* 314. *n.* 13. Hinc pro vitandis occasionibus, tot fiunt Statuta, Constitutiones & Edicta, contra deferentes arma; sed quæritur, utrum arma portare prohibitus teneatur, si hoc defensionis causa faciat? item an ejusmodi Statutum Forenses obliget? asportans item sclopetum vacuum scil. sine pulvere, palla & clavi, an in pœnam incidat? an ejusmodi statutum etiam obliget eum, qui portavit Archibusetam, sine rota vel silice? an item pœna portantium arma & pugiones, locum habeat in portante cultellum? an item obliget eum, qui in rure arma portat? de his & similibus quæst. *vid. Speidel. in Syllog. lit. A. verbo. arma.*

Olim arma publicis in locis custodiri solita, & inde bello ingruente, deprompta fuisse, multis argumentis ex Livio, Plutarcho & Tacito probat *Arnisæus de jur. Majest. lib.* 2. *cap.* 5. *n.* 7. qui idem *n.* 9. Urbis Romanæ bannimenta portarum Custodibus injungere scribit, ut peregre advenientes, hospitiumve petentes, ad deponenda arma admoneant, Statutaque Urbis super hac re in portis urbis & hospitiorum affixa habeant. Quemadmodum & ubique apud Italos, neminem sive extraneum sive Civem arma in urbes inferre sinunt, etiamsi rectâ transire velit, sed ablata in una porta in altera exituro restituunt. Ac licet hodie homines fere ubivis locorum arma ferant, per hoc tamen dici non potest, jus commune abrogatum esse, cum hoc fiat potius ex tolerantia quadam Principum, ad certum tempus, quam ut imposterum prohibitio armorum ipsis adimatur, ut respondit *Cravetta d. cons.* 314. *n.* 5. Cœterùm quemadmodum armorum gestatio subditis à superiori prohiberi, ita etiam

expressè

expreſſe eis injungi poteſt, ut ſemper armati ſint: prout apud Helvetios Lege cuivis injunctum eſt, geſtare gladium, teſte *Bodino de Rep. lib. 4. cap. 7.* quam legem ita ſtricte obſervant, *ut ſæpe gladium non deponant, cum mulgent Vaccas.*

Geſetz.

SUMMARIA.

1. *Quo fine leges latæ.*
2. *Legis variæ ſignificationes & diviſiones.*
3. *Quid potiſſimum in ferendis legibus attendendum.*
4. *Leges multa permittere, non tamen approbare.*
5. *Quid in hoc titulo tractetur.*
6. *Legis deſcriptio.*
7. *An Princeps legibus ſolutus?*
8. *Ad quas leges hæc quæſtio pertineat?*
9. *De civilibus poſitivis eam proprie inſtitui.*
10. *Vis legum coactiva an cadat in Principem?*
11. *An poſſit à ſubditis judicari?*
12. *Quatenus Princeps legibus ſuis poſitivis ſit ſolutus.*
13. *Refertur Franzkii reſolutio circa hanc quæſtionem.*
14. *Prima cura Principis eſſe debet Salus publica.*
15. *Cauſas etiam Principis ſyndicari ſecundum leges.*
16. *Principes de ſuo jure & exemptione remittere.*
17. *Hodie Principes jurare in leges Regni.*
18. *An Princeps anteceſſoris ſui privilegia poſſit revocare?*
19. *An Aug. Imperator hodie & quibus legibus ſit ſolutus?*
20. *Gaudet adhuc plenitudine poteſtatis.*
21. *Recenſentur exempla poteſtatis Imperatoriæ contra jus poſitivum.*
22. *Imperator non tenetur ad ordinem judiciarium, præſertim in cauſis arduis.*
23. *Tranquillitatis publicæ cauſa negligitur ordo juris.*
24. *Princeps poteſt derogare juri communi, quod etiam ex confraternitatibus oſtenditur.*
25. *An & quomodo Imp. obligent Receſſus Imperii?*
26. *Legibus fundamentalibus omnes imperantes teneri.*
27. *Recenſentur ſigna Imperatoriæ ſublimitatis.*
28. *An etiam Auguſta legibus ſit ſoluta?*
29. *Quæ ſint jura Statuum Imperii, & an quisque tantum poſſit in ſuo territorio, quantum Imperator in Imperio?*
30. *Leges univerſales publicantur ſola autoritate & nomine Imperatoris.*
31. *Leges generales obligant in territorio, etiam advenas.*
32. *Quando lex lata vel promulgata obliget?*
33. *An lex civilis obliget in conſcientia?*
34. *An ſit à mera opinione Legiſlatoris?*
35. *Legem nullam eſſe ſine ratione.*
36. *Adjiciuntur pauca ad dicta ſuperius de promotione Dd.*
37. *Leges debent executioni mandari.*
38. *Legem coercere etiam involuntaria delicta.*
39. *Leges ferri caſibus futuris non præteritis, quod tamen limitatur.*
40. *Variæ variorum locorum & Provinciarum leges.*
41. *De mutatione legum.*

1 Quo fine leges latæ. LEges ideo latæ ſunt, ut cives, vel *præmiorum exſpectatione, vel formidine pœnæ in officio contineantur;* ligant itaque leges Civem Reipubl. duplici vinculo. Primò quidem, ut in virtutis amore, non tam Magiſtratum, quam Deum reſpiciat, eique ante omnia ſe probet in omnibus iis, quæ munus & officium ſubditi requirit: Deinde formidine pœnæ, ut ſi virtutis amor retrahere à vitiis non poſſit, ſaltem metus pœnæ in officio contumacem teneat.

2 Legis variæ ſignificationes & diviſiones. Vocabulum Legis, eines Geſetzes / generale eſt, & accipitur pro omni jure, ſive id in corpore juris, ſive in Receſſibus Imperii, aliisque Conſtitutionibus publicis conſiſtat; Adeoque *lex* generaliter accepta, *eſt ſententia vel norma actionibus ab aliquo principio præſcripta, prohibens turpia, & præcipiens honeſta, l. 1. & 2. ff. h. t.* eſtque vel *Naturalis, gentium vel Civilis.* Et poteſt legis vocabulum commodè tripliciter accipi: 1. *Latiſſimè,* pro ordine, quo tota rerum univerſitas ab ejus conditore, & conſervatore regitur, quique etiam res inanimatas concernit, quo ſenſu accipit *Cic. l. 2. de leg. lex eſt æternum quoddam, quod Univerſum mundum regit, imperandi, prohibendique ſapientia.* 2. *Latè,* pro regula juſti. 3. *Strictiſſimè,* quatenus Lex contradiſtinguitur Prætorum edictis, SCtis, Plebiſcitis, & aliis ſpeciebus juris Romani.

In ferendis autem legibus ſummam prudentiam adhibendam eſſe, nemo inficias ibit, ita ut ſicut equorum domitor prius animalis naturam, & peculiares dotes explorat, antequam determinare poſſit, quæ freni ſpecies alicui equo apta ſit: ita Princeps leges dare nequeat, niſi prius naturam & affectus, qui in populis prævalent, ſpeciatim cognoverit, qui enim Aſiaticos diverſis legibus, quàm quibus Turcæ reguntur, domare vellet, Imperium ſine dubio mox interiturum fundaret, quoniam in iis terrarum ſpatiis cœlum aut educatio, ſive potius utrumque tam ſervilis naturæ populum producit, quem tali tractare modo, maximoperè neceſſarium eſt. Si quis verò eaſdem leges aliis Europæ partibus vellet dictare, Principatus ejus longo tempore non ſubſiſteret. Alii enim ſub alio cœlo ſunt impetus, motusque animorum, uti 3 Quid potiſſimum in ferendis legibus attendendum.

eleganter deducit *Barclajus in Icone animorum per totum.*

Itaque legum sanctioni non est præficiendus alius, quam qui optima polleat ratione, ut leges non illas excogitet, quas summè justas, rationabiles & æquas, sed potius Reipubl. commodas esse perspicit, pro cujus conditione multa sæpè permittenda, quæ, si alius esset rerum status, nunquam in mentem venirent. Ita in jure nostro concubinatus, lupanaria aliaque permittuntur, non quia leges talia probent, sed quia non puniant, ad vitanda scilicet majora mala, quemadmodum Deus ipse permisit Judæis uxores dimittere, ne graviori scelere eas tollerent, *Zas. in ff. h. t. n. 7.* Sic jus vitæ & necis in liberos, paternum supplicium in perduellium proles, denegationem alimentorum ex damnato coitu natis, detentionem Cadaveris suspensi, rotaque fracti sub dio ex consuetudine Germaniæ, suasisse videtur exquisita apud Romanos Disciplina militaris, & quia, ut *Tacitus* ait, omne magnum exemplum, omnis magna Respublica semper habet aliquid iniqui, quod utilitate publica rependitur.

4 Leges multa permittere, non tamen approbare.

5 Quid hic tractetur.

De legibus, SCtis, & jure non scripto agitur hîc, cum ista jura etiam in statu populari obtinuerint; licet enim ævo Justiniani Imp. non conveniat definitio legis, quatenus ea traditur, in *l. 1. h. t. & in §. lex est 4. Inst. de jure N. G. & C.* Respectu status tunc temporis popularis: attendendum tamen est, Pandectas & Institutiones ex illius temporis scriptis collectas esse, atque adeò inter initia Monarchiæ Romanæ istum quoque morem adhuc aliquamdiu esse observatum.

6 Legis descriptio.

Cæterùm lex positiva fertur à Summa Potestate viventibus in Reipubl. cui ipsa præest, *l. 3. C. h. t.* seu est jus publica autoritate sancitum, ab habente potestatem ordinatum. Unde gravis & multis retro seculorum decursibus agitata, innumeraque opinionum varietate disceptata quæstio occurrit, *An Princeps legibus solutus sit?* secundum *text. in l. Princeps 31. h. t. l. 26. C. de donat. inter vir. & uxor.* Alii enim Principem, *ut Græci*, pœnariis legibus tantum solutum esse: Alii, ut *Coras. 2. Miscell. 25. Vasq. 1. controvers. 26. num. 15. Donell. 1. Comm. 17.* solemnibus legis: Alii videri legibus solutum non esse Principem, ut *Gothfrid. ad Nov. 15.* Alii aliter sentiunt, quos more suo prolixè adduxit *Hunn. in tr. de jur. auct.* Et strictim refutat *Bachov. ad Treutler. volum. 1. Disp. 1. thes. 6. lit. D.* Alii cum *Fachin. 1. controv. 2. & Dd. comm.* inter vim coactivam & directivam distinguunt.

7 An Princeps Legibus solutus sit?

8 Ad quas leges hæc quæstio pertineat?

Ut distinctè procedatur ad quæstionis resolutionem; illa aut formatur de *divinis*, aut *humanis legibus*. Quod Divina decreta attinet, iis Principem teneri nemo sanæ mentis negabit; cum Deum superiorem, velut ejus Subditus & Vicarius agnoscat. Impia enim & famoso scorto, quam Augusta dignior est vox Juliæ ad Privignum Anton. Caracallam: *Si libet, licet:* An nescis Imperatoris esse leges dare, non accipere? Detestanda sententia judicum ad Cambysen: *Nullam se invenire legem, quæ sinat fratri nubere sororem, sed aliam, quæ Regi Persarum liceat facere quidquid libet.* Quamvis ad has leges quæstio non pertinere videatur, sed ad solas *civiles, seu positivas*, nisi quatenus difficilè est Principem ad harum quoque legum observationem cogi; cum Justinian. in *Novell. 23. c. 2.* dicat: Quis tantæ Majestatis est, ut nolentem Principem possit coarctare?

Humanæ *leges* vel sunt *Naturales* vel *Civiles*, & illæ vel naturales in specie vel gentium. *Jus naturæ* ipso Principatu & Imperio potentius est, proindè Princeps eò tenetur, qui decreta naturæ mutare, & Neronis in Matrem & Uxorem patricidia, Caracallæ, & Tiberii Fratricidia, Augusti, Tiberii, Vitellii, Vespasiani Sodomiam approbare, & per consequens ex illicitis licita facere non potest. Ex *jure gentium*, pactis & conventionibus nonminus obligatur, cum nihil naturæ aut ejus dignitati magis sit consentaneum, quam ea, quæ placuerunt servare.

Quod *ad leges Civiles* attinet, de quibus propriè hæc controversia movetur, in his Princeps considerari potest, 1. ut legis autor, quatenus sustinet personam Mysticam totius Reipublicæ: Deindè quatenus Princeps, ut pars Civitatis consideratur; 2. Distinguendum inter obligationem directam & reflexivam, seu officium Principis, quatenùs nimirum obligatur ad conservationem societatis & vult fungi boni Principis officio. 3. Inter leges universales, quæ sunt comunes ipsi Principi cum subditis, ut sunt leges ad Commercia, & Contractus pertinentes, itemque ad taxationem civium. 4. Inter absolutam Principis potestatem, & inter bonum Principis officium; quibus benè consideratis Princeps seu Monarcha, quà talis, solutus est legibus omnibus positivis particularibus, tam quoad vim coactivam, quam directivam. Quia cum legis vis consistat in imperando & cogendo, *l. 7. de legatis*, quis Principem coget, vel ei imperabit? Nam par in parem non habet Imperium, nedum inferior in Superiorem. *l. 4. ff. de Receptator.* Præterea cum Principis sit imperare, civium verò obsequi, confundetur hic ordo, si Princeps quoque legibus absolutè subjiceretur. Altius itaque consideranda Principis Persona, eique præter potestatem ordinariam attribuenda potestas extraordinaria, tum exercenda, cum usus & necessitas poscit, *Besold. in delib. jur. lib. 1. q. 10.* Sic de Agesilao Rege scribit *Valer. lib. 7. c. 2. Exemp. 12.* quod cum nocte conspirationum ortam comperisset, in eam tantùm noctem, Leges Lycurgi continuò abrogârit, quæ de indemnatis supplicium sumi vetabant. Atque ita oppressit conjuratos, qui alioquin inter moras judicii suos exequi potuissent cona-

9 De civilibus positivis eam propriè institui.

conatus, & Rempublicam unà cum legibus evertere.

10 Vis legum coactiva an cadat in principem. Quod si verò Princeps à naturæ & rationis præscripto nonnunquam deflectat, pœnas quidem humanas non metuit, cum à nullo judice, aut Magistratu cogi queat, vindictam tamen divinam eò gravius experitur, quo gravius peccat. Nam licet leges separatæ à vi coactiva, non leges, sed tantum placita sint dirigendæ vitæ, qualia Philosophi literis prodiderunt, *l. 7. ff. h. t.* ita vis coactiva pertinet hactenùs ad Principem, ut leges violando non tantùm moderationem & honestatem, sed ipsam quoque justitiam violare intelligatur: Non tamen ut ab ullo judice, vel Magistratu coërceri possit. Planè Nero & alii, qui fas omne & nefas in perniciem populi confudêre, rectè à Senatu Populum repræsentante, redacti in ordinem fuêre, sicque vis etiam coactiva juris non semper à Principibus adhorruit, ut tradit *Tulden. in Cod. h. t. n. 5. in fine.*

11 An possit à subditis judicari? An summus Princeps à Subditis judicari possit? Novissimè tractat *Ernest. Gokel. de Europæ Regib. c. 4. n. 24.* ubi ait *Anglicanos Cromvellistas*, in excessu laborasse Regem suum ad securim condemnantes, Anglos per 12. annos & stylo & ferro propugnâsse, Regem judicari posse; & in hanc sententiam *Milthonum* coloratas undique conquisivisse rationes, quod penes populus omnes & nationes arbitrium semper fuerit, utendi Reipubl. forma, quæ ipsis placeret, vel hanc in aliam mutandi, & quod Regem oporteat servare leges, si secùs fecerit eadem pœna, qua cæteri afficiendum, exceptiones nullas reperiri. Sed his & similibus respondisse *Salmasium:* 1. Quod Principis potestas sit absoluta. 2. Par in parem non habeat Imperium, multò minus inferior in superiorem. 3. Princeps sit legibus solutus. 4. à Deo. 5. Major populo. 6. Antiquata lex aureæ Bullæ, vigore cujus olim Imperator se sistebat coram Palatino. 7. Populus sit instar filii, qui non judicat de Patre. 8. Populus sit pars, ergo non simul Judex & Actor esse possit. 9. Populus sit Hostis, hinc iterum ad judicandum minimè aptus, & 10. Si Prætor aut Consul, aut quicunque alius Magistratus in jus vocari nequeat, multò minus summus Princeps. Quas sententias distinctione componere nititur *Gokel. d. loc.* An summus Princeps absolutus, an pactionatus sit, ut ille solum Deum habeat judicem: Hic verò ex lege Contractûs vel capitulationis judicetur.

12 Quatenus Princeps legibus suis positivis sit solutus. Quatenus ergò Princeps legibus solutus sit, distinctiones suprapositæ omnem facile dubitationem tollere possunt. Nimirum cum Principi incumbat tutela salutis publicæ, illa conservari aliquando inclinatione temporum non potest, nisi ordo juris negligatur. Atque etiam indignum esset, Majestatis negotia adstricta esse *solennitatibus juris*, cum earum defectum etiam in Actibus aliorum ipsius præsentia supplerat. Ludovic. *Luc. decis. 17. n. 8. & seqq. Ojasc. Consil. 1. n. 27.* Adeoque confirmare potest actum vitio formæ, vel defectu solemnitatis invalidum, *Cephal. Cons. 704. n. 31.* nisi id vergat in detrimentum tertii, *idem Consil. 583. n. 17.* post *Afflict. Decis. 286.* quos citat *Tulden. in c. h. t. n. 5.* Princeps scilicet superior & obligans, simulque inferior & obligatus esse non potest, cum leges non sibi, sed subditis præscribat. Nam cum materia legis civilis in se, extra hanc dispositionem, sit indifferens, non potest dici peccare Princeps, qui secus agit, ac leges Civiles, quas nemo ipsi præscribere potest, jubent, nisi facto illo lædantur subditi, vel detrimentum capiat Respublica; tunc enim Princeps peccat contra jus naturæ, & officium boni Principis, teneturque ad omittendum, non ex vi suæ legis, sed ex jure naturæ, quo spectat *l. ex imperfecto. C. de testam. l. 7. C. qui testament. fac. poss. l. digna 4. C. h. t.* Omnes pene juris Canonici interpretes tradunt, Principem suis legibus ex sola æquitate, & honestate rationis obligari, adeoque Legislatorem observare suam debere legem, aut Antecessoris, ea saltem ratione, ne dissonet toti Corpori, non qui legi tanquam inferior parere debeat, quo versus Claudiani pertinere videntur:

In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi: tunc observantior æqui
Fit Populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Censorem parere sibi. Componitur orbis
Regis ad Exemplum: nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita Regentis,
Mobile mutatur semper cum Principe Vulgus.

Georg. Franizk. exercit. 1. quæst. 8. quæstionem hanc ita resolvit, quod ex Politicorum veriori sententia subditi originaliter priores sint Magistratu, quem tanquam caput societatis civilis ad suam elegerint utilitatem, potestatemque eatenus ipsi concesserint, quatenus illam ad salutem & utilitatem publicam esset exerciturus; quo ipso pateat, Principem simpliciter obligari ad conservationem societatis ex sua constitutione, populum sub conditione eidem se subjicere, atque si obligationes, quæ inter Principem & subditos ultrò consurgunt, expressè promulgentur, vocari jura Regni, seu leges fundamentales, ad quas Princeps obligatus sit ex contractu, legibus solum civilibus particularibus solutum esse, quia Status illius supra vulgarem conditionem cum merito extollat. 13 Refertur Franzkii resolutio circa hanc quæstionem.

Et profectò nihil magis ad Principem pertinet, quam ea omnia, quæ ad Rempubl. conservandam pertinent, summa cura & diligentia conservare. Idcircò ipsi Impp. *in l. 4. h. t.* rescripserunt: *de authoritate juris nostra dependet autoritas:* quasi dicant, cum nullius magis intersit, quam Prin- 14 Prima cura Principis esse debet salus publica.

Principis, legibus constare autoritatem, is eam augere debet Exemplo obsequii sui. Etenim & potestas & Ordo regendi constat autoritate juris, qua sublata summa imis

15 Causas etiam Principis dijudicari secundum Leges.

miscerentur. Hinc ipsius etiam Principis causæ secundum leges judicari debent. *Ant. Fabr. in Cod. ad l. digna vox h. t.* & sic aliquoties observatum fuisse in supremo Consilio tradit *Christin. vol. 2. decis. 53. n. 1.* Atque *quotidie* videmus contra Principem & ejus Fiscum judicia exerceri; Et sic contra Principem datur actio, eo tantum fine, ut jus creditoris declaretur, non ut sequatur coactio. Nimirum hæc phrasis, *Principem legibus solutum esse* non pertinet ad licentiam, quâ Princeps legum præcepta eludat, sed perfectioni regiæ Summæque Majestatis Splendori attributum est, ut publicam utilitatem promovendi liberam habeat facultatem §. *sed & quod Principi, & ibi Dd. Inst. de I. N. G. & C.* quò pertinere videtur doctrina de dominio eminenti, quam persequitur *Hug. Grot. de I. P. & B. lib. 1. c. 1.* & in eum novissimè *Henr. Boeckler. eod.* de quo infra plura. Quod enim Principi placuit, legis habet vigorem, si tanquam viro bono placeat, & justitiæ Regulis consentaneum sit, ait; *Cresp. de Valdaurâ obs. 60. q. 4. n. 68.*

Ex his intelligi etiam potest, quod quidam dicunt, nihil æquius esse, quam ut eo quisque utatur jure, quod in alterum statuerit. Quis enim aspernabitur, idem jus sibi dici, quod in alios tulerit? quibus congruit Sacer *Canon c. 6. extr. de constitut.* & dictum Sapientis: *patere legem, quam ipse tuleris.* Certè *Plato lib. 4. de legib.* dixit: *Interitum video paratum illi civitati, in quâ non lex Magistratibus, sed Magistratus legibus dominantur.* Quis enim dubitat, quod libentiùs Subditi obediant legi, si vident

16 Principes de suo jure & exemtione remittere.

Principem in suis causis eas observare. Elegans locus est *in §. ult. Inst. quib. mod. test. infirm.* Ubi Imperator dicit; *non admissurum se hæreditatem ejus, qui litis causa Principem reliquerit hæredem.* Neque tabulas non legitimè factas, in quibus ipse ob causam hæres institutus erat, probaturum: neque ex nudâ voce hæredis nomen admissurum, neque ex ullâ Scripturâ, cui nomen juris desit, aliquid accepturum. Hæ namque propriè sunt leges positivæ, quæ ab omni necessitate, & probabilitate Rationis naturalis sejunctæ sunt, aut cum ex temporum spatiis actus legitimos vel metimur, vel decidimus: aut cum leges de Solennibus testamentorum, quoad 7. testes, Signa & Subscriptiones feruntur. In his namque authoritas Principis, & legis latoris pro ratione est, *arg. l. puto, juncta l. §. initium ff. de postul.* Ubi justa ætas definitur 17. annorum, quo etiam facit R. A. zu Nürnberg *de anno* 1524. §. und soll das persönlich sitzen / *ibid.* auch 13. Wochen für ein viertel Jahr gerechnet werden / quia in his sufficit, si statuentes dicant, hoc justum esse arbitramur. Nihilominus Divi Severus & Antonius sæpissimè rescripserunt: *Licet legibus soluti simus, attamen legibus vivimus, d. §. ult. & l. 3. C. de Testament.* nempe quod noluerint uti hâc potestate in detrimentum & incommodum Subditorum. Vide *Carpzov. ad L. Reg. c. 12. Sect. 1. n. 42.*

Eodem sensu huc pertinet *l. 4. C. ad l. falcid.* Ubi in Legatis Principi datis falcidia obtinet. *l. 8. §. 2. de inoffic. testam.* ubi ipso hærede instituto testamentum nihilominus inofficiosum dicitur. *l. 3. C. de testament. & 23. ff. de legat. 3.* ubi ex testamento imperfecto hæreditatem sibi vindicare nequit, *l. 43. in pr. ff. de Vulg. & pup. Subst.* Ubi homini sanæ mentis adimere testamenti factionem non potest *l. 1. C. de prædiis & oneribus rer. nov.* Ubi domus Imperialis debitas etiam functiones agnoscit, & centum alia, in quibus ipsemet Princeps à suâ Exemptione abstinet, legem à se conditam factis & vitâ comprobat, rectèque facere subditos Illustri exemplo docet, quæ tamen omnia nullam in Principe legis observandæ necessitatem, sed debitum honestatis important. Nam licet leges omnes ex rectâ ratione proficiscantur, sicque etiam Princeps ex instinctu rationis ad earum observantiam teneri videatur: attendendum tamen est, eas non tam ex ratione, quam ex sanctione potestatem hanc habentis proficisci. *l. 1. ff. de ll.* neque omnes in ratione naturali, sed politicâ & civili, eâque pro ratione temporis, & circumstantiarum mutabili fundari.

Hæc ita ferè in genere dicta sunt, de Principe legibus soluto, etiam secundum anteriora tempora; Hodiè cum *Principes* in inauguratione sua *jurare* solent observantiam institutorum, privilegiorumque Patriæ, ex ista jurisjurandi solennitate totam hanc quæstionem direptam esse putat *Cujac. ad l. 5. vers. hodie ff. de just. & jur.* 17 Hodie Principes jurare in Leges Regni.

quod enim ad privilegia attinet, ea, si in vim contractus concessa sunt, velut accepta pecunia, vel in remunerationem singularis operæ, Princeps solvere, & revocare nequit, ne quidem ex potestate absoluta, *c. 1. de probat. Zas. lib. 2. cons. 10. Vivius decis. 206. Osasc. cons. 79. n. 4.* nisi ob contumaciam vel rebellionem, vid. *Rolland. Consil. 66. lib. 22. Schurff. cent. 2. Consil. 72.* Licet aliàs, & extra terminos contractus vel remunerationis, Principe mortuo privilegia vim & robur suum perdant, nisi successorum authoritate vel expressè vel tacitè confirmentur. Hinc Impp. & Reges *privilegia* Corporibus & Collegiis concessa *renovare* consueverunt, quia Antecessorum concessio nullum posteris creat præjudicium; In Contractibus autem prærogativa Principis silet, cum ii proportione arithmetica censeantur. Adeoque nec emptio nec venditio Principis sine certo pretio, nec locatio mercede non expressa, nec Emphyteusis, sine scriptura valet, quia non Regii, sed privati Actus Regis sunt, in quos non tantùm jus commune, sed etiam leges civitatis influunt, quam Princeps inco- 18 An Principes Antecessoris sui privilegia possit revocare.

incolit, nisi ex circumstantiis appareat, quod ab iis exemptos esse suos Actus Rex voluerit, *Vasq. lib. 2. Illustr. c. 51. num. 34. Tulden. in C. h. t. n. 5.*

19 An Aug. Imperator hodie, & quibus solutus sit legibus? Ex præmissis judicium fieri potest, quatenus *Augustissimus Romanorum Imperator* hodiè sit legibus solutus, utpotè qui Majestatis, & jurisdictionis suæ actus in toto Imperio Romano exercet, cui Principes Universi Orbis Christiani primas omni jure lubenter cedunt, *Novell. 30. in pr. c. 2. à pr. de re jud. in 6.* quem proindè Güntherus *in suo Ligurino lib. 1.* his verbis salutat:

Suscipe cunctorum Regnator maxime Regum,
Suscipe lux mundi, cui nullum parve priusve
Spirat in orbe caput: te gaudet Principe Mundus:
Te populi, te Regna timent: te solis ab ortu
Solis ad occasum, submisso vertice, cuncti
Suspiciunt, Dominumque simul, Regemque fatentur.

Et quidem omnia superius dicta etiam moderno statui applicari possunt, cum effatum *legis Princeps. ff. d. ll.* nulla alia lege sit sublatum, & quia de potestate Principis disputare sacrilegii instar est, *l. disputare C. de crim. sacril.* Leges *Divinas* Imperatorem æquè ac subditos obligare vix quisquam negaverit. Quod ad Auream Bullam, Conditionesque Imperatori in Capitulatione propositas attinet, iis tanquam *legibus Imperii fundamentalibus*, Imperator ex propria conventione obligatur. Nam ab initio, cum ab Ordinibus tales conscribuntur leges, liberum quidem est, consentire vel dissentire, sed consensu semel dato, nihil magis congruit humanæ fidei, quam pacta servare, *l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. de constit. pec.*

20 Gaudet adhuc plenitudine potestatis. Unde consequitur, quod quoad leges divinas, Naturales & fundamentales, nulla inter jus civile antiquum & modernum Imperii statum sit differentia. De *legibus Civilibus* merè positivis paria quoque statuuntur, quæ suprà dicta sunt, cum pari potestatis plenitudine gaudeat moderni Imperatoris Majestas, *Gail. 2. obs. 56. A. B. in præfat. circa fin. tit. 13. in fin. & tit. 16. R. J. de anno 1495. de pace publica rubr.* von Sachen / so sich vor diesem Land-Frieden begeben haben. in verb. von Römischer Königl. Macht / Vollkommenheit und rechtem Wissen / *& de anno 1544.* §. als wir aber. ibid. aus unserer Kayserlichen Macht / und Vollkommenheit / *& de anno 1555.* §. Solches alles und jedes.

21 Recensentur exempla potestatis Imperatoriæ contra jus positivum. Quis enim asserat; in testando ad testamentarias, in judicando ad judiciarias solennitates Imperatorem adstringi, *Gail. 1. 42.* cum quod coram Principe fit, toto jure teste fieri dicatur, *in num. 19. C. de testam.* Hinc Princeps ordinem judiciarium de jure positivo introductum observare non tenetur, sed neglecto juris ordine ex æquo & bono procedit, & potest de plenitudine potestatis ratum habere processum, alias nullum & injustum ex defectu ordinis, & modi procedendi, saltem causæ merita sint justa, *Meisner. tom. 3. decis. 33. Reinking. de Regim. sec. & Eccles. lib. 1. class. 3. c. 12. n. 36.* Exindè Principem circa ordinem processus posse statuere, ut spoliatus ante omnia non restituatur, sed priùs cognoscatur petitorio, tradit & affirmat *Thesaur. decis. 15.*

Ipsa ratio publicæ utilitatis exposcit, ut Imperator ad ordinem judiciarium, in causis præsertim arduis, non adstringatur, cum Imperii tranquillitatem rigori solennitatibusque juris longè præferre debeat, ut motus & turbæ evitentur, R. A. *de anno 1548. in pr.* & passim. Ideoque dubitare nefas est, quin sæpè lapsis & purificatis jam terminorum præjudiciis, novi termini, altera licet parte reclamante, concedi possint & debeant; præsertim in causis gravibus, inter personas Illustres vertentibus. 22 Imperator non tenetur ad ordinem judiciarium, in præsertim in causis arduis.

Multa enim pro pace & tranquillitate Reipubl. conservanda contra juris ordinem recepta esse, constat ex *l. hoc modo 64. §. fin. ff. de Condit. & demonstr. l. 3. C. de Princip.* cum tantus sit publicæ utilitatis favor, ut ea, quæ publicè utilia sunt, non includantur in his, quæ de lege prohibentur, *Jason. in l. cætera. §. sed & si quis. ff. de legat.* Undè Imperator omnia jura, statuta, & fœdera, pacta & privilegia, quæ contra utilitatem publicam sunt, de plenitudine potestatis tollit, R. A. zu Worms / *de anno 1521. sub tit.* Ordnung des Land-Friedens. §. Wir setzen auch hindan alle und jegliche Gnad / Privilegia, Freyheit / Herkommen / Bündnüß / aus Römischer Kayserlicher Macht und Vollkommenheit ꝛc. R. A. zu Augspurg / *de anno 1530.* §. Und nachdeme wir in unserm *&* §. und meinen / setzen und wollen / ibid. unangesehen aller anderer Abschied / und *in* §. Nachdem auch / ibid. Meinen wir aus Kayserlicher Macht und Vollkommenheit / daß alle und jede Ordnung / Statut und Satzungen ꝛc. todt / krafftlos und nichtig seyn sollen. R. A. zu Augspurg / *de anno 1551.* und nachdem neuen. ibid. So wollen wir alle Ordnungen / Gebräuche / Gewohnheiten ꝛc. So dieser Ordnung zuwider / aus Röm. Kays. Macht und Vollkommenheit / rechtem Wissen / und eigener Bewegnus hiermit auffheben / abthun / cassiren und vernichten. Hinc rescripta contraria utilitati publicæ irrita pronuntiantur, *in l. C. 6. si contra jus, vel util. publ.* ut semper salus populi suprema Lex sit. 23 Tranquillitatis publicæ causa negligitur ordo juris.

Quis enim dubitaverit, Principem Rescriptis suis juri communi positivo ex certa scientia posse derogare, legisque gratiam facere? *Gail. 1. obs. 14. n. 6.* Et citra traditionem rerum dominia transferre, *idem Gail. 2. obs. 55. in pr. & n. 6. l. 20. C. de pact. l. 15. C. de R. V.* tempus ad conficiendum inventarium lege præscriptum ultra annum prorogare, *l. ult. §. 3. & 11. C. de jur. delib.* adolescenti septendecim annorum ætatis veniam dare, *l. 2. in pr. §. ult. C. de his qui ven. ætat. impetr.* res criminis pœnam à lege indictam non solum mitigare, sed & 24 Princeps potest derogare juri communi, quod etiam ex contraternitatibus ostenditur.

in totum remittere, *l.* 1. §. 4. *ff. ad SC. Turpill. junct. l.* 9. §. 11. *ff. de pœnis.* Suo rescripto liberos naturales, quantumvis legitimi liberi ex justis nuptiis procreati extent, legitimare, *Nov.* 89. §. 11. *n.* 1. concedere & confirmare privilegia Ducibus, Principibus, & aliis, iisque dare potestatem exercendi Principis jura quoad subditos in suo territorio, *A. B. t.* 8. *& t.* 11. *l.* 1. §. *fin. l.* 3. *ff. de Constit. Princ.* Pactis successionis de jure civili invalidis, robur addere, *l.* 15. *C. de pact.* Exempla in promptu sunt in *pactis, & confraternitatibus Illustrium* personarum, & familiarum, quæ Imperator pro obtinenda pace, & concordia, nec non conservandis familiis tuetur, & confirmat; formulam confirmationis exhibet *Reinking. lib.* 1. *class.* 3. *c.* 12. *n.* 46. in pacto confraternitatis Illustr. S. DD. & LL. A. quæ ita habet. und darauff/ daß solche mit Erbschafft/ Gemeinschafft/ Sammungen/ ewiger Brüderschafft und Leyhungen/ ewiglichen/ steth/ vest und unzerbrochen bleiben/ in allermassen/ als davor begriffen ist. So setzen/ erkennen und leutern wir / mit gutem Vorrath/ rechtem Wissen/ mit Kayß. Gesetze/ das ewiglich taugen soll/ und auch von Kayserl. Macht Vollkommenheit/ daß alle und jegliche unsere Vorfahren an dem Röm. Reich / Röm. Kayser und Könige/ beschriebene und unbeschriebene Rechte/ Gesetze / Behaltungen / Ubung und Gewohnheit der Landen / und alles was bey den vorigen Parthyen / oder ihren Manns-Leibs-Lehens-Erben und Nachkommen/ besamt oder besonder/ ewiglichen/ als darvor begriffen ist/ durch Gewohnheit / Behaltungen oder Sitten ihr beyder Fürstenthumen und Landen / oder sonsten dahin weisen / an allen oder jeglichen der vorgeschriebenen Articuln und Puncten / nun und hernach in ewigen zukünfftigen Zeiten/ einigerley Hinderung / Irrsal oder Schaden bringen möchten / als ferne sie solche obgeschriebene Sachen und Stücken ewiglich anrühren mögen / untüglichen/ unkräfftig und unmächtig seyn und bleiben sollen / und obgenandten Parthyen und deren Erben / und Erbes-Erben ewiglich keinen Schaden bringen sollen oder mögen in keine Weise. Atque hæc omnia demonstrare Imperatorem Legibus solutum esse, & omnia, quæ Principi de jure communi olim peragere licitum fuit, etiamsi hodiè licere, nullus dubitationi superest locus, & infinitis autoritatibus posset comprobari, *vid. Gail.* 2. *obs.* 142. *n.* 7. *&* 8. *Rosenth. de feud. c.* 7. *concl.* 19. *n.* 25.

25 *An & quomodo Imperatorem obligent Recessus Imperii.* Quod si de *Recessibus Imperii*, qui in Comitiis publicis consensu & authoritate omnium Statuum publicantur, quæstio incidit, iis Imperatoriam Majestatem solutam esse nemo Politicorum affirmabit, cessante nimirum, ut ajunt, ratione, quæ ab observantia legum Principem olim eximebat, nempè quod ipsemet solus leges condere dicebatur, *l.* 1. §. 1. *ff. de constit. Princ.* §. *sed & quod Principi placuit, Instit. de I. N. G. & C.* Leges verò istæ universales non à solo Imperatore, sed cum consilio & assensu Statuum feruntur. *R. J. de anno* 1497. 1526. 1548. 1551. 1555. Sicut ergò Imperii Ordines, quorum autoritas ad has leges ferendas accessit, ab iis exempti non sunt, ita Imperatoria Majestas ex hac potissimum ratione ab iis soluta non manet, quia proprio pacto & conventione se ad illas adstrinxit, quod ipsa constitutionum verba luculenter innuunt, *R. J. de anno* 1500. §. Und hierauff gereden und versprechen wir König Maximilian, bey unsern Königl. Würden und Worten für Uns und unsere Nachkommen / Römische Kayser und König/ und auch unsere Erben und Nachkommen/ Ertz-Hertzogen zu Oesterreich / etc. diese obbeschriebene Ordnung/ Satzung und Articuln getreulich und festiglich/ so viel uns als Römis. König und Ertz-Hertzogen zu Oesterreich / etc. berührt und berühren mag/ zu halten/ zu vollziehen und zu handhaben/ darwider auch nicht zu seyn/ zu thun / noch zu schaffen gethan werden / in keine Weiß / sonder Gefährde. Des zu Urkund haben wir Unser Königl. Insigel an diesen Abschied thun hangen.

Et §. 3. Und Wir Chur-Fürsten/ Fürsten/ Prälaten/ Herren/ und des H. Reichs Frey- und Reichs-Städt Bottschafften/ und Gewaltthaber hernach mit Namen eigentlich bestimt; Bekennen und thun kund Allermänniglich/ daß Obgenandter Unser allergnädigster Herr/ der Römische König/ die obbeschriebene Ordnung / Satzung und Articul mit unserm Rath/ Willen/ zugeben und annehmen/ fürgenommen/ geordnet/ gesetzt und gemacht / und sich auch dero mit Uns / und wir mit seinen Königl. Gnaden in Contracts-Weiß verpflicht und verschrieben haben / und thun das alles hiemit in Krafft des Brieffs / bey unsern Fürstlichen Ehren/ Würden/ guten/ wahren treuen Glauben an Eyds-statt festiglich: & alibi passim, *& supra verb. Comitia.*

Leges enim fundamentales seu Statûs Imperator observat, quia sunt velut Adamantinum Reipubl. vinculum, quibus quasi columnis Imperii salus sustinetur. Sic etiam Reges Galliæ Lege Salicâ, à primo Rege Pharamundo lata, ne fœminæ sint Regni hæredes, de trium Statuum conventu, & de non alienandis Regni partibus, tenentur. Romulus ipse Rex Romanorum, & Imp. Justinianus, utique legem universalem potuit condere, ut satis apparet *ex l. ult. C. d. ll.* qui tamen assensum, & consilium Procerum non neglexit, sed id potius ad gloriam suam pertinere existimavit, & laudem, *l.* 8. *C. eodem.* Capitulationis conditiones Imperatorem volentem accipere quis nescit? quibus licet posteà constringatur, easque observet, id tamen, considerato liberæ voluntatis principio, semper voluntariè facit, *Hug. Grot. de I. P. & B. lib.* 2. *c.* 17. *num.* 18. Atque uti frustrà sunt illi, qui negant Principi libertatem, 26 *Legibus fundamentalibus omnes imperantes teneri.*

dum

dum divinas, naturales, & Gentium leges observat: Sic operam perdunt, qui ex eo depressam esse Majestatem contendunt, si certis legibus ipsamet se submittat. Sicut itaque perfrictæ frontis esset, qui de ordinum Imperii authoritate & Privilegiis, aliter quam par est sentiret: Ita Imperatorem, qui quo magis Imperii Proceres insignes reddit, eò illustrior ipse est, debito honore & obsequio defraudat, qui Majestatem ejus imminutam censet.

27 Recensentur signa Imperatoriæ Majestatis.

Residet penes Imperatorem Summa Majestas, quam in omnes Imperii Status exercet, qui omnes homagium illi præstant, & investituram ab illo accipiunt, quod est apertissimum subjectionis signum. Exercet Imperator reservata sua libere, absq; ullo ordinum præscitu, aut consensu, & conclusum Ordinum approbandi vel reprobandi liberum habet arbitrium, quod fieri non potest, nisi vi Majestatis. Huc pertinet clausula in Recessibus Imperii *de plenitudine potestatis Cæsareæ*, Creatio Regum, Principum, Ducum, Comitum, cognitio de feudis majoribus, extrema appellatio, famæ, honoris, natalium restitutio, directio successionis in Comitiis, concessio privilegiorum, jus precum primariarum, Sceptrum, Corona Pomum, Orbis figuram repræsentans, quæ omnia summam Majestatem, potestatem & præeminentiam Imperatori conciliant. *Arum. discurs. jur. publ.* 1. Quod si enim quis Imperium penitus absolutum, & nullis planè legibus constrictum considerare velit, id in totius mundi theatro, nisi apud Tyrannos, Turcas, Barbaros vix inveniet, atque inficiari non licet, etiam Hispaniæ, Galliæque & alios Reges in leges Regni

28 An & Augusta legibus sit soluta?

sui jurare. Nec solius Principis legibus soluti meminit sæpè citata *lex* 31. *h. t.* sed etiam *Augustæ*, quod scilicet Princeps illam legibus eximat, quodque ipse vi & authoritate propriâ possidet, eidem per privilegium tribuat. *lib.* 6. §. 1. *ff. de jure Fisc.*

Quod de Imperatore dictum est, id per *Analogiam* quandam ad Principes Imperii applicari posse, tradit Dn. *Georg. Adam. Struv. in Syntag. jur. h. t. n.* 10. quantum quidem concernat constitutiones illas, quas in suis provinciis subditis suis præ-

29 Quæ sint jura Statuum Imperii, & an quisq; tantum possit in suo territorio, quantum Imperator in Imperio?

scribunt. Atque hùc pertinere videtur vulgata *Theorica*: quemlibet Principem, Comitem, Baronem, Civitatem Imperii tantum posse in suo territorio, quantum Imperator in universo potest imperio, quam Exemplis illustrat *Theodor. Reinking. de Regimin. Secul. & Eccles. lib.* 1. *class.* 5. *c.* 6. quod possint leges & jura communia abrogare, militem cogere in propriam & aliorum salutem, R. A. zu Speyer/ *anno* 1521. §. darauff. & passim *in Recess. de anno* 1548. 1555. 1564. 1666. 1570. delectum agere, mustern. R. A. *de anno* 1564. §. ferner dieweil; ibid. und soll nachmals ein jeder Standt die Seine selbst mustern/ habeant jus Armandiæ, & Armamentaria, Zeug- und Rüst-Häuser/ Arces muniendi, & e struendi fortalitia, Vestungen und Basteyen zu bauen/ jus sequelæ, Folg und Reiß/ jus fœderis, publicæ pacis, & securitatis causâ, *A. B. t.* 15. *ibi*: Jedoch Gelübd und Verbündnüs/ so die Fürsten/ Städt/ und andere wegen gemeines Land-Friedens auffgerichtet/ ausgenommen/ exerceant die hohe Landes-herrliche Gerechtigkeit/ utantur formulâ, Wir von Gottes Gnaden etc. & quæ alia *cit. autor. allegato loco recenset*, qui tamen *n.* 44. assertionem illam periculi plenissimam esse asserit, cum Imperator solus in Imperio utatur Majestatis appellatione, & sit Imperii caput, Proceres vero capitis membra eingeleibte Brüder der Käyserl. Majestät R. A. *de anno* 1540. *in pr.* quorum præsidio dextera Imperialis potentiæ roboratur, *A. B. t.* 5. quiq; non jure proprio, sed ab Imperatore per investituras & concessiones jura Superioritatis possident, id quod Fridericus II. Imp. in privilegio Ducibus Austriæ concesso eleganter expressit, inquiens: De fulgore throni Cæsarei, velut ex sole radii, sic cæteræ prodeunt dignitates, ut primæ lucis integritas memorati luminis non sentiat detrimenta, tantoque magis Imperiale sceptrum extollitur, curaque Regiminis & Solicitudinis relevatur, quando tribunal ipsius digniores in circuitu respicit Regiones. Atq; ipsi profectò Proceres Imperii Imperatoris sui Majestatem libenter decenti honore venerantur, seque non Socios Imperii, sed Vasallos agnoscunt, dum se subjectissimos, der Römisch-Käyserlichen Majestät allerunterthänigst-gehorsamste/ in literis & supplicationibus subscribunt, & profitentur, ut supra posita Theorica saltem quoad jura territorialia, quoad jurisdictionem ordinariam, non quoad absolutam, quoad similitudinem, non quoad paritatem procedat. Hinc quando Proceres Imperii aliquid contra juris authoritatem agere intendunt, Imperatoriæ Majestatis culmen adeunt, & ex potestatis plenitudine, contra juris communis Regulas actus illos sustineri, humiliter devoteque petunt, prout modò suprà demonstratum in confraternitatibus. Nec ullus ferè actus aut transactio inter Status Imperii aut alios celebratur, cujus non confirmatio ab Imperatore desideretur. Atque sic quidem *quilibet dicitur Rex in suâ Domo*, potestque facere, quod Imperator in suâ, quoad administrationem, disciplinam & potestatem œconomicam, non verò quoad Majestatem & jurisdictionem supremam, quæ ad publicum Regni statum pertinet. Ita status in ultimis Elogiis suis solennitates adhibere tenentur testamentarias, & judiciarias in judiciis, nisi actus illos ab Imperatore vel Supremo ejus Dicasterio nullos pronunciari velint, quâ de re tamen videri potest *Besold. in discurs. de statu Reipubl. subaltern. c.* 8. Pariter ut ante legitimam ætatem ad investituram & administrationem

nem suorum aut Episcopatuum, aut Principatuum accedere possint, ab Imperatore indultum veniæ ætatis petere tenentur, Exemplum de Carolo Lotharingiæ Duce postulato in Episcopum Metensem refert *Reinking. lib.* 1. *class.* 3. *cap.* 12. *num.* 51. quod experientia quotidiana confirmat.

30 Leges universales publicantur sola autoritate & nomine Imperatoris.

Ad leges ut revertamur, illæ vel sunt Universales vel Speciales. Illæ cum Procerum consilio & suffragio concipiuntur, sed Imperialis culminis authoritate promulgantur, quod omnium ferè recessuum formulæ demonstrant: Nachdem wir uns mit den Ständē/und sie wiederumb sich mit uns verglichen/ so setzen demnach/ ordnen/ und wollen wir aus Römischer Käyserlicher Macht/ und Vollkommenheit. Textus ad hanc rem notabilis est, in *l. humanum C. de LL.* ibi: *& cum omnes consenserint, tunc demùm in sacro nominis nostri Consistorio recitari, ut universorum consensus nostræ Serenitatis authoritate firmetur*, *l. fin. C. eod. tit.*

31 Leges generales obligant in territorio etiam advenas.

Lex itaque generalis obligat omnes legislatoris subditos, etiam hospites, & advenas, cum etiam illi, quamdiu in loco commorantur; quadam ratione domino ejus loci subsint. *c. qui contra dist.* 8. *cap. illa dist.* 12. quia lex toti fertur territorio, & aliàs publica tranquillitas conservari non posset, si advenæ non cogerentur se legibus conformare.

Jus nostrum dividitur in *scriptum & non scriptum*, jus verò scriptum non omni juri non scripto opponitur, sed tantum illi, quod moribus & consuetudine est introductum, quia aliàs etiam jus naturale & gentium est jus non scriptum, & responsa prudentum dicuntur jus, quod sine scripto venit, *l.* 2. §. 5. *de origine juris.* nimirum oppositivè ad jus, quod scripto fieri solebat, ut protinus in tabb. scriberetur, & publicè proponeretur: Cæteroquin oppositivè ad consuetudinem responsa prudentum inter jus scriptum referuntur, §. 3. *Inst. I. N. G. & Civ.* Nam & alias divisio juris in scriptum & non scriptum non à differentia specifica, sed ab accidente sumpta est, & forma legis in expressa sanctione ejus, penes quem summa est in Republ. potestas, non verò in scriptura consistit. Sola enim Principis voluntas constituit essentiam legis; *l.* 1. *ff. de constit. Princ.* Alias sequeretur consuetudinem à Privato dictam vel scriptam fieri legem, quia posita differentia specifica ponitur species, & sublata scriptura legem esse desinere, quod utrumque sapit absurditatem. Nunquid enim lex erat in Republ. Rom. cum rogante Magistratu, *velitis, jubeatis, Quirites*, Populus respondisset, *uti rogas*; & nunquid Lacedæmonii, qui legibus scriptis usi non sunt, legibus tamen usi sunt? Jus ergò scriptum essentialiter distinguitur à non scripto, quod hoc introducitur saltem per tacitum consensum, illud expressam sanctionem, & promulgationem requirit.

32 Quando

Partes juris scripti enumerantur *in l.* 7. *h. t.* §. 3. *Inst. de I. N. G. & C.* De lege quæritur, *an statim, ut lata est, obliget, an demum post promulgationem?* Respondeo statim obligare quoad essentiam, sed quoad existentiam, ut transgressores puniri possint, demum post promulgationem, ut tradit *Bach. in not. ad Wesenb.* 4. *de ll.* Debet enim quoad illum effectum priùs esse cognita per publicationem, undè infert *Zas. ff. h. t. n.* 10. quod sciens aliquis legem esse conceptam, nondum tamen obligetur ad ejus observantiam, quoad pœnam, ex ratione, quia lex sit commune præceptum. *l.* 1. 2. *ff. de ll.* quod unum præ altero obligare non possit, & hæc privata scientia non possit ei dare vigorem.

lex lata vel promulgata obliget?

Publicatio enim est legis necessarium adjunctum, sine quo ad ultimatam perfectionem pervenire non potest. Imò ut ignorantiæ, & aliis cavillationibus occurratur, in *nov.* 66. spatium bimestre determinatum est, intra quod militat ignorantiæ præsumptio, post hujus autem lapsum ignorantiam allegantes eandem probare, & scientiæ præsumptionem elidere tenentur. *l. fin. ff. de Decret. ab ord. fac.*

33 An lex civilis obliget in conscientia.

Hoc autem à Theologis & ICtis, quæritur, an & quatenus leges civiles in conscientia obligent? Negativa exindè probabilis videtur, quod potestas temporalis non potest ligare conscientiam, quia finis legum civilium tantùm est salus politica; *& non intendunt ligare sub peccato*, quia Magistratui nullum in conscientias competit Imperium, cum is demùm in conscientia possit obligare, qui potest pœnam æternam infligere, & non solum temporalem. Contrarium tamen defendit. *S. Thom. Aquin. q.* 94. *Art.* 4. *Georg. Tholosan.* 8. *de Republ. c.* 2. *Menoch. de præs. n.* 8. quia violatio specialis præcepti necessariò secum trahit violationem præcepti generalis de obedientia Magistratus, cujus transgressione semper læditur conscientia, quæ respicit leges civiles, non ut tales, sed ut latæ sunt à Ministro Dei.

34 An sit à mera opinione Legislatoris.

Et si autem jus civile, seu positivum ex mero placito Legislatoris, atque opinione æstimetur, ut hinc in quæstionem deducatur, *an jus civile sit ex opinione hominum*: *Frantzk. exercit.* 1. *q.* 7. nihil tamen detrahitur autoritati juri civili debitæ, si ab opinione Legislatoris profectum esse dicimus, probabilem scilicet intelligentes rationem, qua is, quantum homini possibile est, accuratissimè ponderavit, quid Reipubl. suæ prosit. Sic actus per se honesti prohiberi tamen possunt, & fieri mali ratione prohibitionis, uti donatio liberalis de se bona est, justa tamen de causa prohiberi potest, ut donatio inter virum & uxorem, *t. t. ff. de donat. int. vir. & uxor.* inter patrem & filium. *l. placet.* 79. *ff. de acq. vel amitt. hær. l.* 11. *C. de donat. l.* 21. *C. de donat. int. vir. & uxor.* ut nec juramento confirmari possit; *l.* 5. *C. de LL.* quia tamen hæc malitia totalis est ex opinione Legislatoris, hinc ea non obstante donatio convali-

validatur jure Canonico, si juramentum accesserit. *c. cum contingat.* 10. *de jurejur. & cap. quamvis. de pact. in* 6. *Gail.* 2. *obs.* 40. *per tot.* Unde Molina *tract.* 1. *de just. & jur. disp.* 4. *ait*: Juris naturæ obligatio oritur à natura objecti, & sese diffundit in præceptum: Juris civilis à præcepto orta derivatur postea in objectum. Quamvis autem, ut traditur in *l.* 20. *ff. h.* 4. non omnium, quæ à majoribus constituta sunt, ratio reddi possit, ut ad hanc legem plerique pro paupertate ingenii, tanquam ad Asylum ignorantiæ recurrant. Certum tamen est, nullam in se legem esse absque ratione, ut nobis non semper integrum sit, eam penetrare, quin nec semper tutum, perspici à subditis rationem, plerumque inter arcana Status natam. Imò multa contra communem legis rationem, ob singularem æquitatem, humanitatem, aut Commiserationem admittuntur, quæ ex communi ratione ad unum modum examinari non possunt.

35 Legem nullam esse sine ratione.

Pars juris scripti sunt *responsa prudentum.* Atque in horum veterum prudentum locum nostri temporis Doctores successisse tradit *Carpzov. in jurispr. p.* 2. *const.* 10. *def.* 4. *n.* 10. *Dn. Speid. in spec. observ. verbo Doctor, & verbo.* Jurist. Subjungo aliqua de Doctoribus Bullatis, quod in Academiis promoti, iis meritò præferantur, ne Comites Palatini, aliena fide Doctores renunciantes, sæpius indignos & imperitos Reipubl. obtrudant, quibus addo, quæ *Dn. Lansius in Discurs. de Academiis fol.* 92. ita scribit: *Deus bone?* quæ hodie passim Doctorificûm & Poetificûm Palatinorum Comitum grassatur in literarios honores potestas? penè eò res rediit, ut Comites ad morem Circulatorum, qui vicatim pharmaca venditant, pro quâvis pecuniolâ Laureas venundent, & verboso è turba Theologiæ pauperi Concionatori *Theologi*, rabulæ latratori, & dupondio è foro *Jureconsulti*, unguentario è circulis *Medici* Doctorales titulos, pannoso autem versificí pro offa & quovis crudo, & incomposito versu, *Poetæ* nomen & insignia cum omnibus privilegiis conferant.

36 Adjiciuntur pauca ad dicta superius de promotione Dd.

37 Leges debent executioni mandari.

Illud verò maximoperè curandum est, Principi, ut legum præscripta executioni mandentur, quia Solonis studium Anacharsis circa componendas leges ideò irrisit, quod ridiculum esse putaret, velle injurias Civium, ac cupiditates literis coërcere, quæ nihil ab aranearum telis differrent, quæque sicut illæ parvas, & non magnas muscas, sic istæ debiles tantùm, & imbecilles detinerent, à potentioribus autem & locupletioribus rumperentur, *Gregor. Tholosan. in syntagm. jur. lib.* 21. *c.* 2. *n.* 8. nisi enim disciplina legum sine ullo respectu conservetur, & transgressores pro merito coërceantur. Ordo Reipubl. in pessimam confusionem convertatur necesse est; Quapropter tam sancta est lex, & suorum salutis tam solicita, ut etiam involuntaria delicta, hoc est, per ignorantiam vel culpam commissa, coërceat. *l.* 2. *ff. h. t.* quia scilicet nos nec malos, nec in præjudicium aliorum oscitantes esse deceat, sed securos à damno esse cives, quacunque ratione illud inferatur. Sic enim evitandi damni, & percipiendæ securitatis causa in civitates coimus, ac Principis tutelæ nos committimus, qui instar patris familias curiosis pro nobis oculis vigilat, omne damnum amoliturus. Nec quicquam movet, quod ubi nullus dolus, ibi etiam nullum delictum sit, cum delictum ex affectu, & intentione dolosa æstimetur: nam quod ex ignorantiâ vel culpâ committitur, verum quidem delictum non est, sed quasi, nec per modum pœnæ propriè dictæ, sed coërcitionis in id animadvertitur, dum per impositam damni resarcitionem rediguntur cives in ordinem, ne proximo suo noceant.

38 Legem coercere etiam involuntaria delicta.

Leges porrò solum feruntur casibus futuris, ad præteritos non porriguntur, *Gail.* 2. *obs.* 9. *Richter. dec.* 4. *n.* 19. nisi declarando. *Nov.* 19. *in pr.* vel annullando. *l. fin. C. de pact. l. pen. C. de Incest. nupt.* vel si jus futurum pendeat à præsenti. *l.* 1. *C. de sent. quæ sine cert. quant. profer. Gail.* 2. *obs.* 24. *Sandè lib.* 1. *t.* 4. *decis. Frisic. def.* 3. Sicque in hoc legislatoris & judicis, legum ac judiciorum continetur discrimen. Ille futuros prævidet casus, moderatur, & determinat, hic jam exercitos examinat, & dijudicat. Hinc super jure futuro judicium haud fundatur, *l.* 11. §. *fin. ff. de recept. arb. l.* 31. *ff. de jud. Carpzov. process. tit.* 2. *art.* 4. *n.* 9. *& seqq. l. si contendat.* 28. *ff. de fidejuss.* cui Regulæ plures causarum decisiones superstruuntur, nisi lex aliquando expressè caveat, ut etiam ad præterita, adhuc tamen pendentia trahatur, *c. fin. de constit. l.* 21. §. 1. *C. de sacros. Eccles. Novell.* 78. *c.* 2. & 3. *l.* 9. *C. de pact. pign. Richter. decis.* 4. *n.* 19. *Gudelin. de jur. noviss. lib.* 4. *cap.* 14. & *lib.* 5. *cap.* 2. Ac quod Civiles Leges ad populi naturam ac ad Rempublicam accommodari: neque simpliciter optimæ, sed quæ accommodæ maxime sunt illi Politiæ, quam Legislator informat, approbari debeant, docet Aristot. *l.* 3. *polit.* 7. & 4. *cap.* 1. *ad fin.* Eadem fere ratione, qua corporibus nonnullis cibi boni succi, & medicamenta alias pretiosa, non convenire, sed pernitiosa magis esse experimur. Ex hoc porrò apparet, debere considerare Legislatorem in dandis Legibus, quod non det optimam legem simpliciter, sed optimam illi Politiæ, quam informat. Populus etenim imperfectus & vitiosus non poterit legem perfectissimam tolerare. Nec inde vocari malas leges propter hoc, sed convenientissimas, quia coveniunt fini & Statui politico. Eandem etiam ob causam Politicis seu judicialibus Mosaicis Legibus, nisi quatenus ratione naturali nituntur, haud obligantur Resp. Christianæ. *Besold. in Synops. polit. lib.* 2. *cap.* 4.

39 Leges ferri casibus futuris non præteritis, quod tamen limitatur.

40 Variæ variorum locorum & provinciarum leges.

In Imperio Romano diversas olim leges observatas, nec eas uniformes fuisse constat. Invaluerat namque temporibus Longobardorum in Imperio Romano consuetudo, ut alii quidem secundum suas proprias leges viverent, alii autem jure Civili Rom. uterentur. *Heig.* 1. *q.* 7. *n.* 48. quo pertinet constitutio Lotharii *lib.* 2. *LL. Longobard.* 57. Ex qua desumptum est *C. ult. dist.* 10. ut cunctus populus Romanus interrogaretur, quali lege velit vivere, ut tali Lege, quali vivere professi sunt, vivant. Item Ottonis II. in Comitiis Veronens. apud *Goldast. tom.* 3. *Constit. fol.* 310. Quacumque Lege sive etiam Romana, in omni Regno Italico homo vixerit. &c. Opponuntur ergo hoc pacto sibi invicem Lex Romana & Longobardica, quorum illa totum jus Civile Justinianeum; hæc omnes Leges Longobardorum comprehendit, & absolute Lombarda dicitur, ad quam sæpe in usibus Feudorum provocatur, ut *in tit.* 22. *&* 58. *lib.* 2. latè *Goldast. in prolegom. Constit. Imp.* Successivè alii quoque Populi suos habuerunt Leges, secundum quas judicabantur, ut Franci, Bavari, Suevi, Saxones. *Griphiand. de Weichbild. cap.* 40. *n.* 40. Unde der Sachsen- und Schwaben-Spiegel. Ac multi dubitant, an bono omine leges vetustiores & simpliciores abolitæ jusque Justinianeum fuerit introductum. *Lips. Monit. Polit.* 2. *C.* 10. *fol.* 142. *& cent. epist. miscell. epist.* 78. Sed ex tali Legum varietate olim multæ sæpe iniquitates in judiciis oriebantur, dum quilibet eam amplecteretur Legem, quæ commodis suis maxime deservire videretur. Quandoque etiam ab una lege ad aliam transiret, lucri spe invitante. Inde illa abdicatio apud *Sigon. lib.* 8. *de Reg. Italiæ. Ego Maria, quæ professa sum vivere lege Romana, sed nunc pro viro meo lege Longobardor. vivere videor, qui professus est ex natione sua Lege vivere Longobardica. Griphiand. d. cap.* 40. *n.* 16. *& seqq.*

41 de mutatione legum.

Hinc Lex justa, licet per tempora & causa cessante, juste mutari possit, non id tamen facile fieri debet. Consultum quippe est, ut Populus Leges pro oraculis habeat, earumque contemptus, ex mutatione frequentiori oriri solet. Ac ita culpanda imprimis est curiositas eorum, qui temere Leges, aut aliquid in religione, immutant; Sed ii potius illud Mecoenatis apud *Dionem lib.* 5. *fol.* 501. ad Augustum ante oculos habeant. *Leges formiter retine, neque quidquam in his muta.* Quod & veteres Germani Studiosa cura observarunt, *Lehmann* in der Speyerischen Chronick. 2. *cap.* 27. qui *lib.* 5. *cap.* 61. *ad fin.* suadet, ut Leges maturo Concilio sanciantur, quo possint perennare. Quo faciunt tradita *Richardi Dietri de Summa Imp. potest. thes.* 93. Neque tamen probanda illorum confidentia, inquit, qui etiam recta commutantes, aut aliquid sui videantur adferre, tam facile ad Legum correctionem prorumpunt, haut memores sæpissime legum commutationem, *Status ipsius* mutationem secum ferre, imo nonnunquam intervertere, quod verè in unica Lege Agraria accidisset. Contemnuntur Leges latæ, relatæ, & una earum lator, neq; sine causa Locrenses illius collo, qui novam Legem ferre conabatur, laqueum injecere, & Solon, cum leges jubentibus Atheniensibus tulisset, decem annos per causam contemplandi, navigando fuit peregrinatus, ne quam Legum, quas condiderat, abrogare conaretur: Id enim ipsi Athenienses non poterant, maximo jurejurando adacti ad eas per 10. annos observandas. Dissuasit & hoc Augustus Senatui. Valeat igitur hic illud Livius: *ante morbos necesse est cognitos esse, quam remedia eorum.*

Verùm quidem est, quod Leges, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa, quasi in æternum latæ sunt, non facile abrogari debeant, tamen quando aut usus eas coarguit, aut Status aliquis Reipubl. (justis & legitimis de causis, quæ non ex seditioso aliquo fundamento originem habent, nec novitatis accusari possunt) aliud suadet, etiam aliter dicendum videtur. Quo casu non juxta Leges, sed legibus ipsis imperandum, & Leges ad formam Reipubl. non Respublica ad Leges accommodandæ: Legum enim opportunitates & medelæ pro temporum moribus & pro Rerum publicarum generibus, ac pro utilitatum præsentium rationibus, proque vitiorum, quibus medendum est, fervoribus mutantur atque flectuntur, neque uno statu consistunt: Quin ut facies Cæli & Maris, ita rerum atque fortunæ tempestatibus varientur. *Sext. Cæcilius apud Gell. lib.* 20. *noct. Attic. cap.* 1. Evenit autem aliquando, ut Reipublicæ necessitas hoc postulet, & tunc necessitatis ea vis est, & ea dignitas, & sæpe rei non licitæ jus & æquum tribuat, secundum *Clapmar. de arcan. Imp. lib.* 4. *cap.* 7. Evenit quoque aliquando, ut absque necessitate evidens aliqua Reipublicæ utilitas Leges susque deque habere suadeat (quâ tamen in re circumspectè & sincere, nec ex animi privatis affectibus procedendum) & hoc etiam casu, Salus Populi Suprema lex est, ultimusque finis, ad quem Leges universæ tendunt. Lex etenim, quæ tuendæ & conservandæ Reipub. causa lata, si eidem præjudicat, jam Lex esse desinit, & â scopo suo aberrat. Nec eo casu tolerandum videtur, ut quæ in favorem ac utilitatem Reipublicæ introducta, in odium, ruinamque ejus retorqueatur. *arg. l.* 6. *C. de ll.* Rex isto porrò fundamento, quod Leges ad formam Reipubl. & mores ac naturam populorum accommodandæ, descendit, quod leges tam â Principe Ecclesiastico quam Seculari latæ & promulgatæ non obligent prius quam moribus subditorum receptæ sint. *C. in istis §. leges. cum C. seq. distinct.* 4. Non quod Legum auctoritas pendeat ex arbitrio Subditorum, sed quod eventus doceat, Legem promulgatam non convenire naturæ subditorum, quorum

quorum conservandorum & retinendorum causa Leges feruntur à Principe. *C. erit autem. distinct.* 4. ac proinde accidit, ut Leges moribus subditorum non probatæ, non obligent, etiam ex præsumpta mente ipsius Legislatoris, prout tradit *R. P. Canisius in Summ. Jur. Can. lib.* 1. *tit.* 3. *in not.* Plura de Legib. & quidem scitu digna compendiose tractat *Besold. in Synop. polit. lib.* 2. *cap.* 4. & de antiquarum Legum usu & cognitione videri omnino potest *Herman Conring. in lib. singul. de Orig. Jur. Can.* Ubi multa tam quoad antiquitatem, quam temporum & historiarum ordinem pulcherrime docet.

Gewalt.

VI nemini suum auferendum, sed Spoliati ante omnia restituendi *R. I. Augustæ anno* 1530. §. 6. de cætero Vocabulum Gewalt/ latè se extendit, & omnibus iis tribuitur, welche über andere Leut Befelch/ und zu gebiethen haben. Unde Seneca dicit: Ein Fürst habe Gewalt über seine Unterthanen / eine Obrigkeit über ihre Bürger / ein Vatter über seine Kinder / ein Lehrmeister über seine Jünger etc. *Vid. Bodin de Republ. lib.* 1. *cap.* 4. *à princ.*

Gewicht / Maaß / Ellen.

SUMMARIA.

1. *Pœna adulterantium pondera & mensuras.*
2. *Principes horum debent habere curam.*
3. *Varietas ponderum & mensurarum præcavenda.*
4. *Ad quem spectet cognitio de ponderibus & mensuris.*

1 Pœna adulterantium pondera & mensuras.

REformat. guter Policey zu Augspurg *de anno* 1530. *tit.* 30. statuit æqualem Frumentorum, Vini, Cerevisiæ & similium mensuram esse constituendam. *In Constit. Criminal. Caroli V. art.* 113. disponitur, qui fallendi animo pondera, mensuras, aridorum, liquidorum, vel ipsas merces, aromata, & quidquid vænum dari solet, adulterat, ac pro bonis justisque divendit, ad corporalem pœnam deposci potest, vel ut in exilium mittatur, vel virgis cædatur, sive fustigetur: aut consimili aliqua pœna, quam magnitudo delicti, & frequentia majorem exigit, vel minorem (si in re minima sit) reddit, affici debeat. Nam si diu satis, & in magni pretii mercimoniis falsum dolo malo commiserit, non injustum neq; legibus contrarium erit talem falsarium capitis damnari: ut tamen nihil nisi disertissimis Juris Consultis in consilium adhibitis decernatur. *Concordat L. penult. ff. ad L. Corneliam de fals. l. in Dardanarios* 6. §. *fin. ff. de extraord. crimin. L. arbitrio* 18. *de eo ff. de dolo malo. C. ut mensuræ* 2. *X. de empt vendit. Menoch. Lib.* 2. *de arb. jud. quæst. casu* 317. *Wesenb. in parat. ff. ad L. Cornel. de fals. n.* 9. *Vigel. cap.* 10. *reg.* 10. *Coler. lib.* 1. *de aliment. cap.* 17. *n.* 34.

2 Principes horum debent habere curam.

Hinc de mensuris annonæ publicæ curam Princeps suscipere debet, ut nempe modus stateræ, pondera, pertinentia ad annonam, & certa sint & justa, utque sint perfecti, qui istarum mensurarum & ponderum curam gerant, *Keckerman Systém. Polit. lib.* 1. *cap.* 8. cum tantæ hodie sint ubique *propolitarum* nundinationes, populum depeculantes, & monopolitarum sordes, annonam cauponantes, adeòque tantum non flagellantes, ut nulli ædiles, nulli Curiales, nulli Annonarii (quorum apud Romanos munus erat, cibariorum, annonæ, mensurarumque habere rationem, ut in venditionibus omnes fraudes amoverentur) malo huic sufficiant. Principes itaque curare debent, ut sub æquali pondere & mensura, commercia in universo suo territorio exerceantur, prout Carolus M. in Imperio, & Franciscus I. in Galliæ Regno fecère. Sic etiam Jacobus Rex Scotiæ regimen auspicatus, suscepit ponderum & mensurarum correctionem, uti rem maxime necessariam, cum non solum in singulis Urbibus, sed etiam prope domibus, diversæ mensuræ essent, & in conventu Leges ea de re saluberrimas fecit, & mensuras ferreas certis in locis custodiri jussit, & qui ad eam publicam formam cæteras conformaret, per omnia fora & conciliabula misit, gravi pœna indicta, si quis alia mensura quam publice signata uteretur. *Buchanan. rer. Scotic. lib.* 10. *fol.* 102.

Varietas namque mensurarum in una Provincia vel regione tanquam Reip. nociva, non est tolerabilis, sed ut innumeræ fraudes, controversiæ, vexationes, illicitæque exactiones & molestiæ evitentur, ratio postulat, daß man durchaus gleiche Maaß und Gewicht habe. Siquidem ejusmodi Varietas negotiatoribus ambiguam perplexitatem, Dominis tam mixtæ quàm meræ Jurisdictionis, vel eorum officialibus præbet occasionem incolas inquietandi, eosque injuste mulctandi; quin etiam multum incommoditatis affert Quæstoribus Principum, & Dominorum, colligendis granorum reditibus, iis etiam occasio datur inde ultra modum à Collatoribus exigendi, & quapropter omninò ad curam & solicitudinem Magistratuum spectat, ejusmodi inconvenientiis, Edictis eorum authoritate latis, consulere, ut commercii fides inter Subditos eò melius stare possit, ne scil. magna rerum permutatio oriatur, si in singulis domibus quasi, aut oppidis varia pondera essent. Unde ea olim in templis servare moris fuisse scribit *P. Mariana de ponder. & mensur. cap.* 25. quod nihil securius antiqui puta-

3 Varietas ponderum & mensurarum præcavenda.

putabant, quam cui species religionis prætendebatur.

Notandum hic, licet jus ponderis & mensurarum, ac quantitatis determinatio in iis ad jura superioritatis & regalia pertineat, potestas tamen cognoscendi de ponderibus & mensuris adscribitur mero mixtoque imperio, à *Guid. Papa decis.* 390. *Chassan. ad consuet. Burg. rubr.* 1. *num.* 94.

4 Ac libræ ponderumque jus potestatemque mensuras inspiciendi, & quæ corrupta inveniantur, conscindendi, jurisdictionis esse statuit *Cothman. cons.* 47. *num.* 69. *vol.* 3. *Tholosan. in Syntag. Jur. univers. lib.* 36. *c.* 1. *n.* 16. *& seqq. Klock. tract. de ærar. lib.* 2. *c.* 36. ubi de ærarii augmento ex ponderum & mensurarum falsificationibus agit. Præter pœnas in Constitut. Criminal. Carolinis contra falsificatores latas, Deus ipse diris devovet eum, qui iniquis ponderibus & mensuris utitur *vid. Paul. Laur. in Prophet. Amos concion.* 2. *cap.* 8. *p.* 398. Neque enim quis debet habere duas mensuras, & duo pondera, parva & magna, quia jure Divino est prohibitum, *Deuteron. cap.* 25. *v.* 13. ibi: *Non habebis in sacculo duo diversa pondera, majus & minus, nec erit in domo tua modius major aut minor. Pondus habebis justum & verum, & modus æqualis verusque erit tibi, ut multo tempore vivas super terram, quam Dominus dederit tibi. Vid. quoq; Levit. cap.* 19 *v.* 36. *Ezech. c.* 20. *Mich.* 6. *v.* 10. *n.* 12. *& Marc.* 4. *v.* 24. Turcæ quoque rationem mensurarum & ponderum habent, ac propterea si æqua & justa non sunt, falsificatores, secundum qualitatem admissi, graviter puniunt. De iis enim *Henricus Müller* in der Türckischen Historie *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 9. *fol. m.* 32. ita scribit: Sie besuchen die Tabern/ Gartkuchen und Fruchtverkauffer/ ob sie auch rechte Maß und Gewicht geben/ wo sie es nicht recht befinden/ fahen sie den Ubertretter/ und straffen ihn nach gebührlicher Weiß. Also auch besuchen sie die Becker/ob das Brod/ so sie verkauffen/ sein Gewicht habe und recht ausgebacken seye/ wo es nicht gnugsam gebacken/ nehmen sie alles hinweg/ bringens den armen Gefangenen/ und wo sie einen befinden/der seine Wahr nicht um einē billichen Pfenning verkauffet/den führen sie für den Subascia, der henckt ihm zur Straff und Schand eine Taffel an seinen Hals/ daran viel Schellen hangen/ welche weil sie hell klingen/ Ursach geben/ daß aus allen Strassen das Volck zusamen laufft/ führen ihn also umher/ sonderlich an die Ort/ da dergleichen Kauffleute/ die seine Wahr verkauffen/ sitzen/ und wann sie ihn zu Hauß gebracht/ geben sie ihm 20. Bastonaden und Schläg/ und muß für einen jeden ein Asper bezahlen.

Ad quem spectet cognitio de ponderibus & mensuris.

Gewonheit.

SUMMARIA.

1. *Consuetudo quid; quomodo differat à lege.*
2. *Quomodo probetur?*
3. *Consuetudo tollit legem, & lex consuetudinem.*
4. *Nec consuetudinem nec Legem Civilem Clericos ligare.*
5. *An secundum malam consuetudinem peccans excusetur.*
6. *Consuetudines iniquæ & irrationabiles abrogandæ.*
7. *Municipia & collegia licite consuetudinem introducere possunt.*

1 JUs non scriptum vocatur consuetudo Gewonheit/Gebrauch/ alt Herkommen. Nam sicut expressa sanctio legem, ita tacita voluntas populi facit consuetudinem, quæ non minus quam lex debet custodiri. *l.* 32. *ff. h. t.* Quod ita se habet in statu populari, cum nemini dubium esse possit, populum nullius imperio subjectum consuetudinem introducere. Hodie consuetudo est jus subditorum usu introductum tacitoque summæ potestatis consensu approbatum.

Consuetudo quid; quomodo differat à Lege.

2 Ad hoc introducendum requirunt communiter, 1. rationabilitatem. 2. Actuum frequentiam, 3. diuturnitatem temporis, *Gail.* 2. *obs.* 31. *Pet. Salazar de usu & consuet.* Ad consuetudinem probandam multum refert, si in judicio contradictorio fuerit confirmata, *l.* 34. *h. t.* quia facti est, & consequenter ab allegante probanda, *l.* 1. *C quæ sit long. consuet. Gail.* 1. *obs.* 36. *n.* 16. non tamen præcise requiruntur actus judiciales, nec contradictio judicialis inducit, sed inductam probat consuetudinem ut *in d. l.* 34. tantum modus probationis firmior demonstretur, cum alias consuetudo difficillimæ sit probationis *Meisner. tom.* 3. *decis.* 14. *n.* 42. ubi vid. plura de modo probandæ consuetudinis, nec non *Carpzov. p.* 3. *Constit.* 38. *d.* 9. *n.* 3. *& p.* 2. *c.* 16. *d.* 7. *n.* 11. Quod si Advocatus de Stylo Curiæ, in qua diu versatus est, attestetur, firma præsumptio nascetur, sed non probatio, cum nunquam unius testimonium ad plenam admittatur probationem.

Quomodo probetur.

Consuetudinis effectus est legem contrariam abrogare, vel jus novum constituere 3 *l.* 32. *ff. h. t.* cui contraria videtur *l.* 2. *C. quæ sit long. consuet.* nisi eam de consuetudine speciali, vel quod non possit tollere Legem Divinam aut naturalem, vel hodie de Statu Monarchico accipiamus, quia ejus est tollere legem cujus est condere, ut Legi à Principe latæ contraria consuetudine derogari non possit, *d. l.* 2. *C. quæ sit. long. consuet.* Eadem ratione vicissim Lex consuetudinem tollere potest, *l.* 3. §. *divus ff. de sepulch. viol.* Non obstante *C.* 1. *c.* 2. *de feud. cognit.* ubi dicitur, Legum Romanarum non esse vilem auctoritatem, sed non adeo vires suas extendere, ut usum vincant aut mores: Quia ista verba accipienda sunt de lege Civili generali, quæ licet aliter dispo-

Consuetudo tollit legem, & lex consuetudinem.

nat

-nat in materia communi, non habet tamen locum in feudali, in quâ diversæ observantur. Quemadmodum etiam lex generalis non tollit consuetudinem loci specialis, *c.* 1. *de Constit. in* 6. ubi redditur ratio, quod Legislator præsumatur nescire facta particularia, & consequenter ea non revocare: cui non derogat *d. l.* 3. §. *divus de sepulch. viol.* Quia vel agit de consuetudine, quam Princeps scivit, vel quam tollere expressè voluit.

4 Nec consuetudinem nec legem Civilem Clericos ligare.

Sicut autem Lex non ligat Clericos, ita nec consuetudo, utpoteà Laicorum Jurisdictione exemtos. Ubi autem cessat jurisdictio, cessat etiam imperandi ligandive potestas, *l. fin. ff. de jurisd.* nisi leges autoritate Pontificia sint approbatæ, uti factum invenitur in *cap.* 1. & 2. *de causa possess. & propr.* Atque eadem ratio militat in illis legibus, quæ ponuntur toti communitati, super materia communi Clericis & Laicis, uti ne extra Provinciam educantur equi, evehantur frumenta & similia, in quibus Sacri Canones juris Civilis leges sequi non detrectant, *Can. quoniam dist.* 10. præsertim cum id serviat ad tranquillitatem publicam & justitiæ æquitatem. Sic leges Civiles quoad Ordinem successionis Jus Primogenituræ, exclusionem fœminarum à successionibus, & alia similia apud Clericos observari, quia Ecclesia vel tacite vel expresse eas approbaverit, ejusque libertas per eas non offendatur, cum directè & in specie super rebus & personis Clericorum nil disponant, *Zœs. in ff. h. t. n.* 23.

5 An secundum malam consuetudinem peccans excusetur?

Illud quæritur, an secundum malam consuetudinem peccans à pœna excusetur? videtur affirmativa eligenda, *per C. objiciuntur* 32. *q.* 4. ubi consuetudo ex illicito licitum facere dicitur: Verum distinguendum est, an aliquid ex se, & sui natura sit illicitum ex lege scilicet naturali & divina prohibitum, quod nulla lege positiva potest fieri licitum & bonum, & ideo blasphemans, in loco, ubi viget consuetudo blasphemandi, semper puniri potest: Secus verò si aliquid lege positiva & civili tantum est illicitum, quod contraria consuetudine licitum fieri potest.

6 Consuetudines iniquæ & irrationabiles abrogandæ.

Cum quibusdam in locis invaluerit consuetudo, ut si *res furtivæ* aut *vi ablatæ* apud furem raptoremve concipiantur, cum quibus in carcerem conjicitur, eæ domino, ad quem vere pertinent, auferantur, neque ei, cui sublatæ erant, restituantur, sed ærario applicentur, Imperator Carolus V. in *Constit. Crim. art.* 218. hanc consuetudinem & corruptelam sustulit. *vid. suprà verb. Consuetudo.* Non enim sine facto nostro, quod nostrum est, ex nostro dominio exire potest, *l. traditionibus C. de pact. l. alienum C. de furt.* Alius item abusus est circa nautas receptus, ut iidem corpore simul & bonis in Magistratus pœnam incurrant, si naufragium fecerint: qui abusus itidem tollitur è medio & corrigitur Carolina Constitutione; concordat Constitutio Friderici Imper. quæ habetur *in Authentica Navigia. C. de furtis*, quæ vult ut navigia, quocunque locorum pervenerint, si quo casu naufragio facto rupta, scopulisque illisa fuerint, tam ipsa navigia, quam navigantium bona nautis, naucleris; & mercium dominis, ad quos, antequam navigia hujusmodi periculum incurrissent, spectabant, integra omnia reserventur, neque domino fluminis addicantur, vel in commissum cadant: sublata penitus omnium locorum consuetudine, quæ huic adversatur sanctioni. Et sane quid est iniquius, quam ex re calamitosa emolumentum capere, & calamitatem sive afflictionem calamitoso sive afflicto addere. *l. Divus ff. de offic. Præs. R. J. de anno* 1559. Mala etiam est consuetudo seu abusus, ut aurigæ, qui plaustro rhedave mercibus onerata casu incuriave eversa hominem occiderit, equi, plaustrum &, quas vehit, merces publicentur. *Heig. quæst.* 37. *n.* 45. & *seq.* perversa quoque consuetudo est, & Judices gravissime delinquunt, cum extra Læsæ Majestatis crimen, ex aliis etiam delictis sontes ita puniuntur, ut præter capitale supplicium, etiam bona ipsorum in ærarium redigantur, unde eorum uxores & liberos, illa dote, his patrimonio exspoliatis, ad summam miseramque paupertatem recidere oporteat, contra quam ratio naturalis, quasi lex quædam tacita, liberis parentum hæreditatem addicens, velut ad debitam successionem vocat, *L. cum ratio. ff. de bon. damn. Nov.* 17. §. *oportet. Heig. q.* 33. *num.* 46. *part.* 2. Hujusmodi abusus, corruptelas & consuetudines omnes, utpote irrationabiles, absurditates & scandala foventes publica, quemlibet Magistratum judiciis eliminare, abrogare, ac æterna oblivione sepelire jubet *Imper. Carolus V. Constit. Crim. art.* 218. Imo etiam sua autoritate hac ipsa constitutione illas abrogat, annihilat & abolet, ne unquam in usum redeant. De perversa quorundam judiciorum consuetudine nonnulli hic addunt, in quibus Judæi inversi à pedibus suspenduntur, cum tamen Lex non distinguat inter fures Judæos & Christianos, & Judæi etiam jure communi Romano utantur, & secundum leges Romanas judicentur, & actiones secundum illas excipiant Judæi. *C. de Jud. Alex. cons.* 13. *vol.* 7.

7 Etiam municipia & collegia licitè consuetudinem introducere posse.

Tandem etiam municipia, collegia honesta & approbata consuetudinem introducere possunt, scilicet pro se & quatenus est ipsis jurisdictio, quia omnes, qui Statuta condere, etiam consuetudinem introducere possunt, irrequisito Principis consensu. *Schneid. h. l. n.* 3. *Vinn. n.* 3. *Tulden. in C. ad d. l.* 2. Quamvis aliqui inter requisita consuetudinis scientiam Principis numerant. *Gail.* 2. *obs.* 31. *Mynf.* 6. *obs.* 41.

Gewürtz.

SUMMARIA.

1 *Necessitas aromatorum & prohibitio corruptionis.*
2. *Utilitas & proventus.*
3. *Nimius aromatum usus quomodo moderandus.*
4. *Aromata Hanseaticorum, quibus in Hispania fruantur immunitatibus.*
5. *Aromata quibus in locis progenerentur.*
6. *Usus aromatum beneficio Venetorum ad nos perlatus.*

1 Necessitas aromatum, & prohibitio corruptionis.

IN Republica summe necessarium est, providere, ut aromata pura atque nativa, non autem corrupta, adulterina, vel alius farinæ rebus intermixta vendantur, hujusque rei gratia ipsi Imperatores solliciti fuerunt, publicisque Imperii Recessibus ejusmodi fallaciis atque fraudibus prospicere voluerunt, ut videre est in Reform. guter Policey zu Augspurg *de Anno* 1530, *tit.* 29. *de anno* 1548. *tit.* 23. §. 1. & 2. Policey Ordnung zu Franckfurt *de anno* 1577. *tit.* 24 §. 1.

2 Utilitas & proventus.

Ex aromatum proventibus, præsertim diversas in regiones, quarum tellus ea non profert, si transvehantur, quantum lucri ac commodi percipi possit, facile cuivis patescit, cum & eorum negotiationem magni Reges ac Principes sibi soli vindicarint, ac exinde æraria sua valdè auxerint, quo conferunt ea, quæ *Thomas Garzon in Piazza Univers.* oder allgemeinem Schauplatz aller Professionen &c. *discurs.* 89. scribit.

3 Nimius aromatum usus quomodo moderandus.

Aromaticorum excessum vitandum esse propter exuberans in iis principium, tradit *Baptist. Zapata in mirabilibus secretis fol. mihi* 139. *Marquard. de jur. mercatur. lib.* 2. *cap.* 3. *de Vectig. remiss. n.* 45. ait, nimius aromatum usus, & qui luxui materiam præbere potest, omnino moderari debet, cum nullam aliam ob causam veterum illa frugalitas disparuerit; quam quod ex aromatum frequentia, & Sibaritica varietate, varii cibos condiendi construendique modi excogitati, quibus veluti fomentis, Venus in membris delitescens incitatur; ipsaque hominum vita (quæ olim sale & caseo veluti saginabatur) multis parasangis decressit.

4 Aromata Hanseaticorum quibus in Hispania fruantur immunitatibus.

Quoad Aromata, Hanseatici hoc gaudent in Hispania privilegio (quanquam secus de jure civili *l. interdum* 16. §. *species* 3. *ff. de publican. & vectig. Bodin.* 6. *de Rep. c.* 2. *p.* 1037.) ut aromata coëmta, vel statim in naves suas, sine gabellæ solutione deferant, vel in domibus etiam suis adservent; delaturi eas in naves, quando ipsis commodius visum fuerit. Fuerunt autem nonnulla aromata, antiquis nota, quæ nos hodie latent, qualia sunt, quæ à *Pancirollo* recensentur *rer. memorab. Lib.* 1. *tit.* 11. amomum, costum, malabathum, &c.

5 Aromata quibus in locis progenerentur.

Aromata autem in calidis locis tantum proveniunt; quadam namque humidi decoctione odor bonus ingeneratur; ubi, quod noxium est, vi caloris fuerit exemptum, ut ex *Theophrasto* refert *Cal. Rhodigin. Lect. antiq. Lib.* 29. *cap.* 17. Unde etiam in frigidis mundi plagis eorum usus ad phlegma incidendum admodum frequens & utilis esse videtur.

6 Usus aromatum beneficio Venetorum ad nos perlatus.

Et olim ex India, similibusque calidioribus regionibus aromata ad mare rubrum, & inde terrestri itinere in Ægyptum, tandemque Venetias transportata, omnibus Christiani orbis regionibus communicabantur; ac maximum inde lucrum Veneti percipiebant; ideoque maxime conturbati fuerunt, postquam Lusitani transmisso capite bonæ spei, in Indiam delapsi, hanc ipsis mercaturam interceperunt. *P. Bemb. Cardin. histor. Venet. lib.* 6. *Ludovic. Guicciardin. descript. Belg. in Antvverp. Brabant. Metrop. fol.* 164. & *seqq.* ibi Venetiis afferuntur.

Gifft.

SUMMARIA.

1 *Venenarii, seu veneno aliquem necantis pœna.*
2. *Inficientes veneno pascua, fontes, cerevisiam.*
3. *Galliæ Consuetudo.*
4. *Hostis veneno non occidendus.*
5. *Varias dari præparationes Venenorum.*
6. *Servire in medicinis.*

1 Venenarii, seu veneno aliquem necantis, pœna.

DE Veneno disponitur in Constitut. Criminal. Caroli V. *art.* 37. *de quo supra verbo* Anzeig *fol.* 278. *verb.* Apothecker / & *verb.* Bekantnüß / *fol.* 362. *n.* 6. In art. Const. Crim. 130. Imp. venenarium, hoc est, qui veneno ex malo proposito hominem necat, aut qui venenum necandi causa sciens præparat, habet, vendit, Latronis instar vivum rota contundere præcipit, si vir sit; si fœmina, aquis suffocanda, aliove violento mortis genere, delicti & circumstantiarum habita ratione, neci tradenda. Constituit Imp. Carolus V. pœnam atrociorem, quam jus commune, quo pœna gladii dictatur, quippe quod plus sit hominem veneno extinguere, quam gladio occidere, ex rescripto Imp. Antonini. Quin & hæc pœna, cum crimen sit frequentius, si opus sit, exempli statuendi gratia, augeri potest, ut nimirum venenarius, dum ad supplicium deducitur, trahæ imponatur, & forcipibus candentibus ter vel quater pro atrocitate delicti, aduratur, *hoc art.* 130. ut alii deterreantur, *L. bona fides, in pr.* §. *ultim. ff. depositi. L. omne.* §. *qui in acie ff. de re milit. L. si quis.* §. *qui abortionis.*

tionis §. mali. ff. de pœn. Pro augenda itaque pœna debet haberi ratio delicti, & circumstantiarum, itemque personarum delinquentium. Et sic filius, qui ut patrem vel matrem necaret, venenum emit, quo tamen uti non potest, pœna parricidii punitur, *L. 1. in fin. ff. ad L. Pomp. de parricid. L. unic. ibi, fata* præparaverit. *C. de his qui parent. vel lib. occid. Wesenb. in parat. ff. ad*

2 Inficientis veneno pascua fontes, cerevisiam.

L. Pomp. de parricid. n. 7. Denique eos qui pascua veneno inficiunt, unde pecora vel homines perire possint, hac eadem pœna à Carolo V. constituta puniendos esse, non ambigitur. *Moller. p. 4. Constit. 18. n. 1. vers. quamvis Constitutio Criminalis.* multo magis is tali pœna ignis quoque dignus erit, qui fontes, cerevisiam, vel similia veneno inficit, unde homines enecantur, *per text. in L. nemo 5. sub fin. C. de malef. & Mathem. Coler. decis. 180. n. 6. post med. & num. 11. pag. 1. Berlich. conclus. 26. n. 12. p. 4.* Constat ex historiis, multos olim fuisse qui, vel ne in manus hostium vivi veniant, vel ne publicè gravibus pœnis afficiantur, venenum sumpserint, ac cum eo mortem accelerarint, interdum etiam, ob politicos & certos respectus, uni vel alteri venenum fuisse propinatum, quod nolens volens quis ebibere (si poculum intoxicatum erat) tenebatur.

3 Galliæ consuetudo.

Sub Caroli VI. Galliæ Regis regno cœptum est in Galliis veneno interficere aut tollere, quorum vita exosa erat malis, scribit *Girald. tom. 2. f. 423.* Unde de ejusmodi præbitione veneni quærunt Politici: *an talis pœna in usum sit revocanda?* ac licet nonnulli existiment, id faciendum esse, præsertim si personæ facinorosæ sint è magna familia, & in summa dignitate constitutæ, sic etiam Justitiæ executionem clam posse administrari, nemine advertente, *Bullæ. ad Constit. Crim. art. 10.* ubi addit, in quem usum olim antiquitas comparavit die Wippen/ quæ adhuc in quibusdam Germaniæ locis visuntur: sed alii non immerito hanc consuetudinem non probant, nec eam revocandam esse censent.

4 Hostis veneno non occidendus.

Hostem veneno occidere non licere docent *Amirato 1. discurs. 13. Comina lib. 8. cap. 5. fol. 728. & Plutarch. in Pyrrho fol. 779.* & inde cum Carolus V. diffamaretur, quod ipsius instinctu Francisci I. Galliarum Regis filius natu major veneno fuerit extinctus, operose se excusavit, uti videre est *apud Bellay lib. 6. histor. in fin.* Nec item in hostem pugnandum est veneficiis, aut arte magica, nec telis venenatis, non venenis aquæ corrumpendæ causa, aut gipso farinam inficiendo. *Besold. de art. jureque bell. c. 5. sub. n. XI. fol. 92.* ubi de Mathia Hungariæ Rege refert, quod existimaverit, licere quidem jure ferro occidere Georgium Podiebraccium, Bohemiæ Regem, non autem veneno; ardente enim bello inter Georgium & Mathiam, venit ad hunc quidam ex familiaribus Georgii, qui ferro se Georgium confixurum promittebat, si à Rege præmium aureorum quinquies mille numeraretur. Mathias scripto Chriographo, quod postulabat proditor, pollicitus est. Elapsis aliquot diebus, Regi Mathiæ signavit proditor, gladio Georgium, satellitibus stipatum, interfici non posse, veneno extingui aptissimè. Rex autem Mathias noluit, ut venenum exhiberet, repetens illud: *Romanos ferro, non venenis pugnare consuevisse*, monuitque Georgium, vitaret venena, nullisque cibis, nisi prius prægustatis uteretur, *Cura. in annal. Silesiæ in vita Math. f. 178.*

Arte venena ita temperari & impediri possunt, ut hominem non mox jugulent, sed per aliquot dies & menses; imò *Theophrasto Græco Authore, hist. plant. c. 16.* dantur venena certo termino & tempore perimentia, quæ per aliquot annos in corpore sopita jacent. Sic enim de *Aconito* scribit: componi ita ferunt, ut certis temporibus possit occidere, videlicet bimestri, trimestri, semestri anno completo, interdum etiam biennio, & quod magis quadragesimo, prout testantur *Prævot. Bacc. Cæs. Bartol. & alii.* Nam venenorum alia sunt fixa, vaga alia & volatilia: Fixa dum sunt, nihil damni afferunt, secus verò faciunt volatilia & tenuia, quæ à calore nostro facile resolvuntur, & in actum deducuntur. Olim Patriarcha cum Judæo quodam, coram Bassa de veritate Religionis Christianæ haustu veneni concertasse, illudque citra læsionem bibisse fertur, Judæum verò potu illo assumpto vitam finiisse perhibent. Venenum per se malum est, *l. 3. in pr. ff. ad L. Cornel. de sicar.* nihilominus tamen, medicamentis quibusdam admixtum, bonum redditur & salutare, *d. l. 3. §. 1. Limn. in Jur. publ. lib. 8. c. 9. n. 26.* In Rebuspublicis bene constitutis non admittuntur Medici, Pharmacopolæ, Pigmentarii, Chirurgi &c. nisi promittant jurejurando Magistratui cujusque loci, quod sine ejus permissu nulla venena, veluti Mercurium, opium, antimonium &c. vendere aut tradere velint &c. *vid. Bocer. de homicid. cap. 4. n. 6. & seqq.* ac tragicum casum videre licet in Consiliis Altorfinis *resp. 31. n. 7.* ubi quidem liberum pronuntiavit Juridica facultas Altorfiensis Pharmacopolam Eslingensem, cujus Minister ancillæ cuidam semen ad vermes abigendos petenti, tradidit aconitum, ex quo tres puellæ vitam miserè amiserunt. De veneni itaque custodia videatur *Cl. Rupertus ad Val. Max. l. 2. cap. 6. dissert. 1.* Wie man sich vor Gifft soll verwahren. *vid. Zeiler cent. 1. pag. 333. & 433. Cent. 3. pag. 498.* ubi *cent. 4. Ep. pag. 503. & 595.* etiam de Præbitione & applicatione veneni tractat.

5 Varias dari præparationes venenorum.

6 Servire in medicinis.

Goldt / Goldtgülden / Goldtschmidt.

SUMMARIA.

1. *Auri Inventio.*
2. *Aurum pretiosissimum est Metallum, etiam in Medicina.*
3. *Ubi aurum abundanter reperiatur.*
4. *Metalla non tantum, quæ ex montibus, sed etiam, quæ in arenis rivorum inveniuntur, ad Principes spectant.*
5. *In quibus consistat jus Regale Metallorum.*
6. *De aureis micis in lapide Lazuli.*
7. *Auri potabilis natura.*
8. *Quid caput mortuum apud Chymicos.*
9. *Aurum potabile est potus Tantali.*
10. *Aurum potabile est potius Metaphora.*
11. *Clava Florentiæ semiaurea.*
12. *Crates aurum detestatus.*
13. *Multi auri aviditate horrenda perpetrarunt.*
14. *Sitis auri insatiabilis.*
15. *Pecuniæ usus antiquissimus.*
16. *Quando & quis primum nummum aureum, sed ducatum percusserit.*
17. *Quid olim & hodiè nomine Marcæ auri,* ein Marck lödiges Goldts *veniat?*
18. *De Aurifabris.*
19. *Thesaurus quid sit? & ex quibus commendetur terra?*
20. *Requiri ad Thesaurum temporis vetustatem & ignorantiam Domini.*
21. *De Materia Thesauri.*
22. *Thesauri, qui sunt Dona Dei, non sunt magicis artibus investigandi.*
23. *De Virga divinatoria,* Wunschel: oder Glücksruth.
24. *Cur liceat Thesauros inquirere & effodere.*
25. *Quomodo acquiratur Thesaurus?*
26. *De Thesauro invento in fundo alieno.*
27. *De Thesauro in loco, qui nullius est.*
28. *De Principum jure & potestate in Thesauris.*

QUid in *R. I.* circa aurum & aurifabros dispositum sit, vide Reform. guter Policey Ord. zu Augspurg *de anno* 1530. *tit.* 17. §. 6. *& de anno* 1548. *tit.* 35. §. 1. & 2. Käysers Ferdinandi neue Müntz-Ord. *anno* 1559. Cæterum ex Metallis, quibus nunc humanæ constant opes, aurum est pretiosissimum, cujus habendi ratio mortales libido jam inde ab initio invasit, ut in eo effodiendo, jam jam ad inferos propemodum penetraverint. *Ovid. in* 1. *Metamorphoseon*:

—— Sed itum est in viscera terræ,
Quasque recondiderat, stygiisque admoveat umbris.
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat.

Unde de hominibus intente fodientibus illud Phalarii dictum, Platonem brevi ad Superos adductum iri, *Strabo in* 3. *Georg.* commemorat. Quare Diogenes *teste Lacrtio* rogatus: *cur palleret aurum*: admodum scite respondit, quia multos, inquit, habet insidiatores. Hoc, *auctore Plin. lib.* 7. Cadmus Phœnix ad Pangæum montem primus invenit, vel, ut aliis placet, Thoas & Eaclis in Panchaia, aut Sol, Oceani filius. *Argentum* verò Mercurius quintus, unde vivum argentum vulgo Mercurium appellant, vel Erichthonius Atheniensis aut Cæacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo primum inventa traduntur, quoniam ibi teste *Herod. lib.* 7. aurum & argentum maxime abundat. Auri intexendi modum, uti *Plin. in* 33. *& in* 8. *est testis*, Attalus Rex Asiæ invenit, unde *Attalicæ vestes* dictæ; acu facere excogitaverunt Phryges Idæi, ideoque Phrygiones vocati sunt, & *vestes* ipsæ *Phrygianæ*. Auri autem conflaturam ipse Cadmus, ut ait Plinius, invenit. Aurum dignissimum metallum est non solum ob ductibilitatem, sed ob *virtutem medicam*, qua aurum in desperatis & Chronicis morbis, præ cæteris medicamentis mirificè pollere dicitur, *Plin. lib.* 33. *cap.* 4. *Lonizer, in herbar. fol.* 358. à probatis enim auctoribus octo singulares auri colliguntur virtutes & effectus.

[Margin: 1 Auri inventio.]

[Margin: 2 Aurum pretiosissimum est metallum, etiam in medicina.]

1. Propter optimum colorem, *puritatem* ac *fulgorem* eximium, unde ab aura aurum dictum existimatur, à splendore ad similitudinem coloris auroræ, *Isidor. lib.* 7. *Etym.* 16. *cap.* 17. 2. habet proprietatem *exhilarandi*, unde limatura ejus ingreditur medicinas melancholiæ & alopeciæ, ut Avicenna ait, & confert doloribus ac tremori cordis, nec non timori animæ, & data cum succo borraginis auxiliatur Sycophantibus. 3. *Ponderositate* sua ac soliditate superat omnia metalla, cum duplo ponderosius sit argento, ære, stanno, habeatque ex sua soliditate puritatem & generositatem super omnia metalla. Ideo & pretiosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum & cæteros sensus, ut dicitur *in lib. de nat. rer.* 4. Quia aurum secundū Physicos *temperatius* est omni metallo, unde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum & cæteros sensus. 5. malleo nō resistit, nec frangitur, ut vas terreum, sed si malleo percutiatur, ei cedit, & in omnem partem dilatatur. 6. quia verum aurum diutius & durabilius in sua permanet operatione quàm aurum sophisticatum, *D. Thoma* teste, quod tales virtutes non habet; cunctis itaque corporibus nobilius est, quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrumpitur, aut minuitur: sed ignis rectificat illud & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe ejus & complexio recta est, ita quod non est additio, in eo neque diminutio. Aurum item in igne positum non comburitur, sed probatur & purgatur, nec aurum rubigo ulla, nec ærugo ejus bonitatem consumit, pondusque minuit.

7. Quia verum aurum cæteris metallis est pretiosius, virtutem habens conservativam, nec unquam putrescit, sed putrida resolvit, & corrigit, adeò, ut, secundum Avicennam, *cauterium* melius sit, & sanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum corrumpatur in tumores, imo usturæ factæ ex aureo instrumento meliores sint, quam ex alio metallo, quia non cauterizantur, nec crisopilantur. 8. Et ultimò aurum fistulas & hæmorrhoidas sanat, ulcera putrida, & tetri odoris emendat, corporique humano maxime congruit; ita quod in cibo sumptum, juvat multum, ac vinum, in quo extinctæ fuerunt laminæ meræ aureæ candentes, spleneticis prosit, *Rener. Budel. Lib. 1. de re monet. cap. 9. n. 4. & seqq. Chassana in catal. glor. mund. p. 1. consid. 61. & p. 5. consid. 31. part. item 12. consid. 95.*

3 Ubi aurum abundanter reperiatur.

3 De abundantia vel etiam multitudine auri quorundam locorum subjungere placuit ea, quæ congessit *Joan. Olorin. in Etograph. Mundi. p. 4. fol. 7. & seqq.* ubi inter cætera scribit: *Petrus Martyr. Summ. Ind.* schreibet / daß in der neuen Welt / in der Provintz Cothoi, das Gold aus der Erden heraus wachse / wie die Stauden / und schlinge sich um die Bäume / und hänge sich daran wie die Wein-Reben. Desgleichen meldet Petrus Hispanus *p. 5. c. 12.* daß man in obgenanntem Orte / die Netze in das Wasser werffe / und grosse Goldschrollen / wie die Fisch heraus fange / sonderlich bey dem Fluß Tenco: dann wann es regnet / so stellen die Innwohner daselbsten / welche wol wissen / daß viel Gold-Körnlein durch das Wasser ausgewaschen werden / ihre Netze auff / und fangen das Gold / da manchesmal Goldschollen / so groß als ein Hüner-Ey gefangen werden. In der Stadt S. Dominici, wie *Ovetus histor. lib. 6. c. 8.* meldet / wird das Gold wie die Steine ausgegraben / da man solche Gold-Klumpen angetroffen / deren etliche siebenhundert etliche fünffhundert Goldgülden werth geschätzet worden / und *Pet. Martyr. Sum. Ind. c. 84.* schreibet / daß etliche auff 4000. Goldgulden hochgeachtet sind: zeuget auch / daß auff eine Zeit ein Stück Gold / welches neun Loth gewogen / dem König in Spanien von Noieda einem Spanier zur Prob gebracht seye: deßgleichen berichtet er / daß bey den Bergen / welche er Cibavos genennet / ein Goldschollen angetroffen worden / der da 25. Loth gehalten.

Surius *Comment. sub Anno* 1558. schreibet / da Käyser Carl im Jahr 1558. den Indianern ein Gesetz gegeben / welches nicht sonderlich schwer noch unträglich gewesen / da haben sie / damit sie sich aus diesem Gesetz loß würcketen / weit mehr Gold dem Käyser zu geben versprochen / als alle Teutsche Fürsten im H. Röm. Reich / dasselbe zu beschützen in vielen Jahren bey grossem ansehnlichem Kriegs-Volck / zu Wasser und Land auszahlen durfften / nemlich 21. Millionen Ducaten. Eben eine solche grosse Summam hat hernachmals der andere Indianische Gesandte König Philippo, des Caroli Sohn angebotten / ja er vermeldet / daß 70. Millionen Golds von den Indianern in Hispanien gebracht worden. Deßgleichen 70. Millionen Golds werth von Edelgestein und Perlen / und andern köstlichen Sachen aus der neuen Welt. *Franciscus Vatquet* meldet / daß in der Provintz Topira ein solcher Uberfluß deß Goldes sey / daß sie an Statt der gebrannten Ziegelsteine / Gold gebrauchen / und ihre Häuser mit silbern und güldenen Ziegeln decken. Ja er schreibet / daß sie aus Mangel des Eisens / ihre Pferd mit güldenen Huff-Eisen und güldenen Nägeln beschlagen lassen / nicht weit von der Stadt Pachaliani. Desgleichen berichtet er / daß ein grosser Brunnen von Gold an selbigem Ort seye / welche man kan von einander in viel Stück abnehmen / und wieder zusammen setzen / dessen Gewicht über 12000. Pfund seyn / welches weit mehr als eine Million oder zehen mal hundert tausend Ducaten ist.

In der Stadt Caxamalca, darinn der König Atapalipa seine Residentz hat / solle eine solche Menge des Goldes seyn / daß es vielen unglaublich zu seyn geachtet wird. Es wird auch Meldung gethan / daß auff des Königs Peruaci Stadt Cusco, zu des Königs Stadthalter / auff eine Zeit 200. Männer mit Gold beladen / abgefertiget worden: daraus solche Stücken hernachmals geschmeltzet worden / daß 12. Männer ein einiges Stück nicht hätten mit aller ihrer Stärcke von der Erden fortrucken können. Uber das schreibet man / daß in der Provintz Collao die Häuser zwar mit Gold gedecket werden / aber ein Hauß / welches in dem Fluß derselben Insul gebauet ist / soll allen andern Häusern an unerhörter Herrlichkeit fürgehen / dieweil die Balcken / die Dächer / die Böden oder Estrich / und die Mauren mit lauterm Gold beschlagen seyn. Eben in derselben Stadt Cusco sollen neben dem Königl. Hoff 20. Häuser seyn / in welchen die Wände inwendig und auswendig mit Gold gezieret und bedeckt seyn. Und soll des Königs Atapalipæ Schatz so groß seyn / daß er drey Häuser voller Gold-Ertz gehabt / und daß in andern fünff Häusern hundert tausend Stück Gold deponiret liegen / deren jedes auff 100. Cronen geschätzet wird. Franciscus Alvarez gedencket eines güldenen Altars / der da im Reich Goiama unter Priester Johannis Taud von Helena der Königin in Mohrenland auffgerichtet worden / und Leander bezeuget / daß zu Venedig im Tempel S. Marci auff dem Altar eine güldene Tafel mit Edelgesteinen auffs prächtigste gezieret / zu sehen seye ꝛc. ꝛc.

Christian Leisser in Jur. Georg. lib. 3. C. 24. n. 11. & seqq. tractat de hac materia sequentia: Non tantum autem ad Principes spectant metalla, quæ ex montibus & visceribus terræ effodiuntur, sed etiam quæ in arenis rivorum & fluminum passim per 4

4 Metalla non tantum, quæ ex Montibus, sed etiam quæ

in arenis vivorum inveniuntur, ad Principes spectant.

per Germaniam inveniuntur, de Rheno & Danubio celebratissima omnium fama est; de Albi videatur ocularis testis *Maximil. Faust. in Consil. pro Ærar. Cl.* 16. *Cons.* 27. *ord.* 1112. *Item Albinus.* in der Meißnischen Berg-Chronica *tit.* 15. Es wird Gold in der Elben / in der Mulda / und mehr fliessenden Wassern und Bächen des Landes zu Meissen gewaschen / und geseiffet / welches gediegen / und in Flößschen oder Körnern / wie Kentmannus in suo Catalogo rer. fossibil. Misniæ und andern Orten meldet: Aurum purum & ignem non expertum in Albi & multis rivis Misenæ lavatur. Hertzog Johann Friderich Churfürst zu Sachsen hat eine Ketten gehabt von Wasch-Gold aus der Elbe / so um Torgau gesammlet worden / die sechzehen halb Marck gewogen / und ist das Quintlein stets um 25. Gr. von ihme bezahlet worden. Eine Stuffe gediegenes Gold aus der Elbe hat obberührter Author selbst gesehen / welche seiner guten Freunde einer von Wittenberg an der Elben Ufer spatzierend / wie er zwar gegen ihn fürgeben / gefunden / gantz lustig zu sehen / gehet durch einen weissen harten Marmor oder Spat (wie dann das Gold gemeiniglich seine Quartz / wie es die Berg-Leute nennen / das ist Kießling und Spat oder Marmor Gänge hat) Variis verò locis tractus Rhenani exercetur hoc regale, sed à Manhemio è Rheni Nicrique confluentibus Salletionem usque: quorum præcipua: Rachesheim bey Petersau / der Grubel-Stein / Germersheim (wo der beste Gold-Grund) Mittel-Grund / Pfeiffers-Grund / Unter- und Ober-Scherffer / Gems-Grund / Worder / Michelfeld / Rinderhacken / Tarstenwerth / Hagenbach / der Raumer-Hock / Kragenwerdt / Münchhausen / Kindelsgrund / Danhausen / Grund-Seltz. Neque ita nova res est, quin jam proximis seculis nota fuerit. *Æneas Sylvius* alicubi notavit *Germania C.* 58. Rhenus evolvit arenas aureas. In Bohemia fluvii sunt, in queis ad magnitudinem ciceris aurea grana Thaborithæ inveniunt. *Vid. Marqu. Freher. Origg. Palat. C.* 17. Sed ne peregrina recenseam, audiatur adhuc *Albin. in Chronic. Misn.*, qui inter arenas Misniæ minutas auri particulas sæpius reperiri passim tradit. Quid, quod Salam quoque amnem in agro Jenensi, pariter ac Comitatu Schwartzburgensi, arenam minutissimis auri particulis refertam ferre, ante hac observatum est, cujusque rei periculum non omnino sine successu factum. De Cæteris minoribus fluviis auriferis recensendus totus est *Leonhard Thurneysser* zum Thurn *in Pisone imprimis lib. II. cap.* 13. *Tabor. in obs. Metall. c.* 1. *Garzon.* Schau-Platz *p. m.* 652. Ejusmodi igitur aurum German. Gold-Schlich / Seiffen-Gold / tanquam metallum nobilissimum ad Principem pertinere dubium non habet. *A, B. tit.* 9. *Seckendorff.* im Teutschen Fürsten-Staat *p.* 337. von andern dem Landes-Herrn allein zustehenden Wasser-Nutzungen / ist von denen Wassern / die im Sande Gold führen. Simile tradit von den Goldgründen des Rheins *Noe Meurer. tom.* 5. des Forst und Jagt-Rechts *p.* 103. die Gold-Gründe werden vor ein sonder Regale der hohen Obrigkeit zuständig gehalten / und mag die hohe Obrigkeit / wie man es nennet / golden lassen. Sicut etiam potestas perquirendi aurum in arena fluminum à Principibus per certos contractus privatis conceditur, ut ab Electore Palatino factum vigore cujusdam specialis concessionis *de dato Heidelbergæ* 4. *Augusti* 1687. 5

In quibus consistat jus Regale metallorum.

Regale Metallorum Jus consistit 1. in potestate instituendi Metalli fodinas, vel eas aliis concedendi. 2. in potestate constituendi Præfectos rei metallicæ, inter quos primum locum tenet Supremus Metallurgiæ Præses Ober-Berg-Hauptmann / hunc sequitur Supremus rei Metallicæ Magister, der Ober-Berg-Meister post hunc Decimator der Zehndner / Distributor Austheiler & Actuarius Recess-Schreiber / post hos Magister operararum, Jurati, & Præfectus rationum der Schicht-Meister & denique Scansor & operarii, die Berg-Leute / sequuntur. 3. Consistit Regale fodinarum Jus in potestate condendi leges & ordinationes Metallicas. 4. Item in potestate exigendi canonem metallicum ex proventibus fodinarum, quæ ea lege aliis concessæ sunt, ut inde certus canon annuus præstetur. *Eisenhart. de Regal. fodin. jur. cap.* 2. §. 38. qui Canon Metallicus non semper est decima, sed pro locorum conditione, quandoque à Domino territoriali remittitur, ut sit vicesima vel trigesima pars, præcipue in novis fodinis. *Meltzer in Hermund. Metallurg. part. spec. c.* 4. §. 3. Huc etiam pertinet jus protimiseos in auro & argento der Vorkauff in Gold und Silber. Princeps enim, qui omnium Socialium fodinarum Dominium directum habet, gaudet jure Protimiseos in omni metallo, quod è terræ visceribus eruitur; Hoc enim officinæ ejus Monetariæ vendendum est moderato pretio, pro ut *L.* 1. *C. de Metallar. & Metallis* diserte cautum, quicquid autem amplius colligere potuerint, Fisco potissimum distrahant, à quo competentia ex largitionibus nostris pretia suscipiant. *Conf. Happel. disc. Jurid. Metall. de jur. quod est circa venas Metallor. latent. n.* 124. 125. *Sixtin. de Regal. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 21.

De aureis micis in lapide Lazuli.

6 Aureæ illæ micæ in Lapide Lazuli, quod verum sint aurum, plurimi arbitrantur; unde etiam auri ex eo extractionem proponit *Kircher. Mund. subterr. tom.* 2. *lib.* 10. *Sect.* 4. *cap.* 3. *& lib.* 12. *Sect.* 5. *part.* 3. *cap.* 4. *propos.* 12. Duplicis tamen generis lapidem hunc esse, unum, cujus micantes illæ particulæ revera aureæ sint, alterum in quo marcasita potius aurum saltem mentiatur; quam differentiam dijudicare docuit *Gabr. Fallopius lib. de fossil. cap.* 33. Lapidis scilicet in ignem immissione, in

verè

verè aureo scintillas illas pulchriores redditura, contrarium autem in altero productura. Cui tamen contrariatur *Joh. Steph. Strobelberger. cap.* 9. *de confect. alkerm.* nunquam tale quid in plurimis lazuli lapidibus à se deprehensum esse, omnes nempe, qui ignis vim persenserant, scintillas suas aureas amisisse, affirmans; ut ita omnes in pharmacopoliis prostantes lapides hosce Marcasitæ potius plurimis portiunculis refertos esse concludat, quæ aurum quidem primo aspectu æmulantur, verum ubi ignis vim subierunt, splendorem ejus penitus derelinquunt. Cujus etiam sententiæ videtur esse *Pechlin. cap.* 22. de purgantibus æs purgativi sulphuris plenum ex lapide lazuli elici, ex pyrotechnia notum esse, quin & eundem maxime in æris fodinis, & in metalli hujus sinu enasci, matremque suam colore manifeste testari, asserens. *De patellis Iridis, & auro Parvajim. vid. Ephemerid. Nat. Curios. Decis.* 2. *ann.* 5. *obs.* 203. *pag.* 417.

Aurum purum, gediegen Gold/ reperiri quoque experientia testatum reddit, *Agricola lib.* 8. *cap.* 8. *de fossibil.* Ac Arabia auri argenti venis ac glebis usque adeo scatet, ut omnis pene gentis hujus supplex, alia auro, alia argento splendeat. Vendunt & aurum finitimis triplo æris pretio, argentum duplo, Gallicia quoque auri feracissima, adeo ut etiam aratro frequenter glebas aureas exscindant agricolæ *Justin. hist. lib.* 44. wie man Gold mahlen soll/ tradit etiam *Garzon. discurs.* 146. *fol.* 707. §. wan man Gold. De separatione auri ab argento, item vom Löthen/ Farben und Absieden/ vid. cit. *Garzon. discurs.* 51. *fol.* 377. In Æthiopia, ut scribit *Franck* in seinem Welt-Buch/ *p.* 1. *fol. m.* 5. *fac.* 2. besitzen die Bauren die Goldgruben/ welche in keiner Acht bey ihnen seynd/ so gar/ daß sie daraus Ketten oder Fessel machen/ daran sie ihre Ubelthäter hemmen und binden/ dann das Eisen und Ertz viel höher geschätzet wird ꝛc.

7 Auri potabilis natura. *De auro potabili P. Frider. Geiger in thes. suis inaugural. Philosoph. thes.* 29. *fol.* 166. ita discurrit: aurum potabile juxta *P. Athan. Kircher. lib.* 12. *sect.* 5. *p.* 1 *mund. subter.* dicit illum liquiditatis & fluoris statum, ut verè inter succos & fluida recenseri mereatur: adeo ut sub auro potabili intelligatur auri substantia in liquorem irreducibiliter resolutabilis. Sed nullis tormentis aurum sic cogi potest, ut ad pristinum statum non sit reducibile: vel enim calcinabitur per ignem proprie; vel improprie adhibendo mortificationes aquarum fortium, Regiarum, Stygiarum, Vitrioli, Salis, aluminis &c. Per primum amittet

8 Quid caput mortuum apud Chymicos. omnes facultates auri, & jam aurum non erit amplius aurum, sed caput mortuum, hoc est, terra arida sicca, iners sine honore, sine nomine truncus. Quanquam aliqui negent, aurum corrumpi posse physicè. In processu secundo aurum sub quibusdam novis accidentibus tantum teget aliquamdiu formam auri, ad quam periti Spagyrici solertia facile reduci poterit, si modo à salium & sulphuris spiritibus illud præstet liberum: aut si reduci non possit, certe aurum à corrosivis liquoribus corruptum jam prorsus evanuit. Hinc aurum 9

potabile, quod Spagyrici superstitiosiores vocant animam auri vel tincturam Phœbi res prorsus chimærica & imaginaria est, hausta ex illis fluviis, de quibus Naso canit: Aurum potabile potius Tantali.

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat.

Quid quod aurum potabile apud Chymicos Veteres fuerit locutio merè tropica? Qua diversarum & excellentium virtutum medicamenta, variarumque compositionum magisteria à virtute mirifica compellare solebant aurea: quemadmodum ho- 10

diedum res magni pretii solemus vocare aureas. verb. gr. librum magnæ eruditionis *aureum*; Hominem charum & præstantis virtutis *aureum*, tempora felicitate bonorum affluentia *aurea*. Ex qua Metaphora male intellecta tot labores & errores suscepit quorundam Chymicorum credula nimis & simplex curiositas. Sed objiciendum hic, remanet succo illi aureo, color purpureus & sapor acidus: ℞. Nimium ne crede colori, qui tantum luminis, etiam in subjectum non aureum appulsi, effectus est; Pro auro ex Metallis facto Chrysopœi plerique à Philosophis usum emunt: cum processus quem natura in auri deputatione, coagulatione, maturatione, observat in Mineriis, multo sit ingeniosior, quam ut illum assequatur ars solers, vel ulla humana industria. Quod dicitur de *Clava Florentiæ*, cujus pars media aurea, altera ferrea, Chrysopœiam non probat, cum id citra conversionem metalli in aurum fieri potuerit. Angelus tamen naturaliter facile posset aurum conficere, præparando auri semina, quæ delitescunt in terræ utero, vel etiam ipsa Elementa conjungendo artificialiter. Hanc artem ab Angelo posset doceri homo, vix tamen humano labore, ob nimiam difficultatem, verum aurum excudere; hinc Agyrtarum & Asophorum jactantia est, inventam esse artem præparandi aurum potabile, vel convertendi in aurum verum aliquod metallum. Amplius hæc deducit *Mich. Etmüller. in Operib. Medic. & Colleg. Chymico lect.* 38. quamvis contrarium afferentibus multis, & hodiè Medicis Imperatoris, qui aurum potabile cum fructu maximo præparant, & ad sanitatem propinant. Aurum potabile est potius metaphora.

11 Clava Florentiæ semiaurea.

Polydor. Vergil. de rer. invent. lib. 2. *cap.* 20. scribit: Utinam auri sacra fames, ut Poeta dixit, possit è vita hominum penitus tolli, ab optimis quibusque convitiis proscissa, id quod *Crates* ille *Thebanus* ita esse faciendum exemplo docuit, qui teste *D. Hieron. contra Jovin. quamvis Laertius aliter tradat*, projecto in mare non parvo auri pondere, *abite*, inquit, *pessum malæ cupiditates, ego vos mergam, ne ipse mergar à vobis*, quod 12 Crates aurum detestatus.

 meher-

mehercule haud temere fecit: aurum enim etiam bonos, nedum pravos, transversos plerumque agit, quod exemplis demonstrat *Paul. Aresius Sacror. Phrenoschemat. tom.* 1. *Mantic. Phrenoschemat.* 8. *num.* 25. dum ita scribit: Quid dicendum de illis Principibus, qui coacervandæ pecuniæ & auri gratia, neque templis neque rebus sa-

13 Multi auri aviditate horrenda perpetrarunt.

cris, nec hominum vitis parcunt? Bassianus Caracalla à Julia sua Noverca nimiarum expensarum ergò reprehensus, mox evaginato gladio respondit: *Noli metuere, quo usque duraverit iste, nummorum defectu minime laborabimus.* Et quot personis nummorum copia, veluti delictorum abundantia, propriæ felicitatis ac vitæ extitit ruina? Cajus Caligula olim in suo palatio lusui vacans, aliumque sui loco substituens, ad atrium è regione portæ situm se contulit: ubi nobile par Equitum Romanorum opibus abundantium Regiam ingredi conspiciens, eos reorum instar in carcerem injici, cunctaque ipsorum bona confiscari jussit; quo imperato ad lusum redux, totus ovans gloriabatur, se nunquam felicius hac vice aleas jecisse.

Priamus è contra parum salis sibi esse ostendit, ubi Trojæ obsidione cinctus, in casu sinistræ sortis, ad salvandam saltem filio suo Polydoro vitam, ipsum, cum egregia thesauri copia, ad Polinestorem Thraciæ Regem ablegavit, non advertens, hunc thesaurum proprii filii mortis pretium fore; Tyrannus enim tanti thesauri splendore obcœcatus, ejusdemque sibi vendicandi amore captus, hunc delegatum, velut unicum genitoris sui ocellum exanima-

14 Sitis auri insatiabilis.

vit. Nec sibi quis persuadeat voraces ejusmodi ursos aliquando satiari, crescit enim auri fames, sitisque, in qua velut hydropica, quo plus potantur, plus sitiuntur aquæ, Quantæ rapacitatis ac voracitatis fuerit Caligula, jam auditum, & tamen de eo meminit *Suetonius*, immensos illi nummorum aureorum acervos fuisse, supra quos nudis pedibus ambulando, seque in iis volutando delicias sensit, ac si eorum amore fuisset captus, *contrectandæ pecuniæ* (sunt verba autoris) *cupidine incensus, sæpe super immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore aliquamdiu volutatus est.* Dignus omnino, qui inter hosce thesauros absque alio cibo potuque inclusus, solis nummorum ferculis saginandus, inedia pereat. Quemadmodum Caliphi Babyloniæ Tyranno accidit, qui nimio thesauros suos amore deperiens, eos militibus adversus hostem potentissimum armis irruentem conducendis expendere noluit; hinc ipsum facili negotio victum, & captum triumphator memorato necis genere affecit.

15 Pecuniæ usus antiquissimus.

Hinc cum rebus humanis felicius ageretur, si res ipsæ inter se permutarentur, sicut Trojanis temporibus Homerus tradit factitatum; Quamvis usum pecuniarum ex quocunque essent metalli genere, antiquissimum constet: quia apud *Josephum* legitur, Cain Adam primi hominis filium anxie in cumulandas pecunias incubuisse. Pessimum itaque Vitæ scelus fecit, qui primus ex auro denarium signavit, quod *Plin. lib.* 33. penitus latere dicit, autore incerto. Verum *Herodotus* gravis utique autor in 1. *histor. volum.* scribit, Lydos primo omnium nummum aureum & argenteum ad utendum percusisse. Quod *Plinius* fortasse 16

Quando & quis primum nummum aureum seu ducatum percusserit.

minus silentio præteriisset, nisi ibi, ut opinor, tantum de Romano nummo locutus fuisset, Romæ autem, ut idem *Plinius* ait, nummus aureus percussus est anno Urbis DC XXXVII. qui cœpit deinceps ubique gentium cudi, & communis esse, & ille imprimis, qui, quod Romæ cuderetur, *Ducatus* est dictus, à Romano Ducatu, qui Magistrat⁹ à Longino fuerat primum constitutus, quem Justinus Imperator Narseti Italiæ præfecto successorem dederat. Quot autem aurei ad libram seu marcam auri ein Marck Löthiges Golds computentur, multifaria est libræ auri computatio. Tempore Justiniani Imperatoris 72. aurei 17

Quid olim & hodie nomine marcæ auri ein Marck Löthiges Golds veniat?

seu solidi efficiebant libram auri *lib.* 5. ibi *Gloss. C. de suscept. lib.* 10. *Gl. in §. ult. in fin. Inst. de pœn. tem. litig. Wurms.* 1. *obs.* 50. O. 11. *Gail.* 2. *obs.* 39. *n.* 2. *Boër. decis.* 327. *num.* 2. Alii ad libram auri 96. aureos concurrere statuunt, libra autem auri 11. unciis constat *Menoch.* 2. *A. J. Q.* 72. coronatis 48. Hodierno usu tam in Aula Cæsarea, *quam* Camera Imperiali 72. aurei Rhenani Gold-Gülden / seu 67. ducati Hungarici libram faciunt, ita decisum in Camera tradunt *Wurmser. Gail. Kœpen. Budel.* & alii. Duodecim enim unciæ faciunt libram, aurei sex faciunt Unciam, & aureus unicus est sexta pars Unciæ, *Besold. in thes. pract. verb.* Gold.

De *aurifabris* notandum hic, quod ii vasa sua aurea & argentea, non secus ac Magistri monetales, suas monetas, secundum 18

De aurifabris.

mixturam seu temperaturam in Imperio præscriptam, hoc est 14. lotonum, seu quod idem est, 10½. denariorum conficere teneantur, *supra alleg. R. J. de ann.* 1548. & 1559. Policey-Ordnung zu Franckfurt *de anno* 1577. *tit.* von Goldschmieden. Ligam enim sive temperamentum debitum aurifabri si non observent, pro falsariis reputantur, & quoties hoc negligunt, toties pœnam præfixam incurrunt, gemeldte Policey-Ordnung. *Joann. Guid. de metall. lib.* 1. *tit.* 2. *qu.* 9. & *seqq. Damhoud. in pract. crim. cap.* 123. *n.* 12. *ac n.* 23.

Ad has notas de *auro* meritò etiam refertur, quod de *thesauris*, & eorum inventio- 19

Thesaurus quid sit? & ex quibus commendetur terrz.

ne passim traditur, qui plerumque in auro sub terra condito consistere solent, cum thesaurus dicatur depositio pecuniæ *l.* 31. §. 1. *de A. R. D.* cujus non extat memoria, ut jam Dominum nõ habeat, seu prout *Cassiodorus lib.* 6. *var. lect. c.* 8. eum definit, quod sit pecunia deposita, quæ longa vetustate competentem dominum amisit. Deponere hic nihil aliud significat, quam rem loco custodiendam tradere, sub terra, vel alio in loco condere, seponere, celare, *l. un. C. de the-*

thesaur. quod ipsum aliqui faciunt propter lucrum, *L.* 31. §. 1. *ff. de A. R. D.* dum rerum vel nummorum valorem augeri sperant: Alii præsertim belli temporibus, propter majorem securitatem & præsidii causa; ut si forte rerum aliarum jacturam faciant, hæc pecunia ipsis sit subsidio, *l.* 44. *ff. de A. & A. P. d. l.* 31. §. 1. ibi: *metus causa.* Sic olim multi hanc ob causam in sepulchris simul cum mortuis aurum condebant, credentes thesauros suos ab hominum rapacitate tutiores esse, si religione custodia eorum sanciretur, *Anton. Clar. Sylv. in comm. ad ll. Jur. Roman. antiq. c.* 23. Alii, qui divitias habent, sicut habere dicimur febrem, cum illa nos habeat, *Senec. epist.* 119. ob avaritiam & invidiam, ne aliis usui esse queant, quibus ipsi uti vel nolunt, vel non possunt. *Nonnulli enim*, inquit Leo Imperator, *in Nov.* 51. *ita in Dominum ingrati, ergaque communem hominum cognationem commiserationis expertes sunt, ut non modo non benignam manum egentibus præbeant; verum etiam tanquam Solis radiis tetricos thesauros suos aspiciant, in terras illas defodiant.* Alii, & quidem judicio Ulpiani simpliciores, ostentationis causa vel religionis opinione, ornamenta, aliaque pretiosa mobilia, cum cadavere suo condi volunt, quod mandatis principalibus prohibitum, *L.* 4. §. 6. *ff. ad L. Jul. pecul. Bachov. ad §. thesauros Inst. de R. d. Quid enim profuit*, inquit Ambrosius, *Sepulchrorum superbia? damna sunt potius viventium, quam subsidia mortuorum.* Hinc Papinianus JC. recte negat, tales ineptas defunctorum voluntates circa sepulturam servandas esse, in *L.* 113. §. *f. de Leg.* 1. Nam nudus egressus sum, de ventre matris meæ, & nudus revertar illuc, inquit *Job cap.* 1. *v.* 21. Recte ergo & prudenter Cyrus Persarum Rex fecit, qui cum morti proximus, filiis hoc postremum reliquit: *Corpus meum*, ait, *ô filii, cum diem in terris supremum clausero, nec in auro recondite, nec in argento, nec ulla in re alia, sed terræ quamprimum reddite: quid enim beatius, quam in terra addi, quæ omnia præclara bona profert & nutrit.*

20 Requiri ad thesaurum temporis vetustatem & ignorantiam Domini.

Hæc pecuniæ depositio, quæ ad thesaurum necessaria est, quo in loco facta sit, nihil refert: sive igitur pecunia sub terra condita reperiatur, *l. un C. de thes.* sive in muro, *Bald. in. l.* 67. *ff. de R. V.* sive in foramine parietis, aut in arbore, recte thesauri nomine venit. Sola autem pecuniæ depositio thesaurum non facit, sed *temporis quoque vetustas* requiritur; quæ duo conjunctim thesaurum efficiunt, *l.* 31. §. 1. *de A. R. D. l. un. C. de thes.* ibi: *Condita ab ignotis dominis tempore vetustiori*, & quanquam Deponens per ipsam depositionem dominium rei depositæ non amiserit, sed retinuerit illud, & ad hæredes successorio ordine, etiam remotissimos transmiserit, *Harpr. ad §. thes. Inst. de R. D.* nihilominus per vetustatem juris intellectu ac civiliter dominium amitti & nullius esse dicitur, *per sæpe cit. l.* 31. §. 1. & ibi Cujacius, *longa vetustas perimit dominium.* Ad thesaurum tempus requiritur, quod excludit memoriam depositionis, quando nimirum & à quo pecunia deposita est, *d. l.* 31. *& l. un. C. de thes.* ibi: *condita ab ignotis dominis tempore vetustiori.* Hinc si *Scriptura* cum pecunia simul reperta sit, & constaret de certa deponentis persona, non obstante 100. aut plurium annorum spacio, hæredibus deponentis omne quod inventum est, bona fide erit restituendum, *Rittershus. ad Nov. p.* 9. *c.* 24. *n.* 2. Scriptura enim, quæ perpetuo loquitur, conservavit memoriam & temporis & deponentis, qui illam pecuniam deponendo, ejusdem dominium non amisit, sed ad hæredes suos transmisit, *L.* 44. *de A. & P. & l.* 37. *de A. O. H.* quique tanquam domini jure optimo pecuniam illam vindicare possunt, *Peregrin. de jur. Fisc. lib.* 4. *tit.* 2. *n.* 1.

Materia thesauri, secundum *sæp. cit. l.* 31. §. 1. est pecunia, & quidem in strictissima significatione, numerata, nummi scil. aurum & argentum, signatum in faciliorem commerciorum usum inventum, *l.* 7. §. 3. *ad S. C. Maced.* res mobiles, eæque pretiosæ, hic à thesauro neutiquam excluduntur, *l. un.* ibi: *condita ab ignotis dominis tempore vetustiori mobilia.* Immobilia & incorporalia cum deponi & abscondi nequeant, hic non computantur. Hinc cum thesaurus sit pecunia deposita, distinguitur 1. à *gemmis, lapillis, & aliis* in litore maris aut fluminis ripa inventis, quæ quidem etiam natura sunt nullius, sed non temporis vetustate. 2. à metallis & mineralibus, quæ non deponuntur, & ea eorumque fodinæ, facta fundorum distinctione, ad illorum Dominos pertinent, in quibus reperiuntur, *Molin. de just. & jur.* 2. *disp.* 24. *n.* 12. 3. à re & pecunia perdita, quæ domini sui manet. *l.* 67. *de R. V.* qua de causa si inventor eas lucrandi animo retinet, in furti crimen incidit, §. *fin. ff. de R. D.* 3. à rebus pro derelicto habitis, quæ quidem nullius sunt, verum non longa vetustate, sed voluntate prioris domini, qui res illas abjecit, & noluit imposterum suis easdem annumerari, §. 47. *l. de R. D.* unde statim ejus esse desinunt, & occupantis fiunt. *l.* 1. *pro derelict.* quocunque etiam in loco apprehensæ sint. *Carpzov. p.* 2. *c.* 52. *def.* 9. 21 De materia thesauri.

De cætero Leo Imp. in *L. un. C. de thes.* Thesaurum *DEI beneficium* appellat, atque eo ipso indicat, Legitimam thesauri inventionem & acquisitionem, imprimis DEO, tanquam omnis boni datori acceptam esse ferendam. Nam *meum est argentum, & meum est aurum*, dicit *Dominus exercituum* apud Prophetam Aggæum *cap.* 2. *v.* 9. qui etiam Cyro Regi thesauros absconditos promittit, *apud Prophet. Esaiam c.* 45. *v.* 3.

Fuerunt quidem, & adhuc reperiuntur, qui avaritia & spe lucri excæcati, vetitis & magicis artibus ad eruendos thesauros utuntur, & hæc Dei dona per funesta scelera 22 Thesauri, qui sunt dona Dei, non sunt magicis artibus investigandi.

lera quærere conantur: verum sæpe cum summo animæ & corporis periculo, atque plerumque irrito conatu. Neque unquam magnus extitit, qui arte ista aurum comparavit. Gaudet enim diabolus homines decipere & vana spe lactare, *& videmus*, inquit *Martin. Delrio l. 2. disquis. Magic. c. 12. n. 10. hoc hominum genere, quibus tum splendide divitias, dignitates, gratiam Principum pollicetur Dæmon, nihil esse vilius, egenius, abjectius, odiosius; si ante divites erant, depauperantur; si pauperes, nunquam ditantur:* memorabilia exempla *vid. apud Camerar. cent. 1. oper. subcisiv. c. 43. Bodin. de Mag. Dæmonoman. l. 3. c. 5. Delrio l. 2. d. lib. q. 12. n. 10.* Hinc si sceleratis ac puniendis sacrificiis, aut alia qualibet arte, legibus odiosa, quis thesaurum invenerit, ipsi jura de pecunia inventa nihil relinquunt, sed omnia jure merito auferunt, arg. *L. un. C. de thes. Card. de Lugo de just. & jur. vol. 1. disp. 6. sect. 11. n. 11.* ne cui malitia sua contra naturalem æquitatem prosit, *L. 1. §. 1. ff. de doli mal. except.* & ex delicto lucrum accipiat, *contra L. 134. de R. I.* Sic *Carolus V. Imp.* Cornelium Agrippam & duos alios nobiles, eò quod thesaurum spem per artem magicam obtulissent, aula & regnis suis exulare jussit, *Delrio d. l. c. 12. in fin.*

23 De virga divinatoria, Wünschel, oder Goldruth. Ad Scrutandos thesauros multi utuntur *Virga divinatoria*, Wünschel- oder Glücksruthe / quæ absque diabolica arte potius occultam quandam naturalem qualitatem habere potest, & ideo inter magica instrumenta non referenda. Est autem virgula hæc metallariis usitata, nihil aliud, quam ex Corylo decisus bifidus surculus, quo venas auri argentive feraces explorant, inclinante se eò virgula, quo sub terra venæ feruntur & incedunt, *vid. Casp. Peucer. Commēt. de præcip gener. divin. tit. de reliq. physiolog. gener. Philipp. Camer. cent. 1. oper. subcis. c. 73.* qui eam inter mirandas res naturæ refert, de quibus solida ratio dari nequit.

24 Cui liceat thesauros inquirere & effodere. Thesauri effodiuntur & inveniuntur vel *fortuito*, vel *data opera*, eaque vel licita vel illicita, *l. un. C. d. t.* apud Romanos olim fodiendorum thesaurorum facultas impetranda erat à Principe, alioquin, quid inventum erat, nisi indicatum esset, committebatur Fisco, *arg. L. un. C. d. t.* Verum post Leonis Imp. constitutionem hæc mutata, adeo ut quilibet liberam habeat potestatem thesauros in suo quærendi & effodiendi, modo à Magicis & prohibitis abstineat artibus. In alieno verò, nec novo jure, domino prohibente aut non concedente, vel ignorante, thesauros suo nomine quærere licet. *d. l. un. C. h. t.* Jus namque est Domino prohibere, ne quis ingrediatur fundum suum, animo occupandi ea, quæ inibi nullius sunt. *§. 12. Inst. de R. D.* Princeps tamen, invito Domino, refuso justo damni dati pretio, hanc facultatem concedere potest, contra *Sixtin. de Regal. L. 2. C. ult. n. 24.* tradit *Petr. Heig. L. 2. q. 13. n. 17.* Ad acquisitionem thesauri requiritur corporalis apprehensio, si nimirum quis rem corpore suo contingat, & manum injiciat, & ut possessionem quoque retineat, necesse est, ut illum sub custodia sua retineat, *L. 3. §. 3. de A. A. P.* Ipsa autem apprehensio fieri debet animo habendi & acquirendi. 25 Quomodo acquiratur thesaurus. Thesaurus autem inventus in loco proprio totus cedit inventori, *§. thesauros Inst. de rer. divis. L. un. c. d. l. Berlich. part. 2. conclus. 66. n. 1.* & hoc secundum naturalem æquitatem, quæ rem nullius occupanti concedit, secundum quam etiam Nerva respondit Attico Herodis Patri. Cum enim is ingenti invento thesauro hanc ad Imp. epistolam misisset: *Thesaurum domi mea Imperator reperi, quid de eo faciendum jubes?* Nerva scripsit, *utere iis, quæ invenisti*, modo tamen illicitis mediis & alia arte legibus odiosa non inventus sit, tum enim totus fisco cedit, *p. d. l. un. L. 3. C. de malef.* Locus proprius autem hic intelligitur, qui ad inventorem pertinet *jure dominii*; quod est jus in re, quo res alicujus est propria, unde etiam Dominium proprietas vocatur, quia rem facit alicujus propriam *§. thesauros I. de R. D.* Sed quid dicendum de *thesauro in fundo alieno* invento? ubi distinguendum, an data opera, an verò casu & fortuito. 26 De thesauro invento in fundo alieno. Thesaurus in loco alieno data opera inventus, totus cedit loci domino, nulla ejusdem parte inventori relicta, *l. unic. C. de tit.* quia ad thesaurum ut plurimum perveniri non potest sine effossionibus & manifesto fundi damno, in cujus visceribus thesaurus abditus jacet. Aliena itaque effodere, sine permissu Domini, inque iis latentes rimari opes, meritò vetitum est, unde indignus judicatur hoc Dei beneficio, qui contra legis prohibitionem alienis inhiat, & thesaurum in alieno fundo positum perscrutatur suo nomine, atque sic etiam intervertit Domino quærendi & inveniendi, adeoque & inventum totum retinendi facultatem, *Wesenb. ad §. thesauros Inst. de R. D. verb. opera.* Casu autem & *fortuito* si in alieno loco quis invenerit thesaurum, dimidia ejus pars ad dominum, altera verò ad inventorem pertinet, *§. thesaurus. vers. at si quis in alieno. Inst. de R. D. L. un. C. d. tit.* dicitur autem hic locus alienus, cujus inventor non est Dominus, *d. §. thesauros I. de R. D.* Hinc si thesaurum invenerit *depositarius* in re deposita, *l. 17. §. 1. depos. Commodatarius* in re commodata, *l. 8. 9. ff. Commod. Conductor*, in re conducta, *l. 39. ff. locat. Creditor* in fundo sibi ex emptione, venditione, permutatione, stipulatione, donatione & simili causa debito, sed nondum tradito, *arg. l. 20. C. de pact. l. 3. ff. de O. & A. §. 3. I. de emp.* Item *usufructuarius* in fundo usufructuario, Vidua in *fundo dotalitio*, Vasallus in *feudo*, Emphyteuticarius in *Emphyteuticario*, Superficiarius in *superficie*, hypothecarius in *oppignorato*, *L. 63. §. 4. de A. R. D.* Appanagiatus in *appanagio*, possessor in fundo b. f. possesso, tutor & curator in *pupilli vel minoris fundo:* si omnes in alieno inve-

invenisse recte dicuntur, & tantum partem sibi jure inventionis retinent, alteram verò loci Domino præstant. *Vide Christ. Leisseri jus Georgic. lib.* 3. *cap.* 25. *n.* 30. *& seqq.*

27 De thesauro invento in loco, qui nullius est.

Sed si quis thesaurum in eo loco, qui nullius proprius est, invenit, quid juris? Totus cedit inventori, quia quod nullius est, id naturali æquitate occupanti conceditur. Quapropter si quis in loco omnium communi, V. G. in Mari, in littore Maris, in Insula in mari nata, aut in loco pro derelicto habito, thesaurum occupavit, totum sibi retinet, *Vultej. ad* §. *thesauros n.*2. *J. d. R. D. Covarruv. in C. peccatum. p.*3. *relect.* §. 2. *n.*3. *Arnisæ. de jurib. Majest. lib.* 3. *c.* 6. *n.*24. Loca religiosa & Sacra in nullius quoque bonis esse censentur, §. *nullius autem sunt*, *&* §. §. *seqq. J. de R D.* Unde Hadrianus Imp., etiam in hisce locis repertum thesaurum ex asse inventori concessit, modo ipsi fortunæ quasi munere oblatus fuerit, nullo adhibito perscrutandi studio, ne detur occasio violandorum sepulchrorum, & aperiendi urnas defunctorum, si etiam studiose quæsitum inventumque suum quisque faceret, sibique haberet. Quæsitus itaque totus cedit fisco, quod expresse constituit *Fridericus Imp. in C. unic.* 2. *feud.* 56. *Peregrin. de jur. Fisci l.* 4. *c.* 2. *n.*7. sunt tamen, qui docent, hodie thesaurum in loco religioso inventum, non cum fisco, sed cum Ecclesia dividi debere, eo quod hodie hæc loca in Dominio Ecclesiæ esse dicantur, *Finckelth. disp.* 4. *de feud. q.* 20. *lit. C. Covarruv. in C. peccatum. part.* 3. *relect.* §. 2. *n.*3. *Garf. de expens.* 22. *n.* 51. *& alii.*

28 De Principum jure & potestate in thesauris.

Hodiernis temporibus multi thesauros Principibus vindicant, & quidem in solidum, quocunque etiam in loco fuerint reperti, & hoc jus hodie commune & quasi gentium esse existimant. Sic *Arnisæus in tr. de jur. Majest. l.*3. *c.* 6. *n.*23. expressè scribit, hanc consuetudinem, quæ Regibus & Principibus thesauros ex asse concedit, totum fere mundum occupasse: quod in specie de Germania, Anglia, Gallia, Hispania, Dania &c. asserit *Hugo Grotius l.* 2. *de jur. B. & P. c.*8. *n.*7. his verbis: *Germaniæ populi thesauros addixerunt Principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur.* Alii tamen hanc consuetudinem, ut iniquam, reprobant, eò quod evertat æquitatem naturalem, dictantem ea, quæ nullius in bonis sunt, cedere occupanti. Sed cum Principibus omnino quædam bona assignanda sint, unde dignitatem sustineant, & Rempublicam defendant, jure meritoq; ab illis rebus initium fieri poterit, quæ in nullius dominium pervenerunt, & sine cujusquam damno tribui possunt. Dein cùm lex positiva loci Domino inventi partem concessit; quidni & consuetudo possit inducere, ut pars, vel totus thesaurus Principi cedat. *Arnisæus d. c.*6. *in fin.* scribit: *De rebus, quæ nullius sunt, ad salutem Reipubl. Princeps disponere potest, nec in eo cuiquam injuriam facit, jus bonaque auferendo, quia quæ communia erant negative, hoc est, quæ nullius in bonis existebant, antequam alicujus esse incipiant, certo domino tribuit.* Quod & sentit *Ludov. Molin. de J. & J. tr.* 2. *disp.* 56. *n.* 10. *in fin. Zach. in Comment. ff. de R. D. & plures alii.* An autem talis consuetudo generalis omnibus in prædictis locis recepta sit, de eo, dubitandum est. Quo videtur spectare, quod de *Jure Saxonico*, omnis Thesaurus subterraneus, profundius meatu aratri jacens ad Regalia pertinere dicatur. Alle Schätz inquit *text.* Land-Rechtens *lib.* 1. *art.* 35. Unter der Erden begraben / tieffer dann der Pflug gehet / gehören zu Königlichem Gewalt. Qui textus si simpliciter acciperetur, esset contra Juris communis dispositionem. Unde *Zobel.* illum intelligit, ubi arte magica Thesaurus inventus est. *Vid. Constit. Saxon. part.* 2. *q.* 53. ubi deciditur, Regium jus solummodo in Metallis, non in pecunia sibi vindicare locum, & inventionem thesauri, proprie sic denominati, dispositioni Juris communis submitti: ibi bevorab / weil der Text in den Worten / von allen Schätzen / so unter der Erden / nicht von den thesauris reconditis, sondern von dem Bergwerck und Ertz zu verstehen / und derowegen / da einer auff frembden Grund ohne Vorsatz / aus Glück und Zufall / oder in seinen eigenen Gütern / einen Schatz fünde / daß alsdann hierinn / nach Ordnung gemeiner Rechten / zu sprechen seye. Ac ita etiam priscos Reges Franciæ sibi asseruisse thesauros omnes: non ut pecunias quidem casu repertas sibi arrogarent, sed Thesauros augustiores, nempe aurifodinas, conjicit *Choppin.* quem allegat *Köpen. lib. I. obs.* 71. *n.* 17. Quid passim de inveniendis & fodiendis thesauris hinc inde spargitur; desuper cuicunque liberum relinquo judicium, & videri in hunc finem potest *Paracelsus tom.* 9. *oper. philosoph. occult.* ubi specialia de hac re enarrat.

Gotha.

QUomodo Gotha & Grimmenstein, vigore mandati Cæsarei, ab Electore Augusto expugnatæ & eversæ sint, & de ejusdem Executionis sumptibus, *vide R. I. Ratisbonæ anno* 1567. §. 70. *& in tom.* 1. *har. Constitut. R. I. Spiræ de anno* 1570. §. 35. 36. 37. 38. 39. 40. *&* 41. *Verb.* Acht. *fol.* 36. ubi omnia ad longum enarrantur. Hac de re *Joannes Fridericus II.* Saxoniæ Dux ingentem calamitatem suo sibi jumento accersivit; cum enim *Wilhelmum Grumbachium* cum gregalibus, ob parricidium in Episcopo Herbipolitano perpetratum, turbasq; in Imperio datas, aqua & igni prohibitum, in clientelam suam, nequicquam dehortantibus auscultans consanguineis,

guineis, susceperit, ipse quoque à Maximiliano II. Imp. proscriptus, atque Executio Saxoniæ *Electori Augusto* demandata est; à quo in Castro Grimmensteinensi oppugnatus, omnique commeatu interclusus deditionem facere coactus fuit, Gotha paulo post ad obedientiam similiter reducta est. Dux verò Viennam & inde Neostadium in Austriam captivus abductus, anno 1567. obiit in carcere, anno 1595. Grimmensteinium evertere & solo æquare jussit Imperator, provincias verò proscripti *Joanni Wilhelmo* ejus fratri, qui cum Augusto arma exequendo Cæsareo mandato sociaverat, contulit, postea tamen, intercessione Electorum Palatini & Saxonis permotus Imperator, illius filiis *Joanni Casimiro* & *Joanni Ernesto* restituit.

GOTT.

SUMMARIA.

1. *Invectiva contrà Atheos.*
2. *Ethnicos cognovisse existentiam Dei.*
3. *Terrorem & metum conscientiæ DEUM monstrare.*
4. *Manifesta argumenta existentiæ Divinæ.*
5. *Mundum non esse ab æterno.*
6. *Quibus præcipue nominibus in Scripturis exprimatur Divina Majestas.*
7. *Cum quibus Deus per se ipsum sit locutus.*
8. *Quare Evangelium sit scriptum.*
9. *Quomodo se Deus infinitus communicet homini?*
10. *Deus quid sit secundum S. Hilarium.*
11. *Omnis Majestas est à Deo.*
12. *Quomodo concurrat homo ad Majestatem terrenam?*

DE adoratione DEI vivi, Creatoris cæli & terræ, à quo omnis salus nostra dependet, qui peccata hominum ferro hostium nostrorum punit & vindicat, *vid. R.I.* 1538.*tit.*23.§.3.1522.§.17.1544. §.57. 1512. §.28. Ut atheos reperiri horrendum sit, qui Dei existentiam negant, Epicuri de grege porci, sequaces Diagoræ Melii, qui rem nullam Dei notitioni subjectam esse existimavit. Protagoræ Abderitis, qui commentitiam Dei notitiam suspicatus est: Laërtii, qui teste Suida & Philostrato, Librum suum in hunc modum exorsus est: *Dii sunt, nec ne, satis statuere non possum. Nam cum alia plura id scire prohibeant, tum summa rei incertitudo & brevitas vitæ.* Dubium est, an dubitatione vel irrisione id fecerint, cum DEI notitia in hominum mentibus radices egerit, ut ex lumine naturali existentia DEI cognosci possit, atque vel justa DEI desertione, vel Diaboli potentia Divinæ Majestatis sensum non habuerint, non per naturam, sed per excœcationem, qui tamen in extremo vitæ positi DEum tandem inclamant, & sic invocando, dari DEUM, quem antea negabant, naturaliter & manifeste probant, pro ut supra notatum *verbo Concilium n.* 30. *fol.* 599. quo ipso etiam confutatur Opinio *Bullionis Opoliensis*, viri neque Inferos neque superos esse dicentis, animamque cum corpore interire putantis, prout de eo narrat *Æneas Sylvius in Hist. Europ. cap.* 24. Certè Ethnicos Dei existentiam non ignorasse compertum est. *Plato lib.* 10. *de ll.* ex consensu omnium Populorum statisque rerum vicissitudinibus, Numen arguisse perhibet, cum quo sensit Plutarchus. Aristoteles per Subordinationem motuum ad motorem primum, quo nomine DEUM intellexit, ascendere voluit. *Cicero lib. I. de nat. Deorum* dixit: *constat inter omnes, non Philosophos, sed etiam indoctos, esse DEUM. De quo autem natura consentit, id verum esse necesse est. Et Lib.* 2. *de nat. Deor.* inquit, *esse Deos perspicuum est, ut qui id neget, eum vix sanæ mentis esse existimem, & lib.* 2. *de ll. cur Deos esse credamus, firmissimum hoc afferri potest, quod nulla gens tam vera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio.* Speciatim de lege naturæ eleganter scribit: *est hæc, Judices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.* Ut mirari liceat Gentilem hæc adeo clarè professum esse.

1 Invectiva contrà Atheos.

2 Ethnicos cognovisse existentiam Dei.

Profectò præter hanc divini sensus in humana mente naturalem inscriptionem, omniumque gentium ad religionem instinctum naturalem haud leve insitæ notitiæ argumentum præbet, *metus & terror conscientiæ*, quam scelerati in mente sua persentiscunt. Nam quæcunque mens ratiocinando cogitat, aut agit, vel *bonitatis* & rectitudinis conscientia erigitur, spemque bonam futuri alicujus præmii à Numine concipit, aut pravitatis & mali imminentis metum pavet. Nam quantumvis securitatem sibi promittere, Numinisque memoriam abjicere velit, perpetuis, tamen accusationibus in conscientia affligitur, & mens ipsa in se tristis satis superque arguit, quid ipsi exspectandum sit, quæ nullis conversationum vel voluptatum remediis plene potest exhilarari. Poëtæ quidem finxerunt *tres Virgines Furiarum nomine* insignitas, facibus armatisque serpentibus ad majorem terrorem instructas, sed fabulam hanc eleganter Cicero interpretatur, dum ait: *Nolite putare P. C. ut in scena videtis, homines sceleratos impulsu Deorum terreri furiarum tædis ardentibus: sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia, de sanitate & mente deturbant. Hæ sunt impiorum furiæ, hæ flammæ, hæ faces &c.* Citat nimirum ad internum conscientiæ tribunal mens semetipsam, Numinisque in eodem Potentissimi, justissimique præsentiam advertens, & obligatam se esse ad honestatem sectandam, & hac obligatione neglecta, ad supplicia & pœnas sustinendas obstri-

3 Terrorem & metum conscientiæ Deum monstrare.

obstrictum, se interne, & naturaliter obligatum animadvertit. Ratio Divæ imaginis homini impressa, ejusque residua particula hoc operatur, quamvis in imperfecto habitu.

4 Manifesta argumenta existentiæ Divinæ.

Irrefragabilem Dei existentiam *Barclay Arg. lib.* 4. ita describit; *summam aliquam esse mentem, quæ omnia condiderit, ipsa lex solis nunquam exerrantis ab orbita, tum lunæ & cœterorum siderum ordo, totiusque naturæ ingenium satis hominibus persuadet, quos nec sapientiæ suæ superba opinio, nec brutis animantibus pejor negligentia cœcavit.* Ita hæc universi mirabilis facies, artificioseque digestus naturæ ordo, sapientem Creaturam, tanquam manu ad ipsum omnium Creatorem deducit. Quis enim ex rebus creatis Creatorem non videat? & sustentatis, gubernatis, & conservatis insignem bonitatem non sentiat? quem non varietas, pulchritudo & ordo delectet? Quis Vindicis oculi, manusque Dei expulsione Justitiam non expavescat attonitus? Cui exhibita miracula tremendam Numinis potentiam: remotissimarum rerum infallibilis prædictio divinam scientiam: periodicæ Imperiorum mutatio eandem reconditam, series causarum efficientium & finalium adorandum Numen non inculcent? non perorent? Et quis per conscientiæ suæ pavores, morsus & aculeos, per discrimen honestorum & turpium, adeò rerum omnium ignarus unquam esse posset, ut omnem omnino de Deo notitiam excusserit, & non beneficiorum tantum, sed etiam, quod ineffabilis Dei bonitas à nostris pectoribus avertat! ipsius Benefactoris execrandum in modum, æternaque oblivione expiandum, sit oblitus? In rerum, quæ videntur, creatio: creatarum sustentatio, gubernatio & conservatio, profusa in brutis etiam animantibus admiranda varietas atque elargitio: gravissima justissimi Vindicis animadversio: miraculorum exhibitio, futurarum rerum prædictio infallax: periodica imperiorum mutatio, & quæ restant, divinæ huic contemplationi exposita opera omnia, Deum loquuntur; *Cœli jam enarrant gloriam Dei.* Nobilissima autem universi terrarum orbis excellentissimaque portio, homo, eum non sentiat? Vix aut ne vix quidem adducimur, ut credamus. Ethnici profecto Atheistis, qui passim in variis locis se ostenderunt, pudorem incutiunt, quo fine placet hic adducere differentem ex Aristotele Tullium nostrum: *Si essent,* inquit, *qui sub terra semper habitassent bonis & illustribus domiciliis, nec tamen exissent unquam supra terram: deinde aliquo tempore, patefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent: quum repente terram ac maria, cœlumque vidissent, nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent, aspexissentque solem, ejusque cum magnitudinem, pulchritudinem; tum etiam efficientiam cognovissent, quod is diem efficeret, toto cœlo luce diffusa, quum autem terram nox obscurasset, tum cœlum totum cernerent, astris distinctum, & ornatum lunæque luminum varietatem, cum crescentis tum senescentis, eorum omnium ortus, atque occasus, atque in omni æternitate ratos immutabilesque cursus: hæc cum vidissent, profecto etiam esse Deum, & hæc tanta opera Dei esse arbitrarentur.*

Sic Ethnicus. Verè & graviter etiam in hanc sententiam *S. Bernardus super Cantic. Serm. p.* 662. *Hæc formarum,* ait, *varietas atq; numerositas specierum in rebus conditis, quid nisi quidam sunt radii Deitatis, monstrantes quidem quia vere sit, à quo sunt; non tamen quid sit, prorsus definientes. Itaque de ipso vides, sed non ipsum. Cum autem de eo, quem non vides, cœtera vides, scis indubitanter existere, quem oportet inquirere, ut inquirentem non fraudet gratia, negligentem ignorantia non excuset. Verum hoc genus videndi commune. In promptu enim est, juxta Apostolum, omni utenti ratione invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellectu conspicere.* Nec aliter *Ambrosius in c.* 1. *ad Rom.* cœterique Patres, qui hoc argumentum tractarunt: *Clem. in Pædag. lib.* 2. *cap.* 18. *Iren. lib.* 2. *contr. hæret. c.* 9. *Nazian. Orat.* 2. *de Theol. S. Augustin. lib.* 11. *de Civit. Dei cap.* 4. *Idem Serm.* 55. *de verb. Dom. Euseb. Cæsariens. lib.* 7. *de præp. Evang. cap.* 2. *Theophyl. Antiochen. l.* 1. *ad Autolycum. Chrysost. hom.* 9. & 10. *S. Gregor. lib.* 26. *Moral. cap.* 8. & *lib.* 17. *Moral. cap.* 2. *Dionys. Areopag. cap.* 7. *de divin. nomin. S. Thomas controv. lib.* 1. *Gentes c.* 13. Senecæ etiam memorabilis vox est: *Deus est id, quod vides,* (scilicet in operibus) & *id quod non vides* (puta in essentia.)

5 Mundum non esse ab æterno.

Novissimè *R. P. Bartol. Fibus in demonstrat.* tripartita *Dei* adversus Atheos & Gentiles, *Christi,* adversus Judæos & paganos, *Ecclesiæ,* adversus hæreticos & schismaticos, in *c.* 1. atheistis demonstrat: Mundum non extitisse ab æterno, & etiam hoc supposito tamen apparere existentiam Dei, ut Conditoris primi, ex *S. Augustino l.* 11. *Confess. cap.* 7. ubi dicit: *Tu Deus sempiterne dicis omnia, quæ dicis, & fit quicquid dicis ut fiat, nec tamen simul & sempiterna fiunt omnia, quæ dicendo facis.* Nihil enim sufficit ad existentiam sibi tribuendam, sed indiget unumquodque, ab efficiente causa distincta procedere, quæ ab alia non dependet. Idcirco S. Augustinus ad individua respiciens, *dixistis,* inquit, *mihi de Deo meo, quod vos non estis, quia ipse fecit nos. Interrogavit deinde mundi molem, dic mihi, si es Deus meus, an non? respondit voce forti, non sum ego, quem quæris in me, ipse fecit me: supra me quære eum, qui regit me, qui fecit me;* unde universa proclamat natura, *se habere præstantissimum Creatorem, fontem Vitæ, à quo fluit omnis vita.* Et porrò *P. Fibus* deducit Conditoris primi essentiam & perfectionem specialius ex *S. Augustino cap.* 8. *ex Psalmo* 93. *qui plantavit aurem non audiet? & qui finxit oculum, non consideret.* Unde & nomen sibi Dominus ipse apud Moysen vindicat, *sum qui sum,* quoniam & esse, &

ſapientem eſſe pulchrum, miſericordiam, juſtum, hoc ipſum idemque eſt. Hinc omnem Creaturam inquit *Apoſtolus Apoc.* 5. quæ in Cœlo eſt ſuper terram, & ſub terra & quæ ſunt in mari, omnes audivi dicentes: *ſedendi in throno benedicto & honor, & gloria & poteſtas, in Secula Seculorum*: In *Capite* 2. *agit citat. P.* de exiſtentia Dei, religioneque hominis ad Deum, ut per Prophetiam ſupernaturalem partimque naturalem cognoſcibili. *In cap.* 3. agit de Mundi Creatione & hominis lapſu, ubi de creatione Angelorum, mundi viſibilis, conditionibus corporum & animarum, & de Paradiſo varias quæſtiones tractat, quas omnes hic reſolvere, excederet inſtitutum notarum. *Tit.* 2. pergit, de filio Dei & ejus incarnatione ex B. Virgine contra Judæos, de quo argumento aliqua notabuntur, infra ſub verbo Jud.

6 Quibus præcipue nominibus in Scripturis exprimatur Divina Majeſtas.

R. P. Salmeron. in S. Scripturam Proleg. 10. *quinquagen.* 2. dicit primum nomen, quod de Divina Majeſtate in Sacris libris exprimitur, eſſe Hebraice *Elohim*, Græce ΘΕΟΣ, Latine DEUS: At *cap.* 2. completa univerſi creatione, vocatur *Jehovah*, Græcè ΚΥΡΙΟΣ, & ab Hieronymo Latine ſemper vertitur *Dominus.* Et conjunctim utroque nomine dici conſuevit *Jehovah Elohim*, de qua *in die*, inquit, *quo fecit Dominus Cœlum & terram, & omne Virgultum agri.* Porrò DEUS dicitur *Pater Gloriæ l. ad Ephes.* *DEUS exercituum*, 3. *Reg. cap.* 19. *DEUS Pacis, Dilectionis, & Ultionum*, qui nobiſcum loquitur per Scripturas, Noe vero

7 Cum quibus Deus per ſe ipſum ſit locutus.

& Abrahæ, ejuſque poſteris Job & Moyſi, non per literas, ſed per ſemetipſum locutus eſt, quia ſcilicet munda eorum corda repererat. Chriſtus etiam Apoſtolis ſcriptum aliquid non tradidit, ſed pro literis S. Spiritus gratiam illis repromiſit,

8 Quare Evangelium ſit ſcriptum.

D. Chryſoſtomus tom. 2. *in princ.* Scriptum tamen eſt poſtea Evangelium, ad fidelium utilitatem & ædificationem, ut memoria rerum tam utilium & Sanctarum conſervaretur, maxime cum longo tempore Chriſti Eccleſia eſſet permanſura, & memoria hominum non tenax & infidelis ſit. Deinde ſervit Scriptum Evangelium ad pietatem ex factis & dictis Chriſti in nobis excitandam, imitationemque vitæ ſuæ nobis imprimendam, quod facile ex lectione Evangelii etiam ſimplices ſine Doctore aſſequi poſſunt. Ad hæc congruum fuit, ut quemadmodum Vetus Teſtamentum per Moyſen Scripto traditum fuit, ita novum, quod Legem novam in fide Chriſti, vitæque ejus exemplo & præceptis poſitam complectitur, etiam ſcriberetur, atque Judæi ad cultum Chriſti facilius adducantur, ſi ex lege & Prophetis veteris teſtamenti ceſſationem & abrogationem cognoſcant, ſicut Chriſtus ipſe per Scripturas veteres Judæos confutavit imo Diabolum ipſum Scripturis allegatis ſuperavit.

Quod autem Eccleſia Primitiva ad tempus ſine Scripto floruit, nihil mirandum eſt, id enim tribuendum eſt, Spiritui S., qui legem Evangelicam in Cordibus hominum inſcripſit, ut non poſſet tam facile deleri, & ſuperſtites adhuc erant Apoſtoli, ad quos cauſarum controverſiæ, & ambigua de fide orta referebantur. Secus autem factum eſt, ubi illi erant per orbem diſpergendi. Quamvis autem *DEUS* ſit 9

Quomodo ſe Deus infinitus communicet homini?

infinitus, tamen communicavit ſe nobis in creatione, & tantum, quantum Creatura capere poteſt, quia creatura non eſt capax infirmitatis; eſt tamen in homine per ſuam omnipræſentiam, præſentiam, & eſſentiam, præſertim *ſi homo præbeat ipſi cor ſuum, cum ipſius deliciæ ſint eſſe cum filiis hominum.* DEUM eſſe confitemur, cum faciem ſublevamus in cælum, quamvis *quid DEUS ſit*, mentis noſtræ anguſtiis nequeamus comprehendere, quemadmodum, qui belle fabricatam Cytharam ejuſque concinnitatem, compoſitionemque miratur, & concentum audit, nihil aliud, quam ipſius Cytharæ artificem vel moderatorem animo concipit, eoque tota cogitatione convertitur, etiamſi eum oculis non cernat: ita & nobis DEus ſe prodit, qui facit omnia, cuncta movet, & conſervat. B. Hilarius in fin. operis dicit: 10

Deus quid ſit ſecundùm S. Hilarium.

hoc eſt DEUS, quod & cum dicitur, non poteſt dici, cum æſtimatur non poteſt æſtimari, cum comparatur, non poteſt comparari, cum definitur, ita definitione ſua creſcit. Qui cœlum manu ſua operit, pugno omnem mundum claudit, quem totum omnia neſciunt, & metuendo ſciunt, cujus nomini & virtuti omnia famulantur.

DEUS eſt Author omnis Majeſtatis, 11

Omnis Majeſtas eſt â Deo.

non enim eſt poteſtas niſi â DEO, & quæ poteſtates in terris ſunt, â DEO ordinatæ ſunt *Rom.* 13. *verſ.* 1. Legitur quidem in ſcriptura pſalmo 81. *ego dixi: Dii eſtis vos*, ſed ſolummodo impropriè, & ſecundum imperfectam ſimilitudinem, prout clarè probant verba ſtatim ſequentia: *Veruntamen ſicut homines moriemini.* Itaque omnis Majeſtas â DEO, quia quicquid bonum eſt, â DEO trahit originem, niſi enim Majeſtas in terra â DEO conſtituta eſſet, quis coerceret injuſtorum improbitatem? Quis promoveret juſtitiam? quis pacem decorumve ſervare ſtuderet, niſi Majeſtas id faceret? Res ipſa loquitur, & natura quaſi Majeſtatem inducit, tum *Apes* ſuum agnoſcunt, & ſequuntur Regem: *Grues* ordinis ſui habent Ductorem. Eſt & manet Majeſtas donum DEI bonum, manet Sanctiſſima DEI ordinatio. *Majeſtatem* vero *civilem* â DEO dependere fatentur omnes Reges & Principes, qui *Dei gratiæ* ſuam ſubjiciunt poteſtatem, dum in titulis ſuis ſcribunt: *Nos DEI Gratia*, Wir von GOttes Gnaden / reſpicientes ad originem ſeu cauſam efficientem. Et quamvis talis titulus cuivis Chriſtiano videatur competere, quia *Actorum* 17. *v.* 28. dicitur, *in DEO ſumus, movemur & vivimus*: & cuivis homini poſſit applicari dictum S. Pauli 1. *ad Corinth.* 7. *Gratia Dei ſum id, quod ſum*; tamen diſtinguenda

eſt

est locutio Grammatica & Theologica â sermone politico, in quo solis Principibus titulus ille competit, quia causa & dependentia Monarcharum immediate est â Deo: quo pertinent verba Plutarchi, *quod elegantissimum in Cœlo simulacrum sui DEUS inseruerit, Solem & Lunam, quale in Civitatibus sit lumen Princeps, Jura DEI similis, qui dat mortalibus æqua.*

12 Quomodo concurrat homo ad Majestatem terrenam? Majestas enim â Deo confertur Magistratibus immediate, concurrente tamen Civitate seu populo, quoad designationem personæ aut personarum, sive eam instituerit uno actu perpetuò valituro, ut in regnis successivis, sive eam iteret sæpius, ut in regnis electivis. Extra Deum enim nulla est alia causa efficiens proxima, quæ constituat ipsam Majestatem, licet personam, cui Majestas est conferenda, electio vel sors designat. Hæc enim designatio non ipsam instituit Majestatem, sed nihil aliud præstat, quam ut producat personam, suo judicio dignam habitam, cui â Deo imperii axioma tribuitur, ut semper causa efficiens & collatrix Majestatis sit & maneat Divina. Veneremur sanctissimam, æternam & infinitam Majestatem Divinam, â qua omnes Majestates terrenæ & Potentiæ, omniaque creata in Cælo & in terra procedunt, & â qua omnis felicitas in tempore & æternitate exspectatur, ut nos in gloriam æternam pro infinita sua misericordia suscipiat.

Gotteslästerung.

VId Tom. I. harum Constit. hoc verbo, ubi late refertur Constitutio Regia Maximiliani anno 1495. contra blasphemantes cujuscunque sint conditionis, atque etiam auditores non contradicentes, atque Magistratus non punientes. Allegatur quoque *Ord. Crim. art.* 106. *& Ord. Cam. de anno* 1500. *tit.* 31. *R. I. anno* 1512. *tit.* 3. *Reform. Politiæ anno* 1530. *tit.* 1. §. 1. *& seqq.* de blasphemia in Sanctissimam Dei Matrem & Sanctos *ibid. tit.* 2. §. 1. Nec non *tit.* 3. *&* 4. §. 1. ubi etiam agitur de juramentis impiis per corpus, membra, mortem, passionem & Sacramentum Salvatoris nostri Jesu Christi, *& tit.* 5. §. 1. *& seqq.* de juramentis & blasphemiis Comitum & Nobilium, nec non eorum familiarium, *tit.* 6. §. 1. *& seqq.* de blasphemiis & juramentis militum, & *tit.* 7. traditur, ut omnes Pastores populum â similibus improbis & scandalosis criminibus graviter dehortentur.

Guarantia.

SUMMARIA.

1. *Qui sponsores Pacis ex usu styli curialis hodie dicantur.*
2. *Garantiæ natura.*
3. *De studio concordiæ servandæ, amicitiæque stabiliendæ, quo Mediatores funguntur.*
4. *De obligatione eorum, qui fœdera aliorum subscribunt, & qui sua voluntate obsides fiunt.*
5. *Utrum inter superiores & subditos exteri pacis sponsores existere possint?*
6. *Quando sponsio pacis commissa, & pax rupta censeatur.*
7. *An remittente jus suum parte Principali sponsor pacis turbatorum armis coercere possit?*
8. *An sponsor teneatur ad auxilium, si ipse domi non periclitetur?*
9. *Cujus impendiis auxilia præstentur & sponsione pacis?*
10. *Utrum successor sponsoris teneatur?*

1 Qui sponsores pacis ex usu Styli curialis hodie dicantur. SPonsores pacis recte Latine nominantur, *qui alieno nomine pacem vel factum vel servatum iri promittunt:* sed consuetudo publica solennis Curialisque scripturæ, ad eos restringit hanc appellationem, qui pacem quidem alios facturos vel servaturos promittunt; verum nomine non alieno aut procuratorio, sed suo & proprio, sive id ipsi per se faciant, sive per Procuratores, Mandatarios, Legatos, Plenipotentiarios: quibus non nisi populariter loquendo competit sponsorum nomen: in illos quippe proprie congruens, â quibus spondendi facultatem Mandatarii acceperunt; Ipsos autem Sponsores in actis & Instrumentis tractatuum, Conventionumque publicarum pro diversa negotii sponsionisque conditione *Fidejussores, Expromissores, Custodes, Vindices, Executores Pacis* nominantur. Sicut *Sponsionem pacis ipsam fidejussionem, Expromissionem*

2 Guarantiæ natura. *Securitatis Evictionisque præstationem* dici obtinuit. Hujus sponsionis species excellentior est *Guarantia*; cum *Populi liberi, quive in libero populo summam potestatem habent, inter alios paciscentes fidem suam interponunt, seque effecturos promittunt, ut pax atque amicitia contracta servetur & læsa reparetur.* Cui fidejussioni ut recte observavit *Puffendorff. de jur. N. & G. VIII.* 8. 7. implicitum est fœdus circa ferendum auxilium illi, qui contra pacta invaditur, adversus injuriæ auctorem, ipsis plerumque formulis talium sponsionum solet exprimi. Interdum & iidem principaliter paciscentes sibi mutuo *Guarantiam* præstant: sub aliorum tamen respectu, & quatenus pro aliis compaciscentibus, pacem spondent: exemplo quorumcunque reorum promittendi principalium, quos vice mutua fidejussores non inutiliter accipi *Papinianus Lib.* 11. *pr. D. de duob. reis const.* respondit: quo pertinet quod habetur *in Instr. Pac. Westph.* §. 115. *&* 116. *& Pac. Polon. Suec. Olivæ inita art.* 35. Unde apparebit, promissiones talium sponsionum tendere quidem præcipue ad aliorum utilitatem, quibus pax & securitas paratur, & ad fa-

ad factum quoque aliorum determinari, qui pacem & quietem ſe culturos promittunt: eſſe tamen facti proprii, quatenus ſponſores ad efficiendum quippiam præſtandumve ſe obſtringunt, niſi pax inter alios inita ſervetur, & fœdere inter alios inito, alterius, quam cum quo fœdus initur, ſecuritatem pacemque ſanciri, uti factum in fœdere *Smyrneorum* & Magnetum de Majeſtate Seleuci Callinici comiter conſervanda, quod ex marmoribus Arundelianis publicavit *Seldenus Marm. Arund.* 11. *p* 15. *& ſeqq.* Eodem referri debet, quod uſu diuturno & frequentiſſimo in perpetuam quandam praxin & obſervantiam invaluit, ut aliorum fœderibus alii nominatim comprehenderentur, uti à *Grotio de I. P. & B. lib.* 3. *cap.* 20. *n.* 33. notatum eſt. Exempla talis nominationis tot fere occurrunt, quot fœderum. Ita porro, etiam ubi de Garantia præſtanda expreſſe non cavetur, inuſitatum tamen non eſt, ut pacis inter alios tuendæ jus ſtudiumque interdum & obligatio, ex ipſa negotiorum indole in alios conferatur. Jus Pacis in alios tuendæ potiſſimum arbitris publicarum controverſiarum competit, cujus rei exempla copioſiſſima annotatione complexus eſt *Grot. d. l Lib.* 2. *C.* 23. *n.* 8.

3
De ſtudio concordiæ ſervandæ, amicitiæque ſtabiliendæ, quo Mediatores funguntur.

Studium concordiæ ſervandiæ, ſtabiliendæque inter alios amicitiæ, in officio & propoſitis Mediatorum præcipue eminet, quorum operibus potiſſima gratiæ, gloriæque portio decedit, ſi conſilia ſua non ad firmandam continendamque concordiam porrigant. Non enim tam cogitandum eſt de ſancienda in præſens amicitia, quam id curandum, ne bello iterum implicentur paciſcentes: *neque ad differenda, ſed ad auferenda mala adhibentur Mediatores.* Et quod maxime huc referri meretur, obſervare ſane licet, in quibuſdam fœderibus curam pacis conſervandæ Mediatoribus, ipſo Partium Paciſcentium conſenſu, diſerte ac veluti ſolenniter commendari. Ut *in Tract. Pac. Brand. Polonicæ* 19. *Sept.* 1657. *Welaviæ concluſæ* cavetur: *ut ſi pars alterutra ei conventioni & fœderi contravenisſet, & decenter admonita, ſatisfacere neglexisſet, pars læſa monere tenetur Mediatores ac Seren. Reges & Status* (cum Mediatoribus fidem ſuam interpoſituros) *& eorum curam adhibere procurandæ ſatisfactioni & ſtabiliendæ concordiæ rationi.*

4
De Obligatione eorum, qui fœdera aliorum ſubſcribunt, & qui ſua voluntate obſides fiunt.

Quin & obligatio quoque ad defendendam cuſtodiendamque pacem, aliis, præter partes Principales, hinc ſubnaſcitur, ſi Pacis tabulas ſubſcribant: ſive conciliandæ Paci intervenerint, ſive alia de cauſa fuerint ad id à Paciſcentibus adhibiti, quo ſpectat, quod *Frid. Furius Cariolan. apud Thuan. lib.* 60. *Anno* 1575. refert, in formula pacis inter Philipp. Hiſpan. Regem, & Ordines fœderati Belgii componendæ, monente, *ut ſi Regem arctius pactis adſtringi neceſſe eſſet, iis Hiſpani Proceres, tam ſacri quam profani ordinis, una cum Rege ſubſcriberent; Idem & volente Rege Germaniæ Principes facerent.* Sed illi quidem, qui ſubſcribunt aliena fœdera, tacite ſaltem, & veluti ex præſumpta voluntate, nec ultra, quam ut pacis curam gerant, obligantur: cæterum, quod ad naturam Garanticæ obligationis populis accedit, *expreſſæ ſponſionis vinculo ad aliud quid ſuſtinendum præſtandumque, niſi pax à partibus Principalibus ſervetur, obſtringuntur obſides*, qui ſua voluntate ſe obligant: quos bene diſtinguit *Grotius* ab iis, qui ab aliis jure ſummi Imperii traduntur. Ad quid alterutri teneantur, definiri generaliter non poteſt, ſed ex formulis conventionum dijudicari debet, conferatur Annotatio *Alber. Gentilis de Jur. Bell. l.* 2. *c.* 19. Fidejuſſorum plerumque certior eſt obligatio; qui ſe ad certam pecuniæ ſummam ſolvendam obſtringunt, ſi vel id, quod in pace promiſſum eſt, non præſtetur, vel pax ipſa non ſervetur. Sic in formula Pacis inter Regem Franciæ & Eliſabetham Angliæ Reginam in Caſtello Cameracenſi compoſito diſponitur, *ut octo Mercatores exteri, non Gallo Subditi, fidem interponerent pro ſolutione quingentorum millium coronatorum, nomine pœnæ, ſi Caletum reſtitueretur.*

5
Utrum inter Superiores & Subditos exteri pacis Sponſores exiſtere poſſint?

Si inter ſuperiores & ſubditos contentio ſit, quæritur, num exteri pacis Sponſores exiſtere poſſint? Si in excellentiori ſignificatu quis inſtituat hoc nomen uſurpare, & ſicut bellum non niſi inter ſummas poteſtates geri dicitur, ita nec pax, nec pacis ſponſores, niſi inter eaſdem locum reperient: Attamen quia Superiores aliquando contingit cum ſubditis, civilium & inteſtinorum motuum turbis odiisque plusquam hoſtilibus collidi, inter eos quoque expeditiſſimas quaſque concordiæ ſanciendæ rationes admitti, conſentaneum eſt; Inter quas efficaciſſima pleriſque videtur, ſi quies, tranquillitas & ſecuritas ſubditorum ſponſione exterorum Principum populorumque ſanciatur: ut qui fidem ſubditis rebellibus datam violare, imperii jure fas ſibi putant, autoritate ſanctitateque fœderis cum peregrinis Principibus initi conſtringantur, quibus facultatem injuriæ, ſi qua ſubditis alienis contra pacta inferatur, vindicandæ competere, *Bodin. de Repub. v.* 6. *p.* 605. aſſeruit. Nec impedimento eſt, quod Subditis arma contra Superiores accipere fas non habetur, etiamſi illi pactis vel non ſtent, vel non ſatisfaciant; inde enim non ſequitur, non poſſe pro ipſis aliis arma ſumi. Nam quoties actioni alicui impedimentum ponitur perſonale, non ex re, toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere poteſt; ſi modo tale ſit negotium, in quo alter alteri prodeſſe poſſit. Viciſſim ne in alteram quidem partem deſunt exempla *Subditorum* tali ſanctione *ad ſpondendum in pactis Principum ſuorum adhibitorum, ut ſi Princeps pactis non ſletiſſet, ipſi ab omni obſequii vinculo liberi, vel hoſti adverſus Principem auxilium ferre, vel principi adverſus hoſtem auxilium non ferre, tenerentur.*

Spon-

6 Sponsor non prius ad ferendum parti alterutri paciscentium auxilium obstrictus intelligitur, quam cum ab altera parte *pax conventa rupta fuerit*, nam si ex nova causa bellum moveatur, id non pertinet ad obligationem fidejussorum *Puffendorff. de I. N. & G. VIII. 8.7.* Tribus autem modis Pacem rumpi docet *Grotius de I. P. & B. Lib. 3. c. 20. n. 27. & seqq.* faciendo aut contra id, quod omni paci inest, aut contra id, quod in pace dictum est apertè, aut contra id, quod ex pacis cujusque natura debet intelligi. An autem pacem pro rupta haberi, damnumque illatum sibi resarciri, aut vindicari velit is, cui contra leges pacis, injuria intentatur, ab ejusdem imprimis judicio suspensum debet intelligi: quo spectat, quod in plerarumque Sponsionum formulis ad requisitionem partium se auxilia sua præsidiaque paci tuendæ expedituros promittunt Sponsores. Nam & post læsam ab altera parte fidem, integrum est parti innocenti, pacem servare, quia contra obligationem faciendo, nemo se obligationi eximit, & si additum est, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet, in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit, qui, si jus suum sponte remittat, non magis officio Sponsoris conveniet operam suam quiescenti obtrudere, vel ad coercendum pacis transgressorem, ferrum stringere, quam cuilibet alii fidejussori congruit, creditorem debitoremve principalem adigere ad accipiendam vel præstandam debiti solutionem, quod creditor debitori sponte remisit. Certe glorioso pacis tuendæ custodiendæve titulo inaniter conatus suos colorat, quem prava cupidine apparet, ex affectata pacis tutela, novi belli semina & prætextus aucupari. *Confer. quæ de liberandis ab invasore invitis monet Grot. d. l. Lib. 1. cap. 4. §. 19. in not.*

[Margin: Quando sponsio pacis commissa et pax rupta censeatur?]

7 [Margin: An remittente jus suum Parte Principali, Sponsor pacis turbatorem armis coercere possit?]

Cæterùm ipsa obligatio ad auxilium præstandum ex natura fœderis defensivi æstimanda est: iisdem penitùs Regulis definienda ac explicanda, sic perinde hic atque in fœdere defensivo simplici is, qui auxilium alteri promisit, excusabitur, quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. *Grot. lib. 2. c. 16.* §. 27. pertinet huc, quod alicubi *Seneca de benef.* 11. 15. pronuntiavit: *Succurram perituro, sed ut ipse non peream.* Non secus ut in aliis fœderibus, quæ defendendi alterius causa contrahuntur, ita in hac etiam sponsione, si de sumptibus & expensis belli nihil expresse definitum sit, auxilia promissa ab una tantum parte, intelliguntur deberi impendiis ejus, qui postulabit: qui si justa arma habeat, uti damna cætera, ita & sumptus à ruptore pacis est recuperaturus. *Grot. lib. 2. C. 16. §. 12. & lib. 3. C. 20. §. 11.* Sponsorum Successores, in his sponsionibus diserte exprimi, solenne est. Si mentio eorum non fiat, æque ac in fœdere defensivo alio, nihilominus obligabuntur. *Idem lib. 2. C. 16. §. 16.* Est enim favorabile, adeoque reale hoc fœdus: sive pacem spectes, cujus custodiæ destinatur: sive bellum, quod arcendæ, non inferendæ injuriæ paratur: sive ipsum denique fidejussionis negotium, quo Christianus Christiani, Vicinus Vicini, Amicus Amici, homo denique hominis securitatem & quietem non amare solum, sed tueri instituit: quod inter privatos quoque *charitatis*, ut Christiani loquuntur, & *officii & humanitatis*, ut Cicero & alii vocant, favore sustentatur. *Ulr. Obrecht. in dissert. de spons. Pac. per tot.*

[Margin: 8 An sponsor teneatur ad auxilium, si ipse domi non periclitetur?]

[Margin: 9 Cujus impendiis auxilia præstentur ex sponsione pacis?]

[Margin: 10 Utrum successor sponsoris teneatur?]

Gülich.

SUMMARIA.

1. *De origine Ducum Juliaci, Cliviæ, Montium, & Comitum Marcæ, & eorum successione.*
2. *Controversia Juliacensis post mortem Joannis Wilhelmi anno* 1609.
3. *Fundamentum Electoris Brandenburgici.*
4. *Neoburgici.*
5. *Tertio & quarto genitæ Sororis.*
6. *Saxonicæ Domus.*
7. *Quinam hodie provincias teneant?*
8. *Quatenus à Ducibus Juliacensibus appellare liceat?*
9. *Dux Juliacensis quæ jura habeat in urbe Aquisgranensi?*

Dispositionem Instr. Pacis Cæs. Suecici & Cæs. Gall. nec non R. I. de anno 1654. monstrat *Tom. I. h. tit.* Elector Saxoniæ titulum gerit Ducis Juliacensis, Clivensis & Montium; Ducatus Juliacensis & Bergensis, qui Alberto, Lineæ hujus communi parenti ab *Imp. Friderico III.* in compensationem maximorum meritorum, si per obitum *Wilhelmi* aut alio modo Imperio vacaverit, in feudum concessus est, referente *Mercur. Germanic. pag. mihi* 332. 376. *& seqq.* atque hæc concessio est à *Maximiliano I. Imp. Friderici III.* filio repetita & confirmata, & ad *Ernestum Alberti* fratrem porrecta est, *anno* 1486. his verbis: daß / wofern Hertzog Wilhelm ohne Männliche Lehens-Erben abgienge / die entledigte Hertzogthümer zur Stunde und ohne Mittel / an Hertzog Ernsten / und Albrechten / und seine Männliche Leibes-Lehen-Erben lediglich / und unverhindert kommen / und fallen sollen / quam concessionem confirmavit, *anno* 1495. adjecta clausula, treulich und ohne Gefährte: & repetiit, *anno* 1510. Hinc cum *Wilhelmus* sine mascula prole anno sequenti 1511. decederet, *Fridericus* Saxon. Elector vigore concessionum, & iterato factarum confirmationum, immissionem in hos Ducatus petiit, quod petitum neutiquam abnuit Cæsarea Majestas, sed plenam omnimodam concessionem dedit: Verùm

enim verò Ducatum Clivensem possidebat *Johannes*, atque ductâ *Mariâ Wilhelmi* filiâ, omnia illa impediebat, quapropter Saxones commoti rem ad Cæsarem deferunt, qui amicabilem compositionem tentare volebat, juncta citatione ad Comitia, sed & hic lentè omnia cum procedere persentirent Saxones, ad ulteriora petita *Trevirim* partes citatæ per legatos comparuere, cumque nec ibi quicquam promoveretur, tandem *Francofurtum ad Mœnum anno* 1515. post *Lætare* Cæsar causam detulit, ibique per Matrimonium inter *Johannis* Ducis Clivensis Jun. Sororem, & *Ernestum* Brunsvicensem, *Friderici* Elector. Saxoniæ è Sorore Nepotem componere lites voluit, ut mortua *Maria*, *Joannis* Duc. Cliv. uxore, sine successore Feudi capace, Ducatus Juliacensis, & Bergensis ad illorum hæredes masculos pervenirent: Verùm Legati Saxon. Georgii immissionem urgebant. Posthæc cum Imp. relatum esset, *Johannem* Duc. Clivensem Filiam Geldrensi, Cæsaris hosti, in matrimonium concessurum, causam nonnihil differre statuit; brevi mox fatis functo *Maximiliano anno* 1518. idem apud successorem *Carolum V.* quæsiverunt Saxones, qui primo amicabilem compositionem tentare pollicitus, à proposito per meditatam Cliviensium defectionem motus recessit, & Cliviensem cum Saxonibus investiit. Quæ res vehementer Saxones commovit; Tandem per matrimonium inter *Johannem* Fridericum III. & *Sibyllam* Cliviensem eique adjecta pacta, partes litigantes causam composuere *Coloniæ VIII. Aprilis Anno* 1526. ubi per certa pacta conventum est, quæ VIII. Aug consummata sunt, in quibus referente *Franzkio lib.* 3. *Resolut.* 1. inter alia dispositum fuit; quod si *Johannes & Maria* Cliviæ & Juliæ nullos masculos hæredes relinquerent, quod tunc Ducatus Clivensis, Juliacensis, & Bergensis, Item Comitatus Marckensis, & Ravenspurgensis, cum omnibus bonis, annexis, & appertinentibus juribus, & quicquid præterea illi vel Masculi illorum hæredes decedentes relicturi sint, nullo excepto, cum provinciis & subditis, prout illi & Masculi hæredes iis usi sint, aut uti potuissent, addictam suam Filiam *seniorem Sibyllam*, Ducem *Johannem Fridericum*, ejus Maritum, illorumque hæredes, si quos procreabunt, devolvi & pervenire, iisque Status Provinciales adhærere debeant, vel ut formalia verba in Germanico habent: Ferner ist abgeredet / gewilliget und geschlossen/ ob Wir Hertzog Johannes und Maria Hertzogin zu Cleve und Jülich / keine Männliche Erben hinter uns lassen würden/ die fürter keine Erben verliessen/ alsdenn sollen unsere Fürstenthümer / Cleve/ Jülich und Berg / die Graffschafft von der Marck und Ravensperg / samt allen Gütern / Ein- und Zugehörungen / An- und Zufällen/ Gerechtigkeiten/ die wir/ oder unsere Männliche Erben hinter uns verlassen würden/ nichts ausgeschlossen/ mit Landen und Leuten/ wie Wir oder unsere Männliche Erben des gebraucht / oder hätten gebrauchen mögen/ an gedachte unsere älteste Tochter/ Fräulein Sibyllen/ Hertzogen Joh. Friedrichs/ Ihrer Liebd. Gemahl/ und Ihrer beyden Liebden Erben / ob Sie die miteinander erzeugen würden / kommen und geerbet seyn / der sich die Landschafft halten soll. Quibus cautio in §. Wir Johannes Hertzog zu Sachsen Chur-Fürst ꝛc. addita, cum reservatione adjecta juris anterioris ab Elect. Saxon. prætensi. Die Forderung/ so Wir Hertzog Johannes Chur-Fürst anmassen / und Wir Hertzog Johannes/ und Maria Hertzogin zu Cleve und Jülich nicht geständig / dieselbe soll hiemit jedem Theil unvorgreifflich seyn und bleiben. Quæ omia Status Provinciales tam Ducatuum Juliacensis & *Bergensis*, Comitatusque Ravenspergensis, quam Ducatus Clivensis, & Comitatus Marckensis datis reversalibus, dominica Reminiscere, & Dom. Jubilate *anno* 1527. rata habuerunt, & à Cæsare *Ferdinando anno* 1544. *d.* 16. *Maji* in Comitiis Spiræ habitis, confirmata sunt, *vid. tractat. Spir.* §. Weiter als der Chur-Fürst zu Sachsen/ ad quam se refert confirmatio illa; Si contingat modernum Ducem Juliæ, Cliviæ, ac *Montium*, (*Wilhelmum* scilicet, qui ultim. Ducis *Joannis Wilhelmi anno* 1609. defuncti parens fuit) vel illius hæredes sine masculis hæredibus feudalibus decedere, quod tunc Cæsarea Majestas, vel illius Successores in Imperio, prædicto Electori Saxoniæ, vel, illo prædefuncto, masculis hæredibus in perpetuum Ducatus Juliæ, Cliviæ, & Montium in rectum feudum Masculinum, conferre & ipsi desuper literas investituræ edere velit &c. quæ transactio. *d.* 3. *Junii* ejus anni à Rege Roman Ferdinando confirmata fuit. Tranquilli his Saxones redditi, eventum Divinæ providentiæ commisere, cumque *Joannes Wilhelmus*, ultimus familiæ Dux, *d.* 25. *Martii* 1609. *Düsseldorpii* in fata concessisset, Imperator *Rudolphus* Consiliariis mortui Ducis, qui notam Imp. mortem fecerant, rescripsit, & curam atque administrationem Ducatuum cum vidua continuandam, usque dum aliud ordinaverit Cæsar, seriò mandavit. *Christianus II.* verò Elect. Saxon. & suo & familiæ nomine, Vinariensis scil. Altenburgensis, & Coburgensis, in Ducatus præfatos immissionem ab Imp. petit & Status Ducatuum, & Comitatuum Provinciales de jure suo, ipsis non incognito, admonet, nullumque alium, quam qui per Cæsar. Majestatem legitimus & verus Successor declaratus fuerit, ut admittant, mandat. Compertis his, Elector Brandenburgicus *Joan. Sigismundus*, nomine uxoris ex primogenita sorore Defuncti Ducis natæ, per fratrem *Ernestum*, & *Wolffgangus Wilhelmus* Palatinus nomine Matris, secundo-genitæ Sororis defuncti Ducis, titulo successionis, in privilegio ab

Imp.

Imp. Carolo V. anno 1546. impetrato, fundato, & filias ad successionem admittente possessionem Ducatuum & Comitatuum dictorum occuparunt, & Dortmundæ transactionem, acriter contradicente *Electore Saxoniæ*, iniverunt, quæ pro irrita à Cæs. Majestate declarata, & per mandatum pœnale sub dato *d.* 24. *Maji anno* 1609. omnibus & singulis in causa illa successoria interessentibus & prætendentibus, ut via facti abstineant, omniaque in statu, qui morientis Ducis ultimi tempore fuerit, relinquant, serio injunctum est; Inhibitio hæc repetita quidem postea est, additis binis decretis edictalibus, sub pœna banni publicatis, sed Principum animos edicta Imp. movere non poterant, cumque habita deliberatione, cum Electoribus & Principibus variis *Pragæ* instituta, tandem Cæs. Majest. Elector. & Duces Saxon. de Ducatibus mense Julio *anno* 1610. investivit, concedendo titulum, aliaque regalia, & pertinentia, salvo jure aliorum Interessentium. E contrario detinentes, ope & potentia Gallorum, Belgarum & aliquot Principum, & Statuum Imperii freti, in possessione sua se firmabant, & licet ad eorum instantiam à Cæsare Commissarii *Coloniam* ad tentandam concordiam mitterentur, tamen conatus iste fuit irritus, dum iidem *Juliacum*, ope fœderatorum, intereà occupabant: Nec prosperè successit conventus *Jüterbocii* inter *Elector. Saxon. & Brandenburg.* anno sequenti institutus, ubi de simultanea possessione salva causa principali in petitorio, convenerunt, reservata *Neoburgico* facultate consentiendi, qui tamen transactioni subscribere recusavit, hincque effecit, ut nec Elector Brandenburg. conventis staret. Mortuo, gliscentibus hisce, Imp. *Rudolpho*, *Matthias* successor *anno* 1615. ad Aulam, ut ibi capita & deductionem prætensionum partes litigantes exponerent, citavit, ubi Domus Saxonica libellum summarium, uti pragmaticis audit, principaliter contra Brandenburgicum, Viduam Neoburgicam, & filium illius *Wolffgang. Wilhelmum*, tanquam detentores, secundariò contra Viduam Bipontinam & Sororem ejus Marchionissam Burgaviensem, item *Carolum Gonzagam* Nivernia, & *Henricum Robertum* Bullionei Ducem, ut & *Ernestum Comitem* in Manderscheid, tanquam Domum Saxonicam, in persequendo jure competente, contradictionibus molestantes, & impedire annitentes proposuit. Argumenta ab adversa parte varia allegata sunt, quæ refert, *Georgius Franzkius, Resol. lib.* 3. *resol. l. per tot. & Joh. Strauchius JCtus in dissert. Exotericis*, confer. *Deductio Saxonica & diplomata investiturarum.* Hucusque *Mercur. Germ.* suprà citato loco: quibus addit *fol.* 376. sequentia: Ducis Juliæ & Montium titulus per matrimonium accessit Electori Saxoniæ cum ipso Cliviæ Ducatu. *Albertus Fridericus* ultimus Prussiæ Dux, *Mariam Eleonoram*, *Wilhelmi* Duc. Jul. Cliv. ac Mont. filiam natu maximam, & ultimi ejus familiæ Ducis *Johan. Wilhelmi*, Sororem, duxerat, ex qua procreavit *Annam*, quam sibi associavit *Joh. Sigismundus Elector* hodierni pro-Avus, cumque affinis sine prole anno 1609. decederet, jure successionis, cum *Duce Neoburgico*, qui alteram sororem in matrimonio habebat, titulum, & cum titulo rem accepit, contradicentibus *Elect. Saxon. Duce Bipontino*, *Marchione Burgoviæ*, atque *Carolo Gonzaga, Nivernia Duce*, verum *Elect. Brandenburg.* & *Dux Neoburgensis* primo junctim Ducatus illos administrarunt, postea verò discordes facti, bello eosdem non nihil vastarant, donec *anno* 1666. transactio iniretur, quam Gantensem vocant, vigore cujus *Elector Ducatum Cliviæ cum Comitatibus Marcæ, & Ravensperga, Sereniss. Dux Neoburgicus* verò *Ducatus Juliaci & Bergæ cum Dynastiis Winnenthal, & Bresgesent* obtinuit.

Christ. Gastel. de Stat. publ. Europ. cap. 19. *n.* 147. sequentia refert: Fridericus III. Imp. dedit Alberto & Ernesto fratribus & Ducibus Saxoniæ, ob singularia merita expectantiam in Ducatus Juliacensem, Bergensem, &c. quæ ab Imper. Maximiliano Friderici filio, confirmata est. Mortuo igitur ultimo Duce Juliacensi Saxones immissionem desiderarunt, sed fuerunt impediti à Clivensi Duce. Mortuo Maximiliano I. Saxones adierunt Carolum V. sed absque effectu, mortuo etiam ex Clivensi prosapia ultimo Duce Wilhelmo Clivensi anno 1609. Elector Brandenburgicus cum Palatino Neoburgico nomine Uxorum istas ditiones præoccuparunt, licet Saxones tam ex matrimonio Joannis Friderici, quam ex communi expectativa, radicatum jus habeant. Saxonica jura late defendit *Georg. Franckius lib.* 3. *resol.* 1. & vide de hac controversia *Joan. Strauchium Dissert. Exoter.* 9. *thes.* 11. *& seqq.* die Strittigkeit des Hauses Leut betreffend / inter Neoburgicum & Belgas *vid. Diar. Europ. cont.* 8. *p.* 350. *& seqq.* 458. 533. *it. Cont.* 17. *p.* 475. *& seqq.*

I De origine Ducum Juliaci, Cliviæ, Montum & Marcæ, & eorum successione.

De origine Ducum Juliacensium Autores non conveniunt, communiter tamen, secundum vulgares traditiones, existimatur, quod circa annum 700. *Theodoricus*, qui fuit ultimus Castri Clivii & adjacentis Regionis Comes, duxerit Beatricem Comitis Teisterbandæ filiam & heredem. Hæc defuncto Theodorico sibi junxit *Ælium Gracilem*, Caroli Martelli fidum socium, inque ipsius familiam transtulit jura & titulos Comitis Cliviæ & Teisterbandæ. Hoc par conjugum stirps est *Ducum Juliaci, Cliviæ & Montium*, & *Marcæ Comitum.* Horum Ducum Genealogiam seu Seriem *R. P. Bussier in floscul. Histor.* sequenti modo & ordine exhibet.

1. *Helias Grailius*, vel, ut alii, Ælius Gracilis, Theodorici Ursini ultimi Forestarii Clivensis & Neomagensis filiæ Beatrici, ut modo dictum, junctus, Clivensem Satrapiam, & loca circumjacentia cum ea accepit,

accepit, tandemque, post Carolo Martello contra Saxones Boios auxilia præstita, opera Metalli, primus Juliacensium & Clivensium Comes salutatus est, qui deinde post 22. ann. Regim. Narbonæ vitam clausit, *A. C.* 734.

Theodoricus I. Patri in regimine successit, ex Ida Comitissa Haginoiæ, Reinoldum successorem, & filiam Idam suscitavit, & postquam 25. annis suis præfuisset, moritur anno 757.

Reinoldus, ex Aleida Comitis Ardenæ & Limburgi filia, Ludolphum filium, & tandem post decennale, vel undecennale regimen, victoriis contra Neismannos clarus, anno 767. vel ut variant 70. diem suum obiens successorem habuit.

Ludolphus, piissimus Comes cum Adelheida Aquitaniæ Regis filia Joannem procreavit, deinde post subjectos Carolo Magno Saxones, divinis totus deditus, regimen cum vita anno 790. abjecit.

Joannes I. victoriis contra Witekindum Saxonum Regem clarus, cum 11. annis regnasset, decedens Robertum & Balduinum filios, ex Constantia Mich. Curopalatæ filia reliquit, anno 801.

Robertus, Frisiis West- & Nortmannis formidabilis, sine liberis post 8. annorum regimen decessit.

Balduinus, Fratri succedens ex Hildegarda Comitissa Provinciæ Ludovicum & Eberhardum Successores Comitemque Theisterbantiæ genuit, cum 16. annis regnasset, anno 822. moritur.

Ludovicus, Comes Cliviæ, Provinciæ Comitatu ex materna linea ditatus anno 826. cælebs moritur.

Everhardus, Cliviæ & Provinciæ Comes, Luthardum Successorem & Berengarium ex Berta Ludovici Bavari Filia habuit. Sepultus anno 835. Novesii in Ecclesia S. Quirini.

B. Luthardus, Cliviæ Comes, cujus festivitas in 15. Septemb. incidit, Abbat. Essendiensi & Monast. in Salenstat â se fundatis, Balduinum & Sigfridum filios, Virtutum suarum heredes relinquens, 44. ann. regimen cum Cælesti imperio mutavit, anno 881. statim post mortem SS. albo adscriptus est.

Balduinus II. hujus nominis, Mechtildem Saxoniæ Ducissam uxorem habuit, ex qua Arnoldum Successorem & Mechtildem filiam reliquit, mor. anno 917. cum 37. annis gubernasset.

Arnoldus, cum Cunegunda Landgravia Thuringiæ, Balduinum & filiam Aleidam suscitavit, post 45. annorum regimen moritur anno 964.

Balduinus, Adelam Zutphaniæ Comitissam uxorem duxit, & procreato Conrado unico filio, 36. annorum gubernacula cum vita posuit anno 1003.

Conradus, Cliviæ Comes, ab Ottone Imperatore 996. in Comitiis Wormatiensibus Imperii Comes primum salutatus, cum 41. annis laudabiliter regnasset, mortuus 1045. ex Catharina Comitissa in Sayn Theodorum, Conradum, & Lambertum filios reliquit.

Theodoricus II., Agneti filiæ Adolphi Comitis Schawenburgici matrimonio junctus, Theodoricum & Conradum habuit hæredes, moritur 1083.

Theodoricus III. annos 29. regnavit, cui cum hæredes Masculi deficerent, moritur Anno 1114. Arnoldo fratri regimen reliquit. Hic Theodor. Godefridum Bullion, in occupanda Hierosolyma juvit.

Arnoldus II., ex Ida Ducissa Sueviæ Theodoricum, Arnoldum, Aleidam, & Margaretham genuit, post cuj⁹ obitum cum altera uxore, Sophia, Henrici IV. Imp. filia Elisabetham & Hildegardam filias habuit, moritur 1162.

Theodoricus IV. decessit sine prole anno 1203.

Arnoldus III. succedit Fratri, ex Adelheida Comitissa Hollandiæ unicum filium sui nominis excitavit, post decennale regimen mortuus 1210.

Arnoldus IV., ex Catharina Limburgi Ducissa, & Margaretha Comitissa de Bergs Theodoricum & Margaretham suscepit. Regnavit in expeditione Hierosolymitana Friderici II. Imp.

Theodoricus V. duxit Dominam in Deinslaken, & cum ea dictum Dominium accepit. Theodoricum filium relinquens cessit ê vita anno 1242. seu ut *alii 1244.*

Theodoricus VI. meritis in Wilhelmum Hollandiæ Comitem, electum Romanorum Regem clarus, moritur 1261.

Theodoricus VII., Theodoricum Successorem & Elisabetham ex Walburge genuit, cum 13. annis regnasset, moritur 1275.

Theodoricus VIII., Irmgardem Comitissam Geldriæ, & ex ea Ottonem filium habuit. Irmgarde mortua, Margaretham Rudolphi Imp. Fratris filiam duxit, moritur 1305.

Otto nullas habuit proles, obiit 1311.

Theodoricus IX., Margarithæ Comitissæ Geldriæ, deinde Mariæ *Juliæ Comitissæ* junctus, multos reliquit filios, mortuus 1345. postquam 34. annis regnasset.

Joannes II., cum Mechtilde Hassiæ Landgravia, Joannem Successorem habuit. Pugnacissimus Princeps, cui ob divina in Religionem merita, aurea consecrata rosa ab Innocentio VIII. oblata, moritur 1521.

Joannes III. hic *Ducatus Juliacensem, Clivensem & Montensem*, aliasque ditiones conjunxit, & unà possedit, obiit anno 1539.

Wilhelmus, Dives nominatus, Mariam Ferdinandi I. Imperatoris filiam uxorem sibi copulavit, ex qua genuit Joannem Wilhelmum, ê vita autem excessit, anno 1581.

Joannes Wilhelmus, Jacobam Marchionem Badensem duxit, sed cum ex ea, nec ex Antonetta Lotharingica haberet proles, Ducatibus Masculinæ lineæ finem posuit, 1609. 25. Maji Dusseldorpii. Hæc mors

de hereditate ejus variis causam dedit contentionibus, quocirca Legi potest, *Burgold. part. 1. ad Instrum. Pac. Discurs. 32. per tot.* Successionem Ducum & Comitum simili ferè modo tradit *Bertius de German. cap. 19.*

2 Contro-versia Juliacensis post mortem Johannis Wilhelmi ann. 1609. Extiterunt quidam, qui sibi jus affirmabant in omnes, quas demortuus feudales ab Imperio tenuerat, provincias. Fuerunt alii, qui partem tantum aliquam, sibi jure legitimo debitam, affectarunt; Hos inter erant bini *Comites de Marca*, qui Comitatum Marcarum ambiebant. *Carolus Gonzaga Dux Nivernensis Ducatum Clivensem*, ut sibi debitum, petebat, literis ad Consiliarios Status Juliacenses *anno* 1609. 9. *Maji* datis, quibus inter alia antiqua in domum Clivensem sibi competentis Legitimæ actionis mentionem injiciebat, seque unicum demum ex familia Clivensi, verum & legitimum heredem superesse dicebat, cum nomine & armis. Huc responderunt 12. *Maji* 1609. Consiliarii & Status Juliacenses: De asserta Nivernensis antiqua in domum Clivensem legitima actione, sibi nihil solidi constare, ita ut de illa aliquid asseverare, aut credere ipsorum non sit, sed cum multo propiores defuncti Ducis cognati & heredes, quam ipse, existerent, optime eum facturum, si adversus tales, nec, ut ante quinquennium fecerat, vivo adhuc Duce, armis quietem publicam turbaret. Sed Nivernius postea litem deseruit, atque talis judicialiter declaratus est. *Burgold. ad Instrum. Pac. p. 1. dis. 32. n. 7.*

Per propiores cognatos sine dubio intellexerunt *defuncti Ducis Sorores*, & ex iisdem descendentes, qui quævе omnes successionem sibi deberi affirmarunt, exclusis omnibus aliis, inter se autem ipsos petitione differentes. Sorores Ducis demortui fuerunt 4. prima *Maria Eleonora* primogenita, quæ nupsit Alberto Friderico Marchioni Brandenburgico & Duci Borussiæ. Hujus primogenita nupsit Joanni Sigismundo Electori Brandenburgico, quo conjugio natus *Georgius Wilhelmus Elector Brandenb.* qui suscepto jure Matris, hereditatem ex asse sibi deberi contendit. Secunda *Anna*, nuptui data *Ludovico Neoburgensi*, Comiti Palatino Rheni, ex qua natus *Wolffgangus Guilhelmus*, matris qui jura cœpit propugnare. Tertia *Magdalena*, quæ in matrimonium data *Joanni Comiti Palatino Bipontino*: Quarta *Sibylla*, quæ fuit juncta *Carolo Marchioni Burgaviæ*. Præter hasce Sorores defuncti, exque iisdem descendentes *Saxoniæ Duces*, cujus familiæ tunc caput erat Christianus II. Elector, mortui Ducis Joannis Wilhelmi ditiones ad se pertinere, exclusis cæteris, ajebant. Utraque pars suis instructa rationibus, Sorores quidem & ex iisdem nati, partim generali contra Saxones, partim specialibus inter se invicem fundamentis, certabant. Generale fuit Caroli V. Imp. privilegium de dato Ratisbonæ 19. *Julii anno* 1546. quo Wilhelmi (qui parens fuit Joannis Wilhelmi & prædictarum 4. filiarum) filias in defectum masculorum ad successionem in feuda Imperii habiles reddit.

Elector Brandenburgicus matrem *primogenitam* inter Sorores reliquis præferendam censuit, utpote cui suisque heredibus *pacta dotalia, die Heyraths-Verschreibung/* quæ Wilhelmus parens confici curavit, cujusque tenorem consensu suo firmarunt secundo & tertio genitæ sorores, quando Maria Eleonora in matrimonium Alberti Friderici concessit, in casu deficientium masculorum totam successionem deferunt, isto tamen onere, ut Sororibus â successione exclusis ducenties mille aureos Rhenanos exsolvat; Præterea Provincias certo privilegio adeo inter se esse unitas, ut Ducatus Juliacensis, Clivensis & Montium, Marca itidem & Ravenspurgum, nec inter se dividi, aut in membra debeant possintque vocari. *Fusius hac de re Burgold. loc. cit. n. 2.* 3 Fundamentum Electoris Brandenburgici.

Neoburgicus, Matrem inter Sorores tunc temporis *Seniorem*, solam ad successionem admittendam ajebat, exsoluta reliquis summa ducenties mille florenorum, ut dispositione Wilhelmi cautum. Contra Brandenburgensem verò *pacta dotalia Borussiaca* se referre ad Caroli V. privilegium, dicebat, D. Matrem, quo tempore consensu suo prædicta pacta formare debuisset, privilegii Carolini nullam habuisse scientiam. Prædictum privilegium tantum ad successionem vocare mortuarum filiarum mannliche Leibes-Erben / quales Ducissa Borussiæ non reliquisset, prænominatam Ducissam mortem fratris antevertisse. Pacta antenuptialia Borussiaca â Cæsare nunquam confirmata *distinctius Burgold. d. l. n. 3. ubi n. 4. eventum utriusque prætensionis exponit.* 4 Neoburgici.

Tertio genita Soror pro se privilegium Carolinum adducebat, filias indefinite ad successionem in casum deficientium masculorum vocans, nulli ex iisdem ullam prærogativam tribuens, omnes æquali legitimans jure. Hoc contra, in favorem primogenitæ, non licuisse quicquam Domino Parenti constituere. Præterea, pacta dotalia Borussiaca, neque ab Imperatore, neque ab Ordinibus Juliacensis, Clivensis, Montiumque Ducatum &c. unquam fuisse confirmata. *Majoratum*, seu *primogenituram* in prædictis ditionibus nunquam introductam consuetudine, nec parentis dispositione, in detrimentum juniorum introduci potuisse, præsertim citra consensum Domini feudi & Ordinum, der Land-Stände. Denique ob prohibitam divisionem jus primogenituræ non constitui (*Menoch. consil.* 439. *n.* 15. *vol.* 4.) sed ditiones etiam illas, quæ divisioni non sunt obnoxiæ, ab omnibus pro indiviso possideri posse, facta divisione quoad commoditates & fructus, *Molin. de primog. Hisp. lib. 1. cap. 11. n. 15.* *Quarto genita*, ut ex libello summario patet, quod *Carolus* 5 Tertio- & quarto-genitæ Sororis fundamenta.

Marchio Burgoviæ anno 1609. hujus maritus Consistorio Cæsareo obtulit, nititur privilegio Carolino, quod æquali dispositione omnes Sorores, successione mactat, nulla inter easdem constituta prærogativa *Burgold. l. cit. n.* 5.

6 Saxonicæ Domus fundamentum. *Saxonica Domus* pro se allegavit *Friderici III. Imp.* Diploma *de dato Gracii 26. Junii anno* 1483. vigore cujus Albertus Dux Saxoniæ exspectantiam ab Imperatore impetravit succedendi in Ducatus Juliacensem & Montensem, in casum deficientis Lineæ Masculinæ, fusius *Burgold. l. C.* 11. *n.* 6. & 7. Hodie prædictas Provincias Brandenburgensis & Neoburgicus jam Elector Palatinus tenent, exclusis Saxoniæ Ducibus, qui tamen interea sibi quoque vigilandum duxerunt, inde anno 1610. Christianus II. Elector Saxoniæ feudum Juliacensis Ducatus & Ditionum adhærentium, cum titulo usitato & consuetis insignibus, suo, fratrum, atque agnatorum Principum nomine Pragæ in arce Regia ab Imperatore Rudolpho II. solenni investitura accepit, reversalibus tamen datis, salvo S. C. M. omnium interessentium & cujuscunque tertii jure. *Anno* 1611. 21. *Martii* Juterbocci inter Electorem Brandenburgensem & Domum Saxonicam certis conditionibus composito facta, atque Saxonica Domus in possessionem prædictorum Ducatuum & Dominiorum simul recepta, salvo tamen cujuscunque jure, *vid. sæpe citat. Burgold. d. l. n.* 8. Elector Brandenburgicus & Comes Palatinus Neoburgicus, nunc similiter Elector, aurea istorum Ducatuum fruuntur possessione, & ante aliquot annos inter se transegerunt, sanctèque invicem promiserunt, quod sese mutuò adversus quemcunque in possessione defendere velint. *Andr. Oldenburg. Limn. Enucleat. Lib.* 3. *cap.* 15. §. 9.

7 Quinam hodie provincias teneant?

8 Quatenus à Ducibus Juliacensibus appellare liceat. A Duce Juliacensi olim summa appellabilis erat 400. Fl. Rhen. ob privilegium de anno 1529. nec omisso medio ab eo appellationi deferendum anno 1559. Hodie in *judiciis possessoriis* à sententia definitiva, in qua petitorium expressè reservatum, planè non appellatur: In reliquis, si appelletur, causa principalis 600. Rhenanos aureos superare debet, ob Privilegium Maximiliani II. de anno 1566. concordat *Gylman. tom.* 3. *Symphor. fol.* 32. inquiens: *A Scabinis* zu Gülich *appellari ad Cameram Imperialem in causis* 600. *florenos excedentibus:* Subditi etiam ac officiales Juliacensis Ducis, contra extranea Judicia & Rothweil / exceptis Ehehafften / & causa denegatæ & protractæ justitiæ, privilegio anno 1580. muniti sunt. Modum appellationis quod attinet, si â definitiva sententia ad Ducem Juliacensem, vel ejusdem Landgericht / coram Notario & testibus appellatio fiat, Judici & parti adversæ intra unius mensis spatium insinuanda est. Quod si judex inferior terminum nullum præfinierit, intra tempus trimestre coram proximo superiore judice introduci debet, alias appellatio pro deserta habetur. Quid præterea juris circa appellationem *in Comitatu* von der Marck im Hertzogthum Gülich omnino vderi potest *alleg. Gylman. d. loc. fol.* 275.

9 Dux Juliacensis quæ jura habeat in urbe Aquisgranensi. De cætero Dux Juliacensis est Protector Civitatis Imperialis Aquisgranensis, item er hat allda die Scholasterey zu bestellen / item, er hat daselbst Bürgerlich und Peinlich Gericht / derer administration und die Verleihung der darzu gehörigen Aempter / ita legitur inter acta Imperii des Reichstags / de Anno 1582. zu Augspurg in dem kurtzen Bericht der Aachischen Sachen / so damals gelesen den 1. Augusti. Porrò der Gülchische / Clev- und Bergische Monatliche Anschlag seynd 70. zu Roß und 323. zu Fuß / thut an Geldt 2132. Fl. zu Unterhaltung des Käyserlichen Cammer-Gerichts jährlich 500. Fl. *Oldenburg. Limn. enucleat. Lib.* 3. *cap.* 15.

Güldt / annuus reditus.

SUMMARIA.

1. *Annuus reditus quid, & ejus divisio.*
2. *Personalis reditus licitus est, & liber ab usura.*
3. *An census ad certum tempus constitutus sit licitus?*
4. *Consuetudo Regionis, ubi reditus emuntur, attendi debet.*
5. *Quid in Austria, Hispania, & Gallia ratione redituum constitutum.*
6. *Quid in Germanico Rom. Imperio.*
7. *Res sint fructiferæ, non steriles, super quibus constituendus reditus.*
8. *In re mobili reditus temporaneus, in immobili vero perpetuus constitui potest.*
9. *Constituitur etiam in ipso reditu secus in minorum prædiis.*
10. *Pretium in emptione redituum variat.*
11. *Jure novissimo quis modus usurarum in Imperio.*
12. *Contractus quincunces excedens, pro usurario habetur.*
13. *An contractus quincunces excedens totus vitietur, an verò excessus saltem?*
14. *Judæi an modum usurarum excedere possint?*
15. *Tria requiruntur, ut emptio redituum valeat.*
16. *Pactum, ut venditor in certum tempus redimere possit reditum, postea vero non, non valet.*
17. *Valet pactum, quo venditor in casum moræ promittit bonorum suorum arrestationem.*
18. *De aliis adhuc pactis emptioni reditus adjiciendis.*
19. *Ad reditus annuos pertinent pignora & fidejussiones.*
20. *An fidejussor contractus censualis debitorem*

rem cogere possit, ut eum eximat à fidejussione.

21. Detrectans solvere reditus quomodo compellendus.
22. Dantur reditus rectè in feudum.

1 Quid sit annuus reditus, realis vel personalis. ANnus reditus est *jus reale, percipiendi annuatim ex re fructifera aliena, qua tali, quaque prius nostra non erat, certam præstationem emptione comparatam. Generis* loco ponitur *jus*, quod commune huic reditui est, cum multis aliis juris speciebus; & dividitur in realem & personalem, *Realis* dicitur, qui ratione certi fundi constituitur, ut ex illo pensio aliqua præstetur, *Struv. in S. I. C. Exercit.* 27. *th.* 88. *Personalis* est, qui consistit in sola obligatione personæ promittentis reditum certum, sine respectu ad certam rem: Seu quando pro pretio emitur reditus in certa pecunia, annuatim solvenda, consistens: veluti si quis numeret 1000. florenos alicui super reali aut personali actione, cum ea lege, ut quotannis centum redderentur, quandiu vivet Redituarius, id quod Leib-Zinß vulgo vocari solet, & in Belgio frequentatur, alibi quoque non insuetum. Et quod hic reditus liber ab usura & licitus sit, docet

2 Reditus personalis licitus est, & liber ab usura. *Henr. Zoes. in tit. Digest. de usur. n.* 22. 23. 24. & 25. ubi dicit hunc reditum licitum esse, & constitui posse solum obligatione personali, etiam absque generali vel speciali bonorum vel rerum assignatione & hypotheca, rectè concludit, & ad Dissentientium argumenta, qui volunt reditus hos necessario constituendos esse super certis fundis aut rebus, alioquin esse prorsus illicitos, & eorum emptionem usurariam, vel saltem hujus criminis vitio suspectam & ideo reprobandam. *dict. loc.* respondet. Quandoquidem negari non potest Constitutiones Imperii de anno 1548. sub tit. von wiederkaufflichen Güldverschreibungen / & *de anno* 1577. *sub eod. tit.* §. und nachdem 2c. in genere loqui, nec ullam rei censui subjiciendæ mentionem facere, sed secundum verba admittere, quod census quoque in personali obligatione constitui possit. Huc facit *Novell.* 160. *c.* 1. ubi Imperator expresse declaravit differentiam inter annuos reditus & usuras. Usus etiam mere personalem reditum passim recepit, testante *Gailio lib.* 2. *obs.* 7. *n.* 13. & probabile est, nihil magis vitii continere hunc, quam alium, cum & in isto principalis obligatio ponatur in persona, accessoria autem sit realis, in securiorem solutionem.

3 An census ad certum tempus constitutus sit licitus. Quanquam hominis vita incerta, & multis casibus exposita est, adeo, ut nemo sibi crastinum diem polliceri possit, & sic incertum, quamdiu quis victurus, cum mors omni ætati communis sit nihilominus tamen census ad certum tempus constitutus est licitus, idque propter incertitudinem lucri & damni, ex instabilitate humanæ vitæ proveniente, ob quam non potest dici intervenire læsio: Quo fit, ut etiam donatio reciproca, in tempus mortis collata, inter Conjuges valeat, utputa, quod superstes præmorienti succedat, idque propter dubium mortis eventum, *l. quod autem, si vir & uxor ff. de donat. inter vir. & uxor. Gail.* 2. *obs.* 40. *n.* 7. Unde *Baldus* contractum hunc neque ex intentione usurarum esse dicit, sed ob incertitudinem assimilari emptioni jactus retis, ubi ob eandem rationem læsionem non attendi, tralatitium est, *Cons.* 209. *vol.* 5. & *cons.* 154. *n.* 1. & 2. *vol.* 2. *Covarruv. cap.* 7. *var. resol. n.* 3. §. *nec in hac specie dubitandum est &c.* statuit, quod in foro conscientiæ sit tutus, qui ob vitæ diuturnitatem ultra Sortis quantitatem fructus & censum percipit.

De cætero de justo pretio reditus annui ad vitam varie sentiunt Dd. sicut videre est apud *cit. Covarruv. lib.* 3. *var. resolut. cap.* 9. *n.* 7. & *cap.* 10. *n.* 2. ubi putat illud constitui oportere ex communi Provinciæ æstimatione, seu, ut loquitur *Gail. lib.* 2. *obs.* 8. *n.* 5. & *obs.* 23. *n.* 3. juxta consuetudines locorum, ubi hujusmodi contractus celebratur, *per text. in L. fundus* 6. *ff. de evict.* nemini enim injuriam facit, qui secundum consuetudines locorum, vel morem regionis contrahit, cum contractus initio sit voluntatis, *L. nec emere. C. de jur. deliber.* & scienti atque volenti non fiat injuria, *Cap. scienti. de R. I. in* 6. dummodo absit fraudis suspicio, & usuraria pravitas, *adde Mynf.* 4. *cent.* 4. *obs.* 82. & *Jason in L. certi condictio*, & §. *si nummos n.* 6. *ff. si certum petatur.* Ubi dicit, quod omnis dispositio, sive legalis sive ultimarum voluntatum, sive contractuum, à consuetudine, & ab eo, quod fieri solitum est, interpretationem recipiat. *confer. Gail. lib.* 2. *obs.* 50. *n.* 17. 18. 19. & 23. qui hoc exemplis illustrat, & procedit, si loci consuetudo certa est, alias ea statuenda est ex arbitrio boni viri, inspectis scilicet ætate, valetudine ementis, aliisque circumstantiis, *vid. Covarruv. dict. n.* 7. §. *quamobrem &c.* & *C.* 9. 4 Consuetudo Regionis, ubi reditus emuntur, attendi debet.

In anterioribus Austriæ Provinciis, reditus fructuarii, peculiari Principum Constitutione, emi prohibentur. Ita *Ferdinandus Archidux Austriæ*, antehac singulari constitutione, quam refert *Fridericus Martini in princ. tract. de jure Cens.* prohibuit emptionem censuum in fructibus; constituitque, ut posthac non aliter, quam in pecunia census emerent. Latio constitutionis est, *variatio pretii fructuum*, & æstimatio inæqualis: nam vini, frumenti, olei &c. valor uniformis non est, sed frequentissimè mutatur, & vix duobus annis continuis in eodem statu permanet. Itaque, ob valoris mutationem certa æstimatio moraliter fieri non potest: quo fieret, quod nimis graviter miseri censuum venditores & emptores, de 100. v. g. non 5. sed 10. & eo amplius in singulos annos acciperent, quod iniquum esset. Idem de Regnis *Hispaniarum* & *Galliarum* nonnulli referunt, in quibus fructuarii reditus partim sublati, partim ad pecuniari- 5 Quid in Austria, Hispania & Gallia ratione redituum constitutum.

6 os redacti sunt. In Germanico Imperio fructuarii reditus non quidem emi prohibentur, attamen ad pecuniarios quodammodo rediguntur, *Ord. Polit. de anno* 1577. §. desselben gleichen ꝛc. ita ut empto annuo reditu, fructus alicujus certæ mensuræ, non plus, e. g. in frumento, oleo, vino &c. solvi necesse sit, quam quod, resolutum in pecuniam, juxta æstimationem ejus anni, quo solutio facienda, justa proportione respondeat, accepto olim pretio, computatis scilicet *quinque in singula centum*, utcunque illud mensuram integram, de qua convenerat ab initio, non expleat.

Quid in Romano-Germ. Imperio.

7 Et constituitur reditus super iis tantum rebus, quæ sunt fructiferæ, sive naturaliter, sive civiliter, non tamen ex sententia *Molinæi de Just. & Jur. Disp.* 389. *col.* 4. §. *non desunt*, necesse est, ut res illa præcise sit frugifera eorundem fructuum in specie, qui solvendi sunt; sed sufficere, si in genere de sua natura, fructus alios quoque ferat. Unde in rebus sterilibus, & quæ plane nullum sui usum præbent, aut præbere possunt, reditus non recte constituitur; absurdum enim esset, & quasi contradictionem involvens, reditum præstare inde, ubi non est reditus, *vid. Cap.* 1. & 2. *de empt. & vend. in extravag. communib.* in quorum utroque nominantur res fructiferæ, in quibus census constituitur, puta Civitas, villa, domus, terra, prædium ager &c. siquidem census se habet ad fundum seu rem, sicut accidens ad subjectum, sine quo accidens subsistere nequit, *Martin. Navarr in C. Si fœneraveris.* 14. *q.* 3.

Res sint fructiferæ non steriles, super quibus constituendus reditus.

8 Nec solum in immobili modo re, verum etiam in mobili reditus constitui potest, puta animalibus fructiferis; *Medin. de usur. quæst. II. corollar.* 5. quia etiam nonnullæ res mobiles, vaccæ, boves, capræ, apes fructificant. Differentia tamen est quoad tempus: nam in rebus se moventibus census perpetuus constitui non potest, ut in rebus immobilibus, sed solum temporalis: quia hujusmodi res mobiles intereunt & corrumpuntur, *Medina dict. loc.* Nisi super grege vel armento census constituatur; quo casu cum grex & armentum nunquam pereat, licet particularia animalia pereant, super grege vel armento census constitui potest, *arg. L. proponebatur. Cod. de jud.* Quanquam aliud cautum reperiatur in Constitutione Pii V. Pontificis. Ibi: *Hac igitur nostra Constitutione statuimus, censum sive annuum reditum creari constituive nullo modo posse, nisi in re immobili, aut qua pro immobili habetur &c.*

In re mobili reditus temporaneus, in immobili verè perpetuus constitui potest.

9 In ipso etiam reditu constituitur census, puta ut aliquis ex reditu suo 100. aureorum, alteri vendat reditum aureorum 50., *Felician. de Solis comment. de censib. lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 32. *vers.* 9. *Faber in* §. *adeo Inst. de locat. & conduct.* Non tamen posse annuos reditus in minorum prædiis sine decreto & debita juris solennitate constitui statuit *Guttierez part.* 2. *cap.* 5. *n.* 214.

Constituitur census in ipso etiam reditu, secus in Minorum prædiis.

Cum in constituendo reditu pretium intervenire soleat, notandum hic, quod illud non possit unum idemque statui, sed ubivis locorum, temporum, vel etiam pactorum, illud varium & incertum sit; nam aliter in Germania, aliter in Italia, Gallia aut Hispania, aliter alibi reditus emitur, prout commercia sunt frequentiora, vel rariora, adeoque pecuniæ major minorve usus & lucrum, V. G. si in Germania rariora sint commercia, & minora lucra quæstus, quam in regione alia, puta Gallia & Italia, dehinc in illa meritò levius pretium, quam in his erit constituendum: cujus rationem *Navarr. in tract. de usur. n.* 104. similiter adfert, quod pretia pro varietate gentis, terrarum & emptionum, pro copia & penuria ementium vel vendentium, aut mercium pecuniæ numeratæ, variari solent, *per text. in L. pretia rer. ff. ad L. Falcid.* Adeo quod justitia hujus contractus censualis, non ex pretio unius aut alterius provinciæ, sed ex lege sive consuetudine singulorum æstimari debeat, *Covarruv. lib. variar. resolut. cap.* 9. *n.* 5. §. *ex quibus colligitur &c.* Sic olim in sola Germania nunc 10. 11. 12. 13. 14. 15. n. 20. florenis reditum unius floreni annuatim præstandum, emptum fuisse, antiqua regesta docent, & testantur id ipsum *Extravagantes Martini V. & Calixti III. Pontificum de empt. vendit. vid. tit.* 5. *lib.* 3. *Extravag. commun. Molin. in tract. de usur. quæst.* 5. *n.* 127. & *quæst.* 50. *n.* 151. Sed hodie in Constitutionibus Imperii ita constitutum est, ut ille demum reditus sit licitus, quando pretio 100 florenorum comparantur reditus annui 5. florenorum *Constitut. Caroli V. anno* 1548. *Augusta Ord. Polit. tit. de usurar. contract.* Item Policey-Ordnung *Rudolphi II. de anno* 1577. *tit.* 17. §. Und nachdem. in verb. So sollen mit 100. Gülden Haubt-Geldes nicht mehr dann fünff Gulden jährlichen / wie gebräuchlich / gekauffet werden. Non ergò contrahentes, salva contractus substantia, quantitatem redituum augere valent, quin potius sanctioni prædictæ Imperiali conformes censentur. Cæteroquin contractus ille pro usurario haberetur, *Reformat. Polit. Augast. de anno* 1548. sub tit. von wucherlichen *Contracten* / §. und nachdem die Wiederkauffs-gülten / und was darüber gegeben / genommen oder gehandelt / wollen wir / daß dasselbe für wücherlich und unkräfftig geacht/et / gehalten und erkennet werden soll. Limitandum tamen hoc in illis locis, wo sechs vom hundert öffentlich und durchgehends erlaubt seyn / ut in Austria & cæteris adjacentibus Provinciis hereditariis Cæsareis. Et prædictam Constitutionem non ad casus præteritos, sed futuros pertinere, tradit *Gail. lib.* 2. *obs.* 9. ex citatorum textuum communi formula. So sollen hinfürter ꝛc.

10 Pretium in emptione redituum variat.

11 Jure novissimo quis modus usurarum in Imperio.

12 Contractus quincunces excedens pro usurario habetur.

Quod si verò creditor majores usuras sit stipulatus, jure Imperii novissimo non modo ipso jure nulla est promissio usuraria,

13 An ... contractus quin...

cesexcedens totus vitietur, an verò excessus saltem?

ria (salvo contractu principali quoad legitimam quantitatem usurarum, *Gail. lib.* 2. *obs.* 4. & 5.) sed & quarta parte sortis mulctatur, *allegat. tit.* 5. § Dieweil 8. *ibi:* Zu dem/ daß derjenige / so solche wucherliche Contract und Partiten hinfüro künfftiglich / nach Publicirung dieser unser Ordnung üben werde / den vierdten Theil an seiner Haupt-Summa verlohren/ und derselbige halb seiner Bürgerlichen Obrigkeit (an etlichen Orten Erb-Gericht genandt) zum andern halben Theil aber der Obrigkeit/ darunter der Arme 2c. & *d. Ord. Pol. de anno* 1548. *sub tit.* von wucherlichen Contracten/ §. 7. *vers.* daß derjenige 2c. Quod tamen tantummodo procedit, si excessus ultra quincunces sit immodicus, ut si 8. 10. vel plura pro 100. stipulata sint. Nam si duntaxat 6. pro 100. promissa, reductioni pensionum, ad moderationem quincuncium, absque ulla pœna locus est, uti sentit *Tiraquell. lib.* 1. *de retract.* §. 1. *gloss. n.* 19. & *lib.* 2. §. *fin. quæst.* 25. *n.* 151. *Molinæus de contract. quæst.* 10. *n.* 146. *Covarruv. lib.* 3. *resol. cap.* 10. *n.* 2.

14 Judæi quoque licitè modum usurarum, ex Principis permissu, excedere non possunt, R. A. *de anno* 1550. *tit.* von wucherlichen Contracten/ & *de anno* 1548. *tit. eod.* & *de anno* 1551. *vers.* wiewohl auch/ & *vers. seq adde Reform. Polit. de anno* 1577. *tit.* 20. §. damit aber. Ubi expresse, daß den Juden nicht mehr dann 5. von 100. zu nehmen erlaubt seye/ *Gail.* 2. *obs.* 5. *n. ult.* De usura Judæorum latius disserit *Marquard. de Susannæis in tract. de Jud. & aliis Infid. Menoch. cons.* 300. *num.* 86. *seqq* & *Sixtin. Medices Theolog. Dominicanus Venetus in lib. tribus de fœnore Judæorum.*

Judæi an modum usurarum excedere possint?

15 Ut autem emptiones redituum seu pensionum valeant, tria adesse debere requisita tradit *Rauchbar. quæst.* 19. *num.* 6. quorum *primum* est, ut emptor pretium venditori det, absque ulla repetendi facultate. *Secundum*, ne pensio census vel reditus justam quantitatem ratione pretii excedat. *Tertium* ut pensiones possint à venditore pro libitu ejus, quandocunque restituta sorte, pretiove reddito, redimi, relui, cassari & extingui, adde *Fridericum in tract. de Process. in Camer. extrahend. lib.* 2. *c.* 72. *n.* 8. 10. & 11. *p.* 4. Idque ad evitandam pravitatem usurariam, & in favorem venditoris, qui pecuniam pro reditibus accipit. Imò emptor, ut alias, ita & hic statim pretium irrevocabiliter transfert in venditorem redituum, *l.* 1. *ff. de rer. permut. l.* 11. §. 2. *de action. empt. vendit.*

Tria requiruntur, ut emptio redituum valeat.

16 Si conveniatur, ut venditor intra certum tempus redimere possit reditum, postea vero non: aut, ut ex certo demum tempore, vel post certum tempus, hoc est, nisi post decem annos, redimere liceat, non autem prius, hujusmodi pacta nullius momenti censentur, neque venditorem obligant. Et tamen inter hæc duo differentia notanda. *Priori* siquidem casu, pactum tale vitiatur, salva manente emptione, ita ut libera nihilominus competat venditori annui reditus redemptio, post tempus etiam à contrahentibus redemptioni præfinitum: sicuti decisum fuisse ea pactione sublata, venditionem ipsam, semoto vitio, validam esse testatur *Covarruv. lib.* 3. *Var. resol. cap.* 8. §. 7. *Posteriori* verò vitiat, ita, ut merum mutuum cum usuris censeatur contractum, *vid. Carpzov. Jurisprud. Forens. part.* 3. *Const.* 24. *defin.* 17. *Carol. Molin. de contract. q.* 5. ubi asseverat, hunc contractum ob istam pactionem esse usurarium, & omnino ac totum ipso jure vitiari. *Guid. Papæ quæst.* 516. & *in Tract. de contr. illicit. n.* 25. *Florent. in tr. de usur. cap.* 2. §. 13. *n.* 25.

Pactum, ut venditor intra certum tempus redimere possit reditum, postea verò non valet.

Econtra valet pactum, quo venditor in casum moræ promittit, se velle bona sua arrestari, pignorari, vel sequestrari, usque dum emptori satisfiat. Quamvis enim ista exequendi media odiosa admodum sint, & non facile ab initio à Judice usurpanda, in favorem reorum, ne nimia festinatione prægraventur: Huic tamen favori renunciari posse, juris ratio suadet. Quid si pactum sit, ut pignus adjectum, non secuta solutione, auctoritate judicis vendere liceat, etiam pro recuperando Capitali seu pretio, juris rationi consonum est. Cum etiam, si absque eo esset, vigore legum idem permitteretur. Quia tunc omnis fraus & usuræ suspicio videtur exclusa, pro qua sententia facit textus celebris in *l. si fundus* 16. §. *ult. ff. de pignor.* Similiter valet pactum, quo venditor, in casum non factæ solutionis pensionum, Emptori facultatem dat, pro libitu suo procedendi, & sibi ex pignoribus vel bonis satisfaciendi, via juris vel sine ea, mit oder ohne Recht. Hinc infertur, illud pactum quoque valere, quo emptori permittitur, venditoris morosi res, pro reditu obligatas, propria autoritate ingredi, atque tamdiu detinere, usque dum sibi plane satisfactum sit, *per l. pignoris. C. de pignorat. action. vid. Frider. Martini de jur. censuum c.* 6. *p.* 2. *obs. n.* 369. & 374. ubi Navarræ contrarium sentientis argumenta resolvit. Sed licet juxta ejus tenorem emptor possessionem, invito etiam & contra denunciante venditore, eodemque debitore apprehendere possit: tutius tamen, ad evitanda scandala turbas & rixas, judicis officium implorabit. Solet quandoque etiam pactum emptioni reditus adjici, quo venditor ejusve hæres rem, super qua reditus constitutus est, inscio vel invito emptore, alienare prohibetur. Quodque in multis locis, etiamsi de eo nihil convenerit, obtinet. Quia emptoris seu censitoris interest, scire qualem censitum habeat. Unde colligitur, *motu proprio Pii V.* emptori census ex lege competere jus retrahendi fundum censiticum venditum: Quoniam Pontifex concedit ibidem emptori census prælationem in re ipsa, quæ venditur, quo facit testimonium *Baldi in l.* 1. *C. commun. divid.* Valet quoque pactum, ut vendatur emptori census redimibilis potius quam alii: *Jason in l. nemo* 61. *ff. de*

17 *Valet pactum, quo venditor in casum moræ promittit bonorum suorum sequestrationem.*

18 *De aliis adhuc pactis emptioni reditus adjiciendis.*

ff. de pact. per text. in l. qui Romæ 122. ff. de verb. oblig. Cassaneus in consuetud. Burg rubr. 10. §. 1. Quod pactum adeo efficax est, ut Dominus census possit rem censualem emptori etiam traditam retrahere. Nam cum partes ita conveniunt, expresse agere videntur, ut Dominus census avocare possit à quocunque possessore.

19 Ad reditus annuos pertinent pignora & fidejussiones. Cæterùm ad reditus annuos constituendos pertinent quoque pignora seu hypothecæ & fidejussiones, quæ in reditus comparatione, ut in aliis contractibus, majoris securitatis gratia, assumuntur. Facit textus celebris *in l. fundus quem. 9. ibique Bartol. ff. de annuis legatis*, ubi attendendum, ne res reditui supposita cum adjuncta hypotheca confundatur: sæpe enim fit, ut res aliqua denominetur, non tanquam juris reditus objectum, seu res in qua reditus constituatur, sed tantum ut pignus ad majorem securitatem: cujus rei non exiguus est effectus in actionibus rite intentandis.

20 An fidejussor contractus censualis debitorem cogere possit, ut eum eximat à fidejussione. Inquirendum hic, an fidejussor qui in contractu censuali diu fuit in obligatione, debitorem cogere possit, ut eum eximat ab obligatione & fidejussione? Et fidejussorem non posse agere contra debitorem principalem, ut eum eximat & liberet à fidejussione, antequam solvat, vel condemnetur, patet ex *l. indebitam 47. ff. de cond. indeb. l. fidejussor pro vendit. 45. ff. de fidejuss. l. Lucius 38. ff. mandat.* quod tamen quidam limitari volunt, ut quando debitor diu in debiti solutione cessavit, ipseque fidejussor diu stetit in obligatione, possit cogere debitorem Principalem, ut eum eximat à fidejussione, per text. in *l. Lucius 38. ff. mandati & C. ult. de fidejuss.* Nihilominus tamen contrarium verius, quia cum reditus continuatio habeat obligationem successivam, quamdiu non fuerit sors redempta, idque partes præviderint à principio, plane ex natura ipsius actus fidejussor tenetur in perpetuum, nec potest jure petere se liberari à fidejussione, *confer. Gomez. cap. 13. de fidejuss. n. 10. vers. 3. tom. 2. var. resol.*

Detrectans solvere reditus conveniri potest interdicto unde vi, statuit *Speculator. tit. restit. Spoliat. §. nunc dicamus n. 3.* nam denegans solvere præstationem census, qui inter immobilia refertur, dicitur spoliare, atque interdicto unde vi conveniri potest, *Bald. in l. si quis conduct. n. 2. C. locat. Gail. lib. 2. obs. 72. Mynsf. cent. 3. obs. 85. Menoch. tr. recuper. remed. q. 8. num. 81.* & quatenus Venditor censum redimere possit, non verò emptor, traditur in *Ord. Polit. anno 1577. tit. 17. §. 9. & seqq. in Recess. Deputat. verò de anno 1600. §. 35.* constitutum est, quod si venditor sit in mora, & in literis obligationis tali casu se obstrinxerit ad solutionem, quod tunc per mandata sine clausula executive ad illam compelli possit. 21 Detrectans solvere reditus quomodo compellendus.

Reditus annui, si ex re immobili debentur, rectè in feudum dantur. *Sonsbeck. p. 8. n. 29. Schrad. p. 3. n. 2. & plures alii.* Non quidem ut pecunia rediens sit feudum, sed ut jus percipiendi eam annuatim pro feudo habeatur, quod perpetuum, non temporale intelligitur, *Gail. lib. 2. obs. 10. n. 2.* Plura de hac materia videri possunt *apud Joan. Philip. Lyncker. in tract. de redit. ann.* ubi fuse & latissime hanc materiam pertractat. 22 Dantur rectè in feudum.

Güte/ Transactio.

SUMMARIA.

1. *Transactio, quid sit? & quæ acceptio nominis?*
2. *Transactionis Requisita.*
3. *Transigere non posse eum, qui scientiam habet juris alieni.*
4. *Judicem posse concordiam tentare in quavis parte judicii.*
5. *Etiam in Revisorio.*
6. *Quæ sint incommoda controversiarum judicialium?*
7. *Certis casibus judicem partes non solùm ad transactiones hortari, sed etiam compellere posse.*
8. *Judicem tamen transactionem suadere haud debere, si ipsi de alterius partis justitia ex actis jam liqueat.*
9. *Nisi id ex alia causa videat expedire.*
10. *Quid de Advocatis circa transactiones sentiendum?*
11. *Quo fine hodiè ferè litigia quidam moveant, & transactiones ineant?*
12. *Quomodo transactio fiat per pactum, & quis sit effectus?*
13. *Hodiè disputationem de transactione per pactum factâ supervacaneam esse.*
14. *An transactio producat præsumptionem diffidentiæ?*
15. *An à contraveniente transactione cumulativè possim & pœnam petere, & exceptione transactionis me tueri?*
16. *In transactione juratâ utrumque obtinere.*
17. *Quæ actione res datæ à contraveniente repetantur.*
18. *An transigens teneatur de evictione?*
19. *Transactionem fieri posse omni tempore & loco.*
20. *Quænam personæ transigere possint?*
21. *Pupillum licet pubertati proximum transigere non posse, & quare?*
22. *Minor non habens curatorem transigere potest, sed læsus restituitur.*
23. *An minor contra transactionem juratam restituatur?*
24. *Etiam mulierem per juramentum à SCt. Vellej. excludi.*
25. *Juramentum roborare contractus invalidos.*
26. *Quid si in contractu jurato læsio enormissima interveniat?*

27. *An transactio ex læsione enormissima retractetur? ubi affirmativa approbatur.*
28. *An transactio sit ipso jure nulla, cui dolus causam dedit?*
29. *Dolo inductus ad transactionem juratam non potest recedere nisi impetratâ prius absolutione.*
30. *Minorennis enormissimè læsus, etiam contra transactionem juratam restituitur.*
31. *Mente sanos, licet corpore laborantes, surdos quoque, mutos & absentes à transactione non arceri.*
32. *Procuratores in rem suam, & speciale mandatum habentes transigere sine dubio posse.*
33. *Non item Procuratores ad agendum, nisi decisio causæ ipsis specialiter sit demandata.*
34. *Syndicos & Administratores civitatum transigere posse, ut & procuratores cum libera, vel Universorum bonorum.*
35. *Procuratori transigere quidem licere, non tamen donare, vel profundere.*
36. *Eandem tutorum esse rationem, & quatenus illi transigere possint.*
37. *De rebus extraneis sine mandato transigi non posse.*
38. *Solvens ei, quem probabili ratione putat esse creditoris procuratorem, liberatur.*
39. *Vasallus quoque transigere potest.*
40. *Agitur de materia transactionis.*
41. *Quod transactionis causa solutum est, non repetitur, licet nullum debitum subfuerit.*
42. *Ad transactionem sufficit, rem incertam esse, licet lis desuper de præsenti nec moveatur, nec metuatur.*
43. *De transactione super statu & libertate.*
44. *De transactione super statu Monastico.*
45. *In causa Matrimoniali, ut matrimonium non teneat, transigere non licet.*
46. *Transigi potest etiam post conclusionem causæ usque ad sententiam, add. suprà n. 4. & 19.*
47. *Post rem judicatam & de re clara, transactio nulla est.*
48. *Si scilicet ipsa sententia non sit nulla, & transierit in rem judicatam.*
49. *Super Instrumentis Guarentigiatis, causa jure jurando decisa, vel à reo confessa, transactio non datur.*
50. *Super negotio testamentario transigi non potest, nisi inspectis testamenti verbis, est quare?*
51. *Nec inspectioni renunciari potest, nisi juratò.*
52. *De transactione super alimentis.*
53. *Super alimentis ex contractu debitis transigi potest, quin & juratò super debitis ex testamento;*
54. *Pacisci de alimentis cuivis est licitum.*
55. *De transactione super crimine capitali.*
56. *Transigens non habetur pro confesso.*
57. *De crimine non capitali transigere non licet.*
58. *Quare in l. 18. C. h. t. excipiatur adulterium, ut de eo transigere non liceat?*
59. *An pacisci super Adulterio liceat?*
60. *De effectu transactionis super crimine.*
61. *Vindictæ publicæ per eam non præjudicari.*
62. *Transactionem cum re judicata non in omnibus convenire.*
63. *In delictis non capitalibus transactionem non admitti. vidè suprà n. 57.*
64. *An transigere liceat super crimine Majestatis, & Parricidii?*
65. *Quid, si crimen ex se non sit Capitale, sed ex arbitrio judicis eò extendi possit?*
66. *An de privatis delictis transigere liceat?*
67. *Quid crimine falsi statuendum?*
68. *Hodiè ferè dispositionem l. 18. cessare.*
69. *Transactiones esse stricti juris, & sine præjudicio tertii.*
70. *Strictè accipiendas esse.*
71. *De effectu transactionis in civilibus.*
72. *Transactionem ex falsâ causâ initam rescindi posse.*
73. *Hodiè etiam transactione per pactum celebrata priorem actionem extingui.*
74. *Quæ detur actio in contravenientem?*
75. *Additur præjudicium.*
76. *Errorem iteratæ quoque transactioni posse opponi.*
77. *Contra renunciationem etiam juratam posse peti legitimam, vel ejus supplementum.*
78. *Quid probandum ei, qui transactionem prætextu erroris vel falsæ causæ vult evertere?*
79. *Non sufficit in conscientia, pro se habere transactionem.*
80. *Transactionem ex falsâ causâ, vel errore non valere.*
81. *Præsumitur pro instrumento transactionis.*
82. *Per transactionem extinguuntur omnia jura, actiones, & instrumenta.*
83. *Transactionem, quæ impugnatur ex falsitate causæ, manere firmam, donec per tres sententias conformes rescindatur.*
84. *Minorennem non læsum contrà transactionem non restitui.*
85. *Ex transactionibus iteratis præsumi omnia legitimè gesta.*
86. *De transactione super feudo. Proponitur facti species.*
87. *In feudo antiquo successori non obstare nec delictum nec transactionem patris.*
88. *Refertur sententia condemnatoria.*
89. *Condemnatus de novo investitur de feudo.*
90. *Novum Vasalli delictum.*
91. *Nova condemnatio in pœnam pecuniariam.*
92. *Subsecutam transactionem impugnat transigentis filius.*
93. *Quomodo feudum dicatur antiquum.*
94. *Feudum antiquum non posse mutari in novum præjudicium agnatorum.*
95. *Qualitatem feudi antiqui colligi ex clausulis investituræ.*
96. *Eliduntur actoris argumenta.*
97. *Quinam legitimati in feudo succedere possint.*
98. *Investitura nova, facta jure antiqui feudi quid importet, & in quibus circumstantiis.*

99. *Feudum in hoc casu fuisse novum, in quo successores tenentur ad omnia debita & pœnas primi acquirentis.*

100. *Ut propter æs alienum transigere Vasalli super feudo, & illud alienare possint.*

101. *Filios alienantis feudum revocare non posse.*

102. *Quæ sententia pluribus confirmatur.*

Transactio, quid sit, & quæ acceptio nominis.

1 VErbi *transigere* variæ sunt significationes, ut omnem terminationem & finem negotii etiam in jure significet. *l.* 15. *ad municipal. l.* 5. *de decur. l.* 129. *&* 130. *de verb. signif.* Sed illis omissis in argumento proposito specialiter verbum transactionis accipitur pro *conventione, qua rem dubiam, litemque incertam ita finimus, ut pro ea aliquid vicissim accipiamus*, & definiri potest, tribus verbis: *transactio est non gratuita rei dubia decisio, facta conventione partium, l.* 1. *&* 2. *h. t. l.* 7. *&* 17. *l.* 33. *&* 38. *C. eod. Perez. ibid. Vinn. de transact. c.* 1. Non enim est pactum vel stipulatio, sed fit per ista tanquam causas, sive modos, Germanicè vocatur, Ein Vergleich / oder gütliche Handlung. *Besold. Thes. pr. verb.* Vergleich / & verb. vereinigen.

Transactionis requisita.

2 Tria sunt ejus substantialia requisita: 1. Quod fiat utrinque *fide bona*, i. e. quod nec verè nec præsumptivè dolus interveniat, aliàs enim potius deceptio, quam transactio diceretur. 2. Quod fiat super *re dubia*, & lite incerta. 3. Quod celebrata sit aliquo dato, aliquo retento, vel promisso; Hos tres Comites transactio, ut vera & legitima dici queat, habere debet, adeo, ut vel unico deficiente transactio corruat, & pro nulla habetur.

Transigere non posse eum, qui scientiam habet juris alieni.

3 *l.* 1. *de transact. l.* 2. *C. eod. Gail.* 2. *obs.* 7. *n.* 12. *Zas. Consil.* 18. *n.* 16. *Speidel. in observ. verb.* Vergleich / deficiente enim bona fide, utpotè fundamento, corruit superædificatum, & in mala fide dicitur esse is, qui habet scientiam rei, vel juris alieni, *l.* 109. *de V. S. ita* tradunt in terminis. *Zas. d. loc. Sichard. Consil.* 30. *n.* 2. & mortaliter peccat, qui sciens adversarium suum habere justam causam, eum ad concordiam inducit, per quam aliquid juri suo detrahatur, *Mantic. de tacit. & ambig. Convent. lib.* 26. *t.* 8. *n.* 77. peccatum verò non dimittitur, nisi restituatur ablatum. *c. peccatum. d. R. I. in* 6.

Judicem posse concordiam tentare in quavis judicii parte.

4 Itaque quamvis Judex propter publicam privatamque quietem hortari partes ad concordiam possit, & imò ejus officio id incumbat, cum per transactionem & amicabilem litium compositionem pax & concordia firmetur, & laboriosa fugiantur judiciorum incommoda, ne litium multitudine salus Reipublicæ prematur. *Cicero de legibus.* quo fine transactio non solum in principio, sed etiam in quavis parte judicii tentari potest, ex constitutione *Novissimi recep. Imperii de anno* 1654. §. Zweytens solle der Richter erster Instantz / die Partheyen in zweiffelhafftigen Sachen / nicht allein vor angefangenen Recht-Standt / und litis contestation, sondern auch in quacunque parte judicii, durch alle dienliche Mittel und Weg / auch schiedliche Erinnerungen in der Güte von einander zusetzen / und hierdurch alle weitläuffige kostsspieltige Rechtsfertigung zu verhüten.

Etiam in revisorio.

Ita ut etiam in Revisorio hæc cura Judicis non excludatur, ex dispositione *ejusd. Recess.* §. 133. 5
Wenigers nicht sollen die Revisores zwischen den Partheyen / die sich zu solchem End einfinden möchten / jedoch ohne Auffzug / und Hinderung anderer Sachen / die güttliche Vergleichung / sonderlichen in den wichtigen Sachen / vor allen Dingen versuchen / auch die Acta, da metus armorum vorhanden / vor andern vornehmen / und expediren / wo aber die revisio frivolè gesucht wird / sollen derselben von denen Revisoribus keines wegs deferirt werden / utilissimum scilicet est, transactionibus litium vexationes redimere, cùm secundum *Ciceronem* 2. *officior.* non modo liberale sit, 6
juri suo cedere, sed & fructuosum, propter judiciorum pericula, idcircò judicem ante omnia dispicere convenit, ut partes prius ad concordiam reducat, quam ad judicium venire sinat, *c. ult. de transact. Nam, ut Augustin. Barbarosa in pastorali allegat.* 79. *n.* 14. hæc verba refert: si in controversiis causarum capitales inimicitiæ oriuntur, *fit* amissio expensarum, labor animi exercetur, quotidiè corpus fatigatur, multa & inhonesta deindè crimina consequuntur, bona & utilia opera postponuntur, & qui sæpè credunt obtinere, succumbunt, & si obtinent, computatis laboribus & expensis, nihil acquirunt.

Quæ sint incommoda controversiarum judicialium.

Et tantus est favor transactionum, ut *certis casibus* Judex partes litigantes ad transigendum, vel compromittendum non tantum hortari, sed & compellere possit, ut si lis esset inter egregias personas, ex quarum dissensione grave damnum Reipublicæ immineret, vel si causa adeò esset dubia, & intricata, cujus certa decisio reperiri non posset: vel si partibus jam diu litigantibus, graves inter eos inimicitiæ, & scandala sequerentur, *Gail. de P. P. lib.* 2. *cap.* 18. *Valeron. de transact. in prœm. n.* 26. ubi plurimos citat, *Mev. p.* 1. *decis.* 224. 7

Certis casibus judicem partes non solum ad transactiones hortari, sed etiam compellere posse.

Rectè tamen admonet Judicem Jason *in l. convenerit. n.* 15. *ff. de re jud.* Ne postquam ex meritis causæ didicerit, quæ pars justitiam foveat, transactionem nihilominus suadere præsumat, id quod etiam in suprà citati *Recess. de anno* 54. §. Zweytens / 110. his verbis exprimitur: Jedoch / ehe denn er die den Partheyen vorschlägt / vorhero in den Sachen sich wol informiren / und sein Absehen bey diesen gütlichen vergleichen / dahin jederzeit sorgfaltig stellen / damit die eine offentlich ungerechte Sachführende Parthey zu demselben nicht gelassen / noch der Recht habende Theil darmit beschwert / noch auch die justitz / wider des andern Theils Willen / verzogen 8

Judicem tamen transactionem suadere non debere, si ipsi de alterius partis justitia ex actis jam liqueat.

9 gen werde. Nam Judex persuadendo justæ parti concordiam, mortaliter peccat, *Göden. in process. rubr. 2. in fin.* nisi fortè videret expedire aliqua ex causa; *Winzler. in. tr. de transact. q. 20. n. 5.* prout per litis moras fas esse judici certis casibus partes adducere, ad concordiam, tradit, *Mev. p. 1. decis. 225.* Nam cæterùm suadendus non est offensus, ut jure suo cedat, quia æquitatis ratio non patitur, ut quis cogatur invitus parcere offendenti, nisi in foro pœnitentiali. Proindè etiam Advocati clientibus suis potiùs transactiones, quam lites suadere debent; Ut enim optimè advertit *Petius de forma judicior. lib. 2. c. n. 9.* Officium Patroni Deum timentis est, ut non permittat clientem sumptibus & expensis vexari. Si tamen ex altera parte injunstè lis movetur, & calumniosè, non potest Advocatus tuta conscientia clientem suum inducere ad transigendum, & si fiat, læsus transactionem rescindere, & ad pristina jura redire potest, *Valeron. de transact. in procem. n. 31. & 32.* pessima nimirum seculi hujus ratio est, quod multi calumniosa proximis suis hoc saltem fine litigia movent, ut postea transactiones offerant, & id, quod jure non possunt, callido, sed injusto transactionis titulo acquirant.

(Margin: 9 … si id ex … a causa … deat ex… cdire.)

(Margin: 10 Quid de Advocatis circa transactiones sentiendum?)

(Margin: 11 Quo fine hodie litigia quidam moveant, & transactiones ineant?)

(Margin: 12 Quomodo transactio fiat per pactum, & quis sit effectus?)

12 Transactio ergo non est pactum, sed fit per pactum, *l. 2. h. t. l. 15. eod. l. si Instituta. de inoffic. test. l. 28. C. h. t.* cum nudo pacto scilicet tollitur actio, & citra stipulationem nudo pacto aliquid promittitur, *cit. ll.* ut si quis paciscatur, ut alter certum quid accipiat, & à lite discedat. Ex quo tamen nec actio tollitur, nec nova actio nascitur, sed saltem ope exceptionis lis finitur & deciditur, dum exceptio datur ei, qui placita transactionis implere paratus est, *l. 19. & 28. C. h. t.* Ideò placiti firmius servandi, & actionis producendæ causa stipulatio subjici solet. *l. 15. ff. l. 33. C. h. t. l. cum proponas. 21. & 27. C. de pact.* Ubi actio ex transactione dari expressè negatur, *l. 5. C. de contrah. stip.* Sicque transactionem per nudum pactum celebratam, perfectam esse multi negant. Quia ubi res adhuc in finibus conventionis de dando aut faciendo consistit, nulla adhuc fit transactio, sed de transigendo pactio, tradentibus *comm. Dd. ad l. 38. C. h. t.* Unde Instrumentum transactionis non valet, nisi contineat transactionis causam, & faciat mentionem de dato aliquo, retento, vel promisso, ut notat post *Jason. Gail. 2. obs. 71.* Omnis igitur transactio fit per contractum innominatum, nisi specialiter subjecta est stipulatio, & actionem præscriptis verbis producit, *l. 6. C. h. t.* Transactio autem, quæ in simplici pacto subsistit, imperfecta est, & perficitur, si actor remittat actionem sub pacto, ut alter aliquid det, vel promittat, vel etiam Actor sibi retineat, quod ex bonis Actoris est apud ipsum. Ita semper transactio incidit in contractum, do ut facias, vel facio, ut des. Quid? quod transactione per pactum celebrata lis non est decisa, sed instaurari potest, *l. 37. de inoffic. test. l. 14. C. h. t.* Nec ita transactio rei judicatæ habet effectum, contra *l. 16. & 20. C. h. t.* Sed quidquid moveat *Bach.* ad *Treutl. h. t.* nulla mihi ratio obstare videtur, quominus transactio per pactum celebrata perfecta sit, ideo, *in l. 27. de inoff. test.* transactum esse dicitur, & *in l. 2. ff. h. t.* transactum accipi posse, & tunc cum pactum conventum fuerit factum. Quas & similes leges frustrà eludere conantur, quod pactionis nomen generale sit, sub quo etiam contractus comprehendantur, vel quod principium transactionis pro ipsa transactione ponatur: Tales siquidem divinationes ipsa legum verba respuunt, & effectus exceptionis indè natæ refellunt. Si enim contractus sub verbo pacti intelligeretur, non exceptio tantum, sed actio oriretur; Si transactio non perfecta, sed saltem ejus principium esset, nec exceptio nasci posset, quæ utique est transactionis factæ, non futuræ & faciendæ, ex pacto, ut ajunt, de transigendo. Et eadem ratione, nec transactio stipulatione, perfecta esset, utpotè, quæ etiam in terminis consensus, licet solennis, consistit; Non obstat, quod lis pacto decisa possit instaurari, *l. 14. 19. & 32. C. h. t.* Nam mutuo consensu à transactione pacto celebrata recedi quid implicat? Et sufficit in eo transactionem rei judicatæ conformari, quod invitus alter ab ea recedere non possit, nec novorum Instrumentorum, nec læsionis ultrà dimidium prætextu, neque necesse est, ut æquiparata respondeant sibi per omnia, *Zes. h. t. n. 49.* Res verò judicata nec partium consensu potest resuscitari, quia authoritate publica definita est. Fit igitur transactio per pactum, & celebrari non minus potest per contractum innominatum, do ut des vel facias, v. g. do tibi prædium, ut à lite discedas, *l. 33. C. h. t.* remitto actionem, ut mihi partem des bonorum. *l. 6. C. eod.* quoties enim certa lege quid datum vel factum est, pacti natura exceditur, & contractus evadit innominatus, undè actio præscriptis verbis oritur, vel fit per stipulationem Aquilianam, & acceptilationem, *l. 2. l. 15. h. t.* vel per stipulationem simplicem, *l. cum mota. 6. l. 33. C. h. t.* vel denique pacto, aut stipulatione antecedenti subjungitur stipulatio pœnalis, *l. 15. ff. l. 37. & 41. C. h. t.* Sicque transactio stipulatione celebrata in contractum innominatum incidit, *l. 5. C. h. t.* Et licet potius distractus esse videatur, tamen hoc ipso, quo de distrahendo agitur, contrahitur. *Zæs. ff. h. t. n. 1.* primam namque litem finit *l. 16. C. h. t.* Sed vicissim reum Actor obligat ad id, quod transactionis nomine promisit.

(Margin: 13 Hodie disputationem de transactione per pactum facta supervacaneam esse.)

13 Sed hæc disputatio *moribus hodiernis* etiam supervacua est, quando res ad simplicitatem juris gentium rediit, & tam pactum, quam stipulatio ad Actionem prodest. Differt transactio à pacto, quod semper

fiat super re dubia, & pacisci, & transigere, possimus, *l.* 18. *C. h. t.* Igitur illa est differentia perpetua, & pactum aliquando (non enim fit semper. *l.* 6. §. 3. *de his, qui notantur infamiâ. l.* 41. *&* 45. *de pact.*) potest esse gratuitum, & donationis causâ fieri, *l.* 1. *h. t.* cum transactio semper contrario modo se habeat ex naturâ suâ.

14 An transactio producat præsumptionem diffidentiæ.

Hic etiam quæritur, an transactiones regulariter faciant dubium alicujus diffidentiæ? & respondetur, quod non. Cum etiam cuilibet possidenti, maximè in temporalibus, redimere liceat vexationem injustam, pro conservando jure suo, nec ideò dici possit quis diffidere, vel sibi in aliquo præjudicare. *Tib. Decian. Conf.* 124. *n.* 63. *vol.* 3. ad quod allegat textum *in l.* 1. *l.* 4. §. *quoties. de condict. ob turp. caus.* addi potest ratio, ex *l. item si res. de alien. judic. mutand. caus. fact.* quod scil. sit inverecunda cogitatio ejus qui lites & Molestias jurgiorum aversetur, & extimescat. Nam ut scribit *Oldendorp. class. act.* 11. *in except. rei convent.* Multi boni viri reperiuntur, qui malunt re aliqua carere, quam strepitu vexari judiciario, præsertim, ut nunc, ait, vident Sacrosanctas justitiæ officinas ubique constupratas. Nec obstat, *c. Christianis* 11. *q.* 1. ubi dicitur: *qui judicium refugit, apparet eum de justitia causæ diffisum.* Id enim accipiendum est, si redemptio litis esset contra bonos mores, vel apertum, & magnum rebus transigentis jam judicio conventi, & fortè aliàs hominis litigiosi, & non facilè cedentis damnum infligeret; Nam aliàs, si, *Baldo* teste, sub justi clypeo pereunt justi, & sæpè succumbit justitiam fovens, mirum profectò non est, si vir providus dubios litis anfractus evitet, & assiduarum divexationum metum, inimicamque legibus violentiam potentiorum in inferiores declinet. *d. c. Christianis.*

15 An à contraveniente transactione cumulative possim & pœnam petere, & exceptione transactionis me tueri.

Sed si per pactum facta fit transactio, subjectâ stipulatione pœnali, & actor tamen non desistat à lite, an poterit reus cumulativè seu conjunctim, & exceptione se tueri, & pœnam in stipulationem deductam petere? nequaquam, nisi expressè convenerit, ut rato manente transactionis placito, exceptionem pacti, & actionem habeat, *l. pen. ff. & l. cum proponas.* 17. *C. h. t.* at ubi nominatim id non convenit, non est æquum, ut simul, & stipulatione pœnali, & ex pacto commodum ferat, sed alterutro contentus esse debet. *l.* 10. §. 1. *de pact. l.* 14. *C. eod. l.* 12. §. 2. *de pact. dot.*

16 In transactione jurata utrumque obtinere.

planè si jurata fuerit transactio, placeat eum, cujus interest, odio perjurii utrumque consequi, & præterea, qui fidem rupit, notatur infamiâ, ex Constit. Impp. Arcadii & Honorii *in l. si quis major.* 41. *C. h. t. & ibi Dd. Gail.* 2. *obs.* 59. *n.* 4.

17 Qua actione res datæ à contravenient- dente repetantur.

Sed quâ actione repetentur res datæ à rumpente transactionem? puto distinguendum, an remissio facta fit nudo pacto, quo casu superest actio pristina necdum sublata, an verò per stipulationem, nam tunc agitur conditione sine causâ, quia causa, ob quam datæ res erant, non est secuta. *tit. ff. de condict. datâ, causâ non secut.* Non rei vindicatione, nam quod in *l.* 28. *C. h. t. ibique Brunneman.* dicitur, pendere rei vindicationem, id eò pertinet, quod Actor intentatam rei vindicationem perurgere, & continuare possit; si non præstentur promissa. Tandem hoc etiam notandum est, quod is, qui cum alio transigit, & rem aliquam adversario dimittit, cautè providèque agere debeat. Itaque in Instrumento transactionis inferri curabit, quod parti dimittat, vel relaxet, talem rem vel fundum, non autem, quod det, vel tradat. His enim casibus postmodum fortè secutâ 18 *evictione*, de eâ teneretur, non item Superioribus, *l. si profundo* 33. *& ibi Dd.* ac pulchrè *Salicet. n.* 6. *c. h. t. & Brunneman. ibid. Carpz. p.* 2. *const.* 34. *def.* 28. *Franc. Viv. opin.* 103. *n.* 5.

An transigens teneatur de evictione?

Quod transactio fiat, per pactum, stipulationem, vel contractum innominatum, modò suprà dictum est. *Quin &* fieri potest transactio, quovis tempore, etiam die festo, *l. fin. C. h. t.* etiam noctè, *l.* 20. *C. eod.* & quidem sine luminibus, nisi tales adsint circumstantiæ, in quarum consideratione fraus adhibita esse videri possit, de quo Judex arbitrari debet. 19

Transactionem fieri posse omni tempore & loco.

De personis hoc observandum, quod illæ transigere possint, quæ possunt pacisci, cum enim plus videatur esse de re liquidâ pacisci, & eam pacto remittere, quam transigere de dubiâ, & litigiosâ, vel saltem, ubi lis in futurum metuitur; cur cui plus licet, quod minus est, non liceret, *l. non debet. de reg. jur.* Sed cum transactio de genere prohibitorum sit, & implicitam semper adjunctamque habeat remissionem, alienationem, vel dationem, hinc quidam, qui pacisci possunt, transigere tamen nequeunt, ut rectiùs statuatur Axioma: *quod omnes transigere possint, qui naturâ aut jure non prohibentur.* Ob animi vitium igitur transigere nequeunt Infantes, furiosi, mente capti, quibus addo, *pupillum infante majorem, aut pubertati proximum*, qui sine tutoris auctoritate transigere nequit; nam 20

Quænam personæ transigere possint?

etsi ejus ætatis pupilli rectè paciscantur, ne, quod debent, à se petatur, & tale pactum jure valeat, *l.* 28. *pr. de pact.* tamen nec promittendo se obligare, nec remittendo alios liberare possunt, sine quibus tamen transactio nulla est, *l.* 38. *C. de transact.* Nec obstat, quod hujusmodi transactio, quatenus pupillo prodest, favore ætatis sustinetur, nam & ætatis favore sustinetur sententia pro minore lata in *l.* 14. *C. de procur.* (per rationem *in l.* 6. *C. d. ll.* expressam) quæ reverâ, & inspectâ juris ratione esset nulla, hucque pertinet, quod pupillus hæreditatem adire non possit, licet ei lucrosa sit, ut *constituit Justin. Instit. de Author. tut. lib.* 1. *tit.* 21. Insuper etiam puberes litem remittere, aut dare aliquid, ut à lite discedatur, nequeunt. Talis enim transactio species alienationis est, & ad jus admini- 21

Pupillum licet pubertati proximum, transigere non posse, & quare?

ministrandi pertinet, quod minoribus curatorem habentibus denegatum esse constat.

Hoc tamen quæri posse videtur, an non *minoris transactio*, non dato aliquo, aut tremisso, sed tantùm promisso ipso jure valeat, ut minor ex hac suâ promissione civiliter obligetur? Et hoc etiam negandum est, quia, qui non potest alienare, etiam se obligare nequit. Si tamen pupillus de facto transegit, & locupletior factus est, obligatur ad transactionem servandam, quæ

22 Minor non habens Curatorem transigere potest, sed læsus restituitur.

ita rata habetur. *l. 5. de Author. tut.* Minores verò sine Curatoribus constituti transigere possunt, ut ipso jure valeat transactio: Sed si intra tempora legitima se læsos esse probaverint, causâ cognitâ, in integruum restituuntur, *l. 3. C. de in integr. restit. min. & tit. C. Advers. transact.* Ubi *Sichard.* quare quod legitima ætas in transactione requiritur, *l. 22. & 25. C. h. t.* id eo pertinere, sciendum est, ne forte ob ætatem postea rescindatur transactio, sed ut rata maneat: eamque sequatur plenissima securitas: Unde propositio formari potest: quod nemo jure efficaciter transigit, nisi, qui liberam habet rerum suarum administrationem.

23 An minor contra transactionem juratam restituatur?

Ulterius quidam progrediuntur, & minori restitutionem adversùs transactionem juratam concedunt, cum *Salic. Baldo, Butrig. & Aliis.* Sed profectò ea hic tenenda videtur opinio, quæ juramenti Religionem integram conservat, & conscientiis rectiùs consulit. *ut Dd. in Auth. Sacramentum puberum. tradunt.* Et sic juramenta, facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inviolabiter custodiantur; eamque tradit *Gail. 2. obs. 41. n. 5.* in Camerâ receptam esse, quod scilicet minor jurans non contravenire contractui, excludatur à beneficiis restitutionis, etiamsi de eo non fuerit certioratus, nam jurans videtur omnibus remediis, quibus aliàs tanquam minor contractum evertere potuisset, in specie renuntiare. Undè etiam

24 Etiam mulierem per juramentum à SCt. Vellejano excludi.

mulier solâ virtute Juramenti, non certiorata de beneficio SCti Vellejani, ab eo excluditur & efficaciter obligatur, *C. ex rescript. de jurejur.* Adeoque, si contractus favore minoris ætatis est invalidus, juramentum habet duplicem effectum, ut roboret contractum, & tollat beneficium, restitutionis. *Zas. in d. Auth.* Nam licet juramen-

25 Juramentum roborare contractus invalidos.

tum olim non videatur habuisse hos effectus, propter *l. non dubium C. de ll.* tamen eos posteà accepit ex *Constit. Friderici II. Imp. in Auth. Sacramenta puberum*, quem multis Sæculis præcessit *Theodosius Author. l. non dubium. C. de ll.*

26 Quid, si in contractu jurato læsio enormissima interveniat?

Verum si *enormissima læsio* intervenerit, an & tum pro religione juramenti observandâ respondebimus? Equidem Saxones teste *Carpzov. p. 2. Constit. 35. de fin. 1.* majoribus beneficium, *l. 2. C. de Resc. vend.* in totum denegant. Et memorabile fidei, & juramenti servati exemplum est Nicolaus Duthius, Vexillifer Zovingensium. Is cùm opidum Zovingense nondum se ab Austriacis sejunxisset, sed fidem Leopoldo servaret, in infelici adversùs Helvetios pugnâ, fortunam suis adversam, & inclinatam jam aciem perspiciens, ne vexillum fidei suæ creditum, in hostium potestatem veniret, lacerum & in frusta concisum recondidit, quemque locum pedibus cœperat, fortiter occumbens corpore texit. Qui repertus inter cadavera, domumque reductus, vexillum quoque suum ore retulit, quæ res ita movit Proceres urbis, ut deinceps in juramentum vexilliferi Urbis relatum sit, ne Vexillum in hostium potestatem & ludibrium perveniat, id Exemplo Duthii vel in ore servaturum. Hæcque pro juramenti religione sententiâ forensis & practica est; Nam licet inæqualitas in contractibus naturaliter locum faciat rescissioni, aut reformationi: tamen, si juramentum intercessit, DEO præstanda est fides, secundum Psalmistam XV. ubi viri virtutes enumerat, & reddit hanc: *juratus in damnum suum non tamen mutat; Hugo. Grot. lib. 2. de jur. pac. & bell. c. 13. n. 16. Dionys. Halicarn. ultima*, inquit, *fides inter homines tum Græcos, tum Barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea, quæ per jura pacta Sponsores adhibet Deos.*

Quidni transactio jurata inviolabiliter esset observanda, cum etiam sine juramento, celebratam transactionem, prætextu læsionis, nunquam rescindi, tradat rerum practicarum observantissimus, *Gail. 2. ob. 70.* Tres autem hâc de re sunt opiniones; Prima simpliciter negat, Secunda distinguit cum Bartolo. Tertia ob enormissimam læsionem rescindit transactionem. 27

27 An transactio ex læsione enormissima retractetur? ubi affirmativa approbatur.

Prima fundatur in textu *l. 78. §. ff. fin. ad Sc. Trebell.* ubi læsus in quadruplo non restituitur; quia rescripto speciali Imp. transactio non rescinditur. *l. 15. C. h. t.* ergò multò minus per *d. l. 2.* ut rescriptum generale. *Hahn. in not. ad parat. Wesenb. h. t. n. 8.* Nam transactio comparata est ad finiendas lites, quas non oportet resuscitare, æquiparaturque rei judicatæ. Et juramentum per se, prætextu læsionis, non retractatur, *l. 5. §. 2. de jurejurand.* imò transigens afficitur commodo, & propter dubium litis eventum læsionem nullam prætendere potest, cum ea, quæ dubia sunt, nullam recipiant æstimationem, *l. 75. ff. de V. O.* Et quomodo igitur læsionem allegare potest? Quæ ratio peremptoria est.

Præsertim secundum principia servandæ transactionis, quæ ex moralibus, & Politicis hauriuntur. Qui primò contrariatur principiis humanarum actionum, cùm omnibus populis receptum sit, ne lites voluntariè finitæ resuscitentur. 2. Injustum est, (cum omnis transactio fiat per conventionem, *l. 38. c. h.*) *l. 1. ff. de pact.* 3. publicæ privatæque utilitati adversatur, cum intersit promovere in societate civili tranquillitatem, litesque non resurgere; Nec refragatur *l. 3. §. 1. de transact.*

Ubi si de fideicommisso transactum est, potest nihilominus transigens posteà consequi, quanto minus ex fidei Commisso consecutus erat: id enim fit ideo, quia de controversiis, ex testamento descendentibus, transigi non potest, nisi inspectis testamenti verbis, *l. 6. h. t.* in casu autem *d. l.* ex Codicillis posteà repertis, qui tamen pars sunt testamenti, apparuit, majorem quantitatem esse relictam, quapropter meritò transactione super testamento, nondum prolatis codicillis facta, restitutio fidei commissi non impeditur.

Secunda sententia est, *Bart. Immol. Wesenb. consil.* 31. *n.* 13. *Heigii p.* 2. *q.* 9. *n.* 12. *Fachin. lib.* 2. *c.* 26. *Pinell. ad l.* 2. *C. de resc. vend. p.* 1. *c.* 4. Ubi alios complurimos citat, qui putant distinguendum esse, an læsio ponderetur ad ipsius rei æstimationem, quæ in judicium deducta est; qualem hic nullam agnoscunt: An verò ad ipsum litis eventum, quod quis alius alterum tantum pro dubio litis eventu fuisset daturus. Sed quis lites emet! Et hanc opinionem impugnat *Bacch. in not. ad Wesenb. parat. h. t.* quia illa æstimatio litis dubii eventus est prorsus incerta, ita ut vix comprehendi etiam ratione posse videatur. Sanè mediæ sententiæ Authoribus, qui inter læsionem enormem, & enormissimam distinguunt, inter quos *Corneus Consil.* 166. *&* 189 *vol.* 1. Rota Romana apud *Jacob. Pute. decis.* 230. *lib.* 1. *Gabriel. lib commun. opin. de empt. vendit. concl.* 5. *n.* 69. *Moz. in tr. de empt. vend. t. quib. caus. annull. empt. n.* 23. *Morla. in Empor. jur. p.* 1. *t.* 4. *q.* 5. *n.* 9. pluribusque ab his commemoratis &c. videtur favere textus *in l.* 5. *vers. sane. si immodicè læsa*; *C. de dolo mal.* qui frustrà meo judicio ad casum illum restringitur, quo pater filiam dolo ad transigendum induxit; nam cum dolus in omni contractu semper intelligatur exceptus, quia consensum excludit, ab ea dispositione; ad quam quis dolo fuit inductus, *l. & elegante 7. in pr. ff. de dolo, quamvis 2. de pactis. in 6. c. cum contingat.* 28. *de jurejurand.* ratio nulla reddi potest, quare in *d. l.* præcisè de immodicâ læsione fiat mentio, & non nisi ob enormissimam læsionem detur actio, in minori negatur? nisi hæc, quod dolus in enormissimâ læsione præsumatur, *l.* 17. §. 1. *quæ in fraud. credit.* Imò dolus ex proposito, & dolus incidens æquiparantur, *in l. si cum aliter* 36. *ff. de V. O.* licet id eo saltem respectu fieri respondeant, si quis cognito dolo sibi petat dari, quod promissum est: Nam si dolo filiam in *d. l.* inductam dicimus, cur tantum in immodica, & non etiam in minori læsione ipsi per actionem doli succurritur? Si dolus ille motivum Principale est dandæ actionis? nimirum in *d. l.* dolus tantùm incidens est, sive circumscriptio realis, quæ magno excessu læsionem ultra dimidium superans intolerabilis est. Non habet autem hic locum beneficium *l.* 2. *C. de rescind. vend.* quia transactiones & pacta sui natura sunt stricti juris, *arg.* §. 28. *Instit. de Action. l.* 7. §. 5. *&* 27. §. 4. *de pact.* Sed in stricti juris contractibus Constitutioni, *l.* 2. *C. de resc. vend. non est locus. Zasius. Castrens. Marant. Moz. in tr. de empt. vend. t. quibus caus. annull. n.* 19. ideoque actio vel exceptio doli datur. Quæ sententia æquitati & humanitati omnimodò est conformis, ne alter cum alterius damno locupletetur, *Mynf.* 1. *obs.* 33. *&* 6. *obs.* 91. ubi præjudicium Camerale allegat.

Quamvis itaque prima sententia juri scripto convenientior esse videatur, prout eam quoque multis argumentis tuetur, & illustrat *Hunn. in Treutl. de Ædilitio Edict. & Harpp. Instit. lib.* 3. §. *ult. de empt. vend. n.* 165. *& seqq. per l. sub prætextu* 19. *& l.* 29. *c. h. t.* Ubi dicitur transactionem rescindi non posse prætextu instrumentorum noviter repertorum, & per *l. C. de plus petit.* ibi servanda est transactio, etiamsi dolosè plus petitum, nec non per *l.* 5. §. 2. *& l.* 9. §. 1. *de jurejur. l.* 2. *eod. l.* 19. *C. h. t.* Ubi transactio comparatur juramento, & rei judicatæ, quam ob læsionem non rescindi, extra dubium est; Nihilominus cum tam insigni detrimento privati, vix foveri hæc sententia debet, præsertim si circumstantiæ alicujus vis vel metus, vel indigentia, & subtractio alimentorum accesserit, aut si necessaria læso defuerit informatio, & in dubium jus ipsi antea incognitum ex postfacto reveletur, *Mev. p.* 4. *decis.* 39. Atque rescissionem transactionis in casu enormissimæ læsionis locum habere tradit quoque *Carpzov. p.* 2. *const.* 34. *def.* 1. Nec movet, esse transactionem super re dubia, cujus certa æstimatio, & læsio dari non possit; Nam aliud est res debita, aliud jus & causa debendi. Scire possum, deberi mihi centum, destitutus autem esse fundamento probandi, ut notat *Joach. Schnabel. ad Syntagm. Adam. Struv. h. t. th.* 67. *in fine.* Richter *p.* 2. *decis.* 99. *n.* 54. Ubi etiam adferantur exceptiones transactionis reiteratæ, judicialis, ratificatæ & confirmatæ ex intervallo, nec non præjudicia referuntur. *Ad l. Lucius* 78 *ff. ad SC. Trebell.* in quâ potissimum fundamentum collocant contrariæ sententiæ assertores, respondet *Brunneman. in ff. ibid.* quod fidei Commissarius scriverit vires hæreditatis, sed ob incertum eventum nihilominus transegerit, sicque meritò transactio non potuerit rescindi. Hanc eandem sententiam confirmat, *Joh. Volck.* Bechman. *in commentar. ad Pandect. h. t. ad l.* 14. licet enim lis ante transactionem videatur esse dubia, tamen post transactionem potest fieri certa, dum solitæ probationes contrariæ adferuntur, quibus deindè immodica læsio demonstratur. Deindè transactio & juramentum comparantur non specialiter, & secundum quid, sed generaliter & sic, quod etiam propter enormissimam læsionem, adeò detestabilem, cujus æstimatio desumi potest, ex dubio litis eventu, inspectis utriusque partis juribus, ac si transactum non esset: Hinc transactionem ob læsionem enormissimam rescin-

rescindi posse, tradit *Valeron. d. l. num.* 50. etiamsi jurata esset, quia juramentum, interveniente læsione enormissima, nihil operatur, *Trentacinq. tit. de transact. res.* 1. *n.* 3. *Grev. ad Gail.* 2. *obs.* 70. *n.* 8. & 9. *Cutel. de donat. tract.* 2. *disc.* 1. *spec.* 23. *n.* 23. *Gratian. discept.* 788. *num.* 1. *Giurba. decis.* 103. *n.* 18. quod extendit *Valeron. n.* 52. ut procedat etiam hoc in casu, ubi proposita contra transactionem læsione enormissima, rursus super læsione transactum esset; si tamen adhuc post secundam transactionem læsio enormissima remaneret, cum eadem adhuc subsit rescissionis causa; *Franchis. decis.* 243. *n.* 3. & 4. *Faber ad tit. C. de rescind. vend. def.* 1. & 23. *Gratian. discept.* 824. *n.* 59. *Castillo. lib.* 4. *controv. c.* 52. *num.* 39. quænam autem dicatur læsio enormis, vel enormissima, latè pertractat *Castillo, de Tertiis c.* 18. *n.* 79. & *seqq. ubi n.* 85. tradit, læsionem enormissimam esse, quæ multum excedit dimidiam partem, sed tandem propter differentissimas Dd. opiniones, *num.* 91. ait: Tutissimum esse Judicis arbitrio, & religioni committere, qui inspecta personarum & rei qualitate, nec non damni seu læsionis quantitate, divitiis etiam, conditione, aut paupertate eorum, qui contraxerunt, meliùs definire possit, quæ læsio sit habenda pro enormissima, quam ut illud regula generali queat terminari, *Mar. Giurba. decis.* 110. *n.* 4.

28 An transactio sit ipso jure nulla, cui dolus causam dedit? Ponamus ergò dolum transactioni causam dedisse, an transactio erit ipso jure nulla? Notum est, quod dolus dans causam contractui, eum ipso jure vitiet, si sit bonæ fidei, *l.* & *eleganter.* 7. *de dol. mal. l.* 3. §. *ult. pro soc. l.* 36. *ff. de V. O.* quia scilicet in dolo consensus non est, aliud namque agitur, aliud simulatur, *l.* 1. §. 2. *de dol.* Itaque qui propter dolum consentit, conditionaliter tantum præbet Consensum, si verum est illud, propter quod ad contrahendum inducitur. Sed in Contractibus stricti juris, licet ex dolo, & falsa causa ad eos quis inducatur, tamen illa causa est extra contractum, nec venit in considerationem, quia in his non est tam ampla interpretatio ex æquo & bono, nec quicquam attenditur nisi de quo est præcisè conventum, *l.* 99. *in pr. l.* 126. §. 2. *de V. O.* Quia igitur transactionem stricti juris esse modò supradictum est, ex eo sponte consequitur, transactiones, quibus dolus causam dedit, non esse ipso jure nullas. Ne tamen decipiens ex fraude sua consequatur lucrum, actione vel exceptione doli decepto succurritur, *l.* 4. & 19. *C. h. t. l. dolo* 5. *C. de inutil. stip. l.* 22. & *l.* 36. *de V. O.* aliter paulo istud dubium explicat *Besold. in delib. Jur. ex lib.* 4. *Pand. t.* 2. *n.* 5. Non obstat traditis *l.* 6. §. 1. *de condict. indeb.* Ubi dicitur, transactio esse nulla, quia res datæ repeti possunt: nam in *d. l.* agitur de eo, qui per evidentem calumniam, & vexandi adversarii causa, cum sciret sibi nil quidquam ab eo deberi, actionem intentavit, vel litem minatus est, posteaque per dolum ad transigendum induxit, ideo meritò illic transactio imperfecta dicitur, ut pessimis Machinationibus occurratur. Præsertim, quia non tacita, sed evidens calumnia illic intercessisse dicitur.

Ponamus & alterum casum, dolo quempiam ad juramentum fuisse inductum, & tamen jurato transegisse, an non impetrata absolutione à transactione ei recedere liceat? Negamus ex jure Canonico, & civili, de illo certa res est. De hoc multi dubitant. Sed quia in *Auth. Sacramenta puberum*, juramentum non nisi oppositivè, ad juramentum liberè præstitum, nullius momenti esse dicitur, ideo ex *pr. de Auth.* satis apparet, juramentum inviolabiliter esse servandum, aliàs sine absolutione jurans facere cogitur, quod promisit, quia juramentum semper producit obligationem Religionis ad honorem nominis Divini. *Carpzov. p.* 2. *Const.* 35. *Lugo de just. & jur. disp.* 22. *sect.* 8. *n.* 194. 29. Dolo inductus ad transactionem juratam non potest recedere, nisi impetrata prius absolutione.

Illa etiam meritò hic examinatur quæstio: An minorennis jurato transigens uti tamen possit beneficio *l.* 2. *C. de resc. vend.* Si enormissimè sit læsus? non desunt, qui affirmativè respondent, ex ratione, quod jus jurandum non corrigat imbecillitatem Consilii, ne faciat, ut propter hoc solum, quod juravit prudentior, & consultior effectus esse videatur, *Arg. l. ult de manum. vind. Carpzov. p.* 2. *constit.* 35. *def.* 2. defendunt, quod minor tantùm jurâsse videatur super remedio restitutionis, quod ipsi beneficio ætatis indultum est, ut propterea alia remedia, etiam majoribus concessa, non sint ipsi deneganda. Si enim juramento etiam hoc remedium præcluderetur, male consultum esset minoribus, qui eâdem debilitate ad jurandum inducuntur, qua ad contrahendum inducti fuerunt; Et quia dolus in enormissima læsione præsumitur, secundum *Gail.* 2. *obs.* 142. Ex eo non debet alter cum jactura minoris locupletari. Contractus enim, in quo intervenit injustitia, etiam adhibito juramento fert secum obligationem resarciendi injuriam, atque adeò rescindendi contractum, ut docet *Lugo de Instit. disp.* 22. *sect.* 8. *n.* 203. Nec enim jusjurandum est vinculum iniquitatis, vel impedit injustitiæ correctionem. Igitur minor enormissimè læsus, non obstante juramento, à quo tamen absolutionen petere debet, contractum propter injustitiam rescindere potest, enormiter saltem, non potest, suprà *h. t. n.* 23. *Gail.* 2. *obs.* 41. Quia hoc in casu, quando scilicet minor enormiter saltem læditur, non tam conceditur ipsi restitutio ex capite injustitiæ, vel injuriæ, qualis propter utilitatem publicam hic non consideratur: Sed saltem propter ætatem minorennem, & fragilem restitutio datur, quæ per juramentum non tollitur; *Auth. Sacramenta puberum. c. cum contingat. de jurejurand. Lugo d. l.* Ideo quod *in d. c. contingat.* dicitur juramentum servandum esse, si non vergat ejus observatio in 30 Minorennis enormissimè læsus etiam contra transactionem juratam restituitur.

tio in dispendium salutis: de iis est accipiendum, quæ contractui adjiciuntur, in quo injustitia nulla versatur. Dices fortè minorem nunquam restitui, nisi sit læsus, sicque in contractu versetur injustitia? fateor quidem, sed illa injuria, non nisi propter qualitatem minorennitatis, & quidem jure singulari, à lege civili consideratur. In majorenni ne quidem attenditur; Minus obstat, quod juramentum, tanquam accessorium, subsequatur naturam contractus, cui adjicitur, recipiatque tacitas omnes Conditiones, quas alius contractus, juramento non adhibito, reciperet. *Speidel. in Specul. Observ. verb.* Aydt. Non enim habet hæc transactio ex naturâ suâ & jure communi, vel ex capite injustitiæ, quod rescindi ultra dimidium possit, sed singulare tantùm jus minorum, id est, ex commiseratione illis præ majoribus datum, quod ideò in casu enormis læsionis per juramentum, ad quod à majori cum deliberatione acceditur, eò facilius iterum auffertur. Sanè in praxi minorem ultra dimidium læsum restitui æquum & humanum est, *Carpzov. supra d. l.* quæ res etiam hoc fundamentum habere potest, quod læsio ultrà dimidium in majoribus quoque consideratur, & solus casus transactionis exceptus facere non potest, ut *remed. l. 2. C. de Resc. vend.* solis minoribus jure singulari competere videatur. Non possum hic omittere, quod tradit *Gregor. Tholos. lib. 35. c. 24. n. 21. de rescind. vend.* jurantem non contravenire contractui, non habere beneficium *l. 2. C. de rescind. vend.* ad rescissionem contractûs, quia tamen juramentum est contractûs confirmatio, non posse istam confirmationem impedire, quò minùs agat ad supplementum, quod in medium relinquo. Certè involuta hæc est circa juramenta materia, & variantes authorum sententiæ.

31 Mente sanos, licet corpore laborantes, surdos quoque, multos & absentes à transactione non arceri.

Sed in viam redeamus de personis, quæ transigere possunt. Nemo ob morbum corporis transigere prohibetur, dummodò mente sanus sit, *l. 27. C. h. t.* nam interdum morbus usque ad animum penetrat, mentemque afficit, quo casu *Ulpianus* docet, consentire eum non posse, qui sentire non potest, *l. 8. ff. de opt. leg. l. 1. §. 9. de ædil. edict.* Nec muti, surdi, absentes, à transactione per pactum celebranda excluduntur, *l. 2. de pactis.* Nam stipulari has personas non posse, nimis quam certum est. *l. 1. de V. O.*

32 Procuratores in rem suam cum speciali mandato transigere posse.

Porrò non tantùm suo nomine transigere licet, sed etiam alieno, puta procuratorio; & de procuratore in rem suam, vel qui speciale mandatum habet ad transigendum, res non est dubia, *l. 17. in fin. de jurejur.* & magis in causâ propriâ, quam alienâ videtur transigere, *l. 19. C. de procur.* Sed

33 Non item Procuratores ad agendum.

procurator ad agendum vel defendendum, licet simpliciter aut generaliter constitutus, transigere non potest, *l. mandato. 60. de Procur.* & ibi *Baron.* nisi litis quoque decisio specialiter ei sit mandata, *l. 7. C. h. t. qui ad agendum. de procurator. in 6.*

34 Syndicos & Administratores Civitatum, ut & Procuratores cum libera posse.

Quibus etiam Actores seu Syndicos & Administratores Defensoresque Civitatis, municipii, aut Collegii, accenseo, quod scilicet transigere possint, modo bona fide, & non ambitiosè id faciant. *Nicol. Losæus de jur. univers. lib. 1. c. 3. n. 117. & seqq. l. 34. de jurejur.* qui tamen textus de juramento litis decisorio tantùm loquitur; Et aliàs Syndicus transigere potest. *l. 12. C. h. t. l. 14. de pactis.* quia mandatum cum libera habere videtur, *Gail. 2. obs. 72.* Idem tamen, ut & Prælatus, Antistes Ecclesiæ, res immobiles non aliter transigendo possint alienare quam cum consensu Magistratus. *l. 12. C. h. t.* aut Ecclesiæ & solennitatibus adhibitis. *c. 5. de reb. Eccles. non alienand. Gail. 2. obs. 72.* At verò Procurator, cui generaliter libera omnium bonorum administratio commissa est, transigere, aliaque omnia facere audacter potest, quæ Dominus ipse faceret, si præsens esset, *l. Procurator. 58. & seqq. de Procur. l. 12. de pact. l. 17. §. ult. de jurejur. c. 4. de procur. in 6.* neque ullam inter procuratorem universorum bonorum, & cum libera, facimus distinctionem, quam commentitiam appellant. *Duaren. ad d. l. 1. §. 20. de acq. poss. Donell. 4. comment. 15. Vand. 1. quæst. 47.* Quid enim interest, simpliciter alicui sit mandata Universorum bonorum administratio, an cum libera? neutri plus licet, quam alteri. *Vinn. Instit. 2. t. 1. §. 42.* distinguendum scilicet est, inter procuratorem litis & bonorum. Ille sive generalis sit, sive specialis, non potest transigere, quia datus est ad alium finem, ad agendum nempè, non ad decidendum, *l. 7. C. h. t. l. 60. de Procur.* nisi specialiter hoc ipsi sit mandatum.

Hic vel est omnium bonorum generalis, & transigere non prohibetur, *d. l. 58. de Procur. l. 60. & 63. eod. l. 60. §. 4. ff. mandat.* vel specialis, & transigere nequit, nisi ad hoc habeat mandatum speciale, vel sit procurator in rem suam, seu cessionarius. Jure tamen Canonico prodita est distinctio inter Procuratorem simpliciter omnium bonorum, & procuratorem cum libera. *per c. 4. de procur. in 6.* quam ferè in praxi sequimur. *Gail. 2. obs. 72.*

35 Procuratori transigere quidem licere non tamen donare vel profundere.

Cavendum est Procuratori, ne transigat, quando paratas habet probationes, aut pro modico nimis Domini jus remittat, quod non administrare esset, sed profundere & dissipare. *l. 7. de donat.* Non enim hanc habet potestatem transigendi simpliciter & rectâ, sed quasi in subsidium, ut in casu tantùm necessitatis transigere & jusjurandum deferre possit; Sicque limitandi & explicandi sunt textus, qui videntur obloqui, ut *l. 60. de procur. l. 28. §. 2. de pact. l. 22. C. eod. l. 12. C. h. t. l. 35. de jurejur. l. 46. §. ult. de Administ. tut.* quod scilicet Procuratoribus transigere non liceat, nisi ob incertitudinem rei ipsa utilitas domini hoc exposcere videatur. Et ita etiam transigendi jus tutoribus concessum in L.

in L. 54. §. ult. & L. 56. de furt. limitatur & restringitur L. 46. §. ult. de administ. tut. quia tutores & curatores regulariter transigere non possunt, nisi ob rei incertitudinem, & ubi de justitia pupilli dubitatur plurimum, l. 54. §. fin. l. 56. §. 4. de furt. l. 12. C. h. t. quo casu, si transactio fiat de re immobili, præter voluntatem eorum decretum Magistratus intervenire debet. l. 4. C. præd. min. t. t. de rebus eorum, qui sub tutel.

36 *Eandem tutorum esse rationem, & quatenus illi transigere possint.*

plane mandatum cum libera in casu reassumendæ litis non æquiparari mandato speciali, arg. l. 25. §. 5. de acquir. tradit Carpzov. Constit. 17. def. 41. Procurator Cæsaris inconsulto Principe nullo modo transigere potest, l. 13. h. t. Nec Prælatus in præjudicium Ecclesiæ. c. 2. de donat.

Quid si procurator, cui id non licet, de facto tamen transegerit, an hoc domino nocebit? nequaquam, quia mandati fines est egressus, l. 10. C. de Procur. l. 5. in pr. ff. mand. l. 7. C. h. t. Ita si de justitia causæ pupillorum dubitatur, id est, ubi dubius & incertus litis exitus aliquid accipere, vel remittere suadet potius, quam de toto periculum facere, etiam tutorum transactionem valere extra dubium est, Gail. 2. obs. 72. n. 9. l. Lucius 48. §. ult. de Administ. tut. Non aliter tamen, quam si jus sit obscurum, & valde dubium, non diminuendi, sed decidendi causa, l. 35. de jurejur. vel si sumptus excessuri sint ipsius debiti quantitatem; tunc enim hoc in casu plus tutores habent, quibus plenissima administratio à lege aut Magistratu concessa est, quam reliqui Procuratores, insuperque decreto Judicis opus est, si res, quæ transactionis causa in alium est transferenda, ex earum sit numero, quæ recensentur in l. 22. C. de Administr. tut. per l. 22. & l. 4. C. d. præd. & al. reb. min. imò, si tutor saltem remittit actionem pro re immobili, decretum judicis requirunt. Bl. & Castro in l. 12. C. h. t. aliud in patre receptum, qui transigere potest, sine decreto, secundum Dd. in l. ult. C. de bon. quæ lib. si tamen plenè sibi consulere tutores volunt, in omni transactione decretum judicis adhibeant, necesse est, ut lites evitent.

37 *De rebus extraneis, sine mandato transigi non posse.*

De rebus extranei alicujus sine mandato nemo transigere potest, ita nec pater de rebus filii emancipati, l. 10. h. t. qui scilicet extranei loco habetur, §. 3. Instit. de hæred. qual. & diff. idem jus est de filio-familias ratione peculii castrensis, & quasi castrensis, vel etiam adventitii, in quo parens usum fructum non habet, transigere potest: quia legitima administratio eorum etiam competit Patri. l. ult. C. de bon. quæ lib. Cur igitur non idem hic concederetur Patri, quod tutori permittitur? Sic tamen, ut si filius justæ sit ætatis ejus etiam consensus in decidenda lite adhibeatur, d. l. ult. §. 3. ut frustrà hic dissentiant Cujac. Pac. & Pinel. cum etiam pater ex justa causa res adventitias alienare possit. l. 8. §. sin autem as alienum. 4. C. de bon. quæ lib. & nullius momenti est ratio, Treutl. & Zas. quod usufructuario non liceat intervertere proprietatem, nam Pater non transigit, ut usufructuarius, sed ut Administrator, & transactio potius ad rem conservandam, quam perdendam spectat; Addo, quod solvens ei, quem mandatum habere probabili ratione poterat credere, qui scilicet passim habeatur pro Creditoris procuratore, licet non sit, liberetur, Mascard. concl. 649. n. 28. Mev. p. 5. decis. 174.

38 *Solvens ei, quem probabili ratione putat esse Creditoris procuratorem, liberatur.*

De Vasallo, an sine consensu Domini super re feudali transigere possit, quæritur? quidam affirmant eo casu, si rem feudalem retineat, aut ab alio possessam recipiat, alia quapiam re adversario suo data vel promissa; sed ita res feudalis non alienatur, nec aliquid fit in præjudicium Domini, cum tamen in c. 26. si de feud. defunct. controvers. sit inter Dom. & Agnat. lib. 2. expressè permittatur Vasallo transigere cum Adversario, etiam in præjudicium Domini, & sine ejus consensu, non modò si agat Vasallus, sed etiam si conveniatur.

39 *Vasallus quoque transigere potest.*

Ex quo fundamento etiam non potest consistere distinctio eorum, qui putant, si Vasallus ipsi possideat feudum, non posse neque totum, neque partem in alterum transferre: Ad alio verò possessum rectè relinquere possessori. Tiraqu. de retract. gentil. §. 1. §. 1. gl. 14. n. 66. Clar. §. fundum. q. 38. Borchold. de feud. c. 8. n. 44. Rittershus. de feud. p. 2. lib. 2. q. 17. c. 2. Sic enim conventus nihil posset unquam facere in præjudicium domini, contra dictos textus. Quamobrem rectius fortassis illi sentiunt, qui potestatem de feudo transigendi Vasallo simpliciter concedunt, dummodò transigat bona fide, & sine collusione: rejecta etiam illa aliorum distinctione, utrum transactio, cum alio convasallo, an cum planè extraneo interponatur. Curt. de feud. p. 4. caus. 41. q. 7. Zas. p. 9. de feud. alien. Hahn. in notis ad Parat. Wesenb. h. t. n. 4. Finckfeldt. de feud. disp. 9. th. 13. Struv. Syntagm. feud. c. 12. aph. 8. Vultei. lib. 1. c. 10. n. 153. Ubi quærit, an transactione per parentes possit præjudicari filiis? puto rectè distinguere. Knipschild. de fideicommiss. famil. Nobil. c. 11. n. 95. Quod transactio tantùm præjudicet Vasallo, non etiam Domino, vel reliquis Agnatis. Sicut etiam venditio rei alienæ, vel oppignoratio rata est quoad contrahentes, sed domino rei non præjudicat, l. 28. de contrah. empt. l. 24. & t. t. C. si res ad pign. dat. Nec aliud ex citato textu feudali potest evinci. Suadendum tamen esse omnibus modis Vasallo arbitror, ut nihil hic illorum amittat, quæ Domino feudi fortassis cupidæ feloniæ possint occasionem præbere, ne transactione litem non finiat, sed instauret, præsertim cum Dominus feudalis pro interesse suo liti assistere, Vasallumque defendere teneatur, si fuerit conventus ab extraneo, qui feudum pro allodio vellet vindicare: ut extrà casus à Dd. distinguentibus relatos vix alius detur, quo Domino planè invito, & jura sua non negligenti,

genti,

genti, à Vasallo fidelitatem, & respectum observante, absolutè possit præjudicari, adeòque praxis nostra hodierna id vix admittit.

40 *Agitur de materia transactionis.*

Materia sive objectum transactionis est res dubia, & lis incerta, *l.* 1. *ff. h. t. l.* 2. *C. eod.* vel etiam metus futuræ litis, *d. l.* 2. Et ita non nulli accipiunt, quod dicitur in *l.* 65. §. 1. *de condict. indeb.* quod transactionis nomine datur, licet nulla res media fuerit, (id est nulla adhuc lis) non repetitur.

41 *Quod transactionis causa solutum est, non repetitur, licet nullum debitum subfuerit.*

Sed meliùs alii, cum *Accurs.* verbo *rei*, debitum intelligunt, quasi JCt. dixisset, licet nullum debitum fuerit, dummodò lis fuerit, aut timor futuræ litis, non repetitur tanquam indebitum, quod transactionis causâ datum est, *l.* 2. *C. de condict. indeb. l. si non.* 6. *C. de juris, & fact. ignor. l.* 11. *C. de num. pec.* quippè cum non minor sit vis transactionis, quam rei judicatæ, *l. non minorem. C. h. t.* quod verò ex causâ judicati solutum est, jure condictionis repeti non potest, *l.* 1. *C. de Condict. indeb. l.* 29. §. *pœn. ff. mand.* Nec obstat *l. si certa.* 31. *C. h. t.* nam ibi Corpus quidem certum fuit, ut *in l.* 75. *de V. O.* Sed de illo certo corpore, cui illud competeret, controversia extitit. Et in *l.* 2. *h. t.* non proponitur super re transactum; sed transactionis causâ certa summa pecuniæ cauta & promissa, *Zas. ad h. t. n.* 15. negat ex aliâ causâ res dubias ponere materiam transactionis, quam propter litem.

42 *Ad transactionem sufficit rem incertam esse.*

Sed profectò sufficit, si res dubia tantum sit & incerta, licet neque moveatur lis, neque metuatur. Patet id ex *l.* 1. *C. de pactis. l.* 11. *C. h. t.* Ubi spes fideicommissi propter incertum eventum modico præsente accepto remittitur. Idem est, si cui ususfructus relictus sit, aut salarium annuum homini honestioris loci, quia incertum vitæ tempus, rem aut quantitatem incertam facit, *l. cum.* 11. 8. *l. si in annos* 23. *ff. h. t.* eàdem ratione de alimentis relictis liceret, transfigere, quoniam nescitur, quamdiu alimentarius victurus sit, nisi alia ratio in contrarium movisset, in *l. d. pr. h. t.*

43 *De transactione super statu vel libertate.*

Igitur etiam valet transactio super dubiâ statûs quæstione. *l. ult. C. h. t.* ubi transactio admittitur in causâ liberali etiam contra libertatem; sed nimirum illa transactio non interponitur inter Dominũ & servum, sed inter Dominum & eum, qui servum in libertatem asserebat, ut desistat. Si enim transactionem inter dominum & servum ita fieri statuimus, ut ille servus maneat, talis transactio consistere nequit: quoniam, quod in transactione requiritur, nihil servo, quod ejus proprium fiat, dari potest, *l.* 13. *C. h. t. l.* 10. §. 1. *de acq. rerum Dom.* transactio autem nullo dato vel retento non procedit, *l.* 38. *C. eod.* Quod si servus transigat cum Domino, non quidem ut liber fiat, quod pactione effici non potest, *l.* 6. *C. d. ingen. manum.* Sed ne amplius de libertate ei controversia moveatur, hoc casu valet transactio, & servus quæsitâ aliundè pecuniâ domino potest aliquid dare, *l.* 53. *ff. de jud. l.* 4. *de manum.* §. 3. *Instit. de noxal. act.* Adeòque stante dubio de statu Dominum cum servo transigentem obligari, non est contrà *l.* 13. *in fin. C. h. t.* licet is, qui se dominum dicebat, verè sit Dominus. Nec tamen in primo casu, *l. ult. c. h.* quando transactio est facta, ut sit servus, jus asserendi se in libertatem præciditur, sed eo redacto ad certitudinem, rescinditur transactio, vel favore libertatis, quæ est inæstimabilis, nulla declaratur, cum non possit hæc transactio aliorum jure censeri. *Et Justin. in l.* 1. *C. de Assert. tollend.* Saltem assertoris difficultatem, non etiam proclamationem in libertatem sustulit.

44 *De transactione super statu Monastico.*

Movetur etiam hic controversia, an in causâ *statûs Monastici* transigere liceat? ut ad Monasterium reverti quis non cogatur? Canonistæ plerique negativam tuentur, quod causa hæc spiritualis sit, & dari pecunia citra Simoniam non possit, *c. super eo, &c. fin. de Simon.* adeòque decretum Episcopi desiderant, *Dd. in l. ult. C. h. t.* Sed quia de dubiâ statûs Monastici quæstione hic tractatur, quando scilicet adhuc incertum est, an sit Monachus, an verò non, cur transactio impediatur non video, cum Superior ratio in re certâ & liquidâ tantùm inveniat locum.

45 *In causa matrimoniali, ut matrimonium non teneat, transigere non licet.*

In transactione super *causâ Matrimoniali* communiter est approbata distinctio, an pro, an contra conjugium sit interposita, ut illo casu teneat, hoc improbetur, propter indissolubile vinculum Matrimonii. *c. fin. & ibi Dd. h. t. c. an quod, &c. quos DEUS* 33. *q.* 2. *Gail.* 2. *obs.* 94. *n.* 14. Nec enim pecuniam uxori dare marito licet, ne Matrimonia videantur esse venalia.

46 *Transigi etiam potest post conclusionem causæ, quæ ad sententiam; supra n. 4. & 19.*

An etiam post conclusionem causæ transigi possit? Ita rectè dici videtur, etiam immediatè ante sententiam, cum sit adhùc dubius litis eventus, *Dd. ad l. si causa* 32. *C. h. t.* & res nondum liquida, *vide suprà n.* 4. *&* 19. sed post rem judicatam, sive de eo negotio, de quo nullum dubium est, nulla lis, vel metus litis, transactio nullius momenti est, *d. l.* 32. quæ frustrà objicitur in contrarium, vel emendatur à Donello pro *si non* legendo, *quia*; nihil enim aliud dicit textus in verbis: *si non Aquilianâ stipulatione, & acceptilatione subsecutâ competentem tibi actionem peremisti*, quam quod res etiam liquida & certa per Aquilianam stipulationem remitti possit, non autem per transactionem, ut rectè eum locum intelligunt, *post. Accurs. Salicet. & Janson.*

47 *Post rem judicatam & de re clara transactio nulla est.*

potest enim Aquiliana stipulatio & acceptilatio donandi causâ fieri, *l.* 18. §. 1. *de acceptil.* Ideò *Paulus* 1. *sentent.* §. *ult. ait:* Pactum post rem judicatam, nisi donationis causa interponatur, non est servandum; ut autem transactio interposita intelligatur, necessè est, ut sententia jure subsistat, & lata nimirum sit à competente judice, contineat vel condemnationem vel absolutionem, pronunciata sit causâ cogni-

48 *Si scilicet ipsa sententia non sit nulla, & transierit in rem judicatam.*

cognitâ, nec lata sit contra leges vel constitutiones. *l. 2. C. quando provocar. Non est necess.* Nec ritè latam esse sufficit, sed & debet transiisse in rem judicatam. Nam si ab eâ appellatum est; vel impetrata revisio, vel si vocetur in dubium, an sententiâ valeat? *l. 11. ff. h. t. l. 23. §. 1. de condict. indeb.* adhuc transactio fieri potest. Et quamdiu post sententiam, in personâ minorum, durat restitutio in integrum, tamdiu transactioni locus est; *l. 32. C. h. t. l. 42. ff. de minor. l. un. C. in integr. restit. post. ne quid nov.* Si tamen causa restitutionis altiorem desideret indaginem, æquum est, ut victore idoneè cavente, se redditurum, si alter in causa restitutionis vincat. Interim sententia executioni mandetur, *c. suscitata. 10. h. t. Mynf. 1. obs. 48. & 6. obs. 80.*

49 Super Instrumentis Guarentigiatis, causa jurejurando decisa, vel à reo confessa transactio non datur.

Idem, quod de re judicatâ, statuimus in Instrumentis Quarentigiatis, cum *Bart. Bald. Bus. in l. 7. n. 6. h. t.* quia talia instrumenta instar rei judicatæ, certa sunt. Vel si res jurejurando fuerit decisa, *l. 1. & 2. de jurejurand.* vel reus fuerit judicialiter confessus. *l. 1. de confessis,* nisi fortè, confessio per errorem facta sit, *l. 2. eod.*

50 Super negotio testamentario transigi non potest, nisi inspectis testamenti verbis, & quare?

Speciale quid est in *negotiis testamentariis*, in quibus non aliter licet transigere, quàm inspectis, cognitisque testamenti verbis, *l. 6. ff. h. t. l. 1. §. quemadmodum testam. aper.* sive testamentum illud scriptum fuerit sive nuncupativum. Id enim ita statutum est, odio testamenta occultantium, & indè lucra captantium, cum multi medico præsente contenti magna relicta, utpotè inexpectato obvenientia, facilè repudient, *l. 8. in pr. h. t.* Sicque Supremæ hominum voluntates per copiosas transactiones circumveniantur. Nec huic inspectioni verborum testamenti renuntiari potest; *Arg. d. l. 6. junct. l. 7. §. 14. de pact.* nisi renunciatio sit jurata, quæ jure canonico servanda est, *Vinn.* de transact. *c. 5. n. 8. 9. Rol. à Valle l. 1. cons. 19.*

51 Nec inspectioni renunciari potest, nisi juratò.

Eandem inspectionem in Codicillis, & testamento nuncupativo, in Scripturam redacto requirimus ex pari ratione. *Molin. de just. & jur. tom. 2. tr. Disp. 557.* Si verò hoc in Scripturam redactum non fuerit, non potest de controversiis indè descendentibus transigi, nisi constet ex testium examine, quid testamento sit dispositum. *Carpzov. lib. 2. tr. 2. resp. 13. n. 1. & seqq. Vinn. d. l. c. 5. n. 6.* Ideò nec judici, nisi inspectis testamenti verbis, pronunciare licet, *l. 1. §. 1. quemad. testam. aper.* fatuus enim est ille judex, qui sententiam fert, non inspecto testamento, à quo tota vis causæ & intentionis dependet, undè promanavit cautela tradita *à Gail. 2. obs. 139. n. 10.* Et hinc quoque, ut modò dictum, transigentes isti inspectioni renunciare nequeunt, quia legi prohibenti aliquid fieri aut quid requirenti ad Actûs alicujus substantiam renunciare non licet, *l. 5. de ll. l. 6. C. de pact.* Et aliud exigit odium occultantium testamenta, & favor publicus, *l. 1. C. de Ss. Eccl.* Hucque accommodari possunt ea, quibus Dd. probant, filium familias non posse renuntiare *SC. Maced. ex l. 40. de condict. indeb. Menoch. de arbitr. jud. Cas. 170.* proindè nec jurata renuntiatio valere videtur, quia cederet in præjudicium testatoris, cujus voluntas everteretur. Sed vix subsistit ista ratio, quia causa, ob quam transactio de rebus testamento relictis improbatur, tota est juris positivi, neque naturam aut pietatem offendit celebrata de iis transactio: Idcircò juramentum, quod nihil iniquitatis, aut impietatis continet, meritò est observandum, *c. inter cætera. 22. q. 3. c. contigat. x. de jurejurand. Mantic. de tac. & amb. convent. lib. 26. t. 2. n. 30. Borchold. tr. de transact. c. 3. n. 21. & Dd. communiter. Sande, lib. 4. t. 5. def. 15.* Cæterùm pactio gratuita admittitur, etiam non inspectis verbis testamenti, *arg. d. l. 6. h. t. Vinn. d. c. 5. n. ult. Struv. in Syntagm. jur. h. t. n. 57.* Non obstante *l. 3. §. 1. l. 9. §. ult. h. l. 35. ff. de pact. Hahn. in Wesenbec. h. t. n. 5.*

Quæstio de *alimentis* distinctione inter præterita & futura dirimitur, ut de illis transigere liceat, de his non item sine decreto Prætoris, vel Præsidis per *l. 8. §. 11. ff. & l. 8. C. de transact.* vel si melior alimentarii reddatur conditio. *l. 8 §. 6. ff. h. t.* ratio differentiæ est, quia ex præteritorum transactione nullum alimentario periculum provenire potest, sicut ex futurorum, nec illa amplius se habent, ut alimenta, postquam vita aliundè tempore præterito est sustentata. In futuris vero transactio propterea prohibetur, quia cum hominibus exiguæ fortunæ plerumque alimenta relinquantur, quia neglectis futuris, & modicâ præsenti pecuniâ contenti, facilè transigunt, per transactionem alimenta intercipi, & relinquentis pia intentio inanis atque irrita fieri possit, qui voluisse videtur alimentario potiùs particulatim alimenta relicta, quam summam pecuniæ præstari, ne hâc mox consumpta esurire cogatur. Ideò præcise Prætoris vel Præsidis decretum requiritur. *dd. ll.* ex quibus patet, quod arbitri compromissarii cognitio non sufficiat; Nam inepta est quorundam collectio: Arbitria sunt ad instar Judiciorum redacta, *l. 1. de recept. arbitr.* Ergò arbitri hic possunt cognoscere. Siquidem frustra hic etiam Judicem dat Prætor, & arbitrium cun sententiâ saltem vel in modo præcedendi, vel quod litem quoque finiat, comparatur. Quod si alicui locupleti alimenta relicta proponantur, etiam id testator fortè cogitavit, quod fieri possit, ut facultatibus exuatur, *Vinn. tr. de transact. c. 6.* Ubi explicat pulchrè, quid alimentorum appellatione contineatur. 52

De transactione super alimentis.

Ista autem prohibitio transactionis non pertinet ad *alimenta contractu constituta l. 8. §. 2. ff. de transact.* Ratio differentiæ peti potest à favore ultimæ, & enixæ voluntatis defuncti, alimentario consultum cupien- 53

Super alimentis ex contractu debitis transigi potest.

pientis. Noluit enim certam summam relinquere, ne eâ consumptâ alimentarius egeat. Sed in contractibus sibi quisque cautius prospicit, & ex provisione propria habet alimenta; ideò nihil fit hic contra mentem contrahentium, quia ut obligationem posuerunt, ita eandem dissolvere possunt, *l. nihil tam naturale* 35. *ff. de Reg. jur.* quid ergò juris est, si alimentarius transigens jurato renuntiat inspectioni tabularum? Nimirum quia transactio merâ lege civili improbatur, jurata transactio valet, & ipse actus juramento confirmatur. *Natta in c. quamvis. n.* 72. Omne siquidem juramentum jure Canonico est validum, quod sine dispendio salutis servari potest, *d. c. quamvis de pact. in* 6. *Zas. h. t. n.* 19.

54 Pacisci de alimentis cuivis est licitum.

Quamvis autem transigere de alimentis non liceat, pacisci tamen nemo prohibetur, cum cuilibet liberum sit, quod sibi relictum est, repudiare. Nullibi enim ista pactio prohibetur, & testatoris voluntas conservari non debet, nisi illi, qui ejus liberalitatem amplectitur, non qui contemnit, & repudiat. In eos enim duntaxat casus leges providere solent, in quos proclivior est excessus, *l.* 4. §. 1. *ff. ad S. C. Vell. pr. Instit. quib. alienar. licet.* Nemo autem facilè remittit gratis, *l. cum indebito* 25. *de probat. l. si quis* 11. *de novat.* Et quia ideò pro hibita est transactio, ne alimentarius decipiatur, quis eum, qui ultro remittit, deceptum esse dicet?

55 De transactione super crimine capitali.

Transactionis etiam objectum est crimen capitale, *l.* 18. *h. t.* nam quamvis nulla transactio, nullum pactum sit, nisi de re familiari, & quam quisque ut ad se pertinentem, remittere potest, *l.* 7. §. *si paciscar.* 14. *de pact.* tamen hic etiam miserationis ratione & intuitu, quædam species & imago transactionis admissa est, sic tamen, ut juri & persecutioni publicæ nihil per hanc præjudicetur, nisi intercesserit abolitio.

56 Transigens non habetur pro confesso.

Nec habetur reus transigens pro confesso, quia magis territus gravitate, & magnitudine periculi, salutisque & vitæ suæ redimendæ gratia, ob judicii dubium eventum, quam conscientiâ sceleris transegisse videtur. Et per consequentiam Actor quoque non incidit in pœnam talionis aut SC. Turpilianum, si ab accusatione desistit. *l.* 3. §. *ult.* & *l. ult. de prævar.* aliàs enim hoc beneficium reo inutile foret, nunquam transacturo actore, si pœnam illam sibi sciret subeundam. Sed de crimine non capitali transigens vel paciscens pro victo habetur, *l. ult. de prævar. Hahn. in Wesenbec. h. t. n.* 5.

57 De crimine capitali transigere non licet.

De tempore quæritur, utrùm omni tempore, id est, antè & post institutam accusationem transigere liceat? De persona rei nullum est dubium. De Accusatione in contrarium moveor, si accusationem minatus, non gratis, sed accepta pecunia desistit. Procul dubio enim propter minas de accusando incidit in crimen concussionis, *l.* 2. *ff. de concuss.* Et cum ratio miserationis defendat hanc transactionem, *l.* 1. *de bonis eorum, qui ante sentent.* respectu Accusatoris nulla est, quo tempore liberam adhuc habet potestatem, accusandi & non accusandi, neque in crimen subscripsit; dices: Semper accusatorem de crimine transigentem incidere in pœnam *SC. l.* 1. §. 7. *l.* 6. *pr. l.* 15. *ff. de SC. Turpil. l.* 2. *l.* 3. *C. de abol.* Nimirum hoc ita se habet, in criminibus non capitalibus: Quod si ad crimina quoque Capitalia pertinere id volueris, addenda erit exceptio, nisi ex transactione cum reo facta accusationem omiserit.

58. Quare in L. 18. C. h. t. excipiatur adulterium, ut de eo transigere non liceat.

Sed quid tandem causæ est, quod in *d. l.* 18. excipitur adulterium? Et cum in cæteris delictis capitalibus transactio permissa, in hoc solo sit vetita? suppono ex ipsa *lege* 18. *C. h.* tempore Diocletiani Imperatoris adulterium capitaliter mulctatum fuisse; Aliàs enim exceptio non esset de regula. Et respondeo: 1. exceptum esse adulterium ob frequentiam delicti, quæ exigit exacerbationem supplicii, *l.* 16. §. *ult. de pœn.* 2. Ut transactione prohibita, tantò magis studerent Matrimoniorum castitati cives Romani. 3. Quia Adulterii accusatio non omnibus patet. Nam olim extranei post Patrem demum & Maritum adulteræ admittebantur. *l.* 4. §. 1. & *pass. sim. ad l. Jul. de Adult.* hodie post Constitutionem Constantini in *l.* 30. *C. de Adult.* Conjunctæ personæ tantùm adulterium vindicare possunt, quibus utique turpe sit, vindictam proprii pudoris & injuriæ pecuniario commodo postponere: vel Accusatione in his tantùm personis consistente, facilè transactione futurum erat, ut hujus criminis impuritas sequeretur. 4. Quia hæc transactio ob patientiam & conscientiam stupri aliquid lenocinii habere videtur, *l.* 2. §. *Lenocinii,* 2. *de Adult.* & per eam quasi venalia fiunt civium matrimonia cum ingenti dedecore civitatis. 5. Quod adulterio turbentur familiæ, quibus per id partus alieni spuriique inseruntur; 6. Quod Adulterium ejus sit ordinis, ut facile repetatur, atque ideò se pretio redimens non tam de periculo ex accusatione imminente videatur solicitus, quam viam munire ad novos amplexus, quam rationem communiter approbatam ait *Zas. ff. h. t. n.* 33. in summa, cætera ferè delicta propriæ turpitudinis finibus continentur, adulterium quoddam veluti vitiorum agmen secum trahit. Quæ rationes tam graves mihi videntur, ut nesciam, quare viris doctis, *Duareno, Donello, Morn. Bacchov. Anton. Matth.* sufficere non potuerint. Quare enim lex ista tantùm in Actorem; non in reum transigentem esset concepta, cum transactionis ratio, miseratio scilicet, & quod quovis modo sanguinem suum redimere liceat, principaliter ad eum pertineat? & ratio, quam in Actore communiter adsuerunt, quod nimirùm paciscendo, in ipsam legem Juliam incidat, *l.* 10. *C. de Adulteriis. l.* 26. §. 2. *eod.* nunquid & ipsa petitionem principii involvit, quare non in aliis criminibus idem statuatur? Contra superiorem de prohibita transactione

one super adulterio, nihil facit, *l. si Maritus*. 15. §. *Si negaveris de Adult.* Ubi maritus negans se accusaturum, posteà non est audiendus. Nam illic saltem remittit jus accusandi, quod ipsi competit jure publico, jure cujusvis extranei, de quo pacisci propter utilitatem publicam non licet, *l.* 7. §. 14. *de pact. l. verò* 2. *C. de Abolit.* uti illi, qui suos cognatos in accusationem deducunt, petere possunt abolitionem, locum tantummodò habet in levioribus delictis, ut patet ex *l.* 3. *eod.* Et *Nov.* 117. §. *fin.* ubi amicabili compositione adulterium remitti posse videtur, intelligenda est de pacto ante propositum crimen in judicio, quod est prohibitum, *Zas. h. n.* 36. vel meliùs eum *Delrio, & Alciat.* quod ibi saltem de adulterio præsumptivo tractatur. Hodie tametsi reconciliatio conjugum interveniat, absque crimine lenocinii, in honorem matrimonii pœna remittitur ordinaria. *c.* 7. *& caus.* 32. *q.* 1. *Carpzov. pr. crim. p.* 2. *q.* 55. *n.* 12.

Tantum de ratione exceptionis, quod ad veritatem attinet, omnes ferè consentiunt, hoc rescriptum, *d. l.* 8. interpolatum esse à *Tribuniano*, & hæc verba, *excepto Adulterio*, ab ipso adjecta. Quia tempore Diocletiani capitalis adulterio non fuerit præstita pœna, utpotè quam modò à Constantino Impp. sancitam testatur Justin. *in Novell.* 134. *c.* 10. *Vinn. tr. de transact. c.* 7. *Zas. h. t. n.* 37. Quid ergò disputamus? nimirum distingui potest inter pœnam ordinariam, & extraordinariam, cum etiam pæna adulterii tempore Alexandri, qui multis seculis principatum Diocletiani antecessit, jam fuerit capitalis. *l. Castitati.* 9. *C. ad l. Jul. de Adult.* Tùm verò vel ideò inquirenda ratio exceptionis. *d. l.* 18. adulterii, quia Justinianus eam approbavit, siquidem omnes leges, quæ in priori codice extiterunt, authoritatem, & vim suam ex Justiniani accipiunt personâ. *l.* 2. *C. de vet. jur. enucl.* ut jam, non quid Diocletianus, sed Justinianus senserit, quæratur.

59 An pacisci super adulterio liceat? Non solum autem transigere, sed etiam pacisci super Adulterio prohibitum est, *d. l.* 18. *C. de adult. l.* 2. §. *lenocinii* 2. *de adult.* Et hoc præcisè obtinent in marito, non obstante *l.* 2. §. 3. *& l.* 29. §. 4. *ad l. Jul. de adult.* Ubi maritus propter negligentiam vel patientiam, non quidem in pœnam adulterii incidit, sed tamen pœnam lenocinii incurrit, *d. l.* 2. *C. de adult.* quamvis in reliquis, quibus accusandi jus competat, pactum ante denuntiationem factum impunitum & permissum videtur. *l.* 6. §. 3. *qui not. infam.* quæ tamen saltem de privatis, & levioribus delictis loquitur.

60 De Effectu transactionis super crimine. Effectus transactionis est, ut neque reo, neque Actori noceat, id est, ut nec reus nec Actor transigens pro confesso vel convicto habeatur (quod aliàs fieret, *l. ult. ff. de prævar.*) Nec accusator in pœnam prævaricantium, ut SC. Turpiliani, talionisve incidat, ut suprà dictum est. Deindè reo prodest transactio ad hoc, ut idem ille accusator repetere accusationem non possit, sed reus ab illa liberetur. *l.* 1. *de bon. eor. qui ante sent.*

Non tamen ob id præjudicium fit causæ publicæ, siquidem privata pactione publica tolli coërcitio non potest. *l.* 5. *ff. de pact. dotal.* Nec patitur disciplinæ rigor, ut delicta maneant impunita, *l. ita vulneratus*, 51. §. *æstimatio. ff. ad l. aquil. l. locatio*; 9. §. *quod illicitè. ff. de public.* Ergò Magistratus adhuc per viam inquisitionis contra reum procedere potest, & accusationi aliorum manet obnoxius, cum publicorum judiciorum accusatio cuivis è populo pateat, §. 2. *Instit. de public. jud.* quamvis transactio fortassis Magistratum ad mitiorem sententiam inclinare possit, si illi, cujus interest, v. g. occisi, viduæ & liberis pecunia per transactionem soluta est: cum enim hac ratione delicto ex parte satisfactum sit, pœna mitiganda videtur. 61 Vindictæ publicæ per eam non præjudicari.

Non obstat superiùs dictis, quod transactio non habeat minorem vim, quam res judicata. *l.* 2. *C. h. t.* absolutio autem à Judice facta crimen perimit, ita ut nec alius ad accusandum eum admittatur, qui sententia judicis liberatus est, nisi novus accusator suum dolorem persequatur, ignarus accusationis ab alio institutæ, aut priorem accusatorem prævaricationis convincat. *l.* 7. §. 2. *de accus. l.* 11. *C. eod. l.* 3. §. 1. *de prævar.* Nam comparatio transactionis, & rei judicatæ non procedit in omnibus; neque enim ut res omnibus judicata pro veritate habetur, *l.* 25. *de statu hom.* ita & Transactio. De criminibus judicari potest, transigi non item. Res judicata paratam habet executionem, transactio non habet, ac proindè mirum non est, in absolutione crimen tolli, transactionem non item. 62 Transactionem cum re judicata non in omnibus convenire.

Hæc de criminibus capitalibus. In criminibus non capitalibus transactio planè non est permissa; Nam quod in criminibus capitalibus receptum est, id fit sola miserationis ratione, ex *d. l. de bon. eorum.* qua cessante, delicta non sunt objectum habile transactionum, sed accusator incidit in SC. Turpillianû, reus autem habetur pro confesso, quod tamen ita rectè explicatur, ut non ad carnificem rapiatur, sed ut gravissimo se oneret indicio, & præsumptione, quod conscientia criminis adversarium corruperit. Opus enim est adhuc ampliori cognitione, antequam sequatur damnatio, ut rectè *Bald. in d. l. transigere. col. ult. Borchold. tr. de pact. c.* 3. *n.* 80. *facit. l. ejus, qui.* 29. *de jure fisci. l.* 1. §. 17. *de quæst.* Neque accusatorem crimine non probato statim talio manet, sed eum duntaxat, quem calumniatum esse judex pronunciaverit, l. 1. §. 3. & 4. ad SC. Turpill. sufficit tamen, quod similitudine supplicii obligatus sit, et ut Calumniator damnari possit, si in probatione defecerit. Transigi ergò non potest super crimine, quod fustigationem continet, quia non est capitale, & hæc pœna toto genere à pœna capitali secernitur, *l.* 2. *in fin. de publ. jud.* Nec in membri muti- 63 In delictis non capitalibus transactionem non admitti; vid suprà n. 57.

mutilatione transactio procedit, quippè membro amputato homo nihilominus manet incolumis, aperteque labitur, *Gomez.* 3. *resol.* 3. *n.* 54. & *Clar.* §. *fin. pr. Crim. t.* 58. *n.* 7. & 8. In quavis corporali pœna transactionem admittentes. Deportatio quoque & Infamia à mortis pœna distinguitur, *l. capitalium* 38. *in fin. pr. ff. de pœn.* sed quid de pœna perpetui carceris dicemus? Sanè quidem carcer interdum pœna appellatur, *l.* 3. *de custod. reor. l.* 2. *C. eod.* Cœterum nusquam jure civili pœna perpetui carceris vel cognita, vel licita, *l.* §. 9. *l.* 35. *de pœn. l.* 6. *C. eod.* Quamvis autem jure Canonico, quod mores hodierni sequuntur, talis pœna permissa sit; *c. quamvis* 10. *de pœn. in* 6. tamen cum hæc pœna nequaquam mortem ingerat, nec sanguinis sit, non erit licita hæc transactio, *Clar. d. q. n.* 9.

64 An transigere liceat super crimine Majestatis & parricidii?

Majestatis & Parricidii crimen, quin capitale sit, nemini est dubium, sequitur ergò de utroque transigere licere, sicut etiam de crimine perduellionis; Nec obstat, quod conscii, qui non detulerunt hæc crimina, morte plecti jubeantur, *l.* 5. §. 6. & 7. *ad l. Pomp. de parricid.* Etenim conscius per *dd. ll.* crimen detegere ac deferre debet, sivè probationes habeat, sivè non: Sed accusare non tenetur. Ac proindè statur Regula, quod nemo invitus accusare teneatur, *tit. ut. nemo invit. ag. vel accus.* & generali definitioni, quod super crimine capitali transigere non sit prohibitum, *Borchold. de transf. c.* 3. *num.* 81. *Cujac.* 6. *obs.* 11. *Delrio ad l. transigere, n.* 48. igitur nemo punitur propter omissam accusationem, sed propter silentium, quia rem occultam habuit. Nec accusare invitus, sed denuntiare tenetur, ut judex ex officio, in denuntiatum inquirat.

65 Quid, si crimen ex se non sit capitale, sed ex arbitrio judicis eò extendi possit?

Quid si delictum tale sit, ex quo quidem ordinariè pœna mortis non ingeritur, sed cujus pœna ex circumstantiis ad mortem usque extendi potest? Quidam putant, transactioni locum non patere, ne nimium hoc jus amplietur. Neque eandem rationem esse delicti, quod ex se & natura sua pœnam capitalem mereatur, & quod ex accidenti, ita arbitrante judice. Sed profectò parùm interest, an certò constet pœnam capitalem irrogatum iri, an de eo dubitari possit, sufficit hic mortis periculum, cujus vitandi causâ transactio admittitur, *l.* 1. *de bon. eor. qui ante sent.* qualè utique etiam imminet in re dubiâ, quia fieri potest, ut judex capitalem sententiam irroget, seu jure, sive injuriâ. *Et arg. l.* 7. §. 1. *ff. quod met. caus.* justus metus mortis est, si quis occidi potuit, vel non jure.

66 An de privatis delictis transigere liceat?

Sed quia Imperatores loquuntur de criminibus publicis, in *d. l. transigere:* quæritur, an ergò de privatis, sanguinis pœnam non ingerentibus, transactio sit licita: Nequaquam, sed quia ex his civiliter agi potest, & criminaliter, *l. ult. de injur.* illo casu licita est transactio vel pactio gratuita, *l.* 7. *pr. de condict. furtiv. l.* 56. §. *qui tutelam de furt. l.* 13. *eod.* Atque etiam si pretio quis sit pactus, obstat Actori transactionis exceptio: Cæterùm paciscentem pecuniâ datâ ceu confessum sequitur infamia *l.* 4. §. *ult. l.* 5. *l.* 6. §. 3. *de his, qui not. infam.* Si verò criminaliter agitur, illicita est transactio, & reus pro confesso habetur, *l. ult. de prævar.* & Actor licet non incidat in pœnam SC. Turpillian. tamen officio judicis coërcetur, *l. si quis.* 7. *ff. ad Turpill.*

67 Quid de crimine falsi statuendum.

Supersunt ultima sæpè *d. l. transigere* verba: *citra falsi accusationem;* quibus verbis veteres interpretes, putant à regula excipi crimen falsi, quasi de illo transigere esset licitum; quam sententiam non pauci etiam Neotoretici amplectuntur, *Cujac.* 6. *obs.* 11. *Borchold. de transact. c.* 3. *num.* 92. *Fach.* 1. *contr.* 6. *Perez. C. h. t. n.* 12. Rationem offerunt, quod falsi crimen plerumque ad privatum commodum spectet, ac propterea transigentem non videri confessum, sed rei suæ consuluisse. Deindè quod olim regulariter de falso licuerit transigere utpotè crimine tunc temporis capitali, & mortis pœnam ingerente, sicut & hodiè interdum ultimo supplicio plectatur, *l.* 1. *l.* 5. *l. ubi falsi* 22. *C. ad l. Cornel. de fals.* Ac proindè arbitrarium esse falsi judicium. Afferunt denique & textus, quibus hæc sententia astrui videtur, *l. ipse.* 7. *l. de his.* 16. *l. pœn. l. ult. C. d. t. l. pen. C. h. t. l.* 2. *de his, quæ ut indign.* Sed alii fortassis melius ajunt, verbum *citrà*, in rescripto positum esse pro *sine*, quasi Impp. scripsissent, *si falsi accusatione*, vel nisi falsi accusationem subire voluerit accusator, prout etiam accipitur, *in l. ult. de publ. judic.* citrà periculum *l.* 1. §. 1. *de pign.* citrà conventionem, *in l. ult. de in diem addict. l.* 31. *pro socio, l.* 6. *de cur. fur. l.* 1. §. 7. *ad SC. Turpill. l.* 8. *h. t. l.* 3. *C. de Usuris.* Ut hic sit sensus, quòd accusator transigens de crimine non capitali, incidat in accusationem falsi constitutam SC. Turpilliano, *Donell. in d. l. transigere, num.* 14. *Tulden. in C. ad SC. Turpillian. n.* 9. Nam aut gravius cæteris est crimen falsi, aut par, aut levius. Si gravius, tantò magis est coërcendum. Si par, cur distinguimus, quæ eadem ratio conjungit? levius autem dicere non licet, quia fieri potest, ut testes falsum dixerint in causa capitis, ut innocentem opprimerent, aut Instrumentum falsum sit in causa, in qua de omnibus fortunis agitur. Et licet saltem de re pecuniaria agatur, tamen nec hic, nec in alio crimine transigere permissum est; Leges in contrarium allatæ non loquuntur de transactione super crimine falsi, sivè falsi accusatione instituta judicio publico, aut criminali: Sed solum de falso instrumento prolato in causa civili, quod reus postea tanquam falsum accusare non potest, *l.* 7. *C. ad l. Cornel. de fals.* Non tamen dico, accusatorem desistentem incidere in legem Corneliam de falsis, sed in accusationem falsi, quia litem deserit, & 68

68 Hodie ferè dispositionem l. 18. cessare.

prævaricatur, vel tergiversatur, *l.* 1. §. 1. *ad SC. Turp.* Hodiè disputatio l. transigere cessat, quando & accusatio ferè in desuetudinem abiit, & Centgraviis, officialibusque perse-

persecutio criminum competit, omnesque centenæ subjecti crimina denuntiare coguntur, ne silentii, wegen verschwiegener Rug und Anzeig/ pœnas luant.

69 Transactiones esse stricti juris & sine præjudicio tertii.

Transactio stricti juris est, quæ iis tantum nocet aut prodest, à quibus est interposita, aliis nequaquam v. g. duo pepegerunt inter se, ut unus totam summam persolvat, Creditor nihilominus cum altero experiri potest, *l. 25. C. de pact.* privatis enim pactionibus jus aliorum non lædi, extra dubitationem positum esse, rescribunt Impp. *Antoninus & Verus in l. 3. pr. h. t.* Scilicet nisi, ubi manifesta id suadeat æquitas. Veluti *in l. ult. h. t.* ubi debitori adversus emptorem hæreditatis datur exceptio transactionis, ne justa ignorantia ei noceat, facit *l. 3. C. de novat. & l. controversia 14. h. t.* ubi divisa per transactionem hæreditate inter hæredem scriptum & legitimum, creditores hæreditarii, illos pro partibus divisis convenire debent, quod utilitatis causa propter incertitudinem successionis receptum esse dicitur.

70 Stricte esse accipiendas.

Quod autem transactio strictè sit accipienda, hæc aperta est ratio, quod transigens litem remittit, & jure suo quodam modò cedit, quocircà quatenus non expressè litem remisit, eatenus noluisse remittere præsumitur. Itaque de injuria illata transigens, damni dati persecutionem remisisse non censetur, quia diversæ ex utroque capite nascuntur actiones. Sed transactione facta de negotio Principali, etiam expensæ litis videntur remissæ, tanquam accessorium, præstandum officio judicis mercenario, quod cessat, ubi transactione lis finita & composita est, *l. centum Capuæ. ff. de eo, quod certo loc.* Alia ratio est expensarum contumaciæ, quæ speciali actione in factum petuntur *ex l. 1. si quis dicenti, & l. un. C. eod. Gail. 1. obs. 151. n. 15. Mynf. 4. obs. 48.* Attendenda tamen hic est distinctio transactionis, in generalem & specialem. Nam transactio generalis est, quandò vel indefinitè transfigitur de omni re dubia, vel finitè, de re quidem certa, sed quæ multa corpora, species, partesque complectitur, ut est hæreditas, tutela, negotium gestum, & c. *l. 2. 3. C. h. t. l. 9. ff. eod.* Transactio verò specialis est, cum de re singulari fit, vel pluribus specialiter enumeratis, *l. 31. C. h. t.* qualis itaque sit transactio, ex eo æstimandum est, an petitiones fuerint generales vel speciales, quia illo casu transigens postea repellitur, à petitione rei cujuscunque verbis illis generalibus comprehensæ, *l. 29. C. h. t.* quia talis transactio etiam ad incognita, sub illa tamen generalitate contenta, refertur, nisi vel dolo sint occultata quædam vel justus error intervenerit. *Hahn. in Wesenb. h. t. n. 3.* Ubi per distinctiones accuratè hanc rem tractat *Molin. de Justit. & jur. disp. 588.*

71 De effectu transactionis in Civilibus.

Cæterum transactio inter ipsos contrahentes eandem vim habet, quam res judicata, *l. non minorem. 20. C. h. t.* idcircò non magis retractatur, quam causa sententiâ decisâ. *l. 1. C. sent. rescind. non poss.* nec rescripto Principis resuscitari potest, *l. causas 15. C. h. t.* multò minùs unius partis pœnitentia, rescinditur, etiamsi res adhùc sit integra, *l. si major. 36. l. quamvis 39. C. h. t.* Undè tres hæ exceptiones transactionis rei judicatæ, & jurisjurandi litis finitæ dicuntur, *C. 1. & 2. de lit. contest.* quia nimirum litis ingressum impediunt, & statim à limine judicii actorem repellunt. Et in tantùm transactione lis finitur, ut etiamsi transactio facta sit de causa, ex qua is, qui transegit, non erat obligatus, tamen non audiatur, allegans causam transigendi nullam fuisse, *l. nec intentio, 23. C. h. t.* nec enim dicitur sine causa solvisse, qui transactionis nomine solvit, *l. in summa. 65. §. 1. de condict. indeb. l. si non. 6. C. de jur. & fact. ignor.*

Quid si nova instrumenta posteà reperta sint, quibus adversarius ostendere possit, se non fuisse obligatum, ejusque rei fidem judicii facere? nec in hoc quidem prætextu transactionem bona fide factam rescindi jura nostra patiuntur, *l. 4. C. de re jud. l. sub prætextu C. h. t.* Sed si ex falsis instrumentis facta sit transactio, ea quidem non est ipso jure nulla, sed per restitutionem in integrum rescindenda, *l. pen. C. h. t.* quod etiam obtinet in re judicata, *t. t. C. si ex fals. instrum. jud. sit.* neque sufficiens inter falsa testimonia, de quibus loquitur *l. Divus. 33. de re jud.* & falsa instrumenta; differentiæ ratio assignari potest, quidquid disputet *Zas. 1. sing. resp. 3.* Undè bonum à sententia, quam judex falsis testimoniis circumventus tulit, ad transactionem argumentum ducitur; nec obstat, *l. 2. C. si ex fals. instrum.* Nam quod ibi traditur, causam ex integro audiri, etiamsi provocatum non sit, sententiam ipso jure nullam esse, non probat. Quia provocatio non tantum nullitati, sed & restitutioni in integrum opponitur. Et attendendum est, an Actor vel acceptilatione, vel Aquiliana stipulatione transegerit, quo casu vetus actio extincta est, ut ea experiri amplius nequeat, *l. 4. C. h. t.* Et restitutio in integrum est necessaria.

72 Transactionem ex falsa causa initam rescindi posse.

An verò solum pacto transegerit, quo casu prior actio salvam anet, *l. 5. C. de pact. l. sub prætextu. C. h. t.* qua si experiatur, eique exceptio pacti opponatur, per replicationem doli exceptionem pacti elidere potest, *l. 19. C. h. t.* quia dolo malo facit, quisquis petit ex causâ, quæ nulla est, *l. 2. §. 1. de dol. mal. except.* Cæterùm cum hodiè ex nudo pacto obligatio & actio sit, idem erit in transactione per pactum facta, *Vinn. tr. de transact. c. 2. n. 1. Hahn. in Wesenb. h. t. num. 7.* ut scilicet etiam per transactionem taliter celebratam, prior actio extinguatur; An beneficium *l. 2. C. de rescind. vend.* in transactione locum habeat, suprà tractatum est.

73 Hodie etiam transactione per pactum celebrata priorem actionem extingui.

Quid si alteruter adimplere fidem transactionis nolit, actio præscriptis verbis, quanti alterius litem omissam esse interest,

74 Quæ detur actio in contravenientem?

adversus ipsum datur, *l.* 6. *C.h.t.* si prima adhuc actio superest, actor ea potest consequi, quod in illa continetur, vel in transactione permissum est, *l.* 28. *C. h. t.* pœnalis stipulatio transactioni fuerit adjecta, ea commissâ actor cumulativè & pœnam petere, & transactione frui non potest, ut dictum suprà per textum in *l.* 17. *C. h. t.* cui non obstabat, *l. qui Romæ* 122. §. 6. *de V. O.* quia illic non transactioni, sed nudæ conventioni & pacto de non petendo stipulatio pœnalis est adjecta. Et quænam actio detur contrà transactionis contraventorem, vide *Hahn. in Wesenb. d. l. num.* 7. præjudicium in hac materia adjungo.

75 Additur præjudicium.

Lis agitata est inter L. & R. de transactione super pactis dotalibus interposita. Contraxit matrimonium cum filia N. cui pater in dotem dedit sex millia florenorum aureorum, tali ratione, ut quod ex iis parato ære non extingueretur, ex eo añuum interesse ad 5. pro centum solvi interim deberet, addito præterea pacto, ut si uxor ante maritum decederet, parens superstes, non nisi tertiam bonorum partem transferre ad secundas nuptias possit. Accidit casus, transiit ad secunda vota parens. Nubit ipsius filia ex primo matrimonio L. cui itidem sex millia florenorum aureorum in dotem assignat in certis fructibus bonorum, & obligationum, necnon sub Hypotheca bonorum suorum usque ad Capitalis, & interesse plenariam satisfactionem, si fortè ex fructibus annuæ pensiones haberi non possent, filia de cætero bonis paternis omnibus, acceptis adhuc tribus millibus, renuntiante. Cum pensiones obtineri ex fructibus non possent, post mortem parentis, hæc res inter proles utriusque matrimonii querelarum causa fuit & transactionum. Transactum nimirum desuper quater & quinquies, diversis temporibus & annis, sed cum nulla harum transactionum impleretur à liberis matrimonii posterioris, tandem re ad judicem delata fuerunt condemnati. Provocarunt à sententia primæ Instantiæ ad superiorem, prætexentes, 1. quasi immissio in bona eorum decreta esset, nondum facta liquidatione. 2. Quod debitum jam solutum esse per noviter reperta Instrumenta docere possint; 3. Quod transactiones initæ ex falsa vel planè nulla causa, cum nulla unquam mota lis fuerit, nec bona fide contra pacta dotalia juramento roborata, moveri potuerint. 4. Quod tempore transactionum plenam rei non habuerint informationem, ex defectu instrumentorum, ut hinc etiam ob iteratam approbationem enormitas tamen læsionis non rejiciatur, si idem error, eademque subsit causa, *Cothm. Cons.* 530. *n.* 60.

76 Errorem iteratæ quoque transactioni posse opponi.

Si nullam transigens læsionis habuerit notitiam, cum transactio fieri debeat super re dubia & incerta, bona fide, sine dolo, & aliquo dato, retento vel promisso. 5. Tempore transactionis primæ fratres ambos fuisse minorennes. 6. Transactionem esse factam non inspectis tabulis paterni testamenti, in quibus tamen super pactis dotalibus ulterius disposuerit. Sicque dolum, errorem que crassum contra pascentis ultimam voluntatem intercessisse, sine ulla expressa minusque probata legitima transactionis causa. Cum itaque ob errorem & ignorantiam facti in integrum restitutio competat, etiam adversus præscriptionem, petunt pronuntiari, benè appellatum, malè judicatum esse.

Econtrà nituntur appellati pactis dotalibus, & postea secutis transactionibus iteratis, petuntque eas adimpleri; Justam habuisse contra pacta dotalia de anno 1607. conquerendi causam, quod ex obligatione N. nec pensiones, nec reditus ex bonis N. persoluti, quo casu parens ad solutionem in pactis se adstrinxerat.

77 Contra renunciationem etiam juratam posse peti legitimam vel ejus supplementum.

Contrà renuntiationem etiam juratam posse peti legitimam vel ejus supplementum, certi juris est, Communis sententia, teste *Hartman. Pistor. p.* 4. *q.* 6. *Mynſ.* 1. *obſ.* 36. quia non nimium tribuendum est viribus juramenti, ut conventio iniqua per id defendatur, *& Anchor. in c. quamvis.* tradit, quod textus ille contineat limitationem, si legitima congrua soluta sit, *Carpzov. part.* 2. *constit.* 35. *d.* 5. præsertim si filia non specialiter legitimæ, sed simpliciter hæreditati renunciet, quia alia sunt jura legitimæ, alia successionis, *Thesaur. decis.* 159. *n.* 2. Ubi ait: hanc esse communem, & attestatur *Sichard. in l.* 3 *C. de Collat. Gail.* 2. *obſ.* 147. *Berlich. p.* 2. *concl.* 43. *n.* 21. ergò lis timeri poterat, quod ad validitatem transactionis sufficit, *l. cum te proponas. C. de transact.* imò de facto mota est, ut patet ex verbis transactionis de anno 1618. daß zwischen den Partheyen allerhand Streit und Mißverstand/ wegen der Anno 1553. zwischen N. und N. wie auch folgend anno 1607. zwischen N. und N. auffgerichten Ehe-Pacten und Heuraths-Verschreibung entstanden/ und darüber beschwerliche Weiterung zwischen so nahen Anverwandten / augenscheinlich vorhanden/ und zu besorgen gewesen. Nec sufficit, quod litem hanc affectatam & calumniosam fuisse appellantes prætendant, Si enim inspiciuntur pacta dotalia, quæ Mater appellatorum cum patre appellantium erexit, ex iis clarescit, quod data sint ipsi in dotem sex millia florenorum aureorum, quæ huic filiæ iterum in dotem attributa, nec pater plus potuit afferre ad secunda vota, nisi tertiam partem bonorum, & tamen pro duobus reliquis tertiis, ad filiam ex primo matrimonio pertinentibus, non nisi tria millia florenorum renuntiandi deputata, indè litis causa & origo desumpta, indè tot transactionum secutarum materia.

78 Quid probandum ei, qui transactionem prætextu erroris vel falsæ causæ vult evertere?

Non appellatis probatio bonorum & onerum, quanta illa fuerint, & an justa vel injusta transactio incumbit; Innituntur illi fundamento huic transactionis, quam si evertere tentant appellantes prætextu erroris, falsæque causæ, necesse est, producant, omnia acta litis, super qua facta est transactio, cum sine illis non possit fieri

fieri æstimatio dubii eventûs vel falsæ causæ, quod tamen omninò probandum, quando disputatur de læsione interveniente in ipsâ transactione. *Rota decis.* 332. *n.* 2. *p.* 4. *recentior. tom.* 2.

79 Non sufficit in conscientia pro se habere transactionem. Verùm quidem est, non sufficere in conscientiâ, pro se habere transactionem. Ideò Ganfredus Normanorum Dux in somnis admonitus est, ut transactionem iniquam annullaret, referente *Klock. tom.* 3. *cons.* 182. *n.* 680. hic transactio prima cum viduâ & minorennibus inita, ex ignorantiâ & errore, quem etiam in duabus sequentibus adfuisse, & documenta citiùs non reperta, juramenti religionem asserunt Appellantes.

80 Transactionem ex falsa causa vel errore non valere. Transactio autem ex falsâ causâ vel errore non valet, *Andre. de contr.* 184. *n.* 114. Nec trahenda est ad ea, quæ pars altera non cogitavit, quia transactio consensum requirit, qui non est in errante, *Gilm. tom.* 4. *p.* 1. *fol.* 98. *n.* 176.

Quod si tamen Instrumenta producta examinentur, magis destruunt, quam corroborant appellantium intentionem. In transactione de anno 18. hæc habentur: die erkiesete Schieds-Freund haben beyde Partheyen biß auff dato (etliche Tag) zur Gnüge angehört / beyde Heyraths-Verschreibung vorbringen / auch der Vätter- und Mutter- Alt-Vätter- und Alt-Mütterlichen Verlassenschafft sich Bericht thun lassen / alles reiffig erwogen / und endlich mit gutem Willen und Belieben beyder Partheyen / und ihrer Beyständе die Spänn- und Irrung folgender Gestalt verglichen / und vereinbaret.

81 Præsumitur pro instrumento transactionis. Itaque standum est instrumento transactionis, pro quo præsumitur, si causa transactionis in eo expressa est, *Gail.* 2. *obs.* 71. *Marta. ff. novis. tom.* 3. *verbo transactio. c.* 18. Nec exceptio doli vel erroris potest opponi, nisi ex claris & perspicuis probationibus appareat. Idem *c.* 7. cum enim per transactiones finiantur litigia, idcircò eas impugnans dicitur venire contrà jus naturale, & jus gentium. *l.* 1. *de Const. Princ. Gilm. tom.* 4. *p.* 1. *vot.* 17. *n.* 84.

82 Per transactionem extinguuntur omnia jura, actiones & instrumenta. Per transactionem extinguuntur omnia jura, instrumenta, & actiones quamvis nihil dictum sit inter partes, *c.* 1. *de transact. Mart. d. l. c.* 31. ut post eam non sit licitum patere pœnam ex veteri, *Schurff. cent.* 3. *Cons.* 33. *n.* 9. Ideò judex inclinare debet in transactionum sustinendarum favorem. *Klock. tom.* 1. *cons.* 11. *n.* 111.

83 Transactionem, quæ impugnatur ex falsitate causæ, manere firmam, donec per tres sententias conformes rescindatur. ut etiam transactio, quæ prætenditur nulla ex falsitate causæ, maneat in statu validitatis, quousque per tres sententias conformes rescindatur, cum pro sustinendâ transactione quævis probabilis dubitandi causa sufficiat. *Salgado in Labyrinth. Cred. p.* 2. *decis.* 40. *n.* 7. *Tulden. in Cod. de Transact.* Itaque Suppositâ appellantium ignorantiâ, quod pacta dotalia vel testamentum paternum nunquam viderint, sed tanquam instrumenta nova producant, tamen ex iis transactio rescindi nequit, nisi dolus præteritus manifestè probetur, *l.* 19. & 20. *C. de trans. Faber. in Cod. lib.* 2. *t.* 4. *d.* 13. Et quis credit totis triginta & ampliùs annis, nullam pactorum habuisse notitiam, cùm eorum ubivis tam diserta & iterata fiat mentio, tanquam primæ causæ & materiæ litis, ut omissa, si verùm est, eorum inspectio, supina sit appellantium negligentia? Minorennitas non patrocinatur, cum minorennis etiam contrà transactionem non restituatur, nisi de læsione doceat. *t. t. C. Si adversus transactionem.*

84 Minorem non læsum contra transactionem non restitui. Et appellantes utique in transactione de anno 32. & 56. jam minorennes fuerunt, adeòque, ex propriâ confessione anno 55. documenta habuerunt in manibus. Transactio de anno 18. inita in præsentiâ consanguineorum, personarum Nobilium, & Illustrium, quæ circumstantiæ præsumptionem fraudis, aut læsionis eò magis removent. Et quod appellantes regerunt, omnes personas nullam habuisse informationem causæ vel bonorum: Contrarium ex instrumento transactionis elucescit; daß sie ihnen die Pacta vorbringen / auch der Vätter- und Mütter- Altväter- und Altmütterlichen Verlassenschafft gnugsamen Bericht thun lassen / adeoque ex longâ observantiâ, &

85 Ex transactionibus iteratis præsumi omnia legitimè gesta. transactionibus iteratis præsumuntur omnia legitimè gesta. *Tondut. resp. p.* 3. *c.* 190. *n.* 11. *&* 12. Frustra itaque appellantes solutionem promissæ dotis ex pactis de anno 1607. probare conantur. Assignatæ quidem illic in solutum, ut videtur, quædam obligationes, sed cum onere, ut si exindè pensiones haberi nequeant, parens eas præstet, quæ conditio transactionibus causam præbuit. Nec attendendam puto replicationem, quod appellati pensiones non sollicitaverint, vel obligationes restituerint: cum enim utrinque paciscentium hæredes sint in lite, illis de facto paciscentium non satis constat, & desuper transactum est. Nec inspectio testamenti ad transactionis validitatem fuit necessaria, cum agatur tantùm de pactis dotalibus, & extra casum testamenti vel Codicillorum sine inspectione documentorum transigi posse aperti juris sit, *l. de his. ff. de transact. l. Lucius Titius. §. fin. ad SC. Treb. Gilm. Tom.* 4. *p.* 1. *vot.* 17. *n.* 84. Itaque ponderatis omnibus pronuntiatum, benè judicatum, malè appellatum, refusis expensis.

86 De transactione super feudo proponitur facti species. Causa de Principatu in Italia post plurimos annos, nimirum ab 1649. & 50. post transactionem inter Serenissimum N. Ducem & Nicolaum initam, quievit usque ad annum 1693. quo transigentis filius novas suscitavit querelas, sub prætextu, quasi Avus ipsius ab Austriâ, ex denuntiatione fabricatæ Monetæ adulterinæ anno 1633. injustè, & non sufficienter instructâ & cognitâ causâ, multatus & condemnatus esset, in pœnam tercentum millium florenorum, cum remotione ab administratione totiûs principatus, ita tamen, ut liberum sit filio ejus multam hanc pro quocunque tempore reluere. Eandem

dem multam posteà remissam, & moderatam esse ad bis centum triginta millia florenorum, Regique Hispaniarum ab Imperatore cessam, sub interesse quinque per centum unà cum possessione Principatûs jure pignoris & hypothecæ, tamdiu fruendi, usque dum dicta Summa plenariè esset persoluta, ita tamen ut condemnato, ejusque uxori & filio alimenta ex superfluis reditibus ultrà 5. per centum subministrentur. Sed haud multò post anno 1635. Regem Hispaniæ, cum consensu Imperatoris, & sub iisdem pactis & conditionibus Duci N. Principatum cessisse, à quo tamen Nicolao ejusque conjugi & filio nihil penitùs alimentorum nomine sit solutum, ita uti in Summâ egestate diem Supremum clauserit. Adeò, ut adhùc vivens conquestus fuerit, sibi omnibus bonis exuto vix strophiolum superesse, quo detergat lacrymas, quas uxor & liberi ad famem & frigus pellendum excutiant. Filium posteà pari paupertate, fame & miseriis oppressum, summâ cogente necessitate, eò adactum esse, ut *anno* 1649. cum Duce *super feudo transactionem inire* coactus fuerit, eidemque totum Principatum cedere, accedente Cæsareo consensu; Illum verò naturæ debitum persolvisse anno 1672. relicto post se filio moderno actore, qui post silentium viginti trium annorum,

87 In feudo antiquo successori non obstare nec delictum nec transactionem Patris.

tandem anno 1693. apud Imperatorem conqueri cœpit, quod Principat⁹ post mortem Patris ad se sit devolutus, atque omni jure pertineat, tanquam feudum avitum, gentilitium, & primogeniale, in quo neque imputatum avo suo Nicolao delictum falsæ monetæ, & propterea dictatæ multæ; Nec Transactio Patris cum Duce N. suæ possit obstare legitimæ successioni. Se natum esse 13. Octobris anno 1653. sicque actioni revocatoriæ feudi à morte parentis nondum esse præscriptum, prout etjam parentis sui heres non extiterit. In jure autem feudali clarè provisum & determinatum esse, quod Dominium utile, in feudis præsertim ex pacto & providentia avitis & Gentilitiis, statim omnibus descendentibus tam natis quam nasciturís jus sit quæsitum, quod ipsis auferri à nemine possit, nec per publicationem aut confiscationem bonorum possit adimi, præsertim si feudum concessum sit familiæ vel Generi in perpetuum, & infinitum, uti in hoc feudo factum, in quo proindè delictum patris nunquam possit nocere filio. Atque hæc jura tantò magis locum habere in præsenti casu, quia sententia contrà Nicolaum lata sit in contumaciam, sinè prævia trina citatione, & absque probationibus legitimis, unde repetitis precibus institit, quia transactio Patris in præjudicium filii, non beneficio Patris, sed ex providentia majorum succedentis, nullo jure possit subsistere, sed penitùs nulla & invalida sit, vel ut simul extrema necessitate, nec non vi quoque & minis extorta, ut proindè diuturnior possessio Duci indulgeri nequeat, vellet sua Cæs. Majestas ipsum in Principatum immittere, postteaque Commissionem ad liquidandum super hactenùs perceptis fructibus clementissimè decernere. Cum per lapsum annorum lateret rei ab initio hujus seculi cum Camillo Nicolai Patre gestæ veritas, præsertim sententiæ anno 1612. publicatæ abesset notitia, moverunt Actoris preces animum judicis, ut communicationem Duci faciendam, sub term. 4. mensium decerneret. Sed cùm causæ circumstantiæ per exceptiones, replicas atque duplicas dilucidarentur, alia rerum facies apparuit. Demonstratum est 88

88 Refertur sententia condemnatoria.

nimirum ex antiquioribus actis, jam anno 1612. latam esse contrà Camillum sententiam tenoris sequentis: *per obitum Comitis Camilli lineam ipsius Comitis esse finitam & extinctam, & proindè portionem illam feudi Corregiensis, & pertinentiarum, quam vel quas dictus Comes Camillus, & ante, vel cum ipso fratres ipsius Guibertus & Fabritius Comites Corregienses habuerunt atque possederunt, per sæpè dictam Comitis Camilli mortem ipso jure caducam, sive caducas factas, & Majestati suæ Cæsareæ tanquam vero & indubitato feudi Domino apertam sive apertas esse. Qua de causa Majestas sua Cæsarea in executionem hujus sententiæ suæ declaratoriæ supradictum Nicolaum tanquam incapacem, sæpè dicto feudo Corregiensi, omnibusque ejus pertinentiis, Regalibus, juribus, & emolumentis privat, atque exuit, inque ejusdem feudi, sic jure ipso devoluti possessionem, fiscum suum Cæsareum immisit, & immittit.* Cujus sententiæ executio demandata est posteà Principi Castilionensi, sed impedita ab Hispanis, qui præsidium militare tunc habebant in Civitate Corregii atque Nicolao favebant, intercedente pro eodem apud Cæs. Majestatem ipso Rege Hispaniarum eo fine, ut si sua Cæs. Majestas feudum hoc sibi devolutum alteri concedere vel vendere vellet, Nicolao præ reliquis gratiam facere, illique pro certa pecuniæ summa largiri velit. Motus his precibus Imperator, atque cum Nicolaus simul Mandatarium ad tractandum misisset, consensit novam conferre Nicolao ex gratiâ Cæsareâ investituram, si Cameræ Imperiali Aulicæ viginti millia florenorum in paratâ pecuniâ exsolveret. Hâc conditione impleta Nicolaus de novo investitus est.

89 Condemnatus de novo investitur de feudo.

Itaque feudum hoc, quod aliàs longâ serie tanquam antiquum præstiterat apud Comites Corregii, in personâ Nicolai factum est novum anno 1615. Sed simul cum creatione Comitatus in Principatum, & cum privilegio primogenituræ; Sed ab his omnibus gratiis iterum dejecit Nicolaum propria culpa.

90 Novum Vasalli delictum.

Cum enim falsificaret monetam sub imagine Imperatoris, & Principum Imperii, eamque in maxima quantitate, & numero hinc indè dispergeret, cum ingenti damno, mox Fiscalis Cæsareus binas contra ipsum citationes impetravit atque 2. Maii 1631. sententiam in contumaciam contrà ipsum obtinuit, Nicolaum in pœnas citationibus insertas incidisse, com-

completoque porrò desuper processu anno 1633. lata est sententia. Nicolaum mulctandum esse pœna tercentum millium florenorum, quæ postea ad 230. millia florenorum moderata, & demùm transactio cum Serenissimo Duce subsecuta est, quæ
91 Nova condemnatio in Pœnam pecuniariam. novissimè ab Actore impugnatur. Et licet facile advertere potuerit, ex sententia de anno 1612. vacillare præcipuum ipsius fundamentum, quasi feudum in persona Nicolai adhuc fuisset antiquum, & gentilitium, attamen replicavit, quod Nicolaus primus acquirens hujus feudi non fuerit, sed à longa serie ejus antecessores jam à sæculis illud possederint, & ad illud omnes descendentes, & posteri vocati sint, sicque feudum à majoribus ad Nicolaum sit derivatum, jam verò incontroversi juris sit, illud feudum esse antiquum, quod ab antecessoribus per successionem alicui est quæsitum. *Rosenthal. de feud. concl.* 10. *n.* 1.
92 Subsecutam transactionem impugnat transigentis filius. quod procedit, etiamsi in persona filii primi acquirentis unico momento feudum durâsset, quia adhuc dicitur feudum paternum & antiquum, ut si Titius acquisiverit feudum, quod nunc tenet & possidet ejus filius, aut nepos ex filio, hoc feudum dicitur antiquum, quia ex primi acquirentis persona ad descendentes est devolutum. *Rosenth. d. cap.* 1. *& Concl.* 9. *n.* 1. Investituras autem monstrare, quod feudum à Camillo ad ejus filium Nicolaum sit devolutum, ut ne somniari quidem possit, hoc feudum in persona Nicolai novum fuisse, atque feudum antiquum jure novi feudi non posse dari in præjudicium successorum, quin imò investituras clarè monstrare,
93 Quando feudum dicatur antiquum. re, quod Manfredus & Camillus antecessores & Majores Nicolai, non sibi solis, sed pro filiis cæterisque descendentibus in infinitum, feudum hoc quæsiverint, quale feudum nulla conventione nullove pacto in novum possit converti, asserente id famoso Germaniæ practico *Gailio lib.* 2. *obs.* 49. eò quod descendentibus jus à majoribus quæsitum non possit auferri, quia primus acquirens deferat feudum ad posteros, sicut fons aquam ad rivulos, nec unquam
94 Feudum antiquum non posse mutari in præjudicium agnatorum. possit præjudicari successoribus, nec in re, nec in spe, cum illa spes sit ipsis debita jure contractus, ideò consensus & confirmatio Principis non noceat agnatis. *Gail.* 2. *obs.* 94. *n.* 7.

Insuper ex clausulis Investituræ colligi antiquitatem feudi, si quis videlicet investiatur eo modo, quo majores & antecessores ipsius feudum possidebant; tali enim modo feudum etiam novum jure antiqui feudi concessum esse intelligi. *Rosenth. de feud. cap.* 2. *conclus.* 10. *n.* 2. prout hoc casu Nicolaus investitus fuerit simili modo, prout pater ipsius Camillus, cum etiam in dubio feudum semper præsumatur antiquum. *Rosenth. cap.* 2. *concl.* 26. *n.* 2. Et Vasallus asserens feudum esse antiquum in ejus possessionem sit immittendus. *Rosenth. C.* 2. *conclus.* 29. *n.* 1. *& conclus.* 28. *n.* 8.

Hinc Imperatorem Ferdin. feudum Nicolao non de novo concessisse, sed tantùm prædecessorum suorum investituras renovâsse, & confirmâsse, id quod etiam eruatur, ex verbis Investituræ: *Non obstantibus in præmissis omnibus quibuscunque legibus, decretis, statutis, Constitutionibus & aliis quibuscunque in contrarium facientibus*, quibus omnibus & singulis ad effectum præmissorum tantùm derogamus, & derogatum esse volumus, &c.

Et quamvis objici velit, Nicolaum extrà Matrimonium esse natum, in jure tamen feudali clarè definitum esse, quod legitimati per subsequens matrimonium etiam in feudis succedant, ex quacunque Muliere sint nati, si modo tempore conceptionis cum illa potuerit esse matrimonium, *Gail.* 2. *obs.* 141. *n.* 1. *&* 2. *Decius cons.* 155. *in fin. Vult.* 1. *feud. fol.* 430. *n.* 136 Jam verò Nicolai legitimationem apparere ex instrumento Investituræ, quia investitus fuerit tanquam filius Camilli Patris & ex aliis documentis in processu productis. Lineam itaque Vasallorum feudi Corregii in Camillo non defecisse, atque Nicolaum tempore sententiæ anno 1612. pronuntiatæ adhuc fuisse minorennem, nec citatum, sententiam ipsi non fuisse legitime insinuatam, ac proinde ipso jure nullam.

Nicolaum postea solvisse centum viginti millia florenorum Cameræ Imperiali, non ut feudum de novo acquireret, sed se à vexa litis liberaret, atque insuper pro erectione Comitatus in principatum, & ut jure antiqui feudi iterum investiretur, quæ omnia sua Majestas Cæsarea anno 1615. ipsi concesserit, omnes defectus supplendo. Tum porrò Nicolaum per sententiam 7. Maji anno 1631. in contumaciam latam non fuisse feudo privatum, cum Vasallus ex contumacia feudo privari non possit.

Nec obstare Nicolao vel modo ejus filio sententiam *de* 11. *Octobris anno* 33. *&* 15. *Februarii* 34. in quibus privatus est jure monetandi, multatus pœna 300000. Fl. & ab administratione totius Principatus remotus, quia nihilominus filio renovatio Investituræ sit concedenda, eo quod ob delictum Vasalli etiam in Dominum comissum Agnati descendentes, & posteri, feudo sive antiquo sive novo privari non possint, ipsisve aliquod præjudicium inferri, quia in feudo per se & posteris concesso singulis personis tam natis quam nascituris ususfructus videtur constitutus, & tot sunt donationes, quot personæ. *Rosenth. cap.* 11. *conclus.* 7. *n.* 1. 2. 5. 6. quod etiam clementiæ & benignitati congruum, ne filius portet iniquitatem Patris. Tandem allegat *Molin. de primog. seu Major. Tract.* 2. *disp.* 657. qui dicit, delinquentem solum privari fructibus quoad vivit. Sicque etiam non obstare Patris transactionem cum Duce, cum durum & lugubre sit, bona feudalia generi seu familiæ concessa, in manibus extraneorum videre, præsertim cum Dominus Dux à tot annis jam ultra millionem ex iis perceperit, petendo

adminstrationem justitiæ & concessionem Investituræ.

95 Qualitatem feudi antiqui colligi ex clausulis investituræ.

Verum omnibus pro actore supra deductis non obstantibus, demonstrat clara sententiæ litera de anno 1612. Camillum & Syrum, non sine prævia citatione vel auditis eorum probationibus & argumentis, se imo omnibus abundanter discussis, & examinatis, justissime condemnatos esse, sic enim habent verba sententiæ: *visis & probe consideratis omnibus* &c.

96 Eliduntur Actoris argumenta.

Ex qua sententia apparet lineam Vasallorum in Camillo fuisse finitam, & Nicolaum incapacem esse declaratum, adeoque feudum Fisco Cæsareo devolutum. Neque hic obstat assertio actoris, avum suum, per subsequens matrimonium fuisse legitimatum, & consequenter feudi capacem, *Rosenth. C. 7. concl.* 18. Quoniam sententia demonstrat, quod legitimationem per subsequens matrimonium non probaverit, quæ sententia sine ullo contra eam intentato juris beneficio transivit in rem judicatam. Res autem judicata pro veritate habetur. *l. 26. §. 11. ff. de condict. indeb. l. 36. ff. famil. ercifcund.* quia præsumitur rite & recte lata, faciens de albo nigrum, & de nigro album atque jus irretractabile inter partes, velut multis textibus & autoritatibus deducit *Tabor in loc. commun. verb. sententia & res judicata.* Ut dubium nullum sit, judicem salva justitia tutaque conscientia fundare se posse super re judicata. Eò magis, quia licet legitimati per subsequens matrimonium in feudis succedant, tamen *Rosenth. d. C. 7.* id limitat, nisi investitura expressè de liberis legitime natis loquatur; vel nisi liberi ex damnato coitu sint nati, quibus legitimatio per subsequens matrimonium non prodest. *Rosenth. d. loc.* Jam verò acta demonstrant, quod Nicolaus vel ex adulterio, vel saltem ex ea muliere natus sit, quam Pater antea per adulterium polluerat, qualem in matrimonium ducere non licet, nisi facta prius pœnitentia. *P. Pyrring. ad jus Canon. tit. non licet ducere in Matrim.* Verum haud opus est isti argumento fusius inhærere, quia agnovit Nicolaus sententiam, feudum de novo pretio viginti millium florenorum comparavit, quod opus non fuisset, si feudum tanquam antiquum, jure successionis & sanguinis potuisset consequi. Nec inferri aliquid ex eo potest, quod Imperator feudum hoc Fisco suo non vindicarit, sed Nicolaum denuo de eo investiverit: quia si feudum apertum Dominus pro usibus suis retinere nolit, sed aliis iterum malit concedere, bene facit, si ultimi possessoris agnatos vel cognatos extraneis præferat, licet nulla obligatione ad id teneatur. Unde tamen nullum argumentum

98 Investitura nova, facta jure antiqui feudi, quid importet?

pro qualitate feudi antiqui deduci potest. Nec relevat actorem assertio, quod Nicolaus jure feudi antiqui denuò de Principatu investitus sit, eo quod feudum antiquum, si Vasallus iterum de eo investiatur, antiquum maneat; quia fallit hæc doctrina, si feudum Domino sit apertum, & jam lata sit sententia, tunc enim feudum ipso jure amissum fit novum, nisi expressè iterum jure feudi antiqui concedatur. *Zas. de feud. part. 3. n. 2. DD. communiter in §. insuper. de prohib. feudi alienat. Clar. q. 8. §. fin. Borchold. O. 8. n. 155. Thes. Basil. Volum. 1. disp. 44.* idque declarant varia in actis existentia decreta, quod feudum Nicolai noviter ex gratia sit collatum, & ex doctrina *Klockii tom. 2. consil. 6. n. 66. & consil. 10. n. 18.* feudum sine dubio fit novum, si ad illud admittatur is, qui de jure succedere non poterat, vel si feudum emptione acquirat, vel si Dominus ad se avocaverit possessionem feudi finiti, & rursum concesserit. *Klock. d. loc.* quæ omnes circumstantiæ hic concurrunt. Et quamvis actor pro se allegat verba investituræ Syro datæ: renovamus, confirmamus &c. tamen *Klock d. l.* ait: ita moris esse, ut emptoribus renoventur investituræ ad normam antiquarum investiturarum, ex quo tamen feudi antiqui qualitas concludi non potest, quia alias expeditio talis maximum Domino feudi præjudicium inferre posset. Denique totum hoc dubium solvitur ex doctrina *Gailii lib. 2. obs. 50. & Mynsing. lib. 4. obs. 84.* ubi ajunt, nunquam præsumi feudum novum concessum jure feudi antiqui, nisi id conceptis verbis exprimatur, quod Dominus investiat jure feudi antiqui.

Qualis expressio in investitura Nicolai non solum non reperitur, sed omnia superius recensita argumenta militant in contrarium. Imo qualis mens & intentio Imperatoris fuerit, principatum tanquam feudum novum, minimè verò jure feudi antiqui conferendi, vel ex eo clarissime apparet, quod postea Nicolao propter crimen falsæ monetæ pœna 300000. florenorum est dictata, & pro ea feudum hypothecatum, tali modo, ut etiam successores ejus pœna ista afficere debeat; unde filio Nicolai Mauritio nihil præter jus reluendi est reservatum, quod fieri non potuisset in casu feudi antiqui. Sed Mauritius, non obstante delicto Nicolai, gratis debuisset admitti. Quod si porrò actor objicere velit, sententiam de anno 1612. nunquam fuisse publicatam, vel rite intimatam, impedientibus intimationem Hispanis, atque ita vires rei judicatæ non esse consecutam. Id ex eo diluitur, quod publicata sit sententia de Stilo Consilii Imperialis Aulici per Protocollum, quod condemnatus habuerit Procuratorem apud acta. Quod sententia pervenerit ad ipsius notitiam, quod Commissio ad eam exequendam decreta, quod intimationi & executioni præfracto animo se opposuerit, & ex eo nullum commodum reportare debeat, quod Procuratorem ad tractandum super emptione feudi instruxerit, tractaverit, & summam præscriptam realiter exsolverit, ex quibus omnibus de sententiæ publicatione dubitari nequit. Et *Barbosa in repert. conclus. pract. verb. sententia*, ait: non esse necessarium, ut sententia publicetur, sed sufficere, quod in actis appareat scripta & pronun-

nuntiata, & per quamvis viam venisse ad notitiam partis, citans *Gamman. decis.* 57. *n.* 1. *Menoch. de arb. lib.* 1. *q.* 66.

99 Feudum in hoc casu fuisse novum, in quo successores tenentur ad omnia debita & pœnas primi acquirentis.

Supposito ex omnibus fundamentis antecedentibus argumento feudi novi in persona Nicolai sequitur pœnam eidem dictatam esse onus feudo inhærens, & proinde ad debita vel pœnas à primo acquirente contractas omnes successores teneri. *Carpzov. de onerib. Vasall. posit.* 8. *p. tot.* ita ut super feudo transigi & illud in solutum dari possit per *L. ante restitut.* 104. *ff. de solut. & ibid. Imola.* Quia talis solutio est necessaria, quæ Successori in feudo incumbit, quia à primo acquirente debitum provenit atque ideo licita est, *Peregrin. de fideicomm. art.* 52. *n.* 88. *Petra de fideicomm. q.* 8. *n.* 67. *Fusar. de substit. q.* 562. *n.* 2. *Knipschild de fideicomm. famil. nobil. c.* 11. *n.* 96. ubi ait: bona fideicommisso subjecta vel feudalia posse alienari ad exsolutionem æris alieni, *per text. in L. filius familias.* 114. §. *Divi* 14. *ff. de legat.* 1. *L.* 38. *in princ. ff. de legat.* 3. *L. cum fidei* 9. *ff. de fideicomm. libert. l.* 36. *ff. ad SC. Trebell. Knipschild. d. l.* cum plurimis authoritatibus allegatis *Gail.* 2. *obs.* 137. *per tot.* Creditoribus enim, & sic etiam Fisco, qui hactenus Creditoris loco est, jus suum interverti non potest, quin bona vendantur & alienentur, ut Creditoribus satisfiat. *per d. L.* 114. §. 14. *ff. de legat.* 1. ut hinc prohibita alienatione, necessaria tamen nunquam prohibita censeatur. *Knipschild d. l. n.* 453. quia in omni dispositione exceptus præsumitur casus, qui fit ex causa necessaria & actus ex necessitate factus non comprehenditur sub lege actum fieri prohibente, quia necessitas non habet legem, redditq; licitum de illicito, *late Knipschild. d. loc. n.* 454. *& seqq.* Ex quibus rationibus valida & justa est transactio Mauritii cum Serenis. Duce, sive in personam Mauritii transigentis feudum consideretur ut paternum vel Avitum, sive ut novum, si modo debitum eidem inhærens à primo acquirente sit contractum.

100 Ut propter æs alienum transigere Vasalli super feudo & illud alienare possint.

Quod si porrò consideremus, jura de transactione Vasallorum super feudis disponentia, habemus textum apertum *in L.* 2. *feud. tit.* 26. *si Vasallus de beneficio.* ibi: nam & transigere recte poteris, *& lib.* 2. *feud. tit.* 43. ibi: vel cum Adversario transegerit, modo bona fide res gesta sit, nihil obstante, an feudum Vasallus retineat, vel in alium transferat. *Finckelthaus. controv. feud. illust. disp.* 9. *th.* 13. ne in odium Vasalli detorqueatur, quod in ipsius favorem est introductum. *Henr. Hahn. de feud. disp.* 9. *conclus.* 13. ita ut transactio etiam agnatis noceat, si transactionis causa à primo acquirente provenit, & sic agnatis quoque obstat, qui pariter ad solvendum tenentur. *Struv. de feud. c.* 12. *conclus.* 8. scilicet de onere feudo inhærente agatur, *Idem c.* 14. *concl.* 5. maximè verò sustinentur transactiones super feudis, si dominus consentiat, si tertius aliquis jam feudum possideat, si transactio à Supremo Domino sit confirmata, *Rosenth. c.* 9. *concl.* 21. *Valeron. de transact. tit.* 4. *q.* 2. *n.* 17. & 60. quæ omnes conditiones hoc in casu verificantur.

Sed si finaliter consideremus, hic non de jure & successione agnatorum, sed filiorum tractari, tota decisio causæ faciliorem inveniet exitum. Cum enim actor intentet actionem revocatoriam feudi contra transactionem patris, certum est, jus revocandi quidem agnatis, sed filiis nullibi in jure feudali esse attributum. *lib.* 2. *feud. tit.* 39. §. *porrò.* Eò quod filius in feudo non nisi mediante patre, à quo jus sanguinis habet, succedere possit. Patre verò cum consensu Domini feudum alienante filio successio à patre non defertur, ideo feudum ad se non transmissum petere non potest: quemadmodum si ex delicto pater amittat feudum, filius etiam feudo privatur, *lib.* 2. *feud. tit.* 13. non ob aliam rationem, quam quod non nisi per intermediam personam Patris feudum possit habere filius, & illud ad filium non devolvi, quia Pater jam amisit. Hinc factum patris, quod filii præstare tenentur, removet ipsos à revocatione feudi, egregiè *Zœs. de feud. c.* 14. *n.* 11. *Struv. de feud. c.* 13. §. 16. *Thes. Bas. vol.* 1. *disp.* 12. *th.* 85. Et ex eadem ratione alienatio feudi subsistit, quamdiu alienans & ejus filii heredes vivunt, *lib.* 1. *feud. t.* 8. *& tit.* 18. *&* 2. *feud. tit.* 9. 101 Filios alienantis feudum revocare non posse.

Contra omnes dissentientes inconcussis rationibus & claris textibus hanc assertionem, quod filii Vasalli contra factum Patris ad revocationem feudi non admittantur, defendit & astruit *Hartm. Pistor. part.* 2. *q.* 13. ubi pro Regula supponit ex jure communi Civili: Hominibus liberis omnibus permissam esse rerum suarum alternationem, *l. si in re mandata C. mandati l.* 2. *si quis à Par. fuer. manumiss. L. qua ratione* §. *hoc quoque ff. de acquir. rer. domin.* nec cuiquam vel agnationis vel cognationis jure licitum esse impedimentum alteri objicere, quo minus de re sua libera disponit. *L. dudum C. de contrah. emp.* potissimum verò liberis est interdictum, ne ea, quæ à parentibus ipsorum gesta sunt, in irritum revocent. *L. ea quæ à patre. C. restit. milit.* quantumvis bona, de quibus contraxit pater, ab Avo vel familia descenderint, nam ne hoc quidem filiis probabilem præbere causam, ut factum patris impugnent, rescripserunt Impp. *in l. si avia C. de donat.* quibus juribus tenaciter insistendum, donec monstretur contraria dispositio. Et licet videri possit regula solum procedere in illis rebus, quæ pleno jure ad Patrem pertinent, cum feudum tali modo non spectet ad Vasallum, sed solum quoad dominium utile, & quidem non simpliciter, sed eatenus tantùm, quoad usura hujus vitæ fruitur, ut pater filio spem successionis foventi, non nisi ad tempus vitæ suæ præjudicare possit, sicut usufructuarius: Non est tamen ita coarctatum jus Vasalli patris, sicut clare demonstrat textus *in C.* 1. §. *et si Clientulus de alienat. feud.* ubi contractus à Vasallo initus, non solum eo superstite, sed & quamdiu filii ejus exstiterint, robur suum obtinet. *C.* 1. *vers. si autem dissentiente qualiter olim feud. poterat alien.* 102 Quæ sententia pluribus confirmatur.

C. 1.

C. 1.§.*rursus. Quib. mod. feud. amitt. C.* 1. §. *si aliquis apud quem vel quos.*

Unde semper libera est Vasallo patri disponendi potestas, quamdiu illa lege prohibita non demonstratur, id quod in solis agnatis jura feudalia disponunt, nulla filiorum facta mentione, *c.* 1. *de alienat. feud. patern. c.* 1. §. *porro qualiter olim, feud. poter. alien. c.* 1. §. *e contrario, de investit. de re alien. facta c.* 1. §. *sed etiam res per quos fiat investit.* atque hinc filii ab agnatis expresse distinguuntur, *c.* 1. *in prin.* & §. *his vero deficientibus de gradib. succedent in feud. c.* 1. §. *hoc quoque de success. feud. c.* 1. §. *si Vasallus si de feud. defunct. content.* & *alias.* ut Capitula de agnatis disponentia minime de filiis sint accipienda, per textum expressum *in c.* 1. §. *si aliquis de Capitan. apud quem vel quos controv. feud. de fin.* ubi statuitur, si quis beneficium suum vel totum vel partem alienaverit, & ipse vel heredes *ejus sine herede decesserit, quia Domino feudum aperitur, totum quod fecit, revocari debet.* Ex quibus verbis clare apparet, filio existente interim validam manere alienationem, neque filio permitti revocationem. Itaque in *c.* 1. §. *si vero vel totum, qualiter olim feud. patern. poter. alien.* Tum demum in irritum revocatur alienatio, si sine herede masculo decesserit alienator. Et *in c.* 1. §. *hoc quoque de success. feud.* dicitur: *si alienans sine herede masculo decesserit, feudum ad agnatos nihilominus reverti.* Cujus rei ratio est, quia agnatus collateralis feudum ab eo qui alienavit, obtinet, sicut filius, qui non tam ex beneficio primi acquirentis, quam mediante persona patris sui succedit, & ab ipso patre capere videtur, per *c.* 1. §. *si Capitanei de feud. March.* & notata *Bald.* & *Dd. in c.* 1. *an agnatus vel filius.* ubi *Cujacius* manifestam adfert rationem, quoniam si filius censeretur feudum non à patre proxime defuncto, sed ab avo obtinere, tum sane patruus filii, qui avo proximior est gradu, filium excluderet, unde clarum est, filium à patre suo feudum nancisci. Hinc filii in materia feudali heredes patris appellantur, ut *in c. l.* §. *hoc quoque de success. feud. c.* 1. §. *si vero vel totum, qualiter olim feud poter. alien. c.* 1. § *his vero de gradib. succed. in feud.* & *in c.* 1. §. *hisce consequenter. Hic finit lex c.* 1. *an agnatus vel filius,* & multis aliis. Ac expressa constituitur differentia inter filium & agnatum, in *c.* 1. an agnatus vel filius & in *c.* 1. §. *filius de Capit. qui Cur. vendit.* ubi filio injungitur, ut una cum feudo simul paternam hereditatem adeat, & de feudo etiam debita hereditaria persolvat, quod secus est in agnatis, quia filii tantum factum Patris præstare tenentur, *l. cum matre. C. de rei vind. l. si uxor. C. de bon. autor. jud. possid. l. si ab eo C. de neg. gest. l. solutum* §. *solutam ff. de pign. act. l. si ab eo, C. de liber.* Filii enim, etiam ratione feudi, multo magis obstricti sunt parentibus, quorum honorem conservare tenentur, & æs alienum de feudo persolvere, scilicet, quia simul heres quoque patris est, & immediate res à patre ad ipsum pervenit, ex qua eadem ratione etiam in reliquis factum Patris præstare debet. Ideo nusquam in jure filiis concessum est jus revocandi, sed potius feudum potest alienari cum consensu Domini & agnatorum in præjudicium filiorum jam natorum & nasciturorum, ita ut filii consentientium non possint feudum revocare, sed etiam hypothecationem feudi teneantur agnoscere, *Struv. de feud. c.* 12. *n.* 19. & *c.* 13. §. 19. & *c.* 14. §. 23.

Quid quod delictum Vasalli obest filiis, sed non nocet Agnatis, *c.* 1. *si Vasallus feudo privetur*; ibi: *Licet feudum Vasalli delinquentis ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus aspirabit, nisi id iterum à Domino licite acquirat, gratiam sibi faciente,* & *in c.* 1. §. *si Vasallus si de feud. defunct. content.* Si Vasallus culpam committat, propter quam feudum amittere debeat, neque filius, neque descendentes ad id feudum revocabuntur, sed agnati, qui quarto gradu sunt, dummodo ad eos pertineat. Idem probatur in *C.* 1. §. *fin. quæ fuer. prima caus. benef. amitt.* Ex quibus manifestum est filios in feudo non eodem jure uti cum agnatis, sed factum Patris luere & præstare debere. Quæ sententia cum claris juris textibus & rationibus sit comprobata, actorem à revocatione feudi à Patre Mauritio alienati excludit, non obstante contrarium sentientium doctrina, nam ut *Zas. ait cons.* 4. *n.* 2. & 13. *lib.* 1. ubi est textus juris, ibi nulla est dubitatio, & non curamus glossam & Dd. quia in textu est veritas, *in gl.* & *Dd.* opinio.

Tandem frustra lamentatur actor, super transactione Patris Mauritii, tanquam per vim & metum, nec non fame & necessitate extrema ipsi extortam, dum *Sereniss. Dux* nulla ipsi alimenta ex reditibus feudi suppeditaverit: Quia non tenebatur ad illa Serenitas sua, nisi ex reditibus interesse Capitalis superantibus. Quod autem nihil superfuerit, fatetur ipse Mauritius in jurata transactione verbis sequentibus: Quod ex informationibus habitis recognoverit per Sereniss. Ducem, hucusque habitos & perceptos ex Statu & Principatu non suffecisse pro illis. Quos dictus Dominus Dux vigore cessionis Sacræ Cæsareæ Majestatis & Regis Hispaniarum consequi debebat, & Mauritium de prædictis bene instructum & informatum fuisse. Potius igitur, pro beneficio reputare debet actor, quod Sereniss. Dux cum patre ipsius transactionem iniverit, ipsique magnam partem bonorum Principatus, ex quibus adhuc non modicum tenet, retrocesserit, cum alias absque omni spe reluitionis, Mauritium in egestate relinquere, & nihilominus Principatum jure pignoris fruendum potuisset retinere. Ex his omnibus argumentis Sereniss. Dux ab instituta actione absolutus, eidemque investituræ renovatio decreta, actori autem juste denegata est.

Lit. H.